ÓSZÖVETSÉGI
SZENTIRÁS

A VULGATA SZERINT

KÁLDI GYÖRGY S. J.

FORDITÁSA NYOMÁN, TEKINTETTEL AZ EREDETI SZÖVEGRE,

ÁTDOLGOZTA, BEVEZETÉSEKKEL ÉS JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

SZENTIRÁS-BIZOTTSÁGA

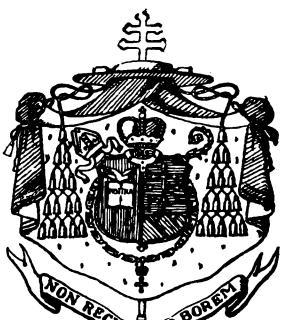
Második kötet.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

BUDAPEST

Kiadja a Szent István-Társulat.
Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest.
Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

Alterum Sacrae Scripturae V. T. volumen, quod libros Paralipomenon, Esdras, Nehemiae, Tobiae, Judith, Esther, Job, porro Psalmorum, Proverbiorum, Ecclesiastae, Cantici canticorum, Sapientiae, Ecclesiastici complectitur, quosque Clarissimi Viri RR. DD. Ernestus Takáts, in Collegio Ward S. Scripturae Magister, itemque Joannes Iványi, Joseph Aistleitner, Arnoldus Pataky in Reg. scientiarum Universitate Budapestinensi a Petro Card. Pázmány nuncupata Lectores ordinarii, rerum biblicarum peritissimi, Sacrorum Hungariae Antistitum mandatis obtemperantes optimam quondam *Vulgatae* versionem secuti egregio labore, pia mente, moderno sermone hungarico reddiderunt adnotationibusque auxerunt: faventibus votis Censorum DD. Arnoldi Pataky et Joannis Iványi, quorum tamen neuter suimetipsius sed aliorum iudex erat, auctoritate Nostra ordinaria approbamus et pro fidelium usu ad normam can. 1391 arte typographica edendi facultatem concedimus.

Strigonii, die festo S. Hieronymi, C. D., anno 1932.

Justinianus Card. Serédi
Princeps-Primas Hungariae,
Archiepiscopus Strigoniensis.

MÁSODIK KÖTET

KRÓNIKÁK ELSŐ KÖNYVÉTŐL JÉZUS, SIRÁK FIA KÖNYVÉIG

A Krónikák két könyvét fordította és jegyzetekkel ellátta *dr. Takáts Ernő*, a «Ward Collegium»-ban a Szentírástudomány tanára.

Ezdrás, Nehemiás, Tóbiás, Judit, Eszter könyvét fordította s jegyzetekkel ellátta *dr. Iványi János*, egyet. ny. r. tanár.

Jób, Példabeszédek, Prédikátor, Énekek Éneke, Bölcseség és Jézus, Sirák fiának könyvét fordította s jegyzetekkel ellátta *dr. Aistleitner József*, egyet. ny. r. tanár.

A Zsoltárok könyvét fordította s jegyzetekkel ellátta *dr. Pataky Arnold*, egyet. ny. r. tanár.

A KRÓNIKÁK (PARALIPOMENÓN) ELSŐ KÖNYVE.

Héberül: Dibre-hájámím.

Míg a Királyok könyve Izrael történetének legszínesebb részét inkább a külső politikai események távlataiban állítja elénk, addig az előttünk fekvő könyv Izrael történelmét főkép Izrael belső berendezkedésének szempontjából tárgyalja. Szerzőjét nem annyira a harcok és a küzdelmek, mint inkább Izrael vallási és erkölcsi kérdései érdeklik. Nagy történelmi eseményeken akárhányszor könnyedén átsiklik, ellenben szívesen időzik minden olyan intézkedésnél, mely Izrael belső vallási életének mélyítését s rendezését célozta. Csak természetes, hogy ennek következtében számos olyan részletre is kiterjed, melyet a Királyok könyvének szerzője csak kevéssé vagy egyáltalán nem érint. Épen azért könyvét, mely a héberben a *Dibre hájjámím*, vagyis az Idők története nevet viseli, a görög s utána a latin fordítás *Liber paralipomenon*-nak, vagyis a (Királyok könyvében) *Kihagyott dolgok*ról *szóló könyv*nek nevezi. Szt. Jeromos, a latin fordítás készítője, benne az üdvösség egész történetének krónikáját látta, s ma a könyvet általában a Krónikák könyvének szokták nevezni.

Valamikor egy könyv volt az egész, a görög fordítók azonban tartalmának önként adódó elhatárolódása szerint, épúgy, mint a Királyok könyvét, két könyvre osztották. Az *első* könyv Izrael történetét Ádámtól Saulig a főbb családfák közlésével állítja elénk. (1—9. fejezet.) Egykori olvasói előtt e rész kétségkívül nagy vonzóerővel és jelentőséggel bírt, mi azonban ma már számos helyen — sajnos — alig igazodunk el benne. Saul halálának rövid elbeszélése után a könyv előadása kiszélesedik, és Dávid király történetét s főkép vallási intézkedéseit szem-

melláthatólag nagy lelkesedéssel és szeretettel tárgyalja. (10—29. fejezet.) A *második* könyv Dávid király utódaival foglalkozik ; Salamon királynak meglehetősen sok időt szentel (II. 1—9. fejezet), a többit, egészen Szedekiásig, Júda utolsó királyáig, kevésbbé behatóan tárgyalja. (10—36. fejezet.) Könyvét Círus perzsa király felszabadító rendeletének közlésével zárja. (II. 36, 22. sk.)

Hogy ki volt a könyv szerzője, nem tudjuk. Mivel könyvének vége csaknem szószerint megegyezik Ezdrás könyvének kezdetével, s nyelvezete, érdeklődési köre, világfelfogása, iránya is sok tekintetben hasonlít Ezdrás könyvéhez, sokan a könyvet Ezdrás művének tartják. Annyi bizonyos, hogy szerzője a babiloni fogság után élt, s könyvét Nagy Sándor szereplése (Kr. e. 333) előtt írta.

A könyv szerzője számtalanszor idézi azokat a kútfőket, amelyekből anyagát merítette, tehát könyvét igen alapos történeti tanulmányok alapján írta. Igaz ugyan, hogy a könyvben előforduló nevek és számok nem a legjobb állapotban jutottak reánk, de épen a szerző alaposssága, jólértesültsége, lelkiismeretessége s mindenekfelett írásának sugalmazott volta feltétlenül bizonyítja könyvének történeti hitelességét. Egyébként a könyv célja elsősorban vallási : azt akarja bizonyítani, hogy Izraelnek mindig jól ment a dolga, ha hűségesen megtartotta az Úrral kötött szövetséget s kitartott e szövetség alapfeltétele, az Úr törvényes tisztelete, törvényes papsága s törvényes temploma mellett. Tanításának főkép abban az időben volt nagy jelentősége, amikor a babiloni fogság után újra fel kellett építeni az Úr templomát s újra fel kellett állítani Izrael vallási intézményeit, de tanulhat és okulhat belőle minden idők embere.

1. FEJEZET.

A pátriarkák nemzetségtáblái Ádámtól Jákobig. — Ézsau fiai s az edomiták királyai.

[1]Ádám, Szet, Enós,
[2]Káinán, Máláleel, Járed,
[3]Hénok, Matusále, Lámek,
[4]Noé, Szem, Kám és Jáfet.

[5]Jáfet fiai Gómer, Mágog, Mádáj, Jáván, Tubál, Mosok, és Tírász voltak.
[6]Gómer fiai Áskenez, Rifát és Togorma, [7]Jáván fiai pedig Elisa, Társis, Ketím és Dodánim voltak.

[8]Kám fiai Kús, Meszráím, Fút és Kánaán voltak. [9]Kús fiai Szába, Hevila, Szábáta, Regma és Szábátáka, Regma fiai pedig Sába és Dádán voltak.
[10]Kús nemzé Nemródot is: ez kezde hatalommal bírni a földön. [11]Meszráím nemzé Ludímot, Ánamímot, Láábímot, Neftuímot, [12]Fetruszímot és Kászluímot — ezek közül vonulának ki a filiszteusok — meg Káftorímot. [13]Kánaán nemzé Szídont, elsőszülöttét, továbbá Heteust, [14]Jebuzeust, Ámorreust, Gergezeust, [15]Heveust, Árákeust, Színeust, [16]Árádiust, Számáreust és Hámáteust.

[17]Szem fiai Elám, Assur, Árfáxád, Lúd, Árám, Húsz, Húl, Geter és Mosok voltak. [18]Árfáxád Sálét nemzé, az pedig Hébert nemzé. [19]Hébernek két fia születék: az egyiket Fálegnek hívták, mert az ő napjaiban került felosztásra a föld, fivérét pedig Jektánnak nevezték.
[20]Jektán nemzé Elmodádot, Sálefet, Ászármótot, Járét, [21]Ádorámot, Huzált, Deklát, [22]Hebált, Ábimáelt, Sábát, valamint [23]Ófírt, Hevilát és Jobábot: ezek mind Jektán fiai voltak.

1. *1—4. A pátriarkák névsora Ádámtól Noé fiaiig.* (V. ö. Móz. I. 2, 7; 4, 25; 5, 9.) — E névsort a Szentírás e helyütt minden megjegyzés nélkül közli, mert e neveket akkoriban mindenki ismerte. *Noéig* valamennyi itt felsorolt pátriarka az előtte levőnek a fia volt; *Szem, Kám* és *Jáfet* Noénak fiai, egymásnak pedig testvérei voltak.

5—7. Jáfet fiai. (V. ö. Móz. I. 10, 2 skk.) — *6.* A héber szöveg *Rifát* helyett (valószínűleg hibásan) Difátról beszél. Általában meg kell jegyeznünk a következő nemzetségtáblákra vonatkozólag, hogy azok a Szentírás egyéb helyein közölt nevektől itt-ott eltérnek; ennek oka vagy az egyes nevek különböző írásmódja, vagy az, hogy ugyanaz a személy többféle nevet is viselt, vagy másolási hiba. — *7. Dodánim* helyett a héber szöveg Rodánimról beszél.

8—16. Kám fiai. (V. ö. Móz. I. 10, 6 skk.)

17—19. Szem fiai Héber fiaiig. (V. ö. Móz. I. 10, 21 skk.) — *17. Húsz, Húl, Geter és Mosok* (= Mes) Árámnak fiai, egymásnak testvérei, Szemnek tehát unokái voltak. (V. ö. Móz. I. 10, 23.)

20—23. Szem fiai Jektán ágán. (V. ö. Móz. I. 10, 26 skk.)

24Szem, Árfáxád, Sále,
25Héber, Fáleg, Rágáu,
26Szerúg, Náchor, Táre,
27Ábrám, vagyis Ábrahám.

28Ábrahám fiai Izsák és Izmáel voltak. 29Nemzedékeik a következők voltak.

Izmáeltól származott az ő elsőszülötte, Nábájót, azután Kedár, Ádbeel, Mábszám, 30Másma, Dúma, Mássza, Hádád, Tema, 31Jetur, Náfis és Kedma. Ezek voltak Izmáel fiai.

32Keturának, Ábrahám mellékfeleségének fiai, *azok*, akiket ő szült, Zámrán, Jeksán, Mádán, Mádián, Jesbok és Sue voltak. Jeksán fiai Sába és Dádán, Dádán fiai Assurím, Látussím és Láomím, 33Mádián fiai pedig Efa, Efer, Hénok, Ábida és Eldáa voltak. Ezek mind Ketura fiai voltak.

34Ábrahám nemzé továbbá Izsákot: ennek fiai Ézsau és Izrael voltak.

35Ézsau fiai Elifáz, Ráhuel, Jehus, Ihelom, és Kóré voltak. 36Elifáz fiai Temán, Omár, Szefi, Gátán, Kenez, Támna és Ámálek, 37Ráhuel fiai *pedig* Náhát, Zára, Sámma, Meza voltak.

38Szeír fiai Lótán, Sóbál, Szebeon, Ána, Díson, Eszer *és* Dísán voltak. 39Lótán fiai Hóri *és* Hómám voltak, Lótán nővére pedig Támna volt. 40Sóbál fiai Álián, Mánáhát, Ebál, Sefi és Onám, Szebeon fiai Ája és Ána, Ána fiai Díson, 41Díson fiai Hámrám, Esebán, Jetrán és Kárán, 42Eszer fiai Bálaán, Záván és Jákán, Dísán fiai Húsz és Árán voltak.

43A következők voltak azok a királyok, kik Edom földén uralkodtak, mielőtt Izrael fiainak királyuk lett volna: Bále, Beor fia; városának neve: Denába. 44Mikor Bále meghalt, a Boszrából való Jobáb, Záre fia lőn a király helyette.

24—27. Szem fiai Fáleg ágán Ábrahámig. (V. ö. Móz. I. 11, 10 sk.)

28—29a. Ábrahám első két fia. — *28. Izmáel* előbb született, mint Izsák, de a Szentírás Izsákot említi az első helyen, mert ő lett Ábrahám örököse.

29b—31. Izmáel fiai. (V. ö. Móz. I. 25, 13 skk.)

32—33. Ábrahám többi fiai. (V. ö. Móz. I. 25, 1—4.) *32.* A *mellékfeleségek* a (fő-)feleségekkel jogilag nem egyenrangú, de azért törvényes feleségek voltak. — *Dádán* fiait a héber szöveg nem sorolja fel.

34. Izsák fiai. — *Izraelt* eredetileg Jákobnak hívták.

35—37. Ézsau fiai. (V. ö. Móz. I. 36, 1 skk.) — *36. Támna* (Móz. I. 36, 12 tanusága szerint) Ézsaunak egyik mellékfelesége volt; tőle származott *Ámálek*.

38—42. Szeír fiai. (V. ö. Móz. I. 36, 20 skk.) — Ézsau és utódai leigázták Szeír fiait s azért a Szentírás azokat is felsorolja.

43—50. Edom földének királyai. (V. ö. Móz. I. 36, 31 skk.)

45Mikor Jobáb is meghalt, a temánusok földéről való Husám lőn a király helyette. 46Mikor Husám is meghalt, Ádád, Bádád fia lőn a király helyette, az, aki megverte a midiánitákat Moáb földén; városának neve: Ávít. 47Mikor Ádád is meghalt, a Mászrekából való Szemla lőn a király helyette. 48Mikor Szemla is meghalt, a Folyóvíz mellett fekvő Rohobótból való Saul lőn a király helyette. 49Mikor Saul is meghalt, Bálánán, Ákobor fia, lőn a király helyette. 50Mikor ez is meghalt, Ádád lőn a király helyette; városának neve Fáu, feleségét pedig, ki Mezááb leányának, Mátrednek volt a leánya, Meetábelnek hívták.

51Ádád halála után királyok helyett fejedelmek kezdének uralkodni Edomban: Támna fejedelem, Álva fejedelem, Jetet fejedelem, 52Oolibáma fejedelem, Ela fejedelem, Fínón fejedelem, 53Kenez fejedelem, Temán fejedelem, Mábszár fejedelem, 54Mágdiel fejedelem, Hírám fejedelem. Ezek voltak Edom fejedelmei.

2. FEJEZET.

Jákob (= Izrael) fiai. — Júda törzsének nemzetségei.

1Izrael fiai Rúben, Simeon, Lévi, Júda, Isszakár, Zábulon, 2Dán, József, Benjámin, Neftáli, Gád és Áser voltak.

3Júda fiai Her, Onán és Sela voltak; ezt a hármat szülé néki Sue leánya, a kánáneus asszony. Her, Júda elsőszülötte azonban gonosz volt az Úr előtt, s *ezért az Úr* megölé. 4Támár, a menye, Fáreszt és Zárát szülé neki; Júda fiai összesen tehát öten voltak.

5Fáresz fiai Heszron és Hámul voltak.

6Zára fiai összesen öten voltak: Zámri, Etán, Emán, Kálkál és Dára. 7Kármi fiai voltak: Ákár, ki bajba döntötte Izraelt, mivel az átok alá vetett dologból lopott s *így* bűnt követett el, 8Etán fiai *pedig* Ázáriás.

9Heszron fiai, *azok*, akik

51—54. Edom földének fejedelmei. (V. ö. Móz. I. 36, 40 skk.)
2. 1—2. Izrael (= Jákob) fiai. (V. ö. Móz. I. 29, 32; 30, 5; 35, 23.)
3—4. Júda fiai. (V ö. Móz. I. 38, 3 skk.; 46, 12.)
6. Fáresz fiai. (V. ö. Móz. I. 46, 12; IV. 26, 21.)
6—8. Zára fiai és unokái. — *6—7.* Mivel Józs. 7, 1 tanusága szerint *Kármi* Zábdi fia volt, sokan úgy vélik, hogy *Zámri* azonos Zábdival. E szavak: *Ki bajba döntötte* héberül így hangzanak: «óker», tehát *Ákár* (= Ákán) nevéhez hasonlítanak. Ákár bűnéről l. Józs. 7, 1 skk. — *8.* Mivel a Szentírás itt és a következőkben sokszor valakinek a fiairól beszél akkor is, ha csak egy fiút említ, valószínű, hogy a szentíró a nemzetségjegyzékeket ilyenkor csak schematikusan vagy kivonatosan közli.
9. Heszron fiai. A Szentírás úgy látszik, azért hangsúlyozza,

neki születtek, Jerámeel, Rám és Kálubi voltak.
10Rám Áminádábot nemzé, Áminádáb Náhássont, Júda fiainak fejedelmét nemzé, 11Náhásson Szálmát nemzé, ettől Boóz származék, 12 Boóz Obedet nemzé, ez pedig Izájt nemzé, 13Izáj aztán nemzé: Eliábot, az elsőszülöttet, Ábinádábot, a másodikat, Simmáát, a harmadikat, 14Nátánáelt, a negyediket, Ráddájt, az ötödiket, 15Ászomot, a hatodikat, Dávidot, a hetediket. 16Nővéreik voltak: Száruja és Ábigáil. Szárujának három fia volt: Ábizáj, Jóáb, és Ászáel, 17Ábigáil pedig Ámászát szülé; ennek atyja az izmaelita Jeter volt.
18Káleb, Heszron fia, egy Ázuba nevű *asszonyt* vőn feleségül; ettől Jeriótot nemzé; ennek fiai Jáser, Sóbáb és Árdon voltak. 19Ázuba halála után Káleb Efrátát vevé feleségül; ez Húrt szülé neki. 20Húr aztán Úrit nemzé, Úri pedig Bezéleelt nemzé.
21Heszron aztán beméne Mákírnak, Gálaád atyjának leányához, s elvevé; ekkor ő hatvanesztendős volt. Ez neki Sze-

hogy a következő fiúk Heszronnak születtek, vagyis Heszron fiainak számítottak, mert voltak Heszronnak olyan fiai is, akik nem az ő fiainak számítottak. (V. ö. 21. v. skk.) — Egyébként meg kell jegyeznünk, hogy e kifejezések: születtek, nemzé, fia volt stb. nem jelentenek minden esetben vérszerinti leszármazást, hanem csak valakinek a nemzetségjegyzékébe való felvételt vagy tartozást. — *Rám*ot Rúth 4, 19 Árámnak nevezi; a következőkben az ő nemzetségével foglalkozik a Szentírás először, mert az ő családjából származott Dávid király. — *Kálubi* = Káleb, vagy kálebita.

10—17. Rám utódai. — 10—12. (V. ö. Rúth 4, 18—22.) *Náhásson*ról l. Móz. IV. 1, 7; 2, 3. — *Szálmát* Rúth 4, 20 Szálmonnak nevezi; valószínű egyébként, hogy e felsorolás csak a legfőbb nemzetségtagokat említi. — *13—15.* Izájnak Kir. I. 16, 10. skk. és 17, 12. szerint nyolc fia volt; e nyolc fiú közül csak az itt felsorolt hétnek a nevét ismerjük; ki volt a nyolcadik fiú s miért hagyja ki azt itt a Szentírás, nem tudjuk. — *Simmáát* másként Sámma-nak is hívták. (V. ö. Kir. II. 13, 3. 32; Krón. I. 20, 7.) — *16.* A *nővér* szó félnővért (= más anyától származó nővért, mostoha nővért), sőt unokanővért is jelenthet. Igy érthető, hogy Kir. II. 17, 25 szerint *Ábigáil* Náás leánya volt. Hogy Náás nő volt-e vagy férfi, nem tudjuk; sokan Izájjal, Dávid atyjával tartják azonosnak.

18—20. Káleb utódai Ázubától és Efrátától. — 18. Ez a *Káleb* kétségkívül azonos a 9. versben említett Kálubi-val, de aligha azonos azzal a Kálebbel, akit Mózes könyvei dícsérnek s Jefone fiának mondanak. — Egyébként a vers első kétharmadának szövege bizonytalan; a héber szöveg szószerint így szól: Káleb, Heszron fia pedig nemzé Ázuba asszonyt és Jeriótot; *ennek* (t. i. Ázubának) fiai stb. E mondat értelmét tehát pontosan megállapítani nem tudjuk.

21—24. Heszron további fiai. — 21. A 9. versben említett három fiú születése *után* Heszron egy mákirita leánnyal lépett házasságra.

gubot szülé, [22]Szegub pedig Jáirt nemzé; ennek huszonhárom városa volt Gálaád földén, [23]de Gessúr és Árám elvevé Jáir városait, Kánátot is, ennek falvait is, hatvan várost. Ezek mind Mákirnak, Gálaád atyjának fiai voltak. [24]Mikor pedig Heszron meghalt, Káleb beméne Efratához. Heszronnak Ábia is felesége volt: ez néki Áshurt, Tekua atyját szülé.

[25]Jerámeelnek, Heszron elsőszülöttének a *következő* fiai születének: Rám, elsőszülötte, továbbá Búna, Árám, Ászom és Áchia. [26]Jerámeel egy másik *aszszonyt* is feleségül vőn: ezt Átárának hívták és Onám anyja lőn. [27]Rámnak, Jerámeel elsőszülöttének fiai Moósz, Jámin és Áchár voltak; [28]Onám fiai Semei és Jáda, Semei fiai pedig Nádáb és Abisur voltak. [29]Ábisur feleségét Ábiháilnak hívták; ez neki Áhobbánt és Mólidot szülé. [30]Nádáb fiai Száled és Ápháim voltak. Száled gyermektelenül hala meg, [31]Ápháim fia Jesi volt. Ez a Jesi Sesánt nemzé, Sesán pedig Oholájt nemzé. [32]Jádának, Semei fivérének fiai Jeter és Jónatán voltak. Jeter gyermektelenül hala meg, [33]Jónatán Páletet és Zízát nemzé. Ezek voltak Jerámeel fiai. [34]Sesánnak nem voltak fiai, csak leányai, meg egy egyiptomi rabszolgája, kit Jeráának hívtak; [35]ennek adá leányát feleségül, s az néki Etejt szülé. [36]Etej aztán Nátánt nemzé, Nátán Zábádot nemzé, [37]Zábád Oflált nemzé, Oflál Obedet nemzé, [38]Obed Jehut nemzé, Jehu Azáriást

Mákir Mánássze elsőszülötte volt s ő kapta meg Mózestől Gálaád földét, mely a Jordántól keletre feküdt. Fiát *Gálaád*nak hívták, de ő volt *Gálaád* lakóinak is az atyja. — *23. Gessúr* és *Árám* (= Máaka) a Jordántól keletre eső vidék északi részén feküdt. Mivel Heszronnak ezt a két fiát a Szentírás *Mákir fiai*nak számítja, sokan úgy vélik, hogy e fiúk anyja valamely, fiúgyermekkel nem rendelkező mákirita család (legidősebb) örökösödési joggal bíró leánya volt s azért gyermekei az ő (nem az atya) nemzetségéhez tartoztak. — *24.* E vers értelme bizonytalan. Vannak, akik így fordítják: Miután pedig Heszron Káleb Efratájában meghalt, Heszron felesége, Ábia, Áshurt, Tekua atyját szülé neki. E szerint Káleb Efratája valamely város volt (Betlehem?) s Ábia Heszron halála után szülte meg fiát. Mások e verset így értelmezik: Mikor Heszron meghalt, Káleb beméne Efratához, atyjának, Heszronnak feleségéhez s az neki Áshurt, Tekua atyját szülé. — *Tekua* (város) Betlehemtől délre feküdt; lakóinak *atyja* (= fejedelme) Áshur volt.

25—41. Jerámeel utódai. — *25.* A szír fordítás három fiúról, Rámról, Búnáról és Árámról meg egy leányról, *Ászom*ról, a nővérükről beszél; lehet, hogy a «nővérük» szóból keletkezett az *Áchia* név. — *31.* Mivel a 34. v. szerint *Sesán*nak csak leányai voltak, kétségtelen, hogy *Oholáj* is leány volt. — *34. Leányát* = Oholájt.

nemzé, [39]Ázáriás Helleszt nemzé, Hellesz Elászát nemzé,[40]Elásza Sziszámojt nemzé, Sziszámoj Sellumot nemzé, [41]Sellum Ikámiát nemzé, Ikámia pedig Elisámát nemzé.

[42]Kálebnek, Jerámeel fivérének fiai voltak: Mesa, az ő elsőszülötte, Zífnek az atyja, és Máresának, Hebron atyjának fiai. [43]Hebron fiai Kóré, Táfua, Rekem és Sámma voltak. [44]Sámma Ráhámot, Jerkáám atyját nemzé, Rekem pedig Sámmájt nemzé. [45]Sámmáj fia Máon volt; Máon Betszur atyja volt. [46]Efa, Káleb mellékfelesége Hárántot, Mószát és Gezezt szülé. Hárán Gezezt nemzé, [47]Jáhaddáj fiai pedig Regom, Jóátán, Gesán, Fálet, Efa és Sáaf voltak. [48]Máaka, Káleb mellékfelesége Sábert és Tárántot szülé. [49]Sáaf, Mádmena atyja Suét, Mákbena atyját és Gábaa atyját nemzé. Káleb leánya Áksza volt. [50]Ezek voltak Káleb fiai.

Húrnak, Efráta elsőszülöttének fiai voltak: Sóbál, Kárjátjárím atyja, [51]Szálma, Betlehem atyja, Háríf, Betgáder atyja. [52]Sóbálnak, Kárjátjárím atyjának fiai voltak: Háróe, Menuchót fele, [53]továbbá Kárjátjárím nemzetségei, a jetreusok, az áfuteusok, a seméteusok, a másereusok; ezektől származtak a száraiták és az estáoli-

42—50a. Káleb egyéb fiai. — *42.* Az itt szereplő Káleb ugyanaz, mint az, akit a 9. és 18. v. említ. — *Zíf* nevű város több volt; hogy itt melyikről van szó, megállapítani nem lehet, sőt az sincs kizárva, hogy a szó itt személyt jelöl. *Máresa* és *Hebron* nevű várost ismerünk ugyan, de mivel a 43. vers *Hebron* fiairól beszél, valószínű, hogy e szavakat itt személyneveknek kell vennünk. — *45. Máon* szintén inkább személynév, mint városnév; *Betszur* Jeruzsálemtől délre fekvő város volt. — *47.* E versnek az előzővel való összefüggését megmagyarázni nem tudjuk. — *49.* Hogy az itt említett *Sáaf* azonos-e a 47. vers végén szereplő ugyanilyen nevű személlyel, bizonytalan. *Mádmena* (város) Júda déli részén feküdt; ennek volt az *atyja* (= ura, feje) Sáaf. *Mákbena* és *Gábaa* Júdában fekvő városok voltak. Az összefüggésből az következik, hogy *Gábaa atyja* (= ura, feje) a következő mondat elején említett *Káleb* volt.

50b—55. Húr utódai. — *50b.* (V. ö. 19. v.) — *Kárjátjárím* város Júda északi határterületének kb. a közepén feküdt. — *51.* Ez a *Szálma* más, mint a 11. versben említett, ugyanilyen nevű személy. *Betgáder* valamely város vagy városrész volt Júda területén. — *52.* A latin fordítás szószerint így szól: Sóbálnak, Kárjátjárím atyjának fiai voltak: Az, aki látta (héberül: Háróe) a nyugalomhelyek (héberül: Menuchót) felét. Mivel azonban a latin fordítás ezzel a mondattal tulajdonneveket fordít le, azért fordításunkban ezen (és más ilyen) helyen a héber szöveget követjük. *Háróe* talán ugyanaz, mint az, akit 4, 2. Rájának nevez. Mivel a *Menuchót* szó nyugalomhelyet jelent, nem lehetetlen, hogy e név a frigyláda egykori állomáshelyét, Kárjátjárím városát vagy annak valamelyik részét jelöli; eszerint tehát Menuchót = Kárjátjárím egyik *felét* Sóbál utódai lakták. — *53.* A vers első fele a Kárját-

ták. [54]Szálma fiai voltak : Betlehem, Netofáti, Átárót-Bet-Jóáb meg a mánáchtiták száraita fele, [55]továbbá a Jábeszben lakó írástudók nemzetségei, a tirátiták, a simátiták meg a szúkátiták ; utóbbiak Rekáb házának atyjától, Chámmáttól származó kineusok voltak.

3. FEJEZET.

Júda törzsének nemzetségei. — Dávid király leszármazottai.

[1]Ezek voltak Dávid ama fiai, kik Hebronban születtek néki : elsőszülötte a jezráheli Áchinoámtól való Ámnon ; a második a kármeli Ábigáiltól való Dániel, [2]a harmadik Ábsálom, Máákának, Tolmáj gessúri király leányának fia ; a negyedik Ádoniás, Ággit fia, [3]az ötödik az Ábitáltól való Sáfátiás, a hatodik az Eglától, a feleségétől való Jetrahám. [4]Hat született tehát néki Hebronban, hol hét esztendeig és hat hónapig uralkodott. Harminchárom esztendeig aztán Jeruzsálemben uralkodék. [5]Jeruzsálemben a *következő* fiai születének néki : Simmáa, Sóbáb, Nátán és Salamon — négy, Betsábétől, Ámmiel leányától, [6]továbbá Jebáár, Elisáma, [7]Elifálet, Noge, Nefeg, Jáfia, [8]valamint Elisáma,

járímban lakó nemzetségeket sorolja fel ; ezektől származtak a *száráiták* és az *estáoliták*, vagyis Száraa és Estáol lakói ; Száraa és Estáol két város volt, Kárjátjárímtól északnyugatra. — *54. Szálmától* származott tehát Betlehem város lakosságának egy része, a Betlehem közelében fekvő *Netofa* város lakosságának egy része, az *Átárót-Bet-Jóáb* (a latin fordítás szerint : Jóáb házának koronája) nevű város lakosságának egy része és a *mánáchtiták* (= valamely város, talán Kárjátjárím lakosainak) Száraa városa felé vagy Száraa városában lakó *fele*. E szerint a mánáchtiták fele Sóbáltól (v. ö. 52. v.), fele Szálmától származott. — *55. Jábesz* nyilván Száraa körül feküdt. Lakóinak három nemzetsége *Tirától, Simától*, illetőleg *Szúkától* származott ; a latin fordítás e három tulajdonnevet lefordította s azért *tirátiták* helyett énekesekről, *simátiták* helyett zengedezőkről, *szukátiták* helyett sátorlakókról beszél. E nemzetségek úgylátszik, anyai ágon tartoztak Húr nemzetségéhez ; atyai ágon kineusok voltak és *Rekáb házának atyjától, Chámmáttól* (a latin fordítás szerint : Rekáb háza atyjának melegétől) származtak. A *kineusok* Mózessel vonultak be Kánaánba s az izraeliták között laktak. (V. ö. Bír. 4, 11. 17 ; 5, 24 ; Kir. I. 15, 6 ; 27, 10 ; 30, 29.) *Rekáb*ról s a rekábitákról l. Kir. IV. 10. 25. és Jerem. 35, 6.

3. *1—9. Dávid fiai.* — *1—4.* V. ö. Kir. II. 3, 2. skk. — *Dánielt* Kir. II. 3, 3. Keleábnak nevezi. — *3.* Az itt felsorolt valamennyi asszony (nemcsak *Egla*) felesége volt Dávidnak ; *Eglánál* ezt a Szentírás külön is hangsúlyozza, hogy mellékfeleségnek ne tekintsük. — *5—9.* V. ö. Kir. II. 5, 14. skk. — *7.* Kir. II. 5, 14. Dávidnak (Betsábe fiain kívül) csak hét (nem *kilenc*) fiát sorolja elő : *Elifáletet* (= Elifeletet) és *Nógét* nem említi. Az eltérés okát nem tudjuk. — *8. Eljádát* 14, 7. Bааljádának nevezi. (Bааl = El). *Támárról* l. Kir. II. 13.

Eljáda és Elifelet : kilenc ; [9]ezek voltak Dávid összes fiai, a mellékfeleségek fiain kívül. Nővérük Támár volt.

[10]Salamon fia Roboám volt ; ennek fia, Ábia, Ászát nemzé, ettől született Jósáfát, [11]Jórám atyja, Jórám Ochoziást nemzé, ettől Jóás származék, [12]ennek fia, Ámásziás, Ázáriást nemzé, Ázáriás fia, Jóátán, [13]Ácházt, Ezekiás atyját nemzé, *Ezekiástól* Mánássze született, [14]Mánássze Ámont, Jósiás atyját nemzé. [15]Jósiás fiai voltak : az elsőszülött, Jóhánán, a második : Jóákím, a harmadik: Szedekiás, a negyedik : Sellum. [16]Jóákímtól Jekoniás és Szedekiás születek.

[17]Jekoniás fiai voltak : Ászír, Sálátiel, [18]Melkirám, Fádája, Senneszer, Jekemia, Sáma, Nádábia. [19]Fádájától Zorobábel és Semei származék. Zorobábel Mosollámot, Hánániást s nővérüket, Sálomítot nemzé, [20]továbbá Hásábást, Oholt, Bárákiást, Házsáiást és Jósábheszedet : ötöt. [21]Hánániás fia, Fáltiás, Jeseja atyja volt, *Jeseja* fia Ráfája *volt*, ennek fia Árnán *volt*, ettől Obdia született, ennek a fia Sekeniás volt, [22]Sekeniás fia Semeja volt; ennek összesen hat fia volt: Háttus, Jegáál, Bária, Nária és Sáfát. [23]Náriának három fia volt: Elioenáj, Ezekiás és Ezrikám. [24]Elioenájnak hét fia volt : Óduja, Eljásúb, Feleja, Ákkub, Jóhánán, Dálája és Ánáni.

10—16. Dávid (uralkodó) utódai. E rész Júda királyait sorolja fel, Átália királynő kivételével ; Átália ugyanis nem tartozott Dávid leszármazottai közé. A héber szöveg mindegyik személy után ezt a kifejezést használja : ennek a fia . . . volt, — a latin fordítás azonban állandóan váltogatja a kifejezéseket. — *15—16.* Ki volt ez a *Jóhánán*, vitás ; Kir. IV. 23, 31. szerint Jósiás utóda Jóachász volt, de az nem volt elsőszülött. Úgylátszik, Jóhánán korán meghalt s Jósiás utóda, Jóachász az, akit e helyütt a Szentírás *Sellum*nak nevez (v. ö. Jer. 22, 11. sk.). *Sellum* (= Jóachász) után *Jóákim*, majd ennek fia, Jóákín (= *Jekoniás*), aztán Joákim fivére, *Szedekiás* uralkodott. A 16. versben említett *Szedekiás* nem uralkodott s *Jekoniás*nak valószínűleg fia (nem testvére) volt.

17—24. Dávid leszármazottjai a babiloni fogság után. — *17.* A szöveget talán így kell értelmeznünk : A fogságba került (= *ászír*) *Jekoniás* fiai voltak : Sálátiel stb. — *19. Zorobábel* atyját Ezdr. I. 3, 2. 8 ; 5, 2 ; II. 12, 1, Máté 1, 12, Luk. 3, 27 stb. Sálátielnek (nem *Fádájának*) nevezik ; éppen azért a 18. v.-ben felsorolt személyeket egyesek a 17. versben említett Sálátiel fiainak, nem testvéreinek tekintik s így Zorobábelt Sálátiel unokájának (= fiának) tartják, mások viszont a 19. v. említette Fádáját azonosnak tartják Sálátiellel. — *21.* A héber szöveg e helyütt Ráfája fiairól, Árnán fiairól stb. beszél, tehát négy családot említ ; a görög és szír fordítás azonban a latin fordítással egyezik. — *22.* A *hat*odik fiú nevét a Szentírás nem közli.

4. FEJEZET.

Júda törzsének nemzetségei. — Simeon törzsének nemzetségei.

[1]Júda fiai Fáresz, Heszron, Kármi, Húr és Sóbál voltak.

[2]Sóbál fia, Rája, Jáhátot nemzé, ettől Áhumáj és Láád születének. Ezek voltak a száráteusok nemzetségei.

[3]Étám nemzetsége a következő volt: Jezrahel, Jesema és Jedebós. Nővérüket Ászálelfúninak hívták. [4]Továbbá Fánuel, Gedor atyja, és Ezer, Hósa atyja. Ezek voltak Húrnak, Efráta elsőszülöttének, Betlehem atyjának fiai.

[5]Ássurnak, Tekua atyjának két felesége volt: Háláa és Náára. [6]Náára Oózát, Hefert, Temánit és az áhástáreusokat szülé neki; ezek voltak Náára fiai. [7]Háláa fiai Szeret, Iszaár és Etnán voltak. [8]Kósz Ánobot, Szobobát és Áhárehelnek, Árum fiának nemzetségét nemzé. [9]Jábesz volt a legnevezetesebb a testvérei között; anyja nevezé el Jábesznek, mondván: Fájdalommal szültem őt, — [10]Jábesz pedig segítségül

4. *1. Júda nemzetségjegyzékének kiegészítése.* Júdának *Fáresz* a fia, *Heszron* az unokája, *Kármi* és *Húr* a dédunokája, *Sóbál* az ükunokája volt. (V. ö. 2, 4. 5. 9. 19. 50*b*.) E neveket a Szentírás itt azért sorolja fel, mert ezeknek a nemzetségjegyzékeit akarja kiegészíteni. A következőkben (2—23. v.) a kiegészítést a Szentírás ebben a sorrendben végzi: Sóbál, Húr, Heszron, Kármi.

2. Sóbál nemzetségjegyzékének kiegészítése. (V. ö. 2, 52.) — A *száráteu*sok (= Száraa város lakói) 2, 53. szerint Sóbáltól származtak; e helyütt a Szentírás azt közli, hogy a száráteusok Sóbálnak melyik fiától származtak. A száráteusok tehát *Rája* leszármazottai voltak.

3—4. Húr nemzetségjegyzékének kiegészítése. — *3.* A héber szöveg így kezdődik: Étám atyjának (nemzetségei) a következők. Hogy *Etámot* itt személynévnek, vagy városnévnek kell-e vennünk, vitás; sokan e szavakat kiegészítik és így fűzik: Húr fiai a következők voltak: N. N., Étám atyja, továbbá Jezrahel stb. — Étám (város) Betlehem vidékén, Jeruzsálemtől délre feküdt. — *4.* Ez a vers is Húr utódairól beszél, de ezek valószínűleg más asszonytól származtak, mint a 3. versben felsoroltak. — *Gedor* és nyilván *Hósa* is Betlehemtől északra feküdt.

5—10. A Heszrontól származott Ássur nemzetségjegyzékének kiegészítése. — *5.* V. ö. 2, 24. — *8.* E vers összefüggése az előbbiekkel vitás; valószínű azonban, hogy *Kósz* is (8. v.) Hálaa fiai közé tartozott. *Árum* Kósznak vagy igazi fia, vagy csak fogadott fia volt; a görög fordítás ugyanis Árumot (a jerichói) Rácháb fivérének mondja s így nem lehetetlen, hogy Árum nemzetségét Kósz csak adoptálta. (A *nemzé* szó nem jelent szükségképpen vérségi kapcsolatot.) — *9. Jábesz* valószínűleg Kósznak a fia, esetleg a fivére volt. Neve kb. annyit jelent, mint: fájdalmat szerző; ez ad alkalmat a Szentírásnak arra, hogy elbeszélje a név eredetét s — 10 — Jábesz fogadalmát. A fogadalomból azonban a Szentírás csak a kérést mondja el: az ígéretet már nem közli. — Jábesz

hívá Izrael Istenét, mondván: Vajha megáldanál engem s kiterjesztenéd határaimat s velem lenne kezed s nem engednéd, hogy elnyomjon a baj! — Az Isten teljesíté is, amit kért.

[11]Káleb, Súa fivére, Máhirt nemzé; ez Eston atyja lőn, [12]Eston pedig Betráfát, Fesszét és Tehinnát, Náás városának atyját nemzé. Ezek voltak Reka férfiai.

[13]Kenez fiai Otoniel és Szárája voltak. Otoniel fiai Hátát és Máonáti voltak. [14]Máonáti Ofrát nemzé. Szárája Jóábot, a Mesteremberek völgyének atyját nemzé; ott ugyanis mesteremberek voltak.

[15]Kálebnek, Jefone fiának fiai Hír, Ela és Náhám voltak. Ela fiai Kenez, [16]Jáleleel fiai pedig Zíf, Zífa, Tíria és Ászráel voltak.

[17]Ezra fiai Jeter, Mered, Efer és Jálon voltak és nemzé Márjámot, Sámmájt és Jesbát, Estámó atyját [18]az ő felesége, Judája pedig Járedet, Gedor atyját, Hébert, Szókó atyját, és Ikutielt, Zánoe atyját szülé. Ezek voltak Betiának, a Fáraó ama leányának a fiai, kit Mered feleségül vett. [19]Odája feleségének, ki Náhámnak,

kérése úgy látszik az ellenséggel (= jebuzeusokkal?) vívott harcokra vonatkozik.

11—12. Káleb nemzetségjegyzékének kiegészítése. — *11.* Ez a Káleb valószínűleg ugyanaz, mint a 2, 49-ben említett «Gábaa atyja»; a görög fordítás nem Sua fivérének (héberül: Áchi-Sua), hanem Áksza atyjának (héberül: Ábi-Áksa) nevezi. — *Eston* egyesek szerint férfi, mások szerint város volt; ha városnak vesszük, akkor a *12.* versben *Eston* helyett Eston atyjára, Máhirra kell gondolnunk. — A Betráfa szó várost is jelenthet, de Ráfa házát = családját is jelölheti. — *Reka* helyett a görög fordítás Rekábról beszél; ez azt jelentené, hogy a felsoroltak rekábiták voltak, de Káleb nemzetségéhez csatlakoztak s így Júda nemzetségjegyzékébe kerültek.

13—14. Otoniel nemzetsége. — *13.* Otonielről l. Józs. 15, 17; Bír. 1, 13; 3, 9. — *14.* A *Mesteremberek* völgye egyesek szerint Jeruzsálemtől északra, mások szerint a későbbi Lidda vidékén feküdt; nevét azért kapta, mert (a héber szöveg szerint: ők = Jóáb utódai) mesteremberek (= kovácsok?) voltak.

15—16. Kálebnek, Jefone fiának rokonsága Otoniellel. — *15.* E vers valószínűleg azt magyarázza, hogy ki volt a 13. versben említett Kenez. — *16.* Jáleleel talán Ela másik fia, Kenez fivére volt.

17—20. Kármi nemzetségjegyzékének kiegészítése. — *17. Ezra* valószínűleg Kármi fivérének volt a fia; 2, 7—8. úgylátszik őt nevezi Azáriásnak. — A *nemzé* szó helyett a héber szövegben ez a szó áll: szülé; hogy ki volt az az asszony, aki *Márjámot, Sámmájt* és *Jesbát* szülte, nem ismeretes; lehet azonban, hogy *Betiára*, Mered egyiptomi feleségére kell gondolnunk. *Márjám* ehelyütt férfinév, *Estámó* pedig város. — *18.* Mered másik felesége Judája volt; úgylátszik azonban, ez a szó nem tulajdonnév, hanem annyit jelent, mint júdai, zsidó s azt akarja hangsúlyozni, hogy ez az asszony nem egyiptomi volt (mint Betia), hanem zsidó. — *19. Ódája*

Keila atyjának volt a nővére, Gármi és a mákátita Estámó voltak a fiai. [20] Simon fiai Ámnon, Rinna, Hánán fia, és Tilon, Jesi fiai pedig Zóhet és Benzóhet voltak.

[21]Selának, Júda fiának fiai voltak: Her, Leka atyja, Lááda, Máresa atyja, a bisszusmívesek házának betásbeai nemzetségei, [22]továbbá Jókím, meg Kozeba polgárai, meg Jóás, és Száráf, kik Moáb fejedelmei voltak, meg Jásubi-Lehem; ezek azonban régi dolgok. [23]Ezek voltak a Netáimban s Gederában lakó fazekasok: a királynál, az ő szolgálatában laktak ott.

[24]Simeon fiai Námuel, Jámin, Járib, Zára és Saul voltak. [25]Ennek fia Sellum, ennek fia Mápszám, ennek fia Mászma volt. [26]Mászma fiai voltak: az ő fia, Hámuel, ennek fia Zákur, ennek fia Semei. [27]Semeinek tizenhat fia és hat leánya volt; fivéreinek azonban nem volt sok fiúk, s *így* az egész nemzetség sem érte el Júda fiainak számát.

[28]Lakának pedig: Bersábában, Moládában,

férfinévnek látszik, de a görög fordítás különböző változatainak összevetéséből azt is következtethetjük, hogy itt Merednek egy harmadik, júdai feleségéről van szó; az Ódája szó e szerint eredetileg júdait jelentett. A vers szövege egyébként is bizonytalan s így sem értelmét, sem a 20. verssel való összefüggését biztosan megállapítani nem tudjuk. *Benzóhet* lehet ugyan tulajdonnév is, de mivel annyit jelent, mint Zóhet fia, valószínű, hogy tovább vezette a nemzetségjegyzéket s Zóhet fiának következését jelezte; ez esetben a jegyzéket csonkának kell tartanunk.

21—23. Selának, Júda fiának (v. ö. 2, 3.) *nemzetségei.* — E részben a latin fordítás lefordította a héber szöveg tulajdonneveit s a következőképen szól: *(21.)* Selának, Júda fiának fiai voltak: Her, Leka atyja és Lááda, Máresa atyja, meg a bisszusmívesek házának nemzetségei Eskü-házban, *(22.)* továbbá Az, aki megállította a napot, meg a Hazugság emberei, meg a Biztos meg a Gyujtó, kik Moáb fejedelmei voltak, de visszatértek Láhembe; ezek azonban régi dolgok. *(23.)* Ezek voltak azok a fazekasok, akik az ültetvényeken és a sövényeknél laktak a királynál, az ő szolgálatában s ugyanott laktak. — *Leka* és *Máresa* városok voltak. — A *bisszusmívesek háza* úgylátszik valamely takácsműhely lehetett, hol fínom vásznat (bisszust) szőttek; ez a műhely *Betásbeában* vagy (mások szerint) *Ásbea házának* = családjának kezében volt. — *Kozeba* valószínűleg ugyanaz, mint Kezíb, hol Sela született. (V. ö. Móz. I. 38, 5. jegyzetét.) — *Netáim és Gedera* úgylátszik szintén városok voltak; nevük azt mutatja, hogy királyi ültetvényeik és kertjeik híresek voltak. Sela utódai úgylátszik a királyi birtokokon iparos- és kertészmesterséget folytattak.

24—27. Simeon utódai. — *24.* V. ö. Móz. I. 46, 10; II. 6, 15; ezeken a helyeken azonban *Námuel* helyett Jámuel, *Járib* helyett Jákén, *Zára* helyett Szohár áll. — *27.* Semei *fivéreinek*, tehát Simeon többi ivadékának nem volt sok fiuk s így Simeon törzse kevesebb lelket számlált, mint Júdáé; Júda törzsét azért említi itt a Szentírás, mert a simeoniták Júda területén laktak.

28—33. Simeon utódainak ősi lakóhelyei. V. ö. Józs. 19, 1—9. —

Hászársuhálban, [29]Bálában, Ászomban, Toládban, [30]Bátuelben, Hormában, Szikelegben,[31]Betmárkábótban, Hászárszúszímban, Betberájban és Sáárímban. Ezek voltak az ő városaik Dávid királyig. [32]Az ő helységeik voltak továbbá Etám, Áen, Remmon, Token és Ászán: öt város, [33]valamint mindazok a falvaik, amelyek e városok körül voltak, egészen Báálig. Ez volt az ő lakóhelyük s telepjegyzékük.

[34]Továbbá: Mosobáb, Jemlek, Jósa, Ámásziás fia, [35]meg Jóel, és Jehu, ki annak a Jósábiának volt a fia, ki Szárájának, Ásziel fiának volt a fia, [36]és Elioenáj, Jákoba, Isuhája, Ászája, Ádiel, Iszmiel, Bánája, [37]továbbá Zíza; ez Sefeinek volt a fia, az meg Állonnak volt a fia, az meg Idájának volt a fia, az meg Semrinek volt a fia, az meg Sámájának volt a fia. [38]E nevezettek fejedelmek voltak nemzetségeikben, s atyafiságaik háza nagyon megsokasodott; [39] elindulának tehát, hogy egészen a völgy keleti részéig behatoljanak Gádorba, s legelőt keressenek nyájaiknak. [40]Találának is kövér s igen jó legelőket; a föld *ott* igen tágas, nyugodt és termékeny *volt* és addigelé Kám nemzetségei laktak rajta. [41]Azok tehát, kiket fennebb névszerint feljegyeztünk, Eze-

29. Toládot másként Eltoládnak, — *30. Bátuelt* Betulnak, — *31. Betberájt* Betlebáótnak, *Sáárímot* Sááráimnak és Sárohennek is hívták. — *Dávid* uralkodása táján a simeoniták úgylátszik, végleg elveszítették itt felsorolt birtokaik egy részét; Szikelegről tudjuk is, hogy Júda királyaié lett (v. ö. Kir. I. 27, 6.), egyébként azonban nem ismeretes előttünk, hogy mi és hogyan történt. — *32.* Ez a vers a simeoniták másik (ősi) tartományának városairól beszél. (V. ö. Józs. 19, 7.) — *33. Báált* másként Báálátbeernek is nevezték. (V. ö. Józs. 19, 8.) — Az utolsó mondat a héber szövegben így szól: Ezek voltak az ő lakóhelyeik; (külön) nemzetségjegyzékeik voltak. — Simeon törzse ugyanis Dávid király idejétől kezdve politikailag mindjobban felszívódott Júda törzsébe, de azért — mint e vers mondja — nemzetségjegyzékeit továbbra is önállóan vezették. E nemzetségjegyzékek (egyik) kivonatát 34. skk. közlik.

34—43. Simeon utódainak Ezekiás király idejében szerzett területei. — *34—37.* Az itt felsorolt személyek egyébként ismeretlenek. — *38.* A törzsek *nemzetségekre*, a nemzetségek atyafiságokra, az atyafiságok családokra oszlottak; e *fejedelmek* egy-egy atyafiság élén állottak. — *39. Gádor* helyett a görög fordítás — valószínűleg helyesen — Geráráról (v. ö. Móz. I. 10, 19; 20, 1; 26, 1.) beszél s a *Völgy* is úgy látszik, Gerára völgye (v. ö. Móz. I. 26, 17.) volt; ezek az atyafiságok tehát valahol Gerára vidékén telepedtek meg. — *40. Kám nemzetségein* valamely közelebbről meg nem határozható, Kámtól származó pásztornépet kell értenünk. — *41.* Ezekiás király Kr. e. kb. 721—693 (mások szerint 727—698) uralkodott. — *41.* Az ott talált *lakosok* helyett a héber szöveg

kiásnak, Júda királyának napjaiban elmenének s elpusztíták az ő sátraikat meg az ott talált lakosokat, s mind a jelen napig eltöröltekké tevék őket, s letelepedének helyükbe, mivel ott igen kövér legelőket találtak. [42]Simeon fiai közül ötszáz ember pedig Fáltiának, Náriának, Ráfájának és Ózielnek, Jesi fiainak vezérlete alatt elméne Szeír hegyére, [43]s megveré az ámálekíták megmenekült maradványait, s ott marada helyükbe telepedve mind e mai napig.

5. FEJEZET.

A Jordántól keletre lakó törzsek: Rúben, Gád és törzsének, valamint Mánássze féltörzsének nemzetségei.

[1]Rúbennek, Izrael elsőszülöttének fiai (ő volt ugyanis elsőszülötte, de minthogy megfertőztette atyja ágyát, elsőszülöttségét Józsefnek, Izrael fiának, fiai kapták meg s ő nem számított elsőszülöttnek, [2]hanem Júda lett a legerősebb a testvérei között s az ő törzséből származtak a fejedelmek, az elsőszülöttség pedig Józsefnek jutott) [3]tehát Rúbennek, Izrael elsőszülöttének fiai Énok, Fállu, Eszron és Kármi voltak. [4]Jóel fiai voltak: az ő fia, Sámia, ennek fia Góg, ennek fia Semei, [5]ennek fia Míka, ennek fia Reja, ennek fia Báál, [6]ennek fia Beera, kit Telgátfálnászár, az asszírok királya fogságba vitt s ki Rúben törzsének *egyik* fejedelme

a meunitákról beszél; utóbbiakat némelyek a 40. versben említett kámítákkal azonosítják, mások éppen arrafelé legeltető nomád mineusoknak vagy maanitáknak tartják. — *42—43.* Ez a rész a simeoniták egy másik településéről beszél. A *Szeír-hegy* a Holt tengertől délre feküdt; az *ámálekítákat* (v. ö. Móz. II. 17, 16.) Saul és Dávid nagyrészt kiirtották (v. ö. Kir. I. 14, 48; 15, 7; Kir. II. 8, 12.), utolsó maradványaik most a simeoniták által lelték vesztüket.

5. *1—10. Rúben nemzetsége és területe.* — *1—2.* V. ö. Móz. I. 49, 4; 49, 8—12; 49, 22—26. — A zárójelben levő mondat a héber szövegben így szól: ő volt ugyanis az elsőszülött, de minthogy megfertőztette atyja ágyát, elsőszülöttségét Józsefnek, Izrael fiának fiai kapták meg, anélkül azonban, hogy őt (Józsefet) az elsőszülöttségre bejegyezték volna, *(2.)* sőt Júda lett a leghatalmasabb a testvérei között s belőle került ki a fejedelem, Józsefnek pedig (csak) az elsőszülöttség jutott. Értelme: Rúben elveszítette ugyan József javára elsőszülöttségi jogait, de azért a nemzetségjegyzékekben nem került hátrább; egyébként is az elsőszülöttséggel járó hatalom és méltóság Júda törzséé lett, József utódainak (csak) az elsőszülöttségi joggal járó nagyobb (kettős) birtokrész jutott. — *3.* V. ö. Móz. I. 46, 9; II. 6, 14; IV. 26, 5. sk. — *4. Jóel* kétségkívül Rúben törzséből származott, de hogy ki volt az atyja, a Szentírás nem közli; a 3. és 4. vers között ugyanis a szentíró bizonyos nemzedékeket — nyilván jelentéktelenségük következtében — úgylátszik kihagyott. — Mivel Jóeltől *Telgátfálnászárig* (= Teglát-Fálászár, v. ö. Kir. IV. 15, 29.) hét nem-

volt. — [7]Testvéreinek s egész nemzetségének, amikor családjaik szerint összeírták őket, fejedelmei *a következők* voltak: Jehiel, Zakariás, [8]továbbá Bála, annak az Ázáznak a fia, aki Sámmának, Jóel fiának volt a fia. Ez Ároertől *fogva* egészen Nébóig és Beelmeonig lakék, [9]kelet felé pedig az Eufrátes folyóig *terjedő* puszta bejáratáig telepedék meg; nagyszámú barmuk volt ugyanis Gálaád földén, [10]és Saul napjaiban hadat indítának az ágáreusok ellen, s miután ezeket megölték, helyettük ők lakának sátraikban, a Gálaádtól keletre eső egész vidéken.

[11]Gád fiai pedig velük szemben, Básán földén, Szelkáig telepedének meg; [12]Jóel volt a fő, Sáfán a második, majd Jánáj és Sáfát *következék* Básánban. [13]Testvéreik, atyafiságaik szerint *a következők voltak:* Mikáel, Mosollám, Sebe, Jóráj, Jákán, Zie és Héber: hét. [14]Ezek *voltak* Ábiháil fiai; az Húrinak volt a fia, az meg Járának a fia, az meg Gálaádnak a fia, az meg Mikáelnek a fia, az meg Jesesinek a fia, az meg Jeddónak a fia, az meg Búznak a fia. [15]Testvéreik voltak továbbá Ábdielnek, Güni fiának, atyafiságaik fejének fiai. [16]Gálaádot, Básánt, ennek falzedék telt el, Jóel valószínűleg Saul király idejében (Kr. e. 1051—1011?) élt. (V. ö. 10. v.) — *7.* A héber szöveg így szól: (Beera) *testvérei* nemzetségeik szerint, a származásuk szerinti összeírás szerint a következők voltak: Jehiel, a fő, továbbá Zakariás stb. — *8.* Valószínűleg mind a három személy (Jehiel, Zakariás, Bála) fia volt *Ázáznak*. Sámma ugyanaz, mint a 4. v. Sámiája, *Jóel* ugyanaz, mint a 4. vers Jóelje. E három személy (Jehiel stb.) tehát Beera elsőfokú unokatestvére és kortársa volt. — *Ez* = Jóel s utána utódai. — *Ároer* az Árnon patak mellett, *Nébó* és *Beelmeon* pedig Rúben területének északi felében feküdt; e nevek tehát Rúben törzsének nyugati főhelyeit sorolják fel délről északra. — *9.* Rúben törzsének keleti határterületéről van szó. A rúbeniták nem laktak az Eufrátes vidékén, hanem csak annak a pusztának a nyugati szélein, mely nyugat felől Gálaáddal, kelet felől az Eufrátessel érintkezett. *Gálaádon* itt a Jordántól keletre eső földnek rúbenita területét kell értenünk. — *10.* Ez az esemény tehát Jóel — v. ö. 4. v. — idejében történt. Az *ágáreus*okon úgylátszik, valamely (Ágártól, Ábrahám rabszolganőjétől származó) arab törzset kell értenünk.

11—17. Gád nemzetsége, területe s összeírása. — *11.* Úgylátszik, a 10. versben említett hódítással egyidejű — kelet felé terjedő — letelepülésről van szó. *Básán* a Jordántól keletre eső föld északi vidéke volt; Szelka ennek a vidéknek a keleti részén feküdt. — *12.* E hódítást a gáditák úgylátszik, a rúbenita *Jóel* (v. ö. 4. vers) vezérlete alatt érték el; *Sáfán* talán Jóel gádita alvezére volt. A vers vége a görög fordításban így szól: Jánáj volt pedig az íródeák (héberül sófet, vagyis bíró) Básánban. — *15.* A héber szöveg így szól: Áchi, Ábdielnek, Güni fiának a fia volt atyafiságuk feje. — *16. Gálaádon* ehelyütt a Jordántól keletre eső vidék

vait, meg Sáron valamennyi legelővidékét lakták egészen a határokig.
17Mindezeket Jóátánnak, Júda királyának napjaiban és Jeroboámnak, Izrael királyának napjaiban írák össze.
18Rúbennek, Gádnak és Mánásse féltörzsének a fiai *közül* negyvennégyezerhétszázhatvan harcos, pajzs- és kardviselő, íjász, harcban jártas *férfiú* hadba vonula *és* 19hadat indíta az ágáreusok ellen. Erre az itureusok meg Náfis és Nodáb 20segítséget nyujtának azoknak. Mindazonáltal az ágáreusok s mindazok, akik velük tartottak, a kezükbe jutottak, mert ők segítségül hívták az Istent, amikor harcoltak, s Ő meghallgatta őket, mivel benne bíztak. 21El is fogának mindent, ami azoké volt : ötvenezer tevét, kétszázötvenezer juhot, kétezer szamarat és százezer emberi lelket, 22sebesülten pedig sokan hullának el, mert az Úr harcolt *velük*. Igy ők lakának *ott* helyettük egészen fogságbavitel*ükig*.
23Mánásse féltörzsének fiai a Básán határaitól a Báál-Hermonig és a Szánirig *terjedő* földet meg a Hermon-hegyet lakták, mivel igen számosak voltak. 24Atyafiságaik fejei a következők voltak : Éfer, Jesi, Eliel, Ezriel, Jeremia, Odoja és Jediel ; ezek igen vitéz és hatalmas emberek és neves fejedelmek voltak családjukban.
25*Mindezek* azonban elhagyák atyáik Istenét s

gádita területét kell értenünk. *Sáron*nak a Földközi tenger palesztinai partjának széles legelővidékét nevezték ; mivel azonban a gáditák a Jordántól keletre laktak, a Sáron síkság pedig a Jordántól messze nyugatra feküdt, sokan úgy vélik, hogy itt a Sáron szó helyett Sárjont kell olvasnunk ; utóbbi a Hermon-hegy szídoni neve volt. (V. ö. Móz. V. 3, 9.) — *17*. Valószínűleg két különböző összeírásról van szó ; hogy azonban Jóátán, ki a Jordántól nyugatra uralkodott, hogyan és mikor irathatta össze a Jordántól keletre lakó gáditákat, megmondani nem tudjuk. Lehet, hogy Jóátán egyideig a Jordántól keletre is uralkodott.

18—22. A Jordántól keletre eső törzsek közös háborúja az ágáreusok ellen. — *19*. Lehetséges, hogy itt egy újabb — második — hadjáratról van szó, mely a Jeroboám által rendezett összeírás után ment végbe ; az sem lehetetlen azonban, hogy e rész csak bővített megismétlése a Saul király napjaiban végbement hadjárat elbeszélésének. (V. ö. 10. v.) — Az *ágáreus*okról l. 10. v. jegyz. — Az *itureus*ok ős, Jetur, valamint *Náfis* Izmaeltől származott (v. ö. Móz. I. 25, 15.) ; úgylátszik, *Nodáb* is valamely arab törzs őse volt. — *22*. A *fogságbavitelről* a 26. v. beszél.

23—24. Mánásse féltörzsének területe, fejedelmei. — *23. Básán* déli *határ*aira kell gondolnunk ; *Báál Hermon* valószínűleg ugyanaz, mint *Szánir;* utóbbi a Hermon-hegy ámorreus neve. A *mivel* szó a héber szövegben hiányzik.

25—26. A Jordántól keletre lakó törzsek asszír fogságba való jutása. — *25*. A Szentírás e törzsek eljárását a házasságtörő asszony

parázna módra az ország ama népeinek istenei után jártak, amelyeket az Isten eltávolított előlük. [26]Erre Izrael Istene felingerlé ellenük Fúlnak, az asszírok királyának lelkét és Telgátfálnászárnak, Assur királyának lelkét s az fogságba vivé Rúbent, Gádot és Mánásse törzsének felét s Láhelába, meg a Háborhoz és Árába meg Gózán folyójához viteté őket, *s ott is vannak* mind a jelen napig.

6. FEJEZET.

Lévi törzsének nemzetségei.

[1]Lévi fiai Gerson, Káát és Merári, [2]Káát fiai Ámrám, Iszaár, Hebron és Óziel, [3]Ámrám fiai Áron, Mózes és Mária, Áron fiai Nádáb, Ábiu, Eleázár és Itámár voltak. [4]Eleázár Fineeszt nemzé, Fineesz Ábisuét nemzé, [5]Ábisue Bokkit nemzé, Bokki Ózit nemzé, [6]Ózi Zárájást nemzé, Zárájás Merájótot nemzé, [7]Merájót Ámáriást nemzé, Ámárias Áchitóbot nemzé, [8]Áchitób Szádokot nemzé, Szádok Áchimáásztnemzé, [9]Áchimáász Azáriást nemzé, Azáriás Jóhánánt nemzé, [10]Jóhánán Azáriást nemzé — ez az, aki a papságot viselte abban a házban, amelyet Salamon Jeruzsálemben építtetett — [11]Azáriás Ámáriást nemzé, Ámáriás Áchitóbot nemzé, [12]Áchitób Szádokot nemzé, Szádok Sellumot nemzé,[13]Sellum Helkiást nemzé, Helkiás Azáriást nemzé, [14]Azáriás Szárájást nemzé, Szárájás Józedeket nemzé; [15]Józe-

eljárásához hasonlítja. — Az Isten Kánaán népeit eltávolította az országból s földjüket az izraelitáknak adta. — *26. Fúl, az asszírok királya* ugyanaz volt, mint *Telgátfálnászár, Assur királya*. L. róla Kir. IV. 15, 19. 29. Valószínűleg arról a fogságról van szó, amelybe az izraeliták Kr. e. 722 (721)-ben jutottak. — *Láhela* helyett a héber szöveg Cháláchról (= Hálá-ról) beszél; erről és a *Háborról* folyóról meg a *Gózán* tartományról l. Kir. IV. 17, 6. és 19, 12. jegyz. — *Árá*-ról semmit sem tudunk.

6. *1—15. A főpapi ág nemzetségjegyzéke a babiloni fogságig.* — Ez a jegyzék nem sorolja fel az összes főpapokat, viszont felsorol olyanokat is, akik tudtunkkal a főpapi tisztet nem gyakorolták. Hogy ez miért van így, megmondani nem tudjuk. — *1.* V. ö. Móz. I. 46, 11; II. 6, 16. sk. — *3. Mária* Mózes és Áron nővére volt. (V. ö. Móz. II. 6, 20.) — *8.* Ezt az *Áchitóbot* meg kell különböztetnünk a hasonló nevű, Kir. I. 14, 3; 22, 9. skk. említett főpaptól. — *Áchimáász* nyilván ugyanaz, mint az, akiről Kir. II. 15, 27, 36. beszél. — *10.* Hogy miért emeli ki a Szentírás ezen a helyen *Azáriást*, holott előtte már mások is *viselték* a *főpapságot* a salamoni templomban, nem tudjuk. Sokan úgy vélik, hogy e szavak arra a főpapra utalnak, aki Uziás király eljárása ellen tiltakozott. (v. ö. Krón. II. 26, 17.); mások úgy vélik, hogy e megjegyzés a 9. versben említett Azáriásra, a salamoni templom első (?) főpapjára vonatkozik; mindkét magyarázat súlyos nehézségekkel küzd s azért bizonytalan. — *15. Józedek* is a babiloni fogságba

dek eltávozék, amikor az Úr fogságba viteté Júdát és Jeruzsálemet Nábukodonozor által.

16Lévi fiai tehát Gerson, Káát és Merári voltak. 17Gerson fiait Lobninak és Semeinek hívták. 18Káát fiai Ámrám, Iszaár, Hebron és Óziel, 19Merári fiai *pedig* Moholi és Musi voltak. Lévi nemzetségei, családjaik szerint, a következők voltak: 20Gerson*tól származott* ennek fia Lobni, ennek fia Jáhát, ennek fia Zámma, 21ennek fia Jóáh, ennek fia Áddó, ennek fia Zára, ennek fia Jetráj. 22Káát fiai voltak: az ő fia, Áminádáb, ennek fia Kóré, ennek fia Ászír, 23ennek fia Elkána, ennek fia Ábiászáf, ennek fia Ászír, 24ennek fia Táhát, ennek fia Uriel, ennek fia Óziás, ennek fia Saul. 25Elkána fiai Ámászáj, Áchimót 26és Elkána voltak. Elkána fiai voltak: az ő fia Szófáj, ennek fia Náhát, 27 ennek fia Eliáb, ennek fia Jerohám, ennek fia Elkána. 28Sámuel fiai voltak: az elsőszülött, Vásseni, és Ábia. 29Merári fiai voltak: Moholi, ennek fia Lobni, ennek fia Semei, ennek fia Óza, 30ennek fia Sámmáa, ennek fia Hággia, ennek fia Ászája.

31A következők voltak azok, akiket Dávid a láda elhelyezése után az Úr házának karnagyaivá rendelt. 32Ezek mint énekesek szolgáltak a bizonyság sátra előtt, míg Salamon fel nem építette az Úr házát Jeruzsálemben, s a reájuk vonatkozó rendtartás szerint végezték szolgálatukat. 33A következők voltak azok, akik ott szolgáltak fiaikkal: Káát fiai közül Heman énekes. Ez Jóhelnek volt a fia, az meg Sámuelnek

jutott; az ő fia volt Józsue, a fogságból való visszatérés után az első főpap. V. ö. Ezdr. I. 3, 2; 5, 2.

16—30. Lévi nemzetségei. Ez a rész először Lévi fiait és unokáit, aztán Lévi fiainak nemzetségeit sorolja fel. A felsorolás nem teljes, mert a Szentírás csak a legjelentősebb nemzetségeket említi. — Az itt előforduló nevek később némi különbséggel térnek vissza (v. ö. 20—21 és 41—43; 22—27. és 33—37; 29—30. és 44—46. v.); — *26—27.* E versek Sámuel őseit közlik (v. ö. Kir. I. 1, 1.), éppen azért a 27. v. végére oda kell értenünk (mint a görög fordítás egyik formája ki is fejezi) *Elkána* fiát, Sámuelt. — *Náhát*ot másként Tohunak, Eliábot pedig Eliunak is hívták. — *29.* Ez a *Lobni* más, mint a 17. v. hasonlónevű személye.

31—47. A szent sátor levita karnagyainak nemzetségjegyzéke. E rész a szent sátor karnagyainak levita eredetét akarja a szemünk elé állítani. *Dávid* királyig a frigy*ládá*ra hol itt, hol amott állott; Dávid király Jeruzsálembe vitette s a Sionon sátrat állíttatott számára. A mózesi szent *sátor* Dávid király idejében Gábaonban

volt a fia, [34]az meg Elkánának volt a fia, az meg Jerohámnak volt a fia, az meg Elielnek volt a fia, az meg Tohunak volt a fia, [35]az meg Szúfnak volt a fia, az meg Elkánának volt a fia, az meg Máhátnak volt a fia, az meg Ámászájnak volt a fia, [36]az meg Elkánának volt a fia, az meg Jóhelnek volt a fia, az meg Azáriásnak volt a fia, az meg Szofoniásnak volt a fia, [37]az meg Táhátnak volt a fia, az meg Ászírnak volt a fia, az meg Ábiászáfnak volt a fia, az meg Kórénak volt a fia, [38]az meg Iszaárnak volt a fia, az meg Káátnak volt a fia, az meg Lévinek, Izrael fiának volt a fia. [39]Továbbá testvére, Ászáf, ki az ő jobbján állott. Ászáf Bárákiásnak volt a fia, az meg Sámáának volt a fia, [40]az meg Mikáelnek volt a fia, az meg Bászájásnak volt a fia, az meg Melkiásnak volt a fia, [41]az meg Átánájnak volt a fia, az meg Zárának volt a fia, az meg Ádájának volt a fia, [42]az meg Etánnak volt a fia, az meg Zámmának volt a fia, az meg Semeinek volt a fia, [43]az meg Jetnek volt a fia, az meg Gersomnak volt a fia, az meg Lévinek volt a fia. — [44]Testvéreik, Merári fiai *közül*, balfelől, Etán *állott ott*. Ez Kúsinak volt a fia, az meg Ábdinak volt a fia, az meg Máloknak volt a fia, [45]az meg Hásábiásnak volt a fia, az meg Ámásziásnak volt a fia, az meg Helkiásnak volt a fia, [46]az meg Ámászájnak volt a fia, az meg Bóninak volt a fia, az meg Sómernak volt a fia, [47] az meg Moholinak volt a fia, az meg Musinak volt a fia, az meg Merárinak volt a fia, az meg Lévinek volt a fia.

[48]Testvéreiknek, a *többi* levitának az volt a rendeltetésük, hogy *ellássák* mindazt, ami az Úr lakóházának szolgálatához tartozott, [49]Áronnak és fiainak pedig az, hogy jóilla-

volt; mivel a Szentírás ezt szokta *bizonyság* (helyesebben: találkozás) sátrának nevezni, nem tudjuk, hogy itt a gábaoni (mózesi) szent sátorról, vagy a jeruzsálemi, Dávid által felállított sátorról van-e szó. — Az ének a szent sátor előtt elterülő udvaron folyt; később, mikor *Salamon* felépítette a templomot, az istentisztelet helye a templom udvara lett. Dávid király az énekeseket három rendre osztotta: középen állt Hemán csoportja, tőle jobbra Ászáf, balra Etán énekesei foglaltak helyet. A legfőbb vezetés Hemán kezében volt. — *39.* A *testvér* szót itt távolabbi értelemben kell vennünk.

48—53. Lévi nemzetségének a szent sátornál szolgáló ágai. A *48.* vers az Úr *lakóházánál* (szószerint: házának hajlékánál) szolgló*4* alsóbbrendű (nem-papi) levitákról, a *49.* vers Áronról (a főpapról) s fiairól (a papokról), *50—53.* pedig a szent sátor szolgálatában

tot gyujtsanak az égőáldozat oltárán és a füstölőszer oltárán, *ellássák* a szentek szentjének egész szolgálatát, s könyörögjenek Izraelért, egészen úgy, ahogy Mózes, az Isten szolgája rendelte. [50]Áron fiai a következők voltak : az ő fia, Eleázár, ennek fia Fineesz, ennek fia Ábisue, [51]ennek fia Bokki, ennek fia Ózi, ennek fia Záráhia, [52]ennek fia Merájót, ennek fia Ámáriás, ennek fia Áchitób, [53]ennek fia Szádok, ennek fia Áchimáász.

[54]Ezeknek, tudniillik a káátiták nemzetségei közül Áron fiainak, lakóhelyei falvaik és határaik szerint a következők voltak. Nekik juttatá ugyanis a sors [55]s azért nekik is adák: Júda földén Hebront, s annak legelőit köröskörül,—[56]a város szántóföldjeit és majorjait Kálebnek, Jefone fiának, [57]a menedékvárost, Hebront pedig Áron fiainak adák, — továbbá Lobnát és legelőit, [58]meg Jetert és Estemót legelőikkel együtt, valamint Helont és Dábírt, legelőikkel együtt, [59]meg Ásánt és Betsemest és ezek legelőit ; [60]Benjámin törzséből pedig : Gábeét és legelőit, Álmátot legelőivel együtt, továbbá Anátótot legelőivel együtt: összesen tizenhárom várost, nemzetségeikhez mérten.

[61]Káát többi, az ő nemzetségéből való fiainak tíz várost adának birtokul Mánásse féltörzséből. [62]Gersom fiainak, nemzetségeikhez mérten tizenhárom várost adának, Isszakár törzséből, Áser törzséből, Neftáli törzséből és Mánásse Básánban *lakó* törzséből. [63]Merári fiainak, nemzetségeikhez mérten, tizenkét várost adának, sors által, Rúben törzséből, Gád törzséből és Zábulon törzséből.

[64]Kiadák tehát Izrael fiai a levítáknak a városokat s azok legelőit : [65]sors által adák ki Júda

állott főpapokról beszél. — *49. Könyörögjenek* = (az áldozatok bemutatása által) engesztelést szerezzenek. V. ö. Móz. III. 5, 14. jegyz.

54—60. A Lévi-nemzetség papi ágának (az áronita káátitáknak) városai. (V. ö. Józs. 21, 9—19.) — *54.* A káátiták közül Áron *fiai* (= utódai) papok, a többiek csak leviták voltak. Itt a papokról van szó. — A vers vége a héber szöveg szerint így értendő : mert először rájuk (a papokra) esett a sors. (V. ö. Józs. 21, 10.) — *56.* V. ö. Józs. 21, 12. jegyz. — *57.* Az itt felsorolt városok közül csak Hebron volt *menedékváros;* a latin fordítás szószerint menedékvárosokról beszél.

61—63. A Lévi-nemzetség levita-ágának (a nem-áronita káátitáknak, a gersonitáknak s a merárítáknak) városai (V. ö. Józs. 21, 5—7.) — *62. Gersom* = Gerson.

64—81. A Lévi-nemzetség papi ágának városai fekvésük szerint és a Lévi-nemzetség levita ágának városai nevük szerint. A *64—65.* v,

fiainak törzséből, Simeon fiainak törzséből és Benjámin fiainak törzséből ama névszerint megnevezett városokat. [66]*Kiadák* azoknak is, kik Káát fiainak nemzetségéből valók voltak — az ő határaikban levő városok Efráim törzséből valók voltak — [67]és pedig nekik adák: a menedékvárost, Szichemet, legelőivel együtt, Efráim hegységén, és Gázert, legelőivel együtt, [68]továbbá Jekmáámot, legelőivel együtt, meg Bethoront hasonlóképpen, [69]továbbá Helont, legelőivel együtt és Getremmont ugyanúgy, [70]Mánásse féltörzséből pedig Ánert és legelőit, Bálaámot és legelőit: azoknak tudniillik, kik Káát fiainak nemzetségéből még hátra voltak. — [71]Gersom fiainak pedig: Mánásse féltörzsének nemzetségéből Gáulont, Básánban, s annak legelőit, meg Ástárótot, legelőivel együtt; [72]Isszakár törzséből Kedest és legelőit, Dáberetet és legelőit, [73]továbbá Rámótot és legelőit, meg Ánemet, legelőivel együtt; [74]Áser törzséből pedig Másált legelőivel együtt, és Ábdont, hasonlóképpen, [75]továbbá Hukákot és legelőit, meg Rohobot, legelőivel együtt; [76]Neftáli törzséből pedig: Kedest, Galileában, s annak legelőit, Hámont, legelőivel együtt, Kárjatáimot és legelőit. — [77]Merári még hátralevő fiainak pedig: Zábulon törzséből Remmonót és legelőit, Tábort és legelőit [78]a Jordánon túl, Jerichóval szemben; a Jordántól keletre pedig: Rúben törzséből Boszort a pusztában, legelőivel együtt, és Jászát, legelőivel együtt, [79]továbbá Kádemótot és legelőit és Mefáátot, legelőivel együtt; [80]Gád törzséből pedig Rámótot, Gálaádban, és legelőit, Mánaimot legelőivel együtt, [81]meg Hesebont legelőivel együtt és Jezert, legelőivel együtt.

az 54—60. verset, a *66—81.* v. a 61—63. verset egészíti ki. V. ö. Józs. 21, 4; 21, 20—37. — *64—65.* Azokról a *levitákról* van szó, akik a káatiták ároníta részéből származtak, tehát papok voltak. — *66.* Azokról a káatitákról van szó, akik nem voltak ároníták, tehát papok, hanem csak leviták. A szentíró először az *Efráim* törzsének területén fekvő levita-városokat sorolja fel. (V. ö. Józs. 21, 21—22.) Ezek közül csak Szichem volt menedékváros; l. 57. v. jegyz. — *69.* A szentíró itt átmegy a Dán területén lekvő levíta (kaatíta) városokra, de azok közül csak kettőt említ fel (Józs. 21, 23—24. szerint négy volt). — *70.* V. ö. Józs. 21, 25. — *71—76.* A gersomíták (= gersoniták) városai. V. ö. Józs. 21, 27—32. — *77—81.* A meráríták városai. V. ö. Józs. 21, 34—37. — *77. Hátralevő:* e felsorolás (66—81.) utolsó tagjait alkotó.

7. *1—5. Isszakár nemzetségei.* — E rész ak Isszakár első-

7. FEJEZET.

Isszakár, Benjámin, Neftáli, Mánásse, Efráim és Áser törzsének nemzetségei.

[1]Isszakár négy fia Tóla, Fua, Jásub és Simeron volt. [2]Tóla fiai Ózi, Ráfája, Jeriel, Jemáj, Jebszem és Sámuel voltak; *mindegyikük* a feje volt a maga atyafiságának. Tóla nemzetségéből Dávid napjaiban huszonkétezer hatszáz vitézlő embert számláltak össze. [3]Ózi fiai Izráhia, s az utóbbitól született Mikáel, Obádja, Jóel és Jesia voltak. Fejedelem *volt* mind az öt. [4]Nemzetségeik és háznépeik szerint harminchatezer harcrakész, vitézlő ember *tartozott* hozzájuk; sok feleségük és fiuk volt ugyanis. [5]Testvéreik, Isszakár valamennyi nemzetségében, szintén igen erős harcosok voltak. Számuk nyolcvanhétezerre rúgott.

[6]Benjámin három fia Bela, Bekor és Jádihel volt. [7]Bela öt fia Eszbon, Ózi, Óziel, Jerimót és Uráj volt. *Ezek* családfők és igen erős harcosok voltak. *Jegyzékük* huszonkétezerharmincnégy *tagot* számlált. [8]Bekor fiai Zámira, Jóás, Elieszer, Elioenáj, Ámri, Jerimót, Ábia, Ánátot és Álmát voltak; ezek voltak Bekor összes fiai. [9]*Jegyzékük* nemzetségeik s atyafiságaik fejei szerint húszezerkétszáz vitézlő harcost számlált. [10]Jádihel fiai Bálán, Bálán fiai pedig Jehus, Benjámin, Áod, Kánána, Zetán, Társis és Áhisáhár voltak. [11]Ezek mind Jádihel fiai voltak. *Jegyzékük* atyafiságaik fejei *szerint*, tizenhétezerkétszáz harcba vonuló, vitézlő embert *szám-*

szülöttének, Tólának, ágával foglalkozik részletesebben; Isszakár többi leszármazottjáról csak összefoglalólag szól. — *1.* V. ö. Móz. I. 46, 13; IV. 26, 23. skk. — *2. Dávid* király Kir. II. 24, 1. skk. tanusága szerint megszámláltatta népét; a Szentírás e helyütt úgylátszik, ennek a népszámlálásnak az adataira támaszkodik. — A *fej* szó itt családfőt jelent. — *4. Háznép* helyett a héber szöveg atyafiságról beszél. — *5.* Ez a vers egyesek szerint Fua, Jásub és Simeron (v. ö. 1. v.) utódainak számát közli, mások szerint Isszakár valamennyi hadraváló férfiutódjának számát tartalmazza a Dávid király idejében végbement népszámlálás adatai alapján.

6—12. Benjámin nemzetségei. — *6.* A Szentírás más helyeken (Móz. I. 46, 21; IV. 26, 38. Krón. I. 8, 2.) Benjáminnak több fiát sorolja fel, viszont az itt előforduló *Jádihelt* nem említi. Hogy ez miért van így, nem tudjuk; Jádihelt sokan a Móz. I. 46, 21. és IV. 26, 38.-ban említett Ásbellel tartják azonosnak, mások Benjámin fogadott fiának vélik. — *7.* Az itt felsorolt személyek *Belának* nem voltak tulajdonképen fiai, hanem csak későbbi — valószínűleg Dávid király életében élő — leszármazottai. Igy érthető, hogy Móz. IV. 26, 40. és Krón. I. 8, 3. másokat nevez Bela fiainak; fordításunkban a héber szöveget tartjuk szemelőtt. — *8. Ánátót* és *Álmát* városok voltak; lehet, hogy e városok az itt említett személyekről kapták nevüket, de az is

lált. [12]Hír fiai Sefám és Háfám, Áher fiai pedig Hásím voltak.

[13]Neftáli fiai Jásziel, Güni, Jeszer és Sellum, Bála fiai, voltak.

[14]Mánásse fia Eszriel volt, szír mellékfelesége pedig Mákirt, Gálaád atyját szülé. [15]Mákir feleséget vőn fiainak, Háffímnak és Sáfánnak; nővérét Máákának hívták, a másodikat pedig Szálfaádnak nevezték. Szálfaádnak *csak* leányai születének. [16]Mááka, Mákir felesége, fiút szüle, s azt elnevezé Fáresnek; ennek öccsét Sáresnak hívták, ennek fiai Ulám és Reken *voltak*, [17]Ulám fia pedig Bádán lőn. Ezek voltak a fiai Gálaádnak, ki Mákirnak, Mánásze fiának volt a fia. [18]Nővére, Regina, Ishódot, Ábiezert és Moholát szülé. [19]Semida fiai Áhin, Sekem, Leki és Ániám voltak.

[20]Efráim fiai voltak Sutála, ennek fia Báred, ennek fia Táhát, ennek fia Eláda, ennek fia Táhát, ennek fia Zábád, [21]ennek fia Sutála, ennek fia Ezer

lehet, hogy e vers Ánátót és Álmát benjáminita lakosságáró szól. — *12.* E vers értelme és szövege nagyon bizonytalan. Hogy ki volt az itt említett *Hír*, nem tudjuk; sokan a 7. versben említett Urájjal azonosítják; *Sefám* és *Háfám* helyett Móz. I. 46, 21 Mofímot és Ofímot, IV. 26, 39 Sufámot és Hufámot említi Benjámin fiai között. — *Áher*ről semmit sem tudunk. *Hásim* sokak szerint ugyanaz, mint az, akit Móz. I. 46, 23 Husímnak, Móz. IV. 26, 42 Suhámnak nevez s mindkettő Dán fiának mond. Éppen azért nem lehetetlen, hogy itt a Szentírás Dán nemzetségjegyzékét közli, ami annál is inkább valószínű, mert azt egyebütt ebben a könyvben nem találjuk.

13. Neftáli fiai. V. ö. Móz. I. 46, 24; IV. 26, 48. skk. — *Bála* Neftáli anyja volt; itt a Szentírás talán azért említi, mert forrása (Móz. I. 46, 25?) is hivatkozott reá.

14—19. Mánásse nemzetségei. — *14.* E vers első pillantásra Mánásse két fiáról szól: *Ászrielről* (=Eszrielről) és *Mákirről*; mivel a Szentírás egyebütt Mákirt Mánásse elsőszülöttének mondja (v. ö. Józs. 17, 1.), úgylátszik, Ászriel valami miatt elvesztette elsőszülöttségi jogait s így a Szentírás a következőkben csak Mákirral foglalkozik. — Az sem lehetetlen azonban, hogy az Ászriel szó csak elírásból került a szövegbe; a héber szöveghen ugyanis az Ászriel szó után az aser jalada (= akit szült) kifejezés áll s lehetséges, hogy az Ászriel név az *aser jalada* kifejezés betűiből jött létre. — *15.* E vers szövege és értelme teljesen bizonytalan; úgylátszik azonban, Háffim és Sáfán nem *Mákir fiai*, hanem Mákir feleségének, Máákának fivérei voltak. — *Szálfaád* Móz. IV. 26, 29. tanusága szerint Mákir dédunokája volt; hogy miért nevezi őt itt a Szentírás *második*nak, nem tudjuk. Leányairól l. Móz. IV. 27, 1. skk; 36, 1. skk. — *18.* Kinek a nővére volt *Regina* (héberül Moleket), nem tudjuk. Az *Ishód* szót a latin fordítás lefordítja és szép embernek mondja. — *19. Semida* Móz. IV. 26, 32. tanusága szerint Gálaád fia volt.

20—27. Efráim nemzetségei. — *20.* Móz. IV. 26, 35. sk. Efráimnak csak három fiát említi: *Sutálát*, Bekert *(= Báred?)* és Tehent *(= Táhát?)*. — *21.* A héber szöveg nem mondja, hogy

és Elád. Utóbbiakat Getnek bennszülött emberei megölék, mivel ők lementek, hogy az ő jószágaikra üssenek. [22]Ezért atyjuk, Efráim sok napig gyászolta, de fivérei eljövének, hogy megvigasztalják. [23]Aztán beméne feleségéhez s az fogana s fiút szüle, s azt ő elnevezé Beriának, mivel háza bajai között született. [24]Leánya Sára volt: az építé ki Alsó- és Felső-Bethoront meg Ózensárát. [25]Fia volt továbbá Ráfa, Resef és Tále; utóbbitól Táán születék, [26]az Láádánt nemzé, ennek a fia Ámmiud volt, ez Elisámát nemzé, [27]ettől pedig Nún származék, ennek fia pedig Józsue volt.

[28]Birtokaik és lakóhelyeik voltak: Betel és leányvárosai, kelet felé Nórán, nyugat felé Gázer és leányvárosai, továbbá Szichem, leányvárosaival együtt egészen Ázáig és leányvárosaiig. [29]Mánásse fiainál voltak: Betsán és leányvárosai, Tánák és leányvárosai, Mágeddó és leányvárosai, Dór és leányvárosai. Ezekben lakának Józsefnek, Izrael fiának fiai.

[30]Áser fiai Jemma, Jesua, Jessui és Bária voltak; nővérük Szára volt. [31]Bária fiai Héber és Melkiel voltak; utóbbi volt Bárszáit atyja. [32]Héber Jeflátot, Sómert, Hótámot és nővérüket Suáát nemzé. [33]Jeflát fiai Fószek, Kámaál és Ásót voltak. Ezek voltak Jeflát fiai. [34]Sómer fiai Áhi, Roága, Hába és Árám,

Ezer és Elád Sutála *fiai* voltak, sőt Móz. IV. 26, 36. szerint ennek a Sutálának a fia Herán volt; közelebbit azonban erről a rokonságról nem tudunk. — *Get* (város) Palesztina délnyugati részén, a Földközi tenger közelében feküdt. *Ezer és Elád* a getiek marháját akarták elhajtani; támadásuk vagy abban az időben történt, amikor az izraeliták még Egyiptomban laktak, vagy akkor, amikor már az izraelitáké volt Kánaán; utóbbi esetben az itt szereplő *Efráim* más személy, mint az, akit a 20. v. említ. — *23.* A *Beria* szó kb. annyit jelent, mint: bajban. — *24.* Mindez Józsue előtt történt, mert e városok később nem voltak az efráimitáké. A két *Bethoron*ról l. Józs. 10, 10; *Ozensára* nevű helységről egyebütt a Szentírás nem szól. — *25.* Kinek a *fia* volt *Ráfa*, nem tudjuk.

28—29. Efráim és Mánásse birtokai. — *28.* Hogy e jegyzék melyik időszak földrajzi beosztásán épül, nem tudjuk; Józsue idejében a törzsi birtokok beosztása más volt. A felsorolt városok kb. Palesztina középvonalában, Izrael országának déli határánál feküdtek. — *Nórán* = Náárata v. ö. Józs. 16, 7. — *Áza* egyesek szerint a filiszteus Gáza volt. — *29.* E városok Józs. 17, 11. szerint is Mánásse birtokában voltak, bár Isszakár és Áser területén feküdtek. A királyok korában Izrael országának legnevezetesebb északi városai voltak.

30—40. Áser nemzetségei. V. ö. Móz. I. 46, 17; IV. 26, 44. skk. — *31. Bárszáit* (= Olajfa-forrás?) úgylátszik valamilyen város vagy

35fivérének, Helemnek fiai pedig Szúfa, Jemna, Selles és Ámál voltak. 36Szúfa fiai Szue, Hárnáfer, Suál, Beri, Jámra. 37Boszor, Hód, Sámma, Sálusa, Jetrán és Bera voltak. 38Jeter fiai Jefone, Fászfa és Ára, 39Olla fiai pedig Áree, Hániel és Reszia voltak. 40Ezek mind Áser fiai, atyafiságok fejei, válogatott és igen vitéz fővezérek voltak; *nemzetségjegyzékük* huszonhatezer, hadra alkalmas korban levő embert számlált.

8. FEJEZET.

Benjámin törzsének nemzetségei.

1Benjámin nemzé Bálét, elsőszülöttét, Ásbelt, a másodikat, Áhárát, a harmadikat, 2Nohákt, a negyediket és Ráfát, az ötödiket. 3Bále fiai voltak Áddár, Gera, Ábiud, 4Ábisue, Náámán, Áhoe, 5Gera, Sefufán és Hurám. 6Áhod fiai, a Gábaában lakó atyafiságok fejei, kiket áttelepítettek Mánáhátba, a következők voltak: 7Náámán, Áchia és Gera. Utóbbi telepíté át őket. Ő Ózát és Áhiudot nemzé. 8Sáháráim Moáb földén, miután elbocsátotta feleségeit, Húsimot és Bárát, nemzé, 9és pedig feleségétől, Hódestől nemzé: Jobábot, Szebiát, Mósát, Molkomot, 10Jehuszt, Szekiát és Mármát: ezek a fiai családfők voltak. 11Húsimtól Ábitóbot és Elfáált nemzé. 12Elfáál fiai Héber, Misáám és Sámad voltak; ez épité ki Onót,

helység lehetett. Fekvése ismeretlen. — *35. Helem* talán azonos a 32. versben előforduló Hotámmal. — *38. Jeter* nyilván ugyanaz, mint a 37. versben említett Jetrán. — *39.* Olla kétségkívül azonos az előző versekben említett valamelyik személlyel, de hogy kivel, nem tudjuk. — *40.* A szám feltünően kicsi (v. ö. Móz. IV. 1, 41; 26, 47.), úgylátszik azonban, csak Áser egyik nemzetségére, Héber leszármazottaira vonatkozik.

8. *1—28. Benjámin nemzetségjegyzékének (l. 7, 6—11.) kiegészítése.* — E rész néhány benjáminita család eredetére és sorsára kíván bővebb fényt vetni; a rendelkezésünkre álló adatok hiányossága s a szöveg homályossága következtében azonban mi már alig igazodunk el benne. — *1—7.* E versek úgylátszik, arról beszélnek, hogy néhány benjáminita nemzetség kénytelen volt Gera vezérlete alatt Gábaából *Mánáhát*ba (= Kárjátjárim? l. 2, 52. jegyz.) költözni. Benjámin fiait a Szentírás egyéb helyeken más sorrendben sorolja fel és másként nevezi (v. ö. Móz. I. 46, 21.); ennek oka valószínűleg az, hogy a Szentírás itt nyilván csak a nemzetségfőket sorolja fel, s egy-egy személynek több neve is lehetett. Hogy *Áhod* Benjáminnak milyen leszármazottja volt, nem tudjuk. — *8—27.* Ez a rész *Sáháráim* utódairól beszél; hogy azonban Sáháráim ki volt s hogyan került *Moáb* földére (a Jerichóval szemben levő, a Jordántól keletre eső vidékre), megmondani nem tudjuk. — *Húsim (11. v.)* valószínűleg Sáháráim felesége volt (v. ö. 8. v.); a latin fordítás a *Húsimtól* szót, ami héberül annyit jelent, mint: Mehusím, férfitulajdonnévnek veszi. *Onó* és *Lúd* Jaffa vidékén feküdt; mikor és miért *építették ki* (= erő-

Lódot és leányvárosait. 13Bária és Sáma az Ájálonban lakó atyafiságok fejei voltak; ők űzék el Get lakóit. 14Áhió, Sesák, Jerimót, 15Zábádia, Árod, Heder, 16Mikáel, Jesfa és Joha voltak Bária fiai. — 17Zábádia, Mosollám, Hezeki, Héber, 18Jesámári, Jezlia, Jobáb voltak Elfáál fiai, 19Jákím, Zekri, Zábdi, 20Elioenáj, Szeletáj, Eliel, 21Ádája, Bárája, Sámárát pedig Semei fiai. — 22Jesfám, Héber, Eliel, 23Ábdon, Zekri, Hánán, 24Hánánia, Elám, Ánátótia, 25Jefdája, Fánuel voltak Sesák fiai, 26Sámsári, Sohoria, Otolia, 27Jersia, Elia, Zekri pedig Jerohám fiai. 28Ezek család- és nemzetségfők voltak és Jeruzsálemben laktak.

29Gábaonban lakának: Ábigábaon, kinek feleségét Máákának hívták, 30s kinek elsőszülött fia Ábdon volt, továbbá Szúr, Kís, Báál, Nádáb, 31Gedor, Áchió, Záker és Mákellót. 32Mákellót Sámáát nemzé — ezek a testvéreikkel átellenben, Jeruzsálemben, a testvéreik között laktak, — 33Ner pedig Kíst nemzé, Kís meg Sault nemzé.

Saul Jónatánt, Melkisuát, Ábinádábot és Esbáált nemzé. 34Jónatán fia Meribbáál volt, Meribbáálpedig Míkát nemzé. 35Míka fiai Fíton, Melek, Táraa, és Áház voltak. 36Áház Jóádát nemzé, Jóáda Álámátot, Ázmótot és Zámrit nemzé, Zámri Mószát nemzé, 37Mósza Bánáát nemzé, ennek fia Ráfa volt, ettől Elásza származék, ez pedig Ászelt nemzé. 38Ászelnek hat fia volt, névszerint: Ezrikám, Bokru, Ismáhel, Sária, Obdia és Hánán: ezek voltak Ászel összes fiai. 39Fivérének, Eseknek fiai voltak: Úlám, az elsőszülött, Jehus, a második és Elifálet, a harmadik. 40Úlám fiai igen

sítették meg) őket, nem tudjuk. A *13.* és *14.* vers szövege nagyon bizonytalan; sokan úgy vélik, hogy eredetileg öt személyről: *Báriá*ról, *Sámá*ról, továbbá fivérükről (ezt a szót mondja a latin fordítás *Áhió*nak), *Elfáál*ról, *Sesák*ról és *Jerimót*ról beszélt; e mellett szól az is, hogy a *15—16.* vers Bária, a *17—18.* vers Elfáál, a 19—21. v. *Semei* (= Sáma, 13. v.), a *22—25.* v. *Sesák*, a *26—27.* v. Jerohám (= Jerimót, 14. v.) utódait közli.

29—40. Saul király ősei. — *29. Ábigábaon* annyit jelent, mint Gábaon (város) atyja, ura; Gábaon atyját 9, 35. tanusága szerint Jehielnek hívták; valószínűleg ugyanaz volt, mint az, akit 7, 10. Jádihelnek nevez. — *30. Báál* és *Nádáb* közé 9, 36. tanusága szerint be kell szúrnunk Ner nevét. — *33. Ner* és *Kís* 9, 36. és Kir. I. 14, 50. sk. tanusága szer nt fivérek voltak; lehet, hogy e vers eredetileg így szólt: Ner Ábnert nemzé, Kís pedig Sault nemzé. — *Esbáált* Isbósetnek s mondták. (V. ö. Kir. II. 2, 8. jegyz.) — *34. Meribbáált* Mifibósetnek is nevezték. (V. ö. Kir. II. 4, 4. jegyz.)

erős emberek s nagy erejű íjászok voltak; sok fiuk és unokájuk volt: mintegy százötven. Ezek mind Benjámin fiai voltak.

9. FEJEZET.

Jeruzsálem és Gábaon főbb családfői.

[1]Igy foglalák jegyzékekbe egész Izraelt: összességük fel van jegyezve Izrael és Júda királyainak könyvében. Vétkeik miatt azonban Babilonba hurcolák őket. [2]Azok, akik azelőtt laktak birtokaikon és városaikban, izraeliták, papok, leviták és nátineusok voltak.

[3]Jeruzsálemben Júda fiai, Benjámin fiai, Efráim és Mánásse fiai közül *a következők* lakának. [4]Júda fiának, Fáresznek fiai közül: Otei; ez Ámmiudnak volt a fia, az meg Ámrinak volt a fia, az meg Omrájnak volt a fia, az meg Bonninak volt a fia. [5]A selaíták közül: Ászája, az elsőszülött, és fiai. [6]Zára fiai közül: Jehuel, továbbá ezek testvérei, hatszázkilencvenen. — [7]Benjámin fiai közül: Száló; ez Mosollámnak volt a fia, az meg Odujának volt a fia, az meg Ászánának volt a fia; [8]továbbá Jobánia, Jeroham fia, meg Ela, Özinak, Mokori fiának fia, meg Mosollám; ez Sáfátjának volt a fia, az meg Ráhuelnek volt a fia, az meg Jebánjának volt a fia; [9]továbbá ezek testvérei, atyafiságaik szerint, kilencszázötvenhatan. Ezek

9. *1—2. Bevezetés a Jeruzsálemben lakó főbb családfők, papok és leviták jegyzékéhez.* Ez a két vers a harmadik verstől a harminc-negyedik versig terjedő jegyzékek bevezetése. A héber szöveg így szól: Igy foglalának jegyzékbe minden izraelitát; íme, be vannak írva Izrael királyainak könyvébe. Júdát vétkei miatt Babilonba hurcolák; az előző lakosok, kik birtokaikon, városaikban (éltek), izraeliták, papok, leviták és nátineusok voltak. — Hogy kiket kell «az előző lakos»-okon értenünk, igen sokat vitatott dolog. A Szentírás magyarázóinak egy része a babiloni fogság előtti lakosokra gondol, más része, mivel a következő (3—34. v.) részek igen hasonlítanak Ezdr. II. 11, 3—24. jegyzékeire, azt vélik, hogy itt a fogság után elsőknek visszatelepülő családfőkről van szó. A kérdést eldönteni nem lehet. — *Izraelitákon* ehelyütt világi (nem papi és levita) izraelitákat, *nátineusokon* a szentély szolgálatában álló, bár nem levita származású embereket kell értenünk. A *nátineus* szó annyit jelent, mint (a szentély vagy a papok szolgálatára) odaadott, odaajándékozott.

3—9. A Jeruzsálemben lakó világi családfők. — *4—6. Júda* három fiának, *Fáresznek*, *Selának* (ennek utódait silonitáknak nevezi a latin fordítás) és *Zárának* utódai. — A *testvér* szó itt távolabbi értelmű, és rokont, atyafit jelent. — *7—9. Benjámin* fiainak családfői. A *családfő* szó itt több családból álló, tágabb értelemben vett család (atyafiság) fejét jelenti. — A bevezető sorok (3. v.) alapján Efráim és Mánásse utódainak felsorolását is várnók; ezt azonban a Szentírás nem közli.

mind családfők voltak atyafiságukban.

[10]A papok közül: Jedája, Jójáríb, Jákin, [11]továbbá Ázáriás, az Isten házának főpapja, — ő Helkiásnak volt a fia, az meg Mosollámnak volt a fia, az meg Szádoknak volt a fia, az meg Márájótnak volt a fia, az meg Áchitóbnak volt a fia, — [12]továbbá Ádájás — ez Jerohámnak volt a fia, az meg Fássurnak volt a fia, az meg Melkiának volt a fia, meg Máászáj — ez Ádielnek volt a fia, az meg Jezrának volt a fia, az meg Mosollámnak volt a fia, az meg Mosollámitnak volt a fia, az meg Emmernek volt a fia, — [13]meg ezek testvérei, ezerhétszázhatvanan, kik családfők voltak atyafiságukban s vitéz hősök az Isten háza szolgálatának végzésében.

[14]A leviták közül: a Merári fiai közül való Semeja; ez Hássubnak volt a fia, az meg Ezrikámnak volt a fia, az meg Hásebiának volt a fia; [15]továbbá Bákbákár, Cheres, Gálál és Mátánia; ez Míkának volt a fia, az meg Zekrinek volt a fia, az meg Ászáfnak volt a fia; [16]továbbá Obdia; ez Semejának volt a fia, az meg Gálálnak volt a fia, az meg Iditunnak volt a fia; továbbá Bárákia, aki a netofátiak majorjaiban lakó Elkána fiának, Ászának volt a fia.

[17]Továbbá az ajtónállók: Sellum, Ákkub, Telmon és Áhimám. Fivérük, Sellum volt a fő: [18]mindezideig *ő és emberei* őrködtek Lévi fiai közül a királyi, a keleti kapunál, rendjeik szerint. [19]Sellum, annak a Kórénak a fia, aki Kóré fiának, Ábiászáfnak volt a fia, meg az ő testvérei és atyafisága voltak ugyanis azok a kóriták, kik mint a sátor bejáratának őrei teljesítettek szolgálatot, s

10—13. A Jeruzsálemben lakó papok. — *11. A főpap* szónak megfelelő héber szó itt előljárót, főnököt is jelenthet; hogy Ázáriás főpap volt-e vagy sem, vitás. — *13.* Természetesen aligha volt mind az 1760 ember *családfő*. (L. e szóról 7—9. jegyz.) — A papi hivatást az Isten szolgálatában való katonáskodásnak is tekintették; azért nevezi a Szentírás itt is a papokat *vitéz hősöknek*. Egyébként a kifejezés annyit is jelenthet, mint derék, hasznavehető emberek.

14—16. A (Jeruzsálemben lakó) levita családfők. — *15.* A *Cheres* szót a latin fordítás lefordítja s az előtte álló névvel kapcsolja s így *Bákbákárt* bognárnak mondja. — *16. Netofa* város Betlehem közelében feküdt; ennek *majorjaiban* (helyesebben: falvaiban) tanyázott *Elkána* nemzetsége.

17—34. A különböző tisztekben működő (Jeruzsálemben lakó) leviták. — *18.* A templomba a király a *keleti* kapun járt be; azért hívták e kaput *királyi* kapunak. — *19—21.* Ez a rész valószínűleg

az ő családjaik őrizték rendjeik szerint az Úr táborának bejáratát ; [20]Fineesz, Eleázár fia volt az elöljárójuk az Úr előtt. [21]Zakariás, Mosollámia fia volt a bizonyság hajlékába vezető kapu őre. [22]Azok, akiket a kapuk őreivé szemeltek ki, összesen kétszáztizenketten voltak és a saját falvaikban voltak lajstromozva. Dávid és Sámuel, a látnok rendelé őket megbizatásukba [23]*és pedig* őket is, fiaikat is az Úr házának ajtajaihoz és a sátorhoz, rendjeik szerint. [24] A négy égtáj felé voltak *felállítva* az ajtónállók : azaz kelet, nyugat, észak és dél felé ; [25]testvéreik falvaikban tartózkodtak, de szombatjaikon, időről-időre, bevonultak. [26]Erre a négy levitára volt bízva az ajtónállók egész összessége. Ők ügyeltek fel a kamrákra és az Úr házának kincseire is ; [27]az Úr temploma körül tartózkodtak őrhelyeiken, hogy amikor az ideje elérkezik, reggel kinyissák az ajtókat. [28]Az ő nemzetségükből valók voltak a szolgálathoz szükséges eszközök gondviselői is : megszámlálva vitték be és hozták ki ugyanis az eszközöket. [29]Közülük valók voltak azok is, akikre a szentély tárgyai voltak bízva, kik gondot viseltek a lisztlángra, a borra, az olajra, a tömjénre és a fűszerekre. [30]A keneteket azonban a papok fiai készítették a fűszerekből. [31]Matatiás levita, a kórita Sellum elsőszülötte a serpenyőben készítendő süteményekről gondoskodott, [32]*nehányan* testvéreik, Káát fiai közül pedig a kiteendő kenyerekre viseltek gondot, hogy minden szombatra mindig újakat készítsenek. [33]Ezek voltak az énekesek fejei a leviták atyafiságai szerint, kik a *templom* mellékhelyiségeiben laktak, hogy éjjel-nappal állandóan szolgálhassanak tisztükben, [34] *s* ezek voltak a leviták fejei, családfői, *kik* Jeruzsálemben laktak.

[35]Gábaonban laktak :

azt hangsúlyozza, hogy Sellum és nemzetsége azért volt a legfőbb az ajtónállók között, mert már őseik is ajtónállók voltak a mózesi szent sátornál, mikor is *Fineesz* volt az elöljárójuk s egyik ősük, *Zakariás*, gyakorolta ezt a tisztet. — *26.* A vers első fele a héber szövegben így szól : A négy levita főajtónálló (állandóan) gyakorolta hivatalát. A vers második felétől kezdve már nem az ajtónállókról van szó, hanem a levitákról általában. — *30.* V. ö. Móz. II. 30, 22. skk. — *31.* A *serpenyőben* készített *sütemények* az eledeláldozatok egyik fajtájánál voltak szükségesek. — *33—34.* E két vers befejezi a Jeruzsálemben lakó ajtónállók és más tiszttel megbízott leviták jegyzékét.

35—44. A Gábaonban lakó (nátineus?) családfők és Saul király

Gábaon atyja, Jehiel ; feleségét Máákának hívták, [36]elsőszülött fia pedig Ábdon volt ; továbbá Szúr, Kís, Báál, Ner, Nádáb, [37]Gedor, Áhió, Zakariás és Mákellót. [38]Mákellót Sámáánt nemzé ; ezek testvéreikkel szemben, Jeruzsálemben, testvéreik között laktak. [39]Ner Kíst nemzé, Kís Sault nemzé, Saul Jónatánt, Melkisuát, Ábinádábot és Esbáált nemzé. [40]Jónatán fia Meribbáál volt, Meribbáál Míkát nemzé. [41]Míka fiai Fíton, Melek, Táraa és Áház voltak, [42]Áház Járát nemzé, Jára Álámátot, Ázmótot és Zámrit nemzé, Zámri Mószát nemzé, [43]Mósza Bánáát nemzé, ennek fia, Ráfája, Elászát nemzé, ettől Ászel származék ; [44]Ászelnek hat fia volt, névszerint: Ezrikám, Bokru, Ismáhel, Sária, Obdia, Hánán ; ezek voltak Ászel fiai.

10. FEJEZET.

Saul halála.

[1]A filiszteusok azonban harcra keltek Izraellel, s Izrael emberei megfutamodának a filiszteusok elől, s elhullának sebeikben a Gelboe hegyén. [2]Mikor aztán a filiszteusok, kik űzőbe vették Sault és fiait, közelebb kerültek, leüték Jónatánt, Ábinádábot és Melkisuát, Saul fiait. [3]Majd Saul ellen fordula a harc heve s az íjászok reátalálának, s nyilaikkal megsebesíték.

[4]Ekkor Saul azt mondá fegyverhordozójának : Húzd ki kardodat s ölj meg, hogy ide ne találjanak jönni ezek a körülmetéletlenek s csúfot ne űzzenek belőlem. Fegyverhordozója azonban nem akará ezt megtenni, mert félelem szállotta meg. Erre Saul megragadá a kardot és beléje dőle. [5]Mikor ezt fegyverhordozója látta, azt tudniillik, hogy Saul meghalt, maga is kardjába dőle, és meg is hala. [6]Igy pusztula el el Saul és három fia s vele együtt összeomla egész háza.

[7]Mikor ezt Izraelnek azok az emberei, akik a

nemzetsége. — *38.* Mákellót és nemzetsége elhagyta *Gábaont* s az ott lakó benjáminita testvéreivel *szemben*, a *Jeruzsálemben* lakó benjáminita *testvérei között* telepedett meg.

10. *1—3. Izrael veresége a Gelboe hegyén.* — Ez a rész (10, 1—12.) lényegében véve ugyanazt mondja el, mint Kir. I. 31, 1—13. (Magyarázatát l. az idézett helyen.) Néhány apróbb eltérése főleg abból származik, hogy a Szentírás itt egyes részleteket bővebben, másokat kivonatosabban mond el, mint a Királyok könyve.

4—6. Saul kétségbeesésében saját kardjába dől. L. Kir. I. 31, 10, 4—6. jegyz.

7. Saul halála után az izraeliták megmaradt serege is felbomlik. L. Kir. I. 31, 10, 7. jegyz.

Mezőségen laktak, látták, megfutamodának, és Saulnak és fiainak halála után elhagyák városaikat, s szanaszét széledének. Erre a filiszteusok odamenének s azokban *is* megtelepedének.

8Másnap aztán a filiszteusok, miközben a megölteket fosztogatták, megtalálák Sault és fiait, elterülve a Gelboe hegyén. 9Erre, miután kifosztották, fejét levágták s fegyvereit leszedték, elküldék földükre, hogy hordozzák körül s mutassák meg bálványaik templomaiban s a népnek. 10Aztán elhelyezék fegyvereit istenük templomába, fejét pedig kitűzék Dágon templomában.

11Mikor ezt Jábes-Gálaád emberei meghallották, mindazt tudniillik, amit a filiszteusok Saullal tettek, 12vitézlő emberei*k* valamennyien felkerekedének s elvevék Saulnak és fiainak tetemét, s elvivék Jábesbe, s eltemeték csontjaikat a jábesi tölgyfa alatt. Aztán hétnapos böjtöt tartának.

13Így halt meg Saul az ő gonoszságaiért, azért, mert megszegte s nem tartotta meg az Úr adott parancsát, meg azért, mert halottidéző asszonytól kért tanácsot 14s nem az Úrban bízott. Ezért ölé meg őt s ruházta át királyságát Dávidra, Izáj fiára.

11. FEJEZET.

Dávid királlyá kenése, a jebuzeusok várának elfoglalása, Dávid vitézei.

1Felseregle erre egész Izrael Dávidhoz, Hebronba és mondá: Csontod és húsod vagyunk; 2tegnap is, tegnapelőtt is, mikor még Saul volt a király, te voltál az, aki kivezetted s bevezetted Izraelt; meg aztán neked mondotta az Úr, a te Istened: Te fogod legeltetni népemet, Izraelt, s te leszesz fejedelme. 3Elméne

8—10. A filiszteusok meggyalázzák Saul tetemét. L. Kir. I. 31, 10, 8—10. jegyz. Utóbbi hely ugyan azt mondja, hogy a filiszteusok Saul tetemét Betsán falára tűzték, de mivel a jelen rész Saul *fejéről* beszél, ellenmondás a két elbeszélés között nincsen.

11—12. Jábes-Gálaád lakói megadják Saulnak a végtisztességet. V. ö. Kir. I. 31, 10. 11—13.

13—14. Saul halálának oka. — *13.* Az Úr ezen *parancsáról* l. Kir. I. 13, 8. skk; 15, 2. skk. — *14.* A héber szöveg nem azt mondja, hogy Saul nem az Úrban *bízott*, hanem azt, hogy Saul nem az Úrtól kért tanácsot. Mivel Saul Kir. I. 28, 6. skk. szerint kért az Úrtól tanácsot, de nem kapott, a héber szöveget úgy kell értenünk, hogy Saul nem elég kitartással kérte az Úr tanácsát. — Egyébként l. Kir. I. 28.

11. *1—3. Dávid egész Izrael királyává lesz.* — Ugyanezt, csaknem szóról-szóra ugyanígy Kir. II. 5, 1. skk.-ben is olvassuk magyarázatát lásd ott.

tehát Izrael valamennyi véne a királyhoz, Hebronba, s Dávid szövetséget köte velük Hebronban az Úr előtt, ők pedig felkenék őt Izrael királyává, az Úr ama szava szerint, melyet Sámuel által mondott.

4Aztán elméne Dávid és egész Izrael Jeruzsálembe, azaz Jebuzba, hol a jebuzeusok voltak a föld lakói. 5Ekkor Jebuz lakosai azt mondák Dávidnak: Ide *ugyan* be nem jössz. Ám Dávid elfoglalá Sion várát, azaz a Dávid-várost, — 6azt mondotta: Aki elsőnek veri meg a jebuzeusokat, fejedelem és vezér leszen; elsőnek Jóáb, Száruja fia ment fel s fejedelem lett is — 7és megtelepedék Dávid a várban, melyet éppen ezért neveztek el Dávid-városnak, 8és kiépíté a várost a Mellótól fogva köröskörül, egészen a kerületig, Jóáb pedig helyreállítá a város többi részét. 9Dávid aztán mindinkább gyarapodott és növekedett, mert a seregek Ura vele volt.

10A következők voltak Dávid legfőbb vitézei, kik őt segítették, hogy egész Izrael királyává legyen, az Úr ama szava szerint, melyet Izraelhez szólott, 11és a következő Dávid vitézeinek jegyzéke: Jesbaám, Hákámoni fia, aki a harminc között a legfőbb volt; ez emelte fel dárdáját háromszáz, egy *ütközetben* megsebesített ember felett. 12Utána *következék* az áhohita Eleázár, az ő atyai nagybátyjának a fia, a három legkiválóbb egyike. 13Ez volt Dáviddal Feszdomímban, amikor a filiszteusok odagyűltek viadalra. Ama vidék szántóföldje tele volt árpával, s a nép megfutamodott a filiszteusok színe elől; 14ezek *azonban* megállának a szántóföld közepén, s megoltalmazák a *mezőt*, s megverék a filiszteusokat s az Úr nagy győzelmet szerze népének.

15*Egyszer*, mikor a filiszteusok a Ráfáim völgyben táboroztak, lemenének hárman a harminc legfőbb közül ahhoz a sziklához, melyben Dávid tartózkodott, az odollámi barlanghoz. 16Dávid ekkor az erősségben volt, a filiszteusok előőrse pedig Betlehemnél *állott*. 17Dávid vágyakozva azt mondá: Ó, bárcsak adna nekem valaki vizet abból a vízveremből, mely Bet-

4—9. Dávid elfoglalja Sion várát. Magyarázatát l. Kir. II. 5, 6. skk.

10—14. Dávid három legfőbb vitéze. V. ö. Kir. II. 23, 8—12. és jegyz.

15—19. A három vezér hőstette. V. ö. Kir. II. 23, 13—17. és jegyz.

lehemben, a kapunál vagyon. 18Erre ez a három keresztülvágá magát a filiszteusok táborán, s vizet meríte abból a vízveremből, mely Betlehemben, a kapunál volt, s elvivé Dávidnak, hogy igyék. Ő azonban nem akará *meginni*, hanem italáldozatként bemutatá az Úrnak, 19mondván: Távol legyen tőlem, hogy ilyesmit cselekedjem Istenem színe előtt s megigyam e férfiak vérét: hiszen életük kockáztatásával hozták nekem e vizet. Éppen azért nem is akará meginni. Ilyeneket mívelt a három vitéz.

20Ábizáj, Jóáb fivére is legfőbb volt három között: ő emelé fel dárdáját háromszáz megsebesített ember felett, s ő volt a három között a legnevesebb, 21s a második három között a leghíresebb és a legfőbb, de az első hármat nem érte utól. 22*Utána következik* a nagy tetteket cselekvő Bánájás, Jójádának, egy vitéz embernek a fia, aki Kábszeelből *származott:* ő üté le a két moábi Árielt, s ő méne le s ölé meg a veremben az oroszlánt a hóesés idején. 23Ugyancsak ő üté le azt az egyiptomi embert, kinek magassága öt könyöknyi volt s kinek olyan dárdája volt, mint a takácsok zugolyfája: leméne ugyanis hozzája egy szál bottal, s kiragadá a kezében tartott dárdát, s megölé őt tulajdon dárdájával. 24Ilyeneket mívelt Bánájás, Jójáda fia; ő volt a három vitéz között a legnevesebb, 25s a harminc között a legelső, de *azt* a hármat nem érte utól. Dávid őt titkos tanácsosává tevé.

26A hadsereg vitézei *a következők* voltak: Ászáhel, Jóáb fivére, továbbá Elchánán, az ő betlehemi nagybátyjának fia; 27az árori Sámmót; a fáloni Hellesz; 28a tekuai Ira, Ákkes fia; az ánátóti Ábiezer; 29a husáti Szobbokáj; az áhohita Iláj; 30a netofáti Máháráj; a netofáti Heled, Báána fia; 31Etáj, a Benjámin fiainak Gábaátjából való Ribáj fia; a fárátoni Bánája; 32a Gáás völgyéből való Huráj; az árbáti Ábiel; a báurámi Ázmót; a sáláboni Eliába; 33a ge-

20—25. Dávid két híres vitéze. V. ö. Kir. II. 23, 18—23. és jegyz. — *22. Áriel* helyett Kir. II. 23, 20. oroszlánról beszél.

26—46. Dávid többi vitézei. E jegyzék némileg másként sorolja fel Dávid vitézeit, mint Kir. II. 23, 24. skk. A rendelkezésünkre álló szövegek azonban nem elegendők ahhoz, hogy a két jegyzék között mutatkozó különbségeket teljesen megmagyarázhassuk, sőt még a jegyzékekben előforduló földrajzi helységek nevét sem tudjuk minden esetben meghatározni.

zoni Ássem fiai; az árári Jónatán, Ságe fia; [34]az árári Áhiám, Szákár fia; [35]Elifál, Úr fia; [36]a mekerai Hefer fia; a felóni Áhia; [37]a kármeli Heszró; Nááráj, Aszbáj fia; [38]Jóel, Nátán fivére; Mibáhár, Ágáráj fia; [39]az ámmonita Szelek; a beróti Nááráj, Jóábnak, Száruja fiának fegyverhordozója; [40]a jetreus Ira; a jetreus Gáreb; [41]a heteus Uriás; Zábád, Oholi fia; [42]a rúbenita Ádina, Síza fia, a rúbeniták feje és vele harminc ember; [43]Hánán, Máaka fia; a mátáni Jósáfát; [44]az ástároti Ózia; az árori Sámma és Jehiel, Hótám fiai; [45]a tószai Jedihel, Sámri fia, és fivére Joha; [46]a máhumi Eliel meg Jeribáj és Jósája, Elnáem fiai; a moábi Jetma; a mászóbiai Eliel, Obed és Jásziel.

12. FEJEZET.

Dávid legfőbb párthívei.

[1]A következők menének Dávidhoz Szikelegbe, mikor még bujdosott Saul, Kís fia elől. Ezek igen vitéz és kiváló harcosok, [2]íjászok, mindkét kézzel követ hajítani tudó parittyások és nyilasok *voltak*. Benjáminból, Saul testvérei közül: [3]a gábaai Áhiezer, a fe*jük*, és Jóás, Sámmáa fiai; Jáziel és Fállet, Ázmót fiai; az ánatóti Báráka és Jehu; [4]a gábaoni Sámájás, a harminc közül való vitéz és a harmincnak elöljárója; a gáderóti Jeremiás, Jeheziel, Jóhánán és Jezábád; [5]a hárufi Eluzáj, Jerimút, Báália, Sámária és Sáfátja; [6]a kárehími Elkána, Jesia, Ázáreel, Jóezer és Jesbaám, [7]továbbá a gedori Joela és Zábádia, Jerohám fiai.

[8]A gáditák közül szökének át Dávidhoz, mikor a pusztában lappangott, *a következő* igen erős férfiak s kiváló harcosok, pajzsosok és dárdások, kiknek tekintete olyan volt, mint az oroszlán tekintete, s kik oly gyorsak voltak, mint a vadkecskék a hegyeken: [9]Ezer, a fe*jük*, Obdiás, a második, Eliáb, a harmadik, [10]Másmána, a negyedik, Jeremiás az ötödik, [11]Eti, a hatodik, Eliel, a hetedik, [12]Jóhánán, a nyolcadik, Elzebád, a kilencedik, [13]Jeremiás, a tizedik,

12. *1—7. Dávid benjáminita párthívei Szikelegben.* — *1.* V. ö. Kir. I. 257, 1—7. — *2. Saul testvérein* a benjáminitákat kell értenünk.

8—15. Dávid gádita párthívei a pusztában. — *8.* Valószínűleg arról az időről van szó, amikor Dávid a júdeai *puszta* sziklaváraiban keresett menedéket. (V. ö. Kir. I. 22—24.) — *14.* A héber

Mákbánáj, a tizenegyedik; [14]ezek voltak Gád fiai közül a had fejei : az utolsó *is* felért száz vitézzel, a legnagyobb ezerrel *is*. [15]Ők voltak azok, akik átkeltek a Jordánon, az első hónapban, amikor el szokta önteni partjait, s megfutamították mindazokat, akik keleten és nyugaton, a völgyekben laktak.

[16]Benjáminból és Júdából is elmenének azonban *nehányan* ahhoz az erősséghez, melyben Dávid tartózkodott. [17]Erre Dávid kiméne eléjük és mondá : Ha békességes szándékkal jöttetek hozzám, azért, hogy segítségemre legyetek, akkor szívem egy lesz veletek ; ha azonban lest vetetek nekem ellenségeim érdekében, noha kezemben gonoszság nincsen, akkor lássa *ezt* atyáink Istene és torolja meg. [18]Erre megszállá a lélek Ámászájt, a harmincnak a fejét, s mondá : Tieid vagyunk, Dávid, s veled *tartunk* Izáj fia ; béke, béke néked és béke segítőidnek, mert megsegít téged a te Istened. Erre Dávid befogadá őket, s vezérekké tevé a seregben.

[19]Mánásszéból is átszökének *nehányan* Dávidhoz, mikor ő a filiszteusokkal Saul ellen hadbavonult, de nem harcolt velük — mert a filiszteusok fejedelmei tanácsot tartottak s visszaküldték őt, mondván: Fejünk árán *akar* visszatérni urához, Saulhoz, — [20]hanem visszatért Szikelegbe ; ekkor szökének át hozzá Mánásszéból : Ednás, Józábád, Jedihel, Mikáel, Ednás, Józábád, Eliu és Száláti, a mánásszita ezrek fejei ; [21]ezek segítséget nyujtának Dávidnak a rablók ellen, — mert mindannyian igen vitéz emberek voltak — s vezérek lettek a seregben. [22]Egyébként napról-napra jöttek *emberek* Dávidhoz, hogy segítségére legyenek, végül is

szöveg értelme az, hogy az *utolsó* is fel tudta venni a harcot száz emberrel, a *legnagyobb* pedig ezer emberrel is. — *15.* Ez a vers a gáditák valamelyik hőstettéről beszél ; talán arról van szó, hogy a gáditák nagy elszántsággal és vitézséggel törtek át a Jordán völgyében lakó, Saul pártjához tartozó izraeliták területén, amikor Dávidhoz tartottak.

16—18. Dávid benjáminita és júdai párthivei a sziklavárban. — *16.* V. ö. 8. v. jegyz. — *18. Ámászáj* neve sem a harminc vitéz jegyzékében, sem Dávid történetében nem fordul elő ; lehet, hogy e név alatt Ámásza (l. Kir. II. 17, 25, 19, 14 ; 20, 4.) vagy Ábizáj (Kir. II. 2, 16 ; 11, 20.) rejtőzik. — Ámászáj Isten kegyelmének hatása alatt *lelkesülve* nyilvánította ragaszkodását Dávidhoz.

19—22. Dávid mánásszita párthivei Szikelegben. — *19.* Ez az esemény közvetlenül Saul halála előtt történt. L. róla Kir. I. 29, 2. skk.

akkora lőn számuk, mint az Isten seregéé.

23A következő volt azoknak a hadvezéreknek a száma, kik Dávidhoz mentek, mikor Hebronban volt, hogy ráruházzák Saul királyságát, az Úr szava szerint: 24Júda fiai közül: hatezernyolcszáz, pajzsot és dárdát viselő harcrakész ember; 25Simeon fiai közül: hétezerszáz, igen vitéz harcos. 26Lévi fiai közül: négyezerhatszáz *ember*, 27továbbá Jójáda, Áron nemzetségének feje s vele háromezerhétszáz *ember*, 28valamint Szádok, e kiváló erkölcsű ifjú, s atyafisága, huszonkét vezér; 29Benjámin fiai, Saul testvérei közül: háromezer *ember;* nagyrészük ugyanis még Saul házát követte; 30Efráim fiai közül húszezernyolcszáz igen vitéz, nemzetségében neves ember; 31Mánásse féltörzséből tizennyolcezer, névszerint *ísmert* ember ment, hogy királlyá tegye Dávidot, 32Isszakár fiai közül pedig kétszáz tapasztalt vezér, ki minden időben meg tudta mondani, hogy mit kell tennie Izraelnek, s kinek tanácsát valamennyi többi nemzetség követte, 33Zábulon *fiai* közül ötvenezer hadbavonuló, a hadban hadiszerszámokkal felszerelve álló *ember* jött segítségül, nem kettős szívvel; 34Neftáliból ezer vezér s velük harminchétezer, pajzzsal és dárdával felszerelt *ember;* 35Dánból huszonnyolcezerhatszáz, harcra felkészült *ember;* 36Áserből negyvenezer hadbavonuló, s a hadban támadó *ember*. 37A Jordánon túl*ról* Rúben és Gád fiaiból s Mánásse törzsének feléből százhúszezer, hadiszerszámokkal felszerelt *ember*.

38Mindezek e harcra felkészült harcosok teljes szívvel jövének Hebronba, hogy Dávidot egész Izrael királyává tegyék: de a többi izraeliták is mind egy szívvel azon voltak, hogy Dávid legyen a király. 39Három napig voltak ott Dávidnál, s ettek és ittak, mert testvéreik ellátták őket, 40de meg azok is, akik a szomszédságukban voltak, egészen Isszakárig, Zábulonig és Neftáliig, hoztak szamarakon, tevéken, öszvéreken és marhákon ennivalót: lisztet, fügét, aszúszőlőt, bort, olajat, szarvasmarhát s kost

23—37. Dávid királyválasztó párthívei Hebronban. — 23. Hadvezérek helyett a következőkben inkább hadnépről van szó. Mindent egybevéve, kb. 340.000 fegyveres emberből álló hadsereg vett részt Dávid királlyá választásában. — *28. Szádok*ot a héber szöveg (nem *kiváló erkölcsű*, hanem) vitéz ifjúnak mondja.

38—40. A királyválasztó sereg öröme és ellátása.

minden mennyiségben, mert öröm volt Izraelben.

13. FEJEZET.

Dávid a frigyládát Obededom házába viteti.

[1]Majd tanácsot tarta Dávid az ezredesekkel, a századosokkal s az összes főemberekkel, [2]s mondá Izrael egész gyülekezetének: Ha tetszik nektek, s az Úrtól, a mi Istenünktől ered ez a dolog, amelyet mondok, küldjünk el többi testvéreinkhez, Izrael valamennyi vidékére, meg a papokhoz és a leviták-hoz, kik a városaikhoz tartozó majorokban laknak, hogy gyűljenek hozzánk, [3]és hozzuk vissza Istenünk ládáját mihozzánk; Saul idejében ugyanis nem gondoskodtunk róla. [4]Erre az egész nép azt felelé, hogy úgy legyen; tetszék ugyanis e dolog az egész népnek.

[5]Egybegyüjté tehát Dávid egész Izraelt, Egyiptom Sihorjától fogva Emát bejárójáig, hogy elhozza az Isten ládáját Kárjátjárimból.

[6]Aztán felméne Dávid s Izrael egész férfinépe a Júdában levő Kárjátjárim halmára, hogy elhozza onnan az Istennek, a kerubok között ülő Úrnak ládáját, mely az ő nevét viseli. [7]*Ki is hozzák* az Isten ládáját Ábinádáb házából és rátevék egy új szekérre; Óza és fivére vezették a szekeret, [8]Dávid és egész Izrael pedig teljes erejéből táncolt az Isten előtt, ének, lant, koboz, dob, cintányér és trombita kísérettel. [9]Mikor azonban Chídon szérűjéhez értek, Óza kinyujtá kezét, hogy fenntartsa a ládát, mert a szarvasmarha féktelenkedett s egy kissé megingatta. [10]Ekkor az Úr megharagudvék Ózára, s megveré őt, amiért a ládához nyúlt, úgy, hogy meghalt ott, az Úr előtt. [11]Erre Dávid megszomorodék, hogy az Úr elszakította Ózát, s elnevezé azt a helyet Óza elszakításának; *így is hivják* mind a jelen napig. [12]Ugyanakkor megfélemlék az Istentől, és mondá: Hogy vihetném be magamhoz az Isten ládáját? [13]Éppen azért nem is vivé be magához, vagyis a Dávid-városba, hanem a geteus Obededom házába

13. *1—4. Dávid elhatározza, hogy Jeruzsálembe hozatja az Isten ládáját.* V. ö. Kir. II. 6, 1. skk. — *2.* A papok és a leviták a héber szöveg szerint legelőstül nekik adott városaikban laktak.

5—14. Dávid Óza bűnhődése miatt Obededom házában hagyja az Isten ládáját. — *5.* Egyiptom *Sihorját* a Szentírás egyebütt Egyiptom patakjának is nevezi; ez alkotta a Szentföld déli határát, míg *Emát bejárója* Kánaán északi határán feküdt. — Egyébként l. Kir. II. 6, 3. skk. jegyzeteit.

irányítá. 14Igy az Isten ádája három hónapig Obededom házában marada, s az Úr megáldá az ő házát és mindenét, amije volt.

14. FEJEZET.

Dávid palotája, családja, győzelmei.

1Hírám, Tírus királya követeket, cédrusfát, kőműveseket és ácsmestereket külde Dávidhoz, hogy házat építsenek neki. 2Ekkor Dávid megérté, hogy az Úr megerősítette őt Izraelen való királyságában, s hogy tekintélyt szerzett az ő népén, Izraelen való királyságának.

3Jeruzsálemben Dávid további feleségeket vőn s fiúkat s leányokat nemze. 4Igy hívták azokat, akik Jeruzsálemben születtek neki: Sámua, Sóbád, Nátán, Salamon, 5Jebáhár, Elisua, Elifálet, 6Noga, Náfeg, Jáfia, 7Elisáma, Bааljáda és Elifálet.

8Mikor azonban a filiszteusok meghallották, hogy Dávidot egész Izrael királyává kenték, valamennyien felvonulának, hogy megkeressék. Mikor ezt Dávid meghallotta, kivonula eléjük. 9A filiszteusok is megérkezének, és ellepék a Ráfáim-völgyet. 10Ekkor Dávid megkérdezé az Urat, mondván: Felvonuljak-e a filiszteusok ellen, s kezembe adod-e őket? Az Úr azt mondá erre néki: Vonulj fel s a kezedbe adom őket. 11Mikor aztán azok felvonultak Bааl-Fárászímba, Dávid ott megveré őket és mondá: Eloszlatta kezem által az Isten ellenségeimet, úgy, mintahogy eloszlanak a vizek; ezért nevezék el azt a helyet Bааl-Fárászímnak. 12Azok ott hagyák isteneiket, mire Dávid megparancsolá, hogy égessék el őket.

13A filiszteusok másodízben is betörének s ellepék a völgyet. 14Erre Dávid ismét megkérdezé az Istent, s az Isten azt mondá néki: Ne vonulj fel utánuk, *hanem* térj el tőlük s a körtefák felől vonulj ellenük, 15s ha majd járás neszét hallod a körtefák tetejéről, akkor vonulj ki a harcra, mert *akkor* vonul ki előtted az

14. *1—2. Dávid királyi palotát építtet magának.* L. Kir. II. 5, 11—12. s jegyzeteit. — *2.* A vers vége a héber szövegben így szól: . . . s hogy tekintélyt szerzett királyságának, népe, Izrael kedvéért.

3—7. Dávid jeruzsálemi feleségei és fiai. L. Kir. II. 5, 13—16; Krón. I. 3, 5—8. és jegyzeteit.

8—12. Dávid legyőzi a filiszteusokat. L. Kir. II. 5, 17—21. és jegyzeteit.

13—16. Dávid újabb győzelme a filiszteusokon. L. Kir. II. 5, 22—25. és jegyzeteit.

Isten, hogy megverje a filiszteusok táborát. [16]Dávid úgy is cselekvék, ahogy az Isten megparancsolta neki, s megveré a filiszteusok táborát Gábaontól Gázeráig

[17]Erre elterjede Dávid híre minden országban, s az Úr félelmet kelte iránta minden nemzetnél.

15. FEJEZET.

Dávid a frigyládát a Sionra viteti.

[1]Majd házakat készíttete magának a Dávid-városban s helyet építtete az Isten ládájának és sátrat állíttata neki. [2]Ugyanakkor meghagyá Dávid: Nem szabad akárkinek hordoznia az Isten ládáját, hanem csak a leviták-nak, kiket az Úr választott ki arra, hogy azt hordozzák, s Neki mindörökké szolgáljanak. [3]Majd egybegyüjté Jeruzsálembe, hogy átszállítsák az Isten ládáját a helyére, amelyet készíttetett neki, egész Izraelt [4]meg Áron fiait és a levitákat. [5]*Ott voltak* Káát fiai közül Ur el fejedelem és testvérei, százhuszan; [6]Merári fiai közül Ászája fejedelem, és testvérei, kétszázhuszan; [7]Gersom fiai közül Jóel fejedelem és testvérei, százharmincan; [8]Eliszáfán fiai közül Semejás fejedelem és testvérei, kétszázan; [9]Hebron fiai közül Eliel fejedelem s testvérei, nyolcvanan; [10]Óziel fiai közül Áminádáb fejedelem s testvérei száztizenketten. [11]Majd *magához* hivatá Dávid Szádok és Ábjátár papokat, s Uriel, Ászája, Jóel, Semejás, Eliel és Áminádáb levitákat [12]s mondá nékik: Ti, kik a levita atyafiságok fejei vagytok, tartsatok megszentelődést testvéreitekkel együtt, s vigyétek az Úrnak, Izrael Istenének ládáját arra a helyre, mely neki készült, [13]hogy mi tilalmas dolgot ne cselekedjünk és ne történjék velünk most is úgy, mint a multkor, *amikor*, mivel ti nem voltatok jelen, megvert minket az Úr.

17. Dávid hírneve.

15. *1—15. Dávid a levitákkal elhozatja a frigyládát Obededom házából.* (V. ö. Kir. II. 6, 11. skk.) — *1.* Dávid a királyi palota felépítése (14, 1.) után *elkészíttette*, berendeztette magának a házat, s ugyanakkor sátrat állíttatott a frigyláda számára. — *2.* Okulva Óza pusztulásán, Dávid meghagyta, hogy a frigyládát a leviták hozzák át a Dávid-városba, és pedig nem szekéren, hanem a vállukon. (V. ö. 15. v.) — *3. Egész Izraelen* Izrael képviselőit, főembereit kell értenünk. (V. ö. 25. v.) — *4. Áron fiain* itt a Szentírás Szádok és Ábjátár főpapokat érti (v. ö. 11. v.), a meghívott *levitákat* pedig nemzetségeik szerint fel is sorolja. — *12.* A *megszentelődés* mosdásból, ruhaváltásból, a vallási tisztátalanságoktól való tartózkodásból állott. — *13.* Ha Izrael fiai maguk vinnék fel a ládát, *tilalmas dolgot* cselekednének és megbűnhődnének; a héber szó-

[14]Megszentelődést tartának erre a papok és a leviták, hogy elhozhassák az Úrnak, Izrael Istenének a ládáját [15]s aztán felvevék Lévi fiai az Isten ládáját, miként Mózes az Úr szava szerint megparancsolta, a rudakkal a vállukra.

[16]Meghagyá továbbá Dávid a levitákfejeinek, hogy rendeljék ki testvéreik közül az énekeseket a hangszerekkel, tudniillik a lantokkal, kobzokkal és cintányérokkal, hogy felzendüljön az örvendezés szava. [17]Ki is rendelék a *következő* levitákat: Hemánt, Jóel fiát s az ő testvérei közül Ászáfot, Bárákiás fiát, testvéreik, Merári fiai közül pedig Etánt, Kásája fiát, [18]s velük testvéreiket a második rendből: Zakariást, Bent, Józielt, Semirámótot, Jáhielt, Ánit, Eliábot, Bánájást, Máásziást, Mátátiást, Elifálút, Mákeniást, Obededomot és Jehielt, az ajtónállókat. [19]Az énekesek, Hemán, Ászáf és Etán rézcintányérokat zengetének; [20]Zakariás, Óziel, Semirámót, Jáhiel, Áni, Eliáb, Máásziás és Bánájás lantkísérettel titkos dolgokat éneklének, [21]Mátátiás, Elifálú, Mákeniás, Obededom, Jehiel és Ozáziu kobozkísérettel egy nyolcaddal *lejebb* éneklék a győzelmi éneket. [22]Koneniás, a leviták feje, állott az ének élén, s ő vezette az éneket, mert igen bölcs volt; [23]Bárákiás és Elkána *voltak* a láda ajtónállói, [24]Sebeniás, Jósáfát, Nátánael, Ámászáj, Zakariás,

veg ugyan némileg másként szól, de lényegében véve ugyanezt mondja. — *15.* V. ö. Móz. IV. 7, 9.

16—24. A frigyládát vivő menet. — *16.* A frigyládát vivő menet élén az énekesek haladtak, aztán jött Koneniás (22. v.), majd két ajtónálló után a papok és a frigyláda, végül ismét két ajtónálló s a király és Izrael képviselete. — A Szentírás itt (és a következőkben többször) három hangszert említ; a *lant* és a *koboz* húros hangszer volt, a *cintányérok* kb. olyanok voltak, mint a maiak, csak sokkal kisebbek. L. egyébként Kir. II. 6, 5. jegyz. — *19—21.* Ezeknek a verseknek az értelmét, minthogy az izraeliták zenéjéről ismereteink felette hiányosak, megállapítani nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy a héber szöveg e helyütt mást fejez ki, mint a latin fordítás. Talán még legvalószínűbb az, hogy az éneket *Heman*, *Ászáf* és *Etán* kis cintányérokkal vezették, *Zakariás* és társai lantkísérettel a szoprán, *Mátátiás* és társai pedig kobozkísérettel a basszus szólamot játszották. — Zakariás és társai ugyanis a héber szöveg szerint (nem *titkos dolgokat éneklének*, hanem) lanton leánymódra (= szoprán szólamban?) játszottak, Mátátiás és társai pedig (nem *győzelmi éneket éneklének*, hanem) kobzon játszották a nyolcadot (= a basszus szólamot?), vagy nyolchúrú kobzon játszottak. — *22. Koneniás* a latin fordítás szerint az ének vezetője volt; a héber szöveg szerint ő volt a (ládát vivő) leviták vezetője, feje. A láda előtt és után (v. ö. 24. v.) két-két ajtónálló haladt. *Sebeniás* és társai *papok* voltak; ők fújták az ezüst *trombitákat*. (L. Móz. IV. 10, 1—10.)

Bánájás és Eliezer papok fújták a trombitákat az Isten ládája előtt, s Obedodom és Jehiás voltak a láda ajtónállói.

25Tehát Dávid, Izrael összes vénei s az ezredesek elmenének, hogy örvendezve elhozzák az Úr szövetségének ládáját Obededom házából. 26Mikor aztán az Isten megsegítette a levitákat, kik az Úr szövetségének ládáját vitték, bemutatának hét fiatal bikát és hét kost. 27Dávid bisszusköntöst viselt, épúgy, mint mindazok a leviták, kik a ládát vitték, meg az énekesek és Koneniás, az ének vezetője az énekesek között; Dávid azonban gyolcs efódot is viselt. 28Egész Izrael örömrivalgással, harsonaszóval, trombitákkal, cintányérokkal, kobzot, lantot zengetve kíséré az Úr szövetségének ládáját. 29Mikor azonban az Úr szövetségének ládája a Dávidvároshoz jutott, Míkol, Saul leánya, aki kinézett az ablakon, meglátá az ugráló és táncoló Dávid királyt, és megveté őt szívében.

16. FEJEZET.

Dávid dícsérő éneke; az istentisztelet ellátásának rendezése.

1Elhozák tehát az Isten ládáját s elhelyezék annak a sátornak a közepén, melyet Dávid felállíttatott neki, s egészen elégő és békeáldozatokat mutatának be az Úr előtt. 2Mikor aztán befejezte Dávid az egészen elégő és a békeáldozatok bemutatását, megáldá az Úr nevében a népet, 3és mindenkinek, férfinak, asszonynak egyaránt; egy-egy kenyércipót, egy darab marhasültet s egy olajjal sütött kalácsot juttata.

4A leviták közül pedig az Úr ládája elé rendelé, hogy szolgálatot teljesítsenek, az *Úr* tetteiről megemlékezzenek, az Urat, Izrael Istenét magasztalják és dícsérjék: 5Ászáfot, a főt, Zakariást, a helyettesét, továbbá Jáhielt, Semirámótot, Jehielt, Mátátiást, Eliábot, Bánájást és Obededomot: Jehielt, hogy a kobzos hangszereket és a lantokat, Ászáfot pedig, hogy a cintányérokat zengessék, 6Bánájás és Jáziel papokat pedig,

25—29. Dávid és Izrael öröme, Mikol részvétlensége. (V. ö. Kir. II. 6, 12. skk.) — *26.* Úgylátszik itt arról az áldozatról van szó, amelyet akkor mutattak be, amikor az Isten célhoz *segítette* a levitákat. — *27.* A *bisszus* finom, fehér, leginkább Egyiptomban készült (gyapot-) kelme volt. — Az *efód* leginkább a mai vállas kötényekhez hasonlított.

16. *1—3. A frigyláda elhelyezése s az ünnepség befejezése.* — V. ö. Kir. II. 6, 15—19. és jegyzeteit.

4—6. A frigyláda elé rendelt leviták.

hogy szüntelenül fújják a trombitákat az Úr szövetségének ládája előtt.
7Az nap alkalmazá Dávid először Ászáfot és testvéreit az Úr *következő* dícséretére :

8Dícsérjétek az Urat, kiáltsátok nevét,
Hirdessétek a népek közt tetteit.
9Énekeljetek neki, zengedezzetek néki
Beszéljétek minden csodatettét.
10Dicsekedjetek az ő szent nevével,
Örvendezzék az Urat keresőknek szíve.
11Keressétek az Urat és erejét
Keressétek szüntelenül színét.
12Emlékezzetek meg csodatetteiről,
Jeleiről, s szája ítéleteiről,
13Ti, szolgájának, Izraelnek ivadékai,
Jákob fiai, az ő választottai.
14Ő, az Úr, a mi Istenünk,
Ő ítéli az egész földet.
15Gondoljatok örökké szövetségére,
Szavára, melyet rendelt ezer nemzedékre,
16Arra, amit Ábrahámmal kötött,
Izsáknak esküdött,
17Jákobnak adott végzésül,
Izraelnek örök szövetségül,
18Mondván: Neked adom Kánaán földét
Örökségtek osztályrészeként.
19Noha számszerint kevesen voltak,
Rajta kevesen és zsellérként tartózkodtak
20S vándoroltak nemzettől nemzethez,
Egyik országból a másik*nak* népéhez,
21Senkinek sem engedte bántani őket,
Sőt megvert érettük fejedelmeket,
22*Mondván:* Felkentjeimet ne bántsátok,
Prófétáimnak ne ártsatok.
23Országok, az Úrnak mindnyájan énekeljetek,
Szabadítását napról-napra hirdessétek,
24Beszéljetek a nemzetek közt dicsőségéről,
Valamennyi nép között csodatetteiről.
25Mert nagy az Úr és igen dicsérendő
S minden istennél jobban tisztelendő,
26Mert a népek istenei mind *csak* bálványok
Egeket *csak* az Úr alkotott.

7—36. *A frigyláda elhelyezésekor énekelt zsoltár.* Ezt az éneket Dávid valószínűleg a frigyláda elhelyezésének ünnepségére költötte. Első része (8—22. v.) csaknem szóról-szóra megvan a 104. zsoltárban is, második része (23—33. v.) nagyon hasonlít a 95.

[27]Dicsőség s fenség van előtte,
Erő és öröm az ő lakóhelyén.
[28]Hódoljatok az Úrnak, népek nemzetségei,
Ismerjétek el az Úr dicsőségét s erejét,
[29]Ismerjétek el az Úrnak, nevének dicsőségét.
Hozzatok áldozatot s jöjjetek színe elé,
Boruljatok szent ékességben az Úr elé.
[30]Remegjen színétől az egész föld,
Mert ő vetette meg alapját a földnek, hogy ne ingadozzék.
[31]Örvendjenek az egek, s ujjongjon a föld
S mondják a nemzetek között: Az Úr a király.
[32]Zúgjon a tenger s ami azt betölti.
Ujjongjanak a mezők s mindaz, ami rajtuk vagyon.
[33]Az erdő fái dícséretet mondanak majd az Úr előtt akkoron,
Mivel eljő megítélni a földet.
[34]Dícsérjétek az Urat, mert jó,
Mert irgalmassága örökkévaló,
[35]S mondjátok: Szabadíts meg minket, szabadító Istenünk,
Gyüjts össze s szabadíts ki minket a pogányok közül,
Hogy dícsérjük szent nevedet,
S ujjongva zengjük énekeidet.
[36]Áldott legyen az Úr, Izrael Istene,
Öröktől fogva mindörökre. —
Mondja erre az egész nép:
Ámen s dicsérje az Urat.

[37]Ott hagyá tehát az Úr szövetségének ládája előtt Ászáfot és testvéreit, hogy szüntelenül, minden napnak s rendjüknek megfelelően szolgálatot teljesítsenek a láda előtt. [38]Ugyanakkor Obededomot — és pedig Obededomot, Iditun fiát — és hatvannyolc testvérét meg Hószát ajtónállókká ren-

zsoltár elejére, befejezése (34—36.) pedig a 105. zsoltár végére emlékeztet. Tárgya Izrael hálája az Úr jótéteményeiért s bizalma az Úr erejében s hatalmában. Kifejezésre jut benne a Messiásba vetett hit is, mert megjövendöli, hogy (az idők végén) a természet ujjongása közepette eljön az Isten, hogy megítélje az egész földet s királya legyen minden nemzetnek. — A 19, 20. és 21. vers a pátriárkákra és utódaikra vonatkozik: őket nevezi a Szentírás az Isten felkentjeinek és prófétáinak.

37—42. A frigyláda és a szent sátor előtt végzendő istentisztelet ellátása. — Ebben az időben tehát a frigyláda a Sionon, a számára készített sátorban állott, a mózesi szent sátor pedig Gábaonban volt. A törvényszabta áldozatok Gábaonban, a mózesi szent sátorban folytak.

delé. [39]Szádok papot s paptestvéreit az Úr hajléka előtt, a gábaoni magaslaton *hagyá*, [40]hogy szüntelenül, reggel és este, egészen elégő áldozatot mutassanak be az Úrnak az egészen elégő áldozat oltárán, egészen úgy, amint meg van írva az Úr törvényében, melyet Izraelnek parancsolt. [41]Rajta kívül *ott hagyá* Hemánt, Iditunt s a többieket, kiket névszerint kiválasztott, hogy dícsérjék az Urat, mert irgalmassága örökkévaló, [42]Hemánt és Iditunt, hogy trombitáljanak s a cintányérokat s az Istennek való énekléshez tartozó egyéb hangszereket zengessék, Iditun fiait pedig ajtónállókká tevé.

[43]Erre az egész nép hazatére, Dávid pedig *elméne*, hogy a maga házanépét is megáldja.

17. FEJEZET.

Dávid templomot akar építeni az Úrnak. — Az Úr ígérete.

[1]Mikor aztán Dávid már a palotájában lakott, mondá Nátán prófétának: Ime én cédruspalotában lakom, az Úr szövetségének ládája pedig bőrök alatt vagyon. [2]Mondá erre Nátán Dávidnak: Hajtsd végre mindazt, ami szándékodban van, mert az Isten veled vagyon.

[3]Ám még ugyanazon éjtszakán szózatot intéze az Isten Nátánhoz, mondván: [4]Eredj s mondd szolgámnak, Dávidnak: Ezt üzeni az Úr: Ne te építs nékem házat lakásul. [5]Hiszen nem laktam én házban attól az időtől fogva, hogy kihoztam Izraelt, mind e napig, hanem állandóan változtattam hajlékom helyét és sátorban [6]laktam egész Izraellel együtt. Avagy szóltam-e csak egynek is Izrael bírái közül, kiknek megparancsoltam, hogy legeltessék népemet, mondván: Miért nem építtettetek nekem cédrusházat? [7]Nos tehát, így szólj szolgámnak, Dávidnak: Ezt üzeni a seregek Ura: Én kiválasztottalak téged, noha a legelőn a nyájat terelted, hogy népem, Izrael vezére légy, [8]s veled voltam, bárhová mentél, s elpusztítottam minden ellenségedet előled, s akkora hírnevet szereztem néked, mint ama nagyok bármelyikéé, kik híresek a földön. [9]Lakóhelyet is adtam népemnek, Izraelnek,

43. Dávid hazatérése. V. ö. Sám. II. 6, 19. sk.

17. *1—2. Dávid templomot akar építeni az Úrnak.* — L. Kir. II. 7, 1—3. és jegyzeteit.

3—15. Nátán próféta közli az Úr megbízásából Dáviddal, hogy a templomot fia fogja megépíteni és az Úr örökkévalóvá teszi Dávid királyságát. L. Kir. II. 7, 4—17. és jegyzeteit.

s odaültetem őt, s ő lakni fog azon, s többé ki nem mozdítják s az erőszak fiai el nem nyomják úgy, mint azelőtt, [10]azoktól a napoktól fogva, amelyekben bírákat adtam népemnek, Izraelnek. Megaláztam valamennyi ellenségedet is, sőt azt is jelentem néked, hogy az Úr házat fog építeni neked. [11]Ha ugyanis majd eltöltötted napjaidat s atyáidnoz térsz, felemelem utánad ivadékodat, ki a te fiaid közül való leszen, s megszilárdítom királyságát. [12]Ő épít majd nékem házat s én megszilárdítom királyi székét mindörökre. [13]Én atyja leszek neki s ő fiam lesz nekem, s irgalmasságomat meg nem vonom tőle, mint ahogy megvontam elődödtől, [14]hanem házam s országom fölé állítom őt mindörökre s királyi széke szilárd leszen örökre. [15]Igy, teljesen e szavak szerint s teljesen e látomás szerint mondá is el Nátán *mindezt* Dávidnak.

[16]Elméne erre Dávid király s leüle az Úr elé s mondá: Ki vagyok én, Uram Isten, s mi az én házam, hogy ilyeneket tettél velem! [17]Sőt még ez is kevésnek tűnt színed előtt, s azért a jövőre vonatkozólag is szólottál szolgád háza felől, s tekintélyesebbé tettél engem minden embernél, Uram Isten. [18]Mit is mondhatna még Dávid, mikor ennyire megdicsőíttetted szolgádat s *ennyire* ismered őt. [19]Uram, szíved *jóságából* tetted szolgádért mind e nagy dolgokat s jelentetted ki mind e nagyszerű tényeket. [20]Uram, nincs hozzád hasonló s nincs más Isten, rajtad kívül, egészen úgy, ahogy hallottuk fülünkkel. [21]Hol is van más olyan *nemzet*, mint a te néped, Izrael, az az egyetlen nemzet a földön, amelyhez elment az Isten, hogy kiszabadítsa és a maga népévé tegye, s miután Egyiptomból kiszabadította, nagyságával és rettenetes tetteivel kiűzze színe elől a nemzeteket. [22]Te népedet, Izraelt a te népeddé tetted mindörökre s te, Uram, néki Istene lettél! [23]Nos tehát, Uram, tartsd fenn szav*adat*, amelyet szolgád és háza felől szóltál, mindörökké, s tégy úgy, ahogy szóltál. [24]Bizonyuljon hűségesnek s nagynak neved mindörökké, s mondják: A seregek Ura Izraelnek az Istene, s szolgájának, Dávidnak háza maradandó ő előtte. [25]Mivel Uram Isten, te nyilatkoztattad ki

16—27. Dávid megköszöni az Úr ígéretét s kéri annak teljesítését. L. Kir. II. 7, 18—29. és jegyzeteit.

szolgád fülének, hogy házat építesz neki, azért merítette szolgád azt a bizodalmat, hogy *ezt* imádkozza előtted. [26]Nos tehát, Uram, te Isten vagy s te ígérted e nagy jótéteményeket szolgádnak: [27]elkezdted megáldani szolgád házát, hogy mindenkor fennmaradjon előtted, s mivel te, Uram, megáldottad, áldott is leszen mindörökké.

18. FEJEZET.

Dávid győzelmei és főtisztviselői.

[1]Ezek után az történék, hogy Dávid megverte a filiszteusokat s megalázta őket s elvette Getet és leányvárosait a filiszteusok kezéből. [2]Aztán megveré a moábitákat, s a moábiták Dávid adófizető szolgáivá lettek.

[3]Úgyanabban az időben megveré Dávid Ádárezert, a Hemát vidékén levő Szóba királyát is, amikor az elindult, hogy kiterjessze hatalmát az Eufrátes folyóig. [4]Ezer harciszekerét, hétezer lovasát s húszezer gyalogos emberét fogá el Dávid, de valamennyi szekeres ló inát elvágatá, kivéve száz szekérbe valót, melyet magának tartott meg. [5]Mikor aztán odajöttek a damaszkusi szírek, hogy segítséget nyujtsanak Ádárezernek, Szóba királyának, közülök is levága Dávid huszonkétezer embert, [6]aztán vitézeket helyeze Damaszkusba, hogy Szíria is szolgáljon s adót fizessen neki. Igy segíté őt az Úr mindenütt, ahova ment. [7]*Úgyanekkor* elvevé Dávid azokat az arany tegzeket is, amelyek Ádárezer szolgáinál voltak s elvívé Jeruzsálembe. [8]Tebátból és Kúnból, Ádárezer városaiból pedig igen sok rezet *szerze;* ebből csináltatá Salamon a réztengert, az oszlopokat s a réztárgyakat.

[9]Mikor ezt Tóu, Hemát királya meghallotta, azt tudniillik, hogy Dávid megverte Ádárezernek, Szóba királyának egész hadseregét, [10]elküldé fiát, Ádorámot Dávid királyhoz, hogy békét kérjen tőle s üdvözölje őt abból az alkalomból, hogy megverte és legyőzte Ádárezert; Tóu ugyanis ellensége volt Ádárezernek. [11]Dávid király azonban az összes arany-, ezüst- és réztárgyakat az Úrnak

18. *1—2. Dávid győzelme a filiszteusokon és a moábitákon.* L. Kir. II. 8, 1—2. és jegyzeteit.

3—8. Dávid győzelme a szóbaiakon és a damaszkusiakon. L. Kir. II. 8, 3—8. és jegyzeteit.

9—11. Hemát (= Emát) királya üdvözli a győzedelmes Dávidot. L. Kir. II. 8, 9—12. és jegyzeteit.— *11.* A vers első fele azokról az *arany-, ezüst- és réztárgyakról* beszél, amelyeket Tóu fia vitt Dávidnak.

szentelé, azzal az ezüsttel és arannyal együtt, melyet a különböző nemzetektől, az edomítáktól, a moábítáktól, Ámmon fiaitól, valamint a filiszteusoktól s az ámálekitáktól zsákmányolt.

12Ábizáj, Száruja fia pedig megvere a Sóaknásvölgyben tizennyolcezer edomítát 13s helyőrséget rendele Edomba, hogy Edom Dávidnak szolgáljon. Igy segíté az Úr Dávidot mindenütt, ahova ment.

14Dávid volt tehát egész Izrael királya s ő szolgáltatott törvényt és igazságot egész népének. 15Jóáb, Száruja fia volt a sereg fővezére, Jósáfát, Áhilud fia a jegyző, 16Szádok, Áchitób fia és Áchimelech, Ábjátár fia a papok, Súsa az íródeák, 17Bánájás, Jójáda fia a keretiek és feletiek légióinak vezére, Dávid fiai pedig az elsők voltak a király keze körül.

19. FEJEZET.

Dávid győzelmei az ámmonitákon és a szíreken.

1Történék továbbá, hogy meghalt Náás, Ámmon fiainak királya, s fia lett a király helyette. 2Mondá ekkor Dávid: Irgalmasságot tanusítok Hánon, Náás fia iránt, mert atyja kedvességet tanusított irántam. Követeket külde tehát Dávid, hogy vigasztalják meg őt atyja halála miatt. Mikor ezek eljutottak Ámmon fiainak földére, hogy megvigasztalják Hánont, 3Ámmon fiainak fejedelmei azt mondák Hánonnak: Te talán azt hiszed, hogy Dávid atyád iránt való tiszteletből küldötte el vigasztalóidat, s nem veszed észre, hogy azért jöttek hozzád szolgái, hogy kikémleljék, kifürkésszék s kilessék földedet. 4Erre Hánon megkopaszítá s megberetválttatá Dávid szolgáit, s levágatá ruhájukat az alfelüktől egészen a lábukig, s elbocsátá őket. 5Mikor ezek elmentek s ezt megizenték Dávidnak, ő eléjük külde (minthogy nagy gyalázatot szenvedtek) s megparancsolá, hogy maradjanak Jerichóban, míg meg nem nő a szakálluk, s *csak* akkor térjenek vissza.

12—13. Dávid vezérének győzelme az edomitákon. V. ö. Kir. II. 8, 13—14. és jegyz.

14—17. Dávid főtisztviselői. L. Kir. II. 8, 15—18. és jegyzeteit. — *17.* A Királyok könyve (II. 8, 18.) Dávid fiait papoknak mondja; hogy mit kell értenünk e szón, a Szentírás itt magyarázza meg. L. egyébként az idézett hely jegyzetét.

19, *1—5. Az ámmoniták csúffá teszik Dávid követeit.* L. Kir. II. 10, 1—5. és jegyzeteit.

[6]Mikor aztán Ámmon fiai látták, hogy méltatlanságot követtek el Dáviddal, mind Hánon, mind a többi nép, elküldének ezer talentum ezüstöt, hogy Mezopotámiából, a szíriai Máákából és Szóbából harci szekereket s lovasokat fogadjanak maguknak. [7]Meg is fogadának harmincketezer harci szekeret s Mááka királyát, népével együtt. Ezek, miután megérkeztek, Medábával szemben ütének tábort. Ámmon fiai is egybegyülének városaikból, s hadba vonulának. [8]Mikor ezt Dávid meghallotta, odaküldé Jóábot s a vitézek egész seregét. [9]Erre kivonulának Ámmon fiai s a város kapuja mellett állának csatarendbe, azok a királyok pedig, akik a segítségükre jöttek, külön, a mezőn állának fel. [10]Ezért, mikor Jóáb észrevette, hogy elölről is, hátulról is harc készül ellene, kiválasztá egész Izraelből a legvitézebb embereket, s a szírek ellen indula, [11]a nép többi részét pedig Ábizájnak, fivérének keze alá adá, s azok Ámmon fiai ellen indulának, [12]s azt mondá: Ha fölém kerekednek a szírek, légy segítségemre, ha pedig föléd kerekednek Ámmon fiai, én segítek neked. [13]Légy erős s cselekedjünk férfiasan népünkért s Istenünk városaiért, s az Úr majd megteszi azt, ami jó az ő színe előtt. [14]Elindula tehát Jóáb s a vele levő nép a szírek ellen való harcra, s megszalasztá őket. [15]Mikor aztán Ámmon fiai látták, hogy a szírek megfutamodtak, ők is megfutamodának fivére, Ábizáj elől, s visszavonulának a városba. Erre Jóáb visszatére Jeruzsálembe.

[16]Mikor azonban a szírek látták, hogy vereséget szenvedtek Izrael előtt, követeket küldének s elhozaták azokat a szíreket, kik a folyón túl laktak; Sófák, Ádárezer hadvezére volt a vezérük. [17]Mikor ezt hírül vitték Dávidnak, ő egybegyüjté egész Izraelt, átkele a Jordánon, s meglepé őket s csatarendbe álla ellenük. Erre azok megütközének vele. [18]Ám a szírek megfutamodának Izrael elől, s Dávid hétezer szekeret s negyvenezer gyalogost pusztíta el a szírek

6—15. Dávid hadvezére megveri az ámmonitákat s a velük egyesült szíreket. L. Kir. II. 10, 6—14. és jegyzeteit. — *7. Medába* a Jordántól keletre, Rúben területén feküdt.

16—19. Dávid (végleg) leveri a szíreket. V. ö. Kir. II. 10, .15—19. és jegyz

közül; Sófákot, hadvezéreket *is megölé.* [19]Mikor aztán Ádárezer szolgái látták, hogy Izrael fölé-jük kerekedett, Dávidhoz pártolának és szolgáivá lőnek, és Szíria nem akara többé segítséget nyujtani Ámmon fiainak.

20. FEJEZET.

Dávid győzelmei az ámmonitákon és a filiszteusokon.

[1]Az esztendő fordulója után, abban az időben, amikor a királyok hadba szoktak vonulni, az történék, hogy Jóáb egybegyüjtötte a hadsereget s a haderőt, s elpusztítá Ámmon fiainak földét, majd elméne és ostrom alá vevé Rábbát. Dávid azonban Jeruzsálemben maradt, míg Jóáb meg nem verte és le nem rontotta Rábbát. [2]Akkor Dávid levevé Melkom fejéről a koronát, s megállapítá, hogy egy talentum aranyat nyom és igen drága kövek vannak benne, s koronát csinála belőle magának; zsákmányt is igen sokat hoza a városból, [3]a benne levő népet pedig kihozá s cséplőszánokat, boronákat s vasszekereket járata rajtuk, úgy hogy azok összevágták és összetörték őket. Igy cselekvék Dávid Ámmon fiainak valamennyi városával, aztán visszatére egész népével Jeruzsálembe.

[4]Ezután háború támada Gázerben a filiszteusokkal; ebben a husáti Szobokáj leüté a ráfeusok nemzetségéből való Száfájt, s *így* megalázá őket.

[5]Egy másik háború is keletkezék a filiszteusokkal: ebben a betlehemi Elchánán, Jáir fia, leüté a geti Góliát fivérét, kinek dárdanyele olyan volt, mint a takácsok zugolyfája.

[6]Sőt még egy másik háború is keletkezék Getben. Volt ebben egy igen

20. *1—3. Dávid győzelme az ámmonitákon.* Ugyanezt bővebben Kir. II. 11, 1. és 12, 26—31. mondja el. Magyarázatát l. ott.

4. Dávid (második) háborúja a filiszteusokkal. Az itt következő hadjáratokról Kir. II. 21, 18. skk. is megemlékezik, csakhogy ott még egy (első) háborúról is olvasunk. Az itt említett (második) háború Kir. II. 21, 18. szerint nem *Gázerben*, hanem *Góbban* ment végbe; valószínű, hogy mindkét szó ugyanazt a helyet jelöli.

5. Dávid (harmadik) háborúja a filiszteusokkal. V. ö. Kir. II. 21, 19. sk.; a héber szöveg nem azt mondja, hogy Elchánán *betlehemi* volt, hanem azt, hogy Góliát fivérét Láchmi-nak hívták. A latin fordítás e versben lefordítja a tulajdonneveket s *Elchánánt* Adeodatus-nak = Istenadtá-nak, *Jáirt* pedig Saltus-nak = Erdőnek nevezi; félreértések elkerülése végett fordításunkban a héber tulajdonneveket közöljük.

6—7a. Dávid (negyedik) háborúja a filiszteusokkal. L. Kir. II. 21, 20. sk. és jegyzeteit.

magas ember, kinek hathat, összesen tehát huszonnégy ujja volt; ez is Ráfa nemzetségéből származott.[7]Ezszidalmakkal illeté Izraelt, mire Jónatán, Sámáának, Dávid fivérének fia leüté.

Ezek voltak Getben Ráfának azok a fiai, akik Dávidnak és szolgáinak keze által estek el.

21. FEJEZET.

Dávid bűnhődése a nép megszámlálásáért.

[1]Felkele azonban a sátán Izrael ellen s arra ingerlé Dávidot, hogy számlálja meg Izraelt. [2]Mondá azért Dávid Jóábnak s a nép vezéreinek: Menjetek és számláljátok meg Izráelt, Bersábétől fogva egészen Dánig, s hozzátok meg nekem a számát, hadd tudjam. [3]Felelé erre Jóáb: Szaporítsa az Úr százszorannyira népét, mint amennyi, hisz nem a te szolgáid-e ők, uram, király, mindnyájan? Miért kívánja *azonban* én uram azt, ami Izraelnek vétkéül fog számítani? [4]Ám a király szava erősnek bizonyula. Kiméne tehát Jóáb s bejárá egész Izraelt, aztán visszatére Jeruzsálembe, [5]s átadá Dávidnak azoknak a számát, akiknél járt: Izrael száma összesen egymillió százezer fegyverfogható ember, Júdáé pedig négyszázhetvenezer harcos volt. [6]Lévit és Benjámint ugyanis nem számlálta meg, mivel Jóáb csak kelletlenül teljesítette a király parancsát.

[7]De az Istennek sem tetszék ez a parancs, s megveré *érte* Izraelt. [8]Mondá erre Dávid az Istennek: Felette vétkeztem, hogy ezt míveltem; kérlek, bocsásd meg szolgád gonoszságát, mert esztelenül cselekedtem. [9]Szóla erre az

7b. Összefoglalás. L. Kir. II. 21, 22.; *Ráfát* a Királyok könyve a latin fordításban Árafának nevezi.

21. *1—6. Dávid (hiúságból) megszámláltatja a népet.* — V. ö. Kir. II. 24, 1—9. — *1.* A Királyok könyvében azt olvassuk, hogy Dávidot a népszámlálásra az Úr haragja indította. Itt a Szentírás ezt a sátánnak tulajdonítja. Úgy látszik, az Úr megharagudott valamiért Izraelre, s azért engedte meg, hogy a sátán tőrbe csalja Izrael királyát, Dávidot. — *3.* Jóáb azt akarja kifejezni, hogy ő is örül annak, ha Izrael népe sok, tehát nem irígységből helyteleníti a nép megszámlálását. Dávid azzal vétkezett, hogy önnön hatalmában s népének sokaságában, nem pedig az Úrban bízott; bűnéért népe pusztulásával bűnhődik. Izrael természetesen nem vétkezett; Jóáb csak azért mondja a dolgot Izrael *vétkének*, mert Izrael bűnhődik, lakol, mintha vétkezett volna. (A vétek szónak megfelelő héber szó vétket s vétekért járó bűnhődést egyaránt jelenthet.) — *5.* Az itt közölt számok eltérnek Kir. II. 24, 9. számadataitól; az eltérés okát biztosan megállapítani nem tudjuk.

7—17. Dávid (hiúságának) büntetéséül dögvész tizedeli meg

Úr Gádhoz, Dávid látnokához, mondván: [10]Eredj s szólj Dávidhoz s mondd neki: Ezt üzeni az Úr: Három dolgot adok eléd választásul: válaszd az egyiket, amelyiket akarod s azt megcselekszem veled. [11]Gád el is méne Dávidhoz s mondá neki: Ezt üzeni az Úr: Válassz, amit akarsz: [12]vagy három esztendei éhséget, vagy azt, hogy három hónapig menekülnöd kelljen ellenségeid elől s kardjuktól ne tudj megszabadulni, vagy azt, hogy három napig az Úr kardja és döghalál járja az országot s az Úr angyala öldököljön Izrael egész területén. Nos tehát, határozz, mit feleljek Annak, aki engem küldött. [13]Mondá erre Dávid Gádnak: Mindegyiktől szorongás fog el: de jobb az Úr kezébe esnem, mert nagy az ő irgalmassága, mint az emberek kezébe. [14]Döghalált bocsáta tehát az Úr Izraelre, s elhulla Izraelből hetvenezer ember. [15]Jeruzsálemre is rákűldé *az Úr* az angyalt, hogy azt is megverje, de mikor az meg *akarta* verni, az Úr odatekinte s a csapás nagysága miatt megkönyörüle, s parancsola az angyalnak, aki meg *akarta* verni: Elég, hagyja immár abba kezed. Az Úr angyala ekkor éppen a jebuzeus Ornán szérűje mellett állott. [16]Ekkor Dávid felemelé szemét, s látá, hogy az Úr angyala *ott* áll az ég s a föld között, kezében kivont, és Jeruzsálem ellen fordított karddal; erre mind ő, mind a vének, szőrzsákokba öltözve, arcra borulának a földön [17]s Dávid így szóla az Istenhez: Nemde, én parancsoltam meg, hogy számlálják meg a népet? Én vagyok az, aki vétkeztem, én követtem el gonoszat: ez a nyáj mit követett el? Uram Isten, kérlek, forduljon ellenem s atyám háza ellen kezed, de népedet ne sujtsa.

[18]Erre az Úr angyala megparancsolá Gádnak, mondja meg Dávidnak, hogy menjen fel s építsen oltárt az Úr Istennek a jebuzeus Ornán szérűjén. [19]Dávid fel is méne Gád ama szava szerint, melyet az Úr nevében szólott neki. [20]Ornán ugyan,

Izrael népét. V. ö. Kir. II. 24, 10—15. — *16.* A *szőrzsák* (= durva kelméből készült ruha) a bűnbánat jele volt.

18—27. Dávid Ornán szérűjén oltárt állít az Úrnak, mire megszűnik a csapás. V. ö. Kir. II. 24, 16—25. — *18. Ornánt* a Királyok könyve Areunának nevezi; mindkét név ugyanazt a személyt jelöli. — *25.* A Királyok könyve szerint Dávid csak ötven siklust (= kb. 162.50 P) adott Ornánnak; mivel *hatszáz siklus arany* kb. 36.000 pengőnek felel meg, valószínű, hogy a Szentírás e helyütt nagyobb terület megvételéről beszél, mint a Királyok könyvé-

ki éppen akkor búzát csépelt a szérűn, mikor felpillantott s meglátta az angyalt, négy fiával együtt elrejtőzék ; [21]mikor azonban Dávid Ornánhoz ment, Ornán meglátá őt s eleje méne a szérűről s földig hajtá előtte arcát. [22]Dávid így szóla hozzá : Add nekem szérűd helyét, hadd építsek rajta oltárt az Úrnak, és pedig úgy, hogy fogadj el *érte* annyi ezüstöt, mint amennyit ér — hogy eltávozzék a csapás a népről. [23]Mondá erre Ornán Dávidnak : Vedd, s tegye meg az én uram, a király azt, ami néki tetszik, sőt odaadom a marhákat is egészen elégő áldozatnak, a cséplőszánokat áldozati fának, a búzát eledeláldozatnak : mindezt szívesen odaadom. [24]Dávid király azonban azt mondá néki : Ne úgy legyen, hanem hadd adjam csak meg *érte* azt az ezüstöt, amelyet megér : nem fogadhatom el ugyanis azt, ami a tied, hogy így ingyen szerzett egészen elégő áldozatot mutassak be az Úrnak. [25]Éppen azért hatszáz siklus, igaz súlyú aranyat ada Dávid Ornánnak a helyért, [26]aztán oltárt épite ott az Úrnak, s egészen elégő áldozatokat s békeáldozatokat mutata be *rajta* és segítségül hívá az Urat, s az meg is hallgatá őt. Tüzet *bocsáta ugyanis* az égből az égő áldozati oltárra, [27]és parancsola az Úr az angyalnak, s az hüvelyébe tevé kardját.

[28]Minthogy tehát Dávid látta, hogy az Úr meghallgatta őt a jebuzeus Ornán szérűjén, mindjárt ott mutata be áldozatokat. [29]Az Úr hajléka, melyet Mózes csinált a pusztában, meg az égő áldozati oltár ebben az időben ugyanis a gábaoni magaslaton volt, [30]és Dávid nem mehetett ehhez az oltárhoz, hogy ott engesztelje ki az Istent, mert igen nagy félelem fogta el, amikor az Úr angyalának kardját látta.

22. FEJEZET.

Dávid előkészületei a templomépítéshez.

[1]Éppen azért azt mondá Dávid : Itt *legyen* az Is-

ben. — *26.* Az égből származó *tűz* (= villám?) azt jelezte, hogy az Isten elfogadja Dávid áldozatát.

28—30. Dávid állandó áldozati hellyé teszi Ornán szérűjét. Ebben az időben Izraelnek két istentiszteleti főhelye volt : Gábaonban állott a mózesi szent sátor és oltár, a Sionon pedig a Dávid által emelt sátor a frigyládával s a Dávid által épített oltárral. Mivel Dávid a pestis és a rémület következtében nem mehetett Gábaonba s az Úr Ornán szérűjét jelölte ki áldozati helyül, Dávid a dögvész elmultával is Ornán szérűjén áldoztatott.

22. *1. Dávid Ornán szérűjét jelöli ki az Úr templomának helyéül.*

ten háza s itt *legyen* az égő áldozati oltár Izrael számára.

[2]Ugyanazért megparancsolá, hogy gyüjtsenek egybe Izrael földéről minden jövevényt s aztán kőfaragókat rendele közülük, hogy köveket vágjanak s faragjanak az Isten házának felépítésére. [3]Igen sok vasat is szerze Dávid, az ajtók szegeire meg a kapcsokra és a foglalatokra, s töméntelen súlyú rezet. [4]A cédrusfát, melyet a szidóniak s a tírusiak szállítottak Dávidnak, meg sem lehetett számlálni. [5]Azt mondá ugyanis Dávid: Fiam, Salamon, *még* kicsiny és gyönge gyermek, a háznak pedig, melyet az Úrnak akarok építtetni, olyannak kell lennie, hogy híres legyen minden földön: előkészítem tehát neki azt, ami szükséges. Éppen azért elő is készíte halála előtt minden anyagot.

[6]Majd hivatá fiát, Salamont s meghagyá neki, hogy építsen házat az Úrnak, Izrael Istenének. [7]Azt mondá Dávid Salamonnak: Fiam, én akartam házat építeni az Úr, az én Istenem nevének, [8]de az Úr szózatot intézett hozzám, mondván: Sok vért ontottál s igen sok háborút viseltél: nem építhetsz házat nevemnek, mert ennyi vért ontottál előttem. [9]Fiad, ki születni fog neked, a nyugalom embere leszen, mert nyugalmat adok neki köröskörül minden ellenségétől: s éppen azért fogják Békességesnek hívni, mert békességet s nyugodalmat adok Izraelnek, az ő valamennyi napja alatt. [10]Ő építsen házat nevemnek. Ő a fiam leszen s én az atyja leszek s megszilárdítom Izraelen való királysága trónját mindörökre. [11]Nos tehát, fiam, legyen az Úr veled, hogy sikerüljön házat építened az Úrnak, a te Istenednek, miként szólt felőled. [12]Adjon neked az Úr okosságot és értelmet is, hogy tudjad kormányozni Izraelt s megtartani az Úr, a te Istened törvényét, [13]mert *csak* akkor fogsz boldogulni, ha megtartod azokat a parancsokat s rendeleteket, melyeket az Úr Mózes által Izraelnek taníttatott. Légy erős és járj el férfiasan, ne félj és

2—5. Dávid anyagot gyüjt a templom felépítésére. — *2.* A *jövevényeken* Dávid országának nem-zsidó telepeseit, főként a kánáneusok maradékait kell értenünk. — *4.* A *szidóniak* és a *tírusaik* Palesztinától északnyugatra laktak s nagyarányú kereskedelmet üztek.

6—16. Dávid meghagyja Salamonnak, hogy építsen templomot az Úrnak. — *7.* V. ö. Kir. II. 7. — *9.* A Salamon név kb. annyit

ne rettegj ! [14]Ime én szegénységemben elkészítettem az Úr házához szükséges dolgokat : százezer talentum aranyat, egymillió talentum ezüstöt, s réz és vas annyi van, hogy megmérni sem lehet, mert tömege meghaladja a számot, s fát és követ is készítettem mindarra, ami szükséges. [15]Rendelkezésedre áll igen sok mesterember is, kőfaragó, kőmíves és ács s mindenféle művészetben járatos ember, ki tud alkotni [16]aranyban, ezüstben, rézben és vasban, melynek száma nincsen. Fel tehát, láss hozzá és az Úr veled leszen.

[17]Megparancsolá továbbá Dávid Izrael valamennyi főemberének, hogy támogassák fiát, Salamont, [18]mondván : Látjátok, hogy az Úr, a ti Istenetek veletek vagyon s nyugalmat adott nektek köröskörül *mindenfelől*, s kezetekbe adta minden ellenségeteket s meghódolt e föld az Úr s az ő népe előtt.[19]Adjátok tehát szíveteket s lelketeket az Úr, a ti Istenetek keresésére : fel, építsetek szentélyt az Úr Istennek, hogy be lehessen vinni az Úr szövetségének ládáját s az Úrnak szentelt tárgyakat az Úr nevének építendő házba.

23. FEJEZET.

Dávid megszámláltatja a levitákat s kijelöli tisztüket.

[1]Mikor aztán Dávid megöregedett s élemedett korú lett, fiát, Salamont tevé Izrael királyává [2]és egybegyüjté Izrael valamennyi főemberét meg a papokat és a levitákat.

[3]Aztán megszámláltatá

jelent, mint *Békességes*. — *14. Százezer talentum arany* Mózes könyveinek alapján számítva kb. tizennyolc milliárd pengőnek, *egymillió talentum ezüst* kb. kilenc és háromnegyed milliárd pengőnek felel meg ; mivel azonban ezek az összegek roppant nagyok, sokan úgy vélik, hogy a Szentírás ehelyütt a későbbi idők kisebb egységei alapján számít. Egyébként nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy Kelet fejedelmei hajdan is mérhetetlen kincsekkel rendelkeztek.

17—19. Dávid felszólítja Izrael fejedelmeit, támogassák Salamont a templom megépítésében.

23. *1—2. Dávid Salamont jelöli ki Izrael királyává.* V. ö. Kir. I. 1.

3—5. Dávid megszámláltatja a levitákat s megszabja tisztüket. — *3.* A *leviták* Móz. IV. 4, 3. szerint *harmincesztendős* korukban kezdték meg szolgálatukat. Később (l. Móz. IV. 8, 23.) maga Mózes huszonötesztendős koruktól fogva rendelte őket szolgálattételre. Dávid e vers szerint szintén a harmincesztendősöktől kezdve számláltatta meg őket ; a 24. vers azonban már a húszesztendősök megszámlálásáról beszél. Nem lehetetlen, hogy Dávid a számlálás során megváltoztatta szándékát s a korhatárt tízesztendővel leszállította ; az sem lehetetlen azonban, hogy itt (a 3. versben) a harmincas szám valamilyen íráshiba vagy téves másolás követ-

a levitákat, a harmincesztendősöktől fogva felfelé, s harmincnyolcezer főnyinek találá őket.[4]Ezek közül huszonnégyezret az Úr házának szolgálatára választa ki és oszta be, hatezret pedig elöljárónak és bírának,[5]négyezret meg ajtónállónak, s ugyancsak ennyit arra, hogy dícsérjék az Urat azokkal a hangszerekkel, amelyeket a dícsérethez készíttetett.

[6]Fel is osztá őket Dávid, Lévi fiainak, tudniillik Gersonnak, Káátnak és Merárinak rendje szerint. [7]Gerson fiai voltak : Leedán és Semei. [8]Leedán fiai voltak : Jáhiel, a fő, továbbá Zetán meg Jóel : három, [9]Semei fiai voltak : Salomít, Hosziel és Árán : három ; ezek voltak a Leedántól származó atyafiságok fejei. — [10]Semei fiai voltak : Lehet, Zíza, Jáus és Bária ; ezek négyen voltak Semei fiai. [11]Lehet volt a fő, Zíza a helyettese ; Jáusnak és Báriának azonban nem volt nagyon sok fiuk, s azért csak egy atyafiságnak s egy háznak számíttottak. — [12]Káát fiai voltak : Ámrám, Iszaár, Hebron és Óziel : négy. [13]Ámrám fiai Áron és Mózes voltak. Áron kiválasztatott, hogy fiaival együtt mindörökké a szentek szentjében szolgáljon, s illatot gyujtson az Úrnak a neki *megparancsolt* szertartás szerint, s mindörökké áldja az Ő nevét, [14]Mózesnek, az Isten emberének fiai azonban Lévi törzsébe soroltattak.[15]Mózes fiai Gersom és Eliezer voltak. [16]Gersom fiai voltak: Subuel, a fő, [17]Eliezer fiai pedig : Rohobia, a fő ; több fia nem is volt Eliezernek, de Rohobia fiai nagyon megsokasodának. [18]Iszaár fiai voltak : Salomít, a fő, [19]Hebron fiai : Jeriáu, a fő, Ámáriás a második, Jáháziel a harmadik, Jekmaám a negyedik,

keztében került a huszas szám helyére. — Egyébként a leviták száma is nagynak látszik, de lehetetlennek nem mondható. — *4. Elöljárók* helyett a héber szöveg tulajdonképen íródeákokról, jegyzőkről beszél.

6—23. A levita atyafiságok fejei. A törzsek nemzetségekre, a nemzetségek atyafiságokra, az atyafiságok (szükebb értelemben vett) családokra oszlottak. Itt az atyafiságok fejeiről van szó. — *7. Gerson*nak Móz. II. 6, 17. szerint két fia volt : Lobni és Semei ; úgylátszik, az itt szereplő *Leedán* Lobninak valamelyik leszármazottja volt. — A *8—9.* v. Leedán leszármazottairól beszél ; a 9. versben előforduló *Semei* tehát Leedánnak valamelyik leszármazottja volt s nem azonos a 7. és 10. versben említett Semeivel. Leedántól tehát hat atyafiság származott. — *10.* Ez a vers a 7. versben említett Semei leszármazottairól beszél ; Semeitől tehát három atyafiság származott. — *12.* V. ö. Móz. II. 6, 20. — *13—14.* Áron leszármazottai tehát papok, Mózeséi csak leviták

[20]Óziel fiai: Míka, a fő, Jesia a második. — [21]Merári fiai voltak: Moholi és Musi. Moholi fiai voltak: Eleázár és Kís; [22]Eleázár azonban úgy halt meg, hogy nem voltak fiai, csak leányai; ezeket testvéreik, Kís fiai vették el. [23]Musi fiai voltak: Moholi, Eder és Jerimót: három.

[24]Ezek voltak Lévi fiainak fejei, atyafiságuk, családjuk, rendjük és fejük száma szerint; ezek látták el az Úr házának szolgálatát, a húszesztendősöktől fogva felfelé. [25]Azt mondotta ugyanis Dávid: Az Úr, Izrael Istene, *immár* nyugalmat adott népének s Jeruzsálemben lakik mindörökké [26]s így nem kell többé hordozniok a levitáknak a hajlékot s különböző szolgálati tárgyait.[27]Dávid utolsó rendelkezései szerint tehát a húszesztendősöktől fogva kell megállapítani Lévi fiainak számát. [28]Ők lássák el Áron fiainak felügyelete alatt az Úr házának szolgálatát, az udvarokon, a kamarákban, a tisztogatás helyén s a szenthelyen, s az Úr temploma szolgálatának minden munkájában. [29]A papok viseljenek gondot a kitett kenyerekre, a lisztlángból való eledeláldozatra, a kovásztalan lepényekre, a serpenyőben *készített* meg a pirított dolgokra s minden súly- és hosszmértékre, [30]a levíták pedig álljanak elő dícséretet zengedezni és énekelni az Úrnak reggel, valamint este, [31]továbbá a szombatokon, a hónapok első napján s a többi ünnepeken az Úr egészen elégő áldozatainak bemutatásánál, úgy, ahogy azt az Úr előtt mindenkoron *bemutatandó* minden egyes *áldozat* száma és szertartása megkívánja. [32]Így teljesítsék kötelességüket a szövetség sátra iránt, feladatu-

voltak. — *15—20.* Mindent együttvéve tehát a nem-papi káatíták ezidőben kilenc atyafiságra oszlottak.

24—32. A leviták tiszte. — *24.* E szerint tehát Dávid *húszesztendős* koruktól fogva rendelte szolgálattételre a levitákat. (V. ö. 4. v. jegyz.) Ezt annál is inkább megtehette, mert — *25.* v. — a levitáknak ebben az időben nem kellett már azokat a terhes szolgálatokat teljesíteniök, amelyeket őseik végeztek a pusztai vándorlás idején. Hogy mit kellett végezniök nekik, a 28. és köv. versek mondják el. — *28.* A héber szöveg értelme szerint a leviták nak segíteniök kellett a papokat a szent szolgálat ellátásánál, felügyelniök az udvarokra s a kamrákra s a tisztogatniok a szent dolgokat, vagyis a templom megfelelő helyiségeit és tárgyait. — *29.* A héber szöveg e helyütt nem a *papok*ról beszél, hanem folytatja a 28. versben megkezdett gondolatot s a leviták feladatait vazolja. Ők gondoskodtak a kitett kenyerek (l. Móz. III. 24, 8.) és a különböző eledeláldozatok elkészítéséről s ők őrködtek a mértékegységek felett is. — *30.* Ez a vers is folytatása a 28.-nak; a levita énekesek és zenészek ügyéről behatóbban a 25. fejezet tárgyal.

kat a szent hely iránt s kötelességüket testvéreik, Áron fiai iránt, szolgálva az Úr házában.

24. FEJEZET.

A papok és a leviták szolgálati beosztása.

[1]Áron fiainak a következő osztályaik voltak. Áron fiai Nádáb, Ábiu, Eleázár és Itámár *voltak*, [2]de Nádáb és Ábiu atyjuk előtt haltak meg s nem voltak fiaik, s így Eleázár és Itámár viselték a papságot. [3]Ezeket osztá be tehát Dávid, azaz az Eleázár fiai közül való Szádok és az Itámár fiai közül való Áhimelek, rendjeik és szolgálatuk szerint. [4]Ám Eleázár fiai között sokkal több családfő volt, mint Itámár fiai között; ezért azoknak, vagyis Eleázár fiainak atyafiságaik szerint, tizenhat főembert juttatott, Itámár fiainak pedig, atyafiságaik szerint, nyolcat. [5]Sors által osztá be mind a két nemzetséget egyaránt, mert Eleázár fiai közül is, meg Itámár fiai közül is voltak fejedelmei a szenthelynek s fejedelmei az Istennek. [6]Semejás, Nátánael fia, a levita íródeák jegyzé fel őket, a király és a fejedelmek meg Szádok pap és Áhimelek, Ábjátár fia, meg a papi és levita atyafiságok fejei előtt: egyfelől Eleázár atyafiságát, mely a többi felett állott, másfelől Itámár atyafiságát, mely alatt a többiek voltak.

[7]Esék pediglen az első sors Jójáribra, a második Jedeire, [8]a harmadik Hárimra, a negyedik Szeorímra, [9]az ötödik Melkiára, a hatodik Májmánra, [10]a hetedik Ákkósra, a nyolcadik Ábiára, [11]a kilencedik Jesuára, a tizedik Sekeniára, [12]a tizenegyedik Eliásibra, a tizenkettedik Jákímra, [13]a tizenharmadik Hoffára, a tizennegyedik Isbáábra, [14]a tizenötödik Belgára, a tizen-

24. 1—6. A papok beosztása. — *1—2.* V. ö. Móz. II. 6, 23; III. 10, 1. skk; IV. 3, 4. — *3.* A beosztást tehát Dávid a két főpap, *Szádok* és *Áhimelek* segítségével végezte. — *4.* Eleázár leszármazottait tehát Dávid tizenhat, Itámár leszármazottait pedig nyolc osztályba sorolta. — *5.* A beosztás sorsvetés útján történt, mert mindkét ágból *voltak* a történelem folyamán *fejedelmei a szenthelynek* meg *az Istennek*, vagyis főpapok s azért Dávid egyik ágat sem akarta a beosztásnál előnyben részesíteni. — *6.* A vers végének értelme a latin fordításban — melyet követünk — elmosódott, bár a héber szövegben sem egészen világos; valószínűleg arról van szó, hogy a sorsvetés felváltva történt: egyszer Eleázár, másszor Itámár ágára vonatkozólag.

7—19. A papok szolgálati osztályai. E rész a huszonnégy papi osztályt sorolja fel a sorsvetés eredménye s az egyes osztályok elöljárói szerint. A papi szolgálatot az osztályok az Úrtól kapott parancsok épségben tartása mellett, felváltva látták el.

hatodik Emmerre, 15a tizenhetedik Hezírre, a tizennyolcadik Áfszeszre, 16a tizenkilencedik Fetejára, a huszadik Hezekielre, 17 a huszonegyedik Jákinra, a huszonkettedik Gámulra, 18a huszonharmadik Dálájáura, a huszonnegyedik Mááziáura. 19Ez volt az ő szolgálati rendjük az Úr házába való bevonulásukat illetőleg, az atyjuktól, Árontól, az Úrnak, Izrael Istenének parancsa alapján kapott rendtartásuk szerint.

20Ami Lévi többi fiait illeti: Ámrám fiai közül való volt Subáel; Subáel fiai közül Jehedeja, 21Rohobia fiai közül pedig Jesiás volt a fő. 22Iszaár fiai közül való volt Sálemót; Sálemót fiai közül Jáhát volt *a fő*. 23Ennek első fia Jeriáu, a második Ámáriás, a harmadik Jáháziel, a negyedik Jekmáán volt. 24Óziel fia volt Míka; Míka fiai *közül* Sámir volt *a fő*. 25Míka fivére Jesia volt; Jesia fiai *közül* Zakariás volt *a fő*. 26Merári fiai voltak: Moholi és Musi; Oziáu fia: Bennó. 27Merári fiai voltak: Oziáu, Sóám, Zákur és Hebri. 28Moholi fia volt Eleázár, — ennek nem voltak fiai, — 29Kís fia pedig Jerámeel. 30Musi fiai voltak: Moholi, Eder és Jerimót. — Ezek voltak Lévi fiai, atyafiságaik szerint. 31Ezek is sorsot vetének, miként testvéreik, Áron fiai, Dávid király előtt és Sádok, Áhimelek, s a papi és levita atyafiságok fejei előtt, mind az idősebbek, mind a fiatalabbak: sors osztá be valamennyit egyaránt.

25. FEJEZET.

Az énekesek rendje és tiszte.

1Kijelölék továbbá a szolgálatra Dávid és a sereg elöljárói Ászáfnak, Hemánnak és Iditunnak

20—31. A leviták szolgálati beosztása. Eddig Lévi ama fiairól volt szó, akik papok voltak; most Lévi *többi*, nem-pap leszármazottairól beszél a Szentírás. E helyütt azonban a levitáknak csak két ágáról esik szó: Ámrám utódairól, tehát a káátitákról és a merárítákról; a gersonitákról, a harmadik levita nemzetségről a Szentírás itt nem beszél. Ha a szereplő neveket összeadjuk, tizenőt nevet találunk; mindazonáltal valószínű, hogy a leviták is, éppúgy mint a papoknak, 24 osztályuk volt, bár a Szentírás ezt sehol sem mondja. Egyébként e rész csak az istentiszteletnél közvetlenül szolgálatot tevő levitákról beszél. — A *23.* versben Krón. I. 23, 19. tanusága szerint nem Jáhátnak, hanem Hebronnak a fiairól van szó. — A 26. és 27. vers szövege és értelme bizonytalan; nem tudjuk ugyanis megmondani, hogy ki volt *Oziáu* és *Bennó*. — *Sóám, Zákur* és *Hebri* úgylátszik, Óziáu fiai voltak.

25. *1—8. Az énekesek rendje és tiszte.* — *1.* A *sereg elöljáróin* a Szentírás rendesen a hadvezéreket és a tiszteket érti; mivel azonban Izrael az Úr seregének számított lehet, hogy a kifejezés

fiait, hogy azok lantokkal, kobzokkal és cintányérokkal prófétáljanak. Számszerint *a következők* látták el e reájuk bízott szolgálatot: [2]Ászáf fiai közül: Zákkur, József, Nátánia és Ászárela, Ászáf fiai, Ászáf vezetése alatt, ki a király *utasítása* szerint prófétált. [3]Idituntól: Iditun fiai: Godoliás, Szóri, Jesejás, Hásábiás és Mátátiás, hatan, atyjuk, Iditun vezetése alatt, ki lanttal prófétált azok élén, akik dícsérték és magasztalták az Urat. [4]Hemántól: Heman fiai: Bokkiáu, Mátániáu, Óziel, Subuel, Jerimót, Hánániás, Hánáni, Eliáta, Geddelti, Romemtiezer, Jesbákássa, Mellotti, Ótir és Máháziót; [5]ezek mind Hemánnak, a király látnokának voltak a fiai, az Isten *ama* szavai folytán, hogy felemeli szarvát: tizennégy fiút és három leányt adott ugyanis az Isten Hemánnak. — [6]Mindezeknek az volt a tisztük, hogy énekeljenek az Úr házában, cintányér, koboz és lantkísérettel, az Úr házának szolgálatára, a király *utasításai* szerint atyjuk, tudniillik Ászáf, Iditun és Heman vezetése alatt. [7]Számszerint azokkal a testvéreikkel együtt, kik az Úr énekét tanították — *vagyis* a mesterek összesen — kétszáznyolcvannyolcan voltak. [8]Szolgálati rendjükre sorsot vetének, az idősebbek épúgy, mint a fiatalabbak, a tanultak és tanulatlanok egyaránt.

itt általában Izrael elöljáróit jelöli. — *Ászáf* gersonita, *Heman* káátita, *Iditun* pedig merárita volt; mindhárom tehát a leviták soraiból került ki. — *Iditun* egyébként minden bizonnyal ugyanaz. mint az, akit a Szentírás egyebütt (6, 29; 15, 17.) Etánnak nevez. A *lant*ról, *kobz*ról és *cintányér*ról l. 15, 16. jegyz. — *Prófétálás* e helyütt ihletett éneket és zenét kell értenünk. — *2.* A *fiai* kifejezés itt és a következőkben tanítványt vagy segédet is jelenthet; ezek mindegyike egy-egy osztály karnagya volt. — *3.* Mivel a Szentírás szerint Iditun «fiai» hatan voltak, de a Szentírás csak öt nevet sorol fel, valakinek a neve e jegyzékből kimaradt; mivel a 17. versben említett Semeja itt (2—5.) hiányzik, valószínűleg ő volt Idutun hatodik fia. — *5.* E vers szavai számos értelmezésre adtak alkalmat; valószínűleg azt akarják csak megokolni, miért volt Hemánnak ennyi gyermeke. Valakinek a *szarvát felemelni* annyit jelent, mint valakit erőssé, hatalmassá tenni; az Úr tehát hatalmassá akarta tenni Hemán nemzetségét s azért adott neki ennyi gyermeket. — *6.* A héber szövegből nem világlik ki, hogy itt *éneklés*ről, vagy csak az éneket kísérő zenéről van-e szó. — *7.* Ászáf, Hemán és Iditun «fiai» (2—5. v.) összesen huszonnégyen voltak; mindegyikük mellett tizenegy mester állott, összesen tehát kétszáznyolcvannyolcan voltak. E kétszáznyolcvannyolc mester huszonnégy osztályra (24 × 12 = 288) oszlott, mindegyik osztályban rajtuk, a — *8.* v. — *tanult* énekeseken kívül számos kevésbbé tanult énekes működött, úgy, hogy az énekesek száma összesen négyezerre (v. ö. 23, 5.) rúgott. — Szolgálati sorrendjüket és beosztásukat a *sors* szabta meg.

[9]Az első sors Józsefre, Ászáf *fiára* esék, a második Godoliásra, reá magára, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [10]a harmadik Zákurra, fiaira s testvéreire : tizenkettő ; [11]a negyedik Iszárira, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [12]az ötödik Nátániásra, fiaira és testvéreire : tizenkettő; [13]a hatodik Bokkiáura, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [14]a hetedik Iszreelára, fiaira és testvéreire: tizenkettő ; [15]a nyolcadik Jesájásra, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [16]a kilencedik Mátániásra, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [17]a tizedik Semejásra, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [18]a tizenegyedik Ázáreelre, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [19]a tizenkettedik Hásábiásra, fiaira s testvéreire: tizenkettő ; [20]a tizenharmadik Subáelre, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [21]a tizennegyedik Mátátiásra, fiaira és testvéreire: tizenkettő ; [22]a tizenötödik Jerimótra, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [23]a tizenhatodik Hánániásra, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [24]a tizenhetedik Jesbákássára, fiaira és testvéreire: tizenkettő ; [25]a tizennyolcadik Hánánira, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [26]a tizenkilencedik Mellótira, fiaira és testvéreire: tizenkettő ; [27]a huszadik Eliátára, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [28]a huszonegyedik Ótirra, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [29]a huszonkettedik Geddeltire, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [30]a huszonharmadik Máházióta, fiaira és testvéreire : tizenkettő ; [31]a huszonnegyedik Romemtiezerre fiaira és testvéreire :tizenkettő.

26. FEJEZET.

A levita ajtónállók, kincstartók és jegyzők rendje és tiszte.

[1]Az ajtónállók osztályai*hoz tartoztak:* a kórták közül : Meselemia, az Ászáf fiai közül való Kóré fia ; [2]Meselemia fiai : Zakariás, az elsőszülött, Jádihel a második, Zábádiás a harmadik, Játánael a negyedik, [3]Elám, az ötödik, Jóhánán, a hatodik, Elioenáj, a hetedik.

9—31. Az énekesek osztályai. Az énekesek tehát huszonnégy osztályra oszlottak ; mindegyik osztály élén egy karnagy és tizenegy mester állott. A Szentírás e helyütt az osztályok sorrendjét és főnökét közli ; bár az utóbbiak neve itt némileg elüt a fenti (2—5. v.) jegyzék neveitől, kétségtelen, hogy ugyanazokról van szó.

26. *1—11. Az ajtónállók (= kapuőrök) rendje.* — *1. Kóre* Káát fia volt ; mivel azonban az énekes *Ászáj* nem Kááttól, hanem Gersontól származott (v. ö. 6, 24.), itt nem őróla, hanem

— [4]Továbbá Obededom fiai: Semejás, az elsőszülött, Józábád a második, Jóáha a harmadik, Szákár a negyedik, Nátánáel az ötödik, [5]Ámmiel a hatodik, Isszakár a hetedik, Folláti a nyolcadik, — mert az Úr megáldotta őt. [6]Fiának, Semeinek is születének fiai; ezek elöljárói voltak atyafiságuknak, mert igen derék emberek voltak; [7]Semeja fiai voltak: Otni, Ráfáel, Obed és Elzábád *és* testvérei, *kik* igen derék emberek voltak, Eliu meg Számákiás. [8]Ezek mind Obededom fiai közül valók voltak; ők maguk is, fiaik is, testvéreik is igen derekasan szolgáltak; Obededomtól hatvanketten voltak. [9]Meselemia fiai és azok testvérei, kik *szintén* igen derék emberek *voltak*, tizennyolcan voltak. [10]Hószától, vagyis Merári fiai közül valók voltak: Semri, a fő (atyjának ugyanis nem volt *már* elsőszülötte s azért őt tette meg főnek), [11]Helkiás a második, Tábeliás a harmadik, Zakariás a negyedik; Hószának ezek a fiai meg a testvérei összesen tizenhárman voltak.

[12]Ezeket ajtónállóknak oszták be, hogy mint az őrség fejei, testvéreikhez hasonlóan, szüntelenül az Úr házában szolgáljanak. [13]Majd kisorsolák fiatalnak s idősnek egyaránt, családról-családra a különböző kapukat. [14]A napkeleti sors Selemiára esék, fiának, Zakariásnak, ki igen okos és tapasztalt ember volt, az északi oldal juta sorsul, [15]Obededomnak és fiainak a déli, a háznak az a része, amelyben a vének tanácsa volt, [16]Sefímnek és Hószá-

Ábiászáfról van szó. (V. ö. 9, 19.) — *4. Obededom* úgylátszik, szintén Kóre családjából származott. — *6. Semei* helyett a héber szöveg itt is Semejásról beszél. — *7.* A vers végének értelme bizonytalan. — *8.* Obededom nemzetségéből tehát hatvanketten, Meselemia nemzetségéből pedig tizennyolcan voltak ajtónállók; eszerint tehát Káát utódai közül összesen nyolcvanan szolgáltak ebben a minőségben. A leviták másik ágáról, a *merárí*takról a 10. és 11. vers beszél. Mivel Hósza *elsőszülötte* meghalt, vagy a szolgálatra alkalmatlan volt, Hósza *Semri*t tette meg a merárita ajtónállók *fejé*nek. — Az itt felsorolt ajtónállók összesen (62 + 18 + 13 =) kilencvenhárman voltak; mivel 23, 5. szerint Dávid négyezer levitát tett ajtónállóvá, valószínű, hogy itt csak a főajtónállókról, az ajtónállók fejeiről van szó.

12—19. Az ajtónállók beosztása. — *13.* Az ajtónállók helyét a *sors* szabta meg. — *14.* A templom mindegyik kapujánál tehát más-más levita-csoport állott őrt. — *15.* A héber szöveg szerint Obededomnak a déli oldal, fiainak pedig a készletek házának őrzése jutott osztályrészül. A készletek házáról csak annyit tudunk, hogy a templom külső udvarának déli részén feküdt. — *16. Sefím* neve eddig nem szerepelt az ajtónállók között; lehet,

nak pedig a nyugati, a feljárat útjára vivő kapuval együtt, *úgy hogy* az egyik őrhely a másikkal szemben volt. [17]Kelet felé naponkint hat levita *állt őrt*, észak felé négy, dél felé hasonlóképen naponkint négy, ahol a tanács volt kettő-kettő, [18]nyugat felé, az ajtónállók kamráinál pedig négy az útnál, kettő-kettő a kamráknál. — [19]Ezek voltak Kóré és Merári ajtónálló fiainak osztályai.

[20]Az Isten házának kincseire és a szentelt tárgyakra Áchiás ügyelt fel. [21]Ledán fiai, Gersonnak Ledántól származó fiai, a Ledántól és Gersontól származó Jehieli család fejei, [22]Jehieli fiai : Zátán és Jóel, az ő testvérei, az Úr házának kincseire ügyeltek fel. [23]Az ámrámiták, iszaáriták, hebroniták és ózieliták *élén álló* [24]Subáel, Gersomnak, Mózes fiának a fia, volt a főkincstartó. [25]Az ő Eliezertől származó testvérei voltak : annak a fia, Ráhábia, ennek a fia Isájás, ennek a fia Jórám, ennek a fia Zekri, meg ennek a fia Selemít. [26]Ez a Selemít meg a testvérei ügyeltek fel azokra a szent kincsekre, amelyeket Dávid király, a családfők, az ezredesek, a századosok meg a hadvezérek szenteltek [27]a harcokból és a háborús zsákmányból *az Úrnak;* ezeket ugyanis ők az Úr templomának fenntartására és felszerelésére szentelték. [28]Mindazt, amit

hogy a szó csak íráshiba következtében került erre a helyre. (Az előző vers utolsó szava a héber szövegben ugyanis ugyanezekkel a betűkkel végződik.) *Hószának* a héber szöveg szerint a nyugati kapu jutott osztályrészül a (templomba) felvezető út mellett fekvő Sálleket kapuval együtt ; a Sálleket kapuról csak annyit tudunk, hogy a templom raktárépületeinél, nyugaton feküdt ; neve talán kidobást, kiszórást jelent. — *17.* A héber szöveg a *tanács helye* helyett ismét a készletek házáról beszél. (V. ö. 15. v.) — *18.* A héber szöveg így szól : nyugat felé, a Párbárnál, négy az útnál és kettő a Párbárnál. Párbárnak a templom hátsó, nyugati oldalain fekvő raktárépületeket nevezték. Összesen tehát legalább huszonnégy levitának kellett egyszerre őrt állania ; mivel azonban az örök egész nap nem őrködhettek s nem is voltak mindennap ugyanazok szolgálatban, érthető, hogy Dávid négyezer levitát rendelt ki erre a célra. — *19.* A gersoniták közül tehát ajtónállók nem voltak.

20—28. A szent kincsek őrei. — *20.* A szent kincseket a Szentírás két csoportba osztja : az Úr házának kincseire (= tárgyaira) és az Úrnak szentelt kincsekre (= adományokra). — *Áchiás*ról eddig a Szentírás nem szólt s a következőkben sem emlékezik meg ; valószínű, hogy neve helyett az ajtónállók testvéreiről (héberül : áchehem) van szó s a szöveg így értendő : Az Úr házának kincseire s az Úrnak szentelt tárgyakra az ő testvéreik (= nemzetségbelieik) ügyeltek fel. — *21.* Ledán Gerson leszármazottja volt ; tőle származtak a jehieliták, kiknek fejük ebben az időben Zátán és (a héber szöveg szerint) testvére, Jóel volt.

Sámuel látnok szentelt *az Úrnak*, meg Saul, Kís fia, meg Ábner, Ner fia, meg Jóáb, Száruja fia *vagy* bárki *más* szentelt *az Úrnak*, szintén Selemít és testvérei *kezelték*.
29Elöljárók az isszaáriták közül Koneniás és fiai voltak; feladatukat Izrael külső ügyei, tanítása és ítélése alkották.
30A hebroniták közül Hásábiás és testvérei, ezerhétszáz derék férfiú, álltak a Jordánon túl, a nyugati oldalon *lakó* Izrael élén, az Úr valamennyi ügyében és a király szolgálatában. 31A hebroniták feje, nemzetségeik és családjaik szerint, Jeria volt. Ezeket Dávid uralkodásának negyvenedik esztendejében számlálták meg, s Jázer-Gálaádban igen vitéz emberek akadtak *közülük*. 32Kétezerhétszáz felnőttkorú testvére családfő volt. Ezeket Dávid a rúbenitáknak, a gáditáknak és Mánássze féltörzsének élére állítá, az Istennek, és a királynak minden ügyében.

27. FEJEZET.

A hadsereg szervezete, a törzsek elöljárói, a királyi jószágfelügyelők rendje és tiszte.

1Izrael fiai, a családfők, az ezredesek, a századosok, az elöljárók, kik csapataik szerint szolgáltak a királynak s az esztendő egy-egy hónapjában vonultak ki és be, és egyenkint huszonnégyezer ember élén állottak, számuk szerint *a következők voltak*.
2Az első csapat élén, az első hónapban, Jesboám, Zábdiel fia állott; huszonnégyezer embere volt.
3Fáresz fiai közül való volt s ő volt a sereg valamennyi vezérének vezére az első hónapban.
4A második hónap csapatát az áhohita Dudia vezérelte; helyettesét Mákellótnak hívták. Huszonnégyezer emberből álló seregrésznek parancsolt.

29—32. A levita jegyzők és bírák. — *29.* Mivel 23, 4. szerint Dávid hatezer levitát jegyzővé és bírává rendelt s ezekről a Szentírás részletesen még nem emlékezett meg, kétségtelen, hogy itt ezeknek a fejeiről van szó. — *30—31.* A hebroniták egyik ága tehát a Jordántól nyugatra, a másik ága a Jordántól keletre gyakorolta tisztét. Utóbbiakról megjegyzi a Szentírás, hogy igen *vitéz* (vagy: derék) emberek voltak. *Jázer-Gálaád* a Jordántól keletre, Gád területén feküdt. — *32.* Jeria *testvéreiről* = rokonairól van szó.

27. *1. A hadsereg szervezete.* Dávid hadserege tizenkét csapatra oszlott; mindegyik csapat egy-egy parancsnok felügyelete alatt állott s huszonnégyezer embert számlált. Mindegyik csapatnak más-más hónapban kellett készenlétben lennie.

2—15. A hadsereg beosztása. — *4. Dudia* eddigelé rendesen mint Eleázár atyja szerepelt (v. ö. 11, 12; Kir. II. 23, 9.); lehet, hogy a szöveget itt is úgy kell értenünk, hogy e csapatot Eleázár,

5A harmadik seregnek, a harmadik hónapban Bánájás, Jójáda pap fia volt a vezére ; csapatában huszonnégyezer ember volt ; 6ez a Bánájás igen vitéz volt a harminc között, sőt a harminc felett volt ; csapatának élén fia, Ámizábád állott.

7A negyedik*nek a vezére*, a negyedik hónapban Ászáhel, Jóáb testvére, utána pedig fia, Zábádiás volt ; csapatában huszonnégyezer ember volt.

8Az ötödik vezér, az ötödik hónapban, a jezerita Sámáót volt ; csapatában huszonnégyezer ember volt.

9A hatodik, a hatodik hónapban, a tekuita Híra, Ákkes fia volt ; csapatában huszonnégyezer ember volt.

10A hetedik, a hetedik hónapban, az Efráim fiai közül való fállonita Helles volt ; csapatában huszonnégyezer ember volt.

11A nyolcadik, a nyolcadik hónapban, a Zárahi nemzetségből való husáti Szobokáj volt ; csapatában huszonnégyezer ember volt.

12A kilencedik, a kilencedik hónapban, a Jemini fiai közül való, ánátóti Ábiezer volt ; csapatában huszonnégyezer ember volt.

13A tizedik, a tizedik hónapban, a netofáti Máráj volt ; ő is a Zárahi nemzetségből való volt ; csapatában huszonnégyezer ember volt.

14A tizenegyedik, a tizenegyedik hónapban, az Efráim fiai közül való, fárátoni Bánájás volt ; csapatában huszonnégyezer ember volt.

15A tizenkettedik, a tizenkettedik hónapban, a Gotoniel nemzetségéből való, netofáti Holdáj volt ; csapatában huszonnégyezer ember volt.

16Izrael törzseinek élén állottak : a rúbeniták élén Eliezer vezér, Zekri fia, a simeoniták élén Sáfátiás vezér, Mááka fia, 17a leviták élén Hásábiás, Ká-

Dudia fia vezérelte. — *5—6. Bánájás* Kir. II. 23, 23. szerint a harminc vitéz egyike volt ; a harminc fölé őt vagy vitézsége, vagy katonai rangja emelte. (L. Kir. II. 23, 8. és 23. jegyzetét.) — *7. Ászáhel* Dávid uralkodásának kezdetén halálát lelte (v. ö. Kir. II. 2, 18. skk.) ; nevét úgylátszik, kegyeletből adta Dávid e csapatnak. — Egyébként l. e vezérekről Kir. II. 23, 8. skk. és Krón. I. 11, 11. skk.

16—22. Izrael törzseinek előljáróí. Az itt felsorolt tisztviselők a törzsek polgári ügyeit intézték. Gád és Áser törzséről a Szentírás e helyütt nem emlékezik meg, Lévi törzsénél viszont különbséget tesz a nem-papi leviták s a papi ároniták között, Mánássze törzsénél pedig külön szól a Jordántól nyugatra és a Jordántól keletre (= *Gálaád*ban) lakó mánásszitákról.

muel fia, az ároniták élén Szádok, [18]Júda élén Eliu, Dávid fivére, Isszakár élén Ámri, Mikáel fia, [19]a zábuloniták élén Jesmájás, Ábdiás fia, a neftáliták élén Jerimót, Ozriel fia, [20]Efráim fiainak élén Ósee, Ozáziu fia, Mánássze féltörzsének élén Jóel, Fádájás fia, [21]Mánássze gálaádi féltörzsének élén Jáddó, Zakariás fia, Benjámin élén Jásziel, Ábner fia, [22]Dán élén pedig Ezrihel, Jeroham fia. Ezek voltak Izrael fiainak fejei.

[23]A húszesztendősnél fiatalabbakat Dávid nem akará megszámláltatni, mert az Úr azt mondotta, hogy úgy megsokasítja Izraelt, mint az ég csillagait. [24]Jóáb, Száruja fia megkezdé a számlálást, de be nem végzé, mert emiatt harag zúdult Izraelre. Éppen azért a megszámláltak száma nem került be Dávid király jegyzékeibe.

[25]A király kincseinek felügyelője Ázmót, Ádiel fia volt, a városokban, a falvakban, a tornyokban levő kincseknek a gondviselője pedig Jónatán, Óziás fia volt. [26]A falusi munkák és a földmívelő mezei munkások élén Ezri, Kelub fia állott. [27]A szőlőmívesek élén a romátita Semejás állott, a borosházak felügyelője pedig az áfonita Zábdiás volt. [28]A Mezőségen elterülő olaj- és fügefa-kertek felügyelője a gederita Bálánám volt, az olajtárházak felett pedig Jóás állott. [29]A Sáronon legelő csordák felügyelője a sároni Setráj volt, a völgyekben levő szarvasmarhák felett Sáfát, Ádli fia volt, [30]a tevék felett az izmaelita Ubil, a szamarak felett a meronátita Jádiás, [31]a juhok felett pedig az ágáreus Jáziz. Ezek voltak Dávid király jószágának összes felügyelői.

[32]Jónatán, Dávid atyai nagybátyja tanácsos volt; értelmes és írástudó em-

23—24. Miért nem vették fel Izrael egész számát a királyi krónikákba? Ez a rész közbevetett megjegyzést tartalmaz s azt magyarázza, miért nem fejezték be teljesen a megkezdett népszámlálást. Okul azt hozza fel, hogy a húszesztendősöknél fiatalabbakat Dávid nem is akarta megszámláltatni, mert bízott az Istenben, hogy úgyis elegen vannak (mások szerint: mert oly sokan voltak, hogy nem lehetett), a többiek megszámlálásának befejezését pedig megakadályozta az Isten haragja. (V. ö. Kir. II. 24; Krón. II. 21.)

25—31. A királyi vagyonfelügyelők és jószágkormányzók. — *28.* A *Mezőség* (Sefela) a Földközi tenger mellett Jaffától délre elterülő alföld volt. — *29. Sáron*nak Palesztina egyik legjobb legelővidékét nevezték; a Földközi tenger partvidékén, Jaffától északra húzódott.

32—34. Dávid főtisztviselői. V. ö. 18, 15. skk; Kir. II. 8, 15. skk; 20, 23. skk. — *32.* A héber szöveg szerint csak Jáhiel volt

ber volt. Ő és Jáhiel, Hákámoni fia voltak a király fiai mellett. [33]Áchítófel szintén tanácsosa volt a királynak, az árákita Chúsáj pedig a király barátja. [34] Áchítófel után Jójáda, Bánájás fia és Ábjátár következék. A király hadseregének vezére Jóáb volt.

28. FEJEZET.

Dávid ünnepélyesen felszólítja Salamont a templom építésére s átadja neki a templom terveit s az egybegyüjtött anyagot.

[1]Majd egybehívá Dávid Izrael valamennyi fejedelmét, a törzsek vezéreit, a király szolgálatában álló csapattiszteket, meg az ezredeseket, a századosokat, a királyi jószág- és vagyonfelügyelőket, fiait meg az udvari tiszteket s a sereg erős és vitéz embereit Jeruzsálembe. [2]Aztán felkele és felálla a király és szóla: Hallgassatok meg, testvéreim és népem! Elhatároztam, hogy házat építek, hogy ott megnyugodhassék az Úr szövetségének ládája, Istenünk lábának zsámolya, és el is készítettem mindent az építéshez. [3]Ám az Isten azt mondotta nekem: Ne építs házat nevemnek, mert harcos ember vagy és vért ontottál. [4]Az Úr, Izrael Istene azonban engem választott ki atyám egész házából arra, hogy királya legyek Izraelnek mindörökké. Júdából választotta ki ugyanis a vezéreket, Júda házából pedig atyám házát, atyám fiai közül pedig úgy tetszett neki, hogy engem válasszon ki egész Izrael királyává. [5]Fiaim közül pedig (sok fiút adott ugyanis nekem az Úr) kiválasztotta Salamon fiamat, hogy ő üljön az Úr Izraelen való királyságának trónjára, [6]s azt mondotta nekem: Fiad, Salamon építi fel majd házamat és udvaraimat: őt választottam ki ugyanis fiamnak s én neki atyja leszek [7]és megszilárdítom királyságát mindörökre, ha kitart parancsaim és rendeleteim teljesítésében, úgy, mint ma. [8]Nos tehát, Izrael egész gyülekezete előtt s Istenünk hallatára *mondom:* tartsátok meg s keressétek az Úr-

a *király fiai mellett*, mint a királyfiak nevelője. — *33.* (V. ö. Kir. II. 15, 31; 15, 37; 16, 16; 16, 23.) — *34. Áchitófel* halála után tisztét Jójáda és Ábjátár vették át. Ezt a Jójádát meg kell különböztetnünk attól, akinek nem az atyja, hanem a fia volt Bánájás.

28. *1—8. Dávid király ünnepélyesen kijelenti, hogy fiát és utódját bízza meg a templom felépítésével.* V. ö. Krón. 22, 7—13; Kir. II. 7, 13. — *2.* Dávid király a frigyládát érti az *Isten lábának zsámolyán*, mivel a frigyládán trónolt az Isten. — *4.* Júda kiválasztásáról l. 5, 2. jegyz.

nak, a mi Istenünknek valamennyi parancsolatát, hogy bírhassátok s magatok után fiaitokra hagyhassátok ezt a pompás földet mindörökre.

9Te pedig, fiam, Salamon, ismerd el atyád Istenét s szolgálj neki teljes szívből s készséges lélekkel, mert az Úr minden szívet megvizsgál s az elmék minden gondolatát ismeri. Ha keresed őt, megtalálod, ha azonban elhagyod őt, elvet téged mindörökre. 10Nos tehát, mivel téged választott ki az Úr arra, hogy megépítsd a szenthely házát, légy erős és készítsd el!

11Azzal Dávid átadá fiának, Salamonnak az előcsarnok, a templom, a melléktermek, az emeleti terem, a belső termek s a kegyelemház leírását, 12valamint mindannak *a tervét*, amit kigondolt az udvarokra, az Úr házának kincsei s a szent kincsek számára köröskörül *építendő* kamrákra, 13a papok s a leviták beosztására meg az Úr házának valamennyi munkájára s az Úr templomának szolgálatához szükséges valamennyi eszközre vonatkozólag, 14továbbá a megfelelő súlyú aranyat a szolgálat minden egyes eszközére, meg a megfelelő súlyú ezüstöt a különböző tárgyakra és dolgokra, 15meg az arany mécstartók és mécseseik számára a mindegyik mécstartó és mécses méretének megfelelő aranyat. Hasonlóképpen átadá az ezüst mécstartók és mécseseik számára a megfelelő súlyú ezüstöt, a különböző mére*tek*hez képest. 16Odaadá az aranyat a kitett *kenyerek* asztalaihoz is, az asztalok különbözőségéhez képest, meg az ezüstöt az egyéb ezüstasztalok számára, 17meg a villák, csészék, tömjénezők és az aranyoroszlánkák számára a színtiszta aranyat, a méretek nagysága szerint számítva a

9—10. Dávid ünnepélyesen felszólítja Salamont, építtesse fel az Úr templomát.

11—21. Dávid átadja fiának a templom terveit s az egybegyűjtött anyagot. — *11.* A templom előtt *előcsarnok* húzódott, a *melléktermek* a templomot három oldalról övezték, az *emeleti terem* a szentek szentje felett volt, a *belső termeken* a templom belsejét, a *kegyelemházon* a szentek szentjét kell értenünk. — *12.* A templomot *udvarok* vették körül, az udvarok oldalán *kamrák* voltak, amelyekben a kincseket s a felszereléseket őrizték s a papok s a leviták az istentiszteletthez szükséges dolgokat előkészítették. — *15. Ezüst mécstartók*ról és *mécsesek*ről — *16.* — *ezüst asztalok*ról ugyan egyebütt nem olvasunk a Szentírásban, de azért nem lehetetlen, hogy ilyenek is készültek, főleg a papság helyiségei és az áldozati húsok ideiglenes elhelyezése számára. Hogy az asztalok *különbözők* voltak, a héber szöveg nem mondja. — *17. Tömjénezők*

súlyt minden egyes oroszlánkára. Hasonlóképpen odaadá az ezüstoroszlánokra a különböző súlyú ezüstöt. [18]A füstölő oltár számára színtiszta aranyat ada; ugyanabból kellett készíteni a szárnyaikat kiterjesztő s az Úr szövetségládáját befedő kerubok szekerének képét is. [19]Mindez, úgy mond, az Úr kezével írva jutott el hozzám, értésemre adva a terv egész kivitelét. [20]Majd azt mondá Dávid a fiának, Salamonnak: Légy férfi s erős és kezdj hozzá! Ne félj s ne rettegj, mert az Úr, az én Istenem veled lesz és nem hagy magadra s nem hagy cserben téged, míg az Úr házának szolgálatához szükséges minden dolgot el nem készítesz. [21]Íme, a papok s a leviták csapatai itt vannak melletted az Úr házának minden szolgálatára, és készen vannak, s meg tudják tenni minden parancsodat a főemberek is, meg a nép is.

29. FEJEZET.

Dávid felszólítására a főemberek is hozzájárulnak a templom építéséhez. — Dávid hálaimája, halála és utóda.

[1]Majd így szóla Dávid király az egész gyülekezethez: Egyedül fiamat, Salamont, ki még gyermek és gyenge, választotta ki az Isten, pedig a munka nagy, mert nem embernek, hanem Istennek készül hajlék. [2]Én minden erőmmel előkészítettem a szükségeseket Istenem házához. *Szereztem* aranyat az arany-, ezüstöt az ezüst-, rezet a réz-, vasat a vas-, fát a fatárgyakhoz, ónix, stibiumszerű és mindenféle színű köveket s mindenféle drágakövet és pároszi márványt bőségben. [3]Ezenkívül, mit az én Istenem házára felajánlottam, a saját vagyonomból *is* adok aranyat és ezüstöt az én Istenem templomához: azonfelül amit a szent épület céljaira előkészítettem, [4]háromezer talentum aranyat Ófir aranyából s hétezer

helyett a héber szöveg kancsókról, *oroszlánkák* helyett (itt és a következőkben) serlegekről beszél. — *18.* A *kerúbok*at a Szentírás e helyütt költői hasonlattal az Isten szekerének nevezi. — *19.* Dávid a templom tervét az Isten sugallatára készítette el; azért mondja, hogy a terveket az *Úr keze* rajzolta meg.

29. *1—5. Dávid felszólítja Izrael főembereit, járuljanak hozzá ők is a templom építéséhez.* — *2. Ónix* kövek helyett a héber szöveg sóhám és foglalni való kövekről beszél. A sóhám kőről l. Móz. II. 25, 7; 35, 9; a foglalni való köveken foglalatba való drágaköveket kell értenünk. A *stibium*ot rendesen kendőzésre használták (v. ö. Kir. IV. 9, 30); itt valamilyen hozzá hasonló, feketés drágakőről (malachitról?) van szó. *Pároszi márvány* helyett a héber szöveg fehér alabástrom-márványról beszél. — *4. Háromezer talentum* arany kb. 540 millió, *hétezer talentum ezüst* kb. 68 és

talentum finom ezüstöt, hogy be lehessen vonni arannyal a templom falait [5]s ahol aranyra van szükség, arányból, ahol ezüstre van szükség, ezüstből el lehessen készíttetni a dolgokat a mesteremberek keze által. Ha valaki önként még akar áldozni *valamit*, töltse meg ma kezét és hozza el, amit az Úrnak szán.

[6]Fogadalmat tevének erre a nemzetségek fejei, meg Izrael törzseinek elöljárói meg az ezredesek, a századosok és a királyi vagyonfelügyelők, [7]s adának az Isten házának műveire ötezer talentum aranyat, tízezer szolidust, tízezer talentum ezüstöt, tizennyolcezer talentum rezet, meg százezer talentum vasat. [8]Akinek drágaköve volt, odaadá az Úr házának kincsei közé, a gersonita Jáhiel kezébe. [9]A nép örvendezék, mikor ők fogadalmi ajándékaikat önként megígérték, — teljes szívvel ajánlották fel ugyanis azokat az Úrnak, — s Dávid király is örvendezék nagy örömmel.

[10]Majd áldá az Urat az egész sokaság előtt és mondá: Áldott légy Uram, atyánknak, Izraelnek Istene mindörökkön-örökké. [11]Tiéd Uram a fenség, a hatalom, a dicsőség és a győzelem: tiéd a dícséret, mert minden, ami az égben s a földön van, a tiéd, tiéd Uram a királyság s te vagy valamennyi fejedelem felett. [12]Tiéd a gazdagság, tiéd a dicsőség, te uralkodol mindenen, a te kezedben van az erő s a hatalom, a te kezedben van a nagyság s az uralkodás mindenen. [13]Ezért most hálát adunk neked, Istenünk s dicsérjük hatalmas nevedet. [14]Ki vagyok én s ki az én népem, hogy neked ajánlhatnók mindezeket? Tiéd minden s mi *csak* azt adtuk neked, amit a te kezedtől kaptunk. [15]Idegenek s jövevények vagyunk csak előtted, éppúgy, mint atyáink voltak valamennyien. Napjaink olya-

negyed millió pengőnek felel meg; l. azonban 22, 14. jegyz. — *5.* A *kezet megtölteni* e helyütt annyit tesz, mint áldozati ajándékot vinni az Úrnak.

6—9. Izrael főembereinek adakozása a templom építésére. — *6.* A héber szöveg így kezdődik: Készségesen fogadták ezt (a király felszólítását) a nemzetségek fejei stb. — *7.* Ötezer talentum arany kb. 900 millió pengőnek felelt meg. Szolidusok helyett a héber szöveg dárikoszokról beszél; a dárikosz perzsa pénz volt s kb. 32 pengőnek felelt meg. A perzsa korban élő szerző itt saját korának pénzegységével fejezi ki a szóbanforgó összeget. A talentum mint súlymérték kb. 60 kilogrammnak felel meg.

10—19. Dávid hálaimádsága.

nok e földön, mint a múló árnyék. [16]Urunk, Istenünk, ez az egész vagyon, amelyet készítettünk, hogy ház épüljön szent nevednek, a te kezedből való s a tiéd az egész. [17]Tudom Istenem, hogy vizsgálod a szíveket s szereted az egyszerűséget: azért én is szívem egyszerűségében, örvendezve ajánlottam fel mindezeket s láttam, hogy itt levő néped is nagy örömmel ajánlotta fel neked ajándékait. [18]Uram, atyáinknak, Ábrahámnak, Izsáknak és Izraelnek Istene, tartsd meg mindörökre szívüknek ezt a készségét s maradjon meg *bennük* mindig ez az érzés tiszteleted iránt! [19]Fiamnak, Salamonnak pedig adj tökéletes szívet, hogy megtartsa parancsolataidat, bizonyságaidat, szertartásaidat s tegyen meg mindent s építse fel azt a házat, amelynek költségeit előkészítettem.

[20]Majd parancsola Dávid az egész gyülekezetnek: Áldjátok az Urat, a mi Istenünket! Erre áldá az egész gyülekezet az Urat, atyái Istenét s meghajtá magát s hódola az Isten, majd a király előtt. [21]Másnap aztán vágóáldozatokat vágának az Úrnak s egészen elégő áldozatul bemutatának ezer bikát, ezer kost, ezer bárányt a hozzátartozó italáldozattal és sok minden szertartással együtt egész Izraelért. [22]Aztán evének és ivának az Úr előtt azon a napon nagy örömmel. Majd másodszor is felkenék Salamont, Dávid fiát: felkenék őt az Úrnak, fejedelmül, Szádokot pedig főpapul. [23]Salamon bele is üle az Úr trónusába, mint király, atyja, Dávid helyett, s tetszék mindenkinek s engedelmeskedék neki egész Izrael. [24]A fejedelmek s a hatalmasok, sőt Dávid király valamennyi fia is mind kezüket adák s hódolának Salamon királynak, [25]az Úr pedig felmagasztalá Salamont egész Izrael előtt s olyan királyi dicsőséget ada neki, amilyen semmiféle királynak sem volt előtte Izraelben.

[26]Így uralkodék Dávid, Izáj fia egész Izraelen,

20—25. Salamont másodszor is felkenik királlyá s ő elfoglalja atyja trónját. — *21.* A *sok minden szertartás* helyett a héber szöveg békeáldozatokról beszél. A békeáldozati hús egyrészét áldozati lakomán költötték el: erről szól a 22. vers eleje. Salamont az *Úr* parancsára kenték fel királynak. Első felkenését úgylátszik, Kir. III. 1, 32. skk. mondja el. — *24.* A *hatalmasok*on úgylátszik a hadsereg vitézeit kell értenünk.

26—28. Dávid király halála.

27Az idő, amíg Izraelen uralkodott, negyven esztendő volt; Hebronban uralkodék hét esztendeig, Jeruzsálemben harmincháromig. 28Aztán meghala, jó vénségben, betelve éltével, gazdagságával s a dicsőséggel, s fia, Salamon lőn a király helyette.

29Dávid király dolgai, mind az elsők, mind az utolsók, meg vannak írva Sámuel látnok könyvében, Nátán próféta könyvében, s Gád látnok könyvében, 30egész uralkodásával, vitézségével s az ő idejében vele, Izraellel, és a föld minden országával *történtekkel* együtt.

29—30. Dávid király történetének forrásai. — *29.* A Krónikák könyvének szerzője az itt felsorolt műveket kétségkívül ismerte és fel is használta: számunkra valamennyi elveszett. — *30.* A *föld országain* itt az Izraelt övező vidékek országait kell értenünk.

A KRÓNIKÁK (PARALIPOMENÓN) MÁSODIK KÖNYVE.

Héberül: Dibre-hájámim.

A könyv első része (1—9. fejezet) Salamon király uralkodásával foglalkozik, második része (10—36. fejezet) pedig Júda királyainak történetét adja elő az ország kettészakadásától fogva egészen a babiloni fogság végéig. Izrael királyainak történetét csak annyiban érinti, amennyiben az Júda történetében jelentősebb szerepet játszott. A könyv szerkezetéről, céljáról, keletkezésének idejéről, valamint szerzőjéről az első könyvhöz írt bevezetésben (l. 7. lap.) szólottunk.

E könyv csaknem minden királynál utal azokra a forrásokra, amelyekben az egyes királyok története megtalálható. E források számunkra kivétel nélkül elvesztek. Hogy a mai Királyok könyvét használta-e e könyv szerzője, vitás; annyi feltétlenül bizonyos, hogy a Királyok könyvének forrásait is használta, mert számos helyen csaknem szószerint megegyezik a Királyok könyvével. Jegyzeteinkben az ilyen helyeken a Királyok könyvéhez fűzött magyarázatainkra utalunk.

1. FEJEZET.

Salamon bölcsesége, gazdagsága.

[1]Salamon, Dávid fia meg is erősödék királyságában s az Úr, az ő Istene, vele volt s igen naggyá tevé őt. [2]Ekkor Salamon felszólítá egész Izraelt, az ezredeseket, a századosokat, a hadnagyokat, s a bírákat egész Izraelben

1. *1—6. Salamon áldozata Gábaonban.* — Ugyanezt a Kir. III. 3, 4. skk. is elmondja, azzal a különbséggel, hogy az az áldozat körülményeiről kevésbbé behatóan szól, ellenben az áldozatot követő isteni kinyilatkoztatást (v. ö. Krón. II. 1, 7. skk.) bővebben tárgyalja. — *1.* Nem lehetetlen, hogy a Szentírás azzal, hogy Salamon *megerősödését* hangsúlyozza, az Ádoniás-féle trónkövetelés elhárítására céloz. (V. ö. Kir. III. 1—2.) — *2. Egész* Izraelen

meg az atyafiságok fejeit
3s elméne az egész sokasággal a gábaoni magaslatra. Ott volt *ugyanis* az Isten szövetségének sátra, melyet Mózes, az Isten szolgája csinált a pusztában. 4Az Isten ládáját ugyan Dávid Kárjátjárímból arra a helyre vitette, amelyet számára készített s ahol számára sátrat állított, azaz Jeruzsálembe, 5de a rézoltár, melyet Bezéleel, Húr fiának, Úrinak a fia készített, ott volt az Úr sátra előtt. Felkeresé tehát ezt Salamon és az egész gyülekezet, 6s felméne Salamon az Úr szövetségének sátra előtt levó rézoltárhoz s ezer egészen elégő áldozatot mutata be rajta.

7Éjtszaka aztán íme megjelenék néki az Isten és mondá: Kérj, amit akarsz s megadom néked. 8Mondá erre Salamon az Istennek: Te az én atyámmal, Dáviddal, nagy irgalmasságot cselekedtél s helyébe engem tettél királlyá. 9Nos tehát, Uram Isten, teljesedjék ígéreted, melyet atyámnak, Dávidnak, tettél. Mivel te tettél engem néped királyává, mely oly sok s annyira megszámlálhatatlan, mint a föld pora, 10adj nékem bölcseséget és értelmet, hogy tudjak kibejárni néped előtt: hiszen ki tudná helyesen kormányozni ezt a te nagy népedet? 11Mondá erre az Isten Salamonnak: Mivel ez tetszett *leg*inkább szívednek s nem kértél gazdagságot, vagyont s dicsőséget, sem azoknak az életét, akik gyűlölnek téged, sőt még hosszú életet sem, hanem bölcseséget és tudományt kértél, hogy kormányozni tudjad népemet, melynek királyává tettelek: 12megadom néked a bölcseséget és a tudományt, sőt olyan gazdagságot, vagyont és dicsőséget is adok majd néked, hogy nem akad hozzád hasonló sem előtted, sem utánad a királyok között.

13Salamon aztán visszatére a gábaoni magaslatról, a szövetség sátra elől Jeruzsálembe s uralkodék Izraelen. 14Szerze magának szekereket és lovasokat is, úgyhogy ezernégyszáz szekere és tizenkétezer lovasa lett; ezeket a szekeres városokban és a király körül, Jeru-

e helyütt az itt felsorolt főembereket kell értenünk. — *3.* V. ö. Kir. III. 3, 4. jegyz. — *4.* V. ö. Kir. II. 6, 17; Krón. I. 16, 1., továbbá Móz. II. 25, 1. skk. — *5.* V. ö. Móz. II. 31, 2. és 37, 1.

7—12. Salamon isteni adományai. V. ö. Kir. III. 3, 5. skk. s a hozzátartozó jegyz.

13—17. Salamon szekerei, ovasai, kincsei. V. ö. Kir. III. 10, 26—29. és a hozzátartozó jegyz.

zsálemben helyezé el.[15]Az ezüstöt és az aranyat olyan *bőségessé* tevé a király Jeruzsálemben, mint a követ, a cédrusfát pedig mint a vadfügefát, mely nagy tömegben nő az Alföldön. [16]Lovat Egyiptomból és Koából hoztak neki a királyi kereskedők, kik odajártak és szabott áron vásároltak: [17]egyegy szekeret hatszáz, egyegy lovat százötven *síklusért;* ugyanígy vásároltak a heteusok összes királyságaitól és Szíria királyaitól is.

2. FEJEZET.

Salamon intézkedései a templomépítés ügyében.

[1]Majd elhatározá Salamon, hogy házat épít az Úr nevének és palotát önmagának. [2]Éppen azért kirendele hetvenezer embert, hogy hordják *a terhet* a vállukon, és nyolcvanezret, hogy vágják a követ a hegyekben, s hozzájuk háromezerhatszáz felügyelőt. [3]Elküldé ugyanis Hírámhoz, Tírus királyához, ezzel az üzenettel: Ahogy atyámmal, Dáviddal, cselekedtél, amikor cédrusfát küldöttél neki, hogy megépíthesse magának azt a házat, amelyben aztán lakott is, [4]úgy cselekedjél velem is, mert házat akarok építeni az Úr, az én Istenem nevének s azt arra akarom szentelni, hogy Előtte jó illatot gyujtsanak, fűszereket égessenek, *Éléje* állandóan kenyereket tegyenek, s reggel és este, továbbá szombaton, a hónapok első napján s az Úrnak, a mi Istenünknek ünnepein állandóan *bemutassák* azokat az egészen elégő áldozatokat, amelyek Izraelnek meg vannak parancsolva. [5]A ház ugyanis, amelyet építeni akarok, nagy lesz, hiszen a mi Istenünk nagyobb minden Istennél. [6]Éppen azért kinek volna annyi ereje, hogy neki méltó házat építsen? Ha az ég s az egek ege sem bírják őt befogadni, ki vagyok én, hogy házat tudjak építeni neki, hacsak nem arra, hogy jóillatot gyujtsanak előtte. [7]Küldj tehát nekem valami ügyes embert, aki tud aranyból, ezüstből, rézből, vasból, bíbor, karmazsin, és *kékszínű fonalból* alkotni s tud metszeteket vésni azokkal a mesteremberekkel, akik nálam, Júdeában és Jeruzsálemben vannak s akiket atyám Dávid szerzett. [8]Küldj továbbá cédrus-,

2. *1—16. Salamon szerződése Hirámmal a templomépítéshez szükséges faanyag dolgában.* V. ö. Kir. II. 5, 1—12. s a hozzátartozó jegyz. — *2.* V. ö. Kir. III. 5, 15. sk. jegyz. — *7.* V. ö. Móz. II. 25, 4. jegyz. — *8. Jegenye* helyett a héber szöveg ciprusról, *fenyőfa*

jegenye- és fenyőfát is nekem a Libanonról, hiszen tudom, hogy szolgáid hozzáértéssel vágják a Libanon fáját, s az én szolgáim is *ott* lesznek szolgáid mellett, [9]hogy sok fát készítsenek nekem, mert a ház, amelyet építeni akarok, igen nagy és dicső lesz. [10]Egyébként a favágómunkásoknak, szolgáidnak élelmezésére húszezer kór búzát, ugyanannyi kór árpát, húszezer bát bort s húszezer bát olajat adok. [11]Erre Hírám, Tírus királya abban a levélben, amelyet Salamonnak küldött, így felele: Mivel az Úr szereti népét, azért tett téged *népe* királyává! [12]Majd így folytatá: Áldott legyen az Úr, Izrael Istene, aki az eget és a földet teremtette s aki Dávid királynak bölcs, tudós, értelmes és okos fiút adott, hogy házat építsen az Úrnak és palotát önmagának. [13]Épen azért elküldök hozzád egy okos és tudós embert, Hírámot, az atyámat, [14]aki egy Dán leányai közül való asszonynak a fia, s akinek az atyja tírusi volt; az tud alkotni aranyból, ezüstből, rézből, vasból, márványból, fából, bíbor- és kékszínű *fonalból*, bisszusból és karmazsinból s tud mindenféle metszeteket vésni, s okosan megtervezni mindent, amire a munkában szükség van a te mesterembereiddel s uramnak, atyádnak, Dávidnak, mesterembereivel együtt. [15]Azért tehát csak küldd el azt a búzát, árpát, olajat és bort, amelyet ígértél, uram, szolgáidnak. [16]Mi pedig majd vágunk fát a Libanonról, amennyire csak szükséged van, s eltutajozzuk a tengeren Joppéba: Jeruzsálembe szállítani a te dolgod lesz.

[17]Erre Salamon meg-

helyett pedig álgummímfáról beszél. Utóbbiról l. Kir. III. 10, 11. jegyz; e fát egyébként Kir. III. 10, 11. és Krón. II. 9, 10. szerint nem a *Libanon*ról, hanem Ófirból szokták beszerezni. — *10.* V. ö. Kir. III. 5, 11. jegyz.; mivel azonban ott a Hírám házának adandó búzáról és olajról van szó, itt pedig a *favágó munkások*nak igért búzáról, *árpáról*, *borról* és olajról, nem bizonyos, hogy mindkét hely ugyanarra a szolgáltatásra vonatkozik. — *14.* V. ö. Kir. III. 7, 13—14. s a hozzátartozó jegyz. — *Márvány* helyett a héber szöveg kőről beszél; egyébként az itt felsorolt anyagokról l. Móz. II. 25, 4. jegyz. — *16.* Kir. III. 5, 9. csak általánosságban jelöli meg azt a helyet, ahová a fát szállították; itt a Szentírás pontosan megnevezi a kirakodó kikötőt. Joppé (= Jaffa) a Földközi tenger palesztinai partvidékének déli felén feküdt.

17—18. Salamon robotosai. V. ö. Kir. III. 5, 15. sk. és a hozzátartozó jegyz. — Arról a harmincezer robotosról, kit Salamon Kir. III. 5, 12. szerint Izraelből szedetett, a Szentírás ezen a helyen nem szól. — Itt a Szentírás csak a kánáneus felügyelőkről beszél; ezek háromezerhatszázan voltak; a Kir. III. 5, 16.

számláltata valamennyi idegen férfit, ki Izrael földén volt, ama számlálás után, melyet atyja, Dávid végeztetett, s százötvenháromezerhatszázat talált. [18]Ezekből hetvenezret arra rendele, hogy vállukon terhet hordjanak, nyolcvanezret arra, hogy követ fejtsenek a hegységben, háromezerhatszázat pedig arra, hogy a nép munkafelügyelői legyenek.

3. FEJEZET.

A templom épületének leírása.

[1]Majd elkezdé Salamon építtetni az Úr házát, Jeruzsálemben, a Mória hegyen, melyet *az Úr* Dávidnak, az atyjának mutatott, azon a helyen, amelyet Dávid a jebuzeus Ornán szérűjén készített. [2]Elkezdé pedig az építést a második hónapban, uralkodásának negyedik esztendejében.

[3]A következő alapokat veté Salamon az Isten házának felépítésénél. Hossza a régi mértékegység szerint hatvan, szélessége húsz könyöknyi volt. [4]Az előcsarnok, mely a ház szélességi méretével egyenlő terjedelmű volt, húsz könyöknyi hosszú és százhúsz könyöknyi magas volt; belülről tiszta arannyal borítá be. [5]A nagyobbik helyiséget fenyőfával boríttatá be, aztán min-

szerint Salamonnak háromezerháromszáz kánáneus felügyelője és Kir. III. 9, 23. szerint ötszázötven főfelügyelője volt; utóbbiakból azonban Krón. II. 8, 10. szerint kétszázötven izraelita volt. Így tehát a Szentírás mindkét része összesen háromezernyolcszázötven felügyelőről és pedig 3300 kánaánita felügyelőről, háromszáz kánaánita és kétszázötven izraelita főfelügyelőről beszél s ellenmondást nem tartalmaz.

3. *1—2. A templomépítés helye és ideje.* — *1.* A *Mória* hegyről l. Móz. I. 22, 2; *Jeruzsálem*nek keleti oldalán emelkedett. A hegyet Dávidnak akkor mutatta meg az Úr, amikor az Úr angyala a jebuzeus Ornán szérűjén megjelent. (V. ö. Kir. II. 24, 25.) — *2.* V. ö. Kir. III. 6, 1. — A héber szöveg szerint az építés a második hó második napján kezdődött.

3—7. A templom előcsarnoka és szentélye. (V. ö. Kir. III. 6, 3; 6, 18. 29. skk.) — *3.* A *régi mértékegység*en a szentsátor építésével is szereplő hosszmértékegységet, a könyököt (= kb. 50 cm.) kell értenünk; a polgári életben, legalább is később, valamivel rövidebb mértékegységet használtak. (V. ö. Ezek. 40, 3; 43, 13.) — *4.* Az *előcsarnok* (v. ö. Kir. III. 6, 3.) belső hossza húsz könyöknyi (= 10 m.) volt; szélessége Kir. III. 6, 3. szerint tíz könyöknyire (= 5 m.) terjedt. *Magasságát* a Kir. könyve nem közli; itt a Szentírás százhúsz könyöknek (= kb. 60 méter) mondja. Mivel azonban a templom magassága csak 30 könyök (= 15 méter) volt, sokan úgy vélik, hogy itt a Szentírás szövegébe idők folyamán valamilyen másolási hiba csúszott be; azt azonban, hogy e szám a heródesi templom csakugyan százhúsz könyöknyi magas toronyszerű előcsarnokának mérete alapján került a Szentírásnak erre a helyére, bizonyítani nem lehet. — *5.* A *nagyobbik helyi-*

denütt finom aranylemezeket szegeztete fel s ezekre pálmákat és sodrott láncformákat metszete. 6A templom padozatát igen értékes márvánnyal boríttatá be nagy ékességgel. 7Az arany, melynek lemezeivel a házat s gerendáit, ajtófélfáit, falait s ajtóit beboríttatta, teljesen szalaktalan volt; a *ház* falaira kerubokat vésete.

8Elkészítteté a szentek szentjének helyiségét is. Hossza, a ház szélességével megegyezőleg húsz könyöknyi, szélessége szintén húsz könyöknyi volt; mintegy hatszáz talentumnyi aranylemezzel boríttatá be. 9Aranyból készítteté a szegeket is, úgy, hogy mindegyik szeg ötven siklust nyomott. A felső helyiségeket is beboríttatá arannyal. 10A szentek szentjének helyiségébe két, szoborművű kerubot készíttete s azokat bevonatá aranynyal. 11A kerubok szárnyai húsz könyöknyire terjedtek, úgy, hogy az *egyiknek* az egyik szárnya öt könyöknyi volt s a ház faláig ért, a másik szárnya, mely *szintén* öt könyöknyi volt, a másik kerub szárnyát érintette. 12A másik kerub *egyik* szárnya szintén öt könyöknyi volt s a falat érte, másik szárnya is öt könyöknyi volt s a másik kerub szárnyát érintette. 13Mindkét kerub szárnyai tehát ki voltak terjesztve s húsz könyöknyire terjedtek; ők maguk egyenes lábbal állottak s arcukat a külső helyiség felé fordították. 14Megcsinálttatá a leplet is kék, bíbor, karmazsin*színű fonalból* és bisszusból és kerubokat szövete reája.

ségen a templom szent helyét, szentélyét kell értenünk; *fenyőfa* helyett a héber szöveg ciprusfáról beszél. — *6.* A héber szöveg csak azt mondja, hogy Salamon ékességül drágakövekkel vonatta be a házat; úgylátszik, e drágakövek a szentély falait díszítették. — *7.* A *gerendákon* itt a szent hely mennyezetét kell értenünk; az *arany* a héber szöveg szerint párváimi arany volt; e kifejezés valószínűleg az arany származását jelöli, de hogy hol feküdt Párváim, nem tudjuk.

8—14. A templom legszentebb része, a szentek szentje. V. ö. Kir. III. 6, 19—28. — *8.* A szentek szentjének belső magassága (Kir. III. 6, 20. tanusága szerint) szintén húsz könyöknyi volt. — Egy talentum arany kb. 60 kg volt és mintegy 180.000 pengőnek felelt meg; — *9.* — egy arany siklus kb. 16·8 gramm volt s mintegy 60 pengőt ért; hogy azonban a Szentírás ezen a helyen is ezeket a régebbi értékeket veszi-e alapul, nem bizonyos. A Királyok könyve ezeket az adatokat nem közli. — *10—13.* A kerubokról l. Kir. III. 6, 23—28. — *14.* Ez a lepel valószínűleg a szentek szentje és a szentély között függött; ugyanolyan anyagokból készült, mint a szent sátoré. (V. ö. Móz. II. 26, 31.) A Királyok könyve nem említi, l. azonban Máté 27, 51.

15A templom bejárója elé két oszlopot *készíttete;* harmincöt könyöknyi volt a magasságuk s öt könyöknyi a fejük. 16*Csináltata* továbbá olyanforma láncocskákat, mint a felelőhelyé, s reátevé őket az oszlopfőkre, meg száz gránátalmát s ezeket a láncocskák közé helyezé. 17Magukat az oszlopokat a templom bejárójá*nál* helyezé el: az egyiket jobbra, a másikat balra. A jobboldalon levőt Jákinnak, a baloldalon levőt Bóóznak nevezé el.

4. FEJEZET.

A templomi szerek elkészítése.

1Csináltata továbbá egy rézoltárt; hossza húsz könyöknyi, szélessége húsz könyöknyi, magassága pedig tíz könyöknyi volt.

2*Megcsináltatá* az öntött tengert is; egyik szélétől a másik széléig tíz könyöknyi volt s köröskörül kerek; öt könyöknyi magas volt s harminc könyöknyi zsinór érte körül kerületét. 3Alatta szarvasmarhához hasonló alakok voltak s kívülről könyökönkint tíz vésett cifrázat övezte két sorban a tenger kerületét. A marhák öntve voltak 4s a tenger tizenkét marhára volt helyezve; három közülük északra, másik három nyugatra, másik három délre, a többi három keletre nézett; a tenger reájuk volt helyezve, a marhák hátsó része pedig a tenger alatt, befelé volt. 5Vastagsága egy tenyérnyi méretű volt, pereme olyan, mint kehely pereme vagy a liliom *pártája;* háromezer bát fért belé.

15—17. A templom előtt lévő két rézoszlop. V. ö. Kir. III. 7, 15—22. — *15.* Az oszlopok *magassága* Kir. III. 7, 15; Kir. IV. 25, 17. és Jerem. 52, 21. szerint tizennyolc-tizennyolc könyöknyi volt; miért mondja a magasságukat itt a Szentírás *harmincöt* könyöknyinek, nem tudjuk; valószínű azonban, hogy itt a szöveg a másolások folyamán csorbát szenvedett. — *16.* A vers első mondatának értelme bizonytalan; az oszlopfőket két-két sor *gránátalma* díszítette; mindegyik sorban *száz*-száz gránátalma, egy-egy oszlopfőn tehát összesen kétszáz, mindkét oszlopfőn együttvéve négyszáz gránátalma volt. (V. ö. Krón. II. 4, 13.) — *17.* V. ö. Kir. III. 7, 21.

4. 1. A rézoltár. Ennek készítését a Királyok könyve nem mondja el, bár létezését (v. ö. Kir. III. 8, 22. 54; 9, 25.) feltételezi. Alapja *húsz könyöknyi* (= 10 méter) széles és hosszú, magassága *tíz könyöknyi* (= 5 méter) volt; kerülete felfelé lépcsőzetesen szűkült, úgy hogy legfelül valószínűleg csak 12 × 12 könyök (= 6 × 6 méter) volt. Belsejét föld és faragatlan kő töltötte ki; a szabad ég alatt, a templomépület előtt állott.

2—5. Az öntött tenger. V. ö. Kir. III. 7, 23—26. — *5.* Kir. III. 7, 26. szerint e rézmedence ürtartalma csak kétezer *bát* volt;

[6]Csináltata továbbá tíz rézüstöt: ötöt jobbra, ötöt balra helyeztete el, hogy bennük mossák meg mindazt, amit egészen elégő áldozatul be szándékoznak mutatni; a tengerben ugyanis a papok mosakodtak.

[7]Elkészítteté a tíz arany mécstartót is a parancsolt forma szerint s elhelyezé őket a templomban, ötöt jobbra, ötöt balra.

[8]*Csináltata* tíz asztalt is, s elhelyezé őket a templomban, ötöt jobbra, ötöt balra, továbbá száz arany csészét.

[9]Elkészítteté a papok udvarát is meg a nagy csarnokot s a csarnokhoz az ajtókat; utóbbiakat rézzel vonatá be. [10]Majd elhelyezteté a tengert a jobb, a délkeleti oldalon.

[11]Elkészíté továbbá Hírám a fazekakat, a villákat és a csészéket s *így* elkészíté mindazt, amit a királynak az Isten háza számára csináltatnia kellett: [12]vagyis a két oszlopot, az oszlopok tetején *levő* főket, a hálószerű míveket az oszlopok tetején *levő* főkök befedésére, [13]a négyszáz gránátalmát s a két hálót, úgyhogy mindegyik hálóra két sor gránátalma kerüljön, az oszlopok tetején *levő* oszlopfők befedésére, [14]megcsinálá az állványokat is és az üstöket s ezeket reátevé az állványokra, [15]meg az egy tengert s a tenger alá a tizenkét szarvasmarhát, [16]meg a fazekakat, villákat és csészéket. Mindezeket az eszközöket tiszta rézből csinálá Salamonnak Hírám, az ő atyja, az Úr háza számára. [17]A Jordán vidékén önteté őket a király, agyagos földben, Szokót és Száredáta között. [18]Az edények

lehet, hogy a Szentírás e helyütt máskép számít, de az is lehet, hogy a háromezres szám másolási hiba folytán került a kétezres helyébe.

6. A tíz üst. Ezek az üstök Kir. III. 7, 38. szerint tíz kerekes állványon állottak; az állványok leírását a Szentírás e helyütt nem közli, viszont az üstök rendeltetését csak itt mondja el.

7. A tíz arany mécstartó. V. ö. Kir. III. 7, 49. — E mécstartók a mózesi mécstartó *formá*jára készültek.

8. A tíz aranyasztal és a száz arany áldozati csésze. E szent tárgyakról a Királyok könyve nem beszél; a tíz *asztal* valószínűleg a szent kenyerek tartására szolgált (v. ö. 19. v.), a csészéket pedig az italáldozatoknál (mások szerint: az áldozati vér hintésénél) használták.

9—10. A két udvar. (V. ö. Kir. III. 6, 36; 7, 12.) — *9.* A templomot két udvar övezte; a belső a papoké volt, a külső, amelyet a héber szöveg *nagy* udvarnak nevez, a nép gyülekező helye volt. Az udvarokat fal vette körül.

11—18. A templom réztárgyainak összefoglaló jegyzéke. V. ö. Kir. 7, 40—47. s a hozzátartozó jegyz. — *11. Villák* helyett a héber szöveg lapátokról beszél. — *16. Hírám* átvitt értelemben

mennyisége megszámlálhatatlan volt, úgyhogy nem is tudták a réz súlyát.

[19]Megcsináltatá Salamon az Isten házának valamennyi eszközét is, az arany oltárt, az asztalokat, a reájuk teendő kenyereket, [20]a színtiszta aranyból való mécstartókat is mécseseikkel együtt, hogy világítsanak a felelőhely előtt annak rendje s módja szerint, [21]s virágszerű *díszeiket*, mécseseiket s arany hamvvevőiket — mindez tiszta aranyból készült —, [22]továbbá a tömjéntartókat, a tömjénezőket, a csészéket, a mozsarakat, színtiszta aranyból, és bevonatá a templom belső, azaz a szentek szentjébe vezető ajtóit, meg a templom külső ajtóit arannyal. Igy készüle el az egész mű, melyet Salamon az Úr háza számára csináltatott.

5. FEJEZET.

A templom felszentelése.

[1]Ekkor Salamon bevivé mindazt, amit atyja, Dávid fogadott, az ezüstöt, az aranyat, meg az összes edényeket *és* elhelyezé őket az Isten házának kincstárában.

[2]Azután egybegyüjté Izrael véneit s a törzsek minden fejedelmét s Izrael fiainak családfőit Jeruzsálembe, hogy elhozzák az Úr szövetségének ládáját a Dávid-városból, vagyis a Sionról. [3]El is jövének Izrael férfiai mindnyájan a királyhoz, a hetedik hóban levő ünnepen.

[4]Mikor pedig Izrael vénei valamennyien eljöttek, felvevék a leviták a ládát [5]és bevivék a sátor minden felszerelésével együtt. A szentély eszközeit, melyek a sátorban voltak, szintén felvivék a papok a levitákkal. [6]Salamon király s Izrael egész

volt Salamon atyja: tanácsadója, mestere volt neki; lehet azonban, hogy az *atyja* szó (héberül: ábiu) Hírám tulajdonnevéhez tartozott s Hírámot Hírám-Ábiunak hívták. (V. ö. 2, 12.) *Száredáta* helyett a Királyok könyve (III. 7, 46.) Szártánról beszél; valószínűleg mindkét szó ugyanazt a helységet jelöli. L. egyébként Kir. III. 7, 46. jegyzetét.

19—22. A templom aranytárgyainak összefoglaló jegyzéke. V. ö. Kir. III. 7, 48—50. — *22.* A héber szöveg *tömjéntartók* helyett késekről, *tömjénezők* helyett csészékről, *mozsarak* helyett tálakról és serpenyőkről beszél.

5. *1. A templomi kincsek elhelyezése.* V. ö. Kir. III. 7, 51; Kir. II. 8, 7. 11. sk; Krón. I. 22, 14; 29, 2. skk.

2—3. Salamon egybehivja a nép képviselőit, hogy átszállítsák az Úr ládáját a templomba. V. ö. Kir. III. 8, 1. skk.

4—10. A frigyláda ünnepélyes átszállítása a templomba V. ö. Kir. III. 8, 3—9. — *4.* A ládát a *levita* papok vitték; v. ö. 7. v. és Kir. III. 8, 3. — *5.* A szent sátort szent ereklyeként vitték fel

gyülekezete s mindazok, kik egybegyűltek a láda előtt, annyi kost és marhát mutattak be áldozatul, hogy meg sem lehetett őket számlálni, mert igen nagy volt az áldozati állatok száma. 7Aztán a papok bevivék az Úr szövetségének ládáját a helyére, azaz a templom felelőhelyére, a szentek szentjébe, a kerubok szárnya alá, 8úgyhogy a kerubok épen ama hely felett terjesztették ki szárnyukat, amelyen a láda el volt helyezve, s befedék a ládát rúdjaival együtt. 9A láda hordozórúdjainak végét, mivel kissé hosszabbak voltak, a felelőhely előtt *ugyan* látni lehetett, de ha valaki egy kissé kijebb volt, nem látta őket. Igy volt ott a láda mind a jelen napig. 10A ládában nem volt semmi sem, csak az a két tábla, melyet Mózes helyezett *bele* a Hórebnél, amikor az Úr törvényt adott Izrael Egyiptomból kijövő fiainak.

11Mikor aztán kijöttek a papok a szentélyből (valamennyi ott levő pap elvégezte ugyanis a megszentelődést, mert akkor még nem volt közöttük felosztva a szolgálat sora és rendje), 12a leviták és az énekesek, vagyis azok, akik Ászáf alatt, meg azok, akik Emán alatt, meg azok, akik Iditun alatt voltak, az ő fiaik és testvéreik, bisszusba öltözve, az oltár keleti oldalán állva cintányérokon, kobzokon és lantokon játszottak, mellettük pedig százhúsz pap trombitált. 13Mivel pedig valamennyien egyszerre zendítettek reá a trombitákra, az énekszóra, a cintányérokra, a hangszerekre és a különféle zeneszerszámokra és fennhangon énekeltek, messzire hallatszott a hang. Mikor pedig elkezdték dícsérni az Urat és mondogatni :

a leviták a templomba. — *9.* V. ö. Kir. II. 8, 8. és jegyz. — Amikor a szent szerző e könyvet írta, a *láda* már nem állott a helyén ; a mondat tehát abból a forrásműből származó idézet, amelyből a Krónikák könyvének szerzője adatait merítette.

11—14. A papok s a levita énekesek és zenészek részvétele az ünnepségen; az Úr beköltözése a templomba. — *11.* A papoknak a szolgálat megkezdése előtt megszentelődést kellett tartaniok ; szolgálatukat a Dávid király által megszabott sorrendben, osztályaik szerint kellett végezniök. E vers azt hangsúlyozza, hogy az ünnepségen nemcsak a soros papság, hanem valamennyi papi osztály résztvett. (A héber szöveg nem azt mondja, hogy *akkor még nem volt közöttük felosztva a szolgálat sora és rendje*, hanem azt, hogy a papok beosztását nem lehetett figyelembe venni.) — *12.* Az ünnepségen a levita énekesek és zenészek énekükkel és hangszereikkel dicsőítették az Urat. L. róluk Krón. I. 15, 17—28.

Dícsérjétek az Urat,
mert jó,
Mert irgalmassága
örökkévaló —

betölté a felhő az Isten házát, [14]úgy hogy a papok a felhő miatt nem tudtak szolgálatba állani s szolgálni, mert az Úr dicsősége *teljesen* betöltötte az Isten házát.

6. FEJEZET.

Salamon templomszentelési imádsága.

[1]Mondá ekkor Salamon: Az Úr azt ígérte, hogy a felhőben fog lakni : [2]én pedig *íme* megépítettem a házat nevének, hogy lakjék ott mindörökké.

[3]Aztán megfordula a király s áldással köszönté Izrael egész gyülekezetét (az egész tömeg ott állt ugyanis figyelve) és így szóla : [4]Áldott az Úr, Izrael Istene, aki teljesítette, amit atyámnak, Dávidnak ígért. Azt mondotta ugyanis : [5]Attól a naptól fogva, amelyen kihoztam népemet Egyiptom földéről, *mindeddig* nem választottam Izrael egyetlen törzséből sem várost, hogy ott ház épüljön nevemnek, s nem választottam senki mást, hogy népemnek, Izraelnek fejedelme legyen, [6]hanem Jeruzsálemet választottam ki, hogy ott legyen nevem s Dávidot választottam ki, hogy őt népemnek, Izraelnek fejedelmévé tegyem. [7]Mikor pedig atyám, Dávid, házat akart építeni az Úr, Izrael Istene nevének, [8]az Úr azt mondotta neki : Amikor házat akartál építeni nevemnek, jól tetted, hogy ezt akartad, [9]de nem te fogsz építeni házat, hanem fiad, ki majd ágyékodból származik, az fog házat építeni nevemnek.[10] Az Úr teljesítette is szavát, amelyet mondott, s én támadtam atyám, Dávid, helyébe s én ültem Izrael trónjára, amint az Úr mondotta, s én meg is építettem a házat az Úr, Izrael Istene nevének, [11]és elhelyeztem benne a ládát, amelyben az a szövetség van, amelyet az Úr Izrael fiaival kötött.

[12]Aztán odaálla Izrael egész sokasága előtt az Úr oltára elé és kiterjeszté kezét. [13]Salamon ugyanis egy rézemelvényt készíttetett s helyeztetett az ud-

és 25, 1—8. — *13—14.* V. ö. Kir. III. 8, 10. skk. és a hozzátartozó jegyz.

1—2. Salamon hódolata az Úr előtt. V. ö. Kir. III. 8, 12. jegyz.

3.—11. Salamon beszéde a néphez. V. ö. Kir. III. 8, 14—21. s a hozzátartozó jegyz.

12—42. Salamon imádsága. — *12.* A templom előtt állott az égő áldozati oltár ; — *13.* — ez elé Salamon erre az alkalomra — a héber szöveg szerint — egy üstszerű emelvényt készíttetett

var közepére; öt könyöknyi volt a hossza, öt könyöknyi a szélessége s három könyöknyi a magassága; erre álla s aztán térdre esve Izrael egész sokasága előtt, égre emelt kezekkel, [14]így szóla: Uram, Izrael Istene, nincs hozzád fogható Isten sem a mennyben, sem a földön! Te megtartod szövetségedet s irgalmasságodat ama szolgáid iránt, kik teljes szívükkel előtted járnak, [15]s teljesítetted szolgádnak, Dávidnak, az én atyámnak, amit neki mondtál: amit száddal megígértél, cselekedeteddel megvalósítottad, miként a jelen idő bizonyítja. [16]Nos tehát, Uram, Izrael Istene, teljesítsd szolgádnak, az atyámnak, Dávidnak azt, amit megígértél, amikor azt mondottad: Nem fogy el előttem ivadékod Izrael királyi székéről, feltéve, hogy fiaid vigyáznak útjukra s az én törvényem szerint járnak, úgy, mint ahogy te is én előttem jártál. [17]Nos tehát Uram, Izrael Istene, valósuljon meg ígéreted, melyet szolgádnak, Dávidnak tettél. [18]De hát gondolhatni-e arra, hogy az Isten az emberek között, a földön lakjék? Ha az ég s az egek ege nem bír befogadni téged, mennyivel kevésbbé ez a ház, melyet építettem? [19]De *hiszen* csak azért készült, hogy tekints szolgád imádságára és könyörgésére, Uram, Istenem, s meghallgasd azokat a könyörgéseket, melyeket szolgád eléd terjeszt, [20]hogy nyitva tartsd szemedet nappal és éjjel e ház felett, e hely felett, melyről azt ígérted, hogy ott segítségül hívják majd nevedet, [21]s hogy meghallgasd azt az imádságot, mellyel szolgád ott imádkozik s meghallgasd szolgádnak s népednek, Izraelnek könyörgését. Ha imádkozik valaki ezen a helyen, hallgasd meg lakóhelyedről, vagyis az égből, s légy kegyelmes. [22]Ha vétkezik valaki a felebarátja ellen, s kész megesküdni vele szemben s eljő s átok alá helyezi magát az oltár előtt e házban: [23]halld meg az égből s szolgáltass igazságot szolgáid között: torold meg a gonosznak az eljárását az ő fején, s állj boszszút az igazért s fizess neki igaz volta szerint. [24]Ha vereséget szenved néped, Izrael az ellenség előtt (vétkezni fog ugyanis ellened), de aztán megtér és bűnbánatot tart s könyörög nevedhez s esdekel ezen a helyen, [25]halld meg az égből s bocsásd meg népednek, Izraelnek

s azon végezte imádságát. — *14—39.* Salamon imádságát csak-

bűnét s hozd vissza őket erre a földre, amelyet nekik és atyáiknak adtál. [26]Ha bezárul az ég s nem hull eső a földre a nép bűnei miatt, de aztán, minthogy sanyargatod őket, könyörögnek hozzád e helyen s vallják nevedet s megtérnek bűneikből, [27]halld meg Uram az égből s bocsásd meg szolgáidnak s népednek, Izraelnek a bűnt, s mutasd meg nekik a helyes utat, amelyen járniok kell, s adj esőt e földnek, melyet népednek adtál birtokul. [28]Ha éhinség vagy pestis, gabonaragya, szárazság, sáska vagy féreg támad az országban, ha ellenség pusztítja e földet s szállja meg a város kapuit, szóval ha bármiféle csapás vagy nyomorúság sujtja, [29]ha valaki megérti népedből, Izraelből azt a csapást s nyomorúságot, amely érte, s könyörög s kitárja kezét e házban: [30]halld meg az égből, vagyis magas lakóhelyedről s légy kegyelmes s fizess kinek-kinek az ő eljárása szerint, úgy, amint szívét megismerted (te ismered ugyanis egyedül az emberek fiainak szívét), [31]hogy *aztán* mindenkor féljenek téged s a te útjaidon járjanak, míg csak élnek azon a földön, amelyet atyáinknak adtál. [32]Sőt még az idegent is, ki nem népedből, Izraelből való, ha eljő messze földről, nagy neved, erős kezed s kinyujtott karod *hírére* s imádkozik ezen a helyen, [33]hallgasd meg az égből, erős lakóhelyedről s tedd meg mindazt, amiért segítségül hív téged az idegen, hogy a föld minden népe megismerje nevedet s féljen téged, úgy, miként néped, Izrael s megtudja, hogy a te nevedet viseli ez a ház, melyet építettem. [34]Ha néped hadba vonul ellenségei ellen, *bár*merre, amerre küldöd s imádkozik abban az irányban, amelyben ez a város, melyet kiválasztottál, s ez a ház, melyet nevednek építettem, fekszik, [35]hallgasd meg az égből könyörgésüket s esdeklésüket s állj bosszút *értük*. [36]Ha pedig vétkeznek ellened, (hiszen nincs ember, ki ne vétkeznék) s te megharagszol reájuk s kiszolgáltatod őket az ellenségnek, s az fogságba hurcolja őket távoli vagy közeli földre, [37]s ők azon a földön, amelyre fogságba viszik őket, szívből megtérnek s bűnbánatot tartanak s könyörögnek hozzád fogságuk földén, s azt mondják: Vétkeztünk, gonoszul cselekedtünk, istentelenül tettünk, [38]s megtérnek hozzád teljes

nem szóról-szóra ugyanígy közli a Királyok könyve is; l. Kir.

szívükből s teljes lelkükből fogságuk földén, amelyre viszik őket s imádkoznak földjük irányában, amelyet atyáiknak adtál, e város irányában, amelyet kiválasztottál s e ház irányában, amelyet nevednek építettem, 39hallgasd meg az égből, azaz erős lakóhelyedről imádságukat s szolgáltass igazságot s bocsáss meg népednek, bár vétkes. 40Mivel te vagy az én Istenem : nyíljék meg, kérlek, szemed, s figyeljen füled arra az imádságra, mely e helyen végbemegy. 41Most pedig, Uram, Isten, térj nyugvóhelyedre hatalmad ládájával együtt : papjaid, Uram, Isten, öltözzenek segítségedbe s szentjeid örvendezzenek javaidnak. 42Uram, Isten, ne utasítsd el felkented személyét : emlékezzél meg Dávid szolgád iránt tanusított irgalmasságodról.

7. FEJEZET.

A templomszentelés befejezése. Az Úr ismét megjelenik Salamonnak.

1Mikor aztán Salamon befejezte könyörgését, tűz szálla le az égből s megemésztė az egészen elégő s a vágó áldozatokat s az Úr dicsősége betölté a házat. 2A papok nem is tudtak bemenni az Úr templomába, mert az Úr dicsősége betöltötte az Úr templomát. 3Izrael fiai is valamennyien látták, amint a tűz s az Úr dicsősége a házra leszállott, mire arcukkal a földre, a kövezett padozatra borulának s imádák s dícsérék az Urat, hogy jó, hogy irgalmassága örökkévaló.

4Aztán a király és az egész nép vágóáldozatot mutata be az Úr előtt :

III. 8, 22—53. s a hozzátartozó jegyz. — *40—42.* Salamon imádságának befejezése itt némileg előt attól, amit a Királyok könyvében olvasunk ; az eltérés oka az, hogy a Királyok könyve is, a Krónikák könyve is csak nagyjából közli Salamon imádságának végét. Az utolsó két vers egyébként arra az imádságra emlékeztet, amelyet Mózes szokott mondani a pusztában, valahányszor a ládát felvették vagy letették. (V. ö. Móz. IV. 10, 36.) Értelme : Uram, maradj köztünk trónusodon, a frigyládán s áraszd onnan segítségedet papjaidra s javaidat népedre.

7. 1—3. Az Úr kegyesen elfogadja a templomszentelési áldozatokat. Mivel ezt az eseményt a Királyok könyve nem közli, a Krónikák könyve viszont már említette azt, hogy az Úr dicsősége betöltötte a házat (v. ö. 5, 13. sk.), nem tudjuk bizonyosan, hova kell ezt a dolgot helyeznünk ; valószínű azonban, hogy Salamon király imádsága (l. *1.* v., v. ö. Kir. III. 8, 54.) után s néphez intézett beszéde (l. Kir. III. 8, 55—61.) előtt ment végbe. Célja az volt, hogy a nép is lássa, hogy az Úr jóváhagyja a templom felszentelését. — *1.* Az *égből leszálló tűz* valószínűleg villám formájában nyilvánult.

4—7. Salamon és Izrael hálaáldozatai. V. ö. Kir. III. 8, 62—63. s a hozzátartozó jegyz. — *4.* A héber szöveg itt is, mint Kir.

[5]huszonkétezer szarvasmarhát és százhúszezer kost mutata be Salamon király vágóáldozatul. Igy avatá fel a király s az egész nép az Isten házát. [6]Míg a papok szolgálatukat végezték, a leviták Dávid énekeit játszották kezükkel az Úr hangszerein, melyeket Dávid király arra készíttetett, hogy dícsérjék az Urat, mert irgalmassága örökkévaló, a velük szemben *álló* papok pedig trombitáltak, s egész Izrael ott állott. [7]Salamon az Úr temploma előtt elterülő középső udvart is felszentelé: ott égeté el ugyanis az egészen elégő áldozatokat s a békeáldozatok háját, mert arra a rézoltárra, amelyet készíttetett, nem fértek reá az egészen elégő áldozatok meg az eledeláldozatok és a hájrészek.

[8]Igy ünneplé Salamon az ünnepet abban az időben hét napon át s vele egész Izrael, az Emát bejárójától fogva egészen Egyiptom patakjáig *mindenünnen egybesereglett*, igen nagy gyülekezet. [9]A nyolcadik napon aztán záróünnepet tarta: hét napig avatta fel ugyanis az oltárt s hét napig tartotta az ünnepet. [10]A hetedik hó huszonharmadik napján aztán sátraiba bocsátá a népet, s az örült és örvendezett, hogy *annyi* jót tett az Úr Dáviddal meg Salamonnal és népével, Izraellel.

[11]Mikor aztán Salamon szerencsésen befejezte az Úr házát, a király házát s mindazt, amiről magában elhatározta, hogy megcsinálja az Úr házában meg a maga házában, [12]éjjel megjelenék neki az Úr és azt mondá: Meghallgattam imádságodat s kiválasztottam magamnak ezt a helyet az áldozat házává. [13]Ha bezárom az eget s nem esik az eső, s ha megparancsolom s meghagyom a sáskának, hogy emésszе fel az országot, ha pestist bocsátok népemre: [14]de népem, mely nevemet viseli, megtér s könyörög hozzám s keresi arcomat s felhagy felette gonosz eljárásával, én is meghallgatom az égből s megbocsátom bűneit s meggyógyítom földét. [15]Szemem nyitva lesz s fülem figyelni fog annak az imádságára, aki e helyen imádkozik. [16]Kiválasztottam s szentté tettem ugyanis e helyet, hogy

III. 8, 63-ban, százhúszezer juhról (nem *kosról*) beszél. — *6.* Ezt a Királyok könyve nem említi. — *7.* V. ö. Kir. III. 8, 64.

8—10. A nép hazabocsátása. V. ö. Kir. III. 8, 65—66. s a hozzátartozó jegyz.

11—22. Az Úr másodszor is megjelenik Salamonnak. Ugyanezt csaknem szóról-szóra ugyanígy Kir. III. 9, 1—9. is közli.

ott legyen az én nevem mindörökre s ott maradjon szemem és szívem mindenkoron. [17]Ami pedig téged illet, ha előttem jársz, miként atyád, Dávid járt s mindenben úgy cselekszel, amint parancsoltam neked s megtartod parancsaimat és törvényeimet, [18]megszilárdítom királyságod trónját, amint atyádnak, Dávidnak megígértem, amikor azt mondottam: Nem fog elfogyni Izraelen uralkodó ivadékod. [19]Ha azonban elfordultok *tőlem* s elhagyjátok törvényeimet s parancsaimat, melyeket elétek adtam s elmentek s más isteneket szolgáltok és imádtok, [20]akkor kitéplek titeket földemről, melyet nektek adtam, s e házat, melyet nevemnek szenteltem, elvetem színem elől s közmondás és példabeszéd *tárgyává* teszem minden nép számára. [21]Közmondás *tárgyává* lesz e ház mindenki számára, ki erre jár, s álmélkodva fogják mondani: Miért bánt az Úr így ezzel a földdel és ezzel a házzal? [22]Felelni azt fogják erre: Mert elhagyták az Urat, atyáik Istenét, ki kihozta őket Egyiptom földéről s más istenekhez szegődtek s azokat imádták és tisztelték: azért jött reájuk mindez a baj.

8. FEJEZET.

Salamon építkezései, hódításai, istentiszteleti intézkedései, hajói.

[1]Húsz esztendő multával, miután Salamon felépítette az Úr házát meg a maga házát, [2]kiépíté azokat a városokat, amelyeket Hírám *visszaadott* Salamonnak, s letelepíté bennük Izrael fiait. [3]Majd elméne Emát-Szúbába s elfoglalá, [4]aztán pedig kiépíté Pálmírát, a pusztában, s kiépíte más megerősített városokat is Emátban. [5]Kiépíté Felső-Bethoront s Alsó-Bethoront is fallal, kapukkal, reteszekkel és zárakkal ellátott városokká, [6]továbbá Bálaátot s mindazokat a megerősített városokat, melyek Salamonéi voltak, meg az összes szekeres városokat és a lovasok városait, s felépíté mindazt, amit akart és jónak látott Salamon, Jeruzsálemben, a Libanonon s birodalmának egész földén.

[7]Azt az egész népet,

8. *1—6. Salamon városépítései.* — *2.* Ezeket a városokat Hírám nem fogadta el, mert igen rossz állapotban voltak; Salamon aztán helyreállíttatta őket s izraelitákat telepített beléjük. V. ö. Kir. III. 9, 10—14. — *3. Emát-Szúba* (= Hámát-Szóba) Kánaántól északkeletre fekvő vidék volt. L. egyébként az egész részhez Kir. III. 9, 17. skk. s a hozzátartozó jegyz.

7—10. Salamon robotrendszere. V. ö. Kir. III. 9, 20—23. s a

mely megmaradt a heteusok, az ámorreusok, a ferezeusok, a heveusok, s a jebuzeusok közül, kik nem voltak Izrael törzséből valók, [8]*hanem* azoknak a fiai s utódai közül, akiket nem irtottak ki Izrael fiai, Salamon robotosokká tevé mind a jelen napig. [9]Izrael fiai közül azonban Salamon senkit sem rendele ki arra, hogy a királyi *robot*munkákban szolgáljon, hanem ők harcosok, főtisztek, a szekerek és a lovasok felügyelői lettek. [10]Salamon király *robotos* seregének felügyelői összesen kétszázötvenen voltak ; ők adták ki az utasításokat a népnek.

[11]A fáraó leányát átvivé a Dávid-városból abba a házba, amelyet számára építtetett. Azt mondá ugyanis a király : Ne lakjék feleségem Dávidnak, Izrael királyának házában, mert szentséges az, mivel oda vonult be az Úr ládája.

[12]Ugyanakkor egészen elégő áldozatokat mutata be Salamon az Úrnak az Úrnak azon az oltárán, amelyet az előcsarnok előtt emeltetett, [13]hogy áldozzanak rajta Mózes parancsa szerint minden napnak megfelelően a szombatokon, a hónapok első napján, az ünnepeken, s háromszor az esztendőben, vagyis a kovásztalanok ünnepén, a hetek ünnepén s a sátrak ünnepén.

[14]Kirendelé atyjának, Dávidnak parancsa szerint a papok osztályait is szolgálatukba, meg a levitákat tisztükbe, hogy dícséretet zengjenek s szolgáljanak a papok előtt, amint az egyes napok szertartása *megszabja*, s az ajtónállókat osztályaik szerint kapuról-kapura, mert így parancsolta Dávid, az Isten embere. [15]Sem a papok, sem a leviták nem tértek el semmiben sem attól, amit a király parancsolt s a kincsek őrzésére vonatkozólag *meghagyott*.

hozzátartozó jegyz. — *10.* Ez a vers Salamon robotosainak izraelita főfelügyelőiről beszél ; rajtuk kívül háromszáz kánáneus főfelügyelője is volt Salamonnak. V. ö. Kir. II. 9, 23. s Krón. II. 2, 17. s jegyz.

11. A fáraó leányának átköltöztetése. V. ö. Kir. III. 3, 1. és 9, 24. — Salamon nem tartotta méltónak, hogy Dávid palotájában, melyet az Úr ládája megszentelt, idegen, (egyiptomi származású) asszony lakjék.

12—16. Az istentisztelet az új templomban. — *12—13.* Eddigelé Salamon Gábaonban áldoztatott (v. ö. 1, 3. skk.) ; *akkor*, amikor a templom elkészült, a hivatalos áldozatok helye az új templom lett : ott mutatták be a mindennapi s az ünnepi áldozatokat. V. ö. Kir. III. 9, 25. — *14—15.* A papság s a levíták tisztét Salamon az új templomban Dávid intézkedései szerint rendezte.

16Valamennyi költség készen állott Salamon számára, attól a naptól kezdve, hogy megvetette az Úr házának alapját egészen addig a napig, amelyen befejezte.

17Aztán elméne Salamon Ásziongáberbe s Áilátba, a Vörös-tenger partvidékére, Edom földére. 18Hírám ekkor szolgái által hajókat s tengerismerő hajósokat külde neki s azok elmenének Salamon szolgáival Ófirba s onnan négyszázötven talentum aranyat hozának s azt elvivék Salamon királynak.

9. FEJEZET.

A sábai királynő látogatása. Salamon gazdagsága és halála.

1Sába királynője, mikor meghallotta Salamon hírét, szintén eljöve Jeruzsálembe, nagy kincsekkel, s fűszereket, igen sok aranyat s drágakövet hozó tevékkel, hogy próbára tegye őt találós kérdésekkel. Mikor aztán megérkezett Salamonhoz, elmondá neki mindazt, ami a szívén volt. 2Salamon meg is fejté mindazt, amit eléje terjesztett: nem volt semmi sem, amit világossá nem tett volna előtte.

3Mikor ő látta *mindezt*, tudniillik Salamon bölcseségét, a házat, amelyet építtetett, 4valamint asztala étkeit, a szolgák lakóhelyeit s cselédeinek kiszolgálását és ruháját, valamint a pohárnokokat s ruháikat s azokat az áldozatokat, amelyeket az Úr házában bemutatni szokott, az álmélkodástól még a lélekzete is elállott, 5és azt mondá a királynak: Igaz az a beszéd, amelyet földemen hallottam madról és bölcseségedről. 6Nem hittem, amikor mesélték, míg magam el nem jöttem és saját szememmel nem láttam s meg nem győződtem arról, hogy alig a felét beszélték el nekem bölcseségednek: hatal-

V. ö. Krón. I. 25; 26, 1—19. — *16.* A héber szöveg e verssel összefoglalja és lezárja a templomépítés történetét s így szól: Ezzel a nappal (= a papság s a leviták tisztének elrendezésével) elkészült Salamon egész műve, a templom alapjainak letevésétől kezdve egészen annak befejezéséig: kész volt (immár) az Úr háza.

17—18. Salamon és Hírám hajóraja Ófirban. V. ö. Kir. III. 9. 26—26. s a hozzátartozó jegyz. — A Királyok könyve az idézett helyen csak négyszázhúsz talentum aranyról beszél; a Krónikák könyve tehát vagy másként számol, vagy másolási hibát tartalmaz.

9. *1—2. Sába királynőjének látogatása.* E rész csaknem szórólszóra megegyezik a Királyok könyvének (III. 10, 1—3.) elbeszélésével.

3—8. Sába királynőjének elragadtatása. V. ö. Kir. III. 10, 4—9. s a hozzátartozó jegyz.

maddal felülmultad a hírt. [7]Boldogok embereid s boldogok szolgáid, kik mindig előtted állanak s hallják bölcseségedet. [8]Legyen áldott az Úr, a te Istened, aki elhatározta, hogy téged az ő trónusára, az Úrnak, a te Istenednek királyává rendel. Mivel szereti az Isten Izraelt, s meg akarja őt tartani mindörökké, azért tett téged királyává, hogy jogot s igazságot szolgáltass.

[9]Aztán százhúsz talentum aranyat s igen sok fűszert s drágakövet ada a királynak: nem volt olyan illatszer, mint amilyet Sába királynője adott Salomon királynak. [10]De Hírám szolgái is hozának Salomon szolgáival aranyat Ófirból, meg illatos fát és drágakövet: [11]ebből, az illatos fából tudniillik, lépcsőket csináltata a király az Úr házába meg a király házába, továbbá lantokat és kobzokat az énekesek számára: sohasem láttak *azelőtt* ilyen fát Júda földén. [12]Salomon király viszont ada Sába királynőjének mindent, amit csak akart és kívánt, sőt sokkal többet, mint amennyit az hozott neki. Ő aztán visszatére és szolgáival együtt földére méne.

[13]Az arany súlya, melyet Salomonnak esztendőnkint hoztak, hatszázhatvanhat arany talentum volt, [14]nem számítva azt az összeget, amelyet a különböző népek követei s a kereskedők szoktak hozni, meg Arábia összes királyai s a tartományok helytartói, kik *szintén* hoztak aranyat és ezüstöt Salomonnak.

[15]Salomon király kétszáz arany lándzsát is készíttete, hatszáz aranyat fordítva mindegyik lándzsára, [16]meg háromszáz arany kispajzsot, három-

9—12. Sába királynőjének hazatérése. V. ö. Kir. III. 10, 10—13. s a hozzátartozó jegyz.

13—14. Salamon évi aranyjövedelme. V. ö. Kir. III. 10, 14—15. s a hozzátartozó jegyz.

15—16. Salamon díszpajzsai. V. ö. Kir. III. 10, 16—17. s a h ozzátartozó jegyz. — *15. Lándzsa* helyett a héber szöveg itt is nagy pajzsról beszél. — *16.* A Királyok könyvének megfelelő helye a héber szövegben csak három mína aranyról beszél; három mína százötven siklus volt. Ha az itt szereplő háromszáz aranyat háromszáz siklusnak vesszük, akkor az itt közölt szám épen kétszer akkora, mint a Királyok könyvéé. Mindazonáltal a két hely között nincs okvetetlenül ellenmondás, mert lehet, hogy a Krónikák könyvének idejében az értékegységek mások voltak, mint a Királyok könyvének idejében. Az sem lehetetlen azonban, hogy a Krónikák könyvének szövegébe a másolások folyamán valamilyen hiba csúszott. — A *liget mellett fekvő fegyvertár* helyett

száz arannyal boríttatva be mindegyik pajzsot, s ezeket elhelyezé a király a liget mellett fekvő fegyvertárba.

[17]Csináltata továbbá a király egy nagy trónust elefántcsontból s azt bevonatá színtiszta aranynyal. [18]Hat lépcsőn kellett felmenni az üléshez, arany zsámolya volt s két egymással szembenálló karja, a karok mellett két oroszlán állott [19]s másik tizenkét oroszlán állott a hat lépcsőn, két felől: nem volt ilyen trónus semmilyen királyságban.

[20]A király valamennyi ivóedénye is aranyból volt s a libanoni erdő házának felszerelése *is* színaranyból *készült*. Az ezüstöt ugyanis abban az időben semmire sem becsülték, [21]mert a király hajói háromesztendőnként elmentek Társisba Hírám szolgáival s hoztak onnan aranyat, ezüstöt, elefántcsontot, majmot és pávát.

[22]Salamon király tehát gazdagságban és dicsőségben felülmulá a föld minden királyát [23]s a föld valamennyi királya kívánta látni Salamon arcát, hogy hallja bölcseségét, melyet az Isten a szívébe adott, [24]s hoztak neki ajándékot, ezüst- és aranytárgyakat, ruhákat, fegyvereket, fűszereket, lovakat, öszvéreket, esztendőről-esztendőre.

[25]Volt továbbá Salamonnak negyvenezer lova az istállókban, meg tizenkétezer szekere és lovasa: ezeket a szekeres városokba helyezé, meg oda, ahol a király volt: Jeruzsálembe. [26]Hatalmat gyakorolt valamennyi király felett az Eufrátes folyótól egészen a filiszteusok földéig s Egyiptom határáig.

[27]Azt idézé elő, hogy az ezüst olyan bőségben volt Jeruzsálemben, mint a kő, a cédrusfa pedig olyan sok, mint az Alföldön növő vadfügefa.

[28]Lovakat Egyiptomból és minden országból hoztak neki.

a héber szöveg a libanoni erdő házáról beszél. Erről l. Kir. III. 7, 1—5.

17—19. Salamon trónja. V. ö. Kir. III. 10, 18—20. s a hozzátartozó jegyz.

20—21. Salamon arany tárgyai. V. ö. Kir. III. 10, 21—22. s a hozzátartozó jegyz.

22—24. Salamon páratlan bölcsesége s gazdagsága. V. ö. Kir III. 10, 23—25.

25—26. Salamon lovassága. — *25.* V. ö. Kir. III. 4, 26. — *26.* V. ö. Kir. III. 4, 21.

27. Salamon teméntelen ezüstje és cédrusfája. V. ö. Kir. III. 10, 27; Krón. II. 1, 15.

28. Salamon lóbeszerzése. V. ö. 1, 16. sk. és Kir. III. 10, 28. sk.

[29]Salamon egyéb dolgai, mind az elsők, mind az utolsók meg vannak írva Nátán próféta dolgaiban, meg a silói Áhiás könyvében, meg Áddó látnoknak Jeroboám, Nábát fia ellen írt látomásában. [30] Salamon negyven esztendeig uralkodék, Jeruzsálemben, egész Izraelen. [31]Aztán aludni tért atyáihoz s eltemeték a Dávid-városban s fia, Roboám lőn a király helyette.

10. FEJEZET.

Az ország kettészakadása.

[1]Roboám el is méne Szichembe: ott gyűlt ugyanis egybe egész Izrael, hogy őt királlyá tegye. [2]Mikor azonban ezt Jeroboám, Nábát fia, ki Egyiptomban tartózkodott, (odamenekült ugyanis Salamon elől), meghallotta, legott visszatére. [3]El is hívák, s ő eljöve egész Izraellel s szólának Roboámhoz, mondván: [4]Atyád igen kemény igával sujtott minket: te könnyebb dolgokat parancsolj, mint atyád, ki nehéz szolgaságot rakott reánk, s enyhíts egy kissé a terhen s akkor szolgálni fogunk neked. [5]Ő azt mondá: Három nap mulva jöjjetek vissza hozzám.

Mikor aztán a nép eltávozott, [6]tanácsot tarta azokkal a vénekkel, akik atyja, Salamon előtt szolgáltak, míg élt. Azt mondá: Mit tanácsoltok, mit feleljek a népnek? [7]Ők azt mondák neki: Ha megnyered e nép tetszését s kegyes szavakkal megnyugtatod őket, szolgálni fognak neked minden időben. [8]Ám ő figyelmen kívül hagyá a vének tanácsát, s tárgyalni kezde azokkal az ifjakkal, akik vele nevelkedtek s az ő kíséretét alkották. [9]Mondá nekik: Mit láttok jónak, vagy mit kell felelnem e népnek, mely azt mondotta nekem: Enyhíts azon az igán, amelyet atyád reánk rakott. [10]Ők úgy felelének neki, mint ifjak s mint akik vele nevelkedtek a gyönyörökben, s azt mondák: Így szólj a néphez, mely azt mondotta neked: Atyád súlyos igát rakott reánk, te könnyíts rajta — így felelj neki: Az én kisujjam vastagabb, mint atyám dereka! [11]Atyám nehéz igát rakott reátok,

29—30. Salamon egyéb dolgai, halála, temetése, utódja. — *29.* Az itt felsorolt művek számunkra kivétel nélkül elvesztek. — *30—31.* V. ö. Kir. III. 11, 42. sk.

10. *1—5a. A nép kérése Roboámtól.* V. ö. Kir. III. 12, 1—5. s az ahhoz tartozó jegyz.

5b—11. Roboám tanácskozása. V. ö. Kir. III. 12, 5*b*—11. s az ahhoz tartozó jegyz.

én még nehezebbel tetézem: atyám ostorral vert titeket, én skorpióval foglak verni titeket.

12Jeroboám el is jöve a harmadik napon az egész néppel együtt Roboámhoz, úgy, ahogy ez meghagyta neki. 13A király keményen felele, s figyelmen kívül hagyva a vének tanácsát, 14az ifjak kívánsága szerint felele: Atyám nehéz igát rakott reátok: én azt nehezebbé teszem, atyám ostorral vert titeket: én skorpióval foglak verni titeket. 15Nem hallgatá meg tehát a nép kérését, mert az Isten meg akarta valósítani szavát, melyet a silói Áhiás által Jeroboámhoz, Nábát fiához intézett. 16Mikor a király ily keményen felelt, az egész nép így szóla hozzá: Nincs nekünk részünk Dávidban, nincs örökségünk Izáj fiában. Térj vissza sátraidba Izrael, te pedig legeltesd a magad házát, Dávid! Azzal Izrael visszatére sátraiba. 17Izraelnek azokon a fiain azonban, kik Júda városaiban laktak, továbbra is Roboám uralkodék. 18Erre Roboám király elküldé *hozzájuk* Adurám robotfelügyelőt, de azt Izrael fiai halálra kövezék. Ekkor Roboám király gyorsan szekérre szálla és Jeruzsálembe meneküle. 19Így pártola el Izrael Dávid házától mind a jelen napig.

11. FEJEZET.

Roboám, Júda első királya.

1Mikor Roboám Jeruzsálembe érkezett, egybehívá Júda és Benjámin egész házát, százhetvenezer válogatott harcost, hogy harcra keljen Izraellel s visszatérítse magához országát. 2Ám az Úr szózatot intéze Semejáshoz, az Isten emberéhez, mondván: 3Szólj Roboámhoz, Salamon fiához, Júda királyához s az egész Izraelhez, mely Júdában és Benjáminban van: 4Ezt üzeni az Úr: Ne vonuljatok fel s ne szálljatok harcba testvéreitekkel: térjen vissza kiki a házába, mert az én akaratom alapján történt ez a dolog. Mikor ezek meghallották az Úr üzenetét, visszatérének s nem vonulának *fel* Jeroboám ellen.

12—15. Roboám elutasító válasza. V. ö. Kir. III. 12, 12—15. s a hozzátartozó jegyz.

16—19. Izrael elszakadása Júdától. V. ö. Kir. III. 12, 16—19. s a hozzátartozó jegyz.

11. *1—4. Roboám háborúval akarja visszaszerezni a királyságot, de attól prófétai szózat eltiltja.* V. ö. Kir. III. 12, 21—24. s a hozzátartozó jegyz.

[5]Roboám Jeruzsálemben lakott s fallal megerősített városokat építtete Júdában. [6]Kiépíté Betlehemet, Etámot, Tekuét, [7]Betszúrt, Szókót, Odollámot, [8]valamint Getet, Máresát, Zífet, [9]továbbá Ádurámot, Lákist, Ázekát, [10]Száraát, Ájálont, Hebront erős városokká; *mind*ezek Júdában és Benjáminban voltak. [11]Miután pedig fallal körülvétette őket, parancsnokokat és élelmiszer-, azaz olaj- és borraktárakat helyeze beléjük, [12]s mindegyik városban pajzsoknak és dárdáknak való fegyvertárakat készíttete s nagy gondossággal megerősítteté őket. Így uralkodék Júdán és Benjáminon.

[13]A papok és a leviták, *bárhol* voltak egész Izraelben, eljövének hozzá valamennyi lakóhelyükről, [14]s elhagyák legelőiket és birtokaikat s átköltözének Júdába és Jeruzsálembe, mert Jeroboám és utódai eltávolították őket, hogy ne gyakorolják az Úr papságát. [15]Ő ugyanis *más* papokat rendele a magaslatokhoz, az ördögökhöz és az általa készített borjúkhoz. [16]Különben Izrael valamennyi törzséből is mindazok, akik szívükben elhatározták, hogy az Urat, Izrael Istenét keresik, Jeruzsálembe jövének, hogy vágó áldozataikat az Úr, az ő atyáik Istene előtt mutassák be. [17]Így erősíték Júda királyságát s erősíték Roboámot, Salamon fiát három esztendőn át: csak három esztendeig jártak ugyanis Dávid és Salamon útjain.

[18]Roboám feleségül vevé Máhálátot, Jerimótnak, Dávid fiának leányát,

5—12. ROBOÁM, Júda első királya (Kr. e. 929—913?) megerősíti országát. Ezt a részt a Királyok könyve nem közli. Mivel azonban az itt közölt megerősített városok legnagyobb része Jeruzsálemtől délre feküdt, Roboám ezekkel az építkezésekkel úgylátszik, Egyiptommal szemben akarta megerősíteni országát s így ez az intézkedés összefügg Sesáknak a Királyok könyvében elbeszélt betörésével. (V. ö. Kir. III. 14, 25—28; Krón. II. 12, 1. skk.)

13—17. Az Úrhoz hű izraeliták közül sokan átköltözködnek Roboám országába. — 13—15. Jeroboám, hogy népe ne menjen Júda országába, Jeruzsálembe, az istentiszteletekre, saját országában, Izraelben állított fel istentiszteleti helyeket. Ezeken az Urat *borjú* (= fiatal bika) képében tisztelték. A papok s a leviták jórésze nem hódolt be az új, törvényellenes istentiszteletnek s azért Jeroboám eltávolította őket s más, többnyire nem levita papságot alkalmazott. A hithű papok s leviták erre átköltöztek Júdába. — *16—17.* Hasonlóképpen cselekedett számos világi izraelita is. Ez a vallási visszahatás *három* esztendeig ébren tartotta Júdában az Úr tiszteletét; aztán ott is felütötte fejét a törvényszegés és a bűn. V. ö. 12, 1. skk.

18—23. Roboám családja. — 18. Dávid *Jerimót* nevű fiáról

meg Abiháilt, Eliábnak, Izáj fiának leányát. [19]Ez neki fiúkat szüle: Jehust, Somoriát és Zoomot. [20]Utána elvevé Máákát, Ábsálom leányát; ez neki Ábiát, Etájt, Zizát és Sálomitot szülé. [21]Roboám Máákát, Ábsálom leányát jobban szereté valamennyi feleségénél és mellékfeleségénél: tizennyolc feleséget és hatvan mellékfeleséget vett ugyanis el s huszonnyolc fiút és hatvan leányt nemze. [22]Ábiát Máaka fiát rendelé valamennyi testvére fejévé, mert őt akarta királlyá tenni, [23]mivel böl csebb és hatalmasabb volt valamennyi fiánál; a *többieket szétosztá* Júda és Benjámin egész területére s valamennyi megerősített városba, s bőségesen ellátta élelemmel és sok asszonyt szerze *nékik*.

12. FEJEZET.

Roboám bűne, bűnhődése, halála.

[1]Mikor aztán megerősödött és megszilárdult Roboám királysága, elhagyá az Úr törvényét ő s vele egész Izrael.

[2]Fel is vonula Roboám uralkodásának ötödik esztendejében Sesák, Egyiptom királya Jeruzsálem ellen (mert vétkeztek az Úr ellen) [3]ezerkétszáz szekérrel és hatvanezer lovassal — a hadnépnek, mely vele jött Egyiptomból, a líbiaiaknak tudniillik, a trogloditáknak és az etiópsoknak, száma sem volt — [4]s elfoglalá a megerősített városokat Júdában és egészen Jeruzsálemig juta.

[5]Ekkor Semejás próféta beméne Roboámhoz s Júda fejedelmeihez, kik Sesák elől menekülve Jeruzsálemben egybegyűltek, s mondá nekik: Ezt üzeni az Úr: Mivel ti elhagytatok engem, azért én Sesák kezére hagylak titeket. [6]Megdöbbenének erre Izrael fejedelmei a királlyal együtt s azt mondák: Igazságos az Úr!

a Szentírásban eddig nem olvastunk; talán ugyanaz volt, mint Jetrahám. (V. ö. Krón. I. 3, 3.) — *Ábiháilt* a héber szöveg alapján inkább Máhálát anyjának, mint Roboám (második) feleségének kell tekintenünk. — *20. Máaka* úgylátszik, unokája volt Ábsálomnak. — *23.* A héber szöveg így szól: Ő (= Roboám) okosan járt el s fiait elosztá egész Júdába és Benjáminba a megerősített városokba stb. Roboám tehát egyfelől eltávolította a többi fiát Ábia, a trónörökös mellől, másfelől azonban ellátta őket mindennel; eljárásának célja az volt, hogy fiai ne vetélkedjenek Ábiával.

12, *1. Roboám hűtlensége az Úrhoz.* V. ö. Kir. III. 14, 22. skk. s a hozzátartozó jegy.

2—4. Sesák betörése Júdába. V. ö. Kir. III. 14, 25—28. s a hozzátartozó jegyz. — *3.* A *líbiaiak*, a *trogloditák* (a héber szöveg szerint: szukiták) s az *etiópsok* Egyiptom körül laktak.

5—8. Roboámnak és főembereinek bűnbánatára az Úr közli,

[7]Mikor így az Úr látta, hogy megalázkodtak, szózatot intéze az Úr Semejáshoz, mondván: Mivel megalázkodtak, nem pusztítom el őket, hanem egy kis segítséget adok nékik, hogy ne Sesák keze által szakadjon Jeruzsálemre haragom. [8]Mindazonáltal szolgálniok kell neki, hogy tudják a különbséget az én szolgálatom s a föld országainak szolgálata között.

[9]Sesák, Egyiptom királya csakugyan visszavonula Jeruzsálemből, de elvevé az Úr házának és a király házának kincseit s mindenestül magával vivé: *elvivé* azokat az aranypajzsokat is, amelyeket Salamon készíttetett. [10]Ezek helyett a király rézpajzsokat készíttete s azokat adá át a palota bejáratát őrző pajzsosok vezéreinek. [11]Valahányszor a király az Úr házába ment, eljöttek a pajzsosok, s felvevék a *pajzsokat*, aztán meg ismét visszavitték őket fegyvertárukba. [12]Mivel tehát megalázkodtak, elfordula tőlük az Úr haragja s nem kellett teljesen elpusztulniok, mert Júdában is akadtak jócselekedetek.

[13]Roboám aztán *ismét* megerősödék és *tovább* uralkodék Jeruzsálemben: negyvenegy esztendős volt, amikor uralkodni kezdett s tizenhét esztendeig uralkodott Jeruzsálemben, abban a városban, amelyet kiválasztott az Úr Izrael valamennyi törzse közül, hogy oda telepítse nevét. Anyját, ki ámmonita volt, Náámának hívták. [14]Gonoszat cselekvék s nem arra irányítá szívét, hogy az Urat keresse.

[15]Roboám első és utolsó dolgai meg vannak írva és gondosan fel vannak jegyezve Semejás próféta és Áddó látnok könyvében. Roboám és Jeroboám állandóan hadakoztak egymással. [16]Mikor aztán Roboám aludni tért atyáihoz, eltemeték a Dávidvárosban és fia, Ábia lőn a király helyette.

hogy megtorolja ugyan bűneiket, de nem törli el Júdát. — *7.* Az Úr nem ad ugyan teljes mentséget Jeruzsálemnek, hanem egy *kis segítséget* (a héber szöveg szerint: rövidesen segítséget) nyujt neki, vagyis csak rövid ideig hagyja Sesák hatalmában. — *8.* E rövid ideig való szenvedés be fogja bizonyítani, hogy könnyebb az Úrnak szolgálni (= az Úr törvényeinek engedelmeskedni), mint a föld urainak.

9—12. Sesák Jeruzsálemben. V. ö. Kir. III. 14, 25. skk.

13—14. Roboám további uralkodása.

15—16. Roboám egyéb dolgai, halála, temetése, utóda. — *15.* Az itt felsorolt művek számunkra teljesen elvesztek. — *16.* V. ö. Kir. III. 14, 31.

13. FEJEZET.

Ábia, Júda második királya.

[1]Jeroboám király tizennyolcadik esztendejében lőn Ábia Júda királya. [2]Három esztendeig uralkodék Jeruzsálemben; anyját, ki a gábaai Uriel leánya volt, Mikájának hívták.

Ábia és Jeroboám között háború támada.

[3]Ábia négyszázezer válogatott harcossal meg is kezdé a harcot, Jeroboám azonban nyolcszázezer szintén válogatott, vitéz harcost állíta vele szemben csatarendbe. [4]Ekkor Ábia felálla az efráimbeli Szemeron hegyre és így szóla: Halld Jeroboám s egész Izrael! [5]Vajjon nem tudjátok-e, hogy az Úr, Izrael Istene, mindörökre Dávidnak adta a királyságot Izrael felett: neki és fiainak só-szövetség alapján? [6]Jeroboám, Nábát fia, Dávid fiának, Salamonnak szolgája azonban felkelt és fellázadt ura ellen. [7]Erre a leghaszontalanabb emberek, Beliál fiai, köréje sereglettek s Roboám, Salamon fia fölé kerekedtek; Roboám ügyetlen és félénkszívű ember volt s nem tudott szembeszállni velük. [8]Most tehát ti azt gondoljátok, hogy ellene tudtok állni az Úr királyságának, melyet Dávid fiai által *gyakorol*, mivel nagy tömeg népetek van s a tietek azok az aranyborjúk, amelyeket Jeroboám csináltatott néktek istenekül. [9]Pedig ti kiűztétek az Úr papjait, Áron fiait meg a levitákat, s úgy szereztetek magatoknak papokat, mint a föld bármelyik népe: akárki, aki eljő s egy bikaborjú és hét kos által fel-

3. *1—2a. ÁBIA, Júda második királya.* (Kr. e. 912—910?) — *1. Ábiát* a Királyok könyve a latin fordításban Ábiámnak nevezi. (V. ö. Kir. III. 15, 1.) — *2.* Ábia anyja a Királyok könyve (III. 15, 2.) szerint Máaka, Ábessálom (= Ábsálom) leánya (= unokája) volt. Mivel a *Mikája* név kétségkívül azonos a Máaka névvel s Ábsálom unokájának atyja Uriel lehetett, a két hely között ellenmondás nincsen.

2b—*20. A nagy háború Ábia és Jeroboám között.* A Királyok könyve (III. 15, 7.) megjegyzi ugyan, hogy Ábia és Jeroboám között harc folyt, de erről részletesen nem beszél. A következőkben a Szentírás az egyik nagy háborút részletesen is elbeszéli. — *4.* A harc megkezdése előtt Ábia a *Szemeron* (a héber szöveg szerint a: Szemáraim) hegyről beszédet intézett ellenségeihez. Hol feküdt ez a hegy, nem tudjuk. — *5. Sószövetség* az olyan szövetség, amely olyan maradandó, mint a só. — *7. Beliál fiai* = semmirekellő emberek. — *Roboám* ugyan eleinte eléggé erélyesen szembeszállt Izraellel (v. ö. 10, 18 skk), de *ügyetlensége* folytán nem tudta visszahódítani Izraelt. — *8—9.* V. ö. 11, 13—15. jegyz. Az igaz Istennek csak Áron utódai lehettek papjai; Jeroboám ezzel szemben úgy járt el, mint a *föld népei*, a pogányok: akárkit

avatja kezét, papjává lehet a nem-isteneknek. [10]Nekünk azonban az Úr az Istenünk, kit nem hagytunk el, s *nálunk* papokként Áron fiai szolgálnak az Úrnak s a leviták végzik tisztüket, [11]mindennap reggel és este bemutatják az Úrnak az egészen elégő áldozatokat, meg a törvény parancsai szerint készített füstölőszereket, kirakják a kenyereket a színtiszta asztalra, megvan nálunk az arany mécstartó a lámpáival együtt s meggyujtják őket minden este, mert mi megtartjuk az Úrnak, a mi Istenünknek parancsait, kit ti elhagytatok. [12]Éppen azért, a mi seregünket az Isten vezérli s *itt vannak* az ő papjai, kik fújják a trombitát s a riadót ellenetek. Izrael fiai, ne harcoljatok az Úr, atyáitok Istene ellen, mert nem válik javatokra.

[13]Míg ezeket mondotta, Jeroboám hátulról lest vete ellene, s míg ő maga az ellenség előtt maradt, a mitsem sejtő Júdát körülvéteté seregével. [14]Mikor Júda hátranézett s látta, hogy előlről is, hátulról is áll a harc ellene, az Úrhoz kiálta s a papok elkezdék fújni a trombitákat, [15]s Júda emberei valamennyien kiáltozni kezdének. Mikor ők felkiáltottak, íme az Isten megrémíté Jeroboámot s az egész Izraelt, mely Ábiával s Júdával szemben állott. [16]Erre Izrael fiai megfutamodának Júda elől, ám az Isten *Júda* kezébe adá őket. [17]Igy Ábia és népe olyan súlyos vereséget mére reájuk, hogy ötszázezer vitéz esett el sebeiben Izraelből. [18]Igy maradtak alul Izrael fiai ebben az időben, míg Júda fiai fölülkerekedtek, minthogy az Úrban, atyáik Istenében bíztak. [19]Ábia aztán űzőbe vevé a menekülő Jeroboámot s elfoglalá városait, Betelt s a hozzátartozó leányvárosokat, Jesánát a hozzátartozó leányvárosokkal együtt meg Efront s a hozzátartozó leányvárosokat. [20]Jeroboám nem is tudott többé ellentállni Ábia idejében, sőt az Úr úgy megveré, hogy meghalt.

[21]Mikor aztán Ábia megerősítette uralmát, tizennégy feleséget vőn s huszonkét fiút és tizenhat leányt nemze.

pappá tett. — *11.* V. ö. Móz. II. 29, 38. skk ; 25, 30 ; 25, 37. — *12.* V. ö. Móz. IV. 10, 9. — *19. Betel* Jeruzsálemtől északra feküdt ; *Jesána* és *Efron* fekvése ismeretlen. — *20.* Jeroboám mindazonáltal túlélte Ábiát ; mivel *verte* meg őt az Úr, nem tudjuk.

21. Ábia családja.

[22]Ábia egyéb dolgai, élete s cselekedetei gondosan meg vannak írva Áddó próféta könyvében.

14. FEJEZET.

Ásza, Júda harmadik királya.

[1]Mikor aztán Ábia aludni tért atyáihoz, eltemeték a Dávid-városban, s fia, Ásza lőn a király helyette. Az ő idejében tíz esztendeig nyugta volt az országnak.

[2]Ásza azt cselekvé, ami jó és kedves volt az ő Istene színe előtt s lerontatá az idegen *istenek* tiszteletére szolgáló oltárokat s a magaslatokat [3]s összetöreté az emlékoszlopokat s kivágatá a berkeket [4]s meghagyá Júdának, hogy keresse az Urat, atyái Istenét s teljesítse a törvényt s minden parancsolatot, [5]s eltávolítá Júda valamennyi városából az oltárokat és az istentiszteleti helyeket, s békében uralkodék.

[6]Majd megerősített városokat építtete Júdában, mert nyugta volt s az ő idejében nem támadtak háborúk, mivel az Úr békességet adott. [7]Azt mondá Júdának: Építsük ki ezeket a városokat, vegyük körül őket fallal, erősítsük meg őket tornyokkal, kapukkal és zárakkal, míg nyugta van mindennek a háborúktól; kerestük ugyanis az Urat, atyáink Istenét, s ő békességet adott nekünk köröskörül *mindenfelől*. Ezért építének s az építést nem is akadályozá meg semmi sem.

[8]Ászának Júdából háromszázezer, pajzsot és lándzsát viselő embere, Benjáminból pedig kétszáznyolcvanezer pajzsosa és íjász volt seregében: ezek valamennyien igen vitéz emberek voltak.

22. Ábia egyéb dolgai. Áddó próféta könyve, a héber szöveg szerint: Iddó próféta midrása, számunkra nem maradt fenn— s így jellegéről semmit sem tudunk. A midrás szó tulajdonképen kutatást, keresést jelent, de rendesen olyan írásművekre vonatkozik, amelyek valamilyen szentírási eseményt vagy részletet jámbor, épületes formában dolgoznak fel. Hogy itt is ilyenre kell-e gondolnunk, nem tudjuk. L. még 24, 27.

14. *1. ÁSZA, Júda harmadik királya.* (Kr. e. 910—870?)

2—5. Ásza jámbor uralkodása. (V. ö. Kir. III. 15, 11—15.) — *2. A magaslatok* az Úr tiszteletére szolgáltak ugyan, de ellenkeztek a törvényes istentisztelet parancsaival. — *3. Az emlékoszlopokról* (a másszebákról) l. Móz. I. 28, 18. jegyz. — *Berkek* helyett a héber szöveg az aserákról beszél; l. ezekről Kir. III. 14, 15. — *5.* A héber szöveg *oltárok* helyett magaslati oltárokról, az *istentiszteleti helyek* helyett pedig (a Báál isten tiszteletére emelt) napszobrokról beszél.

6—7. Ásza megerősített városokat építtet Júdában.

8. Ásza hadserege. — Mivel Benjámin sokkal kisebb törzs volt,

[9]Kivonula azonban ellenük az etióps Zára, ezerszer ezer emberből álló seregével és háromszáz szekérrel, s el is juta egészen Máresáig. [10]Ásza erre ellene vonula s a Máresa mellett levő Szefáta-völgyben csatarendbe állítá seregét. [11]Majd segítségül hívá az Úr Istent és mondá: Uram, neked nem okoz különbséget, hogy kevés avagy sok ember által nyujtasz-e segítséget. Segíts meg minket, Urunk, Istenünk, mert benned s nevedben bízva vonultunk ki e sokaság ellen. Uram, te vagy a mi Istenünk, ne győzedelmeskedjék rajtad ember! [12]Erre az Úr megrémíté az etiópsokat Ásza és Júda előtt, s az etiópsok megfutamodának. [13]Ám Ásza és a vele levő nép egészen Geráráig kergeté őket s az etiópsok egy szálig elhullának, mert az Úr verése és seregének támadása eltiporta őket. Igy ők sok zsákmányt ejtének, [14]s megverék Gerára körül az összes városokat — mert nagy félelem szállta meg valamennyit — s kifoszták a városokat és sok zsákmányt hordának el *belőlük*, [15]sőt a juhaklokat is lerombolák, s végtelen sok juhot és tevét szerzének. Aztán visszatérének Jeruzsálembe.

15. FEJEZET.

Ásza jámborsága.

[1]Azáriást, Oded fiát ekkor elfogá az Isten lelke, [2]s ő kiméne Ásza elé és azt mondá neki: Hallgass meg engem Ásza, s egész Júda meg Benjámin! Az Úr veletek van,

mint Júda, Benjámin harcosainak száma e helyütt feltünően nagynak látszik; lehet, hogy a szöveg idők folyamán, a másolások során megromlott.

9—15. Ásza diadala az etióps Zárán. — *9.* Ki volt ez az *etióps* (a héber szöveg szerint: kusita) Zára, nem tudjuk biztosan; egyesek I. Osorchon-nak, a huszonkettedik egyiptomi uralkodóház második tagjának, mások egy etióps hadvezérnek s fejedelemnek tartják; utóbbi vélemény valószínűbb. — Úgy látszik a Szentírás azért mondja Zára vitézeinek számát *ezerszer ezernek*, mert ezzel számuk nagyságát akarja hangsúlyozni; e keleties kifejezést azonban nem kell okvetetlenül szószerint értenünk. — *10.* A *Szefáta* völgy Hebrontól északnyugatra, Júdának délnyugati határvidékén, csaknem a filiszteusok földénél lehetett. — *13. Gerára* Júda délnyugati részén feküdt. — Az *Úr seregén* itt Ásza seregét kell értenünk; azért nevezi ezt a Szentírás az *Úr* seregének, mert az Úr vezérelte a diadalra. — *15.* A *juhaklok* úgylátszik, a Gerára körül tanyázó nomád törzsekéi voltak.

15. *1—7. Ázáriás próféta további kitartásra s jámborságra buzdítja Ászát és népét.* — *1. Ázáriás* próféta a Szentírásban egyebütt nem szerepel; atyját egyesek Iddó prófétával azonosít-

mivel vele voltatok. Ha keresitek őt, megtaláljátok, ha azonban elhagyjátok, elhagy titeket. [3]Sok nap fog elmúlni Izraelben, az igaz Isten *tiszteletе*, tanító pap és törvény nélkül. [4]Ha majd azonban nyomorúságukban visszatérnek az Úrhoz, Izrael Istenéhez s keresik őt, meg fogják találni. [5]Abban az időben nem lesz békességük a kivonulóknak s a visszatérőknek, hanem mindenfelől félelem lesz a föld valamennyi lakói között: [6]mert harcolni fog nemzet nemzet ellen s város város ellen, mert az Úr mindenféle nyomorúsággal fogja háborgatni őket. [7]Ti tehát legyetek erősek, s ne ernyedjen el kezetek, mert meglesz munkátok jutalma.

[8]Mikor ezt Ásza meghallotta — Ázáriás prófétának, Oded fiának szavait és jövendölését tudniillik — nekibátorodék s eltávolítá a bálványokat Júda egész földéről és Benjáminból s azokból a városokból, amelyeket Efráim hegységén elfoglalt, s megújítá az Úr oltárát, mely az Úr előcsarnoka előtt volt. [9]Majd egybegyűjté egész Júdát és Benjámint s velük az Efráimból, Mánásszéből és Simeonból való jövevényeket; sokan átmenekültek ugyanis hozzá Izraelből, mert látták, hogy az Úr, az ő Istene vele van. [10]Mikor aztán *egybe*jöttek Jeruzsálemben, a harmadik hónapban, Ásza királyságának tizenötödik esztendejében, [11]áldozatul levágának az Úrnak azon a napon szerzemény*eik*ből és zsákmány*uk*ból, melyet hoztak, hétszáz szarvasmarhát és hétezer kost. [12]Aztán szokás szerint hozzáláta a szövetség megújításához, hogy teljes szívükből és teljes lelkükből az Urat, atyáik Istenét keressék. [13]Ha va-

ják. — *3—6.* A héber szövegből nem világlik ki, hogy Ázáriás a jövendőről beszél-e, vagy Izrael elmult eseményeire utal. Ázáriás szavai azonban kétségkívül olyanok, hogy ha elmult eseményekről (esetleg a bírák korának zavaros világáról) szólnak is, a jövőre is mindenkor érvényesek. — *5.* — A *kivonulók* és *bevonulók békességén* a forgalom, a járás-kelés nyugalmát, békéjét kell értenünk.

8—18. Ásza a próféta szavának hatása alatt további intézkedéseket tesz a bálványimádás ellen s megújíttatja az Úrral való szövetséget. — *8.* Mikor foglalt el Ásza *Efráim hegységén*, tehát Izrael területén városokat, a Szentírás nem beszéli el; sokan úgy vélik, hogy itt azokról a városokról van szó, amelyeket Ásza atyja, Ábia foglalt el. V. ö. 13, 19. — *9.* Júda országában kezdettől fogva számos izraelita jövevény tartózkodott; v. ö. 11, 16. — *12.* A *szokás szerint* szavak a héber szövegben nem találhatók. — *13.* V. ö. Móz. V. 17, 2. skk. — *15.* A héber szöveg így szól: Egész

laki, így szólt, nem keresné az Urat, Izrael Istenét, haljon meg akár kicsi, akár nagy, akár férfi, akár nő. [14]Meg is esküvének erre az Úrnak, fennszóval, ujjongással, trombitaszó és harsonazengés közepette, [15]átok terhe alatt mindazok, akik Júdában voltak; mivel teljes szívből esküvének meg s teljes akarattal keresék őt, *azért* meg *is* találák s az Úr nyugalmat ada nekik köröskörül *mindenfelől*. [16]Sőt Máákát, Ásza király anyját is megfosztá a királynői méltóságtól, mert Priapus-bálványt készített a berekben: ő ezt egészen összetöreté s darabokra zúzva elégeté a Kedron-völgyében. [17]A magaslatok ugyan megmaradtak Izraelben, de Ásza szíve tökéletes volt egész életében. [18]Azt, amit atyja és ő fogadott, az ezüstöt, az aranyat, az edényeket s a különböző tárgyakat, bevivé az Úr házába.

[19]Háború aztán nem volt Ásza uralkodásának egészen harmincötödik esztendejéig.

16. FEJEZET.

Ásza bűne s halála.

[1]Uralkodásának harminchatodik esztendejében azonban felvonula Báása, Izrael királya Júda ellen s fallal körülvevé Rámát, hogy senki se tudjon nyugodtan kimenni vagy bejönni Ásza országából. [2]Erre Ásza kihozá az ezüstöt meg az aranyat az Úr házának kincstárából meg a király kincstárából s elküldé Benádádnak, Szíria királyának, ki Damaszkusban lakott, ezzel az üzenettel: [3]Szövetség van közöttem és közötted s atyám s atyád is jóban voltak. Azért küldök neked ezüstöt és aranyat, hogy bontsd fel azt a szövetséget, amelyet Báásával, Izrael királyával tartasz s intézkedjél, hogy elvonuljon tőlem. [4]Mikor ezt Benádád megtudta, elküldé hadvezé-

Júda örült az eskünek, mivel stb. — *16.* A héber szöveg szerint Mááka bűne az volt, hogy bálványképet csináltatott magának Aseráról; l. Kir. III. 15, 13. s jegyz. — *17—18.* V. ö. Kir. III. 15, 14. sk.

19. Ásza békés uralkodása. Mivel Báása, kivel Ászának súlyos háborúja volt, már Ásza uralkodásának huszonhatodik esztendejében meghalt, (v. ö. Kir. III. 16, 8.) azért az itt említett *harmincötesztendőt* nem számíthatjuk Ásza uralkodásától kezdve, hanem legfeljebb Júda királyainak uralkodásától, az ország kettészakadásától kezdve. Az sem lehetetlen azonban, hogy a szövegben íráshiba van.

16. *1—6. Ásza szövetsége I. Benádáddal Báása ellen.* V. ö. Kir. III. 15, 16—22. s a hozzátartozó jegyz. — *1.* Az időről l. az előző fejezet utolsó jegyzetét. — *4. Ábelmáimot* a Királyok

reit Izrael városai ellen s azok megverék Áhiont, Dánt, Ábelmáimot s Neftáli valamennyi fallal övezett városát. [5]Mikor ezt Báása meghallotta, abbahagyá Ráma kiépítését s beszünteté munkáját. [6]Erre Ásza egybegyüjté egész Júdát s elhordák Rámából a követ és a fát, melyet Báása az építésre előkészített, s kiépíté belőle Gábaát és Mászfát.

[7]Ugyanebben az időben elméne Hánáni próféta Ászához, Júda királyához, s mondá neki: Mivel Szíria királyában bíztál s nem az Úrban, a te Istenedben, azért szabadult meg Szíria királyának hadserege kezedből. [8]Nemde az etiópsok s a líbiaiak sokkal több szekérrel, lovassal s nagyobb sokasággal *támadtak*, s azokat, minthogy bíztál az Úrban, kezedbe adta?[9] Az Úr szeme nézi ugyanis az egész földet s erőt ad azoknak, akik tökéletes szívvel bíznak benne. Oktalanul cselekedtél tehát s azért mostantól fogva háborúk támadnak ellened. [10]Erre Ásza igen megharagudvék a látnokra, s megbéklyóztatá, mert igen megharagudott e dolog miatt; ugyanakkor sokakat megölete a népből.

[11]Ásza első és utolsó dolgai meg vannak írva Júda és Izrael királyainak könyvében. [12]Uralkodásának harminckilencedik esztendejében Ásza súlyos lábbajba esék, de betegségében sem keresé az Urat, hanem inkább az orvosok tudományában bízék. [13]Uralkodásának negyvenegyedik esztendejében aztán aludni téré atyáihoz s meghala. [14]A sírjába temeték, melyet a Dávid-városban vágatott magának: fekvőhelyére helyezék, mely tele volt

könyve Ábel-bet-máákának nevezi. — *Neftáli valamennyi, fallal övezett városa* helyett a héber szöveg Neftáli városainak valamennyi tárházáról beszél.

7—10. Hánáni próféta megrója Ászát a szír szövetségért, mire Ásza megbilincselteti Hánánit s lemészároltatja híveit. — *7. Hánáni* prófétát a Szentírás csak itt említi; lehet, hogy ő volt az atyja Jehu prófétának. (V. ö. Kir. III. 16; Krón. II. 19, 2.) — *9.* Hogy milyen *háborúk* támadtak ezután Ásza ellen, a Szentírás nem közli; e szavak azonban általában Ásza utódaira is vonatkoztathatók. — *10.* A héber szöveg értelme szerint Ásza Hánánit olyan tömlöcbe vetette, ahol a foglyokat fához kötve (= kalodába zárva?) őrizték. — A *népből* Ásza kétségkívül azokat ölette meg, akik Hánáni pártján állottak.

11—14. Ásza egyéb dolgai, betegsége, halála, temetése. V. ö. Kir. III. 15, 23. sk. — *11. Júda és Izrael királyainak* itt említett *könyve* előttünk ismeretlen. — *12.* A Szentírás nem azért rója meg Ászát, mert az orvosokhoz fordult, hanem azért, mert csak az orvosokban bízott. — *14.* Azt, hogy e kenőcsök *parázna asszonyok által*

illatszerekkel s a kenőcskészítők mesterségével készített, parázna asszonyok által használatos kenőcsökkel s nagy pompával *illatszereket* égetének felette.

17. FEJEZET.

Jósáfát, Júda negyedik királya.

[1]Helyette fia, Jósáfát lőn a király. Ő megerősíté magát Izraellel szemben, [2]számos vitézt helyeze Júda valamennyi, fallal övezett városába, s őrseregeket rendele Júda országába és Efráim ama városaiba, amelyeket atyja, Ásza elfoglalt.

[3]Az Úr Jósáfáttal volt, mivel ő atyjának, Dávidnak első útjain járt és nem vetette reményét a Báálokba, [4]hanem atyja Istenébe s annak a parancsai szerint járt és nem Izrael vétkei szerint. [5]Ezért az Úr megerősíté a királyságot az ő kezében s egész Júda ajándékot ada Jósáfátnak, úgy, hogy gazdagsága végtelen, dicsősége pedig nagy lett. [6]Minthogy pedig szíve bátor lett az Úr útjain, a magaslatokat és a berkeket is eltávolítá Júdából.

[7]Uralkodásának harmadik esztendejében aztán elküldé főemberei közül Benháilt, Obdiást, Zakariást, Nátánaelt és Mikeást, hogy tanítsanak Júda városaiban, [8]és velük a leviták *közül* Semejás, Nátániás, Zábádiás, Ászáel, Semirámót, Jónatán, Ádoniás, Tóbiás és Tóbádoniás levitákat, s velük Elisáma és Jórán papokat. [9]Ezek tanították is a népet Júdában: ve-

használatos kenőcsök voltak, a héber szöveg nem mondja. A vers vége a héber szövegben így szól: és nagy, igen nagy égetést rendezének felette. E szavak semmiképen sem jelenthetik azt, hogy Ásza testét elégették, hanem csak azt, hogy temérdek illatszert égettek a temetésén. V. ö. 21, 19. és Jerem. 34, 5.

17. *1—2. JÓSÁFÁT, Júda negyedik királya. (Kr. e. 870—849?)* — *2.* V. ö. 15, 8. jegyz.

3—6. Jósáfát jámbor uralkodása. — *3.* Dávid *első útjain* Dávidnak azt az eljárását, magaviseletét kell értenünk, amelyet uralkodásának első esztendőiben tanusított; később ugyanis Dávid király is súlyos vétkekbe esett. — *4. Izraelnek*, az északi országnak legfőbb *vétke* az volt, hogy elszakadt a törvényes istentisztelettől s Betelben meg Dánban fiatal bika (borjú) képében imádta az Urat. — *6.* A *magaslatok*ról l. Kir. III. 14, 14. jegyz. *Berkek* helyett a héber szöveg ismét aserákról beszél; ezekről l. Kir. III. 15, 15. jegyz.

7—9. Jósáfát oktatást adat Júda népének az Úr törvényéből. — *7.* A *főemberek* (= családfők?) egyfelől tekintélyükkel támogatták a levitákat, másfelől talán maguk is tanították a népet a törvény polgári vonatkozású dolgaiban. — *9. Az Úr törvényének könyvén* kétségkívül Mózes törvénykönyvét kell értenünk; hogy azonban az egész könyvet magukkal vitték-e a leviták, vagy csak annak egy részét (a Deuteronomiumot?), vitás.

lük volt az Úr törvényének könyve s bejárták Júda valamennyi városát és oktatták a népet.

[10]Ezért az Úr megrémíté a föld mindamaz országait, amelyek Júda körül voltak, úgy, hogy nem mertek hadra kelni Jósáfáttal. [11]Még a filiszteusok is hoztak ajándékokat és adópénzt Jósáfátnak, az arabok pedig aprómarhát, hétezerhétszáz kost és ugyanannyi kecskét hoztak.

[12]Igy Jósáfát mindig nagyobb és egyre hatalmasabb lett. Júdában toronyszerű házakat és fallal övezett városokat építtete, [13]és sok dolgot csináltata Júda városaiban. Jeruzsálemben harcos és erős férfiai is voltak: [14]ezeknek a száma, családjuk és nemzetségük szerint a következő volt. Júdabeli hadvezérek voltak: Ednás vezér, s vele háromszázezer vitéz, [15]utána *következők* Jóhánán vezér, s vele kétszáznyolcvanezer ember, [16]utána Ámásziás, Zekri fia *következők*, ki az Úrnak szentelte magát, s vele kétszázezer vitéz. [17]Ez után következők Eljáda, a vitéz harcos, és vele kétszázezer íjász és pajzsos. [18]Utána *következők* Józábád s vele száznyolcvanezer hadra felszerelt ember. [19]Mindezek a király rendelkezésére állottak, nem számítva azokat, akiket a fallal övezett városokba, egész Júdába helyezett.

18. FEJEZET.

Jósáfát bűne s bűnhődése.

[1]Jósáfát tehát igen gaz-

10—11. Jósáfát jutalma. — *11. Adópénzek* helyett a héber szöveg nagytömegű ezüstről beszél; egyébként úgylátszik, azokról a *filiszteusok*ról és *arab* pásztornépekről van szó, akiket Ásza Zára legyőzése után leigázott (v. ö. 14, 14.); szolgaságuk azonban nem tartott sokáig. (V. ö. 21, 16.)

12—19. Jósáfát hatalma. — *12.* A héber szöveg szerint Jósáfát Júdában várakat és raktárvárosokat építtetett, — *13.* — és igen nagy készleteket halmozott fel Júda városaiban. — Hadserege, vitézeinek származása szerint öt hadosztályból állott; ezek közül három Júdából, kettő Benjáminból való volt. — *14—16.* Júdából származó vezérei közül *Ámásziás* a Szentírás szerint az *Úrnak szentelte* (a héber szöveg szerint: önként odaadta) *magát;* hogy azonban ezen mit kell értenünk, nem tudjuk biztosan. — *17.* A héber szöveg így kezdődik: Benjáminból valók voltak: Eljáda stb. — *Eljáda* és — *18.* — *Józábád* tehát benjáminiták voltak; előbbinek serege pajzsos *íjászok*ból, utóbbié *hadra felszerelt* (= közönséges fegyverzetű) emberekből állott. — *19.* Jeruzsálemben tehát *ez* az öt fővezér állott a *király* rendelkezésére; *Júda* megerősített városaban tisztek álltak a hadak élén.

18. *1. Jósáfát szerencsétlen családi politikája.* — *Jósáfát* a fiának, Jórámnak, *Áchób* leányát, Átáliát vette feleségül. E gonosz családdal való szövetkezésének számos súlyos következménye

dag és híres volt, azonban sógorságra lépe Áchábbal.
2*Néhány* esztendő mulva le is méne hozzá Szamariába. Megérkezésekor Ácháb igen sok kost és marhát vágata neki s a vele jött népnek, s rábeszélé, hogy vonuljon fel vele Rámót-Gálaád ellen.
3Azt mondá Ácháb, Izrael királya, Jósáfátnak, Júda királyának: Jer velem Rámót-Gálaád ellen. Ő azt felelé neki: Úgy *akarom*, ahogy te, amint a te néped, úgy *akarja* az én népem is: veled leszünk a harcban.
4Majd azt mondá Jósáfát Izrael királyának: Kérdezd meg kérlek tüstént az Úr szavát.
5Erre Izrael királya egybegyüjte a próféták közül négyszáz embert s mondá nekik: Elmenjünk-e hadakozni Rámót-Gálaád ellen, avagy maradjunk nyugton? Azok azt felelék: Menj fel s az Isten azt a király kezébe adja.
6Mondá azonban Jósáfát: Nincs-e itt az Úr *valamelyik* prófétája, hogy őtőle is kérdezősködhessünk?
7Mondá erre Izrael királya Jósáfátnak: Van itt egy ember, akitől megkérdezhetnők az Úr akaratát, de én gyűlölöm őt, mert nem jövendöl nekem jót, hanem mindig *csak* rosszat; ez Mikeás, Jemla fia. Mondá erre Jósáfát: Ne beszélj így, király.
8Erre Izrael királya odaszólíta egy udvari szolgát s mondá neki: Hívd ide gyorsan Mikeást, Jemla fiát.
9Ezalatt mindketten, Izrael királya és Jósáfát, Júda királya, királyi díszbe öltözötten trónusukon ültek; a Szamaria kapuja mellett levő térségen ültek s a próféták valamennyien prófétáltak előttük.
10Szedekiás, Kánaána fia, vasszarvakat is készíte magának s azt mondá: Ezt üzeni az Úr: Ilyenekkel ökleled majd Szíriát, míg csak el nem tiprod.
11Valamennyi próféta is hasonlóképpen prófetált s azt mondotta: Vonulj *csak* fel Rámót-Gálaád ellen, és sikered lesz, s az Úr a király kezébe adja.
12Eközben az a követ, aki elment, hogy elhívja Mikeást, így szóla annak: Ime, valamennyi próféta egyhangulag jót

lett, többek között az is, hogy Jósáfát csaknem életét veszítette. Utóbbi eseményt beszéli el a Szentírás a következő versekben.

2—4. Ácháb ráveszi Jósáfátot, vonuljon vele hadba Rámót — Gálaád ellen. — *2.* V. ö. Kir. III. 22, 1—5. s a hozzátartozó jegyz.

5—13. Négyszáz hamis próféta jót jövendöl Jósáfátnak, de az az Úr prófétáját is meg akarja hallgatni. V. ö. Kir. III. 22, 6—14. s a hozzátartozó jegyz.

jövendöl a királynak: kérlek tehát, hogy a te szavad se térjen el tőlük, s szólj kedvező *dolgokat.* [13]Mikeás azt felelé neki: Az Úr életére *mondom,* hogy azt fogom mondani, amit az Istenem mond majd nekem.

[14]Mikor aztán a királyhoz ért, a király így szóla hozzá: Mikeás, elmenjünk-e hadakozni Rámót-Gálaád ellen, avagy maradjunk nyugton? Ő azt felelé néki: Vonuljatok csak fel: minden szerencsésen megy majd végbe s az ellenség a kezedbe kerül. [15]Mondá erre a király: Ismételten s ismételten eskü alatt kényszerítelek, hogy ne mondj nekem az Úr nevében mást, csak azt, ami igaz. [16]Erre ő így szóla: Azt láttam, hogy egész Izrael szétszóródott a hegyekben, mint a pásztor nélküli juhnyáj s az Úr azt mondotta: Nincs ezeknek uruk: térjen vissza ki-ki békességben házába. [17]Mondá erre Izrael királya Jósáfátnak: Nem megmondottam neked, hogy nem jövendöl ez nekem jót, hanem *csak* rosszat? [18]Ő pedig folytatá: Halljátok tehát az Úr szavát. Láttam az Urat, amint királyi székében ült s jobbról s balról mellette állott az egész mennyei sereg, [19]és az Úr azt mondotta: Ki szedné rá Áchábot, Izrael királyát arra, hogy felmenjen és elessék Rámót-Gálaádnál? Míg az egyik így, a másik amúgy beszélt, [20]előlépett a lélek, s megállott az Úr előtt és így szólt: Én rászedem! Szólt hozzá az Úr: Mivel szeded reá? [21]Erre ő azt felelé: Kimegyek s hazug lélek lészek valamennyi prófétája szájában. Mondta erre az Úr: Szedd reá, sikerülni fog, menj csak ki és tégy úgy! [22]Nos tehát, ime az Úr a hazugság lelkét adta valamennyi prófétád szájába, de az Úr rosszat mondott ki felőled. [23]Odalépe ekkor Szedekiás, Kánaána fia s arcul üté Mikeást s azt mondá: Merre ment el az Úr lelke éntőlem, hogy neked szóljon? [24]Mondá reá Mikeás: Meglátod majd tenmagad azon a napon, amikor kamrából kamrába fogsz menekülni, hogy elbújhass. [25]Erre Izrael királya parancsot ada és mondá: Vegyétek Mikeást s vigyétek őt Ámonhoz, a város parancsnokához s Jóáshoz, Ámelek fiához, [26]s mondjátok: Ezt üzeni

14—27. Az Úr (törvényes) prófétája rosszat jövendöl Jósáját és Áchább vállalkozásáról. V. ö. Kir. III. 22, 15—28. s a hozzátartozó jegyz.

a király: Vessétek tömlöcbe ezt az embert s csak kevés kenyeret s kevés vizet adjatok neki, míg én békességgel vissza nem térek. [27]Mondá err Mikeás: Ha te békességgel visszatérsz, akkor nem szólott általam az Úr! Majd hozzá tevé: Halljátok népek mindnyájan!

[28]Fel is vonula Izrael királya és Jósáfát, Júda királya Rámót-Gálaád ellen. [29]Ekkor Izrael királya azt mondá Jósáfátnak: Megváltoztatom ruhámat s úgy megyek a harcba; te azonban csak öltsd fel saját ruháidat. Izrael királya meg is változtatá ruháit s elméne a harcba. [30]Szíria királya azonban parancsot ada lovassága vezéreinek, mondván: Ne harcoljatok se kicsi, se nagy ellen, hanem csak egyedül Izrael királya ellen. [31]Ennek következtében, amikor a lovasság vezérei meglátták Jósáfátot, azt mondották: Ez Izrael királya. Azzal körülvevék őt a harcosok, de ő az Úrhoz kiálta s ő megsegíté őt s eltéríté őket tőle. [32]Mikor ugyanis látták a lovasság vezérei, hogy ő nem Izrael királya, elhagyák.

[33]Történetesen azonban valaki a népből csak úgy találomra kilövé nyilát s eltalálá *vele* Izrael királyát a nyakszirt s a vállak között. Erre ő azt mondá szekérvezetőjének: Fordulj meg s vigy ki engem a csatasorból, mert megsebesültem. [34]Aznap vége is lőn a harcnak: Izrael királya azonban ott állott szekerén a szírekkel szemben egészen estig: napnyugtakor meghala.

19. FEJEZET.

Jósáfát jámborsága.

[1]Erre Jósáfát, Júda királya békességgel visszatére házába, Jeruzsálembe. [2]Jehu, Hánáni fia, a látnok, azonban eléje szalada és mondá neki: Gonosz embernek nyújtottál segítséget s az Úr gyűlölőivel léptél barátságra, s azért megérdemelted az Úr haragját. [3]Ámde jó cselekedeteid is vannak, mert eltávolítottad a berkeket Júda földéről s az Úrnak, atyáid Istenének keresésére adtad magad.

28—32. Jósáfát súlyos veszedelembe kerül a harcban. V. ö. Kir. III. 22, 29—33. s a hozzátartozó jegyz. — *30.* A héber szöveg *lovasság* helyett harci szekerekről szól.

33—34. Ácháb pusztulása. V. ö. Kir. III. 22, 34—35. s a hozzátartozó jegyz. — *33.* A héber szöveg itt is úgy szól, mint Kir. III. 22, 34.-ben. L. ottani jegyz.

19. *1—3. Jehu prófétai szózata Jósáfáthoz.* — *2. Hánáni*ról l. 16, 7. jegyz. — *3. Berkek* helyett a héber szöveg ismét aserákról beszél; l. Kir. III. 14, 15. jegyz.

[4]Jósáfát *egy darabig* Jeruzsálemben tartózkodék, de aztán ismét kiméne a nép közé, Bersábétól egészen Efráim hegységéig, s visszatéríté őket az Úrhoz, atyáik Istenéhez.

[5]Majd bírákat rendele Júda valamennyi megerősített városába, helységről-helységre, [6]s megparancsolá s mondá a bíráknak: Vigyázzatok, mit csináltok, mert nem embernek, hanem az Úrnak *nevében* gyakoroljátok az igazságszolgáltatást, s mindazért, amit ítéltek, felelősek lesztek! [7]Az Úr félelme legyen veletek s gondosan tegyetek mindent: az Úrnál, a mi Istenünknél ugyanis nincs sem hamisság, sem személyválogatás, sem ajándékra való vágyakozás.

[8]Jeruzsálemben is kirendele Jósáfát *néhány* levitát, papot és izraelita családfőt arra, hogy igazságot szolgáltassanak lakosai között a perekben s az Úr ügyeiben. [9]Azt parancsolá nekik, mondván: A következőképen cselekedjetek az Úr félelmében, hűséggel és tökéletes szívvel. [10]Akármilyen ügyet terjesztenek elétek városaikban lakó testvéreitek, melyben a per nemzetségek között *folyik*, avagy törvényre, parancsolatra, szertartásra, jogra vonatkozik, adjátok meg nekik az utasítást, hogy ne vétkezzenek az Úr ellen s ne szálljon reátok és testvéreitekre *az Úr* haragja. Ha így tesztek, nem fogtok vétkezni. [11]Ámáriás pap lesz a fejetek s a főnökötök az Istenre vonatkozó dolgokban, Zábádiás, Ismáhel fia, Júda házának vezére, lesz az elöljárótok a király tisztéhez tartozó dolgokban, tisztviselőitek pedig a leviták lesznek.

4. Jósáfát további térítései a nép között. V. ö. 17, 7. skk.

5—7. Jósáfát bírákat rendel Júda városaiba. — *5.* Mivel a törvény könyve (Móz. V. 16, 18.) megparancsolja, hogy minden városba bírákat kell állítani, Jósáfát ezzel is az Úr törvényének akart eleget tenni. — *7. Ajándék* = megvesztegetés.

8—11. Jósáfát Jeruzsálemben felállítja a főtörvényszéket. A törvény könyve (Móz. V. 17, 8. skk.) azt is meghagyja, hogy a nehezebb ügyek elbírálására főtörvényszéket kell felállítani; itt erről van szó. — *8.* A főtörvényszék elé a polgári *perek* s az *Úr ügyei*, vagyis a vallási és szertartási törvényekkel összefüggő ügyek tartoztak. — *10.* A héber szöveg azokról a peres ügyekről beszél, amelyekben a per vér és vér, törvény és parancs, végzés és jog ügyében, vagyis gyilkosság és emberölés, továbbá törvénymagyarázás és alkalmazás ügyében folyik. — *11.* A főtörvényszék feje vallási ügyekben *Ámáriás*, polgári ügyekben *Zábádiás* lett; tisztviselőkként a leviták szolgáltak. Ámáriást a latin fordítás papnak és főpapnak mondja; fordításunk a héber szöveget követi. — Az utolsó mondat a héber szövegben így szól: *az Úr* mellette fog állani a jónak, vagyis annak, aki kötelességeit hűségesen végzi.

Legyetek tehát erősek, járjatok el gondosan s az Úr veletek lesz a jóban.

20. FEJEZET.

Jósáfát győzelmei; szövetkezése Ochoziással.

[1]Aztán egybegyűlének Moáb fiai s Ámmon fiai s velük *mások* az ámmoniták közül, Jósáfát ellen, hogy hadra keljenek vele. [2]Hírmondók jövének azonban, s jelenték Jósáfátnak, mondván: Hatalmas sokaság jő ellened a tengeren túl levő helyekről meg Szíriából, s íme *már* Ászászontámárban, vagyis Engáddiban vannak.

[3]Jósáfát ekkor igen megfélemlék s minden erejéből az Urat kezdé keresni s böjtöt hirdete egész Júdában. [4]Erre Júda egybegyűle, hogy könyörögjön az Úrhoz s városaiból *is* valamennyien eljövének, hogy esdekeljenek előtte. [5]Ekkor Jósáfát megálla Júda és Jeruzsálem gyülekezetének közepén, az Úr házában, az új udvar előtt, [6]és mondá: Urunk, atyáink Istene, te vagy az Isten az égben és te uralkodol a nemzetek valamennyi országán, kezedben erő és hatalom van s neked senki sem tud ellentállni. [7]Nemde, Istenünk, te pusztítottad el e föld valamennyi lakóját néped, Izrael elől s te adtad azt oda barátod, Ábrahám ivadékának mindörökre? [8]Ők le is telepedtek rajta és szentélyt építettek nevednek, mondván: [9]Ha nyomorúság, ítélő kard, pestis, avagy éhinség zúdul reánk, megállunk színed előtt, e ház előtt, mely nevedet viseli s hozzád kiáltunk insé günkben, s te meghallgatsz és megsegítsz. [10]Nos, íme Ámmon és Moáb fiai,

20. *1—2. A moábiták és társaik támadása Jósáfát ellen.* — *1.* A moábiták s az ámmoniták a Holt tengertől keletre laktak. A szöveg adott fordítása szerint *más*, az ámmoniták földén lakó népek (törzsek) is résztvettek a támadásban; sokan azonban úgy vélik, hogy itt nem az ámmoniták közt lakó más népekről, hanem a meunitákról van szó. Utóbbiak Edom földén, tehát a Holt tengertől délre laktak. — *2.* E sereg tehát a Holt *tengeren* túlról jött Jósáfát ellen. Miért említi azonban itt a Szentírás *Szíriát* (héberül: Árámot), feltünő; a szírekről ugyanis később szó sincs. Nem lehetetlen, hogy a héber szövegben Árám (= Szíria) helyett eredetileg Edom állott. L. előző jegyz. — *Ászászontámár*, másképp Engáddi (héberül: Engedi) a Holt tenger nyugati partjának a közepén feküdt.

3—13. Jósáfát imája az Úrhoz. — *4.* A gyülekezetben tehát résztvett a főváros (Jeruzsálem) s a vidék. — *5.* Az *új* udvar valószínűleg a nép udvara volt, vagyis az az udvar, amelyben a nép állott; fölötte terült el a papok udvara. Jósáfát nyilván a papok udvarának bejárata mellé állott, úgy hogy őt az egész nép láthatta s a papok udvara felé, a templomépület felé fordulva imádkozott. — *10. Szeír hegye* = Edom. Mikor Izrael Egyiptom-

meg Szeir hegyének *lakói*, akik között nem engedted átvonulni az izraelitákat, amikor kijöttek Egyiptomból, s azért azok eltértek tőlük s nem pusztították el őket, 11ellenkezőleg fizetnek *nekünk*, s ki akarnak minket űzni birtokunkból, melyet nekünk adtál. 12Istenünk, hát nem bünteted meg őket? Hiszen bennünk nincs annyi erő, hogy e reánk zúduló sokaságnak ellent tudjunk állani. Mivel pedig nem tudjuk, mit csináljunk, csak az marad hátra számunkra, hogy hozzád emeljük szemünket. — 13Ott álla ezalatt egész Júda az Úr előtt, kisdedeivel, feleségeivel s gyermekeivel együtt.

14*Ott* volt Jáháziel *is*, az Ászáf fiai közül való levita, Zakariásnak a fia, annak a Bánájásnak az *unokája*, aki Mátániás fiának, Jehielnek volt a fia. Ezt megszállá a tömeg közepette az Úr lelke, 15s ő azt mondá: Figyeljetek ide júdaiak, s Jeruzsálem lakói mindnyájan, veled, Jósáfát király, együtt. Ezt üzeni nektek az Úr: Ne féljetek s ne rettegjetek ettől a sokaságtól, mert nem ti fogtok harcolni *ellenük*, hanem az Isten. 16Vonuljatok le holnap ellenük, s mivel ők a Szísz nevű domboldalon fognak felvonulni, reájuk találtok a Jeruel-pusztával szemben levő völgy szélén. 17Harcolnotok *azonban* nektek nem kell, hanem csak álljatok veszteg s meglátjátok, hogy segít az Úr titeket, Júda és Jeruzsálem! Ne féljetek, ne rettegjetek, *csak* vonuljatok ki holnap ellenük s az Úr veletek lesz.

18Erre Jósáfát s Júda és Jeruzsálem valamennyi lakosa arccal a földre borula az Úr előtt és imádá őt, 19a Káát fiai s a Kóré fiai közül való leviták pedig nagy fennszóval magasztalák az Urat, Izrael Istenét.

20Reggel aztán felkelének és kivonulának Tekue pusztájába. Elinduláskor megálla közöttük Jósáfát és mondá: Hallgassatok meg, Júda férfiai és Jeru-

ból Kánaánba vonult, az Úr megtiltotta, hogy a nép az ámmonitákat, a moábitákat s az edomitákat bántsa (v. ö. Móz. V. 2, 4. 9. 19.); ők most rosszal fizetnek a jóért s támadást intéznek az izraeliták földe ellen.

14—17. Az Úr válasza Jáháziel által. — *16.* Az itt említett *domboldal* és *völgy* ügylátszik, a Holt tenger északnyugati partvidékén, Tekue táján feküdt.

18—19. Jósáfát hálája. — *19. Kóre fiai* Káát fiai közül valók voltak.

20—24. Az Úr megszabadítja Jósáfátot és népét a bajból. — *21.* A héber szöveg szerint az Úr énekesei (nem *seregeikben*, hanem) szent ékességbe öltözötten dícsérték az Urat a megígért segít-

zsálem lakói mindnyájan! Bízzatok az Úrban, a ti Istenetekben s akkor nyugodtak lehettek, higgyetek prófétáinak s minden sikerülni fog. [21]Miután *e* tanácsot adta a népnek, kirendelé az Úr énekeseit, hogy dícsérjék őt seregeikben, s vonuljanak a hadsereg élén s egyhangúlag mondják: Dícsérjétek az Urat, mert irgalmassága mindörökké tart. [22]Mihelyt elkezdték énekelni a dícséretet, az Úr önmaguk ellen fordítá az ő lescsapataikat — tudniillik Ámmon, Moáb és a Szeír hegy fiainak *lescsapatait*, kik kivonultak, hogy harcra keljenek Júdával — és vereséget szenvedének. [23]Ámmon és Moáb fiai ugyanis felkelének Szeír hegyének lakói ellen, s ölék és pusztíták őket, s miután ezt végrehajtották, egymás ellen fordulának s kölcsönösen oszták egymásnak a sebeket. [24]Igy, mikor Júda ahhoz az Őrhelyhez jutott, mely a pusztával szemben vagyon, azt látá, hogy az egész széles vidék messze tele van holttesttel és senki sincs, aki a haláltól meg tudott volna menekedni.

[25]Erre Jósáfát s vele az egész nép elméne, hogy leszedje a holtakról a zsákmányt, s a holttestek között annyi mindenféle felszerelést és ruhát s drágaságot találának és zsákmányolának, hogy valamennyit el sem tudták vinni s három nap alatt sem tudták elhordani a zsákmányt a préda bősége miatt.

[26]Negyedik napon aztán egybegyülének a Hálaadás völgyében. Mivel ugyanis ott hálát adának az Úrnak, elnevezék azt a helyet a Hálaadás-völgyének *s így is hívják* mind a jelen napig.

[27]Aztán visszatére Júda egész legénysége s Jeruzsálem lako*ssága*, élükön Jósáfáttal Jeruzsálembe nagyon örvendezve, hogy az Úr örömet adott nekik ellenségeikkel szemben, [28]s

ségért. — *22.* A héber szöveg szerint az Úr lescsapatokat zúdított az ámmonitákra, moábitákra s a Szeír hegyének fiaira. Hogy kikből állottak e lescsapatok, a Szentírás nem mondja meg; a régebbi magyarázók egy része angyalokra vagy ördögökre gondolt, az újabb (katholikus) magyarázók úgy vélik, hogy valamilyen rablócsapatról vagy a sereg valamelyik elégedetlen csoportjáról van szó. Mivel az ámmoniták és a moábiták először a szeiriták ellen fordultak (23. v.), lehet, hogy a támadók szeiriták voltak.— *24.* Az *Őrhely* valamely magaslat volt, ahonnan az egész pusztát át lehetett tekinteni.

25. A zsákmány. Jósáfát és népe tehát nem harcolt, hanem csak zsákmányolt.

26. A nép hálája. E *völgy* az ott tartott hálaadásról kapta nevét.

27. A nép hazatérése és öröme.

Jeruzsálemben koboz-, lant- és trombitakíséretel bemenének az Úr házába.

29Erre az országok valamennyi királyságát megszállá az Úrtól való félelem, mert hallották, hogy az Úr harcolt Izrael ellenségei ellen, 30s Jósáfát országának nyugta lőn s az Isten békét ada neki körösköril *mindenfelől*.

31Igy uralkodék Jósáfát Júdán. Harmincöt esztendős volt, amikor uralkodni kezdett s huszonöt esztendeig uralkodék Jeruzsálemben. Anyját, ki Seláhi leánya volt, Azubának hívták.

32Atyjának, Ászának útján jára, s arról nem téré le, s azt cselekvé, ami kedves volt az Úr előtt. 33Mindazonáltal a magaslatokat nem távolítá el, s a nép még *mindig* nem fordítá szívét az Úrhoz, atyái Istenéhez.

34Jósáfát egyéb dolgai, mind az elsők, mind az utolsók meg vannak írva Jehunak, Hánáni fiának ama szavaiban, amelyeket ő Izrael királyainak könyveibe iktatott.

35Ezután Jósáfát, Júda királya barátságra lépe Izrael királyával, Ochoziással, kinek cselekedetei igen gonoszak voltak. 36Mindazonáltal szövetkezék vele arra, hogy hajókat készítenek s azokat Társisba küldik, s el is készítették a hajóhadat Ásziongáberben. 37Ám Eliezer, a máresai Dódáu fia jövendölést intéze Jósáfáthoz, mondván: Mivel szövetséget kötöttél Ochoziással, az Úr összetöri műveidet. Csakugyan, összetörének a hajók és nem tudának Társisba menni.

21. FEJEZET.

Jórám, Júda ötödik királya.

1Mikor aztán Jósáfát aludni tért atyáihoz, eltemeték mellé jük a Dávid-városban s fia, Jórám, lőn a király helyette.

29—30. A nép ellenségeinek megfélemlése.

31. Jósáfát uralkodásának ideje. V. ö. Kir. III. 22, 41. skk.

32—33. Jósáfát uralkodásának jellemzése. V. ö. Kir. III. 22, 43. skk.

34. Jósáfát egyéb dolgai. V. ö. Kir. III. 22, 46. sk. Izrael királyainak könyvei számunkra elvesztek.

35—37. Jósáfát sikertelen tengeri vállalkozása. V. ö. Kir. III. 22, 48—50. s a hozzátartozó jegyz. — *36.* A Királyok könyvének tanusága szerint (III. 22, 49.) Jósáfát Ófirba akarta küldeni (társisi módra épített) hajóit. *Társis* a Pirenéusi félszigeten feküdt; mivel messze volt Palesztinától, nevével úgylátszik, általában a távoli tengerparti vidékeket is jelölték. Ilyen értelemben áll talán itt is Ófir helyett. — *37.* Ez az *Eliezer* a Szentírásban egyebütt nem szerepel s így többet nem tudunk róla.

21. *1. Jósáfát halála s utóda, JÓRÁM, Júda ötödik királya. (Kr. e. 849—842?)*

[2]Ennek fivérei, Jósáfát fiai, Ázáriás, Jáhiel, Zakariás, Ázáriás, Mikáel és Sáfátiás voltak; mindezek Jósáfátnak, Júda királyának fiai voltak. [3]Ezeket atyjuk bőségesen megajándékozá ezüsttel, arannyal, jövedelemmel és júdabeli, megerősített városokkal, de a királyságot Jórámnak adta, mert ő volt az elsőszülötte. [4]Jórám át is vevé atyja országát, de mikor megerősödött, megöleté valamennyi fivérét, sőt Izraelnek néhány fejedelmét is a karddal.

[5]Harminckét esztendős volt Jórám, amikor uralkodni kezdett és nyolc esztendeig uralkodék Jeruzsálemben.

[6]Izrael királyainak útjain jára, úgy, ahogy Ácháb háza csinált — Ácháb leánya volt ugyanis a felesége — s azt cselekvé, ami gonosz volt az Úr színe előtt. [7]Mindazonáltal az Úr nem akará elpusztítani Dávid házát, mert szövetséget kötött vele, s mert megígérte, hogy szövétneket ad neki s fiainak minden időben.

[8]Az ő napjaiban fellázada Edom, hogy ne kelljen *továbbra is* Júda alattvalójának lennie, s királyt állíta magának. [9]Jórám ugyan átméne *valamennyi* vezérével s egész lovasságával, mely vele volt, s éjjel felkele s megveré Edomot, mely őt körülvette, s lovassága minden vezérét, [10]de Edom mégis elpártola Júda uralmától; *így is van* mind a jelen napig. Ugyanabban az időben pártola el Lobna is, hogy ne kelljen az ő keze alatt lennie. Ő ugyanis elhagyta az Urat, atyái Istenét, [11]sőt magaslatokat építe Júda városaiban s paráznaságba vívé Jeruzsálem lakóit s törvényszegésbe Júdát.

[12]Erre levelet hozának neki Illés prófétától, amelyben ez állt: Ezt üzeni az Úr, atyád, Dávid Istene: Mivel nem jártál

2—4. Jórám megöleti politikai ellenfeleit. — *2.* Jósáfátnak tehát két hasonlónevű fia volt: az egyiket a héber szöveg szerint Ázárjának, a másikat Ázárjáhunak hívták. — *4.* Testvéreit s országának főembereit Jórám nyilván politikai okokból ölette meg.

5. Jórám uralkodásának ideje. V. ö. Kir. III. 8, 17.

6—7. Jórám gonosz uralkodása. V. ö. Kir. III. 8, 18—19.

8—11. Edom és Lobna elszakadása Júdától. V. ö. Kir. III. 8, 20—22. s a hozzátartozó jegyzet. — *10b—11.* Edom és Lobna elszakadása tehát Jórám bűneinek büntetése volt. — *Paráznaság* = hűtlenség az Úr iránt.

12—15. Illés levele Jórámhoz. E helyütt sokan felvetik azt a kérdést, a földön volt-e még ekkor Illés próféta vagy sem. Sokan ugyanis úgy vélik, hogy Illés próféta még Jósáfát alatt hagyta el a földet s azért azt tartják, hogy Illés megjelent valamelyik prófétának s megbízta őt, hogy vigye el nevében ezt a levelet

Jósáfátnak, atyádnak útjain s Ászának, Júda királyának útjain, [13]hanem Izrael királyainak útjára léptél s paráznaságba vitted Júdát s Jeruzsálem lakóit, s utánoztad Ácháb házának paráználkodását, sőt megöletted atyád házát, a te fivéreidet, kik különbek voltak náladnál: [14]íme az Úr súlyos csapást mér reád, népedre, fiaidra s feleségeidre s egész vagyonodra, [15]te pedig súlyos bélbajba esel, úgy, hogy lassankint, naponkint kimegy a beled.

[16]Csakugyan az Úr felbőszíté Jórám ellen a filiszteusok, s az etiópsokkal határos arabok lelkét [17]s azok felvonulának Júda földére s elpusztíták azt s elvívék egész vagyonát, mely a királyi palotában volt, s azonfelül fiait és feleségeit, s nem marada néki más fia, csak Jóácház, a legkisebbik.

[18]Ezenfelül megveré őt az Úr gyógyíthatatlan bélbajjal is. [19]S míg nap napot követett s peregtek az idők szakaszai, két teljes esztendő mult el s így a hosszú betegségben elsorvadva, s beleit is kiadva, egyszerre veszté el betegségét és életét, s meghala szörnyű kínokban. Népe nem égete neki a szokás szerint végtisztességül *illatszereket*, úgy, ahogy őseivel csinált. [20]Harminckét esztendős volt, amikor uralkodni kezdett s nyolc esztendeig uralkodék Jeruzsálemben, de nem helyes *úton* jára. A Dávid-városban temeték el, de nem a királyok sírboltjába.

22. FEJEZET.

Ochoziás, Júda hatodik királya. Átália, Júda hetedik uralkodója.

[1]Jeruzsálem lakói Ochoziást, legkisebbik fiát tevék meg királlyá helyette, mert azokat, akik idősebbek voltak nálánál, mind megölték az arab portyázók, kik rátörtek a táborra. Igy lőn királlyá

Jórámnak. Mivel azonban a rendelkezésünkre álló adatokból nem lehet biztosan megállapítani, mikor ragadta el az Úr Illést a földről, e kérdésre válaszolni nem lehet.

16—17. Illés jövendölésének első része teljesül: Jórámot az ellenség megfosztja javaitól s családjától. — *16.* V. ö. 14, 8; 17, 11; úgylátszik, az *arabok* és a *filiszteusok* ismét az etiópsokhoz pártoltak s azért törtek be Júda földére.

18—20. Illés jövendölésének második része teljesül: Jórám bélbajban elpusztul. — *19.* A héber szöveg e helyütt egyszerűbb, de lényegében véve ugyanezt mondja. — Az illatszer-*égetés*ről l. 16, 14. jegyz. — *20.* A héber szöveg megfelelő szavai itt nem arról beszélnek, hogy Jórám *nem helyes úton járt*, hanem azt mondják, hogy Jórám elköltözött (= meghalt) és senki sem kívánta vissza.

22. *1—2. OCHOZIÁS, Júda hatodik királya.* (Kr. e. 842?) V. ö.

Ochoziás, Jórámnak, Júda királyának fia. [2]Negyvenkét esztendős volt Ochoziás, amikor uralkodni kezdett s egy esztendeig uralkodék Jeruzsálemben. Anyját, ki Ámri leánya volt, Átáliának hívták.

[3]Ámde ő is Ácháb házának útjain jára, mert anyja arra ösztönözte, hogy gonoszul cselekedjék. [4]Csakugyan azt tevé, ami gonosz volt az Úr színe előtt, úgy, mint Ácháb házanépe, mert vesztére az volt atyja halála után a tanácsadója.

[5]Tanácsuk után járva elméne Jórámmal, Ácháb fiával, Izrael királyával harcolni Házáel, Szíria királya ellen Rámót-Gálaádba. A szírek azonban megsebesíték Jórámot, [6]mire az visszatére Jezráhelbe, hogy meggyógyíttassa magát, mert sok sebet kapott a fennemlített harcban. Erre Ochoziás, Jórám fia, Júda királya leméne, hogy meglátogassa a Jezráhelben betegeskedő Jórámot, Ácháb fiát. [7]Ám az Istennek Ochoziás ellen irányuló akaratából történt, hogy Jórámhoz ment: mikor ugyanis odaére, kivonula vele Jehu, Námsi fia ellen, kit az Úr arra kent fel, hogy eltörölje Ácháb házát.

[8]Ezért, mikor Jehu kiirtotta Ácháb házát, s rátalált Júda fejedelmeire s Ochoziás fivéreinek fiaira, kik szolgáltak neki, megölé őket. [9]Ochoziást magát is keresé és el is fogatá szamariai rejtekhelyén: erre maga elé hozatá s megöleté. Mindazonáltal eltemeték, mert Jósáfát fia volt s az kereste az Urat teljes szívéből.

Ezután már semmi remény sem volt arra, hogy

Kir. IV. 8, 25. sk. — Mikor a filiszteusok s az *arab*ok betörtek Júdába (v. ö. 21, 16. sk.), az egyik portyázó arab csapatnak sikerült behatolnia Júda *tábor*ába. — *2.* Ochoziás Kir. IV. 8, 26. szerint huszonkét *esztendős* korában kezdett uralkodni; minthogy atyja csak negyven esztendős volt, amikor meghalt, fia, Ochoziás, akkor nem is lehetett több huszonkét esztendősnél. A negyvenkettes szám nyilván a másolások során keletkezett íráshiba. — Átália Ámri *leánya* = unokája volt.

3—4. Ochoziás gonosz uralkodása. — *3.* Ochoziás *is* olyan rossz úton járt, mint atyja, Jórám.

5—7. Ochoziás és Jórám közös háborúja. V. ö. Kir. IV. 8, 28—29. s a hozzátartozó jegyz. — 7. Ochoziást az Isten meg akarta büntetni s azért engedte meg, hogy Jóramot meglátogassa. Ochoziás ugyanis hadbavonult Jórámmal Jehu ellen s így magára vonta Jehu haragját, annál is inkább, mert anyja révén Ochoziás is Ácháb családjához tartozott.

8—9a. Jehu megöli Ochoziást. V. ö. Kir. IV. 9, 27. skk. s jegyz.

9b—12. ÁTÁLIA, Júda hetedik uralkodója. (Kr. e. 842—836?) — V. ö. Kir. IV. 11, 1—3. s a hozzátartozó jegyz.

Ochoziás sarjaiból valaki uralomra jusson. [10]Anyja, Átália, ugyanis mikor látta, hogy fia meghalt, felkele s kiirtá Jórám házának egész királyi sarjadékát. [11]Ám Jósábet, a király leánya, vevé Jóást, Ochoziás fiát, s ellopá őt a királyfiak közül, amikor azokat megölték, s elrejté őt dajkájával együtt az ágyas házban. Jósábet, aki elrejtette őt, Jórám király leánya, Jójáda főpap felesége, Ochoziás nővére volt s így Átália nem öleté meg *Jóást:* [12]hat esztendeig, míg Átália uralkodott az országban, náluk volt elrejtve az Isten házában.

23. FEJEZET.

Jójáda trónra juttatja Jóást.

[1]A hetedik esztendőben aztán megerősödék Jójáda és maga mellé vevé a századosokat, Ázáriást tudniillik, Jerohám fiát, meg Ismáhelt, Jóhánán fiát, meg Ázáriást, Obed fiát, meg Máásziást, Ádájás fiát, meg Elisáfátot, Zekri fiát s szövetséget köte velük. [2]Erre ezek bejárák Júdát s egybegyüjték Júda valamennyi városából a levitákat s Izrael családfőit s elmenének Jeruzsálembe. [3]Az Isten házában aztán szövetséget köte az egész sokaság a királlyal s Jójáda azt mondá nekik: Ime, a király fia lesz a király, miként azt az Úr Dávid fiai felől kijelentette. [4]A következő az a dolog, amelyet meg kell tennetek: [5]Ha szombaton *szolgálatba* léptek, harmadrészetek, papok, leviták s ajtónállók, a kapuknál legyen, harmadrészetek pedig a király házánál, s harmadrészetek az Alap nevű kapunál, a többi nép pedig mind az Úr házának udvarain. [6]Az Úr há-

23. *1—15. Jójáda főpap a leviták s a testőrök segítségével királynak kiáltatja ki Jóást.* Ugyanezt a Királyok könyve (IV. 11, 4—16.) is elmondja; a Szentírás elbeszélése azonban ott is, itt is túlságosan szűkszavú ahhoz, hogy az események lefolyását teljesen meg tudjuk érteni. Annyi bizonyos, hogy nincs elegendő okunk azt tartani, hogy a Szentírás két elbeszélése között ellenmondások vannak. Amit a Krónikák könyve mond, az jól kiegészíti a Királyok könyvének elbeszélését, bár kétségtelen, hogy céljának megfelelőleg elsősorban a papság s a leviták szerepét állítja előtérbe. Egyébként az is bizonyos, hogy a Krónikák könyvének szerzője nem kizárólag a Királyok könyvét használta forrásul s így csak természetes, hogy olyan dolgokat is mond, amelyeket a Királyok könyve nem említ. — *1.* A századosok nevét a Királyok könyve nem közli. — *4.* A héber szöveg nem beszél az *ajtónállók*ról, hanem azt mondja, hogy a szombaton szolgálatba lépő papok és leviták egyharmada ajtónállókként a kapuknál teljesítsen szolgálatot. — Az *Alap* (héberül: Jeszod) nevű kapu valószínűleg ugyanaz, mint amelyet a Királyok könyve Szúr kapunak nevez. — *6.* A templomépületbe csak a papságnak volt szabad bemennie,

zába azonban senki más be ne lépjen, mint a papok s a szolgálattevő leviták : csak ők lépjenek be, mert ők meg vannak szentelve, a többi egész nép tartsa meg azt, amivel az Úrnak tartozik. [7]A leviták aztán vegyék körül a királyt, kezükben fegyverükkel, (ha más valaki lépne be a templomba, meg kell ölni) s legyenek a király mellett jártában, keltében. [8]A leviták s egész Júda mindenben úgy is cselekvének, ahogy Jójáda főpap parancsolta : kiki vevé alárendeltjeit, *azok is, kik szolgálatba* léptek a heti rend szerint, s azok is, akik kitöltötték a hetet s elmehettek volna ; Jójáda főpap ugyanis nem engedé elmenni azokat a csapatokat, amelyek a heti szokás szerint felváltást kaptak. [9]Aztán Jójáda pap odaadá a századosoknak Dávid király dárdáit, pajzsait és kispajzsait, melyeket az az Úr házának szentelt [10]s felállítá az egész fegyveres népet a templom jobb oldalától kezdve a templom baloldaláig, az oltár s a templom előtt, a király körül. [11]Aztán kihozák a király fiát, reátevék a koronát s a bizonyságot, s kezébe adák a megtartandó törvényt s királlyá tevék, s miután Jójáda főpap és fiai felkenték, szerencsét kívánának néki és mondák : Éljen a király. [12]Mikor Átália ezt, tudniillik a futkosó s a királyt dícsérő nép lármáját meghallotta, beméne a néphez, az Úr házába. [13]Mikor aztán látta, hogy a király ott áll a bejáratnál a lépcsőn, s körülötte a fejedelmek s a tömegek, s az ország egész népe örül, s trombitál s mindenféle hangszeren játszik s a dícséretet zengedezik, megszaggatá ruháját s így szóla : Pártütés, pártütés ! [14]Ekkor kiméne Jójáda főpap a századosokhoz s a sereg vezéreihez s mondá nekik : Vigyétek ki őt a templom bekerített részéből, s künn aztán öljétek meg a karddal. Ezt azért parancsolá a főpap, hogy ne öljék meg az Úr házában. [15]Erre nyakon ragadák s mikor a királyi palota lókapujába lépett, ott megölék.

[16]Jójáda aztán szövet-

a népnek meg kellett tartania azt, *amivel az Úrnak tartozott*, vagyis nem volt szabad a templom épületébe belépnie, hanem a templom udvarán kellett maradnia. — A többire vonatkozólag l. Kir. IV. 11, 13—16.

16—21. Jójáda megújíttatja az Úrral való szövetséget, kiirtatja Bául tiszteletét s palotájába viteti a királyt. V. ö. Kir. IV. 11, 17—21. s a hozzátartozó jegyz. — *16.* A szövetség megkötésénél Jójáda

séget köte maga, az egész nép és a király között, hogy az Úr népévé lesznek. [17]Erre beméne az egész nép Báál házába s azt elpusztítá, oltárát s képét összetöré, Mátánt, Báál papját pedig megölé az oltár előtt. [18]Aztán felügyelőket helyeztete Jójáda az Úr házába a papok és a leviták által, akiket Dávid osztályokba sorozott az Úr házában, hogy bemutassák az egészen elégő áldozatokat az Úrnak, amint meg van írva Mózes törvényében, vigasság és ének kíséretében, amint Dávid elrendelte. [19]Ajtónállókat is rendele az Úr házának ajtóiba, hogy be ne menjen oda senki sem, aki valami miatt tisztátalan. [20]Aztán maga mellé vevé a századosokat, a vitézeket, a nép főembereit s a föld egész népét s levivék a királyt az Úr házából s a felső kapun át bevivék a király házába és ráülteték a királyi székre. [21]A föld egész népe örvendezék s a város nyugodt marada, bár Átáliát megölték a karddal.

24. FEJEZET.

Jóás, Júda nyolcadik királya.

[1]Hét esztendős volt Jóás, amikor uralkodni kezdett s negyven esztendeig uralkodék Jeruzsálemben. Anyját, ki bersábei volt, Szebiának hívták.

[2]Azt cselekvé, ami jó volt az Úr előtt, Jójáda pap egész életében.

[3]Jójáda pap két feleséget vőn neki, s ő azoktól fiakat és leányokat nemze.

[4]Majd eltökélé magában Jóás, hogy kijavíttatja az Úr házát. [5]Egybegyüjté tehát a papokat, s a levitákat s mondá nekik: Járjátok be Júda városait s szedjetek pénzt egész Izraeltől, hogy esztendőről-esztendőre ki lehessen javíttatni Istenetek templomát. Siessetek a dologgal! Ám a leviták hanyagul végezték a dolgot. [6]Erre a király elhívatá Jójáda főnököt s mondá neki: Miért nem volt gondod

az Úr képviselőjeként szerepelt; azért köttette a szövetséget egyfelől *maga*, másfelől a király és a nép között. — *18.* Jójáda tehát helyreállíttatta a templomban azt a rendet, amelyet Dávid intézkedései alapján Salamon a templomba bevezetett. — *19.* A vallási szempontból *tisztátalan* embereknek nem volt szabad a templomba bemenniök.

24. *1. JÓÁS, Júda nyolcadik királya.* (Kr. e. 836—797?) V. ö. Kir. IV. 12, 1.

2. Jóás uralkodásának jámbor szakasza. V. ö. Kir. IV. 12, 2—3.

3. Jóás családja.

4—14a. Jóás kijavíttatja az Úr templomát. L. Kir. IV. 12, 4—16. s a hozzátartozó jegyz. — *6.* V. ö. Móz. II. 30, 13; Kir.

arra, hogy sürgesd a levitákat, hogy hozzák be Júdából és Jeruzsálemből a pénzt, amely felől Mózes, az Úr szolgája meghagyta, hogy hozza el azt Izrael egész sokasága a bizonyság sátrához. 7A gonosz Átália és fiai ugyanis tönkretették az Isten házát s mindazzal, amit az Úr házának szenteltek, a Báálok templomát díszítették. 8Erre a király parancsára egy ládát csinálának s azt elhelyezék künn, az Úr házának bejárata mellett, 9és kihirdeték Júdában és Jeruzsálemben, hogy ki-ki hozza el azt az adót az Úrnak, amelyet Mózes, az Isten szolgája, egész Izraelnek megparancsolt a pusztában. 10Örömmel vevé ezt valamennyi főember s az egész nép, s mikor eljöttek, elhozák s beleveték az Úr ládájába, úgy, hogy megtelt. 11Mikor aztán elérkezett annak az ideje, hogy elvigyék a ládát a leviták a király elé (minthogy látták, hogy sok pénz van benne), beméne a király íródeákja s a főpap által megbízott felügyelő s kiönték a ládában levő pénzt, a ládát pedig visszatevék a helyére. Így jártak el időről-időre s igen nagy összegű pénzt gyüjtének. 12Ezt a király és Jójáda odaadták az Úr házában végzendő munkák felügyelőinek, s azok kőfejtőket s különböző mesterembereket fogadának rajta, hogy kijavítsák az Úr házát, meg vas- és rézműveseket, hogy azt, ami leesni készült, megtámasszák. 13A mesteremberek serényen el is *kezdék a munkát*, s kezük behegeszté a falak sebeit s visszaállíták az Úr házát régi állapotába s megszilárdíták. 14Mikor aztán bevégezték az egész munkát, a megmaradt pénzt elvívék a király és Jójáda elébe s azok abból a szolgálathoz s az egészen elégő áldozatokhoz templomi szereket, meg csészéket s egyéb arany- és ezüsttárgyakat készíttetének.

Jójáda valamennyi napja alatt állandóan bemutatták az egészen elégő áldozatokat az Úr házában. 15Ám Jójáda megöregedék s betelve az élettel, százharmincesztendős korában meghala, 16mire eltemeték őt a Dávid-városban, a királyok mellé, mert jót tett Izraellel s házával. 17Jójáda halála után aztán bemenének s leborulának Júda

IV. 12, 4. — *7.* Mikor tették ezt Átália *fiai*, nem tudjuk ; Krón. II. 21, 17. tanusága szerint Jórám (és Átália?) fiait a legkisebbik fiú kivételével az arabok elrabolták.

14b—19. Jóás bűnös engedékenysége Jójáda halála után.

fejedelmei a király elé s az hódolatuk hatása alatt *szabadjára* engedé őket. 18Erre ők elhagyák az Úrnak, atyáik Istenének templomát s a berekeknek meg a faragott képeknek szolgálának. Erre *az Úr* megharaguvék Júdára és Jeruzsálemre e vétek miatt, 19s prófétákat külde hozzájuk, hogy térjenek vissza az Úrhoz, de bárhogy tiltakoztak is azok, ők nem hallgatának reájuk.

20Erre az Isten lelke megszállá Zakariás papot, Jójáda fiát, mire ő megálla a nép színe előtt s azt mondá nékik: Ezt üzeni az Úr Isten: Miért szegtétek meg az Úr parancsolatát? Nem fog az nektek javatokra válni! Elhagytátok az Urat, hogy ő is elhagyjon titeket? 21Erre ők egybeseregléknek ellene s megkövezék őt a király parancsára, az Úr házának udvarán. 22Jóás király nem emlékezék meg arról az irgalmasságról, melyet az ő atyja, Jójáda vele cselekedett, hanem megöleté fiát. Ez, mikor meghalt, így szóla: Lássa és torolja meg *ezt* az Úr!

23Az esztendő fordultával aztán felvonula ellene Szíria hadserege s behatola Júdába s Jeruzsálembe s megölé a nép valamennyi főemberét, a zsákmányt pedig mind elküldé királyának, Damaszkusba. 24Bár csak igen csekély számú szír jött, az Úr a kezükbe adá a végtelen nagy sokaságot, mert elhagyták az Urat, atyáik Istenét. Jóáson is bosszút állának, gyalázatos módon, 25úgy, hogy mikor elvonultak, súlyos betegségben hagyák hátra. Ekkor felkelének ellene szolgái, hogy megbosszulják Jójáda pap fiának vérét s megölék őt ágyában. Igy hala meg. Erre eltemeték őt a Dávid-városban, de nem a királyok sírboltjában. 26Zábád, az ámmonita Semmáát fia, és Józábád, a moábita Semárit fia lázadának fel ellene.

27Fiai, az alatta egybe-

20—22. Zakariás felemeli szavát a bálványimádás ellen, de Jóás megkövezteti őt. — *22. Zakariás* megöléséről Szt. Máté evangéliumában az Úr Jézus Krisztus is megemlékezik. (Máté 23, 35.) Mivel azonban az evangélium Zakariást Bárákiás fiának mondja, sokan úgy vélik, hogy Jójádát másképen Bárákiásnak is hívták, vagy pedig Jójáda valamelyik ősét (atyját?) nevezték így.

23—26. Jóás bűnhődése Zakariás megkövezéséért. (V. ö. Kir. II. 12, 17—22.) — *23.* A szírek *királya* ebben az időben Házáel volt. L. Kir. IV. 12, 17. — *25.* A héber szöveg egyesek szerint azt mondja, hogy a szírek számos sebben hagyták hátra Jóást; e szerint tehát Jóás a harcban megsebesült.

27. Jóás egyéb dolgai, utóda. Az itt említett *Királyok könyve* nem azonos azzal, amelyet a Szentírásban e néven ismerünk;

gyűjtött pénz összege, s az Isten házának kijavítása gondosan fel vannak jegyezve a Királyok könyvében. Fia, Ámásziás lőn a király helyette.

25. FEJEZET.

Ámásziás, Júda kilencedik királya.

[1]Huszonötesztendős volt Ámásziás, amikor uralkodni kezdett és huszonkilenc évig uralkodék Jeruzsálemben. Anyját, ki Jeruzsálemből való volt, Jóádénnak hívták.

[2]Azt cselekvé, ami jó volt az Úr előtt, de nem teljes szívvel.

[3]Mikor szilárdnak látta királyságát, megöleté azokat a szolgáit, akik megölték atyját, a királyt, [4]de fiaikat nem öleté meg, *mert úgy cselekvék*, ahogy meg van írva Mózes törvénykönyvében, ahol az Úr a következő parancsot adja: Nem szabad megöletni az atyákat a fiaikért, sem a fiúkat az atyjukért: kiki csak a saját bűnéért lakoljon halállal.

[5]Majd egybegyüjté Ámásziás Júdát s felosztá őket nemzetségek, ezredesek és századosok szerint egész Júdában és Benjáminban s megszámlálá őket a húszesztendősöktől fogva felfelé s háromszázezer olyan ifjút talála, aki hadbavonulhatott s dárdát meg pajzsot hordhatott. [6]Ezenkívül százezer vitézt fogada Izraelből száz talentum ezüstön. [7]Ekkor elméne hozzá az Isten egyik embere s azt mondá: Ó király, ne vonuljon ki veled Izrael serege, mert az Úr nincs Izraellel és nincs Efráimnak semilyen fiával. [8]Ha azt hiszed, hogy a haderőn fordul meg a háború, akkor az Isten legyőzet téged ellenségeiddel: az Istentől függ ugyanis a segítség s a megfutamítás. [9]Erre Ámásziás azt mondá az Isten emberének: Mi történik akkor azzal a száz talentum *ezüsttel*, amelyet Izrael vitézeinek adtam?

a héber szöveg e könyvet a Királyok midrás-könyvének nevezi. A midrás fogalmáról l. 13, 22. jegyz.

25. *1. ÁMÁSZIÁS, Júda kilencedik királya.* (Kr. e. 797—789?) V. ö. Kir. IV. 14, 1—2. és a hozzátartozó jegyz.

2. Ámásziás jámbor uralkodása. V. .ö Kir. IV. 14, 3.

3—4. Ámásziás megtorolja atyja megölését. V. ö. Kir. IV. 14, 5—6. s a hozzátartozó jegyz.

5—13. Ámásziás legyőzi az edomitákat. Erről a Királyok könyve csak igen röviden emlékezik meg; v. ö. Kir. IV. 14, 7. s jegyz. — *5.* A héber szöveg szerint Ámásziás a népet egész Júda és Benjámin ezreinek s százainak vezérei szerint állíttatta (= osztatta) fel. — A harcképes legénység száma aránylag csekély volt (v. ö. pl. 14, 7; 17, 14. skk.) s azért — *6.* — Ámásziás *Izraelből*, tehát az északi ország pártütő népéből is fogadott százezer vitézt. Egy talentum ezüst kb. 9750 pengőnek felel meg; száz talentum

Felelé neki az Isten embere: Van az Úrnak, amiből sokkal többet adhat neked annál. [10]Erre Ámásziás elkülöníté azt a sereget, amely Efráimból jött hozzá, hogy térjen vissza *lakó*helyére: erre azok felette megharaguvának Júdára és visszatérének országukba. [11]Ámásziás aztán bátran kivezeté seregét s elméne a Sóaknásvölgybe s megvere tízezret Szeír fiai közül, [12]másik tízezer embert pedig elfogának Júda fiai s elvivék őket egy meredek sziklára s letaszították őket a tetejéről a mélységbe, úgy, hogy valamennyien elpusztultak. [13]Ám az a sereg, amelyet Ámásziás visszaküldött, hogy ne tartson vele a hadba, ellepé Júda városait Szamariától fogva egészen Bethoronig s háromezer embert megöle és nagy zsákmányt hurcola el.

[14]Ámásziás azonban elvivé magával az edomiták leverése után Szeir fiainak istenségeit s isteneivé választá s imádá őket s jó illatot gyujta nekik. [15]Ezért az Úr megharaguvék Ámásziásra s elkülde hozzá egy prófétát ezzel az üzenettel: Miért imádtál olyan isteneket, amelyek nem *tudták* megszabadítani népüket kezedből? [16]Mikor azonban az ezt elmondta, ő azt felelé neki: Talán bizony tanácsadója vagy a királynak? Vigyázz, meg ne ölesselek! Erre a próféta eltávozék, mondván: Tudom, hogy az Isten elhatározta, hogy megölet téged, mert ezt a gonoszságot cselekedted s azonfelül tanácsomra sem hallgattál!

[17]Csakugyan, Ámásziás, Júda királya, egybehívá gonosz tanácsát s elkülde Jóáshoz, Jehu fiának, Jóácháznak fiához, Izrael királyához s üzené: Jer, szálljunk szembe egymással! [18]Ám az visszaküldé a követeket, s ezt üzené: A libanoni bogáncs elküldött a libanoni cédrushoz, ezzel az üzenettel: Add oda leányodat a fiamnak feleségül, — de íme a libanoni erdő vadjai arramentükben eltiporták a bogáncsot. [19]Te azt véled: Megvertem az edomitákat — s azért felfuvalkodik szíved! Maradj nyug-

ezüst tehát mintegy 975.000 pengő. — *13. Szamaria* és *Bethoron* Jeruzsálemtől északnyugatra feküdt. Mivel a Szentírás előbb említi a távolabb fekvő Szamariát, sokan úgy vélik, hogy e támadás a visszaküldött seregnek Szamariába való megérkezte után, a sereg elszéledésekor történt.

14—16. Ámásziás bálványimádásba esik. — *16.* A héber szöveg nem *megölés*ről, hanem megverésről beszél.

17—24. Ámásziás háborúja Izrael királyával. V. ö. Kir. IV. 14

ton odahaza, miért hívod ki magad ellen a bajt, hogy elessél te s veled Júda? [20]Ámásziás nem akara hallgatni *reá*, mert az Úr akarata az volt, hogy az ellenség kezébe kerüljön az edomiták istenei miatt. [21]Erre Jóás, Izrael királya felvonula s szembeszállának egymással; Ámásziás, Júda királya a júdai Betsámesnél volt. [22]Júda vereséget szenvede Izrael előtt és sátraiba meneküle, [23]Ámásziást, Júda királyát, Jóácha fiának, Jóásnak fiát pedig elfogá Jóás, Izrael királya Betsámesnél és elvivé Jeruzsálembe. Ennek falát az Efráim-kaputól fogva egészen a Szegletkapuig, négyszáz könyöknyi *darabon* lebontatá, [24]minden aranyat, ezüstöt s minden edényt pedig, amelyet az Isten házában s Obededomnál meg a királyi palota kincsei között talált, valamint a túszok fiait, elvivé Szamariába.

[25]Ámásziás, Jóás fia, Júda királya Jóásnak, Jóácha fiának, Izrael királyának halála után tizenöt esztendeig éle. [26]Ámásziás egyéb dolgai, az elsők s az utolsók, meg vannak írva Júda és Izrael királyainak könyvében. [27]Miután elpártolt az Úrtól, lest vetének ellene Jeruzsálemben. Mikor erre Lákisba menekült, odaküldének s ott megölék. [28]Aztán lovakon visszavivék s eltemeték atyái mellé, a Dávid-városban.

26. FEJEZET.

Óziás, Júda tizedik királya.

[1]Erre Júda egész népe fiát, a tizenhat esztendős Óziást tevé meg királynak atyja, Ámásziás helyébe. [2]Ő építteté ki Áilátot s ő szerzé azt vissza Júda országának, miután a király aludni tért atyáihoz. [3]Tizenhatesztendős volt Óziás, amikor uralkodni kezdett s ötvenkét esztendeig uralkodék Jeruzsálemben; anyját, ki jeruzsálemi volt, Jekeliának hívták.

[4]Azt cselekvé, ami helyes volt az Úr szeme előtt, egészen úgy, ahogy

8—14. s a hozzátartozó jegyz. — *24. Obededom* úgylátszik, a templom kincstárosa volt. (V. ö. Krón. I. 26, 15.) A héber szöveg nem a *túszok fiairól*, hanem csak túszokról beszél.

25—28. Ámásziás egyéb dolgai, halála, utóda. V. ö. Kir. IV. 14, 17—20. s a hozzátartozó jegyz. — *25.* Izrael királya tehát szabadon bocsátotta Ámásziást s az még sokáig uralkodott.

26. *1—3. ÓZIÁS (UZZIÁS, AZÁRIÁS) Júda tizedik királya.* (Kr. e. 789—738?) V. ö. Kir. IV. 14, 21, 15, 1—7. — *1. Óziást* a Szentírás sok helyütt Azáriásnak is nevezi. — *2.* V. ö. Kir. IV. 14, 22. — *3.* V. ö. Kir. IV. 15, 2.

4—5. Óziás jámbor uralkodása. V. ö. Kir. IV. 15, 3—4. —

atyja, Amásziás cselekedet. 5Keresé is az Urat az okos és Istent-látó Zakariás idejében, s míg kereste az Urat, az jó szerencsét ada neki mindenben.

6Majd kivonula és hadbaszálla a filiszteusokkal s lerombolá Get várfalát, Jábnia várfalát, Azótus várfalát s városokat építtete Azótusban és a filiszteusoknál. 7Az Isten megsegíté őt a filiszteusok, a Gurbáálban lakó arabok, s az ámmoniták ellen, 8úgy, hogy az ámmoniták ajándékokat hordtak Óziásnak, s számos győzelme miatt elterjedt a híre egészen Egyiptom bejárójáig.

9Majd tornyot építe Óziás Jeruzsálemben a Szegletkapu és a Völgykapu felett, meg többet a várfalnak ugyanazon az oldalán, és megerősíté őket. 10Tornyokat építtete a pusztában is s igen sok vízvermet ásata, mert sok jószága volt a mezőkön is, meg a puszta sivatagán is. Szőlői és vincellérjei is voltak a hegyekben meg a Kármelen, mert földművelést kedvelő ember volt.

11Volt hadserege is, mely Jehiel íródeák, Máászia elüljáró és Hánániás, az egyik királyi főtiszt vezetésével vonult hadba. 12Harcosai közül a családfők száma összesen kétezerhatszáz volt, 13az alattuk levő hadsereg pedig összesen háromszázhétezerötszáz olyan emberből állott, aki alkalmas

5. Hogy ki volt ez a *Zakariás*, nem tudjuk; sokan Jójáda főpap unokájának, a Jóás idejében megkövezett Zakariás fiának tartják. Kétségtelen, hogy Óziást Zakariás tartotta a jó úton; talán erre mutat az a jelző is, amellyel a Szentírás Zakariást illeti.

6—8. Óziás hadi sikerei. — *6.* A *filiszteusok* és az *arab* pásztornépek Jórám idejében betörtek Júdába (v. ö. 21, 16. sk.); ezeket igázta le ismét Óziás. — *Get* és *Azótus* híres filiszteus városok voltak; *Jábnia* (= Jábne, Jámnia) Joppétől délre feküdt s ezidőben úgylátszik, szintén a filiszteusoké volt. A győzelem után Oziás városokat épített *Azótus* vidékén s más *filiszteus* területeken. — *7. Gurbáál* fekvéséről semmit sem tudunk; egyesek Gerárával, mások az edomiták városával, Petrával azonosítják. *Ammoniták* helyett a héber szöveg ebben a versben a meunitákról beszél; utóbbiak is Petra vidékén laktak.

9—10. Óziás építkezései s szőlői. — *9.* A héber szöveg három torony építéséről beszél: a Szegletkapu, a Völgykapu s a Sarok tornyáról; az első a város északnyugati, a második a város délnyugati részén, a harmadik talán a város keleti oldalán feküdt. — *10.* A héber szöveg szerint Óziás jószága a júdai pusztában (a Holt tengertől nyugatra), az Alföldön (a Földközi tenger partvidékén) s a síkságon (a Holt tengertől keletre eső földön) volt. — A *tornyok* a portyázó ellenség távoltartására szolgáltak.

11—15. Óziás hadereje. — *11.* A héber szöveg értelme szerint Jehiel íródeák és Máászia tiszt készítették a harcosok jegyzékét s azt Hánániásnak, a király egyik főtisztének szolgáltatták be. —

volt a hadakozásra s harcolni tudott a királyért az ellenséggel. 14Ezeknek, vagyis az egész seregnek Óziás pajzsokat, dárdákat, sisakokat s vérteket, íjakat s kőhajító parittyákat készíttete, 15Jeruzsálemben pedig mindenféle hadigépeket csináltata, s azokat elhelyezé a tornyokon s a falak szegletein, hogy nyilakat és nagy köveket lehessen hajítani *velük*. Így híre messzire eljutott, mert az Úr segítette s megerősítette őt.

16Mikor azonban erős lett, vesztére felfuvalkodék szíve s elhagyá az Urat, az ő Istenét, s beméne az Úr templomába s illatot akara gyujtani a füstölő oltáron. 17Legott beméne azonban utána Azáriás pap s vele nyolcvan papja az Úrnak, *csupa* igen erős ember, 18s ellene állának a királynak s mondák: Nem a te dolgod Óziás, hogy illatot gyujts az Úrnak, hanem a papoké, vagyis Áron fiaié, akiket felszenteltek erre a szolgálatra. Eredj ki a szentélyből, ne vess meg *minket*, mert nem tudja be ezt az Úr Isten neked dicsőségül. 19Megharaguvék erre Óziás, kinek *már* kezében volt a füstölő, hogy illatot gyujtson, és megfenyegeté a papokat.

Ekkor legott poklosság támada a homlokán a papok előtt, az Úr házában, a füstölő oltár mellett. 20Mikor Azáriás főpap s a többi valamennyi pap reátekintett, láták homlokán a poklosságot és sietve kiűzék. Egyébként ő maga is megrémüle és gyorsan kiméne, mert tüstént érezte az Úr csapását. 21Óziás király tehát poklos volt egészen halála napjáig s külön házban lakék azzal a poklossággal telten, amely miatt kiűzték az Úr házából. Ez alatt fia, Jóátám, kormányozta a királyi házat és szolgáltatott igazságot a föld népének.

22Óziás többi dolgait, az elsőket és az utolsókat megírá Izaiás próféta, Ámosz fia. 23Mikor aztán Óziás aludni tért atyáihoz, a királyi sírboltok meze-

15. Óziás tehát hajítógépeket készíttetett Jeruzsálem falaira s tornyaira.

16—19a. Óziás vakmerősége. — *16.* Óziást nyilván azoknak a keleti uralkodóknak a példája ragadta el, akik személyükben a legfőbb politikai és vallási hatalmat egyesítették. — *18.* A héber szöveg szerint a papok nem azt mondják, hogy Óziás *ne vesse meg* őket, hanem azt, hogy Óziás vétket követett el.

19b—21. Óziás bűnhődése vakmerőségért. — *19b.* A poklosságról l. Móz. III. 13, 1. skk. jegyz. — A többiről l. Kir. IV. 15, 5. s jegyz.

22—23. Óziás egyéb dolgai, halála, temetése, utóda. — *23.* A pok-

jén temeték el, mivel poklos volt, s fia, Jóátám lőn a király helyette.

27. FEJEZET.

Jóátám, Júda tizenegyedik királya.

[1] Huszonötesztendős volt Jóátám, amikor uralkodni kezdett s tizenhat esztendeig uralkodék Jeruzsálemben. Anyját, ki Szádok leánya volt, Jerusának hívták.

[2] Azt cselekvé, ami helyes az Úr előtt, egészen úgy, ahogy Óziás, az atyja cselekedett, azzal a különbséggel, hogy nem ment be az Úr templomába. A nép azonban még vétkezett.

[3] Ő építteté az Úr házának felső kapuját és sokat építtete az Ófel-falon is. [4] Júda hegységében városokat, az erdőségekben pedig kastélyokat és tornyokat építtete.

[5] Ő hadakozék Ámmon fiainak királya ellen s legyőzé őket, mire abban az időben száz talentum ezüstöt, tízezer kór búzát s ugyanannyi kór árpát adának neki Ámmon fiai; ugyanezt adák neki Ámmon fiai a második és a harmadik esztendőben i.s [6] Így erősödék meg Jóátám, mivel az Úr, az ő Istene előtt járta útjait.

[7] Jóátám többi dolgai, valamennyi háborúja és cselekedete meg van írva Izrael és Júda királyainak könyvében. [8] Huszonöt esztendős volt, amikor uralkodni kezdett s tizenhat esztendeig uralkodék Jeruzsálemben. [9] Mikor aztán Jóátám aludni tért atyáihoz, eltemeték a Dávid-városban, s fia, Ácház lőn a király helyette.

---

lósságban meghalt Óziás teste úgylátszik, különösen tisztátalanná tette volna a királysírokat, azért Óziást csak a sírokhoz tartozó *mezőn* temették el.

27. *1. JÓÁTÁM, Júda tizenegyedik királya.* (Kr. e. 751[738]—736?) V. ö. Kir. IV. 15, 32. sk.

2. Jóátám jámbor uralkodása. V. ö. Kir. IV. 15, 34. sk. — A *nép* még továbbra is áldozott a magaslatokon.

3—4 Jóátám építkezései. — *3.* V. ö. Kir. IV. 15, 35. — *Ófel*nek a templomhegy déli nyúlványát hívták. V. ö. Ezdr. II. 3, 27. — *4.* Jóátám úgylátszik, folytatta atyja építkezéseit. V. ö. 26, 10.

5—6. Jóátám diadala az ámmonitákon. — *5.* Az ámmoniták Óziás halála után úgylátszik, megtagadták az adófizetést (v. ö. 26, 8.) s azért Jóátám hadba szállott ellenük. — Egy *talentum* ezüst kb. 9750 pengőnek, egy *kór* kb. 364 literek felel meg. — A harmadik esztendő után úgylátszik, az ámmoniták ismét függetlenítették magukat Júdától.

7—9. Jóátám egyéb dolgai, uralkodásának ideje, temetése, utódja. V. ö. Kir. IV. 15, 36. sk. — A *8.* vers ugyanazt mondja, mint az *1.* vers első fele; a Krónikák könyvének szerzője úgylátszik, két helyen találta ezt az adatot s azért kétszer vette fel könyvébe.

28. FEJEZET.

Ácház, Júda tizenkettedik királya.

[1]Húsz esztendős volt Ácház, amikor uralkodni kezdett s tizenhat esztendeig uralkodék Jeruzsálemben.

Nem azt cselekvé, ami helyes volt az Úr színe előtt, miként atyja, Dávid, [2]hanem Izrael királyainak útjain járt, sőt szobrokat öntete a Báloknak. [3]Ő az, aki illatot gyujtott Ennom fiának völgyében s tűz által megtisztította fiait, ama nemzetek szertartása szerint, amelyeket az Úr elpusztított Izrael fiainak bejövetelekor. [4]Áldozott és illatot gyujtott a magaslatokon, a halmokon s mindenféle lombos fa alatt.

[5]Ezért az Úr, az ő Istene Szíria királyának kezébe adá s az megveré őt s országából nagy zsákmányt ejte és hurcola Damaszkusba. Izrael királyának is kezébe kerüle s attól is nagy vereséget szenvede: [6]Fákee, Romelia fia ugyanis százhúszezer, csupa harcos embert öle meg egy nap alatt Júdából, mivel elhagyták az Urat, atyáik Istenét. [7]Ugyanabban az időben Zekri, egy Efráimból való hatalmas ember, megölé Máásziást, a király fiát és Ezrikát, háza vezérét s Elkánát, aki a második volt a király után, [8]és Izrael fiai kétszázezer asszonyt, fiút s leányt s végtelen nagy zsákmányt szedének össze testvéreiktől és vivének el Szamariába. [9]Volt ebben az időben ott az Úrnak egy prófétája, kit Odednek hívtak. Ez kiméne a Szamariába érkező sereg elé s mondá nekik: Ime, az Úr, atyáitok Istene megharagudott Júdára s azért a kezetekbe

28. *1a. ÁCHÁZ, Júda tizenkettedik királya.* (Kr. e. 736—721., mások szerint 735—727.) V. ö. Kir. IV. 16, 1—*2a.*

1b—4. Ácház gonosz uralkodása V. ö. Kir. IV. 16, 26—4. s hozzátartozó jegyz.

5—15. Ácház súlyos vereséget szenved az izraelitáktól, de azok Oded prófétа szavára hazaküldik a foglyul ejtett júdaiakat. V. ö. Kir. IV. 16, 5. skk. — *5. Szíria* királya ebben az időben Rászin, *Izrael* királya pedig Fákee volt; a két király úgylátszik, szövetségben állott egymással s közösen támadták meg Júdát. — *6.* Az elesettek száma ugyan feltünően nagy, de semmiképen sem lehetetlen. — *7.* Ebben a küzdelemben a király három főembere is halálát lelte. *Mádszia* királyfi aligha volt Ácház király fia, hanem talán Ácház valamelyik közeli rokona, talán nagybátyja; *Ezrika* úgylátszik, a királyi palota kormányzója, udvarnagya volt; *Elkána* nyilván a király legfőbb tisztviselője, minisztere lehetett. — *8.* V.ö. 6. v. jegyz. — *Szamaria* Izrael fővárosa volt. — *9. Oded* az *Úr* (igaz) *prófétája* volt, tehát nem az Izraelben uralkodó törvénytelen

adta őket s ti kegyetlenül megöltétek őket, úgy, hogy kegyetlenségtek az égig hatol, [10]sőt *most* Júda és Jeruzsálem lakóit rabszolgáitokká és rabszolganőitekké akarjátok tenni. Ámde ezt tennetek nem szabad, mert ezzel vétkeztek az Úr, a ti Istenetek ellen. [11]Hallgassatok tehát tanácsomra s vigyétek vissza azokat a foglyokat, akiket testvéreitektől elhoztatok, mert *különben* az Úr nagy haragja következik reátok. [12]Ezért nehányan Efráim fiainak fejedelmei közül, Ázáriás, Jóhánán fia, meg Bárákiás, Mosollámót fia, meg Ezekiás, Sellum fia, meg Ámásza, Ádáli fia a harcból visszatérők elé állának [13]s mondák nékik: Ne hozzátok be ide *e* foglyokat, hogy ne vétkezzünk az Úr ellen! Miért akarnátok szaporítani bűneinket, *s újakkal* tetézni régi vétkeinket? Nagy ugyanis a bűn*ünk*, s az Úr haragjának boszszúja immár közeledik Izraelre. [14]Erre a harcosok otthagyák a vezérek és az egész sokaság előtt a zsákmányt s mindazt, amit szereztek. [15]Ekkor felkelének azok a férfiak, akiket fenn megneveztünk, s vevék a foglyokat, s felöltözteték a zsákmányból mindazokat, akik mezítelenek voltak *közülük*, s miután felöltöztették őket és sarút adtak reájuk s étellel s itallal felüdítették s a fáradtság miatt megkenték őket s gondoskodtak róluk s mindazokat, akik járni nem tudtak s erőtlen testűek voltak, barmokra helyezték, visszavivék *őket* Jerichóba, a pálmák városába, testvéreikhez. Aztán visszatérének Szamariába.

[16]Abban az időben elküldé Ácház király az asszírok királyához, és segítségét kéré. [17]Eljövének az edomiták *is* és sokakat megölének Júdából és nagy zsákmányt szerzének, [18]a filiszteusok pedig ellepék a mezei városokat és Júda Délvidékét s elfoglalák Betsámest, Ájá-

istentiszteletnek szolgált. — *15.* A régiek az olajjal való *megkenést* a fáradt test felüdítésére alkalmazták. — *Jerichó* a Jordán torkolatától északnyugatra feküdt.

16—21. Ácház veresége az edomitáktól, a filiszteusoktól s az asszíroktól. — *16.* A Királyok könyvének (IV. 16, 7. skk.) tanúsága szerint Ácház a szírek s az izraeliták ellen kérte Asszíria királyának segítségét. Mivel Ácház idegen királyhoz fordult, a helyett, hogy az Úr segítségét kérte volna, e tettéért is meglakolt. Bűnhődéséről a 20. vers szól. V. ö. Iz. 7, 1. skk. — *17—18.* Az *edomiták* és a *filiszteusok* betörése úgylátszik, nincs összefüggésben az asszír szorongatással; a Szentírás csak azért emlékezik meg róluk ezen a helyen, mert az ő támadásukat is Ácház bűnhődésének tekinti. —

lont, Gáderótot, Szókót, Támnát és Gámzót s a hozzájuk tartozó leányvárosokat s letelepedének bennük. [19]Megalázta ugyanis az Úr Júdát Ácház, Júda királya miatt, mert az megfosztotta *Júdát* az ő segítségétől és semmibe sem vette az Urat. [20]*Ugyanezért* elküldé ellene Telgátfálnászárt, az asszírok királyát, s az megsanyargatá s anélkül, hogy valaki ellene állt volna, feldúlá. [21]Ácház tehát *hiába* fosztá ki az Úr házát s a király s a fejedelmek házát s ada ajándékokat az asszírok királyának, az semmit sem használa néki.

[22]Sőt még a szorongatás idején is növelé hűtlenségét az Úr ellen: ő, tudniillik Ácház király, [23]Damaszkus isteneinek, az ő legyőzőinek mutata be áldozatokat, mondván: Szíria királyainak istenei segítenek nekik s *azért* én áldozatokkal engesztelem őket s akkor majd ők segíteni fognak nekem, — holott épen ellenkezőleg, neki is és egész Izraelnek is vesztére voltak. [24]*Ezenkívül* Ácház összeszedeté az Isten házának minden tárgyát s összetöreté őket

Az edomitákat s a filiszteusokat Óziás igázta le (v. ö. 26, 2.), de most elérkezettnek látták az időt arra, hogy bosszút álljanak az amúgyis szorongatott Júdán. — *19.* A héber szöveg nem azt mondja, hogy Ácház *megfosztotta* Júdát az Úr segítségétől, hanem azt, hogy Ácház zabolátlanul viselkedett Júdában, vagy zabolátlanná tette Júdát. — *20. Telgátfálnászár* ugyanaz, mint az, akit Kir. IV. 15, 29; 16, 7. Telgátfálászárnak, Kir. IV. 15, 19. pedig Fúlnak nevez; l. róla Kir. IV. 15, 19. jegyzetét. — A mondat végének értelme a héber szövegben bizonytalan; rendesen így szokták fordítani: az asszírok királya szorongatta őt, de nem segítette meg. — Miben állott Ácház szorongatása, nem tudjuk biztosan megmondani; annyi azonban kétségtelen, hogy Júda az asszír király adófizetőjévé lett. (V. ö. Kir. IV. 18, 7; Iz. 36, 5.) Igy tehát ha Asszíria királya elhárította is Júdáról az ellenséges szírek s izraeliták támadását (v. ö. Kir. IV. 15, 29; 16, 9.), végeredményben mégsem segítséget, hanem szorongatást hozott Júdának. — *21.* A héber szöveg erősebb: Ácház a héber szöveg értelme szerint épen azért került bajba, mert az Úr templomának kincseivel akarta megszerezni Asszíria segítségét. *22—25. Ácház további gonoszságai.* — *22—23.* Mikor Ácházt egyfelől a szírek, másfelől az asszírok szorongatták, Ácház azt hitte, hogy ha a szírek isteneinek mutat be áldozatot, akkor a szírek istenei őt fogják segíteni. Azt hitte ugyanis, hogy a szírek istenei győzik le őt. Ezt az eseményt nem szabad azonosítani azzal, amit a Királyok könyve a damaszkusi oltár Jeruzsálemben felállított másán való áldozásról beszél. (Kir. IV. 16, 10. skk.) — *24.* A *templom ajtainak* bezárásával Ácház beszüntette azt az istentiszteletet, amely a szentélyben ment végbe; a templom udvarán az istentisztelet tovább folyt ugyan, de azt sem a törvényes oltáron s a törvényes formák között végezték. (V. ö. Krón. II. 29. 7.) — *Oltárnak* csak Jeruzsálemben és csak a templomban lett volna szabad lennie.

s bezáratá az Isten templomának kapuit s oltárokat készíttete magának Jeruzsálem minden sarkában [25]és Júda valamennyi városában *is* oltárokat építtete, hogy tömjént gyujtson rajtuk s *így* haragra ingerlé az Urat, atyái Istenét.

[26]Egyéb dolgai s első s utolsó cselekedetei mind meg vannak írva Júda és Izrael királyainak könyvében. [27]Mikor aztán Ácház aludni tért atyáihoz, Jeruzsálem városában temeték el, mert nem fogadták be Izrael királyainak sírjába. Fia, Ezekiás lőn a király helyette.

29. FEJEZET.

Ezekiás, Júda tizenharmadik királya.

[1]Ezekiás akkor kezde uralkodni, amikor huszonöt esztendős volt és huszonkilenc évig uralkodék Jeruzsálemben. Anyját, ki Zakariás leánya volt, Ábiának hívták.

[2]Azt cselekvé, ami kedves volt az Úr színe előtt, egészen úgy, ahogy atyja, Dávid cselekedett.

[3]Uralkodásának első esztendejében és hónapjában kinyittatá az Úr házának ajtait s kijavíttatá őket. [4]Egybehivatá továbbá a papokat és a levitákat s egybegyüjté őket a keleti térségen [5]s mondá nékik: Hallgassatok meg leviták! Tartsatok megszentelődést s tisztítsátok meg az Úrnak, atyáitok Istenének házát s távolítsatok el minden tisztátalan dolgot a szentélyből. [6]Vétkeztek atyáink s azt cselekedték, ami gonosz az Úr, a mi Istenünk színe előtt, mert elhagyták őt s elfordították arcukat az Úr hajlékától s hátat fordítottak *annak*. [7]Bezárták

26—27. Ácház egyéb dolgai, halála, temetése, utóda. V. ö. Kir. IV. 16, 20.

29. *1. EZEKIÁS, Júda tizenharmadik királya.* (Kr. e. 721—693?, mások szerint 727—698.) V. ö. Kir. IV. 18, 1—2.

2. Ezekiás jámbor uralkodása. V. ö. Kir. IV. 18, 3.

3—11. Ezekiás kinyittatja a templom ajtait s felszólítja a papokat s a levitákat a templom megtisztítására. — *3.* A héber szövegből nem vehető ki világosan, hogy az *első hónap* Ezekiás uralkodásának első hónapja, vagy a vallási év első hónapja volt-e. Mivel valószínű, hogy Ezekiás mindjárt uralkodásának kezdetén látott hozzá az istentisztelet helyreállításához, itt talán Ezekiás uralkodásának első hónapjáról van szó. Mivel azonban a 17. vers szerint a templom megtisztítása az első (= Niszán) hónap első napján kezdődött, úgylátszik, Ezekiás uralkodásának első hónapja nagyon közel esett a vallási é v első hónapjához, sőt talán össze is esett a vallási év első hónapjával. — A templom *ajtait* Ácház záratta be (v. ö. 28, 24. jegyz.); az ajtók *megújításáról* (= aranylemezekkel való beborításáról) l. Kir. IV. 18, 16. — *4.* A *keleti térség* a templomtól keletre feküdt; hogy a templom udvarán vagy azon kívül terült-e el, vitás. — *7.* Azok az áldozatok, amelyeket Ácház nem a törvény parancsai szerint mutattatott be, nem

az előcsarnok ajtóit, kiloltották a mécseseket, nem gyujtottak jó illatot s nem mutattak be egészen elégő áldozatokat a szenthelyen Izrael Istenének. 8Felgerjedt ezért az Úr haragja Júda és Jeruzsálem ellen s rabságra, pusztulásra s gúnyra adta őket, miként saját szemetekkel látjátok. 9Ime, atyáink elhullottak a kard alatt, fiaink, leányaink s feleségeink fogságba jutottak e vétek miatt. 10Most azért elhatároztam magamban, hogy szövetséget kötünk az Úrral, Izrael Istenével, hogy fordítsa el tőlünk haragja bosszúját. 11Fiaim, ne legyetek hanyagok : titeket választott ki az Úr, hogy előtte álljatok, neki szolgáljatok, tiszteljétek őt s jó illatot gyujtsatok neki.

12Felkelének erre a leviták, Máhát, Ámászáj fia, meg Jóel, Ázáriás fia, Káát fiai közül, továbbá Kís, Ábdi fia, s Ázáriás, Jálaleel fia, Merári fiai közül, meg Jóáh, Zemma fia és Éden, Jóáh fia, Gersom fiai közül, 13továbbá Sámri és Jáhiel, Eliszáfán fiai közül, meg Zakariás és Mátániás, Ászáf fiai közül, 14meg Jáhiel és Semei, Hemán fiai közül, meg Semejás és Óziel, Iditun fiai közül, 15s egybegyüjték testvéreiket s megszentelődést tartának s bevonulának a király meghagyása s az Úr parancsolata szerint, hogy megtisztítsák az Isten házát. 16A papok is bevonulának az Úr templomába, hogy azt megszenteljék s kihordának minden tisztátalan dolgot, amelyet benne találtak, az Úr házának udvarába s a leviták felszedék és kivivék azokat a Kedron-völgyébe. 17Az első hó első napján kezdék a tisztítást, s ugyanennek a hónak nyolcadik napján bemenének az Úr templomának előcsarnokába s aztán nyolc napon át tisztíták a templomot úgy, hogy ugyane hó tizenhatodik napján lettek készek azzal, amit kezdtek. 18Aztán bemenének Ezekiás királyhoz s mondák néki: Megszenteltük az Úr egész házát, az egészen elégő áldozatok oltárát és szereit,

voltak az *Úr* áldozatainak tekinthetők. — *8.* A héber szöveg szerint az Úr ijesztő példa, szörnyülködés és csodálkozó felszisszenés tárgyává tette Júda és Jeruzsálem népét.

12—19. A templom megtisztítása. — *13. Eliszáfán* Mózes idejében a káátiták feje volt ; v ö. Móz. IV. 3, 30. — *15.* A tisztítást az *Úr parancsolata*, vagyis a mózesi törvény szertartási előírásai (l. Móz. II. 30, 12.) szerint hajtották végre. — *16.* A *Kedron* völgye Jeruzsálem keleti oldalán húzódott. — *17.* A tisztítást a templom udvaraival *kezdették* ; nyolc nap mulva a templomépület tisztításához láttak.

valamint a kitett kenyerek asztalát s minden eszközét, [19]s a templom egész felszerelését, melyet Ácház király megszentségtelenített uralkodása alatt, amikor vétkezett, s íme odatettük valamennyit az Úr oltára elé.

[20]Reggel aztán felkele Ezekiás király, s egybegyüjté a város valamennyi főemberét s felméne az Úr házába; [21]egyszersmind felvivének hét bikát, hét kost, hét bárányt és hét bakot bűnért való áldozatul az országért, a szenthelyért és Júdáért, s ő meghagyá a papoknak, Áron fiainak, hogy áldozzák fel őket az Úr oltárán. [22]Le is vágák a bikákat, s a papok vevék a vért, s ráönték az oltárra; levágák a kosokat is s vérüket szintén ráönték az oltárra, s levágák a bárányokat is s a vért ráönték az oltárra. [23]Odavivék a bűnért való áldozatra szánt bakokat is a király s az egész sokaság elé s rájuk tevék kezüket [24]s a papok levágák őket s vérüket ráhinték az oltárra, engesztelésül egész Izraelért, mert a király úgy rendelte, hogy egész Izraelért történjék az egészen elégő és a bűnért való áldozat. [25]Kirendelé továbbá a levitákat is az Úr házába cintányérokkal, kobzokkal s lantokkal Dávid király, Gád látnok és Nátán próféta intézkedése szerint, mert ezt parancsolta az Úr az ő prófétái által. [26]Oda is állának a leviták, kezükben Dávid hangszereivel s a papok a trombitákkal. [27]Mikor aztán Ezekiás megparancsolta, hogy mutassák be az egészen elégő áldozatokat az oltáron, s amikor bemutatták az egészen elégő áldozatokat, elkezdének dícséretet zengeni az Úrnak, trombitálni s azokon a mindenféle hangszereken játszani, amelyeket Dávid király Izraelnek készített. [28]Erre az egész tömeg leborula, s az énekesek s a trombitások végezték tisztüket, mindaddig, míg az egészen elégő áldozat be nem fejeződött. [29]Mikor aztán befejeződött az áldozat, meghajták magukat a király és mindazok, akik vele voltak, s leborulának. [30]Azt hagyá meg Ezekiás a főemberekkel

20—36. A templom újraszentelése s a hálaáldozatok bemutatása. — *22.* A hét *bikát, kost és bárányt* egészen elégő áldozatul mutatták be; a Szentírás ezeket az áldozatokat említi először, noha kétségtelen, hogy először — *23.* — a *bűnért való*, engesztelő áldozatokat mutatták be. — Az áldozatok bemutatása a mózesi törvény szertartásai szerint ment végbe. V. ö. Móz. III. 1, 1. és 4, 30. skk. — *25.* Dávid királynak tehát prófétai szó útján az *Isten* parancsolta meg a templomi énekesek és zenészek ügyének rendezését. — *30.* Dávid és Ászáf *igéin* Dávid és Ászáf zsoltárait kell értenünk.

együtt a levitáknak, hogy Dávidnak s Ászáf látnoknak igéivel dícsérjék az Urat s azok dícsérék is őt nagy örömmel s *aztán* térdet hajtának s leborulának. [31]Majd így szóla Ezekiás: Felavattátok *immár* kezeteket az Úrnak, jertek s mutassatok be vágó és dícsérő áldozatokat az Úr házában. Erre az egész sokaság vágó, dícsérő és egészen elégő áldozatokat mutata be ajtatos lélekkel. [32]A sokaság által bemutatott egészen elégő áldozatok száma a következő volt: hetven bika, száz kos és kétszáz bárány, [33]*hálaáldozatul* pedig hatszáz marhát és háromezer juhot szentelének az Úrnak. [34]Mivel pedig a papok kevesen voltak s nem győzték az egészen elégetendő áldozatok bőrét lehúzni, testvéreik, a leviták segíték őket, míg el nem végződött a dolog s meg nem szentelődtek a papok; a leviták ugyanis egyszerűbb szertartással szentelődnek meg, mint a papok, [35]és igen sok volt az egészen elégő áldozat, a békeáldozatok hája s az egészen elégő áldozatokhoz járó italáldozat. Így állították helyre a szolgálatot az Úr házában. [36]Örvendezék is Ezekiás s vele az egész nép, hogy az Úr szolgálata helyreállott, mert tetszett, hogy az hamar végbement.

30. FEJEZET.

Ezekiás ünnepélyes pászkája.

[1]Aztán elkülde Ezekiás egész Izraelhez és Júdához s levelet íra Efráimhoz és Mánásszéhoz, hogy jöjjenek el az Úr házá-

E vers tehát csak azt hangsúlyozza, hogy a leviták a dícséretet (v. ö. 27. v.) Dávid és Ászáf zsoltárainak szavaival zengették az Úrnak. — *31.* A héber szöveg nem azt mondja, hogy a nép *ajtatos lélekkel* áldozott, hanem azt, hogy akit szíve arra indított, áldozatokat mutattatott be. Itt tehát az önkéntes áldozatokról van szó; ezek számát a 32—33. v. közli. — *34—35.* E versek annak az okát adják, hogy miért kellett a levitáknak a papokat a szokásosnál jobban segíteniök. Az első ok az volt, hogy a leviták — a héber szöveg szerint — készségesebben tartottak *megszentelődést*, mint a papok. Az áldozatok bemutatásához ugyanis csak megfelelő tisztulás (= megszentelődés) után lehetett járulni; a papok közül azonban úgylátszik, többet tett tisztátalanná és egyszersmind az Úr tisztelete iránt kevésbbé fogékonnyá a bálványok tisztelete, mint a leviták közül. Így tehát kevés volt a pap. A másik ok az volt, hogy igen sok áldozatot kellett bemutatni. — *36.* A héber szövegben a vers vége így szól: . . . mert hamarosan végbement a dolog. A király tehát úgylátszik, azért örült annyira, mert az istentisztelet helyreállítása minden nehézség és ellenállás nélkül azonnal sikerült.

30. *1—12. Ezekiás előkészületei a pászka megülésére.* — *1.* A törvény értelmében az első hónap tizennegyedik napján Izraelnek fázét = pászkaáldozatot kellett bemutatni az Úrnak. V. ö. Móz.

hoz, Jeruzsálembe s készítsenek fázét az Úrnak, Izrael Istenének. [2]Tanácsot is tarta a király meg a fejedelmek s az egész gyülekezet Jeruzsálemben, s elhatározák, hogy a második hónapban tartják meg a fázét. [3]Nem tudták ugyanis megtartani a maga idejében, mert nem tartott megszentelődést elegendő pap s nem gyűlt egybe még a nép Jeruzsálemben. [4]E határozat tetszék a királynak és az egész sokaságnak. [5]Elhatározák tehát, hogy követeket küldenek egész Izraelbe Bersábétől Dánig, hogy jöjjenek el s készítsenek fázét az Úrnak, Izrael Istenének Jeruzsálemben, mert sokan nem úgy készítették, ahogy a törvény előírta. [6]El is menének a futárok a király s fejedelmei parancsára a levelekkel egész Izraelbe és Júdába, úgy, ahogy a király megparancsolta, s hirdeték: Izrael fiai, térjetek vissza az Úrhoz, Ábrahám, Izsák és Izrael Istenéhez, s akkor ő is visszatér ahhoz a maradékhoz, amely megmenekedett az asszírok királyának a kezéből. [7]Ne legyetek olyanok, mint atyáitok s testvéreitek, akik elpártoltak az Úrtól, atyáik Istenétől, miért is ő pusztulásra adta őket, miként magatok is látjátok. [8]Ne keményítsétek meg nyakatokat, miként atyáitok, adjátok kezeteket az Úrnak, s jertek el szent helyére, melyet mindörökké szentté tett, szolgáljatok az Úrnak atyáitok Istenének s akkor elfordul haragjának bosszúja tőletek. [9]Ha ugyanis ti visszatértek az Úrhoz, akkor testvéreitek s fiaitok irgalmasságot nyernek uraik előtt, kik fogságba hurcolták őket, s visszatérhetnek erre a földre, mert kegyes és jóságos az Úr, a ti Istenetek, s ő nem fordítja el arcát tőletek, ha ti visszatértek hozzá. [10]Így mentek gyorsan a futárok városról-városra, Efráim és Mánássze földén egé-

II. 12, 1. skk. — Ezekiás nemcsak a saját alattvalóit, a júdaiakat, hanem az északi ország izraelita lakóit is meghívta a fáze ünnepére. *(Efráim* és *Mánássze* az északi ország két legtekintélyesebb törzse volt.) L. 6. v. jegyz. — *2—3.* Mivel azonban az első hónapban nem lehetett megtartani a fázét, Ezekiás úgy határozott, hogy a második hónapban fogja azt megtartatni. A törvény ugyanis megengedte, hogy azok, akik az első hónapban a fáze idején tisztátalanok voltak vagy utaztak, a fázét a második hónapban tartsák meg. V. ö. Móz. IV. 9, 6—13. — *6.* Mivel Ezekiás azokhoz az izraelitákhoz beszél, akik az *asszírok királyának* (Szálmánásszárnak) a kezétől megmenekültek, úgylátszik, ebben az időben Izrael országa már az asszírok hatalmában volt. V. ö. 9. v.

szen Zábulonig, ám azok kinevették s kigúnyolták őket. [11]Mindazonáltal néhány ember Áserből, Mánásszéból és Zábulonból hajlott a szóra s eljöve Jeruzsálembe. [12]Júdában azonban az Úr keze úgy cselekvék, hogy egy szívet adott nékik, hogy teljesítsék a király s a fejedelmek parancsolata szerint az Úr szavát.

[13]Egybe is gyűle Jeruzsálembe igen sok nép, hogy megülje a kovásztalanok ünnepét, a második hónapban. [14]Azzal kezdék, hogy lerontották azokat az oltárokat, amelyek Jeruzsálemben voltak, s mindazokat, amelyeken a bálványoknak égettek jó illatot, s miután lerontották, a Kedron völgyébe veték őket. [15]Majd levágák a fázét a második hónap tizennegyedik napján s a papok s a leviták is végre megszentelődének s *felvivék* az egészen elégő áldozatokat az Úr *házába*. [16]Majd felállának rendjük szerint Mózesnek, az Isten emberének intézkedése és törvénye szerint s a papok átvevék a kiöntésre szánt vért a leviták kezéből. [17]Mivel ugyanis nagy tömeg nem tartott megszentelődést, azért a leviták vágták le a fázét azok számára, akik nem tudtak megszentelődni az Úr tiszteletére. [18]Igy Efráimból, Mánásszéból, Iszakárból és Zábulonból a nép nagy része anélkül evé meg a fázét, hogy megszentelődött volna, nem úgy, amint meg van írva, de Ezekiás könyörge értük, mondván: Könyörüljön a kegyes Úr [19]mindazokon, kik teljes szívvel keresik az Urat, atyáik Istenét, s ne tudja be nékik, hogy kevésbbé szentelődtek meg. [20]Az Úr meg is hallgatá őt s megbocsátá a népnek. [21]Igy ülék meg Izraelnek Jeruzsálemben levő fiai a kovásztalanok ün-

13—22. A pászka. — *14.* V. ö. 29, 16. s jegyz. — *15.* Feltünő, hogy a szöveg e helyütt az *egészen elégő áldozatok*ról beszél, noha a *fázét*, vagyis a pászkabárányt nem égették el egészen. A megfelelő héber szó azonban tulajdonképen inkább csak az oltárra kerülő áldozatot jelenti s így talán itt a pászkaáldozatra vonatkozik. A pászkaáldozat egy részét ugyanis elégették az oltáron. — *16—17.* A vért tulajdonképen a családfőnek kellett volna odavinnie a paphoz; mivel azonban sokan nem tartották meg a kellő megszentelődést, a bárányt ezek számára a leviták vágták le s a vért is ők adták a pap kezébe. Az áldozati vér bemutatása volt ugyanis az áldozati cselekmény egyik legfőbb része; igaz ugyan, hogy megszentelődés nélkül az áldozati állat húsát sem lett volna szabad elkölteni, de ez mindenesetre kisebb hibának számított, mint az áldozati vérnek tisztátalan állapotban való bemutatása. A nép bűnéért egyébként Ezekiás külön is kérte az Úr bocsánatát.

nepét hét napon át nagy örvendezéssel, miközben napról-napra dícsérék az Urat a leviták és a papok a tisztüknek megfelelő hangszerekkel, [22]miért is Ezekiás szíves szókat intéze mindazokhoz a levitákhoz, akik helyes értelemmel voltak az Úr iránt. Igy evének az ünnep hét napján át, miközben *egyre* vágták a békeáldozatokat s dícsérték az Urat, atyáik Istenét.

[23]Elhatározá azonban az egész sokaság, hogy további hét napig is ünnepel s azt meg is cselekvé nagy örömmel. [24]Ezekiás, Júda királya ugyanis ezer bikát és hétezer juhot ada a sokaságnak, a fejedelmek pedig ezer bikát s tízezer juhot adának a népnek, s a papok közül igen nagy sokaság szentelé meg magát. [25]Vigasság fogá el azért Júdának, a papoknak s a levitáknak meg az Izraelből jött egész sokaságnak, valamint az Izrael földéről való meg a Júdában lakó idegeneknek egész tömegét, [26]s olyan nagy ünnepség volt Jeruzsálemben, amilyen nem volt abban a városban Salamonnak, Izrael királyának, Dávid fiának, napjai óta. [27]Végül felállának a papok és a leviták s megáldák a népet, s szavuk meghallgatásra találá s imádságuk felhata az ég szent lakóhelyére.

31. FEJEZET.

Ezekiás intézkedései a bálványimádás ellen s az igaz Isten tisztelete ügyében.

[1]Mikor aztán ez annak rendje s módja szerint végbement, kiméne egész Izrael, mely Júda városaiban volt, s összetöré a bálványszobrokat, kivágá a berkeket, lerombolá a magaslatokat, lerontá az oltárokat nemcsak egész Júdában és Benjáminban, hanem Efráimban és Mánásszéban is, míg csak teljesen fel nem dúlta őket. Aztán Izrael fiai valamennyien visszatérének birtokaikra és városaikba.

V. ö. 18. v. — *22.* Ezekiás elismerő szavakat *intézett* a buzgó s szolgálatukban kitünő levitákhoz.

23—27. Az ünnep meghosszabbítása s befejezése. — *27.* A héber szövegek túlnyomó része szerint a népet nem a papok *és* a leviták, hanem a levita-papok, vagyis a Lévi törzséből származó, tehát törvényes papok áldották meg. Imádságuk a héber szöveg szerint felhatott a mennybe, (az Úr) *szentséges lakóhelyére.*

31. *1. A törvénytelen és bálványozó istentisztelet megszüntetése.* A *bálványszobrokon* a másszebákat, a *berkeken* az áserákat kell értenünk ; (l. róluk Kir. IV. 14, 14. sk. jegyz.) ezek tehát a bálványimádás eszközei voltak. A *magaslatokon* (többnyire) az igaz Istent tisztelték, de a törvénnyel ellenkező módon.

[2]Ezekiás aztán kirendelé a papi és a levitacsoportokat osztályaik szerint, kit-kit a maga tisztébe, mind a papokat tudniillik, mind a levitákat, az egészen elégő áldozatokhoz és a békeáldozatokhoz, hogy szolgáljanak, dícséretet zengedezzenek s énekeljenek az Úr táborának kapuiban. [3]A király *úgy rendelé*, hogy az ő jövedelméből mutassák be az egészen elégő áldozatokat, reggel és este, szombat napokon, a hónapok első napján s az egyéb ünnepeken, amint meg van írva Mózes törvényében. [4]Azt is meghagyá, hogy a Jeruzsálemben lakó nép adja meg a papoknak s a levitáknak járandóságukat, hogy az Úr törvényének szolgálhassanak. [5]Mikor ez a sokaság füléhez jutott, Izrael fiai bőségesen megadák a zsengét a gabonából, a borból, az olajból s a mézből, s beszolgáltaták a tizedet mindabból, amit a föld terem, [6]s Izrael és Júda ama fiai is, kik Júda városaiban laktak, megvivék a tizedet a marhából s a juhból s a tizedet azokból a szentelt dolgokból, amelyeket az Úrnak, az ő Istenüknek felajánlottak. Mikor mindezt elvitték, számos garmadába tevék. [7]A harmadik hónapban rakták le az első garmadákat, s a hetedik hónapban az utolsókat. [8]Mikor aztán Ezekiás és fejedelmei odamentek, láták a garmadákat s áldák az Urat s Izrael népét. [9]Megkérdezé azonban Ezekiás a papokat s a levitákat, miért hever ott annyi garmada? [10]Felelé és mondá néki Ázáriás, a Szádok törzsökéből való főpap: Mióta elkezdték hozni a zsengét az Úr házába, *mindig* jóllakásig ettünk *belőle* s *mégis* sok maradt, mert az Úr megáldotta népét: a maradvány tömege az, amit látsz.[11]Erre

2—21. A törvényes istentiszteleti rend helyreállítása s a papi jövedelmek rendezése. — *2. Az Úr táborán* e helyütt a templomot kell értenünk. — *3.* A törvény által megszabott, hivatalos áldozatok (v. ö. Móz. IV. 28. és 29.) bemutatásának költségeit tehát a király a sajátjából fedezte. — *4.* A papok s a leviták a nekik járó áldozati részekből, a tizedekből s a zsengékből éltek; ezek voltak a papok s a leviták *járandóságai*. V. ö. köv. vers. — *5. Izrael fiain* itt Jeruzsálem lakóit, a következő versben a vidéki városok lakóit kell értenünk. — *6.* Az *Úrnak szentelt dolgok*ból bizonyos részek a papságot illették; ezeket a részeket a Szentírás itt *tizedek*nek mondja, noha a szó szoros értelmében ezek nem voltak tizedek. Az sem lehetetlen azonban, hogy a tizedek szó itt másolási hiba folytán került a szövegbe. — *7.* A járandóságok beszolgáltatását a nép a *harmadik hónapban*, vagyis az aratás után kezdette s a *hetedik hónapban*, vagyis a termés teljes betakarításáig folytatta. — *9.* Ezekiás aziránt érdeklődött, hogy miként lehet az,

Ezekiás megparancsolá, hogy csináljanak raktárakat az Úr házában. Mikor ezeket megcsinálták, [12]bevivék mind a zsengéket, mind a tizedeket s a fogadalmi ajándékokat hűségesen. Ezeknek a gondviselője Koneniás levita, másodfelügyelője Semei, a testvére volt; [13]utána következkezék Jáhiel, Ázáriás, Náhát, Ászáel, Jerimót, Józábád, Eliel, Jeszmákiás, Máhát, Bánájás, kik Koneniásnak és testvérének, Semeinek a felügyelete alatt sáfárkodtak Ezekiás királynak és Ázáriásnak, az Isten háza főpapjának parancsolatából, akikhez minden tartozott. [14]Kóré levita, Jemna fia, a keleti kapu ajtónállója, az Úrnak önként hozott *ajándékokra*, az áldozati adományokra s a szentségessé szentelt dolgokra ügyelt fel. [15]Az ő fennhatósága alatt állottak Éden, Benjámin, Jesue, Semejás, Ámáriás és Sekeniás a papok városaiban, hogy hűségesen osztogassák a járandóságokat testvéreiknek, mind a kicsiknek, mind a nagyoknak, [16]kivéve a három esztendősnél idősebb férfiakat, mindazokat, akik az Úr templomába jöttek s mindazt, ami a napi szolgálatban és rendtartásban előfordult, osztályaik szerint *ellátták;* [17]a papoknak, családjaik szerint, a húsz esztendősnél idősebb levitáknak tisztük s osztályaik szerint, [18]valamint az egész sokaságnak, mind a feleségeknek, mind mindkét nemű gyermekeiknek hűségesen juttat-

hogy olyan nagy a készlet. — A *12.* vers a készletek főfelügyelőit, a *13.* vers a készletek felügyelőit sorolja fel. — E szavak: *akikhez minden tartozott* a héber szövegben nem fordulnak elő. — *14.* A héber szöveg így szól: Kóre levita, Jimna fia, a keleti ajtónálló, azokra az adományokra ügyelt fel, amelyeket önként ajándékoztak az Úrnak, az ő kötelessége volt az Úrnak szánt adományok (= terumák) s a szentséges részek kiosztása. — Utóbbiakon a békeáldozatokból a papoknak juttatott adományokat, illetőleg a bűn, vétek és eledeláldozatokból a papoknak járó részeket kell értenünk. — *15.* Azokat a járandóságokat, amelyeket a törvény rendelkezései értelmében nem kellett a szenthelyen elkölteni, elküldték a vidéki városokban időző, szolgálaton kívül álló levitáknak s papoknak. — *16.* Természetesen nem küldték el ezeket azoknak, akik épen sorosak voltak s az Úr templomában szolgáltak; ezek úgylátszik, *háromesztendős*nél idősebb fiaikat rendesen magukkal vitték a templomba. (E vers értelme különben bizonytalan.) — A *17.* vers a héber szövegben úgylátszik, közbevetett megjegyzés s azt mondja, hogy a papokat családjuk szerint, a húsz esztendősnél idősebb levitákat pedig tisztük s beosztásuk szerint vették fel a jegyzékekbe. — *18.* Ez a vers valószínűleg a *15.* versben megkezdett mondatot folytatja: a járandóságokból nemcsak a papok s a leviták, hanem feleségeik is megkapták

tak a szent étkekből. [19]Áron fiainak is voltak megbízott férfiaik szántóikon s az egyes városokhoz tartozó legelőiken, kik a papok s a leviták egész férfinemzetségének a járandóságokat kiosztották. [20]Megcselekvé tehát Ezekiás mindazt, amit mondottunk, egész Júdában, s azt cselekvé, ami jó, helyes és igaz volt az Úr, az ő Istene előtt [21]az Úr háza szolgálatának minden dolgában a törvény és a szertartások szerint s egész szívéből keresé Istenét. Igy cselekvék és szerencsés volt.

32. FEJEZET.

Ezekiás csodálatos szabadulása az asszíroktól, bűne, bűnbánata, gazdagsága, halála.

[1]E dolgok és igazságos *cselekedetek* után eljöve Szennácheríb, az asszírok királya s bevonula Júdába s ostrom alá vevé a megerősített városokat, mert el akarta őket foglalni. [2]Mikor ezt Ezekiás látta, azt tudniillik, hogy Szennácheríb eljött s a harc egész heve Jeruzsálem ellen fordul, [3]tanácsot tarta fejedelmeivel s legvitézebb embereivel, hogy betömik a városon kívül levő forrásokat. Mikor ezt valamennyiük véleménye helyeselte, [4]igen nagy sokaságot gyüjte egybe s betömék az összes forrásokat s azt a patakot, amely ama vidék közepén folyt, mondván: Ha eljönnek az asszírok királyai, ne találjanak elegendő vizet. [5]Majd serényen nekiláta s felépíté az egész megromlott várfalat s tornyokat emele reája, kívül pedig még egy várfalat *húzata* s megújítá a Mellót a Dávidvárosban. Aztán mindenféle fegyvert s pajzsot szerze, [6]hadvezéreket állíta a sereg élére s egybehívá valamennyiüket a város kapujánál levő térségre s szívükre beszéle mondván: [7]Férfiasan járjatok el, s legyetek erős, ne féljetek s ne csüggedjetek el a babilóniai király előtt s az egész sereg előtt, mely vele van, mert velünk nagyobb van, mint vele. [8]Vele van karja, de velünk van az Úr, a mi Istenünk, hogy segítsen rajtunk és harcoljon harcainkat. Megnyugodék a nép Ezekiás beszédében, mely a júdeai király szájából hangzott.

[9]Ezután Szennácheríb, az asszírok királya, ostrom alá vevé Lákist s egész hadával Lákis ellen vonult, s követeket küldött Ezekiás júdeai királyhoz és az egész Júdában levő népnek, mondván: [10]Igy szól Szennácheríb, az asszírok királya: Kire támaszkodtok, hogy ostrom alatt maradtok Jeruzsálemben? [11]Nem csal-e meg titeket Ezekiás, hogy halálra adjon titeket éhségben és szomjuságban, midőn azt mondja: Az Úr, a mi Istenünk megszabadít minket az asszírok királyának kezéből? [12]Nem ő-e az, kinek magaslatait és oltárait elvevé Ezekiás, s azt mondá Júdának és Jeruzsálemnek: Egy oltár előtt imádjátok és égessetek rajta áldozatokat? [13]Nem tudjátok-e, mit cselekedtem én és atyáim a népekkel, mindazon országok lakosaival? Vajjon megszabadíthatták-e az országok istenei az ő földjüket az én kezemből? [14]Kik közt volt az összes pogány országok közt, kiket atyáim elpusztítottak, olyan isten, ki megszabadíthatta volna az ő népét az én kezemből, hogy a ti istenetek megszabadíthasson titeket az én kezemből? [15]Most tehát ne csaljon meg Ezekiás titeket, ne rábeszéljen titeket ilyenekre, ne higyjetek neki, mert ha egy nemzet vagy ország istene sem szabadította meg az ő népét az én kezemből és atyáim kezéből, mennyivel kevésbé szabadítja meg a ti istenetek az ő népét az én kezemből? [16]Sőt még inkább szólottak az Úr Istene ellen és az ő szolgája, Ezekiás ellen. [17]Levelet is irt Szennácheríb, az asszírok királya, az Úr Istene ellen szólva és az ő szolgája, Ezekiás ellen mondva: Mint a pogány országok népeinek istenei nem szabadították meg az ő népüket az én kezemből, úgy nem szabadítja meg Ezekiás istene az ő népét az én kezemből. [18]Kiáltának pedig nagy hangon a zsidó nyelvet beszélő Jeruzsálem falán levő nép ellen, hogy megijesszék és megrémítsék, hogy elfoglalhassák a várost. [19]Jeruzsálem Istenéről is úgy szólottak, mint a földön levő népek istenei, az emberek kezének munkái felől.

[20]Ezekiás király és Izaiás próféta, Amós fia, imádkozának ezért az égnek felkiáltásával. [21]Az Úr pedig küldött egy angyalt, ki elpusztítá az asszírok királyának minden hadi népét, vezéreit és hadnagyait. Ez visszatért szégyenkezve országába, s midőn istenének házába ment, ott fiai közül néhányan fegyverrel megölték. [22]Igy szabadítá meg az Úr Ezekiást és Jeruzsálem lakosait Szennácheríb, az asszírok királya kezéből és minden ellenségtől, s vigasztalá őket mindenfelől. [23]Sokan hoztak ajándékokat Jeruzsálembe az Úrnak és drága ajándékokat Ezekiás júdeai királynak, ki azután dicsőségben részesült minden pogány nemzet előtt.

[24]Ezekiás ezen napokban betegségben halálra lőn, imádkozék az Úrhoz, ki szólt hozzá és csodát tőn vele. [25]De Ezekiás nem viszonzá a neki tett jótéteményt, mert felfuvalkodott szíve, s Isten haragja reá, Júdára és Jeruzsálemre támada. [26]Ezekiás azonban megbánta felfuvalkodott szívét, ő és Jeruzsálem lakosai, s nem jött Ezekiás idejében az Úr haragja reá. [27]Ezekiásnak igen nagy gazdagsága és dicsősége volt, kincsei számára ezüstöt, aranyat, drágakövet, illatszereket, pajzsokat és minden drága edényt szerzett, [28]magtárakat gabonának, bornak és olajnak, istállókat minden állatnak, s ólakat a nyájaknak. [29]Városokat is épített, mert igen sok juha és szarvasmarhája volt, mert Isten igen sok vagyont adott neki. [30]Ezekiás volt az, ki elzárta a Gihon felső vizfolyását s egyenesen lefelé vezette a Dávid-városának nyugati oldalára. Ezekiás mindenben szerencsés volt, amit cselekedett. [31]Midőn pedig követek jöttek hozzá Babilóniából, kik a földön történt csodás dolgok felől kérdezősködtek, Isten elhagyá őt, hogy megkísértse, s megismerje mindazt, ami szívében volt.

[32]Ezekiás egyéb dolgai és jótettei Izaiás próféta, Amós fia látomásában, a júdeai és izraeli királyok könyvében vannak megírva. [33]Elaludt Ezekiás atyáival és eltemették a Dávid fiainak sírjai felső részén, s egész Júda és Jeruzsálem lakosai megtisztelték halálakor. Helyette fia, Manasses uralkodott.

részüket. — *19.* Nemcsak a templomi járandóságokat, hanem a papi (levita) városokhoz tartozó mezők termését is az igazságnak megfelelőleg osztották ki az arra jogosultak között. (Mások szerint e vers azt mondja, hogy nemcsak a városokban, hanem a városokhoz tartozó mezőkön lakó papok és leviták is megkapták templomi járandóságukat.)

32. *1—8. Ezekiás intézkedései Szennácherib közeledtének hírére.* V. ö. Kir. IV. 18, 13. skk. s jegyz. 20, 20. Izaiás 22, 8. skk; 36, 1. skk. — *3—4.* A héber szöveg nem annyira a források *betöméséről*, mint inkább betakarásáról beszél; Ezekiás ugyanis csak betakartatta, beboltoztatta a Gihon *patak* forrásait s a vizet földalatti csatornán a városba vezettette. V. ö. 30. v. és Kir. IV. 20, 20. jegyz. — *5.* A második várfal a város északi részén, a régi várfalon kívül fekvő új városrész védelmére készült; lehet, hogy e falat Ezekiás csak kijavíttatta vagy kiépíttette, mert e várfal

sek! Ne féljetek s ne rettegjetek az asszírok királyától s a vele levő egész sokaságától, mert sokkal többen vannak mivelünk, mint ővele. 8Ővele ugyanis testi erő van, velünk azonban az Úr, a mi Istenünk, aki a mi segítőnk s harcol érettünk. Ezekiásnak, Júda királyának e szavaira megbátorodék a nép.

9Mikor ez megtörtént, Szennácheríb, az asszírok királya, elküldé szolgáit Jeruzsálembe (ő maga ugyanis egész seregével Lákist ostromolta) Ezekiáshoz, Júda királyához s a városban levő egész néphez, ezzel az üzenettel: 10Ezt üzeni Szennácheríb, az asszírok királya: Kiben bíztok, hogy Jeruzsálemben maradtok az ostrom *idejében?* 11Talán bizony Ezekiás rászedett titeket, hogy éhen s szomjan veszítsen azt állítva, hogy az Úr, a ti Istenetek, majd megszabadít titeket az asszírok királyának a kezéből? 12Hát nem Ezekiás-e az, aki leromboltatta az Ő magaslatait s oltárait s azt parancsolta s mondotta Júdának és Jeruzsálemnek: Egy oltár előtt imádkozzatok s azon égessetek jó illatot. 13Nem tudjátok-e, mit míveltem én s atyáim a föld valamennyi népével? Vajjon meg tudták-e szabadítani a nemzeteknek s az összes országoknak istenei országukat az én kezemtől? 14Ki tudta az atyáim által elpusztított nemzetek valamennyi istenei közül megmenteni népét kezemtől, hogy épen a ti Istenetek tudna titeket megmenteni e kéztől? 15Ne szedjen hát rá titeket Ezekiás s ne szédítsen meg hamis beszéddel, s ne higgyetek neki! Ha ugyanis semilyen nemzet vagy ország istene sem tudta megszabadítani népét kezemtől, s atyáim kezétől, akkor a ti Istenetek sem tud majd megmenteni titeket az én kezemből. 16Sok egyebet is beszélének szolgái az Úr Isten és szolgája, Ezekiás ellen, 17sőt leveleket is íra, tele az Úr, Izrael Istene ellen való káromlással, s szólva ellene: Amint a többi nemzet istenei nem tudták megszabadítani népüket kezemből, úgy Ezekiás Istene sem fogja tudni megszabadítani népét e kézből! 18Hozzá nagy lármával, zsidó nyelven odakiáltata a jeruzsálemi várfalon tartózkodó nép felé, hogy meg-

úgylátszik, már Ezekiás előtt is megvolt. V. ö. Izaiás 22, 1. — A *Mellőről* l. Krón. I. 11, 8.

9—19. Szennácheríb követeinek istenkáromló fenyegetései. Ugyan-

rémítse őket s elfoglalhassa a várost. 19Igy beszéle Jeruzsálem Istene ellen, úgy, mint a föld népeinek emberi kezek alkotta istenei ellen.

20Erre Ezekiás király és Izaiás próféta, Ámosz fia, könyörgének s az éghez kiáltának e káromlás miatt. 21Erre az Úr elküldé egy angyalt, s az megveré az asszír király seregének valamennyi vitéz és harcos emberét és vezérét. Erre ő gyalázattal visszatére országába. Mikor aztán bement istene házába, tulajdon ágyékából származó fiai karddal megölék. 22Igy szabadítá meg az Úr Ezekiást s Jeruzsálem lakóit az asszírok királyának, Szennácheríbnek a kezéből s mindenkinek a kezéből s nyugalmat ada nekik köröskörül *mindenfelől*. 23Erre sokan ajándékokat és áldozatokat hozának Jeruzsálembe az Úrnak s ajándékokat Ezekiásnak, Júda királyának s ő aztán dicső lőn valamennyi nemzet előtt.

24Azokban a napokban halálosan megbetegedék Ezekiás, de az Úrhoz könyörge s az meghallgatá őt s csodajelet ada neki.

25Ő azonban nem viszonozá a kapott jótéteményt, mert felfuvalkodott a szíve. Ezért aztán felgerjede ellene, Júda ellen és Jeruzsálem ellen az *Úr* haragja. 26Később azonban megalázá magát szíve felfuvalkodottságáért Jeruzsálem lakosaival együtt s azért nem Ezekiás idejében jöve reájuk az Úr haragja.

27Ezekiás igen gazdag és híres volt, s temérdek kincset, ezüstöt, aranyat, drágakövet, illatszert, mindenféle fegyvert s nagyértékű edényt gyüjte magának. 28Gabona-, bor- és olajraktárakat, mindenféle baromistállókat,

ezt Kir. IV. 18, 17—36. sokkal részletesebben beszéli el. Magyarázatát l. ott.

20—23. Ezekiás és Izaiás imádságára az Úr megmenti Jeruzsálemet a veszedelemtől. — *20.* V. ö. Kir. IV. 19, 14—19; Izaiás 37, 15. skk. — *21.* V. ö. Kir. IV. 19, 35. skk. s a hozzátartozó jegyz. — *23.* A héber szöveg az *áldozatokról* nem beszél.

24. Ezekiás betegsége. Erről részletesebben Kir. IV. 20, 1—11. és Izaiás 38, 1. skk. beszél.

25—26. Ezekiás felfuvalkodása s megalázkodása. — *25.* A Szentírás itt nyilván arra céloz, hogy Ezekiás a babiloni király követeinek megmutogatta kincseit s drágaságait. V. ö. Kir. IV. 20, 12—15. — *26.* Büszkeségéért az Úr megjövendöltette, hogy Ezekiás kincsei Bábelbe kerülnek (v. ö. Kir. IV. 20, 16. skk.); mivel azonban Ezekiás megalázkodott az Úr előtt, a jövendölés nem az ő életében ment teljesedésbe.

27—29. Ezekiás gazdagsága. — *27. Fegyver* helyett a héber szöveg pajzsról beszél.

juhaklokat [29]és városokat *is* építe magának. Igen sok juhnyája és számtalan marhacsordája volt ugyanis, mert az Úr igen sok jószágot adott neki.

[30]Ezekiás volt az, aki betömette a Gihon vizeinek felső forrását s azokat levezettette a Dávid-város nyugati részére. Minden munkájában szerencsésen végrehajtotta azt, amit akart.

[31]Mindazonáltal, amikor a babiloni fejedelmek követeket küldtek hozzá, hogy megkérdezzék őt ama csoda felől, amely az országban történt, elhagyá őt az Isten, hogy próbára tegye s ismeretes legyen mindaz, ami a szívében volt.

[32]Ezekiás többi dolgai és jócselekedetei meg vannak írva Izaiás prófétának, Ámosz fiának látomásában, meg Júda és Izrael királyainak könyvében. [33]Mikor aztán Ezekiás aludni tért atyáihoz, eltemeték őt Dávid fiainak sírjai felett, s egész Júda s Jeruzsálem valamennyi lakója gyászünnepséget tarta felette. Fia, Mánásse lőn a király helyette.

33. FEJEZET.

Mánásse és Ámon, Júda tizennegyedik és tizenötödik királya.

[1]Tizenkét esztendős volt Mánásse, amikor uralkodni kezdett s ötvenöt esztendeig uralkodott Jeruzsálemben.

[2]Azt cselekvé, ami gonosz az Úr előtt, ama nemzetek undokságai szerint, amelyeket kiűzött az Úr Izrael fiai elől. [3]Ismét felépíté a magaslatokat, amelyeket atyja, Ezekiás leromboltatott, oltárokat emele a Bááloknak, berkeket csináltata, s imádá s tisztelé az ég egész seregét. [4]Oltárokat építtete az Úr házában is, pedig arról azt mondotta az Úr: Jeruzsálemben lesz az én nevem mindörökké, — [5]az

30. Ezekiás vízvezetéke. L. 3. v. jegyz.

31. Ezekiás próbára tétele. — *31.* A héber szöveg értelme nem ellentétet alkot az utolsó mondattal, hanem inkább megvilágítja azt; Ezekiás t. i. abban is szerencsés volt, hogy bár a *próbát* nem állta meg, az Úr bűnbánatra adott neki módot s alkalmat. A *csoda*, amelyről szó van, valószínűleg a napóra árnyékának visszatérése volt. V. ö. Kir. IV. 20, 9.

32. Ezekiás többi dolgai, halála, temetése, utóda. — *33.* A királyi sírbolt úgylátszik, már tele volt s azért Ezekiást (s utódait) a *sír*bolt *felett*, valamely a sírboltnál magasabban fekvő helyen temették el. — A *gyászünnepségen* nyilván illatszerek égetését kell értenünk. V. ö. 16, 14. jegyz.

33. *1. MÁNÁSSZE, Júda tizennegyedik királya.* (Kr. e. 693—639?) V. ö. Kir. IV. 21, 1.

2—9. Mánásse gonosz uralkodása. V. ö. Kir. IV. 21, 2—9. s a hozzátartozó jegyz.

ég egész seregének *tiszteletére* építteté őket, az Úr házának mindkét udvarán. [6]Fiait átviteté a tűzön, Ennom fiának völgyében, álmokra adott, jóslást űzött, varázslással foglalkozott, varázslókat és bűbájosokat tartott maga mellett és sok olyasmit tett, ami gonosz az Úr előtt, hogy bosszantsa őt. [7]Faragott és öntött jelképet is helyeze az Isten házába, pedig arról azt ígérte és mondotta az Isten Dávidnak s fiának, Salamonnak : Ebbe a házba és e Jeruzsálembe, melyet kiválasztottam magamnak Izrael valamennyi törzséből, fogom elhelyezni nevemet mindörökre, [8]s nem mozdítom el Izrael lábát arról a földről, amelyet atyáiknak adtam, feltéve, hogy gondosan megcselekszik azt, amit Mózes által meghagytam nekik, minden törvényt, szertartást és rendeletet. [9]Igy csábítá el Mánásse Júdát és Jeruzsálem lakóit arra, hogy még gonoszabbul cselekedjenek, mint mindazok a nemzetek, amelyeket az Úr kiűzött Izrael fiainak színe elől.

[10]Az Úr szóla is hozzá és népéhez, de nem akarák meghallgatni. [11]Ezért aztán rájuk hozá az asszírok királyának hadvezéreit s azok elfogák Mánásszét s láncba-bilincsbe verve elvivék Babilonba.

[12]Ő azonban szorongatásában az Úrhoz, az ő Istenéhez imádkozék s nagy bűnbánatot tarta atyái Istene előtt, [13]s esdekle előtte s állhatatosan könyörge, úgy, hogy Ő meghallgatá könyörgését s visszaviteté Jeruzsálembe, országába. Ekkor Mánassze elismeré, hogy az Úr az Isten.

[14]Aztán falat építtete a Dávid-városon kívül, a Gíhontól nyugatra, a völgyben, a Halkapu bejárójától fogva köröskörül az Ófelig s azt igen magasra felhúzatá. Majd hadvezéreket állíta Júda valamennyi megerősített városába [15]s eltávolítá az

10—11. Mánásse bűnhődése. — *11.* A héber szöveg szerint az asszírok Mánásszét horoggal megfogták s kettős láncba verve Bábelbe vitték. Horoggal (= orrkarikával) a régiek a vadállatokat vezették, de van olyan kép is, amelyen a diadalmas (asszír) király orrkarikával húzza maga után legyőzött ellenfelét ; mindazonáltal a Szentírás szavait itt nem kell okvetlenül szószerinti értelemben vennünk.

12—13. Mánásse bűnbánata s szabadulása.

14—17. Mánásse jámbor uralkodása. — *14.* E fal irányát ma már nem tudjuk biztosan megállapítani. Egyesek szerint a város délkeleti részétől északkeleti irányban a város északi kapujáig húzódott ; mások szerint a fal a város nyugati oldalán haladt észak, majd kelet felé. Sokan azt tartják, hogy Mánásse csak kijavíttatta (nem építtette) ezt a falat.

idegen isteneket s a bálványképet az Úr házából, az oltárokat pedig, amelyeket az Úr házának hegyén és Jeruzsálemben állíttatott, mind kiveté a városon kívülre. 16Megújítá továbbá az Úr oltárát s vágó-, béke- és dícsérőáldozatokat mutata be rajta, s meghagyá Júdának, hogy az Úrnak, Izrael Istenének szolgáljon. 17Ám a nép még *továbbra* is a magaslatokon áldozott az Úrnak, az ő Istenének.

18Mánásse többi dolgai, könyörgése az ő Istenéhez, meg azoknak a látnokoknak a szavai, akik az Úr, Izrael Istenének nevében szóltak neki, meg vannak írva Izrael királyainak dolgai között. 19Imádsága és meghallgatása, valamennyi vétke és bűne, meg azok a helyek, amelyeken magaslatokat építtete s berkeket és szobrokat készíttete, mielőtt bűnbánatot tartott, fel vannak jegyezve Hózáj beszédeiben. 20Mikor aztán Mánásse aludni tért atyáihoz, eltemeték házában s fia, Ámon lőn a király helyette.

21Huszonkét esztendős volt Ámon, amikor uralkodni kezdett s két esztendeig uralkodék Jeruzsálemben.

22Azt cselekvé, ami gonosz az Úr színe előtt, úgy, ahogy atyja, Mánásse cselekedett. Valamennyi bálványnak, amelyet Mánásse készíttetett, áldozott és szolgált, 23sőt nem is alázá meg magát az Úr színe előtt, miként atyja, Mánásse megalázta magát, hanem sokkal nagyobb bűnöket követe el.

24Végül szolgái összeesküvének ellene s megölék házában. 25Erre a nép többi sokasága levágá azokat, akik Ámont megölték, s fiát, Jósiást tevé meg királlyá helyette.

34. FEJEZET.

Jósiás, Júda tizenhatodik királya.

1Nyolc esztendős volt Jósiás, amikor uralkodni kezdett s harmincegy esztendeig uralkodék Jeruzsálemben.

2Azt cselekvé, ami helyes volt az Úr színe előtt, s atyjának, Dávidnak út-

18—20. Mánásse többi dolgai, halála, temetése, utóda. V. ö. Kir. IV. 21, 17. sk.

21. ÁMON, Júda tizenötödik királya. (Kr. e. 639—638?) L. Kir. IV. 21, 19.

22—23. Ámon gonosz uralkodása. L. Kir. IV. 21, 20—21.

24—25. Ámon halála, utóda. L. Kir. IV. 21, 22—26.

34. *1. JOSIÁS, Júda tizenhatodik királya.* (Kr. e. 638—608?) V. ö. Kir. IV. 22, 1.

2. Jósiás jámbor uralkodása. V. ö. Kir. IV. 22, 2.

jain jára : nem tére le sem jobbra, sem balra.

[3]Uralkodásának nyolcadik esztendejében, még gyermekkorában, elkezdé keresni atyjának, Dávidnak Istenét s az uralkodásának megkezdését követő tizenkettedik esztendőben megtisztítá Júdát és Jeruzsálemet a magaslatoktól, a berkektől, a bálványoktól s a faragott képektől. [4]Leronták előtte a Báálok oltárait, ledönték a reájuk helyezett bálványokat, kivágatá és összetöreté a berkeket s a faragott képeket, s darabjaikat azoknak a sírjára hányatá, akik áldoztak nekik. [5]Ezenkívül elégeté a papok csontjait a bálványoltárokon, megtisztítá Júdát és Jeruzsálemet, [6]sőt még Mánássze, Efráim, Simeon és Neftáli városaiban is felforgatá mindezeket. [7]Mikor aztán feldúlta az oltárokat s a berkeket s darabokra zúzta a faragott képeket, s lerontott minden bálványtemplomot Izrael egész földén, visszatére Jeruzsálembe.

[8]Uralkodásának tizennyolcadik esztendejében pedig, amikor már megtisztította az országot és az Úr templomát, elküldé Sáfánt, Eszeliás fiát, meg Máásziát, a város parancsnokát, meg Johát, Jóácház fiát, a jegyzőt, hogy javítsák ki az Úrnak, az ő Istenének házát. [9]Azok el is menének Helkiás főpaphoz, átvevék tőle azt a pénzt, amely az Úr házában befolyt s a leviták meg az ajtónállók Mánásszétól, Efráimtól, s Izrael egész maradékától, meg egész Júdától, Benjámintól s Jeruzsálem lakóitól gyüjtöttek, [10]s átadák azok kezébe, akik az Úr házában a munkások felügyelői voltak, hogy javítsák ki a templomot s hozzák helyre mindazt, ami rossz. [11]Érre azok kiadák azt a mesterembereknek s a kőműveseknek, hogy vásároljanak *rajta*

3—7. Jósiás kiirtja a bálványimádást Júdában s Izrael városaiban. Ezt a Királyok könyve nem mondja el ; szerinte ugyanis Jósiás a törvény könyvének megtalálása után szállt szembe a bálványimádással. (V. ö. Kir. IV. 23, 4. skk.) Ez azonban nem zárja ki azt, amit a Szentírás chelyütt mond el, annál kevésbbé, mert valószínű, hogy a Szentírás itt sok dolgot csak összefoglalólag beszél el. — *3.* Uralkodásának *nyolcadik* esztendejében Jósiás tizenhat esztendős volt. — *Berkek* helyett a héber szöveg az aserákról beszél ; l. róluk Kir. III. 14, 14. jegyz. A héber szöveg a *faragott képeken* kívül az öntött képeket is említi. — *4. Bálványok* helyett itt a héber szöveg a naposzlopokról szól ; v. ö. 14, 5. — *5.* A *csontok* elégetése tisztátalanokká, tehát használhatatlanokká tette az oltárokat. — *6. Simeon* törzse vallásilag Izraelhez szított. V. ö. 15, 9. — *7. Bálványtemplomok* helyett a héber szövegben a naposzlopokról van szó.

köveket a kőbányákból, meg fát az épület összefogására, s azoknak a helyiségeknek a begerendázására, amelyeket Júda királyai tönkre juttattak. [12]Azok hűségesen mindent el is végezének. A munkások felügyelői voltak : Jáhát és Ábdiás, Merári fiai közül, *továbbá* Zakariás és Mosollám Káát fiai közül ; ezek szorgalmazták a munkát : valamennyien zeneértő leviták voltak. [13]Azokra, akik a különféle célokra szükséges terheket hordták, levita íródeákok s ajtónálló tisztek ügyeltek fel.

[14]Mikor pedig kihozták azt a pénzt, amely az Úr templomában befolyt, Helkiás pap megtalálá az Úr Mózes által *adott* törvényének könyvét. [15]Mondá azért Sáfán íródeáknak : Megtaláltam a törvénykönyvet az Úr házában. Azzal átadá neki. [16]Erre ő bevivé a könyvet a királyhoz, s jelenté neki mondván : Mindaz, amivel megbíztad szolgáidat, íme teljesül. [17]Azt a pénzt, amely az Úr házában volt, megszámlálták s átadták a mesteremberek s a különféle mívesek felügyelőinek. [18]Azonkívül Helkiás pap átadta nekem ezt a könyvet.

Mikor ezt a király előtt olvasta [19]s az a törvény szavait hallotta, megszaggatá ruháit [20]s parancsot ada Helkiásnak, meg Áhikámnak, Sáfán fiának, meg Ábdonnak, Míka fiának, meg Sáfán íródeáknak meg Aszáának, a király szolgájának, mondván: [21]Menjetek, *kérjetek tanácsot* az Úrtól reám s Izrael megmaradt részére meg Júdára vonatkozólag e megtalált könyv valamennyi igéje dolgában, mert az Úr nagy haragja szállott reánk azért, hogy atyáink nem tartották meg az Úr igéit s nem teljesítették mindazt, ami e könyvben írva vagyon.

[22]El is méne Helkiás s azok, akiket a király vele küldött, Holda prófétaasz-

8—13. Jósiás elrendeli az Úr templomának kijavítását. V. ö. Kir. IV. 22, 3—10. — *12—13.* Az e helyütt kissé bizonytalan héber szöveg úgylátszik, azt mondja, hogy a zeneértő leviták mindnyájan a teherhordók s a különféle munkát végző munkások felügyelői voltak s leviták voltak (az építkezésnél) az íródeákok, ajtónállók és tisztviselők is. A zeneértő leviták nagy tekintélynek örvendtek, azért bízták meg őket ezzel a tisztséggel.

14—18a. Helkiás főpap megtalálja az Úr törvényének könyvét. V. ö. Kir. IV. 22, 8—10. s az ahhoz tartozó jegyz.

18b—21. Jósiás megdöbbenve hallja az előkerült törvénykönyv fenyegető szavait. V. ö. Kir. IV. 22, 11—13. s az ahhoz tartozó jegyz.

22—28. Holda (= Olda) prófétaasszony közli, hogy Júda elpusztul, de Jósiás azt nem éri meg. V. ö. Kir. IV. 22, 14—20. s a hozzátartozó jegyz.

szonyhoz, annak a Sellumnak a feleségéhez, aki a ruhatáros Hászra fiának, Tekuátnak volt a fia — Jeruzsálem második részében lakott — s elmondák neki azokat a szavakat, amelyeket fennebb közöltünk. [23] Ő azt felelé nekik : Ezt üzeni az Úr, Izrael Istene : Mondjátok annak az embernek, aki titeket hozzám küldött: [24]Ezt üzeni az Úr: Ime én rázúdítom e helyre és lakóira azokat a bajokat s mindazokat az átkokat, amelyek meg vannak írva abban a könyvben, amelyet Júda királya előtt olvastak. [25]Elhagytak ugyanis engem s más isteneknek áldoztak, hogy engem haragra indítsanak kezük minden cselekedetével. Éppen azért rázúdul haragom erre a helyre s ki nem alszik ! [26]Júda királyához azonban, aki elküldött titeket, hogy *tanácsot* kérjetek az Úrtól, így szóljatok : Ezt üzeni az Úr, Izrael Istene. Mivel hallgattál e könyv igéire [27]s meglágyult a szíved s megalázkodtál az Isten színe előtt azok miatt, amiket e hely ellen és Jeruzsálem lakói ellen mondott*am*, s irántam való tiszteletből megszaggattad ruháidat s sírtál előttem, én is meghallgatlak téged, — üzeni az Úr ! [28]Ime én majd atyáidhoz juttatlak s békességben sírodba kerülsz s nem fogja látni szemed azt a *sok* mindenféle bajt, amelyet én e helyre s lakóira zúdítok. Ők el is mondának a királynak mindent, amit az *asszony* mondott.

[29]Erre ő egybehívá Júda és Jeruzsálem valamennyi vénét [30]s felméne az Úr házába, *ő* s vele Júda valamennyi embere s Jeruzsálem lakója, a papok s a leviták s az egész nép az aprajától a nagyjáig, s az Úr házában felolvasá a király fülük hallatára a könyv valamennyi igéjét. [31]Aztán felálla emelvényére és szövetséggel kötelezé magát az Úr előtt, hogy őt fogja követni, parancsait, bizonyságait és rendeleteit teljes szívéből és teljes lelkéből megtartja s megteszi azt, ami meg van írva abban a könyvben, amelyet olvasott. [32]Majd esküvel kötelezé erre mindazokat, akik Jeruzsálemben és Benjáminban voltak, — s Jeruzsálem lakói teljesíték is az Úrnak, az ő atyáik Istenének szövetségét.

[33]Erre eltávolítá Jósiás

29—32. Jósiás megújíttatja az Úrral kötött szövetséget s kötelezi Júdát a törvény megtartására. V. ö. Kir. IV. 23, 1—3. s jegyz.
33. Jósiás Izrael is visszatéríti az Úrhoz. — Izrael országa

az összes undokságokat Izrael fiainak egész országából s mindazokat, akik megmaradtak Izraelből, rávevé, hogy az Úrnak, az ő Istenüknek szolgáljanak. Az ő egész idejében nem is szakadának el az Úrtól, atyáik Istenétől.

35. FEJEZET.

Jósiás ünnepélyes pászkája, halála.

[1]Majd fázét készíte Jósiás az Úrnak Jeruzsálemben, s azt be is mutaták az első hónap tizennegyedik napján. [2]Kirendelé ugyanis a papokat tisztükbe, s buzdítá őket, hogy lássák el szolgálatukat az Úr házában. [3]A levitáknak, akiknek oktatása szerint szokott egész Izrael megszentelődést tartani az Úr tiszteletére, ezt mondá: Tegyétek a ládát annak a templomnak a szentélyébe, amelyet Salamon, Dávid fia, Izrael királya építtetett: többé ugyanis azt nem kell hordoznotok, hanem immár az Úrnak, a ti Isteneteknek, s az ő népének, Izraelnek kell szolgálnotok. [4]Készüljetek tehát fel atyafiságaitok, családjaitok, kiki a maga osztályai szerint, amint azt Dávid, Izrael királya megparancsolta s fia, Salamon megírta, [5]lássatok szolgálatotokhoz a szent helyen a családok és a levita csapatok szerint, [6]tartsatok megszentelődést, s vágjátok le a fázét, s készítsétek el testvéreiteket, hogy tudjanak ama szavak szerint cselekedni, amelyeket az Úr Mózes által mondott. [7]Majd ada Jósiás az egész népnek, mely ott volt a fáze ünnepén, harmincezer bárányt,

ezidőben már az asszírok hatalmában volt s népe asszír fogságban élt; Jósiás az ország *megmaradt* lakosságához fordult.

35. *1—19. Jósiás a törvény parancsolata szerint megüleli a pászka ünnepét.* — Ugyanezt röviden Kir. IV. 23, 21. skk. is elbeszéli. — *1.* A fázét (l. róla Móz. II. 12, 1. skk.) Jósiás tehát a rendes időben, az első hó tizennegyedik napján tartatta meg. (Ezekiás idejében egy hónappal később ülték meg, v. ö. 30, 2. sk.) — *3.* A héber szöveg a *levitákról* csak azt mondja, hogy ők oktatták egész Izraelt s az Úrnak voltak szentelve. — A *frigyláda* egyesek szerint Mánásse és Ámon idejében nem volt a helyén, a szentek szentjében, s azért szólítja fel a király a levitákat, hogy tegyék a ládát a helyére. Valószínűbb azonban, hogy a király szavai csak annyit jelentenek, hogy a ládát immár (Salamon idejében) bevitték a helyére, a leviták tehát most már nem a láda s a szent szerek hordozása a kötelességük, hanem az áldozatoknál, jelenleg a pászkaáldozatnál való segédkezés. — *5.* A héber szöveg értelme szerint a leviták úgy kellett szolgálatukat beosztaniok, hogy a nép minden egyes családjára egy-egy levita-csoport jusson. — *6.* A héber szöveg szerint a leviták kellett *elkészíteniök* a pászkát *testvéreik*nek (a népnek), úgy, ahogy azt az Úr Mózes által meghagyta. — *7.* A héber szöveg szerint Jósiás *harmincezer* aprójószágot, vagyis bárányt s fiatal kecskét adott a népnek. —

kecskegödölyét s egyéb aprójószágot a nyájból, továbbá háromezer szarvasmarhát — mindezt a király jószágából. [8]Vezérei is hozának önkéntes adományokat mind a népnek, mind a papoknak s a levitáknak. Helkiás, Zakariás és Jáhiel, az Úr házának fejei kétezerhatszáz különféle aprójószágot és háromszáz szarvasmarhát adának a papoknak a fáze elkészítésére. [9]Koneniás és Semejás, meg Nátánael, a testvérei, továbbá Hásábiás, Jehiel és Józábád, a leviták fejei ötezer juhot és ötszáz szarvasmarhát adának a többi levitának a fáze megülésére. [10]Mikor így a szolgálat előkészületei megtörténtek, a papok tisztükbe, a leviták pedig csapatjaikba állának, a király parancsa szerint. [11]Aztán levágák a fázét s a papok *az oltárra* hinték kezükkel a vért, a leviták pedig lehúzák az elégetésre szánt áldozatok bőrét [12]s elválaszták és odaadák *az egészen elégetendő áldozatokat* az egyes házaknak és családoknak, hogy mutassák be az Úrnak, amint meg van írva Mózes könyvében. Hasonlóképen cselekvének a szarvasmarhákkal is. [13]Aztán a fázét tűzön megsüték, amint meg van írva a törvényben, a békeáldozatokat pedig üstökben, katlanokban és fazekakban megfőzék s gyorsan kioszták az egész népnek. [14]Aztán maguknak s a papoknak készítének; az egészen elégő áldozatok s a hájrészek bemutatásával ugyanis egészen éjjelig el voltak foglalva a papok s így a leviták maguknak és a papoknak, Áron fiainak, legutoljára készítettek. [15]Eközben az énekesek, Ászáf fiai *is* a helyükön állottak,

8—9. A király *vezérei* a népnek, az *Úr házának fejei* (a templom legfőbb elöljárói) a papoknak, a *leviták fejei* a leviták adtak áldozati állatokat a pászka megülésére s békeáldozati lakomák tartására. — *11.* V. ö. 30, 17. A vers vége a héber szövegben csak azt mondja, hogy a leviták lehúzták (az állatok) bőrét. L. köv. 1. jegyz. — *12.* A héber szöveg így szól: Aztán elválaszták az egészen elégetendő áldozatokat, hogy odaadják őket a nép családi csoportjainak stb. — Ez valószínűleg azt jelenti, hogy elvették az állatokból azokat a részeket, amelyeket az Úr oltárán el kellett égetni s odaadták az áldozó családnak, hogy vigye az oltárhoz. — Mások önálló, egészen elégő áldozatokra gondolnak. — *14.* A leviták maguknak s a papoknak a pászkát csak a nép pászkájának elkészítése után készítették el, mert a pászkaáldozatok elégetendő részeivel (mások szerint: az önálló egészen elégetendő áldozatokkal) s a békeáldozatok hájrészeinek elégetésével egészen az éjtszaka bekövetkezéséig el voltak foglalva. — *15.* Az *eledelen* elsősorban a pászkabárány húsát kell értenünk.

Dávidnak és Aszáfnak, Hemánnak és Iditunnak, a király prófétáinak parancsolata szerint, az ajtónállók pedig őrizték az egyes kapukat, és egy pillanatra sem távoztak a szolgálatból; éppen azért levita-testvéreik készítették el nekik is az eledelt. [16]Elvégezék tehát az Úr egész szolgálatát annak rendje és módja szerint azon a napon, s elkészíték a fázét, s egészen elégő áldozatot mutatának be az Úr oltárán, Jósiás király parancsolata szerint, [17]és megtarták Izrael ott levő fiai abban az időben a fázét s hét napon át a kovásztalanok ünnepét. [18]Nem volt ehhez hasonló fáze Izraelben Sámuel próféta napjai óta, s Izrael valamennyi királya közül sem készíttetett senki olyan fázét, mint Jósiás a papoknak, a levitáknak s az egész Júdának és az ott levő Izraelnek, és Jeruzsálem lakóinak. [19]Jósiás uralkodásának tizennyolcadik esztendejében ünnepelték ezt a fázét.

[20]Miután azonban Jósiás helyreállította a templomot, felvonula Nekáó, Egyiptom királya, hogy hadakozzék az Eufrátes mellett fekvő Kárkemis ellen. Ekkor Jósiás kivonula ellene. [21]Erre ő követeket külde hozzá s azt üzené: Mi közünk van egymáshoz, Júda királya? Nem te ellened vonulok ma, hanem más ház ellen hadakozom s az Isten parancsolta meg nekem, hogy sietve ellene vonuljak. Hagyj fel ez Isten ellen való cselekvéssel, mert ő velem van, hogy el ne veszítsen téged. [22]Ám Jósiás nem akara visszatérni, hanem hadba szálla ellene s nem hallgata Nekáónak az Isten szájából származó beszédére, hanem elméne, hogy megvívjon *vele* Mágeddó mezején.

[23]Ott az íjászok megsebesíték. Ekkor ő azt mondá legényeinek: Vigyetek ki engem a harcból, mert bizony megsebesültem. [24]Azok átvivék őt harci szekeréről egy másik szekérre, mely a királyi szokás szerint követte őt, s elvívék Jeru-

20—22. Jósiás szembeszáll Nekáóval. V. ö. Kir. IV. 23, 25—29. s az ahhoz tartozó jegyz.

23—25. Jósiás halála. V. ö. Kir. IV. 23, 30. — *25.* A héber szöveg szerint Jeremiás siralmas (= gyász-)éneket szerzett Jósiásról s minden énekes és énekesnő beszélt gyászénekeiben Jósiásról mind a jelen napig s ezek (a gyászénekek) szokásosakká lettek Izraelben s fel vannak jegyezve a Gyászénekekben (a Siralmakban). Volt tehát Izraelben egy gyászének-gyüjtemény s abban többek között Jeremiásnak Jósiásról írt gyászénekei is megvoltak; ez a gyüjtemény azonban kétségkívül nem az volt, amelyet ma a Szentírásban Jeremiás prófétai Siralmai nevén ismerünk.

zsálembe, de meghala. Erre eltemeték atyái sírboltjában s egész Júda és Jeruzsálem siratá, [25]leginkább Jeremiás : mindmáig ismétli az ő siralmait Jósiásról minden énekes és énekesnő, s ez mintegy törvénnyé lőn Izraelben. Szövegük, íme, megtalálható a Siralmakban.

[26]Jósiás egyéb dolgai s az Úr törvényének parancsolatai szerint való jótettei [27]s az ő cselekedetei, az elsők és az utolsók, meg vannak írva Júda és Izrael királyainak könyvében.

36. FEJEZET.

Jóácház, Jóákim, Jóákin és Szedekiás, Júda tizenhetedik, tizennyolcadik, tizenkilencedik és huszadik (utolsó) királya. — A babiloni fogság. — Círus felszabadító rendelete.

[1]Vevé erre a föld népe Jóácházt, Jósiás fiát s királlyá tevé atyja helyébe, Jeruzsálemben.

[2]Huszonhárom esztendős volt Jóácház, amikor uralkodni kezdett s három hónapig uralkodék Jeruzsálemben.

[3]Ám Egyiptom királya, amikor Jeruzsálembe ért, letevé őt, s az országot száz talentum ezüstre és egy talentum aranyra ítélte. [4]Helyette fivérét, Eliákímot tevé meg Júda és Jeruzsálem királyává, de nevét Jóákímra változtatá, Jóácházt pedig magával hurcolá és elvívé Egyiptomba.

[5]Huszonötesztendős volt Jóákím, amikor uralkodni kezdett s tizenegy esztendeig uralkodék Jeruzsálemben.

Azt cselekvé, ami gonosz volt az Úr, az ő Istene előtt.

[6]Ő ellene felvonula Nábukodonozor, a kaldeusok királya, s megláncolá s elvívé Babilonba. [7]Odavívé az Úr házának edényeit is, s a maga templomába helyezé őket.

26—27. Jósiás egyéb dolgai.

36. *1. JÓÁCHÁZ, Júda tizenhetedik királya.* (Kr. e. 608?) V. ö. Kir. IV. 23, 30b.

2. Jóácház uralkodásának ideje. V. ö. Kir. IV. 23, 31.

3—4. Jóácház trónvesztése. V. ö. Kir. IV. 23, 33—34. s a hozzátartozó jegyz.

5a. JÓÁKÍM, Júda tizennyolcadik királya. (Kr. e. 608—598?) V. ö. Kir. IV. 23, 36.

5b. Jóákím gonosz uralkodása. V. ö. Kir. IV. 32, 37.

6—7. Jóákím Nábukodonozor fogságában. V. ö. Kir. IV. 24, 1. s jegyz. — *6.* A héber szöveg szerint Nábukodonozor kettős lánccal megkötöztette Jóákímot, hogy elvigye *Babilonba.* — Ennek alapján sokan úgy vélik, hogy Nábukodonozor nem vitte el Jóákímot Babilonba, mert az közben hűséget fogadott neki. (V. ö. Kir. IV, 24, 1.) Ha azonban elvitte is, bizonyos, hogy rövidesen szabadon bocsátotta, mert Jóákím ezután még évekig uralkodott Jeruzsálemben. Ezzel kezdődött a zsidóság hetvenéves babiloni fogsága.

[8]Jóákím egyéb dolgai, valamint undokságai, melyeket elkövetett s amelyek terhelték, meg vannak *írva* Júda és Izrael királyainak könyvében. Fia, Jóákín lőn a király helyette.

[9]Nyolc esztendős volt Jóákín, amikor uralkodni kezdett s három hónapig és tíz napig uralkodék Jeruzsálemben.

Azt cselekvé, ami gonosz az Úr színe előtt.

[10]Az esztendő fordultával odaküldé Nábukodonozor király s elviteté Babilonba. Ugyanakkor elviteté az Úr házának drága edényeit is, Júda és Jeruzsálem királyává pedig nagybátyját, Szedekiást, rendelé.

[11]Huszonegy esztendős volt Szedekiás, amikor uralkodni kezdett s tizenegy esztendeig uralkodék Jeruzsálemben.

[12]Azt cselekvé, ami gonosz az Úr, az ő Istene szeme előtt, s nem alázkodék meg Jeremiás próféta személye előtt sem, aki az Úr szájával szólt neki. [13]Nábukodonozor királytól is elpártola, pedig az az Istenre eskette meg, s megkeményíté nyakát és szívét, s nem téré vissza az Úrhoz, Izrael Istenéhez.

[14]Sőt még a papok valamennyi elöljárója meg a nép is hütlenül a nemzetek valamennyi undokságát követé, s megszentségteleníté az Úr házát, amelyet *az Úr* magának szentelt Jeruzsálemben.

[15]Az Úr, atyáik Istene elküldötte ugyan hozzájuk követeit, s a reggeli felkeléstől fogva állandóan figyelmeztette őket, mert kímélni akarta népét s a maga lakóhelyét, [16]de ők kigúnyolták az Isten követeit, fel sem vették

8. Jóákím egyéb dolgai, utóda. V. ö. Kir. IV. 24, 5—6.

9a. JÓÁKÍN (= Jekoniás), Júda tizenkilencedik királya. (Kr. e. 598?) Jóákín Kir. IV. 24, 8. szerint tizen*nyolc* esztendős korában kezdett uralkodni; néhány kéziratos héber s egyéb szöveg itt is tizennyolc esztendősnek mondja.

9b. Jóákín gonosz uralkodása.

10. Jóákín Nábukodonozor fogságában. Utóda.

11. SZEDEKIÁS, Júda huszadik és utolsó királya. (Kr. e. 597—587?) V. ö. Kir. IV. 24, 18.

12—13. Szedekiás gonosz uralkodása. V. ö. Kir. IV. 24, 19. sk. — *12. Jeremiás* prófétát Szedekiás nem védelmezte meg ellenségeivel szemben (v. ö. Jer. 21, 4. skk; 37; 28.); lehet, hogy itt erre is céloz a Szentírás. — *13.* Szedekiás Nábukodonozornak hűségeskü tett s mégis elpártolt tőle. V. ö. Kir. IV. 24, 20.

14—16. Egész Júda elpártol az Úrtól. — *14.* A *nemzetek undokságain* a pogány népek bálványait kell értenünk. — *15.* Az Úr a *reggeli felkeléstől* fogva, vagyis egész nap, minden időben figyelmeztette a népet, mert kímélni akarta *népét*, Júdát s a maga *lakóhelyét*, Jeruzsálemet. Az Úr figyelmeztetését főként Jeremiás próféta tolmácsolta a népnek, de az ő része is csak gúny és csúfolódás lett.

beszédeit, s kinevették prófétáit, úgy hogy az Úr haragja végül is felgerjedt népe ellen s nem volt többé *számukra* mentség.

[17]Reájuk hozá ugyanis a kaldeusok királyát s kardélre hányatá ifjaikat szentélyük házában s nem könyörüle meg ifjún, hajadonon, vénen avagy aggastyánon, hanem valamennyit a kezébe adá. [18]Az Úr házának valamennyi edényét, mind a nagyot, mind a kicsit, valamint a templom, a király s a főemberek kincseit elviteté Babilonba. [19]Az ellenség felgyujtá az Isten házát, lerombolá Jeruzsálem falát, mind felégeté tornyait s elpusztítá minden drágaságát. [20]Aki megmenekedett a kardtól, azt Babilonba hurcolák s szolgája lőn a királynak s fiainak, míg uralomra nem jutott a perzsák királya [21]s be nem teljesedett az Úrnak Jeremiás szája által mondott beszéde s az ország meg nem ünnepelte szombatjait: elhagyatottságának egész ideje alatt ugyanis szombatot tartott, míg el nem telt a hetven esztendő.

[22]Círusnak, a perzsák királyának első esztendejében azonban felébreszté az Úr Círusnak, a perzsák királyának lelkét, hogy beteljesedjék az Úr ama beszéde, amelyet Jeremiás szája által mondott. Erre ő kihirdeté egész birodalmában írásban és szóban: [23]Ezt üzeni Círus, a perzsák királya. A föld valamennyi országát nekem adta az Úr, az ég Istene, s ő megparancsolta nekem, hogy házat építsek neki a júdeai Jeruzsálemben. Kicsoda való közületek az ő népéből? Legyen vele az Úr, az ő Istene és menjen fel.

17—21. Az Úr büntetésül hetven esztendőre a kaldeusok kezébe adja Júdát. Jeruzsálem s a templom pusztulása, a babiloni fogság. — V. ö. Kir. IV. 25, 8—21. — *17.* Mivel a nép megszentségtelenítette az Úr házát, az Úr a *szent helyen* is leölette a népet. — *18.* Az *edény* szónak megfelelő héber kifejezés általában tárgyat, felszerelést is jelent.— *20.* A *perzsák királyán* Círust kell értenünk. — *21. Jeremiás* próféta megjövendölte, hogy a nép hetven esztendős fogságba kerül (v. ö. Jer. 25, 11. sk ; 29, 10.), sőt az Úr már Mózes könyvében kijelentette, hogy ha a nép nem tartja meg (a szombatot s) a szombatévet, amikor a földnek pihennie kellett, büntetésül majd az Úr fog gondoskodni arról, hogy a földet ne lakja a nép s így a föld pihenhessen. (V. ö. Móz. III. 26, 34.) Mindkét fenyegetés beteljesedett.

22—23. Círus, a perzsák királya megengedi a népnek a visszatérést. (Kr. e. 536?) Ez a rész azt kívánja bizonyítani, hogy Jeremiás szava mindenben teljesedett : a fogság csak hetven esztendeig tartott. Miután ugyanis — *22.* — Círus, a perzsák királya legyőzte a kaldeusokat s Bábel ura lett, megengedte a népnek, hogy visszatérjen Júdába és Jeruzsálembe. Círus rendeletét s a nép visszatérését Ezdrás könyve beszéli el. (L. Ezdr. I. 1, 1—3.)

EZDRÁS ELSŐ KÖNYVE.

Ezdrás I. és II. (Nehemiás) könyve az üdvösség történetének arról a korszakáról értesít minket, melyben a babiloni fogságból visszatérő zsidóság munkához lát, hogy romjaiból újra felépítse a Krisztus előtt 586-ban lerontott templomot, a szent város ledöntött falait, és megvesse ama kor vallási, társadalmi és politikai életének alapjait, melynek végén élt és működött a Megváltó.

A két könyv a Krónikák könyvével együtt egykor valószínűleg egy egészet alkotott. Szerzője ismeretlen. Régebben általában Ezdrásnak tulajdonították. Keletkezési ideje a Kr. e. IV. század eleje. Nevét egyik főhősétől, Ezdrástól kapta, aki mint nagytudású és Mózes törvényében jártas pap, I. Artaxerxes perzsa király (Kr. e. 465—425) uralkodásának hetedik esztendejében (Kr. e. 458-ban) tért vissza egy kisded csapat élén a babiloni fogságból Jeruzsálembe, és ott kezdetben egymagában, később (Kr. e. 444-től kezdve) Nehemiással együtt nagy érdemeket szerzett a mózesi törvény tekintélyének helyreállításában és a zsidó társadalom újonnan való megszervezésében.

Ezdrás és Nehemiás könyve nem nyujt összefüggő történetet, hanem nagyobbrészt hézagosan, naplószerűen rója egymás mellé azokat a kiemelkedő eseményeket, melyek a Kr. e. 538-tól körülbelül 430-ig terjedő időben a fogságból visszatérő zsidóság életében lejátszódtak.

Ezdrás I. könyve azt beszéli el, hogy Círus perzsa király engedélyt ad a zsidóknak a babiloni fogságból való hazatérésre és kiadja a jeruzsálemi templom elrablott szent edényeit (Kr. e. 536.). A zsidók egy része él az engedéllyel és Sássábászár (Zorobábel) vezérlete alatt hazájába tér. Otthon, Júdában gyüjtést rendeznek a felépítendő templom javára, megkezdik a mindennapi áldozat bemutatását, sátoros ünnepet

ülnek, és megvetik a templom alapját. A szamaritánusok áskálódása folytán azonban a munkát egy időre abba kell hagyniok. Csak Aggeus és Zakariás próféták buzdítására látnak újra neki a templomépítésnek (Kr. e. 521-ben), melyhez Dárius is megadja az engedélyt. Az újra épült templomot felszentelik (1, 1—6, 22.).

Innen, Kr. e. 515-től egészen 458-ig a Szentírás az eseményeket nem jegyzi fel.

Első Artaxerxes uralkodása hetedik évében (Kr. e. 458-ban) hazatér Ezdrás pap csekélyszámú számkivetettel; Jeruzsálembe érkezve, lázas buzgósággal azon fáradozik, hogy érvényre juttassa a mózesi törvény előírásait és főleg a vegyesházasság ellen folytat kemény küzdelmet. (7, 1—10, 44.)

1. FEJEZET.

Círus megengedi, hogy az izraeliták Babilonból hazatérjenek és felépítsék a jeruzsálemi templomot. — Visszaadja az elhurcolt templomi edényeket is.

[1]Círusnak, a perzsák királyának első esztendejében felindította az Úr Círusnak, a perzsák királyának lelkét, hogy beteljesedjék az Úr ama szava, melyet Jeremiás szája által mondott; erre ő egész birodalmában, írásban is, a következő rendeletet hirdette ki: [2]Imígyen szól Círus, a perzsák királya: A föld valamennyi országát kezembe adta az Úr, a mennynek Istene, és ő meghagyta nekem, hogy házat építsek neki Jeruzsálemben, mely Júdeában van. [3]Kicsoda való közületek az ő egész népéből?

1. *1—4. Círus rendelete.* Az első három vers a héber szövegben szószerint egyezik a Krónikák második könyvének végével. Ez is talán amellett bizonyít, hogy a két könyv valamikor összefüggő egészet alkotott. — *1. Círus*, (héberül: Kores, perzsául: Kosru, az ékírásokban: Kurus) a perzsák királya (v. ö. Krón. II. 36, 22. jegyz.), Kr. e. 538-ban elfoglalta Babilont és ezzel a roppant kiterjedésű kaldeus birodalomnak is ura lett. — *Círusnak . . . első esztendejében* t. i. Babilon trónján Kr. e. 537 vagy 536-ban, mert Círus nem azonnal a város elfoglalása után ütötte föl trónját Babilonban. — *Jeremiás* (29, 10.) megjövendölte, hogy a fogság hetven esztendeig fog tartani (Kr. e. 606—536). — *Felindította . . . lelkét*, Círus az isteni gondviselés eszköze volt. — *Írásban is*, a rendeletet hírvivők vitték szét a birodalomban. — *2.* A királyi rendeletet nyilván arámi nyelven adták ki. Ez volt a hivatalos érintkezés nyelve az újbabiloni birodalomban, sőt az első években a perzsa birodalom nyugati felében is. Ezdrás könyve a rendeletet csak kivonatosan közli. — *A föld valamennyi országát*, a rendelet Izaiás jövendölésére céloz (41, 25; 44, 28; 45, 1.). — *Úr*, héb.: Jáhve. — *A mennynek Istene*, eredeti keleti kifejezés. Círus, akinek Ahuramazda az istene, azzal, hogy Jáhvét is istenként tiszteli, vallási téren bizonyos szabadelvű felfogást árul el. Ugyanígy imádta Marduk-Bél-t, Ba-

Legyen véle az ő Istene. Menjen fel Jeruzsálembe, mely Judeában van, és *segítse* felépíteni az Úrnak, Izrael Istenének templomát. Ő az az Isten, aki Jeruzsálemben lakozik. [4]A megmaradottak mindegyikét, bárhol lakjék is, segítsék meg az ő helységének emberei mindenütt ezüsttel, arannyal, felszereléssel, jószággal, azonfelül, amit önként ajánlanak fel az Isten jeruzsálemi temploma javára.

[5]Elindultak erre családfők Júdából meg Benjáminból, és papok meg leviták, egyszóval mindazok, akiknek arra indította lelkét az Isten, hogy felmenjenek és megépítsék az Úr templomát Jeruzsálemben. [6]Mindazok pedig, akik körülöttük laktak, önkéntes adományaikon felül kezükre jártak ezüst- és aranyedényekkel, felszereléssel, jószággal és *egyéb* holmikkal.

[7]Círus király előhozatta az Úr házának edényeit is, amelyeket Nábukodonozor vitt el Jeruzsálemből és helyezett el a maga istenének templomában. [8]Előhozatta pedig őket Círus, a perzsák királya, Mitridátes, Gázábár fia által és szám szerint átadta őket Sássábászárnak, Júda fejedelmének. [9]Számuk a következő: harminc arany-

bilon főistenségét is. — *3. Az ő népéből való*, vagyis Jáhve-imádó. — *4. A megmaradottak* azok, akik a számkivetésbe hurcolt zsidók közül a rendelet kibocsátásakor még életben voltak és hazatértek. *5—6. A száműzöttek hazatérnek.* — *5. Júdából meg Benjáminból*, Júda királyságának javát e két törzs alkotta. Ehelyütt tehát főkép Jeruzsálemnek és környékének lakóiról van szó, akiket Nábukodonozor hurcolt el Kr. e. 606, 597, főleg pedig 586-ban. Az északi ország száműzötteit e rendelet nem érintette. Az ő országuk ugyanis egyrészt már be volt népesítve új pogány telepesekkel, másrészt pedig Izaiás és Jeremiás jövendölése reájuk nem vonatkozott. — *Családfők*, a több családból álló nemzetségek fejei. — *Megépítsék.* Eszményi szép gondolat. A hazatérés célja: felépíteni az Isten templomát, hogy körötte telepedjenek le, és így mintegy az istenség közvetlen közelében ápolják továbbra az atyák hitét. — *6.* A zsidók aránylag kis számban használták fel a kínálkozó kedvező alkalmat, hogy hazájukba visszatérjenek. A jómódúak jól érezték magukat új otthonukban. A hazatérők nagyobbrészt a szegény emberek sorából kerültek ki, akik önerejükből nem tudták volna az otthon reájuk váró nehéz feladatokat megoldani, ezért a gazdagok segítségére szorultak. — *Holmikkal*, a héber szöveg így hangzik: drágaságokkal.

7—11. Círus kiadja a jeruzsálemi templom edényeit. — *7. Az Úr házának edényeit*, melyeket már Kr. e. 606-ban Jeruzsálem első elfoglalása alkalmával (Krón. II. 36, 7; Dán. 1, 2.) hurcolt el Nábukodonozor, Babilonnak kaldeus származású királya. A kinceseket ugyanis, melyeket a második ostrom alkalmával (Kr. e. 597-ben) zsákmányoltak, összezúzták (Kir. II. 24, 13.); a harmadik ostrom alkalmával pedig a katonák szabad prédájára engedték át a várost (Kir. II. 25, 14; Jer. 52, 18.). — *A maga Istene*, a Bél-nek (= úrnak) nevezett bálvány. — *8. Sássábászár*

csésze, ezer ezüstcsésze. huszonkilenc kés, harminc aranypohár, [10]négyszáztíz másfajta ezüstpohár, ezer egyéb edény. [11]Az arany- és ezüstedények száma összesen ötezernégyszáz volt. Mindezt magával vitte Sássábászár, amikor a fogságban levőkkel visszatért Babilonból Jeruzsálembe.

2. FEJEZET.

Jegyzék a hazatértekről, javaikról és adományaikról.

[1]A tartomány ama fiai, akik a Nábukodonozor babiloni király által Babilonba hurcolt számkivetettek közül felkerekedtek és visszatértek Jeruzsálembe és Júdába, kiki a maga városába, a következők voltak: [2]Zorobábellel vonultak: Jósue, Nehemiás, Szárája, Ráhelája, Márdokáj, Belsán, Meszfár, Beguáj, Rehum, Báana. Izrael férfi-népe számszerint a következő volt: [3]Fáros fiai kétezerszázhetvenketten, [4]Sefátia fiai háromszázhetvenketten, [5]Área fiai

vagy Sesbásszár Júda fejedelme, mert Dávid királyi családjából származott (Krón. I. 3, 19.), az 598-ban fogságba hurcolt Jekoniás király unokája volt. Zorobábelnek (héberül: Zerubábel) is nevezték (12, 2; Krón. 13, 19.). Babilóniában a kettős név viselése szokásban volt. Zorobábel a. m. Bábel szülötte; Sássábászár ugyanis Babilonban, a fogságban született. — *11.* Az edények száma összesen 5400. A szöveg csak 2499 edényt sorol fel. Így vagy a szám romlott meg a sok másolás következtében, vagy pedig fel kell tennünk, hogy egyéb edények is szerepeltek a visszakapott templomi kincsek között, melyeket azonban a szent szerző a részletes felsorolásnál nem nevezett meg.

2. *1—67.* azoknak a száműzötteknek a jegyzékét tartalmazza, akik Kr. e. 536-ban Zorobábel (Sássábászár) vezérlete alatt tértek vissza hazájukba. Ezt a jegyzéket csekély eltéréssel Ezdrás II. (Nehemiás) 7. fejezete is közli. Ennek az eltérésnek többféle oka lehet: 1. Az egyik jegyzék úgylátszik, felsorolja azoknak a nevét, akik Zorobábelnál jelentkeztek az elindulásra, a másik pedig azokét a zsidókét, akik tényleg haza is tértek. 2. Az is lehet, hogy a jelentkezés után egyesek elálltak szándékuktól és visszamaradtak, mások ellenben később csatlakoztak a menethez és így kimaradtak a felsorolásból. 3. A hazatérők között lehettek kiskorúak is, akiknek a nevét csak utólag vették fel az otthon elkészített lajstromba. A jegyzék felsorolja: 1. a 11 elöljárót, élükön Zorobábellel, a helytartóval és Jósuéval, a főpappal; 2. az egyes tekintélyes családokat (3—19.); 3. az egyes helyiségek lakóit (20—35.); 4. a papokat (36—39.); 5. a levitákat (40—42.); 6. a nátineusokat (43—54.); 7. Salamon szolgáit (55—58.); 8. azokat a hazatérőket, kik származásukat nem tudták kimutatni (59—60.); végül 9. azokat a papokat, akik papi mivoltukat nem tudták igazolni (60—63.). — *I. Nábukodonozorról* l. 1, 7. jegyz. — *Júda* ebben az időben a perzsa birodalom egyik tartománya volt, mely nagyobbrészt Júda törzsének területét foglalta magában. — *A tartomány fiai*, a zsidók Jeruzsálemből és környékéről, mely már a perzsa uralom alatt külön tartományként szerepelt. — *2.* A másik jegyzék (Ezd. II. 7, 7.) még egy elöljárót említ: Náhamáni-t, vele számuk 12-re emelkedik. (Izrael törzseinek száma.) A szent szerző jelezni akarja, hogy a hazatérők az egész népet képviselik, törvényes

hétszázhetvenöten, [6]Fáhát-Moáb fiai Jósue *és* Jóáb ivadékai közül kétezernyolcszáztizenketten, [7]Élám fiai ezerkétszázötvennégyen, [8]Zetua fiai kilencszáznegyvenöten, [9]Zákáj fiai hétszázhatvanan, [10]Báni fiai hatszáznegyvenketten, [11]Bebáj fiai hatszázhuszonhárman, [12]Ázgád fiai ezerkétszázhuszonketten, [13]Ádonikám fiai hatszázhatvanhatan, [14]Beguáj fiai kétezerötvenhatan, [15]Ádin fiai négyszázötvennégyen, [16]Átér fiai *közül azok*, akik Ezekiástól valók voltak, kilencvennyolcan, [17]Beszáj fiai háromszázhuszonhárman, [18]Jóra fiai száztizenketten, [19]Hásum fiai kétszázhuszonhárman, [20]Gebbár lakói kilencvenöten, [21]Betlehem lakói százhuszonhárman, [22]Netufa férfiai ötvenhatan, [23]Ánátot férfiai százhuszonnyolcan, [24]Ázmávet lakói negyvenketten, [25]Kárjátjárim, Kefira és Berót lakói hétszáznegyvenhárman, [26]Ráma és Gábaa lakói hatszázhuszonegyen, [27]Mákmász férfiai százhuszonketten, [28]Betel és Hái férfiai kétszázhuszonhárman, [29]Nébo lakói ötvenketten, [30]Megbis lakói százötvenhatan, [31]a másik Élám lakói ezerkétszázötvennégyen, [32]Hárim lakói háromszázhúszan, [33]Lód, Hádid és Onó lakói hétszázhuszonöten, [34]Jerichó lakói háromszáznegyvenöten, [35]Szenáa lakói háromezerhatszázharmincan. [36]A papok: Jádája fiai Jósue házából kilencszázhetvenhárman, [37]Emmer fiai ezerötvenketten, [38]Feshur fiai ezerkétszáznegyvenheten, [39]Hárim fiai ezertizenheten. [40]A levi: ták: Odoviás fiainak, Jósuénak és Kedmihelnek fiai hetvennégyen. [41]Az énekesek: Ászáf fiai százhuszonnyolcan. [42]A kapuőrök: Sellum fiai, Áter fiai, Telmon fiai, Ákkub fiai, Hátita fiai, Sobáj fiai; összesen százharminckilencen. [43]A nátineusok közül: Sziha fiai, Hászufa

birtokosai és örökösei tehát mindazoknak az igéreteknek és kiváltságoknak, melyeket az Úr Izrael népének juttatott. Ezért is nevezik magukat a hazatérők Izrael és nem Júda népének. — *6.* A *Fáhát-Moáb* nemzetség egykor a moábiták országából vándorolhatott Júdába, mint például Rúth. Egyik ága Jósue, a másik pedig Jóáb ősének nevét viselte. — A *20—35* felsorolt helységek Délpalesztina városai voltak. — *Lakói*, a Vulgáta szószerint: fiai. — *36—39.* A 24 papi családból csak 4 találkozott, melynek tagjaihoi jelentkeznek a hazatérésre, és pedig meglehetős nagy számban, 4289-en. — *40—42. A leviták* három csoportja van képviselve a hazatérők között: 1. azok, akik a szent tényekedéseknél a papoknak segédkeztek, 2. az énekesek, 3. a kapuőrök. Feltűnik a hazatérők csekély száma. – *42. Kapuőrök* helyett a latin Vulgáta a *kapuőrök fiai*-ról beszél. — *43.* A *nátineusok* (a. m. felajánlottak) alacso-

fiai, Tábbáót fiai, [44]Kerosz fiai, Sziaa fiai, Fádon fiai, [45]Lebána fiai, Hágába fiai, Ákkub fiai, [46]Hágáb fiai, Semláj fiai, Hánán fiai, [47]Gáddel fiai, Gáher fiai, Ráája fiai, [48]Rászin fiai, Nekoda fiai, Gázám fiai, [49]Áza fiai, Fászea fiai, Beszee fiai, [50]Ászena fiai, Munim fiai, Nefuszim fiai, [51]Bákbuk fiai, Hákufa fiai, Hárhur fiai, [52]Beszlut fiai, Máhida fiai, Hársa fiai, [53]Berkosz fiai, Sziszára fiai, Tema fiai, [54]Nászia fiai, Hátifa fiai. [55]Salamon szolgáinak fiai: Szotáj fiai, Szoferet fiai, Fáruda fiai, [56]Jála fiai, Derkon fiai, Geddel fiai, [57]Sáfatiás fiai, Hátil fiai, Fokeret fiai, akik Ászebáimból valók voltak, Ámi fiai. [58]A nátineusok és Salamon szolgáinak fiai összesen háromszázkilencvenketten. [59]Azok pedig, akik Telmálából, Telhársából, Kerubból, Ádonból és Emerből jöttek és nem tudták kimutatni, hogy családjuk és nemzetségük Izraelből való, a következők voltak: [60]Dálája fiai, Tobia fiai, Nekoda fiai hatszázötvenketten; [61]a papok fiai közül pedig: Hobia fiai, Ákkosz fiai, Berzelláj fiai, aki a gálaádi Berzelláj leányai közől vett magának feleséget, és azok nevét kapta. [62]Ezek keresték ugyan származásuk okmányait, de nem találták, ezért kizárták őket a papi szolgálatból. [63]Átersáta ugyanis meghagyta

nyabb rangú, nem levita származású templomszolgák. Eredetük a honfoglalás korába megy vissza. Jósue ugyanis Gábaon városka életben hagyott lakóit az alacsonyabb rendű templomi tényekedések (fa- és vízhordás) stb. elvégzésére kényszerítette (Józs. 9, 3. skk.). Ugyane munkára később hadifoglyokat is osztottak be, őket is nátineusoknak nevezték. Ilyenek pl. az 50. v-ben említett munim (v. ö. Krón. I. 24, 7.), Máon foglyul ejtett lakói és a nefuszim az izmaeliták egy törzse (Móz. I. 25, 15.). — *55—57. Salamon szolgái* kánánita pogány lakosok voltak, akiket Salamon leigázott (v. ö. Kir. III. 9, 20. skk.; Krón. I. 2, 17.) és úgylátszik, szintén templomi szolgálatra osztott be. — A *60.* vers olyan embereket sorol fel, akik a hazatérőkhöz csatlakoztak, de izraelita származásukat kimutatni nem tudták. Az öt helységet (59. v.), ahonnan jöttek, Babilóniában kell keresnünk. A csatlakozásra megkapták az engedélyt; teljes jogú polgároknak azonban nem ismerték el őket, mert a zsidók hite szerint az Isten csak a valódi izraelitákkal (a pátriárkák vérbeli leszármazottjaival) kötötte meg szövetségét. — *61—63.* Az itt említett papok nem tudták igazolni, hogy Áron családjából származtak, azért mindaddig tartózkodniok kellett a szent ténykedéstől, amíg az Isten az urím és tummím útján nem közölte, mi a szándéka velük. Ezt akarja a héber szöveg mondani. — *63. Átersáta*, a helytartó címe perzsául; a helytartó jelen esetben Zorobábel (Sássábászár). — *A szentségesből*, (Vulgáta: a szentek szentjéből), pl.: a kihelyezett szentkenyerekből, melyekből csak az Áron családjából származó törvényes papság ehetett. (V. ö. Móz. III. 2, 3. jegyz.) E kétes származású papoknak termé-

nekik, hogy a szentségesből mindaddig ne egyenek, amíg tanult és tökéletes pap nem támad. [64]Az egész sokaság mintegy negyvenkétezerháromszázhatvan főből állott, [65]leszámítva szolgáikat és szolgálóleányaikat, akik hétezerháromszázharmincheten voltak, közöttük kétszáz énekes és énekesnő. [66]Lovuk volt hétszázharminchat, öszvérük kétszáznegyvenöt, [67]tevéjük négyszázharmincöt, szamaruk pedig hatezerhétszázhusz.

[68]A családfők közül egyesek. mikor Jeruzsálemben az Úr templomához megérkeztek, önként ajánlottak fel adományokat az Isten háza javára, hogy azt felépítsék a maga helyén. [69]Erejükhöz mérten hatvanegyezer dareikosz aranyat, ötezer mina ezüstöt, továbbá száz papi ruhát adományoztak a szolgálat céljaira.

[70]A papok pedig és a leviták, meg többen a nép közül, továbbá az énekesek, a kapuőrök és a ná-

szetesen a többi papi ténykedést sem volt szabad végezniök. — *Tanult és tökéletes pap*, a héber szöveg így hangzik : amíg pap (a főpap) nem kezeli az Urím-ot és Tummím-ot. Az *Urím- és Tummím*-ról (V. ö. Móz. II. 28, 30. jegyz.) csak annyit tudunk, hogy valamilyen eszköz volt, amelynek segítségével a főpap bizonyos közérdekű esetekben az Isten akaratát tudakolta meg. Józsue főpap valószínűleg azért nem gyakorolta azonnal eme tisztét, mert az Urím és Tummím a templom feldúlása alkalmával a nagy zűrzavar közepette eltűnt. A Vulgáta lefordítja a két szót. (Urím = világosság ; Tummím = tökéletesség). — *64.* Ha a szöveg részletes adatait összegezzük, 29.818 lelket kapunk. A 42.360 szám, melyet Ezd. II. 7, 66. is igazol, magába foglalja a nőket és gyermekeket is. — *65.* Az itt említett énekesek és énekesnők nem a szenteneket és zenét szolgáltatták ; ez a leviták tiszte volt.

68—69. A visszatérők bőkezűsége. — *68.* Az útról a távoli Babilóniából Jeruzsálembe, mely tavasztól őszig tartott, a szentszöveg egy szót sem említ. — *Családfők*, az atyafiságok fejei. — *Az Úr templomához*, a templom helyére, mert maga a templom ebben az időben még romokban hevert. — *69. Hatvanegyezer dareikosz aranyat*, a párhuzamos hely (Ezd. II. 7, 70—72.) kisebb összeget, 41.000 dareikoszt számlál ; az eltérés valamelyik másoló tévedéséből ered. Az utóbbi a valószínű összeg. A hazatérők szegények voltak. A perzsa dareikosz a héber arany siklus felét érte. Az arany siklus 16·8—16·37 gr. = kb. 60 pengő. A dareikosz tehát kb. 28—30 pengő értékű volt, és így a hazatértek kb. 1.150,000 pengőt adtak össze aranyban. Az ezüst mina körülbelül 180 pengőnek felel meg, és így 5.000 mina körülbelül 900.000 pengőt tesz ki. A visszatérők tehát vagyoni helyzetükhöz képest igen nagy áldozatot hoztak, mert körülbelül 2 millió 50 ezer pengőt ajánlottak föl istentiszteleti célra, egyéb ajándékaikon kívül.

70. A visszatérők letelepülése. — *70. Városaikban*, a mózesi törvény a papok számára külön városokat jelölt ki. (V. ö. Móz. IV. 35, 8 ; Józs. 21.). — *Egész Izrael*, a köznép. — Kiki a maga városában törekedett letelepedni, amennyiben t. i. a betolakodott idegenek azt közben meg nem szállották. (V. ö. 3, 1. jegyz.)

tineusok az ő városaikban telepedtek le, és egész Izrael a maga városaiban.

3. FEJEZET.

A hazatértek oltárt állítanak, áldozatokat mutatnak be, megülik a sátoros ünnepet és lerakják a templom alapját.

[1]Mikor aztán elérkezett a hetedik hónap, Izrael fiai pedig már városaikban laktak, egybegyűlt az egész nép, mint egy ember Jeruzsálemben. [2]Jósue, Józedek fia, és paptestvérei, valamint Zorobábel, Sálátiel fia, és testvérei erre nekiláttak és felállították Izrael Istenének oltárát, hogy egészen elégő áldozatokat mutassanak be rajta, amint ezt Mózesnek, Isten emberének törvénye előírja. [3]Miután pedig felépítették az Isten oltárát a maga helyén, reggel és este egészen elégő áldozatot mutattak be rajta az Úrnak, miközben köröttük a föld népei rettegésben tartották őket. [4]Megünnepelték előírás szerint a sátoros ünnepet is, bemutatták naponkint az állandó, egészen elégő áldozatot azon a módon, ahogy azt a törvény az egyes napokra megköveteli,[5] továbbá az egészen elégő áldozatot a hónapok első napjain, valamint az Úr összes szent ünnepein, nemkülönben mindazokon *a napokon*, melyeken jószántukból hoztak ajándékot az Úrnak. [6]A hetedik hónap első napjától kezdték bemutatni az egészen elégő áldozatot az Úrnak, noha még nem tették le az Isten hajlékának alapkövét.

[7]A kőfaragóknak és a kőműveseknek pénzt, a

3. *1—6. Az oltár felállítása és az első áldozatok bemutatása.* *1. Hetedik hónap*, tisri hava, megfelel körülbelül a mi októberünknek. — *Városaikban*, a hazatérő zsidók a lehetőség szerint régi lakóhelyükön iparkodtak ismét letelepedni. Ez azonban nem mindig sikerült, mert elhagyott birtokukat részben a visszamaradt zsidók, részben a minden oldalról benyomuló idegenek (filiszteusok, szamaritánusok, ámmoniták, moábiták stb.) foglalták el. A hazatérők javarészt Jeruzsálem környékén kerestek új otthont.— *2—3.* Hogy az istentiszteletet megkezdhessék, addig is, míg a templom fölépült, a hazatérő zsidók először is oltárt emelnek a templom romjai között és bemutatják rajta a mózesi törvényben előírt reggeli és esteli áldozatot. (V. ö. Móz. II. 29, 38. skk.) — *A maga helyén*, régi helyén. — *4.* A sátoros ünnep hét napig tartott, tisri hó 15—21-ig. A rendes mindennapi áldozatokon kívül a mózesi törvény az ünnep egyes napjaira még külön áldozatokat írt elő. (Móz. IV. 12, 28.) — *5.* Az oltár felállítása után rendesen mutatták be az előírt áldozatokat a köznapokon és az ünnepeken, még pedig a hivatalos áldozatokat épúgy, mint a magánáldozatokat. — Az *állandó egészen elégő áldozat*ról l. Móz. II. 29, 38—40. jegyz.

7—9. Előkészületek a templomépítéshez Az építkezéshez szük-

szídoniaknak és tírusiaknak pedig étel- és italneműeket meg olajat adtak, hogy cédrusfát szállítsanak le a Libanonról a joppei tengerpartra, amint azt Círus, a perzsák királya megengedte nekik. [8]Az Isten jeruzsálemi templomához való érkezésük második esztendejében a második hónapban Zorobábel, Sálátiel fia, Jósue, Józedek fia és többi testvérei, a papok és a leviták, nemkülönben mindazok, akik a fogságból visszatértek Jeruzsálembe, munkához láttak. Kijelöltek pedig húszéves és magasabb korú levitákat, hogy az Úr *templomának* építésénél felügyeljenek. [9]Elő is állottak Jósue meg fiai és testvérei, valamint Kedmihel és fiai, továbbá Júda fiai, mint egy ember, hogy felügyeljenek azokra, akik az Isten templomának *építési* munkálatait végezték; nemkülönben Henadad fiai, meg fiaik, valamint levitatestvéreik is.

[10]Miközben pedig a kőmívesek megvetették az Úr templomának alapját, előállottak a papok öltözékükben, trombitával, a leviták pedig Ászáf családjából cintányérokkal, hogy dicsőítsék az Istent, Dávidnak, Izrael királyának rendelése szerint. [11]Dicséret és magasztalás közepette mondogatták az Úrról: hogy jó és Izrael iránt való irgalmassága örökké tart. Az egész nép pedig lelkendezett és nagy ujjongással dicsőítette az Urat, mivel megvethették az Úr templomának alapját. [12]De az öregek közül igen sokan: papok, leviták és családfők, akik látták a régi templomot, hangosan zokogtak, mikor szemük

séges fát mint Salamon (V. ö. Kir. III. 5, 15. skk.), a hazatérő zsidók is a föniciaiaktól szerzik be. — *Második esztendejében*, Kr. e. 535. — *Második hónapban*, ijjár havában, mely kb. a mi májusunknak felel meg.

10—13. Az alapkőletétel. Ünnepélyes alkalmakkor papok fujták meg a trombitákat. (V. ö. Móz. IV. 10, 8. skk.) — *10. Ászáf* Dávid idejében az énekesek kiváló mestere volt. (V. ö. Krón. I. 15, 16. sk.) A *cintányérok* kezelése a leviták dolga volt. (V. ö. Krón. II. 5, 12. skk.) — *Dávidnak ... rendelése szerint*, ezt jelenti az a héber kifejezés, melyet a Vulgáta szószerint így fordít le: Dávid keze által. — Az alapkőletétel ünnepét a legnagyobb fénnyel ülték meg. Az öröm igen nagy volt, mert a templom feldúlása óta most gyönyörködhettek először a Kr. e. 586 óta elnémult zsoltárénekekben. Örömük azonban nem volt zavartalan. Talán attól való félelmükben, hogy Izrael Istene vonakodik majd a szerénynek igérkező templomba bevonulni, az öregek, akik még a régi templom fényét csodálhatták, az alapkőletételnél fájdalmasan felzokogtak. — *11.* Ilyen Istent dicsőítő énekek pl. a 117., 135. stb. zsoltárok.

láttára lefektették ennek a templomnak az alapját, míg sokan hangos szóval adtak ujjongó örömüknek kifejezést, [13]úgy hogy nem lehetett megkülönböztetni az örvendezők ujjongását a siránkozó nép jajgatásától. Oly nagy volt ugyanis a nép zűrzavaros lármája, hogy messzeföldre elhallatszott a zaj.

4. FEJEZET.

A templom építése az izraeliták ellenségeinek áskálódása következtében megakad.

[1]Amint azonban Júda és Benjámin ellenségei arról értesültek, hogy a számkivetettek felépítik az Úrnak, Izrael Istenének templomát, [2]odajárultak Zorobábelhez meg a családfőkhöz és mondák nekik: Hadd építsünk mi is veletek, hiszen mi épúgy keressük Isteneteket, mint ti. Ime *neki* mutattunk be áldozatokat már Ászárháddonnak, Asszíria királyának idejétől kezdve, aki idehozott minket. [3]Erre Zorobábel és Jósue meg a többiek, az izraelita családfők azt felelték: Nem illik, hogy mi veletek építsünk hajlékot Istenünknek, felépítjük majd mi magunk az Úrnak, a mi Istenünknek, úgy, ahogy azt nekünk meghagyta Círus, a perzsák királya. [4]Ezért a föld népe arra törekedett, hogy megkösse Júda népének kezét és elvegye kedvét az építéstől. [5]Felbéreltek ellenük tanácsosokat is, hogy meghiúsítsák tervüket Círusnak, a perzsák királyának egész idejére, sőt egészen Dáriusnak, a perzsák királyának uralkodásáig.

[6]Asvérus uralkodása alatt pedig, mindjárt trón-

4. 1—5. A templom építése az ellenség áksálódása folytán megakad. — *1. Júda és Benjámin ellenségei* a szamaritánusok, egy, az anyaországban visszamaradt zsidóknak a betelepített pogányokkal való keveredéséből származó félig zsidó, félig pogány népség, mely a szent író idejében az igazhitű zsidóságnak már esküdt ellensége volt. Az ellenséges viszony éppen az itt említett ajánlat visszautasításával kezdődött. — *2.* Ászárháddon (Vulgáta: Asor Haddan; az ékírásokban: Assur-ah-iddinu) asszír király, ki Kr. e. 681—668. uralkodott. — *3. Nem illik.* A zsidók azt hozzák fel ürügyül, hogy Círus csak nekik engedte meg a templomépítést. Az elutasítás egy másik és valódi oka azonban az, hogy a leszármazásra és az istentisztelet tisztaságára kényes zsidóság a félig elpogányosodott lakossággal semmi közösséget sem akar vállalni. — *4. A föld népe* ehelyütt azt a népet jelenti, mely a város és templom feldulása után és a zsidók hazatérése előtt lakott az országban, tehát szamaritánusok, ámmoniták, filiszteusok stb.

A *6—23.* terjedő rész, mint közbevetett szöveg, felsorolja

ralépése után, vádlevelet terjesztettek be Júda meg Jeruzsálem lakói ellen ; [7]Artaxerxes idejében meg Beselám, Mitridátes, Tábeel meg többen, akik tanácsukhoz tartoztak, vádolták be őket Artaxerxesnél, a perzsák királyánál. A vádlevél szírül volt írva és szír nyelvből tolmácsolták. [8]Reum Beelteem és Sámsáj irnok levelet írt Jeruzsálem felől Artaxerxes királynak ilyképen : [9]Reum Beelteem, Sámsáj, a jegyző meg többi tanácsosaik : a perzsa bírák, a perzsa terfaleusok, az urukiak, a babilóniaiak, a szúzaiak, vagyis elámiták [10]és egyéb népek, amelyeket a nagy és dicső Ászenáfár hozott ide és telepített le békességben Szamaria városaiban meg a többi vidéken a folyamon túl. [11](A levél mása, melyet elküldtek neki, a következő :) Artaxerxes király, szolgáid, a férfiak a folyamon túlról, üdvözölnek ! [12]Tudtára adjuk a királynak, hogy a zsidók, akik tőled vándoroltak ide hozzánk, bevonultak Jeruzsálembe, *ebbe* a lá-

azokat az eseteket, melyekben a szamaritánusok a perzsa udvarnál áskálódtak a zsidók ellen és pedig : *Círus* (Kr. e. 538—525.), Kambyses (Kr. e. 525—521.), I. *Dárius* (Kr. e. 521—485.), *Asvérus* (= I. Xerxes) (Kr. e. 485—465.) és I. *Artaxerxes* (Kr. e. 465—425.) uralkodása alatt. — *7.* A *vádlevél* t. i. Reum Beelteem levele. — *Szírül*, arámul ; a perzsa uralom elején a birodalom nyugati részén az állam hivatalos nyelve az arámi volt.— *Tolmácsolták*, a héber szöveg alapján ; vagyis az arámul írt levelet a királyi udvarban perzsa nyelvre fordították le. — A *szír nyelvből* kifejezés helyett az eredeti szöveg csak azt mondja : arámul, vagyis nyilván be akarja jelenteni, hogy a héber nyelvű bevezetés után arámi nyelven következik a levél. — *8. Reum Beelteem*, Reum tulajdonnév ; Beelteem a hivatalnak a megnevezése. Reum Szamaria alkormányzója volt. — *Artaxerxes*-en általában I. vagy a Hosszúkezű Artaxerxes perzsa királyt (Kr. 465—425.) értik.

A 4, 8—6, 18-ig terjedő rész eredeti szövege nem héber, hanem arámi.

9. A perzsa bírák . . . vagyis elámiták ; így fordítandó le az az eredeti arámi szöveg, melynek egyes szavait a Vulgáta egyszerűen csak átírta latinos alakban. — *A terfaleusok*-ról nem tudjuk biztosan, mik voltak. Lehet, hogy e szó valamilyen népet, de lehet az is, hogy valamiféle hivatalt jelöl. — *Urukiak*, Uruk ősrégi város volt Délbabilóniában. — A Vulgáta *dieveus*-okat is említ. Az eredeti szövegben azonban a megfelelő arámi szó tulajdonképpen csak magyarázó szócska, mely a szövegnek ezt az értelmet adja : a szuzaiak, *vagyis* elámiták. Szúza Elámnak, a Babilóniától keletre eső tartománynak fővárosa volt. — *10. Ászenáfár*, Ássurbánipál (az ékírásokban : Assur-bani-aplu) asszír király (Kr. e. 668—626.). Elámból és Babiloniából küldött telepeseket Palesztinába, főleg Szamariába. — *Békességben*, a megfelelő arámi szó az eredeti szövegben a levél címzésének a befejezése ; jelentése : *és a többi*.— *11. Artaxerxes*, v. ö. 8. v. jegyz. — *13.* E három adófajtáról

zongó, gonosz városba, hogy ismét felépítsék azt, felemeljék falait és lerakják alapjait. [13]Tudja meg ennélfogva a király, hogy mihelyt felépül ez a város és elkészülnek falai, adót, vámot és évi szolgáltatást nem adnak s így károsodás éri a királyokat. [14]Éppen ezért, mivel tudatában vagyunk annak, hogy az udvar sóját esszük és nem illő, hogy elnézzük a király kárát, küldtük e jelentést a királynak. [15]Különben is nézz csak utána őseid évkönyveiben és megírva találod e krónikákban és megtudod, hogy ez a város pártütő város, mely ártalmára volt a királyoknak és tartományoknak, és benne már ősi időktől fogva lázadásokat szítottak; ez volt az oka annak, hogy ezt a várost le is rombolták. [16]Jelentjük *továbbá* a királynak, hogy ha ez a város ismét felépül és elkészülnek falai, megszűnik uralmad a folyamon túl. [17]A király a következő választ küldte: Reum Beelteemnek, Sámsájnak, a jegyzőnek, tanácsos társaiknak, Szamaria lakóinak és a többieknek a folyamon túl üdv és béke! [18]A vádlevelet, melyet hozzám küldtetek, gondosan felolvastattam magamnak. [19]Parancsomra utánanéztek és valóban reá is akadtak arra, hogy az a város már ősi időktől fogva lázadozik a királyok ellen és benne pártütést meg zendülést szítanak. [20]Erőskezű királyok uralkodtak ugyanis Jeruzsálemben, akik a folyamon túl minden területet uralmuk alá hajtottak és adót, vámot, meg évi szolgáltatást szedtek. [21]Ennélfogva tehát halljátok az utasítást! Akadályozzátok meg azokat az embereket a város felépítésében mindaddig, míg csak újra nem rendelkezem. [22]Vigyázzatok, ne járjatok el hanyagul a dologban, hogy a baj a királyok kárára lassankint el ne hatalmasodjék. [23]Miután felolvasták Artaxerxes király rendeletének mását Reum Beelteem meg Sámsáj, a jegyző és tanácsosaik előtt, *ezek* sietve siettek Jeruzsálembe, a zsidókhoz, hogy karhatalommal akadályozzák meg őket *munkájukban*.

közelebbről semmit sem tudunk. 4, 20 és 7, 24 ugyanilyen sorrendben említi őket. — *14. Az udvar sóját* enni a. m. a királyi kincstárból élni. — *16. A folyamon túl.* E földrajzi meghatározás a király szempontjából történik, kinek ha fővárosából, Szúzából Jeruzsálem felé indul, át kell kelnie *a folyamon*, vagyis az Eufrátesen. — *20.* Az adókat illetőleg v. ö. 13. v. jegyzetét.

[24]Félbeszakították tehát az Úr hajlékának építését Jeruzsálemben, és az félben is maradt Dárius, a perzsák királya uralkodásának második esztendejéig.

5. FEJEZET.

Aggeus és Zakariás próféták buzdítására a zsidók folytatják a templom építését; feljelentik őket Dárius perzsa királynál.

[1]*Csak akkor,* amikor Aggeus próféta és Zakariás, Áddó fia prófétálni kezdtek, és Izrael Istene nevében szózatot intéztek a Júdeában meg Jeruzsálemben lakó zsidókhoz, [2]láttak ismét munkához Zorobábel, Sálátiel fia és Jósue, Józedek fia, s megkezdték Jeruzsálemben az Isten templomának építését. Velük tartottak az Isten prófétái is, kik segítőtársakként állottak mellettük.

[3]Ebben az időben elment hozzájuk Tátanáj, aki a folyamon túli helytartó volt, meg Stárbuzánáj és tanácsosaik és ekképpen szólottak hozzájuk: Ki adta nektek az utasítást, hogy ezt a templomot felépítsétek és falait helyreállítsátok? [4]Erre feleletképen felsoroltuk nekik azoknak a férfiaknak a nevét, akik az építkezést vezették. [5]Istenük szeme azonban őrködött a zsidók vénei felett úgy, hogy nem tudták őket megakadályozni *munkájukban.* Úgy határoztak tehát, hogy az ügyet Dárius elé viszik, ott majd védekezhetnek a vád ellen.

24. A vádaskodásnak tehát meg lett az eredménye; a templomépítést jóidőre abba kellett hagyni. — *Dárius uralkodásának második esztendeje,* Kr. e. 520.

5. *1—2.* A templomépítést engedély nélkül is újra megkezdik a hazatérő zsidók I. Dárius trónralépése után, főleg Aggeus és Zakariás próféták buzdítására (a buzdító beszédeket l. Agg. 1. és Zak. 14.). — *Zakariás* itt mint *Áddó fia* szerepel; Zak. 1, 1. szerint pedig Barakiás fia és Áddó unokája. Áddó nevét jobban ismerték Barakiásénál, ezért a szent szerző az öregapa nevét említi az apáé helyett. A megfelelő héber szó fiút is, meg unokát is jelenthet. Az sem lehetetlen, hogy e szavak: *Barakiás fia* Iz. 8, 2. alapján kerültek bele Zak. 1, 1-be.

3—17. A perzsa helytartó I. Dáriusnak jelentést tesz a zsidók tervéről. — *3. A folyamon túli helytartó,* a folyam az Eufrátes; a földrajzi meghatározás megint a király székvárosa szempontjából történik. Az Eufrátestől nyugatra egészen a Földközi tengerig terjedő vidék, melybe beletartozott Júda és Szamaria is, a nagy perzsa birodalom egy tartománya, szatrapiája volt, élén állt a helytartó, a peha, jelen esetben *Tátanáj.* Alája volt rendelve többek közt a júdai helytartó is (jelen esetben Zorobábel). Tátanájt bizonyára a szamaritánusok tették figyelmessé a zsidók építési munkálataira. — *5.* Tátanáj anélkül, hogy felfüggesztette volna az építkezést, az ügyet a király elé viszi döntésre. — E szavak: *ott majd védekezhetnek a vád ellen,* nem adnak világos értelmet.

6Annak a levélnek a mása, amelyet Tátanáj, a a folyamon túli helytartó és Stárbuzánáj meg perzsa tanácsosaik, akik a folyamon túl voltak, küldtek el Dáriushoz. 7Az írás, amelyet elküldtek hozzá, így hangzott: Dárius királynak minden üdv! 8Tudtára adjuk a királynak, hogy ellátogattunk Júdea tartományába, a nagy Isten templomához, és azt faragatlan kövekből épen építették és falait fával burkolták; a munka serényen folyt és kezük alatt sikeresen haladt előre. 9Ezért kérdést intéztünk a vezetőkhöz és így szólottunk hozzájuk: Ki engedte meg nektek, hogy ezt a templomot felépítsétek és a falakat helyreállítsátok? 10Érdeklődtünk náluk nevük felől is, hogy jelentést tehessünk neked. Fel is jegyeztük azoknak a férfiaknak névsorát, akik vezetőik voltak. 11Ők a következő választ adták nekünk: Mi a menny és föld Istenének szolgái vagyunk és újra felépítjük azt a templomot, mely már sok évvel ezelőtt állott s amelyet Izrael nagy királya épített és emeltetett. 12Atyáink azonban magukra vonták a menny Istenének haragját, ezért ő Babilon kaldeus királyának, Nábukodonozornak, hatalmába adta őket, és az lerontotta e templomot, népét pedig Babilóniába hurcolta. 13Círus babiloni királynak első esztendejében azonban elrendelte Círus király, hogy az Istennek ez a hajléka *ismét* felépüljön. 14Előhozta Círus Babilon templomából az Isten templomának arany- és ezüstedényeit is, melyeket Nábukodonozor hurcolt el a jeruzsálemi templomból

A Vulgáta mintha ezt akarná mondani: az ügyet a perzsa hivatalnokok a király elé viszik, hogy a zsidók aztán magánál az udvarnál védekezhessenek az ellenük emelt vádak ellen. Az eredeti arámi szöveg így hangzik: (arra az időre), amíg a jelentés elment Dáriushoz, és döntés jött ebben (az ügyben), nem tudták őket (= a zsidókat) megakadályozni (a templomépítésben). — *6. Perzsa tanácsosaik*, ezt jelenti az a kifejezés, melyet a latin Vulgáta az eredeti arámiból így fordított le: tanácsosaik, az áfárszácheusok. (V. ö. 4, 9.) — *8. Nagy Isten*nek nevezik a perzsa helytartó és hivatalnoktársai a zsidók Istenét, bizonyára Círus rendelete alapján, melyet a zsidók felmutattak nekik. Az ő hitük egyébként más isteneket is vallott. — E szavakat: *falait fával burkolták* a héber alapján így is fordíthatjuk: falaiban gerendákat helyeztek el. (V. ö. 6, 4.) — *11.* A zsidók válasza nagyon óvatos. Istenüket a *menny Istenének* nevezik és ezzel a kifejezéssel mintegy alkalmazkodnak a perzsák szólásmódjához, akik főistenüket, Ahuramazdát szintén ezzel a díszítő jelzővel illették. — *Izrael nagy királya*, Salamon (Kr. e. 971—931?).

és vitt el Babilon templomába, és átadta őket egy Sássábászár nevű *férfiúnak*, akit helytartóvá nevezett ki, [15]és meghagyta neki: Fogd ezeket az edényeket, menj és helyezd el őket a jeruzsálemi templomban. Az Istennek ezt a házát ugyanis *újra* fel kell építeni, régi helyén. [16]Erre ez a Sássábászár eljött ide és megvetette Jeruzsálemben az Isten házának alapját, és az ettől kezdve épül mind a mai napig, anélkül, hogy befejezték volna. [17]Nos tehát, ha jónak látja a király, nézessen utána a királyi levéltárban, mely Babilonban van, megparancsolta-e Círus király, hogy az Isten háza *újra* felépüljön Jeruzsálemben. Tudassa aztán velünk a király, miképen döntött ebben az ügyben.

6. FEJEZET.

Dárius engedélye alapján a zsidók felépítik a templomot; templomszentelési ünnepet meg húsvétot ülnek.

[1]Erre Dárius király elrendelte, hogy nézzenek utána a levéltárban, azok között az iratok között, amelyeket Babilonban helyeztek el. [2]Találtak is Ekbatánában, Média tartományának várában egy tekercset, rajta a következő feljegyzéssel: [3]Círus királynak első esztendejében elrendelte Círus király, hogy építsék fel az Isten házát Jeruzsálemben azon a helyen, ahol bemutatják majd az áldozatokat; rakjanak le olyan alapokat, amelyek

v. 1—13. Dárius válasza. — 1—5. A Círus-féle rendelet. A kutatás Babilonban nem járt eredménnyel. A médiai Ekbatánában azonban (ma Hámádán a Tigris középső folyásától keletre), a perzsa királyok nyári tartozkodási helyén, találtak egy rendeletet, melyet a jeruzsálemi templom felépítése ügyében Círus bocsátott ki. Ezt a rendeletet e helyütt csak kivonatosan közli a szerző, akárcsak Ezdr. I. 1, 2. skk. Az utóbbi helyen az építendő templom méreteiről sem szól. — *3b—4a.* Az eredeti szöveg így hangzik: Vesék meg alapját, magassága 60 könyöknyi, szélessége 60 könyöknyi legyen — *4.* — három réteg kőtömbből, egy pedig fából (legyen). Az építésnél tehát úgylátszik, úgy jártak el, hogy 3—3 réteg kőtömb között keményfa-gerendákat fektettek végig, valószínűleg azért, hogy a fal belső díszítésénél legyen, hová beverni a szeget. Mivel a szent szerző a Círus-féle rendeletet csak kivonatban illesztette be művébe, a közölt adatok hiányosak, és belőlük az új templom nagyságát megállapítanunk nem lehet. Annyi bizonyos, hogy a méretek a salamoni templom méreteivel nem egyeznek. (V. ö. Kir. III. 6, 2.) Az új templom magassága 60 könyök (körülbelül 30 méter), szélessége 60 könyök (igen nagy szám), hossza nincs megadva. Lehet, hogy a templom szélességének méretében bennfoglaltatik a templomudvar egyik irányú kiterjedése is. Az sincs kizárva, hogy az eredeti számok a sok másolás következtében megromlottak. Az építési költségeket a királyi kincstár fedezte abból az adóból, mely a nyugati tartományokból, tehát Júdeából

hatvan könyök magasságot és hatvan könyök szélességet hordjanak; [4]három sor legyen faragatlan kőből, és ugyanúgy egy-egy sor új fagerendából. A költségeket a királyi udvar fogja fedezni. [5]Vissza kell adni az Isten templomának arany- és ezüstedényeit is, melyeket Nábukodonozor hurcolt el a jeruzsálemi templomból és vitt el Babilonba; vissza kell szállítani őket helyükre, a jeruzsálemi templomba. El is helyezték őket az Isten templomában. [6]Nos tehát, Tátanáj, a folyamon túl levő terület helytartója és Stárbuzánáj meg perzsa tanácsosaitok a folyamon túl, tartsátok magatokat távol tőlük, [7]hagyjátok, hogy a zsidók helytartója és véneik az Istennek azt a templomát elkészítsék és az Istennek azt a házát a maga helyén felépítsék. [8]Elrendelem azt is, mit kell tenni a zsidók ama véneivel, hogy felépüljön az Isten háza: tudniillik azt, hogy a királyi pénztárból, vagyis az adóból, amely a folyamon túl levő területről befolyik, pontosan ki kell utalni a költségeket ama férfiaknak, hogy fennakadást ne szenvedjen a munka. [9]Amennyiben pedig szükséges, naponta ki kell adni fiatal bikákat, bárányokat, kecskebakokat, egészen elégő áldozatra a menny Istenének, gabonát, sót, bort, olajat úgy, ahogy a jeruzsálemi papok szertartásai megkí-

és Szamariából is befolyt. — *5. Isten templomának..... edényei*, v. ö. 1, 7. skk. — *El is helyezték őket*, az eredeti arámi szöveg így hangzik: helyezd el őket. A felszólítás Sássábászárnak szól. (V. ö. 1, 8. és 5, 15.) — *6.* Dárius válasza valószínűleg nem itt kezdődött, hanem magában foglalta a Cirus-féle levél kivonatát is. (V. ö. 1. v. skk.) — *Tátanáj*, v. ö. 5, 3. skk. — *Perzsa tanácsosaitok*, v. ö. 5, 6. jegyz. — *7—12. Dárius intézkedései a templomépítést illetőleg.* Dárius király elődjének Cirusnak rendelete alapján nemcsak, hogy nem tiltja meg a templom felépítését, hanem ellenkezőleg, a legmesszebbmenő támogatással mozdítja azt elő. Így: 1. javarészt állami pénzből fedezi az építési költségeket; 2. gondoskodik az áldozatok anyagáról (9—10. v.); 3. halálbüntetést szab a rendelet megsértőire (11. v.). — *7. A maga helyén*, a. m. régi helyén. — *9.* A rendelet gondoskodni kíván arról az istentiszteletről, melyet a mózesi törvény ír elő és amelyet Jeruzsálemnek Kr. e. 586-ban történt földúlása előtt a salamoni templomban rendszeresen végeztek. Vissza akarja állíttatni az áldozatoknak a mózesi törvényben megállapított rendjét és megköveteli, mutassák be újra a hétköznapokon a szüntelen való egészen elégő áldozatot, égessék a szent olajat a hétágú mécstartón, a füstölőszer oltárán pedig az illatszereket. Egyben gondoskodik az ünnepek áldozatairól is, de nem sorol fel minden áldozati anyagot. (V. ö. 17. v.) Az áldozati anyagot illetőleg v. ö. Móz. II. 2, 2. 13. — *Hogy panasz semmiben se legyen*, az arámi szöveg így hangzik: hiány nélkül, vagy haladéktalanul. —

vánják, hogy panasz semmiben se legyen. [10]Hadd mutassanak be áldozatokat a menny Istenének és imádkozzanak a királynak meg fiainak életéért. [11]Elrendelem továbbá azt is, hogyha valaki megszegné parancsomat, tépjenek ki házából gerendát, állítsák azt fel, akasszák reá *az illetőt*, házát pedig kobozzák el. [12]Az Isten pedig, aki nevének ott lakóhelyet készített, pusztítson el minden országot és népet, mely kiterjeszti kezét, hogy ellenszegüljön és lerontsa az Istennek azt a házát, mely Jeruzsálemben van. Én, Dárius, hoztam ezt a rendeletet, és megkövetelem, hogy pontosan betartsák. [13]Erre Tátanáj, a folyamon túli terület helytartója, meg Stárbuzánáj és tanácsosai pontosan úgy cselekedtek, ahogyan azt Dárius király megparancsolta.

[14]Tovább építettek tehát a zsidók vénei és pedig eredményesen, Aggeus prófétának és Zakariásnak, Áddó fiának prófétai szózata értelmében. Folytatták és be is fejezték az építkezést Izrael Istenének parancsából és Círusnak, Dáriusnak meg Artaxerxesnek, a perzsák királyainak rendelete alapján. [15]Elkészültek pedig az Isten eme házával Dárius király uralkodásának hatodik esztendejében, ádár hónap harmadik napján. [16]Majd vígan megülték Izrael fiai: a papok, a le-

10. E rendelkezésből ismét kitűnik (v. ö. 1, 2. jegyz.), hogy a perzsa királyok, mint az ókor: pogány uralkodók kevés kivétellel általában, mennyire szabadelvű vallási politikát űztek. Pantheonjukban sok istenük mellett még mindig volt hely más népek istene vagy istenei számára is. Egyébként az egész rendelet tartalma elárulja, hogy zsidó származású udvari hivatalnok fogalmazta, ki hasonló szerepet tölthetett be az udvarnál, mint egykor Círus idejében Dániel (v. ö. 1, 1—2. jegyz.) és I. Xerxes korában Márdokeus. Mózes törvényében jártas írót árulnak el a rendelet utolsó szavai is (12. v. *Isten, aki nevének ott lakóhelyet készített*), melyek Móz. V. 12, 11. és 14, 23-ra emlékeztetnek. — *11.* A jellegzetes perzsa büntetés, mely a rendelet áthágóit sujtja: a felállított gerendára való szegelés (keresztretűzés); a római jog a perzsáktól vette át a büntetés e borzalmas nemét. — *Kobozzák el* t. i. a kincstár javára. Az eredeti arámi szöveg így hangzik: döntsék romba.

14—18. Az építkezés befejezése és a templomszentelés. — *14. Dárius meg Artaxerxes perzsák királyainak rendelete alapján.* A szent író helyett Dárius mellett I. Artaxerxest is említi, aki pedig jóval később (Kr. e. 465—425) uralkodott; ezt azért teszi, mert I. Artaxerxes rendeletére és idejében szintén építettek a templomon, melyet tulajdonképen csak Nagy Heródes fejezett be. Jelen szöveg tehát csak ideiglenes befejezéséről szól. Az első építkezés valószínűleg csak a legszükségesebbre szorítkozott. Siettek vele, hogy minél előbb megkezdhessék a rendszeres istentiszteletet. — *15. Dárius királynak hatodik esztendeje*, Kr. e. 515. — *Ádár hónap* meg-

viták és a többiek, akik a száműzetésből visszatértek, az Isten házának felszentelési ünnepét, [17]és az Isten házának e felszentelési ünnepén száz bikaborjút, kétszáz kost, négyszáz bárányt, egész Izrael bűnéért pedig Izrael törzseinek száma szerint tizenkét kecskebakot hoztak áldozatul. [18]Ugyanakkor tisztükbe állították a papokat, osztályaik szerint és a levitákat, csoportjaik szerint, hogy *megkezdjék* az Isten szolgálatát Jeruzsálemben, amint az meg van írva Mózes könyvében.

[19]Az első hónap tizennegyedik napján fázét is ültek a száműzetésből visszatért izraeliták. [20]Miután a papok meg a leviták egy szálig megtisztul-

felel kb. a mi márciusunknak. — *17.* Nemcsak az épület volt szerényebb kivitelű a salamoni templomnál, de magát a templomfelszentelési ünnepet is a körülményekhez mérten jóval egyszerűbb keretek között ülték meg, mint Salamon idejében. (V. ö. Kir. III. 8, 1. skk.; Krón. II. 5, 1. skk.). A második templomszentelés ünnepének jellege is más. Salamon ujjongó örömmel és mélységes hálával lelkében a legmagasztosabb áldozatok, az egészen elégő áldozatok ezreit mutatja be az Úrnak. A fogságból hazatérő zsidóság lelkén azonban ott ül a bűntudat azok miatt a bűnök miatt, melyekkel ők és atyáik megbántották a szövetség Istenét, s amelyekért a fogság keserű kenyerét kellett enniök. Ezért 12 kecskebakot mutatnak be bűnáldozatul a 12 törzs nevében. Ezzel a fogságból hazatérő zsidóság kifejezésre juttatja egyúttal azt a szent meggyőződését is, hogy ő egész Izraelt képviseli, és így mindazoknak az áldásoknak és ígéreteknek hordozója és birtokosa, melyeket az Úr az ősatyák idejétől kezdve a választott népnek adott. — *18.* (Az arámi nyelvű szövegnek ez az utolsó verse.) A templomszentelés ünnepétől kezdve az újonnan épült templomban újra megkezdődik a rendszeres istentisztelet. A papok és a leviták beosztásáról a Törvénykönyvben Móz. IV. 3—8. fej. szól legrészletesebben.

19—22. Az első fázé-ünnep a fogság után. Az izraelita nép történetében minden vallási felbuzdulás alkalmával többnyire a fázéünnepet ülik meg a legnagyobb fénnyel. (V. ö. Ezekiás idejében Krón. II. 30, 1. skk.; Jósiás korában Kir. IV. 23, 21. skk.; Krón. II. 35, 1. skk.). Ezt a szent írók külön ki is emelik. A fázé (húsvét) ugyanis emlékünnepe az egyiptomi szabadulásnak, melyet Sinai hegyénél az első nagy szövetségkötés követett Jáhve és népe, Izrael, között. A nagyobbszabású vallási restaurációk pedig, mint jelen esetben is, rendesen e szövetség megújításával kezdődtek. (V. ö. Kir. IV. 23, 3.; Krón. II. 29, 10. skk.; 34, 31. skk.; Ezd. II. 9, 38.) — *19.* Az *első hónap* (= niszán hava), kb. a mi áprilisunknak felel meg. Niszán 14-ik napján ölik le és fogyasztják el az előírásos bárányt. Hogy eddig elmulasztották megülni ezt az ünnepet, annak oka részben az volt, hogy templom hiányában a rendszeres istentiszteletet nem lehetett végezni, másrészt pedig a hitközség sem volt még megszervezve. Pogányok között élt ugyanis a nép s így, mivel kénytelenek voltak a pogányokkal érintkezni, nem rendelkeztek az ünnep megüléséhez megkívánt (levitikus) tisztasággal sem. A bárány leölése általában a családfő kiváltsága és dolga volt; jelen esetben azonban a hívek csekély számára való

tak és mindnyájan tiszták voltak, leölték a fázét mindazok számára, akik a száműzetésből visszatértek, úgyszintén paptestvéreik és a maguk számára is. [21]És ették a *fázét* Izrael fiai, akik a száműzetésből visszatértek, továbbá mindazok, akik az ország pogány népeinek tisztátalanságaival szakítottak és hozzájuk *csatlakoztak*, hogy keressék az Urat, Izrael Istenét. [22]Majd pedig vigasság közepette hét napon át megülték a kovásztalanok ünnepét, mert megörvendeztette őket az Úr és feléjük hajlította Asszíria királyának szívét, hogy kezükre járjon az Úr, Izrael Istene hajlékának felépítésében.

7. FEJEZET.

Artaxerxes hazaküldi Ezdrás papot, hogy oktassa honfitársait.

[1]Ezek megtörténte után pedig Artaxerxes, a perzsák királya uralkodásának idejében Ezdrás, Szárája fia, ki Ázariás fia, ki Helkia fia, [2]ki Sellum fia, ki Szádok fia, ki Áchitob fia, [3]ki Ámáriás fia, ki Azariás fia, ki Márájot

tekintettel ezt a szertartást könnyen elvégezhették a papok és a leviták is. — *20. Megtisztultak*, elkülönültek a pogányoktól és elvégezték a szertartást, mely a levitikus tisztaság megszerzéséhez elő volt írva. — *21.* Azok, akik szakítottak a pogányok *tisztátalanságaival*, nem a pogánységból zsidó vallásra tért hívek, hanem olyan izraeliták, akik elkerülve a számkivetés keserűségeit, otthon maradtak, jó ideig a pogányok között éltek, most azonban felvétették magukat a zsidók közösségébe. — *22.* A fázé-ünnepet a törvény előírása értelmében (v. ö. Móz. II. 12, 15. skk.) niszán hó 15—21-ig, tehát hét napon át, a kovásztalanok ünnepe követte. — *Vigasság közepette* ünnepelnek az izraeliták, főképen azért, mert az Úr, Izrael Istene feléjük hajlította az egykor annyira rettegett *Asszíria királyának* (= Dáriusnak) szívét. E nagy királyt az Isten mintegy eszközként használta fel, hogy vele megépíttesse templomát Jeruzsálemben. Dárius, mint a perzsák fejedelme, az asszír birodalomnak is ura volt, méltán viseli tehát az *Asszíria királya* címet.

7. *1—5. Ezdrás családfája.* — *1. Ezek megtörténte után.* A következő események (Ezdrás hazatérése stb.) legalább 57 esztendővel a templomszentelés után játszódtak le. Artaxerxes perzsa király uralkodásának 7-ik évében (v. ö. 7. v.) indult el Ezdrás kisded csapatával. Artaxerxesen a legnagyobb valószínűség szerint I. Artaxerxes Longimanus-t (= a Hosszúkezű), I. Xerxes fiát és utódát kell értenünk, ki Kr. e. 465—425-ig uralkodott. Uralkodásának 7-ik éve: Kr. e. 458. Főleg a júdabeli szomorú állapotok kényszerítették Ezdrást a hazatérésre. Az első hazatérő csapatok ugyanis Zorobábel vezetése alatt nagy lelkesedéssel láttak neki a vallási élet megszervezésének, de rengeteg bajjal kellett megküzdeniök. Az általános szegénység, a nagy nyomor, a nehéz robotmunka, a nyomasztó közterhek, az irígykedő szomszéd népek, főleg a szamaritánusok folytonos áskálódása, sőt fegyveres támadása miatt már a templom is csak nagynehezen épült föl. Emellett fel kellett volna támasztaniok romjaiból a várost is, fölemelniök, vagy legalább is kijavítaniok a várfalakat, hogy a nép úgy ahogy védve legyen a meg-megújuló támadásokkal szemben. Nem csoda tehát, hogy a lelkesedés las-

fia, [4]ki Zárahiás fia, ki Ozi fia, ki Bokki fia, [5]ki Ábisue fia, ki Fineesz fia, ki Eleázár fia, ki Áron, az első főpap fia volt; [6]ez az Ezdrás feljött Babilonból. Mint írástudó, igen jártas volt Mózes törvényében, melyet az Úr, Izrael Istene adott: a király pedig teljesítette minden kérését, mert az Úrnak, az ő Istenének keze volt rajta. [7]Artaxerxes királynak hetedik esztendejében indultak el *egynéhányan* Izrael fiai, a papok fiai, a leviták fiai, az énekesek, a kapuőrök és a nátineusok közül Jeruzsálembe [8]és az ötödik hónapban, tehát még a királynak hetedik esztendejében meg is érkeztek Jeruzsálembe. [9]Az első hónap első napján indult el ugyanis Babilonból, és az ötödik hónap első napján ért Jeruzsálembe, mivel az Isten jóságos keze volt rajta; [10]Ezdrás ugyanis

sankint lelohadt, és általános csüggetegség ült a lelkekre. Amellett a rossz példa, melyet a szomszéd népek adtak, nem egy erkölcsi fattyúhajtást termelt ki a gyengébbek lelkében. Főleg a pogány és félpogány népséggel való összeházasodás bűne harapódzott el veszedelmes mértékben a hazatérők soraiban. E szomorú állapotok híre eljutott Babilóniába is, és itt különösen két ember vállalkozott a szép feladatra, hogy népének az új honalapítás nagy művében vezetője, buzdítója és irányítója legyen. E két férfi Ezdrás pap meg Nehemiás, Artaxerxes királynak előkelő udvari tisztviselője. Ezdrás Kr. e. 458-ban tért haza, Nehemiás 13 évvel később (Kr. e. 445-ben.) — *Ezdrás, ki Szárája fia* stb., Ezdrás pap tehát Áron családjából származott; a közölt családfa nem teljes, benne a családnak csak legkiválóbb tagjai szerepelnek. (A teljesebb jegyzéket l. Krón. I. 6, 1. skk.)

6—10. Ezdrás útja. — *6.* Ezdrás pap *írástudó* (= szófér) is volt. Ez nemcsak azt jelenti, hogy értett a szent szöveg olvasásához, hanem annak a tudós testületnek volt tagja, mely főfoglalkozásának tekintette a Szentírást (főleg a Törvénykönyvet, a Tórát) kutatni, másolni, magyarázni és a mindennapi élettel összefüggésbe hozni.— *Járt as volt Mózes törvényében*, a megfelelő héber szó ügyest is jelent. Ősi zsidó hagyomány nyomán joggal állíthatjuk, hogy Ezdrásnak nagy érdemei vannak a szerteszét kallódott szentiratok összegyűjtésében, összeállításában, másolásában. Sőt az ő nevéhez fűződik egy új írásmódnak, az ú. n. négyszöges betűknek (merubbaírásnak) bevezetése is. — *Istenének keze volt rajta*, az isteni gondviselés műve volt, hogy Ezdrás a hatalmas perzsa király előtt is nagy kegyben állott. — *7. Izrael fiai*, az egyszerű nép. — *Papok fiai*, a papi családok tagjai. — A *leviták fiai*-n e helyütt nyilván azokat a levitákat kell értenünk, akik a szent ténykedéseknél a papoknak segédkeztek. (V. ö. Ezdr. I. 2, 40—43. jegyz.) — *Az énekesek* szintén leviták, de más beosztással; kötelességük volt a templomi énekről gondoskodni. — A *kapuőrök*-ről l. Ezdr. I. 2, 40—43. jegyz. — A *nátineusok*-ról l. Ezdr. I. 2, 43. jegyz. A hazatérőkről a részletes kimutatást l. Ezdr. I. 8, 1. skk. Számuk jóval kisebb, mint azoké, akik Zorobábellal vonultak. — *8—9.* Kora tavasszal, niszán hó 1-én (március vége felé) indultak el, útjuk 4 hónapig tartott. Az ötödik, azaz *ab* hónap 1-én (július utolsó napjaiban) érkeztek Jeruzsálembe. — *9. Isten jóságos keze volt rajta*, az Úr

szívvel-lélekkel azon volt, hogy tanulmányozza az Úr törvényét és jogot meg igazságot tegyen és tanítson Izraelben.

11A rendelet mása pedig, melyet Artaxerxes király adott át Ezdrás papnak, aki mint írástudó igen jártas volt az Úrnak Izrael számára adott törvényeiben, előírásaiban és szertartásaiban, így hangzik: 12Artaxerxes, a királyok királya, üdvözli Ezdrás papot, aki mint írástudó igen jártas a menny Istenének törvényében. 13Engedélyt adok birodalmamban Izrael népe, valamint papjai és levitái közül bárkinek, aki vissza akar térni Jeruzsálembe, hogy veled vonulhasson. 14A király maga és hét tanácsosa küld ugyanis téged, hogy vizsgáld felül Júdeát és Jeruzsálemet Istened törvénye szellemében, mely kezedben van 15és hogy magaddal vidd az ezüstöt és az aranyat, amelyet a király és tanácsosai saját jószántukból ajánlottak fel Izrael Istenének, akinek lakóhelye Jeruzsálemben van. 16Mindazt az ezüstöt meg aranyat, amelyet Babilon egész tartományában fel tudsz hajtani, és a nép kíván felajánlani, meg amit a papok Istenük jeruzsálemi temploma javára önként adományoznak, 17csak fogadd el bátran, vásárolj gondosan ezen a pénzen fiatal bikákat, kosokat, bárányo-

sikerre vitte Ezdrás vállalkozását, melynek megindításában a legnemesebb szándék vezérelte.

11—26. A királyi parancslevél. A bevezető sorokat (11. v.) leszámítva az egész levelet a szent szerző arámi nyelven közli. Bizonyára így találta Jeruzsálemben, talán a templom levéltárában, amikor művéhez a szükséges anyagot összegyűjtötte. (V. ö. 4, 7. jegyz.) — *11. Igen jártas az Úr törvényeiben . . .*, a héber szöveg így hangzik: aki összeírja (vagy magyarázza) az Úr törvényeit. — *12. Igen jártas*, az eredeti arámi szöveg megfelelő szava valószínűleg azt jelenti: kézbesítve. — *Üdvözli*, a megfelelő arámi szó ezt jelenti: *stb. stb.* Az eredeti arámi szöveg szerint tehát az egész mondat így alakul: Artaxerxes, a királyok királya, Ezdrás papnak, a menny Istene törvénytudójának! Stb. stb. Kézbesítendő! — *14. Hét tanácsosa*, a legelőkelőbb udvari méltóságok. (V. ö. Eszter 1, 14.) Nagyon valószínű, hogy akadt közöttük Ezdrásnak és a zsidó népnek jóakarója is, aki közbenjárt értük a királynál. Ezdrás tehát nem saját nevében, hanem királyi felhatalmazással ment Jeruzsálembe és így intézkedéseinek nagy súlya volt. — *Júdea* Palesztina déli része, nagyobbára a régi Júda törzsének területe. A száműzetésből visszatérő izraeliták javarészt innét származtak, és itt is telepedtek ismét le. — *Mely kezdetben van*, melyhez te kiválóan értesz — *15.* A király, hogy magának Izrael Istenének hathatós segítségét biztosítsa, bőségesen gondoskodik arról, hogy Ezdrás, mint a király megbízottja, ne üres kézzel térjen

kat, étel- és italáldozatokat, és mutasd be őket Istenetek templomának oltárán, mely Jeruzsálemben vagyon. [18]A maradék ezüsttel és aranynyal pedig Istenetek akarata szerint rendelkezzetek és cselekedjetek úgy, ahogy neked és testvéreidnek tetszik. [19]Az edényeket, melyeket Istened házának használatára kézhez kapsz, vidd az Isten színe elé Jeruzsálembe. [20]Sőt — amennyiben Istened templomának egyéb szükségletei is mutatkoznak, amelyeket fedezned kellene, azokat fedezi majd a királyi kincstár [21]és én magam. Én Artaxerxes király felhívom és felszólítom az összes állami kincstárosokat a folyamon túl: bármit kér tőletek Ezdrás pap, a menny Istenének törvénytudója, szolgáltassátok ki haladéktalanul [22]száz talentum ezüst, száz kór búza, száz bát bor és száz bát olaj erejéig, sót pedig korlátlan mértékben.[23]Mindazt, ami a menny Istenének szertartásához hozzátartozik, gondosan meg kell tenni a menny Istenének temploma javára, hogy meg ne nehezteljen a királynak és fiainak országára. [24]Egyben tudatjuk veletek, hogy ami az összes papokat, levitákat, énekeseket, kapuőröket, nátineusokat és annak a templomnak a személyzetét illeti, nincsen jogotok adót, vámot és évi szolgáltatást kivetni reájuk. [25]Te pedig Ezdrás,

vissza hazájába. — *18. A maradék ezüsttel . . . rendelkezzetek.* Azt a pénzt, mely az áldozati anyagok beszerzése után megmaradt, egyéb nemes célra is fordíthatta Ezdrás, pl. a templomdíszítésre, papok és leviták ellátására stb. — *19.* A szent edényekről l. 8, 25. — *20.* A király még tovább megy bőkezűségében; elrendeli, hogy a templom szükségleteiről az államkincstár gondoskodjék abból az adóból, mely az Eufrátestől nyugatra eső tartományból (tehát Palesztinából is) befolyik. — *21.* A királyi kincstárosok tehát külön rendeletet nem kaptak; az Ezdrásnak adott parancslevél értelmében kellett eljárniok. — *22.* A rendelet megszabja tehát azt a mértéket, melyet Ezdrásnak nem volt szabad túllépnie követeléseinél. — *Száz talentum ezüst.* 1 talentum ezüst = 3000 siklus = kb. 10.500 pengő; 100 tal. = kb. 1,050.000 pengő. Artaxerxes bölcs előrelátására mutat, hogy Izrael hatalmas Istenének kegyét akarja kiérdemelni. (V. ö. 23. v.) Nem akar úgy járni, mint elődei, a kaldeus királyok, akiknek csillaga a templom kifosztása és feldúlása után oly hamar lehanyatlott. — 1 *kór* = 364 liter; 100 kór tehát = 364 hl. 1 bát = 36.4 liter; 100 bát tehát 36.4 hl. *Sót,* mely kisebb értékű, korlátlan mennyiségben szolgáltattak ki. Csaknem ugyanezeket a természetbeni adományokat utalta ki már Dárius is. (V. ö. Ezdr. I. 6, 9.) — *24.* A templom egész személyzete tehát mentesül a közszolgáltatások alól. Az adófajtákat illetőleg v. ö. 4, 13. jegyz. — *25.* A királyi

Istened bölcseségével, mely kezedet vezeti, nevezz ki bírákat és elöljárókat, hogy igazságot szolgáltassanak az egész népnek a folyamon túl és pedig azoknak, akik ismerik Istened törvényét; amennyiben pedig nem ismernék, szabadon oktassátok ki őket reája. [26]Mindaz pedig, aki nem tartja meg lelkiismeretesen Istened törvényét és a király törvényét, ítéltessék halálra vagy számkivetésre vagy jószágvesztésre, de legalább is tömlöcre.

[27]Áldott az Úr, atyáink Istene, aki azt adta a király szívébe, hogy dicsőségessé tegye a templomot, mely Jeruzsálemben vagyon, [28]és felém hajlította kegyét a király és tanácsosai meg minden nagybefolyású udvari tisztje előtt úgy, hogy megerősítve az Úrnak, az én Istenemnek rajtam nyugvó keze által, összegyüjthettem a főembereket Izraelből, hogy hazatérjenek velem.

8. FEJEZET.

Ezdrás hazatér egy kisded csapat élén; Jeruzsálembe érve áldozatot mutatnak be.

[1]Ezek pedig a családfők és azoknak a családfája, akik Artaxerxes király uralkodása alatt Babilonból visszatértek velem: [2]Fineesz fiai közül Gersom; Itámár fiai közül

rendelet a kormányzást és a bíráskodást illetőleg is a mózesi törvény alapjára helyezkedik, ezért teljes hatalommal ruházza fel Ezdrást, hogy a mózesi törvénykönyv előírásai értelmében rendeljen bírákat (papokat, levitákat, előkelő családfőket) elsősorban azok fölé, kik ismerik a törvényt. Egyben elrendeli, hogy ha találkoznék olyan izraelita, ki hosszú ideig a pogányok közt elvegyülve elfelejtette Mózes törvényét, azt oktassák ki reája.

27—28. Ezdrás hálaimája. Ezdrás mélységes és eleven hite mellett szól, hogy a pogány király intézkedését az isteni gondviselésre vezeti vissza. A király meg tanácsosai az ő szemében csak eszköz voltak, hogy az Isten velük és általuk megvalósítsa nagy terveit, melyeket népével szemben táplált. — *28. A fejedelmek*, az atyafiságok, nemzetségek fejei.

8. *1—14. A hazatérők névjegyzéke.* Benne nemcsak maguk a hazatérők vannak megemlítve, hanem családjuk, illetőleg nemzetségük is. E nemzetségek nagyrésze a 2. fej.-ben is szerepel. Tagjaik közül többen tehát már Zorobábel idejében tértek haza. A 2. v. felsorolja a papokat és Dávid királyi családjának hazatérő tagjait, 3—14-ig pedig a nép fiait. A kikerekített számok arra engednek következtetni, hogy a hazatérők nincsenek az utolsó szálig megszámlálva. — *2. Gersom* Fineesznek, Eleázár fiának, Áron unokájának leszármazottja volt. A jegyzékben mint családfő szerepel. Nincs kizárva, hogy ugyanebből a nemzetségből több paptársa kísérte. Ez áll Dánielre vonatkozólag is, ki Áron másik fiának, Itámárnak nemzetségéből származott, esetleg ennek feje volt. — *Dávid fiai.* Tehát Dávid királyi családjának tagjaiból is voltak, akik Ezdráshoz csatlakoztak. Hazaérkezve

Dániel; Dávid fiai közül Háttus; [3]Sekeniás fiai közül Fáros ivadékaiból Zakariás és vele együtt szám szerint százötven férfiú; [4]Fáhát-Moáb fiai közül Elioenáj, Zárehe fia és vele kétszáz férfiú; [5]Sekeniás fiai közül Ezekiel fia, és vele háromszáz férfiú; [6]Ádán fiai közül Ábed, Jónatán fia, és vele ötven férfiú; [7]Álám fiai közül Izaiás, Átália fia és vele hetven férfiú; [8]Sáfátiás fiai közül Zebedia, Mikáel fia és vele nyolcvan férfiú; [9]Jóáb fiai közül Obedia, Jáhiel fia és vele kétszáztizennyolc férfiú; [10]Selomit fiai közül Józfia fia és vele százhatvan férfiú; [11]Bebáj fiai közül Zakariás, Bebáj fia és vele huszonnyolc férfiú; [12]Ázgád fiai közül Jóhánán, Ekketán fia és vele száztíz férfiú; [13]Ádonikám fiai közül mint utolsók, névszerint: Elifelet, Jehiel meg Sámájás és velük hatvan férfiú; [14]Beguj fiai közül Utáj meg Zákur és velük hetven férfiú.

[15]Egybegyüjtöttem pedig őket annál a folyónál, mely Áháva felé folyik, és ott tartózkodtunk három napig. Közben leviták után néztem a nép és a papok között, de nem találtam. [16]Erre elküldtem Eliezer, Áriel, Semejás, Elnátán, Járib, a másik Elnátán, Nátán, Zakariás és Mosollám főembereket és Jójárib meg Elnátán bölcs férfiakat. [17]Elküldtem pedig őket Eddóhoz, Kászfia helység fejéhez és szájukba adtam a szavakat, melyekkel meg kellett kérniök Eddót és testvéreit, a nátineusokat, Kászfia helységében, hogy

azonban különösebb politikai szerephez nem jutottak. Előkelő származásuk ellenére is a fogság után ép oly igénytelenségben élték napjaikat, mint többi izraelita hitsorsosuk, az egy Zorobábelt (v. ö. Ezdr. I. 1, 8. jegyz) kivéve, aki kb. 100 évvel ennekelőtte egy ideig még mint helytartó állt a nép élén; csakhamar azonban ő is nyomtalanul eltűnt. Mi lett vele, nem tudjuk. Családjáról az ószövetségi Szentírás nem tesz többé említést. — *3. Fáros ivadékaiból*, azaz *Sekeniás* családjának Fáros-féle ágából való volt *Zakariás* (nem a hasonnevű próféta!), megkülönböztetésül Sekeniás családjának amaz ágától, melyhez *Ezekiel* (nem a próféta!) tartozott. (V. ö. 5. v.) — *13.* A *mint utolsók* kifejezés értelme bizonytalan. *Ádonikám* itt említett ivadékai vagy azért *utolsók*, mert ők jelentkeztek legutoljára a hazatérésre, vagy pedig ők voltak az utolsók Ádonikám nemzetségéből, akik még Babilonban éltek. A nemzetség javarésze ugyanis már az első hazatérő csapathoz csatlakozott. (V. ö. 2, 13.)

15—20. Előkészület az útra. — *15. Áhávát* jelölték ki a hazatérők gyülekezési helynek. Áháváról közelebbit nem tudunk. Valószínűleg helység volt Babilóniában, melynek közelében az Eufrátesnek egy nagyobb csatornája folydogált, amiért is a csatornát Áháva folyónak (illetőleg csatornának) nevezték. (V. ö. 21. 31. vv.) — *16—20.* Ezdrás gondoskodik arról, hogy leviták is

a mi Istenünk templomának szolgáit küldjék el hozzánk. [18]Mivel pedig az Isten jóságos keze volt rajtunk, bölcs férfiakat küldtek hozzánk annak a Moholinak a családjából, aki Izrael fiának, Lévinek fia volt, Sárábiát fiaival és testvéreivel együtt tizennyolc *embert*, [19]valamint Hásábiát és vele Merári ivadékai közül Izaiást, testvéreivel és fiaival együtt húsz *férfiút*. [20]A nátineusok közül pedig, kiket Dávid és a fejedelmek a leviták mellé osztottak be szolgálattételre, kétszázhúsz nátineust; fel is *jegyezték* mindegyikük nevét.

[21]Majd böjtöt hirdettem ott az Áháva folyó mellett, hogy megsanyargassuk magunkat az Úr, a mi Istenünk előtt és szerencsés utat esdjünk le magunknak, fiainknak és mindennemű jószágunknak. [22]Resteltem ugyanis segítséget és lovasokat kérni a királytól, hogy megvédjenek minket az úton az ellenséggel szemben, hiszen azt mondottuk a királynak: Istenünk keze nyugszik mindazokon, akik jóban hozzája fordulnak; de ereje, hatalma és haragja nehezedik mindazokra, akik elfordulnak tőle. [23]Ezért böjtöltünk és könyörögtünk Istenünkhöz. Szerencsésen is jártunk.

[24]Majd kiválasztottam tizenkettőt a papi fejedelmek közül: Sárábiát, Hásábiát meg tíz testvérüket [25]és odamértem nekik az ezüstöt, az aranyat meg a mi Istenünk háza számára szent ajándékul adott edényeket, melyeket a király, valamint tanácsosai és fejedelmei, továbbá azok ajánlottak fel, akik egész Izraelből ott tartózkodtak. [26]Oda-

elkísérjék őt a hazai földre. — *18. Testvéreivel*, levita társaival. — *20. A nátineusok*-ról l. 2, 43. jegyz. — *Feljegyezték mindegyikük nevét*, pontos jegyzéket készítettek róluk; a szent író azonban nem kívánja névszerint felsorolni őket.

21—23. Ezdrás és kísérői böjtöl, imádsággal és önsanyargatással készülnek az útra. — Ezdrás nem kér *segítséget* (= fegyveres kíséretet) a királytól. Az Úr nevében indul, hogy az Úr nevében fejezhesse is be nagy küldetését. — *23. Szerencsésen is jártunk*, a héber szöveg így hangzik: (Isten) engedett is kérelmünknek. — *24—30.* A templom számára kapott kincseket Ezdrás 12 papra és ugyanannyi levitára bízza.

24—30. Ezdrás papokra és levitákra bízza a jeruzsálemi templom javára adott kincseket. — *24. Papi fejedelmek*, a papi családok fejei. — *Testvéreiket*, paptársukat. — *25. A szent ajándékul adott* edényeken nem a salamoni templom szent edényeit kell értenünk, melyeket Nábukodonozor hurcolt el Babilonba (v. ö. 1, 7. jegyz.), hanem azokat a drágaságokat, melyeket Artaxerxes és udvara, meg az izraeliták adományoztak szent ajándékképen a jeruzsálemi templom javára. — *26.* Már

mértem pedig kezükbe hatszázötven talentum ezüstöt, száz ezüst edényt, száz talentum aranyat, [27]húsz aranyserleget, körülbelül ezer dareikosz értékben, és a legfinomabb csillogó rézből való két edényt, mely oly szép volt, mintha aranyból lett volna. [28]Majd így szóltam hozzájuk: Ti az Úr szentjei vagytok, és szentek az edények, az ezüst meg az arany is, melyet önkéntes adományul ajánlottak fel az Úrnak, atyáink Istenének. [29]Vigyázzatok tehát és őrizzétek meg, míg csak oda nem méritek az Úr házának kincstára számára, a papok és a leviták fejedelmei, meg az izraelita családfők elé Jeruzsálemben. [30]Erre átvették a papok és a leviták a megmért ezüstöt, aranyat és az edényeket, hogy elszállítsák Jeruzsálembe, a mi Istenünk templomába.

[31]Elindultunk pedig az Áháva folyó mellől az első hónap tizenkettedik napján, hogy Jeruzsálembe vándoroljunk. És rajtunk nyugodott az Isten keze, és megóvott minket az úton az ellenségtől és a lesbenállóktól. [32]Mikor aztán megérkeztünk Jeruzsálembe és már három napig ott tartózkodtunk, [33]a negyedik napon odamértük Istenünk templomában az ezüstöt, az aranyat és az edényeket Meremót, Uriás pap fiának kezéhez Eleázár, Fineesz fia, Józabed, Józue fia és Noádája, Bennoj fia, leviták jelenlétében, [34]mindent a maga száma és súlya szerint; fel is jegyezték akkor mindennek a súlyát.

a pénzbeli ajándék maga igen tekintélyes összeget tett ki. 650 talentum ezüst + 100 talentum arany (nem aranytalentum, hanem 100 ezüsttalentum értékű arany). 1 talentum = 3000 siklus. 1 siklus = kb. 3·5 pengő. 650 talentum ezüst tehát = kb. 6,800.000 pengő. 100 ezüst talentum értékű arany valamivel több, mint 1,000.000 pengő. Ezdrás tehát pénzben kb. 7,800.000 pengőt gyüjtött össze. — *27.* A *húsz aranyserleg körülbelül ezer dareikoszt*, azaz közel 28.000 pengőt ért. (V. ö. Ezdr. I. 2, 69 jegyz.) — A két edény *csillogó rézből*, nemes rézötvényből készült; színük és csillogásuk az aranyéhoz volt hasonló. A réz abban az időben nagy becsben állott keleten. — *28—29.* Ezdrás buzdító szava a kincseket átvevő papokhoz és levitákhoz. — *28. Az Úr szentjei*, az Úr felkent szolgái.

31—36. Ezdrás zarándokcsapata elindul és szerencsésen megérkezik Jeruzsálembe. — *31. Az első hónap tizenkettedik napja* = niszán hó 12, mely a mi áprilisunk második hetére esik. Az előkészületek tehát 11 napot vettek igénybe. — A *lesben állók*on nyilván beduin csapatokat kell értenünk, melyek lesben álltak a sivatagban a fontosabb karavánutak mentén és nem egyszer végzetes bajt hoztak az átvonuló karavánokra. —*34. Fel is jegyezték akkor mindennek a súlyát*, leltárt készítettek a felajánlott

[35]A fogságból visszatért száműzöttek ekkor Izrael egész népéért Izrael Istenének egészen elégő áldozatul bemutattak tizenkét bikaborjút, kilencvenhat kost, hetvenhét bárányt, bűnért való áldozatul pedig tizenkét kecskebakot, egytől-egyig egészen elégő áldozatul az Úrnak. [36]Majd átnyujtották a királyi szatrapáknak és a folyamon túl levő helytartóknak a király rendeletét, erre azok pártfogásba vették a népet és az Isten házát

9. FEJEZET.

Ezdrás imája a tiltott vegyesházasságban élő honfitársaiért.

[1]Ezek megtörténte után hozzám jöttek a főemberek és jelentették: Izrael népe, papok és leviták nem különültek el a föld népeitől, a kánáneusok, a heteusok, a ferezeusok, a jebuzeusok, az ámmoniták, a moábiták, az egyiptomiak és az ámorreu-

drágaságokról. — *35.* A hazatérők részben hálaadásul útjuk szerencsés kimeneteléért, részben pedig abból a célból, hogy a tervbevett vallási megújhodás sikerrel járjon, áldozatul hoznak 12 bikát, 96 (8 × 12) kost, meg 77 bárányt; bűnért való áldozatul pedig 12 kecskebakot. A hazatérők tehát a jelen esetben is úgy tekintik önmagukat, mint akik Izrael egész népét, mind a 12 törzset képviselik (v. ö. 2, 2. jegyz.), tehát az isteni igéretnek is birtokosai. — *Bűnért való áldozatul.* A szent város gyászos pusztulása után mind gyakrabban és gyakrabban tér vissza az izraelitáknál a bűntudat és a bűnbánat mélységes hangulata (v. ö. Báruk 1, 1. skk.; Jer. Sir. 4, 13; 5, 7.); belátták ugyanis végre, hogy súlyosan vétkeztek és a bűn okozta a szörnyű istenítéletet, melyet a próféták (Ámosz, Ozeás, Jóel, Mikeás, Jeremiás, Ezekiel) olyan régóta olyan nyomatékosan és mégis olyan csekély eredménnyel hirdettek. — *Egytől-egyig egészen elégő áldozatul*, vagyis áldozati lakomát nem ültek, mint a békeáldozatoknál, hanem az egész áldozati tárgyat elégették az Úr imádására és kiengesztelésére. — *36.* A vallási ténykedések befejezése után bemutatták a királyi rendeletet az illetékes polgári hatóságok előtt. — A *szatrapáknak és a helytartóknak.* A perzsa tartományok élén a szatrapák álltak. Ők voltak tehát tulajdonképen a helytartók. A héber szöveget ehelyütt így is fordíthatjuk: a szatrapáknak, illetőleg a helytartóknak, avagy: a szatrapáknak és alárendelt hivatalnokaiknak. — A *folyamon túl*, az Eufrátestől nyugatra. (Szamaria, Júdea stb.)

9. 1—2. Ezdrásnak jelentik, hogy az izraeliták házassági összeköttetésben élnek a pogány népekkel. Az ószövetségi törvény szigorúan tiltotta a pogány népekkel való szorosabb kapcsolatokat, tehát a házassági összeköttetéseket is, mert általuk veszélybe jutott Izrael vallásának épsége és tisztasága. E tilalmat főleg a fogság utáni időben szorgalmazták Izrael vezető emberei, mert attól féltek, hogy a megmaradt maroknyi zsidóság az idegen népekkel való sűrű és bensőséges érintkezés folytán felolvad majd az őt környékező pogány tengerben. — *1. Ezek megtörténte után.* Általános időbeli meghatározás. Valószínűleg nemsokára rá, hogy Ezdrás hazatért, mert különben neki magának is feltűnt volna a sok vegyesházasság. Bűnös volt e kérdésben *Izrael népe* (= a köznép), közte olyanok is, kik nem ették a számüzetés keserű kenyerét,

sok förtelmeitől, [2]mert az ő leányaik közül vettek maguk és fiaik számára feleséget és így a szent ivadék összevegyült a föld népeivel ; a fejedelmek és a vezetők pedig előljártak e törvényszegésben.

[3]Amikor meghallottam e jelentést, megszaggattam palástomat és köntösömet, tépdestem fejem hajszálait meg szakállamat és ott ültem elszomorodottan. [4]Mikor pedig egybegyűltek nálam mindnyájan, akik remegtek Izrael Istenének ítéletétől azoknak a törvényszegése miatt, akik a fogságból visszatértek, én ott ültem szomorúan egészen az esteli áldozatig. [5]Az esteli áldozatkor felkeltem sanyarúságomból, tépett palástban meg köntösben meghajtottam térdemet, kiterjesztettem kezemet az Urhoz, az én Istenemhez [6]és mondottam: Istenem, szégyenlem magamat és nem merem hozzád felemelni orcámat, mivel gonoszságaink megsokasodtak fejünk felett és bűneink az égig növekedtek [7]atyáink idejétől kezdve. De mi magunk is súlyosan vétkeztünk mind a mai napig, úgy hogy tulajdon gonoszságaink miatt jutottunk mi ma-

de olyanok is, akik az első zarándokcsapattal tértek vissza hazájukba, nemkülönben vétkeztek e téren *papok* és *leviták* is. — *A föld népei*, a letelepült honi lakosság ; ehelyütt főleg azokat a népeket kell érteni, melyek a számkivetésbe küldött izraeliták elhagyott helyébe telepedtek le. — *Kánáneusok*, a következőkben felsorolt népeknek összefoglaló megnevezése. Világos, hogy a régi heteusok, ferezeusok, jebuzeusok, ámorreusok késői, más népekkel keveredett ivadékairól lehet itt már csak szó, vagy pedig fel kell tennünk, hogy a szent író ehelyütt a törvény gyakori, megszokott szavával (v. ö. Móz. II. 13, 5 ; V. 7, 1.) sorolja fel Izrael ősi ellenségeinek neve alatt az ószövetségi vallás ellenségeit Ezdrás korában. — *2. Szent ivadék*, Ábrahám leszármazottjai. Szent azért, mert az Istené és mint ilyen az isteni igéretek hordozója és birtokosa. (V. ö. Móz. I. 12, 3 ; 18, 18 ; 22, 18 ; 26, 4 ; 28, 14 ; Csel. 3, 25 ; Gal. 3, 8. skk.) — A *törvényszegés*, melyről itt szó van, annál súlyosabb, mert éppen a bálványimádás miatt mérte az Úr a szörnyű csapást (a fogságot) a kiválasztott népre. (V. ö. alább 7. v.)

3—15. Megrendítő szép bűnbánati ima, mely elénk tárja Ezdrás mélységesen vallásos lelkületét. Benne a nagy pusztulás és a szomorú fogság prófétáinak (Jeremiás, Ezekiel, Báruk) gondolatvilágába helyezkedik bele Ezdrás pap. Kiönti szíve keserűségét nemcsak az atyák, hanem saját korabeli hitsorsosainak hálátlansága és vaksága miatt is ; főleg azért, mivel a rettenetes istenítélet, melyet Jáhve tartott népe fölött és az Isten ama nagy kegyelme, mellyel megengedte, hogy a fogságból ismét hazájukba térhessenek, sokak lelkében még mindig nem tudta megtermelni az igazi bűnbánat és a jóban való állandó kitartás gyümölcseit. — *3—4. A szomorú hír első hatása.* Ezdrás pap gyászt ül. A ruha betépése, megszaggatása, a haj és szakáll tépdesése a mélységes szomorúság és bánat jele. — *4.* Az *esteli áldozatig*, általános időmeghatározás (kb. délután 3—4 óráig).

gunk, királyaink és papjaink *idegen* országok királyainak kezére, kardélre, fogságba és *ki voltunk téve* fosztogatásnak és arcpirulásnak, mint ma is. [8]Mindazonáltal legalább egy rövidke pillanatra az Úrhoz, a mi Istenünkhöz száll most könyörgésünk, legyen számunkra menekülés és kapjunk sátorszeget az ő szent helyén. Engedje a mi Istenünk, hogy felragyogjon szemünk és szolgaságunkban adjon belénk parányi életet. [9]Igaz, szolgák vagyunk, de szolgaságunkban sem hagyott el Istenünk, hanem felénk hajlította a perzsák királyának kegyét, hogy az életet adjon belénk, megépítse és feltámassza romjaiból Istenünk templomát, nekünk pedig védőfalat emeljen Júdában és Jeruzsálemben. [10]Mit szóljunk tehát ezek után Istenünk, miután megszegtük parancsaidat, [11]melyeket szolgáid, a próféták által hirdettél ki, mondván: Az a föld, melyet birtokba venni készültök, tisztátalan föld, aminthogy tisztátalanok a népek és más országok azoknak a gyalázatosságai miatt, akik förtelmükkel színültig töltöt-

Az esteli áldozatról v. ö. Móz. II. 29, 38. skk. IV. 28, 1. skk. — *6—15. Ezdrás imája.* — *7. Idegen országok királyainak*, az asszír, babilon és perzsa királyoknak. — *8.* E vers a héber szövegben így hangzik: Most egy szempillantásra irgalmat kaptunk az Úrtól (= Jáhvétól), a mi Istenünktől (azáltal, hogy) szabadulást engedett számunkra, sátorszeget adott az ő szent helyén, felragyogtatta szemünket a mi Istenünk és szolgaságunkban egy csöppnyi életet öntött belénk. — *Kapjunk sátorszeget.* Ezdrás azért könyörög az Úrhoz, hogy — amint a sátorszeg a földhöz erősíti és így fenntartja a sátrat, úgy az Isten szent helye, a templom és a belőle kiáradó isteni segítség tartsa életben a választott nép csekélyke maradékát. — *9. Bár szolgák vagyunk*, állami függetlenségünk odavan, perzsák uralkodnak rajtunk, mindazonáltal vallási és társadalmi életünk újra kezd éledni. A szíve ennek az életnek máris lüktet, amennyiben — ha szegényesen is — de ismét áll a templom és újra épül Jeruzsálem. — *10—12.* Ezdrás nem keres okot, hogy vele népe bűnét mentegesse. Nyíltan és férfias őszinteséggel bevallja, hogy súlyosan áthágták a Mózes és a próféták által közölt isteni törvényt. Társultak, szövetkeztek, összeházasodtak a pogány népekkel s ezzel veszélyeztették atyáik ősi hitét. — *11—12*-ben Ezdrás röviden összefoglalja azokat a tilalmakat, melyeket a törvény és a próféták e téren a nép számára fölállítottak. (V. ö. Móz. III. 18, 24; V. 7, 1. skk.; Bir. 3, 6. skk.) — *11. Az a föld ..... tisztátalan föld.* A sok hamis isten, bálvány, melyet a népek (a Palesztinában letelepült pogány lakosság) és más országok (pl. az idegen hódító pogány népek, mint az egyiptomiak, filiszteusok stb.) állítottak fel az Ígéret-földén, az izraeliták számára mintegy tisztátalanná tették az országot, ezért a honfoglalás alkalmával e pogány förtelmeket kellett volna mindenekelőtt kiirtaniok. (V. ö. Móz. II. 23, 24;

ték meg azt. [12]Ne adjátok tehát leányaitokat fiaiknak feleségül, de az ő leányaikat se vegyétek fiaitok számára; sohase keressétek velük a békét és általuk a jólétet, hogy megerősödhessetek és élvezhessétek a föld termékeit, fiaitok pedig örökséitek lehessenek minden időben. [13]Mindazok után azonban, amik fölötte gonosz cselekedeteink és nagy bűnünk miatt reánk nehezedtek, te, a mi Istenünk, megszabadítottál vétkünktől és megmentettél minket, ahogy az jelenleg is történt, [14]hogy meg ne szegjük újra parancsaidat és ne keressünk házassági összeköttetést azokkal az utálatos népekkel. Nemde megsemmisítő volna reánk ezért haragod, és nem engednéd, hogy közülünk bárki is megmaradjon és megmeneküljön? [15]Uram, Izrael Istene, mily igaz vagy te! Magunkra hagytál, hogy megmenthess minket, amint ez jelenleg megtörtént. Ime bűnben vagyunk előtted és nincs, ki megállhasson színed előtt.

10. FEJEZET.

Izrael fiai elbocsátják idegen származású feleségeiket.

[1]Miközben Ezdrás az Isten temploma előtt leborulva így imádkozott, esdekelt és siránkozott, nagy tömeg izraelita férfiú, nő és gyermek gyűlt össze körülötte, és a nép hangos zokogással zokogott. [2]Megszólalt pedig Sekeniás, Jehiel fia Élám

V. 7, 5 : 12, 3.) — *12. Sohase keressétek velük a békét.* Az ószövetségi népnek legfőbb java az egy igaz Istenben való hit volt. Mivel ezt a hitet a pogány népek állandóan veszélyeztették, óvakodniok kellett az izraelitáknak, hogy velük bármiféle szorosabb összeköttetésbe kerüljenek. — *13—15.* Ezdrás abban bizakodik, hogy az Isten, ki nemrég mentette ki őket a szolgaság földéről, ismét megkönyörül majd népén, ha jelen nagy bűnüket teljes megalázkodással bevallják, és javulást igérnek. — *13. Jelenleg*, a perzsa királyok, főleg Círus, I. Dárius és I. Artaxerxes idejében, kik az Úr szavára sok kegyben részesítették a választott népet. — *14. Nemde megsemmisítő volna reánk nézve haragod*, a héber szöveg így hangzik : Nemde annyira kellene reánk haragudnod, hogy végkép elveszíts minket? — *15. Magunkra hagytál, hogy megmenthess minket.* A latin Vulgáta szerint e hely értelme a következő : ellenség kezére juttattál minket, hogy kegyelmet gyakorolhass velünk azáltal, hogy kimentesz minket az ellenség kezéből. A héber szöveg így hangzik: maradéknak hagytál meg minket.

10. *1—9. Az Ezdrásnál egybegyűlt izraeliták úgy határoznak, hogy elbocsátják az idegen nőket és ez ügyben gyűlést hívnak össze.* — *1.* Ezdrás a templom udvarán (v. ö. 6. v.) mondotta el imáját. A nagytekintélyű férfiú megrendítő bánata nem tévesztette el hatását. Az emberek szíve meglágyult, és szent elhatározásra érlelődött. — *2.* A nép hangulatának és elhatározásának *Sekeniás, Jehiel fia* lett a szószólója. — *Ha bán-*

fiai közül és mondá Ezdrásnak: Hűtlenek lettünk Istenünkhez, mivel a föld népeiből való, idegen nőket vettünk magunknak feleségül. Nos tehát, ha bánkódik ezen Izrael, [3]kössünk szövetséget az Úrral, a mi Istenünkkel, hogy elbocsátjuk mindezeket a nőket szülötteikkel együtt, az Úrnak és azoknak a kívánsága szerint, akik remegnek az Ur, a mi Istenünk parancsától. Hadd jusson érvényre a törvény. [4]Fel tehát! A te dolgod határozni, mi melletted leszünk. Cselekedjél bátran! [5]Felkelt tehát Ezdrás és megeskette a papok és leviták fejedelmeit és egész Izraelt, hogy ilyen értelemben járjanak el. Ők meg is esküdtek. [6]Majd elindult Ezdrás az Isten háza elől és elment Eliásib fiának, Jóhánánnak kamrájába. Bement oda és kenyeret nem evett és vizet nem ivott, mert gyászolt azoknak a bűne miatt, akik a fogságból visszatértek. [7]Majd felszólították Júdában és Jeruzsálemben mindazokat, akik a fogságból visszatértek, hogy gyűljenek össze Jeruzsálemben. [8]Aki pedig a fe-

kódik ezen Izrael, a megfelelő héber szöveget némelyek így fordítják: azért ennek ellenére is van még remény Izrael számára. Mások így: mégpedig egy sereg van ilyen Izraelben. — *3. Mindezeket a nőket*, a görög fordítás némelyik kézirata e helyett ezt mondja: az idegen származású nőket. Tulajdonképen csakis ezekről van szó. — Sekeniás azt javasolja, hogy az idegen nőkkel együtt küldjék el gyermekeiket is, hiszen anyjuk révén ezek is tisztátalanok. Hogy *a nők szülöttein* csak a csecsemőket érti, vagy a felnőtteket is, a szöveg nem árulja el. — *5.* Ezdrás mindjárt az első lelkesedés hevében megeskette a körülálló *papi és levita fejedelmeket* (= a papi és levita családok fejeit), nemkülönben a jelenlevő népet. Bizonyára attól tartott, hogy az izraeliták a lelkesedés lelohadtával esetleg elállnak majd nemes elhatározásuktól. Az eskü szent szavát azonban — úgy gondolta — egykönnyen nem fogják megszegni. — *6. Isten háza elől*, a templom épülete előtti térről, azaz a templomudvarból. — *Ezdrás . . . . . elment Jóhánán kamrájába.* Ezdrás egyelőre nem hagyta el a templomot, mert úgy gondolta, hogy ez a legalkalmasabb hely, ahonnan az üdvös intézkedéseknek ki kell indulniok. — *Eliásib* volt a főpap ebben az időben; fiának, *Johánánnak*, mint papnak kamrája volt a templom melléképületében. A templom körül több ilyen kamra volt; arra szolgáltak, hogy a szolgálatot tevő papság a szent ténykedés előtt és után meghúzódhassék bennük. (V. ö. Kir. IV. 23, 11; Jer. 35, 4; 36, 10. 12.) — *Nem evett.* Ezdrás a böjttel egyrészt ki akarta engesztelni a megbántott Istent, másrészt pedig így készült elő a tervbevett tontos vallási intézkedések foganatosítására. — *8.* A gyülést a *fejedelmek* (= az előkelő családok fejei) és a *vének* (= a hitközség elöljárói) hívják egybe. A rendelet úgy szólt, hogy minden izraelita férfiú, ki a hazatértek közösségébe tartozik, a gyűlésen három nap alatt megjelenni köteles. Ellenkező

jedelmek és a vének határozata értelmében három nap alatt meg nem jelenik, annak elkobozzák egész vagyonát, őt magát pedig kizárják a fogságból hazatértek gyülekezetéből. [9]Egybegyűltek tehát Jeruzsálemben Júda és Benjámin összes férfiai három nap alatt a kilencedik hónapban, a hónap huszadik napján, és az egész nép ott telepedett le az Isten templomának terén és reszketett a bűn meg az eső miatt.

[10]Majd szólásra emelkedett Ezdrás pap és így szólt hozzájuk: Áthágtátok *a törvényt*, mert idegen nőket vettetek feleségül, hogy még tetézzétek Izrael vétkét. [11]Most azonban tegyetek vallomást az Úr, atyáitok Istene előtt, teljesítsétek akaratát, szakítsatok a föld népeivel és az idegen asszonyokkal! [12]Erre az egész tömeg így felelt és hangos szóval mondá: Úgy legyen, ahogy szólottál hozzánk! [13]Mivel azonban sok a nép és itt az esőzés ideje és kint nem álldogálhatunk, meg nem is egy vagy két napi munkáról van szó (ebben a dologban ugyanis nagyon *számosan* vétkez-

esetben elkobozzák vagyonát, őt magát pedig kizárják a hívek közösségéből. A héber szöveg szerint: cherem-mé teszik. Cherem alá a régi időben egyes pogány városokat vetettek. Cherem az ősi időben annyi, mint valamit az Istennek szentelni, ezért a cherem alá vetett pogány városok lakóit lemészárolták, vagyonukat pedig az istenség tiszteletére szentelték. Később a cherem Izrael belső életében a büntetésnek egyik szigorú fajtája lett, és a fogság után abban állott, hogy azt a hívőt, kire kimondották a cherem-et, megfosztották vagyonától és kizárták a hívők gyülekezetéből. (V. ö. Ján. 9, 22; 12, 42; 16, 2; Luk. 6, 22.) Az elkobzott vagyon a templomé lett. — A vezetőség tehát nagyon komolyan vette a dolgot. Ki hitét nem becsülte annyira, hogy megjelenjék a hívásra, azt törölték a hívek sorából és megfosztották jogaitól. — *Három nap* elegendő idő volt a gyülekezésre, mert a hazatérők javarészt Jeruzsálem közvetlen környezetében telepedtek le. (V. ö. 3, 1. jegyz.) — *9.* A meghívás jó eredménnyel járt. A férfiak *Júdá*-ból és *Benjámin*-ból (azaz Júda és Benjámin törzsének területéről) a rossz idő ellenére is legnagyobbrészt megjelentek a gyűlésen. A gyülekezésre kitűzött nap, a 9-ik hónap 20-ik napja december közepére, vagyis a téli esőzések idejére esett. — *A bűn és az eső miatt*, lelkiismeretfurdalás meg kellemetlen hideg eső gyötörte őket. A gyülekezés helye nyilván a templomudvar volt. A megjelentek tehát a szabad ég alatt vesztegeltek.

10—17. A gyűlés lefolyása. — *10.* Elsőnek Ezdrás szólal fel, és szemére lobbantja honfitársainak azt a bűnét, hogy pogány nőket vettek feleségül, egyben — *11. v.* — felszólítja őket, tartsák meg az Úr törvényét és bocsássák el idegen származású feleségeiket. — *Tegyetek vallomást*, a héber szöveg ehelyütt nem bűnvallomásról beszél, hanem azt akarja mondani: dicsőítsétek az Urat, atyáitoknak, a pátriárkáknak Istenét azzal, hogy eleget tesztek a törvénynek. — *A föld népei*, a honi pogány lakosság. — *13—14. Határozat a javas-*

tünk), [14]álljanak elő az egész gyülekezet fejedelmei és mindazok, akik városainkban idegen nőket vettek feleségül, jelenjenek meg a kijelölt időben városonkint a vénekkel és a birákkal együtt, míg el nem hárítjuk magunkról e bűn miatt az Isten haragját. [15]Felkelt pedig ez ellen Jónatán, Ászáhel fia, meg Jáászia, Tekue fia és velük tartottak Mesollám meg Sebetáj leviták. [16]A számkivetés fiai tehát így cselekedtek; és Ezdrás pap meg a névszerint összeírt családfők egybegyültek nemzetségenkint és a tizedik hónap első napján ülésre jöttek össze, hogy az ügyben vizsgálatot tartsanak, [17]és *ezt* mindazokkal a férfiakkal, akik idegen nőket vettek feleségül, az első hónap első napjáig elvégezték.

[18]A papok, akik idegen nőket vettek feleségül, a következők voltak: Jó-

lat végrehajtására. A jelenlevők úgy döntöttek, hogy a házasságok kivizsgálását hivatalos formában, bizottságok előtt folytatják le. — *15.* A Vulgáta szövege ehelyütt homályos. Az eredeti héber szöveg világosabban beszél, és ezt akarja mondani: a közös elhatározással nem értett egyet a gyűlés négy tagja; köztük volt két levita is. Hogy azonban miben nem értettek egyet a többséggel, arról egyik szöveg sem beszél világosan. Lehet, hogy nem tetszett nekik a szigorú döntés, mely minden idegen nő elbocsájtását mondotta ki. Lehet az is, hogy csak a kivitel formai része ellen volt kifogásuk. Némely magyarázó szerint a javaslatnak csak azt a részét nem helyeselték, mely azt követelte, hogy a vizsgálatot az egyes városok külön-külön folytassák le saját elüljáróságuk előtt. (V. ö. 14. v.) Ők jobbnak látták volna, ha lakóhelyre való tekintet nélkül közös bizottság intézkedik az összes izraeliták ügyében. Ez a javaslat keresztül is ment. Eszerint tehát e szavak: *a számkivetés fiai így cselekedtek (16. v.)* ezt jelentenék: a gyűlés tagjai Ászáhel és társai javaslatának értelmében jártak el és közös bizottságot alakítottak, melynek tagjai Ezdrás és az előkelő családok fejei lettek. Ez utóbbiak, mint a nép vénei, a rendes birósággnak is tagjai voltak. — *16—17. A határozat végrehajtása.* — A vizsgáló bizottság munkája 3 hónapig tartott. — *A tizedik hónap első napjától* (december végétől) *az első hónap első napjáig*, niszán hó 1-ig (körülbelül március végéig) naponta üléseztek. Ez az idő nem is olyan túlhosszú, ha elgondoljuk, hogy egyrészt sorba kellett venniök az összes családokat, másrészt pedig nem kis nehézségbe ütközött egyes esetekben a felség származásának kivizsgálása. Egyébként milyen elvek szerint jártak el a vizsgálatnál és a határozatok meghozatalánál, hogy t. i. kivétel nélkül az összes vegyesházasságokat bontották-e fel, avagy megkímélték esetleg azokat a nőket, kik őszinte szívvel az izraeliták vallására tértek át, nem tudjuk.

18—44. A vizsgálat eredménye. — *18—22.* Felsorolja azokat a papokat, kik vegyesházasságban éltek; közülük négy — *18. v.* — annak a Józue főpapnak a családjához tartozott, ki Zorobábellel együtt az első hazatérő csapatnak vezetője volt. (Vö. 2, 2.) Kézadással megerősített ígéretet kellett tenniök, hogy — *19. v.* — elbocsátják fele-

suénak, Jószedek fiának fiai és testvérei közül: Máászia, Eliezer, Járib és Godolia. [19]Kezüket adták, hogy elküldik feleségeiket és vétkükért egy kost hoznak a nyájból áldozatul. [20]Emmer fiai közül Hánáni és Zebedia; [21]Hárim fiai közül Máászia, Elia, Semeja, Jehiel és Óziás; [22]Feshur fiai közül: Elioenáj, Máászia, Ismáel, Nátanáel, Józábed és Elásza; [23]a leviták fiai közül: Józábed, Semej, Kelája, azaz Kálita, Fátája, Júda és Eliezer; [24]az énekesek közül: Eliásib; a kapuőrök közül: Sellum, Telem és Uri; [25]Izraelből pedig: Fáros fiai közül: Remeja, Jezia, Melkia, Miámin, Eliezer, Melkia és Bánea; [26]Élám fiai közül: Mátánia, Zakariás, Jehiel, Ábdi, Jerimót és Élia; [27]Zetua fiai közül: Elioenáj, Eliásib, Mátánia, Jerimut, Zábád és Áziza; [28]Bebáj fiai közül: Jóhánán, Hánánia, Zábbáj, Átáláj; [29]Báni fiai közül: Mosollám, Melluk, Ádája, Jásub, Sáál és Rámót; [30]Fáhát-Moáb fiai közül: Edna, Kálál, Bánájás, Máásziás, Mátániás, Beszeleel, Bennuj és Mánásse; [31]Herem fiai közül: Éliezer, Jósue, Melkiás, Semejás, Simeon, [32]Benjámin, Málok, Sámáriás; [33]Hásom fiai közül: Mátánáj, Mátáta, Zábád, Elifelet, Jermáj, Mánásse, Semei; [34]Báni fiai közül: Mááddi, Ámrám, Uel, [35]Báneás, Bádájás, Keliáu, [36]Vánia, Márimut, Eliásib, [37]Mátániás, Mátánáj, Jászi, [38]Báni, Bennuj, Semej, [39]Sálmiás, Nátán, Ádájás, [40]Meknedebáj, Sisáj, Sáráj, [41]Ezrel,

ségüket, és vétekért való áldozatul egy-egy kost mutatnak be. (V. ö. Mózes III. 5, 14. skk.) — *20—22.* A többi papnak (összesen 13) a szent szöveg csak a nevét adja meg, s nem tesz említést az áldozatról, melyet bizonyára ezeknek is be kellett mutatniok. — *Fiai közül*, családjából. — A *23—24*-ben felsorolt leviták közül hat a papság szolgálatában állott (23. v.), egy az énekesek, három pedig a kapuőrök közé tartozott. — *23. Kelája, azaz Kálita.* A kettős név nagyon gyakori, nemcsak az izraelitáknál, de egyéb sémi népeknél is. — *25—43.* Közli a vegyesházasságban élő izraeliták jegyzékét, mely 86 férfi nevét sorolja fel. — *25. Izraelből*, a köznép emberei, ellentétben a papokkal és a levitákkal. Vannak, akik azt gondolják, hogy csak a papoknál és a levitáknál követelték (már csak a jó példaadás kedvéért is) az idegen származású nők feltétlen elbocsájtását, míg az egyszerű izraelitáknál csak abban az esetben, ha az a nő bálványimádásával veszélyeztette a család igaz hitét. Ilyen esetben kérlelhetetlenül jártak el még akkor is, ha az asszonynak esetleg gyermekei voltak. (V. ö. 44. v.) Miképen gondoskodtak az elbocsájtott nők és gyermekeik eltartásáról, arról a szent szöveg nem szól.

Ezdrás intézkedései, bármilyen lelkesedéssel is fogadták őket, nem emelkedtek mindenütt teljes érvényre. Nemsokára rá

Selemiáu, Semeria, [42]Sellum, Ámária, József; [43]Nébo fiai közül: Jehiel, Matatiás, Zábád, Zábina, Jeddu, Jóel és Bánája. [44]Mindezek idegen nőket vettek feleségül; az asszonyok között voltak olyanok is, akik fiakat szültek.

ugyanis Nehemiás kénytelen volt hasonló, itt-ott még szigorúbb rendszabályokat foganatosítani ugyanilyen visszaélésekkel szemben. (V. ö. Ezdr. II. 10, 30; 13, 25. skk.)

EZDRÁS MÁSODIK (NEHEMIÁS) KÖNYVE.

Ezdrás II. könyve, melyet Nehemiás könyvének is szoktak nevezni, azt beszéli el, hogy Nehemiás, I. Artaxerxes perzsa király (Kr. e. 465—425) izraelita származású előkelő udvari hivatalnoka (főpohárnoka), megindulva hazája szomorú sorsán (1. f.), kétszer is (Kr. e. 445-ben és 432-ben) ősei honába, Júdába és Jeruzsálembe megy (2. és 13. f.). Királyi meghatalmazással és támogatással felsegíti anyagi és erkölcsi nyomorban sínylődő, lelkületében elcsüggedt népét, felépíti, illetőleg kijavítja Jeruzsálem erősen megrongált falát (3—7. f.) és kiküszöböl egynéhány visszaélést, mely a fogságból hazatérő zsidóság soraiban elharapódzott (8—12. f.). Igy Nehemiás Ezdrás pappal együtt népének és hazájának második megalapítója, a mózesi törvénynek pedig éber őre és érdemekben gazdag végrehajtója lett. (Egyébként v. ö. a bevezető sorokat Ezdrás I. könyvéhez.)

1. FEJEZET.

Nehemiás könyörgése otthon sinylődő honfitársaiért.

[1]Nehemiásnak, Helkiás fiának szavai. Történt pedig a huszadik év kászlev havában, mikor én Szúza várában voltam, [2]hogy eljött *hozzám* egyik testvérem, Hánáni és vele néhány férfiú Júdából. Ekkor érdeklődtem nálok ama zsidók felől, akik megmenekedtek és megma-

1. *1—3. Nehemiás szomorú hírt kap hazájából.* — *1. Nehemiásnak szavai*, a héberben megszokott kifejezés, a. m. Nehemiás tettei. Nehemiás származásáról semmi közelebbit sem tudunk. — *Huszadik év*, I. Artaxerxes uralkodásának 20 éve = Kr. e. 445. (V. ö. Ezdr. I. 4, 5—7. jegyz.) — *Kászlev* v. Kiszlev hó, a 9. hónap ; megfelel kb. a mi decemberünknek. — *Szúza* vára, perzsa nevén Susiana, a Tigris folyótól keletre, a Perzsa-öböl északi partvidékén elterülő Elám tartomány fővárosa, a perzsa királyok téli tartózkodási helye. (V. ö. Ezdr. I. 6, 2.) — *2. Hánáni*-t a szövegmagyarázók általában Nehemiás fitestvérének tekintik, aki vagy Júdeában lakott és innét jött fivére látogatására, avagy — ami még

radtak a száműzöttek közül, meg Jeruzsálem felől. [3]Erre így feleltek nekem: Akik megmenekedtek és még megvannak a számkivetettek közül ott abban a tartományban, nagy nyomorban és gyalázatban vannak. Jeruzsálem fala romokban hever, kapuit pedig tűz emésztette meg.

[4]Mikor e szavakat hallottam, leültem, sírtam, keseregtem jó néhány napig; böjtöltem és könyörögtem a menny Istene előtt, [5]mondván: Uram, te a mennynek erős, nagy és félelmetes Istene, aki kitartasz a szövetség mellett és irgalommal *vagy* azok iránt, akik szeretnek téged és követik parancsolataidat, kérlek, [6]figyeljen fel füled és nyíljék meg szemed, hogy meghalljad szolgád könyörgését. Éjjel-nappal esengek most előtted szolgáidért, Izrael fiaiért és vallomást teszek Izrael fiainak bűneiről, melyeket ellened elkövettek és atyám házával együtt én is elkövettem. [7]Hívság vezetett minket félre, és nem tartottuk meg törvényedet, szertartásaidat és parancsaidat, melyeket Mózesnek, szolgádnak, adtál. [8]Emlékezzél szavadra, mellyel meg-

valószínűbb — Babilóniából látogatott el ősei hazájába és visszatérőben több izraelita férfiút vitt magával Júdeából Szúzába, hogy személyesen panaszoljak el sanyarú helyzetüket. — *Zsidók*-nak (héberül: jehudím) nevezték kezdetben Júda törzsének tagjait (v. ö. Krón. I. 4, 18.), később Júda országának lakóit (v. ö. Kir. IV. 16, 6; 25, 25; Jer. 32, 12.); a babiloni fogság után pedig azokat az izraelitákat, akik hazatérésük után Júdea tartományában telepedtek le. A jehudím-név később átment Mózes vallásának összes híveire. Belőle lett a magyar zsidó szó is. — *Megmenekedtek*, azoknak a családoknak még életben lévő tagjai, akik 536-ban visszatértek a fogságból. — *3. A tartományban*, Júdeában, mely mint a hatalmas perzsa birodalomnak egyik tartománya, nagyjában a régi Júda törzsének területét foglalta el. — *Jeruzsálem* az ellenséges szomszédos népek, főleg a szamaritánusok szabad prédája, mert régi várfalait még mindig nem állították helyre. Az első ilynemű kísérleteket a szamaritánusok áskálódása meghiúsította. (Ezdr. I. 4, 12. 23.) Ez a körülmény csak növelte a nyomorúságot, amely amúgy is várta a hazatérő izraelitákat.

4—11. Nehemiás imája honfitársaiért és hazájáért. A fohászt teljesen áthatja a törvény szelleme és a próféták gondolatvilága. Nehemiás elsősorban a szövetség Istenéhez fordul (5. v.), mert meggyőződése azt sugallja neki, hogy az Úr, bár súlyos csapást mért népére, nem szegte meg a Sinai-szövetséget, hanem bűnei miatt sujtotta a választott népet (6—7. v.); és pedig oly bűnök miatt, melyekre a próféták (pl. Ámosz, Izaiás, Jeremiás, Mikeás, Ezekiel stb.) szava hiába figyelmeztette a hálátlan népet, pedig az értük kijáró büntetésekkel már Mózes törvénye fenyegette őket. (8—9. v.) — *7.* A bűnök eleje: a *hívság*, a. m. nem létező, hazug dolog; bibliai kifejezés a bálvány jelzésére. A zsidók főbűne tehát a bálványimádás volt. — *8. Ha vétkeztek* stb., értelem szerint való idézet

hagytad Mózesnek, a te szolgádnak, mondván: Ha vétkeztek, szétszórlak titeket a népek közé; [9]de ha megtértek hozzám, megtartjátok és teljesítitek parancsaimat, egybegyűjtelek titeket, ha mindjárt az ég szélére kerültetek is el; visszahozlak titeket arra a helyre, melyet nevem számára lakóhelyül választottam. [10]Hisz szolgáid ők és néped; te mentetted meg őket nagy hatalmaddal és erős kezeddel. [11]Kérlek, Uram, legyen füled figyelmessé szolgád imádságára és szolgáid könyörgésére, akik nevedet félni kívánják. Most pedig adj szerencsét szolgádnak és engedd, hogy irgalmat találjon annál a férfiúnál. — Én ugyanis a király pohárnoka voltam.

2. FEJEZET.

Nehemiás Artaxerxes engedelmével hazatér; megvizsgálja Jeruzsálem ledöntött falait, majd megkezdi a város építését.

[1]Történt pedig niszán havában, Artaxerxes királynak huszadik esztendejében, hogy egyszer épen bor volt előtte, s én fogtam a bort és odanyujtottam a királynak. Közben bágyadtnak tűnhettem fel előtte, [2]mert így szólt hozzám a király: Miért oly szomorú az orcád? Tudtommal nem vagy beteg. Ok nélkül azonban ez nincsen! Szívedet, nem tudom milyen, de valami bánat emésztheti. Fölötte nagy lett erre ijedelmem, [3]és mon-

Móz. V. 4, 27; 28, 65-ből. — *9. Ha megtértek* stb., ismét csak értelmét adja Móz. V. 30, 1—5-nek. — *10—11.* Újra a Sinai-szövetségre utal Nehemiás és könyörög, hogy — amint akkor, az Egyiptomból való szabadulás alkalmával *erős*kezűnek mutatta magát Izrael Istene — úgy mentse meg most is az izraelitákat, kik nem szűntek meg az Ő szolgái és az Ő népe lenni. — *Neved*, fenséged. — *Annál a férfiúnál*, a királynál, kinek Nehemiás magas állású udvari tisztviselője, pohárnoka volt. — *11b.* Nehemiás abban bizakodik, hogy az Úr a perzsa király révén fog segítséget nyujtani.

2. *1—10. Nehemiás útja.* — *1.* Feltűnik, hogy *niszán* hava, szintén I. Artaxerxes uralkodásának huszadik évére (Kr. e. 445.) esik, mint 1, 1-ben kászlev hava, pedig az izraelitáknál (legalább is az egyik időszámítási mód szerint) niszán az 1. (v. ö. Ezdr. I. 7, 8—9. jegyz.), kászlev pedig a 9. hónap volt. Nehemiás könyve azonban azt a számítási módozatot követi, mely az év kezdetét őszre teszi és elsőnek tisri hónapot, harmadiknak kászlevet, hetediknek pedig niszán havát veszi. Az időszámításnak ez a módja általánossá lett később a zsidóságnál. — *Épen bor volt előtte*, Nehemiás tehát étkezés közben, váratlanul és a szokásos forma mellőzésével terjeszti elő kérését. — *2. Miért oly szomorú az orcád?* Nehemiásnak annyira a lelkére hatott a szomorú hír, hogy arcára is kiült szívének keserűsége. — *Ok nélkül ez nincsen*, a héber szöveg így hangzik: nem más ez, mint szívfájdalom. — *3. Atyáim sírhelyét*, a héber

dám a királynak: Örökké élj, ó király! Hogyne lenne szomorú orcám, mikor a várost, atyáim sírhelyét lerombolták, kapuit pedig tűz emésztette meg. [4]Erre így szólt a király: Mi volna a kívánságod? Én ekkor a menny Istenéhez fohászkodtam [5]s így szóltam a királyhoz: Ha jónak látja a király és ha kegyben van előtted a te szolgád, küldj el engem Júdeába, abba a városba, ahol atyáim sírja van, hogy újra felépíthessem azt. [6]Erre azt kérdezte tőlem a király meg a királyné, aki mellette ült: Mennyi időt venne igénybe utad, és mikor térnél vissza? Mikor megmondtam neki az időt, beleegyezett és elbocsájtott. [7]Majd így szóltam a királyhoz: Ha jónak látja a király, adjon nekem írásokat a folyamontúli terület helytartóihoz, hogy adjanak kíséretet mellém, amíg Júdeába nem érek; [8]valamint Ászáfhoz, a királyi erdőség felügyelőjéhez, levelet: bocsásson rendelkezésemre fát, hogy gerendával láthassam el a templom várának kapuit, valamint a városfalakat és a házat, melybe be fogok lépni. A király megadta, mivel Istenem jóságos keze volt rajtam. [9]Mikor megérkeztem a folyamontúli vidék hely-

szöveg alapján; Vulgáta: Atyám sírhelyét. Nehemiás ősei tehát Jeruzsálemben laktak és temetkeztek. Vannak, kik e megjegyzésben bizonyítékot látnak arra nézve, hogy Nehemiás Dávid királyi családjának volt a sarja. A Dávid-házbeli királyok ugyanis legnagyobbrészt Jeruzsálemben, az udvari kriptába temetkeztek. — *4.* Nehemiás a döntő lépés előtt *a menny Istenéhez*, az igaz Istenhez fohászkodik. — *5. Júdea* a perzsa birodalom egyik tartománya az ősi Júda törzse helyén. (V. ö. 1, 3. jegyz.) — *A városba*, Jeruzsálembe. — *Hol atyáim sírja van*, 1, 3. v. jegyz. — *Felépítsem azt*, a várost. — *6.* A király a királynéval egyetemben helyt ad Nehemiás kérésének. A szent szöveg az idő tartamát nem említi; 5, 14-ből tudjuk, hogy Nehemiás első útja alkalmával 12 évig tartózkodott Júdeában. — *7.* Nehemiás a királytól ajánlóleveleket is kér. — *A folyamontúli terület*, az Eufrátestől nyugatra fekvő tartományok (Júdea, Szamaria, Szíria stb.). — *8. A királyi erdőség*et bizonyára nem Jeruzsálem kopár vidékén kell keresnünk, hanem vagy a Jordán völgyében, vagy — ami még valószínűbb — a Libanon és az Antilibanon déli lejtőjén. — *A templom várának kapuit*, a héber szöveg így hangzik: annak a várnak a kapuit, mely a Ház (= a templom) mellett (= védelmére) volt. Ez az erődítmény Kr. e. 536 és 445 között épült a templom tőszomszédságában, attól északra. Jos. Flavius zsidó történetíró Baris-nak (ejtsd: Bárisz) mondja. I. v. Nagy Heródes Antoniá-nak nevezte el. Állandó őrsége volt. (Csel. 21, 32. skk.) A fára tehát azért volt szüksége Nehemiásnak, hogy belőle részben elkészítse a vár, valamint saját házának tetőzetét és kapuit, részben pedig, hogy kijavítsa vele Jeruzsálem városának megrongált falazatát és kapuit. — *9.* Ezdrás, mint Isten papja, védőcsapat

tartóihoz, átnyujtottam nekik a királytól kapott írásokat. Katonai főtiszteket és lovasokat rendelt mellém a király. [10]Mikor ezt megtudta a horoni Szánáballát és Tóbiás, az ámmonita szolga, fölötte bosszankodtak azon, hogy jött valaki, aki Izrael fiainak javát keresi.

[11]Miután megérkeztem Jeruzsálembe és már három napig ott tartózkodtam, [12]néhány férfiú kíséretében elindultam éjjel— senkinek sem árultam el, mire indította szívemet az Isten, hogy Jeruzsálemben cselekedjem ; barom sem volt velem azon az állaton kívül, amelyen ültem — [13]és éjnek idején kimentem a Völgykapun a Sárkányforrás és a Szemétkapu felé és megszemléltem Jeruzsálem lerombolt falát és tűz emésztette kapuit. [14]Majd tovább haladtam a Forráskapu és a királyi vízvezeték irányában. Itt nem volt hely, hogy az állat, melyen ültem, áthaladhasson, [15]azért gyalog mentem fölfelé a völgyben, éjnek idején és megvizsgáltam

nélkül tette meg az utat Babilóniából Jeruzsálembe (V. ö. Ezdr. I. 8, 22.) ; Nehemiás ellenben, mint magasrangú udvari hivatalnok, katonai kíséretet kap maga mellé. — *10.* Az a hír, hogy az izraeliták ügyének előmozdítására segítség jött, nagy visszatetszésre talált a hazatértek ellenségeinél (V. ö. Ezdr. I. 4, 1.), a szamaritánusoknál és az ámmonitáknál, elsősorban a horoni Szánáballátnál és az ámmonita Tóbiásnál. *Szánáballát* (Szin-uballit), nevét az 1906-ban, a Nílus egyik szigetén (Elefántine szigetén) talált arám nyelvű levelek is említik és belőlük is megtudjuk, hogy ezidőtájt valóban ő volt Szamaria helytartója. — *Horoni*, Bet-Horon-ból való ; ilynevű városka kettő is volt a régi Efráim-törzs területén, a későbbi Szamariában. (Józs. 16, 5 ; 21, 22 és 16, 3.) A kettő közül melyik volt Szánáballát tartózkodási helye, nem tudjuk. Nevéből azt következtetik, hogy asszír eredetű ember volt, ki mint Szamaria helytartója az egyik Bet-Horonban székelt. — *Tóbiás* talán rabszolgasorsból emelkedett magasabb tisztségre, ezért nevezi őt a szent szöveg ámmonita szolgának. Ő volt valószínűleg az izraeliták által elhagyott területre beözönlött ámmoniták feje és vezetője.

11—18. Előkészületek a város falazatának kijavítására. — *13.* A *Völgykapu* Jeruzsálem nyugati oldalán volt, a mai Jaffa-kapu közelében. — A *Sárkányforrás*-t szintén a város ezen az oldalán kell keresnünk. — A *Szemétkapu* a város délkeleti részén nyílott. Nevét onnan kaphatta, mert a kapu közelében a várfalon kívül szemetet és törmeléket hordtak össze. Nehemiás tehát nyugat felé hagyta el a várost, majd délnek ment Hinnom-völgye (v. Geennom, v. ö. Józs. 15, 8. jegyz.) irányában. — *14.* A *Forráskapu*-t már a város délkeleti végén kell keresnünk a Siloe-forrás közelében. Tőle nem messze kelet felé volt a *Királyló* (a latin fordítás *királyi vízvezeték*-ről beszél ; talán a mai Mária forrásra gondol). Itt hatalmas törmelékrakások állták Nehemiás útját ; ezért úgylátszik, leszállt a nyeregből és — *15.* — gyalog folytatta útját észak felé ; körüljárta a város északi meg északnyugati részét és a Völgykapun át visszatért a városba. — *16—18. Nehemiás el-*

a falat, majd visszafordulva ismét odaérkeztem a Völgykapuhoz, és így tértem vissza. 16Az elöljárók nem tudtak arról, hogy hová mentem és mit művelek. A zsidókkal, a papokkal, az előkelőkkel, az elöljárókkal és a többiekkel, akik a munkában résztvettek, mindeddig ugyanis semmit sem közöltem. 17*Most* azonban így szóltam hozzájuk: Ti jól ismeritek a nyomorúságot, melyben vagyunk. Jeruzsálem elpusztult, kapuit tűz emésztette meg. Jertek tehát, építsük fel Jeruzsálem falait, hogy gyalázat tárgya tovább ne legyünk! 18Egyúttal elbeszéltem nekik, mily jóságos volt hozzám az Isten keze, és milyen szavakat intézett hozzám a király; majd hozzátettem: Rajta hát, építsünk! És erős kézzel hozzáfogtak a nemes munkához.

19Mikor ezt megtudta a horoni Szánábállát, az ámmonita szolga, Tóbiás és az arab Gósem, kigúnyoltak minket és lenézően mondották: Mi az? Mit műveltek? Tán lázadást szítotok a király ellen? 20Én azonban megfeleltem nekik, mondván: Maga a menny Istene van segítségünkre, és mi, az ő szolgái, nekilátunk és építünk. Nektek pedig sem részetek, sem jogotok, sem emléketek Jeruzsálemben nincsen.

3. FEJEZET.

A városfal építőinek jegyzéke.

1Hozzákezdtek tehát Eliásib főpap és paptestvérei és megépítették a Nyájkaput: megszentel-

árulja tervét. — 16. A többiekkel, akik a munkában résztvettek, mások szerint: a többi tisztviselővel. Nehemiás eleinte senkivel sem közölte szándékát. Csak miután látta, hogy terve megvalósítható, — — *17.* — nyilvánította ki azt a zsidók politikai és vallási vezetői előtt, egyben — *18.* — hivatkozva arra, hogy az Isten velük van és a király is jóném veszi vállalkozásukat, lelkesült szóval buzdította őket a munka megkezdésére.

19—20. Szánábállát és társai nem nézik jó szemmel Nehemiás vállalkozását. — 19. Az építés megkezdésekor ismét jelentkezik a régi ellenség. Szánábállát és Tóbiás (v. ö. 10. v. jegyz.) mellé harmadiknak egy *Gósem* nevű beduin törzsfőnök csatlakozik, ki törzsével valószínűleg Júdeától délre telepedett meg. — *20. A menny Istene van segítségünkre.* Nehemiás nem árulja el királyi kiküldetését, egyelőre csak arra hivatkozik, hogy ők, mikor szent örökségük, Jeruzsálem helyreállításán dolgoznak, az igaz Isten segítségére támaszkodnak.

3. *1—31. A városfal építőinek jegyzéke. — 1. Hozzákezdtek*, a városfal javítási műveleteit a szent szerző úgy írja le, hogy kezdi északon, majd nyugat, dél és keleti irányban halad. — A papság a *Nyájkapu*-nak és annak a falrésznek a kijavítását vállalta, mely e kaputól a *Százkönyöktoronyig*, innen pedig a *Hánáneel*-toronyig terjedt. E két torony — úgylátszik —, úgy ahogy, épség-

ték és felállították szárnyait. Megszentelték pedig egészen a Százkönyöktoronyig, Hánáneel tornyáig. [2]Mellette építettek Jerichó férfiai. Ezek mellett épített Zákur, Ámri fia. [3]A Halkaput Ásznaa fiai építették ; ők maguk fedték be és állították fel szárnyait a zárakkal és reteszekkel együtt. Mellettük Ákkosz fiának, Uriásnak fia, Márimut épített. [4]Mellette Mesezebel fiának, Bárákiának fia, Mosollám épített és mellettük Szádok, Báána fia épített; [5]mellettük a tékuaiak építettek ; köztük azonban az előkelők nem hajtották nyakukat Uruk szolgálatába. [6]Az Öregkaput Jójáda, Fászea fia és Mosollám, Beszódia fia építette ; ők fedték be és állították fel szárnyait a zárakkal és reteszekkel együtt. [7]Mellettük a gábaoni Meltiás, a meronáti Jádon, gábaoni és mászfai férfiak építettek a folyamontúli tartomány helytartója nevében. [8]Mellette

ben volt. A *Nyájkapu* a város északi részén, minden valószínűség szerint a templom közelében volt. Rajta keresztül hajtották be a városba az áldozatra szánt juhokat és bárányokat, miután a közelben elterülő Betheszda-tóban megfürösztötték őket. — A papok az építkezés befejezése után a saját részüket mindjárt *megszentellék*; milyen szertartással, azt a szent szöveg nem mondja ; bizonyára áldozatok bemutatása mellett. (V. ö. Kir. III. 8, 64. skk.) A szentelést később az egész fal felépítése után megismételték. (V. ö. 12, 27. 30.) Hogy a *Százkönyöktorony* [a héber szöveg szerint : Hammea (= Száz)-torony] honnan kapta nevét, nem tudjuk ; némely magyarázó szerint 100 könyöknyi távolságra volt a Nyájkaputól. — *Hánáneel tornyáig*, hiányos szöveg, melynek értelme : a papok javították ki azt a falrészt is, mely a Száztornyot a Hánáneel-toronnyal kötötte össze. — *2. Mellette*, a Hánáneel-torony mellett. — *Jerichó férfiai* (v. ö. Ezdr. I. 2, 34.) most Jeruzsálemben telepedtek le, de őseik a fogság előtt Jerichóban laktak. — *3.* A *Halkapu* nevét a közelében lévő halpiactól kapta. — *Ásznaa* vagy Szenaa (v. ö. Ezdr. I. 2, 35.) helységnév. — *Fedték*, a héber szöveg így hangzik: gerendázták (ellátták kapufélfával). — *4. Mosollám* tekintélyes férfiú volt Jeruzsálemben. (V. ö. 6, 18.) — *Épített*, ehelyütt és a következőkben a héber szöveg így hangzik : végezte a javítást. A fal tehát nem hevert teljesen romokban, csak megsérült. — *5. Tékua*, falucska Júdában, Jeruzsálemtől délre, Betlehem közelében ; Ámosz próféta hazája. A szent író azzal vádolja a falucska előkelő embereit, hogy büszke nemtőrődömséggel ki húzták magukat a munka alól. — *6.* Az *Öregkapu* szintén az északi falban nyilott. — *Fedték be*, v. ö. 3. v. jegyz. — *7. Meltiás*, Gábaon (v. ö. Józs. 9, 3. jegyz.) elöljárója, a Meronot-ból származó Jádon pedig Mászfáé. (V. ö. Bir. 20, 1. jegyz.) — *A folyamontúli helytartó nevében*, a héber szöveg így hangzik : a folyamontúli helytartó trónjáig ; a folyamontúl a. m. az Eufrátestől nyugatra. A perzsa helytartónak, ha itt-ott Jeruzsálembe jött, bizonyára volt valami helyisége, ahol törvényt ült. Eddig a helyig épített az említett két férfiú. De az is lehet e hely értelme, hogy a két férfiú a helytartó ítélőszékéhez tartozott, azaz a helytartósági bíróság tagja volt. — *8.* Az aranyművesek és a kenőcsösök céhe is képviselve volt egy-

Eziel, Árája fia, az aranyműves épített ; e mellett Ananiás, a kenőcsös fia épített, de egészen a széles utca faláig meghagyták Jeruzsálemet. [9]Mellette Ráfája, Hur fia, a jeruzsálemi kerület *felének* elöljárója épített. [10]Mellette Jedája, Háromáf fia épített saját házával szemben. Mellette Háttus, Hásebonia fia épített. [11]*A másik falrészt* meg a Kemencetornyot Melkiás, Herem fia és Hásub, Fáhát-Moáb fia építette. [12]Mellette Sellum, Álohes fia, a jeruzsálemi kerület felének elöljárója épített, ő maga leányaival együtt. [13]A Völgykaput Hánun és Zánoe lakói építették. Felépítették, felállították szárnyait a zárakkal és reteszekkel együtt, és hozzá még ezer könyöknyi falat *építettek* egészen a Szemétkapuig. [14]A Szemétkaput Melkiás, Rekáb fia, a betákárámi kerület elöljárója állította helyre; felépítette és beillesztette szárnyait a zárakkal és reteszekkel együtt. [15]A Forráskaput Sellum, Kolhoza fia, a mászfai kerület elöljárója javította ki ; felépítette, befedte, felállította szárnyait a zárakkal és reteszekkel együtt, és felépítette Siloe tavának falát a királyi kert irányá-

egy taggal a falépítők között. — *A kenőcsös fia*, a héber szöveg így hangzik : kenőcsösök fia, a. m. a kenőcsösök, illatszerkészítők és kereskedők testületének tagja. — *Meghagyták Jeruzsálemet*, ahogy az t. i. ehelyütt volt, vagyis nem akadt sok dolguk a város falán, mert az egészen a *széles utca* faláig ép volt. — *A széles utca faláig*, a héber szöveg így hangzik : a Szélesfalig ; ezt a nevet viselte a falnak a Kemencetorony (v.ö. 11. v.) és az Efráimkapu (v. ö. Kir. IV. 14, 13. jegyz.) közé eső része. — A 9—10-ig említett emberek kisebb közöket vállaltak. — *9. A jeruzsálemi kerület felének*, a héber szöveg alapján. — *11. A másik falrész*-ről a héber szöveg beszél, és vagy úgy kell érteni, hogy Melkiás meg Fáhát-Moáb e helyütt a számukra kijelölt résznek csak a felét végezték el ; vagy úgy, hogy a számukra kiosztott munkának a felét itt, a másik felét pedig másutt teljesítették. A Vulgáta a *városrész felé*-ről beszél. — A *Kemencetorony* nevét vagy alakja miatt, vagy egy a közelében lévő sütőkemencétől kapta. E torony — úgylátszik — a város északnyugati részén állott. — *12. Sellum* előkelő ember és jómódú leányai saját pénzükön építettek a nyugati falon. — *13.* A *Völgykaput* illetőleg v. ö. 2, 13. jegyz. — *Zánoe*, a héber szöveg szerint : Szánuáh, helység volt Jeruzsálemtől nyugatra, kb. 6 óránvira (v. ö. Józs. 15, 34) ; ma : Szánuá. — *Ezer könyöknyi falat*, ily hosszú fal felépítése súlyos feladat lett volna. Ehelyütt úgylátszik, csak a többé-kevésbbé sértetlen fal réseinek betöméséről van szó. — *14.* A *Szemétkaput* illetőleg v. ö. 2, 13. jegyz. — *Betákárámi kerület*. Betákárám, héberül : Bet-Hákárem, falucska Jeruzsálemtől délre, Betlehem közelében. (V. ö. Jer. 6, 1.) — *15.* A *Forráskaput* illetőleg v. ö. 2, 14. jegyz. — *Kolhoza* már nem városi elöljáró, hanem kerületi főnök. — *Mászfai kerület*. Mászfa, héberül : Miszpa, v. ö. Bir. 20, 1. jegyz. — *Siloe*, héberül : Seláh vagy Sáloáh, v. ö. 2, 14. jegyz. — *A királyi*

ban, addig a lépcsőig, mely a Dávid-városból ereszkedik alá. [16]Utána Nehemiás, Ázbok fia, a betszuri kerület felének elöljárója épített addig a helyig, mely Dávid sírjával szemben van, továbbá a nagy munkával készített tóig és a Vitézek házáig. [17]Utána leviták építettek: Rehum, Benni fia. Utána Hásebiás, a keilai kerület felének elöljárója épített saját kerülete *nevében*. [18]Utána ezek testvérei építettek: Báváj, Enádád fia, a keilai kerület *másik* felének elöljárója. [19]Utána Ázer, Jósue fia, Mászfa elöljárója egy másik darabot épített a megerősített szeglet feljárójával szemben. [20]Utána Báruk, Zákáj fia, egy második részt épített ki a hegyen a szegléttől Eliásib főpap házának kapujáig. [21]Utána Hákkus fiának, Uriásnak fia, Merimut, egy második részt épített ki Eliásib házának kapujától Eliásib házának végéig. [22]Utána papok, a Jordán síkságáról való férfiak építettek. [23]Utána Benjámin meg Hásub építettek házukkal szemben. Utánuk Ananiás fiának, Máásziának fia, Azariás épített házának átellenében. [24]Utána Bennuj, Henádád fia építette a második részt Aza-

kert (udvari kert), a várhegy délkeleti lejtőjén vagy a hegy lábát övező völgyben volt, ahonnan lépcsőzet vezetett fel a Dávid-városba. (Dávidváros, v. ö. Kir. II. 5, 7.) — *16. Betszur*, falucska Jeruzsálemtől délre, kb. 6 órányi távolságban. (V. ö. Józs. 15, 58.) — *Dávid sírjának*, a *tó*nak és a *Vitézek házának* helyét ma már pontosan megállapítani nem tudjuk. A város nyugati emelkedettebb részén (a Felsővárosban) a mohammedánok ugyan elneveztek egy helyet Dávid sírjának, de ez a hagyomány egyáltalában nem nyugszik biztos alapokon. A tavat, melyről itt szó van, a város déli vagy délkeleti végén a falakon kívül a völgyben kell keresnünk. — A *Vitézek háza* nyilván válogatott katonaság, talán testőrség kaszárnyája volt. Más magyarázók szerint kapuőrök tanyáztak benne. — *17—18.* Az itt szóbanforgó falrészt a *Keila*-beli (ma Kila, falucska Jeruzsálemtől délkeletre, v. ö. Kir. I. 23, 1. jegyz.) leviták javították, élükön Keila megosztott kerületének egy-egy levita származású elöljárójával. — *Ezek testvérei*, levitatársaik. — *19. Ázer* Mászfa (héberül Miszpa v. ö. Bir. 20, 1. jegyz.) városkának volt az elöljárója; a mászfai kerületé Sellum. (V. ö. 15. v.) — A *szeglet feljárójával szemben*, a héber szöveg így hangzik: a szeglet szertárának feljárójával szemben. A fal ehelyütt — úgylátszik — megtört és az így keletkezett szegletben katonai szer- vagy fegyvertár épülhetett. — *20. A hegyen*, a héber szöveg így hangzik: a hegy felé, értsd az Ofel-hegyfok felé, mely a fensíkon épült város eme részének meredekbe szökő déli csücske volt. — *Eliásib főpap* háza bizonyára a templom közelében állott. — *21.* Az *Uriának fia, Merimut* számára kiosztott első részt ille tőleg v. ö. 3. v. — *22.* A *Jordán síksága* a Holttenger északi partvidéke. — *24.* A várfal ehelyütt az eredeti iránytól eltért és

riás házától a sarokig és szegletig. 25Fálel, Ozi fia, a sarokkal és azzal a toronnyal szemben *épített*, mely a börtön udvarán a királyi felső palota felett emelkedik. Utána Fádája, Fáros fia *épített*. 26Az Ófelen addig a helyig, mely kelet felé a Vízkapuval és a kiemelkedő toronnyal szemben van, a nátineusok laktak. 27Utána a tékuaiak építettek egy másik darabot a nagy, magas toronytól a templom faláig. 28A Lókaputól felfelé a papok építettek, kiki saját házának átellenében. 29Utánuk Szádok, Emmer fia épített házával szemben. Ő utána pedig Semája, Sekeniás fia, a keleti kapu őre épített. 30Utána Hánánia, Selemia fia, és Szelef hatodik fia, Hánun épített egy második vonalat. Majd Mosollám, Bárákia fia épített kincstárával szemben. Utána Melkiás, az aranyműves fia épített egészen a nátineusok és a zsibárusok házáig az Itéletkapu átellenében és a Szegletteremig. 31A Szegletterem és a Nyájkapu között pedig az aranyművesek és kereskedők építettek.

kissé kifelé hajlott el. Az így bezárt fal tehát szegletet alkotott. — *26.* A fal tehát e helyen magába zárta azoknak a nátineusoknak (v. ö. Ezdr. I. 2, 43. jegyz.) lakóházait, kik az Ofelen (v. ö. 20.) laktak. A *25. 26.* és *27.* v-ben említett torony — úgylátszik — a fal kimagasló legdélibb pontján emelkedett, az Ofelen ; közelében nyílt a Vízkapu, melyen át vízhez [forráshoz vagy tóhoz (Siloe?)] jutott el az ember. (V. ö. 8, 16 ; 12, 37.) Ebben a városnegyedben kell keresnünk a királyi palotát és a börtönt is. (V. ö. Jer. 22, 1 ; 32, 2.) — *27.* A *tékuaiak* által épített első darabról l. 5. v. — *A templom faláig*, a héber szöveg így hangzik : az Ofel faláig. — *28.* A *Lókapu* a keleti falban nyílott a Kidron (Cedron) völgye felé. (V. ö. Jer. 31, 40.) A papok tehát a templom tőszomszédságában laktak. — *29.* A *keleti kapu*-t a város keleti falában a Lókaputól északra kell keresnünk. — *30.* Ezek az építkezések a templomtér közelében folytak. — *Kincstárával szemben*, a héber szöveg így hangzik : kamrájának átellenében. A templom melléképületeiben kamrák voltak, melyek egyrészt arra szolgáltak, hogy a papok és a leviták szolgálatuk ideje alatt az istentisztelet végeztével ott meghúzódhassanak, másrészt pedig, hogy elhelyezhessék a templomi felszerelést, papi tizedet stb. — *Mosollám*, v. ö. 3. ív. jegyz. — *Az aranyműves fia*, a. m. az aranyművesek testületéhez (céhéhez) tartozó férfiú. — *Nátineusok* (V. ö. Ezdr. I. 2, 43. jegyz.) tehát nemcsak az Ofelen (v. ö. 20. v. jegyz.), hanem a templomtér közelében is laktak. — *A zsibárusok házáig*, a zsibárusok házában, bazárjában egyebek mellett az áldozathoz szükséges olajat, sőt, bort stb. árusították. — *Itéletkapu* helyett a héber szöveg Őrkapuról beszél ; nevét onnan kaphatta, mert a közelében — úgylátszik — valami őrház állhatott. — *Szegletterem* helyett a héber szöveg nyomán alacsony, csonkatoronyszerű felépítményt érthetünk, mely a szeglet falán emelkedett és az őrség számára kémlelő helyül szolgálhatott. — A köv. fejezet első 7 versét a héber szöveg még a 3. fejezethez fűzi.

4. FEJEZET.

Az ellenség gúnyja, agyarkodása és fenyegetőzése ellenére is folyik a város falának építése.

[1]Történt pedig, mikor meghallotta Szánábállát, hogy építjük a falat, igen megharagudott és nagy bosszúságában becsmérlőleg nyilatkozott a zsidókról. [2]Testvérei meg a szamaritánusok *hadserege* előtt ugyanis ilyeneket mondott: Mit művelnek *itt* ezek a gyámoltalan zsidók? Eltűrik-e ezt a népek? Talán még ma áldozni akarnak és készen kívánnak lenni? Vajjon fel tudják-e ismét építeni a porhalomból az elégett *kőfalakat*. [3]Mellette pedig az ámmonita Tóbiás így beszélt: Csak hadd építsenek! Hiszen, ha egy róka nekirugaszkodik, átugorja kőfalukat.

[4]Halld csak Istenünk, mennyire megvetnek minket! Fordítsd vissza fejükre gyalázkodásukat! Tedd, hogy megvessék őket a rabságnak földén. [5]Ne takard el gonoszságukat és ne engedd, hogy bűnük eltörültessék színed elől, mert kigúnyolták azokat, akik építkeznek.

[6]Mi azonban tovább építettük a falat és félig kijavítottuk az egészet. A nép ugyanis lelkesen nekilátott a munkának.

[7]Történt pedig, hogy, amikor Szánábállát, Tóbiás, az arabok, az ámmo-

4. A 3. fejezet rövid összefoglalást nyujt az építőmunka felosztásáról. A következőkben a szent szöveg az építkezés lefolyásáról értesít bennünket.

1—3. Az ellenség gúnyolódása. — *1. Szánábállát* (v. ö. 2, 10, 19.), Szamaria helytartója, már Nehemiás érkezését is ferde szemmel nézte (v. ö. 2, 10, 19.), most pedig, mikor látja, hogy a helyzet komollyá válik és a zsidók műve szép eredménnyel halad előre, keserű gúnyban tör ki. — *2. Testvérei*, hivatalnoktársai és az előkelő szamaritánusok. — *Hadsereg*, a héber szöveg alapján. — *A népek*, a bevándorlott pogányok és új telepesek (ámmoniták, edomiták stb.; v. ö. Ezdr. I. 3, 1. jegyz.), meg a szamaritánusok. — *3. Az ámmonita Tóbiás* (v. ö. 2, 10. 19.) szintén lenézőleg beszél a zsidók munkájáról. Nem kell tartani, úgymond, ettől a várépítéstől. Hiszen a fal oly gyenge és alacsony, hogy (a héber szöveg értelmében) egy hitvány róka alatt is összedől.

4—5. Nehemiás imája. Szép vonása Nehemiásnak, hogy mint társa, Ezdrás, Istenéhez fordul, ha baj környékezi népét. Ezt az imádságot azonban nem szabad az Újszövetség erkölcsének, a szeretet vallásának szemüvegén át néznünk. Az Ószövetség még a szigorú igazságszolgáltatás alapján áll. Nehemiás ugyanis azt kéri, hogy mivel azokat éri bántalom, akik az Isten irgalmassága folytán hazatértek a szolgaság földjéről, az legyen az ellenség számára a büntetés, hogy kiessék az Isten megbocsájtó szeretetéből és a szolgaság honában élje le napjait.

6. A nép az ellenség áskálódása ellenére is nagy buzgósággal folytatja az építési munkálatokat.

7—23. Az ellenség tettleg akarja megakadályozni az építkezést. Nehemiás intézkedéseket tesz a támadások visszaverésére. — *7.* A már

niták meg az asdodiak meghallották, hogy betömődnek Jeruzsálem falának sérülései, és zárulni kezdenek a hasadékok, igen nagy haragra gerjedtek. [8]Egybe is gyűltek valamennyien egyaránt, hogy felvonuljanak és hadakozzanak Jeruzsálem ellen és cselt vessenek. [9]Erre mi Istenünkhöz könyörögtünk és éjjel-nappal őrséget állítottunk ellenük a falra. [10]Júda azonban már ily módon beszélt: Megfogyatkozott a teherhordó *nép* ereje és az *omladék*föld igen sok; nem tudjuk felépíteni a falat. [11]Ellenségeink pedig így beszéltek: Ne tudjanak róla és ne vegyenek észre *semmit*, míg közöttük nem vagyunk és le nem mészároljuk őket, hogy *így* véget vessünk a munkának. [12]Történt ugyanis, hogy azok a zsidók, akik szomszédságukban laktak, tízszer is eljöttek és jelentést tettek nekünk minden helységből, ahonnan hozzánk jöttek. [13]Erre én rendenkint felállítottam köröskörül a fal mögé a népet kardjával, lándzsájával és íjával. [14]Majd szemlét tartottam, eléjük álltam és így szóltam az előkelőkhöz, az elöljárókhoz meg a nép többi részéhez: Ne féljetek tőlük! Gondoljatok a nagy és félelmetes Úrra és harcoljatok testvéreitekért, fiaitokért, leányaitokért, feleségeitekért és házaitokért. [15]Igy, mire megtudták ellenségeink, hogy *óvatosságra* intettek minket, az történt, hogy az Isten meghiúsította tervüket. Erre aztán visszatértünk mindannyian a falakhoz, kiki a maga munkájához. [16]Attól a

felsorolt ellenségek mellett (v. ö. 2, 10.) a szent író ehelyütt meg említi az *asdodi* embereket. Asdod (görögösen Azotus) a filiszteusok egyik tekintélyes városa volt. (V. ö. Józs. 11, 22. jegyz.) — *8.* Midőn tehát az ellenség látja, hogy sem gúny, sem ármánykodás, sem feljelentés nem használ, és a munka ennek ellenére is sikeresen halad előre, sőt a fal már félig-meddig készen is áll (v. ö. 6. v.), fegyveres erővel készül reátörni az építkezőkre. — *9.* A zsidók főfegyvere az imádság. — *10.* Mivel a sok akadály miatt a munka csak lassan halad előre, a buzgóság is (v. ö. 6. v.) lohadni kezd a folytonos szorongástól és az építés, még az őrtállás kettős munkájától elbágyadt emberek lelkében. — *11.* Az ellenség tőrvetéseit — *12.* — a közelben lakó zsidók időközönként már jó előre megjelentik Jeruzsálemben s így — *13.* v. — Nehemiásnak megfelelő óvóintézkedésekkel mindig sikerül meghiúsítania a készülő támadásokat. — *15—16.* A kapott értesítésre Nehemiás úgy intézkedett, hogy a munkabíró ifjak egy része dolgozzék a falépítésen, a másik része pedig állig felfegyverkezve őrtálljon. Sőt még az építkezőknek is karddal övezte derekát. (V. ö. 18. v.) — *16. Mögöttük voltak Júda egész házának fejedelmei*, a héber szöveg

naptól kezdve azonban, míg az ifjak felerésze munkáján dolgozott, a másik fele lándzsával, pajzzsal, íjjal és vérttel felszerelve harcra készen állott, és mögöttük voltak Júda egész házának fejedelmei. [17]Azok, akik a falon építettek, terhet hordtak és rakodtak, egyik kezükkel dolgoztak, a másikkal kardot tartottak. [18]Kard övezte ugyanis minden építőnek a derekát és így építgettek. A kürtöt pedig mellettem fújták. [19]Akkoron így szólottam a főemberekhez, elöljárókhoz és a többi néphez: Az építkezés nagy és kiterjedt, s ennek következtében szétszakadozunk és messze vagyunk egymástól a falon. [20]Azért bárhonnan is halljátok a kürt szavát, siessetek oda hozzánk; Istenünk majd hadakozni fog érettünk. [21]Dolgozzunk csak az építkezésen, közben azonban felerészünk hajnalhasadtától a csillagok feljöttéig tartsa *készenlétben* lándzsáját. [22]Akkortájt még meghagytam a népnek: Kiki tartózkodjék legényével együtt Jeruzsálemben, hogy felválthassuk egymást éjjel *az őrködésben*, nappal a munkában. [23]Én pedig és testvéreim, legényeim meg az őrök, akik kíséretemben voltak, ruhánkat sem tettük le, kiki csak mosakodásra vetkőzött le.

így hangzik: a fejedelmek (előkelő családok fejei) Júda egész háza mögött; azaz mind az építkezőkre, mind az őrségre, mind pedig az otthonlévőkre az előkelő családfők ügyeltek fel. — *18. A kürtöt pedig mellettem fújták*, a héber szöveg így hangzik: a kürtös (trombitás) pedig mellettem (állott). Nehemiást, aki általános felügyelői minőségében állandóan ide-oda járt-kelt, trombitás kísérte útján, hogy szükségadtán jelt adhasson a fegyverkezésre és gyülekezésre. (V. ö. 20. v.) — *20—21.* Nehemiás buzdítja a népet, ne féljen, bízzék az Istenben és folytassa nyugodtan munkáját. Az Isten majd hadakozni fog érette (= győzelmet biztosít számukra). A héber szöveg szerint a 21. v. már nem tartozik Nehemiás buzdító beszédjéhez, hanem folytatja az elbeszélést: Mi pedig dolgoztunk a munkán stb. — *22.* Hogy éjjel se érhesse a várost semmiféle kellemetlen meglepetés és állandóan kellő számban álljon rendelkezésre építkező ember, Nehemiás jó időn keresztül éjjelre is ottfogja azokat az építőmunkásokat, akik Jeruzsálem falain kívül laktak; sőt — *23. v.* — őmaga is meg testvérei (= hozzátartozói) és szolgái is állandóan készenlétben állottak. — *Kiki csak mosakodásra vetkőzött le*, a héberben másképp hangzik, a biztos értelmet azonban nem ismerjük. A Hetvenes (görög) fordítás elhagyja e szövegrészt, melyet így is fordítanak: mindenki nélkülözte a vizet ivásban és mosakodásban; vagy pedig így: nem vetették le ruhájukat, fegyverüket pedig maguk mellé fektették.

5. FEJEZET.

Nehemiás megszünteti az uzsoráskodást; a nagylelkűségben maga jár elől jó példával.

[1]Közben a nép meg asszonyai hangos panasszal keltek ki zsidó testvéreik ellen. [2]Voltak, akik mondották: Nagyon sok a fiúnk és a leányunk, vegyünk rajtuk gabonát, hogy ehessünk és élni tudjunk! [3]Voltak, akik így szólottak: Elzálogosítjuk szántóföldeinket, szőlleinket és házainkat, hogy gabonát szerezhessünk az éhinség közepette. [4]Mások ezt mondták: Kölcsönpénzt kell felvennünk, hogy leróhassuk a király adóját és oda kell adnunk szántóföldeinket és szőlleinket, [5]márpedig a mi húsunk is olyan, mint testvéreink húsa, és a mi fiaink is olyanok, mint az ő fiaik. Ime szolgaságba vetjük fiainkat meg leányainkat, és leányaink között nem egy már rabszolgáló, és nincs, mivel kiválthatnók őket, hiszen szántóföldjeink és szőlleink is mások kezén vannak.

[6]Én nagyon megharagudtam, mikor ilyen hangú panaszukat hallottam, [7]megfontoltam a dolgot és megfeddettem a főembereket meg az elöljárókat és mondám nekik: Hát mindegyiktek uzsorát űz felebarátjával szemben? Majd népes gyűlést hívtam össze ellenük, [8]és ekképpen szólottam hozzájuk: Mi, amint

5. *1—5. A nép panasza a súlyos terhek és a gazdagok szivtelensége miatt.* — *1.* A szegény embert nemcsak a külső ellenség keserítette; sokkal fájóbb volt számára, hogy saját fajtája, keményszívű, gazdag honfitársa nyomta őt súlyos teherrel és szipolyozta uzsorával. A hosszú ideig tartó robotmunka, melyet természetesen ellenszolgáltatás nélkül kellett teljesíteni, meg az adó, melyet a perzsa udvar szedett, nagy szegénységet, mondhatni nyomort szült a hazatérők soraiban. — Volt — *2. v.* — ki rabszolgasorsra adta gyermekeit, hogy kenyeret vásárolhasson; mások —*3. v.* — hogy éhes gyomrukat csillapítsák, elzálogosították csekélyke vagyonukat és — *4. v.* — hogy megfizethessék adójukat, megterhelték fekvőségeiket. A legjobban pedig az fájt az embereknek, — *5. v.* — hogy nem idegen zsarolta őket, hanem saját vérük és honfitársuk. — *A mi húsunk is olyan, mint testvéreink húsa*, ugyanabból a húsból és vérből vagyunk, mint testvéreink (= gazdag honfitársaink), ugyanúgy származtunk mi és fiaink is közös ősatyánktól, Ábrahámtól, mint ők és fiaik.

6—13. Nehemiás segíteni igyekszik a szegény nép sorsán. — *6.* Nehemiás nemes lelkületére vall, hogy magáévá teszi az elnyomottak ügyét; szíve felháborodik a szívtelenségen — *7—8. v.* — keserű szemrehányást tesz a lelketlen előkelőknek és gazdagoknak; és — *10.* skk. — határozatban kimondatja velük, hogy elengedik a szegényeknek az adósságot, elzálogosított földjeiket pedig visszaadják. — *8. Kiváltottuk zsidó testvéreinket*, Nehemiás és néhány lelkes hívő — úgylátszik — csak nem-

tudjátok, tehetségünkhöz képest kiváltottuk azokat a zsidó testvéreinket, akiket eladtak a pogányoknak. Ti pedig eladjátok saját testvéreiteket, hogy mi kiváltsuk őket? Erre hallgattak és nem tudtak, mit válaszolni. [9]Én pedig folytattam: Nem helyes az, amit műveltek. Miért nem jártok a mi Istenünk félelmében, hogy ne gyalázhassanak minket a pogányok, a mi ellenségeink? [10]Én is, testvéreim meg legényeim is igen soknak kölcsönöztünk pénzt meg gabonát. Mi azonban nem követeljük vissza, hanem elengedjük mindannyian az adósságot, mellyel tartoznak nekünk. [11]Adjátok még ma vissza szántóföldeiket, szőlleiket, olajkertjeiket és házaikat, és hozzá engedjétek el nekik a pénz-, gabona-, bor-, olajkamatot is, melyet tőlük követelni szoktatok. [12]Erre ők így feleltek: Visszaadjuk és nem követelünk tőlük semmit sem. Úgy cselekszünk, ahogy mondottad. Odahívtam erre a papokat és megeskettem őket, hogy úgy tegyenek, ahogyan szólottam. [13]Majd kiráztam keblemen *ruhám*at és mondottam: Igy rázzon ki minden embert házából, vagyonából az Isten, ha ezt az ígéretet nem tartja meg. Legyen ilyen kirázott és üres. Erre az egész tömeg így felelt: Amen, és dicsőítették az Istent. És a nép a határozat értelmében járt el.

rég váltott vissza zsidó hitsorsosokat, akik adósságuk miatt pogány kézre kerültek. — *Eladjátok saját testvéreiteket* (= honfitársaitokat), ezt pedig a törvény is tiltja. V. ö. Móz. III. 25, 42—44.) — *9.* Aki uzsorakamatot szed, és ennek behajtása céljából szorongatja felebarátját, vét a törvény ellen (v. ö. Móz. II. 22, 25; V. 15, 7.) Az ilyenfajta eljárás még a pogány ember szemében is gyalázat tárgya; nem féli tehát az Istent az, aki nem tartózkodik tőlük. — *10. Testvéreim*, rokonaim, ismerőseim. Nehemiás és hozzátartozói jó példával járnak elől; kijelentik, hogy lemondanak a tartozások beszedésétől. — *11.* Ugyanezt az önzetlenséget kéri Nehemiás honfitársaitól is. — *A kamatot* (szószerint: századrészt) pénzben vagy természetben szedték. A kamatláb a hazatérők anyagi viszonyaihoz mérten, úgylátszik, igen magas volt. — *12.* A jó példa és buzdító szó nem téveszti el hatását; kimondják határozatban, hogy 1. az elzálogosított fekvőségeket ellenérték nélkül visszadják gazdáiknak; 2. az adósságot elengedik és a jövőben semmiféle kamatot sem szednek. A határozatot esküvel erősítik meg. — *13. v.* Nehemiás végül összefogja mellén ruháját, mely így zacskószerű öblöt alkotott, és kirázza, azaz mintegy kiüríti; jelképes cselekedet, melynek értelme: aki ígéretét nem tartja be, az kiesik az Isten kebléből, szívéből és ennek következtében mindenféle csapás és baj éri, tehát el is szegényedik. — A tömeg megindulva mondja rá az: amen-t. Amen = úgy legyen!

14Attól a naptól kezdve pedig, melyen a király meghagyta nekem, hogy helytartó legyek Júda földén, Artaxerxes királynak huszadik esztendejétől egészen a harminckettedikig, tehát tizenkét esztendőn át, én meg testvéreim nem vettük fel azt a járandóságot sem, mely a helytartót megilleti. 15Az előző helytartók ugyanis, akik én előttem voltak, súlyosan megterhelték a népet és kenyérben, borban meg pénzben naponta negyven siklust szedtek. Hozzá még legényeik is nyomták a népet. Én azonban isteni félelemből nem így cselekedtem. 16Sőt még a falépítésnél is segédkeztem, bár földet nem vásároltam. Legényeim is mind ott voltak a munkánál. 17És bár asztalomnál ültek a zsidók is, meg az elöljáróság is, *mintegy* százötven férfiú, valamint azok is, akik a körülöttünk lakó népek közül érkeztek hozzánk, 18és ezért naponta elkészíttetek számomra egy ökröt, hat válogatott kost, nem is számítva a szárnyasokat, minden tizedik napon pedig különféle borokat és sok egyebet szolgáltam fel, mégsem vettem fel a helytartói járandóságot, mert a nép amúgy is nagyon szegény volt. 19Emlékezzél meg rólam, Istenem; *szolgáljon* javamra mindaz, amit ennek a népnek érdekében cselekedtem.

14—19. Nehemiás önzetlensége. — *14.* I. (a Hosszúkezű) *Artaxerxes*, perzsa király (Kr. e. 465—425) *huszadik* évétől (Kr. e. 445) *a harminckettedikig* (Kr. e. 432) tartózkodott tehát Nehemiás első alkalommal Jeruzsálemben, ahol királya megbízásából (v. ö. 1, 6. skk.) nemcsak hogy nemes tervei megvalósításán dolgozott, hanem egyúttal a helytartó tisztét is betöltötte. A második jeruzsálemi tartózkodását illetőleg v. ö. 13, 6. skk. Hogy a nép terhén enyhítsen, Nehemiás nem vette fel helytartói járandóságát, mely, tekintve azt, hogy pénzbe átszámítva —*15. v.* — naponta 40 (ezüst) siklust (kb. = 130—140 P-t) tett ki, a nép nyomorúságos viszonyaihoz képest elég tekintélyes összeg volt. Amellett Nehemiás arra is ügyelt, hogy a helytartóság alkalmazottjai emberségesen bánjanak a néppel. — *Isteni félelemből*, Nehemiás nem dicsekvési vágyból tesz így, hanem — mint maga mondja — isteni félelemből, vagyis a törvény iránt való köteles tiszteletből. (V. ö. Móz. V. 15, 7.) — *16.* Nehemiás még többet tesz; földet sem vásárol, hogy embereit ne kelljen az építkezéstől elvonnia. — *17.* Asztalt terít naponta 150 zsidó embernek — szegénynek, gazdagnak egyaránt, — sőt, ha hivatalos kiküldetésben itt-ott náluk járnak a szomszéd népek kiküldöttei, azok is nála szállnak meg. — *Zsidók*, a köznép emberei, ellentétben az előkelőséggel. — *Mégsem vettem fel*, a helytartóság évi közkiadásait (pl. a reprezentációs költségeket) is a sajátjából fedezte Nehemiás. Ügylátszik Perzsiából meglehetős vagyont hozott magával, melyet most népe javára áldozott fel.

6. FEJEZET.

Az ellenség újabb fondorlatai. Elkészül a város fala.

[1]Történt pedig, midőn meghallotta Szánábállát, Tóbiás, az arab Gósem meg a többi ellenségünk, hogy felépítettem a falat, és nincs többé rés rajta (akkoriban már csak a kapuszárnyakat nem szereltem még fel), [2]elküldtek hozzám Szánábállát és Gósem ezzel az üzenettel: Jöjj, kössünk egymással szövetséget a falvak egyikében, Onó völgyében. Ők azonban azt tervezték, hogy gonosz dolgot cselekszenek velem. [3]Erre én követeket küldtem hozzájuk, mondván: Nagy munkán dolgozom. Nem mehetek le, mert az visszamaradna, ha elindulnék és lemennék hozzátok. [4]Négyszer küldtek ilyen módon hozzám, én azonban a fenti szavakkal válaszoltam nekik. [5]Sőt Szánábállát az előbb említett üzenettel ötödször is elküldte hozzám emberét, és ez ilyen tartalmú levelet hozott kezében: [6]A népek között úgy hallatszik, Gósem is mondotta, hogy te meg a zsidók lázadást szítotok, és azért építed a falat, mert királyuk akarsz lenni. Ennek okáért [7]prófétákat is fogadtál, hogy hirdessék és mondják felőled Jeruzsálemben: Király van Júdeában! Ez a dolog el fog jutni a király füléhez, azért jöjj, tanácskozzunk egymással! [8]Én azonban elküldtem hozzájuk és ezt üzentem: Nem történt az úgy, mint ahogyan te előadod; magad találtad azt ki. [9]Igy ijesztgettek minket

6. *1—9. Szánábállát, Tóbiás és Gósem törbe akarják csalni Nehemiást.* — *1. Szánábállát*-ról l. 2, 20. jegyz., *Tóbiás*-ról l. 2, 10. jegyz., *Gósem*-ról l. 2, 19—20. jegyz. — *2. Kössünk egymással szövetséget a falvak egyikében*, a héber szöveg így hangzik: gyűljünk egybe Há-Kefirimben. — *Onó* völgye Jaffától keletre a mai Liddánál húzódott. (V. ö. Krón. I. 8, 12.) — A meghívás célja persze az volt, hogy törbe csalják Nehemiást és esetleg meg is gyilkolják. Ezért — *3.* — Nehemiás sürgős munka ürügye alatt nem ad helyt ellenségei felhívásának. — *Az visszamaradna*, azaz megállna a munka, ha egy ideig nem volnék jelen. — *5. Levelet*, a héber szöveg szerint: nyitott levelet. — *6. Lázadást szítotok*, mikor Szánábállát észrevette, hogy szép szó nem használ, fenyegetéssel akarta rávenni Nehemiást, hogy kérésének eleget tegyen. Igen ravasz módon, burkoltan azzal fenyegetődzik, hogy beárulja Nehemiás állítólagos nagyratörő terveit a perzsa udvarnál; ott majd tudni fogják, hogy vele, mint lázadóval miképen bánjanak el. — *7. Prófétákat is fogadtál*, a királyokat kijelölni és azokat felkenni a próféták tiszte volt. — *8.* Nehemiás lelkiismerete nyugodt. Neki ilyen merész és önző tervei nincsenek, azért — *9.* — *keze* ezentúl *még több erőre kapott*, azaz annál nagyobb buzgalommal folytatta megkezdett munkáját.

mindnyájan abban a reményben, hogy kezünk eláll majd a munkától és abbahagyjuk azt. Kezem azonban épen ezért még több erőre kapott.

[10]Mikor pedig egyszer titokban elmentem annak a Semájának a házába, aki Metábeel fiának, Dálájának volt a fia, ez így szólt hozzám: Tárgyaljunk inkább az Isten házában egymással, a templom bensejében, és zárjuk be az épület kapuit, mert eljönnek majd, hogy megöljenek, és pedig éjjel fognak eljönni, hogy meggyilkoljanak téged. [11]Én azonban így feleltem: Hogyan menekülhetne olyan ember, mint én? Hogyan tehetné be magamfajta ember a lábát a templomba anélkül, hogy életét veszítené? Nem lépek be. [12]Megértettem ugyanis, hogy nem az Isten küldötte őt, hanem azért mondta ezt a hamis jövendölést rólam, mert Tóbiás meg Szánábállát felbérelték őt. [13]Pénzt kapott ugyanis, hogy én ijedtemben olyasmit tegyek, ami bűn, és így legyen valami rossz, amit terhemre róhatnak. [14]Tudd be, Uram, Tóbiásnak és Szánábállátnak efajta cselekedeteiket, de Noádia prófétának, meg a többi prófétának is, akik ijesztgettek engem.

[15]Elkészült tehát a fal elul hónap huszonötödik

10—14. Semája hamis próféta álnokul Nehemiás becsületére tör. — *10. Titokban elmentem*, a héber szöveg így hangzik: elmentem Semája ... házába, és ő (t. i. Semája) házában vissza volt tartva. Némelyek arra gondolnak, hogy éppen prófétai extázisban volt. — Semája, ki prófétának adta ki magát, Szánábállát és társainak felbérelt embere volt. (V. ö. 12. 13. vv.) Ravasz csellel magához szólította Nehemiást és mint az Úr kinyilatkoztatását közölte vele, hogy ellenségei életére törnek, ezért menjenek be együtt a templomba, zárják azt magukra és ott beszéljék meg a teendőket. — *11.* Nehemiás átlátott ezen a sötét terven is, melynek nem volt egyéb célja, mint tönkretenni becsületét, jó hírnevét a jámbor zsidóság előtt. Ha ugyanis követte volna a tanácsot, kettős bűn terhelte volna lelkét: 1. úgy tűnt volna fel, mintha a veszedelem idején elmenekülne; ezért joggal gyávának bélyegezhette volna őt mindenki; 2. belépne a szent helyre; ez pedig nem papi embernek halálbüntetés terhe alatt tilos volt. (V. ö. Móz. IV. 18, 7.) Így, ha esetleg nem is fizetett volna életével e lépésért, mindenesetre elvesztette volna becsületét és azt a megkülönböztetett tiszteietet, mellyel honfitársai nemes, fenkölt személyét méltán körülvették. — *Anélkül, hogy életét veszítené*, v. ö. Móz. IV. 18, 7. — *13. Amit terhemre róhatnak*, amivel bevádolhatnak a hithű zsidóknál és elvehetik jó hírnevemet és tekintélyemet. — *14. Noádia* próféta, a héberben: prófétanő. — Szánábállát és társai — úgylátszik — egész sereg embert vesztegettek meg, többek közt hamis prófétákat és prófétanőket is, hogy nyélbeüthessék galád tervüket.

15—16. A város fala elkészül. — *15. Elul* hava kb. a mi szeptem-

napján, ötvenkét nap alatt. [16]És így az történt, hogy amikor ellenségeink mindannyian meghallották, hogy megfélemledett minden nép, mely köröttünk volt, az ő büszkeségük is összeomlott és megtudták, hogy az Isten vitte véghez ezt a művet.

[17]Abban az időben a zsidók sok előkelő emberétől ment levél Tóbiáshoz és Tóbiástól is jött őhozzájuk. [18]Sokan voltak ugyanis Júdeában, akik esküvel kötelezték le magukat neki, hiszen ő Área fiának, Sekeniásnak veje volt; fia Jóhánán pedig Barakiás fiának, Mosollámnak leányát vette el feleségül. [19]Még magasztalták is előttem és szavaimat hírül vitték neki. Tóbiás pedig leveleket küldözgetett, hogy megfélemlítsen engem.

7. FEJEZET.

A város kapuit felszerelik és őrséget állítanak. — Jegyzék azokról, akik Zorobábellel tértek haza a fogságból.

[1]Mikor aztán elkészült a fal, és elhelyeztem a kapuszárnyakat, és beosztottam a kapuőröket, az énekeseket és a levitákat,

berünknek felel meg. — A falépítést tehát szeptember második felében fejezték be. Az év nincs megadva. Bizonyára nem I. Artaxerxes uralkodásának 20. éve (Kr. e. 444), melyben Nehemiás megérkezett Jeruzsálembe, hanem egy későbbi esztendő. — *Ötvenkét nap* a teljesített nagy munkához viszonyítva feltűnően rövid idő volna. Jos. Flavius zsidó történetíró 2 év és 4 hónapról beszél (Ant. XI. 5, 8.). Lehet, hogy az ötvenkét nap csak a falépítés második szakára vonatkozik; az elsőt illetőleg már 4, 6 értesített minket. — *16. Büszkeségük összeomlott*, a héber szöveg így hangzik: nagyon szemükbe ötlött a dolog (= elámultak rajta vagy bátortalanná lett tekintetük). Az ellenségnek tehát kénytelenkelletlen be kellett vallania, hogy minden igyekezete hiába való. Az Isten akarata ellen sikerrel harcolni nem lehet.

17—19. Nehemiásnak saját honfitársai között is akadnak ellenségei. — *17.* Nehemiás működése még egynéhány előkelő zsidó embernek is szemet szúrt, főleg azoknak, akik az ammonita Tóbiással (v. ö. 2, 10. jegyz.) rokoni viszonyban állottak; ezek közé tartozott — *18. v.* — Área fia, (v. ö. Ezdr. I. 2, 5.) Sekeniás, akinek leányát Tóbiás vette feleségül. — *Esküvel kötelezték le magukat neki*, több család — úgylátszik — érdekei védelmére és előmozdítására véd- és dacszövetséget kötött, melyet esküvel erősítettek meg. Tóbiás, mint jó héber neve mutatja, talán zsidó eredetű ember volt és később — nem tudni, mi okból — a zsidók ellenségei közé került, sőt ott vezetőszerepet töltött be. — *Sekeniás*, Área, vagy Árách fia más, mint a 3, 2-ben említett névrokona. — *Barakiás fiá*-ról, *Mosollám*-ról, l. 3, 4. 30.

7. 1—4. Nehemiás elővigyázatosságból szigorúan őrizteti a városkapukat. — *1.* A *kapuőrök*, és *az énekesek* is tulajdonképen *leviták* voltak, csak más beosztással. (V. ö. Ezdr. I. 2, 42. jegyz.) Tisztük általában az volt, hogy őrködtek a templom és felszerelése meg az istentisztelet felett. Kiválóan alkalmasak vol-

[2]megbízást adtam Hánáni testvéremnek és Hánániásnak, a várparancsnoknak, Jeruzsálemre vonatkozólag (ő ugyanis megbízható és a többinél istenfélőbb ember volt) [3]és így szóltam hozzájuk: Jeruzsálem kapuit nem szabad addig kinyitni, míg csak melegen nem tűz a nap. Be is csukták és el is reteszelték a kapukat még az ő jelenlétükben, és én őröket állítottam Jeruzsálem lakóiból, kit-kit a maga sora szerint és kit-kit a saját háza elé. [4]A város pedig igen széles és kiterjedt volt, de kevés volt benne a nép; és házakat még nem építettek.

[5]Erre azt a *gondolatot* adta szívembe az Isten, hogy egybehívjam az előkelőket, az elöljárókat és a népet és megszámláljam őket. Ekkor megtaláltam a jegyzéket azokról, akik először tértek vissza. Benne ezt találtam megírva: [6]Ezek a tartománynak ama fiai, akik a Nábukodonozor, babiloni király által elhurcolt számkivetettek rabságából felkerekedtek és visszatértek Jeruzsálembe, illetőleg Júdeába, kiki a maga városába: [7]Zorobábellel vonultak: Jósue, Nehemiás, Azariás, Ráámiás, Náhámáni, Márdokeus, Belsám, Meszfá-

tak tehát arra, hogy átvegyék a városkapuk őrzését. Parancsnokuk kettő volt: — *2. v.* — Hánáni, meg Hánániás. — Ez utóbbi (a héber szöveg szerint) a jeruzsálemi *várnak* (= a Barisnak, v. ö. 2, 8. jegyz.) volt a parancsnoka. — *3.* A kapukat óvatosságból csak napkelte után nyitották ki. — *Még az ő jelenlétükben*, a parancsnokok felügyelete alatt. A héber szöveg némelyek szerint így hangzik: és amíg a hőség tart (vagyis még napnyugta előtt) csukják be... a kapukat. A héber (és a görög) szöveg tehát ezt a mondatot is még mint Nehemiás parancsát közli. Kapuzárás után a leviták eltávozhattak. Helyettük aztán a város lakói felváltva álltak őrt az egyes kapuknál, ki-ki lehetőleg saját háza közelében. — *4. Házakat* (t. i. újakat) még nem építettek, pedig a hazatérés óta már idestova 90—100 esztendő múlt el. A magánépítkezésre se idejük, se pénzük nem volt a hazatérőknek, azért inkább régi, le nem rombolt házakban húzták meg magukat. Jeruzsálemnek ilyképen igen gyér volt a lakossága még Nehemiás korában is.

5—73. A hazatértek jegyzéke. — *5. Azt a gondolatot adta szívembe az Isten, hogy megszámláljam őket* (= a hazatérteket). Hogy t. i. Jeruzsálem lakosságát tervszerűen megszaporítsa, először tudnia kellett Nehemiásnak, mekkora is a hazatért zsidók száma. Mielőtt azonban a népszámlálást megejtette volna, adatok után kutatott, többek közt a templom levéltárában is. Itt akadhatott rá egy lajstromra, mely az első hazatérőket (Kr. e. 536-ban Zorobábel vezetése alatt) sorolja fel. E jegyzék néhány pontban eltér az Ezdr. I. 2-ben közölt lajstromtól. Az eltérés okát illetőleg v. ö. Ezdr. I. 2, 1—63. jegyz. *6. A tartománynak*, Júdeának. — *Nábukodonozorról* l. Ezdr. I. 1, 7. jegyz. — *7. Zorobábelről* l. Ezdr. I. 1, 8. jegyz. — *Jósue* stb. v. ö. Ezdr. I. 2, 1—63.

rát, Begoáj, Náhum, Bána. Izrael férfinépének száma a következő volt: [8]Fáros fiai kétezerszázhetvenketten, [9]Sáfátia fiai háromszázhetvenketten. [10]Área fiai hatszázötvenketten, [11]Fáhát-Moáb fiai Jósue és Jóáb ivadékaiból kétezernyolcszáztizennyolcan, [12]Élám fiai ezerkétszázötvennégyen, [13]Zetua fiai nyolcszáznegyvenöten, [14]Zákáj fiai hétszázhatvanan, [15]Bánnuj fiai hatszáznegyvennyolcan, [16]Bebáj fiai hatszázhuszonnyolcan, [17]Ázgád fiai kétezerháromszázhuszonketten, [18]Ádonikám fiai hatszázhatvanheten, [19]Beguáj fiai kétezerhatvanheten, [20]Ádin fiai hatszázötvenöten, [21]Áternek, Hezekiás fiának fiai kilencvennyolcan, [22]Hásem fiai háromszázhuszonnyolcan, [23]Beszáj fiai háromszázhuszonnégyen, [24]Háref fiai száztizenketten, [25]Gábáon lakói kilencvenöten, [26]Betlehem és Netufa lakói száznyolcvannyolcan, [27]Ánátót férfiai százhuszonnyolcan, [28]Betázmót férfiai negyvenketten, [29]Kárjátjárim, Kefira és Berót férfiai hétszáznegyvenhárman, [30]Ráma és Geba férfiai hatszázhuszonegyen, [31]Mákmász férfiai százhuszonketten, [32]Betel és Hái férfiai százhuszonhárman, [33]a másik Nébo férfiai ötvenketten, [34]a másik Élám férfiai ezerkétszázötvennégyen, [35]Hárem lakói háromszázhuszan, [36]Jerichó lakói háromszáznegyvenöten, [37]Lód, Hádid és Onó lakói hétszázhuszonegyen, [38]Szenáa lakói háromezerkilencszázharmincan. [39]A papok: Idája fiai Jósue házából kilencszázhetvenhárman, [40]Emmer fiai ezerötvenketten, [41]Fáshur fiai ezerkétszáznegyvenheten, [42]Árem fiai ezerti-

jegyz. — *Náhámáni* Ezdr. I. 2, 2-ben hiányzik. — *Izrael*-ről l. Ezdr. I. 2, 2. jegyz. — *8. Fáros fiai*, Fáros ivadékai, családja. — *10. Área* fiainak száma Ezdr. I. 2, 5-ben 775. — *11. Fáhát-Moáb*, v. ö. Ezdr. I. 2, 6; számuk ott 2828. — *13. Zetua* fiainak száma Ezdr. I. 2, 8-ban 945. — *15. Bánnuj* (Ezdr. I. 2, 10-ben Báni); fiainak száma ott 642. — *16. Bebáj* fiainak száma Ezdr. I. 2, 11-ben 623. — *17. Ázgád* fiainak száma Ezdr. I. 2, 12-ben 1222. — *18. Ádonikám* fiainak száma Ezdr. I. 2, 13-ban 666. — *19. Beguáj* fiainak száma Ezdr. I. 2, 14-ben 2056. — *20. Ádin* fiainak száma Ezdr. I. 2, 15-ben 454. — *22. Hásem* (v. Hásum) fiainak száma Ezdr. 12, 19-ben 223. — *23. Beszáj* fiainak száma Ezdr. I. 2, 17-ben 323. — *25—38. Lakói*, Vulgata: *fiai*. — *26. Betlehem* lakóinak száma Ezdr. I. 2, 21-ben 123, *Netufáé* 56, összesen 179. — *32. Betel* és *Hái* férfiainak száma Ezdr. I. 2, 28-ban 223. — *37. Lód, Hádid, Onó* lakóinak száma Ezdr. I. 2, 33-ban 725. — *38. Szenáa* lakóinak száma Ezdr. I. 2, 35-ben 3630. — Ezdr. I. 2, 30, *Megbis*-t is említi; erről a Szentírás itt nem szól. — *39. A papok*-ról l. Ezdr. I. 2, 36 —

zenheten. [43]A leviták: Jósue és Kedmihel fiai, [44]kik Odujának fiai, hetvennégyen. Az énekesek: [45]Ászáf fiai száznegyvennyolcan. [46]A kapuőrök: Sellum fiai, Áter fiai, Telmon fiai, Ákkub fiai, Hátita fiai, Sobáj fiai százharmincnyolcan. [47]A nátineusok: Szoha fiai, Hászufa fiai, Tebbáot fiai, [48]Kerosz fiai, Sziáa fiai, Fádon fiai, Lebána fiai, Hágaba fiai, Szelmáj fiai, [49]Hánán fiai, Geddel fiai, Gáher fiai, [50]Ráája fiai, Rászin fiai, Nekoda fiai, [51]Gezem fiai, Áza fiai, Fászea fiai, [52]Beszáj fiai, Munim fiai, Nefuszim fiai, [53]Bákbuk fiai, Hákufa fiai, Hárhur fiai, [54]Beszlot fiai, Máhida fiai, Hársa fiai, [55]Berkosz fiai, Sziszára fiai, Tema fiai, [56]Nászia fiai, Hátifa fiai. [57]Salamon szolgáinak fiai, Szotáj fiai, Szoferet fiai, Fárida fiai, [58]Jáhála fiai, Dárkon fiai, Jeddel fiai, [59]Sáfátia fiai, Hátil fiai, az Ámon fiától, Szábáimtól származó Fokeret fiai. [60]A nátineusok és Salamon szolgáinak fiai összesen háromszázkilencvenketten. [61]Azok pedig, akik Telmelából, Telhársából, Kerubból, Áddonból és Emmerből jöttek, és nem tudták kimutatni, hogy családjuk és nemzetségük Izraelből való, a következők: [62]Dálája fiai, Tóbia fiai, Nekoda fiai hatszáznegyvenketten; [63]a papok közül pedig: Hábia fiai, Ákkosz fiai, annak a Berzellájnak a fiai, aki a gálaádi Berzelláj leányai közül vett magának feleséget és azok nevét kapta. [64]Ezek keresték nevüket a jegyzéken, de nem találták meg, ezért kizárták őket a papi szolgálatból. [65]Átersáta ugyanis meghagyta nekik, hogy a szentségesből mindaddig ne egyenek, míg tanult és tökéletes pap nem támad. [66]Az egész sokaság mintegy negyvenkétezerháromszázhatvan emberből állott, [67]nem számítva szolgáikat, szolgálóleányaikat, akik hétezerháromszázharmincheten voltak, közöttük kétszáznegyvenöt énekes és énekesnő. [68]Lovuk hétszázharminchat, öszvérük kétszáznegyvenöt, [69]tevéjük négyszázharmincöt, szamaruk pedig hatezerhétszázhúsz volt.

Eddig tart az, amit a

39. jegyz. — *43—46. A leviták*-ról, *az énekesek*-ről, *kapuőrök*-ről l. Ezdr. I. 2, 40—42. jegyz. Számukban kis eltérés van. — *47. A nátineusok*-ról l. Ezdr. I. 2, 43. jegyz. — *57. Salamon a szolgái*-ról l. Ezdr. I. 2, 55—57. jegyz. — A *61—65.* verseket illetőleg v. ö. Ezdr. I. 2, 60—63. jegyz. — A *66—69.* megegyezik Ezdr. I. 2, 65—66-tal; a magyarázatot l. ott. — A megjegyzés (*Eddig tart* skk.) a 69. v. után csak néhány latin kéziratban van

jegyzék tartalmazott. Folytatódik ismét Nehemiás története.

[70]A családfők közül néhányan adományaikkal járultak hozzá az építéshez. Átersáta ezer drachma aranyat, ötven csészét, ötszázharminc papi köntöst adott a kincshez, [71]a családfők pedig húszezer drachma aranyat és kétezerkétszáz mina ezüstöt adtak a *templomi* kincsekhez, [72] És amit a többi nép adományozott, az húszezer drachma arany, kétezer mina ezüst és hatvanhét papi köntös volt. [73]A papok pedig, meg a leviták, a kapuőrök, az énekesek, a többi nép, a nátineusok és egész Izrael saját városaikban telepedtek le.

8. FEJEZET.

Felolvassák a törvényt; megülik a sátoros ünnepet.

[1]Mikor elérkezett a hetedik hónap, és Izrael fiai már városaikban laktak, egybegyűlt az egész nép, mint egy ember, a Vízkapu előtti térségen, és felszólították Ezdrás írástudót, hogy hozza elő Mózes törvénykönyvét, me-

meg. A héber és a görög szövegben, valamint sok latin kéziratban nem található. — A *70—73*-ig terjedő rész is megvolt abban a jegyzékben, melyet Nehemiás talált (v. ö. Ezdr. I. 68—70); nem tartozott ugyan szorosan véve a népszámlálási adatokhoz, mindazonáltal a hazatérő zsidók nagylelkűségét feljegyzésre méltónak találták, és meg is örökítették a jegyzék végén. — *70. A családfők*, az atyafiságok, nemzetségek fejei. (V. ö. Ezdr. I. 2, 68. jegyz.) — *Az építéshez*, a templomépítéshez. (V. ö. Ezdr. I. 2, 68.) — *Átersáta*, helytartói cím perzsául; a helytartó jelen esetben Zorobábel (= Sássábászár) (V. ö. Ezdr. I. 2, 63.) — *A kincshez*, a pénzhez meg az értéktárgyakhoz, melyek a templom felépítésére és felszerelésére szolgáltak. — *Ezer drachmát*, a drachma görög pénznem, mely Nagy Sándor után Keleten is elterjedt. Értéke kb. 1.40—1.50 pengő volt. A héber szöveg azonban e helyütt is, mint Ezdr. I. 2-ben, a nagyobb értékű darkemonról beszél. (V. ö. Ezdr. I. 2, 69. jegyz.) Zorobábel tehát 1000 darkemon (dareikosz) értékű aranyat adományozott, azaz kb. 28.000 pengőt. — *71. A családfőkről* l. 70, v. jegyz. — *A templomi kincsekhez*, v. ö. 70. v. jegyz. — *Húszezer drachmának* értéke kb. 70.000 pengő. (V. ö. 70. v. jegy. és Ezdr. I. 2, 69. jegyz.) — *Kétezer mina* ezüst értéke kb. 360.000 pengő. (V. ö. Ezdr. I. 2, 69. jegyz.) — *72.* A hazatérők tehát összesen: 41.000 darkemon, azaz kb. 1,150.000 pengő értékű aranyat és kb. 720.000 pengő értékű ezüstöt adományoztak, egyéb ajándékaikon kívül. Az adomány értéke ehelyütt kisebb, mint Ezdr. I. 2, 69-ben. A sugalmazáson és ennek következtében a szent könyv megbízhatóságán ezáltal csorba nem esthetik, mert Ezdr. II. (Neh.) könyve kifejezetten mondja (v. ö. 7, 5.), hogy egy felszínre került régi (nem Ezdr. I. 2-ben idézett) jegyzéket közöl le; az esetleges hiányokért eme (nem sugalmazott) példány a felelős. — *73.* V. ö. Ezdr. I. 2, 70. jegyz.

8 1—8. A törvény felolvasása. — *1. Hetedik hónap*, tisri hava, mely kb. a mi októberünknek felel meg. Az év nincs megadva. A városfal építésével az előbbi hónap (v. ö. 6, 15.) végén készültek

lyet az Úr rendelt Izraelnek. [2]Odahozta tehát Ezdrás pap a törvényt a hetedik hónap első napján a férfiak, a nők és mindazok gyülekezete elé, akik érteni tudtak belőle. [3]És reggeltől délig felolvasott belőle nyilvánosan a férfiaknak s a nőknek és azoknak, akik érteni tudtak *belőle* a Vízkapu előtti téren, és az egész nép füle figyelt a könyvre. [4]Felállott pedig Ezdrás írástudó egy faemelvényre, melyet a felolvasás céljaira készített. Mellette állottak jobbfelől Matatiás, Semeja, Ánia, Uria, Helkia és Máászia; balján pedig: Fádája, Misáel, Melkia, Hásum, Hásbádána, Zákária és Mosollám. [5]Majd felnyitotta Ezdrás a könyvet az egész nép előtt, — magasabban állott ugyanis az egész népnél — és amikor felnyitotta, felállott az egész sokaság, [6]és Ezdrás áldotta az Urat, a nagy Istent. Erre az egész nép kiterjesztett kézzel ráfelelte: Amen, amen. Aztán meghajoltak és arcukkal a földre borulva imádták az Istent. [7]Ezután Józue, Báni, Serebia, Jámin, Ákkub, Sefták, Odia, Máászia, Kelita, Azariás, Józábed, Hánán és Fálája leviták

el. Úgy látszik, még ugyanebben az évben, mindjárt az építési munka befejezése után, rendezte Nehemiás ezeket az ünnepségeket. Minthogy a kijavított városfal most már úgy ahogy védelmet nyujtott a lakosságnak, Nehemiás (minden bizonnyal Ezdrással egyetértésben) már arra is gondolhatott, hogy keresztülvigye nagy művét, és tiszteletet parancsoljon a törvénynek. Ezért mindenek előtt össze kellett hívnia a népet, apraját-nagyját, férfit, asszonyt egyaránt, hogy megismertesse velük a törvény betűjét és értelmét és megújíttassa az Úrral kötött szövetséget. (V. ö. Ezdr. I. 6, 19—20. jegyz.) Az ősi hitet a közelmultban annyi megpróbáltatás érte, a nép annyi viszontagságokon ment keresztül, hogy valóban nem csoda, ha a régi törvények, melyek az istentiszteletet, a hívek vallási, továbbá köz- és magánéletét szabályozták, többé-kevésbbé feledésbe mentek. — A *Vízkapu* (v. ö. 3, 26. jegyz.) *előtti térség*, a templomtér délkeleti része. — *Mózes törvénykönyvét*, a tórát, Mózes 5 könyvét, vagy legalább is ama részeket, melyek a törvényt tartalmazzák. — *2. Akik érteni tudtak belőle*, felnőtt gyermekek, akik már értették a törvény szavát. — *3.* Első alkalommal kisebb-nagyobb megszakításokkal egy félnapig tartott a törvényolvasás. — *5.* A nép feszült figyelemmel kísérte Ezdrás minden mozdulatát és hallgatta minden szavát. Amint Ezdrás *felnyitotta a könyvet* (= kezdte kigöngyölni a tekercset), a nép, melynek jórésze — úgy látszik — a térségen pihent, a törvény iránt való tiszteletből *felállott*. — *6.* Ezdrás az Isten dicsőítésével kezdte a szertartást; talán valamelyik dicsérő zsoltárt imádkozta el. (V. ö. Krón. I. 29, 10. skk.) A zsoltár végeztével a nép rámondta az *amen*-t. — *Meghajoltak*, földre borultak, illetőleg homlokukkal a földet érintették, ami a keleti embernél a legnagyobb tisztelet jele. — *7. Csendre intették a népet*, a héber szöveg így hangzik: megmagyarázták a népnek a törvényt; erre

csendre intették a népet, hogy hallhassák a törvényt. Erre a nép *nyugodtan* állott a helyén.[8]Ezután felolvastak az Isten törvényének könyvéből tagoltan, világosan és érthetően. Meg is értették, amit olvastak.

[9]Majd Nehemiás (ő az Átersáta), Ezdrás pap és írástudó, meg a leviták, akik tanítgattak, így szólottak az egész néphez: Az Úrnak, a mi Istenünknek van szentelve ez a nap. Ne szomorkodjatok tehát és ne sírjatok! Sírt ugyanis az egész nép, mikor hallotta a törvény szavát. [10]Egyben meghagyta nekik: Menjetek, egyetek zsírosat, igyatok rá édes italokat és juttassatok egy-egy falatot azoknak is, akiknek nincs; mert az Úr szent napja ez, ne szomorkodjatok tehát! Az Úrban való örömünk ugyanis a mi erősségünk. [11]Majd csendre intették a leviták az egész népet, mondván: Hallgassatok el, szent nap ez, ne szomorkodjatok! [12]Erre az egész nép eltávozott, hogy egyék, igyék, falatokat juttasson *a szegényeknek*, és nagy örömünnepet üljön, mert megértették a szót, melyre oktatta őket.

[13]Mikor pedig másnapra a nép összes családfői, valamint a papok és a leviták egybegyűltek Ezdrás írástudónál, hogy megmagyarázza nekik a

nemcsak azért volt szükség, hogy a nép a törvényt a mindennapi életben alkalmazni tudja, hanem azért is, mert a törvény héber nyelvezetét a zsidók jórésze Palesztinában már ebben az időben nem értette. A mindennapi életben ugyanis az arámi nyelv járta. — *8. Tagoltan*, Ezdrás egy-egy szakasz végén szünetet tartott az olvasásban, miközben a leviták a nép nyelvére fordították le a hallott igéket.

9—12. Az újhold ünnepe. — *9. Átersáta* (v. Tirsata) a perzsa helytartók hivatalos címe volt (v. ö. Ezdr. 1. 2, 63; II. 7, 65. 69.); a helytartó jelen esetben Nehemiás. — A törvény szava nem tévesztette el hatását; a nép bűnbánó könnyeket hullat, mikor a törvény tükrében meglátja saját eltévelyedéseit, és megremeg a büntetésektől is, melyekkel az Úr a törvény áthágóit megfenyegette. (V. ö. Móz. V. 27, 28.) — Nehemiás és Ezdrás azonban a papokkal meg a levitákkal egyetemben megnyugtatják a népet és arra intik, hagyja abba a sírást, meg a gyászt, mert ez a nap (tisri hónap 1. napja) az ünnepi öröm és a vigasság napja. (V. ö. Móz. III. 23, 23. skk; IV. 29, 1. skk.) — *10.* Délfelé Ezdrás felhagyott az olvasással és azzal küldte szét a népet, hogy menjenek, vegyenek magukhoz *zsírosat* (= ünnepi eledelt) és üdítő italt, de ne feledkezzenek meg a szegényekről sem. — *Az Úrban való örömünk a mi erősségünk*, élő hitből fakadó szép gondolat. Ezdrás ezt akarja mondani: az a szent meggyőződés, hogy az Isten szeme ismét rajtunk nyugszik, bátorsággal tölti meg lelkünket és a legszentebb örömmel árasztja el szívünket.

13—18. A sátoros ünnep megülése. — *13. Másnapra*, tisri 2. napján szűkebb körben folytatják a törvényolvasást. A mód, aho-

törvény szavait, [14] azt találták megírva a törvényben, hogy megparancsolta az Úr Mózes által: lakjanak Izrael fiai a hetedik hónapban, az ünnepen sátorban. [15]Épen ezért ki kell hirdetni és kiáltani minden városukban és Jeruzsálemben a következőket: Menjetek ki a hegyre, hozzatok olajfalombot, leveles ágat a legszebb fáról, mirtuszgallyat, pálmaágakat, dús falombozatot, hogy sátrak készüljenek, amint az elő van írva! [16]Kivonult erre a nép, és hoztak *lombot* és kiki sátrat állított magának háza tetején, udvarában, az Isten házának udvaraiban, a Vízkapu előtti téren és az Efráimkapu előtti téren. [17]Sátrakat készített tehát az egész gyülekezet, mely a fogságból visszatért, és sátrakban lakott. Józsuénak, Nún fiának idejétől kezdve ugyanis egészen eddig a napig nem cselekedtek így Izrael fiai. És fölötte nagy volt az öröm. [18]Ő pedig az első naptól az utolsóig mindennap felolvasott az Isten törvényének könyvéből. Igy ülték meg hét napon át az ünnepet és a nyolcadik napon az összejövetelt, előírás szerint.

gyan megkezdték a törvény megismertetését, úgy látszik, nem bizonyult eléggé gyakorlatinak, azért úgy döntöttek, hogy először a papok, a leviták és a családfők részesüljenek kellő oktatásban; ezek azután közöljék a hallottakat közvetlen környezetükkel. — *14.* Az olvasás menetében eljutnak addig a helyig (Móz. III. 23, 29—43. vagy 16, 13—15), amely a sátoros ünnep megülésének módozatát írja le; közben feltűnik a hallgatóságnak, hogy eddig nem ragaszkodtak szorosan a törvény betűjéhez. A sátoros ünnepet eddig — úgy látszik — csak a köteles áldozatok bemutatásával (v. ö. Móz. IV. 29, 12—38.) ülték meg; sátrakat nem állítottak. — A 14. sk. v. nem idézi szószerint sem Móz. III. 23, 39—43-at, sem Móz. V. 16, 13—15-öt. — *15. Leveles ágat a legszebb fáról*, a héber szöveg így hangzik: olajfa-lombot. A görög Hetvenes fordítás ciprusfát említ; balzsamfáról is lehet szó. — *16.* A nép, mely Jeruzsálemben tartózkodott, kész örömmel tett eleget a felhívásnak. A pusztában való vándorlás emlékére kiki zöld lombsátort állított magának; Jeruzsálem lakói otthon a lapos háztetőn, az idegenek a nyilvános tereken. — *Vízkapu*, v. ö. 3. 26. jegyz. — Az *Efráimkapu*-t bizonyára a város északi oldalán (Efráim törzsének lakóhelye felé) kell keresnünk (v. ö. Kir. IV. 14, 13. jegyz.): az ostrom — úgy látszik — nem ártott neki, mert kijavításáról a 3. fej. nem szól. — *17.* Az izraeliták tehát ilyen pompával és hűséggel nem tartották meg mindig a törvényt, még a jó királyok (Dávid, Salamon, Ezekiás, Józsiás stb.) alatt sem. — *18. Ő*, t. i. Ezdrás. — A sátoros ünnepet *hét napon át ülték*, tisri hó 15—21-ig. (V. ö. Móz. III. 23, 39; V. 16, 13.) A törvény felolvasása csak minden hetedik esztendőre, azaz a szombatév sátorosünnepére volt előírva. (V. ö. Móz. V. 31, 10. skk.) Jelen esetben azonban — ha nem is volt szombatév — a szövetség megújítása előtt Ezdrás szükségesnek látta előbb megismertetni azokat a szabályokat és előírásokat, melyek a szövetségkötés

9. FEJEZET.

A nép nyilvános bűnvallomást tesz.

[1]Majd e hónap huszonnegyedik napján egybegyűltek Izrael fiai és böjtöt tartottak, zsákba öltöztek és port hintettek fejükre. [2]Elkülönültek ugyanis Izrael fiainak ivadékai mindenféle idegen elemtől és odaálltak, és megvallották saját bűneiket meg atyáik vétkeit. [3]Négyszer keltek fel és álltak elő és olvastak fel e napon az Úrnak, az ő Istenüknek törvénykönyvéből és ugyancsak négyszer tettek bűnvallomást és alázkodtak meg az Úr, az ő Istenük előtt.

[4]Jósue, Báni, Kedmihel, Sábánia, Bonni, Sárebiás, Báni meg Kánáni leviták ugyanis felléptek az emelvényre és hangos szóval kiáltottak az Urhoz, az ő Istenükhöz. [5]Majd így szólottak Jósue, Kedmihel, Bonni, Hásebnia, Serebia, Odája, Sebnia és Fátáhia leviták: Rajta! Áldjátok az Urat, a ti Isteneteket örökkön-örökké! Áldott legyen

alapjául szolgálnak. — A *nyolcadik* napot (tisri hó 22.) mint évzáró ünnepet ülték a zsidók, olyformán, hogy munkaszünetet tartottak, és egybegyűltek a sátornál, később a templom udvarán és ott bemutatták a köteles áldozatokat. (V. ö. Móz. III. 23, 36; IV. 29, 35. sk.)

9. *1—3. Általános összefoglalás a nyilvános bűnvallomás szertartásáról.* A sátoros ünnepet ez évben még egy sajátos ünnepség követte: az Úrral kötött szövetség megújítása. (V. ö. Ezdr. I. 6, 19—22. jegyz.) A szövetségkötést nyilvános bűnvallás előzte meg. — *1. A hónap*, tisri hava; megfelel kb. a mi októberünknek. — *Huszonnegyedik napján*, tisri 22. ünnepélyes összejövetel a templomnál, 23. munkanap, 24. ez évben a nyilvános bűnbánat napja, melyen böjtöltek, ősi szokás szerint zsáksze rű vezeklő ruhát öltöttek és port hintettek fejükre. (V. ö. Józs. 4, 6; Kir. I. 4, 12; II. 1, 2; Jer. 6, 26; Ez. 27, 30; Jób. 2, 12.) A por az élet kezdetére és befejezésére emlékeztet. (V. ö. Móz. I. 3, 19.) — *2. Elkülönültek*, ünnepélyesen ellene mondottak a bálványimádásnak meg a pogány emberrel való érintkezésnek. — *3.* A gyülekezés minden bizonnyal a templom udvarán történt. — *Négyszer ... olvastak fel*, a héber szöveg így hangzik: egy negyed napig, azaz három órán át; ugyancsak egy negyed napig *tettek bűnvallomást.*

4—5. Közvetlen előkészület a bűnvallomásra. — *4.* A szertartás azzal kezdődik, hogy nyolc levita az énekesek és zenészek emelvényére lép és ott könyörgő imát mond, melynek tartalmát azonban a szent szöveg nem közli. Az ima végeztével megint nyolc levita lép az emelvényre (közöttük öt az előbbi csoporthól) és az Isten dicsőítésére hívja fel a népet. Majd elimádkoznak a néppel felváltva egy dicsőítő zsoltárt. Ennek befejezése után kezdődik a bűnvallomás, melyet a görög Hetvenes fordítás joggal így vezet be: És Ezdrás így szólt. Ezt az ünnepélyes olvasást tehát maga Ezdrás végezte.

dicsőséges és magasztos neved minden áldással és dicsérettel!

6Te vagy az Úr! Egyedül csak te! Te alkottad a mennyet, a legmagasabb mennyet is minden seregével együtt; a földet és mindent, ami rajta van; a tengereket és mindent, ami bennük van. Te adsz éltet mindezeknek, miért is a mennyei sereg leborulva imád téged. 7Te, az Úr, vagy az Isten, aki kiválasztottad Ábrámot, kivezetted őt a kaldeusok tűzéből, és az Ábrahám nevet adtad neki; 8és mivel úgy találtad, hogy az ő szíve hűséges iránt, szövetséget

6—38. A bűnvallomás imája, melyet a törvénykönyv idevágó szakasza végén mondottak el (v. ö. 3. v.), e törvényrészletnek tulajdonképen csak rövid, költői formában való feldolgozása. Benne Ezdrás magasztalja az Úr nagy jóságát, mely megnyilatkozott: 1. a világ teremtésében és a Sinai-törvényhozásig véghezvitt tetteiben (6—12.); 2. a törvényhozásban (13—14.); 3. a pusztai vándorlás alatt (15—21.); 4. az Igéret földének birtokbavétele és birtoklása alatt (22—30.); 5. még a fenyegetésekben és azok beteljesítésében is (31—38.). — *6. A legmagasabb mennyet,* a régiek a látható égbolt felett több, egymásfölé helyezett nagyméretű réteget, koncentrikus gyűrűt (= mennyet) képzeltek el, melyek közül a legkülsőbb gyűrű a mennyek mennye, a legmagasabb menny. A szent szerző tehát azt akarja mondani, hogy Jáhve, mint egyedül igaz Isten az egész világnak, e világ legtávolabbi részének, az égnek is alkotója és teremtője. (V. ö. Móz. I. 1, 1.) — *Minden seregével:* a mennyei sereg bibliai nyelven jelentheti: 1. az égboltozaton látható csillagokat (V. ö. Iz. 34, 4; 45, 12; Kir. IV. 21, 3. Krón. II. 33, 3.); 2. az angyalokat, az ég szellemi lakóit. (V. ö. Kir. III. 22, 19.) E helyütt ez utóbbiakról van szó; az angyalok azok, kik leborulva imádják az Istent. — *7. Te, az Úr,* a héber szöveg így hangzik: Te Jáhve vagy az Isten. — Miután a szent szerző dicsőítette a világ teremtését, mint a fölséges Isten nagy jótéteményét, legott Ábrahámnak, a zsidóság ősatyjának kiválasztását emeli ki; ezt kettős okból teszi: 1. mert Ábrahámmal, Izrael népének ősatyjával kötötte meg az Úr az első szövetséget. (V. ö. Móz. I. 17, 2. skk.); jelenleg pedig ezt a szövetséget akarják megújítani, mint ahogyan azt Sinai-hegyénél Mózes által újította meg. (V. ö. Móz. II. 24.); 2. ugyancsak Ábrahám volt az, akit törzsével együtt az Úr csodálatos módon kivezetett Délbabilóniából, a kaldeusok földéről (v. ö. Móz. I. 11, 31.) és elvitt Kánaánba, melyet a pátriárkáknak és utódaiknak megígért. (V. ö. Móz. I. 12, 17; 13, 14. sk., 17, 8.) Az Isten eme gondviselő intézkedése pedig még kétszer ismétlődött meg: 1. akkor, mikor Izrael népét kimentette az egyiptomi szolgaságból (v. ö. Móz. II. 12. sk. fej.); 2. pedig, mikor kiszabadította őket a babiloni fogságból, Kr. e. 536-ban. (V. ö. Ezdr. I. 1, 1. skk.). Ez utóbbi szabadulásnak köszönhetik a zsidók, hogy — ha mindjárt mint szolgák is — azon a földön élhetnek, melyet az Úr atyáiknak adott szent örökségül. (V. ö. 36. v.) — *A kaldeusok tűzéből,* a héber szöveg így hangzik: a kaldeus Urból (v. ö. Móz. I. 11, 28. skk.) Sz. Jeromos maga mondja, hogy e helyütt a korabeli zsidó rabbik értelmezési módszerét követte és az *Úr* szót a héberben rokonhangzású *tűz*-szóval fordította le. — *Ábrahám nevet adta neki,* v. ö. Móz. I. 17, 5; Jéz. Sir. 44, 19. — *8.* Ábrahám *hűséges* volt az Úr (= Jáhve) iránt

kötöttél vele, hogy neki adod a kánáneus, a heteus, az ámorreus, a ferezeus, a jebuzeus, a gergezeus földét, és azt az ő ivadékának juttatod. Meg is tartottad szavadat, mert igaz vagy. [9]Mikor láttad atyáink sanyargatását Egyiptomban, és hallottad jajkiáltásukat a Vörös tenger mellett, [10]jeleket és csodákat műveltél a fáraón, összes szolgáin és országának egész népén; tudtad ugyanis, hogy dölyfösen viselkedtek velük szemben. Szereztél is magadnak nevet, amint *azt* a mai nap is *mutatja*. [11]Kétfelé választottad előttük a tengert, úgy hogy szárazon kelhettek át a tenger közepén; üldözőiket pedig — mint valami követ a rengeteg vízbe — úgy hánytad be a mélybe. [12]Nappal felhőoszlopban jártál előttük, éjjel pedig tűzoszlopban, hogy megvilágítsad nekik az utat, melyen haladniok kellett. [13]Leszállottál a Sinai hegyére, beszéltél hozzájuk az égből, adtál nekik jó szabályokat, igazságos törvényeket, szertartásokat és üdvös parancsokat. [14]Kihirdetted nekik szent szombatodat, és szolgád, Mózes által parancsokat, előírásokat, meg törvényt rendeltél számukra. [15]Mikor éheztek, ételt adtál nekik az égből, mikor pedig szomjúhoztak, vizet fakasztottál számukra a sziklából és meghagytad nekik, hogy menjenek, vegyék birtokukba azt az országot, mely felől esküre

(v. ö. Móz. I. 15, 6.), azaz mindenben ellentmondás nélkül követte az Úr szavát. (V. ö. Móz. I. 12, 4; 17, 23; 22, 1. skk.) — A *kánáneus* stb. népeket illetőleg v. ö. Ezdr. I. 9, 1. jegyz.; Móz. II. 13, 5; V. 7, 1. — *Meg is tartottad szavadat*, az Úr mindenkor és minden körülmények között megtartotta szavát, mert ő igaz, nála a gondolat és a tett egy és ugyanaz. (V. ö. Iz. 4, 19. skk.) — *9. Atyáink sanyargatását*, v ö. Móz. II. 3, 7. — *Jajkiáltásukat a Vörös-tenger mellett*, v. ö. Móz. II. 14, 10—15, 21. — *10.* A *jeleket és csodákat* illetőleg v. ö. Móz. II. 7. skk. fej.; V. 6, 22; Iz. 8, 63. — *Szereztél is magadnak nevet*, naggyá és félelmetessé tetted nevedet, hatalmadat (v. ö. Móz. II. 9, 16; 18, 11.), — *11. Mint valami követ* stb. v. ö. Móz. II. 15, 5. — *12.* A *felhő-* és *tűzoszlop*-ról l. Móz. II. 13, 21; IV. 14, 14; Zsolt. 77, 14. — *14.* Az összes törvények közül a szombat megszentelése emelkedik ki, mint az Ószövetség vallásos intézményeinek központja. — *15.* További csodatettek, mint az Úr jóságának megnyilatkozásai a pusztában. — *Ételt adtál nekik az égből*, mannát (v. ö. Móz. II. 16, 4; Zsolt. 104, 40.) — *Vizet fakasztottál*, v. ö. Móz. II. 17, 6; IV. 20, 8. — *Esküre emelted kezedet*, a szent szerző e helyütt — mint oly sok helyen a Szentírásban — emberes módon szól az Istenről. Az esküvésnek egyik módja a keleti embernél az volt, hogy felemelte kezét. (V. ö. Móz. II. 6, 8; IV. 24, 30.) — A szent szerző hangsúlyozni kívánja, hogy nem Izrael kiválósága és bátorsága szerezte meg számára az Ígéret földét, hanem az Úr (= Jáhve) hatalma és kimondha-

emelted kezedet, hogy nekik juttatod azt. [16]Ők azonban, a mi atyáink, dölyfösködtek, megkeményítették nyakukat, és nem hallgattak parancsaidra, [17]vonakodtak engedelmeskedni és nem emlékeztek a csodákra sem, melyeket érettük műveltél. Nyakaskodtak és fejükbe vették, hogy lázadozva visszatérnek szolgaságukba. Te azonban, a megbocsájtó, kegyes, könyörületes, türelmes és nagy irgalmasságú Isten, nem hagytad el őket, [18]még akkor sem, mikor öntött borjút készítettek maguknak és mondogatták: Ez a te Istened, aki kivezetett téged Egyiptomból. Pedig *ezzel* szörnyű istenkáromlást követtek el. [19]Te nagy könyörületességedben mégsem hagytad őket magukra a pusztában. Nem távozott el tőlük a felhőoszlop nappal, hogy vezesse őket az úton, és a tűzoszlop éjjel, hogy megjelölje nekik az irányt, melyen vonulniok kellett. [20]Megadtad jó lelkedet is, hogy oktassa őket; nem tagadtad meg szájuktól mannádat sem és szomjúságukban vizet juttattál nekik. [21]Negyven esztendeig tápláltad őket a pusztában; semminek sem voltak a híjával; ruházatuk el nem kopott és lábuk fel nem törött. [22]Országokat és népeket adtál nekik és osztottál szét közöttük; birtokba vették így Szehon földjét, Hesebon királyának földjét, meg Óg, Básán királyának földjét. [23]Megsoka-

tatlan jósága. — *16.* Őszinte bevallása az atyák (= ősök) nagy hálátlanságának. — *Megkeményítették nyakukat*, erősen nyakaskodtak, vonakodtak meghajolni az Úr törvénye előtt. A képet a szent szerző rakoncátlan állatról veszi, mely nem akarja nyakába venni a kényelmetlen igát. — *17. Fejükbe vették, hogy . . . visszatérnek szolgaságukba.* A keserű váddal, melyet a szent szerző e helyütt Izrael népe ellen emel, hogy t. i. inkább a szolgaságba kívánt visszatérni, mint a jóságos Isten előtt meghajolni, különösképen kiemeli az Úr megbocsájtó nagy irgalmasságát a hálátlan néppel szemben. — *18.* V. ö. Móz. II. 32, 4. 8; Zsolt. 15, 19. — *19.* V. ö. Móz. IV. 9, 16. — *20.* E szavak: *megadtad jó lelkedet* Móz. IV. 11, 17. 25-re emlékeztetnek, ahol 70 tekintélyes férfiről van szó, kiket Mózes kiválasztott a nép közül, hogy a kormányzásban segítségére legyenek és ezért az Istentől felvilágosító kegyelmet kaptak, hogy hivatalukat lelkiismeretesen tölthessék be. A héber szöveget így is lehetne fordítanunk: kedvező szelet adtál nekik, mely t. i. a fürjcsapatokat hajtotta feléjük a pusztában. (V. ö. Móz. IV. 11, 31.) — *21. Ruházatuk el nem kopott* stb., v. ö. Móz. V. 8, 4. — *22.* Az ország szétosztását illetőleg, v. ö. Józs. 19, 51. skk. — *Szehon, Óg*, v. ö. Móz. IV. 21, 21—35; V. 2, 4. — *23. Megsokasítottad ivadékaikat*, v. ö. a népszámlálást Móz. IV. 26; V. 1, 10-ben. — *Elvezetted őket arra a földre*, v. ö. Móz. I. 22,

sítottad fiaikat, mint az ég csillagait, és elvezetted őket arra a földre, melyről meghagytad atyáiknak, hogy vonuljanak oda be, és vegyék birtokukba *azt*. [24]Mikor pedig fiaik bevonultak és elfoglalták az országot, megaláztad előttük annak a földnek a lakóit, a kánáneusokat, és kezükbe adtad őket, királyaikat és a föld népeit azzal, hogy tegyenek velük, amit akarnak. [25]Elfoglaltak tehát megerősített városokat, kövér földet, birtokba vettek házakat, mindenféle jóval telve, vízvermeket, melyeket mások vájtak, szőllő- meg olajfaültetvényeket és nagy mennyiségben gyümölcsfákat. És ettek és jóllaktak és meghíztak és nagy jóságodból gyönyörűséggel teltek meg. [26]Mégis haragra ingereltek téged, elfordultak tőled, törvényedet hátuk mögé hajították, prófétáidat pedig, akik arra intették őket, hogy térjenek vissza hozzád, megölték, egyszóval rettenetes istenkáromlásokat vittek végbe. [27]Ezért ellenségeik kezére juttattad őket és azok megsanyargatták őket. Mikor pedig szorongatásuk idején hozzád kiáltottak, te meghallgattad őket az égből és irgalmasságod nagysága szerint szabadítókat küldtél nekik, hogy kimentsék őket ellenségeik kezéből. [28]Mihelyt azonban visszatért nyugalmuk, ismét csak olyat cselekedtek, ami gonosz előtted. Ezért megengedted, hogy ellenségeik hatalmába kerüljenek. S mikor ezek szorongatták őket, újra hozzád kiáltottak segítségért, s te az égből meghallgattad és irgalmadból hosszú időn keresztül *gyakran* megszabadítottad őket, [29]egyben figyelmeztetted őket, hogy térjenek vissza törvényedhez. Ők azonban dölyfösködtek, nem hallgattak parancsaidra, vétkeztek törvényeid ellen, amelyek pedig éltetik az embert, ha szerintük cselekszik; hátat fordítottak, megkeményítették nyakukat és nem engedelmeskedtek. [30]Te pedig sok esztendeig várakoztál reá-

17; II. 15, 17; az ígéretet l. Móz. I. 15, 18. — *26*. Az Isten eme jóságát nem értékelték Izrael fiai; mindjárt Kánaánba való bevonulásuk után csak újabbakkal tetézték régi gonosztetteiket. — *Hátuk mögé hajították*, figyelembe sem vették. — *Prófétáidat . . . megölték*, v. ö. Kir. III. 18, 4. 13; 19, 10; Krón. II. 24, 20. skk. — *27—28*. a bírák történetére céloz. (V. ö. főleg Bir. 2, 12. skk; 3, 9. 15. skk.) — *29—30*. Az Úr nem rögtön a bűn elkövetése után sujtotta Izrael népét; tűrt és várakozott jó ideig, követei által állandóan intette, feddette a tévelygő népet; csak, amikor már

juk, figyelmeztetted őket prófétáid által lelkeddel, de ők nem engedelmeskedtek, ezért az országok népeinek kezébe adtad őket. [31]Mivel azonban irgalmasságod nagy, nem pusztítottad el és nem hagytad el őket, hiszen te könyörületes és irgalmas Isten vagy. [32]Most tehát, te nagy, hatalmas és félelmetes Istenünk, aki hű vagy a szövetségben és irgalomban, ne fordítsd el orcádat mindattól a szenvedéstől, mely az asszír királyok idejétől kezdve mind a mai napig ért minket, királyainkat, fejedelmeinket, papjainkat, prófétáinkat, atyáinkat, szóval egész népedet. [33]Te igaz vagy mindabban, ami reánk jött, te hű voltál, mi pedig hűtlenül cselekedtünk. [34]Királyaink, fejedelmeink, papjaink és atyáink nem követték törvényedet, nem figyeltek parancsaidra és figyelmeztetéseidre, melyekkel intetted őket. [35]Saját királyságukban, a sok jó közé-

semmi sem használt, zúdította a legszörnyűbb bűntetést a hűtlen izraelitákra : idegen királyok [= Asszíria (721) és Babilónia (586)] kezére adta őket. De — *31. v.* — ezt sem azért tette, hogy végképen elpusztítsa népét, hiszen ő nemcsak igazságos, könyörületes és irgalmas Isten, hanem — *32. v.* — végtelenül hű is és így szavát meg nem szegheti. Nagy igéreteket tett ugyanis népének már a pátriárkák korában (v. ö. Móz. I. 17, 6. skk. ; 22, 16. skk.), Mózes idejében meg szövetséget kötött vele (v. ö. Móz. II. 24, 1. skk. ; a szövetséget feltételezi Móz. V. 18, 19.) ; az igéreteket az Istennek teljesítenie kell és a szövetség mellett ki kell tartania ; hitszegő csak az ember lehet, ki aztán bünhődik is, de mindig csak a saját büneiért (v. ö. Ez. 18, 20.) ; az Isten, ha büntet, — *33. v.* — nem szegi meg szavát, csak igazságot tesz és irgalmasságot gyakorol, mert ő nem akarja a bűnös halálát, hanem azt, hogy megtérjen és éljen. (Ez. 18, 21.) Ezt a gondolatot a babiloni fogság óta a próféták (v. ö. Jer. 31, 29. sk. ; Ez. 18, 2. 25. 29 ; Báruk 1, 15. skk. ; Dán. 9, 4. skk.) nem győzik eléggé nyomatékosan hirdetni és hangsúlyozni. A szent város elfoglalása és feldúlása idejében ugyanis könnyen akadhatott ember, ki arra gondolt, hogy Izrael Istene vagy gyenge és nem tudja, avagy szószegő és nem akarja megvédelmezni népét. Az Isten sem nem gyenge, sem nem szószegő, hanem őre az igazságnak és büntető bírája a gonoszságnak, és mint a világtörténelem láthatatlan irányítója a legszigorúbb büntetést is csak ostornak használja, hogy megfenyítse vele és jó útra terelje tévelygő népét. — *30. Országok népei*, idegen hatalmak ; a bírák korában : a filiszteusok, Bir. 14. skk. ; Kir. I. 4, 1. skk. ; ámmoniták, v. ö. Bir. 11, 4. skk. ; mádiánita, v. ö. Bir. 6, 1. skk. stb., később : Asszíria, Babilónia. — *32. Királyok*, a héber szöveg alapján. Az imádság itt főleg azokra a szenvedésekre utal, melyeket Izrael népe az asszírok idejétől kezdve volt kénytelen elviselni ; ezek voltak ugyanis az elsők, kik a népből kisebb-nagyobb rajokat hurcoltak el fogságba : Asszíriába és Médiába, főleg III. Tiglátpileszár (734), II. Szárgon (721), Szennácheríb és Ászárháddon alatt. A nép e szenvedéseivel tehát mintegy eleget tett a mult bűneiért. — *35—37.* A szomorú jelen bűnhődés a mult bűneiért. — *35.* A jólét

pette, melyekben részesítetted őket, a kiterjedt termékeny földön, melyet nekik juttattál, nem szolgáltak neked és nem tértek meg gonosz cselekedeteiktől. [36]És lám, ma szolgaságban vagyunk mi magunk és a föld is, melyet azért adtál atyáinknak, hogy élvezzék gyümölcsét és javait; ezen *a földön* ma szolgák vagyunk. [37]Terményei a királyok részére gyűlnek, akiket bűneink miatt helyeztél fölénk és akik kedvük szerint rendelkeznek testünkkel és jószágunkkal, úgy hogy igen nagy nyomorúságban vagyunk. [38]Mindezek miatt megkötjük a szövetséget, írásba foglaljuk, és megpecsételik fejedelmeink, levitáink, meg papjaink.

10. FEJEZET.

A nép írásban kötelezi magát a törvény szigorú megtartására.

[1]*Az írást* a következők pecsételték meg: Nehemiás, Hákeláj fia, az Átersáta, meg Szedekiás, [2]Szárájás, Azariás, Jeremiás, [3]Feshur, Amariás, Melkiás, [4]Háttus, Sebenia, Melluk, [5]Hárem, Merimut, Obdiás, [6]Dániel, Genton, Báruk, Miámin, [8]Máázia, Belgáj, Semeja pa-

közepette megfeledkeztek az izraeliták az igaz Isten iránti köteles hűségről. — *A kiterjedt termékeny földön* a szent szerző Izrael régi független országát érti, mely jóval nagyobb és síkságain meg hegylejtőin jóval termékenyebb is volt, mint az a terület (= Júda hegyei), melyen a fogságból való visszatérés után laktak. — *36. Szolgaságban*, idegen (perzsa) uralom alatt van a föld is, meg lakói is. — *37. Királyok*, a perzsa királyok. — *Rendelkeznek testünkkel és jószágunkkal*, a perzsa királyok általában nem nyúltak be erőszakosan alattvalóik belügyeibe sem politikai, sem vallási tekintetben. Az egyes tartományok élére állított megbizottjuk (szatrapájuk) működése nagyjában csak abban merült ki, hogy pontosan szedte és szállította a kincstárba az adót. Ha azután az alattvaló fizetni nem tudott, elhajtották jószágát, őt magát pedig szolgaságba vetették. Ezdrás meg Nehemiás idejében (Kr. e. az V. sz. második felében) — úgy látszik — sokan nyögték a hazatértek közül e súlyos adóterheket és következményeiket. — *38. Megkötjük a szövetséget*, a sok nyomorúságban, mely a népre szakadt, a zsidók vezetői az Isten büntető kezét látják. A nép ugyanis megszegte a szövetséget, melyet az Úr Ábrahámmal meg Mózessel kötött (v. 7. v.); ezt a szövetséget kell tehát mindenek előtt megújítani és lelkiismeretesen megtartani. — Hogy a szövetségnek nagyobb súlyt, tekintélyt és állandóságot biztosítsanak, *írásba* foglalják és a kiállított okmányt a vezetők saját aláírásukkal erősítik meg. — A 38. verset a héber szöveg a 10. fejezethez kapcsolja.

10. *1—28. Az aláírók jegyzéke.* — *1.* Az aláírók között első helyen Nehemiás neve áll; ő jelenleg az Átersáta (= helytartó). (V. ö. Ezdr. I. 2, 63. jegyz.) — *Szedekiás* magasabbrangú hivatalnok lehetett. Feltűnik, hogy Eliásib, a főpap, nincs az aláírók között. — *2—8.* Következik 21 papnak, illetőleg papi családnak a neve. E családok fejei paptársaik nevében is aláírták az ok-

pok; [9]továbbá Jósue, Azaniás fia, Henádád fiai közül Bennuj, Kedmihel leviták, [10] és testvéreik : Sebenia, Odája, Kelita, Fálája, Hánán, [11]Mika, Rohob, Hásebia, [12]Zákur, Serebia, Sábánia, [13]Odája, Báni, Báninu ; [14]a nép fejei : Fáros, Fáhát-Moáb, Élám, Zetu, Báni, [15]Bonni, Ázgád, Bebáj, [16]Ádonia, Begoáj, Ádin, [17]Áter, Hezekia, Ázur, [18]Odája, Hásum, Beszáj, [19]Háref, Ánátót, Nebáj, [20]Megfiás, Mosollám, Házir, [21]Mesizábel, Szádok, Jeddua, [22]Feltia, Hánán, Ánája, [23]Ósee, Hánánia, Hásub, [24]Álohes, Fálea, Sobek, [25]Rehum, Hásebna, Máászia, [26]Echája, Hánán, Ánán, [27]Melluk, Hárán, Báána, [28]és a többiek a nép közül: a papok, a leviták, a kapuőrök, az énekesek, a nátineusok, és mindazok, akik az országok népeitől elkülönültek és az Isten törvényéhez *szegődtek*, feleségeikkel, fiaikkal és leányaikkal együtt.

[29]Mindazok, akikben megvolt a kellő értelem, fogadást tettek, *miként* testvéreik, az ő nagyjaik, és fogadással meg esküvéssel jöttek, hogy teljesítik az Isten törvényét, melyet ő Mózes, az Isten szolgája által adott és megcselekszik és megtartják az Úrnak, a mi Istenünknek összes parancsait, előírásait és törvényeit, [30]meg azt is, hogy leányainkat nem adjuk a föld népének, sem az ő leányaikat nem veszszük fiaink számára feleségül. [31]Ha pedig az or-

mányt. (V. ö. 28. v.) Ezdrás nevét sem találjuk az aláírók sorában. Ő volt a szövetség közvetítője, mint hajdanában Mózes. (V. ö. Móz. II. 24, 1. skk.). — A *9—13.* v. a levita családoknak, számszerint 17-nek, a nevét sorolja fel. — *10. Testvéreik*, társaik. — *14—27.* A nép nevében a 44 előkelő család feje írja alá az okmányt. — *28.* A nép nagy tömege és az egyes papi és levita családok tagjai szintén *az Isten törvényéhez szegődtek*, vagyis vezetőik aláírását magukra nézve is kötelezőnek ismerték el. — A *leviták*-ról, *kapuőrök*-ről l. Ezdr. I. 2. 40—42. jegyz. — A *nátineusok*-ról l. Ezdr. I. 2. 43. jegyz. — *Mindazok*, t. i. zsidók, akik *az országok népeitől* (= a különböző országokból ideszakadt pogány népektől) elkülönültek, azaz szakítottak az idegenekkel való szorosabb érintkezéssel, a pogány szokásokkal és az Úr (= Jáhve) egyházához, közösségéhez kívántak tartozni.

29—39. A szent fogadás tárgya. — *29. Az ő nagyjaik* a zsidók vezető emberei, akik a többiek nevében is aláírták a szerződés okmányát. — *30—39.* a hazatérő zsidók néhány, ebben az időben különösen fontos kötelezettségét sorolja fel. — *30.* A szerződő zsidók először is arra tesznek fogadást, hogy a vegyesházasságot a jövőben kerülni fogják. — *A föld népe*, az ország pogány és félpogány lakossága. — *31.* Szigorúan megülik a szombatot és az ünnepnapokat, üzletet sem kötnek ily napokon, még idegen, pl. föniciai kereskedőkkel sem, abban a biztos reményben, hogy ezek így távol maradnak majd a szent napo-

ság népei szombatnap hoznak árut vagy bárminemű szükséges holmit, hogy azt árusítsák, szombaton vagy szent napon nem vesszük meg tőlük. A hetedik évet szabadon hagyjuk, és semmiféle adósságot sem *hajtunk be*. [32]Törvénnyel kötelezzük magunkat, hogy évente egy harmad siklust adunk a mi Istenünk házának szolgálatára: [33]a kihelyezett kenyerekre, a szüntelen való eledeláldozatra, a meg nem szűnő egészen elégő áldozatra a szombatokon, a hónapok első napján, továbbá az ünnepeken *bemutatandó* mind az ünnepi, mind pedig a bűnért való, Izraelért engesztelésül *bemutatott áldozatakra* és Istenünk házának különféle szükségletére. [34]Az áldozati fára vonatkozólag a papok, a leviták és a nép között sorsot vetettünk, hogy azt évről-évre a meghatározott időben családi házak szerint elszállítjuk Istenünk házába, hogy elégjen az Úr, a mi Istenünk oltárán, amint az Mózes törvényében elő van írva; [35]és hogy évről-évre az Is-

kon. — *Szükséges holmit*, a héber szöveg szerint: gabonát. — *A hetedik évet szabadon hagyjuk*, azaz ebben az esztendőben sem nem szántunk, sem nem vetünk, s ami pedig magától terem, az a szegényeké lesz. Ugyanilyen szociális célt szolgál a másik kötelezettség is, melyet szintén előír a törvény (Móz. V. 15, 2.), hogy t. i. a hetedik esztendőben az adósságot nem hajtják be. — *32.* Mózes a szentély céljaira minden izraelita férfiútól évente ½ siklust, kb. 1·75 pengőt követelt. (V. ö. Móz. II. 30, 11. skk.) Krisztus Urunk idejében a templomadó ugyanebben az összegben volt megállapítva. (V. ö. Mt. 17. 24.) Nehemiás ezt az összeget a nép nagy szegénységére való tekintettel [1]/[3] siklusra szállította le (kb. 1·15 pengő). — *33.* A templomadóból befolyt összeget a nyilvános és közös istentisztelet céljaira fordították. — A *kihelyezett kenyerek*-ről l. Móz. III. 24, 5. skk.; Krón. I. 9, 32. — A *szüntelen való eledeláldozat*-ról l. Móz. IV. 28, 5. — *A meg nem szűnő egészen elégő áldozat*-ról l. Móz. II. 29, 38. skk.; IV. 28, 3. skk. — A szombat áldozatai, v. ö. Móz. IV. 28, 9. sk. — *A hónapok első napján*, v. ö. Móz. IV. 28, 11. skk. — *Ünnepi* áldozat, v. ö. Móz. IV. 28, 29. — A *bűnért való* áldozat-ról l. Móz. III. 4, 13. skk. 16, 21. — Alig hihető, hogy a királyi kincstár az istentisztelet költségeihez való hozzájárulását (v. ö. Ezd. I. 6, 8. skk.) már beszüntette volna; mindazonáltal tartani lehetett tőle, hogy a jövőben be fogja szüntetni, azért kellett meghozni e rendelkezést. — *34. Az áldozati fára vonatkozólag* a törvény nem intézkedett. Az égő áldozatok bemutatásához szükséges fáról azelőtt a papok és a leviták — úgy látszik — maguk gondoskodtak. Ez — tekintettel arra, hogy Jeruzsálem környéke a régi időben bővelkedett erdőségekben — nem ütközött nagy nehézségekbe. Nehemiás idejében azonban a sok háboruskodás és az idegenek rablógazdálkodása folytán a fa már kipusztult, a szükséges famennyiség megszerzése tehát fáradságos és költséges volt, ezért kellett ezt a terhet a hívek közösségére áthárítani. Minden évben más és más családoknak kellett a feladatot vállalniok; hogy évről-évre kire kerül a sor, azt sors útján döntötték el. — *35. Földünk zsengéit*, az első termést (v. ö.

ten házába elvisszük földünk zsengéit, és minden fa minden első gyümölcsét, [36]valamint a törvény rendelése értelmében elsőszülött fiainkat és barmainknak, marháinknak meg juhainknak első fajzatait a papoknak, akik az Isten házában szolgálatot teljesítenek, hogy bemutassák őket Istenünk házában. [37]Odavisszük a papoknak, Istenünk kamrájába, ételünknek és italunknak, minden fa gyümölcsének, a szüretnek és az olajnak a javát is, földünk tizedét pedig a levitáknak. Mert a leviták tizedet szednek munkánk *gyümölcséből*, minden városban. [38]Áron fia, a pap, ott legyen a leviták tizedét *szedik*. Tizedük tizedrészét szolgáltassák be a leviták Istenünk háza kincstárának kamrájába, [39]a kincstárba kell ugyanis hordania Izrael fiainak és Lévi fiainak a gabona, bor és olaj adományát; ott lesznek a szent edények, a szolgálatot tevő papok, az énekesek, a kapuőrök is. Nem hanyagoljuk el tehát Istenünk templomát.

11. FEJEZET.

Jeruzsálem és a környékbeli falvak telepeseinek jegyzéke.

[1]A nép főemberei Jeruzsálemben telepedtek

Móz. II. 23, 19; 34, 26; V. 26, 2. skk.), mint a termés legjavát be kellett szállítani; ugyanez áll a gyümölcs zsengéjére is. (V. ö. Móz. IV. 18, 13; V. 8, 8.) — *36. Az elsőszülött* fiúk ősi szokás szerint a szentély szolgálatára voltak szentelve; mivel Mózes törvénye értelmében e szolgálatot Lévi törzse teljesítette, az elsőszülött fiúkat öt siklusért meg kellett váltani. (V. ö. Móz. III. 27, 6; IV. 18, 15.) — A tiszta állatok első *fajzatait* fel kellett áldozni, a tisztátalanokét pedig meg kellett váltani. (V. ö. Móz. IV. 18, 15.) — *Hogy bemutassák őket*, a héber szöveg így hangzik: oda kell vinni az Isten házába vagy fel kell ajánlani Isten házának. — A *37.* v. nem új adományokról szól; csak azt akarja hangsúlyozni, hogy a hívek nem akármilyen terményt ajánlanak fel istentiszteleti célra, hanem terményeik legjavát hozzák el. — *Istenünk kamrájába*, a templom melléképületeiben egyes kamrák a természetbeni adományok (gabona, gyümölcs, bor, olaj stb.) elhelyezésére szolgáltak. Az említett és a törvényben megállapított adományokon felül, a tizednek pontos beszolgáltatását is megígérik a zsidók. — *38.* Az *Áron* családjából származó papság szintén megkapja a maga részét a tizedből. — *Tizedük tizedrészét* a leviták a papság javára nem bárhová, hanem a templomkamrákba, tehát szent helyre kell beszállítaniok. A tized ugyanis — *39.* — szent dolog, melynek ott van a helye, ahol a papok, leviták és templomszolgák laknak (V. ö. 13, 5.) és a szent edényeket őrzik.

11. *1—3. Intézkedések, melyek Jeruzsálem lakosságának szaporítását célozzák.* — *1.* Folytatódik mintegy 7, 4. sk., ahol azt olvassuk, hogy Nehemiás Jeruzsálem lakóinak számát növelni akarta.

meg, a többi nép pedig sorsot vetett, hogy *így* kiválasszon egy tizedrészt, hogy az Jeruzsálemben, a szent városban telepedjék le, kilenc rész pedig a városokban *lakjék*. [2]És a nép áldotta mindazokat a férfiakat, akik önként ajánlkoztak, hogy Jeruzsálemben telepednek le. [3]A tartomány fejedelmei, akik Jeruzsálemben és Júda városaiban laktak, a következők voltak: kiki, az izraeliták, a papok, a leviták, a nátineusok és Salamon szolgáinak fiai saját birtokukon, saját városaikban telepedtek le. — [4]Jeruzsálemben Júda fiai és Benjámin fiai laktak. Júda fiai közül: Átájás, Áziám fia, aki Zakariás fia, aki Ámária fia, aki Sáfátia fia, aki Máláleel fia volt. Fárész fiai közül [5]Máászia, aki Báruk fia, aki Kolhoza fia, aki Házia fia, aki Ádája fia, aki Jójárib fia, aki Zakariás fia, aki Siloni fia volt; [6]Fárész összes fiai, akik Jeruzsálemben telepedtek le, négyszázhatvannyolc hadra termett férfiú.[7]Benjámin fiai pedig ezek: Sellum, Mosollám fia, aki Jóed fia, aki Fádája fia, aki Kolája fia, aki Mászia fia, aki Eteel fia, aki Isája fia volt; [8]aztán még Gebbáj, Szelláj kilencszázhuszonnyolcan; [9]Jóel, Zekri fia volt a felügyelőjük, és Júdás, Szenua fia, a város második elöljárója. [10]A papok közül pedig: Jóárib fia, Idája, Jákin fia, aki Sáfátia fia, aki Máláleel fia volt. Fárész fiai közül [5]Máászia, aki Báruk fia, aki Kolhoza fia, aki Házia fia, aki Ádája fia, aki Jójárib fia, aki Zakariás fia, aki Siloni fia volt; [6]Fárész összes fiai, akik Jeruzsálemben telepedtek le, négyszázhatvannyolc hadra termett férfiú.[7]Benjámin fiai pedig ezek: Sellum, Mosollám fia, aki Jóed fia, aki Fádája fia, aki Kolája fia, aki Mászia fia, aki Eteel fia, aki Isája fia volt; [8]aztán még Gebbáj, Szelláj kilencszázhuszonnyolcan; [9]Jóel, Zekri fia volt a felügyelőjük, és Júdás, Szenua fia, a város második elöljárója. [10]A papok közül pedig: Jóárib fia, Idája, Jákin

E helyütt most a terv kivitelének módozatairól értesülünk. A fogságból való visszatérés alkalmával az előkelő családok Jeruzsálemben telepedtek le, a nép többi része elhagyott birtokára iparkodott visszakerülni (v. ö. 7, 73; 11, 3.), így a főváros lakossága igen gyér maradt. — *Sorsot veteit*, sors útján döntötték el, hogy a vidéken lakó nép közül kinek kell behurcolkodnia Jeruzsálembe. Az elv az volt, hogy a visszatérteknek legalább a tizedrésze hagyja ott lakóhelyét és költözzék a fővárosba szent tizedként, melyet a nép a szent városnak felajánl. — *Jeruzsálemben, a szent városban*, Jeruzsálem szent város (v. ö. Iz. 48, 2.; Jóel 4, 17.), mert ott állt a templom, az Isten földi lakóhelye. A várost az arabok mind a mai napig: El-kudsz-nak (= a Szent-nek) nevezik. — *2.* Be sem várva a sors döntését, voltak, akik önként ajánlkoztak, hogy Jeruzsálembe költözködnek. Ezeket *a nép áldotta* (= áldást mondott reájuk), mert elhagyni az ősi birtokot, nem csekély áldozatszámba ment. — *3.* Bevezető a jegyzékhez, mely Júda, perzsa tartománynak lakosságát sorolja fel Nehemiás idejében, tehát Kr. e. az V. században. — *A tartomány fejedelmei*, Júda, perzsa tartomány kiválóbb zsidó családjainak fejei. A jegyzék persze csupán csak az előkelőbb nemzetségeket nevezi meg. — *Izrael*, a köznép. — A *nátineusok*-ról l. Ezdr. I. 2, 43. jegyz. — *Salamon szolgáinak fiai*,-ról l. Ezdr. I. 2, 55—57. jegyz.

4—24. Jeruzsálem lakói. — A fogságból hazatért zsidók javarészt Júda és Benjámin törzséből kerültek ki; mindkét törzsből telepedtek le Jeruzsálemben. — *12—14. Testvérei*, paptársai. —

[11]Szárája, Helkiás fia, aki Mosollám fia, aki Szádok fia, aki Merájót fia, aki Áchitób fia, az Isten házának elöljárója volt; [12]testvérei pedig, akik a templomi szolgálatot végezték, nyolcszázhuszonketten; és Ádája, Jeroham fia, aki Felelia fia, aki Ámszi fia, aki Zakariás fia, aki Feshur fia, aki Melkiás fia, [13]meg testvérei, a családok fejei, kétszáznegyvenketten; továbbá Ámássáj, Ázreel fia, aki Áházi fia, aki Mosollámot fia, aki Emmer fia [14]és testvérei, hadratermett férfiak, százhuszonnyolcan; felügyelőjük Zábdiel, tekintélyes férfiú volt. [15]A leviták közül pedig: Semeja, Hásub fia, aki Ázárikám fia, aki Hásábia fia, aki Boni fia volt, [16]és a leviták fejedelmei közül Sábátáj, meg Józábed, akik az Isten házában az összes külső munkálatoknak az élén állottak; [17]és Mátánia, Mika fia, aki Zebedej fia, aki Ászáf fia, a dicsőítő és magasztaló imádságnak a vezetője, meg Bekbekia, aki testvérei között a második, és Ábda, Sámua fia, aki Gálál fia, aki Iditun fia volt. [18]A leviták a szent városban összesen kétszáznyolcvannégyen voltak. [19]A kapuőrök pedig: Ákkub, Telmon és testvéreik, akik a kapukat őrizték, százhetvenketten. [20]A többiek Izraelből, nemkülönben a papok meg a leviták közül, Júda különböző városaiban *telepedtek le*, kiki a saját birtokán. [21]A nátineusok az Ofelen laktak. Sziáha meg Gásfa *állottak* a nátineusok *élén*. [22]A leviták felügyelője pedig Jeruzsálemben Ázzi, Báni fia volt, aki Hásábia fia, aki Mátánia fia, aki Mika fia volt, Ászáf fiai közül, akik énekesek voltak az Isten házának szolgálatában. [23]Királyi rendelet szabta meg az ő dolgukat és az énekeseknek az egyes napokra való beosztását. [24]Fátáhia pedig, Mesezebel fia, Zára fiai kö-

14. Tekintélyes férfiú, a héber szöveg szerint: Hággedolim fia. — *15—18. A levita családok.* — *17. Mátánia, Ászáf* hírneves családjából, a nyilvános ájtatosságok alkalmával a templomi ének és zene vezetője volt. — *Testvérei között a második*, a szent ének és zene vezetésében Mátánia helyettese. — *18. A szent városban*, v. ö. 1. v. jegyz. — *19. Kapuőrök*, a leviták egyik csoportja. (V. ö. Ezdr. I. 2, 40—42. jegyz.) — *21.* A *nátineusok*-ról l. Ezdr. I. 2, 40—42. jegyz. — *A nátineusok az Ofelen laktak*, v. ö. 3, 26. — *22. Ászáf* híres karmester volt Dávid idejében (V. ö. Krón. II. 35, 15.). — *23.* A templomi éneket és zenét *királyi rendelet* szabályozta. — *24.* A perzsa uralom idejében Júda a hatalmas birodalom egyik tartománya volt, melynek élén perzsa helytartó állott; melléje állandó tanácsadóként egy zsidó származású férfiú volt

zül, aki Júda fia volt, a nép minden ügyében a király megbizottja volt.
25Ami pedig az egyes vidéki lakóhelyeket illeti, Júda fiai közül letelepedtek Kárjátárbában és leányvárosaiban, Dibonban és leányvárosaiban, Kábszeelben és majorjaiban 26Jesuában, Moladában, Betfáletben, 27Hászersuálban, Bersábában és leányvárosaiban, 28Szikelegben, Mokonában és leányvárosaiban, 29Remmonban, Száraában, Jerimutban, 30Zánoában, Odollámban és majorjaikban, Lákisban és vidékén, Ázekában és leányvárosaiban. Ott laktak tehát Bersábétól egészen Ennom völgyéig, 31Benjámin fiai pedig Gebától kezdve Mekmásban, Háiban, Betelben és leányvárosaiban, 32Ánátótban, Nóbban, Ánániában, 33Ászorban, Rámában, Getáimban, 34Hádidban, Szeboimban, Nebállátban, Lódban 35és Onóban, a Kézművesek völgyében. 36A leviták közül beosztva. E tanácsadói tisztet tölthette be Fátáhia is, persze nem Nehemiás, hanem ennek elődei és utódai szolgálatában.

25—36. felsorolja az egyes jelentősebb helységeket, melyekben a júdabeli és benjáminita zsidók Jeruzsálemen kívül letelepedtek. — 25—30. A júdabeli zsidók lakóhelyei. — 25. Házakat, a héber szöveg így hangzik: udvarokat, helységeket. — A felsorolt városok és falvak kivétel nélkül csekély távolságnyira voltak Jeruzsálemtől és pedig déli meg nyugati irányban. — *Kárjátárbe*, Hebron, Jeruzsálemtől délre. (V. ö. Móz. I. 13, 18; 23, 2.) — *Leányvárosaikban*, a leányvárosok kisebb helységek a város körül. — *Dibon, Kábszeel* (= Jekábszeel), v. ö. Józs. 15, 21. — *26. Moláda*, v. ö. Józs. 15, 26. — *Betfálet*, v. ö. Józs. 15, 27. — *27. Hászersuál*, v. ö. Józs. 15, 28. — *Bersábe*, ősrégi város, mely már a pátriárkák idejében nagy szerepet játszott. (V. ö. Móz. I. 21, 14; 22, 19. stb.; Józs. 15, 28.) — *28. Szikeleg* (héber: Sziklág), v. ö. Józs. 15, 31. — *29. Rimmon* (= En-Rimmon), v. ö. Józs. 15, 32; 19, 7. — *Száraa*, v. ö. Józs. 15, 35. — *Jerimut*, v. ö. Józs. 15, 35. — *30. Zánoa*, v. ö. Józs. 15, 34 — *Odollám*, v. ö. Józs. 15, 35. — *Lákis*, v. ö. Józs. 15, 39. — *Ázeka*, v. ö. Józs. 15, 35. — Az *Ennom* völgye (v. ö. Józs. 15, 8.) teljes héber nevén: Ge-bene-Hinnom (= Hinnom fiainak völgye) (V. ö. Kir. IV. 16, 3. jegyz.; 23, 10; Krón. II. 28, 3.) — *31—35.* A *Benjámin* törzse területéről származó zsidók most is, mint a fogság előtt, főleg Jeruzsálemtől északra és északnyugatra laktak. — *31. Geba*, v. ö. Józs. 18, 24. — *Mekmás* (Mikmás), v. ö. Kir. I. 13, 2. jegyz. — *Hái*, v. ö. 7, 32. — *Betel*, v. ö. Móz. I. 28, 19. jegyz. — *32. Ánátót*, v. ö. Józs. 21, 18. — *Nób*, v. ö. Kir. I. 21, 2. skk. — *33. Ráma*, v. ö. Józs. 18, 25. — *Getáim*, v. ö. Kir. II. 4, 3. — *34. Hádid*, v. ö. Ezdr. I. 2, 33; II. 7, 37. — *34—35. Lód* és *Onó*, v. ö. Ezdr. I. 2, 33; II. 7, 37. — *A Kézművesek völgyét* Lód (a későbbi Lidda) mellett Jeruzsálemtől nyugatra kell keresnünk. Nevét lakóitól kapta, kik nagyobbrészt kézművesek (iparosok) voltak. — *36.* A héber szöveg így hangzik: Benjáminban pedig júdabeli levitacsoportok is laktak; vagyis a fogság után nemcsak azok a levita családok telepedtek le Benjámin törzse helyén, amelyek a fogság előtt is ott laktak, hanem olyanok is, amelyek azelőtt Júdához tartoztak.

pedig egyes csoportok Júdában és Benjáminban voltak.

12. FEJEZET.

A visszatért papok és leviták jegyzéke. — A város új falának megáldása. — Gondoskodás a templom személyzetéről.

[1]Ezek azok a papok és a leviták, akik Zorobábellel, Sálátiel fiával és Jósuéval hazatértek: Szárája, Jeremiás, Ezdrás, [2]Ámária, Melluk, Háttus, [3]Sebeniás, Reum, Merimut, [4]Áddo, Genton, Ábia, [5]Miámin, Mádia, Belga, [6]Semeja meg Jójárib, Idája, Sellum, Ámok, Helkiás, [7]Idáia. Ezek a papok fejedelmei és testvéreik Jósue idejében. [8]A leviták pedig: Jesua, Bennuj, Kedmihel, Sárebia, Júda, Mátániás; ezek és testvéreik a dicsőítő éneket vezették, [9]míg Bekbekia és Hánni meg testvéreik mindegyike a maga hivatalát *látta el*. [10]Jósue Joákimot nemzette, Joákim Eliásibot nemzette, Eliásib Jójádát nemzette, [11]Jójáda Jónátánt nemzette és Jónátán Jeddoát nemzette.

[12]Joákim idejében *ezek*

12. *1—11. A papi és levita osztályok Zorobábel és Jósue idejében.* Mikor a szent szerző munkája megírásához a szükséges okmányok után kutatott, a Kr. e. 536-ban (v. ö. Ezdr. I. 1, 1. skk.) hazatért papokról és levitákról, valamint azok későbbi beosztásáról több jegyzéket talált. Mindegyiküket érdemesnek találta a megörökítésre. Igy került be Nehemiás könyvébe jelen jegyzék is. — *1—7. A papi osztályok.* A felsorolt nevek nagyobbrészt 10, 3—9-ből ismeretesek. — *1. Zorobábel*ről l. Ezdr. I. 1, 8. jegyz. — *Jósué*ról l. Ezdr. I. 2, 1—63. jegyz. — Az itt említett *Ezdrás* tehát nem azonos Nehemiás nagyérdemű kortársával, aki a Kr. e. V. sz. közepe táján működött Júdában. — *7. Papok fejedelmei*, papi nemzetségek, családok fejei. — *Testvéreik*, paptársaik. — *8—9. A levita családok.* v. ö. Ezdr. I. 2, 40. skk. — *8. Mátániás* (v. Matánia)-ról l. 11, 17. — *9.* E kifejezést: *a maga hivatalát látta el*, mely a héber szöveg szerint így hangzik: szemben velük végezte a szolgálatot, vagy úgy kell értenünk, hogy Bekbekia és levitatársai nem a szent énekekkel voltak elfoglalva, hanem egyéb szolgálatot teljesítettek (pl. az áldozatok bemutatásánál segédkeztek); vagy úgy, hogy az ellenkarban vezették az éneket. — *10—11.* felsorolja a Szádok családjából származó hat főpapot, akik közvetlen a fogság (Kr. e. 536) után töltötték be egymás után a főpapi tisztet. Hogy az egyes főpapok mennyi ideig voltak hivatalban, azt pontosan megállapítani nem tudjuk. — *Jósue* főpap, mint Zorobábel kortársa működött Kr. e. 536 után (v. ö. Ezdr. I. 2, 1—63. jegyz.); *Jójáda*, Jósue dédunokája, Nehemiás idejében, tehát kb. 100 évvel később, a Kr. e. V. sz. második felében töltötte be a főpapi hivatalt. (V. ö. 13, 28.) — A *Jónátán* név valamelyik másoló tévedése folytán lett *Jóhánán*-ból. (V. ö. 22. v.) Az 1906-ban Elefantine szigetén (a Nílus folyó első vízesésénél) talált levelek tanuskodása szerint Jóhánán kb. 407-ben Kr. e. már főpap volt. Követte őt fia és utóda, Jeddoa a IV. sz. első felében.

12—26. A papi és a levita családok Jóákim, a fogság utáni második főpap idejében. Egy emberöltő multán a régi családfők

voltak a papok és a családfők: Szárájáné Márája, Jeremiáné Hánánia, [13]Ezdrásé Mosollám, Ámáriáné Jóhánán, [14]Milikóé Jónátán, Sebeniáné József, [15]Hárámé Edna, Márajóté Helki, [16]Ádájáé Zákária, Gentoné Mosollám, [17]Ábiáé Zekri, Miáminé és Moádiáé Felti, [18] Belgáé Sámmua, Semájáé Jónátán, [19]Jójaribé Mátanáj, Jódájáé Ázzi, [20]Szelláj Keláj, Ámoké Héber, [21]Helkiáé Hásebia, Idájáé Nátánáel. [22]A levita családfők fel vannak jegyezve Eliásib, Jójada, Jóhánán és Jeddoa napjaiból; a papok pedig a perzsa Dárius uralkodásáig. [23]Lévi fiai közül a családfők fel vannak jegyezve a Krónikás könyvben, és pedig Eliásib fiának, Jónátánnak napjaiig. [24]A leviták fejei pedig a következők voltak: Hásebia, Serebia és Jósue, Kedmihel fia és testvéreik, *kiknek az volt a tisztük*, hogy Dávidnak, az Isten emberének parancsa értelmében dicsérő és dicsőítő énekeket zengjenek, és beosztásuk szerint rendben teljesítsenek szolgálatot. [25]Mátánia, Bekbekia, Obedia, Mosollám, Telmon, Ákkub a kapuknál és a bejáratoknál lévő kamrák őrzői voltak. [26]Ezek *végezték a szolgálatot* Jóákímnak, Jósue fiának, Józedek unokájának napjaiban és Nehemiás helytartó meg Ezdrás pap és írástudó napjaiban.

[27]Jeruzsálem falainak megszentelése alkalmával összes helyeikről egybe-

már kihaltak. Az itteni jegyzék már az új családfőkről számol be. A felsorolt családnevek nagyjában megegyeznek az 1—6-ban feljegyzett családfők neveivel. Ami kevés eltérés mutatkozik a két jegyzék között, az a közben beállott változásnak és a másolók hibájának tudható be. — *22—26. A levita családok fejei.* — *22.* A papi és a levita családokról pontos jegyzéket vezettek. A szent szerző a levitákat illetőleg tud ilyenről Eliásib főpapnak, Jóákím (v. ö. 11. v.) fiának, idejétől kezdve egészen Jóhánán főpap (v. ö. 10—11. jegyz.) koráig; a papokat illetőleg pedig a perzsa Dárius (III. Dárius Kodomannus) uralkodásáig. (Kr. e. 336—332.) — *23.* A szent szerző e helyütt pontosan megjelöli a forrást, melyből adatait merítette. Az említett Krónikáskönyv, mely nem azonos a hasonlónevű szent könyvvel, a papok és a leviták jegyzékét és szolgálati beosztását tartalmazta az egyes főpapok alatt. — *Jonátán*ról l. 10—11. v. jegyz. — *24. Testvéreik*, levitatársaik. — *Beosztásuk szerint*, a héber szöveg így hangzik: egyik csoport a másik után; tehát felváltva teljesítettek szolgálatot.

27—42. A városfal felavatása. — *27—30. Előkészületek a szent szertartáshoz.* A város falának elkészülte (v. ö. 6, 15.) után Nehemiás első és főtörekvése az volt, hogy gyarapítsa a lakosság számát, csak azután látott hozzá a fal ünnepélyes felavatásához. Hogy mikor, azt pontosan megállapítani nem tudjuk; lehet, hogy még Kr. e. 444. év őszén. — *27.* Elsősorban is kellőszámú levitáról kellett

gyüjtötték a levitákat, hogy Jeruzsálembe vigyék őket és hálaadás meg dicsőítés közepette trombitával, koboz és lant mellett vígan üljék meg a szentelési ünnepet. [28]Egybegyűltek pedig az énekesek fiai a Jeruzsálem körüli falvakból, a netufaiak majorjaiból, [29]Gálgál házából, Geba és Ázmávet vidékéről; az énekesek ugyanis Jeruzsálem környékén majorokat építettek maguknak. [30]Majd megtisztultak a papok meg a leviták és tisztulásnak vetették alá a népet, a kapukat és a falat is. [31]Meghagytam pedig Júda fejedelmeinek, hogy sorakozzanak fel a fal mentén, majd két nagy dicsőítő kart állítottam fel. Az egyik megindult a fal mellett jobbra a Szemétkapu irányában, [32]utána ment Osájás, és Júda fejedelmeinek egyik fele, [33]valamint Azariás, Ezdrás, Mosollám, Júdás, Benjámin, Semeja és Jeremiás; [34]továbbá a papok fiai közül trombitával: Zakariás: — ez Jónátánnak volt a fia, ez meg Semejásnak volt a fia, ez meg Mátániásnak volt a fia, ez meg Mikájásnak volt a fia, ez meg Zekurnak volt a fia, ez meg Ászáfnak volt a fia, — [35]meg testvérei: Semeja, Ázáreel, Máláláj, Gáláláj, Mááj, Nátánáel, Júdás és Hánáni, Dávidnak, az Isten emberének hangszereivel;

gondoskodni, hogy az ének és zene biztosítva legyen. Sok levita Jeruzsálemen kívül telepedett le. (V. ö. 11, 36.) — *Vígan üljék*, az izraelita ünnepek javarészt örömünnepek voltak. — *28. Az énekesek fiai*, azoknak a levita családoknak a tagjai, kik a szent éneket és zenét szolgáltatták. — A *netufaiak* Netofa v. Netufa (v. ö. Krón. I. 9, 16.) városka lakói Jeruzsálemtől délnyugatra. — *29. Gálgál* (= Gilgál) és *Geba* városkák voltak. Jeruzsálemtől északra. — *Ázmávet* is Jeruzsálem közelében lehetett. — *30.* A papok és a leviták először önmagukat, azután pedig a többi izraelitát, a kapukat és a falakat vetették alá a tisztulás szertartásának. — *31—44. Az ünnepi menet.* A körmenetet a város nyugati oldaláról akarta Nehemiás elindítani, azért ide irányította az előkelőséget és az énekeseket. Ez utóbbiakat két karra osztotta fel. Az egyik — 32. skk. v. — délfelé haladt, a Szemétkapu (v. ö. 2, 13. jegyz.) felé, körüljárta a város délnyugati csücskét, majd kelet, innen észak felé fordult és a templomnál találkozott a másik karral, mely a Völgykaputól (v. ö. 2, 13. jegyz.) kiindulva (37. v. skk.) a város északi felét kerülte meg és így közeledett a templom felé. A karokat mindkét részen az előkelőség követte, melynek élén az egyik oldalon Ezdrás (v. ö. 35. v.), a másikon pedig Nehemiás (v. ö. 37. v.) haladt.— *31. Júda fejedelmei*, a júdabeli nemzetségek, családok fejei. — *A fal melletti*, a héber szöveget némelyek így is fordítják: a falon, a fal tetején, melynek ez esetben jó szélesnek kellett lennie. Valószínűbb azonban, hogy a menet a fal mentén haladt. — A *szemétkapu*-ról l. 2, 13. jegyz. — *34. A papok fiai*, a papi családok férfitagjai. Ünnepélyes alkalmakkor a *trombitát* fújni a papok dolga volt. (V. ö. Móz. IV. 10, 2. 8; Krón. I. 13, 8.) — *35. Testvérei*, levita-

élükön Ezdrás *haladt*. A Forráskapunál [36]egyenesen felmentek a Dávidváros lépcsőzetén, a falnak Dávid háza felett való feljárásán, majd kelet felé a Vízkapuig *mentek*. [37]Közben a másik dicsőítő kar ellenkező irányban haladt; mögötte én meg a nép fele a fal és Kemencetorony felett a Szélesfal felé; [38]az Efráimkapu, az Öregkapu, a Halkapu, Hánaneel-tornya és Émáttornya felett *eljutottak egészen* a Nyájkapuig, és megállapodtak a Börtönkapunál; [39]majd felállt a két dicsőítő kar az Isten házában, és vele én meg az elöljáróság felerésze, [40]valamint a papok: Eliákím, Máászia, Miámin, Mikea, Elioenáj, Zakariás, Hánánia trombitával, [41]és Máászia, Semeja, Eleázár, Ázzi, Jóhánán, Melkia, Élám és Ézer. Az énekesek hangosan énekeltek; karnagyuk Jezrája volt. [42]Bemutattak azon a napon nagy áldozatokat is és vígan voltak; az Isten ugyanis nagy örömmel örvendeztette meg őket. Feleségeik meg gyermekeik is örültek, és Jeruzsálem vigassága messze elhallatszott.

[43]Még azon a napon férfiakat, papokat és levitá-

társai. — A *hangszereket* még Dávid adta a leviták kezébe. Az egyes énekszámokat — úgylátszik — zeneszámok váltották fel. — A *Forraskapu*ról l. 2, 14; 3, 15. jegyz. — *36*. A *Dávidváros* (l. Kir. II. 5, 7.) magaslaton feküdt, ahová lépcsőn kellett feljutni; itt — úgylátszik — bizonyos terepnehézségek miatt a kar egyelőre elhagyta a falat és a Dávidvároson keresztül vonult kelet felé, míg elérkezett a Vízkapuig. — A *Vízkapu*ról l. 3, 26. jegyz. — *37*. A *Kemencetorony*ról l. 3, 12. — A *Szélesfal*-ról l. 3, 8. jegyz. — *38*. Az *Efráimkapu*-t a város északi oldalán kell keresnünk. — Az *Öregkapu*-ról l. 3, 6. jegyz. — A *Halkapu*ról l. 3, 3. jegyz. — *Hánáneel-tornyá*-ról l. 3, 1. jegyz. — Az *Émát tornya*, ugyanaz, mint a Százkönyöktorony, v. ö. 3, 1. jegyz. — A *Nyájkapu*ról l. 3, 1. jegyz. — A *Börtönkapu* Őrkapu-nak is fordítható; valószínűleg a város északkeleti falában nyílott. — A városfal kijavításának leírásában, a 3. fej.-ben, sem ez, sem az Efráim-kapu nem szerepel. — *42*. *A nagy áldozatok*, melyeket az örömünnep alkalmával bemutattak, bizonyára egészen elégő (v. ö. Móz. III. 1, 1. skk.) és békeáldozatok (v. ö. Móz. III. 3, 1. skk.) voltak. Ez utóbbiakkal kapcsolatban áldozati lakomát is rendeztek, melyen a nők és gyermekek is résztvehettek.

43—46. *Gondoskodás a templom személyzetéről*. — *43*. Nehemiás figyelme arra is kiterjedt, hogy a templom személyzete rendszeresen megkapja illetményeit. A szövetség megújításakor a nép szent fogadást tett, hogy a papokról, levitákról stb. adományok és tized útján fog gondoskodni. (V. ö. 10, 37. skk.) E helyütt az illetmény beszedésének módját rendezi Nehemiás. Az adományokat és a tizedet a templom mellé épített kamrákba (v. ö. 3, 30; 13, 12.) kellett beszállítani, ahol az erre a célra külön kiszemelt és papokból, meg levitákból álló bizottság vette át a terményeket. — *Városfők*, a héber szöveg (44. v.) így hangzik: hogy a városok földjeiről bennük (t. i. a kamrákban) összehordják ezeket (t. i. a

kat állítottak a kincstár kamrái élére az áldozatok, a zsengék és a tizedek számára, hogy a városfők általuk hordják ezeket össze illő hálaadással, mert Júda örömét találta a papokban és a levitákban, akik a szolgálatot végzik. 44Ők ugyanis pontosan teljesítették Istenük szolgálatát és az engesztelés szolgálatát; az énekesek meg a kapuőrök pedig Dávidnak és fiának, Salamonnak rendelkezése értelmében *végezték tisztüket*. 45Dávid és Ászáf napjaiban ugyanis először állítottak vezetőket az énekesek fölé, akár dicsőítő, akár hálaadó éneket énekeltek az Istennek.46Egész Izrael pedig Zorobábel korában és Nehemiás idejében napról-napra részt juttatott az énekeseknek meg a kapuőröknek, és megadta a szent *járandóságot* a levitáknak; a leviták pedig Áron fiainak adtak a szent *járandóságból*.

13. FEJEZET.

Nehemiás második jeruzsálemi útja alkalmával egynéhány visszaélést szüntet meg a zsidók körében.

zsengét, tizedet stb.). — Júda népe annál is szívesebben hozta adományait, mert látta, hogy a szent személyzet — *44.* — nagy buzgalommal teljesíti szent hivatását. A *szolgálat* jelenti az összes papi ténykedéseket. — *Az engesztelés szolgálatát*, a héber szöveg így hangzik: a tisztulás szolgálatát. A papok és a leviták végezték azokat a szertartásokat, melyekkel élőlénynek és élettelen tárgynak visszaadták a vallási tisztaságot. — Az *énekesek*ről l. Ezdr. I. 2, 40—42. jegyz. — A *kapuőrök*ről l. Ezdr. I. 2, 40—42. jegyz. — *Salamonnak rendelkezéséről* l. Krón. II. 8, 14. — *45.* A levita *énekesek* beosztásáról a mózesi törvény nem gondoskodott. *Dávid* volt az első, aki az istentiszteleti személyzet számára szolgálati rendet állapított meg. (V. ö. Krón. II. 29, 30; 35, 15.) — *Ászáf* híres levita karmester volt Dávid idejében. (V. ö. Krón. I. 15, 17; 25, 1. skk.) — *46. Izrael . . . részt juttatott*, az énekesek és kapuőrök (v. ö. Ezdr. I. 2, 40—42. jegyz.) tulajdonképen leviták voltak, de ilyen minőségben csak Dávid és Salamon kora óta működtek. A mózesi törvényben a leviták számára megállapított tized és egyéb szent adomány tehát nem járt nekik, azért másként kellett gondoskodni róluk. — A mózesi törvényben a papok és a leviták javára elrendelt tized és egyéb adomány *szent* dolog számba ment; csak az ehetett belőle, aki vallásilag tiszta volt. A leviták a befolyt adományok (v. ö. Móz. III. 2, 3. jegyz.; 21, 23. jegyz.) tizedrészét a papoknak juttatták. (V. ö. Móz. IV. 18, 25. skk.) Egyébként a tized beszolgáltatásában csakhamar nagy hanyagság mutatkozott (v. ö. 13, 10. skk.).

13. *1—3. A hívek közössége elkülönül mindenféle idegen elemtől.* Az izraeliták vezető emberei a fogság után attól tartottak, hogy a maroknyi népet, mely az isteni ígéretek hordozója és birtokosa volt, igen könnyen felszívhatja a magába olvaszthatja a pogány és félpogány (szamaritánus) népek viszonylagosan nagy tömege. Azért aggódó lélekkel újra meg újra óva intik a hazatérőket, hogy járjanak szigorúan a törvény útján, kerüljék a pogány népekkel való sűrű és bensőséges érintkezést, főleg pedig óvakodjanak a pogány népekkel való házassági összeköttetésektől. A zsidók

[1]Azon a napon pedig a
nép jelenlétében felolvas-
tak Mózes könyvéből és
benne azt találták meg-
írva, hogy az ámmoniták-
nak meg a moábitáknak
sohasem szabad az Is-
ten egyházába belépniök
[2]azért, mert nem siettek
Izrael fiai elé kenyérrel és
vízzel, sőt felbérelték elle-
nük Bálaámot, hogy át-
kozza meg őket. Istenünk
azonban az átkot áldásra
fordította. [3]Ezért az tör-
tént, hogy amikor meghal-
lották a törvényt, elkülö-
nítettek minden idegent
Izraeltől.

[4]A főpap, aki Istenünk
háza kincstárának élén ál-
lott, ennek előtte Eliásib,
Tóbiás közeli rokona volt.
[5]Ez berendezett neki egy
nagy kamrát, amelyben
azelőtt az *áldozati* ajándé-
kokat, a tömjént, az edé-
nyeket, a gabona-, bor- és
olajtizedet, a leviták, az
énekesek és a kapuőrök ré-
szét meg a papok zsengéjét
raktározták el.[6]Mindeköz-
ben azonban én nem vol-
tam Jeruzsálemben, mert
Artaxerxesnek, Babilon
királyának harminckette-
dik esztendejében a király-
hoz mentem és csak bizo-

többször fogadkoztak, hogy a törvény szellemében járnak majd el. (V. ö. Ezdr. I. 9, 10; II. 10, 30.) Egy ilyen ünnepélyes ígéretről hallunk e helyütt is. — *1. Azon a napon*, abban az időben, t. i. mikor Ezdrás és Nehemiás együtt működött Jeruzsálemben, Kr. e. 445—432. között. — *Mózes könyvéből*, v. ö. Móz. V. 23, 3. skk. — *2. Bálaám*, v. ö. Móz. IV. 22, 5. skk.; Józs. 24, 9. — *3.* Bár a törvény idézett helye (v. ö. 1. v.) kifejezetten csak az ámmonitákról és a moábitákról szól, a nép mégis arra kötelezi magát, hogy szakítani fog mindenféle pogány néppel, vagyis eltávolítja őket a hívek közösségéből, velük szorosabb barátságot nem sző, főleg pedig kerülni fogja a velük való házasságot.

A *4—31.* elmondott események Nehemiás második jeruzsálemi tartózkodása alatt játszódtak le. 432-ben ugyanis (v. ö. 6. v.), tizenkét évi távollét után visszatért a királyi udvarhoz, Szúzába. Újabb visszaélések hírére azonban — valószínűleg még ugyanabban az esztendőben — újra Jeruzsálembe ment, hogy ott rendet teremtsen és javítson a közállapotokon.

4—9. Visszaélés a templom egyik kamrájával. — *4.* A főpap tehát, mint 444-ben, még mindig Eliásib volt. (V. ö. 3, 1.) Hogy az ámmonita Tóbiással (v. ö. 2, 10. jegyz.) milyen rokonságban volt, nem tudjuk. — *5. Ez* (Eliásib) berendezte Tóbiásnak a templom egyik tágas kamráját, nyilván abból a célból, hogy amikor Jeruzsálembe jön, legyen hova szállnia. Ezzel Eliásib törvénytelenül járt el, mert a kamrák a tized és a zsengék, tömjén, szent edények elhelyezésére szolgáltak. — *6. Artaxerxes*, I. vagy a Hosszúkezű Artaxerxes (Kr. e. 465—425), kinek Nehemiás pohárnoka (v. ö. Ezdr. II. 1, 1. skk.), majd Júdában 444—432-ig helytartója volt. Artaxerxes a perzsák királya ugyan, de Babilóniának is ura; ehelyütt azért szerepel e címen, mert Babilónia még ebben az időben is a kiterjedt perzsa birodalomnak legtekintélyesebb és leggazdagabb tartománya volt. — *Artaxerxes harminckettedik esztendeje* Kr. e. 432.

nyos idő multával kértem engedélyt a királytól, [7]és mentem el Jeruzsálembe. Ekkor rájöttem a gonoszságra, melyet Eliásib Tóbiás javára véghez vitt azáltal, hogy neki az Isten házának előcsarnokában kamrát rendezett be. [8]Mivel én ebben fölötte gonosz dolgot láttam,Tóbiás házának holmiját a kamrából kihánytam, [9]a kamrát pedig megtisztíttattam és visszavitettem oda az Isten házának edényeit, az eledeláldozatot meg a tömjént.

[10]Arról is értesültem, hogy nem szolgáltatták be a leviták nak járó részt, a leviták pedig meg az énekesek mindannyian földjükre szöktek, még azok is, akiknek szolgálatot kellett volna teljesíteniök. [11]Erre vádat emeltem az elöljárók ellen, mondván: Miért hanyagoltuk el az Isten házát? Majd egybegyüjtöttem és odaállítottam őket állomási helyükre. [12]Erre egész Júda beszolgáltatta a csűrökbe a gabona-, bor- és olajtizedet. [13]A csűrök élére odaállítottuk Selemiást, a papot, Szádokot, az írástudót, a leviták közül pedig Fádáját és mellé jük Hánánt, Zákurnak, Mátániás fiának fiát, mert megbízható férfiaknak ismerték őket és reájuk bízták testvéreik járandóságát. [14]Emlékezzél meg ezért rólam Istenem és ne engedd, hogy feledésbe menjenek jócselekedeteim, melyeket Istenem háza és szolgálata érdekében véghezvittem.

[15]Azokban a napokban láttam Júdában olyanokat, akik szombaton sajtót tiportak, kévét hordtak, megterhelték szamaraikat borral, szőllővel,

10—14. Hanyagság a templomi személyzet járandóságának beszolgáltatása körül. — *10.* A szent szerző itt kifejezetten csak a leviták ról és az énekesekről (v. ö. Ezdr. I. 2, 40—42. jegyz.) tesz említést, de beleérti a kapuőröket és a többi templomi személyzetet is. — Annak ellenére, hogy nem is oly sok idővel ennek előtte (v. ö. 10, 39; 12, 46.) kötelezték magukat a zsidók, hogy lelkiismeretesen beszolgáltatják a templomi személyzet járandóságát, alighogy kitette Nehemiás a lábát Jeruzsálemből, ismét elhanyagolták enemű kötelezettségüket. A leviták erre elhagyták állomáshelyüket és hogy élni tudjanak, földjüket művelték Jeruzsálem környékén (v. ö. 12, 28.) — *11.* Ez a vád annál jogosabb volt, mert csak nem régen tett a nép ünnepélyes ígéretet a tized beszolgáltatására (V. ö. 10, 36.). A népet kötelességére figyelmeztetni pedig az elöljáróság dolga lett volna. — *Őket*, a levitákat, énekeseket, kapuőröket. — *13.* Hogy a tizedet és az adományokat pontosan szolgáltassák be és igazságosan osszák szét, Nehemiás egy pap, egy levita, egy írástudó, meg egy tekintélyes polgár személyében ellenőröket állít a csűrök élére. — *Írástudó*, v. ö. Ezdr. I. 7, 6. jegyz.

15—22. Rendelkezések a szombat megszentségtelenítése ellen. — *15.* A szombati munkaszünetet, melyet a törvény ismételten

fügével meg mindenféle rakománnyal és azt szombati napon beszállították Jeruzsálembe. Én erre figyelmeztettem őket, hogy oly napon árusítsanak, melyen szabad kereskedni.[16]Letelepedtek oda tírusiak is, akik halat meg mindenféle árucikket hoztak és azt Júda fiainak Jeruzsálemben szombatonkint árusítgatták. [17]Erre megkorholtam Júda előkelőit és mondottam nekik: Micsoda gonoszság ez, amit *itt* műveltek, hogy megszentségtelenítitek a szombat napját! [18]Nemde ezt tették atyáink is, és Istenünk ezért zúdította reánk és erre a városra ezt a *sok* mindenféle bajt? Ti pedig még növelitek a haragot Izrael ellen azáltal, hogy megszegitek a szombatot. [19]Ezért az történt, hogy amint Jeruzsálem kapuinál szombati napon beállott a *szürkület*, meghagytam, hogy zárják be a kapukat, és elrendeltem, hogy szombat elmultáig ne nyissák ki őket. Majd felállítottam *néhányat* legényeimből a kapuknál, hogy szombati napon senki se hozhasson be terhet. [20]Ennek következtében a kereskedők és mindenféle cikk árusítói egyszer-másszor Jeruzsálem falain kívül telepedtek le. [21]Erre én megfeddettem őket és így szóltam hozzájuk: Mit tartózkodtok itt a fal mentén? Ha ezt még egyszer megteszitek, kezet vetek reátok. Attól az időtől kezdve azután szombaton nem jöttek. [22]Egyben meghagytam a

olyan nyomatékosan sürget (v. ö. Móz. II. 20, 8; 31, 13. skk; 34, 21; V. 5, 14.sk.) sokan a júdabeli zsidók közül sem tartották meg. Földmunkát is végeztek, meg kereskedtek is. Nehemiás a törvény szavára való hivatkozással igyekszik az emberek lelkére hatni. — *16.* Föniciai (főleg tirusi) kereskedők is felkeresik a jeruzsálemi piacot szombat napján. — *17.* A szombat megszentségtelenítésében nem a föniciai árusok a főbűnösök, hiszen ők pogányok, őket a szombat törvénye nem kötelezi; de igenis hibás elsősorban a városi elöljáróság, melynek tiszte lett volna a törvényszabta rendre felügyelni. Ezért Nehemiás korholó szava mindenekelőtt őket éri. — *18.* Ilyen és hasonló bűnök (v. ö. Jer. 17, 21. skk.) zúdították a népre a rettenetes vallási és nemzeti szerencsétlenséget, főleg Kr. e. 586-ban, amikor az ellenség elfoglalta és feldúlta a várost, kirabolta és felgyujtotta a templomot, a lakosságot pedig rabszíjra fűzte. — *19.* Az idegen kereskedőket Nehemiás szombaton úgy iparkodott távoltartani Jeruzsálemtől, hogy már az előestén lezáratta a város kapuit és ki sem nyittatta őket a szombat elmúltáig. A lezárt nagyobb kapuk mellett kisebb bejáratok is nyíltak a falon, ezeknek az őrizetére rendelte Nehemiás az őrséget. — *Jeruzsálem kapuinál... beállott a szürkület*, a héber szöveg alapján; a Vulgáta szövege így hangzik: Mikor Jeruzsálem kapui megnyugodtak. — *20.* A kereskedők Jeruzsálemen kívül a falak mentén csomagolták ki áruikat. De Nehemiás igen erélyes fellépésére eltakarodtak a fal mellől és nem jelentek meg

levitáknak, hogy végezzenek tisztulást, aztán jöjjenek, őrizzék a kapukat, hogy megszenteljék a szombat napját. Ezért is emlékezzél meg rólam, Istenem, és könyörülj rajtam irgalmasságod sokasága szerint.

[23]Láttam ugyancsak azokban a napokban zsidókat, akik ásdodi, ámmonita és moábita nőket vettek feleségül. [24]Gyermekeik feleszámban ásdodul beszéltek és nem tudtak zsidóul beszélni, hanem eme vagy ama nép nyelvén szólottak. [25]Erre én megkorholtam és megátkoztam őket. Meg is vertem közülük néhány férfiút, megtépdestem hajukat, és megesketem őket az Istenre, hogy ne adják oda leányaikat az ő fiaiknak, és fiaik meg maguk számára ne vegyenek feleséget az ő leányaik közül, mondván: [26]Nem ebben a dologban vétkezett-e Salamon, Izrael királya is? Már pedig sok nemzetnek nem volt hozzá hasonló királya; Istene előtt kedves volt, az Isten őt királynak tette meg egész Izrael fölött, s még őt is bűnre csábították az idegen asszonyok. [27]Vajjon engedetlenségünkben mi is elkövessük mind ezt a nagy gonoszságot, és vétkezzünk Istenünk ellen azzal, hogy idegen nőket veszünk feleségül? [28]Eliásib főpap fiának, Jójádának fiai közül az egyik még hozzá a horoni Szánabállátnak lett a vejévé. Ezt előztem magamtól. [29]Emlékezzél meg Uram Istenem azokról, akik be-

többé. — *22.* A jövőre vonatkozólag Nehemiás a levitáknak tette kötelességévé, hogy őrizzék szombatonkint a város kapuit. — *Végezzenek tisztulást*, a vallási tisztaság megszerzésére fürödjenek meg. A tisztulás eme szertartása eddig csak azok számára volt előírva, kik a templom kapuit őrizték. Nehemiás — úgylátszik — kiterjesztette e kötelezettséget a város kapuinak őreire is.

23—28. Nehemiás újabb intézkedései a pogányokkal kötött házasságok ellen. — *23.* A törvény tilalma (v. ö. Móz. II. 34, 12. 16; V. 7, 1. stb.) és a sok fogadkozás ellenére (v. ö. Ezdr. I. 10.) is még mindig akadtak zsidók, kik idegen feleséggel éltek. — *Ásdod* (görögösen: Azotus), a filiszteusok egy városa volt. — *24.* A vegyesházasságokból kettős baj származott: 1. Az idegen nők saját anyanyelvükre oktatták gyermekeiket, úgyhogy nagy számban akadtak közöttük, kik nem is tudtak beszélni az atyák nyelvén, a héber nyelven. Ez pedig faji és nemzeti szempontból igen szomorú jelenség volt. — 2. Nagy volt a veszedelem vallási szempontból is. Az idegen nő nemcsak anyanyelvét hozta magával, de pogány vallását is. A hittagadás vagy legalább is a vallási közömbösség veszedelmében forgott tehát (v. ö. 26. sk. v.) férj és gyermek egyaránt. — *25.* Nehemiás erélyes fellépését megokolja: 1. az a körülmény, hogy a zsidók a fogságból való visszatérés óta már annyiszor tettek ünnepélyes fogadást, hogy a törvény szellemében kötik meg házasságukat és mindezek ellenére újra meg újra

szennyezik a papi tisztet, a papi és levita kötelezettséget.

[30]Igy tisztítottam meg őket mindenféle idegen *elemtől*, megállapítottam a papoknak meg a leviták a beosztását, kinek-kinek szolgálata szerint; [31]úgyszintén rendelkeztem az áldozati fának a meghatározott időben való szállítását és a zsengéket illetőleg. Emlékezzél meg rólam, Istenem, javamra! Amen.

megszegték szavukat; azután meg 2. Nehemiás tisztán látta, mily óriási nemzeti és vallási baj fog reászakadni a népre, ha e bűn tovább elharapódzik a hívek soraiban. — *Az ő fiaiknak*, a pogányok fiainak. — *28.* Mint Ezdrás első szereplése idejében (v. ö. Ezdr. I. 9, 2.). úgy most is a nagyok járnak elől a gonosztevésben. — *Eliásib fiá*ról, *Jójádá*ról l. 12, 10. 22. — *Szánabállát*ról l. 2, 10; 3, 33; 4, 1; 6, 1. — *Eliásib* unokájának törvénytelen eljárását minősíti az a körülmény, hogy pap létére nem átallotta a zsidók esküdt ellenségének leányát feleségül venni; ezzel nemcsak hogy hazafiúi mivoltát tagadta meg, de beszennyezte a papi méltóságot is. Nehemiás tehát egészen jogosan zárta ki e jellemtelen embert a hívek közösségéből és száműzte őt idegen földre. Jos. Flavius, zsidó történetíró (Kr. u. I. sz.) feljegyezte, hogy ez a száműzött pap, kinek neve Mánásszes volt, Szichem mellett, a Gárizim hegyén a szamaritánusok (v. ö. Ezdr. I. 4, 1. jegyz.) számára templomot épített és ott rendszeres istentiszteletet vezetett be.

30—31. Idegen elemtől, főleg pogány nőktől. (V. ö. 23. skk. v.) — *31.* Az *áldozati fá*ról l. 10, 35. — *A zsengéket illetőleg* v. ö. 10, 36.

TÓBIÁS KÖNYVE.

Tóbiás könyve, melyet főhőse után neveztek el így, az isteni Gondviselésnek ékesszavú hirdetője. A két Tóbiás (apa és fiú), meg Sára történetének keretében azt tanítja, hogy a jóságos Isten kezében tartja és bölcsen intézi egyesek és nemzetek sorsát egyaránt. Az isteni és felebaráti szeretet, a házassági és családi erények festésében Tóbiás könyve szinte evangéliumi magaslatokra emelkedik. Általános az a vélemény, hogy a könyv a zsidóknak a babiloni fogságból való visszatérése (Kr. e. 536) után keletkezett, a legnagyobb valószínűség szerint Kr. e. a IV—III. században. A források (írott feljegyzések) azonban, melyekből az egyébként ismeretlen szerző anyagát merítette, régebbi keletűek. Tóbiás könyve elbeszélésének történelmi kerete az a mozgalmas kor, melyben Asszíria hatalma delelőjén (Kr. e. a VIII—VII. század) a nagy ellenfélnek, Egyiptomnak leigázására tör. E kemény küzdelmet megszenvedi az izraeliták északi országa, Szamaria is. Lakóiból több alkalommal egész rajokat hurcolnak fogságba az asszír királyok, többek között V. Szalmanaszár (az ékírásos emlékeken : Sulmanu-asaredu) (Kr. e. 727—722), akinek az uralkodása alatt Tóbiás családja is Ninivébe, az asszír fővárosba kerül. — Tóbiás könyve az ú. n. deutero- (másodlagosan) kánonikus könyvek közé tartozik ; az egész zsidóság ugyanis nem fogadta el kánoni könyvnek és így nem is került bele a héber nyelvű szent könyvek jegyzékébe. Sugalmazott és kánoni jellegén azonban ezzel nem esik csorba, mert a Hetvenes fordítás nyomán Krisztus Urunk csalatkozhatatlan Egyháza az apostolok idejétől kezdve mindenkor és mindenütt szent könyvnek ismerte el. Hogy a könyv eredetileg milyen nyelven volt írva, nem tudjuk. Szent Jeromos — saját szavai szerint —

nem héberből, hanem arámiból fordította le latinra. Ez a fordítás került aztán bele a latin Egyház állandó használata folytán a Vulgátába. Hogy az arámi volt-e Tóbiás könyvének eredeti nyelve, ez idő szerint megállapítani nem tudjuk.

1. FEJEZET.

Tóbiás származása, jószívűsége és jámborsága.

[1]Tóbiás Neftáli törzséből és abból a városából való *volt* (mely felső Galileában Náásszon felett terül el, azon az úton túl, mely Szefet városától balra, nyugat felé vezet). [2]Szalmanaszárnak, az asszírok királyának idejében lett fogollyá, de a fogságban sem tért le az igazság útjáról, [3]sőt mindabból, amije volt, naponta jut-

1. *1—10. Az idősebb Tóbiás származása és jámbor élete fogságba jutása előtt.* — *1.* A *Tóbiás* szó jelentése; az Úr (=Jáhve) jósága, vagy: az én jóságom az Úr. — *Neftáli törzséből*, Tóbiás tehát Izrael országának legészakibb végéből való volt; közelebbi hazáját a Galileai-tengertől északnyugatra kell keresnünk. — *Városából* helyett az arám v. héber szöveg nyomán ezt kellene fordítanunk: lakóiból; Tóbiás szülővárosát a Vulgáta nem nevezi meg; a görög szöveg egy Tisbe nevű helységet említ; ez a név azonban az arám: *lakói* szó helytelen értelmezése révén került bele a szövegbe. — A *Náásszon* név nyilván valamelyik másoló vagy a fordító elírása következtében jutott bele a Vulgáta szövegébe. Lehet, hogy a Hászor szóból lett. Hászor már a honfoglalás idejében jól ismert, neves helység volt Neftáli törzse területén (v. ö. Józs. 11, 1. skk. 19, 36. 39.) s mint ilyen földrajzi meghatározásra kiválóan alkalmasnak mutatkozott. — *Az úton túl . . . mely nyugat felé vezet*, ehelyütt arról a fontos kereskedelmi (karaván)útról van szó, mely Assziriából (Hárán-ból?) a Galileai-tenger északi partvidéke mentén nyugat felé a Földközi-tenger mellé, innen pedig Egyiptomba vezetett. — A *szefet* szóval rokonhangzású héber szó, partot jelent; a szent szöveg e névvel nyilván a Galileai-tenger (északi) partvidékét akarja jelölni, mely, ha kelet felől nyugati irányban haladunk, tényleg balfelől marad. — *2. Szalmanaszár* (V.), az ékiratokban Sulmanu-asaredu (Kr. e. 727—722), ki 725 körül hadjáratot vezetett Izrael országa ellen, ostrom alá fogta Szamariát, az ország fővárosát is, a város elestét azonban nem érte meg. A Szentírás egyébként kifejezetten csak Tiglatpileszárról (Kir. IV. 15, 29.), Szárgonról (Kir. IV. 17, 3. skk; 18, 9. skk.), Aszárháddonról (Ezdr. I. 4, 2.) és Assurbánipálról (v. ö. Ezdr. I. 4, 10.) említi, hogy fogságba hurcoltak izraelitákat. Emellett azonban nagyon könnyen megtörténhetett, hogy Tóbiás családja akkor kerülhetett fogságba, amikor Szalmanaszár csapatai még Szamaria ostroma előtt sorban elfoglalták a vidéki városokat (v. ö. Kir. IV. 17, 5.), feldúlták őket, lakosaikat pedig — amint az ilyenkor történni szokott — rabszíjra fűzték. — *A fogságban sem tért le az igazság útjáról*, azaz idegen földön, más (pogány) szokásokkal bíró népek között is hűségesen kitartott az egy igaz Isten és a mózesi törvény mellett. — *3.* Tóbiás, ha nem is vihette magával egész vagyonát, mint kereskedő ember, aki — úgylátszik — az udvarnak is szállítója volt (v. ö. 16. v.), csak-

tatott azoknak a testvéreinek, kik nemzetéből vele együtt kerültek fogságba. [4]Amikor még mindenkinél fiatalabb volt Neftáli törzsében, akkor sem cselekedett semmiféle gyerekes dolgot. [5]És miközben mindenki azokhoz az aranyborjúkhoz járt, melyeket Jeroboám, Izrael királya készített, ő volt egyedül az, aki kerülte a többiek gyülekezetét, [6]és Jeruzsálembe, az Úr templomába zarándokolt és ott imádta az Urat, Izrael Istenét és ajánlotta fel minden zsengéjét és tizedét, olyan hűségesen, [7]hogy három évenkint a jövevények

hamar jóléthez jutott; vagyonából aztán bőségesen juttatott szegény honfitársainak, ha mindjárt nem egyszer csak kölcsön alakjában (v. ö. 17. v.) is. — *4. Amikor még mindenkinél fiatalabb volt*, a görög szöveg így hangzik: amíg fiatal volt. — *Akkor sem cselekedett semmiféle gyerekes dolgot*, a görög szöveg ehelyütt arról szól, hogy míg Tóbiás honfitársai Dánban és Betelben (v. ö. 5. v. jegyz.) tiltott módon az arany bikaborjú előtt álldoztak, avagy — egy másik szövegváltozat szerint — a Báál bálványnak hódoltak, tehát dacoskodtak az Istennel szemben, mint ahogyan a gyermekek szoktak szüleikkel szemben, addig Tóbiás sohasem cselekedett *gyerekes dolgot*, vagyis készségesen engedelmeskedett az Istennek és hűségesen szolgált neki. — *5.* Izrael népének akaratoskodása, ágaskodása, makrancoskodása főleg abban nyilvánult meg, hogy ott hagyta az igaz Istent, megvetette rendelkezéseit, idegen istenek után járt. (V. ö. Ezdr. II. 9, 16. skk.; Zak. 7, 11.) Tóbiás azonban sohasem pártolt el az igaz Istentől. Nem kereste fel az aranyborjúk szentélyeit, melyeket I. Jeroboám (Kr. e. 929—909) az ország szétszakadása után emelt Betelben és Dánban (v. ö. Kir. III. 12, 26. skk.), hanem — *6.* v. — Mózes törvénye értelmében évente legalább is a három főünnepen: a kovásztalanok, a hetek és a sátrak ünnepén (v. ö. Móz. V. 16, 16.) hűségesen elzarándokolt Jeruzsálembe és ott a templomban: 1. *imádta az Urat, Izrael Istenét*, vagyis az igaz Istent; — 2. felajánlotta *zsengéjét és tizedét*. — Az Urat imádni, a. m. mély meghajlással, esetleg földreborulással hódolni előtte. — A gabona, kerti vetemények és gyümölcs *zsengéjét* (elejét, legjavát) hálaadásul áldozati ajándékul el kellett vinni minden évben a jeruzsálemi templomba. Hogy a szállítási nehézségek elkerülhetők legyenek, az ajándékot pénzen is meg lehetett váltani; az elsőszülött gyermeket és a hibás állatot pedig meg kellett váltani. (V. ö. Móz. II. 22, 29; 23, 19; 34, 26; IV. 15, 19. skk. 18, 3. skk.) — A *tized*nek két fajtájáról beszél a mózesi törvény: 1. minden izraelita köteles volt évente terményeinek és állatszaporulatának egy tizedrészét a leviták beszolgáltatni (Móz. IV. 18, 21. skk.), ez a tized a leviták és a papok eltartására szolgált; 2. minden harmadik évben az egyes városokban külön gyüjtöttek tizedet az ottani szegény leviták, idegenek, özvegyek és árvák ellátására (v. ö. Móz. V. 14, 28. sk.). Tóbiás nemcsak Jeruzsálemben fizette meg bőségesen minden zsengéjét és tizedét, hanem — *7.* v. — otthon szülővárosában, a szegények tizedét is. — *Jövevények* (prozeliták) azok, akik pogány vallásukat otthagyták és zsidó hitre tértek (v. ö. Móz. II. 12, 19. 48. 49; Mát. 23, 15; Csel. 2, 10; 6, 5; 13, 43.), ellentétben az idegenekkel, akik nem csatlakoztak teljesen a zsidó valláshoz, hanem csak arra kötelezték magukat, hogy bizo-

és idegenek javára is beszolgáltatott minden tizedet. [8]Ilyen és hasonló dolgokat cselekedett már ifjúkorában az Isten törvénye értelmében. [9]Amikor pedig férfiúvá lett, feleségül vette a saját törzséből való Annát, és tőle fiút nemzett. Ennek a maga nevét adta, [10]és őt zsenge korától fogva arra tanította, hogy félje az Istent, és kerüljön minden bűnt.

[11]Amikor aztán mint fogoly, feleségével, fiával és egész törzsével együtt Ninive városába került, [12](bár mindannyian ettek a pogányok eledeleiből), ő vigyázott magára és sohasem szennyezte be magát eledeleikkel. [13]Mivel pedig teljes szívéből megemlékezett az Úrról, kedvessé tette őt az Isten Szalmanaszár királynál, [14]és az megengedte neki, hogy bárhová mehessen, ahová csak akar. Az is szabadságában állott, hogy mindenben úgy cselekedjék, amint kedve tartja. [15]Így tehát eljárt mindazokhoz, akik a fogságban voltak, és üdvös intelmeket adott nekik. [16]Amikor aztán *egyszer* eljutott Rágesbe, a médek városába, s abból a *pénzből*, amellyel őt a király megtisztelte, épen tíz ezüst talentum volt nála, [17]és nemzetének nagy sokadalma közepette szűkölködni látta Gábelust, aki az ő törzséből való volt, kezeírása ellenében odaadta neki az említett

nyos tiltott dolgoktól távol tartják magukat. Ilyen tiltott dolgok voltak: az Isten gyalázása, bálványimádás, vérnek az élvezése, gyilkosság, vérfertőzés stb. — *9. A maga nevét adta*, fiát is Tóbiásnak nevezte el.

11—17. Tóbiás a fogságban Szalmanaszár alatt. — *11.* Ninive (Ninua) a Tigris folyó mentén, Kr. e. 707 óta az asszír birodalom fővárosa volt. — *12.* Tóbiás, mint Dániel (v. ö. Dán. 1, 8. skk.) és Judit (v. ö. Judit 12, 2. 19.) idegen földön is szigorúan tartózkodik a pogányok eledeleitől. — *13.* Hűségéért az Isten már e földön azzal jutalmazta Tóbiást, hogy *kedvessé tette őt a királynál*. A görög fordítás még hozzáteszi, hogy Tóbiás mint kereskedő ember a királyi udvar szállítója lett. — *15. Eljárt mindazokhoz*, kereskedelmi útjain az asszír birodalom területén Tóbiás itt is, ott is zsidó honfitársakra akadt. — *16. Ráges* jelentős város volt Médiában, a fővárostól, Ekbatánától északra. Médiát, amely a Tigristől keletre esett, II. Szárgon (Kr. e. 721—705) hódította meg az asszír birodalom számára. Szamaria bukása után (Kr. e. 721.) az izraeliták jó részét itt telepítették le. (V. ö. Kir. IV. 17, 6; 18, 11.) — *Tíz* (ezüst) *talentum* kb. 105.000 pengőnek felel meg. A jelentős összeget bizonyára a teljesített szállításokért utalta ki a királyi kincstár Tóbiás számára. — *17.* Rágesben, úgylátszik, nagyszámú zsidó fogoly telepedett le. — *Gábelust* (héberül: Gebáel?) szintén Neftáli törzse területéről szakadt ide Médiába; a pénzt nemcsak mindennapi megélhetésére, hanem nyilván üzleti célokra is vette kölcsön Tóbiástól.

ezüstmennyiséget. [18]Mikor aztán sok idő múlva meghalt Szalmanaszár király, és fia, Szennácheríb került a trónra és ez gyűlölettel tekintett Izrael fiaira, [19]Tóbiás naponta bejárta egész nemzetségét, vigasztalta őket és tehetsége szerint kinekkinek osztogatott javaiból; [20]táplálta az éhezőket, ruhát adott a mezíteleneknek, és gondosan eltemette a megholtakat és a legyilkoltakat. [21]Akkor is, amikor Szennácheríb király visszatért Júdeából, menekülve a csapás elől, mellyel az Isten őt káromlása miatt sujtotta, és haragjában sokat lemészároltatott Izrael fiai közül, Tóbiás temette el holttesteiket. [22]Amikor ezért feljelentették a királynál, ez halálra ítélte és elkobozta minden vagyonát. [23]Tóbiás azonban fiával és feleségével elmenekült és kifosztva elrejtőzött, mert sokan szerették őt. [24]Amikor azután negyvenöt nap mulva a

18—25. Tóbiás sorsa Szennácheríb alatt. — 18. Szennácheríb (héberül: Szánheríb, az ékiratokban: Szin-ahé-eríb) nem Szalmanaszár, hanem II. Szárgon (v. ö. Kir. IV. 17, 6.) *fia* és utóda volt az asszír királyok trónján. (Kr. e. 705—681.) (V. ö. Kir. IV. 18, 13. skk.) *Szalmanaszár fiának* azért mondhatja őt a szent szerző, mert a *fiú* szó a héberben nemcsak fiút, de unokát, déd- és ükunokát, sőt utódot is jelenthet. — *Szennácheríb* gyűlölte a zsidókat, legfőképen azért, mert mindjárt uralkodása elején a többi leigázott fejedelem és az adófizető kiskirályok példájára Jeruzsálemben, Ezekiás udvarában is asszírellenes politikát folytattak. Szennácheríb büntető hadjáratát illetőleg, melyet a királyok megrendszabályozására vezetett, v. ö. Kir. IV. 18; Iz. 36. 37. — *19.* Szennácheríb részint bosszúból, részint pedig, hogy trónját megszilárdítsa, mindjárt trónralépésétől kezdve keményebben fogta a leigázott országokból Asszíriába hurcolt foglyokat, tehát a zsidókat is; amikor aztán 701-ben (v. ö. Kir. IV. 18; Iz. 36. 37.) Jeruzsálem eredménytelen ostroma után szégyenszemre vissza kellett vonulnia Palesztinából, otthon, az országába hurcolt idegen népeken töltötte ki bosszúját, úgy hogy a fogságban sínylődő izraelitáknak is nagyon gyászosra fordult a soruk. Szennácheríb rendelkezései, úgy látszik, kizárták őket a kereseti lehetőségekből; amikor aztán ezért elégedetlenkedtek és lázongtak, itt-ott vérfürdőt is rendezett közöttük. Tóbiásnak ekkor bőven volt alkalma, hogy szerető jó szívének kincseit szórja sínylődő honfitársaira. — *20.* A halottakat eltemetni Keleten, ahol temetetlenül az útfélen heverni átokszámba ment, a legnagyobb jótétemények közé tartozott. Tóbiás érdeme annál nagyobb, mert — *22.* v. — élete és vagyona kockáztatásával gyakorolta az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit. — *23.* Tóbiásnak és családjának sikerült a biztos halál elől elrejtőznie; nagylelkűsége és szívének nemessége révén ugyanis sok jóbarátot szerzett magának, akik őt a fenyegető veszedelem elmultáig biztonságba helyezték. — *24.* Tóbiás jó hosszú ideig (kb. 20 évig) gyakorolhatott jót honfitársaival; Szennácheríb palesztinai hadjárata ugyanis 701-ben történt, halála pedig csak 681-ben következett be. (V. ö. Kir. IV. 19, 35. skk. jegyz.) —

királyt saját fiai megölték, [25]Tóbiás visszatért házába és visszakapta minden vagyonát.

2. FEJEZET.

Tóbiás vendégszeretete, irgalmassága a halottak iránt, vaksága és nagy türelmessége.

[1]Ezek után pedig, amikor az Úrnak ünnepe volt, és nagy lakomára készültek, Tóbiás házában, [2]ez így szólt fiához: Menj, hozz törzsünkből néhány istenfélő embert, hogy velünk együtt lakomázzanak. [3]Álighogy eltávozott, visszatért és jelentette neki, hogy Izrael fiai közül valaki megölve hever az utcán. Erre ő tüstént felugrott ülőhelyéről, otthagyta a lakomát és étlen a holttesthez ment; [4]felkapta és titokban elvitte házába, hogy majd napszállta után óvatosan eltemesse őt. [5]Miután pedig elrejtette a holttestet, szomorúság és félelem közepette költötte el kenyerét, [6]megemlékezve arról az igéről, melyet az Úr mondott Ámosz próféta által: Ünnepnapjaitok

A *negyvenöt napot* Tóbiás menekülésétől a király meggyilkolásáig kell számítanunk. — *A királyt saját fiai:* Ádrámelek és Szárászár *ölték meg.* (V. ö. Kir. IV. 19, 37.) — *25.* Szennácheríbet az erőskezű és vitéz Ászárháddon (az ékírásos emlékeken: Assur-ahé-iddinu) követte az asszír trónon, ki Kr. e. 680—669 uralkodott. Ászárháddon széles látókörű és nagylelkű uralkodó volt; kifelé újra helyreállította a birodalom tekintélyét, befelé pedig alattvalói javát kereste. Alatta az izraeliták helyzete is némiképp megjavult; Tóbiás visszatérhetett házába, sőt visszakapta elkobzott vagyonát is.

2. *1—9. Tóbiás eltemeti meggyilkolt honfitársait.* — *1. Az Úrnak ünnepe,* a görög fordítás szerint a Hetek ünnepe, melyet a Kovásztalanok ünnepe után 7 hét elmultával, az aratás befejeztével, hálaadásul ültek a zsidók. (V. ö. Móz. II. 34, 22; III. 23, 15. skk; V. 16, 9. skk.) Tóbiás egészen a törvény szellemében jár el, mikor e szent napot víg lakomázással akarja megünnepelni és — *2.* — asztalához jámbor életű és (vallásilag) tiszta zsidókat hív meg. — *3.* Tóbiás nagy lelkét és jámborságát mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a szomorú hír hallatára tüstént felugrik asztala mellől és mit sem törődve az ünnepi lakomával, éhes gyomorral siet el, hogy eleget tegyen a felebaráti szeretet sürgető parancsának — A halottak eltemetését illetőleg v. ö. 1, 20. jegyz. — *4.* Az a körülmény, hogy Tóbiásnak a holttestet titokban kellett elvinnie és házában (egy félreeső pajtában) eldugnia, arra mutat, hogy Szennácheríb embertelen rendeletei részben még Ászárháddon uralkodása idejében is érvényben maradtak. — *5. Szomorúság és félelem közepette költötte el kenyerét,* Tóbiás a halott ember eltakarítása után nem tért vissza az ünnepi asztalhoz, mert a holttestnek az érintése 7 napig vallásilag tisztátalanná tette őt. (V. ö. Móz. IV. 19, 11.); sőt a törvény értelmében mindazok, akik ilyen vallásilag tisztátalan emberhez hozzáértek, aznap estéig szintén tisztátalanok voltak. Tóbiás éppen ezért nem is érintkezett családjával; tisztátalansága idejének lejárta előtt be sem tért házába, hanem elkülönülten, önmagában költötte el szomorúan ételét és töltötte éjtszakáit. — *6. Ámosz* fenyegető szavai (Ám. 8, 10.)

sírásra és gyászra fordulnak majd. [7]Napszállta után aztán elment és eltemette *a halottat*. [8]Egész rokonsága pedig ekképen feddette őt: Ilyen dologért már egyszer halálra ítéltek, és alig menekültél meg a halál országától, mégis megint halottakat temetsz el! [9]Tóbiás azonban jobban félte az Istent mint a királyt, azért *titokban* összeszedegette a legyilkoltak holttesteit, házában eldugta és éjfél körül eltemette őket.

[10]Történt pedig, hogy egyik nap fáradtan érkezett haza a temetésről, lefeküdt a fal mellé és elaludt. [11]Miközben aludt, a fecskefészekből meleg ganéj hullott a szemébe és megvakult. [12]Ezt a megpróbáltatást azért engedte reájönni az Úr, hogy az istenfélő Jób mintájára példát adjon az utódoknak a béketűrésre. [13]Mert bár gyermekkorától fogva mindig félte az Istent, és megtartotta parancsait, nem fakadt ki az Isten ellen, mikor a vakság csapása sujtotta, [14]hanem tántoríthatatlanul megmaradt az istenfélelemben, és élte minden napján hálálkodott az Úrnak.

az akkor (Kr. e. a VIII. sz.-ban) még fennálló északi ország lakói ellen irányultak és Szamaria feldúlása után — amint az Tóbiás történetéből kitűnik — teljesedésbe is mentek. — *8.* Éppen a rokonok szava igazolja, hogy Tóbiásnak igazán nagy lelkierővel és bátorsággal kellett bírnia, hogy szíve nemes indulatának eleget tehessen.

10—18. Tóbiás vakságában is nagy türelmet tanusít. — *10.* Egyik alkalommal temetésről hazajövet, Tóbiás, mert vallásilag tisztátalan volt (v. ö. 5. v. jegyz.), nem tért be házába, hanem — mint ilyenkor szokta — a pitvarban töltötte éjszakáját. — *11.* A szent szöveg egyáltalában nem mondja azt, hogy a ganéj egyedül és önmagában okozta Tóbiás megvakulását; az Isten valami útonmódon azért küldötte a jámbor emberre e szörnyű csapást, hogy próbára tegye türelmét, és ezáltal nekünk az állhatatosságnak és béketűrésnek felemelő példáját állítsa örök időkre szemünk elé. (V. ö. 12. v.) A szent szövegből azt sem lehet kivenni, hogy Tóbiás először csak egy szemére, avagy mindjárt mindkettőre vakult-e meg. — A szembetegség miben állott, biztosan megállapítani nem tudjuk. A görög szöveg fehérségről (= fehér foltokról, hályogról) beszél. Tény az, hogy 11, 14. szerint Tóbiás valamilyen hártya eltávolítása után kapta vissza szemevilágát. — Tóbiás nagy hitére és az Istenbe vetett rendíthetetlen bizalmára mutat: 1. hogy — *13. v.* — barátainak meg ismerőseinek gúnyja (v. ö. 15. sk. v.) és feleségének házsártoskodása (v. ö. 22. v.) ellenére sem fakadt ki az Úr kemény intézkedése ellen, bár — mint Jób — meg volt győződve szívének ártatlanságáról. Ez annál nagyobb érdeme Tóbiásnak, mert az ószövetségi ember a krisztusi kinyilatkoztatást nélkülözve, a földi csapást általában csak a bűn büntetésének tekintette (v. ö. Ján. 9, 2.); 2. az a körülmény, hogy jámborságát, gyengéd lelkiismeretét, mely főleg az idegen jószág jogtalan birtoklása ellen tiltakozott (v. ö. 21. v.), megőrizte még szegénységében és elhagyatottságában is.

15Mert amint a királyok gúnyolták a boldog Jóbot, úgy tették nevetség tárgyává az ő életét a rokonok és az ismerősök, mondván: 16Hol van a reménységed, melyért alamizsnálkodtál és temetéseket végeztél? 17Tóbiás azonban ekképen feddette őket: Ne beszéljetek így, 18hiszen szentek ivadékai vagyunk és azt az életet várjuk, melyet az Isten azoknak juttat, kik sohasem szegik meg iránta való hűségüket.

19Felesége, Anna pedig naponta szövőmunkára járt, és amennyire *ereje* bírta, saját kezemunkájával kereste meg az élelmet. 20Így történt, hogy egy kecskegödölyét kapott s azt hazavitte. 21Mikor férje ezt egyszer mekegni hallotta, így szólt: Vigyázzatok! Ha tán lopott jószág, adjátok vissza gazdájának; nem szabad nekünk lopott jószágot ennünk, hozzá sem szabad nyúlnunk. 22Erre felesége haragosan így felelt: Nyilván hiábavaló a te re-

15. Jób barátait csak a Hetvenes görög fordítás nevezi *királyok*nak. (V. ö. 2, 11. 42.) — *16. Hol van a reménységed,* kiben, miben bizakodol most már, — kérdik Tóbiás rokonai — hiszen az Isten nem tekintett le kegyesen alamizsnálkodásodra meg irgalmassági cselekedeteidre és ezzel világosan kimutatta, — úgy vélik ők — hogy bűnösnek tart téged is. — *17.* Tóbiás meggyőződése mást mond: 1. lelkében élnek a nagy ígéretek, melyeket a pátriárkák kaptak az Úrtól, a maguk és utódaik (v. ö. Móz. I. 12, 3; 18, 18; 22, 18; 26, 4; 28, 14.), vagyis a szent ivadék (v. ö. Ezdr. I. 9, 2. jegyz.) számára; 2. a jövőbe mélyed a tekintete és a kinyilatkoztatás világában szemléli azt a vigasztaló tényt, hogy a halál után egy jobb világ következik, melyre azonban csak az igazak tarthatnak számot, akik soha semmi körülmények között — tehát a szenvedésben sem — szegik meg az Istenhez való hűségüket, hanem megnyugosznak az Isten legszentebb akaratában.

19—23. Tóbiás becsületessége. Tóbiás vaksága következtében annyira elszegényedett, hogy felesége kénytelen volt szövőmunkára járni és úgy keresni meg a család számára a mindennapi kenyeret. Az elszegényedés oka főleg az volt, hogy Tóbiás vaksága miatt, mely néhány esztendeig tartott, üzleteket nem köthetett, kereskedelmi utakra nem járhatott; ami vagyona pedig volt, azt jószívűségében sínylődő honfitársai között osztotta szét, és — a görög szöveg tanuskodása szerint — orvosokra költötte. — *21.* Tóbiás, mivel nem látott, csak a hangja után tudta meg, hogy kecskegödölyét hozott az asszony. — *Gazdájának,* a Vulgáta többesszámú alakja (gazdáinak) egy héber vagy arám másoló tévedése folytán került a szövegbe. — *Nem szabad nekünk lopott jószágot ennünk,* a kecskegödölyét úgylátszik, a rendes munkabéren felül — talán dícséretes szorgalmáért — kapta az asszony; ezért nem tudta Tóbiás, hogy miképen került a házhoz. — *22.* Férjének erőslelkűségét és az Istenbe vetett nagy bizodalmát Anna nem értette; fájt neki, hogy férje jószívűsége ahelyett, hogy áldást hozott volna a házra, nyomorúságba döntötte a családot, azért kishitűségében, mint Jób felesége (v. ö. Jób 2, 9.), keserű szemrehányást tett urának.

ménykedésed; most tűnik ki, *mit ért* az alamizsnálkodásod. [23]Ilyen és hasonló szavakkal korholta őt.

3. FEJEZET.

Tóbiás imádsága. — Sára könyörgése. — Mindkettőjüket meghallgatja az Úr.

[1]Ekkor Tóbiás felsóhajtott és könnyek közt imádkozni kezdett,[2]mondván: Te igaz vagy Uram, és igazságos minden ítéleted, minden utad pedig irgalom, hűség és igazságosság. [3]Azért tehát Uram, emlékezzél meg rólam, ne állj bosszút bűneim miatt és ne gondolj vétkeimre meg szüleim *vétkeire!* [4]Nem engedelmeskedtünk parancsaidnak, azért jutottunk fosztogatásra, fogságba, halálba, és *lettünk* beszéd és gyalázat tárgyává az összes nemzetek előtt, akik között szétszórtál minket. [5]Valóban súlyosak a te ítéleteid, Uram, mert nem éltünk törvényeid szerint és nem jártunk hűségesen előtted. [6]Nos tehát, tégy velem, Uram, akaratod szerint; parancsold, hogy elköltözzék lelkem békében, jobb nekem ugyanis meghalnom, mint életben maradnom.

[7]Történt pedig ugyanazon a napon, hogy Sára, Ráguel leánya, Rágesben, a médek városában, atyjának egyik szolgálóleánya részéről becsmérlést

3. *1—6. Tóbiás imádsága.* — *1.* Az emberek gáncsoskodása elől Tóbiás az Úrhoz menekül és — *2.* — felesége igaztalan szemrehányásával szemben szép imádságában kiemeli az Isten igazságosságát és irgalmasságát. (V. ö. Dán. 3, 27; Zsolt. 144, 17.) — *3.* Tóbiás könyörög, hogy szülei vétkeire se gondoljon az Úr, mert az ószövetségi ember felfogása szerint a szülők vétkeiért a gyermekek is lakolnak. (V. ö. Móz. II. 20, 5. jegyz; V. 5, 9.) — *4.* Szamaria és később Jeruzsálem feldúlása (Kr. e. 721 és 586) után mélységes bűntudat és bűnbánat kél a jámbor izraeliták lelkében. Beismerik végre, — mint Tóbiás példája is mutatja, — hogy saját és apáik bűne miatt szakadt reájuk a szolgaság minden nyomorúsága. Kifosztották városaikat, sokakra fogság, másokra halál várt, és ami talán a legfájdalmasabban érintette a hívő izraelita szívét, gúny és közbeszéd tárgya lettek a pogány nemzetek előtt. Ez a gúny és szégyen ugyanis nemcsak magát a kiválasztott népet, Izraelt érte, hanem egyúttal az egy igaz Istent is, akit a pogányok azért néztek le és nevettek ki, mert felfogásuk szerint nem tudta megvédeni népét, tehát gyengekezű, erőtlen Isten. — *6.* Tóbiás nem életúntságból kívánja a halált, hanem egyszerűen átengedi magát az isteni akarat bölcs intézkedésének; kész a világból is elköltözni, ha az Úr úgy kívánja.

7—11. Sára nagy szomorúsága. — *7. Ráges* a Vulgáta szövegébe elírás következtében került bele Ekbatána helyett. Ez utóbbi városban lakott ugyanis Ráguel, Tóbiás rokona (v. ö. 9, 3.). *Ekbatána* (ma: Hámádán) egykor Média (v. ö. 1, 15. jegyz.) fővárosa volt; később a perzsa uralom alatt is fontos szerepet

hallott ; [8]hét férfiúnak adták ugyanis feleségül, de egy Ásmodeus nevű gonosz lélek, mihelyt beléptek hozzá, megölte őket. [9]Mikor pedig megfeddette a leányt hibájáért, ez ily módon válaszolt neki : Ne lássunk tőled soha fiút vagy leányt a földön, *te* férjeid gyilkosa ! [10]Tán engem is meg akarsz ölni, amint már hét férfiút megöltél? Erre a szóra Sára elvonult házának felső kamrájába, és három nap meg három éjjel sem nem evett, sem nem ivott, [11]hanem állhatatosan imádkozott és könnyek között könyörgött az Istenhez, hogy szabadítsa meg ettől a gyalázattól.

[12]Történt pedig, hogy a harmadik napon, amikor befejezte könyörgő imáját, áldotta az Urat [13]ilyképen : Áldott a te neved, atyáinknak Istene, ki ha megharagszol is, irgalmasságot gyakorolsz, és a sanyarúság idején megbocsátod a bűnöket azoknak, akik kérlelnek téged. [14]Feléd fordítom, Uram, orcámat, hozzád emelem szememet. [15]Kérlek, Uram, oldj fel engem e gyalázat kötelékéből, avagy ragadj el végkép a földről. [16]Te tudod, Uram, hogy férfiút sohasem kívántam, és minden vágyakozástól tisztán őriztem meg lelkemet ; [17]pajzán enyelgők közé sohasem vegyültem, olyanokkal sem társalogtam,

játszott. (V. ö. Ezdr. I. 6, 2.) — *8.* Ráguel leányát, Sárát, az a nagy szerencsétlenség érte, hogy mind a hét férje hirtelen halált halt a nászéjtszakán ; az ószövetségi ember a csapást a gonosz lélek működésének tulajdonította. Egyébként mind az ó-, mind az újszövetségi Szentírás világosan tanítja, hogy a gonosz léleknek lehet befolyása az ember életére. (V. ö. Jób 1, 12. skk.; Ján. I. 3, 8; Pét. II. 2, 19.) — *Ásmodeus*, némelyek szerint perzsa, mások szerint sémi (arám?) szó és pusztító-t jelent. — *9.* A szolgáló leány igen nagy átkot szór Sárára ; a gyermektelenséget ugyanis az ószövetségben súlyos csapásnak tekintették. — *10. Házának felső kamrájába*, a keleti házak lapos tetején a nap izzó sugarai ellen faházikó-féle fülkét szoktak felállítani. Ide vonult el Sára, és három napos böjttel meg imádsággal (v. ö. Judit 9, 1.) kérlelte az Urat, hogy szabadítsa meg gyalázatától és mutassa ki ártatlanságát a többszörös férjgyilkosság vádjával szemben.

12—23. Sára imája. — *12.* Sára, mikor könyörgő imáját befejezte, azaz három napos böjtjének és imádságának a végéhez közeledett, még egy zsoltárszerű áldó és könyörgő imát mondott, melyben — mint Tóbiás — főleg az Isten megbocsájtó irgalmasságára és saját jószándékára utalva, kegyelemért esedezik. — *13. Áldott a te neved*, a név a sémi nyelvhasználatban magát a személyt, az Istennél a végtelen isteni lényeget jelenti. — *16.* A vágyakozáson a szemérmetlen bűnös vágyakozást kell értenünk. — *17.* Sára arra hivatkozik, hogy könnyelmű és léha életet sohasem folytatott ; a férjhezmenetelbe is csak —

kik könnyelműen élik le életüket. [18]Irántad való félelemből és nem élvezetvágyból egyeztem bele, hogy férjet kapjak. [19]De: vagy én nem voltam méltó őhozzájuk, vagy talán ők nem voltak méltók énhozzám, és úgylátszik, más férj számára tartogattál engem, [20]ember ugyanis nem tudja a te terveidet. [21]Azt azonban biztosra veszi mindenki, aki téged imád, hogy megkoszorúzod éltét, ha megpróbáltatás érte, és megmented, ha bajba került, ha pedig fenyítést szenvedett, irgalmasságodban lehet része. [22]Hiszen te nem gyönyörködöl a mi pusztulásunkban, ezért a vihar nyomában szélcsendet teremtesz, a könny és zokogás után pedig vígságot adsz. [23]Áldott legyen neved, Izrael Istene, mindörökké!

[24]Abban az időben mindkettőnek a könyörgése meghallgatásra talált a fölséges Isten dicsőséges színe előtt, [25]és Ráfáel, az Isten szent angyala azt a küldetést kapta, hogy gyógyítsa meg mindkettőjüket, akik egyidőben mondották el imádságukat az Úr színe előtt.

4. FEJEZET.

Tóbiás bölcs intelmei fiához.

[1]Közben Tóbiás, mivel úgy gondolta, hogy könyörgése meghallgatásra talál és meg fog halni, magához hívta fiát, Tóbiást [2]és így szólt hozzá: Hallgasd meg fiam ajkamnak igéit és vésd őket mélyen a szívedbe. [3]Ha majd magához szólítja az Isten lelkemet, temesd el testemet, légy tisztelettel anyád iránt élte minden

18. v. — isteni félelemből, a gyermekek utáni vágyból egyezett bele; tehát ártatlanságának teljes tudatában van és ép ezért bizton remélheti a szabadulást is. — *20.* Az Isten útjai és tervei a véges emberi ész számára kikutathatatlanok. — *21.* A baj és megpróbáltatás csak azoknak válik javára, akik az Istent imádják, vagyis: az Isten szent akaratában megnyugodva türelmesen és amellett ártatlan (bűntelen) lelkülettel (v. ö. 16. skk. vv.) hordják keresztjüket. (V. ö. Jak. 1, 12.) —

24—25. Ráfáel küldetése. — *25. Ráfáel* az egyik főangyalnak a neve; jelentése: Isten gyógyít.

4. Tóbiás gyönyörűséges intelmeiről Szent Ágoston ezt jegyzi meg: «Micsoda világosság az, melyet Tóbiás látott, amikor vak szemével fiát az élet útjára oktatta és a szeretet lábán előtte járt anélkül, hogy valamikor is félrelépett volna! A fiú kezét nyujtotta atyjának, hogy járni tudjon a földön, az apa pedig a fiának, hogy lakni tudjon az égben». — Az intelmek, melyek az isteni, a szülői és a felebaráti szeretetről csaknem az evangélium világosságában beszélnek, az ifjú Tóbiást a gyermeki erények világából a meglett férfiú nemes kötelességeinek körébe vezetik be.

1—6. Az ifjú Tóbiás kötelessége szüleivel szemben. A köteles

napján. [4]Gondolj ugyanis arra, milyen és mekkora veszedelmet állott ki miattad, mikor méhében *hordozott*. [5]Amikor aztán ő is betölti majd élte idejét, temesd őt mellém. [6]Életed minden napján pedig eszedben legyen az Isten ; vigyázz, hogy soha bűnbe bele ne egyezzél, és ne hagyd figyelmen kívül az Úrnak, a mi Istenünknek törvényeit.

[7]Vagyonodból adj alamizsnát, és semmiféle szegénytől se fordítsd el arcodat ; így aztán majd eléred, hogy az Úr sem fogja elfordítani tőled arcát. [8]Amennyire csak tudsz: irgalmas légy. [9]Ha bőven lesz, bőven adj ; ha szűken lesz, arra törekedjél, hogy a keveset is szívesen nyujtsd ; [10]így ugyanis jó kincset gyüjtesz magadnak a szükség napjára, [11]mert az alamizsna megszabadít minden bűntől és a haláltól, és nem engedi, hogy a lélek a sötétség *honába* kerüljön. [12]Nagy bizodalomul szolgál az alamizsna a fölséges Isten előtt mindenki számára, aki azt gyakorolja. [13]Őrizkedjél fiam minden parázsnaságtól, és sohase vetemedjél arra, hogy feleségeden kívül *máshoz kö-*

tisztelet mellett (v. ö. Móz. II. 20, 12 ; V. 5, 16.) az apa elsősorban a szülők tisztes eltemetését köti fia lelkére. E kötelességet már a pátriárkák idejétől fogva a lehető legnagyobb lelkiismeretességgel és gondossággal gyakorolták Izrael fiai. (V. ö. Móz. I. 25, 10 ; 49, 31 ; 50, 24 ; II. 13, 19 ; Józs. 24, 31.) Eme jámbor szokásnak ilyen lelkiismeretes teljesítése minden szónál behatóbban hirdeti Izrael népének az örökkévalóságban való rendíthetetlen hitét. Az eltemetetlenség átkát illetőleg, v. ö. 1, 20 jegyz. — *6.* A szülők tisztelete mellett az istenszeretet az, melyet az apa fiánál sürget ; és pedig a szeretetnek az a nemesebb faja, mely tettekben, az Isten törvényeinek pontos megtartásában, a bűn szorgos kerülésében nyilvánul meg. Az ószövetségi erkölcsi oktatás e legfőbb törvényéről az ószövetségi szent iratok több helyen kifejezetten szólanak. (V. ö. pl. Zsolt. 1, 2 ; Préd. 12, 13 ; Bölcs. 6, 12 ; Sir. 15, 1 ; 33, 2. sk.)

7—14. Bölcs oktatás a tettekben élő szeretetről embertársainkkal szemben. — *7. Alamizsna*, görög eredetű szó és általában irgalmas cselekedetet jelent. Az alamizsnálkodás gyümölcseit illetőleg Tóbiás ezt tanítja : 1. az alamizsnálkodás által az ember kedves lesz az Isten előtt (7. v.) ; 2. a szükség napjaira igazi kincset gyüjt magának (10. v.) ; 3. megszabadul *a bűntől* és pedig oly módon, hogy az Isten irgalmas lesz iránta és megóvja a törvényszegéstől (11a. v.) ; 4. megszabadul a haláltól (11b. v.), vagyis nem száll le idő előtt az alvilágba (=a seolba) ; végül 5. mindig növekvő bizodalommal lesz az Isten ígéreteivel szemben (12. v.). (V. ö. Dán. 4, 24.) Az alamizsna nagy értékéről v. ö. még Sir. 4, 1 ; 17, 18 ; 29, 15. — *11. A sötétség honába*, az alvilágot, a seolt az ószövetségi ember a sötétség honának képzelte el. — *13.* A görög szöveg szerint Tóbiás főleg azt köti fia lelkére, hogy saját törzséből vegyen magának feleséget. E jámbor szokást ille-

zelíts és így vétkezzél. [14]Sohase engedd, hogy a gőg jusson uralomra gondolatodban vagy beszédedben, mert abból származik minden romlás.

[15]Ha valaki valami szolgálatot tett neked, azonnal add meg bérét, munkásod bére semmiképen se maradjon nálad. [16]Amit nem akarsz, hogy más neked cselekedjék, vigyázz, hogy te se cselekedd azt másnak sohasem. [17]Kenyeredet az éhezőkkel és a szűkölködőkkel együtt egyed, ruháddal pedig fedd be a mezíteleneket. [18]Szolgáld fel kenyeredet és borodat az igaz temetése alkalmával, de a bűnösökkel ne egyél és ne igyál belőle. [19]Tanácsot mindig bölcs embertől kérj. [20]Minden időben áldd az Urat, és kérd, hogy ő irányítsa utaidat és minden szándékod őbenne maradjon. [21]Arra is figyelmeztetlek, fiam, hogy amikor még kicsi voltál, tíz talentum ezüstöt adtam Gábelusnak Rágesben, a médek városában; kezeírása nálam van. [22]Nézz tehát utána, hogy eljuthass valamiképen hozzá, és visszakaphasd tőle az előbb említett ezüstmennyiséget, és visszaadhasd neki kezeírását. [23]Ne aggódjál, fiam! Szegényes életet élünk ugyan, de sok jóval fogunk rendelkezni, ha féljük az Istent, tartózkodunk min-

tőleg v. ö. 1, 9. jegyz. — *14. A gőg* minden romlás kezdete, v. ö. Sir. 10, 15.

15—23. Intelmek, melyekkel az apa fiát az emberi társas életet szabályozó igazságosságra és szeretetre buzdítja. — *15.* A munkás bérét illetőleg a törvény is szigorú intézkedéseket tartalmazott, v. ö. Móz. III. 19, 13; V. 24, 15. — *16.* Ezt a törvényt az Üdvözítő tevőleges értelemben, tehát tökéletesebb fokban így tanítja: Mindazt, amit akartok, hogy nektek cselekedjenek az emberek, ti is cselekedjétek nekik. (Mát. 7, 12.) — *17.* Hasonló módon oktat az Üdvözítő is minket, v. ö. Luk. 14, 13. — *18.* Vannak, akik ezt a tanácsot a görög szöveg nyomán így értelmezik: feleslegedet inkább öntsd az igaz ember sírjára, de a bűnösökkel (istentelenekkel) ne oszd meg. (V. ö. Sir. 12, 4. skk.) Mások a halotti torra gondolnak, melyet egy-egy kedves rokonuk temetése alkalmával szoktak rendezni a hozzátartozók. Ismét mások úgy vélik, hogy az egyik másoló a temetés szót felcserélte a héberben rokonhangzású *között* szóval és így a hely eredeti értelme ez lett volna: az igazak között szolgáld fel kenyeredet és borodat stb. — *19.* V. ö. Péld. 19, 20; Sir. 32, 24. — *20.* Mint az ószövetségi bölcseségirodalomban általában, Tóbiás tanácsaiban is a központi és sarkalatos gondolat: minden bölcseség forrása az Isten; ha tehát azt akarjuk, hogy éltünk útja célhoz vezessen, annak az Istenből kell kiindulnia és hozzá kell visszatérnie. — *21—23.* Végül Tóbiás gondoskodik családja anyagi helyzetéről és felszólítja fiát, szerezze vissza azt a pénzt, melyet rokonának, Gábelusnak adott kölcsön. — *21. Tíz talentum*, v. ö. 1, 16. jegyz. — *Rágesr*ól l. 1, 15. jegyz.

den bűntől és jót cselekszünk.

5. FEJEZET.

A fiatal Tóbiás kísérőjével, Ráfael angyallal elindul Rágesbe.— Az anya siratja fiát.

[1]Tóbiás erre feleletül így szólt atyjához: Mindenben úgy teszek majd atyám, ahogy megparancsoltad nekem. [2]A pénzt azonban hogyan szerezzem vissza, nem tudom. *Gábelus* nem ismer engem, és én sem ismerem őt; milyen jelet adjak neki? Azután meg az utat sem tudtam soha, mely odavezet. [3]Erre atyja így felelt neki: Itt van nálam a kezeírása, ha felmutatod neki, azonnal fizetni fog. [4]De menj most és keress magadnak valami megbízható férfiút, hogy bér ellenében elkísérjen téged, és amíg életben vagyok, megkapjad a *pénzt*. [5]Tóbiás erre kiment és találkozott egy viruló ifjúval, aki felövezve és mintegy útrakészen állott ott. [6]Minthogy pedig nem tudta, hogy az Isten angyala az, köszöntötte őt és így szólt: Honnét való vagy, jó ifjú? [7]Erre ő így felelt: Izrael fiai közül való vagyok. Tóbiás így szólt hozzá: Tudod-e azt az utat, amely a médek országába visz? [8]Ő így felelt neki: Tudom, gyakran járom minden útját, megszálltam már Gábelus testvérünknél is, aki Rágesben lakik, a médek városában, mely az ekbatánai hegységben

5. *1—21. A fiatal Tóbiás kísérőt talál és útnak indul.* — *2.* Bár az atya már említette fiának az adóslevelet, melyet fel kell majd mutatnia (v. ö. 4, 21.), mindazonáltal még mindig lehettek az ifjú Tóbiásnak aggodalmai afelől, hogy Gábelus esetleg megtagadja majd a pénz kifizetését, hiszen egyáltalában nem ismerték és sohasem látták egymást. Atyja azonban — *3. v.* — megnyugtatja, csak mutassa fel az írást és Gábelus bizton fog fizetni. — *4.* A másik nehézségen úgy segíti át az apa a fiát, hogy biztatja, keressen magának valami megbízható vezetőt, aki ismeri az utat, mely Rágesbe visz. — *Bér ellenében*, az ókori Keleten voltak, akik kialkudott bérért hivatásszerűen foglalkoztak karavánok és egyes utasok vezetésével. — *5. Tóbiás erre kiment*, t. i. a térre, ahol a vezetők tartózkodni szoktak, és ott útrakészen talált egy *viruló* ifjút; a Vulgáta szószerint *ragyogó* ifjúról beszél. A fordító úgylátszik valami fényre, ragyogásra gondol, mely az ifjún elömlött. A többi fordítás e helyett megemlíti, hogy az ifjú útitárs angyal volt emberi alakban. (V. ö. 6. v.) — *Felövezve*, útrakészen. A keleti ember útjának, vagy munkájának megkezdése előtt felhúzta hosszú ingszerű ruháját és azt övével átkötötte, hogy a járáskelésben akadályul ne szolgáljon. — *7. Izrael fiai közül*, nem ugyan testi leszármazás, hanem hit szerint. Az angyal azt akarja mondani: én is Izrael Istenét, vagyis az egy igaz Istent imádom. Ezzel a kijelentéssel bizalmat akar kelteni önmagával szemben a jámbor Tóbiás lelkében. — *8.* Mint az Isten küldötte, ki látatlanul is jó tanácsccsal, bölcs útmutatással szolgált a hívő izraelitáknak, Ráfael többször is járt már *Rágesben* : Gábelusnál is. Ráges

van. [9]Tóbiás így szólt hozzá: Várj meg, kérlek, míg erről atyámnak jelentést teszek. [10]Tóbiás erre bement és elmondotta mindezt atyjának. Atyja elcsodálkozott rajta, és kérte, lépjen be hozzá. [11]Ő belépett, köszöntötte és így szólt: Örömöd legyen mindenkoron! [12]Tóbiás így felelt: Micsoda örömöm lehet nekem, aki sötétségben ülök és nem látom az ég világosságát? [13]Az ifjú így felelt neki: Bátorság! Nem tart sokáig és az Isten meggyógyít. [14]Tóbiás erre így szólt hozzá: El tudnád-e vezetni fiamat Gábelushoz Rágesbe, a médek városába? Ha majd visszajössz, megadom béredet. [15]Az angyal így felelt neki: Én elviszem és visszahozom hozzád. [16]Erre Tóbiás kérdezte tőle: Mondd, kérlek, milyen házból vagy törzsből való vagy? [17]Ráfáel angyal így felelt neki: A megfogadottnak nemzetsége után kérdezősködöl, avagy a megfogadottnak személye után, aki elkíséri majd fiadat? [18]Mindazonáltal, hogy valahogy kétségben ne hagyjalak: Én Azariás vagyok, a nagy Ananiás fia. [19]Tóbiás erre így felelt: Előkelő családból való vagy. De kérlek, ne haragudjál, hogy meg akartam tudni nemzetségedet. [20]Az angyal aztán így szólt hozzá: Én épen viszem el és épen hozom vissza neked fiadat. [21]Erre Tóbiás eképen felelt: Szerencsésen járjatok, az Isten legyen utatokon, és az ő angyala kísérjen titeket!

a médek neves városa volt a fővárostól, Ekbatánától (v. ö. 1, 15. jegyz.) északra. — *Az ekbatánai hegységben van*, Ekbatána maga — amint ezt ehelyütt néhány fordítás kifejezetten említi — völgyben feküdt; környéke azonban, melyet a főváros után Ekbatanisnak neveztek, hegyes volt; e hegyes vidéken épült Ráges. — *11.* E kifejezés: *Örömöd legyen mindenkoron*, tulajdonképen köszönési forma, melyet az angyal szántszándékkal használ, hogy már most megvigasztalja és megnyugtassa az istenfélő Tóbiás szomorú lelkét. A köszönésnek hasonló, talán gyakoribb formája Keleten: Béke veled! — *16.* Az apa, aki nagyon szívén viseli fia sorsát, gondos körültekintéssel akar megbizonyosodni az útitárs megbízható voltáról, ezért érdeklődik családja és származása felől. Kérdése annál megokoltabb, mert vak létére az ifjú megnyerő külseje benne bizalmat nem kelthetett. — *17.* Az angyal azt akarja mondani Tóbiásnak: Vajjon inkább a család érdekel téged, mint maga az ember, akire reá akarod bízni fiadat? — *18.* Az angyal igazat mond, mert *Azariás* annyit jelent, mint: «*Az Úr segítsége*», *Ananiás* pedig: «Az Úr kegyessége». Az egész név tehát a magyarban így hangzik: Én az Úr nagy Kegyességének fia, az Úr Segítsége vagyok. Ráfáel angyal valóban ez volt. Az Isten kegyességének küldötteként segített nemcsak a két Tóbiáson, hanem az ifjú Tóbiás leendő feleségén, Sárán is.

[22]Majd, amint előkészítettek mindent, amit el kellett vinniök az útra, Tóbiás elbúcsúzott atyjától meg anyjától és kettesben útnak eredtek. [23]Amikor pedig elindultak, anyja könnyekre fakadt és így szólt: Öregségünk gyámolítóját vetted el és küldted el tőlünk. [24]Bárcsak sohase lett volna meg az a pénz, melyért elküldötted őt. [25]Megelégedettek voltunk szegénységünkben, hiszen gazdagságnak véltük, hogy láthattuk fiúnkat. [26]Tóbiás erre így szólt hozzá: Ne sírj, fiúnk egészségben jön meg, épen tér majd vissza hozzánk, és szemed látni fogja őt. [27]Hiszem ugyanis, hogy az Isten jó angyala kíséri, aki jól elrendez mindent, ami vele történik, úgyhogy örömmel fog visszatérni hozzánk. [28]Erre a szóra anyja abbahagyta a sírást és elhallgatott.

6. FEJEZET.

Az ifjú Tóbiás esete a hallal. — Ráfael üdvös tanácsokat ád Tóbiásnak, miképen tegye nejévé Sárát, Ráguel leányát.

[1]Mikor Tóbiás elment, elkísérte őt kutyája is. Első szálláshelye a Tigris folyó mellett volt. [2]Mikor kiment, hogy megmossa lábát, ime előjött egy igen nagy hal, és el akarta nyelni. [3]Tóbiás megijedt tőle, és hangos szóval így kiáltott: Uram, reám támad! [4]Odaszólt erre az angyal: Ragadd meg kopoltyúját és húzd magadhoz! Ő megtette, s kihúzta a szárazra, és az elkezdett ficánkolni lába előtt. [5]Majd így szólt hozzá az angyal: Bontsd fel ezt a halat, és tedd félre magadnak szívét, epéjét és máját, mert ezek jól használhatók orvosságul. [6]Miután ezt megtette, sütött *a hal* húsából, és *ezt így* vitték magukkal az útra, a többit pedig besózták, hogy elegendő legyen számukra míg elérkeznek Rágesbe, a médek városába. [7]Akkoron Tóbiás kérdést intézett az angyalhoz és mondá neki: Kérlek, Azariás testvér, mondd meg nekem, milyen gyógyító erejük van azoknak a részeknek, amelyeket félretétettél velem a halból?

22—28. Az anya aggodalmaskodása fia eltávozta után.

6. *1—9. Az ifjú Tóbiás esete a hallal.* — *2. Nagy hal*, hogy milyen halra gondoljunk, nem tudjuk. — *El akarta nyelni*, az ólatin szöveg és a görög fordítás egyik változata szerint: lába után kapott. — *6. Míg elérkeznek Rágesbe*, igaz, hogy — amint később megtudjuk — csak az angyal ment el Rágesbe (v. ö. 9, 1. skk.), ehelyütt azonban a szent szerző Tóbiás gondolatkörébe helyezkedik, kinek ekkor még szándéka volt eljutni e városba. —

[8]Feleletül az angyal ezt mondotta neki: Ha szívéből egy kis darabot parázsra helyezel, ennek a füstje a gonosz lelkek minden fajtáját kiűzi férfiből és nőből egyaránt, úgy hogy nem közeledik többé feléjük. [9]Az epe pedig arra jó, hogy bekenjék vele a szemet, ha hályog van rajta, és az meggyógyul.

[10]Tóbiás aztán azt kérdezte tőle: Hol akarod, hogy megszálljunk? [11]Feleletül így szólt az angyal: Van itt egy Ráguel nevű férfiú, ki rokonod és a te törzsedből való. Ennek van egy Sára nevű leánya, rajta kívül azonban sem fia, sem leánya sincsen. [12]Téged illet minden öröksége, mert feleségül kell venned *leányát*. [13]Kérd meg tehát atyjától, és ő majd feleségül adja neked. [14]Tóbiás erre így válaszolt: Úgy hallom, hogy hét férfiúnak adták, és azok meghaltak, sőt azt is hallottam, hogy a gonosz lélek ölte meg őket. [15]Attól félek, hogy *ugyanaz* megtörténhetnék velem is és így, minthogy szüleim egyetlene vagyok, öregségüket szomorúság közepette juttatnám az alvilágba. [16]Erre Ráfael angyal mondá neki: Hallgass ide, s én megmutatom neked, kik azok, akiken a gonosz léleknek hatalma van. [17]Azokon van ugyanis a gonosz léleknek hatalma, akik úgy lépnek házasságra, hogy kizárják magukból és lelkükből az Istent, és

8—9. Az angyal ehelyütt egyszerűen utasítást ad Tóbiásnak, hogy adott esetben miképen cselekedjék. Hogy az eredményt csakugyan a szív egy darabjának elégetése, avagy a vak szemnek epével való bekenése hozza-e létre, azt nem mondja. Tény az, hogy maga Tóbiás a gonosz lélek hatalmának megtörését és az apa szemének meggyógyulását később az angyal működésének, tehát természetfeletti erőnek tulajdonítja. (V. ö. 12, 3.) — *9.* A Vulgáta *hályog* helyett fehérségről, vagy fehérfoltról beszél.

10—22. Az angyal kioktatja Tóbiást, miképen lépjen házasságra. — *12.* Sára örökös leány volt; rokon férfiúhoz kellett tehát feleségül mennie, hogy a családi vagyon a törzs tulajdonában maradjon. (V. ö. 3, 17; Móz. IV. 36, 8.) — *13.* E szavakkal: *kérd meg*, az angyal egyszerűen csak arra akarja rábírni Tóbiást, hogy Sárát vegye el feleségül, de nem kívánja eldönteni, hogy a leánykérést miképen üssék nyélbe. Az ószövetségi zsidóságnál a leányt többnyire az apa (v. ö. Móz. I. 34, 4. skk.), vagy az anya (v. ö. Móz. I. 21, 21; Bir. 14, 2. skk.), avagy egy általuk megbízott harmadik személy (v. ö. Móz. I. 24, 2. skk.) kérte meg a házasodni kívánó ifjú számára. A mi esetünkben — a görög szöveg tanuskodása szerint — az angyal vállalja a leánykérés szerepét. — *14.* Tóbiás úgylátszik útközben, valamelyik helységben értesült a szerencsétlenségről, mely rokonát érte. — *A gonosz lélek ölte meg őket*, v. ö. 3, 8. jegyz. — *17.* Aranyszavak, melyek arra oktatnak, hogy

úgy adják át magukat a gyönyörnek, mint a ló meg az öszvér, melyeknek eszük nincsen. [18]Te azonban, amikor elveszed őt, és belépsz a hálószobába, három napon át tartózkodjál tőle, és semmi egyebet se *tégy*, csak imádkozzál vele együtt. [19]Mindjárt az *első* éjtszakán pedig égesd el a hal máját, és a gonosz lélek elmenekül. [20]A második éjtszakán azután felvétetel a szent patriárkák közösségébe, [21]a harmadik éjtszakán meg áldásban részesülsz, hogy egészséges gyermekek származzanak tőletek. [22]A harmadik éjtszakának elmultával azután kelj egybe a szűzzel az Úr félelmében, de inkább a gyermekek utáni vágy, mint az élvezetvágy vezessen, hogy mint Ábrahám ivadéka, részese légy fiaidban az áldásnak.

7. FEJEZET.

Ráguel szívesen fogadja az ifjú Tóbiást és kísérőjét. — Tóbiás feleségül veszi Sárát.

[1]Betértek tehát Ráguelhez, és Ráguel örömmel fogadta őket. [2]Amint pedig rátekintett Ráguel Tóbiásra, mondá feleségének, Annának: Menynyire hasonlít ez az ifjú nővérem fiához! [3]Amint ezt mondotta, így szólt: Ifjak, testvéreink, honnan valók vagytok? Ők pedig felelék: Neftáli törzséből, Ninive foglyai közül valók vagyunk. [4]Ráguel tovább kérdezte tőlük: Ismeritek-e testvéremet, Tóbiást? Felelék rá: Ismerjük. [5]Majd miután sok jót mondott róla, így szólt az angyal Ráguel-

a házasság nem öncél, hanem az Isten akaratából folyó életszövetség, melyet az isteni törvény szellemében kell megkötni. — *Úgy adják át magukat a gyönyörnek*, aki testének rabja, az nem (lelki) ember, hanem olyan, mint az oktalan állat. (V. ö. Zsolt. 31, 9.) — *18.* A gonosz lelket az imádság és az engedelmesség ellenállhatatlan nagy ereje üzi el. — *20.* Tóbiásnak a második éjtszakát is imában kellett töltenie, hogy a tágabb értelemben vett pátriárkák, vagyis az Isten által kiválasztott jámbor férfiak hosszú láncolata benne és ivadékaiban is folytatódjék, és így ő is, meg utódai is az isteni ígéretek birtokosai legyenek. (V. ö. Róm. 4, 13.) — *22. Ábrahám ivadékának* azért kell az isteni akarat szerint berendeznie házaséletét, hogy az ígéreteknek, melyeket az Isten Ábrahámnak és a többi pátriárkáknak adott, részese lehessen.

7. 1—9a. Tóbiás fogadtatása Ráguelnél. — *2. Nővérem fiához*, a Vulgáta szerint: unokaöcsémhez; a héber nyelvszokásokban a rokoni kötelék kifejezésére szolgáló szavak annyira határozatlanok és oly tág értelmezést engednek meg, hogy belőlük a rokonsági fokozatot közelebbről megállapítanunk nem lehet. — *Anna* (héberül: Hanna) gyakori női név a Szentírásban; jelentése: (Isten) kegyessége. — *3. Testvéreink*, honfitársaink. (V. ö. 1. v. jegyz.) — *Neftáli*ról l. 1, 1. jegyz. — *Nínive*ről l. 1. 11. jegyz. — *5. Mon-*

hez: Tóbiás, aki után kérdezősködöl, ennek az apja. [6]Ráguel erre sírva borult nyakába, könnyek közt megcsókolta őt, [7]és így szólt: Áldás legyen rajtad fiam, mivel jó és igen becsületes ember fia vagy. [8]Felesége, Anna meg Sára, leányuk, is könnyekre fakadtak. [9]Mikor aztán kibeszélték magukat, Ráguel kost öletett és lakomát készíttetett.

Amikor azonban felszólította őket, üljenek le a lakomához, [10]Tóbiás így szólt: Én addig itt ma nem eszem és nem iszom, míg nem teljesíted kérésemet, és nem ígéred meg, hogy nekem adod leányodat, Sárát. [11]E beszéd hallatára Ráguel megremegett, mert arra gondolt, hogy mi történt azzal a hét férfiúval, akik beléptek *Sárához*, és félni kezdett, hogy esetleg vele is ugyanaz történik. Miközben azonban húzódozott, és a kérőnek semmiféle választ sem adott, [12]így szólt hozzá az angyal: Ne töprengj, add oda neki leányodat; kell, hogy ennek az istenfélő embernek a házastársa legyen, ezért nem is lehetett ő másé. [13]Ráguel erre így felelt: Nem kételkedem benne, hogy színe elé engedi az Isten könyörgésemet és könnyeimet, [14]és úgy hiszem, azért küldött titeket ide hozzám, hogy *leányom* Mózes törvénye értelmében rokonához kerüljön. Ne legyen tehát semmi két-

dott róla, t. i. az angyal Tóbiás atyjáról. — *8. Könnyekre fakadtak*, a Vulgáta alapján arra lehet gondolnunk, hogy a találkozás örömében könnyeztek a jó rokonok. A görög fordítás szerint az ifjú Tóbiás megemlítette, hogy apja elvesztette szemevilágát, és e szomorú hírre fakadt sírásra Ráguel felesége meg leánya. — *9a.* Keleten kedves vendég érkeztekor értékesebb állat került az asztalra; ilyennek számít már a kos, borjú (Móz. I. 18, 7; Luk. 15, 23.); más esetben csak egy-egy bárányka (Kir. II. 12, 4.), gödölye (Luk. 15, 29.) járta.

9b—20. Tóbiás feleségül veszi Sárát. — *10. Én addig itt ma nem eszem*, ugyanígy beszélt Eliezer is, mikor Ábrahám fia, Izsák számára megkérte Rebekka kezét. (Móz. I. 24, 33.) — A Vulgáta szövege ugyan nem említi, de az általános keleti szokás és a görög fordítás szövege alapján joggal feltehetjük, hogy az angyal már megelőzőleg megkérte Tóbiás számára Sára kezét; akkor azonban — úgylátszik — semmilyen, avagy legfeljebb kitérő választ kapott. — *11.* Tóbiás erélyes beszédére *Ráguel megremegett*; észrevette ugyanis, hogy érdemleges válasz elől most már kitérnie nem lehet, hacsak a törvényszegés vádját nem akarja magára vonni (v. ö. 6, 12. jegyz.); másrészt azonban becsületességében nagyon aggódott amiatt, hogy a tervezett házasság szerencsétlen kimenetelű lehet. Amikor azonban az útitárs — *12. v.* — a törvény szavára hivatkozva, sürgette, hogy adja meg beleegyezését, — *13. v.* — az Istennek ajánlotta az ügyet és — *14. v.* — odaígérte Tóbiásnak

séged, neked adom őt. [15]Erre megfogta leánya jobbját, belehelyezte Tóbiás jobbjába és így szólt: Legyen veletek Ábrahám Istene, Izsák Istene meg Jákob Istene, ő kössön össze benneteket és teljesítse áldását rajtatok. [16]Majd lapot vett elő, és elkészítették a házasságlevelet. [17]Azután lakomát ültek és áldották az Istent. [18]Közben Ráguel magához szólította feleségét, Annát, és meghagyta neki, rendezzen be egy másik hálókamrát. [19]Mikor oda bevezette leányát, Sárát és az könnyezett, [20]így szólt hozzá: Bátorság, leányom! Az ég Ura örvendeztessen meg téged kárpótlásul azért a szomorúságért, melyet elszenvedtél.

8. FEJEZET.

A gonosz lélek ereje megtörik a fiatal házasok buzgóságán. — A szülők örömmel teszik örökösükké az ifjú Tóbiást.

[1]Amikor azután befejezték a lakomát, bevezették hozzá az ifjút. [2]Tóbiás pedig megemlékezve az angyal szavairól, kivett tarisznyájából egy darab májat és azt tüzes parázsra helyezte. [3]Erre Ráfael angyal megragadta a gonosz lelket, és Felső-Egyiptom pusztájában megbilincselte. [4]Tóbiás pedig bátorította a szűzet és így szólt hozzá: Kelj fel, Sára! Könyörögjünk az Istenhez ma, hol-

a leányt. — *15.* A Kr. e. időben a zsidóságnál a gyermekek házasságát rendszerint az apa áldotta meg. — A kéznek egymásba helyezése, mely a mi házasságkötésünknél is szokásban van, azt a bensőséges viszonyt jelenti, mely a férj és feleség között fennáll. — *16.* Arról, hogy a házassági szerződést az izraeliták a Krisztus előtti időben írásban is megkötötték, a Szentírás máshol nem tesz említést. Úgylátszik a fogsági élet bizonytalansága és hányatott volta teremtette meg ezt a szokást náluk. — *Házasságlevelet*, házassági szerződést, melyet mindkét fél gyűrűjével pecsételt le. E pecsétgyűrűt, mely már ősi időtől fogva használatban volt (v. ö. Móz. I. 38, 18; II. 28, 11. 36; Jer. 22, 24.), az ókori keleten útközben is magukkal hordták és pedig úgy, hogy zsinórra fűzték és nyakba vagy a jobb karra akasztották. — *19. Mikor oda bevezette* (t. i. az anya), Sára könnyezett, mert attól tartott, hogy Tóbiás is úgy jár majd, mint előző hét férje.

8. 1—10. Tóbiás és Sára imádsága a nászéjtszakán. — *1.* Az izraelitáknál rendes körülmények között játszótársnői kíséretében vezették a menyasszonyt a vőlegényhez (v. ö. Móz. I. 24, 65; 29, 23. 25); jelen esetben azonban a sajátos viszonyok miatt e szokástól el kellett tekinteniök. — *2.* V. ö. 6, 8. 19. — *3.* A szent szerző tehát kifejezetten mondja ehelyütt, hogy a gonosz lelket nem az elégetett máj és szív füstje, hanem (az Isten parancsára és erejéből) maga az angyal űzi el. (V. ö. 6, 19. jegyz.) — *Felső-Egyiptom pusztájában*, ősrégi felfogás szerint a gonosz lélek hazája a sivatag (v. ö. Máté 12, 43.); jelen esetben Felső-Egyiptom, Tébe környéke

nap meg holnapután,mert ezen a három éjjelen az Istennel egyesülünk, majd azután a harmadik éjtszaka elmultával házasságunkban találkozunk.[5]Hiszen szentek gyermekei vagyunk, és nem egyesülhetünk úgy, mint a pogányok, akik az Istent nem ismerik. [6]Erre felkeltek mind a ketten, és bensőségesen könyörögtek együtt, hogy épségben maradjanak. [7]Mondá pedig Tóbiás: Uram, atyáim Istene, áldjon téged az ég, a föld, a tenger, a források a folyók és minden teremtményed, mely bennük van. [8]Te alkottad Ádámot a föld sarából, és melléje adtad segítőtársul Évát. [9]Nos tehát, te tudod, Uram, hogy nem élvezetvágyból teszem nőveremet feleségemmé, hanem tisztán csak az utódok után való vágyból, hogy áldassék bennük neved örökkön-örökké. [10]Sára pedig így szólt: Könyörülj rajtunk, Uram, könyörülj rajtunk, hogy együtt öregedjünk meg egészségben mind a ketten.

[11]Történt pedig, hogy kakasszóra Ráguel egybehívatta szolgáit, hogy vele együtt elmenjenek megásni a sírt. [12]Mondotta ugyanis: Talán ő is úgy járt, mint az a másik hét férfiú, akik beléptek Sárához. [13]Amikor aztán elkészítették a gödröt, Ráguel visszatért feleségéhez és így szólt hozzá: [14]Küldd el egyik szolgálódat, hadd nézze meg, meghalt-e, hogy eltemes-

(Thebais). A gonosz lelkek megkötözéséről beszél Pét. II. 2, 4; Júd. 6; Jel. 9, 14; 20, 2 is. — *5. Szentek gyermekei*, vagyis nem pogányoknak, hanem olyan embereknek ivadékai, akik, mivel az egy igaz Istent imádják és törvényét megtartják, közel állanak a végtelenül szent Istenhez (v. ö. Iz. 6, 3.) és ezért maguk is szenteknek nevezhetők. (V. ö. Ezdr. I. 9, 2. jegyz.) Az őskeresztény egyházban az első hívek is e névvel illették önmagukat. (V. ö. pl. Róm. 1, 7.) — *7—9. Tóbiás imádsága*, melyben a Szentírás tanítása alapján (Móz. I. 1, 27. sk; 2, 7. 20. skk.) arra utal, hogy maga a mindenható Isten, ki — *7. v.* — az egész világot létrehívta, — *8.* — alkotta a házasság intézményét is, amennyiben az első embert férfiúnak és nőnek teremtette. Nem hívhatja ki tehát az Isten haragját, mert hiszen teljesen az Ő akarata szerint cselekszik, mikor — *9. v.* — a legtisztább szándékból, az utódok utáni vágyból lép házasságra. — *9. Nővéremet*, helyesebben: unokanővéremet; hogy hányadik fokon, nem tudjuk. — *Hogy áldassék bennük neved*, az igazhívő izraeliták utódainak szakadatlan láncolata az egy igaz Istent fogja imádni és az ő nevét dicsőíti mindenkoron.

11—19. Ráguel feleségével együtt hálálkodik az Istennek, hogy életben hagyta a fiatal párt. — *14.* Ráguel nem azért akarja virradat előtt eltemetni Tóbiás holttestét, mert a hatóságtól fél, hanem ki akar térni a gyanusítás elől, mellyel ismerősei és barátai illetnék házát, ha ismét megesnék leányán az a szégyen, hogy meg-

sem, mielőtt megvirrad. [15]Erre ő elküldötte egyik szolgálóját. Ez amikor belépett a hálószobába, ott találta őket, amint egészségben és épségben egymás mellett aludtak. [16]Majd visszafordult és megvitte az örömhírt. Ekkor áldották az Urat, Ráguel tudniillik meg a felesége, Anna, [17]és mondották: Áldunk téged Urunk, Izrael Istene, mert nem úgy történt, amint gondoltuk. [18]Irgalmasságodat gyakoroltad velünk, és elűzted tőlünk az ellenséget, aki üldözött minket. [19]Megkönyörültél a két egyetlen szülöttön. Add Uram tehát, hogy ők még tökéletesebben áldjanak téged, mutassák be neked dícsérő áldozatodat saját épségükért, hadd tudja meg minden pogány, hogy az egész földön egyedül te vagy az Isten.

[20]Ráguel azonnal kiadta a parancsot szolgáinak, hogy még virradat előtt temessék be a gödröt, melyet ástak, [21]feleségének pedig meghagyta, hogy szerezzen lakomát, és készítsen elő az utasoknak minden szükséges élelmet. [22]Majd leöletett két kövér üszőt meg négy kost, s az összes szomszédoknak és minden barátjának lakomát készíttetett. [23]Tóbiást pedig nagyon kérte Ráguel, hogy két hétig maradjon nála. [24]Átengedte egyúttal Ráguel Tóbiásnak a felerészt mindenből, amivel rendelkezett, és írást adott, hogy haláluk után a megmaradt másik fél rész is Tóbiás tulajdona lesz.

hal a férje a nászéjtszakán. — *18. Az ellenséget*, a gonosz lelket. — *19. Mutassák be neked dícsérő áldozatodat*, a zsidók a fogságban templom híján nem mutattak be áldozatot; helyébe lépett az egy igaz Isten dicsőítése, mint az istentisztelet leggyakoribb formája. E vallási gyakorlattal a zsidóság azt a gondviselésszerű nagy feladatot teljesítette, hogy az egy igaz Isten gondolatával megismertette a pogányságot is, és így előkészítette a talajt a Messiás befogadására.

20—24. Még virradat előtt, v. ö. 14.v. jegyz. — *21. Az utasoknak*, akik t. i. Rágesbe szándékoznak menni a pénzért. — *22.* Ráguel nagy örömében szokatlanul fényes (a görög szöveg szerint két hétig tartó) nászünnepséget rendezett. Az ilyen ünnepség rendes körülmények között csak nyolc napig tartott. (V. ö. 11, 21. jegyz. Móz. I. 29, 27; Bir. 14, 12. 17.) — *23.* Tóbiás úgylátszik már előre megkérte útitársát, hogy egyedül menjen el Rágesbe a pénzért. A *két hét* a hazaindulásig tartott. — *24.* Ráguel, mivel nem gondolt komolyan arra, hogy Tóbiás életben marad, az első szerződésben (v. ö. 7, 16.) úgylátszik kisebb hozományt ígért; veje megmenekülésének örömére azonban új szerződést készít és benne vagyona felét, halála után pedig a hátramaradó részt is Tóbiásra hagyja.

9. FEJEZET.

Ráfáel elhozza Gábelustól a kölcsönadott pénzt. — A menyegzős lakomán Gábelus is megjelenik.

[1]Akkoron Tóbiás magához hívta az angyalt, akit embernek hitt, és így szólt hozzá: Azariás testvér, hallgasd meg, kérlek, szavamat. [2]Ha rabszolgáddá lennék is, akkor sem tudnám meghálálni gondviselésedet. [3]Mindazonáltal kérlek, végy magad mellé barmokat meg szolgákat és menj el Gábelushoz Rágesbe, a médek városába, add vissza neki kezeírását, vedd át tőle a pénzt, és kérd meg, jöjjön el a menyegzőmre. [4]Te magad is tudod, hogy atyám számlálja a napokat, és ha csak egy napot is késném, megszomorodnék a lelke. [5]Azt is bizonyára láttad, hogy miképen unszolt engem Ráguel. Az ő kérését pedig nem vethetem meg. [6]Erre Ráfáel maga mellé vett négyet Ráguel szolgái közül, meg két tevét és elment Rágesbe, a médek városába; ott amint reátalált Gábelusra, átadta neki kezeírását és átvette tőle a pénzt teljes egészében. [7]Majd elmondott neki mindent, ami Tóbiással, Tóbiás fiával történt, és rávette, hogy tartson vele a menyegzőre.

[8]Amikor aztán belépett Ráguel házába és ott találta Tóbiást, amint az asztalnál ült, ez felugrott és megcsókolták egymást. Gábelus sírt, áldotta az Istent [9]és így szólt: Áldjon meg téged Izrael Istene, mert igen derék, igaz, istenfélő és alamizsnálkodó ember fia vagy! [10]Áldás szálljon feleségedre meg szüleitekre, [11]lássátok meg fiaitokat és fiaitok fiait harmad-, sőt negyedízig! Izrael Istene, aki uralkodik örökkön-örökké, áldja meg ivadékaitokat! [12]Miután pedig mindnyájan reámondták az Amen-t, lakomához ültek, de a menyegzős lakomán is isteni félelemmel vettek részt.

9. *1—7. Ráfáel útja Rágesbe.* — *1. Akkoron*, még mielőtt a második házassági szerződést aláírták volna. (V. ö. 8, 23. jegyz.) — *2.* A keleti ember nekünk szokatlan módon, nem egyszer szinte fellengzős szavakban udvariaskodik. (V. ö. Rúth 2, 13; Kir. I. 15, 41.) — *7.* Az út Rágesbe és vissza Ráfáel és kísérete számára kb. 8 napot vett igénybe. Gábelus tehát még mindig jókor érkezhetett a nászünnepségre. (V. ö. 8, 22. jegyz.)

8—12. Gábelus a nászünnepségen. — *11.* Az izraelitáknak a családban és a gyermekekben való nagy öröme minden áldásukban megnyilatkozik. — *12. Isteni félelemmel*, és nem pogány dévajkodással ülték a lakomát.

10. FEJEZET.

A szülők bánkódása fiúk késedelmeskedése miatt. — Az ifjú Tóbiás hazafelé indul feleségével.

[1]Minthogy pedig Tóbiás késedelmeskedett a menyegző miatt, atyja, Tóbiás aggódva így szólt: Ugyan miért késik fiam, avagy mivel tartóztatják ott? [2]Meghalt talán Gábelus, és senki sem adja meg neki a pénzt? [3]Nagyon elszomorodott tehát és vele együtt felesége, Anna és sírva fakadtak mind a ketten, mivel fiuk a meghatározott napon nem tért vissza hozzájuk. [4]Anyja már vigasztalhatatlan könnyeket sírt és mondogatá: Jaj, jaj nekem, fiam, miért is küldtünk idegenbe téged, szemünk fényét, öregségünk gyámolítóját, életünk vigasztalását, maradékunk reménységét. [5]Mivel egyedül tebenned volt mindenünk, nem lett volna szabad elküldenünk téged magunktól. [6]Erre Tóbiás így szólt hozzá: Hallgass el és ne nyugtalankodjál, fiúnknak semmi baja sincsen! Eléggé megbízható az a férfiú, akinek a társaságában elküldöttük. [7]Őt azonban semmivel sem lehetett megvigasztalni. Mindennap kiszaladt, körülnézett, bejárt minden utat, melyen visszatérését remélni lehetett, hogy, amennyire lehetséges, már messziről megpillantsa őt, amikor visszatér.

[8]Ráguel pedig így szólt vejéhez: Maradj itt, én majd üzenetet küldök atyádnak, Tóbiásnak, egészséged felől. [9]Mondá neki Tóbiás: Én tudom, hogy atyám meg anyám már a napokat számlálják, lelkük pedig gyötrődik bennük. [10]Miután pedig Ráguel sok szóval kérte Tóbiást,

10. *1—7. Tóbiásnak meg feleségének bánkódása fiuk késlekedése miatt.* A szent szöveg elevenen szemlélteti a szülők nagy aggodalmát. Míg az apa — *2. v.* — a késlekedés okán töpreng (v. ö. 6. v.), addig az anya — *4. v.* — csak azon siránkozik, miért is engedték idegenbe a fiút, ki minden örömük és reménységük, életük vigasza és öregségük gyámola volt. — *1. Miért késik fiam?* Az út Ninivétől Rágesig és vissza rendes körülmények között kb. három, Ekbatánáig és vissza pedig kb. két hetet vett igénybe. Tóbiás azonban ez alatt az idő alatt nem érhetett haza. Késedelmeskedésének főleg két oka volt: 1. a szokatlanul fényes és nagyarányú nászünnepség, mely két hétig tartott (v. ö. 8, 23.); 2. felesége hozománya: a nyáj, melynek terelése és ellátása annyira meglassította a karaván haladását, hogy azt az utat, melyet Tóbiásnak és kíséretének kb. egy hét alatt kellett volna megtennie, 11 nap alatt tette meg. (V. ö. 11, 1.) — *4.* Tóbiás és felesége *maradékuk reménységének* nevezik az ifjú Tóbiást, mert benne és általa marad fenn családjuk.

8—13. Tóbiás feleségével hazafelé indul. — 10. Aprómarhában az

ez azonban semmi szín alatt sem akart reá hallgatni, átadta neki Sárát, meg egész vagyonának a felerészét szolgában, szolgálóleányban, aprómarhában, tevében, szarvasmarhákban, sok pénzben, és épen meg vígan bocsátotta el magától, [11]mondván: Az Úrnak szent angyala legyen utatokon, vezessen titeket sértetlenül, találjatok mindent rendben szüleiteknél, s mielőtt meghalok, lássa meg szemem fiaitokat. [12]Majd fogták leányukat a szülők, megcsókolták és útnak eresztették, [13]intvén őt: tisztelje ipát és napát, szeresse férjét, igazgassa a cselédséget, viselje gondját a háznak, és feddhetetlenül élje életét.

11. FEJEZET.

Az ifjú Tóbiás hazaérkezik. — Atyja visszakapja szemevilágát. — Mindannyian dicsőítik az Urat.

[1]Amikor aztán visszatérőben voltak, és a tizenegyedik napon elérkeztek Hárának, mely Ninive felé a feleúton van, [2]így szólt az angyal: Tóbiás testvér, te tudod, milyen állapotban hagytad el atyádat. [3]Ha tehát úgy tetszik neked, menjünk előre, a cselédség pedig feleségeddel meg az állatokkal lassú lépésben járjon nyomunkban. [4]Amikor aztán úgy határoztak, hogy előremennek, Ráfael így szólt Tóbiáshoz: Hozz magaddal a hal epéjéből, mert szükség lesz reá. Tóbiás erre magához vett az epéből és elindultak.

[5]Anna pedig naprólnapra ott ült az út mentén, a domb tetején, ahonnan messzire el lehetett látni, [6]s amint erről a

aprómarhán ellentétben a szarvasmarhával a szent szöveg a kecskét, juhot, bárányt érti. Ráguel jómódú ember lehetett, hogy ekkora hozományt adhatott leányával. — *11. Lássa meg fiaitokat*, az Ószövetségben a szülők áldása a gyermekáldásban élt és öregbedett.

11. *1—4. Az ifjú Tóbiás útja hazafelé.* — *1. A tizennegyedik napon*, v. ö. 10, 1. jegyz. — *Hárának*, nem arról a hasonló nevű városról van szó, mely már a pátriárkák idejében fontos szerepet játszott (v. ö. Móz. I. 11, 31; 12, 5; 29, 4.); ez a jelentős kereskedelmi gócpont ugyanis Ninivétől nyugatra volt, tehát Ekbatána felől jövet az ember nem ejthette útjába. Az egyes fordítások e helyütt különböző városneveket említenek; joggal feltehetjük tehát, hogy ez a Hárán név elírás folytán került a szent szövegbe. Mindazonáltal végeredményben az sem volna lehetetlen, hogy a Vulgáta őrizte meg sértetlenül az eredeti és helyes nevet; ez esetben azonban az itt említett Hárán helységet Ninivétől keletre kellene keresnünk. — *2. Tóbiás meg útitársa* gyorsjárású tevén sietnek előre, hogy mielőbb megnyugtassák az aggodó szülőket. — *3. Lassú lépésben*, v. ö. 10, 1. jegyz. — *4.* Mivel útjuk sietős volt, nem volt szabad magukat túlságosan megterhelniök, azért csak a legszükségesebbet vették magukhoz; így a halepét is.

5—6. Az anya szorongó aggodalommal várja fiát.

helyről fürkészte érkezését, és messziről megpillantotta, tüstént ráismert közeledő fiára. Erre sietve adta hírül férjének, mondván: Ime, jön a fiad!

7Közben így szólt Ráfael Tóbiáshoz: Amint belépsz házadba, legott imádd az Urat, Istenedet. Miután pedig hálát adtál neki, menj oda atyádhoz és csókold meg; 8kend be azonnal a szemét azzal a halepével, mely nálad van! Tudd meg ugyanis, hogy tüstént meg fog nyílni szeme, és atyád megpillantja majd az ég világosságát, és örvendezni fog látásodon.

9A kutya pedig, mely velük volt az úton, előreszaladt, és hírnökként érkezve, farka csóválásával örvendett. 10Világtalan atyja erre felugrott, sietve elindult, de megbotlott a lába; erre odanyujtotta kezét a szolgának és így ment fia elé; 11megölelte, megcsókolta feleségével együtt, és örömükben sírva fakadtak mindketten. 12Majd imádták az Istent, hálát adtak és leültek. 13Ekkor Tóbiás vett a hal epéjéből és megkente atyja szemét. 14Körülbelül egy félóráig tartott, és a hályog, mint valami tojáshártya, kezdett leválni szeméről. 15Tóbiás megfogta, lehúzta szeméről és azonnal visszakapta látását. 16Erre dicsőítették az Istent, ő tudniillik meg a felesége és mindnyájan, akik ismerték őt. 17Mondá pedig Tóbiás: Áldalak téged, Uram, Izrael Istene, mivel sujtottál, de meg is gyógyítottál engem, és íme láthatom fiamat, Tóbiást.

18Hét nap mulva megérkezett Sára is, fiának a felesége, és vele együtt épségben az asszonynak egész cselédsége, aprómarhája, tevéje meg temérdek pénze, és az a pénz is, melyet Gábelustól hozott vissza. 19Ő aztán elbeszélte szüleinek az Is-

7—8. Az angyal intelme arra oktat, hogy minden ügyünkben első gondolatunk az Isten legyen. — *8.* V. ö. 6, 19. jegyz. 8, 3. jegyz.

9—17. Tóbiás megérkezése; atyja szemének meggyógyítása. — *9.* A kutya, mely elkisérte fiatal gazdáját az útra, mikor már ismeretes területre értek, előreszaladt és hírül adta a szomorkodó szülőknek fiuk közeledtét. — *12. Imádták az Istent,* Tóbiás és családja az isteni félelemnek és jámborságnak igazán szép példáját adja. Dolguk szerencsés kimenetele mindennél előbb a hálát és dicséretet váltja ki lelkükből az Isten iránt. (V. ö. 7. v. jegyz.) — *13.* Bár a régiek úgy gondolták, hogy a halepének bizonyos gyógyító ereje van, Tóbiás mégis az Isten különös közreműködése, vagyis csoda útján kapta vissza szemevilágát. (V. ö. 8. v. jegyz.; 6, 19. jegyz.; 8, 3. jegyz.) — *14.* A *hályog*ról l. 6, 9. jegyz. — *16.* V. ö. 12. v. jegyz.

18—21. Sára megérkezése; a nászünnepség. — *19. Ő,* t. i. az

ten minden jótéteményét, melyet vele gyakorolt azáltal a férfiú által, aki elkísérte őt. [20]Boldogan jött el Tóbiáshoz Áchior meg Nábát is, Tóbiás unokafivérei és örvendeztek annak a sok jótéteménynek, melyet az Isten vele gyakorolt. [21]Aztán hét napig lakomáztak és mindnyájan igen örvendeztek.

12. FEJEZET.

A kísérőt meg akarják jutalmazni, erre ez elárulja kilétét és eltűnik szemük elől.

[1]Akkoron Tóbiás magához szólította fiát és így szólt hozzá: Mit lehetne annak a szent férfiúnak adnunk, aki elkísért téged? [2]Tóbiás ilyképen válaszolt atyjának: Micsoda bért adhatunk néki, atyám? Avagy jótéteményeiért mi volna méltó *jutalom?* [3]Elkísért engem, és visszahozott épségben; maga vette át a pénzt Gábelustól, feleséget szerzett nekem, elűzte tőle a gonosz lelket, boldoggá tette *feleségem* szüleit, engem megóvott, hogy el ne nyeljen a hal, neked pedig megadta, hogy lásd az ég világosságát, egyszóval mindenféle jóban részesültünk általa. Mit adhatnánk neki, ami méltó lenne ezekért? [4]Kérlek azért atyám, érdeklődd meg nála, méltóztatnék-e elfogadni mindannak a felét, amit magunkkal hoztunk. [5]Erre az atya meg a fia odahívták, félrevonták és kérni kezdték, hogy méltóztatnék elfogadni mindannak a felét, amit magukkal hoztak.

[6]Ő ekkor halkan így szólt hozzájuk: Áldjátok a mennynek Istenét, és mondjatok hálát neki minden élő lény előtt, mivel irgalmasságot gyakorolt veletek. [7]Üdvös dolog ugyanis rejtve

ifjú Tóbiás, aki lassanként reájön arra, hogy nem mindennapi ember az útitársa. — *20. Áchior meg Nábát,* az örömünnepen és az azt követő lakomán többen is résztvettek a rokonság köréből; a szent szöveg csak a két legtekintélyesebb és legismertebb nevű rokont említi meg. — *21. Hét napig lakomáztak,* otthon tehát, Tóbiás szüleinél ismét nászünnepséget ültek; ezúttal azonban az általánosan dívó szokás szerint csak egy hétig tartott a lakoma. (V. ö. 8, 22. jegyz.)

12. *1—5. Atya és fiú hálája a hűséges útitárs iránt.*

6—14. Az angyal még egyszer felhasználja az alkalmas pillanatot, hogy üdvös tanácsokkal lássa el Tóbiást és családját. — *6.* Első kötelességünk a kapott jótéteményért nyiltan és nyilvánosan hálát adni az Istennek. — *7. A király* szándékait és terveit titokban kell tartaniok a tanácsosoknak. Sokszor ugyanis nem volna üdvös és kellemes, ha azok idő előtt kerülnének nyilvánosságra. Az Isten kegyelmi tényeit azonban hirdetni kell szóval és cseleke-

tartani a király titkát, de az Isten műveit hirdetni és dicsőíteni tiszteletreméltó tett. [8]Jobb dolog a böjttel kapcsolatos ima meg az alamizsna, mint az aranykincsek gyüjtése, [9]mert az alamizsna megment a haláltól, megtisztít a bűntől és irgalmasságot meg örök életet szerez. [10]Aki pedig bűnt és csalárdságot követ el, önmagának ellensége. [11]Föltárom tehát előttetek az igazságot és semmit sem tartok előttetek titokban. [12]Amikor te könnyek között imádkoztál, és eltemetted a halottakat, sőt még étkezésedet is félbeszakítottad, és napközben ott rejtegetted a holttesteket házadban, éjnek idején pedig eltemetted őket, én az Úr elé vittem imádságodat. [13]És mivel kedvére voltál az Istennek, megpróbáltatásnak kellett érnie téged. [14]Most azonban elküldött engem az Úr, hogy téged meggyógyítsalak, Sárát pedig, fiadnak feleségét megszabadítsam a gonosz lélektől.

[15]Én ugyanis Ráfael angyal vagyok, egy a hét közül, akik az Úr előtt állunk. [16]Amikor ezt hallották, megfélemledtek, és remegve borultak arcukkal a földre. [17]Erre így szólt hozzájuk az angyal: Béke veletek, ne féljetek! [18]Hogy nálatok jártam, az Isten akarata volt. Őt

dettel minden halandó előtt; nem tudni ugyanis, hogy annak hatása alatt hány és hány ember indul meg és igyekszik magának biztosítani az Isten irgalmas jóságát. — *8—9.* Az alamizsna ér demszerző nagy erejéről l. még Dán. 4, 24; Péld. 19, 17; Sir. 3, 33; 29, 11; Máté 25, 40; Luk. 12, 33; 16, 9. — *10.* A jócselekedet ellentéte a bűn; ehelyütt főleg az önzésről, keményszívűségről van szó. Az olyan ember, aki ezeknek a bűnöknek él, önmagának ellensége, mert eljátssza az Isten kegyelmét és az Örökkévaló haragját vonja magára. (V. ö. Sir. 14, 9; 19, 8.) — *12.* Az angyal azáltal, hogy felsorolja Tóbiás sok érdemét a felebaráti szeretet gyakorlása terén, kezdi leleplezni saját természetfeletti mivoltát és küldetését. — *13.* Ez az igazság az isteni kinyilatkoztatás remekszép tana, mely a szenvedés értelmét bogozza. A szenvedésnek nincs mindig büntető jellege — amint azt a közhit ősidőktől fogva minden népnél tartotta, — hanem igen gyakran hathatós eszköz arra, hogy az igaz embert visszatartsa a rossztól és bőséges alkalmat nyujtson neki az érdemszerzésre. (V. ö. Csel. 14, 21; Zsid. 12, 6.)

15—22. Az angyal felfödi kilétét és eltűnik szemük elől. — 14. Egy a hét közül, a hét arkangyal vagy főangyal közül, akik az Isten különös közelségét élvezik és a többi angyali seregek fölött állanak. (V. ö. Jel. 4, 5; 8, 2.) — *16. Megfélemledtek,* természetfeletti lényre [épügy mint az Istenre (v. ö. Móz. II. 3, 6.)] tekinteni az ószövetségi ember hite szerint halált jelentett. (V. ö. Bir. 6, 22; 13, 22.) — *17.* Az angyal a szokásos üdvözlés szavaival nyugtatja meg Tóbiást és családját.— *18.* A jótéteményekért nem az angyalt, az Isten követét illeti az imádás és hálaadás, hanem magát a jóságos Istent.

áldjátok, és dicsőítsétek énekkel. [19]Látszólag ugyan ettem és ittam veletek, én azonban láthatatlan étellel és itallal élek, mely rejtve van az ember szeme elől. [20]Most azonban már itt az ideje, hogy visszatérjek ahhoz, aki engem küldött. Ti csak áldjátok az Istent, és hirdessétek minden csodatettét.

[21]Amint ezt kimondotta, eltűnt a szemük elől, és többé nem láthatták őt. [22]Erre arcra borulva három óra hosszat hálálkodtak az Istennek, majd felkeltek és elbeszélték minden csodatettét.

13. FEJEZET.

Az idősebb Tóbiás éneke, melyben magasztalja az Istent és megjövendöli Jeruzsálem megdicsőülését.

[1]Az idősebb Tóbiás pedig megnyitotta ajkát, és áldotta az Urat, mondván:

Mindenkor nagy vagy te, Uram,
És uralmad örökké tart.
[2]Ostorozol és meggyógyítsz,
Letaszítsz az alvilágba
és visszahozasz,
És nincsen, ki kezedet elkerülje.
[3]Izrael fiai, dicsőítsétek az Urat,
A pogányok előtt dicsérjétek őt!
[4]Azért szórt titeket a pogányok közé,
Kiknek nincsen tudásuk róla,
Hogy mondjátok el *nékik* csodálatos műveit,
És kioktassátok arra is őket,
Hogy kívüle nincsen más isten, ki mindenható.

— *19.* Az angyal szellemi lény és mint ilyen egyszerű és oszthatatlan. Teste nincsen, tehát anyagi életre szüksége nincs. Neki más, láthatatlan étele van: az isteni mindenhatóság, mely őt létében fenntartja.

13. *Tóbiás dicsőítő éneke* két szakaszra bontható: 1. Az elsőben Tóbiás arra buzdít, hogy az Isten gondviselő jóságával szemben hálával kell lennie egyénnek, nemzetnek egyaránt. A megpróbáltatás sötét órája ugyanis a lelki megtisztulás ideje mind az egyes embernél, mind pedig egész nemzeteknél, és csak arra jó, hogy az Isten a baj eloszlásával annál fényesebben ragyogtassa megbocsájtó nagy irgalmát. (1—10.) — 2. A második szakaszban Tóbiás prófétai lélekkel tekint a jövőbe és a természetfeletti megvilágosítás fényénél meglátja, hogy Jeruzsálem, az Isten városa, súlyos tévelygései miatt átmenetileg szintén érezni fogja a büntető Isten sujtó kezét; idővel azonban újra felépül és ragyogóbban díszlik, mint annak előtte. Népek és nemzetek özönlenek feléje, öröm és béke honol majd benne, és mint ilyen a mennyei Jeruzsálem képe lesz. (11—23.)

1—10. Felhívás az Isten dicsőítésére. — *1—2.* Az Isten a világ, az élet és halál ura, azért dicsőítés illeti. (V. ö. Móz. V. 32, 39; Kir. I. 2, 6; Bölcs. 16, 13. 15; Jób 10, 7.) — *3—4.* Izrael fogságának főcélja, hogy a választott nép az egy igaz Isten hitét elvigye a pogányok közé is és így ott a Messiás befogadására elő-

[5]Ő fenyített minket bűneinkért
És ő gyógyít meg minket irgalmasságáért.
[6]Nézzétek csak, mit művelt velünk! —
Ezért félve és rettegve dicsőítsétek őt,
És tetteitekkel magasztaljátok az örök királyt!
[7]Én még rabságom földén is hálával vagyok iránta,
Mert megmutatta nagylelkűségét a vétkes népen.
[8]Térjetek meg tehát ti bűnösök,
Tegyétek azt, ami igaz az Isten előtt,
Bízva, hogy irgalmat gyakorol veletek!
[9]Én is meg lelkem is örvendünk benne.
[10]Áldjátok az Urat mindnyájan ti, az ő választottjai,
Üljetek örömnapot és hálával zengjetek neki!

[11]Istennek városa, Jeruzsálem,
Kezednek műveiért fenyített meg téged az Úr.
[12]Mondj hálát javaidért az Úrnak,
Dicsérd az Istent, az örökkévalót!
Hogy újra felállítsa sátorát benned,
Visszaszólítsa hozzád a foglyokat mind,
És örvendezésed legyen mindörökké.
[13]Ragyogó fénnyel fogsz tündökölni,
És hódolnak majd néked a földnek végei mind.
[14]Hozzád jönnek a népek a távolból,

készítse és alkalmassá tegye a talajt. — *5.* A nép súlyos bűnhődésének és számkivetésének oka a bűn; az Isten megbocsájtó irgalma azonban — feltéve ha bűnbánatot tartunk (v. ö. 8. v.) — megbocsájtja a bűnt, elengedi a büntetést és ismét egybe gyűjti a szétszórt népet. (V. ö. Móz. V. 30, 1. skk.) Ezért — *6. v.* — szóval és tettel kell dicsőíteni — *7. v.* — még a rabság földjén is az Urat és — *10. v.* — hálával kell lenni iránta. — *9. Én is, meg lelkem is*, az eredeti sémi (héber?) szöveget így kellene fordítanunk: Én magam is. — *10.* A *választottak*, annyi mint: Izrael népe, melyet az Isten különösképen kiválasztott és szövetséggel kötött le magának, hogy a messiási gondolat hordozója és hirnöke legyen.

11—23. Jeruzsálem bűnhődése és felmagasztalása. — 11. Fenyített meg téged az Úr, a görög szöveg ehelyütt helyesebben így hangzik: megfenyít majd az Úr! Tóbiás idejében még állt a szent város; a büntetés csak később (Kr. e. 586-ban) következett be. (Kir. IV. 25, 1. skk.) — *12. Sátorát*, lakóhelyét, a templomot, melyet Kr. e. 586-ban szintén feldúltak Nábukodonozor hadai. — *Visszaszólítsa hozzád a foglyokat* mind, v. ö. 5. v. jegyz. — *13—15.* Mivel Jeruzsálemben szólítják majd *a nagy nevet* (v. ö. 15. v.), azaz hirdetik az egy igaz Isten dicsőségét, a föld összes végeiről ide özönlenek a nemzetek mind. Ez a jövendölés, melynek beteljesedése természetesen csak a messiási korban várható (Jeruzsálem = Krisztus Egyháza), igen gyakori az ószövetségi íróknál, főleg a prófétáknál. (V. ö. Zsolt. 85, 9; 95, 7. sk. Iz. 60, 3. skk.; Mik. 4, 2; Zak. 8, 22.) — *14. Földedet szentnek hirdetik ők*, Jeruzsálem városa,

Ajándékkal kezükben
imádják az Urat tebenned
És földedet szentnek
hirdetik ők,
15Mert benned szólítják
majd a nagy nevet.
16Átkozottak lesznek, kik
megvetnek
És kárhozottak mindnyájan, kik káromolnak,
De áldottak lesznek,
kik felépítenek téged.
17Te meg örvendezni
fogsz fiaidon,
Mert mindnyájan áldottak lesznek
És egybegyűlnek az
Úrhoz.
18Boldogok mindannyian,
kik szeretnek téged
És békédnek örvendeni
tudnak.
19Áldjad lelkem az Urat,
Mert városát, Jeruzsálemet
Minden sanyarúságától
Megváltotta az Úr, a
mi Istenünk.
20Boldog leszek, ha majd
késői ivadékaim
Látni fogják Jeruzsálem ragyogását.
21Jeruzsálem kapui zafirból és smaragdból készülnek,
És falai drágakövekből
körös-körül mindenütt.
22Fényes és tiszta kövek
fedik majd útjait mind,
S utcáin allelúját fognak zengeni.
23Áldott legyen az Úr, ki
őt felmagasztalta,
Uralkodjék rajta mindörökkön-örökké! Amen.

14. FEJEZET.

Az idősebb Tóbiás jövendölése és halála. — Az ifjú Tóbiás viszszatér családjával Ráguelhez.

1Így végződnek Tóbiás

mint az Isten lakóhelye, ismét szent leszen; szent lesz tehát Krisztus Egyháza is, mert bőséges kegyelmi kiáradásaival különös módon él majd benne az Isten. — *16.* Mivel Jeruzsálem (mely ehelyütt Krisztus Egyházának előképe) szent, átok (vagyis az Isten büntetése) sujtja mindazokat, kik gyalázni és bántalmazni merik, és *áldottak lesznek*, kik *felépítik*, azaz a szent város (az Egyház) javán fáradoznak. — *17. Te meg örvendezni fogsz fiaidon*, Jeruzsálem, mely ehelyütt Krisztus Egyházát jelképezi, örvendezni fog gyermekein, mert azok az Isten megszentelő kegyelmének birtokában közreműködnek Krisztus országának terjesztésén. — *18. Békédnek*, e szó: *béke* e helyütt első értelemben az Isten áldását, a földi Jeruzsálem békés boldogulását, jelképes értelemben pedig a messiási országnak, Krisztus Egyházának kegyelmi berendezését jelenti. *20—23. Jeruzsálem felmagasztalása.* — *20.* Tóbiás itt a földön már nem érte meg Jeruzsálem megdicsőülését; e jövendölést tehát a sémi nyelvszokásnak megfelelően helyesebben így fogalmazhatnók: boldog vagyok, mert késői ivadékaim Jeruzsálem ragyogását látni fogják. — *21.* Jeruzsálem Krisztus Egyháza; a drágakövek ennek az Egyháznak kegyelmi gazdagságát és szentségeit jelentik. (V. ö. Iz. 54, 11. sk.; Jel. 21, 10. skk.) — *22.* A kegyelem birtokában az ember hálás szívvel dicsőíti az Urat és kitörő örömmel zeng *allelúját*; allelúja, a. m. dicsőítsétek az Urat.

14. *1—13. Tóbiás utolsó intelmei és halála.* — *1. Még negyven-*

szavai. Miután pedig Tóbiás visszakapta szemevilágát, még negyvenkét esztendeig élt és látta unokáinak fiait is. [2]Majd betöltve százkettedik esztendejét, tisztességgel eltemették Ninivében. [3]Ötvenhat esztendős volt ugyanis, mikor elvesztette szemevilágát, és hatvanesztendős korában kapta azt vissza. [4]Életének hátralevő része boldogan telt el, szép előrehaladást tett még az istenfélelemben és így húnyt el békében. [5]Halála órája pedig magához szólította fiát, Tóbiást, ennek hét fiatal fiát, az ő unokáit, és így szólt hozzájuk: [6]Ninive pusztulása közel van, mert nem hiúsulhat meg az Úr igéje; testvéreink pedig, akik szétszóródtak Izrael földéről, oda visszatérnek majd. [7]Teljesen benépesedik az elhagyott föld, felépül az Isten háza is, mely ott a lángok martaléka lett, és visszatérnek oda mindazok, akik félik az Istent. [8]Otthagyják bálványaikat a pogányok is és elmennek Jeruzsálembe, és ott telepednek le. [9]A föld királyai is mindannyian örömüket találják majd benne, és imádni fogják Izrael királyát. [10]Hallgassatok tehát, fiaim, atyátokra: Igazságban szolgáljátok az Urat, és arra törekedjetek, hogy ami előtte kedves, azt tegyétek. [11]Hagyjátok meg fiaitoknak is, hogy gyakorolják az igazságot és az alamizsnálkodást, gondoljanak az Istenre, áldják őt minden időben igazságban és teljes erejükből. [12]Most pedig fiaim hallgassatok reám, ne maradjatok itt, hanem azon a napon, amelyen velem egy sírba helyeztétek anyátokat, legott úgy irányítsátok lépteiteket, hogy elköltözzetek innét, [13]mert úgy látom, hogy gonoszsága véget fog vetni a városnak.

[14]Történt pedig, hogy anyja halála után Tóbiás elköltözött feleségével, fiaival és fiainak fiaival Ninivéből, és visszatért

két esztendeig élt, a számok az egyes szövegemlékekben (fordításokban) a sok másolás következtében bizonyos eltérést mutatnak. (V. ö. Móz. I. 5, 5. jegyz.) — *6.* Ninive bekövetkező pusztulását Tóbiás vagy isteni felvilágosításból, avagy a próféták jövendöléséből tudta előre. (V. ö. Náh. 3, 7; Szof. 2, 13. skk.) — Az izraeliták visszatérését illetőleg v. ö. Iz. 43, 5; 49, 12; 60, 4; Jer. 16, 15. — *8—9.* E jövendölés a messiási korra vonatkozik, amikor népek és királyok tódulnak majd Krisztus Egyházába. — *11. Az igazságot* gyakorolni szentírási nyelven annyit tesz, mint az egy igaz Istent imádni és neki szolgálni. — *13.* Ninive pusztulása Kr. e. 612-ben következett be.

14—17. Az ifjú Tóbiás Ninivéből felesége szüleihez költözik. —

ipához és napához; [15]élemedett koruk ellenére is egészségben találta őket, és gondjukat viselte. Mikor aztán lezárta szemüket, átvette Ráguel házának minden örökségét és még látta fiainak fiait ötödízig. [16]Miután pedig istenfélelemben boldogan eltöltött kilencvenkilenc esztendőt, eltemették őt. [17]Egész rokonsága és minden leszármazottja pedig kitartott a jó úton és a szent élet mellett, úgyhogy kedvesek voltak Isten és ember és a vidék minden lakója előtt.

15. Látta fiainak fiait ötödízig, a hosszú kort és a nagy gyermekáldást az ószövetségi ember az Isten különös kegyelmének tekintette. — *17.* Tóbiás példás jámborságáért az Isten megáldotta egész rokonságát és minden ivadékát.

JUDIT KÖNYVE.

Judit könyve azt beszéli el, hogy egy jámbor zsidó özvegynek, Juditnak, Istenbe vetett rendíthetetlen bizodalma, buzgó imádsága, önsanyargatása és önfeledő hősiessége miként szabadítja fel Betulia várát a hatalmas asszír sereg ostroma alól és menti meg ilyképen a jeruzsálemi templomot a meggyalázástól, sőt az esetleges feldúlástól is. A mai kánoni könyv a zsidóknak a babiloni fogságból való visszatérése (Kr. e. 536) után, több tekintélyes szentírásmagyarázó szerint Kr. e. a III. vagy a II. században keletkezett, korábbi, megbízható történeti feljegyzések alapján. Szerzője a törvényben jártas istenfélő zsidó ember, nevét azonban nem ismerjük. Judit könyve az úgynevezett deutero-(másodlagosan) kánonikus könyvek közé tartozik, mert nem fogadta el a zsidóság mindenütt kánoni könyvnek, nem olvasták nyilvános istentiszteleten és így nem is került bele a hébernyelvű szent könyvek gyüjteményébe. Judit könyvét a katholikus hittudósok a szentatyák idejétől kezdve általában történeti könyvnek tartják. Akadt azonban újabban katholikus szentírásmagyarázó is, aki inkább oktató célzatot tulajdonított neki. Tény az, hogy Judit könyvének jelenlegi szövege, ahogyan az a Vulgátában és a Hetvenes görög fordításban reánk maradt, mai történelmi ismereteinkkel szemben bizonyos nehézségeket támaszt. Ennek főleg kettős oka van: 1. ismereteink az ókori keleti történelemből hiányosak; 2. Judit könyvét, mint deutero-kánonikus könyvet, a másolók nem kezelték olyan aggodalmas gondossággal, mint a proto-(elsődlegesen) kánonikus könyveket. Ebből kifolyólag könnyen megeshetett, hogy idővel bizonyos nem lényeges, a hit és erkölcs dolgát egyáltalában nem érintő változások történtek a szövegen, főleg a tulajdonnevek írásában. Hogy a Hetvenes-fordítás görög szövege — mint Tóbiás

könyvénél is — némi eltérést mutat fel a Vulgáta latin szövegével szemben, melyet Szent Jeromos saját kijelentése szerint arámiból fordított le, szintén ebben leli magyarázatát. Az eredeti héber, avagy arámi szöveg elveszett.

A könyv elbeszélésének történeti hátterét különbözőképen igyekeztek megrajzolni. Van, aki óperzsa korba helyezi az eseményeket és a Judit könyvében említett Nábukodonozorban I. Dáriust (Kr. e. 521—485,) vagy III. Artaxerxes Ochost (Kr. e. 359—338) látja. Ez utóbbinak, görög történetírók feljegyzése szerint tényleg volt Holofernes (Orofernes) nevű vezére és Bagoas (Vágáó) nevű udvari embere. Mások ismét Assurbanipál asszír királyra (Kr. e. 668—626) gondolnak, aki uralkodása első felében nagymérvű lázadást volt kénytelen leverni birodalmában. E lázadással függnének össze azok az események, melyekről Judit könyvének első három fejezete szól. Ugyanerről az Assurbanipálról azt olvassuk a Szentírásban, kogy Kr. e. 650 körül láncra verte Mánásszest, Júda királyát és Ninivébe hurcolta (v. ö. Krón. II. 33, 11.), és pedig — amint ez az ókori Keleten történni szokott — udvarnépével és országának előkelőségével együtt. A Sammuges (=Samaššum-uken), babiloni király szította lázadás alatt, melyről az ékírásos emlékek értesítenek minket, a zsidó előkelőség jórésze — úgy gondolják — élt a jó alkalommal és visszatért hazájába, Jeruzsálembe, míg a király még egy ideig Asszíriában maradt. (V. ö. 5, 23.) Erre az időre eshetett Betulia ostroma, amikor tehát nem volt király Júdában és így Jóákim (v. Eliákim) főpapnak kellett vinnie az államügyeket. (V. ö. 4, 11. skk.) Assurbanipálnak (?), Artaxerxesnek (?), vagy valamelyik más uralkodónak kevésbbé ismert neve helyére a másolók tévedése folytán aztán idővel a templomdúló Nábukodonozoré került, aki épen a Júda országára mért végzetes csapással (Kr. e. 586-ban) kitörülhetetlenül írta bele nevét minden zsidó emlékezetébe. Az sem lehetetlen, hogy Nábukodonozor álnév, mely alá a szent szerző bizonyos okból valamelyik más uralkodó nevét rejtette.

Judit könyvét már római Szent Kelemen pápa (Kr. u. 90 körül) mint szent könyvet idézi. Az Egyház tehát a legősibb időtől kezdve kánoni könyvnek tartotta, és a niceai szent zsinat (Kr. u. 325)

bele is vette a sugalmazott könyvek jegyzékébe. Judit vállalkozását és szereplését az ószövetségi ember szemüvegén át kell néznünk. Amit tett, nem hiúságból, egyéni becsvágyból, hanem az igaz Isten legszentebb ügyéért, háborús viszonyok közt cselekedte. Erényességéért, jámborságáért, hősies, önfeláldozó tettéért, mellyel népét végzetes bajból szabadította meg, a szent atyák Juditot a Boldogságos Szűz Mária előképének mondják.

1. FEJEZET.

Nábukodonozor legyőzi Árfáxádot, és meghódolást követel a legigázott szomszédos népektől; ezek azonban megtagadják az engedelmességet.

[1]Árfáxád, a médek királya, sok nemzetet hajtott hatalma alá és igen erős várost épített, melyet Ekbatánisnak nevezett el. [2]Falait faragott kőkockából hetven könyök magasra és harminc könyök szélesre készítette; tornyait száz könyök magasra építette; [3]ezek négyszegletesek voltak és mindegyik oldaluk húsz-húsz lábnyira terjedt; kapuit pedig toronymagasságnyira emelte. [4]Kérkedett is hatalmában hadserege erejével, és fényes harciszekereivel.

[5]Ezért uralkodásának

1. A szent szerző, mielőtt hozzáfogna tulajdonképeni tárgyához és Judit hőstettét beszélné el, azokról a világtörténelmi eseményekről szól, melyek Betulia várának ostromát közvetlenül megelőzték és előkészítették.

1—4. Árfáxád lázadása az asszír uralom ellen. — *1. Árfáxád.* Ha elfogadjuk azt, hogy a Judit könyvében szereplő Nábukodonozor = Assurbanipál, akkor lehetséges, hogy Árfáxád neve alatt az ékírásos emlékekből ismert Biriz-hádri (a görög íróknál Phraortes) méd király neve rejlik (Kr. e. 655—633.), aki a saját országát, meg a szomszéd népeket is függetleníteni akarta az asszír fennhatóság alól; ezért, hogy a bekövetkezendő támadásokkal szemben nagyobb biztonságban lehessen, országának fővárosát, Ekbatanis-t, vagy Ekbatáná-t (ma Hámadán, v. ö. Tób. 3, 7. jegyz.) hatalmas védőfallal vette körül. Ekbatána megerősítésén a görög történetírók szerint már Dejokes méd király is dolgozott; a vár kiépítése azonban egyik utódának Phraortesnek érdeme. A médek országa Asszíria szomszédságában, a Tigris folyótól északkeletre terült el. — *2.* Ekbatána falainak erőssége az ókori Keleten közbeszéd tárgya volt. — *Hetven könyök* kb. 34 m. — *Harminc könyök* kb. 14 m; a görög szöveg ötven könyökről beszél. Görög történetírók szerint Babilon várfala 200 könyök magas és 50 könyök széles volt. — *Száz könyök*, kb. 48 m. — *3. Húsz lábnyi*, kb. 6 m. — *Toronymagasságnyira*, a görög szöveg így hangzik: tornyait a (város) kapui fölé száz könyöknyire emelte; vagyis a város *kapuit* tornyokkal látta el.

5—12. Nábukodonozor (= Assurbanipál?), Árfáxád leverése után meghódolást kíván Kis-Ázsia, Szíria, Palesztina és Egyiptom népeitől, melyeket részben elődje, részben pedig ő maga igázott le és tett az asszír királyok adófizetőivé. — *5. Nábukodonozor*-ról l.

tizenkettedik esztendejében Nábukodonozor, az asszírok királya, aki Ninivében, a nagy városban uralkodott, megtámadta Árfaxádot, és leverte őt [6]a nagy síkságon, melyet Rágáunak hívnak, az Eufrátes, Tigris és Jádászon környékén, Eriochnak, az elikusok királyának mezején. [7]Nagyra nőtt erre Nábukodonozor királyi hatalma, el is bizakodott szívében, és elküldött Kilikia, Damaszkus és a Libanon összes lakóihoz, [8]meg a Kármel és Kedár népeihez, valamint Ezdrelon terjedelmes síkságának galileai lakóihoz, [9]és mindazokhoz, akik Szamariában meg a Jordán folyón túl, egészen Jeruzsálemig laknak és Jessze egész országában odáig, ahol az ember Etiópia határait éri. [10]Ezek mindegyikéhez követeket küldött Nábukodonozor, az asszírok királya. [11]De mindannyian egyhangúlag megtagadták az engedelmességet, a *követeket* pedig üresen küldték vissza, és tiszteletadás nélkül

a Bevezetést. — *Ninive* Kr. e. 707—612-ig Asszíria fővárosa volt és a Tigris mentén (v. ö. Tób. 1, 11. jegyz.) terült el. — *6. Rágáu*, más néven Rágiána, vagyis Ráges (v. ö. Tób. 1, 14.) vidéke Ekbatánától északkeletre. — *Jádászon*, a görög fordítás Choaspes-t, a szír pedig Ulai-t (v. ö. Dán. 8, 2.) említ. Mindkét folyót a Perzsa-öböltől keletre, az ősi Elám (v. ö. Tób. 2, 10.) tartományban kell keresnünk. — *Elikusok*, a görög szöveg: elimeusokról beszél. Az elimeusok v. elamiták Elám tartományának lakói (Móz. I. 10, 22. jegyz.; 14, 1—12. jegyz.) a Tigris folyótól keletre. — *Az Eufrátes, Tigris és Jádászon környékén, Eriochnak, az elikusok királyának mezején*, érthetőbben beszél ehelyütt a görög szöveg: erre hozzája csatlakoztak mindazok, akik a Hegységet lakták és akik az Eufrátes, a Tigris, meg a Hydaspes (Choaspes? Ulai?) mentén, valamint akik az elimeusok (= elamiták) királyának, Áriochnak területén laktak. — Nábukodonozor diadalának hírére tehát megriadtak a Médiával szomszédos lázongó népek, és siettek a győztes nagykirálynak bemutatni hódolatukat. — *7.* A birodalma keleti részén lakó népek leigázása után az asszír király a nyugati tartományoktól is feltétlen meghódolást követel. — *Libanon*, a görög szöveg hozzáteszi: és az Antilibanon (t. i. népeihez) meg mindazokhoz, akik a tengerparton (t. i. a Földközi-tenger keleti partján) laknak (pl. a föniciaiak). — *8. Kármel* hegye Palesztina északnyugati partvidékén emelkedik. *Kedár* arab törzsek hazája az Antilibanontól keletre. — *Ezdrelon*, v. Jezráel völgye a hajdani Isszakár törzse területén (v. ö. Józs. 17, 16.), Kármel hegyétől délkelet felé huzódik. — *9. A Jordánon túl*, a Jordán folyótól nyugatra. — *Jessze*, a görög fordítás szerint: Geszem vagy Gesszen (héberül: Gósen), egy vidék neve Alsó-Egyiptomban a Nílustól keletre. (V. ö. Móz. I. 45, 10. jegyz.) — *Etiópia*, mely a héber Szentírásban mint *Kús* országa szerepel, Egyiptomtól délre, szintén a Nílus völgyében terült el. (V. ö. Móz. I. 2, 13. jegyz.). A Vulgáta szövege ehelyütt csak a legjelentősebb helyeket és országokat nevezi meg; a görög fordítás részletesebb, és több területet meg várost említ. — *11. Megtagadták az engedelmességet*, az ékiratos emlékek szintén beszélnek arról, hogy Assurbanipál uralkodása elején

utasították el. [12]Felháborodott erre Nábukodonozor király ez ellen az egész terület ellen, és megesküdött trónjára meg királyi hatalmára, hogy bosszút áll mindezeken a vidékeken.

2. FEJEZET.

Nábukodonozor fővezére, Holofernes, bosszuló hadjáratra indul.

[1]Nábukodonozor király tizenharmadik esztendejében, az első hónap huszonkettedik napján úgy határoztak Nábukodonozornak, az asszírok királyának, udvarában, hogy bosszút kell állni. [2]Erre ő egybehívta az összes véneket, minden vezérét meg harcosát, és közölte velök titkos tervét, [3]és kijelentette, hogy minden országot uralma alá akar hajtani. [4]Miután kijelentését mindenki helyeselte, magához hívta Nábukodonozor király Holofernest, hadseregének fővezérét, [5]és meghagyta neki: Indulj el napnyugat összes

a nagykiterjedésű birodalom minden részében lázadás ütött ki, és Babilónia Kis-Ázsia, Palesztina, Szíria és Egyiptom leigázott népei megtagadták az adófizetést. — *12. Bosszút áll mindezeken a vidékeken*, a görög fordítás bővebb szövege így hangzik: Nábukodonozor megesküdött trónjára és uralmára, hogy bizton bosszút áll majd Kilikia és Damaszkus, meg Szíria minden országán, lemészárolja kardjával Moáb országának lakóit, Ámmon fiait, egész Júdeát és Egyiptomban mindenkit egészen a két tenger határáig (= a Nílus felső folyásáig). Erre uralkodása 17-ik évében felvonult seregével Árfaxád király ellen, ütközetben legyőzte őt és futásba kergette Árfaxád egész hadseregét, minden paripáját és harciszekerét és elfoglalta városait. Eljutott Ekbatánáig is, hatalmába kerítette tornyait, feldúlta utait és gyalázattá változtatta ragyogását. Árfaxádot pedig Rágáu hegyei közt fogságba ejtette, lándzsáival átdöfte és még aznap megölte. Majd visszatért Ninivébe, őmaga meg egész kísérete, a harcosok nagy tömege és ott seregével együtt százhúsz napig vígan lakozott.

2. *1—6. A király megbízza Holofernest a hadjárat megindításával.* — *1. Nábukodonozor király tizenharmadik esztendejében*, a görög fordítás szerint: tizennyolcadik évében; ha Nábukodonozorban Assurbanipált látjuk, akkor Kr. e. 655-ben, vagy 650-ben. — *Az első hónap*, niszán hava, megfelel kb. a mi áprilisunknak. A régi időben rendesen tavasszal indultak hadba a fejedelmek. *2. A véneket*, az államtanács tagjait. — *3. Minden országot*, az ókori keleti uralkodóknál megszokott nagyhangú kijelentés; elsősorban természetesen azokról az országokról és népekről van szó, melyek mint az asszír birodalom leigázott alattvalói, megtagadták szolgálataikat (adót, hadsereget) a nagykirálynak. (V. ö. 2, 11.) — A következőkben a görög fordítás jóval részletesebben számol be az eseményekről. — *4. A Holofernes* név, mellyel a Kr. előtti századokban Elő-Ázsia történetében többször is találkozunk nem asszír, hanem valószínűleg méd vagy perzsa eredetű. Az érintkezés Asszíria és Média között Kr. e. a VII. században már igen sűrű és élénk volt, és így igazán nem volna azon csodálni való, ha Assurbanipál asszír hadseregének élén méd, avagy perzsa származású vezért találnánk. Idegenek különben is igen gyakran a legbefolyásosabb állásokba jutottak a keleti uralkodóknál. — *5.* Holofernes-

országai ellen, elsősorban azok ellen, akik uralmamat megvetéssel illették. [6]Ne kegyelmezzen szemed egyik országnak sem, hanem minden megerősített várost hódíts meg nekem!

[7]Akkoron összehívta Holofernes a vezéreket, az asszírok hadi erejének főtisztjeit, és kirendelt a hadjáratra a király parancsa értelmében legénységként százhúszezer gyalogos harcost és tizenkétezer íjas lovast. [8]Egész menete élére pedig megszámlálhatatlan sokaságban tevéket rendelt, *megrakva őket* bőségesen *mind*azzal, amire a seregnek szüksége van, úgyszintén marhacsordákat, juhnyájakat, melyeknek nem volt se szeri, se száma. [9]Elrendelte, hogy átvonulása közben egész Szíria szállítsa a gabonát; [10]aranyat és ezüstöt pedig a királyi palotából vitt magával rengeteg mennyiségben. [11]Majd megindult ő maga és egész serege a harci szekerekkel, lovasokkal és íjasokkal, kik mint a sáskák, úgy lepték el a föld színét.

[12]Miután pedig átlépte az asszírok határát, eljutott Ange nagy hegyeihez, melyek Kilikiától balra esnek, megrohanta minden várukat, és elfoglalta minden erősségüket. [13]A legjelentősebb várost, Melotit is megadásra kényszerítette, megsarcolta Társis összes lakóit és Izmael fiait, akik a sivatag mentén Kellon földétől délre laktak. [14]Majd átkelt az Eufrátesen, benek azért kell elsősorban *napnyugat* összes országai, tehát az Eufrátes folyótól nyugatra eső terület: Kis-Ázsia, Fönicia, Szíria, Palesztina, Egyiptom ellen vonulnia, mert a keleti tartományok már a méd király legyőzetésének hírére siettek bemutatni hódolatukat a királynak. — *6. Hódíts meg nekem*, a görög fordítás értelmében minden meghódított tartománynak teljes meghódolása jeléül földdel és vízzel kell a fővezér elé járulnia; ha nem teszi, pusztulnia kell lakóival egyetemben.

7—11. Holofernes hadba indul. — *9. Szíria szállítsa a gabonát*, a görög szöveg ehelyütt arról szól, hogy Holofernes teherhordásra beláthatatlan számú tevét, szamarat és ösvért, a hadsereg ellátására pedig nagymennyiségű szarvasmarhát és kecskét, azonkívül pedig minden ember számára élelmet (gabonát stb.) vitt magával.

12—18. Holofernes első hadjárata nyugat (Kis-Ázsia) felé. — *12. Ange*, Kappadóciának, Kis-Ázsia egyik tartományának erőssége volt. — *Kilikia* szintén Kis-Ázsia egyik tartománya volt a Taurus és az Ámánus hegység között. — *13. Melotí* v. Mallusz Kilikiának egyik vára volt. — *Társis*, v. Tárzus ősi kereskedelmi központ Kilikiában, Sz. Pál szülővárosa. (V. ö. Csel. 9, 30. jegyz.) — *Izmael* fiain általában a sivatag nomád törzseit kell értenünk. — *Kellon* fekvését (ha ugyan helyesen őrizte meg a szent szöveg a nevet) ma már megállapítani nem tudjuk. — *14. Átkelt az Eufrátesen*, azaz ahelyett, hogy a büntető hadjáratot tovább folytatta volna, úgylátszik, hazafelé indult, hogy leverje Assurbanipál

tört Mezopotámiába, lerombolt minden megerősített várost, mely ott volt, a Mámbre pataktól kezdve egészen addig, míg az ember a tengerhez érkezik; [15]megszállta határait Kilikiától Jáfet déli határáig. [16]Fogságba hurcolta Mádián összes fiait, zsákmányul ejtette minden vagyonukat, azokat pedig, akik ellentálltak, mind kardélre hányta. [17]Majd Damaszkus síkjára ereszkedett alá, éppen aratás idején, s *ott* felgyujtott minden vetést, kivágatott minden fát és szőllőt. [18]Erre megrettent tőle a föld minden lakója.

3. FEJEZET.

A megrettent népek jórésze hódoló küldöttséget meneszt az asszírok fővezére elé. — A küldöttségek kegyelemre nem találnak. — Holofernes, amerre csak halad, kegyetlenül letipor mindennépet, végül tábort ver Gábáa földén.

[1]Akkoron az összes városok és tartományok és pedig: Szíria, Mezopotámia, a szíriai Szobál, Líbia és Kilikia királyai és fejedelmei elküldték követeiket, és azok ilyen szavak-

fivérének, Sammugesnek (az ékiratos emlékeken: Samas-sum uken), babiloni alkirálynak lázadását, melyről az ékiratos emlékek értesítenek minket. — A *Mámbre*, a görög szöveg szerint: Abronas folyó, valószínűleg a Hábor (a görög íróknál: Chaboras v. Aborras), az Eufrátes egyik mellékfolyója. (V. ö. Kir. IV. 17, 6. jegyz.) — *A tengerhez*, vagyis a Perzsa-öbölhez. — *15.* A *Jáfet* név egy másoló elírása következtében úgy látszik, Nebát-ból v. Nefát-ból keletkezett. Nebát a (héber Szentírásban: Nebájót; v. ö. Móz. I. 25, 13; 28, 9. stb.; a Talmudban: Nebáti, Nefáti) egy nomád arab törzsnek a neve, mely ebben az időben Damaszkustól délre a sivatagban kóborolt, egy-két századdal később pedig a régi Edom, Moáb, Ámmon területén meglehetősen nagykiterjedésű országot alapított és idővel Damaszkust is fennhatósága alá kerítette. — *Mádián* fiai, nomád népség, mely Damaszkustól délre és a Holt tengertől meg a Jordántól keletre elterülő sivatagot tekintette hazájának. (V. ö. Móz. II. 2, 15. jegyz.) — *17.* A vetés felégetése, a fa és a szőllő kiirtása a növényi életben szűkölködő ókori Keleten a legnagyobb büntetés számba ment. Holofernes tehát büntető hadjáratát, melyről az ékiratos emlékek is tudósítanak minket, a következőkép folytatta le: legelőször is nyugat felé indult és Kis-Ázsia államait alázta meg; közben otthon kitört a lázadás (v. ö. 14. v. jegyz.), erre seregével visszafordult és Kilikiától kezdve egészen a Perzsa-öbölig mindenfelé rendet teremtett; azután délebben fekvő vidékekre vonult és az arábiai sivatag északnyugati peremén a nomád beduin törzseket (Nebátot és Mádiánt) fékezte meg, majd Damaszkust sarcolta meg és Szírián meg Palesztinán keresztül igyekezett Egyiptom felé. — *18. A föld minden lakója*, a görög fordítás ehelyütt kifejezetten Fönicia, Palesztina és Filisztea lakóit említi meg.

3. *1—6. A népek hódoló küldöttsége Holofernes előtt.* — *1. Szobál* Észak-Szíria egyik tartománya. — *Líbia* úgy látszik, valamelyik másoló elírása folytán került a szövegbe. Nincs kizárva, hogy a kisázsiai Lídiá-t, avagy Szíria valamelyik kis államát kell értenünk rajta. A görög szöveg egyébként ehelyütt az egyes országok-

kal járultak Holofernes elé: [2]Szűnjék meg méltatlankodásod irányunkban, jobb ugyanis nekünk, hogy élve szolgáljunk Nábukodonozornak, a nagy királynak és meghódoljunk neked, semhogy meghaljunk, és pusztulásunkkal valljuk szolgaságunk kárát. [3]Minden városunk és minden birtokunk, összes hegyeink, dombjaink, síkságaink, marhacsordáink, juh- és kecskenyájaink, méneseink, tevecsordáink, minden vagyonunk, még családjaink is színed előtt vannak; [4]rendelkezésedre álljon mindenünk, [5]mi pedig és fiaink szolgáid vagyunk. [6]Közeledjél tehát hozzánk mint békeszerető urunk és élj szolgálatunkkal, amint kedved tartja.

[7]Erre ő leereszkedett a lovassággal a hegyekről nagy erővel és hatalmába kerítette az összes városokat meg a föld valamennyi lakóját. [8]Minden városból pedig segédcsapatként harcratermett és válogatott férfiakat szemelt ki magának hadiszolgálatra. [9]Akkora félelem szállta meg erre azokat a tartományokat, hogy, amikor közeledett, az összes városok lakói, fejedelmei és előkelői a néppel együtt kimentek eléje, [10]és koszorúkkal meg fáklyákkal fogadták, és dob- meg sípszó mellett táncot lejtettek. [11]De még ezzel a viselkedésükkel sem tudták enyhíteni szíve vadságát, [12]mert *ennek ellenére* is lerombolta városaikat és kiirtotta ligeteiket. [13]Nábukodonozor király ugyanis meghagyta neki: pusztítsa ki a föld minden istenét, hogy egyedül őt szólítsa istennek minden nemzet, melyet Holofernes hatalma le tud igázni.

[14]Miután pedig átvonult

ról és népekről részletes felsorolást nem közöl. — *2. Valljuk szolgaságunk kárát*, vagyis: ha meghódolunk, szolgasorban ugyan, de életben maradunk, míg ha nem hódolunk meg, ugyancsak ez a sors vár reánk, sőt esetleg még életünkkel is fizethetünk ellenkezésünkért.

7—13. Holofernes nem ismer kegyelmet. — *7. Leereszkedett ... a hegyekről*, Szíria és Galilea hegyeiről a Földközi-tenger partjára. — *13. Pusztítsa ki a föld minden istenét*, az ókori keleti felfogás szerint minden népnek, országnak megvolt a maga sajátos védőistene; ha a népet legyőzték, az országot leigázták, tulajdonképen magát az istenséget is legyőzték és szobrát népével együtt vagy fogságba hurcolták, avagy elpusztították, templomait pedig szétrombolták. — *Őt szólítsa istennek minden nemzet*, az ókori pogány uralkodók gőgje akárhányszor odáig ment, hogy önmaguk számára már életükben isteni tiszteletet követeltek alattvalóik részéről.

14—15. Holofernes tábort ver. — *14. Ápámea* Észak-Szíria egyik tartománya volt. — *Gábáa földére, az idumeusokhoz*, a görög szöveg így hangzik: majd Ezdrelom elé érkezett, Dotáimhoz

a szíriai Szobálon, egész Ápáméán, egész Mezopotámián, eljutott Gábáa földére, az idumeusokhoz, [15]s elfoglalta városaikat, és ott tartózkodott harminc napig. Ez alatt az idő alatt egy helyre parancsolta egész hadierejét.

4. FEJEZET.

Izrael népe ellenállásra készül és böjttel meg imádsággal esdekel az Isten segítségéért.

[1]Mikor ezt meghallották Izrael fiai, akik Júda földén laktak, nagyon megijedtek tőle. [2]Szívükben attól féltek és rettegtek, hogy Jeruzsálemmel és az Úr templomával is úgy tesz majd, ahogyan a többi várossal és azok templomaival cselekedett. [3]*Követeket* küldöttek tehát egész Szamariába körös-körül *mindenfelé* egészen Jerichóig és előre megszállták az összes hegytetőket, [4]fallal vették körül falvaikat, és a harcra való előkészülésképen gabonát gyüjtöttek össze. [5]Eliákím pap pedig írt mindazoknak, akik Ezdrelon felé laktak, mely a nagy síkság előtt Dotáin mellett van, és mindazoknak, akiknek útjain az átvonulás lehetséges volt: [6]szállják meg a hegyek hágóit, melyeken keresztül el lehetett jutni Jeruzsálembe, állítsanak fel őrséget mindenütt, ahol bármily keskeny átjáró nyílik a hegyek között.

kőzel, mely Júda nagy síksága elején van, és tábort vert Gaibai és Szkitopolis között.— Ezdrelom, v. Ezdrelon (Jezráel) ma Zerain (v. ö. 1, 8. jegyz.; Józs. 17, 16.) — Júda nagy síksága, talán a Jordán völgye, amennyiben Szkitopolist itt kell keresnünk. — Dotáim (v. ö. Móz. I. 37, 17; Kir. IV. 6, 13.) Szichemtől északra kb. 22 km-re feküdt.— Gaibai talán Gilboa v. Gelboe Galileában. (V. ö. Kir. I. 28, 4. jegyz.; Józs. 17, 11; Bir. 1, 27.) — Szkitopolis (előbbi nevén: Betsán, v. ö. Kir. I. 31, 10. jegyz.) Gelboe hegyétől keletre a Jordán közelében feküdt.

4. *1—6. Izrael fiai Eliákím főpap buzdítására előkészületeket tesznek az ellenállásra.* — *1. Tőle*, Holofernestől. — *2. Cselekedett*, a görög szöveg hozzáfűzi: nemrég jöttek fel ugyanis a fogságból és röviddel ennekelőtte gyűlt egybe Júda egész népe és szentelték meg a felszerelést, az oltárt és a templomot a meggyalázás után. Assurbanipál úgy látszik akkor, mikor fogságba hurcolta Mánásszeszt, Júda királyát (v. ö. Krón. II. 33, 11.), a templomot is megszentségtelenítette. Izrael fiai jelen esetben is főleg attól rettegtek, hogy a pogány ellenség kirabolja, lerombolja vagy meggyalázza az Isten szent templomát, a hívők seregét pedig bálványimádásra csábítja. — *5. Eliákim* (= Isten felemel), 15, 9-ben Jóákím (= Jáhve felemel). A két név ugyanazt jelenti. — Holofernes hadjárata úgylátszik arra az időre esett, amikor Manásszes király asszír fogságban sínylődött (v. ö. Krón. II. 33, 11.). Az állam ügyeit ebben az időben a főpap vitte. — *Ezdrelon*, v. ö. 1, 8. jegyz. — *A nagy síkság*, a Jordán völgye. ← *Dotáin*-ról l. 3, 14. jegyz. — *A hegyek* Észak-Kánaán (Galilea és Szamaria) hegyei.

[7]Erre úgy cselekedtek Izrael fiai, ahogy azt Eliákím, az Úr papja meghagyta nekik. [8]Egyben nagy buzgósággal az Úrhoz kiáltott az egész nép és megalázkodtak böjttel meg imádsággal feleségeikkel együtt. [9]A papok szőrzsákot öltöttek, a gyermekeket leborultatták az Úr temploma előtt, még az Úr oltárára is szőrzsákot borítottak. [10]Közben egy szívvel-lélekkel kiáltottak az Úrhoz, Izrael Istenéhez, hogy gyermekeik ne kerüljenek elrablásra, asszonyaik szétosztásra, városaik pusztulásra, szent dolgaik pedig meggyaláztatásra, és *ezáltal* a pogányok gúnytárgyává ne legyenek.

[11]Akkortájt Eliákím, az Úr főpapja, bejárta egész Izraelt, beszédet intézett hozzájuk, [12]mondván: Tudjátok meg, hogy az Úr meghallgatja könyörgésteket, ha hűen kitartotok az Úr színe előtt a böjtben és az imádságban. [13]Gondoljatok Mózesre, az Úr szolgájára, aki Ámáleket, mely erejében és hatalmában, seregében és pajzsaiban, szekereiben és lovasaiban bízott, nem fegyverrel harcolva, hanem szent könyörgéseket imádkozva győzte le. [14]Így jár majd Izrael minden ellensége *is*, ha állhatatosak maradtok abban a dologban, amelyet megkezdtetek. [15]Erre a buzdítására azután kitartóan imádkoztak az Úr színe előtt az Úrhoz, [16]olyannyira, hogy még azok is, akik egészen elégő áldozatot mutattak be az Úrnak, szőrzsákba öltözötten és hamuval a fejükön mutatták be az áldozatokat az Úrnak; [17]köz-

7—10. Izrael fiai buzgó imádsággal és böjttel készülnek az ellenség fogadására. — *9.* A *szőrzsák* durva, daróchól készült zsákszerű köntös volt. — *10. A pogányok gúnytárgyává ne legyenek*, ókori keleti felfogás szerint, ha egy népet legyőztek, tulajdonképen ama nép istenét győzték le; ilyenkor aztán gúnyosan kérdezte az ellenség: Hol van hát az istenük? (V. ö. 7, 21; Zsolt. 113, 10.) E gúny annál fájdalmasabban hatott az izraelitákra, mert szentül megvoltak győződve, hogy az az Isten, akit ők imádnak, az egyedül igaz Isten, és rajta kívül nincsen más Isten.

11—17. Eliákim főpap személyesen is buzdítja az izraelitákat állhatatosságra és kitartásra. — *13.* V. ö. Móz. II. 17, 8. skk. — *14. Abban a dologban*, az imádságban és önsanyargatásban. — *16. Akik egészen elégő áldozatot mutattak be az Úrnak*, t. i. a papok és a leviták. A görög szöveg így hangzik: minden pap, ki az Úr előtt áll és azok, akik neki szolgálnak (= leviták). — Az *egészen elégő áldozatot* (v. ö. Móz. III. 1, 3.) az öröm és hála érzete sugallta; hogy jelen alkalommal mégis bűnbánati öltözetben mutatták be a papok, a nép nagy gyászára és szorongására enged következtetni. — *17. Tekintsen népére*, t. i. jóakaratúlag, azaz szabadítsa ki súlyos bajából.

ben teljes szívükből könyörögtek mindnyájan az Istenhez, hogy tekintsen népére, Izraelre.

5. FEJEZET.

Holofernes érdeklődésére Áchior, ammonita vezér felvilágosítással szolgál Izrael népét illetőleg, egyúttal óvatosságra inti a fővezért e néppel szemben.

[1]Amikor hírül vitték Holofernesnek, az asszír hadsereg fővezérének, hogy Izrael fiai ellentállásra készülnek, és elzárták a hegyi utakat, [2]nagy felindulásában rettenetes dühre gerjedt, maga elé idézte Moáb összes fejedelmeit meg Ammon vezéreit [3]és így szólt hozzájuk: Mondjátok csak nekem, micsoda nép ez, mely megszállva tartja a hegyvidéket? Melyek, milyenek és mekkorák városaik? Milyen az erejük? Mily nagy a sokaságuk? Ki a hadseregük királya? [4]És miért épen ők vetettek meg minket jobban mindazoknál, akik Keleten laknak, és nem jöttek elénk, hogy békességgel fogadjanak minket?

[5]Erre Áchior, Ammon összes fiainak vezére válaszolt és így szólott: Ha méltóztatol engem meghallgatni, uram, itt a színed előtt megmondom az igazságot arról a népről, mely a hegyvidéken lakik, és hamis szó nem hagyja el ajkamat. [6]Az a nép a kaldeusok ivadéka. [7]Eleinte ott lakott Mezopotámiában, mivel azonban nem akarta tisztelni atyáinak isteneit, akik a kaldeusok földén voltak, [8]elhagyták atyáik szokásait, melyek a sokistenhiten alapultak, [9]és az ég egy Istenét tisztelték, aki meghagyta nekik, hogy vándoroljanak ki onnét, és telepedjenek le Hárán-

5. *1—4. Holofernes felvilágosítást kér vezéreitől a nép felől, mely ellentállást mer tanusítani.* — *2.* Holofernes jól tudta, hogy Moáb és Ammon, mint az ósi időben (v. ö. Móz. IV. 22. skk. fej.), úgy most is ellenséges viszonyban él Izrael népével (v. ö. Kir. IV. 24, 2.), azért biztos volt benne, hogy az izraelitákról semmi olyat sem fog hallani, ami harci kedvét szeghetné embereinek. — *4. Keleten*, a görög és a szír fordítás szerint: nyugat felé, ami a tényállásnak inkább megfelel arra való tekintettel, hogy Holofernes hazája Palesztinától keletre volt.

5—25. A vezérek nevében az ammonita *Áchior* válaszol, de ahelyett, hogy a fővezér feltett kérdéseire vonatkozólag megadná a szükséges felvilágosítást, rámutat Izrael istenvezette csodálatos történetére, és óva inti Holofernest, hogy meggondolatlanul rontson e népre. — *5.* Áchior joggal attól tart, hogy szavai nem fognak köztetszést aratni. — *6.* Izrael népe ősatyjának, Ábrahámnak hazája a kaldeus Ur volt (Móz. I. 11, 28; Józs. 24, 2. sk.) — *7.* Kaldeus-Urból Ábrahám törzse Mezopotámiába, Háránba, vonult. (V. ö. Móz. I. 11, 31.) — *8. Elhagyták atyáik szokásait*, a görög szöveg egy régi zsidó hagyomány alapján ehelyütt azt mondja, hogy a bálványimádó népség előzte az egy Istent imádó Ábrahámot. — *9.* V. ö.

ban. Mikor pedig éhinség lepte el az egész vidéket, levonultak Egyiptomba, és ott négyszáz esztendő alatt annyira megsokasodtak, hogy nem lehetett megszámlálni tömegüket. [10]Majd amikor Egyiptom királya sanyargatta, és városai építésénél agyag- és téglamunkára fogta őket, Urukhoz kiáltottak, és ez Egyiptom egész földét mindenféle csapással sujtotta. [11]Amikor azután az egyiptomiak kikergették őket maguk közül, hogy elvonuljon a csapás róluk, de aztán ismét el akarták őket fogni, hogy visszaparancsolják őket szolgaságukba, [12]menekülésük közben az ég Istene megnyitotta számukra a tengert, úgy hogy innen is, onnan is oly szilárdan állt a víz, mint a fal, és ők a tenger fenekén járva, száraz lábbal keltek át. [13]Azon a helyen az egyiptomiak megszámlálhatatlan seregét, mely üldözte őket, úgy elborította a víz, hogy nem maradt meg egy sem, ki az utódoknak elmondja a történteket. [14]Átkelve pedig a Vöröstengeren, Sina hegységének sivatagát szállották meg, melyben ember soha lakni nem tudott, és ember szülötte nem is telepedett meg. [15]Ott, hogy inni tudjanak, a keserűforrások édes *vízűekké* váltak; eleséget pedig negyven esztendőn keresztül az égből kaptak. [16]Akárhová mentek, íj, nyíl, pajzs és kard nélkül Istenük hadakozott és győzött helyettük. [17]Nem is volt, ki bántotta volna azt a népet, csak akkor, amikor elpártolt az Úrnak, az ő Istenének tiszteletétől. [18]Valahányszor ugyanis a saját Istenükön kívül más *istent* tiszteltek, zsákmányul estek és kardélre meg gyalázatra *jutottak*. [19]De ahányszor azután megbánták, hogy eltávoztak Istenük tiszteletétől, az ég Istene ellenálló erőt adott nekik. [20]Végül is porbasujtották a káná-

Móz. I. 12, 1; 46, 6; II. 1, 7. — *Négyszáz esztendő*, v. ö. Móz. II. 12, 40. jegyz. — *10. Sanyargatta*, v. ö. Móz. II. 1, 11. — *Mindenféle csapással*, az egyiptomi csapásokat illetőleg v. ö. Móz. II. 7. skk. fej. — *11.* V. ö. Móz. II. 2, 12. — *12. Megnyitotta számukra a tengert*, v. ö. Móz. II. 14. — *14. Sina* hegységén nyilván a Sinai-hegységét kell értenünk, v. ö. Móz. II. 19, 1. jegyz. — *15.* V. ö. Móz. II. 15, 25. — *Eleséget*, fürjet és mannát, v. ö. Móz. II. 16, 4. skk. — *16. Íj* stb. *nélkül*, Áchior csak annyit akar mondani, hogy nem annyira saját erejükből, mint Istenük segítségével verték le ellenségeiket. (V. ö. pl. Móz. II. 17, 8. skk.) — *18.* Áchior eme szavainak igaz voltát pl. a Bírák könyvének elbeszélései igazolják. — *20.* Kánaán földének Izrael előtti lakosságát illetőleg v. ö. Móz. I. 15, 19. sk. jegyz. — *Hesebon* az ámorreusok egyik

neus, jebuzeus, ferezeus, heteus, heveus és ámorreus királyt meg Hesebon minden hatalmasát, országaikat pedig meg városaikat ők maguk szállták meg, [21]és addig, míg nem vétkeztek Istenük színe előtt, jól ment soruk. Istenük ugyanis utálja a gonoszságot.[22]Így évekkel ezelőtt is, amikor letértek az útról, melyet az Isten jelölt meg számukra, hogy rajta járjanak, felőrlődtek a sok nemzettel való küzdelemben, és közülük igen sokat hurcoltak idegen földre, fogságba. [23]A minap azonban visszatértek az Úrhoz, az ő Istenükhöz, egybegyűltek azokról a helyekről, ahová szétszóródtak, megszállották ezt az egész hegyvidéket, és ismét birtokukba vették Jeruzsálemet, ahol a szentélyük van. [24]Már most, uram, kutass utána, ha van valami bűnük Istenük színe előtt, akkor vonuljunk fel ellenük, mert Istenük bizonyosan kiszolgáltatja őket neked, és ők hatalmad igája alá kerülnek. [25]Ha azonban ennek a népnek nincsen bűne Istene előtt, nem tudunk majd ellentállni nekik, mert Istenük védi őket, és mi az egész világ gúnytárgyává leszünk.

[26]Történt pedig, hogy amikor befejezte Áchior e szavakat, haragra gerjedtek Holofernes összes főtisztjei, és arra gondoltak, hogy megölik őt. Mondogatták pedig egymásnak: [27]Ki ez, aki azt meri állí-

országának fővárosa a Jordántól keletre (V. ö. Móz. IV. 21, 21. jegyz.); a görög szöveg nem említi. — *22.* Áchior itt azokra a nehéz küzdelmekre utal, melyeket Izrael népe a királyok idejében vívott a szomszédos népekkel, az egyiptomiakkal, a szírekkel és főleg az asszírokkal, kik nem is olyan nagyon rég két súlyos csapást mértek a kiválasztott népre; az egyiket 722-ben, mikor feldúlták Szamariát, az északi királyság fővárosát (v. ö. Kir. IV. 17, 5. skk.), a másikat pedig egynéhány évvel ennekelőtte, mikor Assurbanipál, Holofernes ura és királya, Jeruzsálemet megsarcolta és az istentelen Mánásszes királyt — mint ez történni szokott — bizonyára több előkelő alattvalójával együtt számkivetésbe vitte. (V. ö. Krón. II. 33, 11. sk.) — *23.* A Sammuges szította általános lázadás kitörésekor — úgylátszik — az asszír birodalom különböző helyein elszórt izraeliták közül sokan éltek a kedvező alkalommal és visszatértek hazájukba. V. ö. Krón. II. 33, 13. skk. — *Ismét birtokukba vették Jeruzsálemet*, Mánásszes király elhurcolása után Assurbanipál Jeruzsálemben úgylátszik, asszír helyőrséget hagyott, melyet aztán az egész birodalomban kitört lázadás alkalmával az izraeliták kivertek a várból. — *25. Az egész világ gúnytárgyává leszünk*, mert egy maroknyi ellenség elől a veretlen asszír seregnek csúfosan kell majd meghátrálnia.

26—29. Hólofernes és vezérei felháborodnak Áchior szavain. — *26. Holofernes összes főtisztjei*, a görög szöveg még megemlíti: a partvidék (Fönícia és Szíria) meg Moáb lakóit is.

tani, hogy Izrael fiai, akik fegyvertelen, erőtlen és haditudomány ismerete nélkül való emberek, ellent tudnak állni Nábukodozor királynak és seregeinek? [28]Hogy tehát megtudja Áchior, hogy félrevezetett minket, szálljuk meg a hegyeket! Ha azután elfogtuk vezéreiket, üssük át akkor karddal velük együtt *őt is*, [29]hadd tudja meg minden nemzet, hogy Nábukodonozor a föld istene és rajta kívül nincsen más *isten!*

6. FEJEZET.

Áchiort kiszolgáltatják az izraelitáknak. — Ezek barátságosan fogadják és bizalmat öntenek beléje.

[1]Történt pedig, hogy amikor abbahagyták a beszédet, Holofernes igen haragosan szólt Áchiorhoz: [2]Mivel te azt jövendölted nekünk, hogy Izrael nemzetségét Istene meg fogja védeni, én bebizonyítom neked, hogy Nábukodonozoron kívül nincsen más isten. [3]Mikor ugyanis lekaszaboljuk majd őket egy szálig, velük együtt te is meghalsz az asszírok kardja által, és egész Izrael veled együtt pusztul el. [4]Majd meglátod, hogy Nábukodonozor az egész föld ura, amikor seregem kardja átjárja majd oldaladat és ott heversz általverve Izrael sebesültjei között, és nem fogsz többé fellélegzeni, míg csak el nem pusztulsz velük együtt. [5]Különben pedig, ha hiszel jövendölésed igaz voltában, ne essék be orcád. Tűnjék el a sápadt szín, mely arcodat elfogta, ha úgy gondolod, hogy e szavaim teljesedésbe nem mehetnek. [6]Hogy pedig rájöjj, hogy ugyanazt szenveded majd el, mint ők, ime ettől az órától kezdve az ő népük társaságában leszel, és így, amikor ők megkapják majd kardom által a megérdemelt büntetést, velük együtt te magad is a bosszúállás alá esel. [7]Ugyanakkor megparancsolta szolgáinak Holofernes, hogy ragadják meg Áchiort, vigyék el Betuliába és adják Izrael fiainak kezére.

[8]Erre megragadták őt Holofernes szolgái és elindultak vele a mezőségen. Mikor aztán a hegyvidékhez közeledtek, parittyá-

6. 1—7. Holofernes Áchior szavain való felháborodásában kiadja a parancsot, hogy szolgáltassák ki őt az izraelitáknak. — 6. Az ő népük társaságában leszel. Holofernes annyira biztos győzelmében, hogy Áchiort nem öleti meg, hanem büntetésképen kiszolgáltatja az ellenségnek, mert abban a meggyőződésben él, hogy úgyis kezére kerül ismét a hűtlen vezér.

8—21. Áchiort beviszik Betulia várába, ahol szívesen fogadják. —

sok vonultak ki ellenük. [9]Erre ők visszavonultak a hegyoldaltól, Áchiort kezénél és lábánál fogva egy fához kötötték, és otthagyták így kötéllel megkötözve és visszatértek urukhoz. [10]Izrael fiai pedig lejöttek Betuliából, odamentek hozzá, megszabadították, és elvitték Betuliába. Ott a nép közepére állították és megkérdezték: mi az oka annak, hogy az asszírok megkötözték és otthagyták. [11]Abban az időben pedig elöljárók voltak ott: Óziás, Mika fia, Simeon törzséből és Kármi, akit Gotonielnek is *nevéztek*. [12]Áchior aztán a vének között és mindanyniuk jelenlétében előadott mindent: hogy mit mondott akkor, amikor kérdést intézett hozzá Holofernes, miképen akarta őt Holofernes népe emiatt megölni, [13]és hogyan adta ki maga Holofernes haragosan a parancsot: szolgáltassák ki ezért az izraelitáknak, hogy majd, amikor legyőzi Izrael fiait, megölesse magát Áchiort is mindenféle kínzással azért, mert azt mondta, hogy a mennynek Istene az ő oltalmazójuk. [14]Miután pedig elmondotta Áchior mindezeket, arcra borult az egész nép, hogy imádja az Urat, és általános jajgatás meg sírás közepette egy szívvel és egy lélekkel könyörögtek az Úrhoz, [15]mondván: Urunk, mennynek és földnek Istene, nézd az ő gőgjüket, és tekints le a mi alázatosságunkra, légy figyelemmel szentjeid iránt, és mutasd meg, hogy nem hagyod el azokat, akik benned bíznak, de megalázod azokat, akik önmagukban bizakodnak, és saját erejükkel kérkednek. [16]Miután pedig abbahagyták a sírást, és befejeződött a népnek egész napon át tartó imádsága, megvigasztalták Áchiort, [17]mondván: A mi atyáink Istene, akinek te a hatalmát hirdetted, abban a jutalomban részesít

10. Betuliából, a Vulgáta szöveg itt első alkalommal említi meg a vár nevét, melyet Holofernes megostromolni készül. Betulia (héberül némelyek szerint: Bet-alijja = magas lak) várát a legnagyobb valószínűség szerint Galileában, talán Ezdrelon (v. ö. 1, 8. jegyz.) síkságának keleti széle és a Jordán között húzódó hegységben kell keresnünk. A Szentírásban egyebütt sehol sem olvassuk e vár nevét. — *11. Elöljárók*, várparancsnokfélék, amilyeneket Mánásszes király is rendelt a megerősített városok fölé. (V. ö. Krón. II. 33, 14.) — *Óziás* (héberül: Uzijja) Simeon törzséből való volt, mint Judit. (V. ö. 8, 1; 9, 2.) Igaz ugyan, hogy Simeon törzse a honfoglalás után javarészt Júda környékén és ettől délre helyezkedett el (v. ö. Józs. 19, 1. skk.), mindazonáltal a Szentírás arról is tud, hogy a törzs egyes ágai elkerültek északra, Galileába is. (V. ö. Móz. I. 49, 7; Krón. II. 15, 9; 34, 6) — *15. Szent-*

majd, hogy épen ellenkezőleg, te lásd az ő pusztulásukat. [18]Amikor pedig az Úr, a mi Istenünk, megadja majd szolgáinak a szabadulást, legyen veled is az Isten itt a mi körünkben, és hogyha úgy tetszik neked, maradj közöttünk összes hozzátartozóiddal együtt. [19]Akkoron, a gyűlés végeztével, Óziás befogadta őt házába, és tiszteletére nagy lakomát szerzett. [20]Meghívta erre az összes véneket is, és a böjt befejeztével együtt lakomáztak. [21]Utána pedig egybehívták az egész népet, és a gyülekezetben egész éjjel imádkoztak és segítségért könyörögtek Izrael Istenéhez.

7. FEJEZET.

Holofernes megkezdi Betulia ostromát. — A várbeliek a vízhiány miatt már arra gondolnak, hogy megadják magukat.

[1]Holofernes másnap kiadta seregeinek a parancsot, hogy vonuljanak fel Betulia ellen. [2]Százhúszezer gyalogos harcosa és huszonkétezer lovasa volt, azoknak a legényeknek a csapatain kívül, kiket fogságba ejtettek és a tartományok meg a városok összes ifjai sorából elhurcoltak. [3]Fel is készültek együttesen mindnyájan, hogy megtámadják Izrael fiait. Felvonultak pedig a hegyoldalon addig a csúcsig, mely Dotáinra tekint le, attól a helytől kezdve, melyet Belmának hívnak egészen Chelmonig, mely Ezdrelon átellenében van.

[4]Izrael fiai pedig, mikor megpillantották tömegüket, földre borultak, hamut hintettek fejükre, s egy szívvel és egy lélekkel

jeid iránt. (V. ö. Iz. 6, 2. skk.; Ezdr. I. 9, 2.; Tób. 8, 5.) — *18.* Az izraeliták kiváltságos kegyet gyakorolnak Áchiorral szemben, mert ámmonitát egyébként sohasem lett volna szabad az Isten népének sorába felvenni. (V. ö. Móz. V. 23, 3; Ezdr. II. 13, 1.) — *A böjt* az izraelitáknál igen szigorú volt; ily napon vagy egyáltalában semmit, vagy legfeljebb kenyeret és vizet vettek magukhoz. — *21. A gyülekezetben,* úgylátszik, Betulia városának már imaháza (= zsinagógája) volt.

7. *1—3. Holofernes megindítja az ostromot Betulia ellen.* — *2.* A szent szöveg 2, 7-ben nem *huszonkétezer,* hanem tizenkétezer *lovas*ról beszél. Az eltérést valamelyik másoló tévedése okozta. *Kiket . . . a városok összes ifjai sorából elhurcoltak,* v. ö. 3, 8. — *3. Dotáinra,* v. ö. 4, 5. jegyz. — *Belmának . . . Chelmonig,* Belma (a görög szövegben: Belbáin, avagy — mint 4, 4-ben — Belmáin) és Chelmon (a görög szövegben: Küamón) ismeretlen helységek Dotáin közelében. A görög szöveg egyébként így szól: és ott táboroztak (t. i. az asszírok) a völgyben Betulia közelében a forrásnál és szélességben elnyúltak Dotáinon át egészen Belbáinig, hosszúságban pedig Betuliától egészen Küamónig, mely Ezdrelon átellenében van.

4—5. Izrael fiai felkészülnek a védekezésre. — *4. Hamut hintettek*

könyörögtek, hogy Izrael Istene mutassa meg irgalmát népe iránt. [5]Majd megragadták hadi felszerelésüket, és megszállották azokat a helyeket, melyek szűk ösvényekre vezettek a hegyek között ; ezeket őrizték éjjel-nappal szüntelenül.

[6]Mikor pedig Holofernes körüljárt, és észrevette, hogy a forrás, mely ott folydogált, a városon kívül, a déli oldalon beleömlik vízvezetékükbe, elvágatta vízvezetéküket. [7]A falaktól azonban nem messze források fakadtak, és látni lehetett, hogy ők titokban ezekből merítettek vizet, inkább csak *szomjúságuknak* mérséklésére, mint oltására. [8]Ámmon és Moáb fiai pedig ily szavakkal járultak Holofernes elé : Izrael fiai nem lándzsában és nyílban bizakodnak, hanem a hegyek védik és meredek magaslataik oltalmazzák őket. [9]Hogy tehát közelharc nélkül legyőzhesd őket, rendelj ki őröket a források mellé, hogy ne meríthessenek vizet belőlük, és akkor kardcsapás nélkül megölöd majd őket, avagy kimerültségükben átadják majd városukat, amelyet bevehetetlennek tartanak, mivel hegyre van építve. [10]Tetszettek ezek a szavak Holofernesnek meg csatlósainak, és köröskörül minden egyes forrás mellé kirendelt száz embert. [11]Amikor már húsz napon át álltak ezt az őrséget, kifogytak Betulia egész lakosságánál a vízvermek és vízgyüjtők, úgyhogy a városon belül nem volt, honnan csak egy napra is teljesen oltaniok szomjukat, mert a nép mértékre kapta naponta a vizet. [12]Összesereglett erre minden férfiú, nő, ifjú és gyermek Óziásnál, és mindnyájan együttesen egy hangon [13]kiál-

fejükre, bűnbánatuk jeléül. — *5.* A görög szöveg e helyett : *megszállották . . . szüntelenül*, ezt mondja : őrtüzeket gyujtottak tornyaikon és őrtálltak azon az egész éjjelen át. Az őrtüzeket úgylátszik, azért gyujtották a betuliabeliek, hogy szorongatott helyzetükre figyelmessé tegyék a szomszédos helységek lakóit.

6—25. Betulia körülzárása szorongó helyzetet teremt a várban. — *8. Ámmon és Moáb* fiainak nagy szorgoskodását a vár bevétele körül az a gyűlölet magyarázza meg, mellyel e két nép ősi idők óta az izraelitákkal szemben viseltetett. (V. ö. Móz. V. 23, 2. sk.; Bir. 3, 13. skk. ; Kir. IV. 13, 20. stb.) — *11. Húsz napon át*, a vár ostroma kb. öt hétig tartott. A húsz napot a Vulgáta attól az időtől fogva számítja, amikor Holofernes megkezdte a kutak őrzését. — *Vízvermek és vízgyüjtők*, a forrásvízben szegény Keleten földbevájt, körtealakú (alul széles és fölfelé mindinkább szűkülő) vermekben gyüjtik és őrzik az esővizet. — *A nép mértékre kapta a vizet*, kinek-kinek naponta szűkösen kimérték az elfogyaszt-

tozták: Szolgáltasson az Isten ítéletet mi közöttünk és te közötted, mert bajt hoztál reánk; nem akartál ugyanis békésen tárgyalni az asszírokkal. Ezért adott az Isten a kezükbe minket, [14]és ezért nincs, ki felsegítsen minket, mikor a szomjúságtól és a nagy nyomorúságtól összeomlunk szemük előtt. [15]Azonnal gyüjtsetek tehát egybe mindenkit, aki a városban van, hadd szolgáltassuk ki magunkat mindannyian önként Holofernes népének; [16]jobb ugyanis, hogy mint foglyok élve dicsőítsük az Urat, mint hogy meghaljunk és gyalázat tárgyává legyünk minden ember előtt, amikor feleségeink és gyermekeink szemünk láttára halnak majd meg. [17]Bizonyságul hívjuk ma az eget meg a földet és atyáink Istenét, aki bűneink miatt áll bosszút rajtunk, hogy adjátok már át a várost Holofernes seregének kezére! Hadd rövidüljön kard éle által a végünk. Az égető szomjúság által csak hosszabbodik az. [18]E szavak után nagy sírás és jajgatás támadt a gyülekezetben mindenki részéről, és több órán át így kiáltoztak egy hangon az Istenhez: [19]Vétkeztünk atyáinkkal együtt, igaztalanul cselekedtünk, gonoszat műveltünk. [20]Te azonban, mivel kegyes vagy, könyörülj rajtunk, avagy saját ostoroddal fenyítsd meg gonoszságainkat, de ne szolgáltass ki minket, akik téged vallunk, egy olyan népnek, mely mitsem tud rólad. [21]Ne mondhassák a pogányok között: Hol van az ő Istenük? [22]Amikor aztán a kiáltozásban kifáradva és a sírástól elbágyadva elhallgattak, [23]felemelkedett Óziás, és könnytől borítva így szólott: Nyugodt lélekkel legyetek atyámfiai, várjunk még öt napig irgalmasságot az Úrtól, [24]talán véget vet majd haragjának, és megdicsőíti nevét. [25]Ha aztán az öt nap elmultával sem

ható vízmennyiséget. — *16. Gyalázat tárgyává legyünk*, a fegyverforgató férfi szemében gyalázatszámba megy, ha tehetetlenül kénytelen végignézni a védtelen nők és gyermekek lemészárlását. — *19.* Ez az őszinte bűnvallomás és bánat indította az Isten könyörületes irgalmasságát arra, hogy a várat és lakóit a végső pusztulástól megmentse. — *21. Hol van az ő Istenük*, a gúny szavai az ellenség részéről. (V. ö. 4, 10. jegyz.; Zsolt. 113, 10.) — *23. Várjunk még öt napig*, Óziás nyilván abban bizakodott, hogy addig az Úr megkönyörül rajtuk és vagy esőt bocsájt a földre, vagy pedig másképp siet szorongatott népének segítségére. — *24. Megdicsőlti nevét*, a vár csodálatos megszabadulása az Isten dicsőségét fogja hirdetni.

jön segítség, cselekedni fogunk az igék szerint, melyeket szólottatok.

8. FEJEZET.

Judit megfeddi a város elöljáróságát kishitűsége miatt, és imára meg bűnbánatra buzdítja honfitársait.

[1]Történt pedig, hogy meghallotta e szavakat Judit, egy özvegy, annak a Merárinak a leánya, ki Idox fia volt — ez Józsefnek volt a fia, az meg Óziásnak volt a fia, az meg Elájnak volt a fia, az meg Jámnornak volt a fia, az meg Gedeonnak volt a fia, az meg Ráfáimnak volt a fia, az meg Áchitobnak volt a fia, az meg Melkiásnak volt a fia, az meg Énánnak volt a fia, az meg Nátániásnak volt a fia, az meg Sálátielnek volt a fia, az meg Simeonnak volt a fia, az meg Rúbennak volt a fia — [2]férje Mánásszes volt, és árpaaratás idején húnyt el ; [3]felügyelt ugyanis a kévekötőkre a szántóföldön, amikor is hő csapta meg fejét és meghalt Betuliában, az ő városában, ott is temették el atyái mellé. [4]Így özvegy volt Judit már három éve és hat hónapja. [5]Háza tetején külön kamrát rendezett be magának, ott élt visszavonultan szolgálóleányaival együtt. [6]Vezeklő ruhát hordott ágyékán, böjtölt élte minden napján, leszámítva a szombatokat, a hónapok első napját és Izrael házának ünnepeit. [7]Igen szép megjelenésű *nő* volt, s reá férje nagy gazdagságot, számos cselédséget és marha csordákban meg juhnyájakban bővelkedő birtokot hagyott hátra. [8]Amellett igen jó hírben állott mindenki előtt, mert nagyon félte az Urat, és nem volt, aki csak egy rossz szót is mondhatott volna róla. [9]Mikor ez meghallotta Óziás ígéretét, hogy öt nap elmultával átadja a várost, elküldött a vénekért, Chábriért meg Kármiért. [10]Mikor ezek megjelentek

8. *1—27. Judit megfeddi Óziást és társait kishitűségükért.* — *1.* A *Judit* (= Zsidónő) név a Szentírásban még Móz. I. 26, 34-ben fordul elő. — *Rúbennak . . . fia*, a görög fordítás nemzetségtáblája nem egyezik mindenben a Vulgátáéval. A nemzetségfa utolsó ága a görög és a szír fordításban — helyesen — így hangzik : aki Izrael fia. Simeon ugyanis nem Rúben fia volt, hanem Jákob (= Izrael)-é. — *2. Mánásszes*, aki — a görög szöveg értelmében — szintén Simeon törzsének leszármazottja volt, mint Judit, — 3. — hőguta következtében húnyt el. — *5. Háza tetején*, a keletiek házuk lapos tetején fából összetákolt kis fülkéket szoktak elhelyezni, amelyek rendes körülmények között arra szolgáltak, hogy meghúzódjanak bennük a forró napsugarak elől ; néha e fülkéket lakószobának is berendezték. (V. ö. Kir. IV. 4, 10 ; Tób. 3, 10.) — *6. Vezeklő ruhát*, durva daróc öltönyt. Judit férje halála óta a

nála, így szólott hozzájuk: Micsoda dolog ez, hogy Ózias beleegyezett abba, hogy átadja az aszszíroknak a várost, ha öt napon belül nem jön segítség nektek? [11]Kik vagytok ti, hogy megkísértitek az Urat? [12]Ez nem olyan beszéd, mely irgalmat kelt, hanem inkább *olyan*, mely haragot támaszt és bosszút gerjeszt. [13]Ti időt szabtatok az Úr irgalmasságának, és önkényesen napot állapítottatok meg számára. [14]Mivel azonban hosszantűrő az Isten, bánkódjunk e miatt, és könnyhullatás közepette kérjünk tőle bocsánatot, [15]mert nem fenyeget az Isten úgy, mint az ember, és nem gyúl haragra úgy, mint az ember fia. [16]Alázzuk meg tehát magunkat előtte, és alázatos lélekkel szolgálván neki, [17]mondjuk sírva az Úrnak: Tegyen irgalmasságot velünk az ő akarata szerint, hogy amint felkavarta szivünket azoknak a gőgje, úgy dicsőítsen meg minket a mi alázatosságunk. [18]Hiszen mi nem követtük atyáink vétkét, akik elhagyták Istenüket, és idegen isteneket imádtak, [19]és ezért a bűnért aztán kardélre, kifosztásra és ellenségeik előtt gyalázatra jutottak; mi ugyanis rajta kívül más istent nem ismerünk. [20]Várjuk csak alázatosan az ő vigasztalását, ő megboszszulja majd vérünket ellenségeinken, akik sanyargatnak *minket;* megalázza az összes nemzeteket, melyek ellenünk támadnak, és becstelenségnek teszi ki őket az Úr, a mi Istenünk. [21]Nos tehát, testvéreim, ti az Isten népének vénei vagytok, és az ő lelkülete tőletek függ. Lelkesítsétek fel szavatokkal szívüket, hadd jusson eszükbe: kísértést szenvedtek

gyász jeléül *élte minden napján* böjtölt, azaz naponta csak egyszer, napnyugta után vett magához ételt és italt. (V. ö. Kir. II. 2, 12; 3, 35.) — *Leszámítva a szombatokat* stb., a szombat, a hónap első napja (neoménia) és az Ószövetség ünnepei (az engesztelés napját leszámítva) az örök napjai voltak, melyeken a gyásznak szünetelnie kellett. — *11.* Judit megfeddi a város elöljáróit, mert kislelkűségükben megkísértették az Urat, vagyis — amint azt a görög szöveg bővebben kifejti — a végtelenül bölcs Isten rejtett terveit akarták meghiúsítani, amikor ahelyett, hogy rendületlenül bíztak volna az Úr irgalmasságában, már — *13. v.* — napot tűztek ki a vár feladására és ezáltal mintegy siettetni kívánták a felülről jövő segítséget. — *15. Mert... nem gyúl haragra* stb. helyett a görög szöveg ezt mondja: az Istent nem lehet megfenyegetni, mint az embert, és ő nem is inog meg elhatározásában, mint a halandó. — *17. Azoknak*, az asszíroknak. — *18.* Juditnak szent a meggyőződése, hogy jelen esetben nem a bálványimádás miatt szakadt reá népére ez a súlyos csapás, mint — *19. v.* — atyáikra

atyáink is, hogy próbára tétessenek, vajjon igazán tisztelik-e Istenüket. [22]Hadd emlékezzenek meg róla, miképen tétetett próbára atyánk, Ábrahám, és lett Isten barátja sok nyomorúság elszenvedése árán; [23]hasonlóképen Izsák, Jákob és Mózes meg mindnyájan, akik kedvesek voltak az Isten előtt, sok sanyargatás ellenére is hűek maradtak. [24]Azok azonban, akik a megpróbáltatásokat nem fogadták az Úr félelmével és türelmetlenségükben szidalmazó zúgolódásra fakadtak az Úr ellen, [25]a pusztító martaléka lettek, és kígyók által vesztek el. [26]Ne bosszankodjunk tehát azok miatt, amiket elszenvedünk, [27]gondoljuk meg inkább és higgyük el, hogy bűneinkhez képest az Úrnak ezek az ostorcsapásai csak igen csekély büntetések, amelyek minket, mint szolgákat, csak javulásra ösztönöznek és hogy nem megsemmisítésünkre jöttek reánk.

[28]Óziás és a *nép* vénei erre így feleltek neki: Minden igaz, amit mondottál, és szavaidban nincsen semmi kivetni való. [29]Nos tehát, imádkozzál értünk, mivel szent és istenfélő asszony vagy. [30]Mire Judit így felelt nekik: Amint arról, amit mondani tudtam, megismertétek, hogy az az Istentől való, [31]úgy vizsgáljátok meg, hogy, amit tenni szándékozom, szintén az Istentől való-e, és imádkozzatok, hogy az Isten sikerre vigye tervemet. [32]Álljatok fel az éjjel a kapu mellett, én kimegyek majd szolgálóleányommal, ti pedig imádkozzatok, hogy amint mondottátok, öt napon belül tekintsen le az Úr az ő népére, Izraelre. [33]Nem akarom azonban, hogy utána kutassatok, mit teszek. És amíg magam azt el nem mondom nektek, ne tegyetek semmi mást, csak könyörögjetek értem az Úrnál, a mi Istenünknél. [34]Óziás, Júda fejedelme, erre így felelt neki: Menj békében! Az Úr legyen veled, hogy bosszút állhass ellenségeinken! Erre megfordultak és eltávoztak.

pl. a bírák korában, hanem — *21. v.* — az Úr csak próbára akarja tenni türelmüket és hűségüket, mint ahogyan próbára tette egykoron — *22. v.* — Ábrahámot, az Isten barátját, továbbá Izsákot (v. ö. Móz. I. 22, 1. skk.), Jákobot (v. ö. Móz. I. 28—32.) és Mózest (v. ö. Móz. II. 2, 15. skk.). — *25.* V. ö. Móz. IV. 21, 6; Kir. I. 10, 9. — *Pusztító*, t. i. angyal: az ókor embere a pusztító halált az Úr angyalának (követének) tekintette. (V. ö. Kir. IV. 19, 35.)

28—34. Judit segítséget ígér. — 32. Tekintsen le... népére, azaz nézzen reá kegyesen, segítse meg népét.

9. FEJEZET.

Judit imája.

[1]Eltávozásuk után Judit bement imahelyére; szőrzsákot öltött magára, hamut hintett fejére és az Úr előtt leborulva, ilyképen kiáltott az Úrhoz: [2]Uram, atyámnak, Simeonnak Istene, aki kardot nyujtottál neki azoknak az idegeneknek a megbüntetésére, akik becstelenségükben erőszakoskodtak, és meggyalázó célból felfedték a szűz ágyékát, [3]s ezért asszonyaikat zsákmányra, leányaikat rabságra, minden vagyonukat pedig szétosztásra juttattad szolgáid között, akik a te ügyedért buzgolkodtak; jöjj segítségemre, kérlek, Uram, Istenem, nekem, az özvegynek. [4]Hiszen te vitted végbe az előbbieket, és ami utánajött, te gondoltad ki, és amit te akartál, az történt. [5]Minden utad ugyanis elő van készítve, és gondod van ítéleteidre. [6]Úgy tekints most az asszírok táborára, mint ahogyan annak idején az egyiptomiak táborára tekinteni méltóztattál, amikor harci szekerekben, lovasságukban és a vitézek sokaságában bizakodva, fegyveresen rontottak szolgáid után. [7]Te azonban táborukra tekintettél, és erre sötétség nyomta el őket, [8]lábukat megragadta a mélység, és elborította őket az ár. [9]Így járjanak ezek is, Uram, akik sokaságukban, szekereikben, dárdáikban, pajzsaikban, meg nyilaikban bizakodnak, és lándzsáikkal kérkednek, [10]és nem tudják, hogy te magad vagy a mi Istenünk, ki már kezdettől fogva eldöntöd a háborúkat, hiszen Úr a te neved. [11]Emeld magasra karodat, mint kezdetben, és zúzd össze erőddel ere, jüket. Dőljön meg hara-

9. *1—19. Judit imája.* — *1. Imahelyére*, a háza tetején felállított fülkéjébe. — *Szőrzsákot öltött* stb., Judit tehát jámborul meg volt győződve, hogy a bűnbánattal párosult kitartó és buzgó imádság a leghathatósabb eszköz az Isten segítségének kieszközlésére. — *2.* Judit Simeonnak csupán csak a buzgalmát dícséri, mellyel a nővérén elkövetett sérelmet megtorolni igyekezett (v. ö. Móz. I. 34, 25. skk.), a bosszúállás módozatát maga Jákob sem helyeselte. (V. ö. Móz. I. 49, 5. skk.) — *4.* Judit gyönyörűséges szép szavakkal festi ehelyütt az Isten gondviselő intézkedését; főleg pedig utal az Úr ama nagy jóságára és csodás tetteire, melyekkel az egyiptomi kivándorlás óta irányította népének sorsát. — *6—8.* V. ö. Móz. II. 14, 5. skk. — *10. Ki már kezdettől fogva eldöntöd a háborúkat*, ki az emberek szabad elhatározásából folyó cselekedeteket előrelátva, gondviselő terveidben már öröktől fogva eldöntötted, mi legyen a háború kimenetele. — *11. Emeld magasra karodat*, a felemelt kar nagyobb erővel tud lesujtani; Judit tehát arra kéri az Urat: mutassa ki fokozott mértékben, mint annak előtte (az ősi időben,

godban hatalmuk, mivel fogadkoznak, hogy bemocskolják szentélyedet, beszennyezik nevednek hajlékát, és letörik kardjukkal oltárod szarvát. [12]Tedd, Uram, hogy saját kardja nyesse le gőgjét, [13]akadjon csapdába, mikor reám *emeli* szemét, ajkam kedvességével gyilkold meg őt. [14]Adj lelkemnek kitartást, hogy megvessem, és erőt, hogy megsemmisítsem. [15]Hiszen a te nevednek leszen dicsősége, hogy asszony keze ejtette el őt. [16]Mert nem a tömegben van a te erőd, Uram, sem a lovak erejében a te hatalmad, a kevélyek meg kezdettől fogva nem tetszettek neked, hanem az alázatosak és a szelídek könyörgése volt kedves előtted mindenkoron. [17]Hallgass meg engem, te, a menny Istene, a vizek teremtője és az egész teremtés Ura! *Ime* nyomorúságomban esengek, és a te irgalmasságodban bizakodom. [18]Emlékezzél, Uram, szövetségedre; adj szót ajkamra, erősítsd meg szívem szándékát, hogy szent maradjon házad számodra, [19]és minden nemzet elismerje, hogy te vagy az Isten, és kívüled nincsen más *isten*.

10. FEJEZET.

Judit felékesíti magát, és szolgálóleányával Holofernes táborába megy.

[1]Történt pedig, hogy amikor megszűnt kiáltani az Úrhoz, fölkelt a helyről, ahol leborulva feküdt az Úr előtt. [2]Majd előhívta szolgálóleányát és lemenvén házába, letette magáról a szőrzsákot, levetette özvegyi ruháját, [3]megmosta testét, megkente magát igen fi-

az egyiptomi kivándorlás alkalmával) isteni hatalmát. — *Bemocskolják szentélyedet*, a jeruzsálemi templomot. Betulia várát úgy látszik, az ország kulcsának tekintették; eleste a fővárosra nézve is nagy veszedelmet jelentett volna. A szentélyt, az igaz Isten lakóhelyét, az ellenség — mint annyiszor — most is azáltal mocskolta volna be, hogy idegen, pogány létére átlépte volna küszöbét, kirabolta, sőt esetleg bálványt állított volna fel benne. — *Nevednek hajlékát*, szentséges lényednek hajlékát. — *Letörik oltárod szarvát*, hatalmuk, gőgjük és megvetésük kifejezésére. — A *12—15.* versben Judit az asszírok fővezérére, Holofernesre céloz. A görög szöveg Judit szavait e helyütt is az asszírok egész seregére vonatkoztatja. — *13.* Judit lelkében már megfogamzott a terv, mellyel törbe kívánja csalni Holofernest. — *15.* Az a körülmény, hogy a hatalmas Holofernes asszony keze által vész el, a fővezérre nézve a legnagyobb gyalázatot (v. ö. Bir. 4, 21; 5, 26.), az Úrra nézve azonban a legnagyobb dicsőséget jelenti. — *18. Adj szót ajkamra*, alkalmas szót, mellyel törbe csalhatom Holofernest. — *19.* A jeruzsálemi templom sértetlen fennmaradása minden szónál ékesebben hirdeti majd népek és nemzetek előtt a benne lakozó egyedüli igaz Isten dicséretét.

10. *1—4. Judit felékesíti magát.* — *3. Kenettel*, valószínűleg illatos

nom kenettel, elrendezte fejének hajfonadékát, felrakta fejdíszét, felöltötte a vigasság köntösét, felcsatolta saruját lábára, felrakta a karkötőket, liliomokat, fülönfüggőket és gyűrűket, egyszóval mindenféle dísszel díszítette magát. [4]Az Úr is ragyogással vette körül, mert mindez a csinosítás nem érzéki vágyból, hanem erényességből fakadt. Ezért az Úr még fokozta szépségét, úgyhogy mindenkinek szemében hasonlíthatatlanul szépnek tűnt fel.

[5]Majd átadott szolgálóleányának egy tömlő bort, egy edény olajat, árpadarát, fügelepényt, kenyeret, sajtot és elindult.[6] Amikor a város kapujához értek, ott találták Óziást, aki a város véneivel várakozott. [7]Mikor ezek meglátták őt, elálmélkodtak és igen megcsodálták nagy szépségét. [8]De semmit sem kérdeztek tőle, hanem engedték tovább menni; közben pedig mondották: Adjon neked kegyelmet atyáink Istene, és vigye sikerre erejével szívednek minden tervét, hogy dicsekedjék veled Jeruzsálem, és neved a szentek meg az igazak sorába kerüljön. [9]Erre mindazok, akik jelenvoltak, egyhangúan felelték: Úgy legyen, úgy legyen! [10]Judit pedig az Úrhoz fohászkodva, kilépett szolgálóleányával a kapun. [11]Történt pedig, hogy amikor napkeltekor lement a hegyről, szembejöttek vele az asszírok kémei, és megállították őt, s így szóltak: Honnan jössz? Hova mégy? [12]Ő így felelt: A zsidók leányai közül való vagyok, és elszöktem körükből, mivel tudom, hogy zsákmányul ejtitek őket, mert semmibe sem vettek titeket és nem akarták magukat önként megadni, hogy

nárdusz kenőccsel, mely az ókori keleti nők kedvelt illatszere volt. — *Fejdíszét*, a mitrát, mely abroncsként fogta át a hajdíszt. — *Felcsatolta saruját*, a gyász és a bűnbánat ideje alatt mezítláb járt-kelt Judit. — *Liliomokat*, karkötőket liliom alakban. — *4. Erényességből fakadt*, Judit nem hiú tetszésvágyból, hanem azért csinosította magát, hogy szépségével elvakítsa Holofernest és tönkretegye mint népének és az Isten szentélyének ellenségét. A jóhiszeműség és a nemes szándék tehát Judittól el nem vitatható. Hogy szentnek hitt célja elérésére ez a jámbor nő nem riadt vissza olyan eszközöktől, amelyek a mi szemünkben kevésbbé megengedhetőknek tűnnek fel, mutatja, mennyire felülmúlja az Újszövetség erkölcsi felfogása az ószövetségi emberét. — *5.—20. Judit Holofernes táborába megy.* — *5.* Judit azért vitt magával ételneműt, hogy ne kelljen neki a pogányok (vallásilag) tisztátalan eledeleiből ennie. (V. ö. 12, 2.) — *8. A szentek* és *igazak* jelen esetben Izrael nagyjai, akiket az Isten felhasznál szent terveinek végrehajtására. — *12.* Juditnak eme szavai az ószövetségi, meg nem váltott, a tökéletes krisztusi erkölcstant

irgalomra találjanak nálatok. [13]Ez okból ilyképen gondolkodtam magamban: Elmegyek a fővezér, Holofernes színe elé, és feltárom előtte titkaikat és megmutatom neki, milyen úton kerítheti őket hatalmába anélkül, hogy csak egy ember is elesnék seregéből. [14]Mikor pedig azok a férfiak hallották szavait, és szemügyre vették orcáját, csodálkozás ült szemükben, és nagyon megbámulták szépségét; [15]majd így szóltak hozzá: Életedet mentetted meg azzal, hogy ilyen gondolatra jutottál, és lejöttél ide a mi urunkhoz. [16]Tudd meg tehát, hogy amikor színe elé állsz, ő jól bánik majd veled, és te szívének kedveltje leszel. Erre elvezették Holofernes sátrához, és ott bejelentették. [17]Alighogy belépett színe elé, máris megígézte szemével Holofernest. [18]Csatlósai ekkor így szóltak hozzá: Ki merné lebecsülni a zsidók népét, melynek ilyen csinos aszszonyai vannak; nem érdemes-e már ezekért is harcolnunk ellenük? [19]Eközben Judit, mikor megpillantotta Holofernest, amint ott ült a kereveten, mely bíborból és aranyból volt szőve és smaragddal meg drágakövekkel díszítve, [20]és arcába tekintett, leborult a földre, hogy hódolatát fejezze ki előtte. Holofernes szolgái azonban uruk parancsára felemelték őt.

11. FEJEZET.

Judit győzelmet ígér Holofernesnek. — Megcsodálják bölcseségéért és szépségéért.

[1]Holofernes ekkor így szólt hozzá: Nyugodt lélekkel légy, ne rettenj meg szívedben, én ugyanis nem ártottam soha senkinek, aki Nábukodonozor király előtt meg akart hódolni. [2]És ha néped meg nem vetett volna engem, nem emeltem volna lándzsámat ellene. [3]Azonban mondd csak nekem, miért távoztál el tőlük, és határoztad el magadat, hogy ide jöjj mihozzánk? [4]Judit így felelt neki: Hallgasd

még nem ismerő emberéi, aki úgy véli, hogy egy nagyobb cél elérésére, mint amilyen népének a megmentése, olyat is mondhat és tehet, ami egyébként nem egyezik meg a magasabb erkölcsi rendel. — *19. A kereveten*, szószerint tulajdonképen: a szunyoghálón. A görög szöveg helyesebben így szól: a kereveten a függőháló alatt. — *Bíborból és aranyból volt szőve*, a hálót, amelyet bíbor- és aranyfonálból szőttek, smaragd és egyéb drágakövek is díszítették.

11. *1—17. Judit győzelmet ígér Holofernesnek.* — *1.* Holofernes e kijelentése nem födi a valóságot, v. ö. 3, 9. skk. — *4. Véghezviszi majd a művet veled*, kétértelmű beszéd; Judit nem árulja el, hogy az a mű, melyet Holofernes megkezdett (t. i. Betulia ostroma),

meg szolgálóleányodnak szavát, mert ha szolgálóleányod szava szerint jársz el, az Úr véghezviszi majd a művet veled. [5]Nábukodonozornak, a föld királyának életére és erejére, mely minden tévelygő lélek megbüntetésére benned vagyon, mondom! Általad nemcsak az emberek szolgálnak neki, hanem még a mező vadállatai is engedelmeskednek neki. [6]Bölcs szellemednek híre jár minden nemzetnél, és az egész világ előtt ismeretes, hogy egész országában az egyedüli jó és hatalmas te vagy; rendelkezéseidről pedig minden tartományban dícsérőleg beszélnek. [7]Nem titok az sem, amit Áchior mondott. Az is köztudomású, milyen sorsot juttattál neki. [8]Bizonyos ugyanis, hogy a mi Istenünket a bűn annyira bántja, hogy megizente prófétái által népének: bűnei miatt kiszolgáltatja őt. [9]Mivel pedig tudják Izrael fiai, hogy megbántották Istenüket, rettegésben vannak miattad. [10]Hozzá még reájuk tört az éhinség is, és a víz szüke miatt már a halottak közé számíthatók. [11]Végül már úgy döntöttek, hogy leölik barmaikat és isszák a vérüket. [12]Sőt fel akarják használni azt a gabonát, bort meg olajat is, amelyet az Úrnak, az ő Istenüknek kell szentelniök, és amelyről megparancsolta az Isten, hogy ne nyúljanak hozzá, és készek elfogyasztani azt, amit nem is volna szabad megérinteniök kezükkel. Mivel tehát így cselekesznek, bizonyos, hogy pusztulás vár reájuk. [13]Mikor én, a te szolgálóleányod ezt megtudtam, titokban elszöktem tőlük, és az Úr ideküldött engem, hogy hírül hozzam ezt neked. [14]Én ugyanis, a te szolgálóleányod, most, itt tenálad is imádom az Istent, és el is távozik majd szolgálóleányod, hogy könyörögjek az Istenhez. [15]Amint aztán kinyilat-

szerencsés avagy szerencsétlen kimenetelű lesz-e az asszírok számára. — *5—6.* Judit azért használja e hízelgő szavakat, hogy felkeltse magával szemben Holofernes bizalmát. — *11.* A vér élvezetét a törvény tiltotta, v. ö. Móz. III. 17, 10. — *12.* A gabona-, bor- és olajzsenge és a tized a törvény értelmében *szent* dolog számba ment; csak a levita és a papi családok tagjai élvezhették. (V. ö. Móz. III. 23, 9. skk.; III. 27, 30. skk.; IV. 18, 25. skk.; IV. 18, 11. skk.; Ezdr. I. 2, 63. jegyz.) — *14. El is távozik majd*, elhagyja a tábort. A táboron kívül való ájtatoskodást azért gyakorolta Judit, hogy majd, amikor keresztül vitte tervét és fejét vette Holofernesnek, ne tűnjék fel távozása. — *15. Magam vezetlek be Jeruzsálem belsejébe*, vagyis azáltal, hogy Betulia elestét meghirdetem neked, megnyitom számodra az ut at az ország fővárosába is. (V. ö. 9, 11. jegyz.) — *Mint a juhokat, amelyeknek nincsen pász-*

koztatja nekem, mikor fizet majd meg nekik bűnükért, eljövök és megjelentem neked, és én magam vezetlek be Jeruzsálem belsejébe, és te birtokodba veszed majd Izrael egész népét, mint a juhokat, amelyeknek nincsen pásztoruk, és a kutya sem fog megugatni téged; [16]ezt ugyanis az isteni gondviselés jelentette meg nekem. [17]Nekem az a küldetésem, hogy hírt adjak neked erről, mert az Isten megharagudott reájuk.

[18]Tetszettek e szavak Holofernesnek meg embereinek mind; megcsodálták Judit bölcseségét, és egyik a másiknak mondogatta: [19]Megjelenés, szépség és értelmes beszéd tekintetében nincs még egy ilyen asszony a földön. [20]Holofernes meg így szólt hozzá: Jó dolgot művelt az Isten, aki a nép előtt előre küldött téged, hogy kezünkre juttasd azt. [21]És mivel ígéreted jó, ha teljesíti ezt nekem a te Istened, *akkor nekem* is Istenem lesz ő. Téged pedig nagyra becsülnek majd Nábukodonozor házában, és nevedet az egész földön fogják emlegetni.

12. FEJEZET.

Judit Holofernes táborában is követi vallása törvényeit. — Egy lakoma végén Holofernes sátrába kerül.

[1]Azután felszólította őt, lépjen be oda, ahol kincsei vannak elhelyezve, és meghagyta neki, maradjon ott; egyben elrendelte, hogy mit adjanak neki az ő asztaláról. [2]Judit erre ilyképen felelt neki: Nem ehetem most abból, amit elém tettél, hogy bűnbe ne essem. Majd abból eszem, amit magammal hoztam. [3]Holofernes így szólt hozzá: És ha elfogy majd, amit magaddal hoztál, mit csinálunk majd veled?

toruk, v. ö. Móz. IV. 27, 17; Kir. III. 22, 17; Krón. II. 18, 16. — *A kutya sem fog megugatni téged*, a legcsekélyebb ellentállásra sem fogsz találni. (V. ö. Móz. II. 11, 7.) — *16.* Judit mint az Isten küldötte lép fel, hogy tekintélyét növelje Holofernes előtt és ezáltal szabad járás-kelést biztosítson magának a táborban. Hasonló törvetéssel találkozunk a bírák (v. ö. Bir. 3, 20; 4, 18.) történetében is. A szent szerző Judit eljárásáról ítéletet nem mond.

18—21. Judit szavai kedvező hatást gyakorolnak Holofernesre és táborkarára. — *20. Jó dolgot művelt az Isten*, t. i. veled, mert így nem fogsz elpusztulni, mint a nép, mely visszamaradt a várban.

12. *1—9. Judit Holofernes táborában is hűen teljesíti vallása törvényeit.* — *1. Ahol kincsei vannak elhelyezve*, a görög szöveg így szól: «ahol ezüstneműje van», vagyis az étkezőterembe. Holofernes első dolga volt tehát, hogy asztalához ültesse vendégét. — *2. Hogy bűnbe ne essem*, a pogányok asztalára igen gyakran olyan étel is került, melyet előzőleg valamely bálványnak áldoztak fel, ezért a hithű zsidó szigorúan óvakodott attól, hogy ilyen lakomán résztvegyen.

[4]Judit így felelt: Lelkedre mondom uram! Nem költi el szolgálód mindezt, míg véghez viszi az Isten kezem által azt, amit tervbevettem. Erre bevezették őt a szolgák a sátorba, amelyet *Holofernes* megjelölt. [5]Amikor oda belépett, kérte, adjanak neki alkalmat, hogy éjjelenként, még pirkadás előtt kimehessen imádkozni és könyörögni az Úrhoz. [6]Erre ő elrendelte kamarásainak: engedjék őt kedve szerint három napon át ki- és bejárni, hogy imádhassa Istenét. [7]És ő kiment éjjelenkint Betulia völgyébe, és megfürdött a forrás vizében. [8]Amikor pedig kijött *a fürdőből*, imádkozott az Úrhoz, Izrael Istenéhez, hogy irányítsa útját népe megszabadítására. [9]Amikor aztán visszatért a sátorba, tiszta maradt és csak esténként vett magához saját eledeléből.

[10]Történt pedig, hogy Holofernes a negyedik napon lakomát szerzett embereinek, és mondotta udvari tisztjének, Vágáónak: Menj, vedd rá azt a zsidó nőt, egyezzék bele önként, hogy velem lakjék. [11]Az asszíroknál ugyanis szégyenszámba megy, ha a nő azt a csúfságot követi el a férfiúval, hogy érintetlenül távozik tőle. [12]Vágáó erre bement Judithoz és így szólt: Ne resteljen a szép leány belépni az én uramhoz, hogy abban a megbecsülésben legyen része előtte, hogy vele étkezzék és bort igyék vigasság közepette. [13]Judit erre így felelt neki: Ki vagyok én, hogy ellentmondjak uramnak? [14]Mindent megteszek, ami csak jó és kedves a szemében. Ami neki van kedvére, nekem is igen kedves lesz éltem minden napján. [15]Erre fölkelt, magára öltötte díszes ruháját, és belépve megállt előtte. [16]Holofernes szíve

(V. ö. Tób. 1, 12; Dán. 1, 8.) — *4.* Kétértelmű nyilatkozat. Judit Holofernes vesztére gondol, az meg saját győzelmére. — *6.* Judit a táboron belül is elvégezhette volna ájtatosságát; ez az engedély csak azért kellett neki, hogy dolga végeztével feltűnés nélkül távozhassék. — *9. Tiszta maradt*, t. i. a pogányok eledelétől. — *Csak esténként . . . eledeléből*, Judit tehát kettős böjttel készült elő szabadító művének végrehajtására. (v. ö. Eszt. 4, 16.) Egyrészt szigorúan őrizkedett a pogány eledelektől, másrészt pedig a sajátjából is csak napnyugta után vett magához valamit.

10—20. Judit Holofernes sátrába kerül. — *10.* Vágáó (a görög szövegben Bagoas) gyakori név a perzsáknál; sűrűn találkozunk vele főleg a női lakosztályok őrzőinél. (V. ö. 2, 4. jegyz.) — *14.* A keleti ember, mikor udvariaskodik, általában igen hangzatos kifejezésekben áradozik. — *Mindent megteszek*, Judit, bár tudja, hogy igen kényes helyzetbe kerülhet, elfogadja az ajánlatot, mert úgy érzi, hogy tervének végrehajtására elérkezett a kedvező

izgalomba jött, és mohó vággyal kívánta meg őt. [17]És így szólt hozzá Holofernes: Igyál csak és feküdjél le vígan, hiszen kegybe jutottál előttem. [18]Judit így felelt: Iszom, uram! Vígabb ma az én lelkem, mint éltem bármely napján. [19]Majd vett, evett meg ivott nála abból, amit szolgálóleánya odakészített számára. [20]Holofernes pedig felvidult mellette és oly nagy menynyiségű bort ivott, amennyit életében még sohasem ivott.

13. FEJEZET.

Judit fejét veszi Holofernesnek, és titokban visszatér Betuliába, ahol nagy örömmel fogadják.

[1]Mikor aztán már késő lett, és szolgái szállásukra siettek, bezárta Vágáó a hálófülke ajtaját, és eltávozott. [2]Mindnyájan pedig bágyadtak voltak a bortól. [3]Így egyedül maradt Judit a hálófülkében, [4]miközben Holofernes ott feküdt ágyában és nagy részegen aludt. [5]Ekkor Judit meghagyta szolgálóleányának, hogy álljon őrt kint a hálófülke előtt. [6]Majd odalépett Judit az ágy elé, és suttogó ajakkal csendben, könnyek között imádkozott, [7]mondván: Uram, Izrael Istene, adj erőt! Tekints le jelen órában kezem művere, hogy, amint megígérted, megmentsd városodat, Jeruzsálemet, én pedig véghezvigyem azt, amit abban a hitben terveztem, hogy te általad lehetséges lesz. [8]Amint ezt mondotta, odalépett az oszlophoz, mely ágya fejénél volt, leakasztotta kardját, mely rákötözve ott függött, [9]kivonta hüvelyéből, megragadta *Holofernes* üstökét, és így szólt: Úr Isten! Most adj nekem erőt!

pillanat. Az Istenbe vetett rendíthetetlen bizodalma edzi szívét és bátorítja lelkét. — *17. Feküdjél le*, az asszírok étkezés alkalmával már ebben az időben félkarra támaszkodva dőltek az asztal mellett felállított kerevetekre és úgy fogyasztották el lakomájukat. — *19. Nála*, Holofernesnél. — *Amit szolgálóleánya odakészített számára*, Judit tehát az ünnepi lakomán is saját ételét fogyasztotta; abban bizakodott ugyanis, ha ő nem szegi meg az Isten törvényét, az Úr sem fogja őt cserbenhagyni a legnagyobb veszélyben sem.

13. *1—13. Judit fejét veszi Holofernesnek.* — *1. Bezárta... a hálófülke ajtaját*, kivülről. — *3. Egyedül maradt Judit*, t. i. Holofernessel; a szolgálóleány a hálófülke ajtaja előtt várakozott. (V. ö. 5. v.) — *4. Holofernes ott feküdt ágyában*, a görög szöveg szerint: arccal az ágy felé fordulva. — *7. Amint megígérted*, v. ö. Kir. III. 9, 3; IV. 19, 34. — *8. Az oszlophoz*, a sátorban felállított oszlopok (farudak) amellett, hogy a sátorponyvát tartották, nyilván arra is szolgáltak, hogy reájuk függesszék a függőhálót, fegyverzetet stb. — *Kardját*, a Vulgáta szerint: tőrét; a perzsák rövid, igen éles kardot viseltek. — *9. Megragadta Holofernes üstökét*, hogy el ne tévessze

10Majd rácsapott kétszer *Holofernes* nyakára, és leszelte fejét. Azután levette az oszlopokról a függőhálót, és a csonka testet tovahengergette. 11Rövidre rá kilépett, átadta szolgálóleányának Holofernes fejét és meghagyta, hogy tegye be táskájába. 12Majd elindultak kettesben kifelé, mintha szokásuk szerint imádkozni mennének, és áthaladtak a táboron. Majd amikor a völgyet megkerülve a város kapujához értek, 13Judit már messziről odaszólt a fal őreinek: Nyissátok ki a kaput! Velünk van az Isten, aki hatalmas dolgot cselekedett Izraelben.

14Történt pedig, hogy amikor az emberek meghallották hangját, előhívták a város véneit, 15és odasiettek hozzá mindnyájan a legkisebbtől a legnagyobbig; már nem remélték ugyanis, hogy visszatér. 16Majd világot gyujtva, köréje tódultak mindnyájan; ő pedig emelkedettebb helyre lépett és csendet parancsolt. Mikor aztán elhallgattak mindnyájan, 17így szólt Judit: Dícsérjétek az Urat, a mi Istenünket, ki nem hagyja el azokat, akik benne bíznak! 18Rajtam, szolgálóleányán is gyakorolta irgalmasságát, melyet megígért Izrael házának, mert megölte ezen az éjjelen az én kezem által népének ellenségét. 19Erre kihúzta a táskából Holofernes fejét, és odamutatta nekik ily szavak kíséretében: Ime Holofernesnek, az asszírok hadvezérének a feje; és íme az ő függőhálója, mely alatt részegen feküdt, amikor az Úr, a mi Istenünk, asszony keze által megölte őt. 20Magának az Úrnak az életére mondom pedig, hogy megőrzött engem az ő angyala, mikor innen elmentem, ott tartózkodtam meg ide visszatértem, és nem engedte az Úr, hogy bemocskolják szolgálóleányát, hanem bűnös beszennyezés nélkül szólított vissza hozzátok, hogy örüljek az ő győzelmének, az én megmenekülésemnek és a ti megszabadulástoknak. 21Zengjetek tehát neki hálaéneket mindnyájan, mivel ő jó és irgalmassága örökké

a csapást. — *10. Levette . . . a függőhálót*, nyilván azért, hogy beléje göngyölgesse a levágott fejet. — *A csonka testet tovahengergette*, legurította a fekvőhelyről és takaróval födte el. (V. ö. 14, 14.)

14—31. Judit fogadtatása a várban. — *14. Előhívták a város véneit*, Oziást és társait, mert náluk volt a várkapuk kulcsa. — *18. Melyet megígért Izrael házának*, v. ö. 7. v. jegyz. — *19.* Judit az ószövetségi ember valláserkölcsi felfogása értelmében eszköznek tekintette magát, melyet az Isten arra használt fel, hogy megsemmisítse általa választott népének ellenségét. — *21.* V. ö. Zsolt. 105

tart! [22]Mindannyian pedig, imádták az Urat, és mondották neki: Megáldott téged az Úr az ő hatalmával, mert semmivé tette általad ellenségeinket. [23]Majd Óziás, Izrael népének fejedelme így szólt hozzá: Leányom, a föld minden asszonyánál jobban megáldott téged az Úr, a fölséges Isten! [24]Áldott az Úr, az ég és föld teremtője, ki arra vitt reá téged, hogy levágjad ellenségeink fővezérének a fejét, [25]és ma megdicsőítette nevedet, és a te dícséreted el nem hal az emberek ajakán. Örökké megemlékeznek majd az Úr hatalmáról azok, akiknek kedvéért nemzetednek szorongatása és sanyarúsága miatt nem kímélted saját éltedet, hanem Istenünk színe előtt a romlásból kimentetted *őket*. [26]Az egész nép erre így felelt: Úgy legyen, úgy legyen! [27]Majd hívásra előjött Áchior is, és mondá neki Judit: Maga Izrael Istene, akiről te bizonyságot tettél, hogy bosszút áll ellenségein, levágta ma éjjel kezem által az összes hitetlenek fejét. [28]Hogy pedig megbizonyosodjál, hogy ez így van, íme Holofernes feje, aki megvetette és gőgösen gyalázta Izrael Istenét, téged pedig pusztulással fenyegetett, mondván: Amikor majd Izrael népe fogollyá lesz, kardal veretem át oldaladat. [29]Amint megpillantotta Áchior Holofernes fejét, a félelemtől megborzadva arcával a földre borult, és megrendült lelkében. [30]Majd, amikor visszanyerte lélekjelenlétét és magához tért, odahullott *Judit* lába elé, és hódolván neki, mondá: [31]Áldott vagy te Istened által Jákob minden sátrában, mert miattad dicsőítik majd Izrael Istenét minden nemzetnél, mely nevedet hallani fogja!

14. FEJEZET.

Judit tanácsára feltűzik Holofernes fejét a falra. — Áchiort felveszik Izrael népének közösségébe. — Az asszírokat fővezérük halála hírére rettegés fogja el.

[1]Judit pedig így szólt a nép összességéhez: Testvéreim, hallgassatok ide! Tűzzétek ki a fejet falunkra, [2]és majd ha felkel a nap, kiki ragadja meg fegyverzetét, hirtelen törjetek ki, de ne menjetek le, hanem *úgy tegyetek*, mintha rohamra indulnátok! [3]A kémek akkor bizonyára fővé-

1; 106, 1. — *24.* Arra *vitt reá téged* stb., Óziás nézete e pontban egyezik Juditéval. (V. ö. 19. v. jegyz.) — *27—28.* V. ö. 6, 1. skk. — *31. Jákob minden sátrában*, mindenütt, ahol izraelita lakik.

14. *1—5. Holofernes fejét Judit tanácsára feltűzik a várfalra.* — *1. Tűzzétek ki a fejet falunkra*, Dávid is Góliát leszelt fejével ijesz-

zérükhöz rohannak, hogy harcra tüzeljék őt. [4]Amikor aztán vezéreik odasietnek Holofernes sátrához, és ott találják a megcsonkított *testet* vérében fetrengve, félelem lepi meg őket. [5]Ti pedig, amikor látjátok, hogy menekülnek, nyugodtan törjetek nyomukba, az Úr ugyanis összetiporja őket lábatok alatt.

[6]Akkoron Áchior, látva, mily nagy dolgot cselekedett Izrael Istene, elhagyta pogány vallását, hitt az Istenben, körülmetélte fitymája husát, mire Izrael népe közé számították őt és családjának összes ivadékait mind a mai napig.

[7]Alighogy aztán megvirradt a nap, kitűzték a falra Holofernes fejét; mindegyik férfiú pedig megragadta fegyverzetét és nagy lármával meg üvöltözéssel rontottak kifelé. [8]Mikor ezt látták a kémek, elrohantak Holofernes sátrához. [9]Azok pedig, akik a sátorban voltak, előjöttek és zajt csaptak a hálófülke bejáratánál, hogy felkeltsék őt. Szántszándékkal csaptak lármát, hogy ne ébresztéssel, hanem zajongással keltsék fel Holofernest; [10]senki sem merte ugyanis az asszírok hatalmasságának hálófülkéjét sem megzörgetni, sem kinyitni, hogy oda belépjen. [11]Mikor aztán odaérkeztek vezérei, tisztjei és az asszírok királya haderejének összes parancsnokai, így szóltak a kamarásokhoz: [12]Menjetek be, keltsétek fel, mert az egerek kibujtak lyukaikból, és ki mertek hívni minket a harcra! [13]Vágáó erre bement a hálófülkéjébe, megállt a függöny előtt, és tapsolt kezével; arra gondolt ugyanis, hogy *Holofernes* Judittal hál. [14]Mivel azonban, bár élén-

tett reá a filiszteusokra (v. ö. Kir. I. 17, 51.); hasonló esetet jegyzett fel Makk. II. 15, 35. is.

6. Áchiort és családját felveszik Izrael népének közösségébe. Ezzel az izraeliták tulajdonképen kiváltságos kegyet gyakoroltak vele szemben, mert az általános törvény (v. ö. Móz. V. 23, 3.) tiltotta, hogy ámmonita férfit teljes polgárjoggal ruházzanak fel.

7—18. Holofernes halálának hírére reflegés fogja el az asszírokat. — *9. Akik a sátorban voltak,* az asszírok terjedelmes tábori sátraiban több egymástól elkülönített fülke volt, melyekben többek közt a szolgálatot teljesítő kamarások is tartózkodtak. — *Szántszándékkal csaptak lármát,* a szolgasereg annyira rettegett hatalmas urától, hogy senki sem merte őt álmából felriasztani vagy felzörgetni, ezért közösen csaptak lármát, arra számítva, hogy erre a nagyúr önként jelenik majd meg a sátor ajtajában. — *12. Az egerek kibujtak lyukaikból,* megvető kifejezés, mellyel a vezérek Betulia lakóit illették. (V. ö. Kir. I. 14, 11.) — *14. Megtépte ruháját,* a gyász jeléül.

ken figyelt, semmi neszét sem vette annak, hogy ott feküdnék, közelebb lépett a függönyhöz, félrevonta, és amint észrevette, hogy Holofernes holtteste vérébe fagyva, fej nélkül hever a földön, hangos jajszóval felkiáltott, és megtépte ruháját. [15]Majd belépett Judit sátrába, és minthogy nem találta meg őt, kirohant a néphez, [16]és így szólt: Egyetlen zsidó asszony szégyent hozott Nábukodonozor házára! Ime, ott fekszik Holofernes a földön, és nincsen rajta a feje. [17]Mikor ezt meghallották az asszírok haderejének vezérei, megszaggatták mindnyájan ruhájukat, kibírhatatlan félelem meg rettegés szállta meg őket, és egészen megrendültek lelkükben, [18]táborukban pedig leírhatatlan zajongás támadt.

15. FEJEZET.

Az asszírok hanyatt-homlok menekülnek és rengeteg zsákmányt hagynak vissza, melyen a győztes izraeliták osztozkodnak.

[1]Mikor pedig az egész hadsereg meghallotta, hogy fejét vették Holofernesnek, elhagyta őket az ész meg a jó tanács, és egyedül csak a félelemtől meg rettegéstől üzetve, futásban keresték menedéket, [2]és senkisem szólt a másikhoz, hanem otthagytak mindent, és lehorgasztott fővel sietve elmenekültek mezei utakon meg hegyi ösvényeken a zsidók elől, akikről úgy értesültek, hogy fegyveresen törnek reájuk. [3]Mikor pedig Izrael fiai észrevették, hogy menekülnek, utánuk vetették magukat, és harsonafuvás meg kiáltozás közepette lesiettek nyomukban. [4]Minthogy pedig az asszírok szétszóródtak és hanyatt-homlok menekültek, Izrael fiai pedig egy csapattestben üldözték őket, leöldöstek mindenkit, akit utolértek. [5]Közben hírvivőket menesztett Óziás Izrael minden városába és területére. [6]Erre minden vidék és minden város válogatott fegyveres ifjakat küldött utánuk. Ezek kard élével üldözőbe is vették őket, míg csak legszélsőbb határukig el nem érkeztek. [7]A többiek pedig, akik bent voltak Betuliában, benyomultak az asszírok táborába, és elvitték a zsákmányt, melyet hátrahagytak a menekülő asszírok, és jól megrakódva elcipelték *azt*. [8]Azok pedig, akik győztesen tértek

15. *1—8. Az asszírok nagy veresége.* — *6. Legszélsőbb határukig*, az országhatárig. — *7. A többiek*, Betulia lakói, akik nem forgattak fegyvert. — *8. Akik győztesen tértek vissza*, a fegyverforgató sereg,

vissza Betuliába, magukkal hoztak mindent, ami *az asszírok* tulajdonában volt. Igy nem volt se szeri se száma a juhoknak, barmoknak és mindenféle ingóságaiknak, úgyhogy meggazdagodtak mindnyájan a legkisebbtől a legnagyobbig amazok zsákmányából.

[9]Eljött Jóákím főpap is Jeruzsálemből Betuliába összes véneivel együtt, hogy meglássa Juditot. [10]Mikor ez elébement, mindannyian egyhangúan ilyképen áldották őt: Te Jeruzsálem dicsősége, te Izrael öröme, te népünk ékessége vagy, [11]mert férfiasan cselekedtél és bátor volt a szíved! Azért tett erőssé téged az Úr keze, mert szereted a tisztaságot, és férjed után más férfiút nem ismertél. Áldott is leszel ezért mindörökké! [12]Az egész nép ráfelelt: Úgy legyen, úgy legyen!

[13]Az asszírok zsákmányát harminc nap alatt is alig tudta összeszedni Izrael népe. [14]Mindazt pedig, amiről bebizonyosodott, hogy Holofernes tulajdona volt, Juditnak adták aranyban, ezüstben, ruhaneműben, drágakőben és mindenféle holmiban. Mindezt neki adta a nép. [15]Az egész nép pedig lant és koboz mellett vigadozott az asszonyokkal, a szűzekkel és az ifjakkal együtt.

16. FEJEZET.

Judit hálaéneke. — További jámbor élete és halála.

[1]Akkoron Judit ezt az

mely az országhatárig üldözte az ellenséget. — Az asszíroknak, úgylátszik, a nagy zűrzavar közepette is sikerült még az élelmezésre szánt nyájakat elhajtaniok és legértékesebb felszerelésüket sebtiben felragadniok. Az utánuk nyomuló izraeliták azonban elszedték tőlük a gazdag zsákmányt. Eközben pedig Betulia otthonmaradt lakossága a táborban hátrahagyott holmit hurcolta el.

9—12. Judit dicsőítése. — *9. Jóákím*, v. ö. 4, 5. jegyz. — Óziás Betulia lakossága (v. ö. 13, 23. skk.), Jóákím pedig Izrael egész népe nevében köszöntötte Juditot. — *11.* E szavak: *azért tett erőssé . . . nem ismertél*, a görög szövegben hiányoznak; úgylátszik, 16, 26-ból kerültek ide.

13—15. A zsákmány felosztása és a győzelmi ünnep. — *14. Holofernes tulajdona volt*, a görög szöveg így hangzik: Juditnak adták Holofernes sátrát, az összes ezüstneműt, az ágyakat, edényeket és minden holmiját. A gazdag ajándékkal a nép igaz háláját akarta kifejezésre juttatni szabadítójával szemben. — *15.* A görög szöveg szerint Izrael asszonyai dícsérő szavak kíséretében táncot lejtve járultak Judit elé. Judit pedig gallyakat szakított, megkoszorúzta önmagát és kíséretét és úgy lépett az ünnepi menet élére. (V. ö. Bir. 11, 34; Kir. I. 18, 6.) A táncnak a keleti népeknél vallásos jellege volt.

16. *1—21. Judit hálaéneke.* — *1. Akkoron*, a Betuliában rendezett győzelmi ünnepen. Ilyen alkalommal a nők zene és énekszó mel-

éneket énekelte az Úrnak,
mondván:
[2]Kezdjétek rá dobbal az
Úr *dicsőségére*,
Cintányér mellett énekeljetek az Úrnak,
Új éneket zengjetek neki,
Dícsérve hívjátok nevét.

[3]Az Úr szab véget a harcnak;
Úr az ő neve.
[4]Ki népe között ütött tábort,
Hogy mindennemű ellenünk kezéből
Kiszabadítson minket.

[5]Északi tájról a hegyek felől
Számos hadával rontott elő Assur,
A folyók *vizét* megakasztotta tömege,
A völgyeket lovai lepték el.

[6]Azt mondotta, fel fogja égetni határaimait,
Kardélre hányja majd ifjaimat,
Gyermekeimet meg zsákmányul adja,
Fogságra pedig szűzleányaimat.

[7]De megverte őt az Úr, a Mindenható,
Asszony kezébe adta, ki megölte őt.

[8]Nem ifjak kezétől hullott el vezérük,
Nem Titán ivadékai ölték meg őt,
Nem termetes óriások küzdöttek vele,
Merári leánya, Judit azonban
Arcának bájával rontotta meg.

[9]Letette ugyanis özvegyi ruháját,
És Izrael fiainak örvendezésére
A vigasság köntösét öltötte magára.

lett, táncot lejtve szoktak a győztes sereg elé járulni. (V. ö. Móz. II. 15, 20. sk.; Bir. 11, 34; Kir. I. 18, 6.) — *2.* A *dob* kis kézi hangszer volt, mellyel a nők ritmikus mozdulataikhoz táncközben az ütemet verték. — A zsidók *cintányérja* a mi cintányérunkhoz hasonló, de annál kisebb rézhangszer volt, melyet a keleti nő táncközben ujjaira csatolt és ütemszerűen egymáshoz veregetett. — *Új éneket zengjetek neki* (v. ö. Zsolt. 32, 3; 95, 1; 97, 1; Iz. 42, 10.), az Úr új csodatettet vitt véghez, tehát új ének illeti meg. — *3. Az Úr szab véget a harcnak* (v. ö. 9, 10.), nem az ellenséges felek döntik el a háború sorsát, hanem a világ járását eligazító gondviselő, bölcs Isten, akinek világtervében már öröktől fogva meg van írva a harc kimenetele. — *4. Népe között ütött tábort*, a jeruzsálemi templomban lakozik és a népével kötött szövetség erejénél fogva meg is oltalmazza azt mindenféle ellenséggel szemben. — *5. A folyók vizét megakasztotta tömege*, v. ö. Kir. IV. 19, 24. — *A völgyeket lovai lepték el*, v. ö. 2, 11. — *6. Azt mondotta*, t. i. Holofernes. — *7. Asszony keze* által elhullani a legnagyobb szégyenszámba ment. — *8. Ifjak*, a. m. erőskezű harcosok. — *Titán ivadékai* az ókori népek óriásai; az eredeti szövegben *Titán ivadékai* helyett ez állhatott: Ráfa fiai. V. ö. Kir. II. 5, 18; 21, 16. 18, ahol a görög fordítás

[10]Megkente kenettel orcáját,
Átkötötte szalaggal hajfonadékát,
És elcsábítására új ruhát öltött.
[11]Saruja rabbá tette szemét,
Szépsége foglyul ejtette szívét,
És szablyával leszelte nyakszirtjét.

[12]Hősiességén eliszonyodtak a perzsák,
És vakmerőségén a médek.
[13]Jajszóval kiáltott az asszírok tábora,
Mikor aléltan a szomjúságtól
Enyéim bágyadtan megjelentek.
[14]A leányzók fiai szúrták le őket,
S mint menekülő gyermekeket ölték meg őket,
Elestek a harcban az Úrnak, az én Istenemnek színe előtt.

[15]Zengjünk hát éneket az Úrnak,
Új éneket zengjünk Istenünknek!
[16]Ádónáj! Uram! Nagy vagy te,
Hatalmas erődben és legyőzhetetlen.
[17]Néked szolgálnak összes teremtményeid,
Mert mondottad és lettek,
Lelkedet küldted, és létrejöttek,
És nincs, ki szavadnak elleneszegüljön.

[18]Megmozdul, mint a víz, a hegyeknek lába,
Mint a viasz, megolvad előtted a szikla,
[19]De, akik téged félnek,
Nagyok előtted mindenkoron.

Ráfa fiai és völgye szavakat: titánok fiai és völgye szóval adja vissza; a görög fordítás nyomán került aztán bele a latin Vulgátába is a «titánok» elnevezés. *Ráfa fiai* (a refáim vagy ráfeusok) az ókorban óriás termetükről és kiváló erejükről voltak híresek. (V. ö. Móz. I. 14, 5; V. 2, 10. 20; 3, 11; Józs. 12, 4; 13, 12; Kir. II. 21, 16. jegyz.) — *10. Elcsábítására*, azért, hogy tőrbecsalja. — *12.* Az asszír seregben ebben az időben úgylátszik, már nagyobb számban harcoltak perzsa és méd vitézek is, akik az elpuhult asszírokkal szemben különösképen kitűntek bátorságukkal és harcratermettségükkel. — *14. A leányzók fiai szúrták le őket*, az asszíroknak a bágyadt és ványadt izraeliták láttára is annyira inukba szállt a bátorságuk, hogy akár *leányzók* (fiatal anyák) gyenge gyermekei is leszúrhatták volna őket. Judit ezzel azt akarja hangsúlyozni, hogy a küzdelem sorsát nem Izrael serege, hanem egyedül a hatalmas segítő Isten döntötte el, ezért — *15.* — őt illeti minden dicsőség. — *Új éneket*, v. ö. 2. v. jegyz. — *16. Ádónáj*, héber szó, annyit jelent: Úram. A zsidók Jáhve szent neve helyett ma is Ádónáj-t mondanak. — *17. Mondottad és lettek*, v. ö. Móz. I. 1, 3. 7. 9. stb.; Zsolt. 32, 9. — *Lelkedet küldted*, v. ö. Móz. I. 1, 2; Zsolt. 32, 6; 103, 30. — *18.* V. ö. Zsolt. 96, 4. sk.; Iz. 64, 1. sk. — *19. Nagyok előtted*, a görög szöveg így hangzik: irgalmas vagy velünk szemben. A szent szerző e helyütt azt a

[20]Jaj a nemzetnek, mely
népem ellen támad,
Mert az Úr, a mindenható, bosszút áll rajtuk,
S az ítélet napján meglátogatja őket;
[21]Tüzet és férget ad testükbe,
Hogy égjenek és kínlódjanak örökké.

[22]Ezek után pedig úgy történt, hogy a diadal után elment az egész nép Jeruzsálembe imádni az Urat, és amint megtisztultak, egészen elégő áldozatokat mutattak be mindnyájan és *teljesítették* fogadalmaikat meg ígéreteiket. [23]Judit pedig emlékezetül felajánlotta mint szent ajándékot Holofernes teljes tábori felszerelését, melyet neki adott a nép, és a függő hálót, melyet az ő hálófülkéjéből maga hozott el. [24]És a nép vigadott a szentély előtt, és három hónapon át ültek a győzelmi ünnepet Judittal együtt.

[25]Majd ama napok elmultával kiki visszatért házába, Judit pedig tekintélyes nő lett Betuliában és dicső Izrael egész országában. [26]Hősiességével tisztasága is párosult, úgyhogy amióta férje, Mánásszes, elhúnyt, életének egy napján sem ismert meg *többé* férfiút. [27]Az ünnepnapokon nagy pompával szokott megjelenni. [28]Ott élt férje házában százöt évig. Rabszolganőjét felszabadította. Amikor aztán meghalt, férje mellé temették Betuliában, [29]és hét napig siratta az egész nép.

nagy igazságot fejezi ki, hogy bármi történjék is a világgal és mindazzal, ami benne van, ki az Istent féli, irgalomra talál. Ezzel szemben, azokat az istentelen embereket, — *20.* — akik elvetemültségükben a választott nép ellen támadnak, meglátogatja, azaz megbünteti az Úr, még pedig — *21.* — örök, soha el nem múló büntetéssel. — A *tüzet és férget* illetőleg, v. ö. Iz. 66, 24; Mk. 9, 43. skk.

22—24. A hálaünnep Jeruzsálemben. — *22.* Betulia lakói, hogy hálájuk teljes legyen, Jeruzsálembe zarándokolnak, és ott az imádás legszebb és legtökéletesebb módján, áldozattal hódolnak az Úrnak; mielőtt azonban az áldozatok bemutatásához fogtak volna, *megtisztultak*, azaz mosakodás és egyéb szent szertartások által megszerezték ismét a (vallási) tisztaságot, melyet a vérontás, holtak érintése és esetleg a pogány eledelek élvezése által elvesztettek. — Az *egészen elégő áldozatok*-ról l. Móz. III. 1, 3. jegyz. — *24. Három hónapon át*, a keletiek örömünnepei igen hosszúra szoktak nyúlni. (V. ö. Krón. II. 7, 8. sk.; Tób. 8, 23; Eszt. 1, 4.) — *26.* A zsidóság különös érdemnek tudta be, ha az özvegy férje halála után önmegtartóztató életet élt és újabb házasságra nem lépett. (V. ö. Anna esetét Luk. 2, 36. sk.) — *29. Hét napig siratta az egész nép*, Juditot tehát az a nagy tisztesség érte, hogy királyokat (v. ö. Kir. I. 31, 13.) és a nemzet nagy fiait (v. ö. Móz. I. 50, 10; Kir. I. 25, 1.) megillető gyászünnepséggel ülték meg emlékét.

30Éltének egész tartama alatt pedig, sőt még halála után sem volt sok évig senki sem, ki háborgatta volna Izraelt.

31Ennek a győzelmi ünnepnek a napját a zsidók aztán felvették a szent napok sorába; meg is ülik azt a zsidók attól az időtől kezdve mind a mai napig.

31. Az ünnepnap elrendelése. — Ünnepnapul a 9., azaz kászlev havának 25. napját tűzték ki. Kászlev hava megfelel kb. a mi decemberünknek. — *Mind a mai napig*, a könyv megírásának napjáig. E megjegyzés a Hetvenes, úgyszintén a belőle folyó szír és ólatin fordításban nincsen meg.

ESZTER KÖNYVE.

Eszter könyvének szerzője műve megírásában kettős célt tartott szeme előtt : 1. szemlélteni kívánta azt az igazságot, hogy Izrael Istene idegen földön sem hagyja el választott népét, ha az beléje helyezi bizodalmát; 2. be akarja mutatni a purím ünnep elrendelésének történetét. Az események központjában Eszter, Márdokeus gazdag zsidóembernek szép unokahúga és gyámleánya áll, aki, mint Asvérus perzsa király felesége, amikor Ámán, az ország egyik főembere, Márdokeus miatt a perzsa birodalomban a zsidók vesztére tör, királyi uránál közbenjár népéért és megmenti azt a végső pusztulástól. A szabadulás emlékére azután a purím örömünnepét rendelik el, melyet mind a mai napig megülnek a zsidók. Eszter könyvének keletkezési idejét a szentírásmagyarázók általában a Kr. e. V—III. századra teszik. Szerzője, aki korábbi, esetleg Márdokeus kezéből származó feljegyzésekből állította össze művét (v. ö. 9, 20. 23.), ismeretlen. Eszter könyvének egy része (1, 1—10, 3.) bent van a héber nyelvű szent könyvek jegyzékében; ez a proto- (elsődlegesen) kánonikus rész. 10, 4—16, 24-ig csak a Hetvenes görög fordításban maradt reánk. Krisztus Egyháza már az apostolok idejében a Hetvenes-fordítás görög, vagyis hosszabb alakjában vette át az őszövetségi egyháztól Eszter könyvét, tehát a deutero- (másodlagosan) kánonikus részeket is (10, 4—16, 24.) sugalmazott szövegnek ismerte el. Szent Jeromos mindenekelőtt a rövidebb héber szöveget ültette át latinra, azután — hogy az őskeresztény hagyománynak is eleget tegyen — lefordította ama részeket is, melyek a Hetvenes fordításban többletként szerepelnek, és azokat rövid bevezetéssel ellátva, összefüggés nélkül illesztette műve végére. A Hetvenes-fordítás teljes görög szövege szintén héber alapszövegből készült ; ez azonban elveszett. A mai rövidebb

héber szöveg az újabb katholikus szentírásmagyarázók csaknem általános véleménye szerint nyilván úgy keletkezett, hogy a zsidók, amikor világias színt kezdett ölteni a purím ünnep (kb. Kr. u. az I—III. században), a profánizálás elkerülése céljából egyszerűen kirekesztették a vallásos jellegű részeket Eszter könyvéből. Tény az, hogy a héber szöveg mai, rövidített alakjában alig akadunk vallásos reflexióra, az Isten neve pedig egyetlen egyszer sem fordul elő benne. Az Egyház ősrégi és általános hagyománya alapján a trienti szent zsinat méltán vette fel Eszter könyvének teljes alakját a sugalmazott könyvek jegyzékébe. Esztert szabadító közbenjárásáért a szentatyák a Boldogságos Szűz Mária előképének mondják.

1. FEJEZET.

Asvérus király lakomát ül. — Vásti királyné vonakodik megjelenni a lakomán, ezért megfosztják királynéi méltóságától.

[1]Asvérus idejében, aki Indiától Etiópiáig százhuszonhét tartományon uralkodott, [2]mikor *már* királyi trónján ült, biro-

1. *1—4. Az udvari főtisztviselők számára rendezett lakoma.* — *1. Asvérus*, a héber szövegben: Ahasveros, a Hetvenes fordítás egyik változatában: Asszueros, egy másikban pedig elírás folytán: Artaxerxes; így a Vulgáta latin szövegének 11—16. fejezeteiben is. Hogy az Asvérus név alatt melyik király neve rejtőzik, ma már teljes biztossággal megállapítanunk nem lehet. A legtöbb szentírásértelmező I. Xerxes-re gondol, ki Kr. e. 485—465. ült a perzsa királyok trónján. E véleményt több nyomós körülmény támogatja: 1. Az elgörögösített Xerxes névnek óperzsa nyelven: Hsayarsa felel meg; Hsayarsá-ból lett aztán a héber: Ahasveros; 2. Eszter története könnyen beleilleszthető az eseményeknek abba a keretébe, melyet az ókori, főleg görög történetírók I. Xerxes uralkodásának elejéről rajzolnak; 3. az a jellemrajz, melyet I. Xerxesről az ókori történetíróktól kapunk, megegyezik azzal, melyet Eszter könyve közöl. Uralkodása elején a király vitéz harcos, a görög hadjárat szerencsétlen befejezése után azonban élvezeteinek él. — Hogy I. Xerxes birodalma *Indiától Etiópiáig* terjedt, arról tudnak az ókori történetírók is. — *Etiópia*, (a héber szövegben: Kús) bibliai nyelven rendszerint a régi Egyiptomtól délre eső vidék. (V. ö. Móz. I. 2, 13. jegyz.) Egyiptom már Kambyses uralkodásától kezdve (Kr. e. 529—521.) a perzsa birodalom egyik tartománya volt. — *Százhuszonhét tartomány.* Herodotos görög történetíró szerint az óperzsa birodalom ebben az időben 20 szatrapiára (= főtartományra) volt beosztva. Az egyes szatrapiák pedig élükön a szatrapával (= perzsa főkormányzóval) ismét több tartományból állottak. Eszter könyve 127 ilyen kisebb tartományról tud. — *2. Trónján ült*, nyugodtan ült trónján és a kormányzás teendőivel foglalkozott; atyjának, I. Dáriusnak (Kr. e. 521—485.) halála után ugyanis az egész birodalomban lázadás ütött ki és így Xerxes legelső teendője volt a lázadókat leverni és trónját megerősíteni. — *Birodalmá-*

dalmának fővárosa pedig Szúza volt, [3]uralkodásának harmadik esztendejében nagy lakomát szerzett összes fejedelmei meg szolgái, a perzsák főtisztjei s a médek előkelői, valamint a tartományok kormányzói számára, akik színe előtt voltak, [4]hogy hosszabb időn és pedig száznyolcvan napon át mutogassa országának gazdag kincsét, hatalmának nagyságát és fényét.

[5]Az ünnepség idejének lejártával meghívta az egész népet, mely Szúzában volt, a legnagyobbtól a legkisebbig, és egy hétre szóló lakomát készíttetett a kert és a liget udvarán, melyet királyi pompával és gondossággal ültettek. [6]Égszínű, karmazsin és kékszínű kárpitok függtek mindenfelé, bisszus- és bíborköteleken, melyeket elefántcsontkarikákba fűztek és márványoszlopokra erősítettek. A smaragddal és pároszi kövekkel kirakott padlón, melyet csodálatos változatosságú

nak fővárosa pedig Szúza volt, a héber szöveg így hangzik : (trónján ült), mely Szúza várában állott. Ezt azért hangsúlyozza a szent író, mert időközönként (főleg nyáron) a perzsa királyok Ekbatánában (a mai Hámádánban), Média hajdani fővárosában is trónoltak. — *Szúza*, a héber szövegben : Susán, a régi Elám fővárosa volt a Perzsa-öböltől északkeletre. (V. ö. Ezdr. II. 1, 1. jegyz.) — *3. Uralkodásának harmadik esztendejében*, Kr. e. 483-ban. Sokan arra gondolnak, hogy a lázadó országok, főleg Egyiptom leverése után azért hívta össze Xerxes az államtanácsot, hogy a Görögország ellen tervbevett hadjárat felett tanácskozzanak. E tanácskozások persze fényes ünnepségek keretében folytak le. — *Akik színe előtt* azaz : a királyi udvarnál *voltak*. — *4.* Nem egyetlen egy lakmározás, hanem az ünnepségek és tanácskozások sorozata folyt száznyolcvan napon át. A perzsa udvar nagyarányú dőzsöléseiről az ókori történetírók (főleg Herodotos) többször tesznek említést. *5—8. A nép számára rendezett lakoma.* — *5.* Az ország előkelősége számára rendezett ünnepségek elmultával a király Szúza várának (a héber szöveg szerint : fellegvárának) népségét, mely javarészt a királyi udvar szolgálatában állott, vendégelte meg a királyi várkertben. Az ünnepi lakomák az izraelitáknál is hét napig tartottak. (Bir. 14, 12. 17.) — *A kert és a liget udvarán*, a héber szöveg így hangzik : a királyi palota kertjének udvarán. Udvarról azért beszélhet a szent szerző, mert a kert egy részét árkádos épületek szegélyezték, és a teret az épületek között joggal nevezhették udvarnak. — E szavak : *melyet királyi pompával és gondossággal ültettek*, a héber szövegben nincsenek meg. — *6.* A Vulgáta e helyütt a héber szöveget csak tartalmilag közli. — A kert udvara erre az alkalomra ünnepi mezt öltött. A pompakedvelő és kincsekben gazdag perzsa udvar szerette a fényt és ragyogást. Az árkádok márványoszlopairól drágábbnál-drágább szőnyegek csüngtek alá. — *Égszínű . . . kárpitok* helyett a héber szöveg valamiféle anyagról beszél, mely finom fehér lenvásznat, vagy gyolcsot jelent. — *Karmazsin*, a héber szövegben : kárpász, melyet a Vulgáta a hasonló hangzású carbasinummal írt át. — *Kékszínű*, a héber szöveg kék bíborról (tekelet) beszél. A bíborfestéket, mellyel a legdrágább kelméket festették,

minta díszített, arany és ezüst kerevetek voltak elhelyezve. [7]A meghivottak aranypohárból ittak ; az ételeket pedig mindig más és más edényben hordták fel. Bőségesen szolgáltak fel kiváló bort is, ahogy az a királyi bőkezűséghez illik. [8]Nem volt, aki a vonakodókat ivásra kényszerítette volna, hanem odaültetvén minden asztalfőre fejedelmei közül egyet, úgy rendelkezett a király, hogy kiki azt fogyassza, ami jólesik neki.

[9]Vásti királyné is lakomát ült a nőkkel, abban a palotában, melyben Asvérus király tartózkodni szokott.

a Földközi tenger partján található bíborcsiga levéből főleg a föniciaiak gyártották. — A *bisszus* (héberül : ses) finom, halványsárga vagy fehér kelme, melyet főleg Egyiptomban, (valószínűleg) gyapotból készítettek. — A *bíbor* festék (héberül : árgámán = vörös bíbor) szintén a bíborcsiga nedvéből készült. A vörös és a *kék* bíborral aztán megfestették a gyapjú- vagy lenfonalat, melyből szőtték a kelmét, vagy sodorták a kötelet. — *Elefántcsontkarikák* helyett a héber szöveg ezüstkarikákról beszél. — *Csodálatos változatosságú minta*, a héber szöveg csak annyit mond, hogy a padlózat többféle ritkaszép kővel volt kirakva és pedig: báháttal, melyet a görög Hetvenes fordítás és a Vulgáta smaragdnak fordít ; továbbá : fehér márvánnyal, melyet a Vulgáta *pároszi*-nak mond ; végül gyöngyházzal és tarka márvánnyal ; e két utóbbiról a Vulgáta nem szól. — *Arany és ezüst kerevetek*. A padlón perzsa szokás szerint kényelmes kerevetek helyezkedtek el, melyeknek vagy a lábazata volt aranyból és ezüstből, vagy pedig az anyag, mellyel bevonták őket, volt arany- és ezüstfonállal átszőve. Étkezés alkalmával a perzsák féloldalt dőltek e kerevetekre és balkarjukra támaszkodva költötték el lakomájukat. — 7. A lakoma fényét csak emelte az ételek meg az italok változatossága és a felhasznált drága edények sokasága. — *Az ételeket mindig más és más edényben hordták fel*, nem úgy, mint az egyszerű keleti embernél, kinek konyhafelszerelése legtöbbször nagyon szegényes. — *Kiváló bort*, a héber szöveg *királyi bort* említ. — *A hogy az a királyi bőkezűséghez illik*, a héber szöveg így hangzik : a király kezéhez mérten. A görög fordítás így szól : amilyent maga a király iszik. — *8*. A héber szöveg így hangzik : az ivás pedig az előírás értelmében (történt), úgyhogy senki sem unszolt reá ; úgy hagyta meg ugyanis a király háza minden felügyelőjének, hogy mindenkinek kedve szerint kelljen cselekedni. — Az előírás jelen esetben tehát az volt, hogy az ivást illetőleg meg kell hagyni mindenkinek a szabadságát, és senkit sem szabad kényszeríteni a pohár ürítésére. Más alkalommal ugyanis megkívánta az udvari etikett, hogy a vendég alkalmazkodjék az előkelő házigazdához és mindannyiszor ürítse poharát, valahányszor ezt teszi a király.

9. Az előkelőség lakomájával egyidőben a nőket a királyné a palota egyik lakosztályában külön látja vendégül. — *Vásti királyné* a király legkedvesebb felesége volt, akit megilletett a királyné címe és jelvénye, a korona (diadém). (V. ö. 11. v.) Perzsa szokás szerint általában a nők is résztvettek a férfiak ünnepi lakomáján. Jelen esetben azonban az ünnepségeket úgy látszik fontos haditanácskozások kísérték, melyekbe a nőket nem akarták bevonni. — *Tartózkodni szokott*, a héber szöveg így hangzik : amely Ahasveros királyé.

[10]A hetedik napon pedig, mikor a király már vígabb lett és felhevült a túlságos sok borivástól, meghagyta Máumámnak, Bázatának, Hárbónának, Bágatának, Ábgatának, Zetárnak és Karkásnak, a hét udvari tisztnek, akik színe előtt szolgálatot teljesítettek, [11]vezessék a király elé Vásti királynét, hogy koronával a fején megmutassa szépségét az összes népeknek és fejedelmeknek. *A királyné* ugyanis nagyon szép volt. [12]Ő azonban nem engedelmeskedett, és megvetette a király parancsát, melyet ő az udvari tisztek által közölt, és nem jelent meg.

Haragra lobbant erre a király és nagy bosszúságra gerjedve, [13]megkérdezte a bölcseket, akik királyi szokás szerint állandóan körülötte voltak, és akiknek a tanácsa értelmében szokott mindenben eljárni, mert ismerték a törvényeket és az ősi jogszokásokat, [14](közöttük a legelőkelőbbek voltak és *hozzá* a legközelebb *állottak:* Kársena, Setár, Ádmáta, Társis, Máresz, Márszána és Mámukán, a perzsák és a médek hét fejedelme, akik a király színe elé járulhattak, és mellette az első helyeket szokták elfoglalni), [15]milyen ítélet alá esik Vásti királyné, aki vonakodott végrehajtani Asvérus király rendelkezését, melyet ő az udvari tisztek által közölt. [16]Ekkor így szólt Mámukán a király és a fejedelmek hallatára: Nemcsak a király

10—12a. Vásti vonakodik megjelenni a férfiak lakomáján. — *10. A hetedik napon,* azaz az előkelőségek számára rendezett udvari ünnepségek hetedik napján, melyet — úgy látszik — különös fénnyel és pompával és víg lakmározással ültek meg. — *12a.* Tekintve a nőnek alárendelt helyzetét az ókori keleti népeknél, nagy merészség számba ment a királyné vonakodása. — Vásti nem szeszélyből mondott ellen a királyi parancsnak, hanem azért, mert királynéi büszkeségét és méltóságát mélyen sértette királyi urának az a kívánsága, hogy egy félig ittas férfitársaság előtt mint látványosság szerepeljen.

12b—22. Vástit megfosztják királynéi méltóságától. — *13.* A héber szöveg így hangzik: (a király) így szólt a bölcsekhez, akik értettek az időkhöz, a király szavát (v. ügyét) ugyanis a törvény- és jogtudósok testülete elé vitték. — A király intézkedéseit, terveit tehát végrehajtásuk előtt a jogot, szokást és törvényt jól ismerő (bölcs) államtanácsban vitatták meg. — *14.* Az államtanács tagjainak száma — mint a kamarásoké (v. ö. 10. v.) — szintén hét volt. — *A király színe elé* járulni (szóról-szóra: a király orcáját látni), annyi, mint: a király közelében lenni; ez csak a legmagasabb állású udvari tiszviselőknek volt a kiváltsága. — *16. Mámukán* — úgy látszik — a tanács egyik tekintélyes tagja, ki társai nevében is véleményt mond. Mámukán a királyné engedetlenségében kettős bűnt lát. Szerinte elsősorban vétett ura, királya ellen, de vétett az ország minden férfia ellen is, mert a rossz példa — főleg ha az a legmagasabb helyről jön — tekintélyt rombol és rendet bont. — *18.* A héber

ellen vétett Vásti királyné, hanem mindama népek és fejedelmek ellen is, akik Asvérus király valamennyi tartományában vannak. [17]A királyné válasza ugyanis eljut majd minden nő *fülé*hez, s azok megvetik férjüket és azt mondják majd: Asvérus király elrendelte, hogy Vásti királyné lépjen be hozzá, ő pedig nem engedelmeskedett. [18]Ennek a példának a hatása alatt a perzsák és a médek fejedelmeinek valamennyi felesége lebecsüli majd férje rendelkezéseit, miért is jogos a király felháborodása. [19]Ha tehát neked is úgy tetszik, adj ki rendeletet, és irasd meg *benne* a perzsák meg a médek törvénye értelmében, melyet áthágni nem szabad, hogy semmi szín alatt sem léphet be többé Vásti a királyhoz, királynéi méltóságát pedig más, nálánál méltóbb fogja megkapni. [20]Hirdessék ezt ki tartományszerte az egész birodalomban, (mely igen nagy), hogy minden asszony, a magasrangúaké épúgy, mint az alacsonyrangúaké megadja férjének a tiszteletet.

[21]Tetszett a tanács a királynak meg a fejedelmeknek, és a király el is járt Mámukán tanácsa értelmében. [22]Irást küldött birodalmának minden tartományába és pedig, hogy minden nem-

szöveg így hangzik: és még ma fognak a perzsa és a méd fejedelemasszonyok, akik értesültek a királyné viselkedéséről, a király minden fejedelmének beszélni (róla) és ennek eredményeképen lesz majd elég megvetés és harag. Vagyis: a férjet felesége részéről megvetés éri, ennek pedig harag és családi perpatvar a következménye. — E szavak: *miért is jogos a király felháborodása*, a héber szövegben nincsenek meg. — *19. A perzsák meg a médek törvénye értelmében*, a héber szöveg így hangzik: és az jegyeztessék fel a perzsák és a médek törvényei közé. Mámukán tehát azt követeli, hogy törvényerőre emelkedjék a királyi rendelet, mert így visszavonhatatlanná válik. (V. ö. Dán. 6, 15.)

21—22. A király rendelete. — Különböző nyelven és írással, a nagy perzsa birodalomban, mely Indiától Egyiptomig terjedt (v. ö. 1. v.), sokfajta és soknyelvű nép lakott. A királyi kancelláriát tehát úgy kellett berendezni, hogy ha nem is az összes, de legalább is a tekintélyesebb népek nyelvén állíthassa ki a fontosabb okmányokat és királyi rendeleteket. — *Hirdessék ezt ki minden népnél*, a héber szöveg, mely azonban e helyütt a másoló tévedése folytán — úgy látszik — megromlott, így hangzik: (minden férfiú) népének nyelvén szóljon, vagyis: a családban a férj és ne az idegenszármazású nő nyelvén beszéljenek. A királyi rendelet tehát — a héber szöveg szerint — a gyermekek nyelvét illetőleg a perzsa birodalomban ugyanúgy rendelkezik, mint ahogyan Nehemiás a zsidók körében rendelkezett. (V. ö. Ezdr. II. 13, 24.) A Vulgáta szövege szerint azonban e helyütt a király kötelességévé teszi minden tartományfőnöknek, hogy a rendeletet a reája bízott népek mindegyikének saját nyelvén hirdesse ki.

zet érthesse és olvashassa, különböző nyelven és írással: Saját házában a férfi az úr és parancsoló. Hirdessék ezt ki minden népnél!

2. FEJEZET.

Eszter, Márdokeus gyámleánya lesz a királyné. — Márdokeus összeesküvést fedez fel.

[1]Ezek elmultával, amikor lelohadt Asvérus király haragja, és visszagondolt arra, hogy mit követett el Vásti, és mit szenvedett érte, [2]így szólottak a király szolgái és tisztjei: Keressenek a király számára szép szűzleányokat. [3]Küldjenek ezért szét, és szemeljenek ki szép szűzleányokat minden tartományban, hozzák el őket Szúza városába, és vigyék őket a nők házába, Egeus udvari tiszt keze alá, aki a király asszonyainak gondviselője és őre; kapják meg ott a női ékességeket és mindazt, amire szükségük van. [4]Az *a leány* pedig, aki valamennyi közt legjobban megtetszik majd a király szemének, legyen Vásti helyett a királyné. Tetszett a terv a királynak és megparancsolta, hogy úgy legyen, ahogyan tanácsolták.

[5]Élt pedig Szúza városában egy zsidó férfiú, akit Márdokeusnak hívtak. Jáírnak volt a fia, ez meg Semejnek volt a fia, ez meg a Jemini törzséből való Kísnek volt a fia. [6]Jeruzsálemből került számkivetésbe, abban az idő-

2. *1—4. A király számára új feleség után néznek.* — *1. Ezek elmultával;* az időpontot a szent szöveg nem határozza meg közelebbről. Akik Asvérusban I. Xerxest látják, arra gondolnak, hogy az itt elmondott események a perzsa háború befejezése után játszódtak le, amikor is a görög történetírók (pl. Herodotos) szerint a király a kényelemnek és a puha életnek adta át magát. — *Lelohadt... haragja,* a király mintha megbánta volna elhamarkodott intézkedését. A dolgon azonban már nem volt mit változtatni, a rendeletet nem lehetett visszavonni; új feleség után kellett tehát nézni. — *2.* Új feleséget szerezni az udvari tisztviselők (kamarások) dolga volt. — *Szúza,* v. ö. Ezdr. II. 1, 1. jegyz. — *3. Kapják meg a női ékességeket,* és pedig nemcsak a testi ékességeket, hanem a szükséges szellemi kiképzést is, hogy ügyesen tudjanak forgolódni az udvarnál.

5—7. Márdokeus és Eszter. — *5. Márdokeus* Semej (v. ö. Kir. II. 16, 5.) egyik leszármazottja, tehát Benjámin törzséből való volt. — *Jemini,* a Benjámin szó rövidített alakja. A szent szöveg Márdokeus családfájából csak a legismertebb tagokat emeli ki. — *6. Került számkivetésbe,* nyilván nem ő maga, hanem a családja, mert nem valószínű, hogy Márdokeus Kr. e. 597-ben már életben volt. — *Nábukodonozor* (Kr. e. 604—562; v. ö. Kir. IV. 24, 1. jegyz.) palesztinai hadjárata alkalmával Kr. e. 597-ben fogságba hurcolta Jekoniást (Jóákint), Júda királyát (v. ö. Kir. IV. 24, 10. skk.; Krón. II. 36, 9. sk.; Jer. 22, 25.) és vele együtt az ország embereinek színe-javát. (V. ö. Kir. IV. 24, 14—16.) Márdokeus tehát szintén e tehetős és előkelő családok egyikének sarja volt. —

ben, amikor fogságba vitte Nábukodonozor, Babilon királya Jekoniást, Júda királyát. [7]Gyámatyja volt fivére leányának, Edisszának, akit más néven Eszternek is hívtak, és aki mind a két szülőjét elvesztette. Igen szép és bájos arcú *leány volt.* Apja és anyja elhalálozása után leányává fogadta őt Márdokeus.

[8]Mikor pedig közhírré tették a király rendeletét, és e rendelete értelmében sok szép szüzet vittek el Szúzába és adtak át Egeus udvari tisztnek, a többi leány között Esztert is átadták neki, hogy felvegyék az asszonyok sorába. [9]*Eszter* megtetszett neki és kedvet talált színe előtt, ezért megparancsolta az udvari tisztnek, hogy siessen az asszonyi ékességgel, adja ki a neki járó részt, ezenfelül hét igen szép leányt a király palotájából, azután őt is meg kísérőit is ékesítse fel és csinosítsa ki. [10]*Eszter* pedig nem akarta neki elárulni népét és hazáját, mert Márdokeus meghagyta neki, hogy erről a dologról teljességgel

7. Edissza (héberül: Hádássza) mirtust jelent; Eszter (görögül: ásztér, perzsául sztára) pedig csillag-ot. A kettős név a zsidóknál és egyáltalában a keleti népeknél már ősi időtől fogva divatos volt. — Esztert a latin Vulgáta Márdokeus *fivére*, a héber szöveg és a Hetvenes görög fordítás pedig nagybátyja leányának mondja. Az eltérés a megfelelő héber szó különböző értelmezéséből származik.

8—11. Eszter is a kiválasztott királynéjelöltek közé kerül. — *8.* A király rendelete a szűzleányok kiválasztásáról szólott. (V. ö. 3. v.) A királynéjelöltek közé felvették Esztert is. A szép leányt annál is könnyebben fedezhették fel, mert ő nagybátyjával együtt Szúzában, tehát az udvar közelében lakott. — Eszter vállalkozása nem volt törvényellenes cselekedet, mert Mózes törvénye: 1. kifejezetten csak a kánáneusokkal, az ámmonitákkal és a moábitákkal való házasságot tiltotta. (V. ö. Móz. II. 34, 16.; V. 7, 1. skk.; 23, 3. skk.); az egyéb pogány népekkel való házassági kapcsolatoktól csak Ezdrás és Nehemiás által a fogság utáni időben foganatosított intézkedések óvták a zsidókat (v. ö. Ezdr. I. 9, 1. skk.; II. 13, 23. skk.); de meg 2. csak a férfiak házasságát szabályozta a törvény, a nőket csak kivételes esetekben (pl. az örökösleányokét; v. ö. Móz. IV. 36, 6. skk.). V. ö. 14, 14. sk. is. — *9. Eszter megtetszett neki*, t. i. Egeusnak, aki a király feleségeinek kiválogatásával volt megbízva. Ki is adja azonnal a parancsot, siessenek Eszter kioktatásával és kicsinosításával, hogy minél előbb beküldhesse a királyhoz. — *A neki járó részt*, a leányok számára előírt és kiutalt ételt és italt. A leányoknak ugyanis, mint az udvarnál szolgálatot tevő ifjaknak is (v. ö. Dán. 1, 8. skk.), hogy arcszínük és alakjuk megfeleljen az akkori kor ízlésének, naponta bizonyos, meghatározott minőségű és mennyiségű ételt és italt kellett magukhoz venniök. — A *hét igen szép leány*, kiket Egeus Eszter mellé rendelt, mintegy az udvarhölgyek tisztét töltötte be. — *10.* Eszter Márdokeus egyenes kívánságára azért nem árulta el származását, mert attól tartott, hogy mint a fogságba hurcolt és megalázott zsidó nép leánya, kegyvesztett lesz a perzsa Egeus

hallgasson. [11]*Márdokeus* naponta ott járt-kelt ama ház tornáca előtt, melyben a kiválasztott szűzeket őrizték, mert szívén viselte Eszter sorsát, és tudni kívánta, mi történik vele.

[12]Mire pedig az egyes leányokra rákerült a sor, hogy bemenjenek a királyhoz, és míg elvégeztek mindent, ami a nők ékesítéséhez hozzátartozott, már a tizenkettedik hónap vége felé jártak. Hat hónapon át ugyanis mirha olajjal kenték őket, s a másik hat hónapon át egyéb kenőcsöket és illatszereket alkalmaztak. [13]Amikor pedig beléptek a királyhoz, bármit is kívántak, ami felékesítésükhöz hozzátartozott, megkapták. Majd kedvük szerint felékesítve, a nők házából átmentek a király kamrájába. [14]Este lépett be *a leány*, és reggel jött ki. Majd bevezették innen egy másik házba, mely Suságázi udvari tiszt keze alatt volt, aki a király mellékfeleségeire ügyelt fel; nem léphetett be újra a királyhoz, hacsak a király nem kívánta és névleg nem szólította, hogy jöjjön. [15]Amikor aztán rendben lejárt az idő, s eljött a nap, hogy Eszter, Ábiháilnak, Márdokeus fivérének leánya, akit ez örökbe fogadott, menjen be a királyhoz, ő nem keresett semmiféle női ékességet, hanem amit épen akart Egeus udvari tiszt, a szűzek őre, azt adta neki kicsinosításra. Ő ugyanis nagyon formás termetű és hihetetlenül szép volt, és mindenki szeme előtt bájosnak és kedvesnek tűnt fel. [16]Bevezették pedig Asvérus király hálókamrájába a tizedik hónapban, melyet tebet-nek hívnak, *a király* uralkodásának hetedik esztendejében. [17]És megkedvelte őt a király összes asszonyainál jobban; több kegyben és szeretetben részesítette, mint a többi asszonyt mind; királyi koronát rakott a fejére, és Vásti helyébe királynévá tette meg. [18]Majd fényes lakomát

előtt, és így nem juthat be majd a király elé. — *11.* Márdokeusnak nyilván megvoltak az összeköttetései az udvarnál; talán kereskedő és udvari szállító volt és így egészen gyanútlanul forgolódhatott a királyi palotában, ahol időközönként megtudhatott egyet-mást Eszter sorsa felől.

12—18. Eszter királyné lesz. — *15.* Eszter szépségét csak növelte szerénysége és egyszerűsége, mely abban is megnyilv nult, hogy nem kivánt külön ékességet a maga számára. — *16. Tebet*, a tizedik hónap, körülbelül január hónak felel meg. — *17. Királyi koronát*, drágakövekkel diszített aranyabroncsot, diadémet. — *18.* A királyi nászt fényes ünnepségek keretében ülik meg, és hogy az alattvalók

rendeztetett valamennyi fejedelme és szolgája számára Eszterrel való házasságkötése és nászünnepe alkalmával; egyben nyugalmat engedélyezett minden tartományban, és ajándékokat osztogatott fejedelmi bőkezűséggel.

19Amikor pedig újra kerestek és gyüjtöttek szűzleányokat, Márdokeus ott várakozott a királyi *palota* kapujánál. 20Az ő meghagyása értelmében Eszter még mindig nem nevezte meg hazáját és népét. Bármit is parancsolt ugyanis, Eszter megtette, és mindenben úgy cselekedett, amint abban az időben szokta, amikor őt még mint kisleányt nevelte. 21Abban az időben pedig, amikor Márdokeus a királyi palota körül tartózkodott, Bágatán és Táres, a király két udvari tisztje, akik ajtónállók voltak, és a palota első küszöbét őrizték, haragra gerjedtek, és reá akartak rontani a királyra, hogy megöljék. 22Ez nem maradt titokban Márdokeus előtt, értesítette is azonnal Eszter királynét, az pedig a királyt Márdokeus nevében, aki megvitte neki a hírt. 23*Az ügyet* megvizsgálták, *igaznak* találták, és mindkettőjüket bitófára akasztották. *Az eseményt* pedig bejegyezték a királynál *nyilvántartott* események évkönyvébe.

is osztozzanak a nagy örömben, a király: 1. *nyugalmat engedélyezett*, vagyis elrendelte, hogy az ünnepségek idejére a robotmunka szüneteljen (más magyarázók szerint: adót engedett el avagy valamiféle amnesztiát adott); 2. ingyen gabonát és különféle ajándékokat osztogattatott birodalomszerte.

19—23. Márdokeus megmenti a király életét. — *19.* Márdokeus nem tágított a királyi palota mellől, mert úgy gondolta, hogy amilyen váratlanul maga mellé emelte Esztert a király, épolyan könnyen el is taszíthatja ismét magától. Ez az aggodalom annál is inkább megokoltnak látszott, mert tudomására jutott, hogy újból feleségek után néznek a király számára. Az ókori keleti uralkodók feleségeinek nagy számát illetőleg v. ö. Kir. III. 11, 3. — *20.* Az ok, amelyért Eszternek el kellett titkolnia fáját, még mindig fennállott. A zsidóságnak — mint Eszter-könyvéből kitűnik — számos ellensége volt a perzsa udvarnál. Márdokeus attól tartott, hogy ha Eszter származása kitudódik, megindul ellene az udvari intrika és az eredmény csak bukása lehet. (V. ö. 10. v. jegyz.) — *21. Bágatán és Táres . . . a palota első küszöbét* (a héber szöveg szerint: a küszöböt) *őrizték*, vagyis királyi főajtónállók voltak. — *Reá akartak rontani a királyra, hogy megöljék*, a héber szöveg így hangzik: keresték (az alkalmat), hogy kezet emeljenek a királyra. Az orgyilkosság az ókori keleti despotáknál napirenden volt. (V. ö. Kir. IV. 19, 37.) — *22. Ez nem maradt titokban Márdokeus előtt*, akinek bizonyára megvolt az ismeretsége a királyi alkalmazottak sorában. (V. ö. 11. v.) — Az összeesküvés felderítésével Márdokeus a király életét mentette meg. (V. ö. 6, 3.) — *23. Bitófára akasztották*, keresztre tűzték, mások szerint karóba húzták.

3. FEJEZET.

Ámán nagy méltóságra emelkedik. — Gógjében haragra gerjed Márdokeus ellen és miatta az összes zsidók romlására tör.

[1]Ezek *megtörténte* után Asvérus király kitüntette az Ágág nemzetségből való Ámánt, Ámadáti fiát, és trónját összes fejedelmei fölé helyezte, kik körülötte voltak. [2]A király szolgái pedig, akik ott forgolódtak a palota csarnokaiban, mindannyian térdet hajtottak és leborultak Ámán előtt; így rendelte ugyanis ezt el nekik az uralkodó. Egyedül Márdokeus nem hajtott térdet és nem borult le előtte.

[3]Ezért a király szolgái, akik őrtállottak a palota bejáratánál, így szóltak hozzá: Miért nem teljesíted a király rendeletét, mint a többiek? [4]Miután pedig már gyakrabban szólottak, és ő mégsem akart *reájuk* hallgatni, jelentést tettek Ámánnak, és kíváncsiak voltak, hogy *Márdokeus* kitart-e elhatározása mellett; azt hangoztatta ugyanis, hogy ő zsidó. [5]Mikor ezt meghallotta Ámán, és tapasztalatból is megbizonyosodott róla, hogy Márdokeus nem hajt térdet és nem borul le előtte, nagy haragra lobbant.

[6]Kevésnek tartotta azonban, hogy az egy Már-

3. 1—2. Ámán nagy méltóságra emelkedik. — 1. Ágág az ámálekiták királya volt Sámuel és Saul idejében. (V. ö. Kir. I. 15, 8. skk.) Ámán úgylátszik, ennek az Ágágnak egy késői ivadéka volt. — Ha Ámánnak tényleg az ámálekita Ágág volt az őse, akkor 16, 10-ben egy másoló tévedése folytán lett belőle macedóniai származású férfiú. Ámán királyhelyettesi (vicekirályi) méltóságra emelkedett; trónja az államtanácsban közvetlenül a király trónja mellett állott. — *2.* Nagy méltóságában Ámánnak királyt megillető tiszteletadás járt ki. Leborulással hódolt neki a birodalom minden alattvalója. A tiszteletadásnak e legmagasabb foka kezdetben csak az istenséget illette meg; idővel azonban az uralkodók, akik az ókori pogány felfogás értelmében az istenség megtestesítői voltak, a maguk, sőt — úgy látszik — rajtuk kívül az ország egyik-másik magasrangú egyénisége számára is megkövetelték e köszöntési módot. — *Márdokeus nem hajtott térdet*, mert vallásos meggyőződése tiltotta, hogy pogány halandó embernek isteni imádással hódoljon. (V. ö. 13, 12. skk.)

3—5. Ámán megneheztel Márdokeusra. — 4. Jelentést tettek Ámánnak; Márdokeus viselkedése ugyanis eddig még nem tűnt fel Ámánnak; úgylátszik, egyedül még nem kerültek szembe egymással. A nagyszámú udvari alkalmazottak tömegében pedig egy ember könnyen elveszhetett. — *5.* A feljelentésre felfigyel Ámán, és mivel a jelentést igaznak találja, haragra lobban és bosszút forral nemcsak Márdokeus, hanem az egész zsidó faj ellen. Bosszúságát még növeli, hogy épen az a Márdokeus merészel így viselkedni vele szemben, ki amúgy is már kihívta haragját, mert feljelentette és akasztófára juttatta két meghitt emberét. (V. ö. 12, 6.)

6—11. Ámán bosszút forral a zsidók ellen. — 7. Asvérus uralkodásának tizenkettedik esztendejében, valószínűleg Kr. e. 473-

dokeusra vessen kezet; azt hallotta ugyanis, hogy zsidó származású, azért inkább azt tökélte el, hogy kiirtja a zsidók egész népét, mely Asvérus birodalmában van. [7]Asvérus uralkodásának tizenkettedik esztendejében az első hónapban (melyet niszánnak hívnak), Ámán jelenlétében sorsot — héberül: púr-t — vetettek az urnába, hogy milyen napon és milyen hónapban irtsák ki a zsidók nemzetét, és kijött a tizenkettedik hónap, melyet ádárnak hívnak. [8]Ekkor így szólt Ámán Asvérus királyhoz: Birodalmad valamennyi tartományában szétszórtan és elkülönülten él egy nép, mely új törvényeknek meg szokásoknak hódol, és hozzá még a király rendeleteit sem veszi semmibe; te pedig nagyon jól tudod, hogy nincsen javára országodnak, ha engedékenységed folytán elbizakodottsága nő. [9]Ha tehát úgy tetszik neked, rendeld el, hogy irtassék ki *ez a nép*, és én tízezer talentumot mérek le kincstartóidnak *kezébe*. [10]Erre a király lehúzta kezéről a gyűrűt, melyet használni szokott, átadta az Ágág nemzetségéből való Ámánnak, Ámádáti fiának, a zsidók ellenségének [11]és *ezt* mondotta

ban. (V. ö. 1, 1. jegyz.) — *Niszán* hava a zsidó vallási év első hónapja, megfelel kb. a mi áprilisunknak. — *Az urnába* szó a héber szövegben nincs meg. — *Sorsot vetettek*, a héber szöveg így hangzik: napról-napra, hónapról-hónapra, egészen a tizenkettedikig pur-t, azaz sors-ot vetettek. Ámán tehát babonás hitének engedve kisorsoltatta először a napot, aztán a hónapot, melyben nézete szerint az istenség őt legjobban segíti majd gonosz tervének végrehajtásában. — A latin Vulgáta a héber szöveg nyomán csak a sors útján megállapított hónapot említi meg, a napot nem. (A 13. v.-ból tudjuk meg, hogy ádár hó 13-ról van szó.) — *Ádár* hava megfelel kb. a mi márciusunknak. Ámánnak tehát kb. egy esztendeje volt, hogy előkészíthesse a vérfürdőt. — *Pur* több szentírásmagyarázó szerint perzsa szóból lett és sors-ot jelent; héber többesszámú alakja (purím = sorsok) után nevezték el később azt az ünnepet, melyet a zsidók szerencsés megszabadulásuknak emlékére rendeltek el. A zsidók azért nevezték el a pur szó többesszámú alakja (= purím) után az ünnepet, mert Ámán a zsidók kiirtására szánt nap meghatározása céljából többször vetett sorsot. — *8.* Ámán, hogy gyilkos tervének megnyerje a király hozzájárulását, gyülöletes és államveszélyes fajnak állítja oda a zsidó népet. — *Elkülönülten*, Ámán itt arra céloz, hogy a zsidók a saját (mózesi) törvényük szerint élnek, és lehetőleg kerülik a pogány népekkel való szorosabb összeköttetéseket. — *9.* Az állampénztár (talán épen a szerencsétlen kimenetelű görög háborúk folytán) kimerült (v. ö. 1, 1. jegyz.), Ámán tehát arra gondol, hogy a király kapva-kap majd az alkalmon, hogy pénzhez juthasson. — *Tízezer talentum* ezüstben kb. 97 millió pengőt tett ki. E meglehetősen jelentékeny összeget a perzsa birodalomban élő zsidók elkobzandó vagyonából akarta Ámán az államkincstárba beszolgáltatni. — *10.* A király annyira megbízott

neki: Az ezüstöt, melyet ígértél, tartsd meg; a néppel pedig tégy, amint kedved tartja.

12Erre összehívták a királyi jegyzőket niszánban, az első hónapban, ugyane hó tizenharmadik napján, és azok írtak, amint Ámán parancsolta, a király összes helytartóinak, a tartományok és a különböző nemzetek kormányzóinak, úgyhogy a nyelvek különbözősége mellett is minden egyes nép olvashatta és hallhatta a rendeletet, melyet Asvérus király nevében, az ő gyűrűjének pecsétjével láttak el. 13Szét is vitték a királyi hírvivők minden egyes tartományba, hogy egy napon, a tizenkettedik hónapnak, melyet ádárnak hívnak, tizenharmadik napján le kell gyilkolni és ki kell irtani minden zsidót, a gyermektől kezdve a vénig, csecsemőt és aszszonyt egyaránt, javaikat pedig el kell kobozni. 14A levelek legfőbb tartalma az volt, hogy minden tartomány vegye tudomásul *a dolgot* és készüljön a megállapított napra.

Ámánban, hogy minden további nélkül átadta neki gyűrűjét, melylyel a királyi rendeleteket szokták megpecsételni.

12—15. A királyi rendelet kihirdetése. — *12.* A rendeletet niszán (az első) hó 13-án adták ki, végrehajtása pedig csak kb. 11 hónap elmultával következett volna be. Ennek oka egyrészt az volt, hogy a babonás Ámán ragaszkodott a sors útján megállapított időponthoz, másrészt pedig, hogy az akkori nehézkes közlekedési viszonyok miatt a rendeletnek a kiterjedt birodalom minden részében való kihirdetése hosszabb időt vett igénybe. Arra lehetne gondolni, hogy a zsidók a fenyegető súlyos veszedelem elől ennyi idő alatt máshová menthették volna életüket és vagyonukat. A tartományfőnökök (helytartók és kormányzók) azonban, akik a rendeletet először kapták kézhez, nem egykönnyen engedték volna meg, hogy nagyobb tömegek tekintélyes vagyonukkal elhagyhassák az országot. Az is elképzelhető, hogy a rendelet nem nevezte meg nevén a kiirtandó népet (v. ö. 13, 1. skk.). Ennek a feltevésnek nem mond ellent az a tény, hogy a szúzai zsidóság még jó időben értesült a nagy veszélyről, mely fenyegette. (V. ö. 15. v.) Márdokeus ugyanis összeköttetései révén könnyen rájöhetett a titok nyitjára. — *13.* A szent szöveg e helyütt csak kivonatosan és a későbbi elbeszélő szempontjából közli a rendeletet, mely eredeti alakjában általában csak egy bizonyos népről szólott, anélkül azonban, hogy azt nevén nevezte volna. (V. ö. 13, 1. skk.) — *Hírvivők*, futárok, akik váltott lovakon száguldottak szerteszét a birodalom minden tartományába. — *Tizenharmadik napján*, ezen a napon kezdődött volna az általános mészárlás, melyről azt tervezték, hogy a birodalom egyes, úgylátszik jelentősebb helyein — tán ott, ahol a zsidók nagyobb tömegben éltek — már ádár hó 13-án kezdik meg, másutt ellenben csak a következő napon, ádár 14-én (v. ö. 9, 51.). A különböző helyek és tartományok számára (v. ö. 3, 12. sk.) kiadott rendeletek ilyenformán hol ádár hó 13-ára, hol pedig 14-ére voltak kiállítva. A szent szöveg e helyütt tehát más rendeletpéldányról szól, mint 13, 1. skk.-ben. — A legyilko-

15A hírvivők, kiket szétküldtek, siettek eleget tenni a király parancsának. A rendeletet csakhamar kifüggesztették Szúzában is, és míg a király ünnepi lakomát ült Ámánnal, a zsidók, akik a városban laktak, jajveszékeltek mindnyájan.

4. FEJEZET.

Márdokeus ráveszi Esztert, hogy kegyelmet kérjen népe számára a királynál.

1Mikor Márdokeus erről értesült, megtépte ruháját, zsákba öltözött, hamut hintett fejére, s a város közepén, a téren hangos szóval siránkozott, és kiöntötte szíve keserűségét. 2Majd így jajgatva odament a palota bejárata elé. Tiltva volt ugyanis, hogy zsákba öltözötten bárki is belépjen a királyi palotába. 3Nagy volt a kesergés, böjtölés, jajveszékelés, siránkozás a zsidóknál minden tartományban, városban, helységben, ahová a kegyetlen királyi rendelet eljutott, és zsák meg hamu lett soknak a nyoszolyája.

4Beléptek pedig Eszter szolgálóleányai és udvari tisztjei hozzá és megjelentették neki a hírt. Ennek hallatára megrendült a *királyné*, és ruhát küldött ki, hogy ledobva a zsákot, abba öltöztessék *Márdokeust*. Ő azonban nem fogadta el. 5Erre magához rendelte Átákot, az

lással együtt járt a vagyonelkobzás. Erre nemcsak azért volt szükség, hogy az államkincstár gazdagodjék, hanem, hogy a zsákmányolás reményében a csőcselék is kivegye részét a mészárlásban. — *15.* A rendelet szétküldésekor Ámán azon ürügy alatt, hogy az egész ország ezzel az alkalommal legveszedelmesebb ellenségétől szabadul meg, ráveszi a királyt, hogy udvari ünnepséget üljön. S míg a perzsa udvarnál vígasság járta, a szúzai zsidóság a rettentő veszedelem előérzetében mély gyászt öltött és keservében Istenéhez kiáltott. (V. ö. 13, 8. skk.) A héber szöveg a *zsidók* jajveszékeléséről nem szól, csak annyit említ, hogy Szúza városában a rendeletre nagy kavarodás támadt.

4. 1—3. Márdokeus gyászt ölt. — *1. Mikor Márdokeus erről értesült*, a héber szöveg így hangzik: Márdokeus pedig megtudott mindent, ami történt. (V. ö. 3, 12. jegyz.). — *Megtépte ruháját . . . . . siránkozott*, a gyász és bűnbánat jeléül. (V. ö. Móz. I. 37, 34; Kir. II. 13, 19.) — *2.* Márdokeus azért ment a királyi palota bejárata elé, hogy valamiképen értésére adhassa Eszternek a történteket és kikérhesse sürgős közbenjárását. — *Zsákba öltözötten tilos* volt belépni a királyi palotába, mert a király keleti felfogás szerint az isteni fenség kisugárzása a földön, és amint a mózesi törvény értelmében a pap nem járulhatott gyászruhában az istenség elé, hanem ilyenkor ünnepi ruhát kellett öltenie (v. ö. Móz. II. 28, 43.), úgy tilos volt, hogy bárki is gyászruhában férkőzzék a király közelébe.

4—17. Márdokeus ráveszi Esztert, hogy közbenjárjon népéért a királynál. — *4.* A rendeletről a király feleségeinek lakosztályában úgylátszik nem tudtak. Eszter, mikor Márdokeus jajveszékelésé-

udvari tisztet, akit melléje osztott be szolgálattételre a király, és meghagyta neki, keresse fel Márdokeust, és tudja meg tőle, miért cselekszik így. 6Áták eltávozott, kiment Márdokeushoz, aki ott állt a város terén, a palota bejárata előtt, 7s aki elmondott neki mindent, ami történt: miképen ígérte meg Ámán, hogy a zsidók legyilkolása fejében ezüstöt fog szállítani a királyi kincstárba. 8Majd átadott neki egy másolatot arról a rendeletről, mely ki volt függesztve Szúzában, hogy megmutassa a királynénak, egyben felhívja figyelmét arra, hogy menjen be a királyhoz, és könyörögjön ott népéért. 9Áták elment és megjelentett Eszternek mindent, amit Márdokeus mondott. 10*Eszter* feleletképen meghagyta neki, mondja meg Márdokeusnak: 11Tudja azt a király minden szolgája és valamennyi tartomány, mely uralma alatt áll, hogy aki hivatlanul lép be a király belső udvarába, — legyen az férfi avagy nő — menten halállal lakol, hacsak a király kegyelem jeléül ki nem nyujtja feléje arany kormánypálcáját; így aztán életben maradhat. Hogyan léphetek tehát én be a királyhoz, hiszen már harminc napja nem hivatott magához? 12Ennek hallatára Márdokeus 13ismét figyelmeztette Esztert, mondván: Ne hidd, hogy mivel a királyi udvarnál vagy, te magad menekülsz meg az összes zsidók közül, 14mert ha most hallgatsz, más úton-módon szabadulnak meg a zsidók, te pedig meg atyád háza el fogtok pusztulni. Ki tudja, nem azért jutottál-e királynéi méltóságra, hogy ilyen időkre készen állj? 15Erre Eszter a következő szavakat üzente Márdokeusnak: 16Menj, gyüjtsd egybe az összes zsidókat, akiket Szúzában találsz, és

ről értesült, nyilván arra gondolt, hogy gyászos haláleset büsítja nagybátyját, avagy valamifajta csapás érhette vagyonában, ezért ruhát küld ki számára, hogy abban megjelenjék nála, és elmondja, ami vele megesett. — *8.* Márdokeus üzenetét illetőleg v. ö. 15, 1—3. is. — *11.* E szigorú törvényt a keleti kényurak udvarainál, ahol az orgyilkosságok és az uralkodó ellen elkövetett merényletek napirenden voltak, a kellő óvatosság parancsolta. Eszter, hogy elhamarkodott lépéssel kockára ne tegye az ügy sikeres kimenetelét, szintén nem akart hivatlanul belépni a királyhoz. Mikor aztán nagybátyja és gyámja — *14. v.* — az Úr gondviselő intézkedéseit juttatja eszébe, kétséges és szorongatott helyzetében egyetlen egy utat lát a megmenekülésre: bízni a mindenható Isten irgalmában és egyedül tőle várni hathatós segítséget. Ezért — *16. v.* — Márdokeus útján azt üzeni zsidó testvéreinek: imádkozzanak és böjtöljenek érte három nap és három éjjel, mi-

imádkozzatok értem. Három nap és három éjjel ételt meg italt ne vegyetek magatokhoz, én is így fogok böjtölni szolgálóleányaimmal együtt. Akkor azután nem törődve a törvénnyel, hivatlanul is bemegyek a királyhoz, ha mindjárt a halál veszedelmének teszem is ki magamat. [17]Márdokeus erre elment és mindenben úgy cselekedett, ahogy Eszter meghagyta neki.

5. FEJEZET.

Eszter lakomára hívja a királyt meg Ámánt. — Ámán bitófát állít fel Márdokeus számára.

[1]Eszter pedig a harmadik napon magára öltötte királyi ruháját, és belépett a királyi palotának belső udvarába, mely a király lakosztályával szemben volt. *A király* épen trónján ült a palota tanácstermében, a terem bejáratának átellenében. [2]Mikor látta, hogy Eszter királyné áll *előtte, ez* tetszett a szemének; ki is nyujtotta feléje arany kormánypálcáját, melyet kezében tartott. *Eszter* közelebb lépett, és megcsókolta kormánypálcája végét. [3]A király pedig így szólt hozzá: Mit kívánsz, Eszter királyné? Mi a kérésed? Ha országom felét kívánod is, a tied lesz. [4]Erre ő így felelt: Ha tetszik a királynak, kérlek, jöjj ma hozzám Ámánnal közben ő maga is ugyanazt fogja tenni udvarhölgyeivel együtt. — A böjt értékét illetőleg v. ö. Kir. II. 12, 16. skk.; III. 21, 27. skk. — 14, 1. skk.-ből megtudjuk, hogy Eszter nemcsak böjtölt és imádkozott, hanem haját tépdesve vezekelt szőrzsákba öltözötten és hamuval a fején. Alázatos, bűnbánati imádságát, melyet ezzel az alkalommal mondott, lásd 14, 3. skk. — A *három nap és három éjjel*-t nem úgy kell érteni, mintha az ájtatoskodás 3 teljes napon és 3 teljes éjjelen át folyt volna, hiszen 5, 1. szerint Eszter a tárgyalást követő 3. napon már a király elé ment. — *Ha mindjárt a halál veszedelmének teszem is ki magamat*, a héber szöveg így hangzik: és ha elpusztulok, hát elpusztulok.

5. *1—4. Eszter hivatlanul megjelenik a király előtt.* — *1. A harmadik napon*, t. i. Márdokeussal való beszélgetése után. — *Magára öltötte királyi ruháját*, azaz letette bűnbánati kötöst (v. ö. 4, 16. jegyz. és 14, 1. skk.), és ismét királynéi díszbe öltözött. — Ha az ember belépett *a királyi palotának belső udvarába*, oszlopcsarnokos, nyitott tanácsterembe lehetett látni. A belső udvar felől lévő bejárattal szemben a terem másik végén volt felállítva a trón. A királynak tehát, — ha *trónján ült* — éppen erre az udvarra esett a tekintete. — *A király épen trónján ült*, tanácsosai körében. — *2.* A szent szöveg e helyütt rövidítve adja elő az eseményeket; a teljes elbeszélést lásd 15, 5. skk. — *Ki is nyujtotta feléje arany kormánypálcáját*, megnyugtatásképen. — *3.* A király nagylelkű bánásmódját 15, 5. skk. érteti meg velünk. A királyné félénksége és bája — az ott elmondottak szerint — teljesen hatalmába kerítette és meglágyította a nagyúr szívét. — *Ha országom felét kívánod is, a tied lesz*, a keleti uralkodók megszokott nagyhangú ígérete. (V. ö. Heródes ígéretét Márk. 6, 23.) — *4.* Eszter óvatosságból elhallgatja jövetelének valódi célját; hiszen az államtanács-

együtt a lakomára, melyet készítettem.

5 Hívjátok gyorsan Ámánt — mondotta legott a király, — hogy teljesítse Eszter kívánságát. És elment a király meg Ámán a lakomára, melyet a királyné szerzett számukra.

6A király pedig, miután már bőven ivott bort, így szólt hozzá: Mit kívánsz, hogy teljesítsem neked? Mi az, amit kérsz? Ha mindjárt országom felét kívánod is, megkapod. 7Eszter így felelt: Kérésem és kívánságom a következő: 8Ha kegyben vagyok a király előtt, és tetszik a királynak, hogy megadja, amit kérek, és teljesítse kívánságomat, úgy jöjjön el a király Ámánnal együtt *meginí* a lakomára, melyet szá-

mukra rendeltem. Holnap azután előadom kérésemet a királynak.

9Aznap jókedvűen és vígan távozott Ámán; amikor azonban megpillantotta Márdokeust, amint ott ült a palota bejáratánál és nemcsak hogy fel nem állott tiszteletére, hanem még csak meg sem moccant ülőhelyén, nagyon felháborodott; 10de magába fojtotta indulatát. Hazaérkezve egybehívta barátait meg feleségét, Zárest, 11és előadta nekik, mily nagy a gazdasága, mily nagy számban vannak fiai, és a király mily nagy dicsőségbe helyezte őt valamennyi fejedelme és szolgája fölé; 12majd hozzátette: Eszter királyné is csak engem hívott meg a királlyal a lakomára,

ban ott vannak Ámán barátai, a zsidóság ellenségei is. Velük szemben hivatalos tárgyalás keretében több, mint bizonyos, hogy elvesztette volna a játékot. Azért egyelőre csak lakomára hívja meg a királyt Ámánnal egyetemben.

5—8. A király meg Ámán Eszter lakomáján. — *7.* Eszter — mivel nagyon jól tudja, mennyire kegyeli a király Ámánt — még mindig nem mer színt vallani. Először meg akar bizonyosodni arról, hogy a király tényleg komolyan veszi-e igéretét vele szemben. Azért másnapra is lakomára hívja a királyt; nyilván úgy okoskodott, hogy ha a király ily rövid időközben szívesen veszi a második meghívást is, ez jele annak, hogy tényleg szereti őt és így nem kell attól tartania, hogy kérése visszautasításra talál.

9—14. Ámán előkészületei Márdokeus kivégzésére. — *9. Fel nem állott . . . meg sem moccant.* Márdokeus a fenyegető veszedelem tudatában sem tagadja meg abbeli vallásos meggyőződését, hogy halandó embert nem szabad az Istennek kijáró tisztelettel illetni. — *11.* Ámán azért sorolja fel nagy gazdagságát és kitüntetését a király részéről, hogy ezzel is kiemelje, mily nagy bánatot okoz neki Márdokeus azáltal, hogy következetesen megtagadja neki a kötelés tiszteletet. Ez a tiszteletlenség ugyanis teljesen elfojtja benne azt az örömöt, melyet gazdag javai neki okozhatnának. (V. ö. 13. v.) — *Mily nagy számban vannak fiai;* 9, 6-ból megtudjuk, hogy Ámánnak tíz fia volt. A gyermekek, főleg a fiúgyermekek nagy száma nemcsak a zsidóknál (v. ö. Zsolt. 127, 3.), de az ókori pogány népeknél is áldásszámba ment. (V. ö. a szép magyar ki-

senki mást. Holnap is nála fogok ebédelni a királlyal. 13Bár ez mind az enyém, úgy érzem, mintha semmim sem volna, amíg ott látom ülni a zsidó Márdokeust a királyi palota előtt. 14Felesége, Záres és a többiek, az ő barátai erre így feleltek neki: Állíttass fel egy ötven könyök magas, hatalmas bitófát, és kérd meg reggel a királyt, hogy húzzák fel reá Márdokeust, így aztán vígan mehetsz a királlyal a lakomára. Megtetszett neki a tanács, és fölállíttatott egy magas bitófát.

6. FEJEZET.

A király parancsára Ámán kénytelen Márdokeust a királytól elrendelt tiszteletben részesíteni.

1A király álmatlanul töltötte amaz éjjelt, miért is előhozatta az előbbi korok történeti évkönyveit. Mikor azokból felolvastak neki, 2arra a helyre jutottak, ahol meg volt írva, miként jelentette fel Márdokeus Bágatán és Táres udvari tisztek összeesküvését, akik meg akarták gyilkolni Asvérus királyt. 3Mikor ezt hallotta a király, kérdezte: Ezért a hűségért milyen elismerésben és jutalomban részesült Márdokeus? Szolgái és tisztjei erre így feleltek neki: Egyáltalában semmi jutalmat sem kapott.

4Ki van az udvarban? — vágott közbe hirtelen a király. Ámán ugyanis a királyi palota belső udvaráig ment, hogy reábírja a királyt, akasztassa fel

fejezést: gyermekáldás!). — *14.* Márdokeusnak amúgy is pusztulnia kellett volna a többi zsidóval együtt; Ámán azonban boszszúvágyában nem győzte kivárni a zsidók kiirtására megállapított időpontot. Minél előbb szeretett volna gyönyörködni gyűlölt ellenfelének halálvergődésében, azért be sem várva a király hozzájárulását, felesége és barátai tanácsára már előre felállított egy ötven könyök magas bitófát. A bitófa magasságát Márdokeus bűnéhez szabta. E bűn pedig Ámán szemében felségsértés volt, melyért a legsúlyosabb büntetés járt ki. — *Ötven könyök* = kb. 25 méter. A bitófa magasságát Ámán a gyalázat nagyságához mérte, mellyel illetni akarta Márdokeust.

6. *1—3. A király arról értesül, hogy szolgálataiért semmi jutalomban sem részesült Márdokeus.* — *1. Ámaz éjjelt*, mely a két lakoma napját elválasztotta egymástól. — *Álmatlanul töltötte.* A Hetvenes görög fordítás így szól: Az Úr pedig azon az éjjelen elvette a király álmát; vagyis: álmatlanságát az isteni gondviselésnek tulajdonítja Asvérus. — *2. Bágatán és Táres* összeesküvésének felfedezéséről l. 2, 21. skk.; 12, 1. skk. — *3. Semmi jutalmat sem kapott.* 12, 5. beszél ugyan valamiféle elismerésről, de az Márdokeus érdemének nagyságához mérten joggal mondható *semmi*nek; hiszen őt a király jótevőjének címe és nagy méltósága illette volna meg. A perzsa királyok adta kitüntetés e kiváló német többször említik az ókori görög történetírók. Márdokeus mint éber és megbízható ember csak palotaőri tisztséget és néhány jelentéktelen ajándékot kapott.

4—12a. Márdokeus kitüntetése. — *4. Ámán*, mint a király első

Márdokeust a bitófára, melyet felállítottak számára. [5]A szolgák így feleltek: Ámán áll az udvarban. A király így szólt: Jöjjön be! [6]Mikor pedig bement, így szólt hozzá: Mi történjék azzal a férfiúval, akit ki akar tüntetni a király? Ámán, mivel úgy vélekedett szívében, és azt gondolta, hogy nem lehet senki más, akit a király ki akar tüntetni, csak ő, [7]így felelt: Azt a férfiút, akit a király ki akar tüntetni, [8]királyi ruhába kell öltöztetni, reá kell ültetni a király nyerges lovára, fejére királyi koronát kell tenni, [9]a királyi fejedelmek és hatalmasok közül az első vezesse lovát és a város terén áthaladva hangosan kiáltsa: Így dicsőül meg az, akit a király ki akar tüntetni! [10]A király erre így szólt hozzá: Siess, fogd a ruhát és a lovat, cselekedjél a zsidó Márdokeussal, aki ott ül a palota bejáratánál, úgy, ahogy mondottad! Vigyázz, el ne hagyj valamit abból, amit mondottál! [11]Ámán tehát fogta a ruhát és a lovat, felöltöztette Márdokeust, reáültette a lóra és a város terén előtte haladt, és kiáltotta: Így dicsőül meg az, akit a király ki akar kitüntetni! [12]Márdokeus ezután visszatért a palota bejáratához.

Ámán szomorúan és beburkolt fővel sietett haza, [13]és elmondott feleségének, Záresnek meg barátainak mindent, ami vele

minisztere és igen kedvelt embere, egyedül járhatott-kelhetett a palotában. Jelenlegi jövetele sem keltett semmiféle feltűnést, mert úgylátszik, már a kora reggeli órákban szokta naponta várni királyi urának rendelkezését a királyi lakosztályt övező udvarban (= oszlopcsarnokban). Jelen esetben a szokatlan kérés okozta izgalom tán még siettette megjelenését. — *5.* Ámán megkapja az engedélyt a kihallgatásra, arra azonban nincs ideje, hogy kérését előadhassa. — *6. Akit a király ki akar tüntetni;* a héber szöveg így hangzik: akinek megbecsülésében gyönyörűségét leli a király. — *8. Királyi ruhába kell öltöztetni,* a héber szöveg így hangzik: hozzanak királyi ruhát, amilyent a király visel. — *A király nyerges lovára,* a héber szöveg így hangzik: . . . a lóra, melyet a király lovagol. — A *koronát* (= diadémszerű fejdíszt) a héber szöveg szerint a ló fejére kell tenni, jeléül annak, hogy udvari istállóból való. — *10—11.* Márdokeust, mint a király jótevőjét (v. ö. 3. v. jegyz.) a legnagyobb kitüntetés éri. — *12a. Márdokeus ezután visszatért a palota bejáratához;* a diadalmenet befejezése után Márdokeus egyelőre régi szokott helyére, a palota előcsarnokába tért vissza. Magasabb állását csak Ámán kivégzése után foglalta el. (V. ö. 8, 1.)

12b—14. Ámán megszégyenülése. — *12b.* Ámán *beburkolt fővel sietett haza,* azaz szégyenében és bánatában arcára húzta fejtakaróját. A fej beburkolása a zsidóknál a gyász jele volt. (V. ö. Kir. II. 15, 30; Jer. 14, 3.) — *13. A bölcsek.* Ámán barátai között voltak tehát csillagászok, jósok és tudósok, akik már a babiloni és később a perzsa udvarnál is igen jelentős szerepet játszottak, és az államtanácsnak is tagjai voltak. — A bölcsek helyes érzékkel mérle-

történt. Erre a bölcsek, akiknek kikérte tanácsát, meg felesége ezt felelték neki: Ha Márdokeus, kivel szemben megkezdődött a bukásod, zsidó származású, nem tudsz ellentállni neki; vele szemben *teljesen* el fogsz bukni. [14]Miközben így beszélgettek, eljöttek a király udvari tisztjei, és unszolták Ámánt, hogy menjen tüstént a lakomára, melyet a királyné rendezett.

7. FEJEZET.

Eszter könyörög népéért, leleplezi Ámán gonosz terveit. — Ámán bitófára kerül.

[1]Amikor azután elment a király meg Ámán, hogy lakomát üljenek a királynénál, [2]és a király már felhevült a bortól, így szólt a második napon is *a királynéhoz:* Mi a kérésed, Eszter, hogy teljesüljön neked? Mit kívánsz, hogy meglegyen? Ha mindjárt országom felét kéred is, megkapod. [3]Ő erre így felelt: Ha kedvet találtam előtted, király, és úgy tetszik neked, ajándékozz meg életemmel, melyért könyörgök, és népemmel, melyért esdekelek. [4]El vagyunk ugyanis adva, én meg a népem, hogy letiporjanak, megfojtsanak minket, és elpusztuljunk. De még ha rabszolgavagy rabszolgálóleányként adnának el, legalább elviselhető volna a csapás; sóhajok közt bár,

gelik az adott helyzetet. Bár pogányok, mégis mint jósok és betűvető meg írásforgató emberek tudnak egyet-mást a zsidók történetéből. Tudják azt, hogy, ha baj volt, a zsidók Istene mindenkor kinyujtotta erős kezét népe megmentésére. (V. ö. Kir. I. 4, 8; Judit 5, 6. skk.) Hogy pedig ez az Isten jelen esetben máris latbavetette segítő erejét, kitűnik abból, hogy éppen akkor, mikor Ámán halálos csapást akar mérni Márdokeusra, a király őt a legmagasabb kitüntetésben részesíti.

7. 1—6. Eszter könyörög népéért. — 2. A király már felhevült a bortól, a héber szöveg így hangzik: a borivásra került a sor. — *Ha mindjárt országom felét kéred is,* v. ö. 5, 3. jegyz. — *3.* Eszter, minthogy úgy látja, hogy Márdokeus kitüntetésével kellőképen elő van készítve a talaj, és a király igen nagy hajlandóságot mutat vele szemben, végre is előáll kérésével, és pedig rendkívül ügyes formában. — *Ajándékozz meg életemmel... és népemmel.* Eszter kettős ajándékot kér királyi urától: saját és népe életét. — *4.* E szavak: *El vagyunk... adva,* jelen esetben szóról-szóra érthetők; Ámán azt igérte, hogy 10.000 talentumot szállít az államkincstárba, ha kiirthatja a zsidó népet és elkobozhatja vagyonát. (V. ö. 3, 9.) — *Letiporjanak, megfojtsanak minket,* a héber szöveg így hangzik: Hogy elpusztítsák, lemészárolják és kiirtsák népemet; e szavak csak halványképet nyujtanak arról a kegyetlenségről, mellyel a pogány Kelet egész népeket szokott letiporni és kiirtani. — E szavak: *sóhajok közt bár,* a héber szövegben nincsenek meg. — *Ellenségünk olyasvalaki, akinek a kegyetlensége a királyra háramlik vissza,* mert Ámán a király nevében adta ki igazságtalan rendeletét. A héber szöveg azonban, mely ehelyütt némileg megromlott, lényegében így

de hallgatnék. Most azonban ellenségünk olyasvalaki, akinek a kegyetlensége a királyra háramlik vissza. [5]Asvérus király feleletképen kérdezte: Ki az az illető és mi jogon meri ezt tenni? [6]Eszter így felelt: Ez az Ámán, a mi rosszakarónk és igen gonosz ellenségünk. Amint ezt meghallotta *Ámán*, hirtelen megrőkönyödött, s nem bírta ki a király és a királyné tekintetét.

[7]A király pedig haragosan felkelt és a lakoma teréből kiment a kertbe, mely fákkal volt beültetve. Ámán is felkelt, hogy életéért könyörögjön Eszter királynénál, tudta ugyanis, hogy rossz dolog vár reá a király részéről. [8]Mikor *a király* a fával beültetett kertből visszatért és belépett a lakoma termébe és ott találta Ámánt, amint reáborul a kerevetre, melyen Eszter feküdt, így szólt: A királynén is erőszakot akar elkövetni, az én jelenlétemben, saját házamban! Még el sem hagyta a király száját a szó, már be is takarták *Ámán* arcát. [9]Hárbóna pedig, a királynál szolgálatot tevő tisztek egyike, így szólt: Ime ott áll Ámán házában az ötven könyök magasságú bitófa, melyet Márdokeus számára készített, aki pedig a király érdekében szólott. A király megparancsolta neki: Akasszátok reá! [10]Felakasztották tehát Ámánt a bitófára, melyet Márdokeusnak készített. Erre lelohadt a király haragja.

hangzik: a csapás ugyanis nem érdemelné meg, hogy terheltessék vele a király. — *5. Mi jogon meri ezt tenni*, a héber szöveg így hangzik: Hol van az, akit a szíve megtelített (= oly vakmerővé tett), hogy így cselekedjék?

7—10. Ámán kivégzése. — *7.* A király, kinek Márdokeus és Eszter miatt már amúgy is meglágyult a szíve a zsidó néppel szemben, most megtudja, milyen álnok ember ez az Ámán, ki rút önzésből saját nemtelen bosszújának kielégítésére akarta kihasználni a király tekintélyét, és nem gondolt azzal, hogy gonosz terve keresztülviteléből mily súlyos anyagi és erkölcsi kár származik országra és királyra egyaránt. (V. ö. 16, 2. skk.); nincs tehát azon semmi csodálni való, ha e jellemtelen eljárás teljesen kihozta sodrából a királyt. — A király *kiment a kertbe*, hogy lecsillapítsa hirtelen haragját. — *Ámán* érezte hogy *rossz dolog vár reá a király részéről* és rangja, állása odavan; most már csak életét szerette volna megmenteni, azért a király távollétében odakúszott a kerevethez, melyen féloldalt dőlve pihent a királyné, és térdenállva esedezett életéért. — *8.* A szolgák, mikor meghallották a visszatérő király haragos szavát, tüstént *betakarták Ámán arcát* jeléül annak, hogy nem látja már sokáig a napvilágot; azaz méltó a halálra. — E szavakat: *betakarták Ámán arcát*, a Hetvenes görög fordítás nyomán így is értelmezhetjük: legott elváltozott (elborult) Ámán arca. — *10. Felakasztották Ámánt*, reákötözték vagy reászegezték a keresztalakú bitófára. A büntetés e neme

8. FEJEZET.

Márdokeus előkelő hivatalt kap. — A király Eszter kérésére megengedi a zsidóknak, hogy fegyverrel védekezhessenek ellenségeikkel szemben.

[1]Azon a napon odaajándékozta Asvérus király Eszter királynénak Ámánnak, a zsidók ellenségének, házát, Márdokeus pedig a király színe elé került. Eszter ugyanis bevallotta neki, hogy *Márdokeus* az ő nagybátyja. [2]Majd fogta a király a gyűrűt, melyet Ámántól visszavétetett, és átadta Márdokeusnak; Eszter pedig háza élére állította Márdokeust.

[3]De ezzel még nem elégedett meg, hanem odavetette magát a király lábához, és síró hangon könyörgött hozzá, hogy hiúsítsa meg az Ágág nemzetségbeli Ámán gonoszságát és elvetemült terveit, melyeket a zsidók ellen forralt. [4]*A király* erre szokás szerint előrenyujtotta kezével az arany kormánypálcát, mellyel kegyelmének jelét adta, mire *Eszter* felemelkedett, elébeállt, [5]és így szólt: Ha úgy tetszik a királynak és kegyben vagyok előtte és nem tartja alkalmatlannak kérésemet, akkor esedezem: vonják vissza új írásokkal Ámánnak, a zsidók üldözőjének és ellenségének, előbbi írásait, melyekben megparancsolta, hogy a király összes tartományaiban elveszítsék őket. [6]Hogyan is tudnám elviselni, hogy kiirtsák és lemészárolják népemet! [7]Asvérus király erre Eszter királynénak és a zsidó Márdokeusnak így felelt: Ámán házát átengedtem Eszternek, őt magát pedig keresztre tűzettem, úgylátszik, az asszíroktól került a perzsákhoz, a perzsáktól pedig a rómaiakhoz.

8. *1—2. Márdokeus magas méltóságra emelkedik.* — *1.* A kivégzettek vagyonát ősi perzsa szokás értelmében a kincstár számára foglalták le. Vele a király szabadon rendelkezett. — *Márdokeus a király színe elé került*, a legmagasabb méltóságra emelkedett. (V. ö. 1, 14. jegyz.) — *2.* A gyűrű átadásával a király jelezni kívánta, hogy Márdokeust legteljesebb bizalmával ajándékozza meg, és Ámán helyébe első miniszterévé teszi. — *Eszter pedig háza élére állította Márdokeust*, a héber szöveg így hangzik: Eszter Márdokeust Ámán háza élére állította, más szóval: Ámán elkobzott birtokának kezelését nagybátyjára bízta Eszter.

3—14. A király Eszter újabb kérésére a zsidók javára bocsájt ki rendeletet. — *3.* Eszternek ezek után a legfőbb gondja az volt, hogy visszavonassa a zsidók kiirtását célzó rendeletet, ezért újra kihallgatáson jelenik meg királyi ura előtt. — *Ágág nemzetségbeli*, v. ö. 3, 1. jegyz. — *4. Előrenyujtotta ... az arany kormánypálcát*, megnyugtatásképen. (V. ö. 15, 14—15. jegyz.) — *5.* Eszter nagyon jól tudja, hogy az egyszer kibocsájtott és a király pecsétjével ellátott rendeleteket egykönnyen visszavonni nem lehet, ezért a kegyetlen rendeletet óvatosan nem a király, hanem Ámán rendel-

mert kezet mert vetni a zsidókra. [8]Irjatok tehát a király nevében a zsidóknak úgy, amint nektek tetszik, az írásokat pedig pecsételjétek le saját gyűrűmmel! Az volt ugyanis a szokás, hogy az írásoknak, amelyeket a király nevében bocsátottak ki és az ő gyűrűjével pecsételtek le, senki sem mert ellene szegülni. [9]Odarendelték tehát a királyi jegyzőket és íródeákokat (és pedig a harmadik hónapban, melyet szibánnak neveznek) a huszonharmadik napon, és *azok* elkészítették Márdokeus kívánsága szerint az írásokat a zsidókhoz, a fejedelmekhez, a helytartókhoz és a bírákhoz, akik Indiától Etiópiáig százhuszonhét tartománynak állottak az élén, minden egyes tartománynak és mindegyik népnek saját nyelvén és írásával, *így* a zsidóknak is, hogy el tudják olvasni, és meg tudják érteni. [10]Az írásokat pedig, melyeket a király nevében adtak ki és az ő pecsétjével láttak el, lovasfutárokkal küldték szét, hogy ezek elszéledve minden egyes tartományba, megelőzzék az új üzenettel a régi írásokat. [11]*Egyben* meghagyta nekik a király, keressék fel a zsidókat minden egyes városban, és figyelmeztessék őket, hogy fogjanak

kezésének mondja. — *8.* A király nem vonja vissza előbbi rendeletét, de megengedi Eszternek és Márdokeusnak, hogy megfelelő óvóintézkedésekkel elébevágjanak a rendelet végrehajtásának. (V. ö. 10. v.) — *9.* Az új rendeletet több példányban állították ki, mint az előbbit, mert: 1. jelen esetben a 127 tartomány mindegyike közvetlenül a királyi kancelláriától kapta meg a rendelkezést, és nem közvetve, a kerületi kormányzótól, a szatrapától; ezzel az eljárással — úgylátszik — siettetni kívánták a rendelet szétküldését; 2. a zsidók külön kaptak belőle tartományonkint egy-egy példányt. — A rendelet elkészítésénél ismét tekintetbe vették az alattvalók nyelvét és írásmódját. A szétküldés napja a 3. hónap, *szibán* hó 23. napja. *Szibán* (tulajdonképen *sziván* hó, mint ahogyan a héber szöveg is nevezi e hónapot) megfelel kb. a mi júniusunknak; ádár hó 13-ig tehát még kb. 10 hónap állott rendelkezésre; mindazonáltal sietni kellett nagyon az új rendelet kihirdetésével, 1. azért, hogy elvegyék a zsidók ellenségeinek a kedvét a további készülődésre; 2. hogy maguknak a zsidóknak is legyen még elegendő idejük az ellenállás megszervezésére. — *10. Az írásokat . . . lovasfutárokkal küldték szét*, a héber szöveg így hangzik: És ő leveleket küldött lovasfutárok útján, akik gyorsfutó öszvéreken (paripákon?), lókancák ivadékain nyargaltak. Mások így fordítják e helyet: akik ménesekből való gyorsfutó öszvéreken jártak. A Vulgáta idevágó szava tulajdonképen postalovas-t jelent. A szent szöveg — bár az egyes szavak pontos jelentését ma már nem ismerjük — e helyütt kétségtelenül azt akarja mondani, hogy a lehető leggyorsabban járó futárokat menesztették a levelekkel, hogy megelőzzék a korábbi rendeletnek végrehajtását, távolabbi helyeken tán még a kihirdetését is. *11—12. A zsidóknak szóló rendelet rövid tartalma.* — *11.* A zsi-

össze, és álljanak helyt életükért; mészárolják le és pusztítsák ki összes ellenségeiket feleségeikkel, gyermekeikkel és minden háznépükkel egyetemben, javaikat pedig zsákmányként hurcolják el. [12]Napot is tűztek ki a a bosszúállásra minden egyes tartományban, még pedig a tizenkettedik, azaz ádár hó tizenharmadik napját.[13]A rendelet tartalma ez volt : Adassék tudtára minden országnak és népnek, mely Asvérus király uralma alatt áll : a zsidók felkészültek, hogy bosszút álljanak ellenségeiken. [14]Szétmentek tehát a gyorsfutárok, és megvitték a hírt. Szúzában is kifüggesztették a király rendeletét.

[15]Mikor kilépett Márdokeus a palotából, a király színe elől, csak úgy tündökölt a jácintkék és égszínű királyi ruhában, aranykoronát is viselt a fején, és bíborszínű selyempalástot *a vállán*. Az egész város pedig örült és ujjongott, [16]és mintha csak új fény, öröm, megbecsülés és vígság virradt volna fel a zsidókra. [17]Csodálatos ujjongás, lakmározás, vigadozás és ünneplés járta az egész népnél, városban és tartományban, ahová csak eljutott a királynak az intézkedése, olyannyira, hogy más nemzetiségből és feleke-

dók nemcsak arra kaptak engedélyt, hogy egyénenkint védekezhessenek, hanem arra is, hogy tömegesen állhassanak ellent, ha a szükség úgy kívánja ; nőt és gyermeket is ölhetnek, amennyiben a fenyegető felvonulásokon ilyenek is résztvennének ; végül elkobozhatják mindazok vagyonát, kik ellenséges indulattal törnek reájuk. — *12.* A védekezés napja egybeesik a támadás megkezdésének napjával. (V. ö. 3, 13.) — *13.* A tartományfőnökök számára kiadott rendelet röviden csak arra inti a király alattvalóit, hogyha bárki is támadást intézne a zsidók ellen, legyen elkészülve a fegyveres ellentállásra. — *14.* A rendeletet nemcsak vidéken hirdették ki, ahová gyorsfutárok mentek szerteszét, hanem a fővárosban, Szúzában is.

15—17. Szúza városa örömben úszik ; növekszik a zsidók becsülete. — *15.* Magas méltóságát megillető királyi ruhájában Márdokeus természetesen csak ünnepi alkalmakkor jelent meg. — *Jácintkék*, a héber szöveg kék bíborról beszél, v. ö. 1, 6. jegyz. — *Égszínű*, a héber szöveg megfelelő szava finom, fehér lenvásznat vagy gyolcsot jelent, v. ö. 1, 6. jegyz. — *Aranykoronát* (diadémot, aranyabroncsot) nemcsak a király hordott, hanem már az udvarhoz tartozó magasrangú személyiségek is. (V. ö. 1, 11 ; 2, 17 ; 6, 8.) — *Bíborszínű selyempalást*, a héber szöveg így hangzik : bisszus meg vörösbíbor palást ; alapanyaga bisszus (héberül : ses vagy busz = fínom fehér vagy halványsárga gyapotkelme, v. ö. 1, 6. jegyz.), melyet vörösbíbor (héberül : árgámán) fonállal hímzett minták díszítettek. — *Az egész város... örült és ujjongott*, mert megszabadult gőgösleikületű zsarnokától, Ámántól. — *16.* A zsidók becsülete azért nőtt egyszerre oly nagyra a perzsák szemében, mert keresztül tudták vinni a királynál a gyűlölt Ámán

zetből is igen sokan az ő vallásukhoz és szertartásaikhoz csatlakoztak. A zsidó névre ugyanis nagy rettegés fogott el mindenkit.

9. FEJEZET.

A zsidók győzelmet ülnek ellenségeiken. — A győzelem napját örömünneppé avatják.

[1]A tizenkettedik hónapnak, melyet mint már előbb említettük, ádárnak hívnak, tizenharmadik napján, mikor elhatározták, hogy lemészárolnak majd minden zsidót, mert vért szomjaztak ellenségeik, épen ellenkezőképen, a zsidók kerekedtek felül és álltak bosszút ellenségeiken. [2]Egybesereglettek ugyanis minden városban, községben és helységben, hogy kezet vessenek ellenségeikre és üldözőikre, és senki sem mert ellentállást tanusítani, mert hatalmuktól minden nép rettegett. [3]A tartományfőnökök ugyanis meg a kormányzók, a helytartók és minden méltóság, mely az egyes helységek és ügyek élén állott, támogatták a zsidókat Márdokeustól való félelmükben, [4]mert tudták róla, hogy az udvar első embere, és igen sokat tehet. Nőtt is napról-napra nevének a híre, amint az szájról-szájra járt. [5]Így tehát nagy csapással sujtottak le ellenségeikre a zsidók, lemészárolták őket, és így torolták meg rajtuk azt,

bukását, másrészt pedig rettegtek tőlük, mert a király két legkedvesebb és legbefolyásosabb embere: Eszter és Márdokeus, zsidók és mint ilyenek, fajuk és népük hathatós pártfogói voltak. — *Rettegés fogott el mindenkit*, mert látták, hogy a zsidók Istene erős kezű és hűségesen védelmezi népét; másrészt azonban nem csekély mértékben növelte a zsidók iránti tiszteletet Eszter és Márdokeus nagy tekintélye is.

9. *1—11. A zsidók ellenségeinek veresége.* — *1—2. Ádár hó tizenharmadik napján* (v. ö. 3, 7; 8, 12.) *a zsidók készen álltak a védekezésre.* — *1. Ádár* hó megfelel kb. a mi márciusunknak. — E szavak: *mint már előbb említettük*, a héberben nincsenek meg. — *Épen ellenkezőképen, a zsidók kerekedtek felül és álltak bosszút*, a héber szöveg így hangzik: Ama napon, melyen a zsidók ellenségei úgy remélték, hogy legyűrik őket (= a zsidókat), fordult (a kocka), úgyhogy most a zsidók gyűrték le ellenségeiket. — A bosszúálláson ehelyütt fegyveres önvédelmet kell érteni; ezt ugyan, minden esetre kevesebb sikerrel, az első rendelet kibocsájtása után is megtehették volna a zsidók. — A második rendeletre az ellen sé támadó kedve is lelohadt, száma is megcsappant; sőt akadt közöttük olyan is, ki nyiltan a zsidók pártjára állott (v. ö. 8, 17.). — *3. Minden méltóság, mely az egyes helységek és ügyek élén állott*, a héber szöveg így hangzik: azok, akik a királyi üzemeket (pl. bányákat) vezették. — *5. Így torolták meg ... amit ellenük terveztek*, a héber szöveg így hangzik: És (a zsidók) az ő kedvük szerint cselekedtek ellenségeikkel; vagyis a zsidók úgy cselekedtek, ahogyan

amit ellenük terveztek; 6olyannyira, hogy magában Szúzában ötszáz férfiút gyilkoltak le, nem is számítva az Ágág nemzetségbeli Ámánnak, a zsidók ellenségének tíz fiát, akiknek neve a következő: 7Fársándáta, Delfon, Eszfáta, 8Foráta, Ádália, Áridáta, 9Fermesta, Áriszáj, Áridáj, és Jezáta; 10ezeket megölték, de vagyonukhoz, mint zsákmányhoz nem kívántak hozzányúlni. 11Hírül is vitték rögtön a királynak, *mekkora* azoknak a száma, akiket Szúzában lemészároltak.

12Erre ez így szólt a királynéhoz: Szúza városában ötszáz férfiút gyilkoltak le a zsidók, és rajtuk kívül még Ámán tíz fiát. Mit gondolsz, micsoda vérengzést vihettek ezek végbe az összes tartományokban? Mit kívánsz még és mit kérsz, hogy megtegyem? 13Ő így felelt neki: Ha úgy tetszik a királynak, kapjanak engedélyt a zsidók arra, hogy amit véghezvittek Szúzában ma, azt megtehessék holnap is. Ámán tíz fiát pedig akasszák fel bitófára. 14A király elrendelte, hogy úgy legyen. Legott ki is függesztették Szúzában a rendeletet, Ámán tíz fiát pedig felakasztották. 15Ádár hónap tizennegyedik napján *is* egybegyűltek a zsidók, és megöltek Szúzában háromszáz férfiút, vagyonukat azonban nem kobozták el. 16De helytálltak életükért a zsidók az összes tartományokban is, melyek a király fennhatósága alatt állottak, és lemészároltak ellenségeik meg üldözőik kö-

ellenségeiknek szándékuk volt cselekedni, t. i. lemészárolták ellenfeleiket. — *6. Ágág nemzetségbeli*, v. ö. 3, 1. jegyz. — *10.* Bár a második rendelet megengedte a zsidóknak (v. ö. 8, 11.), hogy lefoglalják ellenségeik javait, ők nem éltek e joggal, mert nem gazdagság után áhítoztak, hanem igazukat keresték és életüket védelmezték. Mindazonáltal — amint a Hetvenes görög fordítás szövege elárulja — történt itt-ott szórványosan vagyonelkobzás is.

12—16. A király közli Eszterrel a mészárlás eredményét; Eszter újabb kérelme. — *12. Mit kívánsz még?* A király azt akarja mondani: Lám, a zsidók önmaguktól is elég erősek ahhoz, hogy megvédhessék magukat; nincs tehát szükség reá, hogy én még külön is segítséget nyujtsak nekik. — *13.* Eszter azt kéri, hogy a zsidók másnap, azaz ádár hó 14-én folytathassák az öldöklést, mert értesülése szerint úgylátszik még nagy számban maradtak életben olyanok, akik a zsidók vesztére törnek. — *Akasszák fel bitófára*, becstelenítsék meg *Ámán tíz fiát* (illetőleg csak holttestüket, v. ö. 6. v.); úgylátszik, ők voltak Szúzában a felkelés értelmi szerzői. — *15.* A zsidók tehát magában Szúzában 2 nap alatt kb. 800 ellenséget mészároltak le. Bizonyára vesztettek embert ők is; de erről a szöveg nem szól.

zül annyit, hogy a legyilkoltak száma hetvenötezerre rúgott; vagyonukhoz azonban senki sem nyúlt hozzá.

17Ádár hónap tizenharmadik napja mindenütt az öldöklés első napja volt; a tizennegyedik napon pedig abbahagyták az öldöklést. Ezt aztán ünennappá tették meg, hogy rajta ettől az időtől kezdve a lakomázásnak, a vigadozásnak és az ünneplésnek adják át magukat időtlen időkig. 18Azok pedig, akik Szúza városában vettek részt az öldöklésben, ugyanennek a hónapnak tizenharmadik és tizennegyedik napján rendezték az öldöklést, és a tizenötödik napon hagyták abba a mészárlást. Ezért *itt* ezt a napot avatták a lakomázás és öröm ünnepévé. 19Azok a zsidók pedig, akik a meg nem erősített városokban és a falvakban laktak, ádár hónap tizennegyedik napját tették meg a lakomázás és öröm ünnepének, s azon vigadnak és küldözgetnek falatokat egymásnak lakomáikból meg ennivalóikból.

20Márdokeus pedig leírta mindezt és írásba foglalva elküldte a zsidókhoz, akik közelben és távolban laktak, a király minden tartományában, 21hogy ádár hónap tizennegyedik és tizenötödik napját ünnepnek fogadják el és minden évfordulón fényes ünnepséggel megüljék, 22mert ezeken a napokon állottak boszszút a zsidók ellenségeiken, és fordult a gyász meg a szomorúság örömre és vígságra. Legyenek tehát ezek a napok a la-

17—19. A zsidók örömünnepet ülnek a szerencsés védekezés után. — *17.* A héber szöveg így hangzik: (ez történt) ádár hó 13. napján; 14-én pedig nyugalom (állott be), és ezt a lakoma és öröm napjává avatták. Vidéken tehát az öldöklés csak egy napig tartott: ádár hó 13 estéig. A következő napot, ádár hó 14-ét így már örömünneppé avathatták. Az ünnepeket a zsidók általában víg lakmározások kíséretében ülték meg. — *18. Szúza városában* még ádár hó 14-én is folyt a mészárlás (v. ö. 13. v.), azért itt ádár hó 15. napja vált az öröm és a víg lakomázás ünnepévé. — *19. Küldözgetnek falatokat egymásnak,* örömünnepen nem volt szabad senkinek sem szomorkodnia (v. ö. Ezdr. II. 8, 10.), ezért ilyen napokon megajándékozták egymást a zsidók, a jómódúak pedig bőven küldözgettek falatokat szegény hitsorsosaiknak is. (V. ö. 22. v.)

20—28. Márdokeus rendeletileg is szabályozza a purim-ünnep megülését. — *20—28. Az első purim-levél.* — *20.* Márdokeus írásba foglalta az egész történetet, mely magában foglalta Vásti bukását, Eszternek királynéi méltóságra való emelkedését, a saját kitüntetését, Ámán álnokságát és kivégzését, a zsidók veszedelmes helyzetét és szerencsés megszabadulását, és ezt szétküldte mindenfelé a perzsa birodalomban, amerre csak zsidó lakozott. Ez az irat azonban nem azonos a mi kánoni Eszter könyvünkkel.

komázás és az öröm *napjai*, és küldözgessenek egymásnak falatokat az ételből, a szegényeknek pedig osztogassanak ajándékokat. [23]Ünnepélyes szertartásnak fogadtak el tehát a zsidók mindent, amit akkor megkezdtek gyakorolni, és amit Márdokeus írásában elrendelt, hogy megtegyék. [24]Ámán ugyanis, az Ágág nemzetségbeli Ámadáti fia, a zsidók ellensége és rosszakarója, gonoszul azt gondolta ki ellenük, hogy lemészárolja és kipusztítja őket. Pur-t is vetett, mely nyelvünkön sors-ot jelent. [25]Utána azonban bement Eszter a királyhoz, és kérte, hogy királyi rendelettel hiúsítsák meg törekvéseit, és a csapás, melyet a zsidók ellen gondolt ki, züduljon az ő fejére; végre is őt magát meg fiait keresztre tűzték. [26]Ettől az időtől kezdve nevezték azokat a napokat purímnak, azaz a sorsok *napjainak*, mert pur-t, azaz sorsot vetettek az urnába. Benne van pedig az írásnak, azaz ennek a könyvnek a tekercsében mindaz, ami történt, [27]amit elszenvedtek, és ami később megváltozott. A zsidók a maguk, ivadékaik és mindazok nevében, akik vallásukhoz csatlakozni kívántak, elvállalták, hogy senkinek se legyen szabad azt a két napot, melyről az írás szól, ünneplés nélkül eltölteni, amint *azt* a meghatározott idő évről-évre megkívánja. [28]Ezek *azok* a napok, melyeket feledés sohasem fog borítani, és amelyeket valamennyi tartomány az egész föld-

— *22. Küldözgessenek egymásnak falatokat*, v. ö. 19. v. jegyz. — *23.* A zsidók helyenként már is ülték e napokat; Márdokeus rendeletére aztán általánosá lett az ünnep. — *24.* Folytatódik ismét a purím-ünnep megülésének a 22. v.-ben megkezdett megokolása, amint azt iratában (v. ö. 20. v.) röviden összefoglalta Márdokeus. — *Ágág nemzetségbeli*, v. ö. 1. jegyz. — *Pur-t . . . vetett*, v. ö. 3, 7. jegyz. — *26.* A *purím* szó jelentéséről l. 3, 7; 9, 24. — *26.b.* Miután a szerző röviden előadta a Márdokeus-féle purímlevél tartalmát, ismét maga veszi fel az elbeszélés fonalát. — *27. Amit elszenvedtek, és ami később megváltozott*, a héber szöveg (26b. v.) így hangzik: Azért, tekintettel ennek a (Márdokeus-féle) levélnek minden szavára és (tekintettel arra), amit láttak, és ami érte őket (27. v.), úgy döntöttek a zsidók, hogy elfogadják a maguk stb. számára. A zsidók tehát kettős alapon kötelezték magukat a purím-ünnep megülésére: 1. mert Márdokeus így rendelte 2. mert azok után, amiket az Ámán-féle üldözés alatt átéltek és szenvedtek, maguk is úgy gondolták, hogy méltányos dolog hálaadó ünnepet fogadni az Úr tiszteletére. — A zsidók fogadalmukkal nemcsak önmagukat és gyermekeiket kötelezik időtlen időkig az ünnep megülésére, hanem a prozelitákat (= jövevényeket) is. — E szavak: *senkinek se legyen szabad . . . megtiltvánja* a héberben így hangzanak: nem szűnnek majd megülni azt a két napot, amint az meg van írva, és évről-évre mindenkor a maguk

kerekségen megünnepel majd nemzedékről-nemzedékre. Egyetlenegy város sincs, melyben meg ne ülnék a purím, azaz a sorsok napjait a zsidók és utódaik, akiket ez az előírás köt.

[29]Irt Eszter királyné Ábiháil leánya, meg a zsidó Márdokeus egy második levelet is, hogy a jövőben teljes buzgósággal üljék meg ezt az ünnepnapot; [30]*benne* azt üzenték az összes zsidóknak, akik Asvérus király százhuszonhét tartományában laktak, hogy béke legyen velük, fogadják be az igazságot, [31]tartsák meg a sorsok napjait, üljék meg őket a maguk idejében vigadozással, amint ezt Márdokeus és Eszter elrendelte. Ők pedig kötelezték magukat a maguk és ivadékaik nevében, hogy vállalják a böjtöt, a jajveszékelést és a sorsok napjait, [32]és mindazt, ami bennfoglaltatik ennek a könyvnek az elbeszélésében, melyet Eszter *könyvének* hívnak.

10. FEJEZET.

Márdokeus nagy méltóságra emelkedik; megfejti álmát.

[1]Asvérus király pedig adót vetett ki az egész földre és a tenger összes

idejében. — *Az írás*, Márdokeus levele. — *A meghatározott idő*, ádár hó 14. és 15. — *28.* A kánoni Eszter-könyv megírásakor már mindenfelé megülték a purím-ünnepet a zsidók körében. Az ünnepi szertartás keretében felolvasták az Eszter-elbeszélést is.

29—32. A második purím-levél. — *29.* Eszter királyné (Márdokeussal egyetemben) szintén figyelmezteti köriratban (még pedig a héber szöveg szerint: nyomatékosan) a birodalom zsidó lakosságát, hogy lelkesen és teljes buzgósággal üljék meg a purím-ünnepet. — *30. Asvérus király százhuszonhét tartományáról* l. 1, 1. jegyz. — *Béke legyen velük*, a szokásos köszöntés, mely a levél elején így hangzott: Béke veletek. — *Fogadják be az igazságot*, tartsanak ki az egyedül igaz Isten hite mellett. A héber szöveg így hangzik: és (Márdokeus) a béke és igazság szavaival leveleket írt a zsidóknak mindenfelé. — *31. Ők*, a zsidók újonnan kötelezik magukat a purím-ünnep megülésére. — A második rendelet a purím-napokra megköveteli: *a böjtöt* meg *a jajveszékelést* is; de bizonyára nem magára az örömünnepre, ádár 14.-ére, illetőleg 15.-ére, hanem — mint a zsidó naptár ma is előírja — ádár hó 13.-ára, tehát arra a napra, mely könnyen végzetessé válhatott volna az egész zsidóságra nézve. — Ádár 14.-ét később Márdokeus napjának nevezték. (V. ö. Makk. II. 15, 37.) — *32.* A héber szöveg így hangzik: Eszter rendelete állapította meg ezeket a purím-előírásokat, fel is jegyezték (őket) tekercsre. A purím-ünnep szertartását tehát már Eszter és Márdokeus állította össze és írta elő a zsidóság számára. A mai kánoni Eszter könyve azonban az itt említett purím-levéllel nem azonos. (L. a Bevezető részt!)

10. *1—3. Márdokeus nagy méltósága.* — *1.* A perzsa államkincstár nyilván a szerencsétlen kimenetelű görög háború következtében kimerült, ezért a király, hogy pénzhez jusson, súlyos adóval terhelte meg alattvalóit. — Az *adó* szónak megfelelő héber szó

szigeteire. [2]Ereje, hatalma, méltósága és az a kitüntetés, mellyel felmagasztalta Márdokeust, meg van írva a médek és a perzsák könyveiben, [3]az is, miként lett a zsidó származású Márdokeus Asvérus király után a második, és a zsidóknál nagy, testvérei meg népe előtt pedig kedves, mivel nemzetének javát kereste, és fajának üdve érdekében szólott.

Ami megvan a héberben, teljes hűséggel adtam vissza. Ami még következik, azt a közhasználatban lévő kiadásban görög nyelven és betűkkel találtam megírva. Itt-ott a könyv végére szokták függeszteni e fejezetet; ezt szokásunk szerint obelusszal, azaz nyíllal jeleztük.

[4]Azt mondotta pedig Márdokeus: Az Isten műve ez. [5]Eszembe jut az álom, melyet láttam, és amely ugyanezt a dolgot jelezte; nem is maradt belőle

tulajdonképen közmunkát (= robotot) jelent, melyet ingyen kellett végezni a király számára; de jelentheti azt a munkabérrészletet is (kereseti adófélét), melyet kinek-kinek be kellett szolgáltatnia az államkincstárba. — *Az egész földre*, azaz a birodalom szárazföldi (kontinentális) területeire: (Elám, Asszíria, Babilónia, Szíria, Fönicia, Palesztina stb.) épúgy, mint a (Földközi-)tenger mentén leigázott és a perzsa birodalomhoz csatolt szigetekre és félszigetekre. — *2. A médek és a perzsák* (év) *könyvei* (annálesei, krónikái) nemcsak Asvérus dicső tetteit örökítették meg, hanem a zsidó Márdokeus kiváló érdemeiről is szólottak. — *3. Márdokeus*, mint a király után *a második*, a perzsa udvarnál alkirály (nagyvezír)-féle tisztet töltött be.

Ezzel befejeződik a héber szövegű Eszter-könyv. A következő részleteket Szent Jeromos a nagytekintélyű Hetvenes görög fordításból vette át művébe, a Vulgátába.

A bevezető szavak: *Ami megvan ... jeleztük*, Szent Jeromostól és nem a sugalmazott szerzőtől származnak. — *A közhasználatban lévő kiadás*, a Hetvenes görög fordításnak az a szövege, mely Szent Jeromos korában, tehát a Kr. u. IV. században az egyházban általános tekintélynek örvendett. — *Ezt a fejezetet*, értsd az összes részleteket, amelyek Eszter könyvéből még hátra vannak. — Szent Jeromos az ő saját kéziratában *nyíllal* jelölte meg (két nyíl közé fogta) azokat a részleteket, melyeket a héber szövegben nem talált meg.

4—13. Közli annak a jövendölésszerű álomnak a megfejtését, melyet a Vulgáta szövege csak a következő (11.) fejezetben beszél el. Az álomlátás maga a Hetvenes fordítás 1. fejezetében, megfejtése pedig a 10. fejezetében van meg. A Vulgátában a sorrend azért van felcserélve, mert Szent Jeromos az álom megfejtését, melyet a Hetvenes fordítás görög szövegéből ültetett át, meghagyta a maga eredeti helyén, tehát a 10. fejezetben, a többi részletet pedig, mely a Vulgáta 11—16. fejezetében van meg, bár előbb lefolyt eseményekről értesítenek minket, csak a 10. fejezet után sorakoztatja fel, mégpedig abban az egymásutánban, amelyben a görög szövegben találta őket. (V. ö. a Bevezetés-t.) Az egyes részletek eme felcserélése miatt a szent szöveg tekintélye csorbát természetesen nem szenvedett. — *4. Az Isten műve ez*, nem véletlenségből, hanem isteni gondviselésből történt minden. — *5. Ugyanezt a dol-*

semmi sem teljesületlenül. [6]*Az* a kis forrás, mely folyóvá nőtt, majd fénnyé és nappá változott és felette nagy árrá dagadt, jelenti Esztert, akit a király feleségül vett és királynévá tett. [7]A két sárkány én vagyok meg Ámán. [8]Az egybegyűlt nemzetek pedig azok, akik a zsidók nevét ki akarták irtani. [9]Az én nemzetem, Izrael, azonban az Úrhoz kiáltott, s az Úr meg is mentette népét, megóvott minket minden bajtól és nagy jeleket meg csodákat művelt a nemzetek között. [10]Két sorsot rendelt ugyanis: egyet az Isten népe számára, a másikat pedig a pogányok összessége részére, [11]és az Isten előtt már abban az időben megvolt mind a két sors a megállapított napra mindegyik nép számára. [12]Az Úr ugyanis megemlékezett népéről, és megkönyörült örökségén. [13]Meg is ünnepeljük ezentúl teljes buzgósággal és vígsággal azokat a napokat ádár hónapban, ugyanennek a hónapnak tizennegyedik és tizenötödik napján az összesereglett nép gyülekezetében, Izrael népének összes nemzedékein keresztül.

11. FEJEZET.

Márdokeus álma.

[1]Ptolemeus és Kleopatra uralkodásának negyedik évében Dositeus, aki papnak és levita származásúnak mondotta ma-

got, azokat a csodás eseményeket, melyek a zsidókkal, Eszterrel és Márdokeussal történtek. — *6. Az a kis forrás ... jelenti Esztert*, ki alacsony sorsból királynéi méltóságra emelkedett. — *A fény* meg a *nap*, mely felragyogott számára (v. ö. 11, 11.), a király kitüntető kegyének a képe. — *7. A két sárkány*, mely élet-halálharcra készül (v. ö. 11, 6.), jelenti Ámánt és Márdokeust. — *8. Az egybegyűlt nemzetek*, a perzsa birodalom területén lakó pogány népek. (V. ö. 11, 5—9.) — *9. A nagy jelek* és *csodák* (e helyütt: a nép rendkívüli módon való megmenekülése, Márdokeus és Eszter felmagasztalása) az Egyiptomból való szabaduláskor történt csodás eseményekre emlékeztetnek. — *10.* A *két sors* rendelése az előrelátó, bölcs és gondviselő Isten műve. — *Rendelt*, hiába vetnek tehát a pogányok sorsot (t. i. abból a célból, hogy megállapítsák a napot, melyen lemészárolják majd a zsidókat), ez a sors az Isten kezében van, egyedül ő rendelkezik vele. — *11.* A szent szerző azt akarja mondani: *abban az időben*, amikor t. i. napot állapítottak meg a zsidók kiirtására, már el volt döntve az Isten előtt, hogy mi történjék a meghatározott napon (ádár hó 13.-án, v. ö. 3, 7.) mindegyik néppel: a zsidókkal és a pogányokkal egyaránt. Az Isten rendelése ez volt: Izrael megmenekül, ellenségeik pedig megsemmisülnek. — *13.* Ezzel a verssel végződik a Hetvenes görög fordítás szövege.

11. *A 11, 1—12, 6a-ig terjedő rész a héber szövegű Eszter-könyvben nincs meg, a Hetvenes görög fordításnak pedig a legelején áll.* — *1. A görög fordítás bevezető sorai Eszter könyvéhez.* Belőlük megtudjuk:

gát, meg fia, Ptolemeus elhozták ezt a purím-levelet és azt állították róla, hogy Lysimachus, Ptolemeus fia fordította le Jeruzsálemben.

Ez áll a közhasználatban lévő kiadás élén, de sem a héberben, sem más fordítónál nem található.

[2]A nagy Artaxerxes uralkodásának második esztendejében, niszán havának első napján álmot látott Márdokeus, Jáir fia, ki Semej fia, ki Kís fia volt, Benjámin törzséből; [3]zsidó ember, aki Szúza városában lakott, és mint tekintélyes férfiú a királyi udvar előkelői közé *tartozott*. [4]Azok közül a foglyok közül való volt, akiket Nábukodonozor, Babilon királya Jekóniással, Júda királyával, együtt hurcolt el Jeruzsálemből. [5]Álma pedig ez volt: kiáltozás, zajongás, mennydörgés, földrengés, zűrzavar jelentkezett a földön, [6]és íme két hatalmas sárkány állott harcrakészen egymással szemben. [7]Kiáltásuk arra serkentette az összes nemze-

1. hogy ezt a purím-levelet (= Eszter könyvének görög fordítását) Ptolemeus és Kleopatra uralkodása alatt egy Dositeus nevű pap meg fia, Ptolemeus vitte el Jeruzsálemből az egyiptomi zsidóknak; 2. hogy a könyvet Lysimachus ültette át héberből görögre. A fordításra azért volt szükség, mert az egyiptomi zsidóság ebben az időben (Kr. e. II. sz.) nem tudott már héberül, és így — ha azt akarták, hogy a hívek értsenek belőle, — le kellett fordítani az ő nyelvükre, vagyis a görögre. Lysimachusról, a könyv fordítójáról, meg Dositeusról és Ptolemeusról, akik elvitték Egyiptomba, közelebbről semmit sem tudunk. Épúgy lehetetlen ma már teljes biztossággal megállapítanunk, hogy Egyiptom sok hasonló nevű uralkodója közül melyik Ptolemeust érti szövegünk. A legtöbb szövegmagyarázó Ptolemeus Philometorra (Kr. e. 181—146) gondol, aki helyett Kr. e. 173-ig anyja, Kleopatra vitte az uralkodói teendőket.

E szavak: *Ez áll... nem található* Szent Jeromostól származnak: az ő idejében (Kr. u. IV. sz.) tehát a bevezető rész egyedül a Hetvenes fordítás közkeletű görög szövegében volt meg.

2—12. Márdokeus álma. — *2. Artaxerxes* név helyett a Hetvenes fordítás egy másik változata a héber szöveggel egyetértésben Assueros (= Ahasvéros)-t említ. Ahasvérosról 1, 1. jegyz. — Ha Artaxerxes = Ahasvéros = I. Xerxes (v. ö. 1, 1. jegyz.), akkor *uralkodásának második esztendeje*: Kr. e. 484. — *Niszán* hava, megfelel kb. a mi áprilisunknak. — *Márdokeus* Benjámin törzséből, Saul nemzetségéből származott. (V. ö. 2, 5. jegyz.) Családfájának csak legnevesebb tagjait említi meg a szent szöveg. — *3.* Mint tekintélyes férfiú *a királyi udvar előkelői közé tartozott;* Márdokeus tehát már magas kitüntetése előtt is bizonyos udvari tisztséget töltött be. (V. ö. 2, 11.) — *4.* V. ö. 2, 6. jegyz. — *6—11.* Az álmot maga Márdokeus fejti meg, v. ö. 10, 5. skk. — *7.* Azt a napot, melyen a nemzetek (= pogány népek) felkészültek, hogy harcoljanak *az igazak nemzete* (= a zsidók) ellen, úgy látja Márdokeus, mint ahogyan a próféták látták és megjövendölték a szörnyű ítéletidőt, amikor az Isten (Jáhve) törvényt ül Izrael és a pogányok felett. (V. ö. Ám. 5, 20;

teket, hogy hadakozzanak az igazak nemzete ellen. [8]A sötétség, a veszedelem, a kín és a szorongatás napja volt ez, és szörnyű rettegés *volt* a földön. [9]Az igazak nemzete a csapástól való félelmében megrémült, és el volt készülve a halálra. [10]De az Istenhez kiáltottak, és kiáltozásukra egy kis forrás igen nagy folyóvá nőtt, és fölötte nagy árrá dagadt. [11]Fény és nap virradt fel. A gyengék felmagasztosultak, és feleméstették az erőseket. [12]Mikor Márdokeus e látomása után felkelt fekvőhelyéről, törte a fejét, hogy mit akarhat az Isten művelni. És mivel tudni kívánta, hogy álmának mi az értelme, jól belevéste azt emlékezetébe.

12. FEJEZET.

Márdokeus felfedi két udvari tiszt összeesküvését, ezért Ámán neheztelését vonja magára.

[1]Ott tartózkodott pedig abban az időben a király udvarában Bágatánnal és Tárával, a király udvari tisztjeivel együtt, akik ajtónállók voltak a palotában. [2]S miután gondolataikat megismerte és tervükön jobban átlátott, rájött, hogy kezet akarnak emelni Artaxerxes királyra. Erről aztán jelentést tett a királynak. [3]Ez kérdőre vonta mindkettőjüket, és minthogy beismerő vallomást tettek, kivégeztette őket. [4]A történteket bevezette a király a krónikáskönyvbe, és Márdokeus is írásba foglalta az emlékezetes ügyet. [5]A király erre meghagyta neki, tartózkodjék a palota bejáratánál, a feljelentésért pedig ajándékokat adott neki. [6]A bugeus Ámán, Ámadáti fia, azonban, akinek igen nagy volt a tekintélye a király előtt, vesztére tört Márdokeusnak és népének, a király két udvari tisztje miatt, akiket kivégeztek.

Eddig tart a bevezető

Jóel. 2, 2; Szof. 1, 15. skk.) — *10. Az Istenhez kiáltottak*, t. i. a zsidók. — *Kis forrás*, v. ö. 10, 6. — *11. A gyengék*, a zsidók, akik azonban megerősödtek az Istenben, felemésztették (= legyűrték) az erőseket, a pogányok rengeteg tömegét. (V. ö. 9, 1. skk.) — *12.* Az álmot illetőleg v. ö. Móz. I. 20, 3; 28, 12. skk.; 31, 11. stb. — Márdokeus törte a fejét csodálatos álmán, de megfejteni nem tudta mindaddig, míg Eszter felmagasztalásával és Ámán csillagának letüntével az be nem teljesedett. (= V. ö. 10, 5. skk.)

12. *1—6. Márdokeus felfedi két udvari tiszt összeesküvését.* — *1. Bágatán és Tára* (= Táres) v. ö. 2, 21. jegyz. — *2. Gondolataikat megismerte*, v. ö. 2, 11. — *Tervükön jobban átlátott*, v. ö. 2, 22. jegyz. — *Kezet akarnak emelni Artaxerxes királyra*, v. ö. 2, 21. jegyz. — *Jelentést tett a királynak*, Eszter útján, v. ö. 2, 28. — *3. Kivégeztette*, bitófára akasztatta (v. ö. 2, 28.) *őket.* — *4. Krónikáskönyv* vagy évkönyv (annales), v. ö. 2, 23. jegyz. — *5.* Márdokeus tisztségét és jutalmát illetőleg v. ö. 6, 3. jegyz. — *6. A bugeus* szó értelme vitás; némelyek

rész. Ami következik, az a könyvnek azon a helyén található, ahol ez áll: És elkobozták javaikat és vagyonukat, *és csak a közhasználatban levő kiadásban találtuk a következőt:*

A levél mása pedig ez volt :

13. FEJEZET.

Artaxerxes elrendeli az izraeliták kiirtását. — Márdokeus az Úrhoz könyörög népéért.

[1]Artaxerxes, a nagy király, az Indiától Etiópiáig lévő százhuszonhét tartomány fejedelmeinek és kormányzóinak, akik uralma alatt állanak, üdvöt mond ! [2]Bár igen sok népen uralkodom, és hatalmam alá hajtottam az egész földkerekséget, semmi szín alatt sem kívánok visszaélni nagy hatalmammal, hanem kegyesen és szelíden akarom alattvalóimat kormányozni, hogy minden rettegés nélkül, nyugodtan éljék életüket, és élvezzék a minden halandó számára kívánatos békét. [3]Mikor pedig arról értekeztem tanácsosaimmal, hogyan lehetne ezt elérni, az egyik, egy Ámán nevű *férfiú*, aki bölcseségben és hűségben fölötte állt a többinek s a második volt a király után, [4]jelentette nekem, hogy az egész földkerekségen szét van szóródva egy nép, mely új törvények szerint él, szembehelyezkedik minden nemzet szokásaival, semmibe sem veszi a király parancsait, és visszavonásával megbolygatja az összes nemzetek egyetértését. [5]Amint ezt megtudtuk, és meggyőződ-

görög szót sejtenek benne, mely nagyszájú dicsekvőt jelent. (V. ö. 5, 11.) Mások arra gondolnak, hogy ez a szó az *ágági* (= ágág nemzetségbeli, v. ö. 3, 1.) szónak elírása következtében jutott bele a görög szövegbe. — Ámán nehezteléséhez kettős okáról v. ö. 3, 4. jegyz.

E szavak : *Eddig tart . . . találtuk a következőt*, Szent Jeromostól valók. — *Eddig tart a bevezető rész*, vagyis ami a Vulgátában 11, 2—12, 6., az a Hetvenes görög fordítás bevezető része. — *Ami következik*, vagyis a király rendeletét a zsidók kiirtására (Vulg. 13. fej.) a Hetvenes fordításban e szavak : *És elkobozták javaikat és vagyonukat* után találta Szent Jeromos, tehát ott, ahol az a nevezett fordításban ma is áll. (3, 13. skk.) A héber szöveg e rendeletet csak kivonatosan ismerteti. (V. ö. 3, 13. skk.)

13. *1—7. Rendelet a zsidók kiirtására.* — *1. A parancslevél címzése.* — *Artaxerxes*ről l. 11, 2. jegyz. — *Százhuszonhét tartomány*, v. ö. 1, 1. jegyz. — *2. Hatalmam alá hajtottam az egész földkerekséget*, az ókori keleti udvaroknál divatos fellengzős kifejezésmód. — *3.* A parancslevelet maga Ámán szerkesztette (v. ö. 3, 12.); jellemére tehát élénk világot vet ez a nagyhangú dícséret, mellyel saját személyét emeli ki. — *A második*, Ámán tehát olyan alkirályféle (nagyvezíri) tisztséget töltött be. — *4. Az egész földkerekségen*, v. ö. 2. v. jegyz. — *Új törvények szerint él*, v. ö. 3, 8. jegyz. — *A király parancsait*, azt a rendeletet, mely előírta, hogy Ámánt leborulással kell üdvözölni. — *5. Pártütő nemzet*, a zsidóság; a ki-

tünk róla, hogy az egész emberi nemmel ellentétben, alávaló törvények szerint él egy pártütő nemzet, elleneszegül a mi rendeleteinknek, és így felkavarja valamenynyi meghódított tartományunknak békéjét és egyetértését, [6]elrendeltük, hogy azokat, akiket kimutat Ámán, az összes tartományok kormányzója, a király után a második, kit atyánkként tisztelünk, ellenségeik irtsák ki feleségeikkel és gyermekeikkel együtt, kíméletet ne tanusítson velük szemben senki sem, a jelen év tizenkettedik, azaz ádár hónapjának tizennegyedik napján; [7]hadd szálljanak le *ezek* az elvetemült emberek egy napon az alvilágba, és adják így vissza birodalmunknak a békét, melyet megbolygattak.

Eddig a levél mása. Ami következik, azt azon a helyen találtam megírva, ahol ezt olvassuk: Elmenvén Márdokeus, mindenben úgy tett, ahogy Eszter meghagyta neki. *A héberben azonban ez nincs meg, és nem található egy fordítónál sem.*

[8]Márdokeus pedig könyörgött az Úrhoz, és megemlékezve annak minden művéről, [9]így szólt: Uram, Uram, te mindenható király! Hatalmad alá tartozik minden, és nincs, aki akaratodnak ellentállhatna, ha azt határozod el, hogy megmented Izraelt. [10]Te alkottad az eget, a földet és mindent, amit az ég pereme magába foglal. [11]Te vagy mindennek az Ura, és nincs, ki ellentállhatna fölségednek. [12]Te mindent ismersz; azt is tudod, hogy nem büszkeségből, megvetésből, vagy valamiféle dicsőségvágyból cselekedtem, mikor nem borultam le a gőgös Ámán előtt, [13](Izrael szabadulásáért ugyanis

irtandó nép nevét Ámán egyelőre óvatosan elhallgatja (v. ö. 3, 12. jegyz.). — *6.* A kiirtás napjául a parancslevélnek itt közölt példánya ádár hó 14.-ét és nem 13.-át tűzi ki, mint 3, 13; a magyarázatot l. 3, 13. jegyz.

E szavak: *Eddig ... fordítónál sem*, Szent Jeromostól valók. — *Ami következik*, Márdokeus és Eszter imája (Vulg. 13, 8—18; 14, 1—19.), melyet Szent Jeromos a Hetvenes görög fordításban 4, 17. folytatásaképen e szavak után talált: *Elmenvén ... meghagyta neki.*

8—18. Márdokeus imája, melyet akkor mondott, amikor értesült a zsidók kiirtását célzó parancslevél kifüggesztéséről (V. ö. 4, 1. skk.). Ez a szép imádság tanuságot tesz Márdokeus mélyen vallásos lelkületéről és az Istenbe vetett rendíthetetlen bizodalmáról. — *8. Megemlékezve annak* (az Istennek) *minden művéről*, elsősorban a teremtésről (10. v.), melyben az Isten mindenhatósága nyilatkozott meg; azután (16. v.) arról a kimondhatatlan jóságról és irgalomról, mellyel az Isten kiválasztotta népét, kimentette a szolgaság földéről és erős kézzel vezette a tejjel-mézzel folyó földre. —

kész örömmel megcsókoltam volna még a lábanyomát is), [14]de óvakodtam, hogy embert illessek Istenemnek kijáró tisztelettel, és Istenemen kívül leboruljak bárki előtt is. [15]Azért tehát Uram, király, Ábrahám Istene, könyörülj meg népeden, ellenségeink ugyanis el akarnak veszíteni minket, örökségedet pedig kiirtani. [16]Ne vesd meg tulajdonodat, melyet kiszabadítottál magadnak Egyiptomból. [17]Hallgasd meg könyörgésemet, légy irgalommal kötélmérte osztályrészedhez, változtasd örömre gyászunkat, hogy életben maradjunk és dícsérjük nevedet, Uram; ne zárd le azoknak ajakát, akik magasztalnak téged.

[18]Egész Izrael szintén hasonló lelkülettel és rimánkodással kiáltott az Úrhoz, mert biztos halál fenyegette őket.

14. FEJEZET.

Eszter is segítséget esd le az Istentől a zsidók számára.

[1]Eszter királyné is az Úrnál keresett menedéket, mivel rettegett a veszélytől, mely fenyegette. [2]Levetette ezért királyi köntösét, és könnyhöz meg gyászhoz illő ruhát öltött magára; a különféle kenet helyett hamuval és sárral borította be fejét, böjttel sanyargatta testét, és hajját tépdesve járta be mindazt a helyet, ahol azelőtt örvendeni szokott.

[3]Majd az Úrhoz, Izrael Istenéhez könyörgött, mondván: Uram, te, aki egyedül vagy a mi királyunk, segíts meg elhagyatottságomban, hi-

17. Az Isten *kötélmérte osztályrésze* Izrael népe, melyet a világ összes nemzetei közül mintegy kimért magának, mint ahogyan a régi Keleten kötéllel szokták kimérni a jussolt földdarabot az örökösök között.

14. *1—2. Eszter gyásza.* — *1.* A szörnyű rendelet hírére Mardokeus példájára (v. ö. 13, 8. skk.), Eszter is az Úrhoz folyamodott böjttel és imádsággal. (V. ö. 4, 15. skk.) — *2. Királyi köntösét,* melyben az udvarnál járni szokott. — A *gyászhoz illő* ruha a durva zsákszerű darócköntös volt, melyet a bűnbánat és gyász jeléül öltöttek magukra az ókori Kelet népei. — A fejnek *hamuval és sárral* (= porral) való meghintése szintén a bánat és szomorúság jele. — *Böjttel sanyargatta testét,* a görög fordítás csak annyit mond: megalázta (= megsanyargatta) testét, ami azonban végeredményben ugyanazt jelenti. — *Haját tépdesve* stb., a Vulgáta szövege szószerint így hangzik: (Eszter) hajtépéssel töltött be minden helyet, ahol azelőtt vigadni szokott. A görög szöveg ezzel szemben ezt akarja mondani: testének minden helyét, melyet azelőtt különféle csillogó ékszer díszített, a gyász jeléül most hajával takarta be.

3—19. Eszter imádsága. — *3. Egyedül vagy a mi királyunk.* A zsidók Eszter idejében a perzsa királyok fennhatósága alatt állottak; Jáhve azonban, Izrael Istene, az egyedüli igaz Isten és a királyok királya, tehát a hatalmas perzsa uralkodóknak is ura

szen más segítőm rajtad kívül nincsen; [4]veszedelmem ugyanis kézenfekvő. [5]Atyámtól úgy hallottam; hogy te, Uram, kiemelted Izraelt minden nemzet közül és atyáinkat összes elődjeik sorából, hogy örökséged legyenek mindörökre. Úgy is tettél velük, ahogy mondottad. [6]Vétkeztünk azonban színed előtt, azért adtál minket ellenségeink kezébe, [7]mert az ő isteneiket tiszteltük. Te pedig igazságos vagy, Uram. [8]Nekik azonban most már az nem elég, hogy a legkeményebb szolgasággal nyomorítanak minket, hanem kezük erejét a bálványok hatalmának tulajdonítva, [9]meg akarják hiúsítani ígéreteidet, kiirtani örökségedet, lezárni azoknak ajkát, kik dícsérnek téged, és kioltani templomod és oltárod dicsőségét, [10]hogy megnyissák a pogányok száját, magasztalják a bálványok erejét, és dicsőítsék a földi királyt mindörökké. [11]Ne engedd át, Uram, kormánypálcádat azoknak, akik nem léteznek; ne nevessenek ők romlásunkon. Tervüket fordítsd vissza reájuk, és veszítsd el azt, aki kegyetlenkedni kezdett rajtunk. [12]Gondolj reánk, Uram, és szorongatásunk idején mutasd meg magadat nekünk; önts belém bizalmat, Uram, te az istenek és minden hatalmasság királya. [13]Adj édes szavakat ajkamra az oroszlán színe előtt, és úgy hajlítsd szívét, hogy meggyű-

és parancsolója. (V. ö. 12. v.) — *4.* A zsidó népet fenyegető nagy veszedelem olyan közel van, hogy szinte kézzel lehet már elérni. — *5. Kiemelted .... örökséged legyenek*, v. ö. 13, 15. skk. jegyz. — *7. Te pedig igazságos vagy, Uram;* eme őszinte bűnbánati imát illetőleg v. ö. Ezdr. I. 9, 6. skk.; II. 9, 6. skk. — *8.* Eszter arra kéri az Urat, ne engedje, hogy a pogányok továbbra is diadalt üljenek az Isten népe felett, mert utóbb is arra a téves gondolatra jönnek, hogy nem hadiszerencséjük és fegyveres erejük igázta le Izraelt, hanem a pogány istenek hatalma diadalmaskodott rajta. — *9.* Ha az Isten örökségét (= Izrael népét, (v. ö. 13, 15. jegyz.) kiirtanák, meghiúsulnának az Isten ígéretei, melyek Ábrahámnak, Dávidnak stb. jutottak osztályrészül (v. ö. Kir. II. 7, 10. skk.) és kialudnék az igaz Isten tisztelete, — *10. v.* — megdicsőülnének a hamis istenek és a mindenség szellemi királya helyett (v. ö. 3. v. jegyz.) a testből való, *földi*, halandó királyt magasztalnák. — *11. Akik nem léteznek*, a hamis istenek. (V. ö. Zsolt. 113, 8.) — *Ne nevessenek*, t. i. e bálványok imádói. — *Azt, aki kegyetlenkedni kezdett rajtunk*, Ámánt.— *12.* Eszter azt kéri az Úrtól, hogy mivel a nép is beismeri és bánja bűnét, meg aztán neki sem érdeke, hogy eltűnjék neve e földről, mutassa meg magát ismét, azaz ragyogtassa hatalmát és szégyenítse meg a hamis isteneket, a bálványokat. — *13. Édes szavakat*, olyanokat t. i., melyek meglágyítják *az oroszlán* (= a király) szívét. — *Ellenségünket*, Ámánt. — A kívánság, hogy *veszszenek el* Izrael ellenségei, az Ószövetség kevésbbé tökéletes erkölcsi

lölje ellenségünket. Hadd vesszen el ő és mindazok, akik egyetértenek vele. 14Minket pedig szabadíts ki kezeddel. Segíts meg engem, hiszen nincsen más segedelmem, csak te, Uram, kinek mindenről van tudomása; 15azt is tudod, hogy gyűlölöm a gonoszok megdicsőülését, és útálom a körülmetéletlenek és minden idegen embernek ágyasházát. 16Te ismered kényszerűségemet: hogy irtózom a kevélységnek és dicsőségemnek jelétől, melyet fejemen hordok megjelenésem alkalmával. Útálom azt, mint a havibajos nő ruháját, és nem is viselem visszavonultságom idején. 17Ámán asztalánál nem étkeztem, a király lakomája sem volt kedvemre, az italáldozatok boráról sem ittam, 18és soha semmiben sem találta örömét a te szolgálód, amióta idehoztak mind a mai napig, csak te benned, Uram, Ábrahám Istenében. 19Mindenek felett hatalmas Isten, hallgasd meg azok szavát, akiknek egyéb reménységük nincsen! Ments ki minket a gonoszok kezéből, engem pedig szabadíts meg félelmemtől!

15. FEJEZET.

Márdokeus felszólítására Eszter a király elé megy.

A közhasználatban levő kiadásban ezt is találtam:

felfogását árulja el. Nem szabad azonban elfelejtenünk azt sem, hogy Esztert e szavak kimondásában nem személyes bosszú, hanem az igaz Isten (v. ö. 8. v. skk.) és népe iránt való nagy szeretete vezérelte. — *15.* Eszter azt akarja mondani, hogy az Isten dicsősége és népének üdve hasonlíthatatlanul többet jelent neki, mint minden királyi dísze és ékessége, ezért — *16. v.* — nincs is öröme *a kevélységnek és dicsőségének* jelében (= diadémjában), mert lelkének szomorúságához inkább illik a bűnbánati köntös. — *Megjelenésem alkalmával*, t. i. udvari ünnepségek idején. — *17.* Hogy mennyire nem volt ínyére az istentelen, pogány kicsapongó élet, azt Eszter azzal bizonyítja, hogy amikor csak tehette, kivonta magát a nyilvános lakomázások alól, főleg pedig a pogány italáldozatoktól tartózkodott. — *Ámán asztalánál*, a Hetvenes görög fordítás egyik változatában e helyütt ezt olvassuk: szolgálód az ő asztaluknál velük (= a pogányokkal) együtt nem lakmározott. Az *Ámán* szó tehát úgylátszik, elírás következtében kerülhetett be a szövegbe; bár az sem lehetetlen, hogy Ámán lakomáit azért emeli ki Eszter, mert azok különös módon hirhedtek voltak tivornyáikról és erkölcstelen üzelmeikről. — *18.* Eszter azért nem találta *semmiben sem örömél*, mert gyengéden vallásos lelkülete ösztönszerűleg irtózott a pogány környezettől, melyben atyái hitét nem becsülték. — *19. Szabadíts meg félelmemtől*, Eszter nemcsak azért fél, mert be kell mennie a királyhoz, hanem azért is, mert még egyáltalában nem tudja, hogy a veszedelem elhárításában, melyben neki jutott az oroszlánrész, milyen sikerrel tud majd eljárni.

15. Szent Jeromos eme szavai: *A közhasználatban .... találtam*, a 15. fej. első versére vonatkoznak. E rövidke szöveg kiegészí-

[1]Majd meghagyta neki (minden bizonnyal Márdokeus), hogy lépjen be a királyhoz, és könyörögjön népéért meg hazájáért. [2]Emlékezzél (úgymond) alacsonyságod napjaira, amikor még kezem alatt nevelődtél, mert Ámán, ki a második a király után, ellenünk beszélt, hogy halálra juttasson *minket*. [3]Könyörögj azért az Úrhoz, szólj érdekünkben a királynál, és ments meg minket a haláltól!

Valamint ezt is, ami alább következik:

[4]A harmadik napon pedig letette szolgai köntösét, és ragyogással vette magát körül.[5]Amikor már királyi ruhában tündöklött, és segítségül hívta a mindenek eligazítóját, a szabadító Istent, maga mellé vett két szolgálóleányt, [6]az egyikre rátámaszkodott, mintha a gyönyörűségtől és a felette nagy gyengédségtől nem bírná el testét, [7]a másik szolgálóleány pedig úrnője mögött járt és a földre omló ruházatát tartotta, [8]miközben ő maga az arcán elömlő rózsás pirral és bájos, csillogó szemével palástolta el szomorú és a túlnagy félelemtől szorongó lelkületét. [9]Áthaladt sorjában minden ajtón, majd megállt a király előtt. Ez ott ült birodalmi trónján, és királyi ruhába öltözötten csak úgy csillogott az aranytól meg a drágakövektől, tekintete pedig félel-

tésül szolgál 4, 8-hoz. — *A közhasználatban lévő kiadásban*, v. ö. a 10. fej.-ben Sz. Jeromos bevezető szavaihoz a jegyzetet.

1—3. Márdokeus felszólítja Esztert, lépjen be a királyhoz és könyörögjön népéért és hazájáért. — *Hazájáért*, Eszter hazája Palesztina. Az ottani zsidók épúgy veszedelemben forogtak, mint azok, akik a birodalom egyéb területein laktak. Márdokeus ő értük még jobban aggódhatott, mint többi zsidó testvéreiért, mert az ő pusztulásuk Jeruzsálemben az igaz Isten tiszteletének megszűnését jelentette volna. — *2—3. v. ö. 4, 8. 13—14.*

E szavak: *Valamint..... következik*, Sz. Jeromostól valók; az elbeszélés, melyet bevezetnek (Vulgáta 5, 14—19.), szintén csak a Hetvenes görög fordításban van meg és kiegészíti 5, 1—4-et.

4—19. Eszter megjelenik a király előtt. — *4.* Három napi vezeklés után Eszter letette *szolgai köntösét*, mások szerint: az imádság, avagy az előkészítés köntösét, azaz a durva vezeklőruhát. (V. ö. 14, 2. skk.) A Vulgáta szószerint így hangzik: ruhájának (v. díszének) köntösét. A görög szöveg helyesebben szolgai köntösről beszél, ellentétben a királyné díszes öltözékével. — *Ragyogással vette magát körül*, felvette azt a ruháját, melyet mint királyné az udvari ünnepélyeken hordani szokott. — *5. Szolgálóleányt*, komornát. — *6.* Esztert annyira elbágyasztotta a szigorú böjt, a sok gond és aggodalom, meg a rettenetes félelem, hogy járásközben kénytelen volt komornájára támaszkodni. — *A gyönyörűségtől*, mások szerint: gyengédségtől. Igen valószínű azonban, hogy az eredeti szöveg a nehéz királynéi díszruhát értette, melyet alig

metes volt. [10]Mikor aztán felemelte arcát, és szikrázó szemmel adott szíve haragjának kifejezést, a királyné összeesett, elváltozott színében és erejevesztetten hajtotta le fejét szolgálóleányára. [11]Az Isten erre kegyesre fordította a király lelkét, úgy hogy az hirtelen és ijedten lesietett trónjáról, felfogta őt karjával, míg csak magához nem tért, aztán pedig ezekkel a nyájas szavakkal szólította meg: [12]Mi bajod van, Eszter? Ne félj, testvéred vagyok! [13]Nem halsz meg. Hiszen nem te miattad, hanem mindenki *másért* hozták ezt a törvényt. [14]Jöjj tehát, illesd a királyi pálcát! [15]Minthogy pedig *a királyné* hallgatott, fogta az aranypálcát és megérintette vele nyakát, majd megcsókolta őt és így szólt: Miért nem szólsz hozzám? [16]Ő így felelt: Olyannak láttalak, uram, mint az Isten angyalát, és dicsőségedtől való félelmemben megzavarodott a szívem, [17]mert csodás vagy, uram, nagyon és orcád kegyességgel van tele. [18]Alighogy ezt mondotta, ismét összeesett, és kevés híja, hogy ki nem múlt. [19]Elrémült erre a király, összes szolgái pedig bátorították *a királynét*.

16. FEJEZET.

Az izraeliták javára kiadott királyi rendelet.

Artaxerxes király levelének mása, melyet a zsidók érdekében birodalmának valamennyi tartomány hoz intézett, és amely szintén nincs meg a héber tekercsben.

[1]Artaxerxes, a nagy király, az Indiától Etiópiáig lévő százhuszonhét tartomány fejedelmeinek és kormányzóinak, akik parancsszavunkra hallgatnak, üdvöt mond! [2]A fejedelmek jóságával és a kitüntetéssel, melyben részesültek, felfuvalkodottságukban sokan visszaélnek, [3]és nemcsak a királyok alattvalóit igyekez-

bírt el Eszter ellankadt teste. — *10.* V. ö. 5, 1. jegyz. — *12. Testvéred vagyok*, a testvéreket egy és ugyanaz a jog illeti meg; egymástól nincs mit félniök. — *13.* Az a törvény, mely tiltja, hogy bárki is hivatlanul lépjen be a királyhoz, csak az alattvalókat kötelezi, nem pedig a királynét. — *14—15.* A király csak megnyugtatásképen érinti meg aranypálcájával Eszter nyakát, nem pedig azért, hogy eleget tegyen a törvénynek. — *18. Kevés híja, hogy ki nem múlt*, helyett a görög szöveg azt mondja: arcát verejték öntötte el.

16. A bevezető szavak: *Artaxerxes .... tekercsben*, Szent Jeromostól valók. A parancslevelet Szent Jeromos a Hetvenes görög fordítás 8, 13. skk. verseiben találta.

1—7. Á mán gonoszsága. — *1.* A levél címzése. — *Artaxerxes*ről l.

nek elnyomni, hanem mivel nem tudnak hova lenni a nekik juttatott dicsőségtől, azok ellen is fondorkodnak, akik megadták azt nekik. [4]Nem elégszenek meg azzal, hogy meg sem köszönik a jótéteményeket, és megsértik az emberiesség szabályait, hanem úgy vélik, hogy elkerülhetik a mindent látó Isten ítéletét is. [5]Ezért arra a balgaságra vetemednek, hogy azokat, akik buzgón teljesítik a reájuk rótt kötelességeket, és mindenben úgy járnak el, hogy mindenki dicséretét érdemlik ki, hazug aknavetésekkel igyekeznek tönkretenni. [6]Eközben pedig ravasz fondorlattal félrevezetik a mitsem sejtő fejedelmek figyelmét, akik pedig természetüknél fogva jó véleménnyel vannak másokról. [7]A régi események épúgy, mint azok, amik nap-nap után történnek, mutatják, hogy mikép rontják meg némely *ember* gonosz tanácsai a királyok buzgolkodását.

[8]Miveı pedig az összes tartományok békéjéről kell gondoskodnom, [9]nem szabad arra gondolnotok, hogy lelkünk állhatatlanságából folyik, ha ellentétes dolgokat rendelünk el, hanem a korviszonyokhoz és a szükséghez mérten azért adunk ki rendeletet, hogy abból haszna legyen az országnak. [10]Értsétek tehát meg jól, amit mondunk: Ámánt, Ámadáti fiát, aki lelkében is, meg faja szerint is macedóniai, tehát nem perzsa vérből való, és kegyes voltunkat kegyetlenségével

1, 1. jegyz.; 11, 2. jegyz. — *A százhuszonhét tartományról* l. 1, 1. jegyz. — *4. Meg sem köszönik a jótéteményeket*, t. i. hűséges szolgálattal. — *Az emberiesség szabályait* azáltal *sértik meg*, hogy hálátlanok jótevőikkel szemben. A hála ugyanis minden ember szívébe írt természetes (tehát általános emberi) törvény. A hálátlanság mintaképe Ámán, aki bár idegen volt, a legnagyobb méltóságra emelkedett, és mégis életére tört jótevőjének, a királynak. (V. ö. 12. 14. vv.) — *5.* Azok közé, akik buzgón teljesítik a reájuk rótt kötelezettségeket, elsősorban Márdokeus tartozott, aki életét mentette meg a királynak. — *6. Figyelmét*, a Vulgáta szerint: fülét. — E szavak: *akik pedig természetüknél fogva jó véleménnyel vannak másokról*, azt jelentik, hogy a királyok, mivel jó emberek, önmaguk szerint ítélik meg embertársaikat is, vagyis becsületesnek tartanak mindenkit. — *7. A régi események*, melyeket gondosan feljegyeztek az udvari krónikáskönyvekben.

8—16. A király megokolja, miért helyezi hatályon kívül Ámán rendeletét. — *8.* A király hangsúlyozza, hogy — 9. v. — nem személyből, hanem azért bocsájt ki új rendeletet, mert minden alattvalójának békés boldogulását keresi. A korábbi rendelet ugyanis (v. ö. 3, 12. skk.), melyet Ámán gonoszsága, álnoksága és bosszúvágya sugallt, igazságtalan volt, mert ártatlanul akart a halálba kergetni egy egész népet. — *10. Lelkében is, meg faja szerint is macedóniai*, tehát idegen, aki a nemes perzsa lelkülettől távol van. A *ma-*

szennyezte be, idegen létére is magunk mellé vettük; [11]annyi emberségben volt része, hogy atyánknak neveztük, és előtte, mint a király után a második előtt, mindenki leborult. [12]Annyira elragadta azonban a gőg *és* a felfuvalkodottság, hogy minket meg akart fosztani országunktól és életünktől, [13]Márdokeusra pedig, akinek hűsége meg szolgálatai folytán maradtunk életben, valamint uralkodótársunkra, Eszterre meg egész nemzetére valami újfajta hallatlan áskálódással halált kívánt. [14]Azt tervezte ugyanis, hogy, miután azokat megölte, és mi magunkra maradtunk, ellenünk vet majd cselt, és így a perzsák uralmát a macedónok kezére játssza át. [15]Mi azonban úgy találtuk, hogy a halandók leggonoszabbikától halálra szánt zsidók teljesen ártatlanok és épen ellenkező leg jámbor törvények szerint élnek, [16]hiszen gyermekei a fölséges, hatalmas és örökkévaló Istennek, akinek jóvoltából kapták a királyi hatalmat atyáim és mi is, és az meg is maradt mind a mai napig.

[17]Tudjátok meg tehát, hogy semmis az a parancslevél, melyet ő a mi nevünkben intézett hozzátok. [18]Ezért a gonoszságáért ő is, aki az ármánykodást szőtte, meg valamennyi rokona is bitófán függ ennek a városnak, azaz Szúzának kapuja előtt. Nem mi, hanem az Isten fizette neki vissza, amit megérdemelt. [19]Ezt a rendeletet, melyet most szétküldünk, ki kell függeszteni minden városban, hogy a zsidók szabadon élhessenek saját törvényeik szerint. [20]Egy-

cedóniai szó téves elírás folytán kerülhetett a szövegbe; Ámán ámálekita származású volt. (V. ö. 3, 1. jegyz. — *13. Márdokeus* a király megmentője volt, mert felfedezte az élete ellen irányuló összeesküvést (v. ö. 6, 2; 12, 1. skk.), melyért Ámán haragját vonta magára. Ámán tehát nemcsak azért volt hálátlan, mert Márdokeusra, a király életmentőjére és ennek fajára halált kívánt, hanem azért is, mert — úgylátszik — egyetértett az összeesküvőkkel a király meggyilkolásában; nagyravágyásában és felfuvalkodottságában talán arra gondolt, hogy pártja révén magához ragadhatja a perzsa királyok trónját. — *14. Macedónok kezére*, későbbi elírás. Jos. Flavius, zsidó történetíró, aki jól ismerte Eszter könyvét, nem beszél macedónokról, hanem ezt mondja: mások kezére játssza át az uralmat. (V. ö. 3, 1. jegyz.)

17—24. Az új parancslevél rendelkezései. — 17. Semmis az a parancslevél, melyet Ámán elküldött titokban a tartományfőnökökhöz és amelyben a zsidókat nevezi meg, mint a kiirtásra szánt népet. Magát a királyi rendeletet (v. ö. 3, 12. skk.; 13, 1. skk.) visszavonni nem lehetett (v. ö. 1, 19; 8, 8.); így tehát legalább eredményes végrehajtását kellett meghiúsítani. — *19.* A zsidók tehát, mivel jámbor törvények szerint élnek (v. ö. 15. v.), teljes szabadságot kapnak vallásuk gyakorlására. —

ben tartoztok segítségükre lenni, hogy megölhessék azokat, akik felkészültek legyilkolásukra, a tizenkettedik hónapnak, melyet ádárnak hívnak, tizenharmadik napján. [21]A szomorúságnak és a gyásznak ezt a napját ugyanis örömre fordította számukra a mindenható Isten. [22]Vegyétek fel ennélfogva ezt a napot is többi ünnepeitek közé, és üljétek meg mindenféle vígsággal, hadd tudja meg az utókor, [23]hogy mindenki, aki a perzsáknak hűséges alattvalója, hűségéért méltó jutalmat is kap, aki pedig ármánykodik uralmuk ellen, halállal lakol gonoszságáért. [24]És mindaz a tartomány meg város, amely vonakodik résztvenni ezen az ünnepségen, kard meg tűz által vesszen és pusztuljon el, úgyhogy a megvetés és az engedetlenség példájául necsak az emberek, de a vadállatok számára is járhatlanná legyen mindörökké.

2o. A tartományok elöljárósága köteles kezére járni a zsidóknak a védekezésben. — *Ádár* hó megfelel kb. a mi márciusunknak. — *Tizenharmadik napján*, a jelen parancslevél tehát oly vidéknek szólt, hol ádár hó 13.-át tűzték ki az öldöklés napjának. (V. ö. 8, 12.) — *22. Vegyétek fel .... ezt a napot ... ünnepeitek közé*, a purím-ünnepet tehát már királyi rendelet írta elő a perzsa birodalom területén élő zsidók számára. E rendeletet később egy másik is követte. (V. ö. 9, 26. skk.) — *24.* Ez a fenyegetés természetesen csak az engedetlen zsidóknak szól; a pogányoknak annyiban, amennyiben megakadályoznák a zsidókat a purím-ünnep megülésében.

AZ ÓSZÖVETSÉG KÖLTŐI KÖNYVEI.

Bár az Ószövetség elbeszélő és prófétai könyvei is több-kevesebb költői részletet tartalmaznak, költői könyveknek mégis elsősorban azokat nevezik, amelyek formájukat vagy legalább is felfogásukat tekintve a maguk egészében a költői műfajhoz tartoznak, tehát Jób könyvét, a Zsoltárokat, a Példabeszédek és a Prédikátor könyvét, az Énekek énekét, a Bölcseség és Jézus, Sirák fiának a könyvét. Az Ószövetség költői könyvei és részletei nemcsak emelkedettebb írásmódjukkal és a képzelet költői szárnyalásával különböznek a prózai részektől, hanem legnagyobbrészt kötött, verses a külalakjuk, melynek elemei közé tartozik a szóhangsúlytól szabályozott, egyébként még részleteiben vitás ritmus, a gondolatpárhuzam (gondolatritmus) sűrű alkalmazása, néha (az ú. n. alfabetikus költeményeknél) a héber abc betűinek rendjéhez igazodó sorkezdetek és többször a verssoroknak strófákba csoportosulása. Mindeme elemek között nagyon jellegzetes a gondolatpárhuzam, melyet más költészetben ilyen terjedelemben alig alkalmaztak. Az átlagban kétsoros vers (distichon) első sorának gondolatát a második sor vagy más szavakkal, esetleg fokozva újból kifejezi (v. ö. Péld. 7, 1. 3. 4 stb.), vagy annak ellenképét adja (v. ö. Péld. 10. fej. mondásait), vagy a benne kifejezett gondolatot továbbvezeti (v. ö. Péld. 21, 1. stb.).

Az Ószövetség költészete *tartalmi* szempontból teljesen a vallásos gondolatkörben mozog; még a legprofánabbnak látszó tárgyak (pl. a Péld. könyvének az ügyes keresetre, illemtudásra vonatkozó részletei) mögött is mindenkor vallásos megfontolások állanak a háttérben.

A *műfajt* tekintve a lantos költészethez a Zsoltárok könyve tartozik. Külön csoportot alkotnak a tanító irányzatú könyvek: Péld., Préd., Bölcs. és Sirák; a drámai műfaj felé mutat átmenetet a párbeszédes formát alkalmazó, de lényegében tanító célzatú Jób könyve és a szintén dialógusokban mozgó, lírikus alaphangú Énekek éneke.

JÓB KÖNYVE.

BEVEZETÉS.

Az ártatlan Jób megpróbáltatásáról szóló könyvet méltán tekinthetjük a szenvedés ószövetségi kátéjának, egyben eme szövetség talán legnagyobb költői alkotásának. Bár a többi szent könyv sem szűkölködik költői szépségek nélkül, Jób könyve felépítésének méreteivel, erős lélektani színezésével s a gyötrődő emberi szív feltárásának közvetlenségével az Ószövetségben mégis páratlanul áll.

Minden arra vall, hogy a szerző a költemény hősét a pátriárkák korába teszi. (Lásd pl. a keszitának mint pénznemnek említését 42, 11-ben. V. ö. Móz. I. 33, 19; Józs. 24, 32.) Miként Izrael népének ősei, úgy Jób is hatalmas sejk, sok földdel, nagy állatállománnyal. Bár nem izraelita, mégis igaz és istenhívő, a családjának papja, ki gyermekeiért gyakran mutat be áldozatot (1, 5.). Az Úr mennyei udvarában mintegy dicsekvőleg hívja fel az itt megjelent sátán figyelmét Jób tántoríthatatlan hűségére, mire az emberiség ellensége kapva kap az alkalmon, hogy kipróbálja rajta erejét. Az Úr felhatalmazásából csapásokkal ostromolja: elveszi nyáját, gyermekeit, sőt testében is megnyomorítja; rászabadítja a halál elsőszülöttét (18, 13.), a bélpoklosság undok betegségét. Ostromának a célja, hogy a szenvedőt eltántorítsa, Isten káromlására bírja, de vele rútul felsül, mert Jób szájából nem káromlás hangzik fel, hanem Isten áldása (1, 21.) és az ellenség öntudatlan szövetségese, Jób felesége sem ér célt (2, 10.). — A kudarc után a sátán szerepe véget ér. Ekkor megjelenik a színtéren Jób három barátja ama bevallott céllal, hogy a testében, lelkében beteget megvigasztalják. S ami a sátánnak csapásaival nem sikerült, azt a «vigasztalók» majdnem elérik! Szertartásos,

hosszú hallgatás után megindul a beszédek hosszú sorozata. Jób keserű kifakadása után (3. fej.) a barátok, kik osztják a közfelfogást, mely szerint a szenvedés mindig bűnökért kijáró büntetés, Jóbot rá akarják bírni, hogy magát bűnösnek vallja és Istenhez térjen. A vigasztalások mögött meghúzódó szeretetlen megítélés Jóbot a végsőig elkeseríti, hisz eddig azért tudott tűrni, mert lelkiismeretét tisztának érezte, most pedig a barátok még ezt a végső mentsvárát is le akarják dönteni! Izgatottan védi ártatlanságát és oly kijelentésekre ragadtatja magát, hogy Isten őt ártatlanul, tehát igazságtalanul üldözi. Ez a helytelen beállítás új anyagot ad a vita számára, mely három ciklust (vitakört) tölt be (4—31. fej.). A barátok Jóbot nem tudják saját ártatlanságába vetett hitében megtántorítani, mire elhallgatnak és helyettük a hallgatóközönség sorából a fiatal Eliú lép sorompóba; elfogulatlan kíván lenni s eleinte jóindulatot mutat Jób iránt, később azonban bonckés alá veszi Jób kifogásolható elszólásait és a maga részéről is arra az eredményre jut, hogy Jób előző élete hibáiért, pl. a kevélységéért (33, 17.), igazságtalanságáért (36, 17—21.) lakol. Eliú 4 beszédére (32—37. fej.) Jób már nem válaszolhat, mivel közben (lásd a 37. fej.-et) hatalmas égzengés mellett felvonul a döntőbíró, az Úr, ki két beszédében (38—41. fej.) megszégyeníti Jóbot ama megfontolatlanságáért, mellyel Isten intézkedéseit bírálta, holott a természet mindennapos csodái közül sem ért meg egyet sem. Jób megtörik, beismeri bírálata illetéktelenségét, bánja hibás beszédeit s így eljut a feltétlen megnyugvás lelkiállapotához (39, 34—35; 42, 1—6.). Az Úr még a barátokat is megfeddi, mert Istenről helytelenül beszéltek; Jóbot felszólítja, hogy barátaiért imádkozzék, és végül megtetézve visszaállítja a szenvedőnek régi jólétét (42, 7—16.).

A szerzőnek nem célja, hogy művében az emberi szenvedés örök problémáját nagy általánosságban megoldja, hanem azt egy konkrét esetre, az igaz Jób szenvedéseire beállítva mutatja be. Amit a vitában résztvevő szereplők a szenvedésről mint büntetésről, mint figyelmeztető (33, 16. skk.), illetve erkölcsi tisztulást célzó eszközről (36, 7—15.) mondanak, az a szerző szemében csak bizonyos lehetőségek-

nek felvetése ; a saját nézete szerint, melyet az Úr beszédei tükröztetnek vissza leghívebben, az ember ennek a problémának a megoldására teljesen illetéktelen, mivel Isten tervei előtte ismeretlenek. Jób adott esetében csak azért lát az olvasó tisztábban, mivel a szerző a bevezető részben félrevonta az események mennyei hátterének a kárpitját. Jób e szerint azért szenved ártatlanul, hogy a próbát kiállva Isten dicsőségét szolgálja. Meg nem érdemelt szenvedéséért később igazságos kárpótlást nyer javainak gyarapításával és boldog, hosszú élettel. A túlvilági jutalom szempontjával, mely a Bölcseség könyvében már szerepel és az Újszövetségben alapvető fontosságú, szerzőnk még nem számol. — A gyakorlati következtetés, melyet a szerző az olvasó figyelmébe kíván ajánlani : az ember ne töprengjen sokat szenvedése okain, tűrje azt megadással és abban a tudatban, hogy Isten az ember sorsát bölcsen és teljes igazságossággal irányítja.

A barátoknak és Eliúnak a szenvedés problémájával szemben elfoglalt álláspontja nem mutat lényeges eltérést. Szerintük a szenvedés a bűn büntetése ; mivel Jóbot csapások érték, bűnösnek kell lennie, aminthogy nincs is ember, ki Isten szemében egészen tiszta lenne (4, 17 sk. ; 14, 4 ; 25, 4.). Ha azonban a bűnös elfordul vétkeitől és Istenhez folyamodik, elfordíthatja magától a büntetést (5, 17 sk. ; 8, 5 sk. ; 11, 13 sk. ; 33, 24 sk.). Isten tehát a szenvedés útján felhívja az ember figyelmét bűneire s ezért az tulajdonképen Isten jóságának a műve, mellyel az embert visszatartja a romlás és az alvilág útjától. — A barátokkal szemben Jób kevesebb következetességgel védi álláspontját. Ingadozásai azonban lélektanilag teljesen megokoltak, mivel a leprától gyötört halálraítélt nem beszélhet mindig úgy, mint világos pillanataiban ; amint érzései hullámzanak, akként vesznek fel gondolatai is különböző árnyalatokat, sőt néha teljesen ellentétes színeket. Izgatottságában annyira megy, hogy Istent igazságtalansággal vádolja, nemcsak saját szenvedései miatt (9, 22. 29 ; 27, 2.), hanem azért is, mivel az igazak elnyomása napirenden van (9, 24 és a 24. fej.) ; máskor azonban ő is hirdeti, hogy a gonoszok utóbb mégis bűnhődnek (24, 18—25; 27, 13—23.). Isten nagyságát ő is elismeri, de néha keserű gúnnyal szól

róla, mert ez a nagyság az ő elnyomásában nyilvánul meg (9. fej.), máskor mégis úgy keresi Istent, mint a gyermek (16, 21.) és bízik abban, hogy az égi bíró mégis csak neki ad igazat (19, 23—27.). Jób tehát alapjában véve szenvedései közepette is ragaszkodik Istenhez; testi fájdalmainál is inkább bántja az a tudat, hogy Isten őt elhagyta, sőt egyenesen a bűn szennyébe mártja (9, 31.). Sok keserű kifakadása nem annak a jele, hogy Istentől elpártolt, hanem azt mutatják, hogy Isten nélkül nem tud meglenni; a halált is csak ezért kívánja saját fejére! (10, 1.)

A könyv *műfaját* tekintve tanító irányú költői alkotás, még pedig nemcsak verses formában írt beszédeiben, hanem prózai bevezető részében (1—2. fej.) és befejezésében (42, 7—16.) is. A szerző azonban Jób alakját korántsem merítette saját képzeletéből. Az ilyen eljárás ellenkezett volna ama kor irodalmi szokásaival, és az Ószövetség egyéb helyei, ahol Jóbról említés esik (Ez. 14, 14. 20; Tób. 2, 12. 15; Sir. 49, 11.) szintén mutatják, hogy alakját és sorsának lényeges vonásait a történeti hagyomány közvetítette.

A *szerző* személyére és korára nézve a könyv maga nem nyujt elegendő felvilágosítást. Az újabb értelmezők nyelvi és vallástörténeti okokból a könyv megírásának idejét a babilóni fogságot követő századok egyikébe, átlag a Kr. e. V. vagy IV. század idejére teszik. A szerző tájékozottnak mutatja magát Egyiptom és Edom földrajzi viszonyaiban, miért is némelyek Egyiptomban élő, mások Palesztina délkeleti részén lakó izraelita szerző mellett foglalnak állást, sőt egyes szerzők úgy vélik, hogy az Ószövetség költészetének eme gyöngye edomita szerzőnek a munkája. (Edom bölcseségére nézve v. ö. Jer. 49, 7; Abd. 8; Bar. 3, 22. skk.) Kétségtelen azonban, hogy a szerző, bárminő származású is volt, Izrael igaz istenét, Jáhvét imádta.

A könyv *felépítésében* egységes. Többek véleménye szerint az eltérő nyelvezetű prózai bevezetés és befejezés régibb szerzőre mutat, ki Jób történetét rövid elbeszélésbe foglalta; ennek keretébe helyezte volna a költő-szerző a verses párbeszédeket. Vitás még az Eliú-beszédek szerzőjének kérdése is. A bevezetés Eliúról nem tesz említést és a beszédek bírálatánál az Úr sem tér ki Eliú beszédeire; átlagban

kisebb költői lendület mellett e rész eltérő stílusbeli sajátosságokat is mutat; mindeme okoknál fogva többen úgy vélekednek, hogy e beszédek későbbi költő-szerzőtől származnak. A stílusbeli eltérések mellett azonban jelentős egyezések is vannak, azért mások talán helyesebben úgy gondolják, hogy a költő-szerző munkáját hosszabb idő mulva maga egészítette ki az Eliú-beszédekkel, hogy a vita folyamán felmerült téves és félreérthető állításokat helyreigazítsa és az Úr megjelenését a fergetegben alkalmasan előkészítse (37. fej.).

A héber *szöveg* állapota sok kívánnivalót hagy hátra. A leírók a sok ritka kifejezést alkalmazó szöveget többhelyütt nem értették meg és tévesen javították. A vázolt nehézségek egy részét a régi fordítások segítségével ki lehet küszöbölni; mindamellett marad még elég szöveg, melynek fordítása csak feltételes érvényre tarthat igényt.

A könyv *kánoni tekintélye* sohasem volt komolyabb vita tárgya. Az Újszövetség mint szent könyvet idézi (Kor. I. 3, 19; Róm. 11, 35.), az Egyház pedig imáiban (pl. a halottak zsolozsmájában) gyakran alkalmazza. Jób könyve magas irodalmi értékénél fogva több híres profán költőre is nagy hatással volt.

1. FEJEZET.

Jób jámborsága, szerencséje és első megpróbáltatása.

[1]Volt Húsz földjén egy férfiú, kinek Jób volt a neve. Ez a férfiú feddhetetlen volt és igaz, istenfélő és a gonosztól tartózkodó. [2]És születtek neki hét fia és három leánya,

Amennyiben a magyarázat említést tesz a latin, görög, illetve a szír fordításról, az ú. n. Vulgátát, a Hetvenes fordítást, illetve a szír Pesittát érti.

1—2. fej. Prológ prózában.

1. Jób jámborsága és szerencséje *(1—5)*, megpróbáltatásának előzményei a mennyben *(6—12)*, a vagyonát és a családját érő csapások *(13—19)*, béketűrése *(20—22)*.

1—5. Jób neve, melyet e könyvön kívül az Ószövetségben még Ez. 14, 14. 20; Sirák 49, 11. (a héber és szír szövegben) és Tób. 2, 12. 15. is megemlít, a maszoretikus szöveg szerint Ijjóbnak ejtendő ki. A görög szöveg a könyv hősének a nevét *Jób*nak olvassa és a függelékben (42, 17b) tévesen a Móz. I. 36, 33-ban említett Jobábbal, Edom királyával azonosítja. Az Ijjób név jelentése régibb értelmezők szerint «ellenséges csapásokkal sujtott»; újabbak azonban helyesebben «ellenség»-gel, «támadó»-val adják vissza. Jób hazáját, *Húszt* Edom területén vagy környékén kell keresni. V. ö. Móz. I. 36, 28; Siralm. 4, 21; Jer. 25, 20. és a Jób barátainak

[3]vagyona pedig hétezer juh volt és háromezer teve, ötszáz iga szarvasmarha és ötszáz szamár; cselédje is igen sok volt, úgy hogy ez a férfiú túltett az összes napkeletieken. [4]A fiai pedig vendégséget szoktak adni házankint, kiki a maga napján, és meg szokták hívni a három nővérüket is, hogy evésben, ivásban velük tartsanak. [5]Valahányszor a vendégség napjainak sora lejárt, Jób elküldött értük és megszentelte őket; majd korán reggel felkelt és egészen elégő áldozatot mutatott be külön mindegyikért. Mondá ugyanis: Talán vétkeztek a gyermekeim és áldották Istent a szívükben! Igy járt el Jób mindenkor.

[6]Egy napon pedig, amikor eljöttek az Isten fiai, hogy az Úrnál jelentkezzenek, a sátán is közöttük volt. [7]Mondá neki az Úr: Honnét jössz? Az felelé és mondá: Szerte bolyongtam a földön és bejártam azt. [8]És mondá neki az Úr: Észrevetted-e szolgámat, Jóbot? Nincs a földön hozzá hasonló férfiú, feddhetetlen és igaz, istenfélő és a gonosztól tartózkodó! [9]Felelé neki a sátán és mondá: Vajjon hiába istenfélő-e Jób?

a hazájáról mondottakat. (Egy újabb kutató véleménye szerint Húsz nevét megőrizte a Hirbe Isz nevű rom Edom északkeleti részén). Hasonló nézetet vall a könyv görög fordításának a függeléke is (42, 17b: «Edom és Arábia hegyvidékein.»). — *3.* Jób a termékenyebb vidéknek és a pusztának (v. ö. 19. v.) határán élt, földmíveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott (v. ö. 14. v.), a tevék számából pedig arra lehet következtetni, hogy kiterjedt kereskedés — karavánok kiküldése — útján is gazdagodott. *Szamár*, szószerint: szamárkanca. Az utóbbi szelídebb természete és egyenletesebb járása miatt keleten nagyrabecsült hátas állat. *Cselédje:* mások a megfelelő héber szót «szántóföld»-del fordítják. A *napkeletieken* a Jordán- és Holt-tenger árokvidékétől keletre lakó arám és arab lakosságot kell érteni. V. ö. Móz. I. 29, 1; Bir. 6, 3; Kir. III. 4, 30. — *4.* A sorozatos összejövetelek alkalmasak voltak a sémi népektől nagyrabecsült családi kötelékek megerősítésére, egyben pedig Jób és környezetének megelégedett jólétét tükröztetik. — *5.* Jób nemcsak a saját feddhetetlenségére ügyelt, hanem gyermekeit is bűntől tisztán kívánta látni, ezért a vendégségek sorának befejezésekor meg szokta őket szentelni, valószínűleg az áldozat bemutatása előtt lefolytatott külön szertartással, mely a rituális tisztaságot biztosította; a következő nap reggelén pedig mint a család papja, áldozatot szokott bemutatni a vendégségek folyamán esetleg elkövetett vétségeik engesztelésére. *Áldották Istent a szívükben*, szépítő kifejezés e helyett: «káromolták Istent» vagy «Isten nevét tisztelet-lenül használták».

6—12. Hasonló mennyei gyűlés leírását találjuk Kir. III. 22, 19. skk.-ben is. Ami az utóbbi helyen látomás, ezen a helyen Isten megpróbáltatásra irányuló végzésének megkapó költői szemléltetése. — *6. Isten fiai*, az angyalok, akik természetüknél fogva Istenhez közelebb állanak; Kir. III. 22, 19-ben a nevük: az ég serege.

[10]Nemde te körülkerítetted őt és a házát és egész vagyonát; megáldottad keze munkáját és gyarapodott jószága a földön! [11]De bocsásd csak reá egy kissé a kezedet és verd meg mindenét, amije van, akkor bizony szemtől-szembe áld téged! [12]Mondá erre az Úr a sátánnak: Nos, a kezedbe adom mindenét, amije van; őrea azonban ne nyujtsd ki kezedet! Erre eltávozott a sátán az Úr színe elől.

[13]Amikor pedig egyik napon *Jób* fiai és leányai ettek és bort ittak elsőszülött testvérük házában, [14]hírnök jött Jóbhoz és mondá: A marhák épen szántottak, a szamarak pedig legeltek mellettük, [15]amikor rajtuk ütöttek a sabeusok és elhajtottak mindent, a szolgákat pedig kard élére hányták; csak magam tudtam elmenekülni, hogy hírt hozzak neked. [16]Mikor ez még szólt, máris jött egy másik és mondá: Az Isten tüze hullott le az égből, leütötte és elemésztette a juhokat és a szolgákat; egyedül én menekedtem meg, hogy hírt hozzak neked. [17]De még ez sem fejezte be a beszédét, máris jött egy másik és mondá: A kaldeusok három rajba állva meglepték a tevéket és elhajtották őket, a szolgákat pedig kard élére hányták; csak magam menekedtem meg, hogy hírt hozzak neked. [18]Míg ez beszélt, íme jött egy másik és mondá: Fiaid és leányaid ettek és bort ittak elsőszülött testvérük házában, [19]amikor hirtelen hatalmas vihar kerekedett a sivatag felől, megrendítette a ház négy sarkát, úgy hogy az összeomlott és rászakadt gyermekeidre és meghaltak;

A *sátán* (= ellenfél) az emberek szellemi ellensége, ki őket Istennél bevádolja (v. ö. Zak. 3, 1; Jel. 12, 9.) — *9—10.* A sátán nem vonja kétségbe Jób vallásosságát, csak önzőknek találja indító okait: szerinte Jób elsősorban anyagi érdekből igyekszik Istennel jóban lenni. — *10. Körülkerítetted:* a körülkerítés az isteni oltalomnak jelzése; *jószága,* elsősorban lábas jószág. — *11.* Az *áldásra* vonatkozólag v. ö. 5.

13—19. Isten engedelmével a sátán sűrű egymásutánban (egy nap lefolyása alatt) egyre fokozódó csapásokkal sujtja Jóbot, hogy őt a jámborság útjától annál biztosabban eltántorítsa. — *15.* A *sabeusok* birodalma (Seba) Arábia délnyugati részén volt, tehát Jób hazájától eléggé távol; voltak azonban északabbra fekvő gyarmataik is és felfegyverkezett kereskedő karaván jaik messze földön megfordultak. Mások Teima oázis közelébe helyezik az itt szereplő Sebát. — *16. Isten tüze,* a. m. villám. — *17.* A *kaldeusok,* (héb. kaszdim) végleges hazája Délbabilóniában volt; nincs azonban kizárva, hogy Arábia északi részén is tanyáztak. V. ö. Móz. I. 22, 22. — *19. Gyermekeidre,* a megfelelő héber szót így is lehetne fordítani: a legényekre (fiatalokra).

egyedül én menekedtem meg, hogy hírül hozzam neked.

[20]Ekkor felkelt Jób, megszaggatta ruháit, megnyírta fejét, leborult a földre, imádkozott [21]és mondá:

Mezítlen jöttem ki anyám méhéből
És mezítlen térek oda vissza;
Az Úr adta s az Úr elvette,
Amint az Úrnak tetszett, úgy lett,
Legyen áldott az Úr neve!

[22]Mindezekben nem vétkezett Jób az ajkával és nem beszélt semmi dőreséget sem Isten ellen.

2. FEJEZET.

Jób második megpróbáltatása. Barátainak megérkezése.

[1]Történt pedig, amikor egyik napon eljöttek az Isten fiai és jelentkeztek az Úr előtt, a sátán is eljött közöttük és a színe elé állott; [2]az Úr pedig kérdé a sátánt: Honnét jössz? és az felelé és mondá: Szerte bolyongtam a földön és bejártam azt. [3]És mondá az Úr a sátánnak: Észrevetted-e szolgámat, Jóbot? Nincs a földön hozzá hasonló férfiú: feddhetetlen és igaz, istenfélő és a gonosztól tartózkodó! És még ragaszkodik a jámborsághoz, holott ellene ingereltél, hogy ok nélkül sujtsam! [4]A sátán pedig válaszola neki, mondván: Bőrért *csak* bőrt, életéért azonban mindent odaad az ember, amije csak van; [5]bocsásd csak reá kezedet és verd meg a csontját és a húsát, akkor majd meglátod, hogy szemtől-szembe áld az téged. [6]Mondá tehát az Úr a

20. Ruháit, a héber szerint: felső ruháját. A ruha megtépése és a haj lenyírása a gyásznak a régi keleten szokásos kifejezése. — *21.* Az anyaméh az első sorban (21a.) szószerint, a következőkben átvitt értelemben áll, és jelenti a földet, az összes élők anyját, amelyből az ember is vétetett (v. ö. Sirák 40, 1; Préd. 5, 14. skk.; Móz. I. 3, 19.). A sátán csalatkozik várakozásában: a gúnyos értelemben vett «áldás» helyett Jób szívből jött áldással fizet az Úrnak. — *21d.* hiányzik a héber és szír szövegben, de megvan a görög és a latin szövegben.

2. A második gyülés a mennyben *(1—6)*, Jób második megpróbáltatása és feleségének kísértése *(7—10)*, Jób három barátjának látogatása *(11—13)*.

4. A sátán itt foglalt megjegyzése valószínűleg közmondás. Bőrért cserébe csak más bőrt vagy annak megfelelő értéket szokás adni; ami Jóbot eddig érte, csak külső csapás volt, mintegy csak a bőrét horzsolta és nem támadta meg őt életében és egészségében. Ezért ajánlja a sátán a köv. versben, hogy Isten most már engedje sujtani Jób húsát és csontjait is. Mások a szír és görög szöveg alapján így fordítanak: Bőrt bőr után stb., vagyis: az ember inkább engedi, hogy egymásután több bőrt is húzzanak

sátánnak: Nos, kezedbe adom őt, de kíméld az életét!

7Eltávozott tehát a sátán az Úr színe elől és Jóbot undok keléssel sujtotta tetőtől talpig; 8az pedig a szeméten ülve, cseréppel vakarta le magáról a gennyet. 9Mondá pedig neki a felesége: Mégis megmaradsz jámborságodban? Áldd az Istent és halj meg! 10Ő pedig így szólt hozzá: Balga nő módjára beszélsz! Ha a jót elvesszük Isten kezéből, a rosszat miért ne vennők? — Mindezekben sem vétkezett Jób az ajkával.

11Jób három barátja pedig értesült mindama szerencsétlenségről, mely őt érte, s eljöttek hozzá, kiki a maga lakóhelyéről: a temáni Elifáz, a súhi Baldád és a naamáti Szófár; megegyeztek ugyanis, hogy együtt elmennek, felkeresik és megvigasztalják. 12Amikor pedig még

le róla, csakhogy életét megmenthesse. Ez az értelmezés azonban oly felfogásból indul ki, melyet alig lehet a régi íróknak tulajdonítani. Nehézséget okoz, hogy a 4. v.-ben az élet kockáztatásáról van szó, a 6. v. pedig az élet kímélését említi.

7—8. Jób betegsége a bélpoklosság, mely őt arra kényszerítette, hogy ragályos betegségében élete hátralevő részét az emberi társadalomból számkivetve, a községen kívül felhalmozódó szemétdomb közelében (a héber szerint: a hamuban) töltse el. — *9.* V. ö. Tób. 2, 16. 22. Az asszony nem gúnyolja férjét, hanem Istennel szemben érzett elkeseredésének ad kifejezést. Azt a tanácsot adja férjének, hogy Istent káromolja; ennek büntetéséül a hirtelen halált várhatja, amely őt kínjaitól megszabadítja. A görög szöveg az asszony beszédét tizenkét, a többi szövegben hiányzó sorral toldja meg. — *10. Balga*, a. m. istentelen.

11—13. 7, 3. szerint Jób megbetegedése és a barátok látogatása között hosszabb idő telt el. Jób barátai hozzá hasonló rangban levő tekintélyes férfiak, esetleg törzsfők, a görög szöveg szerint királyok. *Temáni:* Temán Móz. I. 36, 11. szerint Ézsaunak Elifáztól leszármazott unokája. Tehát Temán leszármazottjait, illetőleg a róla elnevezett földet Ézsau területén, Edomban kell keresnünk (v. ö. Ez. 25, 13 a héberben). Jer. 49, 7-ben Temán Edommal majdnem azonos és itt, valamint Abd. 8; Bar. 3, 22-ben hivatkozás található Temán, illetve Edom bölcseségére. *Súhi:* Suách Ábrahám egyik fia Keturától (Móz. I. 25, 2.), tehát törzsét az arabok közt kell keresni, valószínűleg Edom déli részén. *Naamáti:* Naama Józs. 15, 41-ben a Júda törzsének területéhez tartozó községek között van felsorolva. A görög szöveg azonban naamáti helyett mineust olvasott. Az arab mineus birodalom, amely számos felirat révén lett ismeretessé, Arábia délnyugati részén terült el, de Edomhoz közelebb is voltak fennhatósága alatt álló kereskedelmi telepei, pl. Máon. *Hogy megvigasztalják*, a héber szerint: hogy (fejüket) rázzák és megvigasztalják. — *12.* A lepra (bélpoklosság) a beteg arcvonásait felismerhetetlenné tette. A barátok olyan jelekkel nyilvánítják részvétüket, amilyenekkel a halottat szokás gyászolni, tehát barátjukat már bizonyos szempontból halottnak is tekintik; a gyász jeleihez tartozik: a ruhák (a héber szerint: a felsőruha) megtépése és porhintés a fejre. *Az ég felé* a görög szövegben hiányzik és valószínű, hogy a héber szövegbe csak utóbb

távolról felemelték szemüket, meg sem ismerték, mire fennhangon sírni kezdtek, megszaggatták ruhájukat és port hintettek fejük fölött az ég felé. [13]Azután hét napon és hét éjjelen át a földön ültek vele és egyikük sem szólt hozzá egy szót sem, mert látták, hogy igen nagy a fájdalma.

3. FEJEZET.

Jób első beszéde (monológ): elátkozza születése napját.

[1]Ezután megnyitá Jób a száját, elátkozá napját [2]és mondá:

[3]Vesszen a nap, melyen születtem,
Az éj, melyen mondták:
Fiú fogantatott.
[4]Legyen az a nap sötétség,
Isten odafenn ne törődjék vele,
Napfény azon ne világítson.
[5]Lepje el sötétség s a halál árnya,
Ülje meg sűrű felleg,
És borítsa keserűség!
[6]Sötét förgeteg vegye ez éjjelt birtokába;
Az év napjai közé be ne tudassék,
S a hónapokhoz ne számítsák!
[7]Maradjon az az éjjel magtalan,
Vígság azon ne legyen;
[8]Átkozzák el azok, kik napot átokkal illetnek,
Kik készek felkelteni a Leviatánt!
[9]Öltözzenek sötétbe a *hajnala* csillagai,

került. — *13.* A halotti gyász is hét napig tartott (Móz. I. 50, 10; Kir. I. 31, 13.) és a földre telepedés is a gyász jele volt (v. ö. Kir. II. 13, 31; Ez. 26, 16; Siralm. 2, 10.).

3. Jób szenvedélyes kifakadásai, amelyeket lelki állapotához kell mérni, a könyv utolsó fejezeteiben találják kiigazításukat. Egyébként v. ö. a Bev.-ben mondottakat és Jeremiásnak hasonló panaszát 20, 14—18-ban. Jób megátkozza születése napját *(3—10)*, szeretné, ha már születésekor pusztult volna el *(11—19)*, kérdi, hogy miért született nyomorúságos életre *(20—26)*.

1. Napját, t. i. a születése napját. — *3. A nap . . . az éj*, ugyanannak a napnak jelzése költői párhuzamban. — *3b. Fiú fogantatott*, a görög alapján kiigazított héber szerint: «íme, fiú!» vagyis: fiú született. — *4. Ne törődjék vele*, ne vegye észre a hiányát. — *5a* és *c.* A héber szöveg valószínű fordítása: Szennyezze be sötétség és árnyék . . . És rémítse meg a nap elsötétülése (?). — *6a. Sötét förgeteg*, a héber szerint helyesen: sötétség. *Ez éjjelt*, valószínűleg szöveghiba e helyett: «e napot», mivel az éjnek úgy sem kell még jobban elsötétülnie és a következő két sorban is a napról esik szó. — *6b—c.* Maradjon ki az a nap a naptárból. — *7a. Magtalan*, (a latin szövegben szószerint: magányos), amaz éjjelen ember ne fogantassék. — *7b.* A latin más árnyalattal: Ne legyen dícséretre méltó. — *8.* A valószínű magyarázat: Vannak mások is, akik szintén boldogtalanok és átkozzák a születésük napját, kik életüket könnyen vetik el maguktól, úgy hogy még a Leviatánt (krokodilt) is maguk ellen merik ingerelni (v. ö. 41, 1.); Jób azonban kívánja, hogy összes átkaik az ő születésnapjára vonatkozzanak. — *9a. Hajnala csillagai*, a latin szerint: a csillagok

Várja a világosságot, de *hiába*,
Ne lássa hajnal hasadását,
[10]Mert nem zárta el az engem hordozó méhnek kapuját,
Mert nem tartotta távol szememtől a nyomorúságot!

[11]Miért nem haltam meg a méhben?
Miért nem pusztultam el mindjárt, mikor kijöttem a méhből?
[12]Térd engem mért fogadott,
Mért tápláltak emlők?
[13]Így most csendben aludnék,
Békességben szenderegnék együtt
[14]Királyokkal, országok tanácsosaival,
Kik romokat építettek maguknak,
[15]Vagy fejedelmekkel, kik aranyban bővelkedtek
Kik ezüsttel töltötték meg házaikat.
[16]Vagy mint az elásott idétlen gyermek, nem lennék többé,
Mint a magzat, mely nem látott napvilágot.
[17]Ott felhagynak a gonoszok a tombolással,
És pihennek az erőben megfogyottak;
[18]Együtt *vannak* bántódás nélkül, kik hajdan foglyok voltak,
Nem hallják *többé* a robottiszt szavát.
[19]*Együtt* van ott kicsiny és nagy *egyaránt*,
S a szolga már nem függ urától.

[20]Mire való világosság a nyomorultnak
És élet a keseredett léleknek?
[21]Azoknak, kik várják a halált, de nem jő,
És ásva *keresik*, akárcsak a kincset;
[22]Kik örülnének mérték nélkül,
Ha a sírt *végre* megtalálnák?!
[23]*Mirevaló az élet* a férfinak, kinek útja el van rejtve,
Kit Isten homályba burkolt?

homályától. *De hiába*, a latin szövegből kimaradt. — *9c.* a héberben szószerint: Ne tekintsen a hajnal szempilláiba (= sugaraiba). *12a.* A születés után a gyermeket atyja ölbe vette és ezzel a magáénak ismerte el. V. ö. Móz. I. 50, 22. — *13—19.* A sír és az alvilág békéjének a leírása. — *14. Romokat*, síremlékeket, amelyek idővel rombadőlnek. — *16.* A vers valószínűleg eredetileg a 11. v. után állott. — *17. Ott*, t. i. a sírban, illetőleg az alvilágban. — *18a* a héber szerint: Együtt pihennek a foglyok. *20. Mire való*, szószerint: miért adatott, vagy: miért adott, t. i. Isten. *Világosság*, a. m. élet. V. ö. *20b.* — *21b.* a latin szerint: Mint a kincsások. — *23a. Kinek útja el van rejtve*, ki elvesztette eddigi életének fonalát és nem tudja, mit hoz a jövő. — *23b.* a héber szerint: «Kit Isten bekerített körüskörül», kit meg-

[24]Sóhajjal kezdem étkezésemet,
Mint a víz árja *ömlik* hangos zokogásom ;
[25]Mert amitől félve féltem, az elért engem,
S amitől rettegtem, eljött *reám*.
[26]Nemde békében voltam és hallgattam,
Nemde csendben voltam, mégis elért a harag !

4. FEJEZET.

Elifáz első beszéde.

[1]Válaszolt pedig a temáni Elifáz és mondá :

[2]Tán nehezen szíveled, ha megkíséreljük a választ,
De ki tudja magába fojtani gondolatát?
[3]Lám, te sokakat leckéztettél
S erőssé tettél fáradt karokat,
[4]Szavaid fenntartottak támolygókat,
S erőt öntöttél roskadó térdekbe.
[5]Most meg, hogy rád jött a csapás, zokon veszed,
S amikor téged sujtott, zavarba jöttél !
[6]Hová lett *isten*féleméd, kitartásod,
Hová türelmed, s útjaid tökéletessége?
[7]Vedd észbe, kérlek, pusztult-e valaha valaki ártatlanul,
És tönkrement-e *valahol*, ki becsületes?
[8]Inkább úgy láttam: kik gonoszságot *szántanak*
És fájdalmat vetnek, azt aratnak is ;
[9]Tönkreteszi őket Isten lehellete,
Elemészti haragjának vihara.
[10]Az oroszlán ordítása, nőstény*e* bömbölése —
És kiütik az oroszlánkölykök fogait !
[11]Préda híján elpusztul a tigris,

fosztott a szabad mozgás lehetőségétől. V. ö. 19, 8. — *24.* Mások a héber szöveg javításával : Étel helyett van a sóhajom stb. Jób étele a sóhaj, itala a hangos kiáltása. *Ömlik*, a héber szöveg alapján. — *26.* a héber szerint helyesen : Nincs nyugtom, sem békém — Sem pihenőm, máris (új) harag jő reám.

4. Elifáz felszólítja Jóbot, hogy szokásos vigasztaló intelmeit most már önmagára is alkalmazza *(3—6)* ; a szenvedés oka szerinte az elkövetett bűn *(7—11)*, amelytől senki sem mentes, amint ezt ő egy éjjeli látomásból is tudja *(12—22)*.

2a. A görög szöveg alapján kiigazított héber szöveg szerint : Bajos dolog veled sokat beszélni. — *6.* A kiigazított héber szöveg szerint : «Nemde jámborságodban bizakodtál, — És útjaid feddhetetlenségében volt a reményed?!» A következőkben Elifáz azt kívánja bizonyítani, hogy Jób már akkor is bűnös volt, amikor még jámbor ember hírében állott. — *8. Szántanak*, a latin szerint : művelnek. Akik bűnös életet folytatnak és másoknak ezzel fájdalmat okoznak, elveszik büntetésüket, amint a földműves is azt *aratja*, amit *vel* s aminek a kedvéért földjét fel*szántja*. — *10—11.* A jólétnek örvendő gonosz olyan, mint az oroszlán : megfélemlít soka-

S az oroszlán kölykei elszélednek.

12Továbbá: Titkos szó jutott el hozzám,
És fülemet lopva érte a nesze;
13Éjjeli álomlátás rémségei között,
Amikor mély álom borul az emberekre,
14Félelem és rettegés fogott el engem,
Megrendült minden csontom!
15Szellő suhant el ekkor mellettem,
Mire felborzadt minden hajszál a testemen;
16Ott állott valaki, de nem vettem ki arcát,
Egy alak szemeim előtt,
És hallottam szava halk suttogását:
17Lehet-e ember igaz az Isten előtt?
Lehet-e férfiú tiszta Alkotója előtt?
18Lám, akik neki szolgálnak, azok sem állhatatosak,
Még angyalaiban is talál hibát!
19Nos akkor a vályogházak lakói,
Kiknek porban van alapzatuk,
Elpusztulnak, mint amit a moly emészt;
20Véget érnek reggeltől estére,
Elmúlnak örökre, anélkül, hogy bárki észrevenné;
21Utódaik is elvétetnek tőlük,
Meghalnak, még pedig bölcseség nélkül.

kat, de végül kiirtják fajzatát. Elifáz itt valószínűleg Jób gyermekeinek elpusztulására utal (v. ö. 1, 19.). — *10a*-ban a mondat állítmánya hiányzik. — *11. A tigris* helyett a héber szöveg oroszlánról beszél. Az «oroszlán» szó jelzésére a héber szöveg itt (10—11. v.) 5 rokon jelentésű szót alkalmaz, mit a magyar fordításban nem lehet visszaadni.

12a. A héber szerint helyesebben: «Mellém lopódzott valami.» Beszédről csak a 16. v. tárgyal. Itt tehát ama héber kifejezés (dabar), amelyet a latin «szó»val ad vissza, a másik szokott értelmében (= «valami») veendő. — *13a*. A héber szerint: Az éjjeli álomlátásokból jövő tépelődések között. — *15*. A szellem, kit Elifáz látni vélt, szellő alakjában jelentkezett. Hogy az itt leírt jelenés megtörtént-e, előttünk közömbös lehet. Elifáz mindenesetre való jelenésre gondol. — *18. Akik neki szolgálnak*, ugyanazok, mint a köv. sorban említett angyalok. Ha Isten még a szellemi természetű angyalokban is hibát talál (v. ö. 15, 15.) és őket ezért megbünteti (bukott angyalok), mennyivel inkább kell a földből való embernek *(19.* v.) a saját bűnösségével számolnia és a bűnhődésre felkészülve lennie. — *19a*. Az ember teste vályogházhoz hasonlít. — *19c*. A héber szerint inkább: Eltapostatnak, mint a moly. — *20. Véget érnek*, a latinban: kivágatnak. *Reggeltől estére*, vagyis: aránylag rövid idő alatt, hirtelen. — *21*. A kiigazított héber szöveg valószínű fordítása: «Nemde kitépik a (sátruk) cövekét, — És meghalnak bölcseség nélkül.» A sátor cövekének kitépése képe a költözködésnek és a halálnak. V. ö. Pét. II. 1, 14. *Bölcseség nélkül:*

5. FEJEZET.

Elifáz első beszéde (folyt.).

[1]Kiálts csak! Van-e, ki felel neked?
Fordulj valakihez a szentek közül!
[2]Valóban öli a balgát a harag,
S az együgyűt bosszúság gyilkolja.
[3]Láttam balgát gyökeret verni,
De jó sorát tüstént megátkoztam.
[4]Távol esnek fiai a jóléttől,
Eltapossák őket a kapuban, és nem lesz, ki mentse őket.
[5]Feleszi termését az éhező,
S elragadja fegyverrel *kezében;*
Szomjasok szürcsölik vagyonát.
[6]Semmi sem esik meg a földön ok nélkül,
S a nyomorúság nem a földből fakad;
[7]Az ember úgy születik nyomorúságra,
Mint a madár repülésre.

[8]Én pedig az Úrhoz fordulnék kéréssel,
Isten elé terjeszteném ügyemet,
[9]Ki nagyokat visz végbe, s amiket nem lehet kifürkészni,
Csodákat, miknek nincsen száma;
[10]Ki esőt bocsát a föld színére,
És vízzel öntözi az egész *határt,*

a földből alkotott ember Istennel, de még az angyalokkal is egybevetve, mindig balga marad.

5. Jób ne emässze fel erejét panaszokkal *(1—2);* az istentelen jóléte nem maradandó, reá és családjára pusztulás vár *(3—7).* Inkább forduljon Istenhez, ki megtöri az álnokok erejét és felmagasztalja az alázatost *(8—16).* Boldog az az ember, ki Isten fenyítését megadással viseli: az ilyen megtalálja bajainak orvoslását, és teljes biztonságban érezheti magát *(17—26).*

1—2. Istennek az emberi sorsban megnyilatkozó ítéletét nem lehet más égi hatalmassághoz megfellebbezni; a tehetetlen harag csak súlyosbítja a bajt. — *1b.* Gúnyos felszólítás. *Szentek,* a. m. angyalok. V. ö. Zsolt. 88, 8; Zak. 14, 5; Dán. 4, 10. A sor a héber szerint: És melyikhez fordulsz a szentek közül? — *3a. Balgát,* istentelent. *3b.* A szír szöveg alapján kiigazított szöveg szerint: De háza hirtelen elpusztult. — *4. Kapuban:* a város kapuja a törvénylátás helye, amelyen a leszegényedett gazdag hátrahagyott gyermekei kedvező ítélethez nem juthatnak, mivel nincsen pártfogójuk. — *5a. Termését,* a kiigazított héber szerint: Amit aratnak (t. i. a hátrahagyott gyermekek). — *5b.* A latin szöveg: És őt elragadja a fegyveres. A héber szöveg romlott állapotban van. A fordítás a latin szövegből indul ki, amelyet a targum is támogat. — *6—7.* A kiigazított héber szöveg szerint: «Nem a porból jő elő a baj, — És nem a földből sarjadzik a nyomorúság, — Hanem az ember szüli a nyomort, — És a gonoszság fiai (= a bűnösök) fakasztják (= növesztik) a csüggedést.» Ha tehát valaki szerencsétlen, az nem véletlenségből van, mert kiki megérdemelte bűneivel.

8a Az Úrhoz fordulnék, t. i. helyedben. — *8b.* A latin: És Istenhez intézem beszédemet. — *10. Az egész határt,* a latin sze-

11Hogy az alázatosakat
felemelje,
S a szomorúakat jólétbe
helyezze ;
12Ki széttépi a ravaszok
fondorkodását,
Hogy kezük ne vihesse
véghez, mit kezdettek ;
13Ki megfogja a bölcseket
saját csalárdságukkal,
És meghiúsítja az álnokok terveit :
14Fényes nappal sötétbe
botlanak,
Délben úgy tapogatnak,
mint éjjel ;
15Ki megmenti a szegényt
szájuk pallosától,
S a nyomorban élőt az
erősnek karjától ;
16Így reménye nyílik a szegénynek,
A gazság pedig befogja száját.

17Boldog az ember, kit
Isten megfenyít !
Meg ne vesd tehát az
Úr feddését !
18Ő sebet ejt ugyan, de
be is kötözi,
Megver — de keze gyógyít is.
19Kiragad téged hat szorongatásból,
És nem ér baj a hetedikben.
20Az éhinségben megment a haláltól,
S a hadban a kardnak erejétől.
21Biztonságban vagy a nyelvnek ostorától,
És nem kell félned, ha pusztulás közeledik ;
22Nevethetsz pusztulásnak, éhségnek,
És nem kell félned a föld vadjaitól,
23Mert frigyben vagy a szántó köveivel,
S a mező vadja veled békességben leszen.
24Épségben tudhatod sátradat,
És nem *találsz hiányt*, ha megnézed *hajlékodat*.
25Majd tapasztalod, hogy magzatod sokasodik,
És sarjad annyi leszen, mint a fű a földön.
26Bővelkedve szállsz a sírba,

rint : mindeneket. — *12. Mit kezdettek*, a héber szerint: a tervet. *15. Szájuk pallosától*, a 12—14. v.-ben említett álnok emberek szájától, mely éles palloshoz hasonlít.

17—18. Isten ugyan büntetni kíván, amikor szenvedést küld ; emellett azonban a bűnöst észre is akarja téríteni. Ha tehát ez Isten javító szándékát észbe veszi és ahhoz alkalmazkodik, a szenvedés javára válik. — *19—26.* A javulás után Isten a bűnöst újból oltalmába fogadja, s akkor nincs mitől tartania. — *19.* Számmondás, amelynél a szám határozatlan mennyiséget (= akárhány) jelez. V. ö. Péld. 6, 16 ; 30, 15. stb. — *20. Erejétől*, szószerint : kezeitől (hasonlat). — *21. A nyelvnek ostorától*, a rágalmazástól ; a *pusztulás* pl. háborús veszély. — *23a.* A kép költői nagyítás : kedvedért a szántóföld nem lesz kövecses. — *24a.* A *sátor* itt a lakást csak általánosságban jelzi, és a kifejezésből nem lehet Jób nomád életmódjára következtetni. — *24b.* A latin szerint : «És nem vétkezel, ha szemléled szépségedet. — *26. Bővelkedve*, a

Úgy, mint a learatott gabonát idejében betakarítják.
[27]Ezt íme így kutattuk ki, de így is van;
Halljad tehát és jegyezd meg magadnak!

6. FEJEZET.

Jób válasza.

[1]Jób pedig felelvén, mondá:
[2]Bár mérlegre vetnék haragot érdemlő vétkeimet
És a nyomorúságot, melyet szenvedek,
[3]Akkor, mint a tenger fövenye, ez bizonyulna nehezebbnek;
Ezért telvék szavaim keserűséggel!
[4]Mert belém *furódtak* az Úr nyilai,
És mérgük felissza lelkemet;
Az Úr rémítései hadakoznak ellenem.
[5]Ordít-e a vadszamár, ha füve vagyon?
Vagy bőg-e az ökör, ha áll a teli jászol előtt?
[6]És lehet-e enni ízetlent, mi nincsen megsózva,
Vagy enni jóízzel azt, mi megízlelve halált okoz?
[7]Amit azelőtt illetni sem akartam,
Nyomorúságomban az lett most ételem!

[8]Bárcsak jönne, amit kértem,
És megadná az Isten, mit remélek,
[9]És *tetszenék neki*, hogy összezúzzon,
Felemelje kezét és végezzen velem!

héber szerint: tisztes korban. A jámbor ember Elifáz felfogása szerint magas kort ér el és csak akkor hal meg, amikor a halálra koránál fogva már teljesen megérett. — *27.* Elifáz többesszámban beszél, mivel úgy lép fel, mint két barátjának a képviselője.

6. Jób elkeseredett panaszát az Istentől reá mért csapások súlyosságával mentegeti *(1—7)*; mivel a szenvedések felülmúlják erejét, a megváltó halált kívánja magának *(8—14)*. Barátai hűtlenek hozzá, bár nem is kíván terhükre lenni *(14—23)*; ő nem szemrehányásokat vár tőlük, hanem meghallgatást és jó indulatú útbaigazítást *(24—30)*.

2—3. A héber szerint helyesen: «Ha mérlegelnék keserveimet, — S egyben nyomorúságomat is mérlegre tennék (t. i. ugyanazon csészére), — Akkor az súlyosabb lenne, mint a tenger fövenye (t. i. a maga összeségében a másik csészére rakva); — Ezért beszélek félre szavaimmal.» A tenger fövenyének súlyáról lásd Péld. 27, 3; Sirák 22, 18. — *4a. Az Úr nyilai* az ő csapásai, v. ö. 7, 20; Zsolt. 7, 13. skk. — *4b.* A hébert így is lehet (talán helyesebben) fordítani: Amelyek mérgét felissza a lelkem. — *4c. Hadakoznak ellenem*, a héber szöveg valószínű kiigazítása alapján: megremegtetnek. — *5b.* A héber szerint: «Bőg-e az ökör kevert abrak mellett.» Jób sem panaszkodnék, ha még a régi jólétet élvezné. — *6b.* A héber szöveg szerint: Van-e jóíz a tojás (folyékony) fehérjében? — *7b.* megromlott héber szövegét számtalan kísérlet igyekezett helyreállítani. Legsímább fordítása a targum tekintetbe vételével: Azzal kell, mint étellel, beérnem.

9a. A latin szerint: S aki kezdte (t. i. Isten), az zúzzon össze. —

10Akkor még az lenne vigaszom,
Hogy bár kínnal sujt
és meg nem kímél,
Még sem ellenkezem a
Szent szavaival.
11Mi az én erőm, hogy kitartsak?
És mi a végem, hogy
türelmesen várjak?
12*Talán* a kövek erőssége
az én erőm?
Talán ércből van a testem?
13Íme: nincsen magamban segítségem,
S az enyéim is messze eltávoztak tőlem.
14Ki megvonja barátjától a könyörületet,
Elhagyja az Úr félelmét.
15Testvéreim cserben hagynak, mint a patakok.
Melyek hirtelen kiöntenek medrükből;
16*Zavarosak* a *jégtől*,
Ömlik beléjük a hólé;
17*Hőség* idején azonban véget érnek,
S amikor kimelegszik, elapadnak medrükben;
18Tétován kanyarog folyásuk útja,
Felszállanak az ürbe és eltűnnek.
19Keresik *őket* Tema *karavánjai*,
Bizakodnak *bennük* Sába *vándor menetei*,
20De szégyent vallanak bizakodásukkal,
Elmennek hozzájuk s kudarcot vallanak.

10. A héber szerint helyesen: «Akkor még vigaszom lenne abban, — S ujjonganék fájdalmam ellenére, mellyel meg nem kímél (t. i. Isten), — Hogy nem tagadtam meg a Szentnek szavait!» Jóbnak tehát ez esetben meglenne amaz elégtétele, hogy ártatlanul halhatna meg. — *12. Talán*, a latin szerint: nem. — *13.* A kiigazított héber szöveg szerint: Holott nem tudok magamon segíteni, — És minden mentség tőlem eltávozott!

15—20. Jób megbízhatatlan barátait a sivatagnak időközi folyómedreihez — a vádikhoz — hasonlítja. A latin fordítás a szép hasonlatot, amelyet Edom földrajzi viszonyai tesznek érthetővé, nem értette meg. Ezért a fordításban a latin szövegtől több helyütt el kellett térnünk. — *16. A jégtől*: a télvíz idején bennük úszó jégtáblákról és azok levétől. A latin szerint: «Akik félnek a dértől, azokra hó esik.» *Ömlik beléjük*, a héberben szószerint: fölöttük rejtőzik. — *17. Hőség idején*, a héber szerint; a Vulgátában: az időben, mikor elszélednek. — *18.* Többen ezt a verset az időszaki folyók medrének kisebbedésére és vizének elpárolgására értik; *felszállanak az ürbe*, vagyis a levegőbe. Helyesebb azonban a kiigazított héber szöveget ekként fordítani: «Letérnek (miattuk) a karavánok útjuktól, felmennek utánuk a sivatagba és tönkremennek.» A karavánok nyáron keresik a patakot, a vádi medrében felfelé mennek a forrás keresésére, de nem találják meg és szomjan vesznek. — *19. Tema* (Teima) oázis Edomtól délkeletre. *Sába* (Seba) l. 1, 15. A latin szöveg szerint: Figyeljétek Tema ösvényeit, Sába útjait és várjatok kissé. — *20.* Leírja a vándorok csalódását. Ők elmennek *hozzájuk*, a folyómedrekhez, ahol nemrég még bőséges vizet találtak, de fáradságuk hiábavaló. A latin szövegben *bizakodásukkal* helyett: mivel bizakodtam,

21Ti is most *ilyenek vagytok hozzám:*
Lám visszariadtatok, látva csapásomat!
22Vajjon mondtam-e: Hozzatok nekem *valamit!*
Adjatok nekem vagyontokból!?
23Vagy: Mentsetek ki az ellenség kezéből!
A zsarolók kezéből váltsatok ki engem!?

24Csak oktassatok, majd én hallgatok;
Ha netán tévedtem, adjátok tudtomra!
25Miért gáncsoltok őszinte beszédet,
Holott közületek nincs, ki ellenem bizonyságot tudna?!
26Csak korholás végett gondoltok ki beszédeket,
S a szavakat szélnek bocsátjátok;
27Rátámadtok az árvára,
És barátotokat kiforgatni törekedtek.
28De végezzétek csak el, amit kezdtetek,
Hallgassatok meg és lássátok, hazudom-e?
29Feleljetek, kérlek, elfogultság nélkül,
És szólva, igaz ítéletet tegyetek,
30Akkor nem találtok hamisságot nyelvemen,
És torkomból nem hangzik dőreség!

7. FEJEZET.

Jób válasza (folyt.).

1Katonasor az ember élete a földön,
És napjai olyanok, mint a napszámos napjai:
2Kívánkozik árnyék után, mint a szolga,

hozzájuk helyett: hozzám. — *21a. Ilyenek vagytok hozzám*, t. i. mint a megbízhatatlan patak; a latinban: most eljöttetek.

25b. A héber szerint: És mit bizonyít a feddéstek? — *26.* A héber szerint: «Vajjon szavakat akartok korholni (t. i. az én szavaimat)? — Hiszen a szerencsétlennek szavai olyanok, mint a szél.» A boldogtalanok szavait nem kell szószerint venni, azokon nem kell megütközni. Mások az utóbbi sort kérdésnek fogják fel: És a szerencsétlennek szavai csak olyanok, mint a szél? — *27.* A héber szöveget többen így fordítják: Ti még az árvát is kisorsolnátok, — És készek volnátok nyerészkedni barátotokon. — *28.* A héber szerint: De most tessék ide figyelni (szószerint: fordulni); — Csak nem hazudom a szemetekbe? — *29—30.* A héber szerint: «Ó, jertek újra! Ne essék meg helytelenség (t. i. a beszédetekben)! — Jertek újra, még nekem lesz igazam! — Van-e helytelenség a nyelvemen (= beszédemben), — És nem érzi-e ínyem a bűnt?» Jób felhívja barátait ügyének újból való megvizsgálására és új vitát kezdeményez. Ha helytelenül beszélt volna, ezt az ő ínye (érzéke, ítélőképessége) is észrevenné.

7. Jóbnak az előzőkben (6, 28—30) kilátásba helyezett panaszos önvédelme. — *1—10.* Jób a saját sorsával világítja meg az emberi élet sanyarúságát és mulandóságát. *11—21:* panaszos zsoltár, amelyben Jób arra kéri Istent, hogy hátralevő, nagyon rövidnek gondolt életét békében, észrevétlenül tölthesse el. *1—2.* Jób a küzdelmes emberi életet és saját élete sorsát

És várja munkája végét,
mint a napszámos.
[3]Nekem is kárbaveszett hónapok jutottak részemül,
És keserves éjjeleket számlálok magamnak.
[4]Ha lefekszem, kérdem:
Mikor kelek újra?
Majd várom az estét, és mire beáll a szürkület, jóllakom kínnal.
[5]Rothadásba, por szenynyébe öltözik a testem,
Bőröm elszárad és összezsugorodik.
[6]Napjaim gyorsabban szaladnak, mint a takács *vetélője*,
És remény nélkül eltűnnek.
[7]Emlékezzél meg, hogy életem *már csak* lehellet,
És szemem nem lát többé boldogságot.
[8]Nem lát engem *többé* ember szeme;
Mire rám veted szemedet, már nem vagyok.
[9]Amint a felhő elenyészik, elmegy,
Úgy nem jön fel többé, ki alászállt az alvilágba;
[10]Nem tér már vissza házába,
És otthona nem látja többé viszont.

[11]Ezért én sem türtőztetem számat,
Szólok lelkem gyötrelmében,
Panaszkodom lelkem keservében:
[12]Óceán vagyok-e vagy szörnyeteg,
Hogy börtönbe vetsz engem?

a katona és a napszámos foglalkozásával veti egybe: a hadbavonult *katona* folytonos életveszélyben forog és a legnagyobb fáradalmakat kénytelen elviselni, a *napszámos* pedig nehezen várja a forró napsütés után a pihenőt az *árnyék*-ban és a napi munka végét, mikor a napszám kiosztásra kerül. *Végét*, a héber szerint inkább: bérét. — *3.* A *kárbaveszett* (szószerint: üres) *hónapok* Jób szenvedésének ideje, amelyet rövid ésszel haszontalannak minősít. *Számlálok magamnak*, a héber szerint: számláltak (= juttattak) nekem. — *4.* A görög alapján kiigazított szöveg szerint: Lefekvéskor kérdem: Mikor lesz nappal? — Ha pedig felkelek: Mikor lesz este? — És jóllakom kínnal az (esteli) szürkületig. — *5.* A héber szerint: «Testem féregbe és poros rögbe öltözik, — Bőröm összezsugorodik és felfakad». A bélpoklos sebei hol elkérgesednek, hol újból gennyesednek. — *6a.* A latin szerint: Napjaim gyorsabban múltak el, mint ahogy a takács elvágja a szövetet. — *7.* A bélpoklos sorsa reménytelen. A megszólítás Istenre irányul. — *8—10.* Jób számol közeli halálával, az *alvilágba* szállásával, ahonnét az ő hite szerint nincsen visszatérés.

12. Jób tehetetlen, fájdalmas állapotát őrizetbevételhez hasonlítja. Isten a teremtéskor mintegy börtönbe vetette a tengert és nem engedi, hogy a számára kitűzött korlátokból kilépjen. V. ö. még 38, 8—11; Jer. 5, 22; Zsolt. 103, 6—9. A tengerrel együtt a benne élő nagy vízi állatok is mintegy be vannak börtönözve. Sokan e versben költői utalást látnak a babiloni költeményekből ismert legyőzött szörnyetegekre, az óceánt megszemélyesítő

13Ha gondolom: Majd
megvigasztal fekvőhelyem,
Könnyebbségem lesz, ha
elmerengek ágyamon,
14Akkor álmokkal rettegtetsz
És rémlátással rémítesz,
15Úgy hogy inkább *megfulladást* áhít a lelkem,
És halál után *epednek* csontjaim.
16Undorodom! Nem kívánok tovább élni!
Kímélj meg, hisz merő semmi az életem!
17Mi is az ember, hogy nagyra tartod,
És érdemesnek látod vele törődni,
18*Minden* reggel meglátogatod,
És *minduntalan* próbára teszed?
19Még meddig tart, hogy nem kímélsz,
És nem engeded, hogy *nyugodtan* nyelhessem le nyálamat?
20Vétkeztem? Mit tettem *ezzel* neked, óh emberek Őre!
Mért tettél céltábládnak,
Úgy hogy terhe lettem önmagamnak?
21Miért nem törlöd el a vétkemet,
És miért nem veszed el a bűnömet?
Lám — most a porba térek megnyugodni,
És ha holnap keressz, már nem leszek!

8. FEJEZET.

Baldád első beszéde.

1És felelvén a súhi Baldád, mondá:

Tiamatra és segítőire. V. ö. 26, 12. — *13b.* A héber szerint: «Velem együtt hordozza gondomat az ágyam». A fekvőhely itt Jób reménye szerint a jó pajtás, aki megosztja vele a súlyos gondokat és a kínokat. — *15. Megfulladást*, a latin szöveg szerint: akasztást. — *16. Nem kívánok tovább élni*, a héber szöveg szerint: (Úgy) sem élek örökké; *kímélj meg*, a héber szerint: hagyj fel velem. A gondolatmenet: Mivel Jób már úgy sem él sokáig, nem érdemes, hogy Isten még azt a néhány napját is megkeserítse. — *17.* Ez a vers valószínűleg Zsolt. 8, 5. skk.-nek kesernyés (szarkasztikus) alkalmazása. Jób köszöni az ilyen figyelmet, amely szenvedéssel való meglátogatásban *(18. v.)* nyilvánul meg. — *18. Minduntalan* a héber alapján; a latin szerint: legott. — *19a.* A héber szerint: «Meddig tart, míg tőlem eltekintesz?» Vagyis: mikor tereled el tőlem figyelmedet, mely nekem csak kínt és megpróbáltatást jelent? — *19b.* Egy pillanatra *(nyelésre)* sem engedsz nyugodni. — *20a.* Az ember vétkével Istenig úgy sem ér fel. *Oh emberek Őre* (a görög alapján javított szöveg szerint: emberek szívének kémlelője) szintén szarkasztikus megjegyzés (v. ö. a 17. v.-t). — *20b.* A latin szerint: Mért tettél engem ellenkeződdé? Jób céltábla, melyre Isten az ő csapásainak nyilait irányítja. — *20c.* Többen a héber szöveget így adják vissza: És lettem számodra céltárgy. — *21.* Ha Isten a bűnbocsánattal nem siet, megkésik, mert Jób nemsokára elpusztul, a halál után pedig már bocsánatnak nincsen helye.

8. Baldád szerint Jób ok nélkül panaszkodik; Isten vele és gyermekeivel szemben igazságos volt. Ha Istent kérleli és jámborul él, sorsa ismét jobbra fordulhat *(2—7)*. Baldád hivatkozik a régi bölcsekre, akik szerint a bűnösök hamarosan elveszik bün-

[2]Meddig beszélsz ilyeneket,
És meddig olyan a szád beszéde, mint a heves szél?
[3]Vajjon Isten meghamisítja-e a jogot,
S a Mindenható elcsavarja-e az igazságot?
[4]Ha vétettek is gyermekeid ellene,
S Ő gonoszságuk kezére adta őket,
[5]Éretted azonban, ha Istent híven keresed
S a Mindenhatót kérleled,
[6]— Ha *valóban* tiszta vagy és igaz —
Éretted csakhamar felserken,
És helyreállítja hajlékodat igazságod szerint,
[7]Elannyira, hogyha előbbi dolgaid csekélyek voltak,
Majd annál inkább gyarapszanak az utóbbiak.
[8]Kérdezd csak az előbbi nemzedéket,
És vizsgáld szorgosan az atyák tudományát,
[9](Hisz mi csak tegnapiak vagyunk és mit sem tudunk,
Mert napjaink a földön olyanok, mint az árnyék)
[10]S ők megtanítanak és megmondják neked,
És szívük mélyéből merítik mondásaikat:
[11]Tenyészik-e káka nedvesség nélkül?
Nőhet-e sás víz nélkül?
[12]Bár még virul, és ki sem szakítják kézzel,
Mégis előbb elszárad, mint a többi fűféle.
[13]Ilyen mindazok sorsa, kik Istenről megfeledkeznek,
S a képmutató reménye meghiúsul.
[14]Nem tetszik neki dőrésége,

tetésüket *(8—19)*; Jób, ha jámbor életet folytat, még szép jövőre számíthat *(20—22)*.

2. Valószínűleg utalás 7, 7. és 6, 26-ra. *Heves*, a latinban szószerint: sokféle. — *4a.* V. ö. 1, 5. — *4b.* Vagyis: ha gonoszságuk következményeit látták. — *5. Hiven keresed*, a latinban szószerint: «reggel keresed», ami a héber kifejezésnek szóelemző fordítása. — *6c.* A hajlék helyreállítása a családi élet boldogságának visszaállítása. — *7.* A Jób szenvedéseit megelőző jólét csekélységnek számít majd jövő boldogsága mellett.

9. A jelen nemzedék az emberi történet keretében csak átsuhanó árnyék. Az emberiség maradandó értékű erkölcsi tanulságait ezért az atyáknak (= a régi bölcseknek) századok folyamán kipróbált mondásaiban kell keresni. — *10.* A régiek mondásai 11—19-ig terjednek. — *11. Káka nedvesség nélkül*, a héber szerint: papírusznád mocsár nélkül. — *12. Kézzel*, a latin szöveg kiegészítése. — *13.* Amint az említett jellegzetes vízi növények elegendő víz nélkül hirtelen elszáradnak, úgy az ember boldogsága is Istentől függ, mint éltető és tápláló elemtől. *Képmutató*, a héber szerint: istentelen. — *14a.* A latin és a héber szöveg értelme vitás. A sortartalma mindennesetre *14b*-vel párhuzamba áll. Így is lehetne for-

És bizodalma pókháló.
15Házára támaszkodik, de meg nem állhat,
Megerősíti, de nem áll helyt.
16Nedvesnek látszik, mielőtt a nap feljő,
És felkeltekor előjő hajtása;
17Kőrakás fölött fonódnak gyökerei,
És kövek között tartózkodik;
18Ha azonban kipusztítják helyéről,
Az kitagadja őt és mondja: Nem ismerlek!
19Mert *élte* útjának az az öröme,
Hogy a földből ismét mások sarjadnak.
20Nem veti el Isten a jámbor lelkűt,
De nem fogja kézen a gonoszokat.
21Betelik még a szád nevetéssel,
És ajkad ujjongással;
22Akik gyűlölnek téged, szégyenbe öltöznek,
S a gonoszok sátra nem lesz állandó.

9. FEJEZET.

Jób második válasza.

1És felelvén Jób, mondá:
2Bizony tudom, hogy úgy van,

dítani: «Akinek fonál (mások szerint: ökörnyál) a reménysége», vagyis az, amiben bizakodik, csak annyira áll helyt, mint a vékony fonadék. — *15.* Az értelmezők átlag a vers alanyának a 13. v.-ben említett istentelent szokták tartani; a héber szöveg azonban («beléje kapaszkodik», e helyett, hogy: megerősíti») ajánlja, hogy a pókban keressük az alanyt. *Házára*, a héber szöveg a pókhálót «a pók házá»-nak hívja. — *16—18.* A héber szövegbe több helyütt hibák csúsztak be, melyek a megértését megnehezítik. A közönséges felfogás szerint a szöveg istentelen embert ír le, ki bizakodik házában és gazdagságában és hasonlít a futónövényhez, mely köves talajban gyökerezik, de később onnét kipusztítják. Lehetséges azonban, hogy ez a szöveg is a pókhálóról, illetve a pókról tárgyal. Ha így fogjuk fel a helyet, akkor *16a.* leírja, hogy a kora reggeli órákban miként csillog a pókháló a harmatcseppektől; *16b.* a görög szöveg alapján helyesbítve: «S a testéből jön ki a fonadéka (szószerint: a hajtása)»: a pók a saját testében levő nedvekből fonja hálóját; a *17.* v.-ben arról lenne szó, hogy a pók főleg kőrakáshoz erősíti hálóját és köves helyeken szeret tartózkodni. — *18.* A «hely» itt épúgy, mint 7, 10-ben úgy szerepel, mintha megismerő és beszélő személy lenne (megszemélyesítés). — *19.* A görög szöveg alapján: Mert ilyen a gonosznak romlása, — A földből pedig más sarjad. — *21. Betelik még*, a latinban: míg betelik.

9. Baldád figyelmeztette Jóbot Isten pártatlan igazságosságára (8, 3), mire Jób keserű gúnnyal válaszolja: Isten annyira hatalmas, hogy vele szemben az ártatlannak sem lehet igaza *(2—21)*. Úgy látja, hogy az igazra is az a sors várakozik, mint a gonoszra. Isten őt kínozni akarja; Jób csak akkor tudná magát védeni, ha Istennel együtt egy harmadik, még hatalmasabb személynek ítélőszéke elé állhatna *(22—35)*.

2. V. ö. 4, 17. — *3.* Peres eljárás esetében az ember Istennel szemben mindig a rövidebbet húzná. *Ezer* szemrehányó kérdés

És hogy nem lehet igaza
az embernek Istennel
szemben ;
[3]Ha vele pörbe szállni
kíván,
Ezer közül egyre sem
tud neki megfelelni.
[4]Bölcs szívű Ő és hatal-
mas erejű ;
Ki maradhat bántódás
nélkül, ha ellene szegül?
[5]Elmozdít ő hegyeket,
úgy hogy észre sem
veszik,
Felforgatja őket harag-
jában ;
[6]Kimozdítja helyéből a
földet,
Úgy hogy megrendülnek
oszlopai ;
[7]Meghagyja a napnak és
fel nem kel,
És pecsét alá helyezi a
csillagokat ;
[8]Egyedül feszítette ki az
égboltot
És taposott a tenger
hullámain ;
[9]Ő teremtette a *Göncöl-
szekerét* és a Kaszást,
A *Fiastyúkot* és a Dél
Kamaráit ;
[10]Tészen nagyokat, mi-
ket nem lehet kifür-
készni,
Csodás dolgokat, melye-
ket nem lehet meg-
számlálni.
[11]Ha eljő hozzám, nem
látom ;
Ha elmegy, nem veszem
észre.
[12]Ha hirtelen számonkér,
ki tud neki megfe-
lelni?
Vagy ki mondhatja neki:
Ezt miért teszed?
[13]Isten haragjának senki
sem állhat ellen,
És alatta görnyednek,
kik hordozzák a világot.

közül *egyre* sem tudna kielégítő választ adni. — *4. Bántódás nélkül*, szószerint: békében. — *5. Őket*, t. i. a hegyeket. A latin szöveg: Kiket (t. i. az embereket) felforgat haragjában. Utalás földcsúszamlásokra, vulkanikus tüneményekre. — *6.* Utalás a földrengésre. A föld *oszlopai* régi felfogásra visszamenő költői ecsetelésben a föld szilárd altalaja. — *7. Nem kel*, a héber szerint: nem fénylik. Ez a kifejezés, valamint a csillagok pecsét alá helyezése valószínűleg az égboltnak felhőkkel való borítását jelzi. — *8a.* A teremtés második napjának a munkája. — *8b.* A tenger hullámainak (a héber szerint: magaslatainak) taposása valószínűleg a teremtés harmadik napjának a munkája, vagyis az egykor mindent beborító, egyébütt dőlyfös szörnyeteghez hasonlított tengernek megfékezése, változhatatlan korlátok közé szorítása. V. ö. 7, 12; 38, 8—11. — *9.* A fordítás a héber szöveget követi; csillagneveinek értelmezése még részben bizonytalan. A *Dél Kamarái* valószínűleg az égi egyenlítőtől délre fekvő, Paleszinából látható fényesebb csillagképek egyike. A vers a teremtés negyedik napjának munkájára utal. — A vers a Vulgáta szerint: Ő teremtette az Arktúrust és a Kaszást, — A Hyádokat és a Dél Kamaráit. — *10.* V. ö. 5, 9. — *11.* Isten láthatatlanul irányítja az ember életét. — *11a* a héber szerint: Ha elvonul mellettem, nem látom. — *12a.* a héber szerint: Ha Ő elragad (= elvesz valamit az embertől, v. ö. 1, 21.), ki tartja őt vissza? — *13b.* A latin fordítás valószínűleg a titánokra, a görög hitrege legyőzött ősisteneire gondol. A héber

14Mi vagyok tehát én,
hogy megfelelhetnék neki,
És szavakat találhatnék vele szemben?
15Ha igazam volna, sem tudnék neki megfelelni,
Hanem inkább kérlelnem kellene bírámat.
16Ha pedig velem, ki hozzá kiáltok, szóba állana,
Nem hinném, hogy hallgatna szavamra;
17Mert fergeteggel zúz össze engem,
És sokasítja sebeimet ok nélkül is;
18Nem enged lélekzethez jutni,
És betölt engem keservekkel.
19Ha erőről van szó: Ő a legerősebb,
Ha az ítélet igazságáról: senki sem mer mellettem tanuskodni.
20Ha igazolni akarnám magamat, saját szájam kárhoztatna,
Ha megmutatnám ártatlanságomat, engem bűnösnek bizonyítana.
21Ha ártatlan is vagyok, nem veszek erről tudomást.
Megúntam életemet!

22Egyre megy! mondom ezért magamban,
Ő jámbort és bűnöst egyaránt elemészt!
23Ha ostorral sujt, öljön meg egyszerre,
És ne nevessen ártatlanok bűnhödésén!
24Bűnös kézre került a föld,
Bírái arcát betakarja;
Kicsoda *tenné* ezt, ha nem Ő?
25Napjaim futárnál is gyorsabbak voltak,
Elrohantak és nem láttak boldogságot!
26Repülnek, mint a *nád*csónak,

szerint: «Alatta görnyednek Ráháb segítői.» V. ö. 26, 12. Ebben a homályos helyben sokan vonatkozást látnak a babiloni hitregére, mely szerint a főisten, Marduk az istenek ellen összeesküvést szító Tiamátot, az őstengert megszemélyesítő sárkányt legyőzte, darabokra vagdalta, cinkosait pedig, megannyi szörnyeteget, mint csillagképeket az égre helyezte. Költői munkában, nem izraelita szereplő szájában az ilyen hasonlat, mely a tenger megfékezésére utal (v. ö. 8.), nem okoz nehézséget. A Ráháb szó a héberben tombolást, háborgást jelent, ami az óceánra jól illik. — *16. Velem . . . szóba állana*, a latin szó szerint: «engem . . . meghallgatna». — *17*a. A kiigazított héber szöveg szerint: Ki összezúz engem egy hajszál (= kicsinység) miatt.— *17*b. *Ok nélkül is* = bár ártatlan vagyok. — *19*b. a héber szerint: «Ami az ítéletet illeti: ki az, ki engem megidéz?» Itt Isten a beszélő személy. Istennel szemben az ember szükségképpen a rövidebbet húzza: sem erejét legyőzni, sem bírói joghatóságát kikerülni nem tudja. — *20.* A szigorú bírótól félve, Jób félrebeszélne és önmaga ellen vallana.

23. A héber szerint: Ha ostora hirtelen halált oszt, — Nevet az ártatlanok kétségbeesésén. — *24.* Jób Istent okolja az ember által elkövetett igazságtalanságokért. *Betakarja*, hogy ne lássák az igazat. — *24*c. a latin szó szerint: Ki az, ha nem Ő. — *26.* V. ö.

Mint a sas, mely lecsap
étkére.
[27]Ha felteszem magam-
ban: Dehogy beszélek
így!
Más arcot öltök és *vidám*
leszek:
[28]*Akkor is* iszonnyal gon-
dolok összes *kínjaimra*,
És tudom, hogy nem
kíméled a bűnöst.
[29]Ha úgyis bűnösnek kell
lennem,
Miért fáradok hiába?
[30]Mosakodnám bár a hó
levében,
És még oly tisztán ra-
gyogna is kezem,
[31]Akkor is szennybe már-
tanál,
Úgy hogy ruháim undo-
rodnának tőlem.
[32]Mert nem ember Ő, mint
én, kinek megfelelnék,
Sem olyan, hogy velem
egy sorban mehetne
törvény elé;
[33]Nincs, ki mindegyikün-
ket felelősségre vonja,
Ki kezét tehetné mind-
kettőnkre.
[34]Távoztassa csak tőlem
pálcáját,
Hogy félelme ne rémít-
sen,
[35]Akkor beszélnék én és
nem félnék tőle,
Mert félelem közepette
nem tudok felelni.

10. FEJEZET.

Jób második válasza (folyt.).

[1]Undorodik a lelkem az
élettől!

Bölcs. 5, 10—11. *Nád-csónak*, a latin szerint: almát szállító hajók. Az Egyiptomban használatos könnyű, nádból készült csónakok fürgén mozogtak. — *27. Dehogy beszélek így!*, a héber szöveg helyesen: Elfelejtem a bánatomat! *Vidám leszek*, a latinban: fájdalomtól gyötörtetem. — *28a.* A latin szöveg eltérő fordítással: Aggódtam minden cselekedetemtől. — *28b.* A héber szerint helyesen: És tudom, hogy nem oldozasz fel engem. — *29.* Isten nem engedi, hogy Jób vele szemben megnyerje a pört, ezért felesleges minden további fáradozása, amellyel ártátlanságát bizonyítaná. — *30a. A hó levében*, mások: hótisztára. — *30b.* A héber szerint: S akár lúggal tisztítanám a kezemet. — *31a. Szennybe*, a héber szerint: gödörbe; mindenesetre szennygödörről esik szó. — *31b.* A később felveendő tiszta ruhák undorodnának a szennyes testtől, — itt persze lelki szennyet, bűnösséget kell érteni. Isten Jóbot mindenáron bűnösnek minősíti, hogy ezen a címen kínozhassa. — *33a.* A héber szerint: Nincs, ki közöttünk igazságot tegyen. — *33b.* értelme: ki végre tudná hajtani az ítéletet mindkettőnkön. — *34. Pálcáját*, azaz: csapásait. — *35b.* a héber szerint: «Mert (akkor) nem leszek így magammal», akkor fellépésem, beszédem más lesz. Mások a szöveg kiigazítása után így fordítanak: Mivel Ő nem igazságos velem szemben.

10. Jób kérdi, miért üldözi őt Isten kellő ok nélkül, holott a közönséges emberi gyarlóságok tőle távol állanak? *(1—7).* Hogyan lehetséges, hogy Isten, ki őt oly szeretettel teremtette, időelőtti tönkretevésének tervét is magában hordozta? Ilyen körülmények között jobb lett volna, ha ő (Jób) meg sem született volna *(8—19).* Rövid nyugalom után vágyik, mielőtt az alvilágba távozik *(20—22).*

1. Magamban, a latin szerint: magam ellen. Mások a görög

Szabadjára engedem magam*ban* panaszomat.
Szólok lelkem keserűségében!
[2]Mondom az Istennek:
Ne kárhoztass engem!
Jelentsd meg nekem:
miért ítélsz el ennyire?
[3]Jól esik-e neked, hogy megnyomorítasz
És elnyomsz engem,
kezed alkotását,
A gonoszok tervét pedig megsegíted?
[4]Vajjon szemed húsból való,
S úgy látsz-e te, mint ember szokott látni?
[5]Olyanok-e napjaid, mint az ember napjai,
S olyanok-e éveid, mint az emberi idők,
[6]Hogy keresed bűnömet
És kutatsz vétkem után,
[7]Holott tudod, hogy semmi gonoszt nem tettem,
És nincs, ki kezedből ki tudna ragadni?!
[8]*Gondosan* formált és alkotott engem a kezed
Köröskörül egészen,
És ily hirtelen tönkretész engem?
[9]Emlékezzél, kérlek, hogy úgy formáltál, mint az agyagot!
Mégis ismét porrá akarsz tenni?
[10]Nemde kiöntöttél, mint a tejet,
Megalvasztottál, mint a sajtot,
[11]Bőrrel, hússal öltöztettél engem,
Csonttal, innal illesztettél egybe,
[12]Életet és kegyelmet adtál nekem,
És lélekzetem fölött gondosságod őrködött!
[13]Bár szívedben rejtegetted,
És tudom, hogy elmédben forgattad mindezeket:
[14]Ha vétkeztem, és eddig megkíméltél,
Miért nem engedsz bű-

szöveg alapján: Ő ellene (t. i. Isten ellen). — *2. Ítélsz el ennyire*, a héber szerint: indítasz pert ellenem. Jób az őt érő csapásokat ellene megindított perhez hasonlítja. — *3. Elnyomsz*, a héber szerint helyesen: elvetsz. — *3c.* a héber szerint: A gonoszok tervét pedig vígan (kegyesen) nézed? — *4—7.* Az emberek ítéletükben könnyen tévedhetnek és mivel esetleges megkárosodásuktól tartanak, embertársaik cselekedeteit bizalmatlanul fürkészik. Isten azonban tudja, hogy Jób ártatlan, tehát megpróbáltatása felesleges és nem is sürgős, mivel őt Isten ítélőszékétől úgy sem lehet elvonni. — *5. Emberi idők*, a héberben szószerint: a férfi napjai.

8b—c a kiigazított héber szöveg szerint: S utána újból tönkretész engem? — *9. Formáltál*, t. i. az anya méhében. *Porrá akarsz tenni:* a testi halál jelzése. — *10—11.* Az ember nemzésének és a méhben való kifejlődésének leírása hasonlatokban. Mindez Isten terve szerint folyik le, tehát az ő gondoskodásának a műve. *Illesztettél egybe*, a héberben szószerint: szőttél egybe. — *14.* A héber szerint helyesen: Ha vétkezem, szemmel kísérsz engem —

nömtől tisztának lennem?
15Ha a gonosz vagyok,
akkor jaj nekem!
Ha pedig igaz vagyok,
akkor sem járhatok
emelt fővel,
Mert telve vagyok csapással és nyomorúsággal.
16Ha büszke volnék, elfognál, mint az oroszlánt,
És csodás módon újra megkínoznál.
17Tanuidat állítanád újra ellenem,
Megnövelnéd haragodat irányomban,
Büntetések *új* hada vonulna fel ellenem.
18Mért hoztál elő anyám méhéből?
Bár múltam volna ki,
hogy szem ne látott volna engem;
19Akkor olyan volnék,
mintha nem is lettem volna,
Anyám méhéből a sírba vittek volna!
20Kevés életnapom nemde hamar véget ér!
Engedd, hogy kissé sirassam fájdalmamat,
21Mielőtt elmegyek, hogy vissza ne térjek *többé*
A sötét és a halál árnyékával borított földre,
22A nyomorúság és sötétség földére,
Ahol halálárnyék, zűrzavar
És örökös iszonyat lakozik!

11. FEJEZET.

Szófár első válasza.

1És felelvén a naamáti Szófár, mondá:
2Válasz nélkül maradjon-e a nagyszájú,
Vagy a fecsegőnek legyen-e igaza?
3Egyedül előtted hallgassanak az emberek,
S amikor gúnyolod a többieket, senki se utasítson rendre?

És nem bocsátod meg a vétkemet. — *16a. Ha büszke volnék*, a héberben: ha felemelkednék (t. i. a fejem, l. 15*b*-t). — *16b*. A héber szerint: «És révemen újból dicsőséghez jutnál». Irónikus kijelentés. — *17a*. Valószínű szövegmódosítás alapján: Megújítanád ellenségeskedéseidet ellenem. — *20b* a héber szerint: Vonulj vissza tőlem, hogy kissé felviduljak.

22. A héber szöveget többen így szedik rendbe: «A homály és zűrzavar földére, — Ahol a világosság olyan, mint a sötétség». Amit ott, az alvilágban világosságnak neveznek, azt a földi életben sötétségnek minősítenők.

11. Szófár visszautasítja Jób szertelennek látszó kifakadásait és szarkasztikus felfogását, és figyelmezteti a Gondviselés ki nem fürkészhető bölcseségére *(2—11)*. Jób nincs elzárva annak lehetőségétől, hogy bűneinek megbánása után és Isten segítségül hívása mellett bajaiból megmenekedjék; a gonoszok sorsa azonban reménytelen *(12—20)*.

2. Válasz nélkül maradjon-e, a latinban szószerint: Ne halljon-e? — *3*. A héber szerint: «Fecsegésed elnémítja a férfiakat, — És gúnyolódol a nélkül, hogy valaki megpirongasson.» A héber

[4]Úgy mondottad: beszédem kifogástalan,
És szeplő nélkül állok Előtted!
[5]Bár csak beszélne az Isten veled,
És nyitná meg ajkait ellened,
[6]És mutatná meg neked a bölcseség titkait,
— Mert sokféle az ő törvénye —
Akkor belátnád, hogy sokkal kevesebbet szenvedsz el tőle,
Mint ahogy bűnöd megérdemli.
[7]Talán megérted Isten nyomdokait,
És elérsz a Mindenható tökéletességéig?
[8]Magasabb az az égnél — mit is tehetnél?
Mélyebb az alvilágnál — hogy ismernéd meg?
[9]Mértéke hosszabb a földnél
És szélesebb a tengernél.
[10]Ha *eljő, elzár* és *törvényt lát*,
Ki tud vele szembeszállni?
[11]Mert ő ismeri az emberek hitványságát,
És látva a bűnt, nemde tekintetbe veszi!

[12]A balga férfiú felfuvalkodik kevélységében,
S azt hiszi, hogy mint a vadszamár csikaja szabadnak született!
[13]Te pedig, *ha* megerősíted szívedet
És kitárod hozzá kezedet,
[14]És, ha bűn tapad kezedhez, elveted magadtól,
És nem tűrsz sátradban jogtalanságot:
[15]Akkor szeplőtlenül emelheted fel arcodat,
Állhatsz szilárdan és nem kell félned.
[16]Akkor elfelejtheted nyomorúságodat,
Úgy gondolsz majd reá, mint az elfolyt vízekre.

szerint tehát a gúnyolódás, épúgy, mint a *4.* v-ben az *előtted* kifejezés, Istenre vonatkozik. — *6b* a héber szerint: «Mert kettősek az értelemnek»; szövegigazítással: Mert csodásak az értelem számára. — *6c—d.* Mások szövegjavítással: És belátnád, hogy Isten felelősségre von a bűnödért. — *7a.* Mások a hébert így adják vissza: Megtalálod-e Isten természetét? — *8a. Az*, t. i. Isten tökéletessége. — *10.* Isten büntetése a törvényszék előtti eljárás képében. Az elzárásra vonatkozólag v. ö. 7, 12. — *10a* a latinban ugyanazon szöveg eltérő felfogásával: Ha mindent felforgat vagy egybeszorít.

12. A vers értelmezésében a vélemények nagyon eltérők. A következő vers tartalmát tekintetbe véve, valószínűnek látszik a következő fordítás: «Jusson a balga jobb belátásra — És okuljon a vadszamár csikaja!» *A balga* és a *vadszamár csikaja* Jóbra vonatkozó gyengédtelen célzás. A *vadszamár* az Ószövetségben sokszor a féktelen kevélység képe. — *13. Megerősíted*, a héber szerint: előkészíted. A karok kitárása az imádság taglejtése. — *14. Jogtalanságot*: igaztalan jószágot. — *15a* a válasz Jób panaszára

17Ragyogó lesz estéd,
mintha dél lenne,
S amikor azt hiszed,
hogy elenyésztél, feltámadsz, mint a hajnali csillag ;
18És jó kedvvel lész, remény lévén előtted,
Szertetekintesz és nyugton térhetsz pihenőre.
19Lefekhetsz és senki sem riaszt,
És sokan keresik majd kegyedet.
20A gonoszok szemei azonban elepednek,
És menedékük elvész tőlük ;
A reményük pedig olyasvalami, amitől a lélek undorodik.

12. FEJEZET.

Jób harmadik válasza.

1Mire Jób válaszolt, mondván :
2Tehát csak ti vagytok-e emberek,
És veletek kihal a bölcseség?
3Nekem is van eszem, úgy mint nektek ;
Nem is vagyok nálatok alábbvaló,
Mert ki nem tudja azt, amit ti tudtok?
4Kikacagja a saját barátja
Azt, ki Istenhez kiáltott és meghallgatást talált!
Kinevetik az igaz jámborságát !
5A *balsorsnak* megvetés

(10, 15. sk.). — *17.* Ellentét Jób szavaihoz (10, 22). — *17a. Esték*, a héber szerint : az élet (tartama). — *17b.* A héber szerint helyesen : És a sötétség olyan lesz, mint a reggel. — *18. Szertetekintesz* lefekvés előtt, vajjon rendben van-e minden. Ugyanaz az ige, mely a héberben körülnézést jelent, az «ásás» fogalmát is jelzi, innét a latin szöveg fordítása *(18b)*: «Elásva nyugodtan alszol.» Az összefüggés tiltja, hogy itt a halál utáni pihenőre gondoljunk. — *19b.* Jób ismét visszanyerheti elvesztett vagyonát és tekintélyét, úgyhogy sokan lesik majd a kegyét. — *20. Elepednek*, mert nem láthatják meg azt, amiben reménykednek. Amire valóban számíthatnak *(a reményük)*, olyasmi, ami undorral tölt el, t. i. a halál (a héber szöveg szerint : a lélek kilehellése).

12. Jób az önteltség és kíméletlenség vádjával illeti barátait. Holott tudják, hogy a garázdákat akárhányszor nem éri bántódás, mégis balsorsából ítélik meg őt *(2—6)*. Amit a barátok Isten hatalmáról és fönségéről (v. ö. 11, 6. sk.) mondanak, az úgyis köztudomású dolog *(7—11*, v. ö. 3*c)*, a hivatkozás a vének bölcseségére (v. ö. 8, 8. skk.) pedig nem mond sokat, mivel Isten bölcsesége még nagyobb. Ezt a bölcseséget Jób némi keserűséggel dicsőíti, amikor rámutat, hogy az nemcsak építeni és boldogítani, hanem rombolni és szerencsétlenséggel sujtani is tud *(12—25)*.

2. Emberek, a héberben szószerint : nép. A vers válasz 11, 3-ra. — *3c.* A barátok bölcsesége Jób szerint közhelyekből áll, melyeket mindenki ismer. — *4.* A kiigazított héber szöveg szerint. Isten meghallgatta Jób imáját, amikor még jólétnek örvendett, ezért helytelenül cselekszik, ki őt nevetség tárgyává teszi. A latin szöveg szerint *(4a—b)*: Akit kigúnyol a barátja, úgy mint engem, — Az Istenhez kiált, és meghallgatja őt. — *5.* A fordítás a héber szöveg alapján áll ; homályos a latin szöveg : Megvetett lámpás az a gazdagok gondolataiban — Mely bizonyos időre készen áll. —

jár! — gondolja a jómódban élő ;
Rúgás vár *azokra, kiknek lába megingott.*
[6]Bőséget élveznek a garázdák sátrai,
És bizton *vannak*, kik Istent ingerlik,
Holott ő adott mindent kezükbe.

[7]Kérdezd meg csak a barmokat, és megtanítanak,
Az ég madarait, majd megjelentik neked,
[8]Szólj a földnek, és elmondja neked,
S elbeszélik a tenger halai.
[9]Ki nem tudná mindezek *közül*,
Hogy ezeket az Úr keze alkotta.
[10]Az ő kezében van minden élő lény párája
És minden emberi testnek lelke !
[11]Nemde a szavakat a fül vizsgálja,
Miként az ízt a falatozó ínye !
[12]«A vénekben lakozik a bölcseség,
S a hosszú életben az okosság».
[13]*De* Nála van a bölcseség és az erő,
Övé a tanács és az okosság.
[14]Ha Ő leront, nincs ki felépítsen,
Ha valakit elzár, nincs ki szabadon bocsássa.
[15]Ha visszatartja a vizeket, minden elszárad,
Ha elereszti őket, feldúlják a földet.
[16]Nála van az erő és előrelátás,
Ismeri a csalót s a megcsaltat egyaránt ;
[17]Balga végre viszi a tanácsadókat,
És elveszi a bírák eszét ;
[18]Feloldja a királyok övét,
És kötelet fon derekukra;
[19]Papokat elhurcol dicstelenül,
És kiforgatja a hatalmasokat.

6c a héber szerint : Az, aki Istent a kezébe veszi. A szöveg alakja és értelme bizonytalan.

9. A latin szerint : Ki nem tudná, hogy ezeket mind — Az Úr keze alkotta. — *11.* A természet hangosan hirdeti Isten dicsőségét, meghallásához nem kell egyéb, mint fül, vagyis érzék, melyet Isten mindenkinek adott, nemcsak Jób barátainak (v. ö. 11, 6. skk.).

12—13. Jób barátai hivatkoznak a régi tanítók bölcseségére és talán saját élemedett korukra is (8, 8—10.). Ezzel szemben Jób kiemeli, hogy csakis Isten a valóban bölcs és erős. — *15.* Az esőhiány és áradás egyaránt Isten akaratától függ. — *16b.* A héberben szószerint : «Övé a tévedő és a megtévesztő egyaránt», vagyis : mindketten az ő hatalmában vannak. — *17a*-t a héber szerint így lehetne fordítani : «Tanácsosokat elhurcol mezítláb.» Valószínű azonban, hogy a szöveg a 19. v. hatása alatt megromlott. — *18.* Isten leveszi a királyokról a díszes övet és ahelyett kötelet ad rájuk és fogságba hurcoltatja őket — *19a. Dicstelenül*, a héber szerint : mezítlen, vagy: mezítláb. *Elhurcol* t. i. fogságba. —

20Elváltoztatja az igazmondók ajakát,
És elveszi az öregek eszét.
21Gyalázatot áraszt a fejedelmekre,
És felemeli az elnyomottakat.
22Elveszi mélységes dolgokról a sötétség leplét,
És napvilágra hozza a halál árnyékát;
23Naggyá tesz népeket és romlást hoz reájuk,
A bukottakat pedig talpraállítja;
24Megfosztja a belátástól a föld népének vezéreit,
Megtéveszti őket, hogy hiába bolyongjanak járatlan úton;
25Tapogatnak a sötétben, világosság nélkül,
Támolyogni engedi őket, mint a részegeket.

13. FEJEZET.

Jób harmadik válasza (folyt.).

1Íme, mindezt *már* látta szemem,
És hallotta fülem, meg is értett mindent.
2Ahogy ti tudjátok, tudom én is,
Nem vagyok nálatok alábbvaló.
3Én azonban a Mindenhatóhoz szólok,
Istennel kívánok vitába szállni!
4Előbb megmutatom, hogy hazugságot koholtok,
És hamis nézeteket valltok.
5Bárcsak *szépen* hallgatnátok,
Akkor bölcsszámba mennétek!
6Halljátok tehát kifogásomat,
És figyeljetek ajkam vitájára!
7Rászorul-e Isten a ti hazugságtokra,
Hogy érette csalárdul beszéljetek?
8Részrehajlók vagytok-e iránta,
Vagy Istenért akartok-e perbe szállni?

20. Elváltoztatja, vagyis hazuggá teszi. Az *igazmondók* (szószerint: megbízhatók) és az *öregek* (= a nép vénei) itt egyet jelentenek. *Eszét* a. m. ítélőképességét. — *21b.* A héber szerint: Az erősek övét meglazítja. — *22.* A legmélyebb titkokat is napvilágra hozza. — *23b* a héber szerint: Kiterjeszti a népeket és vezeti őket. Mások szövegkiigazítással: és eltörli őket. — *24b* a héber szerint: Úttalan sivatagban engedi őket tévelyegni.

13. Jób kijelenti, hogy vitájában nem barátaival kíván mérkőzni, hanem Istennel, akinek nincs szüksége elvakult és hazug ügyvédekre, mint amilyenek Jób barátai; ők rágalmazzák Jóbot, csakhogy Isten eljárását menthessék *(1—12)*. Jób érzi, hogy Istennel folytatott vitájában életével játszik, mindazáltal bízik a per kedvező elintézésében, ha Isten őt maga elé engedi és addig is némi pihenőt enged neki *(13—23)*. Jób felpanaszolja, hogy Isten őt ifjúkora tévedéseiért üldözi *(24—28)*.

1. Mindezt, amit a barátok felhoztak. — *2.* V. ö. 12, 3. — *4.* A héber szerint: «Ti csak hamisat koholtok, — És kontár orvosok vagytok mindannyian.» A barátok beszédei Jób lelki orvoslására

[9]Jó néven veszi-e Ő, ki előtt nincsen titok,
Vagy csellel akarjátok-e rászedni, mintha ember volna?
[10]*Keményen* megfedd Ő titeket,
Ha titokban pártjára keltek.
[11]Mihelyt felkel, megrettent,
És félelme megszáll titeket!
[12]Emléketek olyan lesz, mint a hamu,
És nyakatok sárrá válik.

[13]Hallgassatok egy kevéssé, hogy elmondhassam,
Ami eszemben jár.
[14]Mért tépem a húsomat fogaimmal
És hordom a lelkemet kezemen?
[15]Ha meg is öl engem, benne reménykedem,
De megvédem előtte utaimat.
[16]Akkor Ő üdvösségem lészen,
Mert nem járulhat színe elé semilyen álnok.
[17]Figyeljetek beszédemre,
Fogadja be fületek, amit felvetek:
[18]Ha ítéletemre kerül a sor,
Tudom, hogy nekem lesz igazam.
[19]Ki állja velem a vitát?
Jöjjön tehát! Miért kelljen hallgatva kimúlnom?
[20]Csak kettőt ne tégy velem,
S akkor nem rejtőzöm el a színed elől:
[21]Távoztasd tőlem kezedet,
És félelmed ne rémítsen engem!
[22]*Akkor* szólíts és megfelelek neked,
Vagy pedig én szólok és Te felelsz nekem.
[23]Mennyi a gonosztettem és a vétkem?

(= vigasztalására) teljesen alkalmatlanok, mivel tételeik beállítása hamis. — *9a.* a héber szerint: «Jó lesz-e, ha megvizsgál titeket?» Isten nem szorul bűnös és hazug ügyvédekre. — *11. Felkel*, hogy t. i. veletek szemben igazságot tegyen. — *12.* A nehéz héber szöveget így lehetne visszaadni: «Intelmeitek hamu(ba írt) mondások — S a feleleteitek (?) sárból való feleletek (?).» Amit hamuba írnak, hamar elmosódik, ami sárból való, könnyen szétcsik. Ilyen a barátok érvelése is. V. ö. Jer. 17, 13.

13b. A héber szerint: Bármi is jöjjön reám. — *14.* A héber szerint: «Fogaim közé veszem húsomat, — És kezemen hordozom lelkemet.» A két képes kifejezésnek közös értelme: Isten ellen való vitámmal mindent kockáztatok, életemet is végső veszélynek teszem ki. — *15a. Benne reménykedem*, a héber szöveg valószínű kiigazításával: nem félek. — *15b.* Bebizonyítom ártatlanságomat. — *16.* Itt felcsillan Jób lelkében az eddig szunnyadó meggyőződés, hogy Isten vele szemben mégis csak igazságos lesz. — *17. Amit felvetek*, a latinban szószerint: a talányokat. — *18a.* a héber szerint: A perre, ime, felkészültem. — *19b.* a héber szerint: Mivel most hallgatnom kell és kimúlnom. — *20. Ne tégy velem*, az összefüggésnek jobban megfelelne: tégy velem. A görög szövegben: engedj meg nekem. — *23. Bűneimet, vétkeimet*

Bűneimet, vétkeimet jelentsd meg nekem!

24Mért rejted el orcádat
És gondolsz engem ellenségednek?
25Széltől hányatott levéllel érezteted hatalmadat
S a száraz polyvát üldözöd!
26Mert keserűségeket írsz fel ellenem
És tönkre akarsz tenni ifjúkorom bűneivel;
27Kalodába teszed lábamat
És kikémleled minden utamat;
Vizsgálod a lábam nyomdokát,
28Nekem, kinek el kell pusztulnom, mint a szúette *fának*,
Mint a ruhának, melyet moly emészt!

14. FEJEZET.

Jób harmadik válasza (bef.).

1Az asszony szülötte, az ember,
Rövid ideig él és betelik sok nyomorúsággal:
2Mint a virág, kinyílik és el*hervad*,
Eltűnik, mint az árnyék, és nincsen tartós maradása.
3Mégis érdemesnek tartod, hogy reá vesd a szemedet,
És perbe szállj vele?
4Tisztátlan magból fogantat ki tehet tisztává?
Nemde te, az Egyedülvaló!

a héber szerint: «a bűnömet és a vétkemet», t. i. azt, amely miatt Jóbnak szenvednie kell.

24a. Az arc elrejtése a kegy megvonásának jele. — *24b.* A szenvedések tényéből Jób arra következtet, hogy Isten őt ellenségének tekinti. — *25.* A héber szöveg valószínűleg kérdéssel vezeti be a verset: Vajjon széltől stb. Jób érzi saját jelentéktelenségét és ezért nem tudja megérteni, hogy Isten miért fárad üldözésével. — *27a.* Isten Jóbot megfosztja a mozgás szabadságától. V. ö. 7, 12; 11, 10; 12, 14. — *27c.* A héberben szószerint: És vonalat vonsz lábam nyoma közé. — *28.* Többen a verset a következő fejezet első verséhez vonják: Elpusztul, mint a szúette fa (mások szerint: elkopik, mint a tömlő), — Mint a ruha, melyet moly emészt — (14, 1) Az ember, az asszony szülötte, — Ki rövid ideig él.

14. Az ember élete úgyis nagyon rövid és a halállal véget ér, ezért Jób szerint Istentől nagyobb kíméletet érdemelne *(1—12)*. Ha az alvilág csak ideiglenes tartózkodási hely lenne, Jób szívesen pihenné ki magát itt egy újabb, boldogabb élet reményében *(13—17)*. Ámde ezt lehetetlennek tartja; az alvilág lakóit a földi élet már nem érdekli, legfeljebb annyiban, amennyiben testi életük elvesztésén bánkódnak *(18—22)*.

1. Betelik sok nyomorúsággal, a héberben szószerint: jóllakik gonddal. — *2. Elhervad*, a latin szerint eltapossák. — *3. Hogy reá*, a szegény mulandó teremtésre *vesd a szemedet*, abból a célból, hogy *perbe szállj vele*, azaz megkínozzad. Szarkasztikus kérdés. — *4a.* A héber szerint: «Tisztátlanból lehet-e tiszta? Senki sem!» Mivel az ember fogantatásában, eredetében *tisztátlan* (v. ö. Móz. III. 12, 2 skk.; 15, 16. skk.; V. 23, 10. skk.), amiről személyé-

5Rövidek az ember napjai,
És hónapjai száma tenálad vagyon ;
Határt szabtál neki, melyet át nem hághat.
6Hagyd egy kevéssé magára, hadd pihenjen,
Míg el nem jő várvavárt napja, mint a napszámosé.
7*Mert* van *ugyan* reménye a fának :
Ha ki is vágják, újra sarjadzik,
És ágai kihajtanak ;
8Ha meg is avul gyökere a földben,
Ha el is hal törzsöke a porban,
9Már a víznek szagától is kifakad,
És ágat hajt, mint amikor kiültették ;
10Az ember azonban, ha meghal és levetkőztetik
És elpusztul — ugyan hol vagyon?
11Kiapadhat a víz a tengerből,
Elapadhat a Folyam és kiszáradhat,
12*De* ha az ember lefekszik, nem kel fel többé,
Az ég enyészetéig fel nem ébred,
És fel nem kel álmából.

13Bárcsak biztos helyen tartanál az alvilágban,
És elrejtenél, míg el nem ül haragod !
Bár időt szabnál nekem, mikor majd rólam megemlékszel !
14Ha az ember meghal, vajjon életre kel-e ismét?
Akkor katonasorom minden napján várnám,
Hogy eljöjjön leváltásom.
15Te szólítanál, én meg jelentkeznék nálad,

ben nem is tehet, azért nem tudatos hibái Jób szerint elnézésre tarthatnának számot. Többen úgy vélik, hogy ez a vers az összefüggést megbontja és a könyv más helyéről került ide. — *5. Határt*, élethatárt. — *6.* A kiigazított héber szerint : «Fordítsd el tőle szemedet és hagyjál fel vele, — Míg le nem dolgozza napját, mint a napszámos.» Tehát : kíméld meg őt, ameddig le nem éli azt a rövid életet, melyet neki kiszabtál. — *7—12.* Hasonlattal fűszerezett körmondat. — *7. Kihajtanak*, t. i. a megmaradt gyökerekből.— *9. A víznek szagától*, csekély talajnedvességtől. — *10. Levetkőztetik.* A régiek a halottat sokszor levetkőztetve temették el. V. ö. 1, 21. A héber szerint : lehanyatlik. — *11—12.* Előbb valósulhatnának meg Jób véleménye szerint lehetetlennek látszó dolgok, ú. m. a tenger kiürülése, a Folyam (= Eufrát vagy Nílus) kiszáradása és az égboltnak elpusztulása, mint a holtak visszatérése a földi életbe. A Vulgáta a szép ellentétet hasonlatnak fogja fel : Amint a víz a tengerből eltűnik s a folyó kiürül és kiszárad, — Azonkép az ember lefekszik stb. *Fel nem kel*, a héber szerint : fel nem keltik.

14. A katonasor (v. ö. 7, 1.) itt valószínűleg nem a földi életre, hanem a feltételezett ideiglenes (v. ö. 13. v.) alvilági tartózkodásra vonatkozik s ilyenformán a *leváltás* a feltételezett szabadulás az alvilágból. — *15a. Szólítanál*, t. i. az alvilágból. — *15b.* a héber

S odanyujtanád jobbodat kezed alkotásának.
16Te akkor megszámlálnád lépteimet,
De nem néznéd vétkeimet ;
17Bűneim tarsolyban, pecsét alatt lennének,
És bekötöznéd vétkemet.

18De a hegy, ha beomlik, szétesik,
S a szikla elszakad a helyétől ;
19A köveket a víz elkoptatja,
S az ár a törmeléket lassankint elmossa ;
Ép így teszed tönkre az ember *reményét*.
20Erőhöz engeded kissé, hogy azután elmehessen örökre ;
Elváltoztatod arcát, és elbocsátod.
21Ha a fiait tisztesség éri, *nem tud róla*,
És ha lenézik őket, nem veszi észre ;
22Csak *magában* fájdítja testét — míg él —
És lelke önmagán kesereg.

15. FEJEZET.

Elifáz második beszéde.

1És felelvén a temáni Elifáz, mondá :
2Úgy felel-e a bölcs, mintha szélnek beszélne,
És megtöltheti-e bensőjét hevességgel ?
3Olyannal feleselsz, ki nem hasonló hozzád,

szerint : Kezed műve (= az ember, Jób, v. ö. 10, 8.) után vágyódnál. — *16—17.* Isten a feltételezett feltámadás után Jób fölött enyhébben ítélkeznék, mert addigra haragja már elülne (13b). — *16b.* a latinban szószerint : De légy irgalmas vétkeimmel szemben. Talán helyesebb a vers következő fordítása : A helyett, hogy megszámlálnád lépteimet, — Nem néznéd vétkeimet. — *17a.* A bűnök elzárása, pecsét alatt tartása azok hatálytalanítását jelentik. — *17b. Bekötöznéd* (szószerint : bevarrnád), a latinban : meggyógyítottad.

18—19. A halál végzete nem olyan, mint a fa kivágása, mely még reményt hagy az utóhajtásoknak (v. ö. 7—8. v.), hanem hegyomláshoz hasonlít. A leszakadt hegy már nem kerül vissza régi helyére. — *19. Az ember reményét*, t. i. a halál által ; a latinban ; az embert. — *20a.* A héber szerint : Legyűröd őt örökre és elmegy. *20b. Elváltoztatod arcát* a haláltusában. — *21—22.* A megholt lelke az alvilágban már nem érdeklődik a hátrahagyottak sorsa iránt, csak saját fájdalma bántja. — *21. Nem tud róla* a latin szövegből kimaradt. — *22a. Míg él* a latin fordításnak a héber szöveg összefüggésétől eltérő kiegészítése.

15. Elifáz rosszalja Jób beszédeit, melyek szerinte nemcsak üresek, hanem vallásellenesek is és ellenkeznek a hagyományokkal, Jób kifakadásai nem indokoltak, mivel Isten előtt még az angyalok sem állanak tisztán, annál kevésbbé a bűnös ember *(2—16)*. Elifáz utal az ősök hagyományára, mely szerint az erőszakos ember nem élvezheti szerencséjét, és a gyermekei is tönkremennek *(17—35)*.

2a. A héber szerint : Szeles tudással felel-e a bölcs ? — *2b. Heveséggel*, a héber szerint : keleti széllel. Palesztinában a keleten elterülő sivatag felől jövő, perzselő szelet nagyon kellemetlennek érezték. Itt képe a haszontalan, sőt káros beszédnek. — *3. Nem*

És olyasmit beszélsz, miből nincsen hasznod.
[4]Amennyire rajtad áll, lerontod a félelmet,
És megszünteted az áhítatot Isten előtt.
[5]Mivel gonoszságod tanítja szájadat,
S az istenkáromlók nyelvét követed,
[6]Azért önnön szájad kárhoztat téged és nem én,
Saját ajkaid érvelnek ellened!

[7]Vajjon te születtél-e első embernek
S a halmok előtt jöttél-e létre?
[8]Be vagy-e avatva Isten terveibe,
És bölcsesége nálad alábbvaló-e?
[9]Mit tudsz, hogy ne tudnók mi is?
Mit értesz, hogy ne értenők mi is?
[10]Közöttünk van ősz is, meg élemedett,
Atyádnál is jóval idősebb!

[11]Nagy dolog-e, hogy Isten téged megvigasztaljon?
Gonosz szavaid azonban ezt meghiusítják.
[12]Miért ragad el indulatod,
És miért villog szemed,
Mintha nagyokat gondolnál?
[13]Mért fuvalkodik fel lelked Isten ellen,
Hogy ilyen beszédeket engedsz ki szádból?
[14]Mi is az ember, hogy hiba nélkül legyen,
S az asszony szülötte, hogy igaznak lássék?
[15]Íme, szentjei között sincsen változhatatlan,
Még az egek sem tiszták az ő szemében,
[16]Annál kevésbbé az undok, a romlott ember,
Ki issza az igaztalanságot, mint a vizet.

[17]Elbeszélem neked, hallgass reám!
Megjelentem neked, amit láttam,
[18]Amit bölcsek hirdetnek,
És atyáik *előttük* el nem titkoltak,

hasonló hozzád t. i. Isten. A vers a héber szerint: Birálgatva hasztalan szavakkal, — Semmit sem érő beszéddel. — *4. Az áhítatot*, a latinban szószerint: a könyörgést. *Amennyire rajtad áll*, a latin fordítás többlete. — *5—6.* A bűnös igyekszik a saját felelősségét Istenre áthárítani; kifakadásai bűnösségének kész bizonyítékai. — *7a.* Utalás Ádám bölcseségére. — *7b. A halmok előtt* született bölcseségről v. ö. Péld. 8, 25. — *8b.* a héber szerint: És magadnak foglaltad le a bölcseséget? — *10. Atyádnál*, a latin szerint: atyáidnál. — *11.* A héber szerint helyesebben: Nem éred be Isten vigaszával — S a beszéddel, mely enyhe tehozzád? — *12b*—c a héber szerint: És mért hunyorgatsz (t. i. megvetően) a szemeddel? — *15a* a héber szerint: «Íme nem bízhat meg szentjeiben sem.» A *szentek* az angyalok. A bukott angyalokról v. ö. 4, 18.

18b értelme: amit a bölcsek elődeiktől mint hagyományt átvet-

19— A föld *akkor* még csak az övék volt,
És idegen nem fordult meg náluk — :
20A gonosz egész életében kevélykedik,
De zsarnoksága éveinek száma bizonytalan.
21Félelmes hang cseng mindig fülében,
És békesség idején is folyton ármányt gyanít.
22Nem mer a sötétből a világosságra jönni,
Mindenhol kardot sejt.
23Mikor elmegy kenyeret keresni,
Tudja, hogy a sötétség napja kezénél vagyon.
24Aggasztja a szükség, és bekeríti a szorongás,
Úgy mint a királyt, ki csatára készül,
25Mert kinyujtja kezét Isten ellen
És dacol a Mindenhatóval ;
26Rohamra megy ellene merev nyakkal,
Domború pajzsok tömött sorával.
27Kövérség födi arcát,
És háj lóg le ágyékáról ;
28És letelepedett elpusztult városokban,
Elhagyott házakban,
Melyeket rombadőlésre *ítéltek*.
29Nem marad gazdag, és vagyona nem állandó,
Nem ver gyökeret a földben.
30Nem menekszik meg a sötétségből ;
Hajtásait láng perzseli,
S elenyészik szája lehelletétől.
31Ne higgye hiába, tévedéstől megejtve,
Hogy valami áron meg lehet őt váltani ;

tek. A latin szerint : És nem rejtik el atyáikat. — *19*. A nép az atyák idejében még nem keveredett idegenekkel — a szerző talán a görögökre gondol, — miért is bölcsesége hamisítatlan volt. — *20a*. *Kevélykedik*, a héber szerint: «kinlódik», ami kevésbbé valószínű. — *20b*. A héber szerint: «De kevés esztendő van a zsarnok részére eltéve.» Itt kiütközik Elifáz ama felfogása, hogy Jób is zsarnokféle volt, amikor még hatalmát élvezte. — *21b*. A héber szerint : És békesség közepette eljő reá a pusztító. — *22*. A zsarnok nem szeret a nyilvánosság előtt mutatkozni, mivel merénylettől tart. A héber szöveg kevésbbé világos. — *23—24*. A héber szerint helyesen : «Meneküljön bár, keselyű étkének van szánva, — Tudja, hogy romlás vár reá ; — Rettegteti a sötétség napja, — Reátör a szükség és a szorongás, — Mint a király, ki felkészült a támadásra.» A héber szöveg tehát a zsarnokra várakozó szorongást hasonlítja királyhoz. — *26b*. A latin szerint : «Kövér nyakszirttel fegyverkezett.» A héber szöveg a zsarnokot mint hadvezért írja le, ki Istennel hadba mer szállani.» A szöveg fordítása egyébként nem áll kétségen felül. — *27*. *A kövérség* itt a gőgöt jelképezi. — *28*. Az istentelenek vakmerősége abban is megnyilatkozik, hogy elpusztított és átok alá helyezett városok helyén letelepszenek. V. ö. Józs. 6, 26. Mások szerint a vers csak annyit akar kifejezni, hogy a zsarnokok fellépését mindenfelé rom és pusztulás jelzi. — *29b*. Mások a görög szöveg alapján : És nem veti árnyékát a földre. — *30—32*. A héber szöveg több helyen megromlott s a latin fordítás

32Mielőtt napjai betelnének,
Tönkremegy, és keze elszárad.
33*Olyan*, mint a szőlőtő,
mely *lehullatja* éretlen bogyóit,
Mint az olajfa, mely elhányja virágát ;
34Mert a gonosz*ok* gyülekezete terméketlen,
És tűz emészti a vesztegetést készséggel elfogadók sátrait,
35*Azt*, *ki* bajt fogan, bűnt szül,
És cselt érlel méhében.

16. FEJEZET.

Jób negyedik válasza.

1És felelvén Jób, mondá :

2Ilyesfélét *már* többször hallottam ;
Terhemre való vigasztalók vagytok ti mindannyian !
3Véget értek-e tehát a széllelbélelt, beszédek?
Vagy valami bajod van, hogy beszélned kell?
4Beszélhetnék én is ép úgy, mint ti,
Bárcsak a helyemben lennétek !
5Részvétemet iránt*atok* én is *szép* szavakba önteném,
És csóválnám fejemet fölöttetek ;
6Erőt öntenék belétek szájammal,
És mozgatnám ajkamat, mintha szánnálak titeket.
7De mitévő legyek? Ha szólok, nem enyhül fájdalmam ;
Ha hallgatok, nem hagy el engem.
8Immár elnyomott engem a fájdalom,
És semmivé lett minden tagom ;

is nagyon bizonytalan. — *30a* valószínűleg *22a* ide került változata. A többi sor fordítása valószínű kiigazítások alapján : «Hajtásait láng perzseli, — És virágjait vihar ragadja magával. — Ne bízzék plántájának növésében, — Mert hajtása elpusztul ; — Idő előtt elfonnyad, — És ágai nem zöldellenek.» A hajtás, virág, plánta az elbizakodott gazdag leszármazottait jelzik. — *33a* a latin szerint kevésbbé világosan : Megsérül fürtje, mint a szőlő első virágzásban. — *34. Gonoszok*, a latin szerint : képmutató.

16. Jób nem kér barátai olcsó vigaszából. Ha ő lenne helyükben, visszaadná a kölcsönt a fölényesen vigasztaló barátoknak *(2—6)*. Isten őt átadta a gonosznak — valószínűleg a sátánról van itt szó (v. ö. 1, 12. stb.) és azokról, kik szolgálatában állanak —, az pedig őt üldözése céltáblájává tette. Jóbnak nincs más menedéke, mint Isten, ki ártatlanságának a tanuja. A segítség nagyon sürgős, mert a szenvedő ereje már fogytán van *(7—23)*.

3b. A szenvedő beszéddel kíván magán könnyíteni (v. ö. 7.) ; Jób Elifázt gúnyosan kérdi, vajjon ő is ezért kénytelen beszélni? — *6b.* A kiigazított héber szöveg szerint : És nem tartanám vissza ajkaim mozgását.

7. A héber szöveg alapján a verset még az előző tartalmi egységhez lehet fűzni : Ha akkor beszélnék, nem az én fájdalmam enyhülne, — Ha abbanhagynám (t. i. vigasztalástokat), mi károm lenne? — *8—9.* A fordítások tanusága szerint a héber szöveg

[9]Ellenem tanuskodnak
ráncaim,
És hazug *ellenség* támad, ki szemembe vádol;
[10]Egybegyüjtötte haragját ellenem,
És fenyegetve vicsorgatta reám fogait,
Félelmetes szemeket meresztett reám ellenségem.
[11]Kitátották ellenem szájukat,
Szitkozódva arcul ütöttek,
Kínjaimmal töltötték be étvágyukat.
[12]Gonosznak szolgáltatott ki engem az Isten,
És bűnösök kezére adott.
[13]Jólétben éltem valaha, de hirtelen összezúzott engem,
Nyakon ragadott és összetört engem;
Céltáblául tűzött ki magának.
[14]Lándzsái röpködnek körülöttem,
Ágyékaimat kímélet nélkül hasogatja,
Beleimet kiontja a földre.
[15]Sebet seb után ejt rajtam,
Reám támad, mint valami hős.
[16]Zsákot varrtam bőrömre
És testemet hamuval borítottam.
[17]Arcom megdagadt a sírástól,
Sötét árny ül szempilláimon.
[18]És mindezt szenvedem, holott kezem mocsoktalan,
És tiszta az imádságom Istenhez.

[19]El ne takard, föld, a véremet,
És ne találjon benned rejtekhelyet kiáltásom!

állapotához sok kétség fér. Kiigazítás után azt így lehetne visszaadni: «Most pedig kimerített engem az írtózat, — Egész bőröm összezsugorodott. — Tanuskodik és felkel ellenem, — Ellenem szól hazug ellenségem (a sátán?).» A szenvedést a sátán Jób ellen mint bűnösségének tanubizonyságát játssza ki. — *10a* a héber szerint: Haragja szétmarcangolt és üldözött engem. — *11c.* A héber szerint: Megannyian összefogtak ellenem. — *12. A bűnösök* a sátán segédei; Jób talán a barátaira is céloz. — *13. Valaha, de hirtelen* a latin szöveg többlete. — *14. Lándzsái*, a legtöbben a kétes jelentésű héber szót így fordítják: nyilai. A szó mindenesetre átvitt értelemben áll és Jób szenvedéseit, betegségét jelzi. Az *ágyék* hasogatása, a belek kiömlése a hasonlat folytatása gyanánt értendő. A sebesítő fegyver eme testrészekben is kárt tesz. *Ágyékaimat . . . beleimet*, a héber szerint: veséimet . . . epémet. — *15a* a héber szerint: «Rést rés után ver bennem.» A képet a szerző a várostromról kölcsönzi. — *16. Zsák* és *hamu* a gyásznak a jele. Még jellegzetesebb *16b* a héber szerint: «S a porba fúrtam szarvamat,» ami ellentéte a szarv felemelésének, a felmagasztalásnak. — *17. Megdagadt*, a héber szerint: kivörösödött. — *18.* Az *és mindezt szenvedem* és *Istenhez* szavak a latin fordító kiegészítése. — *19—20.* Az igazságtalanul öntött vér égbe kiált (v. ö. Móz. I. 4,

[20]Mert íme, vagyon tanum a mennyben,
És bizonyságom a magasságban.
[21]Barátaim szószátyárok,
Istenhez sír fel szemem!
[22]Bár tétetnék igazság Isten és ember között,
Úgy mint igazságot tesznek ember és társa között!
[23]Mert íme, kevés esztendő múltával
Elindulok az úton, melyen vissza nem térhetek.

17. FEJEZET.

Jób negyedik válasza (folyt.).

[1]A lelkem meg van törve,
Napjaim végüket járják,
Már csak a sír vár reám!

[2]Nem vétettem,
Mégis keserűségeken időzik szemem.
[3]Szabadíts meg, Uram, és végy magad mellé,
Akkor bárki keze küzdhet ellenem!
[4]Szívüket elzártad a belátástól,
Ezért nem kerekedhetnek felül!
[5]*Az ilyen* prédát igér barátainak,
Mialatt gyermekei szeme eleped.
[6]Példabeszéddé tett engem a népnél,
S *elrettentő* példa vagyok előttük.
[7]Szemem homályba borult a bánkódástól,
És tagjaim olyanok lettek, mint az *árnyék*.
[8]Szörnyűködnek ezen az igazak,
S a tiszta felháborodik a képmutató ellen;
[9]Az igaz kitart a maga útján,
S a tisztakezű erőben gyarapszik.

10.), ahol az ártatlanság tanuja meghallja. Jób előre beleéli magát abba az időbe, amelyben üldözőjének már áldozatul esett. — *21a* a héber szerint: Barátaim gúnyolnak engem. — *23b* az alvilágba vezető utat érti.

17. Isten nem engedheti, hogy Jób gúnyolódó és elbizakodott barátainak legyen igazuk vele szemben *(2—9)*. Jób nem számíthat már egyébre, mint az alvilág nyugalmára *(10—16)*.

1. A vers az előző gondolatkört zárja le. — *2.* A héber szerint: Nemde csúfot űznek velem (t. i. barátaim), — És szemem perlekedésük mellett virraszt. — *3.* A héber szerint helyesen: «Tégy le, kérlek, magadnál zálogot helyettem! — Ki csapna más a kezembe?» Jób kéri Istent, hogy legyen kezes az ártatlansága mellett. A kézbe csapás a kezesség vállalásának külső jele. — *4.* Jób értelmetlen barátainak nem szabad a vitából győztesekként távozniok. — *4b* a héber szerint: Ezért nem (szabad, hogy) őket felmagasztald. — *5.* Jób barátai olyanok, mint a közmondásbeli nagyzoló, ki fűt-fát ígér másoknak, mialatt saját családja nyomorog. — *6a.* Isten Jóbot *példabeszéddé* tette (a görög szerint: tettél), szerencsétlenségét a nép mint példát emlegeti. — *6b* a héber szerint: Olyan vagyok, mint akit arcul köpnek. — *7. Mint az árnyék*, a latinban szószerint: mint a semmi. — *8—9.* Jób barátainak gúnyos jellemzése. Isten nem engedheti, hogy a beképzelt

10De jertek csak ismét, valahányan vagytok,
Bár egy bölcsre sem akadok közöttetek!
11Napjaim elmúltak, dugába dőltek terveim,
Amelyek szívemet gyötörték,
12S az éjjelt nappallá változtatták,
Úgy, hogy sötétség után újra világosságot várok.
13Remélhetek-e *valamit*?
Az alvilág a lakásom,
S a sötétségben vetem meg ágyamat;
14A rothadásnak mondom: Atyám vagy!
S a férgeknek, hogy: Anyám! és: Nővérem!
15Hol van tehát a reménységem?
S amit várok, ki látja meg azt?
16Mind, amim vagyon, leszáll az alvilág fenekére;
Vajjon ott legalább lesz-e nyugodalmam?

18. FEJEZET.

Baldád második beszéde.

1És felelvén a súhi Baldád, mondá:
2Mikor értek a szóbeszéd végére?
Előbb térjetek észre, s úgy beszéljünk!
3Miért tartsanak minket állatoknak,
És miért legyünk tisztátlanok *szemetekben?*
4Te marcangolod magadat dühödben;
Kedvedért talán néptelenné váljék a föld,

«igazak» előnyben legyenek a «képmutató»-nak minősített ártatlan szenvedő fölött.

10a. Felhívás figyelemre. — *11b.* A héber szerint: Melyeket szívem magáévá tett; mások: Szívem kívánságai. Az itt említett *tervek*, reménységek a szenvedésekből való megszabadulásra vonatkoznak; ezek fényükkel beragyogták az *éjjelt*, amelyben Jób szelleme időzik *(12)*. — *12b* a héber szerint: Közelgő fénnyé sötétség után (?). — *13. Remélhetek-e?* a latin szerint: Ha várakozom. *A sötétségben:* az alvilág homályában. — *14.* A sír enyészetének költői leírása. — *16.* A héber szerint: «Leszállnak (t. i. a reménységek) az alvilág reteszeihez, — Ha együtt szállunk a porba», t. i. én és a reménységek. *16b* mások szerint: «Mikor együtt pihenünk a porban.» Az alvilág *reteszeiről*, kapuiról v. ö. Iz. 38, 10.

18. Baldád Jób beszédeit fennhéjázásnak minősíti *(2—4)*. Jób nyugodjék bele a változhatatlan ténybe, hogy a bűnösöknek családostul tönkre kell menniök *(5—21)*.

2—4. Ama körülményből, hogy Baldád ellenfeleit többesszámban szólítja, többen arra következtetnek, hogy a vita lefolyása alatt hallgató közönség sereglett a vitatkozók közé, amely legalább részben Jób pártjára állott. Mások a görög szöveg alapján helyesebben úgy vélik, hogy a héber szöveg többesszámai hibásak. — *2.* A görög szöveg alapján javított héber szerint: Mikor vetsz véget a szavaknak? Fontold meg, azután beszéljünk! — *3a.* Nem akarunk hallgatni, mint az állatok. — *3b.* A görög szöveg alapján javítva: Miért hallgassunk előtted? — *4.* A beképzelt, indulatos ember azt hiszi, hogy nézeteivel szemben csak hallgatásnak lehet helye, és a világrendnek meg kell változnia a kedvéért.

S a sziklák elmozduljanak helyükből?

[5]Nemde kialszik a gonosznak világossága,
És nem fénylik a tüzének lángja.
[6]Sátrában a fény elsötétül,
S elalszik a mécses felette.
[7]Erőteljes lépései elernyednek,
És fondorlata földre teríti;
[8]Hálóba akad lábával,
Verem fonadéka fölött járkál;
[9]Lábát csapda fogja
És *hurok szorítja;*
[10]Tőr van elrejtve számára a földön,
És kelepce *vár* reá az ösvényen;
[11]Mindenünnen rémség ijeszti
És fonja be lábát.
[12]Erejét éhség fogyasztja,
És bordáit koplalás emészti.
[13]Elsorvasztja bőre szépségét
S elemészti tagjait a halál elsőszülötte;
[14]Kiragadja *őt* sátrából, melyben bizakodott,
És *elküldi az iszonyat* királyához.
[15]Sátrában annak társai laknak, ki nincsen,
És ként szórnak lakóhelye fölé.
[16]Alul elszáradnak gyökerei,
Felül pedig eltapossák termését.
[17]Elvész emléke a föld színéről,
Nem említik nevét az utcákon;
[18]A világosságból a setétbe taszítja,
És elüldözi a föld kerekségéről.
[19]Nem marad népe közt sem fia, sem sarja,

5. A fény az életnek és a boldogságnak, kialvása pedig a szerencsétlenségnek és a halálnak a képe. — *6. Felette*, mások szerint: mellette (t. i. a gonosz mellett). — *7—11.* A bűnös nem kerüli el, sőt fondorlataival egyenesen megássa magának a vermet, beleakad a tőrbe stb., vagyis kihívja maga ellen a hirtelen beálló megtorlást. — *9b.* A latin elírás alapján így fordít: És szomjúság égeti őt. — *12.* A kiigazított héber szöveg szerint: Éhezik javai közepette, — S a balsorsa mellette készen áll. — *13a* a kiigazított héber szöveg szerint: Bőrét betegség sorvasztja. — *13b. A halál elsőszülötte* (a latin szerint az elsőszülött halál) az értelmezők nagy részének véleménye szerint a legrettenetesebb halálos betegség, a lepra (bélpoklosság), amelyben Jób is szenvedett. — *14.* A személy gyanánt szereplő lepra kiragadja áldozatát az emberi társadalomból és átadja a halálnak (mások szerint: az alvilág fejedelmének). A latin szöveg szerint: Tépjék ki sátrából bizodalmát, — És királyként taposson fölötte az enyészet. — *15a* a héber szerint: Sátrába olyanok telepszenek, kiknek hozzá semmi közük sincsen (vagyis idegenek). — *15b. Ként szórnak*, egyesek szerint fertőtlenítés céljából. — *16—21*-ben a gonosz ember utódairól *(sarjáról)* van szó, mely kihalásra van ítélve. — *16b.* Helyesebben: Sarja fent elhervad. — *18. Taszítja*, t. i. Isten. — *20. A nyugatiakat . . . a kelet lakóit*, a latin szerint: a későbbieket . . . az előbbieket.

És szállásán nincsenek hátrahagyottak.
20 *Itélete* napjától megrémülnek a *nyugatiak*,
S iszonyat szállja meg a *kelet lakóit*.
21 Igy járnak a bűnösök hajlékai,
S ilyen a lakóhelye annak, ki Istennel nem törődik.

19. FEJEZET.

Jób ötödik válasza.

1 És felelvén Jób, mondá:
2 Meddig akarjátok keseríteni lelkemet,
És meddig őröltök engem beszéddel?
3 Immár tízszer gyaláztok,
És nem restelltek nyomorgatni engem.
4 Hisz ha tévedtem volna is,
Akkor is csak engem érintene tévedésem.
5 Ti azonban hivalkodtok velem szemben,
És szememre vetitek gyalázatomat.
6 Nos tudjátok meg tehát, hogy Isten meg nem érdemelt ítélettel sujtott engem
És vett engem körül ostoraival.
7 *Ha* kiáltom, hogy : erőszak ! senki sem hallgat meg *engem*.
Ha jajgatok, nincs ki igazságot tegyen.
8 Elkerítette utamat, és nem mehetek tovább,
Sötétséget borított ösvényemre.
9 Jóhíremből kivetkőztetett engem,
És fejemről levette a koronát.
10 Megrontott engem körüskörül, és oda vagyok,
Elvette reményemet, úgy mint a kitépett fáét.
11 Haragja fellángolt ellenem,
És ellenségei számába vett engem.
12 Együtt vonultak fel portyázó hadai,
Rajtam által vették útjukat,
És megszállták sátramat körüskörül.

19. Jób elpanaszolja, hogy barátai őt kellő ok nélkül támadják, és környezete őt magára hagyja, sőt undort is érez vele szemben *(2—22)*; majd a szenvedésein felülemelkedik és bizalommal várja, hogy Isten mint ügyvédje végül mégis csak igazságot szerez neki; akkor majd barátaira megszégyenülés várakozik *(23—29)*.

4. Ha Jób vétett is, bűne nem irányult barátai ellen, tehát nem szolgált rá, hogy azok őt keserítsék. — *6. Ostoraival*, a héber szerint: hálójával. — *9.* A *korona* (fejékesség) itt a megbecsültetésnek jelvénye. — *10a. Oda vagyok*, a héber szerint: el kell mennem, t. i. az alvilágba. — *10b* a héber szerint: «Kitépte reményemet, úgy mint a fát.» A kivágott fa még sarjat hajthat (v. ö. 14, 7—10.), a gyökerestül kitépett fa sorsa azonban reménytelen, úgy mint Jób sorsa, ki összes gyermekeit elvesztette. — *12a.* Isten *portyázó hadai* a tőle küldött szenvedések, illetve a gonosz szellemek, akik ártásra fel vannak hatalmazva (v. ö. 1, 12.). — *12b* a héber szerint:

[13]Messzire űzte tőlem testvéreimet;
Kik ismernek engem, elidegenedtek tőlem;
[14]Rokonaim elhagytak,
És ismerőseim elfelejtettek;
[15]Házam zsellérei és szolgálóim idegennek néznek,
Jött-ment vagyok szemükben;
[16]Szólítom szolgámat és nem felel,
És könyörgésre kell fognom szavamat;
[17]Nőm undorodik a lehelletemtől,
Bűzhödt vagyok tulajdon gyermekeim előtt;
[18]Még a hülyék is lenéznek;
Ha eltávozom tőlük, leszólnak engem;
[19]Régi bizalmasaim undorodnak tőlem,
S akit legjobban szerettem, *ellenem* fordult.
[20]Húsom elsorvadt, csontjaim bőrömhöz tapadnak,
Csak az ajkak maradtak meg fogaim körül.
[21]Szánjatok meg! Szánjatok meg legalább ti, barátaim!
Mert az Úr keze érintett engem.
[22]Miért üldöztök engem úgy, mint az Isten,
És mért *nem tudtok* betelni húsommal?!

[23]Bárcsak felírnák szavaimat,
Vajha könyvbe jegyeznék azokat,
[24]Vas íróvesszővel ólomtáblára,
Vagy vésővel sziklába metszenék őket!
[25]Mert tudom, hogy Megváltóm él,
S a végső napon felkelek a földről;
[26]És ismét körülvétetem bőrömmel,
És saját testemben látom meg Istenemet;
[27]Én magam látom meg őt,

Feltöltötték útjukat ellenem. — *13a.* A görög és szír szöveg alapján helyesebben: Testvéreim eltávoztak tőlem. — *17b.* A latin szerint ugyanannak a héber kifejezésnek más felfogásával: Kérleltem méhem gyermekeit (vagyis feleségemnek tőlem született gyermekeit). — *18.* A héber szerint helyesen: Még a gyerkőcök is lenéznek, — Ha felkelek (hogy t. i. előzzem őket), kicsúfolnak engem. — *19b* a héber szerint: S akiket szerettem, ellenem fordultak. — *21. Érintett:* bélpoklossággal sujtott. — *22.* Valakinek húsát enni = rágalmazni, szidalmazni.

24. A héber szerint: «Vas íróvesszővel és ólomból (készülttel) — Örök időkre sziklába vésnék.» Vannak, akik azt hiszik, hogy az itt leírt íróvessző vasnak és ólomnak ötvénye, amelyben az ólomnak az a rendeltetése, hogy a szövegnek színt adjon. De talán nkább két íróónról van szó, amelyet egymásután alkalmaztak. — *25—27.* Több szentatya, közöttük Szt. Jeromos szerint a szövegben Jób a világvégi feltámadásra utal és magát annak reményével erősíti; mások ellenben, így Aranyszájú Szt. János, helyesebben Jób meggyógyulására és Isten megjelenésére (38. fej. skk.) vonatkoztatják e szavakat. Az összefüggés, a héber szöveg és a

És önnön szemem nézi őt, és nem más!
E reményem van eltéve keblemben!
[28]Nos, miért mondjátok tehát: Vegyük őt üldözőbe,
Hadd találjuk meg benne a dolog gyökerét!?
[29]Fussatok a kard éle elől,
Mert a kard a jogtalanság megtorlója,
És tudjátok meg, hogy van ítélet!

20. FEJEZET.

Szófár második beszéde.

[1]És felelvén a naamáti Szófár, mondá:
[2]Azért hajszolja bennem egyik gondolat a másikat,
És ragadtatik elmém ide s tova,
[3]*Mert* csúfságomra szolgáló kitanítást hallok,
És értelmes lelkem válaszra *késztet.*
[4]Tudom azt, hogy régtől fogva,
Mióta az ember a földre helyeztetett,

régi fordítások nagyobb része az utóbbi felfogást ajánlják, és a latin szöveg sem zárja ki azt. A régi fordítások egyébként eltérnek egymástól, amiből arra lehet következtetni, hogy a nekik alapul szolgáló héber kéziratok is egymástól eltértek. A ma használatos héber szöveget így lehetne visszaadni: (25.) «S én tudom, hogy él ügyem Védője — És mint utolsó (= Isten, mint utolsó szereplő v. ö. 38. skk. fej.) fellép a föld színén; (26.) És miután a bőrömmel körülvétetnek ezek (t. i. testem roncsai?), — Testemből látom Istent, — (27.) Kit én látok meg magamnak, — És szemeim látják meg és nem idegen; — Elsorvadnak veséim bensőmben!» Kétségtelen azonban, hogy a jelenlegi héber szöveg nem kapcsolódik szervesen az előző és a következő versekhez, miért is némi javításra szorul. A számtalan javítási kísérlet közül álljon itt egy, amely a régi fordítások alapján az összefüggést helyreállítani törekszik: (25.) «De én tudom, hogy él ügyem Védője — És mint utolsó fellép a föld színén; (26.) Ez bőröm alá (a szír szerint: fölé) van vésve, — És húsomon látom mindezeket; (27.) Amit én látok meg magamnak, — És szemeim látják meg és senki más, — Ez a remény van eltéve keblemben!» Míg tehát Jób a 23. és 24. v.-ben kövön szeretné megörökíteni panaszát, eszébe jut egy másik írás, amelyet Isten maga vésett az ő testébe; ezt az írást csak Jób maga tudja kibetűzni. Belőle megérti, hogy szenvedései után Istentől bátran várhatja a végső igazságszolgáltatást, amikor barátai meg fognak szégyenülni *(28—29.* v.). — *28*b. *A dolog gyökere,* Jób szenvedéseinek oka, a barátoktól feltételezett bűn. — *29.* A *kard* Isten megtorlásának eszköze, a büntetés, mely azokra vár, kik ártatlant üldöznek; az *ítélet* pedig a végső igazságszolgáltatás Jób javára és ellenfeleinek a megszégyenítése. — *29*b a görög szöveg alapján: Mert harag jő el a bűnösökre.

20. Szófár nem hagyhatja Jób beszédeit megjegyzés nélkül *(2—3.).* A gonosz szerencséje nem állandó; gonoszsága úgy hat, mint a hánytató szer: miatta a gonosznak ki kell adnia azt, amit erőszakkal és álnoksággal szerzett *(4—29).*

2. A héber szerint: Azért késztetnek a gondolataim felelésre, — És azért, mert izgatottság (mások: értelem) van bennem. — 4a. A héberben helyesen: Tudod-e, hogy stb. — *6. Gógje,* mások

[5]Az istentelenek ujjongása rövid,
S a gonosznak öröme csak egy pillanat:
[6]Emelkedjék bár gőgje akár az égig,
Érje bár feje a felhőket,
[7]Tönkremegy végkép, mint a ganéj,
S akik látták őt, kérdik: Hová lett?
[8]Elszáll, mint az álom, és nem lehet megtalálni,
Eltűnik, mint az éjjeli látomás.
[9]A szem, mely nézte, nem látja többé,
És helye nem látja őt viszont.
[10]Fiai szegénységben senyvednek,
És keze visszaadja *vagyonát;*
[11]Csontjai, telvék ifjúsága bűneivel,
Pihenni térnek vele a porba.
[12]Ha szájában édes ízt hagy is a gonoszság,
És azt nyelve alá rejti,
[13]Óvja, el nem hagyja
És ínyén visszatartja:
[14]Étke beleiben elváltozik,
Áspisok *mérgévé* lesz bensejében;
[15]A vagyont, melyet elnyelt, ki kell hánynia,
Kihajtja azt Isten a gyomrából;
[16]Áspisok *mérgét* szívja magába,
Vipera nyelve öli meg őt.
[17](Nem *legelteti* szemét folyóvíz csermelyein,
Mézzel, vajjal folyó patakokon.)
[18]Visszaadja, mit *fáradsággal szerzett*, le nem nyel*heti;*
Nem örvendhet annak, hogy sokat szerzett.
[19]Mivel megrontotta és kifosztotta a szegényeket,
Mert házat harácsolt, melyet nem épített,
[20]Mivel gyomra nem tudott betelni,

szerint: termete. — *9.* V. ö. 7, 10; 8, 18. — *10a* a héber szerint: Fiai kielégítik a szegényeket. — *10b.* A gonosz összeharácsolt vagyonát kénytelen visszaadni azoknak, akiknek rovására gazdagodott. A latin szerint: Kezei visszaadják neki a fájdalmat. — *11. Ifjúsága bűneivel*, a héber szerint: ifjú erővel. A gonosz nem ér el magas kort, elhal, amikor még erőteljes. — *12—16.* Amit a gonosz igaztalan módon szerzett, az neki cleinte édesnek tetszik, de később hányást eszközlő méreggé lesz. — *14. Mérgévé*, a latin szerint: epéjévé. — *16. Mérgét*, a latin: fejét. *Nyelve*, mai ismereteink alapján úgy mondanók, hogy: foga. — *17. Folyóvíz csermelyein . . . patakokon*, a héber szerint: csermelyeken, patakokon . . . folyamokon (fokozás!). Mindezek a kifejezések a méz, vaj és minden egyéb táplálék nagy bőségét jelzik. — *18.* A latin szerint: Megfizet mindenért, mit cselekedett, de mégsem emésztetik meg, — És szerzeményének a sokasága szerint kell tűrnie. — *19a. Kifosztotta*, a héber szerint: otthagyta. — *19b.* A gonosz gazdag betelepedett annak a házába, ki azt magának építette. —

Meg nem tarthatja, mikor megvan, amit kívánt.
21Nem maradt semmi sem, mit fel nem falt,
Ezért semmi sem marad meg javaiból.
22Bőség közepette szűkölködik és nyugtalan,
Reá tör minden fájdalom.
23*Amikor* gyomrát megtölteni készül,
Elküldi ellene haragja tüzét,
Hadait zúdítja reá;
24Menekül vasfegyver elől,
És belerohan a rézíjba.
25*Lövedék hatol át hátán,*
És villogó *penge járja át epéjét.*
Rémület jő el reá;
26Teljes sötétség van *számára* eltéve,
Tűz emészti meg, melyet nem *ember* élesztett;
Bajba jut, ki sátrában marad.
27Bűnét napvilágra hozza az ég,
S a föld ellene támad.
28Tárva áll házának *gazdagsága,*
Elragadják azt Isten haragja napján.
29Ez a gonosz ember fizetése Istentől,
S a beszédéért járó örökrész az Úrtól.

21. FEJEZET.

Jób hatodik válasza.

1És felelvén Jób, mondá:

21a. Mások szerint: Senki sem kerülte el étvágyát. — *22. És nyugtalan,* a latin szöveg többlete. — *23—25.* A bűnös gazdagot élvezet közben érik el az Úr fegyverei: a különböző csapások (v. ö. Jób 1.) és a halál. — *23.* A latin a nehéz verset így adja vissza: Bár betelnék a gyomra, — Hogy elküldhesse ellene haragjának a tüzét, — És háborúját hullassa reá. — *23c.* A megromlott héber szöveg valószínű fordítása: Tüzes fegyvereit hullatja reá. — *24b* a héber szerint: És általdöfi az ércíj (t. i. az íjjal röpített nyíl). — *25.* Homályos a latin fordítás: Kivonva és kijőve hüvelyéből, — És villogva keserűségében, mennek — És jönnek fölébe rettenetesek. — *25a.* A görög szöveg alapján. — *25b—c.* A héber szöveg alapján. — *26a* a latin szerint: Rejtekeiben minden sötétség van eltéve. A héber szerint: Teljes sötétség van eltéve rejtett (kincsei?) számára. A «van eltéve» kifejezés valószínűleg kettős szövegre megy vissza. — *26b. Melyet nem (ember) élesztett,* tehát Istentől jő. Ez az átvitt értelemben vett *tűz* nem mond ellent a szintén képleges értelemben álló *sötétség*nek (26a.), amely a legsúlyosabb szerencsétlenséget jelzi. — *26c. Ki* (mások szerint: ami) *sátrában marad:* a túlélő családtag. — *28.* Mások szerint: Áradás ragadja el házát, — Rohanó (vizek) a haragja napján. — *28a* a latin szerint: Nyitva áll házának a csirája. — *29. Beszédéért:* Isten ellen irányuló beszédért; ilyenek Szófár felfogása szerint Jób szavai is.

21. Jób kéri barátait, hogy türelemmel hallgassák *(2—6).* A tapasztalat mutatja, hogy a gonoszok átlaga nem bűnhődik földi életében, sőt inkább jólétnek örvend *(7—18.).* Arra az ellenvetésre, hogy a gonoszok leszármazottai a tapasztalat szerint rosszul járnak, Jób az igazságosság nevében követeli, hogy a gonoszok saját személyükben bűnhődjenek, mivel az alvilágban az ember úgysem törődik családjával *(19—21.).* Egy másik ellenvetésre, hogy Isten még az angyalokkal szemben is igazságos,

[2]Hallgassátok meg, kérlek, beszédemet,
És szálljatok magatokba!
[3]Tűrjetek engem, míg szólok,
És szavaim után, ha úgy tetszik, gúnyolódjatok!
[4]Vajjon ember ellen megy-e a perem?
És *miért* ne kelljen méltán szomorkodnom?!
[5]Reám figyeljetek és álmélkodjatok,
Tegyétek ujjatokat szátokra!
[6]Magam is megrémülök, ha reágondolok,
És remegés fogja el testemet!

[7]Mért maradnak a gonoszok életben?
Mért emelkednek fel és gyarapodnak vagyonban?
[8]Ivadékuk megmarad előttük,
Rokonok és unokák serege *van* szemük előtt;
[9]Házuk bizton van és békében,
És nincs az Isten veszszeje rajtuk;
[10]Meghág bikájuk és nem hibázik,
Tehen*ük* megellik s el nem vetél;
[11]Ki*eresztik* kicsinyeiket, mint a nyájat,
És vígan ugrándoznak gyermekeik;
[12]Kezükben dob és citara,
Sípszó mellett vígadoznak;
[13]Jólétben töltik napjaikat
S egy pillanat alatt szállnak az alvilágba.
[14]Pedig azt mondták Istennek: «Hagyj minket békében,
Nem vagyunk kíváncsiak útaidra!
[15]Ki az a Mindenható, hogy szolgáljunk neki,

tehát annál inkább kell az emberek sorsát is érdemük szerint irányítania, Jób azzal válaszol, hogy bemutatja az emberek egyforma közös végét *(22—26)*. Épígy visszautasítja a saját sorsából vont következtetést bűnösségére s utal arra, hogy a gonoszokat nemcsak életükben kíméli Isten, hanem még haláluk után is tisztességben állanak *(27—34)*.

2b. A héber szerint: «S ez legyen a vigasztalástok!» A szenvedőnek vigasztalás, ha engedik, hogy elpanaszolja baját. — *3. Ha úgy tetszik* a latin szöveg többlete. — *4a.* Jób *pere* (a héberben: «panaszom») Isten ellen irányul. — *5. Ujjatokat*, a héber szerint: kezeteket. A kéznek száj elé tevése a levertségnek, iszonyatnak jele. — *6.* Jóbot merész kijelentései miatt félelem szállja meg, s úgylátszik, hogy előre bocsánatot kér.

7b. Állásfoglalás 20, 5-el szemben. A héber szerint: Miért érnek el magas kort és bírják jó erővel? — *8. Rokonok és unokák serege*, a héber szerint csak: sarjuk. — *9. Házuk* = családjuk. — *12a.* A héberben: «Énekelnek tamburán és citaraszó mellett», ami valószínűleg nem a gonoszak gyermekeire, hanem magukra a gonoszokra vonatkozik. — *13. Egy pillanat alatt:* halálukat nem előzi meg hosszú szenvedés. Mások szerint: nyu-

És mi hasznunk, ha
hozzá imádkozunk?»
16 *Nemde* szerencséjüket
kezükben tartják,
S Ő nem törődik a gonoszok tervével!
17 *Ugyan* hányszor alszik
el a gonoszok mécsese,
S éri el őket *romlásuk*,
És ontja ki *reájuk* haragja fájdalmait?
18 *Hányszor* járnak úgy,
mint a szalmaszál a
szél előtt,
Mint a pernye, melyet
elkap a szélvész?

19 Isten az atya büntetését fiai számára tartja fenn?
Fizessen csak *neki!*
Hadd érezze!
20 Saját szemével lássa romlását,
Maga igyék a Mindenható haragpoharából!
21 Mert mi gondja van
arra, hogy mi lesz
utána házával,
Mikor hónapjai számát már elvágták!

22 Lehet-e bölcseségre kioktatni Istent,
Ki a magasságbelieket ítéli?
23 Az egyik meghal erőben,
egészségben,
Gazdagon és boldogan;
24 Beleit háj borítja,
És csontjait velő itatja;
25 A másik pedig meghal lelke keserűségében,
Minden vagyon nélkül;
26 Mégis együtt pihennek a porban,
És féreg lepi el *mindkettejüket.*

27 Jól ismerem eszetek járását,
Ellenem irányuló igaztalan véleményteket!
28 Mert kérditek: Hol van az előkelő háza?
Hová lettek a gonoszok hajlékai?
29 Kérdjetek akárkit az utasok közül

godtan. — *14. Útaidra* = törvényedre. — *16.* A gonoszok szerencséje be van biztosítva, és Isten nem is *törődik* dőre *terv*eikkel. Fordításunk a görög szövegre támaszkodik. A latin és a héber szöveg így szól: Mivel azonban javaik nincsenek kezükben, — Távol legyen tőlem a gonoszok terve. — *17—18.* A *hányszor* kérdésre az elhallgatott felelet: bizonnyal csak ritkán! — *17.* A mécses elalvása a. m. a szerencsétlenség bekövetkezése. V. ö. 18, 5. sk. *Romlásuk*, a latin szerint: az árvíz. *Ontja ki*, szószerint: osztja ki. — *18. Pernye*, a héber szerint: polyva.

19a ellenvetésére 19b—21 a válasz. V. ö. 20, 10. — *19b* a latin szerint: S amikor kifizeti, akkor megtudja. — *20. Romlását*, a latinban: megöletését. — *21.* A gonosz nem érzi gyermekeinek a baját, miután hónapjai már bevégeztettek, vagyis meghalt.

22. A magasságbeliek az angyalok. A vers újabb ellenvetés. Lásd a bev.-t a fejezethez. — *24a. Beleit*, mások szövegkiigazítással: oldalait (combjait). — *24b* a héber szerint: És dús a csontjai velője. — *25b* a héber szerint: S a jólétet meg sem ízlelte.

28. L. a bev.-t a fejezethez. «Ház» és «sátor» nemcsak a lakóhelyet, hanem a benne lakó családot is jelentheti. — *29.* A héber

És meglátjátok, ő is így tudja:
30Hogy a romlás napjáig a gonoszt megkímélik
S a harag napjáig *bizton* vezetik.
31Ki veti szemére útját?
Ki fizet meg neki tetteiért?
32Kikísérik a temetőbe,
S *ott* ő őrt áll sírhant*ja* fölött;
33Édesek számára a *sír*gödör rögjei;
Az egész népet vonultatja fel maga után,
S előtte is számtalanok mennek!
34Miért is akartok vigasztalni hiábavalóságokkal,
Holott a válaszotok az igazsággal nyilván ellenkezik?!

22. FEJEZET.

Elifáz harmadik beszéde.

1És felele a temáni Elifáz és mondá:

2Lehet-e az embert Istenhez hasonlítani,
Még ha tökéletes is tudása?
3Mi haszna van Istennek, ha igaz vagy,
Mit nyer azzal, ha utad tökéletes?
4Talán *istenfélelmed miatt* fenyít meg téged
És száll veled perbe,
5És nem inkább nagy gonoszságod miatt,
Véghetetlen bűneid miatt?!
6Mert ok nélkül vettél zálogot testvéreidtől,
Elvetted a ruhát a mezítlenektől;

szerint: «Nem kérdeztétek-e meg az utazókat, — És nem ismertétek meg az ő jeleiket?» Akik több helyen megfordultak, e tárgyban szomorú tapasztalatokat gyüjtöttek. — *30.* Mások valószínű szövegjavítással: Hogy a romlás napján a gonoszt megkímélik, — S a harag napján örvendezik. — *30b* a Vulgáta szerint: S a harag napjára vezetik. — *32b.* Az elhalt gonosz előkelő, szép síremléket kap, amely a halott személyében a sír fölött *őrt áll.* Mások a sort így adják vissza: És hantja gondját viselik (t. i. hozzátartozói). — *33. Sírgödör*, a szó fordítása nem bizonyos. — *33a* a latin szerint: Édes volt a Cocytus (= a klasszikus monda alvilági folyama) kavicsainak. — *33b*—c a gonoszt kikísérő temetési menetre vonatkozik. — *34b* a héber szerint: «Holott válaszaitokból csak hamisság maradt», vagyis a baráti érzelmek megcsúfolása.

22. Mivel Isten nem részrehajló — hisz embertől hasznot nem várhat —, Jóbnak be kell látnia, hogy bűnei miatt szenved. E bűnök: könyörtelenség a szegényebbekkel szemben és a hatalmasoknak jogtalan előnyben részesítése *(2—11.)*. Jób Elifáz szerint akként vélekedik, hogy a felhők mögött trónoló Isten nem törődik a földi dolgokkal, tehát ő is ugyanabba a hibába esik, mint a régi kor bűnösei, kik a jámborok örömére elvesztek a vízözönben *(12—20)*. Felszólítja Jóbot, hogy térjen meg, váljék meg az igaztalan szerzeménytől, akkor Isten lesz az ő kincse és öröme *(21—30)*.

2. A héber szerint helyesen: Vajjon hasznot hajt-e az ember Istennek? — Csakis magának használ az okos. — *4. Istenfélelmed miatt*, a latinban: félve. — *6. Testvéreidtől* annyi mint

[7]Nem adtál vizet a fáradtnak
S az éhestől megtagadtad a kenyeret;
[8]Karod erejével vetted a földet birtokodba,
A legerősebb címén birtokoltad;
[9]Az özvegyeket üres kézzel menesztetted,
Az árvák karjait összezúztad.
[10]Tőrökkel vagy ezért körülvéve,
És félelem háborít meg hirtelen.
[11]Azt hitted, hogy nem látsz sötétséget,
S az árvíz rohama el nem borít?

[12]Nem gondolod meg, hogy Isten magasabb az égnél
S a csillagok teteje fölé emelkedik?
[13]És mondod: «Mit tud az Isten?
A *felhők* homálya mögül te*het-e* igazságot?
[14]Felhők leplezik, és nem látja dolgainkat,
Ő az ég *szélén* járkel!»
[15]Vajjon az ősvilág ösvényét követed,
Melyet gonosz férfiak tapostak,
[16]Kik idő előtt ragadtattak el,
És áradás mosta el talajukat?
[17]Azt mondották Istennek: Hagyj minket békében!
S úgy gondolták, hogy a Mindenható tehetetlen,
[18]Pedig Ő betöltötte házaikat javakkal.
Gondolatuk távol legyen tőlem!
[19]Látják ezt az igazak és örvendeznek,
S az ártatlan kigúnyolja őket.
[20]Nemde semmivé lett dölyfük,
És maradékukat tűz emésztette.

néped fiaitól. — *8.* A héber szerint: «A föld annak jutott, kinek erős volt a karja, — Aki fennhordta fejét (mások szerint: a kegyenc), az lakott rajta.» Ebből kitűnik, hogy Jóbot hatalmas fejedelemnek vagy földesúrnak kell gondolnunk, ki földjeiből egy részt hűbéreseknek juttatott. — *9.* Jób Elifáz szerint csak erős hűbéreseknek juttatott földjéből, az özvegyeket és árvákat pedig, kiknek kevés hasznát látta, hontalanná tette. — *11.* A görög szöveg alapján kiigazított héber szerint: A fény elsötétült, és nem látsz, — S árvíz borít téged.

12. A görög alapján kiigazított szöveg szerint: Nemde a magasságban lakó látja, — És szétzúzza az erőseket, ha felemelkednek (kevélységükben). — *13—14.* V. ö. 9, 16; 19, 7; 20. — *13*b. A latin szerint: S ő mintegy homályon át ítél. — *14. Szélén*, a latinban: sarkai körül. — *16.* Az özönvíz idején élő bűnösök *idő előtt* hirtelen halált haltak. — *17*a. V. ö. 21, 14a. — *18*b. A kiigazított héber szöveg szerint: A gonoszok terve azonban távol esett tőle. — *19.* Többen az állítmányokat helyesebben mult időbe helyezik és a vízözönből megmenekült jámborokra alkalmazzák, tehát: Látták ... örvendeztek ... kigúnyolta ... — *20. Dölyf-*

21Légy tehát Vele jóban
és békességben,
Ennek majd igen jó gyümölcsét látod.
22Fogadd el szájából a tanítást
És tedd el szavait szívedben!
23Ha visszatérsz a Mindenhatóhoz, *ha megalázod magadat*,
S eltávolítod a bűnt a sátradból,
24Ha olybá veszed *az aranyat*, mint a port,
S az *ófirt*, mint a patak kavicsait,
25Akkor a Mindenható lesz *aranykincsed*
És *Ő lesz* ezüstöd bőségben.
26Mert akkor a Mindenhatóban találsz gyönyörűséget,
És Istenhez emelheted arcodat.
27Ha könyörögsz hozzá, meghallgat,
És megadhatod, amit fogadtál.
28Amit felteszesz magadban, sikerül,
És útaidon fény ragyog;
29Mert aki megalázza magát, dicsőségben leszen,
S aki lesüti szemét, üdvösséget lel;
30Az ártatlan megszabadul,
Megmenekszik keze tisztasága miatt.

23. FEJEZET.

Jób hetedik felelete.

1És felelvén Jób, mondá:

fük, a héber szerint: «ellenségünk», mások szövegkiigazítással: vagyonuk (v. ö. 18a.). *Tűz emésztette;* mivel a Szentírás vízözönelbeszélése nem tud ugyanakkor pusztító tűzről — hacsak nem gondolunk a fergeteggel kapcsolatban feltételezhető villámcsapásokra —, a magyarázók nagy része e helyen vonatkozást lát az ötváros pusztulására (Móz. I. 19.), melynek lakói az özönvízben elpusztultaknak erkölcsi értelemben vett utódai. V. ö. Luk. 17, 26—30; Pét. II. 3, 6. sk.

21. Vele, t. i. Istennel. — *23. IIa megalázod magadat*, szövegkiigazítás a görög szöveg alapján. A héber és latin szerint: fölépülsz. *A bűnt:* a bűn itt igaztalan jószágot jelent. — *24—25.* Ha Jób lemond a kapzsiságról, bő kárpótlást talál Istenben. *Ófir* itt az Ófirból hozott aranyat jelenti. V. ö. Kir. III. 9, 28. A fordítás a régi fordítások alapján kiigazított héber szöveget követi. Homályos a latin fordítás: Por helyébe kavicsot ad — És kavics helyett aranypatakokat, — S a Mindenható ellenségeid ellen fordul, — És ezüst halomra gyűl neked. — *27b.* Eleget tehetsz megszabadulásod esetére tett fogadalmaidnak. — *29—30.* A latin szöveg eléggé világos értelmet nyujt; ezzel szemben a héber szöveg oly állapotban van, hogy mindeddig nem sikerült megnyugtató helyreállítása.

23. Jób meg van győződve, hogy nyert ügye lenne, ha Isten ítélőszéke előtt szabadon beszélhetne, de — fájdalom! — nem tudja megtalálni Istent, aki az ő ártatlanságát ismeri *(2—12)*. Istent nem tudja eltéríteni feltett szándékától, hogy őt mind újabb csapásokkal sujtsa *(13—17)*.

[2]Most is keserves a panaszom,
S az engem sujtó kéz súlyosabb, mint ahogy panaszolom.
[3]Bár tudnám, hogyan találjam meg Őt
És jussak trónja elé!
[4]Feltárnám az ügyet előtte,
És szám telve lenne ellenvetéssel;
[5]Ügyelnék a szavakra, melyekkel válaszol nekem,
És megtudnám, mit mond Ő nekem!
[6]Ne szálljon velem perbe hatalmas erővel,
És ne nyomjon el nagysága súlyával!
[7]*Akkor* igazságot tenne velem szemben,
És perem győzelemmel végződnék.
[8]Ha keletnek megyek, nincs ott,
Ha nyugatnak *tartok*, nem veszem Őt észre;
[9]Ha balra *keresem*, nem érem el,
Ha jobbra fordulok, nem látom!
[10]Ismeri Ő az utamat;
Próbára tett engem, mint az aranyat, mely átmegy a tűzön.
[11]Lábam követte nyomdokait,
Megőriztem útját és nem tértem le róla;
[12]Nem távoztam ajkának parancsaitól
És szája igéit keblembe rejtettem.

[13]De Ő az egyedülvaló, és senki sem térítheti el szándékától;
Amit lelke kíván, azt véghez is viszi,
[14]Mert beteljesíti rajtam akaratát,
És készen tart még több ehhez hasonlót.
[15]Ezért rettegek színétől;

2a. *Most*, a héber szerint: ma. E kifejezésből arra lehet következtetni, hogy a barátok vitája több napot vett igénybe. — 2b. A héber szöveget többen így fordítják: «(Pedig) a kezem nehezedik sóhajomra», vagyis: arra törekszem, hogy elnyomjam azt. Mások a latin szöveg alapján javítva: «A keze (t. i. Istené) súlyosabb panaszomnál», vagyis: panaszom nem tudja kifejezni a csapás súlyosságát. — 6b a héber szerint: «Csak vessen reám ügyet», vagy szövegjavítással: «Csak hallgasson meg engem!» — 7b a héber szerint: «S örök időkre megmenekülnék bírámtól», vagy más olvasás szerint: «És peremet örök időkre megmenteném.» — 8a. *Nincs ott*, t. i. Isten, kit Jób keresne (3. v.). — 9. *Balra ... jobbra*, a héber szöveget így is lehetne fordítani: északra ... délre. *Keresem*, a szír szöveg nyomán helyreállítva. A latin szövegben: Mit tegyek? — 10. A kiigazított héber szerint: Mert ismeri menésemet és állásomat (= tudja, mit teszek, ha mozgok és megállok), — Ha próbára tenne engem, úgy kerülnék ki, mint az arany a tűzből.

13. *De Ő az egyedülvaló*, a héber szerint: «De Ő egynél (t. i. megmarad)», amit a görög így ad vissza: De Ő így döntött. — 14a. *Akaratát*, a héberben kevésbbé helyesen: a végzetemet. —

Ha reá gondolok, elfog a félelem.
16Ernyedtté tette Isten a szívemet,
S a Mindenható megrémített engem;
17Mert nem a fenyegető sötétség miatt megyek én tönkre,
És arcomat nem borította homály.

24. FEJEZET.

Jób hetedik válasza (folyt.).

1Nincsenek az idők elrejtve a Mindenható elől,
De akik ismerik őt, nem tudják *ítélete* napjait.
2Vannak, kik odébb tolják a határokat,
Elrabolnak nyájakat, hogy legeltessék azokat;
3Elhajtják az árvák szamarát,
Zálogul elveszik az özvegy marháját;
4*Lelökik* a szegényt az útról
S elnyomják a föld nyomorultjait mind.
5Mások, mint a vadszamár a vadonban, úgy mehetnek dolgukra,
Leshetik a prédát,
S a *puszta* nyujt élelmet gyermekeiknek;
6Más mezején kell aratniok,
S a *gonosz* szőllejében szüretelniök;
7Mezítelenül, ruha nélkül *hálnak*,
És nincs a hidegben takarójuk.
8Áznak a hegyi záporoktól,

17. Fenyegető a latin szöveg többlete. A homályos vers sok magyarázatra és kiigazítási kísérletre adott alkalmat. Ezek egyike szerint így lehetne a verset érthetővé tenni: Mert tönkremegyek a sötétség miatt — S a homály miatt, mely arcomat borítja. A *sötétség, homály* itt átvitt értelemben veendő és szerencsétlenséget jelent.

24. Jób élénken ecseteli a sikerrel dolgozó erőszakos embereknek *(2—4)* és a tőlük kiszorított, illetve elnyomott szegényeknek ellentétjét *(5—12)*. Leírja a bűnösök egyes fajainak éjjeli garázdálkodását *(13—17)*, de bűnhődésükről is megemlékezik *(18—24)*. Mivel Jób mindeddig és a következőkben is a világrend látszólagos visszásságát támadja, azért sokan azt hiszik, hogy az utóbbi rész *(18—24)* nem illik Jób szerepéhez és téves másolás útján került e helyre. A több helyütt homályos latin szöveg fordításában aránylag sokszor kell a régi szövegtanuk alapján a szövegkiigazítás eszközét igénybe vennünk.

1. A kiigazított héber szöveg szerint: «Miért vannak az idők elrejtve a Mindenható előtt, — S a gonoszok (miért) nem látják (ítélete) napjait?!» Vagyis: miért látszik úgy, mintha Isten a világ folyását, a gonoszok garázdálkodását nem ismerné, úgy hogy ezek büntetés nélkül maradnak? — *4a.* A latin szerint: Felforgatják a szegények útját. — *4b* a héber szerint: S a föld szegényei elbujhatnak megannyian. — *5a. Mások*, t. i. akiket az erőszakosak kiszorítottak. — *5c* a latin szerint: Élelmet készítenek a gyermekeknek. — *6.* Az elszegényedett vagyontalanok sorsának leírása. A latin a verset a sanyargatókra értelmezi. *A gonosz*, a latin szerint: Annak, kit erővel elnyomtak. — *7.* A latin szerint:

Nem lévén födelük, a
sziklához simulnak.
9Erőszakot tesznek, ki-
fosztván az árvát,
Megrabolják a szegény
népet.
10*Ezek pedig* mezítelenül,
ruha nélkül járnak
S éhes*en* hordják a kévé-
ket;
11*Falaik* között *olajat saj-*
tolnak,
Taposnak a sajtóban és
mellette szomjaznak;
12A városban *halálravál-*
tak nyögnek,
Feljajdul a megsebzet-
tek lelke,
De Isten nem *ügyel kö-*
nyörgésükre.

13Ezek a fény ellen láza-
dozók,
Kik nem ismerik az Ő
útjait,
És nem járnak ösvé-
nyein:
14Reggeli szürkületben kel
a gyilkos,
Megöli a szegényt és a
nyomorgót,
Éjjel pedig elmegy tol-
vajnak.
15A házasságtörő szeme
az alkonyatot lesi,
És mondja: «Nem lát
senki szeme,
S az elleplezi az arcot».
16Betör*nek* a sötétben a
házakba,
Melyeket nappal meg-
jelöltek maguknak,
És nem akarnak nap-
világról tudni.
17Ha hirtelen feltűnik a
hajnal, halál árnyéká-
nak vélik,
A sötétben pedig úgy
járnak, mintha nappal
lenne.
18Könnyű az a víz színén.

Mezítlenül bocsátják el az embereket — És elszedik a ruhákat. — *9.* A kiigazított héber szöveg szerint: Elszakítják (t. i. a garázda hatalmasok) az árvát az emlőtől — S a szegénytől azt zálogba veszik. — *10.* A szegények éhes gyomorral hordozzák a más jóllakását szolgáló kévét. A latin szerint: A mezítelenektől és ruha nélkül járóktól — S az éhesektől elszedték a kalászokat. — *11. Falaik között*, az elnyomók helyiségeiben. Mások terraszokra gondolnak. Homályos a latin szöveg: Azoknak garmadái között töltik a delet, — Akik szomjaznak, miután a sajtóban tapostak. — *12.* A vers esetleg rablólovagok támadását elszenvedő városnak a sorsát írja le. — *12a. Halálraváltak nyögnek*, a latinban: nyögésre indítják az embereket. — *12c.* A fordítás a szír alapján kiigazított héber szöveget követi. A latinban: «De Isten nem engedi el bosszúlatlanul.»

13—18. A bűnös úton gazdagodók üzelmei. — *15c. S az*, t. i. a sötétség. A sor a latin szerint: És elleplezi arcát. — *16. Betörnek*, a latin és héber szövegben: betör. — *16b* a latin szerint: Amint nappal összebeszéltek egymással. — *17.* A héber szerint: Mindezek számára a hajnal olyan, mint a halál árnyéka, — Halálárnyék ijedsége (nekik), mikor már látni lehet. — *18a* magyarázata mindeddig teljesen bizonytalan. Vannak, akik szövegjavítás után így fordítják: «Gyorsabbak ők a víz színénél», vagyis a sötétség emberei, ha felkel a nap, gyorsabban állnak odébb, mint a folyóvíz.

18b—23 úgylátszik az embertársaikat sanyargató gazdagokra vonatkozik. L. a bev.-t a fejezethez. — *18c* a kiigazított héber szö-

Átkozott a birtokrésze
a földön,
Szüretelő nem veszi útját a szőlleje felé.
19*Szárazság és* hőség *eltűnteti* a hó vizét,
Az alvilág pedig a *bűnösöket.*
20Nincs számára könyörület,
Férgek az ő édes falatja;
Nem marad emlékezetben,
Összetörik, mint a gyümölcstelen fát.
21Magtalannal barátkozik, ki nem szül,
És nem tesz jót az özveggyel.
22Leráncja a hatalmasokat erejével,
De amikor áll, sem biztos életében.
23Isten alkalmat ád neki bűnbánatra,
De ő kevélyen visszaél vele;
Szeme azonban az ő útjain vagyon.
24Kimagaslanak egy időre, de nem lesznek állandók,
Lehajtják és letépik őket, mint a *többit,*
És *levágják,* mint a kalász fejét.
25Talán nincs ez így? Ki hazudtol meg engem?
És ki *veszi semmibe* beszédemet?

25. FEJEZET.

Baldád harmadik beszéde.

1És felele a súhi Baldád és mondá:

2Hatalom és félelmetesség vagyon annál,
Ki rendet teremt magasságaiban.

veget követi. A gonosz szőlleje (v. ö. a 6. v.-t), mint átkozott hely elhagyottá lesz. A latin szerint: És ne járjon a szőllők útján. — *19.* Nagyon homályos a latin szöveg: Szerfölötti hőségben menjen el a hóvizekről, — És bűne az alvilágig (ér). — *20a.* A héber szerint: «Megfeledkezik róla az anyaméh», vagyis még a saját anyja (vagy felesége?) is. — *20b.* A héber szerint: Férgek lakmároznak rajta. — *20d.* Mások a héber szöveg alapján: Az igazságtalanságot összetörik, mint a fát. — *22.* Mások szövegkiigazítással: «S a hatalmas sokáig húzza napjait erőben, — Talpraáll, mikor már nem is bízik erejében». Az erőszakos bűnös sokáig él; amikor már azt hiszi, hogy el kell pusztulnia, váratlanul felépül. — *23a*—b a héber szerint: Biztonságba helyezi őt (t. i. Isten), (reá) hagyatkozik. — *23c. Szeme,* t. i. Isten szeme, ki a gonoszt mégis figyeli. — *24b.* A gonoszokat a vers növényhez hasonlítja, melyet megmarkolnak, meghajtanak és levágnak. *Letépik őket,* a héberben: megfogják őket. *Mint a többit,* a görög szerint: mint a mályvát. — *24c. Levágják* a latin szerint: összezúzzák. — *25b.* A latin szerint: És ki viszi szavaimat Isten elé?

25. Baldád kiemeli, hogy az embernek bele kell törődnie Isten intézkedéseibe, annál is inkább, mivel az égi seregek is kénytelenek szót fogadni neki. Ez az utolsó, rövid vitabeszéd a barátok részéről már nem hoz újabb érveket, ami annak jele, hogy a tárgyat a maguk részéről kimerítették.

2b—3a. Isten rendben tartja az ő seregeit: a csillagokat, az égi hatalmasságokat (angyalokat) és a természet erőit, amelyek

[3]Van-e száma seregeinek?
És kire nem kel fel az
ő világossága?
[4]Lehet-e embernek igaza
Istennel szemben,
És lehet-e tiszta az asz-
szony szülötte?
[5]Íme még a hold sem
fényes,
S a csillagok sem tiszták
szeme előtt:
[6]Mennyivel kevésbbé az
ember, ki rothadás,
S az ember fia, ki féreg!

26. FEJEZET.

Jób nyolcadik válasza.

[1]És felelvén Jób, mon-
dá:

[2]Kinek vagy a segítője?
Gyenge valakinek?
És erőtlennek karját
gyámolítod?
[3]Kinek adtál tanácsot?
Annak talán, ki böl-
cseség nélkül vagyon,
És kimutattad bőséges
okosságodat?
[4]Kit akarsz kitanítani?
Talán Őt, ki az élet-
párát teremtette?

[5]Íme, nyögnek az *árny-*
szellemek
A vizek és *azok* lakói
alatt;
[6]Mez nélkül van az al-
világ előtte,
És nincsen leple az enyé-
szet *helyé*nek;
[7]Az űr fölé feszíti ki az
északot
S a földet a semmi fölé
függeszti;
[8]Felhőibe kötözi a vize-
ket,
Hogy le ne szakadjanak
egyszerre;
[9]*Elleplezi* trónja színét,

az ő akaratának végrehajtói. — *3b.* *Az ő világossága* valószínűleg a napot (égitestet) jelenti. Többen a görög szöveg alapján: «az ő lese»; Isten felülről mindent figyelemmel kísér és kész a beavatkozásra, lecsapásra. — *4.* V. ö. 15, 14. Baldád szembehelyezi az ember gyarlóságát és állhatatlanságát a jóban Isten tiszta fenségével, mely szent lényegéből folyik. — *Lehet-e tiszta*, a Vulgáta szerint: tisztának tűnhetik-e fel.

26. Jób éles gúnnyal utasítja vissza Baldád ama törekvését, hogy Isten ügyét vele szemben támogassa *(2—4)*; magáévá teszi Isten dicséretét, mely Baldád beszédében foglaltatik, sőt azon túl is tesz, amennyiben Isten uralmát az alvilág, a csillagos ég, a föld, a felhők, a hold és az óceán fölött még bővebben ecseteli *(5—14)*.

2. A héber szerint: Be szépen segítettél a «gyengének» (t. i. Istennek, kivel szemben úgy jársz el, mintha gyenge lenne) — És gyámolítottál kart, mely erőtlen! — *3a* a héber szerint: Be jó tanácsot adtál a «nem-bölcsnek» (t. i. Istennek). — *4.* A héber szerint: «Kinek tartasz beszédeket, — És kinek a sugallata beszél belőled?» Baldád azt hiszi talán, hogy Isten sugallja az ő bölcseségét?

5. Árnyszellemek, a halottak lelkei, akiknek lakását Jób képzelete az óceán alá helyezi, melyben különböző nagy állatok tanyáznak. A latin szerint: óriások. Az alvilág szellemei nyögnek Isten hatalmának súlya alatt. — *5b* a latin szerint: A vizek alatt s akik velük laknak. — *7a.* Az *észak* valószínűleg az égnek az északi sarkpont körül elhelyezkedő részét jelenti. — *7b.* A *föld* oszlopai (v. ö. Jób. 9, 6.) Jób felfogása szerint végső elemzésben a semmi fölött nyugosznak. — *8b.* A héber szerint: «Úgy, hogy meg nem

És felhőjét teríti föléje ;
[10]Kört vont a vizek köré,
Odáig, hol fény és sötétség érintkeznek.
[11]Reszketnek az ég oszlopai,
És megrémülnek intésére.
[12]Ereje által gyűltek egybe a tengerek hirtelen,
És bölcseségével sujtotta a büszkét ;
[13]Lehellete ékesítette fel az eget,
És keze segítségével jött a világra a tekergő kígyó.
[14]Íme ezek útjának csak egy részéről szólnak ;
Ha már suttogó szavát is alig hallgathatjuk,
Fensége mennydörgését ki bírná felfogni?

27. FEJEZET.

Jób kilencedik válasza.

[1]És Jób folytatta mondását és így szólt :

[2]Az élő Istenre *mondom*,
ki megrövidített igazamban,
S a Mindenhatóra, ki keserűséggel illette lelkemet,
[3]Hogy amíg lélekzet vagyon bennem,
S az Isten lehellete van orromban,
[4]Ajkam nem beszél gonoszat,
És nyelvem nem kohol hamisságot.
[5]Távol legyen tőlem, hogy igazat adjak nektek !

szakad alattuk». A felhőket tehát Jób víztömlőkhöz hasonlítja. — *9. Elleplezi*, a latin szerint : (fenn)tartja. *Trónja színét*, helyesebben : a telihold színét. — *10. A vizek köré*, a héber szerint helyesen : A vizek színén. A *kör* a földkerekséget körülvevő óceán felületén vonul végig, az égbolt alapja, egyben határvonal a világosság és a sötétség között (horizont). — *11.* Az *ég oszlopai* esetleg magas hegyek, melyek az eget látszólag alátámasztják (v. ö. Kir. II. 22, 8 ; Náh. 1, 5.). *Intésére*, a héber szerint : fenyegetésére ; Isten fenyegetése alkalmasint a mennydörgést jelzi. — *12.* A héber szerint : «Ereje által hasította (mások szerint : riasztotta fel) a tengert, — És fortélyával sujtotta Ráhábot.» Isten a teremtéskor megfékezte a lázadó óceánt, melynek Ráháb a megszemélyesítője. V. ö. 9, 13. — *13b.* A héber szerint : És keze döfte át a menekvő kígyót. Az őstengert jelző szörnyeteg (menekvő kígyó) legyőzését követi az ég felékesítése, vagyis a csillagoknak teremtése (a negyedik nap munkája). A menekvő kígyó valószínűleg Ráhábbal azonos. V. ö. 3, 8 ; Iz. 27, 1. — *14a.* A héber szerint : «Íme ezek útjainak csak szegélyei.» Amit Istenről tudunk, csak szegélyhez hasonló részlet, gyenge suttogás, a valóságnak mennydörgéséhez hasonlítva.

27. Jób eskűvel erősíti, hogy mindig igazat mond ; nem teheti, hogy magát bűnösnek vallja, amikor érzi ártatlanságát *(2—6)*. Kívánja, hogy ellenségeire — itt úgylátszik, «barátai»-ra gondol — az a sors jöjjön, amely barátai nézete szerint minden bűnösre várakozik, tehát hogy imájuk meg ne hallgattassék, hogy csalódjuk elpusztuljon, vagyonuk tönkremenjen, maguk pedig hirtelen haljanak meg *(7—23)*.

2. Az élő Istenre mondom, szószerint : Él az Isten (a héberben

Mindhalálig nem tágítok
abból, hogy ártatlan
vagyok.
6Ragaszkodom igazamhoz, nem tágítok tőle ;
Nem is vádolt engem a
szívem teljes életemben !

7Úgy járjon az ellenségem, mint a gonosz,
S aki ellenem támad,
mint az igaztalan.
8Mert mi az istentelen
reménye, mikor harácsol,
S az Isten nem menti
meg lelkét?
9Meghallja-e Isten az ő
kiáltását,
Ha eljő reá a szorongatás?
10Örömét lelheti-e a Mindenhatóban,
Kiálthat-e Istenhez bármikor?

11Megmutatom nektek az
Isten kezét,
Nem tartom titokban a
Mindenható szándékát !
12Ime, ti mindnyájan tudjátok,
Miért beszéltek tehát
ok nélkül hiábavalókat?
13Ez a gonosz ember része
Isten*től*,
És a zsarnokok örökrésze, melyet a Mindenhatótól vesznek :
14Fiai, ha sokasodnak,
kard élére hányatnak,
És sarjadéka nem lakhat
jól kenyérrel.
15Maradékait a *döghalál viszi* sírba,
És özvegyeik nem siratják *őket*.
16Hordjon bár össze annyi
ezüstöt, mint a homok,
Szerezzen bár annyi
ruhát, mint az agyag,
17Megszerzi ugyan, de az
igaz ölti magára,
Az ezüstön pedig az ártatlan osztozik.
18Házát *csak pók* módjára építi,
Csak olyan az, mint a
csősz kunyhója.
19A gazdag, ha aludni
tér, nem visz magával
semmit sem,
Ha kinyitja szemét, semmit sem talál ;

esküt bevezető formula). — *3b.* V. ö. Móz. I. 2, 7. — *6. Szívem* annyi, mint : lelkiismeretem.

8. A héber szöveg szerint (némi kiigazítással): Mert mi az istentelen reménye, ha imádkozik (?), — Ha Istenhez emeli lelkét? — *10. Kiálthat-e*, t. i. a meghallgatás reményével. — *11.* A héberben szószerint : «Megtanítlak titeket Isten kezе felől, — Nem tartom titokban, mi vagyon a Mindenhatóval.» Jób felvilágosítja barátait Isten eljárásáról. — *12. Tudjátok . . . beszéltek*, a héberben : láttátok . . . tesztek. — *13. Istentől*, szószerint : Istennél. A zsarnokokról v. ö. a 24. fej.-et. — *15. A döghalál viszi sírba*, a latin szerint : enyészetbe temettetnek. — *18. Pók* a szír és görög szöveg szerint ; a latin és héber szerint : «moly». A bűnös házának nincsen állandósága. — *19a.* A héber szerint helyesen : «Lefekszik gazdagon, de nem teszi többé», vagyis : utolsó alkalommal teszi,

[20]Mint az ár, úgy tör reá
a szegénység,
Elragadja éjjel a förgeteg.
[21]Felkapja őt a perzselő
szél és elviszi,
S mint a forgószél, elfújja
helyéről.
[22]És reá lő kímélet nélkül,
Úgy, hogy futva menekül keze elől.
[23]Összecsapja fölötte kezét,
És pisszeg fölötte, amint
helyére néz.

28. FEJEZET.

Jób kilencedik válasza (folyt.).

[1]Van az ezüstnek *lelőhelye*,
És helye az aranynak,
hol *kimossák;*
[2]A vasat a földből hozzák elő,
S a melegtől megolvadt
kő érccé változik;
[3]*Határt* vet *az ember* a
sötétségnek,
És felkutatja mindennek a végét,
A homály követ és a
halál árnyékát is.
[4]*Tárnákat nyit* idegen
nép;
Leereszkedik oda, hová
ember még nem tette
lábát,
És lebeg távol az emberektől.
[5]A kenyértermő földet,

mert még az éjjel elveszíti vagyonát. — *20. Szegénység*, a héber szerint: rettegés. — *21. Perzselő szél*, a héberben szószerint: keleti szél. V. ö. 15, 2. — *22.* Isten, mint a fegyveres vitéz leterít ellenségét. — *23b.* A héber szerint: «És pisszeg fölötte a helyéről.» Isten a bűnöst mennyei *helyéről* nézi; a kéz összecsapása és a pisszegés (= fütyülés) az üldözők reáúszítását célozza.

28. Ez a szép, himnusnak beillő fejezet csak lazán függ össze ae előző fejezettel és a könyv egyéb részeitől abban is eltér, hogy bevezeti a nem teremtett, isteni, megszemélyesített bölcseség fogalmát, amely az ú. n. bölcseség-könyvekben (Péld., Bölcs., Sirák) fontos szerepet játszik. Az embert kincsvágya elviszi a föld legrejtettebb zúgaiba is *(1—11)*, de nem találja meg az utat a legnagyobb kincshez, a bölcseséghez, és meg sem tudja azt vásárolni semmiféle kincs árán *(12—19.)*. Csak Isten ismeri a bölcseséghez vezető útat és a lényegét, mivelhogy azt a világ teremtésénél igénybe vette *(20—27)*. Az ember érje be a viszonyainak megfelelő gyakorlati bölcseséggel, amely nem egyéb, mint az Úr félelme és a gonosz kerülése *(28)*.

1. A vers fordítása a héber szöveget követi. *Lelőhelye*, a latinban: ereinek kezdete. *Kimossák*, a latinban: kiolvasztják. — *2b.* A héber szerint: És réz olvad ki a kőből. — *3.* Az ember a föld belsejének legsötétebb zúgaira is világosságot derít. *Határt vet*, a latin szerint: időt szabott. — *4a. Idegen nép*, a bányászok sok esetben idegen eredetűek, kik hazájukban nem találtak megélhetést. — *4b. Hová ember még nem tette lábát*, szószerint: Melyekről a láb megfeledkezik. Homályos a *4.* v. a latin szöveg szerint: «A patak elválasztja a vándor néptől azokat, kikről a szűkölködő ember lába megfeledkezett és az útnélkülieket.» A héber szöveget is különböző felfogással adják vissza a fordítók. Fordításunk kiigazított héber szöveget követ. — *5.* A termőtalaj alatt bányák helyezkednek el, amelyek tárnáit a régi eljárás

Tűzzel forgatja fel *alul*;
[6]Köveiben zafírt *talál*
És porában arany vagyon;
[7]Ösvényét madár nem ismeri,
S a keselyű szeme ki nem fürkészi;
[8]Nem tapossák azt *büszke vadak*,
Nem jár azon oroszlán.
[9]Ráteszi kezét a kemény sziklára,
Felforgatja a hegyek fenekét;
[10]*Aknákat* vág a sziklában,
És a szeme mindenféle drágaságra mered;
[11]Megvizsgálja a folyók fenekét
És rejtett dolgokat hoz napvilágra.

[12]De hol található a bölcseség,
És hol van az értelem lelőhelye?

[13]Ember *a hozzá vivő utat* nem ismeri,
És nem lehet azt az élők földén megtalálni.
[14]A mélység mondja: «Nincsen bennem!»
S a tenger így szól: «Nincsen nálam!»
[15]Nem lehet azt megszerezni színarannyal,
Nem lehet árát lemérni ezüstben;
[16]Nem lehet hasonlítani India festett *szöveteihez*,
Sem a szárdonix drágakövéhez, sem a zafírhoz;
[17]Nem ér fel vele sem arany, sem üveg,
Nem lehet becserélni arany holmiért.
[18]Ne említsék mellette a *korállt* meg a *kristályt*,
A bölcseség *birtoka többet ér a gyöngynél!*
[19]Nem ér fel vele Kús topáza,
Értékesebb a legtisztább festéknél.

szerint tűzzel robbantották. *Alul*, a latin szerint: a helyén. — *6b* a latin szerint: S a rögje arany. Mások szerint: S aranypor van benne. — *7. Ösvényét*, t. i. a földalatti tárnákat. *Madár*, szószerint: ragadozó madár. — *8. Büszke vadak*, szószerint: a büszkeség fiai; a latin íráshiba alapján: szatócsok fiai. — *10. Aknákat*, a latinban: patakokat. — *11. Fenekét*, (szószerint: mélységeit), a héber szerint helyesen: forrásait.

13. A hozzá vivő utat a görög szöveg szerint. A héber és latin szöveg íráshiba alapján: értékét. *Az élők földén*, a latin értelmező kiegészítéssel: a gyönyörűségben élők földén. — *14.* A *mélység* jelentheti akár az óceánnak mélységét, akár a földnek imént leírt belsejét. — *16.* A héber szerint helyesen: «Nem mérik ki Ófir aranyáért, — Sem drága onixért, sem zafirért.» Ófirhez v. ö. 22, 24. *18.* fordítása a héber szöveget követi. — *18a. A korállt meg a kristályt*, a latinban: a magasságokat és a kitűnőségeket; *18b* a latinban: A bölcseséget pedig a rejtekhelyekből húzzák ki. — *19. Kús* országa, melyet később Etiópiának neveztek, Egyiptomtól délre volt. *Festéknél*, a héberben: aranynál.

20Honnan jő tehát a bölcseség?
És hol van az értelem lelőhelye?
21El van az rejtve minden élő szeme elől,
Az ég madarai sem tudják.
22Az Enyészet és a Halál mondják :
«*Csak* hallomásból tudunk róla!»
23Isten tudja a hozzá vivő utat
És ő ismeri lelőhelyét,
24Mert ő ellát a világ végeiig
És szemlél mindent az ég alatt.
25Mikor a szeleknek súlyt adott
S a vizeket kimérte mértékkel,
26Mikor az esőnek törvényt szabott
S útat a csattogó villámnak :
27Akkor látta s *megszámlálta*,
Oda állította s megvizsgálta.

28Az embernek pedig mondotta :
Ime az Úr félelme : ez a bölcseség,
S a gonosztól távozni : ez az értelem.

29. FEJEZET.

Jób második monológja : a hajdani állapot.

1Jób ismét folytatta mondását és így szólt :

2Bár úgy lennék, mint a hajdani hónapokban,
Ama napokban, mikor Isten *még* óvott engem,
3Mikor szövétneke fejem fölött ragyogott,
És sötétben is az ő világosságánál jártam ;

20. V. ö. a 12. v.-t. — *22. Enyészet* (a héber abaddon), az alvilág egyik elnevezése. — *24. Világ*, a héber szerint : föld. — *25. Súlyt adott:* meghatározta erejüket. — *26a.* Palesztinában az esős és száraz időszak szabályosan váltakozik. — *27.* Isten a teremtés alkalmával a bölcseséget választotta zsinórmértékül és mintának. *Megszámlálta*, a latin szerint : «elbeszélte», amit a megfelelő héber szó szintén jelenthet. *Oda állította*, mások szerint : «megértette», vagy a szír szöveg alapján : megmérte.

28. Ez a vers már nem az isteni, nem-teremtett, hanem az ember számára elérhető gyakorlati bölcseségről szól.

29—31. Jób beszéde, amelyben a három barátjával folytatott vitatkozásnak lezárása után előbbeni szerencsés helyzetét ecseteli (**29.** fej.), majd ezzel jelenlegi sorsát helyezi szembe (**30.** fej.), végül pedig felszólítja Istent, szolgáltasson neki igazságot (**31.** fej.). Jób eme második monológja az első (3. fej.) szenvedélyes kitöréseivel szemben sokkal higgadtabb hangulatot mutat.

29. Jób széles vonásokban ecseteli előbbi szerencséjét *(2—6)*, tekintélyes helyzetét *(7—10. 21—25)*, melynek erkölcsi alapja igazságos és emberséges eljárása volt, főleg az elnyomottakkal szemben *(11—17.)*. Így azzal a reménnyel kecsegtethette magát, hogy szerencséje mindvégig kitart mellette *(18—20)*.

3. V. ö. 18, 6 ; 21, 17. — *4b.* A kiigazított héber szöveg szerint :

4Úgy, mint java-korom
napjain voltam,
Mikor sátramban titkon
Isten lakozott,
5Mikor *még* velem volt a
Mindenható,
És gyermekeim körülöttem voltak ;
6Amikor tejfelben fürösztöttem lábamat,
S a szikla kedvemért
olajtól patakzott.

7Mikor a város kapujához kimentem,
A piacon nekem ülést
készítettek,
8Az ifjak, mikor meglátták, félrevonultak,
Az öregek pedig felkeltek s állva maradtak ;
9Az előkelők abbahagyták a beszédet,
És ujjukat szájukra
tették ;
10A főemberek visszafojtották hangjukat,
És nyelvük ínyükhöz
tapadt.

11A fül, mely hallott, boldognak hirdetett,
A szem, mely látott,
bizonyságot tett
fellőlem,
12Azért, mert megmentettem a szegényt, ha
kiáltozott,
S az árvát, kinek nem
volt gyámola ;
13A veszni induló áldása
szállott reám,
S az özvegy szívét megvigasztaltam ;
14Az igazság ruháját vettem magamra,
Mint a palást és fejdísz,
úgy burkolt *igaz* ítéletem.
15Szeme voltam a vaknak,
Lába a sántának.
16Atyja voltam a szegényeknek,
Az ismeretlen ügyét is
gondosan meghánytam.
17Összetörtem a gonosz
állkapcsát,
Kiragadtam fogai közül
a prédát.

Mikor Isten (még) védte a sátramat. — *6*b. Még a terméketlen, sziklás talajba ültetett olajfa is bőven termett Jóbnak.

*7*a. A város kapuja mellett folytak le a gyülések és a törvénykezés. — *7*b a héber szerint : S a piacon letelepedtem. — *9. Ujjukat*, a héber szerint : kezüket. — *13. Megvigasztaltam*, a héber szerint : megörvendeztettem. — *14—15.* Jób nyilvános szereplését mindenben az igazságosság jellemezte, mivel a gyengéket vette mindig pártfogásába. — *16. Ügyét*, a latin csak : ügyet.

*18*a. Jób arra számított, hogy családjától körülvéve békében halhat meg. *Fészkemben*, mások a görög szöveg alapján : öregen. *18*b. *Mint a pálma*, a héber szerint : mint a homokot. Mások a talmúd hagyománya alapján : mint a főnix-madár. Erről a madárról a rege azt tartotta, hogy fészkével együtt elégeti magát, azután hamvaiból újjáéled. A görög főnix szó azonban datolyapálmát is jelent s a latin szöveg fordítása («pálma») az összefüggésnek (19. v.) teljesen megfelel. — *19*b. A latin szerint : És harmat hull az aratásomra. — *20*b. Az *íj* a hatalomnak és erőnek jelképe, újjáéledése a hatalom erősbödése, gyarapodása, esetleg eredmé-

18Azt hittem, saját fészkemben halok meg,
És megsokasítom napjaimat, mint a pálma;
19Gyökereim víznek lesznek kitéve,
És harmat hull *éjjel ágaimra ;*
20Hírnevem folyton megújul,
S az íj újjáéled kezemben.

21Kik hallottak engem, várták döntésemet,
Csöndben figyeltek tanácsomra ;
22Szavaimhoz semmit sem mertek hozzátenni,
Rájuk szálltak beszédem csöppjei ;
23*Áhítva* vártak engem, mint az esőt,
Szájukat *epedve* tátották, mint a tavaszi záporra.
24Ha rájuk mosolyogtam, el sem hitték,
És arcom ragyogása nem maradt hatás nélkül.
25Ha közéjük kívántam menni,
Első helyre ültettek ;
Bár úgy ültem, mint a király, kit hadsereg áll körül,
Mégis a szomorkodókat vigasztaltam.

30. FEJEZET.

Jób második monológja (folyt.) : a jelen.

1Most pedig olyanok űznek belőlem csúfot,
Kik korban utánam vannak,
Kiknek atyáit nem tartottam arra érdemesnek,
Hogy nyájam kutyái közé állítsam !
2Semmire sem mennék kezük erejével,
Még az életre sem látszanak méltóknak;
3Inségtől és éhségtől aszottak

nyes hadi vállalkozások révén. — *18—20* alkalmasint eredetileg a 25. v. után állott.

21. Kik hallottak engem, t. i. a nyilvános gyűléseken *(7—17.)*. Mások a sorrend megváltoztatásával : Reám hallgattak és csöndben voltak, — Megvárták tanácsomat. — *24*. Jób mosolyát rendkívüli leereszkedésnek értelmezték és kellően értékelték. — *24b. Nem maradt hatás nélkül*, a latinban szószerint : nem esett a földre. — *25a—c*. A héber szerint : Utjukat én választottam (azaz : a gyűlésen az én akaratom érvényesült), — Első helyen ültem, — S úgy ültem ott, mint a király hadsereg közepette. — *25d* valószínű szövegjavítással : Oda engedték magukat vezetni, ahová akartam. — Többek szerint *18—20* eredetileg e vers után következett.

30. Jóbot most azok is kinevetik, akiket a munkás emberek társadalma kivetett magából és mint kóborlók tengetik életüket. (Többen itt utalást látnak Edom barlanglakó régi lakosságrétegére, a horitákra). *(1—15)*. Jób élete nyomorúság, mivel Isten maga is üldözi *(16—23)*. Azért sír, hogy ezzel némileg könnyítsen sorsán *(24—31)*.

2b—3c. A kiigazított héber alapján : Oda van náluk az életerő, — Mely terméketlen az inségtől és éhségtől ; — A sivatagba menekül-

És a sivatagon tengődnek,
Mocskosok az inségtől s a nyomoruságtól;
[4]Füveket és fakérget rágcsálnak,
És borókagyökér a kenyerük;
[5]A völgyekben tépik őket,
És ha egyre ráakadnak, odafutnak *nagy* hűhóval.
[6]A hegyi folyók vadonaiban laknak,
A föld üregeiben és kavicsokon;
[7]Még örömet is találnak ebben,
És élvezetnek veszik, hogy tövisek alatt laknak;
[8]Balgák, senkik fiai,
Kik számba sem jönnek a földön.

[9]Most, *íme*, ezek faragnak reám nótákat
És vesznek a nyelvükre engem.
[10]Irtóznak, messze huzódnak el tőlem,
Nem átallják, hogy képembe köpjenek,
[11]Mert *Isten* megnyitotta a tegezét és reám lőtt,
Szájamba zabolát vetett.
[12]Jobbom felől hirtelen rámszakadtak csapásaim,
S elgáncsolták lábamat;
Elnyomtak útjaikkal, mint valami árvízzel,

tek, — A puszta és a sívárság az anyjuk. — *4—7.* A kiigazított héber szerint:

4. Akik bokor mellől sósfüvet tépnek,
.S a rekettye gyökere a kenyerük;
5. Kiűzik őket az emberek közül,
Hessegetik őket, mint a tolvajt,
6. Hogy hegyi folyók vadonjában lakjanak
A föld és a szikla üregeiben;
7. Bokrok között üvöltenek,
Bogáncs alá telepszenek.

Bogáncs, mások szerint a héber szó egy a csicserborsóhoz hasonló növényt jelez. — *8b.* A héber szerint: Kiket a földről (t. i. a megművelt területről) elvertek. — *11—15.* Néhány valószínű kiigazítás után a héber szöveget így lehet visszaadni:

11. Olyan nyomorgat, ki leoldotta magáról a köteléket,
Ki levetette arcáról a zabolát.
12. Csőcselék áll a jobbom felől, megingatják lábamat
És feltöltik ellenem romlást hozó útjaikat;
13. Felszakították ösvényemet romlásomra,
Feljönnek (?), és nincs ki útjukat állja;
14. Széles résen áthatolnak
S a romok aljában *ide* hömpölyögnek;
15. Borzalmak fordulnak ellenem,
Tekintélyemet (?) mintha szél seperné el,
Üdvöm elvonult, mint a felhő.

A *11.* v.-ben vad, féktelen emberekről esik szó. — *12a. Jobbom felől*, a latinban szószerint: a kelet jobbján. — *12b—14.* Vár-

13Széthányták ösvényeimet,
Leselkedtek utánam és legyűrtek,
És nem volt, ki segítsen.
14Reám rohantak, úgy mint a faltörésen és a megnyitott ajtón át,
Ide hömpölyögtek, hogy nyomorgassanak.
15Semmivé lettem; elragadtad kívánságomat, mint a szél,
Boldogságom elvonult, mint a felhő.

16Most pedig önmagát emészti a lelkem,
És megragadnak az inség napjai.
17Fájdalom járja át csont*jaim*at éjjel,
S akik rágódnak rajtam, nem pihennek.
18Sokaságuk miatt tönkremegy a ruhám,
Körülvettek engem, mint a ruha fejnyílása.
19Sárhoz lettem hasonló,
Olyan vagyok, mint a por és hamu.

20Kiáltok hozzád, de nem hallgatsz meg engem,
Állok *előtted*, de nem vetsz ügyet reám.
21Kegyetlen lettél hozzám,
És kemény kézzel fordulsz ellenem.
22Felemeltél, szél hátára kaptál,
Azután levágtál erővel.
23Tudom, hogy átadsz a halálnak,
Hol hajlék vagyon minden élő részére.

24Te azonban nem az ő megrontásukra nyujtod ki kezedet
És ha összeroskadnak, te lész a megmentő!
25Sirattam hajdan azt, kinek kemény volt a napja,
És sajnálta lelkem a szegényt.
26Jót reméltem, de rossz jött reám,
Fényt vártam, de sötétség tört elő.
27Forr a bensőm és nem tud megnyugodni,
Nyomor napjai törtek reám.

ostromnak a képe. — *12*b.-hez v. ö. 16, 14; 19, 12. — *13*a. Az ösvény felszakítása itt a kivezető útnak elvágása.

*16*a. Szószerint: Most pedig elömlik rajtam a lelkem. — *17*b. Mások szerint: És ereim nem pihennek. — *18*. A kiigazított héber szöveg szerint: Nagy erővel ragadja meg (Isten) a ruhámat, — Szorít úgy, mint alsóruhám (fej-) nyílása. — *19*a. A héber szerint: Sárba vetett engem. — *21*. *Fordulsz ellenem*, a görög szöveg alapján inkább: ostorozol. — *22*b. A héber szerint: «Megolvaszt a dübörgése», vagyis: a förgeteg mennydörgése közepette Jób szíve elolvad a félelemtől. — *23*. A halál itt egyértelmű az alvilággal, hol a halottak együtt vannak. — *23*b. A héber szerint: Minden élők gyülekező házának.

24—25 szövege a latin szöveget követi, bár az összefüggés ezáltal megbomlik. A héber szöveg is romlott állapotban van. Kiigazítás után így lehetne visszaadni: (24.) Vajjon ki se nyujtsa-e kezét a rimánkodó? — Vesztében ne könnyítsen-e magán kiál-

28Szomorúan járok, *napfény* nélkül,
Felkelek a gyülekezetben és kiáltok.
29Testvére lettem a *sakáloknak*
És társa a strucc-madaraknak.
30Megfeketült rajtam a bőröm,
És láztól kiégtek csontjaim.
31Zokogásra fordult a lantom,
És sírásra fuvolám szava!

31. FEJEZET.

Jób második monológja (folyt.): Lelkiismeretvizsgálás és tisztázó eskü.

1Szerződést kötöttem szememmel,
Hogy szűzre nem *tekintek*.
2És mi a jutalm*am* Istentől felülről,
S örökrész*em* a Mindenhatótól a magasságból?
3Nemde a romlás a bűnös számára vagyon,
S a *balsors* a gonosztevő részére!
4Nem látja-e ő utaimat
És nem számlálja-e minden lépésemet?
5Vajjon hamisságban jártam-e,

tással? (25.) Ne sírjon-e, kire kemény napok (nehezednek), — Ne fájjon-e lelke a szegénynek? — *28. Szomorúan*, a héber szerint: sötéten. *Napfény nélkül*, a héber szerint; a latinban: felindulás nélkül. — *29. Testvére lettem a sakáloknak* a hangos panaszban. A *sakál* vonítása némileg a gyermek sírásához hasonlít; a *strucc* szintén fájdalmasnak tetsző hangot hallat. *Sakáloknak* a héber szerint; a latinban: sárkányoknak.

31. Ebben a fejezetben — nem tekintve a beszéd befejezését tartalmazó *35—37.* vv.-et — Jób végül megvizsgálja barátai előtt lelkiismeretét oly bűnökre vonatkozólag, melyek miatt esetleg Isten neheztelését magára vonhatta, de ilyeneket nem talál. Mivel Jób többször átkot hív le magára, amennyiben a szóban forgó bűnt csakugyan elkövette volna, azért többen ezt a fejezetet Jób tisztázó esküjének nevezik. Az eskü az istenítélet egyik faja, s így Jób az eskü után Istennel folyó peres ügyét némi joggal befejezettnek tekinthette. A lelkiismeretvizsgálás kiterjed a házasságtörésre *(1—4. 9—12)* a csalásra és igaztalan jószág szerzésére *(5—8. 38—40b)*, az igazságtalanságra *(13—15)*, a könyörtelenségre *(16—23)*, a kapzsiságra *(24—25)*, a csillagimádásra *(26—28)*, a károrömre *(29—30)*, a vendégbarátság megtagadására *(31—32)*, a bűnpalástolásra *(33—34)*. Jób a befejezésben felszólítja Istent, hogy védekezésére válaszoljon és előre ujjong ama reményben, hogy Isten nem tud benne bűnt találni *(35—37)*. A *38—40.* vv. valószínűleg tévesen kerültek erre a helyre. Úgy látszik, hogy egy másoló azokat írásközben más helyen kihagyta, utólag azonban a fejezet végéhez függesztette.

1b. A latin szerint: »Hogy szűzleányra ne is gondoljak.» A szövegnek ez a nyelvtanilag lehetséges és tartalmilag helyes felfogása azonban alakilag nem fér össze a *szem*mel kötött szerződéssel. *(1a)*. Jób itt azt hangoztatja, hogy a hitvestársi hűség ellen nemcsak cselekedetben, hanem érzületben sem vétkezett. — *2.* A latin szöveg szerint: Mert milyen része volna bennem Istennek ott fenn, — És milyen örökrésze volna a Mindenhatónak a magasságból? — *3. Balsors*, a latinban: elide-

És csalárdságra sietett-e lábam?
6Vessen engem igaz mérlegre
És győződjék meg Isten az ártatlanságomról!
7Vajjon letért-e lépésem az útról,
És szemem után járt-e szívem?
Tapad-e kezemhez szenny?
8Akkor vessek én, de más fogyassza,
És tépjék ki tövestül termésemet!
9Vajjon bomlott-e szívem asszony után?
És leselkedtem-e barátom ajtajánál?
10Akkor feleségem más cédája legyen,
És mások hajoljanak föléje!
11Mert ez gyalázat lett volna,
És igen nagy gonoszság,
12Tűz, mely pusztít az enyészetig,
És kiirt minden termést.
13Semmibe vettem-e szolgám igazát,
Vagy szolgálómét, mikor velem pereskedtek?
14Mitevő lennék, ha Isten felkelne ítéletre?
És ha számon kérne, mit felelnék neki?
15Nem az teremtett-e engem a méhben, ki amazt is alkotta?
És nem ugyanő formált-e engem az anya testében?
16Megtagadtam-e a szegényektől, amit kívántak?
Epedni hagytam-e az özvegy szemét?
17Egyedül fogyasztottam-e falatomat,
És nem kapott-e belőle az árva is?
18(Hiszen ifjúkorom óta növekedett velem a részvét
És anyám méhéből jött ki velem!)
19*Láttam*-e veszni indulót úgy, hogy nem volt ruhája,
És szegényt úgy, hogy nem volt takarója,

genítés. — Jób úgy érzi, hogy kellő ok nélkül bűnhödik. — 7b. Azaz: Követtem-e szemem kívánságait? — 7c. *Szenny*, mások a szöveg kiigazításával: bármi. V. ö. Móz. V. 13, 17. — 8. *Termésemet*, a latinban szószerint: nemzetségemet. — 9a. *Asszony után*, azaz: más felesége után. — 9b. *Leselkedtem-e*, t. i. abból a célból, hogy őt távollétében megcsaljam feleségével. — 10. *Más cédája legyen*, a héber szerint: másnak malmában őröljön. Vagyis: legyen másnak rabnője, kivel az ura kénye-kedve szerint járhat el. — 11b. A héber szerint: Bűn, mely bíró elé tartozik. A házasságtörésre halálbüntetés járt. Móz. V. 22, 22. skk. — 12. *Az enyészet* (helye) az alvilág; *termést*, a héber szerint: termésemet. — 15. *Engem*, a héberben: minket. Figyelmet érdemlő hely, amely az embereknek azonos emberi méltóságát és törvény előtti egyenlőségét hirdeti. — 18. A kiigazított héber szöveg szerint: Mert ifjúkorom óta úgy neveltem (az árvát), mintha atyja lennék, — S anyám méhétől kezdve vezére voltam (az özvegynek). — 19a a latin-

20 És nem áldottak-e engem *akkor* ágyékai,
És nem melegedett-e juhaim gyapjában?
21 Vajjon fölemeltem-e kezemet az árva ellen,
Mert erősebbnek láttam magamat a kapuban?
22 Akkor szakadjon le vállam a lapockájáról,
És törjék le karom a csontjáról!
23 Hisz mindig féltem volna Istentől, akár a rám szakadó ártól,
S el sem tudtam volna viselni a terhét.
24 Vajjon az aranyat tartottam-e erősségemnek,
És mondtam-e a színaranynak: *Te vagy* bizodalmam!?
25 Örültem-e annak, hogy bőven volt vagyonom,
És hogy sokat szerzett kezem?
26 Néztem-e a napot, amint ragyogott,
S a holdat, amint szépen úszott?
27 És *közben engedett*-e szívem titokban a *csábításnak*,
És csókra emeltem-e kezemet a számhoz?
28 Igen nagy gonoszság lett volna ez is.
Tagadása a fölséges Istennek!
29 Örültem-e annak romlásán, ki gyűlölt engem
És ujjongtam-e, ha baleset érte?
30 Hiszen nem engedtem, hogy torkom vétkezzék,
Hogy átokkal kihívjam halálát.
31 Nem mondták-e sátram lakói:
«Ne lakjunk-e jól pecsenyéjéből?»
32 (Nem hált a jövevény az utcán,
Nyitva állt ajtóm a vándornak!)
33 Palástoltam-e bűnömet emberi módon,

ban: Lenéztem-e az elveszendőt, azért, hogy neni volt öltözete. — *20a.* Az ajándékba kapott ruha főleg az *ágyékot* (a csípőket) óvja, miért is azok hálálkodnak leginkább. — *21.* Jób nem élt vissza tekintélyével az árvák megfélemlítésére. *A kapuban*, bíróság előtt. — *21b.* A héber szerint: «Mert láttam a kapuban a segítségemet», vagyis: Mivel tudtam, hogy a gyülekezetben hatalmas párt, illetve rokonság foglal mellettem állást. — *22. A* (felső) *csontjáról*, a latin szerint: csontostul. — *23.* A kiigazított héber szöveg szerint: Mert Isten rémülete szállna reám, — És nem tudnék megállni fönsége előtt. — *24a* a héber szerint: Vajjon aranyba vettem-e reményemet? V. ö. 28, 15. — *26—28* az égitestek tiszteletéről szól. — *27a.* A latin szerint: S örvendett-e szívem titokban. — *27b.* A kéz csókra emelése az égitest felé az imádás jele. — *28a* a héber szerint: Bűn lett volna ez is, mely bíró elé tartozik. V. ö. 11. — *30. Kihívjam halálát*, szószerint: a lelkét kérjem. — *31.* A héber szerint: Ki nem lakott jól a pecsenyéjéből? — *33. Emberi módon*, vagyis: úgy, amint az általában dívik. De valószínűbb a következő fordítás: úgy, mint Ádám. V. ö. Móz. I. 3, 8 skk. —

S elrejtettem-e vétkemet keblemben?
34Féltem-e nagy sokaságtól,
És visszariasztott-e a rokonság lenézése,
Úgy, hogy inkább hallgattam, ki sem mozdultam az ajtón?

35Bár lenne, ki meghallana engem,
És meghallgatná óhajomat a Mindenható,
S az írná meg a vádiratot, ki meg is ítél,
36Hogy a vállamon hordozzam,
És ékességként felkötthessem *fejemre!*
37Minden lépésemnél hírül adnám
És bemutatnám neki, mint fejedelemnek!

38Bosszúért kiált-e ellenem szántóföldem,
És sírnak-e vele barázdái?
39Megettem-e termését fizetés nélkül,
Keserítettem-e szántói lelkét?
40Akkor búza helyett tövist
És árpa helyett gazt teremjen nekem!
Véget értek Jób szavai.

32. FEJEZET.

Eliú első beszéde (bevezetés).

1Ama három férfiú pedig felhagyott azzal, hogy Jóbnak válaszoljon, mivel igaznak tartotta magát. 2Ekkor haragra gyúlt és fölboszankodott a búzi Eliú, Barákel fia, Rám

34. Nagy sokaságtól, mások szerint: a város zúgolódásától. *Rokonság,* a héber szerint: a nemzetségek.

35—37 a héber szerint: «Bár lenne, ki meghallana engem! — Ime (itt) a névjegyzésem! Adjon választ a Mindenható! — A vádiratot pedig, melyet megírt perbeli ellenfelem, — Bizony vállamra emelném — És diadém gyanánt kötném fejemre; — Hírül adnám neki lépéseim számát, — Úgy mutatnám be neki, mint egy fejedelem!» Jób utolsó kívánsága, hogy védekezésének a lezárta után, melyet mintegy kézjegyével (a héber *tau*, keresztalakú jellel) is ellátott, Isten is foglalja ellene irányuló vádjait írásba. Ez a vádirat Jóbnak csak dicsőséget hozhat, ő el is dicsekednék azzal és fejedelmi önbizalommal lépne Isten elé. — *37a.* Jób készen áll arra, hogy minden lépéséről számot adjon.

38. A jogtalanul birtokba vett szántóföld bosszúért kiált az égbe. — *39.* A munkások nem rövidültek meg bérükben. *Szántói lelkét,* a héberben: gazdái (t. i. régi munkássorba került birtokosai) lelkét.

32. Prózai bevezetés Eliú beszédeihez *(1—5).* Eliú megokolja eddigi hallgatását: a korosabbaknak engedte át a szót, de beszédükből meggyőződött arról, hogy a bölcseség nem a kortól függ. Jóbot nem tudták megcáfolni, és most már rajta áll, hogy kimutassa tudását és levezesse a hosszú türtöztetés folyamán felgyülemlett ingerültségét *(6—22).*

1. Mivel igaznak tartotta magát, többen a szöveg kiigazításával: mivel igaznak látszott előttük. Jób tisztázó esküje (31. fej.) a barátokat lefegyverezte. — *2. Búz* egy arám törzsnek neve. V. ö. Móz. I. 22. 21. Az utóbbi helyen testvére gyanánt Úsz sze-

nemzetségéből; azért gerjedt haragra Jób ellen, mert magát Istennel szemben igaznak hirdette.
[3]De a barátai ellen is haragra lobbant, mivel nem találtak okos feleletet és Jóbot csak kárhoztatták. [4]Eliú azonban várakozott, ameddig Jób*bal* beszél*tek*, mivel azok, kik a szót vitték, öregebbek voltak. [5]De mikor látta, hogy a három *férfiú* már kifogyott a válaszból, nagy haragra lobbant. [6]Megszólalt tehát a búzi Eliú, Barákel fia, mondván:

Ifjabb vagyok korra, ti pedig öregebbek,
Ezért lehajtottam fejemet,
És nem mertem közölni veletek nézetemet.
[7]*Gondoltam*: Hadd szóljon az öregkor,
És hirdesse a bölcseséget az évek sokasága.
[8]De úgy látom, az emberben a szellem
S a Mindenható lehellete az, ami okossá teszen.
[9]Nem azok a bölcsek, kiknek hosszú az életük,
És nem a vének tudják, mi az igazság.
[10]Azért mondom: Hallgassatok reám,
Hadd mutassam meg én is bölcseségemet!
[11]Megvártam tehát szavaitokat
És lestem bölcseségteket;
Mialatt a beszéde*ket* megvitattátok,
[12]Odafigyeltem, mert azt hittem, hogy mondtok valamit;
De úgy látom, nem akadt, ki Jóbot megcáfolja,
Ki megfelelne közületek beszédeire.
[13]Ne mondjátok: «Mi megtaláltuk a bölcseséget:
Isten terítette le őt, nem ember!»
[14]Semmit sem szólt ő ellenem,
Én sem válaszolok neki a ti szavaitokkal.

[15]Visszariadtak, nem felelnek többé,
Kifogytak a szavakból.

repel, amelynek területén maga Jób élt (1, 1.) — *3. Okos*, a latin szöveg többlete. *Jóbot csak kárhoztatták*, mások szövegkiigazítással: «Istent igaztalannak minősítették» t. i. azáltal, hogy Jóbot igaznak tartották (1. v.). — *4. Jóbbal beszéltek*, így valószínű szövegigazítással. A latin és héber szerint: Jób beszélt. *Kik a szót vitték*, a latin szöveg többlete.

6. Lehajtottam fejemet, a héber szerint helyesen: vonakodtam. — *7. Gondoltam*, a latinban: reméltem. — *10. Bölcseségemet*, a héber szerint: amit tudok. — *11c* a latin szerint: Mialatt szavakkal vitatkoztatok. — *12. Mert azt hittem, hogy mondtok valamit*, a latin szöveg többlete. — *13b* a héber szöveg szerint: Csak Isten győzheti meg őt, nem ember. — *14. Ellenem*, szószerint: nekem. — *19b*. Mások szerint: Kiszakad, mint az újjal (= idei borral) megtelt tömlő. —

16Mivel tehát vártam és
nem szólnak,
Megálltak és nem felel-
nek többé,
17Én is elmondom részemet,
Én is feltárom tudományomat!
18Mert tele vagyok beszéddel,
És unszol a szellem
testemben;
19A bensőm, ime! olyan,
mint a must, mely
nem jut levegőhöz,
S az új tömlőt is szétveti.
20Beszélek, hogy levegőhöz jussak,
Kinyitom ajkamat,
hogy válaszoljak.
21Nem fogom pártját senkinek sem,
S egy embernek sem akarok én *hizelegni*,
22Mert nem értek a *hizelgéshez*,
Hisz egyhamar elszólítana engem a Teremtőm!

33. FEJEZET.

Eliú első beszéde (folyt.).

1Halljad tehát, Jób, beszédemet,
És figyelj minden szavamra!
2Íme, megnyitom számat,
Szóljon nyelvem torkomban!
3Becsületes szívből jönnek szavaim,
És tiszta véleményt hirdet ajkam.
4Isten lehellete alkotott,
S a Mindenható fuvallata éltet engem.
5Ha tudsz, *csak* felelj meg nekem
És állj ki velem szemben,
6Hisz engem is Isten alkotott, mint téged,
Ugyanolyan agyagból alkotott engem is;

*21*b—*22*b. A latinban: Istent nem teszem emberrel egyenlővé; — Nem tudom ugyanis, meddig van még maradásom, — És nem szólít-e el egyhamar Teremtőm? *Elszólítana* = halállal büntetne a hízelgés miatt.

33. Eliú felhívja Jóbot, hogy őt meghallgassa és a vitában részt vegyen. Mivel csak emberrel áll szemben, Jóbnak nincs oka félénkségre *(1—7)*. Nincs igaza Jóbnak, mikor arra hivatkozik, hogy Isten őt ártatlanul üldözi és még válaszra sem méltatja *(8—11)*. Ez a vád igazságtalan, mert Isten kétféleképen is beszél az emberrel: 1. álomképekben, hogy őt a rossztól visszariassza *(15—18)* és 2. reá küldött szenvedésekkel *(19—22)*. Ha azonban akad őrzőangyal, ki az ember lelkiismeretét felrázza és Istennél közbenjár, visszanyerheti testi épségét és Istent ujjongva magasztalhatja *(23—30)*. Felhívás figyelemre *(31—33)*.

3. A kiigazított héber szöveg szerint: Szívem a tudás igéit hányja meg magában, — És ajkam tisztát beszél. — *4.* E vers tartalma párhuzamos a 6. v.-évvel. Jób félelem nélkül beszélhet Eliúval, kit Isten épúgy teremtett, mint Jóbot magát. *Isten lehelete*, v. ö. Móz. I. 2, 7; Zsolt. 32, 6; 103, 30. — *6*a a héber szerint: Ime én épúgy vagyok Istennel szemben, mint te. — *6*b. *Alkotott engem is*, a héberben: csípettem le. A fazekas munkájának

[7]A tőlem való *félelem*
ne rettentsen meg téged,
És ékesszólásom ne legyen terhedre!

[8]Nos, te azt mondtad fülem hallatára,
Hallottam beszéded szavát:
[9]«Tiszta vagyok és bűntelen,
Mocsok nélkül és nincs gonoszság bennem!
[10]Ime Ő vádakat talál ki ellenem
És ellenségének néz engem!
[11]Békóba szorítja lábamat
És figyeli minden útamat!»

[12]Ez az, miben nincsen igazad, felelem neked,
Mert Isten különb az embernél.
[13]Azért perelsz vele,
Mert egyetlen szavadat sem *méltatta* válaszra?
[14]Egyszer szól az Isten,
És nem hozza elő ugyanazt másodszor:
[15]Álom által, éjjeli látomásban,
Mikor mély álom száll az emberekre,
S az ágyon szenderegnek;
[16]Megnyitja akkor az emberek fülét
És intvén fegyelemre tanítja őket,
[17]Hogy eltérítse az embert tetteitől,
És megszabadítsa a kevélységtől,
[18]Hogy visszatartsa lelkét a *sírveremtől*,
És életét, hogy ne rohanjon kardba.

[19]Meg is feddi őt még fájdalommal az ágyban,
És megfonnyasztja minden csontját,

első része az agyag elkülönítése. — *7a* a latinban: Azonban csodám ne rettentsen téged. — *7b*. *Ékesszólásom*, a héber szerint: súlyom (= tekintélyem). V. ö. 9, 34; 13, 21.

9. Szabad idézés 10, 7; 16, 18; 23, 10. sk.; 27, 5. sk.; 31. fej. alapján. — *10a*. *Vádakat*, a kiigazított héber szerint: ürügyet. — *10b*. V. ö. 13, 24; 19, 11. — *11*. V. ö. 13, 27; 14, 16.

12. *Különb az embernél*, t. i. nem részrehajló. — *13b*. a latinban szószerint: Mert nem válaszolt neked minden szavadra. — *14*. Mivel a következőkben Isten kétféle megnyilatkozásáról esik szó, mások a héber szerint talán helyesebben: Mert Isten beszél egyszer is, — Kétszer is, de nem ügyelnek reá. — *15*. V. ö. 4, 13. — *16*. *Fegyelemre tanítja*, a héberben: visszariasztja. — *17*. *Tetteitől*, elkövetett és szándékolt gonosz cselekedeteitől. Mások a verset egyes szók felcserélése után: «Hogy eltérítse az embert a kevélységtől, — Elrejti az embertől tetteit.» Isten útjai azért homályosak, hogy az embert alázatosságra tanítsa. — *18*. *A sírveremtől*, a latinban: a romlástól (így a fejezet többi verseiben is). A verem a sírgödröt s ezzel kapcsolatban az alvilágot jelenti. *Kardba*, a héber szerint: lövedékbe (nyilba vagy lándzsába). A lövedék Isten bosszúálló fegyvere. V. ö. 6, 4. Mások: a csatornába (= az alvilág nyílásába).

20Úgy, hogy megutálja
élete a kenyeret,
És lelke a régi kedvelt
ételt;
21Húsa elsorvad,
Csontjai pedig, melyek
be voltak borítva, előtünnek.
22Lelke az sírveremhez közeledik,
És élete a halálthozókhoz.
23De ha közbenjár érte
egy angyal,
Csak egy az ezer közül,
Hogy hírül adja az
embernek *kötelességét*,
24Megkönyörül majd rajta
és mondja:
«Engedd őt szabadon,
hogy ne szálljon a *sírverembe*,
Megtaláltam már, amiért neki kegyelmezzek».
25Ha el is sorvadt teste
a büntetésektől,
Újra kezdi ifjúsága napjait.
26Könyörög Istenhez és
Ő kegyébe fogadja,
Hogy ujjongva láthassa
arcát,
És visszaadja az embernek igazságát.
27Körültekint az emberek között és mondja:
«Vétkeztem és valóban
helytelenül cselekedtem,
De nem bűnhődtem,
amint méltó voltam:
28Megváltotta lelkemet,
hogy ne szálljon a *sírverembe*,
Hanem éljek és lássam a napvilágot»!
29Ime mindezeket cselekszi az Isten,
Kétszer is, akár háromszor is az *emberrel*,
30Hogy visszarántsa lelkét az enyészettől,
Hogy megvilágítsa az élők *nap*fényével.

31Figyelmezz, Jób, és
hallgass reám!
Légy csendben, hadd
beszéljek én!
32Ha van mondani valód, felelj meg nekem,

20a. a latin szerint: Utálatos lesz neki a kenyér életében. — *21a.* A héber hozzáteszi: Úgy, hogy látni sem lehet. — *22. A halálthozókhoz* vagy a halál angyalaihoz, mások a szöveg kiigazításával: a holtakhoz. — *23. Kötelességét*, a latin szerint: igaz voltát. A hely mutatja, hogy az őrzőangyalokba vetett hit ebben az időben kétségtelenül megvolt. — *24c Amiért neki kegyelmezzek*, a héberben: a váltságát. Az őrangyal a türelemmel viselt szenvedésekben megtalálja a megszabadítást lehetővé tevő váltságdíjat. — *25a* a héber szerint: Akkor újra virul teste, jobban mint ifjúkorában. — *26b.* Isten *arca* itt annyi, mint kegye, jóindulata. — *26c.* A visszaadott *igazság*, az ember igazolása sorsának jobbrafordulásában. — *27a.* A héber szerint helyesen: Énekszóval mondja majd az embereknek. — *28b.* A héber szerint: «S az élőm (= lelkem) láthatja a napvilágot» = gyönyörködhet a földi életben. — *29b* a latinban: Háromszor az egyesekkel. — *30a.* A latin szerint: Visszahívja lelkűket a romlásból.

Beszélj, mert szívesen
adnék neked igazat.
33Ha pedig nincs *mit mondanod*, hallgass engem,
Légy csendben, majd bölcseségre tanítlak !

34. FEJEZET.

Eliú második beszéde.

1És újra megszólalván
Eliú, ezeket is mondá :
2Halljátok, bölcsek, szavaimat,
Figyeljetek reám, ti okosak !
3Mert a fül vizsgálja meg a szavakat,
Miként az íny ízleli meg az ételt.
4Válasszuk magunknak azt, ami helyes,
Állapodjunk meg, vajjon mi jobb? !

5Azt mondotta ugyanis Jób : «Igaz vagyok,
De Isten megtagadja igazamat !
6Hamisság vagyon megítélésemben ;
Kegyetlen nyíl *talált*, holott bűnöm nincsen !»

7Van-e férfiú, Jóbhoz hasonló,
Ki issza a gúnyolódást, mint a vizet?
8Ki azokkal tart, kik gonoszt művelnek,
És istentelen emberekkel jár-kel?
9Mert mondotta «Nem kedves az ember Isten előtt,
Még akkor sem, ha híven követi !»
10Azért hallgassatok reám ti, okos emberek !
Távol legyen Istentől a gonoszság
S a Mindenhatótól a jogfosztás !
11Mert Ő az embernek tettei szerint fizet
És mindenkinek útja szerint viszonoz ;

34. Felhívás a hallgató közönséghez, hogy az igazság felderítésében részt vegyen *(2—4)*. Jób ama állításával szemben, hogy Isten nem volt irányában igazságos, Eliú rámutat arra a tényre, hogy Isten tartós uralmat gyakorol a világ fölött ; mivel pedig csakis igazságos uralomnak lehet állandósága, következik, hogy Jób felfogása helytelen *(5—17)*. Eliú Isten igazságosságát példákkal is igazolja, amelyekkel bizonyítja, hogy Isten a garázda hatalmasokkal is el tud bánni *(18—28)*. Van ugyan arra is eset, hogy istentelenek jutnak uralomra, de ennek eltűrésére Istennek különleges okai vannak ; az ember ilyen esetekkel szemben legyen türelmes, ne vétkezzék és kérjen Istentől felvilágosítást *(29—32)*. Jób hibát követ el, mikor saját felfogását akarja Istenre erőszakolni. Ezzel csak azt éri el, hogy szenvedései állandósulnak *(33—37)*.

3. V. ö. 12, 11.

5. V. ö. 13, 18 ; 27, 2. — *6a* a héber szerint : Igazam mellett hazugnak néznek. — *6b.* V. ö. 6, 4. — *7b.* V. ö. 15, 16. — *8.* Jób beszédei olyanok, mint a bünösökéi. — *9.* V. ö. 9, 22. sk.; 9, 30. sk.; 10, 15. *Nem kedves* stb. a héber szerint : Nincs abból haszna az embernek, — Ha Isten kegyét keresi. — *11. Útja* = viselkedése. —

12Mert valóban, Isten nem kárhoztat ok nélkül,
S a Mindenható nem ferdíti el az igazságot!
13Kit rendelt mást a föld fölé,
Vagy kit tett a világ fölé, melyet alkotott?
14Ha arra irányozná szívét,
Vissza is vonhatná magához lehelletét, lélekzetét;
15*Akkor* kimúlna minden élőlény egyaránt,
S az ember visszatérne a porba.
16Ha tehát okos vagy, halljad, amit mondanak,
És figyelj beszédem szavára!
17Tud-e *kormányozni*, ki gyűlöli az igazságot,
És hogyan hibáztatod annyira Őt, ki igazságos?
18Hisz Ő még a királynak is azt mondja: Te hitszegő!
És a főembereknek: Ti gonosztevők!
19Nem tekinti Ő a fejedelmek személyét.
Nem ismeri a zsarnokot, mikor a szegénnyel vetekedik,
(Mert mindannyian keze alkotásai.)
20Meghalnak *az ilyenek* hirtelen, éj közepén;
Kimúlnak a gazdagok, elmennek,
S Ő eltávolít*ja* az erőszakost kézmozdulat nélkül.
21Mert az Ő szeme az emberek útjain vagyon,
És látja minden lépésüket;
22Nincs sötétség, nincs halál-árnyék,
Hol a gonosztevők elrejtőzzenek;
23Mert nincs az ember kényére *bízva*,
Mikor menjen Isten elé ítéletre;
24Összezúz Ő sokakat szám nélkül,
És másokat állít helyükre;

12. Kárhoztat ok nélkül, a héber szerint: bánik igazságtalanul. — *13.* A kiigazított héber szerint helyesen: «Ki bízta reá a földet,— És ki adta (neki) át az egész világot?» Isten hatalmát önmagától vette, ezért az tőle el sem vehető és korlátlan. Lásd a köv. verseket.— *14—15.* V. ö. 33, 4; Zsolt. 103, 29. — *14.* A kiigazított héber szöveg szerint: Ha magába vonná lehelletét, — Ha magába szívná lélekzetét. — *16. Amit mondanak*, a héber szerint helyesen: ezt. — *17a. Kormányozni*, a latin szerint: meggyógyulni. — *17b. Ki igazságos*, a héber hozzáteszi: (és) hatalmas. — *18.* Isten igazságossága nem riad vissza az emberi tekintélyektől. *Te hitszegő*, a héberben: Te semmirekellő! — *19b.* A héber szerint helyesen: Nem néz inkább gazdagra, mint szegényre. — *20.* Isten a hatalmukkal visszaélő uralkodókat hirtelen halállal bünteti. — *20b-c* fordítása a görög szöveg segítségével kiigazított héber szöveget követi. A latin szerint: Fellázadnak a népek, elmennek, — S elmozdítják az erőszakost stb. — *23a* a kiigazított héber szerint: «Mert nem állapít meg az embernek határidőt.» Isten ítélete, büntetése hirtelen éri a bűnösöket. V. ö. a köv. v.-t. — *24a* a héber szerint:

25Mert ismeri tetteiket,
Elhozza azért *reájuk* az
éjt és eltapossák őket.
26Megveri őket, mint gonosztevőket
Olyan helyen, hol *sokan*
látják,
27Azért, mert készakarva
eltávoztak tőle,
És egyáltalán nem akarták megérteni útjait,
28Mert eléje juttatták a
nyomorgó kiáltását,
És meghallja a szegények *jaj*szavát.

29Ha pedig Ő nyugalmat
ád, ki az, ki kárhoztassa,
És ha elrejti arcát, ki az,
ki szemlélhetné?
Ha népek, sőt az összes
emberek fölött
30Istentelen embert enged uralkodni,
A nép bűnei miatt,
31*Akkor így* szólok Istenhez :
«Nem állok neked ellen !
32Ha hibáztam, akkor taníts engem,
Ha rosszúl beszéltem,
nem teszem többé !»

33Vajjon Isten tőled kérdezze-e,
Mert nem vagy megelégedve :
«Mivelhogy tied a *döntés*, nem az enyém,
Mondd meg tehát, hogyan tudnád jobban !?»

34Az értelmes emberek
megmondják majd nekem,
S a bölcs férfi*ak*, *kik* engem hallgat*nak:*
35«Nem beszél Jób bölcsen,
És szavai megfontolás
nélkül valók !»
36Atyám ! próbáltassék
meg Jób mindvégig !
Ne engedd ki *kezedből* a gonoszság emberét,

«Összezúz hatalmasokat vizsgálat nélkül.» Istennek nincs szüksége hosszas vizsgálati eljárásra, mivel *(25.* v.*)* az ember tetteit úgyis ismeri. *Elhozza azért reájuk az éjt:* a szír szöveg alapján kiigazítva : felforgatja őket éjjel. — *26. Megveri*, mások : pofozza. — *27. Készakarva*, a latin szöveg többlete. — *28.* A sanyargatók okai annak, hogy a szegények kiáltása Isten elé hatol és kihívja a sanyargatók büntetését.

29. Ha Isten *nyugalmat ád* a zsarnokoknak (a héber szerint : megnyugszik), őket uralkodni engedi, akkor őt nem lehet ezért kérdőre vonni. Isten akkor *elrejti arcát*, felfüggeszti egy időre igazságosságának érvényesülését. *Ki az, ki szemlélhetné*, a szöveg itt valószínűleg romlott. — *30b. A nép bűnei miatt*, a héberben : (Egyet) a néprontók (szószerint : a nép kelepcéi) közül. — *31* a héber szerint: Akkor így kell szólni Istenhez : — Inkább tűrök és nem vétkezem ! — *32. Ha hibáztam*, a héber szerint : «Ameddig nem látok», vagyis : nem értem a Gondviselés intézkedését. *Beszéltem*, a héber szerint : cselekedtem.

33b a latin szerint: Aki neked nem tetszett. — *33c* a latin szerint: «Mert te (= Jób) kezdtél beszélni és nem én» (t. i. Eliú). Isten nem Jóbtól kér tanácsot a világkormányzat ügyeiben. — *34b* a latinban : És a bölcs férfiú hallgasson engem. — *36.* A kiigazított héber

[37]Mert vétkeit káromlással tetézi,
Gúnyosan tapsol közöttünk
És ítéletre hívja ki Istent beszédeivel.

35. FEJEZET.

Eliú harmadik beszéde.

[1]És újra *megszólalt* Eliú és mondá:
[2]Vajjon helyesnek látszik-e neked felfogásod,
Hogy mondod: Inkább nekem van igazam, mint Istennek!
[3]Mert kérded: «Nem tetszik-e neked az, ami igaz?»
Vagy: «Mi hasznod abból, ha vétkezem?»
[4]Megfelelek tehát szavaidra
És veled együtt barátaidnak:
[5]Tekints az égre és nézzed,
Szemléld a mennyet, mely magasan van fölötted!
[6]Ha vétkezel, mit ártasz Neki?
Ha számosak bűneid, mit tész ezzel Neki?
[7]Ha igaz vagy, mit adsz Neki,
És mit vesz Ő kezedből?
[8]Bűnöd a magadfajta embernek a kára,
És igazvoltod *neked*, ember fiának a haszna.

[9]Kiáltanak az elnyomók sokasága miatt,
És keseregnek a zsarnokok erős karja miatt.
[10]De nem kérd*ik*: «Hol van az Isten, az alkotó*nk*,
Ki dalokat ad éjjel,
[11]Ki többre tanított minket, mint a mező barmait,

szöveg szerint: Csakugyan Jób, mindvégig meg fog próbáltatni, — Mert úgy felelt, mint gonosz férfiak szoktak. — *37a* a héber szerint: Mivel vétkeit azzal a bűnnel is tetézi. — *37b* mások szerint: Csapkod (vagy: pofonokat osztogat, t. i. erkölcsi értelemben) közöttünk. A latin szerint: Kötöztessék meg ezalatt közöttünk.

35. Eliú megfelel Jób ama kifakadására (34, 9.), hogy az igaznak nincs haszna abból, ha a bűntől tartózkodik, mivel Isten úgy sem kiméli meg csapásaival. A dolog ellenkezőleg áll: a bűn nem Istennek, hanem csakis az embernek árt és az igaz élet haszna is tisztán az emberé *(2—8)*. Ama ellenvetésre, hogy a szorongatott igazak hiába kiáltanak Istenhez segítségért, Eliú azt válaszolja, hogy Isten bajukról tudomást szerez, az igaz ítélet már el van téve nála, s azt kellő időben végre is hajtja *(9—16)*.

2b. *Inkább stb.* a latin szószerint: Igazabb vagyok Istennél. — *3.* A vers szövege és annak jelentése vitás. A héber szöveg valószínű kiigazítása alapján így lehetne azt fordítani: Mert kérded: «Mit használ nekem igazvoltom, — És mit érek azzal, ha nem vétkezem?» — *5b.* A latinban szószerint: Szemléld az étert, mely magasabb nálad.

9—12. Ellenvetés, amelyet Eliú bizonnyal Jóbnak tulajdonít, bár az nincs megnevezve. — *10a.* *Kérdik*: . . . *alkotónk* a szír alapján kiigazítva; a latinban és a héberben: Mondja . . . alkotóm. — *10b* jelentése kétes. Egyesek szent dalokat értenek, melyekkel a jámborok Isten kegyéért esdekelnek, vagy a bajból kiszabadulva hálálkodnak. Mások a görög szöveg szerint: «Ki őröket állít éjjel», és az égre helyezett csillagképekre vagy az őrangyalokra gondolnak. — *11.* Ha

Ki bölcsebbé tett minket az ég madarainál?»
12Nem hallgat Ő *reájuk*,
bárhogy kiáltanak akkor,
A gonoszok hivalkodása miatt!

13De *nem igaz, hogy* Isten nem hall,
Hogy a Mindenható *nem* tekint oda!
14Mondjad bár, hogy nem veszi észre,
Az ítélet nála *már* megvan,
Csak meg kell őt várnod!
15Most pedig, *mert* haragját nem engedi szabadjára,
S a bűnt nem boszulja meg nagyon,
16Jób *is* hiába tátja ki száját,
És értelem nélkül szaporítja a szót.

36. FEJEZET.

Eliú negyedik beszéde.

1És folytatá Eliú, mondván:
2Tűrj engem még egy keveset, és megjelentem neked,
Mert van még mit mondanom Istenért;
3*Messziről* veszem tudásomat,
Hogy megvédjem Teremtőm igazát.
4Szavaim valóban hamisság nélkül vannak,
És tökéletes tudás áll helyt majd előtted.

5Nem veti el Isten a hatalmasokat,

Isten az ember alkotásánál nagyobb gondosságot tanusított, el lehetne várni, hogy kedveltjeinek jajszavára felfigyeljen. — *12*b a latinban: A gonoszok büszkesége miatt.

13. A fordítás a héber szöveget követi. A latin szerint: Tehát Isten nem ok nélkül hallgat, — S a Mindenható mindenki ügyét megnézi. — *14. Hogy nem veszi észre*, t. i. a gonoszok hivalkodását. *Meg kell őt várnod:* az ítélet kihirdetése és végrehajtása még várat magára. — *14*b a latin szerint: Állj eléje ítéletre. — *15*a. A héber szerint: Most pedig, mivel (Isten) haragja (még) nem büntet. — *16. Jób is* épúgy tesz, mint a *9—12.* vv.-ben említett elnyomottak.

36. Inkább formai jelentőségű bevezetés *(2—4)* után Eliú kifejti a szenvedés céljára vonatkozó elméletét: Isten a szenvedést azért küldi az emberre, hogy őt bűneire figyelmeztesse. Boldogok, akiken ez a tanítás fog, mert újra jólét lesz a soruk *(5—11.)*. Akik azonban az isteni tanítómesterre nem hallgatnak, vesztükbe rohannak *(12—15)*. Ezt az elméletet Eliú Jób személyére is alkalmazza; ecseteli a megtérés esetében reá várakozó jólétet és figyelmezteti, hogy amikor újra bíró lehet mások fölött, tartózkodjék régi bűnétől, a részrehajlástól *(16—21)*. — A 38. fejezetben tárgyalt istenjelenést előkészítik Eliú ama szavai, amelyekben Istennek főleg a zivatarban megnyilvánuló felségét festi *(22—33.)*.

2. Istenért, t. i. az ő védelmére. Mások 2b-t a szöveg kiigazításával így fordítják: Mert Eliúnak még van mondani valója. — *3. Messziről*, a latin szerint: a kezdettől. — *4*b a héber szerint: Olyannal van dolgod, kinek a tudása kifogástalan.

5. A héberben a szavak sorrendje zavaros. Kiigazítás után így

Hiszen ő is hatalmas!
[6]De nem segíti a bűnösöket,
És igazságot szolgáltat az elnyomottaknak;
[7]Nem veszi le szemét az igazról.
Trónra ültet királyokat örök időkre,
De azok felfuvalkodnak.
[8]Amikor azonban bilincsekbe vannak verve,
S a nyomor kötelei tartják őket fogva,
[9]Megjelenti nekik tetteiket
És bűneiket: hogy erőszakot cselekedtek,
[10]És megnyitja fülüket feddésének,
És meghagyja, hogy térjenek meg a gonoszságtól.
[11]Ha meghallgatják és alávetik magukat,
Jólétben töltik napjaikat
És dicsőségben éveiket.
[12]Ha azonban nem hallgatják, belerohannak a kardba,
És meghalnak dőreségükben.
[13]A képmutatók és álnokok *azonban* kihívják Isten haragját,
És nem kiáltanak *Istenhez*, mikor kötözve vannak;
[14]*Fiatal korban* pusztul el a lelkük,
És életük úgy, mint az örömfiúké.
[15]Megmenti a szenvedőt szenvedése *által*,
És megnyitja fülét a szorongatással.

[16]Téged is kiragad a szorongatás torkából;
Tágas*ság* lép helyébe, *szűkösség* nélkül,
S amit asztalodra rak-

lehetne fordítani: Ime, nagy az Isten az ő erejében, — De nem veti meg a szomorodott szívűt. — *6. Nem segíti*, a héber szerint: nem hagyja életben. — 7a a kiigazított héber szerint: Nem vonja meg igazát az igaztól. — 7c. *Örök időkre:* ha a példa gyanánt említett királyok Isten szándéka szerint uralkodtak volna, trónjukat mindvégig megtarthatták volna. — *9. Hogy erőszakot cselekedtek*, mások: hogy elbízták magukat. — *11. Dicsőségben*, a héber szerint: gyönyörűségben. — *12. Kardba*, a héber szerint: lövedékbe (nyílba vagy lándzsába), mások szerint: csatornába, vagyis: az alvilág szájába. V. ö. 6, 4; 16, 14; 34, 6. — *13a* a héber szerint: Az álnok szívűek pedig haragot tartanak (mások szerint: fennhordják orrukat). — *13b* a héberben: «És nem kiáltanak azért, hogy megkötözte őket.» A szerencsétlenség nem indítja őket imádságra és megtérésre. — *14.* V. ö. Móz. V. 23, 17; Kir. III. 14, 24; 22, 47; IV. 23, 7. *Fiatal korban*, a latin szerint: fergetegben. — *15. Szenvedése által*, a latinban szószerint: szorongatásából. A hangsúly itt azon van, hogy a szenvedésnek magának megváltó hatása van, amennyiben önismeretre és bűnbánatra vezet.

16b. A szorongatás és szenvedés helyébe bőség és jólét lép. A latinban: Legtágasabban, nem lévén alatta fenék. — *17—20.* fordítása a szöveg jelenlegi állapota miatt sok nehézséggel jár. Mivel a latin szöveg nagyon homályos, a fordításban a régi szövegek egybevetésével visszaállított szöveget tartjuk szem előtt. A latin szerint:

nak, tele lesz kövérséggel.
17 *Ha kimondod* akkor a gonoszra az ítéletet,
Ragaszkodjál joghoz és igazsághoz!
18 *Vigyázz*, hogy az *el ne* csábítson bő *ajándékkal*,
És tetemes vesztegetés meg ne hajlítson!
19 *Ne kívánd birtokolni az aranyat*,
És ne *áhítsd a gazdagság támasztékát*,
20 Hogy az emberek el *ne* jöjjenek érte éjjel!
21 Vigyázz magadra, hogy ne hajolj igaztalanságra,
Mert *inkább* ezt pártoltad, *mint* a nyomorúságot!

22 Íme, magasztos Isten az ő erejében,
És nincsen hozzá hasonló tanítómester!
23 Ki tudná felülvizsgálni útjait?
Ki mondhatja neki: «Igaztalanul cselekedtél!»?
24 Legyen gondod, hogy *magasztaljad* művét,
Melyet megénekeltek az emberek!
25 Mindenki látja *azt*,
És kiki távolról szemléli.
26 Íme, nagy az Isten, és nem tudjuk felfogni,
Évei számát nem lehet kifürkészni.
27 Elvonja a vízcseppeket
És szakadó záport zúdit,
28 Mely ömlik a felhőkből,
A mindent borító *fellegekből*.
29 Ha kiteríti a felhőket,
Úgy, mint a sátrát,

17. Ügyed úgy ítéltetett meg, mint a gonoszé,
Ítéletben és kárhozatban lesz részed.
18. Azért ne vegyen rajtad erőt a harag, hogy valakit elnyomj,
S el ne hajlítson az ajándékok sokasága;
19. Tedd le nagyságodat szorongatás nélkül
És az összes erőben hatalmasokat;
20. Ne hosszabbítsd meg az éjjelt,
Hogy értük népek menjenek föl. —

17. Eliú figyelmezteti Jóbot, hogy megtérése és fölépülése után ne essék vissza az igazságtalanság bűnébe. V. ö. a 21. v.-et, továbbá 11, 14; 22, 8—9-et. — *18. Az*, t. i. a gonosz (l. 17. v.). — *20. Érte*, szószerint: «a helyére», oda, hol kincseid vannak. — *21b.* Eliú szerint Jób azelőtt inkább az erőszakos hatalmasoknak adott igazat, mint az elnyomott szegényeknek.

22b. Isten az embereket szenvedések útján tanítja. *Tanítómester*, a latinban szószerint: törvényhozó. — *23a* mások szerint: Ki hagyta meg neki az útját? — *24* a latin szerint: Emlékezzél meg arról, hogy nem ismered az ő művét, — Melyet megénekeltek az emberek. — *25. Azt*, t. i. művét; a latin szerint: Őt, t. i. Istent. — *27—32* a kiigazított héber szöveg szerint: 27. Elvonja a vízcseppeket, — Egybeszűri az esőt ködébe (vagy: Elteszik az esőt tömlőjébe?), — 28. Melyet a fellegek csöpögtetnek, — És lehullatnak sok emberre. — 29. Ki érti meg a felhőleplet, — Sátra ropogását? — 30. Ime kiteríti föléje ködét, — S a tenger mélységével borítja, —

30Ha villogtatja felülről fényét,
S a tenger sarkait is befödi,
31Ezek által ítéli meg a népeket,
S ad eledelt sok halandónak.
32Fényt rejt el kezében,
És parancsot ad neki,
hogy újra előjöjjön;
33*Mesélhet* arról az ő *pásztora*,
S a *nyáj is fergetege dühéről*.

37. FEJEZET.

Eliú negyedik beszéde (bef.).

1Az én szívem *is* megremeg miatta
És felriad helyéről.
2Halljátok csak hangja dörgését,
S a morajt, mely szájából kijő!
3*Kiengedi* az egész ég alatt,
És villámját a föld szélei fölött;
4Utána hangja bömböl,
Ő zeng fölséges szavával,
És nem *tartja azt vissza*,
Mikor hangja megzendül.
5Csodásan mennydörög szavával az Isten,
Oly nagyokat mível,
hogy fel nem foghatjuk.
6Azt mondja a hónak: Essél le a földre!
S a téli esőnek és záporoknak: *Szakadjatok!*
7Pecsét alá helyezi minden ember kezét,
Hogy mindannyian megismerjék műveit.
8Behuzódik a vad az ő búvóhelyére,

31. Mert ezek által ad élelmet a népeknek, — És eledelt nagy bőségben. — 32. Kézeit fénnyel burkolja, — És kirendeli, hogy merre sujtson. — *27a. Elvonja a vízcseppeket* a víz égi raktáraiból vagy mások szerint a tengerből (párolgás útján). — *29.* Isten, ki a fergetegben nyilvánítja meg erejét, mintegy sátrat épít magának a felhők vízéből. A sátor ropogása a mennydörgés. *A felhőleplet* (héb.), mások: a felhő lebegését. *Ropogását* (héb.), mások: burkolatát. — *30.* Isten a *tenger mélységével* (héb.), vagyis a tengerből származó vízpárákkal, felhőkkel borítja sátrát. Mások szerint ez a hely a felső vizekre (Móz. I. 1, 7.), az égi óceánra utal. — *31. Ezek által* t. i. az eső útján. — *32. Fénnyel* (héb.), azaz: villámmal. Mások 32a-t így adják vissza: Két kézre fogja a villámot. — *33.* A latin szerint: Hírt ad arról barátjának, hogy az az ő birtoka, — És hogy felszállhat ahhoz.

37. Eliú leírja az előző fejezetben ecsetelt zivatar közeledését (*1—13*). Felszólítja Jóbot, hogy Isten kifürkészhetetlen fenségét elismerje *(14—20.)*. Az istenjelenésnek leírása *(21—24)*.

1. Eliú is érzi magán a közeledő zivatartól való félelmet. — *2.* Isten *hangja* a népies és költői elgondolásban a mennydörgés. — *3. Kiengedi*, a latinban: szemléli Ő. — *4a. Utána*, t. i. a villám után. — *4c* a latinban: Nem lehet kikutatni. — *6.* A zivatarok a szerző földén többnyire az esős, téli időszakban jelentkeznek, amikor nemcsak jégeső, hanem esetleg havazás is kíséri azokat. *6b.* A latinban: S a téli záporoknak, erőssége záporának. — *7.* A zivatar minden külső munkát meggátol, mintegy lepecsételi az ember kezét. Ugyanekkor az ember ráér arra, hogy Isten nagyságán eltűnődjék. — *8. Barlangjában*, a héber szerint: tanyáján. —

És barlangjában marad.
[9]Előjő a fergeteg a kamarákból,
S a hideg az Arktúrus felől.
[10]Jég áll össze Isten fuvallatától,
S a víznek *tágassága összeszorul*,
[11]A felhő *jégesőt hullat*,
S a felleg az *Ő* villámait szórja:
[12]Ide-oda cikkáznak,
Amerre akarata irányítja őket, hogy *megtegyék* mindazt,
Mit nekik meghagyott,
Szerte a föld kerekségén,
[13]Akár *fenyítő pálcának* földje számára,
Akár kegyelemnek szánja őket bárhová.

[14]Figyelmezz ide, Jób!
Állj meg és ügyelj Isten csodáira!
[15]Érted-e, *hogyan* rendelkezik Isten az esővel,
Hogy villogtassa felhője fényét?
[16]Érted-e a felhő nagy útjait,
A tudásban Tökéletes*nek csodáit?*
[17]Nemde ruháid melegek,
Mikor a földet megfújja a déli szél!
[18]Talán vele együtt *boltozod* az egeket,
Melyek szilárdak, mintha ércből lennének öntve?

9a. A népies képzelet szerint a szelek az ég kamráiból jönnek elő. — *9b.* Az *Arktúrus* az ég északi féltekéjén levő fényes csillag. A megfelelő héber kifejezésnek (mezarim) jelentését különbözőképen állapítják meg. Szószerint annyit jelent, mint: a szétszórók, miért is sokan a felhőket szétszóró északi szelekre gondolnak. A szónak jelentéktelen elváltoztatása (mezavim) útján mások a «raktárok» jelentést nyerik, úgy hogy nemcsak a szeleknek, hanem a hidegnek is raktárai volnának, ahonnét azt Isten a népies képzelet szerint időnkint előszólítja. Az utóbbi felfogás adna a versnek legegységesebb értelmet. — *10.* Mivel itt az istenjelenést bevezető zivatar leírásával van dolgunk, azért a víz *tágassága* aligha jelenti a víztükröt, hanem a víznek szétfolyó, cseppfolyós halmazállapotát, összeszorulása pedig a jégeső szemcséinek képződésére utal (v. ö. a köv. verset). — *10b* a latin szerint: «S a vizek újból bőven felolvadnak». — *11a* a kiigazított héber szöveg szerint. *Jégesőt*, mások szerint: «gabonát», t. i. gabonaszemhez hasonló jégszemcséket. A latin így fordít: A gabona megkívánja a felhőket. — *13.* Szövegkiigazítás alapján. A latin a szöveg kibővítésével és más értelmezésével: Akár egy törzsben, akár az Ő földjén (t. i. Palesztinában?), — Akár kegyelmének bármely helyén parancsolja, hogy találtassanak. *Bárhová* a héber szövegben hiányzik.

15. Hogyan, a latin szerint: mikor. *Az esővel*, a héberben helyesen: «velük», t. i. a fent leírt égitüneményekkel. — *16a. Nagy útjait*, a héber szerint: lebegését. — *16b* a latin szerint: És a tökéletes tudományokat? — *17.* A héber szerint: «Te, kinek ruhái melegek, — Mikor a föld a déli széltől ernyed . . .», aki oly gyönge vagy, hogy a szél melegétől is szenvedsz, vajjon . . . (folyt. a köv. versben). — *18.* Az ég boltozásáról v. ö. Móz. I. 1, 6. sk. *Mintha ércből lennének öntve*, a héber szerint: mint az öntött

19Jelentsd meg nekünk,
mit mondjunk Neki?
Mert mi sötétségtől vagyunk körülvéve!
20Ki mondhatja Neki,
hogy: Beszélni akarok!
Ha mondaná is valaki,
bizony megsemmisülne!

21De most *sohasem* látott fény
Ragyog föl hirtelen az ég felhőiben,
És szél kerekedik, mely elhajtja azokat;
22Aranyos *fény* jő észak felől,
Félelmetes dics*fény* vagyon Isten körül.
23*A Mindenható*, kit nem tudunk méltán felfogni!
Nagy Ő erőben és igazságban,
Igazságos *nagyon*, kit nem lehet leírni!

24Ezért félnek tőle az emberek!
Nem mernek reá tekinteni mind, akik bölcseknek tartják magukat!

38. FEJEZET.

Az Úr első beszéde.

1És felelt az Úr Jóbnak a fergetegből és mondá:
2Kicsoda az, ki elhomályosítja a *gondviselést*
Belátás nélküli beszédeivel?
3Övezd fel derekadat, mint férfihez illik,
Én kérdlek, te meg felelj nekem!

4Hol voltál, mikor a föld alapjait megvetettem?
Jelentsd meg nekem, ha tudsz okosat!
5Ki határozta meg méreteit? Hisz tudod!

tükör. — *19*b. A héber szerint: Nem jutunk szóhoz a sötétség miatt! — *20*. Eliú azt hiszi, hogy Istennel beszélni akarni egyértelmű a megsemmisüléssel. *Hogy: Beszélni akarok!* a latinban: amit beszélek.

*21*a-b. A latin szerint: De most nem látnak fényt; — A levegő hirtelen felhőkbe sűrűsödik. — *22*a. *Aranyos fény*, szószerint: arany. Mások csekély szövegigazítással: ragyogás. — *22*b a latinban szószerint: És Istenhez félelmetes dicséret. — *23*a. *A Mindenható* a héber szövegből kiegészítve. — *23*c. *Kit nem lehet leírni*, a héber szerint: kivel nem lehet feleselni (vagy: ki nem nyom el senkit?) — *24*b a héber szerint: «Nem tekint az összes bölcs szívűekre», vagyis Isten velük szemben sem részrehajló.

38—39. Az Úr első beszéde. Az Úr, kivel Jób annyiszor kívánt perbeszállni, végül megszólal a fergetegből, nem azért, hogy teremtményével vitába bocsátkozzék, hanem, hogy megszégyenítse. Vitára való gúnyos felhívás után *(38, 2—3.)* az Úr kimutatja, hogy Jób bírálata teljesen illetéktelen, mivel Isten műveinek egyikét sem érti igazában; ez áll nemcsak az élettelen természetre vonatkozólag *(38, 4—38.)*, hanem épúgy az élők világára is; Jób nem tehet egyebet, minthogy beismerje tudatlanságát és tehetetlenségét *(38, 39—41*, továbbá a *39.* fej.).

38. *3.* A felövezés a harcrakészség külső kifejezése. A felszólítás természetesen csak képletes értelemben veendő. — *4—7.* Jób járatlan mindama kérdésekben, amelyek összefüggnek

Ki vont azon mérőzsinórt?
[6]Mibe bocsátották alapzatát,
És ki tette le a sarkkövét,
[7]Miközben együttesen dicsértek engem a hajnali csillagok,
És ujjongtak az Isten fiai mindnyájan?
[8]Ki zárta el a tengert kapukkal,
Mikor kitört, s az anyaméhből előjött,
[9]Mikor felhővel ruháztam,
És ködből pólyát adtam neki
[10]És körülvettem határaimmal,
Zárt és kapukat adtam neki,
[11]És mondottam: Idáig jössz és nem mégy tovább!
Itt törjék meg hullámaid gőgje!?
[12]Vajjon kirendelted-e *már* a reggelt, amióta megvagy,
És kijelölted-e a hajnalpír helyét,
[13]Hogy megragad*ja* a földnek széleit
És lerázza róla a gonoszokat?
[14]Hogy *olyanná legyen* az, mint a pecsétagyag,
És *színeket öltsön*, miként a ruha,
[15]Hogy elvétessék a gonoszoktól az ő világosságuk,
És megtöressék a felemelt kar?

[16]Eljutottál-e a tenger mélységeibe?
Jártál-e az óceán fenekén?
[17]Kitárultak-e előtted a halál kapui,
És láttad-e a *halál*árnyék portáit?

a föld teremtésével, melyet Isten egy óriási épület építéséhez hasonlít. — *6.* Az alapkő letevése az építés megkezdését, a sarkkő beillesztése annak befejezését jelzi. — *7.* A földépület befejezésével kapcsolatos felavatási ünnepségből részt kérnek a világ hajnalán ragyogó égitestek és az angyalok is (v. ö. 1, 6.). — *8—11.* A tenger teremtése. V. ö. 7, 12; 26, 12. — *8. Kapukkal* (itt és a 10. v.-ben), szószerint: Két ajtószárnnyal. — *9.* Isten az imént megteremtett tengert hatalmas hasonlatban pólyásgyermekhez hasonlítja. — *12—15.* A hajnal teremtése. — *13.* A hajnal véget vet az éjjeli gonosztevők garázdálkodásának; a hasonlat szerint a hajnal lerázza őket a földről, mint valami hatalmas szőnyegről. V. ö. 24, 13—17. A latin fordító a hasonlatot Jóbra vonatkoztatja: És rázva fogtad-e a föld széleit, — És kiráztad-e belőle a gonoszokat? — *14. Az*, t. i. a föld, amely a hajnalpírtól bevilágítva elcinte pirosas színben játszik és a piros pecsétagyagra (terra sigillata) emlékeztet, később pedig a színek legtarkább egyvelegében pompázik. A fordítás kiigazított héber szöveget követ. A latin szöveg szerint: A (pecsét)jel visszaállíttatik, mint a sár, — És áll, miként a ruha. — *15.* A gonoszoknak megfelelő «*világosság*» (gúnyos kifejezés) a sötétség; a *felemelt kar* éjjeli büntettet kíván végrehajtani. V. ö. a 13. v.-et és 24, 17-et. — *16. Mélységeibe*, a héber szerint: forrásaihoz. — *17. Halál* és *halálárnyék* itt az alvilágot jelzi. *Portáit*, a héber szót így is lehetne

18Szemlélted-e a földet
széltében?
Jelentsd meg nekem
mindezt, ha tudod!
19Melyik út *visz* a világosság lakóhelyéhez,
És hol van a sötétség
helye,
20Hogy mindegyiket határába elvezesd,
És tudjad az ösvényt
házához!?
21Te ezt tud*od*, *hisz* akkor
születtél,
És napjaid száma *igen*
nagy!

22Eljutottál-e a hó tárházához,
És láttad-e a jégeső raktárait,
23Melyeket eltettem a *szorongatás* idejére,
A harc és a háború napjára.
24Melyik út visz oda, hol a világosság szétszóródik,
S a hőség a föld fölött eloszlik?

25Ki hasított csatornát a sűrű zápornak
És utat a csattogó villámnak,
26Hogy lehulljon az eső oly földre, hol senki sem lakik,
A pusztára, hol ember nem tartózkodik,
27Hogy a sivár sivatagot jóllakassa,
És zsenge füveket sarjasszon!?
28Ki az atyja az esőnek?
Ki nemzette a harmat cseppjeit?
29Kinek méhéből jött elő a jég,
És ki szülte az ég zuzmaráját?
30Kővé merednek a vizek,
És befagy a mélység színe!

31Együtt tudnád-e tartani a Fiastyúk ragyogó csillagait?
Vagy elbírnád-e oldani a *Kaszás kötelékeit*?

fordítani: portásait. — *19.* A világosságot és a sötétséget a régiek az égitestektől független anyagnak képzelték. V. ö. Móz. I. 1, 4. és Jób 26, 10. — *21.* Irónikus mondatok. *Akkor*, eme dolgok teremtése előtt. A latin szöveg szerint: «Tudtad-e akkor, hogy meg fogsz születni, — És tudtad-e napjaid számát», ami az összefüggést megszakítja. — *22—23.* Az égi raktárakra nézve v. ö. 37, 9. *Szorongatás*, a latinban szószerint: ellenség; az itt visszatartott természeti erők rendeltetése, hogy kellő időben Isten gondviselésének és büntetésének eszközei legyenek. — *23b.* V. ö. Józs. 10, 11. — *24. Hőség*, a héber szerint: «a keleti szél», amely Palesztinában meleget hoz. — *25.* V. ö. 28, 26. — *26—27.* Isten gondviselése nem szorítkozik csupán az emberre és az emberlakta vidékekre. — *28—29* természeti erők megszemélyesítése. — *28a* a héberben: Van-e atyja az esőnek? — *30.* A jég leírása. — *31.* Van-e erőd arra, hogy a csillagokat csoportba állítsd, vagy azokat egymástól eltávolítsd? *Ragyogó csillagait*, a héber szerint: kötelékeit. *A Kaszás kötelékeit*, a héber alapján; a latin szerint: az Arktúrus körét. —

32Elővezeted-e a hajnali
csillagot idejében,
És felhozod-e az estcsillagot a föld fiai fölé?
33Ismered-e az ég törvényeit,
És te határozod-e meg uralmát a földön?
34Felemeled-e szavadat a felhőig,
Hogy vizek bősége borítson el téged?
35Útjukra küldöd-e a villámokat,
És jelentik-e neked megjövet: Itt vagyunk?
36Ki helyezte a bölcseséget az emberek belsejébe,
Vagy ki adott értelmet a kakasnak?
37Ki számlálja meg a felhőket bölcseséggel?
Ki fekteti le az égnek tömlőit,
38Mikor a porból szilárd föld lesz,
S a rögök összetapadnak?
39Ejtesz-e prédát az oroszlánnak,
És betöltöd-e kölykei étvágyát,
40Amikor búvóhelyükön meglapulnak
És odujukban leselkednek?
41Ki készíti el a hollónak eledelét,
Amikor fiókái Istenhez kiáltanak,
És étek nélkül röpdösnek?

39. FEJEZET.

Az Úr első beszéde (folyt.).

1Tudod-e a kőszáli kecske ellési idejét?
Figyeled-e a szarvastehén fajzását?
2Számon tartod-e vemhességük hónapjait,
És tudod-e ellésük idejét?
3Lekuporodnak vajudva, megellenek és bőgnek.

32. A hajnali csillagot, mások: a Koronát (?). *Az estcsillagot a föld fiai fölé*, a héber szerint valószínűleg: a Medvét kölykeivel (Nagy és Kis Medve). — *33.* E szavak: *az ég uralmát a földön* a nappal és éjjel, s az évszakoknak az égitestek járásától való függésére vonatkoznak. *Uralmát*, szószerint: írását. — *34.* Tudsz-e szavaddal esőt rögtönözni? — *35. Megjövet*, a latin szöveg többlete. — *36. Az emberek belsejébe*, mások: sötét felhőkbe, vagy: az ibisznek; *a kakasnak*, mások: a tüneményekbe, vagy: a belső szemléletbe. A két kifejezés értelme bizonytalan. Az összefüggésből arra lehet következtetni, hogy égi tüneményről esik szó. — *37.* Költői felfogás szerint az eső égi tartályokban, *tömlők*ben van eltéve. Eltérő felfogáson alapszik a latin szöveg: Ki meséli el az egek mikéntjét, — És ki altatja el az égnek összhangját? — *38* leírja az eső hatását a talajra. — *40. Odujukban*, a héber szerint valószínűleg: a bozótban.

39. Az Úr ugyanazzal a célzattal, mint az előző fejezetben, felhívja Jób figyelmét ama csodákra, melyeket a szarvasfélék *(1—4)*, a vadszamár *(5—8)*, a bölény *(9—12)*, a strucc *(13—18)*, a ló *(19—25)* és a ragadozó madarak *(26—30)* életmódja rejt magában. Az Úr válaszra hívja fel Jóbot; ő azonban kicsinysége érzetében inkább a hallgatást választja *(31—35)*.

3. És bőgnek, a héber szerint: és kölykeiket (legott) ereszt-

[4]Fiaik elválnak, elmennek legelőre,
Elszélednek és nem térnek vissza hozzájuk.

[5]Ki bocsátotta a vadszamarat szabadon,
És ki oldotta el kötéleit?
[6]A pusztát rendeltem házául,
A sós sivatagot lakóhelyéül.
[7]Megveti a város zsivaját,
És nem hallja a hajcsár kiáltását.
[8]Felkutatja legelőjét: a hegyeket,
És minden zöldet felkeres.

[9]Akar-e neked szolgálni a *vadmarha?*
Meghál-e a jászolodnál?
[10]Szántásra fogod-e a *vadmarhát* kötéllel?
Töri-e a rögöt a völgyekben utánad?

[11]Bízol-e benne, mert nagy az ereje,
És reá hagyod-e munkádat?
[12]Reábíznád-e, hogy *behordja* gabonádat
És megtöltse szérűdet?

[13]*Vígan csapkod* a strucc-madár szárnya;
Bizony kegyetlen a szárnya s a tollazata!
[14]Hisz tojásait a földön hagyja
S a porban melegíti őket;
[15]Felejti, hogy láb eltaposса,
S a mező vadja eltiporja őket.
[16]Kemény a fiaihoz, mintha nem is az övéi volnának,
Nem bánja, ha kárba vész a fáradsága;
[17]Mert Isten megvonta tőle az okosságot,
És nem adott neki előrelátást;

tik. — *4b* a héber szerint: Fiaik megerősödnek, a szabadban nőnek fel. — *5—8.* A vadszamár független, szabad életmódjának szembeállítása a megszelidített szamáréval. — *7a* a héberben: Nevet az a város zsivajának. — *9—12.* A vadon élő szarvasmarha (a latinban: orrszarvú) élete szembehelyezve a rokon háziállatéval. — *10.* Mások szóátvetéssel: Kötelet adsz-e a bölény nyakába. — És boronálja-e a rögöket utánad? — *11. Munkádat* itt valószínűleg annyi, mint: munkád eredményét, vagyis a termést. V. ö. a 12. v.-t. — *12.* Mások szövegkiigazítással: Számítasz-e arra, hogy visszatér (t. i. naponta az istállóba), — És megtölti-e szérűdet gabonával? *Behordja*, a latinban szószerint: megadja neked. — *13.* A vers fordítása bizonytalan. A szövegben hozott fordítás a következő versek tartalmához igyekszik csatlakozni. Más irányban halad a latin fordítás: A strucc tolla hasonlít — A gém (herodius) és az ölyv tollához. A strucc tollazata *kegyetlen*, mivel a népies nézet szerint a strucc azt nem használja fiai kiköltésére. — *14b.* A latinban: És talán te melegíted azokat a porban? — *16. A fáradsága*, amelyet t. i. a tojás lerakása igényelt. — *17. Megvonta tőle az okosságot*, a héber szerint: engedte, hogy a bölcseségről meg-

18De mikor itt az ideje,
a magasba rebben,
És kineveti a lovat meg
a rajta ülőt.

19Te adsz-e erőt a lónak?
Te ruházod-e fel nyakát
sörénnyel?
20Te tanítod-e, hogy ugorjék, mint a sáska?
Be félelmetes orrának
büszke *prüszkölése!*
21A földet kapálja körmeivel, bátran ficánkol,
Szembeszáll a fegyveresekkel.
22Megveti a félelmet,
És nem hátrál a kard elől.
23Csöröghet a tegez fölötte,
Villoghat a lándzsa és a pajzs,
24Izgatottan, tombolva falja a földet,
És nem marad veszteg, ha megriad a harsona;
25Mikor hallja a harsonát, azt mondja: Hajrá!
Már messziről szimatolja a harcot,
A vezérek buzdító szavát, a sereg kiáltását.

26A te bölcseséged által tollasodik-e meg a sólyom,
És terjeszti ki szárnyait dél felé?
27Parancsszódra száll-e a sas a magasba,
És fészkel meredek helyen?
28Sziklán lakik és ott tanyázik,
Meredek kőszálon, járatlan bércen;
29Onnan kémleli étkét,
És szeme ellát messzire;
30Fiókái vért szürcsölnek,
És tüstént ott terem, hol tetem vagyon.

31És ismét szóla az Úr és mondá Jóbnak:
32Oly könnyen meghátrál-e, ki az Istennel perbe szállt?
Nos feleljen erre Isten vádlója!
33És felele Jób az Úrnak és mondá:
34Mit feleljek én, ki könynyelműen szólottam?

feledkezzék. — *18.* Ha üldözőbe veszik, felszökik és gyorsan elfut, miközben szárnyaival evezőmozgást végez. Gyorsaságával megszégyeníti az üldözőket. — *19. Sörénnyel*, a latinban: nyerítéssel. — *20b* a latinban szószerint: Félelem az orra dicsősége. *Prüszkölése*, mások szerint: nyerítése. — *21. A földet kapálja körmeivel*, a héber szerint pontosabban: «Toporzékol a völgyben». A *völgy* itt egyértelmű a csatatérrel. *A fegyveresekkel*, a héberben: a fegyverrel. — *22a.* Mások a héber szöveg kiigazításával: Nevet a gödörnek (vagyis: átugrik rajta) és meg nem ijed. — *23. Pajzs*, a héberben: dárda. — *24. Falja a földet*, valószínűleg annyit jelent, hogy: száguld. — *25. Buzdító szavát*, a héberben: dörgését. — *26. Tollasodik-e meg*, mások szerint: repül-e. *Dél felé*, t. i. amikor vándorol.

32a. Meghátrál-e, a latinban: megadja-e magát. — *34a* a héber szerint: Íme parányi kicsiny vagyok! Mit is feleljek neked? —

Kezemet a számra teszem!
35Egyszer szólottam, bár azt is hagytam volna!
Meg másszor, de nem teszem többé!

40. FEJEZET.

Az Úr második beszéde.

1És felele az Úr Jóbnak a fergetegből és mondá:
2Övezd fel derekadat, amint férfihez illik!
Én kérdlek, te meg felelj nekem!
3Semmivé akarod-e tenni az én igazságomat?
És kárhoztatsz-e engem, hogy neked legyen igazad?
4Olyan-e a karod, mint az Istené?
Mennydörgő hangon szólsz-e úgy, mint ő?
5*Akkor* végy magadra ékességet és emelkedjél föl magasra,
Légy dicsőséges és öltözzél ragyogó *szépségbe!*
6Szórd szét a kevélyeket haragodban,
Tekints minden kevélyre és alázd meg őket!
7Láss meg minden gőgöst és szégyenítsd meg őket!
Morzsold össze a gonoszokat helyükön!
8Rejtsd őket mind a porba,
Süllyeszd orcájukat a verembe!
9Akkor én is beismerem,
Hogy jobbod győzelemre segít téged!

10Lám a Behemót, melyet teremtettem, úgy mint téged is:
Füvet eszik, akárcsak a szarvasmarha.
11Erő vagyon ágyékában,
És erősség hasa *izmaiban!*

35a. Bár azt is hagytam volna, a kiigazított héber szöveg szerint: de nem ismétlem.

40—41. Az Úr Jóbot ismét felhívja, hogy igazolja eljárását. Van-e joga arra, hogy Isten igazságosságát kétségbevonja? (**40**, *2—3.*) Ezt csak akkor tehetné, ha Istennel egy rangban lenne, s így egy pillantással földre tudná sujtani az igaztalanokat *(4—9)*, és hatalma lenne a Behemót *(10—19)* és a Leviatán fölött *(20—28* és **41**, *1—25)*. Egyesek véleménye szerint e szövegben két, a babilóni mondavilágból átvett ősszörnyetegről lenne szó; ez a feltevés azonban nem helytálló. A *Behemót* (= nagy állat) nem egyéb, mint a víziló, mely Egyiptomban honos; némelyek szerint itteni elnevezése lehetett: *p-ehe-mou* (vízi ökör). *Leviatán* (= tekeredő) az Ószövetség több más helyén szörnyeteget jelent; itt azonban az ugyancsak Egyiptomból ismert krokodillal azonos. A leírás egyes túlzásai a költői írásmód számláját terhelik.

40. *2.* V. ö. 38, 3.—*5. Ragyogó szépségbe*, a latinban szószerint: szép ruhákba. A vers a héber szerint: «(Akkor) ékesítsd magad fölséggel és méltósággal,— Ölts magadra pompát és ékességet». Gúnyos felszólítás Jóbhoz, hogy próbálja meg a fellépést Isten szerepében. — *8. A por* és a *verem* a sír, illetve az alvilág jelzése.

10. A víziló, bár csak füvel táplálkozik, mégis mily erős! *10a*-t mások a görög szöveg alapján: «Nézd a Behemótot, magadhoz hasonlítva», vagyis: vesd össze erődet az övével! — *11. Izmai-*

12Kiegyenesíti farkát,
mintha cédrus lenne,
Combjainak izmai egymásba fonódnak.
13Csontjai, mint az érccsövek,
És *lábszárai*, mint a vasrúdak.
14Isten *műveinek* ő az elseje;
Teremtője neki adta kardját,
15Mert neki teremnek füvet a hegyek,
Hol a mező minden vadja játszadozik.
16*Lótusz* alatt heverészik,
A nád s a mocsár rejtekében.
17Befödi a *lótusz* árnyékával,
Körülveszik a patak fűzei.
18Ha a folyó árja *szorítja*, fel nem riad;
Nyugton marad, még ha a Jordán csap is be a szájába.
19*Ki* tudná horoggal szemtől szembe elfogni,
S pecekkel átfúrni orrát?

20Vajjon *partra* húzhatod-e a Leviatánt horoggal,
És megkötheted-e kötéllel nyelvét?
21Téssz-e karikát orrába?
Átfúrod-e pofáját kampóval?
22Vajjon rimánkodik-e neked sokat,
Vagy szép szóval kedveskedik-e neked?
23Egyezkedik-e veled,
Hogy szolgádul fogadd örök időkre?
24Játszol-e vele, mint a *kis* madárral,
És megkötözheted-e leányaid mulatságára?

ban, a héber szó jelentése bizonytalan; a latin szerint: köldökében. — *12.* Mivel a viziló farka rövid, a hasonlat inkább a fark vastagságára és merevségére vonatkozik. *Combjainak*, a latinban: heréinek. — *13b* a latinban: Porcogói pedig mint a vaslemezek. *14a. Műveinek*, szószerint: útjainak. *Az elseje*, nem időben, hanem mint remek alkotás. — *14b.* A sokat vitatott verssort egyesek a görög szerint így igazítják ki: Ki azért teremtetett, hogy (Isten) vele játsszék (v. ö. Zsolt. 103, 26); mások szerint: hogy társai (a többi állat) zsarnoka legyen. Az itt említett *kardot* többen az állat hatalmas fogaira értették, mások a köv. verssel kapcsolják össze a sor értelmét és a kardot az állatok fölött való uralma jelképének tekintik. — *15.* A héber szerint: Mert neki adóznak a hegyek (pl. füvet) — S a mező minden vadja, mely ott játszadozik. — *16.* A *lótusz*, valószínűleg nem a közismert Nymphaea lotus, hanem az 1½ m magasságot elérő Zizyphus Lotus, mely Egyiptomban honos. A latinban e szó helyett itt és a köv. v.-ben: az árnyék. — *18. Jordán* itt kisebb folyóvíz költői jelzése. — *18a* a latinban: Ime folyót is lenyel és nem csodálkozik. — *19. Horoggal* a latin szöveg többlete. Az átfúrás célja, hogy az állat orrába kötelet lehessen erősíteni. — *21.* Mindeme eljárások célja lenne az állat szállítása. *Karikát*, a héber szerint: kötelet kákából. *22—23.* A horogra került állat hajlandó-e, hogy mint megszelidített háziállat szolgáljon neked annak fejében, hogy életben maradni engeded? — *24. Leányaid*, a latinban szószerint: szol-

25 *A lkusznak-e fölötte* a társak,
Felosztják-e a kereskedők?
26 Megtöltöd-e a hálókat bőrével
És a halrekeszt fejével?
27 Emeld reá kezedet! de jegyezd meg,
Hogy a harc után meg nem mukkansz többé!
28 Íme, az ilyennek reménye semmivé válik,
Már *puszta látásától* is földre vágódik!

41. FEJEZET.

Az Úr második beszéde (bef.).

1 Nincs oly *merész*, ki ingerelni *merné*,
És ki állhat meg az én színem előtt?
2 Ki adott nekem előbb, hogy vissza kellene neki adnom?
Ami az ég alatt van, az mind az enyém!
3 Nem *hallgatom el, hogy milyenek tagjai*,
Beszélek erejéről, alkata szépségéről!
4 Ki tudja levenni ruhája burkolatát?
Ki hatol be szája belsejébe?
5 Ki nyitja meg szája kapuit?
Fogai környékén rémület lakik!
6 Teste, mint az öntött pajzs,
Egymáshoz simuló pikkelyekből van egyberakva;
7 Az egyik a másikhoz lapul,
Még levegő sem férkőzik közéjük;
8 Az egyik a másikhoz tapad,
Egymást tartják s el nem válnak.
9 Tüsszentése tüzes láng,

gálóid. — *25. Alkusznak-e* fölötte a héber alapján; a latin szerint: felszelik-e? — *26.* A héber szerint: Nyárssal tüzdeled-e bőrét, — És halászok szigonyával fejét? — *27b.* A héber szöveg valószínű fordítása: Hogy a harcot meg nem ismétled! — *28.* Átmenet a második személyről a harmadikba, melyet a következő versek is megtartanak. *A reménye semmivé válik*: nincsen remény annak életbenmaradására, ki az állattal kikezd. *Puszta látásától*, a latin szószerint: mindenki láttára.

41. A bevezetést lásd a 40. fejezetnél.

1a a latin szerint: Nem költöm fel úgy, mint valami kegyetlen. V. ö. 3, 8. — *1b.* Ha már a Leviatán (krokodílus) is ennyire félelmes, mennyivel inkább kell félni Teremtője haragjától. Valószínűbb azonban, hogy az eredeti szöveg itt és a következő versben is nem Istenről, hanem folytatólag a Leviatánról tárgyalt, miért is többen a szöveget így igazítják ki: És ki állhat meg színe előtt? — *2.* V. ö. Róm. 11, 35; mások valószínű szövegkiigazítással, részben a görög szöveg alapján: Ki szállt vele szembe (t. i. a Leviatánnal), úgyhogy épségben maradt? — Nincs olyan az ég alatt! *3.* A szövegek egybevetése alapján kiigazított héber szöveg szerint. A latin szöveg: «Nem kímélem őt, sem a hatalmas szavakat, — Sem azokat, melyeket kérlelésre fűztek egybe», tehát a szavakat Isten szájába adja. — *4. Szája belsejébe*, a görög szöveg alapján inkább: kettős páncéljába. — *6.* A kiigazított héber szerint: Háta csatornás pajzs, — Kő(kemény) pecsét tartja össze. — *9a.* A kilö-

És szeme olyan, mint
a hajnal pillái.
10Lángok jönnek torkából,
Megannyi kigyúlt, égő
fáklya;
11Gőz tör elő orra lyukaiból,
Mint tűzön álló forró
fazékból;
12Lehellete meggyujtja a
szenet,
Láng lövell torkából.
13Erő honol nyakában,
És *rémület* jár előtte.
14Tagjaira húsa pompásan
tapad,
Hullna rá bár villám, helyéből ki sem mozdul!
15A szíve kőkemény,
Kemény, mint az *alsó őrlőkő*.
16Mikor felemelkedik, még
hősök is megijednek,
Megzavarodnak félelmükben.
17Ha kard éri, nem fog
rajta,
S a dárda *visszapattan*
páncél*járól*;
18Olybá veszi a vasat,
mint a szalmát,
S az ércet, mint a korhadó fát;
19Nem szalasztja meg őt
a nyilas,
Polyvává lesznek rajta
a parittya kövei;
20Szalmaszálnak veszi a
buzogányt,
Neveti a dárda süvítését.
21Alul *éles cserepek* vannak rajta,,
Cséplőszán nyomait hagyja az iszapban.
22Felforralja a mély tengert, mint az üstöt,
Olyanná teszi, mintha
kenőcs forrna benne.
23Világít nyomában az
ösvény,
Őszülő hajnak néznéd
az örvényt!
24Nincs hozzá fogható hatalom a földön,

velt vízcseppek visszaverik a nap fényét. — *9b*. Utalás a krokodilus rózsásba játszó szemére. — *10—12*. A napfényben csillogó kiokádott víz túlzó, költői leírása. — *10b* a héberben: Tüzes szikrák surrannak ki belőle. — *13b* a latin szerint: Nyomor jár előtte. — *14*. A héber szerint: Húsának tokái jól tapadnak, — Nem mozognak, mintha oda lennének öntve. — *15b*. A kézimalom két egymás fölött elhelyezett kerek kőből állott, amelyek közé a gabonaszemeket tették. Az alsó kőnek nagyon szilárdnak kellett lennie, mivel reá nagyobb nyomás nehezedett. A latin szerint: S összeszorul, mint a kovács üllője. — *16*. A kiigazított héber szöveg szerint. A latinban: Ha felemelkedik, félnek az angyalok, — És ijedtükben megtisztulnak. — *17b* a kiigazított héber szöveg szerint. A latinban: Sem dárda, sem páncél. — *19*. *A nyilas*, a héber szerint: az íjnak fia, vagyis: a nyíl. — *20*. *A buzogányt*, a latinban szószerint: a kalapácsot. — *21*. A latin szerint: «Alatta napsugarak vannak, — Aranyat terít maga alá, mint a sarat». A *cséplőszánt* gerendából rótták össze; alsó részéből éles kövecsek, illetve kisebb vaslemezek, pikkelyek álltak ki. V. ö. Kir. II. 24, 22; Iz. 41, 15; 28, 27 stb. — *22*. A kenőcsös bögrében az illatszereket forralás útján készítik; a krokodilus is úgy kavarja fel a vizet, mintha az forrana. — *23*. Ha úszik, a nyomában levő felkavart víz fehéres, őszülő színben játszik. — *24a* a héber szerint

Úgy van alkotva, hogy
semmitől se féljen.
25 *Szembe*néz minden nagy-
sággal:
Ő a király minden ke-
vély *állat* fölött.

42. FEJEZET.

Jób második válasza és az Úr ítélete.

1 És felelvén Jób az
Úrnak, mondá:
2 Tudom, hogy mindent
megtehetsz,
És hogy egy gondolat
sincs rejtve előtted.
3 «Ki az, ki a gondvise-
lést elhomályosítja ér-
telem nélkül?»
Valóban balgán beszél-
tem
Olyanról, mi tudásomat
messze meghaladja!
4 «Hallgass meg csak,
hadd beszéljek,
Én kérdlek, te meg fe-
lelj nekem!»
5 *Eddig* szóbeszédből hal-
lottam felőled,
Most pedig saját sze-
memmel látlak!
6 Korholom tehát önma-
gamat,
Bánom bűneimet por-
ban és hamuban!

7 Miután pedig az Úr
Jóbnak eme szavakkal
szólt, a temáni Elifáznak
mondá: Haragra gyúl-
tam ellened és a két bará-
tod ellen, mert nem be-
széltetek előttem igazat,
úgy mint Jób, az én szol-
gám. 8 Azért *most* vegye-
tek hét *fiatal* bikát és hét
kost, menjetek Jób szol-
gámhoz és mutassatok be
egészen elégő áldozatot
magatokért, és szolgám,
Jób könyörögjön értetek.
Az ő kedvéért teszem, ha
nem tudom be nektek
a dőreséget; mert nem
beszéltetek felőlem iga-

helyesen: Nincs neki mása a földön. — *25. Szembenéz* v. ö. 40, 7.

42. Jób második válasza az Úrnak. Bevallja, hogy Istenről balgán beszélt és ezeket a beszédeket vissza is vonja *(1—6)*. Az Úr Jóbnak ad igazat barátaival szemben; utasítja őket engesztelő áldozat bemutatására és arra, hogy Jób közbenjárását kérjék. Miután ez megtörtént, Isten Jóbot visszahelyezi előbbi jólétébe, sőt azt mégannyira gyarapítja (prózai befejezés: *7—17.*).

2b. A héber szerint helyesebben: Hogy nem hiúsul meg egy terved sem. — *3a* nem egyéb, mint Isten korholó szavainak (38, 2) ismétlése. A sor esetleg tévesen került ide. — *4.* Ismétlés 13, 22; 38, 3 és 40, 2-ből véve, amely többek véleménye szerint helytelenül került ide, mivel Jób már nem intéz többé Istenhez kérdést.

7. Előttem, masok helyesebben: felőlem. — *8.* Az áldozatok számára nézve v. ö. 1, 5. *Mutassatok be egészen égő áldozatot magatokért*, a görög és szír szöveg szerint helyesen: mutasson be égő áldozatot értetek. — *Ha nem tudom be nektek a dőreséget*, a héber szerint: ha nem teszek veletek csúfságot. — *Mert nem beszéltetek felőlem igazat úgy, mint Jób, az én szolgám.* Mivel az előzőkben Isten Jóbot megfeddette épen a reá vonatkozó beszédek miatt, és Jób be is ismerte tévedéseit, helyesebb a görög szöveg: «mert nem beszéltetek igazat Jób szolgámhoz»; a barátok tévedtek, mikor Jóbot bűnösnek minősítették, kinek ezért kellett volna

zat úgy, mint Jób, az én szolgám. [9]Elmentek tehát a temáni Elifáz, a súhi Baldád és a naamáti Szófár, és úgy cselekedtek, amint az Úr nekik mondotta. És az Úr tekintettel volt Jób személyére.

[10]Az Úr hajlott is Jób bűnbánatára, miután ő a barátaiért imádkozott, és mindenből, amije volt Jóbnak, kétannyit adott neki az Úr. [11]És meglátogatta őt minden fivére, minden nővére, és régi ismerősei is, valahányan voltak, vele étkeztek házában, sajnálkoztak fölötte, és megvigasztalták mindama csapások miatt, melyeket az Úr reábocsátott, és kiki adott neki egy-egy juhot és egy arany fülbevalót. [12]Az Úr pedig jobban megáldotta Jóbot azután, mint azelőtt, mert lett neki tizennégyezer juha, hatezer tevéje, ezer iga marhája és ezer szamárkancája. [13]És született neki hét fia és három leánya. [14]Az egyiket *Jemimá*nak, a másikat Kassziának, a harmadikat pedig *Kerenhappuk*nak hívta. [15]Az egész földön sem lehetett oly szép leányokat találni, mint amilyenek Jób leányai voltak, és atyjuk örökrészt adott nekik fitestvéreik között. [16]Jób pedig ezek után még száznegyven évig élt és látta *nemcsak* gyermekeit, *hanem* gyermekeinek a gyermekeit is negyedízig. — Majd meghalt vénségben, napokkal betelten.

vezekelnie. — *9. Tekintettel volt*, vagyis megbocsátott a barátoknak. *10.* A héber szerint: Az Úr Jób sorsán is fordított (mások szerint: visszaállította Jób előbbi sorsát) azért, mivel a barátjáért imádkozott stb. — *11.* Az ajándékok a felépülés alkalmából hozott alkalmi kedveskedések voltak. *Egy juhot*, a héber szerint: «egy keszitát» — ez régi pénznem, melyet Móz. I. 33, 19 és Józs. 24, 32 is megemlít. *Fülbevalót*, a megfelelő héber szó fül- vagy orrgyűrűt jelent. — *12.* Jób állatvagyona az 1, 3-ban említettnek kétszeresére emelkedett. — *13. Hét*, mások szerint: tizennégy, v. ö. 1, 2. — *14. Jemima*, a latin fordítása szerint: Nap; de talán helyesebb a névnek «Galamb»-bal fordítása. *Kasszia* az arábiai Laurus Cassia illatos növény; *Kerenhappuk*, a latin Cornustibii: stíbium szarva, azaz szemöldökfestőt tartalmazó kis edény. Mindeme nevek becéző nevek. — *15.* Rendesen csak a fiúk örökölnek (Móz. IV. 27, 1. skk.); ha a leányoknak is jut a földből, az már különös gazdagságnak a jele. — *16. Napokkal* vagyis élettel *betelten*.

A ZSOLTÁROK KÖNYVE.

1. A Zsoltárok könyve *(Psalterium, Pszalterion)*, százötven vallásos tárgyú költeményből áll. A görögök eredetileg «pszalterion»-nak nevezték azt a húros hangszert, melynek kíséretében a «pszalmosz»-nak nevezett énekeket előadták. Idővel a «pszalterion» (psalterium) szó a zsoltárok egész gyüjteményének megjelölésére kezdett szolgálni. A héber szöveg «Szefer tehillím»-nek, *Dicséretek könyvé*nek nevezi, és méltán, mert a könyvnek minden éneke az Isten dicséretét zengi. Bár minden egyes zsoltár önálló költemény, alapgondolatuk mégis ugyanaz: Isten imádása, dicsőítése, a beléje helyezett rendíthetetlen bizalom a szorongatás idején, alázatos bűnvallomás, hálaadás az egyénnek, valamint az egész zsidó nemzetnek juttatott isteni jótéteményekért. Alig van az emberi léleknek olyan érzelme, mely a Zsoltárok könyvében hű visszhangra nem találna.

Mind a héber zsoltárkönyv, mind a régi fordítások százötven zsoltárt számlálnak. Az egyes zsoltárok számozásában azonban már nincs megegyezés a héber szöveg és a fordítások között. A Hetvenes görög fordítás és az ezt követő latin Vulgáta a héber 9. és 10. zsoltárt, továbbá a 114. és 115. zsoltárt összevonja, viszont a héber 116. és 147. zsoltárt kettéválasztja. Csak az 1—8. és 148—150. zsoltár számozásában van teljes megegyezés valamennyi szöveg között.

A Zsoltárok könyve szerkezetileg nem egységes mű, hanem öt, különböző időben keletkezett gyüjteményből áll. (Némelyek szerint az öt könyvre való felosztás Mózes öt könyvének hatása alatt történt.) Az I. könyv (a Vulgáta számozása szerint) az 1—40. zsoltárt tartalmazza, a II. könyv a 41—71. zsoltárt, a III. könyv a 72—88., a IV. könyv a 89—105., az V. könyv pedig a 106—150. zsoltárt foglalja ma-

gában. A 40., 71., 88. és 105. zsoltár végén az Istent dicsőítő felkiáltás (doxologia) rekeszti be az egyes gyüjteményeket, a 150. zsoltár pedig az egész zsoltárkönyvet bezáró nagyszerű dicsőítés. Az egyes gyüjtések nem történtek tervszerűen, sőt a zsoltárok elhelyezése az egyes könyveken belül is alig mutat tervszerűséget.

Egyes zsoltárok több változatban voltak ismeretesek, mások a liturgikus használatban némi módosításokat, kiegészítéseket szenvedtek.

2. A legtöbb zsoltárnak a héber szövegben és a fordításokban hosszabb-rövidebb *címe* van. Ezek a címek vagy a zsoltár szerzőjére vonatkozó hagyományt tükrözik vissza, vagy történelmi, zenei és liturgikus megjegyzések. Az olyan zsoltárokat, melyeknek semmiféle címük sincsen, a zsidó hagyomány *árva zsoltárcknak* nevezi. Sok felirat több részből áll, amennyiben a szerző nevén kívül még egyéb megjegyzést is tartalmaz ; sőt néha a feliratok különböző részei nem is ugyanattól az egy kéztől eredtek. Figyelemre méltó, hogy a szír fordítás (Pesitta) a héberben, a görögben és a latinban olvasható összes címeket elhagyja és keresztény, sőt szerzetesi eredetű feliratokkal pótolja. A zsoltárok címei sok esetben valószínűleg nem származnak maguktól a zsoltárok sugalmazott szerzőitől, de mivel minden esetben igen régi hagyományt tükröznek vissza, ezektől ok nélkül eltérni nem szabad. (A római szentirási bizottság 1910 május 1-én kelt döntvényének 3. pontja). A címek régiségét az is bizonyítja, hogy némelyiket már a Zsoltárok könyvének görög fordítói sem értették meg.

3. A legtöbb zsoltár *szerzője* a feliratok és más bibliai helyek tanusága szerint Dávid király. A héber szöveg címiratai 73 zsoltárt tulajdonítanak neki. Rajta kívül mint zsoltárszerzők szerepelnek : Mózes (1 zsoltárral), Kóré fiai (11 zsoltárral), továbbá Dávid kortársai : Ászáf (12 zsoltárral), Emán (1 zsoltárral), Etán (1 zsoltárral) és Salamon (talán 2 zsoltárral). A héber szöveg szerint 50 zsoltár (a Hetvenes görög fordítás szerint 33, a Vulgáta szerint 35 zsoltár) szerzője ismeretlen. A zsoltárok legnagyobb része a babiloni fogságot megelőző korból való. Egyes zsoltárok eredetileg egyéni imádságok voltak, mások már eredetileg is az egész nép számára készültek.

Idővel valamennyi zsoltár a templomi liturgiának szerves része lett.

A zsoltárirodalom kifejlődésére üdvös hatással voltak a zsidó nemzeti történelemnek mind dicsőséges, mind gyászos eseményei, midőn a választott nép az Istennek nagy megszabadító és segítő jóságát, igéreteiben való hűségét, vagy pedig szigorú igazságosságát érezte.

4. A Zsoltárok könyve az ószövetség költői könyvei közé tartozik; költői jellegük alapja a gondolatritmus. Némely zsoltárnál világosan felismerhető a strófaszerkezet; a strófákat rendszerint két vagy több énekkar adta elő váltakozva. Egyes zsoltároknak különleges sajátsága az alfabetikus (betűsoros) versalak, melyben az egyes versek kezdőbetűi a héber betűsor egymásutánja szerint következnek (24., 33., 36., 110., 111., 144. és főleg 118., mely utóbbinak mindig nyolc-nyolc sora kezdődik a héber betűsornak ugyanazzal a betűjével).

5. *Tartalom* szerint vannak szorosan vett *himnusok*, melyek főleg az Isten jóságát, hatalmát, irgalmát vagy valamely más tulajdonságát dicsérik; *könyörgő zsoltárok*, melyek valamely nyomorúságból való szabadulásért esedeznek; *bűnbánati zsoltárok* (a 6., 31., 37., 50., 101., 129. és 142. zsoltár), melyek bűnbocsánatért könyörögnek; *átok-zsoltárok*, melyek az ószövetség felfogása szerint a zsoltárosnak vagy a választott népnek ellenségeire az Isten átkát kérik vagy jövendölik meg; *tanító költemények*, melyek egy-egy vallási vagy erkölcsi igazságot világítanak meg; *zarándok-énekek* (119—133.), melyeket az év három főünnepére (húsvétra, pünkösdre és a sátoros ünnepre) Jeruzsálembe zarándokoló hívek útközben, vagy a templom udvarának lépcsőin felhaladva énekeltek; *történelmi zsoltárok*, melyeknek tárgyát a nemzet multjából vett események, főleg az Egyiptomból való kiszabadulás és a pusztai vándorlás nevezetesebb eseményei adják, és végül *prófétai zsoltárok*, melyek a jövőbe tekintenek és a Messiás személyéről, műveiről vagy országáról beszélnek. Ilyenek: a 2. és a 71. zsoltár, mely a Messiás isteni természetéről és világuralmáról beszél, a 21. a Messiás szenvedéséről, a 44. az egyházzal való eljegyzéséről, a 109. örök főpapi méltóságáról. A 88. és a 131. zsoltár azt hirdeti, hogy Isten a Messiásban fogja

teljesíteni azt az igéretét, mely szerint Dávidnak királyi széke örökkévaló lesz. A görög és a latin fordításban messiási értelme van a 15. zsoltárnak (Jézus Krisztus dicsőséges feltámadása) és a 39. zsoltárnak (Jézus Krisztus földi születése és engedelmessége) is. Több (főleg a 95—99., 116., 137.) zsoltár beszél a pogány nemzetek megtéréséről az Isten országába, ami szintén messiási gondolat. Ezenkívül az újszövetség szerzői, főleg Szent Pál, más zsoltárhelyeket is messiási értelemben idéznek.

6. A Zsoltárok könyvének hit- és erkölcstani szempontból igen nagy fontossága van. A zsoltárok egyrészt tárgyilag vitték tovább az ószövetségi kinyilatkoztatást, mert az Istenre és a Messiásra vonatkozólag számos hitigazságot az addigi ismereteknél jóval világosabban fejtettek ki, másrészt pedig, mint folyton használt liturgikus énekek, az egyes hit- és erkölcstani tételeket mélyen szívébe vésték a választott népnek.

A zsoltárok lépten-nyomon hangoztatják az Isten egységét, nagyságát, mindenhatóságát, szentségét, jóságát, igazságát, igéreteiben való hűségét, ki híveit bűneik miatt ideig-óráig bünteti ugyan, de róluk nem feledkezik meg végleg. Ezért is a zsoltárok nem győzik eléggé figyelmeztetni a népet, hogy a legnagyobb nyomorúság idejében is teljes odaadással bízzék Istenében. Isten a világnak teremtője, és minden lény az ő szolgája. Mellette nincs más isten, a pogányok bálványai tehetetlen semmik, isteneik gonosz szellemek.

Egyes zsoltárok említik az Isten *igéjét* és *szellemét*, mint teremtő és a világot kormányzó erejét. Ezek a kifejezések a Szentháromság tanának kinyilatkoztatását készítették elő.

Az *angyalok* Istennek szolgái és akaratának engedelmes teljesítői. A 17. és a 79. zsoltár említi a kerubokat, kik fölött az Úr trónol.

A zsoltárok állandóan figyelmeztetik Izrael népét *az Úr törvényének* — a mózesi törvénynek — lelkiismeretes megtartására. A törvény Izraelnek dicsősége és legnagyobb kincse (18., 118.); megtartása az Isten áldását és a javak teljességét biztosítja, áthágása pedig az Úr haragját és büntetését vonja maga után. Mind a jutalom, mind a büntetés elsősorban a földi életre vonatkozik, bár a szerzők isme-

rik a túlvilági élet tanát, sőt a 72. zsoltár a túlvilági *boldog életről* is beszél.

A zsoltárok *erkölcsi felfogása* az általános ószövetségi erkölcsi álláspont. Megkövetelik az Isten félelmét, szeretetét, a benne való bizalmat, az egyenes lelkületet, őszinteséget, a rossz kívánságok legyőzését, az erkölcsi tisztaságot, mindennemű bűnnek kerülését, a jámborok szeretetét, de az ellenségszeretet fölséges parancsát még nem ismerik. A puszta külső istentisztelettel nem elégszenek meg, hanem a lélek benső hódolatát mondják az istentisztelet lényegének.

7. A Zsoltárok könyvének sugalmazott és kánoni jellegét mind az ószövetségi zsinagóga, mind a keresztény Egyház mindenkor elismerte. A Zsoltárok könyve sem az ószövetségben, sem az újszövetség korában nem volt holt kincs; az Egyház liturgiájában a zsoltároknak igen nagy szerep jut, az Egyház hivatalos imádságának, a papi zsolozsmának meg épen gerince a Zsoltárok könyve.

8. A Zsoltárok könyvének *latin fordítása*, mely a Vulgátában olvasható, nem az eredeti héber szöveget, hanem az Alexandriai vagy másképen Hetvenes görög fordítást követi, és nem egyéb, mint a régi latin, ú. n. Itala fordítás átdolgozása Szent Jeromos tollából, a görög fordításnak Origenes által javított, ú. n. hexapláris alakja szerint. Mivel ez a javított fordítás először Galliában terjedt el, azért a *galliai zsoltárkönyv* (Psalterium Gallicanum) nevet viseli. Ezt megelőzőleg, szentírásfordítói munkásságának elején, Kr. e. 383-ban Szent Jeromos a közönséges, nem-javított görög fordítás alapján is átdolgozta a zsoltárok régi latin fordítását. Ezt a szöveget az ú. n. *római zsoltárkönyv* (Psalterium Romanum) tartalmazza. Sőt ezeken kívül önállóan is lefordította az eredeti héber szövegből a Zsoltárok könyvét, de ez a fordítás, bár Szent Jeromosnak egyik legjobb műve, sohasem került hivatalosan az Egyház használatába.

Jelenleg az Egyház a Szentírásban, a papi zsolozsmában s a liturgia legnagyobb részében a galliai zsoltárkönyv szövegét követi; de a szentmisének ama zsoltárrészei, melyeket hajdan az ünnepélyes istentisztelet alkalmával a nép énekelt (a szentmise kezdetén, az evangélium felolvasása előtt, a felajánlás és az áldozás alkalmával), a római zsoltárkönyv szövegéből valók.

1. ZSOLTÁR.

A jámbor embert az Isten bőséges áldása kíséri, a gonoszra az Úr büntető ítélete vár.

[1]Boldog ember,
Ki el nem indul a gonoszok tanácsán,
Meg nem áll a bűnösöknek útján,
És le nem ül a pestis székére,
[2]Hanem az Úr törvényében leli kedvét,
S éjjel-nappal eszében forgatja törvényét!
[3]Olyan, mint a folyóvíz mellé ültetett fa,
Mely gyümölcsét idejében meghozza,
És melynek lombja le nem hull.
Mindenben, amihez fog, boldogul.

[4]Nem így *járnak* a gonoszok, nem így,
Hanem úgy, miként a por,
Melyet a föld színéről a szél elsodor.
[5]Ezért meg nem állnak ítéletkor a gonoszok,
Sem az igazak gyülekezetében a vétkesek,

1. *A jámbor embert az Isten bőséges áldása kíséri, a gonoszra az Úr büntető ítélete vár.* — Az 1. zsoltár a Zsoltárok könyvének rövid és találó bevezetése. Alapgondolata magában foglalja a Zsoltárok könyvének, sőt az egész ószövetségnek erkölcstanát: Tartsd meg az Úr törvényét, mert a törvény megtartója az Istennek bőséges jutalmára számíthat, míg a gonoszra büntetés vár.

1—3. A jámbor ember boldogsága. — *1.* A gondolatban hármas fokozás van. *A gonoszok tanácsa* ezeknek életelveit jelenti; *a gonoszok tanácsán elindulni* = azok életmódjára vetemedni. *A bűnösök útján megállni* annyi, mint a bűnben megátalkodni. *A pestis székére leülni* annyit jelent, mint az erkölcsi romlottság elveit hirdetni. A héber szöveg ehelyett a *gúnyolódók* (valószínűleg vallásgúnyolók, az isteni tanítás megvetői) *székét* említi. V. ö. Péld. 13, 21; 15, 29; 19, 16; 28, 1. 7; 29, 18. — *2.* Az ószövetségi tökéletesség eszményképe: *az Úr törvényének*, a mózesi törvénynek állandó tanulmányozása és pontos megtartása. — *3.* V. ö. Jer. 17, 8. A zsoltáros a palesztinai nyárnak mindent leperzselő szárazságára céloz. Kora tavasztól késő őszig eső ott sohasem esik, miért is csak azok a fák zöldelhetnek és hozhatnak gyümölcsöt, amelyek *folyóvíz* partján állnak. *A folyóvíz* itt valószínűleg öntöző csatornát (héb.) jelent. A vers utolsó tagjában megszűnik a képes beszéd.

4—6. Szép ellentét az előbbi gondolattal: *a gonosz ember boldogtalansága.* A *gonoszok* pogányok, vagy az Úr törvényét megvető zsidók. — *4.* A másodszor olvasható *nem így* és a *föld színéről* kifejezés a héber szövegben hiányzik. *Por* helyett a héber szöveg *polyváról* beszél. A hasonlatot a zsoltáros a palesztinai szérűkről veszi, melyek rendszerint magasabb helyen és a szabad ég alatt feküdtek, és így a szél szabadon át- és átjárhatta őket. — *5.* Az *ítélet* elsősorban az Istennek azt az ítéletét jelenti, mellyel a jámborokra boldogságot juttat, a gonoszokra pedig büntetést mér; a szentatyák véleménye szerint azonban a világ végén bekövetkező isteni ítéletet is jelenti. (A két magyarázat egymást kiegészíti.) *Meg nem állnak* = elbuknak; szégyent, pusztulást látnak. Keleti szokás szerint a vádlottnak a bíró előtt földre kellett borulnia, míg ügyét a bíró meg nem vizsgálta, és ha igaznak

[6]Mert az Úr az igazak útját ismeri,
De elvész az istentelenek ösvénye.

2. ZSOLTÁR.

A föld királyainak és nemzeteinek hiábavaló támadása az Úr és az ő Felkentje ellen. — A Messiás örök születése, királyi méltósága, világuralma.

[1]Miért dühöngenek a nemzetek,
Terveznek céltalan dolgokat a népek?
[2]A föld királyai felkelnek,
Egybegyűlnek a fejedelmek
Az Úr ellen s az ő Felkentje ellen:
[3]Szakítsuk széjjel láncukat,
Rázzuk le magunkról igájukat!

[4]A mennyekben lakó kineveti őket,
Az Úr kigúnyolja őket.
[5]Szól majd hozzájuk haragjában,
Megrémíti őket bosszúságában.
[6]Sionnak, az ő szent hegyének
Királyává engem tett meg;
És hirdetem rendeletét.

találta, fölállásra szólította. Az igazak az isteni ítéletnek tanui. Lehet, hogy a *meg nem állnak* kifejezés a 4. vers hasonlatát is folytatja. — *6.* Az *út* itt a jóknak és a gonoszoknak erkölcsi életmódját jelenti. *Az Úr ismeri*, azaz elismeri és megjutalmazza a jámborok életmódját. *Elvész az istentelenek ösvénye:* pusztulásba vezet, jutalomra nem számíthat.

2. *A föld királyainak és nemzeteinek hiábavaló támadása az Úr és az ő Felkentje ellen. — A Messiás örök születése, királyi méltósága, világuralma.* — A 2. zsoltár a szó teljes értelmében messiási zsoltár. A zsoltár messiási jellegét az újszövetségi Szentírás (Csel. 4, 27; 13, 33; Zsid. 1, 5; 5, 5; Jel. 2, 27; 19, 15.), valamint a zsidó és a keresztény hagyomány egyaránt bizonyítja; egyes kifejezéseit (7—9. v.) semmiféle földi emberre sem lehetne vonatkoztatni. Tárgya a Messiásnak a mennyei Atyától való örök születése és korlátlan világuralma, melyet ellenségeinek semmiféle támadása sem tud megakadályozni vagy megdönteni.

1—3. Az istenellenes nemzetek támadása az Úr és Fölkentje ellen. — *1. A nemzetek* a pogányok. Az Isten ellen lázongó népek *céltalan dolgokat* terveznek, mert fölkelésük sikertelen marad. Ez a jövendölés a világtörténelem egész folyamán keresztül ment és megy teljesedésbe. Kezdet óta áll a harc a Messiás ügye és Egyháza ellen, de isteni igéret biztosítja a jó ügy végleges győzelmét. — *2.* Szép ellentét: *a föld királyai* támadnak az égi Király ellen. A *Felkent* a Messiás (6 skk.). — *3.* Az Isten és Felkentje ellen támadó nemzetek szava.

4—6. Az ellenséges nemzetek lázongása nem ér célt. — *4. A mennyekben lakó* az Isten, ki végtelen hatalmának tudatában csak *kineveti* és *kigúnyolja* ellenségeit. — *5.* De türelme nem tart örökké, haragja fölgerjed, és ellenségeit rémület fogja el az isteni ítélet alkalmával. — *6.* Az Úr a Messiásnak átadja a világuralmat. A beszélő személy a Vulgáta szövege szerint a Messiás, a héber szöveg szerint pedig az Úr, ki a Messiást királlyá tette a Sion fölött. A *Sion hegye* eredetileg Jeruzsálem jebuzeus fellegvárának helye volt (Sám. II. 5, 8 sk.); idők folyamán azonban elvesztette ezt

[7]Szólt *ugyanis* hozzám az Úr : Fiam vagy te,
A mai napon nemzettelek én téged.
[8]Kérd tőlem, és neked adom
A nemzeteket örökségedül,
S a föld határait osztályrészedül.
[9]Kormányozd őket vasvesszővel,
Cserépedényként törjed össze őket.

[10]Nos hát, királyok, okuljatok !
Földnek ítélői tanuljatok !
[11]Szolgáljatok az Úrnak rettegve,
Ujjongjatok előtte remegve.
[12]Tanuljatok fegyelmet,
Hogy fel ne gerjedjen az Úr haragja,
S az igaz útról el ne vesszetek,
[13]Midőn haragja hirtelen fellobban :
Kik benne bíznak, boldogok mindnyájan !

3. ZSOLTÁR.

Az Úr oltalmába vetett bizalom az üldöztetés közepette.

[1]Dávid zsoltára, midőn fia, Ábsálom elől menekült.

[2]Uram, de sokan vannak, kik szorongatnak engem,
De sokan kelnek föl ellenem !

a jelentését és a salamoni templom hegyének megjelölésére kezdett szolgálni. A prófétáknak és a későbbi szentíróknak nyelvében a Sion neve az ószövetség egész üdvösségi rendjének középpontját jelenti s az újszövetség Egyházának előképe lett. Az Úr *rendelete* = az Úr szava. Ezt a rendeletet a 7—9. versben olvassuk.

7—9. Az Úr átadja Fölkentjének a korlátlan világuralmat. — *7.* A beszélő személy az összes szövegek szerint a Felkent, aki az Úr szavát idézi. Ez a vers a Messiásnak az örök Atyától való örök születését tanítja ; *a mai nap* a Felkent születésének napja, az a nap, amelyen az örök isteni Ige, a második isteni személy az Atyától született. A *ma* szó itt az örökkévalóságra vonatkozik. A *8—9. v.* a Messiás-király hatalmát és uralmát rajzolja. V. ö. Zsolt. 71, 8 skk. Ez a hatalom korlátlan és megdönthetetlen : aki ellene szegül, menthetetlenül elvész, ha előbb nem, az utolsó ítélet idején. *Kormányozd*, a héber szerint : «zúzd össze».

10—13. A zsoltáros intő szava a föld királyaihoz és fejedelmeihez. — *11.* A királyok és a fejedelmek ismerjék el hódolattal az Istennek és Felkentjének, és ezzel egyszersmind az Egyháznak is a hatalmát, s ne lázongjanak az Úr és Felkentje ellen. — *12. Tanuljatok fegyelmet*, a nehéz héber szövegnek legvalószínűbb értelme : «engedelmeskedjetek őszintén» ; mások szerint : «csókoljátok meg a Fiút», azaz : hódoljatok az Isten Fiának. *Az Úr* kifejezés a héberben nem olvasható. *Az igaz útról*, héberül «az úton». — *13.* Az Úr haragjának fellobbanása az ő igazságos ítélete (5. v.). Az Istenben bízók a jámborok.

3. *Az Úr oltalmába vetett bizalom az üldöztetés közepette.* — *1.* A címben említett történelmi eseményt Kir. II. 15—18. beszéli el. — *2.* A zsoltáros fájdalmas felkiáltása : *sok az* ellensége, és

[3]De sokan mondják felőlem :
Nincsen segítsége Istenében !
[4]Ám te, Uram, oltalmazóm vagy nekem,
Felmagasztalsz, és fölemeled fejem.
[5]Hangos szómmal az Úrhoz kiáltok,
S ő szent hegyéről meghallgat engem.
[6]Aludni tértem, s álomba merültem,
És felébredtem, mert óv az Úr engem.
[7]Nem félek az ezernyi néptől,
Mely köröskörül reám tör.
Kelj fel, Uram, szabadíts meg, Istenem !
[8]Hisz te megverted mind, kik ok nélkül belém kötöttek,
A bűnösök fogát összetörted.
[9]Az Úrtól jő a segítség,
Legyen áldásod népeden !

4. ZSOLTÁR.

Teljes bizalom az Istenben.

[1]Befejezésül éneklendő. Dávid zsoltára.

[2]Meghallgat*tál* igazságom Istene, valahány-

hívei közül is — *3. sokan* vesztét jósolják. A vers végén a héber szövegben a *szela* szó áll, mely a Zsoltárok könyvében összesen 71 esetben olvasható. (A Vulgáta nem fordítja le ; a Hetvenes görög fordítás «diapszalma» szóval adja vissza.) Zenei műszónak látszik, de jelentése bizonytalan ; talán az egyes énekkarok váltakozására vonatkozik, vagy az ének szünetelésére, míg a zene szólt. — *4.* A jámbor szerző szilárd bizalma szép ellentétben áll az előbbi versek gondolatával. *Oltalmazóm vagy nekem*, a héber szerint : «pajzs vagy körülöttem». Valakinek *fejét fölemel*ni héber kifejezésmód, mely azt jelenti : valakit hatalmassá tenni. — *5.* A *szent hegy* a Sion hegye. L. Zsolt. 2, 6. magyarázatát. — *6.* A zsoltáros valószínűleg arra céloz, hogy ellenségeitől körülvéve is nyugodtan töltötte az éjjelt, mert az Úr megoltalmazta. Ez a vers adott alkalmat arra, hogy az ószövetségi egyház ezt a zsoltárt reggeli imádságként használja, az újszövetségi Egyház liturgiája pedig a sírjában pihenő s onnan húsvét vasárnapján diadalmasan feltámadt Üdvözítő szájába adja. — *7.* Az Istenbe vetett bizalomnak igen szép kifejezése. — *8.* Dávid király eddig szerzett tapasztalataira hivatkozik : az Isten mindig megsegítette őt és mindenkor megalázta az ellene támadókat ; ez biztos reményt nyujt arra, hogy jelen nehéz helyzetében sem fordul hiába az Úrhoz. A *bűnösök* Dávid ellenségei. A vers első tagja a héberben így hangzik : «Mert állon (= arcon) sujtottad valamennyi ellenségemet». Az ellenség állának megütése és *a bűnösök fogának összetörése* megalázásukat és hatalmuk megsemmisítését jelenti. — A *9.* vers szép ellentétes párhuzamban áll a 3. vers gondolatával.

4. Teljes bizalom az Istenben. — A 4. zsoltár alapgondolata szoros kapcsolatban van az előbbi zsoltárral ; valószínű, hogy Dávid mindkettőt ugyanazon körülmények között írta.

1. Befejezésül éneklendő: a megfelelő héber «lammenasszeach» szó jelentése bizonytalan ; a legtöbb magyarázó így fordítja : «A karmesternek». — *2. Igazságom Istene:* a zsoltáros azért nevezi

szor segítségül hívtalak,
Tágasságra változtattad szorongatásomat;
Könyörülj hát rajtam és hallgasd meg imámat.
[3]Emberek fiai, meddig lesztek megátalkodottak?
Miért szerettek hiábavalóságot, hajszoltok hazugságot?
[4]Tudjátok meg, hogy az Úr csodálatosan vezérli szentjét,
Meghallgat engem az Úr, ha hozzá kiáltok.
[5]Ne vétkezzetek, bármint haragusztok,
Bánjátok meg nyugvóhelyeteken, amit magatokban mondtok.
[6]Áldozzatok igaz áldozatokat,
S az Úrba vessétek bizalmatokat.
Sokan mondják: Ki mutat jót nekünk?
[7]Ám mi, Uram, arcod fényességének jelét viseljük.
Örömöt adtál szívembe,
[8]Míg az ő gazdagítójuk *csak* gabonájuk, boruk és olajuk termése.
[9]Épen azért nyugton térek aludni és pihenni,
[10]Mert te, Uram, kiváltképen
Megerősítettél reménységemben.

az Istent így, mert szilárd a meggyőződése, hogy ő ártatlan, tehát az Úr segíteni fog rajta. A *tágasság* a megszabadítás a szorongatásból. A zsoltáros arra gondol, hogy az Úr őt eddig minden bajában mindig megsegítette. — *3.* Az *emberek fiai* Dávidnak elcsüggedt barátai (6. v.), kik *megátalkodtak* a kislelkűségben. A héber szerint: «Meddig gyalázzátok becsületem?» A *hiábavalóság* és a *hazugság* talán a zsoltáros ellen szórt rágalmakat vagy a hiába várt emberi segítséget (v. ö. 3, 3.) jelenti. — *4. Az Úr szentje* maga a zsoltár szerzője, ki arra figyelmezteti a csüggedőket, hogy megaláztatását az Úr nagy dicsőségre fogja változtatni. — *5. Ne vétkezzetek*, t. i. azzal, hogy a 3. versben korholt kislelkűségben megmaradtok. Más magyarázat szerint: haragotokban ne kövessetek el vétket. *Nyugvóhelyeteken*, vagyis az éj csöndjében, mely kiválóan alkalmas a nyugodt gondolkodásra. A vers második fele a héberben így hangzik: «Nyugvóhelyeteken beszéljetek szívetekben (= csak magatokban gondolkodjatok) és hallgassatok». — *6. Igaz áldozat* az oly áldozat, mely a mózesi törvény követelményeinek megfelel, és amelynek bemutatójától távol van a szív gonoszsága. *Az Úrba vessétek bizalmatokat* szavak azt mutatják, hogy a korholtak a zsoltárosnak nem ellenségei, hanem türelmetlen hívei, kiket a vers második része *sokan* szóval jelöl meg. — *7. Mi arcod fényességének jelét viseljük* (szószerint: «Reánk van jegyezve arcod fényessége»: kegyesen tekintesz reánk. — A *8.* vers Dávid ellenségeire vonatkozik, kik nagy jólétnek örvendenek ugyan, de gazdagságuk nem ér fel az Istenben bízó zsoltáros lelki békéjével (9. és 10. v.). — *9—10.* A zsoltáros minden veszedelem között is nyugodtan hajtja fejét pihenésre, mert az Úr különösen is őrködik fölötte. Az utolsó két vers miatt ez a zsoltár a zsidó népnek esti imádsága lett, és az egyházi zsolozsmában is a vasárnapi és ünnepnapi esti imádság zsoltárai között az első helyen áll.

5. ZSOLTÁR.

Dávid az Úr oltalmát kéri kegyetlen ellenségeinek haragja ellen.

[1]Befejezésül. *Fuvolára.*
Dávid zsoltára.

[2]Vedd füledbe, Uram, szómat,
Halld meg kiáltásomat.
[3]Méltasd figyelmedre hangos könyörgésem,
Én királyom és én Istenem!
[4]Mert hozzád intézem imádságomat;
Uram, halld meg reggel szavamat,
[5]*Hiszen korán* reggel eléd állok
És *reád* vetem pillantásomat.
Bizony, Istenem, te a gonoszságot nem kedveled,
[6]Gonosz ember nem maradhat meg melletted,
Nem állhatnak meg szemed előtt a hamisak,
[7]Gyűlölöd valamennyi gonosztevőt.
Kik hazugságot beszélnek, te mind elveszted őket,
Utálja az Úr a vérontó s az álnok embert.
[8]Én azonban nagy irgalmadban *bízva*,
Bemehetek hajlékodba;
Iránted való félelemből
Leborulhatok szent templomod előtt.
[9]Uram, igazságodban te légy vezérem ellenségeim miatt,
Tedd színed előtt egyenessé utamat.

5. *Dávid az Úr oltalmát kéri kegyetlen ellenségeinek haragja ellen.* — Számos magyarázó véleménye szerint ez a zsoltár a Saul-féle üldözés korából való. Az 5. zsoltár valószínűleg reggeli imádságnak vagy a reggeli áldozatok bemutatása alkalmával szokásos imádságnak tekinthető.

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Fuvolára* kifejezés a héber «nechílót» szó legvalószínűbb jelentését adja vissza. Vulg.: «Azért, ki örökséghez jut.» — *2—5b. Az Istenben bízó jámbor szerzőnek könyörgő szavai* valamely (részletesebben le nem írt) szorongatás alkalmával. — *4. Reggel* = már korán reggel. — *5c—9.* A zsoltáros bizalmának megokolása: Isten gyűlöli a gonoszokat, de megoltalmazza az ártatlant. — *6—7.* Gonosz ember nem állhat meg az Úr színe előtt (a templomban), mert ehhez csak a jámborság ad jogot. — *7.* A *hazugság* általában a nyelvvel elkövetett vétkeket jelenti (10. v.). — *8.* Az Úr *hajléka* a jeruzsálemi templom. Az egyszerű hívő, ki nem volt pap, csupán a templom tornácába léphetett, de a szentélybe nem tehette be a lábát; ezért borul le a zsoltáros *a szent templom előtt.* A *templom* vagy a szent helyet jelenti általában, vagy pedig a vers eredeti szövege némi átdolgozást szenvedett abban az időben, midőn ez a zsoltár a templomi istentiszteletnek szerves része lett, mert Dávid idejében még nem állott fenn a jeruzsálemi templom. — A *9.* vers első részének értelme: Uram, légy vezérem, mert igazságosságod megköveteli, hogy az ellenem leselkedők tervei csődöt mondjanak, sőt ők maguk is elvesszenek (11. v.). A héberben a vers utolsó tagja így hangzik: «Tedd egyenessé utadat előttem», vagyis: add, hogy akadálytalanul élhessek

10Mert az ő szájukban
nincs igazság,
Szívük hiábavalóság,
11Torkuk nyitott sír,
Nyelvük járása álnok.
Isten, mondd ki fölöttük ítéletedet,
Saját terveikben bukjanak meg!
Űzd el sok istentelenségük miatt őket,
Mert téged, Uram, haragra ingereltek.
12De örvendezzenek mindazok, kik benned bíznak,
Lakjál bennük, hogy mindörökké vigadozzanak,
És dicsekedjenek mindazok benned,
Kik szeretik nevedet,
13Mert te, Uram, az igazat megáldod,
És pajzsként borítod reánk jóakaratodat.

6. ZSOLTÁR.

Bűnbánó imádság és Istenbe vetett remény.

1Befejezésül éneklendő nyolcadra. Dávid zsoltára.

2Uram, ne feddj meg engem bosszúságodban,
És ne fenyíts meg haragodban.
3Könyörülj rajtam, Uram, mert elernyedek,
Gyógyíts meg, Uram, mert csontjaim remegnek,

törvényed szerint. — *10—11.* A gonoszok bűne és bűnhődése. — *11. Torkuk nyitott sír* = rágalmaikkal sírba akarják dönteni az igazat, gonosz szavaik folyton újabb áldozatokat követelnek. *Nyelvük járása álnok*, a héber szerint: «nyelvüket gyalulják». Ez a kifejezés a gonoszok álnok, hízelgő beszédeire vonatkozik. V. ö. Zsolt. 54, 22; Péld. 28, 23; Jer. 9, 3. 8. *Űzd el... őket*, t. i. színed elől. *Téged... haragra ingereltek*, a héber szerint: «föllázadtak ellened». — *12.* A jámborok öröme megszabadulásuk fölött. *Lakjál bennük*, a héber szerint: «Oltalmazd meg őket». Az Úr *neve* elvont kifejezés «az Úr» helyett.

6. *Bűnbánó imádság és Istenbe vetett remény.* — A 6. zsoltár valószínűleg egy súlyos betegségben szenvedő jámbor ember könyörgése az Istenhez. Átvitt értelemben találó rajza annak a szomorú állapotnak, melyet a bűn az ember lelkében okoz, és amelyből csak az Isten kegyelme hozhat szabadulást. Egyes magyarázók szerint ez a költemény Dávid panaszos imája a Saul-féle üldözés napjaiban vagy bűnbánó könyörgése Betsábéval elkövetett bűne után. Az Egyház liturgiájában ez a zsoltár a bűnbánó zsoltárok sorát nyitja meg.

1. Befejezésül éneklendő: l. 4, 1. A *nyolcad* vagy a hanglétrán nyolc hanggal magasabb (alacsonyabb?) dallamot, vagy nyolchúros hangszert jelent. A szentatyák ezt a szót misztikus értelemben vették, és Jézus Krisztus feltámadásának napjára, vagy a jelen világ hét napját (korszakát) követő befejezésnek napjára, az örökkévalóságra magyarázták. — *2—4. A szent szerző nyomorúságának élénk leírása.* — *2.* A zsoltáros azt kéri az Úrtól, hogy haragja ne sujtsa tovább (betegséggel). V. ö. Jer. 10, 24. — *3.* Az elernyedést és a betegséget némely magyarázók szószerint veszik, mások szerint ez a szenvedésnek általános jelképe. Az első vélemény

[4]És lelkem nagyon szomorú.
Uram, még meddig *késlekedel?*
[5]Szabadíts meg ezúttal is, Uram,
Ments meg engem irgalmadban.
[6]Hiszen a halál *országában* nincs, ki emlegessen téged,
S az alvilágban téged ki dícsérhet?
[7]Kimerülök sóhajtozásomban,
Megfürösztöm éjjelenkint ágyamat,
Könnyeimmel öntözöm nyugvóhelyemet.
[8]Szememet a fájdalom homályossá tette,
Megaggottam annyi minden ellenségem között.

[9]El tőlem mind, ti gonosztevők,
Mert az Úr hallja sírásom szavát!
[10]Az Úr meghallja könyörgésemet,
Az Úr figyelembe veszi imádságomat.
[11]Piruljon el és jöjjön nagy zavarba
Megannyi ellenségem,
És valljon ezúttal is szégyent
Egy szempillantás alatt.

7. ZSOLTÁR.

Dávid könyörög, hogy ellenségeitől megszabaduljon; ártatlanságát hangoztatja és üldözőinek vesztét várja.

[1]Dávid zsoltára, melyet az Úrnak énekelt Kúsinak, Jemini fiának beszéde miatt.

[2]Uram, én Istenem, benned remélek!
Ments meg minden üldözőmtől

valószínűbb. — *5—6. Az Úr gyógyító irgalmának kérése.* A szerző úgy beszél, mintha az Isten tőle messzire eltávozott volna, és könyörög hozzá, hogy térjen vissza irgalmával s ne engedje elveszni. — A 6. vers értelme: Istennek nem szolgál dicsőségére, ha a zsoltárost meghalni engedi, mert a halál után az alvilágban az Urat senki sem dícsérheti. (Az ószövetség régibb felfogása.) — *7—8.* A zsoltáros panaszszavának folytatása. A fájdalom, főleg az Istentől való elhagyatottság tudata éjjel-nappal könnyzáport csal ki a szent szerző szeméből. *Megaggottam*, azaz: elgyengültem.

9—11. Az imádság meghallgatása fölött érzett öröm szava. Úgy látszik, a zsoltáros betegsége jobbra fordult, úgy hogy ellenségei, kik már-már halálát várták, reménységükben szégyenletesen csalódtak.

7. Dávid könyörög, hogy ellenségeitől megszabaduljon; ártatlanságát hangoztatja és üldözőinek vesztét várja. — *1.* Egyes magyarázók szerint *Jemini fia* annyi, mint Benjámin törzséből való; *Kúsi* («etiops», vagyis: fekete) pedig Sault vagy a Dávidot menekülése közben bántalmazó Semeit (Kir. II. 16, 5 skk.) jelenti. De valószínűbb, hogy a felirat szerzője a szóbeli hagyományból tudott bizonyos Benjámin törzséből származó Kúsiról, ki Dávidnak ellensége volt.

2—3. A zsoltáros könyörgő szava az Úrhoz. — A *3.* vers a héber szerint így hangzik: «Ne szaggassa szét lelkemet (= engem),

És szabadíts meg engem,
[3]Hogy mint oroszlán, *ellenségem* szét ne téppjen,
Mert nincsen, aki megmentene,
Sem aki megsegítene.

[4]Uram, én Istenem, ha én azt elkövettem,
Ha gonoszság tapad kezemhez,
[5]Ha jótevőimnek rosszal fizettem,
Essem el ellenségeim előtt erőtlenül, megérdemeltem.
[6]Üldözzön az ellen és hadd érjen utól,
Tiporja földre életemet,
Tegye porrá dicsőségemet.

[7]Kelj föl, Uram, haragodban,
Kelj föl ellenségeim *bősz dühe* ellen,
Ébredj föl, Uram, én Istenem,
Tégy ítéletet törvényed szerint!
[8]Gyűljék köréd a népek serege,
És foglald el felettük magas helyedet,
[9]*Hogy* megítéld, Uram, a népeket!
Ítélj meg, Uram, igazságom szerint,
S ártatlanságom szerint *mondj ítéletet* felettem.
[10]Szűnjék meg az istentelenek gonoszsága,
És vezéreld az igazat jóra,
Igazságos Isten, te a szívek és vesék vizsgálója!

[11]Segítségem az Úrtól jő,
Ki megmenti az igazszívűeket.

mint az oroszlán, — Ne tépjen szét, úgy hogy ne legyen, ki megszabadítson».

4—6. A zsoltáros az Úr előtt a saját ártatlanságát hangoztatja. — *Ha én azt elkövettem:* a 4. vers második felében és az 5. versben felsorolt bűnöket. V. ö. 25, 11; 43, 18; Jer. Sir. 3, 52. stb. Az 5. vers a héberben így hangzik: «Ha rosszal fizettem annak, aki velem békességben élt, — Sőt megmentettem azt, aki engem ok nélkül elnyomott». — A *6.* v. értelme: Érjen utól a méltó büntetés, ha gonoszat cselekedtem.

7—10. A zsoltáros arra kéri az Urat, hogy mondjon ítéletet a bűnös pogány nemzetek fölött. A saját személyét érő igazságtalan üldöztetés eszébe juttatja nemzetének szomorú sorsát. — A *7.* vers utolsó része a héberben így hangzik: «És virrassz felettem, ki elrendelted az ítéletet». — *8. A népek serege* a megítélendő pogányok. A zsoltáros arra kéri az Urat, térjen vissza bírói székébe (= *magas helyére*), melyet látszólag elhagyott, úgy hogy a világ nemzetei oly sokáig büntetlenül elnyomhatták a választott népet. — *9.* A pogány nemzetek megítélése mellett a zsoltár szerzője a saját igazságának elismerését kéri az Úrtól. — *10.* Az *Isten a szívek és vesék vizsgálója:* egyedül Ő ismeri az embernek egész lelki világát. A régi népies felfogás a szívet és a vesét a lelkiélet középpontjának tekintette. *Igazságos* szó a Vulgáta szövegében a 11. vers gondolatköréhez tartozik: «Igazságos segítségem az Úrtól jő».

11—18. Az Istenbe vetett bizalom szava. — A *11.* v. első része

12Az Isten igazságos bíró,
Hatalmas ő, s türelme hosszú,
Vajjon napról-napra tart-e haragja?
13Ha meg nem tértek, kardját megvillogtatja,
Íját megvonja s készen tartja.
14Halálos fegyvereit rá-helyezi,
Nyilait tüzesekké teszi.
15Íme, ő igaztalanságot vajudott:
Fájdalmat fogant, és szült gonoszságot.
16Vermet nyitott és kiásta *mélyre*,
S beleesett az önásta gödörbe.
17Saját fejére hullott vissza *bűne*,
És gonoszsága visszaszállt önnön feje tetejére.
18Magasztalom az Urat igazságosságáért,
S a fölséges Úr nevét zsoltárral dicsérem.

8. ZSOLTÁR.

Istennek a teremtés műveiből kisugárzó nagysága. A zsoltáros csodálkozó hálaadása az ember nagy méltósága miatt

1Befejezésül. Szüreti ének. Dávid zsoltára.

2Uram, mi Urunk,
Mily csodálatos az egész világon a te neved!
Hisz az egeknél fenségesebb a te dicsőséged.
3Kisdedek és csecsemők szájával
Hirdetteted ellenségeiddel szemben dícséretedet,
Hogy tönkretedd az ellenséget s a bosszúra kelőt.

a héber szöveg szerint valószínűleg így fordítandó: «Pajzsomat az Isten tartja», vagyis az Isten az én oltalmazóm. — A *12.* v. a héberben így hangzik: «Az Isten igazságos bíró, — És mindennap haragvó Isten». A héber szöveg az Istennek szigorú igazságosságát, a legtöbb régi fordítás pedig kegyes irgalmát domborítja ki. — *13—14.* Az Isten mint diadalmas hős készül a megátalkodott bűnösök megbüntetésére. — *13. Ha meg nem tértek*, a héber szerint: «Ha meg nem fordul», t. i. az Isten vagy az ő haragja. — *14.* A *halálos fegyverek* az Úr tüzes *nyilai:* a villámok. (Az ókori Kelet hadseregeinek fegyverzetében a gyujtónyilaknak nagy szerep jutott.) — *15—17.* A gonoszok (az ellenséges népek) tervei dugába dőlnek és vesztüket okozzák. — *15.* V. ö. Jak. 1, 14 sk. A gonoszok minden terve az Isten előtt hiábavalóság, nyomorúság és hazugság. — *16.* A *verem* képét a zsoltáros talán az oroszlánvadászatról vette (v. ö. 3. v.), a *17.* vers képét pedig a feldobott kőről. — *17. Bűne*, Vulg. szószerint: «fájdalma». — *18.* A zsoltáros annyira bízik az Úr igazságos ítéletében, hogy megszabadulásáért már előre hálát ad az Istennek.

8. *Istennek a teremtés műveiből kisugárzó nagysága. A zsoltáros csodálkozó hálaadása az ember nagy méltósága miatt.* — *1. Befejezésül:* l. 4, 1. *Szüreti ének* (szószerint: *sajtókra*), a héber szerint: «gati dallamra» vagy «gati hangszerre». (Gat, Vulg. «Get», filiszteus város volt). A görög és a latin fordítás ezt a zsoltárt szüreti hálaadó dalnak vagy a sátoros ünnepre szóló költeménynek tartotta.

2—3. Lelkes magasztalása az Úr dicsőségének. — *3.* Isten fölségét,

4Hiszen ha nézem egedet, ujjaid alkotását,
A holdat és a csillagokat, melyeket alapítottál:
5Mi az ember, hogy figyelemre méltatod,
És *mi* az emberfia, hogy meglátogatod?
6Kevéssé tetted őt kisebbé az angyaloknál,
Dicsőséggel és tiszteletettel koronáztad meg,
7És kezed művei fölé állítottad,
8Lába alá vetettél mindeneket:
Minden juhot és minden barmot,
És hozzá a mezei vadat,
9Az égi madarat s a tengeri halat,
Mely a tenger ösvényein halad.
10Uram, mi Urunk,
Mily csodálatos az egész világon a te neved!

mely az egész eget eltölti, a természet szemléléséből a gyermek is könnyen felismerheti és magasztalhatja. A *kisdedek* és a *csecsemők* általában az ártatlan gyermekek, kik megszégyenítik az Isten ellenségeit. Ezt a zsoltárverset az Üdvözítő a farizeusokkal folytatott vitáinak egyikében idézi (Mát. 21, 16.). — *4—9. A zsoltáros csodálkozó hálaadása az ember nagy méltósága miatt.* — *4.* A zsoltáros az Isten remekművei között a napról nem tesz említést, mert az éjtszakai eget szemléli, mely Keleten különösen nagyszerű. Az ég fönségének szemlélete oly mély hatást gyakorol reá, hogy gondolatát be sem fejezi, hanem — *5.* rögtön arra tér át, hogy ez a végtelenül hatalmas Isten, a csillagos égnek Alkotója, mily szeretettel gondol a parányi emberre. *Az emberfia* = az ember. *Meglátogatod* (a héber szerint: «reá tekintesz») = gondját viseled. Az 5—7. verset a Zsidókhoz írt levél szerzője (2, 6 skk.) messiási értelemben idézi Jézus Krisztusnak mindenre kiterjedő hatalmára vonatkozólag; az 5. verset pedig Jób 7, 17. keserű gúnnyal arra alkalmazza, hogy a mindenható Isten nem kíméli a tehetetlen embert. — *A 6—9.* vers az ember teremtésének leírására céloz (Móz. I. 1, 26—30.). — *6. Az angyaloknál*, a héber szerint: «Istennél». Célzás az ember nagy méltóságára, melynek alapja az Istenhez való hasonlóság (Móz. I. 1, 26.). — *A 7.* verset Szent Pál (Kor. I. 15, 26 skk.) Jézus Krisztusnak a világítélet után következő korlátlan uralmára magyarázza; szószerint a 7—9. v. az ember uralmára vonatkozik minden teremtett dolog fölött. — *10.* A zsoltár a bevezető gondolatnak lelkesült ismétlésével ér véget.

9. *Isten irgalmának magasztalása, mert választott népét ellenségeitől megszabadította.* — A 9. zsoltár két része (9, 1—21; 10, 1—18.) eredetileg talán két különálló költemény volt, melyeket egyes hasonló gondolataik miatt a Zsoltárok könyvének görög fordítója egy énekbe foglalt össze. A héber, az arámi és a szír szövegben a zsoltár két része két különálló zsoltár. Meglehet, hogy a héber 10. zsoltár utolsó hét verse (12—18.) eredetileg a 9. zsoltárhoz tartozott. A két zsoltár alapgondolata nem egészen ugyanaz. A 9. zsoltárban és a 10. zsoltár 12—18. versében szereplő *ellenségek* pogány nemzetek, kik az Isten választott népét sanyargatták, és akiket az Úr igazságos büntetéssel sujtott; a 10. zsoltár 1—11. versének *gonoszai* pedig elbizakodott uzsorások, kikre a szent szerző az Isten büntetését kéri. A betűsoros rend, mely a 9. zsoltárban még világosan felismerhető a héber betűsor tizenegyedik betűjéig, a héber 10. zsoltár első részében hiányzik,

9. ZSOLTÁR.

Isten irgalmának magasztalása, mert választott népét ellenségeitől megszabadította.

[1]Befejezésül. A fiú titkaiért. Dávid zsoltára.

[2]Uram, teljes szívemből
dícsérlek,
Hirdetem minden csodatettedet.
[3]Örvendezem és ujjongok benned,
Zsoltárral dicsőítem, óh
Fölséges, nevedet!

[4]Mert ellenségeim meghátráltak,
Színed előtt meginogtak
s elpusztultak.
[5]Mert felkaroltad peremet és ügyemet,
Trónodra ültél s igazságosan ítéltél.
[6]Megdorgáltad a nemzeteket, s az istentelen elveszett,
Eltörölted örökkönörökre nevüket;
[7]Az ellen kardja végleg lehanyatlott,
Rombadöntötted városaikat,
Miként a hang, úgy tűnt el emlékük.
[8]Íme az Úr mindörökké trónol,
Ítéletre készen tartja trónusát,
[9]És megítéli igazsággal a föld kerekségét,

de a 12. verstől kezdve a héber betűsor utolsó négy betűjében újra visszatér.

Úgy látszik, hogy midőn a szent szerző a héber 9. zsoltárban és a 10. zsoltár 12—18. versében az Isten ellenségeinek megbüntetéséért ad hálát, olvasói előtt általánosan ismert történelmi eseményről beszél, de határozottabb adatok hiányában mi már nem állapíthatjuk meg ennek a zsoltárnak történelmi hátterét.

1. Befejezésül: l. 4, 1. *A fiú titkaiért.* A szentatyák ezeket a szavakat Jézus Krisztus életének és halálának titkaira, vagy az egyház csodálatos isteni vezetésére értették. A héber szöveg megfelelő helyén álló szavak értelme: «Halj meg a fiúért» vagy «Halj meg, sápadj el», ami valamely, a zsidók előtt ismeretes ének kezdete lehetett, melynek dallamára ezt a zsoltárt énekelték. Más magyarázat szerint a héber szöveg címének értelme: «Női (magas) hangon, Ben számára», ki Krón. I. 15, 18. szerint levita és Dávid király kortársa volt. Mások másképen.

2—3. A zsoltáros örvendező szívvel hálát zeng az Úrnak. Istennek *csodatettei* azok a nagy tettek, amelyekkel népét megmentette szorongatott helyzetéből. V. ö. 12. és 15. v.

4—11. Az Isten igazságos ítélete a nemzetét sanyargató pogányok fölött. — A *4.* vers igéi szép fokozatban festik az ellenség tökéletes romlását. A zsoltáros az egész nép nevében beszél; *ellenségei* az egész választott népnek ellenségei. — *6—7.* A leírás élénksége és részletessége arra vall, hogy a zsoltáros már megtörtént és előtte, valamint olvasói előtt jól ismert történelmi eseményekre céloz, melyeket azonban nem jelöl meg világosabban. — *6. A nemzetek megdorgálása* a pogányok megbüntetése; *az istentelen* szintén a pogányok összessége. *Eltörölted nevüket,* párhuzamos kifejezés a 7. vers utolsó részével. — A *7.* vers első része a héberben így hangzik: «Az ellenség végleges romlásba jutott». *Miként a hang* a héberben hiányzik. — *8—9.* Az Úr az egész világ igazságos bírája.

Kimondja a népek fölött igazságos ítéletét.
10 Így lett az Úr a szegénynek menedéke,
Szorongatásai között alkalmas időben segítője.
11 Bízzanak is benned, kik ismerik nevedet,
Mert nem hagyod el, Uram, a téged keresőket.

12 Zengjetek az Úrnak, ki a Sionon lakik,
Hirdessétek a nemzetek közt tetteit;
13 Mert megemlékezett róluk, ki számonkéri a vért,
Nem feledte el a szegények jajveszékelését.
14 Könyörülj rajtam, Uram,
Nézd, megalázott az ellen!
15 De te fölemelsz a halál kapuiból engem,
Hogy hirdessem teljes dicséretedet,
Sion leányának kapuiban
16 Ujjongva zengjem segítségedet.
A maguk-ásta verembe süllyedtek a nemzetek,
A tőrben, melyet elrejtettek,
Saját lábuk akadt meg.
17 Nyilatkozott az Úr, ítéletet tartott,
Saját keze művein fennakadt a gonosz.
18 Térjenek az alvilágba a vétkesek,
Az Istenről megfeledkezett összes nemzetek!
19 Mert nem marad a szegény mindvégig feledve,
Nem vész el örökre a szegények reménye.

20 Kelj fel, Uram! Ember ne legyen elbizakodott,

Az egyes pogány nemzetek felett végrehajtott isteni ítélet itt világítéletté lesz. Isten ítéletét a szigorú *igazságosság* jellemzi. — *10—11.* Az Istenbe vetett bizalom szavai. A *szegény*, továbbá azok, akik az Úr *nevét ismerik:* az Úrban bízó választott nép. *12—15. Bizalommal teljes könyörgés.* — *12. Sion* l. 2, 6. Istennek földi *lakása* az ószövetség korában a jeruzsálemi templom volt. Isten *tettei*, l. 2. és 15. v. — *13.* Isten megbüntette a népével szemben elkövetett kegyetlenségeket. — *14.* A *könyörülj* ige óhajtó alakja valószínűleg költői forma, mert a szent szerző a zsoltár többi részében Isten segítségét már nem kéri, hanem azért hálát mond. — *15. A halál kapui* a halál veszedelme, a végső veszedelem. Isten *dicsérete* az ő dicső művei; l. 2. és 12. v. *Sion* itt egész Jeruzsálemet jelenti; *Sion leánya* = Jeruzsálem egész lakossága. A régi keletiek a város *kapuiban* tartottak minden nyilvános összejövetelt. A zsoltáros az Istent a legnagyobb nyilvánosság előtt akarja dicsőíteni. *A halál kapui* és *Sion leányának kapui:* szép ellentétes párhuzam.

16—19. A gonoszok (pogányok) *vesztét saját fondorkodásaik és bűneik okozták.* — *19. A szegények* az elnyomott zsidók, kiknek ügyét az Isten nem felejtette el.

20—21. A zsoltáros a választott nép végső diadaláért esedezik. — *20. Ember ne legyen elbizakodott*, vagyis ne diadalmaskodjék a

Színed előtt ítéletre kerüljenek a nemzetek.
[21]Rendelj, Uram, föléjük törvényhozót,
Hadd tudják meg a nemzetek, hogy *csak* emberek!

10. ZSOLTÁR.

(A zsidók szerint).

A bűnösök vakmerősége, s a reájuk váró isteni büntetés.

[1]Miért távoztál el, Uram, oly messzire?
Miért tekintesz félre a szorongatás idején?
[2]Tűz égeti a szegényt, míg a gonosz kevélykedik,
Fogják meg őket saját kigondolt terveik!
[3]Hisz dicsekszik lelke kívánságaival a gonosz,
És boldognak mondják az istentelent.
[4]Az Urat a bűnös ingerli,
Nagy haragjában nem keresi.
[5]Előtte nincsen Isten,
Utai szennyesek minden időben.
Messze vannak tőle ítéleteid,
Mind leigázza ellenségeit.
[6]Mert így szól szívében:
Én meg nem ingok,
Nemzedékről nemzedékre baj nélkül *maradok*.
[7]Szája csupa átok,
Keserűség, álnokság,

gyönge ember (a pogányság) az Isten ügye fölött. — *21. Törvényhozót* = szigorú urat. A vers első fele a héber szerint így hangzik: «Bocsáss reájuk félelmet, Uram!» A vers második részének értelme: hadd tudják meg a pogányok, és legyenek kénytelenek elismerni, hogy ők csak gyarló emberek!

10. (A zsidók szerint.) *A bűnösök vakmerősége, s a reájuk váró isteni büntetés.* — A héber 10. zsoltár irodalomtörténeti kérdéseit l. a 9. zsoltár bevezetésében. Ez a költemény az Istenhez intézett könyörgés, hogy az Úr szabadítsa ki az elnyomott szegényt az elbizakodott uzsorás (héb.) kezéből. A zsoltárnak nincs címe.

1—2. A jámborokat érő szorongatások. — *1.* Miért *tekintesz félre*, a héber szerint: «Miért rejted el», t. i. segítségedet. A zsoltáros türelmetlenül várja az Isten segítő közbelépését az elnyomottak érdekében. — *2. Tűz égeti a szegényt:* gyötrődik a szegény. A vers utolsó része a szegények átkát fejezi ki.

3—7. Az elbizakodott uzsorás gondolatai. A gonosz ember felfuvalkodottságában teljesen biztosnak érzi magát; azt hiszi, hogy az Isten egyáltalán nem törődik cselekedeteivel, sőt nincs is Isten! — *3. A gonosz* ember *lelkének kívánságai* az ő vagyona, vagy gonosz vágyai, melyeket egyáltalán nem titkol el. *Az istentelent*, a héber szerint: «az uzsorást». A gazdag uzsorást boldognak mondják az oktalanok. A héber szerint: az uzsorás «káromolja az Urat». — A *4.* vers és az — *5.* vers első része a héberben így hangzik: «A gonosztevő felfuvalkodottságában (így szól): Nem kutat! — Nincs Isten, — *ez* minden gondolata». — *5.* A gonosz ember *utai* (életiránya) *szennyesek*, a mai héber szöveg szerint: «szilárdak». *Messze vannak tőle* (a héber szerint: «előtte magasak») *ítéleteid* = a gonosz ember nem éri föl ésszel az Isten ítéleteit. *Mind leigázza ellenségeit*, a héber szerint: «Minden ellenségére fúj» (megveti vagy elszéleszti őket). — *6. Így szól szívében* = ezt gondolja. A gonosz azt hiszi, hogy minden bajtól örökre ment lesz. — *7.* Az uzsorás beszédeinek jellemzése.

Nyelve alatt fájdalom és gonoszság.

[8]Gazdagokkal lesben ül a rejtekben,
Hogy megölje az ártatlant.
[9]Szeme kémleli a szegényt,
Mint barlangjában az oroszlán, leskelődik rejtekén.
Leskelődik, hogy a szegényt megragadja,
Hogy a szegényt megragadja s magával hurcolja.
[10]Hálójával leteríti, *s ha* leroskad*nak* s összees*nek*,
Hatalmába keríti a szegényeket.
[11]Mert így szól szívében:
Megfeledkezett *róluk* az Isten!
Elfordította arcát, és nem látja többé *őket!*

[12]Kelj föl, Uram, Isten!
Emeld föl kezedet,
Ne feledd el a szegényeket!
[13]Miért gúnyolja a gonosz az Istent?
Miért mondja szívében: Nem büntet!
[14]Látod, hiszen te figyeled a kínt s a gyötrelmet,
Juttasd tehát tenkezedbe őket!
Magát a szegény tereád bízza,
Az árvának te vagy a segítője.
[15]Törd össze a bűnösnek s a gonosznak karját,
Keressék csak gonosztettét, de meg ne találják!
[16]Uralkodjék az Úr örökkön-örökké,
Pusztuljatok országából, ti nemzetek.
[17]A szegények kívánságát az Úr meghallgatta,

Nyelve alatt = szájában. Az uzsorás beszéde a szegényre nézve csak gonoszság és fájdalom.

8—11. Az uzsorás tőrvetése a gyanutlan szegény ellen. Igen élénk leírás. — A *8.* vers első része a héberben így hangzik: «A hajlékok rejtekeiben tartózkodik titokban». A zsoltáros az uzsorást a prédájára leső rablóhoz (8. v.), ragadozó oroszlánhoz (9. v.) és vadászhoz (10. v.) hasonlítja. — A 10. vers a héber szerint valószínűleg így hangzik: «S a megtört ember leroskad és összeesik, — Hatalmában vannak a szerencsétlenek!» — *11.* A gonosz uzsorás elbizakodottságának ismételt megnyilatkozása (v. ö. 4. v.): bízik abban, hogy az Isten nem törődik bűnös üzelmeivel.

12—18. A zsoltáros könyörgő imája. Az itt megújuló betűsoros formáról a 9. zsoltár bevezetésében szóltunk. — *12. Emeld föl kezedet* = mutasd meg büntető hatalmadat. — A *13.* vers a zsoltárosnak méltatlankodó kérdése, célzással a 3. és 4. versre. — *14. Juttasd tehát tenkezedbe őket* = kerítsd kézre a gonoszokat. Az *árva* szintén a sanyargatott szegényt jelenti. — *15.* A *kar* a hatalom jelképe. A vers második tagjának értelme az a kérés, hogy az Isten a bűnöst bűnével együtt nyomtalanul semmisítse meg. — *16.* A zsoltáros már nem az uzsorásnak, hanem pogány nemzeteknek vesztét kívánja, kik az Úr *országát*, a Szentföldet, hatalmukban tartják. — A *17.* vers második része a héberben így

Szívük óhajtását füled meghallotta,
[18]Hogy árvának és elnyomottnak igazságot tégy,
S ember többé a földön el ne bizakodjék.

10. ZSOLTÁR.

Bizalom az Úrban. A bűnösök veszte.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára.

[2]Az Úrban bízom én.
Hogyan mondhatjátok nekem:
Menekülj, mint madár a hegy*ek*be?
[3]Mert ím a bűnösök kifeszítik az íjat,
Tegezbe rakják nyilaikat,
Hogy lenyilazzák a sötétben az egyenes szívűeket.
[4]Ha semmibe sem veszik végzéseidet,
Az igaz akkor mit tehet?
[5]Szent templomában van az Úr,
Áll az egekben az Úr trónusa.
Szeme a szegényre tekint,
Szempillái vizsgálják az emberek fiait.
[6]Vizsgálja az Úr az igazat s az istentelent,
S önlelkét gyűlöli, ki gonoszságot szeret.
[7]Tőröket hullat a bűnösökre,

hangzik: «Erősítsd meg szívüket, nyisd meg füledet». — A *18.* vers befejezése az előbbi zsoltár végére emlékeztet. A vers második fele a héberben így hangzik: «Hogy többé ne okozzon rémületet a földből való ember». Ez a kifejezés éles ellentétbe állítja a pogány nemzetek kicsinységét Isten végtelen nagyságával.

10. *Bizalom az Úrban. A bűnösök veszte.* — A 10. zsoltár egy ártatlanul üldözött jámbor ember rendíthetetlen bizalmának kifejezése az Isten iránt; de a szerző nemcsak a saját nevében beszél, hanem általában az igazak érzelmeit fejezi ki (2. 7. v.). A zsoltáros ellenségei nem erőszakkal, hanem csellel támadnak ellene. A zsoltár keletkezésének körülményei ismeretlenek. A költemény erkölcsi felfogása igen tiszta, bár sem a túlvilági jutalomról, sem a túlvilági büntetésről nincs benne szó; a szent szerző a gonoszok megbüntetését itt a földön várja.

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Dávid zsoltára*, a héber szerint: «Dávidtól». — *2.* A szent szerző jóakaratú, de csüggeteg barátait szólítja meg, kik őt menekülésre akarják bírni. *A hegyek* az üldözöttek menedékei. — *3.* Az igaz ellen szőtt ármányoknak megkapó, élénk rajza. *Tegezbe*, a héber szerint: «az íjra». *A sötétben* = csellel. — *4.* Isten *végzései* az erkölcsi világrend törvényei, melyeket a gonoszok semmibe sem vesznek. A héberben ez a vers így hangzik: «Ha lebontják az alapzatot, az igaz akkor mit tegyen?» Az *alapzat:* az erkölcsi rend alaptörvényei, mint már a régi magyarázók is értelmezték. A zsoltáros aggódó barátai kérdik: Ha minden rend összeomlik, mit tehetne a magára maradt igaz? — *5.* Barátainak aggodalma ellenére a zsoltáros rendületlenül bízik az Úr igazságosságában. *Az Úr szent templomán* szent szerző az Istennek égi lakását érti. — *6.* A bűnös saját magának legnagyobb ellensége, mert önmagát dönti végromlásba. — *7.* A gonoszokat sujtó isteni ítélet A *tőrök*, a *kén*köves *tűz* és a *szélvihar* a bün-

Tűz, kén és szélvihar
lesz kelyhük osztályrésze.
[8]Mert igaz az Úr s az igazságot kedveli,
Arca az igazságot nézi.

11. ZSOLTÁR.

A gonoszok álnoksága és felfuvalkodottsága közepette az Úr megőrzi a jámborokat.

[1]Befejezésül, nyolcadra.
Dávid zsoltára.

[2]Segíts meg, Uram, mert
pusztulnak a szentek,
Emberfiak közt a hűség
megfogyatkozott.
[3]Hiábavalóságot mond
kiki felebarátjának,
Álnok ajakkal, kétszínűen szólnak.
[4]Pusztítson el az Úr minden álnok ajkat,
És kevélyen beszélő nyelvet!
[5]Kik így szólnak: Nyelvünkkel diadalmaskodunk,
Velünk van az ajkunk:
úrrá ki lesz rajtunk?
[6]Mivel nyomorognak a szűkölködők,
Sóhajtoznak a szegények,
Úgymond az Úr: Én immár felkelek,
Biztonságba helyezem,
bizalomra gerjesztem *őket*.
[7]Az Úr szava tiszta szó,
Tűzben megpróbált ezüst,
Salaktól elválasztva,
Hétszeresen megtisztítva.

tető isteni ítéletnek jelképei és eszközei. A szent szerző valószínűleg a Palesztinában és Egyiptomban főleg tavasszal gyakori számumra vagy a chamsin nevű forró szélre gondol, s a Szodomát és Gomorrát ért isteni büntetésre céloz (Móz. I. 19, 24.). *Kelyhük osztályrésze*: osztályrészük. A Szentírás az Istent gyakran mondja házigazdának, kinek minden ember a vendége, s aki minden embernek poharába tölti a sorsát. — *8.* Az isteni igazságosságnak ismételt hangoztatása. A vers második része a héberben így szól: «Az igazak látni fogják az ő arcát», vagyis az Isten kegyes tekintetét.

11. *A gonoszok álnoksága és felfuvalkodottsága közepette az Úr megőrzi a jámborokat.* — *1. Befejezésül:* l. 4, 1. *Nyolcadra*, l. 6, 1.

2. A zsoltáros fájdalmas panasza szószegő, álnok emberek ellen irányul. V. ö. Iz. 57, 1; Mik. 7, 2. — *3.* A *hiábavalóság* az álnok, igazságtalan beszéd (4. v.) és az istenkáromlás (5. v.). *Álnok ajakkal*, a héberben szószerint: «síma ajakkal». — *4.* A zsoltáros átokszava. A kevély beszédek az Isten és a tehetetlen szegények ellen irányulnak. (V. ö. Dán. 7, 8. 20. 25.) — *5.* A gonoszok vakmerő és káromló beszéde. *Velünk* (szó szerint: «tőlünk») *van az ajkunk:* beszédeink segítségünkre vannak, ezeknek senki sem állhat ellen. *Úrrá ki lesz rajtunk?* V. ö. Iz. 28, 15. — *6.* Az igazságos Isten szava, mellyel az elnyomott szegényeket segítségéről és a gonoszokat sujtó ítéletéről biztosítja. Az utolsó verstag a héberben így hangzik: «Meghozom neki a szabadulást, mely után vágyódik». — *7. Az Úr szava* az Istennek segítséget igérő szava a 6. versben. A zsoltáros az Úr szavát *tűzben megpróbált* és *hétszeresen*, azaz tökéletesen *megtisztított ezüst*höz hasonlítja. Az ókori népek pénzeinek anyaga

[8]Uram, te meg fogsz oltalmazni minket,
Megőrzöl e nemzedéktől mindörökre minket;
[9]*Bár* köröskörül istentelenek járnak,
Fölséged szerint *felmagasztalod* az emberek fiait.

12. ZSOLTÁR.

Bizalmas könyörgés nagy veszedelemben.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára.

Meddig felejtesz el, Uram, egészen?
Arcodat meddig fordítod el tőlem?
[2]Meddig kell gondokat hordoznom lelkemben,
Fájdalmat mindennap szívemben?
[3]Meddig kerekedik fölém ellenségem?
[4]Nézz reám és hallgass meg, Uram, Istenem!
Ragyogtasd fel szememet,
Hogy halálos álomba sohase merüljek,
[5]Hogy sohase mondja ellenségem: Legyőztem!
Örvendeznek szorongatóim, hogy meginogtam,
[6]Én azonban bízom a te irgalmadban;
Szívem ujjong, mert megszabadítasz.
Éneklek az Úrnak, ki jót tesz velem,
S a fölséges Úr nevét zsoltárral dícsérem.

többnyire az ezüst volt. — *8.* A héberben a vers első fele így szól: «Te, Uram, tartsd meg azokat», t. i. szabadítást igérő szavaidat (6. v.). *E nemzedéktől:* a 2—5. versben leírt álnok nemzedéktől. — A *9.* vers első fele körülírja és megmagyarázza az előbbi versben említett «nemzedék»-et. *Fölséged* = Istennek fölséges határozatai. A héber szerint a vers utolsó része valószínűleg így fordítandó: «És fennen jár az elvetemültség az emberek fiai között».

12. *Bizalmas könyörgés nagy veszedelemben.* — *1. Befejezésül:* l. 4, 1. — *1—3.* A zsoltáros fájdalmas panasza, ki már-már azt hiszi, hogy az Isten végleg megfeledkezett róla, és átengedte őt ellenségei kénye-kedvének. Isten arcának elfordítása kegyelmeinek elvonását jelenti, a *gondok* pedig a nyomorúságból való szabadulás gondjait. — *3.* A szövegből nem tűnik ki, hogy az *ellenség* idegen nemzet-e vagy a zsoltáros személyes ellensége? Az utóbbi felfogás valószínűbbnek látszik. — *4—5.* Istenhez intézett könyörgés. *Ragyogtasd fel szememet*, melyet a sok gond és fájdalom már egészen elhomályosított. (V. ö. 6, 8.) A zsoltáros új életkedvért könyörög. — *6.* A zsoltáros bizalmának megható jele, hogy még mielőtt az Úr meghozta volna a kért segítséget, máris hálaéneket zeng az Istennek. A vers utolsó szavai *(a fölséges Úr nevét zsoltárral dícsérem)* a héber szövegben nem olvashatók, de megvannak a görög fordításban, hová valószínűleg 7, 18-ból kerültek.

13. *Az istentagadók megátalkodott gonoszsága. A jámbor zsoltáros föltétlen bizalma az Úrban.* — A 13. zsoltár igen csekély változtokkal megegyezik az 52. zsoltárral. A főkülönbség az, hogy a 13. zsoltár Istent «az Úr»-nak (héberül: Jahve) mondja, az 52. zsoltár pedig mindenütt «Isten»-ről (héb.: Elohim) beszél.

13. ZSOLTÁR.

Az istentagadók megátalkodott gonoszsága. A jámbor zsoltáros föltétlen bizalma az Úrban.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára.

Így szól szívében az esztelen : Nincs Isten !
Romlottak és utálatosak lettek törekvéseikben,
Nincs, aki jót cselekednék, nincs egyetlen egy sem !
[2]Lenéz az Úr a mennyből az emberek fiaira,
Hogy lássa : van-e okos, ki az Istennel gondol?
[3]Elfordultak mindannyian,
Megromlottak valamennyien,
Nincs, aki jót cselekednék,
Nincs egyetlen egy sem !

Torkuk nyitott sír,
Nyelvük járása álnok,
Kígyóméreg van ajkukon,
Szájuk telve keserű átokkal.
Lábuk gyors a vérontásra,
Utaikon a romlás és a szerencsétlenség ;
A béke útját nem ismerik,
Szemük előtt nincs Isten félelme.

[4]Nemde mind értelmetlenek, kik gonoszat tesznek,

1. Befejezésül: l. 4, 1. A bibliai nyelvszokás szerint *esztelen* az, akinek Istenre vonatkozó gyakorlati tudása, jámborsága hiányzik, tehát a gonosz ember. Úgylátszik, az itt szereplő istentagadók gonosz zsidók, mert az Úrtól «elfordultak» (3. v.). *Szívében szól* = gondolkodik. A vers második része a héberben így szól : «Megrontották, gyalázatossá tették cselekedetüket» . . . A *nincs egyetlen egy sem* versrészlet a héberben hiányzik, és a 3. versből jutott a görög meg a latin fordításba. A vers értelme : a gonoszok minden cselekedete romlott, és az Isten előtt utálat tárgya ; ez a romlottság pedig nem szórványos, hanem általános. — *2. Az emberek fiai* nemcsak a bűnösök, hanem az összes emberek. Az *okos* ember ellentéte az oktalannak : jámbor. — *3.* A zsoltáros (költői túlzással) azt mondja, hogy az Isten nem talál a földön jámbor embert. *Elfordultak,* t. i. az Isten törvényétől. A következő szavak (*«Torkuk nyitott sír . . . Szemük előtt nincs Isten félelme»*) a héber szövegben nem olvashatók (egy héber kézirat kivételével), de megvannak az Alexandriai görög fordítás vatikáni kéziratában és a Vulgátában. Ez a rész a Szentírásnak következő verseiből van összeszőve : Zsolt. 5, 11 ; 139, 4 ; héb. 10, 7 ; Iz. 59, 7. 8. (Péld. 1, 16.) ; Zsolt. 35, 2., mely verseket ugyanilyen sorrendben Róm. 3, 13—18-ban is olvassuk. Valószínűleg először Szent Pál használta föl említett levelében ezeket a bibliai helyeket, melyeket az ószövetségi görög fordításnak egyik leírója belevitt a zsoltárkönyv görög szövegébe, honnan a régi latin fordításba, a Vulgátába és a fentemlített héber kéziratba is bejutottak. Az egész részlet megkapó rajza a gonoszok álnokságának és erőszakosságának.

4. Értelmetlenek = nem gondolnak az Isten igazságos büntetésére. *Népemet:* a zsoltáros az ártatlanul szenvedő választott nép ügyét egészen a magáénak tekinti. Egyes magyarázók ebben is

S eszik népemet, mint
a falat kenyeret.
[5]Nem hívják segítségül
az Urat,
De legott megremegnek
és félnek, ahol félni
nem kell,
[6]Mert az Úr van az igaz
nemzedékkel!
Megzavarjátok a szű-
kölködő szándékait,
Ámde az Úr az ő re-
ménysége!
[7]Bárcsak eljönne Izra-
elnek segítsége Sion-
ból!
Ha majd az Úr *jóra for-*
dítja népe *sorsát*,
Ujjong majd Jákob,
és örvendezik majd
Izrael!

14. ZSOLTÁR.

Az ószövetségi jámbor ember rajza.

[1]Dávid zsoltára.

Uram, ki lakozhatik sát-
radban,
Ki tartózkodhatik szent
hegyeden?

[2]*Az*, aki szeplőtelenül jár,
És igazságot cselekszik;
[3]Ki igazat gondol szívé-
ben,
Nyelvével nem követ el
álnokságot;
Felebarátjának nem tesz
rosszat,
Embertársa gyalázásá-
nak hitelt nem ad;
[4]Aki előtt a gonosz nem
ér semmit,

érvet látnak Dávidnak szerzősége mellett. Lehetséges azonban, hogy a 4. versben az Úr szavát olvassuk. — *5. Ahol félni nem kell* szavak a héber szövegből hiányzanak. A gonoszok vakmerő elbizakodottságát kétségbeesés és rémület váltja fel: ott is félni fognak, ahol a félelemre semmi ok sem lesz. — *6. Az igaz nemzedék* a jámbor zsidó nép. *A szűkölködő szándékai* a szorongatott zsidóságnak (vagy a zsoltárosnak) a megszabadulásra irányuló törekvése. A 6. vers szép megnyilatkozása az Istenbe vetett bizalomnak, mely nem ingadozik a legnehezebb viszonyok között sem. — *7.* A *Sion* az ószövetségi üdvösségi rend középpontja. L. 2, 6. 7b-ben fordításunk a héber szöveget követi. A Hetvenes görög fordítás és a Vulgáta szerint: «Ha majd az Úr megszabadítja népét fogságától» stb.

14. *Az ószövetségi jámbor ember rajza.* — Az *1.* vers a jámbor embert érdekes költői képpel mint az Isten vendégét írja le. Keleten a vendégjog a sértetlenséget és a házigazda oltalmát is biztosítja a vendégnek; ezért is ennek a versnek értelme: Ki élvezheti az Isten oltalmát? Isten *sátra* egyes magyarázók szerint a *szent hegyen* (Sion hegyén) Dávidtól felállított szent sátor; de valószínűbb, hogy az utóbbi kifejezéssel a zsoltáros csak a vers első részének költői képét folytatja.

2—5. Az ószövetségi tökéletes ember jellemzése. — *3.* Szép fokozás. *Igazat gondol szívében:* nemcsak külső tetteiben, hanem lelkületében is őszinte. *Embertársa gyalázásának hitelt nem ad*, a héber szerint: «Gyalázást nem fogad el embertársa ellen». — A *4.* vers utolsó verstagja a héberben így szól: «Kárára esküszik, de nem változtatja meg (esküjét)», vagyis a jámbor ember megtartja esküjét és fogadalmát oly esetekben is, midőn annak megtartása tőle áldozatot követel, noha egyes esetekben maga a törvény is megengedte a fogadalom megváltoztatását (Móz. III. 27, 10.

De nagyra tartja azokat, kik az Urat félik.
Ki ha esküszik felebarátjának, meg nem csalja,
[5]Pénzét nem adja kamatra,
S vesztegető ajándékot nem fogad el az ártatlan ellen.
Ki így teszen, meg nem inog sohasem.

15. ZSOLTÁR.

Hálaima az Isten csodálatos szeretetéért.

[1]Dávid emlékírása.

Óvj meg engem, Uram, mert tebenned van reményem.
[2]Mondom az Úrnak: Te vagy az én Istenem,

33.). — *5.* A mózesi törvény (Móz. II. 22, 24; III. 25, 36 sk.; V. 23, 20 sk.) csak a zsidónak kölcsön adott pénz után tiltotta a kamatszedést, míg a pogánynak adott kölcsön után azt határozottan megengedte (Móz. V. 23, 21.). Ez a zsoltár azonban általánosságban azt mondja az igazról, hogy nem szed kamatot. *Így* = a 2—5. versben leírt módon. *Meg nem inog sohasem:* mindenkor élvezni fogja az Istennek biztos oltalmát.

15. *Hálaima az Isten csodálatos szeretetéért.* — A 15. zsoltár a Hetvenes görög fordítás és a Vulgáta szövegezésében a messiási zsoltárok közé tartozik. Szent Péternek első pünkösdi tanítása (Csel. 2, 25 skk.) és Szent Pálnak antióchiai beszéde (Csel. 13, 35 skk.) ezt a zsoltárt kifejezetten Dávid királynak tulajdonítja; Szent Péter a 8—11. verset, Szent Pál pedig a 10. verset a Hetvenes fordítás szövege szerint Jézus Krisztus feltámadására vonatkoztatja. A szentatyák és a katholikus bibliamagyarázók az apostolfejedelmek értelmezését követik, és a 15. zsoltárt a Messiás szájába adott hálaimának tekintik dicsőséges feltámadásáért. A római szentírási bizottság 1910 május 1-én kelt döntvénye is a messiási zsoltárok közt említi a 15. zsoltárt.

A héber szöveg értelmezését igen nehézzé teszik a szövegromlások. Mai alakjában az ószövetségi választott nép imádságának látszik; a szent szerző valószínűleg az egész zsidó nép nevében beszél. A zsoltáros az Isten oltalmát kéri, mert egyedül csak őbenne találhatja meg tökéletes boldogságát (1—2. v.). Bár a gonoszok egyre növelik bálványaik számát és azoknak hódolnak, ő sohasem akar résztvenni gyülekezeteikben, sőt a bálványoknak még nevét sem veszi ajkára (3—4. v.). Az ő osztályrésze az Úr (5. v.), kinek kegyelme eddig is minden jóban részesítette: földi javakat (6. v.), helyes erkölcsi életszabályokat (7. v.), állandó oltalmat (8. v.), lelki nyugalmat és zavartalan békét (9. v.) biztosított számára, a jövőben pedig örök életet (10. v.) és sok-sok örömöt várhat az Isten kegyességétől (11. v.).

Az ószövetségi választott népnek a 10. versben említett örök élete a zsidóság elvetése után a keresztény Egyházban folytatódott. Eszerint ez a zsoltár a héber szöveg szerint is (előképes) messiási zsoltár.

1. Emlékírás: a héber «miktam» szó, melyet a Hetvenes görög fordítás nyomán *emlékírás*nak fordítunk, a 15. zsoltáron kívül még az 55—59. zsoltár feliratában fordul elő. A szónak gyöke és jelentése vitás (oszlop-írás, felirat, arany-ének, elrejtett kincs, teljes zenei kísérettel előadott ének stb.); de figyelemreméltó, hogy az összes «miktam»-feliratú zsoltárok az Isten különös oltalmát kérik, magasztalják és ezért adnak hálát. — A *2.* vers második fele azt a gondolatot fejezi ki, hogy az Isten önmagának tökéletesen

Náladnál nagyobb javam
nincsen.
[3]A szentekkel, kik országában vannak,
Csodálatosan kielégíti
minden óhajtásomat.
[4]Sok gyötrődése van
azoknak,
Kik más isten után futkosnak.
Nem veszek részt véres
*áldozataik*ban,
Nevüket sem veszem ajkamra.

[5]Az Úr az én örökségem
és kelyhem osztályrésze,
Te adod vissza örökségemet.
[6]A *mérő*zsinór pompás részt juttatott nekem,
Valóban pompás nekem az én örökségem.
[7]Áldom az Urat, ki *ezt* megérttette velem,
Veséim még éjjel is *erre* intenek engem.
[8]Szüntelenül magam előtt látom az Urat,
Hisz ő áll jobbomon, hogy meg ne inogjak.
[9]Örvend is a szívem, ujjong is a nyelvem,
Sőt testem is reménységben pihen :

elegendő, teremtett dolog nem növelheti boldogságát. Ez a részlet a Vulgátában így hangzik : «Javaimra szükséged nincsen». (Szimmachos, Szent Jeromos és a Targum szerint : «Kívüled nincs boldogságom».) — *3. A szentek* az Úr *országában* (Palesztinában) élő jámborok, kikben a zsoltáros (illetve a Messiás, kinek nevében beszél) csodálatos örömöt talál. — *4.* Az igaz Istentől elpártoltak boldogtalansága. *Véres áldozataikban*, szószerint : véres gyülekezeteikben. — A héber szöveg szerint a 3. és 4. vers értelme valószínűleg a következő : *«3.* A szenteknek, akik a földön vannak, — S a dicsőknek, kikre minden kívánságuk (irányul), — *4.* Megsokasítják bálványait, — Azok után futnak. — Nem öntöm ki véres italáldozataikat, — Sem nevüket nem veszem ajkamra». Egyes, újabban napfényre került föníciai emlékek azt mutatják, hogy «kodásím» (szentek) és «addírím» (dicsők) talán föníciai hamis istenek nevei. A zsoltáros tehát a bálványozás ellen szól, mellyel semmi közösséget sem vállal.

5. A szent szerző kettős költői képpel fejezi ki azt a gondolatot, hogy minden kincse egyedül az Úr, kit osztályrészéül választott és akire sorsát bízta. A zsoltáros a Szentírásban gyakori képes beszéddel az Istent házigazdának tekinti, ki minden vendégének (minden embernek) kelyhébe önti a borát (sorsát). A vers második része a héberben így hangzik : «Te tartod sorsomat» t. i. kezedben. — *6. Pompás részt* = termékeny vidéket. A vers értelme : igen termékeny föld lett az osztályrészem. A termékeny föld és *a pompás örökség* az Igéret földe, de egyúttal az Isten bőséges áldásának a jelképe. — *7.* A zsoltáros hálát ad az Úrnak a tőle nyert törvényért és a helyes életszabályok ismeretéért. A *vesék* a keleti népies felfogás szerint a szellemi életnek középpontjai. — *8.* Mindig szem előtt tartom az Úr törvényét, ezért mindenkor bizton számíthatok az Isten oltalmára. — *9. Nyelvem*, a héber szerint : «dicsőségem», azaz lelkem. A 9. vers második felében kezdődik a zsoltárnak szorosan vett messiási részlete. *Testem is reménységben pihen* szavakat a következő versekkel együtt Szent Péter (Csel. 2, 25 skk.) arra magyarázta, hogy az Úr Jézus szent testére a feltámadás dicsősége várt. — A mai héber szöveg

[10]Mert nem hagyod az alvilágban lelkemet,
S nem engeded, hogy romlást lásson szented.
[11]Megmutatod az élet útját nekem,
Színed előtt örömmel töltesz el engem,
És jobbodon mindvégig gyönyörűségem leszen.

16. ZSOLTÁR.

Könyörgés az Úrhoz, hogy a benne bízót erőszakos ellenségeitől szabadítsa meg.

[1]Dávid imádsága.

Hallgasd meg, Uram, igaz ügyemet,
Méltasd figyelmedre könyörgésemet,
Vedd füledbe nem álnok ajkam imáját.
[2]Színed elől jöjjön igazság nekem,
Szemed lássa meg igazamat.
[3]Szívemet megvizsgáltad, éjjel is kutattad,
Tűzpróbára tettél, s nem találtál bennem roszszat.
[4]Szájam nem beszélt emberek dolgáról;
Kerültem ajkad igéi szerint az erőszakos utakat.
[5]Add, hogy ösvényeiden szilárd léptekkel járjak,
És meg ne inogjon a lábam.

értelme a szövegösszefüggés szerint valószínűleg az, hogy az Isten oltalma benső vidámságot és külső biztonságot szerez az őt félő embernek. — *10.* A messiási értelmezés szerint arról van szó, hogy az Úr Jézus szent lelke nem maradt sokáig a pokol előtornácában, és teste sem lett a romlás áldozata. — A héber szerint a vers szószerint így hangzik: «Mert nem hagyod lelkemet az alvilágnak, — Nem engeded meg szentednek, hogy a sírt lássa». *Lelkemet* = engem. *Romlást látni* = meghalni. A szent szerző tehát kifejezi a zsoltár hősének (a választott népnek) azt a reményét, hogy örökké életben fog maradni. Ez a reménye az újszövetség Egyházában teljesedett be, mely az Úr Jézus igérete szerint az idők végéig fog fennállani. — *11. Az élet útja* a boldog élethez vezető út. Az *öröm* és a *gyönyörűség* a Messiásra (a héber szöveg szerint a választott népre, illetve az Egyházra) áradó isteni áldást jelenti.

16. *Könyörgés az Úrhoz, hogy a benne bízót erőszakos ellenségeitől szabadítsa meg.*

1—5. A zsoltáros több változatban ártatlanságát hangoztatja, mely azonban nem menti meg őt áldáz ellenségeinek gyülöletétől. — *1.* Az Istenhez intézett könyörgésben szép hármas fokozás van. — *2. Szemed lássa meg igazamat* = ismerd el ügyemnek igazságos voltát. — *3.* A szigorú isteni vizsgálatot, mely a zsoltáros ártatlanságát napfényre hozza, a szerző ismét hármas fokozással írja le. Az igék mult idejének az első három esetben felszólító értelme is lehet. *Éjjel is kutattad* (szívemet) = megvizsgáltad szívemnek legtitkosabb gerjedelmeit is. — *4.* A zsoltáros az emberek gonosz cselekedeteire gondol, melyekről nem akar beszélni. A vers második része a Vulgáta szövege szerint így is fordítható: «Ajkad igéiért megtartottam a kemény utakat», vagyis az Istennek nehezebb parancsait is. A fentebb adott fordítás értelme a héber szöveg szerint valószínűbb. A héber szövegben a mondat eleje

[6]Kiáltok, hisz te meghallgatsz, Istenem!
Hajtsd hozzám füledet,
Hallgasd meg szavaimat.
[7]Mutasd meg csodás irgalmadat,
Hisz megmented a benned bízókat.
[8]Óvj, mint szemed fényét, jobbod ellenségeivel szemben,
Nyujts szárnyad árnyékában menedéket nekem
[9]A gonoszok elől, kik nyomorgatnak engem.
Mert ellenségeim körülkerítenek,
[10]Bezárják kövér *szívüket*,
Szájuk ontja a kevélységet.
[11]Kivetettek, s íme körülvesznek,
Reám szegzik szemüket, hogy földre terítsenek,
[12]Reám lesnek, mint a prédára kész oroszlán,
S mint a rejtekhelyén meghúzódó oroszlánkölyök.

[13]Kelj fel, Uram! Előzd meg és terítsd le őt!
Ments meg engem az istentelentől,
Vedd el kardodat
[14]Kezed ellenségeitől.

valószínűleg még az előbbi gondolathoz, a szent szerző ártatlanságának hangoztatásához tartozik: «Nem lépi át szájamat», t. i. bűnös szó. A 4. vers folytatása a héberben így hangzik: «Ami az emberek cselekedeteit illeti, ajkad szavaihoz híven megfigyeltem az erőszakos ember utait», hogy t. i. hasonlóan ne cselekedjem. — *5.* Szó szerint: «Tedd szilárddá lépteimet ösvényeiden.« — *6—9a.* Jámborsága miatt a zsoltáros feljogosítva érzi magát arra, hogy az irgalmas Istenhez, a benne reménylők menedékéhez bizalommal fohászkodjék és tőle ellenségei ellen oltalmat kérjen. — *8.* A szent szerző két kedves beszédképben fejezi ki az Isten oltalmazó szeretetét és gondviselését a benne bízók iránt: az Úr megőrzi őket mint szemefényét, és mint az anyamadár, szárnyai alá veszi őket. — *9b—12.* A zsoltáros részletesebben leírja ellenségeinek erőszakosságát. — *9b. Ellenségeim körülkerítenek:* a héber szerint: «Körülvesznek halálos ellenségeim». — *10. Bezárják kövér szívüket*, t. i. a részvétnek minden megnyilvánulása elől. — *12.* V. ö. 10 (héb.), 9.

13—15. A zsoltáros az Isten igazságos büntetését kéri ellenségeire, önmagára pedig az Úr kegyes áldását. — *13.* V. ö. 9, 20; 10 (héb.), 12. A szerző az Istent mint az ellenfelét diadalmasan megtámadó harcost írja le. *Előzd meg* = ronts az ellenségre. Isten *kardja:* az Isten büntető hatalma, melyet az Úr egyidőre látszólag átengedett ellenségeinek. A szerző ismét hármas fokozást használ. — *14.* A *csekély számúak* a szövegösszefüggés szerint csak a jámborok lehetnek. A szerző (a görög és a latin szöveg szerint) azt kéri az Úrtól, hogy a csekélyszámú jámboroktól válassza külön a gonoszokat, kiknek élete mindeddig csak zavartalan boldogság volt. Az ókor felfogása a gyermekáldást az Isten különös jutalmának tekintette. — A héberben a 13. vers vége és az egész 14. vers így hangzik:
«... Szabadíts meg engem kardoddal a gonosztól,
14. Az emberektől kezed által, Uram, — A földi emberektől;
Sorsuk (érje őket utól) az életben, — És azzal, amit elrejtettél,

Válaszd el őket, Uram,
éltükben azoktól,
Kik csekély számban
vannak a földön.
Hasuk tele van *javaiddal*,
Bőségesen vannak magzataik,
És gyermekeikre hagyják, amijük marad.
[15]Én azonban igazságban
jelenek meg előtted,
S majd akkor bővelkedem, ha megjelenik dicsőséged.

17. ZSOLTÁR.

Dávid király hálaéneke élete alkonyán.

[1]Befejezésül. Dávidtól, az Úr szolgájától, ki ez ének igéit intézte az Úrhoz azon a napon, amelyen az Úr őt megszabadította minden ellensége kezéből és Saul kezéből, mondván:

[2]Szeretlek Uram, én erőm!
[3]Uram, én erősségem, menedékem és megszabadítóm;
Én Istenem, segítségem, kiben reménykedem.
Oltalmazóm, megmentő szarvam,
Ki fölemelsz engem.
[4]Dícsérem és segítségül hívom az Urat,
És megszabadulok ellenségeimtől.

töltsd meg a gyomrukat; — Lakjanak jól fiaik, — És ami fennmarad, azt hagyják gyermekeiknek».

Eszerint a zsoltáros azt kéri, hogy ellenségeit az Úr harmadízig sujtsa büntetésével. E szavak: *amit elrejtettél:* jelentik az Isten által a gonoszoknak fenntartott csapásokat, melyekkel még fiaik, sőt unokáik is jóllaknak. — *15.* A gonoszok megbüntetésével ellentétben a zsoltáros a maga számára az Isten áldását és jutalmát reméli. A héber szerint: «Én igazságosságban szemléljem arcodat, — Lakjam jól képeddel, mikor felébredek.» A szent szerző mintegy rossz álomnak tekinti jelen szomorú helyzetét, melyből nemsokára felébredést vár. Isten *arca* az ő kegyelmét jelenti. Bár nem mondható, hogy a zsoltáros itt kifejezetten az örök boldogságról beszél, mégis bizonyos, hogy ez a hely is egyike azoknak a szentírási szövegeknek, melyek előkészítették a túlvilági jutalom tanának megértését.

17. *Dávid király hálaéneke élete alkonyán.*

A 17. zsoltár néhány lényegtelen szövegváltozattól eltekintve, versről-versre megegyezik Kir. II. 22. fejezetével.

1. Befejezésül: l. 4, 1. — *2—4. Szeretet és hála az Isten iránt.* Az összes itt olvasható szóképek az Urat mint a hozzá folyamodók biztos menedékét írják le. — *3. Erősségem*, a héber szerint: «kősziklám». *Megmentő szarvam* = erős szabadítóm. Egyes magyarázók szerint ennek a szóképnek az alapja az ószövetségi templom áldozati oltárának szarvaiban van, melyeknek megérintése az üldözöttnek sértetlenséget biztosított; de valószínűbb, hogy a zsoltáros az állatok szarvára, mint védekező és támadó fegyverükre gondol. — A *4.* v. a héber szerint így hangzik: «Legyen áldott, — kiáltom, — az Úr, — Mert ellenségeimtől megszabadított!»

5—7. A zsoltáros igen élénk színekkel festi azt a halálos veszedelmet, melybe őt ellenségei taszították (18. v.), és amelyben

[5]Körülvettek a halál gyötrelmei,
Megrémítettek a gonoszság örvényei,
[6]Körülfogtak az alvilág gyötrelmei,
Hatalmukba kerítettek a halál tőrei.
[7]Szorultságomban az Urat segítségül hívtam,
Istenemhez kiáltottam,
S ő meghallgatta szent templomából szómat,
Hozzá intézett kiáltásom a füléhez jutott.
[8]A föld megindult és megreszketett,
Alapjukban megrendültek a hegyek,
És megindultak, mert Ő ellenük haragra gerjedt.
[9]Füst szállt fel haragjában,
Izzó tűz a szájából,
Égő parazsat *lövelt* magából.
[10]Lehajtotta az eget és leszállott,
Ködhomály volt lába alatt.
[11]Haladt a kerubokon és repült,
Repült a szélnek szárnyain.
[12]Rejtekhelyévé tette a sötétséget,
Sátrat *vont* maga köré
Sötét vízből: a lég felhőiből.
[13]Előtte fényességétől futottak a felhők,
A jégeső s az izzó parázs.
[14]Dörgött az Úr az égből,
Hallatta hangját a Fölséges.
És hullott a jégeső és az izzó parázs.
[15]Kilőtte nyilait és szétszórta őket,
Számos villámait és szétzavarta őket.
[16]Láthatóvá lettek a vizek forrásai,

ő az Istenhez kiáltott szabadulásért. — *5. A halál gyötrelmei* a halálos veszedelmek. — *6. Az alvilág gyötrelmei*, a héber szerint: «az alvilág kötelei». A zsoltáros az alvilágot és a halált mint prédára leső vadászt írja le. — *7.* Az Úr *szent temploma* a szövegösszefüggés szerint az ég.

8—16. Az Úr segítségére sietett Dávidnak. — *8—9.* Az Úr haragra gerjed a szentjét üldöző gonoszok ellen. (V. ö. 143, 5—7. v.)— *8. Haragra gerjedt ellenük:* t. i. az Isten a gonoszok ellen. Az Úr haragja az egész földet alapjaiban megremegteti. A beszédképek alapjául a vihart megelőző villámlás és a viharfelhők szolgálnak. — *9. Haragjában*, a héber szerint: «orrában«. Az ember haragjában fúj, orra remeg; innen a beszédkép. *Izzó tűz*, a héber szerint: «emésztő tűz». — *10—16.* Isten eljő az ítéletre. V. ö. Ez. 1. fej.; 9, 3; 10, 1 skk.; Hab. 3. A leírás alapjául itt is egy nagy vihar szolgál. — *10. Lehajtotta az eget:* a nagy viharfelhők azt a látszatot keltik, mintha az ég a földre hajlanék. — *11.* A kerubok a legfőbb angyalok közé tartoznak, kik Ezekiel 1. fejezetének jelképes látomásában is a bűnös Izrael ellen ítéletre jövő Istennek kocsiját húzzák. (V. ö. Ez. 9, 3; 10, 1 skk.). — *12.* A viharfelhő *(= a sötét víz)* a haragvó Isten félelmetes sátrának látszik. — *13.* A felhők *futnak*, azaz időről-időre széjjelválnak. — *14.* A hatalmas mennydörgés leírása. — *15.* Isten *nyilai* a villámok. — *16.* Isten villámaitól és menny-

Feltárultak a földkerekség alapjai
Korholó szavadtól, Uram,
Haragod lehelletének fúvásától.

17Lenyúlt a magasból, megfogott,
Nagy vizekből kihúzott,
18Megszabadított hatalmas ellenségeimtől,
Nálamnál hatalmasabb gyűlölőimtől.
19Elém álltak nyomorúságom napján,
És oltalmazóm lett az Úr.
20Kivezetett a szabad térre engem,
Megmentett, mert kedvét lelte bennem.

21Megfizetett nékem az Úr igaz voltom szerint,
Megjutalmazott kezem tisztasága szerint,
22Mert az Úr útjait megőriztem,
Istenemtől gonoszul el nem tértem ;
23Mert minden rendeletét szem előtt tartottam,
Igaz ítéleteit magamtól el nem távolítottam.
24Mert szeplőtelen voltam előtte,
S őrizkedtem, hogy vétkem ne legyen.
25Megfizetett nékem az Úr igaz voltom szerint,
Kezemnek előtte ismeretes tisztasága szerint.
26A szenthez szent vagy,
Az ártatlan emberhez ártatlan,
27A választotthoz választott vagy,
A fondorkodókat kiforgatod.
28Mert a megalázott népet megmented,

dörgésétől alapjaiban megrendül az egész föld. A régi keleti világkép szerint a föld a tengerben álló hatalmas oszlopokon nyugszik, partjait az óceán nyaldossa, felette mint sátor feszül ki egymás fölött félgömb alakjában a hét ég, alatta pedig van az alvilág. (V. ö. Jób 38, 4 skk. és a Biblia számos más költői helyét.) Isten *korholó szava* a mennydörgés. A vers utolsó tagja a héber szerint így hangzik : «Orrod lehelletének fúvásától». L. a 9. v. jegyz.

17—20. A gonoszokra haragvó Isten a jámbor zsoltárosnak (Dávidnak) kegyes megmentője lett. — *17.* A *magasból* = az égből vagy a 8—16. v. képes leírása szerint a viharfelhőből. A *nagy vizek* a zsoltárost érő szorongatások ; v. ö. az 5. versben említett «gonoszság örvényei»-t. — *20. A szabad tér* a szorongatás ellentéte, a békés nyugalom jelképe.

A 20. vers második felében kezdődik az isteni oltalom megokolása: a zsoltárost jámborsága tette érdemessé az Isten gondviselő kegyelmére. Ez az erkölcsi vonatkozású rész, a szent szerző jámborságának leírása, a *21—28.* versben olvasható. Az ószövetség régibb felfogása az erény jutalmát elsősorban földi javakban, a bűn büntetését pedig földi csapásokban várta. — *22—25.* A zsoltáros részletezi igazságosságát. *Az Úr útjai* (22. v.), *rendeletei* és *igaz ítéletei* (23. v.) egyaránt az isteni törvényt jelentik. — A *26.* és a *27.* vers az Istenre vonatkozik, ki mindenkivel érdeme és erkölcsi magaviselete szerint bánik. — *28.* A *kevélyek* a zsidó nép ellenségei.

De megalázod a kevélyek szemét.

29Bizony, te gyujtod meg,
Uram, szövétnekemet,
Én Istenem, tedd világossá sötétségemet.
30Bizony, te ragadsz ki a kísértésből,
Istenem által ugrom át a falat.
31Én Istenem, — szeplőtelen az ő útja,
Salaktalan az Úr szava,
Oltalmazója Ő minden benne bízónak.

32Valóban, ki isten az Úron kívül?
Ki isten a mi Istenünkön kívül?
33Ő az Isten, ki erővel övezett fel engem,
És szeplőtelenné tette utamat.
34Lábamat gyorssá tette mint a szarvasét,
És magaslatokra állított fel engem.
35Kezemet harcra tanította,
S karomat, mint rézíjat, felajzotta.
36Mentőpajzsodat nyujtottad nékem,
És jobbod fölemelt engem.
Fegyelmed megtartott a jó úton mindvégig,
S ez a fegyelmed az én tanítóm.
37Tág teret nyitottál lépteimnek,
És *bokáim* nem gyengültek el.
38Üldözőbe vettem ellenségeimet s elfogtam őket,
Nem tértem vissza, míg el nem pusztultak.
39Elpusztítottam őket, fel nem kelhettek,
A lábam alá estek.
40Erővel öveztél fel engem a harcra,
Az ellenem állókat alám vetetted.
41Megszalasztottad ellenségeimet,
És gyűlölőimet széjjelszórtad.
42Kiáltottak, de nem volt, ki megmentse őket,

29—31. Az Úr mindig biztos menedéke volt Dávidnak. — *29.* A *szövétnek* a boldogság jelképe, a *sötétség* a szerencsétlenségé. — A *30.* v. első része a héber szerint így hangzik: «Mert általad rontok a hadra». *30b.* értelme: Isten erejével minden akadályt legyőzök. — *31.* V. ö. Péld. 30, 5. Az Isten *útja* az ő törvénye és gondviselő intézkedései.

32—46. Dávid hálás szívvel visszatekint egész életében viselt diadalmas háborúira. — *32. Ki isten?* a héber szerint: «Ki kőszirt?» V. ö. 3. v. — *33—35.* Igen élénk költői leírás. A zsoltáros úgy tünteti fel az Istent, mint aki hívét maga látta el harci fegyverzettel, hogy ellenségein diadalt arathasson. Az egyes kifejezések csak az alapgondolat élénkebb kidomborítására szolgálnak. — *34.* A *magaslatok* a biztos helyek, hová az ellenség nem érhet el. — *36—37.* Isten oltalmának igen szép leírása. — *37. Tág teret nyitottál lépteimnek* = biztosakká tetted lépteimet. *Bokáim*, Vulg. szó szerint: «nyomdokaim.» — *38—46.* Dávidnak az ellenség fölött aratott megsemmisítő győzelmei. — *38. Elfogtam őket*, a héber szerint: «utólértem őket». — *41. Széjjelszórtad*, a héberben: «megsemmisítem». — A *42.* v. azt mu-

Kiáltottak az Úrhoz, de
nem hallgatott reá-
juk.
43Szétszórtam őket, mint
a szél a port,
Széttiportam őket, mint
az utca sarát.
44Nép*em* ellenmondásai-
tól megmentettél,
Nemzetek fejévé tettél
engem.
45Oly nép, melyet nem is-
mertem, szolgámmá
lett,
Mihelyt füle hallotta,
engedelmeskedett ne-
kem.
46Idegen fiak hízelegtek
nekem,
Idegenek fiai erejüket
vesztették,
És *remegve* jöttek ös-
vényeiken.
47Él az Úr, áldott legyen
Istenem,
Magasztaltassék meg-
mentő Istenem!
48Isten, ki bosszút enged-
tél állanom,
És népeket vetettél
alám,
Ki megszabadítottál ha-
ragos ellenségeimtől,
49Az ellenem állók fölé
juttattál,
Az erőszak emberétől
megszabadítottál.
50Dicsérlek érte, Uram, a
nemzetek között,
És zsoltárt zengek ne-
vednek,
51Ki bőségesen segíti kirá-
lyát,
Ki irgalmat gyakorol
mindörökké
Felkentjével, Dáviddal
és ivadékával.

tatja, hogy a zsoltáros ellenségei közt zsidók is voltak, mert az *Úrhoz* kiáltottak. Ez igen jól illik Saulra, Isbósetre, Ábsálomra és híveikre. — A *44—46.* versben említett ellenségek már nem zsidók, hanem egész pogány nemzetek, ami szintén kitűnően illik Dávid király történetébe. Ezek a versek (a zsoltár befejező szavaival együtt) magukban foglalják a választott nép világuralmának gondolatát is. — *46. Erejüket vesztették*, t. i. a félelemtől. A vers utolsó része a héberben így hangzik: «És remegve (jönnek ki) váraikból». V. ö. Mik. 7, 17.

47—51. Az Úrhoz intézett diadalmas hálaének, ki a nemzeteket fölkentjének, Dávidnak uralma alá vetette. — A *47.* v. részben megismétli a 3. v. kifejezéseit. — *48.* A *bosszú* az ellenség igazságos megbüntetése. — *50.* Isten választottainak világuralma. Szent Pál (Róm. 15, 9.) ezt a verset a pogány nemzetek megtérésére magyarázza. (Messiási gondolat.) — *51.* V. ö. 143, 10. Az Úr *felkentje* Dávid és a tőle származó zsidó királyok, kitűnő és előképes értelemben pedig a Messiás.

18. *Az egész teremtett világ az Isten dicsőségét hirdeti. — Az isteni törvény dicsérete.*

A 18. zsoltár első része (2—7.) az Isten dicsőségét magasztalja, mely a teremtés nagy tényeiben, főleg az egész természetet éltető napnak megalkotásában nyilvánul meg; második része (8—12.) az Úr törvényét (a mózesi törvényt) dicsőíti és Istenhez intézett könyörgéssel végződik (13—15.) A két részt lélektani kapcsolat köti össze: aminő szerepet játszik a nap a természet rendjében, ugyanolyan feladata van az isteni törvénynek a lelkek világában.

18. ZSOLTÁR.

Az egész teremtett világ az Isten dicsőségét hirdeti. — Az isteni törvény dícsérete.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára.

[2]Isten dicsőségét beszélik az egek,
És keze művét hirdeti az égbolt.
[3]Ezt harsogja az egyik nap a másiknak,
Erre tanítja az egyik éj a másikat,
[4]Nem hanggal, nem beszéddel,
Nem hallható igékkel,
[5]*De* az egész földre elhat szózatuk,
S a földkerekség határaira szavuk.
[6]*Bennük* ütötte fel a napnak sátrát,
S az olyan, mint a vőlegény, ha kilép nászházából.
Mint a hős, ujjongva indul neki útjának,
[7]Az ég egyik szélén kel föl,
És útja annak másik széléig jut el,
És nincs, ki melege elől elrejthesse magát.

[8]Szeplőtelen az Úr törvénye,
Felüdíti a lelket,
Megbízható az Úr bizonysága,
Bölcseséget ád a kisdedeknek.
[9]Egyenesek az Úr végzései,
Vidámmá teszik a szívet,
Világos az Úr parancsa,
Felvilágosítja a szemet.
[10]Szentséges az Úr félelme,
Örökkön-örökké megmarad,
Igazak az Úr ítéletei,
Egytől-egyig igazságosak.

1. Befejezésül: l. 4, 1. — *2—5.* Az égboltozat puszta létezésével is minden szónál hangosabban hirdeti az Isten dicsőségét. — *2.* Az *egek* és az *égbolt* itt egyet jelentenek: az égboltozat kékségét, mely látszólag mint kifeszített sátor borul a föld fölé. — *5.* Az egeknek és az égboltozatnak Isten dicsőségét hirdető szava végighangzik az egész földkerekségen. Szent Pál (Róm. 10, 18.) ezt a verset az evangélium hirdetőire alkalmazza. — A *6.* versben fordításunk a héber szöveget követi. Isten az egekben vagy más magyarázat szerint a tengerben helyet készített a napnak, honnan az minden reggel mint ékes vőlegény és mint diadalmas hős lép ki, hogy minden teremtett lényt éltető útját megfussa. A régi keleti világkép szerint a nap reggelenkint a tengerből kel föl és este oda tér vissza, éjjel pedig földalatti úton halad fölkelésének helye felé. (V. ö. Préd. 1, 5. 6.). A 6. versben a nap és a jegyes között az összehasonlítás alapja az ifjú erő és a szépség. — A latin fordítás szerint az Úr a napban ütötte fel sátrát.

8—12. Az Úr törvényének dícsérete és magasztalása. Ennek a részletnek gondolatai teljesen megegyeznek a 118. zsoltár szellemével. Az Úr *törvénye, bizonysága, végzései, parancsa, félelme* és *ítéletei* egyaránt a mózesi törvényt jelentik. Ez a törvény örökre megmarad, mert hitbeli és erkölcsi tartalmát az evangéliumi törvény sem szűntette meg, sőt a mózesi szertartási törvény is ne-

11Kívánatosabbak az aranynál,
És megannyi drágakőnél,
Édesebbek a méznél,
Meg a lépesméznél.
12Szolgád meg is tartja őket,
Megtartásuk jutalma bőséges.
13Ki veszi észre tévedéseit?
Tisztíts meg titkos bűneimtől,
14És mentsd meg a *gonoszok*tól szolgádat,
Hogy rajtam ne uralkodjanak.
Akkor szeplőtelen leszek,
S a nagy vétektől tiszta maradok.
15Hadd legyen kedves előtted szájam beszéde,
És szívem elmélkedése mindenkor.
Uram, én segítőm, én üdvözítőm!

19. ZSOLTÁR.

Könyörgés a harcba induló királyért.

1Befejezésül. Dávid zsoltára.

2A szorongatás napján hallgasson meg az Úr téged,
Oltalmazzon meg Jákob Istenének neve.
3Küldjön neked szentélyéből segítséget,
És Sionból nyujtson védelmet.
4Emlékezzék meg minden áldozatodról,

mesebb értelemben tovább él az Egyház szertartásaiban. (V. ö. Mát. 5, 17 skk.). — *11. Megannyi drágakőnél*, a héber szerint: «sok színaranynál». — *12.* Az Úr *szolgája* a törvényhez ragaszkodó zsidóság, elsősorban a zsoltár szerzője. A *bőséges jutalom* az Isten áldása. A 12. vers első része a héberben így hangzik: «Szolgád is világosságot nyer általuk» (az Úr törvényei által).

13—15. Befejező könyörgés. — *13. Bűneim* helyett a héber szöveg «tévedéseim»-ről, vagyis meggondolatlanságból elkövetett bűnökről beszél. *Ki veszi észre?* = ki figyel azokra? — *14.* A *gonoszok* (Vulg. szó szerint: «idegenek»), a zsidókat sanyargató pogányok. *A nagy* (vagy a Vulgáta szerint: *a legnagyobb*) *vétek* valószínűleg az Úrtól való elpártolás vétke. — *15.* A zsoltáros *szájának beszéde* és *szívének elmélkedése* a jelen zsoltár. *Szüntelen* szó a héberben nem olvasható. *Én segítőm*, a héber szerint: «én kőszirtem», azaz oltalmazóm. (V. ö. 17, 3. és az ószövetség számos helyét.)

19. *Könyörgés a harcba induló királyért.*

1. Befejezésül: l. 4, 1. — *2.* A *szorongatás napja* a hadba vonulás ideje. — *3.* A *szentély* a vers második részével való gondolatpárhuzam tanusága szerint a jeruzsálemi templom. A *Sion* mint a templomban trónoló Istennek lakóhelye az ószövetség egész üdvösségi rendjének középpontja. L. 2, 6. — *4.* Az utolsó verstag a Vulgáta szerint így hangzik: «És égő áldozatod legyen kövér». Az ószövetségi felfogás az állat kövérségét tartotta a véres áldozat legbecsesebb részének. A zsoltáros azt kéri az Úrtól, hogy fogadja tetszéssel a királynak a harc előtt bemutatott áldozatait, tegye sikeressé minden tervét *(5.* v.) és adja meg neki a várt győzelmet *(6.* v.). — A *6.* v. utolsó része a héberben így hangzik: «És Istenünk nevében hadd emeljük fel a zászlót».

És *találja* égő áldozatodat kövérnek.
[5]Bánjék veled szíved szerint,
És váltsa valóra minden tervedet.
[6]Hadd örvendjünk győzelmednek,
Hadd diadalmaskodjunk Istenünk nevében.
[7]Teljesítse az Úr minden kérésedet!

Már tudom: felkentjének az Úr győzelmet ád;
Szent egéből meghallgatja,
Megsegíti hatalmas jobbja.
[8]Ezek harci szekereikben, azok lovaikban,
Mi pedig az Úrnak, a mi Istenünknek nevében keresünk segítséget.
[9]Ők törbe jutnak és elhullanak,
Mi azonban állunk szilárdan.
[10]Uram, tartsd meg a királyt,
És hallgass meg ama napon, amelyen hozzád kiáltunk.

20. ZSOLTÁR.

Hálaadás a király győzelméért.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára.

[2]Uram, hatalmadon örvend a király,
És felette ujjong segítségeden.
[3]Teljesítetted szívének kívánságát,
Nem tagadtad meg tőle ajkának óhajtását.
[4]Sőt eléje siettél boldogító áldással,
Fejére drágakőből koronát helyeztél.
[5]Éltet kért tőled, s te megadtad neki,
Hogy sokáig éljen, időtlen időkig.
[6]Segítséged folytán nagy a dicsősége,

A *7—10.* verset a kar valószínűleg a királyért bemutatott áldozat után énekelte. — *7.* Az Úr *felkentje* a király, a későbbi zsidó magyarázat szerint a Messiás. Az egész nép nevében imádkozó zsoltáros teljesen biztosra veszi az Úr segítségét és a győzelmet. — *8—9.* Igen szép ellentétes párhuzam: az ellenség harci eszközeiben, a választott nép az Isten segítségében bízik; az ellenség elbukik, a választott nép az Úr segítségével szilárdan és biztosan áll.

20. *Hálaadás a király győzelméért.* — A magyarázók egyetemes felfogása szerint a 20. zsoltár a megelőzőnek mintegy folytatása, amennyiben hálát ad az Úr segítségével aratott győzelemért. Az 5. és a 7. vers szerint valószínű, hogy az itt ünnepelt győzelmes király a Messiásnak előképe.

1. Befejezésül: l. 4, 1. — *2. Hatalmadon*, v. ö. 19, 7. 8. Az Úr *segítsége* abban állt, hogy a király legyőzhette ellenségeit. — *3.* A király *szívének kívánsága* (19, 5.) és *ajkának óhajtása* a várvavárt diadal; ugyanezt jelenti a — *4.* versben említett *boldogító* isteni *áldás* is. A *drágakőből* (héb. színaranyból) való *korona* a diadal jelképe. — *5.* Az ószövetségi felfogás szerint a hosszú élet minden boldogságnak alapfeltétele. *Időtlen időkig*, szintén hosszú földi életet jelent; egyes szentatyák, számos keresztény és zsidó

Dicsőséggel és nagy ékességgel ruháztad fel őt.
[7]Valóban, áldássá tetted őt mindörökre,
Megörvendeztetted vidámsággal színed előtt.
[8]Minthogy az Úrban bízott a király,
Meg nem ingott a Fölséges irgalmából.

[9]Érje utól kezed minden ellenségedet,
Érje el jobbod minden gyűlölődet.
[10]Tedd őket hasonlókká tüzes kemencéhez,
Abban az időben, amikor megjelensz.
Remegtesse meg az Úr őket haragjában,
A tűz pedig emésszе el őket.
[11]Veszítsd el sarjadékukat a földről,
Ivadékukat az emberfiak közül.
[12]Mert gonoszat határoztak ellened,
Álnok terveket szőttek,
De semmit sem vihettek keresztül.
[13]Mert te megfutamítottad őket,
Íjaddal célba vetted arcukat.
[14]Kelj fel, Uram, hatalmaddal!
Hadd magasztaljuk erődet énekkel és zsoltárral!

magyarázó azonban az 5. és a 7. vers alapján a «király»-ban a Messiást látta. — 7. A király boldogsága közmondásossá legyen. — *8.* A király dicsősége méltó jutalma az Úrba vetett bizalmának.

9—13. Az Úr segítségével a király arasson végleges győzelmet összes ellenségei fölött. — *10.* A *tüzes kemence* az isteni ítélet jelképe, és az ellenség tökéletes megsemmisítését fejezi ki. (V. ö. Mal. 3, 19.) — *11. Sarjadékukat*, szó szerint: «gyümölcsüket». — *13b.* Fordításunk a héber szöveget követi. Vulg.: «Azokkal, amik megmaradtak neked» (megmaradt nyilaiddal?) stb.

14. Befejező dicsérete az Isten hatalmának.

21. *A szenvedő Messiás imádsága.* — A 21. zsoltár költői formában leírja a Messiás szenvedéseit és megdicsőülését, úgy, mintha ezeket maga a szenvedő és utóbb megdicsőült Messiás mondaná el az Istenhez intézett imádságban. A zsoltár messiási jellegét a következő érvek bizonyítják: *a)* Feltűnő hasonlósága Izaiás 53. fejezetének nemcsak gondolataival, hanem kifejezéseivel is (v. ö. 21, 7. 8. és Iz. 53, 2. 3; 21, 23—32. és Iz. 53, 10—12.) — *b)* Szent Máté (27, 35.) és Szent János (19, 23. 24.) az Üdvözítő kínszenvedésének leírásában a 21. zsoltár 19. versére mint az Írás szavára hivatkoznak, mely Jézus ruháinak elosztásában ment teljesedésbe. A 21. zsoltár 8. 9. 13—19. verse a szenvedő Megváltót gúnyoló nép szavaiban betű szerint beteljesedett (Mát. 27, 39 skk.; Márk 15, 29.); ugyancsak annak kezdő szavaival fejezte ki elhagyatottságát a kereszten haldokló Üdvözítő (Mát. 27, 46; Márk 15, 34.). A Zsidókhoz írt levél szerzője (2, 12.) a 21. zsoltár 23. versét Jézus Krisztus szájába adja. — *c)* A pogány népek megtérése és az Isten uralma az egész világ fölött (28—32. v.) különlegesen messiási gondolat; ugyancsak messiási gondolat a sanyargatott választott népnek jövendő boldogsága is (27. v.), mely az újszövetségi Egyház kegyelmi gazdagságában ment teljesedésbe. — A római szentírási bizottságnak 1910 május

21. ZSOLTÁR.

A szenvedő Messiás imádsága.

[1]Befejezésül. Hajnali *könyörgés* oltalomért. Dávid zsoltára.

[2]Istenem, Istenem, tekints reám,
Miért hagytál el engem?
Távol van szabadulásomtól
Hangos *jajveszékelésem*.
[3]Én Istenem, kiáltok nappal,
De te nem hallgatsz meg,
Kiáltok éjjel is,
És *nyugtot* nem *találok*.
[4]Pedig te ott lakol a szent helyen,
És Izrael dícsér téged.
[5]Benned bíztak atyáink,
Bíztak, és te megszabadítottad őket.
[6]Hozzád kiáltottak és megszabadultak,
Benned bíztak és meg nem szégyenültek.

[7]Én azonban féreg vagyok, nem ember,
Embereknek csúfja, népnek utálata.
[8]Aki csak lát, mind gúnyt űz belőlem,
Félrehúzza ajkát, fejét csóválgatja:
[9]Az Úrban bízott, mentse meg őt,
Szabadítsa meg, ha kedvét leli benne!

1-én kelt döntvénye (8. pont) ezt a költeményt a messiási zsoltárok közt sorolja fel.

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Hajnali könyörgés oltalomért*, a héberben: «A hajnal őze szerint»; célzás valamely, a zsoltáros korában élő zsidóság előtt ismeretes népének dallamára. Jézus Krisztus korában ez a zsoltár a zsidó reggeli áldozati szertartásnak egyik éneke volt.

2—6. A zsoltár szenvedő hősének (a Messiásnak) teljes elhagyatottsága és az Istenbe vetett bizalma. — *2. Tekints reám* szavak a héberben hiányzanak. A 2. vers utolsó részében és a — *3.* versben fordításunk a héber szöveget követi a Vulgáta helyett, melyet rendesen így fordítanak: «*2.*... Szabadulásomat eltávolítják vétkeim kiáltásai. *3.*... és éjjel, és nem hasztalanul-e reám nézve?» — *4.* A *szent hely* itt a jeruzsálemi templom. A héber szerint: «Holott te szent vagy, — Ki Izrael dícséretei (fölött) trónolsz». Az, hogy az Úr az ószövetségben a zsidó nép között választotta különleges földi lakóhelyét, egyúttal záloga volt különös oltalmának is, melyben választottjait részesítette. A szenvedő Messiás tehát annál fájdalmasabban érezhette, hogy épen őt az Isten elhagyta. Isten «szentsége», melyre a héber szöveg céloz, abban áll, hogy az Úr az ő választott népét mindenkor és minden bajában megoltalmazta; a szoltár szenvedő hőse tehát csodálkozik azon, hogy tőle az Isten ezt az oltalmat megtagadja. — *5. Atyáink*, a zsidó nép jámbor ősei, elsősorban a pátriárkák, kiknek a Messiás emberi természete szerint az ivadéka.

7—9. Az ártatlanul szenvedő Messiás mélységes megaláztatása. — *7.* A legmélyebb megvettetés leírása. V. ö. Iz. 53, 2—3. — *8.* Az *ajak félrehúzása* (héb.) és a *fej csóválgatása* a gúnynak szokásos jelei a Bibliában (43, 15; 108, 25; Jób 16, 5; Jer. Sir. 2, 16; Mát. 27, 39; Márk 15, 29.). — *9.* A gúnyolódók szava, kik azonosak a 13 skk. versben említett ellenségekkel. Ez a vers a héberben így kezdődik: «Vesd az Úrra!» (t. i. ügyedet.) A 9. vers szavait a

10Hiszen te vagy, ki kihoztál engem *anyám* méhéből,
Te vagy reménységem anyám emlője óta.
11Reád vetődtem *anyámnak* méhéből,
Anyám méhétől fogva te vagy az Istenem.
12Ne légy távol tőlem,
Mert közel a nyomorúság,
És nincs, ki segítséget nyujtana.

13Körülvett engem sok tulok,
Körülfogtak kövér bikák,
14Kitátották reám szájukat,
Mint ragadozó s ordító oroszlán.
15Szétfolytam, miként a víz,
Minden csontom szertevált,
Szívem olyan lett testem belsejében,
Mint a megolvadt viasz.
16Erőm, mint a cserép, kiszáradt,
Nyelvem ínyemhez tapadt,
Lesujtottál a halál porába.
17Körülvett engem nagy sereg kutya,
Körülfogott a gonoszok zsinatja,
Átfúrták kezemet és lábamat,
18Megszámlálták minden csontomat.
Néznek reám, bámulnak engem,
19Szétosztották egymás között ruhámat,
És köntösömre sorsot vetettek.

[1] Bölcseség könyve (2, 12 skk., főleg 18 skk.) az igazságtalanul üldözött jámbor ember ellenségeinek szájába adja, de Jézus Krisztus kínszenvedése alkalmával azok betű szerint is megvalósultak a szenvedő Üdvözítőben (Mát. 27, 43.).

10—12. A Messiás az Isten gondviselésére hivatkozik, melyben őt az Úr (emberi) születésének pillanata óta szakadatlanul részesítette. — A *11.* vers arra a keleti szokásra céloz, hogy az újszülött gyermeket atyja térdére szokta venni, és ezzel jelzi, hogy atyai kötelességeit vele szemben elvállalni hajlandó (Móz. I. 30, 3; 50, 23; Jób 3, 12.). — A *12.* versben említett *nyomorúságot* a következő versek részletezik. A 12. vers utolsó része a 2. versre tekint vissza.

13—19. A zsoltár ártatlan hősének külső és belső szenvedései. — *13—14.* A különböző állatok valamennyien a Messiás ádáz ellenségeit jelképezik. — *15. Szétfolytam, miként a víz:* a teljes elgyöngülés és megsemmisülés kifejezése; ugyanezt jelenti *a megolvadt viasz*hoz hasonlított *szív* is. — *16. Erőm:* az eredeti héber olvasás talán «torkom» volt. *A halál pora* a sír. — *17—18.* A Messiás keresztrefeszítésének megrázó prófétai leírása. *17c.* A mai héber szövege így hangzik: «Mint az oroszlán, — kezeim(ēt) és lábaim(at)». Igen tömör fogalmazás (vagy szövegromlás), melyet a Hetvenes görög fordítás és a Vulgáta magyaráz meg. — *18. Megszámlálták,* a héber szerint: «megszámlálhatom». *Néznek reám,* t. i. részvét nélkül, sőt kárörömmel. — *19.* A teljes kifosztás leírása. Ez a vers betűszerint beteljesedett Jézus Krisztus kínszenvedésének történetében (Mát. 27, 35; Ján. 19, 23. 24.).

20De te, Uram, ne vond meg
tőlem segítségedet,
Figyelj *reám* és oltalmazz meg engem.
21Szabadíts meg, Istenem, a kardtól,
Mentsd meg egyetlen lelkemet a kutyák karmától.
22Szabadíts meg az oroszlán torkából,
Engem, a megalázottat, a bölény szarvától.

23Hadd hirdessem testvéreimnek nevedet,
A gyülekezetben hadd dícsérjelek:
24Ti, kik félitek az Urat, dícsérjétek őt,
Jákob minden ivadéka, magasztaljátok őt.
25Félje őt Izrael minden ivadéka,
Mert Ő nem veti meg és nem nézi le a szegény könyörgését.
Nem fordította el tőlem tekintetét,
És meghallgatott, midőn hozzá kiáltottam.
26Dícsérlek majd téged a nagy gyülekezetben;
Amit fogadtam, teljesítem
Azok előtt, kik félik őt.
27Jóllakásig esznek majd a szegények,
Kik keresik az Urat, dícsérik majd Őt,
Szívük feléled örökkön-örökre.

28Észbe kap és megtér az Úrhoz
A föld minden határa,
És leborul színe előtt
A nemzetek valamennyi családja,
29Mert az Úré a királyi hatalom,
S Ő a nemzetek uralkodója.
30Eszik és leborul előtte

20—22. A szenvedő Messiás harmadízben megismétli bizalmas könyörgését az Úrhoz, hogy a legnagyobb szükség idejében ne hagyja segítség nélkül. — 21. A kard, a kutyák karma, az oroszlán torka (22.) és *a bölény szarva* a halálos veszedelemnek jelképei.

23—27. A szabadulást követő hálaima. — 23. Az Isten *neve* itt az ő hatalmát jelenti, mellyel ő a szenvedőt megszabadította. A *testvérek* és a *gyülekezet* az egész megváltott emberiség. A Zsidókhoz írt levél szerzője (2, 12.) ebből a helyből arra következtet, hogy Jézus Krisztus az emberiségnek visszaszerezte az istenfiúság kegyelmét, és az embereket testvéreivé tette. V. ö. Ján. 20, 17. — *24—25.* Izrael népe előképe az egész megváltott emberiségnek. Figyelemreméltó, hogy a zsoltár hőse magát világosan megkülönbözteti a zsidó néptől, tehát nem az egész nép nevében beszél. *A szegény* itt maga a szenvedő Messiás. — *26.* A Messiást magasztalni fogja az egész megváltott emberiség. A vers második fele a szabadulásért bemutatandó hálaáldozatokra céloz. A zsoltáros (az ószövetségi szentírók szokása szerint) a Messiásról is az ószövetségi felfogás alapján és annak kifejezéseivel beszél. — *27. A szegények* a gonosz léleknek és a bűnnek rabságából megváltott emberiség. A Messiás dicsőséges uralma egyházának a kegyelmek teljes bőségét fogja meghozni. *Szívük*, a héberben: «szívetek».

28—32. A pogány nemzetek meghódolnak az Úr előtt. A messiási kor rajza. — 30. A messiási kor nagy kegyelmi bősége. *Akik a*

A földnek minden gazdag embere ;
Leborulnak előtte mindazok,
Akik a porba leszállnak.
[31]Néki él majd a lelkem,
Néki szolgál majd nemzedékem.
[32]Az Úrról beszélek az eljövendő nemzedéknek,
Az ő igazságát fogják hirdetni az egek a születendő népnek,
Mivel az Úr így cselekedett.

22. ZSOLTÁR.
Az Úr, a jó Pásztor.

[1]Dávid zsoltára.

Az Úr az én pásztorom,
Semmi sem hiányzik énnekem.
[2]Legelőhelyen megpihentet,
Üdítő víz mellé vezet,
[3]És felüdíti lelkemet.
Helyes ösvényekre vezérel
Önnön nevének kedvéért.
[4]Járjak bár a halál árnyékában,
Nem félek semmi bajtól sem, mert te velem vagy.
Vessződ és *pásztor*botod
Megvigasztal engem.
[5]Asztalt terítesz számomra
Azok előtt, kik szorongatnak engem ;
Olajjal kened meg fejemet,
S mily pompás az én *üdítő* kelyhem !
[6]Valóban, irgalmasságod velem jár
Éltem minden napján,

porba leszállnak: az összes halandók. Mások szerint *a föld gazdag emberei* a kevélyek, kik halálukkal kénytelenek elismerni az Isten korlátlan uralmát fölöttük. — *31.* A Messiás *nemzedéke* az ő halálával megváltott emberiség. — *32. Az egek* szó a héber szövegben nem olvasható. A vers értelme az, hogy az Úrnak csodálatos tetteit, főleg megszabadító kegyességét nemzedékről nemzedékre fogják hirdetni. A Vulgáta szerint 32c. így hangzik: «Melyet az Úr alkotott.»

22. *Az Úr, a jó Pásztor.* — A 22. zsoltár az Urat — igen kedves és a Bibliában gyakori beszédképpel — mint híveinek szerető és gondviselő pásztorát írja le. V. ö. Ez. 34, 11—19 ; Ján. 10, 11—16. A 22. zsoltár *1—4.* versének összes szóképei ebből a hasonlatból fakadnak. — *2.* Az *üdítő* forrásvíz a vízben szegény Palesztinában az áldás jelképe. A *legelő* és az *üdítő víz* az anyagi bőséget, a *helyes ösvények (3. v.)* az Isten törvényét jelentik. *Önnön nevének kedvéért* = a saját isteni dicsőségére. — *4.* A *halál árnyéka* = a legsötétebb árnyék, a legnagyobb veszedelmek jelképe. A *vessző* és a *pásztorbot* az isteni jó Pásztor gondos védelmének jelképei. — *5.* Az Isten oltalma híveinek oly biztos védelmet nyujt, hogy ellenségeik szemeláttára vidáman lakmározhatnak. Az *olajjal* való megkenés, mint a vidámság jelképe, az ünnepi lakomának kiegészítő része. (Luk. 7, 46.). *Üdítő*, Vulg. szószerint : «részegítő». A vers utolsó része a héberben így hangzik : «Kelyhem túlárad». A *terített asztal*, az *olajjal való megkenés* és a *kehely* a lakoma hasonlatához tartozik. — *6. Hosszú napokon át* = egész életemen keresztül. *Az Úr házában lakozni* annyi, mint az Isten vendégszeretetét (különös oltalmát) élvezni. L. 14, 1. — Az ószövetségi er-

Hogy az Úr házában lakozzam
Hosszú napokon át.

23. ZSOLTÁR.

Isten hatalma a teremtésben. — A jámborokra váró isteni áldás. — Az Úr ünnepélyes bevonulása szentélyébe.

[1]A hét első napjára. Dávid zsoltára.

Az Úré a föld s ami azt betölti,
A földkerekség és minden lakója.
[2]Mert a tengerekre ő alapította,
S a folyók fölé ő állította.
[3]Ki mehet fel az Úr hegyére?
Ki állhat meg az ő szent helyén?
[4]Az, akinek keze ártat lan, kinek szíve tiszta,
Ki magát hiúságra nem adja,
S nem tesz hamis esküt társának.
[5]Az ilyen áldást nyer az Úrtól,
S irgalmat az Istentől, az ő oltalmazójától.
[6]Ez azok nemzedéke, kik Őt keresik,
Kik Jákob Istenének arcát keresik.

[7]Tároljatok fel, hatalmas kapuk,
Tároljatok fel, örök kapuk,
Hadd vonuljon be a dicsőség királya!

kölcstannak egyik alaptétele az, hogy a jámborság boldog (és hosszú) életet biztosít.

23. *Isten hatalma a teremtésben. — A jámborokra váró isteni áldás. — Az Úr ünnepélyes bevonulása szentélyébe.* — A 23. zsoltár valószínűleg nem egységes költemény, hanem három zsoltár töredékéből (1—2. 3—6. 7—10. v.) áll.

1. A hét első napjára liturgiai megjegyzés, mely a héber szövegben ugyan nem olvasható, de megtalálható már a Hetvenes görög fordításban. Ez azt mutatja, hogy ezt a zsoltárt már a Kr. e. III. vagy II. században a hét első napjának istentisztelete alkalmával énekelték, mert 1. és 2. verse a teremtésben megnyilvánuló isteni fölséget és hatalmat magasztalja. — *Ami azt* (a földet) *betölti:* minden lény, mely a földön van. — *2. A folyók* itt valószínűleg a tenger áramlásai (Jón. 2, 4.). A régi keletiek világképe szerint a föld a tenger közepén hatalmas oszlopokon nyugszik. V. ö. Jób 38, 4 skk.

3—6. Az ártatlan ember az Istennek különös oltalmára számíthat. V. ö. Zsolt. 14. — *3. Az Úr hegye* a Sion, a frigyládának és Salamon király óta a templomnak helye; az Úr *szent helye* a jeruzsálemi templom. — *4.* V. ö. 14, 2. *Hiúságra* = bűnre. — *5. Irgalom* helyett a héber szöveg «igazságosság»-ot mond. — *6. Azok nemzedéke, kik Őt* (= az Istent) *keresik:* a megelőző versekben jellemzett jámbor zsidók; az *Isten arca* az ő kegyes tekintete.

7—10. Az Úr bevonulása a jeruzsálemi szentélybe. A zsoltár talán a Kir. II. 6-ban elbeszélt eseményre céloz (a frigyláda ünnepélyes felvitele a jeruzsálemi szentélybe); más magyarázók szerint arra az alkalomra készült, amikor a frigyládát valamely diadalmas hadjárat után ünnepélyesen visszavitték a templomba. Ismét mások szerint arról van szó, hogy az Úr dicsősége (a fényes felhő) bevonul a jeruzsálemi templomba. — 7. A Vulgáta szószerint: «Tárjátok fel

[8]Ki az a dicsőség királya?
Az erős és hatalmas Úr,
A harcban hatalmas Úr.

[9]Tároljatok fel, hatalmas kapuk,
Tároljatok fel, örök kapuk,
Hadd vonuljon be a dicsőség királya!
[10]Ki az a dicsőség királya?
A seregek Ura,
Ő a dicsőség királya.

24. ZSOLTÁR.

Bizalmas könyörgés az irgalmas Istenhez.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára.

Hozzád emelem, Uram, lelkemet,
[2]Istenem, tebenned remélek;
Ne hagyd, hogy megszégyenüljek,
[3]S ellenségeim belőlem gúnyt űzzenek.
Hisz senki, aki tebenned bízik,
Meg nem szégyenül;
[4]*De* szégyen éri mindazokat,
Kik gonoszságot tesznek könnyelműen.
Utaidat, Uram, mutasd meg nekem,
S ösvényeidre taníts meg engem.
[5]Vezess és oktass engem igazságodra,
Mert te vagy az én üdvözítő Istenem,
És én tebenned bízom szüntelen.
[6]Emlékezzél meg, Uram, könyörületedről,
És irgalmadról, hisz azok megvannak öröktől.
[7]Ifjúkorom bűneire s botlásaira
Ne gondolj vissza;
Irgalmad szerint emlékezzél meg rólam,

kapuitokat, ti fejedelmek!» A zsoltáros a szentély kapuit *örök kapuk*nak nevezi; az örökkévalóság a szövegösszefüggés tanusága szerint viszonylagos értelemben veendő, és igen hosszú időtartamot jelent. — *8. Ki az a dicsőség királya?* A kérdés arra szolgál, hogy a zsoltáros annál jobban kiemelhesse az Isten hatalmát és fölségét. — *10.* A *seregek* az égi seregek: a csillagok és az angyalok; *a seregek Ura* azonban kifejezi azt a gondolatot is, hogy Izrael harcainak vezére voltaképen maga az Isten.

A 7—10. verset valószínűleg két kar énekelte váltakozva.

24. *Bizalmas könyörgés az irgalmas Istenhez.* — A 24. zsoltár a héber szövegben betűsoros költemény. (L. Bevezetés 459. l.)

1. Befejezésül: l. 4, 1. — *3.* A zsoltáros *ellenségei*, kiket a 4. vers *könnyelműen gonoszságot tevők*nek mond, valószínűleg olyan zsidók voltak, kik az Úr törvényével nem törődtek, és a szegényeket elnyomták (9. 16 skk. v.). — *4—5.* A zsoltáros azt kéri, hogy az Úr vezesse őt az igazság útján. Az Úr *utai*, *ösvényei* és *igazsága* az ő törvényeit jelentik. — *6.* A szent szerző az Isten jóságára hivatkozik, mely a zsidó nép vezetésében az Egyiptomból való kivonulás óta szünet nélkül megnyilvánult. — *7.* Az *ifjúkor bűnei*ben azok a magyarázók, kik ezt a zsoltárt eredetileg is az egész zsidó nép imádságának tartják, a választott népnek hajdan el-

Hiszen te jó vagy, én Uram!

[8]Édes az Úr és igazságos,
Útbaigazítja a vétkeseket.
[9]Vezérli a jóban az alázatosakat.
Megtanítja útjaira a szelídeket.
[10]Az Úr minden útja irgalom és igazság
Azok iránt, kik szövetségét és bizonyságait megtartják.
[11]Tennevedért, Uram,
Bocsásd meg bűnömet, mert sok az!
[12]Ki az, aki féli az Urat?
Annak megmutatja, mily utat válasszon.
[13]Annak boldogságot élvez majd a lelke,
És ivadéka örökli a földet.
[14]Erőssége az Úr azoknak, akik Őt félik,
És szövetségét megmutatja nékik.
[15]Allandóan az Úrra *tekint* szemem,
Mert ő húzza ki lábamat a tőrből.

[16]Tekints reám és irgalmazz nekem,
Mert elhagyatott és szegény vagyok.
[17]Szívem szorongatásai megsokasodtak,
Vezess ki inségemből engem.
[18]Nézd megalázottságomat és szenvedésemet,
Bocsásd meg minden vétkemet.
[19]Nézd, mily sokan vannak ellenségeim,
Mily ádáz gyűlölettel gyűlölnek engem!
[20]Oltalmazz és szabadíts meg engem,
Ne hagyd, hogy megszégyenüljek, hiszen benned remélek.
[21]Álljanak mellém az ártatlanok és az igazak,
Mert beléd vetem bizalmamat.

követett bűneit (az aranyborjú imádása stb.) látják; de a legegyszerűbb értelmezés az, ha a zsoltáros személyes bűneire gondolunk.

9. Az alázatosak és *a szelídek* az elnyomott jámborok, kiknek az Isten igazságot fog szolgáltatni. — *10.* Az Úr *utai* itt az Istennek az emberekkel szemben tanusított bánásmódját jelentik. Az Úr *szövetsége* és *bizonyságai* rokonjelentésű kifejezések, és az egész ószövetségi üdvösségi rendet jelentik. — *11.* A zsoltáros az Isten irgalmára hivatkozik, hogy bűneinek bocsánatát megnyerje. — *12—14.* Aki az Urat féli, az bőséges áldására számíthat. — *13.* A *boldogság* az isteni áldás teljessége. A *föld* az Igéret földe, melyet az Úr a jámbor választott népnek adott örökségül. Az ősök jámborságát az ószövetség felfogása szerint az Úr utódaikban is megjutalmazza. — A *14.* vers első fele a héberben így hangzik: «Isten barátságát élvezik az őt félők». Az Úr szövetségének (10. v.) az a következménye, hogy az Őt félők mindenkor tapasztalhatják segítségét. — *15.* A *tőr* a veszedelemnek szokásos bibliai képe.

16—21. Könyörgés a szabadulásért és bűnbocsánatért. — *21.* Az *ártatlanok* és az *igazak* a jámbor zsidók. A héberben a vers első része

[22]Szabadítsd meg Isten,
Izraelt
Minden szorongatásából!

25. ZSOLTÁR.

Oltalomkérő imádság a gonoszok ellen.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára.

Szolgáltass, Uram, igazságot nekem, mert ártatlanságban járok,
S az Úrban való bizalmamban meg nem ingok.
[2]Tégy próbára, Uram, és vizsgálj meg engem,
Próbáld meg tűzzel vesémet és szívemet.
[3]Mert szemem előtt van irgalmasságod,
S igazságodban kedvemet lelem.
[4]Nem ültem együtt a hiúság gyülekezetével,
És nem jártam a gonosztevőkkel.
[5]Gyűlölöm a gonoszok társaságát,
Nem ülök le az istentelenekkel.
[6]Ártatlanok között mosom kezemet,
És körülveszem oltárodat, Uram,
[7]Hogy halljam a dícséret szavát,
És hirdessem minden csodatettedet.
[8]Uram, szeretem házad ékességét,
És dicsőséged lakóhelyét.
[9]Istenem, ne veszítsd el a gonoszokkal lelkemet,
S a vér embereivel életemet;

így hangzik: «Ártatlanság és igazság oltalmazzanak meg engem». — A *22.* vers liturgikus kiegészítés abból az időből, midőn ez a zsoltár az egész nép imádsága lett.

25. *Oltalomkérő imádság a gonoszok ellen.*

1. Befejezésül: l. 4, 1. — *2. Próbáld meg tűzzel vesémet és szívemet:* a héber szöveg oly igét használ, mely az ércnek tűzben való megtisztítását jelenti. A *vese* és a *szív* a népies felfogás szerint az egész értelmi és akarati élet középpontja. (V. ö. 7, 10.) — *3. Igazságodban kedvemet lelem,* a héber szerint: «igazságodban járok», vagyis megtartom törvényedet. — *4—5.* V. ö. 1, 1. Az *együtt ülés* és *járás* a hasonló életmód követését jelenti. A jámbor zsoltáros semmiféle közösséget sem akar vállalni a gonoszokkal.

A *6—12.* verset az Egyház liturgiája a szentmisében a kézmosás alkalmával használja. — *6. Ártatlanok között* (a héber szerint: «ártatlanságban») *mosom kezemet* = minden bűntől tartózkodom. De ezek a szavak az ószövetségi szertartásos mosakodásokra is vonatkozhatnak. *Körülveszem oltárodat* = ünnepélyes körmenetben körüljárom oltárodat. Ilyen ünnepélyes körmenet az ószövetségi sátoros ünnep alkalmával volt szokásos. — *7.* A vers első része a héberben így hangzik: «Hogy a dícséret hangját hallassam». Az Úr *csodatettei* a zsidó nép történetében megnyilvánuló isteni vezetést jelentik. — *8.* Isten *háza* és *dicsőségének lakóhelye* a jeruzsálemi templom; az Úr *dicsősége* a fényes felhő, mely mint jelenlétének jelképe a frigyláda fölött lebegett. — *9.* A *gonoszok*ra váró halál az ószövetség felfogása szerint a hirtelen halál. A *vér emberei* vagy tényleg gyilkosok, vagy általában erőszakos emberek. —

[10]Kiknek kezéhez gonoszság tapad,
És jobbjuk telve van megvesztegetéssel.
[11]Én azonban ártatlanságomban járok,
Ments meg engem, irgalmazz nekem!
[12]Lábam egyenes úton áll,
A gyülekezetekben áldalak, Uram.

26. ZSOLTÁR.

Bizalom az Úrban minden veszedelem közepette.

[1]Dávid zsoltára, mielőtt felkenték.

Az Úr az én világosságom és üdvösségem:
Kitől kellene félnem?
Az Úr oltalmazza életemet:
Kitől kellene remegnem?
[2]Ha közelednek felém a gonoszok,
Hogy egyék húsomat,
Ellenségeim, akik szorongatnak,
Maguk botlanak meg és elesnek.
[3]Ha táborok kelnek is ellenem,
Nem ijed meg szívem;
Ha harc támad is ellenem,
Akkor is reménykedem.

[4]Egyet kérek az Úrtól,
Azért esedezem:
Hadd lakjam az Úr házában
Életemnek minden napján,
Hadd lássam az Úr pompáját,
Hadd látogassam templomát.
[5]Mert ő elrejt hajlékában
A veszedelem idején;
Megvéd sátra rejtekében,

11. A zsoltáros a saját ártatlanságára hivatkozik, és az Istennek megszabadító ítéletét kéri. — *12. Lábam egyenes úton áll* = hiven megtartom a törvényt. A *gyülekezetek* a jámborok összejövetelei. *Áldalak, Uram*, a héber szerint: «áldom az Urat».

26. *Bizalom az Úrban minden veszedelem közepette.*

1a. Mielőtt felkenték szavak a héber szövegben hiányzanak; a Hetvenes fordítás és a Vulgáta feliratában megőrzött történeti hagyomány czt a zsoltárt a Kir. II. 2, 4-ben vagy 5, 3-ban leírt eseményre vonatkoztatta.

1b—3. Az Istenbe vetett föltétlen bizalom kifejezése. — *1.* A *világosság* a boldogság jelképe. — *2. Hogy egyék húsomat* = hogy engem üldözzenek. — *3.* Az Úr egész ellenséges hadsereggel szemben is meg tudja védeni a benne bízókat.

4—6. A jámbor zsoltárosnak legfőbb boldogsága az, hogy az Isten oltalmát élvezheti s az istentiszteleten részt vehet. — *4. Az Úr házában lakni* = állandóan részesülni az Isten oltalmában. V. ö. 14, 1; 22, 6. *Az Úr pompája* a 6. verssel való összefüggés szerint a templomi istentiszteletet jelenti. (V. ö. 28, 2; 95, 9.) *Hadd látogassam templomát*, a héber szerint: «Hadd szemlélhessem templomát. — *5.* Isten *hajléka, sátra* és a *kőszikla* itt jelképes értelmű és az Úr oltalmát fejezi ki, melyben Ő hívét az ellenséges támadás napján részesítette és ellenségeire nézve hozzáférhetetlenné tette. —

[6]Kősziklára emel fel engem,
S így fölemeli fejemet
Ellenségeim fölé.
És én körüljárok és hajlékában
Áldozatot mutatok be diadalkiáltással,
Éneklek és zsoltárt zengek az Úrnak.

[7]Halld meg, Uram, szózatomat, mellyel hozzád kiáltok,
Könyörülj rajtam és hallgass meg engem!
[8]Neked szól szívem,
Téged keres tekintetem:
A te arcodat keresem, Uram!
[9]Ne fordítsd el tőlem arcodat,
Ne fordulj el haragodban szolgádtól,
Légy segítőm;
Ne hagyj el és ne vess meg engem,
Istenem, én segítségem!
[10]Hisz atyám és anyám *is* elhagyott,
De az Úr felkarolt.
[11]Mutasd meg nekem, Uram, törvényed útját,
És vezess engem a helyes ösvényre
Ellenségeim miatt.
[12]Ne adj át elleneim akaratának,
Mert hamis tanuk támadnak ellenem,
És hazudik a gonoszság önmagával szemben.
[13]Hiszem, hogy meglátom az Úr javait
Az élők földén.
[14]Remélj az Úrban,
Légy férfias,
Bátor legyen szíved,
És bízzál az Úrban!

27. ZSOLTÁR.

Bizalmas könyörgés az Isten oltalmáért.

Dávid zsoltára.

6. Körüljárok, t. i. az Úr oltára körül ünnepi körmenetben. (L. 25, 6. jegyzetét.) A héberben az ennek megfelelő szó még az előbbi gondolathoz tartozik: «S így fölemeli fejemet ellenségeim fölé, — Kik körülöttem vannak».

7—14. Bizalmas könyörgés az Úrhoz. — *8.* Isten *arca* az ő kegyes tekintete. — *10.* A zsoltáros megkapó módon írja le azt a gondolatot, hogy ha mindenki, még legközelebbi hozzátartozója is elhagyja, az Úr mégis oltalmába veszi őt. — *11.* Az *Úr törvényének útja* és *a helyes ösvény* az Isten törvénye szerint való élet. — *12.* A *hamis tanuk* az ártatlan ember ellen csellel és fondorlattal támadó gonoszok, kik az igazságtalan vádaskodástól sem riadnak vissza. A vers vége (a Vulgáta szerint) azt jelenti, hogy a jámborok ellen szórt igazságtalan rágalmak önmaguknak mondanak ellent. A héber szerint a 12. v. utolsó része így hangzik: «És erőszakot lihegnek». — *13. Az Úr javai* az ő áldásának teljessége, a boldog élet. Az *élők földe* az a föld, ahol emberi élet van, vagyis a jelen világ. A zsoltáros kifejezi azt a reménységét, hogy még ezen a földön boldog élete lesz, mert az Úr megszabadítja ellenségeitől. Az ószövetség régibb felfogása a jónak jutalmát és a gonoszságnak büntetését már a földi életben várta. — *14.* Szép és hatásos felhívás az állhatatos bizalomra.

27. *Bizalmas könyörgés az Isten oltalmáért.*

[1]Hozzád kiáltok, Uram, Istenem,
Ne fordulj el szótlanul tőlem,
Hogy ne legyek, ha néma maradsz hozzám,
Olyan, mint aki a sírverembe száll.
[2]Hallgasd meg, Uram, könyörgésem szavát,
Midőn imádkozom hozzád,
Midőn fölemelem kezemet
Szent templomod felé.
[3]Ne sodorj el engem a bűnösökkel,
S ne veszíts el a gonosztevőkkel,
Kik békésen szólnak felebarátjukhoz,
Holott szívükben gonoszság vagyon.
[4]Fizess meg nekik cselekedeteik szerint,
És szándékaik gonoszsága szerint;
Kezük művei szerint jutalmazd meg őket,
Add meg nekik, amit érdemelnek.
[5]Mert nem gondolnak az Úr tetteivel,
És kezének műveivel.
Rombold le
S fel ne építsd őket!

[6]Áldott legyen az Úr, mert meghallgatta
Könyörgésem szavát!
[7]Segítőm és oltalmazóm az Úr,
Szívem benne remél s *ő* megsegít engem;
És újra felvirágzik testem,
S örömömben hálát zengek neki.
[8]Az Úr az ő népének erőssége,
S fölkentjének megmentő védelmezője.
[9]Uram, mentsd meg népedet,
Áldd meg örökségedet,
Kormányozd és tedd naggyá őket mindörökké.

1. Istenem, a héber szerint: «kőszirtem»; ez a zsoltárokban számtalanszor előforduló kifejezés az isteni oltalmat jelenti. — *2. A kéz fölemelése* az esdő imádságnak külső jele. *Szent templomod felé*, a héber kifejezés értelme: «a szentek szentje felé», mely mint a jeruzsálemi templomnak legszentebb része az Úr dicsőségének lakóhelye volt. — *3.* Az itt említett *bűnösök* és *gonosztevők* nem pogányok, hanem a zsoltárosnak álnok *felebarátai*. A gonoszokra váró sors az ószövetségi zsidóság régibb felfogása szerint a hirtelen halál. — *5. Az Úr tettei* valószínűleg oly büntetések, melyek már eddig is sujtották a gonoszokat, de melyekre ők nem figyeltek. *Fel ne építsd őket!* = ne adj nekik ivadékot!

7. És újra felvirágzik testem = a lelki öröm testemre is kiárad. A héberben ehelyett «És szívem ujjong» kifejezés olvasható. — *8. A fölkent* a zsidó nép királya. — *9.* Istenhez intézett könyörgés a választott népért, mint az Úr örökségéért. A vers utolsó része a héberben így hangzik: «Légy pásztoruk, és hordozd őket mindörökké». Ezek a kifejezések az Istent a legjobb pásztornak mondják, ki híveit mint bárányait gondozza és ügyszólván vállain hordozza. V. ö. Zsolt. 22; Iz. 40, 11; Ezek. 34, 11 skk. stb.

28. *Magasztalása az Úr hatalmának egy nagy viharban.* — A héber szöveg szerint a zsoltáros az ég angyalait szólítja fel,

28. ZSOLTÁR.

Magasztalása az Úr hatalmának egy nagy viharban.

[1]Dávid zsoltára. A sátoros *ünnep* végére.

Adjatok az Úrnak, Istennek fiai,
Adjatok az Úrnak fiatal kosokat.
[2]Adjatok az Úrnak dicsőséget és tiszteletet,
Adjatok dicsőséget az Úr nevének,
Imádjátok az Urat szent udvarában!

[3]*Zeng* az Úr szava a vizek fölött,
A fölséges Isten mennydörög,
Ott van az Úr a nagy vizek fölött.
[4]*Zeng* az Úr szava erősen,
Az Úr szava fenségesen.
[5]Az Úr szava cédrusokat tördel,
A Libanon cédrusait összetöri az Úr,
[6]És *szökellnek szavára, mint* a borjú,
A Libanon s a *Szirjon*, mint a fiatal bölény;
[7]Tüzes lángokat szór az Úr szava,
[8]Megrendíti az Úr szava a pusztát,
Megremegteti az Úr Kádes pusztáját.

hogy magasztalják az Istent félelmetesen nagy hatalmáért, mely a természet fönséges tüneményeiben: az esőben, a viharban, a mennydörgésben és a villámlásban megnyilvánul.

1. A héber szövegben a cím csak így szól: «Dávid zsoltára». A Hetvenes görög fordítás és a Vulgáta felirata, melyet fordításunk követ, azt mutatja, hogy ezt a zsoltárt a sátoros ünnep befejező napján (Tisri hó 22-én) énekelték az istentisztelet alkalmával. V. ö. Móz. III. 23, 36. A Hetvenes görög fordítás és a Vulgáta 1. versének második fele az eredeti szöveg első verstagjának kettős fordításából eredt. A héber szövegben említett *Isten fiai* az ég angyalai; a görög és a latin fordító ezt a kifejezést a jámbor emberekre értette. — *2. Szent udvarában*, a héber szerint: «szent pompában». — *3. Az Úr szava* kifejezés ebben a zsoltárban hétszer fordul elő, és mindannyiszor a mennydörgést jelenti. A *vizek* és a *nagy vizek* a viharfelhők; más magyarázók szerint a tenger vizét jelentik. — *5.* A *cédrusokat* a zsoltáros mint a legnemesebb fákat említi, melyeket szintén *összetör az Úr*nak mennydörgő *szava*, illetve az ezt kísérő vihar és villámlás. — *6.* A cédrusok *szökellnek*, amennyiben a vihar idején ide-oda hajladoznak. Más magyarázók szerint *a cédrusok szökellését* a hegyek megrendülése okozza. *Szirjon* névvel Szidon lakói illették a Hermon hegyét. A hegyek ugrálása költői rajza a földrengésnek. Fordításunk ebben a versben a világos héber szöveget követi a homályos latin szöveg helyett, mely szó szerint így hangzik: «És összetöri őket mint a Libanon borját, — Míg a kedvelt olyan, mint a fiatal bölény». A *kedvelt* talán Izrael népe, a bölény pedig az erőnek és a hatalomnak jelképe. — *8. A puszta megrendítése* vagy a pusztaság homokjának felkavarását jelenti, vagy a költői kép teljességéhez tartozik. Egyes magyarázók a sivatag lakóinak remegésére gondolnak. Mindezek a magyarázatok egymást kiegészítik. A zsidók pusztai vándorlásának történetéből jól ismert *Kádes* Palesztinától délre fekszik, Köves-Arábia sivatagjának legésza-

[9]A szarvasünőket az Úr
szava vajúdásba hozza,
A sűrűséget megritkítja,
S templomában mindenki így szól: Be dicső!

[10]Felállítja székét az Úr a víz özöne fölé,
S trónol az Úr mint király örökké.
[11]Adjon az Úr hatalmat népének,
És népét az Úr békességgel áldja meg.

29. ZSOLTÁR.

Hálaadás betegségből való meggyógyulásért.

Zsoltárének. [1]A ház felavatására. Dávidtól.

[2]Magasztallak, Uram,
mert fölemeltél engem,
És nem engedted, hogy elleneim örüljenek fölöttem.
[3]Hozzád kiáltottam, Uram, én Istenem,
És te meggyógyítottál engem.
[4]Uram, visszahoztad lelkemet az alvilágból,
Megmentettél engem azok közül, kik a sírba szálltak.

[5]Zengjetek zsoltárt az Úrnak, ti az ő szentjei,
Áldjátok szent emlékezetét;
[6]Mert büntet ugyan haragjában,
De jóakaratú élethossziglan.
Este sírás tér be,
De reggelre vidámság.
[7]Mikor dúslakodtam, így szóltam:

kibb s egyszersmind legzordabb részén. — *9. A szarvasünők* a mennydörgés hallatára rémületükben megellenek. Az Úr *temploma* a héber szöveg szerint a mennyország; a görög szöveg és a Vulgáta szerint a jeruzsálemi szentélyt is jelentheti. *Mindenki:* az ég angyalai. — *10.* Visszaemlékezés az Isten bírói ítéletére a vízözön alkalmával: ugyanazzal a hatalommal, amellyel az Úr a vízözönt a földre hozta, fog ő uralkodni mindörökké. A latin szöveg szó szerint így fordítandó: «Az Úr a vízözönt lakhatóvá teszi» stb.: talán célzás Noénak és családjának megmentésére a bárkában. — *11.* A zsoltár a szent szerzőnek azzal a jámbor óhajtásával ér véget, hogy az Isten tegye népét hatalmassá és árassza reá áldását.

29. *Hálaadás betegségből való meggyógyulásért.* — Ez a zsoltár eredetileg a jámbor szerző hálaéneke valamely súlyos betegségből való felépüléséért (10. v.). A későbbi kor az *1.* vers tanusága szerint ezt az éneket a jeruzsálemi templom felavatási ünnepének, vagy ez ünnep évfordulójának szertartásába illesztette be. Az alkalmazás igen találó: az ószövetségi zsidó nép mint ilyen számtalanszor állt a végromlás szélén, melytől mindannyiszor megmentette az Isten végtelen irgalma és hatalma.

2. Az *ellenségek* a szent szerző személyes ellenségei. — *5.* Isten *szentjei* a jámborok, kiket a zsoltáros felszólít, hogy az Úrnak vele együtt hálát adjanak. — *6.* A vers első fele a héberben így hangzik: «Mert *csak* egy pillanatig tart haragja, de kegyessége az *egész* életen keresztül». Igen szép ellentétes párhuzam. — *7. Mikor dúslakodtam*, a héber szerint: «Mikor biztonságban vol-

Nem fogok meginogni sohasem,
[8]*Mert* te, Uram, kegyességedben
Szilárddá tetted dicsőségemet.
De te elfordítottad arcodat tőlem,
És én megrendültem.

[9]*Ekkor*, Uram, hozzád kiáltottam,
És Istenemhez könyörögtem:
[10]Véremből mi hasznod lenne,
Ha leszállnék a sírverembe?
Vajjon a por magasztalhat-e téged,
És hirdetheti-e hűségedet?

[11]Meghallgatott az Úr és megkönyörült rajtam,
Megsegített az Úr engem.
[12]Sírásomat örömre fordítottad,
Szőrruhámat szétszaggattad,
Vidámsággal öveztél körül,
[13]Hogy énekeljen neked dicsőségem,
És szomorúság ne érjen engem.
Áldlak *érte* örökké,
Uram, én Istenem!

30. ZSOLTÁR.

Bizalmas imádság nagy nyomorúságban.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára elragadtatásban.

[2]Uram, tebenned remélek,
Soha meg ne szégyenüljek,
Igazságodban szabadíts meg engem.
[3]Hajtsd hozzám füledet,
Siess, szabadíts meg.
Légy oltalmazó Istenem és menedékhelyem,

tam». A gondtalan élet a zsoltárost elbizakodottá tette. — A *8.* vers értelme: Isten kegyelme boldoggá és dicsővé tette életemet, de mihelyt az Úr elfordult tőlem, megrendültem.

9. A halálos veszedelem megint az Istenhez térítette a zsoltárost. — *10.* A *vért* a régi zsidó felfogás az élet székhelyének tartotta. A vers értelme: Uram, mi hasznod volna halálomból? A *por* a bomlásnak indult holttest. A zsoltáros az ősrégi izraelita felfogás alapján áll, amely szerint a test halála után a lélek az alvilágban csak árnyékszerű életet él, hol az Istent többé nem dícsérheti. (Az ószövetség szentjeinek csak Jézus Krisztus kereszthalála hozta meg az Istennek színről-színre való látását.)

12. A *szőrruha* a gyász jele. — *13. Dicsőségem* = lelkem. A vers első fele a héberben így hangzik: «Hogy énekeljen neked dicsőségem (= lelkem), és ne hallgasson» = sohase szűnjék meg dicsőítő és hálaadó énekem.

30. *Bizalmas imádság nagy nyomorúságban.*

1. Befejezésül: l. 4, 1. Az *elragadtatásban* szó a héberben nem olvasható, és valószínűleg a 23. versből jutott a zsoltár címébe a görög és a latin fordításban. Az *elragadtatás* azt az önkívületi állapotot (kétségbeesést) jelenti, melybe a szent szerzőt a zsoltárban leírt nagy fájdalom juttatta.

3. Oltalmazó Istenem, a héberben: «Oltalmazó kőszirtem».

Hogy megszabadíts engem.
[4]Mert erősségem és menedékem vagy,
Tennevedért légy vezérem és viseld gondomat.
[5]Ments ki e tőrből, melyet ellenem titokban felállítottak,
Hiszen te oltalmazóm vagy.
[6]Kezedbe ajánlom lelkemet,
Ments meg engem, Uram, igazság Istene!

[7]Gyűlölöd azokat, kik üres hiúságok után futnak,
Én azonban az Úrba vetem bizalmamat.
[8]Ujjongva örvendek irgalmasságodnak,
Hisz megtekintetted megalázottságomat;
Megszabadítottál szorongatásaimból,
[9]És nem juttattál ellenség kezére,
Sőt tágas térre állítottad lábamat.

[10]Könyörülj rajtam, Uram, mert szorongatnak engem,
Szemem, lelkem, testem a búsulástól elsenyved;
[11]Mert fájdalomban enyészik el életem,
És éveim siránkozásban;
Az inségtől ellankad erőm,
És remegnek csontjaim.
[12]Temérdek ellenségem miatt csúfsággá lettem,
Szomszédaim és ismerőseim fölötte félnek tőlem.
Kik meglátnak az utcán, elfutnak előlem,
[13]Mint a halott, feledésbe mentem a szívekben,
Mint összetört edény, olyanná lettem;
[14]Mert hallottam sokak szidalmazását,
Amint ólálkodtak körülöttem,
Amint egybegyűltek ellenem mindannyian,

(V. ö. 17, 3; 70, 3. stb.) — *4. Viseld gondomat*, a héber szerint: «Vezess engem». — *5.* A *tőr* az ellenség cselvetéseit jelenti. — *6. Kezedbe ajánlom lelkemet*, azaz: életemet, hogy azt megőrizd. Ezekkel a szavakkal fejezte be Jézus Krisztus a kereszten földi életét (Luk. 23, 46.).

7. Gyülölöd, a héber szerint: «gyűlölöm». *Az üres hiúságok* a bálványok. — *8—9.* Mint a zsoltár folytatása mutatja, a szerző a szabadulást csak a jövőben várja, de oly bizalommal, hogy azért mint már bekövetkezett eseményért zeng hálát az Istennek. — *9.* A *tágas tér* a szabadság, ellentétben a *8.* versben említett szorongatásokkal. — *10—14.* A szent szerző nyomorúságának részletes leírása. — A *12.* vers végén a zsoltáros magát bélpokloshoz hasonlítja, kit mindenki félve kerül. — *13.* A zsoltáros fájdalmasan panaszkodik, hogy mindenki megfeledkezik róla. Az *összetört edény* a teljesen használhatetlen dolgok jelképe (Jer. 22, 28; 48, 38.). — *14.* V. ö. Jer. 20, 10. *Amint ólálkodtak körülöttem*, a héber szerint: «Mindenfelől *csak* félelem *környékez*».

S azon tanakodtak, hogy elveszik életem.

15Én azonban benned bízom, Uram ;
Azt mondom : Te vagy az én Istenem !
16Sorsom a te kezedben van,
Ments meg ellenségeim kezéből s üldözőimtől.
17Ragyogtasd fel szolgád fölött arcodat,
Szabadíts meg irgalmasságodban.
18Uram, ne hagyd, hogy szégyen érjen,
Hisz segítségül hívlak téged.
Érje szégyen a gonoszokat
És jussanak az alvilágba;
19Némuljanak el az álnok ajkak,
Melyek az igaz ellen gonoszat szólnak,
Kevélyen és megvetéssel.

20Uram, mily bőséges az édességed,
Melyet elrejtettél a téged félőknek,
Melyet a benned bízóknak juttatsz
Az emberek fiai előtt !
21Elrejted őket arcod rejtekében
Az emberek háborgatása elől ;
Megoltalmazod őket hajlékodban
A perlekedő nyelvektől.

22Áldott az Úr, mert csodásan megmutatta
Irgalmát nekem a megerősített városban !
23Én ugyan azt gondoltam ijedtemben :
Elvetettél szemed elől engem !
Te azonban meghallgattad könyörgésem szavát,
Mikor kiáltottam hozzád.

24Szeressétek az Urat, szentjei mind,
Mert az Úr a hűséget figyelembe veszi,

A *15.* versben kezdődő *bizalmas imádság* igen szép ellentétes párhuzamban áll a 10—14. verssel. — *16. Sorsom*, vagyis egész életem. A *kéz* a hatalom jelképe. — *17. Ragyogtasd fel szolgád fölött arcodat* = éreztesd szolgáddal irgalmadat (4, 7.). — *19.* Az *igaz* az ártatlanul szenvedő zsoltáros. — *20.* Az Isten irgalma a gonoszok előtt rejtett kincs, melynek *édességét* csak a jámborok ismerhetik és élvezhetik. *Az emberek fiai előtt:* minden ember szemlélheti és csodálhatja az Isten jóságát, melyet az őt félők és a benne bízók élveznek. — *21.* Isten irgalmát (szó szerint : «*arcát*») a zsoltáros a ház belsejéhez hasonlítja, melyben az Úr az őt félőknek biztos oltalmat nyujt. — *22. A megerősített város* Jeruzsálem. — *23.* L. a 1. vers jegyzetét. Volt idő, midőn a zsoltáros már-már kétségbeesett, de az Isten nem hagyta el a legsúlyosabb pillanatokban sem. Ezzel a verssel feltűnő hasonlóságot mutat Jón. 2, 5.

A *24.* és *25.* vers talán liturgikus kiegészítése a zsoltárnak, mert tartalma szerint az összes jámborokhoz intézett felszólítás, hogy az Istenben bízzanak. — A *24.* vers második részének értelme :

De bőségesen megfizet a kevélyen cselekvőknek.
[25]Legyetek férfiasak és bátor szívűek,
Mindnyájan, kik az Úrban reménykedtek.

31. ZSOLTÁR.

Hálaadás bűnbocsánatért.
Dávid tanító költeménye.

[1]Boldogok, kiknek gonoszsága bocsánatot nyert,
És kiknek bűne el van takarva!
[2]Boldog az, kinek az Úr nem tudja be vétkét,
S akinek lelkében nincsen csalárdság!
[3]Míg hallgattam, csontjaim megöregedtek,
S egész nap jajgattam,
[4]Mert éjjel-nappal reám nehezedett kezed,
Összeasztam nyomorúságomban, mint a szúró tövis.
[5]Megvallottam előtted bűnömet,
Gonoszságomat el nem rejtettem.
Elhatároztam: Megvallom magam ellen hűtlenségemet az Úrnak,
És te vétkem gonoszságát megbocsátottad.
[6]Hozzád fohászkodjanak tehát mindnyájan a jámborok,
Alkalmas időben.

az Úr hű marad igéreteihez: megőrzi a jámborokat (héb.), de szigorúan megbünteti a kevélyeket. — *25.* V. ö. 26, 14.

31. *Hálaadás bűnbocsánatért.* — Több magyarázó a 31. zsoltárban Dávid király hálaadását látja azért, hogy az Úr Betsábéval elkövetett bűnét és Úriás megölését megbocsátotta. (Kir. II. 11. 12.) Ez a költemény a bűnbánó zsoltárok közé tartozik. —

2. Akinek lelkében nincsen csalárdság = a megtérő bűnös nem iparkodik bűnét önámítással szépíteni. — Az 1—2. versnek fontos szerepe van a megigazulásról szóló tanban. A zsoltáros boldognak hirdeti az olyan embert, kinek bűnét az Isten *eltakarta* és *nem tudja be*. Ámde ami az Isten előtt el van takarva, úgy hogy maga az Úr se lássa, az nem létezik többé. Isten csak úgy «takarhatja el» a bűnt, hogy azt tökéletesen eltörli, és úgy «nem tudja be», hogy teljesen megbocsátja. Az 1—2. verset Sz. Pál arra magyarázza, hogy a megigazulást nem az ószövetségi törvény cselekedetei adják meg, hanem az Isten kegyelme hozza létre. (Róm. 4, 7. 8.)

3—4. A zsoltáros azt a lelki gyötrelmet festi, melyet elszenvedett, mielőtt bűnét töredelmesen megvallotta az Úr előtt. — *3. Hallgattam:* elhallgattam bűnömet. Bizonyos általános bűnvallomást (a bűnés vétekáldozattal kapcsolatban) a mózesi törvény is megkövetelt (Móz. III. 16, 21; IV. 5, 7.). A *csontok* a testi erő hordozói és jelképei. — *4.* A *tövis* a mardosó lelkiismeret képe. A 4. vers második fele a héberben így hangzik: «Életerőm elfonnyadt a nyár szárazságában». A minden életnedvet kiszárító nyár forrósága az Isten haragjának találó jelképe.

5. A megelőző versekben leírt kínos lelkiállapot a zsoltárost bűnének alázatos megvallására bírja. — A töredelmes bűnvallomást nyomon követi az Isten bocsánata s a lelkiismeret nyugalma. —

6. Az *alkalmas idő* az ember egész földi élete, melyben a megté-

Ha még oly hatalmasra
áradnak is a vizek,
Akkor sem érik el őket.
[7]Te vagy menedékem a
szorongatásban,
Mely körülvesz engem,
Én vidámságom, ments
meg azoktól,
Kik ólálkodnak körülöttem.

[8]Kioktatlak és megtanítlak
Az útra, melyen járnod
kell;
Rajtad tartom szememet.
[9]Ne legyetek értelmetlenek,
Mint a ló s az öszvér,
Melyeknek fékkel és zablával kell szorítani állát,
Másként nem közelednek hozzád.
[10]Sok csapás éri a bűnöst,
Ám az Úrban remélőt
irgalom övezi.
[11]Örvendjetek az Úrban
és vigadjatok, igazak,
Egyenes szívűek, mindnyájan ujjongjatok.

32. ZSOLTÁR.

Hálaadás nagy győzelemért.

Dávid zsoltára.

[1]Ujjongva zengjetek, igazak, az Úrnak;
A jámborokhoz illik a dicséret.
[2]Áldjátok az Urat lanttal,
Zengjetek dalt neki tízhúros kobozzal.
[3]Daloljatok neki új éneket,
Ujjongó szóval ügyesen zsoltárt énekeljetek neki.
[4]Mert igaz az Úr igéje,
És minden tette hűséggel van tele.
[5]Irgalmat és igazságot szeret,

rés és a bűnbocsánat még lehetséges. A nagy *vizek áradása* a szerencsétlenség jelképe (v. ö. 68, 2.), mely nem érheti az Úr oltalma alatt álló jámborokat. — *7. Mely körülvesz engem*, a héber szerint: «Te körülveszel engem», t. i. isteni oltalmaddal.

A *8—9.* verset egyes magyarázók a zsoltáros szavának tartják, ki hálából másokat is meg akar tanítani az Úr törvényére; más értelmezők az Isten szavát látják bennük. Valószínűbb, hogy legalább a 8. vers az Isten szava. — *8. Az út* az Úr törvénye. *Rajtad tartom szememet* = állandóan figyelemmel kísérlek. — *9.* Az értelemmel bíró ember ne legyen hasonló az oktalan állatokhoz, melyek csak a külső erőszaknak engednek, hanem önként hallgasson az Isten hívó szózatára. — A *11.* vers ismételten kifejezi a zsoltáros hálaját, hogy bűnét az Úr megbocsátotta.

32. *Hálaadás nagy győzelemért.* — Egyes magyarázók Ezekiás király győzelmére gondolnak Szennácherib asszír nagykirály felett (Kir. IV. 18. 19; Iz. 36. 37.). A héber szövegben ennek a zsoltárnak nincs címe.

1. Az *igazak* és a *jámborok* a megszabadított zsidó nép. — A *2.* versben felsorolt hangszerek nagy szerepet játszottak a templomi szertartásokban. — *3.* Az *új ének* a lelkesedés szava. — *4. Az Úr igéje* az ő igérete, mellyel választott népét állandó oltalmáról biztosította; a 6. és a 9. versben pedig az Istennek teremtő

Az Úr irgalma betölti a földet.

6Az Úr igéje alkotta az egeket,
Szájának lehellete minden seregüket.
7A tenger vizeit mintegy tömlőbe gyüjtötte,
Az örvényeket tárházakba helyezte.
8Félje az Urat az egész föld,
Remegjen előtte a földkerekség minden lakója,
9Mert az ő szavára lettek,
Parancsára létrejöttek.
10Felforgatja az Úr a nemzetek szándékait,
Elveti a népek gondolatait,
És elveti a fejedelmek határozatait.

11De megmarad az Úr terve mindörökre,
Szíve szándéka nemzedékről nemzedékre.

12Boldog az a nemzet, melynek Istene az Úr,
Az a nép, melyet tulajdonául kiválasztott!
13Letekint az Úr az égből,
Mind látja az emberek fiait.
14Nézi szilárd lakóhelyéről
A föld megannyi lakóját.
15Egytől-egyig ő alkotta szívüket,
Ismeri minden tettüket.

16Nem szabadítja meg a királyt a nagy sereg,
S a hőst nagy ereje nem menti meg.

hatalmát jelenti. Az Úr igéje *igaz*, mert föltétlenül teljesedésbe megy; ezt fejezi ki a 4. v. második része.

6. Az Úr... szájának lehellete az ő «igéjével» rokonjelentésű kifejezés, és szintén az Isten teremtő mindenhatóságát jelenti. Bár ez a vers még nem fejezi ki nyiltan a Szentháromság tanát, az ószövetségnek ilyen és hasonló helyei előkészítették ennek a hittitoknak újszövetségi kinyilatkoztatását. Az ég *seregei* az angyalok és a csillagok. — *7. Az örvények tárházai* a tenger mélységei. A 7. vers értelme: az Isten féken tartja a tenger vizének tömegét is, hogy el ne borítsa a földet; ezért joggal remeghetnek hatalmától az emberek *(8. v.)*. — *9.* V. ö. Judit 16, 17. — A *10.* vers célzás az Úr segítségével aratott nagy győzelemre valamely pogány nemzet fölött. A *nemzetek* és a *népek* a pogányok; *szándékaik*, *gondolataik* és *határozataik* Izrael megrontására folytatott aknamunkájukat és nyílt támadásaikat jelentik. Ezekkel szemben *(11. v.)* az *Úr terve* a világ kormányzásában, főleg pedig a választott nép sorsának irányításában megnyilvánuló mindenható akarata. Ugyanezt jelenti még merészebb szóképpel az Isten *szívének* örök érvényű *szándéka*.

A *12—15.* vers értelme valószínűleg a következő: az Isten letekintett az égből, látta a világ minden nemzetét, figyelemmel kísérte cselekedeteiket, és midőn egy nemzetet különös örökségévé akart tenni, választása a zsidó népre esett. (V. ö. Móz. V. 4, 7.)

16—17. A zsoltáros valamely fényes diadalra céloz, melyet a zsidó nép nem önnön erejéből, hanem az Isten segítségével

17Nem nyujt *neki* a ló biztos segítséget,
Hatalmas ereje nem szabadítja meg.
18*De* ím nézi az Úr szeme azokat, akik őt félik,
Kik irgalmát remélik,
19És megmenti a haláltól lelküket,
S éhinség idején is táplálja őket.
20Mi az Úrba vetjük reményünket,
Ő segít meg s oltalmaz meg minket.
21Valóban, benne örvend szívünk,
És szent nevében reménykedünk.
22Legyen, Uram, irgalmad rajtunk,
Amint benned bizakodunk.

33. ZSOLTÁR.

Az Úr megszabadítja a benne bízó igazakat.

1Dávidtól, midőn őrültséget színlelt Áchimelek előtt, s ez elkergette, s ő eltávozott.

2Áldom az Urat minden időben,
Ajkamon van dícsérete szűntelen.
3Az Úrban lelem dicsőségemet,
Hallják a szelídek s örvendezzenek.
4Magasztaljátok az Urat velem,
Dícsérjük nevét együttesen.
5Kerestem az Urat és meghallgatott,
Minden szorongatásomból kiszabadított.
6Járuljatok hozzá, s felvidultok,
És nem szégyenül meg arcotok.

7Ím ez a szegény kiáltott, s az Úr meghallgatta,
Minden szorongatásából kiszabadította.

aratott. L. a 32. zsoltár bevezető jegyzetét. — *17.* A *ló* az ókornak jellegzetes harci állata volt. — *18.* Az Úr győzelemre segítette az őt félő és benne bízó zsidó népet. — A *19.* vers arra enged következtetni, hogy a háború veszedelmét éhinség is fokozta. — *20—22.* Az Úr népe a jövőben is bízva-bízzék Istenében, hogy állandó oltalmát élvezhesse.

33. *Az Úr megszabadítja a benne bízó igazakat.* — Hogy mely alkalommal keletkezett ez a zsoltár, azt az 1. vers mondja meg, mely a Kir. I. 21, 10 skk-ben elbeszélt eseményre céloz. *Áchimelek* helyett a héber szövegben *Ábimelek* név olvasható. Kir. I. 21, 10 skk. verse szerint Get filiszteus város királyának neve Ákis, de úgy látszik, hogy «Ábimelek» («a király az én atyám») a filiszteus fejedelmeknek szokásos megszólítása volt. Külső alakját tekintve ez a költemény betűsoros zsoltár. (L. Bevezetés, 459. l.)

3. A *szelídek* a zsoltárban többször említett jámborok, kik gonosz honfitársaik részéről üldözést szenvednek. — *5. Kerestem az Urat*, t. i. fohászaimmal.

7. A *szegény* a zsoltár jámbor szerzője. — *8. Az Úr angyala*

[8]Az Úr angyala táboroz
azok körül, kik őt félik.
És szabadulást hoz nekik.
[9]Ízleljétek meg és lássátok, mily édes az Úr,
Boldog az az ember, ki őbenne remél!
[10]Féljétek az Urat, szentjei mind,
Mert nem szenvednek szükséget, akik őt félik,
[11]Gazdagok nyomorba juthatnak s éhezhetnek,
De akik az Urat keresik, semmi jót sem nélkülöznek.

[12]Jöjjetek, fiaim, hallgassatok reám,
Hadd oktassalak az Úr félelmére.
[13]Bárki *légy*, ha élni akarsz,
S jó napokat kívánsz látni,
[14]Őrizd meg nyelvedet a gonosztól,
S ajkad ne beszéljen csalárdságot.
[15]Fordulj el a rossztól és tégy jót,
Keresd a békét és járj utána.

[16]Az Úr szemmel tartja az igazakat,
Meghallgatja imádságukat.
[17]De a gonosztevőkre haraggal néz az Úr,
Hogy emléküket a földről elveszítse.
[18]*Ha* kiáltanak az igazak, őket az Úr meghallgatja,
És minden szorongatásukból kiszabadítja.

[19]Közel van az Úr a megtört szívűekhez,
És megmenti az alázatos lelkűeket.
[20]*Bár* az igazakat *is* sok szenvedés éri,
Őket az Úr mindegyikből kimenti;
[21]Megőrzi az Úr minden csontjukat,
Egy sem törik el belőlük.

az ószövetség történeti könyveiből jól ismert közvetítő az Isten és az emberek között. (Móz. I. 16, 7; 21, 17; 22, 11. 15; II. 23, 20; 33, 2; IV. 22, 22 skk. stb.) A szerző az Úr angyalát úgy írja le, mint az angyali sereg vezérét, ki a neki alárendelt égi sereggel együtt az igazak körül tábort üt, hogy őket minden támadástól megóvja. — *11.* V. ö. Kir. I. 2, 5; Luk. 1, 53.

12. A zsoltáros erkölcsi intelmeket ad felebarátainak, elsősorban az ifjaknak vagy alattvalóinak. *Az Úr félelme* törvényeinek megtartásában áll. — *13—15.* V. ö. Pét. I. 3, 10. 11. Az Úr törvényének megtartása hosszú és boldog életet biztosít. A zsoltáros a régi ószövetségi felfogás alapján jórészt már a földön várja az erény jutalmát.

16. V. ö. Pét. I. 3, 12. Az Úr szeretettel figyel a jámborokra, és oltalmába veszi őket. — *18. Az igazak* szó a héberben nem olvasható. — *19.* V. ö. Iz. 57, 15. A *megtört szívűek* és az *alázatos lelkűek* az ártatlanul elnyomott igazak. Igazságtalan sanyargatásukra céloz a — *20.* vers is. — *21. Az Úr* szó a héberben nem olvasható. Ez a vers az Isten gondviselő oltalmát írja le, melyben

22Rettentő haláluk lesz a bűnösöknek,
S akik gyűlölik az igazat, megbűnhődnek.
23*De* szolgáit az Úr megszabadítja,
És senki sem bűnhődik, ki benne bízik.

34. ZSOLTÁR.

Oltalomkérő imádság.

1Dávidtól.

Szállj perbe, Uram, azokkal, kik ártanak nekem,
Harcolj azokkal, kik harcolnak ellenem.
2Ragadj fegyvert és pajzsot,
Kelj föl és segíts meg;
3Ránts kardot és szorítsd vissza üldözőimet,
Mondd nekem: Én vagyok a segítséged.
4Jussanak zavarba és szégyenbe,
Kik életemre törnek;
Hátráljanak meg és szégyenüljenek meg,
Kik ellenem gonoszat terveznek.
5Legyenek olyanok, mint a por a szélben,
S az Úr angyala szorongassa őket.
6Legyen útjuk sötét és síkos,
S az Úr angyala kergesse őket.
7Mert titokban, ok nélkül halálos tőrt vetettek ellenem,
Ok nélkül szidalmaztak engem.

a jámborokat egész életükön keresztül részesíti. — A *22.* vers első tagja a héberben így hangzik: «Megöli a gonoszt a nyomorúság». Az értelem ugyanaz marad: a gonosz ember büntetése az ószövetségi felfogás szerint a hirtelen halál. — A *23.* vers önálló befejezése vagy liturgikus kiegészítése a zsoltárnak, és megismétli annak kettős alapgondolatát: az Istenbe vetett bizalmat és az Isten oltalmazó jóságát.

34. *Oltalomkérő imádság.* — A 34. zsoltár egy ártatlanul üldözött jámbor léleknek az Istenhez intézett panasza és könyörgése az igazságtalan üldözés és rágalom közepette. Ez a zsoltár több hasonlóságot mutat Jeremiás könyvének és Siralmainak egyes gondolataival (1. és Jer. 18, 19; 6. és Jer. 23, 12; 12. és Jer. 18, 20; 15. és Jer. 20, 10; 21. 25. és Jer. Sir. 2, 16.), de ez a megegyezés valószínűleg csak onnan ered, hogy mind a három írat hasonló körülmények között keletkezett. A 34. zsoltár 19. versét Jézus Krisztus az utolsó vacsora után az apostolokhoz intézett búcsúzó beszédében önmagára alkalmazta (Ján. 15, 25; v. ö. Zsolt. 68, 5.).

1—3. A szent szerző igen szemléltető képekben arra kéri az Istent, hogy ügyét tegye a magáévá, és mint erős harcos fegyveresen, pajzzsal és karddal (a héber szerint: vérttel, pajzzsal és lándzsával) *szálljon szembe ellenségeivel.* A zsoltáros kérése Iz. 49, 25; Jer. 50, 34-re emlékeztet.

4—6. A zsoltáros azt kívánja, hogy ellenségeit érje utól az isteni büntetés. — 5—6. Az Úr angyala az Isten büntető ítéleteinek végrehajtója. L. 33, 8. A *sötét és síkos út* a balszerencsének és a bizonytalanságnak találó jelképe. (V. ö. Jer. 23, 12.) A szent szerző igen élénken írja le a gonoszokra váró vigasztalan sorsot, kiket az Úr angyala éjnek idején síkos úton üldöz.

7—10. A zsoltáros azt kívánja, hogy a gonosz ember essék bele a

[8]Érje *őket* olyan tőr,
melyre nem számítanak,
S elrejtett hálójuk fogja
meg *őket magukat*,
S önnön tőrükbe hulljanak.
[9]Az én lelkem pedig az
Úrban örvend,
Vidámság tölti el, mert
megszabadította.
[10]Minden csontom azt
mondja:
Uram, ki hasonló hozzád?
Te megmented a nyomorultat attól, ki nálánál erősebb,
A szűkölködőt és szegényt azoktól, kik őt fosztogatják.

[11]Hamis tanuk állnak elő,
Arról vádolnak, amiről
nem *is* tudok.

[12]Rosszal fizetnek nekem a jóért,
Árvaságba *döntik* lelkemet.
[13]Pedig én, amikor bántottak, szőrruhát öltöttem;
Bőjttel sanyargattam magamat,
S mellre hajtott fővel könyörögtem.
[14]Mintha barátunk és testvérünk lett volna,
Úgy kedveskedtem neki;
Mint aki gyászba borultan szomorkodik,
Úgy *jártam-keltem* meghajolva.
[15]Ők azonban kárörvendve egybegyűltek ellenem,
Tudtomon kívül ostoraimmá lettek.
[16]Elszéledten sem *nyugszanak*,
Kísértenek, csúfolódva csúfolgatnak,

jámbornak ásott verembe, míg ő hálásan élvezhesse az Isten megszabadító oltalmát. A héber szöveg a 8. versben *tőr* helyett «pusztulást» mond. *Őket:* szószerint «őt».

11. A szent szerző arról panaszkodik, hogy ellenségei és az általuk felbérelt hamis tanuk a bíróság előtt oly dolgokról vádolják, amelyekről neki sejtelme sincsen. — *12.* A jámbor zsoltárost balsorsában mindenki elhagyta, ő azonban meg nem érdemelt szenvedéseit fájó szívvel bár, de panaszszó nélkül tűrte el, vezeklő életet élt, és ellenségeit szeretetének jeleivel halmozta el *(13—14. v.).* A *szőrruha* és a *bőjt* a vezeklés jelei és eszközei. A héber szövegben a 13. vers így hangzik: «Én pedig, midőn ők betegek voltak, szőrruhába öltöztem» stb. *Mint aki gyászba borultan szomorkodik* helyett (14. v.) a héberben «mint aki anyját gyászolja» kifejezés olvasható. A zsoltáros tehát azt mondja, hogy midőn ellenségei bajba jutottak, ő balsorsukat a saját magáénak tekintette és bánatukban osztozott. — *15—16.* Ellentétes párhuzam az előbbi két verssel: midőn a zsoltárost csapások érték, ellenségei gúnyos kárörömöt tanusítottak. A *15.* v. első része a héberben így hangzik: «Midőn pedig én ingadoztam, örvendeztek». A vers második felében a héber szöveg «rágalmazók»-ról beszél. — *16. Elszéledten,* — más fordítás szerint: «szétszórva», t. i. az Isten hatalma által. A gonoszokat még az Úr büntetése sem téríteti meg. A héber szerint 16b-t talán így fordíthatjuk: «Tisztátalanok, gúnyos nyelvűek».

Vicsorgatják reám fogukat.

17Uram, mikor tekintesz *reám?*
Mentsd meg gonoszságuktól éltemet,
Az oroszlánoktól egyetlen *lelkemet.*
18Hadd adjak hálát neked a nagy gyülekezetben,
A nagyszámú nép közt hadd dicsérjelek.
19Ne örüljenek rajtam hamis ellenségeim,
Kik ok nélkül gyűlölnek és hunyorgatnak szemükkel.
20Mert bár velem békésen beszélnek,
Országszerte dühösen beszélnek, álnok dolgokat terveznek,
21Kitátják ellenem szájukat,
És hahotázva mondják: Saját szemünk látta!
22Uram, te láttad; ne maradj csendben,
Uram, ne távozzál tőlem!
23Ébredj fel és figyelj ítéletemre,
Én Istenem, Uram, az én ügyemre!
24Ítélj meg igazságod szerint, Uram, én Istenem,
Hogy ne örvendjenek ajtam,
25És hahotázva ne mondhassák szívükben: Így kívántuk!
Ne mondhassák: Felfaltuk!
26Piruljanak el, jussanak szégyenbe mind,
Kik örülnek szerencsétlenségemen;
Öltsenek szégyent, gyalázatot,
Kik kevélyen beszélnek ellenem.
27*De* ujjongjanak és örvendezzenek,
Kik igazamat óhajtják;

17. A zsoltáros könyörgése az Úrhoz. *Mikor tekintesz reám?* a héber szerint: «Meddig nézed ezt?» Meddig engeded büntetlenül garázdálkodni a gonoszokat? *Az oroszlánok* a zsoltáros ellenségeit jelentik. — *18. A nagy gyülekezet* az istentiszteletre egybegyült zsidóság; *a nagyszámú nép* Izrael népe. (V. ö. 21, 23. 26.) — *19.* A *szemhunyorgatás* a gúnynak és a károrömnek jele. — *20.* A szent szerző a gonoszok álnokságát és kétszínűségét ostorozza. Ez a vers a héberben így hangzik: «Mert nem beszélnek békét, — Hanem csalárdságokat terveznek azok ellen, akik békességben élnek a földön». — *21. Saját szemünk látta*, t. i. azt, amit már régen látni óhajtottunk: az általunk üldözött jámbornak vesztét. (V. ö. Jer. Sir. 2, 16.)

22. A gonoszokkal szemben a zsoltáros arra hivatkozik, hogy az igazságos Isten is *látja* ellenségeinek gonoszságát, mely ellen ő az Úr oltalmát és (23. v.) a bűnösök megbüntetését kéri. — *23. Ébredj fel:* eddig az Isten mintegy álomba merült és látszólag nem törődött a jámbor zsoltáros sorsával. (V. ö. 77, 65.) — *24.* Az isteni ítélet tökéletes igazságot fog szolgáltatni az üldözött igaznak. — *25. Felfaltuk:* v. ö. Jer. Sir. 2, 16. A kielégített bosszúvágy kifejezése. — *26.* A *szégyen* és a *gyalázat* mint szorongató ruha vegye körül a gonoszokat. — *27. Igazamat:* az Úr ítéletét,

S kik szolgája békéjét akarják,
Hadd mondják szüntelen:
Fenséges az Úr!
[28]Nyelvem akkor majd hirdeti igazságodat,
És dícsér téged egész nap.

35. ZSOLTÁR.

A megátalkodott gonosztevő jellemzése. — Isten oltalmának bizalmas kérése.

[1]Befejezésül. Az Úr szolgájától, Dávidtól.

[2]Elhatározza magában a gonosz, hogy vétkezik,
Szeme előtt nincs Isten félelme.
[3]Színe előtt álnokul cselekszik,
Hadd lehessen tapasztalni gyűlöletes gonoszságát.
[4]Gonoszság és csalárdság szájának beszéde,
Tudni sem akar arról, hogy a jót cselekedje.
[5]Fekvőhelyén eszét gonoszságon töri,
Minden nem jó útra rálép,
S a rosszat nem gyűlöli.

[6]Uram, az égig ér kegyességed,
A fellegekig hűséged.
[7]Igazságosságod olyan, mint az Isten hegyei,
Ítéleteid hatalmas mélységek.

mely a jámbor zsoltárosnak igazságot szolgáltat. 27c. a héber szerint így hangzik: «Ki szolgája békéjét óhajtja.» — *28.* A szent szerző hálaszava az őt megszabadító Istenhez.

35. *A megátalkodott gonosztevő jellemzése. — Isten oltalmának bizalmas kérése. — 1. Befejezésül:* l. 4, 1. *Az Úr szolgája* kifejezés az ószövetségi szentiratokban egyes jámbor férfiaknak (Ábrahám, Mózes, Káleb, Józsue, Dávid, Izaiás, Jeremiás, a próféták, Jób stb.) kitüntető elnevezése. Iz. 42, 1—4; 49, 1—6; 50, 4—9; 52, 13—53, 12-ben «az Úr szolgája» a Messiás.

2—5. A megátalkodott bűnös gonoszságának igen eleven rajza. — A héber szöveg szerint a *2.* vers első felében a mondat alanya a bűnös ember szívében lakó bűn, mely őt hizelgő szavával hamis lelki nyugalomba ringatja, és így az isteni félelemnek talán még lelkében lakó utolsó szikráját is kioltja. — *3.* A vers értelme a héber szöveg szerint valószínűleg az, hogy a gonosz ember az Isten előtt álnokul cselekszik, de az Isten megtalálja és meggyűlöli bűnét. A Hetvenes görög fordítás szerint a gonosz ember önmagát iparkodik megtéveszteni, hogy bűnét ne kelljen megtalálnia és meggyűlölnie. A szír fordítás azt mondja, hogy gyűlöletes dolog volna a gonosztevő szemében bűneit elhagyni és megutálni. — *4. Gonoszság,* a héber szerint: «hiábavalóság». Az értelem ugyanaz. A vers második fele az eredeti szövegben így hangzik: «Megszünt okosan és jól cselekedni». — *5.* A gonosz ember még éjjel is bűnön töri fejét. *Minden nem jó útra rálép:* rossz életirányt választott és abban megátalkodott. *A rosszat nem gyűlöli:* megrögzött a gonoszságban.

A *6.* verssel kezdődik az Isten jóságának és irgalmának magasztalása. Isten kegyessége és hűsége abban áll, hogy igérete szerint megoltalmazza a jámborokat és megbünteti a gonoszokat. Ugyanezt jelentik a — *7.* versben említett isteni tuljadonságok. *Isten*

Fenntartasz, Uram, embert és állatot,
[8]Istenem, mily gazdag a te irgalmasságod!
Az emberek fiai szárnyad oltalmába menekülnek,
[9]Házad dús javaitól megrészegülnek,
Gyönyörűséged patakjával itatod őket.
[10]Nálad van az élet forrása,
És világosságod által látunk világosságot.
[11]Terjeszd ki irgalmadat ismerőidre,
Igazságodat az igaz szívűekre,
[12]Hogy a kevélység lába közelembe ne jusson,
S a bűnös keze engem meg ne ingasson.
[13]A gonosztevők immár elhullanak,
Úgy megkergeted őket, hogy meg sem állhatnak.

36. ZSOLTÁR.

A gonoszok szerencséje mulandó, csak a jámborok boldogsága állandó.

[1]Dávid zsoltára.

Ne irígykedjél az elvetemültekre,
Ne féltékenykedjél a gonosztevőkre;
[2]Mert mint a fű, mihamar elszáradnak,
S mint a zöldelő növény, csakhamar lehullanak.
[3]Bízzál az Úrban s a jót cselekedd,
Lakjál a földön és élvezd gazdagságát.
[4]Az Úrban leld gyönyörűségedet,

hegyei a legmagasabb hegyek; a héber nyelvben szokásos felsőfok. *Ítéleteid hatalmas mélységek:* ítéleteid kifürkészhetetlenek. — *8. Mily gazdag a te irgalmasságod*, a héber szerint: «Mily drága stb.» *Az emberek fiai* a jámbor hívők. Isten *szárnya* az Úrnak gondviselő oltalmát jelenti. — *9.* Ez a vers az Istent mint házigazdát tünteti fel, ki vendégeit, a jámborokat, minden jóval elhalmozza. (V. ö. Zsolt. 14. 22. stb.) Isten *háza* az egész föld, melynek javaiban a jámborok részesülnek. — *10.* Isten *világossága* az ő kegyes jósága, melynek folytán az ember a *világosságot*, vagyis a teljes boldogságot élvezi. — *11.* A zsoltáros minden jámbor lélek számára az Isten áldását kéri. — *12. A kevélység* itt a következő versben is említett gonosztevőket jelenti, kik a jámbor zsoltárost eltiprással fenyegetik. A vers második része a héberben így hangzik: «S a gonoszok keze ne űzzön el engem», t. i. az Isten házából (9. v.). — A *13.* vers szép ellentétes párhuzamban áll a megelőző verssel.

36. *A gonoszok szerencséje mulandó, csak a jámborok boldogsága állandó.* — A 36. zsoltár külső alakja szerint betűsoros költemény. (L. Bevezetés, 459. l.) Az egyes gondolatok általában csak laza összefüggésben vannak egymással, és gyakran ismétlődnek. Az *1—2.* vers értelme: Ne izgasson fel, ne keresítsen el a gonoszok jó sorsa, és ne irígykedjél reájuk, mert boldogságuk csak ideig-óráig tart. A 2. vershez v. ö. 1, 4; Jak. 1, 10. — *3. A föld* Palesztina, mely a 9. 11. 22. 29. és 34. v. ígérete szerint a jámboroké lesz. A vers utolsó tagja a héberben így hangzik: «Leld gyönyörűségedet a hűségben»,— t. i. az Úr hűségében, mellyel a jámboroknak adott ígéreteit teljesíti. — *4. Az Úrban leld gyönyörűségedet* = ne zúgo-

S ő megadja neked, amit kíván szíved.
5Tárd fel az Úr előtt utadat,
Bízzál benne, ő majd eligazít.
6Felragyogtatja, mint a világosságot, igazságodat,
És mint a delet, jogodat.
7Hódolj meg az Úr előtt, és imádjad őt.
Ne irígykedjél arra, kinek szerencsés az útja,
Se arra az emberre, kinek cselekvése álnok.
8Állj el a haragtól és hagyd a bosszúságot;
Ne irígykedjél, hogy bűnbe ne essél.
9Mert kiirtás vár a gonosztevőkre,
S az Úrban bízók öröklik a földet.
10Kevés idő mulva a bűnös már nem leszen,
Ha helyén keresed, meg nem találod;
11A szelídek pedig öröklik a földet,
És élvezik a teljes békességet.
12Les a bűnös az igazra,
Reá fogát vicsorítja;
13Ám az Úr őt kineveti,
Mert látja, hogy eljő az ő napja.
14A bűnösök kardot rántanak,
Megfeszítik íjukat,
Hogy a szegényt és a szűkölködőt elejtsék,
Hogy az igaz szívűeket megöljék.
15*De* saját szívükbe hatol a kardjuk,
S összetörik íjuk.
16Többet ér a kevés az igaznak,
Mint a nagy gazdagság a gonosznak;
17Mert összetörik a gonosznak karja,
De erőt ad az Úr az igaznak.
18Ismeri az Úr az ártatlanok napjait,

lódjál az Úr rendelkezései ellen. V. ö. Jób 27, 10. — *5.* A héber szerint: «Vesd az Úrra utadat», azaz: bízd egész életed folyását az Isten vezetésére. V. ö. 21, 9. a héber szövegalak szerint. — *6.* A beszédképet a szerző a felkelő és delelő napról veszi. Az Úr a gonoszokkal szemben érvényre fogja juttatni jámbor híveinek jogait. — *7. Hódolj meg az Úr előtt*, a héber szerint: «Hallgass az Úr előtt». Az *út* az élet egész folyását jelenti. — *8. A haragot* és a *bosszúságot* az itt megszólított jámbor ember a gonoszok jó sorsa fölött érzi. — *9—10.* Az Isten a gonoszokat meg fogja fosztani az Ígéret földének birtokától, sőt nyomtalanul meg is semmisíti őket, javaikat pedig a jámboroknak adja. V. ö. Péld. 10, 30. — *11.* V. ö. Péld. 2; 21. — *13.* V. ö. 2, 4. Isten meghiúsítja a gonosz emberek cselszövéseit a jámborok ellen. *Az ő napja* az isteni ítélet napja, mely kérlelhetetlen biztonsággal fog eljönni és a gonoszokra lesujtani. — *14.* V. ö. Kir. I. 2, 4. A fegyveres támadás leírása talán csak a gonoszok cselszövéseinek igen élénk rajza; de lehetséges, hogy a zsoltáros valamely tényleg megtörtént erőszakos támadásról beszél. *Az igaz szívűeket*, a héber szerint: «az igaz úton járókat». — *15.* A zsoltáros azt a kívánságát fejezi ki, hogy a gonoszok cselvetései őket magukat fogják meg. — *17. A gonosznak karja* = az ő hatalma. — *18.* Az Úr szeretettel intézi az

S örökségük örökre megmarad.
19Szégyent rossz időkben sem vallanak,
S az éhség napjaiban *is* jóllaknak.
20A bűnösök azonban elvesznek,
S az Úr ellenségei,
Alig hogy tiszteletre s méltóságra szert tesznek,
Eltűnnek, — miként a füst eltűnnek.
21Kölcsönre szorul majd a bűnös és megfizetni nem tudja,
De irgalmasságot gyakorolhat s osztogathat az igaz.
22Mert az ország azoké lesz, akik Őt áldják,
S elvesznek, akik Őt átkozzák.
23Az Úr igazgatja az ember lépteit,
S útját Ő szabja meg.
24Ha el is esik, sem üti meg magát,
Mert az Úr alája tartja kezét.
25Ifjú voltam, meg is öregedtem,
De sohasem láttam az igazat elhagyottan,
Sem ivadékát kenyeret koldulni.
26Alamizsnálkodhatik és kölcsön adhat szűntelen,
És ivadéka áldássá leszen.
27Kerüld a rosszat, jót cselekedjél,
Hogy megmaradhass örökkön-örökké.
28Mert az Úr szereti az igazságot,
S el nem hagyja jámborait;
Megőrzi őket mindörökké.
Büntetés vár a gonoszokra,
Kipusztul az istentelenek magva;
29De öröklik a földet az igazak,
S örökkön-örökké rajta lakoznak.
30Bölcseséget beszél az igaznak szája,

igazak életét. V. ö. 1, 6. Az ártatlanok *öröksége* = Palesztina birtoka. *Örökre* = igen hosszú időre. A zsoltáros még nem beszél az igazak túlvilági jutalmáról, sem pedig a gonoszok túlvilági büntetéséről. — *19.* Ez a vers megmagyarázza, hogy miben áll az igazak sorsát intéző isteni gondviselés. — *20.* Az egyideig jólétben élő gonoszok nyomtalanul el fognak tünni. — *21.* A gonosz ember el fog szegényedni, és annyija sem lesz, hogy adósságát megfizethesse, míg az irgalmasságot gyakorló jámbor ember bővelkedni fog. — *22.* A héber szerint: «Mert az Ő áldottai bírni fogják a földet, — S elvesznek, akiket Ő megátkoz». — *23. Az ember léptei* az ember egész életének folyását jelentik, melyet az Isten bölcs gondviselése intéz. — *24.* A jámbor embert az Isten a balsorsban sem hagyja el. V. ö. Péld. 3, 26. — *25.* Hallatlan dolog, hogy az Isten a jámbor emberről valaha megfeledkezett volna. — *26.* A vers az igaz emberre vonatkozik. — *27. Megmaradhass*, az értelem és a — *29.* v. tanusága szerint kiegészítendő: az Ígéret földén. — *30.* A *bölcseség* a következő vers tanusága szerint az Úr törvénye, mely állandóan tárgya az igaz ember elmélkedésének, és lelki erő-

És igazságot szól nyelve.
31Szívében van Istenének törvénye,
S nem ingadozik lépése.
32Leselkedik a bűnös az igazra,
És halálra keresi;
33De az Úr nem adja kezére,
S nem ítéli el, ha ítéletet mond felette.
34Bízzál az Úrban, útjait őrizd meg,
S ő majd felmagasztal, s öröklöd a földet;
Látni fogod vesztét a bűnösöknek.
35Láttam az istentelent felette hatalmasan,
Mint a Libanon cédrusát, magasan;
36De íme, már nem volt ott, mikor visszatértem,
Kerestem, és helyén meg nem leltem.
37Őrizd az ártatlanságot, nézd az igazságot:
Mert megmarad a békés ember ivadéka;
38De egy szálig elvesznek a gonoszok,
Kipusztul az istentelenek ivadéka.
39Megsegíti az Úr az igazakat,
Oltalmazójuk a szorongatás idején.
40Megsegíti őket az Úr és megszabadítja,
Megmenti a bűnösöktől és megsegíti őket,
Mert őbenne reméltek.

37. ZSOLTÁR.

Bűnbánó imádság.

1Dávid zsoltára. Emlékeztetésül. Szombatra.

sítője. — *32—33.* Újabb leírása a gonosz ember cselvetéseinek, melyekből az Isten az igaz embert megmenti. — *34.* Az Úr *útjai* az ő parancsai. *Látni fogod vesztét a bűnösöknek*, mely tehát mihamar, még a jámborok életében be fog következni. A *látás* a héber szöveg értelme szerint magában foglalja azt is, hogy az igazak gyönyörködve fogják nézni a bűnösök vesztét. — A *35.* v. a héberben így hangzik: «Láttam az erőszakos istentelent, — Amint szétterpeszkedett, mint az át nem ültetett zöldelő fa». Mind a Vulgáta, mind a héber szöveg a gonosz ember elbizakodottságát festi. — A *36.* vers értelme: az istentelennek minden hatalma egy szempillantás alatt eltűnik. V. ö. Jób 20, 5; 27, 13 skk. — *37.* Az erényes életnek egyik jutalma az ószövetségi felfogás szerint a nagy gyermekáldás. — *38.* Szép ellentétes párhuzam a megelőző verssel. — *39. A szorongatás* a jámborokat a gonoszok részéről érő üldözés. — *40.* A zsoltár az igazak boldogságának hirdetésével végződik.

37. *Bűnbánó imádság.* — A 37. zsoltár az egyház liturgiájában a hét bánatzsoltár közé tartozik.

1. Emlékeztetésül, a héber szerint: «Az ázkára áldozat bemutatására». Az *ázkára* egyes magyarázók szerint az ószövetségi ételáldozatoknak azt a részét jelentette, melyet a tömjénnel együtt az oltáron elégettek. (Móz. III. 2, 2. 9. 16; 5, 12; IV. 5, 26.) Nevét talán onnan nyerte, hogy a közfelfogás ezt a jóillatú áldozatot az Úr előtt különösen kedvesnek, «Isten előtt emlékeztető»-nek tekintette *(zákár* héber ige jelentése: megemlékezni). *Szombatra* szó nem olvasható a héber szövegben, de megvan a Hetvenes görög fordításban; ebből az következik,

[2]Uram, ne feddj meg engem bosszúságodban,
Ne fenyíts meg haragodban.
[3]Mert belém fúródnak nyilaid,
És kezed súlya reám nehezedik.
[4]Haragod miatt nincs ép hely testemen,
Bűneim miatt nincs nyugalma csontjaimnak.
[5]Mert gonoszságaim elborítják fejemet,
És súlyos teherként nehezednek reám.
[6]Bűzhödnek és rothadnak sebeim,
Oktalanságom miatt;
[7]Nyomorult lettem, egészen meggörnyedtem,
Szomorkodva járok-kelek naphosszat.
[8]Ágyékomat *gyulladás* lepte el,
Nincs testemen ép hely;
[9]Erőtelen, felette összetört vagyok,
Szívem fájdalmában jajgatok.
[10]Uram, előtted van minden óhajtásom,
Nincs elrejtve előtted sóhajom;
[11]Szívem háborog, erőm elhagyott,
Még szemem világa sincs velem.
[12]*Ha* közeledtek felém barátaim és társaim, megállnak,
Kik velem tartottak, messze maradnak;
[13]Erőszakot alkalmaznak, kik életemre törnek,
Kik vesztemet akarják, álnokságot beszélnek,
S naphosszat cselt szőnek.
[14]Én azonban, mint a süket, nem hallok,
Mint a néma, aki nem nyitja ki száját, olyan vagyok;
[15]Olyanná lettem, mint az, aki nem hall,
Mint akinek ellentmondás nincsen a szájában.
[16]Mert reményemet, Uram, beléd vetem,
Te meghallgatsz, Uram, én Istenem!

hogy ezt a zsoltárt már legkésőbb a Kr. e. III. vagy II. században a szombati istentiszteleten énekelték.

2. V. ö. 6, 2. — *3.* Isten *nyilai* az Úr haragját és a betegség fájdalmait jelentik. — *4—11.* A súlyos betegség leírása, mely minden valószínűség szerint Izrael nyomorúságának jelképes festése. Figyelemreméltó a zsoltáros alázatos bűnvallomása a 4. 5. és 6. versben; az *oktalanság* (6. v.) is gonoszságot, bűnt jelent. — *10. Előtted van minden óhajtásom* = előtted ismeretes minden vágyam. — *12.* A fent leírt súlyos betegség a testnek semmiféle részét sem kímélte meg; ehhez járul még a teljes részvétlenség a rokonok és a jóbarátok részéről is, és (13. v.) az ellenségek áskálódó gyűlölete. A 12. v. értelme: rokonaim és barátaim nem mernek felém közeledni sebeimnek undoksága miatt. — *13. Erőszakot alkalmaznak*, a héber szerint: «Tört vetnek». — *14—15.* A jámbor szenvedő hősies türelmének rajza. — *16.* A szilárd bizalom kifejezése a legnagyobb nyomorúság idejében is. —

17Hisz azt mondom : Ellenségeim rajtam sohase örvendjenek,
És ha lábam meginog, nagyokat felettem *ne* beszéljenek.
18Én a csapásokat készséggel fogadom,
Fájdalmam mindenkor előttem vagyon.
19Mert megvallom gonoszságomat,
És bánkódom bűnöm miatt.
20De ellenségeim élnek és fölém kerekednek,
Sokan vannak, kik igazságtalanul gyűlölnek ;
21Kik a jóért rosszal fizetnek,
Bántanak, mert jóra törekszem.
22Ne hagyj el engem, Uram, én Istenem,
Ne távozzál el tőlem !
23Figyelj *reám*, segíts meg engem,
Uram, szabadító Istenem !

38. ZSOLTÁR.

Elmélkedés az élet mulandóságáról.

1Befejezésül. Iditúnnak. Dávid éneke.

2Elhatároztam : Vigyázok utaimra,
Hogy ne vétkezzem nyelvemmel ;
Féket teszek szájamra,
Míg a bűnös szemben áll velem.
3Elnémultam, megalázkodtam,
A boldogságról hallgattam ;
De fájdalmam megújult,
4Szívem bensőmben felhevült,
S midőn elmélkedtem, lángra gyulladt *lelkem*.

5Szóltam *tehát* nyelvemmel :
Add tudtomra, Uram, mikor érek véget,
S mennyi az én napjaimnak száma ;

18. Bűneim tudatában kész vagyok elszenvedni az Istentől reám mért csapásokat. A héber szöveg így hangzik : «Mert közel vagyok ahhoz, hogy elessem» stb. *Fájdalmam mindenkor előttem vagyon* = állandóan érzem a fájdalmat. — *19.* Alázatos bűnvallomás. — A *20.* és a — *21.* vers szorosan összetartozik : a zsoltáros azért kénytelen ártatlanul tűrni, mert az Isten törvényét híven követi. — *23.* A zsoltár az Isten segítségének kérésével fejeződik be.

38. *Elmélkedés az élet mulandóságáról.* — A 38. zsoltár elmélkedése az élet mulandóságáról feltűnő megegyezést mutat Jób könyvének és a Prédikátor könyvének egyes gondolataival.

1. Iditún (héberül Jedútún) Krón. I. 9, 16 ; 16, 38. 41. 42 ; 25, 1. 3. 6. stb. szerint Dávid király korának kiváló zenésze volt.

2. Vigyázok utaimra: szigorúan fegyelmezem egész életemet. A szent szerző arra törekszik, hogy a bűnösök előtt ne vétkezzék, de panaszra se nyissa ajkát, hogy belőle gúnyt ne üzzenek. *Míg a bűnös szemben áll velem* = míg a bűnöst el nem éri a megérdemelt isteni büntetés. — *3.* A zsoltáros türelmének leírása. — A *4.* vers azt a fájdalmat rajzolja, melyet a bűnösök jó sorsának szemlélése okoz a zsoltárosnak.

5—7. Mi az élet értelme? A zsoltár helyes megértése végett

Hadd tudjam, mennyim
van még hátra?
6Im napjaimat felmérhetővé tetted,
S létem olyan, mint a
semmi, előtted.
Bizony csak hiábavalóság minden élő ember!
7Bizony mint az árnyék,
elmúlik az ember,
De hiába is fáradozik;
Halmozza a kincset és
nem tudja, kinek
gyüjti.

8Nos hát, miben reménykedjem? Nemde Uram,
Reménységem *csak* benned van;
9Minden gonoszságomtól
ments ki engem.

Csúfságává tettél az esztelennek,
10*De* elnémulok, nem nyitom ki szájamat,
Mert te cselekedted!
11Vedd le rólam csapásaidat,
12Elenyészem erős kezed
fenyítése alatt.
Gonoszságáért megbünteted az embert;
S kezed alatt pókhálóként elenyészik élte,
Bizony, hiábavaló minden ember törődése!

13Hallgasd meg, Uram,
könyörgésemet,
Fogadd füledbe esdeklésemet;
Ne hagyd válasz nélkül
könnyeimet,

annak a (már többször említett) régibb ószövetségi felfogásnak alapjára kell helyezkednünk, hogy az erény jutalmának és a bűn büntetésének helye ez a föld, ideje az ember földi élete; a halál után a lélek az alvilágba jut, hol csak árnyékszerű életet él. (Jób 10, 20—22; Préd. 9, 1—6. stb.) Ez a szomorú, sötét felfogás érthetetlenné és szinte elviselhetetlenné tette a jámbor ember előtt az őt érő szenvedést. A földi szenvedés célját és értékét az ószövetség jámborai mindaddig nem tudták tökéletesen felfogni, míg (az isteni kinyilatkoztatásból) a jóknak boldog túlvilági életéről és a gonoszokat sujtó túlvilági büntetésről tudomást nem szereztek. (Dán. 12, 3; Bölcs. 3—5. fej.; Makk. II. 7.) — *6. Felmérhetővé* (héb. «araszniyvá») = igen röviddé. — *7. Az árnyék* a mulandóságnak szokásos jelképe. *De hiába is fáradozik:* az ember munkájának eredménye nem éri meg a reá fordított fáradságot, mert senki sem tudhatja, kié lesz az összegyüjtött kincs. (V. ö. Préd. 4, 7 sk.) A fáradozás a vagyonszerzés gondjait jelenti.

8. A földi lét szomorúságát csak az Istenbe vetett bizalom enyhíti. Ez a vers erősen tompítja az 5—7. vers sötét felfogását. — *9. Az esztelen* a gonosz ember, aki a jámbor embert kigúnyolná, ha Isten őt magára hagyná. — *10. Mert te cselekedted:* a szent szerző megnyugszik az Isten végzéseiben, a gondviselés terveiben, bár ezeket megérteni nem tudja. — *12.* Isten *erős keze* itt az ő büntető hatalma. *Az ember*, kit az Isten megbüntet, maga a szent szerző. *Pókhálóként elenyészik élte*, a héber szerint: «Mint a moly, megsemmisíted azt, ami neki a legkedvesebb». A vers vége a 6. vers utolsó gondolatával egyezik meg.

13. Ne hagyd válasz nélkül, szószerint: ne hallgass. A jámbor zsidó Palesztina földén csak *jövevények* és *zsellérnek* tekinthette

Hisz jövevény vagyok
én tenálad
És zsellér, mint atyáim
mindnyájan.
14Bocsáss meg nekem,
hogy enyhülést leljek,
Mielőtt eltávozom és
többé nem leszek!

39. ZSOLTÁR.

Hálaadás és könyörgés az Isten megszabadító kegyelméért. — Jobb az engedelmesség, mint az áldozat.

1Befejezésül. Dávid zsoltára.

2Várva-vártam az Urat,
S ő figyelmét felém fordította.
3Meghallgatta könyörgésemet,
Kihúzott a nyomorúság verméből,
A sár fertőjéből;
Lábamat kősziklára helyezte,
Lépésemet biztossá tette,
4És szájamba új éneket adott,
Istenünket *dícsérő* szózatot.
Sokan látják és megfélemlenek,
S az Úrba vetik reményüket.
5Boldog az az ember, kinek reménye az Úr neve,

magát, mert az Ígéret földének teljes jogú birtokosa maga az Úr volt. — *14.* Az *eltávozás* a halált és az alvilágba szállást jelenti.

39. *Hálaadás és könyörgés az Isten megszabadító kegyelméért. — Jobb az engedelmesség, mint az áldozat.* — A 39. zsoltár egy halálos veszedelemből kiszabadult jámbor embernek (a feliratban foglalt történeti hagyomány szerint Dávid királynak) vagy az egész zsidó népnek Istenhez intézett hálaadása. A Zsidókhoz írt levél szerzője (10, 5—10.) a zsoltár 7—9. versét messiási értelemben idézi és Jézus Krisztusnak a mennyei Atya iránt megnyilatkozó engedelmességére magyarázza, mely engedelmességnek végső és legfölségesebb ténye a kereszthalál volt. Úgy látszik, hogy ez a zsoltár már a Hetvenes fordítás idejében messiási értelmezést nyert. A messiási értelmezés alapját a 7. és 8. vers görög fordítása adta (l. a 7—9. vers magyarázatát), és ezt a magyarázatot segítette elő az az ellentétes párhuzam, melyet a zsoltáros az ószövetségi áldozatok és az engedelmesség áldozata között felállított.

1. Befejezésül: l. 4, 1. — *2. Figyelmét felém fordította,* a héber szerint: «hozzám hajlott»; költői szókép. — *3.* A szent szerző a nyomorúságot, melyből az Isten őt kiszabadította, sáros vízveremhez hasonlítja, melyben az ember annál mélyebben elmerül, minél inkább keresi a szilárd támaszpontot (v. ö. 68, 2. 3. 15; Jer. 38, 6.); ennek ellentéte a *kősziklá*, a biztonság jelképe. *Lépésemet biztossá tette:* szilárd talajt adott lépteim alá, ellentétben a vízverem sarával. — *4.* Az *új ének* a hála éneke, mert mielőtt az Isten szabadulást nyujtott, a zsoltáros csak kérő és panaszos szavát emelhette föl az Úrhoz. — *Sokan látják,* t. i. az Istennek csodálatosan segítő hatalmát, minek következtében üdvös *félelem* szállja meg őket, és szintén *az Úrba vetik reményüket.* A zsoltáros talán a megtérni készülő bűnösökre (pogányokra) gondol. — *5.* A *hiábavalóságok* és *hitvány balgaságok* a bálványok. A vers a héberben így hangzik: «Boldog ember, aki az Urat tette reménységévé, — Ki nem fordult a kevélyekhez és a hazugságra hajlókhoz!»

S aki nem néz hiábavalóságokra, hitvány balgaságokra.

[6]Sok csodát műveltél, Uram, én Istenem,
És terveidben nincs hozzád hasonló senki sem!
Hirdetném és elmondanám,
De több, hogysem felsorolhatnám.
[7]Vágóáldozatot, ételáldozatot nem kívánsz,
Hanem készségessé tetted fülemet;
Égő- s bűnért való áldozatot nem követelsz,
[8]Ezért mondom: Im eljövök!
A könyv élén az van írva felőlem,
[9]Hogy akaratodat teljesítsem.
Ezt akarom, én Istenem,
Törvényed itt van szívemben.
[10]Nagy gyülekezet előtt hirdetem igazságodat,
Ime nem tartom vissza ajkamat,
Uram, te tudod!
[11]Igazságodat nem rejtem el szívemben,
Hűségedet és segítségedet hirdetem.
Nem titkolom irgalmadat és hűségedet
A nagy gyülekezetben.
[12]Te, Uram, ne vond meg irgalmadat tőlem,

A *kevélyek* az Istennel nem törődő gonoszok, a *hazugságra hajlók* pedig talán a bálványok papjai és az álprófétáik.

A *6.* vers az isteni gondviselést dicsőíti. Az Úr *csodái* főleg azok a bámulatos isteni tények, melyek a választott nép történelmében megnyilvánultak. A vers második fele 70, 15. és 138, 17. 18. gondolatára emlékeztet. — *7—9.* Minden áldozatnál többre becsüli az Úr az engedelmességet. — *7.* Az *égő áldozat*, melyet egészen elégettek, főleg az Istennek tartozó hódolat eszméjét juttatta kifejezésre, míg a *bűnért való áldozat* (és a vétekért való áldozat) az engesztelés gondolatát domborította ki. Mindezekről az áldozatokról részletesen Mózes III. könyve beszél. A *nem kívánsz, nem követelsz* kifejezések nem a külső áldozatok elvetését, hanem az engedelmességnek nagyobb fontosságát jelentik. *Készségessé tetted fülemet*, a héber szerint: «Fülemet átfúrtad». Ez a kifejezés a Móz. II. 21, 6; V. 15, 17-ben leírt törvényre céloz; jelentése: örökös szolgáddá tettél (hogy szavadat engedelmesen fogadjam). A Hetvenes görög fordítás ezt a kifejezést így adja vissza: «Testet készítettél nekem», Szent Pál pedig (Zsid. 10, 5—10.) ezeket a szavakat Jézus Krisztus megtestesülésére alkalmazza, melynél fogva ő mint ember «engedelmes lehetett a halálig, és pedig a halálig a keresztfán» (Filipp. 2, 8.). Szent Pál alkalmazott értelmezését Szent Atanáz és Szent Ágoston is a magáévá tette. — *8—9. Im eljövök* = kész vagyok akaratodat teljesíteni. *A könyv* (a héberben: «a tekercs») Mózes törvénykönyve. Szent Pál fentidézett helye a 8. vers szavait (a Hetvenes görög fordítás szövegezése szerint) szintén Jézus Krisztus szájába adja, és «eljövetelét» megtestesülésére (testben való eljövetelére) magyarázza. — *10—11.* A zsoltáros a jámborok gyülekezetében (az istentisztelet alkalmával) hangos szóval akarja hirdetni az Úr igazságát és ígéreteinek teljesítésében tanusított hűségét, mely abban áll, hogy őt a nyomorúságból kiszabadította. — *12.* A zsoltáros könyörgő

Kegyelmed és hűséged
tartson fenn mindenkoron engem.
[13]Mert számtalan veszély
környékez ;
Utólértek gonoszságaim,
fel sem tudok tekinteni.
Számosabbak, mint a
hajszál fejemen,
És bátorságom is elhagyott engem.

[14]Teljék kedved, Uram,
megmentésemben,
Uram, tekints reám és
segíts meg engem.
[15]Jöjjenek zavarba mind
és szégyenüljenek meg,
Kik életemre törnek,
hogy elvegyék.
Hátráljanak meg s érjenek szégyent,
Kik bajt kívánnak nekem.
[16]Hordozzák gyalázatukat hamarosan,
Kik hahotázva hahotáznak rajtam !
[17]Ujjongjanak s örvendezzenek benned
Mindazok, kik téged keresnek ;
Magasztaltassék az Úr !
— mondják mindenkoron,
Kik örvendeznek szabadításodon.
[18]Bár én koldus vagyok és szegény,
Az Úr majd gondoskodik rólam ;
Segítőm és oltalmazóm
te vagy,
Én Istenem, ne késlekedjél !

40. ZSOLTÁR.

Egy súlyos betegnek fájdalmas panasza az Úrhoz, és könyörgése felgyógyulásért.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára.

[2]Boldog, ki a szűkölködőnek s a szegénynek
gondját viseli !
A nyomorúság napján
megmenti őt az Úr.
[3]Az Úr tartsa meg őt és éltesse,
Tegye boldoggá a földön,
És ne adja át ellenségei
dühének !

szava. — *13.* A zsoltáros alázatosan bevallja a multban elkövetett bűneit, melyeknek büntetései voltak az őt érő csapások. *Utólértek gonoszságaim:* a zsoltáros a bűnt mint üldöző ellenséget írja le.

A *14—18.* vers néhány csekély változattal még egyszer olvasható a Zsoltárok könyvében, mint a 69. zsoltár. A szent szerző a jövőben is kéri az Úr megszabadító irgalmát minden bajban, mely még reá vár. — *15—16.* Szégyenüljön meg minden ellenségem! A *16.* vers első fele a héberben így hangzik: «Iszonyat fogja el őket gyalázatuk miatt». — *17.* Örvendezzenek az Úrban a jámborok. — *18.* A szent szerző a saját nyomorúságát alázatosan bevallva, továbbra is kéri az Úr oltalmát.

40. *Egy súlyos betegnek fájdalmas panasza az Úrhoz, és könyörgése felgyógyulásért.* — *1. Befejezésül:* l. 4, 1.

2—4. Az irgalmas embert oltalmazza meg az Úr! Úgy látszik, hogy a 2—4. versben a zsoltáros áldást mond egy irgalmas barátjára, ki betegségében szeretettel meglátogatta, míg ellenségei már halálát várták. — *3. A földön:* már ezen a földön. L. 38,

[4]Az Úr segítse őt meg
fájdalmainak ágyán!
Változást hozol létre
minden betegágyán!

[5]Kérlek, Uram, kegyelmezz nekem,
Gyógyíts meg, bár ellened vétettem.
[6]Ellenségeim rosszat mondanak felőlem:
Mikor hal meg, hogy neve *is* kivesszen?
[7]S ha eljő *valaki*, hogy meglátogasson,
Álnokságot beszél;
Szíve megszedi magát gonoszsággal,
Kimegy s [8]*legott* beszél.
Suttog ellenem minden ellenségem,
Rosszat terveznek ellenem.
[9]Rossz dolgot állapítanak meg felőlem:
Nemde, ki itt fekszik, fel nem kel többé?

[10]Még jóbarátom is, akiben reméltem,
Ki kenyeremet ette, felemelte sarkát ellenem.

[11]Te azonban, Uram, légy hozzám irgalmas,
Állíts talpra engem,
Hadd fizessek meg nekik!
[12]Abból tudom majd meg,
hogy kedved leled bennem,
Hogy ellenségem nem örvendezik felettem.
[13]Felkarolsz engem ártatlanságomért,
És színed elé állítasz mindörökké.

[14]Áldott legyen az Úr, Izrael Istene,
Öröktől fogva mindörökké.
Amen! Amen!

5—8. magyarázatát. — A zsoltáros azt kéri, hogy az Úr enyhítse az irgalmas ember minden betegségének fájdalmait.

5—10. A szent szerző ellenségeinek és álnok barátainak káröröme, kik már alig várják halálát, és azt, hogy még emléke is kivesszen.— *7.* A látogatók részvétet színlelnek, holott alig hogy eltávoznak, már — *8.* a betegnek vesztét óhajtják. — A *9.* vers a héberben így hangzik: «Gonosz dolog (= gyógyíthatatlan betegség) szakadt reá, — S aki itt fekszik, nem kel fel többé.» A zsoltáros ellenségei bizton számítanak arra, hogy betegsége halálos kimenetelű lesz. — *10. Ki kenyeremet ette* = ki asztaltársam volt. A vendégjog Keleten sértetlenséget és teljes oltalmat biztosít a vendégnek; az ezzel való visszaélés tehát a rút hálátlanságnál is nagyobb bűn. Ján. 13, 18-ban Jézus Krisztus ezt a zsoltárverset az áruló Júdásra alkalmazza.

11—13. A zsoltáros könyörgése meggyógyulásáért, melyben az Isten szeretetének zálogát akarja látni. — *11. Hadd fizessek meg nekik:* az ószövetségi erkölcstan általános felfogása szerint a zsoltáros a «Szemet szemért, fogat fogért» elvet vallja, annál inkább, mert az igazságosság érvényesülését óhajtja, bűnös személyes bosszúvágy nélkül. — *12. Hogy kedved leled bennem:* az erény jutalma a boldog földi élet. — *13.* Az *ártatlanság* hangoztatása nem áll ellentétben azzal, hogy a szent szerző fentebb (5. v.) magát bűnről

41. ZSOLTÁR.

Reménnyel teljes vágyódás az Úr szentélye után.

[1]Befejezésül. Kóré fiainak tanító költeménye.

[2]Amint kívánkozik a szarvas a forrás vizéhez,
Úgy kívánkozik lelkem tehozzád, Istenem!
[3]Szomjazza lelkem az erős, élő Istent:
Mikor jutok oda, hogy az Isten színe előtt megjelenjem?
[4]Éjjel-nappal könnyem a kenyerem,
Hisz napról-napra azt mondják nekem: Hol van a te Istened?
[5]Ontom magamban keservemet, ha arra gondolok,
Mint vonultam a csodás hajlék helyére, az Isten házához
Hangos ujjongással és

is vádolta. A zsoltáros az Istennek állandó kegyét reméli. *Mindörökké:* egy egész hosszú földi életen keresztül.

A 40. zsoltár a 13. verssel véget ér, és vele végződik a Zsoltárok első könyve is. A *14.* vers a Zsoltárok első könyvének összegyüjtőjétől és rendezőjétől származik. A zsoltárok minden egyes könyve Izrael Istenének magasztalásával végződik (71, 18. 19; 88, 53; 105, 48. és az egész 150. zsoltár). A zsidó hagyomány szerint ezt a magasztaló zsoltárverset az istentisztelet alkalmával mindig az egész nép énekelte.

41. *Reménnyel teljes vágyódás az Úr szentélye után.* — A 41. és a 42. zsoltár szövegkritikai és tartalmi érvek bizonysága szerint egységes költemény volt; ketté osztása valószínűleg liturgiai okokból történt. A 41. zsoltár a költeménynek két versszakából áll, a 42. pedig annak befejező, harmadik strófája.

A zsoltár szerzője Kóré családjából származó levita (1. 3. 5. v.), ki számkivetésben él (2. 3. 7. v.) az Urat és az ő hatalmát gúnyoló pogány nép között (4. 10. 11. v.; 42, 1. 2.). A jeruzsálemi templom még fennáll, s az istentisztelet még teljes pompájában folyik (3. 5. v.; 42, 3. 4.). Mindez valószínűvé teszi, hogy a zsoltár szerzője Jójákín királlyal került a babiloni fogságba (597-ben), de költeményét még Jeruzsálemnek 586-ban bekövetkezett feldúlása előtt írta. Talán arra is számított, hogy mihamar visszatérhet hazájába (6. 12. v.; 42, 5.).

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Kóré* Móz. II. 6, 21; IV. 16, 1; Krón. I. 6, 7. szerint Lévi törzséből származott; Kóré *fiai* az ő utódai, kiket a történelmi hagyomány a 41—48. zsoltár szerzőinek mond. A bibliai *tanító költemény* fogalma tágabb értelemben veendő: mindennemű vallási tárgyú költeményt jelenthet.

2—6. A zsoltár első versszaka: *a szent szerző forró vágya az elhagyott szentély után.* — *2.* V. ö. Jóel 1, 20. — A *3.* vers első része a héberben így hangzik: «Szomjazza lelkem az Istent, az élő Istent». A zsoltáros az Urat *az élő Istennek* mondja, ellentétben az élettelen bálványokkal. *Mikor jutok oda, hogy az Isten színe előtt megjelenjem?* t. i. szent templomában. — *4.* A honától s a jeruzsálemi templomtól távol, számkivetésben élő szent szerző mély fájdalmának megkapó leírása. V. ö. 79, 6. *Hol van a te Istened?* a pogányok gúnyos kérdése, kik azt hiszik, hogy az Úr gyönge arra, hogy a zsoltárost és a választott népet a fogságból kiszabadítsa. — *5.* Jelen szomorú helyzetében a szent szerző

hálaadással, ünnepi dalokkal.

[6]Miért vagy szomorú, lelkem?
Miért háborgatsz engem?
Bízzál az Istenben, mert fogom még áldani őt,
Arcom üdvösségét, [7]az én Istenemet!

Lelkem bensőmben háborog, azért reád gondolok
A Jordán és a Hermon földéről, a *Miszár* hegyéről.
[8]Örvény örvényt hív elő, míg harsognak zuhatagjaid:
Mind áthaladnak rajtam árjaid és hullámaid.
[9]Nappal kegyességét küldi *nekem* az Úr,
S éjjel neki szól énekem,
Imádkozom éltem Istenéhez,
[10]S mondom az Istennek: Oltalmazóm,
Miért feledkezel meg rólam?
Miért kell szomorúan járnom-kelnem,
Míg sanyargat engem ellenségem,
[11]Míg csontjaimat törve, gyaláznak elnyomó ellenségeim,
És napról-napra azt

visszagondol a hajdani boldog napokra, midőn még részt vehetett a jeruzsálemi templom ünnepein és zarándoklatain. A vers utolsó része a héberben így hangzik: «Ujjongó és dicsőítő szózatával az ünneplő tömegnek». Az «ünneplő tömeg» a jeruzsálemi zarándoklatban részt vevő jámbor izraeliták.

6. A zsoltáros önmagát bátorítja és biztatja azzal a reménnyel, hogy még fel fog virradni a nap, midőn hálaénekével újra dicsőítheti Istenét. Ez a vers a költemény mindhárom strófájának ismétlődő refrainje (v. ö. 12. és 42, 5.). *Arcom üdvössége* = megszabadítóm.

7—12. A zsoltár második strófája: *a szent szerző fájdalmas panasza jelen nyomorúságában.* — *7.* Szomorú sorsában a szerző az Istenre gondol. *A Jordán és a Hermon földe* egész Palesztina, melynek legnagyobb folyóját és legmagasabb hegyét a zsoltáros név szerint megemlíti. A nagy Hermon a Jordán felső folyásától keletre fekszik, mint az Antilibanon hegységnek legdélibb nyúlványa. Mai neve Dzsebel es-Seik. Három főcsúcsa közül a legmagasabb 2773 méter magas. *A Miszár hegye* (Vulg. «a kis hegy») előttünk ismeretlen hegység. — *8.* V. ö. 68, 2; Jón. 2, 4. Az *örvény*, a *zuhatagok* és a *hullámok* a zsoltárost érő csapások jelképei. A 7. és a 8. vers közt lélektani kapcsolat van: a Hermon környékén van a Jordán három forrása, melyeket a szent szerző költői leírásában *örvények*nek mond; csobogásukba belevegyül az *Úr zuhatagjai*nak, az esőnek hangja. A vizek említése (mint szokásos hebraizmus) ismét eszébe juttatja a zsoltárosnak a lelkére nehezedő fájdalmat.— *9.* A szent szerző bizalmának kifejezése. A zsoltáros az Úr irgalmát énekkel és imádsággal magasztalja. *Nappal—éjjel:* állandóan. — *10. Oltalmazóm*, a héber szerint: «kőszirtem». — *11.* A *csontok*nak, mint a testi erő székhelyének összetörése az ellenség részéről jövő sanyargatást jelenti; költői szókép. A vers végén olvasható gúnyos kérdésre nézve l. a 4. vers jegyzetét.

mondják nekem : Hol
van a te Istened?
[12]Miért vagy szomorú, lelkem?
Miért háborgatsz engem?
Bízzál az Istenben, mert
fogom még áldani őt,
Arcom üdvösségét, az én
Istenemet !

42. ZSOLTÁR.

Könyörgés megszabadításért, és vágyódás az Úr szentélye után.

[1]Dávid zsoltára.

Szolgáltass nekem igazságot, Istenem,
Kelj védelmére ügyemnek az istentelen nemzetséggel szemben ;
A gonosz és álnok embertől szabadíts meg engem.
[2]Hisz te vagy az Isten,
az én erősségem ;
Miért vetsz el engem?
Miért kell szomorúan
járnom-kelnem?
Míg sanyargat engem
ellenségem?
[3]Küldd el világosságodat
és igazságodat,
Hadd vezessenek és vigyenek el engem
Szent hegyedre s hajlékaidba.
[4]És bemegyek az Isten oltárához,
Az Istenhez, ki ifjúi
örömmel tölt el engem,
És lantszóval dícsérlek téged, Isten, én Istenem.

[5]Miért vagy szomorú, lelkem?
Miért háborgatsz engem?
Bízzál az Istenben, mert
fogom még áldani őt,
Arcom üdvösségét, az én
Istenemet !

12. L. 6. v.

42. *Könyörgés megszabadításért, és vágyódás az Úr szentélye után.* *1.* A zsoltárnak a héber szövegben nincs felirata, mert eredetileg a 41. zsoltár harmadik strófája volt. *Az istentelen* (héb. «kegyetlen») *nemzetség* a pogányok (a babiloniak), kik között él a zsoltáros (a választott nép egy részével együtt). Ugyanezeket jelenti *a gonosz és álnok ember* kifejezés is. — *3.* Az Úr *világossága* az ő kegyelme, *igazsága* pedig az igéreteiben való hűsége. Az Isten *szent hegye* a Sion hegye, az Isten *hajlékai* a jeruzsálemi templom ; a többes szám talán a templom épületének különböző részeire vonatkozik. — *4.* Ez a vers annak tanubizonysága, hogy a zsoltár szerzője legalább is levita volt, mert joga volt az Úr oltárához lépni és a templomi zenében részt venni. Az egyház liturgiája a 4. vers első része miatt ezt a zsoltárt a szent misét megkezdő papnak ajkára adja mint lépcsőimát.

5. A zsoltár az Istenbe vetett rendületlen bizalomnak harmadszori hangoztatásával ér véget.

43. *Könyörgés vallásüldözés idején.* — A 43. zsoltár kora vitás. Egyes magyarázók a Kir. II. 8-ban említett idumeus betörés idejére teszik, mások a babiloni fogság korába vagy kevéssel a fogságból való visszatérést követő időbe, ismét mások IV. Antiochus Epifánes vallásüldözésének korából valónak tartják, melyről a Makkabeusok könyvei (I. 1—6 ; II. 5—9.) oly sokat beszélnek.

43. ZSOLTÁR.

Könyörgés vallásüldözés idején.

[1]Befejezésül. Kóré fiainak tanító költeménye.

[2]Isten, tulajdon fülünkkel hallottuk,
Atyáink beszélték el nekünk,
Mit műveltél napjaikban,
A hajdankor napjaiban.
[3]Nemzeteket szórt szét kezed, őket pedig elültetted,
Népeket sanyargattál meg, őket pedig *kiterjesztetted.*
[4]Nem kardjukkal szerezték országot,
S nem karjuk juttatta diadalra őket,
Hanem a te jobbod, a te karod,
S arcod ragyogása, mert bennük lelted kedvedet.

[5]Te vagy az én királyom és Istenem,
Te küldesz segítséget Jákobnak.
[6]Általad ökleljük elleneinket,
Neveddel *semmisítjük* meg támadóinkat.
[7]Mert nem íjamban van bizodalmam,
Nem kardom hoz szabadulást nekem:
[8]Sanyargatóinktól te mentesz meg minket,
És te szégyeníted meg gyűlölőinket.
[9]Mindenkoron az Istenben dicsekszünk,
És hálát mindörökké a te nevedben zengünk.

Annyi bizonyos, hogy a zsidó nép a zsoltár keletkezésének idejében történelmének első időszakára már mint a távoli hajdankor napjaira tekint vissza (2—9. v.), és hogy Istenéért és vallásáért szenved a pogányoktól.

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Kóré fiai,* l. 41, 1.

2—4. Visszaemlékezés a nemzeti mult dicső napjaira. — *2.* A szent szerző azokra a csodákra gondol, melyek Kánaán elfoglalását kísérték; ezeket a csodákat az ősök és utódaik (= *atyáink*) nemzedékről-nemzedékre elbeszélték ivadékaiknak. — *3.* A *nemzetek* és a *népek* Kánaán lakosai a zsidók előtt; *őket* = a választott nép fiait, kiket az Úr, mint terebélyes fát az idegenből Kánaán földére *ültetett* és ott *kiterjesztett.* (A Vulgáta a vers második felében csak a pogány nemzetek elűzéséről beszél.) — *4.* Izrael nem a saját erejével, hanem az Isten segítségével hódította meg az Ígéret földét. (L. Józsue könyvét.) *Karjuk* = hatalmuk; *arcod ragyogása* = kegyességed.

5—9. Az egyes és a többes szám hirtelen váltakozását a szerzőnek emelkedett lelkiállapota magyarázza meg, ki az egész nép nevében beszél. — *6. Ökleljük:* a szarv a hatalom jelképe. *Semmisítjük meg,* a Vulgáta szerint: «vetjük meg». — *7—8.* Nem harci eszközeink hoznak nekünk győzelmet és szabadulást, hanem az Isten hatalma szabadít meg minket. — *9. Az Istenben dicsekszünk,* a héber szerint: «Az Istent dícsérjük».

10—17. A jelen nyomorúságnak megkapó rajza. — *10—11.* Célzás valamely közelebbről meg nem jelölt szerencsétlen háborúra. —

[10]De most elvetettél és
szégyenben hagytál
minket,
Seregeinkkel, óh Isten,
ki nem vonultál ;
[11]Megfutamítottál ellenségeink előtt,
És gyűlölőink fosztogatnak minket.
[12]Juhok gyanánt odaadtál,
hogy elfogyasszanak,
Szétszórtál a nemzetek között.
[13]Népedet ár nélkül eladtad,
És cserébe érte nem
adtak sokat.
[14]Kiszolgáltattál szomszédaink gyalázásának,
Környezőink nevetésének és gúnyjának.
[15]Példabeszédül vetettél
minket a nemzeteknek,
Csóválgatják felettünk
fejüket a népek.
[16]Szemem előtt van egész
nap szégyenem,
S arcom gyalázata elborít engem,
[17]Hogy gúnyolódót és szidalmazót kell hallanom,
Ellenséget és üldözőt
kell látnom.

[18]Mindez reánk szakadt,
pedig nem feledtünk
el téged,
És nem szegtük meg szövetségedet ;
[19]Szívünk nem fordult el
tőled,
Noha eltérítetted utadtól ösvényünket,
[20]A sanyargatás helyén
megaláztál minket,
S a halál árnyéka elborított.

[21]Ha Istenünk nevét feledtük,
Ha kezünket más istenhez emeltük :
[22]Nemde számonkérné azt
az Isten?

12. A 22. vers tanusága szerint ellenségeik tényleg legyilkolták a hitükhöz hű zsidókat. *A nemzetek* a pogány népek. — *13.* A zsoltáros fájdalmas panasza : az Isten megengedi, hogy a pogányok Izrael fiait potom áron rabszolgákul adják el. — *14. Szomszédaink:* a Palesztinával határos nemzetek. — *15.* A zsidók nemzeti szerencsétlensége közmondásossá lett a pogány népek között. A *fejcsóválás* a gúny jele. V. ö. 21, 8 ; 108, 25 ; Jer. Sir. 2, 16 ; Mát. 27, 39 ; Márk 15, 29. — *17.* A *gúnyoló* és *szidalmazó* talán a zsidókat üldöző ellenség királya.

18—22. A választott nép nem bűneiért, hanem az Istenhez való hűsége miatt szenved. — *18.* Isten *szövetsége* a mózesi törvény. — *19.* Nem lettünk hűtlenek hozzád, bár utunk a szenvedésen vezet keresztül. A zsoltáros arról panaszkodik, hogy mindeddig csak akkor érték csapások a választott népet, ha az Úr törvényéhez hűtlen lett; most azonban az Isten látszólag megváltoztatta gondviselésének útjait, és ártatlanul sujtja nemzetét. — *20. A sanyargatás* (héb. «sakálok») *helye* talán a száműzetés helye vagy a kietlen pusztaság. — *21—22.* Ha a zsidóság az Úrról megfeledkezve bálványozást űzne, joggal érné a sok csapás ; de a 43. zsoltár korában a választott nép épen az Istenhez való hűsége miatt volt kénytelen üldöztetést szenvedni. A 22. vers második felét Szent Pál a Rómaiakhoz írt levelében (8, 36.) azokra a keresztényekre

Hiszen ő ismeri a szív rejtekeit.
Ámde minket mindenkor teérted gyilkolnak,
És levágásra szánt juhoknak tartanak.

[23]Ébredj fel, miért alszol, Uram?
Ébredj fel, ne taszíts el végképen!
[24]Miért fordítod el arcodat,
S felejted el inségünket és szorongatásunkat?
[25]Hisz lelkünk a porba hanyatlott,
Testünk a földhöz tapadott.
[26]Kelj fel, Uram, nyujts segítséget,
És tennevedért ments meg minket!

44. ZSOLTÁR.

A Messiás-király násza.

[1]Befejezésül. «*Liliomok*» *szerint.* Kóré fiainak tanító költeménye. Nászének.

[2]Szívem ünnepi szózattól árad,
Zengem dalomat a királynak;
Gyors író vesszeje lett a nyelvem.

alkalmazza, kik Jézus Krisztus szeretetéből minden áldozatra, még a vértanuságra is készek.

23—26. Segélykiáltás az Úrhoz. — *23.* Merész költői szókép: az Isten mintegy álomba merült, ezért nem látja népe szenvedését. — *24.* Isten *arca* az ő kegyessége. — *25. Testünk a földhöz tapadott* = a földön fetrengünk. Ez a vers a választott nép legmélyebb megaláztatását juttatja kifejezésre. — *26. Tennevedért* (a héberben: «irgalmasságodért»): a szerző a választott nép ügyét egyszersmind az Isten ügyének tekinti.

44. *A Messiás-király násza.* — A 44. zsoltár szorosan vett messiási jövendölés, melynek tárgya: Istennek végtelen szeretete a választott nép iránt, és ennek folytatásaképen Jézus Krisztus határtalan szeretete az újszövetség Egyháza iránt. A szent szerző ezt a végtelen szeretetet a legmélyebb földi szeretetnek, a házassági szeretetnek jelképeivel írja le. A zsoltár messiási jellegét bizonyítja az, hogy a szerző a zsoltár hősét Istennek nevezi (7. 8. v.), neki oly vonásokat és hatalmat tulajdonít, melyeket emberi fejedelemről túlzás nélkül állítani nem lehet: ő a legkiválóbb az emberek között (3.), kinek országa a hűségnek, szelídségnek, igazságnak birodalma (5. 7. 8. v.); legyőzhetetlen hős (6. v.), kinek trónja örökké fenn fog állni (7. v.). A királyhoz méltó a menyasszony, kinek szépségét a zsoltáros szintén nem győzi eléggé dícsérni (10—15. v.). A Zsidókhoz írt levél szerzője (1, 8. 9.) a 44. zsoltár 7. és 8. verséből Jézus Krisztus istenségét bizonyítja. A zsidó és a keresztény hagyomány a 44. zsoltárt mindenkor messiási zsoltárnak tartotta.

1. A «Liliomok» szerint megjegyzés valószínűleg valamely népének dallamát jelöli meg, melyre a zsidók ezt a költeményt énekelték. A szentatyák a Hetvenes fordítás és a Vulgáta kevésbbé szabatos fordítását («Azok számára, kik át fognak változni») misztikusan az ember átalakulására magyarázták a feltámadás alkalmával. *Kóré fiai*, l. 41, 1.

2. Az *ünnepi szózat* és a szent szerző *dala* maga a szóban forgó zsoltár. A *király* a Messiás. A héber szöveg így is fordítható: «Zengem

[3]Ékesebb vagy az emberek fiainál,
Kedvesség ömlik el ajkadon,
Azért áldott meg téged örökre az Isten.
[4]Kösd fel derekadra kardodat, te hős,
[5]Kelj útra ékességedben és szépségedben,
Haladj szerencsével és diadalmaskodjál
A hűségért, a szelídségért és az igazságért,
S vezessen téged csodálatosan jobb kezed.
[6]Éles nyilaid népeket *terítsenek* le eléd,
S hatoljanak a király elleneinek szívébe.
[7]Királyi széked, Isten, örökké áll,
Kormánypálcád az igazság pálcája.
[8]Szereted az igazságot, gyűlölöd a gonoszságot,
Azért kent fel téged az Isten, a te Istened
Az öröm olajával, társaid felett.
[9]Mirha, áloe és kasszia árad ruháidból.
Elefántcsont-palotákból örömödre
[10]Királyleányok *jönnek* dicsőségedben;
Arannyal átszőtt, sokszínű ruhában a királyné áll jobbodon.

[11]Halljad, leányom, figyelj, hajtsd ide füledet,

dalomat a királyról». A vers második részében a hasonlat alapja a régi írók írótollának, mellyel a gyakorlott író igen gyorsan írt.

3—10a. A királyi vőlegény szépségének, fölségének és hatalmának magasztalása. — *3.* A király *ajkán szétömlő kedvesség* a fejedelemnek kegyes mosolya. — *4.* A Messiás-királyt a zsoltáros mint hatalmas hadvezért írja le. A jövendölés szellemi értelemben ment teljesedésbe, midőn Jézus Krisztus ellenállhatatlan kegyelme egykori ellenségeit is az Anyaszentegyházba vezette és buzgó híveivé tette. (Szent Pál megtérése stb.) — A Messiás birodalma a béke országa lesz. V. ö. Izaiás 2, 4; 9, 6; 11, 5—9. stb. A vers utolsó része a héberben így hangzik: «És tanítson téged jobbod félelmetes dolgokra». — *6.* A 4. vers gondolatának folytatása. — A *7.* vers a zsoltár helyes értelmezésének kulcsa. A szerző a királyt világosan *Isten*nek nevezi, tehát csak a Messiásról lehet szó, ki egy isteni személyben egyesítette az isteni és az emberi természetet. — *8.* A *felkenés* az Isten kegyelmeinek kiárasztását jelenti a Messiás szent emberségére. (V. ö. Iz. 11, 2.) A Messiás *társai* az egész megváltott emberiség. — *9.* A királynak egész ruházata jóillatot áraszt. A zsoltáros a keleti királyi udvarok pompájára gondol. Az *elefántcsont-palotákat* és — *10.* a *királyleányok*at a szent szerző az előadás élénkítése végett említi. A *királyleányok* a menyasszonynak kísérői a nászmenetben. A *dicsőség* talán a díszes ruhákat jelenti.

10b—17. A menyasszony (a választott nép, illetve az Egyház *szépségének magasztalása.* — *10. Arannyal átszőtt ruha* helyet a héber szöveg «Ófir aranyáról» beszél. *Ófir* fekvése vitás; egyes magyarázók Indiára vagy Ceylon szigetére, mások Arábiára vagy a keletafrikai (Szomáli) partvidékre gondolnak. Az utolsó feltevés a legvalószínűbb. *Sokszínű ruhában* szavak a héber szövegben nem olvashatók. — *11—12.* A zsoltáros felszólítja a ki-

Feledd el népedet és
atyád házát.
12Ím a király kívánja
szépségedet,
Hisz ő az Úr, a te Istened, s neki hódolat jár.
13Ajándékkal esdik majd
tekintetedet Tirus leányai,
S valamennyien a nép
gazdagai.
14Belül csupa szépség a
király leánya,
Aranyszegélyű, 15sokszínű a ruhája.
Szüzi társnői követik
a királyhoz,
Neked viszik őket:
16Örvendezve, ujjongással
bevezetik őket,
Bevonulnak a király lakába.
17Atyáid helyébe fiaid születnek,
Az egész világ fejedelmeivé teszed őket.
18Emlékezetessé teszik nevedet mindenkor, nemzedékről-nemzedékre,
S dícsérni fognak érte a
népek örökkön-örökre.

45. ZSOLTÁR.

Hálaadás egy diadalmas hadjárat után.

1Befejezésül. Kóré fiainak zsoltára. *Leányhangon.*

2Erős menedék a mi Istenünk,

választott menyasszonyt, hogy legyen teljesen a királyé. *Feledd el népedet és atyád házát*, v. ö. Móz. I. 2, 24. *Istened* szó a héberben nem olvasható. *S neki hódolat jár*, a héberben a menyasszonyhoz intézett felszólítás olvasható: «tehát hódolj neki». — *13. Tírus leányai*, a héberben: «Tírus leánya», vagyis Tírusnak egész lakossága. A büszke és gazdag Tírus is ajándékokkal fog kedveskedni a menyasszonynak, és kegyét keresi. Ez a vers az előadás élénkítésére szolgál. — A *14.* vers második része a héberben így hangzik: «Arannyal áttört szövetből van a ruhája». — *15.* A *sokszínű* szövetből készült *ruhát* a keletiek különösen szépnek tartják. *Neked:* a Messiás-királynak. A *szűzeket* mint a menyasszony kíséretét a zsoltáros ismét az előadás élénkítése végett említi, hogy a nászmenet pompáját szemléltesse. — *16.* A nászmenet leírása. — *17.* A nagy gyermekáldást a Biblia az Isten különös kegyelmének tartja. Az Egyház *fiai* az egyes hívek, kik mint Istennek (és az Egyháznak) gyermekei a mennyországnak örökös fejedelmei.

A *18.* verset a zsoltáros ismét a Messiás-királyhoz intézi. Ez a vers a héberben világosabb: «Emléket állítok nevednek minden nemzedékre» stb. A zsoltáros a jelen költeménnyel örök emléket akar állítani a Messiás-királynak.

45. *Hálaadás egy diadalmas hadjárat után.* — A 45. zsoltár valószínűleg azért az isteni oltalomért mond hálát, melyben az Úr Jeruzsálemet Ezekiás király korában, Szennácheríb asszír nagykirály 701. évi hadjárata alkalmával részesítette (Kir. IV. 18, 13—19, 37; Iz. 36. 37.). A *10.* és *11.* vers azonban már a messiási időre is vonatkozik. A zsoltár gondolatai több tekintetben megegyeznek a 47. zsoltáréival.

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Kóré fiai:* l. 41, 1. *Leányhangon*, mások szerint talán: «Leányok» (dallama) szerint, vagyis egy ezzel a szóval kezdődő ének dallamára. Vulg. «A titkokért.» A szentatyák ezeket a titkokat általában a keresztény Egyház győzelmére s az Egyház életét vezető isteni oltalomra magyarázták.

A reánk zúdult számos
bajban ő a mi segítőnk.
[3]Nem félünk tehát, rendüljön bár meg a föld,
Merüljenek bár a tenger mélyére a hegyek.
[4]Zúgjanak bár és háborogjanak vizei,
Rendüljenek meg bár erejétől a hegyek:
[5]Folyó árja örvendezteti meg az Isten városát,
A Fölséges megszentelte hajlékát.
[6]Benne van az Isten: meg nem inoghat,
Megsegíti őt az Isten, mielőtt megvirrad.
[7]Nemzetek tomboltak, országok mozdultak,
De ő hangját hallatta, s a föld megrendült.
[8]Velünk van a seregek Ura,
Jákob Istene van oltalmunkra!
[9]Jertek, és lássátok az Úr műveit,
Csodáit, melyeket a földön végbevitt:
[10]Háborúkat megszüntet *mindenütt* a föld széléig,
Íjat széttör és összezúz fegyvereket,
Pajzsokat tűzben eléget.
[11]Álljatok meg és lássátok,
hogy én vagyok az Isten;
Magasztalniok kell engem a nemzeteknek, s magasztalnia a földnek.
[12]Velünk van a seregek Ura,
Jákob Istene van oltalmunkra!

2. A választott népre *zúdult számos baj* valamely ellenséges támadás, valószínűleg Szennácheríb asszír nagykirálynak jeruzsálemi ostroma. — *3—4.* A Jeruzsálemre zúduló ellenséges támadást a zsoltáros igen szép költői képben mint nagy földrengést és tengeri vihart írja le, mely a világot (Zsidóországot) megsemmisítéssel fenyegette. — *5.* A bősz tengerárral ellentétben a *folyó* az isteni jótétemények jelképe (v. ö. 35, 9.); *az Isten városa* Jeruzsálem. *A Fölséges* (= az Isten) *megszentelte hajlékát*, amennyiben nem engedte meg, hogy az ellenség meggyalázza a templomot. — *6. Mielőtt megvirrad:* az Isten nem sokáig engedte veszedelemben a szent várost, melyet a templom révén lakóhelyéül választott. Szennácheríb seregét egyetlen egy éjjel tönkretette az öldöklő angyal: Kir. IV. 19, 35; Iz. 37, 36. — *7.* L. 3—4. v. — *8. Velünk van a seregek Ura:* talán célzás a Messiás nevére: «Emmánuel» (Isten velünk) Iz. 7, 14; 8, 8. 10-ben.

9. Úgy látszik, hogy az ellenséges sereg végromlásának nyomai a zsoltáros idejében még láthatók voltak. — *10.* Az ellenséges sereget oly veszteségek érték, hogy Asszíria más népek ellen sem viselhetett (egyhamar) háborút. A vers második részében a zsoltáros a messiási korba tekint, melyet a próféták általános szokása szerint mint az örök béke idejét ír le. — *11. Álljatok meg:* hagyjátok abba az Isten országa ellen intézett hiábavaló támadásokat. A — *12.* vers a *8.* versben olvasható refraint ismétli meg.

46. ZSOLTÁR.

Isten világuralma; neki hódoljon minden nemzet.

[1]Befejezésül. Kóré fiainak zsoltára.

[2]Tapsoljatok mindnyájan, nemzetek,
Örvendezzetek ujjongó szóval az Istennek.
[3]Mert az Úr felséges, rettenetes,
Hatalmas királya ő az egész földnek.
[4]Alánk vetette a népeket,
Lábunk alá a nemzeteket,
[5]Kiszemelte nekünk örökségét,
Jákob ékességét, melyben kedvét leli.
[6]Ujjongás között felvonul az Isten,
Harsonazengés között az Úr.
[7]Zengedezzetek Istenünknek, zengedezzetek,
Zengedezzetek királyunknak, zengedezzetek.
[8]Mert királya az Isten az egész földnek,
Zengedezzetek bölcseséggel.
[9]Uralkodik az Isten a nemzeteken,
S ül szent trónusán az Isten.
[10]Egybegyűlnek a népek fejedelmei
Ábrahám Istenéhez,
Mert az Istenéi a föld erősei,
S Ő igen fenséges.

46. *Isten világuralma; neki hódoljon minden nemzet.* — *1. Befejezésül:* l. 4, 1. *Kóré fiai:* l. 41, 1. — *2—5. Isten nagysága és fölsége szolgáljon a világ összes nemzeteinek örömére.* Isten világuralmának gondolata szinte minden versből kicsendül, és a 46. zsoltárnak messiási jelleget ad. — *4.* Célzás a választott népnek valamely diadalmas hadjáratára. — *5. Jákob ékessége* az Ígéret földe.

6. Egyes magyarázók szerint ez a vers arra az ünnepélyes körmenetre céloz, melyben Dávid király a frigyládát nagy pompával a jeruzsálemi szentélybe vitette (Kir. II. 6.). Mások szerint a zsoltáros Józafát király csodálatos győzelmét ünnepli (Krón. II. 20.), vagy pedig a Zorobábel-féle templom felavatását, midőn az Úr a babiloni fogság után ismét elfoglalta szentélyét (Ezdr. 6, 16—22). Mivel az ószövetség papjai a mózesi törvény szerint (Móz. III. 25, 9.) újév napját trombitaszóval hirdették ki, ezt a zsoltárt az ószövetség újévi liturgiájába illesztették bele. Az Egyház liturgiája ezt a verset Jézus Krisztus mennybemenetelére alkalmazza. — *7—8.* A szent szerző a világ összes nemzeteihez intézi felszólítását.— *9.* Az *ül szent trónusán az Isten* kifejezés valószínűleg azt jelenti, hogy az Úr igazságos ítéletet mondott a pogányok felett, és diadalra juttatta választott népét. V. ö. 7, 7 skk. — *10.* A népek fejedelmei az igaz Istenhez térnek, és meghódolásuk nekik maguknak is dicsőségükre szolgál. *Mert az Istenéi a föld erősei,* a héber szerint: «Mert az Istenéi a föld pajzsai» (a pogány népek hatalma). Az Isten korlátlanul uralkodik a világ pogány fejedelmei fölött. *Mert az Istenéi... fenséges* helyett a Vulgáta szószerint így hangzik: «Mert a föld hatalmas istenei (= fejedelmei) igen felemelkedtek.»

47. ZSOLTÁR.

Hálaének Jeruzsálem megszabadításáért.

[1]Kóré fiainak zsoltáréneke. A hét második napjára.

[2]Nagy az Úr, dicsérni kell őt felette
Istenünk városában, az ő szent hegyén.
[3]Az egész világ örömére ott áll a Sion hegye,
S északon a nagy királynak városa.
[4]Ismerik az Istent palotáiban,
Hisz ő maga oltalmazza.

[5]Mert im a föld királyai egybegyűltek,
Egyesülten felvonultak;
[6]De alighogy meglátták, legott ámulatba estek,
Megrémültek, megremegtek;
[7]Rettegés fogta ott el őket,
S a vajúdó asszonyéhoz hasonló gyötrelem.
[8]Hatalmas széllel összetörted
A társisi hajókat.
[9]Amint hallottuk, magunk is láttuk,
Hogy a seregek Urának városát,
A mi Istenünknek városát
Örökre alapította az Isten!

[10]Megemlékezünk irgalmadról, óh Isten,
Templomodnak belsejében.
[11]Miként híred, óh Isten, dicséreted is
Betölti a föld határait;

47. *Hálaének Jeruzsálem megszabadításáért.* — A 47. zsoltár az Isten hatalmát magasztalja, azt a hatalmat, amellyel az Úr Jeruzsálemet valamely ellenséges ostromtól csodálatosan megszabadította. Valószínűleg Szennácherib asszír nagykirály 701. évi hadjáratáról van szó, Ezekiásnak, Júda királyának napjaiban. L. a 45. zsoltár bevezető jegyzetét, mely ének gondolataival a 47. zsoltár nagy megegyezést mutat.

1. Kóré fiai: l. 41, 1. *A hét második napjára* megjegyzés a héber szövegben nem olvasható, de megvan a Hetvenes görög fordításban és a Vulgátában, és azt mutatja, hogy ez a zsoltár már legalább a Kr. e. III. vagy II. században a hétfői liturgiában szerepelt.

2. Istenünk városa Jeruzsálem, *az ő szent hegye* a Sion, melyen a templom állt. — *3. Az egész világ örömére* kifejezés költői szókép. A templom hegye a bibliai Jeruzsálemnek *észak*(kelet)i része volt. *A nagy király* az Isten. — *4.* Hogy miben állt a Sion és Jeruzsálem *megoltalmazása*, azt az *5—8.* versben olvassuk.

5. A föld királyai valószínűleg Szennácherib asszír nagykirály és hűbéres fejedelmei. — *6. Alighogy meglátták:* a szent várost. — *8.* A *Társis*ba (Spanyolországba) menő hajók az ókor legnagyobb hajói voltak. Ez a vers összevont hasonlat: az Úr oly erővel törte össze Jeruzsálem ellenségeit, mint ahogy a tengeri vihar megsemmisíti a legnagyobb hajókat is. — A 9. vers értelme: amit nekünk őseink az Isten hajdani csodáiról beszéltek, azt most saját szemünkkel is láttuk.

11. Ahol az Isten *híre* ismeretes, ott *dicsérete* is felhangzik.

Jobbod igazsággal van tele.
12Örvendezik a Sion hegye,
S Júda leányai ujjongva örülnek
Uram, ítéleteidnek.

13Járjátok körül Siont, nézzétek meg,
Számláljátok meg tornyait;
14Tekintsétek meg erődítéseit,
Olvassátok meg egyenkint házait,
Hogy elmondhassátok a jövendő nemzedéknek:
15Valóban ő az Isten, a mi Istenünk örökké, mindörökkön-örökké,
Ő vezérel minket mindörökké.

48. ZSOLTÁR.

Elmélkedés a bűnösök szerencséjének mulandóságáról.

1Befejezésül. Kóré fiainak zsoltára.

2Halljátok meg ezt, nemzetek, mindnyájan,
Vegyétek fületekbe, földkerekség lakói, mindannyian,
3Föld szülöttei, emberek fiai
Gazdagok, szegények egyaránt.
4Bölcseséget beszél szájam,
Okosságot szívem elmélkedése.
5Példabeszédre hajtom fülemet,
Lantszóval adom elő fejtegetésemet.

6Miért félnék a balszerencse napján,
Ha körülvesz azok gonoszsága, kik *leselkednek* sarkam után?
7Ők saját erejükben bíznak,
Vagyonuk nagyságával kérkednek.
8*Pedig* nem válthat meg

Isten *igazsága* és a — *12.* versben említett *ítéletei* abban nyilvánultak meg, hogy választott népét az Úr megmentette, és ellenségeit megsemmisítette.

13—14. A zsoltáros felszólítja Jeruzsálem lakóit, hogy személyesen is győződjenek meg, mily nagyszerűek és mily szilárdak a város erődítményei. — *15. Ő az Isten*, t. i. aki megoltalmazta népét és városát.

48. *Elmélkedés a bűnösök szerencséjének mulandóságáról.* — *1. Befejezésül:* l. 4, 1. *Kóré fiai:* l. 41, 1.

2—5. A zsoltár bevezetése, mely Péld. 1, 2—6-ra emlékeztet. A szent szerző minden ember figyelmét felhívja arra a fontos kérdésre, melyet zsoltárában fejtegetni akar (6. 7. v.). — *5. A példabeszéd* itt az Istentől jövő oktatás a jók és a gonoszok sorsának összehasonlításában. E tanítást a zsoltáros tanulékony lélekkel akarja fogadni. A nehéz kérdésnek megoldását a szent szerző egyes régi próféták példájára (Kir. I. 10, 5; Kir. IV. 3, 15.) lantkísérettel akarja előadni.

6—7. A zsoltár alapkérdésének körvonalozása. A zsoltáros *sarka után leselkedők* az elbizakodott gazdagok. — *8—10.* Ámde ezeknek a gazdagoknak minden hatalma véges; semmiféle emberi erő vagy kincs sem tudja az embert a haláltól megmenteni. — *8.* A *testvér* általában a felebarát. *Nem válthat meg*, t. i. a haláltól

testvér, nem válthat
meg ember,
Senki sem adhat Istennek váltságdíjat magáért,
9Sem árat élte váltságáért,
Még akkor sem, ha mindörökké fáradna,
10Élte mindvégig tartana,
11S enyészetre sohasem jutna.
Hisz láthatja, meghalnak a bölcsek,
Elvesznek a balgák, és az esztelenek egyaránt;
Másokra hagyják gazdagságukat,
12És sírjuk leszen lakóhelyük mindörökre,
Lakóhelyük nemzedékről nemzedékre,
Noha nevet szereztek maguknak földükön.

13Az ember, övezze bár tisztelet,
Okosságot nem tanusít;
Olyan, mint az oktalan állatok,
Hasonló hozzájuk.

14Ez az útjuk vesztükbe viszi őket,
Beszédjükben bármint is tetszelegnek;
15Mint a juhok úgy terelődnek az alvilágba,
S a halál legelteti őket.
És míg felettük hamarosan uralomra jutnak az igazak,
Az ő segítségük, dicsőségük az alvilágban elhervad.
16Engem azonban megment az Isten az alvilág hatalmától,
És oltalmába fogad.

17Ne félj, ha valaki meggazdagszik,
Ha háza dicsősége megnövekszik;
18Mert ha meghal, semmit sem visz magával,

és az alvilágtól. — A *9.* vers a héberben így hangzik: «Mert nehéz dolog lelkük megváltása, — Azért elhagyja mindörökre»: az ember végre is kénytelen abbahagyni hiábavaló erőlködését, hogy a haláltól megszabaduljon, vagy attól bárkit is megváltson. — *11—12.* A halál általános törvénye sem indítja komoly magábaszállásra az elbizakodott gazdagot. — *12. Noha nevet szereztek maguknak földükön:* egyes magyarázók Szeleukiára és Antiochiára gondolnak, melyek nevüket Szeleukostól és Antiochustól nyerték. *13.* A zsoltár első felének záróverse, mely a zsoltár végén is megismétlődik. V. ö. Préd. 3, 18—21. A zsoltáros talán a fejedelmi udvaroknak egyes hatalmas és gazdag főembereire gondol, kikre a fejedelem féltékenysége miatt bukás, sőt halálbüntetés is várhat. *14. Útjuk* = életirányuk. *Beszédjük*, szó szerint: «szájuk». A vers második fele valószínűleg a gazdagok hízelgőire vonatkozik. — *15.* A zsoltáros költői hasonlattal a halált az alvilágba jutó lelkek korlátlan hatalmú pásztorának mondja. — *16.* Igen szép ellentét az előbbi verssel. Mivel a halál törvénye általános, ez a vers csak úgy érthető, hogy az Úr az igazakat ki fogja szabadítani az alvilágból. Az ószövetség elhunyt jámborai a megváltás művének befejezéséig a pokol tornácában várták az örök boldogságot. A zsoltáros ebben a versben valószínűleg a feltámadásra céloz.

És dicsősége nem száll
le utána.
19Mondják bár éltében
áldottnak,
Jólétedért bár magasztal*janak*,
20Mégis csak elmegy atyái
nemzetségéhez,
És nem látja többé a világosságot sohasem.

21Az ember, övezze bár
tisztelet,
Okosságot nem tanusít;
Olyan, mint az oktalan
állatok,
Hasonló hozzájuk.

49. ZSOLTÁR.

A külső áldozatok mitsem érnek, ha hiányzik a szív tisztasága.

1Ászáf zsoltára.

Szól az Úr, az istenek
Istene,
És szólítja a földet
Napkelettől napnyugatig.
2Felragyog a Sionból dicsősége,
3Jön ime az Isten,
A mi Istenünk, és nem
hallgat.
Tűz lángol fel előtte,
Hatalmas förgeteg *zúg*
körülötte.
4Szólítja onnan felülről
az eget
S a földet, hogy ítélkezzék népe felett:
5Gyüjtsétek eléje szentjeit
Kik szövetségre léptek
vele áldozatokkal;
6Igazságát hirdetik az
egek,

A *19.* vers második fele a Vulgáta szövegezésében így hangzik: «Magasztal téged, ha jót teszel vele». Eszerint a gonosz gazdagok önzéséről van szó: csak azt magasztalják, aki érdekeiket előmozdítja. Fordításunk a világosabb héber szöveget követi, melyben a 19. vers második részét a zsoltáros az elbizakodott gazdagokhoz intézi. — *20. Atyái nemzetsége:* az elhunyt ősök. *A világosság* a boldogság és az öröm jelképe.

21. L. 13. v.

49. *A külső áldozatok mitsem érnek, ha hiányzik a szív tisztasága.* — *1a. Ászáf* Krón. I. 16, 4. 5. szerint Dávid király korának kiváló zenésze volt. A későbbi kor Ászáfot prófétának is tartotta (Krón. II. 29, 30.), mert a történelmi hagyomány a 49. zsoltáron kívül a 72—82. zsoltárt is neki tulajdonította. Utódai még Ezdrás és Nehemiás korában is hirneves zenészek és költők voltak (Krón. I. 25, 1; II. 20, 14; 29, 13; Ezdr. 2, 41; 3, 10; Neh. 7, 44; 11, 22.).

1b—6. Isten megjelenik, hogy népét megítélje. Szép költői leírás. — *1. Az istenek Istene* = a fölséges Isten; hebraizáló felsőfok. Az Isten az egész föld lakosságát összehívja, hogy tanuja legyen Izraelhez intézendő szózatának (7 skk.). — A *2.* és a *3.* v. a héberben így hangzik: «Sionból, a tökéletes szépségből — Az Isten ragyogásban eljő; — Eljő az Istenünk és nem hallgat» stb. A Siont a szerző tökéletes szépségnek mondja, mert ott állt az Isten temploma. V. ö. 47, 3; Jer. Sir. 2, 15. stb. A 3. vershez v. ö. 17, 8 skk.; Hab. 3, 3. stb. — *4.* A vers alanya az Isten, kinek parancsszavát az — *5.* vers tartalmazza. A héber szerint: «Gyüjtsétek elém szentjeimet, — Kik szövetségre léptek velem vágó áldozatokkal». Az Úr *szentjei* a választott nép, nem ugyan erkölcsi jámborsága, hanem Istennel

Mert az Isten tart ítéletet.

7Halljad én népem, hadd beszéljek,
Izrael, hadd tegyek bizonyságot ellened:
Én vagyok az Isten, a te Istened.
8Nem áldozataidért perelek veled,
Hisz égő áldozataid folyton előttem vannak.
9Nem veszek el házadból fiatal bikákat,
Sem nyájaidból kecskebakokat,
10Hisz enyém az erdő minden vadja,
A hegyek állata és barma;
11Ismerem az ég minden madarait,
Enyém a mező ékessége.
12Ha éhezném, nem kellene neked szólanom,
Mert enyém a föld kereksége, s mindaz, ami rajta vagyon.
13Eszem-e én a bikák húsát?
Iszom-e én a kecskebakok vérét?
14Dícséretet mutass be áldozatul az Istennek,
És teljesítsd fogadalmaidat a Felségesnek;
15Hívj segítségül a szorongatás napján:
Megmentelek, és te dícsérni fogsz engem.

16A bűnöshöz azonban így szól az Isten:
Miért beszélsz te parancsolataimról,
S miért veszed szájadra szövetségemet?
17Hiszen te gyűlölöd a fegyelmet,
És hátad mögé veted beszédeimet.
18Ha tolvajt látsz, vele szaladsz,
Házasságtörőkkel közösséget tartasz.
19Szájad gonoszságot áraszt,

kötött különleges szövetsége miatt. A szövetség megkötéséről Móz. II. 24, 5 skk. beszél.

7—15. A külső áldozat mitsem ér az Isten előtt, ha megfelelő benső lelkületből nem fakad. A beszélő személy az Úr. Az Isten nem szorul az áldozatokra. V. ö. Jer. 7; Ám. 5, 21 skk. stb. — A *7.* vers vége célzás az első parancsra (Móz. II. 20, 2.) és talán a Móz. III. könyvében számtalanszor olvasható megjegyzésre: «Én vagyok az Úr». — *11. Enyém a mező ékessége*, a héber szerint: «S ami a mezőn mozog, az enyém». — *12—13.* Merész költői beszédképek, melyek a pusztán külső istentiszteletnek céltalanságát szemléltetik; — *14.* ezzel szemben az Úr belső hódolatot követel teremtményeitől. — *15.* Csak a jámborság biztosítja az Isten oltalmát *a szorongatás napján*, nem pedig a pusztán külső áldozat.

16—23. A zsoltáros azokat korholja, kik az Úr törvényét ajkukon hordozzák ugyan, de szívük távol van az Istentől. A beszélő személy itt is az Úr. — *16.* Az Úr *parancsolatai, szövetsége*, — *17. fegyelme* és *beszédei* a mózesi törvényt, elsősorban ennek erkölcsi elemeit jelentik. *Hátad mögé veted beszédeimet* = megveted parancsaimat. A zsoltáros azt a bántó ellentétet domborítja ki, mely a gonoszok szavai és tettei közt észlelhető. — *19.* A héber szerint: «Szájadat

És nyelved csalárdságot
sző.
20Leülsz és testvéred ellen
beszélsz,
És gáncsot vetsz anyád
fia elé.
21Így cselekedtél, s *mivel*
én hallgattam,
Gonoszul azt hitted,
hogy olyan vagyok,
mint te;
Pedig megfeddelek, s
fellépek ellened.

22Értsétek meg ezt ti,
kik az Istent felejtitek,
Hogy egyszerre csak
menthetetlenül el ne
ragadjon titeket!
23Dícséret áldozata ad ne-
kem tiszteletet,
S *aki* ezen az úton *jár*,
annak mutatom meg
az Isten szabadítását.

50. ZSOLTÁR.

Bűnbánó imádság.

1Befejezésül. Dávid zsoltára, 2abból az alkalomból, hogy Nátán próféta eléje járult, mivel Betsábéhoz bement.

3Könyörülj rajtam, Isten,
nagy irgalmad szerint,
Töröld el gonoszságomat, nagy könyörületességed szerint.
4Moss engem tisztára vétkemtől,
Tisztíts meg engem bűnömtől.
5Gonoszságomat elismerem,
És bűnöm előttem van szüntelen.
6Egyedül ellened vétkeztem,

gonoszságra engeded» stb. — *21.* Isten türelmét a gonosz ember arra magyarázta, hogy hozzá hasonlóan az Úr sem utálja a bűnt. *Megfeddelek, s fellépek ellened:* t. i. gonoszságaidért.

22. Hogy . . . el ne ragadjon titeket, a héber szerint: «Hogy . . . széjjel ne szaggassalak». A zsoltáros a hasonlatot a prédáját szétszaggató oroszlánról vette. — *23.* A héber szerint: «Aki dícséretet áldozik, az dicsőít meg engem» stb.

50. *Bűnbánó imádság.* — Az 50. zsoltár a feliratban *(1—2.* v.) olvasható történelmi hagyomány szerint Dávid király bűnbánó imádsága Betsábéval elkövetett házasságtörése és Uriás meggyilkoltatása után (Kir. II. 11. 12.). Ez a zsoltár egyike a Zsoltárok könyve legszebb költeményeinek, és örök időkre mintaképe minden bűnbánó imádságnak. Egyes újabb magyarázók az 50. zsoltárt a zsidó nép bűnbánó imájának tartják a babiloni fogság idejében. Az Egyház liturgiájában ez a költemény a hét bánatzsoltár közé tartozik.

1. Befejezésül: l. 4, 1. — *3.* A *nagy* szó a héberben hiányzik. *Gonoszságomat:* a héberben itt és az 5. versben fokozó többes szám olvasható. — *4.* A zsoltáros a bűnt a lélekre tapadó szennynek tekinti. — *5.* Az alázatos bűntudat szava. — *6. Egyedül ellened vétkeztem:* felebarátaink ellen elkövetett bűneink is az Isten törvényeit sértik meg, tehát joggal mondhatók egyedül az Isten megbántásának. A zsoltáros elismeri, hogy bűne végeredményben az Isten igazságosságának megdicsőítésére szolgál. A vers második fele azt a gondolatot fejezi ki, hogy az Isten diadalmasan kerül ki a vitából, ha valaki az ő ítéleteit és tetteit bírálni merészeli. Szent

S ami előtted gonosz,
azt cselekedtem,
Hogy igaznak bizonyulj
beszédedben,
S diadalmaskodjál ítéletedben.
[7]Íme, gonoszságban fogantattam,
És bűnökben fogant engem az én anyám.
[8]Íme, te az igazságot szereted;
Bölcseséged elrejtett titkait kinyilatkoztattad nekem.
[9]Hints meg engem izsóppal, hogy tiszta legyek,
Moss meg engem, hogy a hónál fehérebb legyek.
[10]Add, hogy örömet és vidámságot halljak
Megtört csontjaim hadd ujjongjanak.
[11]Fordítsd el bűneimtől arcodat,
Töröld el minden gonoszságomat.
[12]Tiszta szívet teremts belém, Isten,
S újítsd meg az igaz lelket bensőmben.
[13]Színed elől el ne vess engem,
Szent lelkedet meg ne vond tőlem.
[14]Add vissza nekem örvendetes segítségedet,
És fejedelmi lélekkel erősíts meg engem.
[15]Hadd tanítsam utaidra a bűnösöket,

Pál ezt a zsoltárrészletet Róm. 3, 4-ben az Isten kinyilatkoztatásainak igazságára magyarázza, ellentétben az emberek megbízhatatlanságával. — A héberben a vers második fele így hangzik: «Hogy igazságosnak bizonyulj beszédedben, — Tiszta légy ítéletedben». *Beszéded* és *ítéleted* rokonértelmű kifejezések; a zsoltáros elismeri, hogy Istennek büntető ítélete igazságos. — *7. Fogantattam*, a héber szerint: «születtem». Ebben a versben számos keresztény értelmező az eredeti bűn tanának első ószövetségi nyomát látja. *Bűnökben:* a Vulgáta többesszámot használ, mert az eredeti bűn a forrása minden rosszra való hajlamnak és így végeredményben minden bűnnek. Más értelmezés szerint ez a vers a zsoltárosnak legmélyebb megalázkodása az Úr előtt: a zsoltár szerzője elismeri, hogy bűnökben fogant gyermek, kinek még a létezéshez sincs joga. — *8.* versnek jelentése a héber szerint valószínűleg a következő: «Im azt akarod, hogy igazság legyen a vesékben, — Ezért taníts meg engem bensőmben bölcseségre». A keleti népies felfogás a vesét (a szívvel együtt) az értelem székhelyének tekintette. Az isteni igazságok mélységes, eleven átértése megtisztítja lelkünket a bűntől, és legyőzi a rosszra való hajlamot. — *9.* Az izsóppal való meghintést a mózesi törvény a tisztátalanság legsúlyosabb eseteiben, főleg a bélpoklosságnál írta elő (Móz. III. 14, 4 skk.). — *10.* Az *öröm* és a *vidámság* az Úr megbocsátó szavát jelenti. *Megtört csontjaim*, a Vulgáta szerint: «a megalázott csontok». — *11.* Ne tekints többé bűneimre, töröld el őket! V. ö. 3. v. — *12.* V. ö. Ez. 11, 19; 36, 26. 27. A zsoltáros kettős kérése azt mutatja, hogy valóságos belső megújhodásra és megtisztulásra számít az Isten irgalmából. — *13.* Isten *szent lelke* az Úrnak mindent éltető hatalma és bölcsesége. — *14.* Az Isten *örvendetes segítsége* az az öröm, melyet az Úr bűnbocsátó irgalma a könyörgőnek ád. A *fejedelmi lélek* erkölcsi értelemben veendő: nemes lélek. A héber szöveg «készséges lélek»-ről beszél. — *15.* A zsoltáros hálából másokat is meg akar tanítani

Hogy hozzád térjenek az istentelenek.
16Szabadíts meg a vértől, Isten, szabadító Istenem,
Hogy ujjongva hirdesse igazságodat nyelvem.
17Uram, nyisd meg ajkamat,
Hadd hirdesse szájam dícséretedet.
18Hiszen, ha véres áldozatot kívánnál,
Bizonnyal megadnám;
De te égő áldozatokban nem leled kedvedet.
19A töredelmes lélek áldozat az Istennek,
A töredelmes, alázatos szívet, Isten, nem veted meg!

20Tégy jót, Uram, jóságodban a Sionnal,
Hogy felépüljenek Jeruzsálem falai.
21Akkor majd kedvedet leled igaz áldozatban,
Ajándékokban, egészen elégő áldozatokban;
Akkor majd fiatal bikákat tesznek oltárodra.

51. ZSOLTÁR.

A rágalmazóra váró végromlás.

1Befejezésül. Dávid tanító költeménye, 2midőn az idumeus Dóeg Saulhoz ment és hírül adta *neki:* Dávid Áchimelek házába tért be.

3Mit kérkedsz a gonoszsággal,
Ki hatalmas vagy az igazságtalanságban?
4Nyelved egész nap álnokságot tervez,
Éles beretvaként csalárdságot művelsz.
5Jobban szereted a gonoszt, mint a jót,
Hazugságot igazságnál szívesebben szólsz;
6Szeretsz minden ártó beszédet,

az Isten *útjaira*, azaz törvényeire. — *16. A vér*(bűn) Dávid bűne Uriás élete ellen. Isten *igazsága* nem engedheti meg, hogy az Úr az alázatos bűnbánót végleg elvesse magától. — *18.* A pusztán külső áldozat nem volna kedves az Úr előtt. V. ö. 49, 7—15. és az ezekhez a versekhez adott magyarázatot. A héber szerint: «Mert nem leled kedvedet a vágó áldozatban, — S ha bemutatnám, az égő áldozatban nem gyönyörködnél».

A 20. és 21. vers valószínűleg a babiloni fogság idejéből való, midőn ez a zsoltár egészen különösen illett a mélységesen sujtott zsidó nép ajkára. — *20.* Könyörgés a Sionért és Jeruzsálemért, mint az egész ószövetségi üdvösségi rend középpontjáért. — *21.* Az *igaz áldozat* olyan áldozat, amelyet a mózesi törvény előír, és amelyet a választott nép megfelelő bensőséges lelkülettel fog az Úrnak bemutatni.

51. *A rágalmazóra váró végromlás.* — *1—2.* A zsoltár címe a Kir. I. 22, 9 skk-ben olvasható eseményre céloz. — *1.* Befejezésül: l. 4, 1.

3—6. A gonosz nyelvű ember korholása. — *3.* A héber szerint: «Miért dicsekszel a gonoszsággal, te hős? — Az Isten irgalma állandó». — *4.* Az álnokul vádaskodó nyelv ép úgy sebet ejt embertársainak lelkén, mint az *éles beretva* a testen.

Te álnok nyelv!
[7]El is pusztít érte az
Isten végképen,
Kigyomlál és hajlékodból kiköltöztet téged,
Kitépi gyökeredet az
élők földéből.
[8]Félve látják majd ezt
az igazak,
Nevetnek rajta és ekképen szólnak:
[9]Így jár az az ember, ki
nem az Istent
Választotta segítőjének,
Hanem gazdagsága sokaságában bízott,
És hiúságában felfuvalkodott!

[10]Én azonban olyan vagyok, mint a termékeny olajfa
Az Isten házában,
Bízom az Isten irgalmában,
Mindörökkön örökké.
[11]Áldalak téged mindörökké,
Hogy *így* cselekszel,
Remélek nevedben, mert jó *vagy*
Szenteiddel szemben.

52. ZSOLTÁR.

Az istentagadók megátalkodott gonoszsága; a jámbor zsoltáros föltétlen bizalma az Istenben.

[1]Befejezésül. Mácheletre. Dávid tanító költeménye.

Így szól szívében az esztelen: Nincs Isten!
[2]Romlottak és utálatosak lettek a gonoszságban,
Nincs, aki jót cselekednék.
[3]Lenéz az Isten a mennyből az emberek fiaira,
Hogy lássa: van-e még okos, ki az Istenre gondol?
[4]Elfordultak mindannyian,
Megromlottak valamennyien,
Nincs, aki jót cselekednék,
Nincs egyetlen egy sem!

[5]Nemde mind értelmetlenek, kik gonoszat tesznek,
S eszik népemet, mint a falat kenyeret?

7—9. A gonosz nyelvű emberre váró bűnhődés. — *7.* V. ö. Iz. 22, 15 skk. *Az élők földe:* ez a föld, amelyen élünk.

10—11. A megmentett igaznak hálaadása. — *10.* Szép ellentét a 7. verssel. V. ö. Jer. 11, 16. Ez a vers azt a gondolatot fejezi ki, hogy a jámbor ember mintegy belegyökerezik az Isten jóságába és irgalmába. Egyes magyarázók szerint a jeruzsálemi templom (= *az Isten háza)* udvarában olajfák álltak. — *11. Hogy így cselekszel:* hogy megbüntetted a bűnöst. *Mert jó vagy*, szó szerint: «mert jó az» (t. i. a neved).

52. *Az istentagadók megátalkodott gonoszsága; a jámbor zsoltáros föltétlen bizalma az Istenben.* — Az 52. zsoltár csekély eltérésekkel megegyezik a 13. zsoltárral, de míg a 13. zsoltár «az Úr»-ról beszél, az 52. zsoltár ehelyett mindenütt «Isten»-t mond. —

1. A *Máchelet* szó jelentése nem világos. Némelyek szerint ez a szó fuvolát jelent, mások szerint szomorú dallamot vagy kartáncot. Lehetséges, hogy egyes zsoltárokat szertartásos tánckísérettel adtak elő. — *4.* A 13. zsoltár 3. versében olvasható

[6]Nem hívják segítségül
az Istent,
De legott megremegnek
és félnek, ahol félni
nem kell.
Mert az Isten szétszórta
azoknak csontjait,
Kik az emberek kedvét
keresték;
Szégyenbe jutottak, mert
az Isten elvetette őket.
[7]Bárcsak eljönne Izrael-
nek segítsége a Sion-
ból!
Ha majd az Isten *jóra*
fordítja népe *sorsát*,
Ujjong majd Jákob és ör-
vendezik majd Izrael!

53. ZSOLTÁR.

Egy ártatlanul üldözöttnek bizalmas segélykiáltása az Úrhoz.

[1]Befejezésül. *Lantra.* Dá-
vid tanító költeménye,
[2]midőn Zíf lakói Saul-
hoz mentek és így szól-
tak: Vajjon nem ná-
lunk rejtőzik-e Dávid?
[3]Isten, szabadíts meg en-
gem nevedben,
Hatalmaddal szolgál-
tass igazságot nekem!
[4]Isten, hallgasd meg
imádságomat,
Fogadd füledbe szájam
beszédeit.
[5]Mert idegenek keltek
föl ellenem,
Életemre erőszakosak
törnek,
Kik Istenre nem tekin-
tenek.
[6]Ím azonban, az Isten
segít engem,
S az Úr oltalmazza lel-
kemet.
[7]Fordítsd a rosszat ellen-
ségeimre,
Igazságodban veszítsd
el őket.
[8]Készségesen áldozom
majd neked,
És hálát adok, Uram,
jóságos nevednek;
[9]Mert minden nyomorú-
ságból kiragadsz en-
gem,

hosszú betoldás az 52. zsoltárban nincs meg. — A *6.* versben van a legnagyobb eltérés a 13. és az 52. zsoltár között. A *csontok szétszórása* az Istennel nem törődő gonoszok teljes megsemmisítését jelenti. A héberben ez a rész így hangzik: «Mert az Isten szétszórta annak csontjait, — Ki téged körülzárt» stb. Valószínű, hogy ez a versrészlet a 13. zsoltárban olvasható szöveg átdolgozása, és Szennácheríb asszír nagykirály hadseregének 701. évi kudarcára vonatkozik (Kir. IV. 18, 13—19, 36; Iz. 36. 37.). — *7b.* V. ö. 13, 7b. jegyzetét.

53. *Egy ártatlanul üldözöttnek bizalmas segélykiáltása az Úrhoz.* — *1—2.* Az 53. zsoltár címe a Kir. I. 23, 19 sk.; 26, 1-ben elbeszélt eseményre vonatkozik. — *Befejezésül*, l. 4, 1. *Lantra. Dávid tanító-költeménye*, a Vulgáta szerint: «Dávid tanítóénekei közül». — *3.* Isten *neve* itt és a 8. versben az Úr megszabadító hatalmát jelenti. — *5.* Az *idegenek* és *erőszakosak* a zsoltár címének tanusága szerint Saul és Zíf pusztájának lakói. — *6. Lelkemet* = életemet. — *7.* Az ószövetségi erkölcstan még nem ismerte az ellenségszeretet parancsát. — *8.* A *készségesen* bemutatott *áldozat* a héber szöveg szerint az önként bemutatott áldozat, ellnetétben azokkal az áldozatokkal, melyeket a mózesi törvény írt elő. — *9.* Istennek a multban tanusított irgalma biztos reménnyel

És szemem lenézheti ellenségeimet.

54. ZSOLTÁR.

A zsoltáros fájdalmas panasza álnok barátai ellen; a reájuk váró isteni büntetés.

[1]Befejezésül. *Lantra.* Dávid tanító költeménye.

[2]Hallgasd meg, Isten, könyörgésemet,
Ne vesd meg esdeklésemet;
[3]Figyelj reám és hallgass meg engem.
Mert elcsüggedtem küzdelmemben,
Meggyötört [4]az ellenség kiáltozása,
A bűnösök szorongatása.
Hisz veszedelmet zúdítanak reám,
Haragjukban ellenségeskednek velem.
[5]Szívem remeg bennem,
Halálos félelem szállott meg engem,
[6]Elfogott a reszketés s a félelem,
És sötétség borított el engem,
[7]Úgy, hogy azt mondom:
Bár volna, mint a galambnak, szárnyam,
Hogy elszállhatnék s megpihenhetnék!
[8]Bizony messzire menekülnék,
S a pusztában ütném fel lakóhelyemet!
[9]*Ott* várnám azt, aki megszabadít
A lélek csüggedésétől és a vihartól.

[10]Sujts le, Uram! Hozz nyelvükre széthúzást,
Mert gonoszságot és viszályt
Látok a városban.
[11]Falain hamisság veszi körül éjjel-nappal,
Benne pedig romlás van
[12]és igazságtalanság,
És utcáin nem szűnik meg

tölti el a szent szerzőt, hogy az Úr a jövőben sem fogja őt elhagyni. *Lenézheti*, a héber szerint: «(gyönyörködve) nézheti», t. i. vesztüket. L. a 7. vers magyarázatát.

54. *A zsoltáros fájdalmas panasza álnok barátai ellen; a reájuk váró isteni büntetés.* — *1. Befejezésül*, l. 4, 1. *Lantra. Dávid tanítókölteménye*, a Vulgáta szerint: «Dávid tanítóénekei közül». — *2—3a.* Az Úrhoz intézett hármas kérés. *Ne vesd meg esdeklésemet*, a héber szerint: «Ne rejtőzzél el könyörgésem elől.» — *3. Elcsüggedtem küzdelmemben*, a héber szerint: «Körüljárok panaszommal». — *3b—6.* A zsoltáros leírja nagy lelki fájdalmát, melynek oka ellenségeinek gonoszsága volt. — *6. Sötétség*, a héber szerint: «irtózat». — *7—9.* A szent szerző menekülni óhajt Jeruzsálemből, annyi gonoszságnak (10 skk. v.) színhelyéről. — *8. A pusztában ütném fel lakóhelyemet*, ahová a világ zaja nem ér el. — *9.* A héber szerint: «Menedékem helyére sietnék — (Messze) a rohanó szélvésztől, a vihartól». A *rohanó szélvész* és a *vihar* a szent szerzőt érő üldözésnek jelképei.

10—12. A szent városban uralkodó szomorú állapotok rajza. — *10. Hozz nyelvükre széthúzást* (talán célzás a Móz. I. 11, 1—9-ben leírt nyelvzavarra) = támassz köztük egyenetlenséget. — A *11.* v. a héberben így hangzik: «Éjjel-nappal körüljárják azt falain

Az uzsora és a csalárdság.

13Mert ha ellenségem szórna reám átkokat,
Azt elviselném könnyedén;
És ha gyűlölőm mondana reám nagyokat,
Előle talán elrejtőzném.
14De te, ki velem egyet akartál,
Vezetőm és bizalmasom *voltál*,
15Ki velem együtt etted az édes étkeket,
Kivel együtt jártunk az Isten házába, —
16Érje el az ilyeneket a halál,
Elevenen szálljanak az alvilágba,
Mert gonoszság lakik közöttük, hajlékukban.

17Én azonban az Istenhez kiáltok,
S az Úr megszabadít engem.
18Este, reggel, délben
Panaszkodom, sóhajtok,
S ő meghallja szavamat;
19Támadóimtól békességet ad,
Bár sokan vannak *ellenem*.
20Meghallgat az Isten, és megalázza őket,
Ki öröktől fogva vagyon.
Mert az ilyenek meg nem változnak,
Nem félik az Istent.

21Viszonzásul kinyujtotta kezét,
Megszegte szövetségét.
22Arcának haragja meghasonlást szított,
Szíve *háborúságot támasztott*.
Beszédei olajnál lágyabbak,
Ugyanakkor azonban nyilak.

(t. i. az előbbi versben említett gonoszság és viszály), — Míg belsejében istentelenség és bűn vagyon». — *12. Uzsora* helyett a héber szöveg «elnyomás»-ról beszél.

13—16. A zsoltárosnak különösen fájdalmasan esik egyik barátjának álnok viselkedése. Több magyarázó Áchitófelre gondol (Kir. II. 16, 21 skk.; 17, 1 skk.), ki az Ábsálom-féle lázadás alkalmával Dávid ellenségéhez pártolt. — *14. Vezetőm*, a héber szerint: «barátom». *15. — Ki velem együtt etted az édes étkeket*, a héber szerint: «Kik édes benső egyetértésben éltünk egymással». *Kivel együtt jártunk* az *Isten házába*, a héber szerint: «együtt jártunk a tömeggel az Isten házába». — *16.* Sujtson le a gonoszokra a megérdemelt isteni büntetés, úgy mint egykor Kóréra, Dátánra és Ábironra (Móz. IV. 16.)!

17—20a. A szent szerző szilárd bizalma az Istenben. — *18.* V. ö. Dán. 6, 11. 14. — A *19.* v. második fele a Vulgáta szerint így is fordítható: «Mert sokan vannak velem», — azaz vannak még hű barátaim.

20b—22. A zsoltáros ismét a gonoszokra fordítja tekintetét. — *20. Mert az ilyenek meg nem változnak:* a gonoszok semmi hajlandóságot sem mutatnak a megtérésre. — *21. Viszonzásul*, a héber szerint: «barátai ellen». A *szövetség* vagy a baráti jóviszonyt, vagy az Istennel kötött mózesi szövetséget jelenti. — A *22.* vers első fele a héberben így hangzik: «Símák szájának szavai, — De

[23]Vesd az Úrra gondodat,
S ő majd gondoskodik
rólad;
Nem engedi, hogy
örökké
Ingadozzék az igaz.
[24]Isten, te letaszítod őket
A pusztulás vermébe.
A vérengző és álnok emberek
Éltük felét sem érik el;
Ezért bízom én, Uram,
tebenned!

55. ZSOLTÁR.

Egy ártatlanul üldözött igaznak panasza és bizalmas imádsága.

[1]Befejezésül. A szentélytől távol élő népért. *Ezt* Dávid annak emlékére írta, hogy a filiszteusok Getben elfogták.

[2]Könyörülj rajtam, Isten,
Mert taposnak rajtam
az emberek,
Egész nap bántanak,
gyötörnek.
[3]Ellenségeim egész nap
taposnak,
Be sokan vannak, kik
ellenem harcolnak!
[4]Fényes nappal *is* rettegek,
De tebenned remélek.

[5]Az Istenben dicsekvésre
fordítom beszédemet,
Az Istenben remélek,
nem félek;
Ember mit árthatna nekem?

[6]Egész nap átkozzák szavamat,
Vesztemre tör minden
gondolatuk.
[7]Titkon egybegyűlnek,
sarkam után leselkednek,
Hogy életemre törjenek.

harc az ő szíve». A héber szöveg azt az ellentétet festi, mely a gonosz ember szaval és gondolatai közt van. *Beszédei*, t. i. a gonosz ember szavai.

23. A szent szerző önmagát és általában az üldözést szenvedő igazakat bizalomra serkenti az Isten iránt. — *24. Őket* = a gonoszokat. A bűnösökre a régebbi ószövetségi felfogás szerint korai halál vár, nem érik el felét sem annak az időnek, ameddig élhetnének. *Uram* felkiáltás a héberben nem olvasható.

55. *Egy ártatlanul üldözött igaznak panasza és bizalmas imádsága.*

1. Befejezésül: l. 4, 1. A felirat első része (a görög és a latin szöveg szerint) azt mutatja, hogy ez a zsoltár idővel a babiloni fogságban sínylődő zsidó népnek kedvelt imádsága lett. A héber szövegben ez a részlet így hangzik: «Néma galamb a távollevők» szerint» és valószínűleg azt jelenti, hogy a zsoltárt egy ezekkel a szavakkal kezdődő ének dallamára kell énekelni. *Ezt Dávid annak emlékére írta*, szó szerint: «Dávid emlékírása;» l. 15, l. A felirat második része a Kir. I. 21, 11—16-ban leírt eseményre céloz.

2—5. Az ártatlanul üldözött jámbor ember fájdalmas panasza és Istenbe vetett bizalma. A héber szerint talán: «*3.* ... Mert sokan vannak elbizakodott ellenségeim. — *4.* Aznap, amidőn félnem kellene, benned remélek».

6—9. Érje utól ellenségeimet a megérdemelt isteni büntetés! — *6—7.* A gonoszok álnokságának leírása. — *Szavamat* = ügyemet,

[8]Ne mentsd meg őket
semmiképen,
Törd össze haragodban
e népeket!
Isten, [9]feltárom előtted
éltemet,
Gyüjtsd magad elé könynyeimet,
Miként megigérted.

[10]Ellenségeim legott meghátrálnak,
Amely napon segítségül hívlak,
Hisz tudom, hogy Istenem vagy.

[11]Dícsérem az Istent igéjéért,
Dícsérem az Urat beszédéért;
Az Istenben remélek,
nem félek,
Ember mit árthatna nekem?

[12]Lerovom, Istenem, amit
neked fogadtam,
Megadom neked a hálaáldozatokat,
[13]Mert megmentetted éltemet a haláltól,
Lábamat az elbukástól,
Hogy kedvet leljek az Isten előtt
Az élők világosságában.

56. ZSOLTÁR.

Egy üldözöttnek segélykiáltása és hálaimája.

[1]Befejezésül. Ne semmisíts meg. *Ezt* Dávid annak emlékére írta, hogy Saul elől a barlangba menekült.

[2]Könyörülj rajtam, Istenem, könyörülj rajtam,
Mert beléd vetem bizodalmamat,
És szárnyad árnyékában húzom meg magamat,
Míg a veszedelem elvonul.

[3]A fölséges Istenhez kiáltok,
Az Istenhez, ki jót cselekszik velem.

mely ellen a gonoszok állandóan áskálódnak. — *8. E népeket* — a zsoltáros ellenségeit. A későbbi zsidóság ezt a szót Babilóniára érthette. — A *9.* v. a héberben így hangzik: «Bolyongásomat te feljegyezted, — Gyüjtsd tömlődbe könnyeimet; — Nemde könyvedbe (t. i. irtad azokat)?» Költői kép: az Isten a jámbor ember könnyeit tömlőjébe gyüjti, és könyvébe feljegyzi szenvedéseit, — vagyis nem feledkezik meg róluk. —

10—13. A szabadulás biztos reménye. — 10. Ellenségeim legott meghátrálnak, t. i. midőn az Isten majd meghozza a szabadulást. — *11.* Az 5. v. megismétlése. — A *12—13.* v. már a megszabadulásért ad hálát. — *13. Az élők világossága* = az élők dicsősége és boldogsága ezen a földön.

56. *Egy üldözöttnek segélykiáltása és hálaimája.*

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Ne semmisíts meg:* valamely ének kezdete, melynek dallamára ezt a zsoltárt énekelték. *Ezt Dávid annak emlékére írta*, szó szerint: *Dávid emlékirása;* l. 15, 1. A felirat többi része a Kir. I. 22, 1—2. versben elbeszélt eseményre céloz. — *2—4.* Az Istenbe vetett bizalom szava. A szent szerző költői képe az Istent gondos anyamadárhoz hasonlítja, melynek szárnyai alatt fiókája biztos menedéket talál, míg

4Az égből küld szabadulást nekem,
És gyalázatba taszítja,
kik taposnak rajtam.
Irgalmát és hűségét elküldi az Isten,
5S megmenti az oroszlánkölykök közül lelkem.
Köztük fekszem szorongva,
Emberfiak *közt:* foguk *lándzsa* és nyilak,
Nyelvük élesre fent szablya.
6Tedd, hogy az egek fölé érjen dícséreted, óh Isten,
S az egész földön *nyilvánuljon* dicsőséged!
7Tőrt vetettek lábamnak,
És megaláztak engem,
Vermet ástak színem elé,
De ők maguk estek belé!

8Kész az én szívem, Istenem, kész az én szívem,
Éneklek és zsoltárt zengedezem.
9Kelj fel, dicsőségem,
Kelj fel, koboz és lant!
Hadd keltsem fel a hajnalt!
10Hálát adok neked, Uram, a népek között,
Zsoltárral dícsérlek a nemzetek között.
11Hisz irgalmad felér az egekig,
Hűséged a fellegekig.
12Tedd Isten, hogy az egek fölé érjen dícséreted,
S az egész földön *nyilvánuljon meg* dicsőséged!

57. ZSOLTÁR.

Az igazságtalanok korholása, és a reájuk váró büntetés.

1Befejezésül. Ne semmisíts meg. Dávid emlékírása.

a vihar (a szerencsétlenség) el nem vonul fölötte. — *4.* A zsoltáros költői képben az Isten *irgalmát* és *hűségét* az Úr két megszemélyesített követének tekinti. V. ö. 84, 11. Az Isten *hűséges*, mert megtartja ígéreteit, melyekkel a jámborokat oltalmáról biztosította. — Az *5.* v. azt a biztonságot írja le, melyet az Isten oltalma az üldözöttnek még ádáz ellenségei közepette is nyujt. *Lándzsa*, Vulg. szószerint: «fegyver». A héber szerint: «Az oroszlánok közt fekszem, — Tüzet lehellő emberfiak között»; — Foguk lándzsa és nyíl, — És nyelvük élesre fent szablya». — *6.* A zsoltáros arra kéri az Istent, mutassa meg dicsőségét az égben és a földön azzal, hogy az elnyomott jámboroknak igazságot szolgáltat. — *7.* A zsoltáros újra visszatér szorongatott helyzetének jellemzésére. A vers második fele talán arra vonatkozik, hogy Dávidnak két ízben is alkalma lett volna az életére törő Saulon bosszút állni (Kir. I. 24. 26.).

A *8—12.* vers megegyezik a 107. zsoltár 2—6. versével; itt már a szent szerző hálaénekét olvassuk. — *9. Dicsőségem* = lelkem. *Hadd keltsem fel a hajnalt* (Vulg. «Felkelek hajnalban») = már napkelte előtt zengem az Isten dícséretét. — *10. A népek* és *a nemzetek* a zsidó népet és a föld többi nemzeteit jelentik. A 10. vers magában foglalja a pogány népek megtérésének gondolatát is, és ezzel a zsoltárnak tágabb értelemben messiási jelleget ad. — *11.* Isten *irgalma* és *hűsége:* l. 4. v. — *12.* L. 6. v.

57. *Az igazságtalanok korholása, és a reájuk váró büntetés.* — *1. Befejezésül:* l. 4, 1. *Ne semmisíts meg:* l. az 56. zsoltár feliratát. *Dávid emlékírása:* l. 15, 1.

[2]Ha valóban igazságot
szólnátok,
Igazságos ítéletet hoznátok, emberek fiai!
[3]Ám szívetekben gonoszat műveltek,
Igazságtalanságot sző a földön kezetek.
[4]*Anyjuk* méhétől fogva pártütők a gonoszok,
Születésük óta tévelygőknek, hazugságot beszélnek.
[5]Olyan a mérgük, mint a kígyóé,
Mint a siket áspisé, mely bezárja fülét,
[6]És nem hallgat a bűvölők szavára,
Sem az igézésben jártas varázslóéra.

[7]*Ám* az Isten összetöri
szájukban fogukat,
Összezúzza az Úr az oroszlánfogakat;
[8]Mint a szétfolyó víz, elenyésznek,
Megvonja íját s elveszti erejüket;
[9]Mint az olvadó viasz, szertefolynak,
Tűz hull reájuk, és nem látják *többé* a napot.
[10]Mielőtt még töviseitek bokorrá *nőnének*,
Haragjában elevenen elragadja őket.
[11]Örvend az igaz, ha a bosszút látja,
Kezét a bűnösök vérében moshatja,
[12]S így szólnak majd az emberek: Mégis van utalma az igaznak,
Bizony, van Isten, ki a földön nekik igazságot szolgáltat!

2—6. Az igazságtalanok korholása. (Valószínűleg igazságtalan bírákról van szó.) V. ö. 81; Iz. 5, 23. — *4.* A gonoszok egész élete álnokság. — *5.* Az igazságtalan bírák ítélete olyan, mint a mérges kígyó marása; őket érvekkel meggyőzni nem lehet, ezért hasonlítja őket a zsoltáros *siket áspis*hoz, *mely bezárja fülét*. — A *6.* vers az előbbi vers hasonlatának folytatása: a kígyó akkor zárja be fülét, ha nem hallgat az igéző szavára.

7—12. A gonosz bírákra váró isteni büntetés. — *7.* Újabb hasonlat: az igazságtalan bírák olyanok, mint a ragadozó oroszlánok, melyeknek fogát az Úr összetöri. — *8. Megvonja íját*, t. i. az Isten. *A szétfolyó víz* és *az olvadó viasz* (*9.* v.) a teljes megsemmisülés jelképe (v. ö. 21, 15.). — *9. Olvadó viasz* helyett a héber szöveg «csigá»-ról beszél; a szerző talán azért említi a csigát, mert ez nyálát hátrahagyja útján és így látszólag egyre fogy (?). *Tűz hull reájuk, és nem látják többé a napot*, a héber szerint: «Mint az asszony elvetéltje, mely nem látja meg a napot». A gonoszok céltalan életének és gyászos végének megkapó rajza. — *10.* A gonoszokra váró hirtelen isteni büntetés. A héber szerint a 10. vers értelme valószínűleg a következő: «Mielőtt edényeitek megéreznék a tövis (tüzét), — Midőn még nyers (a hús), haragjában szétszórja őket». A fazékban főtt hús a gonoszokat jelenti, a szétszórás a büntető isteni ítéletet. Mielőtt még a tűz fölmelegíthetné a fazekat és a benne levő hús megfőhetne, — tehát igen rövid időn belül, — az Isten haragja már utóléri a bűnösöket. — *11.* A jámbor ember öröme a gonoszokat érő igazságos isteni büntetésen.

58. ZSOLTÁR.

Oltalomkérő imádság ádáz ellenségek ellen.

[1]Befejezésül. Ne semmisíts meg. *Ezt* Dávid annak emlékére írta, midőn Saul őrizet alá vétette házát, hogy őt megölje.

[2]Ments meg ellenségeimtől, Isten,
Támadóimtól szabadíts meg engem.
[3]Ments meg a gonosztevőktől,
Oltalmazz meg a vérengző emberektől.
[4]Mert íme lest vetnek életemnek,
Reám rohannak az erősek,
[5]Bár nincs bennem sem bűn, sem gonoszság, Uram,
Bűn nélkül járom egyenes utamat.
[6]Kelj fel, *siess* elém, nézz ide,
Hisz Uram, a seregek Istene te vagy, Izrael Istene.
Siess, látogasd meg e nemzeteket mind,
Ne könyörülj senkin, ki gonoszat cselekszik.

[7]Minden este megjelennek, mint az éhes kutyák,
S a várost köröskörül bejárják.

[8]Im *egyre* jártatják szájukat,
Kard van ajkukon, hisz ki hallja meg *szavukat?*
[9]Ám te, Uram, kineveted őket,
Megsemmisíted mind e nemzeteket.
[10]Reád bízom megőrzésre erőmet,
Mert te, Isten, oltalmazóm vagy nekem.
[11]Elémbe jő az én kegyes Istenem,
[12]Megadja nekem az Isten, hogy elnézzek ellenségeim fölött.
Ne öld meg őket, hogy népem meg ne feledkezzék;
De hatalmaddal szórd szerteszét és alázd meg őket,
Uram, ki oltalmazóm vagy nékem!

58. *Oltalomkérő imádság ádáz ellenségek ellen.*
1. Befejezésül: l. 4, 1. *Ne semmisíts meg:* l. 56, 1. A felirat többi része a Kir. I. 19, 11 skk-ben elbeszélt eseményre vonatkozik. — *2—6.* A zsoltáros az Úr oltalmáért könyörög, és leírja ellenségeinek igazságtalan, ádáz gyülöletét. — A *7.* v. a gonoszok tolakodó viselkedését írja le; a zsoltáros a Keleten gyakran látható kóbor kutyákhoz hasonlítja őket, melyek esténkint zsákmányt keresve bebarangolják a várost (Jeruzsálemet). — *8.* A gonoszok beszédeit a zsoltáros éles kardhoz hasonlítja. *Ki hallja meg szavukat:* az istentelenek megvető kérdése, mellyel kétségbevonják az isteni gondviselést. V. ö. 10 (héb.), 4; 63, 6. — *9.* V. ö. 2, 4. — *12. Népem,* Vulg. «népeim». A szent szerző teljes győzelmet vár ellenségei fölött, de azt kéri, hogy az Úr ne semmisítse meg őket teljesen, mert különben a választott nép a megpróbáltatásoktól vég-

[13]Szájuk vétke, ajkuk beszéde
Saját kevélységük ejtse őket tőrbe!
Átkozódásukért, hazug beszédükért
[14]Vesszenek el haragodtól, vesszenek el végkép;
Hadd tudják meg, hogy az Isten uralkodik Jákobon,
S a földnek kerekségén!

[15]Minden este megjelennek, mint az éhes kutyák,
S a várost köröskörül bejárják;
[16]Étel után barangolnak,
És üvöltenek, ha jól nem laknak.

[17]Én azonban éneklem hatalmadat,
Minden reggel magasztalom irgalmadat,
Mivel te oltalmazóm voltál,
És menedékem sanyargatásom napján.
[18]Én segítőm, neked zengedezem,
Mert te, Isten, oltalmazóm vagy nekem,
Én irgalmas Istenem!

59. ZSOLTÁR.

Könyörgés egy ütközet után.

[1]Befejezésül. «*Liliomok*»-*ra. Ezt* okulásul Dávid annak emlékére írta, [2]hogy felgyujtotta a szíriai Mezopotámiát és Szóbált, és Joáb visszafordult, és megvert a Sóaknásvölgyben tizenkétezer edomitát.

[3]Isten, elvetettél és szerteszórtál minket,
Haragra gerjedtél, de könyörülj meg rajtunk.

leg megszabadulva könnyen megfeledkeznék Istenéről; de szélessze el őket, hogy ne árthassanak többé az igazaknak. (A szentatyák ezt a verset és a következőt a Megváltó keresztrefeszítéséért büntetésül szétszórt, de meg nem semmisített zsidóságra magyarázták.) — *13—14.* A gonoszokra váró isteni büntetés, melyet meglát az egész föld. — *15.* L. 7. v. — *17.* Szép ellentét a 16. verssel. A szent szerző oly biztosra veszi az Úr segítségét, hogy arról már mint befejezett tényről beszél. — A *18.* v. a 10. és a 11. vers gondolatának rövid összefoglalása.

59. *Könyörgés egy ütközet után.* — *1. Befejezésül:* l. 4, 1. «*Liliomok*»-*ra*, a Vulgáta szerint: «Azokért, kik át fognak változni»; l. 44, 1. — *2. Szóbál* (helyesebben: *Arám-Szóba*) az Orontes folyó vidékén feküdt. A *Sóaknásvölgy* valószínűleg a Holttenger környékén volt, és talán azonos a mai Wadi el-Milh-hel. A felirat röviden összefoglalja Dávid hadjáratait, melyekről Kir. II. 8. beszél. Jóáb fővezérségéről az említett fejezet 16. verse beszél általánosságban. Ugyanezeknek a hadjáratoknak leírása olvasható Krón. I. 18-ban is, hol azonban a 12. vers Ábizájt mondja Edom legyőzőjének. Mindkét leírás 18.000-re teszi a levert edomiták számát. A zsoltárnak fájdalmasan panaszos hangját talán a hadjáratnak valamely szerencsétlen kimenetelű ütközete magyarázza meg.

3—6. Egy csatavesztés költői leírása. — *3.* A héber szövegben

[4]Megmozgattad, megrendítetted az országot,
Gyógyítsd meg sebeit, mert egyre remeg.
[5]Kemény dolgokat mutattál népednek,
Kábító borral itattál minket.
[6]Zászlót adtál a téged félőknek,
Hogy az íjak elől megmeneküljenek.
Hogy szeretteid megszabaduljanak,
[7]Szabadíts meg jobboddal és hallgass meg engem!

[8]Szent helyén így szól az Isten:
Örvendezve kiosztom én Szichemet,
Kimérem Szukkót völgyét *nektek.*
[9]Enyém Gálaád és enyém Mánásszes,
És Efráim az én fejemnek vértje.
Júda az én királyom,
[10]Moáb a tál, amelyben *mosakszom;*
Edomra vetem sarumat,
A filiszteusok hódolnak nekem.
[11]Ki visz el engem az erős városba?
Ki vezet el engem Edomba?
[12]Nemde te, Isten, bár elvetettél minket,
Te, Isten, bár nem vonultál ki seregeinkkel.
[13]Segíts ki minket a szorongatásból,

több verstagon keresztül egyetlen kötőszó sincs, ami kitűnően érzékelteti a költő izgatott lelkiállapotát. — *4.* A nemzeti szerencsétlenséget a zsoltáros földrengéshez hasonlítja. — *5.* A *kábító bor* az Úr haragjának jelképe. V. ö. 74, 9; Iz. 51, 17. 22; Jer. 25, 15; Ez. 23, 33; Abd. 16. A hasonlat alapja az ittas embernek ingadozó, bizonytalan járása. — *6a.* A szent szerző valamely biztató körülményre gondol, melynek alapján a zsidó nép győzelmet remélt ellenségei fölött. *Az íjak elől:* az ellenség fegyvere elől. A vers második tagja a héber szerint így fordítandó: «Hogy felemelkedjenek az igazság miatt», — t. i. hogy választottaid jogos diadalt arassanak.

A *6.* vers utolsó részével új gondolat kezdődik: *az Úr biztató jelt adott népének és megígérte a győzelmet a szomszédos ellenséges nemzetek fölött.* Ez a részlet (a zsoltár végéig) megegyezik 107, 7—14-gyel. — *6c.* Isten *szeretlei* a választott nép. — *8. Az Isten szent helye* a jeruzsálemi szentély. A következő versek az Istent mint a nemzetek korlátlan urát tüntetik föl. *Szichem* és *Szukkót* (Vulg. «a Sátrak») *völgye* a Szentföldnek nyugati és keleti vidékét jelenti. — *9. Gálaád* a Jordántól keletre fekvő vidék. *Mánásszes és Efráim* Izrael országának leghatalmasabb törzsei. *Királyom,* a héber szerint helyesebben: «királyi pálcám». — *10. Moáb a tál, amelyben mosakszom,* a Vulgáta szerint: «Moáb reménységem edénye.» Moáb és Edom a választott népnek a legalacsonyabb szolgálatokat fogja teljesíteni. *A filiszteusok,* Vulg.: «az idegenek». — *11—12.* A zsoltáros visszatér a csatavesztés gondolatához: arra nincsen remény, hogy a zsidók serege *az erős városba,* Edom fővárosába pusztán emberi erővel bevonulhasson; csak az Istentől várható a

Mert emberi segítség
hiábavaló.
14De Istennel győzelmet
aratunk,
S ő megsemmisíti ellenségeinket.

60. ZSOLTÁR.

Egy számüzetésben élő jámbor ember könyörgése önmagáért és királyáért.

1Befejezésül. Dávid énekeiből.

2Hallgass, Isten, esdeklésemre,
Figyelj könyörgésemre.
3A föld széléről kiáltok
hozzád szorongó szívvel,
Emelj kősziklára és vezérelj.
4Mert te vagy az én reménységem,
Erős tornyom az ellenség ellen.
5Bár lakhatnék mindörökké hajlékodban,
Hogy oltalmat lelhetnék szárnyad árnyékában!
6Mert Istenem, te meghallgatod imádságomat,
S azoknak, kik nevedet félik, örökséget adsz.
7Adj a király napjaihoz napokat,
Esztendeit nemzedékről nemzedékre nyujtsad.
8Maradjon meg örökké az Isten színe előtt,
Irgalmad és hűséged *őrizzék meg* őt!
9Így majd mindörökké zengedezem nevednek,

győzelem. — *13.* Ismételt könyörgés az isteni oltalomért. — *14.* A zsoltár az Úr irgalmas segítségébe vetett szilárd remény kifejezésével ér véget.

60. *Egy számüzetésben élő jámbor ember könyörgése önmagáért és királyáért.* — A magyarázók ezt a zsoltárt vagy abba az időbe helyezik, amelyben Dávid király kénytelen volt Ábsálom elől menekülni, vagy az 597-ben Babilóniába hurcolt zsidó nép imádságának tartják; ebben az esetben a 7—8. versben említett király Szedekiás (597—586.).

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Dávid énekeiből*, a héber szerint: «Lantkísérettel. Dávidtól». Lehetséges, hogy ezt a zsoltárt egy a babiloni fogság első éveiben élt sugalmazott szerző Dávid költeményeiből állította össze. — *3. A föld széle* kifejezés azt mutatja, hogy a szent szerző távol él honától. L. fentebb. A *kőszikla* a biztonságot jelenti, melybe a zsoltáros önnön erejéből nem juthat el, csak az Isten segítsége vezetheti oda. A héber szerint: «A kősziklára, mely nekem túlmagas, vezess el engem». Az értelem ugyanaz. — *4.* Az *erős torony* az isteni oltalom jelképe. — *5.* Isten *hajlékában lakni* = Istennek különös oltalmát élvezni; v. ö. 14, 1. A vers második felének kedves hasonlatát a zsoltáros a fiai felett őrködő anyamadárról vette. — *6.* Az *örökség* a Szentföld zavartalan birtoklását jelenti. — *7—8.* Könyörgés a királyért. Egyes magyarázók szerint Dávid önmagáért imádkozik, mások szerint a zsoltáros Szedekiás királyért könyörög. L. fentebb. Az imádság lényege: Adj hosszú életet a királynak! *Maradjon meg örökké az Isten színe előtt:* éljen ő és ivadéka sokáig, mindörökké az ő utódai uralkodjanak. — A *8.* vers utolsó része az eredeti szövegben és a régi

Hogy napról-napra teljesítsem fogadalmaimat.

61. ZSOLTÁR.

Az Istenbe vetett bizalom szava minden ellenséges támadás közepette.

[1]Befejezésül. Iditúnnak. Dávid zsoltára.

[2]Nemde, *csak* az Istenre bízza magát lelkem,
Mert tőle jő segítségem.
[3]Mert ő az én Istenem s az én szabadítóm,
Oltalmazóm, hogy nagyon ne ingadozzam.
[4]Meddig támadtok az emberre,
Törtök mindnyájan éltére,
Mint meghajlott falra, ledőlt kerítésre?
[5]Méltóságomtól megakarnak fosztani,
— Szomjan megszalasztani;
Szájukkal áldást mondanak,
De szívükben átkoznak.

[6]Te azonban, lelkem, bízd csak az Istenre magadat,
Mert ő teljesíti várakozásomat.
[7]Mert ő az én Istenem, s az én szabadítóm,
Hogy *meg* ne *tántorodjam*, oltalmazóm.
[8]Az Isten ad szabadulást és dicsőséget nekem,
Segítségem Istene ő; az Istenben van reménységem.
[9]Bízzatok benne, népek minden gyülekezete,
Öntsétek ki szíveteket előtte;
Az Isten a mi segítőnk mindörökre.

[10]Bizony, hiábavalóságok az emberek fiai,

fordításokban egyaránt homályos; a fent adott fordítás tekintetbe veszi az összes régi szövegeket. Vulg. «Irgalmát és hűségét ki keresi?»

61. *Az Istenbe vetett bizalom szava minden ellenséges támadás közepette.* — A zsoltár három versszakból áll (2—5., 6—9., 10—13.), melyeknek mindegyike a héberben ugyanazzal a szóval kezdődik. A zsoltár keletkezésének körülményeit nem ismerjük. — *1. Befejezésül:* l. 4, 1. *Iditún* (héb. «Jedútún»): l. 38, 1.

2—3. Az Istenbe vetett szilárd bizalomnak szép kifejezése. *Istenem*, a héber szerint: «kőszírtem». — *4—5.* A gonoszok erőszakossága a jámbor ember ellen. *Az ember* az ártatlanul szenvedő zsoltáros; *mindnyájan* az ellene támadó gonoszok. A *meghajlott fal* és a *ledőlt kerítés* az igazságtalanul megtámadott, tehetetlen jámbor ember képe. — Az *5.* vers igen jól illik az Absálom elől menekülő Dávid szájába. *Szomjan megszalasztani* a héber szerint: «Hazugságban gyönyörködnek». A vers utolsó része a gonoszok álnok beszédeit jellemzi.

A *6—7.* v. (a második versszak kezdete) csekély változtatokkal megismétli a zsoltár 2—3. versét. — *7. Hogy meg ne tántorodjam*, Vulg. «Hogy ki ne vándoroljak». — *8.* Az Istentől várom szabadulásomat és dicsőségemet.

10. A jámbor embert szorongató ellenség mérhetetlenül gyönge az Istennel szemben. A *mérleg* az isteni igazságosság mérlege.

Csak hamis értékek az
emberek szülöttei;
Ha lemérik őket, csalódást okoznak hiábavalóságukkal, valahányan vannak.
11Ne bízzatok az igazságtalanságban,
Ne kívánjátok meg a rablott kincseket;
Ha a gazdagságban bővelkedtek,
Ne kössétek hozzá szíveteket.
12Egyszer szólott az Isten,
E két dolgot hallottam:
Istené a hatalom,
13S tiéd, Uram, az irgalom,
És te megfizetsz kinekkinek
Cselekedetei szerint.

62. ZSOLTÁR.

Egy honától és a szentélytől távol élő jámbor ember vágyódása az Isten után.

1Dávid zsoltára, midőn
Idumea sivatagjában
bolyongott.

2Isten, én Istenem, virradatkor tehozzád ébredek.
Reád szomjazik a lelkem,
Utánad oly nagyon *sóvárog* a testem
3E puszta, úttalan, víztelen vidéken.
Bárcsak megjelenhetnék előtted a szent helyen,
És láthatnám hatalmadat és dicsőségedet!
4Hisz irgalmad jobb, mint az élet,
Ajkam hadd dícsérjen téged.
5Áldani akarlak, amíg csak élek,
És nevedben emelem fel kezemet.
6Szinte zsírral és kövérséggel telik el a lelkem,
S ujjongó ajakkal mond szájam dícséretet,
7Ha reád gondolok nyugvó helyemen,
Ha reggelenkint rólad elmélkedem.

10c. a héber szöveg szerint így hangzik: «A mérlegen felszállnak valamennyien, (könnyebben) mint a lehellet». — *11—13.* A zsoltáros figyelmeztetése: Ne bízzatok az erőszakban és az igazságtalanul felhalmozott kincsekben, mert az Isten igazságos ítélete meg fogja jutalmazni a jámborokat, és kérlelhetetlenül megbünteti a gonoszokat. — *12.* A számjáték a Példabeszédek könyve 30. fejezetének számjátékaira emlékeztet.

62. *Egy honától és a szentélytől távol élő jámbor ember vágyódása az Isten után.* — *1.* A 62. zsoltár a Saul elől (Júda és) Idumea pusztaságában bujdosó Dávid könyörgése (Kir. I. 22 skk.). Egyes magyarázók a 12. vers miatt ezt a zsoltárt az 597-ben Babilóniába hurcolt zsidóság imádságának tartják. L. a 60. zsoltár bevezető jegyzetét és 1. versének magyarázatát.

A *2.* vers miatt ez a zsoltár a görög egyháznak liturgikus reggeli imádsága lett. Az Isten után érzett epedő vágy a 41. és 42. zsoltárra emlékeztet. — *3.* A szent szerző a kietlen sivatagban az Isten szentélye után vágyódik. *Bárcsak megjelenhetnék előtted a szent helyen*, a héber szerint: «Úgy tekintettem reád a szent helyen». — *6—7.* A puszta visszaemlékezés az Úr házára a jámbor zsoltárost a legnagyobb örömmel tölti el. A *zsír* és a *kövérség*

[8]Hisz te majd megsegítesz engem,
És szárnyad árnyékában örvendezhetem;
[9]Lelkem tehozzád tapad,
És jobbod erősen tart engem.
[10]Ők pedig hiába törnek életemre,
Lesüllyednek a föld mélységeibe,
[11]Kard hatalmába kerülnek,
Sakálok osztályrésze lesznek.
[12]Örvendezik akkor majd a király az Istenben,
Kik reá esküsznek, diadalmaskodnak valamennyien,
Mert elnémul a szája azoknak, kik gonoszat beszélnek.

63. ZSOLTÁR.

Az Isten semmivé teszi az igaz ellen fondorkodók ármánykodásait.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára.
[2]Hallgasd meg, Isten, esdő könyörgésemet,
Az ellenség félelmétől szabadítsd meg lelkemet.
[3]Oltalmazz meg a gonoszok zsinatjától,
A gonosztevők sokaságától.
[4]Mert kardként megélesítik nyelvüket,
Íjként felajzzák keserű beszédüket,
[5]Hogy titkon lenyilazzák az ártatlant.
[6]Le is nyilazzák hirtelen, anélkül, hogy félnének,
Megátalkodnak gonosz szándékukban.
Megegyeznek, hogy tőrt vetnek titokban,
Azt mondogatják: Ki látja meg?
[7]Gonoszságokat terveznek,
Felemésztik ármánykodásban erejüket.
Az ember szíve felfuvalkodik,

ennek a lelki örömnek jelképe. — *8—9.* Az Úr mindenkor oltalmazója volt hívének; ez a tény boldog reménnyel tölti el, hogy az Isten őt a jövőben sem fogja elhagyni. Ezért erősen ragaszkodik hozzá és a gondviselés vezetésére bízza magát. — *10—11.* A szent szerző ellenségeinek gyászos vége. *A föld mélységei* a sír vagy az alvilág. *Sakálok* (Vulg. «rókák») *osztályrésze lesznek:* holttestük maradjon temetetlen. — *12. A király* maga Dávid; más magyarázók szerint Szedekiás. L. az 1. v. jegyz. *Kik reá esküsznek* = a király hívei. *Kik gonoszat beszélnek*, a héber szerint: «kik hazugságot beszélnek».

63. *Az Isten semmivé teszi az igaz ellen fondorkodók ármánykodásait.* — Egyes szentatyák ezt a zsoltárt az igazságtalanul megrágalmazott Megváltóra, Jézus Krisztusra vonatkoztatják.

1. Befejezésül: l. 4, 1. — *2—3.* A szent szerző azért könyörög az Úrhoz, hogy áldz ellenségei ellen oltalmazza meg. — *4—7.* Ellenségei főleg gonosz beszédekkel törnek ellene. Rágalmaikat a zsoltáros *éles kard*hoz és kilőtt *nyíl*hoz hasonlítja. — A 7. vers a héberben így hangzik: «Gonoszságokat terveznek: Készen vagyunk! — Kitervezett gondolat! — S az ember belseje és szíve

[8]De az Isten felülkerekedik ;
Ütéseik gyermeknyilak *ütéseivé* lesznek,
[9]Nyelvük erejét veszti,
s ő ellenük *támad*.
Megdöbben mindenki, aki látja őket,
[10]És megfélemlenek mind az emberek ;
Hirdetik az Isten tetteit,
És megértik cselekedeteit.
[11]Örvendezik akkor majd az igaz az Úrban,
Ki benne reménykedett,
És dicsekszenek az igaz szívűek mindnyájan.

64. ZSOLTÁR.

Isten végtelen hatalmának magasztalása. — Könyörgés bő termésért.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára. Jeremiás és Ezekiel éneke a fogságba hurcolt nép számára, midőn kezdetét vette a száműzetés.

[2]Téged, Isten a Sionon, dicséret illet,
Fogadalmi áldozatot mutassanak be neked Jeruzsálemben.
[3]*Mert* te meghallgatod imádságomat,
Eléd járulnak mind az emberek.
[4]Gonoszságaink reánk nehezednek,
De te megbocsátod vétkeinket.
[5]Boldog, akit kiválasztasz és magadhoz fogadsz,

feneketlen mélység». A *8.* v. szép ellentétben áll a 7. vers végével. *Ütéseik gyermeknyilak ütéseivé lesznek :* teljesen erőtlenek lesznek, mint a 9. vers világosan mondja. A gonoszok fondorkodása saját vesztüket fogja okozni. — A 8. és a 9. vers a héber szerint így hangzik : «8. De az Isten kilövi reájuk nyilait, — Hirtelenül reájuk jönnek csapásaik, — 9. És botlásukat okozza nyelvük ; — Fejét csóválja mind, aki őket látja.» A fej csóválása a gúny jele. — *10—11.* Az Isten büntető ítéletét a gonoszok félelemmel fogják szemlélni, az igazak pedig örvendezni fognak a szabadulás miatt.

64. *Isten végtelen hatalmának magasztalása. — Könyörgés bő termésért.*

1. A héber szöveg címe : «A karmesternek. Dávid zsoltáréneke». Az Alexandriai görög fordításnak és a Vulgátának felírata ezt a zsoltárt a Jeremiás és Ezekiel idejében (597-ben) Babilóniába hurcolt zsidóság imádságának mondja. Tartalma szerint ez a zsoltár könyörgő imádság bőséges termésért. Az egyház liturgiája a 64. zsoltár kezdő verseit, melyek azt hirdetik, hogy az Istennek uralma minden emberre korlátlanul kiterjed, találóan használja a gyászmisék Bevezetésében.

2. A *fogadalom* teljesítése valószínűleg valamely hálaadó ünnep volt, melyen ezt a zsoltárt első ízben énekelték. — *3. Eléd járulnak mind az emberek:* elsősorban valószínűleg a 2. versben említett ünnepre összesereglett néptömeg. — A *4.* vers alázatos bűnvallomás olyan nagy vétkekről, melyeket az Úr kegyesen megbocsátott. Úgy látszik, hogy a vétkek büntetése nagy szárazság lehetett (10. v.), mely a bűnbánat után megszünt.

5. Az Úr választott népe boldog, hogy az Isten megbocsátotta vétkeit és ismét kegyeibe fogadta. Isten *udvaraiban lakni* =

Ki udvaraidban lakhatik!
Dúslakodunk házad javaiban,
Szentséges templomodban.
[6]Igazságodban csodálatosan meghallgatsz minket,
Mi szabadító Istenünk,
Reménysége a föld minden szélének,
S a messze tengernek.
[7]Ki hatalmaddal megszilárdítottad a hegyeket,
Magadat erővel övezed,
[8]Megzavarod a tenger mélységét,
Hullámainak bömbölését.
Rettegnek is a nemzetek,
[9]Félik is a végek lakói jeleidet,
Keletet és nyugatot ujjongásra készteted.

[10]Meglátogatod a földet s elárasztod,
Bőséges javakkal elhalmozod.
Isten folyójának bő vizeivel
Készítesz számukra eledelt,
Mert ez a rendelésed.
[11]*Barázdáit* megitatod,
Termését megsokasítod,
Eső hullásának örvendezik a vetés.
[12]Áldásoddal koronázod jóságod esztendejét.
Mezőid bőséggel megtelnek,
[13]A puszták legelői megkövérednek,
Vidámságot öltenek a halmok.
[14]Ellepik őket a juhok és a kosok.
Gabonában bővelkednek a völgyek,
Örvendeznek és éneket zengenek.

65. ZSOLTÁR.

A választott nép hálaéneke nagy nemzeti szerencsétlenségből való megszabadulásért.

[1]Befejezésül. Zsoltárének a feltámadásról.

Ujjongj az Istennek, egész világ,

a vendégjog révén az Isten különös oltalmát élvezni. V. ö. 14, 1; 26, 4. stb. Isten *házának javai* az ő kegyelmei, itt elsősorban a bő termés. — *6.* Az Isten nemcsak az embereknek, hanem egyúttal az egész természetnek is korlátlan ura, ki — *7—9.* hatalmával megfékezi a természet erőit és a pogány nemzeteket. A 8. vers a héberben így hangzik: «Lecsöndesíti a tengerek zúgását, — Hullámainak zúgását, — S a nemzetek lázongását». A *végek lakói* a föld legtávolabbi részeinek lakói; ugyanezeket jelenti a *kelet* és a *nyugat*.

10. A föld Palesztina; *Isten folyója* valószínűleg a bőséges eső. — *11. Barázdáit*, Vulg.: «Folyóit.» — *12. Mezőid bőséggel megtelnek*, a héber szerint: «Kerekeid nyomán kövérség (= bőség) árad». — *14.* Az általános jólét és vidámság rövid, de találó leírása.

65. *A választott nép hálaéneke nagy nemzeti szerencsétlenségből való megszabadulásért.*

1a. A héber szöveg címe: «A karmesternek. Zsoltárének».

[2]Mondjatok nevének éneket,
Dicsőségét dícsérve zengjétek.
[3]Mondjátok az Istennek: Uram, mily félelmetesek műveid,
Hatalmad nagysága miatt hízelegnek neked ellenségeid.
[4]Az egész föld imádjon és dícsérjen téged,
Zengjen nevednek dícséretet.

[5]Jertek és lássátok az Úr tetteit,
Az emberek fiaival művelt félelmes *cselekedeteit!*
[6]Szárazfölddé változtatta a tengert,
Gyalog keltek át a folyóvízen,
Örvendeztünk akkor benne;
[7]Uralkodik hatalmával örökre,
Szemmel tartja a nemzeteket,
Hogy fel ne fuvalkodjanak magukban a lázongók.

[8]Áldjátok Istenünket, ti nemzetek,
Hallassátok dícséretének szavát.
[9]Ő lelkemnek életet ád,
És nem hagyja meginogni lábamat.
[10]Próbára tettél ugyan minket, Isten,
Megvizsgáltál minket tűzzel, mint megvizsgálják az ezüstöt.
[11]Tőrbe is vezettél,
Hátunkra nyomorúságot tettél;
[12]Engedted, hogy emberek gázoljanak át fejünkön,

Az Alexandriai görög fordítás és a Vulgáta a 65. zsoltárt *a feltámadásról* szóló *zsoltár*énak mondja, valószínűleg azért, mert ez a zsoltár a Babilóniából hazájába visszatért, tehát bizonyos értelemben halottaiból föltámadt zsidó népnek hálaéneke.

1b. Egész világ: az egyetemesség gondolata ennek a zsoltárnak jellemző vonása, mely neki (tágabb értelemben) messiási jelleget ad. — *3.* Istennek *félelmetes művei*, melyekre a szent szerző itt és az 5. versben céloz, valószínűleg a babilon világbirodalom bukása 539-ben. Az Istennek *hízelegnek ellenségei*, mert ha nem is jószántukból, de kénytelenségből meghódolnak az Úrnak és elismerik hatalmát. V. ö. 17, 45.

6. A zsoltáros az Istennek újabb megszabadító tényét a Vörös-tengeren (Móz. II. 14.) és a Jordánon (Józs. 3.) való átvonulással hasonlítja össze. — *7.* Istennek uralma örök és az egész világra kiterjed; ellene büntetlenül nem lázadhat fel senki sem.

8. A világ minden nemzete áldja a zsidó nép Istenét, az egyedül igaz Istent! — *9.* A *lelkemnek* (héb. «lelkünknek») kifejezés az egész választott népre vonatkozik, melyet az Úr a nagy nemzeti megpróbáltatás napjaiban (10—12. v.) nem engedett elveszni. — *10—12.* A szent szerző a súlyos nemzeti szerencsétlenséget (a babiloni fogságot) különböző költői képekkel írja le. — *10. Próbára tettél... minket:* keményen megbüntettél. — A *11.* v. a héberben így hangzik: »Hálóba vezettél minket, — Nehéz terhet raktál ágyékunkra». — *12. Engedted, hogy emberek gázoljanak át fejünkön*, a Vulgáta sze-

Tűzbe-vízbe kerültünk,
De te enyhüléshez juttattál minket.

13Bemegyek házadba égő áldozatokkal,
Megadom neked, amiket fogadtam,
14Amit megigért ajkam,
Amit szájam fogadott nyomorúságomban.
15Kövér égőáldozatokat mutatok be néked,
Áldozati illatul kosokat,
Bemutatok neked bikákat és kecskebakokat.

16Ti mind, kik félitek az Istent,
Jertek, halljátok, elbeszélem,
Mily nagy dolgokat cselekedett velem!
17Szájammal hozzá kiáltoztam,
Nyelvemmel őt magasztaltam.
18Ha gonoszságot *forraltam* volna szivemben,
Az Úr meg nem hallgatott volna.
19Ám az Isten meghallgatott engem,
Figyelembe vette hangos könyörgésem.
20Áldott az Isten, ki imámat el nem vetette,
S irgalmasságát tőlem *meg nem vonta.*

66. ZSOLTÁR.

Az Isten világuralmát ismerje el minden nemzet.

1Befejezésül. Dávid zsoltáréneke a dícséretek között.

2Irgalmazzon nekünk az Isten
És áldjon meg minket,
Ragyogtassa arcát felettünk

rint: Fejünkre embereket ültettél». Az *emberek* az elnyomó pogány nemzetek (a babiloniak), kik az Istennek választott népe fölött uralkodtak. V. ö. Jer. Sir. 5, 8. gondolatát. A *tűz* és a *víz* a babiloni fogság nyomorúságait és veszedelmeit jelenti. *Enyhülés* helyett a héber szöveg «bőség»-ről beszél.

A *13.* vers azt mutatja, hogy a 65. zsoltár megiratása idejében a zsidó nép már ismét Palesztinában élt, és már a templom is felépült. Ettől a verstől kezdve a szent szerző az egyes szám első személyében beszél az egész zsidó nép nevében. A *fogadalmakat* a nép a fogság idejében tette (14. v.). — *16.* Az *Istent félők* talán megtért pogányok. (Ezeket prozelitáknak is hívták.) V. ö. 113, 11. 13; 134, 20. — *18. Forraltam volna*, szószerint: «néztem volna».

66. *Az Isten világuralmát ismerje el minden nemzet.* — A 66. zsoltár alapgondolata a Móz. IV. 6, 24—26. versében olvasható papi áldás, melyhez a szent szerző azt a felszólítását fűzi, hogy minden nemzet az Istent dícsérje és örvendezzék gondviselő kormányzásának. Egyetemes jellege ezt a zsoltárt tágabb értelemben vett messiási zsoltárrá teszi.

1. A héber szöveg címirata: «A karmesternek. Lantkiséretre. Zsoltárének».

2. V. ö. a Móz. IV. 6, 24—26-ban olvasható papi áldást. *Ragyogtassa arcát feletünk* = tekintsen reánk derült arccal, kegyesen. V. ö. 4, 7. A vers utolsó tagja a héber szövegben és a régi fordítá-

És irgalmazzon nekünk.
[3]Hogy ismerjük e földön utadat,
Minden nemzet *lássa* szabadításodat.
[4]Áldjanak, Isten, téged a népek,
Áldjanak téged a népek valamennyien!

[5]Örvendjenek és ujjongjanak a nemzetek,
Mert igazsággal ítéled a népeket,
És kormányozod a földön a nemzeteket.
[6]Áldjanak, Isten, téged a népek,
Áldjanak téged a népek valamennyien!
[7]A föld megadja gyümölcsét.
Megáldott minket az Isten, a mi Istenünk!
[8]Áldjon is meg minket az Isten,
A föld minden határa tőle féljen!

sokban nem olvasható, s az első verssornak kétszeri lefordításából eredt. — *3.* Az Isten *útja* az ő irgalmas gondviselése, mely (a 7. vers szerint) abban állt, hogy népének bőséges aratást adott. Az Úr *szabadítása* az ő irgalmassága a választott nép iránt, melyet el kell ismernie az egész világnak (4. 6.). Ez a gondolat magában foglalja a jámbor szerzőnek azt az óhajtását, hogy a pogány nemzetek is térjenek az igaz Istenhez. — *5.* Isten igazságos ítélete az ő gondviselő kormányzása. — A *6.* v. refrainszerűen megismétli a 4. verset.

67. *A választott nép nagy diadaléneke.* — A 67. zsoltár a Zsoltárok könyvének egyik legszebb, de legnehezebb költeménye. Gondolatmenete a következő. Felkél az Úr, és szétszórja ellenségeit; örvendeznek az Istenben az igazak és magasztalják őt, a gyöngék és az elhagyatottak pártfogóját (2—7. v.). Ezután a szent szerző visszatekint a zsidó nép hőskorára, az Egyiptomból való kivonulás és a honfoglalás csodáira (8—11. v.), zsoltárába szőve egy régi győzelmi ének néhány versét is (12—15. v.). A mult nagy eseményeinél nem kevésbbé csodálatos az Úrnak az az elhatározása, hogy nem a magas hegyeket, hanem a Siont választotta magának örök lakóhelyéül (16—17. v.), hová mint diadalmas hadvezér nagy ünnepélyességgel vonult fel, hogy ott fogadja alattvalóinak (és a pogány népeknek?) hódolati ajándékait (18—19. v.). Legyen áldott a megszabadító Isten, ki megtörte ellenségei hatalmát, s a legmesszebb vidékekről is visszavezette honukba a választott nép szétszórt tagjait, teljes diadalt adva nekik ellenségeik fölött (20—24. v.). A következő versekben egy ünnepélyes körmenet leírását olvassuk: elül haladnak az énekesek és a zenészek, majd Benjámin, Júda, Zábulon és Neftáli törzsének főemberei (25—28. v.). A zsoltárt a szent szerző könyörgése zárja be: Mutasd meg, Uram, nagy hatalmadat, ki templomodért oly csodálatos dolgokat műveltél; törd meg végleg ellenségeidnek erejét és hozd meg a béke boldog korszakát (29—31. v.). Hódoljon meg előtted a büszke Egyiptom és Etiópia, sőt ismerje el és magasztalja hatalmadat a világ minden nemzete (32—36. v.)!

A 67. zsoltár szerzője számos gondolatot átvett az ószövetség régibb költői termékeiből, de ezeket művészi kézzel olvasztotta egybe.

Egyes magyarázók ezt a zsoltárt a Kir. II. 6-ban leírt eseményre vonatkoztatják (a frigyláda felvitele a Sion hegyén felállított szent sátorba). Más magyarázat szerint a 67. zsoltár azt

67. ZSOLTÁR.

A választott nép nagy diadaléneke.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltáréneke.

[2]Felkél az Isten, és elszélednek ellenségei,
Elfutnak előle, kik őt gyűlölik.
[3]Miként elenyészik a füst, úgy enyésznek el,
Miként elolvad a tűzön a viasz,
Az Isten előtt a bűnösök úgy vesznek el!
[4]Az igazak azonban az Isten előtt vígan lakmároznak,
S örömükben vigadoznak.

[5]Mondjatok éneket az Istennek,
Zengjetek zsoltárt nevének,
Készítsetek utat Annak, aki a *sivatag* felől jő,
Úr az ő neve, ujjongjatok előtte.
Hadd remegjenek tőle:
[6]Ki az árváknak atyja, özvegyek bírája,
Isten az ő szentséges helyén;
[7]Isten, ki az elhagyottat lakóházba juttatja,
Hatalmával a foglyokat kiszabadítja,

ünnepli, hogy a frigyládát valamely diadalmas hadjárat után a jeruzsálemi szentélybe (templomba) visszavitték. Egyes értelmezők ezt a zsoltárt a Makkabeusok győzelmes harcainak idejére teszik; de a zsoltár nyelvezete és egész jellege azt a régibb korba utalja. Nem lehetetlen azonban, hogy Dávidnak egy zsoltárát valamely később élő sugalmazott szerző a saját korának eseményeire dolgozta át.

Szent Pál Ef. 4, 8-ban a 67. zsoltár 19. versét Jézus Krisztus mennybemenetelére alkalmazza.

A 67. zsoltár sokat beszél a pogány népek meghódolásáról az igaz Isten előtt, ami teljes mértékben az újszövetség korában vált valóra, midőn a pogány nemzetek az Isten egyházába tértek. Ez a zsoltár tehát tágabb értelemben vett messiási zsoltár.

1. Befejezésül: l. 4, 1. — *2.* A zsoltáros Mózesnek azon szavait idézi (Móz. IV. 10, 35.), melyeket a nagy törvényhozó használni szokott, midőn a pusztai vándorlás idején a zsidó nép a frigyládával útnak indult. *Felkél az Isten:* szókép, mintha az Isten is, úgy mint a föld királyai, harcra készülne ellenségei ellen. — *3.* Mindkét hasonlat a választott nép ellenségeinek tökéletes pusztulását fejezi ki. — *4. Az igazak* az Úrnak választott népe. *Lakmároznak*, a héber szerint «örvendeznek.».

5. Az út készítése szellemi értelemben veendő. (V. ö. Iz. 40, 3; Mát. 3, 3; Márk 1, 3; Luk. 3, 4; Ján. 1, 23.) *Aki a sivatag felől jő:* a szent szerző a Sinai félsziget sivatagjára gondol, honnan az Úr — a zsoltáros költői képe szerint — a választott népnek segítségére siet a törvényhozás hegyéről. V. ö. Hab. 3, 3. A Vulgátában ez a kifejezés szó szerint így hangzik: «Ki a napnyugta fölé emelkedik», — ami talán arra vonatkozik, hogy az Isten hatalma minden akadály fölött diadalmaskodik. A *Hadd remegjenek tőle* szavak a héberben nem olvashatók. — *6.* Az Úr különös oltalmában részesíti a leginkább elhagyottakat. *Isten szentséges helye* a menny. — *7.* Az *elhagyott*ak azok, akik minden emberi támasz nél-

A lázadókat *azonban a sivatagban hagyja.*

[8]Isten, mikor néped élén kivonultál,
Mikor a sivatagon áthaladtál,
[9]Megremegett a föld,
Csepegtek az egek,
A Sínai Istenének színe előtt,
Izrael Istene előtt.
[10]Bőséges esőt adtál örökségednek, Isten,
S ha ellankadt, te felüdítetted.
[11]Nyájad megtelepedett rajta,
Jóságodban, Isten, gondját viselted a szegénynek.

[12]Hirdetteti az Úr az öröm hírnökei által,
Nagy hatalommal:
[13]A seregek királyai *futva-futnak,*
A háznak szépe zsákmányt osztogat.
[14]Ti pedig békén pihentek az aklok között?
Akárcsak az ezüstszárnyú galambok,

kül élnek (az előbbi versben említett özvegyek és árvák); ezeknek is megadja az Isten a szükséges lakóházat, vagyis gondoskodik azokról, akiknek földi gondviselőjük nincsen. A Vulgáta szerint: «Ki lakást ad az egyértelműeknek». Ezek az *egyértelműek* a választott nép tagjai, a *lakás* pedig talán a Szentföld birtoka. *A foglyok* a sok szenvedésen átment jámbor zsidók. *Hatalmával kiszabadítja*, a héber szerint: «jó sorsba juttatja». A vers utolsó tagja a Hetvenes fordítás és a Vulgáta szerint így hangzik: «Még a lázadókat is, kik a sírokban laknak». A fordítók az Isten ellen oly sokszor fellázadt zsidó népre gondoltak, mely bűneiért ugyan megérdemelte a halált *(a sírt)*, de az Úr mégis megkönyörült rajta és jóságát éreztette vele. A héber szöveg (melyet fordításunk követ) világosabb, és ellentétes párhuzamot ad az előbbi verstaggal. A lázadók azok, akik nem akarnak tudni az Istenről; a *sivatag* az isteni átok jelképe, ellentétben az előbb említett «jó sors»-sal.

8—11. V. ö. Móz. V. 32, 10; Bir. 5, 4. A mult idők nagy csodáira való visszaemlékezés megerősíti a jelenre és a jövőre vonatkozó reményt. — *9.* Az Isten megjelenését kísérő csodajelek költői leírása. (V. ö. Bir. 5, 5; Zsolt. 17, 8 skk.; Hab. 3, 6. 10.) Ég és föld tanuskodnak az Isten végtelen fölsége mellett. A zsoltáros (a Hetvenes fordítás és a Vulgáta szerint) az Istent a *Sínai Istenének* mondja az ott kihirdetett törvény miatt. — *10.* V. ö. Móz. V. 32, 9; Iz. 48, 21. *Isten öröksége* a választott nép és országa. A héber szerint: «Önkéntes esőjét adtad, óh Isten, — S ellankadt örökségedet megerősítetted». A *bőséges* (önkéntes) *eső* azoknak az isteni adományoknak jelképe, melyekkel az Úr a zsidó népet elhalmozta. — *11.* Isten *nyája* a zsidó nép.

12. Az öröm hírnökei a héber szöveg szerint az Isten ítéletét (a zsidó nép győzelmét) hirdető (megéneklő) énekesnők. A szent szerző talán Mária (Móz. II. 15.) és Debbóra (Bir. 5.) énekére gondolt. A vers utolsó tagja a héberben így hangzik: «A jó hírt vivőknek nagy a serege». — *13. A seregek királyai* a zsidók honfoglalása idejében legyőzött kánaáni fejedelmek. *A háznak szépe* a győztes vezér felesége. — *14.* Az első verstag talán gúnyos megszólítása azoknak, kik a honfoglalás harcaiból kivonták magukat és a

Halaványy aranyszlnű
hátukkal.
15Mikor az ég Lakója szétszórta rajta a királyokat,
Úgy fehérlett a Szelmon,
mintha hó *borította volna.*

16Isten hegye kövér hegy,
Erős hegy és kövér hegy.
17Mit nézitek irígyen, ti erős hegyek,
A hegyet, melyen az Istennek lakni tetszett ?
Bizony, ott fog lakni az Úr örökké !
18Tízezernél is több a harci szekere az Istennek,
Örvendeznek *körülötte* ezrek,
Köztük az Úr az ő szent helyén,
A Sina hegyén.
19Felvonultál a magaslatra, foglyokat ejtettél,
S fogadtad az emberektől a hódolati ajándékokat;
Még a pártütők is *felkeresik*, Uram, Isten, hajlékodat.

nyugodt pásztorélet után vágyódtak. V. ö. Bir. 5, 16. A második verstag töredékes természete miatt nehezen érthető. — *15. A királyok* ugyanazok, akikről a 13. v. beszélt. A *Szelmon* hegye Szichemtől hat kilométerrel délre fekszik; magassága 805 méter. (Bir. 9, 48. is említi.) Ez a vers talán azt mondja, hogy a legyőzött ellenség halottai (csontjai) úgy borították el a Szelmon hegyét, mint a hó.

16—17. Az Úr a Szentföld összes hegyei közül az épen nem legmagasabb Siont választotta lakóhelyéül. — *16.* A héber szerint: «Isten hegye a Básán hegye, — Magas hegy a Básán hegye». *Isten hegye:* igen magas hegy. A *Básán* hegye a Jordántól keletre elterülő Básán vidékének északi határán fekszik. A görög fordítás és a Vulgáta szerint az *Isten hegye* a Sion, melyet az Úr állandó lakásául kiválasztott. — *18—19.* Visszaemlékezés az Úr ünnepélyes felvonulására a Sion hegyén álló szentélybe. V. ö. Zsolt. 46, 6; Hab. 3, 3. A zsoltáros az Istent mint diadalmas hadvezért írja le, ki seregével (az angyalokkal) és rengeteg harci szekerével a Sinai hegyről felvonul a Sion szent hegyére. — *18.* A *harci szekerek*et a zsoltáros az előadás élénkítésére említi. — *19. A magaslat* a Sion hegye. A *foglyokat ejtettél* kifejezés egyes magyarázók szerint talán a 13—15. versben említett ellenséges királyok legyőzött seregére vonatkozik (V. ö. Bir. 5, 12.); más magyarázat szerint a zsoltáros a háborúban foglyul ejtett zsidók megszabadításáról beszél. Ez az utóbbi felfogás valószínűbbnek látszik. *A hódolati ajándékok* az Úrnak bemutatott áldozatok. — Szent Pál (Ef. 4, 8.) az itt leírt győzelemben Jézus Krisztus diadalának előképét látja, ki a bűnt, a halált és a poklot legyőzte s a gonosz lélek rabságában sínylődő emberiséget megszabadította, miért is az egész világ hódolattal tartozik neki. — A vers (v. ö. 7. v.) talán arra vonatkozik, hogy az Isten hatalma egykori ellenségeit (a pogányokat) is megtéríti, kik így szintén élvezhetik az Úr jótéteményeit. A pogány nemzetek megtérése messiási gondolat. — *19c.* Fordítása a szövegek eltérése miatt bizonytalan.

20Áldott legyen az Úr
mindennap!
Szerencsére vezeti utunkat
A mi szabadító Istenünk.
21A mi Istenünk szabadító Isten,
S az Úr, az Úr a halálból is kivezet *minket.*
22De összezúzza az Isten
az ő ellenségei fejét,
A bűneikben járók bozontos koponyáját.
23Így szól az Úr: Básánból hazahozlak,
A tenger fenekéről *is* visszahozlak,
24Hogy lábad vérben gázoljon,
Ebeid nyelve az ellen *vérét nyalja.*

25Látták, Isten, amint bevonultál,
Istenem, királyom, a szent helyre vonultál.
26Elül mentek a főemberek,
Utánuk a kobzosok,
Dobverő leányok között.
27Gyülekezetekben az Úr
Istent áldjátok,
Kik Izrael forrásából *származtok.*
28Ott az ifjú Benjámin
nagy lelkesedéssel,
Júda fejedelmei vezéreikkel,
Zábulon fejedelmei, Neftáli fejedelmei.

29Mutasd meg, Isten, hatalmadat,
Erősítsd meg, Isten,
amit köztünk készítettél
30Jeruzsálemi templomodból;

20—24. A fogságban sínylődő zsidóság megszabadítása. — *20. Szerencsére vezeti utunkat*, a héber szerint: «naponkint hordozza terhünket», azaz állandóan gondunkat viseli. V. ö. Iz. 46, 3. — *21.* Az Úr a legnagyobb veszedelemből is tud szabadulást hozni. — *22.* A vers első fele valószínűleg célzás Sziszára vesztére, második fele pedig a héberben szójáték «Szeir»-rel, Edom költői nevével. — *23.* Az Úr vigasztaló ígérete: mindenünnen, a távol vidékekről vagy akár a tenger mélységeiből is vissza fogja vezetni hazájába a szétszórt választott népet. — *24.* Az Isten teljes győzelmet fog adni választottainak ellenségeik fölött.

25—28. Egy ünnepélyes körmenet leírása. Hogy milyen ünnepélyről van szó, l. a zsoltár bevezető jegyzetében. — *25. Látták* = mindenki láthatta. — *26. A főemberek*, a héber szerint: «az énekesek». — *27. A gyülekezetek* az egész ünneplő sokaságot, elsősorban az ének- és zenekarokat jelentik. *Izrael forrása* a zsidó nép ősei, mint Iz. 48, 1; 51, 1-ben. — *28.* V. ö. Bir. 5, 14. 18. A zsoltáros Izrael és Júda törzsei közül a két legészakibbat és a két legdélibbet említi meg névszerint.

29—36. A zsoltár befejező gondolata: *Ismerje el az egész világ az Isten hatalmát és korlátlan uralmát.* — *29.* A zsoltáros kérelme, hogy az Úr mutassa meg hatalmát a választott nép érdekében. *Erősítsd meg Isten, amit köztünk készítettél:* az ellenségeinktől való megszabadulást tedd tartóssá. — *30.* A szent szerző felszólítja a pogány királyokat is, hogy az Úrnak áldozati ajándékokkal

Királyok hozzanak neked ajándékot.
31Fenyítsd meg a nádas vadját,
A népek tehenei között a bikák csordáját,
Kik *tiporják* azokat, kik ezüstnél értékesebbek;
Szórd szét a háborúra vágyó népeket!
32Hadd jöjjenek ide Egyiptom követei,
Emelje az Istenhez kezét Etiópia sietve.

33Föld országai, az Istennek énekeljetek,
Zengjetek az Úrnak dícséretet, zengjetek az Istennek,
34Ki kezdettől fogva az egek egén *trónol*,
S íme *onnan* hallatja dörgő szavának erejét.
35Magasztaljátok az Isten dicsőségét,
Az ő felsége *honol* Izrael felett,
Az ő ereje a fellegek között.
36Csodálatos az Isten az ő szentélyében!
Izrael Istene ad erőt és hatalmat népének.
Áldott legyen az Isten!

68. ZSOLTÁR.

A választott nép panaszos könyörgése nagy üldözés idején.

1Befejezésül. «*Liliomok*»-ra. Dávidtól.

2Szabadíts meg engem, Isten,
Mert a vizek *immár* a lelkemig hatolnak.
3Mélységes iszapba süllyedtem,

hódoljanak a jeruzsálemi templomban. — *31. A nádas vadja:* Egyiptom királya és fejedelmei. A *bikák* (a héber szerint: «a fejedelmek») a pogány királyok; a *tehenek* (héb. «borjak») a pogány királyok alattvalói. — Az *ezüstnél értékesebbek:* a zsidó nép. — A héber szöveg utolsóelőtti verstagját egyesek így fordítják: «Hogy leboruljanak előtted ezüsttel», — azaz hódolati ajándékokkal. — *32. Emelje az Istenhez kezét*, t. i. könyörögve, vagy hódolati ajándékokkal. — *34.* L. Móz. V. 33, 26 sk. *Az egek ege* a legmagasabb ég. 34a. a héber szerint így hangzik: «Ki felszáll az egekbe, az örök egekbe». Isten *dörgő szava* a mennydörgés. — *35.* Isten *felsége honol Izrael felett* = az Isten dicsősége és hatalma csodálatosan megnyilvánult a választott nép vezetésében. — *36. Csodálatos*, a héber szerint: «rettenetes». *Szentélyében* szó egyaránt vonatkozhatik az Istennek égi vagy földi (jeruzsálemi) szentélyére, honnan Ő Izrael sorsát intézi.

68. *A választott nép panaszos könyörgése nagy üldözés idején.* — Nem lehetetlen, hogy egy sugalmazott szerző Dávid király költeményét a saját korához módosította; a 36—37. v. ugyanis a babiloni fogság idejéből valónak látszik, míg a vallásüldözés leírása (8 skk. v.) legjobban IV. Antiochus Epifánes korába (176—164.) illik.

A 68. zsoltár egyes helyeit az újszövetség szerzői (Ján. 2, 17; 19, 20; Csel. 1, 20; Róm. 11, 9. 10.) messiási értelemben idézik.

1. L. 44, 1.

2—4. A szent szerző az Isten előtt elpanaszolja (népe) szenvedéseit. — *2. A vizek* a nagy nyomorúságot jelképezik. — *3.* A zsoltáros a saját nyomorúságos állapotát félig kiszáradt, mély mocsár

Megállni nem tudok ;
A tenger mélységébe estem,
S a vihar elmerít engem.
[4]Fáradtra kiáltom magamat,
Torkom berekedt,
Szemem eleped,
Míg Istenemre várakozom.

[5]Többen vannak, mint a hajszál fejemen,
Kik ok nélkül gyűlölnek engem.
Hatalmasak ellenségeim,
Kik ok nélkül üldöznek engem ;
Amit el nem vettem, azt kell megfizetnem.
[6]Isten, te ismered esztelenségemet,
És vétkeim nincsenek titokban előtted.
[7]Ne érje bennem szégyen azokat, kik benned remélnek,
Uram, seregeknek Ura !
Ne érje bennem szégyen azokat,
Kik téged keresnek, Izrael Istene.

[8]Mert érted viselem gyalázatomat,
Érted borítja szégyen arcomat.
[9]*Érted* lettem testvéreim előtt idegenné,
Anyám fiai előtt jövevénnyé.
[10]Mert emészt a buzgóság házadért,
Gyalázóid szidalma engem ér.
[11]Ha bőjtölve szőrzsákba öltözöm, azért gyaláznak,
[12]Ha szőrzsákot öltök, rajtam példálóznak.
[13]Ellenem beszélnek, akik a kapuban ülnek,

hasonlatával festi, melyben lábának nincs szilárd talaja ; miné[l] inkább erőlködik, hogy az iszapban megállhasson, annál mélyebbre sülyed. V. ö. Móz. I. 37, 22 ; Zsolt. 39, 3 ; Jer. 38, 6. A *tenger mélysége* és a *vihar* szintén jelképei annak a végső veszedelemnek, melyben a szent szerző forog. — *4.* A zsoltáros fájdalmasan panaszkodik arról, hogy az Istenbe vetett reménysége hiábavalónak látszik ; mindamellett rendületlenül kitart a bizalomban.

5—13. Az üldözés részletezése. — *5.* A szent szerző a saját ártatlanságát és az ellenség igazságtalan erőszakoskodását hangoztatja. — *6. Esztelenségem* = általános emberi bűnös voltom. — *7.* A szent szerző attól tart, hogy ártatlan szenvedésének látása másokban is megingathatja az Istenbe és az erényes életbe vetett bizalmat. — *8.* A zsoltár imádkozó hőse (a zsidó nép) Istenéért szenved, tehát vallásüldözésben van része. — *9. Testvéreim* és *anyám fiai* a szövegösszefüggés szerint hitüktől elpártolt zsidók. — *10.* A jámborok buzgóságának főtárgya az Úr *háza*, vagyis a jeruzsálemi templom. A vers első részét Ján. 2, 17. Jézus Krisztusra magyarázza, midőn leírja, hogy Jézus kiűzte az árusokat a templomból. — *11—12.* A jámborok bőjtjei és egyéb vezeklései csak a gonoszok újabb gúnyjára adtak alkalmat, mert az Úr látszólag tehetetlennek mutatkozott. — *13.* A város kapuja Keleten a nyilvános összejövetelek helye. A zsoltáros azt mondja, hogy ellenségei csak őt gúnyolják mindenütt, a nyilvánosság előtt és lakomákon egyaránt.

S akik boroznak, rólam énekelnek.

14Az én imám pedig *szálljon* hozzád, Uram,
A kegyelem idején, óh Isten!
Nagy irgalmasságodban hallgass meg engem,
Hűséged szerint szabadíts meg.
15Ragadj ki az iszapból, hogy el ne merüljek,
Szabadíts meg azoktól, akik gyűlölnek,
A mélységes vizekből,
16Hogy a víz viharja el ne merítsen,
A mélység el ne nyeljen,
S az örvény be ne zárja száját felettem.
17Hallgass meg, Uram, hisz irgalmad kegyes,
Tekints reám nagy könyörületedben,
18Ne fordítsd el szolgádtól arcodat,
Szorongatás gyötör: hallgass meg csakhamar!
19Legyen gondod reám, szabadíts meg engem,
Ments meg ellenségeim miatt.
20*Hiszen* te ismered gyalázatomat,
Szégyenemet, pironkodásomat,
21Előtted van mind, aki szorongat engem,
Gyalázatot és nyomorúságot szenved a szívem.
Kerestem, ki szánakozzék rajtam, de nem akadt senki sem,
Ki vigasztaljon engem, de senkit sem leltem.
22Sőt enni nekem epét adtak,
Szomjúságomban ecettel itattak.
23Legyen asztaluk előttük tőrré,
Visszafizetéssé, kelepcévé;
24Homályosodjék el szemük, hogy ne lássanak,
Görbítsd meg mindenkor hátukat.

14—18. Alázatos könyörgés az Úr segítségéért. — *15—16.* L. 2. és 3. v. *A mélység* az alvilág vagy a sír. — *18. Arcodat* = kegyelmedet.

19—29. Az ellenség bűnei, és a zsoltárosnak reája szórt átkai. — *19.* L. 7. v. jegyz. — *21.* Az ártatlanul szenvedő szegény sehol sem talál résztvevőre. — *22. Epét*, a héber szerint: «mérget». A szövegösszefüggés szerint közmondással van dolgunk, melyet a mai arabok is ismernek; de Jézus Krisztus kínszenvedése alkalmával ez a zsoltárvers betű szerint is beteljesedett (Ján. 19, 28.). A zsoltáros amiatt panaszkodik, hogy ellenségei nemcsak nem tanusították iránta részvétet, hanem még minden tőlük telhető módon el is keserítették életét. — *23. Asztaluk* = dőzsölésük; célzás a 13. versre. *Visszafizetéssé* = igazságos büntetéssé. — A *24.* v. második része a héberben így hangzik: «És veséjüket állandóan remegtesd meg.» A vese a régiek népies felfogása szerint az erő székhelye. A 23—24. verset Szent Pál (Róm. 11, 9. 10.) az evan-

25Öntsd ki reájuk haragodat,
Haragod heve érje utól őket.
26Lakóhelyük pusztasággá legyen,
Hajlékaikban senki se lakozzék,
27Mert üldözik, akit te sujtottál,
És növelik sebeim fájdalmát.
28Hadd, hogy gonoszat gonoszra halmozzanak,
S igazságodba ne jussanak.
29Töröld ki őket az élők könyvéből,
S ne írd őket az igazak közé.

30Én szegény vagyok és szenvedek,
De felemel, Isten, a te segítséged.
31Akkor majd az Isten nevét énekszóval áldom,
És hálával magasztalom,
32S ez kedvesebb lesz az Isten előtt, mint a fiatal bika,
Melynek *épen* kelőben van szarva és patája.
33Látják majd a szegények és örvendeznek;
Keressétek az Istent, hogy éljetek.
34Mert meghallgatja az Úr a szegényeket,
És foglyait nem veti meg.

35Dícsérje őt az ég és a föld,
A tenger és minden, ami bennük nyüzsög.
36Mert az Isten a Siont megmenti,
S felépülnek Júda városai.
Lakni fognak ottan, s örökségül szerzik,
37Szolgáinak utódai birtokukba veszik,
S ott laknak majd, kik az ő nevét szeretik.

géliummal szemben megátalkodott zsidókra magyarázza. — A *26.* verset (a 108. zsoltár 8. versével összekötve) Szent Péter apostol első pünkösdi beszédében az iskarióti Júdás gyászos végére alkalmazza (Csel. 1, 20.) — *28.* Sujtsd az ellenség gonoszságát a legrettenetesebb földi büntetéssel: a bűnben való megátalkodással! *Igazságodba ne jussanak:* ne nyerjenek bocsánatot. — *29. Az élők könyve:* népies gondolat, mely szerint az Isten az emberek tetteit és reájuk vonatkozó terveit égi könyvekbe írja. *Töröld ki őket az élők könyvéből:* bocsásd reájuk a halált. A 23—29. v. borzasztó átkai együttal jövendölések is; egyébként az ószövetségi erkölcstan még nem ismerte az ellenségszeretet parancsát.

30—33. A megszabadításért a zsolláros mélló hálát akar mondani az Úrnak. — *32.* A szent szerző hálaéneke kedvesebb lesz az Úr előtt az áldozatoknál. — *33.* Célzás a 7. versre. V. ö. 21, 27. — *34.* V. ö. 21, 25. A szilárd bizalom szava. A *szegények* és az Úr *foglyai* a hitükért szenvedő zsidók.

35. Dícsérje az Urat az egész világmindenség, mert — *36.* az Isten helyreállítja az elpusztított Szentföldet. A választott nép tudatában van világtörténelmi hivatásának és jelentőségének. — *37.* A jámborok ismét békében fogják birtokolni és lakni Palesztinát.

69. ZSOLTÁR.

Könyörgő imádság ellenséges üldözés közepette.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára. Emlékezetül, hogy az Úr őt megszabadította.

[2]Isten, fordítsd figyelmedet segítségemre,
Uram, siess megsegítésemre!
[3]Jöjjenek zavarba és szégyenüljenek meg,
Kik életemre törnek!
[4]Hátráljanak meg, valljanak szégyent,
Kik bajt kívánnak nekem.
Hátráljanak meg csakhamar pirulva,
Kik hahotázva hahotáznak rajtam!
[5]Ujjongjanak és örvendjenek benned
Mindazok, kik téged keresnek!
Magasztaltassék az Úr!—
mondják mindenkoron,
Kik örvendeznek szabadításodon.
[6]Én szűkölködő és szegény vagyok,
Istenem, segíts rajtam!
Segítőm és szabadítóm te vagy,
Ne késlekedjél, Uram!

70. ZSOLTÁR.

Egy aggastyán könyörgése az Úrhoz.

[1]Dávid zsoltára. Jónádáb fiaié és az első foglyoké.

Uram, tebenned remélek,
Soha meg ne szégyenüljek!
[2]Igazságodban szabadíts meg, és ments meg engem.
Hajlítsd hozzám füledet,
Nyujts segítséget!
[3]Légy oltalmazó Istenem,
Szabadító erősségem,
Hisz te vagy az én váram és menedékem.

69. *Könyörgő imádság ellenséges üldözés közepette.* — A 69. zsoltár a 39. zsoltár 14—18. verséből áll, igen csekély szövegváltozatokkal. A héber felirat («A karmesternek. Dávidtól, az Ázkáraáldozat bemutatására») azt mutatja, hogy ezeket a verseket liturgikus célból választották el a 39. zsoltártól, hogy a Móz. III. 2, 2. 9. 16; 5, 12; IV. 5, 26-ban előírt áldozat bemutatása alkalmával mint önálló zsoltárt énekeljék.

70. *Egy aggastyán könyörgése az Úrhoz.* — A 70. zsoltárnak a héber szövegben nincs címe; a Hetvenes fordítás és a Vulgáta felirata, valamint a zsoltár tartalma szerint ez a költemény Dávid király utolsó éveiből való lehet. Jónádáb fiai a rekábiták (Kir. IV. 10, 15; Jer. 35, 6.). Úgylátszik, hogy a babiloni fogságba hurcolt zsidóság a saját szomorú helyzetére alkalmazta azt, amit Dávid az aggkor gyöngeségeiről és az ellene leselkedőkről mondott. A 70. zsoltárt a szerző részben egyes régibb zsoltárokból állította össze.

1—3. V. ö. 30, 2—4. Az összes szóképek azt a gondolatot domborítják ki, hogy egyedül az Úr a zsoltárosnak erős segítője és oltalmazója.

4Istenem, szabadíts meg
a bűnös kezéből,
S a törvényszegő és a gonosz kezéből.
5Hisz te vagy az én *reménységem*, Uram,
Te vagy, Uram, ifjúkorom óta bizodalmam.
6Születésem óta reád támaszkodom,
Anyám méhétől fogva
te vagy oltalmazóm,
Szüntelenül rólad szól énekem.
7Szinte csodája lettem sokaknak,
De te hatalmaddal segítettél *engem*.
8Teljék el szájam dícséreteddel,
Hadd énekeljem dicsőségedet,
Egész nap fenségedet.

9Ne vess el engem vénségem idején,
Mikor erőm megfogyatkozik, ne hagyj el engem.
10Mert ellenségeim ellenem beszélnek,
S akik életemre leselkednek, együtt tanakodnak,
11Így szólnak: Az Isten elhagyta,
Vegyétek űzőbe, fogjátok meg,
Hisz nincs, ki megszabadítsa!

12Isten, ne távozzál tőlem,
Én Istenem, tekints reám, segíts meg engem!
13Jussanak szégyenbe, pusztuljanak,
Kik engem rágalmaznak;
Borítsa szégyen és gyalázat azokat,
Kik nekem rosszat akarnak.

14Én azonban mindenkor reménykedem,
Szüntelenül zengem minden dícséretedet.
15Hirdeti szájam igazságodat,
Jótéteményeidet egész nap,
Bár elsorolni sem tudom;

4. A *bűnös*, a *törvényszegő* és a *gonosz* emberek valószínűleg Dávid királynak palotaforradalomra készülő ellenségei. V. ö. Kir. III. 1. A fogságba hurcolt zsidók a babiloniakra gondolhattak. — *6.* V. ö. 21, 11. — *5. Reménységem*, Vulg. szószerint: «türelmem». — *7.* Dávid király egész élete valóban az isteni oltalomnak és gondviselésnek csodája volt. — A fogságba hurcolt nép is *csodája* maradt az isteni oltalomnak azzal, hogy ellenségei közt is fennmaradt. — *8.* A *Hadd énekeljem dicsőségedet* szavak a héberben hiányzanak. *10. Ellenségeim*, l. 4. v.

12—13. Szép ellentét az ellenség gonosz számításaival. Az ószövetség erkölcsi felfogásának szellemében a zsoltáros az ő ellenségeinek kívánja mindazt a rosszat, amit ők ellene terveztek.

14. Szép kifejezése az Istenbe vetett reménységnek, melybe beleolvad az állandó dicsőítő imádság. — *15. Bár elsorolni sem*

16 *Hirdetem* az Úr hatalmas tetteit,
Uram, csak igazságodról elmélkedem.
17 Isten, te ifjúkorom óta oktattál engem,
És mindmáig hirdetem csodáidat;
18 Öregségemre s aggkoromra
Se hagyj engem, Isten, magamra,
Hogy hirdethessem az egész jövendő nemzedéknek *hatalmadat*,
Erődet, 19 Isten, és égig érő igazságodat.

Mily nagy dolgokat cselekedtél!
Isten, ki hasonló hozzád?
20 Mily sok nehéz szorongatást engedtél megérnem,
De aztán ismét éltet adtál nekem,
S a föld mélységeiből újra visszahoztál engem.
21 *Megmutattad* fölséged nagyságát,
S ismét megvigasztaltál.

22 Magasztalom is, Isten, kobozzal hűségedet,
Lanttal zengek neked, Izrael Szentje, éneket.
23 Örvendezik majd ajkam, ha neked énekelek,
És lelkem, melyet megmentesz;
24 Nyelvem is egész nap hirdeti igazságodat,
Mert zavarba és szégyenbe jutnak,
Kik nekem rosszat akarnak.

tudom: oly nagy a száma az isteni jótéteményeknek. Vulg. «Mivel nem értek az írástudományhoz.» — *16. Az Úr hatalmas tettei:* Dávid (és Izrael) megmentése.

17. Izrael *ifjúkora* történelmének régi korszakát jelenti. Az isteni *oktatás* tárgya az Úr törvénye. — *18. Hatalmadat*, szót szerint: karodat. Dávid tényleg *az egész jövendő nemzedéknek* hirdette zsoltáraival az Isten *hatalmát* és *igazságát*. — *20. Ismét éltet adtál nekem:* annyi sok életveszélyből megmentettél engem. *A föld mélységei* a sír és az alvilág, mely a szent szerzőt már-már elnyeléssel fenyegette. — *21a.* szószerint: «Megsokasítottad nagyságodat.» — *22. Izrael Szentje* Izaiás könyvében gyakori neve az Istennek.

71. *A Messiás országa a béke birodalma.* — A 71. zsoltár szoros értelemben vett messiási zsoltár, mely a Messiást mint a béke fejedelmét írja le (v. ö. Iz. 2, 4; 9, 6; 11. fej.; Mik. 4, 3. 4; stb.), kinek a feliratban említett *Salamon* csak előképe volt. A 71. zsoltárnak messiási jellegét mind a zsidó, mint a keresztény hagyomány állandóan elismerte, és ezt belső érvek is bizonyítják: a király uralma az egész világra kiterjed (8. v.), előtte meghódolnak ellenségei (9. v.), a leghatalmasabb és leggazdagabb királyok (10. v.) és minden nép neki fog szolgálni (11. v.), és még a neve is áldássá leszen (17. v.). A király meg fogja szabadítani a szegényt (Istennek választott népét), uralkodása az áldás, a béke és az igazság korszaka lesz (3. 6. 7. v.), és benne megáldatik a föld minden nemzetsége (17. v.), amint azt a pátriárkáknak tett isteni szózat megígérte.

71. ZSOLTÁR.

A Messiás országa a béke birodalma.

[1]Zsoltár Salomonra.

[2]Isten, add át ítéletedet
a királynak,
Igazságodat a király fiának,
Hogy igazságosan ítélje
népedet,
És méltányosan szegényeidet.
[3]Békét teremjenek a hegyek a népnek,
És igazságot a halmok.
[4]Szolgáltasson igazságot
a nép szegényeinek,
Nyujtson a szegények
fiainak segítséget,
S alázza meg az erőszakoskodót.
[5]Éljen, míg a nap *ragyog*,
Nemzedékről nemzedékre, míg *fénylik* a hold.
[6]Úgy szálljon le, mint az eső a rétre,
S mint az esőcsepp a földre.
[7]Virágozzék napjaiban az igazság,
És míg a hold el nem múlik, a bőséges boldogság.
[8]Uralkodjék tengertől tengerig,
A folyamtól a földkerekség széléig.
[9]Boruljanak le előtte az etiopsok,
És nyalják ellenségei a port.
[10]Társis királyai és a szigetek adományokat hordjanak,
Arábia és Szába királyai ajándékokat hozzanak;
[11]Hódoljon előtte a föld minden királya,

1. Zsoltár szó a héber szövegben nem olvasható.
2. A király a Messiás. *Ítéletedet* = parancsaidat vagy korlátlan ítélkező hatalmadat. *A király fia* kifejezés az ókori nyelvszokás szerint azt jelenti, hogy a Messiás valóban királyi vérből származik és nem trónbitorló. Isten *szegényei* az elnyomatást szenvedők.— *3.* A Messiás-király uralma a béke és az igazság korszaka lesz. — *4.* A Messiás-király igazságosságát és segítségét elsősorban az eddig megvetett szegények és nyomorultak fogják tapasztalni. — *5. Míg fénylik a hold*, szószerint: «a hold előtt». A Messiás-király uralma örökké fog tartani, és — *6.* mint a mindent megtermékenyítő eső, mindenütt áldást fog terjeszteni. — *7. Míg a hold el nem múlik* = a világ végéig. — A *8—11.* vers alapjául Kir. III. 10. (Salamon király dicsőséges uralkodásának leírása) szolgál, de a zsoltár kifejezéseit szokatlan túlzások feltételezése nélkül nem magyarázhatjuk pusztán földi fejedelemre. — *8.* A két *tenger* a Földközi tenger és az Indiai óceán; a *folyam* az Eufrátes. A Messiás-király uralma az egész világra kiterjed. (V. ö. Kir. I. 2, 10; Zsolt. 2, 8; Zak. 9, 10.) — *9. Etiopsok:* gyüjtő fogalom a vad népekre; ehelyett a héber szöveg «a sivatag vadjai»-ról beszél, melyek szintén elismerik a Messiás-király hatalmát. *Nyalják a port* = földre boruljanak. — *10.* A zsoltáros néhány távoli népet név szerint is felsorol. *Társis* valószínűleg a mai Spanyolország; *a szigetek* a Földközi tenger szigetei, főleg a görög szigetek. *Arábia* (héb. Seba)= Boldog-Arábia; *Szába* (héb. Szeba) talán Meroë (Etiópiában) vagy más vidék a Vörös tenger mellékén. — *11.* A Messiás-

S legyen minden nemzet
a szolgája.
12Mert ő megszabadítja a
hatalmastól a szegényt,
S a szűkölködőt, akin
senki sem segít.
13Megkönyörül a szegényen és az inségesen,
És megszabadítja a szűkölködőket.
14Uzsorától és erőszaktól
megmenti őket,
Mert becsesnek tekinti
nevüket.
15Éljen és legyen része
Arábia aranyában,
Imádkoznak is majd
érte mindenkoron,
S áldják őt minden napon.
16Bőség legyen mezőn és
hegytetőn,
A Libanonnál is nagyobb legyen termése.
Virágozzék a város *népe*,
Mint a rét füve.
17Áldott legyen neve
mindörökre,
Míg csak *ragyog* a nap,
maradjon meg neve;
Benne nyerjen áldást a
föld minden nemzetsége,
Minden nemzet őt dícsérje!

18Áldott legyen az Úr, Izrael Istene,
Ki egyedül művel csodákat,
19Áldott legyen az ő felséges neve örökre,
Teljék be felségével az
egész világ! Amen!
Amen!

20Véget érnek Dávidnak,
Jessze fiának dícsérő
énekei.

király világuralmát a szent szerző a legvilágosabb kifejezésekkel hirdeti. — *12—13.* A héber szerint: «Mert ő megszabadítja a (hozzá) kiáltó szegényt» stb. A Messiás-király legnagyobb dicsősége az, hogy a mindenkitől elhagyott szegényeket gondjaiba fogadja. — *14. Nevüket*, a héber szerint: «vérüket». A Messiás-király nagyon meg fogja becsülni a szegényeket. V. ö. Iz. 61, 1; Luk. 4, 18. — *15.* A Messiás-királynak állandóan része lesz a hódolatban. *Arábia aranyát* a bibliai írók a legdrágább és legbecsesebb aranynak mondják. (Kir. III. 10, 1 sk.; Iz. 60, 6; Jer. 6, 20.) — *16.* A messiási kor nagy boldogságához tartozik a bőséges termés, mely még a hegyek csúcsát is el fogja borítani, míg a városokat nagyszámú lakosság fogja betölteni. — *17. Áldott* szó a héberben nem olvasható. A vers második tagja célzás a pátriárkáknak adott isteni ígéretekre, hogy bennük, illetve ivadékukban (a Messiásban) áldást nyernek a föld összes nemzetei. (Móz. I. 12, 3; 18, 18; 22, 18; 26, 4; 28, 14. stb.)

A 17. verssel véget ér a 71. zsoltár; a — *18—19.* vers a Zsoltárok egész második könyvének záradéka, a — *20.* vers megjegyzése pedig a Zsoltárok második könyvének összegyűjtőjétől származik.

72. *A gonoszok szerencséje mulandó, míg a jámborokra örök dicsőség vár.* — A 72. zsoltár egy jámbor lélek töprengése afölött, hogyan lehet a gonoszoknak jó dolguk, míg a jámborok osztályrésze üldöztetés és nyomorúság. (V. ö. Zsolt. 36.) A nehéz kérdés megoldását abban találja, hogy a gonoszok szerencséje nem állandó, míg a jámborokra örök dicsőség vár.

72. ZSOLTÁR.

A gonoszok szerencséje mulandó, míg a jámborokra örök dicsőség vár.

[1]Ászáf zsoltára.

Mily jó az Isten Izraelhez,
Azokhoz, kik igaz szívűek!
[2]S az én lábam mégis majdnem megingott,
Lépésem majdnem megtántorodott,
[3]Mert elfogott a gonoszokkal szemben az irígység,
Amikor láttam a bűnösök jólétét.
[4]Hisz nekik halálukig nincsenek *kínjaik*,
És nem tartósak csapásaik.
[5]Az emberi *sors* nyomorúságát ők nem viselik,
Az embereket sujtó csapások nem érik őket.
[6]Ezért kevélység *a nyaklánczuk*,
Gonoszságuk és istentelenségük a köntösük.
[7]Érzéketlen *szívükből* kitör gonoszságuk,
Szívük gondolatai után indulnak.
[8]Álnokságot terveznek és beszélnek,
Fennhéjázva erőszakot hirdetnek.
[9]Felnyitják szájukat az ég ellen,
És jártatják nyelvüket a földieken.
[10]Ezért fordul népem hozzájuk,
Hiszen bőséges napokra talál náluk.
[11]Azt mondják: Hogy lenne erre gondja az Istennek?
Hogy is lenne tudomása erről a Fölségesnek?
[12]Ím ők bűnösök s a világon mégis bővelkednek,
És gazdagságban lett részük.

1a. Ászáf Dávid király korának kiváló zenésze volt (Krón. I. 16, 5; 25, 1.), kit Krón. II. 29, 30. «látó»-nak (prófétának) is mond. *1b. Igaz szívűek* helyett a héber szöveg «tiszta szívűek»-ről beszél. Az 1. vers rövid összefoglalása az egész zsoltár erkölcsi tanulságának. — *2.* Az Isten gondviselésében már-már kételkedő szerző lelki küzdelmének megkapó rajza, midőn látja a gonoszok szerencséjét (3—5. v.). — A *4.* vers második része a héber szerint valószínűleg ezt jelenti: «Sőt jól táplált a testük». — *6—9.* A gonoszokat jó sorsuk elbizakodottakká teszi. — *6.* A Vulgáta szerint: «Ezért kevélység fogja el őket», stb. A héber szöveg színes költői kép. — *7. Érzéketlen szívükből*, szószerint: «kövérségükből». A héber szöveg így is fordítható: «Szemük kidülled a kövérségtől, — Túlárad szívük indulata». — A *8.* vers második része úgy is érthető, hogy a gonoszok «a magasság» ellen, vagyis az Isten ellen mondanak káromló beszédeket. — *9.* Az eget a zsoltáros az égben lakó Isten helyett említi. *Jártatják nyelvüket a földieken:* rágalmazzák az embereket. — *10.* A gonoszok szerencséje sok jámbor embert eltántorít az igazság ösvényéről. A vers második része a héberben így hangzik: «És bőséges vizet szívnak magukba.» A *bőséges víz* valószínűleg a gonoszok életelveit jelenti. — A *11.* és a *12.* vers talán a tévútra vezetett jámborok szava, kik már-már kételkednek az isteni gondviselésben; de a 11. vers a

13Azt gondoltam: Hiába
tartottam hát tisztán
szívemet,
Mostam az ártatlanok
között kezemet,
14Hisz mindennap ostort
szenvedek,
És fenyíték ér minden
reggel!

15De ha azt mondanám:
Én is így beszélek! —
Ím árulója lennék fiaid
nemzetségének!
16Gondolkoztam, hogy ezt
megértsem,
De nehéz volt nekem,
17Míg Isten szentélyébe
be nem mentem,
És meg nem értettem
végső sorsukat.
18Bizony, tőrt vetsz nekik,
Letaszítod őket, midőn
fölemelkednek.
19Mint pusztulnak, vesznek el egy szempillantás alatt!
Tönkre mennek gonoszságuk miatt!
20Mint ahogy *elenyészik*
az álom, ha felébred
az ember,
Úgy tűnteted el, Uram,
városodból képüket.
21Mert keserűség fogta el
szívemet,
Fájdalom hasogatta vesémet:
22*Esztelen voltam* és értelmetlen,
23Iránted oktalan állatként viselkedtem.
De én mindenkor veled
maradok,

gonoszok szava is lehet, kik kereken tagadják, hogy az Isten az emberek sorsával törődik. V. ö. 10 (héb.), 4. 11. 13; 93, 7. — *13—14.* A zsoltár szerzőjét is elkeseríti a gonoszok szerencséje, és keserűen kifakad: érdemes-e jámborul élni? Hisz ártatlansága őt sem védte meg a folytonos csapásoktól, míg a gonoszoknak jó dolguk van! — *Az ártatlanok között*, a héber szerint: «ártatlanságban». — *15. Így:* amint a 13. és 14. versben olvasható. Isten *fiainak nemzetsége* a hitükhöz híven ragaszkodó jámborok. A vers értelme: Ha kételkedném a jámborság értékében, hűtlenül cserben hagynám az igazak ügyét. A már-már kétségbeeső jámbor szerző visszariad okoskodásának végső következtetésétől. — *16.* A zsoltáros kutatja a lelkét foglalkoztató rejtély helyes megoldását, de kénytelen beismerni, hogy a puszta emberi bölcseség annak megfejtésére képtelen.

17—28. A fölvetett kérdés megoldása. — *17.* A végleges megoldást a szent szerző csak akkor találta meg, mikor belépett az *Isten szentélyébe*, vagyis amikor megértette az Úrnak gondviselő terveit. A gonoszok szerencsétlen végének (18 skk. v.) szemlélése megadja a nagy kérdés részleges megoldását, a túlvilági boldogság reménye (24. v.) pedig annak teljes megfejtését. — *18—20.* A gonoszok boldogtalan vége. — A *18.* vers a héber szerint így hangzik: «Valóban, síkos helyekre állítod őket, — Leveted őket, hogy összezúzzák magukat.» A *síkos helyek* a bizonytalanságot és veszélyt jelentik. V. ö. 34, 6. — *19—20.* A gonoszok szerencséje egy pillanat alatt véget ér, mint az álom a felébredés pillanatában. *Képüket:* egész lényüket. A *város* Jeruzsálem. (A héber szó így is fordítható: «a felébredéskor».) — A *21.* vers a körmondat első tagja, a *22.* és *23a.* annak második része. A 21. vers újra összefoglalja a zsoltáros nagy fájdalmát és lelki küzdelmét a gonoszok szerencséjének láttára. — *22—23.* A szent szerző bűnbánattal gondol

24 *Mert* te megfogtad jobbomat,
Tanácsoddal vezetsz,
S aztán dicsőségre emelsz.
25 Hiszen mim vagyon az égben,
És miben lelném a földön kedvemet kívüled?
26 Érje bár testemet, szívemet enyészet,
Szívem Istene s osztályrészem mindörökké az Isten.
27 Mert akik eltávoznak tőled, íme elpusztulnak,
Elveszíted mindazokat, kik téged hűtlenül elhagynak.
28 Nekem azonban jó az Istenhez ragaszkodnom,
Az Úrban, az Istenben bíznom,
És hirdetnem minden dícséretedet
Sion leányának kapuiban.

73. ZSOLTÁR.

Könyörgés nagy nemzeti veszedelem idején.

1 Ászáf tanító költeménye.

Miért vetettél el, Isten, teljesen?
Miért gyúlt fel haragod legelőd juhai ellen?
2 Emlékezzél meg gyülekezetedről,
Melyet ősidőkben birtokodba vettél,

vissza némileg meggondolatlan szavaira (13—16.). *Esztelen voltam*, Vulg. «Semmivé lettem». A héber szöveg a 23. vers utolsó részét a következő versek gondolatköréhez csatolja. — *24—28.* Az isteni gondviselésre való hagyatkozásnak gyönyörű megnyilatkozása, mely a zsoltárköltészet legszebb gyöngyei közé tartozik. — *24. Te megfogtad jobbomat:* az isteni oltalom kifejezése. A *dicsőség* a túlvilági jutalom. — *26.* Bármilyen baj is érjen, az Istenbe vetett reménym sohasem fog elhagyni. *Testem* és *szívem* = egész lényem. — *28. Minden dicséretedet*, a héber szerint: «minden művedet». Az Isten *művei* a jámborokat megmentő gondviselés tényei. *Sion leánya* Jeruzsálem népe. A *kapuk* a nyilvános gyülekezetek helyei. Az utolsó verssor a héber szövegben nem olvasható.

73. *Könyörgés nagy nemzeti veszedelem idején.* — A 73. zsoltárt a szentatyák a Makkabeusok korára vonatkozó jövendölésnek tartják; az újabb értelmezők nagy része szintén a Makkabeusok korára magyarázza. Az a kép, melyet a zsoltár 1—11. verse a választott nép helyzetéről fest, meglepő megegyezést mutat azzal a leírással, mely a Makkabeusok könyveiben olvasható a zsidók üldöztetéseiről és főleg a jeruzsálemi templom meggyalázásáról a 168—165. években. Számos újabb értelmező szerint *Ászáf* annyiban volt e zsoltár szerzője, hogy a 12—17. versek vagy ezeknek egyes gondolatai tőle származnak.

1a. Ászáf, l. 72, 1.

1b—9. A zsidókat érő nemzeti szerencsétlenség megrázó leírása. — *1b.* A zsoltáros a nagy nemzeti szerencsétlenséget mint a népnek *teljes elvettetését* fogja fel. A vers második fele az Urat a választott nép jó pásztorának mondja; v. ö. 22, 1. 2; 78, 13; 94, 7; 99, 3; Ez. 34, 11 skk.; Ján. 10, 11 skk. — *2.* Az Úr *gyülekezete*

Örökséged részeként
megváltottál,
A Sion hegyéről, melyet
lakóhelyeddé tettél.

[3]Emeld fel végre kezedet
kevélységük ellen!
Mennyi gazságot művelt az ellenség a szent
helyen!
[4]Kik téged gyűlölnek, kérkednek szentélyedben,
Jelvényeiket tűzték ki
jelekül
[5]A főkijárat fölé esztelenül.
Mint erdőben a fát,
Fejszével [6]döntötték ki
minden ajtaját,
Baltával és bárddal romb
olták,
[7]Szentélyedet lángba borították,
Földig meggyalázták nevednek hajlékát.
[8]Minden nemzetségük azt
mondta magában:
Szűntessük meg az Isten
minden ünnepét az országban!
[9]Jeleinket nem látjuk,
nincs többé prófétánk,
S Ő nem visel többé gondot reánk.

[10]Isten, még meddig szidalmaz az ellen téged?
Örökké gyalázza az ellenség nevedet?
[11]Miért vonod vissza kezedet?

a jámbor zsidó nép. *Melyet ősidőkben birtokodba vettél:* célzás a zsidó nép kiválasztására Ábrahám személyében, főleg pedig az Egyiptomból való kiszabadításra. A Szentírás a zsidó népet kiválasztottsága címén sokszor mondja az Isten *örökségének*, vagyis teljes tulajdonának, birtokának. *A Sion hegye* a rajta álló templom miatt az Úr *lakóhelye* volt. — *3.* Istenhez intézett felszólítás, hogy büntesse meg felfuvalkodott ellenségeit. A héberben ez a vers így hangzik: «Emeld föl lépteidet az örök romok felé! — Mindent meggyalázott az ellenség a szentélyben». A zsoltáros felszólítja az Istent, járja be az ellenség által meggyalázott templom romjait. Makk. I. 4, 38. szerint Antiochus Epifánes korában a templom jóformán romokban hevert. — *4. Kérkednek*, a héber szerint: «ordítottak». (V. ö. Jer. Sir. 2, 7.) Az ellenség *jelvényei* talán az ő zászlai, melyek jelei voltak a zsidók fölött aratott győzelemnek. — *6.* A jeruzsálemi templom kapuit az ellenség összezúzta. *Ajtók* helyett a héber szöveg «faragványok»-ról beszél, melyek a templom külső és belső díszítéseit jelentik. — *7.* Makk. I. 4, 38. szerint Antiochus Epifánes idejében a templom kapuit felgyujtották. — *8. A minden nemzetségük* kifejezés a héber szövegben talán az ellenség átkozódó kifakadása a zsidók ellen. A vers második fele a héber szerint így hangzik: «Felgyujtották az Istennek minden szent helyét (talán a zsinagógákat) a földön». — *9. Jeleink* vagy a választott népért addig művelt isteni csodák, melyeket a zsidóság a zsoltár korában fájdalmasan nélkülözött, vagy valószínűbben az Úrral kötött szövetség külső jelei: az istentisztelet, az áldozatok, a körülmetélés, a szombatnap megülése, melyeket az ellenség halálbüntetés terhe alatt megtiltott (V. ö. Makk. I. 1, 47—52.). *Nincs többé prófétánk:* v. ö. Makk. I. 4, 46; 9, 27; 14, 41. *Ő* = az Úr.

10—17. Isten végtelen hatalmának magasztalása. — *10.* A szent szerző fájdalmas felkiáltása ismét azt mutatja, hogy a zsidók

Húzd ki végre kebledből jobbodat!
12Hisz az Isten a mi királyunk ősidőktől fogva,
Aki szabadulást szerzett a föld közepette.
13Hatalmaddal a tengert *ketté hasítottad*,
A sárkányok fejét a vizekben összetörted.
14A szörnyeteg fejeit összeszúztad,
Az etiopsok népének eledelül adtad.
15Te fakasztottál forrásokat, patakokat,
Te szárítottad ki az állandó folyókat.
16Tied a nappal és tied az éjtszaka,
Te hoztad létre a hajnalt és a napot.
17A föld minden határát te alkottad,
Te teremtetted a nyarat és a tavaszt.
18Emlékezzél meg arról, hogy az Urat ellenség szidalmazza,
S egy oktalan nép nevedet gyalázza.
19Ne engedd át a vadállatoknak a benned bízó lelkeket,
Ne felejtsd el végképen szegényeidet!

vallásüldözést szenvednek. — *11. A kéz visszavonása* a tétlenség jele. A 11. vers második fele mind a héber szövegben, mind a Vulgátában igen tömör mondatszerkezet, melynek értelme: Húzd ki kebledből tétlen kezedet és semmisítsd meg ellenségeinket! — *12.* A választott népet és főleg a templomot ért gyalázat festése után a zsoltáros a multba tekint vissza, és Istennek a multban művelt csodáiból reményt merít a jövőre. *A föld közepette* kifejezés Izrael országát jelenti. A *szabadulás* a következő versek tanusága szerint elsősorban az Egyiptomból való kiszabadulás csodáit jelenti. — *13—14.* Célzás a Móz. II. 14-ben elbeszélt eseményre: a Vörös tengeren való átkelés csodájára. *Ketté hasítottad*, Vulg. «Te szilárdítottad meg». *A sárkányok* a tenger nagy állatai, vagy a krokodílusok, mint Egyiptom jelképei (Iz. 27, 1.). *A szörnyeteg fejei* valószínűleg a Vörös tengerbe fulladt egyiptomi hadsereg vezéreit jelentik. A 14. versben a héber szöveg *a sárkány* helyett a Leviátánról (a krokodilusról) beszél, melynek költői leírása Jób 40, 20—41, 25-ben olvasható. *Etiopsok népe* (vad népek) helyett a héber szöveg «a sivatag népé»-ről (a vadállatokról) beszél. A vers értelme a fent adott fordítás (a Vulgáta) szerint az, hogy a tengerbe veszett és a tenger hullámaitól partra vetett egyiptomiakat az emberevők ették meg; a héber szöveg azt mondja, hogy az Isten még az oly hatalmas szörnyeteget is, mint a Leviátánt (a krokodilust, Egyiptom jellegzetes állatát és jelképét) megölte, és hulláját a puszták vadállatai falták föl. — *15.* Célzás a Móz. II. 17, 5 sk.; IV. 20, 8 skk-ben leírt kettős vízfakasztásra, és a Jordán vizének (*az állandó folyók*, Vulg. szerint: «Etán folyói») feltartóztatására (Józs. 3. fej.). — *16—17.* Isten hatalmát dicsőíti a nagy természet és annak tüneményei. *Hajnal* helyett a héber szöveg «világító»-ról beszél. *A föld minden határa:* l. Jób 38, 4 skk. *Tavasz* helyett a héber szöveg «tél»-ről beszél. A palesztinai esztendőnek két évszaka van: a nyár és a tél.

18—23. Könyörgés segítségért. — *18.* A zsoltáros figyelmezteti az Urat nagy hatalmára, melyet az ellenség mégis gúnyolni merészel. *Oktalan* = istentelen. — *19. A benned bízó lelkeket*, a héber

[20]Tekints szövetségedre,
mert tele van
Az ország *minden* zuga
a gonoszság házaival.
[21]Ne távozzék *tőled* szégyennel a megalázott,
Szegény és szűkölködő
áldja nevedet.
[22]Kelj fel, Isten! Védd
meg ügyedet,
Emlékezzél meg arról,
hogy az oktalan naponkint gyalázattal illet.
[23]Ne feledd el ellenségeid
lármáját,
Gyűlölőid egyre növekvő felfuvalkodását!

74. ZSOLTÁR.

Isten a világ bírája.

[1]Befejezésül. Ne veszíts
el. Ászáf zsoltáréneke.
[2]Dícsérünk téged, Isten,
dícsérünk,
Szólítjuk nevedet, csodáidat hirdetjük.
[3]Ha eljő az ideje,
Igazságos ítéletet mondok.
[4]Olvadjon bár el a föld
és minden lakója,
Én megszilárdítom oszlopait.
[5]Azt mondom a gonoszoknak: Ne műveljetek gonoszat!
S a vétkezőknek: Ne
emeljétek fel szarvatokat!
[6]Ne emeljétek magasra
szarvatokat,
Ne beszéljetek az Isten
ellen gonoszat!

szerint: «gerlicédet» (a választott népet). *A vadállatok* a zsidók ellenségei. — A *20.* v. értelme: Gondolj, Uram, népeddel kötött szövetségedre, melyet az ellenség meg akar semmisíteni. — *22.* A zsoltáros a választott nép ügyét úgy tekinti, mint egyszersmind az Isten ügyét. *Az oktalan* az ellenséges nép és ennek fejedelme; talán célzás IV. Antiochus Epifánes gúnynevére: «Epimánesz» (= őrült). — *23. Felfuvalkodás* helyett a héber szöveg «zajongás»-t mond. Istennek hosszú türelme csak növeli ellenségeinek vakmerőségét.

74. *Isten a világ bírája.* — A 74. zsoltár valószínűleg olyan időben keletkezett, midőn az Úr a zsidó népet valamely ellenséges támadástól csodálatos módon megoltalmazta. Talán Szennácheríb asszír király 701. évi palesztinai betöréséről van benne szó (Kir. IV. 18, 13—19, 37; Iz. 36. 37.).

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Ne veszíts el:* valamely ének kezdete, melynek dallamára ezt a zsoltárt énekelték. *Ászáf*, l. 72, 1.

2. Az Isten *csodái* azok a nagy csodatettek, melyekkel az Úr Izraelt a zsoltáros idejében megszabadította. — *3—4.* Az Isten szava. Isten *igazságos ítélete* abban áll, hogy népének ellenségeit megbünteti. Az Isten ítélete alapjában rázkódtatja meg a *földet* és annak *lakóit*. A föld *oszlopai* itt az erkölcsi világrend alapjait (elsősorban sz igazságosságot) jelentik (mint 10, 3.), melyeket az Úr a legnagyobb veszedelmek idejében is sértetlenül megőriz. A régiek népies felfogása szerint a föld szilárd oszlopokon áll a világóceánban. — Az *5.* versben ismét a zsoltáros veszi át a szót. *A gonoszok* (héb. «oktalanok») és *a vétkezők* az Izrael népe ellen támadó pogányok. A *szarv* a hatalom jelképe; *a szarv felemelése* az Isten ellen intézett vakmerő támadás jelképe. — *6. Magasra*, a héber szerint talán: «a magasság (az Isten) ellen». *Az Isten ellen*, a héber szerint: «vakmerő (= kevélyen fölemelt) nyakkal». —

7Mert *nem jő szabadulás*
sem napkeletről, sem napnyugatról,
Sem a puszta hegyek felől,
8Mert az Isten az, ki igazságot teszen;
Az egyiket megalázza, a másikat felmagasztalja.
9Serleg van az Úr kezében,
Fűszeres színborral tele,
Tölt belőle mindenfelé, mégsem fogy el sepreje,
Megissza a földnek valamennyi bűnöse.
10Én pedig mindenkor magasztalom,
Jákob Istenét énekkel *áldom;*
11A bűnösök szarvát mind letöröm,
S az igaznak szarva magasra emelkedik.

75. ZSOLTÁR.

A választott nép hálaéneke egy nagy győzelem után.

1Befejezésül. Ászáf dicsőítő zsoltára. Ének az asszírokról.

2Ismeretes Júdában az Isten,
Nagy a neve Izraelben.
3Lakóhelye *Sálemben* vagyon,
Lakása a Sionon.
4Ott tört össze hatalmas íjakat,
Pajzsot, kardot és háborút.

7. A puszta hegyek Júda (a Dél) vidéke. Északot a szent szerző nem említi, talán azért, mert onnan jött az ellenséges (asszír) támadás. — *8—9.* Az Isten büntető ítéletének költői leírása. A *9.* v. az Istent mint házigazdát írja le, ki kelyhéből minden embernek poharába önti a bort, mely sorsának jelképe. A hasonlatra nézve v. ö. 15, 5; 22, 5; 59, 5. A *színbor* erejét még fokozza a beléje vegyített *fűszer.* A bor *sepreje* (a legkeményebb büntető ítélet) a bűnösöknek jut, kikben a zsoltáros Izrael ellenségeit látja. Ez a vers Abdiás próféta 15. 16. versére emlékeztet. — *10.* Szép ellentét a megelőző verssel. Míg Izrael ellenségeit eléri az isteni büntetés, a választott nép állandó boldogságnak fog örvendeni. *Jákob* az összes zsidó törzsek ősatyja. — *11. A szarv letörése* a gonoszok hatalmának megsemmisítését jelenti. *Az igaz* az egész választott nép.

75. A választott nép hálaéneke egy nagy győzelem után. — A 75. zsoltár valószínűleg egykorú a 74. zsoltárral, és ugyancsak a Szennácheríb asszír királyon 701-ben aratott győzelemért ad hálát az Úrnak.

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Ászáf:* l. 72, 1. *Az asszírokról* szó a héber szövegben nem olvasható, de azt mutatja, hogy már a Kr. e. III. században élő görög fordító is Ezekiás király győzelmére magyarázta ezt a zsoltárt.

2. Ismeretes Júdában az Isten, mert megszabadító hatalmát mindenki láthatta. *Júdát* és *Izraelt* a zsoltáros csak a párhuzam kedvéért említi külön-külön, de mindkét név a választott nép egészét jelenti. — *3. Sálem* Jeruzsálemnek rövidített neve. (A Vulgáta ezt a szót «béké»-nek fordítja.) — *4. Ott,* t. i. Jeruzsálem falai előtt. A *hatalmas íjak* helyett a héber szöveg «az íj villámai»-ról (a nyilakról) beszél. A 4. vershez v. ö. Iz. 2, 2—4; Mik. 4, 1—4. —

5Ragyogó vagy te, — fenségesebb,
Mint az örök hegyek,
6Megrettentek *tőled* mind az oktalan szívűek;
Álomba merültek,
És mitsem találtak kezükben mind a gazdag emberek.
7Feddésedtől, Jákobnak Istene,
A lovasok álomba estek.

8Rettenetes vagy te, ki állhat ellened,
Ha haragod felgerjed?
9A mennyből hallattad ítéletedet,
A föld megrendült és elcsöndesedett,
10Mikor az Isten ítéletre kelt,
Hogy megszabadítson a földön minden szelídet.

11Mert az ember gondolata is téged dicsőít,
S ünnepnapot ülnek neked, kiket *haragod* megkímélt.
12Tegyetek fogadalmat és rójátok le az Úrnak, Isteneteknek,
Mind, kik körülötte vagytok, ajándékot vigyetek a Rettenetesnek,
13Ki megtöri a fejedelmek bátorságát,
Ki rettenetes a föld királyai iránt!

76. ZSOLTÁR.

Könyörgés a szorongatás idején. Visszaemlékezés a hajdankor csodáira.

1Befejezésül. Iditún számára. Ászáf zsoltára.

2Hangosan kiáltok az Úrhoz,
Hangosan *kérem* az Istent, hogy figyeljen reám.
3Szorongatásom napján az Istent keresem,

5. Az örök hegyek Jeruzsálem hegyei, főleg a Sion, melyről az Úr mint királyi trónjáról kihirdette ítéletét. — *6. Az oktalan* (héb. «erős») *szívűek* az ellenséges harcosok. Az *álom* itt és a 7. versben a halál álmát jelenti. *Mitsem találtak kezükben:* az ellenség az Isten közbelépésére tehetetlenné lett. A héber szerint 6c. így hangzik: «És megdermedt minden erős férfiú karja.» — *7.* Isten *feddése* az ő ítélete. *A lovasok*, a héber szerint: «a harciszekér és a ló». — *9.* A zsoltáros költői leírásában az Isten hol a Sion hegyéről (3. v.), hol a mennyből hirdeti ki ítéletét. — *10. A föld szelídei* (héb. «elnyomott»-ai) a jámborok. — A *11.* v. első fele azt a gondolatot fejezi ki, hogy még az emberek gonoszsága is végeredményben az Isten igazságos voltát dicsőíti meg. *Harag* helyett a Vulgáta «gondolat»-ról beszél. Az értelem ugyanaz marad. — *12—13.* Hódoljon és adjon hálát az Úrnak az egész megmentett választott nép.

76. *Könyörgés a szorongatás idején. — Visszaemlékezés a hajdankor csodáira.* — A 76. zsoltár a zsidó nép könyörgése nagy nemzeti szerencsétlenség (talán a babiloni fogság) idejében, midőn szinte úgy látszott, hogy az Úr elhagyta népét.

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Iditún* Dávid korában a templomi zenekar vezetője volt (Krón. I. 9, 16; 16, 38. 41. 42; 25, 1; v. ö. Zsolt. 38, 1; 61, 1.). *Ászáf:* l. 72, 1.

3. A *szorongatás napja* a zsidó nemzetet ért nagy szerencsétlenség ideje. A *kéz fölemelése* az Istenhez az imádságnak külső jele.

Kezemet éjjel *is* hozzá *emelem*,
És *azok nem lankadnak el.*
Nem akar megvigasztalódni a lelkem,
4*Sóhajtozom*, ha az Istenről elmélkedem,
Eleped a lelkem, ha reágondolok.
5Hajnal előtt ébren van a szemem,
Nyugtalan vagyok, beszélni sem tudok.
6Gondolkodom a hajdani időkről,
Elmélkedem a régmult esztendőkről.
7Elmélkedem éjtszaka szívemben,
Gondolkodom, és töprengek lelkemben.

8Vajjon örökre elvet az Isten?
S nem kegyelmez többé sohasem?
9Vagy megvonja irgalmát örökre,
Nemzedékről nemzedékre?
10Vagy elfelejtette az Isten a könyörületességet,
Vagy irgalmát haragjában visszatartja?

11És így szóltam: *Bánatomat az okozza*,
Hogy megváltozott a Fölségesnek jobbja.
12Megemlékezem az Úr cselekedeteiről,
Végiggondolom csodáidat kezdettől,
13Elmélkedem minden műveden,
És végzéseiddel foglalkozom.

14Isten, szentséges a te utad;

És azok nem lankadnak el, Vulg. «És nem csalódtam». — *4. Sóhajtozom*, a Vulgáta szerint: «gyönyörködöm».—*5. Hajnal előtt ébren van a szemem*, a héber szerint: «Megfogtad szempilláimat»; az Isten nem engedi meg, hogy álom szálljon a könyörgőnek szemére. Az értelem mindkét szöveg szerint ugyanaz marad. — *6.* A szent szerző álmatlanságában visszagondol a hajdankor nagy nemzeti eseményeire. — A *7.* v. első része a héberben így hangzik: «Lantom éjjel szívemmel van». A zsoltáros abban keresi lelkének megnyugvását, hogy éjjelenkint lantja mellett elmélkedik a régmult idők dicsőségéről és Istennek csodálatos megszabadító tényeiről.

8—10. Vajjon örökre elvet az Isten? — A felvetett kérdésekre a zsoltáros tagadó választ vár, de ezt nem mondja ki. — A *9.* v. a héberben így hangzik: «Teljesen véget ért-e irgalma? — Megszűnt-e irgalmassága nemzedékről nemzedékre?» Az Úr irgalmassága az a biztató ígéret, hogy népét nem fogja elhagyni sohasem.

11—21. Visszaemlékezés a hajdankor csodáira. — *11.* A Vulgáta szövege így fordítható: «És így szóltam: Most felfogtam!» stb. Eszerint a zsoltáros abban találta meg vigasztalását és reménységét a jövőre nézve, hogy megértette az Úr nagy csodáit, melyekkel népét annak idején Egyiptomból kiszabadította (12—21. v.). A héber szövegben, melyet fordításunk követ, a 11. v. a szent szerző lelki fájdalmát okolja meg: azért szenved, mert az Úr szerető gondoskodása népe iránt megváltozott. — *12. Kezdettől:* a zsidó nép történelmének kezdete óta. — *13.* Az Úr *művei* és *végzései* az ő hajdani megszabadító csodái. — *14. Isten útjának szentsége* itt igazságosságát és szeretetét jelenti, mely abban nyilatko-

Ki oly nagy Isten, mint
a mi Istenünk?
15Te vagy az Isten! Te
művelsz csodákat,
Megmutattad a népek-
nek hatalmadat.
16Karoddal megváltottad
népedet,
Jákob és József fiait.
17Láttak téged, Isten, a
vizek,
Láttak téged a vizek és
remegtek,
És reszkettek a mélysé-
gek.
18Nagy volt a vizek zú-
gása,
Megzendültek a felle-
gek,
Nyilaid repültek,
19Szekered robajjal dübör-
gött,
Villámaid beragyogták
a földkerekséget,
Rengett a föld és reme-
gett.
20Tengeren vitt át utad,
Nagy vizeken *vezetett*
át ösvényed,
És nem voltak láthatók
nyomdokaid.
21Mint juhnyájat vezet-
ted népedet
Mózes és Áron kezével.

77. ZSOLTÁR.

A választott nép történetének költői feldolgozása Dávid koráig.

1Ászáf tanító költemé-
nye.

Figyelj, népem, tanítá-
somra,
Hajtsd füledet szájam
igéire.
2Bölcs mondásra nyitom
meg szájamat,
Elmondok régi bölcs dol-
gokat,
3Melyeket hallottunk és
megismertünk,
S atyáink elbeszéltek
nekünk.

zott meg, hogy népét az egyiptomi rabságból megszabadította. — *15—21.* Az Egyiptomból való kivonulásnak és a Vörös tengeren való átkelésnek rövid, költői előadása. A 17—20. vers több kifejezésben szószerint megegyezik Hab. 3, 10. 11. 15. versével. — *15. A népek* a Sinai félszigetnek és az Ígéret földének lakói. — *16.* A *kar* a hatalom jelképe. *Jákob és József fiai* az egész zsidó nép, melynek Jákob volt a törzsatyja, József pedig a megmentője. — *18.* Az Isten *nyilai* a villámok. A 18. és a 19. v. a Vörös tengeren való átkelés történetét azzal bővíti ki, hogy akkor hatalmas vihar is dühöngött. — *19.* Isten *szekere* a viharfelhő. — *20. Nem voltak láthatók nyomdokaid*, mert a csoda a tenger fenekén történt, melyet a zsidók átvonulása után ismét elborított a víz. — *21.* V. ö. 77, 52; 79, 2; 94, 7; 99, 3. stb.: Isten a választott nép jó pásztora. Ez a vers rövid célzás az egész negyven éves pusztai vándorlásra.

77. *A választott nép történetének költői feldolgozása Dávid koráig.* — *1a. Ászáf:* l. 72, 1.

1b—11. Bevezető figyelmeztetés a néphez: a jelenkor emberei okuljanak a nemzeti multból, és ne legyenek hasonlók az Isten ellen lázongó őseikhez. — *2.* A *bölcs mondás* itt oktató költeményt jelent, melynek tárgya a bibliai történet. Ezt a történetet a szent szerző *elrejtett dolog*nak (héb.) is mondja, mert az Isten vezetése csodálatos, és az emberek előtt sokszor megfoghatatlan. Ezt a verset Mát. 13, 35. a példabeszédekben tanító

[4]Nem titkol*juk* fiaik előtt :
A serdülő nemzedék előtt.
Hirdetjük az Úr dícséretét, hatalmát,
És csodáit, melyeket végbevitt.

[5]Bizonyságot állított Jákobnak,
Törvényt adott Izraelnek,
És megparancsolta atyáinknak,
Tanítsák meg reá fiaikat,
[6]Hogy megtanulja a következő nemzedék,
A majd született gyermekek.
Keljenek fel, és hirdessék fiaiknak,
[7]Hogy Istenbe vessék bizalmukat,
És ne feledjék el az Isten műveit,
Teljesítsék parancsait ;
[8]Ne legyenek olyanok, mint atyáik,
Az a gonosz és lázongó nemzedék,
Oly nemzedék, melynek szíve nem volt kitartó,
És lelke nem volt hű az Isten iránt.
[9]Efráim fiai felajzották és megvonták az íjat,
De a harc napján hátat fordítottak.
[10]Nem tartották meg az Isten szövetségét,
És nem akarták követni törvényét.
[11]Elfelejtették jótétemányeit,
Csodáit, melyeket megmutatott nekik.

[12]Atyáik előtt csodákat művelt,
Egyiptom földén, Tánisz mezején.
[13]Széthasította a tengert s átvezette őket,
Szinte tömlőbe fogta a vizeket.
[14]Vezette őket nappal a felhőben,

Üdvözítőre alkalmazta. — *4. Nem titkol*juk, a Vulgáta szerint : «Ne legyenek elrejtve». A zsoltáros a saját kortársait és utódaikat is az ősatyák (pátriárkák) gyermekeinek mondja. *Az Úr hatalma és csodái* itt az Egyiptomban és a pusztai vándorlás alatt történt csodákat jelentik (12 skk. v.). — *5.* Az Úrnak itt említett *bizonyság*a és *törvény*e arra vonatkozik, hogy csodás tettei emlékének a választott népben állandóan fenn kell maradnia (Móz. V. 4, 9.). — *8. Melynek szíve nem volt kitartó:* célzás a zsidó nép ingatag lelkületére. — *9. Efráim* törzse híres volt nyilasairól. V. ö. Móz. I. 49, 23. 24. A 9. v. megszakítja a 8. és a 10. vers összefüggését, és valószínűleg az 57. versből eredt. — *11.* Átmenet a pusztai vándorlás csodáira.

12—31. A pusztai vándorlás csodái. Az egyiptomi csodákat a zsoltáros egyelőre csak általánosságban érinti ; részletesebb felsorolásuk a 43—53. versben olvasható. — *12.* Az egyiptomi csodák helyéről Móz. II. könyve nem beszél ; a későbbi zsidó hagyomány Tániszt (héb. Szoán), Móz. IV. 13, 22. szerint az ókor egyik legrégibb városát tartja e csodák helyének. — *13.* L. Móz. II. 14. *Tömlő* helyett a héber szöveg helyesebben «sánc»-ról beszél. — *14.* L. Móz. II. 13, 21. 22. — *15—16.* L. Móz. II. 17 ;

S egész éjjel a tűznek
fényében.
15Kősziklát hasított fel a
pusztában,
És itatta őket bőséges
áradattal.
16Vizet fakasztott a kő-
sziklából,
És folyamként ömlesz-
tette a vizet.

17Mégis egyre csak vét-
keztek ellene,
Haragra ingerelték a
Felségest a pusztában.
18Megkísértették szívük-
ben az Istent,
Mikor torkosságból ele-
delt kértek,
19S *ekként* beszéltek go-
noszul az Istenről:
Tud-e az Isten — mon-
dották — asztalt terí-
teni a pusztában?
20A kősziklát ugyan meg-
ütötte,
S vizek folytak, patakok
áradtak *belőle;*
De vajjon tud-e kenye-
ret is adni,
Tud-e népének asztalt
teríteni?

21Mikor ezt az Úr meg-
hallotta, haragra ger-
jedt érte:
Tűz gyulladt fel Jákob
ellen,
És harag szállott Iz-
raelre,
22Mert nem hittek az Is-
tenben,
És nem reméltek segít-
ségében.
23Ekkor ő parancsot adott
fenn a fellegeknek,
És megnyitotta a menny-
nek ajtait,
24És mannát hullatott ne-
kik eledelül,
És mennyei kenyeret
adott nekik.
25Angyalok kenyerét ette
az ember,
Eledelt küldött nekik
bőséggel.
26Déli szelet támasztott
az égen,
És hatalmával elhozta a
délnyugati szelet.
27És annyi húst hullatott
reájuk, mint a por,
S annyi szárnyast, mint
tenger fövenye;
28Hullottak táboruk kö-
zepére,
Köröskörül sátraik köré.
29Ettek, és felette jóllak-
tak,
Mert megadta nekik,
amit kívántak;

IV. 20. — *17—20.* L. Móz. II. 16; IV. 11. — *18. Megkísértették szívükben az Istent:* t. i. vakmerő követeléseikkel. — A *20.* v. még a zúgolódó nép szava. — *21. Tűz gyulladt fel Jákob ellen*, célzás Tábeerára, hol a pusztai vándorlás második évében a zsidó nép sátrainak egy részét lázongásuk büntetéséül tűz emésztette meg. (Móz. IV. 11, 1—3.). — *23—25.* A manna csodája (Móz. II. 16.). V. ö. egyszersmind Zsolt. 104, 40. — *25. Angyalok* helyett a héber szöveg «erősek»-ről beszél; az értelem ugyanaz marad. V. ö. Bölcs. 16, 20., mely a mannát szintén az angyalok eledelének mondja. A zsoltárnak és a Bölcseség könyvének ezt a kifejezését az egyház liturgiája az Oltáriszentségre alkalmazza. — *26—28.* A fürjek csodája. A fürjeket Móz. IV. 11, 31. szerint a tenger felől jövő szél hozta. — *28. Hullottak*, a héber szerint: «Levetette őket». —

30 *De* még fel sem hagytak
torkosságukkal,
Még szájukban volt az
étel,
31 Mikor az Isten haragja
felgerjedt ellenük,
Agyonsujtotta kövéreiket,
Leterítette Izrael választottait.

32 Mindamellett ismét csak
vétkeztek,
És nem hittek csodatetteinek.
33 Ezért hiábavalóságban
enyésztek el napjaik,
És *rettegésben* esztendeik.
34 Ha öldökölte őket, hozzá
fordultak,
Megtértek és legott hozzá
folyamodtak.
35 Megemlékeztek arról,
hogy az Isten az oltalmazójuk,
S a fölséges Isten a megváltójuk.
36 Szerették őt szájukkal,
Hazudtak neki nyelvükkel,
37 De szívük nem volt
hozzá igaz,
És nem ragaszkodtak
híven szövetségéhez.

38 De ő irgalmasan megbocsátotta bűneiket,
És nem pusztította el
őket;
Gyakran elfordította haragját,
Nem öntötte ki egész
bosszúságát,
39 Mert megemlékezett arról, hogy nem egyebek testnél,
Elszálló s vissza nem
térő lehelletnél.
40 Hányszor lázongtak ellene a pusztában,
Bosszantották őt a sivatagban!
41 Újra meg újra kísértették az Istent,
És fellázadtak Izrael
Szentje ellen.

42 Nem emlékeztek meg
kezéről,
Arról a napról, amelyen
megváltotta őket az
ellenségtől,

30—31. Az Isten haragjának leírása, melyre már a 21. vers célzott. A 30—31. v. jelentése: még érezték szájukban a húsnak ízét, midőn reájuk zúdult az isteni büntetés. V. ö. Móz. IV. 11, 33—34.

32—41. Rövid áttekintés a zsidó nép későbbi történetén, főleg a bírák korán. — *33.* Célzás Móz. IV. 14-re: a zúgolódók nem léphették át az Ígéret földének határát. *Rettegésben*, Vulg. «sietségben». — *35. Oltalmazójuk*, a héber szerint: «kőszirtjük»; a zsoltárok kedvenc szóképe. — *36.* A szent szerző a zsidók megtérését a nemzeti csapások idejében (csak) *szájjal való szeretet*nek és *hazugság*nak mondja, mert sohasem volt tartós (37. v.). — *38.* Célzás az isteni irgalom tényeire a pusztai vándorlás és a bírák korában. — *39. Nem egyebek testnél* (szószerint: «húsnál»): az erkölcsi gyöngeségnek a Szentírásban gyakori megokolása. A vers második fele az emberi élet mulandóságára céloz. — *40—41.* Rövid összefoglalása a pusztában történt sok zúgolódásnak és lázongásnak.

A *42.* v. szép átmenet *az egyiptomi csapások* elbeszéléséhez *(43—53.)*, de ezek felsorolásában a zsoltáros nem ragaszkodik

43 És véghezvitte Egyiptomban jeleit,
Tánisz mezején csodatetteit :
44 Vérré változtatta folyóikat,
Ihatatlanná tette patakjaikat.
45 Legyet bocsátott reájuk, hogy egye őket,
És békát, hogy tönkretegye őket.
46 Odaadta termésüket az üszögnek,
És munkájuk *gyümölcsét* a sáskának.
47 Szőlleiket megverte jéggel,
Szederfáikat dérrel ;
48 Odavetette barmaikat a jégesőnek,
Jószágukat a tűznek.
49 Reájuk bocsátotta boszszúja haragját,
Bosszúját, haragját, szorongatását,
Gonosz angyalok csapását.
50 Szabad utat engedett haragjának,
Nem kímélte meg életüket a haláltól.
Dögvészre vetette barmaikat,
51 És megölte Egyiptom földének minden elsőszülöttjét,
Kám sátraiban erejük minden zsengéjét.
52 Mint juhokat kihozta népét,
Mint nyájat vezette a pusztában.
53 Biztonságban vezette őket, nem féltek,
De tenger borította el ellenségeiket.
54 S elvitte őket szent hegyére,
Arra a hegyre, melyet jobbja szerzett ;
Kiűzött előlük nemzeteket,
Mérőzsinórjával nekik sorsolta ki az országot,
55 És letelepítette sátraikban Izrael törzseit.
56 Mégis megkísértették és bosszantották a fölséges Istent,
És nem tartották meg rendeléseit.

szigorúan a történeti sorrendhez. — *43.* L. 12. v. — *44.* L. Móz. II. 7, 19—25. A *folyók* a Nilust és csatornáit jelentik. — *45.* L. Móz. II. 8, 16—28 ; II. 8, 1—15. — *46. Üszög* helyett a héber szöveg «sáská»-ról beszél. — *47—48.* L. Móz. II. 9, 22—35. — *49.* A *gonosz angyalok* itt az Isten büntetéseinek végrehajtói. — *50.* L. Móz. II. 9, 1—7. A *halál* itt a dögvész. — *51.* L. Móz. II. 12. A második *minden* szó a héberben nem olvasható. — *Kám sátrai* = Egyiptom városai. Móz. I. 10, 6. Meszráimot (Egyiptom lakosságát) Kám fiának mondja. — *52.* L. Móz. II. 12, 31 skk. ; a költői képre vonatkozólag pedig v. ö. Zsolt. 76, 21 ; 79, 2 ; 94, 7 ; 99, 3. stb. — *53.* Célzás a Vörös tengeren való átkelésre és az üldöző egyiptomiak vesztére. L. Móz. II. 14.

54—66. A honfoglalás és a bírák kora. — *54—55.* Rövid összefoglalása a Józsue könyvében előadott eseményeknek. *Szent hegyére*, a héber szerint : «szent földére». A *szent hegy* a Sion hegye. Isten *mérőzsinórja* az Úrnak az a végzése, mellyel Kánaánt a zsidó nép birtokává tette. — *56—58.* Célzás a bírák korának bálvá-

57Elpártoltak és hűtlenek
lettek, akárcsak atyáik,
Visszavágtak, mint az
álnok íj.
58Haragították őt magas-
lataikkal,
Féltékenységre ingere-
lték faragott bálvá-
nyaikkal.

59Meghallotta ezt az Is-
ten, megvetette
És messze eltaszította
Izraelt.
60Elvetette silói hajlékát,
Sátrát, hol az emberek
közt lakott,
61Fogságba juttatta ere-
jüket,
Ellenség kezére ékessé-
güket.
62Kardélre vetette népét,
És megútálta örökségét.
63Ifjaikat tűz emésztette
meg,
Szűzeiket senki sem si-
ratta.
64Papjaik kard által estek
el,
Özvegyeiket nem gyá-
szolták meg.

65Felébredt ekkor az Úr,
mint az alvó,
Mint a hős, ki megrészе-
gült a bortól;
66És visszaverte ellenségeit,
Örök gyalázatot hozott
reájuk.
67Ám József sátrát elve-
tette,
Efráim törzsét nem vá-
lasztotta ki,
68Hanem kiválasztotta
Júda törzsét,
A Sion hegyét, melyben
kedvét lelte,
69És felépítette szentélyét,
hogy olyan legyen,
mint az ég,

nyozására a magaslati oltárokon. (V. ö. Kir. III. 12, 31. jegyz.). — *57. Atyáik* = a pusztai vándorlás idejében élő nemzedék. *Álnok íj* az az íj, melynek nyila tulajdonosa ellen fordul vissza. A kifejezés Óz. 7, 16-ban is olvasható. — *59—64.* Célzás a filiszteusok nagy győzelmeire Héli idejében, és a zsidóság elnyomatására (Kir. I. 4. 5.). — *59.* V. ö. 21. v. — *60.* A sílói szentély (Kir. I. 1.) elvetése. V. ö. Jer. 7, 12. 14. — *61.* A zsidó nép *ereje* és *ékessége* (héb. az Isten ereje és dicsősége) a frigyláda, mely a filiszteusok kezébe jutott (Kir. I. 4, 11.). — *62.* A Kir. I. 4-ben leírt szerencsétlen hadjárat. A szent szerző Izrael népét és országát itt is az Isten *örökségének* mondja. — *63. Szűzeiket senki sem siratta,* a héberben: «Szűzeiknek senki sem zengett nászéneket». — A *64.* v. második része a héberben így hangzik: «És özvegyeik nem sírtak». A vers értelme: az Úr papjai úgy haltak meg, hogy még rendes temetésben és megsiratásban sem volt részük. Talán célzás Ofni és Fineesz halálára (Kir. I. 4, 11.).

65—72. A választott nép megszabadítása. — *65—66.* A filiszteusok megbüntetése. L. Kir. I. 5, 6. A zsoltáros az Isten hosszú türelmét, hogy népét a filiszteusok járma alatt nyögni engedte, költői képpel az ittas ember álmához hasonlítja. — *66.* L. Kir. I. 5, 6. 12; 6, 5. Ezt a csapást a zsoltáros a filiszteusok *örök gyalázatának* mondja. — *67.* Újabb célzás a sílói szentély örök elvetésére. Síló Efráim (József) törzsének területén feküdt. Valószínű, hogy a szent szerző egyszersmind Izrael országának hamis istentiszteletére is gondol a királyság korában, ellentétben a jeruzsálemi templom istentiszteletével (68. v.). — *69.* A szent szerző

És mint a föld, melyet
időtlen időkre alapított.
[70]Kiválasztotta szolgáját,
Dávidot,
Elhozta őt a juhnyájaktól,
Elhozta őt a szoptatós
juhok mögül,
[71]Hogy legeltesse szolgáját, Jákobot,
S örökségét, Izraelt;
[72]S ő legeltette őket tiszta
lélekkel,
Vezérelte őket bölcs kezével.

78. ZSOLTÁR.

Érje utól az Isten büntetése Jeruzsálemnek és templomának megszentségtelenítőit!

[1]Ászáf zsoltára.

Isten, pogányok szállták meg örökségedet,
Megfertőzték szentséges templomodat,
Romhalmazzá tették Jeruzsálemet.
[2]Odavetették szolgáid holttestét
Eledelül az ég madarainak,
Szentjeid húsát a föld vadainak.
[3]Kiöntötték vérüket Jeruzsálem körül, akárcsak a vizet,
És nem akadt, ki eltemette volna *őket*.
[4]Gyalázattá lettünk szomszédaink előtt,
Nevetséggé és csúfsággá azok előtt, akik körülöttünk laknak.
[5]Meddig haragszol *még*, Uram, szüntelenül?

a Sion hegyén álló templom dicsőségét és állandóságát hangoztatja. *Olgan:* olyan szilárd. *Mint az ég*, Vulg. «mint a bölény». — *70—72.* Dávid kiválasztása. L. Kir. I. 16. — *72.* Dávid igazságos és bölcs uralkodásának rövid, találó jellemzése.

78. *Érje utól az Isten büntetése Jeruzsálemnek és templomának megszentségtelenítőit!* — A 78. zsoltár a zsidó nép imádsága valamely nagy nemzeti gyász idejében, midőn az ellenség a szent várost és a templomot megbecstelenítette. Mind a régi, mind az újabb magyarázók véleménye megoszlik arra nézve, hogy a zsoltáros Jeruzsálemnek és templomának 586. évi pusztulásáról, vagy a templomnak IV. Antiochus Epifánes alatt 168-ban történt meggyalázásáról beszél-e. Makk. I. 1, 37; 7, 16. 17. a 78. zsoltár 3. versét mint szentiratot idézi.

1a. Ászáf: l. 72, 1.

1b—4. A zsidó népet sanyargató vallásüldözés megkapó rajza. — *1.* Az Úr *öröksége* a választott nép hazája, Palesztina, különösen a szent város; a *pogányok* a babiloniak vagy a Kr. e. II. században Szíria és Palesztina felett uralkodó Szeleukidák és a szírek. *Romhalmazzá tették Jeruzsálemet*, a Vulgáta szerint: «gyümölcsőrző hellyé (= jelentéktelen hellyé) tették Jeruzsálemet». — *2. Szentjeid:* a megfelelő héber szó («chászídím» az Úr törvényéhez szigorúan ragaszkodó zsidók elnevezése. A 2. vers értelme: a holttesteket nem részesítették tisztességes temetésben sem, amit az ókor népei a legnagyobb gyalázatnak és kegyetlenségnek tekintettek. V. ö. Jer. 19, 7. — *3.* L. Makk. I. 1, 37; 7, 16. 17. — *4. Szomszédaink:* a Palesztina körül lakó népek. Ugyanez a panasz szószerint olvasható 43, 14-ben is.

Az 5. versben kezdődik *az Úrhoz intézett imádság*, mely a zsoltár

Meddig lobog még boszszúságod, mint a tűz?
[6]A pogányokra öntsd haragodat,
Kik nem ismernek téged,
S azokra az országokra,
Melyek nem hívják segítségül nevedet.
[7]Hiszen felfalják Jákobot,
És elpusztítják lakóhelyét!

[8]Ne emlékezzél meg régi gonoszságainkról,
Siessen elénk irgalmasságod,
Mert felette nyomorultak lettünk.
[9]Segíts rajtunk, szabadító Istenünk,
És neved dicsőségéért ments meg, Uram, minket,
Bocsásd meg nevedért bűneinket,
[10]Hogy ne mondják a pogányok között:
Hol van az ő Istenük?
Legyen nyilvánvaló a pogányokon szemünk láttára
Szolgáid kiontott vérének megbosszulása.
[11]Jusson színed elé a bilincsbe vertek jajszava,
Tartsd meg karod erejével a halálra szántakat,
[12]Öntsd vissza hétszeresen szomszédaink ölébe,
Uram, ellened szórt szidalmaikat.

[13]Mi azonban, a te néped s a te legelőd juhai,
Hadd áldjunk téged örökké,
S hadd hirdessük dícséretedet nemzedékről nemzedékre.

79. ZSOLTÁR.

A választott nép könyörgése nagy nemzeti elnyomatás idejében.

[1]Befejezésül. «*Liliomok*»

végéig terjed. — A *6.* és a *7.* v. Jeremiás 10, 25-ből vett idézet; v. ö. egyszersmind Jéz. Sir. fia 36, 8. A zsoltáros a főellenséggel szövetkezett nemzetekre gondol (v. ö. Makk. I. 5.). — *9—10.* A választott nép sorsa a zsoltáros felfogása szerint szoros összefüggésben van az Isten dicsőségével, mert ha az Úr elhagyja népét, a pogányok ebből az Isten gyöngeségére fognak következtetni. V. ö. Judit 7, 20. 21; Zsolt. 113. (második rész) 2; Jóel 2, 17. — *11. A bilincsbe vertek* az egész zsidó nép, főleg azok, akiket ellenségeik tényleg börtönbe vetettek vagy számkivetésbe hurcoltak. *A halálra szántakat*, szószerint «a meggyilkoltak fiait». — *12. Hétszeresen* = túláradó mértékkel. *Szomszédaink ölébe:* célzás a keletiek bő ruhájára. V. ö. Lukács 6, 38. — *13.* V. ö. 73, 1; 79, 2; 94, 7; 99, 3; Ez. 34, 11 skk.; Ján. 10, 11 skk. stb. A választott nép állandóan hálásan akar megemlékezni az Úr megszabadító irgalmáról.

79. *A választott nép könyörgése nagy nemzeti elnyomatás idejében.* — A Hetvenes fordításban olvasható felirat Szennácherib asszír király 701. évi hadjáratára gondol, egyes újabb magyarázók pedig ezt a zsoltárt a babiloni fogságot követő időre teszik, midőn a zsidó nép ismét Palesztinában lakott ugyan, de nemzeti függetlenségét már elvesztette.

1. Befejezésül: l. 4, 1. «*Liliomok*» *szerint:* l. 44, 1. *Ászáf:*

szerint. Ászáf bizonysága. Zsoltár.

[2]Figyelmezz, Izrael pásztora,
Ki Józsefet nyájként vezérled!
Ki a kerubok felett trónolsz, jelenj meg
[3]Efráim, Benjámin és Mánásse előtt!
Gerjeszd fel erődet,
És jöjj, szabadíts meg minket.

[4]Isten, állíts minket helyre,
Ragyogtasd fel arcodat, hogy megszabaduljunk.

[5]Uram, seregek Istene,
Meddig haragszol *még* szolgád könyörgése ellenére?
[6]Könnyek kenyerével etetsz minket,
Vékaszámra adod nekünk italul a könnyet.
[7]Kiszolgáltattál minket szomszédaink vetélkedésének,
S ellenségeink gúnyolnak minket.

[8]Seregek Istene, állíts minket helyre,
Ragyogtasd fel arcodat, hogy megszabaduljunk.

[9]Kihoztad Egyiptomból *e* szőllőtőt,
Nemzeteket űztél el, hogy elültethesd őt,

1. 72, 1. A *bizonyság* itt (sugalmazott) beszédet (költeményt) jelent.

2—4. Istenhez intézett könyörgés. — *2. Izrael pásztora* az Úr (22, 1; 73, 1; 78, 13; 94, 7; 99, 3; Ez. 34, 11 skk.; Ján. 10, 11 skk. stb.). *Izrael* és *József* párhuzamos kifejezések, és az egész zsidó népet jelentik. Az isteni vezetés különösen az Egyiptomból való kivonulás alkalmával volt kézzelfogható. *Ki a kerubok fölött trónolsz:* célzás a fényes felhőre a szentek szentjében, mint az Úr jelenlétének látható jelképére, mely a frigyláda kerubjai fölött lebegett. — *3.* A szent szerző talán azért sorolja fel *Efráim, Benjámin* és *Mánásse* törzseit az összes zsidó törzsek helyett, mert Efráim és Mánásse a 2. versben említett Józsefnek fiai voltak, Benjámin pedig a testvére. Móz. IV. 2, 18—24. szerint a pusztai vándorlás idejében ez a három törzs táborozott a frigysátortól nyugatra. — A *4.* vers a zsoltárnak négyszer (a 4. versen kívül a 8. 15. és 20. versben) ismétlődő refrainje. — *Állíts minket helyre,* Vulg. szószerint: «téríts meg minket». *Ragyogtasd fel arcodat* (Vulg. «mutasd meg arcodat»): éreztesd velünk kegyelmedet. A *megszabadulás* a nemzeti függetlenség helyreállítása.

5—8. A választott nép nyomorúságának köllői leírása. — *5.* A *seregek* az ég csillagai (angyalai) vagy Izrael hadseregei. *Szolgád,* a héber szerint: «néped». Az értelem ugyanaz. Ez a vers azt mutatja, hogy a zsidó nép elnyomatása már hosszú idő óta tart. — *6.* V. ö. 41, 4. — 7. *Szomszédaink:* a Palesztina körül lakó népek (v. ö. 78, 4.). — *8.* L. 4. v.

9—12. Az Isten hajdani nagy szeretete választott népe iránt, s a zsidó nép megerősödése Palesztinában. A zsoltáros hosszabb beszédképet használ. A prófétáknál a *szőllő* kedvelt jelképe Izrael népének. V. ö. Iz. 3, 14; 5, 1—7; Jer. 2, 21; Óz. 10, 1. — *9. Az elűzött nemzetek* a zsidók honfoglalása alkalmával legyőzött kánaáni né-

10Utat egyengettél neki,
Elülletted gyökereit,
S ellepte a földet.
11Árnyéka elborította a hegyeket,
Vesszei az Isten cédrusfáit.
12Kiterjesztette indáit a tengerig,
Hajtásait a folyamig.
13Miért rontottad le kerítését?
Hogy mindannyian megszedjék, kik elhaladnak az úton?
14Pusztítja az erdei vadkan,
És lelegeli a magános vad.
15Seregek Istene, fordulj vissza *hozzánk!*
Tekints le az égből, hogy meglásd
És oltalmadba vedd e szőllőt.
16Erősítsd meg, amit jobbod ültetett,
S az emberfiát, kit magadnak kiválasztottál.
17Tűzzel felperzselték, alászták,
Vesszenek el arcod feddésétől!
18Legyen kezed jobbodnak férfián,
Az emberfián, kit magadnak naggyá neveltél.
19Nem távozunk el tőled;
Adj életet, és segítségül hívjuk nevedet.
20Uram, seregek Istene, állíts minket helyre,
Ragyogtasd fel arcodat, hogy megszabaduljunk.

80. ZSOLTÁR.

Felszólítás az ünnepek buzgó megülésére.

1Befejezésül. Szüreti ének. Ászáf zsoltára.

2Örvendjetek az Istennek, a mi segítőnknek,

pek. — *11. Az Isten cédrusfái* a legmagasabb fák. *A hegyek* valószínűleg a Júdától délre fekvő hegyek, tehát Palesztina déli határa; a cédrusok hazája, a Libanon, Zsidóország északi határa. — *12. A tenger* a Földközi tenger, *a folyam* pedig az Eufrátes. A zsoltáros a Szentföldnek természetes és eszményi határait említi nyugaton és keleten.

13—15a. A mult dicsőségével szemben áll a szomorú jelen. — *13.* A szőllő *kerítésének lerontása* minden védelem megszüntetését jelenti. V. ö. Iz. 5, 5; Zsolt. 88, 41. 42. — *14. Az erdei vadkan* és *a magános vad* (héb. «a mező állata», — gyüjtőnév) egyaránt a választott nép ellenségeit jelenti. — *15a.* L. 4. v.

15b—20. Könyörgés a régi dicsőség visszaállításáért. — *16. Az emberfia* Izrael népe. — *17.* A zsoltáros még egyszer visszatekint a zsidó népet, az Úr «szőlejét» ért csapásokra, és megátkozza népe ellenségeit. — *18. Kezed:* oltalmazó hatalmad. *Jobbodnak férfia* és *az emberfia* Izrael népe (16. v.). A *jobbodnak férfia* elnevezés kifejezi azt a nagy szeretetet, mellyel az Úr a választott nép iránt viseltetik. — *20.* L. 4. és 8. v.

80. *Felszólítás az ünnepek buzgó megülésére.*

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Szüreti ének*, a héber kifejezés így is fordítható: «Get (filiszteus város) dallamára». *Ászáf:* l. 72, 1.

2—5. Izraelhez intézett felszólítás az ünnepek lelkes megülésére.

Ujjongjatok Jákob Istenének.
3Kezdjetek énekre és szóljon a dob,
A kellemes lant és a koboz.
4Fújjátok a harsonát az újhold napján,
Ünnepetek nagyszerű napján.
5Törvénye ez Izraelnek,
Parancsa Jákob Istenének.
6Bizonyságául rendelte ezt Józsefnek,
Midőn kivonult Egyiptom földéről,
És hallotta az ismeretlen szózatot.
7Megszabadította hátát a tehertől,
Kezét a rabszolga-kosártól.
8Szorongatás*od*ban segítségül hívtál, s én megszabadítottalak,
A fergeteg rejtekéből meghallgattalak,
A Perelés vizénél próbára tettelek.
9Halljad, én népem, hadd intselek!
Izrael, bárcsak meghallgatnál engem!

Érdekes jelenség, hogy a szent szerző a 2. versben az egész zsidó néphez beszél, a 3-ban a levita zenészekhez, a 4-ben pedig a papokhoz, kiknek egyik kötelessége volt a *harsona* megfúvása. A mózesi törvény ugyan csak a jubileumi év kezdetére írta elő a nagy harsona megfúvását (Móz. III. 25, 9.), de a zsidó hagyomány szerint minden újév napján is megszólaltatták. (Újév napja ezért «a harsonázás napja».) A nagy trombita hangja emlékeztetés volt a Sínai-hegyen hallott mennydörgésre a törvény megadása alkalmával. — A *4.* v. második felében a héber szöveg a «holdtöltét» említi. *Az újhold napja* a hónap első napja, a héber szövegben említett *holdtölte* (= *ünnepek*) pedig a hó 15-e. Itt Tisri hó 1-ről, a polgári újévről, és 15-ről, a sátoros ünnepről van szó, melyet a zsoltáros különlegesen «a zsidó nép *ünnepé*»-nek mond. — *5. Ez*, t. i. a 2—4. versben követelt ünneplés. *Izrael* és *Jákob* nevét a zsoltáros itt is párhuzamosan említi, mint 77, 21-ben. — *6—8.* Visszaemlékezés az Egyiptomból való kivonulásra. — *6. József* neve szókép az egész zsidó nép helyett. Az *ismeretlen szózat* az egyiptomiak beszéde. A 6. v. a héberben így hangzik: «Törvénnyé tette ezt Józsefre nézve, — Midőn Egyiptom földe ellen vonult. — Ismeretlen beszédet hallok». A héber szerint tehát a 6. versben az Istennek büntető kivonulásáról van szó Egyiptom ellen, az (addig) «ismeretlen beszéd» pedig az Úrnak megszabadítást hirdető szava, mely a 7. versben olvasható. — *7.* Az Úr megszabadította (héb. «megszabadítottam») népét az egyiptomi kényszermunkáktól, melyeknek jelképe a föld- és téglahordásnál használt *kosár*. A 7. vers második fele a héber szerint így hangzik: «Keze elhagyta a kosarat», vagyis nem volt kénytelen többé kényszermunkát végezni. — *8.* A beszélő személy az Isten. A *szorongalás* az egyiptomi rabság. Isten megjelenéseit az ószövetség költői leírásai rendszerint villámlással és mennydörgéssel hozzák kapcsolatba. V. ö. 17, 8 skk.; Hab. 3. stb. A pusztai vándorlás csodái közül a zsoltáros csak az első vízfakasztást (Móz. II. 17, 1—7.) említi meg, talán azért, mert a sátoros ünnep szertartásai között szerepelt a Siloe forrásából merített víz kiöntése az oltár aljára.

9—11. A zsoltáros a tízparancsolatnak első, alapvető tételét (Móz.

10Ne legyen más isten közötted,
Ne imádj idegen istent!
11Mert én, az Úr, vagyok a te Istened,
Ki Egyiptom földéről kihoztalak téged:
Nyisd csak ki szájadat, hadd töltsem meg.

12De népem nem hallgatott szavamra,
S Izrael nem figyelt reám.
13Ezért szívük vágyaira hagytam őket,
Hadd kövessék saját terveiket.
14Ha népem reám hallgatna,
Ha Izrael az én utaimon járna,
15Legott megaláznám ellenségeit,
S üldözőire vetném kezemet.
16Hízelegnének neki az Úr ellenségei,
S idejük örökké tartana.
17Táplálná őket a búza zsírjával,
És jóllaktatná mézzel a kősziklából.

81. ZSOLTÁR.

A bíráknak szóló figyelmeztetés, hogy igazságosan ítélkezzenek.

1Ászáf zsoltára.

Áll az Isten az istenek gyülekezetében,
S ítélkezik az isteneken:
2Meddig ítéltek *még* hamisan,
És *meddig* vagytok tekintettel a gonoszok személyére?
3Szolgáltassatok a szűkölködőnek s az árvának igazságot,
Juttassátok a nyomorultat és a szegényt jogához!
4Szabadítsátok meg a szegényt és a szűkölködőt,
Mentsétek ki a gonoszok kezéből!

II. 20, 2—6.) *idézi.* — *11. Hadd töltsem meg (szájadat)* = hadd részesítselek minden jóban.

12—17. A zsidó nép hálátlanságának rövid összefoglalása a pusztai vándorlás és a történelem későbbi korszaka (bírák, királyok ideje) folyamán. V. ö. Jer. 7, 24. — *13.* Isten elvonta különös oltalmát hálátlan népétől, és azt mintegy szabadjára hagyta, hogy a saját vesztébe rohanjon. — *14. Ha,* a héberben: «Vajha». *Az én utaimon* = az én törvényem szerint. — *15. Kezemet,* t. i. büntető hatalmamat. — *16. Idejük örökké tartana:* a héber szerint talán: «végzetük (az ellenséges népek végzete) örökös volna». — A *17.* v. Móz. V. 32, 13-ból vett idézet, melyet az egyház liturgiája az Oltáriszentségre alkalmaz. *Táplálná, jóllaktatná,* héb. «táplálnám», «jóllaktatnám».

81. *A bíráknak szóló figyelmeztetés, hogy igazságosan ítélkezzenek.* — *1. Ászáf:* l. 72, 1. A szent szerző költői látomás alakjában adja elő tanítását: Isten a föld bíráinak és hatalmasainak gyülekezetében beszél, kiket a zsoltáros *istenek*nek mond, mert az Isten nevében és a tőle nyert hatalommal ítélkeznek. (Példa. 8, 15—16.) — *2.* A bírák személyválogatásának korholása. V. ö. Példa. 24, 11. 23;

5De ők sem nem tudnak,
sem nem értenek,
Sötétben járnak,
Meginognak *ezért* a föld
alapjai mind.
6Én azt mondottam : Ti
istenek vagytok,
És fiai a Fölségesnek
mindnyájan ;
7De meghaltok, mint *más*
ember,
Elhullotok, mint akármely főember.

8Kelj fel, Isten ! Ítéld
meg a földet,
Mert a te örökséged minden nemzet.

82. ZSOLTÁR.

Isten országának ellenségeit érje utól az isteni büntetés !

1Ászáf zsoltáréneke.

2Isten kicsoda hasonló
hozzád?
Ne hallgass, ne légy,
Isten, veszteg,
3Mert ellenségeid ím kiáltásba törtek,
És gyűlölőid felemelték
fejüket.
4Néped ellen álnok tervet szőnek,
Ármánykodnak szenteid
ellen.
5Így szólnak : Jertek, irtsuk ki őket a nemzetek közül,
Hogy ne is emlegessék többé Izrael nevét !

6Bizony, megegyeztek közös akarattal,
Szövetségre léptek ellened egymással
7Edom sátrai és Izmael
népe,

31, 9. — *5. Ők* = az igazságtalan bírák. A *sötétség* a tudatlanságnak és a gonoszságnak jelképe. *A föld alapjai* az erkölcsi világrend alapjai, elsősorban az igazságosság. — *6.* L. 1. v. — Ján. 10, 34-ben Jézus Krisztus ennek a versnek első részét a saját istenségének bizonyításában idézi. — *7.* Az igazságtalan bírákat méltóságuk nem fogja megóvni a haláltól és a reájuk váró szigorú isteni ítélettől. Hogy kik az itt említett *főember*ek, nem világos ; a zsoltáros talán olyan bűnös hatalmasokra gondol, kiket végzetük már elért. — *8.* A zsoltáros befejező kérése : vegye át az Úr az uralmat az egész világ és annak minden nemzete fölött. A szent szerző könyörgése a messiási korban ment teljesedésbe.

82. *Isten országának ellenségeit érje utól az isteni büntetés!* — A 82. zsoltár valamely a választott nép ellen intézett nagy ellenséges támadás idejéből való. A magyarázók ezt a zsoltárt Dávid hadjárataira (Kir. II. 10, 6 skk.), Jósáfátnak Moáb, Ammon és Edom ellen folytatott háborújára (Krón. II. 20.), Szennácherib-nak Ez kiás király idejében viselt hadjáratára (Kir. IV. 18, 13—19, 37.), vagy a Makkabeus Júdás harcaira (Makk. I. 5.) vonatkoztatják.

1. Ászáf: l. 72, 1.

2—5. Izrael ellenségeinek együttes támadása a választott nép ellen. — *2.* V. ö. 77, 65. A héber szerint : «Isten, ne legyen nyugalmad !» stb.— *3.* Istennek és népének *ellenségei* a 7—9. versben felsorolt népek.— *4.* Az *álnok terv* a zsidó nép kiirtására (5. v.) és birtokának elfoglalására (13. v.) irányult. — Az *5.* v. részben Jer. 48, 2. idézete.

6—9. Az ellenséges népek felsorolása. — *6.* A szent szerző a pogány nemzeteknek Izrael ellen kötött szövetségét az Isten ellen irányuló szövetkezésnek mondja. — A *7—9.* versben felsorolt ellenséges népek legnagyobb részét a Makkabeusok I. könyvének

Moáb és az ágárénusok,
[8]Gébál, Ámmon és Ámálek,
A filiszteusok Tírus lakóival együtt,
[9]Assur is szövetkezett velük,
Segítői lettek Lót fiainak.

[10]Tégy velük, mint Mádiánnal és Sziszárával,
Mint Jábinnal Kíson patakjánál,
[11]Kik Endórnál elvesztek,
S a föld sarához hasonlókká lettek.
[12]Tégy fejedelmeikkel, mint Orebbel s Zebbel,
Mint Zebeével és Szálmánával, minden fejedelmükkel,
[13]Kik így szóltak: Foglaljuk el örökségül
Az Isten szent helyét!

[14]Én Istenem, tedd őket olyanokká, mint a forgatag,
S amilyen a polyva a szél előtt!
[15]Mint a tűz, mely megemészti az erdőt,
És mint a láng, mely felperzseli a hegyeket,
[16]Úgy kergesd meg őket fergetegeddel,
És rémítsd meg őket haragoddal.
[17]Töltsd el arcukat gyalázattal,
Hogy keressék, Uram, nevedet!
[18]Szégyenüljenek meg és rémüljenek el örökre,
És gyalázatosan leljék vesztüket,
[19]Hadd tudják meg, hogy
Úrnak hívnak téged,
Az egész földön csak te vagy fölséges!

5. fejezete is felsorolja és pedig *Edomot* (3. v.), *Ámmont* (6. v.), *Tirust* (15. v.), az arabokat (= *Izmael népe* 39. v.), a *filiszteusokat* (= Vulg. szószerint: «az idegenek», 68. v.). Az *ágárénusok* (Hágár utódai) Arábia lakói voltak, *Gébál* pedig a Holttengertől délre fekvő edomita terület. Az *ámálekita* nép hajdanában Hebron környékén lakott; ezt a várost Makk. I. 5, 65. szintén a zsidók ellenségei közt említi. — *9. Assur* vagy az asszír nép, vagy az asszír telepesek utódai, a szamaritánusok. Más vélemény szerint *Assur* a Palesztinától délkeletre fekvő Súr puszta lakosságát jelenti. *Lót fiai* Moáb és Ámmon.

10—13. A zsoltáros egyes példákat hoz fel a bírák korából, midőn az Úr az elbizakodott ellenséget csúfosan megsemmisítette. — 10. Mádiánt Gedeon győzte le (Bír. 7. fej.), *Sziszárát* és *Jábint* Bárák és Debbóra (Bír. 4. 5. fej.). — *11. Endórt* Bír. 4. 5. fej. nem említi, de ez a hely a Sziszárával vívott harc terének (Bír. 4, 13 skk.) közelében feküdt. — *12.* A szent szerző Gedeon harcainak egyes epizódjaira céloz: Bír. 7, 25; 8, 3. 5 skk. — *13. Az Isten szent helye* helyett a héber szöveg «Isten hajlékai»-ról beszél, és rajtuk a Szentföld városait érti.

14—19. A zsoltáros átka Izrael ellenségeire. — 14. A hasonlat alapja a forgószéltől hányatott por és polyva. A megfelelő héber kifejezés valószínűleg sivatagbeli növényt jelent, melyet a forgószél magával ragad. — *15. A hegyeket*, t. i. ezek erdeit. — *16. A fergeteg* az Isten haragjának és mindent elsöprő hatalmának jelképe. — *17—18.* Izrael ellenségei legyenek kénytelenek az Úrhoz könyörögni, de ez se fordítsa el tőlük a megérdemelt büntetést,

83. ZSOLTÁR.

A jámbor lélek forró vágyódása az Úr szentélye után.

[1]Befejezésül. Szüreti ének. Kóré fiainak zsoltára.

[2]Mily kellemesek a te hajlékaid,
Seregeknek Ura!
[3]Sóvárogva vágyakozik lelkem
Az Úr udvaraiba.
Ujjongva eped szívem és testem
Az élő Isten után.
[4]Hisz házat talál magának a veréb,
Fészket magának a gerlice,
Hová fiait helyezze:
Oltáraid*nál*, seregek Ura,
Én királyom és én Istenem!
[5]Mily boldogok, Uram,
kik házadban lakhatnak,
Téged örökkön örökké magasztalhatnak!
[6]Boldog az az ember, akit te megsegítesz,
Mikor szívében elhatározza, hogy felmegy
[7]A Könnyek völgyén át a kitűzött helyre!
[8]Mert megáldja a törvény szerzője,

83. *A jámbor lélek forró vágyódása az Úr szentélye után.* — A 83. zsoltár szerzője a jeruzsálemi templomba felvonuló zarándokok jámbor érzelmeit önti dalba. Költeményét valószínűleg az év három főünnepének (húsvét, pünkösd, sátoros ünnep) zarándoklatain énekelték.

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Szüreti ének,* l. 80, 1. *Kóré fiai:* l. 41, 1.

2—8. A jámbor lélek vágyódása az Úr szentélye után. — *2.* Az Úr *hajlékai* a jeruzsálemi templom. A többes szám talán a templom különböző részeire és melléképületeire vonatkozik. — *3.* A templom szentélyébe csak a papok léphettek be; a világi hívek helye a templom *udvara* volt. — *4.* A *veréb* és a *gerlice* Izrael jelképe; a *fészek,* melyet Izrael magának megtalált, az Úr temploma és oltára, ahol Izrael gyermekei az Úr oltalma alatt biztonságot lelnek. Az itt említett fészek és madarak hasonlata talán összefüggésben van a jeruzsálemi templom udvarán álló olajfákkal s a rajtuk tanyázó madarakkal. — *5. Örökkön örökké,* a héber szerint: «állandóan». A zsoltáros boldogoknak hirdeti azokat, kik állandóan az Úr házában lakhatnak. Valószínűleg Jeruzsálem lakosságára gondol, kik a templom közvetlen közelében éltek és ott állandóan dícsérhették az Urat, — vagy még szorosabban a papokra és a levitákra; de — *6.* boldogoknak mondja azokat a távolban lakókat is, kik az Istentől kérik az erőt, ha a jeruzsálemi zarándoklatra gondolnak, és nem riadnak vissza az út fáradalmaitól. A *szív* a keleti népies felfogás szerint az értelmi működésnek is szerve és középpontja. — *7.* A *Könnyek* (héb. «Balzsamcserjék») völgye talán a Jeruzsálem közelében fekvő Refáim völgye, hol Kir. II. 5, 23. 24. szerint balzsamcserjék nőttek; ezt a völgyet a sziklák közt átszivárgó víz miatt talán a «Könnyek völgyének» is nevezték. De az is lehetséges, hogy a zsoltáros általánosságban nehezen járható völgyekről beszél, melyeket a zarándokok előtt kellemesekké (héb. «üdítő források völgyévé») tesz annak puszta tudata, hogy az út végén a Sion várja őket. — *8. Mert megáldja a törvény szerzője,* a héber szerint: «Áldással is borítja az őszi eső». 8b—c. azt a gondolatot fejezi ki,

Erőt erővel tetézve haladnak *az úton*,
És meglátják az istenek Istenét a Sionon.

[9]Uram, seregek Istene, hallgasd meg imádságomat,
Vedd füledbe Jákobnak Istene!
[10]Oltalmazó Istenünk, tekints ide,
Nézz fölkentednek arcára!
[11]Mert jobb egy nap a te udvaraidban,
Mint *más helyen* ezer.
Inkább akarok utolsó lenni Istenem házában,
Mint lakni a gonoszok sátraiban.
[12]Mert irgalomban és igazságban leli kedvét az Isten,
Kegyelmet és dicsőséget ad az Úr;
[13]Nem vonja meg javait azoktól,
Kik ártatlanságban járnak.
Seregek Ura, boldog az az ember,
Ki tebenned bízik!

84. ZSOLTÁR.

Hálaadás a babiloni fogságból való szabadulásért; könyörgés az isteni oltalomért.

[1]Befejezésül. Kóré fiainak zsoltára.

[2]*Megkegyelmeztél*, Uram, országod*nak*,
Véget vetettél Jákob fogságának.
[3]Megbocsátottad néped vétkét,
Betakartad minden bűnét.
[4]Egészen lecsendesítetted haragodat,
Megszűntetted haragos indulatodat.

hogy a zarándokok nem is érzik a fáradságot, sőt Jeruzsálemhez közeledve egyre frissebbek lesznek. *Az istenek Istene:* a legfölségesebb Isten. *Meglátják az istenek Istenét:* a zarándokok elérik az Úr templomát a Sionon.

9—13. A szent helyre érkezett zarándokok könyörgése. — *9.* A *seregek* az ég csillagai vagy angyalai. *Jákob* az egész zsidó népet jelenti. — *10. Tekints ide*, t. i. kegyesen. Isten *fölkentje* a király vagy a főpap, vagy maga az egész zsidó nép. — *11. Utolsó lenni*, a héber szerint, «a küszöbön állni». A *gonoszok* (héb. «gonoszság») *sátrai* kifejezést vagy képletes értelemben kell vennünk és a bűnre vonatkoztatnunk, vagy a pogányok városaira kell értenünk. — A *12.* v. első fele a héberben így hangzik: «Mert nap és védőpajzs az Úr Isten». — *13.* Az Isten *javai* az Úr áldásának teljességét jelentik.

84. *Hálaadás a babiloni fogságból való szabadulásért; könyörgés az isteni oltalomért.* — A 84. zsoltár valószínűleg a babiloni fogságot követő kornak terméke, midőn a választott nép már ismét hazájában lakott, de ellenségeinek folytonos sanyargatásai között még egyre érezni vélte az Úr haragját.

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Kóré fiai:* l. 41, 1.

2—4. Hálás visszaemlékezés a babiloni fogságból való megszabadulásra. — *2. Megkegyelmeztél országodnak*, Vulg. «Megáldottad országodat». *Jákob* az egész zsidó népet jelenti. V. ö. 80, 2; 83, 9. — *3. A bűnök betakarása* a vétkeknek tökéletes megbocsátását jelenti. — *4.* Miután a bűn megszűnt, véget ért az Úr haragja is.

5Állíts minket helyre,
szabadító Istenünk,
És fordítsd el haragodat
rólunk.
6Avagy mindörökre haragszol-e reánk,
És nemzedékről nemzedékre terjeszted-e ki haragodat?
7Isten, kelts új életre minket,
Hogy örvendezzék benned néped;
8Mutasd meg nekünk, Uram, irgalmasságodat,
S add meg nekünk szabadításodat.

9Hadd halljam meg, mit szól hozzám az Úr Isten,
Hisz ő békét hirdet nemzetének,
Szentjeinek, s *mind*-azoknak,
Kik szívükbe térnek.
10Bizony, közel van a szabadulás azokhoz, akik őt félik,
Hogy dicsőség lakozzék országunkban.
11Az irgalom s a hűség találkozik,
Az igazság s a béke csókot vált.
12Hűség sarjad a földből,
S igazság tekint le az égből.
13Valóban, az Úr megadja kegyelmét,
És földünk megtermi gyümölcsét.
14Igazság jár előtte,
S követi az úton lépteit.

85. ZSOLTÁR.

Könyörgés az Úr irgalmáért.

Dávid imádsága.

Az *5—8.* vers leírása igen jól illik arra a helyzetre, melyben a zsidó nép közvetlenül a babiloni fogság után volt Zorobábel (Aggeus, Zakariás), Ezdrás és Nehemiás (Malakiás) korában: a nép már nem sínylődött a fogságban, de helyzete korántsem volt boldog; úgy látszott, hogy az Úr haragja még mindig tovább tart. — *7.* A héber szerint: «Vajjon nem te fogsz-e nekünk újra éltet adni?» stb. A fogságban sínylődő zsidó nép állapota a halálhoz volt hasonló (Ez. 37.).

A *9.* vers szép átmenet a zsoltár harmadik részéhez (9—14.), mely a közeledő messiási boldog időről beszél. — A zsoltáros Habakuk prófétához hasonlóan (2, 1.) kíváncsian kérdi, mit fog mondani az Úr? A *hozzám* szó a héberben nem olvasható. Az Úr szava a *béke*, az összes javak teljessége. Az Isten irgalmát érezni fogják az ártatlanok és a bűnbánók. — *10.* A *dicsőség* a választott nép nagysága és a messiási kor boldogsága. — *11.* Istennek látszólag ellentétes tulajdonságai fölséges harmóniában találkoznak. Az isteni tulajdonságok költői megszemélyesítése Példa. 20, 28-ra emlékeztet. A *hűség* ebben a versben a megszabadulást biztosító igéretek megtartását jelenti az Isten részéről, a — *12.* versben pedig a választott nép ragaszkodását az Istenhez. *Az égből* letekintő *igazság* (12. v.) a választott nép megszabadításában áll. V. ö. Iz. 45, 8. — *13.* A nagy termékenység a zsidók felfogása szerint a Messiás idejének egyik jellegzetes vonása. — *14.* A zsoltáros az isteni *igazságot* költői képben az Úr előfutárjának mondja.

85. *Könyörgés az Úr irgalmáért.* — A 85. zsoltárnak nincs

[1]Hajtsd *hozzám*, Uram,
füledet, hallgass meg,
Hisz nyomorult és szegény vagyok.
[2]Őrizd meg éltemet, hiszen jámbor vagyok,
Mentsd meg, Istenem, szolgádat, ki benned bízik.
[3]Könyörülj rajtam, Uram,
Hisz hozzád kiáltok egész nap;
[4]Örvendeztesd meg szolgádat,
Hisz hozzád emelem, Uram, lelkemet.
[5]Hisz te, Uram, jóságos és kegyes vagy,
Nagyirgalmú mindazokhoz, kik téged segítségül hívnak.
[6]Figyelj, Uram, imádságomra,
Hallgass könyörgésem szavára.
[7]Hozzád kiáltok szorongatásom idején,
Mert te meghallgatsz engem.

[8]Uram, nincs az istenek közt tehozzád hasonló,
Műveidhez semmi sem fogható;
[9]A nemzetek, melyeket alkottál, mindnyájan eljönnek,
Leborulnak, Uram, előtted és dicsőítik nevedet,
[10]Mert nagy vagy te és csodákat művelsz,
Csak te vagy az Isten.

[11]Uram, vezess engem utadon, hogy hűségesen járjak előtted,
És szívem örvendezve félje nevedet.
[12]Teljes szívemből dícsérlek, Uram, én Istenem,
És mindörökké magasztalom nevedet,
[13]Mert felette nagy volt irgalmad irántam,
Megmentetted az alvilág mélyéből éltemet.
[14]Isten, gonoszok keltek fel ellenem,
S erőszakosak serege tör életemre;
Ők nem vesznek téged tekintetbe.
[15]De te, Uram, könyörü-

szigorúan vett logikai gondolatmenete: könyörgés és panasz váltakozik benne az Isten dícséretével és az iránta kifejezett bizalommal.

2. Jámbor vagyok = törvényedhez mindenek fölött ragaszkodom. V. ö. 78, 2. — *4.* V. ö. 24, 1. — *5.* Az Úrnak a multban tapasztalt jósága és irgalma biztos reményt nyujt a jövőre nézve. — *6.* V. ö. 5, 2. 3. — *8.* A *nincs az istenek közt tehozzád hasonló* szavakkal a zsoltáros a héber nyelvszokás szerint az Isten végtelen felségét magasztalja. — *9.* Az Isten világuralma a messiási korban. V. ö. Iz. 2, 2—4; Mik. 4, 1—3. és számos zsoltár. — *10.* Az Úr csodái (és mindenhatóságának egyéb tényei) azt mutatják, hogy egyedül ő az igaz Isten. (V. ö. Iz. 41, 2 skk.; 43, 11 skk.; 44, 6 skk.; 45, 5 skk. stb.) — *11.* V. ö. 26, 11. *Szívem örvendezve félje nevedet*, a héber szerint: «Kösd szívemet neved félelméhez». — *12—13.* A zsoltáros az Isten irgalmasságát magasztalja. — *12.* V. ö. 110, 1. — *13. Az alvilág mélye* a halálos veszedelem. — *14.* A *gonoszok* és az *erőszakosak* talán a Dávidot üldöző Saul és hívei. *Ők nem*

letes és irgalmas Isten vagy,
Türelmes, nagy irgalmú és igaz.
16Tekints reám, könyörülj rajtam,
Add szolgádnak erődet,
Szabadítsd meg szolgálódnak fiát.
17Add jelét rajtam jóságodnak,
Hogy gyűlölőim lássák, és szégyent valljanak,
Minthogy te, Uram, megsegítesz és megvigasztalsz engem.

86. ZSOLTÁR.

Jeruzsálemnek, az Isten országa középpontjának dicsősége.

1Kóré fiainak énekzsoltára.

Szent hegyeken *vetette meg* alapjait,
2Szereti az Úr a Sionnak kapuit
Jobban, mint Jákob többi hajlékát.
3Dicsőséges dolgok hangzanak el rólad,
Istennek városa.
4Ráhábot és Babilont azok közé sorolom,
Akik ismernek engem;
A filiszteusok, Tírus és az etiopsok népe
Ime, azok odavalók.

5Nemde a Sionról mondják majd:
Ez is, az is ott született;
Mert alapjait maga a Felséges vetette meg.
6Bejegyzi majd az Úr, amikor összeírja a népeket s a fejedelmeket:
Ezek itt születtek.
7Örvendeznek is majd mindazok,
Kiknek tebenned van lakásuk.

vesznek téged tekintetbe: nem törődnek parancsaiddal. — A *15.* v. kifejezései Móz. II. 34, 6-ra emlékeztetnek. — *16.* V. ö. 115, 16. A rabszolganő gyermekei teljesen urának tulajdonai voltak; a zsoltáros megvallja az Istentől való teljes függését.

86. *Jeruzsálemnek, az Isten országa középpontjának dicsősége.* — A 86. zsoltár szerzője a Siont mint az Isten földi országának középpontját szemléli, melyhez tartozni a megtért pogányoknak is legnagyobb dicsősége. Ez a zsoltár tágabb értelemben messiási jellegű: a világ nemzeteinek dicsőségére szolgál, ha az Isten egyházához tartozhatnak.

1. Kóré fiai: l. 41, 1. A szent szerző Jeruzsálemet (és főleg annak templomát) az Isten alapításának mondja, melyet az Úr jobban szeret, mint *Jákob többi hajlékát* (2. v.), vagyis a Szentföld többi városát. A *szent hegyek* a Sion hegye és Jeruzsálem többi magaslatai. — *3.* A *dicsőséges dolgok*at a zsoltár 4—7. verse sorolja fel. — *4. Ráháb* Egyiptomnak képletes neve (v. ö. 88, 11; Iz. 50, 9.). A legkülönbözőbb nemzetek egyes tagjai már ismerik az Urat, s a neki hódoló pogányok Jeruzsálemben polgárjogot nyernek. — *5.* De míg a pogány nemzetek közül csak egy-egy ember (néhány megtért prozelita) tartozik az Úr választottjai közé, Sionban (Jeruzsálemben) minden ember már születésénél fogva tagja az Isten országának. — *6. A népek s a fejedelmek összeírása* költői kép: az Úr számontartja, hogy ki tartozik választott népéhez. *Itt:* Jeruzsálemben. — *7. Tebenned* = Jeruzsálemben. Az Úr

87. ZSOLTÁR.

A kétségbeesés szélén álló léleknek fájdalmas panasza és imádsága.

[1]Kóré fiainak zsoltáréneke. Befejezésül. Mácheletre, váltakozó karra. Az ezráhita Emánnak tanítása.

[2]Uram, szabadításom Istene,
Éjjel-nappal kiáltok előtted.
[3]Hadd jusson imádságom színed elé,
Hajtsd füledet könyörgésemre.

[4]Mert fájdalommal van tele a lelkem,
És életem az alvilághoz közeledik.
[5]A sírba szállók közé számítanak engem,
Olyanná lettem, mint akinek segítsége nincsen.
[6]Védtelen lettem, miként a halottak,
Mint a megöltek, akik a sírban alszanak,
Kikről többé meg nem emlékezel,
És kiket kezed eltaszított.
[7]Letettek engem a verem aljára,
A sötétségbe s a halál árnyékába.
[8]Reám nehezedett a te haragod,
Reám zúdítottad minden hullámodat.
[9]Eltávolítottad tőlem ismerőseimet,
S ők megutáltak engem;
Fogságba kerültem, nincsen menekvésem,
[10]Elbágyad az inségtől szemem.
Uram, egész nap tehozzád kiáltok,

országa az általános öröm és vidámság hazája lesz. Ez a jövendölés teljes mértékben az örök boldogságban valósul meg.

87. *A kétségbeesés szélén álló léleknek fájdalmas panasza és imádsága.* — A 87. zsoltár valószínűleg az egész zsidó nép kétségbeesett fájdalomkiáltása a babiloni fogság kezdetén. Ez a zsoltár egyes helyeken meglepő hasonlóságot mutat Jeremiás Siralmaival és Jób könyvével.

1. Kóré fiai: l. 41, 1. *Befejezésül:* l. 4, 1. *Máchelet:* l. 52, 1. *Emán* levität Krón. I. 15, 17; 16, 41. 42. Dávid király kortársának mondja. *Ezráhita* = Zerách családjából való (Krón. I. 2, 6.). —

4. V. ö. Jéz. Sir. fia 51, 6. — *6.* Az Úr *keze* az ő megszabadító hatalma. A zsoltáros a túlvilági boldog életről nem beszél; álláspontja ugyanaz, mint Jób 10, 21. 22-é. — *7. A verem* a sír; *a sötétség* és *a halál árnyéka* az alvilág. V. ö. Jer. Sir. 3, 6. 55. A babiloni fogság bizonyos értelemben a zsidó nép halála volt, a fogságból való megszabadulás pedig nemzeti feltámadása. — *8.* V. ö. 31, 4; 37, 3. A *hullámok* a tenger hullámai; alattuk van az ószövetség képes beszéde szerint az alvilág. V. ö. Jób 26, 5. De a *hullámok* egyszersmind az isteni csapásoknak is jelképei. — *9.* A szent szerző mintegy bélpoklosnak mondja magát, akit mindenki kerül. A vers első része Jób 19, 13 skk-re és 30, 10-re, második része pedig Jer. Sir. 3, 7-re emlékeztet. A *fogság* a babiloni fogság. — *10.* A *kéz kiterjesztése* a könyörgő imádság külső jele. — *11—13.* V. ö. Jób 14,

Feléd terjesztem kezemet:
[11]Vajjon holtakon művelsz-e csodákat?
Avagy feltámasztják-e az orvosok *a holtakat*,
Hogy téged dícsérjenek?
[12]Vajjon hirdetik-e a sírban kegyességedet,
Az enyészet *helyén* hűségedet?
[13]Vajjon ismerik-e csodáidat a sötétség *helyén*,
S igazságodat a feledés földén?
[14]Uram, én hozzád kiáltok,
Kora reggel eléd száll imádságom.
[15]Miért veted meg, Uram, imádságom?
Miért fordítod el tőlem arcodat?
[16]Ifjúkorom óta szegény vagyok és fájdalommal tele,
Mióta felnőttem, szégyent és gyalázatot hordozok.
[17]Átcsa ott rajtam haragod,
És megrendítettek engem borzalmaid.
[18]Körülvesznek engem egész nap, miként a vizek,
Mindenünnen körülvesznek.
[19]**És** te eltávolítottad tőlem barát*om*at és társ*am*at,
Nyomorúságomtól ismerőseimet!

88. ZSOLTÁR.

Jöjjön el a Messiás országa!

[1]Az ezráhita Etán tanítóköltemény.

13 sk. — A 11. vers második része a héberben így hangzik: «Vajjon feltámadnak-e az árnyak,— Hogy téged áldjanak?» Az **ószövetség** régibb felfogása szerint az elhunytak lelke az alvilágban csak árnyékszerű életet él (a megváltás művének befejezéséig). — *14.* A zsoltáros (az egész nép nevében) a kétségbeeséssel küzdve is imádkozik; imádsága szinte *elébe száll* az Úrnak. — *15.* Az Isten *arca* az ő kegyes tekintete. — *16. Fájdalommal tele (vagyok)* a héber szerint: «haldoklom». A választott népnek egész élete ifjúságától kezdve hosszú haldoklás. (Költői kép.) A vers második fele a héber szerint talán így hangzik: «Hordozom félelmedet, tanácstalanul állok». — *17.* V. ö. 41, 8. — *18.* A *vizek* a nyomorúságnak és szerencsétlenségnek jelképei: v. ö. 68, 2. — *19.* V. ö. 9. v. és Jób 19, 13 sk.

88. *Jöjjön el a Messiás országa!* — A 88. zsoltár a zsidó nép könyörgése súlyos nyomorúsága napjaiban, talán a babiloni fogságból való visszatérést követő időkben. Szerzője a Dávidnak és Salamonnak tett nagyszerű isteni ígéretek és korának szomorú viszonyai közt fennálló nagy ellentétet látva az Úr irgalmáért és ígéreteinek hűséges teljesítéséért fohászkodik.

A zsoltár rövid bevezetésből (2—5. v.) és három főrészből áll: Isten nagyságának és hatalmának magasztalása (6—19. v.), a Dávidnak és Salamonnak adott isteni ígéretek (20—38. v.), és végül a jelen nyomorúság rajza (39—46.* v.), melyet a megszabadulásért való könyörgés zár be (47—52. v.). A 88. zsoltár messiási jellegű; szerzőjének az a forró kívánsága, hogy az Úr állítsa fel újra Dávid trónját (v. ö. Ámosz 9, 11.), a Messiásnak (Dávid király sarjadékának) és Egyházának lelki világuralmában teljesedett be.

1. Etán Kir. III. 4, 31. szerint Júda fiának, Zeráchnak csa-

[2]Az Úr kegyelmeit örökké éneklem,
Hűségedet szájammal nemzedékről nemzedékre hirdetem,
[3]Mert te mondottad: Örökre épül irgalmam az égben,
Hűséged szilárdan áll a *mennyekben.*
[4]Szövetségre léptem választot*tam*mal,
Megesküdtem szolgámnak, Dávidnak:
[5]Örökre megerősítem ivadékodat,
Nemzedékről nemzedékre megszilárdítom trónodat.

[6]Magasztalják, Uram, csodáidat az egek,
És hűségedet az egybegyűlt szentek.
[7]Mert ki hasonló az Úrhoz a fellegekben?
Ki olyan az Isten fiai között, mint az Isten?
[8]Az Isten, kit dicsőít a szentek gyülekezete,
Ki nagyobb és félelmetesebb mindazoknál, kik körülötte vannak.
[9]Uram, seregek Istene, ki hasonló hozzád?
Hatalmas vagy, Uram, és hűséged körülvesz téged.
[10]Te uralkodol a tenger erején,
És háborgó hullámait te fékezed meg.
[11]Te sebesítetted meg és győzted le a kevélyt,
Hatalmas karoddal szétszórtad ellenségeidet.
[12]Tiéd az ég, és tiéd a föld,
Te alkottad a föld ke-

ládjából származott (ezért mondja őt a zsoltáros *ezráhitá*nak, — l. 87, 1.).

2—5. Bevezetés: Isten ígérete, hogy Dávid királyi széke örökké fenn fog állni. — *2. Az Úr kegyelmei* a 20 skk. vers tanusága szerint a Dávid királynak Nátán próféta által adott isteni ígéret (Kir. II. 7, 12 skk.), melyet az Úr Salamonnak is megújított (Kir. III. 9, 3 skk.). — *3. Te mondottad*, a héber szerint: «mondottam». A zsoltáros az Isten irgalmát örök időkre épült égi palotához hasonlítja. — *4.* Az Úr szava. Az Úr *választottja* (Vulg. «választottjaim») Dávid; a neki tett eskü (Kir. II. 7, 12 skk. alapján) az 5. versben olvasható. — *5. Megszilárdítom*, Vulg. «felépítem».

6—19. Izrael hálaimája és az Isten hatalmának magasztalása. — *6.* Isten *hűsége* az említett ígéret megtartásában áll. *Az egybegyűlt szentek* valószínűleg az angyalok seregei. — *7. Fellegek* helyett a héber szöveg «egek»-ről beszél. *Az Isten fiai* az angyalok (Jób 38, 7. stb.). — *8. Kit dicsőít a szentek gyülekezete*, a héber szerint: «Ki félelmetes a szentek gyülekezetében». A *szentek* itt is az angyalok. A leírásra nézve v. ö. Kir. III. 22, 19 skk.; Jób 1, 6 skk.; 2, 1 skk.; Iz. 6, 1 skk.; Zak. 1, 12. — *9.* Figyelemreméltó, mily gyakran említi a zsoltáros az Úr *hűségét* ígéreteiben. — *10.* Jób könyve is (38, 8—11.) az Úr hatalmát a tenger fölött mint az isteni mindenhatóság «különös bizonyítékát említi. — *11. A kevély* (héb. «Ráháb») talán Egyiptom (mint 86, 4-ben). A szent szerző az Úrnak a tenger fölött gyakorolt hatalmával kapcsolatban a Vörös tengeren való átkelés csodájára és az egyiptomi hadsereg megsemmisítésére (Móz. II. 14.) gondol. Más magyarázók szerint az őstenger megfékezéséről van szó. — *12.* A zsol-

rekségét és mindazt,
ami rajta vagyon;
13Az északot s a *delet* te
teremtetted,
Nevedben örvendezik a
Tábor és a Hermon.
14Karod hatalmas,
Kezed erős, jobbod dia-
dalmas.
15Igazság és jog királyi
széked alapja,
Irgalom és hűség vonul-
nak előtted.
16Boldog az a nép, mely
megérti a harsona sza-
vát!
Uram, *az ilyenek* arcod
világosságánál járnak,
17Nevedben egész nap uj-
jonganak,
S igazságodban felma-
gasztosulnak.
18Mert erejük *és* dicsősé-
gük te vagy,
Jóságod felemeli
szarvunkat,
19Mert az Úrnál van a mi
oltalmunk,
S Izrael Szentjénél a mi
királyunk.
20Így szóltál egykor láto-
másban szentjeidnek
és mondottad:
Segítséget nyujtottam
egy hősnek,
Felemeltem népemből
egy választottat,
21Megtaláltam Dávidot, a
szolgámat,
Felkentem őt szent ola-
jommal,
22És kezem lesz a segítsége,
Karom az ő erőssége.
23Semmit sem tehet vele
az ellenség,
És nem árthat majd neki
a gonoszság fia.
24Összetöröm előtte ellen-
ségeit,
És megfutamítom gyű-
lölőit.
25Vele lesz hűségem és ke-
gyelmem,
És felemelkedik a szarva
nevemben.
26Rávetem kezét a ten-
gerre,
És jobbját a folyóvizekre.
27Így szól majd hozzám:
Atyám vagy te,

táros az Úr mindenhatóságát magasztalja, mely a teremtésben nyilvánult meg. — *13. A delet*, Vulgáta: a tengert. *A Tábor és a Hermon* a Szentföldnek két jellegzetes hegysége. A második versztagra nézve v. ö. 113, 4—6. — *14.* Az Úr *karja*, *keze* és *jobbja* az isteni hatalom jelképe. — *15.* V. ö. 96, 2. és 42, 3; 84, 11. 14. A szent szerző költői képben megszemélyesíti az Isten tulajdonságait. — *16—19.* Mily boldog Izrael népe, hogy ily hatalmas Istene van! — *16.* Isten *arcának világossága* az ő kegyessége (v. ö. 4, 7.). A zsidó papok az újév kezdetét *harsonaszóval* adták tudtára a népnek. V. ö. 80, 2—5. jegyz. — *18.* A *szarv* a hatalom jelképe. — *19.* A héber szerint: «Mert az Úrnál van a mi pajzsunk» (= az Úrtól jő védelmünk) stb. *Izrael Szentje* az Isten.

20—38. A zsoltár második főrésze, mely a költemény alapvető gondolatát fejti ki: *az Úr ígéretei, melyeket Dávidnak és Salamonnak tett.* — *20. Egykor:* a Dávidnak adott ígéret alkalmával. *Szentjeid:* Nátán, Dávid (Kir. II. 7.) és Salamon (Kir. III. 9.). A *hős* és a *választott:* Dávid. Ez a vers a következővel együtt Kir. I. 16-ra céloz. — *23. A gonoszság fia:* gonosz ember, — itt elsősorban Saul. — *25. Felemelkedik a szarva:* l. 18. v. — *26. A ten-*

Én Istenem, és szabadításom *kőszirtje!*
28S én elsőszülöttemmé teszem őt,
Legfelségesebbé a föld királyai között.
29Örökre megőrzöm iránta irgalmamat,
És szövetségem mindig vele marad.
30Örökkévalóvá teszem ivadékát,
S *fenntartom* trónját, míg az ég áll.
31De ha fiai elhagyják törvényemet
És nem járnak parancsaim szerint,
32Ha megszegik rendeleteimet,
És parancsaimat nem teljesítik:
33Vesszővel büntetem meg vétkeiket,
És veréssel bűneiket,
34De nem vonom meg tőle kegyelmemet,
És nem hazudtolom meg hűségemet.
35Nem töröm meg szövetségemet,
S ami elhagyta ajkamat, érvénytelenné nem teszem.
36Megesküdtem egyszer szentségemre,
S nem hazudom Dávidnak:
37Örökké tart ivadéka,
38És mint a nap, színem előtt a trónja;
Megmarad örökké, miként a hold,
S a hűséges égi tanu!

39És te *őt* mégis elvetetted s megútáltad,
Haragra gerjedtél felkented ellen.
40Felbontottad szolgád szövetségét,

ger a Földközi tenger, *a folyóvizek* az Eufrátes és a Tigris vagy az Eufrátes és annak csatornái. A zsoltáros a Szentföldnek nyugati és keleti valóságos és eszményi határait említi. V. ö. 71, 8; 79, 12. A 26. vers azt a gondolatot fejezi ki, hogy az Úr Dávid hatalmát a tengerre és az Eufrátes vidékeire is ki fogja terjeszteni. — *27—28.* V. ö. Kir. II. 7, 14. — *27. Kőszirt*, a zsoltárokban gyakori szókép az Isten oltalmára. (Vulg. «oltalmazó».) — *28.* Az elsőszülöttség a keleti népeknél nagy kiváltságokkal járt. Móz. II. 4, 22. az egész zsidó népet mondja az Úr elsőszülöttének. Figyelemreméltó, hogy a következő versekben a zsidó nép a Dávid házából származó királlyal többször eszményi egységbe olvad össze. — *29. Szövetségem:* l. 4. v. — *30. Míg az ég áll:* örökre. Dávid házának örök uralma előképes módon ment teljesedésbe a Messiás örök lelki uralmában. — *31—34.* V. ö. Kir. II. 7, 14. A *vessző* és a *verés* képes beszéd a bűnbeesett népet érő különböző csapások megjelölésére. — *34.* V. ö. Kir. II. 7, 15. — *35. Ami elhagyta ajkamat* = a Dávidnak tett isteni ígéret. — *36. Egyszer*, egyszersmindenkorra. Az Isten *esküje* a — *37—38.* versben olvasható: Dávid trónja oly állandó lesz, mint az égen a nap és a hold. L. a 30. v. jegyzetét. *A hűséges égi tanu* talán a szivárvány (Móz. I. 9, 13.).

39—46. A zsoltár harmadik főrésze: *a nagyszerű isteni ígéretekkel szöges ellentétben áll a sivár jelen.* — *39.* Épen te vetettél el minket, ki oly nagyszerű dolgokat ígértél népednek! A *felkent* a zsidó királyság intézménye és az egész nép eszményi egysége. — A *40.* v. második része a héberben így hangzik:

Földig aláztad szent *koronáját.*
41 Lerontottad minden kőfalát,
Romhalmazzá tetted bástyáit.
42 Kifosztották őt mindazok, kik arra jártak,
Gyalázata lett szomszédainak.
43 Felemelted elnyomóinak jobbkezét,
Megörvendeztetted minden ellenségét.
44 Elfordítottad kardjának erejét,
És nem segítetted meg őt a harcban.
45 Megfosztottad tündöklésétől,
A földre vetetted királyi székét.
46 Megrövidítetted éltének idejét,
Gyalázatba borítottad őt.
47 Még meddig fordulsz el, Uram, teljesen?
Meddig ég még haragod, mint a tűz?
48 Emlékezzél meg arról, mi az én életem;
Nemde elmúlásra alkottad az emberek fiait mind?
49 Ki az az élő ember, ki a halált meg nem látná,
És lelkét az alvilág kezéből megszabadíthatná?
50 Hol van, Uram, hajdani irgalmad,
Mellyel megesküdtél hűségedre Dávidnak?
51 Emlékezzél meg, Uram, szolgáid gyalázatáról,
(Melyet keblemben hordok) sok nemzet részéről,
52 Mellyel gyaláznak téged ellenségeid, Uram,

«Földre vetetted meggyalázott koronáját». A «korona» itt általában dicsőséget jelent. — *41—42.* L. 79, 13; Jer. Sir. 1, 12; 2, 15. *Romhalmazzá tetted bástyáit,* Vulg. «Félelemmé tetted erősségeit», vagyis erődítményeiben félelem lakozik. Izrael *szomszédai* a körülötte lakó ellenséges népek, talán a szamaritánusok, az idumeusok és az arabok. — *43. Felemelted elnyomóinak jobbkezét:* győzelmet adtál a választott nép ellenségeinek. — A *44.* v. általánosságban panaszkodik a zsidó nép szerencsétlen háborúiról. — *45.* A *tündöklés* itt dicsőséget jelent. — *46. Éltének idejét,* a héber szerint: «ifjúságának napjait». Izrael *ifjúsága* talán a multnak dicső korszaka (Józsue és a honfoglalás kora), mely nagyon rövid ideig tartott.

47—52. A zsoltárt befejező, bizalommal teljes kérés, hogy az Úr mutassa meg népének újra irgalmát és ígéreteiben való hűségét. — *47.* V. ö. 79, 5. A héber szerint: «Meddig maradsz, Uram, rejtve mindvégig?» stb. — A *48.* v. második részének fájdalmas felkiáltását a Vulgáta bizalmas kérdéssé tette: «Vajjon elmúlásra alkottad-e az emberek fiait mind?» —*49.* A zsoltáros azért hangoztatja oly nyomatékosan, mily rövid az emberi élet, hogy ezzel is reábírja az Urat ígéreteinek gyors teljesítésére. *A halált meg nem látni* = meg nem halni; *az alvilág kcze* = az alvilág hatalma. — *50.* Visszatekintés a 2. versre. — *51. Szolgáid:* a sanyargatott zsidó nép. — *52. Felkented lépteit,* a Vulgáta szerint: «fölkentednek balsorsát». A *felkent* a Messiás-király; a zsoltáros a zsidó népet érő gyalázásokat az eljövendő Messiás ellen elkövetett bűnöknek

És gyalázzák felkented
lépteit.

[53]Az Úr mindörökké áldott legyen!
Amen! Amen!

89. ZSOLTÁR.

Isten örökkévalósága s az emberi élet mulandósága.

[1]Mózesnek, az Isten emberének imádsága.

Uram, te vagy a mi menedékünk
Nemzedékről nemzedékre.
[2]Mielőtt hegyek lettek,
Föld és világ születtek,
Öröktől fogva és mindörökké vagy te, Isten!
[3]*Te visszatéríted* az embert *a porba,*
Azt mondod: Térjetek *vissza,* emberfiak, *abba.*
[4]Hisz szemed előtt ezer esztendő olyan,
Mint az eltűnt tegnapi nap,
Avagy egy éjtszakai őrszolgálat.
[5]Esztendei*nk* semminek számítanak,
[6]*Olyanok,* mint a reggel kiviruló fű:
Reggel hajt és virul,
Estére elfonnyad, elhervad és elszárad.

mondja. A 88. zsoltár az *52.* verssel végződik; az — *53.* vers a Zsoltárok egész harmadik könyvét bezáró liturgiai áldás.

89. *Isten örökkévalósága s az emberi élet mulandósága.* — A feliratban kifejezett történeti hagyomány ezt a zsoltárt Mózes énekének mondja. Az emberi élet mulandósága fölött való elmélkedés kitűnően illik a pusztai vándorlás vezérének ajkára, ki Józsue és Káleb kivételével összes Egyiptomból kivonult kortársainak halálát látta.

1a. Isten embere az ószövetségi Szentírásnak kitüntető elnevezése az Isten küldötteiről (a prófétákról), mely különösen illik az ószövetségi törvény közvetítőjére s általában az ószövetség legnagyobb prófétájára.

1b. Te vagy a mi menedékünk, a héber szerint: «Te voltál a mi menedékünk», — t. i. mindenkor. *Nemzedékről nemzedékre* = az egész történelem folyamán. — *2.* Célzás a teremtés történetére (Móz. I. 1.). Ez a vers az Isten örökkévalóságáról beszél, ki a világ teremtése előtt öröktől fogva létezett. — *3.* A Vulgáta szerint ez a vers így hangzik: «Ne taszítsd az embert nyomorúságba, — Ki így szólsz: Térjetek meg, emberek fiai». A héber szöveg szerint ez a vers az Isten örökkévalóságával szembeállítja az ember mulandóságát, célzással a Móz. I. 3, 19-ben kimondott büntető isteni ítéletre. *Térjetek vissza abba:* t. i. a föld porába. A Vulgáta a vers első felét kérésnek veszi, második részét pedig talán az erkölcsi megtérésre magyarázza: az Egyiptomból kijött nemzedék utódai legyenek jobbak őseiknél. — *4.* A 2. vers gondolatának folytatása: az Isten előtt a leghosszabb idő is olyan mint egy szempillantás. Pét. II. 3, 8. ezt a verset (szabad idézéssel) az Isten világvégi büntető ítéletének megjövendölésénél használja. A zsidók az éjjelt hajdan három, később négy *őrszolgálati* időre osztották. — Az *5.* vers a héber szerint így hangzik: «Elragadod őket, álommá lesznek». *Elragadod őket:* a hasonlat alapja a mindent elsöprő vihar. Az *álom* a mulandóság jelképe. — *6.* A gyorsan elhervadó virág szokásos bibliai szimboluma az emberi mulandóságnak

7Elenyészünk ugyanis haragod miatt,
Rettegjük bosszúságodat.
8Magad elé állítod gonoszságainkat,
Arcod világosságába *titkainkat.*
9Ezért enyésznek el sorra napjaink,
És veszünk el a te haragod miatt.
Esztendeink pók*háló*hoz hasonlítanak :
10Éveink napjai hetven esztendőt ha érnek,
Vagy nyolcvan esztendőt, ha nagyszámúak ;
Ami azon túl van, az nyomorúság és fáradalom :
Mert jön az ernyedés és elsodródunk.
11Vajha megértenők haragod erejét,
És félelmetes haragodat
12mérlegelnők !
Taníts meg jobbod ismeretére,
Hogy bölcseséggel *telítsük* szívünket.
13Fordulj meg, Uram, *végre valahára,*
Légy irgalmas szolgáidhoz.
14Hadd teljünk el *kora* reggel irgalmaddal,
Hogy ujjongjunk és vigadjunk egész életünkben.
15Örvendezzünk annyi napig, mint ameddig megaláztál minket,
S *annyi* évig, mint ameddig nyomorúságot láttunk.
16Tekints szolgáidra s alkotásaidra,
Vezéreld jóra fiaikat,
17Derüljön reánk az Úrnak, a mi Istenünknek kedve,
Vezesd jóra felettünk kezünknek munkáját,

(91, 8 ; Iz. 40, 6 skk. ; Jób 14, 2 ; Jak. 1, 10. 11.). Szép ellentétes hasonlatok. — *7—9.* Isten haragja a pusztai vándorlás idejében sulyosan nehezedett a zsidó népre, mely bűneivel Őt folytonosan megbántotta. — *8. Titkaink* = titkos bűneink. (Vulg. «életünk».) A 8. vers értelme : Állandóan szemed elé helyezed bűneinket, hogy ezek látása folyton ébren tartsa ellenünk méltán felgyulladt haragodat. — *9.* A *pókháló* a mulandóságnak és tartalmatlanságnak találó jelképe. A héber szerint : «Elmúlnak esztendeink, mint a sóhajtás». — *10.* Az ember átlagos életkora oly rövid ! *Az ernyedés* az aggkori végelgyengülés. *Elsodródunk:* gyorsan eltávozunk a földről, mint a tovarepülő madár (héb.). — *11.* Az Úr *haragját* népe ellen a bűnös nemzedék kihalása bizonyította a Sinai félsziget sivatagjain. — *13. Fordulj meg, Uram,* = fordulj hozzánk szerető gondviseléseddel. *Végre valahára,* szó szerint : «még meddig? . . .» Hiányos kérdés : meddig fog még tartani haragod? V. ö. 78, 5. — *14. Kora reggel* = minél előbb. — *15.* A gyász és a fájdalom napjait váltsa fel az öröm ideje. *Láttunk* = tapasztaltunk. — *16.* Isten *alkotásai* az emberek. A héber szerint : «Nyilvánuljon meg cselekedeted szolgáid előtt, — És dicsőséged fiaikon». Az Úr műve a választott nép megsegítése, ami a zsoltáros szava szerint az Istenre is dicsőséget fog hozni, mert a szent szerző a választott nép ügyét az Isten ügyének tartja. — *17.* Az Isten

Vezesd jóra kezünknek
munkáját!

90. ZSOLTÁR.

Isten oltalma minden veszélytől megvédelmezi a benne bízókat.

[1]Dávidnak dícsérő éneke.

Ki a Fölségesnek oltalmában lakik,
Az ég Istenének védelmében nyugszik,
[2]Azt mondja az Úrnak:
Te vagy az én oltalmazóm,
Menedékem, Istenem,
kiben bizakodom.
[3]Mert ő megment engem
a vadászok tőrétől,
A súlyos veszélytől;
[4]Szárnyával árnyékot borít reád,
És tollai alatt menedékre találsz.
[5]Hűsége pajzsként vesz körül,
Nem kell félned az éjtszaka rémétől,
[6]A nappal repülő nyíltól,
A sötétben kószáló *járvány*tól,
A délben támadó gonosztól.
[7]Ezren essenek el bár oldalad mellől,
És tízezren jobbod felől,
Hozzád *mi* sem közeledik.
[8]Sőt tenszemeddel fogod nézni,
A gonoszok bűnhődését szemlélni.

[9]Mert te vagy, Uram, reménységem!
Ha a Fölségest választottad menedéknek:
[10]Nem ér téged balszerencse,
Csapás nem jut sátrad közelébe.

kedve az ő megbocsátó kegyelme. *Kezünknek munkája* = tetteink, melyekre a zsoltáros az Isten áldását kéri.

90. *Isten oltalma minden veszélytől megvédelmezi a benne bízókat.*— A 90. zsoltárnak jellegzetes tulajdonsága a beszélő személyek gyors váltakozása, ami arra mutat, hogy ez a költemény eredetileg is több egymással váltakozó énekkar előadására készült.

1. A zsoltárnak a héber szövegben nincs címe. *Az ég Istene* helyett a héber szöveg «Mindenható-t» mond, *védelme* helyett pedig költői szóképpel «árnyék»-ot. — *2.* Az Úrba helyezett föltétlen bizalom megnyilatkozása. — *3. Vadászok* helyett a héber szöveg «madarász»-ról beszél; mindkét szókép az emberre leselkedő veszélyt jelképezi. V. ö. 123, 7. — *4.* Kedves költői kép; a hasonlat alapja a kicsinyeit szárnyaival védő anyamadár. V. ö. Móz. V. 32, 11; Mát. 23, 37. — *5—7.* A zsoltáros egyes veszedelmeket sorol fel, de a jámbor hívő ezekben is bizton számíthat az Isten oltalmára. — *6. A nappal repülő nyíl* talán a nap forróságától okozott napszúrás. *Járványtól*, Vulg. «dologtól». *A délben támadó gonosz* helyett a héber szöveg a délben (a rekkenő hőségben) pusztító dögvészről beszél. A *7.* vers az előbbi vers gondolatát folytatja. *Ezren* és *tízezren* = igen sokan. — *8.* A zsoltáros különös nyomatékkal hangoztatja, hogy a jámbor ember a saját tapasztalatából fog meggyőződni az Isten oltalmáról és az ellenség gyászos vesztéről. — *10.* Az Isten-

[11]Mert angyalainak parancsolt felőled,
Hogy minden utadon őrizzenek ;
[12]Kezükön hordoznak téged,
Hogy kőbe ne üssed lábadat.
[13]Áspiskígyón és viperán fogsz járni,
Oroszlánt és sárkányt fogsz tiporni.

[14]Mivel bennem bízik, megszabadítom,
Oltalma leszek, mert ismeri nevemet.
[15]Ha kiált hozzám, meghallgatom,
A szorongatás idején vele leszek,
Megmentem és megdicsőítem.
[16]Betöltöm őt hosszú élettel,
És megmutatom neki segítségemet.

91. ZSOLTÁR.

Isten gondviselésének dicsőítése, melyet az oktalan ember nem ért meg. — A jámborokra váró boldog öregkor.

[1]Zsoltárének szombatnapra.

[2]Jó dolog az Urat dícsérni,
Nevednek, óh Felséges, éneket zengeni,
[3]Hirdetni reggelenkint kegyelmedet,
Éjjelente hűségedet
[4]Tíz húros lanttal, kobozzal,
Énekszóval, citarával ;
[5]Mert megörvendeztettél, Uram, műveddel,

ben bízó jámbor lélek ment marad minden csapástól. — A *11—12.* vers az őrangyalokról szóló tannak egyik fontos bibliai alapja. Mindkét verset Mát. 4, 6 ; Luk. 4, 10. 11. az Úr Jézus megkísértésének leírásánál idézi. Az angyalok oltalma a jámborokat minden útjukon megőrzi. — *13.* Szép költői kép. A legnagyobb veszedelmeken, hatalmas ellenségein is játszva diadalmaskodik az igaz. *Áspiskígyó* helyett a héberben «oroszlán»-ról van szó.

14—16. Az Úr beszéde, ki mindenható szavával megerősíti a beléje helyezett bizalmat. — 14. Bennem bízik, a héber szerint : «hozzám ragaszkodik». *Ismeri nevemet:* tiszteli és segítségül hívja nevemet. — *15.* V. ö. 49, 15. — *16.* V. ö. 49, 23. A *hosszú élet* az ószövetségi felfogás szerint a jámborságnak különleges földi jutalma. V. ö. Móz. II. 20, 12 ; V. 5, 16. stb. Az Úr *segítsége* az állandó isteni oltalom.

91. *Isten gondviselésének dicsőítése, melyet az oktalan ember nem ért meg. — A jámborokra váró boldog öregkor.* — A 91. zsoltár ugyanazt a kérdést fejtegeti, mint a 36., 48. és 72. zsoltár : hogyan egyeztethető össze az Isten igazságosságával a gonoszoknak jó sorsa? A megoldás mindenütt ugyanaz : a gonoszok boldogsága csak ideig-óráig tart, míg a jámborok mindvégig élvezik az Úr szerető gondviselését. Külső alakja szerint azonban a 91. zsoltár hasonló az Úr iránt, lelki világa pedig sokkal derültebb az említett zsoltárokénál.

4. A különböző liturgikus hangszerek felsorolása azt mutatja, hogy ez a zsoltár kezdettől fogva az egész jámbor népnek imádsága volt. — *5—6.* Az Isten *műve* és *kezének tettei* az ő csodálatos

S ujjongok kezed tetteinek.
[6]Mily nagyok, Uram, műveid,
Felette mélységesek gondolataid!
[7]*De* az oktalan ember nem ismeri,
S az esztelen nem érti ezt meg.
[8]Azért burjánzanak fel, mint a fű a bűnösök,
S indulnak virágzásnak mind a gonosztevők,
Hogy elvesszenek örökkön örökre!
[9]Te, Uram, felséges vagy örökre!
[10]Mert íme, Uram, a te ellenségeid,
A te ellenségeid elvesznek,
És szétszóródnak mind, kik gonoszat tesznek.
[11]De az én szarvam fölemelkedik, mint a bölényé,
S bőséges irgalomban lesz része öregségemnek;
[12]Szemem lenézi majd ellenségeimet,
És gonosz támadóimról hallani fog fülem.
[13]Virul majd az igaz, mint a pálma,
Gyarapszik, mint a Libanon cédrusa;
[14]El vannak ők ültetve az Úr házában,
Virulnak Istenünk házának udvaraiban.
[15]Még késő öregségükben is gyümölcsöt hoznak,
És jól érzik magukat,
[16]Hirdetve, hogy igazságos az Úr, a mi Istenünk,
És nincs igazságtalanság benne.

gondviselése. A feliratban (1. v.) megnyilvánuló zsidó hagyományos magyarázat bizonyára az Isten teremtő működésére gondolt elsősorban. Isten *gondolatai* (6. v.) a szövegösszefüggés (7—8. v.) szerint az Úrnak azt a végzését jelentik, mellyel a gonoszoknak sok esetben boldog életet enged. Ezeket az isteni végzéseket a — *7.* vers szerint az oktalan ember *nem ismeri* és *nem érti meg*. (V. ö. 72, 22.) — *8.* A gyorsan *felburjánzó* és *virágzásnak induló*, (Vulg. «megjelenő»), de époly hirtelenül elszáradó *fű* a gonoszok szerencséjének mulandóságát jelképezi. (V. ö. 89, 5. 6; Jak. 1, 10. 11.)

11. Szarvam: hatalmam. A *bölény* ereje az ókorban közmondásos volt. A vers második része a héber szerint valószínűleg így fordítandó: «Meg vagyok kenve friss olajjal.» Az olajjal való megkenés a testet üdévé teszi. — *12.* A zsoltár hőse (Izrael népe) biztosra veszi, hogy még gyönyörködve fogja szemlélni (héb.) ellenségeinek vesztét, és hallani fogja jajgatásukat. — *13.* V. ö. 51, 10. A *pálma* igen magas kort ér el és nagyon bő termést hoz, a *cédrus* pedig állandóan zöldelő fa és gyönyörű alakja van. — *14.* V. ö. 1, 3; 51, 10. A 14. vers állítmányait közvetlenül az igazakra kell vonatkoztatnunk. — *15.* A közvetlen logikai alany a pálmafa és a cédrus, mint az igazak jelképe. *Jól érzik magukat*, a héber szerint: «Kövérek és zöldelők lesznek». — *16.* V. ö. Móz. V. 32, 4. *Isten igazsága* népének szerető kormányzásában áll.

92. *A teremtő Isten fölségének magasztalása.* — A 92. zsoltárnak a héber szövegben nincs felirata. A Hetvenes görög fordítás címe,

92. ZSOLTÁR.

A teremtő Isten fölségének magasztalása.

Dávid dícsérő éneke a szombat előtt való napra, midőn *Isten* a földet megteremtette.

[1]Királlyá lett az Úr!
Fölségbe öltözött,
Erőbe öltözött az Úr és felövezte magát;
Megerősítette a föld kerekségét,
Hogy ne ingadozzék.
[2]Trónod kezdet óta szilárd,
Öröktől fogva vagy te.

[3]Zúgnak, Uram, a folyóvizek,
Hangosan zúgnak a folyóvizek,
Hányják habjaikat a folyóvizek.
[4]*De* a nagy vizek zúgásánál,
A tenger csodálatos hullámainál
Csodálatosabb az Úr a magasságban.

[5]Bizonyságaid igen bizonyosak,
Szentség illeti házadat,
Uram, örök időkre.

93. ZSOLTÁR.

Az Úr segítségének kérése elbizakodott elnyomók ellen.

Dávid zsoltára, a hét negyedik napjára.

[1]Uram, bosszúállás Istene,
Bosszúállás Istene, *jelenj meg!*

melyet a Vulgáta is követ, oly időből való, midőn ez a zsoltár már az istentiszteletnek része volt. Pénteken azért imádkozták, mert Móz. I. 1. szerint az Isten a hatodik napon fejezte be a teremtés művét az ember megalkotásával.

1. Az Úr *fölsége*, melybe *öltözött*, az ő külső dicsősége, mely a teremtésben megnyilvánult. *Felövezte magát*, t. i. hatalommal. Az egész vers költői hasonlat. — *2.* V. ö. Jób 38, 4 skk. költői leírását.

3. Isten örökkévalóságát és örök uralmát a természet nagyszerű tüneményei, az elemek küzdelmei szünet nélkül dicsőítik. — *4.* Szép fokozás: a (3. versben említett) folyóvizek zúgásánál, a tenger hullámainál fölségesebb és csodálatosabb azoknak Alkotója.

5. Bizonyságaid: célzás az Úrnak sok ízben tett ígéreteire, hogy népén mindenkor kész segíteni. Az Isten hűségének záloga a teremtésben megnyilvánult hatalma. Az Úr *házát* (templomát) megillető *szentség* magában foglalja annak sérthetetlenségét is. Az *örök időkre* kifejezés itt a történelemnek egész folyamát jelenti; a zsoltáros szava teljes mértékben az újszövetség Egyházában ment teljesedésbe.

93. *Az Úr segítségének kérése elbizakodott elnyomók ellen.* — A 93. zsoltárnak a héber szövegben nincs címe. A Vulgáta a Hetvenes görög fordítást követi, melynek felirata szerint — legalább a Kr. e. III. vagy II. század óta — ez a zsoltár a templomi liturgiában szerdai napon szerepelt.

1. Isten *bosszúállása* a gonoszok igazságos megbüntetésében

[2]Kelj fel, óh bírája a földnek,
Fizess meg a kevélyeknek!

[3]Meddig fognak, Uram, a bűnösök,
Meddig fognak még a bűnösök dicsekedni?
[4]*Meddig* fognak *még* fecsegni, gonoszságot beszélni,
Kérkedni a gonosztevők mind?
[5]Népedet, Uram, elnyomják,
Örökségedet sanyargatják;
[6]Az özvegyet s a jövevényt meggyilkolják,
Az árvákat lemészárolják,
[7]S azt mondják: Nem látja ezt az Úr,
Nem veszi észre Jákob Istene!

[8]Eszméljetek, ti oktalanjai a népnek,
Esztelenek, térjetek valahára észhez!
[9]Ne hallana a fülnek plántálója?
S ne látna a szemnek alkotója?
[10]Ne büntetne, ki dorgálja a népeket,
Ki tudományra tanítja az embert?
[11]Ismeri az Úr az emberek gondolatait,
És tudja, hogy hiábavalók.

[12]Boldog az ember, akit te oktatsz, Uram,
És törvényedre megtanítasz,
[13]Hogy megóvjad őt a gonosz napoktól,
Míg a bűnös számára a verem el nem készül.
[14]Mert az Úr nem taszítja el népét,

áll. *Jelenj meg*, a Vulgáta szerint: «szabadon cselekszik». — A *2.* vers a megelőző vers gondolatának bővebb magyarázata. A *kevélyek* bűneit a — *3—7.* vers sorolja fel. Mint ezekből látható, *a bűnösök* Izrael igazságtalan bírái és erőszakos hatalmasai. A *4.* vers korholó szavai a gonoszok elbizakodott beszédeire vonatkoznak. — *5.* Isten *népe* és *öröksége* itt és a 14. versben a jámborok. — *6. A jövevények* a zsidók vendégszeretete és oltalma alatt Palesztinában élő békés pogányok. A szent szerző kiemeli, hogy a gonoszok leginkább azokkal bánnak zsarnok módon, akik teljesen védtelenek. — *7.* A gonoszok nem az Isten létét, hanem az isteni gondviselést tagadják. V. ö. 10 (héb.), 11.

8—11. A zsoltáros korholó szavai a gonoszok ellen. — *9.* Az okságból vont Isten-érv első felhasználása a Bibliában, az isteni gondviselésre alkalmazva. — *10.* Az Isten nemcsak Izraelt, hanem az összes nemzeteket megtanítja akaratára, és ha nem engedelmeskednek, megbünteti őket. V. ö. Bölcs. 13, 3 skk.; Róm 1, 20; 2, 14 sk. — *11.* A gonoszok vakmerő szavaival (7. v.) szemben a zsoltáros azt hangoztatja, hogy az Úr ismeri az emberek összes gondolatait.

12—15. A gonoszokkal ellentétben, kik tagadják az isteni gondviselést, mily boldogok az Úr hívei! — *12.* V. ö. Jób 5, 17. — *13. A verem* a gonoszokra váró végső veszedelem jelképe. — *14.* L. 5. v. — *15.* A zsoltáros az isteni *igazság*ról beszél, mely

És nem hagyja el örökségét,
15Míg vissza nem tér az igazság az ítélkezésbe,
S mögéje nem *sorakozhatnak* mind az igaz szívűek.

16Ki kel fel értem a gonoszok ellen?
Ki áll mellém a gonosztevőkkel szemben?
17Ha az Úr nem nyujtott volna segítséget,
Már-már az alvilágban lakoznék a lelkem.
18Ha azt mondottam: Inog a lábam,
Megsegített a te irgalmad, Uram.
19Bármily sok fájdalmam volt szívemben,
Vigasztalásaid felvidítottak engem.
20Lehet-e köze hozzád a hamisság székének?
És nyomorgatás-e a szándékod a törvénynyel?
21Leskelődnek ők az igaz életére,
S elítélik az ártatlan vért.
22De nekem az Úr menedékem lett,
És biztos segítségem az én Istenem;
23Ő megtorolja rajtuk hamisságukat,
Saját gonoszságukkal semmisíti meg őket;
Megsemmisíti őket az Úr, a mi Istenünk.

a gonoszokat sujtó ítéletre fog változni. (Vulg. szószerint való fordítása.) A héber szerint: «Mert az igazsághoz fog visszatérni az ítélet», — vagyis az igazságtalan bírák és az erőszakos hatalmasok által megzavart erkölcsi világrend ismét vissza fog térni az igazsághoz. *S mögéje nem sorakozhatnak*, a Vulgáta szerint: «S mellette nem lesznek».

17—18. Felelet a 16. versben fölvetett kérdésre. V. ö. 123, 1. *Az alvilágban*, a héber szerint: «a (sír) csendjében». — *18.* A veszedelem idején az Úr állandóan éreztette és érezteti oltalmát, és — *19.* v. minden keserűségben vigasztalást nyujt. V. ö. 72, 25 skk. — *20.* A kérdést a zsoltáros az Istenhez intézi. *A hamisság* (héb. «romlás») *széke* a gonosz bíró ítélőszéke. A vers értelme: az igazságtalan bírónak semmi közössége sem lehet az Istennel, mert az Úr a törvényt nem az emberek kárára adta. A héber szerint a második verstag a gonosz bíróra vonatkozik: «Ki roszszat okoz a törvény ellenére». — *21.* Ismételt visszapillantás a gonoszok igazságtalanságára és erőszakosságára. — *22. Biztos segítségem*, a héber szerint: «a kőszirt, ahová menekülök». A 22. vers az Istenbe vetett bizalom szava, a Zsoltárok könyvének szokásos kifejezéseivel.

94. *Felszólítás az Isten magasztalására és az iránta való engedelmességre.* — A 94. zsoltár latin szövegének kétféle változata használatos a liturgiában. A Vulgátában olvasható szövegalak megegyezik a héber szöveggel; ily alakban tartalmazza ezt a zsoltárt a galliai zsoltárkönyv (l. Bevezetés, 461. l.). Az Egyház liturgiája azonban a 94. zsoltárt leggyakrabban a valószínűleg a Kr. u. II. században készült és Szent Jeromostól átjavított, úgynevezett római zsoltárkönyv szövege szerint használja, mely az Alexandriai görög fordítást követi. A két szövegváltozat értelmi eltéréseit magyarázó jegyzeteink mindenütt feltüntetik.

94. ZSOLTÁR.

Felszólítás az Isten magasztalására és az iránta való engedelmességre.

Dávid dicsőítő éneke.

[1]Jertek, örvendezzünk az Úrnak,
Ujjongjunk szabadító Istenünknek;
[2]Járuljunk eléje magasztalással,
Vígadjunk előtte zsoltárokkal.

[3]Mert nagy Isten az Úr,
Hatalmas király ő minden istenen;
[4]Kezében van a föld minden határa,
S övéi a hegyek csúcsai.
[5]Övé a tenger, ő alkotta meg,
S az ő keze formálta a szárazföldet;
[6]Jertek, imádjuk leborulva őt,
Esedezzünk az Úr, a mi alkotónk előtt;
[7]Mert ő az Úr, a mi Istenünk,
Mi pedig az ő legelőjének népe,
S kezének juhai vagyunk.

[8]Ma, ha szavát meghalljátok,
Meg ne keményítsétek szíveteket,

A 8—11. verset Szent Pál a Zsidókhoz írt levélben (3, 7—4, 11.) messiási értelemben magyarázza: *ma* a jelen világ kora, a *nyugalom* pedig a mennyei boldogság.

1. A 94. zsoltárnak a héber szövegben nincs címe; a latin szöveg felirata a Hetvenes görög fordítást követi. *Szabadító Istenünk*, a héberben: «üdvösségünk kőszirtje». — *2. Járuljunk eléje*, szószerint: «előzzük meg színét», azaz hódoljunk neki már kora hajnalban.

3—7. Isten nagyságának magasztalása. — *3.* V. ö. 95, 4. *Hatalmas király ő minden istenen:* ő az egyedül végtelenül hatalmas király. A vers végén a római zsoltárkönyvben a következő szavak olvashatók: «Mert az Úr nem veti el népét». — *4—5.* Isten nagyságát a teremtés ténye és minden teremtmény fölött gyakorolt uralma bizonyítja. — *4. A föld minden határa*, a héber szerint: «a föld mélységei». *S övéi a hegyek csúcsai*, a római zsoltárkönyv szerint: «S ő letekint a hegyek csúcsára.» — *5. Formálta*, a római zsoltárkönyv szerint: «alapította». — A *6.* vers első felét a római zsoltárkönyv kiegészíti «az Isten előtt» kifejezéssel. — 7. V. ö. Ez. 34, 31; Zsolt. 22; 79, 2. stb.; Ján. 10, 11 skk. A vers második fele a római zsoltárkönyvben így szól: «Mi pedig az ő népe és legelőjének juhai (vagyunk)».

8—11. Az Úr figyelmezteti a zsidó népet, hogy őseinek szomorú példáján okulva, kik bűneik miatt nem mehettek be az Igéret földére, ne legyen megátalkodott szívű. — *8. Ma*, t. i. azon ünnepélyes alkalommal, amelyre ez a zsoltár készült; ez az alkalom azonban előttünk ismeretlen. Egyes magyarázók a második jeruzsálemi templom felavatására gondolnak. A héber szerint: «Vajha ma hallgatnátok az ő szavára! — Ne keményítsétek meg szíveteket, mint Meribánál, — Mint Mássza napján a pusztában» stb. L. a kö-

[9]Mint a Bosszantás *helyén s* a Kísértés napján a pusztában,
Hol atyáitok megkísértettek engem,
Próbára tettek, bár látták műveimet.
[10]Negyven esztendeig bosszankodtam e nemzedéken,
S azt mondottam: Tévelyegnek ezek szívükben szüntelen,
[11]És nem ismerik az én utaimat,
Úgyhogy megesküdtem haragomban:
Nem mennek be nyugalmamba!

95. ZSOLTÁR.

Az Úr nagyságát hirdesse Izrael népe, a világ minden nemzete, az egész teremtett világ.

[1]Dávid éneke, *abból az időből*, midőn a *templom* fölépült a fogság után.

Énekeljetek az Úrnak új éneket,
Énekeljetek az Úrnak, országok mind!
[2]Énekeljetek az Úrnak, áldjátok nevét,
Hirdessétek napról-napra segítségét!
[3]Hirdessétek dicsőségét a nemzetek között,

vetkező vers jegyzetét. — *9.* Célzás a pusztai vándorlás kettős vízfakasztására: Móz. II. 17, 2—7; IV. 20, 8—13. *Műveimet* = csodáimat. A héberben egyes szám olvasható; a zsoltáros a vízfakasztás csodájára gondol. — *10. Bosszankodtam e nemzedéken*, a héber szerint: «utáltam (ezt) a nemzedéket». A római zsoltárkönyv kevésbbé helyesen: «igen közel voltam ‹hh z a nemzedékhez». — *11.* Az Isten *esküje* Móz. IV. 14, 28 skk-ben olvasható. Az Úr *nyugalma* az Igéret földe, hol az Isten békés tartózkodást akart készíteni népének. Az Úr szavaiból folyó komoly tanulságot a zsoltáros nem mondja ki nyiltan, de ez nem lehet más, mint hogy a saját kortársai (a jelen nemzedék) okuljanak őseik elvakultságán, és ha maguknak a megígért (és talán a babiloni fogság után visszaadott) haza zavartalan birtokát biztosítani óhajtják, legyenek engedelmesek az Úr parancsai iránt.

95. *Az Úr nagyságát hirdesse Izrael népe, a világ minden nemzete, az ‹gész teremtett világ.* — A 95. zsoltár a pogányok megtéréséről és Istennek minden nemzetre kiterjedő uralmáról beszél, mely a messiási korban és az Egyház életében teljesedett be, tehát tágabb értelemben vett messiási zsoltár. A római zsoltárkönyv a 10. vershez fűzött toldalékkal ezt a zsoltárt az Úr Jézus keresztha-lálára vonatkoztatta, mely emberi természete szerint is biztosította számára az uralmat a világ összes nemzetein. A 95. zsoltárt igen csekély változattal átvette a Krónikák könyvének szerzője Krón. I. 16, 23—33-ban.

1a. A héber szövegben a zsoltárnak nincs címe. A Hetvenes fordítás felirata, melyet a Vulgáta is átvett, kétféle történeti hagyományt foglal egybe, melyek úgy egyenlíthetők ki, hogy ezt a költeményt Dávid zsoltárai alapján egy a babiloni fogság után élt szerző írta a zorobábeli templom (szószerint: *a ház)* felavatására (Ezdr. I. 6, 16—18.).

1b—10. A zsoltáros Izraelt és az egész föld kerekségét felszólítja az Úr magasztalására. — *1.* Az *új ének* a lelkület megújhodását is magában foglalja. — *2—6.* Izraelhez intézett felszólítás, hogy

Csodatetteit minden nép előtt.
4Mert nagy az Úr, fölötte dícséretes,
Minden istennél félelmetesebb.
5Mert a nemzetek istenei mind *csak* hamis istenek,
Az Úr azonban egeket alkotott.
6Szine előtt fenség van és szépség,
Szentélyében szentség és dicsőség.

7Adjatok az Úrnak, népek családjai,
Adjatok az Úrnak dicsőséget és tiszteletet,
8Adjátok meg az Úrnak a nevét megillető dicsőséget,
Hozzatok áldozati ajándékokat és jertek udvaraiba,
9Boruljatok le szent udvarában az Úr előtt,
Rettegjen előtte az egész föld!
10Hirdessétek a nemzetek közt: Királlyá lett az Úr!
Megerősítette a föld kerekségét, hogy ne ingadozzék,
S igazságosan ítéli a népeket.

11Örvendjenek az egek, ujjongjon a föld,
Zúgjon a tenger s ami azt betölti;
12Vigadjon a mező s mind, ami rajta vagyon,
Ujjongjon az erdő minden fája *is* akkoron

az egész világon, a pogány nemzetek között hirdesse az Úr dicsőségét. — *4. Minden istennél:* l. 94, 3. jegyz. — *5.* V. ö. Iz. 40, 18 skk.; Bölcs. 13—15. fej. A zsoltáros a teremtés tényéből bizonyítja, hogy egyedül az Úr az igaz Isten, mert egyedül ő tud a semmiből teremteni. V. ö. Jób 38. fej.; Iz. 40, 12. 13. 22; 45, 6. 7; 48, 12.13. — *6.* A szent szerző költői leírásában megszemélyesíti az Isten tulajdonságait, mint 84, 11. 14; 88, 15. stb. Az Úr *szentélye* itt az újraépült jeruzsálemi templom. — *7—10.* Az Úrnak bemutatott hódolatban vegyenek részt áldozati ajándékokkal a pogány nemzetek is. — *8. Adjátok meg az Úrnak a nevét megillető dicsőséget:* felszólítás a pogány nemzetekhez: ismerjék el, hogy az Úr az egyedül igaz Isten. — *9. Szent udvarában*, a héber szerint: «szent díszben», t. i. az ószövetségi istentisztelet szent ténykedéseivel (áldozatokkal). — A *10.* v. felszólítását a zsoltáros Izrael népéhez intézi. Ennek a versnek első része a római zsoltárkönyv szerint így hangzik: «Hirdessétek a nemzetek közt, hogy az Úr uralkodik a fáról». Ezt a szövegváltozatot több szentatya és egyházi író (Szent Jusztinus, Tertullianus, Lactantius, Szent Ambrus, Szent Ágoston, Nagy Szent Leó), a középkori latin bibliamagyarázók legnagyobb része, sőt az egyház liturgiája is átvette, és így ezt a zsoltárt közvetlenül Jézus Krisztus dicsőséges szenvedésére magyarázta. — *A föld kerekségének megerősítése* egyúttal az erkölcsi világrend megerősítését is jelenti, mint a 10. v. utolsó része mutatja.

11—13. A világ nemzeteinek örömében és magasztalásában vegyen részt az egész természet. — A *12.* v. Iz. 44, 23. és 55, 12-ből

[13]Az Úr előtt, hogy eljő,
Eljő megítélni a földet.
Megítéli a föld kerekségét igazságosan,
S a népeket hűsége szerint.

96. ZSOLTÁR.

Isten uralmát ismerje el az egész világ.

[1]Dávidtól, midőn országát *az Isten* helyreállította.

Királlyá lett az Úr!
Ujjongjon a föld,
Örvendezzék a temérdek sziget!
[2]Felhő és homály van körülötte,
Igazságon és jogon emelkedik királyi széke.
[3]Tűz halad előtte,
S köröskörül felperzseli ellenségeit.
[4]Villámai beragyogják a föld kerekségét,
Láttára megrendül a föld.
[5]Viaszként olvadoznak a hegyek az Úr előtt,
Az egész föld Ura előtt;
[6]Igazságát hirdetik az egek,
Dicsőségét látják mind a nemzetek.
[7]Szégyenbe jussanak mindazok, kik faragott képeket imádnak,
És bálványaikkal kérkednek;
Imádjátok őt, angyalai mind!

vett szabad idézet. — *13.* V. ö. 97, 9. Isten *hűsége* abban áll, hogy választott népének adott ígéreteit teljesíti.

96. *Isten uralmát ismerje el az egész világ.* — A 96. zsoltárt a Zsidókhoz írt levél szerzője (1, 6.) messiási értelemben idézi, midőn annak 7. versét (az Alexandriai görög fordítás szövege szerint) az angyalokra magyarázza, kik az Üdvözítőt emberi születésének pillanatában imádták. — A zsoltár az Isten világuralmát magasztalja, mely valamely nagy világtörténelmi istenítéletben (valószínűleg Babilónia bukásában és a zsidó népnek a fogságból való megszabadításában) nyilvánult meg.

1a. A 96. zsoltárnak a héber szövegben nincs címe. A Vulgáta az Alexandriai görög fordítás feliratát veszi át, mely ezt a zsoltárt a Szentföldnek (talán a babiloni fogság után való) helyreállítására magyarázza. *Dávidtól* szó valószínűleg azt fejezi ki, hogy egy ismeretlen szerző Dávid zsoltárai alapján írta meg ezt az éneket.

1b. V. ö. 92, 1; 98, 1. A *szigetek* (1c.) a távoli országokat jelentik, mint Iz. 42, 10. 12; 51, 5-ben. — *2—6.* Egy nagyszerű isteni jelenés leírása a viharfelhő képében, mint 17, 8—16; 49, 3; Hab. 3, 3 skk. — *3.* A *tűz* a villám, mint a büntető isteni ítéletnek jelképe. — *4. Megrendül*, a héber szerint: «vajúdik». A vajúdás a nagy fájdalomnak gyakori bibliai szóképe. — *5.* V. ö. Mik. 1, 4; Hab. 3, 10. A második verstag a héberben így hangzik: «az egész föld Urának színe előtt». — *6.* Isten *igazsága* és *dicsősége*, melyet *az egek hirdetnek* és *a nemzetek mind látnak*, az Istennek valamely nagy büntető ítélete volt, — valószínűleg Babilónia bukása. V. ö. Iz. 47. fej. — *7. Bálványaikkal*, a héber szerint: «a semmikkel». V. ö. Iz. 47, 10 skk. *Imádjátok őt, angyalai mind*, a héber szerint: «mind az istenek»; költői kifejezése az Isten végtelen fölségének, melyet a hamis isteneknek, illetve ezeknek imádói is kénytelenek voltak elismerni. —

[8]Hallja ezt Sion és örvendezik,
S ujjonganak Júda leányai
Ítéleteiden, Uram.
[9]Mert te vagy, Uram, a legfölségesebb az egész földön,
Messze magasan állsz minden isten fölött.

[10]Kik szeretitek az Urat, gyűlöljétek a rosszat;
Megőrzi az Úr az ő szentjeinek lelkét,
A gonoszok kezéből megszabadítja őket.
[11]Világosság ragyog az igazra,
S öröm az egyenes szívűekre;
[12]Örvendezzetek, igazak, az Úrban,
És dícsérjétek szent emlékezetét.

97. ZSOLTÁR.

Isten szabadító hatalmát magasztalja az egész világ!

[1] Dávid zsoltára.

Énekeljetek az Úrnak új éneket,
Mert csodálatos dolgokat cselekedett.
Segítségére volt jobbja,
És szentséges karja.
[2]Megismertette az Úr az ő szabadítását,
Megmutatta a nemzetek előtt igazságát;
[3]Megemlékezett kegyességéről,
Izrael házához való hűségéről.

8. A zsidó nép hálás örömmel vett tudomást az Istennek büntető ítéletéről, mellyel ellenségeit sujtotta. — *9.* V. ö. 47,3; 94, 3; 95, 4.

10. A Úr szentjei, valamint azok, akik *szeretik az Urat, gyűlölik a rosszat*, azok a jámbor zsidók, akiket Isten az ő ellenségeiknek (a babiloniaknak) hatalmából kiszabadított. — *11.* A *világosság* az isteni ítélet folytán a választott népnek (*az igaznak*) jutott szabadulás. — A *12.* v. 31, 11. és 29, 5-ből összetett idézet.

97. *Isten szabadító hatalmát magasztalja az egész világ!* — A 97. zsoltár ugyanazon történeti körülményeket tükrözi vissza, mint a megelőző ének; szerzője az Istennek valamely csodálatos megszabadító tényét ünnepli, valószínűleg szintén Babilónia bukását és a választott nép megszabadítását a fogságból. A befejező vers ezt a költeményt tágabb értelemben messiási zsoltárrá teszi: Isten uralma az összes pogány nemzeteken oly értelemben, amint azt a zsoltáros azt mondja, a messiási korban, az Egyház lelki világuralmában valósult meg.

1a. A héber szöveg címe nem őrizte meg a zsoltár szerzőjének nevét; a Hetvenes görög fordítás (és a Vulgáta) felirata Dávidot tartja e zsoltár szerzőjének. Ezt azonban valószínűleg úgy kell értenünk, hogy a 97. zsoltárt egy ismeretlen szerző Dávid zsoltárai alapján írta meg.

1b—3. Isten megszabadító hatalmának költői leírása. — *1.* V. ö. 95, 1. A *csodálatos dolgok* valószínűleg Babilónia megsemmisítése és Izrael megszabadítása. Az Úr *jobbja* és *szentséges karja* az Úr hatalmát jelenti. A zsoltáros Iz. 63, 1—6-hoz hasonlóan azt hangoztatja, hogy az Úr minden emberi segítség nélkül, egymagában hajtotta végre népe megszabadításának nagyszerű művét. — *2.* Isten *szabadítása* a népének hozott megszabadítás, *igazsága* pedig az ellenségeit sujtó ítélet. — A *3.* vers azt mondja, hogy az Isten,

A föld határai mind látják
Istenünknek szabadítását.
[4]Ujjongjatok az Istennek, országok mind,
Énekeljetek, örvendjetek, zengjetek.
[5]Zengjetek az Úrnak lanttal,
Lanttal és zsoltárénekkel,
[6]Trombitával és kürtszóval,
Ujjongjatok az Úr, a király előtt.
[7]Zúgjon a tenger s ami azt betölti,
A földkerekség és lakói,
[8]Tapsoljanak a folyóvizek,
Egyszersmind ujjongjanak a hegyek
[9]Az Úr előtt, mert eljött
Megítélni a földet.
Megítéli igazsággal a földkerekséget,
És méltányosan a népeket.

98. ZSOLTÁR.

Isten szentsége előtt hódoljon minden nemzet!

[1]Dávid zsoltára.

Királlyá lett az Úr!
Reszketnek a népek, —
Trónol a kerubok felett,
A föld remeg.
[2]Nagy az Úr a Sionon,
Felséges minden nép felett.
[3]Magasztalják nagy nevedet,
Mert félelmetes az és szentséges;

miután népét a fogság büntetésével sujtotta, *megemlékezett* hajdani vigasztaló igéreteiről és ezeket is teljesítette a fogságból való megszabadítással. A vers utolsó része Iz. 52, 10-nek idézése; némileg Iz. 40, 5-re is emlékeztet.

4—9. Az Úr hatalmát magasztalja az egész világ! — *4.* V. ö. Iz. 52, 9. — *5—6.* A szerző a jeruzsálemi templomi zenének néhány hangszerét sorolja fel, ami azt mutatja, hogy ez a zsoltár eredetileg is liturgikus dalnak készült. — *7.* Izrael népének örömében vegyen részt az egész föld kereksége. V. ö. 95, 11. — *8.* V. ö. 113, 4. 6. — Kir. IV. 11, 12. szerint a taps a király előtt bemutatott hódolat alkalmával is szokásos volt. — *9.* A zsoltár 95, 13-nak idézésével ér véget. Az *eljött* mult ideje a már végrehajtott isteni ítéletre mutat. Az Úr ítéletei egyszersmind az egész világot átfogó gondviselő vezetését is jelentik.

98. *Isten szentsége előtt hódoljon minden nemzet!* — A 98. zsoltár ugyanazon történeti körülmények közt keletkezett, mint a 95—97. zsoltár. A 4. versben említett isteni ítélet valószínüleg Babilónia megsemmisítésére és a zsidó nép megszabadítására vonatkozik.

1a. A 98. zsoltárnak a héber szövegben nincs címe; a Vulgáta a Hetvenes görög fordításban olvasható feliratot vette át. *Dávid* szerzőségére nézve l. amit a 95., 96. és 97. zsoltár bevezetésében mondtunk.

1b. V. ö. 92, 1; 96, 1. *Trónol a kerubok felett* (1d.): célzás a frigyláda fölött térdelő kerub-alakokra (Móz. II. 25, 18 skk.; 37, 7 skk.). Az Úr eljövetele az ítéletre rémületet kelt mind az élő, mind az élettelen világban. — *3. Magasztalják*, t. i. a föld összes lényei. A héber szerint: «Magasztalják nagy és félelmetes nevedet, — Szent

[4]Dicsőség a királynak,
ki igazságot szeret!
Te rendeltél egyenességet,
Te szereztél Jákobban
törvényt és igazságot.
[5]Magasztaljátok az Urat,
a mi Istenünket,
Boruljatok le lábának
zsámolya előtt,
Mert szentséges az!

[6]Papjai közt volt Mózes
és Áron,
És Sámuel azok között,
kik segítségül hívják
nevét;
Segítségül hívták az
Urat, és meghallgatta
őket,
[7]A felhőoszlopból szólott
hozzájuk;
Ők megtartották rendeleteit,
S a törvényt, melyet
adott nekik.

[8]Urunk, Istenünk, te
meghallgattad őket,
Kegyes voltál hozzájuk,
Isten,
Bár megbüntetted minden vétküket.
[9]Magasztaljátok az Urat,
a mi Istenünket,
Boruljatok le szent hegyén,
Mert szent az Úr, a mi
Istenünk!

99. ZSOLTÁR.

Magasztalás és hálaadás.

[1]Hálaadó zsoltár.

[2]Ujjongjatok Istennek,
országok mind;
Szolgáljátok az Urat örvendezve,
Járuljatok eléje lelkendezve!
[3]Tudjátok meg, hogy az
Úr az Isten,
Ő alkotott minket, és
nem mi magunk;
Az ő népe s az ő legelőjének nyája vagyunk!
[4]Lépjetek be kapuiba
hálaadással,
Udvaraiba magasztalással,
Áldjátok őt, dícsérjétek
nevét,

az». — *4. Dicsőség a királynak*, a héber szerint: «a hatalmas király». *Jákob* az egész zsidó népet jelenti. — *5.* V. ö. 3. és 9. v. A zsoltáros felszólítása az egész zsidó népnek szól. Az Úr *lábának zsámolya* a szövegösszefüggés szerint (9. v.) a Sion hegye, illetve a jeruzsálemi templom.

6—9. A zsoltáros Izrael multjából három kiválóan szent férfiút említ, kinek könyörgő imádságát az Úr oly sokszor meghallgatta. — *7. A felhőoszlopból szólott hozzájuk* szavak szorosan véve csak Mózesre vonatkoznak. — *8.* A *vétkek* Mózes és Áron kételkedése a második pusztai vízfakasztás alkalmával (Móz. IV. 20, 10 skk.). — *9.* V. ö. 3. és 5. v.

99. *Magasztalás és hálaadás.* — A 99. zsoltár vagy általában vett hálaadás, vagy valószínűbben a hálaadó áldozatok bemutatása alkalmával énekelt liturgikus költemény.

A *3.* v. utolsó része 94, 7-re emlékeztet. — *4.* Az Úr *kapui* a templom udvarára vezető kapuk, melyeken keresztül a nép az áldoza-

[5]Mert jó az Úr,
Örökké tart kegyelme,
Nemzedékről nemzedékre hűsége.

100. ZSOLTÁR.

A jámbor király életelvei.

[1]Dávid zsoltára.

Kegyelemről s igazságról énekelek,
Neked zengek, Uram, éneket.
[2]Vigyázok, hogy utam szeplőtelen legyen,
Amikor meglátogatsz engem.
Ártatlan szívvel járok
Házam belsejében;
[3]Szemem elé nem állítok
Igazságtalan dolgot.
Gyűlölöm, kik gonoszat tesznek,
Nincs köze hozzám [4]a gonosz szívnek.
Az istentelen tőlem távol *legyen:*
Nem ismerem!
[5]Ki titokban rágalmazza felebarátját,
Azt üldözőbe veszem;
Kinek szeme kevély és szíve telhetetlen,
Azzal nem étkezem.
[6]Szemem *felkutatja* az ország híveit,
Hogy nálam lakjanak;
Ki szeplőtelenül járja útjait,
Csak az szolgálhat nekem.
[7]Nem lakhatik házam belsejében,
Ki kevélyen cselekszik;
Ki istentelenséget beszél,
Nem állhat meg szemem előtt.
[8]Reggelenkint kiirtom
Az ország minden bűnösét,
Hogy kigyomláljak az Úr városából
Minden gonosztevőt.

tokhoz bevonult. — *5.* Az Úr *hűsége* igéreteinek hűséges megtartásában áll. Lehetséges, hogy a szent szerző valamely határozott, de előttünk ismeretlen történelmi eseményre (a babiloni fogságból való szabadulásra?) céloz.

100. *A jámbor király életelvei.* — *1.* A *kegyelem* és az *igazság* a szövegösszefüggés szerint a zsoltárosnak személyes erényei, nem pedig az Isten tulajdonságai. — *2. Vigyázok, hogy utam szeplőtelen legyen*, szószerint: «Figyelek a szeplőtelen útra» (az Úr törvényére). Az értelem ugyanaz. — A *3.* vers második része és a — *4.* vers a héberben így hangzik: «*3.* Bűnt elkövetni gyűlöletes dolog előttem; — Ne tapadjon hozzám! — *4.* A csalárd szív távozzék el tőlem; — Gonoszságot nem ismerek!» Mindkét szövegalak értelme ugyanaz: a szent király semmiféle közösséget sem akar vállalni a gonosztevőkkel. — *5. Üldözőbe veszem*, a héber szerint: «megsemmisítem». — 5b-nek az az értelme, hogy a jámbor király semmiféle életközösséget sem vállal a kevély és telhetetlen emberekkel. Az utolsó rész a héberben így hangzik: «Kinek szeme kevély és szíve felfuvalkodott, — Azt nem tűröm meg». — *6.* V. ö. 34, 20. — *7. Istentelenséget*, a héber szerint: «hazugságokat». — *8. Reggelenkint* és *az ország minden bűnösét* általános kifejezések; a vers második fele szerint csak *az Úr városának* (Jeruzsálemnek) gonosztevőiről van szó.

101. ZSOLTÁR.

A zsidó nép könyörgése a babiloni fogság idején.

[1]A szegénynek imádsága,
midőn nyomorúságban volt, és panaszát
az Úr előtt kiöntötte.

[2]Uram, hallgasd meg imádságomat,
És kiáltásom jusson eléd.
[3]Ne fordítsd el tőlem arcodat soha,
Amikor engem szorongatás ér;
Hajtsd hozzám füledet,
Amikor csak segítségül hívlak, sietve hallgass meg.
[4]Mert füstként enyésznek el napjaim,
Szárazak, mint a forgács, csontjaim.
[5]Elperzselődtem, mint a fű, kiaszott a szívem,
Mert *még* azt is elfelejtem, hogy kenyeremet megegyem.
[6]Annyit jajveszékel szavam,
Hogy csontom *már* bőrömhöz tapad.
[7]A puszta pelikánjához hasonlítok,
Olyan vagyok, mint odvában a bagoly;
[8]Virrasztok, és olyan vagyok,
Mint a magános madár a háztetőn.
[9]Ellenségeim szűntelenül gyaláznak,
S akik dícsértek, *most* velem *átkozódnak*.
[10]Bizony kenyér gyanánt hamut eszem,
Italomat könnyel vegyítem
[11]Haragod és bosszúságod miatt,
Mert felemeltél s a földre sujtottál engem.

101. *A zsidó nép könyörgése a babiloni fogság idején.* A 101. zsoltár egyike a hét bánatzsoltárnak.

1. A *szegény* az egész választott nép, a *nyomorúság* a babiloni fogság.

2—12. A nagy nemzeti szerencsétlenségnek megkapó leírása. — *3.* V. ö. 68, 18. A szent szerző azért esedezik, hogy az Úr hallgassa meg rögtön kérését. *Ne fordítsd el tőlem arcodat*, a héber szerint: «Ne rejtsd el tőlem arcodat». Isten *arca* itt az ő kegyes tekintetét (irgalmát) jelenti. — *4.* A *füst* a mulandóságnak találó jelképe. A vers második felében a hasonlat alapja a beteg embert gyötrő forró láz. (Héb. «Csontjaim mint a tűzhely égnek.») A *csont* az erőnek székhelye és jelképe. — *5.* A vers második felének értelme: betegségem miatt még az ételt sem esik jól. — *7—8.* A zsoltáros néhány, magános helyeken tartózkodó madarat sorol fel, hogy ezzel is jelképezze a zsidó népnek teljes elhagyatottságát. — *7. Mint odvában a bagoly*, a héber szerint: «mint a romok baglya». — *9.* A képes beszédről a szerző egyenes beszédre tér át. *Velem átkozódnak* (szószerint: «esküdnek»): gyászos sorsomat kívánják azoknak, akiket gyűlölnek. A vers második része a héberben így hangzik: «Dühöngő ellenségeim ellenem (= vesztemre) esküdtek». — *10.* A *hamu* a gyász jele. A mélyen sujtott zsidó nép panaszkodik, hogy a gyász szinte mindennapi kenyere lett. — *11.* A zsoltáros az Isten haragját mindent magával ragadó és azután a földre sujtó szélvészhez hasonlítja. De az is lehetséges, hogy a fölemelés Izraelnek hajdani nagyságát jelenti, mely után csak annál fájdalmasabb a jelennek nyomorúsága.

12Napjaim mint az árnyék hanyatlanak,
Magam pedig mint a széna száradok.

13De te, Uram, megmaradsz örökre,
S emlegetnek téged nemzedékről nemzedékre.
14Te majd felkelsz és megkönyörülsz a Sionon,
Mert itt az ideje, hogy megkönyörülj rajta,
Valóban itt az ideje!
15Hisz szolgáid szeretik köveit,
És fájdalommal látják porait.
16De félik majd, Uram, nevedet a nemzetek,
S a föld minden királyai fölségedet.
17Mert felépíti az Úr a Siont,
És megnyilvánul dicsőségében.
18Figyelembe veszi a nyomorultak imádságát,
És nem veti meg könyörgésüket.
19Jegyezzék fel ezt a jövendő nemzedéknek,
Hadd áldja az Urat az a nép, amelyet majd teremt.
20Mert letekint szent magasságából,
Lenéz az Úr a földre a mennyből,
21Hogy meghallja a foglyok jajgatását,
És megmentse azokat, akiket halálra szántak;
22Hogy hirdessék a Sionon az Úr nevét,
És Jeruzsálemben az ő dicséretét,
23Amikor majd egybegyűlnek a népek,

13—25. Bizalmas könyörgés Sionnak helyreállításáért. — *13.* Szép ellentétes párhuzam a 12. verssel. Míg a 12. versnek mindkét hasonlata — az este megnyúlt árnyék és a kiaszott fű — azt fejezi ki, hogy a sokat szenvedő zsidó nemzet élete már-már vége felé jár, a 13. vers az Isten örökkévalóságát hangoztatja. A két gondolat egymás mellé állítva Jer. Sir. 5, 1—18. és 19-re emlékeztet. Isten örökkévalóságát a szent szerző valószínűleg azért hangoztatja, hogy mintegy figyelmeztesse őt népének hajdan tett biztató igéreteire; ezzel áttér a zsoltár második, könyörgő részére. — *14.* A bízó reménység kifejezése: a választott népet érő sok szenvedés után valóban eljött az ideje annak, hogy az Úr megkönyörüljön a Sionon. Valószínű, hogy a szerző korában a Jeremiás könyvében (25, 11; 29, 10.) a fogság tartamául megjövendölt hetven esztendő már vége felé járt. V. ö. Zak. 1, 12. — *15.* A száműzött nép lelkének egész szeretetével gondol a Sion romjaira és az elhagyott hazára. — *16.* Abból, hogy az Isten meg fog könyörülni a Sionon, a pogányok is láthatják, hogy az Úr ismét szeretetébe fogadta eltaszított népét, s ez őket üdvös félelemmel fogja eltölteni. — *17.* A Sion újraépítése az Úrnak, a zsidó nép szövetséges Istenének is dicsőségére fog szolgálni. — *18.* A *nyomorultak*, a héberben: «a meztelen» (a mindenéből kifosztott zsidó nép). — *19. Ezt*, t. i. az Úr irgalmas tetteit: a száműzöttek visszavezetését és a Sion újjáépítését. — *20.* V. ö. 17, 7. — *21.* V. ö. 78, 11. *A foglyok* a fogságban sínylődő zsidó nép. — *22.* A mondat alanya: a megszabadítandó zsidók. — *23.* A zsoltáros a boldog messiási korra (az Egyház szellemi világ-

S a királyok, hogy az
Úrnak szolgáljanak.
24 *Megtörte erőmet* az úton,
Rövidre szab*ta* életemet.
25 *De* ne szólíts el engem
életem közepén,
Hisz a te éveid nemzedékről nemzedékre
nyúlnak.

26 Te, Uram, kezdetben
megteremtetted a földet,
S a te kezed művei az egek.
27 Azok elmúlnak, de te
megmaradsz,
És mint a ruha, mind elavulnak,
Elváltoztatod őket, mint
az öltözetet és elváltoznak,
28 Te azonban ugyanaz maradsz, és éveid el nem fogynak.
29 Szolgáid fiainak *mindenkor* lesz lakásuk,
És örökre lesz ivadékuk.

102. ZSOLTÁR.

Hálaadás a babiloni fogságból való szabadulásért.

1 Dávidtól.

Áldjad, lelkem, az Urat,
S egész bensőm az ő
szent nevét.
2 Áldjad, lelkem, az Urat,
És ne feledd el semilyen jótéteményét.
3 Megbocsátja ő minden gonoszságodat,
Meggyógyítja minden betegségedet;
4 Megóvja éltedet a pusztulástól,

uralmára) tekint, melyből azonban rögtön visszatér a szomorú jelenbe. — *24a.* Az igen homályos Vulgáta-szöveg helyett («Felelt neki hatalmának útján») fordításunk a héber szöveget követi. *Az úton:* a választott nép élete folyamán. — *24b.* Vulg. «Add tudtomra, mily rövid az életem». — *25.* L. Iz. 38, 10. A vers második része az ember mulandóságát ismét ellentétes párhuzamba állítja az Isten örökkévalóságával.

26—29. Isten örökkévalósága és változatlansága, mely egyszersmind zálogа az ígéreteiben való hűségének. (V. ö. Zsid. 1, 10—12.) — A *26. v.* az ember tehetetlenségével (24. v.) szembehelyezi az Istennek a teremtésben megnyilvánult mindenhatóságát. — *27.* V. ö. Iz. 51, 8; 65, 17; 66, 22; Jób 36, 26. A hasonlatok a teremtményeknek — maguknak az egeknek is — mulandóságát hangoztatják az Istennek örök, állandó létével *(28. v.)* szemben. — *29. Szolgáid fiai:* Izrael népe. A 101. zsoltár a remény szavával végződik: a fogságba hurcolt zsidó nép újra vissza fogja nyerni hazáját, s ott *az Úr színe előtt* (héb.) fog lakni, vagyis az ő gondviselését fogja élvezni. (V. ö. 14, 1.)

102. *Hálaadás a babiloni fogságból való szabadulásért.* — *1a. Dávid* szerzősége úgy értendő, hogy ezt a zsoltárt egy a babiloni fogság után élő szerző Dávid költeményeinek gondolataiból állította össze, vagy Dávidnak egy énekét dolgozta át.

1b. A zsoltáros önmagához intéz felszólítást az Isten dícséretére. — *2. Az Úr jótéteményeit* a következő (3—6.) versek sorolják fel, melyeknek képes beszéde a babiloni fogságból való megszabadítást jelenti. — *4. Megóvja éltedet a pusztulástól*, a héber szerint: «Kimenti éltedet a gödörből». A «gödör» a sír vagy az alvilág. A szent szerző hálát mond az Úrnak, hogy népét az

Irgalommal és kegyelemmel koronáz meg téged.
5Kielégíti javaival kívánságodat,
És mint a sasé, visszatér ifjúságod.

6Irgalmasságot cselekszik az Úr,
S igazságot minden elnyomottal.
7Megismertette Mózessel utait,
Izrael fiaival szándékait.
8Irgalmas az Úr és könyörületes,
Hosszan tűrő s felette kegyelmes.
9Nem tartja meg haragját mindenkoron.
És nem fenyeget mindörökké.
10Nem bűneink szerint bánt velünk,
És nem gonoszságaink szerint fizetett meg nekünk.
11Mert amily magasra van az ég a földtől,
Olyan nagy az ő irgalma azokon, akik őt félik.
12Amily messze van a kelet a nyugattól,
Olyan messzire távolítja el tőlünk gonoszságainkat.
13Miként az atya könyörül fiain,
Úgy könyörül az Úr azokon, akik őt félik;
14Mert ő ismeri alkotásunkat,
És tudja, hogy porból valók vagyunk.
15Olyan az ember élete, mint a fű,
Virítása olyan, mint a mező virágáé;

enyészettől megmentette. — Az *5.* v. első része a héber szerint így fordítható: «Ki életerővel teliti ékességedet» (= életedet). A népies felfogás *a sas ifjúságának* olyan megújulására gondolt, mint a mai főnixmadár-monda. Más magyarázat szerint a hasonlat alapja a madár vedlése, s a *sast* a zsoltáros általában «madár» helyett említi, mint a madárvilágnak egyik legkiválóbb képviselőjét. A hasonlat értelme: Isten teljesen helyreállítja és friss életerővel áldja meg népét. — *6.* Az Úr *irgalmassága* (héb. igazságossága) és *igazsága* a babiloni fogságból való megszabadítás; a zsoltáros azonban a — *7.* versben Mózes korával kezdi meg általános történelmi áttekintését az Úr irgalmasságának tényei fölött.

A *8—18.* vers hálaadását a szerző több bibliai helyből szövi össze. — *8.* Móz. II. 34, 6. a babiloni fogságból való megszabadulásra alkalmazva. — *9. Nem tartja meg haragját mindenkoron*, a héber szerint: «Nem perlekedik mindvégig». V. ö. Iz. 57, 16; Jer. 3, 5. 12. — *10.* A szent szerző a fogságból való megszabadításról beszél. — *11.* A zsoltáros szabadon idézi 35, 6-ot, hogy az Istennek kimondhatatlan irgalmát magasztalja. — *12.* Hálaadás a választott nép bűneinek tökéletes megbocsátásáért. V. ö. Iz. 40, 2. — *14.* Az Isten megbocsátó irgalmát a szerző azzal okolja meg, hogy az Úr, a mi Alkotónk, legjobban ismeri az emberi természet nagy gyarlóságát. A 14. vers a 77, 39-ben olvasható gondolatnak szabad idézése. — *15—16.* A 14. v. gondolatának bővebb kifejtése. V. ö. Jób 14, 2; Zsolt. 89, 5 sk.; 101, 5. 12;

16Ha átmegy rajta a szél,
elenyészik,
És többé helyét sem ismerik.
17De az Úr kegyelme örök-
től fogva örökké *kíséri*
Azokat, akik őt félik,
S igazsága azok unokáit,
18Kik megtartják szövet-
ségét,
És gondosan teljesítik
parancsolatait.

19Az Úr az égben állította
fel trónusát,
És királysága mindenen
uralkodik.
20Áldjátok az Urat, an-
gyalai mind,
Ti erős hősök, kik teljesítitek szavát,
Mihelyt meghalljátok
parancsának hangját.
21Áldjátok az Urat, sere-
gei mind,
Szolgái, kik akaratát
megteszitek.
22Áldjátok az Urat, mű-
vei mind,
Mindenütt, ahol uralko-
dik.

Áldjad lelkem az Urat!

103. ZSOLTÁR.

Isten teremtő hatalmának és gondviselésének magasztalása.

1Dávidtól.

Iz. 40, 6 skk.; Jak. 1, 10 sk. — *16. A szél* a palesztinai forró szél, mely a zsenge virágot megöli. A zsoltáros az emberi élet mulandóságát ecseteli. A 16. vers második része a héberben így hangzik: «És lakása sem ismeri őt többé». A szerző megszemélyesíti az elhúnyt ember lakását, mely hamarosan elfelejti meghalt gazdáját. — *17.* Az ember mulandóságával ellentétben áll az Istennek örök irgalma, melyet azonban — *18.* csak az igazak élvezhetnek.

19—22. Az Urat áldja minden teremtménye. — *19.* Isten uralma általános, és kiterjed az egész világra. A zsoltáros szeme előtt a messiási kor lebeg. — *20.* V. ö. Ef. 3, 10; Zsid. 1, 4—14; Jel. 10, 1. stb. A *mind* szó a héberben nem olvasható. — *21. Az Úr seregei* itt valószínűleg a csillagok, mint Jób 38, 7-ben. V. ö. Báruk 3, 34. 35. — A *22.* vers utolsó tagja megismétli az 1. v. első szavait. Egyes magyarázók ezt a részletet a liturgiai használatból eredt kiegészítésnek tartják.

103. *Isten teremtő hatalmának és gondviselésének magasztalása.* — A 103. zsoltár az Istennek a világ teremtésében és kormányzásában megnyilvánuló nagyságát és bölcseségét magasztalja. Ez a himnus egyike az ószövetségi szentirodalom legkedvesebb költői termékeinek. A zsoltáros lépésről-lépésre követi Móz. I. 1. fejezetét, de azt emelkedett, költői alakban dolgozza fel, és több vonást átvesz Izaiásból, Jób könyvéből, valamint egyes régibb zsoltárokból, főleg a 102. zsoltárból is. Meglepő, bár irodalmilag egészen független párhuzam van a 103. zsoltár és IV. Amenhotep (Chu-en-Aten) XVIII. dinasztiabeli egyiptomi fáraónak (Kr. e. 1375—1360.) Áten-himnusza között, mely Átennak, IV. Amenhotep napistenének teremtő és mindent éltető hatalmát magasztalja.

A héber szövegben a 103. zsoltárnak nincsen címe; a Vulgáta a Hetvenes görög fordítást követi. Dávid szerzősége valószínűleg úgy értendő, hogy ezt az éneket szerzője Dávid egyes zsoltárai alapján írta meg.

1—23. Isten teremtő hatalmának magasztalása. — *1b.* V. ö.

Áldjad, én lelkem, az
Urat!
Uram, én Istenem, te fe-
lette magasztos vagy!
Öltözeted *pompa* és
ékesség,
[2]Ruházatod fényesség.
Kifeszíted, mint a sátor-
ponyvát az égboltozatot,
[3]Tetejét vízzel elborí-
tod.
Szekereddé teszed a felle-
ge*ke*t,
A szelek szárnyain jársz;
[4]Követeiddé teszed a sze-
leket,
Szolgáiddá a perzselő
tüzet.
[5]Elhelyezted oszlopain a
földet,
Hogy meg ne inogjon
sohasem;
[6]Örvénylő mélység mint
ruha takarta,
A hegyeket vizek borí-
tották;
[7]*De* a te fenyegetésedre
megfutamodtak,
Mennydörgésed szavától szerteriadtak.
[8]Hegyek fölemelkedtek,
völgyek leereszkedtek
Arra a helyre, hol alap-
jukat megvetetted.
[9]Határt szabtál *a vizek-
nek*, melyet át nem
léphetnek,
Hogy ne borítsák el
ismét a földet.
[10]A forrásokat a völgyek-
be ereszted,
Hogy folyjanak a he-
gyek között a vizek.
[11]*Belőlük* iszik a mező
minden vadja,
S oltják szomjukat a
vadszamarak.
[12]Mellettük tanyáznak az
égi madarak,
És hallatják a sziklák
közül hangjukat.
[13]Megöntözöd a hegyeket
magasságai*d*ból,
És jóllakik a föld műveid
gyümölcséből.
[14]Füvet sarjasztasz a bar-
mok számára,

102, 1. és 22., továbbá Jób 40, 10. — *2.* V. ö. Iz. 40, 22; Jer. 51, 15; Tim. I. 6, 16. Az 1—2. v. Móz. I. 1, 1—8-ra emlékeztet. — *2b—3.* V. ö. Móz. I. 1, 6—8. A *víz* az ég fölött levő vizek (l. egyszersmind Zsolt. 148, 4; Dán. 3, 60.), a keleti népies felfogás égi óceánja. A *szekér* az Úrnak a biblia költői részeiben gyakran említett harci szekere, melyet a kerubok vonnak (17, 11.). — *4. A perzselő tűz* a villám. A Hetvenes fordítás és a Vulgáta fogalmazása szerint («Aki angyalait szelekké teszi, — És szolgáit tűzlánggá») Isten az ő angyalait oly gyorsakká teszi parancsainak teljesítésében, mint a szélvész és a villám. Ebben az értelemben idézi ezt a verset a Zsidókhoz írt levél szerzője (1, 7.). — *5—9.* L. Móz. I. 1, 9. 10; Jób 38, 4—11. — *5.* Népies, költői vonások a régi keleti világképből, mely szerint a föld szilárd alapokon nyugszik a világóceán közepette. — *6a.* A mondat tárgya: a földet. — *7.* Az Úr *fenyegetése* az ő parancsa; *mennydörgésének szava* az ő teremtő szózata. — *11. A vadszamarak* a sivatag legfélénkebb állatai; a róluk való isteni gondviselést Jób könyve is külön kiemeli (39, 5.). V. ö. Zsolt. 49, 10. — *13. Magasságaidból:* v. ö. Jób 38, 22 skk. Isten *műveinek gyümölcse* egyes magyarázók szerint az eső és a harmat. — *14.* V. ö. Móz. I. 1,

És növényzetet az ember
szolgálatára,
Hogy kenyeret termelj
a földből,
15És bor vidámítsa az em-
ber szívét;
Hogy ragyogjon arca
olajtól,
És kenyér erősítse az
ember szívét.
16Jóllaknak a mező fái,
S a Libanonnak *Isten*-
ültette cédrusai,
17Ahol fészket raknak a
madarak,
És fölöttük a gém ta-
nyázik;
18A magas hegyek a
szarvasoknak,
A szirtek a borzoknak
menedékei.
19Megalkotta a holdat az
idők *mutatására*,
A napot, *mely* tudja,
mikor kell lenyu-
godnia.
20Sötétséget rendelsz és le-
száll az éjtszaka,
Jár benne az erdő min-
den vadja;
21Az oroszlánkölykök pré-
dáért ordítanak,
S eledelt kérnek az Is-
tentől maguknak.
22*Ha* felkél a nap, össze-
gyűlnek,
Tanyájukon nyuga-
lomra térnek;
23S az ember kimegy mun-
kájára,
Napestig tartó dolgára.

24Uram, mily nagyok a te
műveid!
Bölcseséggel teremtet-
ted valamennyit,
És betöltötték a földet
alkotásaid.
25Itt a tenger: nagy és
hatalmas terjedelmű,
Nyüzsög benne a szám-
talan hüllő,
Apró és nagy állat egy-
aránt.
26Emitt hajók szelik
át,

11—13. — *15.* A gabona, bor és olaj Móz. V. 12, 17. szerint is Palesztinának legfőbb növényi termékei. V. ö. 4, 8; 22, 5. *Az arc ragyogása* és általában az olajjal való megkenés a vidámság jele. — *16. A mező fái* helyett a héber szöveg «az Úr fái»-ról beszél; ezek vagy a legmagasabb fák, vagy pedig a vadon növő, nem emberi kéztől ültetett fák. — A *17.* v. második felében a héber szöveg így szól: «Tetejükön van a gólya lakása». — *18.* A zsoltáros néhány állatot külön is megemlít, hogy rámutasson az Úr gondviselésére, mely minden lényre kiterjed. Az isteni gondviselésről a szent szerző a 27 skk. versben még részletesebben szól. — *19.* V. ö. Móz. I. 1, 14—19. *Az idők mutatására*, a héber szöveg így is fordítható: «az ünnepek számára». A zsidó időszámítás és ünneprendszer a hold változatain alapult. A csillagokról a 103. zsoltár nem beszél. A nap lenyugvásának megemlítése szépen előkészíti az éj rajzát a *20—21.* versben. — *20.* A régi keleti népies felfogás a *sötétséget* is külön lénynek tartotta. (Jób 38, 19.) — *23.* Miután a vadállatok napkeltekor pihenőre tértek, az ember nyugodtan dolgozhatik napestig.

24—30. Isten gondviselésének magasztalása. — *25.* A tenger csodáinak rajza. V. ö. Móz. I. 1, 20—23. — *26. A Leviátán* (Vulg. «a sárkány») az ószövetségi Szentírásnak egyes költői részleteiben (Jób 3, 8; 40, 25 skk.; Iz. 27, 1.) szereplő szörnyetegnek

Amott a *Leviátán*, melyet arra alkottál, hogy játékát űzze benne.
[27]Mindezek tőled várják,
Hogy megadd nekik idejében eledelüket.
[28]Ha adsz nekik, felszedik,
Ha megnyitod kezedet, jóllaknak javaiddal mind.
[29]De ha elfordítod arcodat, megrémülnek,
Ha lehelletüket megvonod, elenyésznek,
És porrá lesznek ismét.
[30]Ha lehelletedet *reájuk* bocsátod, ismét életre kelnek,
És megújítod a föld színét.

[31]Dicsőség az Úrnak mindörökké,
Örvendezzék műveinek az Úr,
[32]Kinek tekintetére a föld megremeg,
S érintésére füstöt vetnek a hegyek.
[33]Énekelek az Úrnak, amíg élek,
Zengedezem Istenemnek, amíg leszek.
[34]Legyen kedves előtte beszédem,
Én pedig az Úrban leljem gyönyörűségem.
[35]Vesszenek el a bűnösök a földről,
És ne legyenek többé az istentelenek!

Áldjad, én lelkem, az Urat!

104. ZSOLTÁR.

Hálás megemlékezés az Isten jótéteményeiről választott népe iránt az ószövetségi történelem folyamán.

Alleluja!

(valószínűleg a krokodilusnak) a neve. — *27—29.* Az Isten gondviselése tartja fenn minden lénynek életét. (V. ö. 144, 15; 146, 9; Jób 38, 41; Mát. 6, 26; Luk. 12, 24.) — *29.* V. ö. Jób 34, 15. A *lehellet* az élet elve. — *30.* Isten *lehellete* az ő teremtő és mindent éltető hatalma. V. ö. Móz. I. 1, 2. *A föld színének megújítása* abban áll, hogy folyton új lények jönnek létre. Az Egyház liturgiája ezt a verset a lelki megújhodásra alkalmazza.

31—35. Dicsőség az Istennek! — *31.* V. ö. Móz. I. 1, 31; 2, 2. — *32.* V. ö. Jéz. Sir. f. 16, 19. A szent szerző elsősorban az Isten végtelen hatalmát akarja dicsőíteni, melynek semmi sem állhat ellen. V. ö. Hab. 3, 6. — *33—34.* A zsoltáros élte fogytáig dícsérni akarja az Urat. — *35.* A héber szövegben a zsoltár végén *Alleluja* (= «Dícsérjétek az Urat») felkiáltás olvasható, melyet a Hetvenes görög fordítás és a Vulgáta a következő zsoltár elejére tesz.

104. *Hálás megemlékezés az Isten jótéteményeiről választott népe iránt az ószövetségi történelem folyamán.* — A 104. zsoltár az Isten hűségét magasztalja, mellyel az Úr a pátriárkáknak: Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak tett ígéreteit a történelem folyamán megvalósította, és utódaikat sok viszontagság után Kánaán birtokába juttatta, hogy ott zavartalanul szolgálhassanak neki. Érdekes vonás, hogy — ellentétben a 77. és 105. zsoltárral — a 104. zsoltár teljesen elhagyja a zsidó nép őstörténetének kevésbbé vigasztaló jeleneteit. A 104. zsoltár első tizenöt verse igen csekély eltérések-

[1]Áldjátok az Urat, hívjátok segítségül nevét,
Hirdessétek a nemzetek közt műveit!
[2]Énekeljetek neki, zengedezzetek neki,
Beszéljétek el minden csodatettét.
[3]Dicsekedjetek szent nevével,
Örvendezzék azoknak a szíve, kik az Urat keresik.
[4]Keressétek az Urat *és erejét*,
Keressétek szüntelenül színét.
[5]Emlékezzetek meg csodatetteiről, melyeket művelt,
Jeleiről és szája ítéleteiről,
[6]*Ti*, az ő szolgájának, Ábrahámnak ivadékai,
Választottjának, Jákobnak fiai.
[7]Ő, az Úr, a mi Istenünk,
Az egész földön ő ítélkezik.
[8]Örökké gondol szövetségére,
Ezernyi nemzedéknek adott igéjére:
[9]Arra, amit Ábrahámmal megkötött,
Amire Izsáknak megesküdött,
[10]S amit Jákobnak hagyott végzésül,
Izraelnek örök szövetségül,
[11]Mondván: Neked adom Kánaán földét,
Mint örökségtek kötélmérte osztályrészét.
[12]Pedig csekély számmal voltak,

kel megtalálható Krón. I. 16, 8—22-ben, Dávid énekében, melynek kíséretében ő a frigyládát Obededom házából a Sion hegyére fölvitte.

Alleluja, l. 103, 35.

1—6. A zsoltárt bevezető intelem. — *1.* L. Iz. 12, 4. — *2.* Az Úr *csodatettei* elsősorban a választott népnek Egyiptomból való kiszabadítása és a pusztai vándorlás csodái. — *3. Dicsekedjetek szent nevével:* a választott nép lelkét nemes büszkeség töltheti el, hogy oly kegyes és hatalmas Istene van. *Az Urat keresők* a jámbor zsidók. — *4.* Fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «Keressétek az Urat és legyetek erősek». *Az Úr erejét keresni* = őt segítségül hívni, mert a multban tapasztalt jósága a jövőre vonatkozólag is biztos reményt nyujt. Az Úr *színe* az ő kegyessége, — *5. csodatettei* és *szája ítéletei* pedig az Egyiptomban művelt büntető ítéletek, melyekről a 27—38. v. bővebben beszél. — A *6.* vers Izrael fiaihoz intézett felszólítás.

A *7—11.* versben a zsoltáros összefoglalja költeményének alapeszméjét: *az Úr hiven teljesitette a pátriárkáknak adott igéreteit Kánaán birtokát illetőleg.* — *7.* Az Úr ítéletei itt valószínűleg a nemzetek sorsát intéző isteni gondviselést jelentik. — *8—9.* Az Úr *szövetsége* és *igéje* Móz. I. 12, 1 skk.; 15, 1 skk.; 17, 1 skk.; 22, 16 skk.; 26, 3 skk.; 28, 13 skk.; 46, 3 sk-ben olvasható. Az ősatyákkal kötött isteni szövetség főpontjai: Kánaán birtoka (l. 11. v.) és a messiási ígéretek. *Ezernyi nemzedék* = a zsidó nép történetének minden korszaka.

12—15. A zsoltáros azt a különös isteni oltalmat magasztalja, melyben az Úr a pátriárkákat vándorlásaik alkalmával részesítette. —

Igen kevesen, és jövevények,
[13]És vándoroltak nemzettől nemzethez,
Az egyik országból a másik*nak* népé*hez*.
[14]Nem engedte, hogy bárki is nyomorgassa őket,
Sőt fenyített értük királyokat:
[15]Felkentjeimhez ne nyúljatok,
Prófétáimat ne bántsátok!

[16]Mikor éhséget bocsátott az országra,
S a kenyér minden botját összezúzta,
[17]Elküldött előttük egy férfiút,
Rabszolgának adták el Józsefet.
[18]Béklyóba szorították lábát,
Vas került a nyakára,
[19]Míg szava be nem teljesedett.

Az Úr igéje *ugyanis* megihlette,
[20]S a király elküldött és megszabadíttatta,
A népek fejedelme szabadon bocsátotta;
[21]És megtette házának urává,
Minden jószágának uralkodójává,
[22]Hogy főembereit tetszése szerint kormányozza,
És véneit bölcseségre tanítsa.

[23]Erre Izrael Egyiptomba költözött,
És Jákob mint jövevény Kám földén időzött.
[24]És nagyon elszaporította népét,
Erősebbé tette ellenségeinél.
[25]*Majd* megváltoztatta azok szívét, úgy hogy meggyűlölték népét,
Szolgáival álnokul bántak.

14. A szerző Ábrahám (Móz. I. 12, 11 skk.; 20, 2 skk.) és Izsák (Móz. I. 26, 7 skk.) esetére céloz, midőn feleségüket a fáraó, illetve a filiszteus Ábimelek — az ebben a versben említett *királyok* — udvarukba vették. — *15.* A zsoltáros a pátriárkákat, mint Istennek különös kegyeltjeit, Isten *felkentjei*nek és (valószínűleg Móz. I. 20, 7-re való célzással) *próféták*nak mondja.

16—22. Az egyiptomi József története. — *16.* V. ö. Jéz. Sir. f. 48, 2. Célzás a hétesztendős inségre (Móz. I. 41, 54.). *A kenyér minden botja* kifejezés Móz. III. 26, 26-ból való; jelentése: az életet) fenntartó kenyér. — *Nyakára*, Vulg. szó szerint: «lelkére»(= reá). — *19. Szava* = József álomfejtése a fáraó főpohárnoka és fősütőmestere számára, főleg pedig a fáraó álmának megmagyarázása (Móz. I. 40. 41.) — *20—22.* József felmagasztaltatása (Móz. I. 41.). — *22.* József bölcsebb volt a fáraó minden fejedelménél és bölcsénél, és velük tetszése szerint rendelkezhetett.

23—25. Izrael beköltözése Egyiptomba; a választott nép elnyomatása (Móz. I. 46; II. 1, 7 skk.). — *25. Megváltoztatta azok szívét:* az ószövetségi Szentírás gyakran az Isten közvetlen műveinek mond olyan dolgokat, melyeket ő csak megenged, illetve nem akadályoz meg.

[26]*Erre* elküldte Mózest, a szolgáját,
S Áront, a választottját,
[27]És végbevitette velük beszédes jeleit,
Kám földén az ő csodatetteit.
[28]Sötétséget küldött és homályt támasztott,
Mert lázongtak szava ellen.
[29]Vizüket vérré változtatta,
Halált bocsátott halaikra.
[30]Földjük békákat ontott Királyaik szobáira.
[31]Szavára legyek támadtak,
Szúnyogok *lepték el* egész határukat.
[32]Esőjüket jégesővé tette,
Égő tüzet *bocsátott* földjükre.
[33]Elverte szőlleiket, fügefáikat,
Összetörte földjükön a fákat.
[34]Szavára sáska támadt,
És megszámlálhatatlan bogár,
[35]És megemésztett földjükön minden növényt,
Megette földjük minden gyümölcsét.
[36]Megölte országuk minden elsőszülöttét,
Minden erejük zsengéjét.
[37]Aztán kivezette őket ezüsttel-arannyal *megrakottan*,
Törzseikben beteg senki sem volt.
[38]Egyiptom örült, amikor kivonultak,
Mert a tőlük való félelem reájuk nehezedett.
[39]Felhőt terjesztett ki oltalmul föléjük,
És tűzzel világított nekik éjtszaka.
[40]Kérésükre fürjek jöttek,
És mennyei kenyérrel lakatta jól őket.
[41]Megnyitotta a sziklát és vizek fakadtak,

26—36. Mózes és Áron küldetése (Móz. II. 3. 4.); *az egyiptomi csapások.* — Az egyiptomi csapások felsorolásában a zsoltáros nem tartja meg a történelmi sorrendet. — *27a.* A héber szerint: «Kimondották közöttük az Ő csodákat művelő szavait». — *28.* A kilencedik csapás (Móz. II. 10, 21 skk.). A vers második tagja a Vulgáta szerint így hangzik: «És nem hagyta meghiúsulni szavait», t. i. az Isten. Fordításunk a Hetvenes görög fordítás szövegét követi. — *29.* Az első csapás (Móz. II. 7, 17 skk.). — *30.* A második csapás (Móz. II. 8, 1 skk., főleg 6. v.). A *királyok* általánosságban Egyiptom főemberei, kiváltképen a fáraó. — *31.* A negyedik (Móz. II. 8, 16 skk.) és a harmadik (Móz. II. 8, 12 skk.) csapás. *Szavára*, t. i. az Úrnak vagy Mózesnek szavára. — *32—33.* A hetedik csapás (Móz. II. 9, 22 skk.). — *34—35.* A nyolcadik csapás (Móz. II. 10, 12 skk.). — *36.* A tizedik csapás (Móz. II. 12, 29 skk.). *Minden erejük zsengéje:* az egyiptomiak elsőszülöttei.

37—38. A zsidók kivándorlása Egyiptomból (Móz. II. 12, 31—36.).

39—41. A pusztai vándorlásnak néhány különös isteni jótétménye. — *39.* Móz. II. 13, 21. 22. — *40.* A fürjek (Móz. II. 16, 13; IV. 11, 31 skk.) és a manna (Móz. II. 16, 13 skk.) csodája. — *41.* A kettős vízfakasztás csodája (Móz. II. 17, 6; IV. 20, 11.).

A sivatagban folyamok folytak.
42Mert megemlékezett szent szaváról,
Melyet szolgájához, Ábrahámhoz intézett;
43Kivezette népét ujjongással,
Választottait vigassággal,
44És nekik adta a nemzetek országait,
Elfoglalták a népek alkotásait,
45Hogy megtartsák rendeleteit,
És kövessék törvényét.

105. ZSOLTÁR.

A zsidó nép alázatos bűnvallomása a pusztai vándorlás idejében elkövetett vétkekért és a későbbi bálványozásért.

Alleluja!

1Áldjátok az Urat, mert jó,
Mert irgalma örökkévaló.
2Ki tudná elmondani az Úr nagy tetteit?
Ki tudná elbeszélni minden dicső művét?
3Boldogok, kik az igazságot követik,
És mindenkor az igazat cselekszik!

4Gondolj reánk, Uram, néped iránt való jókedveddel,
Látogass meg minket segítségeddel,
5Hadd lássuk választottaid jólétét,
Hadd örvendjünk nemzeted örömének,
Hadd dícsérjenek téged örökségedben.

42—45. A zsoltár befejezése. — *42.* Visszapillantás a zsoltár 8. és 9. versére. — *43.* Ismételt visszatekintés az Egyiptomból való kivonulásra. A zsoltáros talán Mózes első hálaénekére céloz (Móz. II. 15.). — *44.* Kánaán elfoglalása. *A népek alkotásai:* minden munkájuk gyümölcse. — *45.* Az Úr összes jótéteményeinek végső célja az volt, hogy népének hazát adjon, ahol zavartalanul szolgálhat szent fölségének. A héber szövegben a zsoltár végén «Alleluja» felkiáltás olvasható.

105. *A zsidó nép alázatos bűnvallomása a pusztai vándorlás idejében elkövetett vétkekért és a későbbi bálványozásért.* — A 105. zsoltár bűnbánó imádság, melynek szerzője a zsidó nép történetében oly sokszor előforduló törvényszegésekre tekint vissza, hogy Istennek a multban számtalanszor tapasztalt megbocsátó irgalmát kortársai számára is kiesdje. Ez a zsoltár oly korból való, midőn a zsidó nép a fogságban élt, vagy legalább is szét volt szórva a pogányok közt, tehát (ismeretlen) szerzője a babiloni fogság idejében, vagy nem sokkal később élt. Az 1. 47. és 48. vers a Krónikák I. könyve 16. fejezetében olvasható ének befejező része.

1—6. A zsoltár bevezetése. — *1.* Jeremiás 33, 11-ből vett idézet, mely a Zsoltárok könyvében több izben fordul elő, mint egyes zsoltárok (106. 117. 135.) bevezetése. V. ö. Krón. I. 16, 34; Judit 13, 21. — *2. Az Úr nagy tettei* a választott nép iránt állandóan tanusított gondviselése. — *3. Az igazság* az Úr parancsainak megtartásában áll. — *5.* Az Úr *öröksége* Izrael népe. A 4. és 5. vers arra vall, hogy a zsidó nép hazájától távol él, és annak visszaadásáért könyörög.

[6]Vétkeztünk, miként
atyáink,
Igaztalanul tettünk,
Gonoszat cselekedtünk.
[7]Atyáink Egyiptomban
nem értették meg csodáidat,
Nem gondolták meg
nagy irgalmadat,
Lázadoztak, amikor a
tengerhez, a Vörös
tengerhez jutottak.
[8]De ő megmentette őket
nevéért,
Hogy ismeretessé tegye
hatalmát.
[9]Feddésére a Vörös tenger kiszáradt,
S átvezette őket, mint
valami sivatagban, a
mélységek között.
[10]Megmentette őket gyűlölőik kezéből,
Megszabadította őket ellenségeik kezéből.
[11]Víz borította el szorongatóikat,
Életben közülük senki
sem maradt.
[12]Ekkor hittek szavainak,
És dícséretére éneket
zengtek.

[13]De csakhamar elfeledték
tetteit,
És nem várták be terveit,
[14]Hanem heves kívánságra gerjedtek a sivatagban,
És kísértették az Istent a
pusztában;
[15]S ő teljesítette kérésüket,
Csömörlésig jóllakatta
őket.
[16]Majd irígykedtek a táborban Mózesre,
Áronra, az Úr szentjére.
[17]*Erre* megnyílt a föld, elnyelte Dátánt,
S elborította Ábiron csoportját;
[18]És tűz gyulladt fel gyülekezetükben,

A *6—43. versben a zsoltáros szeme előtt elvonul a zsidó nép törvényszegéseinek hosszú sorozata.* — *6.* Alázatos bűnvallomás. V. ö. Kir. III. 8, 47; Krón. II. 6, 37; Jud. 7, 19; Bár. 1, 17. 18; Dán. 9, 5. A 6. vers, mely az egész zsoltárnak alapgondolata, fájdalmas ellentétet fejez ki a 3. verssel.

7—12. A zsidó nép hálátlansága az Egyiptomból való kivonulás és a Vörös tengeren való átkelés alkalmával. — *7. Nem értették meg csodáidat:* nem okultak belőlük. Ez a vers a Móz. II. 14, 11. 12-ben elbeszélt lázongásra céloz. — *8—9.* A Vörös tengeren való csodálatos átkelés (Móz. II. 14, 15—31.). — *10—11.* Az egyiptomiak veszte a Vörös tengerben (Móz. II. 14, 24—31.). *Gyűlölőik* (héb. egyes szám) és *ellenségeik* (héb. és Vulg· szintén egyes szám): a fáraó és hadserege. — *12.* Célzás Mózes hálaénekére (Móz. II. 15, 1—19.).

13—33. Utalás a zsidó népnek állandóan ingatag jellemére és folytonos lázongásaira a pusztai vándorlás alatt. — *13.* Az Úr *terve* az az elhatározása, mely választott népét a megígért haza birtokába akarta juttatni. A zsoltáros valószínűleg arra céloz, hogy a zsidó nép állandóan visszakívánkozott Egyiptom húsos fazekai mellé. — *14—15.* A fürjek megkívánása (Móz. II. 16, 3. 11 skk.; IV. 11, 4. 31 skk.). — *15*b. a héber szerint így hangzik: «És sorvadást bocsátott torukra.» — *16—18.* Dátán és Ábiron lázadása Mózes ellen (Móz. IV. 16.). A levita Kóréról, ki a lázadók harmadik vezére volt, a zsoltár szerzője nem beszél, mint Móz.

Láng égette el a bűnösöket.
19A Hórebnél borjút készítettek,
S imádták az öntött képet.
20Dicsőségüket felcserélték
A füvet evő borjú képével.
21Elfeledték az Istent, ki megszabadította őket,
Ki nagy dolgokat művelt Egyiptomban,
22Csodákat Kám földén,
Félelmetes dolgokat a Vörös tengeren.
23El is határozta volna,
hogy elpusztítja őket,
Ha választottja, Mózes,
Nem állt volna előtte résen,
Elhárítani haragját,
hogy el ne veszítse őket.
24Semmire sem becsülték a kívánatos földet,
Nem hittek ígéretének,
25Zúgolódtak sátraikban,
Nem hallgattak az Úr szavára.
26Erre ő fölemelte kezét ellenük,
Hogy lesujtsa őket a sivatagban,
27S a nemzetek közé szórja ivadékukat,
És elszélessze őket az országokban.
28Majd Beelfegorhoz pártoltak,
És holt *bálványoknak bemutatott* áldozatokat ettek.
29Cselekedeteikkel Őt haragra ingerelték,
És sok csapás zúdult reájuk.
30De Fineesz oda állt és engesztelést szerzett,
S a csapásnak vége lett.
31Ezt Ő neki érdeméül tudta be,
Nemzedékről nemzedékre, örökre.
32Majd a Perelés vizeinél ingerelték haragra,
És miattuk Mózes *is* bajba jutott,
33Mert elkeseríttették lelkét,

V. 11, 6. sem. — *19—23.* Az aranyborjú tisztelete (Móz. II. 32.). — *20.* Izrael *dicsősége* maga az Úr (Móz. V. 10, 21.). — *22. Kám földe* Egyiptom. — *23.* L. Móz. II. 32, 9—14. A zsoltáros Mózest mint az Istennel harcban álló hadvezért írja le, ki a fal résébe állva öntestével fogta fel az Úrnak népe ellen kilőtt nyilait. (V. ö. Ezek. 22, 30.) — *24.* L. Móz. IV. 13, 32. 33. *A kívánatos föld* Palesztina (Jer. 3, 19; Zak. 7, 14.). — *25.* L. Móz. IV. 14, 1—4; V. 1, 27. — *26—27.* L. Móz. IV. 14, 22 skk. A 27. vers Ezekiel 20, 23-ból vett idézet. — *28—31.* A zsidók bálványozása és paráználkodása Moáb vidékén (Móz. IV. 25.). — *Beelfegor* Moáb egyik hegyén, a Peor-on (Vulg. «Phogor») tisztelt hamis istenség. A bálványok *holtak*, ellentétben az igaz élő Istennel. — *29.* A zsidók bűnös *cselekedetei* a bálványozás és a paráználkodás. — *30.* L. Móz. IV. 25, 7 skk. V. ö. Jéz. Sir. f. 45, 23. *Engesztelést szerzett*, a héber szerint: «ítéletet tartott». — *31.* L. Móz. IV. 25, 12. 13. Fineesz jutalma a családjában állandó főpapi méltóság volt. — *32—33.* A második pusztai vízfakasztás (Móz. IV. 20, 2—13.). *Miattuk Mózes is bajba jutott*, mert kételkedésének büntetéséül ő sem

S ő ajkával meggondolatlanul beszélt.

34Nem irtották ki azokat
a nemzeteket,
Melyeket az Úr mondott
nekik,
35Sőt a nemzetek közé
vegyültek,
Eltanulták cselekedeteiket,
36És szolgáltak bálványaiknak,
S ez vesztükre lett.
37Feláldozták fiaikat
És leányaikat a gonosz
szellemeknek.
38Ártatlan vért ontottak,
Fiaik és leányaik vérét,
Kiket Kánaán bálványainak áldoztak,
És megszentségtelenítették az országot a vérrel,
39Tisztátalanná tették cselekedeteikkel,
Paráznaságot űztek műveikkel.

40Ekkor az Úr haragra
gerjedt népe ellen,
S megutálta örökségét,
41S a nemzetek kezébe
adta őket,
És gyűlölőik uralkodtak rajtuk.
42Ellenségeik sanyargatták őket,
S ők megalázást szenvedtek kezük alatt.
43Gyakran megszabadította őket,
De ők csak ingerelték szándékaikkal,
S elmerültek gonoszságukban.

44De ő meglátta, amikor
nyomorogtak,
És meghallgatta rimánkodásukat;
45Megemlékezett szövetségéről,
És nagy irgalmában
megsajnálta őket.
46Irgalmasságot szerzett
nekik

mehetett be az Igéret földére. Mózes *meggondolatlan* beszéde Móz. IV. 20, 10-ben olvasható.

34—39. A birák és a királyok korának bálványozása. — *34.* A kánaáni pogány népek kiirtásának parancsát és a velük való társas érintkezés tilalmát a bálványozás veszedelme magyarázza meg. — *35. A nemzetek* (pogányok) *cselekedetein* a bálványozást kell értenünk. — *36.* A bálványozás azért lett *vesztükre* (héb. «tőrévé») a zsidóknak, mert ellenük fölkeltette az Úr haragját. L. 40. v. és Bír. 2, 12. — *37—38.* A jelen évszázad első tizedében Gezer és Táánnák kánaáni városok romjai közt végzett ásatások igazolták, hogy a gyermekáldozatok Kánaánban igen gyakoriak voltak. — *39. Műveik* = az általuk készített bálványok. A pogány istenek tiszteletét a Szentírás igen sokszor paráználkodásnak mondja, mint az Úrnak hűtlen elhagyását. Különben is a bálványozás és az erkölcstelenség bűne rendesen együtt járt.

40—43. Az idegen népektől szenvedett sanyargatások a birák korában.

44—46. Hálás megemlékezés az Úr jóságáról és irgalmáról, melyet a választott nép iránt egész történelme folyamán tanusított. — A *45.* v. 104, 8. és 42. versére emlékeztet. — A *46.* vers Kir. III. 8, 50-ből vett idézet, melyet a zsoltáros a babiloni fogságra alkalmaz.

Mindazoknál, kik fogságba hurcolták őket.

47Szabadíts meg minket,
Urunk, Istenünk,
És gyüjts össze minket a nemzetek közül,
Hogy hálát adhassunk szent nevednek,
És dicsekedhessünk dícséreteddel.

48Áldott legyen az Úr,
Izrael Istene,
Öröktől fogva mindörökre!
És mondja az egész nép:
Amen! Amen!

106. ZSOLTÁR.

Az Isten hatalmának és irgalmának magasztalása, ki a benne bízókat minden veszedelemtől megmenti.

Alleluja!

1Áldjátok az Urat, mert jó,
Mert irgalma örökkévaló.
2Így szóljanak azok, akiket az Úr megváltott,
Az ellenség kezéből megszabadított,
S egybegyüjtött az országokból,
3Napkeletről és nyugatról,
Északról és *délről*.

47. Befejező könyörgés. (V. ö. Krón. I. 16, 35.) Az Úrnak a multban népével szemben tanusított irgalma a jelenre és a jövőre vonatkozólag is biztos reményt nyujt. Ez a vers azt mutatja, hogy a zsoltáros korában a zsidó nép a pogányok közt szétszórva élt. *Hogy . . . dícséreteddel:* Izrael dicsekedni akar azzal, hogy mint nép újra dícsérheti Istenét.

A *48.* vers, mely Krón. I. 16, 36-ban is szószerint megvan, nem tartozik a 105. zsoltárhoz, hanem a Zsoltárok negyedik könyvét bezáró hálaadó felkiáltás. A héber szövegben *Amen* szó csak egyszer olvasható, ezután pedig «Alleluja» áll, melyet a Hetvenes görög fordítás és a Vulgáta a következő zsoltár elejére helyez.

106. Az *Isten hatalmának és irgalmának magasztalása, ki a benne bízókat minden veszedelemtől megmenti.* — A 106. zsoltár a babiloni fogságból visszatért zsidó nép hálaéneke; befejezése a messiási kor boldogságát várja. A zsoltár szerzőjét jellemzik a nagyon eleven leírások. Szerkezet szempontjából a 106. zsoltár egyike az ószövetségi költészet legremekebb alkotásainak.

Az *Alleluja* felkiáltást a Hetvenes görög fordítás és a Vulgáta a megelőző zsoltár végéről csatolja a 106. zsoltár elejére.

Az *1.* vers liturgikus felkiáltásnak látszik. (V. ö. a 105. 117. és 135. zsoltár 1. versét, valamint Krón. I. 16, 34-t.) A zsoltárban ezt a felkiáltást a *2.* vers *megváltott*jai, t. i. a babiloni fogságból megszabadított zsidók mondják. (A kifejezésre nézve v. ö. Iz. 35, 9; 51, 10; 62, 12.) *Az országok* a pogány birodalmak, ahol a zsidók szétszórva éltek. — *3. Délről*, szószerint: «a tenger felől». *A tenger* a Vörös tenger a déli világtáj jelentésében.

A zsoltáros négy példában mutatja meg azt az igazságot, hogy az Úr minden bajból megmenti hiveit. Az egyes példák leírásának szerkezete, sőt számos kifejezése is egyforma: a veszedelem leírása, a segélykiáltás, a szabadulás és a felszólítás hálára az Isten, a megszabadító iránt. Egyes magyarázók mind a négy példában a babiloni fogság jelképeit látják, de az is lehetséges, hogy ezeknek a példáknak nincs jelképes értelmük.

4Kietlen pusztában bolyongtak,
Lakott város felé vivő utat nem találtak.
5Éhséget és szomjúságot szenvedtek,
Elepedett bennük a lélek.
6De szorongatásukban az Úrhoz kiáltottak,
S ő gyötrelmükből kiragadta őket.
7Ráterelte őket a helyes útra,
S lakott városhoz jutottak.
8Áldják *tehát* az Urat irgalmasságáért,
Az emberek fiaival művelt csodáiért,
9Hogy az elepedőket kielégítette,
Az éhezőket jókkal betöltötte.

10Sötétségben, a halál árnyékában ültek,
Vasra verve, nyomorban,
11Mert ellene szegültek az Isten szavának,
És megvetették a Fölséges tanácsát.
12Ezért nyomorúsággal törte meg szívüket,
Elestek s nem volt, ki felsegítse őket.
13De szorongatásukban az Úrhoz kiáltottak,
S ő gyötrelmükből kiragadta őket.
14Kihozta őket a sötétből s a halál árnyékából,
És összetörte bilincseiket.
15Áldják *tehát* az Urat irgalmasságáért,
Az emberek fiaival művelt csodáiért,
16Hogy összetörte az érckapukat,
S összezúzta a vas-zárakat.

17*Balgaságba estek, mert* hamis úton *jártak*,
Nyomorba jutottak gonoszságaik miatt.
18Utált a lelkük minden ételt,
S a halál kapuihoz közeledtek.
19De szorongatásukban az Úrhoz kiáltottak,
S ő gyötrelmükből kiragadta őket.
20Elküldte szavát és meggyógyította őket,
És kimentette őket a sírveremből.

4—9. Az első példa: a pusztában eltévedt és helyes útra vezetett karaván. — *5. A lélek:* életerejük. Az 5. vers a sivatagban eltévedt utasok szomorú állapotát rajzolja. — *8.* Isten *irgalmasságának* és az emberek érdekében művelt *csodáinak* hálás magasztalása. — *9.* A hála megindokolása.

10—16. A második példa: a fogságban sínylődő és megszabadított rabok. — *10.* V. ö. Iz. 42, 7; Jób 36, 8. — *12. Elestek,* Vulg. «elgyengültek». — *16.* V. ö. Iz. 45, 2.

17—22. A harmadik példa: a halálos betegnek meggyógyítása. — A *17.* vers első része a Vulgátában így hangzik: «Felemelte őket gonosz utaikról». A bűnök büntetése a — *18.* vers szerint halálos betegség volt. — *20.* Az Úr *szava* az ő gyógyító mindenhatósága,

21Áldják *tehát* az Urat irgalmasságáért,
Az emberek fiaival művelt csodáiért ;
22Mutassanak be *neki* hálaáldozatot,
És hirdessék ujjongva tetteit.

23Mikor hajókon tengerre szállottak,
S a nagy vizeken kalmárkodtak,
24Látták az Úr cselekedeteit,
A mélységgel művelt csodálatos tetteit.
25Szavára szélvész keletkezett,
S az magasra verte a hullámokat.
26S ők égig emelkedtek, mélységbe süllyedtek,
Kétségbeestek a veszedelemben.
27Szédelegtek, tántorogtak, mint a részeg,
És minden bölcseségük odalett.

28De szorongatásukban az Úrhoz kiáltottak,
S ő gyötrelmükből kiragadta őket.
29Szélvészét szellővé változtatta,
És lecsendesedtek a habok.
30És *míg* ők örültek, hogy nyugtuk lett,
Elvezette őket abba a kikötőbe, amelybe törekedtek.
31Áldják *tehát* az Urat irgalmasságáért,
Az emberek fiaival művelt csodáiért ;
32Magasztalják őt a nép gyülekezetében,
És dícsérjék őt a vének ülésében.

33Folyóvizeket tett pusztasággá,
Vízforrásokat sivataggá,
34Termékeny földet szikes pusztává
Lakóinak gonoszsága miatt.

melyet a zsoltáros megszemélyesít. V. ö. Bölcs. 18, 15. gondolatát. — *22. A hálaáldozat* elsősorban a Móz. III. 7, 12 skk.; 22, 29 ; Krón. II. 33, 16-ban részletesebben leírt hálaadó áldozat ; tágabb értelemben — mint itt is — általában minden hálaadás.

23—32. A negyedik példa: a tengeri viharban hányatott utasok, kiket az Úr a veszedelemből kiszabadított. V. ö. Jéz. Sir. f. 43, 24 sk. — *24. Az Úr cselekedetei és a mélységgel művelt csodálatos tettei* a természet nagy tüneményeit és a tengeri viharból való csodálatos megszabadulást jelentik. — *25—27.* A tengeri viharnak rendkívül eleven leírása. — *32.* A megmentett utasok hirdessék az Isten segítő hatalmát.

33—42. A zsoltáros látóköre kiszélesedik, és Istennek minden veszélytől megszabadító hatalmáról *átmegy a messiási kor rajzára.*— *33.* Célzás a zsidók átkelésére a Jordánon (Józs. 3, 14 skk.). — *34.* Visszatekintés a Szodomát, Gomorrát és a szomszédos városokat sujtó isteni ítéletre (Móz. I. 19, 24 skk.). A héber szöveg a 33. 34. és 35. versben talán nem a multról, hanem a jövőről beszél ; úgy látszik, hogy a zsoltáros az ellenséges világhatalmakra váró isteni ítéletre gondol, mely őket elpusztítja és országaikat termé-

35De tóvá változtatott sivatagot,
Vizek forrásává olyan földet, amelyen víz nem volt.
36És letelepített ott éhezőket,
És lakóhelyül várost építettek.
37Bevetették a mezőket, szőllőt ültettek,
És bőséges termésre tettek szert.
38Megáldotta őket, nagyon megsokasodtak,
És nem kevés barmot adott nekik.
39Majd megfogyatkoztak és nyomorogtak
A bajok és gondok súlya alatt,
40Gyalázat zúdult az előkelőkre,
S Ő bolyongani hagyta őket úttalan utakon;
41De kisegítette az inségből a szegényeket,
És juhnyájakhoz tette hasonlóvá nemzetségeiket.
42Látják ezt az igazak és örvendeznek,
És befogja száját minden gonoszság.
43Aki bölcs, gondolkodjék ezeken,
S értse meg az Úr irgalmasságát!

107. ZSOLTÁR.

Hálaadás és könyörgés.

1Dávid zsoltáréneke.

2Kész az én szívem, Istenem, kész az én szívem,
Éneklek és zsoltárt zengedezem dicsőségemben.
3Kelj fel, dicsőségem,
Kelj fel, koboz és lant!
Hadd keltsem fel a hajnalt!
4Hálát adok neked, Uram, a népek között,
Zsoltárral dícsérlek a nemzetek között.
5Hisz irgalmad felér az egekig,

ketlen területté változtatja, míg a zsidók hazájában nagy lesz az áldás, a bőség és a boldogság. — *35.* V. ö. Iz. 41, 18. — *36.* Az *éhezők* a sokat szenvedett zsidó nép, mely számüzetése után ismét saját hazájában lakhatik. — *37.* A nagy termékenység a messiási kor rajzának egyik állandó, jellemző vonása. A mult idők talán itt, valamint a 38. versben is az eljövendő messiási korra vonatkoznak. — *39.* A zsoltáros még egyszer visszapillant a babiloni fogság nyomorúságaira. — *40.* *Az előkelők* az Izraelt sanyargató ellenséges uralkodók és hatalmasok, — elsősorban Babilónia fejedelmei, — kiket az Isten büntető ítélete a sivatagban eltévedt emberekhez tett hasonlókká. V. ö. Jób 12, 21. 25. — *41.* *Az inségből kisegített* (héb. «fölemelt») *szegények* és *nemzetségeik* Izrael népe. V. ö. Jób 21, 11; Zsolt. 132, 1. — *42.* A jámborok végleges diadala. *43.* V. ö. Óz. 14, 10. *Értse meg az Úr irgalmasságát*, t. i. úgy, hogy ismeretét hasznára is fordítsa.

107. *Hálaadás és könyörgés.* — A 107. zsoltár az 56. zsoltár 8—12. versének és az 59. zsoltár 7—14. versének összetételéből eredt. — *2.* *Dicsőségemben* = lelkemben, azaz: teljes lelkemből. —

Hűséged a fellegekig.
[6]Tedd, Isten, hogy az egek fölé érjen dícséreted,
S az egész földön *nyilvánuljon meg* dicsőséged!

[7]Hogy szeretteid megszabaduljanak,
Szabadíts meg jobboddal és hallgass meg engem!
[8]Szent helyén így szól az Isten:
Örvendezve kiosztom én Szichemet,
Kimérem Szukkót völgyét *nektek*.
[9]Enyém Gálaád és enyém Mánásszes,
És Efráim az én fejemnek vértje.
Júda az én királyom,
[10]Moáb a tál, amelyben *mosakszom*;
Edomra vetem sarumat,
A filiszteusok barátaimmá lettek.

[11]Ki visz el engem az erős városba?
Ki vezet el engem Edomba?
[12]Nemde te, Isten, bár elvetettél minket,
Te, Isten, bár nem vonultál ki seregeinkkel.
[13]Segíts ki minket a szorongatásból,
Mert emberi segítség hiábavaló.
[14]De Istennel győzelmet aratunk,
S ő megsemmisíti ellenségeinket.

108. ZSOLTÁR.

Egy ártatlanul üldözöttnek átka ellenségeire, és bizalmas könyörgése az Úrhoz.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára.

[2]Isten, kit dícsérek, ne maradj csendben,
Mert a bűnös száj s az álnok száj felnyílt ellenem.
[3]Hazug nyelvvel beszélnek felőlem,
És gyűlölködő beszédek-

A többire nézve az olvasót az 56. és az 59. zsoltár magyarázatára utaljuk.

108. *Egy ártatlanul üldözöttnek átka ellenségeire, és bizalmas könyörgése az Úrhoz.* — A zsoltár átkai feltűnő hasonlóságot mutatnak egyes babiloni átokzsoltárokkal, tehát közhelyeknek látszanak; egyébként ezeket az átkokat az ószövetség erkölcsi felfogása szerint kell elbírálnunk, mely még nem ismerte az ellenségszeretet parancsát. Egyes magyarázók az átkokat jövendöléseknek tartják.

A 108. zsoltár 8. versét (a 68. zsoltár 26. versével együtt) Szent Péter az első beszédében (Csel. 1, 20.) az iskarióti Júdásra alkalmazta. Ennek következtében a szentatyák ezt a zsoltárt szinte kivétel nélkül messiási zsoltárnak tartották, és a zsoltárban megátkozott gonosz embert Júdás személyében találták meg.

1. Befejezésül: l. 4, 1.

2—5. A zsoltáros panaszkodása az Úr előtt. — 2. Ne maradj

kel vesznek körül engem;
Ok nélkül támadnak reám.
4Ahelyett, hogy szeretnének, rágalmaznak,
Én pedig imádkozom.
5Rosszal fizetnek nekem a jóért,
Gyűlölettel szeretetemért.

6Rendelj bűnös embert ellene,
És álljon jobbja felől vádló.
7Peréből ő kerüljön ki vesztesen,
S imádsága is bűnné legyen.
8Kevés legyen napjainak száma,
És más foglalja el hivatalát.
9Árvákká legyenek fiai,
Özveggyé a felesége;
10Szanaszéjjel kóborolva kolduljanak fiai,
S űzzék ki őket hajlékukból.
11Uzsorás kutassa fel minden vagyonát,
Idegenek prédálják el jószágát.
12Ne akadjon, ki megsegítse,
S árváin meg ne könyörüljön senki sem.
13Jussanak pusztulásra ivadékai,
Egyetlen nemzedék alatt töröltessék el neve.
14Legyen az Úr emlékezetében atyáinak vétke,
És ne töröltessék el anyjának bűne:
15Legyenek ezek szüntelenül az Úr előtt,
Hogy emlékezetük is kivesszen a földről,
16Mivel nem gondolt arra,
Hogy irgalmasságot cselekedjék,
17S üldözte a nyomorultat, a szegényt,
S a megtört szívűt, hogy megölje őt.
18Szerette az átkot, érje tehát utól!

csendben = ne nézd tovább tétlenül szenvedéseimet. *A bűnös száj* és az *álnok száj* a zsoltáros ellenségeit jelenti, kik főleg *hazug nyelvvel* és *gyűlölködő beszédekkel* (3. v.) támadnak ellene. — *4.* A héber szerint: «Szeretetemért ellenség módjára támadnak ellenem» stb.

6—20. A gonosz ember sujtó átkok. — *6.* A *bűnös ember* valószínűleg igazságtalan bíró. A zsidó törvénykezés alkalmával a vádló a vádlottnak jobbján állt. V. ö. Zak. 3, 1. — *7. Imádsága is bűnné legyen* = kérlelő szavait tudja be újabb bűnéül a bíró. — *8—9.* A korai halált az ószövetség az Isten legsúlyosabb földi büntetésének tartotta. A 8. vers második részét Szent Péter (Csel. 1, 20.) az áruló Júdásra alkalmazta. — *10. Hajlékukból*, a héber szerint: «romjaikból» (feldúlt házaikból). — *14.* V. ö. Móz. II. 20, 5. A vers értelme: büntesse meg az Úr benne őseinek gonoszságát is! — *15.* A vers első részének alanya: a (14. versben említett) bűnök, a második része: a gonoszok. Az alany gyors váltakozását a zsoltáros izgatott lelkiállapota magyarázza meg. A szent szerző azt óhajtja, hogy ne csak a gonoszok pusztuljanak el, hanem még az emlékük is vesszen el. — *16—17.* A zsoltáros ellenségeinek főbűne az irgalmatlanság. — *18. Szerette az átkot* = szeretett

Nem akarta az áldást,
legyen tehát távol tőle!
Úgy öltötte magára az átkot, mint a ruhát,
Hatoljon tehát belsejébe, mint a víz,
És *járja át* olajként csontjait!
19Legyen rajta úgy, mint a ruha, amely fedi,
És mint az öv, mely mindenkor övezi.
20Így fizessen az Úr azoknak, akik rágalmaznak engem,
S akik rosszat beszélnek ellenem!

21Velem azonban bánjál, Uram, Uram, nevedért *kegyesen*,
És mivel irgalmad jóságos, szabadíts meg engem,
22Mert én nyomorult és szegény vagyok,
Szívem bensőmben háborog.
23Enyészem, mint a hanyatló árnyék,
Olyan vagyok, mint a lerázott sáska.
24Térdem a bőjttől gyenge lett,
Húsom az olaj híján elernyedett.
25Gúny tárgyává lettem előttük,
Ha látnak, csóválják fejüket.
26Segíts meg, Uram, én Istenem!
Ments meg irgalmadban engem.
27Hadd tudják meg, hogy a te kezed *műve* ez,
Hogy ezt, Uram, te művelted.
28Átkozzanak ők, de te áldj meg engem,
Jussanak szégyenbe, kik felkelnek ellenem,
S örvendezzék szolgád;
29Öltözzenek gyalázatba, kik bántanak engem,
És palástként takarja őket a szégyen.
30Hangos szóval hálát adok az Úrnak,

mást átkozni; vagy: szívesen követett el olyan dolgokat, amelyekért átkot érdemel. *Nem akarta az áldást* = nem áldott másokat; vagy: nem tett semmit sem, amiért áldást érdemelt volna. A 18. vers második fele és a — *19.* vers a zsoltárosnak azt a kívánságát fejezi ki, hogy az átok úgy vegye körül ellenségét, mint a minden oldalról a testhez simuló ruha, sőt járja át csontját — velejét is.

21—31. A zsoltárosnak szorosan vett könyörgő imádsága. — *22—25.* A zsoltáros hasonlatokban és egyenes beszédben a saját szomorú állapotát rajzolja. — *23.* Az árnyék hanyatlása, vagyis megnyúlása este következik be, midőn maga az árnyék nemsokára nyomtalanul eltűnik (v. ö. 101, 12.); ilyennek mondja a zsoltáros a saját életét is. A második verstag hasonlatának alapja a keleti szél, mely a sáskákat a fákról *lerázza*, és Palesztina földéről a Földközi tengerbe hordja. — *24.* A zsidók böjtjeik alkalmával tartózkodtak az olajjal való megkenéstől. (V. ö. Mát. 6, 16 sk.). — *25.* A fej csóválása a gúny jele. (V. ö. 21, 8; Jer. Sir. 2, 15.). — *26—29.* Könyörgés az isteni segítségért. — *27.* A *kéz* a hatalom jelképe. *Ez:* az Úrtól kért segítség. — *28.* Szép ellentétek. — *29.* V. ö. 18. 19. vers. — *30 — 31.* Hálaadás a már biztosra vett megszabadulá-

És áldom őt sokak előtt,
[31]Mert jobbjára áll a szegénynek,
Hogy megmentsen üldözőimtől.

109. ZSOLTÁR.

A Messiás királyi és örök főpapi méltósága.

[1]Dávid zsoltára.

Szólt az Úr az én Uramnak:
Ülj le jobbom felől,
Míg én ellenségeidet
Lábad zsámolyává teszem.
[2]Kinyujtja hatalmas jogaradat
A Sionból az Úr:
Uralkodjál ellenségeid között!

sért. — *30. Sokak:* a jámbor zsidók gyülekezete. — *31.* Míg a gonosznak jobbján a vádló fog állni (6. v.), a zsoltáros jobbján a segítő Úr Isten lesz. *Üldözőimtől,* a héber szerint: «a biráktól».

109. *A Messiás királyi és örök főpapi méltósága.* — A 109. zsoltár a Messiás-királynak örök királyi és főpapi méltóságát jövendöli meg, és szoros értelemben messiási jellegű. Ilyennek tartotta a zsidó szentírásmagyarázat, ilyennek mondják az újszövetségi szentírók, sőt maga az Üdvözítő is, ki a 109. zsoltár első versét a farizeusokkal folytatott vitájában önmagára vonatkoztatta és ugyanekkor a zsoltár sugalmazott volta mellett is tanuságot tett. (Mát. 22, 43. 44; Márk 12, 36; Luk. 20, 42. 43.). Szent Péter az első pünkösdi beszédében a 109. zsoltár 1. versét Jézus Krisztus mennybemenetelére magyarázta (Csel. 2, 34. 35.), Szent Pál ugyanebből a zsoltárversből Jézus Krisztusnak emberi természete szerint is örök uralmára következtet (Kor. I. 15, 25.), és az Üdvözítő istenségét (Zsid. 1, 13.), nemkülönben örök főpapi méltóságát (Zsid. 10, 12, 13.) bizonyítja. Mindazok az újszövetségi helyek, ahol arról van szó, hogy Jézus Krisztus az Atya jobbján ül (Csel. 7, 55; Róm. 8, 34; Ef. 1, 20. 22; Zsid. 8, 1; 12, 2; Pét. I. 3, 22; Jel. 3, 21; 5, 1. 7.), a 109. zsoltár 1. versére céloznak. A 109. zsoltár 4. verse az alapja a Zsidókhoz írt levél 7. fejezete fejtegetésének, mely szerint az újszövetségi papság tökéletesebb az ószövetségi papi rendnél; ugyanezt a zsoltárverset idézi Zsid. 5, 6. is. A szentatyák és általában a keresztény magyarázók ezt a zsoltárt kivétel nélkül közvetlenül a Messiásra vonatkoztatják. Ehhez járul, hogy a 109. zsoltár egyes kifejezéseit földi uralkodóról vagy főpapról semmiképen sem lehetne állítani (pl. hogy az Isten jobbján ül, hogy része van az Isten világuralmában, hogy örök főpap). Méltán sorolja fel tehát a római szentírás bizottságnak 1910 május 1-én ke lt határozata ezt a költeményt a messiási zsoltárok között.

A 109. zsoltár az ószövetségi szentírásnak dogmatikai szempontból egyik legfontosabb része, mert a Messiásnak királyi hatalmát, világuralmát, főpapi méltóságát, és ezzel az Áron-féle ószövetségi papság megszűnését s az újszövetség papi rendjének megalapítását a legvilágosabban tanítja.

1. Dávid szerzőségét az Úr Jézus is említi Mát. 22, 43. 44-ben és a fentemlített párhuzamos helyeken. *Az Úr* az Atya-Isten; *az én Uram* a Messiás. *Ülj le jobbom felől:* a király jobbján ülni a legnagyobb kitüntetés, és az ószövetségi szóhasználat szerint a királyi hatalomban való részesedést jelenti (Kir. III. 2, 19.). V. ö. Zsolt. 2, 6. *Ellenségeid* = az Isten és a Messiás ellen lázongó nemzetek (v. ö. 2, 1—3.), kiknek a Messiás a teljes diadal jeleként a nyakára hág. V. ö. 2, 8—12. — *2.* A *jogar* a Messiás-királynak szorosan vett uralkodói és büntető hatalmát jelenti. V. ö. 2, 9.

[3]Tied lesz az uralom
Hatalmadnak napján
A szentek fényességében;
A méhből a hajnalcsillag előtt
Nemzettelek én téged.
[4]Megesküdött az Úr
És nem bánja meg:
Pap vagy te mindörökké
Melkizedek rendje szerint.
[5]Jobbod felől az Úr
Királyokat tipor össze
haragjának napján.
[6]Ítéletet tart a nemzetek között,
Teljessé teszi a romlást,
Fejeket zúz össze szertesét a földön,
[7]Iszik az útmenti patakból,
Azért emeli magasra fejét.

A *kinyujtja* kifejezés szintén arra mutat, hogy a Messiás uralma minden lényre kiterjed. *Az Úr* itt is az Atya-Isten. *A Sion* az ószövetségi üdvösségi rend középpontja. (Itt egyszersmind az Egyháznak, a Messiás földi országának előképe.) A Messiás ellenségei állandóan támadnak ellene és országa ellen, de uralmát meg nem dönthetik. — *3.* A Vulgáta szövege a Hetvenes görög fordítással egyezik meg, és erősen eltér a mai héber szövegtől. A beszélő személy az Atya-Isten, ki a Messiáshoz intézi szavait. *A szentek* az égi seregek (az angyalok). *A méh* az Atya isteni lényege. *A hajnalcsillag előtt* = minden teremtmény előtt, azaz öröktől fogva. A Vulgáta (és a Hetvenes fordítás) szövege tehát a Messiásnak örök születését és minden teremtmény előtt való létét domborítja ki. — A héber szöveg a 3. versben így hangzik: «Néped csupa készség harcba szállásod napján, — A szent ékességben; — A hajnal méhéből — Harmatozik neked ifjúságod». *A szent ékesség* a Messiás-királlyal harcba vonuló sereg ragyogó fegyverzete, mely «szent»-nek mondható, mert a sereg a Messiás-király háborújára készül. *Ifjúságod* = a fiatal, erőtől duzzadó harcosok. *A hajnal méhe* a Messiás-király katonáinak üdeségét, a *harmat* pedig ezenkívül nagy számukat is kifejezi. A 3. vers tehát (a héber szövegezés szerint) a Messiás-királyt képletesen mint legyőzhetetlen hadvezért írja le, ki hatalmas seregével ellenségei ellen vonul. — *4.* Az Isten esküje az ő szavának megerősítésére szolgál. Az Úr a Messiást nemcsak királlyá, hanem örök főpappá is tette, és pedig nem az ószövetségi Lévi törzséből származó papságnak törvénye szerint, hanem Melkizedeknek rendje szerint, ki kenyeret és bort mutatott be áldozatul az Istennek (Móz. I. 14, 18.). Az ószövetség intézménye elválaszthatatlanul össze volt forrva az Áron (Lévi) nemzetségéből származó papsággal; más rendbeli papság tehát szükségszerűen az egész ószövetségi üdvösségi rend átalakulását jelentette. (Zsid. 7, 12.). — *5—6. Az Úr* a Messiás, ki az Atyától nyert királyi hatalomnál fogva legyőzi ellenségeit. *Jobbod felől.* t, i. az Atya jobbján (célzás az 1. versre). A Messiás *haragjának napja* a nagy világítélet, melyet a zsoltáros (mint Ezek. 38. 39. fej.) egy véres harc képeivel ír le. *Királyokat:* az ellenséges hatalmakat. V. ö. 2, 5. 12. — A *6.* v. második része a héberben így hangzik: «Fejeket zúz össze messze földön». — *7.* Célzás Gedeon hőscinek viselkedésére: Bír. 7, 5. 6. *Azért* = az ellenségein aratott győzelem miatt. A vers első része az előadás élénkítésére szolgál: a megvert ellenségeit fáradhatatlanul üldöző Messiás-király útközben a patak vizével üdíti fel magát. Egyes szentatyák ezt a verstagot az Úr Jézus kínszenvedésére

110. ZSOLTÁR.

Hálaadás az isteni jótéteményekért.

Alleluja!

[1]Hálát adok neked, Uram,
teljes szívemből,
Az igazak tanácsában és
a gyülekezetben.
[2]Nagyok az Úr cselekedetei,
Kívánatosak mindazoknak, kik bennük tetszésüket lelik.
[3]*Dicső* és fönséges *minden* cselekedete,
És igazsága megmarad örökkön örökre.
[4]Emléket állított csodáinak,
Irgalmas és kegyes az Úr:
[5]Eledelt adott azoknak, akik őt félik;
Szövetségéről mindenkoron megemlékezik.
[6]Megmutatta népének hatalmas tetteit,
[7]Nekik megadta a nemzetek örökségét.
Hívek és igazak kezének művei,
[8]Mind megbízhatók az ő rendelkezései;
Örökkön örökké szilárdan állnak,
Hűségen és igazságon alapszanak.
[9]Megváltást küldött népének,
Örökre elrendelte szövetségét.
Szent és félelmetes az ő neve,

magyarázták, ki földi életében és főleg kínszenvedése alkalmával bőven ivott a gyötrelmek vizéből. (V. ö. Luk. 22, 42.)

110. *Hálaadás az isteni jótéteményekért.* — A 110. zsoltár az Isten dicsőítése azokért a nagy csodákért, melyekkel választott népét az egyiptomi szolgaságból kimentette, a sivatagban élelmezte, Kánaán birtokába juttatta, és így a pátriárkáknak tett ígéreteit híven teljesítette. Külső alakját tekintve, betűsoros költemény. (L. Bevezetés, 459. l.)

Az *Alleluja* felkiáltás a zsoltár liturgikus kiegészítésének látszik. — *1. Az igazak* a jámbor zsidók; ezeknek *tanácsa és a gyülekezet* a nyilvános istentisztelet. — *2. Az Úr cselekedetei* az Izrael csodálatos történelmében, főleg az Egyiptomból való kiszabadításban megnyilvánult isteni gondviselés tényei. *Kik bennük* (az Úr cselekedeteiben) *tetszésükel lelik:* a jámborok. — *4.* Az Úr *csodáinak emléke* valószínűleg az évről-évre ismétlődő húsvét ünnepe. — *5.* A zsoltáros valószínűleg a pusztai vándorlás csodás táplálékaira gondol: a mannára, a fürjekre, és talán a vízfakasztásokra. *Szövetségéről:* a Sinai hegynél kötött szövetség (Móz. II. 24.) kétoldalú szerződés volt, melyről az Úr sohasem feledkezett meg. — *6.* Az Úr *hatalmas tettei:* Kánaán elfoglalása Józsue korában. — *7—8.* Azzal, hogy az Úr Kánaánt a választott népnek adta, egyrészt teljesítette Ábrahámnak (Móz. I. 12, 7; 15, 7; 17, 8; 22, 17.) és Izsáknak (Móz. I. 26, 3.) tett ígéreteit, másrészt igazságosan megbüntette Kánaánnak istentelen népeit (Móz. I. 15, 16; V. 9, 5; Bölcs. 12, 3—11.). Ezért mondja a zsoltáros, hogy az Úr *rendelkezései megbízhatók*, azaz változhatatlanok. — *9.* Célzás az Egyiptomból való kiszabadulásra, és Istennek a Sinai hegynél a zsidó néppel kötött szövetségére. Isten nevének *szentségét* és *félelmetességét* a választott

[10]Az Úr félelme a bölcseség kezdete.
Igen okos mindenki, aki úgy cselekszik,
Dícsérete megmarad mindvégig.

111. ZSOLTÁR.

Az istenfélő és irgalmas ember magasztalása.

Alleluja! Aggeus és Zakariás visszatérése alkalmával.

[1]Boldog az az ember, ki az Urat féli,
És parancsaiban nagy tetszését leli!
[2]Hatalmas lesz a földön ivadéka,
Az igazak nemzedéke áldott leszen.
[3]Dicsőség és gazdagság lesz házában,
És igazsága mindörökre megmarad.
[4]Világosságként ragyog fel a sötétségben az igazaknak,
Az irgalmas, a kegyes, az igaz.
[5]Jó annak az embernek, aki könyörül és kölcsön ad;
S a törvény szerint intézi dolgait,
[6]Mert soha meg nem inog az;
[7]Örökké emlékezetben marad az igaz,
Rossz hírtől nem kell félnie,
Biztosan remélhet az Úrban szíve.
[8]Szíve erős és meg nem tántorodik,
Míg le nem nézheti ellenségeit.
[9]A szegényeknek bőven osztogat,
Igazsága örökre megmarad,

nép és annak ellenségei egyaránt tapasztalhatták. A *10.* v. első tagja Péld. 1, 7 (9, 10)-ből vett idézet. (V. ö. Jób 28, 28.) *Úgy:* az Isten félelmében.

111. *Az istenfélő és irgalmas ember magasztalása.* — A 111. zsoltár betűsoros alakjával és kifejezéseivel teljesen a megelőzőt követi; de azokat a kifejezéseket, amelyekkel a 110. zsoltár szerzője az Úrról beszél, a 111. zsoltár művészi módon a jámbor emberre alkalmazza.

Az *Alleluja* felkiáltás a zsoltár liturgikus kiegészítésének látszik. A felirat többi része, mely ezt a zsoltárt a babiloni fogságból való visszatérés korába utalja, a héber szövegben nem olvasható. — *1.* V. ö. 110, 10. 2. — *2—3.* Az istenfélő emberre váró jutalom. — *3.* V. ö. 110, 3. Az *igazság* a jámbor ember erényeinek összessége. — *4.* V. ö. 110, 4. A vers alanya: az istenfélő jámbor ember, ki környezete számára olyan, mint a ragyogó napfény. (Más magyarázók szerint a vers alanya az Úr.) *A sötétség* a szerencsétlenség ideje. — *5.* Az igaz ember legszebb erénye az irgalmasság és az igazságosság. — *6—7.* A jámborság jutalma a szilárd biztonság mindenben, valamint a jó hírnév, mely még a jámbor ember holta után is fennmarad. — A 7. v. kifejezései 110, 4. 10-re emlékeztetnek. — *8.* V. ö. 110, 8. *Míg le nem nézheti ellenségeit,* a héber szerint: «míg nem gyönyörködhetik ellenségeiben», — azaz ellenségeinek vesztében. — *9.* V. ö. 110, 5. 3. *Igazsága:* l. 3. v. A *szarv* a hatalomnak, bőségnek és jólétnek képe. — 10. V. ö. 1, 6. A bűnöst ingerli és megrémíti a jámbor ember jó sorsának szemlélése.

Szarva dicsőségesen felemelkedik.
10Látja a bűnös és boszszankodik,
Csikorgatja fogát és elpusztul,
A bűnösök kívánsága meghiúsul.

112. ZSOLTÁR.

Az Úr nevének dicsőítése, ki fölemeli a megalázottakat.

Alleluja!

1Dícsérjétek az Urat, ti szolgák,
Dícsérjétek az Úr nevét!
2Áldott legyen az Úr neve
Most és mindörökre!
3Napkelettől napnyugatig
Dícsértessék az Úr neve.
4Magasztos az Úr minden nemzet felett,
Dicsősége meghaladja az egeket.
5Ki olyan mint az Úr, a mi Istenünk,
Ki a magasságban lakozik,
6De letekint az alázatosakra
Az égen és a földön,
7És felemeli a nyomorultat a porból,
Felsegíti a szegényt a sárból,
8Hogy helyet adjon neki a fejedelmek között,
Népének fejedelmei között;
9Lakást ad a házban a magtalannak,
Mint fiain örvendő anyának.

112. *Az Úr nevének dicsőítése, ki fölemeli a megalázottakat.* — A 112. zsoltár valószínűleg a babiloni fogság megszűnéséért és a zsidó népnek a Szentföldre való visszavezetéséért ad hálát az Úrnak. A 112—117. zsoltárokat a zsidók az «Alleluja» szóról «Hallel-zsoltárok»-nak nevezték, és a húsvéti vacsora alkalmával imádkozták.

1—4. Az Isten nagyságának dicsőítése. Az 1. v. a héberben így hangzik: «Dicsérjétek, az Úr szolgái, — Dicsérjétek az Úr nevét». Az Úr *szolgái* a zsidó nép. — *4.* Az Úr fölsége minden teremtménynél végtelenül nagyobb. A *nemzetek* megemlítése azt gyaníttatja, hogy a zsoltáros az Úrnak ama fenségéről beszél, melyet a pogányok (babiloniak) fölött ragyogtatott az elnyomott választott nép (7. v.) érdekében.

5—9. A végtelen nagy Isten nem vetette meg elhagyatott népét, sőt azt ismét megdicsőítette. — *6.* Az Úr gondviselése nem hagyja figyelmen kívül a legkisebb teremtményeket sem. — *7. A nyomorult* és *a szegény* az elnyomott zsidó nép. A 7. vers (a megelőzővel együtt) Kir. I. 2, 8. és Luk. 1, 52-re emlékeztet. — *9.* V. ö. Kir. I. 2, 5. *A magtalan*, de később Isten áldása folytán sok gyermeknek örvendő anya Iz. 54, 1. és 66, 8. szerint valószínűleg a megszemélyesített Sion. A magtalanság a babiloni fogság kora, a gyermekáldás a Szentföldre való visszatérés ideje, midőn Jeruzsálem újra benépesült. A *lakásadás* megemlítése a hasonlat élénkítésére szolgál: Sion eddig olyan volt, mint a gyermektelen asszony, ki sehol sem talált otthonra, hanem kénytelen volt hontalanul bolyongani.

A héber szövegben a zsoltár végén *Alleluja* felkiáltás áll, melyet a Hetvenes görög fordítás és a Vulgáta a következő zsoltár elejére tesz.

113. ZSOLTÁR.

A honfoglalás csodái. — Isten végtelen fölsége; a bálványok hiábavalósága.

Alleluja!

[1]Midőn Izrael kivonult
Egyiptomból,
Jákob házanépe az idegen nép közül,
[2]Júda lett szent országa,
Izrael a birodalma.
[3]Mikor a tenger meglátta, elfutott,
A Jordán visszafelé tartott.
[4]Ugrándoztak a hegyek, mint a kosok,
És mint juhok bárányai a halmok.
[5]Mi lelt téged, tenger, hogy elfutottál,
És téged, Jordán, hogy visszafordultál,
[6]Hegyek, *miért* ugrándoztatok, mint a kosok,
És mint a juhok bárányai, ti halmok?
[7]Az Úr színe előtt rendült meg a föld,
Jákob Istenének arca előtt,
[8]Ki átváltoztatta a kősziklát vizek tavává,
S a szirtet vizek forrásává.

(Héber 115. zsoltár.)

[1]Ne nekünk, Uram, ne nekünk,

113. — *A honfoglalás csodái. — Isten végtelen fölsége; a bálványok hiábavalósága.* — A 113. zsoltár egységes költemény, bár a héber zsoltárkönyv kettéosztja (a 114. és 115. zsoltárra). A zsoltár két része (1—8. és a héb. 115. zsoltár) közt szoros logikai összefüggés van: az Egyiptomból való kivonulás, a pusztai vándorlás és a honfoglalás csodái a zsoltárosnak reményt nyujtanak arra, hogy az Úr nem fog megfeledkezni népéről, és ha nem is annak érdemeiért, de a saját nevének dicsőségéért meg fogja segíteni a jövőben is. Ez a zsoltár olyan korból való, mikor a zsidó nép pogány elnyomás alatt élt (héb. 115, 2.), de már számos pogány felvette a mózesi vallást (héb. 115, 11. 13.); szerzője tehát a babiloni fogságot követő időkben élt.

Alleluja. L. 112, 9. jegyzetét.

1—8. A honfoglalás csodái. 1. V. ö. Móz. II. 12 skk. *Izrael* és *Jákob*, ép úgy mint a következő versben *Júda* (a Vulg. szerint kevésbbé helyesen: «Júdea») és *Izrael* az egész zsidó nép megnevezésére szolgál; a kettős név csak költői alakzat. — *2. Szent országa* = Istennek szentelt népe. V. ö. Móz. II. 19, 6. — *3.* Célzás a zsidók csodás átkelésére a Vörös tengeren (Móz. II. 14.) és a Jordánon (Józs. 3.). *Mikor a tenger meglátta*, t. i. az Úr hatalmát, készségesen engedelmeskedett. — *4.* Visszapillantás a Sinai hegynek és a környező hegyeknek megremegésére a törvényhozás alkalmával. Móz. II. 19, 18. a hegyeket borító füstről és tűzről beszél, de földrengést nem említ. — *5—6.* Költői kérdés, melyre a héber szöveg nem ad feleletet, a Vulgáta pedig a — *7.* versben felel, melynek első része a héberben így hangzik: «Az Úr színe előtt rendülj meg, óh föld!» — *8.* A pusztai vándorlás kettős vízfakasztása: Móz. II. 17, 6; IV. 20, 11.

(Héber 115. zsoltár.) Isten végtelen fölsége; a bálványok hiábavalósága.

1. A zsoltáros elsősorban azért kéri az Úr segítségét, hogy a

Hanem a te nevednek
adj dicsőséget,
[2]Mert irgalmas és hűséges vagy;
Hogy azt ne mondják
a nemzetek:
Hol van az ő Istenük?
[3]Hisz a mi Istenünk az égben van,
Mindent megtesz, amit akar.
[4]De ezüstből és aranyból
vannak a nemzetek bálványai,
S emberek kezének alkotásai.
[5]Van szájuk, de nem szólnak,
Van szemük, de nem látnak;
[6]Van fülük, de nem hallanak,
Van orruk, de nem szagolnak;
[7]Van kezük, de nem tapintanak,
Van lábuk, de nem járnak,
Torkukkal nem kiáltanak.
[8]Legyenek hozzájuk hasonlók a készítőik,
És mindazok, kik bíznak bennük!
[9]Izrael háza az Úrban bizakodik,
Ő a segítőjük s az oltalmazójuk.
[10]Áron háza az Úrban bizakodik,
Ő a segítőjük s az oltalmazójuk.
[11]Kik félik az Urat, az Úrban bizakodnak,
Ő a segítőjük s az oltalmazójuk.

[12]Rólunk az Úr megemlékezik,
S áldását adja reánk.
Áldását adja Izrael házára,
Áldását adja Áron házára.
[13]Áldását adja mindazokra, kik az Urat félik,
Kicsinyekre és nagyokra egyaránt.
[14]Sokasítson meg az Úr titeket,
Titeket és fiaitokat.

zsidó nép szomorú helyzetéből ellenségei az Isten tehetetlenségére ne következtessenek. V. ö. Ez. 36, 22. 23. — *2.* Az Isten *hűsége* megszabadító ígéreteinek teljesítésében áll. A 2. verssel szinte szószerint megegyezik 78, 10. V. ö. Jóel 2, 17; Judit 7, 20. 21. (a Vulg. szerint). — *3.* Válasz a pogányok gúnyos kérdésére az előbbi versben. A zsoltáros azt hangoztatja, hogy az Úr — látszólagos tehetetlensége mellett is — mindenható, míg a pogányok bálványai tehetetlenek *(4—7.* v.), és végre is imádóikkal (a pogányokkal) együtt elvesznek *(8.* v.). — A *4—7.* v. leírása Móz. V. 4, 28; Iz. 40, 19. 20; 41, 6. 7; 44, 9—20; Jer. 10, 3 skk.; Bár. 6. fej.-re emlékeztet; viszont a héber 115. zsoltár leírását átvette a 134. zsoltár szerzője (15—18. v.) és Bölcs. 13, 10—19. — *9—11.* Míg a bálványokba vetett remény híveiknek csak vesztére szolgál, az Úr a benne bízóknak segítője és védelmezője. A 9. v. az egész zsidó népet, a 10. a papokat, a 11. pedig a pogányságból megtért prozelitákat hívja fel az Isten iránt való bizalomra. — *12—13.* Ugyanaz a hármas osztályozás, mint a 9—11. versben. — *14.* A zsoltáros főleg

15Áldjon meg az Úr titeket,
Ki alkotta az eget és a földet.
16A menny az Úr mennyországa,
De a földet az emberek fiainak adta.
17Nem a holtak dícsérnek téged, Uram,
És egy sem azok közül, akik az alvilágba szálltak,
18Hanem mi, kik élünk, dícsérjük az Urat,
Most és mindenkoron.

114. ZSOLTÁR.

Az Isten irgalma a hozzá folyamodót megoltalmazza a veszélyben.

Alleluja!

1Szeretem az Urat, mert meghallgatta
Könyörgésem szavát;
2Mert fülét felém fordította,
Segítségül hívom *egész* életemen át.
3Körülvettek engem a halál gyötrelmei,
Reám találtak az alvilág veszedelmei,
Szorongatásba és nyomorúságba jutottam;
4De az Úrnak nevét segítségül hívtam:
Uram, szabadíts meg engem!

5Kegyes az Úr és igaz,
Irgalmas a mi Istenünk.
6Megoltalmazza az Úr a kicsinyeket,
Megaláztatásomban megszabadított engem.

a gyermekáldásra gondol. — A *15.* verset talán a papok vagy a leviták kara énekelte. — *17.* V. ö. Jób 10, 21. 22.; Zsolt. 87, 11—13; Bár. 2, 17. Az ószövetségi felfogás szerint a halottak az alvilágban (héb. «a csendben») csak árnyékszerű életet élnek (a megváltás művének befejezéséig), és az Istent nem dicsőíthetik. — *18. Kik élünk* kifejezés a héberben nem olvasható. Ez a vers magában foglalja a hosszú élet kérését is. — A zsoltár végén a héber szövegben «Alleluja» felkiáltás áll, melyet a Hetvenes görög fordítás és a Vulgáta a következő zsoltár elejére tesz.

114. *Az Isten irgalma a hozzá folyamodót megoltalmazza a veszélyben.* — A héber 116. zsoltárt a Hetvenes görög fordítás, Szimmachos (a Kr. u. II. században élt görög fordítója az ószövetségnek) és a Vulgáta két különálló zsoltárra (114. és 115.) osztotta, bár a tartalom azt mutatja, hogy a két zsoltárrész összefüggő, egységes költemény. A szerző a babiloni fogság után élt.

Alleluja: l. héb. 115, 18. jegyzetét.

1—4. Az Úr a zsoltárnak hozzá könyörgő hősét (valószínűleg az egész zsidó népet) *nagy veszedelemből mentette meg.* — *2.* V. ö. 17, 4. *Fülét felém fordította:* meghallgatott engem. Más magyarázat szerint a 2. vers második felét így kell fordítani: «Midőn (nyomorúságom) napjaiban segítségül hívtam». — *3.* V. ö. 17, 5. 6. *A halál gyötrelmei* (héb. «kötelékei») és *az alvilág veszedelmei* képletesen kifejezik a zsoltáros szomorú állapotát. — *4.* A zsoltáros a legnagyobb veszedelmek közepette sem vesztette el az Úrba vetett bizalmát.

6. A kicsinyek (héb. «gyengék») azok, akik aggodalom és hiú emberi segítség keresése nélkül teljesen az Úrra hagyatkoznak. —

7Térj vissza, lelkem, nyugalmadba,
Mert az Úr jót tett veled.
8Megmentett engem a haláltól,
Szememet a könnyhullatástól,
Lábamat az elbukástól.
9Az Úr kedvében járok
Az élők földén.

115. ZSOLTÁR.

Hálaadás az isteni oltalomért.

Alleluja!

10Hittem, s azért így szóltam:
Felette nagy megalázás ért!
11Elkeseredésemben mondottam:
Hazug minden ember!
12Mivel viszonozzam az Úrnak
Mindazt, amit velem cselekedett?
13Felemelem a szabadulás kelyhét,
S az Úr nevét segítségül hívom.
14Teljesítem az Úrnak tett fogadalmaimat
Egész népe előtt.
15Az Úr színe előtt drága dolog,
Hogy meghaljanak a jámborok.
16Én *is*, Uram, a te szolgád vagyok,
Szolgád vagyok, és fia szolgálódnak.
Széttörted bilincseimet!
17A hála áldozatát neked bemutatom,
S az Úr nevét segítségül hívom.

7. A zsoltárosnak önmagát bátorító szava. A *nyugalom* a lélek benső békéjét jelenti. — *8.* A zsidó nép *halál*veszedelme a babiloni fogság volt. — *9. Az élők földe* ez a föld, ellentétben a halál országával, az alvilággal (3. és 8. v.).

115. *Hálaadás az isteni oltalomért.* — A 115. zsoltár a megelőző zsoltár folytatása, mint vele egységes költemény.

Az *Alleluja* felkiáltás a héberben nem olvasható.

10—11. A szent szerző ismételten hangoztatja, hogy akkor is rendületlenül bízott az Istenben, midőn minden emberi segítség lehetetlennek látszott. *Elkeseredésemben*, a héber szerint: «félelmemben». *Hazug minden ember:* emberi segítségre nem lehetett számítani. (V. ö. Róm. 3, 4.)

12—15. Hálaadás a megszabadulásért. — *13. A szabadulás kelyhe* a zsoltárosnak az Úrtól juttatott jó sors (15, 5; 74, 9.), melyet ő hálás szívvel fogad. Az Egyház liturgiája ezeket a szavakat a szentmise áldozatban a miséző pap áldozása alkalmával használja. — *14. Fogadalmaimat*, melyeket a nyomorúság napjaiban tettem. — *15. Drága dolog*, t. i. elsősorban oly értelemben, hogy az Úr nem egykönnyen engedi meg, hogy választottai meghaljanak. (V. ö. 48, 9.) Ezt a verset az Egyház a papi zsolozsmában találóan alkalmazza az Úr szentjeinek végtelenül becses halálára, mely nekik a mennyországot nyitotta meg. — *16.* A rabszolganő gyermekei a mózesi törvény szerint teljesen urának tulajdonai voltak. A zsoltáros ezekkel a szavakkal elismeri az Istentől való teljes függését, mely azonban jogot is ád neki arra a reményre, hogy az Úr nem fog megfeledkezni tulajdonáról. Az utolsó verstag már a szabadulásért ad hálát. — *17. A hála*

18Teljesítem az Úrnak *tett*
fogadalmaimat
Egész népe előtt
19Az Úr házának udvaraiban,
Tebenned, Jeruzsálem.

116. ZSOLTÁR.

Minden nemzet magasztalja az Urat!

Alleluja!

1Dícsérjétek az Urat
mind, ti nemzetek,
Dícsérjétek őt valamennyien, népek!
2Mert bőséges az ő irgalma irántunk,
S örökre megmarad az Úr hűsége!

117. ZSOLTÁR.

A választott nép hálaadása valamely nagyszerű isteni jótéteményért.

Alleluja!

1Magasztaljátok az Urat, mert jó,
Mert irgalma örökkévaló.
2Mondja tehát Izrael, hogy jó,
Hogy irgalma örökkévaló.
3Mondja tehát Áron háza,
Hogy irgalma örökkévaló.
4Mondják tehát, kik félik az Urat,
Hogy irgalma örökkévaló.

áldozata itt általános értelemben veendő, és ugyanazt jelenti, mint a *14.* és a *18.* versben említett fogadalmi áldozat. — *19.* Egyes magyarázók ebből a versből arra következtetnek, hogy a zsoltár imádkozó hőse (a zsidó nép) hosszú ideig távol volt Jeruzsálemtől. A szerző csak a templom udvarába léphetett, tehát nem volt pap. V. ö. 83, 11. A héber szöveg végén olvasható «Alleluja» felkiáltást a Hetvenes fordítás és a Vulgáta a következő zsoltárhoz csatolja.

116. *Minden nemzet magasztalja az Urat!* — A 116. zsoltár az Istennek valamely nagy megszabadító tényét ünnepli, valószínűleg a babiloni fogság megszűntetését. Ezzel a nagy csodájával az Úr híven teljesítette régi ígéretét (*2.* v.), miért is a zsoltáros az összes nemzeteket az Isten magasztalására hívja fel. Ez a felszólítás a 116. zsoltárnak tágabb értelemben vett messiási jelleget ad. A vers végén a héber szövegben «Alleluja» felkiáltás olvasható, melyet a Hetvenes fordítás és a Vulgáta a következő zsoltár élére helyez.

117. *A választott nép hálaadása valamely nagyszerű isteni jótéteményért.* — Hogy mi adott e zsoltár megírására alkalmat, vitás kérdés; némelyek szerint az első sátoros ünnep a babiloni fogságból való visszatérés után, mások szerint a zorobábeli templom alapkövének letétele (535-ben), vagy a zorobábeli templom elkészülése (515-ben), vagy a Nehemiás idejében tartott nagy sátoros ünnep (Neh. 8, 14—18.), ismét más magyarázók szerint Jeruzsálem falainak felépítése (Neh. 6. fej.). Legvalószínűbb, hogy ez a zsoltár általában a sátoros ünnepre készült (24. v.); a körmeneten több kar énekelte.

A 117. zsoltár 22. versét az újszövetség írói és maga Jézus Krisztus is messiási értelemben idézik.

Alleluja: l. 116, 2.

1. V. ö. 105, 1. (Krón. I. 16, 34.); 106, 1; 135, 1. — *2—4. Hármas felszólítás a hálaadásra:* Izrael népéhez *(2.)*, a papsághoz *(3.)*, és a pogányságból megtért prozelitákhoz *(4.)*, hogy az Úr örök irgalmát magasztalják.

5Szorongatásomban segítségül hívtam az Urat,
S az Úr meghallgatott *és* tágas térre *vezetett*.
6Az Úr az én segítőm, nem félek,
Ember mit árthatna nekem?
7Az Úr az én segítőm,
S én lenézhetem ellenségeimet.
8Jobb az Úrban bízni,
Mint emberben reménykedni.
9Jobb az Úrban bízakodni,
Mint fejedelmekben reménykedni.

10Mind körülvettek engem a nemzetek,
De én az Úr nevében diadalmaskodtam rajtuk!
11Körülvettek, bizony körülvettek engem,
De én az Úr nevében diadalmaskodtam rajtuk!
12Körülvettek engem, mint a méhek,
De kialudtak, mint a tűz a tövisekben,
Mert az Úr nevében diadalmaskodtam rajtuk!
13Meglöktek, és megtántorodtam, hogy elessem,
De az Úr felfogott engem!

14Az Úr az én erőm és dícséretem,
Ő lett az én segítségem.
15Ujjongás és diadal szava *Hangzik* az igazak sátraiban.
16Az Úr jobbja győzelmet szerzett,
Az Úr jobbja felmagasztalt engem,
Az Úr jobbja győzelmet szerzett.
17Nem halok meg, hanem élek,
És hirdetem az Úr tetteit.
18Az Úr engem nagyon megfenyített,
De a halálnak át nem engedett.

5—9. Hálás megemlékezés az Úr megszabadító jóságáról. — *5.* A *szorongatást* bővebben megmagyarázza a 10—13. vers. A zsoltáros valószínűleg azokról a vádaskodásokról és erőszakosságokról beszél, melyekkel a zsidókat a babiloni fogság után a velük szomszédos népek (Ezdr. I. 4. 5; Neh. 4. 6.) illették. — A *6.* verset Zsid. 13, 6. idézi. — *9.* A *fejedelmek* talán I. Artaxerxes perzsa király(465—424.), ki Jeruzsálem falainak felépítését megtiltotta (Ezdr.4, 21.), és az ő főemberei.

10—13. A zsolláros visszatekint a zsidókkal szomszédos népek támadásaira. V. ö. Neh. 4. fej. A beszélő személy az egész zsidó nép. — *12. Kialudtak* (Vulg. «kiégtek»), *mint a tűz a tövisekben:* célzás az ellenséges támadások teljes kudarcára.

14—18. Izrael hálaimája. — A *14.* v. Móz. II. 15, 2. és Iz. 12, 2-ből vett idézet. — *15. Az igazak* a megszabadított zsidó nép, melynek hálaéneke a — *16—18.* versben olvasható. *Az Úr jobbja* az ő mindenható ereje; *a győzelem* Izrael megszabadítása a babiloni fogságból, és ellenségeinek támadásától a fogság után. — *17.* A babiloni fogságban a zsidóság nemzeti léte halálveszedelemben forgott, de az Úr kegyelme nem engedte elveszni választott népét. — *18.* A szigorú *fenyítés* a babiloni fogság volt.

19Nyissátok meg előttem
az igazság kapuit,
Hadd lépjek be rajtuk,
hogy dícsérjem az
Urat.
20Ez az Úr kapuja,
Az igazak belépnek rajta.

21Hálát adok neked, hogy
meghallgattál engem,
És segítségemmé lettél.
22A kő, melyet az építők
elvetettek,
Szegletkővé lett.
23Az Úrnak műve ez,
Csodálatos a mi szemünkben.
24Ez az a nap, amelyet az
Úr megszabott,
Ujjongjunk és vigadjunk rajta.
25Nyujts, óh Uram, segítséget,
Adj, óh Uram, jó sikert!

26Áldott, ki az Úr nevében jő!
Áldunk az Úr házából titeket.
27Isten az Úr: derítsen fel minket.
Álljatok sort az ünnepi lombokkal
Egészen az oltárszarvakig.
28Istenem vagy te, hálát adok neked,

19. A körmenet a templom udvarának kapujához *(az igazság kapuihoz)* ért és bebocsátást kér. — *20.* Valószínűleg a templom udvarán álló kar válasza a 19. v. szavaira. *Az igazak* a körmeneten résztvevő jámbor hívek. A következő verseket a körmeneten résztvevők már a templom udvarán énekelték. — A *21.* v. részben idézet Móz. II. 15, 2. és Iz. 12, 2-ből. — A *22.* v. Iz. 28, 16-ra emlékeztet. Eredeti jelentése szerint a *szegletkő* a zsidó nép, melyet a pogányok ugyan megvetettek, de az mégis alapköve lett a messiási világbirodalomnak. *Az építők* megnevezése csak az előadás élénkítésére szolgál. Ezt a verset Mát. 21, 42. és Luk. 20, 17-ben maga az Úr Jézus magyarázza önmagára; Csel. 4, 11. és Pét. I. 2, 4. 7-ben Szent Péter, Ef. 2, 20-ban pedig Szent Pál alkalmazza azt Jézus Krisztusra, mint az Isten országának alapkövére. — *23. Ez:* a zsidó népnek nyujtott isteni segítség a babiloni fogság után. V. ö. Neh. 6, 16. — *24.* Az Úr *szabta meg* az ünnep *napját*, mert ő adta meg népének a várva-várt segítséget. — *25.* A körmenet résztvevői nemzetük boldogságáért esedeznek.

26. A templomban álló papi kar áldása. *Ki az Úr nevében jő* = a körmenet tagjai. Ez a vers a későbbi korban messiási értelmezést nyert: v. ö. Mát. 21, 9; 23, 39; Ján. 12, 13. — *27a. Derítsen fel minket:* v. ö. 4, 7. — *27bc. Álljatok sort az ünnepi lombokkal*, a héber szerint valószínűleg: «Sorakozzatok az ünnephez (vagy: az ünnepi tánchoz)». *Egészen az oltár-szarvakig:* a résztvevők nagy száma miatt soruk az oltárig ért. Egyes magyarázók szerint a körmeneten résztvevő hívek a zöldelő ágakkal megérintették az oltár szarvait, hogy annak szentsége reájuk is átáradjon. A babiloni fogságot követő időkben a sátoros ünnep alkalmával a körmenet az ünnep első hat napján egyszer-egyszer, a hetedik napon pedig hétszer járta körül az áldozati oltárt, miközben a résztvevők lombos ágakat lengettek kezükben és ennek a zsoltárnak 25. versét énekelték. — *28.* Részben Móz. II. 15, 2-ből vett idézet. A 28. v. második része a 21. verset ismétli meg; a héberben nem olvasható.

Istenem vagy te, magasztallak téged.
Hálát adok neked, hogy meghallgattál engem,
És segítségemmé lettél.
[29]Áldjátok az Urat, mert jó,
Mert irgalma örökkévaló.

118. ZSOLTÁR.

Az isteni törvény dicsérete.

Alleluja!

Álef.

[1]Boldogok, kiknek útja szeplőtelen,
Kik az Úr törvénye szerint járnak!
[2]Boldogok, kik fürkészik bizonyságait,
S őt teljes szívvel keresik!
[3]Nem követnek el gonoszságot,
Hanem az ő utain járnak.
[4]Te azt parancsoltad, hogy rendeleteidet
Gondosan meg kell tartani.
[5]Bár arra irányulnának utaim,
Hogy megtartsam törvényedet!
[6]Akkor meg nem szégyenülök,
Ha minden parancsodra ügyelek.
[7]Tiszta szívből hálát adok neked,
Hogy megismertem igazságos végzéseidet.
[8]Megtartom rendeleseidet,
El ne hagyj engem sohasem!

Bet.

[9]Hogy őrzi meg tisztán útját az ifjú?
Úgy, hogy megtartja igéidet.
[10]Teljes szívemből kereslek téged,
Ne engedd, hogy parancsaidtól eltérjek.
[11]Szívembe rejtem beszédeidet,
Hogy ne vétkezzem ellened.
[12]Áldott vagy te, Uram!

29. A zsoltár kezdő versének megismétlése.

118. *Az isteni törvény dicsérete.* — A 118. zsoltár a mózesi törvényt magasztalja, mint az Isten kinyilatkoztatását és az ember tökéletesítőjét. Külső alakja szerint a 118. zsoltár — valószínűleg az emlékezet megkönnyítésére — nyolcszorosan betűsoros költemény (l. Bevezetés, 459. l.); az egyes szakaszok élén álló szavak a héber betűsor betűinek nevei. Úgy látszik, hogy ez a költemény eredetileg az ifjúság erkölcsi oktatására összeállított káté volt (v. ö. 9. v.). Gondolatai csak lazán függnek össze egymással; a szerző lépten-nyomon ugyanazokat az eszméket ismétli meg. A héber szövegnek minden nyolc versében ismétlődő «törvény», «parancs», «ítélet», «rendelet», «beszéd», «ige», «bizonyságtétel», «igazság» és hasonló kifejezések egyaránt a mózesi törvényt jelentik.

A zsoltár szerzője valószínűleg a babiloni fogság után élt.

Az *Alleluja* felkiáltás a héber szövegben nem olvasható.

1. Az *út* itt az erkölcsi életet, a 3. versben pedig az Úr parancsát

Taníts meg engem rendeleteidre.
13Hirdetni akarom ajkammal
Szájad minden végzését.
14Bizonyságaid útjában gyönyörködöm,
Mint mindennemű gazdagságban.
15Rendeleteiddel foglalkozom,
Utaidat fontolgatom.
16Törvényeidről elmélkedem,
Beszédeidről meg nem feledkezem.

Gimel.

17Tégy jót szolgáddal, adj nekem életet,
Hogy megtartsam beszédeidet.
18Nyisd meg szemem, hadd szemléljem
A csodákat törvényedben.
19Idegen vagyok én e földön,
Ne rejtsd el parancsaidat előlem.
20Lelkem epedve óhajtja
Ítéleteidet minden időben.
21Te megdorgálod a kevélyeket,
Átkozottak, kik parancsaidtól eltérnek!
22Vedd el rólam a szégyent és a gyalázatot,
Hiszen bizonyságaidat kerestem.
23Ha fejedelmek összeülnek és tanakodnak ellenem,
Szolgád törvényeiden gondolkodik.
24Valóban bizonyságaidról elmélkedem,
És parancsaid adnak tanácsot nekem.

Dálet.

25Földhöz ragadt az én lelkem,
Kelts igéreted szerint életre engem.
26Feltárom *előtted* utaimat,
óh hallgass meg,

jelenti. — A *3.* vers a Vulgáta szerint így hangzik: «Mert nem járnak az ő utain, — Kik gonoszságot cselekszenek». — *17.* Isten *szolgája* az egész választott nép. — *18. A csodák* az Úr *törvényében:* a mózesi törvény mélységes bölcsesége. — *19. E föld* az Igéret földe, mely elsősorban az Isten tulajdona, és amelynek a zsidó nép csak haszonélvezője. — *21. A kevélyek* közt tehát nemcsak pogányok, hanem hitehagyott zsidók is vannak. — *23. A fejedelmek* a zsidó néppel szemben ellenséges hatalmasok, kiknek üldözése mégsem tántorította el a választott népet az Úr törvényétől. — A *24.* v. második felében a héber szöveg megszemélyesíti az Úr parancsait és azokat «tanácsadó férfiaim»-nak mondja. — *25.* A *földhözragadás* a nagy fájdalomnak és a végső veszélynek jelképe. V. ö. 43, 26. Az Isten *ígérete* a mózesi törvényben olvasható és szabadulást biztosító isteni ígéreteket jelenti. — *26. Feltárom előtted utaimat,* t. i. egész életemet, mely az Isten előtt nincs elrejtve. A zsoltáros hálás szívvel gondol a zsidó nép multjára, midőn az Úr mindig meghallgatta a hozzá

Taníts meg törvényeidre engem.
27Oktass rendeleteid útjára,
Hogy gondoljak csodáidra.
28Lelkem elbágyad a gondtól,
Erősíts meg igéiddel engem.
29Tartsd távol tőlem a gonoszság útját,
És törvényed szerint irgalmazz nekem.
30Az igazság útját választottam,
Ítéleteidről meg nem feledkezem.
31Bizonyságaidhoz ragaszkodom, Uram,
Ne hagyj szégyent érnem.
32Parancsaid útján futok,
Mert szívemet te bátorítod.

He.

33Oktass engem, Uram, törvényeid útjára,
Hogy mindenkor *csak* azt kutassam.
34Adj értelmet, hogy törvényedet vizsgáljam,
És teljes szívemből megtartsam.
35Vezess engem parancsaid ösvényére,
Mert benne lelem kedvemet.
36Hajtsd szívemet bizonyságaidra,
És ne a kapzsiságra.
37Fordítsd el szememet, hiúságot ne lásson,
Éltess engem a te utadon.
38Teljesítsd szolgádnak, amit neki ígértél,
Hisz fél téged.
39Fordítsd el tőlem a gyalázatot, amelytől rettegek,
Hisz végzéseid gyönyörűségesek.
40Ím én kívánom rendeleteidet,
Igazságod által adj nekem életet.

Vau.

41Szálljon reám, Uram, kegyelmed,
Megígért segítséged,

fordulókat. — *27.* Az Isten *csodái:* l. 18. v. — *28.* Célzás a zsidó nép szomorú elnyomatására a babiloni fogság után következő időben, melyből a zsoltáros szabadulást kér. *Igéid* ugyanannyi mint «ígéreted» a 25. v.-ben. — *29. A gonoszság* (héb. «hazugság») útja a mózesi törvénnyel ellenkező tanítás. A második verstag a héberben így hangzik: «És törvényeddel légy jó énhozzám». — *32. Futok* = gyorsan haladok. — *33.* A vers második része a héberben így hangzik: «Hogy megtartsam azt mint jutalmat». A zsoltár szerzője itt az Isten törvényének megtartását jutalomnak mondja. Isten törvényeinek *kutatása* (másutt: *vizsgálása* vagy *fürkészése)* az Úr törvényeinek tanulmányozását jelenti. — *37.* A *hiúság* a törvénnyel ellenkező tanítás. — *38.* A vers értelme a következő: Szolgáljanak nekem is javamra ígéreteid, melyeket a téged félőknek adtál. — *39.* A zsoltáros arról *a gyalázat*ról beszél, melyet Izrael a pogányok részéről szenved a törvény megtartása miatt. A *végzéseid* kifejezés egyszersmind a pogányokra váró büntető és Izraelt megmentő isteni végzéseket is jelzi. —

42Hadd feleljek meg azoknak, kik gyaláznak engem,
Hiszen bízom beszédeidben.
43Ne vedd el szájamtól az igazság szavát sohasem,
Hisz felette bízom én ítéleteidben,
44És megtartom törvényedet szűntelen,
Mindenkoron és minden időben.
45És tágas úton járok,
Mert rendeleteidet kutatom.
46És bizonyságaidról királyok előtt beszélek,
És nem szégyenülök meg.
47Parancsaidról elmélkedem,
Mert szeretem őket.
48Parancsaid felé emelem kezemet, mert kedvesek nekem,
És gondolkodom rendeleteiden.

Zain.

49Emlékezzél meg szavadról, melyet szolgádnak *mondottál*,
Mellyel nekem reménységet nyujtottál.
50Nyomorúságomban ez vigasztal engem,
Mert beszéded életet ád nekem.
51Felette *gúnyolnak engem* a kevélyek,
De én törvényedtől el nem térek.
52Örök ítéleteidre gondolok, Uram,
És megvigasztalódom.
53*Harag* vesz rajtam erőt a bűnösök miatt,
Kik elhagyják törvényedet.
54De énekek nekem a te parancsolataid
Zarándokságomnak helyén.
55Éjjel *is* nevedre gondolok, Uram,
És törvényedet megtartom.
56Az az én osztályrészem,
Hogy rendeleteidet fürkésszem.

Chet.

57Mondom, Uram: Az az osztályrészem,
Hogy törvényedet teljesítsem.

42. Kik gyaláznak engem: a pogányok, és a hitük iránt közömbös zsidók. A zsoltáros *felelete* és az Isten *beszédei:* szép szójáték és gondolatpárhuzam. — *45.* Isten *rendeleteinek kutatása* a mózesi törvény állandó tanulmányozása. — *46.* V. ö. Jéz. Sir. f. 39, 4. — *48.* A *kéz felemelése* a zsidóknál az imádságot kísérő mozdulat volt, mely kifejezte az Isten kegyelme után való vágyódást. — *49.* Az Úr *szava* az ő vigasztaló ígérete. — *50. Ez* = az előző versben említett isteni ígéret. — *51a.* A Vulgáta szerint: «Felette gonoszul cselekszenek a kevélyek». A *kevélyek:* l. 21. v. — *52.* Az Úr *ítéletei* a bűnösökre váró isteni büntetések, melyek a jámboroknak szabadulást hoznak. — *54. Zarándokságomnak helye* (héb. «háza») a föld. — *55.* Izrael az éjjelt is az Úr törvényének tanulmányozására fordítja. — Az *56.* vers így is fordítható: «Ez történt velem, — Mert rendeleteidet kutattam» (héb. megtartottam). — *57.* V. ö. 15, 5. —

58Teljes szívemből könyörgök előtted,
Irgalmazz nekem, amint megígérted.
59Megfontolom utaimat,
És bizonyságaid felé irányítom lábamat.
60Kész vagyok és nem vonakodom,
Hogy parancsaidat megtartsam.
61Gonoszok kötelékei vesznek körül engem,
De törvényeidről meg nem feledkezem.
62Éjfélkor *is* felkelek, hogy hálát adjak neked
Igazságos ítéleteidért.
63Társa vagyok mindazoknak, akik félnek téged,
És megtartják rendeleteidet.
64Tele van, Uram, a föld kegyelmeddel,
Ismertess meg, Uram, végzéseiddel.

Tet.

65Jót tettél, Uram, szolgádnak,
Amint megmondottad.
66Taníts jóra, okosságra, tudományra,
Mert hiszek parancsaidban.
67Míg a megalázás nem ért, vétkeztem én,
Most azonban teljesítem *immár*, amit elrendeltél.
68Jóságos vagy te: jóságodban
Taníts meg engem rendeleteidre.
69Sok gonoszságot *fognak* reám a kevélyek,
De én teljes szívvel fürkészem parancsaidat.
70Az ő szívük megalvadt, mint a *zsír*,
Én azonban törvényedről elmélkedem.
71Jó nekem, hogy megaláztál engem,
Hogy megtanuljam rendeleteidet.
72Szájad törvénye nekem többet ér
Arany és ezüst ezreinél.

Jod.

73Kezed teremtett és alkotott engem,
Adj értelmet, hogy megtanuljam parancsaidat.
74Örvendezve néznek engem, akik téged félnek,
Mert felette remélek szavaidban.

58. Könyörgök előtted, szószerint: «Megkérlelem arcodat» = kegyedet keresem. — *59. Utaimat* = életem folyását, elsősorban: erkölcsi életemet. — *61.* A *gonoszok kötelékei* az ő üldözéseik és szorongatásaik, melyekkel a jámborok ellen törnek. — *62.* V. ö. 55. v. — *63. Társa vagyok mindazoknak* = szeretem mindazokat. — *67.* A zsidó nép alázatos vallomása, hogy nyomorúságos állapota bűneinek igazságos büntetése, mely végül is az Úr parancsainak lelkiismeretes megtartására vezette. — *69.* A héber szerint: «Hazugságot fognak reám a kevélyek» stb. — *70. Mint a zsír*, a Vulgáta szerint: «mint a tej». (V. ö. 16, 10.) A szív *megalvadása* az érzéketlen lelkületet fejezi ki. — *73.* V. ö. Jób 10, 8. Teljesen a te

75Tudom, Uram, hogy ítéleteid igazságosak,
És méltán aláztál meg engem.
76Vigasztaljon meg engem irgalmad,
Miként szolgádnak ígérted.
77Szálljon reám irgalmad, hogy éljek,
Mert törvényedről elmélkedem.
78Érje szégyen a kevélyeket, mert ők csalárdul gonoszat művelnek ellenem,
Én azonban elmélkedem rendeleteiden.
79Forduljanak hozzám, akik téged félnek,
És bizonyságaidat ismerik.
80Szívem szeplőtelen legyen rendeleteid szerint,
Hogy meg ne szégyenüljek.

Káf.

81Lelkem epedve várja segítségedet,
Igédben én felette remélek.
82Szemem epedve várja igédet,
Kérdem: Mikor vigasztalsz meg engem?
83Olyan vagyok, mint tömlő a *füst*ben,
De nem feledkezem meg törvényeidről.
84Meddig kell még *várnia* szolgádnak?
Mikor mondasz ítéletet üldözőim felett?
85Mende-mondákat beszélnek nekem az istentelenek,
De nem olyanok azok, mint a te törvényed.
86A te parancsaid mind igazak,
Csalárdul üldöznek, segíts meg engem!
87Kevés hija, hogy a földről el nem emésztenek,
De én nem hagytam el rendeleteidet.
88Adj irgalmad szerint életet nekem,
Hogy szájad bizonyságait megőrizzem.

teremtményed vagyok. — *75.* L. 67. és 71. v. — *78. A kevélyek*ről l. 21. v. — *79.* L. 74. v. A 78. és a 79. vers egymással szép ellentétes párhuzamban áll. — *81.* A zsoltáros várva-várja nemzete sorsának jobbrafordulását (= *segítségedet)*, és az isteni ígéretek teljesülését. — *83. A füstben*, Vulg. «a dérben». A hasonlat alapja a füstben (dérben) ráncossá lett és összeaszott bőrtömlő; Izrael nyomorúságos helyzetének találó képe. — *84.* A zsoltáros türelmetlenül várja, hogy Izrael hosszú elnyomatása véget érjen, és a pogányokra bekövetkezzék a (messiási) ítélet. — *85.* A *mende-mondák* a mózesi törvénnyel ellentétes életelvek. A héber szerint: «Vermeket ástak nekem a kevélyek, — Kik nem a te törvényed szerint valók». A «vermek» a jámbor zsidók ellen szőtt cselek, a «kevélyek» pedig a pogányok és a hitehagyott zsidók. (21. 69. 78. v.) — *86.* A jámborok az Úr törvényéhez való ragaszkodásuk miatt szenvednek üldözést. — *87.* Izrael mint nép a babiloni fogságban elvesztette létét, és a fogság után következő századokban is egye-

Lámed.

89Uram, örökkön örökké
Áll a mennyben a te igéd.
90Nemzedékről nemzedékre tart a te hűséged,
Szilárd alapokra helyezted a földet.
91Rendelésed szerint áll fenn máig,
Mert neked szolgál minden.
92Ha nem elmélkedtem volna törvényeden,
Akkor talán nyomorúságomban elvesztem volna.
93Sohasem feledem rendeleteidet,
Mert általuk adsz életet nekem.
94Tied vagyok, ments meg engem,
Mert parancsaidat fürkészem.
95Lesnek reám a bűnösök, hogy elveszítsenek,
De én bizonyságaidra figyelek.
96Látom, hogy minden dolog véges, legyen *bármily* tökéletes,
De a te parancsolatod bizony megmarad.

Mem.

97Mennyire szeretem, Uram, törvényedet!
Egész nap róla elmélkedem.
98Ellenségeimnél bölcsebbé tettél parancsolatoddal,
Mert mindenkoron velem vagyon.
99Minden oktatómnál értelmesebb lettem,
Mert bizonyságaidról elmélkedem.
100Az öregeknél értelmesebb lettem,
Mert rendeleteidet fürkészem.
101Minden gonosz úttól távol tartom lábamat,
Hogy megtartsam szavaidat.
102Rendeleteidtől el nem térek,
Mert te szabsz törvényt nekem.
103Mily édesek beszédeid ínyemnek,
Szájamnak méznél *jobban izlenek.*

dül a törvényhez való ragaszkodása őrizte meg nemzeti életét a pogányok között. — *89.* Az Úr törvénye (a mózesi törvénynek hit- és erkölcstani része) örök érvényű. L. Mát. 5, 17 skk. — *90.* A zsoltáros az Úr szavát itt teremtő erejében szemléli. — *91. Minden* = ég és föld. — *92—93.* L. 87. v. *Ha nem elmélkedtem volna törvényeden (92.* v.), a héber szerint: «Ha nem gyönyörködtem volna törvényedben». — *94.* Izrael mintegy emlékezteti az Urat arra, hogy ő az Istennek választott népe. — *96.* Minden földi tökéletesség véges, csak az Úr törvénye végtelenül tökéletes. — *97—100.* A mózesi törvény ismerete a legmagasabb fokú bölcseség. V. ö. Bár. 3, 9—4, 4. — *98—99.* A zsoltáros *ellenségei* és egyúttal *oktatói* (= kik oktatni akarják) a pogányok. — *100. Az öregek:* a tapasztalt emberek. — *102.* A zsoltáros az Istentől nyert tanítást ellentétbe állítja az emberi (tév)tanítók beszédeivel (99. v.). —*103.* Célzás

104Parancsaid nekem értelmet adnak,
Azért gyűlölök én minden gonosz utat.

Nun.

105Lábamnak szövétnek a te igéd,
S ösvényeimnek fényesség.
106Esküszöm és állom,
Hogy igazságod végzéseit megtartom.
107Teljes megalázás ért, Uram, engem,
Kelts életre, amint megígérted.
108Szájam önkéntes áldozataiban leld, Uram, kedvedet,
És végzéseidre taníts meg engem.
109Éltemet kezemben hordom szűntelen,
De törvényedet el nem felejtem.
110A bűnösök tőrt vetnek nekem,
De rendeleteidtől el nem tévelyedtem.
111Örökségül nyertem bizonyságaidat mindörökké,
Ezért szívem bennük leli örömét.
112Törvényeid megtartására hajlítom szívemet
Jutalmadért mindörökké.

Számek.

113Gyűlölöm az istenteleneket,
És szeretem törvényedet.
114Segítőm és oltalmazóm vagy te,
Felette bízom én igéretedben.
115Távozzatok tőlem, gonoszok,
Mert Istenemnek parancsait kutatom.
116Gyámolíts engem igéreted szerint, hogy éljek,
És ne hagyd, hogy reménységemben megszégyenüljek.
117Segíts meg, hogy megszabaduljak,
És mindig törvényeden elmélkedjem.
118Megveted mind, kik rendeleteidtől elhajlanak,

a 18. zsoltár 11. versére. — *104. Minden gonosz* (héb. «hazug») *ut:* a mózesi törvénnyel ellentétes világfelfogás. — *106.* A választott nép a babiloni fogság után tökéletes megtérést fogadott. — *107.* Visszapillantás a babiloni fogságra és az utána következő sivár időkre. — *108.* A *szájnak önkéntes áldozatai* a könyörgő imádságok. — A *109.* v. első fele azt az állandó életveszélyt fejezi ki, melyben a zsidó nép a fogság után forgott. — *110.* A *tőr* a jámbor zsidók ellen szőtt cselek. — *113. Az istenteleneket,* a héber szerint: «az ingadozókat», vagyis, akik ingadoztak a tiszta zsidó vallás és a pogány eszmék között. — *116.* A szent szerző *reménysége* az, hogy az Úr meg fogja segíteni népét. — *118. Mert szándékaik gonoszak,* a héber szerint: «Mert hazug

Mert szándékaik gonoszak.
119Hitszegőnek tartom a
föld minden bűnösét,
Azért szeretem bizonyságaidat.
120Szegezd át félelmeddel
testemet,
Hogy ítéleteidtől remegjek.

Ain.

121Igazat és helyeset cselekszem,
Ne szolgáltass ki azoknak, kik szorongatnak engem.
122Vállalj kezességet szolgád javára,
Hogy el ne nyomjanak engem a kevélyek.
123Szemem epedve várja
üdvösségedet,
És igazságos igédet.
124Bánj szolgáddal irgalmad szerint,
És törvényeidre taníts meg engem.
125Szolgád vagyok én, adj értelmet nekem,
Hogy bizonyságaidat megismerjem.
126Uram, itt az ideje a cselekvésnek,
Mert megszegik törvényedet!
127Azért szeretem én parancsaidat
Aranynál és topáznál jobban.
128Azért követem minden parancsolatodat,
És gyűlölök minden hamis utat.

Fe.

129Bizonyságaid csodásak!
Lelkem azért fürkészi őket.
130Beszédeid megértése világosságot ad,
És értelmesekké teszi az *együgyűeket*.
131Szájamat epedve megnyitom,
Mert megkívánom parancsaidat.
132Tekints reám és könyörülj rajtam,
Miként azokon szoktál, kik nevedet szeretik.
133Irányítsd lépteimet beszéded szerint,
Hogy semmiféle hamis-

az ő álnokságuk». — *119. Hitszegőnek*, a héber szerint: «sa laknak». — *120.* «Az Úr félelme a bölcseség kezdete». (110, 10; Péld. 1, 7; 9, 10.) A héber szerint: «Testem megremeg félelmedtől» stb. — *121. Igazat és helyeset cselekszem:* lelkiismeretesen megtartom a törvényt. — *123.* Az Úr *üdvössége* és *igazságos igéje* az ő megígért igazságos ítélete, mely a gonoszokra büntetést, Izraelre pedig szabadulást hoz. L. 82. v. — *126.* A vers értelme: Itt az ideje, hogy az Úr síkra szálljon törvényéért, melyet a gonoszok nem tartanak meg, sőt el akarnak törölni a föld színéről. — *127.* V. ö. 18, 11. *Topáz* helyett a héber szöveg «színarany»-ról beszél. — *128.* L. 104. v. — *129. Fürkészi*, a héber szerint: «megtartja». — *130. Az együgyűeket*, a Vulgáta szerint: «a kisdedeket». — *131.* A mózesi törvény a választott népnek éltető levegője. — A *132.* v. értelme: Gyakorolj irántam irgalmat, amint a nevedet (= téged) szerető jámborokkal tenni szoktad. — *133.* Az isteni törvény megtartása lehetetlenné teszi, hogy a lélekben

ság se uralkodjék rajtam.
134Ments meg engem az emberek erőszakosságaitól,
Hogy rendeleteidet megtartsam.
135Derítsd fel szolgád felett arcodat,
Ismertesd meg velem határozataidat.
136Patakokban ontja szemem a könnyet,
Mert nem tartják meg törvényedet.

Száde.

137Igazságos vagy, Uram,
És ítéleted igaz!
138Bizonyságaidat igazságodban parancsoltad meg,
És felette nagy hűségedben.
139Buzgóságom elsorvaszt engem,
Mert elfeledik igéidet ellenségeim.
140Szavad megáll minden tűzpróbát,
Azért szereti azt szolgád.
141Kicsiny vagyok én és megvetett,
De rendelkezéseidről meg nem feledkezem.
142Igazságod örökre igazság,
És törvényed igazmondás.
143Érjen bár elnyomás és szorongatás engem,
Parancsolataidról elmélkedem.
144Bizonyságaid igazak örökre,
Adj értelmet nekem, hogy életem legyen.

Kóf.

145Teljes szívemből kiáltok, Uram, hallgass meg engem,
Rendeléseidet keresem.
146Hozzád kiáltok, szabadíts meg engem,
És parancsaidat teljesítem.
147A hajnal előtt kelek és kiáltok,
Mert szavaidban felette remélek.
148Virradat előtt hozzád emelem szememet,
Hogy igéidről elmélkedjem.

bűnös szenvedély uralkodjék. — *135. Derítsd fel szolgád felett arcodat:* tekints kegyesen szolgádra. V. ö. 4, 7. — *136.* A zsoltáros sírva gondol azokra, kik nem tartják meg az Úr törvényét. — *137.* V. ö. Tóbiás 3, 2. — *139.* V. ö. 68, 10. — *140.* Az első verstag az Úr szavának tisztaságára vonatkozik. V. ö. 11, 7. — *141. Kicsiny* (Vulg. szószerint: «ifjú») *vagyok én:* célzás Izrael népének csekély számára. — *143.* A zsidó nép az elnyomatásnak szomorú időszakában minden örömét és boldogságát az Úr törvényében kereste, mely neki jobb jövőt (messiási boldogságot) ígért. — *144.* A törvény *megértése* az alapja az isteni parancsok megtartásának és a választott nép fennmaradásának. L. 87. v. — *146.* Izrael népe megszabadításért könyörög, hogy zavartalanul megtarthassa a törvényt. — *148.* A héber szerint: «Szemem megelőzi az őrváltásokat» stb. Az *őrváltás* itt a templom éjjeli őrizetére vonatkozik,

149Hallgasd meg, Uram,
szavamat irgalmasságod szerint,
És tarts életben engem ítéleted szerint.
150Gonosz *céljukhoz* üldözőim *immár* közel vannak,
Törvényedtől azonban messze távolodtak.
151*De* te, Uram, közel*em*ben vagy,
És utaid mind igazak.
152Rég tudom, hogy bizonyságaidat
Örök időkre alapítottad.

Res.

153Lásd meg nyomorúságomat és szabadíts meg engem,
Mert törvényedet én el nem felejtem.
154Vállald el peremet és ments meg engem,
Éltess engem, amint megígérted.
155A bűnösöktől távol van a segítség,
Mert törvényeidet ők nem keresték.
156Uram, nagy a te irgalmad,
Éltess engem ítéleted szerint.
157Sokan vannak, akik üldöznek és szorongatnak engem,
De bizonyságaidtól el nem tántorodom.
158Látom a törvényszegőket és senyvedek,
Mert nem tartják meg igéidet.
159Lásd meg, Uram, hogy rendeleteidet szeretem,
Irgalmasságod szerint adj életet nekem.
160A te igéd csupa igazság,
S örökre szól igazságod minden ítélete.

Sin.

161Fejedelmek üldöznek ok nélkül engem,
De *csak* a te igédtől fél szívem.
162Úgy örvendek igéreteidnek,
Mint aki sok zsákmányra tesz szert.
163A gonoszságot gyűlölöm és megvetem,
De a te törvényedet szeretem.
164Naponkint hétszer mondok dícséretet néked
Igazságos ítéleteidért.

ami a leviták feladata volt. — *149. Szavamat* = könyörgésemet. — *150.* A zsoltáros üldözői egyre inkább eltávolodnak az Úr törvényétől, és egyre mélyebben elmerülnek a gonoszságban. — A héber szerint: «Közelednek, kik álnokság után törnek» stb. — *151.* Szép ellentét az előbbi verssel. — *152.* Az Úr törvénye örök érvényű. L. 89. v. — *153—154.* A zsoltáros a választott népnek szomorú helyzetére tekint. — *155.* V. ö. Péld. 15, 29. — *158. A törvényszegők* a hitüket megtagadó zsidók. — *160.* V. ö. 89. v. — *161. A fejedelmek* (általános jelentéssel) a zsidókat hitükért üldöző pogány uralkodók. — *162. Sok zsákmányra* = nagy kincsre. — *163. A gonoszság* a mózesi törvénnyel ellenkező tanítás és életmód. — *164. Hétszer* = igen gyakran; de lehetséges, hogy ezt a kifejezést

165Nagy a békéje azoknak, kik törvényedet szeretik,
Semmi sem vet tőrt nekik.
166Uram, várom szabadításodat,
És szeretem parancsaidat.
167Bizonyságaidat lelkem megőrzi,
És felette nagyon szereti.
168Megtartom parancsaidat és bizonyságaidat,
Mert színed előtt *ismeretes* minden utam.

Tau.

169Jusson, Uram, színed elé könyörgésem,
Szavad szerint adj értelmet nekem.
170Színed elé hatoljon kérésem,
Igéd szerint ments meg engem.
171Áradjon ajkamról a dícséret,
Mert megtanítasz rendeleteidre.
172Hirdesse nyelvem szavadat,
Mert parancsaid mind igazak.
173Azon legyen kezed, hogy megszabadítson,
Mert rendeleteidre esett választásom.
174Kívánom, Uram, segítségedet,
És törvényeden elmélkedem.
175Hadd éljen a lelkem, hogy téged dícsérjen,
S ítéleteid segítsenek meg engem.
176Elveszett juhként tévelygek; keresd meg szolgádat,
Mert nem felejtettem el parancsaidat.

szószerint kell vennünk. Dániel korában a jámborok napjában rendszerint háromszor imádkoztak (Dán. 6, 11. 14.). — *165.* A *nagy béke* a benső lelki boldogság, melyet az üldözés sem vehet el. — *166. Szeretem parancsaidat*, a héber szerint: «teljesítem parancsaidat». — *168.* V. ö. 138, 1—16. — *173. Kezed* = hatalmad. — *175. Ítéleteid:* a pogányokat megbüntető és Izraelt megszabadító isteni végzések. — *176.* Az eltévedt és elveszett juh hasonlatát a zsoltáros valószínűleg Jer. 50, 6. 17-ből vette, és Izraelnek a babiloni fogságot megelőző bűnös állapotára vonatkoztatta.

119—133. A 119. zsoltárral kezdődik a *zarándok-énekek* (héb. szószerint: *felmeneteli énekek*, Vulg. *lépcsőénekek*) gyüjteménye, mely a 133. zsoltárral ér véget. Az egész gyüjtemény alaphangja az Úrba vetett bizalom, mely szabadulás után eseng a különböző viszontagságok között. Egyes zsoltárok régibb keletűek is lehetnek, de az egész gyüjtemény mint ilyen (tartalmi és nyelvészeti érvek tanusága szerint) a babiloni fogság után keletkezett.

A magyarázók legnagyobb része megegyezik abban, hogy a «felmentelek» a jeruzsálemi zarándoklatokat jelentik, melyeket a mózesi törvény az év három főünnepére (húsvét, pünkösd és sátoros ünnep) előírt. A 119—133. zsoltárt a zarándokok (úgy mint a 83-at) útközben és a jeruzsálemi templom lépcsőin felmenve énekelték. — Más magyarázat szerint ezek a zsoltárok a Babilóniában sínylődő vagy onnan hazatérő zsidók énekei. Ismét más

119. ZSOLTÁR.

Oltalomkérés a gonosz nyelvek ellen.

[1]Zarándok-ének.

Szorongatásomban az Úrhoz kiáltottam,
S ő meghallgatott engem.
[2]Uram, szabadítsd meg lelkemet
A gonosz ajaktól és a csalárd nyelvtől.
[3]Mi leszen a részed, mi lesz a jutalmad,
Te csalárd nyelv?
[4]Hegyesre fent hősi nyilak,
És pusztító parázstüzek.
[5]Jaj nekem, hogy számkivetésem oly hosszúra nyúlik,
És Kédár lakói közt lakom!
[6]Lelkem *már* soká lakozik
[7]Azok között, akik a békét gyűlölik.
Békességes vagyok, mégis ha velük beszélek,
Ők ok nélkül belém kötnek.

értelmezők szerint ezeket a zsoltárokat a sátoros ünnep utolsó napján a vízmerítés alkalmával énekelték a templomnak azon lépcsőin, melyek a nők udvaráról az ú. n. «izraeliták (férfiak) udvará»-ba vezettek. — Egyes magyarázók a «lépcsőének» elnevezést a szóbanforgó zsoltárok szerkezetére vonatkoztatják, amennyiben egy-egy vers vagy verstag a megelőző versnek vagy verstagnak gondolatát folytatja és fokozza (pl. 120, 1—5. 7; 121, 2. 4; 122, 3. 4; 123, 1—5; 125, 2. 3; 128, 1. 2.); mások szerint a héber *maalót* (fölmenetelek) szó magas (szoprán) hangot jelent. — Az első helyen adott magyarázat a legvalószínűbb.

119. *Oltalomkérés a gonosz nyelvek ellen.* — *1. Ő meghallgatott engem:* a mult idő a szövegösszefüggés szerint a jövőben várt meghallgatás biztos reményét fejezi ki. — *2. A gonosz ajak* és a *csalárd nyelv* a 7. v. szerint a zsoltáros ellenségeinek álnok beszédeire vonatkozik. — *4. A hegyesre fent hősi nyilak* és a *pusztító parázstüzek* az isteni büntetés jelképei, mely az álnok és csalárdnyelvű emberre vár. *Pusztító parázstüzek* helyett a héber szöveg a «rekettye tüzé»-ről beszél. — *5. Kédár* Móz. I. 25, 13. szerint Izmael fia volt; a tőle származott arab törzs még a késő középkorban is Perzsia határán lakott. A zsoltáros panaszkodik, hogy olyan békebontó emberekkel (7. v.) kell együtt élnie, mintha vad, idegen törzsek közt számkivetésben lenne. A választott nép főleg a jeruzsálemi zarándoklatok alkalmával érezhette azt a megalázó állapotot, hogy a babiloni fogság után a saját hazájában ellenséges idegenek között kellett laknia. — A héberben az 5. vers így hangzik: «Jaj nekem, mert Mesekben kell tartózkodnom, — Kédár sátraival kell együtt laknom!» *Mesek* a bibliai nemzetségtáblán Jáfet utódai közt szerepel (Móz. I. 10, 2.); a Kr. e. VIII. században Mesek (az asszír emlékeken: «Muszki») népe a Fekete tenger és a Káspi tó közt lakott. A héber szöveg értelme ugyanaz, mint a Vulgátáé. — *7. Azok, akik a békét gyűlölik:* olyan emberek, akik beszédeikkel ellenségeskedést szítanak (2. 3. 7. v.) *Békességes vagyok*, a héber szerint: «Én béke vagyok». A zsoltárosnak békés lelkületétől teljesen elüt ellenségeinek veszekedő természete. Az *ok nélkül* szavak a héberben nem olvashatók.

120. ZSOLTÁR.

Az Úr megoltalmazza a benne bízókat.

Zarándok-ének.

[1]Szememet a hegyekre emelem,
Onnan jő az én segítségem.
[2]Az Úr ad nekem segítséget,
Ki az eget és a földet alkotta.
[3]Ne engedje meginogni lábadat,
És ne szunnyadjon, ki téged őriz.
[4]Bizony nem szunnyad és nem alszik el,
Ki őrzi Izraelt.
[5]Az Úr a te őrződ, az Úr oltalmaz téged,
Ő áll jobbod felől.
[6]Nem árt neked nappal a nap,
Sem éjtszaka a hold.
[7]Megőriz téged az Úr minden bajtól,
Megőrzi az Úr lelkedet,
[8]Megőrzi az Úr jártadat-keltedet
Most és mindenkoron.

121. ZSOLTÁR.

Jeruzsálem legyen a béke s a boldogság hona.

[1]Zarándok-ének.

Örvendeztem, mikor azt mondották nekem:
Az Úr házába megyünk.
[2]És lábunk *már* itt áll
Udvaraidban, Jeruzsálem!

120. *Az Úr megoltalmazza a benne bízókat.* — A 120. zsoltár a nagy nyomorúságban (egyes magyarázók szerint a babiloni fogságban) sínylődő zsidóság könyörgése megszabadulásért.

Zarándok-ének: l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. — *1—2.* Az imádkozó zsidó nép szava. *Szememet a hegyekre emelem:* segítségért esdő tekintettel. *A hegyek* a Sion és a Jeruzsálemet körülvevő hegyek, — mások szerint általában Palesztina magaslatai, melyek felé a Babilóniában sínylődő zsidók epedve tekintenek. (Földrajzilag Babilónia teljesen sík terület.) *Onnan* t. i. a Sionról, ahol (egykor) az Úr temploma állt. — *3—8.* A zsoltáros biztató szava, és könyörgése a választott népért. — *5. Az Úr a te őrződ,* a héber szerint: «Az Úr a te árnyékod». Az árnyék az isteni oltalom jelképe. Az, hogy az Úr a nép *jobbja felől* áll, az ő állandó védelmét domborítja ki. V. ö. 109, 5. — *6.* Az Isten oltalma éjjel-nappal kíséri a jámbor embert. A vers első részében a zsoltáros főleg a déli órák erős napsütésére gondol, második részében pedig arra a népies hitre, mely az éj hidegén kívül mindenféle egyéb káros hatást is a holdnak tulajdonított. — *8. Jártadat-keltedet:* egész életedet.

121. *Jeruzsálem legyen a béke s a boldogság hona.* — A 121. zsoltár a Jeruzsálembe készülő, majd Jeruzsálembe érkezett zarándokok örömét fejezi ki a szent város látásán. A héber szöveg felirata: «Zarándok-ének, Dávidról», — talán azért, mert az 5. vers Dávid trónját említi.

1. Zarándok-ének: l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. — Az első vers a jámbor zarándok örömét festi, midőn társaival a jeruzsálemi útra készül. — *2. Jeruzsálem udvarai:* a város kapui-

[3]Jeruzsálem városnak épült,
Pompásan egybeillenek részei.
[4]Oda járnak fel a törzsek,
Az Úr törzsei,
Izraelnek törvénye *szerint*
Az Úr nevének hálát adni.
[5]Ott állanak az ítélet székei,
Dávid házának székei.

[6]Kívánjatok békességet Jeruzsálemnek,
Bőségben éljenek, kik téged szeretnek.
[7]Békesség legyen váradban,
Bőség tornyaidban.
[8]Testvéreimért és barátaimért
Békességet óhajtok neked.
[9]Az Úrnak, a mi Istenünknek házáért
Jót kívánok neked.

122. ZSOLTÁR.

Megadással teljes könyörgés szabadulásért.

Zarándok-ének.

[1]Hozzád emelem szememet,
Ki az égben lakozol.
[2]Íme, mint a szolgák szeme
Uruknak kezére,
Mint a szolgáló szeme
Úrnőjének kezére,
Úgy tekint az Úrra, Istenünkre a mi szemünk,
Míg rajtunk meg nem könyörül.

[3]Könyörülj rajtunk, Uram, könyörülj rajtunk,
Mert a megvetéssel felette jóllaktunk!

nak előterei; a zarándokok már a szent város kapuiban állnak, és onnan vonulnak fel a templomba.

3. A zsoltáros a babiloni fogság után újjáépített Jeruzsálemhez szól. *Jeruzsálem városnak épült:* a zsoltáros az újjáépült Jeruzsálem nagyságát magasztalja. — *4.* A szent helyre való zarándoklásokat az év három főünnepén a mózesi törvény írta elő. Móz. II. 23, 17; 34, 23; V. 16, 16. — *5.* A zarándoklatok főcélja az Isten dicsőítése; második célja: a peres ügyek elintézése a legfőbb bíróság előtt. A zsoltáros *az ítélet székeit* azért mondja *Dávid háza székei*nek, mert a legfőbb bíróságban mintegy folytatódott Dávid királyi házának hatalma.

6. A zsoltáros felszólítja a zarándokokat, hogy Jeruzsálem részére, mely az Isten ószövetségi földi országának középpontja, az Úr áldásának teljességét kérjék. *Kik téged szeretnek* = Jeruzsálemnek és a zsidó népnek összes jóakarói. A héber szöveg ezeknek «békesség»-et kíván a Vulgátában olvasható *bőség* helyett.

122. *Megadással teljes könyörgés szabadulásért.* — *Zarándok-ének:* l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. — *1. Hozzád emelem szememet:* l. 120, 1. és Tób. 3, 14. — *2.* A zsidó nép alázatos megadással viseli el az Isten csapásait, mint a rabszolga és a rabszolgáló is türelemmel várja, hogy ura, illetve úrnője megelégelje a verést. Mások ezt a verset úgy magyarázzák, hogy amint a szolga és a szolgáló minden jót urának, illetve úrnőjének kezéből vár,

[4]Felette jóllakott a lelkünk a gazdagok csúfolkodásával,
A kevélyek gyalázkodásával.

123. ZSOLTÁR.

A végső veszedelemből kiszabadult zsidó nép hálaéneke.

[1]Zarándok-ének.

Ha nem az Úr lett volna velünk,
— Vallja meg most Izrael, —
[2]Ha nem az Úr lett volna velünk,
Midőn az emberek fölkeltek ellenünk,
[3]Talán elevenen nyeltek volna el minket,
Midőn haragjuk ellenünk felgerjedt.
[4]Talán elnyeltek volna minket a vizek,
[5]Rohanó patakon kellett volna átkelnünk.
Talán át kellett volna mennünk
Tűrhetetlen vizeken.

[6]Áldott az Úr, ki nem engedte meg,
Hogy fogaik zsákmánya legyünk!
[7]Megszabadultunk, mint a madár,
A vadászok tőréből.
Összetört a tőr,
És mi megszabadultunk.
[8]Az Úr nevében van a segítségünk,
Ki az eget és a földet alkotta.

124. ZSOLTÁR.

Istenbe vetett bizalom.

[1]Zarándok-ének.

Aki az Úrban bízik, olyan, mint a Sion hegye:
Meg nem inog sohasem,

úgy a zsidó nép is minden jót Istenétől remél. — *4. A gazdagok* (héb. «elbizakodottak») és *a kevélyek* a jámbor zsidók pogány ellenségei.

123. *A végső veszedelemből kiszabadult zsidó nép hálaéneke.* — A végső veszedelem, melyből az Úr a választott népet kiszabadította, a babiloni fogság. A héber szöveg felirata ezt a zsoltárt Dávidnak tulajdonítja, valószínűleg azért, mert egyes gondolatai Dávid zsoltáraival megegyezést mutatnak.

1. Zarándok-ének: l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. — *1—5.* A zsoltáros több megkapó képben megemlékezik azokról a veszedelmekről, melyek a zsidó népet a közelmultban fenyegették, s amelyekből egyedül az Úr szabadította ki választottait. — *3. Talán elevenen nyeltek volna el minket:* a zsoltáros a zsidó népet fenyegető teljes megsemmisülésre gondol. — A *4.* vers második fele a héberben így hangzik: «Az ár torkunk fölé emelkedett volna»; az — *5.* vers pedig: «Akkor átmentek volna lelkünkön — A kiáradt vizek». A *vizek* és a *rohanó patak* szintén a választott népet fenyegető végső veszedelem jelképei. — *6.* Szívből jövő hálaadás a megszabadulásért. — *7.* A babiloni fogságból való megszabadulás költői képe.

124. *Istenbe vetett bizalom.* — A 124. zsoltár szerzője oly időben élt, midőn a zsidó nép a babiloni fogság után ismét Palesztínában lakott, de a pogányok elnyomását szenvedte.

1. Zarándok-ének: l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. —

Ki ott lakik [2]Jeruzsálemben.
Hegyek vannak körülötte,
S népét az Úr veszi körül
Most és mindörökre.
[3]Mert nem hagyja az Úr, hogy a gonoszság jogara
Uralkodjék az igazak osztályrészén,
Hogy kezüket az igazak
Gonoszságra ki ne nyujtsák.

[4]Tégy jót, Uram, a jókkal,
És az igazszívűekkel;
[5]De azokat, kik tekervényes utakra térnek,
Sodorja el az Úr a gonosztevőkkel!
Békesség legyen Izraelen!

125. ZSOLTÁR.

Izrael örömeneke a babiloni fogságból való megszabadulás fölött.

[1]Zarándok-ének.

Midőn az Úr visszatéríti a Sionnak foglyait,
Olyanok leszünk, mint akiket megvigasztaltak.
[2]Szájunk akkor eltelik vígsággal,
Nyelvünk pedig ujjongással.
Azt mondják majd akkor a nemzetek között:
Nagy dolgokat művelt az Úr velük!
[3]Nagy dolgokat művelt az Úr velünk,
Azért örvendezünk.

[4]Uram, térítsd vissza foglyainkat,

Az 1. v. hasonlatának alapja az a szilárd biztonság, melyet az Úr a benne bízóknak ad. A héber szöveg még a Sion hegyére vonatkoztatja a *Meg nem inog sohasem* szavakat is, a — *2.* verset pedig így fogalmazza: »Jeruzsálem, — hegyek vannak körülötte» stb. Amint Jeruzsálemet (az északi oldal kivételével) mindenfelől hegyek övezik és védik, úgy veszi körül és védi az Úr is a választott népet mindörökké. — *3. Az igazak osztályrésze* a Szentföld. A gonoszság hatalma (= *jogara*) nem lesz állandó, mert ha az igazaknak huzamos ideig kellene szenvedniök, attól kellene félni, hogy ők is meginognak és a gonoszok példáját követik. — *5.* A *tekervényes utakra térők* valószínűleg hitüktől elpártolt zsidók, kiknek a zsoltáros ugyanazt a sorsot kívánja, mint a többi gonosztevőknek.

125. *Izrael örömeneke a babiloni fogságból való megszabadulás fölött.* — *1. Zarándok-ének:* l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. — *Mint akiket megvigasztaltak*, a héber szerint: »mint az álmodók». A fogságból visszatért zsidó nép örömében azt hitte, hogy csak álmodik. A zsoltáros valószínűleg a fogságból visszatértek első csoportjáról beszél (Ezdr. 1. 2. fej.). — *2.* A pogány nemzetek is csodálkozással vettek tudomást az Úr nagy tetteiről. *4.* Könyörgés azoknak mielőbbi visszatéréséért, akik még Babilóniában maradtak. *A Délvidék* Palesztina déli vidékeit jelenti. A zsoltáros a fogságban élő zsidók visszatérését az őszi esőzés

Mint a Délvidéken a patakokat.
[5]Akik könnyek között vetnek,
Aratáskor örvendeznek.
[6]Akik sírva indultak, mentek,
Elvetni magvaikat;
Megjönnek majd, ujjongva jönnek meg,
És hozzák kévéiket.

126. ZSOLTÁR.

Minden munkánk eredménye az Istentől függ.

[1]Zarándok-ének Salamontól.

Ha nem az Úr építi a házat,
Építői hiába dolgoznak rajta.
Ha nem az Úr őrzi a várost,
Őre hasztalan virraszt felette.
[2]Hiába nektek hajnal előtt kelnetek,
Késnetek a lefekvéssel,
A fájdalom kenyerét ennetek,
Holott ő álmában is megad *mindent* kedveltjének.

[3]Íme a gyermek örökség az Úrtól,
Jutalom a méh gyümölcse.
[4]Mint a hős kezében a nyilak,
Olyanok *az ifjúkorban nyert* fiak.
[5]Boldog az az ember, aki megtölti
Velük *tegzét!*
Nem éri szégyen,

alkalmával évről-évre visszatérő patakokhoz hasonlítja. A héber szerint talán: «Uram, fordítsd jóra sorsunkat» stb. — *5—6.* A zsidó nép nehéz helyzete a fogságból való visszatérés után nem csüggeszti el a zsoltárost, ki a multnak küzdelmei után népére szebb jövőt remél. Ezt a gondolatot a szent szerző a földműveséletből vett kettős hasonlattal fejezi ki: a szántó-vető is aggodalommal veti el a magvat, de ujjongó örömmel gyüjti be a termést. A *6.* vers közmondásnak látszik.

126. *Minden munkánk eredménye az Istentől függ.* — *1. Salamon* neve a legrégibb görög kéziratokban hiányzik. *Zarándokének:* l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. — A zsoltáros két általános példával azt az igazságot szemlélteti, hogy hiábavaló az embernek minden igyekezete, ha azt az Isten áldása nem kíséri. *2. A fájdalom kenyere:* a nehéz munkával keresett kenyér. Ez a vers a Vulgáta szerint így hangzik: «Hiába nektek hajnal előtt kelnetek! — Keljetek fel pihenés után, — Kik a fájdalom kenyerét eszitek, — Mert kedveltjeinek álmot ád». A zsoltáros a világosabb héber szöveg szerint, melyet fordításunk is követ, azt a gondolatot fejezi ki, hogy amit az ember egész napi megfeszített munkával nem tud elérni, a mindenható Isten alvás közben is meg tudja adni híveinek. Lehetséges, hogy a szerző a Kir. III. 3, 5—14-ben leírt eseményre céloz; ez megmagyarázná, miért hozta vonatkozásba a későbbi hagyomány ezt a zsoltárt Salamon királlyal. — *3—5.* V. ö. 127, 3—6. Az ószövetségi ember szemében az Istennek legnagyobb ajándéka a gyermekáldás. — *4.* A zsoltáros a fiúkat a hatalmas hős nyilaihoz hasonlítja. *Az ifjúkorban* (= az ifjúkor teljes erejében) *nyert fiak*, a Vulgáta szerint: «a kitaszítottak fiai». — *5.* Az előbbi hasonlat folytatása. *Tegzét*, Vulg.

Ha a kapuban ellenségeivel beszél.

127. ZSOLTÁR.

Az istenfélő ember boldog családi élete.

[1]Zarándok-ének.

Mind boldog az, aki féli az Urat,
S az Ő utain jár!
[2]Élvezed akkor kezed munkáját,
Boldog vagy, és dolgod jó leszen.
[3]Feleséged olyan lesz, mint a bőven termő szőllőtő,
Házad oldalán;
Fiaid, mint az olajfa-csemeték
Veszik majd körül asztalodat.

[4]Íme, ilyen áldás éri azt az embert,
Aki féli az Urat.
[5]Megáld téged akkor az Úr a Sionról,
És boldognak látod Jeruzsálemet
Élted minden napján,
[6]És meglátod unokáidat.
Békessége legyen Izraelnek!

128. ZSOLTÁR.

Az Úr megoltalmazza választottait.

[1]Zarándok-ének.

Gyakran támadtak ellenem ifjúkorom óta,
— Vallja meg most Izrael, —
[2]Gyakran támadtak ellenem ifjúkorom óta,
Mégsem bírtak velem!
[3]Hátamon ácsoltak a bűnösök,

«kívánságát». A vers második fele arra a keleti szokásra céloz, hogy a peres ügyek elintézése és általában a bíráskodás rendszerint a város kapujában történt. *Ha ... beszél*, t. i. az atya; a héber szerint: «ha ... beszélnek», t. i. az atya gyermekei.

127. *Az istenfélő ember boldog családi élete.* — *1. Zarándok-ének:* l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. *Az Úr utai* az ő törvényei. — *2.* A jámbor ember maga fogja élvezni munkájának gyümölcsét, s azt nem fogják tőle elragadni mások. — *3. A szőllőtő* és *az olajfa* a termékenység jelképei. (V. ö. Jéz. Sir. f. 50, 12.) A zsoltár az egynejüségnek szép dícsérete. *Házad oldalán*, a héber szerint: «Házad belsejében». A keleti ház legbensőbb része a nők lakosztálya volt.

5. A Sion megemlítése az Úr áldásával kapcsolatban azt mutatja, hogy e zsoltár korában a zorobábeli templom már fennállt. — *6.* Az isteni áldás teljességéhez tartozik az ószövetségi felfogás szerint a hosszú élet is.

128. *Az Úr megoltalmazza választottait.* — A zsoltár szerzője a babiloni fogságot követő időben élt, amikor a zsidó nép súlyosan érezte pogány szomszédainak rosszindulatát, s azért olyan pusztulást kíván nekik, mint amilyen az őt elnyomó Babilóniát érte.

1. Zarándok-ének: l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. — *1—3.* Visszatekintés azokra a sanyargatásokra, amelyek Izraelt egész történelme folyamán érték a pogányok részéről. — *1. Izrael ifjúkora* az egyiptomi tartózkodás ideje (Jer. 2, 2; Ez. 23, 3; Óz. 2, 17.). — A *3.* v. a héber szövegben így hangzik: «Hátamon szántottak a

Sokáig űzték gonoszságukat ;
[4]Igazságos az Úr : nyakukat szegte
A bűnösöknek.

[5]Jussanak szégyenbe, vonuljanak vissza
Mindazok, akik gyűlölik Siont.
[6]Olyanok legyenek, mint a fű a háztetőn,
Mely elszárad, még mielőtt kitépik,
[7]Mellyel az arató nem tölti meg kezét,
Sem a marokszedő az ölét,
[8]*Amely miatt* nem mondják az arra járók :
Az Úr áldása legyen rajtatok,
Áldást mondunk az Úr nevében reátok !

129. ZSOLTÁR.

A babiloni fogságban sínylődő zsidók alázatos bűnvallomása.

[1]Zarándok-ének.

Mélységekből kiáltok hozzád, Uram !
[2]Uram, hallgasd meg szavamat !
Legyen füled figyelmes
Hangos esedezésemre.
[3]Uram, ha a vétkeket figyelembe veszed,
Uram, ki állhat meg *előtted?*
[4]Ám tenálad bocsánat vagyon,
Törvényed miatt bízom benned, Uram.
Lelkem remél az ő szavában,
[5]Lelkem bízik az Úrban.
[6]A reggeli őrváltástól éjjelig

szántovetők, — Hosszú barázdákat szántottak». A «szántovetők» (a Vulgátában említett *bűnösök*) a választott nép ellenségei, kik szinte felhasították Izrael hátát. — A *4.* v. a héber szerint így hangzik : «Az igazságos Isten széttépte — A gonoszok kötelékeit». A «gonoszok kötelékei» a babiloni fogság, az Izraelt az ószövetség korában ért legnagyobb büntetés ; ennek megszüntetése Izraelnek reményt nyujthatott arra, hogy az Úr népének többi ellenségeit is eléri az isteni büntetés. *(5.* v.) — *6.* A szent szerző arra a fűre gondol, mely a keleti lapos házfedeleken minden gondozás nélkül nő, de igen gyorsan el is szárad. A gonoszokat is hirtelenül utól fogja érni a megsemmisítő isteni büntetés. — *7.* A háztetőkön kinövő és hamar elszáradó füvet nem érdemes sem learatni, sem összegyüjteni. — A *8.* vers második tagja az arató munkásokhoz intézett szokásos üdvözlésnek látszik (v. ö. Rúth 2, 4.) ; harmadik tagja talán az aratók válasza a köszöntésre.

129. *A babiloni fogságban sínylődő zsidók alázatos bűnvallomása.* A 129. zsoltár a hét bánatzsoltár közé tartozik.

1. Zarándokének: l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. — A *mélységek* a legnagyobb nyomorúságot jelentik (v. ö. 68, 3. 15.) ; itt a babiloni fogságról van szó. — *4.* Szép ellentét : a végtelenül igazságos bírótól a zsoltáros a végtelenül irgalmas megszabadítóhoz fordul. *Lelkem* = én. Az Úr *szava* az ő ígérete, hogy a babiloni fogságból lesz szabadulás : Jer. 25, 11 skk. 29, 10. A vers második tagja a héberben így hangzik : «Hogy féljenek téged», t. i. ellenségeid, kik a választott népet elnyomják. — *6. A reggeli őrváltástól éjjelig* = egész nap. A zsidók az éjjelt három, később négy őrváltásra osz-

Bízzék Izrael az Úrban.
[7]Mert az Úrnál van az irgalom,
És bőséges nála a szabadítás;
[8]S Ő megszabadítja Izraelt
Minden gonoszságától.

130. ZSOLTÁR.

Alázatos lelkület, és megnyugvás az isteni gondviselésben.

[1]Dávid zarándok-éneke.

Uram, nem fuvalkodik fel szívem,
És nem néz magasra szemem,
Nem járok nagy dolgok után,
Erőmet meghaladó csodák után,
[2]*Hanem* alázatosan érzek,
És *lecsittítottam* lelkemet;
Mint elválasztás után anyjánál a gyermek,
Lelkem úgy *pihen* bennem.
[3]Bízzék Izrael az Úrban,
Most és mindenkoron.

tották. Ez a vers a héber szövegben így hangzik: «Lelkem az Úrra (tekint), — Jobban mint az őrök a reggelre». A héber szöveg azt a gondolatot fejezi ki, hogy a zsidó nép forróbb vággyal tekint az Úr felé szabadulásért, mint az éjtszakai virrasztásban kifáradt őrök a reggel felé, mely virrasztásuknak véget vet. — *7.* Az Úr irgalma reményt nyujt Izraelnek arra, hogy megszabadulása nem fog elmaradni. — *8.* A Babilóniából való szabadulásnak az volt az előfeltétele, hogy a nép mindenekelőtt bűneitől szabaduljon meg.

130. *Alázatos lelkület, és megnyugvás az isteni gondviselésben.* *1. Zarándok-ének:* l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. *Dávid* neve a Hetvenes fordítás legrégibb kéziratában és egyéb görög fordításokban hiányzik. A *magasra nézö szem* (úgy mint a *felfuvalkodott szív*) a kevély lelkületet jelenti, *a nagy dolgok* és az *erőmet meghaladó csodák* pedig a nagyratörő terveket. — *2.* A fordítás a héber szöveget követi. A hasonlat alapja az anyatejjel már jóllakott gyermek nyugalma, ki minden vágy nélkül csöndesen pihen édesanyja keblén. A zsidó nép is lemondott magasra törő terveiről és nyugodtan bízza magát az isteni gondviselésre. A 2. vers értelme a Vulgátában is ugyanaz, de némileg eltérő fogalmazásban: «Ha nem érzek alázatosan, — Hanem kevélységre adtam lelkemet, — Mint anyjánál az elválasztott gyermeknek, — Olyan legyen a jutalma lelkemnek». *2d.* értelme bizonytalan.

131. *Dávid fogadalma. — Ivadékainak örök uralma — A Messiás királysága.* — A 131. zsoltár történelmi alapja a Királyok II. könyvének 6. és 7. fejezetében előadott esemény, melyet a zsoltáros költői módon dolgozott fel. Az Úr ígéretét (Kir. II. 7, 13—16.) a szent szerző messiási értelemben veszi; *Dávid szarva* (17. v.) és a *Fölkent* (17. v.) a Messiást jelenti, kinek eljövetelével a zsoltáros a Sion megdicsőülését, szegényeinek kielégítését, a teljes igazságosságot, a zavartalan örömöt, és a zsidó nép ellenségeinek megszégyenítését reméli.

A zsoltár két egymással párhuzamos részből áll. Az első részben (1—10. v.) Izrael emlékezteti az Urat Dávid király érdemeire, mily nagy buzgósággal törekedett arra, hogy a frigyládának méltó helyet készítsen, a második rész (11—18. v.) pedig az Úr esküje, mely Dávid családjának örök uralmat ígért a belőle származó Messiás személyében.

131. ZSOLTÁR.

Dávid fogadalma. — Ivadékainak örök uralma. — A Messiás királysága.

[1]Zarándok-ének.

Emlékezzél meg, Uram, Dávidról,
És minden *gyötrődéséről*,
[2]Arról, hogy az Úrnak megesküdött,
Jákob Istenének fogadalmat tett:
[3]Nem megyek be házam sátorába,
Nem hágok fel fekvőhelyemre,
[4]Nem engedem szememet aludni,
Pilláimat szunnyadozni,
[5]Halántékomat nyugodni,
Míg helyet nem találok az Úrnak,
Hajlékot Jákob Istenének!

[6]Im, hallottuk, hogy Efrátában volt,
És rátaláltunk a jáári síkon.
[7]Lépjünk be az ő hajlékába,
Boruljunk le ott, ahol lába állott.
[8]Indulj el, Uram, nyugalmad helyére,
Te és a te szent ládád.
[9]Papjaid öltözzenek igazságba,
Szentjeid pedig ujjongjanak.
[10]Dávidért, a te szolgádért,

1. Zarándok-ének: l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. *Gyötrődéséről*, Vulg.: «szelídségéről». V. ö. 3—5. — *2.* Dávid esküje a 3—5. versben olvasható. — *4.* Idézet Péld. 6, 4-ből. — *5. A halántékomat nyugodni* szavak a héber szövegben nincsenek meg. A *hely* a frigyládához méltó hajlék.

A *6—10.* v. valószínűleg a frigyládáról szóló régi költemény töredéke, melyet a zsoltáros beillesztett énekébe. Ez a töredék valószínűleg arról szól, hogy Dávid kortársai, az egész zsidó nép, mily örömmel követték szent királyuk buzgóságát, és mily hódoló tisztelettel imádták a frigyláda fölött trónoló Istent. — *6.* A beszélő személy Izrael népe, Dávid kortársai. *Efráta* valószínűleg azonos Efráim törzsével, ahol Siló városa és szentélye állt. Ez volt a frigyláda helye a bírák korában. Más magyarázat szerint *Efráta* = Betlehem, és 6a. így fordítandó: «Im, hallottunk róla Efrátában». *A jáári sík* (Vulg. «Erdős mezők») kifejezés talán szabad átírása Kirjat-Jearim-nak, ahol Kir. I. 7, 2 skk. szerint húsz évig volt a frigyláda. — *7. Az ő hajléka* a frigyláda helye, melyet Dávid király készített a Sion hegyén (Kir. II. 6, 17.). *Ahol lába állott*, a héber szerint: «Lábának zsámolya előtt». A zsoltáros a frigyládát az Isten *lába zsámolyának* mondja, mert az Úr a fényes felhőben a frigyláda fölött trónolt. — *8.* V. ö. Móz. IV. 10, 35 sk. A frigyláda *nyugalmának helye* a Dávid királytól készített új hajlék. *Szent ládád*, a héber szerint: «hatalmad ládája». A frigyládát a szerző az Isten hatalmas ládájának mondja, mert Kir. I. 5. és 6. fejezete szerint a filiszteusok rettentően érezték az Úr sujtó kezét, míg a frigyláda városaikban volt. Ezt a verset a következővel együtt Krón. II. 6, 41. Salamon király templomavató imájába szövi be. — *9.* Az *igazság* itt a mózesi törvény megtartását jelenti. Az Úr *szentjei* az egész zsidó nép. Ezzel a verssel szép párhuzamban áll a 16. vers. — *10.* A *fölkent*

Ne vesd meg fölkentednek színét.

11Igaz esküt tett az Úr Dávidnak
S azt nem másítja meg:
Ágyékod gyümölcsét
Ültetem királyi székedbe.
12Ha fiaid megtartják szövetségemet,
S e törvényeimet, melyekre megtanítom őket,
Fiaik is mindenkoron
Ülnek majd trónodon.

13Mert Siont választotta ki az Úr,
Azt választotta lakásául.
14Ez lesz a nyugvóhelyem mindörökre,
Itt lesz a lakásom, mert ezt szeretem.

15Özvegyeit áldva megáldom,
Szegényeit kenyérrel jóllaktatom.
16Papjait felruházom segítségemmel,
S ujjongva ujjonganak majd szentjei.
17Dávidnak itt szarvat növelek,
Fölkentemnek szövétneket készítek.
18Ellenségeit szégyenbe öltöztetem,
De rajta kivirágzik szentségem.

132. ZSOLTÁR.

A testvéri együttlét magasztalása.

1Dávid zarándok-éneke.

Ime mily jó és mily gyönyörűséges,

itt valószínűleg Izrael népe, melyet mint az Úr választott népét a zsoltáros az Úr fölkentjének nevez. (V. ö. 88, 39.) Más magyarázat szerint a *fölkent* itt is a Messiás (mint a 17. versben).

11—18. Az Úr válasza a zsidó nép könyörgésére: a Messiás el fog jönni, és örökké fog uralkodni Sionban. A zsoltáros az Úr válaszát Kir. II. 7, 13—16. alapján állítja össze. — *11. Ágyékod gyümölcse* (utódod): a Messiás. Ezt a verset Szent Péter az első pünkösdi beszédben az Úr Jézusra magyarázza (Csel. 2, 30.). — *12.* Istennek Kir. II. 7, 14-ben olvasható ígérete föltételes volt, amennyiben Dávid házának földi királyaira vonatkozott. — *13.* A zsoltáros megjegyzése. V. ö. *Jéz. Sir.* f. 51, 12 m. (a héber szöveg szerint).— *14.* Újra az Isten veszi át a szót: a Sion örök időkre az Úr lakóhelye marad. A jövendölés az Egyházban ment teljesedésbe, melynek az ószövetségi Sion előképe volt. (Iz. 2, 2 skk.; Mik. 4, 1 skk.) — *15.* Isten gondviselése kiterjed a legelhagyatottabbakra és a legszegényebbekre is. — *16.* L. 9. v. — *17.* V. ö. Iz. 49, 6; Luk. 2, 32: Ján. 1, 9. A *szarv* általában az erőnek és a hatalomnak jele; itt úgy mint Ez. 29, 21; *Jéz. Sir.* f. 51, 12 h-ban (a héber szöveg szerint) a Messiást jelenti. Ugyancsak a Messiást jelenti a *Fölkent* szó is. — *18.* Szép ellentét a 9. és 16. verssel: a Messiás ellenségeinek veszte és szégyene. V. ö. a 2. és 109. zsoltár alapgondolataival. *Szentségem*, a héber szerint: «az ő (a Messiás) ékessége». A zsoltáros a hasonlatot az ószövetségi főpap fejdíszéről vagy a király koronájáról vette. Ennek a zsoltárnak 17. és 18. versére céloz Luk. 1, 69. 70.

132. *A testvéri együttlét magasztalása.* — *1. Zarándok-ének:* l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. *Dávid* neve a Hetvenes

Ha együtt laknak a testvérek!
[2]*Olyan az*, mint a kenet a fejen,
Mely lecsordul a szakállra,
Áron szakállára,
Lecsordul ruhája szegélyére;
[3]*Vagy* mint a Hermon harmata, mely lehull
A Sion hegyére.
Ott adja az Úr az áldást,
S az életet örökre.

133. ZSOLTÁR.

Az Úr papjai éjjelenkint is áldják az Istent!

[1]Zarándok-ének.

Ime, most áldjátok az Urat, ti
Mind az Úrnak szolgái,
Kik az Úr házában álltok,
Istenünk házának udvaraiban.
[2]Emeljétek föl kezeteket éjjente a szentély felé,
S áldjátok az Urat.
[3]Áldjon meg téged a Sionról az Úr,
Ki az eget és a földet alkotta.

134. ZSOLTÁR.

Az Isten nagyságának és hatalmának magasztalása. — A bálványok hiábavalósága.

[1]Alleluja!

Dicsérjétek az Úr nevét,
Dicsérjétek szolgái az Urat,
[2]Kik az Úr házában álltok,

fordítás legrégibb (vatikáni) kéziratában nem olvasható. *A testvérek együttlakása* a jeruzsálemi zarándoklatokra vonatkozik az év három főünnepén. — *2—3.* A zsoltáros három hasonlattal dicsőíti a zsidó nép testvéri együttlakását. — *2. Mint a kenet a fejen*, a héber szerint: «Mint a legfinomabb olaj». A zsoltáros a főpap fölkenésére gondol, amikor a szent olajat a felszentelendőnek fejére öntötték. (Móz. II. 29, 7; III. 8, 12.) A 2. vers mindkét tagjának alanya a kenet (a legfinomabb olaj). *Áron szakálla* a férfias szépségnek és méltóságnak jelképe. Móz. III. 21, 5. a papoknak megtiltotta szakálluk levágását. — *3. A harmat* a bő áldás jelképe, mint a termékenységnek egyetlen feltétele a palesztinai nyári hónapokban. *A Hermon* hegye híres volt bő harmatáról. *A Sion hegyére lehulló harmat* a bőséges áldás jelképe. *Ott*, t. i. a Sion hegyén, mely az Úr templomának helye volt.

133. *Az Úr papjai éjjelenkint is áldják az Istent! — 1. Zarándokének:* l. a 119. zsoltár bevezető magyarázatát. — *1—2.* A Jeruzsálemből távozó zarándokoknak, vagy a templomból távozó papoknak és levitáknak szavai. — *1. Mind az Úrnak szolgái* és *Kik az Úr házában álltok:* a templomban szolgálatot teljesítő papok és leviták. Az *Istenünk házának udvaraiban* szavak a héber szövegben nem olvashatók. — *2. Éjjente:* a mindennapi reggeli istentisztelet már a korai hajnali órákban (még a sötétben) vette kezdetét. A *kéz fölemelése* az imádkozónak mozdulata; a *szentély* a jeruzsálemi templom szentélye. — *3.* A templomban szolgálatot teljesítő papok (és leviták) felelete, mely Móz. IV. 6, 24-re emlékeztet.

134. *Az Isten nagyságának és hatalmának magasztalása. — A bálványok hiábavalósága. — 1.* V. ö. 112, 1. Isten *szolgái:* Izrael egész népe. — *2.* V. ö. 133, 1. *Kik az Úr házában álltok:* a papok és a leviták. A templom *udvaraiban* a zsidó nép állott az istentisztelet

Istenünk házának udvaraiban.
3Dícsérjétek az Urat, mert az Úr jó,
Zengedezzetek nevének, mert kedvességgel van telve.
4Mert kiválasztotta magának az Úr Jákobot,
Izraelt a maga birtokául.

5Mert én tudom, hogy nagy az Úr,
S a mi Istenünk minden istent felülmúl.
6Amit akar, az Úr mindent megtehet
Égen, földön, tengeren és minden mélységben.
7Felhőket hoz fel a föld széléről,
Villámokat készít az esőhöz,
Tárházaikból szeleket hoz elő.

8Megölte Egyiptom elsőszülötteit,
Emberét, baromét egyegyaránt.
9Jeleket és csodákat küldött benned, Egyiptom,
A fáraóra és valamennyi szolgájára.
10Megvert tömérdek nemzetet,
És megölt hatalmas királyokat:
11Szehont, az ámorreusok királyát,
Ógot, Básán királyát,
És Kánaán minden királyságát,
12S odaadta örökségül földüket,
Örökségül népének, Izraelnek.
13Uram, örökkévaló a te neved,
Nemzedékről nemzedékre száll, Uram, emléked.
14Mert népének az Úr igazságot szerez,
És szolgái iránt könyörületes.

alkalmával. — *3.* V. ö. 105, 1; 106, 1; 117, 1; 135, 1. — *4.* Célzás Móz. II. 19, 5; V. 7, 6; 14, 2; 26, 18-ra; ezek a helyek Izrael népét az Isten különös birtokának mondják.

5. Az *én* szón erős hangsúly van: a pogányokkal szemben egyedül Izrael ismeri az egy igaz Istent. L. ugyanennek a zsoltárnak 15—18. versét. — Isten nagyságát a zsoltáros azzal bizonyítja, hogy rámutat az Úr hatalmára, mellyel a természet erőit *(6—7.* v.) és Izrael népét *(8—14.* v.) kormányozza. — *6.* V. ö. 113, 11. — *7.* Szó szerint való idézete Jer. 10, 13; 51, 16-nak. Az első verstagban a zsoltáros (ha kifejezése nem értendő csak általánosságban) talán az Illés próféta által művelt eső-csodára céloz (Kir. III. 18, 44. 45.). *A föld széle* a látóhatár vagy a tenger. *Villámokat készít az esőhöz:* a régiek csodálatos dolognak tartották, hogy sem a villám tűze nem melegíti fel az esőt, sem az eső el nem oltja a villámokat. A különböző természeti tünemények *tárházait* Jób 38, 19 skk. költői leírása is említi.

8. L. Móz. II. 12, 29. — *9.* Összefoglaló visszapillantás az egyiptomi csapásokra (Móz. II. 7—12.). — *10—12.* Visszapillantás a honfoglalás korára, melynek két mozzanatát a — *11.* v. külön is kiemeli. L. Móz. IV. 21, 21—30. és 33—35. — *13.* Móz. II. 3, 15-ből vett idézet. — *14.* Idézet Móz. V. 32, 36-ból.

15Ezüstből és aranyból
vannak a nemzetek
bálványai,
Emberi kéz alkotásai.
16Van szájuk, de nem beszélnek,
Van szemük, de nem látnak ;
17Van fülük, de nem hallanak,
És lehellet sincs szájukban.
18Legyenek hozzájuk hasonlók, kik alkották őket,
És mindazok, kik belé-jük vetik reményüket.

19Izrael háza, áldjátok az Urat !
Áron háza, áldjátok az Urat !
20Lévi háza, áldjátok az Urat !
Kik félitek az Urat, áldjátok az Urat !
21Áldott legyen a Sionról az Úr,
Ki Jeruzsálemben lakik.

135. ZSOLTÁR.

Az Isten nagyságának és irgalmának magasztalása.

1Alleluja !

Áldjátok az Urat, mert jó,
Mert irgalma örökkévaló.
2Áldjátok az istenek Istenét,
Mert irgalma örökkévaló.
3Áldjátok az urak Urát,
Mert irgalma örökkévaló.
4*Őt*, ki nagy csodákat művel egymaga,
Mert irgalma örökkévaló.
5Ki az egeket bölcsen alkotta,

15—18. A bálványok tehetetlensége, ellentétben az Isten mindenhatóságával. Az egész részlet szinte szószerint idézi a héb. 115, 4—8. versét. — *19—20.* V. ö. héb. 115, 9—11. A zsoltáros az egész Izraelt, a papokat (19. v.), a levitákat és a megtért pogányokat, a prozelitákat (20. v.) külön-külön felszólítja az Isten dicsőítésére. — *21.* A zsoltár végén a héber szövegben «Alleluja» felkiáltás olvasható, melyet a Hetvenes fordítás és a Vulgáta a következő zsoltárhoz csatol.

135. *Az Isten nagyságának és irgalmának magasztalása.* A 135. zsoltár (a megelőzőhöz hasonlóan) az Isten nagyságát és irgalmát magasztalja, mely a világ megteremtésében (4—9. v.) és Izrael sorsának intézésében (10—25.) nyilvánult meg. Ez a zsoltár eredetileg is liturgikus ének volt, melynek állandó refrainjét («Mert irgalma örökkévaló») valószínűleg más kar énekelte, mint a versek első felét. A zsidó húsvéti szertartásban ez a zsoltár a *nagy Hallel* néven szerepelt, mert a húsvéti vacsora alkalmával a 112—117. zsoltár után imádkozták.

1a. Alleluja: l. 134, 21. — *1b.* V. ö. 105, 1,; 106, 1; 117, 1; Krón. I. 16, 34. A vers második tagja állandóan ismétlődő refrain. V. ö. Jéz. Sir. f. 51, 12a—o (a héber szöveg szerint). — *2—3. Az istenek Istene* és *az urak Ura:* «végtelenül hatalmas Isten» és «legnagyobb Úr». — *4—9.* Rövid áttekintés a teremtés művei fölött. — *5.* L. Móz. I. 1, 1. Isten *bölcseségét* az ég és a föld megteremtésében Jób 38. fej.

Mert irgalma örökkévaló.
[6]Ki megerősítette a földet a vizeken,
Mert irgalma örökkévaló.
[7]Ki nagy világítókat alkotott,
Mert irgalma örökkévaló.
[8]A napot, hogy uralkodjék a nappalon,
Mert irgalma örökkévaló.
[9]A holdat és a csillagokat, hogy uralkodjanak az éjtszakán,
Mert irgalma örökkévaló.
[10]Ki megverte elsőszülötteiben Egyiptomot,
Mert irgalma örökkévaló.
[11]És kivezette közülük Izraelt,
Mert irgalma örökkévaló.
[12]Hatalmas kézzel és felemelt karral,
Mert irgalma örökkévaló.
[13]Ki kettéhasította a Vörös tengert,
Mert irgalma örökkévaló.
[14]S átvitte Izraelt a közepén,
Mert irgalma örökkévaló.
[15]De a Vörös tengerbe vetette a fáraót és seregét,
Mert irgalma örökkévaló.
[16]Ki a pusztában vezérelte népét,
Mert irgalma örökkévaló.
[17]Ki megvert nagy királyokat,
Mert irgalma örökkévaló.
[18]És megölt hatalmas királyokat,
Mert irgalma örökkévaló.
[19]Szehont, az ámorreusok királyát,
Mert irgalma örökkévaló.
[20]Ógot, Básán királyát,
Mert irgalma örökkévaló.
[21]S odaadta örökségül földüket,
Mert irgalma örökkévaló.
[22]Örökségül szolgájának, Izraelnek,
Mert irgalma örökkévaló.
[23]Ki megemlékezett rólunk megaláztatásunkban,

Péld. 3, 19; Jer. 10, 12. is kiemeli. — *6.* A zsoltáros költői leírása a régi keleti világképpel egybehangzóan azt mondja, hogy a föld a világtenger közepén (szilárd oszlopokra erősítve) nyugszik. — *7—9.* V. ö. Móz. I. 1, 14—18. — *10—15.* Visszatekintés az Egyiptomból való kivonulásra. — *10.* V. ö. 134, 8. (Móz. II. 12, 29 skk.) — *12.* A *felemelt* (héb. «kiterjesztett») *kar* a hatalom jelképe. — *13.* L. Móz. II. 14. 15. — *16.* Visszatekintés a pusztai vándorlás negyven esztendejére és — *17—22.* a honfoglalás küzdelmeire. L. 134, 10—12. — *23.* A *megaláztatás* a bírák korának elnyomatásait,

Mert irgalma örökkévaló.
24És megszabadított minket ellenségeinktől,
Mert irgalma örökkévaló.
25Ki eledelt ad minden testnek,
Mert irgalma örökkévaló.
26Áldjátok az ég Istenét,
Mert irgalma örökkévaló.
Áldjátok az urak Urát,
Mert irgalma örökkévaló.

136. ZSOLTÁR.

A babiloni fogságban sínylődő zsidóság fájdalmas honvágya.

Dávid *vagy* Jeremiás zsoltára.

1Ott ültünk Babilon folyóvizei mellett,
És sírtunk, amikor a Sionra gondoltunk.
2A fűzfákra akasztottuk ott hangszereinket.
3Mert énekszót kívántak ott tőlünk,
Akik foglyul ejtettek minket.
Zengjetek dalt nekünk Sion dalaiból,
Mondták, akik elhurcoltak minket.
4Hogyan énekelhetnők az Úr énekét
Idegen földön?
5Ha megfeledkezem rólad, Jeruzsálem,
Menjen feledésbe jobb kezem!
6Ragadjon a torkomhoz a nyelvem,
Ha rólad meg nem emlékezem,

vagy egyúttal a babiloni fogság nyomorúságát is jelenti. — *26. Az ég Istene* kifejezés különösen Ezdrás és Nehemiás könyveiben gyakori. A vers végén (26b.) a Vulgáta megismétli a zsoltár 3. versét.

136. *A babiloni fogságban sínylődő zsidóság fájdalmas honvágya.* — A 136. zsoltárnak a héber szövegben nincs felirata; a Hetvenes görög fordítás és a Vulgáta felirata kétféle történeti hagyományt olvaszt össze.

1—6. A Babilóniában sínylődő jámbor zsidók fájdalmas visszaemlékezése Jeruzsálemre. — *1. Babilónia folyóvizei* az országnak két főfolyama, az Eufrátes és a Tigris, és ezeknek számos csatornája, melyek mentén a száműzött zsidóság lakott. Egyes magyarázók szerint a folyók mentén álltak a zsidók zsinagógái, melyekben az elveszett hazát siratták; de meg kell jegyezni, hogy zsinagógákról biztosan csak a fogság után következő kor emlékei tanuskodnak. A földön *ülés* a gyász jele. *A Sion* itt Jeruzsálemet, főleg a templom helyét jelenti. — *2. A fűzfa* Babilóniában igen gyakori növény. Ezt a verset arra kell értenünk, hogy a száműzöttek nem nyúltak hangszereikhez, melyekkel főleg vidám énekeket szoktak kísérni. — *3.* A szent szerző Babilon lakóinak ama kívánságáról beszél, hogy a száműzöttek előttük a Sion szent énekeit adják elő, melyeket pusztán kíváncsiságból vagy gúnyolódva hallgattak volna. — *4. Az Úr éneke* ugyanazt jelenti, mint a 3. versben említett *Sion dalai*. — *5—6.* A száműzöttek ünnepélyes esküje: sujtsa őket az isteni büntetés, ha megfeledkeznek hazájukról! — Némelyek 5b. héber szövegét így értelmezik: «Száradjon el jobb kezem!» — *6.* A zsoltárosnak *legfőbb öröme* a szent város.

Ha nem tartom Jeruzsálemet
Legfőbb örömömnek!

[7]Emlékezzél meg, Uram, Edom fiairól,
Jeruzsálem ama napjáról,
Amikor ők ezt mondották: Rontsátok le! Rontsátok le,
Egész az alapjáig!

[8]Babilon leánya, te nyomorult,
Boldog, aki megfizet neked
Rajtunk elkövetett tetteidért!
[9]Boldog, aki megragadja
És sziklához vágja kisdedeidet!

137. ZSOLTÁR.

Hálaadás és Istenbe vetett bizalom.

[1]Dávidtól.

Hálát adok neked, Uram, teljes szívemből,
Mert meghallgattad szájam szavait.
Magasztallak az angyalok színe előtt,
[2]Leborulok szent templomod felé,
S áldást mondok nevednek irgalmadért és igazságodért,
Mert mindenek fölött felmagasztaltad szent nevedet.
[3]Bármikor hívtalak segítségül, meghallgattál engem,

7—9. Átok Babilónia és Edom ellen. — *7.* Jeremiás 49, 7—22-ből, Ezekiel 35. fejezetéből és Abdiás könyvének 10—14. verséből tudjuk, hogy Jeruzsálem elpusztítása alkalmával 586-ban az edomiták a babiloni hadsereggel szövetkeztek a zsidó testvérnép ellen. *Jeruzsálem ama napja:* a szent várost 586-ban ért büntető isteni ítélet napja. Az edomiták egymást biztatták, hogy Jeruzsálemet rombolják le a földig. — *8. Babilon leánya:* Babilónia egész lakossága. V. ö. Iz. 47. fej. *Nyomorult,* a héber szerint: «enyészetre szánt» vagy: «pusztító». — *9.* A zsoltárosnak bosszúkívánságával v. ö. Kir. IV. 8, 12; Iz. 13, 16; Óz. 10, 14; 14, 1 Náh. 3, 10.

137. *Hálaadás és Istenbe vetett bizalom.* — A 137. zsoltár Izrael egész népének hálaadása Istennek megszabadító irgalmáért, mellyel a babiloni fogságnak véget vetett. A zsoltár szerzője egyes magyarázók szerint Nehemiásnak kortársa volt. A pogány királyok meghódolása és az egyetemesség gondolata a 4. és 5. versben ezt az éneket a tágabb értelemben vett messiási zsoltárok sorába emeli. *Dávid* szerzőségére nézve (1. v.) l. 102, 1a. magyarázatát.

1. Amiért meghallgattad szájam szavait szavak a héber szövegben nem olvashatók. *Angyalok* helyett a héber szöveg az előadás élénkítésére «istenek»-et mond. — *2.* A *szent templomod felé* kifejezés talán arra vall, hogy ennek a zsoltárnak a szerzője világi ember volt, ki nem léphetett be a szentélybe. Isten *igazsága* (héb. «hűsége») megszabadító ígéreteinek teljesítésében nyilvánult meg, miáltal az Isten *mindenek fölött felmagasztalta szent nevét.* — *3.* Célzás a babiloni fogság idejére, midőn az Úr végre is megszabadította hozzá könyörgő népét.

És gyarapítottad az erőt lelkemben.

[4]Hálát ad neked, Uram, a föld minden királya,
Szájad minden szavának hallatára,
[5]És megéneklik az Úr utait,
Mert nagy az Úr dicsősége.
[6]Felséges az Úr és rátekint az alázatosakra,
De messziről megismeri a felfuvalkodottakat.
[7]Ha szorongatások között járok is,
Megőrzöd életemet;
Elleneim haragjával szemben kinyujtod kezedet,
És jobbod megszabadít engem.
[8]Az Úr értem *mindezt véghezviszi*,
Uram, irgalmad örökkévaló;
Ne vesd meg kezed alkotásait!

138. ZSOLTÁR.

Isten mindentudásának magasztalása.

[1]Befejezésül. Dávid zsoltára.

Uram, te megvizsgáltál és ismersz engem,
[2]Tudod, ha leülök és ha felkelek,
[3]Messziről érted gondolataimat,
Szemmel tartod járásomat és *nyugvásomat*,

4. Az Úr *szájának szavai* az ő vigasztaló ígéretei, melyek arra vonatkoztak, hogy népét a babiloni fogságból ki fogja szabadítani (Iz. 40—55. fej. legnagyobb része); ezeknek teljesítése az egész világ előtt nyilvánvalóvá tette az Úr hatalmát. — *5. Az Úr utai* kifejezés Izrael népe történetének intézését jelenti, melyben fölségesen megnyilvánult *az Úr dicsősége*. — *6.* V. ö. Kir. I. 2, 7. 8; Luk. 1, 51—53. *Az alázatosak* a megalázott zsidó nép, a *felfuvalkodottak* pedig a választott népnek gőgös ellenségei. Míg az Úr szeretetével közel áll az alázatosakhoz, a felfuvalkodottaktól kegyelmeivel messze van. — *7.* A választott népnek a multban adott állandó segítség reményt nyujt a jövőre nézve is. Ez a vers találóan kifejezi a Nehemiás korában (a Kr. e. V. század közepén) élő jámborok lelkületét. — *8. Az Úr értem mindezt véghezviszi:* t. i. amit a 7. vers mond. (Vulg.: «Az Úr megfizet értem».) *Ne vesd meg*, a héber szerint: «Ne hagyd el». Az Úr *kezének alkotása* maga a választott nép. A zsoltáros arra kéri az Urat, hogy népét állandóan vezesse a boldogabb jövő felé.

138. *Isten mindentudásának magasztalása.* — A 138. zsoltár dogmatikus szempontból az ószövetségnek egyik legfontosabb fejezete, mert az Isten mindentudását, bölcseségét, mindenütt való jelenlétét igen világosan tanítja.

1. Befejezésül: l. 4, 1. *Dávid* neve után a Hetvenes fordítás alexandriai kézirata «Zakariás zsoltára» szavakat illeszti; ebből látható, hogy már a régi magyarázók is azt tartották, hogy ezt a zsoltárt a babiloni fogság után élő szerző Dávidnak valamely költeménye alapján készítette.

1—6. Az Isten mindentudásának költői leírása. (V. ö. Példa. 5, 21.) — *2.* A *leülés* és a *felkelés* az ember egész életét, minden cselekedetét, nyugalmát és tevékenységét jelenti. — *3. Messziről* szó vagy

4Előre meglátod minden utamat.
Még nincs is a szó nyelvemen,
5És te, Uram, *máris* érted egészen.
Elül-hátul körülveszel engem,
És felettem tartod kezedet.
6Tudásod csodálatos előttem,
S oly nagy, hogy fel sem érhetem!

7Hová mehetnék lelked elől?
Hová menekülhetnék színed elől?
8Ha felszállok az égbe, te ott vagy,
Ha leszállok az alvilágba, jelen vagy.
9Ha felölteném a hajnal szárnyait,
S a tenger *túlsó* szélén telepedném meg,
10Ott is a te kezed lenne a vezérem,
S a te jobbod tartana engem.
11Mondhatnám talán: A sötétség takarjon el engem,
És éjtszaka legyen a világosság *körülöttem*, —
12De a sötétség sem sötét neked,
S az éjjel mint a nappal oly világos *előtted*,
Sötétség és világosság *előtted* egyre megy.

az ég és a föld között levő távolságra érthető, vagy arra, hogy az Isten már előre ismeri az ember gondolatait, mielőtt ezek még tényleg létrejöttek volna. *Járásom és nyugvásom* ugyanannyit jelent, mint a 2. versben említett «leülés és felkelés». *Nyugvás* helyett a Vulgáta (a görög szöveg alapján) «kötél»-ről (= gyékény) beszél. Ez a vers (az előbbivel együtt) azt a gondolatot fejezi ki, hogy az embernek egész élete ismeretes az Úr előtt. — Az *5.* vers a Vulgáta szerint így hangzik: «És te, Uram, máris érted egészen — A legújabb s a régi dolgokat; — Te alkottál engem, — És feletem tartod kezedet». — *6.* Az Isten mindentudását a gyarló emberi értelem fel nem foghatja.

7—12. Új, de az előbbivel rokon gondolat: *az Isten mindenütt jelen van.* — *8. Ha leszállok az alvilágba*, a héber szerint: «ha fekvőhelyemmé teszem az alvilágot». Az alvilágot mint az égnek ellentétét azért említi a zsoltáros, hogy azt hirdesse: az Isten mindenütt jelen van. — *9. A hajnal szárnyai* kifejezés a hajnal gyors megjelenését szemlélteti. *A tenger túlsó széle* a legtávolabbi nyugat, ellentétben a keletet jelentő hajnallal. — *10.* A zsoltáros itt nem az isteni gondviselésről beszél, hanem arról, hogy az Isten mindenütt jelen van. — *11—12.* A zsoltáros költői képben úgy beszél, mintha menekülni akarna az Isten mindentudása elől, de be kell látnia, hogy az Isten jelenléte mindenüvé elkíséri; még ha az éj sötétségébe akarna is burkolódzni, az éj is fényes világosság az Isten mindentudása előtt. — A *11.* versben a héber szöveget követtük, mely jobban megőrizte a zsoltáros eredeti gondolatát, mint a Vulgáta, melynek fordítása így hangzik: «S ha így szólok: Talán a sötétség elnyom engem, — Az éj napfényre hozza gyönyörűségeimet». A legtitkosabb cselekedetek sincsenek elrejtve az isteni mindentudás előtt.

13—16. Az emberi test megalkotásában megnyilvánuló csodálatos

13Hiszen te alkottad veséimet,
Te *szőttél engem* anyám méhében.
14Dicsőít!ek téged, mert oly félelmetesen fölséges vagy,
És lelkem nagyon jól tudja, mily csodálatosak alkotásaid.
15Csontom nincs rejtve előtted,
Te alkottál a rejtekben,
Valóm*mal együtt* a föld ölében.
16Még alaktalan voltam, és szemed már látott engem,
És könyvedbe be volt írva minden;
Meg voltak határozva a napok,
Mikor még egy sem volt meg belőlük.
17Mily tiszteletreméltók előttem, Isten, a te *gondolataid*,
Mily hatalmas a *számuk!*
18Megolvasnám őket, de számosabbak a fövénynél,
S ébredésemkor is még nálad lennék.

19Vajha elvesztenéd, Isten, a bűnösöket!
Bárcsak távoznátok tőlem, vérengző emberek!
20Kik azt mondjátok gondolatotokban:
Hiába emlegetik ők városaidat!
21Uram, ne gyűlöljem-e azokat, akik gyűlölnek téged?
És ne utáljam-e ellenségeidet?

Isteni bölcseség dicsérete. V. ö. Jób 10, 9—11. — A *13.* v. második fele a Vulgátában így szól: «Te fogadtál el engem anyám méhétől fogva». — *15. A rejtek* és a *föld öle* az anyaméh. *Valóm*mal *együtt*, a héberben: «(midőn) összeszövettem». — *16. Könyved:* költői jelképe az Isten mindentudásának. A 16. vers értelme az, hogy az Úr még az ember születése előtt életének minden napját ismeri, mielőtt ezek a napok a valóságban léteznének. V. ö. Jób 3, 6.

17—18. Az Isten mindentudása és bölcsesége megfoghatatlan az emberi elme előtt. — *17. Gondolataid* helyett az összes régi fordítások «barátaid» kifejezést használják, mert a megfelelő héber szó egyaránt jelent gondolatot és barátot; a szövegösszefüggésnek azonban itt csak a «gondolat» szó felel meg. (Az *Isten barátai* a jámborok.) *Számuk*, Vulg. «uralmuk». A 17. v. röviden összefoglalja Jób könyvének egész problémáját: az Isten gondolatait és terveit az emberi elme fel nem foghatja. — *18.* Ha egész éjjel foglalkoznám is az Isten gondolatainak megszámlálásával, reggel még mindig nem lennék készen.

19—22. A szent szerző nem érti, hogyan tűrheti meg az Isten a gonoszokat a világon; ezért kéri az Urat, hogy mindenható erejével semmisítse meg őket. — *19.* A *vérengző emberek* valószínűleg a zsidók erőszakos ellenségei a babiloni fogságból való visszatérés után. — *20.* A megelőző versben említett gonoszok rövid jellemzése. A *városok* a Szentföld ama városai, melyeket a Babilóniából visszatért zsidók ismét birtokukba vettek. — A héber szöveg talán így fordítandó: «Kik alattomosan lázongnak ellened, — Hiába kelnek fel ellenségeid!» — *21—22.* A zsoltáros semmi közösséget sem vállal az Istent gyűlölő bűnösökkel.

22Teljes gyűlölettel gyűlölöm őket,
Ellenségeim lettek.

23Vizsgálj meg engem, Isten, és ismerd meg szívemet,
Vess próbára s ismerd meg ösvényeimet,
24És nézd meg, a gonoszság útján vagyok-e?
És légy az örök úton vezérem.

139. ZSOLTÁR.

Egy ellenségeitől szorongatott jámbor ember (vagy a zsidó nép) oltalomkérő imádsága.

1Befejezésül. Dávid zsoltára.

2Ments meg engem, Uram, a gonosz embertől,
Szabadíts meg az erőszakos férfiútól,
3Kik gonoszságot terveznek szívükben,
És egész nap háborúságot keltenek.
4Mint kígyóknak hegyes a nyelvük,
Vipera mérge van a nyelvük alatt.

5Óvj meg, Uram, a bűnös kezétől,
És ments meg engem a gonosz emberektől,
Kik lépteimnek gáncsot vetnek.
6Tört vetnek nekem titkon a kevélyek,
Kötelekből hálót feszítenek *elém*,
Kelepcét állítanak elém az út mentén.

7Mondom az Úrnak: Te vagy az én Istenem,
Hallgasd meg, Uram, hangos könyörgésemet.
8Uram, Uram, erős segítségem,
Takard be fejemet a harc napján.

23—24. A zsoltáros visszatér az 1. vers gondolatára, melynek részben még szavait is megismétli: magát az Urat hívja fel ártatlansága tanujául. — *22.* V. ö. Jób 23, 10. *Ösvényeimet* (erkölcsi értelemben), a héber szerint: «gondolataimat». — *24. Az örök út* (héb. «ősrégi út») az Isten törvénye szerint való életirány, az atyáktól örökölt jámborság útja.

139. *Egy ellenségeitől szorongatott jámbor ember (vagy a zsidó nép) oltalomkérő imádsága.* — *1. Befejezésül:* l. 4, 1. *Dávid* szerzőségét egyes magyarázók tágabb értelemben veszik (Dávid zsoltárai alapján megírt költemény), és ezt a zsoltárt a babiloni fogság után élő s a szamaritánusok üldözéseit (Ezdr. I. 4; II. 4. 6.) szenvedő zsidók imádságának tartják.

2. V. ö. 7, 2; 63, 2. A zsoltáros nem jellemzi határozottabban ellenségeit, de úgy látszik, hogy ezek nem annyira erőszakkal, mint inkább rágalmakkal támadnak ellene. — *3.* A *háborúság* a 4. v. szerint veszekedésben és rágalmazásban áll. — *4.* V. ö. 10 (héb.), 7; 54, 22; 56, 5; 57, 5.

6. A kevélyek az előbbi versben említett rágalmazók. A *tőr*, a *kötelek*, a *háló*, *az út mentén felállított kelepce* a zsidóság ellen intézett rágalmazó és csalárd támadásokat jelentik.

8. Takard be fejemet a harc napján, t. i. sisakkal; a zsoltáros azért könyörög, hogy az Úr a jámbor embert a harc hevében védelmezze meg. A *harc* itt képletesen értendő mindennemű

[9]Ne engedj át, Uram,
akaratom ellenére a
bűnösnek,
Rosszat terveznek ellenem, ne hagyj el, hogy
fel ne fuvalkodjanak.

[10]*Felemelik* körülöttem fejüket,
Önnön ajkuk gonoszsága borítsa el őket!
[11]Hulljon reájuk szénparázs, taszítsd őket
tűzbe,
Nyomorúságukból fel ne
keljenek.
[12]Ne legyen maradása az országban a szájhősnek,
Ragadja az erőszakos
embert balsorsa veszedelembe.

[13]Tudom, hogy az Úr felkarolja a szűkölködők
ügyét
S a szegények jogát;
[14]S áldják majd nevedet
az igazak.
És színed előtt laknak a
jámborok.

140. ZSOLTÁR.

Könyörgés az isteni segítségért.

[1]Dávid zsoltára.

Uram, kiáltok hozzád,
hallgass meg engem,
Figyelj szavamra, midőn hozzád kiáltok.

támadás helyett. — A *9.* v. a héberben így hangzik: «Ne teljesítsd, Uram, a gonosz ember óhajtásait, — Tervét ne engedd sikerülni» stb. A zsoltáros azt kéri az Istentől, akadályozza meg a gonoszok terveinek sikerét, mert különben ezek még jobban felfuvalkodnának. V. ö. 65, 7.

A *10.* vers a héber szerint talán így fordítandó: «Az engem körülvevőknek mérge,— Önnön ajkuk gonoszsága borítsa el őket!» *Önnön ajkuk gonoszsága:* a saját nyelvükkel okozott szerencsétlenség. A *10.* vers értelme: Mindaz a baj, amelyet az ellenem támadók nyelvükkel okoznak, hulljon vissza reájuk! — *11.* V. ö. 7, 16; 10, 6; 56, 7. A *szénparázs* és a *tűz* az isteni büntetés jelképei. A szóképet a zsoltáros talán Szodoma és Gomorra megbüntetéséről vette (Móz. I. 19, 24.). *Nyomorúságukból fel ne keljenek*, a héber szerint: «a gödörbe taszítsa őket» (az Úr). — *12. Ragadja veszedelembe*, a héber szerint: «üldözze lökésenkint».

13. A zsoltáros az Isten ítéletét várja, mely a szegény elnyomottaknak majd teljes igazságot szerez. — *14.* Az elnyomott igazak hálát mondanak az Isten megszabadító ítéletéért. *Színed előtt laknak a jámborok:* a teljes boldogságot és békét élvezik a jámborok. V. ö. 10, 7; 14, 1; 15, 11; 60, 8.

140. *Könyörgés az isteni segítségért.* — A 140. zsoltár a nagy nyomorúságban szenvedő zsidó nép könyörgése az Úrhoz, valamely véres üldözés idejében (7. és 8. v.). A 2. v. tanusága szerint az áldozatok bemutatása a jeruzsálemi templomban szünetelt, mert a zsoltáros az imádságait ajánlja fel az Úrnak áldozat gyanánt. Eszerint a zsoltár szerzője vagy a babiloni fogság idejében, vagy 168—165. közt élt, midőn Antiochus Epifánes a zsidó istentiszteletet a jeruzsálemi templomban megszüntette, és a zsidó vallást a föld színéről ki akarta irtani. Az első vélemény valószínűbb.

1a. Dávid zsoltára: l. 139, 1. jegyz. — *1b.* V. ö. 39, 14. 18; 69, 2. 6. *Hallgass meg engem*, a héber szerint: «siess hozzám». A *kéz fölemelése* az imádság mozdulata. *Az esti áldozat* megemlítése azt gyaníttatja, hogy ez a zsoltár esti imádságnak készült oly

[2]Szálljon illatáldozatként
színed elé imádságom,
És kezem felemelése *legyen olyan, mint* az
esti áldozat.

[3]Tégy Uram lakatot szájamra,
Reteszt ajkam ajtajára;
[4]Ne engedd, hogy szívem
gonoszságra térjen,
És mentegetvén mentegessem bűnömet,
Mint azok az emberek,
akik gonoszságot cselekszenek;
Részem se legyen abban,
amit ők szeretnek.

[5]Ám feddjen meg irgalomból az igaz és korholjon meg engem,
De a bűnösnek olaja ne kenje meg fejem;
Még imádságom is az
ellen szól, amiben ők
kedvüket lelik.
[6]*Ha* majd bíráikat kősziklához verik,
Meghallják, hogy szavaim hathatósak.
[7]Mint a göröngy, melyet
a mező színére a földből kiszántanak,
Úgy hevernek csontjaink az alvilág szélére szórtan.

időben, midőn az áldozatok bemutatása a jerzsálemi templomban szünetelt. (L. a zsoltár bevezető magyarázatát.) Az ősegyház szintén esti imádságnak használta a 140. zsoltárt. A szent szerző csak az *illat* (tömjén)-*áldozatot* és az *esti* (étel)-*áldozatot* (héb.: «mincha») említi meg, melyekről a zsidó felfogás azt hitte, hogy ezek különösen kedvesek az Isten előtt. — *3—4.* A zsoltáros arra kéri az Urat, hogy őrizze meg a nyomorúságban is minden meggondolatlan panaszkodó, zúgolódó vagy átkozódó szótól. V. ö. Péld. 21, 23. *Ne engedd, hogy szívem gonoszságra térjen*, szószerint: «Ne hajlítsd szívemet gonoszságra». Az ószövetségi szóhasználat nem fejezi ki mindig világosan, hogy az Isten nem oka a bűnnek, hanem csak nem akadályozza meg a rosszat. V. ö. Móz. II. 9, 12; 10, 27. stb. *És mentegetvén mentegessem bűnömet*, a héber szerint: «hogy gonosztetteket (ne) kövessen el (t. i. szívem) bűnben». A 3. és **4**. v. azt a fontos hitigazságot fejezi ki, hogy a bűn kerüléséhez az ember akaratán kívül az Isten segítő kegyelme is szükséges. A 4. v. utolsó része a héberben szószerint így hangzik: «A gonosztevő férfiakkal, — Meg sem ízlelem ínyenc falatjaikat». A zsoltáros az Isten előtt állítja, hogy a gonoszokkal semmiféle közösséget sem vállal.

Az *5.* v. szép ellentétben áll az előbbivel. Míg a zsoltáros imádkozó hőse a gonoszoknak még az élvezeteitől is menekül, nem utasítja vissza az igazaktól eredő korholást, sőt (a héber szerint) ezt kellemes jóillatú olajnak tekinti. *A bűnös* ember *olaj*ának visszautasítása ugyanazt jelenti, mint a 4. v. utolsó része. — *6—7.* A szöveg értelme bizonytalan. — *6.* A gonoszokra váró büntető isteni ítélet. *Kősziklához verik* (vagy héb.: «kőszikláról letaszítják»): v. ö. 136, 9. *Hathatósak*, a héber szerint: «kellemesek». Az utolsó verstag valószínűleg azt fejezi ki, hogy a gonoszokat sujtó isteni ítélet igazolni fogja, hogy az imádkozó jámborok kedvesek az Isten előtt. — *7. Csontjaink*: a zsoltáros a megölt jámborokról beszél, kiknek csontjai temetetlenül szerteszéjjel hevernek, mint a szántóföldön a göröngyök. A szír fordításban és néhány görög kézirat-ban *csontjaink* helyett *csontjaik* olvasható; ez esetben a gonosz bírák holttestéről van szó. *Az alvilág szélére szórtan:* a sír szélén.

[8]Uram, Uram, reád tekint szemem,
Tebenned remélek, ne vedd el éltemet.
[9]Őrizz meg engem a nekem felállított tőrtől,
A gonosztevők kelepcéitől.
[10]Essenek a bűnösök a saját hálójukba,
Magam pedig hadd menjek át *baj nélkül* rajta.

141. ZSOLTÁR.

Oltalomkérő imádság.

[1]Dávid tanító költeménye ; imádsága, midőn a barlangban volt.

[2]Szavammal az Úrhoz kiáltok,
Szavammal az Úrhoz könyörgök.
[3]Színe elé öntöm imádságomat,
Feltárom előtte nyomorúságomat.
[4]Ha lelkem elcsügged bennem,
Te ismered ösvényeimet.

Ezen az úton, amelyen járok,
Titkon tőrt vetettek nekem.
[5]Fürkészve tekintek jobbra,
De nincs, ki velem gondolna !
Nincs számomra menedék,
Nem akad, ki életemmel törődnék.

[6]Hozzád kiáltok, Uram,
Mondom : Te vagy az én bizodalmam,
Osztályrészem az élőknek földén.
[7]Méltasd figyelemre könyörgésemet,

8—10. A bizalmas könyörgés szava. — *8. Ne vedd el éltemet*, a héber szerint : «ne öntsd ki lelkemet», — ne engedd, hogy véremet ontsák. — A *tőr* és a *kelepce* a gonoszok cselvetéseit jelenti. — *10.* Szép ellentét a 9. verssel. *A saját hálójukba*, más fordítás szerint : az Isten hálójába, azaz büntetésébe. 10b. nemcsak a zsoltárosra, hanem vele együtt minden jámbor emberre is vonatkozik : a zsoltáros azt kéri, hogy a bűnösök essenek az Isten büntető kezébe, az istenfélők pedig szabaduljanak meg minden veszélytől.

141. *Oltalomkérő imádság.* — A 141. zsoltár gondolatai nagy hasonlóságot mutatnak a 140. zsoltár eszméivel. A feliratban olvasható zsidó hagyomány ezt a költeményt Dávid király imádságának tartotta, és a Kir. I. 22, 1. vagy 24, 1 skk-ben elbeszélt eseményre vonatkoztatta : Dávid tartózkodására Odollám vagy Engáddi barlangjában Saul üldözése idejében.

2—3. L. 140, 1. — *4. Ösvényeim* = életem útja, (szomorú) sorsom. — *5.* A szent szerző fájdalmasan panaszkodik, hogy ellenségeivel szemben védtelenül áll. — *6.* V. ö. 15, 5; 72, 26; 118, 57. A zsoltáros súlyos helyzetében is renületlenül bízik az Úrban. *Az élők földe* ez a föld, mint az emberi élet színhelye, ellentétben az alvilággal. (26, 13.) — *7.* A *felette* nagy *bágyadtság* és a *8.* versben említett *börtön* talán

Mert felette bágyadt lettem.
Szabadíts meg üldözőimtől,
Mert erősebbek nálam.
[8]Vezess ki a börtönből,
Hogy dícsérjem nevedet;
Várnak az igazak engem,
Míg jót teszel velem.

142. ZSOLTÁR.

Halálra üldözött jámbor ember bizalmas könyörgése az Úrhoz.

[1]Dávid zsoltára, midőn őt fia, Ábsálom üldözte.

Uram, hallgasd meg imádságomat,
Vedd hűséged szerint füledbe könyörgésemet,
Hallgass meg engem igazságod szerint.
[2]Ne szállj ítéletre szolgáddal,
Mert senki sem igaz előtted az élők közül.

[3]Ime ellenség üldözi lelkemet,
Porig alázza éltemet,
Olyan sötétségbe taszít engem,
Mint amilyenben a rég meghaltak vannak.
[4]Lelkem elszorul bensőmben,
Szívem háborog bennem.

[5]Megemlékezem a régi időkről,
Gondolkodom minden tetteden,
Kezed műveiről elmélkedem.

a babiloni fogság. — *8. Várnak az igazak engem*, a héber szerint: «Körülvesznek engem az igazak». A zsoltáros (és az elnyomást szenvedő Izrael) azt várja, hogy az Úr meg fogja szüntetni nyomorúságos helyzetét.

142. *Halálra üldözött jámbor ember bizalmas könyörgése az Úrhoz.* — A 142. zsoltár a feliratban olvasható zsidó hagyomány szerint eredetileg az Ábsálom elől menekülő Dávid imádsága volt (Kir. II. 15—18.), de idővel az egész zsidó nemzet imádsága lett, mert igen jól illett a babiloni fogság idejére, midőn a választott nép mint ilyen végső veszedelemben forgott.

Az Egyház liturgiájában a 142. zsoltár a bánatzsoltárok közt foglal helyet.

1. A Vulgáta címe a Hetvenes görög fordítást követi; a héber szöveg címirata: «Dávid zsoltára». Az 1. vers 139, 7; 140, 1; 141, 2-re emlékeztet. Isten *hűsége* és *igazsága* a jámborok iránt ugyanegyet jelent: az ő megszabadító irgalmát. — *2.* Az emberi gyarlóság alázatos elismerése. — *3. Porig alázza*, a héber szerint: «a földre tiporja». A *sötétség* a szerencsétlenség jelképe. A zsoltáros a sír vagy az alvilág sötétségére gondol. A vers második része Jer. Sir. 3, 6-ból vett idézetnek látszik; gondolata Zsolt. 87, 6. és 7. versére emlékeztet. — *4.* V. ö. 76, 4; 141, 4; Jón. 2, 8.

5. A zsoltáros (és az imádkozó zsidó nép) a régi nemzeti történelem eseményeiben keres vigasztalást: Istennek állandó sze-

[6]Kitárom feléd kezemet,
Lelkem utánad, mint a szomjas föld, *eped.*
[7]Uram, hamar hallgass meg engem,
Mert elsorvad a lelkem.
Ne fordítsd el tőlem arcodat,
Mert olyan leszek, mint akik a sírba szállnak.
[8]Add, hogy *már* reggel halljam irgalmadat,
Mert én beléd vetem bizodalmamat ;
Mutasd meg nekem az utat, amelyen járnom kell,
Mert én hozzád emelem lelkemet.
[9]Ments meg engem ellenségeimtől,
Uram, hozzád menekülök.
[10]Taníts meg arra, hogy akaratodat megtegyem,
Mert te vagy az én Istenem.
Vezessen engem jó lelked
Síma földön.
[11]Uram, nevedért tarts életben engem,
Vezess ki a szorongatásból hűségedben,
[12]És veszítsd el irgalmadban ellenségeimet,
Semmisítsd meg minden üldözőmet,
Mert én a te szolgád vagyok.

143. ZSOLTÁR.

Egy üldözött jámbor ember könyörgése.

[1]Dávid zsoltára Góliát ellen.

retetében választott népe iránt. V. ö. 76, 6 skk. — *6. A kéz kitárása* az Isten *felé* az imádkozó ember mozdulata. A vers második része a szent szerző forró vágyódását fejezi ki az Isten után. — *7.* V. ö. 1. és 4. v. *Arcodat:* kegyes tekintetedet. V. ö. 4, 7 ; 26, 9. stb. — *8. Az út* az Úr törvénye szerint való életirány. L. a 118. zsoltár számos helyét stb. — *9. Hozzád menekülök*, a héber szerint : «nálad találok oltalmat». — *10.* Istennek *jó lelke* az ő megszemélyesített jósága. Ez a kifejezés Neh. 9, 20-ban is olvasható. — *11.* Szép ellentét a 3. és a 7. verssel. — *12.* Istennek a jámborokkal gyakorolt *irgalma* ellenségeiknek megsemmisítését is jelenti. *Mert én a te szolgád vagyok:* v. ö. 115, 16. v.

143. *Egy üldözött jámbor ember könyörgése.* — A 143. zsoltár az ellenségeitől zaklatott zsidó nép imádsága, valószínűleg a babiloni fogságot követő időkben. Dávid szerzősége úgy értendő, mint a 139. zsoltár 1. versének magyarázatában mondottuk. Ez a zsoltár nem annyira önálló költemény, mint inkább régibb zsoltárok egyes verseinek újabb, művészi csoportosítása.

1. A *Góliát ellen* szavak a héber szövegben nem olvashatók. Az 1. és a 2. versben az Istenre vonatkozó szóképek az Úr oltalmát fejezik ki, és kivétel nélkül a 17. zsoltár 3. verséből valók. *Az én Istenem*, a héber szerint : «az én kőszirtem». — *2. Ő veli alám népemet:* Dávid Góliát (vagy Ábsálom) legyőzése után egész Izrael meghódolását reméli. De figyelemreméltó, hogy *népemet* helyett egyes régi szövegemlékek «a népeket» olvasás mellett tanuskodnak. (V. ö. 17, 48. v.) A *népek* a pogányok, kiknek meghódolását

Áldott az Úr, az én Istenem,
Ki kezemet harcra tanítja,
Ujjaimat viadalra.
[2]Ő az én irgalmam és gyámolítóm,
Oltalmazóm és megszabadítóm,
Védelmezőm és reménységem,
Ő veti alám népemet.

[3]Uram, mi az ember, hogy *figyelembe veszed*,
S az emberfia, hogy gondját viseled?
[4]Olyan az ember, mint a lehellet,
Napjai mint az árnyék elenyésznek.

[5]Uram, hajlítsd le egeidet és szállj le,
Érintsd meg a hegyeket, hogy füstölögjenek.
[6]Ragyogtass villámlást és szórd őket szerte,
Küldd el nyilaidat és zavard meg őket.
[7]Nyujtsd le a magasból kezedet,
Ragadj ki, ments ki a nagy vizekből,
Az idegenek kezéből,
[8]Kiknek hiúságot beszél szája,
Jobbjuk pedig *hazugságnak* jobbja.

[9]Isten, új éneket éneklek neked,
Tíz húros lanton zsoltárt zengek neked.
[10]Ki győzelmet adsz a királyoknak,
És megmented szolgádat, Dávidot a gonosznak kardjától:

Izrael előtt a zsoltáros bizalommal várja. A szent szerzőnek ez az óhajtása az Egyház lelki világuralmában ment teljesedésbe.

3—4. Az emberi gyarlóság leírásában a zsoltáros 8, 5. és 38, 6. 7. gondolataival, sőt részben ezen verseknek kifejezéseivel is él. V. ö. még 89, 6 skk.; Jób 7, 7. 16; 8, 9. is. *Hogy figyelembe veszed*, a Vulgáta szerint: «hogy előtte megnyilatkozol». A zsoltáros a saját erőtlenségének tudatában egyedül az Istentől várja a pogány nemzetek alávetését és a saját uralmát (5 skk.).

5—8. A zsoltáros az Isten megjelenését hatalmas viharban várja, mely az egész természetet megremegteti. A leírás egyes vonásai az ószövetségi szentírásban sokszor előfordulnak. (Hab. 3. fej.; Zsolt. 17, 8 skk.; 103, 32. stb.). — *6.* Isten *nyilai* a villámok. *Szórd őket szerte*, t. i. a zsidó nép ellenségeit. — *7.* V. ö. 17, 17. *A nagy vizek* a zsoltárost érő szorongatások (v. ö. 68. 2. 3. 15.). *Az idegenek*, szószerint: «az idegenek fiai». — *8.* A *hiúság* csalárdságot jelent. A *hazugságnak jobbja* helyett a Vulgáta itt és a 11. versben a «gonoszság jobbjá»-ról beszél; mindkét kifejezés hamis esküt jelent, mert az esküt tevő fölemelte jobbját.

9. V. ö. 32, 2. 3. Az *új ének* a megszabadításért zengett hálaadal. — *10.* V. ö. 17, 51. *Dávidot* a zsoltáros mint a zsidó nemzeti történelem egyik legnagyobb hősét említi, kinek Góliát fölött aratott győzelmében az Isten megszabadító irgalmának különleges tényét szemléli. *A gonosznak kardja*, a héber szerint: «a veszedelem kardja»; általában a zsidó népet érő nyomorúság. A Hetvenes fordítás (és a Vulgáta) Góliát kardjára gondolt, és

[11]Ragadj ki és ments ki az idegenek kezéből,
Kiknek hiúságot beszél szája,
Jobbjuk pedig *hazugságnak* jobbja;
[12]Kiknek fiai olyanok, mint a fiatal palánták,
Ifjúságtól *duzzadók;*
Leányaik ékesek,
Díszesek, mint a templom*oszlopok.*
[13]Raktáraik tele vannak,
Ezt is, azt is szolgáltatnak;
Juhaik termékenyek,
Nagyszámban vannak legelőikön,
[14]Marháik kövérek;
Kőfalukon nem *nyílik* sem rés, sem átjárás,
Utcáikon nem *hangzik* jajgatás.
[15]Boldognak mondják azt a népet, melynek így megy dolga,
Boldog a nép, melynek az Úr az Istene!

144. ZSOLTÁR.

Isten nagyságának, jóságának, dicsőségének magasztalása. — Az Úr örök világuralma.

[1]Dávid dícsérete.

Magasztallak téged, Istenem, királyom,
S áldom nevedet örökkön örökké.
[2]Áldalak téged minden napon,
És dícsérem nevedet örökkön örökké.

[3]Nagy az Úr és felette méltó a dícséretre,
Nagyságának nincsen vége.

ezért vonatkoztatta ezt a zsoltárt Góliát legyőzésére. — A *11.* v. refrainszerű megismétlése a 7. és 8. versnek.

A *12—15.* vers a Hetvenes fordítás és a Vulgáta szövegezésében a választott népet szorongató ellenség (mulandó) földi boldogságát írja le, mellyel szemben (a 15. vers második felében) a szent szerző egyedül Izraelt mondja igazán boldognak. A héber szöveg szerint ezek a versek a zsidó népre (a messiási korban) váró boldogságot festik; a szerző mindenütt a többes szám első személyének ragjait használja: fiaink, leányaink, raktáraink, juhaink, marháink, utcáink. Számos magyarázó ezeket a verseket valamely más költemény töredékének tartja, melyet a 143. zsoltár szerzője találóan illesztett be énekébe. — A *12.* v. a nagy gyermekáldásra vonatkozik. A vers második része a héberben így hangzik: «Leányaink olyanok, — Mint a templom faragott sarokoszlopai». Mindkét fogalmazás a fiatal leányok szépségére vonatkozik. — *13. Nagyszámban vannak*, a héber szerint: «tízezerszeresen megsokasodtak»; költői nagyítás. — *14. Marháik kövérek*, a héber szerint: «Marháink terhet hordanak». A vers második része a békét és biztonságot írja le: ellenség nem tör rést a város falán, és senkit sem hurcolnak el otthonából. Az utcák csendje is a békés állapotot jellemzi. — *15.* V. ö. Móz. V. 4, 7; Zsolt. 32, 12.

144. *Isten nagyságának, jóságának, dicsőségének magasztalása.— Az Úr örök világuralma.* — A 144. zsoltár betűsoros költemény. (L. Bevezetés 459. l.)

1. V. ö. 29, 2. — *3.* V. ö. 17, 4; 47, 2. *Nagyságának nincsen vége,*

4Nemzedék nemzedéknek
dícséri alkotásaidat,
És hirdeti hatalmadat.
5Elmondják szentséged
fölséges dicsőségét,
Elbeszélik csodáidat.
6Elmondják félelmetes
erődet,
És hirdetik nagyságodat.
7Nagy jóságod emlékét
áradozva dícsérik,
Igazságodat ujjongva
ünneplik.
8Irgalmas az Úr és kö-
nyörületes,
Hosszantűrő és felette
kegyelmes.
9Jó az Úr mindenkihez,
És könyörületes minden
teremtményéhez.
10Magasztalnak téged,
Uram, műveid mind,
És áldanak téged szent-
jeid.
11Országod dicsőségét hir-
detik,
És hatalmadat beszélik,
12Hogy megismertessék az
emberek fiaival hatal-
madat,
És fölséges dicsőségét or-
szágodnak.
13A te országod örökre-
szóló ország,
És uralmad nemzedék-
ről nemzedékre fenn-
áll.
Hűséges az Úr minden
igéjében,
És szentséges minden
tettében.
14Felemel az Úr minden-
kit, aki elesik,
És minden elnyomottat
felsegít.
15Mindeneknek szeme
benned bízik, Uram,
És te idejében megadod
ételüket.
16Megnyitod kezedet,
És betöltesz minden élőt
áldásoddal.
17Igazságos az Úr minden
útjában,
És szentséges minden
dolgában.
18Közel van az Úr mind-
azokhoz, akik segít-
ségül hívják,
Mindazokhoz, kik őt
őszintén segítségül
hívják.
19Teljesíti akaratát azok-
nak, akik őt félik,

a héber szerint: «nagysága föl nem kutatható». — *4—7.* Isten fölséges tetteinek (a választott nép történetében szemlélhető nagy isteni tetteknek) emléke sohasem fog elveszni Izraelben. V. ö. a 77. 104. 105. zsoltár alapgondolatát. — *8—9.* Isten irgalmának és jóságának magasztalása. V. ö. Móz. II. 34, 6; Zsolt. 85, 15; 102, 8.

13. Istennek örök világuralma. V. ö. Dán. 2, 44; 3, 33; 4, 31; 6, 27; 7, 14. 27. A vers második fele a mai héber szövegben nem olvasható; hogy azonban ez a verstag is eredeti, az mutatja, hogy nélküle a héber *n* betűvel kezdődő sor hiányzanék. — *14—20.* Az Isten jóságos irgalmának, gondviselő szeretetének és igazságosságának dicsőítése. — *14.* Az *eleseket*ken és *elnyomottak*on elsősorban a szomorú sorsban élő, ellenségeitől szorongatott zsidó népet kell értenünk. — *15.* V. ö. Jób 38, 41; 39, 5; Zsolt 103, 27; 145, 7; 146, 9; Mát. 6, 26; Luk. 12, 24. — *16.* V. ö. 103, 28. — *17.* Isten *utai* és *dolgai* az ő intézkedései és az isteni gondviselés tényei. — *18—20.* Az Úr megvédelmezi híveit. — *18. Közel van az Úr*, t. i.

Meghallgatja könyörgésüket és megsegíti őket.
[20]Megőrzi az Úr mindazokat, akik őt szeretik,
De mind elveszíti a bűnösöket.
[21]Hirdesse szájam az Úr dicséretét,
És minden élő áldja szent nevét
Örökkön-örökké.

145. ZSOLTÁR.

Bizalom az Úrban, az elnyomottak megszabadítójában.

[1]Alleluja! Aggeus és Zakariás *zsoltára.*

[2]Dícsérd lelkem, az Urat!
Dícsérem az Urat, amíg csak élek,
Zsoltárt éneklek Istenemnek, amíg csak leszek.

Ne bízzatok fejedelmekben,
[3]Emberfiakban, kik nem segíthetnek.
[4]Ha lelk*ük* elszáll, a földbe visszatér*nek*,
Terveik még aznap mind megsemmisülnek.

[5]Boldog, kinek segítője Jákobnak Istene,
Kinek az Úrban, az ő Istenében van reménye!
[6]Ő alkotta az eget és a földet,
A tengert és mi bennük van, mindent.
[7]Hűségét megtartja örökre,
Igazságot szerez a méltatlanul szenvedőknek,
Eledelt ad az éhezőknek.
Az Úr megszabadítja a foglyokat,
[8]Az Úr látókká teszi a vakokat,
Az Úr felemeli a lesujtottakat,
Az Úr szereti az igazakat.
[9]Az Úr megoltalmazza a jövevényeket,

oltalmával. V. ö. 118, 151. — *21.* Hálaadás Istennek az egész zsoltáron keresztül magasztalt jóságáért.

145. *Bizalom az Úrban, az elnyomottak megszabadítójában.* — A Hetvenes fordításnak és a Vulgátának feliratában megnyilvánuló hagyomány tanusága szerint ez a zsoltár a babiloni fogságot követő idő terméke. A 10. v. azt mutatja, hogy ennek a zsoltárnak a korában már fennállt a zorobábeli templom.

1. Aggeus és Zakariás neve a héber szövegben nem olvasható. — *2.* A *fejedelmek* és a — *3.* versben említett *emberfiak* a pogányok uralkodói és főemberei, kikben nem lehet bízni, mert — *4.* márólholnapra meghalhatnak. V. ö. 89, 6; 117, 8. 9; 143, 4. A 4. verset a haldokló Matatiás idézi búcsúzó beszédében (Makk. I. 2, 63.).

5. Szép ellentét a 3. verssel. — *6.* A zsoltáros az emberi tehetetlenséggel (3. 4. v.) ellentétbe állítja az Istennek mindenható erejét. — *7—9.* Az Isten jóságának részletezése. — *7.* V. ö. 103, 27. 28; 144. 15. 16. Az Isten *hűsége* ígéreteinek teljesítésében áll. — *8.* V. ö. Iz. 35, 5; 42, 7; Zsolt. 144, 14. — *9. A jövevények* a zsidó nép között békésen lakó pogányok. Az Úr megoltalmazza azokat is, akiknek semmiféle emberi támaszuk sincsen. *Elpusztítja*

Felkarolja az árvát és az özvegyet,
De elpusztítja a bűnösök utait.
[10]Király az Úr mindörökre,
A te Istened, Sion, nemzedékről nemzedékre.

146. ZSOLTÁR.

Isten hatalmának, jóságának, gondviselő szeretetének magasztalása.

[1]Alleluja.

Dícsérjétek az Urat, mert jó dícsérni őt,
Istenünket dícsérni édes és illendő.
[2]Felépíti az Úr Jeruzsálemet,
Egybegyüjti Izrael szétszórtjait.
[3]Meggyógyítja a megtört szívűeket,
Bekötözi sebeiket.
[4]A csillagoknak sokaságát megszámlálja,
És mindannyiukat nevén szólítja.
[5]Nagy a mi Urunk, nagy az ő hatalma,
Bölcseségének nincsen határa.
[6]Felkarolja az Úr a szelídeket,
De porig alázza a bűnösöket.

[7]Hálaadásul az Úrnak énekeljetek,

a bűnösök utait, a héber szerint: «görbévé teszi a bűnösök útját», vagyis megengedi, hogy a bűnösök eltévelyedjenek útjukon. — *10.* Az Isten örök világuralma, melynek középpontja a Sion hegyén álló templom. A jövendölés az Egyház lelki világuralmában ment teljesedésbe; a 145. zsoltár tehát tágabb értelemben vett messiási zsoltár. A héber szövegben olvasható «Alleluja» befejező szót a Hetvenes fordítás és a Vulgáta a következő zsoltár elejére teszi.

146. *Isten hatalmának, jóságának, gondviselő szeretetének magasztalása.* — A 146. zsoltár az Isten hatalmát és jóságát magasztalja, mely Jeruzsálem újjáépítésében, a tönkretett választott nép helyreállításában, és a természet bölcs kormányzásában nyilvánul meg. Ez a zsoltár Nehemiás korából, vagy kevéssel későbbi időből való. Egyes magyarázók szerint a 146. zsoltár Jeruzsálem falainak felépítését, vagy az újjáépült falnak felavatását ünnepli. (V. ö. Neh. 3—6. fej.)

1. Alleluja: l. 145, 10. v. jegyzetét. A héber szövegnek itt olvasható «Alleluja» felkiáltását a Hetvenes fordítás és a Vulgáta lefordítja: «*Dícsérjétek az Urat!*» A Hetvenes fordítás felirata «Alleluja» felkiáltás után így folytatódik: «Aggeusé és Zakariásé». — *2. Izrael szétszórtjai* a Palesztinától távol élő zsidók, elsősorban azok, akik a szerző idejében még nem tértek vissza Babilóniából. V. ö. Jéz. Sir. f. 51, 12 f—g. (a héber szöveg szerint). — *3. A megtört szívűek* a Babilóniában szenvedő zsidók. V. ö. Iz. 61, 1. «az Úr Szolgájának» szavait. — *4.* Isten hatalma csodálatos módon nyilvánult meg a csillagos ég megalkotásában. A vers második része azt hangoztatja, hogy az Isten egyenkint ismer minden csillagot. (V. ö. Bár. 3, 34 sk.) — *5.* V. ö. Iz. 40, 28; Zsolt. 138, 1—18. — *6. A szelídek* a sanyargatott zsidó nép, *a bűnösök* pedig pogány ellenségeik, elsősorban Babilónia, valamint a szamaritánusok és szövetségeseik.

7. Az 1. v. gondolatának refrainszerű megismétlése. — *8—9.* Az

Istenünknek lanttal
zengjetek.
[8]Ő borítja el felhőkkel az
eget,
És készít esőt a földnek,
Ő sarjaszt füvet a he-
gyeken,
És növényzetet az embe-
rek háziállatainak;
[9]Ő ad enni a barmoknak,
A hozzá kiáltó holló-
fiókáknak.
[10]Nem a ló erejében telik
kedve,
Sem a férfi lábszárában
öröme;
[11]Azokban leli örömét az
Úr, akik őt félik,
És reményüket az ő ir-
galmába vetik.

147. ZSOLTÁR.

Isten gondviselő szeretetének és hatalmának magasztalása.

Alleluja.

[12]Dícsérd az Urat, Jeru-
zsálem,
Dícsérd Sion, Istenedet,
[13]Mert ő erősekké teszi
kapuid zárait,
Megáldja benned fiai-
dat.
[14]Békességet ad határaid-
nak,
És kövér búzával jóllá-
kat.
[15]Elküldi szavát a földre,
— Gyorsan fut az ő
beszéde; —
[16]Olyan havat ad, mint a
gyapjú,
És szórja a *zuzmarát*,
mint a hamut.
[17]Hullatja, mint a mor-
zsát, jegét,
Ki állhatja ki hidegét?
[18]*De ha* elküldi igéjét, fel-
olvasztja őket,
Szelének fuvallatára
folyni *kezdenek* a vi-
zek.

Úr szeretettel gondoskodik minden teremtményéről. — A *8.* v. utolsó tagja a héberben nem olvasható. V. ö. 103, 14. — *9.* V. ö. Jób 38, 41; 39, 5; Zsolt. 103, 27. 28; 144, 15. 16; 145, 7; Mát. 6, 26; Luk. 12, 24. *A hozzá kiáltó hollófiókáknak:* a *kiáltónak* megfelelő héber szó a holló hangját utánozza. — *10—11.* Ellentétes gondolatpárhuzam. *A ló ereje* és *a férfi lábszára* a harci erőt: a lovas és a gyalogos hadsereget jelenti. — *11.* V. ö. Judit 9, 16. (a Vulgáta szerint); Zsolt. 19, 8; 32, 16—18; Ámosz 2, 15.

147. *Isten gondviselő szeretetének és hatalmának magasztalása.* — A héber szöveg a 146. és a 147. zsoltárt egybekapcsolja; ezért követi a Vulgáta szövege is a héber szöveg számozását. Mindkettőnek tárgya, kora, valamint keletkezésének körülményei is azonosak.

12. Az *Alleluja* felkiáltás a héber szövegben nem olvasható. A Hetvenes fordítás felirata megegyezik a 146. zsoltáréval. — *13.* A zsoltáros elsősorban azért ad hálát az Istennek, mert Jeruzsálem falait a babiloni fogság után helyreállította (Neh. 3—6. fej.). — *14.* V. ö. Iz. 60, 17; Agg. 2, 19; Zsolt. 80, 17. — *15.* Az Úr *szava* és *beszéde*, valamint *igéje* (a 18. versben) az Istennek teremtő és mindent könnyen megalkotó (= *gyorsan futó*) isteni parancsát jelenti, melyet a zsoltáros megszemélyesít. V. ö. Iz. 9, 7; Bölcs. 18, 15. — *16—18.* V. ö. Jób. 38, 25—30. Isten a természet tüneményeinek korlátlan ura, és azok készségesen engedelmeskednek parancsszavának. — *16. A zuzmarát*, Vulg. «a ködöt». — *17.* A vizet megfagyasztó nagy hideg Palesztinában ritkaság számba megy. — *18.* A zsoltáros az enyhe tavaszi szellőről beszél, mely a vizek jegét megolvasztja. —

19Közli Jákobbal igéjét,
Izraellel törvényeit és végzéseit.
20Nem tett így semmi más nemzettel,
Nem ismertette meg őket rendeleteivel.
Alleluja.

148. ZSOLTÁR.

Minden teremtmény dícsérje az Urat!

1Alleluja!

Dícsérjétek az Urat az egekből,
Dícsérjétek őt a magasságban!
2Dícsérjétek őt, angyalai mind,
Dícsérjétek őt, seregei mind!
3Dícsérjétek őt, nap és hold,
Dícsérjétek őt mind, ragyogó csillagok!
4Dícsérjétek őt, az egeknek egei,
És minden vizek az ég felett
5Dícsérjék az Úr nevét!
Mert ő szólott és lettek,
Ő parancsolt és létrejöttek.
6Felállította őket örökkön-örökre,
S el nem múló törvényt szabott nekik.

7Dícsérjétek az Urat a földről,
Sárkányok és mélységes vizek mind!

19—20. V. ö. Móz. V. 4, 7. 8; Zsolt. 143, 15. Isten *igéje* itt az ő kinyilatkoztatását jelenti; *törvényei* és *végzései* a mózesi törvény. Az Úr a mózesi kinyilatkoztatással közvetlenül csak a zsidó népet készítette elő a Messiás eljövetelére; a pogány népek az igaz Istent a lelkükbe írt természeti törvény alapján ismerhették meg, és a zsidók révén nyertek meghívást a messiási országba.

148. *Minden teremtmény dicsérje az Urat!* — A 148. zsoltár megírására az okot az Isten hatalmának valamely nagyszerű megnyilvánulása adta, mely a zsidó népet ismét naggyá tette. A Hetvenes fordítás feliratában megnyilvánuló hagyomány szerint ez a nagy esemény a babiloni fogságból való megszabadítás volt. Igen valószínű, hogy a 148. zsoltár közvetve egyszersmind a pogányok természetimádása ellen is kikel, amennyiben a világ összes lényeit mint az egy igaz Isten alattvalóit tünteti fel.

A Hetvenes fordításban a zsoltár felirata megegyezik a 146. zsoltáréval. — *1—6. Minden égi lény dicsérje az Urat!* Az egyes lények felsorolásában a szent szerző a mózesi teremtéstörténetet (Móz. I. 1.) és a 103. zsoltárt követi; Dán. 3, 57—88. is megegyezik a zsoltárban olvasható sorrenddel. — *2.* Isten *seregei* az angyalok. — *4. Az egeknek egei:* a legmagasabb egek. *Az ég felett* levő *vizek:* a keleti világképből és az ókori zsidó népies felfogásból ismeretes égi óceán, melyet a zsoltáros költői leírásában annak a gondolatnak megerősítése végett említ, hogy *minden* lény dicsérje az Urat, mert — *5—6.* minden lény az Isten teremtménye. A szent szerző az *5.* versben a teremtéstörténet «legyen!» szavára gondol. A *törvény* (*6.* v.) a természet törvénye, mely az égitestek járását szabályozza.

7—14. Az égi lények után *a zsoltáros a föld lényeit hívja fel az Isten dicséretére.* — *7.* Szép ellentétes párhuzam az 1. verssel.

[8]Tűz, jégeső, hó, fagy
és szélvihar,
Melyek parancsát teljesítik;
[9]Mindnyájan ti hegyek és
halmok,
Gyümölcstermő fák és
mind a cédrusok,
[10]Vadállatok és mind a
barmok,
Csúszó-mászó és szárnyas állatok,
[11]Föld királyai és mind a
népek,
Fejedelmek és mind,
bírái a földnek,
[12]Ifjak és szüzek,
Vének és gyermekek:
Dícsérjék az Úr nevét,
[13]Mert csak az ő neve magasztos,
[14]*Fölsége* égnél-földnél nagyobb!
Felemelte népének
szarvát,
Dícsérje őt minden
szentje,
Izrael fiai, a hozzá közel álló nép.
Alleluja!

149. ZSOLTÁR.

Az Isten országának végső diadala.

[1]Alleluja!

Énekeljetek az Úrnak új éneket,
Zengjen a jámborok gyülekezetében dícsérete.
[2]Örvendezzék Izrael az ő alkotójának,
Ujjongjanak Sion fiai az ő királyuknak.
[3]Dicsőítsék nevét körtánccal,
Zengedezzenek neki dobbal és lanttal.
[4]Mert az Úr kedveli népét,
Diadalra juttatja az alázatosakat.
[5]Ujjongnak majd a jámborok dicsőségben,

A *sárkányok* általában a tenger nagy állatait jelentik. — *8.* A légkör tüneményei dicsérjék az Urat. *Fagy* helyett a héber szöveg «füst»-öt mond. — *11.* A *föld királyai, fejedelmei* és *bírái* a pogány nemzetek uralkodói. — *12.* Legvégül Izrael népéhez fordul a zsoltáros, melynek tagjait nem- és korkülönbség nélkül felszólítja az Úr magasztalására. — *14. Felemelte népének szarvát:* hatalmat adott népének; a zsoltáros valószínűleg a babiloni fogság megszüntetésére gondol. Ezért azt kívánja, hogy minden teremtmény, főleg az Isten *szentjei* (Izrael népe), *dícsérje* az Urat.

149. *Az Isten országának végső diadala.* — A 149. zsoltár az Isten szentjeinek, a választott népnek hálaadó győzelmi éneke. A szent szerző a 7—9. versben Izrael népének diadalmas harcait mint a messiási kor nagy világítéletét írja le, mely az Isten országának ellenségeit meg fogja semmisíteni, és az Úr birodalmát diadalra fogja juttatni. Ez a költemény tehát előképes messiási zsoltár, bár a Megváltó személyéről nem beszél.

1. Az *új ének* maga a 149. zsoltár, mint a győzelmekért mondott hálaadal. — *2.* V. ö. Iz. 44, 2; 51, 13. stb. *Sion fiai* a zsidó nép; *az ő királyuk* az Úr. — *3. Körtánccal:* l. Móz. II. 15, 20; Kir. II. 6, 14; Zsolt. 117, 27. — *4. Az Úr kedveli népét:* választott népének az ellenség fölött győzelmet ad. *Az alázatosak* a választott nép, kiket az — *5.* v. *a jámborok*nak nevez. A *dicsőség* ugyanazt jelenti, mint a 4. versben említett diadal. A *nyugvóhely* a diadalmas harc-

Örvendeznek nyugvóhelyükön.
6Szájukban Isten magasztalása leszen,
Kétélű kard a kezükben,
7És bosszút állnak a nemzeteken,
És megfenyítik a népeket,
8Láncraverik királyaikat,
Vasbilincsbe nagyjaikat,
9És végrehajtják rajtuk a megírt ítéletet.
Dicsősége lesz ez minden szentjének!
Alleluja!

150. ZSOLTÁR.

Minden lélek dícsérje az Urat!

1Alleluja!
Dícsérjétek az Urat szent hajlékában,
Dícsérjétek őt az ég erős boltozatában.
2Dícsérjétek őt hatalmas tetteiért,
Dícsérjétek őt nagyságának teljességéért.
3Dícsérjétek őt harsonaszóval,
Dícsérjétek őt lanttal és kobozzal.
4Dícsérjétek őt dobbal és körtánccal,
Dícsérjétek őt húrokkal és fuvolával.
5Dícsérjétek őt zengő cintányérral,
Dícsérjétek őt csengő cintányérral.
6Minden lélek dícsérje az Urat!
Alleluja!

ból visszatérő hősök pihenő helye. — *6.* V. ö. Makk. II. 15, 27. — *7—9.* A zsoltáros a saját kora diadalmas harcairól átmegy a messiási világítéletre, mely a pogányság hatalmát meg fogja törni, és Isten országának (a választott népnek, illetve előképes értelemben az Egyháznak) világuralmát fogja megalapítani. V. ö. 2, 8—12; 109, 3. 5—7; Iz. 24, 21; Ez. 38. 39. — *7.* Eddig a pogányok sanyargatták az Isten népét; a messiási korban Izrael fog bosszút állni a pogányokon. — *9. A megírt ítélet* az az isteni parancs, mely a Szentföldön lakó kánaáni népek kiirtására vonatkozott. V. ö. Móz. II. 34, 12. 13; Bír. 2, 2. stb. A zsoltáros ezeket a parancsokat a saját korára és a messiási ország ellenségeire alkalmazza.

150. *Minden lélek dicsérje az Urat!* — A 150. zsoltár a zsoltárok egész gyüjteményének befejező dicsérete (doxologiája), és mint ilyen valószínűleg legújabb költeménye a Zsoltárok könyvének. Amint az első zsoltár mint bevezetés röviden összefoglalta az egész zsoltárkönyvnek alapvető tanítását: az embernek igazi boldogsága az isteni törvény megtartásában áll, — úgy ez a befejező zsoltár azt a nagy igazságot vési elménkbe, hogy az ember életének végső célja: az Isten dicsőítése teljes szívünkből, teljes lelkünkből, teljes elménkből és minden erőnkből.

1. Az Úr szent hajléka a párhuzamos verstag szerint *az ég.* — *2.* Istennek *hatalmas tettei* a természet erőinek és a világtörténelem eseményeinek mindenható intézése. — *3—5.* A zsoltáros a templomi zenének néhány legfontosabb hangszerét sorolja fel. — A *4.* versben említett *körtáncot* (v. ö. 149, 3.) a leányok kézi *dobbal* szokták kísérni. — *6. Minden lélek* = minden élő lény; szép ellentét az előbb említett élettelen hangszerekkel.

A PÉLDABESZÉDEK KÖNYVE,

melyet a héberek Mislé-nek neveznek.

Az Ószövetség tanító irányzatú könyvei között szűkebb csoportot alkotnak a Példabeszédek könyve, a Bölcseség könyve és Jézus, Sirák fiának könyve: az ú. n. bölcseségkönyvek, melyek olvasóikat a bölcseségbe (héberül: chokma) kívánják bevezetni. Az általuk ajánlott és magasztalt bölcseség korántsem elméleti bölcselet, hanem életbölcseség, mely az embert alkalmassá teszi a hasznosnak és károsnak, a jónak és rossznak megkülönböztetésére.

Nincs itt éles határvonal a világi és a vallásos bölcseség között; mindakettő egyetlen hatalmas folyam, melynek forrása Isten örök bölcsesége. Ez csillan meg minden alkotásában, ez lép fel megszemélyesítve, hogy a Teremtő csodáinak tanuja lehessen (Péld. 8.) és a halandókat tanítsa (Péld. 1, 20. skk.; 8. és 9. fej.). Testet ölt főleg Izrael történetében (Bölcs. 10—19.) és törvényében (Sirák 24.), de érvényesül más nemzetnél is.

A történeti hagyomány nem ok nélkül hozta kapcsolatba a bölcs Salamon király nevével bölcs mondások szerkesztését, de tudott amellett idegen származású bölcsekről is (Kir. III. 4, 30—34; Péld. 30, 1; 31, 1. és lásd Jób könyvének szereplőit). Többek véleménye szerint a «bölcsek» Izraelben és másutt is a papság mellett külön osztályt alkottak (Jer. 18, 18; 8, 8—9.). Bizonyos, hogy a régi keleti uralkodók udvartartásában nem hiányoztak tapasztalt, világlátott egyének és diplomaták, kik a trón várományosát, illetve a fontosabb hivatalok jelöltjeit az ősök hagyománya szerint, vallásos szellemben, kormányzati bölcseségre és helyes modorra oktatták; intelmeiket, pl. Egyiptomban, bizonnyal az uralkodó tudtával, esetleg kívánságára részben le

is jegyezték. Ezekből a művekből nemcsak honfitársaik okultak, hanem más országok bölcsei is meríthettek. Izrael bölcsei szintén szükségesnek látták, hogy utazásaikban a világ folyását megismerjék (v. ö. Sirák 39, 5.); ami jót külföldön láttak és tanultak, azt maguk is hálásan felhasználták (Sirák 39, 1.), de nem tévesztették szem előtt Izrael bölcseségének jelmondatát sem: «A bölcseség kezdete az Úr félelme» (Péld. 1, 7.).

A bölcseségi irodalom kezdetei tehát a királyi udvarok felé utalnak és az ószövetségi bölcseségirodalom legrégibb terméke, a *Példabeszédek könyve* is udvari légkörre vall. (Lásd a király megemlítését 16, 10. 12—15; 20, 8. 26. 28; 21, 1; 22, 11; 25, 2. 3; 29, 4. 14. stb.) A könyv címe a Vulgáta szerint: Közmondások könyve; ez az elnevezés azonban nem szerencsés ép úgy, mint a szokásos magyar elnevezés («Példabeszédek könyve») sem, mivel könyvünk nép ajkán termett közmondást legfeljebb elenyésző csekély számban, példabeszédeket (parabolákat) pedig — legalább is újszövetségi értelemben — egyáltalán nem tartalmaz. Tágabb értelemben vett példabeszédek 25, 11—28. A héber cím helyes fordítása: «Salamon (bölcs) mondásai» s a könyvben foglalt szövegek részben Salamon bölcseségére, illetve gyüjtőszorgalmára visszavezetett, részben más ókori keleti bölcsektől származó velős mondások (gnómák). Ezek legnagyobbrészt rövid, összefüggésre való tekintet nélkül odavetett distichonok (kétsoros versek), melyek itt-ott strófákká vagy még hosszabb egységekké bővülnek.

A könyv tehát az egységes felépítést nélkülözi és, mint a feliratok is mutatják, különböző korokban keletkezett, illetve egybegyüjtött *részekből* áll. Salamon nevét viselik a *10, 1—22, 16*-ban foglalt rövid, átlag kétsoros mondások, melyek főleg a bölcs és a balga, az igaz és az istentelen, a szorgalmas és a lusta ellentétét tárgyalják. Salamon-féle mondások még *25, 1—29, 27*, melyeket a felirás szerint Ezekiás király idejében (Kr. e. 700 körül), valószínűleg az ő megbízásából bizottság gyüjtött egybe. Ez a rész már számos 4 soros strófát is tartalmaz; tárgyköre nagyjában ugyanaz, mint az előbb említett részé. E két gyüjtemény között helyet foglaló rész *(22, 17—24, 34)* két kisebb gyüjteményből áll (22, 17—24, 22; 24,

23—34.), amelyet felírásuk «bölcsek»-re vezet vissza. Az első gyüjtemény részletekig menő hasonlóságot mutat fel a Kr. e. 600 előtt élő egyiptomi Amen-em-ope bölcsnek tanításaival, és többen úgy vélekednek, hogy a gyüjtemény szerkesztője belőle merített. A Salamon-féle második gyüjtemény után következő (utolsó) két fejezet négy részből áll, melyek különállása mellett az is szól, hogy a görög Hetvenes fordítás az első hármat a könyv más részei közé elosztva hozza (24, 24—37. 50—68. 69—77.). *30, 1—14.* a masszabeli Águr, Jáke fiának mondásait tartalmazza; Móz. I. 25, 14. szerint Massza törzse Izmael ivadéka, tehát az arabok között foglal helyet. *30, 15—33.* legnagyobbrészt számmondásokat tartalmaz; *31, 1—9.* az egyébként szintén ismeretlen Lámuel, Massza királyának mondásai; a könyv befejezése *(31, 10—31.)* pedig ismeretlen költőtől származó alfabetikus költemény, melynek tárgya a derék asszony dicsérete. A könyv legkésőbb keletkezett részének az első kilenc fejezetet *(1, 1—9, 18.)* tekintik, mely nagyobbára a salamoni mondások elé tett hosszabb költői értekezés a bölcseség nagy értékéről és a balgaság veszélyeiről. Valószínűleg a babiloni fogság utáni időben írta, illetőleg gyüjtötte ugyanaz a (sugalmazott) szerző, ki a könyvünkben foglalt különböző mondásgyüjteményeket «Salamon mondásai» főcímmel egybefűzte.

A könyv *kánoni tekintélyét* sem zsidó, sem keresztény körökben nem vonták komolyan kétségbe. Egyes írók megütköztek a mondások egy részének utilitarisztikus, a földi előnyöket és hátrányokat hangsúlyozó eszmemenetén, mely Isten földi igazságszolgáltatására szorítkozik; de ezek elfelejtették, hogy az ószövetségi kinyilatkoztatás e fokozatán a túlvilági élet szempontja még alig szerepelt az erkölcsi élet rugói között. Tekintetbe veendő még, hogy a bölcsek intelmei elsősorban fiataloknak szóltak, kiknél a közvetlen indítóokok, beleszámítva a fenyítő pálcát is, természetszerűleg jelentékenyebb szerepet játszottak.

A *szöveg* állapota az újabb részeknél (1—9. fej., 31, 10—31.) kielégítő; a régibb szövegekbe idő folytán több íráshiba csúszott be, melyeknek jórészét azonban a régi fordítások segítségével ki lehet igazítani.

1. FEJEZET.

A könyv célja. — Óvás gonosz cimboráktól. — A bölcseség mint prédikátor, kivel nem törődnek.

[1]Salamonnak, Dávid fiának, Izrael királyának
mondásai
[2]Bölcseség és fegyelem
tanulására,
[3]Okos beszéd megértésére,
Bölcs okulás,
Igazságosság, ítélet és
becsületesség elnyerésére,
[4]Hogy az *együgyűeknek*
eszesség adassék,
S az ifjúnak tudás és
megfontolás;
[5]A bölcs, ha hallgatja,
még bölcsebb leszen,
S az értelmes útmutatást nyer:
[6]Behatol a mondás és
rejtvény értelmébe,
A bölcsek igéibe és fogós
kérdéseibe!

[7]A bölcseség kezdete az
Úr félelme;
A balgák bölcseséget és
intést megvetnek.
[8]Figyelmezz, fiam, atyád
intelmére,
S el ne hagyd anyád
tanítását,
[9]Mert azok díszes *koszorú*
a fejedre,
És *ékes* lánc a nyakadba!

[10]Fiam, ha bűnösök
csábítanak, ne engedj
nekik,
[11]Ha mondják: «Jer velünk, leselkedjünk vér
után,
Rejtsünk el ok nélkül,
tört az ártatlan ellen!

1. A Salamon-féle mondások megnyitják az élet dolgaiban járatlanok szemét, a jártasokét pedig még inkább megélesítik, hogy cselekedeteikben igazi javukat keressék (a könyv célja: *1—6.* v.). A (gyakorlati) bölcseségnek előfeltétele Isten akaratának követése; fontosságra rögtön ez után a szülők intelmeinek tiszteletbentartása következik *(7—9)*. Óvás a masok megrontását célzó gonosz szövetségektől. Akik az intelmeket szemmel tartják, elkerülik a gonoszok kelepcéjét, amelybe a gonoszok maguk kerülnek majd *(10—19)*. Sokan megvetik a bölcseséget, ki mint prédikátor lép fel; ezeket a bölcseség romlással fenyegeti *(20—33)*.

5. Még bölcsebb leszen, a héber szerint: tanultságban gyarapszik. — *6.* A vers valószínűleg a 30. fej. tartalmára utal.

7. Bölcseség, a héberben szószerint: tudás. *Az Úr félelme* = vallásosság. *Balgák* = gonoszok. — *9.* A szülői intelmek megbecsülése később tiszteletet és elismerést szerez. V. ö. 4, 9. — *9a* a latin szerint: Hogy ékesség adassék fejednek.

10. A *fiam* szó itt és a következőkben átvitt értelemben áll. A szerző a tapasztalatlanokat, kikhez szavait irányítja, lelki fiainak tekinti. — *11.* A *vér* szó itt esetleg embervért, embert jelent. Egyébként lehetséges, hogy hiányos írással állunk szemben: *dam* (vér) e helyett: *adam* (ember). Mások szerint a *vér után* kifejezés helyett «ártatlanra» (héb. tam) olvasandó. *Tört*, a régi szövegek átlag e helyett: «ok nélkül», ami valószínűleg elírás, melyet a régi betűalakokból könnyen meg lehet magyarázni. A latin szöveg fordításában mind a két felfogást egyesíti. —

[12]Nyeljük el élve, mint az alvilág,
És egészen, mint a sírba-szállót,
[13]Szerzünk majd mindenféle drága jószágot,
Megtöltjük házainkat zsákmánnyal!
[14]Vesd *tehát* közöttünk sorsodat,
Mindünknek egy legyen erszényе!»
[15]Fiam, ne menj velük *egy úton*,
Tartóztasd lábadat ösvényüktől,
[16]Mert lábuk gonoszra siet
És vérontásra rohan!
[17]Azonban hiába állítanak fel hálót
A madarak szeme előtt;
[18]Ők is *csak* saját vérük ellen leselkednek,
Önmaguknak vetnek tőrt.
[19]Ilyen minden kapzsi útja:
Elveszi gazdája életét!

[20]A bölcseség úton-útfélen szónokol,
A tereken hallatja hangját;
[21]Lármás *utca*főkön kiabál,
A városkapuk nyílásánál szólal meg és úgy mond:
[22]«Ti *dőrék!* Meddig kedvelitek a *dőreséget*,
S a bolondok meddig kívánják, mi nekik ártalmas,
S a balgák meddig gyűlölik a belátást?
[23]Térjetek meg feddésemre!
Íme, kiöntöm nektek lelkemet,
Tudtul adom nektek igéimet:
[24]Mivelhogy szóltam és vonakodtatok,
Mert kinyujtottam kezemet és nem volt, ki odanézzen,
[25]És semmibe sem vettétek minden tanácsomat,
És nem törődtetek feddésemmel:

12. Az elnyelés természetesen csak képleges, kifejezi az ártatlan embertárs megrontását, pl. igaztalan ítélet útján, mely vagyonát a bűnös cimborák kezére juttatja. — *14a.* A zsákmány elosztása sorsolás útján megy végbe. — *14b. Erszényе*, újabb értelmezők jelentéktelen írásbeli változtatással e helyett inkább «serleg»-et olvasnak. Közös serleg annyi, mint közös sors (v. ö. Zsolt. 15, 5). — *15. Egy úton* a héber alapján kiegészítve. — *16.* V. ö. Iz. 59, 7. — *17—18.* A versek valószínű értelme: Akik a kelepcét látják — így azok, akik a szerző intéseire hallgatnak — bizonnyal nem rohannak abba, s így a kár csakis azokra hárul, kik a kelepcét felállították. — *19.* Az út *gazdája* az, ki azt magának választja.

20. A bölcseség itt megszemélyesítve lép fel; mivel nincs rejteni valója, sőt minél több hívet akar toborozni, mint prédikátor lép fel oly helyeken, hol nagy a csődület. — *22a* szószerint: Ti kisdedek! Meddig kedvelitek a gyermekességet? — *22b* a héber szerint: «S a gúnyolódók meddig kedvelik a gúnyolódást?» A gúnyolódók a bölcseség követőit nevetség tárgyává teszik. — *24.* A kéz *kinyujtása*, felemelése itt egyesek szerint fenyegető,

[26]Én is nevetek majd
romlástokon,
Gúnyolódom, ha reátok
jő, amitől féltek,
[27]Ha hirtelen baj szakad
reátok,
És romlástok ott terem,
mint a fergeteg,
És eljő reátok a szükség
és a szorongás!
[28]Akkor hívnak majd en-
gem, de nem hall-
lom,
Keresnek hajnalban, de
meg nem lelnek.
[29]Mivelhogy gyűlölték a
tudást,
És nem vették be az Úr
félelmét,
[30]S nem hajtottak taná-
csomra,
És megvetették minden
intelmemet:
[31]Bízony enni fognak út-
juk gyümölcséből,
És jóllaknak saját ter-
veiktől,
[32]Mert a *balgákat* megöli
elpártolásuk,
S a dőréket elveszíti
szerencséjük.
[33]Aki azonban reám hall-
gat, bátorságban la-
kik,
És bővelkedik baj fé-
lelme nélkül.

2. FEJEZET.

A bölcseségre való törekvés gyümölcsei.

[1]Fiam! ha befogadod
szavaimat
És megőrzöd magadnál
parancsaimat,
[2]Úgy, hogy megnyitod
füledet a bölcseségnek,
És szívedet az okosság
megismerésére ado*d*,
[3]Sőt, ha hívod a bölcse-
séget,
És szívedet az okosságra
hajtod,
[4]Ha keresed a*zt*, mint az
ezüstöt,
És kutatod, mint a *rej-
tett* kincset:
[5]Akkor megérted az Úr
félelmét,
És megtalálod Isten tu-
dását;
[6]Mivel az Úr adja a böl-
cseséget,
S az ő szájából szárma-

mások szerint hivogató taglejtés. — *28. Keresnek* (a latin szerint: felkelnek) *hajnalban*, a héber kifejezés csak annyit jelent, hogy: nagyon keresnek. — *31.* A balgák *útjának gyümölcse* istentelen életük következményei. — *32. Balgákat*, a latinban: kisdedeket. — *33. Bővelkedik*, a héber szerint: bizton lehet.

2. Ez a fejezet egyetlen nagy, többszörösen bővített és megtoldott feltételes mondatszerkezet. A beszélő nem a bölcseség, hanem újból a szerző, ki Salamon szerepében az olvasóhoz fordul, kit fiának szólít. Ha befogadja szavát *(1—4)*, akkor megtalálja az istenfélelmet és ezzel Isten oltalmát is *(5—8)*, belátása tisztul *(9—11)*, okosságra tesz szert, mely megóvja 1. a hamis emberek társaságától *(12—15*, v. ö. az előző fejezetet) és 2. a csalfa nőktől *(16—19)*, és érdemessé teszi arra, hogy a (szent) földön lakhassék *(20—22)*.

2b a latin szerint: Hajtsd szívedet az okosság ismeretére. — *3b.* A latin szöveg *2a* ismétlése; a héber szerint helyesebben: És

zik a tudás és az értelem ;
7Ő rejt el üdvöt az igazak részére,
És *pajzsa* azoknak, kik jámborságban járnak;
8Megvédi az igazságosság ösvényeit,
És őrködik a jámborok útja fölött.
9Akkor megérted az igazságot és a törvényt,
Az egyenességet és minden helyes utat ;
10Ha szívedbe száll a bölcseség,
S a tudás örömöt nyujt lelkednek,
11A megfontolás őrködik majd fölötted,
S az okosság megóv téged,
12Úgy, hogy megment a rossz úttól,
A hamisságot beszélő emberektől,
13Kik elhagyják az egyenes utat,
Hogy a sötétség ösvényein járjanak,
14Kik gonosztevésben találnak örömöt,
És gonosz *hamisságon* ujjonganak,
15Kiknek görbék az ösvényei,
És elvetemültek az *útjai;*
16Úgy, hogy megment másnak asszonyától,
Az idegen nőtől, ki beszédeivel hízeleg ;
17Cserbenhagyja ifjúkora meghittjét,
18És megfeledkezik Isten szerződéséről,
Mert háza a halálba hanyatlik,
És útjai az alvilágba vezetnek ;
19Mind, akik bemennek hozzá, nem térnek vissza,
És nem találják meg az élet útjait ;
20Hogy a jó úton járj,
És az igazak ösvényeit kövesd,
21Mert az igazak lakják majd a földet,

felemeled hangodat az okosságért. — *7. Üdvöt*, mások szerint : okosságot, vagy : jó tanácsot. — *8. Az igazságosság ösvényei* itt annyi, mint az igazak ösvényei ; v. ö. b-t. — *9*b. Az eredeti szöveg lehetett : És mindama utakon jársz, melyek helyesek. — *16.* A vers főmondatát a 11. v.-ben kell keresni. Az *idegen nő* nem idegenszármazású, hanem az embertárs felesége, kit az életközösség szempontjából állandóan idegennek kell tekinteni. — *17. Ifjúkora meghittje* a nő törvényes férje, kit keleti szokás szerint ügyszólván gyermekkorában szemeltek ki férjéül. — *18*a. A házassági frigy Mal. 2, 14 szerint is *szerződés*, melyet *Istennek* mint tanunak a színe előtt kötnek. — *18*b szerkezet szerint a 16. v.-hez csatlakozik. A héber szöveg jelenlegi állapotában romlott ; valószínű kiigazítással : Mivel a háza halálárnyék (vagy: sötétség) verme. — *18*c a héber szerint : És útjai (=felkeresése v. ö. 19a) az alvilág árnyaihoz vezetnek. A házasságtörés törvényes büntetése a halál. V. ö. Móz. III. 20, 10 ; V. 22, 22 skk. — *20.* A vers előzményét l. a 11. v.-ben. *A jó úton*, a héber szerint: a jók útján. — *21.* A *föld* a Szentföld, melyet Isten Israelnek megígért.

S a jámborok maradnak
meg rajta;
22A gonoszok pedig el-
vesznek a földről,
S a hűtlenek kitépetnek
belőle.

3. FEJEZET.

Istenfélelemre és az embertárs szeretetére vonatkozó intelmek. A bölcseség dicsérete.

1El ne feledd, fiam,
tanításomat,
És szíved őrizze meg
parancsaimat,
2Mert számos napot,
életévet
És boldogságot szerez-
nek neked!
3Szeretet és hűség el ne
hagyjanak!
Fűzd ezeket nyakad köré,
És vésd őket szíved táb-
lájára,
4Akkor kegyet lelsz és
szép *jutalmat*
Isten és emberek előtt.

5Teljes szívvel bízzál az
Úrban,
És ne támaszkodjál sa-
ját belátásodra;
6Minden utadon reá gon-
dolj,
S ő majd igazgatja lépé-
seidet.
7Ne légy bölcs önnön
szemedben,
Féld az Istent és kerüld
a rosszat:
8Ez egészség *testednek*,
És nedű csontjaidnak.

9Tiszteld meg az Urat
vagyonodból,
És adj neki minden ter-
mésed zsengéjéből,
10Akkor megtelnek csű-
reid bőséggel,
És túláradnak sajtóid a
musttól.

11Ne vesd meg, fiam, az
Úr fenyítését,
És meg ne únd dor-
gálását,
12Mert az Úr azt feddi,
akit szeret,
S azt a fiát *sujtja*, akit
kedvel!

13Boldog az az ember, ki
bölcseséget talál,
S az a *férfiú*, ki belátással
bővelkedik,
14Mert megnyerése jobb,
mint ezüst szerzése,

3. Az itt foglalt intelmek nagyobbrészt négysoros versszakokból állanak. Nagyobb egységek: az alázatosságról *(5—8)*, a bölcseség hasznáról *(13—26)*, az álnokságról és igazságtalan erőszakról *(29—35)*.

1. Tanításomat, a latin szerint: törvényemet. — *3. Nyakad köré*, mint pl. a pecsétet, melyet többen nyakra fűzve viseltek. — *4. Jutalmat*, szövegkiigazítással; a héber szerint: értelmességet, a latin szerint: fegyelmet. — *6b* a héberben: S ő majd egyengeti ösvényeidet. — *8. Testednek:* kiigazítva a görög és szír szöveg alapján. A latin szerint: köldöködnek. *Ned i csontjaidnak:* A csontok elszáradása betegség és nélkülözés képe (v. ö. 17, 22), azoknak nedvtől (= bőséges velőtől) duzzadása pedig az egészséget és bőséget jelképezi. — *9.* Felszólítás a templom és a papság támogatására. A termés zsengéjéről l. Móz. V. 18, 4; 26, 2. — *10. Sajtóid*, a héber szerint pontosabban: sajtód vályúi. — *12b. Sujtja*, a görög szöveg alap-

És gyümölcse többet ér
színaranynál ;
15Drágább az minden
gazdagságnál,
És nincs hozzáfogható
kívánatos dolog ;
16Hosszú élet van a jobbjában,
Gazdagság és dicsőség
a baljában ;
17Útjai kellemes utak,
És minden ösvénye boldogság ;
18Életfa az azoknak, kik
megragadják,
És boldog, ki beléje kapaszkodik.
19Bölcseséggel alapította
az Úr a földet,
És értelemmel állította
fel az eget ;
20Tudománya által törtek
elő a tengerek
És *csepegnek* a felhők
harmatot.
21Fiam ! ne távozzanak
ezek szemed elől :
Ragaszkodjál az *okossághoz* és a megfontoláshoz !
22Akkor ezek lelked élete
lesznek,
És ékessége nyakadnak.
23Bizton jársz akkor utadon,
És meg nem ütöd lábadat ;
24Ha lefekszel, nem kell félned,
Pihensz, és édes leszen alvásod.
25Ne félj *akkor* váratlan rémségtől
S a gonoszok reád szakadó hatalmától,
26Mert az Úr leszen melletted,
És megóvja lábadat,
hogy *törbe* ne ejtsenek.

27Ne tartsd vissza a jótevéstől azt, akitől telik,
És magad is tégy jót, ha teheted.
28Ne mondd barátodnak :
«Menj és jöjj vissza,
Majd holnap adok !»
holott tüstént adhatnál.

29Ne tervezz gonoszat barátod ellen,

ján kiigazítva. A latin szerint : «És kedveli, mint a fiát az atya». A feddés célja a javítás. V. ö. Héb. 12, 5—6. — *15a* a héber szerint : Különb a becse, mint a korálloké. — *16.* A megszemélyesített bölcseség két kézzel osztja ajándékait. — *18a. Életfa*, mert életet hosszabbít (Móz. I. 3, 22). — *18b.* A héber szöveg nincsen rendben. Az eredeti szöveg lehetett : S akik róla szakítanak, az Úrhoz lesznek hasonlók. — *20a.* V. ö. Jób 38, 8. — *20b.* A régiek felfogása szerint a harmat az égből csepeg. — *21. Okossághoz*, a latin szerint : a törvényhez. — *22a* a latin szerint : Akkor ez a lelked élete lesz. — *22b.* Ezek az erények majd jól állanak neked, akárcsak valami szép nyaklánc. V. ö. 1, 9. — *25b* a héber szerint: S a gonoszok pusztulásától, ha eljö. — *26. Melletted*, a héberben : bizodalmad, kiigazítva : minden útadon (?).

27. A héber szerint helyesebben : Ne sajnáld az adományt attól, ki jót tett (mások szerint : ki reászorul), — Ha megvan hozzá tehetséged.

29b a héber szerint : Holott az bizakodva ül (vagy : lakik)

Holott az benned megbízik!
30Ne perelj senkivel sem ok nélkül,
Ha neked semmi roszszat nem tett.
31Ne irígykedjél az erőszakos emberre,
És ne kövesd útjait,
32Mert az Úr utál minden *elvetemültet*,
De az igazakat *barátságára méltatja*.
33Szegénységet *küld* az Úr a gonosz házára,
De áldott az igazak hajléka!
34Csúffá teszi azokat, kik gúnyolódnak,
De az alázatosakat kegyben részesíti;
35A bölcseknek tisztesség jut részül,
A balgák pedig gyalázatot *aratnak*.

4. FEJEZET.

A bölcseség szükségessége. — Az egyenes út.

1Halljátok, gyermekek, atyai intelmemet,
És figyeljetek jól, hogy okosságot tanuljatok
2Üdvös *oktatásban* részesítlek titeket,
Ezért el ne hagyjátok tanításomat!
3Hisz én is atyám gyermeke voltam,
Gyengéd és egyetlen anyám előtt,
4És ő oktatott engem és így szólt:
«Vegye be szíved szavaimat,
Tartsd meg parancsaimat, akkor életed leszen!
5Szerezz bölcseséget, szerezz okosságot, meg ne feledkezzél *erről*,
És ne térj el szájam igéitől!
6El ne hagyd azt, akkor megőriz téged,
Szeresd azt, akkor megtart téged!
7A bölcseség kezdete: szerezz bölcseséget,
És minden keresményedből szerezz okosságot!

melletted. — *31.* A (kiigazított) héber szerint: Ne indulj fel a hatalmaskodó miatt, — És ne izgulj útjai miatt. — *32. Az elvetemültet*, a latin szöveg szerint: a csúfolódót. *32b* a latin szerint: S az egyszerűekkel vagyon az Ő társalgása. — *33a* a héber szerint: Az Úr átka vagyon a gonosz házán. — *35b* fordítása a szír fordítás alapján kiigazított szöveget követi. A latin más felfogással: A balgák felmagasztalása gyalázat.

4. Felhívás a bölcseségnek mindenáron való megszerzésére *(1—9)*. Buzdítás a bölcseség útján való haladásra és a gonoszok útjának kerülésére *(10—19)*. Az egyenes út ajánlása *(20—27)*.

1—9. A bölcs mint atya beszél lelki gyermekeihez. Engedelmességet kér tőlük, hivatkozással arra, hogy gyermekkorában ő is a szülei akaratát követte. — *2. Oktatásban*, a latin szerint: ajándékban. — *3.* A megromlott héber szöveget így lehetne kiigazítani: «Hisz én is atyámra figyelmeztem, — Szelíd és kedves voltam anyám előtt». Salamonról, mint kedvenc fiúról v. ö. Kir. II. 12, 25. — *4. Ő*, t. i. atyám. *Életed*, t. i. boldog életed. — *5.* Salamon trónrajutásakor elsősorban bölcseséget kért Isten-

8Ragadd meg azt, akkor
felmagasztal téged,
Tisztességre juttat, ha
magadhoz öleled;
9Bájos *füzért* fon fejedre,
Gyönyörű koronát *ajándékoz* neked!»

10Figyelmezz, fiam, és fogadd be igéimet,
Akkor megsokasodnak
életed esztendei!
11Eligazítlak a bölcseség útján,
És vezetlek az igazság ösvényein.
12Ha azokon jársz, *semmi*
sem szorítja járásodat,
És nem botlasz meg, ha szaladsz.
13Tartsd meg a fegyelmet és el ne hagyd,
Őrizd meg, mert ez a te életed!
14Ne gyönyörködjél a gonoszok ösvényein,
És ne tessék neked a rosszak útja!
15Fuss tőle és ne járj rajta,
Kerülj és hagyd el azt;
16Hisz aludni sem tudnak,
míg gonoszt nem cselekszenek,
Kerüli őket az álom,
míg valakit meg nem ejtenek;
17Mert esznek a gonoszság kenyerét,
És isszák az erőszak borát.
18Az igazak ösvénye pedig olyan, mint a derengő fény,
Mely mindinkább erősbödik, míg a nappal teljes leszen;
19A gonoszok útja sötétség,
Nem tudják, hogy mibe botlanak.

20Fiam! ügyelj szavaimra,
Nyisd meg füleidet igéimnek!
21Ne távozzanak szemed elől,
Óvjad őket szíved belsejében!
22Mert életet *adnak* megtalálóiknak,
És gyógyulást az egész testnek.

től. Kir. III. 3, 9. — *6. Azt*, t. i. a bölcseséget. — *7.* A vers az 5. v. tartalmát ismétli, az összefüggést megszakítja és a görög szövegben hiányzik. — *8.* A héber szöveg valószínű fordítása: Simulj hozzá (mint az inda), akkor felmagasztal téged, — Öleld magadhoz, akkor tisztességre juttat. — *9.* A latin szöveg szerint, mely egyes kifejezések más felfogásán alapszik: A kedvesség gyarapodását adja meg a fejednek, — És dicső koronával fed be téged. *10—19.* E részben, úgylátszik, már nem a bölcsnek atyja, hanem ő maga beszél. — *13. Fegyelmet*, mások inkább: tanítást. — *14.* A héber szerint: Ne lépj a gonoszok ösvényére, — És ne haladj a rosszak útján. — *15.* A kiigazított héber szerint: Ne járj a helyen, hol tanyáznak. — Kerüld és menj el mellette! — *17.* A gonoszság és az erőszak annyira életszükségletük, mint másoknak az étel és ital. — *18—19.* Az újabb értelmezők nagyobb részének véleménye szerint e két vers sorrendjét meg kell fordítani. — *18.* Az igazak életútja mind fényesebbé válik, amint a hajnal fénye is egyre erősödik, míg csak a nap fel nem kel. Mások a szöveget a nap fényének a deleléséig való erősödé

[23]Óvd a szívedet minden gonddal,
Mert az élet ebből fakad!
[24]Vesd el magadtól a száj hamisságát,
S az ajkak alattomosságát *tartsd* távol magadtól!
[25]Szemed egyenesen nézzen,
És szempillád a lábad elé tekintsen!
[26]Egyengesd lábad ösvényét,
És minden utad legyen céltudatos!
[27]Le ne térj se jobbra, se balra,
Fordíts el lábadat a rossztól,
Mert a jobbra vivő útat az Úr ismeri,
A balratartók pedig gonoszak;
Ő azonban egyenesekké teszi ösvényeidet,
És utaidat szerencsés véghez vezeti.

5. FEJEZET.

Intelmek a hitvesi hűség tárgyában.

[1]Figyelmezz, fiam, bölcseségemre,
Hajtsd füledet okosságomra,
[2]Hogy óvatos légy,
És ajkad megőrizze a tudást.
Ne vess ügyet a csalfa nőre,
[3]Mert az *idegen* nő ajka méztől csepeg,
És ínye olajnál is simább,
[4]Végül azonban keserű, mint az üröm,
Éles, mint a kétélű kard;
[5]Lába halálra siet,
És léptei az alvilág felé tartanak;
[6]Nem járnak az élet ösvényén,
Lépései változók és megvizsgálhatatlanok.
[7]Nos tehát, fiam, hallgass reám,

sére vonatkoztatják. — *23b.* A boldog életnek ez (t. i. a szívnek, lelkiismeretnek szeplőtelenül való megőrzése) a forrása. — *24. Az ajkak alattomosságát*, a latinban szószerint: a rágalmazó ajkakat. — *25.* Akik nem szennyezik be magukat hamissággal (24. v.), azoknak tekintete egyenes. — *27c*—f megvan a latin és a görög, de hiányzik a héber és a szír szövegben.

5. A házasságtörésre hajlamos nőt kerülni kell, mert az a vele vétkezőt anyagi és erkölcsi romlásba dönti; a házasságtörés bűnét Isten meglátja és meg is torolja *(1—23)*. Közbeszúrólag a szerző megemlékezik a törvényes házasviszony örömeiről *(15—19)*. V. ö. 2, 16—19.

1. Okosságomra, vagyis a következőkben közölt okos tanácsomra. — *2b.* A héber és latin szöveg esetleg hibás és azt a görög szöveg felhasználásával így lehetne visszaállítani: S az ajkak ismerete (pl. a hízelgő ajkak hamisságának felismerése, v. ö. 3,) megóvjon téged. *2c* a héberben hiányzik. — *3. Az idegen nő* (a latinban: nyilvános nő) más férjnél levő asszony. V. ö. 2, 16. *Méz* és *olaj* édes-mázos csábító szavak leírására szolgál. — *6.* A héber szöveg (bizonytalan) fordítása: Hogy az élet útját ne egyengesd (vagy: lásd?), — (Azért) ösvényei állhatatlanok; nem

S el ne távozzál szájam
igéitől!
8Távol tartsad tőle utadat,
Ne is közelíts háza ajtajához,
9Hogy *életedet* másoknak
ne kelljen odaadnod,
És éveidet könyörtelen
valakinek;
10Hogy idegenek ne töltekezzenek vagyonoddal,
És keresményed más házába ne jusson,
11Hogy végezetül ne sopánkodjál,
Mikor lefogyott a húsod és a tested — és
ne mondjad:
12«Miért is utáltam a fegyelmet,
És miért nem engedett szívem az intelmeknek?
13Miért nem hallgattam tanítóim szavára,
És miért nem hajtottam fülemet azokra, kik oktattak!
14Kevés híja, hogy végső bajba nem jutottam
A község és gyülekezet közepette!»

15A saját vermedből idd a vizet,
És a magad kútjából a nedűt!
16*Vajjon* a szabadba ömöljenek-*e* forrásaid,
És az utcákra *patakjaid?*
17Legyenek azok egyedül a tieid,
És ne osztozzanak veled idegenek.
18Áldott legyen a forrásod,
És vígadj ifjúkorod feleségével!
19A szerelmetes szarvasüsző, a bájos zerge —
Részegítsen meg téged a keble minden időben,
És szerelmében gyönyörködjél szüntelen!
20Miért engednéd, fiam, hogy idegen asszony elcsábítson,

veszed észre? — *9—11.* A magyarázók átlaga ezt a helyet a megcsalt férjre érti, ki bírósággal fenyegetődzik és akit csak nagy anyagi ellenszolgáltatásokkal lehet elhallgattatni. Mások a *könyörtelen valakin* uzsorást értenek, ki magas kamat ellenében pénzeli azt az embert, aki más feleségére költi vagyonát. A 14. v. inkább az előző felfogásnak kedvez. — *9. Életedet* a görög szöveg alapján kiigazítva. A héber és latin szerint: tisztességedet, a szír szerint: vagyonodat. *Életedet . . . éveidet:* évek munkájának eredményét. V. ö. 10b. — *14. Végső baj* akkor éri a házasságtörőt, ha bíróság elé állítják, és bűnéért halállal lakol. V. ö. Móz. III. 20, 10; V. 22, 22.

15—18. Ivás a kívánság kielégítését, *verem, kút, forrás* a férfiú kívánságát kielégítő törvényes feleséget jelenti. — *16* értelme: Ha nem éred be feleségeddel, ő is majd arra vetemedik, hogy másokkal éljen. A latin eltérő felfogással: Forrásaid kifelé ömöljenek, — S a tereken oszd el vizeidet. — *18. Áldott* bőséges gyermekáldással. *Ifjúkorod feleségével* v. ö. 2, 17 jegyz. — *19. Szarvasüsző . . . zerge* a feleség becéző jelzése. *Keble*, csekély módosítással a héber szöveget így is lehetne fordítani: szerelmei. — *20a* a héber szerint: Miért gyönyörködnél, fiam, idegen asz-

És minek melegednél
más nő kebelén?
[21]Hisz a férfiú útjai az Úr
szeme előtt vannak,
És Ő minden ösvényét
szemmel kíséri!
[22]A bűnöst vétkei meg-
ragadják,
És bűneinek kötelei
fogva tartják;
[23]Meg kell halnia fegye-
lem híján,
Tőrbe jut, mert nagyon
is balga!

6. FEJEZET.

A kezességről, a restségről, a hamisságról és a házasságtörésről.

[1]Fiam, ha társadért jót-
álltál,
Ha kezedet adtad ide-
genért,
[2]*Ha* önnön szájad szava
téged tőrbe ejtett,
És meg vagy fogva saját beszédeiddel,
[3]Ahogy mondom, úgy
tégy, fiam, hogy kilá-
bolj,
— Hiszen társad kezére
kerültél —:
Eredj! Sietve nógasd a
társadat!
[4]Ne engedj alvást szemednek,
És szendergést szempilláidnak!
[5]Vond ki magad, mint a gazella a *hurokból*
S a madár a madarász *tőréből*.

[6]Eredj a hangyához, te
lusta!
Nézd az útjait és okulj!
[7]Sem főnöke, sem tiszttartója, sem ura nincsen,
[8]Mégis megszerzi táplálékát nyáron,
Egybegyűjti élelmét aratáskor.
[9]Meddig heversz még, lusta!?
Mikor kelsz fel álmodból?
[10]Alszol egy kevéssé, szenderegsz egy kissé,

szonnyal? — *21. Szemmel kíséri*, kétes; a hébert így is lehetne fordítani: egyengeti. — *23. Tőrbe jut*, a héberben: támolyog.

6. A kezességről és következményeinek elhárításáról *(1—5)*; intelmek a lustaság ellen *(6—11)*; az álnok emberről *(12—15)*, ide fűződik egy számmondás *(16—19)*, melynek utolsó, leginkább hangsúlyozott tagja tartalmilag a 14. v.-hez kapcsolódik; a házasságtörésről *(20—35)*.

1—5. Aki elkövette azt a megfontolatlanságot, hogy idegen egyén tartozásáért kezességet vállalt, állandóan nógassa az adóst tartozása törlesztésére, mert azt egyébként ő rajta hajtják be. — — *3b.* A görög és szír szöveg alapján így kellene fordítani: Hiszen társad miatt ellenséges kézre kerültél. — *3c.* A héber szerint: Menj, borulj le (mások kiigazítva: ne lankadj) és zaklasd a társadat. — *4. Ne engedj* . . . t. i.: mindaddig, míg társad kötelezettségének eleget nem tett. — *5. Hurokból* . . . *tőréből* a görög és szír szöveg alapján; a héber és latin szöveg szerint: a kézből . . . kezéből.

7. A hangyát senki sem szorítja munkára. — *8.* A görög szöveg e vers után a méh dicséretét hozza: Vagy eredj akár a méhhez! — Nézd csak, mennyire szorgalmas, — A munkáját be komolyan végzi! — Amit előállít, király és közember egész-

Összeteszed egy kissé
kezedet, hogy aludjál,
11 És beállít hozzád az ínség, mint a csavargó,
S a nélkülözés, mint a fegyveres férfiú!
De ha serény vagy, akkor aratásod *bő*, mint a forrás,
S az ínség messze elkerül.

12 Semmirekellő az istentelen ember,
Hamis szájjal jár,
13 Hunyorgat szemével, sikál a lábával,
És jelet ad ujjával;
14 Álnok szívvel gonoszt forral
És viszályt hint el szüntelen!
15 Az ilyenre hirtelen reászakad a romlása,
Váratlanul összeroppan, és nincsen *számára* gyógyulás. —
16 Hat dolgot gyűlöl az Úr
És hetet utál a lelke:
17 Fennhéjázó szemet, hazug nyelvet,
Ártatlan vért ontó kezet,
18 Álnok tervet forraló szívet,
Gonoszra sebtiben sietős lábakat,
19 A hamis tanut, ki ontja a hazugságot,
És azt, ki viszályt hint testvérek közé.

20 Tartsd meg, fiam, atyád parancsait,
És el ne hagyd anyád tanítását!
21 Kösd őket szívedre mindenkor,
Fűzd őket nyakad köré!
22 Hadd járjanak veled jöttödben-mentedben,
Őrködjenek fölötted, mikor alszol,
És velük csevegj, mikor felébredsz!
23 Mert a parancs szövétnek, a tanítás világosság,

séggel élvezi; — Mindnyájuk szemében kívánatos és dícséretes; — Bár erőre gyenge, — Kiváló, mert megbecsüli a bölcseséget! — *11. Fegyveres férfiú*, a görög és szír szöveg alapján helyesen: gyors futár. A *forrás* a bőség képe. — *11c*—d a latin és görög szöveg többlete.

13. Az alattomos fondorkodó szemben hízeleg, de ezalatt cimboráit különböző titkos jelekkel figyelmezteti. — *16—19* számmondás. Ez kedvelt műforma, melyben a számnak nincsen dologilag indokolt különösebb jelentősége. Két egymást követő számnak (itt 6 és 7) egybeállítása a hatás fokozására szolgál. V. ö. még 30, 15—29; Sirák 23, 21 skk.; 25, 9 skk.; 26, 5 skk. Az itt felsorolt hét vétek közül az első öt testtaggal van szemléltetve, és valamennyi beleillik az álnok ember rajzába.

20—35. Intelem a házasságtörés tárgyában. A szülői intelmekre hivatkozó általános bevezetés után *(20—24)* a bölcs bemutatja eme bűn keserű gyümölcseit, földi bűnhődését, melynek végrehajtója a jogaiban sértett férj *(25—35)*. — *21. Nyakad köré* v. ö. 3, 3. — *22. Járjanak veled*, a héber szerint: vezéreljenek. *Veluk csevegj*, a héberben: Azok csevegjenek veled. — *23. Parancs ... tanítás*, t. i. a szülők (v. ö. 20. v.) óvatosságra

S a fegyelem feddése az
életre vezető út,
[24]Hogy megóvjanak a
rossz asszonytól,
Az idegen nő hízelkedő
nyelvétől!
[25]Meg ne kívánd szépségét szívedben,
És meg ne ejtsenek az
ő kacsintásai!
[26]Mert a céda személy díja
alig ér egy kenyeret,
A férjes asszony azonban
drága lélekre vadász.
[27]Vehet-e ember tüzet az
ölébe,
Úgy, hogy ruhái meg ne
égjenek?
[28]Járhat-e valaki izzó parázson,
Úgy, hogy talpát meg ne
perzselje?
[29]Így *jár*, ki betér társa
asszonyához;
Aki őt érinti, nem marad büntetlen!
[30]Nem nagy bűnt követ el
a tolvaj, ha azért lop,
Hogy csillapítsa éhségét,
[31]Mégis, ha rajta érik,
hétannyit fizet,
Oda kell adnia háza
minden holmiját;
[32]De az ember, ki házasságot tör,
Balgaságában vesztébe
rohan.
[33]Csúfságot és szégyent
von magára,
És gyalázatát le nem
mossa semmi sem;
[34]Mert a férfiú féltékenysége és haragja
Nem ismer kíméletet a
bosszú napján,
[35]Nem enged senki könyörgésének
És váltságul nem fogad
el semekkora ajándékot sem.

7. FEJEZET.

A házasságtörésről (folyt.).

[1]Fiam! Őrizd meg szavaimat,

intő figyelmeztetései eme tárgyban. — *24. A rossz asszonytól;* a héber magánhangzók helyesebb olvasása és egy görög kézirat alapján: a társ hitvesétől. — *25. Kacsintásai*, a héber szerint: szempillái. — *26.* A házasságtörő asszony veszélyesebb a nyilvános nőnél; emezt esetleg élelemmel is ki lehet elégíteni, mivel bűnös foglalkozásával kenyeret keres; amaz azonban az értékes emberi élettel játszik. — *30a.* A héber szerint helyesen: Nemde megvetik a tolvajt, ki azért lop. — *31. Hétannyit fizet* kevésbbé pontos jelzés. A törvény egyébként kétszeres, négyszeres és ötszörös visszatérítést ír elő (Móz. II. 22, 1. 4. 7. 9). — *32.* A héber szerint: Aki pedig asszonnyal bujálkodik, az bolond, — Ki sajat vesztét keresi, az tesz ilyent. — *33. Csúfságot*, a héber szerint helyesen: verést. — *35.* A héber szerint: Nincsen tekintettel bármekkora váltságra, — Nem éri be vele, bárhogy is tetézd az ajándékot.

7. Ez a fejezet is óvatosságot ajánl a házasságtörő nővel szemben. *1—5*, valamint *24—27* szorosan vett intelmeket tartalmaznak; a közöttük elhelyezkedő rész *(6—23)* inkább leíró jellegű és a könnyelmű asszony cselvetéseit ecseteli, amelyeknek a héber és latin szöveg szerint az ablakon át megfigyelő bölcs a tanuja, míg a görög és szír szöveg szerint — talán helyesebben — a házasságtörő nő szemeli ki magának az áldozatot ablakának rácsa mögül.

Rejtsd magadba parancsaimat!
Fiam! [2]Tartsd meg parancsaimat, akkor élni fogsz,
És tanításomat, úgy, mint szemed fényét!
[3]Kösd azt ujjaidra,
Írjad szíved táblájára!
[4]Mondd a bölcseségnek: Nővérem vagy!
S az okosságot barátnődnek szólítsd,
[5]Hogy megóvjon téged másnak asszonyától,
Az idegen nőtől, ki beszédeivel hízeleg.

[6]Kinéztem házam ablakán
A rács mögül,
[7]És látok fiatalokat;
Észreveszek egy balga legénykét,
[8]Ott megy az utca sarkán,
S *az asszony* házának tájékára ballag,
[9]Szürkületben, estefelé,
Éjnek idején, sötétben.
[10]És íme, elébe lép az asszony,
Rossz személy mezében, készen a lelkek megejtésére,
Csacsogó és állhatatlan, [11]nyugodni nem tudó.
Lábai nem tűrik az otthonülést,
[12]Hol az utcán, hol a piacon,
Hol a szegleteknél leskelődik.
[13]Majd megragadja, megcsókolja az ifjút,
És szemtelen arccal hízeleg, úgymond:
[14]«Áldozatokat fogadtam egészségemért,
És ma váltottam be fogadalmamat;
[15]Ezért jöttem ki eléd,
Hogy keressem arcodat, és *íme* megleltelek!
[16]Hevederrel kötöttem át ágyamat,

*3*a utalás az imaszíjjak (tefillín) alkalmazására (Móz. V. 6, 8). V. ö. 3, 3. — *4—5*. A szerző szembeállítja a bölcseséget, az igaz lélek arájút — *nővér* becéző kifejezés «ara» helyett (v. ö. Én. 4, 9) — a bölcseség megtestesítőjével, a parázna asszonnyal. Akinek a bölcseség az arája, azt tiszta szerelme megőrzi a balgaság és fajtalanság szeretetétől. — *5*. V. ö. 2, 16.

6—7 a görög és szír szöveg felfogása alapján: Oda könyökölt (a nő) háza ablakába — A rács mögött, — És lesi a járatlanokat, — Kiszemel magának egy balga legénykét. — *10*. A nyilvános nők külső ismertetőjeleiről v. ö. Móz. I. 38, 14—15. *Készen a lelkek megejtésére*, a héber szerint: szívében alattomos (?). *10c—11a* a héber szerint: Nyughatatlan, zabolátlan. — *14*a a héber szerint: «Békeáldozattal tartoztam». A fogadalom teljesítésével kapcsolatos áldozatok húsát a papság és az áldozat bemutatói költötték el (Móz. III. 7, 16—18). Az asszony buja cinizmussal meghívja az ifjút, hogy az állítólagos áldozati húst együtt költsék el. A buja asszony lakomájának ellentéte a bölcseség lakomája 9, 2 skk. — *16*. *Hevederrel* kötötték át az ágyállvány felső keretét, hogy a fekvőfelületet rugalmassá tegyék. Egyébként a *hevederrel* és *takaróval* (a latinban: szőnyeggel) fordított héber szavak jelen-

Bevontam tarka, egyiptomi takaróval;
17Meghintettem fekvőhelyemet
Mirrával, áloéval, *illatos* fahéjjal.
18Jer! Élvezzük a keblek mámorát,
Gyönyörködjünk szerelmes ölelésben hajnalig,
19Mert férjem nincsen itthon,
Messze útra elment!
20Magával vitte pénzes erszényét,
Nem jön haza, majd csak holdtölte napján».
21Befonja őt sok-*sok* beszédével,
Megejti őt hízelkedő ajkával.
22Megy utána íziben,
Mint a vágóra vitt marha,
Mint az ugrándozó bárány,
És nem érti a bolond, hogy bilincsekbe vonják,
23Míg csak be nem hatol a nyíl a májába;
Mint a madár, úgy siet a hálóba,
És nem tudja, hogy életével játszik.

24Nos tehát, fiam, hallgass reám,
És ügyelj szájam igéire!
25Szíved ne térjen útjaira,
És ne tévedj ösvényeire,
26Mert már sokakat megsebesített és elejtett,
És igen erőseket is megölt!
27Háza az alvilág országútja,
Mely a halál kamaráihoz vezet.

8. FEJEZET.

A bölcseség tanít.

1Nem hív-e a bölcseség,
És nem hallatja-e szavát az okosság?

tése némileg bizonytalan. — *17b* illatszerek. — *18. A keblek*, a héber szerint: a szerelem. — *22—23.* Irástörténeti megfontolások és a fordítások egybevetése ennek a sokat vitatott megromlott szövegnek következő helyreállítását javasolják: (22) Megy utána bolondjában, — Viszik, mint az ökröt levágásra, — Mint a bárányt megkötözésre; — (23) Siet, mint a madár a hálóba, — Nem is sejti, hogy életével játszik, — Míg csak be nem hatol a nyíl a májába.

25. Útjaira, t. i. a házasságtörő asszonyhoz vezető utakra. — *26b* a héber szerint: Kiket megölt, nagy számban vannak. — *27. A halál kamaráihoz:* költői hasonlat, mely az alvilágban sok szobát magábafoglaló palotát lát. Ugyanezt a hasonlatot az Újszövetség a mennyországra alkalmazza (Ján. 14, 2).

8. A bölcseség, úgy mint 1, 20—30-ban, tanítóasszony szerepében lép fel *(1—3)*. Beszéde bevezetésében *(4—9)* kiemeli szavahihetőségét; majd rámutat saját értékére *(10—13)* és követésének gyakorlati előnyeire, amelyek miatt főleg az államférfiak nem nélkülözhetik *(14—21)*. A legemelkedettebb a fejezet ama

[2]Odaáll a legmagasabb,
kiemelkedő ormokra,
az útszélre,
Oda, hol ösvények *találkoznak*;
[3]A város kapui mellett,
A bejáratnál így kiált
fennhangon:

[4]«Nektek beszélek, férfiak!
S az emberek fiaihoz
vagyon szavam.
[5]Értsetek okos *szót*, ti
együgyűek,
Kapjatok észbe, ti dőrék!
[6]Hallgassatok meg, mert
kiváló dolgokról beszélek,
És igazságra nyilnak ajkaim,
[7]Mert szájam igazságot
beszél,
És ajkam a gonoszt
utálja.
[8]Minden szavam igazság,
Nincs abban hamis és
csűrt-csavart.

[9]Világosak azok az okosaknak,
És egyenesek azoknak,
kik meglelték a tudományt.

[10]Intelmemet vegyétek, és
ne ezüstöt,
És tudást válasszatok
inkább, mint aranyat,
[11]Mert becsesebb a bölcseség minden drágaságnál,
És nincsen hozzá fogható kívánatos dolog.
[12]Én, a bölcseség, lakom
az eszességben,
És vagyok jelen az értelmes gondolatokban.
[13]Az Úr félelme gyűlöli
a gonoszságot;
Utálom a dölyföt, a kevélységet,
A gonoszság útját és a
hamis szájat.

[14]Enyém a tanács, az
igazságosság,
Enyém az okosság,
enyém az erő!

része, melyben a bölcseség saját előkelő eredetére hivatkozik *(22—31)*; befejezésül újból felhívja hallgatóit utasításai követésére *(32—36)*.

2. A bölcseség olyan helyeket keres, ahol sokan látják és hallják. *Kiemelkedő ormokra:* itt leginkább a lapos háztetők, vagy a város széles falai jöhetnek tekintetbe, amelyeken itt-ott járni is lehetett.

6. Mert kiváló dolgokról beszélek, mások szövegkiigazítással: mert beszédem helyes. — *7b.* Szövegkiigazítással: És útálom a hamis ajkakat. — *9a* a latin szerint: Helyesek az értelmeseknek.

11. A vers, melyben a bölcseség eltérőleg 3. személyben szerepel, valószínűleg 3, 15-nek ide iktatása. *Minden drágaságnál*, a héber szerint: koráloknál. — *12.* Mások, részben a görög szöveg alapján kiigazítva: Én, a Bölcseség, az Eszesség szomszédja vagyok, — S a nevem: Tudás és Megfontolás (vagy: És szólítom a Tudást és Megfontolást). — *13. Az Úr félelme* = a vallásosság.

14. Az igazságosság, a héber szerint helyesebben: a körültekintés.

15Általam uralkodnak a királyok,
És tesznek igazságot a törvényhozók ;
16Általam kormányoznak az uralkodók,
És ítélkeznek a hatalmasok.
17Szeretem azokat, kik szeretnek engem,
Kik virradatkor keresnek, meg is találnak.
18Nálam vagyon a gazdaság és pompa,
A tisztes vagyon, a becsületesség.
19Jobb a gyümölcsöm aranynál és drágakőnél,
S a jövedelmem többet ér a színezüstnél.
20Az igazság útjain járok,
A jog ösvényei közepén,
21Hogy gazdaggá tegyem azokat, kik szeretnek engem,
És megtöltsem kincses házaikat.

22Az Úr szerzett engem útjai elején,
Kezdetben, mielőtt bármit is alkotott ;
23Öröktől fogva rendelt engem,
Ős idők óta, még a föld előtt ;
24Nem voltak még tengerek, én már fogantattam,
Még nem törtek elő a vízben dús források,

— *15. A törvényhozók*, a héber szerint : a fejedelmek. — *17. Virradatkor keresnek* szóelemző fordítás. A héber kifejezés jelentése csak annyi, hogy : szorgosan keresnek. — *18.* A bölcseség földi jólétre is segít. Mivel a vers többi kifejezései anyagi előnyöket jelentenek, valószínű, hogy a *becsületesség* szóval fordított héber kifejezés is helyesebben «alamizsná»-val fordítandó. A gazdag bölcsnek bőven telik alamizsnára. — *19. Drágakőnél*, a héber szerint helyesen : színaranynál. — *20—21.* A bölcseség becsületes úton teszi híveit gazdaggá.

22—31. A bölcseség itt azzal alapozza meg tanítói tekintélyét, hogy elmondja világelőtti származását. Többen az itt szereplő bölcseséget az Igével (logosz, hímnemű kifejezés), az Újszövetségből ismert isteni személlyel azonosítják. Ez ellen szól, hogy a bölcseség könyvünkben női formát ölt (v. ö. 7, 4, a héber *chokma* szó nyelvtanilag nőnemű), és úgy nő fel, amint azt az emberen játjuk: kialakul, mint az emberi egyén (23. v. a héber szerint) megszületik (24. v.), mint gyermek játékkal mulat (30. v.), végül mint felnőtt az igazak bizalmasává lesz (31. v.) és fellép mint tanítónőjük (31b és 1—3. vv.). A bölcseség tehát itt sem egyéb, mint az öröktől fogva létező, isteni, nem teremtett bölcseségnek költőileg megszemélyesített, fokozatos megvalósulása, megnyilvánulása a teremtett világban, kezdve a chaos embrionális állapotától egészen a befejezett világ koronájáig, az ember fiáig. Az Egyház ezt a részt liturgiájában többször a Boldogságos Szűzre alkalmazza. — *22. Szerzett* = teremtett ; *az Úr útjai* a teremtés és a gondviselés összefoglalása. *Kezdetben*, a héber szerint inkább : régente. — *23.* A héber szerint : A világ előtt formáltattam (szószerint : «szövettem egybe», mint az embrió), — Kezdettől fogva, a föld őskora előtt. — *24. Fogantattam*, a héber szerint : születek engem. Az itt említett *források* az őstenger feltételezett forrasai. V. ö. 28. — *25a* a héber szerint : «Mielőtt a hegyeket beágyazták»

25Még nem állottak a hegyek súlyos tömegükben,
A halmok előtt születtem ;
26Még nem teremtette meg a földet és a folyókat
És a földkerekség sarkait ;
27Amikor az eget felállította, már ott voltam,
Amikor biztos törvénynyel kört vont a mélység *színe* fölé ;
28Amikor a fellegeket odafenn megerősítette,
És kimérte a vízforrásokat,
29Amikor a tengert körülvette határával,
És törvényt szabott a vizeknek,
Hogy át ne hágják határaikat,
Amikor a föld alapjait megvetette :
30Ott voltam mellette, mindent elrendeztem,
És gyönyörködtem napnap után ;
Színe előtt játszadoztam mindenkor,
31Játszadoztam a földje kerekségén,
És gyönyörűséggel voltam az emberek fiai között.

32Most pedig, gyermekeim, hallgassatok reám !
Boldogok, kik megtartják utaimat !
33Hallgassátok az intést, legyetek bölcsek
És el ne vessétek azt *magatoktól* !
34Boldog az az ember, ki hallgat reám,
És ajtómnál virraszt naponta,
És őrzi ajtóm félfáját;
35*Mert* aki engem megtalál, életet talál,
És üdvöt merít az Úrtól.
36Aki azonban ellenem vét, saját lelkének árt ;
Mind, aki gyűlöl engem, a halált kedveli !

(szószerint : bemerítették) t. i. az őstengerbe. — *26. A folyókat*, a héber szerint : a mezőket (szószerint : külsőségeket). *Sarkait*, a héberben : «első porszemét», mások : «az első rögöket». — *27b.* A horizont jelzése, amely fölé az ég borul. *Biztos törvénnyel* a latin szöveg többiete. — *28a.* A fellegek (= az ég) megerősítésének célja a felső vizek visszatartása. V. ö. Móz. I. 1, 6—8. *28b* a héber szerint : Amikor hatalmasakká tette az Óceán forrásait. — *29b-c-t* a héber alapjan így lehet visszaadni : Hogy a vizek át ne hágják a széleit (t. i. az Óceánét). — *30a. Mindent elrendeztem*, a magánhangzókban helyesbített héber szerint : mint növendéke. — *30b* a kiigazított héber szerint : És gyönyörűsége voltam (t. i. Isten gyönyörűsége, mint szépen fejlődő gyermek) nap-nap után. — *30c. Játszadoztam*, vagy : kedvemet leltem, vigadoztam.

34. A bölcseség itt és a következő fejezetben mint ház tulajdonosa szerepel. *Őrzi ajtóm félfáját*, hogy t. i. házamba bebocsáttatást nyerjen. — *35b* a héber szerint : És kegyet nyer az Úrtól. — *36. Aki ellenem vét*, a 35. v.-ben említett megtalálással jobb ellentétet ad a következő fordítás : «aki elvét (eltéveszt) engem», vagyis : meg nem talál.

9. FEJEZET.

Meghívás két lakomára.

[1]A bölcseség házat épített magának,
Kifaragta hét oszlopát;
[2]Leölte áldozatait, elegyítette borát,
Meg is terítette asztalát;
[3]Elküldötte szolgálóit, hogy kiáltsák
A várban és a város falain:
[4]«Aki *együgyű*, jöjjön hozzám!»
S a dőréknek izente:
[5]«Jertek, egyétek étkemet,
És igyatok a borból, melyet nektek elegyítettem!
[6]Hagyjatok fel az együgyűséggel, hogy élhessetek,
És járjatok a belátás útjain!»

[7]Ki orcátlant dorgál, szidalmat szerez magának,
Ki gonoszt korhol, szégyenfoltot hoz magára.
[8]Ne fedd az orcátlant, hogy meg ne gyűlöljön!
Fedd meg a bölcset, és megkedvel téged.
[9]Adj a bölcsnek alkalmat, és bölcseségben gyarapszik,
Tanítsd az igazat, és sietve elfogadja!
[10]A bölcseség kezdete az Úr félelme,
S a Szent*nek* ismerete okosság;
[11]Mert általam sokasodnak napjaid,

9. A szerző az olvasó lelki szeme elé vezeti először a megszemélyesített bölcseséget *(1—6)*, majd dőreség asszonyt *(13—18)*, ki fellépésében az eddig már többszörösen szereplő házasságtörő asszonyra emlékeztet (v. ö. 2, 16; 5, 3—23; 6, 24—7, 27.). Mindegyikök lakomára hivogatja a járókelőket. Az első az isteni bölcseség értékeit kínálja, a másik a házasságtörés élvezetével kecsegtet. A *7—12.* v.-ig terjedő, istengúnyolók ellen irányuló rész az összefüggést megbontani látszik, miért is többen betoldásnak tekintik. Mások ellenben ezt a részt helyénvalónak tartják, mivel a bölcseség meghívását a nem rosszakaratú jaratlanokhoz intézi, s eme eljárását utólag azzal igazolja, hogy kimutatja, mennyire hiábavaló a vallásgúnyolók megnyerésére fordított fáradság. A lakomára hívás allegóriáját Üdvözítőnk — úgylátszik — e fejezet nyomán alkalmazta példabeszédeiben. (V. ö. Luk. 14, 17. skk.)

1. A bölcseség házát 8, 34 is említi. A meghívás alkalma, úgylátszik, a házavatás (chanukka). Az új ház nagyon ékes, hét oszlopa is van. Ez a szám (7) itt esetleg mint szent szám szerepel. *Kifaragta*, szövegkiigazítással: felállította. — *2.* V. ö. e lakoma ellentétét 7, 14-ben. — *3b* a héber szerint: A város magas helyeinek ormára.

7a. Orcátlant, szószerint gúnyolót, pl. vallásgúnyolót. A szó értelmének meghatározását Péld. 21, 24-ben találhatjuk meg. — *9. Alkalmat*, t. i. okulásra. — *10. A Szentnek*, t. i. Istennek; a latinban: a szenteknek. — *11. Általam*, t. i. a bölcseség által. — *12.* A görög és szír szöveg többlete e vers után: (12c) «Ki hazugságra

És leszen még több életeéved.
12Ha bölcs vagy, a magad
javára vagy az,
Ha orcátlan vagy, magad vallod kárát!

13Dőreség asszony lármás,
Csupa csábítás és egyebet sem tud.
14Leül háza kapujába,
Székre, a város magas helyén,
15Hogy hívja az arra menőket,
Kik útjukon járnak:
16«Aki *együgyű*, jöjjön hozzám!»
S a dőréknek izeni:
17«Lopott víz édesebb,
S a titkon *élvezett* kenyér ízletesebb!»
18És nem tudják, hogy ott
megholtak árnyai vannak,
Hogy vendégei az alvilág mélyén laknak!

Salamon bölcs mondásai.

10. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások.

1A bölcs fiú öröme atyjának,
A balga fiú pedig búbánata anyjának.
2Igaztalan kincsek semmit sem érnek,
Becsületesség ellenben megment a haláltól.

támaszkodik, szelet legeltet — (d) S az ég szárnyasait veszi üldözőbe; — (e) Mert elhagyta szólleje útját, — (f) Eltéveszti a saját földjéhez vívó ösvényeket, — (g) Hogy száraz, vizetlen helyeken járjon; — (h) Járt föld helyett szomjúság helyére megy, — (i) És kezével terméketlenséget gyüjtöget». *12c*-d a latin szövegben 10, 4 alatt áll.

13a. A latin eltérő szófűzéssel: Az asszony dőre és lármás. *13b*. *Csábítás*, mások szerint: együgyűség. *Egyebet sem tud*, többen a szöveget a görög szöveg alapján így igazítják ki: és szégyenkezést nem ismer. — *14*. V. ö. 3. — *16*. V. ö. 4. *Dőréknek*, a latinban: dőrének. — *17*. A vers a házasságtörésre vonatkozik. V. ö. 5, 15. *Édesebb . . . ízletesebb*, a héberben: édes . . . kellemes. — *18*. V. ö. 5, 5—6; 7, 26—27. *Nem tudják*, t. i. a dőrék. A latin szövegben: nem tudja. A görög és szír szöveg a következő intelemmel fejezi be a fejezetet: (18c) «Ezért menekülj, ne időzzél e helyen. — (d) Es ne vesd őreá szemedet! — (e) Így majd el tudsz haladni idegen víz mellett, — (f) És át tudsz kelni másnak folyamán. — (g) Óvd magadat az idegen víztől, — (h) És ne igyál másnak forrásából, — (i) Hogy napjaid gyarapodjanak, — (k) És életed évei sokasodjanak!» Az idegen *vizekre*, *másnak forrására* vonatkozólag v. ö. 5, 15—18.

10, *1*—**22**. *16:* 375 rövid salamoni mondást tartalmaz; mindegyiküket átlag két sorból áll. Egymásutánjukban néha a tartalmi összefüggés, de a legtöbb esetben csak külső kapcsolatok (jelszavak hasonló hangzása, szójátékok) irányadók, sőt sorrendjük több helyütt teljesen önkényes. A mondások nagy része ellentétes párhuzamot von az igaz és a bűnös, a bölcs és a balga között.

10. A bölcs (igaz) és a balga (gonosz) ellentétes tulajdonságairól és sorsáról tárgyalnak az *1. 6—9. 13. 23—25. 27—32.* vv., a bölcs és oktalan nyelvről a *14.* és *18—21.* vv., a lusta és a szorgalmas ellentétéről a *4—5.* és a *26.* vv., a gazdagságról és a szegénységről a *2—3. 15—16.* és *22.* vv.

2. Becsületesség, a megfelelő héber szó alamizsnát is jelenthet. —

3Nem engedi az Úr az
igaz lelkét éhezni,
De *elveti* a gonoszok
kívánságát.
4Lassú kéz szegénnyé
tesz,
A szorgosok keze azon-
ban gazdagságot sze-
rez.
Ki hazugságra támasz-
kodik, szelet legeltet,
És röpülő madarat ker-
get.
5Okos az az ember, ki
aratáskor gyüjt,
De szégyent hoz, ki nyá-
ron alszik.
6Az Úr áldása nyugszik
az igaz fején,
A gonoszok száját pedig
gonoszság borítja.
7Az igaz emlékezete ál-
dott,
A gonoszok neve pedig
elrothad.
8Ki bölcs szívű, beveszi
a parancsot,
A bolondot azonban
megveri szája.
9Ki egyenesen jár, biz-
ton jár;
Ki görbe utakon jár, azt
rajta érik.
10Ki szemével hunyorgat,
fájdalmat okoz,
Aki azonban nyiltan dor-
gál, békességet szerez.
11Az igaz szája élet for-
rása,
A gonoszok szája pedig
erőszakot takar.
12A gyűlölség civódást szít,
A szeretet pedig minden
hibát beföd.
13Az értelmes ajakán böl-
cseséget lehet találni,
De vesszővaló az eszte-
len hátának!
14A bölcsek elrejtik tudá-
sukat,

3a. Lelkét, a megfelelő héber szó az összefüggésben «vágyat» jelent. — *3b.* A latin szerint: És felforgatja a gonoszok árományait (a szír szerint: vagyonát, a görög szerint: életét). — *4c-d.* Amint lehetetlenre vállalkozik, ki iramló szelet próbál legeltetni, vagy a repülő madarat akarja nyomon követni, épúgy hazugságra sem lehet építeni. E ket sor hiányzik a héber szövegben, de megtalálható a szír és a görög szövegben 9, 12 után. A görög szöveg helyette a következő 2 sort tartalmazza: A jólnevelt fiú bölcs leszen, — És szolgául alkalmazza az oktalant. — *5. Ember*, szószerint: fiú. — *6b.* A latin szöveg alapjául szolgáló héber szöveg helyes fordítása: A gonoszok szája pedig erőszakot takar. E verssor talán téves másolás folytán került e helyre. Megtaláljuk még 10, 11-ben, ahol beleillik az összefüggésbe. 6b helyes szövegét valószínűleg a görög fordítás őrizte meg: A gonoszok száját pedig időelőtti gyász borítja. A száj betakarása a gyász jelei közé tartozik. V. ö. Ez. 24, 17. — *7. Elrothad*, a görög és a szír szöveg alapján: «kioltatik», ami a család kihalását jelzi. — *8b* a héber szerint: Akinek ajka hebehurgya, elesik. — *9. Egyenesen*, a héber szerint: tökéletességben. *Azt rajta érik*, mások szövegjavítással: az megbotlik. — *10a.* V. ö. 6, 13. — *10b.* A fordítás a görög és a szír szöveget követi. A latin és a héber szöveg 8b-t ismétlik: A bolondot megveri a szája stb. — *11.* V. ö. 10, 6. *Élet forrása*, forrás, amelyből friss, üdítő víz — itt annyi, mint üdvös tanítás — folyik. — *13. Hátának*, a görög és a szír szerint: férfiúnak. — *14. Közel van a szégyenvalláshoz*, a héber szerint helyesen: közeli (= fenyegető) romlás. A bölcs tartózkodik a pletykától, az ostoba

Az ostoba szája azonban közel van a szégyenvalláshoz.
15Erős város a vagyon a gazdagnak,
A szűkölködés pedig *romlás* a szegénynek.
16Az igaz keresménye életre szolgál,
A gonosz jövedelme pedig bűnre.
17Az élet útján halad, ki megszívleli az intést;
Ki megveti a korholást, eltéved.
18A hazug ajkak gyűlöléseket takarnak,
Aki rágalmat szór, az ostoba.
19Sok beszéd nem marad hiba nélkül;
Az az okos ember, ki féken tartja ajkát.
20Az igaz nyelve ezüst a javából,
A gonoszok elméje pedig semmit sem ér!
21Az igazak ajka sok embert tanít,
A balgák pedig tönkremennek szívük oktalansága miatt.
22Az Úr áldása gazdagságot szerez,
És nem jár azzal nyomorúság.
23A dőre a bűnözést nézi mulatságnak,
Az értelmes férfi pedig a bölcseséget.
24A gonoszra eljő, amitől retteg,
Az igazak pedig azt kapják, amire vágynak.
25Mint az elvonuló fergeteg tűnik el a bűnös,
Az igaz pedig szilárdan áll örökre.
26Ami az ecet a fognak, a füst a szemnek,
Az a lusta azoknak, kik megbízzák *valamivel*.
27Az Úr félelme megsokasítja a napokat,
A gonoszok évei pedig megrövidülnek.
28Az igazak reménye boldogság,
A gonoszok számítása pedig semmivé válik.
29Az Úr útja erős vár a jámbornak,
De *romlás* a gonosztevőknek.
30Az igaz meg nem inog sohasem,
A gonoszoknak pedig

azonban nem tud hallgatni és ezzel sok bajt okoz. — *15. Erős* = megerősített; *romlás*, a latinban: félelem. — *16. Életre*, megélhetésre vagy boldog életre. *Bűnre*, egyes értelmezők szövegkiigazítással: romlásra. — *17a. Megszívleli az intést*, a latinban szószerint: fegyelmet tart. — *18a.* Az összefüggésnek megfelelően többen a szöveget így igazítják ki: A derék ember ajka leplezi azt, ami gyűlöletes (vagy: a «gyűlöletet», másoknak rossz viszonyát egymással). V. ö. a 14. v.-t. — *20. Semmit sem ér*, a héber szerint: keveset ér. — *21. Tanít*, szószerint: legeltet. — *22b.* A héber szerint helyesen: (Emberi) fáradság nem számít mellette. — *23b.* A latinban: A bölcseség pedig okosság a férfiúnak. — *25a.* A héber szerint: Ha a fergeteg (= a csapások) eljő, a bűnösnek nyoma sem marad. — *26.* A közös vonás a kellemetlenség. — *29. Romlás*, a latinban: félelem. — *30. A földön*, v. ö.

nincs a földön maradásuk.
31Bölcseség sarjad az igaz szájából;
A gonoszok nyelve pedig tönkremegy.
32Az igaznak ajka azt tudja, ami kedves,
A gonosz szája pedig azt, ami romlott.

11. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (folyt.).

1Utálja az Úr a hamis mérleget,
De kedvét leli a csorbítatlan súlyban.
2Ahol gőg vagyon, ott lesz a gyalázat is,
De ahol szerénység van, ott bölcseség is vagyon.
3Az igazakat jámborságuk *biztos* vezérli,
De a csalókat hamisságuk tönkreteszi.
4Semmit sem használ a gazdagság a harag napján,
A becsületesség azonban megóv a haláltól.
5A jámbor útját igaz volta egyengeti,
A gonoszt pedig gonoszsága elejti.
6A becsületes embereket megmenti igazvoltuk,
A csalók pedig ármányaik tőrébe esnek.
7A gonosz ember halála véget vet a reménynek,
S a *vagyonba* vetett bizalom szétfoszlik.
8Az igaz megmenekszik a szorongatásból,
S a gonosz jut a helyére.
9Az álnok tőrt vet szájával társának,
De az igazakat megmenti okosságuk.
10Az igazak jó sorának megörül a város,
S a gonoszok romlásán *nagy* az ujjongás.
11Az igazak áldása által emelkedik a város,
De a gonoszok szája lebontja.
12Az együgyű lenézi társát,
Az okos férfi pedig hallgat.

2, 21. — *31b* a héber szerint: A gonoszok nyelvét pedig kivágják (kiirtják). — *32. Ami kedves*, t. i. Istennek (és embernek).

11. A változatos tartalmú mondások közül a vagyonszerzésben tanusítandó becsületességről szól az *1. 3—7.*, a jótékonyságról a *17—19. 24—27.*, a tisztesség összefüggéséről a nyilvános jóléttel a *10—11. 14*, a nőről a *16. 22.* v.

1. A csorbítatlan súlyban, szószerint: a hibátlan (teljes) kőben. Mérlegsúly gyanánt sokszor követ használtak. — *4.* V. ö. *10, 2. A harag napján:* a gonoszokra szakadó istenítélet napján. *Becsületesség*, a megfelelő héber szót «alamizsná»-val is lehet visszaadni. — *5. Egyengeti*, eltávolítja a botránkoztató köveket, vagyis a veszélyes alkalmakat. — *6b. Ármányaik*, a héber szerint: mohóságuk. — *7b* a latin szerint: S a szorgoskodók reménye szétfoszlik. A fordítás a héber szöveget követi. — *8. A helyére* t. i. a szorongatásba. — *10—11.* Az igazak az állami életben áldást jelentenek. — *12b.* Az okos *hallgat*, mert

[13]Aki *pletykával* házal, kibeszéli a titkot,
Aki pedig megbízható, elrejti, mit barátja reábízott.
[14]Ahol nincsen vezér, elvész a nép,
De jólét van ott, hol bőven akad tanács*adó*.
[15]Rosszul jár, ki idegenért jótáll,
Bizton *csak* az van, ki kerüli a *kezességet*.
[16]Az ildomos asszony becsületet arat,
A *szorgosok* pedig vagyonhoz jutnak.
[17]A könyörületes ember magával *is* jót tesz,
A kegyetlen pedig rokonait is eltaszítja.
[18]Csalóka *nyereségre* dolgozik a gonosz,
Ki igazságot vet, annak lesz maradandó jutalma.
[19]A kegyesség életet szerez,
A gonosz követése pedig halált.
[20]Utálja az Úr az álnok szívet,
De kedvét leli azokban, kiknek útja feddhetetlen.
[21]Kezet *adok reá:* a gonosznak nincsen mentsége,
Az igazak ivadéka azonban megmenekszik.
[22]Sertés orrában aranykarika:
A szép nő, ha ildomtalan.
[23]Az igazak csak jót remélhetnek,
A gonoszokra pedig harag vár.
[24]Vannak, kik elosztják a magukét és gazdagabbak lesznek,
Mások elragadják a másét és folyton nélkülöznek.

a balga hetvenkedéseit semmibe sem veszi. — *13. Aki pletykával házal*, a héber szerint; a latinban: aki csalárdságban jár. *Elrejti, mit barátja reá bízott*, magyarázó fordítás; a héberben: leplezi a dolgot. — *14. Vezér*, a héber szerint: (jó) vezetés. *Tanácsadó* az uralkodó hozzáértő tanácsosait jelzi; a latinban: tanács. — *15.* V. ö. 6, 1—5. *Kezességet*, a héber szerint; a latin eltéröleg: a hurkokat. — *16a* és b között a héber szövegből és a latin fordításból kiesett két sor, mely megvan a görög és a szír szövegben és az összefüggést helyreállítja. E két sor a következő: De gyalázat széke a nő, ki gyűlöli a tisztességet. — Tunyaság nem szerezhet gazdagságot. — *16b. A szorgosok*, a görög szöveg alapján; a latinban: az erősek. — *17.* Ki másnak jó, az magának is jó s aki kegyetlen, az magamagát is sanyargatja eljárásával. *Rokonait is eltaszítja*, a héber szerint helyesebben: saját húsát kínozza. — *18a* fordítása a héber szöveget követi; a latin szerint: Az istentelen állhatatlan munkát végez. — *18b. Ki igazságot vet* annyi mint: ki a becsületesség szabályai szerint jár el. — *19* a kiigazított héber szöveg szerint: A tisztes ember (mások: «az alamizsna fia», vagyis a jótékony ember) életet, — A gonoszt követő pedig halált szerez magának. — *20. Szívet*, a héberben: szívűeket. — *22.* Az orrcimpába illesztett aranykarika keleten kedvelt női ékszer. Amint a sertés tisztátlanságához nem illik az ékszer tündöklése, úgy a testi szépség mellett is kirívó a szemérmetlen vagy oktalan magatartás. — *22b* a latinban: A szép es bolond asszony. — *23b.* V. ö. a 4. v.-et. — *24.* A héber szerint: Van olyan,

25Ki áldásban részesít,
maga is hízik,
S aki itat, maga is betelik itallal.
26Elátkozza a nép azt,
ki visszatartja gabonáját,
De áldás száll annak
fejére, ki áruba bocsátja.
27Jókor kel reggel, ki jót akar,
Ki pedig rosszat tervez,
maga kerül *bajba*.
28Ki gazdagságában bízik,
elbukik,
Az igazak pedig virulnak, mint a friss lomb.
29Ki megbolygatja házát,
szelet nyer,
S a balga a bölcsnek lesz szolgája.
30Az igaznak gyümölcse élet fája,
De a gonoszság elveszti a lelkeket.
31Ha az igaz *is* megkapja a földön a magáét,
Mennyivel inkább a gonosz és a bűnös!

12. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (folyt.).

1Ki szereti a feddést, szereti az okulást,
Ki pedig fázik az intéstől, az balga.
2A jó az Úrtól kegyben részesül,
De ki saját gondolataiban bizakodik, istentelenül cselekszik.
3Senki sem erősbödik bűn által,
Az igazak gyökere azonban meg nem lazul.
4A derék asszony a férje koronája,
A becstelen pedig szú a csontjában.
5Az igazak gondolatai a helyeset *célozzák*,
A gonoszok terve pedig csalásra *irányul*.
6A gonoszok szavai vér után leselkednek,

ki szór és még inkább gyarapszik, — Más pedig visszafogja azt, ami jár és szükségbe jut. — *25*. V. ö. 17. *Áldásban* a. m. jótéteményben. — *26*. *Visszatartja* (latin: elrejti) árdrágítás szándékával háború, éhinség idején. — *27*. A héber szerint helyesen: Ki jóban szorgoskodik, jóakaratot szerez, — Ki pedig a rosszat kereši, arra az eljő. — *28*. *Elbukik*, valószínű szövegkiigazítással: elhervad.— *29*. A családi perpatvar előbb-utóbb a vagyon megsemmisülésére vezet *(szél* = semmi), s a ház ura szolgasorba süllyed. Mások 29a-t a háztartás elhanyagolására vonatkoztják. — *30a*. *Az igaznak*, valószínű szövegkiigazítással: az igazságnak. *Élet fája* itt annyit jelentene, mint boldog élet. Valószínű azonban, hogy a szöveg megromlott. — *30b* a görög szöveg alapján valószínű szövegkiigazítással. A latin szerint: S aki lelkeket nyer, az bölcs. — *31a*. *A magáét*, t. i. jutalmát, a gonosz pedig büntetését.

12. Az igaz és a bűnös sorsát párhuzamba helyezik a *2—3*. *7*. *12—14*. *21*, a szorgalmat ajánlják a *9*. *11*. *24*. *27*, a nyelv használatáról szól a *6*. *16—20*. *22—23*. v.

2b. A héber szerint helyesen: A fondorkodót azonban kárhoztatja. — *4*. *A becstelen*, a latin körülírással: aki gyalázatra méltó dolgokat cselekszik. — *6*. A gonoszok rágalmaikkal embertársaik *(= vér)* ellen törnek, az igazak azonban a megrágalma-

Az igazak szája *azonban*
megmenti őket.
[7]Döntsd meg a gonoszokat, és nincsenek többé,
Az igazak háza azonban szilárd marad.
[8]Okossága szerint *dicsérik* az embert,
És megvetik azt, ki üres és esztelen.
[9]Többet ér a szegény, ki magával megélégszik,
Mint az uraskodó, kinek kenyere sincsen.
[10]Tudja az igaz, mi kell marhájának,
A gonoszok szíve azonban kegyetlen.
[11]Ki megműveli földjét, jóllakhatik kenyérrel;
Ki hiú dolgok után szalad, az ostoba nagyon!
Ki borozgatva áldeleg,
Szégyent hagy erődjeiben.
[12]Az istentelen vágya a gonoszok vára;
Az igazak gyökere azonban erősbödik.
[13]Az ajkak bűneiért romlás jő a gonoszra,
Az igaz azonban megmenekszik a szorongatásból.
[14]Ki-ki eltelik jóval, szája gyümölcse szerint,
És kinek-kinek kezemunkája szerint fizetnek.
[15]A balga a maga útját gondolja helyesnek,
A bölcs azonban tanácsra hallgat.
[16]A balga bosszúságát menten kimutatja,
Az okos pedig a sértést elleplezi.
[17]Aki azt mondja, amit tud, az igazat vall,
Aki pedig hazudik, csalárd tanu.
[18]Van, kinek *fecsegése olyan*, mint a kardszúrás,
A bölcsek nyelve pedig, mint az orvosság.

zottakat védelmükbe fogadják. — *7a* a héber szerint: Ha megdöntik a gonoszokat, nincsenek többé. — *7b*. *Háza* = családja. — *8a*. *Dicsérik* a héber alapján; a latinban: ismerik meg. — *8b* a héber szerint: A vásott elméjűt azonban megvetik. — *9a* a kiigazított héber szöveg szerint: Többet ér a lenézett, ki maga végzi munkáját.— *10*. Állatvédelmi szempontok! *Szíve*, szószerint: belei. — *11*. V. ö. 28, 19. — *11c*-d megvan a latin és görög, de hiányzik a héber és szír szövegben. Bajos megmondani, hogy mit értsünk itt *erőd*ön. A szerző talán az iszákos háztartására gondol. — *12a*. A szöveg romlott állapotban van. A héber szerint: A gonosz a rosszak prédájára vágyódik; mások szerint: A gonosz igyekszik társait törbe ejteni; némileg valószínű szövegigazítással: Elpusztítja a bűn a gonoszok várait. — *13a*. A héber szerint: A gonosz beleakad az ajkak bűnének törébe. — *13b*. *Az igaz megmenekszik* ama tőrből, melyet neki a bűnös nyelvével (pl. rágalmazással) állított s amelybe a bűnös maga esik bele (13a.). — *14*. Mindenki szavai, illetve tettei szerint részesül jutalomban. *Szája gyümölcse*, vagyis beszéde *szerint*. — *16*. A balga minden igazi és vélt sérelemre rögtön feljajdul; az okos inkább úgy tesz, mintha a sértést észre sem venné. — *17*. Aki igazmondáshoz szokott, a bíró előtt is igazat beszél. A szöveg valószínűleg romlott állapotban maradt reánk. — *18a*. a héber alapján. A latin szöveg más irányban értelmező fordítással: Van,

19Igaz ajkak helytállanak örökké,
De aki hirtelen tanu, hazug nyelvet kohol.
20Fondorlat van azok szívében, kik gonoszt forralnak,
De öröm éri azokat, kik békeséget javasolnak.
21Nem bántja az igazat, bármi is történjék vele,
A gonoszok azonban tele vannak bajjal.
22Utálja az Úr a hamis ajkakat,
De kedvét leli azokban, kik híven cselekszenek.
23Okos ember elrejti tudását,
A dőrék szíve pedig kürtöli a balgaságot.
24A szorgalmas kéz uralomra kerül,
A lusta pedig robotmunkára jut.
25Szívbeli bánat leveri az embert,
De a szép szó felderíti!
26Ki nem gondol kárával barátja kedvéért, az igaz.
A gonoszokat útjuk tévedésbe viszi.
27A csaló nem jut nyereséghez,
De az ember vagyona aranyat ér;
28Az igazság útján élet vagyon,
A tévút pedig halálba vezet.

13. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (folyt.).

1A bölcs fiú hallgat atyjára,
Az orcátlan pedig nem hajt a korholásra.
2Kiki a szája gyümölcsétől lakik jól,

aki ígér, és mintha a lelkiismeret kardja döfné (t. i. azért, mert a szavát nem tartotta meg). — *19b.* A héber szerint helyesen: A hamis nyelv pedig csak egy pillanatig. — *21a* a héber szerint: Nem éri az igazat semmiféle baleset. — *23.* V. ö. 10, 14. — *26a.* A héber szöveg érthetetlen. A latin szöveget követő fordításunk pedig nem illik a vers másik sorához. Valószínű szövegigazítás után így lehetne a szöveget visszaadni: «Rátalál az igaz a legelőjére». Az igaz élete folyása olyan, mint a legelészés üde, zöld mezőn. — *27.* A fordítás a latin szöveget követi, mely épúgy nem ad világos értelmet, mint a héber szöveg. Az utóbbi szórendjének kiigazítása után így lehetne fordítani: A lusta még élelmét sem tudja megszerezni; — A szorgalmas pedig pompás vagyonhoz jut. — *28. Az igazság útja* a. m. az igaz ember útja. *Tévút*, a megfelelő héber szó jelentése, illetve alakja nagyon kétséges.

13. A tisztesség és a gonoszság ellentétét tárgyalják a *2. 6. 9. 21—22. 25*, az okos és a megfontolatlan ellentétét a *10. 14—16. 20*, a szegénységet és a gazdagságot a *7. 8. 11*, a nyelv használatát a *3. 5*, az intés megszívlelését a *1. 13. 18. 24*, a kívánság teljesülését a *12. 19.* v.

1a. Mások szövegkiigazítás alapján: A bölcs fiú jó lélekkel veszi az intést. — *2a.* A héber és a latin szöveg *12*, *14a* ismétlése. Az eredeti szöveget valószínűleg a görög fordítás őrizte meg: A jámbor abból eszik, mit igaz úton szerzett. — *2b.* A héber szerint:

A csalárdok lelke azonban igaztalan.
[3]Ki vigyáz szájára, megóvja lelkét ;
Ki meggondolatlan beszédében, bajba jut.
[4]Akar is, nem is a lusta,
De meghízik a dolgos.
[5]Az igaz gyűlöli a hazug beszédet,
A gonosz pedig csúfságot mível és restelkedést okoz.
[6]Az igazság óvja a feddhetetlennek útját,
A gonoszság ellenben elejti a bünöst.
[7]Az egyik uraskodik, holott semmije sincsen,
A másik adja a szegényt és mellette dúsgazdag.
[8]A férfi lelkének váltsága a gazdagsága,
A szegény azonban nem hall fenyegetést.
[9]Az igazak világossága vigan *lobog*,
A gonoszok mécsese pedig elalszik.
[10]A kevélyek között mindig háborúság vagyon,
A megfontoltakat azonban bölcseség vezérli.
[11]A sietve harácsolt vagyon elillan,
A kézzel, apránkint gyüjtött pedig gyarapszik.
[12]Hosszú várakozás a szívet beteggé teszi,
A teljesedő kívánság azonban élet fája.
[13]Ki *intő* szót megvet, *pusztulást von magára*,
Ki a parancsot megbecsüli, üdvösséget lel.
Az álnok lelkek bűnökben tévelyegnek,
Az igazak pedig irgalmasok és könyörülnek.
[14]A bölcsnek tanítása élet forrása,
Mert halálos tőrtől viszszatart.

«Az álnokok azonban erőszak után lihegnek». Az álnokok erőszak útján akarnak hirtelen meggazdagodni. — *3. I elkét* = életét ; *ki meggondolatlan beszédében*, a héberben : ki feltátja ajkait. — *4*a a héber szerint : Sóvárog a lusta lelke, de hiába. — *5*b. Más felfogás szerint : A bünös pedig irul-pirul (mert hazugságon érik) ; a latin szószerint: A bünös pedig megszégyenít és megszégyenül. — *6. Az igazság* itt a. m. az igaz erkölcs. *A feddhetetlennek útját*, a héber szerint : azt, kinek útja feddhetetlen. — *8*a. *Lelkének* = életének. — *8*b. A szegényt nem bántják ; őt nem érdemes fogva tartani, mert úgy sincs váltságdíjra kilátás. — *9.* V. ö. Jób 18, 6. — *10.* A héber szerint : Az üres (fejü) dölyfében perpatvart kelt, — A megfontoltaknal pedig bölcseség vagyon. — *12. Hosszú várakozás*, szószerint: elodázott reménység. *Élet fája* v. ö. 3, 18 ; 11, 30. — *13*a. A fordítás a héber szövegből indul ki. Más felfogással : «Ki (intő) szót megvet, annak hatalmába esik (szószerint : annak le van kötelezve)», annak érvényét a következményekben érezni fogja. A latin szerint : «Ki valami dolgot gyaláz, leköti magát a jövőre». E sor után a szír és némi változtatással a görög szöveg is a következő többletet tartalmazza : Csalárd ember számára nincsen boldogság. — Az az ember (a görögben : szolga) bölcs, kinek cselekedetei egyenesek, — De az ő útja is nehéz kezdetben (a görögben : És útja sima leszen). V. ö. 14, 15c-e. — *13*c-d hiányzik a héber szövegben

15A bölcs belátás kedvessé tesz,
De az álnokok útja örvénybe visz.
16Az okos mindent ésszel tesz,
A dőre pedig kiteríti balgaságát.
17Gonosz küldönc bajba *juttat*,
De a megbízható követ orvosság.
18Szegénység és gyalázat éri azt, ki elhagyja a fegyelmet,
De dicséretet szerez, ki enged a dorgálónak.
19Teljesülő kívánság: csemege a léleknek;
Felhagyni a rosszal: csömör a balgáknak.
20Ki bölcsekkel jár, maga is bölcs lesz;
Ki balgákkal barátkozik, hasonló lesz hozzájuk.
21A bűnösöket balsors üldözi,
Az igazaknak pedig jóval fizetnek.
22Fiúkra és unokákra hagyja a jámbor az örökségét,
De a bűnös vagyona az igaznak van eltéve.
23Az atyák új szántásán sok az élelem,
De másoknak gyűlik az, ha nincsen okosság.
24Ki kíméli a pálcát, gyűlöli fiát;
Ki pedig szereti, szüntelen fenyíti.
25Az igaz ehetik, míg jól nem lakik,
A gonoszok gyomra azonban üres marad.

14. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (folyt.).

1A bölcs nő felépíti házát,
A balga pedig a felépültet is lebontja kezével.

de megtalálható a görögben a 9. v. után. — *15a. Bölcs belátás*, szószerint: jó ész, a latinban: jó tudomány. — *15b* a latinban: A megvetők útjában örvény vagyon. — *16.* V. ö. 12, 23. — *17. Juttat:* a megfelelő héber szó helyes olvasása alapján. *17a.* A latin szerint: Az istentelen követe bajba esik. — *18. Fegyelmet*, helyesebben: intelmet, tanítást. *Ki enged a dorgálónak*, a héber szerint: ki meghallgatja a dorgálást. — *19b* fordítása a hébert követi; a latin szószerint: A balgák útálják azokat, kik a rosszról futnak. — *20. Hasonló lesz hozzájuk*, a héber szerint: elzüllik. — *22.* A jámbor családja nem hal ki, a bűnösnek azonban magva szakad, és vagyonát az igazak kapják. *Fiúkra és* a latin szöveg többlete. — *23. Okosság*, szószerint: ítélet. A magánhangzóiban kiigazított héber szöveget így lehet fordítani: «Pör emészti a gonoszok szántóját,— És van, ki tönkremegy, mielőtt ítéletre sor kerül». Az ekként helyreállított szöveg az előző sor gondolatmenetét fűzi tovább. — *25. Üres marad*, a latinban: telhetetlen.

14. Az okosnak és a balgának ellentétéről tárgyal a *6. 8—9. 15—18. 24. 29. 30. 33*, az igazról és a gonoszról a *11. 19. 22. 32*, a nyelv használatáról a *3. 5. 7. 23. 25*, a szegényről és a gazdagról a *20—21, 31*, az állam jólétéről a *28. 34.* v.

1. A felépültet is a latin szöveg kiegészítése. Többen az *okos nő* és a *balga* helyett a megszemélyesített bölcseséget és balgaságot

[2]Az igaz úton járó, istenfélő embert
Lenézi az, ki gyalázatos úton halad.
[3]A balga szájában a kevélység vesszeje vagyon,
A bölcseket azonban ajkuk megóvja.
[4]Hol nincsen marha, üres a jászol;
Hol sok a termés, ott nyilvánvaló az ökör ereje.
[5]Igazságszerető tanu nem hazudik,
A hamis tanu azonban ontja a hazugságot.
[6]Az orcátlan keresi a bölcseséget, de meg nem találja;
Az okosnak azonban a tudás könnyű.
[7]Lépj a balga ember elé,
És nem ismeri fel az okos ajkat!
[8]A tapasztalt ember bölcsesége: vigyázni az útjára,
A balgákat pedig bolondságuk tévútra *vezeti*.
[9]Az ostoba csúfot űz a bűnből,
Az igazak között pedig kegyelem lakozik.
[10]Amely szív ismeri a saját bánatát,
Annak örömébe nem vegyül *hivalkodás*.
[11]A gonoszok háza elpusztul,
Az igazak sátra pedig virul.
[12]Van út, mely az ember előtt helyesnek látszik,
De a vége halálba vezet.
[13]Móka közben is fájhat a szív,
S az öröm vége búslakodás lehet.
[14]Az esztelen jóllakik útjával,
Épúgy a jámbor is *azzal, mit cselekedett*.
[15]Az együgyű minden beszédnek hitelt ad.

tekintik cselekvő alanynak. V. ö. 9, 1. 13. 14. — *2.* A héber szerint: Ki egyenes úton jár, fél az Úrtól, — Ki azonban letért útjairól (t. i. az Úr útjairól), megveti Őt. — *3a.* Többen szövegkiigazítással: «A balga szája vessző a saját hátára», vagyis: a balga fecsegésével önmagát is érzékenyen sujtja. — *4.* A kiigazított héber szöveg szerint: Hol nincsen szarvasmarha, gabona sincsen, — De bőséges a termés a marha erejétől. — *7.* Bármily okos is legyen az, ki balgával beszél, még sem talál nála megértést. A héber szöveg nem ad kielégítő értelmet. Többen szövegkiigazítás alapján így fordítanak: Kerüld a balga ember tájékát, — Akkor nem kell megtudnod, mi a gonosz ajak! — *8b* a görög szöveg alapján; a latin szerint: Az ostobák oktalansága pedig tévúton jar. — *9. A bűnből*, mások szerint: a bűnért való áldozatból. Többen a héber szöveg kiigazításával így fordítanak: A dőrék házában vétek lakozik, — Az igazak házában pedig kegyelem. — *10. Hivalkodás* a görög szöveg alapján. A latin és a héber szerint: idegen. Kevésbbé jó értelmet ad a héber szövegnek kiigazítást mellőző fordítása: Ismeri a szív a saját keservét, — És örömét sem osztja meg idegennel. — *11. Ház, sátor* itt családot jelent. — *14b* a görög és a szír fordítások alapján helyreállított szöveget követi. V. ö. 12, 14. A héber és a latin szerint: És a jámbor ember fölötte leszen. — *15c*—e hiányzik a hé-

Az élelmes azonban
megfontolja lépteit.
Az álnok fiú semmi jót
sem várhat,
Az okos szolga tetteit
azonban szerencse kíséri,
És útja egyenes leszen.
16A bölcs fél és kerüli a
rosszat,
A balga pedig túlteszi
magát és elbizakodott.
17A türelmetlen balgaságot művel,
Az ármánykodó pedig
gyűlöletes.
18Az *együgyűek*nek balgaság a birtokrészük,
A tapasztaltak pedig
bölcseséggel *koronázzák magukat.*
19A gonoszok meghajolnak majd a jók előtt,
S az istentelenek az igazak kapuja előtt.
20A szegény még barátjának sem kell,
A gazdagot ellenben sokan kedvelik.
21Ki *szűkölködő* társát
megveti, vétkezik,
De boldog, ki a szegényen megkönyörül!
Ki hisz az Úrban, szereti
az irgalmasságot.
22Akik gonoszt cselekszenek, tévelyegnek,
Az irgalom és igazság
azonban jót szerez.
23Minden fáradságnak
megvan az eredménye,
De üres szóbeszéd csak
inségre visz.
24A bölcsek koronája az
élelmességük,
A balgák *koszorúja* a
bolondságuk.
25A megbízható tanu életet ment,
A csalárd pedig hazugságot kohol.
26Az Úr félelmében van
az erős bizodalma,
És fiainak *Ő* lesz a reménye.
27Az Úr félelme élet forrása,
Mely halálos tőrtől távol tart.
28A király díszére válik,
ha népe számos;
A népesség hiánya a fejedelem *romlása.*

ber szövegben, de megvan a görög (LXX) és a szír fordításban 13, 13 után. — *16b.* A kiigazított héber szöveg alapján: A balga pedig bízvást beleártja magát. — *17b.* A görög és a szír fordítások alapján helyreállított szöveg szerint: A megfontolt azonban türtőzteti magát. — *18a. Az együgyűeknek*, a héber szöveg szerint; a latinban: a kisdedeknek. — *18b* fordítása a héber szöveget követi. A latin szerint: Az élelmesek pedig bölcseséget várnak. — *19. Meghajolnak*, a latinban szószerint: feküsznek. — *21c* a latin szöveg többlete. — *22.* A kiigazított héber szöveg szerint: Kiknek feje gonoszon jár, azok eltévednek; — Kiknek jó a szándékuk, kegyet és hűséget lelnek. — *23b.* A céltalan beszéd a munkát gátolja, munka nélkül pedig nincs állandó jólét. — *24.* A fordítás részben a görög szöveg alapján helyesbített szöveget követi. A latin és a héber szerint: A bölcsek koronája a gazdagságuk, — A balgák bolondsága a bolondságuk. — *26. Erős*, kiigazítás e helyett: «erősség», mivel a következő sor tartalma ezt így kívánja. *Reménye*, a héber szerint: menedéke. — *28. Rom-*

29Ki tűrtözteti magát, annak nagy a belátása.
Ki pedig hirtelen, mutatja nagy balgaságát.
30Nyugodt kedély a testnek is épség,
A *szenvedély* azonban csontszú.
31Ki elnyomja a szegényt, gyalázattal illeti annak teremtőjét,
De tiszteletben tartja Őt, ki megszánja a szükölködőt.
32A bűnös elbukik gonoszságában,
Az igaz pedig még halálában is bizakodik.
33Az okos szívében bölcseség lakozik,
És bármely tudatlant megtanít.
34Az erény magasra emeli a nemzetet,
A bűn pedig szegényekké teszi a népeket.
35Az okos szolga kedves a királynál,
A haszontalan *pedig* haragját érzi.

15. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (folyt.).

1Szelíd felelet megtöri a haragot,
Sértő szó pedig szítja az indulatot.
2A bölcsek nyelve ékessé teszi a tudományt,
A balgák szája pedig dőreséget bugyogtat.
3Az Úr szeme mindenütt *jelen van*,
A rosszakat is, jókat is meglátja.
4A békülékeny nyelv élet fája,
A zabolátlan azonban összezúzza a lelket.
5A balga fitymálja atyja feddését;
Aki pedig intésre hallgat, okosabb leszen.
Tökéletes jámborság a legnagyobb erősség,
A gonoszok tervei pedig kiirtatnak.
6Az igaz háza igen nagy erősség,
A gonoszok termésében

lása a héber alapján; a latinban: gyalázata. — *29.* V. ö. 17. *Mutatja*, szószerint: felmagasztalja. — *30.* A latinban szószerint: A szív egészsége élet a húsnak (= testnek), — Az irígység (pedig) csontszú. — *32b.* A görög és a szír szöveg alapján kiigazítva: Az igaz pedig bizakodik ártatlanságában. — *33b* eredeti szövege nagyon kétséges. A héber szöveg szerint: A balga belsejében fel lehet ismerni; a görög és a szír szerint: A balga belsejében nem lehet felismerni. — *34. Az erény*, szószerint: az igazság (igaz erkölcs). — *35b.* A görög szöveg alapján: A haszontalant pedig megöli haragja.

15. A bölcsről és a balgáról szól a *2. 7. 14. 20—21. 24. 31—32.* az igazról és a gonoszról a *6. 8—10. 26. 28—29*, a szegényről és a gazdagról a *15—17*, a szelídségről és az indulatról: az *1. 18*, a jókedvről és a bánatról a *13. 30*, az intés hallgatásáról az *5. 12*, az Isten jelenlétéről a *3. 11*, a nyelvről a *4. 23.* v.

2a valószínű szövegkiigazítással: A bölcsek nyelve tudástól csepeg. — *3. Jelen van*, kiegészítés a héber szöveg alapján. — *4. Élet fája* v. ö. 3, 18. — *5c—d* és *6* ugyanannak a héber szövegnek kettős fordítása. Az eredeti szöveg értelme lehetett: Tökéletes jámborság mellett sok a vagyon, — A gonoszok termését pedig kiirtják.

pedig háborúság vagyon.
[7]A bölcsek ajka tudást hint,
A balgák szíve azonban nem ilyen!
[8]Utálja az Úr a gonoszok áldozatait,
De kedvét leli az igazak imájában.
[9]Utálja az Úr a gonosz útját,
De szereti azt, ki az igazság *utján* jár.
[10]Súlyosan lakol, ki letér az élet útjáról;
Ki a dorgálást gyülöli, az meghal.
[11]Az alvilág s az enyészet *helye* tárva van az Úr előtt,
Mennyivel inkább az emberek fiainak szíve!
[12]Az orcátlan nem szívleli azt, ki meginti;
Oda sem néz a bölcsek tájékára.
[13]A jókedv felderíti az arcot,
A szív bánata pedig leveri a lelket.
[14]Az okos szíve tudást keres,
A balgák szája pedig bolondságon legel.
[15]Bajos a szegény ember minden napja,
De a derűs kedély olyan, mint a folytonos lakoma.
[16]Többet ér a kevés az Úr félelmében,
Mint a dús kincs nyugtalanság közepette.
[17]Jobb főzelékre hivatni szeretettel,
Mint hízlalt tulokra gyülölettel.
[18]Az indulatos ember civódást szít,
A szelíd ellenben a viszályt lecsendesíti.
[19]A lusta ösvénye olyan, mint a töviskerítés,
A *szorgosok* útja pedig egyenletes.
[20]A bölcs fiú örömöt szerez atyjának,
A balga ember pedig megveti anyját.
[21]A sületlenség *kész* öröm a balgának,
Az okos férfi pedig jól intézi lépéseit.
[22]Tanácskozás nélkül a tervek meghiúsulnak,
De ahol sok a tanácsadó, valóra válnak.
[23]Öröme van az embernek a szája feleletében,

— *7b* valószínű kiigazítással: De a balgák szíve nem érti meg (t. i. a tudást). — *10. Élet* a latin szöveg többlete. — *11a. Alvilág és enyészet* v. ö. Jób. 26, 6. — *12b.* A bölcseket kerüli, mert fél korholásuktól. — *15.* A nyugodt lelkiismeretből fakadó jókedv a szegény életét is derültté tudja tenni. A vers a következő két verssel tartalmi egységet alkot. — *16b. A nyugtalanság* a lelkiismeretre vonatkozik. A sor a latinban szószerint: Mint a dús és telhetetlen kincsek. — *17.* A latin szöveg a következő héber szöveget magyarázza: Jobb egy fogás főzelék és szeretet mellette, — Mint egy hízott tulok és gyülölség mellette. — *19. A szorgosok* a görög szöveg alapján; a héber és latin szövegben: az igazak. — *23.* A vers második sora az elsőnek szükséges kiegészítése: Jól esik, ha az ember meg

S a kellő időben kimondott szó — be jó!
24Felfelé *visz* az okos ember életútja,
Hogy elkerülje az alvilágot odalenn!
25Lebontja az Úr a kevélyek házát
És megerősíti az özvegy mesgyéjét.
26Utálja az Úr a gonosz terveket,
A tiszta beszédek azonban *kedvesek előtte.*
27Ki igaztalan haszonra törekszik, tönkreteszi házát.
De aki megveti az ajándékot, életet lel.
Könyörület és hűség eltörli a vétket,
S az Úr félelme által kiki elkerüli a gonoszságot.
28Az igaz szíve megfontolja a *feleletet,*
A gonoszok szája *pedig* ontja a gazságot.
29Távoltartja magát az Úr a gonoszoktól,
De meghallgatja az igazak imáját.
30Barátságos tekintet felvidítja a lelket,
És kedvező hír hízlalja a csontokat.
31A fül, mely az üdvös intelmet befogadja,
Szívesen időzik a bölcsek körében!
32Ki elveti az intelmet, lebecsüli önmagát,
Aki pedig hallgat a dorgálásra, belátásra jut.
33Az Úr félelme a bölcseség tudománya,
S a dicsőség előtt alázatosság jár.

16. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (folyt.).

1Az ember dolga a szív előkészítése,
De az Úrtól jő a nyelv *helyes* felelete.
2Az ember minden útja

tud felelni kellő időben alkalmazott helyes megjegyzéssel. — *24a* fordítása a héber szöveget követi. Kevésbbé érthető a latin szöveg: A művelt fölött élet útjai vannak. — *25.* Az özvegyeket szorongató hatalmasok családja kihal, és az özvegy a jussához jut. — *26b* a szórendben kiigazítást alkalmaz. A latin szerint: Az igen szép tiszta beszédet megerősíti. — *27. Igaztalan haszonra törekszik*, a latinban szószerint: fösvénységet követ. *Házát* = családját. *Ajándék* itt annyi, mint vesztegetés. — *27c—d* = 16, 6; a héber szöveg csak az utóbbi helyen hozza. — *28a* fordítása a hébert követi; a latinban: «Engedetmességről elmélkedik az igaz elméje», ami az összefüggésbe nem illik. — *30b. Hízlalja a csontokat*, táplálja a csontvelőt és előmozdítja az egészséget. — *31. Üdvös intelmet*, szószerint: az élet intelmét. Az itt említett eset ellentétét lásd a 12. v.-ben. — *33.* A bölcseség az embernek dicsőséget szerez, előfeltétele az intemel elfogadása (32. v.), ami alázatosság nélkül nem lehetséges.

16. A nagyrészt egymással összefüggésben nem álló mondások között szorosabb egységet alkot *10—15*, mely az uralkodóról szól. Isten gondviselő tervét tárgyalja a *4. 7. 9. 20*, a gőgösséget az *5. 18. 19*, a gonoszságot a *27—30*, az ékesszólást a *21. 23—24.* vv.

1. Kellő időben helyes szavak alkalmazása (v. ö. 15, 23), Isten

hibátlan a saját szemében,
A lelkeket azonban az Úr veti latra.
3Az Úrra *bízzad* dolgaidat,
Akkor terveid sikerülnek.
4Az Úr mindent önmagáért alkotott,
Így a bünöst is a balsors napjára.
5Minden gőgös *ember* utálat az Úr előtt;
Kezet *adok reá*, nem marad büntetlen!
A jó út kezdete: megtenni, ami helyes,
Ez Istennél kedvesebb, mint áldozatot bemutatni.
6Könyörület és hűség eltörlik a vétket,
S az Úr félelme távoltart a gonosztól.
7Ha kedvét leli az Úr az ember útjában,
Ellenfeleit is békességre téríti.
8A kevés többet ér becsületességgel,
Mint dús jövedelem igazságtalansággal.
9Az ember kieszeli útját szívében,
De az Úr az, ki lépéseit irányítja.
10Jóslat vagyon a király ajakán,
Ítéletkor nem véthet a szája.
11Súly és mérleg az Úr törvénye szerint vagyon,
A tarsoly minden köve az ő műve.
12A királyok utálják azokat, kik igaztalant cselekszenek,
Mert igazságosság teszi a trónt szilárddá.
13Igaz ajkak kedvesek a királynál,
Szereti azokat, kik helyesen beszélnek.

értékes adománya. V. ö. Máté 10, 19. *A szív* (= elme) *előkészítése* készülés a beszédre, a gondolatok összeszedése. — *2. Hibátlan*, a héber nyomán; a latin szerint: tárva. — *3.* A latin szöveg ugyanannak a szövegnek más olvasása alapján: Tárd fel az Úr előtt cselekedeteidet, — És gondolataid eligazíttatnak. — *4.* Isten a bűnös teremtésében is sajat terveit valósítja meg: a bűnösnek az a rendeltetése, hogy bünhödésével Isten igazságosságát hirdesse. — *5.* V. ö. 11, 20. *Kezet adok reá*, a latinban: Még ha kéz kéz mellett is van. — *5c—d* hiányzik a héber szövegben, de megvan a görög és a latin fordításban. — *6. Könyörület*, mások szerint: jámborság. A *hűség* hű kitartás Isten mellett. — *10.* A király Isten nevében ítélkezik, ezért tisztét nagy körültekintéssel kell gyakorolnia, de másrészt ítéletét az alattvalóknak engedelmességgel kell fogadniok. *Jóslat* itt ítélet Isten nevében. — *11.* Az Úr törvénye ellen vét, ki meghamisítja a mérleget és a mérésnél használt *kő*súlyokat, amilyeneket a kereskedő *tarsolyában* szokott magával hordani. — *11a* a héber szerint: Mérleg és igaz mérőserpenyő az Úré. — *12a.* Az összefüggésbe jobban illik a héber szöveg: «Utálat a királyok előtt az igaztalan cselekedet». A szerző azt kívánja hangsúlyozni, hogy a király az igazságosság szükséges voltának tudatában nem akarhatja annak megsértését saját cselekedeteivel. A 10. 12 és 13. vv.-ben foglaltak egyébként nem a fejedelmi csalhatatlanság tételét hirdetik, hanem

14A király haragja a halál hírnöke,
De okos ember le tudja csillapítani.
15A király arcának derűje életet jelent,
A kegye olyan, mint a tavaszi eső.
16Szerezz bölcseséget, mert jobb az az aranynál,
Szerezz okosságot, mert becsesebb az ezüstnél!
17Az igazak pályája távolmarad a gonosztól;
Ki kitart az útján, megmenti lelkét.
18Romlás előtt kevélység jár,
És bukás előtt a lélek fennhéjázása.
19Többet ér szerényekkel együtt megalázkodni,
Mint gőgösökkel prédán osztozkodni.
20Ki az igére figyelmez, szerencsét talál,
És boldog, ki az Úrba veti bizodalmát.
21Ki szívében bölcs, azt okosnak hívják,
De az édesajkú többet ér el.
22A belátás élet forrása birtokosának,
A balgaság pedig fenyíték a balgáknak.
23A bölcs szíve kioktatja száját,
És növeli ajka kedvességét.
24Lépesméz a szép szó:
Édesség a léleknek és egészség a csontoknak.
25Van út, mely helyesnek tetszik az ember előtt,
De végül halálba vezet.
26A munkást éhsége munkára *hajtja*,
Mert a szája készteti.
27A semmirekellő ember gonosz *vermet* ás,
És ajkán perzselő tűz vagyon.
28A hamis ember civódást szít,
S a besúgó fejedelmeket idegenít el egymástól.
29Az erőszakos ember elcsábítja barátját,
S oly útra viszi, mely nem jó.
30Ki *hunyorgat* szemével, csalárdságot tervel,
Ki *összeszorítja* ajkát, kész már a gonoszra.

szabályok az uralkodó részére. — *16.* V. ö. 3, 14; 4, 7 stb. — *18.* V. ö. 18, 12. — *20.* Az ige jelentheti a Törvény (tóra) szavát vagy a bölcsnek intelmeit. — *21.* A rábeszélőképességhez az okosságon kívül vonzó előadás is szükséges. — *21b* a héberben: De az édesajkú ékesszólással (?) tetézi. — *22b* a latin szerint: Az ostobák tudománya a balgaság. — *23. Szív . . . száj . . . ajak* testrészek, melyekkel a bölcseség jelképes vonatkozásban áll. — *24. A csontoknak* vagyis: a testnek. — *25.* V. ö. 14, 12. *Halálba*, vagyis: végső romlásba. — *26a.* A latin szószerint: A munkás lelke magának munkálkodik. — *26b. A szája* itt annyit jelentene, mint az élelem keresése. Mások a görög és a szír szöveg alapján: szerencsétlensége, vagy: nyomora. — *27b.* V. ö. Jak. 3, 5 skk. — *28. Fejedelmeket*, a héber szerint helyesen: meghitt barátokat. — *30.* A fordítás a héber szöveget követi. A latin szerint: Ki meredt szemmel álnokságot gondol, — Ajkait harap-

31Az ősz *haj* ékes korona ;
Tisztesség útján lehet
ahhoz jutni.
32Többet ér a türelmes a
a hősnél,
S aki uralkodik önmagán, különb annál,
ki városokat hódít.
33Ölbe vetik a sorsot,
De *minden* döntése az
Úrtól vagyon.

17. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (folyt.).

1Többet ér egy száraz
falat békességben,
Mint egy ház tele áldozati hússal, perpatvar
mellett.
2Az okos szolga úrrá lesz
haszontalan fiúkon,
S a testvérek között ő
osztja el az örökséget.
3Mint ahogy tűzzel próbálják ki az ezüstöt,
és a kemencében az
aranyat,
Úgy vizsgálja az Úr a
szíveket.
4Gonosz ajakra gonosz
ember ád,
És csalárd nyelvre hamis ember hallgat.
5Ki lenézi a szegényt,
gyalázattal illeti annak teremtőjét ;
Ki örvend más romlásán,
nem marad bűntetlen.
6Az öregek koronája az
unokák,
S a fiúk dicsősége az
őseik.
7Nem illik ékes beszéd a
balga *szájába*,
Még kevésbbé hazugság az előkelő ajkára.
8A remény kedves drágakő a várakozónak,
Bármerre fordul, okosan
cselekszik.
9Ki a hibát elleplezi, az
barátságot keres,
Ki pedig a dolgot újra
előhozza, elidegenít
egymástól barátokat.
10Többet használ a korholás az okosnál,
Mint száz ütleg a balgánál.

dálva véghezviszi a gonoszt. — *33.* Isten sorsolás útján is tudtul adhatja akaratát (istenítélet). V. ö. 18, 18.

17. A nagyon változatos tartalmú fejezetben a megelégedésről tárgyal az *1. 2*, a nyelv használatáról a *4. 27—28*, a hazugságról a *7. 20*, a balgáról a *9. 12. 16. 21. 24—25*, a perpatvarról a *14. 19*. v. *1.* Egyes áldozatok után az áldozati hús egy részét otthon szokták elfogyasztani. V. ö. 7, 14 és 15, 17. *Békességben*, a latinban szószerint: örömben. — *2a. Haszontalan*, a latin szószerint: balga. — *2b.* Az atya ilyen esetben az okos szolgát teszi végrendelete végrehajtójává. *Ő osztja el az örökséget*, mások szerint : részt kap az örökségből. — *3.* A héber szerint : A tégely az ezüst számára van, a kemence az arany számára, — A szíveket pedig az Úr teszi próbára (t. i. a szenvedések és kísértések tűzében). — *4.* Kiki azt hallgatja szívesen, ami a saját hajlamainak megfelel. — *5. Ki lenézi a szegényt*, a héber szerint : ki csúfot űz a szegényből. V. ö. 14, 31. — *8. A remény ;* nagyon kétes, milyen szó állhatott e helyen az eredeti héber szövegben. A mostani héber szövegben : a vesztegető ajándék, a szír szerint : szép, a görögben : a fegyelem. *Okosan cselekszik*, a latin szerint : okosan gondolkodik (vagy : ért). — *9. A dolgot* t. i. barátja

[11]A gonosz mindig viszályt keres,
De kegyetlen követet küldenek majd ellene.
[12]Jobb találkozni medvével, melytől elszedték kölykeit,
Mint dőrével, ki elbízza magát balgaságában.
[13]Ha valaki jóért rosszal fizet,
Annak házától a baj *többé* el nem távozik.
[14]A civódás kezdete *gátszakadás*,
Ezért *engedj*, mielőtt a *perpatvar kitör*.
[15]Ki a gonoszt felmenti és ki az igazat elmarasztalja,
Mindkettőt az Úr *egyaránt* utálja.
[16]Mire jó a vagyon a balgának,
Mikor nem tud *rajta* bölcseséget vásárolni?
Ki magasra építi házát, összeomlást keres;
Ki tanulni átall, bajba kerül.
[17]A barát állandóan tanusít szeretetet,
És szükség idején testvérnek bizonyul!
[18]Esztelen ember, ki *kezességet vállal*
És társáért jótáll.
[19]Ki viszályt keres, az kedveli a perpatvart;
Ki magas kaput épít, az összeomlást keresi.
[20]A romlott szívű nem lel szerencsét,
S akinek hamis a nyelve, bajba esik.
[21]A maga gyalázatjára látott a balga napvilágot,
De atyja sem leli örömét a bolondban!
[22]Vidám szív jót tesz a *testnek*,
A nyomott kedély pedig elszárítja a csontokat.
[23]Elfogadja a gonosz az adományt a kebelből,

hibáját. V. ö. 16, 28. — *11. Viszályt*, a héber szerint helyesen: pártütést. Aki fellázad a király ellen, azt követe útján felelősségre vonja a király, illetve megfenyítteti. — *14. Gátszakadás*, szószerint: víz áttörése. A szöveget a régi fordítások eltérően fordítják. A héber *víz* helyett a görögben «szavak», a szírben «vér» áll. A latin szerint a vers: Ki a vizet kiereszti, a civódás feje, — És mielőtt megszégyenül, ott hagyja a pört. — *16b* a héber szerint: Ha nincs esze ahhoz, hogy bölcseséget vásároljon. — *16c*—d hiányzik a héberben, de megvan a latin és a görög szövegben. Ez a többlet egyébként 19b és 20b egybekapcsolása. — *18.* V. ö. 6, 1—5. A latin szöveg szerint: A bolond tapsol kezeivel, — Mikor kezes lett barátjáért. — *19. Perpatvart*, a héberben: bűnt. Az eredeti szöveg ilyenforma lehetett: «Ki szereti a viszalyt, ütlegsebet kedvel, — Ki fölényesen beszél, (csont)törést keres». Aki tehát viszályba bocsátkozik és mást sérteget, legyen elkészülve arra, hogy nem megy haza ép bőrrel. — *21a* a héber szerint: Ki bolondot nemz, annak az bánatara leszen. — *22a* a szír szöveg alapján helyreállítva. A latin szerint: Vidám lélek a (magas) életkort virágzóvá teszi (a mai héberben: jó a gyógyulásra). — *23. Az adományt a kebelből:* a ruha

Hogy elcsavarja a törvény útját.
24Az okos szeme előtt a bölcseség *áll*,
Az ostoba szeme pedig a földkerekség végein jár.
25A balga fiú bosszúsága atyjának
És *keserű* fájdalma szülő anyjának.
26Nincsen rendjén, ha bírságot rónak az igazra,
Sem ha előkelőt az igazság ellenére ütleggel illetnek.
27Ki visszatartja szavát, az bölcs és értelmes;
Az az okos férfiú, ki *higgadt* lelkű.
28A balgát is okosnak lehet tartani, mikor hallgat,
És értelmesnek, ameddig ajkát bezárja.

18. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (folyt.).

1Alkalmat keres, ki szakítani akar barátjával,
Az *ilyen* pedig gyalázatos lesz mindenkor.
2A balga nem veszi be az okosság igéit,
Ha csak nem azt mondod, mit elméjében forgat.
3Ha az istentelen elér a gonoszság fenekéig,
fitymál,
De nyomában van a szégyen és a gyalázat!
4A *bölcs* férfi szájában a szavak olyanok, mint a mély víz,
Mint a kiáradó patak, *és mint* a bölcseség forrása.
5Nem helyes kedvezni a gonosz személyének,
Mert eltérsz az igaz ítélettől.
6A balga ajka viszályba keveredik,
Szája pedig perlekedést szít.
7Romlást *hoz* a balgára a szája,
És ajka tőr a lelkének.

alól kihúzott vesztegető ajándékot. — *24.* A balga minden egyébbel törődik, csak a bölcseséggel nem. *24a* a latinban: Az okos arcában a bölcseség tündöklik. — *26b* a latin szerint: Sem ha megvernek fejedelmet, ki helyesen ítélkezik. — *27b* a hébert követi; a latinban eltérő olvasás alapján: És drága lélek az okos férfiú.

18. A változatos tartalmú mondások közül a balgáról szól a *2. 6. 7. 13*, a lustáról a *8c*—d. *9*, a bölcsről a *4. 15*, a barátságról az *1. 24.* v. *1.* A héber és a szír szöveg egybevetése alapján a verset így lehetne fordítani: Az elvetemült (vagy: szakadár) a szenvedélyét követi, — És minden okosságra fittyet hány. — *2.* A héber szerint: «A balga nem okulást keres, — Hanem azt, hogy feltálalja belsejét». Ő tehát nem azért kérdez másokat, hogy tanuljon, hanem ezzel alkalmat keres nézeteinek hangoztatására. — *3.* A fordítások alapján kiigazított héber szöveg szerint: A bűnnel becstelenség jár, — S az ocsmánysággal gyalázat. — *4.* V. ö. 20, 5. *Bölcseség forrása*, talán helyesebben a görög szöveg alapján: élet forrása. — *5.* a héber szerint: Nem helyes, ha kedveznek a gonosznak, — S az igaz rövidséget szenved az ítéletben. V. ö. 17, 26. — *6b* a héber szerint: «Szája pedig ütleg után kiabál», vagyis beszéde miatt verést érdemel. V. ö. 10, 13. — *7. Lelkének* vagyis életének. A balga vigyázatlan beszédeivel néha életét is veszélynek teszi ki. —

[8]A besugó beszéde olyan,
mint a *csemege*,
S a gyomor belsejébe hatol.
A lustát leveri a félelem,
S a puhák lelke éhezik.
[9]Ki lágy és tunya a dolga
végzésében,
Édes testvére a tékozlónak.
[10]Az Úr neve erős torony,
Hozzá menekszik az igaz,
és *bizton* vagyon.
[11]A gazdag vagyona erős
város számára,
Úgy veszi őt körül, mint
az erős fal.
[12]Romlás előtt felfuvalkodik az ember szíve,
A dicsőség előtt pedig
alázatosság jár.
[13]Aki felel *a dolog* meghallgatása előtt,
Botornak és restelkedésre méltónak mutatkozik.
[14]Férfilélek eltűri a betegséget,
De ki tudja elviselni a haragra hajlamos lelket?
[15]Az értelmes szív megszerzi a tudást,
S a bölcsek füle felkeresi a tudományt.
[16]Az ajándék tágassá teszi az utat az ember számára,
S a nagyok színe elé juttatja.
[17]Igazat adnak annak, ki a *pörben* elsőnek *jut szóhoz*,
Azután eljő az *ellenfele* és kivallatja.
[18]A sorshúzás viszályokat szüntet,
És igazságot teszen a hatalmasok között.
[19]Erős város a testvér, kit testvére megsegít.
A törvénylátás pedig a város retesze.

8a—b. A besugó szavait mohón falják, akár a csemegét (szószerint: ételfalatot), és azok a lélek mélyébe hatolnak. — *8a* a latin szerint: A kétnyelvű szavai együgyűeknek látszanak. — *8c—d* a héber szövegben hiányzik, a görögben 19, 15 alatt található. — *9.* Hanyagság és pazarlás végső eredménye ugyanaz, t. i. a szegénység. *A tékozlónak*, a héber szerint: a kártevőnek. — *10. Bizton vagyon*, szószerint: magas, hozzáférhetetlen helyen van. — *11b.* A héber szerint: Képzeletében olyan, mint egy magas fal. V. ö. 10, 15. — *12.* V. ö. 16, 18 és 15, 33. — *14. A haragra hajlamos lelket*, a héber szerint helyesen: a letört kedélyt. Sokkal könnyebb elviselni a testi bajt, mint a lélek betegségét. — *15.* Az ember fülével a tudást kikémleli, amennyiben felkeresi azokat, kiktől tanulhat, szíve (= értelme) pedig elsajátítja azt. — *16.* A vesztegető ajándék főleg keleten mindig nagy szerepet játszott és megnyitotta a világ nagyjaihoz vezető ajtókat. — *17.* A pör megindulásánál úgy tűnik fel, mintha a felperesnek lenne igaza, de a helyzet akárhányszor megváltozik, ha az ellenfél (vádlott) megteheti keresztkérdéseit. Az igazságos bíró tehát csak mindkét fél meghallgatása után hozza ítéletét. A héber szövegtől eltérő felfogást mutat a latin fordítás: Az igaz először önmagát vádolja, — És eljő barátja és megvizsgálja. — *18. Hatalmasok*, mások szerint: erősködők, dacosak. — *19.* A héber szöveg szerint: «A testvér, kivel gyalázatosan bántak, (konokabb) a megerősített városnál, — S a viszályok olyanok, mint a fellegvár retesze», vagyis elzárják a kibékülés lehetőségét. A meg-

20Kinek-kinek a szája gyümölcsével telik meg a gyomra,
S attól lakik jól, ami ajakán terem.
21A nyelv által jöhet halál is, élet is ;
Ki mit szeret, annak gyümölcsét eszi majd.
22Ki jó feleséget talál, szerencsét talál,
S az Úrtól kegyben részesül ;
Ki jó feleséget űz el, elűzi magától a szerencsét,
De aki a házasságtörőt megtartja, balga az és istentelen.
23A szegény esdekelve beszél,
A gazdag pedig keményen válaszol.
24Van *barát*, ki kellemes a társalgásra,
És van olyan, ki szeret és testvérnél is ragaszkodóbb.

19. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (folyt.).

1Jobb a szegény, kinek útja feddhetetlen,
Mint a romlottajkú és esztelen gazdag.
2Nincs ott jó, hol nincs meg a lélek ismerete,
Ki siet lábával, az félrelép.
3Az ember elrontja *útját* balgaságával,
És szíve mégis az Úr ellen dühöng !
4A gazdagság sok új barátot szerez,
A szegényt pedig a régiek is elhagyják.
5A hamis tanu nem marad büntetlen,
S aki hazugságot kohol, meg nem menekszik.

romlott szöveget többen így akarják helyreállítani : «A testvér, kit a másik megsegít, olyan mint az erős város ; — De a viszályok olyanok, mint a fellegvár retesze», vagyis megnyitják az utat az addig bevehetetlennek gondolt várba. — *20.* V. ö. 12, 14. Paradox (képtelenségnek látszó) állítás : Attól is jól lehet lakni, mi a szájból kijő. Lásd még Máté 15, 11. — *21. Ki mit szeret*, a héberben és latinban szószerint : Akik azt (t. i. a nyelvet) szeretik. — *22. Jó* a héberben hiányzik, de helyes kiegészítés. *c—d* hiányzik a héberben, de megvan a latin és a görög szövegben, *c* a szír szövegben is. — *23.* A szerző azt állapítja meg, ami gyakran szokott történni. — *24.* A külső forma szerint való barátság szembeállítása a bensőséges barátsággal. A fordítás kiigazított szöveget követ. A latin fordítás szerint : A társaságban kedves férfiú inkább leszen barát, mint a testvér.

19. A fejezetben a többiek között szó esik a szegényről és a gazdagról *(1. 4. 6. 7.)*, a családi életről *(13. 14. 18. 19. 26.)*, a hamisságról *(5. 9. 28.)*, a lustaságról *(15. 24.)*, a megfontolatlanságról *(2. 3.)*, az irgalmasságról *(17. 22)*.

1. V. ö. 28, 6. — *1b.* a fordítások és 28, 6. alapján kiigazítva : Mint aki görbe utakon jár, legyen bár gazdag. — *2a.* a héber szerint : Nem tesz jót a megfontolás nélküli hév. — *3.* Az emberek sokszor Istenre tolják a bajt, melyet önhibájukkal idéztek elő. — *4.* V. ö. 14, 20. — *5.* V. ö. 19, 9. — *7c.* Ennek a sornak nincsen megfelelő párja ; a szöveg bizonnyal hiányos. A görög fordítás ezen a helyen a következő többletet tartalmazza : A he-

[6]Az előkelőnek sokan udvarolnak,
S a bőkezűnek számos a barátja.
[7]A szegény embertől húzódik a rokonsága,
Mennyivel inkább távolodnak tőle barátai!
Ki csak szó után indul,
annak nem lesz semmije sem.
[8]Ki értelmet szerez, jót akar lelkének;
Ki megőrzi a belátást,
megleli a boldogságot.
[9]A hamis tanu nem marad büntetlen,
S aki hazugságot kohol, elvész.
[10]Nem való balgának élvezet,
Sem a szolgának, hogy uralkodjék fejedelmeken.
[11]Az ember okosságát türelmén lehet megismerni,
És becsületére válik, ha hibát el tud nézni.
[12]A király haragja olyan,
mint az oroszlán bömbölése,
Jókedve pedig harmat a növényen.
[13]A balga fiú fájdalom atyjának,
A házsártos asszony pedig olyan, mint a folyton csöpögő háztető.
[14]A ház és a vagyon *ősöktől* eredő örökség,
Az okos asszony pedig valóban az Úrtól van.
[15]A tunyaság mély álomba merít,
S a henye lélek koplalni kénytelen.
[16]Ki megtartja a parancsot, megóvja lelkét,
Ki elhanyagolja útját, halállal bűnhődik.
[17]Ki megkönyörül a szegényen, az Úrnak ad kölcsön,
S Ő megfizet neki *tettéért*.
[18]Fenyítsd meg fiadat és ne veszítsd el reményedet,
De ne gondolj arra, hogy megöld!
[19]Ha türelmetlen, viselje csak bűnhődését,
Sőt, hogy megmentsd őt, szolgálj még ráadással!

lyes belátás közel van azokhoz, kik meglátják (?), — Az okos férfiú meg is találja. — Ki gonoszt művel, a gonoszságot be is tetőzi, — S aki szavakat hajszol, nem lel üdvösséget. — *9.* V. ö. 19, 5. — *11a.* A héber szerint: Az ember okossága őt türelmessé teszi. — *12.* V. ö. 20, 2. — *Jókedve*, a héberben: tetszése. — *13.* Keleten, hol a házat sokszor agyaggal tömött gallyak fedik, az esővíz behatolása gyakori kellemetlenség. V. ö. 17, 21. 25 és 27, 15. — *14. Az Úrtól van*, az Úr különös kegye. — *16. Lelkét*, vagyis: életét. — *16b.* Valószínű szövegigazítással: Ki megveti az Úr útját, halállal bűnhődik. — *18—19. És ne veszítsd el reményedet*, a héber szerint: ameddig még remény van, vagyis: ameddig kilátás van javulásra, tehát főleg a fiatalabb korban. *Hogy megöld.* V. ö. Móz. V. 21, 18 skk. *Hogy megmentsd őt:* 23, 14 hozzáteszi: az alvilágtól. *Ráadással*, további büntetéssel, amennyiben durcásságot tanusítana. — *18b—19a* a hetvenes

[20]Hallgass *jó* tanácsra és
fogadj el intést,
Hogy vegtére bölcs légy!
[21]Sokféle terv van az ember szívében,
De csak az Úr akarata áll meg!
[22]A szűkölködő ember irgalmas,
És többet ér a szegény, mint a hazug férfiú.
[23]Az Úr félelme életre vezet:
Mellette jóllakottan, baj nélkül lehet megpihenni.
[24]A lusta a *tálba mártja* kezét,
De már a szájához nem emeli.
[25]Ha az orcátlant megvered, tanul belőle az együgyű;
Ha pedig az okost megfedded, okulást merít.
[26]Ki bántalmazza atyját és elűzi anyját,
Becstelen, *gyalázatos fiú*.
[27]Fiam! Ne szűnj meg hallgatni az intésre,
És ne légy járatlan a tudás igéiben!
[28]A hamis tanu kineveti a törvényt,
S a gonoszok szája falja a gazságot.
[29]Az orcátlanok számára *vesszők* állanak készen,
A balgák hátára pedig *ütlegek* várnak.

20. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (folyt.).

[1]Buja dolog a bor, és tombol a részegség,

fordítás alapján kiigazított héber szöveg szerint: És ne törődjél neheztelésével! — Ha nagy is neheztelése, csak viselje bűnhődését. — *19b* a héber szöveget követi; a latin szerint: És ha rabol, hozzátesz még mást. — *20b*. Szövegkiigazítással, a szír fordítás tekintetbevételével: Hogy utaidon okosan járj. — *21. Akarata* szószerint: tanácsa. V. ö. 16, 1. 9. — *22a*. Nagyon kétes, hogy mi állott az eredeti szövegben. A jelenlegi héber szöveg szerint: Az ember kívánsága az ő irgalmassága. — *23. Baj*, szószerint: látogatás. — *24. A tálba mártja*, a héber szöveg alapján; a latin szöveg szerint: a hóna alá dugja. — *25*. Vitás, vajjon az itt említett *orcátlan* és *együgyű* ugyanegy, vagy különböző személyeket akar-e jelezni. Az első esetben a javítás eszközei vannak egymással szembeállítva: az okosnál a feddés ugyanazzal az eredménnyel jár, mint a balgánál a verés. A másik esetben az ellentét abban van, hogy míg a javíthatatlan orcátlannak büntetése csak másnak, a jóakaratú együgyűnek válik a javára, ki a büntetésnél mint tanu jelen van, addig az okos a megfeddésnek maga látja hasznát. — *26*. Itt bizonnyal olyan fiúról esik szó, ki a birtokot még szülei életében átvette. *Gyalázatos*, a latin szerint kevesebb nyomatékkal: szerencsétlen. — *27*. A héber szerint: «Fiam! szűnjél meg intésre hallgatni, — Hogy eltérj a tudás igéitől», vagyis: ha nem hallgatsz az intésre, letérsz az igazi tudás útjáról. — *28. Falja*, valószínű szövegjavítással: ontja. — *29. Vesszők*, a görög szöveg alapján javítva; a latin és a héber szerint: büntetések. *Ütlegek*, a latin szerint: verő kalapácsok. V. ö. 14, 3; 10, 13.

20. Különféle mondások; a királyra vonatkozik a *2. 8. 26. 28.*, a lustára a *4. 13.*, a csalásra a *10. 17. 23.* v.

1. A héber szerint: Orcátlan a bor, és tombol a szesz, — Ki

Ki ezekben gyönyörködik, bölcs nem leszen.
[2]A király fenyegetése olyan, mint az oroszlán bömbölése;
Önmaga ellen vét, ki őt felbőszíti.
[3]Becsületére válik a férfiúnak, ha felhagy a viszállyal;
Bezzeg beleártja magát a veszekedésbe mindaz, aki balga!
[4]A tunya a hideg miatt elhagyja a szántást;
Ezért nyáron koldul, de nem adnak neki!
[5]Mint a mély víz, olyan a terv az ember szívében,
De okos ember kimeríti azt.
[6]Sok emberről állítják, hogy jószívű,
De ki talál olyat, kiben meg lehet bízni?
[7]Az igaz, ki tökéletességben jár,
Boldog gyermekeket hagy maga után.
[8]A király, mikor ítélőszékén ül,
Tekintetével elszéleszt minden gonoszt.
[9]Ki mondhatja: Tiszta az én szívem,
Tiszta vagyok a bűntől!?
[10]Kétféle súly és kétféle mérték,
Mind a kettő utálatos az Isten előtt.
[11]A fiút ki lehet ismerni abból, mit tesz-vesz,
Hogy tiszták-e, helyesek-e cselekedetei?
[12]A halló fület, a látó szemet,
Mind a kettőt az Úr alkotta.
[13]Ne szeresd az alvást, hogy a szegénység el ne nyomjon;
Tartsd nyitva szemedet, akkor jóllakhatsz kenyérrel!
[14]Silány! Silány! mondja minden vevő;
S amikor elmegy, nagyra van vele.
[15]*Lehet valakinek* aranya és drágaköve bőviben,
A *leg*becsesebb ékszer *mégis csak* az értelmes ajak.

attól támolyog, bölcs nem leszen. — *2.* V. ö. 19, 12. *Fenyegetése*, szószerint: rémítése. — *4.* A héber szerint helyesen: Elhagyja a tunya ősszel a szántást; — Aratáskor keresi a termést, de az nincsen. — *5.* Az okos a titkos gondolatokat is olvassa. V. ö. 18, 4. — *6.* Többen vannak, kik alkalom adtán kisebb segítséget nyujtanak, de ritka a nagy szükség esetén is helytálló barátság. — *8. Elszéleszt*, a héberben szószerint: kirostál. Mint a gazda cséplőskor elkülöníti a szemet a polyvától, az apró érdekeken felülálló király is éles szemmel felismeri ítéletkor a gonoszt és azt el is különíti. V. ö. 20, 26. — *9.* V. ö. Jób. 14, 4; *Tiszta az én szívem*, a héber szerint: megtisztítottam szívemet. — *10. Kétféle:* egy igaz és egy hamis. V. ö. 11, 1; 20, 23. — *11.* Nemcsak a felnőttnek, hanem a gyermeknek cselekedeteiből is jellemére lehet következtetni. — *12.* t. i. helyes használatra. — *13. Kenyérrel* = étellel. A szem *nyitva*tartása az éber szorgalom képleges jelzése. — *14. Mondja minden vevő*, t. i. az eladónak. *Vele*, a vásárolt jósággal. — *15. Drágaköve:* a héber szerint:

16Csak vedd el a ruháját,
mert kezese lett másnak,
Végy zálogot tőle idegenek miatt!
17Édes az embernek a csalárdság kenyere,
De azután szája betelik kaviccsal.
18Tanácstól erősödnek a tervek;
Bölcs számítással kell viselni a hadat!
19Ki pletykával házal, elárulja a titkot,
Ezért ne barátkozzál oktalan fecsegővel!
20Ki átkozza atyját és anyját,
Annak mécsese a sötétség *idején* elalszik.
21Az örökséget, melyet eleinte siettetnek,
Nem áldják a végén.
22Ne mondd: Visszafizetem a gazságot!
Az Úrban bízzál, Ő majd megsegít.
23Utálja az Úr a kétféle súlyt;
A hamis mérleg nem jó!
24A férfi lépteit az Úr irányítja;
Hogy is érthetné meg az ember a saját útját?!
25Kelepce az embernek, ha *valamit elsietve* szentnek *nyilvánít*,
S a fogadalom után *gondolja meg* a dolgot.
26A bölcs király szétszórja a gonoszokat,
És *kereket* hajt rájuk.
27Az ember lelke az Úr szövétneke,

korállja. A latin szöveg fokozás nélkül: Arany és drágakövek sokasága, — És drága edény a tudomány ajkai. — *16.* Aki könnyelműen kezességet vállal, megérdemli, hogy azt foganatosítsák is rajta. *Mert*, a latinban: annak, aki. V. ö. 6, 1—5; 27, 13. — *17. A csalárdság kenyere*, a csalás útján szerzett kényelmes élet. Ez a kenyér kaviccsá, vagyis élvezhetetlenné válik. — *18.* Az élet háború, melyben okos terv alapján kell eljárni; a haditanácsba másokat is bele kell vonni. — *19.* A latin szöveg szerint: Azzal, ki a titkokat elárulja, és csalárdságban jár, és kitátja ajkait, ne közösködjél. — *20.* A mécses a vidám, boldog élet jelképe. V. ö. 13, 9. *Idején*, a latinban: közepette. — *21.* Az örökséget pl. az a gyermek siettetti, aki szüleit unszolja, hogy birtokrészét még életükben átadják. — *22.* A bosszúállást Istenre kell bízni. — *23.* V. ö. 11, 1; 20. 10. — *24.* Mindenkinek élete tele van rejtéllyel, amelyet csak akkor tudna az ember megfejteni, ha átlátná Isten terveit. — *25.* Mielőtt valaki azt mondja, hogy «*szentel*», vagyis: ezt az Úrnak kívánom szentelni! (= korbán Máté 15, 5; Márk 7, 11.), előbb fontolja meg jól, hogy a fogadalom tevése után azt meg ne szegje és így a bűn *kelepcéjébe* ne kerüljön. Máskép fogta fel a szöveg értelmét a latin fordítás: Romlás az embernek, ha a szenteket (= szent dolgokat, Istennek szentelt étkeket) felfalja, — És a fogadás után visszavonja. — *26. Szétszórja*, a héber szerint: kirostálja. A *kerék* valószínűleg a cséplőszekér kereke (Iz. 28, 27. sk.) és így *26b* csak más kifejezése annak, amit *26a* mond: A király mint igazságos bíró elválasztja egymástól a jókat és a gonoszokat. V. ö. 20, 8. Mások 26b-t szövegkiigazítással így fordítják: És megfizet gonoszságukért. A latin szöveg: «És boltívet hajlít föléjük» talán bolthajtásos börtönre gondol. — *27.* A szöveg bizonytalan. Többen a szöveg

Mely a benső minden
rejtekét kifürkészi.
28A királyt szeretet és hűség oltalmazza,
Trónusát a kegyesség támogatja.
29Az ifjak büszkesége az erejük,
S a vének tisztessége az ősz haj.
30Az ütés kék foltja megtisztítja a gonoszokat,
És a verés a test belső részeit.

21. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (folyt.).

1Olyan a király szíve az Úr kezében, mint a vízfolyás,
Ahová akarja, oda irányítja.
2Az ember minden útja helyes a saját szemében,
A szíveket mégis az Úr veti latra.
3Irgalmasságot és igazságot tenni
Kedvesebb az Úr előtt az áldozatnál.
4A szemek fennhéjázása szívbeli felfuvalkodás;
A gonoszok szövétneke a bűn.
5A *szorgalmas* igyekezete mindig gyarapodásra vezet,
De mindaz, aki lusta, folyton szegénységben leszen.
6Ki csalárd nyelvvel gyűjt kincset,
Hiú és esztelen, és beleakad a halál tőreibe.
7A gonoszokat erőszakuk vesztükbe sodorja,
Mert nem akarnak igazságot cselekedni.
8A *romlott* férfi útja tekervényes,

kiigazításával: Az Úr az ember lélekzését is figyeli, — S a gyomor kamaráit is kifürkészi — *30*. A veréstől származó kék folt olyan folt, mely tisztává tesz, mert kiűzi az emberből a rosszaságot, amennyiben az okulni hajlandó. Mások szövegigazítással: Ütések kék foltja éri a gonoszt, — És csapások a gyomor kamaráiban.

21. A gonoszról tárgyal a *7. 8. 10. 12. 18. 27. 29*, a gögösről a *4. 24*, a lustáról és a szorgalmasról az *5. 25*, a házsártos asszonyról a *9. 19.* v.

1. A király intézkedéseiben az isteni Gondviselés jut kifejezésre; mint az öntözőcsatornákat szabályozó keleti földműves a vizet odairányítja, ahol reá szükség van, úgy Isten is a király elhatározását és kegyét tetszése szerint irányítja. — *2.* V. ö. 16, 2; 17,3. — *3.* V. ö. 15, 8; 21, 27. — *4*b-t így is lehet fordítani: A gonoszok friss szántása bűn. Általános vélemény szerint a vers két egymással össze nem függő sora között valami hiányzik. — *5*b. A héber szerint: De mindaz, aki kapkod, folyton veszteséget szenved. *A szorgalmas* (latin szerint: erős) ellentéte a kapkodó, ki a kitartó munkára rest és hirtelen kíván meggazdagodni. V. ö. 20, 21. — *6*b a görög fordítás alapján kiigazított szöveg szerint: A merő semmit és a halál tőrét hajhássza. — *7.* A gonoszok megszokják az erőszakot és a törvénysértést, ami előbb-utóbb vesztüket okozza. — *8. Romlott*, a megfelelő héber

A tisztának eljárása pedig egyenes.
9Jobb lakni tető sarkán,
Mint házsártos asszonynyal egy házban.
10A gonosz lelke kártevés után áhít,
És társán meg nem könyörül.
11Ha az orcátlan bünhődik, tanul belőle az együgyű,
És ha követi a bölcset, okulást merít.
12Az igaz a bűnös házát szemmel tartja,
Hogy a gonoszokat a rossztól visszatartsa.
13Ki bedugja fülét a szegény kiáltására,
Maga is kiált majd, és nem *lesz, ki* meghallgassa.
14Titkos adomány kioltja a haragot,
S a kebelbe rejtett ajándék a leghevesebb indulatot.
15Az igazságtevés öröm az igaznak,
De rémület a gonosztevőknek.
16Az olyan ember, ki letér a belátás útjáról,
Az *alvilág árnyainak* gyülekezetében nyugszik.
17Ki szereti a mulatozást, szegénységre jut,
Ki kedveli a bort és a kenetet, nem lesz gazdag.
18A jámbor helyett a bűnös szolgál váltságul,
S az igazak helyett a hitehagyott.
19Jobb lakni kietlen földön,
Mint házsártos, mogorva asszonnyal.
20Az igaz házában kívánatos kincs van és olaj,
Az oktalan ember azonban elpazarolja.
21Ki követi az igazságot és irgalmasságot,
Életet talál, igazságot és hírnevet.

szó alakja és jelentése kétes. A latin szöveg szerint *8a*: A férfi romlott útja idegen. — *9a. Tető sarkán*, a lapos tetőn emelt rekeszben, a mi fogalmaink szerint padlásszobában, vagy szabad ég alatt (?). — *9b*. Mások, valószínű szövegkiigazítással: Mint házsártos asszonnyal tágas házban. V. ö. 21, 19. — *11*. V. ö. 19, 25. — *11b*. héber szövegének értelme kétséges. Többen így fordítják: Ha pedig a bölcset tanítják, az okulást merít; mások szövegigazítással: De a bölcsnek sikeréből is okulást merít (t. i. az együgyű). — *12a*. Az *igaz*, t. i. Isten. A latinban szószerint: Az igaz a bűnös házáról kigondol (valamit). — *12b* a héber szerint helyesen: S a gonoszokat romlásba taszítja. — *14*. V. ö. 17, 23. — *15. Igazságtevés* itt nem annyi, mint igazság cselekvése, hanem jelentése: ha igazságot szolgáltatnak. — *16b*. Az ilyen ember a halál martaléka. *Az alvilág árnyainak*, a latin szerint: az óriásoknak. — *17. A kenetet*, a latin szószerint: a kövérséget. Az olaj alkalmazásáról vendégségeken v. ö. Ám. 6, 6; Préd. 9, 8. — *18*. V. ö. 11, 8. — *19*. V. ö. 21, 9. — *19b* a héber szerint: Mint házsártos asszony és bosszúság (t. i. vele). — *20. Az igaz*, a héber szerint: a bölcs, ami itt annyi, mint előrelátó, takarékos. V. ö. 6, 6. Az így értelmezett bölcs a szerzett vagyont meg is tudja tartani, míg az oktalan eltékozolja. — *21b. Életet* = boldog életet; *igaz-*

22A bölcs bejut a hősök*től*
védett városba
És lerontja az erődöt,
melyben bizakod*tak*.
23Ki vigyáz szájára s nyelvére,
Megóvja lelkét a sanyarúságtól.
24*Orcátlannak* hívják a
fennhéjázó kevélyt,
Ki indulatában *szertelenül* dölyfösködik.
25A lustát megölik a kívánságok,
Mert keze mit sem akar dolgozni.
26Az *igaztalan* nap-nap után áhít és kíván,
Az igaz pedig nem szűnik meg adakozni.
27A gonoszok áldozatai utálatosak,
Kivált, ha gonosztett*ért* viszik.
28A hamis tanu elvész,
A *fültanu* vallomása sikert ér el.
29A gonosz férfiú szemtelen arccal *jár*,
Az igaz pedig *ügyel* útjára.
30Nincsen bölcseség, nincsen okosság,
Nincsen tanács az Úr ellen.
31A lovat készen tartják a csata napjára,
A győzelmet azonban az Úr adja.

22. FEJEZET.

Rövid salamoni mondások (bef.). Bölcsek mondásai.

1Többet ér a jó név nagy gazdagságnál,
S a kedvesség ezüstnél és aranynál.
2Van egymás mellett gazdag is, szegény is,

ságot, ismétlés, mely a görög szövegben hiányzik. — *22.* A fortély túltesz vitézségen és erőn. *Bejut*, szószerint: «felmegy», mivel az ostromlott város magasabb, természettől fogva megerősített helyen van. — *23.* V. ö. 13, 3. — *24a. Orcátlannak*, a latinban más felfogással: tudatlannak. — *24b* a latin szerint: Ki haragban kevélységet gyakorol. — *25.* A lusta mindig csak epekedik, nem ér rá dolgozni és emiatt akár el is pusztulhatna. — *26.* Az igaztalan mindig csak kapni akar valamit, az igaz pedig folyton adakozik. *Az igaztalan*, a görög szöveg alapján kiegészítve. — *27b. Gonosztettért*, gonosz vállalkozás sikeréért. A sor a latin szerint: Mert bűnből áldoztatnak. — *28. A fültanu* (szószerint: halló férfiú, a latinban: engedelmes férfiú), a koholó, hamis tanuval szemben hallotta is azt, amit vall. Az ő vallomását elfogadják, és ebből ki is tűnik a hazug tanu hamissága. — *29. Ügyel útjára* szókiigazítással; a latin szerint: megjavítja útját. Mivel az igaz óvatos, nem botlik meg úgy, mint a gonosz, ki magasan hordja fejét. — *30.* Az emberi *bölcseség* stb., amennyiben Isten akaratával szembe kerülne, tekintetbe sem jöhet, nemlétezőnek számít. — *31.* Az ember előkészületei Isten segítsége nélkül hiábavalók.

22. A rövid salamoni mondások befejezése *(1—16)*. Ezek között a szegényről és a gazdagról szól a *2. 7. 16*, a gonoszról a *5. 8. 12*, a nevelésről a *6. 15.* v. — A bölcsek mondásai: bevezetés *(17—21)*, öt mondás: az igazságosságról szegénnyel szemben *(22—23)*, az indulatos ember társaságának kerüléséről *(24—25)*, a kezeskedésről *(26—27)*, a határokról *(28)*, a rátermettségről *(29)*.

1. Kedvesség, itt annyi, mint kedveltség. — *2.* V. ö. 29, 13. —

Mindegyiket az Úr alkotta.
3Az élelmes meglátja a bajt és elrejtőzik,
Az együgyű pedig tovább megy és kárt vall.
4A szerénység jutalma az Úr félelme,
Gazdagság, hírnév és élet.
5A gonosz útján fegyver és kard van ;
Ki vigyáz lelkére, távol marad tőlük.
6Közmondás : Az ifjú a maga életútját
Akkor sem hagyja, mikor megvénül.
7A gazdag uralkodik a szegényen,
S aki kölcsönt vesz fel, szolgája a hitelezőnek.
8Ki igazságtalanságot vet, bajt arat,
És dölyfének vesszeje megsemmisül.
9Az irgalmaslelkű áldásban részesül,
Mert adott kenyeréből a szegénynek.
Siker és tisztelet jut annak, ki adakozik,
És megnyeri azok lelkét, kik adományát veszik.
10Űzd el az orcátlant, és távozik vele a viszály,
Megszűnik a perpatvar s a szidalom.
11Azt kedveli az *Úr*, ki tisztaszívű ;
Ki szépen tud beszélni, annak a király a barátja.
12Az Úr szemei megőrzik a tudást,
S az elvetemült igéi megdőlnek.
13Úgy mond a lusta : «Oroszlán van ott künn!
Még megölnek az utca közepén !»
14Az idegen asszony szája mély verem,

3a. Az élelmes előrelátja az útján fellépő veszedelmeket és idejében biztos helyre menekül. — *4.* *Az Úr félelme* = vallásosság ; mások szerint *4a* talán helyesebben : Az alázat és az Úr félelmének jutalma: stb. — *5.* *Fegyver és kard*, a héber szerint : tövis és tőr. *Lelkére* = életére. — *6.* A héber szerint helyesen : Szoktasd a fiút életútja szerint, — És nem hagyja el akkor sem, mikor megvénül. — *7b.* Ez a megállapítás, mely ma sem tárgytalan, még inkább érvényben volt a szerző idejében, mikor a hitelező fizetésképtelen adósát rabszolgájává tehette. — *8b.* A latin szerint : És dölyfe vesszejétől megsemmisül. A görög szöveg (8d) alapján kiigazítva : És a cselekedeteinek dőresége véget ér. — *9a.* *Az irgalmaslelkű*, szószerint : a jó (= barátságos) szemű. — *9c*—d hiányzik a héber, de megvan a görög és a latin szövegben. – *11.* *Az Úr* a görög és a szír szöveg alapján. A latin szerint : Annak, ki szereti a szívnek tisztaságát, — Ajkai kedvessége miatt a király lesz a barátja. — *12.* A szöveg értelme nem világos. A héber szöveget jelenlegi alakjában így lehetne értelmezni: Az Úr nem feledkezik meg arról, mit a bűnösök multja felől tud, ezért nem engedi, hogy terveik (gondolataik) sikerüljenek. Valószínű azonban, hogy 12a szövege romlott és így igazítandó ki : Az Úr szeme figyeli a gonoszokat. — *13.* A lusta nevetséges kifogásokhoz folyamodik, csakhogy ki ne kelljen mozdulnia nyugalmi helyzetéből. *Megölnek:* itt nem világlik ki eléggé, vajjon ez az utóbbi veszély az előzővel (13a) azonos-e? — *14.* V. ö. 2, 16. — *16.* A sze-

Kire az Úr haragszik,
beleesik.
15Dőreség tapad az ifjú szívéhez,
A fenyítő pálca azonban leszedi róla.
16Ki szegényt sanyargat, hogy gyarapítsa vagyonát,
Ád majd magánál gazdagabbnak és szükségbe jut.

17Hajtsd *ide* füledet és hallgasd a bölcsek mondásait,
Vedd szívedre tanításomat,
18Mert gyönyörűségedre lesz, ha megőrzöd bensődben,
És kiárad majd ajkadra!
19Hogy az Úrba helyezd bizalmadat,
A mai napon veled is közlöm azt.
20*Nemde harminc mondást* írtam le számodra,
Megfontolással és tudománnyal,
21Hogy tudtodra adjam az igazságot s az igaz igéket,
Hadd felelhess meg velük azoknak, kik téged küldöttek.

22Meg ne rövidítsd a szegényt, azért mert szegény,
S el ne taposd a szűkölködőt a kapuban,
23Mert pörét az Úr vállalja
És elveszti azokat, kik vesztére törnek.
24Ne barátkozzál olyannal, ki indulatos,

génytől igaztalanul elszedett jószág tovább vándorol olyasvalakihez, ki a sanyargatónál gazdagabb és aki ezt az előnyét kihasználja. Mások szerint: Ha valaki szegényt elnyom, az magának (bár múló) nyereséget szerez; de aki más, magánál gazdagabbnak ajándékot ad, annak ebből csak kára van, mivel hálára úgy sem számíthat. Az első értelmezés, melyet a latin szöveg követ, símább értelmet ad.

*A bölcsek mondásai. 18*b a héber szerint: Legyenek azok egyben állandók az ajkaidon. — *20.* Az alábbiakban közölt harminc mondás az újabb felfogás szerint emlékeztetni kíván Amen-emope egyiptomi bölcsnek művére, mely 30 fejezetből áll s a következő mondásokkal feltűnő hasonlóságot mutat. Lásd a bevezetést a könyvhöz. *Harminc:* A mai szöveg, 22, 22-től 24, 22-ig 29 mondást tartalmaz; a szerző esetleg a bevezetést is külön mondásnak vette. A héber szerint: «most három napja», a latin szerint: «háromszorosan», ami az összefüggésbe nem illik. — *21*b a héber szerint: Hogy igaz választ juttathass azokhoz, kik téged küldenek. Amen-em-ope a bevezetésben műve egyik céljának említi, hogy adjon: «Tudományt, miképen kelljen megfelelni annak, aki beszél, és hogyan kell visszajuttatni a választ annak, ki valakit küldött». Csak bölcs egyén lehet hasznavehető követ. V. ö. 25, 13.

*22*a. *Azért. mert szegény:* abban a hitben, hogy szegény létére úgy sem tud neked ellentallani. — *22*b. Itélet alkalmával, melyet a város kapuja előtt szoktak lefolytatni (v. ö. 24, 7), ne légy vele szemben igazságtalan. — *23. Elveszti . . . vesztére törnek*, a latinban szószerint: «átszúrja . . . átszúrják lelkét; a kétesértelmű meg-

És ne járj heveskedő férfival,
[25]Hogy el ne tanuld útait,
És kelepcét ne állíts lelkednek.
[26]Ne légy azok között, kik kezüket adják,
Hogy tartozásért jótálljanak ;
[27]Ha majd nem lesz miből fizetned,
Miért engednéd, hogy elvegyék a takarót ágyadról?
[28]*El ne mozdítsd* a régi határt,
Melyet őseid megvontak!
[29]Láttál-e férfiút, ki ügyes a dolgában?
Királyok előtt legyen a helye
És ne alacsony sorban levők előtt !

23. FEJEZET.

A bölcsek mondásai (folyt.).

[1]Ha leülsz, hogy fejedelemmel egyél,
Arra legyen gondod, amit eléd raknak ;
[2]Tégy kést a torkodra,
Hogy uralkodni tudj kívánságodon.
[3]*Pompás* falatjait ne kívánd,
Mert csalfa étel az !
[4]Ne törd magadat gazdagság után
És mérsékeld élelmességedet !
[5]Ne emeld szemedet oly javakra, melyek a tieid nem lehetnek,
Mert azok szárnyra kapnak, mint a sas,
És az ég felé röpülnek.
[6]Ne étkezzél irígy emberrel,
És ne kívánd *pompás* falatjait,
[7]Mert mint a bűvész és a jós,

felelő héber szó valószínű fordítása : letiporja . . . rajta taposnak (t. i. a szegényen). V. ö. 23, 11. — *25. Útait* = szokásait, heves fellépését. *Lelkednek* = életednek. A heveskedés életveszélynek teszi ki az embert. — *26—27.* V. ö. 6, 1 ; 11, 15 ; 20, 16. — *27b* a héber szerint : Miért húzzák ki alólad az ágyat? — *28.* V. ö. 15, 25 ; 23, 10. *El ne mozdítsd*, a latin szerint : át ne hágd.

23. A bölcsek mondásai (folyt.). 12 mondás : a nagy úrral való étkezésről *(1—3)*, a meggazdagodás vágyáról *(4—5)*, az irígygyel való étkezésről *(6—8)*, a balgáról *(9)*, az árvák vagyonáról *(10—11)*, a fiú neveléséről *(12—14)* és a nevelő örömérol *(15—16)*, az Úr félelméről *(17—18)*, az ivásról és a tobzódásról *(19—21)*, az engedelmes fiúról *(22. 24—25)*, a feslett nőről *(26—28)* és a részegeskedésről *(29—35)*.

1—3. Ki a föld hatalmasaival étkezik, ne mutassa magát illetlennek és falánknak, mert ennek nagy kárát láthatja. Egyiptomi szokás szerint a nagy úr nem étkezett a többiekkel egy asztalnál, hanem eléje és a meghívottak mindegyike elé kis asztalt tettek, mely étellel volt megrakva. Illetlen dolog volt, ha valaki a nagy úrnak jobb falatokkal megterhelt asztalára sóvár tekinteteket vetett. V. ö. 23, 6—8. — *2b* a héber szerint : Ha nagyétkű vagy. — *4. Élelmességedet*, amely t. i. vagyonszerzésre irányul. A sor szövege egyébként nem áll kétségen felül. — *5.* Amen-em-ope intelmei szerint a lopott jószág ég felé röpül, mint a ludak, vagyis nem marad meg az új gazdánál. — *7a—b* a görög alapján kiigazított héber szö-

Arra következtet, mit
nem tud.
Mondja ugyan: Egyél
csak! Igyál csak!
De nem *mondja* neked
szívből;
[8]A lenyelt falatot még
kihányod,
És szép szavaidat hiába
vesztegeted.
[9]Ne beszélj a balgák fülének,
Mert lenézik okos beszédeidet!
[10]El ne mozdítsd a kiskorúak határkövét,
És be ne hatolj az árvák földére,
[11]Mert erős a gyámoluk,
Ő magára vállalja pörüket ellened!
[12]Nyisd meg szívedet az intelemnek,
És füledet az okos beszédnek!
[13]Ne sajnáld a fiútól a fenyítést!
Nem hal az meg, ha vesszővel sujtod;
[14]Te pálcával vered őt,
És megmented lelkét az alvilágtól!
[15]Fiam! ha szíved bölcs lesz,
Az én szívem is örvendez veled,
[16]És bensőmben vigadok,
Mikor ajkad helyesen beszél.
[17]Ne *induljon fel* szíved a bűnösök miatt,
Hanem az Úr félelmében légy szűntelen;
[18]Hisz van reményed a jövendőben,
És bizakodásod meg nem hiusúl!
[19]Figyelmezz, fiam, és légy bölcs,
Irányítsd szívedet az *egyenes* útra!
[20]Ne végy részt a nagyivók lakomáin,
Se azok tobzódásain,
kik hússal tömik magukat,
[21]Mert a nagyotivó és a lakmározó elzüllik,

veg szerint: Mert olyan az, mint a hajszál a torokban. Az irigy ember falatja hányásra ingerel, úgymint a torokba tévedt hajszál. V. ö. 8. — *8b.* Hízelgő beszéddel nem tudod a vendéglátó rosszindulatát eloszlatni. — *9. A balgák*, a héber szerint: a balga. Ez a mondás esetleg még az előzőhöz tartozik s akkor az irígy és a balga egy személyt jelez. — *10. A kiskoruak határkövét*, a héber szerint: a régi határt. V. ö. 22, 28. — *11.* Az árvák gyámola Isten, ki az elhalt szülők helyében ügyüket védi. A megfelelő héber szó megváltót, vagyis kiváltásra és vérbosszúra kötelezett, legközelebbi rokont jelent. — *12—14.* V. ö. 13, 24; 19, 18—19. — *16. Bensőmben vigadok*, szószerint: vesém vigadnak. — *17. A bűnösök miatt*, látva a bűnösök ideiglenes sikereit. A sor a latinban szószerint: Ne vetélkedjék szíved a bűnösökkel. — *18. A jövendőben*, vagyis Isten igazságszolgáltatásának idején. — *20b. Kik hússal tömik magukat*, a latin szerint: «Kik húst hordanak egybe eledelnek». A fordító itt olyan mulatságokra gondol, melyre kiki magával hozza az ételt és italt. — *21a. A lakmározó*, a latinban: az ételeket egybehordók. — *21b. A naphosszat alvó*, szószerint: az alvás. Ki az éjjelt mulatozásra fordítja, az a nappal jórészét átalussza és

És a *naphosszat* alvó
rongyokba öltözik.
[22]Hallgass atyádra, ki
nemzett téged,
És ne vesd meg anyádat, mikor megöregszik!
[23]Igazságot vásárolj — és
el ne add! —
Bölcseséget, fegyelmet
és okosságot!
[24]Ujjonghat az igaznak
atyja;
Ki bölcset nemzett, örömét lelheti benne.
[25]Örvendjen *tehát* atyád
és anyád,
Vigadjon, aki szült téged!
[26]Add nekem, fiam, szívedet,
És szemed vigyázzon
útaimra:
[27]Mert a feslett nő mély
verem,
S az idegen asszony
szűk kút:
[28]Lesben áll az úton, mint
a rabló,
És megöli azokat, kiket
vigyázatlanoknak lát.
[29]Kinél van: óh! kinél:
jaj, atyám!?
Ki a veszekedő és ki
esik verembe?
Kinek vannak sebei ok
nélkül?
Kinek vörös a szeme?
[30]Nemde azoknak, kik bor
mellett mulatnak,
És szorgalmasak a poharazásban!
[31]Ne nézd a bort, hogyan
piroslik,
Miként villog az a serlegben!
Könnyen csúszik az lefelé,
[32]De végül mar, mint a
kígyó,
És elfröccsenti mérgét,
mint a *vipera*.
[33]A szemed fura dolgokat
lát,
És szíved bolondokat
beszél;
[34]Úgy vagy, mintha a
tenger közepén feküdnél,
Mint az alvó kormányos, ki elvesztette a
kormányt.

keresetét elhanyagolja. — *23.* Az összefüggést megbontó, más helyről idekerült szöveg, a görög fordításban hiányzik. — *25.* Te is igyekezzél ama bölcsek közé tartozni, kikről az előző vers megemlékszik. — *26—28.* V. ö. az 5. fej.-et. — *26a.* A sor értelme: figyelj reám! — *28a. Áll*, a latinban: állanak. — *28b* a héber szerint: És szaporítja az emberek között az elvetemülteket (hitehagyókat).

29—35. A részegségnek és következményeinek leírása. — *29. Jaj atyám!* indulatszó, melynek eredeti jelentése elhomályosodott. *Ki esik verembe*, a héber szerint: Kinek van rossz kedve? — *30b* a héber szerint: Kik jönnek, hogy a kevert (vagy: fűszerezett) bort kóstolgassák. — *31. Piroslik*, a latin szerint: sárgállik. — *32. Vipera*, a latin a görög szöveg alapján: baziliszkusz (gyíkfajta). A megfelelő héber szó egy közelebbről meg nem határozható mérges kígyófajt jelez. — *33. Fura dolgokat*, a latinban: idegen (asszonyokat). — *34a. Tenger közepén:* hányatott hajón, ahol a tengeri betegség bánt. — *34b.* a csekély módosítással kiigazított héber szöveg alapján: «Vagy mintha kötélen kúsznál». A szerző valószínűleg kifeszített kötélen kúszó

35 És mondod: Elvertek ugyan, de nem fájt nekem,
Ütöttek, de nem éreztem;
Mikor ébredek fel, hogy a bort ismét felkeressem?

24. FEJEZET.

A bölcsek mondásai (befejezés és második gyüjtemény).

1 Gonosz embereket ne nézz irígy szemmel,
És ne kívánkozzál közéjük,
2 Mert szívük erőszakot tervez,
És ajkuk csalárdságot beszél.
3 Bölcseség által épül föl a ház,
És értelem teszi szilárddá;
4 Tudás folytán telnek meg a kamarák
Mindenféle drága, gyönyörű holmival.
5 A bölcs férfiú erős,
S a tudós férfi izmos és erőteljes.
6 Mert megfontolva kell viselni a hadat;
Ott terem siker, hol bőven akad tanács.
7 Magas a bölcseség a balgának;
Nem nyitja ki száját a kapuban!
8 Ki azon töri fejét, hogy ártson,
Annak *cselszövő* a neve;
9 A balga fondorlata bűnre irányul,
A rágalmazó pedig utálat az embereknek.
10 Ha ernyedt *vagy*,
Erőd a szükség napján szűkös leszen.
11 Mentsd meg azokat, kiket halálra visznek;
El ne mulaszd menteni

hajósra gondol. — *35. És mondod ... a bort* a latin szövegnek értelemszerinti kiegészítései. *Elvertek ... ütöttek* (a latinban: húztak): v. ö. 29c-t, ahol az ivással kapcsolatos verekedésekről esik szó. A részegest az elszenvedett fájdalmak nem riasztják vissza attól, hogy az italt újra *felkeresse*.

24. A bölcsek mondásai: 12 mondás a gonosz szerencséjéről *(1—2)*, a bölcseség hasznáról *(3—4)*, a megfontolásról *(5—6)*, a balgáról *(7)*, a cselszövőről *(8—9)*, az ernyedésről *(10)*, a bajbakerültek megmentéséről *(11—12)*, a bölcseség édességéről *(13—14)*, az igaz megkíméléséről *(15—16)*, a kárörömről *(17—18)*, a gonoszok szerencséjéről *(19—20)*, a királynak járó tiszteletről *(21—22)*. A bölcsek mondásainak második gyüjteménye 5 mondásból áll: a részrehajló ítéletről *(23—25)*, az okos beszédről *(26)*, a munkáról *(27)*, a rágalomról *(28—29)* és a restről *(30—34)*.

1. V. ö. 23, 17. — *2. Csalárdságot*, a héber szerint: bajt. — *5.* A kiigazított héber szöveg szerint: Többet ér a bölcs az izmosnál, — S az értelmes férfiú annál, ki erőtől duzzad. — *6. Tanács*, a héber szerint: tanácsadó. V. ö. 20, 18; 11, 14. — *7. A kapuban*, nyilvános üléseknél, melyeket a város kapujánál szoktak tartani. — *8. Cselszövő*, a latin szerint: balga. — *9b* a héber szerint helyesen: Az orcátlan emberé pedig arra, ami utálatos. — *10. Szükség ... szűkös* a héberben is szójáték. — *10a* a latinban: Ha ernyedten kétségbeesel. — *11—12*-ben valószínűleg nem igazi halálraítéltekről van szó, hanem olyanokról, kik végső szükségben van-

a vesztőhelyre támolygókat!
12Ha azt mondod: «Nem telik erőmből!»
Nemde látja, ki a szíveket mérlegeli,
S aki lelkedet szemmel tartja, tud mindenről,
És kinek-kinek tettei szerint megfizet!
13Egyél csak, fiam, mézet, mert jó az,
Lépes mézet, mert édes az torkodnak!
14Ilyen a bölcseség tudása is lelkednek;
Ha megtaláltad,
Reményed lesz a jövőben,
És bizakodásod meg nem hiúsul!
15Ne leselkedjél és ne keress gonoszságot az igaznak hajlékában,
És fel ne dúld nyugvóhelyét!
16Mert, essék bár hétszer az igaz, mégis felkel,
A gonoszok ellenben elbuknak a bajban.
17Ne örülj ellenséged bukásán,
És ne ujjongjon szíved az ő botlása fölött,
18Hogy meg ne lássa az Úr és ne rosszalja,
S el ne fordítsa tőle haragját!
19A bűnösök miatt ne lobbanj haragra,
És ne izgulj a gonoszok miatt,
20Mert a bűnösnek nincs a jövőben reménye,
S a gonoszok mécsese elalszik.
21Féld, fiam, az Urat és a királyt
És ne keveredjél a lázítók közé,
22Mert romlás jő reájuk hirtelen,
És ki tudja, minő veszedelem jő bármelyiküktől!

23Ezek is bölcsek *mondásai*:
Nem jó az ítéletben személyre tekinteni!

nak. — *12. Nem telik erőmből!* a héber szerint: «Nem tudtunk róla» (talán helyesebben: nem tudtam róla), t. i., hogy ily nagy szükségben van s ezért nem segítettem meg a nyomorultat. *Ki a szíveket mérlegeli*, t. i. Isten. *Lelkedet... tud mindenről*, a héber szerint helyesen: a lelkeket... tud arról. — *13—14.* Felszólítás a bölcseség édességének megízlelésére. — *14*a a héber szerint: «Ilyen a tudomány... a bölcseség lelkednek». A sor közepén valami hiányzik. V. ö. 23, 18. — *15—16.* A gonosz ne higgye, hogy az igazat megronthatja, mert az, akárhányszor is essék bajba, mégis csak talpra áll (v. ö. Jób 5, 19), a gonosz romlása azonban végleges. — *15*a. A héber szerint helyesen: Ne leselkedjél, gonosz, az igaz hajléka ellen. — *18.* A nemtelen kárörröm megérdemli, hogy a bukottnak vélt ellenség újból megerősödjék és kárt okozzon. — *19.* Nem kell izgulnod, ha a bűnösöket jólétben látod. V. ö. 23, 17—18. — *22. Reájuk*, a pártütőkre; *bármelyiküktől*, t. i. akár Istentől, akár a királytól. Ez az egybefoglalás azonban valószínűtlen, miért is többen *22*b-t így fordítják: És ki tudja, minő vég vár (élet-)éveikre!
*23*b. V. ö. 28, 21. — *25. Őt*, a vétkest. — *27.* A házépítést sokan

[24]Kik azt mondják a vétkesnek : «Neked van igazad !»
Azokat elátkozzák a népek, és utálják a nemzetek ;
[25]De dícsérik azokat, kik megfenyítik őt,
És áldás száll az ilyenekre.
[26]Csókot ad az ajakra,
Ki helytálló beszéddel válaszol.
[27]Végezd munkádat a mezőn
És lásd el szorgosan a szántóföldet,
Hogy azután megépíthesd házadat.
[28]Ne illesd társadat alaptalan váddal,
És senkit se hitegess ajkaddal !
[29]Ne mondd : «Miként velem cselekedett,
Én is úgy teszek vele,
Megfizetek tettei szerint kinek-kinek !»
[30]Elmentem a rest ember szántója mellett,
S az oktalan férfiú szőlleje alatt,
[31]És íme, az egészet ellepte a csalán,
A színét felverte a tövis,
És leomlott a kőkerítése!
[32]Mikor ezt láttam, észbevettem,
Okultam a példáján !
[33]Mondám : «Alszol egy kissé, szenderegsz egy kevéssé,
Összeteszed egy kissé a kezedet, és megpihensz !
[34]És beállít hozzád az inség, mint a csavargó,
S a nélkülözés, mint a fegyveres férfiú».

25. FEJEZET.

Ezekiás király idejében gyüjtött salamoni mondások.

[1]Ezek is Salamon mondásai, melyeket Ezekiásnak, Júda királyának emberei gyüjtöttek egybe.

[2]Isten dicsősége a dolgot elrejteni,
A királyok dicsősége pedig a dolgot kideríteni.

családalapításra értik. Először a megélhetést kell biztosítani, csak azután lehet nősülésre gondolni. — *28—29.* Rágalmat nem szabad rágalommal viszonozni. — *31. A csalán*, a megfelelő héber szó közelebbről nem ismert gazt jelez. *Tövis*, a héber szerint : kutyatej (egy Latyrus-fajta). — *33. Mondám*, a latin szöveg kiegészítése; a héber szerint a monológot nem a bölcs, hanem a lusta mondja magában. — *33—34*-hez v. ö. 6, 10—11.

25. *2—7* a királyra vonatkozik és olyan keletkezési időre utal, amelyben a zsidó nép még királyainak uralma alatt állott ; *8—10* a titoktartásról szól. A fejezet többi mondása *(11—28)* legnagyobbrészt «példa»-beszéd (de nem újszövetségi értelemben), mely erkölcsi és profán bölcseségi szabályokat hasonlatokkal világít meg.

1. *Gyüjtöttek egybe*, szószerint : tettek át t. . erre a helyre.

2—3. Isten útjait nem lehet kifürkészni ; ez bizonyos mértékben helyettesére, a királyra is ráillik ; a király azonban igyekezzék az

[3]Az ég magasságát, a
föld mélységét
S a király szívét nem
lehet kipuhatolni.
[4]Válaszd ki az ezüstből
a salakot,
Akkor *az* színtiszta lesz :
[5]Távolítsd el a gonoszt
a király környezetéből,
Akkor az igazság szilárddá teszi trónját.
[6]Ne told fel magadat a
király előtt,
És ne állj a nagyok helyére,
[7]Mert jobb, ha mondják
neked : Jer ide feljebb!
Minthogy megalázzanak
a fejedelem előtt.

[8]Amit szemed látott,
Ne használd a perben
megfontolás nélkül,
Hátha később nem tudod jóvátenni,
Hogy társadat csúffá
tetted.

[9]Intézd el peredet társaddal,
És más titkát el ne áruld,
[10]Hogy meghallván, gyalázattal ne illessen,
És meg ne szűnjön ócsárolni téged ;
Jóindulat és barátság
megment,
Ehhez tartsd magadat,
hogy ne legyen ócsárlásban részed.

[11]Aranyalma ezüsttálcán :
Ilyen a szó kellő időben
kimondva.
[12]Arany fülbevaló és ragyogó gyöngy:
Ilyen a bölcs intő a szófogadó fülnek.
[13]Amilyen a hűsítő hó az
aratás *hevében*,
Olyan a megbízható követ a küldőjének :
Megnyugtatja *gazdája*
szívét.

igazságot kideríteni, hogy helyesen tudjon intézkedni. — *4—5.* Ha a király a környezetéből a salakot, a rossz tanácsadókat eltávolítja, tisztában lát és uralmát igazságos ítéletével megszilárditja.— *4b*-ben a fordítás a görög szöveget követi ; a latin szerint : És előjön a nagyon tiszta edény. A héber szerint : Akkor edény (vagy : ékszer) kerül elő az olvasztó (mester) számára. — *7.* V. ö. Luk. 14, 10. — *7b* a héber szerint : Minthogy előkelőbb után tegyenek.

8. A perben óvatosnak kell lenni, mert esetleg az ellenfél is rossz hírbe keverhet. — *8c*—d a görög alapján kiigazított szöveg szerint : Nehogy később megbánd, — Mikor társad csúffá tesz téged. — *9.* A vitás ügyeket jobb négyszemközt elintézni. V. ö. Máté 18, 15. *Más titkát*, amelyet megtudtál arról, kivel szembekerültél. — *10b* a héber szerint : És rossz hírednek vége se legyen. *10c*—d hiányzik a héber és a szír, de megvan a görög és a latin szövegben.

11. Alma, a héber szöveg valami illatos gyümölcsöt, esetleg birsalmát említ. *Tálcán*, a megfelelő héber szó jelentése bizonytalan. — *12a. Ragyogó gyöngy*, a héber szerint : kösöntyű, színaranyból. — *12b.* A latin szerint : Ez, aki bölcset int és szófogadó fült. — *13.* A havat Palesztinában italok hűsítésére használják. *Hevében* a görög szerint; a héber és a latin szövegben : napján. V. ö. 22, 21. *Gazdája szivét*, a latinban : az ő lelkét. —

14Felhő és vihar eső nélkül :
Ez a dicsekvő férfi, ki
ígéreteit nem teljesíti.
15Türelemmel csitítani lehet a fejedelmet,
A puha nyelv *csontot* is megtör.
16Ha mézet találsz, *csak* annyit egyél, amennyi elég neked,
Hogy torkig ne légy vele és ki ne adjad magadból ;
17Ritkán tedd lábadat társad házába,
Hogy jól ne lakjék veled és meg ne únjon.
18Dárda, kard és élezett nyíl :
Ilyen az az ember, ki társa ellen hamisan tanuskodik.
19Odvas fog és roskadó láb :
Ilyen a hűtlen a szükség idején.
20Mint aki elveszíti palástját hideg napon,
Mint az ecet a síksóra,
Ilyen az, ki rosszkedvű előtt nótázik.
Mint a moly a ruhának,
s a féreg a fának,
Úgy árt a bánat az ember szívének.
21Ha ellenséged éhezik, adj neki enni,
Ha szomjazik, adj neki vizet inni ;
22Így parazsat gyüjtesz a fejére,
És az Úr megfizeti neked.
23Az északi szél előzi az esőt,
És a bosszús arc a rágalmazó nyelvet.
24Jobb lakni tető sarkán,
Mint házsártos asszonynyal egy házban.
25Tikkadt torokra friss víz :
Ilyen a messze földről jövő jóhír.
26Lábbal felkavart forrás, zavaros kútfő :
Ilyen az az igaz, ki a gonosz előtt meginog.

14b a héber szerint : Ilyen a férfi, ki ajándékkal kérkedik, mit meg nem ad. — *15. A fejedelmet*, valószínű szövegjavítás alapján : a haragvót. *Csontot*, a latinban szószerint : keménységet. Barátságos, békítő beszéddel néha a legnagyobb nehézségeket is el lehet hárítani. V. ö. 15, 1. — *16—17.* A barátkozásban épúgy mértéket kell tartani, mint a méz élvezetében. *Ritkán tedd lábadat*, a latinban szószerint : Tartsd távol lábadat. — *18—19.* A hűtlen ember *dárda* (a héber szerint : buzogány), *kard* stb., ahol kártevésről van szó, de csak *odvas fog* és *roskadó láb*, amikor embertársán segíteni kellene. — *19b. A hűtlen*, a latin és a héber szószerint: a hűtlenbe vetett bizalom. — *20a* nem egyéb, mint 19b változata. — *20b. Síksóra*, valószínű szövegkiigazítással: a kiütésre (vagy : sebre). — *20d*—e hiányzik a héberben, de megvan a görög és a latin szövegben. — *22a.* A jótétemények az insége jutott ellenséget jobban szégyenítik meg, mint a szidalmak és a könyörtelenség. V. ö. 24, 17 és Róm. 12, 20. — *23.* Mások a héber szöveg mai alakját követve: «Az északi szél esőt szül, — S a rágalmazó nyelv sötét arcot». E felfogás ellen szól az a körülmény, hogy Palesztinában az északi szél szárazságot hoz. — *24.* V. ö. 21, 9. — *25.* V. ö.

27Túlsok mézet enni nem
tesz jót;
Így a Felség kutatóját
is elnyomja a dicsőség.
28Város, melyen rést ütöttek és *már* fala sincsen:
Ilyen a férfi, ki beszédében nem tud magán uralkodni.

26. FEJEZET.

Ezekiás király idejében gyüjtött salamoni mondások (folyt.).

1Mint a hó a nyárhoz, az
eső az aratáshoz,
Úgy nem illik a balgához a megtisztelés.
2Ahogy a madár tovaszáll s a *fecske* elrepül,
Az ok nélkül kimondott átok *sem* talál.
3A lónak ostor kell, a
szamárnak zabola,
A balgák hátának pedig vessző.
4Ne felelj a dőrének balgasága szerint,
Hogy ne légy te is hozzá hasonló.
5Felelj a dőrének balgasága szerint,
Hogy ne higgye magát bölcsnek.
6A *saját* lábát *vágja el*, és kárvallást szenved,
Ki balga útján küld üzenetet.
7A sántának hiába van formás lábszára;
Ép így nem illik bölcs mondás a balga szájába.
8Mint aki *kőrakásról* követ tesz *tarsolyába*,
Olyan az, ki balgát tiszteletben részesít.

15, 30. — *26.* Itt aligha kell erkölcsi botlásra gondolni, hanem inkább anyagi romlásra, melybe a gonosz az igazat taszítja. — *27.* A túlságos dícséret csömört okoz. — *27b* a görög szöveg alapján kiigazított héber szöveg szerint: Légy ezért takarékos a dícsérő szavakkal. — *28a.* A városon ostrom alkalmával ütnek rést és miután bevették, falait lerombolják. — *28b* a héber szerint: Ilyen a férfi, ki nem tud magán uralkodni.

26. Mondások a balgáról *(1. 3—12)*, a lustáról *(13—16)*, az izgágáról *(17)* és az álnokról *(18—28)*.

2. Az ilyen átok nem száll arra, kire irányult. — *2a* a latinban szószerint: Mint a madár, mely másfelé repül, és a veréb, mely bárhova száll. — *2b. Sem talál*, a latin szerint: bárkire eljő. — *3.* V. ö. 10, 13; 19, 29. — *4* és *5* között látszólag ellentét van, a valóságban azonban *a balgaság szerint* kifejezés más-más értelemben veendő. A 4. v. óvja a bölcset, hogy a balgához ne alkalmazkodjék azáltal, hogy szintén balga módon beszél; az 5. v.-ben pedig arról van szó, hogy a dőre balgaságát nem lehet szó nélkül hagyni, hanem rendre kell utasítani. — *6.* Ki balgával küld üzenetet, annyit ér el, mintha sántán kíséreltné megtenni az utat. — *6a* a latinban: Sánta a lábára és igaztalan (sérelmet) iszik. — *7.* A héber szerint helyesen: Lóg a lábszár a sántán: — Ilyen a (bölcs) mondás az ostoba szájában. — *8a*-t már sokféleképen fordították, többek között azért, mivel az itt *kőrakás*sal visszaadott héber szónak jelentése bizonytalan. Eltérő környezetbe vezet a latin fordítás: «Mint aki követ vet Merkúr halmazára». A vándorok római istenének, Merkurnak tiszteletére a hermák (az istenség mellszobrai) mellett elhaladók követ szoktak odadobni. Fordításunk **értelme**: Pénzestarsolyba nem

[9]Mintha tövis nőne a részeg kezében,
Olyan a bölcs mondás a bolondok szájában.
[10]Az ítélet véget vet a pöröknek,
S aki elhallgattatja a bolondot, haragot enyhít.
[11]Amint a kutya visszatér arra, mit kihányt,
Úgy a balga is megismétli bolondságát.
[12]Láttál-e embert, ki bölcsnek tartja magát?
A bolondtól többet lehet remélni, mint tőle!

[13]A lusta így szól: Oroszlán van az úton!
Oroszlán van az utcán!
[14]Ahogy az ajtó a sarkán,
Úgy fordul a lusta az ágyán.
[15]*Ha* a lusta kezét a *tálba mártja*,
Még azt is sokallja, hogy szájához emelje.

[16]A lusta magát bölcsebbnek tartja
Hét olyannál, ki okosan tud megfelelni.

[17]Mint aki kutyát fülön fog,
Olyan az izgága, ki más pörébe ártja magát.

[18]Miként ártalmas az, ki ellődöz
Nyilat és halálos dárdát,
[19]Úgy tesz az is, ki álnokul árt társának,
És ha rajta érik, mondja: *Úgy-e*, csak tréfálni akartam!

[20]Ha kifogy a fa, a tűz elalszik:
Ha nincsen besúgó, a perpatvar is megszünik.
[21]Parázshoz szén és tűzhöz fa kell,
A viszály szításához pedig izgága ember.
[22]A besúgó szavai olyanok, mint a *csemege*,

szokás értéktelen, a kőrakásról felszedett követ tenni; épígy helytelen dolog a balgát értékesnek feltüntetni azzal, hogy megdícsérjük, kitüntetjük. — *9.* A szír fordítás segítségével kiigazított héber szöveg szerint: «Az iszákos keze nyomán tövis terem, — A bolond szájában pedig dőreség». Keze *nyomán*, t. i. elhanyagolt földjén. — *10.* A romlott állapotban levő héber szöveg eredeti értelme bizonytalan. Próbaképen álljon itt a következő, a régi fordítások tekintetbevételével készült fordítás: Patvart idéz elő minden részeges bolond, — De garázdaságukat megtörik majd. — *11.* V. ö. Pét. II. 2, 22. — *12.* Ki magát bölcsnek hiszi, még az együgyű bolondnál is sajnálatraméltóbb.

13a a szír és a görög szerint így javítandó: A lusta így szól, ha útra küldik. V. ö. 22, 13. — *14.* Mindegyik forgolódik, de egyikők sem tudja elhagyni a helyét. — *15.* V. ö. 19, 24.

17. Az így feltartóztatott kutya valószínűleg marással viszonozná az érdeklődést. A kiigazított héber szöveg szerint: Ki pörbe ártja magát, melyhez semmi köze, — Olyan, mint aki fülön fog kóbor ebet.

18—19. Az álnok könnyedén árt másoknak és tette után az egészet csak tréfának minősíti. — *18a.* *Miként ártalmas az*, a kiigazított héber szerint: Mint az őrült. — *18b* a héberben: Üszkös nyilat és halált. — *19b.* *Ha rajta érik*, a latin szöveg többlete. — *22.* V. ö.

S a gyomor belsejébe hatolnak.
[23]Silány ezüsttel bevont cserépedény :
Ilyen a *sima* ajak gonosz szív mellett.
[24]Ajkáról ismerhető fel az ellenség,
Amikor belsejében fondorlatot sző;
[25]Ha szavát édesre fordítja, ne higgy neki,
Mert hét aljasság van szívében !
[26]Gyűlöletét ravaszul rejtegeti,
De gazsága elárulja magát a gyülekezetben.
[27]Aki *másnak* vermet ás, maga esik bele,
S aki *másra* követ hengerít, arra gurul az vissza.
[28]A hamis nyelv utálja az igazságot,
És a sima száj romlást szerez.

27. FEJEZET.

Ezekiás király idejében gyüjtött salamoni mondások (folyt.).

[1]Ne dicsekedjél a holnappal,
Hisz nem tudod, mit hoz a jövő nap !
[2]Más dícsérjen téged, ne önnön szád,
Idegen valaki és ne saját ajakad !
[3]Nehéz a kő, súlyos a homok,
De mindegyiknél terhesebb a bosszúság a balga miatt.
[4]Kegyetlen a harag és féktelen a dühöngés,
De a féltékeny támadását ki állhatná ?
[5]Leplezetlen korholás
Többet ér eltitkolt szeretetnél.
[6]Többet érnek sebek baráttól,
Mint álnok csókok ellenségtől.
[7]Ki jóllakott, a lépesmézet is *lábbal* tapossa,
Az éhes pedig a keserűt is édesnek találja.
[8]Mint a fészkéből elköltöző madár,
Olyan a férfi, ki elhagyja otthonát.

18, 8. — *23. Silány*, a salaktól eléggé meg nem tisztított *ezüst*. *Sima* a görög szöveg alapján. A héberben : lángoló, a latinban : duzzadó. — *24a* a héber szerint helyesen : Színtelen az ellenség ajakával, — De belsejében stb. — *26b*. Az álnok ember színt vall, amikor a nyilvánosság előtt, pl. bírósági tárgyalásnál állást foglalni kénytelen. — *28. Igazságot* a latin és más régi fordítások alapjan. A héber szerint : azokat, kiket összezúz.

2i. Az összefüggés nélkül egymásmellé sorakoztatott mondásokból a dicsekvésről tárgyal *1—2*, a balgáról *3. 22*, a korholásról *5—6*, a megszokott környezet szeretetéről *8—10*, a házsártos asszonyról *15—16*, az állattenyésztés (mezei élet) használól *23—27*.

1. Jövő a latin szöveg betoldása. — *3. A homok*, t. i. nagyobb mennyiségben, szintén súlyos. V. ö. Jób 6, 3 ; Sirák 22, 18. — *5. Az eltitkolt szeretet* állítólag megvan, de tettekben nem nyilvánul. — *6. Baráttól*, szószerint : attól, ki szeret. — *7*. Az éhség a legjobb szakács ! — *9a. Tömjénillat*, a latin szerint : különféle

[9]Olaj és *tömjén*illat gyönyörűség a szívnek,
A barát jótanácsa pedig édesség a léleknek.
[10]Ne hagyd el barátodat és atyád barátját,
És ne menj testvéred házába nyomorúságod napján;
Jobb a szomszéd a közelben, mint a testvér a távolban.
[11]Tanulj bölcseséget, fiam, és örvendeztesd meg szívemet,
Hogy megfelelhess az ócsárlónak.
[12]Az élelmes meglátja a bajt, és elrejtőzik;
Az *együgyűek* pedig tovább mennek, és kárt vallanak.
[13]Csak vedd el a ruháját, mert kezes lett másért,
Végy zálogot tőle idegenek miatt!
[14]Ki társát már kora reggel nagy hangon áldja,
Hasonlít az átkozóhoz.
[15]A csepegő tető *esős* napon
És a házsártos asszony hasonlók egymáshoz;
[16]Ki magánál tartja, szelet tartogat,
És jobbja majd olaj után kiált.
[17]Vasat vassal élesítenek,
És kiki a társa személyét élesíti.
[18]Ki fügefát gondoz, gyümölcsét is élvezi;
Ki urának gondját viseli, annak megbecsülés jár érte.
[19]Amint a vízben tükröződik a belenéző arca,
Úgy az emberek szíve is tárva van az okosak előtt.
[20]Alvilág és enyészet nem tud jóllakni sohasem,

illatok. — *9b* a héber szövegben homályos. A görög szövegből kiindulva így is lehetne fordítani: A szenvedés pedig megtépázza a lelket. — *10.* Szükség idején inkább a bevált szomszédoknál és barátoknál tanácsos segítséget keresni, mint elköltözni a távollakó testvérhez és az ő családjának terhére lenni. V. ö. a 8. v.-t. — *11. Az ócsárlónak*, ki ócsárol, mintha rosszul neveltelek volna. *11b.* a héber szerint: Akkor majd megfelelek annak, ki ócsárol engem. — *12.* V. ö. 22, 3. — *13.* V. ö. 20, 16. — *14.* Ki túlkorán dícsér valakit, azzal könnyen megesik, hogy nemsokára csalódik abban, kit dícsér, és inkább átkozni szeretné. Mások szerint: Aki túlzott, nem szívből, hanem ravasz számításból jövő előzékenységgel köszönt *(áld* = köszönt), annak köszöntése alig ér többet az átoknál. — *14b* a héber szerint: Annak azt átkul tudják be. — *15—16.* V. ö. 19, 13. A házsártos nő kellemetlen, mint a rossz tetőn át becsurgó víz, haragja vihar, és a sebek, melyeket okoz, olajat kívánnak orvosságul. — *15a. Esős*, a latinban: hideg. Mások a nagyon kétesértelmű *16.* v.-et a görög szöveg alapján így fordítják: Az északi égtáj szelet rejt magában, — A dél pedig olajáról nevezetes. — *16b* a latin szerint: És jobbjának olajat hív. — *17. Személyét*, a latin szószerint fordítja: arcát. Az embereket az egymásközötti társas érintkezés neveli *(élesíti*=csiszolja.) — *18. Megbecsülés jár*, az úr neki meghálálja. — *19.* A görög és a szír szöveg alapján: Miként arc arctól különbözik, — Úgy az egyik ember szíve a másikétól. — *20.* V. ö. 30, 15—16; Préd. 1, 8. —

Az ember szeme is telhetetlen.
21Az ezüstöt a tégely, az aranyat a kemence teszi próbára,
A férfit pedig a száj, mely dícséri.
Az igaztalannak szíve gonoszságot firtat,
Az igaznak szíve pedig tudást keres.
22Bár törővel zúzod az ostobát mozsárban — akár a darát —,
Mégsem hagyja el a balgasága.

23Törődjél aprómarhád állapotával,
És tartsd szemmel nyájaidat,
24Mert a vagyon nem tart örökké,
És a gazdagság *nem* száll nemzedékről-nemzedékre;
25Ha kihajt a rét, zöldell a fű,
És begyűjtik a szénát a hegyekről;
26A juhok megadják neked a ruhát,
S a bakok árán szántót vehetsz;
27A kecskék elegendő tejet adnak
Élelmedre és házi szükségedre,
És szolgáló leányaid eledelére.

28. FEJEZET.

Ezekiás király idejében gyüjtött mondások (folyt.).

1A gonosz menekül, ha nem is üldözi senki sem,
Az igaz pedig bizton érzi magát, mint a bátor oroszlánkölyök!
2Az *erőszakosok* hibájából *viszályok támadnak*,
Okos ember azonban *elfojtja azokat*.

21a—b. A szöveg egyik felfogása szerint az ember értékét abból lehet megállapítani, hogy a dícséret minő hatással van reá. Mások szerint a szöveg értelme: a férfi értékét abból lehet megismerni, hogy kik a barátai, akik őt dícsérik. — *21c*—d hiányzik a héber, de megvan a görög, a szír és a latin szövegben.

23—27. A mondás szerzője a gyors meggazdagodásra vezető kereskedelemmel szemben, melyhez honfitársai jó része átpártolt, inkább az atyák régi foglalkozását, az állattenyésztést és a vele összefüggő földmívelést ajánlja. — *24a. A vagyon*, a halmozott, gyüjtött gazdagság. — *24b. Nem száll* a görög és a szír szöveg alapján. A vers a latin szerint: «Mert nem lesz mindenkor hatalmad, — De a korona nemzedékről-nemzedékre száll». Mások szerint: «És a kincs nem száll nemzedékről-nemzedékre». — *25.* Az állattenyésztés biztos megélhetést nyujt, mert a fű újra kihajt a kaszálás után. *25a.* A kiigazított héber szerint: Ha elfogy a széna, kihajt a friss fű.

28. A változatos tartalmú fejezetben a gonoszról és az igazról tárgyal *1. 3—5. 10*, a jó és rossz uralomról *12. 15. 16. 21. 28*, a szegényről és gazdagról *6. 8. 11. 20. 22. 27*, az intésről *7. 23*, a viszályról *2. 25*, a rossz lelkiismeretről *1. 17.*

1. *A bátor* a latin szöveg többlete. — *2.* A héber szöveg nem ad helyes értelmet. Prózai körülírása a latin szöveg: A föld bűnei miatt sok a fejedelme, — És az ember bölcsesége és a mondottak tudása miatt a vezér élete hosszabb lesz. Fordításunk a görög

[3]A *gonosz* férfi, ki szegényeket elnyom,
Pusztító zápor, mely éhséget hoz.
[4]Kik elhagyják a törvényt, magasztalják az istentelent,
Kik megtartják, kikelnek ellene.
[5]Gonosz emberek nem értik a jogot,
Akik pedig keresik az Urat, mindent felfognak.
[6]Jobb a szegény, kinek útja feddhetetlen,
Mint aki görbe utakon jár, legyen bár gazdag.
[7]Ki megfogadja a tanítást, okos fiú;
Ki dőzsölőket lát vendégül, szégyent hoz atyjára.
[8]Ki vagyonát kamattal és ráadással gyarapítja,
Olyannak gyüjti, ki szegényhez bőkezű.
[9]Ki elfordítja fülét, hogy ne hallja a törvényt,
Annak még az imája is utálatos.
[10]Ki igazakat kárhozatos útra vezet,
Maga esik a vermébe,
És javait jámborok birtokolják.
[11]Bölcsnek tartja magát a gazdag,
De az okos szegény átlát rajta.
[12]Ha az igazak ujjonganak, nagy a dicsőség,
Ha pedig a gonoszok jutnak uralomra, az emberek tönkremennek.
[13]Nem boldogul, ki bűneit palástolja;
De irgalmat nyer, ki megvallja s elhagyja azokat.
[14]Boldog az ember, ki mindig *istenfélő*;
Ki azonban szívét megkeményíti, bajba esik.
[15]Ordító oroszlán és falánk medve:
Ilyen a szegény népen uralkodó istentelen.
[16]Okosságban szűkölködő

szövegen alapszik. — *3. Gonosz* a görög szöveg alapján; mások: gazdag; a héber és latin szövegben: szegény. *Mely éhséget hoz*, a héber szerint: mely nem hoz kenyeret. A zápor tönkreteszi a termést. — *4. A törvény* ezen a helyen valószínűleg a mózesi törvényt jelzi. — *5. A jogot* vagyis a mózesi törvényt; *mindent*, amit t. i. a törvénykönyv magába foglal. — *6.* V. ö. 19, 1. — *7. A tanítást*, az apának vagy a bölcsnek intelmeit; a latin szószerint: a törvényt. *Ki dőzsölőket lát vendégül* (szószerint: legeltet), mások szövegkiigazítással: ki dőzsölők barátja. — *8. A ráadás* a kölcsönvett termények után fizetendő többlet. V. ö. Móz. III. 25, 36 sk. — *9. A törvényt* v. ö. a 4. v.-t. — *10c* a héber szerint: A jámborok pedig jót örökölnek.— *12a. Ujjonganak*, mikor t. i. uralomra jutnak. *Tönkremennek*, többen 28, 28 alapján: elrejtőznek. Más felfogás szerint a verset így lehetne fordítani: «Ha az igazak diadalmaskodnak, bőven jut fényűzésre; — Ha azonban a gonoszok kapnak erőre, az embert kivesézik». Becsületes uralom idején a jólét emelkedik; a garázdák azonban, ha magukhoz ragadták a hatalmat, kifosztják az alattvalókat. — *16a. Sokakat elnyom erő-*

fejedelem sokakat elnyom erőszakkal,
De aki gyűlöli a fösvénységet, sokáig uralkodik.
17Az embert, kit ontott vér terhe nyom,
Ha a sírig menekül is, senki sem támogatja!
18Ki jámborságban jár, üdvben részesül;
Kinek görbék az útjai, egyszer csak elesik.
19Ki megműveli földjét, jóllakhatik kenyérrel;
Ki semmis dolgok után szalad, betelik szegénységgel.
20A becsületes embert bőséges áldás kíséri;
Ki azonban siet meggazdagodni, nem marad büntetlen.
21Nem cselekszik jól, ki ítéletben személyre tekint;
Az ilyen egy falat kenyérért is vét az igazság ellen.
22A férfi, ki siet meggazdagodni, és másokra irígykedik,
Nem tudja, hogy reá jő a szegénység.
23Ki megfeddi az embert, később inkább talál nála szeretetet,
Mint aki hízelgő nyelvvel megcsalja.
24Ki atyját, anyját kifosztja s mondja: Ez nem bűn! —
Ártalmas ember cimborája.
25A pöffeszkedő telhetetlen szítja a viszályt,
Aki bízik az Úrban, megerősödik.
26Balga az, ki saját eszére hagyatkozik;
Az menekszik meg, ki bölcseségben jár-kel.
27Aki ad a szegénynek, nem lát szükséget,
Aki megveti a könyörgőt, inségbe jut.
28Ha a gonoszok felemelkednek, az emberek elrejtőznek;
Ha pedig azok tönkre-

szakkal, a héber szerint helyesebben: nagy a zsarolásban. *A fösvénységet*, a héber szerint: a (hamis) hasznot. — *17a. Kit ontott vér terhe nyom*, szószerint: kit lélek (= ember) vére nyom. *17b.* A héber szerint így lehetne fordítani: Mind a sírig menekül; senki se támogassa! *Menekül:* nyugtalanul tölti el életét. V. ö. az 1. v.-t. Mások szerint: «Sírig menekül; ne vessetek reá kezet!» vagyis: Nem kell bántani, mert nyugtalansága úgyis eléggé bünteti. — *18. Egyszer csak elesik*, a szír szöveg alapján: verembe esik. — *19.* V. ö. 12, 11. — *20. Bőséges áldás kíséri*, a latinban szószerint: nagyon megdicsérik. — *21.* V. ö. 24, 23. — *22a* a héber szerint: Sietve kapkod a kapzsi vagyon után. — *23b* a héber szerint: Mint aki nyelvével hízeleg. — *24.* Ki elöregedett szüleitől, miután vagyonukat átvette, a szükséges dolgokat megvonja, nem különb a rablónál vagy betörőnél. *Ártalmas ember*, a latin szerint: a gyilkos. — *25a. A telhetetlen (pöffeszkedő* a latin szöveg többlete) gyűlöletessé teszi magát és ezzel aláássa saját jólétét. — *25b. Megerősödik*, szószerint: hízik, a latinban: meggyógyul. — *27b* a héber szerint: Ki elrejti szemét (= elfordítja azt a könyörgőtől), bőséges átkot von magára. — *28.* V. ö. 28, 12.

mennek, az igazak gyarapodnak.

29. FEJEZET.

Ezekiás király idejében gyüjtött salamoni mondások (bef.).

[1]A férfira, ki a dorgálót
nyakaskodva megveti,
Hirtelen eljő a romlás,
melyből nincsen számára felépülés.
[2]Örvend a nép, ha az
igazak gyarapodnak,
De sóhajt a nép, ha
gonoszok jutnak uralomra.
[3]A férfi, ki kedveli a bölcseséget, megörvendezteti atyját;
Ki azonban céda nőket
tart, elherdálja a vagyont.
[4]Az igazságos király
talpra állítja az országot,
A kapzsi férfiú azonban
tönkreteszi.
[5]A férfi, ki hizelgő, tettetett beszéddel szól barátjának,
Hálót vet lába elé.
[6]A gonosz ember beleakad bűnei tőrébe,
Az igaz pedig ujjong és örvendezik.
[7]Az igaz gondol a szegények jogával,
A gonosz *pedig* nem vesz róla tudomást.
[8]Orcátlan emberek *felláztják* a várost,
A bölcsek ellenben csitítják az indulatot.
[9]Ha bölcs ember balgával vitába száll,
Akár haragudjék, akár nevessen, nem talál nyugtot.
[10]Vérszomjas emberek utálják az ártatlant,
Az igazak pedig keresik a lelkét.
[11]A balga rögtön kiadja egész lelkét,
A bölcs pedig elhalasztja és későbbre tartogatja.
[12]Amely király örömest hallgat hazug beszédekre,
Annak szolgái egytől-egyig gonosztevők.

29. Vegyestartalmú mondások, többek között a kormányzásról *2. 4. 12. 14. 16. 26*, az igazról és a bűnösről *6. 7. 10. 27*, a balgáról *9. 11. 20*, a fenyítésről *1. 15. 17*, a szolgáról *19. 21.*

2. V. ö. 28, 12. 28. *Gyarapodnak*, a latinban szószerint: sokasodnak. — *4. A kapzsi férfiú*, a héber szöveg világosabban: a (súlyos) adók barátja. — *5a* a héberben egyszerűbben: A férfi, ki hízeleg társának. — *6. Az igaz ujjong*, hogy nem ő, hanem a bűnös került a csapdába. — *7b.* A bűnösnek nincsen érzéke az elnyomottak igazával szemben vagy más felfogás szerint: nem érti a mózesi törvény ama rendelkezéseit, melyek a szegényt védik. — *8. Felláztják*, a latinban: szétszórják. — *9. Nem talál nyugtot*, a magánhangzóiban kiigazított héber szöveg szerint: «De ez meg nem adja magát», az utóbbi kifejezés szószerint: meg nem törik. — *10. Keresik a lelkét* a héber felfogás szerint annyit jelent, mint: életére törnek. A szöveget többen így javítják: lelkének gondját viselik. A szír szöveg szerint: szeretik őt. — *11a.* A balga egy lélekzetre kiadja azt, ami benne van, legyen az tudás vagy indulat. — *11b.* Többen a kiigazított héber szöveg alapján: A bölcs pedig vissza-

[13]Akad egymás mellett
szegény is, elnyomó is,
Mindegyik az Úrtól kapja *szeme* világát.
[14]Örökre szilárd ama király trónja,
Ki a szegénynek igazságot szolgáltat.
[15]Vessző és korholás bölcseséget adnak;
Az ifjú pedig, kit szabadjára hagynak, szégyent hoz anyjára.
[16]Ha a gonoszok gyarapodnak, a bűn erőre kap;
Az igazak azonban meglátják bukásukat.
[17]Fenyítsd fiadat, akkor nyugodalmat ad neked
És gyönyörűséget szerez lelkednek.
[18]Látomás nélkül a nép *féktelenné lesz*,
De boldog, ha megtartja a törvényt.
[19]Szolgát nem lehet csak *szép* szóval kitanítani,
Mert érti ugyan, mit mondasz, de még sem *fogad szót*.
[20]Láttál-e embert, ki elsieti beszédét?
A balgának több a reménye, mint *neki!*
[21]Ki szolgáját gyermekkorától kényezteti,
Később majd makacsnak találja.
[22]Indulatos férfi viszályt támaszt,
S a heveskedő *bővelkedik* bünökben.
[23]Az *embert* kevélysége megalázza,
Az alázatosnak pedig megbecsülés *jut*.
[24]Ki tolvajjal osztozik, ellensége önmagának;

tartja haragját. — *13.* V. ö. 22, 2. *Akad egymás mellett*, szószerint: találkoznak. — *13b* a latinban: Mindegyiket az Úr világosítja meg. — *15.* V. ö. 13, 24; 23, 13. — *16.* V. ö. 29, 2. — *17. Nyugodalmat ad neked:* nyugodt életet biztosít öreg napjaidra. V. ö. 19, 18. — *18.* Az Ószövetség fontos részei a mózesi *törvény* és a *látomások*, a próféták iratai; ezek egyszersmind a nép fontos nevelőeszközei. *18a* fordítása a hébert követi; szövege egyébként bizonytalan. A görög szerint: Nincs, ki a törvényszegő népnek magyarázzon; a szírben: Ha a bűnösök gyarapszanak, a nép tönkremegy; a latin szerint: Mikor a jövendölés elmarad, a nép elszéled. — *19b. Mégsem fogad szót* a görög szöveg alapján; a latin szerint: nem tartja érdemesnek, hogy feleletet adjon. — *20b* fordítása a hébert követi. A latin szöveg: Inkább bolondságot lehet tőle várni, mint korholást. — *21.* A héber szöveg kiigazításával: «Ha valaki szolgáját jobban kényezteti, mint a gyermeket, — Ennek vége perpatvar lesz». *Perpatvar* keletkezik a szülő és a mellőzött gyermek, illetve a szolga és a gyermek között. A szöveg egyébként bizonytalan. A görög és a szír szöveg egybevetésével így is lehetne a verset visszaadni: Kit gyermekkorától kényeztetnek, szolgasorba jut, — S a vége nyomorúság leszen. — *22. Bővelkedik bűnökben*, a latinban: hajlandóbb a vétekre. — *23b.* A latin szöveg a szófűzés másirányú értelmezésével: Az alázatos lelkűt pedig felemeli a dicsőség. — *24b.* A meglopott ember átok terhe alatt felszólítja a népbelieket, hogy jelentsék fel neki a tolvajt. V. ö. Móz. III. 5, 1. Aki tehát mint bűnrészes a tolvaj feljelentését elmulasztja, az átkot a saját fejére (lelkére) zúdítja. *Az átkot* a héber szerint; a latinban: az

Hallja az *átkot* és még
sem tesz jelentést!
[25]Az emberektől való félelem *tőrbe ejt*,
Ki pedig az Úrban bízik, oltalmat lel.
[26]Sokan keresik az uralkodó színét,
De az Úrtól jő kinekkinek ítélete.
[27]Az igazak utálják a gonosztevőt,
A gonoszok pedig attól irtóznak, ki egyenes úton jár.
A fiú, ki szótfogad, megmenekszik a romlástól.

30. FEJEZET.

Águr mondásai. — Számmondások.

[1]A *masszai Águrnak, Jáke* fiának mondásai.

Úgymond a férfiú, kivel Isten van,
És ki, vele lévén Isten, bátorsággal mondja:
[2]Balgább vagyok, mint a többi ember,
És nincsen emberi bölcseségem!
[3]Nem tanultam bölcseséget,
Hogyan ismerném tehát a Legszentebbet?
[4]Ki ment fel az égbe és szállott alá?
A szelet ki gyüjtötte kezébe?
A vizet ki kötötte mintegy köpenybe,
Ki állította föl a földnek minden végét?
Hogyan hívják? És mi a fia neve, ha tudod?
[5]Isten minden szava *állja* a tüzet,
Védőpajzs Ő azoknak, kik benne bíznak;

esküdtetőt. — *25a* fordítása a hébert követi; a latin szerint: Ki embertől fél, elesik hirtelen. — *25b. Oltalmat lel*, szószerint: felemeltetik, t. i. magas, védett helyre. — *26.* A király ítéletében tulajdonképen Isten akarata érvényesül. — *27c* a latin szöveg többlete.

30. Águr mondásai *(1—14)* Isten és műveinek megfoghatatlanságáról, szavainak örök érvényéről *(1—6)*, két kérés Istentől *(7—9)*, a szolga megrágalmazásáról *(10)*, a gonosz nemzedékről *(11—14)*. Számmondások *(15—33)* a telhetetlenekről *(15—16)*, a megfoghatatlanokról *(18—20)*, az elviselhetetlenekről *(21—23)*, az okos kicsinyekről *(24—28)*, a délcegjárásúakról *(29—31)*; a viszály szításáról *(32—33)*.

1a. Masszáról lásd a Bev.-t a könyvhöz és a 31. fej. címét. — *1b—c* a kiigazított héber szöveg szerint: Úgymond a férfiú: Vesződtem, óh Isten! — Vesződtem, óh Isten! és ellankadtam. A *férfiú*, úgylátszik, maga a szerző, Águr; sok fáradságot fordított Istennek és műveinek megismerésére, de nem látja eredményét. E sorok hangulata a Prédikátor könyvére emlékeztet. A Vulgáta az *1a*-ban levő tulajdonneveket lefordítja: «A Gyüjtőnek, az Okádó fiának szavai; látomás, — Melyet elbeszélt a férfiú stb. — *3b. A Legszentebbet:* Istent. A latin szöveg magyarázólag: Nem ismerem a szentek tudományát. — *4.* Az isteni titokba csak az a halandó tudna betekintést nyerni, aki úgy, mint Isten, az eget bejárhatná és rendelkezni tudna a széllel, az esővel és a földkerekséggel. Erre azonban ember képtelen, legkevésbbé a szerző, ki nem kíván bölcsnek hírében állni. — *5—6.* Mivel az ember az isteni bölcseség

6Szavaihoz mit sem szabad hozzátenned,
Hogy meg ne korholjon és hazugságban ne maradj!

7Két dolgot kérek Tőled,
Ne tagadd meg tőlem, mielőtt meghalok:
8Tarts távol tőlem hamisságot, hazugságot!
Ne adj nekem se nyomort, se gazdagságot!
Csak annyit adj ennem, amennyi elegendő,
9Hogy jóllakván meg ne tagadjalak,
Hogy ne mondjam: Ki az az Úr?
Vagy szükségtől hajtva ne lopjak,
És meg ne gyalázzam Istenem nevét!

10Ne rágalmazd a szolgát uránál,
Hogy meg ne átkozzon, és ne *bünhödjél!*

11*Oly* nemzedék *ez*, mely elátkozza atyját,
És nem áldja anyját;
12Nemzedék, mely tiszta a saját szemében,
Pedig le nem mosta magáról szennyét;
13Nemzedék, mely szemét magasan hordja,
És felhúzza szemöldökét;
14Nemzedék, melynek foga megannyi kard,
És *álla csuma kés*,
Hogy felfalja a nyomorgókat a földről,
S a szegényeket az emberek közül.

15A piócának két leánya van, *mindegyik* azt mondja: Ide vele! Ide vele!
Három az, mi telhetetlen,
És négy, mi sohasem mondja, hogy: elég!:

titkait nem tudja felülbírálni, azért tartsa magát Isten (írott) szavához, és ne merjen azon változtatni. V. ö. Zsolt. 11, 7; 17, 31; V. Móz. 4, 2; 12, 32. *Állja a tüzet*, a latinban: tüzes. — *8c* a héberben szószerint: Juttasd nekem a számomra kiszabott táplálékot. V. ö. Máté 6, 11. — *9.* Isten nevét az izraelita tolvaj megbecsteleníti, mert az Isten nevének oltalma alatt álló választott népre szégyent hoz. — *9a* a latinban szószerint: Hogy jóllakván tagadásra ne ingereltessem. — *9d* a latinban szószerint: És hamisan ne esküdjem Istenem nevére. — *10. Bünhödjél*, a latinban szószerint: elessél. — *14b* fordítása a hébert követi; a latin szerint: És zápfogával rágcsál.

15—33. Ez a rész (a számmondások) a görög szövegben 24, 50—68, és mivel itt Águr mondásaitól (a görögben 24, 24—37) el van választva, valószínű, hogy nem Águr a szerzője. A számmondások bizonyos számú tárgyat állítanak össze, melyeknek egyező sajátságuk van; a végleges szám jelzését rendszerint az eggyel alacsonyabb szám előzi meg, hogy az utolsó tárgy fontossága annál inkább kidomborodjék. — *15a* értelme talán ez: A pióca nemcsak, hogy maga nem tud betelni, hanem leányait is úgy lehet nevezni, hogy: «Ide vele!» (Mindegyik) *azt mondja* a latin szöveg betoldása. A pióca leányai ama dolgok, melyek telhetetlenség szempontjából hozzá hasonlítanak és a *15.* és *16.* v.-ben fel vannak sorolva; a kettős szám költői fokozás kedvéért csakhamar

16Az alvilág, az anyaméh
szája,
A föld, mely nem tud
betelni vízzel,
S a tűz, mely sohasem
mondja, hogy: elég!

17A szemet, mely atyjából
csúfot űz,
És lenézi anyja szülését,
Vájják ki a patakok hol-
lói,
És falják fel a sasok
fiai!

18Három dolog nem fér a
fejembe,
És négyet sehogy sem
értek:
19A sasnak útját az égen,
A kígyó útját a szik-
lán,
A hajó útját a tenger
közepén,
S a férfi útját a *leány-
nál.*
20Ilyen még a házasság-
törő asszony útja is:
Eszik, megtörli száját,
És mondja: Semmi rosz-
szat sem tettem!

21Három dolog alatt ren-
dül meg a föld,
És négyet nem tud el-
viselni:

22A rabszolgát, ha király
lesz belőle,
A balgát, ha jóllakik
étellel,
23A gyűlölt nőt, ha férj-
hez megy,
S a rableányt, ha úrnője
örökébe lép.

24Négy igen apró van a
földön,
De azért a bölcseknél is
okosabb:
25Erőtlen nép a hangya,
De aratáskor gyüjti élel-
mét;
26Gyenge nép a *szirti borz,*
Mégis sziklába építi la-
kását;
27A sáskának nincsen ki-
rálya,
És raja mégis rendben
vonul;
28A gyík kezével kapasz-
kodik,
És ott van királyi palo-
tákban.

29Hárman lépnek szépen,
És négyen járnak délcse-
gen:
30Az oroszlán, a hős az
állatok között,
Nem hátrál meg senki
elől;

helyet ad 3-nak és 4-nek. — *16. Az anyaméh szája*, mások szerint: a meddő anyaméh. — *17b. Szülését*, a görög és szír szöveg szerint inkább: öregkorát. — *18. Nem fér a fejembe*; szószerint: előttem túlságosan csodálatos. *Sehogy sem értek*, mivel nyomtalanul eltűnnek, illetve titokban történnek. — *19d. A leánynál*, a héber alapján; a latin szerint: ifjú korában. — *20.* Az itt említett evésről v. ö. 5, 15; 9, 17. Mivel a 18. v. csak négy ki nem fürkészhető dolgot jelez, azért ez a vers valószínűleg 19d-nek kibővítése. — *26. Szirti borz* (hyrax syriacus), a marmotához hasonló állat; a latin szerint: a nyulacska. — *28. Kezével kapaszkodik*, mások szerint: «kézbe lehet venni» t. i. annyira kicsiny, hogy elfér a kézben és

[31]A kakas, amint *a tyúkok között büszkén lépeget,*
A bak a kecskenyáj élén,
S a király, ha *kiáll népe elé!*

[32]Van, ki akkor bizonyul balgának, miután magasra emelték;
Ha okos lett volna, kezét a szájára tette volna;
[33]Ki fejés közben erősen nyomja a tőgyet, vajat szorít ki belőle;
Ki erősen fújja orrát, vért nyom ki belőle,
És nyomás az indulatra viszályt okoz.

31. FEJEZET.

Lámuelhez intézett intelmek. — A derék asszony dícsérete.

[1]Lámuelnek, *Massza* királyának igéi.
Melyekkel őt anyja oktatta.
[2]Mi az, kedvesem? Mi az, ó, méhem *gyermeke?*
Mi az, ó fogadalmaim *gyermeke?*
[3]Ne költsd vagyonodat nőkre,
És gazdagságodat arra, mi királyokat tönkretesz!
[4]Ne adj királyoknak, Lámuel,

mégis királyok lakótársa. — *31.* A fordítás leginkább a görög szöveget követi, mivel a héber szöveg megromlott; a latin szöveg így szól: A felövezett ágyékú kakas és a bak, — És nincs király, ki ennek ellen tud állani.

32—33 szövege és értelme teljesen bizonytalan. Főleg a 32. v. mutat a régi szövegekben nagy eltéréseket. A 33. v.-el a legjobb összefüggést a görög szöveg adja: Ha (mulatós) jókedvben elbízod magadat és harcra nyujtod ki kezedet, becstelenné válsz. — *33a—b* a héber szerint: Mert nyomás a tejre vajat ad. — Nyomás az orra, vért csal ki.

31. Lámuelhez intézett intelmek: óvás a paráznaságtól, a részegeskedéstől; az igazságosság ajánlása *(1—9)*. Alfabetikus költemény, mely megénekli a derék háziasszonyt, ki tehetősebb izraelita férfiú háztartását vezeti. Az asszony értékének mérőveszszeje nem testi szépsége, hanem szorgalmas munkája; ez jólétet teremt, melyből a szegénynek is jut, és amely a család becsületét nagyban emeli. A nő minden kiválóságának ragyogó háttere pedig az Úr félelme, vagyis a vallásosság *(10—31)*.

1. Massza Móz. I. 25, 14 szerint az izmaelita törzsek egyike. A szerző az intelmeket a király anyjának szájába adja, ami összefügg azzal, hogy a régi keleten az anyakirályné (héb. gebíra) nagy tekintélynek örvendett és a fiatalkorú király gyámja volt. *1a* a latinban: Lámuel király igéi. Látomás stb. — *2.* A hiányos latin és héber szöveget a görög alapján így lehet kiegészíteni: «Mit, óh fiam! mit Lemuel, elsőszülöttem! — Mit mondjak neked? — Mit, óh méhem gyermeke! — Mit, óh fogadalmaim gyermeke»? Az utóbbi kifejezésre vonatkozólag v. ö. Kir. I. 1, 11. *Gyermeke*, a latinban mind a két helyen: kedveltje. — *3b. Arra, mi királyokat tönkretesz*, t. i. feslett nőkre. A latin szövegben szószerint: És gazdagságodat királyok eltörlésére. Mások a hibás héber szöveg kiigazításával: S a szerelmedet azoknak, kik királyokat (is) tönkretesznek (t. i. a rossz nőknek). A szír szerint: És gazdagságodat királyi lakomákra. — *4.* A kiigazított héber szöveg szerint: Nem való királyoknak, Lemuel! — Nem való királyoknak borozgatás, — És nem illik fejedelmekhez részegítő

Ne adj királyoknak bort,
Mert nincsen titoktartás, hol részegség uralkodik,
5Hogy ittasan el ne felejtsék a törvényt,
És meg ne másítsák a szegények igazát.
6A búslakodóknak adjátok a részegítőt,
S a bort azoknak, kik el vannak keseredve :
7Hadd igyanak és felejtsék nyomorúságukat,
Hogy ne gondoljanak többé bajukra !
8Nyisd ki szádat a néma érdekében,
Minden jövő-menő emberügyében ;
9Nyisd ki szádat igaz ítéletre,
És szolgáltass igazságot a szegénynek s a nyomorgónak !

10Derék asszonyt ki talál?
Becse a *korállokét* messze meghaladja !
11Férjének szíve bátran reá hagyatkozik,
És nem lesz nyereség híján.
12Jóval fizet neki és nem rosszal,
Élete minden napján ;
13Előszedi a gyapjút és a kendert
És ügyes kézzel végzi a munkát ;
14Úgy, mint a kereskedő hajója,
Messziről szerzi be élelmét ;
15Még tart az éjjel, és máris felkel,
Eleséget ád háza népének,
S élelmet szolgálóinak.
16Szántóföldön jár az esze, és azt meg is szerzi :
Szőllőt ültet kézimunkája árán.
17Derekát jól felövezi
És erős karral lát *dolgához*.
18Érzi, látja, hogy szépen keres,
Mécsese éjjel el nem alszik.

után epekedni ! — *6—7.* Az uralkodó inkább azoknak juttason italt, kiknek búfelejtő kell, ami persze nem jelenti azt, hogy a szegény ezen a címen az italt mérték nélkül élvezhetné. Az ilyen orvosság rosszabb lenne a betegségnél. — *8a.* Beszélj azok helyett, kik gyámoltalanságból vagy más okból nem tudnak szóhoz jutni, holott nekik van igazuk.— *8b. Jövő-menő*, a héber szerint : szerencsétlen (?).

10a. A kérdés itt óhajtó módot jelez : bárcsak te is olyan nőt vallhatnál feleségednek ! — *10b* a latin szerint : Messze és a végső határokról van a becse. — *11. Nyereség*, szószerint : préda. — *14.* Hogy előnyösen sváraljon, nem sajnálja az úttal járó fáradságot. — *15.* A külső cselédeknek még a napi munka megkezdése előtt ki kell adni az eleséget. *Élelmet*, szószerint : «kiszabott részt», ami munka is lehet. — *16.* A szorgos asszonyt takarékoskodásában az a gondolat vezérli, hogy a megtakarított összegen férje ingatlant vehet. *Kézimunkája árán*, szószerint : Keze gyümölcséből. — *17.* Jól megköti a köténytt és nekigyürkőzik a munkának. — *18.* A mécses ég, mert éjjel is folyik a munka. — *19. A rokkát*,

19Kezébe veszi a *rokkát*,
És ujjai megfogják az orsót.
20Megnyitja tenyerét a szegénynek,
És kinyujtja kezét a szűkölködő felé.
21Nem félti házát a hó hidegétől,
Mert egész háza népének kettős a ruhája.
22Takarót készít magának ;
Bisszusból, bíborból van a ruhája.
23Urának nagy a becsülete a kapuknál,
Ha ülésen van az ország véneivel.
24Gyolcsot készít és eladja,
És övet ad át a kananeusnak.
25Erő és ékesség a ruhája,
Ezért nevetve *néz* a jövő nap *elé*.
26Bölcseségre nyitja száját,
És nyelvén jóságos tanítás vagyon.
27Szemmel tartja házanépe útjait,
És nem eszi a tunyaság kenyerét.
28Kiállnak fiai és boldognak hirdetik,
A férje is magasztalja :
29«Sok nő gyüjtött már vagyont,
De te túltettél valamennyin !»
30A kedvesség csal, a szépség mulandó,
De az istenfélő asszony dicséretet érdemel !
31Adjatok neki keze gyümölcséből,
És tettei dicsérjék őt a kapuknál !

a héber alapján ; a latin szerint : erős dolgokat. — *22. Bisszus* értékes lenszövet. — *23.* A város kapuinál folynak le a gyülések, az ítélkezés. — *24b.* Eladja a sajátkészítményü övet a kereskedőnek. — *25b* a latin szerint : És nevet az utolsó napon. — *26. Tanítás*, a latin szószerint : törvény. — *28. Kiállnak*, érte sorompóba lépnek. — *29a.* Mások szerint : Sokan vannak derék asszonyok. — *30. Istenfélő*, a görög szerint : okos. — *31.* Élvezze szorgalma gyümölcsét és férje mellett neki is jusson a város dicséretéből. V. ö. a 23. v.-t.

A PRÉDIKÁTOR,

a héberek Koheletnek nevezik.

A Prédikátor könyve, címét és tartalmát tekintve, az Ószövetség legnehezebben elemezhető könyveinek egyike. A héber cím (Kohelet) jelentése a mai napig vitás. Az alapjául szolgáló főnév (kahal) gyülekezetet jelent és mivel Koheleten Salamon királyt kell érteni (v. ö. 1, 1.), a magyarázók nagy része akként vélekedik, hogy a szerző ezt a királyt azért hívja «gyülekezetet egybehívó»-nak, mivel a templom megépítése után maga köré gyüjtötte (Kir. III. 8, 1.) és tanította (Préd. 12, 9.) a népet, vagy mivel bölcseket hívott udvarába, kikkel fogós kérdésekről vitatkozott (v. ö. 12, 11.). A Hetvenes fordítás és a Vulgáta címe (Ecclesiastes) gyülekezetbelit jelent, tehát valakit, ki nyilvános gyűlésen akár mint szónok, akár mint közönséges résztvevő szerepel.

A Prédikátor könyve nem rendszeres munka, hanem elmefuttatások (reflexiók) többé-kevésbbé laza sorozata, melyek nagyobbrészt eme jelige köré fonódnak : Csupa hiúság ! Minden csak hiúság ! (1, 2; 12, 8 stb.). Már Jób könyve felvetette az ártatlanul szenvedő igaznak problémáját. A Prédikátor egy lépéssel odább megy, mikor a szenvedő igaz mellett (3, 16 ; 4, 1 ; 5, 7 ; 7, 16 ; 8, 14) meglátja a Salamon pompájával, dicsőségével és bölcseségével, tehát a földi javak teljességével dicsekvő embernek boldogtalanságát, átérzi az ember földi sorsának közös tragikumát, sőt azt kiszélesíti a természetben jelentkező keletkezés és elmúlás hiábavalónak látszó körforgásának szemléletével (1. fej.). Jób szerzője nem jutott el a szenvedés problémájának teljes tisztázásáig, kénytelen beérni azzal, hogy az ártatlan szenvedésének végső oka Isten kifürkészhetetlen gondviselése. A Prédikátor tépelődései is eme megoldás felé vezetnek,

de a probléma nála még inkább kiélesedik, mivel a szenvedéseket kiegyensúlyozó jólét (v. ö. Jób 42.) nem tudja őt igazában kielégíteni, a túlvilági kiegyenlítés szempontjai pedig itt is hiányoznak. Ezért joggal lehet állítani, hogy az Ószövetség egy könyve sem kiált annyira a túlvilági igazságszolgáltatással és boldogsággal számoló újszövetségi felfogás után, mint éppen a Prédikátor.

Az élet hiúságának taglalásán, mint főtárgyon kívül a könyv még egyéb részleteket is tartalmaz, melyek a jeligével semmi szorosabb összefüggést nem mutatnak. Ilyen az istentiszteletről és a fogadalomról szóló rész (4, 17—5, 6) és különböző bölcs mondások (8, 1—8 ; 9, 17—10, 4 ; 10, 8—11, 6).

A könyv szerzőjének a régi magyarázók általában Salamont gondolták. A héber szöveg nyelvezete azonban sok arám és újhéber vonást mutat ; eme körülményből és a könyv egyes helyeiből az újabb értelmezők arra következtetnek, hogy a szerző valószínűleg Jeruzsálemben élő bölcs volt (v. ö. 4, 17 ; 5, 5 ; 8, 10 ; 12, 9.), ki Kr. e. 200 körül írta meg művét. Mivel könyvünkben itt-ott eltérő szellemi irányzatok is szóhoz jutnak, és stílusbeli eltérések is vannak, több katholikus értelmező akként vélekedik, hogy a könyv megírásában több (sugalmazott) szerzőnek van része.

A Prédikátor könyvét a keresztény egyház és a zsidó zsinagóga is egyértelműleg kánoni tekintélyű szentírási könyvnek vallja.

1. FEJEZET.

A fáradozás céltalansága. — A tudás hiúsága.

[1]A Prédikátornak, Dávid fiának, Jeruzsálem királyának szavai.

[2]Csupa hiúság, úgymond a Prédikátor,

1. A fejezet első tizenegy verse — az 1. v.-ben levő címet nem számítva — a könyv költői bevezetése, mely előadja a könyv alapvető tételét, hogy t. i. az emberi fáradozás viszonylag céltalan, mivel újat nem teremthet ; az emberi fáradozás hiábavalóságával párhuzamba hozza egyes természeti folyamatoknak (a nap, a szél, a folyóvíz mozgásának) eredménytelenségét *(5—7.)* s a tételt az emberi élet tapasztalataival is igazolja *(4. 8—11)*. Majd a Prédikátor bemutatkozik Salamon szerepében : sokat tanult, de rájött arra, hogy minél több ismerettel rendelkezik valaki, annál inkább látja meg a hiányt és tökéletlenséget, ami azután nyomja kedélyét. Ezért a bölcseség is hiúság, mely nem tudja az emberi szívet kielégíteni *(12—18)*.

1. A Prédikátor személyére nézve lásd a Bev.-t a könyvhöz. — *2. Csupa hiúság,* A latinban : hiúságok hiúsága ; a héberben szó-

Csupa hiúság, minden csak hiúság!
3Mi haszna az embernek minden vesződségéből,
Mellyel bajlódik a nap alatt?
4Nemzedék elmúlik és nemzedék jő,
A föld pedig örökké marad.
5A nap felkel és lenyugszik,
Majd visszasiet helyére, s ott újra felkel;
6Dél felé kerül, majd északra fordul.
Mindent bejárva körben kering a szél,
És visszatér körforgásában.
7A folyók mind a tengerbe ömlenek,
S a tenger mégsem árad meg;
A helyre, honnét a folyók elindulnak,
Visszatérnek, hogy újra folyjanak.
8A dolgok megannyian fárasztanak,
Úgy hogy az ember szóval ki sem tudja mondani!
A szem nem tud jóllakni látással,
S a fül nem tud betelni hallással.
9Mi az, ami volt? Ugyanaz, mint ami lesz.
Mi az, ami történt? Ugyanaz, mint ami azután is történik,
10*És* semmi sem új a nap alatt.
Senki sem mondhatja: Íme, ez új!
Mert megvolt már ama időkben,
Melyek előttünk elmúltak.

szerint: párák párája = nagyon hamar elillanó, múló pára, lehellet. A *hiúság* kifejezést tehát nem erkölcsi, hanem lénytani értelemben kell vennünk (múlandó, semmis). — *3. A nap alatt* = az ég alatt, az ember ama munkájából, melyet főleg nappal végez. V. ö. 13. — *4.* Az örökös változásnak és körforgásnak egy szilárd középpontja van, a föld, melyet a rajta és körülötte végbemenő változások nem látszanak érinteni. — *5. Visszasiet*, a héberben szószerint: lohol, lélekzetét vesztve siet. A nap nagy utat tesz meg a föld alatt felkelése helyéig, tehát sietnie kell, hogy meg ne késsék. — *6a* a nap évi útjára vonatkozik (évi elhajlásváltozás), mely az évszakok változását idézi elő. Sok értelmező *6a*-t egybekapcsolja *6b*—c-vel és a szél irányváltozására érti. A szél járása folyton változik és ezért időnkint visszatér előbbi irányába. *Mindent bejárva* a Vulgáta többlete. — *7.* A héber szerint helyesebben: «A helyre, hová a folyók folynak. — Visszatérnek, hogy újra folyjanak». (c—d.) A folyók mindig a tenger felé tartanak, de mégsem tudják annak szintjét emelni, tehát munkájuk eredménytelen. A latin fordítás azt a felfogást juttatja kifejezésre, hogy a tengerbe érő vizek (a föld alatt) újra visszavándorolnak forrásaikhoz. — *8.* A dolgok örökös körforgása az emberi elmét fárasztja. Amint a tenger (7. v.) nem tud megtelni a folyók vizével, úgy a szem és a fül sem azzal, amit tapasztal; a végén az ember ki nem elégített érzése marad. Mások *8a*-t nem a megfigyelő bölcsre, hanem a megfigyelt lényekre értik: A dolgok mind szűntelen fáradoznak (l. a loholó napot 5b), de nem jutnak nyugvópontra. — *9—11.* A dolgok elmúlnak, hogy

[11]Nem gondolnak *az emberek* a multakra
S a jövendőre sem gondolnak majd,
Kik még később lesznek.

[12]Én, a Prédikátor, királya voltam Izraelnek Jeruzsálemben [13]és feltettem magamban, hogy kikutatom és kifürkészem a bölcseség útján mindazt, ami a nap alatt történik. Ezt a hálátlan elfoglaltságot adta Isten az emberek fiainak, hogy vesződjenek vele. [14]Láttam mindazt, ami a nap alatt végbe megy, és íme: mindez *csak* hiúság és *szélkergetés*. [15]Ami görbe, azt bajos egyenessé tenni, s a fonákságoknak nincsen számuk. [16]Így szóltam és mondottam magamban: Íme, naggyá lettem és túltettem bölcseségben valamennyin, kik előttem voltak Jeruzsálemben, és szívem sok bölcseséget és tudományt sajátított el. [17]És arra törekedtem, hogy megismerjem a bölcseséget és a tudást, az esztelenséget és a balgaságot; de meggyőződtem, hogy ez is csak vesződség és *szélkergetés*, [18]mert ahol sok a bölcseség, *ott* sok a boszszúság, s aki a tudást gyarapítja, a szenvedést is növeli.

később újra felszínre kerüljenek. Önámítás, ha valamiről azt hiszik, hogy az valóban új. Ha az emberek ismernék a történetet, tudnák azt is, hogy «újdonságuk» rég elcsépelt dolog. *A multakra* stb.: mások a szöveget nem az elmult és elkövetkezendő dolgokra, hanem az elmult és a jövő nemzedékre értik.

14. Szélkergetés, vagyis hajsza a semmi után. A latin szerint: a lélek sanyargatása. — *15.* A világ dolgai tele vannak olyan fogyatkozásokkal, melyeket nem lehet egészen eltávolítani. *15b.* A héberben szószerint: S a fogyatkozást nem lehet megszámlálni. — *16. Naggyá lettem*, a héberben: gyarapítottam (t. i. a bölcseséget). — *17.* Salamon behatolni kívánt a bölcseség titkaiba, hogy azt a balgaságtól élesebben el tudja különíteni, de itt sem találta meg a remélt kiclégülést. *Szélkergetés* v. ö. 14. — *18.* A bölcs jobban látja a tökéletlenségeket önmagában, másokban és létének egész berendezésében; sok csalódás éri, ami sok szenvedéssel is jár.

2. Az előző fejezetben Salamon arra az eredményre jut, hogy a bölcseség nem alkalmas az emberi szív kielégítésére (16—18 v.), ez a fejezet pedig a bölcsnek sajátságos kísérletéről számol be: megkísérli, lehetne-e a bölcseségnek és balgaságnak előnyeit egyesíteni. Részt kér magának az élet balgaságaiból, de e mellett az értelem vezetőszerepét sem akarja feladni, sőt azt nagy, királyi alkotásaiban kívánja csillogtatni *(3—11)*. A kísérlet azonban kudarccal végződik. Belátja, hogy a nagy alkotások nem jelentenek számára maradandó értéket, mivel kénytelen azokat átengedni trónutódjának, ki esetleg hozzá még balga is (v. ö. Roboam balgaságát Kir. III. 12) és az elért eredményeket elkótyavetyéli *(12—23)*. Az előzmények alapján a Prédikátor arra a hedonisztikusnak (élvezetkedvelőnek) látszó következtetésre jut, hogy az embernek be kell érnie a pillanat múló gyönyöreivel *(24—26)*. A szerző azonban nem gondol a valóban balga embe-

2. FEJEZET.

Az élet kellemessé tevésére irányuló fáradság is hiúság.

[1]Mondám magamban: Megyek és átadom magamat a gyönyörnek és élvezem azt, ami kellemetes! De láttam, hogy ez is *csak* hiúság! [2]A nevetésről megállapítám, hogy esztelenség, a gyönyörnek pedig mondám: Miért bolondulsz hiába?

[3]Gondoltam magamban: Elvonom a bortól testemet, szívemet pedig a bölcseségre adom és elkerülöm a bohóságot, míg csak meg nem látom, jó-e így tenniök az embereknek fiainak a nap alatt, ameddig *kevés* életnapjuk tart. [4]Nagy dolgokat alkottam: palotákat építettem magamnak és szőlőket ültettem. [5]Kerteket és ligeteket rendeztem be, és mindenféle gyümölcsfát ültettem azokban. [6]Tavakat létesítettem magamnak, hogy megöntözem a sarjadó erdőt. [7]Rabszolgákat és rabnőket vásároltam, és sok házbelit tartottam; marhacsordáim és nagy juhnyájaim voltak, több, mint bármelyik elődömnek Jeruzsálemben. [8]Ezüstöt és aranyat gyüjtöttem magamnak, királyok és tartományok gazdagságát; énekeseket, éneskesnőket és az emberek fiainak gyönyörűségét: serlegeket, boroskancsókat szereztem magamnak. [9]És felülmúltam gazdagsággal

reknek Isten akaratával szembeszegülő kicsapongásaira; az ő élvezetei Isten kezéből jönnek. A bölcsnek ezt a belenyugvását az adott helyzetbe felbontja a fejezet végéhez függesztett refrénszerű megállapítás: «de ez is csak hiúság és szélkergetés», ami sem az előzményekhez, sem a 3. fej. tartalmához nem illik, miért is többen úgy vélekednek, hogy e szavak valamelyik másoló tévedéséből kerültek ide.

1. Megyek stb. a héber szerint: «Eredj! kipróbállak téged a gyönyörrel és tapasztald azt, ami kellemetes!» A lélek párbeszéde önmagával. *2. Miért bolondulsz hiába?* a héber szerint: Mire jó az? – *3. Gondoltam magamban stb.*, a héber szerint: Próbát tettem magammal: Borral hízelgek testemnek, a szívemet pedig bölcseséggel irányítom s egyben a bohósághoz is ragaszkodom, míg csak meg nem látom stb. *Ameddig kevés életnapjuk tart*, a latinban: minő cselekedet szükséges életnapjaik számában a nap «alatt. — *4.* Salamon építkezéseiről Kir. III. 7. 9. 10. fej. — *5. Ligeteket*, a Vulgátában: gyümölcsösöket. A héber *pardesz* szó, mellyel a magyar «paradicsom» kifejezés is összefügg, a perzsa nyelvből van átvéve és elkerített parkot jelent. — *7. Házbeli:* háznál született háznépe, ellentétben a vásárolt vagy foglyul ejtett rabszolgákkal. — *8. Királyok és tartományok gazdagságát:* a Salomonnak adót fizető királyokról v. ö. Kir. III. 5, 1; 10, 15. Palesztina tartományainak adózásáról v. ö. Kir. III. 4, 7—20. Az énekesek és énekesnők főleg az udvari szórakozások fényének növelésére voltak hivatva. *Serlegeket, boroskancsókat:* a vitás héber kifejezést újabbak így fordítják: sok asszonyt. Salamon háremjére vonatkozólag v. ö. Kir. III. 11, 3. A Hetvenes görög és a szír szöveg szerint: pincéreket és

minden elődömet Jeruzsálemben, és a bölcseség is megmaradt velem. 10Amit csak szemem megkívánt, nem tagadtam meg tőle; nem vontam meg szívemtől semmiféle gyönyörűséget és annak élvezetét sem, mit előkészítettem, és azt tartottam osztályrészemül, ha fáradságom hasznát veszem. 11Amikor azonban néztem műveimet, valahányat kezem alkotott, és a fáradságot, mellyel oktalanul törtem magamat, láttam, hogy az egész *csak* hiúság és *szélkergetés*, és nincs maradandó a nap alatt.

12Majd arra tértem, hogy szemléljem a bölcseséget, meg az esztelenséget és a balgaságot. (Micsoda, mondám, az ember, hogy követhesse a királyt, az ő Alkotóját?) 13És láttam, hogy a bölcseség előnyösebb *ugyan* a balgaságnál, akárcsak a világosság a sötétségnél. 14A bölcsnek ugyanis szeme van a fején, a balga pedig sötétben jár. De láttam azt is, hogy egy vég éri mind a kettőt. 15Erre azt mondottam magamban: Ha a balga vége engem is utólér, mi hasznát látom annak, hogy én jobban törekedtem a bölcseségre? És mondám magamban: Rájöttem arra, hogy ez is csak hiúság! 16Mert a bölcsnek emlékezete épúgy nem marad meg örökké, mint a balgáé, mivel a jövőben egyképen borít mindent a feledés. A bölcs meghal épúgy, mint a balga! — 17Megutáltam tehát életemet, mert láttam, hogy rossz minden a nap alatt; az egész *csak* hiúság és *szélkergetés!* 18És megutáltam minden igyekvésemet, mellyel a nap alatt oly nagyon fáradoztam, mert oly utódom lesz, 19kiről azt sem tudom, vajjon bölcs lesz-e, vagy balga? És mégis ő rendelkezik majd a fáradságommal, mellyel vesződtem és szorpincérnőket. — *10. És annak élvezetét . . . hasznát veszem*, a héber szerint: mert szívem örömét lelte minden fáradságomban és ez lett az én jutalmam minden fáradságomért. — *11. Szélkergetés*, a latin szerint: a lélek sanyarúsága. *Nincs maradandó*, a héber szerint: nincs annak haszna. — *12* második részét az első elé kell tenni, mivel egyébként nem kapunk összefüggő értelmet. A héber szöveg tekintetbevételével tehát a verset így adhatjuk vissza: Mert mit cselekszik majd az ember, ki a király után jön majd? Csak azt, amit már azelőtt is tettek. És arra tértem, hogy szemléljem stb. Salamon a fejedelmi pompát hiúságnak érzi, mert jöhet egy oktalan utód, ki az ő alkotásait elhanyagolja.

14. Szeme, t. i. látó szeme; a balgát ezzel szemben vaknak lehet minősíteni. — *17. Rossz minden*, a héber szöveg hozzáteszi: számomra. *Szélkergetés*, a latin szerint: lélek sanyarúsága. — *18. Mert oly utódom lesz, kiről*, a héber e helyett: mert a gyümölcsét át kell engednem annak, ki utódom lesz. — *19. A fáradságommal*, t. i. annak gyümölcsével. *És szorgoskodtam*, a héber

goskodtam. *Nemde*, ez is *csak* hiúság! [20]Ezért abbahagytam, és a szívem lemondott arról, hogy a nap alatt tovább fáradozzék; [21]hisz *megesik*, hogy valaki bölcseséggel, okosan és sikerrel végzi munkáját, azután keresetét átengedi olyannak, ki mit sem fáradott. Ez is hiúság, sőt nagy baj! [22]Mert mi haszna van az embernek minden fáradságából és a szíve gondjából, melylyel emészti magát a nap alatt? [23]Minden napja csupa szenvedés és bosszúság, és szíve még éjjel sem tud megnyugodni. Nemde, ez is csak hiúság!

[24]Nem *marad egyéb* jó az embernek, mint enni, inni és fáradsága mellett lelkét jól tartani. Ez is Isten kezéből jő. [25]Mert ki tud enni és élvezni *nélküle?* [26]*Mert* annak, ki kedves előtte, Isten bölcseséget ad, tudást és örömöt; a bűnösnek pedig azt a gyötrelmet és hiábavaló gondot adja, hogy gyüjtsön és halmozzon és *később* olyannak juttassa, ki kedves Isten előtt. De ez is *csak* hiúság és *szélkergetés*.

3. FEJEZET.

Az emberi élet különböző esélyeit Isten előre meghatározta.

[1]Mindennek megvan a maga órája, és minden dolog az ég alatt elmúlik a maga idejében. [2]Ideje van a születésnek és ideje a halálnak; ideje az ültetésnek és ideje az ültetett kiirtásának. [3]Ideje van az ölésnek és ideje a gyógyításnak; ideje a lebontásnak, és ideje az építésnek. [4]Ideje van a sírásnak, és

szerint: és azzal, mit bölcsen alkottam. — *20.* A héber szerint: Erre kezdtem kétségbeesni ama fáradság miatt, melyet a nap alatt elszenvedtem. — *21. Keresetét*, a héber szerint: részét.

24. kezdete a latin szerint: Nemde jobb enni stb. — *25. Nélküle* a görög és szír szöveg alapján kiigazítva. Étel és jóérzés végső elemzésben Isten ajándéka. Eltérő a héber szöveg és az azon alapuló latin fordítás: «Ki eszik és élvez, mint én?» Felfogása szerint Salamon azzal kérkedik, hogy senkinek sem juttatott Isten több élvezetet, mint neki. — *26.* A bűnös az igaz számára gyüjt. V. ö. Péld. 13, 22; Jób 27, 16.sk. A szerző szembehelyezi a halmozást az Istentől nyujtott javak nyugodt élvezetével. Az utolsó, váratlan mondathoz lásd a bev.-t a fej.-hez. *Szélkergetés*, a latin szerint: a lélek hasztalan sanyarúsága.

3. Az élet örvendetes és szomorú eseményei nem a véletlen alapján, hanem Isten előrerendelése szerint váltják fel egymást *(1—8)*. Eme renden az emberi erőfeszítés nem tud változtatni *(9)*. Isten idevonatkozó örök tervét sem kifürkészni, sem megmásítani nem lehet *(11—15)*. Az igaztalan diadala is csak múló mozzanat, mert eljő az isteni ítélet ideje *(16—17.)*. Az ember földi élete épúgy elmúlik, mint az állaté; ezért az ember nem tehet jobbat, mint hogy Isten ajándékait akkor élvezze, amikor azok rendelkezésre állanak *(18—22)*.

1. És minden dolog stb. a héber szerint: és minden dolognak

ideje a nevetésnek ; ideje a gyásznak, és ideje a táncnak. 5Ideje van a kő elhányásának, és ideje a *kő* összeszedésének ; ideje az ölelkezésnek. és ideje az ölelkezéstől való tartózkodásnak. 6Ideje van a keresésnek, és ideje a veszítésnek; ideje a megőrzésnek, és ideje az elvetésnek. 7Ideje van az eltépésnek, és ideje a megvarrásnak ; ideje a hallgatásnak és ideje a szólásnak. 8Ideje van a szeretésnek, és ideje a gyűlölésnek ; ideje a háborúnak, és ideje a békének.

9Mi haszna van az embernek a fáradságából?

10Néztem azt a vesződséget, melyet Isten az emberek fiainak adott, hogy azzal bajlódjanak. 11Mindent úgy alkotott, hogy helyes legyen a maga idejében ; *a jövőt is beléjük helyezte ;* csakhogy az ember nem tudja kifürkészni Isten művét, melyet teszen kezdettől fogva mindvégig. 12Úgy találtam tehát, hogy nem *tehet* jobb*at az ember*, mint hogy örvendezzék és élvezzen, míg élete tart. 13Az emberek ugyanis mindnyájan, kik esznek, isznak és fáradságuk mellett a jót élvezik, Isten ajándékát *veszik*. 14Megismertem, hogy mindaz, amit Isten tesz, örökre úgy marad ; nem lehet ahhoz hozzáadni, sem abból elvenni ; Isten pedig azért tett így, hogy féljék őt. 15Ami történt,

az ég alatt megvan a maga ideje. — *5.* Az ellenség néha bosszúból követ szórt el az ellenséges szántóföldeken, hogy termékenységüket csökkentse (Kir. IV. 3, 19. 25.). A kövek kiszedése a talaj javítását célozza (Iz. 5, 2.). — *7.* A ruhát gyász idején megtépték, a gyász elmultával pedig kijavították.

9. Az ember fáradozása az Isten tervén alapuló körforgáson (l. 1—8. v.) nem tud változtatni.

11. Isten alkotásai, intézkedései akkor is helyesek, ha szomorúságot jelentenek, mert beleillenek nagy világtervébe. *A jövőt is beléjük helyezte:* Isten alkotásai a jövő csiráját magukban hordozzák, és ez a jövő a körforgás folyamán (v. ö. 1. fej. és 3, 1—8.) sokszor a jelennek ellentétét hozza ; az emberek azonban sokkal korlátoltabb elméjűek, semhogy azt belőlük (t. i. a teremtményekből) ki tudnák hámozni. A vers megértése több nehézséget okozott, miért is sokféleképen magyarázzák. A vers a Vulgáta szerint így szól : Mindent jónak alkotott idejében és a világot átadta vitatkozásuknak, hogy az ember ne tudja megtalálni a művet, melyet Isten kezdettől végig művelt. — *12. Az ember* a latin szövegben hiányzik, a héberben : «bennük» áll, ami kétségkívül íráshiba ; v. ö. 2, 24. — *14.* Isten műveinek változhatatlansága nem az egyes művekre vonatkozik, hanem azokra az örök törvényekre, amelyek a természet és történet körforgásszerű változásait irányítják. Isten eme könyörtelennek látszó következetességével az embereket istenfélelemre neveli. V. ö. Sir. 18, 5—6. — *15. Régen is megtörtént*, a latin szöveg szerint : az megmarad. *Megújítja azt, ami elmult*, a héberben : (újra) felkeresi azt, ami elrohant. Isten időnkint visszatér a régi nyo-

régen is megtörtént, és ami leszen, az is megesett már, és Isten megújítja azt, ami elmult. [16]Láttam *továbbá* a nap alatt: hogy az ítélet helyén gonoszság és az igazság helyén igaztalanság vagyon. [17]Mondám magamban: az igazat is, a bűnöst is megítéli az Isten, mivel mindennek eljő később az ideje.

[18]Mondám magamban az emberek fiairól: Isten bebizonyítja róluk és megmutatja, hogy olyanok, mint az állatok. [19]Hiszen az ember vége olyan, mint az állatoké, és mindegyikökre egy sors várakozik: amint az ember meghal, úgy halnak meg azok is; mindegyikben egy*forma* az éltető lehellet, és az embernek nincs többje, mint az állatnak, *hiszen* minden csak hiúság! [20]Minden egy helyre vándorol, *valamennyien* porból lettek és a porba térnek vissza. [21]Ki tudja, vajjon Ádám fiainak éltető lehellete felfelé száll-e, és vajjon az állatok éltető lehellete lefelé száll-e? [22]És úgy találtam, hogy nincs jobb az embernek, mint hogy örvendjen cselekedeteinek, mert ez az osztályrésze; ugyan ki adja neki tudtul, mi lesz majd utána?!

4. FEJEZET.

A társadalmi és állami életben jelentkező hiúság.

mokra, azokra az utakra, melyeket elhagyni látszott. — *16—17.* Nem kell azon megütközni, ha igazságtalan egyének kerülnek vezetőállásba; eljő a bukásuk, mely épúgy a világ körforgásának mozzanata, mint a felmagasztaltatásuk.

18. Bebizonyítja róluk, a megfelelő héber szó alakja és jelentése kétes. — *19.* A bölcs nem tagadja itt a lélek halhatatlanságát, mert nem a lélekkel (héberül nefes), hanem az éltető lehellettel (héberül ruach) foglalkozik. A lélek szerinte is a halál után az örömtelen alvilágba jut (9, 10), tehát nem semmisül meg; a halál azonban véget vet a szerves életnek, és ebben a pontban nincs különbség ember és állat között. Részben ugyanazt a felfogást tükrözteti a 103. zsolt. (29—30. vv.), amelyben Isten úgy szerepel, mint aki az összes élőlények éltető lehelletét kiküldi, illetve visszavonja. Ez az éltető lehellet a szerves életnek és működéseinek összefoglaló megnevezése. — *21.* A szerző korában ama nézetnek is akadtak hívei, hogy az embernek, mint előkelőbb teremtménynek éltető lehellete (v. ö. 19. v.) Istenbe tér vissza, míg az állatoké a föld alá száll. A szerző azt vallja, hogy mindenről az ember nem tudhat semmit sem. *Ádám*, helyesebben: az emberek; *lefelé száll-e*, a héber hozzáteszi: a föld alá. — *22. Ugyan ki adja neki tudtul* stb. Az ember élvezze a jelenben rendelkezésére álló jótéteményeket, mivel nem tudja, hogy a jövő mit tartogat részére. A latin szerint: Mert ki viszi őt odáig, hogy az utána következőket megtudja?

4. Az igazságtalan elnyomásról *(1—3)*; a szorgalomban és a lustaságban megnyilatkozó hiúságról *(4—8)*; a 8. v.-hez csatlakozó kitérés: a magányos élet hátrányairól és a társulás előnyeiről *(9—12)*; az ostoba és az okos királyról *(13—16)*. A *17.* v. a köv. fejezet elejével függ össze.

[1]Másfelől pedig láttam *mindazt* az elnyomást, mely a nap alatt végbemegy, és az ártatlanok könnyeit, és hogy senki sincs, ki őket vigasztalja, és hogy nem állhatnak ellen azok erőszakosságának, mivel nincs, ki könyörüljön rajtuk. [2]És magasztaltam az elhúnytakat inkább, mint az élőket. [3]De mindkettőnél boldogabbnak ítéltem azt, ki meg sem született, és meg sem látta a gonoszságokat, melyek a nap alatt végbemennek.

[4]Majd láttam az emberek minden munkáját és észrevettem, hogy az iparkodás is okul szolgál a másik irígykedésére. Ez is tehát hiúság és *szélkergetés*. [5]A balga *pedig* egymásba ölti kezét, a saját húsán élődik és így szól: [6]Jobb egy marék nyugalomban, mint két tele marok fáradság és *szélkergetés* mellett.

[7]És eltünődve, egy másik hiúságot találtam a nap alatt: [8]Van *olyan, ki* egyedül áll, és nincsen vele más; sem fia, sem testvére nincsen, és mégis fárad szűntelen, és szeme nem tud jóllakni a gazdagsággal. És nem jut eszébe, hogy mondja: Kiért is fáradok és vonom meg magamtól azt, ami jó? Ez is hiúság és hálátlan gyötrődés!

[9]Jobb tehát, ha ketten vannak együtt, mintha egy van egyedül, mert társaságukból hasznuk van. [10]Ha egyikök elesik, a másik felsegíti. *De* jaj a magányosnak, mert ha elesik, nincs, ki felemelje! [11]Meg azután: ha ketten hálnak együtt, egymást melengetik; de hogyan melegedjék, ki egymagában van? [12]És ha eggyel el is lehet bánni, ketten *azonban* ellentállnak neki; a hármas kötél pedig el nem szakad egyhamar.

1—3 rokon 3, 16—17 tartalmával. — *1. Másfelől*, a latinban szószerint: Más (dolgok) felé fordultam. *Könyörüljön*, a latin szerint: segítsen. — *4.* Az első mondat a héber szöveg szerint helyesen: «És láttam, hogy minden iparkodás és ügyesség a munkában nem egyéb, mint az egyik irígykedése a másikra». Ez a kijelentés sokszoros megfigyelésből levont tapasztalatnak széles általánosítása, amely nem zár ki több-kevesebb kivételt. *Szélkergetés*, a latin szerint: felesleges gond. — *5. A balga.* Az összefüggés és Példa. 6, 10; 24, 33 inkább «a lusta» mellett szól. *És így szól* a latin szöveg többlete *Szélkergetés*, a latin szerint: a lélek gyötrelme.

8, És nem jut eszébe, hogy mondja a latin szövegnek a megértést könnyítő többlete.

9. Mert társaságukból hasznuk van, a héber szerint: «mert fáradságuknak jó ellenértékét találják». A kölcsönös támogatásnak mindegyik előnyét látja. — *12. Neki*, t. i. a támadónak. A héber szöveg csekély kiigazítása után így is lehetne a verset visszaadni: És ha az egyiket megtámadják, a másik odaáll eléje stb.

[13]Jobb a szegény és bölcs ifjú, az öreg és balga királynál, ki nem tud *eléggé ovatos lenni*. [14]Mert akad néha, ki a tömlöcből és a láncokból is feljut a trónra; mást pedig, ki fejedelemségben született, szűkölködés emészt. [15]Minden élőt, ki a nap alatt jár, ott láttam a másiknak, az ifjúnak oldalán, mikor helyébe lépett. [16]Végtelen volt a száma mindama népnek, mely előtte volt. De a később élők nem találják benne örömüket, mivel ez is csak hiuság és *szélkergetés*.

[17]Vigyázz a lábadra, mikor Isten házába mégy! Azért járulj *eléje*, hogy engedelmes légy; mert sokkal többet ér az engedelmesség a balgák áldozatainál, kik észre sem veszik, ha rosszul végeznek *valamit*.

5. FEJEZET.

A megfontolatlan fogadalomról, a szegények elnyomásáról és a gazdagság hiúságáról.

[1]Ne légy száddal elhamarkodott, és ne siessen szíved, hogy kimondd Isten színe előtt a szót, mert Isten a mennyben vagyon, te pedig a földön; ezért

13—16 tartalmából többen meghatározott uralkodóra akartak következtetni, ki alatt a szerző élt. Mindeddig azonban nem sikerült megállapítani, hogy a szerző milyen uralkodóra értette szavait. — *13. Ki nem tud eléggé óvatos lenni.* Mások szerint: ki nem hajt figyelmeztetésre. A Vulgáta szószerint: ki nem tud előrelátni a jövőbe. — *14.* A héber szerint: Mivel amaz (t. i. az okos ifjú) tömlöcből került a trónra, habár ennek (t. i. a balga királynak) uralma alatt szegénynek született. — *15. Mikor helyébe lépett:* mikor az öreg királyt követte, esetleg letette. — *16. Végtelen volt a száma mindama népnek, mely előtte volt.* A héber szöveg mássalhangzóinak más, megfelelő elválasztásával: «De nem ér ezzel a nyomorúság véget. Minden úgy lesz, mint azelőtt volt!» A trónváltozás nem jelent tartós javulást; mire a most még fiatal király megöregszik, minden újra úgy lesz, mint oktalan elődje idejében (körforgás a történet folyamán. V. ö. az 1. fej.). *Szélkergetés*, a latinban: a lélek gyötrelme.

17. Ha a templomba mégy áldozatot bemutatni, ismerned kell a törvénynek az áldozatokra vonatkozó rendelkezéseit és azokat meg is kell tartanod. *Hogy engedelmes légy*, szószerint: hogy hallgass (t. i. a törvényre). *Mert sokkal többet ér az engedelmesség*, a görög szöveg alapján kiigazítva: áldozataid legyenek különbek. A héber szöveg hibás és homályos.

5. A fejezet első versei *(1—6)* 4, 17-tel együtt az istentiszteletre (áldozatra és fogadalomra) vonatkozólag tartalmaznak különböző intelmeket, melyek a könyv többi részével nem mutatnak rokonságot. Az elnyomást gyakorló hatóságokról *(7—8)*; a vagyon is csak hiúság, mert azt másokkal kell megosztani és baleset folytán könnyű azt elveszíteni *(9—16)*; felszólítás az élet fáradsággal szerzett javainak élvezésére *(17—19)*.

1. Többen a versben állásfoglalást látnak a túltengő szóbeli ima ellen (v. ö. Máté 6, 7.), mások azonban helyesebben a köny-

kevésbeszédű légy! 2A sok gondot álmok követik, és a sok szóbeszédben balgaság vagyon. 3Ha fogadtál valamit Istennek, ne késsél azt megadni, mert nem tetszik neki a meg nem tartott, botor ígéret; bármit fogadj is, add meg! 4Sokkal jobb nem tenni fogadást, mintsem megfogadni valamit, és az ígéretet nem teljesíteni. 5Ne engedd, hogy szád bűnbe vigyen téged és ne mondd *Isten* küldöttje előtt: Nem gondoltam meg! Hogy Isten beszéded miatt haragra ne gerjedjen és meg ne hiúsítsa kezed minden munkáját. 6Mert ahol sok az álom, sok a hiúság és sok a szóbeszéd; te pedig féld az Istent!

7Ha látod, hogy elnyomják a szegényeket, és tiporják a törvényt, és felforgatják a jogot a tartományban, ne csodálkozzál rajta, hiszen az egyik nagy ember fölött van egy másik nagy *ember*, és fölöttük vannak mások, kik még nagyobbak. 8Legfelül pedig a király parancsol az egész alatta levő országnak.

9Ki pénzre éhes, nem telik be pénzzel, s aki szereti a gazdagságot, nem veszi annak hasznát; ez is csak hiúság! 10Ahol nagy a vagyon, sokan vannak, akik fogyasztják, és mi egyéb haszna van birtokosának, mint hogy a gazdagságot szemével nézheti! 11Édes az álom a munkásnak, akár keveset

nyelmű fogadalomtevésre vonatkoztatják, melyről *3—5*-ben is tárgyal a szerző. Isten magas fenségben trónol, vele nem lehet megfontolatlanul beszélni. — *2.* Ez a vers valószínűleg közmondás, melynek ele a második felében van kifejezve. Aki nappal több irányban van erősen elfoglalva, nyugtalanul alszik és sokat álmodik; aki pedig felesleges módon sokat beszél, többször elvéti a beszédet, ami az Istennel való beszédre (pl. fogadalomra) vonatkozólag is áll. — *3—4.* V. ö. Móz. V. 23, 21—23. — *3. A meg nem tartott, botor ígéret*, a héber szöveg rövidebben: a balgák. —*5.* Isten *küldöttjén* (a Vulgáta «angyal»-t ír) vagy a papot kell érteni (v. ö. Mal. 2, 7.), ki a fogadalmat megváltó áldozatot átvette (v. ö. Móz. III. 27, 1 skk.) vagy annak felhatalmazott küldöncét. — *6.* A vers ilyen formában homályos és az összefüggésbe nem illik, miért is többen a 2. v. alapján így módosítják: A számos gondot álmok követik és a sok szóbeszédben balgaság vagyon.

7—8. Keleten a mai napig dívik a lakosság kíméletlen megsarcolása hivatalnokok részéről, kiket azután fellebbvalóik zsarolnak meg. A szerző (a héber szöveg szerint) azzal vigasztal, hogy a király uralma mégis csak rendet teremt a földmíves lakosság körében. — *8.* A latin szöveg felfogása szerint a király a népet kiszipolyozó hivatalnokrendszernek felső, súlyos záróköve. A héber szerint helyesebben így lehet az egyébként bizonytalan szöveget visszaadni: Az országnak mindamellett előnye, ha királya van, kinek a föld (= ország) engedelmeskedik.

10. A gazdag nem élheti fel egész vagyonát; néznie kell, hogy azt

egyék, akár sokat; a gazdagot ellenben bősége nem engedi nyugodtan aludni. [12]Van még egy keserves nyavalya, melyet a nap alatt láttam: a gazdagság, melyet birtokosa a saját vesztére tartogat. [13]*Az ilyennek vagyona* ugyanis nagy csapás folytán tönkremegy, *és ha* fia született, az végső inségre jut. [14]Amint mezítlenül jött ki anyja méhéből, úgy megy el innét, és semmit sem visz magával abból, mit fáradsággal *szerzett*. [15]Már az is keserves nyavalya, hogy amint jött, úgy kell el is mennie. Mit használ tehát neki, hogy szelet hajszolt? [16]*Hozzá meg az, hogy* élete minden napján sötétben költi el étkét, sok gondban, nyomorúságban és bánatban.

[17]Azt találtam tehát helyesnek, hogy kiki egyék, igyék és élvezze örömöt fáradsága mellett, amelylyel a nap alatt küzködik életemegszámlált napjain, melyeket Isten neki adott, mivelhogy ez jutott neki részül. [18]Sőt, ha Isten bárkinek vagyont és kincset ád és megengedi, hogy élvezze, és kivegye részét belőle és gyönyörűségét találja fáradsága gyümölcsében, ez az Isten ajándéka. [19]Nem gondol ugyanis az ilyen sokat élete napjaival, mert Isten a szívét gyönyörrel foglalja el.

6. FEJEZET.

Hiúság a vagyon, ha nem élvezik azt. — Isten az emberi élet ura.

[1]Van más baj is, melyet a nap alatt észleltem, és amely az embert gyakran *nyomja:* [2]az olyan ember, kinek Isten gazdagságot, kincset, megbecsülést,

mások (pl. alkalmazottjai) hogyan fogyasztják. — *13.* A vers első része a Vulgáta szerint: Mert tönkremegy gonosz csapás folytán.— *14. Úgy megy el innét*, szószerint: úgy tér vissza t. i. a földnek, mint anyának méhébe. *Semmit sem visz magával abból, mit fáradsággal szerzett*, a héber szerint: «fáradságával semmit sem szerez, miből kezével (másnak) juttathatna». A leszegényedett birtokos semmit sem hagy örökségül maga után. — *15—16.* A tény, hogy a halálba semmit sem lehet elvinni, már magában véve is a vagyon hiúságát bizonyítja. De ehhez járul, hogy a vagyont már az élet folyamán is el lehet veszíteni, s akkor az élet hátralevő része nem egyéb gyásznál stb. — *16* a kiigazított héber szöveg szerint: Ezenfelül minden napja sötétségben, gyászban, nagy keserűségben, szenvedésben és bosszúságban telik el.

19. Kit Isten ama jótéteményben részesít, hogy fáradsága gyümölcsét élvezheti, attól az élvezet idején távol tartja az élet mulandóságának levető gondolatát.

6. Vannak, kik halmozzák a javakat, de nem jutnak el azok élvezetéig. Állapotuk rosszabb, mint az idétlen magzaté. A bölcs ellenben ért ahhoz, hogyan élvezze még a keveset is *(1—9)*. Hogy mi szolgál az embernek igazi javára, csak Isten tudhatja, ki mindent öröktől fogva elrendelt és a jövőt is látja (**6**, *10*—**7**. *1*).

1. Gyakran, a héber szerint: nagyon. — *4.* Az idétlen mag-

adott, úgyhogy semmi sem hiányzik neki mindabból, mit kíván, de Isten nem engedi, hogy élvezze, hanem idegen emészti meg azt ; ez hiúság és gonosz nyavalya ! [3]Lehet valakinek akár száz gyermeke, és megérhet még oly sok esztendőt, és lehetnek élete napjai még oly számosak, ha ő maga nem élvezi a javait és *tisztes* temetése sincsen, akkor azt mondom róla : Az elvetélt magzat boldogabb nála ! [4]Mert az hiába jött *a világra*, a sötétségbe megy, nevét a feledés eltörli, [5]a napot nem látta és nem ismerte a különbséget a jó és a rossz között. [6]Még ha kétezer esztendeig élt volna is, de a jót nem élvezte: nemde egy helyre sietnek mindnyájan ! [7]Az ember minden fáradsága *csak* szájáért *volt*, de vágyát még sem tudta kielégíteni. [8]Mivel van többje a bölcsnek a balgánál? És mivel a szegénynek, ki *ért* ahhoz, *miként* kell az élők előtt járnia? [9]Jobb meglátni azt, amit kívánsz, mint vágyódni az után, mit nem ismersz ; de ez is csak hiúság és *szélkergetés !*

[10]Ami van, azt már régen szólították néven, és tudjuk, hogy az *csak* ember, ki nem tud perbe szállni a nála hatalmasabbal. [11]Sok szóbeszéd van, mely csak szaporítja az üres vitát.

zatnak nincs a földi életben külön rendeltetése és még nevet sem adnak neki. *Nevét a feledés eltörli*, a héber szerint helyesebben : nevére sötétség borul. — *5. Nem ismerte a különbséget a jó és rossz között*, a héber szerint helyesen : nem ismerte (t. i. a napot), (de) inkább van nyugodalma, mint amannak. — *6. Élt volna*, t. i. a 2. v.-ben említett gazdag. Ha az ember életét nem tölti ki az Istentől átengedett javak használata, akkor az nem különbözik az elvetélt magzat életétől, mert a végső sors úgyis azonos. — *7. Szájáért volt*, evésért, ivásért. Mások : «szájáért van» és azt hiszik, hogy a vers közmondás idézése. A 9. v. és az összefüggés azonban inkább amellett szól, hogy a versben szintén ama gazdagról esik szó, ki nem tudja javait élvezni. — *8. Ki ért ahhoz, miként kell az élők előtt járnia:* ki ügyes az emberekkel való érintkezésben s így könnyíteni tud sorsán. A Vulgáta szószerint : mint hogy odamenjen, hol élet van. A feltett kérdésre a következő vers ad feleletet. — *9.* Valamit (t. i. jót) *meglátni* itt annyit jelent, mint azt elérni és élvezni. A héber szerint : Jobb valaminek szemmel való meglátása, mint a vágyak (szertelen) csapongása. A szegény bölcs beéri a kevéssel, amit élvez ; akárhány gazdag pedig értékeket halmoz anélkül, hogy azok használt venné. *Szélkergetés*, a latin szerint : a lélek beképzelése.

10. Ami van, a latin szerint : aki lesz. — *Már régen szólították néven.* Valaminek, itt az embernek, elsőízben néven szólítása a régi keleti felfogás szerint annak létrehozása, illetve Istennek a teremtésére vonatkozó elhatározása. *A nála hatalmasabbal:* Istennel. Az ember hiába bírálgatja az isteni gondviselés útjait ; azokat nem tudja megérteni, és megváltoztatásukra nincs ele-

7. FEJEZET.

Különböző megfigyelések és intelmek.

[1]Mi szüksége van az embernek, hogy firtassa azt,
ami nagyobb nála, mikor nem tudja, mi szolgál javára életében, zarándoksága megszámlált napjain,
az időben, mely elmúlik,
mint az árnyék? Hiszen ki adja tudtul neki, mi lesz majd *ezután* a nap alatt?

[2]Jobb a jó név az illatos olajnál,
S a halál napja a születés napjánál;

[3]Jobb a gyásznak házába menni,
Mint a lakoma házába térni,
Mert *az* minden embert a *közös* végre figyelmeztet,
S az élő *ott* megszívleli a jövőt.

[4]Jobb a komorság a nevetésnél,
Mert az arc szomorúságától javul a bűnös lelke.

[5]Ott a bölcsek szíve, hol gyász vagyon,
A balgák szíve pedig ott, hol öröm *lakozik*.

[6]Jobb a bölcsnek feddését hallani,

gendő ereje. — **7.** *1.* A héber szerint a vers kezdete: Mi haszna van az embernek belőle? Vajjon ki tudná, mi szolgál a javára stb. — *Mi haszna van az embernek belőle*, t. i. az Isten intézkedéseit bíráló üres vitából (6, 11). *Zarándoksága*, a héber szerint: múló élete. *Mert ki adja tudtul* stb.: csak az tudja az ember életértékeit kellően mérlegelni, ki a jövőbe is bele tud pillantani s a jelent a jövőhöz való viszonyában tudja értékelni. *Ezután*, a latin szerint: «utána»; (t. i. az ember után; itt azonban nem a halált követő jövőről van szó elsősorban. V. ö. 3, 22.

7. Mi az, ami jobb? *(2—13.)*. A jólét és a balsors napjai *(14—15)*; az erkölcsi élet középútja *(16—23)*; az asszony *(24—30)*.

1. Lásd az előző fejezet végén.

2—13. A bölcs a földi élet hiúságának szemléletéből ezúttal nem azt a következtetést vonja le, hogy az ember számára az adott javak élvezete a legjobb, hanem az olvasót inkább világszemlélete legkomolyabb hangulatainak körébe vonja. Ezt a részt az erkölcsi megfontolásokon kívül még emelkedettebb verses formája és régibb, tisztább nyelvezete is kiemeli környezetéből; valószínű, hogy a könyv szerzője egy régibb munkából vette át és itt-ott prózai szövegű magyarázattal látta el. — *2a.* A lakomák alkalmából illatszer gyanánt használt illatos (Vulgáta: drága) olaj (héberül: semen) és a jó név (héberül: sém) egybeállítása szójáték. Az összehasonlítás alapjául szolgáló közös vonás a kellemes illat, mely átvitt értelemben a jó hírnevet is jellemzi. — *2b.* A halál napja a keserű csalódások végét jelenti, a születés pedig azok elejét. V. ö. 6, 1—7. — *2a* és *2b* összefüggése valószínűleg a következő: A jó hírnév a halál után is megmarad, a lakoma fínom illatai azonban hamar elillannak. — *3. A jövőt* a latin szöveg többlete. — *4b.* A latin fordítás a szöveget a vétkező embertársnak hallgatás által való megféddésére érti. A héber szerint helyesen: «Mert szomorú arc mellett üdül a szív.» A halál szemléletével (v. ö. 2—3) járó komoly gondolatok a lélek egészségére válnak. — *5b. Hol öröm lakozik*, a héberben szószerint: «az öröm házában», ahol lakmároznak. — *6b.* A héber szerint: Mint a balgák nótáját

Mint a hízelgő balgák tőrébe esni.
7Mert amilyen az égő tövis ropogása a fazék alatt,
Olyan a balga kacagása!
Ez is csak hiúság!
8A zsarolás a bölcset *balgává* teszi,
S *az ajándék* megrontja a szívet.
9Jobb a *dolog* vége az elejénél;
Jobb a türelmes a kevélynél.
10Ne légy hirtelen a boszszúságra,
Mert a bosszúság a balgák keblében lakozik.
11Ne mondjad: Honnét vagyon, hogy azelőtt jobb idők jártak, mint most? Mert balga az ilyen kérdés!
12Jobb a bölcseség a vagyonnál,
És nagyobb előny azoknak, kik a napot látják.
13Mert amint megoltalmaz a bölcseség, úgy megoltalmaz a pénz is; a tudomány és a bölcseség mégis hasznosabb, mert életet ád a birtokosának.
14Szemléld Isten művét, hogy senki sem tudja egyenessé tenni, mit *görbének alkotott!* 15A jólét napjain élvezd a jót; a balsors napján pedig *gondold meg*, hogy ezt is, mint amazt, Isten alkotta avégből, hogy az embernek ne lehessen jogos panasza ellene.
16Hívságos napjaim folyamán ezeket is láttam: *Van* igaz ember, ki igaz volta mellett is tönkremegy

hallgatni. A *balgák nótái* főleg a lakomákon (v. ö. 3 és 5. vv.) hangzanak el. — *7.* A balga, mint a tűzben pattogó tövis, nagyhangú, értéktelen és hamar kiadja erejét. *Tövis* (héberül: szirím) és *fazék* (héberül: szír) egyébként szójáték. — *8a. Zsarolás* itt a. m. zsarolás útján szerzett vagyon. *Balgává teszi*, a latinban szószerint: megzavarja. — *8b. Az ajándék*, itt vesztegető adomány. A sor a latin szerint: És megtöri a szív erejét. — *9a. A dolog*, a latin szerint: a beszéd. V. ö. 2a. — *10—11.* Nem kell bosszankodni, még akkor sem, ha a világ mostani folyása nem tetszik. A 11. v.— úgy látszik — a 10. v. prózai értelmezése. — *12. Azoknak, kik a napot látják* = az élőknek. — *13.* A vers valószínűleg a 12. v. prózai értelmezése. *Életet ád:* életben tart és megment a (korai) haláltól.

14—15. Az ember sorsában több mozzanat van, melyet a Prédikátor visszásnak *(görbének)* érez. V. ö. 1, 15. Mindamellett az egyedüli helyes eljárás a vett javak élvezése, és balsorsban a megnyugvás, hisz nem lehet tudni, hogy a jövő mit tartogat. — *14. Görbének alkotott*, a latin szószerint: lenézett. — *15. Gondold meg*, a latin szerint: légy óvatos. *Avégből, hogy az embernek nem lehet jogos panasza ellene*, a héber szerint helyesebben: de akként, hogy az ember semmit sem tudhat meg jövőjéből.

16—23. A törvényhez való ragaszkodás és a földi jólét nem jár mindig együtt. A törvény tiszteletét nem kell oktalanul túlhajtani, a komoly vétségeket azonban mindenképen kerülni kell. Kisebb hibák elkövetését persze alig lehet teljesen elkerülni. A szerző tehát állást foglal a mózesi törvény magyarázatának túlhajtásai ellen, amint azt később az Üdvözítő is többször meg-

és *van* bűnös, ki gonoszsága mellett is sokáig él. [17]Ne akarj túlságosan igaz és kelleténél bölcsebb lenni, hogy balgává ne légy! [18]Ne légy szerfelett gonosz és ne légy dőre, hogy meg ne halj időd előtt. [19]Jó, ha az igazsághoz tartod magadat; de arról se vedd le kezedet, mert aki féli az Istent, mit sem hanyagol el. [20]A bölcseség több erőt ad a bölcsnek, mint a város tíz hatalmassága. [21]Mert nincs a földön igaz ember, ki jót tenne és ne vétkeznék. [22]Ne is ügyelj minden szóbeszédre, hogy meg ne halljad, mint átkoz téged a szolgád; [23]hiszen magadban jól tudod, hogy te is gyakran átkoztál másokat.

[24]Mindezt megkíséreltem bölcseségben; mondám: bölcs akarok lenni! De az messzire távozott tőlem, [25]még messzebbre, mint azelőtt volt, mert felette mély az! Ki tudná megtalálni? [26]Mindent megvizsgáltam elmémmel, hogy megismerjem, kikémleljem és felkeressem a bölcseséget és a tudást, és hogy felismerjem a halga gonoszságát és a dőrék tévelygését, [27]és úgy találtam, hogy még a halálnál is keserűbb az asszony, aki olyan, mint a vadászt tőre; háló a szíve, karjai bilincsek; ki Isten előtt kedves, megmenekszik tőle, a bűnös azonban beléje akad. [28]Lám ezt találtam, mondá a Prédikátor, mikor az egyik dolgot

tette. — *17. Hogy balgává ne légy.* A kicsinyesség és a külsőségeket kereső erényesség korlátoltságra vezet. Mások: hogy tönkre ne juss, vagy: hogy búskomorrá ne légy. — *18.* A vers semmisetre sem tartalmaz felhívást kisebb bűn elkövetésére, hanem hangsúlyozza az elsőrangú kötelességet: a súlyos bűn kerülését és arra utal, hogy a nagy bűn idő előtt visz a halálba. — *19.* Az istenfélő ember mind a két intelmet (17. és 18. v.) megszívleli. *Jó, ha az igazsághoz tartod magadat,* a héber szerint: Jó, ha ehhez tartod magadat. — *20.* A vers az összefüggést megszakítja. Többen a *tíz hatalmasságon* azt a tíz főhivatalnokot (archónt) értették, kik a görög városok élén állottak. Mások szövegkiigazítással így fordítanak: A bölcseség a bölcsnek több erőt ad, mint a városban levő hatalmasoknak a gazdagságuk. — *21—23.* Eme versek a 17. v.-et világítják meg. Aki tudja, hogy az ember a gyengeségeit nem vetheti le egészen, sok dolgot, pl. a szolgára vonatkozó áruló bemondást úgy vesz, mintha nem hallotta volna, és nem felejti, hogy ő is vétett már mások ellen.

24—30. A Prédikátor szeretné felfedni a bölcseség és balgaság különbözésének végső okait, de nem tud dűlőre jutni. Annyit sikerült megállapítania, hogy a nőnek az emberek balgává tevésében jelentékeny része van. (V. ö. Péld. 2, 16. skk., 5. fej.). — *25. Még messzebbre, mint azelőtt volt,* mások szerint: ami történik, távol van t. i. a megértéstől. — *27.* Az asszonyról nyilvánított kedvezőtlen vélemény beleillik a Prédikátor Salamon-szerepébe (v. ö. Salamon 1000 feleségét a 29. v.-ben mondottakkal). A jó asszonyról lásd Préd. 31-et. — *29. Ezer ember* között

a másikkal *egybevetettem*,
hogy eljussak a tudáshoz,
[29]melyet lelkem folyton
keresett, de meg nem tá-
lált: Embert ezer között
egyet találtam, de asz-
szonyt ugyanannyi között
egyet sem találtam!
[30]Én
csakis azt találtam, hogy
Isten az embert igaznak
alkotta, de az beleártotta
magát mindenféle *mes-*
terkedésbe.

Ki olyan, mint a bölcs,
És ki találja meg a do-
log nyitját?

8. FEJEZET.

A királyi hatalomról. — Az erkölcsi világrendről.

[1]Az ember bölcsesége de-
rűssé teszi arcát,
És *meglágyítja* a vonás-
sok *keménységét*.
[2]*Mondom:* Ügyelj a ki-
rály szájára,
S az Istennek tett eskü
parancsára!
[3]Ne siess, hogy a színe
elől távozzál!
Ne tarts ki veszett ügy
mellett,
Mert ő mindent megtesz,
amit csak akar,
[4]Mivel a király szava ha-
talommal teljes,
És *ki* mondhatná neki:
Miért teszed?
[5]Ki megtartja a paran-
csot, nem tapasztal
rosszat,
A bölcsnek szíve pedig
tudja, hogy *eljő* a
számadás ideje;
[6]*Mert* minden dolog szá-

Prédikátor (Salamon) csak egy igazira vélt akadni, de ugyanannyi asszony (Salamon feleségei) között nem talált egyet sem, ki ezt a nevet teljesen megérdemelte volna. — *30.* Hogy a valóság ilyen szomorúan fest, annak okát nem Istenben kell keresni, ki mindent jónak teremtett (Móz. I. 1.), hanem az emberi aondorlatokban. A vers vége a héber szövegben a következő fejezet elején áll.

8. A királyi hatalomról és a vele kapcsolatban lehetséges ferde állapotokról *(2—9)*; az erkölcsi világrendbe ütköző visszásságokról; ezzel kapcsolatban felszólítás a jelen örömeinek élvezésére *(10—15)*. Isten erkölcsi világrendje kifürkészhetetlen *(16—17)*.

1. A vers — úgy látszik — a környező szövegekkel nincs összefüggésben. — *1b.* A fordítás a héber szöveget követi. A latin szerint: És a Leghatalmasabb (t. i. Isten) elváltoztatja arcát.

2—9. Utasítások a királlyal szemben követendő okos magatartásról. A bölcs nem vonul vissza az esetleg helytelenül intézkedő király környezetéből, hiszen neki hűséget esküdött; másrészt nem kardoskodik konokul olyan ügy mellett, amelyet a király nem kíván támogatni, mert úgy sem történik egyéb, mint amit a király akar. A bölcs ilyenkor vigasztalódjék azzal, hogy Isten egykor mindent meg fog ítélni, tehát a király cselekedeteit is. A korviszonyok nagyon nehezek, tehát az ítélet nem késhet soká; az ember azonban nem tudja, mikor és miként következik az be. — *2. Mondom:* szövegkiigazítással. *Szájára* = parancsára. *2a* a latin szerint: Én a király szájára vigyázok. — *3. Veszett ügy*, szószerint: rossz ügy. — *5a. A parancsot* kifejezés valószínűleg nem a király parancsára, hanem Isten törvényére vonatkozik. — *5b* szószerint: A bölcs szíve tud időről és ítéletről (a latin szerint: feleletről). — *6. Ítélet*, a latin szerint: alkalom. — *7.* A jelenben észlelt visszássá-

mára van idő és *ítélet*;
Csakhogy súlyosan nehezedik az emberre a baj;
7Mert nem tudja, mi *fog még* történni,
És nincs, ki neki megmondja, miként lesz majdan.
8Nincs az ember hatalmában,
Hogy visszatartsa éltető lehelletét;
Nincs a halál napján hatalma,
És nincs a háború idején elbocsátás,
S a gonoszság nem menti a gonoszt.
9Mindezt láttam, mikor figyelmemet mindama dolgokra irányítottam, melyek a nap alatt végbemennek, amikor ember embertársa fölött *annak* kárára uralkodik.
10Láttam továbbá, hogy *díszes* temetésben részesültek gonoszok, kik életükben is a szent helyen voltak, és magasztalták őket a városban, mintha cselekedeteik igazak lettek volna. — Az is hiúság, 11*hogy* nem mondják ki az ítéletet a gonosz fölött tüstént; ezért az emberek fiai a gonoszságot minden félelem nélkül cselekszik, 12*mivel* a bűnös, *ki* a rosszat százszor is elköveti, sokáig marad életben irgalmasságból; *bár* azt is tudom, hogy az istenfélők, kik az Ő színétől félnek, jól járnak, 13*és* hogy nem lesz jó sora a gonosznak és napjai nem hosszabbodnak meg, hanem, mint az árnyék, úgy múlnak el azok, kik az Úr színétől nem félnek. — 14Van még egy hiúság, mely a földön előadódik: Vannak igazak, kiket bajok érnek, mintha a gonoszok tetteit cselekednék, és vannak gonoszok, kik biztonságban vannak, mintha az igazak cselekedetei náluk volnának. Megállapítottam, hogy ez is hiúság! 15Dícsértem ezért az örömöt, mivelhogy az embernek úgy sincs egyéb java a nap

gok nem keserítik el a bölcset, mivel nem láthat a jövőbe, amely majd igazságot szolgáltat. *Mi fog még történni*, **a latin: mi történt.** — *8.* **Az élet lehelletére vonatkozólag v. ö. 3, 21. Az élet lehelletének visszatartása annyi, mint a halál megakadályozása. Az emberi élet halállal végződő harc, mely alól senki sem nyerhet felmentést, még a király sem, ki életében visszaelt hatalmával.** *Halalma*, **a héber szerint: uralkodó.** — *9.* **Az előző költői részletet kísérő prózai megjegyzés.** *Annak kárára*, **a latinban: saját karara.**

10. Kik életükben . . . igazak lettek volna, **a kiigazított héber szöveg szerint: «azoknak pedig, kik igazat cselekedtek, a szent helyről el kellett távozniok, és a városban róluk (teljesen) megfeledkeztek». Szembe vannak állítva olyan gonoszok, kik a szent városban, Jeruzsálemben, díszes sírhelyet kaptak, azokkal az igazakkal, kiknek számkivetés jutott részül. A vonatkozás történeti háttere vitás.** — *12. Irgalmasságból* **a latin szöveg többlete.**

alatt, minthogy egyék, igyék és örvendezzen; hadd kísérje őt legalább ez a fáradsága mellett élte napjain, melyeket Isten adott neki a nap alatt.

16Amint elmémet arra irányítottam, hogy megismerjem a bölcseséget és szemléljem a hajszát, mely a földön végbemegy, úgy hogy sem nappal, sem éjjel nem jő álom az ember szemére, 17akkor Isten egész művét illetőleg láttam, hogy az ember nem tud annak végére járni, mi a nap alatt történik; minél többet fárad az ember a keresésben, annál kevésbbé tudja megtalálni, és ha a bölcs gondolja is, hogy tudja, még sem jő a nyitjára.

9. FEJEZET.

Az élet javainak mulandósága.

— Az érdem nem talál elismerésre.

1Mindezt forgattam szívemben, hogy jól megértsem: Az igazak és a bölcsek, meg cselekedeteik Isten kezében vannak; és még sem tudja az ember, vajjon szeretetet érdemel-e, vagy gyűlöletet. 2Minden, *ami előttük van, hiúság*, mivelhogy mindenkire *egy sors* várakozik: az igazra úgy, mint a gonoszra, a jóra úgy, mint a rosszra, a tisztára épúgy, mint a tisztátalanra; arra, ki áldoz és arra, ki az áldozatokat megveti; a jóra úgy, mint a bűnösre, s a hamisan esküvőre úgy, mint arra, ki igaz esküt tesz. 3Mindabban, mi a nap alatt végbemegy, az a legroszszabb, hogy egy sors vár mindenre; ezért az em-

9. A jövő teljesen bizonytalan; csak annyi bizonyos, hogy mindennek el kell múlnia *(1—6)*. Ezért legjobb, ha az ember a jelen élet örömeit nyugodt lélekkel élvezi *(7—10)*. A földi előnyök és javak eloszlása nem érdem és rátermettség szerint történik, hanem a ki nem fürkészhető véletlentől függ. *(11—16)*.

1. Vajjon szeretetet stb. Az egyik felfogás szerint, melyet a Vulgata is követ, a szöveg Isten szeretetéről, illetve haragjáról szól. A másik felfogás a héber szöveg alapján és a 6. v. tekintetbevételével, hol a «szeretet» és «gyűlölet» kifejezések hasonló kapcsolatban fordulnak elő, a helyet így fordítja: «Vajjon szeretet lesz-e vagy pedig gyűlölet, azt az ember nem tudja». Az ember nem tud arról, vajjon a jövőben embertársai részéről szeretet vagy gyűlölet várakozik-e reá. — *2. Minden, ami előttük van, hiúság*, a latin szerint: Minden, mint bizonytalan, a jövendőre van fenntartva. Fordításunk a görög és a szír fordítás alapján helyesbített héber szöveget követi. Az ember jövője is hiúság, mivel szerencséje nem maradandó értékű és helyet ad a bizonyosan bekövetkező halálnak. A *tisztátlan* az, ki a mózesi törvény szerint (kultuszbeli) tisztátlanság állapotába jut. *Ki az áldozatot megveti*, a héber szerint: ki nem áldoz. *A hamisan esküvőre stb.*, a héber szerint helyesen: az esküdözőre úgy, mint arra, ki fél esküt tenni. V. ö. Máté 5, 34. Itt megjegyezhetjük, hogy az esszénusok csoportja tartózkodott az állati áldozatok bemutatásától és az eskütől. — *3. Az alvilágba*,

berek fiainak szíve betelik rosszasággal és megvetéssel, amíg élnek, utána pedig az alvilágba vezet *az út*. [4]Senki sincs, ki örökre élne, és ki ebben bizakodhatnék; többet ér az élő kutya a kinnút oroszlánnál. [5]Mert az élők tudják, hogy meghalnak; de a halottak semmiről sem tudnak többé, és jutalmuk sincs többé, mert emlékük feledésbe megy. [6]A szeretet épúgy, mint a gyűlölet és az irígység, *akkor* már egyaránt elmúlt, és nincsen részük e világban és abban, mi a nap alatt végbemegy.

[7]Rajta tehát! Edd jóízűen kenyeredet, és idd jó kedvvel borodat, mert tetteid megnyerték Isten tetszését! [8]Legyenek ruháid mindenkor fehérek, és ne hiányozzék az olaj fejedről. [9]Élvezd az életet azzal a feleségeddel, kit szeretsz, hívságos életed minden napján, mely neked a nap alatt jutott, — összes hívságos napjaidon —, mivel ez a te részed az életben ama fáradság mellett, mellyel a nap alatt vesződöl. [10]Amit kezed megtehet, vidd véghez serényen, mert sem cselekvés, sem tervezgetés, sem bölcseség, sem tudás nincsen az alvilágban, ahová sietsz!

[11]Másfelöl pedig láttam a nap alatt, hogy nem a fürgéké a futás, és nem a vitézeké a had, és nem a bölcseké a kenyér, és nem az okosaké a gazdagság, és nem a hozzáértőké a kegy, hanem az idő és a véletlen éri mindnyájukat. [12]Az ember nem tudja végét, hanem mint a halak, me-

a héber szerint: a halottakhoz. — *4. Senki . . . bizakodhatnék*, a kigazított héber szöveg szerint: «Mert addig van remény, míg valaki a többi élőnek társa», ameddig az élők társadalmának tagja. — *5.* Az élők a jövőről csak annyit tudnak, hogy meg kell halniok; ez a levető tudat azonban értékesebb, mint az alvilági állapot, amely a tudást teljesen nélkülözi. Az ószövetségi bölcs még nem tud a túlvilági jutalomról; a földi jutalom a halál után a halhatatlan hírnév lenne, de ez is csak hiúság, mivel az emberek hamar feledjtenek. — *6. A szeretet* stb. a héber szerint: A szeretetük ép úgy, mint a gyűlöletük és az irígységük stb. *E világban és*, a héber szerint: soha többé.

7. Ha Isten segítségével annyira vitted, hogy jól élhetsz, ez Isten jóindulatának jele, ezért ajándékait (törvénye szemmeltartásával) bátran élvezheted. — *8.* A fehér ünneplő ruha és a kenetek a lakoma külsőségeihez tartoztak. — *9.* V. ö. Péld. 5, 18—19. *Összes hívságos napjaidon* ismétlés, mely a görög és a szír szövegben hiányzik. — *10.* V. ö. Ján. 9, 4. *Serényen*, a héber szerint: míg (jó) erőben vagy.

11. Nem a fürgék érnek be első helyre, nem a vitézek aratják a győzelmet stb., hanem a vétlen juttat sokszor olyanoknak elsőséget, kik azt meg nem érdemlik. — *12. Az ember nem tudja végét*,

lyeket megfog a horog és mint a madarak, melyeket megejt a tőr, úgy kerülnek kelepcébe az emberek a baj idején, mikor az hirtelen reájuk jő. — [13]Ezt a bölcseséget is láttam a nap alatt, és igen nagynak ítéltem: [14]Volt egy kis város, és abban csak kevés férfiú, és egy hatalmas király felvonult ellene, bekerítette és erősségeket épített köröskörül, úgy, hogy teljessé lett a megszállás. [15]De akadt benne egy szegény és bölcs férfiú, s az bölcseségével megmentette a várost; de senki sem emlegeti *már* azt a szegény férfiút. [16]És mondám: Többet ér a bölcseség az erőnél; de akkor miért nézik le a szegény ember bölcseségét és miért nem hallgatnak szavára?

[17]Inkább kell hallgatni a
bölcsek csendes szavára,
Mint a balgák vezérének kiabálására.
[18]Többet ér a bölcseség a
háború fegyvereinél,
De ki egyben vét is, számos jónak megrontója.

10. FEJEZET.

Különböző bölcs mondások.

[1]Elhullott legyek tönkreteszik a kenet illatát,
Bölcseségnél és dicsőségnél többet ér egy
csipetnyi s ideig való
balgaság.
[2]A bölcsnek szíve jobbra *tart*,
A balga szíve pedig balra.

a héber szerint: «az ember nem ismeri az idejét», ami nem jelenti szükségképen a halált, hanem bármely szerencsétlen sorscsapást is jelezhet. — *13—16.* Hogy a szerző milyen történelmi eseményt tart szem előtt, nem ismeretes. — *14. Úgy, hogy teljessé lett a megszállás* a latin szöveg többlete. — *16. Miért nem hallgatnak szavára*; az összefüggésnek megfelelően így is lehetne fordítani: «miért nem hallgatják meg (viselt) dolgait?» azaz: miért nem érdeklődnek a multban szerzett érdemei után.

17—18. **Az előző esethez (13—16. vv.) kapcsolódik a következő költői rész, mely a 10. fej.-ben találja folytatását és a bölcseség dicséretét, valamint a balgaság elítélését tartalmazza.**

10. Bölcs mondások a balgaságról *(1—3)*, az uralkodó önkényéről *(4—7)*, a bölcseségről és a balgaságról *(12—15)*, különfélékről *(8—11, 16—20)*.

1—3 ugyanabban a gondolatkörben mozog, mint az előző két vers (9, 17—18). — *1. S ideig való* a latin szöveg többlete. *1b* szövege és fordítása kétes, mivel azt az összefüggéssel és a szerzőnek másutt nyilvánított felfogásával (9, 18) bajosan lehet összeegyeztetni. A szöveget valószínű kiigazítás után így lehetne fordítani: Egy csipetnyi balgaság tönkreteszi nagy bölcseség értékét. V. ö. Kor. I. 5, 6. — *2a.* A bölcs helyesen használja fel eszét. — *3b.* A héber szöveg szerint: Mindenkinek elárulja, hogy bolond. Egyéb lehetséges fordítások: És mindenki mondja: Hisz ez bolond! (szövegkiigazítással). Vagy: Mindaz, amit beszél, csupa bolondság

[3]A balga, mikor úton
van, azért, mert ő esztelen,
Mindenkit ostobának
gondol.
[4]Ha az uralkodó haragra
gerjed ellened,
El ne hagyd a helyedet,
Mivel a *higgadtság* nagy
hibát helyrehoz.

[5]Van egy baj, melyet a
nap alatt láttam ; elvétés
ez a fejedelem részéről :
[6]Balga ember magas méltóságba jut, előkelők
pedig alacsony sorsban
ülnek. [7]Szolgákat láttam
lóháton, fejedelmek pedig
gyalog jártak, mintha
szolgák volnának.

[8]Ki vermet ás, beleesik
abba,
Ki sövényt bont, megmarja a kigyó !
[9]Ki követ fejt, megsérül
attól,
Ki fát vág, megsebesül
miatta.
[10]Ha a vas elcsorbul,
És nem olyan, mint azelőtt, hanem életlen,
Sok munkával kell azt
megélesíteni ;
A bölcseség is a serénységet követi nyomon.
[11]Mintha titokban marna
meg kígyó, —
Semmivel sem különb
az, ki titkon rágalmaz.
[12]A bölcs szájának szava
csupa kedvesség,
A balgát pedig ajka
romlásba dönti ;
[13]Beszédének eleje dőreség,

(Hetvenes fordítás). *Elárulja*, szószerint : megmondja, t. i. a magatartásával.

4—7 az uralkodó haragjáról és önkényéről szól. A tanácsok, melyeket a szerző ad, mindenesetre oly személyeknek szólnak, kik hivataluknál fogva a királlyal sűrűbben érintkeznek. — 4. *El ne hagyd a helyedet*, melyet t. i. az uralkodó körül betöltesz (v. ö, 8, 3) ; ne távozzál tőle haragosan, hanem higgadtan felelj és csendesítsd le az uralkodót. *Higgadtság*, a latin eltérő fordítással : gyógyítás. Eme költői mondás magyarázata és kiegészítése a hozzáfűzött három prózai vers *(5—7)*. A fejedelmi önkény egyik megnyilvánulása az állásoknak kegy szerinti betöltése. Keleten nem volt ritkaság, hogy az uralkodók hatalomféltésből előkelő és jóképességű egyének mellőzésével egyik kedvelt rabszolgajukat állították az állami igazgatás vagy a hadsereg élére. — *6. Előkelők*, szószerint : gazdagok.

8. Itt nincs szó veremről, melyet más számára ásnak ; e helyütt és a következőkben csak a foglalkozás veszélyességén van a hangsúly. Kígyók gyakran tartózkodnak régi falak, kerítések környékén, ezért ezek megbontása veszélyes. — *9. Megsebesül miatta*, a héber szerint : veszélynek teszi ki magát. — *10*b—d a héber szerint : «És nem köszörülik élét, — Nagyon meg kell feszíteni az erőt ; — Okosabb tehát, ha bölcsen rendbentartják». Tompa eszközzel csak nagy erőmegfeszítés mellett lehet dolgozni, azért a munkás jól teszi, ha szerszámát *rendbentartja*, idejében megélesíti. *10*d szövege egyébként némileg bizonytalan. — *11.* A héber szerint helyesen : «Ha a kígyó mar, mivel meg nem bűvölték, — Nincs akkor az igéző előnyben». Minden ügyességnek, mesterségnek csak úgy van értelme, ha alkalmazzák is. — *13. Téve-*

És szája *szavának* vége
gonosz tévedés.
[14]A balga szaporítja a
szót, *holott* az ember nem
tudja, mi volt előtte; és
ki jelenti meg neki, mi lesz
majd utána?
[15]A munka kimeríti a bal-
gákat,
Úgyhogy még a városba sem tudnak találni.
[16]Jaj neked, ország! melynek gyermek a királya,
S amelynek főurai *már* reggel lakmároznak!
[17]De boldog *vagy*, ország, melynek királya szabad ember,
És főurai kellő időben étkeznek,
Táplálásra és nem tobzódásra.
[18]Restség miatt meghajolnak a gerendák,
És tétlen kezek mellett csepeg a *háztető*.
[19]Vigadozás kedvéért adnak lakomát;
A bor arra való, hogy az élőket felvidítsa.
A pénznek pedig minden engedelmeskedik.
[20]Még gondolatban se szidalmazd a királyt,
Még hálókamrádban se gyalázd a gazdagot,
Mert az ég madarai elviszik szavadat,
S a szárnyasok megjelentik *nekik* az igét!

11. FEJEZET.

Felszólítás tevékenységre és az ifjúkor felhasználására.

[1]Bocsásd kenyeredet a víz színére,
Mert sok *nap* mulva megtalálod azt;
[2]Osszad hét részre, vagy pedig nyolcra,
Mert nem tudod, minő baj jő a földre.

dés, a héberben szószerint: őrület. — *14.* Az előző vers prózai értelmezése. V. ö. 3, 22; 7, 1. 15. — *15.* A városba (Jeruzsálembe?) könnyű megtalálni az utat, a balga azonban még erre sem képes. A szöveg egyébként kétséges. — *16. Gyermek*, a megfelelő héber szó «szolgát» is jelenthet, miért is sokan a 17. v.-re, mint ellentétre utalva, a fordításban ezt a szót alkalmazzák. — *17c* a héber szerint: Férfihez illő módon és ittasság nélkül. — *19c.* Pénzzel mindent meg lehet szerezni; a héber szerint: A pénz pedig mindenre jó. — *20.* A falaknak füle van!

11. Felszólítás tevékenységre *(1—6)*; az élet dicsérete és mulandósága *(7—8)*; felszólítás az ifjúkor felhasználására *(9—10)*.

1—6. A bölcset a világi dolgok hiúságának szemlélete nem vezeti arra, hogy az embereket a tevékeny életről lebeszélje; ellenkezőleg munkára serkenti őket, hisz a rövid jólét, melyet Isten az embernek juttatott, csak mint a fáradság ellenértéke lehet édes. — *1—2.* többféle értelmezést talált. Az egyik vélemény szerint ez a két vers az alamizsnálkodást ajánlja, melynek értéke nehéz időkben megtérül (v. ö. Luk. 16, 9.). Ezt a felfogást követi a latin szöveg is, mikor 2a-t így fogalmazza: «Adj részt hétnek, sőt nyolcnak». De valószínűbb azok nézete, kik eme sorokban vagyoni vállalkozásokra, pl. tengeri kereskedelemre irányuló felhívást látnak. A tengeren úszó tárgyak idő multán partra sodródnak; az is, ki keresetét *(kenyerét)* hajóra bízza, megtetézve vissza-

[3]Ha a felhők megtelnek,
Esőt ontanak a földre,
És ha délnek dől a fa,
vagy északnak,
Azon a helyen marad,
hová ledőlt.
[4]Ki *folyton* a széljárást
lesi, sohasem vet ;
Ki *mindig* a felhőket
nézi, nem jut aratáshoz.
[5]Miként nem tudod, merre
megy a szél útja,
És hogyan állnak össze
a csontok a terhes méhében,
Azonkép nem ismered
Isten műveit,
Ki mindeneket alkotott.
[6]Vesd el a magvadat reggel,
És est*ig* ne pihentesd kezedet, — mivel nem tudod, hogy ez hasznosabb-e, vagy amaz, vagy jobb-e mind a kettő együtt.

[7]Édes a fény, és a szemnek jó, ha látja a napot! [8]Bármennyi évet érjen meg az ember, mindegyikben lelje örömét ; de emlékezzék meg a sötét időről és ama sok napról, melyek, midőn eljőnek, hiúságnak mutatják az elmultakat.

[9]Örvendj, ifjú, fiatal korodban, és légy jó kedvvel ifjúságod napjain! Kövesd szíved hajlamát és azt, mit szemed lát! De tudd meg, hogy mindezekért Isten törvény elé idéz! [10]Űzd el a bú-

kapja, ha e mellett óvatos is, és holmiját több hajóra rakja, hogy netalán bekövetkező baleset ne okozzon nagyobb vesztességet. *A víz színére*, a latin szöveg : folyó vizekre. — *3.* A természet erői és az Istentől megállapított sors ellen nincsen orvoslásnak helye. Ezért jó az óvatosság, melyet az előző vers ajánl. — *4.* A jövő kiszámíthatatlan, ezért a munka beosztásánál nem kell összes lehetőségeit tekintetbe venni. Vetésnél szélcsendes, aratásnál felhőtlen, száraz idő kívánatos, de nem lehet mindig bevárni, míg az időjárás teljesen alkalmasnak igérkezik. – *5.* Isten terveit, eljárását nem lehet kiszámítani. Ezt a verset az előzőhöz többiek között a széljárás közös képzete is fűzi. Vannak, kik *5a*—b-ben nem két, hanem egy gondolatot látnak kifejezve : Ahogy nem tudod, melyik az (éltető) lélek útja a viselős méhében levő csontokhoz stb. Az emberi magzat keletkezésének és növekedésének titka élénken foglalkoztatja az Ószövetség gondolkodóit. V. ö. Jób. 10, 9 sk. ; Zsolt. 138, 15 sk. — *6a*—b gondolatban és kifejezésben költői részlet, a vers többi része valószínűleg prózai magyarázat, mely nem alkalmazkodik szorosan a költői rész tartalmához. — *8. A sötét időről . . . az elmultakat*, a héber szerint : a sötétség napjairól, hogy azok nagy számban vannak; mindaz, ami elmúlt, hiúság! *A sötétség napjai* az alvilág kietlen, beláthatatlan időkre terjedő állapota. Innét visszafelé tekintve minden csak hiúság, mivel az már elmúlt. De ilyen fordítás is lehetséges : «Mindaz, ami eljő, hiúság», vagyis életünk hátralevő része hiúság, mert elmúlik és helyet ad a szomorú alvilágnak.

9—10. Ez a rész szoros egységet alkot a következő fejezet első hat versével és felszólítás a hamar elmúló ifjúkor okos felhasználására. — *9.* utolsó mondata arra figyelmeztet, hogy az ifjúság örömei közepette sem szabad Isten büntető hatalmáról megfeledkezni. — *10.* Ifjúkorodban lehetőleg ne emészd magadat

bánatot szívedből és
tartsd távol a bajt testedtől, hisz ifjúkor és élvezet csak hiúság!

12. FEJEZET.

Felszólítás az ifjúkor felhasználására (folyt.). — Függelék.

[1]Gondolj Teremtődre ifjúságod napjain,
Mielőtt elkövetkeznek a nyomorúságos napok,
S eljönnek az esztendők, melyekről azt mondod:
Nincsenek kedvem szerint!
[2]Mielőtt elsötétül a nap,
A világosság, a hold és a csillagok,
Mikor a felhők eső után újra megjönnek;
[3]Amikor a háznak őrei reszketnek,
S az erőteljes férfiak meginognak;
Az őrlő leányzók kevesen lévén, felhagynak dolgukkal,
S az ablakon nézegélők homályba borulnak;
[4]Mikor bezárulnak az utcára nyíló ajtók,
S a malom zaja elcsendesül;
Mikor madárszóra felkelnek,
S az énekes leányzók mindannyian elhalkulnak;
[5]Amikor a magas helyektől is félnek
S az úton ijedeznek;

gonddal és szenvedéssel, mert ez a szép kor úgyis csak rövid ideig tart *(hiúság)*. *Élvezet:* a megfelelő héber kifejezést egyesek «hajnal»-lal fordítják (az ifjúság az emberi élet hajnala). Mások «fekete haj»-jal adják vissza; az utóbbi ellentétben áll az öregkor fehér hajával.

12. Felszólítás az ifjúkor értékesítésére (folyt és bef.). Az öregkor fogyatkozásainak és a halálnak költői leírása *(1—8)*. A függelék a Prédikátor személyével foglalkozik és főbb tanait néhány velős mondatba foglalja *(9—14)*.

1. A Teremtőre való hivatkozás ezen a helyen nehézségeket okoz, mivel az öregkor fogyatkozásai nem zárják ki a teremtőről való megemlékezést. Ezért többen a mondatot későbbi betoldásnak tartják, mások pedig csekély szövegmódosítással így fordítják: «Emlékezzél meg a kutadról». E szavak lehetséges értelmére nézve lásd Péld. 5, 15 és Préd. 9, 9. — *2.* Az öregkor egybevetése a palesztinai esős, felhős téllel. A világosság itt úgy, mint Móz. I. 1-ben, a naptól el van különítve. — *3.* Általánosan elfogadott magyarázat szerint a *ház* (= test) *őrei* a kezek, az *erőteljes férfiak* a lábak, az *őrlő leányzók* a fogak (v. ö. dens molaris), az *ablakon nézegélők* a szemek. — *4.* A szerző jelképes kifejezései többféle magyarázatot engednek meg. *Ajtók*, szószerint: «két ajtószárny» vagy a két ajkat, vagy a két fület jelenti. A *malom* (a latinban szószerint: az őrlő) valószínűleg a szájüreg a gégével s a malom zaja a beszéd, az ének. *Mikor madárszóra felkelnek*, a közönséges felfogás szerint utalás az öreg ember álmatlanságára, mely miatt már az első madárszóra felkel. *Az énekes leányzók* (szószerint: az ének leányai), több értelmező szerint a hangok; de a kifejezés jelenthet igazi énekeseket is, kiknek dallamát a nagyothalló öregek már csak nehezen tudják kivenni. *Elhalkulnak*, a latin szószerint: megsiketülnek. — *5a.* Vannak, kik itt az emelkedő utaktól való félelmet látják leírva, mások a szédülésre gondolnak. — *5c—e.* A *man-*

Amikor virágzik a mandulafa,
S a sáska *nehezen vánszorog*,
És a kaporna *nem használ*;
Mivel az ember elmegy örök hajlékába
És siratók körüljárnak az utcán;
[6]Mielőtt el nem szakad az ezüstfonál,
S el nem *reped* az arany*edény*,
Mielőtt össze nem zúzódik a vödör a forrásnál,
S el nem törik a kerék a kútnál,
[7]És visszatér a por a földbe, honnét vétetett,
Az éltető lehellet pedig visszatér Istenhez, ki adta.
[8]Csupa hiúság! úgymond a Prédikátor; minden *csak* hiúság!

[9]A Prédikátor egyébként igen bölcs *ember* volt, a népet tudásra tanította és elbeszélte, amit cselekedett, és vizsgálódva sok mondást szerzett. [10]Hasznos igéket keresett, és meg is írta azt, ami helyes: igaz igéket.

[11]A bölcsek szavai olyanok, mint az ösztöke; Mint a mélyen bevert szegek,

dula, *sáska* és *kaporna* (*5c—e*,) értelmezése nagyon kétes.— *5c* a magyarázók nagyobb része szerint utalás a fehéredő hajra; mások szövegigazítással: «Amikor megvetik a mandulát» és *5d*-vel együtt az aggkori tehetetlenségre értik. *Sáska* mások szerint az ember lábait jelenti. *Nehezen vánszorog*, a latinban szószerint: elhízik. A *kaporna* (capparis) virágzatát étvágygerjesztőnek is használták. *Nem használ*, a latinban szószerint: elszóródik. — *6. Mielőtt el nem szakad* stb., a fejezet első sorához csatlakozik. A vers a halál költői képét adja; az emberi életet a maga egészében ezüstfonálra erősített aranymécseshez, a test gépezetét pedig merítőkészülékhez hasonlítja a szerző. — *6b* a latinban: És vissza nem szalad az arany szalag. — *6d*. *A kútnál*, szószerint: a kútba. — *7. Honnét vétetett*, a héberben szószerint: úgy mint (azelőtt) volt. Az éltető lehellet visszatérésére vonatkozólag v. ö. 3, 21; Zsolt. 103, 29—30. — *8*. A könyv a végén visszatér az első fejezet kezdősoraira s így mintegy zárt kört alkot. A körforgásról lásd az 1. fejezetet.

9. És elbeszélte stb. a héber szerint: «És mérlegelt, kifürkészett és rendbe szedett számos mondást». A mérlegelés vagy a külső formára vonatkozik, t. i. a mondás (masal) két egymást ellensúlyozó félversére, vagy az egybegyűjtendő mondások megfelelő kiválasztására. *Sok mondást*, utalás lehet Salamon ismert mondasaira, a Példabeszédek könyvére; de a jelen könyv mondásaira is vonatkozhatik.

11. Az *ösztöke* hegyes vassal ellátott bot, mellyel az állatokat hajtották. *Egy pásztor*, t. i. Isten. *11b*—*c* a magánhangzóiban helyesbített héber szöveg szerint: S az egybegyűjtött (mondások) olyanok, mint a kalapáccsal (mélyen) bevert szegek, — Mindannyian egy pásztortól származnak. — *12*. Lényegtelen kiigazítás után (szefarim = «könyvek» helyett: szefadim = «búsulás») a héber szöveget így lehet visszaadni: Őrizkedjél egyébként, fiam, — A túlságos, véget nem érő búsulástól, — S a test nyomorúságának

Melyeket egy pásztor
ád a tanítók tanácsa
által.
Ennél több után ne ku-
tass, fiam!
12A sok könyvcsinálásnak
nincs *sem hossza, sem*
vége,
S a gyakori töprengés a
test sanyarúsága!
13Halljuk mindnyájan a
beszédnek végét:
Féld az Istent és tartsd
meg parancsait,
Mert ez az egész ember;
14Mivel Isten minden tet-
tet ítélet elé viszen,
Minden *rejtett dolgot*, le-
gyen az jó vagy go-
nosz!

túlzott szemléletétől! — *13. Halljuk ... végét*, a görög és a szír szöveg alapján: «Halljad az egésznek a végét». A dolog *vége* egyszersmind a csattanója. — *13c.* A héber szöveget így lehetne világosabban visszaadni: Mert ez a kötelessége minden embernek. — *14. Rejtett dolgot*, a latin: tévedést.

AZ ÉNEKEK ÉNEKE

Salamontól,
héber nyelven Sír Hásírimnak nevezik.

Énekek éneke a héber sajátos kifejezésmód szerint legkiválóbb, legfönségesebb éneket jelent.

Ha valahol, akkor itt áll az, hogy a fönséges kellő felfogásához emelkedett gondolkodás kell. Az Énekek éneke a nász képében magasabb, a testin felülálló egyesülést ír le; a betűszerinti értelem mögött mélyebb, misztikus értelem rejlik. Aki ezt nem tartja szem előtt, a könyvet csekély lelki haszonnal, sőt esetleg lelke kárával olvassa.

A betűszerinti értelem megértését megkönnyebbítették ama, főleg Damaszkus környékén, szír falvakban eszközölt néprajzi megfigyelések, melyek a régi sémi népek házasságkötési szokásaira is világot vetnek. A nászünnepségek átlag egy hétig tartottak (v. ö. Bir. 14, 17.). A szerződés megkötését díszes felvonulások, vidám, részben pajzán énekek, jelenetek, tánc és lakoma kísérték. A Libanon környékén a házasulók még most is mint király és királyné szerepelnek (királyhét). Az ének betűszerinti értelméről akkor kapjuk a legegységesebb képet, ha a könyvet a héber nászhetet kitöltő költői alkotások szövegkönyvének tekintjük. De mindenesetre nem oly értelemben, mintha az a népies költészet idevágó emlékeinek gyüjteménye lenne. A könyv stílusa annyira egységes, kicsiszolt és egyéni, hogy legalább is túlnyomó részének ugyanegy, avatott költő kezéből kellett származnia. Szerzője a népszokások szemmeltartásával, részben egyes népies énekek felhasználásával, önálló művet alkotott, melyet a fentemlített magasabb cél szolgálatába állított.

A nászhét egyes mozzanatai az ének középső részéből *(3, 6—7, 13)* ütköznek ki legvilágosabban. A Salamon szerepében leírt vőlegény nászmeneténak leírása *(3, 6—11)* után következik 1. az első

vaszf[1] a fátyolozott menyasszonyra, és a hozzá fűződő párbeszéd, mely a lakoma vendégeinek evésre, ivásra való bátorításával végződik *(4, 1—5, 1)*; 2. a vőlegényt leíró vaszf, majd a menyasszony leírásának másik változata *(5, 2—6, 9)*; 3. a menyasszony tábori tánca (kardtánc), mely alkalmat nyujt újabb, részletezőbb leírására *(6, 12—7, 9.)*. Végül 4. felhívás következik a házasság végrehajtására *(7, 10—13)*, Kevésbbé világos a többi rész szerepe a nászhét keretében. A könyv bevezetésében a pásztorleány szerepét vivő menyasszony a násznép leányaitól körülvéve a király (= vőlegény) kegyeiért esdekel *(1, 1—5)*, és vele részben mint királlyal, részben mint pásztorral három párbeszédet folytat *(1, 6—7; 1, 8—13; 1, 14—2, 3)*. Erre a menyasszony három monológja következik Jeruzsálem leányainak (= a násznép leányainak) jelenlétében, melyekben leírja kellemes együttlétét a vőlegénnyel *(2, 4—7)*, a közös tavaszi kirándulást *(2, 8—17)* és a hiányzó vőlegény keresését *(3, 1—5)*. — A könyv utolsó *(8.)* fejezete rövid nászénekeket és párbeszédtöredékeket tartalmaz.

A vőlegény és a menyasszony szájába adott énekeket a valóságban nem ők adták elő, hanem a jelenetek, illetve előadások túlnyomó részét mint valami királyi pár, emelkedett helyen ülve hallgatták és nézték. Érzelmeiket más előadók, valószínűleg hivatásos énekesek, igyekeztek tolmácsolni.

Több értelmező azon a címen követelt a könyv betűszerinti értelme mellett vagy helyett magasabb, allegórikus vagy típikus értelmet, mivel a könyv tartalma enélkül teljesen profán, sőt erkölcsi szempontból aggodalmas lenne. Ez a megokolás azonban nem áll helyt. A könyvben dicsőített törvényes házasság Istentől rendelt szent intézmény; az emberi test szépségének leírása pedig a melegebb éghajlatú Keleten szabadabb lehetett. — Ha tehát a szentatyák és a jelentősebb egyházi írók állandóan hangoztatták és az V. egyetemes zsinat (553) ki is jelentette, hogy könyvünknek a betűszerintinél magasabb értelme van, ennek alapját nem az említett aggodalomban kell keresnünk, hanem abban, hogy az Egyház ezt a meggyőződést a zsinagógától a könyvvel együtt mint hitbeli hagyományt vette át.

[1] Arab műkifejezés a magasztaló költői leírás jelzésére.

Az Ószövetség felfogása szerint a törvényes nász főleg két fennkölt vallásos viszonylat jelképe és nagyon alkalmas szemléltetője. Az egyik a bölcseségnek, azaz a mózesi törvény által szabályozott istenfélelemnek, mint hű arának viszonya a hívő izraelita és a törvénytudó lelkéhez. A bölcseség mint jegyes, illetve mint törvényes feleség szerepel már a Péld. könyvének nagy bevezetésében is (1—9. fej., főleg 4, 8; 8, 31), szembehelyezve a házasságtörő nővel egybevetett balgaság-asszonnyal. (Lásd még Bölcs. 8, 2. 9; Sírák 15, 2; 51, 19. és főleg 24, 17—23; az utóbbi hely a bölcseséget majdnem ugyanazokkal a hasonlatokkal világítja meg, mint amelyekkel Én. 4, 12—5, 1 a menyasszonyt dicsőíti.) E felfogás vonalában áll, hogy a későbbi zsidó törvénytudók a törvényt értelmező gyűléseiket Menyasszonynak (kalla) nevezték, és talán az a körülmény is, hogy a szír fordítás a könyvnek a Bölcseségek bölcsesége címet adta. — Más ószövetségi szövegek az Úr és a választott népe közötti viszonyt világítják meg a házasviszony képével. V. ö. Oz. 1—3; Jer. 2, 2; 3, 1; Ez. 16; Iz. 1, 21; 50, 1; 54, 6 skk., 62, 4—5. Ezt a felfogást az Újszövetség is lelkesen felkarolta, és mivel az Egyházat tekintette a régi zsinagóga törvényes folytatásának és beteljesülésének, a Krisztus és az Egyház közötti viszonyt szemlélteti vele (Kor. II. 11, 2; Ef. 5, 32; Jel. 19, 7 skk., továbbá Máté 9, 15 skk.; Ján. 3, 29). A legtöbb katholikus értelmező ebben az irányban keresi az ének magasabb értelmét. A lelki élet több mestere és az Egyház imái pedig az ének nászát Isten és a keresztény lélek, illetve Isten és a Boldogságos Szűz viszonya képének tekintették alkalmazott értelemben.

Az éneknek magasabb értelemben való felfogása nem kívánja, hogy versről-versre haladva minden részletet e felfogás megvilágításába helyezzünk. Üdvözítőnk példabeszédeiben is nem egy vonás csupán dísz, mely az előadás elevenségét szolgálja; az Énekek énekében még jóval több részletet találunk, mely nem teszi szükségessé, hogy mögötte magasabb értelmet keressünk. A szöveghez fűzött jegyzetek ezért elsősorban a betűszerinti értelmet kívánják megvilágítani.

A könyv szerzője ismeretlen. A régibb értelmezők a könyv címéből arra következtettek, hogy Salamon király írta azt. A cím eme megjegyzése azonban

a legtöbb újabb értelmező szerint későbbi időből származik, mikor a vőlegény Salamon-szerepéből Salamonra mint szerzőre következtettek. 8, 12-ben a vőlegény magát Salamonnal, mint a mult uralkodójával egyenesen szembehelyezi. Nyelvi ismertetőjelek alapján a legtöbb újabb szerző a könyv megírásának idejét a babiloni fogságot követő századok valamelyikébe helyezi. Jeruzsálem leányainak gyakori említéséből többen arra következtetnek, hogy a szerző Jeruzsálemben, illetve környékén élt.

Az Ének ének et az Egyház mindenkor a Szentírás kánonjához tartozónak tekintette.

1. FEJEZET.

*(Menyasszony):**

[1]Csókoljon engem szája csókjával,
Mert *szerelmed* bornál is édesebb.
[2]Keneteid illata kellemes,
Neved kiöntött olaj,
Ezért szeretnek téged a lányok!
[3]Vonj engem magad után, siessünk
Keneteid illata után!
Vezess, ó király, kamarádba,
Vígadjunk és örvendezzünk veled,
Magasztaljuk *szerelmedet*, mely bornál is édesebb!
Méltán szeretnek téged!
[4]Lesült vagyok ugyan, de

*A szereplők jelzése nem tartozik a szent szöveghez és a könnyebb megértést szolgálja.

1. A menyasszony magasztalja a vőlegényt és kéri szerelmét *(1—3)*; szerény öndícsérete *(4—5)*; kérése bizalmas együttesért *(6—7)*. A vőlegény és a menyasszony gyengéd párbeszédbe elegyedik *(8—16)*.

1a. Többen a szöveget az összefüggés kedvéért ekként javítják: Csókolj engem száját csókjával. — *1b. Szerelmed*, a Vulgáta a szöveg más olvasása alapján: emlőid. — *2a.* A Vulgáta szerint: A legjobb kenetektől illatosak (t. i. az emlők). — *2b.* Mint a kiömlő kenetnek, ép úgy a jegyes kiejtett nevének is messzire terjedő jóillata, vonzóereje van a leányok körében. Mások szövegigazítással: Neved színtiszta olaj. — *3.* A menyasszony kéri a Salamon szerepét magára öltő vőlegényt, hogy őt is szeretete kegyeiben részesítse. — *3b* a latin szöveg többlete. — *3c* a latin és a héber szöveg jelenlegi olvasása szerint: A király bevezetett kamaráiba. *Kamarádba* a szír szöveg alapján. *3c. Magasztaljuk szerelmedet* (a latin úgy, mint az 1. v.-ben: emlőidet), mások szövegigazítással: részegedjünk szerelmedtől. *3f. Méltán*, a Vulgáta szószerint: az igazak. A *2c*-ben említett leányoknak tehát megvan minden okuk arra, hogy a vőlegényiránt szerelemre gerjedjenek.

4—5. A menyasszony itt mint vincellérleány jelentkezik, kivel írígy testvérei szőllőskertet őriztetnek; a szőllőmunkában ugyan erősen megbarnult, de szépségét még sem vesztette el. A saját szőllejét, szerelme kincseit (v. ö. 8, 11—12) azonban nem sikerült megőriznie, mivel azok a vőlegény tulajdona lettek. — *4. Jeru-*

szép, Jeruzsálem leányai!
Olyan, mint Kédár sátrai, mint Salamon kárpitjai.
5Ne nézzetek azért, hogy lesültem,
Hogy a nap megbarnított;
Anyám fiai nehezteltek reám,
Szőllőt őriztettek velem,
A magam szőlejét *azonban* nem őriztem!

6Jelentsd meg nekem, lelkem szerelmese!
Hol legeltetsz, merre delelteted *nyájadat*,
Hogy ne kelljen kóborolnom
Társaid nyájai körül.

(Vőlegény):

7Ha nem tudsz eligazodni, te legszebb a nők közt!
Indulj és menj el a nyáj nyomán,
És legeltesd gidáidat a pásztorok sátrai mellet.

8A fáraó szekerébe fogott lovaimhoz
Hasonlítlak téged, kedvesem!
9Szépek orcáid, mint a gerlicéi,
És nyakad, mint a gyöngyfüzér!
10Aranyláncocskát készítünk számodra
Ezüstszemekkel kirakva.

zsálem leányai a gondozottabb, városi leányok, kik hajlandók lenézni munkában megbarnult társnőjüket. *Kédár* pusztai törzs Arábia északi részében (Iz. 21, 17; Zsolt. 119, 5); sátrai ép úgy, mint a Holt-tengertől keletre tanyázó Szalma törzsei (a legtöbb újabb magyarázó szerint *Salamon* helyett Szalma olvasandó) sötétbarna kecskebőrrel lehettek fedve, amint ez itt a mai napig dívik.

6—7. A menyasszony bizalmas találkát kér a vőlegénytől, ki most vele együtt a pásztor szerepét játssza (pásztoridill). Legalkalmasabbnak látszik erre a célra a déli pihenés ideje. — *6c* a héber szerint: «Hogy ne legyek olyan, mint aki fátyollal födi be magát». A menyasszony nem akarja, hogy felismerjék; ha viszont elfátyolozza magát, esetleg rossz személynek nézik (v. ö. Móz. I. 38, 15.). — *7b. A nyáj*, vagyis az aprómarha *nyomán*.

8—16. A találkán a vőlegény magasztalja a menyasszony bájait. — *8—10*-ben szép kancalóhoz hasonlítja, melynek szerszáma, mint a menyasszony kösöntyűje, pompás. Közös vonás még a büszke, nemes termet. A menyasszony viszont keblén pihenő illatos mirrhatáskának, majd ciprusfürtnek mondja a vőlegényt (*11—13*). A vőlegény magasztalja a menyasszony szemeit, melyek galambra emlékeztetnek. Itt nem a szemek színe az összehasonlítás alapja; a szemek a maguk egészében mutatnak hasonlóságot a fehér, ártatlan és fürgén röpdöső galambokhoz (*14*). Végül a menyasszony a közös fekvőhelyet dícséri; ezt cédrusok és ciprusok alatt elterülő pázsitnak gondolhatjuk (*15—16*). — *8.* Az egyiptomi fáraónak különlegesen szép lovai lehettek. Salamon Egyiptomból hozatott lovakat (Kir. III. 10, 28 sk.). *8a* a kiigazított héber szerint: A fáraó kocsijainak kancáihoz. — *9.* A héber szerint: «Be szépek orcáid a kösöntyűben, — És nyakad a gyöngyfüzérben». A hajba font, esetleg a fülről lecsüngő kösöntyűk, láncocskák szép keretet

(Menyasszony):

11Miközben a király nyugvóhelyén pihen,
Nárduszom illatát árasztja;
12Olyan a kedvesem hozzám, mint a mirrhatáska:
A keblemen pihen az éjjel.
13Olyan a kedvesem hozzám, mint a ciprusfürt
Engaddi szőllőhegyén.

(Vőlegény):

14Be szép vagy, barátnőm, be szép vagy!
Szemeid olyanok, mint a galambok.

(Menyasszony):

15Be szép vagy, kedvesem, be gyönyörűséges!
Üde zöld a nyoszolánk;
16Cédrusok a házunk gerendái,
Ciprus a burkolatunk.

2. FEJEZET.

1Virág vagyok én a mezőn,
És liliom a völgyben.

(Vőlegény):

2Amilyen a liliom a tövisek között,
Olyan a barátném a leányok között!

(Menyasszony):

3Mint az almafa az erdő fái között:

adnak az arcnak (a héberben szószerint: az állnak). — *11.* A vőlegény ismét a király szerepét viszi. A *nárduszt* indiai származású növény, melynek gyökereiből és leveleiből illatszert készítenek. Az összefüggés valószínűvé teszi, hogy a menyasszony a vőlegényt nevezi az ő illatos nárduszának, mivel már a 2. v.-ben, de a következőkben (12) is a vőlegényt válogatott illatokkal hozza összefüggésbe. — *12.* Az illatos mirrhát a nők táskában vagy üvegcsében, nyakukon vagy keblükbe rejtve szokták tartani, hogy állandóan jó illatot terjesszen. *Mirrhatáska*, a latin szerint: mirrhacsokor. A mirrhát azonban nem szokás csokorba kötni. — *13.* A vőlegény olyan, mint az illatos ciprusvirágfürt, amilyent a Holt-tenger nyugati partján fekvő Engedi (= «Kecskeforrás») szőllőiben lehet találni. A szőllőhegy a menyasszony (v. ö. 8, 12), a ciprusfürt a vele időző vőlegény jelképe. — *14b.* A Vulgáta szószerint: Szemeid galamb(szemek). — *16. Házunk*, a szír szöveg szerint. A latin, a görög és a héber szövegben: házaink; itt azonban nem a jegyesek házairól van szó, hanem a hasonlat útján háznak minősített fekvőhelyről a szabadban, a találka színhelyén.

2. A vőlegény és a menyasszony kölcsönösen magasztalják egymást *(1—3)*. A nász hasonlítása olyan borozóhoz, melynek cégére a szerelem *(4—7.)*; tavaszi látogatás *(8—14)*; tréfás panasz *(15)*; az együttlét *(16—17)*.

1. Virág, a megfelelő héber szót többen «kikirics»-csel fordítják; a *liliom* (mások szerint: anemone, kökörcsinfajta), Palesztinában vadon is nagy mennyiségben és különböző színekben tenyészik. E két virág a menyasszony szájában az igénytelenség jelképe, úgy mint nyelvszokásunk szerint az ibolya. — *2.* A vőlegény a menyasszony szerénységét dicséretre fordítja. Ha a menyasszony liliom, akkor a többi leány csak a tövis nevét érdemelné. — *3.* A menyasszony visszaadja a bókot és a vőlegényt a gyümölcsfák királyá-

Olyan a kedvesem az ifjak között;
Árnyékában kívánok én megtelepedni,
És gyümölcse édes az ínyemnek.

4Bevitt engem a boros házba,
S a *cégére fölöttem:* szerelem.
5Üdítsetek virággal,
Frissítsetek almával,
Mert beteg vagyok a szerelemtől!
6Balkeze a fejem alatt,
És jobbjával átölel engem.

7Kérlek titeket, Jeruzsálem leányai,
A gazellákra, a szarvasüszőkre a mezőn:
Fel ne költsétek, fel ne riasszátok kedvesemet,
Míg csak maga nem akarja!

8Csitt! A kedvesem
Ime, itt jő!
Ugrál hegyeken át,
Szökell halmokon át;
9Olyan a kedvesem, mint a gazella,
Mint a szarvasborjú;
Már itt is áll
A *ház*unk fala mögött,
Benéz az ablakon,
Nézdel a rácson által.
10Ime, a kedvesem mondja nekem:

(Vőlegény):

Kelj fel szaporán, barátnőm!
Jöjj, galambom, szépem!
11Mert a tél már elmult,
Az eső elállt, elvonult;
12Földünkön előbujnak a virágok,

hoz hasonlítja. Az alma egyébként könyvünkben a nász jelképe. *Az erdő fái:* élvezhető gyümölcsöt nem termő fák.

4—7. A nász le van írva mint betérés olyan borozóba, melynek kitűzött cégére, felírása: szerelem. A menyasszony beteg a vágyakozástól és erősítőt kér, vagyis epedésének kielégítése után vágyódik. Az alma, a szőlő és a belőle készült lepény a szerelem jelképe. A menyasszony kéri a násznépet, hogy bizalmas együttlétüket meg ne zavarják. — *4b.* A Vulgáta szerint: És elrendezte bennem a szeretetet. — *5a* a héber szerint: Üdítsetek szőllős lepénnyel. — *7.* A menyasszonynak a násznéphez intézett kéréséből, hogy a páros együttlétet meg ne zavarják, korántsem következik, hogy a megszólítottak csakugyan jelen vannak. Mivel a tréfás kérlelésnél nem lehetett Istenre hivatkozni, a menyasszony esküjében inkább a kecses gazellákhoz és a szarvasüszökhöz fordul, melyek mint félénk, visszahúzódó természetű állatok, a fiatal párhoz hasonlítanak, mely azt kívánja, hogy őket magukra hagyják. *Fel ne riasszátok kedvesemet,* a héber szerint: el ne rebbentsétek a szerelmet.

8—14. A jelenet valószínűleg nem a nászhéten játszódik le, hanem visszaemlékezés a kedvesnek régibb, a menyasszonynál tett látogatására, ébredő tavasz idején. A természet ébredése egyben a szerelem hajnalának a képe. — *8.* A leány észreveszi a kedves közeledését, aki türelmetlenségében a legrövidebb utat választja, nem törődve annak kényelmetlenségével. — *8a* a latinban szószerint: Kedvesem hangja. — *9.* A gazella és a szarvasborjú sem törődik a terep nehézségeivel, és azokon könnyen túlteszi magát. *A házunk fala mögött:* a leány még a szülői házban lakik. — *11.* Palesztinában a tél az esős időszak. — *12a. Földünkön,* a héber és

Eljött a szőllőmetszés ideje,
S a gerle szava hallatszik földünkön.
13A füge már kihajtja első gyümölcsét,
S a virágzó szőllő illatot áraszt;
Kelj fel, barátnőm!
Jöjj, te szépem!
14Te, galambom a sziklaüregben,
A kőszál rejtekében,
Hadd lássam arcodat,
Hadd halljam hangodat!
Mert a te szavad édes,
És orcád bájos!

(Leányok):

15Fogjátok el nekünk
A rókakölykeket,
Mert feldúlják a szőllőt,
Pedig a szőllőnk már virágzik!

(Menyasszony):

16Enyém a kedvesem és én az övé;
Ki élvezi a liliomokat,
17Míg csak a nappal szellője meg nem indul,
S az árnyak odébb nem állnak.
Rajta! úgy tégy kedvesem, mint a gazella,
Úgy mint a szarvasborjú
Béter hegyein.

3. FEJEZET.

(Menyasszony):

1Fekvőhelyemen éjjente

a görög szöveg szerint helyesen: a földön. — *12*b. *A szőllőmetszés ideje*, helyesen: az énekszó ideje. A megfelelő héber szó az előbbi jelentésben is használatos, csakhogy a metszés jóval megelőzi a szőllő virágzását, melyről a következőkben szó esik. — *14*. A fiatalember a falat, mely kedvesét rejti, sziklafalnak képzeli, melynek lakóját, az ő galambját, kívüle senki más meg nem közelítheti. — *14*b a latinban szószerint: a fal odujában.

15. Ez a vers esetleg nem az előző szövegnek egyenes folytatása, hanem leányok szájába adott rövid, pajzán dal, mely a női szépséget a szerelem pusztításaitól félti. A szőllő eme értelmére nézve v. ö. 1, 5 e; 8, 12 stb.

16—17. A vőlegény boldog együttléte a menyasszonnyal a hajnal hasadásáig. Más felfogás szerint e két vers közvetlenül a 8—14-ben leírt látogatáshoz csatlakozik, mely még délelőtt kezdődik, mivel tavaszi kirándulásra hívó felszólítást tartalmaz. Akkor *17*a-t így kellene fordítani: «Míg csak a nappal hűvösre nem fordul». Ez esetben az árnyék odébbállása a sötétség beálltával esnék egybe, mely az árnyakat magába olvasztja. — *16*b szószerint: Ki liliomok között legel, vagyis: ki a menyasszony szépségét élvezi. V. ö. 7, 2c—d. — *17*. *A nappal szellője* a napkelte körül a tenger felé, illetve a naplemente után a tenger felől Száron síksága felé fújó szellő. Az értelmezők nagy része szerint *béter* a régiek malabathron vagy bathron nevű indiai eredetű illatszerével azonos. A párhuzamos helyek (4, 6; 8, 14) mirrhahegyet, balzsamhegyet emlegetnek, miért valószínű, hogy itt is illatszerről esik szó és *Béter* hegyei illatos hegyeket jelentenek. A vers e szerint felszólítás a vőlegényhez, hogy a menyasszony szerelmét reggelig élvezze, akárcsak a gazellák és szarvasborjak az illatos hegyi legelőt.

3. A menyasszony keresi az elveszett vőlegényt és megtalálja *(1—5)*. A lakodalmi menet *(6—11)*.

1—5. Vannak, akik a leírt helyzet valószínűtlensége miatt azt

Kerestem, akit szeret a lelkem;
Kerestem, de nem találtam.
[2]Felkelek, járom a várost,
Utcáit és tereit,
Keresem, akit szeret a lelkem!
Kerestem, de nem találtam.
[3]Ott értek a várost járó őrök.
«Láttátok-e, akit lelkem szeret?»
[4]Alig, hogy elhagytam őket,
Megleltem, akit szeret a lelkem;
Megragadtam, el nem engedem,
Míg be nem viszem anyám házába,
Édes szülőm kamarájába.
[5]Kérlek titeket, Jeruzsálem leányai,
A gazellákra, a szarvasüszőkre a mezőn:
Fel ne költsétek, fel ne riasszátok kedvesemet,
Míg csak maga nem akarja!

(A nép):

[6]Ki az, ki feljő a pusztából,
Mintha füstoszlop lenne.
Illatozva mirrhától, tömjéntől,
Az árusok minden jóillatú szerétől?
[7]Ime, Salamon hordágya,
Hatvan vitéz van körülötte
Izrael erősei közül.
[8]Megannyian kardforgatók,
Hadban jártasak;
Kinek-kinek kard van az oldalán
Az éjjel rémségei miatt.
[9]Gyaloghintót készített magának Salamon király
A Libanon fáiból;

hiszik, hogy a menyasszony itt egy álmát meséli el, melyben a vőlegényt elveszettnek hiszi, de azután a boldog valóságra ébred. Úgy látszik azonban, hogy helyzetdallal van dolgunk, melyet a nászhét folyamán a menyasszony szájába adnak, de valószínűleg nem maga énekeli. E dal megvilágítja az ara olthatatlan vágyát kedvese után. E vágy oly heves, hogy kész szeretete tárgyát a társadalmi korlátok semmibe vétele árán is felkeresni, hogy vele egyesülhessen. — *2a—c* a menyasszony párbeszéde önmagával. — *5.* V. ö. 2, 7.

6—11. A lakodalmi ünnepségek folyamán a vőlegény Salamon király szerepét is felölti. Iz. 61, 10-ből tudjuk, hogy a vőlegény a lakodalmon koronát viselt; több helyen e szokás zsidók és keresztények között a mai napig dívik. Az itt leírt helyzet valószínűleg a következő: a vőlegény ünnepi menetben, trónszerű gyaloghintón, testőröknek öltözött vőfélyektől körülvéve (itt 60, Sámson lakodalmán 30; v. ö. Bír. 14, 11 sk.) házába viszi a menyasszonyt. A menet ideje éjjel, ezért fáklyák kísérik *(6a—b)*. V. ö. Máté 25, 6. — *6a. Ki az, ki feljő*, szövegigazítással: «mi az, mi feljő», a gyaloghintóra és az egész menetre vonatkozik. *A pusztából:* nem kell sivatagra gondolnunk; a szárazabb, de legelésre alkalmas külterületet is így hívták. — *8d.* Oltalmul a pusztai rablók és egyéb titokzatos hatalmak ellen. — *9.* A *Libanon* érté-

[10]Oszlopait ezüstből készítette,
A támláját aranyból,
Ülését bíborból;
Gondosan kibélelte Jeruzsálem leányai kedvéért.
[11]Jöjjetek, nézzétek, Sion szűzei,
Salamon királyt a koronával,
Mellyel anyja koronázta
Menyegzője napján,
Szíve vígságának napján!

4. FEJEZET.

(Vőlegény):

[1]Be szép vagy, barátnőm,
Be szép vagy!
Szemeid, mint a galambok
A *fátyolod mögött;*
Hajad, mint a kecskenyáj,
Mely *le*száll Gálaád hegyeiről.
[2]Fogaid, mint a nyírás*ra kész* nyáj,
Mely kijő a fürdőből;
Ikres mindegyikök,
Meddő egy sincs közöttük.
[3]Ajkad karmazsinszalag,
Szájad bájjal teli;
Halántékod mint a granátalmaszelet
A fátyolod mögött.
[4]Nyakad, mint Dávid tornya,
Bástyákkal van kiépítve;

kes fái főleg a cédrus és a ciprus. — *10. Ülését*, a latin szerint: hágcsóját. *10c—11a* a héber szerint némi kiigazítással: «A belseje ébenfával van bevonva. — Jeruzsálem leányai jöjjetek, — Nézzétek Sion szűzei». — *Gondosan*, a latinban (és a mai héberben) szószerint: szerelemmel.

4, 1—7: A menyasszony bájait felsoroló ének *(vasf*, l. a Bev.-t a könyvhöz); homályos vonatkozású részlet *(8)*; a menyasszony további dícsérete *(9—11)*. Párbeszéd: a menyasszony, mint a vőlegény édenkertje (*4, 12—5, 1*).

1—7. A szemek, a haj, a fogak, az ajkak, a száj, a halánték, a nyak és a mell, tehát a test első részeinek dícsérete. — *1c.* V. ö. 1, 14. — *1d.* A latin szerint: Eltekintve attól, ami belül rejlik. — *1e—f.* A fejről dús fürtökben leomló hajat énekünk a jordánontúli Gálaád hegyvidékéről leszálló sötétszőrű kecskenyájhoz hasonlítja. *Leszáll*, Vulgáta: felszáll. — *2. Nyírásra kész nyáj:* a juhokat megfürösztik, mielőtt gyapjukat lenyírják. Szószerint: «a nyírás nyája», ami annyit is jelenthet, mint: megnyírt nyáj (így a Vulgáta); a szerző a fogak fehérségét akarja kiemelni, azért a szövegben hozott fordítás jobban felel meg az összefüggésnek. A fürdőből kiszálló anyajuhok mind ikresek: minden fognak megvan a párja a másik sorban; *meddő egy sincs közöttük:* egy fog sem hiányzik. — *3b. Szájad*, a latinban: «beszéded». *Halántékod*, a latinban: orcáid. — *3c—d.* Az áttetsző fátyollal borított piruló arc a költőt granátalmaszeletre emlékezteti, amint annak pirosas magvai egymás mellé sorakoznak. — *4.* A keleti nők szívesen hordanak nyakukon sok láncocskát, azokra erősített nemesfémpikkelyt és egyéb csecsebecsét, jelenleg pénzeket és érmet is. Az ének ezért a menyasszony nyakát bástyából kiemelkedő toronyhoz hasonlítja, melyet számos kifüggesztett pajzs díszít. Az utóbbi szokásra vonat-

Ezernyi pajzs függ rajta,
Megannyi hősi *pajzs*.
[5]Két emlőd, mint a gazella ikrei,
Melyek liliomok között legelnek.
[6]Míg csak a nappal szellője meg nem indul,
S az árnyak odébb nem állnak,
Eljárok a mirrha hegyéhez
S a tömjén halmához.
[7]Egészen szép vagy, barátnőm,
És makula nincsen benned!

[8]Jöjj a Libanonról, mátkám!
Jöjj a Libanonról, jöjj!
Hagyd el az Amána csúcsát,
A Szánir és a Hermon ormát,
Az oroszlánok tanyáját,
A párducok hegyeit.
[9]Megsebezted szívemet, mátkám, húgom!
Megsebezted szívemet szemed egyetlen *tekintetével*,
Nyakad egyetlen hajszálával!
[10]Mily bájos a *szerelmed*, mátka húgom!
Mennyivel édesb a *szerelmed* a bornál,
És keneteid illata minden balzsamnál!
[11]Ajkad színméztől csepeg, mátkám!
Méz és tej van nyelved alatt,
És ruháid illata tömjénillat.

[12]Elzárt kert *vagy*, mátkám, húgom,
Elzárt kert, lepecsételt forrás.

kozólag v. ö. Ez. 27, 11; Makk. I. 4, 57. *Bástya:* a megfelelő héber szó jelentése bizonytalan épúgy, mint az is, hogy Dávid hol építette fel a róla elnevezett tornyot. *Pajzs* (4d), a latinban szószerint: (hős) «fegyverzete», — *5b* más, helyesebb összefüggésben áll 2, 16-ban. — *6a*—b. V. ö. 2, 17. — *6c*—d. A *mirrha hegye* és a *tömjén halma* az imént (5. v.) említett és illatosított kebel költői jelzése.

8. A vers értelme homályos. A menyasszonyt valaki — valószínűleg a vőlegény — felszólítja, hogy hagyja el a vad tájakat: a *Libanont*, az *Amánát*, — ez valószínűleg az Amanus-hegység, a Taurusz déli nyúlványa, — a *Szánirt*, mely *Hermon* néven is ismeretes, mint az Antilibanon legmagasabb csúcsa. Többek véleménye szerint a vers a menyasszonyhoz intézett felszólítás, hogy a vőlegénnyel szemben minden ellenkezéssel felhagyjon. — *9. Megsebezted szívemet*, a héber szerint inkább: elvetted az eszemet. — *9c.* A héber szerint: Nyakéked egyetlen láncocskájával. — *10. Szerelmed*, a latin szerint: emlőid. V. ö. 1, 1. — *11.* Az ajkak méze a csók, vagy a kedves beszéd (v. ö. Péld. 5, 3.). — *Tömjénillat*, a héber szerint: olyan, mint a Libanoné. A Libanon illata főleg a cédrusé.

4. 12—*5, 1.* A menyasszony kert, mely csak a vőlegény előtt nyílik meg, forrás, melyről a sértetlenséget bizonyító pecsétet, a fedőkövet (v. ö. Móz. I. 29, 2.) szintén csak ő távolíthatja el. *(12).* A kert tele van gyönyörű növényzettel *(hajtás*okkal)

[13]Hajtásaid gyönyörű liget;
Benne gránátalma s *mindenféle* gyümölcs,
Ciprusvirág és nárduszok,
[14]Nárdusz, sáfrány, illatos nád, fahéj,
Mindenfajta *tömjén*-cserje,
Mirrha, áloé
És mindenféle pompás balzsam.
[15]A kertnek forrása élő vizek kútja,
Melyek a Libanonról csorognak.

(Menyasszony):

[16]Rajta, északi szellő!
Déli szél, jöjj!
Lengj át kertemen,
Hadd áradjon szét balzsamos *illata!*

5. FEJEZET.

[1]Jöjjön a kedvesem a kertjébe
S élvezze *pompás* gyümölcseit!

(Vőlegény):

Belépek kertembe, mátkám, húgom!
Letépem mirrhám és balzsamom,
Elköltöm a lépet és mézemet,
Megiszom boromat, tejemet!
Egyetek, barátim, és igyatok,

(13—14), a forrás vize pedig *élő*, azaz friss és a *Libanonból* csurgó források friss vizére emlékeztet *(15)*. A menyasszony kéri a szellőket, hogy kertje illatát vigyék meg a kert gazdájának, és felszólítja a vőlegényt, hogy kertjét vegye birtokába, amit az meg is tesz (a házasság végrehajtása), és felszólítja barátait, hogy a követő lakomán jó kedvvel vegyenek részt *(16)*. Ezzel a résszel sok tekintetben párhuzamos Sir. 24, 17—47. — *13—14. Gyönyörű liget*, a héberben pardes (= paradicsom). V. ö. Neh. 2, 8 és Préd. 2, 5. A *ciprusvirág* leveleit a nők festésre használták (henna); virágáról v. ö. 1, 13. A *nárduszról* v. ö. 1, 11. A szó a szövegben tévesen kétszer áll. Az *illatos nád* (kalmusz, acorus calamus) olaja illatszer. A *mirrha* sárgás, kesernyésízű, illatos mézga, illetve az azt termő cserje. Az *áloé* szintén egy fás növénynek (aquillaria agallocha) jóillatú mézgája. *Tömjéncserje*, a latin szerint: libanoni cserje. V. ö. 11.

5. A vőlegény szépségének leírása (vaszf, v. ö. a Bev.-t a könyvhöz) történeti bevezetéssel. A párbeszédekben mozgó bevezetés *(2—9)* 2, 8 skk.-hez hasonlóan leírja a vőlegény látogatását, mely azonban itt balul üt ki: a találkozás nem jő létre s a boldogtalan menyasszony úgy mint 3, 1—5-ben nekivág a bizonytalan éjjelnek, hogy kedvesét felkeresse, de pórul jár; az örök tisztességtelen személynek nézik és ütik-verik. A menyasszony ekkor Jeruzsálem leányaihoz (= nyoszolyóleányok) fordul, hogy a vőlegénynek megizenje velük szerelmi bánatát. A leányok úgy tesznek, mintha a vőlegényt nem ismernék, ami a menyasszonynak alkalmat ad a vaszf elmondására. Vannak, kik a bevezetésben leírt kalandot álomnak fogják fel (v. ö. a 3, 1—5-höz mondottakat); ez azonban szükségtelen, mivel az ilyen népies lírikus helyzetecsetelések bátran túltehetik magukat a valószínűség korlátain.

1. A vers az előző fejezet utolsó (4, 12-től számított) tartalmi egységének befejezése. *Pompás*, a latin szerint: almái.

S ittasodjatok, kedveseim!

(Menyasszony):

[2]Aludtam, de szívem ébren volt.
Hallga! A kedvesem zörget!

(Vőlegény):

«Nyiss ki nekem, húgom,
Barátnőm, galambom, szeplőtelenem!
Mert a fejemet harmat lepi,
És fürtjeimet az éjjel neduje.»

(Menyasszony):

[3]«*Már* levetettem köntösömet,
Hogy öltsem fel újra?
Már megmostam lábamat,
Hogy szennyezzem be ismét?»
[4]Kedvesem benyujtotta kezét a nyíláson,
És erre bensőm felindult.
[5]Felkeltem, hogy kinyissak kedvesemnek,
És kezem mirrhától csepegett,
Ujjam tele lett finom mirrhával
[6]A retesz fogantyúján.
Kinyitottam kedvesemnek,
De az *már* elfordult és távozott.
Majd hogy elalélt lelkem a beszéde miatt!
Kerestem őt, de nem találtam *többé*,
Hívtam, de nem adott választ.
[7]Ott találtak engem a városi járó őrök;
Ütöttek, sebesre vertek,
Elvették tőlem leplemet
A falak őrei.
[8]Kérlek titeket, Jeruzsálem leányai!
Ha rátaláltok kedvesemre,
Mondjátok meg neki,
Hogy beteg vagyok a szerelemtől!

2a. A menyasszony lelkét még alvásközben is a vőlegény foglalkoztatja, ezért nyugtalan álmából könnyen felriad. — 3c—d. A sarú nem védi a járókelőt eléggé a por ellen, ezért lefekvés előtt a lábat meg kell mosni. A kifogás csak tréfás kötekedés. — 4—5. A vőlegény egy valószínűleg az ajtón alkalmazott nyíláson bedugta kezét, hogy a zár fogantyúját illatszerrel telehintse. Efajta tréfás kedveskedésről római költők, pl. Lucretius is tudnak. *Erre;* a kéziratok egy csoportja szerint: bennem. A Vulgáta magyarázólag: az ő érintésére. *Finom*, szószerint túláradó, kiömlő *mirrhával*. Ennek az illatszernek legfinomabb faja a növényből külső beavatkozás, karcolás nélkül magától gyöngyözik. — 6. A Vulgáta egybefűzi *a—b*-t: Ajtóm zárát kinyitottam a kedvesemnek. — 6d. Ezt a sort többen 4b után helyezik, mivel mostani helyén az összefüggést zavarja. De lehetne így is fordítani: Majd elalélt a lelkem, hogy vele beszélhessek, azaz: életemet adtam volna azért, hogy a vőlegénnyel beszélhessek. A vőlegény eltűnésének oka nincs jelezve; eljárása talán válasz a kötekedésre.

(Nyoszolyóleányok):

[9]Miben különb a kedvesed *más* kedvesénél,
Te legszebb a nők között!?
Miben különb a kedvesed *más* kedvesénél,
Hogy ennyire kérlelsz minket!?

(Menyasszony):

[10]A kedvesem fehér is, piros is,
Ezrek közül is kiválik.
[11]Feje színtiszta arany;
Haja, mint a pálma koronája,
Fekete, mint a holló.
[12]Szemei, mint a galambok
A patak mellett;
Tejben fürödnek,
Bőséges vízfolyás mellett ülnek.
[13]Orcái, mint a balzsamágyak,
Melyek *illatos füveket teremnek;*
Ajkai liliomok,
Finom mirrhától csepegnek.
[14]Keze aranyhenger,
Tarsis-kővel kirakva;
Teste elefántcsont
Zafírral borítva;
[15]Lábai márványoszlopok,
Aranytalpon állnak;
Termete, mint a Libanon,
Pompás, mint a cédrusok.
[16]Szája merő édesség,
Ő maga csupa kívánatosság;
Ilyen a kedvesem, ilyen a barátom,
Jeruzsálem leányai!

(Jeruzsálem leányai):

[17]Merre *szokott* kedvesed járni,
Te legszebb a nők között!?
Hová *szokott* kedvesed betérni,
Hogy veled együtt keressük?!

10a. Az egészséges arcbőr jelzése. — *10b. Ezrek*, a héber szerint: tízezer. — *11a* talán a megkoronázott vőlegény (3, 11) fejdíszére vonatkozik. — *11b. Mint a pálma koronája:* a fordítás bizonytalan. Mások: dúsak, vagy: hullámzók, vagy: mint a pálma (termés-) fürtje. — *12.* V. ö. 1, 14. A nyugtalanul mozgó pupillát *(galamb)* a tejhez hasonlított szemfehére veszi körül. A szem nedvessége, mely a könnyezéstől függetlenül is megvan, a *patakra* emlékezteti a költőt. — *13b.* A jól gondozott, illatosított szakáll balzsamágyakra emlékeztet. A fordítás a régi szövegek egybevetése alapján készült. A Vulgátában: Melyet illatszerkészítők ültetnek. — *14.* A kéz tele arany karpereccel, ezeken tarsis-kő (Vulgáta: hiácint; Josephus szerint: chrysolith). *Teste*, szószerint: hasa. *Zafírral:* a zafírdíszítés bizonnyal az övre vonatkozik. — *15. Lábai*, szószerint: combjai. *Aranytalp* esetleg arannyal hímzett szandálra utal. — *16. Szája*, szószerint: ínye.

6. FEJEZET.

(Menyasszony):

[1]Kedvesem a kertjébe *szokott* menni,
A balzsamágyakhoz,
Hogy élvezze a kertet,
És liliomot szedjen.
[2]Én a kedvesemé vagyok,
s a kedvesem az enyém,
Ki élvezi a liliomokat.

(Vőlegény):

[3]Szép vagy, barátnőm, kedves,
Bájos, mint Jeruzsálem,
Félelmes, mint a rendben
álló tábor!
[4]Fordítsd el rólam szemeidet,
Mert zavarba ejtenek!
Hajad, mint a kecskenyáj,
Mely Gálaádról *alászáll.*
[5]Fogaid, mint a juhnyáj,
Mely kijő a fürdőből;
Ikres mindegyikük,
Meddő egy sincs közöttük.
[6]Halántékod, mint a gránátalmaszelet,
A fátyolod mögött.
[7]Hatvanan vannak a királynék,
Nyolcvanan a feleségek,
S a leányok szám nélkül vannak;
[8]*De* egy a galambom, a szeplőtelenem,
Egyetlene anyjának,

6. Az elveszettnek hitt vőlegény megtalálása (**5**, *17*—**6**, *2*); a vőlegény és Salamon udvarának asszonynépe magasztalják a menyasszony szépségét *(3—9)*; a szerelmesek találkozása *(10—11)*.

5, 17—6, 2: Jeruzsálem leányai kínálkoznak a menyasszonynak, hogy segítik a vőlegény megkeresésében. Kérdik, hogy a vőlegény hol szokott tartózkodni. A válasz úgy szól, hogy: a kertjében. Mivel énekünkben a kert magát a menyasszonyt szokta jelezni (v. ö. 4, 12—13) és 6, 2-ben a szerelmesek egymáséi lesznek, valószínű, hogy 5, 2-től kezdődőleg az egész jelenet csak kedves költői fogás, mely a vőlegény elvesztésének lehetőségét festi a falra és alkalmat ad az őt leíró vaszf elmondására. A kedvest nem lehet máshol találni, mint a menyasszonynál.

1. A *liliomok* 5, 13 szerint az ajkak jelzése; ha itt is ugyanazt jelzik, akkor a liliomszedés és azok élvezése (szószerint: a közöttük való legelés) *(2)* csókot jelent. Lásd még 7, 2. A balzsamágyakról v. ö. 5, 13.

3—9. A menyasszony szépségének magasztalása, részben ugyanazokkal a szavakkal, mint 4, 1—3-ban. A Salamon szerepét betöltő vőlegény a menyasszonyt jobban szereti, mint háreme többi nőjét; ezek maguk is kénytelenek elismerni, hogy szépségben túltesz rajtuk. — *3. Kedves*, a héber szerint: miként Tirsza. Tirsza (= «gyönyörűség») az északi királyság (Izrael) fővárosa Omri király idejéig, ki Szamariát tette székhelyévé. V. ö. Kir. III. 14, 17; 16, 23. Tirsza, mint neve is mutatja, nagyon szépfekvésű város lehetett. Hogy miben állott a menyasszony *félelmessége*, azt 4, 9 és a következő vers *(4)* magyarázza. — *4c-d.* V. ö. 4, 1. — *5.* V. ö. 4, 2; a görög fordítás itt még 4, 3-at is újból hozza. — *6.* V. ö. 4, 3. *A fátyolod mögül*, a latin szerint: rejtett dolgaid nélkül; *gránátalmaszelet*, a latinban: gránátalmahéj. — *8.* A menyasszony *anyja egyetlene*, mivel úgy szereti,

Kedveltje szülőjének.
Látják őt a leányok és
boldognak hirdetik,
A királynék és feleségek, és magasztalják:

(Násznép):

[9]«Ki az, ki előjön, mint
a hajnal pírja,
Szép, mint a hold, tiszta,
mint a nap,
Félelmes, mint a rendben álló tábor?»

(Menyasszony):

[10]Lementem a dióskertbe
Nézni a völgynek *rügyeit*,
Nézni, kihajtott-e a szőllő,
Virágzik-e a gránátalma.
[11]*És* váratlanul zavarba
jött lelkem
Aminádáb négyesfogatai miatt.

(Násznép):

[12]Perdülj, perdülj, Sulamit!
Perdülj, perdülj! Hadd
nézzünk!

7. FEJEZET.

(Menyasszony):

[1]Mit *akartok* nézni Sulamiton?
Csak nem a tábori körtáncot?

mintha más gyermeke nem is volna. V. ö. 1, 5c. — *9. Előjön*, a héber szerint: alátekint. *Tiszta*, a latinban: «választott» *Félelmes* stb. v. ö. 3. v.

10—11. A vőlegény és menyasszony találkozása. A dióskert valószínűleg a vőlegény allegóriája. — *10. Rügyeit*, a latinban: «gyümölcseit»; az összefüggés azonban tavaszi évszakot tételez fel. — *11.* A verset mindaddig nem sikerült kielégítő módon megmagyarázni. A jelenlegi héber szöveg fordítása szószerint: Nem ismerem lelkemet, — Ammi-Nadib kocsijaiba helyezett engem (t. i. a lelkem). Részben a görög szöveg alapján a szöveget így lehetne kiegészíteni és fordítani: *(10e)*. Itt (t. i. a diófakertben) adom neked szerelmemet. — (Vőlegény:) *(11)* Nem ismerek önmagamra, — Megfosztottál eszemtől, nemes nemzetség leánya! V. ö. 7, 1d.

7. A menyasszony tánca és ezzel kapcsolatban szépségének magasztaló leírása (**6**, *12*—**7**, *5*); a vőlegény datolyapálmához és szőllőtőhöz hasonlítja az arát *(6—9)*; a menyasszony felhívja a vőlegényt egybekelésre *(10—13)*.

6. *12*—**7**, *5*. A sémi népeknél a mai napig a lakodalmi ünnepségek fontos része a menyasszony tánca, melyet többhelyütt azért, mivel közben kardot tart kezében, kardtáncnak neveznek. A násznép női része a táncot énekkel és zenével szokta kísérni. A menyasszony leírása a szokottnál merészebb, mivel a tánc is a rendesnél sokkal szabadabb. A vaszf a felsorolást 4, 1—7-től eltérőleg alulról kezdi. — **6**, 12. *Sulamit* aligha rendes tulajdonnév, hanem valószínűleg a Sunammit (a görög szöveg: Sumanít) azaz «sunemi nő» elnevezésnek a Salamon névhez hasonlított formája. Sunemből (a jelenlegi Szolem) származott Abiszág, kit Dávid öregsége idejében Izrael legszebb leányának tartottak (Kir. III. 1, 3 skk.). A szövegünkben tehát Sunammít—Sulammít valószínűleg nem akar egyebet jelenteni, mint: legszebb a leányok között. — **7**, *1. A tábori* (hadi) *körtáncot*, a kardtáncot, melyet a háború

(Násznép):

Mily kecsesek lépteid
A sarukban, fejedelmi leányzó!
Csípőd hajlása, mint a nyaklánc,
Mely művészkezek alkotása.
[2]Köldököd kerekded csésze;
Soha se legyen *kevert bor* híján!
Hasad olyan, mint a búzarakás,
Melyet liliom szegélyez.
[3]Két emlőd olyan,
Mint a gazella két ikerfia.
[4]A nyakad, mint elefántcsont torony;
Szemeid, mint Hesebon tavai
A népes *város* kapujánál;
Orrod, mint a Libanon tornya,
Mely Damaszkus felé tekint.
[5]Fejed, mint a Kármel,
Fejed haja, mint a bíbor;
Omló hullámai királyt fűznek rabláncra.

(Vőlegény):

[6]Be szép vagy, milybájos,
Te kedves, te gyönyörűséggel teljes!
[7]Termeted pálmafához hasonló,
És emlőid *datolya*fürthöz.
[8]Mondám *magamban:*
Felhágok a pálmafára.
És gyümölcse után nyúlok;
Olyanok legyenek *né-*

megkezdése előtt is szoktak járni. *Lépteid*, t. i. táncközben. *Mint a nyaklánc:* táncközben a csípők hullámzó körvonala hullámzó nyakláncra emlékezteti a nézőket. — *2. Köldököd:* a megfelelő héber szó értelme kétes. A legtöbb újabb szerző a szót «öl»-lel adja vissza, ami a következő sorral jobb összefüggést adna. A felsorolás rendje és a táncnak ünnepies, az illetlen helyzetektől tartózkodó jellege azonban a Vulgáta felfogását ajánlják. *Kevert bor*, a latin szerint: serleg. *Búzarakás:* a keletiek szerint a búzaszín a legszebb testszín; a gabonarakásokat aratási ünnepélyeken többhelyütt virággal tüzdelik körül. — *3.* V. ö. 4, 5. — *4.* A nyak egyenes tartásával, színével, símaságával *elefántcsontból* épült (képzeletbeli) *torony*ra emlékezteti a keleti nézőket. V. ö. 4, 4. A szemek tükröződő fényét a költő a Jordántól keletre levő Hesebon város kapuja melletti kisebb, esetleg kerekded partvonalú tavaival veti egybe. *A népes város kapujánál*, szószerint: a sokak leányának kapujánál; mások: a Bat-Rabbim felé nyíló kapunál. Ilyen nevezetű helység azonban ismeretlen. A *Libanon tornya* valószínűleg őrtorony az Antilibanon Damaszkus felé néző oldalán. A hasonlat alapja nem a nagyság, hanem a kiemelkedés a környezetből. — *5.* A dús hajzattal borított fejet az erdővel és egyéb növényzettel borított Kármelhegység illusztrálja. Az itt említett *bíbor*szín setétes, szederjes árnyalatú; talán inkább ragyogása, mint színe alapján lett a hajnak a képe. A hajfürtök varázsa bilincsbe verik a *királyt:* a vőlegényt, ki a nászhéten a király szerepét játssza. — *5b*—c a latin szerint: És fejed hajzata, mint a királyi bíbor csatornákkal (?) megkötözve.

6. Te gyönyörűséggel teljes a szír szöveg alapján; Vulgáta: az élvezetben. — *8. Mint a fürtjei* t. i. a datolyapálmáé; a latin szerint: mint a szőlő fürtjei. *Szájad*, a héber szerint: orrod. — *9.* A csókokat

kem emlőid, mint a
fürtjei,
És szájad lehellete, mint
az alma *illata;*
[9]A szájad legyen bor a
legjavából,
Méltó arra, hogy kedvesem igya,
Hogy ajkával és fogával szürcsölje!

(Menyasszony):

[10]A kedvesemé vagyok én,
Ő meg utánam eped.
[11]Jer, kedvesem!
Menjünk a mezőre,
Háljunk a tanyákon:
[12]Reggel menjünk a szőllőkbe,
Lássuk, kihajtott-e már
a szőllő,
Kinyílt-e virágja,
Virágban áll-e a gránátalma?
Ott adom neked *szerelmemet!*
[13]A mandragórák illatot
árasztanak,
S ajtónk előtt mindenféle pompás gyümölcs;
Frisset is, régit is
Eltettem számodra, kedvesem!

8. FEJEZET.

[1]Bár testvérem lennél,
Ki anyám emlőin szopott!
Akkor, ha az utcán érnélek, megcsókolnálak,
És senki sem vetne meg *érte* engem.
[2]*Magammal* vinnélek, elvezetnélek
Anyám házába, *ki* nevelt engem;
Itatnálak fűszeres borral,
Gránátalmáim mustjával.

kellemesízű borhoz hasonlítja a szerző. — *9*b—c a kiigazított héber szöveg szerint: Mely símán csúszik torkomon — S az alvó ajkakat ellepi. *Torkomon*, a jelenlegi héber szöveg szerint: «kedvesemnek». *9*c-t mások a görög fordítás alapján így adják vissza: S ajkamat és fogaimat nedvesíti (üdíti).

10—13. A szőllőbemenés a szerelem teljesülésének allegóriája. A gránátalma és a mandragora (szerelemalma), mellyel az asszonyok a férfiak szerelmét igyekezték megnyerni (Móz. I. 30, 14 skk.), ugyanarra utalnak. A menyasszony tehát arra hívja fel a vőlegényt, hogy a nász elmultával vele magányba vonuljon, hol őket senki sem zavarja. — *11. Tanyákon*, mások szerint: ciprusvirágnál (v. ö. 1, 13, hol e szó a vőlegényt jelenti). — *12. Szerelmemet*, Vulgáta: emlőimet. V. ö. 1, 1. — *13.* A régi gyümölcs az ara már ismert bájai; a friss, vagyis új azok, melyeket a vőlegény csak ezután ismerhet meg.

8. «Bár testvérem lennél!» *(1—4).* Az almafa *(5).* A szerelem ereje *(6—7).* Tréfás dal a kis leányról a menyasszony válaszával *(8—10).* A kétféle szőllő *(10—12).* Kisebb töredékek *(13—14).*

1—4. Dal abból az időből, mikor a pár szerelmét még titkolni volt kénytelen. A 3. és 4. v. csekély különbséggel 2, 6—7 és 3, 5-ben is olvasható. — *1.* A leány nem kívánja, hogy kedvese édes testvérévé legyen, csak a kettejüket elválasztó társadalmi korlátok ledőlését várja türelmetlenül. — *2. Ki nevelt* (= ki oktatott) *engem*, a héber szöveg és az összefüggés alapján. Helyesebbnek látszik azonban a görög és szír szöveg: Annak kamarájába, ki fogant engem.

[3]Balja a fejem alatt vagyon,
És jobbjával átölel engem.
[4]Kérlek titeket, Jeruzsálem leányai!
Fel ne költsétek, fel ne riasszátok kedvesemet,
Míg csak maga nem akarja!

(Násznép):

[5]Ki az, ki feljő a pusztából
Gyönyörtől aléltan,
Kedvesére támaszkodva?

(Vőlegény):

Az almafa alatt keltettelek föl;
Itt ejtették meg anyádat,
Itt rontották meg szülődet.

(Menyasszony):

[6]Tégy engem, mint a pecsétgyűrűt, szívedre,
Mint a pecsétgyűrűt, karodra;
Mert erős a szerelem, mint a halál,
Könyörtelen a féltés, mint az alvilág;
Szikrája izzó, tüzes szikra!
[7]Tengernyi víz sem tudja eloltani a szerelmet,
Folyamok sem tudják elsodorni;
Ha valaki a háza egész vagyonát adja a szerelemért,
Vajjon lenézik-e *érte*?

(A menyasszony testvérei):

[8]Van nekünk kis húgunk,
Nincs még neki keble;

A latin szerint: itt tanítasz engem. *Bor* és *must* a szerelmi teljesülés képe. — *4.* V. ö. 2, 7.

5. A vőlegény kedvesével, ki szerelemtől bágyadozik, visszajő a magányból. A vőlegény *5d*-ben burkoltan jelzi a történteket. Az almafáról v. ö. 2, 3. — *5b* a latin szöveg többlete. — *5d. Keltettelek föl*, mások: vettem le lepleidet. A megfelelő héber szó mindkettőt jelentheti. — *5e.* A kiigazított héber szöveg szerint: Itt ejtettek meg, úgy mint anyádat. *Itt*, azaz a 2, 3 értelmében vett hasonló almafa tövében. Mások így fordítanak: «Itt szült téged anyád fájdalmak között»; ez azonban nem valószínű.

6. A pecsétgyűrű, melyet nyakra fűzve vagy ujjon (karon?) szoktak hordani, a gazdájától elválaszthatatlan. V. ö. 1, 12. A szerelem *erős*, *mint* a minden élőt legyőző *halál*, *könyörtelen*, *mint az alvilág*, honnét senki vissza nem térhet. — *6e* a kiigazított héber szerint: Szikrája tüzes szikra, — Az Úrnak lángja. Az *Úrnak lángja* itt nem jelent egyebet hatalmas lángnál. — *7d* fordítása a hébert követi. A latin szerint: Semmibe sem veszi azt.

8—10 dal a még fejletlennek csúfolt leányról. Keleten a házasságokat gyakran félig serdületlen korban kötik. A menyasszony tiltakozik a fejletlenség tréfás vádja ellen. Az a körülmény, hogy kedvese tetszését megnyerte, bizonyítja a vád alaptalanságát. Az czüst oromzat (torony?) és a cédruslapok az érettség jeleinek a képei. — *8.* A fitestvérek (v. ö. 1, 5) nővérük kiházasításánál, főleg ha az atya már nem volt életben, fontos szerepet vittek.

Mit is tegyünk húgunkkal
Majd, amikor megkérik?
[9]Ha fal ő, akkor építsünk
Ezüst ormot föléje;
Ha ajtó, akkor burkoljuk be
Cédruslapokkal!

(Menyasszony):

[10]Fal vagyok, de emlőim már tornyok,
Ezért lettem *kívánatos* szemében.

(Vőlegény):

[11]Szőlleje volt *Salamonnak Báál-Hamónban*,
Átadta azt a csőszöknek;
Terméséért ezer ezüstöt bárki is megadhat.

[12]Az én szőllőm *itt egészen* az enyém;
Te, *Salamon!* az ezret tartsd meg magadnak,
Kétszázat pedig, kik őrzik gyümölcsét!

(Vőlegény):

[13]Ki a kertekben lakozol,
A barátok lesik szavadat;
Hadd halljam hangodat!

(Menyasszony):

[14]Fuss, kedvesem!
Tégy úgy, mint a gazella,
Úgy mint a szarvasborjú
A balzsamos hegyeken!

V. ö. Móz. I. 24, 50; 34, 14. — *10b* szószerint: Ezért lettem előtte, mint aki békét talál.

11—12. A vőlegény az ő szőllejét, a menyasszonyt nem cserélné el Salamonnak (az ismeretlen) Báál-Hamónban levő szőllejével, bár ez neki nagy összeget, évi 1000 sekelt (siklust) jövedelmezett. Salamonnak ugyanis a hasznából 200 sekelt kellett az őrizetére fordítania, míg a vőlegény szőlleje *egészen* az övé, abból semmit sem kell leadnia, és nem szorul őrzésre. Salamon szőlleje esetleg 1000 feleséges háremjének (v. ö. 6, 7—9) burkolt jelzése, s akkor Baal-Hamon («a sokadalmas», «lármás») szó Salamon országának zajos fővárosát, Jeruzsálemet jelzi. Ez értelmezés felé hajlik a Vulgáta is *(11a):* Szőlleje volt a Békeségesnek abban, melynek népei vannak. — *12. Salamon*, Vulgáta: Békeséges.

13. V. ö. 2, 14. — *14.* V. ö. 2, 17.

A BÖLCSESÉG KÖNYVE.

Egy szent könyv sem mutatja jobban az átmenetet az Ószövetség vallási eszmeköréből az Újszövetséget és a kereszténységet éltető eszmék felé, mint az Ószövetség legkésőbben írt tanítókönyve, a Bölcseség könyve.

A görög szövegben a könyv címe: Salamon bölcsesége, s a szerző Salamont a könyv középső részében többször meg is szólaltatja, bár a név kifejezett említése nélkül. Eme eljárásával nem azt célozta, hogy Salamont tüntesse fel a könyv szerzőjének, hanem alkalmazkodott honfitársai ama irodalmi szokásához, mellyel az istenes bölcseségről tárgyaló műveket a bölcseségéről híres Salamon királlyal szerették vonatkozásba hozni. (V. ö. a bevezetést a Péld., Préd. könyveihez és az Énekek énekéhez.) A könyv méltán viseli a *Bölcseség* címet, mivel mindvégig a bölcseségről tárgyal. Ennek vallásos színezete itt még inkább kidomborodik, mint az ú. n. bölcseségkönyvek bármelyikében. A könyv azonban egyszersmind az ószövetségi Szentírásnak leginkább spekulatív (a bölcseleti okoskodás módszerét alkalmazó) könyve és elrendezésének tervszerűségével és áttekinthetőségével is kiváló helyet foglal el.

Három nagyobb része közül az első *(1—5.* fej.) bemutatja a világ álbölcseségének harcát az igazi bölcseség képviselőivel. Eme harcban látszólag az igazak húzzák a rövidebbet, mivel sok üldözésben, sőt vértanuságban is van részük; győzelmük azonban nyilvánvalóvá lesz haláluk után, mikor Isten nekik az ítéletben igazságot szolgáltat, a gonoszok pedig örök halállal bűnhődnek. A szerző tehát már rá tud mutatni ama problémának kielégítő és az Újszövetségben teljes diadalra jutó megoldására, mely Jób könyvén végigvonul és több ószövetségi gondolkodót foglalkoztatott, hogy t. i. hogyan fér meg az

ártatlan igaznak szenvedése és a gonoszok jóléte Isten igazságosságával. A probléma megoldása mindeddig csak tökéletlenül sikerült, mivel a régibb szent szerzők tekintetüket átlagban Isten földi igazságszolgáltatására korlátozták. A Bölcseség már tudja, hogy a földi élet nem öncél, hanem megpróbáltatás ideje, előkészület a túlvilágra, oly fa, melynek gyümölcsei igazán csak a halál után érnek be.

A könyv második részében *(6—9.* fej.) Salamon, mint a bölcseség tanítója, leírja ennek nagy értékét, tulajdonságait, a birtoklásával egybekötött előnyöket, és Istentől buzgó imában kéri azt a maga számára. Az isteni bölcseségnek költői megszemélyesítése, főleg arának vagy tanítónőnek képében, más ószövetségi szent könyvből is ismeretes (v. ö. pl. Jób 28 ; Péld. 8—9 ; esetleg Én.). Könyvünkben a bölcseség ezen túlmenőleg már úgy szerepel, mint Isten erejének párája és dicsőségének tiszta kifolyása (7, 25), tehát mint olyasvalami, ami több Isten pusztán megszemélyesített tulajdonságánál. Ez a bölcseségfogalom az Újszövetség Igéjének (Ján. 1.) méltó előkészítése.

A bölcseség, melyet könyvünk leír, már nem hozzáférhetetlen valami (v. ö. Jób. 28.), hanem betér mindama lelkekbe, melyek utána őszintén törekszenek (így már Péld. 8—9-ben is). Ezért a könyv harmadik része *(10—19.* fej.) bemutatja a bölcseségnek érvényesülését az emberiség és főleg Izrael történetében a pátriárkák korától Kánaán elfoglalásáig. Többször talál alkalmat, hogy egybevesse a bölcseség és a Törvény kiszemelt birtokosának, Izraelnek (18, 4) sorsát a pogányságot képviselő Egyiptom ellentétes sorsával (7 ellentét : 11, 5 és 11, 8 ; 11, 16 és 16, 2 ; 16, 9 és 16, 10 ; 16, 16 és 16, 20 ; 17, 2 és 18, 3 ; 18, 10 és 18, 20 ; 19, 1 és 19, 5). Az egyiptomiak állatimádásával kapcsolatban a szerző hosszabb kitérésben *(13—15.* fej.) tárgyal a pogány istentisztelet különböző fajainak eredetéről és botorságáról.

A szerző könyvével nem annyira oktatni kívánt, mint inkább erősíteni és lelkesíteni. A hitükhöz ragaszkodó korabeli zsidók sok üldözésnek és kellemetlenségnek voltak kitéve ; egyesek honfitársaik közül hiú előnyök reményében vagy félelemből el is pártoltak hitüktől. Ily körülmények között a szent szerző

semmivel sem tehetett népének nagyobb szolgálatot, mint azzal, hogy a boldog halhatatlanság reményét (v. ö. Makk. II. 7, 9 skk.) és a multban élvezett nagy isteni jótetemények képét állítja szemük elé, és figyelmezteti őket a bálványimádás dőreségére. A ma szent meggyőződését, hogy az üldözők vallása idejét múlt, kihalásnak szánt intézmény (14, 10—14), honfitársai lelki vigaszának is szánta.

A Bölcseség könyve nem foglal helyet az Ószövetség hébernyelvű könyveinek kánonjában; az Egyház azt a görög (Hetvenes) fordításból vette át. A könyv tartalma és görög nyelvezetének művészete mutatja, hogy szerzője a görög műveltségben teljesen otthonos volt; valószínűleg egyike ama görög nyelven beszélő zsidóknak, kik a hellenizmus korában (Kr. e. 3—1. sz.) az akkori görög műveltség gócpontjában, az egyiptomi Alexandriában éltek. Egyesek véleménye szerint a könyv csak a 6. fej.-től kezdődőleg a szerző önálló alkotása, az első öt fejezetet (és esetleg a 9-iket is) hébernyelvű eredetiből fordította görög nyelvre.

A könyv külalakját tekintve, a szerző főleg az első fejezetekben a héber költészet formáihoz igyekezett alkalmazkodni; később mindinkább a szabadabb prózai fogalmazásba csap át anélkül, hogy a költői formával teljesen szakítana.

A szentatyák és az Egyház a Bölcseség könyvét mindig a Szentíráshoz tartozó sugalmazott könyvnek tekintették.

1. FEJEZET.

Buzdítás erényes életre és az örök halál kerülésére.

[1]Szeressétek az igazságot, ti föld kormányzói!
Gondoljatok az Úrra jó lélekkel,
Keressétek őt szívetek egyszerűségében,
[2]Mert azok lelik meg őt, kik nem kísértik,
S azoknak nyilvánítja ki magát, kik bíznak benne!

1. Buzdítás erényes életre, mely Istenhez vezet *(1—2)*; a bűn Istentől elválaszt *(3—5)*; ő azt észreveszi és bünteti *(6—11)*. Intelem a halál kerülésére, melyet Isten úgy sem akart *(12—16)*.

1. Igazságot, szószerint: igazságosságot. A Salamon nevében fellépő szerző nem igazságos ítélkezésre szólítja fel a föld kormányzóit (szószerint: a földön bíráskodókat, vagyis az uralkodókat), hanem arra, hogy Isten előtt igaz lélekkel éljenek. Eme intelmek valójában a könyv minden olvasójának szólnak, tekintet nélkül rangjukra.

[3]Az aljas gondolatok
ugyanis eltávolítanak
Istentől,
S a próbára tett hatalom
megfeddi a balgákat;
[4]Mert nem tér a bölcse-
ség gonosz szándékú
lélekbe,
És nem lakik bűnnek
adózó testben,
[5]Hisz a fegyelem szent
lelke menekül a ha-
misságtól,
Távoltartja magát az
esztelen gondolatok-
tól,
És visszariad, ha igaz-
talanság közelít.

[6]Mert emberbarát lélek
ugyan a bölcseség,
De nem hagyja bűntet-
lenül a káromló ajká-
nak vétkét,
Mert Isten az ő veséi-
nek látója,
Szívének igaz vizsgálója,
És nyelvének hallója.
[7]Az Úr lelke ugyanis be-
tölti a föld kerekségét,
S ami egybefogja a min-
denséget, az tud is
minden szóról!
[8]Ezért senki sem marad-
hat rejtve, ki igaztа-
lant beszél;
Nem kerüli el őt a bün-
tető igazság,
[9]Mert az istentelennek
számot kell adnia fon-
dorlataiért,
És beszédei híre eljut
az Istenhez,
Hogy gonoszságai elve-
gyék büntetésüket;
[10]Mert mindent meghall a
féltékeny Fül,
S a zúgolódás moraja
nem marad rejtve!
[11]Kerüljétek tehát a hasz-
talan zúgolódást,
S óvjátok nyelveteket a
rágalomtól,
Mert titkos beszéd sem

3. A balgák Istent bűneikkel kihívólag *próbára* teszik, mintha nem hinnének abban, hogy megbünteti őket, de érzik majd a feddését, vagyis büntetését. — *4.* Az ember testből és lélekből áll. Az örök *bölcseség*, Isten, nem választja hajlékául a bűnös embert, részletezve: sem a rosszakaratú lelket, sem az olyan testet, mely a bűnnek, mint uralkodónak adózik (a latin szerint: hódol). A szerző tehát lehetségesnek tartja, hogy a test — természetesen a lélek útján — a bűn adóját megtagadja, tehát nem osztja Platón követőinek véleményét, mely szerint a test a bűnnek természettől fogva kútforrása. — *5.* A *fegyelem szent lelke* ezen a helyen a bölcseséggel párhuzamosan áll (4. v.). Az emberben lakozó isteni bölcseség őt erkölcsi szempontból megfegyelmezi, visszatartja *esztelen*, bűnös tervektől. A bölcseség *visszariad* (a latinban szószerint: megfeddetik) oly embertől, ki igaztalanságot kíván elkövetni.

6. Az ő veséinek, belső érzéseinek stb. *igaz vizsgálója*, kit nem lehet megcsalni. — *6a* a latinban szószerint: Mert kegyes a bölcseség lelke. — *7.* Az Úr lelke, a bölcseség egybefoglalja a mindenséget, azt célja felé irányítja és *betölti* jelenlétével az emberlakta földet is (v. ö. 7, 24; 8, 1.); ezért tudomása van mindenről, így a 6. v.-ben említett istenkáromló *szóról* is. — *10. A féltékeny Fül*, Isten, ki félti saját dicsőségét és kívánja is, hogy teremtményei azt elismerjék. *A zúgolódás moraja* a 6. v.-ben említett istenká-

hangzik el büntetlenül,
S a hazug száj megöli a lelket.

[12]Ne törjetek halál után téves éltetekkel,
Ne siettessétek romlástokat kezetek munkájával!
[13]Hisz Isten nem alkotta a halált
És nem leli örömét az élők vesztén,
[14]Mert azért teremtett mindent, hogy legyen,
S a világ teremtményeit üdvösségre alkotta;
Nincsen bennük romlás mérge,
És nincs a földön az alvilág országa!
[15]Az igazság ugyanis örök és halhatatlan,
[16]De a gonoszok kézzel és szóval magukhoz édesgetik *a halált*;
Mert barátjuknak hiszik, sorvadnak *utána*;
Szövetségre lépnek vele,
Mert méltók arra, hogy martalékává legyenek.

2. FEJEZET.

Az istentelenek beszéde.

[1]Mert tévesen vélekedve mondják egymásnak:
«Rövid az életünk ideje és szomorú,
És nincsen orvosság az ember halála ellen,
És nincs, kiről tudnák, hogy visszajött az alvilágból.
[2]Mert semmiből lettünk

romló beszéd. Ugyanazt jelzi a *11.* v.-ben említett *rágalom* is. Isten hazug káromlása *megöli a lelket*, azt kárhozatba dönti.

12. Szép látszólagos ellentét (paradoxon). Az istentelenek hamis célok után törtető élete úgy fest, mintha szántszándékkal halálos kárhozatot keresnének. — *13—14.* Isten a mindenséget, benne az embert is, nem a halál, hanem a létezés, az élet céljából teremtette. Az ember igaz, végső rendeltetése nem az alvilág, a héber seól, hanem az örök, boldog élet, melyet az igazak el is nyernek *(15.* v.). A többi *teremtmény* (szószerint: faj, egyesek kévésbbé helyesen: nemzet) arra való, hogy az embernek ily szempontból *üdvös*, hasznos legyen; egyiket sem szánta Isten arra, hogy vele az embert megmérgezze, kárhozatba döntse. Ha ez mégis megtörténik (v. ö. Móz. I. 3.), úgy ez nem Isten szándéka, hanem az ember hibájának következménye. Az *alvilág országá*-nak egyenes ellentéte az újszövetségi mennyek országa. — *15. Az igazság*, szószerint: az igazságosság. *Örök és* a latin szöveg többlete. — *16. A halált* kiegészítés 1, 12 alapján.

2. Az istentelenek szövetkezése a lelki halállal, bemutatva oly beszéd keretében, melyet a szerző szájukba ad. Az emberi élet értékelése az istentelenek felfogásában *(1, 16—2, 5)*, felszólítás az élet élvezésére *(6—9)* és az igaz elnyomására *(10—20)*. Átmenet az igazaknak és istenteleneknek a köv. fejezetekben foglalt összehasonlításához. *(21—24)*.

2, 1. Az itt megszólaltatott istentelenek elsősorban szabadgondolkodó zsidók. *Hogy visszajött az alvilágból*, a görög szöveget így is lehetne visszaadni: ki megmentsen az alvilágból. A halál ellen nincsen segítség, sem a halál pillanatában, sem utána. — *2.* A szabadgondolkodók itt vallott nézetei valószínűleg

És majdan úgy leszünk,
mintha nem is lettünk volna,
Mert csak füst az életlehellet orrunkban,
S a *gondolat csak* szikra szívünk lüktetésére;
[3]Ha ez elalszik, testünk hamuvá leszen,
A lélek pedig elszáll, mint lenge szellő,
S életünk elmúlik, mint a felhő nyoma;
Eloszlik mint a köd,
Melyet a nap sugara elűz,
És heve lenyom.
[4]Idő multán elfelejtik nevünket is,
És senki sem gondol *többé* tetteinkre.
[5]Olyan az életünk, mint az árnyék elvonulása,
És végünknek nincsen megismétlése,
Mert le van pecsételve,
És nem tér vissza senkisem.

[6]Rajta tehát! Éljünk a jelen javakkal,
Élvezzük a teremtést sietve, míg fiatalok vagyunk!
[7]Töltekezzünk pompás borral és *mirrhával*,
Ne menjünk el az évszak virága mellett.
[8]Koszorúzzuk magunkat rózsákkal, mielőtt elhervadnának;
Ne maradjon rét bujálkodásunktól érintetlen!
[9]Egyikünk se vonja ki magát tobzódásunkból;

egyes görög bölcselőktől (Epikúrosz, Herakleitosz, stóikusok) kölcsönvett gondolatok, bár egyiket sem követik teljes következetességgel. Ami tanaikból erkölcstagadó nézeteiknek kedvez, azt magukévá teszik, ami azonban bennük erényes életre buzdít, az őket nem érdekli. *Semmiből*, a görög szerint: véletlenül, t. i. az anyagrészek véletlen találkozásából. *Majdan:* a halál után az ember szerintük megsemmisül, mert az ember orrában lakozó életlehellet csak *füst*, tehát mulandó anyag, a szívben lejátszódó égési folyamatnak terméke. A szívnek — a régiek szerint a gondolkodás székhelyének — lüktetésekor *szikra* pattan ki: a *gondolat* (a latin szerint: a beszéd) sziporkája, amely tehát szintén csak anyagi valami. *Lüktetésére*, a latin szószerint: megmozdítására. — *3c*—f. a görögben a 4. v. után áll. — *5a*. *Életünk*, a latinban szószerint: időnk, t. i. életidőnk. — *5b*—c. Nem lehet többször meghalni; a halál az egyetlen élet lezáró pecsétje.

6—9 az előzőkben foglalt elméletnek első gyakorlati következtetése. Ha a halál mindennek véget vet, akkor az élet élvezetében nem kell egyéb szempontokkal törődni. — *6*. A *jelen javak* ellentétben állnak a reménybeli, földöntúli, az istentelenek szerint csak képzelt javakkal. *A teremtés* a földi javak összesége; emlegetéséből nem következik, hogy a beszélők a Teremtőben csakugyan hisznek is. *Míg fiatalok vagyunk*, a latinban szószerint: mintha fiatalok lennénk. — *7*. Bor és mirrha a lakoma kellékei. Néha a borba mirrhát kevertek, *Mirrhával*, a latin szerint: kenetekkel. *Évszak virága* a kiigazított görög szöveg szerint: «tavaszi virág», vonatkozással a virágkoszorús lakomák görög szokására. Lásd a köv. verset. — *8b* a latin szöveg többlete. — *9. A vigság jelei* eltépett virágfűzérek, összetört

Mindenütt hagyjuk vígságunk jeleit,
Mert ez a mi osztályrészünk, ez a mi sorsunk!

[10]Nyomjuk el a szegény igazat,
Ne kíméljük az özvegyet
És ne tekintsük a koros aggastyán ősz haját!
[11]Erőnk legyen az igazság szabálya,
Mert ami gyenge, az haszontalan!
[12]Leselkedjünk tehát az igazra, mert alkalmatlan nekünk,
És ellenkezik tetteinkkel;
Törvényszegést hány szemünkre,
És megszól, hogy vétettünk nevelésünk ellen.
[13]Azzal kérkedik, hogy Isten ismerete nála vagyon,
És Isten gyermekének mondja magát.
[14]Nézeteinknek ő a vádlója;
[15]Még a látása is terhes nekünk,
Mert élete másokétól különbözik,
És ösvényei *egészen különösek!*
[16]Bohóknak néz ő minket,
És tartózkodik utainktól, mint a szennytől;
De boldognak hirdeti az igazak végét,
És azzal dícsekszik, hogy Isten az ő atyja.
[17]Lássuk tehát, igazak-e beszédei?

serlegek stb. *Ez* (t. i. a mulatozás) *a mi osztályrészünk*, nem a földöntúli élet.

10—20. A fejezet elején ismertetett világnézetnek második gyakorlati következtetése. Mivel nincsen túlvilági igazságszolgáltatás, nem kell tekintettel lenni az embertársra, legkevésbbé a hitéhez hű zsidóra, ki maradinak tetsző nézeteivel és szokásaival szálka a hitetlen, görögutánzó zsidók szemében. — *11.* Az erőszak, mint jogforrás! — *12. Nevelésünk ellen:* A zsidó szabadgondolkodókat gyermekkorukban a mózesi törvény tiszteletben tartására tanították, de később a görög világ behatása alatt atyáik hitétől elpártoltak. *12a*-hoz v. ö. Iz. 3, 10 a görög (Hetvenes) szöveg szerint. — *13.* A jámbor úgy van meggyőződve, hogy Istennek (a törvényben megnyilatkozó) akaratát ismeri, és hiszi, hogy Isten őt úgy szereti, mint az atya a gyermekét. V. ö. Zsolt. 102, 13. — *15.* Alig lehet nagyobb különbséget gondolni, mint amilyen volt a mózesi törvényhez és annak későbbi magyarázataihoz ragaszkodó, a pogányoktól elzárkózó hitéhez hű zsidó és a szabados görög szokásokat követő, nemzetköziségre hajló felvilágosultak között. — *16. Bohóknak*, a görög szerint: «hamis pénznek»; e kifejezés a hitehagyó zsidókat jelzi. *Mint a szennytől:* az igazhívő zsidók nagyon óvakodtak a levitikus értelemben vett tisztátlanságtól; nemcsak a pogányokat tekintették tisztátlanoknak, hanem talán még inkább a pogány szokásokra áttérő hitehagyókat. — *17b* a latin szöveg többlete. Itt és a következő versekben a pogányok szövetségében bizakodó törvényszegők gúnyosan felhívják az üldözött törvénytisztelőket, bizonyítsák be majd halálra hurcolva, hogy Isten gyermekei. V. ö. Zsolt. 21, 9. Az itt leírt üldözött igaz a szent-

Próbáljuk meg, mi lesz majd vele,
Tudjuk meg, minő lesz a vége!
18Mert, ha Isten gyermeke az igaz, akkor Ő meg is óvja,
És kiragadja ellenségei kezéből.
19Tegyük őt próbára szidalommal, kínzással,
Hogy megismerjük szelídségét,
És kipróbáljuk állhatatosságát!
20Ítéljük őt gyalázatos halálra,
Mert — amint mondja — oltalomban részesül!»

21Így gondolják ők, de tévednek,
Mert gonoszságuk vakká tette őket;
22Nem ismerik Isten titkait,
Nem reménylik a jámborság bérét,
És nem tekintik a *szeplőtlen* lelkek *jutalmát.*
23Isten ugyanis halhatatlannak teremtette az embert,
És saját hasonlósága képére alkotta;
24A halál pedig a sátán irígységéből jött a világba,
És követik őt azok, kik az ő részén vannak.

3. FEJEZET.

A jámborok és a gonoszok sorsának egybevetése.

1Az igazak lelkei azonban Isten kezében vannak,
A halál kínja nem éri őket.

atyák magyarázata szerint a szenvedő Messiás előképe; az Újszövetség is az Üdvözítőre alkalmazza a fejezet egyes mondatait. V. ö. pl. Máté 27, 43-t a 18. v.-el. — *20. Oltalomban:* Isten oltalmában; a latinban szószerint: tekintetben (= tekintetbevételben).

22. Isten titkait, azaz Istennek a jámborok megpróbáltatására és végső, örök megdicsőítésére vonatkozó terveit. *Jutalmát,* szószerint: tiszteletajándékát (latin: tiszteletét). — *23—24.* Isten az embert boldog halhatatlanságra (a görög szerint: meg nem romlásra) teremtette, mi az Isten képére való teremtésnek (Móz. I. 1, 26.) egyenes következménye. A sátán azonban (Móz. I. 3, 1: a kígyó) megirígyelte az ember boldogságát; csábításának következménye lett a testi és a lelki halál, mely az ő követőire várakozik. Az igazak ugyan a testi halált el nem kerülhetik, de lelkük örök boldogság elé néz, és azt semmiféle üldözés el nem ragadhatja tőlük. *Hasonlósága,* a görög szerint: lénye, egyes görög kéziratok szerint: örökkévalósága. *Sátán* ellenséget, majd pedig ártó szellemi lényt, végül gonosz lelket jelent. Eme hely a legrégibb szentírási hely, mely a Móz. I. 3-ban említett kígyót a gonosz lélekkel nyiltan azonosítja. *Követik őt,* t. i. a sátánt, a görögben az összefüggésnek megfelelően: megtapasztalják (= megizlelik) azt, t. i. a halált.

3. 1—12. Az igaz még megpróbáltatások között is megtartja a halál után való jutalom reményét és ebben nem is csalatkozik *(1—9.)*; a gonosznak ellenben nincs reménye és családjára is csak boldogtalanság várakozik *(10—12).*

1. Isten *kezében* a. m. oltalma alatt. *A halál kínja,* a görög-

[2]Úgy látszott a balgák szemében, hogy meghaltak,
És távozásukat balsorsnak vélték,
[3]És végső romlásnak,
hogy elmentek tőlünk;
Ők azonban békességben vannak!
[4]Ha kínt szenvedtek is az emberek szemében,
Reményük halhatatlansággal teljes;
[5]Kevés fenyítés után nagy javakban van részük,
Mert Isten próbára tette
És magához méltóknak találta őket.
[6]Megvizsgálta őket, mint az aranyat a kohóban,
S elfogadta őket egészen elégő áldozat gyanánt.
Látogatásuk idején pedig
[7]az igazak felvillannak,
És *olyanok*, mint a szikra, *mely* a nádasban tovaharapódz*ik*;
[8]Ítélkeznek nemzeteken és uralkodnak népeken,
S az Úr lesz a királyuk örökké.
[9]A benne bízók megértik az igazságot,
S a hívek kitartanak mellette szeretetben,
Mert választottjai kegyben és békességben részesülnek.

[10]A gonoszok pedig gondolataik szerint bűnhődnek,
Mivel lenézték az igazat és eltávoztak az Úrtól;
[11]Mert ki a bölcseséget és fegyelmet megveti, az boldogtalan;
Reményük hiú, fáradságuk hasztalan,
És munkájuk hiábavaló;
[12]Asszonyaik esztelenek, gyermekeik gonoszak,
[13]És nemzetségük elátkozott.

ben: kín. — *2—3.* A távozás, elmenés a földi halál jelzése, a *békesség* pedig háborítatlan jólétet jelent. — *4. Az emberek szemében* (v. ö. 2. v.: a balgák szemében) a. m. az emberek nézete szerint. — *5—6.* Az igazak szenvedése részben bűnhődés a kisebb hibákért, részben pedig próbáratétel vagy megtisztulás a tökéletlenség salakjától. — *5a Fenyítés*, a latinban szószerint: gyötrődés. — *6c* a latinban: És (abban) az időben tekintet lesz reájuk. — *7.* Amint a szikra a száraz nádast lángba borítja és elemészti, úgy az igazak is, mint az isteni bosszú eszközei, *látogatásuk idején*, amikor Isten az ítélet alkalmával igazairól megemlékezik, a bűnösöket kiirtják. V. ö. Abd. 18. *Felvillannak*, a latinban szószerint: fénylenek. — *7b* szószerint: És tovaharapódznak, mint a szikra a nádasban. — *8.* Az igazak uralmáról az idők teljességében v. ö. Dán. 7, 27; Máté 25, 34; Luk. 22, 30. — *8b* a latinban szószerint: Az ő Uruk pedig országol örökké. — *9. Az igazság* Isten bölcs terve, mellyel az igazakat szenvedni engedi. A vers első két sorát az értelmezők átlag az üdvözöltek tökéletesebb túlvilági megismerő képességére és Istenhez való hűséges ragaszkodására értik. Lehetséges oly magyarázat is, mely szerint a szerző az üldözött híveknek a földi szenvedések folyamán tanusított hitéről és állhatatosságáról beszél; ennek jutalma a 9c-ben említett kegy és békesség (a görög szerint: irgalom). — *11—13a.* A hitehagyókat vagyonuk nem teszi boldoggá; a példájukat követő családtagjaik szintén átkot vonnak magukra.

Mert boldog a magtalan,
ha szeplőnincsenbenne,
Ha bűnös ágyról nem
tudott,
És gyümölcse leszen a
jámbor lelkek látogatásakor.
14Boldog a herélt is,
Ki nem követett el kezével törvénysértést,
És nem eszelt ki gonosz
dolgot Isten ellen,
Mert elveszi a hűség kiváló jutalmát,
S a legkedvesebb osztályrészt Isten templomában;
15Mert a nemes törekvések gyümölcse dicsőséges,
S a bölcseség gyökere el nem pusztul.
16A házasságtörők gyermekei azonban nem boldogulnak,
S a törvénytelen ágynak ivadéka elpusztul;
17Ha hosszú is az életük, nincsen becsületük,
És öregkoruk végül tisztesség nélkül leszen.
18Ha pedig előbb meghalnak, nincsen reményük,
Sem vigaszuk a *törvénylátás* napján,
19Mert igaztalan nemzedéknek gonosz a vége!

3. *13b—4, 6:* **A gyermektelen igaz és a sokgyermekű istentelen egybevetése.**

:. *13b—19:* A gyermektelen, de igaz házastársak élete nem terméketlen; gyümölcse a bőséges áldás, melyben haláluk után részesülnek. A gyermekek nagy száma az Ószövetség felfogása szerint Isten különleges áldása; ezért többen ellenvetés gyanánt hivatkozhattak ama körülményre, hogy akárhányszor a hitehagyók is népes családdal büszkélkedtek. A szerző ezért nyomatékosan kiemeli, hogy a gonoszok családján nincs áldás, akármily nagyszámú gyermekkel dicsekedjék is az; a magtalanság pedig nem okvetlenül Isten átka, mivel a jócselekedeteknek a halál után beérő gyümölcse több örömöt okozhat a méh gyümölcsénél. Többen eme versekből arra következtettek, hogy a könyv írója a nőtlenséget nagyratartó esszénusok, illetve therapeuták zsidó felekezetéhez tartozott. A következtetés azonban nem jogosult, mivel a szöveg magtalan házasságról beszél. — *13.* A *magtalan* itt hibáján kívül gyermektelenül maradt férjes asszony. A *bűnös ágy* valószínűleg házasságtörést jelent. A kifogástalan, magtalan nőnek a gyermek helyett más *gyümölcse*, azaz jutalma lesz a *jámbor lelkek* (a görög szerint csak: a lelkek) *látogatásakor*, az ítélet idején. V. ö. 6. — *14.* A törvény a heréltet kizárta Izrael népéből (Móz. V. 23,1.). Izaiás azonban jövendölésében már neki is helyet biztosít az Úr templomában, vagyis a választott nép körében (56, 3—5). V. ö. még Máté 19, 12. *Isten temploma* itt a halál utáni boldogságnak jelzése. — *15.* A herélt nem kiszáradt fa (Iz. 56, 3.), ha megvan benne az Istenhez vezető *bölcseség gyökere*, melyből még szép gyümölcsöt hordó hajtások fakadhatnak: a jócselekedetek, illetve azoknak örök jutalma. — *16.* Az itt említett házasságtörők valószínűleg elsősorban a pogányokhoz átpártolt zsidók, kik házaséletükben is túltették magukat az erkölcsiség korlátain. *Nem boldogulnak*, szószerint: befejezetlenségben lesznek, meg nem érnek. — *17.* Nincsen *becsületük*, mert törvényellenes származásuk bélyegét magukon viselik. — *18. Nincsen reményük* boldog halhatatlanságra. A *törvénylátás napja* a 6. és 13. vv.-ben említett «látogatás napjá»-val azonos.

4. FEJEZET.

A jámborok és a gonoszok sorsának egybevetése (folyt.).

[1]Be szép a tiszta nemzedék dicsőségében,
Mert halhatatlan az emlékezete,
Mivel ismeretes Isten és ember előtt.
[2]Ha jelen van, utánozzák,
Ha távozott, visszakívánják,
És koszorúval a fején győztesen vonul fel az örökkévalóságban,
Miután elnyerte a szeplőtlen viadalok jutalmát.
[3]De nincsen haszon az istentelenek népes *gyermek*rajában,
S a fattyúhajtás nem bocsátja mélyre gyökerét,
És nem tesz szert szilárd alapra;
[4]Mert ha ideig-óráig burjánzik is ága,
Gyenge lévén, a szél megingatja,
S a vihar ereje gyökerestül kitépi.
[5]A fejletlen hajtások letöredeznek,
És gyümölcsük élvezhetetlen, fanyar ízű,
És semmi hasznát sem lehet venni;
[6]Mert a törvénytelen hálásból sarjadt gyermekek
A bűnözés tanui szüleik ellen ítéletük idején.

[7]Az igaz azonban, haljon meg bár idő előtt, nyugalomban leszen;
[8]Mert a tisztes aggkort nem a hosszú élet adja,
És nem az évek száma méri;
Ellenkezőleg: az ember bölcsesége az *igazi* ősz haj,
[9]S a szeplőtelen élet az *igazi* aggkor.
[10]Mert kedvessé lett Isten előtt, szeretetet talált,

4. Többet ér a gyermektelenség erényes élet mellett, mint sok gyermek istentelenség mellett *(1—6)*. — Az igaznak a korai halál csak előny, mert kiragadja őt az élet kísértései közül és biztosítja örök jutalmát. A tovább életben maradó gonoszok ezt ugyan meg nem tudják érteni, de eljő még az idő, mikor megértik *(7—19)*.

Ja a görög szerint az összefüggésnek megfelelőleg: «Többet ér a gyermektelenség erény mellett», mint t. i. sok gyermek istentelenség mellett (v. ö. 3, 16. skk.). Az *erény* kifejezés a tiszta házaséletre vonatkozik. — *2. Utánozzák* t. i. a gyermektelen házasok erényeit; *ha távozott*, vagyis az igazak halála után; *a szeplőtlen viadalok* az erény harca a bűn ellen. — *5.* A bűnös viszonyból sarjadzott gyermekek talán eleinte a természetes jó erkölcsöt követik, de később jó elvek híján és a rossz példa hatása alatt erkölcsileg elcsenevészednek és — *6.* — ítéletkor (3, 18.) szülőik vádlói lesznek, mivel szüleik rossz példájára hivatkoznak saját mentségükre.

7. Nyugalomban, szenvedés nélkül való boldogságban. — *8.* Isten az ő ígérete szerint a törvény hű követőinek hosszú életet ad, de ezt nem évekkel kell mérni, hanem érdemmel és bölcsességgel. — *10—11.* Többen e helyen vonatkozást látnak az aránylag fiatalkorban elragadott Hénokra. V. ö. Móz. I. 5, 24, főleg a Hetvenes

S ő elvitte, mert bűnösök
között töltötte életét;
[11]Elragadta, hogy a gonoszság meg ne rontsa
elméjét,
S az álnokság meg ne tévessze lelkét;
[12]Mert a bohóság igézete
homályba helyezi a jót,
S a csapongó szenvedély
megrontja az ártatlan szívet.
[13]Mivel hamar tökéletessé
lett, hosszú időt töltött be.
[14]Mert lelke kedves volt
Isten előtt,
Sietve kiragadta őt a
gonoszság közepéből.
A népek látták, de meg
nem értették,
És nem vették szívükre
azt:
[15]Hogy Isten kegye és irgalma vár szentjeire,
És *kegyes* látogatása választottjaira.
[16]Az igaz azonban, ha meghalt, elítéli az életben
maradt gonoszokat,
S a hamar tökéletessé
lett ifjúkor a bűnös
hosszú életét.
[17]Látják ugyanis a bölcsnek végét,
De nem értik, mit rendelt felőle Isten,
És miért helyezte őt az
Úr biztonságba.
[18]Látják őt és lenézik,
Az Úr azonban kineveti
őket.
[19]S azután becstelen hullává lesznek,
És gyalázatban *lesz részük* a holtak közt
örökre,
Mert ő *letaszítja* az ilyen
gőgösöket, úgy, hogy
meg sem mukkannak,

szöveg szerint; Sirák 44, 16; Zsid. 11, 5. — *12. A bohóság*, helyesebben a görög szöveg szerint: a bűn; *homályba helyezi a jót*, azt kevésbbé kívánatos színben tünteti fel. — *13. Mivel hamar tökéletessé lett*, mivel gyorsan érte el a lelki tökéletesség állapotát. Másoknak ehhez sokkal hosszabb időre van szükségük, ezért el lehet róla mondani, hogy *hosszú időt töltött be*. — *14. A népek* (v. ö. a héber gójim kif jezést) Hénok hitetlen kortársai, illetve a szerző idejében élő pogányok és a velük egy fokon álló zsidó hitehagyók. — *15.* A gonoszok nem számolnak azzal, hogy a halál után az igazakra Isten *kegyes látogatása* várakozik, amely őket bőven kárpótolja azért, amit elhagytak. — *16. Elítéli az életben maradt gonoszokat:* a gonoszok életének egybevetése az igazakéval amazokra nagyon hátrányos lesz, főleg, ha az örök bíró azt is számításba veszi, hogy az igazak rövid idő alatt el tudták érni a tökéletesség teljességét, a bűnösök pedig hosszú élet folyamán sem tudtak kellő eredményt felmutatni. A vers egyébként az összefüggést némileg megszakítja. — *17. Miért helyezte őt az Úr biztonságba* v. ö. 10. 12. 13. — *19. Azután*, a halál után való leszámoláskor, *becstelen hullává lesznek*, vagyis az alvilágban oly megvetésben lesz részük, mint amilyent a hulla temetetlenülhagyásával szokás kifejezni. Bukásuk annyira hirtelen lesz, hogy szóhoz sem tudnak jutni. Az *alap*, melyről a gonoszokat ledöntik, előnyös földi elhelyezkedésük. — *19c.* a latinban szószerint: Mert azokat, a felfuvalkodottakat szó nélkül széttépi. — *19e. Nyögnek*, a görög szerint: szenvednek. — *20. Mikor bűneiket számonkérik:* ítéletkor.

És ledönti őket alapjukról;
Végső pusztulásra jutnak és nyögnek,
Emléküket pedig elenyészik.
[20]Remegve jönnek elő, mikor bűneiket számonkérik,
És törvényszegéseik *vádlókként* lépnek fel ellenük.

5. FEJEZET.

Az igazak és a bűnösök ítéletkor.

[1]Akkor az igazak nagy bátorsággal állnak azok ellenébe,
Kik sanyargatták őket és *hiábavalónak gondolták* fáradságukat.
[2]Mikor ezt látják, iszonyú félelem háborgatja őket,
S elámulnak a nem várt, hirtelen üdvösség miatt.
[3]Bánkódva mondják majd egymásnak
S elfogódott szívvel sóhajtoznak:
«Ezek azok, kiken egykor nevettünk,
Kikből csúfot űztünk!
[4]Mi, ostobák, életüket őrültségnek
És végüket dicstelennek véltük.
[5]Íme, mint számláltatnak Isten fiai közé,
S a szentek között vagyon részük!
[6]Valóban, letértünk az igazság útjáról,
Az igazság világa nem fénylett nekünk,
S az értelem napja nem kelt fel számunkra!
[7]Az igazságtalanság és romlás útjain elfáradtunk,
Bejártunk kietlen utakat,
Az Úr útjáról azonban nem tudtunk.
[8]Mi hasznát láttuk a dölyfnek?
És mit nyertünk a gaz-

5. Az első rész *(4, 20—5, 14)* általános ítéletet ír le, mely elé az igaz bizalommal állhat, a bűnös azonban kénytelen lesz elismerni, hogy élete elhibázott és hiábavaló volt. A második rész a jámborok jutalmát, a gonoszok büntetését és a végső megtorlást rajzolja *(16—24)*. Mivel a vázolt ítéletben a gonoszok és az előttük meghalt igazak (v. ö. 4, 7—19.) együtt szerepelnek, jogos a feltevés, hogy a szerző az általános végítéletről nyujt költői leírást.

4, 20—5, 2 az általános ítélet leírása. — *5, 1. Az igazak:* a görögben itt és a következő versekben is: az igaz (egyesszám kollektív-értelemben). *Hiábavalónak gondolták fáradságukat*, a latin szerint: elvették (= meghiúsították?) munkáikat. — *2.* A nem várt *üdvösség* a lenézett igazak üdvözülése.

5, 3c—13: az elkárhozott bűnösök beszélgetése egymással, mely hangulatban ellentéte a 2, 1—20-ban közölt beszédüknek. — *5. Isten fiai közé*, v. ö. 2, 13. 16. 18. *A szentek* jelezhetik az üdvözült igazakat, de lehetséges, hogy ez a szó itt — mint Jób könyvében is — az angyalokat jelzi. — *7. Az igaztalanság útjai* egyben a *romlás* útjai, melyek oly veszélyesek, akár az elhagyott sivatagokat átszelő utak. *Útakat*, a görög szerint: sivata-

dagsággal való kérkedéssel?
[9]Mindez elvonult, mint az árnyék,
Mint a szálló mendemonda,
[10]Mint a hajó, mely a hullámzó vizet átszeli,
Melynek, ha elhaladt, nem találni nyomát,
Sem gerince ösvényét a habokon;
[11]Vagy miként a légben szálló madár,
Melynek nem lehet meglelni útja nyomdokát,
Hanem a lenge levegőn suhogó szárnyakkal csapkodva,
Erővel hasít utat a légben,
És szárnyát lebbentve tovarepül,
S utána útjának semmi nyoma sem marad;
[12]Vagy mint ahogy a célba lőtt nyíl után,
Az átszelt levegő rögtön ismét összefolyik,
Úgy, hogy nem lehet látni pályáját:
[13]Épígy mi is, alig hogy születtünk, máris elenyésztünk,
S az erény semmi nyomát sem tudtuk felmutatni,
Sőt elemésztett minket gonoszságunk!»
[14]Igy beszéltek a pokolban azok, kik vétkeztek. —

[15]*Valóban*, a gonosz reménye olyan, mint a szélhajtotta pehely,
Mint a könnyű hab, melyet vihar *kerget*,
Mint a füst, melyet a szél eloszlat,
S mint az egy napos átutazó vendég emléke!

[16]Az igazak ellenben örökké élnek,
És jutalmuk az Úrnál vagyon,
És gondjuk viselése a Magasságbelinél;
[17]Ezért nyerik el az ékesség országát
S a szépség koronáját az Úr kezéből,
Mert jobbjával betakarja,
És szentséges karjával megvédi őket.

gokat. — *9—14.* Hasonlatok sorozata, melyek bemutatják a bűnösök gyorsan elröppenő életének eredménytelenségét. — *13.* Az elenyészés a halál után való erkölcsi megsemmisülést, a lelki halált jelzi. — *14.* Ez a vers a latin szöveg megjegyzése és a görög szövegben hiányzik. — *15.* A könyv szerzőjének felkiáltása, mellyel az előzőkben foglalt tanulságot megerősíti. *A gonosz reménye* a gazdagság és hatalom, melybe reményét vetette. *Mint az egynapos átutazó vendég emléke:* mint a fogadóba betérő idegennek emléke, ki csak egy napot tölt a szállásán.

16. Az igazak jutalma *az Úrnál* (a görög szerint: az Úrban), a vele való egyesülésben van. A Magasságbeli úgy viseli gondjukat, hogy őket a gonosz világ közepette az erény útján megtartja s nekik ezzel az örök boldogságot biztosítja. — *17. Az ékesség országát:* v. ö. 3, 7—8; *a szépség koronáját* annyi mint: a gyönyörű

[18]Felveszi fegyverzetül haragos indulatát
És felfegyverzi a teremtést az ellenség megtorlására ;
[19]Felölti mellvértnek az igazságosságot,
És sisak gyanánt felteszi a *kemény* ítéletet ;
[20]Felveszi győzhetetlen pajzsul a szentséget,
[21]És dárdájává élesíti a bősz haragot.
Vele együtt a világ is harcba száll az esztelenek ellen :
[22]Elröppennek a villámok jól találó nyilai,
S a felhőkből mint jól megvont íjból szállnak,
És biztos célba szöknek.
[23]*Belőlük, mint* parittyából haragos jégkövek röpülnek ;
Felzúdul ellenük a tenger vize,
S a folyók háborogva *elöntik* őket.
[24]Hatalmas vihar kel fel ellenük,
És mint a forgószél elhányja őket ;
Igazságtalanságuk pusztává teszi az egész földet,
S a gonoszság felforgatja a hatalmasok trónját.

6. FEJEZET.

Salamon, mint a bölcseség tanítója.

koronát ; v. ö. 4, 2. *Szentséges* a latin szöveg többlete. — *18—24.* Isten mint jól felfegyverzett harcos megvédi az igazak országát a gonoszok végső támadásával szemben. Ezt a kedvelt hasonlatot a Szentírás több más könyve is alkalmazza (Iz. 59, 17 ; Zsolt. 7, 13—14 ; Ef. 6, 11 skk. ; Tessz. I. 5, 8.). — *18.* Isten végső harcában, melynek előképe a megátalkodott egyiptomiakra mért csapások sorozata (Móz. II. 7. skk.) a *teremtés*, vagyis a természet elemi erői (villám, jégeső, árvíz, vihar) is résztvesznek, amint ezt a következő versek (21—24.) részletesebben ecsetelik. — *19. Kemény*, a latin szerint : biztos. — *21. Dárdájává*, a görög szerint : pallosává ; *a világ* = a teremtés (18. v.) — *23.* A felhőket a szerző az előző versben íjjhoz, itt meg parittyához hasonlítja, mely súlyos jégdarabokat röpít Isten ellenségeire. A jégesőről, mint a végső idők büntető eszközéről lásd Jel. 8, 7 ; 11, 19 ; 16, 21 ; a tenger tombolásáról Luk. 21, 25. — *23c* a latin szerint : S a folyók keményen egybefolynak. — *24. Hatalmas vihar*, mások : a Hatalom (= Isten) vihara. *Pusztává teszi az egész földet:* a végső küzdelem nemcsak lelki harc, hanem az emberi történet színterét, a földet sem kíméli ; az istentelen *hatalmasok*at magas méltóságuk nem mentheti meg a gonoszok közös végenyészetétől.

6—9. fej. : Salamon, mint a bölcseség tanítója.

6. A szerző Salamon neve alatt felszólítja az uralkodókat a bölcseség megszerzésére és rámutat a nagy felelősségre, mely magas hivatalukkal jár *(1—12)*. Mivel az olvasók egyike-másika aggodalmat táplálhatott, vajjon a bölcseséget csakugyan el lehet-e sajátítani, a szerző a bölcseséget mint ragyogó szépségű, örökké fiatal szűzet vezeti be, ki maga jár körül és önként kínálja kincseit (v. ö. Péld. 8.). Ki vele szeretettel foglalkozik, csakhamar birtokába is jut, ezzel pedig együttjár a törvények teljesítése és a dicső halhatatlanság megszerzése *(13—23)*. Eme bevezetés után a szerző a tárgyalás előtt röviden meghatározza tárgyát :

[1]Többet ér a bölcseség az erőnél,
S az okos férfiú a vitéznél.

[2]Halljatok tehát, királyok és értsetek!
Okuljatok, kik kormányozzátok a föld végeit!
[3]Figyeljetek, kik sokaság fölött uralkodtok,
És népek nagy számával hivalkodtok!
[4]Mert az Úrtól vettétek a hatalmat,
S a Fölségestől az uralmat,
Ki számon kéri tetteiteket
És kifürkészi terveiteket;
[5]Mert, noha országa szolgái vagytok,
Nem ítéltetek igazán,
Nem tartottátok meg az igazság törvényét,
És nem jártatok Isten akarata szerint.
[6]Iszonyúan és hamar megjelenik nektek,
Mert szigorú ítélet vár a hatalmon levőkre;
[7]A kicsiny ugyanis irgalmat talál,
De kemény fenyítés vár a hatalmasokra,
[8]Mert Isten nem tart senki személyétől,
És nem fél senki rangjától,
Hisz a kicsinyt is, a nagyot is ő alkotta,
S egyaránt viseli gondját mindegyiknek.
[9]Az erősekre azonban szigorúbb *vizsgálat* várakozik.
[10]Hozzátok vagyon tehát szavam, ti királyok,
Hogy bölcseséget tanuljatok és el ne essetek!
[11]Mert, kik a szentet szen-

kijelenti, hogy a bölcseség mibenlétéről és keletkezéséről kíván értekezni *(24—27)*.

1. Ez a jeligéhez hasonlító vers a latin szöveg többlete. Tartalmilag megfelel: Péld. 16, 32; 24, 5; Préd 9, 16. — *2.* A 6—9. fejezetig terjedő tartalmi egység e vers útján egyenesen 5, 24-hez csatlakozik, ahol az uralkodók trónjának felforgatásáról esik szó. Hogy ezt a szerencsétlenséget elkerülhessék, Salamon a következő intelmeket ajánlja uralkodótársai figyelmébe. V. ö. 1, 1; Zsolt. 2, 10. — *4.* V. ö. Péld. 8, 15—16; Róm. 13, 1. — *5. Országa szolgái:* miniszterei, helyettesei. *Az igazság törvényét* (a görög szerint: a törvényt): a kifejezés itt nem a mózesi, hanem az (erkölcsi) természettörvényre vonatkozik. — *6—7.* Az alacsony sorban levők is bűnhődnek, ha Isten törvényeit megszegik, de ítéletkor mégis elnézésben lesz részük, mivel nehezebb életviszonyaik, kisebb felelősségük némileg mentik őket. — *8.* Isten nemcsak a világ nagyjait teremtette, hanem alattvalóikat is; nem lenne gondos atya, ha minden előnyt a hatalmasoknak juttatott volna. — *9. Vizsgálat*, a latin szerint: kín. — *10. El ne essetek:* ne vétkezzetek. — *11.* Aki a *szent* törvényeket *szentül*, istenfélő lélekkel megtartja, az ítéletkor *szent*nek számít, ki örök jutalomra méltó; s aki *ezeket* a szent törvényeket jól elsajátítja, a végső számadásnál igazolni tudja magát, a görögben szószerint: védelmet talál. — *11a* a latin szószerint: kik az igaz (dolgokat) igazán megtartják, megigazulnak.

tül megtartják, szentek lesznek,
S akik ezeket megfogadják, meg tudnak majd felelni.
[12]Áhítsátok tehát szavaimat,
Vágyódjatok utánuk, és okulásban lesz részetek!

[13]Ragyogó a bölcseség és hervadhatatlan,
És könnyen látják meg azok, kik szeretik;
Akik keresik, meg is találják.
[14]Eléjük megy azoknak, kik vágyódnak utána,
S előre megmutatja nekik magát;
[15]Ki kora hajnalban keresi, nem kell, hogy fáradjon,
Mert a portáján ülve találja.
[16]Róla elmélkedni tökéletes okosság;
Ki érte virraszt, csakhamar gond nélkül leszen;
[17]Mert ő maga jár körül felkeresni azokat, kik hozzá méltók;
Vidáman jelenik meg nekik az utakon,
És minden gondolatban találkozik velük.
[18]Kezdete a legőszintébb vágy az okulás után;
[19]Az okulásra irányuló gond pedig szeretet;
A szeretet pedig törvényeinek teljesítése;
A törvények megtartása pedig a *halhatatlanság* teljessége;
[20]A *halhatatlanság* pedig közel hoz Istenhez;
[21]A bölcseség kívánása tehát elvezet az örök uralomhoz.
[22]Ha tehát kedvetekre vagyon a trón s a jogar, ti népek fejedelmei,
Szeressétek a bölcseséget, hogy örökké országolhassatok!
[23]Szeressétek a bölcseség világosságát, valahányan népeken uralkodtok.

[24]Hogy mi a bölcseség és

13c a latin szöveg többlete. — *15. Kora hajnalban keresi*, azaz buzgón keresi; *a portáján* t. i. azén, ki bölcseségre törekszik. V. ö. Péld. 8, 3. — *16.* A bölcseség megszerzésének útja a róla való elmélkedés; aki *érte virraszt*, fáradozik, a megszerzését illetőleg *csakhamar gond nélkül* lesz. — *17.* V. ö. Péld. 8, 1. skk.; 1, 20—21; *az utakon:* úton-útfélen. — *17c.* V. ö. Péld. 8, 12. *Gondolatban*, a latin szerint: gondosságban. — *18—21* lánckövetkeztetés. A következtetés a királyok igényeihez van szabva: ha valóban é. örök időkre kívánnak uralkodni, első gondjuk a bölcseség megszerzésére irányuljon *(22—23;* v. ö. Kir. III. 3, 5. skk.). — *19. A halhatatlanság teljessége*, a görög szerint: a halhatatlanság biztosítéka. *Halhatatlanság*, szószerint: romolhatatlanság. — *21.* A lánckövetkeztetés zárótétele, mely az első és az utolsó tagot egybefűzi; *örök* a latin szöveg többlete. V. ö. 3, 8; 5, 17. — *22. Szeressétek*, a görög szerint: tiszteljétek. — *23.* E vers a latin szöveg többlete; valószínűleg 22b változata.

24a. Hogyan keletkezett v. ö. 7, 25 skk. — *24b* a görög szerint:

hogyan keletkezett,
ime megjelentem,
És nem rejtem el előttetek Isten titkait ;
Megvizsgálom a *teremtés* kezdetétől fogva,
Napvilágra hozom ismeretét,
És nem hallgatom el az igazságot !
[25]Nem járok a sápadt irígységgel,
Mert *ennek* nincs a bölcseséghez köze ;
[26]A bölcsek nagy száma pedig javára van a világnak,
S az értelmes király a népnek erőssége.
[27]Okuljatok tehát szavaimon,
Majd hasznát látjátok !

7. FEJEZET.

A bölcseség lényege és tulajdonságai.

[1]Hisz én is csak halandó ember vagyok, hason ó a többihez,
Ivadéka a földből alkotott elsőnek ;
Anyám méhében alakíttattam én is testté :
[2]Tíz hó folyamán álltam össze a vérben,
Férfi magvából, az együtthálás gyönyörében.
[3]Születésem után én is a közös levegőt szívtam ;
Ugyanolyan földre estem, mint *mások*,
Első szavam sírás volt, úgy mint a többieké.
[4]Pólyában neveltek sok vesződséggel,
[5]Mert a királyok közül egy sem kezdte másképen életét.
[6]Mindenki számára egy a

«És nem rejtek el titkokat előttetek»; a szerző nem akar titkos tudományt közölni, mint a keleti és görög misztériumokban dívott, hol hallgatás terhe alatt avatták be a jelentkező tanítványokat a titkos tudományba. — *24c* valószínűleg a 10—19. fej. tartalmára vonatkozik ; *a teremtés kezdetétől fogva :* a latinban : a születés (t. i. a bölcseség születésének) kezdetétől fogva. — *25.* Itt ama irígységről van szó, mellyel egyesek tudásukat mint kincset féltve rejtegették, illetve csak szűk körben terjesztették. *Ennek*, t. i. az irígységnek ; a sor a latin szerint : Mivel az ilyen embernek nincs a bölcseségben része. — *26.* A bölcseséget nem rejtegetni kell, hanem terjeszteni. Minél több a bölcs ember az államban, annál jobban virágzik az, főleg, ha a király is a bölcseség birtokában van. *Erőssége*, a görög szerint : jóléte.

7. Salamon annak megemlítésével bátorítja uralkodótársait, kik a bölcseség megszerzésének nehézségeitől visszariadnak, hogy születését és gyermekkorát tekintve, ő sem volt náluk különb ember *(1—6)*. Ő a bölcseséget nem születésekor vette, hanem ima útján eszközölte ki magának, és miután elnyerte, mindennél többre becsülte *(7—12)*. Szívesen közli azt másokkal is, és kéri Istent, hogy őt a bölcseség közlésében és dícséretében megsegítse *(13—16)*. Leírja azokat az előnyöket, melyeket a bölcseségnek köszön *(17—21)*, és felsorolja a bölcseség magasztos tulajdonságait, rámutat azok összefüggésére és különböző hatásaira *(7, 22—8, 1)*.

1. A földből alkotott első az agyagból formált Ádám. — *2.* A *tíz*

belépés az életbe, s egy
a távozás !
7Ezért könyörögtem, és
értelem adatott nekem,
Imádkoztam és eljött
hozzám a bölcseség
lelke.
8Többre becsültem azt
országnál és trónnál,
S a gazdagságot hozzá
mérve semminek tartottam ;
9Nem tettem vele egy
sorba drágakövet,
Mert minden arany hozzá képest *csak* kevés
homok,
S az ezüst mellette *csupán* sárnak számít.
10Egészségnél, szépségnél
jobban szerettem,
S eltökéltem, hogy világosságul használom,
Mivel fénye soha el nem
alszik.
11De vele együtt a többi
javak is hozzám jöttek,
És mérhetetlen gazdagság *volt* kezében.
12Én pedig örvendtem
mindnek, mivel a bölcseség volt a vezérük,
De nem tudtam, hogy
mindezeknek ő az
anyja !
13Csalárdság nélkül sajátítottam el, és irígység
nélkül adom tovább,
Nem rejtem el gazdagságát,
14Mert kifogyhatatlan
kincs az az embernek;
Akik vele éltek, megszerezték Isten barátságát,
Mert a fegyelem adományai ajánlották őket.
15Nekem pedig adja meg
az Isten, hogy bölcsen
beszéljek,

hónap csak megközelítő jelzés, mely a megkezdett 10. hónapot teljesnek veszi. V. ö. Jób 10, 10.

7. Salamon ima útján eszközölte ki magának a bölcseséget (Kir. III. 3, 5 skk.). *A bölcseség lelke:* a szerző a bölcseséget megszemélyesíti és neki is lelket tulajdonít, amint minden emberi személyben is lélek lakozik (v. ö. a 22. v.-et). Ez a «lélek» (a héber ruach) azonban itt nem mint a szerves élet elve (Préd 3, 21 ; Zsolt. 103, 29—30), hanem mint a szellemiség kifejezése áll. — *9.* V. ö. Péld. 3, 14—15 ; 8, 19 stb. — *11.* Bár Salamon a bölcseségért önzetlenül imádkozott, Isten őt ráadásul nem kért földi javakban is részesítette (Kir. III. 3, 11. 13). *Gazdagság*, a latinban szószerint : tisztesség. — *12.* A király nem hökkent vissza a nem kért ajándékoktól, mivel a bölcseség nyitotta meg a szukat. Csak később látta be, hogy közöttük és a bölcseség között okozati összefüggés is van, mivel az a földi javaknak egyszersmind végső oka is. *Vezérük*, a latin szerint : vezérem ; *anyja*, a görög szerint : eredete.

13. Csalárdság, önző, számító mellékgondolatok *nélkül sajátítottam el* a bölcseséget. *Irígység nélkül* v. ö. 6, 25. *Gazdagságát*, a latin szószerint : tisztességét. Itt szellemi javakról esik szó. — *14a.* A bölcseséggel nem kell fukarkodni, mert kifogyhatatlan, szellemi kincs. — *14c.* A *fegyelem* (itt annyi mint műveltség) *adományai* a szellemi és erkölcsi magasabb művelődésnek elemei, a különböző erények. — *15.* Salamon kéri Istent, hogy azt, amit helyesen felismert, illő szavakkal tolmácsolhassa, és hogy gondolatai ne marad-

És gondolkodjam ahhoz méltón, minek részese lettem,
Mivel Ő a bölcseség útmutatója,
Egyben a bölcsek *irányítója;*
16Hisz kezében vagyunk mi is, meg szavaink is,
És minden értelmesség, ügyesség·és fegyelem.

17Mert ő adta nekem a dolgok igaz tudását,
Hogy értsem a világ szerkezetét, az elemek erejét,
18Az idők elejét, végét és közepét,
A *nap*fordulat változását, az évszakok váltakozását,
19Az évek körforgását, a csillagok állását,
20Az állatok természetét, a vadállatok dühét,
A szelek erejét, az emberek gondolkodását,
A növények különféleségét, a gyökerek erejét;
21Ami rejtve van s ami *látható*, megismertem,
Mert a mindenség művésze, a bölcseség, megtanított reá!

22Benne ugyanis lélek vagyon: értelmes és szent,
Egyetlen, sokféle és finom,
Ékesen szóló, gyors és szeplőtelen,
Biztos, kellemetes, jót kedvelő és éles,
Akadályt nem ismerő, jótékony,

janak a vett bölcseség adománya mögött. *Adja meg*, a latin szerint: megadta. — *16. És fegyelem*, a görög szerint: «a tevékenységben», mely kifejezés a szerző jelen irodalmi tevékenységére céloz.

17—21. Salamon bölcseségének leírása, úgy amint ezt a szerző a Szentírásból (Kir. III. 4, 29—33.) és a zsidó hagyományból ismerte. Felsorolja jártasságát a különféle tudományokban. — *17. Az elemek erejét:* a régi világfelfogás 4 eleme: a tűz, a víz, a föld és a levegő. — *20. Dühét*, a görög kifejezést talán helyesebben «ösztön»-nel lehetne visszaadni. A *szelek*, talán inkább: szellemek, elsősorban a gonosz szellemek, melyek fölött Salamon a zsidó hagyomány szerint hatalmat gyakorolt. — *21.* A szerző nem tulajdonít Salamonnak mindentudást, hanem korának megfelelő, kiváló jártasságot a felsorolt tudományokban. *S ami látható*, a latin szerint: s ami előre nem látható. A bölcseség a *mindenség* alkotó *művésze* (a görögben szószerint: művésznője), ezért azt teljesen ismeri és ismeretéből másoknak is juttathat.

22. A bölcseség azért tehette Salamont ennyire bölccsé, mivel benne a következőkben felsorolt tulajdonságok lakoznak. A bölcseség lelkéről l. a 7. v.-et. A tulajdonságok 21-es száma (a görög szövegben) esetleg szándékolt, t. i. a 3 és 7 szent számok szorzata. *Egyetlen*, a görögben szószerint: egyszülött; *sokféle*, szószerint: sok részből álló, azaz változatos, tekintve hatásait, melyeket a mindenség különböző részein gyakorol; *finom:* anyagtalan; *ékesen szóló*, a görög szerint: mozgékony; *gyors*, a görög szerint: átható; *biztos*, a görögben: tiszta; *kellemetes*, a görögben: «sértetlen», amennyiben a dolgokon ugyan áthatol, de azok nem

[23]Emberbarát, kegyes,
állhatatos, szilárd,
Bátorságos, mindenható, mindent látó,
És minden szellemen *áthatol*,
Az értelmeseken, tiszták*on*, legfinomabbak*on*.
[24]Mert minden gyorsnál gyorsabb a bölcseség,
Tisztaságánál fogva mindenen átjut;
[25]Mert Isten erejének párája,
S a mindenható Isten dicsőségének tiszta kifolyása,
Ezért semmiféle fertőzés nem éri,
[26]Mivel az örök világosság kisugárzása
És Isten fölségének szeplőtelen tükre
És jóságának képmása.
[27]Bár egymagában van, mindent megtehet;
Bár magában marad, mindent megújít,
És nemzedékről nemzedékre betér a szentek lelkébe,
S őket Isten barátaivá és prófétákká avatja.
[28]Mert Isten csak azt szereti, ki a bölcseség bizalmasa,
[29]Mivel az ékesebb a napnál
És minden csillagképnél;
A fényhez hasonlítva különb nála,
[30]Mert amazt felváltja az éjjel,
A bölcseségen azonban nem vesz erőt a gonoszság!

érintik. — *23. Kegyes* a latin szöveg többlete; *minden szellemen áthatol* (a latin szószerint: minden szellemet felfog), így az angyalokén is, akik értelmesek, tiszták és legfinomabbak, vagyis a durva anyag tökéletlenségeitől legtávolabb állanak. Ez az áthatolás jele annak, hogy az itt leírt bölcseség még a legtökéletesebb teremtett szellemi lényeknél is kiválóbb. — *23d* a latin szerint: Értelmes. tiszta, finom (t. i. a bölcseség). — *24.* Összefüggés a bölcseség gyorsasága (22c) és áthatolóképessége (23c-d) között. A bölcseség azért járhat át mindenen,mert minden egyébnél gyorsabban mozog és, mert tiszta, vagyis anyagtalan. *Mindenen átjut*, a latinban szószerint: mindenüvé eljut. — *25—26.* A bölcseség szeplőtlenségének (22c és 24b) megokolása. A világ anyagi és erkölcsi szennye a bölcseséget nem éri, mivel az az isteni lényegnek mintegy párája, kifolyása és tükrözése. E kifejezések nem bölcseleti meghatározások, hanem Isten megfoghatatlan működésének költői képei, melyhez az egyes ecsetvonásokat a görög bölcselet közhasználatba átment kifejezései nyujtják. *Az örök világosság kisugárzása* stb. v. ö. Zsid. 1, 3; Ján. 1, 9. *Fölségének*, a görög szerint: tevékenységének. — *27.* Megvilágítása annak, hogy a bölcseség, bár magában van (egyetlen: 22b), mégis sokféle (22b) és mindenható (23b). *Mindent megújít:* itt a bölcseségnek jut ama szerep, amely egyébként Isten lelkéé (Zsolt. 103, 30.). Hatása az emberek lelkére, hogy időnkint hozzájuk betérve (v. ö. Péld. 8, 31.) őket *Isten barátaivá és prófétákká*, vagyis a nép vallási tanítóivá avatja. — *28—30.* Isten barátaivá (v. ö. 27.) csak azok lehetnek, kiket a bölcseség ékesít, melyet Ő mindennél jobban szeret. *Ki a bölcseség bizalmasa*, szószerint: ki a bölcseséggel együtt lakik. — *8, 1.* még ebbe a tartalmi egységbe tartozik. *Egyik végtől:* a világ egyik végétől. — *1b* a latinban szószerint: És mindent kellemesen eligazít.

8. FEJEZET.

A bölcseség mint Salamon arája.

[1]Elér tehát erejével egyik végtől a másikig
S a mindenséget üdvösen igazgatja.

[2]Őt szerettem és kerestem ifjú koromtól,
S azon voltam, hogy arámmá tegyem,
És szerelmes lettem szépségébe.
[3]Nemes származásával *dicsekszik*, mivelhogy Istennel együtt lakik,
S a mindenség Ura megszerette,
[4]Mert be *van* avat*va* Isten ismeretébe,
És műveiben *tanácsadója*.
[5]Ha pedig a gazdagság kívánatos az életben,
Mi gazdagabb a mindeneket alkotó bölcseségnél?
[6]Ha meg a belátás *sikerrel* munkálkodik,
Van-e a létezők között nála különb művész?
[7]És ha valaki az igazságot kedveli:
Fáradságának *gyümölcsei* kiváló erények,
Mert megtanít mértéktartásra s okosságra,
Igazságosságra s erősségre,
Melyeknél hasznosabb nincs az életben az embereknek.
[8]Ha pedig valaki gazdag tudást kíván:
Ismeri ő a multat, kifürkészi a jövőt,

8. Salamon, ki már ifjú korában is megkedvelte a bölcseséget, kiszemelt azt magának arául és magasztalva sorolja fel előnyös tulajdonságait: nemes származását, gazdag hozományát, okosságát, erényességét, tudományát *(2—8)*. A bölcseséggel kötött, életreszóló frigy a királyt sok előnnyel kecsegtette: jó hírnévvel, tekintéllyel a bírói székben és a tanácsban, halhatatlan emlékezettel, erőteljes uralommal és gondok után kellemes üdüléssel *(9—16)*. A király ezért felteszi magában, hogy a bölcseséget minden áron élettársul szerzi magának *(17—18)*. Mivel azt az ember nem egyéni kiválósága alapján kapja, hanem Isten ajándékaképen, azért Salamon imában fordul érte Istenhez *(19—21)*.

1. Lásd az előző fej. végén. — *3—4.* A bölcseség magas származása abban mutatkozik, hogy annak megfelelően Istennel együttél, az ő beavatottja és tanácsadója.—*4a.* *Be van avatva* a görög szöveg alapján, a latinban: beavat. — *4b* szószerint: És műveinek kiválasztója. — *5.* Amennyiben az ara kiválasztásánál gazdagságra is néznek, ezt a bölcseségnél a legnagyobb mértékben lehet feltételezni, hiszen mindaz, amit teremtett, egyben az ő tulajdona. — *6.* Ha a jövendő házisszonynál az okosság a vagyonbeli gyarapodás alapja, ezt a bölcseségnél, a mindenséget alkotó művésznél elérhetetlen fokon lehet megtalálni. — *7.* Ha valaki a menyasszonyában elsősorban az erényt *(igazságot)* keresi, a bölcseségben az is megvan, hiszen ő tanítja mint fáradozó tanítómester az embereket a négy sarkalatos erényre — a felosztás és elnevezés a görög Platontól származik, — amelyek birtoklása elsőrangú érték az emberi életben. — *8.* Aki tudós élettársat keres, azt is megtalálja a bölcseségben, mert ez nemcsak törté-

Ért a fordulatos beszédhez, a *talányok* megfejtéséhez,
Előre tudja a jeleket, s a csodákat,
A korok és időszakok végét.

[9]Eltökéltem tehát, hogy őt veszem élettársul,
Mert tudtam, hogy *tanácsot* ad nekem a jóra,
És *vígaszom* lesz gondok és bánat közepette.
[10]Dicsőségem lesz miatta a népek előtt,
Holott ifjú vagyok, becsületem lesz az öregeknél.
[11]Az ítéletben elmésnek találnak;
A hatalmasok elámulnak rajtam,
S a fejedelmek orcája megcsodál engem.
[12]Ha hallgatok, megvárnak engem,
Ha szólok, felfigyelnek;
Ha még tovább beszélek,
Szájukra teszik kezüket.
[13]Ezenfelül általa halhatatlanságban leszen részem,
S örök emlékezetet hagyok az utánam valóknak.
[14]Népeket kormányzok és nemzetek lesznek alattvalóim;
[15]Félelmes fejedelmek rettegnek, ha rólam hallanak;
A nép között kegyesnek mutatkozom, és hadban vitéznek.
[16]Megtérve otthonomba, kipihenem magamat oldalán,
Mert nincsen keserűség a társaságában;
Nincsen bosszúság a vele való élésben,
Hanem *csak* vígság és öröm.
[17]Mialatt ezeket magamban fontolgattam
És szívemben meghánytam-vetettem:
Hogy halhatatlanság

nethez, költészethez ért, hanem még a jövőt, az abban végbemenő nagy isteni csodatételeket és a világtörténet korszakainak (v. ö. Dán. 2. és 7. fej.) végső kifejlését is ismeri, s azokba kedvelőit; az ihletett bölcseket, költőket, prófétákat be is avatja. — *8b*: *Ő* t. i. a bölcseség. — *8c*. A *talányok* (a latinban: bizonyítékok) elmés mondások, amilyenekben az ú. n. bölcseség-irodalom bővelkedik.

9. Tanácsot ad nekem a jóra, a latinban: javakat közöl velem. — *10*. A bölcseségért imádkozó Salamon ifjú korára nézve v. ö. Kir. III. 3, 7. — *11*. Salamon bölcseségéről az ítéletben Kir. III. 3, 16—28, hírnevéről idegen uralkodók előtt Kir. III. 10. — *11c* a latin szöveg többlete: *11b* változata. — *12. Megvárnak:* nem mernek felszólalásom előtt beszélni; ha pedig a király hosszasan beszél, eszükbe sem jut a hallgatóknak, hogy közbeszóljanak; inkább tiszteletettel teljes hallgatásuk jeléül *kezüket szájukra teszik*. V. ö. Jób 29, 9. — *13*. A *halhatatlanság* itt ugyanazt jelenti, mint az *örök emlékezet*. — *16*. A bölcseség nem házsártos élettárs, ki megkeseríti a férj napjait, hanem jól esik vele a pihenés a háború és az uralkodás fáradalmai után.

17. Halhatatlanság a. m. halhatatlan emlékezet. L. 13. v. *Társa-*

vagyon a bölcseség
társaságában,
18 És nemes gyönyörűség
a barátságában,
El nem fogyó gazdagság a keze fáradságában,
Okulás a vele való szóváltásban,
És jó hírnév a vele való társalgásban:
Körüljártam és kerestem, mint vehetném magamhoz.

19 Én ugyan széptermetű ifjú voltam,
És jó lélek jutott részemül,
20 *Vagy* inkább: mivel jó voltam,
Makulátlan testbe jöttem;
21 De mivel láttam, hogy nem juthatok egyébként a *birtokába*,
Mint csak, ha az Isten megadja,
— És már az is bölcseség volt:
Tudni, hogy az kinek az adománya —
Azért az Úr elé járultam, kértem őt,
És szívem mélyéből mondottam:

9. FEJEZET.

Salamon imája bölcseségért.

1 Atyáim Istene, irgalom Ura,
Ki szavaddal teremtettél mindeneket,
2 És bölcseségeddel alkottad az embert,
Hogy uralkodjék a teremtményeken, melyeket alkottál,
3 Hogy igazgassa a föld kerekségét *szentség*ben és igazságban,
És egyenes lélekkel igazságot tegyen:
4 Add meg nekem a veled együtt *trónoló* bölcseséget,
És ne zárj ki engem gyermekeid közül!

ságában, a latinban szószerint: rokonságában. — *18b. Gazdagság* a latinban szószerint: tisztesség. V. ö. 5. v. és Példd. 31, 11 skk. — *18c. Szóváltásban*, a görög szerint: meghitt közlekedésben. — *18d.* V. ö. 10 és 13.

A *19—20.* versekből sokan arra következtettek, hogy a szerző a lélekvándorlás plátói elméletének volt híve, mely az emberi léleknek a test előtt való létezését is vallja. Pláto azonban a léleknek testbe költözését büntetésnek fogta fel, a szöveg pedig jó léleknek szeplőtlen testbe költözéséről beszél. Salamon azt hangsúlyozza elsősorban, hogy mint ifjú kiváló volt testben és lélekben is, még mielőtt a bölcseség hozzá betért volna, de érezte, hogy könyörgő ima nélkül nem lehet a bölcseségben része. A *széptermetű* (a latinban: jóterméketű vagy elméjű) kifejezésnek a 20. v.-ben *makulátlan test* és a *jó lélek*-nek (19. v.) *mivel jó voltam* felel meg. Isten már eleve egymásnak szánta a kifogástalan testet és a jó lelket, azt a lelket, mely a test születésekor a személyes bűntől mentes volt. — *21. Birtokába*, t. i. a bölcseség birtokába.

9. Salamon a bölcseség elnyeréséért mondott imájában hivatkozik Isten irgalmára, hatalmára és bölcseségére *(1—4)*, saját gyengeségére és nagy uralkodói feladatara *(5—18)*.

2. V. ö. Móz. I. 1, 28. — *4.* A bölcseség Isten mellett ül, mivel

[5]Hiszen szolgád vagyok, szolgálód gyermeke,
Gyenge, rövidéltű ember,
Elégtelen a jog s a törvények értésére.
[6]Mert legyen bár valaki még oly tökéletes az emberek fiai között,
A tőled eredő bölcseség nélkül számba sem jöhet.
[7]Te szemeltél ki engem néped királyává,
Fiaid és leányaid bírájává;
[8]Te mondtad, hogy templomot építsek szent hegyeden,
És oltárt lakóhelyed városában,
Hasonmását a szent sátornak,
Melyet kezdettől fogva készítettél.

[9]És veled van bölcseséged, mely ismeri műveidet,
Mely jelen volt akkor is, mikor a világot teremtetted,
És tudja, mi kedves a szemed előtt,
És mi felel meg parancsaidnak.
[10]Küldd el azt szent egedből,
Dicsőséged trónusától,
Hogy velem legyen és velem munkálkodjék
És megtudjam, mi kedves előtted!
[11]Mert az mindezeket tudja és érti,
Ezért józanul vezérel majd tetteimben,
És megőriz engem hatalmával.
[12]Akkor majd kedvesek lesznek cselekedeteim,
Igazságban vezérlem népedet,
És méltó leszek atyám trónjára.
[13]Mert melyik ember tudhatja Isten akaratát,
És ki tudná elgondolni, mit kíván Isten?

vele egyenrangú (v. ö. 7, 25—26). Aki nincs annak birtokában, nem lehet Isten gyermeke. *A veled együtt trónoló*, a latin szerint: a trónodnál álló.

5. Szolgálód gyermeke: Salamon anyja is csak szolgája volt Istennek. — *7. Fiaid és lányaid:* Isten választott népének jelzése. — *8. Szent hegyeden:* Sion hegyén; az *oltár* az égő áldozatok feláldozására szolgált a jeruzsálemi templom udvarában. A templom, illetve a *szent sátor* ős mintáját Isten már *kezdettől fogva*, még a világ teremtése előtt alkotta meg önmagában. — A király nemcsak a nép kormányzásához tartja szükségesnek az isteni bölcseséget, hanem ahhoz is, hogy az első nagyobbszerű állandó szentélyt Isten szándéka szerint meg tudja építeni.

9. Jelen volt v. ö. Péld. 8, 22 skk. Mivel a bölcseség Istennek öröktől fogva kísérője, nemcsak a fizikai világot ismeri, hanem Isten erkölcsi világrendjébe is be van avatva. — *11. Hatalmával*, a görög szerint: dicsőségével. A «dicsőség» itt ama oszlop, mely nappal árnyékot adva, éjjel pedig világítva a választott népet pusztai útján vezérelte és védelmezte (Móz. II. 14, 19.). A király abban reménykedik, hogy a bölcseség épúgy vezeti és óvja őt uralkodásában, mint az oszlop vezérelte Izraelt a pusztában. — *12. Atyám* t. i. Dávid. — *13—15.* Az ember magáraha-

14Hiszen a halandók gondolatai bátortalanok,
És terveink ingatagok,
15Mert a romlandó test teher a léleknek,
S a földi sátor lenyomja a sokat tünődő elmét.
16Alig sejtjük azokat, mik a földön vannak,
Csak fáradsággal jövünk rá arra, mi szemünk előtt vagyon,
Az égieket pedig ki tudná kifürkészni?
17Ki ismerte meg akaratodat, hacsak Te nem adtál bölcseséget,
S el nem küldted szent lelkedet a magasból?
18Így lettek egyenessé a földön levők útjai,
S így tanultak meg az emberek, mi tetszik neked;
19Hisz a bölcseség által menekedtek meg, Uram,
Kik neked kezdettől fogva kedvesek voltak!

10. FEJEZET.

A bölcseség szerepe a történelemben: Ádámtól az Egyiptomból való kivonulásig.

1Ez óvta meg azt, kit Isten először formált, a földkerekség atyját,
Mikor még csak ő volt megteremtve;
2Ez vezette ki őt vétkéből,
És adott hatalmat neki, hogy mindeneken uralkodjék.
3Tőle pártolt el haragjában az igaztalan,

gyatva sem a jó határozott felismerésére, sem annak erőteljes megvalósítására nem alkalmas; ennek oka nem annyira az értelem tévedése, mint inkább a lélek kapcsolata a gyenge, mulandó testtel, mely az embert lefelé húzza. E felfogás nem azonos Plátó követőinek véleményével, kik a testet egyenesen a bűn forrásának és a lélek tömlöcének tartották. A testet a szerző *földi sátornak*, földből alkotott, könnyen elbontható lakóhelynek minősíti. V. ö. Iz. 38, 12; Kor. II. 5, 1—4; Pét. II. 1, 13—14. — *16. Az égiek*, Isten és az ő akarata. — *17. Szent lelkedet:* a bölcseség lelkét, v. ö. 7, 22. — *18. Így*, t. i. azáltal, hogy Isten elküldötte a bölcseség lelkét, vettek *a földön levők*, az emberek életútjai helyes irányt. — *19b* a latin szöveg többlete. Az utolsó 3 vers a könyv harmadik nagy történeti részét (10—19. fej.) vezeti be, mely bemutatja a bölcseség érvényesülését az emberiség és a választott nép történetében.

10. A bölcseség szerepe az emberiség történetében bemutatva Ádám *(1—2)*, Káin *(3)*, Noé *(4)*, Ábrahám *(5)*, Lót *(6—8)*, Jákob *(10—12)*, József *(13—14)* történetében. A bölcseség megszabadítja Izraelt az egyiptomi elnyomástól és átvezeti a Vöröstengeren *(15—21)*.

1. Ez, t. i. a bölcseség, melyről 9, 19 szól. Ádám az első, ki a teremtmények fölött uralmat gyakorol (9, 2), ezért a *földkerekség atyja*. A bölcseség őt akkor, mikor még *csak ő volt megteremtve*, tehát Éva teremtése előtt, megóvta a bűntől és később *(2)*, amint a hagyomány tudta, bűnbánat útján *kivezette vétkéből*. — *3.* Ádámmal ellentétben Káin, ki a bölcseségtől elpártolt s akit indulata

S azért pusztult el testvérgyilkos indulatában.

[4]Mikor miatta özönvíz árasztotta el a földet,
Ismét a bölcseség mentette meg,
És vezérelte hitvány fa által az igazat.

[5]Miután a népek gonosz tervükre egybegyűltek,
Ez találta és óvta meg az igazat,
Hogy Isten előtt feddhetetlen legyen,
És erőssé tette fia szeretetével szemben.

[6]Ez ragadta ki az igazat a gonoszok romlásakor,
Mikor az Ötvárosra hulló tűz elől menekült;

[7]Gonoszságuk bizonysága gyanánt ott van
A füstölgő sivár vidék,
Az idétlen gyümölcsöt termő fák,
S a hitetlen lélek emlékéül álló sóoszlop;

[8]Mivel ugyanis mellőzték a bölcseség útját,
Nemcsak abban vallottak kárt, hogy a jót meg nem ismerték,
Hanem balgaságuk emlékét is hátrahagyták az embereknek,
Hogy el ne titkolhassák, amiben vétkeztek.

[9]A bölcseség ragadta ki viszont hű szolgáit a szorongatásból.

[10]Egyenes úton vezérelte
A bátyja haragja elől menekülő igazat;

testvérgyilkosságra ragadott, vétkét nem bánta meg és mint bűnös pusztult el nyugtalan kóborlásban eltöltött élet után. — *4.* Káin vétke sok embert vezetett bűnre, így bizonyos értelemben miatta pusztította el az özönvíz az emberiséget. Noé családja kivételével, kinek a vizek fölött úszó *siány* alkotását, a bárkát, a bölcseség irányította. — *5.* Miután az égig érő torony építésének vakmerő tervét a nyelvzavar megakadályozta, a bölcseség Ábrahám személyét választotta ki; hogy megóvja a bálványimádástól, az igéret földjére szólította, és erőt adott neki arra, hogy fia, Izsák feláldozásától vissza ne riadjon. — *5a* a görög szerint: Miután a gonoszságban egyetértő népek megzavarodtak. — *6.* V. ö. Lót történetét Móz. I. 19, 17; az *Ötváros*ról Móz. I. 14, 2; ezek Szegor kivételével (Móz. I. 19, 19—23) elpusztultak. — *7.* Az Ötváros azelőtt termékeny vidékén később a Holt-tenger és annak sivár környéke helyezkedett el. A füstölgésről v. ö. Móz. I. 19, 28; erről még Philo és Josephus zsidó írók is tudnak. A szerző a *fák* (a görög szerint: növények) *idétlen gyümölcsén* esetleg a Holt-tenger meleg katlanában túlkorán megérő s ezért élvezhetetlen gyümölcsöt érti; mások az ú. n. szodomai almára gondolnak, mely külszínre szép, de érintésre felpattan és porszerű anyagot tartalmaz. *Sóoszlop:* v. ö. Móz. I. 19, 26. A Holt-tenger déli részén lévő sóhegyekben most is lehet emberhez hasonlító, erózió folytán képződött sóalakulatokat látni, amelyek természetesen nem azonosak azzal a sóbálvánnyal, melyet szerzőnk említ. — *8. Embereknek*, a görög szerint: az életnek (a. m. élőknek).

10. A bölcseség az Ézsau haragja elől menekülő Jákobot anyja

Megmutatta neki Isten országát,
És megadta neki a szent dolgok ismeretét ;
Vesződsége közepette jóléthez segítette,
És fáradságát bőséggel jutalmazta ;
11Vele volt kizsákmányolóinak ármányával szemben,
És gazdagsághoz juttatta ;
12Megőrizte ellenségektől,
Megóvta *üldözőktől*,
És kemény viadalban neki juttatta a győzelmet,
Hogy belássa, hogy a bölcseség hatalmasabb mindennél.

13Ez nem hagyta cserben az eladott igazat,
Hanem megóvta a *bűntől;*
Leszállt vele a verembe,
14És nem hagyta el a bilincsekben sem,
Míg meg nem hozta neki a kormánypálcát
S a hatalmat elnyomói fölött ;
Meghazudtolta az ellene vádaskodókat,
És örök hírnevet szerzett neki.

15Ez ragadta ki a szent népet, a feddhetetlen ivadékot,
Az elnyomó nemzet *hatalmából*,
16Ez vonult be az Isten szolgájának lelkébe,
Mire ő csodákkal és jelekkel állott ellen félelmes királyoknak ;
17Megadta az igazaknak robotjuk jutalmát,
Csodás utakon vezérelte őket,
Nappal léplül szolgált nekik,

rokonságához vezette, útközben Betelnél (Móz. I. 28.) álomlátásban bepillantást engedett neki a mennyeickbe és a tőle leszármazó nép jövő sorsába *(szent dolgok)*, és a kapzsi Lábán mellett vagyonhoz juttatta (Móz. I. 29.). — *11.* A *kizsákmányolók* a Jákob szorult helyzetével visszaélő Lábán és rokonsága. *Ármányával*, a görög szerint : kapzsiságával. — *12.* Az *üldözők* (a latin szerint : csábítók) Lábán és testvérei (Móz. I. 31, 23.) ; a *kemény viadal*, Jákob éjjeli viadala Fánuel mellett (Móz. I. 32, 24—32.), melyben csak állhatatos imája segítségével győzhetett. V. ö. Oz. 12, 4. *A bölcseség*, a görög szerint : a jámborság. — *13—14.* A bölcseség Józsefet visszatartotta a házasságtörés bűnétől, s amikor hamis vád alapján börtönbe *(verembe)* került, az álmok megfejtésében mutatkozó bölcsesége miatt emelkedett nagy hatalomra. Az *ellene vádaskodók* Putifár környezete. *Bűntől*, a latin szerint : bűnösöktől.

15. A *szent nép* a pogányoktól elkülönített, Isten különös oltalma alatt álló Izrael, az *elnyomó* nemzet (latin : nemzetek) Egyiptom. — *16.* Az *Úr szolgája* Mózes, v. ö. Móz. II. 14, 31 ; IV. 12, 7. 8 stb. A fáraó előtt művelt csodái ismeretesek. — *17.* Az *igazak*, az izraeliták kemény kényszermunkájuk *(robotjuk)* ellenértéke gyanánt elkérhették és megtarthatták az egyiptomiak arany- és ezüstedényeit (Móz. II. 11, 2 ; 12, 35. sk.). Az izraelitákat vezető felhőoszlopról v. ö. Móz. II. 13, 21 ; 14, 19 ; IV. 14, 14. —

Éjjel pedig csillagfényül.
18Átvitte őket a Vörös tengeren,
Átvezette őket a nagy vizen;
19Ellenségeiket pedig a tengerbe merítette,
S a *tenger* mélységéből *partra vetette.*
Ezért az igazak kifosztották a gonoszokat,
20És énekkel dícsérték Uram, szent nevedet,
S egyetértve magasztalták győztes kezedet;
21A bölcseség ugyanis megnyitotta a némák száját,
S a gyermekek nyelvét ékesszólóvá tette.

11. FEJEZET.

A bölcseség vezérli Izraelt a pusztában, Egyiptomot pedig megbünteti.

1Sikerre vezette vállalkozásaikat
Szent próféta vezetése mellett:
2Átkeltek lakatlan pusztaságon,
És sívár helyeken ütöttek sátort;
3Ellentálltak ellenségeknek,
És megboszulták magukat ellenfeleiken.
4Szomjúságukban segítségül hívtak Téged,
És vizet kaptak meredek sziklából,
Szomjukat oltották kemény kőszálból.

5Amivel ugyanis ellenségeik bűnhődtek, mikor nem volt innivalójuk,
Izrael fiai annak bőségében örvendeztek,
6Az nekik, mikor szűkölködtek, jótéteményül szolgált.

19. Partra vetette v. ö. Móz. II. 14, 31; ott azonban a hullák kifosztásáról nem esik szó. — *19b.* a latin szerint: És kivezette őket az alvilág(?) mélységéből. — *20.* Mózes és az izraeliták hálaéneke Móz. II. 15. — *21.* Erre a szép énekre is a bölcseség tanította meg a nehézbeszédű (v. ö. Móz. II. 4, 10; 6, 12. 30.) Mózest és a tanulatlan izraelitákat.

11. A bölcseség további megnyilánulása Izrael pusztai útjában *(1—4.)*; az egyiptomiak sorsának egybevetése a választott nép ellentétes sorsával: a víz mint csapás és mint áldás *(5—15)*; az állatok által vétkező egyiptomiak állatcsapással bűnhődnek *(16—21)*; Isten enyhesége az egyiptomiak büntetésében nem az ő erőtlenségében, hanem nagy irgalmában találja magyarázatát *(11, 22—12, 2)*.

1. Mózesről mint prófétáról v. ö. Móz. V. 18, 15, 18; 34, 10; Oz. 12, 13. — *3.* A negyvenévi vándorlás folyamán az izraeliták harcoltak Amalekkel (Móz. II. 17, 8 skk.), a kánáneusokkal (Móz. IV. 21, 1—3). az ámorreusokkal (Móz. IV. 21, 21 skk.), Básán királyával Móz, IV. 21, 33skk.) és Mádiánnal (Móz. IV. 31, 2. skk.). — 3b a görög szerint: És visszaverték az ellenfelet. — *4.* V. ö. Móz. II. 17.

5—11. Az izraelita csecsemők vízbefojtásának büntetésére a Nílus vize vérré változott; az izraeliták viszont a pusztában friss vízhez jutottak. Az ő itteni szomjazásuk csak megpróbáltatás volt (v. ö. Móz. V. 8, 2—5.); az egyiptomiak szomjúsága a véressé vált Nílus mellett pedig szigorú büntetés. — *5a*-ból: *mikor nem*

[7]Mert a ki nem apadó
folyó forrásvize helyett
Embervért adtál a gonoszoknak ;
[8]Míg azok megkevesedtek, büntetésül a megölt kisdedekért,
Ezeknek váratlanul bőséges vizet adtál,
[9]És megmutattad az akkori szomjúsággal,
Hogyan magasztalod fel a tieidet és ölöd meg ellenségeiket.
[10]Amikor ugyanis megpróbáltatás érte őket,
Bár csak enyhe feddésben volt részük,
Megtudták, minő kínokat szenvedtek a haragban elítélt gonoszok.
[11]Azokat ugyanis, mint intő atya, próbára tetted,
Ezeket pedig, mint szigorú király, kérdőre vontad és elkárhoztattad.
[12]Távol *tőlük* és jelenlétükben egyaránt kínt szenvedtek,
[13]Mert kétszeres bánat fogta el őket,
És sóhajtottak, mikor a multakra emlékeztek ;
[14]Mert amikor hallották, hogy az, mi nekik bűnhődés,
Amazoknak javukra szolgált, tudomást szereztek az Úrról,
És csodálták az események végét ;
[15]Mert, akit egykor go-

volt innivalójuk és *5*b a görög szövegben nincs meg ; ezek a szavak a *6*. v.-nek változatát adják. — *7*. *A ki nem apadó folyó* a bővizű Nílus. — *7*b a görög szerint : Undok vérrel zavartattak meg. V. ö. Móz. II. 7, 17. skk. — *8*a a görög szerint : «A csecsemőgyilkos parancs megtorlására». Itt tehát nem esik szó megkevesedésről. — *9*b a görög szerint : Miként fenyítetted meg az ellenségeket. — *10*. Az izraeliták szomjúsággal kísérttettek a pusztában (Móz. II. 17.). Ez a szomjúság nem volt annyira kínzó, mint a *haragban elítélt gonoszok*, az egyiptomiak szomjúsága a vérré vált Nílus vize mellett. *Enyhe*, szószerint : irgalmas. — *12—15*. Az egyiptomiak, amikor az izraeliták még közöttük időztek, különböző csapásokat voltak kénytelenek elszenvedni, távozásuk után pedig az irigység lelki kínját szenvedték, mikor megtudták, hogy Isten az izraelitákat pártfogásába vette. — *13—14*. A *kétszeres bánat:* saját szenvedéseik szomorú emléke és a lesujtó megállapítás, hogy a szomjúság, mely őket gyötörte, az izraelitákat is kínozta ugyan, de csakhamar Isten csodás jótéteményére adott alkalmat. — *14*c a latin szöveg többlete és nem egyéb, mint 15b változata. — *15*. Mózest ugyan anyja tette ki a Nílus vizére, de kitevésének erkölcsi szerzője mégis Egyiptom királya és népe volt. Mózest *gúnyolva elutasították*, amikor a küldetését igazoló csodákat semmibe sem vették és az izraeliták elbocsátását sürgető követelését nem akarták teljesíteni. Az *események vége* a választott nép csodás menekülése Egyiptomból és csodás útjuk a pusztában, melyről az egyiptomiak is hallottak. — *15*c. Az egyiptomiak szomja keservesebb volt, mint az izraelitáké ; a szöveget nem kell arra érteni, mintha az egyiptomiak az izraeliták távozása után is szenvedték volna a szomjúság csapását.

noszul kitettek és gúnyolva elutasítottak,
Azt az események végén megcsodálták,
Minthogy szomjaztak, de nem úgy, mint az igazak!

16 Romlottságuk balga vélekedései miatt,
Melyektől félrevezetve esztelen csúszómászókat
És alávaló állatokat imádtak,
Büntetésül esztelen állatok raját bocsátottad rájuk,
17 Hogy megtudják: kiki azzal bűnhődik,
Ami által vétkezik;
18 Mert mindenható kezed,
Mely a világot *alaktalan* anyagból teremtette,
Küldhetett volna ellenük medvét, bősz oroszlánt seregestül,
19 Vagy újfajta ismeretlen, dühös fenevadakat,
Melyek tüzes párát lehelnek,
Vagy sistergő gőzt fújnak,
Vagy szemükből rémes szikrát szórnak,
20 Melyek nemcsak ártással tudták volna őket tönkretenni,
Hanem *puszta* látásuk is holtra rémítette volna őket;
21 De egyébként eleshettek volna akár egyetlen lehellettől,
Üldözve saját tetteiktől,
Elszélesztve hatalmad fuvallatától;
De Te mindent mérték, szám és súly szerint rendeztél.

22 Csakis neked áll mindig módodban, megmutatni nagy hatalmadat,
És ki tudna ellene szegülni karod erejének?

16—17. A szerző áttér az állatcsapások (béka-, szúnyog-, légy és sáskacsapás Móz. II. 8 és 10) taglalására s itt is rámutat a megtorlás megfelelő voltára. A szomjúság csapása az ártatlanok vízbefojtásának volt a megtorlása, az állatcsapások pedig az egyiptomiak állatimádásának (krokodilus, kígyó, béka, bogarak imádásának) büntetése. — *16b-c* alanya a latinban: némelyek (t. i. az egyiptomiak közül). — *18—21.* Isten könnyen megtehette volna, hogy az egyiptomiak büntetésére külön szörnyetegeket teremt vagy a rendkívüli beavatkozásnak más módját veszi igénybe; de ő ettől eltekintett; mivel mindent *mérték, szám és súly szerint* rendezett, a megtorlásban is mértéket tart, a büntetés módját a bűnhöz szabja (v. ö. 17): az egyiptomiak olyan állatok részéről szenvedtek, amilyeneket imádtak. — *18.* A világnak *alaktalan* (latin: nem látott) *anyagból* való formálásáról Móz. I. 1, 2. skk. A szerző ezzel a görög bölcselettől kölcsön vett kifejezéssel nem az anyag örökkévalóságát hirdeti, hanem Isten mindenhatóságát kívánja bemutatni, melyet legalkalmasabban tükröztet az ú. n. második teremtés: a világ rendezése és alakítása, az állatfajok teremtése. (18 c stb.) — *20. Ártással*, pl. megmarással.

22—27. Az egyiptomiak megbüntetésében Isten igazságossága

[23]Mert az egész világ olyan
előtted, mint a mérleg
billentője,
Mint a földre hulló haj-
nali harmatcsepp!
[24]Mégis könyörülsz min-
denen, mert módod-
ban áll minden,
S elnézed az emberek
bűneit a bűnbánatért;
[25]Mert szereted mindazt,
ami van;
Mit sem utálsz abból,
amit alkottál;
Mert ha gyűlöltél volna
bármit is, meg sem
teremtetted,
Meg sem alkottad volna.
[26]Hogy is maradhatna
meg bármi, ha te nem
akarnád,
És hogyan állhatna fenn,
mit nem hívtál létre?
[27]Kímélsz mindent, mivel
a tiéd, Uram,
S az élőben leled örö-
medet!

12. FEJEZET.

Isten a kánáneusokat és az egyiptomiakat kíméletesen büntette.

[1]Be jó, be kegyes a szelle-
med, Uram, mindenek-
ben!
[2]Ezért a tévelygőket meg-
fedded egy keveset;
Vétkeikért megdorgálod
őket és lelkükre kötöd,
Hogy a gonoszságtól el-
fordulva benned higy-
gyenek, Uram!

[3]Igy szent földed régi
lakóitól is undorodtál
ugyan,
[4]Mert utálatos dolgokat
műveltek előtted:
Varázslást és förtelmes
áldozatokat;

mellett jósága is érvényesült. Egészen elpusztíthatta volna őket; hogy közülük sokan életben maradtak, annak oka Isten szeretete, mely nem szorítkozik a választott népre, hanem kiterjed minden teremtményére. — *23.* A *mérleg billentője* parányi súly, mely elég arra, hogy a mérleget egyensúlyi helyzetéből kibillentse. V. ö. Iz. 40, 15. — *24. A bűnbánatért:* helyesebben: a bűnbánat végett, hogy alkalmuk legyen javulásra. V. ö. 12, 2. — *25*d a latin szöveg többlete.

12. Az előző fejezet utolsó mondatának kiegészítése *(1—2)*. Isten jóságával (v. ö. 11, 27) nem ellenkezik a kánáneusokkal szemben követett eljárása; kiirtásuk folyamán az Úr kíméletet tanusított *(3—11*a). Isten elnézése a bűnössel szemben nem félelem jele, hanem mindenhatóságának következménye *(11*b—*18)*. Kell, hogy Isten eme kíméletes eljárása az izraelitákban is megerősítse az emberbaráti érzést *(19—22)*. Isten az egyiptomiakat eleinte csak mintegy játszva büntette; csak később, mikor az enyhébb büntetéseknek nem volt kellő foganatja, alkalmazta a legszigorúbb megtorlást *(23—27)*.

1. A görög szöveg és a latin régi kéziratai szerint helyesebben: Mert halhatatlan szellemed vagyon mindenekben. A vers így összefügg 11, 27-tel: Isten minden élő lényt kímél s abban örömét leli, mivel az ő szelleme tölti be őket. V. ö. Móz. I. 2, 7; Préd. 12, 7; Zsolt. 103, 29—30.

3—8 a görögben egyetlen hosszúlélekzetű mondatszerkezet, melyet világosság kedvéért némileg szét kellett tagolnunk. Isten

[5]Kegyetlenül megölték gyermekeiket,
Emberek belső részeit falták és vért szürcsöltek,
Amikor *mint beavatottak* titkos ünnepséget *ültek;*
[6]A gyámoltalan teremtések *gyilkos* szülőit
El akartad ugyan emészteni atyáink keze által,
[7]Hogy a föld, mely előtted mindennél kedvesebb,
Isten gyermekeiben méltó telepeseket nyerjen;
[8]De még őket is megkímélted, hisz ők is emberek,
És sereged előcsapatja gyanánt darazsakat küldöttél,
Hogy apránkint kiírtsák őket.
[9]Nem mintha nem lett volna erőd, haddal vetni az igazak alá a gonoszokat,
Vagy félelmes vadakkal, vagy egy kemény igével egyszeriben kiirtani őket.
[10]Mégis apránkint büntetted őket, hogy alkalmat adj bűnbánatra,
Bár tudtad, hogy gonosz volt eredetük,
És romlottságuk velük született,
És gondolkodásuk soha meg nem változik,
[11]Hisz átkozott fajzat voltak kezdettől fogva!

Nem kellett tartanod senkitől sem, mikor büntetlenül hagytad bűneiket,
[12]Hisz ki mondhatná neked: «Mit cselekedtél?»
Vagy ki szegülhetne ellen ítéletednek?
Vagy ki léphet fel ellened, mint az igaztalan emberek védője,
És ki illethet váddal, ha elpusztulnak népek, melyeket alkottál?
[13]Hisz nincsen kívüled Isten, ki gondját viselné a mindenségnek,
Hogy bizonyítanod kell lene, hogy nem ítélték hamisan,
[14]És nem vonhat kérdőre

még a kánáneusok büntetésében is enyhén járt el, amennyiben a honfoglaló izraeliták megérkezése előtt darazsak igénybevételével űzte ki őket lakóhelyeikről (v. ö. Móz. II. 23, 28; V. 7, 20; Józs. 24, 12), holott Isten előtt utálatos dolgokat műveltek, így: varázslást (v. ö. Móz. V. 18, 9—11) és gyermekáldozatok bemutatását (v. ö. u. o. és Móz. III, 18, 21; V. 12, 31). Hogy a kánáneusok ezzel kapcsolatban titkos vallásos misztériumokban emberhúst és vért is fogyasztottak, arról egyéb ismert forrás nem tesz említést. — *5c* fordítása a görög szövegen alapszik; a latin szerint: Titkos ünnepséged közepéből. — *6a.* A Moloch istenség tiszteletére rendezett gyermekáldozaton a szülők is résztvettek. — *6—7.* Az *Atyáink* és *Isten gyermekeiben* kifejezések a honfoglaló izraelitákat jelzik. — *8. Őket*, t. i. a kánáneusokat. — *11.* A kánáneusok megátkozott eredetéről Móz. I. 9, 25. A megátkozás nem jelentett kényszert a bűnre s a bűnbánat lehetőségét nem zárta ki.

sem király, sem fejedelem
Azokért, akiket elvesztettél.
15Mert igaz vagy, mindent igazságban intézesz,
Úgy ítélvén, hogy nem illik hatalmadhoz
Kárhoztatni azt is, ki büntetést nem érdemel;
16Hiszen hatalmad az igazságosság alapja,
És mivel mindennek ura vagy, kész vagy mindent megkímélni.
17Mutatsz ugyan erőt, ha kétségbe vonják hatalmad teljességét,
És bünteted azok merészségét, kik nem ismernek téged,
18De fékezed hatalmadat, enyhén ítélsz
És nagy kímélettel igazgatsz minket,
Mert nálad vagyon a hatalom *gyakorlása*, mikor csak akarod!
19Ezzel a bánásmóddal pedig arra tanítottad népedet,
Hogy az igaznak emberségesnek kell lennie,
És ama jó reménnyel töltötted el gyermekeidet,
Hogy amikor ítélsz, alkalmat adsz a bűnök megbánására.
20Ha már szolgáid halálra szánt ellenségeit
Ekkora kímélettel büntetted,
S időt és alkalmat adtál nekik, hogy felhagyjanak a gonoszsággal:
21Mennyi gonddal ítélted akkor fiaidat,
Mikor atyáiknak esküvel, sőt szövetséggel javakat ígértél!
22Míg tehát fenyítesz minket, elleneinket sokszor korbácsolod,
Hogy mi is, mikor ítélkezünk, jóságodat meggondoljuk,
S az ítéletkor irgalmadat remélhessük.

15—16. Földi uralkodók néha hatalomféltésből eltesznek láb alól olyanokat, kik nem vétettek ellenük, de a jövőben árthatnak. Ilyen szempontok Istennél nem érvényesülnek; ő mindenható, nem szorul ilyen megelőző eljárásokra és jóságát szabadon érvényesítheti. — *17. Kik nem ismernek téged.* A görög szöveg és több latin kézirat szerint helyesebben: kik megismertek. Isten tehát azokat bünteti keményen, kik őt már megismerték és ennek ellenére szembeszállnak hatalmával.

19. Az *igaznak . . . . gyermekeidet* kifejezések az izraeliták jelzése. V. ö. 7. — *19b.* a latin szószerint: Hogy igaznak és emberségesnek kell lenni. — *19d. Hogy, amikor ítélsz* a latin szöveg többlete. — *20a.* A kánáneusok kihalásra voltak ítélve. — *21.* Isten a pátriárkákkal (Móz. I. 15.), majd Mózes útján Izrael népével (Móz. II. 24, 8.) szövetségre lépett, mely a választott népnek számos jót helyezett kilátásba. — *22.* A szerző felhívja honfitársait, hogy szakítsanak a szűkkeblűséggel, de ezzel nem adja fel meggyőződését, hogy Izrael Isten választott, különösen kedvelt népe.

23. A szerző visszatér az egyiptomiakra, kikről 11, 5-től kezdődőleg tárgyalt. Isten őket állatcsapásokkal kínozta, mivel ocs-

[23]Ezért azokat is, kik esztelen, gonosz életet éltek,
Azzal gyötörted leginkább, amit imádtak,
[24]Mert a tévelygés útjain túlmesze jutottak,
Mikor az állatok legsilányabbjait hitték isteneknek,
S úgy éltek, mint együgyű gyermekek.
[25]Ezért megcsúfoló büntetést bocsátottál rájuk,
Mintha éretlen gyermekek lennének.
[26]Mivel pedig nem *hajtottak* sem megcsúfolásra, sem korholásra,
Istenhez illő ítéletet tapasztaltak;
[27]Mert mikor szenvedésük közben bosszankodva látták,
Hogy azoktól fenyíttetnek, miket isteneknek gondoltak,
Felismerték, hogy Ő az igaz Isten,
Kiről azelőtt tagadták, hogy ismerik;
Ezért jött el rájuk végső kárhozatuk!

13. FEJEZET.

A bálványimádás balgasága.

[1]Mert balgák mindazok az emberek, kikben nincsen Isten ismerete,
Kik nem tudták a látható jókból megismerni azt, aki vagyon,
S a műveket szemlélve

mány módon állatokat imádtak. — *23*b a görög szerint: Saját ocsmányságaikkal gyötörted. A latin fordítás ezt helyesen értelmezi. — *24—27.* Silány állatok isten gyanánt imádása gyermekes eljárás, ezért Isten az egyiptomiakkal úgy bánt, mint balga gyermekekkel: megcsúfolta őket békával, léggyel; mikor azonban a csúfolódó büntetés nem hatott, komoly, *Istenhez illő* büntetésben részesültek: elvesztették elsőszülöttjeiket és részben a Vörös-tengerbe fúltak. — *24a. Túlmesze jutottak*, a latinban szószerint: hosszabb ideig tévelyegtek. — *24c. Éltek*, a görög szerint: tévedtek. — *26. Nem hajtottak*, a latinban szószerint: nem javultak. — *27.* Mikor az egyiptomiak az állatok miatt szenvedtek, azokra, tehát vélt isteneikre megnehezteltek, és megismerték, hogy Izrael istene az igazi Isten; később azonban erről a tanulságról megfeledkeztek és Mózesnek a választott nép elbocsátására irányuló sürgetését nem vették komolyan, ezért elérte őket a végső romlás.

13—15. fej.: A bálványimádás balgaságáról.

13. A természeti erők imádása balgaság *(1—9)*. Még érthetetlenebb azonban azok eljárása, kik istenek vagy állatok képeit imádják *(10)*. A bálvány készítésének és elhelyezésének leírása *(11—16)*. Oktalanok, kik élettelen bálványtól várnak segítséget *(17—19)*.

1. Az előző fejezet végén a szerző az egyiptomiak állattiszteletét gyermekségnek minősítette, itt pedig megbélyegző ítéletét kiterjeszti a hamis istenek tiszteletének egyéb fajaira. Először a természet erőinek imádásáról tárgyal, mely főleg a görög vallásnak volt alapgondolata. A hamis istenek imádói *balgák* (a görög szerint: természettől fogva balgák), mivel őket éppen a természet gondolkodó szemlélete vezethette volna az igaz Isten ismeretére. A *látható jók* itt nem Isten jótéteményeit jelzik, hanem

nem ismerték föl az alkotót,
[2]Hanem a tüzet, vagy a szelet, vagy az iramló levegőt,
Vagy a csillagok körét, vagy a vízárt,
Vagy a napot s a holdat tartották világot kormányzó isteneknek!
[3]Ha már ezeket isteneknek gondolták,
Mert szépségük elbájolta őket,
Tudhatták volna, menynyivel *kiválóbb* ezek ura,
Hisz a szépség szerzője alkotta mindezeket.
[4]Ha pedig megcsodálták ezek erejét és tevékenységét,
Megérthették volna, hogy alkotójuk még erősebb,
[5]Mert a teremtmények nagyságából, szépségéből
Nyilván meg lehet ismerni azok teremtőjét.
[6]De ezek ellen még csak kevesebb a kifogás,
Mert ők talán csak tévednek,
Miközben Istent keresik és meg akarják találni.
[7]Amikor ugyanis alkotásaival foglalkoznak, s *azokat* vizsgálják,
Megejti őket *a látásuk*,
Hisz *annyira* szép, mit látni lehet!
[8]Másrészt ezeknek még sincs mentségük,
[9]Mert, ha tudásban annyira vitték,
Hogy át tudták *kutatni* a világot,
Honnét van, hogy ennek urát

a különböző tökéletességekkel felruházott teremtményeket, amelyekből a feltétlen tökéletességű lénynek (Móz. II. 3, 14. skk.), az *alkotónak* (a görög szerint: a művésznek) létezésére kell következtetni. — *2.* A *tűz* istensége a görögöknél Hephaistos, a *szélé* Aeolus, a *levegőé* Hera, a tengeré *(vízáré)* Poseidon. Valószínű azonban, hogy a szerző nemcsak a görög vallást tartotta szemelőtt; erre mutat a *csillagok körének* (az állatövnek) és más égitesteknek *(nap* és *hold)* megemlítése, melyek tisztelete valószínűleg Babilonból hatolt be a görög vallásba. — *3.* A teremtmények szépségének kiemelése a görög felfogáshoz közel áll. *Kiválóbb*, a latin szerint: szebb.— *5.* A 3. v. a teremtmények szépségéről, a 4. v. azok nagyságáról emlékezik meg, az 5. v. pedig, összegezve a kettőt, rámutat arra, hogy a teremtő mindkét tulajdonságot magasabb fokban egyesíti. — 5b a görög szerint: «Hasonlítás útján meg lehet látni azok teremtőjét». Isten meglátása nem testi szemlélet dolga, hanem következtetés a szemlélet alapján, melyet a szerző hasonlításnak (analógiának) nevez. — *6—7.* A természetimádók tévedése kisebb, mint a bálványimádóké (10 skk. vv.), mivel a természet tárgyai valóban szépek, s akik azokat kutatásuk tárgyává teszik, mint pl. a görög bölcselők, alapjában véve istenkeresők. — *8—9.* A természet kutatói és megbámulói nincsenek vétség nélkül, ha nem jutnak el Isten ismeretéhez, mivel a természet törvényeinek felderítése nehezebb feladat, mint Isten létének felismerése a természet szemléletéből. Ezt a lépést Isten felé a természetkutatók könnyebben tehetik meg, mint mások, kik a természet szépségét kevésbbé ismerik. — *9d. Előbb*, a latin szószerint: könnyebben.

Nem tudták előbb megtalálni?

10De boldogtalanok azok, és holt *dolgokba* vetik reményüket,
Kik emberi kéz művét hívják isteneknek :
A mesterséges alkotást aranyból, ezüstből, az állatok képeit,
Vagy haszontalan követ, régi kéz munkáját.
11*Így*, mikor a fafaragó alkalmas törzset vág az erdőből,
Gondosan lehántja egész kérgét,
Majd hozzáértő szorgalommal hasznos holmit készít az élet szükségére,
12S a munka hulladékát étel készítésére fordítja ;
13Ami pedig megmarad belőle, és semmire sem alkalmas :
A görbe és görcsökkel telenőtt fát
Üres idejében szorgalmasan kifaragja,
Gondos művészettel alakot ad neki,
S ember képére formálja,
14Vagy valami *hitvány* állathoz szabja ;
Bevonja vörös agyaggal, pirosra keni pirosítóval,
És minden foltját befesti,
15Majd hozzáillő hajlékot készít,
A falra illeszti és vassal megerősíti ;
16Tehát gondját viseli, hogy le ne essék,
Mert tudja, hogy az nem tud magán segíteni,

10. Ha már a természeti erők és lények imádása is balgaság, ez fokozott mértékben áll a bálványtiszteletről ; a bálvány ugyanis nélkülözi az életet *(holt dolog)* és *emberi kéz műve* ellentétben a természeti lényekkel, melyek mintegy Isten kezéből kerültek ki. *Régi kéz munkáját:* régi időben élő ember alkotását. A régiség elősegíti a kultuszkép tiszteletét. — *11—16* irónikus hangon írja le egy fabálvány keletkezését (v. ö. Iz. 44, 12—17 ; Jer. 10, 3—5.), hogy kézzelfoghatóvá tegye a tiszteletéhez tapadó balgaságot. Míg a természet tárgyai és erői Isten hatalmát és szépségét, sugározzák, a bálványkép teljesen gyámoltalan *(15)* és sokszor művészi szempontból is silány *(13)*, mivel többnyire a mester üres óráinak melléktermeke. — *11. Alkalmas*, a görög szerint : «könnyen mozgatható», vagyis szállításra alkalmas. *Vág*, a görögben szószerint : fűrészel ki. *Az erdőből* a latin szöveg többlete ; *Hozzáértő szorgalommal* ellentétben áll a 13. v.-ben hangoztatott szórakozott gondossággal. — *12.* A mesterember a hulladékot tüzelőnek használja. A görög szöveg a vers végén hozzáteszi : és jóllakik, t. i. az azon főtt étellel. — *13.* A görcs tüzelőnek sem jó, mert nehezen ég el ; ezért készítenek belőle bálványt az ebédutáni pihenő órákban, ezekhez illő gondossággal. *13c—d* a görög szerint : Üres ideje szorgalmával kifaragja, — Szórakozása gondosságával alakot ad neki. — *14.* A *vörös agyaggal*, helyesebben vörösvasérc porával és egyéb pirosítóval való bevonás célja a bütykös, hibás foltok eltakarása és az életszín (testszín) illuziójának keltése. — *15. A hajlék* esetleg kis kápolna

Hiszen csak képmás, és
segítségre szorul!
[17]Amikor pedig vagyonáért, gyermekeiért és
feleségéért fogadalmat
tesz és imádkozik,
Nem restell szólni ahhoz, mi lélek nélkül
vagyon;
[18]Az erőtlenhez könyörög egészségért,
A holthoz esedezik életért,
S a gyámoltalanhoz fordul segítségért;
[19]Szerencsés utat kér attól, ami lábát sem
tudja *mozdítani;*
Keresetéért, munkájáért és minden ügye
sikeréért
Ahhoz könyörög, mi
semmire sem képes.

14. FEJEZET.

A bálványimádás balgasága (folyt.).

[1]Más viszont, ki tengerre
indul,
És szilaj hullámokat készül átszelni,
Fadarabhoz esedezik,
mely törékenyebb,
Mint a hajó, mely őt
hordozza.
[2]Mert emezt keresetvágy
eszelte ki,
És hozzáértő ember bölcsesége építette,
[3]S a te gondviselésed kormányozza, Atyánk!
Mivel a tengeren is adtál utat,
És biztos ösvényt a hullámok között!
[4]Megmutatod, hogy minden *veszélytől* meg tudod menteni
Még azt is, ki jártasság nélkül száll tengerre.
[5]Hogy bölcseséged művei parlagon ne heverjenek,
Még silány fára is rábízzák az emberek életüket:
Hajón szelik át a *habokat,* és életben maradnak.

fából, melyet falra lehet szegezni. — *17a. Feleségéért,* a latinban szószerint: menyekzőjéért. *Fogadalmat tesz és* a latin szöveg többlete. — *19c* a görög szerint: Erőt kér teljesen erőtlen kezektől.

14. Hogy a bálványokba vetett bizalom balgaság, a szerző folytatólag bemutatja a hajós példáján, ki fából készült bálványhoz fordul, holott az ugyancsak fából készült hajó nagyobb biztonságot jelent *(1—6)*. Az áldott fa szembehelyezése az átok alatt levő fával *(7—11)*. A bálványimádás keletkezésére vezetett: *a)* a vágy korán elhalt gyermekek emlékének megörökítésére *(15—16)*; *b)* a fejedelmek tiszteletének túlhajtása *(17—21)*. A bálványimádás hatása az erkölcsi életre *(22—31)*.

1—5. A pogányok sokszor istenképeket helyeztek el hajóikon; ezekhez az utasok imával fordultak. A fabálványoknál bizonnyal hathatósabb oltalmat biztosít a hajó, melyet *hozzáértő ember bölcsesége* szintén fából épített, a görög szerint: «melyet a bölcseség mint művész épített». — De még a jó hajónál is többet ér Isten oltalma az út folyamán. Isten azért óvja a hajósok életét, mivel terve szerint az embernek ki kell aknáznia a föld különböző tájain található isteni adományokat. — *5.* A vers kezdete a görög szerint:

[6]Már régente is, mikor
a gőgös óriások vesztüket lelték,
A világ reménysége hajóra menekült,
És kezed irányítása mellett
Átmentette a nemző magot az utókornak.

[7]Mert áldott a fa, mely által igazság történik;
[8]De átok éri a kézzel alkotott bálványt,
Meg azt is, aki készítette;
Ezt, mivelhogy megalkotta,
Amazt pedig, mert romlandó létére istennek hívták!

[9]Egyaránt utálat Isten előtt
Az istentelen és istentelen *alkotása*,
[10]És készítőjével együtt
a mű is bűnhődik.
[11]Ezért a pogányok bálványai *ítélet alá esnek*,
Mert utálattá lettek Isten *teremtése közepette*;
Kísértéssé lettek az emberek lelkének,
És tőrré a balgák lábának.

[12]Mert a hűtlenség kezdete a bálványképek gondolata;
Kitalálásuk az élet rákfenéje.
[13]Nem is voltak kezdettől fogva,
S ezért nem maradnak örökké;
[14]Mivel az ember hivalkodása által jöttek a világra,
Hirtelen elmúlás vár rájuk.

Úgy akarod, hogy bölcseséged művei stb. — *6.* Isten gondviselése a hajósokkal szemben szépen nyilvánult meg a vízözön alkalmával. A *gőgös óriások*ról v. ö. Móz. I. 6, 1—7. A *világ reménysége* Noé és a többi élőlény, kik a bárkában húzhatták meg magukat. A bárkát maga Isten irányította (v. ö. 10, 4).

7. Az *áldott* fa az összefüggés szerint Noé hajója, mely igaz, helyes célt szolgált, amilyen volt az igaz Noé és családjának megmentése. A hajózás általánosságban is Isten oltalmát élvezi, ha tisztes célok szolgálatában áll. Több szentatya az áldott fát alkalmazott értelemben Krisztus keresztfájára értelmezi. — *9. Istentelen alkotása*, szószerint: «istentelensége», amit itt tárgyi értelemben kell venni. — *11.* A bálványok itt említett megítéltetése főleg a messiási időre vonatkozik. — *11a* a latinban szószerint: És nem leszen tekintet a pogányok bálványaira, t. i. ítéletük idején. — *11b* a latin szerint: Mert Isten teremtményei utálattá lettek. — *11d. Tőrré*, a latinban szószerint: egérfogóvá.

12. Hűtlenség, szószerint: «paráznaság», mi az Ószövetségben sokszor a választott népnek, mint jegyesnek Istentől való elpártolását jelenti (pl. Ez. 16, 15 skk.), itt pedig a szerző az Istentől való elpártolás egyéb eseteire, tehát a pogányok bálványimádására is kiterjeszti. — A bálványok tiszteletére az első alkalmat a képek készítése szolgáltatta, melyeket később vallásos tisztelet, sőt imádás tárgyává is tettek, amint ezt *15—20* két példában bővebben kifejti. *Rákfenéje*, szószerint: romlása. — *13—14.* Az első ember még nem készített magának bálványokat és nem vetemedett azok imádásának gondolatára, és lesz idő, mikor a bálványok az élet szín-

15A keserű gyászban bánkodó atya ugyanis
A hirtelen tőle elragadott fia képmását készíttette,
S azt, ki mint ember halt meg, most istenként tisztelte,
És alattvalói között szertartásokat és áldozatokat rendelt.
16Idővel az istentelen szokás megszilárdult,
S e tévedést törvényként megtartották,
És uralkodók parancsára faragott képeket imádtak.
17Kiket pedig az emberek nem tudtak szemtől-szembe tisztelni,
Azért, mert távol *laktak* tőlük,
Azok képmását a távolból elhozták;
A királyról, kit tisztelni akartak,
Hű képet készítettek,
Hogy a távollevőnek oly készséggel hízelegjenek,
Mintha közöttük volna.
18Tiszteletük ápolására pedig a művész *becsvágya*
Olyanokat is ösztönzött, kik *amazt* nem ismerték;
19Mert, hogy megbízója kedvében járjon,
Azon fáradozott művészetével,
Hogy a hasonlóságot minél hívebben kifejezze.
20A műalkotás szépségétől elragadott sokaság pedig
Most már istennek tartotta,
Kit kevéssel azelőtt mint embert tiszteltek.
21Ekként vált az emberi élet kelepcéjévé,
Hogy az emberek akár érzelem, akár uralkodó előtt meghajolva,
A másra át nem vihető nevet kőnek vagy fának adták.

22És nem érik be azzal, hogy megtévedtek Isten ismeretében,

teréről el fognak tűnni. V. ö. 11. — *15a. Keserű*, a görög szerint: időelőtti. — *15d* a görög szerint: És alattvalói között titkos tiszteletet és szenteléseket rendelt. — *16. Tévedést*, a görög szerint; szokást. — *17c.* A görög szerint: Azok alakját távolból ábrázolták. — *18. Becsvágya*, a latin szerint: felette nagy szorgalma. *Amazt*, t. i. az uralkodót. — *19a. Megbízója*, a görög szerint: az uralkodó. — *19b—c* a görögben szószerint: Művészettel minél szebb hasonlóságot igyekezett (elérni). A művész tehát a király képmásának készítésénél eszményít, szépít és ezzel előmozdítja a fejedelem kultuszát. Az ókori történet számos példát hoz fel arra, hogy Nagy Sándor utódainak, a diadóchoknak udvarában és Rómában is az uralkodókat isteni tiszteletben részesítették. — *21.* Az említett két példa összefoglalása: az *érzelem* (a görög szerint: balsors) a 15—16., az *uralkodó* a 17—20. vv.-ben említett példára utal. *Az emberi élet* (a görögben: az élet) annyi, mint: az élők. *A másra át nem vihető név* Isten neve, melyet kőből és fából készült bálványokra alkalmaztak.

22. A bálványimádás (= *tudatlanság*) sok háborúságra ad

Hanem a tudatlanság
nagy háborúságában élnek,
És mindezt a sok rosszat
még béke gyanánt magasztalják!
[23]Mert mikor gyermekeiket feláldozzák,
Vagy titkos *szertartásokat* végeznek,
Vagy eszeveszett vad tivornyákat űznek,
[24]Nem ügyelnek sem az élet, sem a házasság tisztaságára;
Az egyik a másikat irígységből megöli,
Vagy házasságtöréssel keseríti.
[25]Mindezek összekeverednek *náluk:*
Vérengzés, gyilkosság,
lopás és csalárdság,
Vesztegetés, hűtlenség,
lázadás és hamis eskü,
A jók zaklatása, [26]a megfeledkezés Istenről,
A lelkek fertőzése, természetellenes paráznaság,
A házasság állhatatlansága, házasságtörés és kicsapongás;
[27]Mert a névvel sem illetendő bálványok imádása
Minden gonosznak oka, kezdete és bevégzése;
[28]Mert vagy őrjöngenek jókedvükben, vagy hamisan jövendölnek,
Vagy gonoszul élnek, vagy könnyelműen hamis esküt tesznek;
[29]Mert mikor léleknélküli bálványokban bizakodnak,
Nem tartanak a hamis eskü megtorlásától.

okot, melyet a következő versek részletesen leírnak; a pogányok azonban azzal ámítják magukat, hogy állapotuk *béke*, vagyis rend és jólét. — *23.* A pogány magánkultusz még a görög időszakban sem nélkülözte a gyermekáldozatokat, melyek többnyire béljóslással voltak kapcsolatban; a *titkos szertartások* (a latinban: áldozatok) a keletről meghonosodott misztériumok, melyek sokszor kicsapongással voltak egybekötve, így pl. Dionysos (a bor istene) tiszteletében. *Eszeveszett*, a görög szerint: furcsa szokásokkal kísért. — *24.* Az erkölcstelen vallásos orgiák (tobzódások) sok esetben gyilkosságra vezettek, pl. azokkal szemben, kik a titkos vallásos szövetségből kiléptek és annak titkait elárulták, másrészt kicsapongásaikkal a házas életet is meglazították. *Irígységből*, a görög szerint helyesebben: orvul. — *25a* a görögben: Valamennyin különbség nélkül erőt vesz. — *25c. Vesztegetés*, a görög szerint helyesebben: kártevés. — *25d. A jók zaklatása* valószínűleg utalás a zsidók vallási üldözésére. — *26a. Istenről*, a görög szerint: a hálóról. — *26b. Természetellenes paráznaság*, szószerint: a születés (= nem) megváltoztatása. — *27.* A felsorolt förtelmek mind valamiképen a bálványimádásban gyökereznek, de bevégzésüket, betetőzésüket is abban találják. — A bálványok nem *illetendők névvel*, vagy azért, mivel semmisek és nincs isteni lényegük (a név a lényeg kifejezése), vagy azért, mivel megvetendők. — *28.* A *jókedv*ben való *őrjöngés* a misztériumokkal kapcsolatos kicsapongásokra utal; a *hamis jövendölés* a béljóslásra (v. ö. 23.), vagy csillagjóslásra stb. A *hamis esk*üre nézve v. ö. a köv. verset. — *29.* A görögök később már elvesztették hitüket az istenekben;

30Ezért mind a kettőért méltán bűnhődnek :
Azért, mert bálványokra hagyatkozva, Isten felől hamisan vélekedtek,
És mert hamisan esküdtek, csalárdul megvetve az igazságot ;
31Mert nem azok hatalma, kikre esküt tettek,
Hanem a bűnösöknek járó büntetés
Követi mindig az igaztalanok botlását.

15. FEJEZET.

A bálványimádás balgasága (befejezés).

1Te pedig, Istenünk, kegyes vagy és igaz,
Türelmes, és elnézéssel intézesz mindent !
2Még ha vétünk is, tieid vagyunk, hisz ismerjük hatalmadat ;
De nem vétünk többé, mert tudjuk, hogy hozzád tartozunk !
3Mert téged megismerni, tökéletes jámborság,
És tudni igaz voltodat és hatalmadat, gyökere a halhatatlanságnak.
4Nem is ejtett minket tévedésbe az emberek gonosz mesterségének kitalálása,
Sem az árnyékoló festés haszontalan munkája,
A különféle színű faragott képmás,

náluk az eskü csak külsőség volt, melynek kötelező erejét már nem ismerték. Mások *29*b-t így fordítják : Nem hiszik, hogy (t. i. az istenek) hamis eskü által jogtalanságot szenvednek. — *30.* A bálványokra tett hamis eskü *a)* bűn Isten ellen, mivel a bálványtisztelet cselekvénye ; *b)* bűn az erkölcs ellen, mivel egyben az embertárs megcsalása is a vallás eszközeivel. *Az igazságot*, szószerint : «a szentséget» vagyis : mindazt, ami szent. — *31.* A bálványokra tett hamis esküt nem az istenek torolják meg, kiket ábrázolnak, hanem az igaz Isten, ki az erkölcsi törvény őre.

15. Izrael a többi néppel egybevetve előnyös helyzetben van, mivel a bálványimádást elutasította magától *(1—5)*. A bálványimádás balgaságának újabb kifejtése : észellenességének bemutatása a fazekas példáján *(6—13)*; az idegen népek bálványainak elfogadásában rejlő esztelenség *(14—17)*, az állatok imádásának balgasága *(18—19)*.

1—2. A szerző hálásan emlékszik meg Isten jóságáról, ki népét, bár az többször megtévedett, akként nevelte, hogy az igaz Isten hitét mindvégig megőrizte. Izrael egyesek vétke ellenére is az Úr választott népe akar maradni, hiszen történelméből ismeri Istene nagy hatalmát és hűségét ; Izraelnek most már becsületbeli kötelessége tartózkodni a bűntől (bálványimádástól), mert a nép bűne miatt Istene is bizonyos megszégyenülés háramlanék. *Hozzád tartozunk*, szószerint : hozzád számíttatunk. — *3.* Aki ismeri Isten hatalmát és ezt át is érzi, az jámbor, a bálványimádás förtelmeit kerüli, és elnyeri a halál után a boldog halhatatlanságot. *Igaz voltodat és* a latin szöveg többlete. — *4. Az emberek gonosz mesterségének kitalálása* 14, 12 szerint a szobrászat, mely a régészeti leletek szerint is elsősorban a bálványok készítésére volt beállítva. Nagyobb hatás kedvéért a bálványokat ki is festették. V. ö. 13, 14. — *4*b. *Az árnyékoló festés*, a görög szerint : árnyékoló festők. — *4*c. *Színű*, a görög szerint : színnel

[5]Melynek látása vágyat
kelt a balgában,
Úgy, hogy megkívánja
a holt kép élettelen
alakját.

[6]Akik készítik, akik sze-
retik s akik tisztelik
őket,
Azok a rosszat kedvelik
és méltók, hogy ilye-
nekben legyen részük.
[7]A fazekas is, miután a
lágy agyagot fáradsággal meggyúrta,
Edényt formál, mind-
egyiket használatunkra;
De ugyanabból az agyag-
ból alakít tisztes célra
szolgáló edényeket
És ellenkező célra va-
lókat;
Hogy minő legyen az
edény használata,
Azt eldönteni a faze-
kasra tartozik.
[8]Így *rosszra fecsérelt* fá-
radsággal istent ké-
szít abból az agyag-
ból,
Bár ő csak kevéssel ez-
előtt földből lett,
És csakhamar visszatér
oda, honnét vétetett,
Mikor a kölcsönbe ka-
pott lelket tőle vissza-
követelik.
[9]De nem gondol azzal,
hogy elhagyja ereje,
Sem azzal, hogy élete
rövid,
Hanem versenyre kel
arany- és ezüstművé-
sekkel,
És érczöntőkkel vetek-
szik,
És nagyra van azzal,
hogy *hamis* dolgokat
alkot.
[10]Pedig hamu a szíve, és
hitvány föld a reménye,
S élete értéktelenebb,
mint az agyag,
[11]Mert nem ismeri azt, ki
őt alkotta,
S aki tevékeny lelket
lehelt belé,

bemázolt. — *5. Melynek*, a görög szerint: «melyeknek», t. i. a színeknek. A színekkel élénkített szobor erősebb hatással van a *balga* pogányra.

6. Ilyenekben legyen részük (szószerint: reményük): a halálban, élettelenségben. V. ö. 5b. — *7.* A fazekas képéhez v. ö. Iz. 45, 9; Jer. 18, 4; Sirák 38, 29. sk. *Ellenkező célra valókat:* olyanokat, melyek a háztartás tisztátlan céljait szolgálják. — *8a Rosszra fecsérelt*, a latin szerint: hiábavaló. — *8b.* Föld valószínűleg az anyaméh jelzése. V. ö. Zsolt. 138, 15. A fazekas, kinek a földből származó teste csak addig nem hanyatlik abba vissza, míg Isten a neki kölcsönadott lelket a halálban vissza nem veszi, esztelenül jár el, ha azt hiszi, hogy földből halhatatlan isteneket alakíthat. — *9.* A fazekast nem foglalkoztatják a 8. v.-ben említett megfontolások, hanem inkább arra törekszik, hogy istenszobrait keményre égesse és színekkel úgy befesse, hogy azok arany-, ezüst- vagy bronzszobroknak látsszanak, tehát tulajdonképen hamisít. *Hamis dolgokat;* a latin szerint: hiábavaló dolgokat. — *10. Hamú a szíve:* földből van és a földbe kell visszatérnie. *Hitvány föld a reménye*, a görög szerint: «reménye hitványabb a földnél», a bálvány, melyben reménykedik a földnél is kevesebbet ér; *élete értéktelenebb*,

S az élet lehelletét belé ihlette.
12Hanem azt hiszi, hogy életünk játék csupán,
Hogy az ittlét hasznot hajtó vásár, —
Hogy akárhonnan, még a rosszból is nyereséget kell húzni!
13Pedig ő bárkinél jobban tudja, hogy vétkezik,
Amikor földi anyagból törékeny edényt is, meg bálványt is készít.

14Balgák mindnyájan és nyomorultabbak az *együgyű* lelkénél,
Néped ellenségei és leigázói,
15Mert a pogányok minden bálványát istennek tartják,
Holott azok sem szemüket nem használják, hogy lássanak,
Sem orrukat, hogy lélekzetet vegyenek,
Sem fülüket, hogy halljanak,
Sem kezük ujjait, hogy tapintsanak,
És lábuk is lusta a járásra,
16Mert ember készítette őket,
S olyan formálta, ki az élet lehelletét kölcsönbe kapta,
Mert egy ember sem alkothat magához hasonló istent;
17Halandó létére ugyanis csak holtat tud készíteni igaztalan kézzel,
Hisz ő tökéletesebb azoknál, miket imád,
Mert neki — bár halandó —, élete vagyon, azoknak pedig nincsen.

18Még a legnyomorultabb állatokat is imádják,
Mert a többivel össze-

mint az agyag, mivel nem ér célt, holott az agyag a fent leírt célokra alkalmas. — *12.* A bálványokat gyártó fazekast elsősorban az üzleti nyereség érdekli és nem nézi, hogy eljárása erkölcsös-e. *Hiszi*, a latinban: hiszik. — *13.* A fazekas maga érezheti legjobban annak fonákságát, hogy ugyanabból az anyagból közönséges edényeket és istenképeket alakít.

14—15. A szerző a fazekas balgaságából kiindulva áttér Izrael akkori *ellenségei* vallásos korlátoltságának leírására. Valószínűleg a Ptolemaeus-dinasztia uralkodása alatt élő egyiptomiakra gondol, kiknek állattiszteletét a 18—19. vv. említik. Ezek még gyermeknél is könnyebben hívők, mert saját istenségeikkel be sem érve, idegen népek bálványait is tisztelik (vallásos szinkretizmusz). *14a. Nyomorultabbak az együgyű* (a görögben szószerint: a gyermek) *lelkénél is*, a latin szerint: boldogtalanok a kevély lelkének mértéke fölött. — *16—17.* Az ember arra sem képes, hogy művészettel hozzá hasonló élőlényt állítson elő, annál kevésbbé tud halhatatlan istent készíteni; ezért a keze által készült bálványok holtak és tehetetlenek. *Az élet lehelletét kölcsönbe kapta* v. ö. 8. *Bár halandó* a latin szöveg többlete.

18—19. Az egyiptomiak állattiszteletét említő rész összekötő kapocs a bálványimádás bírálata (13—15. fej.) és a 16. fej. között, mely újból az állatcsapásokról tárgyal. V. ö. 11. fej. — *18.* Az

hasonlítva, ostobaságban alábbvalók náluk.
[19]De még szépséget sem láthatni ezeken az állatokon ;
Nincs is részük Isten dícséretében s áldásában.

16. FEJEZET.

Az izraeliták és az egyiptomiak sorsának folytatólagos egybevetése.

[1]Ezért méltán szenvedtek kinokat ilyesmik által,
És lettek bestiák rajának *prédája*.
[2]Népeddel *azonban* eme fenyítés helyett jót tettél,
És felgerjedt étvágyuk csillapítására
Rendkívüli falatot : fürjet készítettél nekik eledelül,
[3]Úgy, hogy amazok, mikor enni kívántak,
Attól, amit láttak, s ami ellepte őket,
Még rendes étvágyukat is elvesztették ;
Ezek viszont rövid nélkülözés után
Még rendkívüli falathoz is jutottak.
[4]Mert azokra, az elnyomókra,
Könyörtelen nélkülözésnek kellett jönnie,
Ezeknek pedig meg kellett mutatni csupán,
Mily kínokat szenvedtek ellenségeik.
[5]Rájuk is jött ugyan vad állatok bősz dühe,
Mikor tekergő kígyók marásától pusztultak,
[6]De nem tartott haragod mindvégig ;

egyiptomiak silány állatokat is imádtak, pl. krokodilusokat, rovarokat, melyek a többinél alábbvalók. — *1b* fordítása a görög szöveget követi ; a latin szerint : Mert az értelem nélkül levők hozzájuk hasonlítva, azoknál alábbvalók. — *19*. Az említett állatok nemcsak értelmetlenek, hanem viszonylag rútak is. — *19a* a görög szerint : De szépség sincs bennük, amennyiben ezt állatoknál látni lehet, hogy vágyódni lehetne utánuk. — *19b*. Isten az állatokat teremtésük után megáldotta (Móz. I. 1, 22) ; ezt az áldást elveszítik azok az állatok, melyeket isten gyanánt imádnak, mert ezzel kisebbítik Isten dicsőségét.

16. A szerző újból folytatja az egyiptomiak és az izraeliták sorsának egybevetését, melyet a bálványimádásról tárgyaló hosszabb kitérés (12—15. fej.) megszakított : a békacsapással szembeállítja a fürjek pusztai adományát *(1—4)*, a száska- és légycsapással a gyógyító rézkígyót *(5—15)*, a jégesőcsapással a mannát *(16—29)*.

1—4 egybeveti a Móz. II. 8, 1. skk.-ben leírt békacsapást, mely szintén az állatimádás méltó büntetése volt (v. ö. 15, 18—19), az izraelitáknak fürjjel való táplálásával (Móz. II. 16, 2. skk.). A békacsapás elvette az egyiptomiak minden étvágyát, a fürjadomány pedig kielégítette az izraeliták legkényesebb ízlését is. — *3. Amazok*, t. i. az egyiptomiak ; *ami ellepte őket*, t. i. a békáktól ; *ezek*, t. i. az izraeliták.

5—14 egybeállítja a 3., 4. és 8. egyiptomi csapást (t. i. a légy-, szúnyog- és száskacsapást), mely ellen nem volt orvosság, a kígyócsapással a pusztában (Móz. IV. 21, 6. skk.), melynek ellenszere a rézkígyó volt. — *6. Menekvésük jelképét:* a rézkígyót, melyet

Csak intés céljából félemlítetted meg őket egy kissé,
És vették menekvésük jelképét,
Mely törvényed parancsára figyelmeztette őket.
[7]Mert aki odafordult, nem az által gyógyult meg, amit látott,
Hanem általad, mindenek megmentője által.
[8]Ezzel is megmutattad ellenségeinknek,
Hogy Te vagy az, aki minden bajtól megszabadítasz.
[9]Azokat ugyanis a sáskák és legyek csípése megölte,
És nem volt orvosság életük *megmentésére*,
Mert rászolgáltak, hogy ilyenek által pusztuljanak;
[10]Fiaidon ellenben még a mérges sárkányok marása sem fogott,
Mert irgalmad hozzájuk sietett, és meggyógyította őket.
[11]*Megfenyítetted* őket, hogy emlékezzenek parancsaidra,
És hamarosan meggyógyultak,
Hogy *róluk* teljesen megfeledkezve
Ne nélkülözzék segítségedet.
[12]Mert nem orvosolta őket sem gyógyfű, sem tapasz,
Hanem a te igéd, Uram, mely mindent meggyógyít!
[13]Mert te vagy, Uram, kinek hatalma van élet és halál fölött;
Levezetsz az *alvilág* kapuihoz és újból felhozasz;
[14]Az ember ugyan megölhet gonoszsággal,
De az *élet* elszállott lehelletét nem *hozhatja* vissza

Mózes állított fel. — *7. Odafordult*, t. i. a rézkígyóhoz, mely csak jelképül állott; az igazi orvos maga Isten volt. — *8. Ezzel is*, úgy, mint egyéb csodajelekkel Isten megmutatta az ellenséges egyiptomiaknak, hogy csakis Izrael igaz Istenénél van üdvösség. A szerző feltételezi, hogy az egyiptomiak eme csodáról értesülést szereztek. — *9.* Móz. II. 8 nem említi, hogy a sáskák és legyek csípése halálthozó volt; a szerző valószínűleg Móz. II. 10, 17-ből következtetett erre. — *10. Sárkányok* itt a. m. kígyók. — *11. Megfenyítetted őket*, a görög szerint: megmarattak. A kígyómarás hatásában az ösztökéléshez volt hasonló, sebe hamar gyógyult be, úgy, mint az ösztökétől okozott seb. A marás célja is csak buzdítás volt, hogy az izraeliták a törvényről való megfeledkezés bűnébe ne essenek, s így el ne veszítsék az Istentől számukra tartogatott jótéteményeket. — *12.* A vers 10 és 11a—b közelebbi magyarázata. *Igéd:* Isten mindenható akaratának jelzése. — *13—14.* Az ember a halálnak nem tud parancsolni; Isten ellenben még azt is vissza tudja adni az életnek, kinek, mint pl. a mérges kígyótól megmartnak, a természet útja szerint meg kellene halnia. — *13.* V. ö. Kir. I. 2, 6. Az alvilágot, a halál birodalmát a szerző zárt helynek írja le, melynek kapui vannak. *Az alvilág*, a latin szerint: a halál. — *14b. Nem hozhatja vissza*, a latin szerint: nem tér vissza (t. i. a

S az elvett lelket nem
hívhatja vissza többé.
15De a te kezed elől nem
lehet menekülni!

16Mert az istenteleneket,
kik tagadták, hogy
ismernek Téged,
Erős karod ostorozta;
Szokatlan zápor, jégeső,
zivatar üldözte,
És tűz emésztette őket.
17Ami pedig legcsodásabb
volt: a vízben, mely
mindent elolt,
A tűz annál is inkább
erőre kapott,
Mert a teremtés az igazak megtorlója.
18Néha megszelídült ugyan
a tűz,
Hogy az istentelenek
ellen küldött állatok
el ne égjenek,
És ők önszemükkel lássák,
Hogy Isten ítélete üldözi őket;
19Máskor azonban a tűz
szokatlan erővel lobogott mindenfelől a vízben,
Hogy a gonosz föld termését elpusztítsa.
20Ezzel szemben népedet
angyalok eledelével
tápláltad,
És fáradság nélkül készült kenyeret adtál
nekik az égből,
Melyben minden gyönyörűség megvolt és
minden íz édessége;
21Mert ajándékod megmutatta édességedet
gyermekeid iránt,
Úgy, hogy mindenki kívánságának megfelelt

pára). — *14c* a görög szerint: S az (alvilágba) felvett lelket ki nem válthatja. — *15.* A vers 13b-hez kapcsolódik és ezzel együtt Tób. 13, 2-nek szabad idézése. V. ö. Móz. V. 32, 39. A vers egyben átmenet a következő részhez.

16—19. Az 5. és 6. egyiptomi csapás (állatvész, daganatok) mellőzésével a szerző a 7. csapásról értekezik. — *16.* A *tűz* a villám, mely víz (eső, felhő, jég) közepette lakozik. — *17c.* V. ö. 5, 18. 21. Az itt említett *igazak* az izraeliták. — *18—19.* A sujtó villámok lehetőleg kímélték azokat az állatokat, melyek az egyiptomiaknak kárt okoztak, de annál inkább pusztították az egyiptomiak termését (Móz. II. 9, 25 kibővítő magyarázata). — *19. Mindenfelől* a latin szöveg többlete. — *20—23.* Az egyiptomiakat sujtó jégesővel szemben a jéghez (v. ö. Móz. IV. 11, 7 a görög szerint) és zuzmarához (Móz. II. 16, 14.) hasonló manna az izraeliták számára nagy isteni, szintén égből jövő jótétemény volt, mely hatását tekintve ugyancsak alkalmazkodó természetű volt; nem úgy, mint a jégesőből lesujtó villám, mely csak a kártékony állatokkal szemben volt kíméletes (18—19. vv.), hanem akként, hogy az izraeliták ízléséhez igazodott. Mózes II. könyve a manna ízének alkalmazkodásáról nem tesz említést; a szerző itt a zsidó hagyományt követi. — *20.* A manna *angyalok eledele*, v. ö. Zsolt. 77, 25, a héberben szószerint: erősök kenyere. *Fáradság nélkül készült:* Istennek a manna készítése nem okozott fáradságot, mert puszta akaratával hozta létre. Mások: «ki nem fáradva»: Isten 40 éven át, lankadatlan jósággal táplálta népét. *Minden gyönyörűség* a. m. mindenféle jó zamat; *minden íz édessége*, a görög szerint: minden ízlésnek megfelelt. — *21. Ajándékod*, szószerint: a tőled (küldött) anyag.

És azzá változott, amivé
kiki jónak találta.
[22]Hó és jég ellentállt a tűz
erejének s el nem olvadt,
Hogy megtudják, hogy
a tűz, mely a jégesőben is égett,
És eső közepette is villogott,
Az ellenségek természét
tette tönkre,
[23]De ugyanaz megfeledkezett a saját erejéről,
Hogy az igazak táplálékhoz jussanak.
[24]A természet ugyanis,
mely neked, a teremtőnek szolgál,
Megfeszíti erejét a bünösök fenyítésére,
De megcsillapszik, hogy
jót tegyen azokkal,
kik benned bíznak.
[25]Ezért akkor is, mindenre elváltozva,
A te mindeneket tápláló
adományod szolgálatába állott,
Úgy, mint a hozzád fordulók kívánták,
[26]Hogy megtudják fiaid,
kiket szerettél, Uram,
Hogy nem a *különféle*
fajtájú gyümölcs táplálja az embert,
Hanem igéd tartja meg
azokat, kik benned bíznak.
[27]Mert amit a tűz el nem
tudott emészteni,
Kevés napsugártól melegítve hamar elolvadt,
[28]Hogy mindenki tudja,
hogy napkelte előtt
kell áldani téged,
És virradatkor fordulni
hozzád imával!
[29]A háladatlan reménye
ugyanis elolvad, mint
a téli dér,
S elfolyik, mint a víz,

A manna édes ízével kinyilvánította Isten édességét, jóságát az izraeliták iránt. — *22—23.* A tűz az izraeliták jéghez hasonlító mannájával szemben megfeledkezett a saját erejéről, azt főzés alatt meg nem olvasztotta (Móz. II. 16, 23; IV. 11., 8.), de annál jobban dühöngött az egyiptomiak természével szemben. *Hó és jég* a 22. v.-ben a manna jelzése. — *24*a—b. V. ö. 17c. — *24*c. V. ö. 23. — *25.* A természet a minden izraelitát tápláló manna szolgálatába állott, hogy bemutassa benne alkalmazkodó képességét. *A hozzád fordulók*, a görög szerint: a (táplálkozni) óhajtók. — *26.* Az élet fenntartásához nem kell sokféle eledel, mivel Isten igéjével (akaratával) egy ételnek is változatos ízt tud adni. — *26*b—c Móz. V. 8, 3 szabad idézése. — *27.* Hogy az ember életét Isten akarata tartja fenn, kiviláglik abból, hogy a manna, mely a tűzhely tüzét állotta, a nap sugarainak kitéve rögtön elolvadt (Móz. II. 16, 21.); tápláló-képességét tehát Istentől vette. — *28.* A mannát napfelkelte előtt kellett gyüjteni; ez emlékeztessen korai felkelésre és buzgó reggeli imára. — *29.* Aki nem hálálkodik, vagyis nem imádkozik, úgy jár, mint a nap sugarainak kitett dér, vagy mint maga a manna; haszonnélkülivé lesz, mint az elolvadt hó vize, melyet nem szoktak emberi használatra eltenni.

17. Az egyiptomiak a kilencedik csapást valóban megérdemelték *(1—4)*. A sötétséget nem tudta eloszlatni sem tűz, sem az égitestek fénye, sem a bűvészet *(5—9)*. A csapást súlyosbította

melynek nem veszik hasznát.

17. FEJEZET.

Az egyiptomi sötétség csapása.

[1]Mert nagyok a te ítéleteid, Úram,
És kimondhatatlanok igéid,
Ezért estek tévedésbe a bárdolatlan lelkek.
[2]Míg ugyanis azt hitték a gonoszok, hogy elnyomhatják a szent népet,
A sötétség és a hosszú éjjel bilincsei megkötözték őket,
Úgy, hogy tető alá zárva, s az örök gondviseléstől számkivetve feküdtek.
[3]És míg azt hitték, hogy titkos bűneik mellett
A feledés sötét leple alatt rejtve lehetnek,
Elszéledtek, iszonyúan megdöbbentek,
Szörnyű ámulatukban megzavarodtak.
[4]Még az őket befogadó zugban sem voltak mentek a félelemtől,
Mert *rettenetes* zaj háborgatta őket,
És komor alakok jelentek meg előttük
És félemlítették meg őket.

[5]Semmiféle tűznek sem volt számukra elegendő világítóereje,
De a csillagok lobogó fénye sem tudta e komor éjt beragyogni.
[6]Csak hirtelen kigyúlt félelmes lángok jelentek meg nekik,
És a *soha* nem látott *jelenségtől* megriadva,
A látottakat a valónál rosszabbnak gondolták.
[7]A bűvészek szemfényvesztése is kudarcot vallott,
És csúfosan ütött ki a bölcseséggel való kérkedés *próbája:*

az egyiptomiak rossz lelkiismerete, mely miatt teljesen ártalmatlan természeti jelenségek mögött is veszélyt sejtettek *(10—20)*.

1. Kimondhatatlanok, mások szerint: ki nem fürkészhetők; *igéid* a latin szöveg többlete. *Bárdolatlan*, szószerint: meg nem nevelt *lelkek*, az egyiptomiak lelkei, kiket Isten eddigi csapásai nem tettek okosabbá. A *tévedés* Izrael jelentőségének felfogására vonatkozik. Lásd a köv. verset. — *2. Tető alá zárva:* akik házukban tartózkodtak, nem mertek onnét távozni. *Az örök gondviseléstől számkivetve:* nem élvezték a nap áldásait úgy, mint a többi emberek. V. ö. 20. v. — *3.* A sötétség csapása azokat, kik egyébként a sötétség cselekedeteire szövetkeztek, elkülönítette egymástól, elvette a kedvüket azok folytatásától. — *3d* a görög szerint: És megriadtak rémképektől. — *4.* A házakban tartózkodókat kísértetek rémítették. A szerző talán a Nílusba fojtott gyermekek és meggyilkolt felnőtt izraeliták lelkeire gondol, kiket az egyiptomiak megrémült képzelete hallani és látni vélt. *Rettenetes*, a latinban: leszálló. — *4d* a görög szerint: Sötét ábrázattal.

6. Jelenségtől a latinban: arctól. — *7—8.* Az egyiptomi bűvészek, kik Mózes csodáit többször utánozták (Móz. II. 7, 11. 22;

[8]Akik ugyanis fogadkoztak,
Hogy kiűznek a beteg lélekből félelmet, nyugtalanságot,
Maguk is nevetséges aggódás betegjei lettek;
[9]Mert akkor is, mikor nem ijesztette őket semmi rémség,
Ha mellettük állatok szaladtak, vagy kígyók sziszegtek,
Megborzadtak, és remegve *majd hogy* ki nem múltak;
Még a levegőbe sem mertek tekinteni,
Holott azt sehogy sem lehet elkerülni.

[10]Mivel ugyanis a gonoszság gyáva, bizonyságot tesz elítéltetéséről,
És kegyetlen dolgokat vár mindig a zaklatott lelkiismeret.

[11]A félelem ugyanis nem egyéb, mint a segitség gondolatának feladása;
[12]Minél gyengébb tehát belül a remény,
Annál *kínosabbnak* érzik a tudatlanságot a csapás okát illetőleg.
[13]Őket pedig, kik az alélt éjjelen,
Mely az alvilág mélységes aljából jött elő,
Egyazon álomba merülten feküdtek,
[14]Hol rémes kísértetek űzték,
Hol pedig a lélek kábultságában ernyedtek,
Mert hirtelen, váratlan félelem jött reájuk.
[15]Igy aztán, ha valaki közülük leroskadt,
Fogollyá lett, vas*bilincs* nélkül is börtönbe zárva;

8, 7. 18.), most szégyenben maradtak. Hiába kérkedtek bölcseségükkel; a sötétség rémségeitől sem másokat, sem önmagukat nem tudták megszabadítani. *Próbája*, a latin szerint: feddése. — *9.* A bűvészek, kik azelőtt kígyót szelidítettek, most nemcsak hogy féltek tőlük, hanem még a szemüket is behúnyták, hogy valami ijesztőt ne lássanak.

10. A görög szerint: «A gonoszság ugyanis gyáva önmagától; tanusítja (ezzel), hogy elítéli önmagát. — A rosszat mindig nagyítja, mert bántja gonosz lelkiismerete.» A gonoszt mindenüvé elkíséri a megérdemelt büntetés félelme, ezért rémképek látására, illetve a tapasztaltak ily irányú megítélésére hajlamos. — *11. Mint a segítség gondolatának feladása*, a görög szerint: «mint az észszerű segédeszközök feladása.» Aki fél, nem tud magán segíteni, mivel nem tud nyugodtan gondolkodni; cselekvését nem az észszerűség irányítja. — *12. A remény*, t. i. segédeszközre, mentségre. Ilyen állapotban az értelem nem alkalmas arra, hogy a baj okát megállapítsa és esetleg eltávolítsa; az ebből származó bizonytalanság érzése a bajt még inkább súlyosbítja. — *13—14. Őket*, t. i. a bűvészeket; akik az *alélt*, tehetetlenné tevő éjjelen, melyet a költői felfogás az alvilág ernyedt állapotához hasonlít, ugyanolyan álomkóros gyengeségben tengődtek, mint a többi egyiptomi, s ezt a tehetetlenséget a csodás jelenségek okozta félelem még inkább fokozta. — *13b* a görög szerint: Mely az alélt alvilág zugaiból jött elő. — *15.* A félelem mindenkit meg-

16Akit az meglepett, akár
földmíves volt, akár
pásztor, vagy mezei
munkás,
El nem kerülhető kény-
szerbe jutott,
17Mert mindannyiukat
egyazon sötétség bi-
lincsei fogták.
Akár suhogó szél volt
az,
Akár sűrűlombú csalit-
ból *hangzó* szépcsen-
gésű madárszó,
Akár sebesen iramló víz-
nek moraja,
18Akár aláhulló sziklák
hatalmas robaja,
Akár ugrándozó állatok
láthatatlan futása
Vagy ordító vadállatok
üvöltése,
Akár pedig a magas he-
gyekről verődő vissz-
hang:
Mind megfélemlítette s
megdermesztette őket.
19Mert az egész földkerek-
ség tündöklő fényben
úszott,
És fennakadás nélkül
élhetett a munkának;
20Csakis reájuk borult a
terhes éjjel,
A reájuk váró sötétség
képe!
De a sötétségnél is in-
kább terhükre voltak
önmaguknak.

18. FEJEZET.

Az egyiptomi sötétség csapása (folyt.). — Az utolsó csapás.

1Szentjeid ellenben a leg-
tisztább fényt élvez-
ték.
Hallották ugyan azok
hangját,
De nem látták alakjukat,

bénított. Állapotuk a börtönéhez hasonlított, csakhogy itt nem volt szükség vasbilincsre és zárra. — *16—17a.* A félelem ott bénította meg az embereket, ahol éppen érte őket. *Mezei munkás.* a görög szerint: magányos helyen dolgozó munkás. — *17b—19.* A szerző — úgylátszik — abban a felfogásban volt, hogy a rendkívüli sötétség csakis az egyiptomiakat sujtotta; a többi ott tartózkodó élő lény, pl. a madarak ezt a csapást nem szenvedték. — *20.* Az egyiptomiakra *váró sötétség* a halál és az alvilág éjjele; a csapás idején szenvedett gyötrelmeik legnagyobbika nyugtalan lelkiismeretük volt.

18. Az egyiptomi sötétség ellentéte a tűzoszlop, mely az izraelitáknak pusztai útjukon világított *(1—4).* Az utolsó egyiptomi csapással, az elsőszülöttek hirtelen halálával *(5—19)* a szerző szembeállítja az izraeliták enyhébb büntetését a Kóré-féle lázadás alkalmával *(20—25).*

1a. V. ö. Móz. II. 10, 23. és Bölcs. 17, 20. — *1b—2b.* A latin szövegben az izraeliták szerepelnek, mint cselekvő alany; az ajándékra vonatkozólag v. ö. Móz. II. 12, 35—36. A görög szerint azonban az egyiptomiakra kell a szöveget értenünk, melynek fordítása a következő: Azok (t. i. a sötétben levő egyiptomiak) hallották hangjukat (t. i. az izraelitákét), de nem látták alakjukat, — És boldognak hirdették őket (t. i. az izraelitákat), mert nem szenvedték ugyanazt. — Hálálkodtak, hogy nem álltak bosszút, holott velük igaztalanul bántak, — És bocsánatot kértek azok miatt, miket elszenvedtek.

És magasztaltak Téged,
mert nem szenvedték ugyanazt ;
[2]Ők, kik azelőtt kárt vallottak, hálálkodtak,
hogy nem szenvedtek,
És hogy különbség legyen, ajándékot kértek.

[3]Ezért tűzoszlop volt vezetőjük az ismeretlen úton,
És ártalomnélküli napot adtál nekik a dicső *vándorlás*hoz.
[4]Azok pedig megérdemelték,
Hogy világosságtól megfosztva a sötétség börtönét szenvedjék,
Mert elzárva tartották gyermekeidet
Kik által a törvény el nem múló világosságát *kellett* vennie a világnak.

[5]Mert elvégezték magukban, hogy megölik az igazak gyermekeit,
— *Kik közül* egy kitett gyermek megmenekedett —
Gyermekek nagy számát vetted el tőlük büntetésül,
És elveszítetted mindnyájukat egyaránt tengernyi vízben.
[6]Előre hírét vették atyáink ennek az éjnek,
Hogy jól ismerve az esküket, melyeknek hittek, bátorságban legyenek.
[7]Igy bizalommal várta néped
Az igazak szabadulását és az istentelenek vesztét.
[8]Amivel ugyanis az ellenséget sujtottad,
Azzal minket, kiket hívtál, felmagasztaltál.
[9]Mert titokban áldoz-

3. A *tűzoszlop* nappal árnyékot adott, éjjel világított, ezért *ártalomnélküli nap.* — *4. Azok,* az egyiptomiak, megérdemelték a sötétséget, mert az izraelitákat visszatartották a Sinai felé vezető úttól ; mintegy véka alatt akarták tartani azt a lelki világosságot, mely eme hegyről később az egész világra szétáradt. V. ö. Iz. 2, 1. skk.

5. V. ö. Mcz. II. 1, 15. skk. ; 2, 11 ; 14. — *6.* Az izraeliták Isten útján előre értesültek ama éjjelről, melyben az egyiptomiak elveszítették elsőszülöttjeiket, azért, hogy meg ne ijedjenek, hanem bízzanak Isten igéreteiben, melyeket néha eskü alatt is tett a pátriárkáknak, hogy t. i. ivadékukat különös pártfogásban részesíti. — *7. Az igazak* az izraeliták. — *8.* Egy és ugyanaz az esemény, az elsőszülöttek pusztulása, az egyiptomiaknak büntetést jelentett, a pusztába és az igéret földjére hívott izraelitáknak pedig szabadulást és a választott nép rangjára emelkedést biztosított. — *9.* A húsvéti bárány áldozata *titokban,* négy fal között ment végbe az útraindulás előtt. A szerző bizonnyal a zsidó hagyományból vette, hogy az izraeliták elindulás előtt a pusztai út idejére bajtársi összetartást és a javak testvéries megosztását fogadták egymásnak. Ugyancsak hagyományból meritette azt is, hogy az izraeliták már az első húsvétkor is régi szent énekeket énekeltek a húsvéti bárány elköltése mellett, amint ezt a szokást saját

tak jámbor *atyák* igaz
gyermekei,
S egy lélekkel vállalták
az igazságos törvényt,
Hogy jóban és bajban
egyaránt osztoznak az
igazak,
És rázendítettek az
atyák énekeire.
10Az ellenségek azonban
éktelen kiáltással
feleltek,
És szerte hangzott azok
jajszava, kik sirattak
gyermekeiket.
11Ugyanaz a büntetés sujtott szolgát, urat egyaránt,
S az alattvaló ugyanazt
szenvedte, mint a király :
12Egyazon halálnem által
valamennyinek
Számtalan volt a halottja ;
Az élők nem győztek
temetni,
Mert legféltettebb magzataik
Egy csapásra halálukat
lelték.
13Mert akik varázslások
miatt mindvégig hitetlenek maradtak,
Az elsőszülöttek vesztekor végre mégis elismerték, hogy ezek
Isten népe.
14Mert mialatt mély csend
borult mindenre,
S az éjjel sietős útja közepén tartott,
15Mindenható igéd az égből, királyi trónodról,
Ott termett a pusztulásra
szánt föld közepén
Miként a zord harcos ;
16Vissza nem vonható parancsodat hordozta
éles pallos gyanánt,
Ott állt és betöltött
mindent halállal,
Az eget érte, miközben a
földön állott.
17Akkor hirtelenül gonosz
álomképek háborgatták,
És váratlan félelem
szállta meg őket ;
18Az *egyik itt* esett össze félholtan, a másik amott,
És tudtul adta halála
okát, mely miatt vesznie kellett ;

idejéből jól ismerte. — *Az igazságos törvényt*, a görög szerint : az isteni törvényt. — *10.* Éles ellentét az izraeliták pászkaéneke és az egyiptomiak kísérteties jajveszékelése között. — *12. Egyazon halálnem* az öldöklő angyal csapása. *A legféltettebb magzat* az elsőszülött, kit az egyiptomiak épúgy különös becsben tartottak, mint az izraeliták. — *13.* Az egyiptomiak az előző csapások folyamán hitetlenek maradtak, mivel bűvészeik Mózes csodáit részben utánozták ; az utolsó csapás végül megtörte őket, belátták, hogy Izrael népe *Isten népe*, — a görög szerint : «Isten fia» (v. ö. Móz. II. 4, 22—23.), és sürgették a nép távozását. — *14—16.* A harcos gyanánt leírt ige nem az Újszövetségből (Ján. 1.) ismert isteni Ige, sem az öldöklő angyal — v. ö. a *mindenható* jelzőt —, hanem Isten megszemélyesített büntető parancsa. *Állt*, a görög szerint : járt. — *17—19.* Az elsőszülötteket riasztó és haláluk okát jelző álmokról Móz. II. nem tesz említést. Ez a részlet tehát vagy hagyományon alapul, vagy a leírás költői kiegészítése.

19Mert az őket háborító
álmok ezt előre jelezték,
Hogy meg ne haljanak anélkül, hogy tudnák,
Miért kellett kegyetlenül szenvedniök.

20Az igazakat is illette ugyan a halál megpróbáltatása,
És sokakat ért *romlás* a pusztában,
De nem tartott soká haragod,
21Mert feddhetetlen férfiú járt sietve közben a népért;
Elővette szolgálata pajzsát:
Imával kérlelt és engesztelő tömjénnel,
Szembeszállt a haraggal, véget vetett a csapásnak,
És megmutatta, hogy ő a te szolgád!

22Legyőzte a zavargást nem testi erővel, sem fegyver hatalmával,
Hanem szavával győzte meg a fenyítőt:
Hivatkozott az atyáknak tett eskükre és a szövetségekre;
23Mert mikor már rakásszámra hullottak egymásra a halottak,
Közbelépett és véget vetett a *haragnak*,
S útját szegte az élők felé;
24Mert leomló ruháján rajta volt az egész világ,
A négy sor kőbe az atyák dicsősége volt metszve,
És fejdíszébe fönséged volt belevésve.
25Meghátrált ezek elől az öldöklő, visszahökkent tőlük,
Mert haragodból is puszta próba is elég volt.

20—25. A Kóré lázadását és vesztét követő népzendülésben Isten csapása már több, mint 14.000 lázadót pusztított el, mire Áron főpap Isten haragjának tömjénáldozattal és imával véget vetett (Móz. IV. 16, 41—49.). — *20a.* *Ugyan*, a latin hozzáteszi: akkor. — *20b* a latin szerint: És sokan lázadtak fel a pusztában. — *21.* Áron mintegy harcbaszállt Isten büntető hatalmával; pajzsul (a görög szerint helyesen: fegyverül) a papi *szolgálat* fegyvereit, az imát és a tömjénáldozatot alkalmazta, s ezzel bebizonyította, hogy a papi hatalom nem a lázadó Kórét és társait, hanem őt magát illeti meg. — *22. Zavargást*, mások a görög szöveg kiigazításával talán helyesebben: haragot (t. i. Isten haragját). *A fenyítőt*, a latin szerint: ki őt bántotta. *Eskükre és a szövetségekre*, v. ö. 6. — *23. A haragnak* a görög alapján; a latin szerint: a támadásnak. — *24.* Áron főpapi öltözete mint az engesztelés eszköze szerepel; erről Móz. IV. 16. nem tesz említést. A *leomló ruha* (meil stb.) talán színeivel a világegyetem jelvénye; a mellen hordott négy sor drágakőbe a 12 törzs neve *(az atyák dicsősége)* volt vésve, s a főpap fején ékeskedő aranylemez az Úr fenséges nevét viselte. V. ö. Móz. II. 28. — *25. Ezek*, vagyis a szent ruha *elől* az *öldöklő*, Isten büntető igazságossága, *meghátrált*.

19. FEJEZET.

Átvonulás a *Vörös*-tengeren.

[1]Az istentelenekre azonban mindvégig ránehezedett a könyörtelen harag,
Mert előre tudta, mit *tesznek* a jövőben :
[2]Hogy miután megengedték távozásukat,
És sebbel-lobbal útnak indították őket,,
Majd megbánják és üldözik őket.
[3]Mert még gyásszal voltak elfoglalva,
Még jajgattak a halottak sírjánál,
Máris újabb balga gondolatra jöttek :
Mint szökevényeket vették üldözőbe,
Kiket könyörögve menesztettek.
[4]Mert megérdemelt végzet hajtotta őket ilyen vég felé,
S *engedte* elfeledni a történteket,
Hogy fenyítésük hátralevő büntetése teljessé legyen,
[5]És néped csodás módon átkeljen,
Ők pedig szokatlan halált leljenek.

[6]Az egész teremtés ugyanis teljesen ujjá alakult természetében,
Hogy parancsaid szolgálatára álljon,
És gyermekeid sértetlenül megóvassanak.
[7]Mert felhő árnyéka borította táborukat,
S ott, hol azelőtt víz állt, szárazföld bukkant elő :
Jól járható út a Vörös-tengerben,
Zöldellő mező a nagy mélység közepén,
[8]Melyen átvonult az egész nép kezed oltalma alatt,
És bámulatos csodáidat szemlélte ;
[9]Legelésztek, mint a lo-

19. Az egyiptomiak végső romlása a Vörös tengerben *(1—5)*. Isten a természet törvényeit is hajlandó volt felfüggeszteni, hogy az izraeliták baj nélkül kelhessenek át a tengeren, jussanak táplálékhoz a pusztában, s az egyiptomiak elvegyék megérdemelt büntetésüket *(6—12a)*. Az egyiptomiak barátságtalan eljárásának egybevetése a szodomabeliek magatartásával *(12b—16)*. — Befejezés : Isten, ki a természet törvényeinek korlátlan ura, választott népét bármikor, még csodákkal is megsegíti *(17—20)*.

1. Míg Isten a lázadó izraelitákat csak rövid ideig fenyítette (18, 20.), addig az egyiptomiaktól végleg elfordult ; nem nyugodott meg mindaddig, míg csak a tengerben halálukat nem lelték. — *2. Megengedték*, a görögben : sürgették. — *3.* V. ö. Móz. II. 12, 33 ; 14, 5. — *4. A történteket:* az eddigi csapásokat. — *4c.* A latin szószerint : Hogy azt, ami a kínokból hiányzott, a büntetés pótolja.

6b a görög szerint : «Hogy sajátos törvényeket kövessen.» Az egész természet a választott nép kedvéért új törvényeknek látszott hódolni. — *7.* A felhő közönséges rendeltetése nem kellemes árnyék szolgáltatása, s a tenger nem arra való, hogy benne járjanak. *Zöldellő mezőről* Móz. II. nem tesz említést. Ez a vonás

vak, szökdeltek, mint
a bárányok,
És dícsértek téged,
Uram, ki megmentetted őket;
[10]Mert visszagondoltak
arra, amit *átéltek* idegen földön;
Hogy állati nemzés helyett a föld termett legyet,
És *vízi állatok* helyett a folyó ontott töménytelen békát;
[11]Utóbb pedig madarak szokatlan keletkezését látták,
Mikor mohóságtól hajtva csemegét kértek,
[12]Mert vágyuk csillapítására fürj szállt fel a tenger felől.

De a büntetések sem jöttek a bűnösökre
Előzetes jelek: csattogó villámcsapások nélkül;
Méltán szenvedtek is gonosztetteikért,
[13]Mert utálatos idegengyűlöletet tanusítottak;
Míg mások nem fogadtak be ismeretlen jövevényeket,
Ők jószándékú vendégeket vetettek szolgaságba.
[14]De még egyet! Azokra *is* ítélet várakozik,
Akik nem fogadták szívesen az idegeneket,
[15]Ők ellenben *ünnepségek között* fogadták be őket,
És miután ugyanazon jogok részesei lettek,
Kemény *robottal* sanyargatták őket.
[16]De sujtotta is őket a vakság,
Úgy mint azokat ott az igaz ajtaja előtt,
Mikor hirtelen sötétség borult rájuk,

valószínűleg költői dísz. *Nagy mélység közepén*, a görög szerint: szilaj hullámok közepette. — *9.* A biztonságban átvonuló izraeliták vidámságát a költő képzelete a ficánkoló és legelésző állatok magatartásához hasonlítja. *Dícsértek téged* v. ö. Móz. II. 15. — *10.* V. ö. Móz. II. 8, 16. skk.; 8, 3. skk. *Legyet*, a görög szerint: szúnyogot. *Vízi állatok*, t. i. a szaporodó békák. A sor a latin szerint: S a folyó halak helyett töménytelen békát ontott. — *11. Utóbb*, a tengeren való átvonulás után. Móz. IV. 11, 4. 31. — *12*a. *Csillapítására*, a latinban szószerint: megszólítására.

*12*b—c. Amint az izraeliták menekvése csodálatos volt, az egyiptomiak veszte sem nélkülözte a csodás elemet, így az előjelet. *Csattogó villámcsapás*, valószínűleg következtetés Móz. II. 14, 24-ből. Hasonlóan Zsolt. 76, 18. skk. — *13.* Az egyiptomiak magatartása az izraelitákkal szemben bántóbb volt, mint a szodomabelieké Lót vendégeivel szemben, kiket meg akartak gyalázni (Móz. I. 19, 5. skk.). A szodomaiak nem tudták, hogy Lót vendégei kik voltak; az egyiptomiak ellenben ismerhették az izraelita József nagy érdemeit hazájuk megmentése körül. — *14. Azokra*, t. i. a szodomabeliekre. — *15. Ők*, az egyiptomiak ünnepélyesen fogadták Jákobot és családját (Móz. I. 45, 18—20.), Gósen tartományban polgárjogban részesítették őket (Móz. I. 47, 5. skk.), de később rút hálátlansággal fizettek. *Ünnepségek között*, a latinban: vigságban. *Robottal*, a latinban: fájdalommal. — *16.* Az egyiptomi

És kiki ajtaja bejáratát kereste.

17Az elemek ugyanis elváltoztak egymáshoz való viszonyukban,
Mint ahogy a húros hangszeren különböző hangok váltakoznak,
Noha mindegyiknek zengése ugyanaz marad.
Ez kiviláglik *a történtek tüzetes* szemléletéből:
18Szárazföldi lények ugyanis víziekké változtak,
És úszó állatok kimentek a szárazra;
19A tűz felfokozta erejét a vízben,
A víz pedig elfeledkezett oltó természetéről;
20A lángok viszont nem bántották a bennük járó romlandó állatok testét,
És nem olvasztottákfel a könnyen olvadó jó eledelt, mely jéghez hasonlított.
Mind*ezek* által ugyanis naggyá és dicsővé tetted, Uram, népedet;
Nem vetetted meg, sőt mindenkor és mindenütt velük voltál!

sötétség csapásának egybevetése a szodomaiakra vakoskodásával az *igaz* Lót *ajtaja előtt* (Móz. I. 19, 11.).

17. Isten az elemek egymásra hatását azok lényegének változtatása nélkül módosíthatja, amint a hangszeren is ugyanazokból a hangokból más-más dallam alakul ki. *Különböző hangok váltakoznak*, a görög szerint: a hangok a ritmus faját változtatják. *A történtek*, kiegészítés a görög szöveg alapján. — *17d.* a latin szerint: Mint (azt) a látásból is biztosan meg lehet ítélni. — *18a.* Többen a szöveget az izraelitákra értették, kik átvonulásuk alkalmával tengerfenéken jártak; a szerző talán inkább a tengerből jövő fürjekre gondol (19, 12.). — *18b* utalás a békacsapásra. — *19.* V. ö. 16, 17. — *20a.* V. ö. 16, 18. — *20b.* V. ö. 16, 22. *Jó eledelt*, a görögben szószerint: ambróziai (vagyis égi) eledelt.

JÉZUS, SIRÁK FIÁNAK KÖNYVE.

Az ősegyházban a keresztség felvételére készülő katechúmenok oktatásánál több ószövetségi szentkönyvet használtak olvasmányul. Eme ú. n. egyházi könyvek (libri ecclesiastici) közé tartozott Tóbiás, Judit, Eszter, a Bölcseség és Jézus, Sirák fiának a könyve. Valamennyi között az utóbbi könyv volt a legterjedelmesebb és leghasználtabb ; ezért a latin egyházban az Ecclesiasticus (= egyházi könyv) *elnevezés* idővel erre a könyvre szorítkozott. A könyv címe a görög fordításban : «Szeirach bölcsesége», a héber szöveg utóiratában pedig : «Simeonnak, Jézus fiának, ki Eleázár fia, Ben Szírának bölcsesége».

A Szíra nemzetségből származó *szerző*nek tulajdonneve tehát nem teljesen bizonyos. A görög és a latin szöveg szerint Jézus volt a neve; a héber szöveg utóirata és a szír hagyomány szerint pedig Jézus fia, Simeonnak hívták. A könyv szerzője élete javarészét kétségkívül Jeruzsálemben töltötte el (v. ö. 50, 29-et a latin és görög szöveg szerint, valamint a jeruzsálemi templomban tartott istentisztelet költői leírását 50, 6—23-ban). A könyv tartalma mutatja, hogy a szerző a szent könyveket jól ismerte ; a törvénytudó lelkes magasztalása (38, 25—39, 15) és a szerző tanszékének említése (51, 37 a héber szerint) pedig arra enged következtetni, hogy a szerző maga is a törvénytudók osztályába tartozott. Bőséges tapasztalatait és tudását külföldi utazásaival is gyarapította (34, 9—13 ; 43, 26 ; 51, 18). A szerző korát megközelítőleg a Hetvenes szöveg előszavából lehet megállapítani, melyet a szerző unokája iktatott saját (görög) fordítása elé. Ebben megemlíti, hogy ő maga Ptolomeus Euergetes alatt, a 38. évben érkezett Egyiptomba. A magyarázók általános véleménye szerint a közölt számadat nem a fordító életkorára vonatkozik, hanem Euergetesnek azt az uralkodási évét jelzi, amelyben a szerző unokája Egyiptomban megtele-

pedett. Mivel pedig az Euergetes (= «jótékony») díszítő jelzővel kitüntetett egyiptomi királyok közül csak VII. Ptolomeus Physkon (170—117) uralkodott legalább 38 évig, a jelzett esztendő megfelelne a Kr. e. 132. évnek. Ez esetben a szerző maga a Kr. e. II. század első évtizedeiben élt. Művét még akkor írta meg, mikor Antiochus Epifánes ugyan még nem indította meg az írtó harcot a zsidó vallás ellen, de az összecsapás előjelei már mutatkoztak, és szükségessé vált annak a hangsúlyozása, hogy a valláshoz megpróbáltatások közepette is híven kell ragaszkodni (v. ö. 1—2. fej. ; 36. fej.). A szerző még ismerte II. Simeon, jeruzsálemi főpapot (218—194 ? 50. fej.); az ő idejében még Szádok leszármazottjai ültek a főpapi széken (v. ö. 50, 26-hoz jegyz.), tehát még 171 előtt írta meg művét, amikor a főpapi méltóságot a Benjamin törzséből származott Menelaos ragadta el Szádok családjától (Makk. II. 3, 4; 4, 23).

A könyv *céljáról* részben a görög fordító előszava tájékoztat. Belőle tudjuk meg, hogy a szerző a régibb szent írók nyomdokain haladva a maga részéről is akarta az ú. n. bölcseségirodalmat gyarapítani. Művében láthatólag a Példabeszédek könyvét választotta mintaképül. Ő is a bölcseség dícséretével kezdi munkáját, és alfabetikus költeménnyel fejezi be (51, 18—38 ; v. ö. Péld. 31, 10. skk.). Rövidebb vagy hosszabb zsoltárszerű részek a könyvben : 22, 33—23, 6 (könyörgés a nyelv helyes használatáért), 36, 1—19 (ima a nép régi nagyságának helyreállításáért), 39, 21—41 és 42, 15—43, 37 (az Úr műveinek dícsérete) és az utóbbi szöveg folytatása gyanánt hosszabb himnus a választott nép történetének és őstörténetének jelesebb szereplőiről («az atyák dícsérete» 44, 1—50, 26), továbbá 51, 1—17-ben hálaadó ima és a már említett alfabetikus költemény a bölcseség megszerzéséről (51, 18—38). A műnek zöme azonban, épúgy, mint a Péld. könyvében, bölcs mondások (a héber *masal)*, azzal a különbséggel, hogy Ben Szírá mondásai között nagyobb számban vannak összefüggő részek, melyek sok esetben értekezésszerű jelleget öltenek. A mondások egy része a bölcseséget és ennek tanulmányozását ajánlja, így az 1. fej.-ben, továbbá 4, 12—22 ; 6, 18—37 ; 24. fej. ; 32, 18—33, 6 és 38. 25—39, 15; a bölcsről és a balgáról szól 21, 11—22. 23 valamint 37, 21e—29. A többi mondás gyakorlati

bölcs utasításokat ad az erkölcsi és a társadalmi élet legkülönbözőbb területein. Igy az ember rendeltetéséről szól 17, 1—8 ; az ember erkölcsi felelősségéről, Isten büntető igazságosságáról és a bűn kerüléséről tárgyal 15, 11—16, 31 ; 7, 1 skk. ; 21, 1—11 ; a társas érintkezésről általában, továbbá férfiakkal, nőkkel és gazdagokkal szemben 8, 1—22 ; 27, 12—32 ; 9, 1—25 ; 13, 1—32 ; szabályokról magasállásúak részére 10, 1—34 ; a helyes és a helytelen szégyenkezésről 4, 23—33 és 41, 19—42, 8 ; a helyes és a helytelen bizalomról 34, 1—20 ; az alázatosságról 3, 19 skk. ; a fölé- és az alárendeltségről 33, 7—33 ; a kötelességekről szülőkkel szemben 3, 1—18 ; a nevelésről és különösen a leányok gondozásáról 30, 1—13. és 42, 9—14 ; az otthon előnyeiről 29, 28—35 ; a feleség megválasztásáról, a férj és feleség viszonyáról 36, 20—28. és 25, 1—26, 24 ; a bujaság bűnéről 23, 21—38 ; a barátságról 6, 6—17 ; 22, 24—32 ; 37, 1—21d ; a nyelv helyes és annak helytelen használatáról és fegyelmezéséről 5, 13—6, 5 ; 20, 20—33 ; 22, 33—23, 20 ; 27, 33—28, 30 ; az önuralomról 18, 30—20, 8 ; az egészségről 30, 14—27 ; a mértékletességről, főleg lakomán 31, 12—32, 17 ; 37, 30—34 ; az óvatosságról 18, 19—27 ; a gazdagság élvezetéről és veszélyeiről 14, 1—21 ; 31, 1—11. Különböző intelmeket intéz a gazdagokhoz 5, 1—10 ; 11, 1—36 ; a gazdag ember jótékonyságáról és barátairól szól 12, 1—19 ; a jótékonyságról, adakozásról 3, 32—4, 11 ; 18, 15—18 ; 20, 9—19 ; a kölcsönzésről és a kezességről 29, 1—27 ; a kereskedésről 26, 28—27, 11 ; a koldulásról 40, 29—32 ; a szenvedésekről és az Isten félelmében való kitartásról 40, 1—11 ; 2. fej. ; 35, 16—26 ; Isten kegyességéről a megtérőkhöz 17, 20—18, 14 ; az orvosról, a halálról és a gyászról tárgyal 38, 1—24 ; 41, 1—16 ; az igazi értékekről 40, 12—28 ; az áldozatokról 34, 21—35, 15.

A könyv tartalmának eme rövid áttekintésével kapcsolatban önkénytelenül is két megállapítás kínálkozik. Az egyik az, hogy a szerző nem írt rendszeres munkát, mivel egyazon tárgyról a könyv különböző helyein értekezik. Nem egyfolytában írta meg művét, hanem különböző időben gyüjtött és alakított anyagot állított egybe anélkül, hogy rendszeres egymásutánra törekedett volna. A másik kínálkozó megállapítás pedig, hogy a felölelt anyag nagyon válto-

zatos. A gazdag tapasztalatokkal rendelkező szerző igyekezete arra irányult, hogy olvasóit az emberi élet mindenféle viszonylataiban biztos kézzel vezérelje. Ezért több görög szentatya méltán illette ezt a könyvet a «minden erényre oktató bölcseség» (panaretosz szofia) elnevezéssel.

A keresztény Egyház Sirák könyvét kezdettől fogva *szent könyv*nek ismerte el. Az Újszövetség szent szerzői a könyvet ismerték és értékesítették is. V. ö. pl. Sirák 28, 2—5-öt Máté 6, 14. sk.-vel, Sirák 13, 21-et Máté 10, 16-tal; Sirák 15, 11—14-et Jak. 1, 13-mal; Sirák 28, 12-t Jak. 3, 5 sk.-vel és 43, 29-et Kor. I. 15, 28-cal. Az Egyház a könyvet mint az Ószövetségi könyvek egyikét vette át a Hetvenes fordítással együtt a zsidóktól. Később azonban a zsidó írástudók nagy többsége a könyvet a kánonból törölte. Sirák könyve tehát az ú. n. deuterokanonikus könyvek egyike.

A könyv eredeti *szövege* a héber; ennek azonban a Kr. u. XI. század vége felé néhány idézettől eltekintve nyoma veszett, míg csak 1896-ban és az azt követő években nagyobb részét — a könyvnek kb. $^{3}/_{5}$-ét — meg nem találták oly kéziratokban, melyek a XI. vagy XII. századból származnak. Kisebb hézagoktól és szövegmaradványoktól eltekintve, jelenleg a következő hébernyelvű szövegrészek állnak rendelkezésre: 3, 9—16, 26; 25, 24—26, 3; 30, 11—33, 3; 35, 11—38, 28; 39, 20—51, 38. A latin szöveget nem Szent Jeromos fordította, hanem az Italának nevezett régibb latin fordításból került a Vulgátába. A latin fordítást ismeretlen szerző fordította oly görög szövegből, mely nem volt azonos azzal a görög szöveggel, melyet a szerző unokája készített. A latin szöveg emellett számos kettős fordítást és értelmező kiegészítést is tartalmaz, miért is sokszor van eltérés a latin és a görög szöveg verseinek számozásában.

ELŐSZÓ.

Jézus, Sirák fiának könyvéhez.

Nagy és jelentős bölcseséget mutatott be nekünk a Törvény, a Próféták és a többi utánuk következő *író*, akik miatt meg kell dícsérni Izraelt tudományáért és bölcseségéért.[1] Mivel pedig úgy illik, hogy necsak a *héber nyelven* beszélők okuljanak, hanem a kívülállók is lehetőleg gyarapodjanak, előszó és írás útján a tudásban, azért nagyatyám, Jézus, aki igen behatóan adta magát a Törvény és a Próféták és a többi atyáinktól reánk hagyott könyvek tüzetes olvasására, indíttatva érezte magát, hogy ő is írjon valamit, ami a tudományhoz és a bölcseséghez tartozik, hogy a tanulnivágyók ezekkel is megismerkedjenek és mindinkább törekedjenek megerősödni a Törvény szerint való életben.[2]

Kérlek tehát titeket, hogy jóakarattal jöjjetek és megfeszített figyelemmel olvassátok ezeket. Legyetek azonban elnézéssel, ha a Bölcseség képmásának követésében a szavakat nem választottuk meg helyesen, hiszen a héber kifejezések veszítenek erejükből, amikor azokat más nyelvre fordítják.[3] Egyébként nemcsak ez a *könyv*, hanem maga a Törvény, a Próféták és a többi *szent*

Előszó. A héber eredeti szöveg görög fordítója előadja, hogy nagyatyja, a könyv szerzője, milyen célból írta meg könyvét. Elnézést kér a fordítás hibáiért és igazolja fordításának szükségességét.

[1] A görög szöveg szerint az előszó így kezdődik: Sok és nagy (= jelentős) dolog adatott nekünk a Törvény stb. által. *Nekünk*, t. i. a zsidóknak. E szavak: a *Törvény*, a *Próféták és a többi utánuk következő író* az Ószövetségi Szentírás három részére utalnak (v. ö. Luk. 24, 44.). A fordító büszkén hivatkozik görögül értő olvasói előtt a hébernyelvű szent irodalom gazdag kincseire. —

[2] *Beszélők*, a görög szerint: olvasók. *Hanem .... gyarapodjanak*, a görög szerint: «hanem, hogy a tanulni vágyóknak (= a szent iratok tanulmányozóinak) módjukban álljon a kívülállóknak is hasznára lenni előszóval és írással egyaránt.» A *kívülállók* a Palesztinán kívül lakó, már zsidóul nem értő zsidók és más érdeklődők. *Tüzetes olvasására*, a görög szöveg hozzáteszi: s ezekben kellő jártasságra tett szert. *Ezekkel is megismerkedjenek*, t. i. a szerző művében foglaltakkal.

[3] *A Bölcseség képmásának követésében* a. m. a nagyatya «Bölcseség» című munkájának pontosságra törekvő fordításában; a görög szerint: a fordításnak szentelt fáradozás ellenére. *Hiszen a héber kifejezések* stb. a görög szerint: hiszen a héber nyelvben kifejezett (szöveg) nem fedi (egészen) a más nyelvre fordított (szöveget). —

könyv is nem csekély eltérést mutat, ha őket *eredeti szövegben* olvassuk.[4]

Mert, amikor Ptolemeus Euergetes király idejében, a harmincnyolcadik esztendőben Egyiptomba jöttem és itt hosszabb időt töltöttem, találtam itt hátrahagyott könyveket, melyek nem csekély és épen nem megvetendő tudományra *vallanak*. [5]Ezért jónak és szükségesnek láttam, hogy én is némi gondot és fáradságot szenteljek e könyv lefordítására. Sok virrasztást és tanulást szántam ez idő alatt arra, hogy a könyvet befejezzem és közrebocsássam azok használatára, kik *igazán* meg akarják érteni és tanulni, hogyan kell viselkedniök azoknak, akik az Úr törvényéhez akarják szabni életüket.[6]

1. FEJEZET.

A bölcseség és az Úr félelme.

[1]Minden bölcseség az Úrtól, Istentől vagyon,
És vele volt mindig, öröktől fogva.
[2]A tenger fövenyét, az esőcseppeket, az örökkévalóság napjait
Ki tudná megszámlálni?
Az ég magasságát, a föld szélességét, az óceán mélységét
Ki tudná megmérni?
[3]Isten mindent megelőző bölcseségét
Ki tudná megvizsgálni?
[4]Mindennél előbb teremtette a bölcseséget,

[4] A fordító ugyan érzi műve fogyatkozásait, de ez a körülmény nem szegi kedvét, mivel szeme előtt lebeg az akkor már javarészben befejezett ú. n. Hetvenes fordítás, mely sok helyütt a héber eredetitől meglehetősen eltér. *Eredeti szövegben*, szószerint: magukban.

[5] *Euergetes* királyról v. ö. a Bev.-t a könyvhöz. *Itt*, a megfelelő latin szót így is lehetne fordítani: ott. *Találtam* stb. a görög szerint: épen nem csekély képzettség utánzatát (?) találtam. Mások szerint: a képzettséget tekintve nem csekély különbséget észleltem, azaz: úgy találtam, hogy a szent könyvekben jártas egyiptomi zsidók mellett sokan vannak, kikre ilyen oktató célzatú művek olvasása nagyon is ráfér. — [6] *Kik igazán meg akarják érteni és tanulni*, a görög szerint: kik idegen földön (vagyis Palesztinán kívül) meg akarják tanulni.

1. E fejezet a könyv bevezetése, és tartalmát tekintve Jób 28, 20—27 gondolatainak bővebb kifejtése. — A bölcseség forrása Isten *(1—10)*; az emberekkel közölt bölcseség az Úr félelmében, vagyis a mózesi törvénytől megkövetelt vallásos életben nyilvánul meg. Az így értelmezett «Úr félelme» az emberi bölcseség kezdete, teljessége, koronája és gyökere *(11—26.)*. A bölcseség a szavak érett megfontolására vezet *(27—30.)*. Nincs igazi bölcseség a mózesi törvény parancsainak következetes, kétszínűségtől távolálló teljesítése nélkül *(31—40)*.

1. V. ö. Jób 12, 13. — *1b* a görög szerint: És nála van örökre. — *2—4.* Isten műveit nem lehet kifürkészni, annál kevésbbé örök bölcseségét, mely műveinek végső oka. V. ö. Jób 28, 12—23. — *4.* V. ö. Péld. 8, 22. A bölcseség, a teremtett világnak Istenben

S a bölcs értelem öröktől
fogva vagyon.
5A bölcseség forrása Isten igéje a magasságban,
Útjai öröktől fogva való parancsok.
6Kinek födték föl a bölcseség gyökerét,
És ki ismerte meg fortélyait?
7Ki előtt tárult fel,
Ki előtt nyilvánult meg a bölcseség tanulsága,
És ki értette meg a sokféle útját?
8Egy a fölséges, mindenható Teremtő,
A hatalmas király, a szerfölött félelmetes:
Isten, ki trónján ül és országol;
9Ő teremtette azt a Szentlélek által,
Ő az, aki látta, számba vette s megmérte,
10És kiöntötte minden művére,
Minden testre az ő adománya szerint,
És adta azoknak, kik szeretik őt.

11Az Úr félelme tisztesség és dicsőség,
Vígság és örömkoszorú;
12Az Úr félelme szívet derít,
Vígságot, örömet ád és hosszú életet.
13Ki féli az Urat, jól jár a végén,
És halála napján áldásban részesül.
14Isten szeretete tisztes bölcseség;
15Akiknek szeme előtt az megjelenik,
Örvendeznek látásán
És csodái megismerésén.
16A bölcseség kezdete az Úr félelme.
Ezt *az Úr* a hívőkkel együtt, anyjuk méhében teremti,

meglevő eszményi mintája, a teremtést megelőzte, még pedig öröktől fogva. — *5. Isten igéje* és az *öröktől fogva való parancsok* a mózesi törvényt jelzik, melyet Isten öröktől fogva elhatározott. A vers a latin szöveg többlete. — *6—7.* A szerző visszatér a 3. v. tartalmára. *Fortélyait*, a szír szerint: rejtett kincseit. A 7. v. a 6. v. változata és a latin szöveg többlete. — *8.* A görög szöveg velősebben: Egy a bölcs, a nagyon félelmetes, — Ki trónján ül, az Úr! — *9—10.* V. ö. Jób 28, 27. *Azt*, t. i. a bölcseséget. *A Szentlélek által* és *megmérte* kifejezések a latin szöveg többlete a görög szöveggel szemben. *Minden testre:* a test szó itt élőlényt, elsősorban embert jelez.

11—12. Az Úr félelme Jahve tisztelete és parancsai teljesítése. Vallása nemcsak hogy nem hoz szégyent követőire, hanem a pogány népekkel, pl. a görögökkel szemben egyenesen *dicsőség*, szószerint: dicsekvés (tárgya). V. ö. Péld. 3, 2. 16. Az *örömkoszorú* víg lakomára emlékeztet, melynek résztvevői koszorút hordanak fejükön. — *13. Áldásban*, a görög szerint: kegyelemben. A szerző valószínűleg enyhe, könnyű halálra gondol. — *14—15* a szír szövegben és a legtöbb görög kéziratban hiányzik; amelyekben pedig megvan, azokban a 10. v. után következik, ahol a gondolatmenetbe beleillik. *Szeme előtt*, szószerint: látomásban; *az* valószínűleg a bölcseségre vonatkozik. — *16.* A mindkét nembeli

A kiválasztott nőkkel együtt jár,
S az igazakban és a hívőkben megnyilvánul.
17Az Úr félelme jámbor tudás,
18A jámborság *pedig* megőrzi a szívet és igazzá teszi,
Vígságot és örömöt szerez.
19Ki féli az Urat, annak jó sora leszen,
És végső napjain áldásban részesül.
20A bölcseség teljessége Isten félelme;
Gyümölcseiből bőség fakad:
21Egész házát megtölti termésével,
S a tárházakat kincseivel.
22A bölcseség koronája az Úr félelme,
Mely teljes jólétet és üdvös gyümölcsöt terem.
23Ő látta azt és megszámlálta,
Mindakettő az Isten ajándéka.
24Tudást és okos belátást juttat a bölcseség,
És gyarapítja a hozzá ragaszkodók dicsőségét.
25A bölcseség gyökere az Úr félelme,
Ágai pedig *maga* a hosszú élet.
26A bölcseség tárházaiban *bölcs* értelem és jámbor tudás vagyon;
A bűnösök ellenben utálják a bölcseséget.
27Az Úr félelme kiűzi a bűnt,

zsidók a szerző korában vallásukat hagyományos hűséggel szerették. *16c*—d helyén a görög szöveg a következőket tartalmazza: «S az emberek között rakott fészket, ősrégi alapítást, — És nemzedékükben híven megmarad.» A bölcseség az emberiségben az izraelita vallás alapításakor, tehát ősrégi időben rakott fészket, vagyis talált magának otthont. V. ö. 24, 12—13. és Péld. 8, 31. — *17—19* a 12—13. vv. változata és c helyen a latin szöveg többlete. *20. Isten*, a görög szerint: az Úr *félelme*, vagyis Jahve vallása a bölcseségnek nemcsak kezdete, hanem egyben annak tökéletes bevégzése, *teljessége*. — *20b* a görög szerint: És megrészegíti őket gyümölcseivel. — *21.* A bölcseség oly háziasszonyhoz hasonlít, ki megtölti saját házát (v. ö. Péld. 9, 1. skk.) *termésével*, a görög szerint: «kívánatos holmikkal» és tárházait *kincseivel*, a görög szerint: «termésével», hogy azokat gyermekei között szétossza. — *22.* Izrael vallása a *bölcseség koronája*, dísze; koszorú, mely nemcsak virággal díszes, hanem a jólét édes gyümölcseit is hordozza. A vallásosság és a földi jólét összefüggését nagyon sok ószövetségi szöveg hirdeti. V. ö. pl. Móz. V. 28, 1—14; a Példabeszédek könyvének számos helyét stb. *Üdvös gyümölcsöt*, a görög szerint: a gyógyulás egészségét. — *23.* Két más összefüggésből ide került szövegtöredék. *23a* valószínűleg a 9. v.-ből került ide; *23b* pedig esetleg *24a*-ra utal, egyébként a latin szöveg többlete. — *24. Juttat*, a görög szerint: áraszt (mint az esőt). — *25.* A bölcseség fához hasonlít, melynek tápláló gyökerei az igazhitű Jahve-vallás, ágai pedig hosszú, megelégedett földi élet. — *26.* A 31—32. vv. változata, mely a görög szöveghen ezen a helyen hiányzik. — *27a* legtöbb görög kéziratban hiányzik. Ahol megvan, a következő sorban találja folytatását: «Aki benne állhatatosan megmarad,

[28]Mert, aki félelem nélkül
vagyon, meg nem igazulhat,
Mivel haragjának indulata bukását okozza.
[29]A békén tűrő szenved egy ideig,
Azután pedig vígságban lesz része;
[30]Okossága egy ideig elrejti gondolatait,
Később pedig sokak ajka hirdeti okosságát.

[31]A bölcseség tárházaiban tanulságos *mondások* vannak;
[32]A bűnös azonban utálja Isten tiszteletét.
[33]Fiam! Ha bölcseségre vágyol, tartsd meg a törvényt,
És Isten megadja azt neked,
[34]Mivel az *igazi* bölcseség és műveltség az Úr félelme,
S ami kedves előtte,
[35]az a hűség és az alázatosság;
Ő megtölti az ilyennek tárházait.
[36]Ne légy engedetlen az Úr félelmével szemben,
És ne járulj eléje megosztott szívvel!
[37]Ne légy kétszínű az emberek előtt,
És ne kövess el botlást ajkaddal!
[38]Légy ezekben óvatos, hogy el ne essél
És szégyent ne hozz magadra,
[39]Hogy az Úr le ne rántsa a leplet titkaidról,
És le ne sujtson reád a gyülekezet közepette,

távoltartja a haragot.» Ez a kiegészítés átmenet a következő versekhez, melyek a haragról tárgyalnak. — *28a* úgy, amint a latin fordítás megőrizte a 27. v.-el függ össze. A görög szöveg szerint *28a* így szól: «Igazságtalan haragnak nincsen igaza», aminek *28b* a folytatása. Az indokolatlan harag nem fér meg a bölcseséggel és az ember vesztét okozza. — *29—30.* A bölcs megfékezi indulatát, minek később előnyét látja, sőt az emberek miatta elismeréssel is lesznek irányában. — *30. Okossága* a görögben hiányzik. *Gondolatait* a latinban szószerint: szavait. *Sokak*, a görög szerint: a hívők.

31. A szerző munkája is ilyen mondások gyüjteménye. Jól tudja azonban *(32)*, hogy olyanok is lesznek, kik intelmeit megvetik, mivel lelkük az igaz vallásossággal szembefordul. V. ö. 26. — *33. A törvényt*, szószerint: az igazságosságot, a görög szerint: a parancsokat. *Azt*, t. i. a bölcseséget. — *34—35.* Az igazi művelődés nem a világias pogány (görög) művelődés, hanem Izrael vallása, és Isten előtt elsősorban a hithűség és a törvényei iránt való alázatos engedelmesség kedves. — *35b* a görögben hiányzik. V. ö. 21. — *36. Ne légy engedetlen az Úr félelmével*, azaz Jahve igaz vallásával *szemben* és ne gondold, hogy Istennek oly *szívvel* szolgálhatsz, mely megoszlik az ő törvénye és a világias (görög) felfogás között. — *37—40* intelem a kétszínűség ellen, amely a zsidók közül többeket megmételyezett, amennyiben a pogányoknak és igazhitű honfitársaiknak is kedvükben akartak járni. Az ilyenek sorsa megszégyenülés a nyilvánosság előtt. — *37. Az emberek előtt*, a görög szerint: mikor az emberekkel beszélsz. — *38. Légy ezekben óvatos*,

40Mert álnokul közeledtél az Úrhoz,
És szíved tele volt csellel és hamisággal.

2. FEJEZET.

Intés kitartásra szenvedések közepette.

1Fiam, ha Istennek szolgálni kívánsz,
Légy állhatatos a jámborságban és az *isten*-félelemben,
És készülj el a megpróbáltatásra!
2Alázd meg szívedet és légy állhatatos,
Hajtsd füledet a bölcs igék befogadására;
Ne légy elhamarkodott a kísértés napján!
3Viseld el, ha Isten késni *látszik;*
Ragaszkodjál Istenhez és tűrj,
Hogy végül is gyarapodjék életed!
4Fogadd el mindazt, mi reád ki van szabva,
Tűrd el, szenvedve bár,
És viseld békével megaláztatásodat,
5Mert az aranyat és ezüstöt tűzben teszik próbára,
A kedves embereket pedig a megaláztatás kemencéjében.
6Bízzál Istenben, ő majd gondodat viseli;
Remélj benne, akkor egyenes úton járhatsz,
Maradj félelmében, és öregedjél meg benne!

7Kik félitek az Urat, várjátok irgalmát;
El ne pártoljatok tőle, hogy el ne essetek!
8Kik félitek az Urat, higgyetek benne,

a görög szerint: el ne bízd magadat. — *40a* a görög szerint: Mert nem közeledtél az Úr félelméhez.

2. Isten félelmének igazi próbája a kitartás ama szenvedések közepette, melyek a hitéhez hű izraelitára várakoznak. Buzdítás állhatatosságra *(1—6.)*, mely a mult tanusága szerint jutalomra nyujt kilátást *(7—13.)*, míg a gyáváktól Isten megvonja oltalmát *(14—17)*. Az Úr félelmének áldásai *(18—23)*. — Eme intelmek tartalmából arra lehet következtetni, hogy a zsidók a szerző idejében hitük miatt sokat szenvedtek.

1b a latin szöveg többlete. — *2. Alázd meg*, a görög szerint: irányítsd (= készítsd el). *Ne légy elhamarkodott*, ne légy gyáva a *kísértés*, szószerint: az elővezetés *napján*, amikor Isten a megpróbáltatásokat mintegy elővezeti. — *2b* a görög és az egész *2.* v. a szír szövegben is hiányzik. — *3. Isten késni látszik*, mikor azokat, kikre megpróbáltatást küld, egy ideig szenvedni engedi. Aki híven kitart, végül gyarapodásban, vagyis bőséges jutalomban részesül. *3a* a latin szöveg többlete. *3b*—*c* a görög szöveg szerint: Ragaszkodjál Istenhez és el ne pártolj, — Hogy gyarapodjál végső (= utóbbi) dolgaidban. — *4b* a latin szöveg többlete. — *5.* V. ö. Péld. 17, 3; 27, 21; Bölcs. 3, 6. stb. — *6b* szórendje a szír szöveget követi. A latin szerint: Járj egyenes úton, akkor remélhetsz benne. — *6c* a latin szöveg többlete.

8—10. Higgyetek benne ... bízzatok benne ... szeressétek őt a szöveg alkalmazása a három isteni erényre. A görög szövegben

Akkor nem marad el jutalmatok;
[9]Kik félitek az Urat, bízzatok benne,
Akkor gyönyörűségtekre leszen *az ő* irgalma;
[10]Kik félitek az Urat, szeressétek őt,
Akkor szívetek felderül!.
[11]Nézzétek, fiaim, az *előbbi* nemzedékeket, és vegyétek eszetekbe:
Senki sem vallott szégyent, ki bízott az Úrban!
[12]*Volt-e*, ki parancsai mellett kitartott, és szégyenben maradt,
Volt-e, ki hozzá kiáltott, és Ő elnézett fölötte?
[13]Mert kegyes és irgalmas az Isten,
Megbocsátja a bűnöket a szorongatás napján,
És megvéd mindenkit, ki Őt igazságban keresi.
[14]Jaj a megosztott szívűnek, a bűnös ajaknak, a gonosz kéznek,
A földön két úton járó bűnösnek!
[15]Jaj a lankadt szívűeknek, kik nem bíznak Istenben;
Nem is találnak ezért nála oltalmat!
[16]Jaj azoknak, kik elvesztették türelmüket,
Kik elhagyták az egyenes utakat,
És gonosz utakra tértek!
[17]Mitevők lesznek, ha az Úr elkezdi a vizsgálatot?
[18]Kik félik az Urat, nem engedetlenek szavával szemben,
S akik szeretik őt, útjához tartják magukat.
[19]Kik félik az Urat, keresik azt, ami neki kedves,

ehelyett ez áll: «bízzatok benne» (8) és «bizakodjatok jóban» (10. v.); a *9.* v. a görög és a szír szövegben hiányzik. — *10*b a görög szerint: «Örökkétartó örömben és irgalomban.» E szövegezés utalást tartalmaz a halál után való boldog életre. — *11—12.* Utalás a választott nép történetére. — *11. Az előbbi nemzedékeket* a görög fordítás szerint; a latinban: az emberek nemzedékeit. — *12. Parancsai mellett kitartott*, a görögben: megmaradt (az Úr) félelmében; a szír szerint: benne bízott. — *13*c a görög szövegben hiányzik.

*14*a. A görög szöveg szerint: «Jaj a gyáva szíveknek, az ernyedt kezeknek», ami jobban felel meg az összefüggésnek, mivel a szöveg az előzőkben és a következőkben is az üldözés idején követendő magatartásról szól. — *14*b. *A földön* a latin szöveg többlete; *két úton:* a törvény és a világ útján. — *16*b—c a latin szöveg többlete. — *17. Elkezdi a vizsgálatot:* meglátogat büntetéseivel.

18. Engedetlenek, a latinban szószerint: hitetlenek. Az *Úr útja* a mózesi törvény. — *19. Ellelnek törvényével:* a mózesi törvényben kielégülést találnak, mikor azt szorgalmasan tanulmányozzák és teljesítik. — *20*b. *Megalázzák magukat*, a görög alapján;

S akik szeretik őt, eltelnek törvényével.
20Kik félik az Urat, elkészítik szívüket,
És megalázzák magukat előtte.
21Kik félik az Urat, megtartják parancsait,
És békével tűrnek, míg rájuk nem tekint,
22És mondják: Ha bűnbánatot nem tartunk,
az Úr kezébe esünk,
És nem az emberek kezébe;
23Mert amekkora az ő nagysága,
Akkora az ő irgalma is!

3. FEJEZET.

Kötelességek a szülőkkel szemben. — Alázatosság.

1Bölcseség fiai az igazak gyülekezete,
És nemzedékük engedelmesség és szeretet.
2Hallgassátok, fiúk, az atyáról szóló törvényt,
És szerinte cselekedjetek, hogy üdvösséget leljetek,
3Mert Isten tekintélyt adott az atyának a gyermekek előtt,
És megszabta az anya jogát a gyermekekkel szemben.
4Ki szereti Istent, bűneit engeszteli;
Tartózkodik tőlük,
És mindennapi imája meghallgatásra talál.
5Kincset gyüjt, ki megbecsüli anyját;
6Ki tiszteli atyját, örömét leli gyermekeiben,
S amikor imádkozik, meghallgatásra talál.
7Ki tiszteli atyját, hosszú életű leszen,
S aki szót fogad atyjának, felüdíti anyját.

a latin szerint: megszentelik magukat. — *21. Míg rájuk nem tekint* és kérésüket meg nem hallgatja. A vers a latin szöveg többlete. — *22a.* A görög szerint helyesebben: «Inkább az Úr kezébe essünk» (Kir. II. 24, 14. idézése). Az Úr, ha övét meg is fenyíti, mégsem oly szigorú, mint az emberek, mert utóbb megkönyörül (v. ö. 23 v.). *Ha bűnbánatot nem tartunk* a latin szöveg másirányú magyarázó megjegyzése. — *23.* A héber és a szír szöveg a vershez még a következőket fűzi: S amilyen az ő neve, olyanok az ő művei is.

3. A gyermekek kötelességei a szülőkkel szemben: öregkorukban nézzék el jelentkező fogyatkozásaikat és gyámolítsák szüleiket. A szülők tiszteletének jutalma: bűnbocsánat, gyermekáldás, az ima meghallgattatása és hosszú élet *(1—18)*. Az alázatosság ajánlása; intelem a beképzelt tudálékosság kerülésére *(19—32)*.

1. Az *igaz* izraeliták *gyülekezete* mindenkor bölcseséggel tüntette ki magát; ezzel az is együtt jár, hogy a fiatalabb nemzedék az idősebbeket, elsősorban a szülőket nagyra tartja és utasításukat követi. A vers a latin szöveg többlete. — *2a* a görög szerint: Hallgassatok, fiúk, reám, az atyára, a szír szerint: az atyákra. — *4a.* A görög szöveg szerint helyesebben: Ki tiszteli atyját, bűneit engeszteli. *4b—c* a latin szöveg többlete. — *7a.* V. ö. Móz. II. 20, 12; V. 5, 16. — *7b. S aki szót fogad atyjának* a görög

8Ki féli az Urat, tiszteli szülőit;
Úgy szolgál nemzőinek, mint urainak.
9Tettel és szóval, *készséges* türelemmel tiszteld atyádat,
10Hogy áldása szálljon reád,
És áldása mindvégig megmaradjon.
11Az atya áldása megszilárdítja a gyermekek házát,
Az anya átka pedig fenekestül felforgatja.
12Ne keresd dicsőségedet atyád lenézésében,
Mert az ő szégyene nem válik becsületedre;
13Az ember becsülete ugyanis atyja jónevétől vagyon,
S a meg nem becsült atya szégyene a fiának.
14Fiam! Legyen gondod atyádra öregségében,
És ne keserítsd őt életében!
15Ha meg is fogyatkozik értelmében, légy elnéző iránta,
És meg ne vesd őt erőd *teljességében*.
Az atya iránt tanusított kegyesség ugyanis nem megy feledésbe,
16És anyád hibájáért jóval fizetnek neked:
17A jótett fejében gyarapodsz majd,
A szorongatás napján javadra tudatik be neked,
És bűneid elillannak, mint a *dér* a melegben.
18Be gonosz hírben áll, ki cserbenhagyja atyját,
És Istentől megátkozott, ki keseríti anyját!

19Fiam! Végezd dolgaidat alázatosan,
Akkor emberi dicsőségnél is jobban szeretnek.
20Minél nagyobb vagy, annál inkább alázkodjál mindenben,

szerint: Ki hallgat az Úrra. — *8a* a görögben hiányzik. — *9*a-ban a *készséges* (szószerint: minden) *türelemmel* kifejezés és *10*b a latin szöveg többlete. — *11. A gyermekek házát*, a héberben: a gyökeret; *fenekestül felforgatja*, a héberben: kiirtja az ültetvényt. A héber szöveg tehát nem a gyermekek családjára, hanem magukra a gyermekekre (= gyökér, ültetvény) érti a helyet. — *12*. A gyermekek szüleiket néha öregségük tehetetlensége miatt nézik le, vagy akkor, amikor előkelőbb rangba jutnak. — *13*b. A héber szerint: És tetézi a bűnt, ki megveti anyját. — *14*. A héber szerint: Fiam! Légy buzgó atyád megbecsülésében,— S el ne hagyd őt élte semilyen napján. — *16. Anyád hibájáért*, gyengéiért, melyeket elnéztél. — *16* és *17*a helyett a héberben: S az majd engesztelő áldozat gyanánt szolgál (?). — *17*c a latinban szószerint: És bűneid elolvadnak, mint a jég derült időben, — *18*a. *Gonosz hírben áll*, a héber szerint: gonosz az. — *18*b a héber szerint: És teremtőjét ingerli haragra, ki megátkozza anyját.

19. Találó értelmet ad a vers a héber szövegben: Fiam! Ha gazdag vagy, járj alázatban, — Akkor jobban kedvelnek annál, ki (bőven) oszt ajándékot. — *20*a a héber szerint: «Alázd meg

Akkor kegyet találsz Istennél,
[21]Mert egyedül Istennek nagy a hatalma,
És őt dícsérik az alázatosak.
[22]Ami nálad magasabb, azt ne keresd,
Ami erődet meghaladja, ne firtasd!
Azzal törődjél mindig, mit Isten neked meghagyott,
És ne légy kíváncsi többi művére!
[23]Mert nincs arra szükséged, hogy szemléld azt, mi el van rejtve.
[24]Ne törd magadat nagyon a felesleges dolgok után,
És ne légy kíváncsi többi művére;
[25]Mert sok olyant jelentett ki neked,
Mi meghaladja az ember értelmét.
[26]Sokakat vitt tévedésbe *vakmerő* kíváncsiságuk,
És tartja gonosz képzelődésben elméjüket.
[27]A dacos szív rosszul jár a végén,
S aki kedveli a veszélyt, elvész benne.
[28]A szív, mely két úton halad, nem ér el sikert;
A gonosz szívű megbotlik rajtuk.
[29]A dacos szívnek sok a szenvedése,
S a bűnös ember bűnre bűnt halmoz.
[30]A dölyfösök gyülekezete számára nincsen gyógyulás,
Mert bűnös sarj vert gyökeret bennük,
És nem veszik észre.
[31]A bölcs szív megérti a *bölcsek mondásait*,
S a figyelmes fül kész

magadat a világ minden nagy dolga előtt». A nagy dolgokról v. ö. 22. — *21.* A héber szerint: Mivel nagy az Isten irgalma, — S az alázatosoknak jelenti meg titkát. — *22—26.* Állásfoglalás különböző vallásos és bölcseleti okoskodásokkal (spekulációkkal) szemben, melyekkel egyesek a kinyilatkoztatott törvényt a valójából ki akarták forgatni. — *22. Mit Isten neked meghagyott*, a héberben: mi át van engedve hatalmadnak. *22*d és a vele azonos *24*b a latin szöveg többlete, valószínűleg *24*a változata. — *24. Felesleges*, a héberben: erődet meghaladó. — *25. Jelentett ki* t. i. az isteni kinyilatkoztatás (a mózesi törvény) útján. — *26* a héberben: Mert sokfélék az emberek fiainak gondolatai, — S a rossz képzelődések tévútra vezetnek. — *27—30.* A tudálékos okoskodások önhitté és dacossá teszik az embert; sorsa reménytelen, mivel elfordult a józan belátástól. — *27*b a héber (és részben a szír) szerint: Ki azonban a jót kedveli, abban foglalatoskodik. — *28.* A vers a latin szöveg többlete. V. ö. 2, 14. — *29.* A héber és a szír szöveg tanusága szerint e vers után a következő szöveg állott: Ahol nincsen szembogár, a fény is hiányzik, — S ahol nincsen ész, ott bölcseség sincsen. — *30* a héber szerint: Ne fuss orvosságért a (vallás)gúnyoló sebeire, — Mivel nincsen számára gyógyulás, — És gonosz sarjból való a sarja. *30*c a latin szöveg többlete. — *31*a a latin szerint: A bölcs szíve megismerhető a bölcseség által. *A bölcsek mondásait* a héber és a szír szerint;

örömmel fogadja be a bölcseséget.
32A bölcs és értelmes szív tartózkodik a bűntől,
És előhalad az igazság cselekedeteiben.

33A víz eloltja a lobogó tüzet,
Az alamizsna pedig ellentáll a bűnnek ;
34Mert Isten alátekint arra, ki irgalmasságot cselekszik,
Gondja lesz reá a jövőben,
Hogy botlása idején támaszt találjon.

4. FEJEZET.

A jótékonyságról, a bölcseség hasznáról és az álszégyenről.

1Meg ne vond, fiam, a szegénytől az alamizsnát,
És el ne fordítsd szemedet a szűkölködőtől !
2Ne vesd meg az éhezőt,
És ne keserítsd a szegényt ínségében ;
3Ne szomorítsd a szűkölködő szívét,
És ne vond meg az adományt attól, ki sínylődik ;
4Ne utasítsd el a nyomorult kérését,
És ne fordítsd el orcádat a nélkülözőtől !
5Ne fordítsd el szemedet a szegénytől haragodban,
És ne adj okot arra, hogy a könyörgők hátad mögött megátkozzanak,
6Mert meghallgatásra talál annak a könyörgése,
Ki megátkoz téged lelke keserűségében :
Meghallgatja őt a Teremtője !
7Kedveltesd meg magad a szegények gyülekezeténél,
Légy alázatos a vének előtt,
És hajts fejet az elkelőknek !

a görög szövegben : a (bölcs) mondást. — *32.* A latin szöveg többlete.

3, *33—4, 11* az alamizsnáról és a jótevésről. — *33*b a héber és a görög szerint : Így engeszteli ki az alamizsna a bűnöket. — *34*a a héber szerint : «Ki jót mível, találkozik vele útjain», vagyis később viszontlátja azt, és belőle még nagy haszna lehet. *34*b a latin többlete.

4. A jótékonyságról *(1—11;* az előző rész folytatása) ; a bölcseség hasznáról *(12—22);* a helyes és helytelen szégyenről *(23—31);* rövid intelmek az alkalmazkodásról, a jog szeretetéről, a szerénységről és a szelidségről *(32—35).*

1 a héber szerint : Ne gúnyold, fiam, a szegény életét, — És ne engedd éhezni a szegényt és keseredettet. — *2.* a héber szerint : Ne hozz csalódást (vagy : szomorúságot?) a nélkülözőre, — És ne rejtőzzél el a megtört lelkű elől. — *4*b és *5*a a héber szövegben hiányzik. *Haragodban* és *hátad mögött (5*b) a latin szöveg többlete. — *7*a. *A szegények gyülekezeténél,* a többi régi szöveg szerint : a gyülekezetnél. — *7*b a latin szöveg többlete és valószínűleg *7*c változata. — *7*c a kiigazított héber szöveg alapján : És hajts fejet

[8]Hallgasd meg a szegényt
kelletlenség nélkül ;
Add meg, amivel tartozol,
És viszonozd nyájasan
köszöntését.
[9]Mentsd ki az elnyomottat a kevély kezéből,
És ne húzódozz attól,
[10]hogy igazságot szolgáltass !
Légy irgalmas az árvákhoz, mintha atyjuk volnál,
Olyan légy anyjukhoz, mint a férj,
[11]Akkor engedelmes fia leszesz a Fölségesnek,
S Ő anyádnál is jobban megkönyörül rajtad !

[12]A bölcseség életet lehel fiaiba,
Oltalmába fogadja azokat, kik keresik,
S előttük jár az igazság útján.
[13]Aki*k* szeretik, életet szeret*nek*,
Akik virradatkor keresik, kegyet találnak nála.
[14]Akik megragadják, azoknak élet jut osztályrészül ;
Ahová belép, ott áldásban részesít az Isten.
[15]Akik szolgálnak neki, a Szentnek szolgálnak,
Akik szeretik őt, azokat Isten is szereti.
[16]Aki hallgat reá, népek fölött ítélkezik,
Aki figyel reá, biztonságban lakik.

a város elöljárója előtt. — *8*a-ban *kelletlenség nélkül* és *8*b a latin szöveg többlete. *Mivel tartozol:* a szegény megfelelő segélyét. — *10*b a héber szerint : Légy atyjuk az árváknak. — *10*c. *Anyjukhoz*, a héber szerint : az özvegyekhez. — *11. Engedelmes* a latin szöveg többlete ; *anyádnál is jobban*, a héber szövegben : és megszabadít a veremből (= a haláltól). Istenről, mint választottai atyjáról v. ö. Móz. V. 32, 6 ; Iz. 63, 16 ; Oz. 11, 1 és az Újszövetséget (pl. a Miatyánkot).

12. A héber szerint : A bölcseség tanítja fiait, — És inti mindazokat, kik ügyelnek reá. *12*c a latin szöveg többlete. — *13*. A bölcseség szeretete a boldog földi élet záloga. V. ö. 14. és Péld. 8, 17. *Virradatkor keresik*, a héberben : keresik. *Nála*, t. i. a bölcseségnél ; a héber szerint : az Úrnál. — *14*a. *Azoknak élet jut osztályrészül*, a héber szerint: dicsőségben részesülnek az Úrtól. — *14*b a héber szerint : És az Úr áldásában lakoznak. — *15*. Többen a *Szent* kifejezést szentélyre, templomra értik ; szerintük a szöveg a bölcseség szolgálatát papi szolgálathoz hasonlítja. De talán helyesebb a *Szent* szót Istenre érteni : aki a bölcseségnek szolgál, tulajdonkép ezzel Istent szolgálja, kitől a bölcseség ered. — *15*b a szír és esetleg (az itt hézagos) héber szöveg szerint is : «És Isten a lakása házát szereti». Akihez a bölcseség betér, abban Isten lakik, tehát Isten háza és ezért szeretetének tárgya. — *16*—*22*-ben a héber és a szír szöveg a bölcseséget első személyben szólaltatja meg, a görög és a latin fordítás azonban 3. személyben beszélnek róla úgy, mint az előző versekben. — *16*. Aki a bölcseség intelmeihez igazodik, alkalmassá válik arra, hogy népek sorsát irányítsa. A héber szerint : Aki hallgat reám, helyesen oszt igazságot, — Aki figyelmez reám, legbensőbb kamaráimban lakozik. — *17*. *Aki bízik benne*, t. i. hogy elnyerheti. A vers hiányzik a héberben, de meg-

17Aki bízik benne, el is nyeri,
És ivadéka bizton *birtokolja;*
18Mert kísértőleg jár el vele,
S előbb *próbára teszi* őt;
19Félelembe, rettegésbe ejti és megkísérti,
Fenyítéke sanyarúságával sujtja őt,
Míg csak ki nem próbálja gondolkodását,
És meg nem bízik benne;
20Szilárddá teszi, egyenes úton vezérli s eltölti örömmel,
21És felfödi előtte titkait;
Tárházba gyüjti számára a tudást és az erény ismeretét;
22De ha tévútra tér, elhagyja őt,
És ellenségei kezére adja.
23Figyeld, fiam, az idők *járását* és kerüld a rosszat!
24Ne átallj igazat mondani életed kedvéért!
25Mert van szégyenkezés, mely bűnre vezet,
És van szégyenkezés, mely tiszteletet és kegyet szerez.
26Ne keresd javadat önmagad kárára,
És ne kövess el hazugságot lelked vesztére!
27Ne restelkedjél társad miatt, ha bajba kerül.
28Ne tartsd vissza a beszédet mentésre *alkalmas* időben
És ne rejtsd el bölcseségedet a maga díszében,
29Mert a beszédről ismerszik meg a bölcseség,

van a többi régi szövegben. — *18a* a héberben: «Mert színlelve járok el vele». A bölcseség kezdetben rejtve tartja birtoklásának üdvös gyümölcseit. — *18b. Próbára teszi őt*, a latin szerint: «kiválasztja őt», mi ugyanannak a héber kifejezésnek más irányú fordítása. — *19a—b* a héberben hiányzik, c—d helyett pedig ez áll: Míg csak meg nem telik velem a szíve. — *20—21* helyett a héberben: Ismét egyenes (= sima) úton vezetem őt, és felfödöm előtte titkaimat. — *22.* A héber szöveg két változatot hoz. Az első: Ha megtéved, meghajlítom őt, — És megfenyítem kötelékekkel (v. ö. a házi állatok megfékezését zabolával stb.). A másik: De ha megtéved, elvetem őt, — És átadom rablóknak.

23. Az idők járását, szószerint: az időt, a héber szerint: a zavar idejét. A szerző korában a hitéhez hű izraelitának sokat kellett vallásáért eltűrnie. Ezért többen álszégyenből a görög felfogáshoz és szokásokhoz alkalmazkodtak és zsidó származásukat rejtegették. A szerző kikel az ilyen álszégyen ellen és a következőkben arra törekszik, hogy honfitársai vallásos önérzetét erősítse. — *24. Életed* (szószerint: lelked) *kedvéért:* mivel életveszélytől tartasz. A vers a többi szöveg szerint: «És ne restelkedjél önmagad miatt»: ne szégyeld vallásodat és származásodat. — *25. Bűnre*, pl. a hittagadás bűnére. A *tiszteletet* szerző szégyenkezésről lásd a 31. v.-t. — *26.* A szerző a hittagadás veszélyére gondol. V. ö. Máté 16, 25: Aki megakarja menteni életét, el fogja azt veszteni. *Lelked vesztére* a. m. saját károdra. — *26b* a héber szerint: És ne botránkozzál saját botlásodra. — *27.* Ne tagadd meg álszégyenből a bajba keveredett hitsorsostól a segítséget. A vers a latin szöveg többlete. — *28. Alkalmas időben*, a héber szerint: «a világban», vagyis: másvallásúak közepette. *A maga díszében* a latin szöveg többlete — *29b* a héber szerint rövidebben:

S az okosság, a belátás és
a tudomány az okosnak szaváról,
De bizonysága az erényes cselekedetekben vagyon.
30Ne mondj ellent igaz beszédnek sehogy sem,
És szégyeld magad oktalan hazugságod miatt!
31Ne restellld bevallani vétkeidet,
És senkinek se hódolj be bűnös cselekedetre!
32Ne szállj szembe a hatalmassal,
És ne erőlködjél a folyó árjával szemben!
33Életed árán is tusakodjál az igazságért;
Mindhalálig küzdj az igazságért,
Akkor Isten harcba száll érted ellenségeiddel!
34Ne légy fürge a nyelveddel,
És mihaszna, hanyag a dolgod *végzésé*ben!
35Ne légy házadban olyan mint az oroszlán:
A házbeliek felforgatója,
alattvalóid elnyomójal
36Ne legyen kezed kinyujtva elfogadásra,
És szűkmarkú, mikor adni kellene!

5. FEJEZET.

Intelem a gazdagokhoz. — A nyelv helyes használata.

1Ne bizakodjál igaztalan vagyonban,
És ne mondjad: Jut nekem elég a megélhetésre!

S az okosság a nyelv válaszáról. *29c* a latin szöveg többlete. — *30. Sehogy sem* a görög szövegben hiányzik. *Oktalan hazugságod miatt*, a görögben: neveletlenséged miatt, a szírben: balgaságod miatt. Jelentősen eltér a vers héber szövege: Ne ellenkezzél Istennel, — És hajolj meg Isten színe előtt. — *31.* A héber szerint: Ne restelj elfordulni a bűntől, — De ne szállj szembe az árral. — *32.* A héber szerint: Be ne hódolj az ostobának, — De ne ellenkezzél az uralkodókkal! (Ezzel szemben a görög szöveg: És ne hízelegj az uralkodónak!). A héber még hozzáteszi: Ne légy bűnössel bírótárs, — Mert úgy fogsz szavazni, amint kedve tartja. A *30—32.* vv. eredeti alakját az egymástól eltérő szövegek alapján bajos lenne helyreállítani. Valószínűleg a következő gondolat szolgál alapul: hitetlen elöljárók kedvéért nem szabad a mózesi törvényhez hűtlenné lenni, de másrészt oktalan dolog a lázadás túlerőben levőkkel szemben. — *33b* az *a*-ban hozott szövegnek változata. *Az igazság* (szószerint: igazságosság) itt a mózesi törvény megtartását jelenti. *Ellenségeiddel* a latin szöveg többlete. A héber szöveg itt még a következőt hozza: Ne nevezzenek kétszínűnek, — És ne rágalmazz nyelveddel.

34. Fürge, a héber szerint: nagyzoló. — *35a. Oroszlán*, a görög és a szír szövegben: kutya. — *35b* a héberben: Idegen és félemletes dolgod végzésében. — *36. Kinyujtva*, a héberben: kinyitva.

d **5.** Ne higgye a gazdag, hogy vagyona feljogosítja önkényeaésre. Isten türelmes ugyan, de nem hagyja a jogsértést büntetés nélkül *(1—10)*. Az alkalmazkodásnak megvan a maga határa, és nem szabad kétszínűséggé fajulnia. Jobb hallgatni, mint oktalan beszéd miatt megszégyenülni *(11—17)*.

1—10. V. ö. Préd. 8, 11—13. — *1.* A héber szerint: Ne támaszkodjál vagyonodra, — És ne mondd: megtehetem. *1c* a latin

Mert mit sem ér az a
megtorlás és kísértés
idején.
[2]Ne kövesd szíved vá-
gyait erőd érzetében,
[3]És ne mondd : Be hatal-
mas vagyok !
Vagy : *Bármit* is teszek,
ki bír velem? —
Mert Isten kemény bosz-
szút áll.
[4]Ne mondjad : Vétkez-
tem, és mi bántódás
ért engem?
Mert a Magasságbeli
hosszantűrő megtorló!
[5]Ha bocsánatot nyertél is
bűnödért, ne légy féle-
lem nélkül,
És ne halmozz vétket
vétekre ;
[6]Ne mondjad : Nagy az
Úr irgalma,
És megbocsátja bűneim
sokaságát,
[7]Mert könnyen *hajlik* ir-
galomra és haragra
egyaránt,
S a bűnösökre haragja
várakozik.
[8]Ne késsél megtérni az
Úrhoz,
És ne halaszd azt napról-
napra,
[9]Mert hirtelen eljő ha-
ragja,
S a bosszú idején elragad
téged.
[10]Ne törd magad igaztalan
gazdagság után,
Mert mit sem ér az a
kísértés és megtorlás
napján !

[11]Ne szórj minden szél-
nek,
És ne járj minden úton,
Mert minden bűnöst a
kétféle nyelvről lehet
megismerni.
[12]Légy állhatatos az Úr
útján,
A helyes belátásodban és
a tudásban,
Akkor nyomon követ a
béke és igazság igéje.

szöveg többlete, *10*b-ből van átvéve. *Kísértés* v. ö. 2, 2. — *2—3*. A héber szerint : «Ne menj szíved és szemed után, — Úgy, hogy bűnös kívánságokat követsz, — És ne mondjad : Ki bír velem? — Mert az Úr bosszút áll az elnyomottakért !» Ne csábítsa a gazdagot erejének érzete a gyengék elnyomására, mivel Isten ezt megtorolja. — *4*. A héber szöveg hozzáteszi : «Ne mondd : Az Úr irgalmas, — És eltörli minden bűnömet!» — *5*. A héber szerint helyesebben : Ne bízzál bűnbocsánatban, — Úgy, hogy bűnre bűnt halmozz. — *7*a a latin szerint : Mert gyorsan közelít őtőle irgalmasság és harag. — *9*. *Elragad*, a latinban szószerint : szétszór. — *10*. *A kísértés* (v. ö. 2, 2.) *és megtorlás*, a héberben: a harag.

11. A gabonát a polyvától szórólapáttal szokták megtisztítani. Ha a szél iránya megváltozik, megeshetik, hogy a szél a polyvát a már megtisztított gabonára viszi. Az ember ne használjon minden kínálkozó eszközt gazdagodásra és tartózkodjék a kétszínűségtől. — *11*a a latinban szószerint : Ne szórd magadat minden szélnek. — *11*b a héber szerint : «És ne kövesd az áram irányát» ; a szír és a görög szöveg azonban a latin felfogása mellett szól. *11*c a héberben hiányzik. — *12*. A többi régi szövegtanu szerint : Légy szilárd meggyőződésedben, — És egy legyen a beszéded ! A vers az előzőnek tartalmához csatlakozik. Az ember tartózkodjék a kétszínű ingatagságtól, maradjon helyes meggyőződése

[13]Készséggel hallgasd a szót, hogy megértsed,
És helyes választ adj bölcseséggel.
[14]Ha értesz hozzá, felelj társadnak,
Ha pedig nem, akkor tartsd kezedet szádon,
Hogy sületlen beszéden ne érjenek és meg ne szégyenülj!
[15]Az okos beszédében becsület és tisztesség vagyon,
Az oktalan nyelve azonban romlására szolgál.
[16]Ne mondják rólad, hogy besúgó vagy;
Ne essél nyelved tőrébe, hogy szégyent ne vallj!
[17]Mert a tolvajra szégyen jő és bűnhődés,
A kétnyelvűre csúfos megbélyegzés,
A besúgóra pedig utálat, gyűlölet és gyalázat!
[18]Helyesen járj el kicsiben és nagyban egyaránt --

6. FEJEZET.

A nyelv használatáról (folyt.). — A barátságról. — A bölcseség ajánlása.

[1]*És* ne légy jóbarátból társad ellensége,
Mert rossz hírnevet és szégyent arat a gonosz,
És minden irígy és kétszínű bűnös.
[2]Fel ne fuvalkodjál lelked gondolatában, mint a bika,
Hogy erőd ostobaság folytán le ne törjék;
[3]Felfalja leveleidet, tönkreteszi gyümölcsödet,
És ott maradsz, mint elszáradt fa a pusztában.
[4]Mert az alávaló lélek tönkreteszi gazdáját,
Ellenségei örömére adja,

mellett és beszéde is egy legyen, maradjon hű az eddig vallott elvekhez. — *13.* A héber szerint velősebben: Légy gyors a hallásra, — De megfontolva válaszolj! V. ö. Jak. 1, 19. — *14c* a latin szöveg többlete. — *15a* a héberben: «Tisztesség és gyalázat vagyon a beszélő szájában» Az egyéntől függ, hogy beszédével tiszteletet szerez-e magának, vagy gyalázatot. — *16a. Besugó*, a héber szerint: kétnyelvű. — *16b* a héber szerint: És ne rágalmazz mást nyelveddel. — *17.* A rágalmazás (v. ö. *16b*-t a héber szerint) becsületrablás, és ezért a tolvaj büntetését is meghaladó bűnhődést érdemel. *17c* a latin fordítás többlete.

6. A kétszínűség és heveskedés elrontja a baráti viszonyt és romlásra vezet, a nyájas beszéd ellenben jóbarátot szerez *(1—5)*. A kipróbált jó barát nagy kincs, melyben csak az istenfélőknek van részük *(6—17)*. A bölcseséget becsületes fáradozás árán meg lehet szerezni. A bölcseség fegyelme eleinte teher; előnyei csak idővel nyilvánulnak meg. Aki bölcseségre vágyik, keresse a bölcsek társaságát *(18—37.)*.

1a a 5, 18 folytatása. — *1b*—c a héber szerint: Rossz hírnevet és szégyent arat a rágalmazó nő, — Valamint a gonosz és kétszínű férfi. — *2—3.* A héber szöveg és a többi fordítás egybevetésével a szöveget így lehetne kiigazítani: Ne engedd, hogy szenvedélyed úrrá legyen fölötted, — Mert, mint a bika, lelegeli erődet, — Felfalja sth. A baráti viszony fenntartásához szükséges, hogy kiki saját indulatának és nyelvének ura legyen. *A pusztában* a latin szöveg többlete. — *4. Alávaló lélek*, a héber szerint helyesebben:

S a gonoszok sorsára juttatja.
5Szép szó sok jóbarátot szerez,
És megengeszteli az ellenségeket;
Nyájas beszéd jó embernél bőven adódik.

6Sok *emberrel* élj egyetértésben,
De bizalmasod ezerből csak egy legyen!
7Ha barátot szerzesz, próba árán szerezd,
És ne bízzál meg benne túlhamar;
8Mert van, ki jóbarát a maga idejében,
De nem áll helyt a szorongatás napján.
9Van barát, ki ellenséggé válik,
Olyan barát, ki piacra visz gyülölséget, viszályt és szitkot.
10Van barát, ki asztaltárs,
De nem áll helyt a szükség napján.
11A barát, ki bejáratos, egyenlőnek tartja magát veled,
És adja az urat házad népével szemben;
12Amelyik azonban szerény előtted és színedet kerüli,
Azzal egyetértő jóviszonyban lehetsz.
13Tartsd magadat távol ellenségeidtől,
És légy résen barátaiddal szemben!
14A hűséges barát erős menedék,
Ki ilyenre akad, kincset talál!
15Az igaz barátnak nincsen mása,
Hűsége értékét nem lehet mérni arannyal, ezüsttel!
16A hűséges barát élet és halhatatlanság írja;
Azok találják meg, kik félik az Urat.
17Ki fél Istentől, jól barátkozik is,

a heves szenvedély. A szenvedélyes kifakadások ártalmára vannak a beszélőnek, ki elveszíti miattuk értékes barátját, másrészt pedig örömöt okoz az ellenségeknek, kik szívesen látják a barátság felbomlását. *4c* és *5b* a latin szöveg többlete. — *5c* a héber szerint: És nyájas ajaknak (sok) köszöntés jut.

8. A maga idejében: mikor előnyét látja. — *9b* a héber szerint: És piacra viszi restelleni való viszályodat. *Piacra visz*, szószerint: felfed. — *10b* a héber szerint: De a baj napján sehol sem lelhető. — *11—12.* A nagyon házhoz szokott barát sokszor túlságosan otthonosan érzi magát és a háztartási ügyekbe is beleavatkozik; könnyebben lehet a jóviszonyt fenntartani azokkal, kik szerénységből a túlgyakori látogatásoktól tartózkodnak. Más értelme van a héber szövegnek: Jó sorsban (a 12. v.-ben említett asztaltárs) egy lesz veled, — De balsorsban otthagy téged. — Ha balszerencse ér, ellened fordul, — S elrejtőzik színed elől. — *13. Barátaiddal szemben:* az álbarátokkal szemben. — *15a. Mása*, a héber szerint: ára. — *15b* a héber szerint: És értékét nem lehet megfizetni. — *16a* a héber szerint: «A hűséges barát élet tarsolya». Az utóbbi szó valószínűleg e helyett áll: balzsama (héb. szerór-szorí). — *17a* a héberben hiányzik, ellenben

Mert amilyen ő maga,
olyan a barátja is.

18Fiam! Ifjúkorodtól kezdve fogadd el az intést,
Akkor vénségedig eléred a bölcseséget.
19Úgy járulj eléje, mint a szántó-vető,
Akkor várhatod bőséges termését;
20Mert egy kevéssé fáradnod kell munkájában,
De csakhamar ehetsz is gyümölcséből.
21Be nagyon rögös a bölcseség *útja* a balga embereknek!
Nem marad meg rajta az ostoba.
22Mint a súlyos kő, olyan rajtuk a megpróbáltatás,
Nem is késnek azt levetni *magukról*.
23Mert a bölcseség fegyelme olyan, mint a neve *mondja*,
És nincsen soknak kinyilvánítva;
De azoknál, kik megismerték, meg is marad,
Míg csak Istent meg nem látják.
24Halljad, fiam, és fogadd be az okos útmutatást,
És ne vesd meg tanácsomat!
25Illeszd lábadat bilincseibe,
És nyakadat igájába;
26Hajtsd alája válladat és hordozzad,
Ne únd meg gyeplőjét!
27Egész lélekkel járulj eléje,
És minden erődből tarts ki útjain;
28Fürkéssz utána, és megnyilvánul előtted;
Ha megragadtad, el ne engedd magadtól!
29Mert végül megnyugvást találsz benne,
És gyönyörré válik az számodra.

*17*b után hozzáteszi: S amilyen a neve, olyanok a cselekedetei.

19. A bölcseség szép gyümölcs, melyért dolgozni kell, amint a földmíves is csak fáradság árán jut terméséhez. — *22. A megpróbáltatás*, t. i. az a megpróbáltatás, mely a bölcseség követésével jár. A szó egyébként a héber szövegben hiányzik. — *23.* A szerző szóelemzésből indul ki, mikor a bölcseséggel járó fegyelemben, azaz jó neveltségben megkötöttséget lát (a héber múszár = «fegyelem» az aszár = «kötött» gyökkel függ össze; v. ö. a magyar «kötelesség» és «kötni» szókat). A gondolatot a 25., 26., 30. és 31. vv. részletezik bővebben. *A bölcseség fegyelme* a héberben: a fegyelem. *Kinyilvánítva*, a héber szerint inkább: kedvére. — *23*c—d a latin szöveg többlete. Helyette a héber szöveg a következő szavakat hozza: A fazekas edényét a kemencében kell megégetni, — Ép így az embert . . . érzületében. — Amint a fát gondozzák, olyan lesz a gyümölcse, — Ép így (alakul) az érzület is kinek-kinek nevelése szerint. — *24—25* a héber szövegben hiányzik ugyan, de az összefüggésbe jól illik bele. *Bilincseibe:* a bölcseség, illetve a vele járó fegyelem kötelékeibe. V. ö. a 22. v.-et. A szerző a fegyelem alatt álló egyént igába fogott és lábbilinccsel ellátott háziállathoz hasonlítja. — *27* a héberben hiányzik. — *28*a a héberben: Keress és

30Bilincsei erős menedékeddé, szilárd alapoddá lesznek,
Kötelékei pedig díszes ruháddá,
31Mert az élet ékessége vagyon benne,
És bilincsei üdvös kötelékek.
32Díszruhának öltheted magadra,
És örömkoronául teheted *fejedre*.
33Ha ügyelsz reám, fiam, tanulsz majd,
Ha ide figyelsz, bölcs lész,
34Ha ide hajtod füledet, tudást szerzesz;
Ha szívesen hallgatsz, bölcs lész.
35Szegődjél a tapasztalt öregek csoportjához,
És kövesd szívesen bölcseségüket,
Hogy meghallj minden előadást Istenről,
És el ne szalaszd a jeles mondásokat.
36Ha okos *embert* látsz, keresd fel korán,
És lábad koptassa ajtaja küszöbét!
37Forgasd elmédben Isten törvényeit,
És parancsaira gondolj szüntelen;
Akkor *értelmes* szívet ad majd neked,
És elnyered a bölcseséget kívánságod szerint.

7. FEJEZET.

Intelem különböző bűnök kerülésére és helyes bánásmódra az embertárssal szemben.

1Ne tégy rosszat, akkor téged sem ér semmi *rossz*;
2Kerüld az igaztalanságot, akkor távol marad tőled a baj.
3Fiam! Ne vess gonosz magot igaztalan barázdába,
Akkor nem aratod azt hétszeresen!

fürkéssz, kutass és találsz majd. — *30. Erős menedékeddé* és *szilárd alapoddá* ugyanannak a kifejezésnek kettős fordítása. *Díszes*, a héber szerint: aranyos. — *31.* A héber szerint: Igája aranyrúd (?), — És bilincsei bíborfonál. — *32. Örömkoronául* a héber szerint: ékes koronául. V. ö. Péld. 4, 9. — *33a* a héber szerint: Ha úgy akarod, fiam, bölcs lész. — *34* a héber szerint: Ha akarsz figyelni, hajtsd ide füledet és okulj! — *35a*—b a héberben hiányzik. *35b* a görög szerint: Ahhoz állj, ki közülük bölcs. — *35c* a héber szerint: Szívesen hallgass minden előadást. — *36. Keresd fel korán*, a megfelelő héber kifejezést elegendő így fordítani: keresd fel. — *37. Isten törvényét*, a héber szerint: a Magasságbeli félelmét. — *37d* a latinban szószerint: És a bölcseség kívánsága megadatik neked.

7. Intelem különböző bűnök kerülésére *(1—19)*. Az ember magatartásáról olyanokkal szemben, kik hozzá valamely okból közel állanak, így a baráttal, feleséggel, szolgákkal, házi állatokkal, gyermekekkel, papokkal, szegényekkel, elhúnytakkal és betegekkel szemben *(20—40)*.

2. *Akkor távol marad tőled a baj*, a héber szerint: akkor az (t. i. az igaztalanság) kitér előled. — *3. Gonosz* a latin szöveg többlete. *3a* a valószínűleg megromlott héber szöveg szerint: Ne kutass

4Ne kérj magadnak az
Úrtól uralmat,
Sem a királytól díszes
ülést!
5Ne tartsd magadat igaznak Isten előtt,
Mert ő belelát a szívbe,
És ne akarj a király mellett okosnak feltűnni.
6Ne kívánj *elöljáró* lenni,
Ha nincsen erőd letörni a jogtalanságot,
Hogy meg ne ijedj a hatalmas színétől,
És csorbát ne ejts feddhetetlenségeden.
7Ne véts a város lakossága ellen,
És ne elegyedjél a nép közé!
8A bűnt megismételni ne kívánd,
Mert egyért sem maradsz büntetlenül.
9Ne légy csüggeteg lelkű;
10Ne restelld az imát és az alamizsnálkodást!
11Ne mondjad: «Adományaim sokaságát tekinti az Isten,
Ha áldozok a fölséges Istennek, elfogadja ajándékaim!»
12Ne gúnyolj senkit sem lelke keserűségében,
Mert van, ki megaláz és felemel: a gondviselő Isten!
13Ne tervezz álnokságot testvéred ellen,
De barátod ellen se tégy ilyest!
14Ne kívánj hazudni sohasem,
Mert nem jó azt megszokni.
15Ne csacsogj az előkelők gyülekezetében,
És ne ismételd a szót imádságodban!
16Ne restelld a fáradságos dolgot, a föld megmunkálását,
Hisz azt a Magasságbeli rendelte!
17Ne számítsd magad a fegyelmezetlen tömeghez;
18Gondolj a haragra, mely nem késik!
19Alázd meg magadat nagyon,

pletyka után testvéred ellen. — *5b* a latin szöveg többlete. — *6. Elöljáró*, a latin szószerint: bíró, — *7.* A héberben: «Ne tedd magadat bűnössé Isten kapuinak gyülekezete előtt, — És ne hozz magadra bukást a gyűlésen». Az intelem itt is az elöljáróra (bíróra) vonatkozik, ki a város kapujában szolgáltatott igazságot. — *9—10* a héber szerint: Ne légy kishitű az imádságban, — És ne késsél az alamizsnával. — *11.* A vers a héber szövegben hiányzik; a görög szöveg szerint a 8. v. után teendő. Aki bűnre bűnt halmoz, ne reméljen elnézést áldozatai alapján. — *12b* a héber szerint: Gondolj arra, hogy van, ki megaláz és felemel. — *14b* a héber szerint: «Mert nem kellemes annak a reménye», vagyis: Mert az nem jó végre vezet. — *15b.* Intelem a figyelmetlenül végzett ima tárgyában. V. ö. Préd. 5, 1; Máté 6, 7. — *17—18* esetleg intelem a mózesi törvénnyel nem törődő köznép (az ú. n. am haaresz) ellen. — *17* más felfogás szerint: Ne gondold magadat többnek a népbelieknél. V. ö. 19. — *19.* A héber szerint:

Mert a bünös testének
fenyítéke tűz és féreg!

[20]Ne véts barátod ellen,
ha késik a fizetéssel;
Ne vesd meg aranyért
drága testvéredet!
[21]Ne hagyd el az okos és
jó asszonyt,
Kit elnyertél Isten félelmében,
Mert tisztességének bája
aranynál is többet ér.
[22]Ne bánjál rosszul a szolgával, ki híven szolgál,
Sem a béressel, ki odaadja lelkét!
[23]Az értelmes szolgát úgy
szeresd, mint magadat;
Ne tagadd meg tőle a
felszabadítást
És ne hagyd őt nyomorogni!
[24]Barmaid vannak?
Ügyelj reájuk,
És ha megfelelők, tartsd
meg őket.
[25]Fiaid vannak? Neveld
meg őket,
Hajlítsd őket gyermekkoruktól fogva!
[26]Leányaid vannak? Őrizd
a testüket,
És ne mutass nekik nyájas arcot!
[27]Add férjhez leányodat,
akkor nagy dolgot műveltél,
De értelmes férfihoz adjad!
[28]Ha kedvedre való feleséged vagyon, ne taszítsd el magadtól,
De ne bízd magad *eltaszított* asszonyra.
Teljes szívvel [29]tiszteld
atyádat,
És meg ne feledkezzél
anyád fájdalmairól!
[30]Gondold meg, hogy nem
születtél volna nélkülük;
Úgy fizess nekik, mint
ők neked!
[31]Teljes lelkedből féld az
Urat,
És tartsad tiszteletben
papjait!
[32]Minden erődből szeresd
Alkotódat,
És ne hagyd cserben
szolgáit!
[33]Tiszteld Istent teljes lel-

Alázd meg dölyfödet nagyon, de nagyon, — Mert az emberre rothadás vár! A héber szöveg még a köv. két sort hozza: Ne mondjad zúgolódva: Szerencsétlenség! — Bízzad Istenre és érd be útjával (= végzésével).

20. A héber szerint: «Ne add a barátodat pénzért, — És édes testvéredet Ófir aranyáért». Ófirra vonatkozólag v. ö. Kir. III. 9, 28. — *21.* A héberben: Ne vess meg okos nőt; — Ha még hozzá kecses, gyöngynél is többet ér. V. ö. Péld. 18, 22. — *21b* a latin szöveg többlete. — *23c.* T. i. a felszabadítás után, mikor nem tud mihez kezdeni. A szöveg a latin fordítás többlete. V. ö. Móz. V. 15, 12. — *25b* a héber szerint helyesebben: S adj nekik feleséget ifjúkorukban. — *26b.* Hogy t. i. elnézés folytán könnyelműekké ne váljanak. — *27. Nagy dolgot műveltél*, a héber szerint: nagy gond megy ki, t. i. a házból. — *28. Eltaszított*, szószerint: meggyűlölt *asszonyra*. — *29—30* a héber szövegből kimaradt. — *30b* a görög szerint: Vajjon fizethetsz-e nekik úgy, mint ők neked? — *33a. Tel-*

kedből, és becsüld meg
a papokat,
Szerezz magadnak engesztelést *áldozati* lapockákkal.
34Add meg nekik a részt,
amint az neked elő van írva,
A zsengéből és az engesztelő áldozatokból,
S a vétségtől tisztítsd meg magadat csekély *adománnyal.*
35Az *áldozati* lapockát és a szentelő áldozatot
Mutasd be az Úrnak,
valamint a szent zsengéket!
36A szegénynek is nyujtsad kezedet,
Hogy tökéletes legyen engesztelésed és áldásod.
37Kedves az ajándék minden élő szemében,
De a halottól se tagadd meg a kegyeletet!
38Ne hagyd a sírókat vigasz nélkül,
És tarts a gyászolókal!
39Ne restellj beteget látogatni,
Ezáltal erősödsz meg a szeretetben!
40Minden dolgodnál gondolj a végedre,
Akkor sohasem vétkezel többé!

8. FEJEZET.

Szabályok az emberekkel való érintkezés tárgyában.

1Ne szállj perbe hatalmas emberrel,
Hogy kezébe ne essél!
2Ne vesszél össze gazdaggal,
Hogy pert ne hozzon *fejedre;*
3Mert sokakat rontott meg arany és ezüst,
Hozzáfér az még a királyok szívéhez is,

jes lelkedből a héber szövegben hiányzik. — *33*b a latin szöveg többlete. *Áldozati lapockákkal*, v. ö. Móz. II. 29, 22. — *34—35* a héber és a görög szövegben rövidebb. A héberben *34*b-től kezdődőleg: «Az erősek kenyerét és az önkéntes adót, — A köteles áldozatot és a szent adót». Hogy mi az *erősek kenyere*, nem egészen világos. Vannak, kik az erőseken angyalokat, az erősek kenyerén a mannához hasonlított áldozati húst értik. Mások szerint az erősek kenyere a. m. étel az erősből: a szarvasmarha áldozati húsa. — *36. Engesztelésed* a latin szöveg többlete. — *37. A halottnak* jutó *kegyelet* vagy értük bemutatott áldozat (Makk. II. 12, 43), vagy halotti tor a temetés alkalmával (Tób. 4, 18). *Kedves az ajándék*, a héber szerint: adj ajándékot. — *38.* A héber szerint: Ne maradj távol a siránkozóktól — És gyászolj a gyászolókkal! — *39.* A héberben: Ne vond meg szívedet a betegtől, — Mert emiatt szeretetben részesülsz! — *40. Végedre* a. m. halálodra.

8. Általános szabályok az emberekkel való érintkezésről. A vitatkozás kerüléséről szól *1—4*, a régiek bölcseségének megbecsüléséről *9—12*, a vakmerő és indulatos ember társaságának kerüléséről *18—19*, az elővigyázatlan nyiltságról *20—22* stb.

1. A verset a héber szövegben a következő intelem előzi meg: Ne szállj perbe nagy emberrel! — Mért fordulsz a keze ellen? — *2*b a héber szerint: «Hogy meg ne fizesse áradat, és tönkre ne menj», ami a hatalmon levők megvesztegetésére utal. — *3. És*

És elhajlítja azt *az igazságtól.*
[4]Ne vitázzál szájaskodóval,
És ne rakj fát a tüzére!
[5]Ne pajtáskodjál balgával,
Hogy rosszat ne mondjon nemzetségedről!
[6]Ne nézd le a bűnéből megtérő embert, fel ne hányd neki!
Fontold meg, hogy mindnyájan büntetést érdemlünk.
[7]Ne vesd meg az embert öregkorában,
Hisz van, ki közülünk is megvénül!
[8]Ne ujjongj ellenséged halálán,
Hisz tudod, hogy mindannyian meghalunk,
És nem akarjuk, hogy rajtunk örüljenek!
[9]Ne hanyagold el a bölcs öregek szavait,
Légy otthonos mondásaikban,
[10]Mert tőlük tanulsz bölcseséget és okos tudást,
Hogy miként szolgálj gáncs nélkül a fejedelmeknek.
[11]Ne mellőzd az öregek hagyományát,
Mit ők is atyáiktól tanultak,
[12]Mert tőlük tanulsz okosságot,
Hogy miként felelj szükség esetén.
[13]Ne gyujtsd meg a bűnösök szenét dorgálás által,
Hogy meg ne égj bűneik tüzének lángjában!
[14]Ne állj a gúnyoló útjába,
Hogy lesbe ne üljön szájad elé!
[15]Ne adj kölcsönt náladnál hatalmasabbnak;
Ha pedig adtál, vedd olybá, mintha elvesztetted volna!
[16]Ne vállalj kezességet erődön felül;
Ha mégis jótálltál, gondolj reá, hogy meg is kell fizetned!

ezüst, valamint *3c* a latin szöveg többlete. — *4.* A szájaskodót az ellenmondás még inkább feltüzeli. — *5.* A balga a megtudott családi titkokat nem tudja megtartani, így szégyent hoz barátjára és annak családjára. — *5b* szövege kétséges. A héber szerint: «Hogy meg ne vesse az előkelőket», akikhez a szöveg bizonnyal az olvasót is számítja; a szír szerint: Hogy meg ne szóljanak az előkelők; a görög szöveg szerint: Hogy szüleid meg ne gyaláztassanak. — *6a* a héber szerint: Ne szégyeníts meg senkit, ha elfordul a bűntől. — *8a* a héber szerint: Ne ujjongj haláleset miatt. *8c* a latin fordítás többlete. — *9—10. A bölcs öregek*, a görög szerint; a bölcsek; *és okos tudást* a latin szöveg többlete. — *10b* a héber szerint: Hogyan léphess a fejedelmek színe elé. — *13.* A kiigazított héber szöveg szerint: Ne közeledjél a bűnös parazsához, — Hogy meg ne égj tüze lángjában! — *14.* A héber szerint: Ne hevülj fel a gúnyolódó miatt, — Hogy lesbe ne üljön ellened! — *15—16.* Az erősebbet bajos anyagi kötelezettségei teljesítésére szorítani, magától pedig aligha fizet. — *16. Erődön felül*, a héber és a szír szöveg szerint inkább: nálad hatalmasabbért. —

17Ne perelj bíróval,
Mert úgy ítélkezik, amint *jónak* látja.
18Ne menj vakmerővel egy úton,
Hogy meg ne terheljen bajaival,
Mert a saját fejét követi,
És balgasága miatt te is tönkremégy!
19Ne szállj vitába indulatos emberrel,
És ne menj hirtelen emberrel a pusztába,
Mert semmibe sem veszi a vérontást,
És megöl, *mikor* nincsen segítség!
20Ne tanácskozzál ostobával,
Mert csak azt kedveli, ami neki tetszik!
21Ne tanácskozzál idegen előtt,
Mert nem tudod, mi származik belőle!
22Ne tárd fel szívedet bárki előtt,
Hogy barátságot ne színleljen előtted,
Később pedig meg ne szóljon!

9. FEJEZET.

A nőkkel és a férfiakkal való érintkezésről.

1Ne légy féltékeny szíved asszonyára,
Hogy rosszat tanulva hitványul ne bánjék veled!
2Ne hagyd uralkodni magadon az asszonyt,
Hogy hatalmadat ne bitorolja, és meg ne szégyenülj!
3Ne vesd szemedet csapodár nőre,
Hogy tőrébe ne essél!
4Ne barátkozzál táncosnővel és ne hallgasd,
Hogy el ne veszítsen művészetével!

17b. A latin szerint: Mert igazság szerint ítélkezik. — 20b a héber és a többi régi szöveg szerint inkább: Mert nem tudja neked a titkot megőrizni. — 21a. A héber szerint: Ne tégy titkos dolgot idegen előtt. — 21b. A héberben szószerint: Mert nem tudod, mit szül majd ennek a vége. — 22b a héberben: És ne taszítsd el magadtól a jót. Ha a verset tartalmilag már a 9. fejezethez vonjuk, akkor a *jó* kifejezés a jó nőt, feleséget jelzi. — 22c a latin szöveg többlete.

9. A nőkkel való érintkezésről *(1—13)*. Magatartás a baráttal *(14, 15)*, a meg nem érdemelt jólétet élvezővel *(16—17)*, a hatalom birtokában levőkkel *(18—20)*, a bölcsekkel *(21—24)* szemben.

1. A férj féltékenysége elrontja a nőt, mert figyelmét oly eshetőségekre irányítja, melyekre magától nem is gondolt. — *1a. Szíved*, szószerint: kebled. — *1b* a héber szerint: Hogy rosszat ne tanuljon károdra. — *2. Hatalmadat ne bitorolja*, a latinban szószerint: erődbe ne lépjen. — 2b a héber szerint: Úgy, hogy taposni engedd magaslataid fölött. *És meg ne szégyenülj* a latin szöveg többlete. — *3a* a héber szerint: Ne közeledjél nőhöz, ki másé. A héber szöveg a vers után még a következőket hozza: «Ne légy bizalmas bujálkodó nőhöz, — Hogy miatta bűnhődés tőrébe ne kerülj». A szöveg, úgy látszik, a 3. v. változata. — *4.* A héber szerint: «Ne barátkozzál citarás nőkkel, — Hogy meg ne perzseljenek szájukkal». Ezek a nők *szájukkal*, vagyis

[5]Ne vesd szemedet szűzre,
Hogy szépsége botlásodra ne legyen!
[6]Ne add oda magadat romlott nőknek semmi áron,
Hogy el ne veszítsd magadat és örök részedet!
[7]Ne tekintgess körül a város utcáin,
És ne bolyongj terein!
[8]Takaros asszonytól fordítsd el arcodat,
És ne nézz szépséget, mely nem illet téged!
[9]Sokan mentek már tönkre asszony szépsége miatt,
Mert, mint a láng, úgy gyúl ki ettől a kívánság.
[10]Minden nőt, ki parázna személy,
Eltaposnak, mint a sarat az úton!
[11]Sokan vesztek el, kik idegen asszony szépségét bámulták,
Mert mint a láng, úgy *éget* a beszéde.
[12]Idegen asszony mellé soha se telepedjél,
És ne heverj mellette könyökölve;
[13]Ne kötekedjél vele bor mellett,
Hogy feléje ne hajoljon szíved,
És ne zuhanj véresen a verembe!

[14]Ne hagyjd el régi barátodat,
Mert az új nem ér fel vele.
[15]Új barát — új bor;
Mikor ó lett belőle, akkor igyad gyönyörűséggel!
[16]Ne izgasson a gonosz hírneve és gazdagsága,
Mert nem tudod, minő lesz romlása!
[17]Ne találd kedvedet az

énekükkel, melyet citarán kísértek, lángra lobbanthatták a szenvedélyt. — *5b* a héberben: «Hogy miatta bűnhődés tőrébe ne essél»; a szírben: «Hogy hozománya duplájának fizetésére ne ítéljenek». A leány megrontójára váró bűnhődésről v. ö. Móz. II. 22, 16. skk.; V. 22, 29. — *6a. Semmi áron* a latin szöveg többlete. — *6b* a héber szerint: «Hogy másnak ne juttasd (?) örökrészedet». A romlott nők sokszor áldozatuk vagyona után áhítoznak. — *7. Terein* a görög szerint: Elhagyott helyein. Aki túlsokat jártatja szemét, jobban ki van téve a fent leírt csábításoknak. A valószínűleg elírt héber szöveg eltérő gondolatot fejez ki: Hogy botorságot ne művelj szemed nézésével, — És tönkre ne juss a háza mögött. — *8. Arcodat*, a héber szerint: szemedet. — *9b* a héber szerint: S ezzel lobbantja lángra szeretőit. — *10—11* a latin szöveg többlete. A *11.* v. tartalmilag közel áll *9*-hez. — *12.* A régiek étkezés alkalmával az asztal mellett levő kereveten könyökölve hevertek. *12b* és *13a* helyett a héberben: És ne heverésszél mellette boros mámorban. *Véresen* a felbőszült férj bosszújára utal.

14. Nem ér fel vele, a héber szerint: nem ragaszkodik. — *16b* a héber szerint: Mert nem tudod, minő (végső) nap várakozik reá. — *17* a héberben: Ne leld kedvedet a dölyfösben, kinek kedvez a szerencse; — Fontold meg, hogy halálakor (szír: haláláig) nem

igaztalanok önkényében ;
Fontold meg, hogy a gonosz nem marad kegyben mindhalálig.
[18]Maradj távol az olyantól, kinek hatalma van ölni,
Akkor nem állsz ki halálos félelmet.
[19]Ha mégis eléje járulsz, ne véts semmit,
Hogy el ne vegye életedet.
[20]Tudjad, hogy közel vagy a halálhoz,
Mert tőrök közepette jársz,
És bajt*hozó* fegyverek fölött sétálsz !
[21]Erődhöz képest légy óvatos társaddal szemben,
S a bölcsekkel és okosakkal tárgyalj ;
[22]Igaz férfiak legyenek asztaltársaid,
És Isten félelmében legyen dicsekvésed !
[23]Okosan elmélkedjél Istenről,
És minden beszéded a Fölséges parancsairól *szoljon!*
[24]A művészek kezét alkotásáért,
A nép fejedelmét bölcs beszédéért,
A vének szavát pedig megfontoltságáért dícsérik.
[25]A nyelveskedő ember réme a városnak,
És a nagyzolót gyűlölik beszédéért.

10. FEJEZET.

Szabályok magasállásúak részére.

[1]A bölcs uralkodó igazságot tesz népének,
S az értelmes *ember* uralma tartós.
[2]Amilyen a nép fejedelme, olyanok tanácsosai,
S amilyen a város feje, olyanok lakói is.

marad büntetlenül. — *18—20* a legfőbb hatalom birtokosairól szól, kik élet-halál urai. — *20. Hogy közel vagy a halálhoz* a latin szöveg többlete. *Bajthozó fegyverek fölött,* a latin : «szenvedők fegyverei fölött» ; a görög szöveg szerint : városok erődítményein». E fordítások eltérő szövegeken alapszanak. A legsímább értelmet a héber szöveg adja : háló fölött. — *21. Légy óvatos társaddal szemben* a héber szerint inkább : Adj választ a társadnak, ha t. i. tanácsért fordul hozzád. A héber szöveg még a következő verset iktatja ide : Értelmesekkel tanácskozzál, — És minden tervedet beszéld meg velük. — *23.* A vers a latin szöveg többlete. *A Fölséges parancsai* a mózesi törvény. — *24.* A kiigazított héber szerint : Ügyeskező férfiak örködnek a művészet fölött, — De a nép fölött az ékesen szóló gyakorolja az uralmat. — *25.* A vers főleg a vezető emberekről szól, kikről az előző és következő versek is tárgyalnak. — *25b* a héber szerint : És szájának beszéde utálatos.

10. A bölcs elöljáróról *(1—5;* ide tartozik még az előző fejezet utolsó két verse is) ; intelem a dölyfösség kerülésére *(6—22).* Az igazi becsületről *(23—34).*

1. A héber szöveg és a fordítások egybevetésével : Bölcs uralkodó erőssé teszi népét, — S az értelmes ember uralma jólrende-

[3]Balga király tönkreteszi népét,
De népessé lesznek a városok nagyjaik okossága folytán.
[4]Isten kezében vagyon a földkerekség uralma,
És rátermett uralkodót rendel föléje idejében.
[5]Az ember sikere Isten kezében vagyon,
S a főemberre Ő ruházza tekintélyét.

[6]Ne tartsd eszedben társad semmiféle jogsértését,
És ne kövess el semilyen erőszakot!
[7]Isten és emberek előtt gyűlöletes a kevélység,
És utálatos a nemzetek minden erőszakossága.
[8]Egyik nemzetről a másikra száll az uralom,
Igaztalanság, jogsértés, Gyalázás és különféle csel miatt.
[9]Semmi sem gonoszabb a fukarnál!
Mit kevélykedik a por és hamu?
[10]Nincsen igaztalanabb a pénz szereteténél,
Hisz az ilyen még lelkét is áruba bocsátja,
És még életében kihányja belső részeit.
[11]Minden hatalmasság rövid életű;
Hosszabb betegség fárasztja az orvost;
[12]Rövidke betegség, az orvos félrevág,
S a király, ki ma még van, holnap már halott.
[13]Ha az ember meghal,
Csúszó-mászó, *rovar* és féreg az örökrésze!
[14]Az ember gőgjének kezdete elpártolás Istentől,
[15]Mikor is szíve elfordul Alkotójától.
Minden bűn kezdete ugyanis a kevélység;

zett. *Uralkodó*, a latinban szószerint: bíró. — *5. Az ember sikere*, a héber szerint: az uralom minden ember fölött. *A főemberre*, a héberben szószerint: a törvényhozóra, a latinban: az irnokra.

6. A héber szerint helyesebben: Ne nyomd el társadat semilyen erőszakkal, — És ne járj a kevélység útján! — *7b* a héberben az összefüggésnek megfelelően: «És mindnyájuk szemében bűn az elnyomás». Ebben és a következő versben, továbbá a 18. és 19. vv.-ben a latin és a görög szöveg pogány *nemzetek*et említ. Valószínű, hogy ezek a fordítások elváltozott szövegen alapszanak (héb. géim vagy gévim = «kevélyek» helyett: gojim = «nemzetek»). — *8b* a héberben: a dölyfös erőszak miatt; *8c* a héberben hiányzik; a görög és a szír szöveg szerint: És a gazdagság miatt. — *9—10.* A latin szöveg beleszövi a fukarság megbélyegzését, ami a többi szövegben hiányzik. A héber szerint inkább: Mit kevélykedik por és hamu, — Kinek teste még életében rothad! V. ö. Móz. I. 3, 19. A test ürülékét a szerző rothadásnak nevezi. — *11.* A latin szöveg többlete, mely a 12. v. értelmezésével függ össze. — *12. Félrevág*, esetleg utalás nem sikerült orvosi műtétre; a héber szerint inkább: «ragyogó (kedvű)», mivel azt hiszi, hogy a király veszélyen kívül van. — *14.* A héber szerint: A dölyf kezdete, hogy az ember elbízza magát (mások: elhatalmasodik). — *15b* a héber szerint: «Mert a kevély-

Ki ragaszkodik hozzá,
betelik átokkal,
És végül elvész általa.
[16]Ezért tette Isten becstelenné a gonoszok
gyülekezetét
És rontotta meg őket
végképen.
[17]Felforgatta Isten a dölyfös fejedelmek trónját.
S a megalázottakat ültette helyükre.
[18]Elszárította Isten a dölyfös nemzetek gyökerét,
S a népek közül a megalázottakat plántálta *helyükbe*.
[19]Felforgatta az Úr a nemzetek országait,
S elpusztította őket fenekestül.
[20]Némelyeket elaszni engedett, szétszórta őket,
És kiirtotta emléküket a földről.
[21]Eltörölte Isten a dölyfösök emlékét,
De meghagyta az alázatos szívűek emlékezetét.
[22]Nem született együtt a dölyf az emberekkel,
Sem a harag az asszonyok szülötteivel.

[23]Becsben áll az istenfélők ivadéka,
De gyalázat vár a sarjra, mely megszegi az Úr parancsait.
[24]A testvérek között becsben áll a fejük,
S akik félik az Urat, szeme előtt vannak.
[25]Legyen valaki gazdag, megbecsült vagy szegény,

ség felgyülemlésé(ből) bűn lesz, — És forrásából (t. i. a kevélységéből) gonoszság bugyog». *Felgyülemlés* és *forrás* itt egyet jelentenek. Ha egybegyűl a víz, forrás lesz belőle, mely kiutat keres magának. Ép így fakad a kevélységből a bűn. *15*c-d a latin szöveg többlete. — *16*. A héber szöveg szerint: «Ezért töltötte meg Isten (a dölyfös) szívét csapásokkal, — És zúzta őt agyon». Egyesek ebben utalást látnak valamely meghatározott történelmi egyéniségre, pl. a zsidókat üldöző IV. Ptolemeusra (meghalt Kr. e. 204-ben). — *17*. *A dölyfös fejedelmek*, a héber szerint: a dölyfösök; *a megalázottakat*, a latinban szószerint: a szelídeket. — *18*. A vers a héber szövegben hiányzik. A kiigazított görög szöveg szerint: Kitépte Isten a dölyfösök (nem: népek, v. ö. a jegyzetet a 7. v.-hez) gyökereit, — S az elnyomottakat plántálta helyükbe. — *19*. A héber szerint: Eltörölte Isten a dölyfösök nyomait, — És kivágta gyökerüket le a földig. — *20*a a héber szerint: Elsöpörte őket a földről és kitépte őket. — *21*. A vers a latin szöveg többlete. A történet többször szolgáltatta azt a tanulságot, hogy hatalmas, elbizakodott népek, az izraliták üldözői (Egyiptom, Assúr, Bábel, Perzsia) elvesztették vezető szerepüket vagy teljesen tönkre is mentek, míg a megalázottak (= zsidók) Isten kegyelméből életben maradtak és nemzeti függetlenségüket részben vissza is nyerték. — *22*. A héberben az összefüggésnek megfelelően: Nem illik a dölyf az emberhez, — Sem a bősz orcátlanság az asszony szülötteihez.

24. *A testvérek között*, a többi népek között a *fejük*, az istenfélő Izrael Isten állandó gondviselését élvezi. — *25*a. Így a latin és a görög szöveg szerint. A héberben (és részint a szírben): «Legyen valaki zsellér vagy idegen, jövevény vagy szegény». A zsidók még akkor is,

Az Úr félelme dicsőségére válik.
[26]Ne nézd le az igaz embert, mert szegény,
És ne dícsérd a bűnös férfiút, mert gazdag!
[27]Becsülik az előkelőt, a bírót, a hatalmon levőt,
De nincs nagyobb az istenfélőnél.
[28]Az értelmes szolgának szabadok szolgálnak;
Az okos, fegyelmezett férfiú nem morog, ha megfeddik,
A tudatlannak azonban nincsen becsülete.
[29]Ne fontoskodjál, mikor dolgodat végzed,
És ne *nagyzolj* nélkülözés közepette!
[30]Többet ér, ki dolgozik és bővelkedik mindenben,
Mint a nagyzoló, kinek kenyere sincsen.
[31]Tartsd, fiam, lelkedet szerénységben,
De becsüld meg érdeme szerint!
[32]Ki tartaná igaznak a maga ellen vétőt,
És ki becsülné meg azt, ki önmagát gyalázza?
[33]A szegényt ügyessége s *isten*félelme miatt tisztelik,
Mást pedig vagyonáért becsülnek;
[34]Kit megbecsülnek szegénységében,
Mennyivel inkább *becsülik*, ha gazdag!
De akit gazdagságáért dícsérnek,
Az féljen a szegénységtől!

11. FEJEZET.

Szabályok magasállásúak részére (folyt.). — Intelem a gazdagokhoz.

[1]Az alantas fejét felemeli bölcsesége,
És főemberek között juttat neki helyet.

ha külföldön vagy alacsony sorsban éltek, büszkék lehettek vallásukra (az Úr félelmére). — *26.* A héber szerint: Nem kell lenézni a szegényt, ha okos, — És nem kell dícsérni semilyen garázda embert! — *27.* Az *istenfélő* a vallásához ragaszkodó zsidó. V. ö. 25. — *28a.* A héber szerint: «Az okos szolga felmagasztaltatik». A latin szöveg azonban helyesebb; mellette tanuskodik a görög és a szír fordítás. — *28b. Férfiú*, a héber szerint helyesen: szolga. *Ha megfeddik* a latin szövegnek értelem szerint megfelelő többlete. *28c* a latin szöveg többlete. — *29. Ne nagyzolj*, a latin az összefüggés ellenére: ne késlekedjél. — *30. Kinek kenyere sincsen*, a héber szerint: ki adományra szorul. — *31a* a héber szerint: Becsüld meg, fiam, a lelkedet szerénységben, — És stb. — *32. A maga ellen vétőt*, a héber szerint helyesebben: azt, ki elítéli önmagát. — *33. S (isten) félelme* a latin szöveg többlete. A héber szöveg a vers után a következőket hozza: Megbecsülik gazdagsága miatt, de mennyire! — De az megvetett az ő szemében, de mennyire! — *34c-d* a héber szerint helyesebben: S akinek megvetés jut gazdagságában, — Annak még inkább jut az akkor, ha szegény.

11. Szabályok magasállásúak részére *(1—9.)*: Az elöljáró ne a vagyoni helyzet és a külszín szerint ítélje meg alárendeltjeit

[2]Ne dícsérd meg senki
fiát szépsége miatt,
És meg ne vess senkit
sem külsejéért!
[3]Jelentéktelen a méh a
röpködők között,
De igen kiváló édesség
a terméke.
[4]Soha se dicsekedjél öltözeteddel,
És ne bízd el magad
megtiszteltetésed napján,
Mert csak a Magasságbeli művei csodásak,
S az Ő tettei a dicsők,
a rejtettek s a láthatatlanok.
[5]Sokan jutottak *alacsony sorból* a trónra,
S akire ügyet sem vetettek, feltette a koronát.
[6]Sok magasrangút nyomtak el nagyon,
És *sok* dicső*séges* került mások kezébe.
[7]Ne kárhoztass senkit, mielőtt utána nem jártál;
Miután érdeklődtél, korholj igazság szerint.
[8]Ne adj választ, mielőtt ki nem hallgattál,
És beszéd alatt ne szólj közbe.
[9]Ha a dolog nem illet téged, ne pereskedjél,
És ne állj oda a bűnösök perénél.

[10]Fiam! Ne szaporítsd dolgaidat,
Mert ha *ekként* gazdagszol, nem maradsz vétek nélkül!
Ha történtsz is utána, még sem éred el,
Ha járs is utána, *mit* sem *találsz*.

(1—6), és lelkiismeretesen osszon igazságot *(7—9)*. — Intelem a gazdagokhoz *(10—36)*: Hibás a mohó törekvés gyors meggazdagodásra *(10—13)*; a jólét és a balsors elsősorban Isten akaratától függ *(14—17)*, s az elért gazdagság mulandó *(18—20)*. Intelem a foglalkozásnak pénzvágyból eredő változtatása ellen *(21—24)*. A gazdag ne bízza el magát, mivel halála előtt senkit sem lehet boldognak hirdetni *(25—30)*. — Ne engedjük be házunkba a hírhordókat *(31—36)!*

4. Simább összefüggést ad a héber szöveg: «Ne csúfold a szerencsétlent öltözete miatt; — Ne gúnyold azt, kinek rossz napja vagyon, — Mert csodásak az Úr cselekedetei, — S elrejtvék az ember elől tettei». Nem kell a rossz ruhában járó fölött élcelődni, mivel Isten különös intézkedése folytán akár uralkodó is lehet még belőle. Lásd a köv. verset. — *5. Alacsony sorból*, a héber szerint; a görög és a latin szövegben a sor: Sok zsarnok jutott már trónra. — *6. Sok dicsőséges került*, a latinban szószerint: dicső módon kerültek. — *7. Igazság szerint* a latin szöveg többlete. — *8.* A vers valószínűleg szintén az igazságtevéssel függ össze. — *9. A bűnösök*, a héber szerint: a fennhéjázók. A magasrangú ne vállaljon esetleg előkelők kedvéért perben oly szerepet, mely igazságszeretetét rossz hírbe keverhetné.

10b. A héber szerint: «Aki siet meggazdagodni, nem marad büntetlen». A mohó törekvés a gazdagság után arra vezet, hogy az ember az eszközökben kevésbbé válogat. Ezért az ilyen mohóságon nincsen Isten áldása: a keresett jólét, illetve annak nyugodt élvezete elmarad. — *10d Mit sem találsz* a héber alapján; a sor a latin szerint: És ha előre sietsz, meg nem menekedsz. —

11Van gonosz, ki fárad, siet és töri magát,
De annál kevésbbé bővelkedik.
12Van olyan, ki lankadt és segítségre szorul,
Igen szűkölködik erőben és bővelkedik szegénységben,
13De Isten szeme kegyesen tekint reá,
És felemeli alacsony helyzetéből;
Felmagasztalja fejét,
Úgy, hogy sokan elámulnak rajta és dicsérik Istent.
14Jó- és balsors, élet és halál,
Szegénység és gazdagság Istentől vannak.
15Bölcseség, tudomány és törvénytudás Istennél vagyon,
Önála vagyon a szeretet és a jók útjai.
16Tévedés és sötétség a bűnösökkel jött a világra,
S akik szeretik a rosszat, meg is vénülnek a rosszban.
17Isten adománya megmarad az igazaknál,
És vállalkozását mindvégig siker koronázza.
18Van, ki takarékosság útján gazdagszik,
És ez a jutalmának osztályrésze;
19S amikor azt mondja: «Nyugalmat találtam magamnak,
Most pedig magam fogyasztom javaimat!»
20Nem tudja, hogy az idő múlik, s a halál közeleg,
Másoknak hagy mindent, és meghal.
21Maradj hű szövetségedhez, és róla értekezzél,
Parancsaid teljesítésében öregedjél!
22Ne tarts a bűnösök cselekedeteivel,
Bízzál Istenben, és maradj helyeden,
23Mert könnyű Isten szemében

11a. Gonosz a latin szöveg többlete. — *11b* a héber szerint: De annál inkább hátramarad. — *12. Szegénységben*, a héber szerint: gyengeségben. — *13b* a héber szerint: És lerázza róla a piszkos port. — *13d. És dicsérik Istent* a latin szöveg többlete. — *15—16* a görög szövegben hiányzanak, és e helyen nem illenek jól az összefüggésbe, mely a gazdagságról tárgyal. — *15. Törvénytudás*, a héber szerint: a szó (vagy: dolog) megértése; *Istennél . . . Önála*, a héber szerint: Istentől . . . Ötőle. *Szeretet*, a héber szerint: bűn. — *16a. A bűnösökkel*, a héber szerint helyesebben: a bűnösök számára. — *16b* a héber szerint: S akik gonoszt cselekszenek, azokkal a gonosz meg is marad. — *17. És vállalkozását*, t. i. az igazét. Mások 17b-t így adják vissza: S az Ő (t. i. Istennek) jóakarata sikert ad mindvégig. — *18b* a csonka héber szöveg szerint: És van olyan, ki csalatkozik (?) bérében. — *20.* V. ö. Préd. 6, 1—2. — *20a* a héber szerint: Nem tudja, minő végzet vár reá. — *21.* A héber szerint: Maradj hű, fiam, hivatásodhoz és abban szorgoskodjál, — És öregedjél meg mesterségedben! — *22.* a héber szerint: Ne csodáld azokat, kik gonoszt cselekszenek, — Serkenj fel korán az Úr kedvéért, és várd a világosságát! —

A szegényt egy pillanat
alatt gazdaggá tenni.
[24]Isten áldása az igazat
sietve jutalmazza,
És haladása rövid óra
alatt is gyümölcsöt
terem.
[25]Ne mondd: «Van-e
egyéb kívánni valóm?»
És: «Mi jó *híján* vagyok
még?»
[26]Ne mondd: «Van nekem elég!»
És: «Minő baj érhetne
ezután?»
[27]A jó napon ne feledkezzél meg a rosszakról,
És a rossz napon ne feledkezzél meg a jókról!
[28]Mert könnyű Istennek,
hogy kinek-kinek megfizessen
Útjai szerint a halála
napján.
[29]Rossz óra elfeledtet
nagy élvezetet,
S az ember végekor
lesznek cselekedetei
nyilvánvalókká.
[30]Halála előtt akárkit se
dícsérj,
Mert a *végén* lehet az
embert megismerni.

[31]Ne vezess be akárkit a
házadba,
Mert sokfélék a ravasznak fondorlatai;
[32]Mert amint a rothadt
belek bűzt árasztanak,
És mint a fogolymadarat a verembe csalják,
És a kőszáli kecskét a
tőrbe,
Épúgy a dölyfösök szíve
is,
Mint a kém, lesi társa
elestét.

24. A héber szerint: Isten áldása az igaz osztályrésze, — És reménysége gyümölcsöt terem idejében. — *27.* A héber szerint: A mának öröme feledteti a kellemetlent, — S a mának kellemetlensége feledteti az örömöt, — És eljő az emberre az ő vége. — *28* megvan a görög és a latin, de hiányzik a héber és a szír szövegben. — *29b* a héber szerint: «S az ember vége hírt ad róla», t. i. oly irányban, hogy életét boldognak lehet-e minősíteni. Lásd a köv. verset. — *30. Dícsérj* a. m. hirdess boldognak; *a végén*, a héber szerint; a görög és a latin szöveg más irányú értelmezéssel: fiairól.

31. A ravasznak, a héberben: a hírhordóknak. — *32.* A latin szöveg nagyon homályos. A legrövidebb és legvilágosabb szöveget a (kiigazított) Hetvenes fordítás nyujtja: «A dölyfösnek szíve olyan, mint csalogató madár a kosárban, — És mint a kém, ki védetlen hely után fürkész». A dölyfös és hírhordó vendég a madárhoz hasonlít, melyet azért tesznek kelepce gyanánt szolgáló kosárba, hogy más madarat is odacsaljon, vagyis ígyekszik másokat is abba a veszélybe és romlásba csalni, melyet ő már úgysem kerülhet el. Hasonlít továbbá a kémhez, mert kilesi a vendéglátó gyengéit és titkait, hogy ezek útján kicsalhassa belőle azt, amit akar. Sokkal bővebb a héber szöveg: Amint a kosár tele van madárral, — Házuk is tele van csellel. — A dölyfös szíve olyan, mint a kosárba csalt madár, — Mint a prédát leső farkas. — Be számosak az igaztalannak bűnei! — Olyan ő, mint a kutya a ház étkénél. — Erőszakot téve jó minden bűnös, — És viszályt támaszt minden jószáguk körül. — Kémlel a hírhordó, mint a medve (?) a gúnyolódók házában, — És mint a kém,

33A jót rosszra csavarja el
a besugó,
És hibát fog rá kedvelt
emberekre.
34Egyetlen szikrából nagy
tűz támad ;
Egy ármányos sok vért
ont,
Mert a gonosz ember
vér után leselkedik.
35Óvakodjál a vészthozó
embertől, mert go-
noszt forral,
Hogy gúny tárgyává ne
tegyen téged örök
időkre.
36Fogadj be idegent *há-
zadba*, majd földhöz
vág, mint a forgószél,
És elidegenít téged a
hozzádtartozóktól!

12. FEJEZET.

A gazdag jótékonyságáról és barátairól.

1Ha jót tész, nézd meg,
kivel teszed,
Akkor sok köszönet lesz
jótetteidben.
2Tégy jót az igazzal, és
méltó viszonzásban lesz
részed,
Ha nem őtőle, akkor
bizonnyal az Úrtól.
3Mert nem jár jól, ki
állhatatos a rossz-
ban,
És alamizsnát nem ád,
Mert a Magasságbeli is
gyűlöli a bűnösöket,
De megkönyörül a bűn-
bánókon.
4Adj az irgalmasnak, de
ne karold fel a bű-
nöst.
Ő majd bosszút áll a
gonoszokon és a bű-
nösökön,
S elteszi őket a megtor-
lás napjára.

ki védetlen hely után fürkész. — *33a* a latin szerint: Mert a jót rosszra csavarva leselkedik. A fordítás a héber szöveget követi. — *33b* a héber szerint: És összeesküvést szó kedveseid körében. — *34a* a héber szerint: Egy szikrából sok szenet égetnek. — *34b* a héberben hiányzik. — *35b* a héber szerint: «Miért akarnál foltot viselni örök időkre?» A héber szövegben itt még a következők állanak: Ne ragaszkodjál a bűnöshöz, hogy fel ne forgassa utadat, — És el ne tereljen szövetségedtől. — *36a* a héber szerint: A romlott szomszédtól utad óva legyen.

12. A szerző, ki az Újszövetségnek az ellenség szeretetére vonatkozó parancsát még nem ismeri, azt ajánlja, hogy a gazdag csupán jó embertársaival tegyen jót, mivel a gonoszokra pazarolt jótékonyság fegyvert ad kezükbe jótevőjük ellen *(1—7)*. Az igazi jóbarátot csak a balsorsban lehet megismerni. Az ellenségtől őrizkedni kell, még ha az hízelegne is; ki ezen a téren nem eléggé óvatos, nem érdemel részvétet, ha bukásakor ellensége kineveti *(8—19)*.

1. A héber a többi régi szöveggel szemben: «Ha rosszul bánsz a jóval, kivel akarsz jót tenni?» A régi fordítások azonban jobb értelmet adnak. *Sok* a latin szöveg többlete. — *2.* Ha az igaz a vett jót nem tudja viszonozni, akkor az Úr lép helyébe. *Méltó* (szószerint: nagy) a latin fordítás többlete. — *3.* A héber szöveg és a régi fordítások egybevetésével: Nem jár jól, ki felüdíti a gonoszt, — De nem is cselekszik helyesen! — *3c* a héber szöveg és a görög fordítás tanusága szerint a 6. v. után teendő, hol a latin fordítás megismétli. *3d* a latin szöveg többlete. — *4a* a héber szerint: Adj a jónak és tagadd meg a gonosztól. — *4b*. *Ő*, t. i. Isten.

[5]Adj a jónak, de ne fogadd be a bűnöst,
[6]Tégy jót az alázatossal, de ne adj az istentelennek;
Ne engedd, hogy kenyeret adjanak neki,
Hogy ne legyen ezáltal erősebb náladnál,
[7]Különben kétszeres rossz ér téged
Mindama jó fejében, mit vele tettél;
Mert a Magasságbeli is gyűlöli a bűnösöket,
És bosszút áll az istenteleneken.

[8]Nem ismerni fel a barátot a szerencsében,
De nem marad az ellenség elrejtve a balsorsban!
[9]Mikor az ember jól van, szomorkodnak ellenségei,
De mikor bajban van, akkor látszik meg, ki a jóbarát!
[10]Ne bízzál ellenségedben sohasem,
Mert, mint a réz, úgy rozsdásodik gonoszsága.
[11]Még ha görnyedne is alázkodva,
Akkor is vigyázz és őrizkedjél tőle!
[12]Ne engedd, hogy melléd álljon,
És ne ültesd jobbodra,
Hogy helyedre ne tolakodjék és székedre ne törjön,
Te pedig későn értsd meg szavamat,
És gyötrődjél beszédemen!
[13]Sajnálja-e valaki a bűvészt, ha megmarja a kígyó,
Vagy mindazokat, kik fenevadak közelébe mennek?
Így jár, ki gonosz emberhez szegődik,
És annak bűneibe gabalyodik;
[14]Ideig-óráig veled marad,
De ha meginogsz, nem tart ki *melletted*.
[15]Ajakával édes *hozzád* az ellenség,

A sor a görög fordítás szerint a 6. v. után teendő. *4c* a latin szöveg többlete. — *5*. A vers *4a* változata, a latin szöveg többlete. — *6b*—c a héber szerint: Ne add neki a kenyér (mások szerint: a harc) fegyverét, — Hogy ellened ne forduljon azzal. — *7a* végén a héber szöveg hozzáteszi: a szükség idején. — *7c*—d a gonoszokkal szemben elfoglalt szigorú álláspontot azzal indokolja, hogy velük szemben Isten is érezteti büntető szigorát.

9. Szorosabb összefüggést ad a héber szöveg: Mikor az ember jól van, még az ellenség is jóbarát, — De mikor bajban van, a barát is odébb áll! — *11*. A görög szöveg alapján kiigazított héber szöveg szerint: «Még ha hajt is szavadra és csendben jár, — Akkor is óva őrizkedjél tőle! — Tégy vele úgy, mint aki letörli a tükröt, — Akkor nem tud neked kárt tenni, — És felismered az irígység hátterét.» A hízelgő ember külsejéről el kell távolítani a reá rakodó hamisságot, mint a tükörről a port, akkor világosan áll előtted a rosszindulat tükröződő felülete. — *13*. V. ö. Préd. 10, 11. A héber szöveg a vers végén a következő többletet tartalmazza: Meg nem menekszik, míg csak a tűz őt lángra nem lobbantja. — Mikor belép

De szívében fondorkodik, hogy verembe döntsön ;
16Könnyet ont szeméből az ellenség,
De ha alkalmat talál, nem győz jóllakni vérrel !
17Ha balsors ér, ott találod elsőnek ;
18Könnyet ont szeméből az ellenség,
Adja a segítőt, és beléd döf sarkodba.
19Csóválja fejét, összecsapja kezét,
Mindenfélét suttog s elfintorítja arcát.

13. FEJEZET.

A gazdagokkal való érintkezésről.

1Ki szurokhoz ér, bemocskolja vele magát;
Ki dölyfössel társul, kevélységet ölt magára.
2Ki magánál gazdagabbal társul, terhet vesz magára ;
Ezért ne szegődjél társul náladnál vagyonosabbhoz.
3Mi köze az üstnek a fazékhoz?
Ha összeütődnek, emez eltörik !
4A gazdag erőszakos és mégis dühöng.
A szegény pedig sérelme mellett is hallgat ;
5Ha ajándékkal jössz, akkor szívesen lát,
De ha semmid sincsen, otthagy.
6Ha van valamid, élvezi társaságodat ;
De ha kifosztott, nem bánkódik miattad.
7Ha rád szorul, megcsal,

nálad, nem fedi fel magát előtted, — És ha elesel, nem rohan (?), hogy megmentsen. — *18a.* A sor 16a-nak hibás másolás folytán ide került ismétlése. — *18b* *Belédöf sarkodba*, a héber szerint : megragadja sarkodat. — *19. Összecsapja*, a héber szerint : lóbálja. A kéz lóbálása jelzése annak, hogy : Minden hiába, nem lehet segíteni !

13. Légy óvatos a gazdaggal való érintkezésben, hogy fel ne használjon téged céljaira, és azután cserben ne hagyjon *(1—18)*. A legmegfelelőbb társaság az egyenrangúaké *(19—24)*. A társadalom sokszor igazságtalanul a gazdag pártjára áll a szegénynyel szemben *(25—29)*. A gazdagság csak akkor igazi érték, ha nyugodt lelkiismerettel párosul *(30—32)*. — Az itt említett gazdag nem jelenti a gazdag embert általánosságban, hanem — mint átlag az Újszövetségben is — főleg a vallástalan, sőt vallásgúnyoló gazdagot, ki Izrael vallásos köreivel elvesztette a szellemi kapcsolatot és idegen világnézethez alkalmazkodott.

1. Dölyfössel, a héber szerint : gúnyolódóval. *Kevélységet ölt magára*, a héber szerint : megtanulja útját. — *2a* a héber szerint : Miért hordasz olyast, mi túlnehéz neked? — *3.* Ha a gazdag *(= üst)* a szegényebbel *(= fazék)* összekülönbözik, az utóbbi vallja kárát. A héber szöveg magyarázólag hozzáteszi : Vagy mért társul gazdag a szegénnyel? — *4.* A kiigazított héber szerint : A gazdag erőszakos és (emellett) dicsekszik, — A szegényt meg nyomorgatják, és irgalomért esedezik. — *5.* A héber szerint : Ha hasznodat látja, szolgájává tesz, — Ha meg összeroskadsz, lesajnál téged. — *6. És nem bánkódik miattad*, a héber szerint : de az neki nem fáj. — *7. Megcsal*, a héberben : megsegít. — *7c* megvan

És mosolyogva biztat;
Szépeket mond és kérdi:
Mire van szükséged?
[8]Megszégyenít vendégségeivel,
De közben kifoszt kétszer is, háromszor is,
Végül pedig kinevet,
Ha pedig később meglát, elmegy melletted,
És fejét rázza fölötted.
[9]Alázd meg magad Isten előtt, és várd meg az ő kezét.
[10]Vigyázz, hogy balgaságba esve megalázás ne érjen!
[11]Ne légy meghunyászkodó bölcseségedben,
Hogy megalázkodva balgaságra ne ragadtassál!
[12]Ha előkelőbb hivat, vonulj félre,
Akkor annál inkább hív téged.
[13]Ne légy tolakodó, hogy beléje ne ütközzél,
De távol se maradj tőle, hogy el ne felejtsenek.
[14]Ne légy nagyra azzal, hogy fesztelenül beszélhetsz vele,
És ne bízzál sok beszédében,
Mert a sok beszéddel próbára tesz téged,
És mosolyogva kicsalja belőled titkaidat.
[15]Kegyetlen lelke számon tartja szavaidat,
És nem kímél meg bántalmazástól, bilincstől.
[16]Óvatos légy és figyelj gondosan arra, amit hallasz,
Mert a veszteddel járszkelsz.
[17]Mikor pedig hallod azt,
Úgy nézd, mintha álmodnál, és légy résen!
[18]Teljes életedben szeresd az Istent,
És kiálts hozzá, hogy megmentsen!
[19]Minden élőlény szereti a maga fajtáját,

a latin és a görög fordításban, de hiányzik a héber szövegben. — *8.* A gazdag többször asztalához hívja szegény áldozatát, ezzel lekötelezi, és felhasználja bátortalanságát, hogy kizsákmányolja. Igy a latin és a görög szöveg alapján. — *8a.a* héber szerint: Ameddig előnyét látja, általt. — *9.* A vers a latin szövegnek más összefüggésbe illő többlete. — *10—11.* A héber szerint rövidebben: Vigyázz, hogy el ne bízd magadat nagyon, — És ne légy hasonló azokhoz, kik értelem nélkül vannak.

12. Hivat, a héber szerint: közeledik. — *13.* Az előkelővel való érintkezésben meg kell találni a középutat a kelletlen tolakodás és a teljes visszavonulás között. *Hogy beléje ne ütközzél*, a héber szerint: hogy el ne távolítsanak. *El ne felejtsenek*, a héber szerint: meg ne únjanak. — *15.* A héber szerint: A kegyetlen gúnyolódik (?) és nem kímél, — Sokak ellen szó fondorlatot. — *16.* A héber szerint: Vigyázz és légy előrelátó, — És ne járj erőszakos emberekkel. — *17—18* a latin szöveg többlete. *Azt*, t. i. az előkelő vagy a fejedelem beszédét. *Úgy nézd, mintha álmodnál* talán annyit jelent: Az előkelő szép szavait (v. ö. 14.) csak álomnak tekintsd, melyre nem lehet építeni.

19. Közeláll, a héber szerint: hasonló. — *20. A maga fajtájá-*

És minden ember azt,
ki közel áll hozzá ;
[20]Minden élőlény a hozzá
hasonlóhoz szegődik,
Az ember is a maga
fajtájával társuljon.
[21]Ha megfér valaha bárány a farkassal,
Akkor az igaz is a bűnössel.
[22]Hogyan barátkozzék a *hiéna* a kutyával?
És mi köze a gazdagnak a szegényhez?
[23]Az oroszlán prédája a vadszamár a pusztában,
Így a gazdagnak a legelője a szegény.
[24]Amint a dölyfösnek utálat az alázatosság,
Úgy a gazdagnak is gyűlöletes a szegény.

[25]Ha a gazdag meginog,
barátai támogatják,
De ha a szegény elesik,
ismerősei is eltaszítják.
[26]A megcsalt gazdagnak
sok védője támad ;
Ha kevélyen beszél is,
igazat adnak neki.
[27]Ha szegényt csalnak meg, tetejében meg is vádolják ;
Beszéljen bár okosan,
nem adnak helyt neki.
[28]Ha a gazdag beszél,
mindnyájan hallgatnak,
És beszédét a felhőkig magasztalják.
[29]Ha a szegény beszél, azt kérdik : «Ki ez?»
És ha megbotlik, *földhöz* vágják.

[30]Jó a gazdagság annak,
kinek nem nyomja bűn
a lelkiismeretét,
De nagyon rossz a szegénység a gonosznak
szája szerint.
[31]Az ember kedélye elváltoztatja arcát :
Hol vidámra, hol meg szomorúra.
[32]A jó kedély jelét, ragyogó arcot
Nehezen és bajjal találsz.

val: azzal, ki nevelésben, vagyonban, rangban hozzá közeláll. — *21.* A héber szöveg hozzáteszi : S a gazdag is azzal, kit kizsákmányol. — *22. A hiéna*, a latin szöveg valószínűleg elírás alapján : a szent ember. *Köze*, a héber szerint : békéje.

26—27a a héber és a többi régi szöveg egybevetésével : Ha a gazdag beszél, sokan állnak melléje, — És ha szavai ocsmányok, szépnek mondják azokat ; — Ha a szegény beszél, azt mondják, hogy : «Üsd ! Üsd ! Csak rajta !» — *28. Beszédét*, a héber szerint : okosságát. — *29. Földhöz vágják:* erkölcsileg lehetetlenné teszik. V. ö. Préd. 9, 16.

30. A szerző megjegyzi, hogy nem kíván állást foglalni ama gazdagság ellen, melyet tisztes úton szereztek. *A gonosznak*, a héber szerint : a dölyfösnek. — *31. Kedélye*, szószerint : szíve. — *32.* A héber szöveg némileg kétes fordításban : Jó kedélyre vall a ragyogó arc, — De terhes gondra az elvonulás és a hallgatás.

14. FEJEZET.

A gazdagság élvezése; a bölcseségre törekvés ajánlása.

[1]Boldog a férfi, ki nem vétett szája igéjével,
Kit nem bánt gond bűn miatt!
[2]Boldog, kinek nem aggódik lelke,
És kit nem hagyott el reménye.
[3]A telhetetlen, kapzsi ember nem veszi gazdagsága hasznát;
Mire jó az arany az irígy embernek?
[4]Ki szívesen gyüjt igaztalan vagyont, másnak gyüjti azt;
Vagyonában idegen dúskál majd.
[5]Ki galád magához, jó lesz-e az máshoz?
Bíz nem talál élvezetet javaiban!
[6]Nincs rosszabb annál, ki magához is irígy;
Galádsága bérét *magával hordozza!*
[7]Ha jót cselekszik is, nem teszi tudva, akarva,
És végül mégis csak elárulja galádságát.
[8]Gonosz az, kinek irígy a szeme,
Ki elfordítja arcát és megveti saját lelkét.
[9]A kapzsi szeme nem tud betelni igaztalan jószággal,
Nem lakik jól, míg csak el nem emészti sorvadozó lelkét.
[10]A gonosz szem gonoszra tör, de nem lakik jól étellel,

14. A vagyont csak az élvezi igazán, kinek nyugodt a lelkiismerete *(1—2,* folytatása 13, 30—32-nek), és kinek lelkét nem mérgezte meg a kapzsiság *(3—10).* Isten adományait még a halál előtt kell élvezni, mivel a javak mulandók, és az alvilág már nem az élvezet helye *(11—21).* — A bölcseségre való törekvés ajánlása *(22—27).*

1. A héberben szószerint: Boldog a férfi, kire nem hoz szája fájdalmat, — S aki ellen szíve (= lelkiismerete) nem akar ítéletet. *2. Kinek nem aggódik lelke,* a görög alapján inkább: kit nem kárhoztat lelke (t. i. bűn elkövetése miatt). — *3a* a héber szerint: Nem illik gazdagság törpe szívhez. — *4a. Ki szívesen gyüjt igaztalan vagyont,* a héber szerint helyesen: Ki sajnál magától valamit. V. ö. Préd. 4, 8. — *5. Ki galád magához:* Ki sajnálja önmagától vagyona józan élvezetét. — *6b.* A fukar önmagát bünteti. A görög és a latin szövegben szószerint: S ez maga galádságának a bére. — *7.* A fukar csak elnézésből vagy kényszer hatása alatt jótékonykodik, utóbb azonban megbánja, s ezt nem is palástolja nagyon. A vers a héberben hiányzik ugyan, de mellette tanuskodik a görög, a latin és a szír fordítás. — *8. Saját lelkét,* a görög szerint: a lelkeket. Az irígy szeműnek, vagyis a fukarnak legfőbb gonoszsága abban van, hogy megveti a szükölködőket. A vers a héber és a szír szövegben hiányzik. — *9.* A fordítások alapján kiigazított héber szöveg szerint: A kapzsi szeme nem tud betelni a részével, — S az irígy szem elsorvasztja a lelket. — *10.* A kiigazított héber szöveg szerint: »A rossz (= irígy) szem étel után tör, — És még sincs asztalán semmi sem!» A héber szöveg itt még a következő sorokat hozza, melyek a versben foglaltak ellenképét nyujtják: »A jóságos szem gyarapítja az ételt; —

Szűkölködik és bánkódik asztalánál.

[11]Fiam! Ha van miből,
tégy jót magaddal,
És mutass be méltó
áldozatokat Istennek!
[12]Gondolj arra, hogy a
halál el nem marad,
Hiszen ismered az alvilág törvényét,
Mert a világ törvénye:
Minden bizonnyal meg
kell halni!
[13]Tégy jót barátoddal még
halálod előtt,
Erődhöz képest nyujtsd
ki *kezedet* és adj a
szegénynek!
[14]Ne vond meg magadtól
a jó napot,
S egy cseppet se mulassz el a kapott jóból!
[15]Nemde másnak kell átengedned fáradságod *gyümölcsét*,
És sorsvetésre *hagyod*,
mit szereztél!
[16]Adj, és fogadj el, és tedd
igazzá lelkedet!
[17]Halálod előtt cselekedjél igazságot,
Mert nem lehet ételt
lelni az alvilágban.
[18]Minden test elfonnyad,
mint a fű,
Mint a fakadó levél a
zöldellő fán:
[19]Az egyik kihajt, a másik lehull;
Ilyen a húsból és vérből való nemzedék:
Az egyik bevégzi, a másik születik.
[20]Minden romlandó alkotás végül tönkremegy,
És alkotója nyomon követi;
[21]De elismerés jut minden kiváló alkotásnak,

Még a kiapadt forrás is vizet ád asztalára.» A jószívű ember még a semmiből is jóízű ételt-italt teremt vendégei kedvéért.

*11*b a héber az összefüggésnek megfelelően: És ápold magadat (szószerint: hízzál), amennyire csak teheted! — *12*. A héber szerint: Gondolj arra, hogy nincsen élvezet az alvilágban, — S a halál el nem marad; — Az alvilág határideje (= a halálig terjedő idő) pedig nem jelentetett meg neked. — *13*b a héber szerint: S amennyire kezed ér, adj neki (t. i. barátodnak). — *14*a a héber szerint: Ne tartsd vissza magadat a mának élvezetétől. — *14*b. *A kapott jóból:* az Istentől nyujtott és törvénye szerint felhasználandó földi javakból. — *15*b. Halálod után holmidon a rokonság sorsot vetve osztozkodik. — *16*. *Adj, és fogadj el*, a héber szerint: adj a testvérnek. *Tedd igazzá lelkedet*, t. i. alamizsna útján; a héber szerint: elégítsd ki lelkedet. — *17*a. *Cselekedjél igazságot*, vagyis: adj alamizsnát. A sornak a héber és a szír szövegben a következő két, a vers végéhez fűzött sor felel meg: «És mindazt, amit szép (= jó) megtenni, — Tedd meg Isten színe előtt». *Isten színe előtt*, vagyis még életedben, mert akik az alvilágban vannak, Istentől el vannak választva (Iz. 38, 18; Zsolt. 6, 6; 29, 10; 87, 11—13.). — *17*b a héber szerint: Mert az alvilágban nem lehet élvezet után járni. — *19*. *Születik*, a héberben: növekszik. — *20*. A héber szerint: Minden alkotása is elkorhad, — És keze munkája őt (t. i. az embert) nyomon követi. A *romlandó* szó a latin fordítás kiegészítése. — *21*. A latin szöveg többlete, mely

És alkotója miatta megbecsülésben részesül.

22Boldog az ember, ki a bölcsességgel tölti idejét,
És ki *annak* igaza fölött elmélkedik,
És okosan fürkész Isten gondviselése után ;
23Ki szívében fontolóra veszi útjait,
És megérti titkait ;
Ki utána jár, mint a nyomkereső,
És megmarad útjain ;
24Ki betekint ablakán,
És ajtajánál hallgatódzik,
25Ki háza mellé telepszik,
És cövekét falához erősíti,
Ki mellette üti fel sátrát,
És örökre megszáll *szép* hajlékában ;
26Ki lombja közé teszi fiókáit,
És ágain tölti éjjelét ;
27Ki árnyékában lel menedéket a hőség elől,
És *oltalmában* megpihen.

15. FEJEZET.

A bölcsességre való törekvés ajánlása (folyt.). — Az ember felelőssége a bűnért.

1Ki Istent féli, jót cselekszik,
S aki kitart az igazság mellett, elnyeri azt.
2Az pedig eléje megy, mint tisztes anya,
Mint szűz menyasszony fogadja őt ;

útját vágja az előző vers esetleges félreértésének. — A szöveg a 11. v.-től kezdődőleg bemutatja a régi ószövetségi felfogást, mely a túlvilági életről alig tud valamit, s az ember legfőbb javát a földi élet javainak istenfélő élvezetében látja. V. ö. Préd. 2, 24 ; 3, 22. stb.

22b—c helyett a héberben : És az okosság után fürkész. — *23a. Útjait*, t. i. a bölcsességét, amely itt megszemélyesítve szerepel. — *23d* a héber szerint : És minden bejáratát (= háza kapuit) kikémleli. — *25b.* Ki sátra cövekét a bölcsesség házának (v. ö. Péld. 9, 1.) tőszomszédságában veri a földbe. — *25d* a latinban szószerint : És hajlékában a javak örökre lakoznak. *Örökre* a latin szöveg többlete. — *26—27*-ben a szerző a bölcsességet terebélyes fához hasonlítja. — *26. Teszi fiókáit*, a héberben helyesen : rakja fészkét. — *27. Oltalmában* (menházában) a héber alapján ; a latin szerint : dicsőségében.

15. A megszemélyesített bölcsesség az istenfélőt melegen fogadja, táplálja, segíti és felmagasztalja. Ezzel szemben a balgák kénytelenek azt nélkülözni és arra sem alkalmasak, hogy az isteni bölcsességet kellően magasztalják *(1—10.)*. Istent nem terheli a bűn miatt felelősség ; szabadakaratot adott az embernek, s az utóbbi felel Isten parancsainak teljesítéséért s ezzel összefüggőleg saját boldogságáért, illetve boldogtalanságáért *(11—21.)*.

1. Jót cselekszik, a héber szerint : megteszi ezt, t. i. a 14, 22—27-ben leírtakat. A latin fordítás eredetileg ugyanezt a szöveget hozta, később a liturgikus könyvek nyomán a mai szöveg került helyébe. *Az igazság mellett*, a héber szerint : a (mózesi) törvény mellett. *Elnyeri azt*, t. i. a bölcsességet. — *2.* A megszemélyesített bölcsesség az istenfélőt oly gyengédséggel fogadja, mint az

[3]Táplálja őt az élet és
értelem kenyerével,
S itatja az üdvös böl-
cseség vizével;
Támaszra talál benne,
úgyhogy meg nem
inog,
[4]Megtartja őt és meg nem
szégyenül,
Felmagasztalja őt a tár-
sai előtt.
[5]Megnyitja száját gyü-
lekezet közepette,
Betölti őt a bölcseség és
értelem lelkével,
S a dicsőség ruháját
adja reá.
[6]Elárasztja örömmel és
ujjongással,
S örök hírnevet juttat
neki.
[7]Nem nyerik el azt a
balga emberek,
Az okosak azonban meg-
találják;
Nem látják meg azt az
ostoba emberek,
Mert az távol áll gőgtől
és csalárdságtól.
[8]A hazug férfiak nem
gondolnak vele,
Az igazmondó férfiak
azonban nála talál-
hatók,
És sikerben van részük
Isten látogatásáig.
[9]Nem illik a dícséret a
bűnös szájába,
[10]Mert a bölcseség Isten-
től származik;
Isten dícsérete ugyanis
a bölcshöz illik,
S a hívő szája van teli
azzal,
Mert az Úr megadja azt
neki.
[11]Ne mondjad: «Isten
tartja távol!»
Ne tégy olyasmit, amit
Ő gyűlöl.

anya (tisztes a latin fordítás többlete) vagy mint a *szűz menyasszony*, a héber szerint.: mint a fiatalkorban elvett (tehát első) feleség. A bölcseségről, mint menyasszonyról v. ö. Bölcs. 8, 2. skk. — *3.* Az *élet és*, valamint az *üdvös* kifejezés a latin szöveg többlete. — *4. Megtartja őt*, a többi régi szöveg szerint: reá bízhatja magát. — *5b*—*c* a latin fordítás többlete. — *6a* a latinban szószerint: Kincs gyanánt gyüjt föléje örömöt és ujjongást. A héber szerint: Örömet lel és ujjongást. — *7a. Azt* t. i. a bölcseséget. — *7b* és *7d*-ben: *és csalárdságtól* a latin szöveg többlete. *Az ostoba emberek*, a héber szerint: a fennhéjázók. *Gőgtől*, a héber szerint: a gúnyolódóktól. — *8b*—*c* a latin szöveg többlete. *Isten látogatásáig*, vagyis mindhalálig (?). — *9. A dicséret* a latin szöveg felfogása szerint (10b) Isten dícsérete. De a bölcseség dícséretére is lehet gondolni. — *10.* A héber szöveg szerint: «Mert ez nem jutott neki részül Istentől. — A dícséret a bölcs szájába illik, — S aki járatos (benne), az tanítson arra (másokat)». *A bölcshöz*, a latinban szószerint: a bölcseséghez. *11—21.* A szerző szembehelyezkedik azokkal, kik tagadták az akarat szabadságát és talán görög befolyás alatt azt vallották, hogy az erkölcsi rossz végső oka maga Isten. Hogy a bűnnek nem Isten az oka, a szerző következteti: *a)* Isten szentségéből *(11)*, *b)* független hatalmából *(12)* és *c)* hívei iránt való jóságából *(13)*. — *11. Isten tartja távol* (t. i. a bölcseséget) tőlem. A héber világosabban: Bűnöm Istentől származik. — *11b* a héber szerint helyesen: Mert nem művel Ő olyast, mit gyűlöl. A vers értelme:

12Ne mondjad: «Ő vitt
engem tévedésbe!»
Mert nincs neki szüksége a gonosz emberekre.
13Gyűlöli az Úr a tévelygés minden undokságát,
De azok előtt sem kedves az, kik félik őt.
14Megteremtette Isten az embert kezdetben,
És őt saját belátására bízta:
15Adta még ezenfelül parancsait és törvényeit.
16Ha meg akarod tartani a parancsokat, azok megtartanak téged,
Ha állandóan gyakorlod a hűséget, mely *előtte* kedves.
17Vizet és tüzet helyezett eléd,
Amelyiket akarod, az után nyujtsd ki kezedet!
18Élet és halál, jó és rossz vagyon az ember előtt,
S azt kapja, mi kedvére van.
19Mert nagy az Isten bölcsesége,
Erős a hatalma, és lát mindent szüntelen.
20Az Úr szemei vannak azokon, kik félik Őt,
És számon tartja az ember minden cselekedetét.
21Senkinek sem hagyta meg, hogy gonoszul cselekedjék,
És senkinek sem engedi meg, hogy vétkezzék.
22Nem kívánja hitetlen és haszontalan gyermekek nagy számát.

Isten utálja a bűnt, tehát nem lehet annak szerzője. — *12.* Istennek az *ő* tervei megvalósításához nincsen szüksége az emberek bűneire, s azért nem is okozza senkinek erkölcsi bukását sem. *Ő vitt engem tévedésbe*, a héber szerint: Ő okozta botlásomat. — *13.* A összefüggésbe illő héber szöveg szerint: Gyűlöli az Úr a gonoszságot és az undokságot, — És nem engedi, hogy ilyesmi érje azokat, kik félik őt. — *14. Saját belátására*, a héberben: természetére (vagy: hajlamára). Itt mindenesetre erkölcsi felelősséggel járó választásról, egyéni akaratról esik szó. — *15.* A latin fordítás többlete. — *16.* A héber szerint: Ha úgy akarod, megtarthatod a parancsokat, — És okosság (is) teljesíteni az Ő akaratát; — Ha bizalommal vagy hozzá, te is élni fogsz. — *17—18.* V. ö. Móz. V. 11, 26; 30, 15. 19. stb. *Jó és rossz* a latin fordítás többlete. — *19—20.* Az ember szabadsága Isten bölcseségének műve és nem jelenti az isteni hatalom csökkenését, mivel Isten megtartotta magának felügyeleti és bírói jogait. — *20a* a héber szerint: Az Úr szemei látják az Ő műveit. — *21b* a héber szerint: «És nem küld gyógyulást a hazugság híveire.» Isten nem szerzője a bűnnek, de megengedi, hogy a bűn (= hazugság) kedvelői a rosszban megrögződjenek. A héber a szöveget még a következő sorokkal toldja meg: «És nem kegyelmez meg annak, ki hívságot művel, — Sem annak, ki titkot felfed.» E sorok — úgylátszik — a titkos mesterségek, bűvészet stb. ellen foglalnak állást.

16. FEJEZET.

Félj Isten büntető igazságosságától! — Isten világrendje.

[1]Ne örülj a gyermekeknek, ha istentelenek!
Legyenek bár számosak, ne ujjongj miattuk,
Ha nincs bennük Isten félelme.
[2]Ne bízzál életükben,
És ne számíts munkájukra,
[3]Mert többet ér egy istenfélő fiú ezer gonosznál,
[4]És jobb meghalni gyermek nélkül,
Mint istentelen gyermekeket hagyni.
[5]Egyetlen értelmes benépesít *akár egy várost*,
De a törvényszegő nemzetség elpusztul.
[6]Sok hasonlót látott már szemem,
És ezeknél is különbeket hallott fülem:
[7]Tűz gyúlt ki a bűnösök gyülekezetében,
S az engedetlen nép fölött harag *lángja* lobogott;
[8]Nem nyertek bocsánatot büneikért a régi óriások;
Elvesztek, mert bíztak erejükben.
[9]Nem kegyelmezett meg Lót lakótársainak,
Mert megutálta őket beszédük gőgösségéért,
[10]És nem kegyelmezett annak a népnek, melyet teljesen kiirtás*ra szánt*,
Mely bűneivel dicsekedett,

16. Az istentelen leszármazottakon nem nyugszik Isten áldása (**15.** *22*—**16,** *5).* A mindennapi tapasztalat és a történet tanusága szerint senki sem kerüli el Isten büntető igazságszolgáltatását *(6—15).* A balgák ellenvetései eme igazsággal szemben és azok cáfolata *(16—23).* Isten a teremtéssel kapcsolatban változhatatlan törvényeket szabott minden teremtménynek *(24—31).*

15, 22—16, 5: A gyermekek nagy számát Isten áldásának tartották. Mivel a tapasztalat több oly esetről is számolt be, hogy istentelen emberek is sok gyermekkel, kiterjedt rokonsággal és nagy befolyással dicsekedtek, a szerző szükségesnek tartja kiemelni, hogy az egészség látszata sokszor csal; a jelen szerencséjéből nem lehet a jövőre következtetni. — *15, 22.* A héber szöveg szerint: «Ne kívánkozzál istentelen fiúk szépsége után». A latin szöveg a sort az előzőkhöz kapcsolva Istenre vonatkoztatja, és «mert» kötőszóval vezeti be. — *16, 2a. Életlükben*, abban, hogy sokáig élnek. — *2b* a héber szerint: «És ne számíts utódaikra», majd magyarázólag hozzáteszi: Mivel nem lesz jó végük. — *5a.* Egy istenfélő gyermek leszármazottjai idővel akár egy egész várost (a latin szerint: hazát) is benépesíthetnek. — *5b* a héber szerint helyesen: De törvényszegő nemzetség azt elpusztítja. — *7.* Esetleg utalás a Kóré-féle lázadásra (Móz. IV. 16.). — *8a. Óriások*, a héber szerint: fejedelmek. V. ö. Móz. I. 6, 1. skk. — *8b* a héber szerint: Kik a világ fölött uralkodtak erejükkel. — *9.* V. ö. Móz. I. 19. *Lakótársainak*, a latinban szószerint: vándorlásának. — *9b* a héber szerint: Kik elbizakodtak gőgjükben. — *10.* Utalás a kananeusok sorsára. *Annak a népnek, melyet teljesen kiirtásra szánt*, a héber alapján; a latinban szószerint: az egész népet kiirtva. — *10b* a héber

[11]De époly kevéssé a hatszázezernyi gyalognépnek,
Kik *sorjában pusztultak* szívük keménysége miatt.
Hát még ha olyan lenne nyakas, ki egyedül áll!
Csoda lenne, ha büntetlenül maradna;
[12]Mert van nála irgalom is, harag is,
Meg lehet őt kérlelni, de ki is önti haragját;
[13]Amennyire irgalmas Ő, annyire fenyít is,
És az embert tettei szerint ítéli.
[14]A bünös nem menekszik meg zsákmányával,
És ki irgalmasságot cselekszik, nem csalódik reményében.
[15]Minden *jótett* helyet biztosít
Kinek-kinek cselekedetei érdeme szerint,
Úgy, amint okosságban járt-kelt.

[16]Ne mondd: «Rejtve vagyok Isten elől,
És ki törődik velem a magasságban?
[17]A sok nép közt meg sem ismernek engem;
Mit is számítok a mérhetetlen teremtésben!»
[18]Ime, az ég és az egek ege,
Az óceán, az egész föld és mi azokban vagyon,
Megrendül, ha Ő odanéz!
[19]A hegyek mind, a dombok és a földkerekség alapjai
Remegve megrázkódnak, ha Isten reájuk tekint;
[20]De mindemellett a szív érzéketlen marad,
Pedig Ő belelát minden szívbe!
[21]Ki érti meg az ő útjait,

szerint inkább: Mely bűnei miatt űzetett el. — *11.* Utalás az engedetlen izraelitákra a pusztában. *Sorjában pusztultak* a héber alapján; a latin szerint: egybegyültek. V. ö. Móz. IV. 14, 23. — *11c-d.* Ha Isten eltudott bánni nyakas népekkel, városokkal, nemzedékekkel, annál inkább bír az egyessel, ha vele szembeszáll. — *12b* a héber szerint: Ő megbocsát és elenged, de haragját is villogtatja. — *14b* a héber szerint: És nem csalja meg az igaz reményét mindörökre. — *15.* A görög alapján kiigazított héber szöveg szerint: Mindenkinek, ki jót tesz, jutalma leszen, — És ki-ki megleli azt cselekedetei szerint. *Jótett*, a latin szószerint: irgalmasság. — A héber és a szír szöveg, valamint néhány görög kézirat itt még a következő többletet hozza: Az Úr megkeményítette a fáraó szívét, ki őt nem ismerte, — Hogy művei nyilvánvalók legyenek az ég alatt. — Irgalma láthatóvá lesz minden teremtménye számára, — Világosságát és sötétségét adta az embereknek.

16—23. A bűnös ember ellenvetése két beszédben (16—17; 20—22.), melyekre a szerző külön-külön megfelel (18—19 és 23.). A görög és latin szövegből a második párbeszédet nem lehet megállapítani. — *17. A mérhetetlen teremtésben*, a héber és a szír szöveg szerint: az összes emberek lelkei között. — *18. Egek ege:* a legmagasabb ég, Isten lakóhelye. *Egész*, továbbá: *és mi azokban vagyon* a latin fordítás többlete. *Ha Ő odanéz*, a héber hozzáteszi: és haragszik. — *20—23.* A latin szöveg eszmemenete: A romlott em-

És a vihart, melyet emberi szem sem lát?
[22]Mert legtöbb műve rejtekben van,
És ad-e hírt valaki igaz cselekedeteiről?
Vagy ki tudja bevárni *azokat ?*
Mert messze van a szövetsége némelyektől,
És a végén lesz *csak* a számonkérés mindenkitől.
[23]Kinek fogyatékos a belátása, balgaságot gondol,
S az oktalan, tévelygő ember dőreséget állít magában.

[24]Hallgass reám, fiam! Tanulj bölcs okosságot,
És figyelmezz szívedben beszédemre!

[25]Megfontoltan adom elő a tanítást,
És *szerényen* terjesztem elő a tudást.
Ügyelj szívedben szavaimra,
Mert megfontolt lélekkel beszélek az erőkről,
Melyeket Isten kezdettől fogva helyezett műveibe,
És igazságban hirdetem tudományát.
[26]Isten terve szerint vannak művei kezdettől fogva,
És alkotásuk idején kijelölte feladataikat
És működésük körét fajtájuk szerint.
[27]Elrendezte tevékenységüket örök időkre;

berre Isten nagy megnyilvánulásai a természetben és a történetben nincsenek hatással, azoknak értelme az ő számára rejtve marad, és majd csak a végső leszámolás rántja le előtte a leplet Isten igazságos terveiről. A *(22b-ben)* kiigazított héber szöveg szerint:

(Ellenvetés:) 20. «De reám még sem vet ügyet!
Ki is gondolna utaimmal?!
21. Ha vétkezem, nem lát engem senki szeme;
Vagy ha titokban csalok, ki tud felőle?
22. Ha igaz a cselekedetem, ki ad hírt arról?
És mire való a várakozás? Mert a végidő még messze van!»
(Válasz:) 23. Kiknek fogyatékos a belátásuk, azok állítanak ilyeneket,
És balga ember gondol ilyesmit!

20. Még sem vet ügyet, t. i. Isten. — *22. És mire való* a türelmes *várakozás* ama jutalomra, melyet Isten híveinek igaz cselekedetükért kilátásba helyezett? A végső igazságszolgáltatás ideje még messze van!

25b. Szerényen a héber alapján; a görög és a latin szerint: pontosan (kutatás alapján?). *25c—f* a latin szöveg többlete, mely nem egyéb, mint egyes sorok változatainak egybeállítása. *25c* = 24b; *25d* = 25a; *25e* = 26a; *25f* = 25b. — *26a* a héber szerint: Amikor Isten kezdetben megteremté műveit. — *26c. Működésük körét*, a latinban szószerint: kezdeteiket, a görög szerint: uralmukat. *Fajtájuk szerint*, a szírben: az örökkévalóság minden századára. — *27—28.* A természet élettelen tárgyai törvényeiket és rendeltetésüket Istentől vették, és alkotójuk akaratának teljesítésében nem ismernek sem éhséget, sem fáradtságot, sem torzsal-

Nem éheznek s el nem
fáradnak,
Nem hagynak fel munkájukkal;
[28]Egyik sem torzsalkodik
társával,
És soha [29]át nem hágják törvényét!
[30]Letekintett ezután Isten a földre,
És betöltötte javaival;
[31]*Benépesítette* felületét
mindenfajta élővel,
Melyek újra visszatérnek a *földbe*.

17. FEJEZET.

Az ember mint a teremtés ura. — A törvény és szentesítése. — Isten kegyessége a megtérőkhöz.

[1]Isten az embert földből teremtette,
S a maga képére alkotta,
[2]És *úgy rendelte*, hogy
ismét azzá változzék.
Felruházta őt a magáéhoz hasonló erővel;
[3]Meghatározta napjai
számát és idejét,
S uralmat adott neki
minden fölött a földön.
[4]Félelmetessé tette őt
minden élő előtt,
Hogy uralkodjék az állatokon és a madarakon.
[5]Hozzá hasonló segítőt
teremtett belőle,
És adott nekik megfontolást és nyelvet, szemet és fület;
Szívet adott nekik a gondolkodásra,
És betöltötte őket bölcs okossággal.
[6]A szellem tudásával
látta el őket;
Értelemmel töltötte be szívüket,
És megmutatta nekik,
mi a rossz és mi a jó.
[7]Szemét a szívük*be* helyezte,
Hogy megmutassa nekik művei nagyságát,
[8]Ők pedig magasztalják
a szent nevet,

kodást egymás között. — *29.* A fordítás a görög szöveget követi. A latin szöveg így szól: «Ne légy engedetlen az ő szavának!» — *30. Ezután*, t. i. az élettelenek teremtése után. — *31. Benépesítette*, a görög szöveg alapján; szószerint: beborította; a szír szerint: megtöltötte. — *31a* a latinban: Minden élőlény lelke hírül adott az Ő színe előtt.

17. Isten világrendjének fontos része az ember teremtése és a föld uralkodójává avatása *(1—8.)*, továbbá az emberiség lelki irányítása az isteni törvény (tóra) útján az Úr állandó ellenőrzése mellett *(9—19)*. Akik vétettek ugyan a törvény ellen, de azután bűneiktől elfordulnak, azokat Isten visszafogadja kegyébe *(20—31)*.

1—3 sorrendje simább a görög és a szír szövegben: 1a—2a—3a—3b—2b—1b. — *2a. Azzá*, t. i. földdé. *2b. A magáéhoz*, t. i. Istenéhez.— *5a*-nak Éva teremtéséről szóló szövege a latin fordítás többlete.—*5c.* A régiek felfogása szerint a szív a gondolkodás szerve. — *6a* a latin fordítás többlete. *6b* a görög szövegben hiányzik, a szírben és a latinban azonban megvan; egyébként az 5c változata. — *6c.* V. ö. Móz. I. 2, 17. — *7.* Isten azzal, hogy az embernek észt *(szívet)* adott, mintegy saját szemét helyezte beléje. *7a* egyébként a szír szövegben hiányzik. — *8b* a görög szövegben hiányzik.

És dicsekedjenek csodáival,
És beszéljék el művei nagyságát.

[9]Ezenfelül tudást adott nekik,
S az élet törvényét adta nekik örökrészül.
[10]Örök szövetségre lépett velük,
Kijelentette nekik a jogot és az ő törvényeit.
[11]Látta szemük az ő dicső fenségét,
És hallgatta fülük az ő fölséges hangját.
Mondotta nekik: Óvjátok magatokat minden gonosztól!
[12]És parancsokat adott nekik,
Kinek-kinek társára nézve.
[13]Útjaik előtte vannak mindenkor,
És nincsenek elrejtve szeme elől.

[14]Fejedelmet rendelt minden nép fölé,
[15]De Izrael az Úrnak lett nyilvánvaló örökrésze!
[16]Minden tettük úgy áll Isten színe előtt, mint a nap,
És szeme folyton útjaikat nézi.
[17]Nincsenek elrejtve bűnös szövetségeik,
És minden bűnük az Úr előtt vagyon.
[18]Úgy van nála a férfiú alamizsnája, mint a pecsétgyűrű,
S úgy őrzi az ember jótettét, mint a szemefényét.
[19]Később pedig felkel és jutalmat oszt
Kinek-kinek a fejére,
És *van, kit* elvisz a föld belsejébe.

[20]A bűnbánóknak azonban utat ád az igazsághoz;

9. A *tudást* Istennek különböző, részben már a pátriárkák idejében tett kinyilatkoztatásai közvetítették; *az élet törvénye* pedig a Sinai hegyen kinyilatkoztatott törvény. — *10. Velük*, t. i. az izraelitákkal, kik itt az emberiség képviselői Istennel szemben; *a jogot* (= a mózesi törvény tételes jogát) a latin szöveg többlete. — *11.* V. ö. Móz. II. 19, 16—20. — *14—15.* A választott nép igazi királya Isten. *Nyilvánvaló* a latin többlete. — *16.* Az Úr Izrael minden megmozdulását oly világosan látja, mint a földi szemlélő a napot. — *17. Bűnös szövetségeik*, t. i. Izrael tiltott szövetkezése idegen, pogány népekkel. *17a* egyébként a görög szerint helyesebben: Törvénysértéseik nincsenek elrejtve előle. — *18. Alamizsnája*, talán helyesebben: igaz volta, erénye. *Mint a pecsétgyűrű:* a régi szabadok a pecsétgyűrűt magukkal vitték. *Szeme fényét*, szószerint: szembogarát. — *19.* Isten a jót nem fizeti mindig azonnal; azt egy ideig mintegy szívébe rejti, magánál tartja, mint a pecsétgyűrűt (18. v.); később azonban *felkel*, hogy igazságot szolgáltasson. Egyeseknek jutalmat oszt, másokat ellenben az alvilágba juttat. *19c* a latin szöveg többlete.

20c a latin szöveg többlete. — *24—27.* A jóval rövidebb görög és a szír szöveg lényegében ugyanazt mondja. A görög szerint: «Ki zengheti a Fölséges dicséretét az alvilágban, — Azok helyett,

Bátorítja a csüggedőket,
S az igazság sorsát rendeli nekik.

21Térj az Úrhoz és hagyd el bűneidet,
22Könyörögj az Úr színe előtt és kevesbítsd a botlást!
23Térj az Úrhoz, és hagyj fel törvénysértéseddel,
És gyűlöld *mindenek* fölött az utálatosságot!
24Ismerd meg Isten törvényét és parancsait,
Légy állandó megszabott hivatásodban:
A fölséges Isten imádásában;
25Tarts a szent nemzetséggel,
Azokkal, kik élnek és magasztalják Istent!
26Ne légy megrögzött az istentelenek tévedésében!
Halálod előtt mondj dícséretet,
Mert a halott számára a dícséret semmivé foszlik.
27Még életedben zengj dícséretet;
Míg élsz és virulsz,
Dicsőítsd és magasztald Istent,
És dicsekedjél irgalmasmasságával!
28Be nagy az Úrnak irgalmassága,
És kegyessége azokhoz, kik hozzája térnek!
29Mert nem lehet meg minden az emberekben,
Hisz az ember fia nem halhatatlan,
És hiú gonoszságban tetszeleg.
30Mi fényesebb a napnál? S az *mégis* elsötétül!
És van-e haszontalanabb, mint amit hús és vér kigondol?
De el is veszi bűntetését!
31Ügyel Ő még a magas mennynek hadseregére is,
Az emberek pedig mindannyian csak por és hamu!

kik élve mondanak (neki) dícséretet? — A halottnál, ki nincsen többé, a dícséret már véget ért; — Csak aki él és egészséges, az dícsérheti az Urat». — A tárgyhoz v. ö. a 14, 11—21-nél mondottakat. A halál után nincs megtérés és annak nyomában a megbocsátó Isten irgalmának dicsőítése; mindezt az embernek még földi élete folyamán kell megtennie. — *29.* Az elterjedettebb felfogás szerint a szöveg az ember bűnösségét azzal mentegeti, hogy az ember halandó, gyenge, s ezért nem tud a világ hívságai fölé emelkedni. A szír szöveg viszont azt emeli ki, hogy Isten az emberekkel ellentétben nem engesztelhetetlen: «Mert nem olyan Ő, mint az emberek, — És nem olyanok a gondolatai, mint a húsból való emberekéi». *29c* a latin szöveg többlete. — *30b* a kiigazított görög szöveg szerint: Hát még az ember, kinek hús és vér az alkata! *30c* a latin szöveg többlete. — *31.* Az ég hadseregének fenyítéséről v. ö. Jób 4, 18.

18. FEJEZET.

Isten kegyessége a megtérőkhöz (folyt.). — Az adakozásról, az óvatosságról és az önuralomról.

[1]Ki örökké él, az teremtett mindent egyaránt.
Egyedül Isten az igaz,
Ki győzhetetlen király marad örökké.
[2]Ki győzi elbeszélni az Ő műveit,
[3]És ki vizsgálja át nagy alkotásait?
[4]Ki tudná kifejezni hatalma nagyságát,
És hozzá még ki írná le az Ő irgalmasságát?
[5]Nem lehet elvenni belőle, sem hozzátenni,
Sem kifürkészni Isten nagy csodáit!
[6]Mikor bevégzi az ember, akkor kezdi csak,
És mikor abbanhagyja, zavarba jő.
[7]Mi az ember, és mi a haszna,
Mi jó és mi rossz ő benne?
[8]Az ember napjainak száma, ha sokra megy, száz esztendő;
Mint a csepp a tenger vizéhez mérve,
Mint a porszem a homokban,
Oly csekélyek esztendei az örökkévalóság mellett.
[9]Ezért van Isten türelemmel hozzájuk,
És árasztja reájuk irgalmát;
[10]Látja, hogy rossz az, mire szívük várakozik,
És tudja, hogy sívár az enyészetük;
[11]Ezért öregbítette irgalmát irányukban,
És mutatta meg nekik a helyes utat.
[12]Az ember atyjafia iránt van részvéttel,
Isten irgalma azonban *kiterjed* minden élőlényre.
[13]Ő megkönyörül, tanítja és oktatja *őket*,
Mint a pásztor a nyáját.
[14]Megkönyörül azon, ki

18. Isten bűnbocsátó irgalma összefügg kimondhatatlan nagyságával, melynek megindító ellentéte az ember mulandósága *(1—14)*. Intelmek az adakozás helyes módjáról *(18—15)* és az óvatosságról *(19—27)*. Az önuralomról *(30—33)*.

1. A bűnös emberrel (17, 29—30), sőt az angyalokkal (17, 31) szemben is egyedül Isten a valóban és szükségképen igaz. — *1a* a valószínűen helyesebb szír szöveg szerint: Ha átvizsgáljuk az egész világot. *1c* a latin szöveg többlete. — *5.* V. ö. Préd. 3, 11. 14. — *7.* Ha az ember egybeveti magát Istennel, haszontalan semminek látszik, kiben bajos jót és értékest találni. — *8. Oly csekélyek esztendei*, a görög szerint: olyan a néhány esztendeje (a szírben: ezer esztendő). — *10. Az, mire szívük várakozik*, a görög világosabban: a végük. Isten tudja, hogy az emberre a halál keserű sorsa vár, ezért irgalmas vele szemben. — *11b* a latin szöveg többlete. — *12. Élőlényre*, szószerint: húsra. A kifejezés elsősorban az emberekre vonatkozik. — *13.* A görög szerint: Ő korhol, nevel, oktat, — És visszaterel, úgy mint a pásztor a nyáját. — *14.* Figyelmet érdemel a szír szöveg eltérő felfogása: Boldogok, kik irgalmában reménykednek, — És elfogadják az Ő törvényeit. *17. Jótékony* a görög szöveg alapján. A latin szerint: megigazult.

elfogadja kegyes intelmeit
És sietve teljesíti törvényeit.

15Fiam! Ne toldd meg a jótettet szemrehányással,
És ne fűzz bántó, rossz szót semilyen adományodhoz.
16Nemde a harmat enyhíti a hőséget!?
Így a *szép* szó jobb még az ajándéknál is.
17Nem ér-e többet a *szép* szó a jó adománynál?
De a *jótékony* ember mindegyikkel szolgál.
18A balga éles szemrehányást teszen,
S az irigynek adományától kicsordul *az ember* szeme.

19Ítélet előtt keress magadnak igazolást,
És mielőtt szólanál, tanulj!
20Még a betegség előtt *ápold* magadat,
És ítélet előtt vizsgáld meg magadat,
Akkor engesztelést találsz Isten színe előtt.
21Betegség előtt alázd meg magadat,
És betegség alatt mutass *megtérést!*
22Ne tartsd vissza magadat az állandó imádságtól,
És ne restelld mindhalálig keresni az igazulást,
Mert Isten jutalma örökre megmarad.
23Ima előtt készítsd elő lelkedet,
És ne légy, mint az ember, ki kísérti az Istent.
24Gondolj a végnap haragjára,
S a megtorlás idejére, mikor *Isten* elfordítja arcát!
25Gondolj a nélkülözésre a bőség idején,
S a szegénység nyomorára a gazdagság napján!

18. Az irigynek, a latinban szószerint: a fegyelmezetlennek. *Kicsordul*, szószerint: kiolvad.

19a a latin szöveg többlete; nem egyéb, mint 20b változata. — *19b* Jobban illik az összefüggésbe a szír szöveg: Harc előtt keress magadnak segítőt. — *20—21.* Isten büntetését: a bajokat és az ő ítéletét meg kell előzni azzal, hogy kerüljük a bűnt, illetve, hogy attól kellő időben elfordulunk. — *20. Ápold magadat*, a latinban: alkalmazz orvosságot. *Isten színe előtt*, a görögben: látogatása idején. — *21. Megtérést*, a latin szerint: magaviseletet. A vers más fogalmazásban a szír szöveg szerint: Mielőtt botlanál, imádkozzál,— És mielőtt vétkeznél, adj alamizsnát.— *21b. Betegség alatt*, a görög szerint: bűnök idején. — *22.* A görög szöveg helyesebben: Ne késsél fogadalmadat kellő időben teljesíteni, — És ne halogasd halálig, hogy (annak) eleget tégy. *22c* a görögben hiányzik. — *23. Ima előtt*, a görög szöveg helyesebb fordításával: «fogadalom előtt». Jól meg kell fontolni a dolgot, mielőtt valaki fogadalmat tesz. V. ö. Móz. V. 23, 21—23; Préd. 5, 3. sk. — *24.* A *végnap* a halál napja.— *25. A nélkülözésre*, a görög szerint: az éhségre. —

[26]Reggeltől estig változik az időjárás,
Gyorsan történik mindez Isten szeme előtt.
[27]A bölcs ember óvatos mindenben,
S a bűnök napjain őrizkedik a restségtől.

[28]Minden értelmes elsajátítja a bölcseséget,
És magasztalja azt, ki elérte.
[29]Akik jártasak a mondásokban, maguk is bölcsen cselekszenek,
Értenek ahhoz, mi igaz és helyes,
És mint az esőt ontják a mondásokat és döntéseket.

[30]Ne indulj vágyaid után,
És tartsd vissza magadat kívánságodtól;
[31]Ha engedsz lelked vágyainak,
Károrömére leszel ellenségeidnek.
[32]Ne gyönyörködjél izgalmakban, legyenek bár csekélyek,
Mert élvezetük szokássá válik.
[33]Ne tedd magadat *koldussá* kölcsönpénzből adott *lakomákkal*,
Mikor semmi sincs erszényedben,
Mert megúnod még életedet!

19. FEJEZET.

Az önuralomról (folyt.).

[1]A részeges munkás meg nem gazdagszik,
S aki megveti a keveset, lassankint tönkremegy.
[2]Bor és nők tévútra viszik a bölcseket,
És meghurcolják az okosokat.

26. Az ember sorsa könnyen rosszra fordulhat. — *27b. A restségtől*, a görög szerint: a törvényszegéstől. A sor legsímább fogalmazását a szír szöveg adja: «És rossz napokban nem fél a bajtól». Aki előrelátó, nehéz időkben is megőrzi nyugalmát.

28a. Jobbnak látszik a szír szöveg fogalmazása: Minden értelmes tanítsa is a bölcseséget! — *28b. Elérte*, t. i. a bölcseséget. A sor a görög szövegben hiányzik. — *29c.* (Bölcs) *mondásokat*, a görögben. megbízható mondásokat. *És döntéseket* a latin fordítás többlete.

30. A görög szöveg az ezzel a verssel kezdődő szakasz elé külön címet illesztett: Az önuralomról. — *32.* A héber és a szír szöveg szerint helyesebben: «Ne örvendj az élvezetek sokaságának (a héberben: a gyönyör suttogásának), — Nehogy kétszeresen légy szegény!» Aki megszokta az élvezetet, annak később sokkal nehezebben esik a nélkülözése. — *33a* a görög szöveget követi. Homályos a latin szöveg: Ne légy középszerű a vetekedésben kölcsönből. A héber szerint: Ne légy pazarló és részeges. *33c* a latin szöveg többlete.

19. Az önuralomról a test kívánságainak *(1—4)* és a pletykálkodásra hajló nyelvnek megfékezésében *(5—12)*. Önuralom a feddésben *(13—28)*.

1. A részeges munkás, a héber szerint helyesebben: «aki így tesz», t. i., amint azt az előző vers jelzi. — *2a. Tévútra viszik* (szószerint: elpártolásra bírják) *a bölcseket*, a héber és a szír szöveg

[3]Ki buja nőkkel tart, elzüllik,
Rothadás és féreg veszi birtokába,
Nagy, *elrettentő* példa leszen,
S elvétetik lelke *az élők* közül.
[4]Ki hamar megbízik, könnyelmű az, és kárt vall,
És ki önmaga ellen vét, megvetésnek teszi ki magát.
[5]Ki véteknek örül, becsmérlésben részesül,
S aki utálja a feddést, megrövidíti életét,
Aki azonban gyűlöli a pletykálkodást, eloltja a gonoszságot.
[6]Aki vétkezik önmaga ellen, megbánja,
S aki gyönyörködik a gonoszságban, becsmérlésben részesül.
[7]Ne add tovább a gonosz és kíméletlen beszédet,
Akkor *senki* sem becsmérel téged.
[8]Amiről tudsz, ne beszéld ki se barátnak, se ellenségnek,
És ha *tudsz* valami vétekről, ne födözd fel azt!
[9]Mert az meghallgat ugyan, de őrizkedik tőled,
A bűnt védelmébe fogadja, téged pedig meggyűlöl,
S ilyen marad irányodban mindenkor.
[10]Ha szóbeszédet hallottál társadról, haljon az meg *veled*;
Hidd el: nem pukkadsz meg miatta.
[11]Egyetlen szótól rájön a balgára a vajúdás,
Mint a fájdalom *az aszszonyra*, mikor magzatát szüli.
[12]Mint a nyíl a comb húsában,
Olyan a szóbeszéd a balga szívében.

szerint helyesebben: féktelenné teszik a szívet. *2b* a latin szöveg többlete. — *3a*. *Elzüllik*, a görög szerint: féktelen lesz. — *3c*-d a görögben: S a féktelen lélek elvétetik. — *4a*. *És kárt vall* a latin szöveg többlete. — *4b* a görög szerint helyesebben: És ki bűnt követ el, vét önmaga ellen.

5a. *Véteknek*, azaz: más hibájának, melyet nyelvére vehet. *5b* a szír szerint helyesebben: S aki továbbadja a pletykát, esztelen. — *6a* 4b-nek, *6b* pedig 5a-nak változata. — *7*. *Gonosz és kíméletlen* a latin szöveg többlete. — *8*. A görög szerint: Ne adj tovább semmit (= semmiféle pletykát), sem barátról, sem ellenségről, — És ha bűn nélkül teheted, ne fedj fel semmit sem. — *8b* a latinban szószerint: «És ha vétked van, ne fedd fel azt». — *9a*. *Az*, t. i. akinek elmondod a pletykát. — *9b*-c a görög szerint rövidebben: S annak idején ellenséged leszen. — *10*. *Társadról* a latin szöveg többlete; *az*, t. i. a szóbeszéd. *Veled*, a a latinban szószerint: benned. — *11—12*. A hallott pletyka a balgából minden áron kikívánkozik. *12a* szószerint: Mint a comb húsába döfött nyíl. *Szívében*, a görög szerint: hasában.

13 *Kérdezd meg előbb* a barátot, hátha nem is tud róla,
És azt mondja: Nem tettem!
Ha pedig megtette, *intsd*, hogy ne tegye többé!
14 *Kérdezd meg* a társat, hátha nem is mondotta?
Ha pedig mondotta, *intsd*, hogy ne mondja többé!
15 *Kérdezd meg* a barátot, mert sokszor akad *rágalom*,
16 És ne adj minden szóbeszédre!
Van olyan, ki megtéved nyelvével, bár rosszakarat nélkül.
17 Ki az, ki nem vétett még nyelvével?
Kérdezd meg előbb a társat, mielőtt ráförmednél,
18 És adj helyet a Magasságbeli *törvényének!*
Minden bölcseség istenfélelem,
És Isten félelme vagyon benne,
És minden bölcseség egyben a törvény teljesítése.
19 Nem bölcseség a jártasság a rosszban,
És nem okosság a bűnösök fortélya.
20 Van gonosz *eszesség*, s ez utálatos,
És van együgyű, ki *gonoszság* híján van.
21 Többet ér a kevésbbé okos és fogyatékos elméjű, ha istenfélő,
Mint a nagyeszű, ki megszegi a Magasságbeli törvényét.
22 Van *vakmerő* ravaszság, mely bűnös,
23 És van olyan, ki határozottan beszél, és igazat mond.
Van olyan, ki rútul megalázkodik,

13—18. Vannak esetek, mikor valaki rosszat hall társáról és előáll a testvéri figyelmeztetés kötelessége. Ilyenkor azonban először meg kell tudakolni, hogy a hireszтelés megfelel-e a valóságnak? V. ö. Préd. 7, 22. — *13a*-b a görög szerint helyesen: Vond kérdőre a barátot, hátha talán meg sem tette. *Kérdezd meg előbb* a latinban szószerint: Fedd meg. — *15. Rágalom* a görög szöveg alapján; a latinban szószerint: elvétés. — *16.* Néha az emberek még rosszakarat nélkül is tévesen bűnt hírésztelnek másról. *Nyelvével* a latin szöveg többlete. — *18a.* A szerző intelme a mózesi *törvény* rendelkezéseinek (Móz. V. 13, 14; 17, 4; 19, 18 sk.) hangsúlyozása. *Törvényének* a görög szöveg alapján; a latinban: «félelmének».

18c a latin szöveg többlete. — *20.* (Gonosz) *eszesség . . . gonoszság* a szír szöveg szerint; a latin és a görög szövegben: «gonoszság . . . bölcseség». — *21. És fogyatékos elméjű* a latin szöveg többlete. *A Magasságbeli törvényét*, a görög és a szír szövegben: a törvényt. — *22—23a.* A görög szerint: Van fölényes ravaszság, mely bűnös, — És kegyet keres magának az igazságosság látszatával. — *23b* a kiigazított görög szerint: «Van olyan, ki görnyedve jár-kel fekete ruhában». A fekete ruha gyász jele. — *24a* a latin szöveg többlete,

És belseje tele van csellel.
24Van olyan, ki nagy alázatában mód felett meghunyászkodik,
Lehajtja fejét és úgy tesz, mintha nem is látná,
Miről nem akar tudni.
25Ha erő híján nem tud vétkezni,
Mihelyt alkalma akad rossz cselekedetre, elköveti a gonoszságot.
26Külsejéről lehet az embert megismerni,
És arca kifejezéséből ismerni meg az okosat.
27A test öltözete, az *ajkak* nevetése
S az ember járása reá vallanak.

28Van feddés, mely elhibázott a gyalázkodó haragja miatt,
És van megítélés, mely nem állja meg helyét,
És van, aki hallgat, s az a bölcs.

20. FEJEZET.

Önuralom a beszédben. — Az ajándékokról. — A bölcseség haszna.

1A neheztelésnél mennyivel jobb kérdőre vonni,
Akkor a beismerőt *megkímélik a károsodástól.*
2Szeretné a herélt megfosztani a leányzót szűzességétől;
3Így tesz, ki erőszakkal akarja érvényesíteni *igazát.*
4Be jó, ha a megfeddett megbánást mutat!
Így elkerülöd a szándékos bűnt.
5Van olyan, ki hallgat, és mégis bölcsnek tartják,
És van, akit megutálnak, mert folyton beszélni akar.

23b változata. — *24b. Látná*, a görög szerint: hallana. — *24c.* Az összefüggésbe a szír szöveg illik legjobban: S ahol nem ismerik, derék embernek mondják. A görög szerint: És váratlanul megelőz (= rászed). — *27. Az ajkak*, szószerint: a fogak.

28a a görög szerint: Van feddés, mely időelőtti (szír: helytelen). *28b* a latin szöveg többlete.

20. Folytatás a korholásról s ezzel kapcsolatban a hallgatásról és a bőbeszédűségről *(1—8)*. Ajándékokról, melyekben nincs köszönet *(9—19.)*; a nyelv helytelen használatáról *(20—22)*, az álszégyenről *(24—25.)* és a hazugságról *(26—28)*. A bölcseség hasznáról *(29—33)*.

1. Néha helyesebb figyelmeztetni a tévedő embertársat, mintsem hibáját neheztelve eltűrni. A figyelmeztetés a hiba beismerésére és megjavítására vezethet. *1b* fordítása a görög szöveget követi. A latin szerint: És a bevallót a beszédben meg nem akadályozni. — *2—3.* Egyik eljárás sem vezethet eredményre. A korholással nem lehet minden esetben eredményt kierőszakolni. *Igazát*, a latinban: helytelen igazát. — *4.* A vers a latin szöveg többlete; nem egyéb, mint az 1. v. változata. — *5—8*-ban a szerző a testvéri intés kötelezettségével kapcsolatban a nyelv tapintatos

[6]Van olyan, ki hallgat,
mert nincs okos mondani valója,
És van, aki hallgat,
mert tudja az alkalmas időt.
[7]A bölcs ember hallgat,
míg el nem jő ideje ;
A nagyzoló s balga pedig nem tartja magát időhöz.
[8]Önmaga ellen vét a sokbeszédű,
S a jogtalanul követelődzőt meggyűlölik.

[9]Van siker, *mely káros* a fegyelmezetlen emberre,
És van találás, mely veszteség !
[10]Van adomány, mely nem jár haszonnal,
És van ajándék, melyet duplán kell megfizetni!
[11]Van megalázás, mely dicsőségre vezet,
És van olyan, ki alázkodás után felemeli fejét.
[12]Van olyan, ki csekély áron sokat vásárol,
De megfizet érte hétszeresen !
[13]Bölcs ember *kevés* szóval is kedveltté teszi magát,
Az ostobák kedveskedése ellenben kárba vész.
[14]Nincsen hasznod az ostoba ajándékából,
Mert szeme *elvár* hétannyit ;
[15]Keveset ád és sokat kifogásol ;
Tűz tör elő, ha kinyitja száját.
[16]Van olyan, ki ma ad kölcsönt, és holnap már visszakéri ;
Be undok az ilyen ember!
[17]Az ostobának nincsen barátja,
És nincs köszönet ajándékaiért.
[18]Kik kenyerét eszik, hamis nyelvűek ;
Kinevetik hányszor, és mily sokan !
[19]Mert nem azt osztogatja helyes érzékkel, mire szükség vagyon,
Hanem olyast, minek nem veszik használát.

használatáról beszél. — *8*a a görög szerint helyesebben : A sokbeszédűt megvetik. — *8*b. *Jogtalanul* a latin szöveg kiegészítése. *9. Fegyelmezetlen* a latin szöveg magyarázó többlete. — *14*b. Az ostoba saját ajándékát igen nagyra tartja, ezért fejében nagy ellenértéket vár. A latin szószerint : Mert a szemei hétszeresek. — *15*a. *Sokat kifogásol* abban, mivel ajándékát viszonozzák. — *15*b. A görög szerint helyesebben : «És kinyitja száját, mint a kikiáltó», vagyis fennen hirdeti ajándékai nagy értékét. — *17*. A görög szerint helyesebben : «Az ostoba mondja : Nincsen barátom, — És nincsen köszönet ajándékaimért !» — *18*. *Hamis nyelvűek*, a szírben : olyanok, mint a kőszikla. Valószínű azonban, hogy a keménység az eredeti szövegben nem az asztaltársak szívére, hanem az élvezett kenyérre vonatkozik. — *19*. Az ostoba ajándékai nem vallanak gyakorlati érzékre. A vers egyébként a latin szöveg többlete. *Hanem*, a latinban szószerint : hasonlóan.

[20]A hamis nyelv botlása olyan, mint amikor valaki elesik a padlón;
Így jő el hirtelen a gonoszok bukása.
[21]A kelletlen ember *csupa* üres locsogás;
Mely ki sem fogy a bárdolatlanok szájából;
[22]Megvetik a bölcs mondást az ostoba szájában,
Mert nem mondja idejében.
[23]Van, kit szegénysége visszatart a bűntől,
De nyugalmában ösztönzést kap *arra*.

[24]Van olyan, ki tönkremegy restelkedésből,
És oktalan ember kedvéért feláldozza magát;
Tönkreteszi magát, mert *mások* személyét tekinti.
[25]Van, ki igéretet tesz barátjának szégyenből,
És szükségtelenül ellenségévé teszi.
[26]Csunya szégyenfolt az emberen a hazugság,
Mégis folyton kísért a neveletlenek szájában!
[27]A tolvaj is különb annál, ki folyton hazudik,
De mindkettőnek romlás az örökrésze.
[28]A hazug embereknek becstelen az erkölcsük,
És szégyenüket állandóan magukkal hordozzák.

[29]Ki beszédében bölcs, sokra viszi,
S az okos ember kedves a nagyok előtt.
[30]Ki megműveli földjét, magas asztagot rak terméséből,
És ki igazságot teszen, felmagasztaltatik;
Aki pedig kedves a nagyok előtt, megmenekszik az igaztalanságtól.

*20*a a görög szerint: Jobb elesni padlón, mint a nyelv miatt. — *21.* Helyesebbnek látszik a szír szöveg: «Amint a farkot nem lehet sótlanul megenni, — Olyan az idétlen beszéd is». A keleten elterjedt kövérfarkú juh farkát erős zsírtartalma miatt elköltés előtt meg szokták sózni.

23. A szegénynek alig van alkalma a vagyon és a hatalom helytelen használatára; a nyugalom (gazdagság és megelégedettség) állapotában azonban sokan ösztönzést kapnak visszaélésekre. *23*b helyesebb fordítása a görög szerint: «És nem veszti el nyugalmát.» A szegény ember (elki nyugalmát kevesebb bűnalkalom háborgatja, mint a gazdagét.

24—25. Emberi tekintetek néha oly igéretet csalnak ki az emberből, melynek nem tud megfelelni; ezzel maga ellen ingerli a csalódottat. *24*c a latin szöveg magyarázó többlete. — *25. Szégyenből*, mivel nem meri barátjától megtagadni kívánságát. — *28. Az erkölcsük*, talán helyesebben a szír szerint: a végük.

*30*b a latin szöveg többlete. — *30*c. *Megmenekszik az igaztalanságtól*, a görög szöveg szerint helyesebben: «jóvátéteszi az igaztalanságot». A bölcs, ki megnyerte a fejedelmek, főemberek becslését, bőven arathat; a többiek között sok jót tehet igazságtalanságok meg-

31Ajándék és adomány
vakká teszi a bírák
szemét,
És mint *zabla* a szájban, elhárítja feddésüket.
32Eldugott bölcseség és elrejtett kincs,
Mi haszna mindkettőnek?
33Többet ér, ki palástolja ostobaságát,
Mint az az ember, ki elrejti bölcseségét.

21. FEJEZET.

A bűn és az igaztalanság kerüléséről. — A bölcs és a balga.

1Vétkeztél, fiam? Ne tedd még egyszer,
És előbbi *bűneid* miatt is imádkozzál,
Hogy megbocsáttassanak neked.
2Fuss a bűntől, mint a kígyó színétől,
Mert ha közel mégy hozzá, hatalmába kerít.
3Foga mint az oroszlán foga,
Megöli az emberek lelkét.
4Minden törvényszegés mint a kétélű pallos:
Csapására nincsen orvosság.
5Erőszak és igaztalanság felemészti a vagyont,
S a túlgazdag házat tönkreteszi a kevélység;
Így pusztul el a dölyfös vagyona!
6Eljut a könyörgés a szegény szájából *Isten* füléhez,
És sietve megjő számára ítélete.
7Ki gyűlöli a feddést, a bűnös nyomán jár,
De aki féli az Istent, magába száll.
8Már messziről megismerni a vakmerő szájhőst,
És kisiklását észreveszi az okos.
9Ki más költségén építi házát,
Olyan, mint aki télen gyüjti követ.

szüntetésével, de *(31)* másfelől az a veszély fenyegeti, hogy vesztegetéssel az igazság útjától el akarják téríteni. *A bírák*, helyesebben a göröggel: a bölcsek. *Zabla*, a latinban: néma. — *32—33.* V. ö. 41, 18.

21. A bűn és az igaztalanság kerüléséről *(1—11)*; a bölcsről és a balgáról *(12—31)*.

1c a latin szöveg többlete. — *2. Bűntől . . . hozzá, hatalmába kerít*, a latin szerint többesszámban áll, de a többi régi fordítás alapján és a 3. v. miatt *(foga)* egyesszámra kellett igazítani. *Hatalmába kerít;* a görög alapján helyesebben: megmar. — *3. Az emberek lelkét* a. m. az embereket. — *5.* A görög szöveg rövidebben: «Zsarnokság és dölyf felemészti a gazdagságot; — Így pusztul el a dölyfös háza». *Erőszak*, a latinban szószerint: korholás. — *6.* Isten hamar meghallja a dölyföstől elnyomott szegénynek (v. ö. 5.) panaszát és igazságot szolgáltat neki. — *7.* A kevélységgel együtt jár az intelmek megvetése és a vétkezés. — *8b.* A latin szószerint: S az okos tudja, hogy miatta (a szájhős miatt) megbotlik. — *9b.* A világosabb szír szöveg szerint: «Olyan, mint aki követ gyüjt magá-

10A bűnösök társasága
kóc-csomó,
És végezetük tűzláng!
11A bűnösök útja kővel
van egyengetve,
De a végén alvilág van,
sötétség és bűnhődés.

12Ki megtartja a törvényt,
úrrá lesz érzékein;
13Az istenfélelem betetőzése *pedig* bölcseség
és okosság.
14Nem lehet azt megnevelni, ki nem okos a
jóban!
15Van okosság, mely bővelkedik gonoszságban,
De nincsen *valódi* értelmesség, hol keserűség
vagyon!
16A bölcs tudása növekszik mint az árvíz,
És tanácsa, mint az élővíz forrása, el nem
apad.
17A balga szíve törött
edény:
Nem tart meg semmiféle bölcseséget.
18Bármi okos szót halljon
az értelmes,
Dícséri azt, sőt ráadással szolgál;
A feslett is hallja, de
nincsen inyére,
Azért háta mögé hajítja.
19Olyan a balga beszéde,
mint a teher az úton,
Az okos ajkán azonban
kedvesség vagyon.
20Lesik az okos száját a
gyülekezetben,
És szavait szívükre veszik.
21Olyan a bölcseség a balgának, mint az elpusztult ház,
S az oktalan tudománya értelmetlen locsogás.
22A fegyelem a balgának béklyó a lábán,
Bilincs a jobb kezén.
23Fennhangon röhög a
balga,
Az okos ember pedig
alig hogy mosolyog.
24Arany ékszer az okosnak a fegyelem,

nak rakásba», tehát fáradozása haszontalan dologra irányul. — *10.* A bűnösökre pusztulás vár, mint a haszontalan kóc-csomóra, melyet elégetnek. — *11b.* A többi régi szöveg alapján rövidebben: De a végén az alvilág mélysége.

12. Mások szerint: Ki megtartja a törvényt, megfogja annak értelmét. — *13. És okosság* a latin szöveg többlete. — *14. A jóban* a latin fordítás magyarázó többlete a 15. v. tartalmából átvéve. — *15.* A kibővített latin szöveggel szemben a görög így: «De van ügyesség, mely sok keserűséget hoz». A bűn elkövetésére irányuló okosság keserű gyümölcsöt terem. — *16b* a görög szerint: «És tanácsa, mint az élet forrása». *Az élővíz* (szószerint: élet) *forrása* friss, el nem apadó forrás. A szerző esetleg a paradicsomi forrásra utal. V. ö. Móz. I. 2, 6. — *17.* A régiek szerint a szív a gondolkodás székhelye. — *18. Sőt ráadással szolgál:* a hallott bölcs beszédeket hasonlókkal gyarapítja. A latin szószerint: Reáadja magára (= magáévá teszi). — *19. Kedvesség:* kedves beszéd. — *21. Mint az elpusztult ház*, a szír szöveg szerint: «mint a börtön». A balga a bölcseség fegyelmező tanításaiban szabadsága kellemetlen korlátozását látja. V. ö. 22. — *24.* A fegyelem korlátozásai nem bilincsek

Karkötő a jobb karon.
25A balga könnyen teszi
be lábát társának há-
zába,
A tapasztalt ember pe-
dig elfogódik a hatal-
mas színe előtt.
26Ablakon át nézeget a
balga a házba,
A művelt férfi pedig kí-
vül marad állva.
27Neveletlenség, ha az em-
ber ajtónál hallgatódz-
zik;
Feszélyezi az okos em-
bert a csúfság.
28Oktalanságot beszél a
balgák ajka,
Az okosok pedig mér-
legre teszik szavaikat.
29Szájukon hordozzák a
balgák szívüket,
Az okosok szája pedig
szívükben vagyon.
30Mikor az istentelen az
ördögöt átkozza,
Önmaga ellen szór át-
kot.
31Önmagát mocskolja a
besúgó,
És gyűlöltté lesz min-
denki előtt;
Meggyűlölik azt is, ki
vele tart,
A hallgatag és okos pe-
dig tiszteletet arat.

22. FEJEZET.

A balgáról. — A balga és az okos barátról.

1Sáros kővel dobálják
meg a lustát,
És gyalázatosságáról be-
szél mindenki.
2Marhaganéjjal dobálják
meg a lustát,
S aki hozzáér, rázza ke-
zét.
3A neveletlen fiú szégye-
ne atyjának,
A leány pedig gyalázata.

(22. v.), hanem ékszerek. A fegyelmezett, művelt fellépés az ember díszére válik. — *25.* A *társának* és *a hatalmas* kifejezések a latin szöveg többlete. — *25b* a görög szerint: A tapasztalt ember pedig elfogódik (mások) színe előtt. — *26. Ablakon át,* a többi régi szöveg helyesebben: ajtón át. — *27a. Nevelellenség* a görög szöveg alapján; a latin szerint: ostobaság. — *27b.* Az okos embert kellemetlenül érinti, ha olyasmit tud meg véletlenül, mi mások gyalázatára szolgál. — *28a.* A görög szöveg nem világos; a szír szerint: A gonosz szája kénye-kedve szerint beszél. — *29a. Szívüket:* titkos gondolataikat. — *29b. Szív* itt: ész, megfontolás. Az okosak meggondolják, mielőtt beszélnek. — *30.* Nem az ördögé a felelősség a cselekedetekért, legalább is nem elsősorban, hanem a cselekvő személyé. — *31b. Mindenki előtt,* a görög szerint: lakóhelyén. *31c*—d a latin szöveg többlete, ebből *31c* az előző sor változata.

22. A balgáról: a lusta és neveletlen gyermekekről *(1—13);* a magatartásról a balgával szemben *(14—18);* az okos bátorságáról és a balga félelméről *(19—23).* A hamis és a jó barátról *(24—32).*

1—2. A görög szöveg szerint helyesebben: «A lusta bemocskolt kőhöz hasonlít, — És mindenki kipisszegi undokságát. — A lusta ganéjkupachoz hasonlít, — Aki csak felemeli, rázza a kezét». A bemocskolt kő olyan kő, milyent keleti szokás szerint a test tisztátlanságának eltávolítására használnak. A lustasággal tisztátlanság és undokság jár együtt. — *3. Gyalázata* a görögben és a latin-

[4]Az okos leány vagyon a férje számára,
A gyalázatos pedig becstelenséget hoz atyjára.
[5]Az orcátlan leány szégyent hoz atyjára s férjére;
Nem nézik *ugyan* le az istentelenek,
De ők ketten ócsárolják.
[6]Mint a zene gyász idején, olyan a nem helyén való beszéd,
De verés és fenyíték mindenkor bölcs dolog.
[7]Ki balgát oktat, mintha enyvvel ragasztana cserepet;
[8]Ki olyannak beszél, ki oda sem hallgat,
Mintha alvót keltene fel mély álomból.
[9]Alvóval beszél, ki balgának hirdet bölcseséget;
A beszéd végén azt kérdezi: *Hogy* is volt?
[10]Sirasd a halottat, mert kialudt a világossága;
A balgát is sirasd, mert elfogyott az értelme!
[11]Csak kevéssé sirasd a halottat, hisz nyugovóra tért;
[12]A mihaszna balga élete azonban halálnál is rosszabb.
[13]Hét napig tart a gyász a halottért,
A balgáért és istentelenért pedig életük minden napján!

[14]Ne beszélj sokat a balgával,
És ne járj ostobával!
[15]Óvakodjál tőle, hogy terhedre ne legyen,
És be ne szennyezd magad bűnével!
[16]Kerüld el őt, akkor nyugodalmat találsz,
És nem boszankodol ostobasága miatt.
[17]Mi nehezebb az ólomnál?
És mi egyéb a neve, mint: balga!

ban szószerint: kisebbségre (hátrányra) születik. Nagyon valószínű azonban, hogy ezek a fordítások egy héber betű felcserélésén alapulnak. — *4a.* Az okos leány mint szorgalmas feleség gyarapítja férje vagyonát. — *4b. Becstelenséget*, a görög szerint: szomorúságot. — *5b* a latin szöveg többlete. Mások így fordítanak: Nem kisebb ő az istenteleneknél. — *5c* a görög szerint: És mindketten ócsárolják. — *6.* Az elnevelt vagy rosszterméketű gyermeket már alig lehet bölcs intelmekkel megjavítani; csak a testi fenyítéktől lehet még valamit várni. — *8a* a latin szöveg többlete. — *9. Hogy is volt*, a latin szerint: Kicsoda ez? — *10.* Halálkor elalszik az élet mécsese, a balgánál pedig kialudt az értelem világossága. — *11—12.* Aki meghalt, megtalálta legalább teste nyugalmát; a balga azonban egyre nyugtalanítja, gonddal gyötri hozzátartozóit és magának is csapás. — *13.* A gyász hét napjáról v. ö. Móz. I. 50, 10; Judit 16, 29. *Életük*, a görög szerint helyesebben: «élete», mivel a «balga» és az «istentelen» szó egy személyt jelez.

14. Ostobával, a szír szöveg helyesebben: sertéssel. A sertés bemocskolja azokat, kik vele foglalatoskodnak; így tesz az ostoba (= istentelen) is a környezetével. — *15. Bűnével*, e helyett

18Könnyebb elviselni homok-, só- és vasterhet,
Mint oktalan, balga, istentelen embert!

19A ház *falába* illesztett fagerendák széjjel nem válnak,
Ilyen a szív is, mely bölcs megfontolásra támaszkodik:
20Sohasem csüggeszti el a félelem az okos elméjét.
21Amiből a karók magas helyen
S a terméskövek habarcs nélkül
A szél rohamát meg nem állják,
22Úgy a szív sem szállhat szembe a félelem támadásával,
Ha balga töprengéstől csüggedez.
23Mint a szív sem remeg mindenkor,
Csak ha balga töprengéstől csüggedez,
Úgy az sem, ki Isten parancsai mellett tart ki állandóan.

24Könnyet csal ki, ki megböki a szemet;
Aki pedig beledöf a szívbe, érzékenységet ébreszt.
25Ki követ hajít madárra, *elriasztja* azt;
Úgy ki gyalázza barátját, felbontja a barátságot.
26Ha kardot rántottál is barátodra,
Ne essél kétségbe, mert még van út visszafelé!
Barátod ellen, 27ha sajnálni való *szóra* nyitottad szádat,
Ne félj, mert még ki lehet azt egyenlíteni,
Kivéve a szidalmat, a gyalázkodást, a dölyföt,
A titok elárulását és az álnok csapást,
Mert mindezek után távozik a barát!
28Szerezd meg barátod hűségét, mikor *még* szegény,

a görög szöveg: ha megrázza magát (t. i. a sertés). — *18. Balga, istentelen* a latin fordítás többlete.

19a. Falába a szír szöveg alapján; a latin szerint: alapjába. A sor végén a görög szerint kiegészítendő: semmiféle rázkódásra. — *20. Az okos elméjét* a latin szöveg többlete. A görög és a szír szöveg a vers után a következőket hozza: «A szív, mely megállapodott a bölcs megfontolásban, — Olyan, mint a sima fal homokvakolata», vagyis: az időjárás, a viszontagságok azt meg nem bontják egyhamar. — *21a*—b a kiigazított görög szöveg szerint: A magas helyen fekvő kövecskék. — *23.* A vers a latin szöveg többlete. *23a*—b valószínűleg a 22. v. másirányú változata.

24. A szem és a szív egyaránt érzékeny testrész. Ki szeretetlen eljárásával barátját szíven találja, oly sebet ejt benne, mely később is sajog. — *25. Elriasztja* a görög alapján; a latinban szószerint: leüti. — *26. Út visszafelé*, a megbékülésre. — *27. Sajnálni való szóra* és *gyalázkodást* a latin szöveg többlete. *Távozik*, vagyis: szakít a barátsággal. — *28a. Szerezd meg*, t. i. neki nyujtott segítséggel. — *28b* a görög szerint: Hogy javaival hasonlóan betelhess.

Hogy majd javainak is
örvendhess.
29Tarts ki mellette híven
szorongatása idején,
Hogy örökségében is
részed legyen.
30A tűz előtt kályhaszag
és füst száll;
Úgy előzik meg a vér-
ontást is átkok, szit-
kok és fenyegetések.
31Nem szégyenlem men-
teni barátomat,
Nem rejtőzöm el színe
elől,
És tűröm, ha baj ér ál-
tala engem.
32Mind, aki hallja, majd
óvakodik tőle.

33Bár lenne őre számnak,
És jólzáró pecsétje aj-
kaimnak,
Hogy el ne essem miattuk,
És vesztemre ne legyen
nyelvem!

23. FEJEZET.

A nyelv fegyelmezéséről. — Intelem a bujaság ellen.

1Uram! Atyám és élet-
em Ura!
Ne hagyj engem kényük-
re-kedvükre,
És ne engedd, hogy el-
essem miattuk.
2Bárcsak ostort tartaná-
nak készen elmémnek,
Bölcs fenyítéket szívem-
nek,
Hogy meg ne kíméljé-
nek engem tévedéseik
miatt,
S el ne *nézzék* botlásai-
kat,
3Hogy meg ne sokasod-
janak tévedéseim,
El ne szaporodjanak vét-
keim,
És meg ne gyarapodja-
nak bűneim;
Hogy le ne roskadjak
ellenfeleim láttára,
És örömét ne lelje raj-
tam ellenségem!
4Uram! Atyám és élet-
em Istene!
Ne hagyj engem *ajkam*
önkényére!

— *29. Örökségében*, abban, mit ő ezután másoktól örökől vagy megszerez. — *30.* Az *átkok* és *fenyegetések* kifejezések a latin szöveg többlete. — *31—32.* Az egyik magyarázat szerint: Ha a barát, kiért szenvedtem is, később mégis megbántana, az elsősorban az ő baja lesz, mert hálátlanságával rossz hírbe keveri magát. Mások *31c*-t így fordítják: «És tűröm, ha miatta baj ér» és a szöveget ekként fogják fel: Ha barátom védelmében baj érne is engem, annyit mégis elérek, hogy barátomat nem támadják meg egyhamar, mivel látják elszánt hűségemet. *Menteni*, a görög szerint: védeni.

23. Könyörgés a nyelv zabolátlanságának és a féktelen élvezetvágynak távoltartásáért (**22.** *33—***23.** *6.*). A nyelv fegyelmezéséről *(7—20)*. Intelem a bujaság ellen *(21—38.)*.

22. *33. Miattuk:* az ajkak helytelen használata miatt. — **23.** *1. A kényükre-kedvükre* és *miattuk* kifejezések az ajkakra vonatkoznak. — *2.* A nyelv helyes használatának előfeltétele az elme és a szív fegyelmezettsége. *Bölcs fenyítéket*, a szír szöveg szerint: fenyítő virgácsot. *Tévedéseik . . . botlásaik* az elmére és a szívre vonatkozik. *2d* a latin szerint: És botlásaik ne legyenek nyilvánvalók. — *3.* A fegyelmezetlen gondolkodás bűnre, majd bukásra vezet, ami felett az ember ellenségei ujjongnak. *3c* a latin szöveg többlete. — *4.* V. ö. 1. — *6. A test*, szószerint: a has (altest). *És dőre* a latin

5Ne adj nekem fennhéjázó szemet,
Tarts távol tőlem minden mohóságot!
6Távoztasd tőlem a test kívánságát,
Ne vegyen erőt rajtam a fajtalan vágy,
És ne engedj át a szemérmetlen és dőre léleknek!

7Hallgassátok, fiaim, a szájról a tanítást!
Ki ahhoz tartja magát, nem megy tönkre ajka miatt,
És nem bukik el legrútabb tettek által.
8Hiúsága folytán esik tőrbe a bűnös,
És miatta botlik a kevély és gyalázkodó.
9Ne szokjék szád esküvésre,
Mert sok botlás jő ezáltal.
10Ne vedd szádba Isten nevét szüntelen,
És a Szentnek nevét ne keverd beszédedbe,
Mert nem maradsz ezek miatt büntetlenül.
11Mint a szolga, kit folyton kérdőre vonnak,
Nincsen kék folt híján,
Úgy mindaz, ki esküdözik és a Nevet száján hordozza,
Nem marad egészen bűn nélkül.
12A férfi, ki sokat esküdözik, eltelik törvényszegéssel,
S a csapás el nem távozik házától.
13Ha esküszegő, bűne rajta vagyon;
Ha föl sem veszi, kétszeresen vétkezik.
14Ha pedig hamisan esküdött, nincsen mentsége,
És háza betelik büntetéssel.
15Van még egyéb beszéd is, mely halált *érdemel*;
Előle ne forduljon az Jákob örökségében!
16Hisz távol állnak mindezek a jámboroktól,

szöveg többlete. — *6*a—b a görög szerint: Ne vegyen erőt rajtam a test kívánsága és a fajtalanság.

7. Nem megy tönkre ajka miatt, a görögben: nem esik foglyul. — *7*c—*8*b a görög szerint: Az ajak miatt esik fogságba a bűnös, — És miatta botlik a gyalázkodó és kevély. A *hiúsága* és *miatta* kifejezések a görög szöveg tanusága szerint az ajakra vonatkoznak. — *9*b a latin szöveg többlete. — *10*a. *Isten*, a görög szerint: a Szent. — *10*b—c a latin szöveg többlete és nem egyéb, mint 10a másirányú értelmezése. A szent név hiába vevéséről v. ö. Móz. II. 20, 7, melyet 10c idéz. Az esküről *(11c)* lásd Máté 5, 34 skk. — *12*. Ki folyton esküszik, semmibe sem veszi az esküt és a törvényen is túlteszi magát. — *13. Ha esküszegő*, a görög szerint: «ha elvéti», azaz kellő megfontolás híján tévesen esküdött. *Ha föl sem veszi*, vagyis nem törődik az eskü teljesítésével. — *15. Van még egyéb beszéd is*, a görög szerint helyesebben: «van beszéd», t. i. az említettek között. *Mely halált érdemel*, a görögben szószerint: mely halálba van burkolva; a latin fordítás szerint: «a halállal ellenkező». *Jákob öröksége* a. m. Izrael népe. — *16. A jámboroktól*,

Mert ők nem hemperegnek bűnökben!
17Ne szokjék szád zabolátlan beszédre,
Mert bűnös szó vagyon benne!
18Mikor előkelők körében állasz,
Gondolj atyádra és anyádra,
19Hogy el ne feledkezzék rólad Isten a színük előtt,
És szokásodtól elbódítva gyalázatot ne szenvedj,
És ne kívánjad, hogy meg se születtél volna,
S meg ne átkozzad születésed napját.
20A gyalázatos beszédhez szokott emberen
Nem fog a nevelés teljes életében.

21Két fajta *ember* bővelkedik bűnben,
A harmadik pedig haragot és romlást hív ki *magára*,
22*Mert* a heves vágy, mint az égő tűz,
El nem alszik, míg csak el nem emészt valamit:
23Az ember, ki önnön testével vétkezik,
Fel nem hagy vele, míg a tűz *ki* nem ég;
24Minden falat édes a parázna embernek;
El nem fárad és mindvégig bűnözik.
25Mindaz, ki otthagyja saját ágyát,
Kockára veti életét és mondja: «Ki lát engem?
26Sötétség vesz körül és falak takarnak;
Senki sem néz engem! Kitől féljek?
Nem gondol a Magasságbeli bűneimmel!»

a törvénytudó izraelitáktól; a latin más árnyalattal: az irgalmasoktól. — *17. Zabolátlan beszédre*, a görög szerint: szennyes neveletlenségre. A szerző a könnyelmű és hamis eskü megbélyegzése után áttér a mocskos beszéd bírálatára; ilyen beszédet főleg előkelő, jó nevelésű egyének nagyon elítélnek, úgy hogy ebből a mocskos szájúnak kára is lehet (19. v.). — *18—19.* Ha előkelők társaságában kell időznöd, jussanak eszedbe szüleid intelmei, és ne kövess el botlást nyelveddel; ha megszokott mocskos beszédeddel állsz elő, szégyent vallasz úgy, hogy szinte a föld alá szeretnél süllyedni. — *18. Állasz*, a görög szerint helyesebben: ülsz. — *19a* a görög szerint helyesebben: Hogy meg ne feledkezzél magadról színük előtt.

21—26. Számmondás, amilyent Péld. 30. is tartalmaz. A részletezés a 23. v.-el kezdődik. — *21. És romlást* a latin szöveg többlete. — *22. A heves vágy* a féktelen, tisztátlan szenvedély. A vers bevezeti a tisztátlanság három bűnének: az önfertőzésnek (23. v.), paráznaságnak (24. v.) és házasságtörésnek (25. v.) felsorolását. Az utóbbi, mint legsúlyosabb végül áll. — *23. A tűz:* a szenvedély. A vers fordítása a görög szöveghez igazodik; a latinban szószerint: És az alávaló ember nem hagy fel a húsa szájával, míg tüzet nem lobbant. — *24. Falat* átvitt értelemben áll. *És mindvégig bűnözik*, a görög szerint: míg csak meg nem hal. — *25.* A vers férjről szól, ki hűtlenné lesz a hitves ágyához.

27 És nem tudja, hogy az
Ő szeme mindent meglát,
Az ilyen emberi félelem
ugyanis előzi magától Isten félelmét,
Mert csakis az emberek
szemétől tart.
28 Nem gondol azzal, hogy
az Úr szeme a napnál
is sokkal fényesebb,
Kémleli az ember minden útját és a tenger
mélységét,
És látja az emberek szívének legtitkosabb
rejtekét.
29 Mert az Úr Isten ismert mindent, még
mielőtt azt megteremtette,
De bevégzésük után is
meglát mindeneket.
30 A város utcáin bűnhődik majd az ilyen,
És megkergetik, mint a
csikót,
S elfogják, ahol nem is
gondolja,
31 És megszégyenül mindenki előtt,
Mert nem gondolt az
Úr félelmével.
32 Így jár minden asszony
is, ki elhagyja férjét,
És házasságtörésből állít örököst;
33 Először azért, mert engedetlen volt a Fölséges törvénye iránt,
Másodszor, mert férje
ellen vétett,
Harmadszor, mert házasságot törve bujálkodott,
És más férfiútól szerzett magának gyermekeket.
34 A gyülekezet elé vezetik
az ilyent,
És gyermekei megszenvednek érte.
35 Nem hajtanak gyökeret
gyermekei,
És ágai nem teremnek
gyümölcsöt,
36 Átkul hagyja emlékét,
És nem lehet eltörölni
gyalázatát.
37 A hátrahagyottak pedig
belátják,
Hogy nincsen jobb az
Isten félelménél,
És semmi sem édesebb,
mint ügyelni az Úr
parancsaira.

Kockára veti életét (szószerint: fitymálja lelkét) a latin szöveg többlete. — *27b.* A sor a latin szöveg többlete. *27c.* A latinban szószerint: És az emberek szemei félnek tőle. — *28. Sokkal*, a görögben: tízezerszer. *S a tenger mélységét* a latin szöveg többlete. *Az emberek szívének legtitkosabb rejtekét*, a görög szerint: a rejtett zugokat. — *29. Meglát mindeneket* a görög szövegben hiányzik. — *30. Az ilyen*, t. i. a házasságtörő, ki titokban vétkezett, a gyülekezet előtt (34. v.), bíró jelenlétében bűnhődik. — *30b.* V. ö. Jer. 5, 8-at, mely hely a házasságtörőket szintén csikóhoz hasonlítja. A sor egyébként épúgy, mint a *31.* v. a latin szöveg többlete. — *34.* V. ö. Móz. III. 20, 10; V. 22, 22. — *35—36.* A házasságtörő nőtől született fattyú gyermekek családi élete nem lesz szerencsés, mivel leszármazásuk szégyene kíséri őket mindenhová. — *37.* Az első sor elé a következőket vehetjük a szír szövegből: És megtudja az ország minden lakója, — S a hátrahagyottak belátják stb.

[38]Nagy dicsőség követni
az Urat,
Mert ezzel nyerhetni
tőle hosszú életet.

24. FEJEZET.

A bölcseség dícsérete. — A törvény mint a bölcseség tárháza.

[1]Magasztalja önmagát a
bölcseség ;
Tiszteletben állván Istennél,
Eldicsekszik népe körében.
[2]Kinyitja száját a Magasságbeli gyülekezetében,
És dicséri magát serege előtt.
[3]Magasztalják népe körében,
Megcsodálják a szentek összeségénél ;
[4]Dicsérik a választottak sokasága előtt,
S áldják az áldottak közt, mikor így szól :
[5]«A Magasságbeli szájából jöttem én elő,
Mint elsőszülött valamennyi teremtmény előtt ;
[6]Én el nem múló fényt gyujtottam az égen,
És mint köd borítottam az egész földet.
[7]A magasságban van az én lakásom,
És trónom felhőoszlopon áll.
[8]Bejártam az ég körét egymagam,
Behatoltam a tenger mélységébe ;
Végig mentem a tenger hullámain,

A *hátrahagyottak* a későbbi kor emberei, kik a fattyúgyermekek szerencsétlenségének tanui. — *38.* A latin szöveg többlete.

24. E fejezetben, mely a könyv legemelkedettebb részeihez tartozik, a megszemélyesített bölcseség elmondja a maga dícséretét. Az Istentől származó és a teremtésben is közreműködő bölcseség hosszas vándorút után végül Izraelben választ magának állandó lakóhelyet, és felszólít mindenkit pompás javai élvezetére *(1—31)*. A szerző ezzel kapcsolatban kifejti, hogy a bölcseség, melyet az imént megszólaltatott, Mózes törvényében van letéve, melynek kincseit ki sem lehet meríteni. A szerző sem képes erre, de ez nem riasztja őt vissza attól, hogy olvasóit a törvény és a bölcseség szellemében maga is oktassa *(32—47)*.

1. A bölcseség ajánlja magát az izraelita olvasóknak, a bölcseség népének. V. ö. Péld. 1, 20. sk. ; 8, 4. sk. — *1b* a latin szöveg többlete. — *2.* Izrael népéről, mint Isten seregéről v. ö. Kir. I. 17, 45. — *3—4. A* (bölcseség) *népe, . . . a szentek, . . . a választottak, . . . az áldottak* Izrael népének a jelzése. *Áldják az áldottak közt :* mindennél inkább áldják, magasztalják. E két vers csak más formában ismétli 1—2. tartalmát és a latin szöveg többlete. — *5.* A bölcseség itt mint Isten igéje szerepel, mely a mindenséget létrehozta. *5b* a latin szöveg többlete ; v. ö. Péld. 8, 23. sk. — *6.* A *fény* teremtéséről Móz. I. 1, 3 ; a föld fölött lebegő Isten szelleméről, melyet a szerző itt *köd*höz hasonlít, v. ö. Móz. I. 1, 2 ; 2, 6. (a héber szöveg szerint). *6a* a latin szöveg többlete. — *7.* Istenről, ki felhőkön trónol v. ö. Zsolt. 67, 35 ; 96, 2 ; 103, 3 stb. — *8—11.* A bölcseség lakóhelyet keres magának a földön. Bejárja az ég kerületét, a tengert,

9 És megálltam a földön mindenhol;
Minden nép 10 és valamennyi nemzet fölött uralmat gyakoroltam;
11 Erőmmel jártam minden között, mi magas és mi alacsony,
És pihenőt kerestem mindezek között,
Hogy az Úr örökrészében tartózkodjam.
12 Akkor meghagyta nekem a mindenség Teremtője és mondotta,
S aki teremtett engem, pihenőt *adott* sátramnak;
13 És mondotta nekem:
Jákobban lakjál,
Izraelben legyen örökrészed,
És választottaim között verj gyökeret.
14 Kezdetben teremtettem, még a világ előtt,
És nem szűnöm meg sohasem.
A szent hajlékban tettem színe előtt szolgálatot,
15 Majd pedig Sionban kaptam állandó *lakást;*
A szent városban találtam ekkép pihenőt,
És Jeruzsálem lett uralmam székhelye.
16 A dicsőséges nép közt vertem gyökeret,
Az én Istenem részében, az ő örökrészében,
S a szentek gyülekezetében megtelepedtem.
17 Magasra nőttem, mint a cédrus a Libanonon,
Mint a ciprusfa Sion hegyén.

a föld különböző tájait és népeit, de csak akkor nyugszik meg, mikor a választott népre talál. — *8. Egymagam:* a bölcseség magányban érzi magát mindaddig, míg meg nem találja a keresett környezetet a választott népben. *8b* a görög szerint: Bejártam a tenger mélységét. — *8c—11* a görög szerint: A tenger hullámai fölött, az egész földön, — Minden nép és nemzet körében letelepedni kívántam; — Pihenőt kerestem mindezek között, — Hogy kinek birtokán lehetne megtelepednem. — *12. És mondotta,* a latin szöveg többlete; *pihenőt adott sátramnak:* véget vetett a bölcseség vándorútjának. A latin szöveg az összefüggés más felfogásával: megpihent sátramban. — *13. Jákob* Izrael ősatyjának és népének másik neve. *13c* a latin szöveg többlete. — *14a* visszatér az 5. v. tartalmára. — *14c.* A bölcseség ott tartózkodik és ott teljesít az igaz Istennek szolgálatot, ahol annak szentélye áll, tehát előbb a szent sátorban, majd pedig *(15)* a Sion hegyének tőszomszédságában emelkedő jeruzsálemi templomban. — *15b* a kiigazított görög szöveg szerint: Nyugalomhoz juttatott a városban, melyet úgy szeretett, akárcsak engem. — *16c* a latin szöveg többlete. A *szentek* az izraeliták.

17—23-ban a bölcseség a saját szépségét a Szentföld és környékének terményeivel veti egybe. Lásd a menyasszony szépségének hasonló leírását az Énekek énekében, főleg a 6. fej.-ben. — *17. Sion hegyén,* a görög szerint: Hermon hegyein. Az Antilibanon eme legmagasabb hegye a Sion elnevezést is viselte. V. ö. Móz. V. 4, 48. A latin fordításban tehát nem a jeruzsálemi Sionról esik

18Felnőttem, miként a
pálma Kádesben,
Mint a rózsaliget Je-
richóban,
19Mint a díszes olajfa a
síkságon ;
Magasra nőttem, mint a
platán a víz mellett,
a tereken.
20Illatozom, mint a fahéj
és a fűszeres balzsam;
Mint a válogatott mirrha,
kellemes illatot áraszt-
tok ;
21Mint a storax, a galbán,
az ónix és a stakté,
Mint a magától fakadt
tömjén, illattal töltöm
be lakóhelyemet,
S illatom, mint a szín-
tiszta balzsamé.
22Kiterjesztem én az ágai-
mat, mint a terebintus,
Ágaim pompásak és
szépségesek.
23Jóillatot fakasztok én,
mint a szőllőtő,
És virágomból pompás,
dús gyümölcs terem.
24Anyja vagyok én a szép
szeretetnek,
A félelemnek, beismerés-
nek és a szent remény-
nek.
25Nálam vagyon az út és
az igazság minden ke-
gyelme,
Nálam az élet és az erény
minden reménye.

26Jertek hozzám mind,
kik megkívántok en-
gem,
És teljetek el gyümöl-
cseimmel,
27Mert lelkem édesebb a
méznél,
És birtoklásom jobb a
lépesméznél !
28Emlékezetem *él* min-
den idők nemzedékei-
ben.
29Kik engem esznek, még
inkább éheznek,
Kik engem isznak, még
inkább szomjaznak ;
30Ki reám hallgat, meg
nem szégyenül,
Kik értem fáradnak,
nem esnek bűnbe.
31Kik fényt derítenek rám,
örök életet nyernek».

szó. — *18. Kádesben;* a szír szöveg szerint : Engaddiban. Az utóbbi helyiség a Holt-tenger nyugati partvonalán fekszik. — *19. A tereken* a latin szöveg többlete. — *20. Balzsam*, a görög szerint : aszpalath. Ez tövises cserje, melynek gyökeréből illatszereket állítottak elő. — *21. Storax* a latin szöveg többlete. Ez illatos mézgát szolgáltató cserje (styrax); mézgáját mint füstölőszert alkalmazták. A *galbán*ról, az *ónix*ről és a *stakté*ről, a tömjénáldozat előírt alkotórészeiről v. ö. Móz. II. 30, 34. *Magától fakadt tömjén*, szószerint: «bevágatlan tömjén (a latin szószerint: Libanus, a héber lebóna = «tömjén» helyett) olyan cserjétől származik, mely dús tömjéntartalmánál fogva bevágás eszközlése nélkül is, jóminőségű tömjénanyagot választ ki kérgéből. A görög szöveg ehelyett : tömjénfüst. *21c* a latin szöveg többlete. — *23. Jóillat* a szőllő illatos virágjának a jelzése. — *24—25.* A bölcseség Isten szeretetére, félelmére, a bűnök beismerésére vezet, és megmutatja a helyes életutat. A két vers a latin szöveg többlete.

27. Lelkem, a görög szerint : reám gondolni ; a szír szerint : tanításom. *A lépesméznél*, a latinban szószerint : a méznél és lépesméznél. — *28* és *31* a latin szöveg többlete.

32 *Áll* mindez az élet könyvére,
A Magasságbeli szövetségére s az igazság ismeretére,
33 A törvényre, melyet Mózes az igazság szabálya gyanánt
Örökül adott Jákob házának, és igéretül Izraelnek,
34 — Megígérte Dávidnak, az ő szolgájának,
Hogy igen hatalmas királyt támaszt belőle,
Ki a dicsőség trónján örökké ül —
35 Ez a *törvény* árasztja a bölcseséget, mint a Fízon,
És mint a Tigris a zsengék napjain,
36 Megtölt belátással, mint az Eufrátes,
És bőséget oszt, mint a Jordán aratáskor.
37 Okulástól *duzzad*, mint a *Nílus*,
Mint a Géhon szüret idején.
38 *Nem* győzte átkutatni az első,
De az *utolsó* sem tudott a végére járni,
39 Mert bölcsesége bőségesebb a tengernél,
És útmutatása a nagy óceánnál!
40 Én, a bölcseség, folyamokat bocsátottam ki *magamból*.
41 Én *meg* olyan vagyok, mint a mérhetetlen folyam ága,

32. Amit az előző, himnusféle költemény a bölcseségről kijelent, azt a szerző most a mózesi törvényre, a bölcseségnek bőséges tárházára alkalmazza. A görög szerint: Mindez a Magasságbeli Isten szövetségének könyvére vonatkozik. — *33. Jákob házának*, a görög szerint: Jákob gyülekezeteinek (zsinagógiának). *Az igazság szabálya gyanánt*, továbbá: *és igéretül Izraelnek* a latin szöveg többlete. — *34.* A vers a latin szövegnek az előző versben foglalt többletét («és igéretül Izraelnek») értelmezi, amennyiben a Mózes törvénykönyvében foglalt, Izrael sorsáról szóló jövendöléseket Dávidra és a belőle származó Messiásra vonatkoztatja. A vers a görög és a szír szövegben hiányzik — *35—43.* A mózesi törvény gazdag tartalmának egybevetése a paradicsomi folyók (Móz. I. 2.), a Jordán, a Nilus, sőt a tenger kifogyhatatlan vízbőségével. — *35. Ez a törvény*, a latin szerint: «a ki» (t. i. a messiáskirály); a fordító. úgylátszik, a következőket is a messiás személyére értette. *A zsengék napjai* itt Niszán havát jelentik, melyben az említett folyók a tavaszi olvadás, illetve esőzés vizeit vezetik le. V. ö. Móz. II. 13, 4; 23, 15; 34, 18; V. 16, 1. — *36. Aratáskor*, a szír szöveg szerint: Nisznában. — *37a.* A szír alapján kiigazított görög szöveg szerint. Homályos a latin szöveg: Mely okulást küld, mint világosságot, és ott áll. — *37b. Szüret idején* utalás az őszi esőzésekre. — *38.* A mózesi törvény gazdag tárházát egy írástudó sem tudta még kimeríteni, sem *az első*, ki vele foglalkozott, sem legújabb tanulmányozói. A fordítás a görög szöveget követi. Homályos a latin szöveg fogalmazása: Aki elsőnek fejezi be annak megismerését — És a gyengébb nem tud végére járni. — *40.* A vers a latin szövegnek más összefüggésbe vezető többlete. A beszélő az előző részben és a következőkben is nem a bölcseség, hanem a szerző. — *41—43.* A szerző, ki szintén írástudó, vízárokhoz hasonlítja magát, mely levezeti a nagy

Úgy jövök a paradicsomból,
Mint a folyam árka, mint a csatorna.
42Mondottam: «Megöntözöm beültetett kertemet,
És megitatom mezőm terményeit!
43És íme! Árkom bőséges *folyammá* lett,
A folyamom pedig majd hogy tengerré nem változott!
44Mert, mint a hajnal pírját, felragyogtatom tudá*somat* mindnyájuknak,
És hirdetem azt messze *vidékeknek*.
45Behatolok a föld minden alsó részébe,
Felkeresem az összes alvókat,
És megvilágítom mindazokat, kik bíznak az Úrban.
46Kiöntöm továbbra is a tanítást prófétaszóval,
Azoknak juttatom, kik bölcseséget keresnek,
És nem hagyok fel vele, *nemzedékről* nemzedékre,
Míg *el nem jő*, a szent korszak!
47Hadd lássátok, hogy nemcsak magamnak fáradtam,
Hanem mindazok javára, kik igazságot keresnek.

25. FEJEZET.

Férj és feleség.

1Három dologban talál gyönyörűséget a lelkem,

folyamnak, a törvénynek bő tartalmát, hogy vele megöntözhesse kertjét, vagyis taníthassa a hívők seregét. A törvénytudó meglepetve tapasztalja, hogy saját szűk medre a benyomuló víz nagy mennyisége folytán hihetetlenül kibővül, úgy hogy mondanivalóját alig tudja könyv keretébe szorítani. — *41a. Én*, t. i. a szerző. *Mérhetetlen* a latin szöveg többlete. — *41b*—c. A latin fordító újból visszatér a fentebbi hasonlatra a paradicsomi folyókról. A bölcseség a nagy paradicsomi folyó, mely szerteágazódik, és amelynek vizeit a többiek között a szerző is közvetíti a híveknek. A többi régi fordítás és az összefüggés azonban inkább a következő, kiigazított szöveget kívánják: Mint a csatorna, mely kertbe vezet. — *42b. Mezőm terményeit*, a görög szerint: veteményes ágyamat. — *44a. Mindnyájuknak* a latin szöveg többlete. — *44b* a görög szerint: És kibocsátom sugarait messze földre. — *45.* A vers a latin szöveg többlete; kiindul ama felfogásból, hogy itt a bölcseség beszél, mellyel lényegileg Krisztus azonos, ki alászállt az alvilágba, hogy megvilágosítsa az itt várakozó ószövetségi igazakat. — *46a. Prófétaszóval*, oly ihlettel, mint ahogy a régi próféták tették. — *46b*—d a rövidebb görög szöveg szerint: «És hátrahagyom az örökkévalóság nemzedékeinek», vagyis az utókornak. — *47. Igazságot keresnek*, a görög szerint: azt (t. i. a bölcseséget) keresik.

25. *1*—**26.** *24.* Az előző fejezet a nő gyanánt megszemélyesített bölcseségről tárgyalt. A szerző ezzel kapcsolatban a feleség és a férj viszonyáról értekezik a következőkben.

25. A jó és a rossz férjről; a boldog emberről *(1—16)*. Három számmondás: a kedves *(1—2)*, a gyűlöletes *(3—4)* és a boldog *(9—16)* emberről (tíz boldogság). A rossz asszonyról, mint legnagyobb csapásról *(17—36)*.

Melyek kedvesek Isten
és emberek előtt ;
[2]Ezek : a testvérek egyetértése, a jóbarátok
szeretete,
S a férfi és nő, ha megértik egymást.
[3]Három fajtát gyűlöl a lelkem,
És nehezen szívlelem életüket :
[4]A gőgös szegényt, a hazug gazdagot,
S a balga, oktalan öreget.
[5]Amit nem gyüjtöttél fiatalkorodban,
Hogyan találhatnád meg vénségedre?
[6]Be jól áll az őszhajnak a döntés,
S az öregeknek, ha tanácsot tudnak !
[7]Be jól áll az élteseknek a bölcseség,
S a tiszteseknek az értelem és megfontoltság !
[8]Az öregek koszorúja a bőséges tapasztalat,
És dicsőségük Isten félelme.
[9]Kilenc meglepő dolgot dícsérek,
A tizediket is említi nyelvem, az emberek előtt,
[10]Ezek : az ember, ki örömét leli gyermekeiben ;
Ki élve éri meg ellenségei vesztét ;
[11]Boldog, ki okos aszszonnyal él ;
Ki nem botlik nyelvével ;
Ki nem szolgál hozzája méltatlanoknak ;
[12]Boldog, ki igaz barátot talál ;
Ki hallgató fülnek hirdeti az igazságot ;
[13]Be nagy, ki bölcseséget lelt és tudást,
De nincsen különb annál, ki féli az Urat.

1—4. E két számmondásban a főhangsúly az utolsó helyen álló tagon nyugszik, tehát az első mondás a házastársak egyetértését magasztalja, a másik pedig az öreg, házasságtörő férjet állítja pellengérre. — *3. Életüket*, szószerint : lelküket. — *4. Balga*, a görög szerint helyesebben : házasságtörő. — *5.* Aki nem sajátította el fiatalkorában a bölcseséget s a vele kapcsolatos önuralmat, öregkorában is fegyelmezetlen marad. — *6—8.* A józan öreg ember (férj) dícsérete. — *9—16.* A számmondás célzata az Úr félelmének (10. tag) kiemelése és ezáltal kapcsolódik a 8. v.-hez. — *9. Meglepő*, a latinban szószerint : mit a szív nem is sejthet. *Az emberek előtt* a latin szöveg többlete, esetleg a 10. v. elején álló kifejezésnek változata. — *11a* után a héber és a szír szöveg tanusága szerint a következő sort kell iktatni : «Ki nem szánt ökörrel és szamárral egyszerre» ; a tagok tizes száma miatt ez a sor nélkülözhetetlen. Értelme : Boldog, kinek nem kell egymással meg nem férő emberekkel, illetve feladatokkal vesződnie. Mások szerint : Boldog, kinek nem kell hozzá nem illő házastárssal együtt húznia a házas élet igáját. Igy azonban a számmondás 3. és 4. tagja lényegében ugyanazt mondaná, ami kevésbbé valószínű. — *12b. Az igazságot* (szószerint : az igazságosságot) a latin szöveg többlete. A sor a görög szerint : Ki halló füleknek beszél. —

14Isten félelme mindenen túltesz,
15Boldog az ember, kinek megadatott Isten félelme!
Aki ahhoz ragaszkodik, van-e párja annak?
16Isten félelme az Ő szeretetének a kezdete,
A hit pedig az Ő követésének a kezdete.

17A legfájóbb seb a szív bánata,
S a legnagyobb gonoszság az asszony gonoszsága.
18Inkább bárminő sebet, csak szívbeli sebet ne!
19Bármi gonoszságot, csak asszonynak gonoszságát ne!
20Bármi megpróbáltatást, csak megpróbáltatást rosszakarók részéről ne!
21Bármilyen bosszút, csak ellenség bosszúját ne!
22Nincs fej, mely gonoszabb a kígyó fejénél,
23És nincs harag, mely felülmulná az asszony haragját.
Kellemesebb együtt tanyázni oroszlánnal, sárkánnyal,
Mint együttlakni rosszlelkű asszonnyal.
24Eltorzítja a gonoszság az asszony arcát,
Elsötétíti ábrázatát, mintha medve lenne;
Úgy fest, mint a gyászzsák!
Barátai körében *ülve*,
25Fohászkodik ura,
És hallván róla, csendesen felsóhajt.
26Eltörpül minden gonoszság az asszony gonoszsága mellett;
Hadd érje a bűnösök sorsa!
27Homokos lejtő az öreg ember lábának:
Ilyen a nyelves asszony a szelíd urának!
28Ne nézd az asszony szépségét,
És ne kívánd meg az asszonyt szépsége miatt!
29Az asszony haragja tisz-

13-ban: *és tudást*, valamint *15a* a latin szöveg többlete. — *16*. A vers hiányzik ugyan a görög, de megvan a latin és a szír szövegben. *16b*-ben a fordítás a szírhez igazodik. A latin szerint: A hitnek kezdete pedig, hogy ragaszkodni kell hozzá, vagy más felfogás szerint: De ahhoz kell foglalni a hit kezdetét.

17. A vers a latin szöveg többlete, a 18—19. v. egyik változata. — *18* a latinban szószerint: És minden sebet, és nem látja a szívnek sebét. — *20—21*. A *megpróbáltatás* és *ellenség* kifejezések szintén a rosszlelkű asszonyra vonatkoznak. — *22*. A latin fordítás a görög szöveget követi; a héber szó, mely a «mérget» jelzi, *fejet* is jelenthet. A helyesebb fordítás tehát: Nincs méreg, mely túltesz a kígyó mérgén. — *24c b*-nek változata; *b* szövege mellett szól a héber és a szír, *c* mellett a görög szöveg. *Gyászzsák:* a gyásznál használt zsákszövet. — *24d*. *Ülve* kiegészítés a héber szöveg alapján. — *25*. A héber szerint: Akaratlanul is felsóhajt. — *27*. A homokos lejtő süppedős, a lábat erősen fárasztja stb. — *28—30*. A héber szöveg és a többi régi fordítások alapján helyesebben: Ne essél

teletlenség, egyben
nagy gyalázat;
30Az asszony, ha övé az
elsőség, ellenkezik férjével.
31Levert kedély, szomorú
arc
És sebzett szív a rossz
asszony.
32Ernyedt kéz, roskadó
térd
Az asszony, ki nem boldogítja férjét.
33Asszonytól jött a bűnnek kezdete,
És miatta halunk meg
mindnyájan.
34Ne engedj vizednek kiutat, még csekélyet
sem,
És ne engedj rossz aszszonynak szabadságot
kimenőre!
35Ha nem jár kezedre,
Szégyenbe hoz ellenségeid előtt.
36Vágd el őt testedtől,
Hogy vissza ne éljen veled mindúntalan.

26. FEJEZET.

Férj és feleség (folyt.).

1A jó asszonynak boldog
az ura,
Éveinek száma kétszeres leszen.
2A derék asszony jól
tartja urát,
S ez békében tölti be
éveit.
3Jó feleség jó osztályrész,
Mely istenfélő férfinak
jut jótettekért.
4Legyen ő bár gazdag
vagy szegény, a szíve
jókedvű,
És arca is vidám minden
időben.

5Három dologtól fél szívem,
A negyedik színétől pedig rettegek:
6A város pletykájától, a
nép zendülésétől,

bajba nő szépsége miatt, — És ne kívánd meg vagyonát, — Mert szolgaság, szégyen és nagy gyalázat, — Ha asszony eltartja urát. — *33.* V. ö. Móz. I. 3, 6. — *34.* Ha a víz lefolyására rést nyitnak, az a rést mindinkább kibővíti. A rossz asszony is, ha engedékenységet lát, csakhamar felülkerekedik. *Vizednek*, a görög szerint: víznek. *Bármi csekélyet is* a latin szöveg többlete. *Szabadságot kimenőre*, a görög szerint helyesebben: uralmat. — *35—36.* Ha a feleség természete olyan, hogy nem tudja akaratát férjének alárendelni, nincs egyéb hátra, minthogy a férj eltávolítsa magától azt, ki vele egy testté lett (v. ö. Móz. I. 2, 24.), vagyis hogy Mózes törvénye szerint végrehajtsa az elválást (Móz. V. 24, 1.). — *35b* és *36b* a latin szöveg többlete. *36a* a szír szerint: Vágd el a testedet (szószerint húsodat), fizesd ki és bocsásd el házadtól.

26. A jó feleség *(1—4)*. Számmondás a féltékeny asszonyról *(5—10)*. A rossz feleségről *(11—15)*. A szemérmes asszony szépségéről *(16—24)*.

2. Jól tartja, a héberben szószerint: hizlalja. Az évek betöltése az Isten által az embereknek szánt szélső életkor elérése. — *3. Jótettekért* hiányzik a görög, de megvan a latin és a szír szövegben.

5b. A latinban szószerint: S a negyediktől fél az arcom. — *6. Pletykájától*, a latinban szószerint: vádjától. —

[7]A hazug rágalomtól :
mindezek halálnál is
rosszabbak,
[8]*De* szívbeli fájdalom és
gyász a féltékeny asz-
szony !
[9]A féltékeny asszonyban
ostor a nyelv, mely
közlékeny mindenki-
vel szemben.
[10]A rossz feleség, mint a
lötyögő járom az ök-
rön ;
Ki hozzáér, mintha
skorpiót fogna !

[11]Nagy bosszúság a része-
ges asszony ;
Szégyenét, csúfságát
nem lehet eltakarni.
[12]Az asszony paráznasága
a szeme járásán
Meg a szempilláin lát-
szik.
[13]A nem javuló asszonyt
erősen őrizd,
Hogy ne éljen a kínál-
kozó alkalommal.
[14]Vigyázz állandóan illet-
len szeme járására ;
Egyébként ne csodáld,
ha elhanyagol téged.
[15]Mint a szomjas vándor,
kitátja száját a forrás-
nál,
És iszik minden közel-
levő vízből,
Leül minden karó mellé,
S a tegzet minden nyíl-
nak nyitva tartja,
Míg csak bele nem fárad.

[16]A szorgos asszony ked-
vessége elbájolja fér-
jét
És meghízlalja csont-
jait.
[17]Isten ajándéka az ő fe-
gyelmezettsége,
[18]Az asszony okossága és
hallgatagsága,
És nincs a jól nevelt lé-
leknek *méltó* ára !
[19]Mindennél bájosabb a
szent és szemérmes
asszony,
[20]*És* nincsen semmi méltó
ellenértéke a mérték-
letes léleknek !
[21]Ami a felkelő nap Isten
magas egén a világ-
nak,

9. A görög szerint így is lehet fordítani : «S a nyelv ostora közös mindegyiknél», mindegyik féltékeny asszonyban megvan, mivel beszédeivel férjét mindenkivel összeveszíteni szeretné, hogy kizárólag az övé lehessen. — *10.* A lötyögő járom kellemetlenül zörög és véresre sebzi hordozóját. A rosszindulatú asszony pedig nyelvével egyenetlenséget szít és lármájával zavar.

13. Nem javuló, a görög szerint : szemérmetlen. *Asszonyt*, a latinban : leányt. A szerző azonban feleségről beszél. — *14*a a görög szerint helyesebben : A kihívó nézésű (feleségnek) járj a nyomában. — *14*b a szír szerint : És ne késlekedjél, hogy meg ne csaljon téged. — *15*a. A *forrásnál* a latin szöveg többlete. — *15*e a latin szöveg magyarázó kiegészítése.

*16*a. *Szorgos* a latin szöveg többlete. — *16*b a görög szerint: S okossága meghízlalja csontjait. — *17—18*a. A görög szöveg szerint : A hallgatag nő Isten ajándéka. — *19. Szent és* a latin szöveg többlete. — *21. A világnak* a latin szöveg többlete. *Házának ékességére*,

Az a jó asszony bája házának ékességére.
22Tündöklő lámpás a szent lámpástartón :
Ilyen a szép arc jónövésű termeten.
23Aranyoszlopok ezüst talapzaton :
Ilyenek a formás lábak a szép termetű aszszony sarkain.
24Örök alapzat kemény sziklán :
Ilyenek Isten parancsai a jámbor nő szívében.

25Két dolog miatt szomorú a szívem,
S a harmadik miatt harag fog el engem ;
26*Ezek:* A harcos, ki nélkülözésben sanyarog,
Az okos ember, ha lenézik őt,
27S aki elpártol az igazságtól a bűnhöz,
Azt Isten pallosra tartogatja !

28Két dolgot látok nehéznek és veszélyesnek :

a szír szerint : háza trónján. — *22. A szent lámpástartó* a templom szentélyének hétágú lámpástartója. *Jónövésű termeten*, a latin a görög kifejezés más fordításával : megállapodott korban. — *24.* A vers a latin szöveg sajátja és nem egyéb, mint az előző vers allegorikus magyarázata. A szír szövegben itt hosszabb részlet következik, mely a latin szövegben hiányzik ugyan, de megvan egyes görög kéziratokban és az örmény szövegben is. Mivel az újabb szerzők nagy része a szöveget a könyv szerzőjétől származtatja, és több keresztény író az első századokból reá hivatkozik, itt egészében közöljük, még pedig a szír fordítás alapján :

24c. Fiam ! Vigyázz magadra ifjúkorodban,
És ne pazarold erődet idegen nőre !
24e. Válaszd ki osztályrészedet minden jó szántóból,
És vesd el bátran magvadat nemzéseidben,
24g. Akkor saját csemetéid lesznek,
És nem lesz ivadékod *elszórva* mindenfelé.
24i. Semmire sem tartják a csapodár nőt,
De a férjes asszony haláltorony a vele élni óhajtóknak !
24k. Rossz asszony bűnös embernek jut osztályrészül,
A jámbor nőt pedig az istenfélő nyeri el.
24m. Gyalázat koptatja el az orcátlan asszonyt,
Az illemtudó nő pedig még férje előtt is szégyenkezik.
24o. Úgy nézik az orcátlan nőt, mint a kutyát,
De ki féli az Urat, abban szégyenérzés vagyon.
24q. Bölcsnek ítéli mindenki az asszonyt, ki megbecsüli férjét ;
De ki becsmérli dölyfében, azt mindenki gonosznak tartja.
24s. A *jó* asszony még ellenkezésében is alázatos,
És olyan, mint a gyenge láz.
24u. A zsémbes, szájas asszonyt riasztó hadikürtnek nézik ;
Elcsügged bármely férfi lelke ilyen dolgok miatt,
Mert teher az életet harci zajban leélni.

24e. A fiatal ember a sok közül válassza ki magának a neki legjobban megfelelő életpárt. — *24j.* A törvényes feleség becsületét a törvény halálbüntetés alkalmazásával veszi védelmébe (Móz. III. 20, 10; V. 22, 22.). — *24m.* A *gyalázat* az érzékies, csapodár életmód.

25—27. Számmondás a hitehagyóról. — *26. Harcos*, a szír szerint helyesebben : nemes. *Okos*, a szír szerint : hírneves.

26, *28*—**27,** *11.* A kereskedés erkölcsi veszélyeiről. — *28a* a latin

Nehezen marad a kereskedő vétek nélkül,
És nem marad ment a szatócs az ajkak bűnétől!

27. FEJEZET.

A kereskedésről és a társas érintkezésről.

[1]Sokan vétkeztek nélkülözés miatt,
S aki meg akar gazdagodni, elfordítja szemét;
[2]Szilárdan áll a karó kövek közé ékelve,
Igy szorul bűn az eladás és vevés közé.
[3]A bűnössel együtt a bűnre *is* összetörés vár.
[4]Ha nem ragaszkodol buzgón az Úr félelméhez,
Hirtelen összedől a házad.
[5]Visszamarad a polyva rostáláskor,
Így az ember gyengéje is, ha elgondolkodik felette.
[6]A kemence teszi próbára a fazekas edényeit,
Az igaz embereket pedig a nyomorúság kísértése.
[7]A fa gondozásáról gyümölcse tanuskodik,
Az ember szívének gondolkodásáról pedig a beszéde.
[8]Senkit se dícsérj, mielőtt nem beszélt,
Mert ez az ember próbája.
[9]Ha az igazságosságot nyomon követed, el is éred,
És magadra veheted díszes ruha gyanánt,

szöveg többlete. — *28b.* A *kereskedő* itt utazó nagykereskedőt jelent. *Vétek nélkül*, a latin szerint: hanyagság nélkül. — *28c.* A *szatócs*, a latinban: a korcsmáros. *Ajkak* a latin szöveg helyesen magyarázó betoldása. A legtöbb szatócs az árut néha kelleténél jobban magasztalja stb. — 27, *1. Nélkülözés miatt*, egy régi görög kézirat és az örmény fordítás alapján talán helyesebben: pénzért. *Elfordítja szemét*, t. i. a tisztesség szabályaitól, illetve az emberiesség követelményétől. — *3.* A latin szöveg többlete, mely esetleg az előző versben álló «szorul» kifejezéshez fűzi megjegyzését. — *4.* Aki nem tartja állandóan szem előtt a vallás parancsait világi ügyeiben is, megéri csalárd úton szerzett vagyonának összeomlását. — *5—8.* Nagyon eltérő az értelmezők felfogása ezekről a versekről. Azt a kifejezést, melyet fent *elgondolkodással, gondolkodással* adtunk vissza, egyes értelmezők «vizsgálat»-tal, mások «beszéd»-del fordítják. Mivel az összefüggő részek az üzleti életben követendő becsületességről tárgyalnak, legalkalmasabbnak látszik, ha a szóbanforgó kifejezést «számítás»-sal, illetve «számadás»-sal fordítjuk. Akkor a szöveg fordítása a régi szövegek tekintetbevételével is így módosul: 5. Szemét marad vissza rostálás után, — Épígy az ember szemetje is, mikor számot ad. — 6. Kemence teszi próbára a fazekas edényeit; — Az ember próbája pedig a számadás. — 7. A fa gondozásáról gyümölcse tanuskodik; — Igy a számítás is megfelel az ember jellemének. — 8. Senkit se dícsérj számadás előtt, — Mert ez az ember próbája. — *5.* (a héber szerint). Az ember becsületessége főleg akkor nyilvánul meg, mikor üzleti tevékenységet fejt ki. — *7.* (a héber szerint). A munka és az áru értékének felszámítása élénk világosságot vet az ember jellemére. — *9. Az igazságosságot*, t. i.

Nála vehetsz lakást,
S az oltalmába fogad téged örökre,
És erős támaszod leszen a számadás napján.
10A maguk fajtájához gyülekeznek a madarak;
A becsületesség is azokhoz tér, kik gyakorolják.
11Prédára les folyton az oroszlán;
Így a bűn is azokra, kik jogtalanságot cselekszenek.

12A jámbor ember állhatatos a bölcseségben,
mint a nap,
A balga azonban változik, mint a hold.
13A balgák közt tartsd a szót idejére,
Az okosok közt azonban állandóan időzzél.
14A balgák társalgása utálatos,
És nevetésük gyönyörködés a bűnben.
15Az esküdözők beszéde hajmeresztő,
Tiszteletlenségükre be kell dugni a fület.
16A dölyfösök viszálya vérontással jár,
És kellemetlen hallgatni átkozódásukat.

17Ki elárulja barátja titkait, elveszti bizalmát,
És nem talál *többé* szíve szerint való barátot.
18Szeresd barátodat, és légy hű hozzá,
19De ha elárultad titkait, ne szaladj utána!
20Mert miként az ember, ki elherdálta *örökségét*,
Te is elvesztetted társad barátságát;
21Mint ahogy eleresztik a madarat a kézből,
Te is elengedted barátodat, és nem kapod vissza többé.
22Ne járj utána, mert messze távozott,

anyagi, üzleti ügyekben. *Nyomon követed*, a görögben szószerint: üzőbe veszed. — *9c*—e a latin szöveg többlete. A *számadás*, szószerint: «felismerés» napja az Isten előtt való elszámolásnak az ideje. — *10.* A *becsületesség*, szószerint: az igazság. Itt az igazságnak az anyagi ügyek terén való érvényesüléséről esik szó. — *11.* A bűnről, mint az emberre leselkedő vadról v. ö. Móz. I. 4, 7.

27, *12—32.* A bölcsek és balgák társaságáról *(12—16)*, a titkok elárulásáról *(17—24)*, az álnokságról *(25—32)*.

12. Az igazság és az erény állandó, a tévedés és a bűn azonban változó, állhatatlan. *Mint a nap* a latin szöveg többlete. *12a* a görög szerint: A jámbornak társalgása mindig bölcseség. — *13a* a görög szerint: «A balgák közt mérd ki az időt», vagyis: a velük való érintkezést szorítsd a legszükségesebbre. — *A balgák*, a latinban szószerint: a bűnösök. — *15. Tiszteletlenségükre*, a görög szerint: perlekedésükre.

17. Barátja titkát, a görög szerint: a titkot. — *19. Ne szaladj utána*, mivel fáradságod úgyis hiábavaló. — *20a. Ki elherdálta örökségét* a szír szöveg alapján; a latin szerint: ki elvesztette barátját (a görögben: ellenségét). — *20b. Elvesztetted* a görög nyomán; a latinban: elveszti. — *22. Gazella*, a latinban szószerint:

Elmenekült, mint a gazella a hálóból;
Mert sebet kapott a lelke,
[23]És nem tudod többé bekötözni.
Még szitokszó után is ki lehet békülni,
[24]De aki elárulta barátja titkait,
Ama boldogtalan léleknek nincs többé reménye!

[25]Ki hunyorgat szemével, gonoszban töri fejét,
De senki sem veti el magától!
[26]Szájával szépeket mond neked szemtől-szembe,
És megcsodálja beszédedet;
Később azonban fordít a szavain,
És botrányt talál beszédedben.
[27]Sok dolgot utálok, de egyet sem úgy, mint az ilyent;
Az Úr is gyűlöli őt!
[28]Annak fejére esik a kő, ki a magasba dobja,
S az álnokul ejtett seb az álnoknak okoz sebet.

[29]Ki vermet ás, beleesik abba,
Ki követ tesz társa elé, beléje botlik,
S aki másnak tőrt vet, elvész benne.
[30]Ki gonosz tervet kovácsol, rája gördül az vissza,
S azt sem tudja, honnét jő az reá!
[31]Csúfság és gyalázat vár a dölyfösökre;
Mint az oroszlán, úgy les rájuk a megtorlás.
[32]Tőrben vesznek el, kik igazak elestén vigadnak;
Fájdalom emészti el őket, mielőtt meghalnak.

[33]Harag és düh, utálatos mindegyikök;
Csak a bűnös ember ragaszkodik hozzájuk.

28. FEJEZET.

A haragról, viszályról és a gonosz nyelvről.

[1]Ki bosszút akar állni, az Úr áll bosszút rajta,
És ugyancsak megtartja bűneit.

vadkecske. — *22c—23* a görög szerint helyesebben: «Mert be lehet kötözni a sebet, — És ki lehet békülni viszály után.» A hely értelmezését lásd Sirák 22, 26—27 alatt. — *24. A boldogtalan léleknek* a latin szöveg többlete.

25b néhány görög kézirat szerint: S aki észreveszi, távoltartja magát tőle. V. ö. Péld. 10, 10; 6, 13. — *28b* eredeti alakja a következő lehetett: S az álnok, ki csalárdul sebet oszt, önmagát sebzi meg. — *29.* V. ö. Péld. 26, 27; Préd. 10, 8. — *29b* a latin szöveg többlete.

28. A haragról és a bosszúállásról (**27,** *33*—**28,** *9.*), a viszályról és az indulatosságról *(10—14)*, a besúgóról és a gonosz nyelvről *(15—30)*.

1—9. Aki nem tud embertársának megbocsátani, ne várja Istentől sem saját bűnei bocsánatát (v. ö. a Miatyánk megfelelő

[2]Bocsáss meg társadnak,
ha vét ellened,
Akkor te is, mikor könyörögsz, elnyered bűneid bocsánatát.
[3]Ember emberre haragot tart,
És Istennél keres gyógyulást ! ?
[4]A hozzá hasonló embernek nem kegyelmez,
És *mégis* önnön bűneiért imádkozik ! ?
[5]Haragot tart, holott csak ember,
És bocsánatot kér Istennél ! ?
Ki könyörög majd bűneiért?
[6]Gondolj a végső dolgokra : és szűnj meg gyűlölködni,
[7]A rothadás*ra* és halálra : és *tarts ki* parancsai mellett !
[8]Gondolj Isten félelmére, és ne tarts haragot társaddal ;
[9]Gondolj a Magasságbeli szövetségére, és nézd el társad tévedését !

[10]Tartózkodjál a viszálytól, akkor kevesebb lesz a bűn ;
[11]Mert a hirtelen haragú ember viszályt szít,
S a bűnös ember barátokat veszít össze,
És viszályt hint békében élők közé.
[12]Amilyen az erdő fája, olyan a tüze is ;
Amilyen az ember hatalma, olyan a haragja is,
És vagyona szerint növekszik indulata.
[13]Parázs veszekedés tüzet gyujt,
És hirtelen viszály vérontásra vezet,
Az árulkodó nyelv pedig halált okoz.
[14]Ha fúvod a szikrát, lángra gyúl,
Ha pedig ráköpsz, elalszik ;

kérését). — *3.* A lélek gyógyulása a bűntől való megszabadulás. — *5a.* *Ember*, szószerint : hús, azaz halandó. *5b* a latin szöveg többlete. *5c* a görög szerint : Ki szerez majd engesztelést bűneiért? — *6.* *A végső dolgok* a rothadás és a halál (7. v.). — *7a* fordítása a görög szöveget követi. A latin szerint : «Mert rothadás és halál fenyegetnek parancsaiban». Isten *parancsai*-ról, melyek a megbocsátást sürgetik v. ö. Móz. II. 23, 4. skk. — *8.* *Isten félelmére*, a görögben : parancsaira. — *9.* *Gondolj a Magasságbeli szövetségére* a választott néppel, és az ezzel összefüggő parancsokra, melyek a választott néphez tartozó egyének szeretetét írják elő. *Tévedését*, a latinban szószerint : tudatlanságát.

11. Az indulatos ember nem gondol mindig beszéde következményeire, és könnyen mond olyast, ami alkalmas a jóbarátok egyetértésének megbontására. — *12.* A hatalmasok haragjukban több szabadságot engednek meg maguknak alacsonyabb sorsban levőkkel szemben. *Amilyen az erdő fája*, a görög szerint : amilyen a tüzelőanyag. A görög a végén hozzáteszi : S a viszály konoksága szerint kap lángra. — *13a.* *Parázs veszekedés*, helyesebben a szírrel : Gyanta és szurok. — *13c* a latin szöveg többlete. *Árulkodó*, szószerint : tanuskodó. — *14.* Ugyanaz az ember beszédével viszályt szíthat és viszályt csitíthat.

Mind a kettő szádból jő elő.

15 [15]Átkozott a besúgó s a kétnyelvű,
Mert sok békében élőt háborgat.
[16]Már sokakat ingatott meg a harmadik nyelv,
És űzött egyik néptől a másikhoz;
[17]Elpusztított gazdag, fallal körülvett városokat,
S aláásta előkelők palotáit;
[18]Megtörte népek erejét,
És szétszórt vitéz nemzeteket.
[19]Derék asszonyokat űzött ki már a harmadik nyelv,
És fosztott meg munkájuk gyümölcsétől.
[20]Aki ad reá, nem talál nyugalmat,
És nem akad barátja, kire hagyatkozzék.
[21]Csíkot hagy az ostor csapása,
De a nyelv csapása a csontokat is összetöri.
[22]Sokan hullottak el már a kard élétől,
De nem annyian, mint ahányan nyelv miatt mentek tönkre!
[23]Boldog, ki óva vagyon a gonosz nyelvvel szemben,
Ki nem volt kitéve dühének,
Ki nem vonszolta annak igáját,
És nem hordozta bilincseit;
[24]Mert igája vasiga,
És köteléke ércbilincs!
[25]Halála csúfos halál,
Jobb annál az alvilág!
[26]Hatalma *azonban* nem állandó: Csak a gonoszok útjait tartja hatalmában,
De nem perzseli lángjával az igazakat.
[27]Kik elhagyják Istent, azok esnek *hatalmába.*
S az kigyúl bennük s el sem alszik;

15. Háborgat, a görög szerint: vesztett el. — *16. A harmadik nyelv* az az ember, ki két jóbarát közé tolja magát, hogy elidegenítse őket egymástól. Néha oly eredménnyel végzi munkáját, hogy embertársát lehetetlen helyzetbe hozza és mintegy kiűzi környezetéből. — *17—18.* A besúgók néposztályokat és népeket veszítenek össze egymással, alkalmat adnak polgárháborúra és zsarnokságra. — *17*-ben a *gazdag* szó és *18* a latin többlete. — *19.* Rosszakaratú pletyka következtében bocsátotta el már nem egy férj meggyanusított derék feleségét. — *20*b a görög szerint helyesebben: «És nem lakhatik békeségben». A rosszindulatú nyelv aláássa a családi békét. — *22. Nyelv miatt*, a latin szószerint: nyelvük miatt. A szöveg azonban nem ama kárról tárgyal, melyet az embernek saját nyelve okoz, hanem az idegen nyelv csapásáról. — *23*b a latinban szószerint: Ki nem ment át annak haragjába. — *25.* A besúgó munkájának gyümölcse, a társadalmi halál, nagyobb szerencsétlenség, mint a test szerint való halál. — *26.* A rossz nyelv ellen egyedüli orvosság a becsületes élet, mely előbb-utóbb rácáfol a rágalmakra. — *26*a a görög szerint: De nincs hatalma a jámborok fölött. *26*b a latin szöveg többlete. — *27*b.

Rájuk rohan, mint az oroszlán,
És marja őket, mint a párduc.
28Kerítsd el füledet tövissövénnyel,
És ne hallgass a gonosz nyelvre ;
Készíts szádra ajtót és reteszt !
29*Te elzárod* aranyodat, ezüstödet ;
Szavaidnak is készíts mérleget,
És szádnak megfelelő zabolát !
30Vigyázz, hogy el ne essél a nyelv miatt,
És le ne roskadj a reád leső ellenségek előtt,
És bukásod gyógyíthatatlan, halálos ne legyen !

29. FEJEZET.

A kölcsönzésről, a kezességről és az otthonról.

1Aki irgalmas, kölcsön ad társának,
S aki megragadja kezét, teljesíti a parancsokat.
2Adj kölcsön társadnak, amikor rászorul,
De fizesd is vissza idejében társadnak.
3Tartsd meg szavadat és légy megbízható iránta,
És bármikor megkapod, amire szükséged van.
4Sokan talált jószágnak tekintik a kölcsönt,
És kellemetlenséget szereznek segítőiknek.
5Míg meg nem kapják, kezet csókolnak annak, ki adja,
És alázatos szóval tesznek ígéretet ;
6Amikor pedig vissza kell fizetni, halasztást kér *az ilyen*,

S az, t. i. a gonosz nyelv. — *28*. A szír szöveg alapján : «Amint elkeríted szőllődet, — Úgy szádnak is készíts ajtót és reteszt.» A besúgónak nem kell felelni, és a tőle hallottakat nem szabad továbbadni. — *28b* a latin többlete. — *29*. *Te elzárod* a görög és a szír szöveg alapján. A latin szerint : «olvaszd egybe» ; a mérleg és a zabola azonban nem készül nemes fémből. *29c* a latin többlete. — *30*. *A nyelv miatt*, idegen nyelv miatt. *30c* a latin szöveg többlete.

29. A kölcsönzés kötelességéről és a kölcsön visszafizetéséről ; az önzetlen kölcsönzés jutalmáról *(1—18)*. A kezesség vállalása nagy jótétemény, de jó óvatosnak lenni *(19—27)*. Többet ér a megelégedett élet a meghitt otthonban, mint a nyereség után szaladgálónak hányatott élete *(28—35)*.

1a a szír szerint : Jó kamatot gyüjt, ki kölcsönt ád társának. V. ö. 14. — *1b*. Aki kölcsön nyujtásával *megragadja* társa *kezét* és mintegy kirántja a bajból, teljesíti a mózesi törvény rendelkezéseit (v. ö. Móz. III. 25, 35 ; V. 15, 7.). *Megragadja kezét* a szír szöveg alapján ; a latinban szószerint : ki bírja kézzel. — *2b*. Aki kölcsönt vesz fel valakitől, fizesse azt vissza pontosan. — *3*. *Tartsd meg szavadat*, a visszafizetésre vonatkozó ígéretet. Aki pontosan fizet, könnyen jut kölcsönhöz. — *4a*. Sokan úgy gondolják, hogy a kölcsönt meg sem kell téríteni. A sor eme fogalmazásban nem egyéb, mint *7b* szövege. Helyesebben a szír szöveg alapján : Sok adós (nagyon) kereste a kölcsönt. — *5b* a görög szerint : És alázatosan beszél a társával pénzéért. — *6*-ban *panasz-*

Kedvetlenül beszél, panaszkodik, és az időt okolja.
[7]Ha megadhatná is, vonakodik; alig adja meg az összeg felét,
És találtjószágnak gondolja.
[8]Ha pedig nem, akkor megfosztotta *társát* pénzétől,
És ellenségévé teszi, holott az rá sem szolgált.
[9]Szitokkal és átokkal fizet neki;
Tisztelet és jótett helyett gyalázattal illeti.
[10]Sokan tagadják meg a kölcsönt, nem roszszaságból,
Hanem attól való félelmükben, hogy ok nélkül kárt vallnak.
[11]Mindazonáltal légy nagylelkű a nyomoruságos iránt,
És ne zaklasd az alamizsnáért!
[12]Karold fel a szegényt a parancs kedvéért,
És szorultságában ne engedd el üresen!
[13]Hagyd elveszni pénzedet testvéredért, barátodért,
És ne rejtsd kő alá, hogy ott vesszen.
[14]Helyezd el kincsedet a Magasságbeli parancsai szerint,
Akkor az neked aranynál is többet ér.
[15]Zárd az adományt a szegény szívébe,
És az majd közbenjár érted minden bajban.
[16, 17, 18] A vitéz pajzsánál és lándzsájánál is jobban
Megvéd az téged ellenségeddel szemben!

[19]A jó ember kezességet vállal társáért;
Csak az hagyja őt magára, ki elvesztette szégyenérzetét.
[20]El ne felejtsd a kezes jótettét,
Hisz önmagát adta éretted.
[21]A bűnös és tisztátlan fut a kezes elől.
[22]A bűnös a kezes vagyonát magáénak tekinti,
S a hálátlan cserbenhagyja megmentőjét.

kodik és *7*-ben *vonakodik* a latin szöveg többlete. *7b*-hez v. ö. *4a*-t. — *8.* Ha a hitelező megteszi pénzéért a törvényes lépéseket a fizetni nem akaró adós ellen, ezzel őt ellenségévé teszi. — *9. És jótett* a latin szöveg többlete. — *10b* a szír szerint: Mert félnek a céltalan perlekedéstől. — *11.* Amit valaki nyomorban élő honfitársának ad kölcsön, azt inkább alamizsnának tekintse és ne kérje vissza. *11b* a görög szerint: És alamizsna gyanánt adj neki halasztást. — *13b* a szírben: És ne tedd kő vagy fa alá. — *14.* A jótevésre vonatkozó parancsról v. ö. Móz. III. 19, 10; 23, 22; V. 15, 8. 11; 24, 12. sk. — *15. A szegény szívébe* a görög szöveget értelmezi, mely így szól: kincses kamráidban. *És az*, t. i. a jótétemény.

19—27. Bizonyos körülmények között a kezeskedés kötelesség lehet, de nagyon helyén való az óvatosság. Az utóbbit még határozottabban hangsúlyozza Péld. 6, 1—5. — *21.* A latin szöveg

23Kezességet vállal az ember társáért,
És cserben marad, ha *emez* elveszíti szégyenérzetét.
24Sok tehetős embert tett már tönkre gonosz kezesség,
És hányta-vetette őket, mint a tenger hullámait.
25Gazdag férfiakat tett már hontalanná,
Úgy, hogy idegen népek között bujdostak.
26Gonosz kezességbe a bűnös rohan, ki áthágja az Úr parancsait;
Aki sok ügybe kezd, perbe keveredik.
27Karold fel társadat, amint csak teheted,
De vigyázz magadra, hogy lépre ne menj!

28Fődolog az ember életében a víz és a kenyér,
A mezítlenséget befödő ruha és a lakás.
29Jobb a szegény élete deszkafödél alatt,
Mint fényes lakoma idegenben, otthon nélkül.
30Érd be kevéssel sok helyett,
Akkor nem kell a kóborlás vádját viselned!
31Nyomoruságos élet házról házra járni;
Ahol az ember megszáll, nem cselekedhetik szabadon, és nem nyithatja ki száját.
32Ahol befogadják szállásra, hálátlanokat etet és itat,
Emellett még *efféle* sértéseket hallhat:
33«Eredj, idegen, terítsd az asztalt,
S ami kezedben vagyon, vendégeld meg azzal a többit!
34Eredj máshová, tisztes barátaim miatt;
Vendégül jött testvérem, szükségem van házamra!»

többlete, mely tartalmilag a köv. versben is megvan. — *23.* Az előző vers változata, a latin szöveg többlete. — *24. Gonosz* a latin szöveg többlete. *Tehetős*, a latinban szószerint: irányadó. — *26.* Vannak, kik nem baráti szeretetből, hanem üzlet kedvéért vállalnak kezességet; az ilyenek sokszor póruljárnak. *Gonosz* és *ki áthágja az Úr parancsait* a görög szövegben hiányzik. *Aki sok ügybe kezd*, a görög szerint: ki vállalkozásokat hajszol. — *27. Karold fel társadat*, a szír szerint: Kezeskedjél társadért.

28—35. A szerző honfitársai közül többen kereskedésből éltek és elszakadtak nyugodt otthonuktól. Velük szemben védelmébe veszi az otthonhoz kötött, bár szerényebb jövedelmet biztosító életmódot. — *29*b. *Otthon nélkül* a latin szöveg kiegészítése. — *30.* Az idegenből ideszakadt kereskedőt, ki nyerészkedésből jött, sokan lenézték. — *31. Nem cselekedhetik szabadon* a latin szöveg többlete. — *32—35.* Ha be is fogadják az utazó kereskedőt szállásra, mégis éreztetik vele idegen (zsidó) származását és könnyen kitessékelik szállásából különböző ürügyek alatt. — *32. Etet* a latin többlete; *itat hálátlanokat*, az eredeti szövegben (v. ö. a szír szöveget) inkább ez állhatott: kellemetlen dolgokat kell lenyelnie — *33. A többit*, a görög szerint: engem. — *35. Nemzetségét*, zsidó leszármazását, szószerint: házát.

35Nehezére esik az ilyen a jóízlésű embernek:
Hogy felhányják nemzetségét, és szidják, mint valami uzsorást!

30. FEJEZET.

A nevelésről és az egészségről.

1Aki szereti fiát, nem sajnálja tőle a vesszőt,
Hogy a végén öröme legyen benne,
És ne kelljen szomszédok ajtaján kopogtatnia.
2Aki fenyíti fiát, dícséretet arat miatta,
És büszke lehet reá háza népe előtt.
3Aki oktatja fiát, irigyévé teszi ellenségét,
És nagyra lehet vele barátai előtt.
4Ha meghal atyja, mintha meg sem halt volna,
Mert hasonmását hagyta maga után.
5Látja életében és örömét leli benne,
Halálakor pedig nincs *miatta* gondja,
És nem szégyenül meg ellenségei előtt,
6Mert védőt hagy hátra házának az ellenségekkel szemben,
Barátainak pedig olyant, ki hálával fizet.
7Aki *kényezteti* fiait, saját sebeit kötözheti,
És minden kiáltás*uk*ra megrendül bensejében.
8Csökönyös a ló, ha nem idomítják;
A szabadjára engedett fiú pedig orcátlan leszen.
9Kényeztesd a fiút: majd rémületbe ejt!
Csak mókázzál vele, majd megszomorít téged!
10Ne mulass vele, hogy meg ne bánjad,
És végül el ne vássék fogad!
11Ne engedd szabadjára ifjúkorában,
És ne nézd el önfejűségét!
12Hajtsd meg nyakát ifjúságában,
És verd a hátát, míg gyermek,
Hogy dacos ne legyen, s ellened ne szegüljön,

30. A nevelésről: a fiút nem szabad kényeztetni és idejében meg kell nevelni *(1—13)*. Egészség és jókedv a legnagyobb kincs; felszólítás a búsulás kerülésére *(14—27)*.

1—13. V. ö. Péld. 13, 24; 19, 18; 22, 15; 23, 13; 29, 15. *1c* a latin szöveg többlete. Ki hálátlan gyermekeket nevel, öreg korában kéregetni mehet. — *2. Háza népe*, a görög szerint: ismerősök. — *5c* a latin szövegnek a 6. v.-ből átvett többlete. — *6. Védőt*, a görög szerint: megtorlót. — *7.* A helytelenül nevelt fiú öreg szüleit verdesi és durván rájuk förmed. *Aki kényezteti fiait*, a szír szöveg alapján; a latin és görög kevésbbé világosan: fiai lelkéért. — *11b* a latinban szószerint: Ne nézd le gondolatait. — *12. Nyakát*, a héber és a szír szöveg szerint: fejét. *Hátát*, a héberben: ágyékát, a latinban szószerint: oldalát. *Ellened ne szegüljön*,

Mert ez fájdalmat okozna szívednek!
[13]Fenyítsd fiadat és bajlódjál vele,
Hogy meg ne ütközzél gyalázata miatt.

[14]Jobb a szegénynek, ki ép és egészséges,
Mint a gazdagnak, ki gyenge és nyavalyaverte.
[15]Igaz szentség mellett
Többet ér a lélek egészsége bármennyi aranynál, ezüstnél,
És ép test mérhetetlen gazdagságnál.
[16]Nincs gazdagság, mely felér az ép test gazdagságával,
És nincsen gyönyör, mely túltesz a derűs kedélyen!
[17]Jobb a halál a keserves életnél,
S az örök nyugodalom a hosszas betegségnél.
[18]Jó falat csukott száj előtt
Olyan, mint a sír köré rakott ételáldozat.

[19]Mire jó az áldozat a bálványnak,
Holott sem meg nem eszi, sem a szagát nem érzi?
[20]Ilyen az is, kit üldözőbe vett az Úr,
Ki bűne bérét hordozza!
[21]Csak nézi szeme és felsóhajt,
Mint a herélt, ki lányzót ölel és epekedik.
[22]Ne add át lelkedet a bánatnak,
És ne gyötörd magadat gonddal!
[23]A szívbeli öröm: élet az ember számára
És ki nem fogyó szent kincs;
Meghosszabbítja a vidámság az ember életét.
[24]Könyörülj lelkeden és tessél Istennek,
Légy tartózkodó, uralkodjál szíveden az Ő szentsége szerint,
És tartsad távol magadtól a szomorúságot!
[25]Mert már sokat ölt meg a búsulás,
Nincs is haszon belőle!

a latin szószerint: ne higgyen neked. — *13. Bajlódjál vele*, a héber szerint: rakj reá súlyos jármot.

14. Gyenge a latin többlete. *Nyavalyaverte* a szír szöveg alapján; a latin szószerint: kit rosszullét ostoroz; a héberben: kinek testét csapás érte. — *15.* A latin szöveg itt nem fordít szószerint, hanem inkább csak értelmez. A héber szerint: Aranynál is inkább áhítom a testnek egészségét; — Derűs kedély gyöngynél is többet ér. — *17.* V. ö. Jób, 3, 13. 17. — *18a* a héber alapján; a latin szerint: Csukott szájba rejtett javak. — *18b* a héber szerint helyesen: Olyan, mint az áldozat, melyet bálvány elé raknak. — *20.* A héber szöveg szerint helyesen: Hasonlít ehhez, kinek gazdagsága vagyon, — De nem tudja azt élvezni. — *21b.* V. ö. 20, 2. — *23b* a latin szöveg többlete. — *24a—b.* A latin szöveg inkább értelmezés, mint fordítás. A héber szerint helyesebben: «Hízelegj lelkednek és üdítsd fel szívedet.» *Uralkodjál szíveden*, a latinban szószerint: szedd

[26]Irígység és harag életet
rövidít,
S idő előtt öregít a
gond!
[27]Vidám a szív és jókedvű
az étkezésnél,
Mert étkeit gondosan
készítik.

31. FEJEZET,

A gazdagság veszélyei. — Mértékletesség evésben és ivásban.

[1]A gazdagság miatt való
virrasztás sorvasztja a
testet,
És gondja előzi az álmot.
[2]A *megélhetés* gondjai le-
kötik a figyelmet,
És *mint* a súlyos beteg-
ség ébren tartják a
lelket.
[3]Fárad a gazdag a va-
gyon gyüjtésében,
De pihenéskor saját ja-
vaiból töltekezik;
[4]Küzködik a szegény élel-
me fogytán,
S a végén nyomorúságra
jut.

[5]Nem marad bűn nélkül,
ki szereti az aranyat,
S aki romlást keres, be-
telik vele.
[6]Sokan estek el már az
arany miatt,
És lelték vesztüket csil-
logása miatt.
[7]Botlás tuskója az arany
azoknak, kik *neki* hó-
dolnak,
Jaj azoknak, kik hajszol-
ják!
Minden balga tönkre-
megy miatta.
[8]Boldog a gazdag, ki
hiba nélkül vagyon,

össze szívedet. — *27.* A héber, a szír és a görög szöveg szerint helyesebben: A vidám kedélyű ember alvása, mint a csemege, — És étkezése jól esik.

31. A gazdagság megszerzésének és megőrzésének gondja veszélyezteti a testi egészséget, bár a gazdagnak helyzete előnyösebb a szegényénél. A vagyonra törekvés másik veszélye a letérés az igazságosság útjáról. Nagy dícséretet érdemel, kin az ilyen kísértés nem fog *(1—11)*. Illemszabályok a közös étkezésre vonatkozólag, *(12—29)* és jó tanácsok a borozgatás tárgyában *(30—42)*.

2a a latinban szószerint: Az előrelátó gondolatok elfordítják az elmét. A vers a héber szerint: A megélhetés gondjai meghiúsítják az alvást, — És elveszik az álmot, jobban, mint súlyos betegség. — *4.* A héber szerint helyesebben: Küzködik a szegény a megélhetésért, — Amikor pedig pihen, nélkülözni kénytelen. *3—4* épúgy, mint *1—2* szembehelyezi a gazdag és a szegény gondjait. A gazdag is fáradozik vagyona érdekében, sőt álmatlan éjjele is van néha, de mégis van alkalma üdülésre; a megélhetési gondokkal küzködő szegény azonban meg sem tud pihenni, mert különben kenyér nélkül marad.

5b. Fordítsd a héber szerint: S aki szereti a pénzt, tévútra jut miatta. — *6b* a héber szerint: És bizakodtak gyöngyökben. Továbbá hozzáteszi: És nem tudtak megmenekedni a bajból — És szabadulást találni a harag napján. — *7a. Botlás tuskója*, a héber szerint: botrány. *Az arany azoknak, kik neki hódolnak*, a latinban szószerint: az áldozók aranya, a héber szerint: az arany a dőrének. — *7b* a latin többlete. — *7c. Tönkremegy miatta*, a héber szerint: beléje akad. — *8a. A gazdag*, a

És nem tévedt meg az
arany miatt,
És nem bizakodott sem
pénzben, sem kincs-
ben!
[9]Ki az, hogy magasztal-
hassuk,
Mert csodát tett életé-
ben!
[10]Megállta ebben a pró-
bát és feddhetetlen
maradt,
Legyen a dícsérete örök!
Mert véthetett volna, de
nem vétett,
Gonoszt tehetett volna,
de nem tett!
[11]Biztonságban vannak
ezért javai az Úrnál,
S a szentek egész gyüle-
kezete hirdeti alamizs-
náit.

[12]Ha előkelő asztalánál
ülsz,
Ne tátsd ki nála szájadat
elsőnek!
[13]Ne mondjad: «Be sok
van rajta!»
[14]Gondold meg, be silány
a telhetetlen szem!
[15]Van-e silányabb terem-
tés a szemnél?
Ezért borul könnybe
mindenféle *okból!*
Ahová ő néz, [16]ne nyúlj
oda elsőnek,
Hogy mohóságtól be-
szennyezve meg ne
szégyenülj.
[17]Ne tolakodjál étkezés
közben!
[18]Magadról tudd meg, mi
jár társadnak!
[19]Mint józan ember ab-
ból egyél, mit eléd rak-
nak,
Hogy meg ne utáljanak
mohóságod miatt.
[20]Hagyd abba elébb az
illem kedvéért,

héber szerint: a férfiú; *8b* az *arany*, a héber szerint: a mammon. *8c* a latin többlete. — *9. Életében*, a többi szöveg szerint helyesebben: népe körében. Úgy látszik, hogy a szerző gazdag kortársai közül csak keveset tartott becsületes embernek. — *10a*—b a héber szerint: Ki az, ki ragaszkodott hozzá (t. i. a vagyonhoz), — És mégis békét és dicsőséget élvezett? — *11a. Az Úrnál* a latin szöveg kiegészítése. — *11b. A szentek gyülekezete* Izrael népe. *Alamizsnáit*, helyesebben: igazságosságát, becsületességét. A sor a héber szerint: És dícséretét hirdeti a gyülekezet.

12—29. Étkezési illemszabályok. V. ö. Péld. 23, 1—5. — *12. Előkelő asztalánál*, a latin szószerint: nagy asztalnál. A száj (szószerint: torok) kitátása a torkosság jelzése. *Elsőnek* a latin többlete. — *14. Telhetetlen*, szószerint: rossz. — *15.* A szem nem tud betelni (Préd. 1, 8.), ezért a mohóság és az irígység jelképe («rossz szem») és mint ilyent az Isten legsilányabb teremtményei közé sorolja a szerző. A szem silányságát jól fejezi ki a hajlama könnyezésre. — *15b* a latin szerint: Ezért könnyezik egész felületén. — *15c* — *16. Ahová* (a latin: amikor) *ő*, t. i. az előkelő (v. ö. 12.) *néz*, vagyis, mit az maga akar elkölteni, *oda ne nyúlj. Elsőnek*, valamint *16b* a latin többlete. — *17.* A héber szerint: És ne érj vele össze ugyanegy tálban. — *18.* Az illem alapszabálya: Ne tégy olyasmit embertársaddal szemben, mi téged annak helyén kellemetlenül érintene. A héber hozzáteszi: Ezért eszmélj mindarra, mit magad (is) utálsz. — *19. Mint józan ember* a héber szerint: férfi létedre. *Mohóságod miatt*, a latinban szószerint:

És ne légy telhetetlen,
hogy botránytól ne
okozz!
[21]Ha pedig többekkel ülsz
együtt,
Ne nyujtsd ki kezedet
előbb, mint mások,
És ne akarj inni elsőnek!
[22]*Nemde* értelmes ember-
nek kevés is elég a
borból!?
Igy majd nem szen-
vedsz tőle alvás köz-
ben,
És nem érzesz fájdalmat.
[23]Álmatlanság, epeömlés,
csikarás
Kínozza az oktalan em-
bert.
[24]A mértékletes ember al-
vása egészséges;
Reggelig alszik és pom-
pásan érzi magát.
[25]Ha pedig sok evésre
erőltettek,
Kelj föl, hányd ki, és
megkönnyebbülsz,
És nem szerzesz bajt
testednek.
[26]Hallgass reám, fiam, és
meg ne vess engem,
Majd végül megérted
szavaimat:
[27]Légy minden dolgodban
mértékletes,
Akkor nem ér semmi
betegség.
[28]Ki a vendégségben bő-
kezű, azt sokak ajka
dícséri,
És igazának hiteles a
bizonysága.
[29]Ki fukar a vendégség-
ben, azt megrója a
város,
És fukarságának hite-
les a híre!

[30]Ne *hősködjél* bor *dolgá-
ban*,
Mert a bor már sokakat
elvesztett!
[31]Próbára teszi a tűz a
kemény vasat;
Az ittasságig ivott bor
is elárulja a dölyfösök
szívét.
[32]A józansággal ivott bor

mivel sokat eszel. — *20. Hogy botránytól ne okozz*, a héber szerint: hogy meg ne vessenek — *21c* a latin többlete (**púgy**, mint *22a*-ban *a borból* kifejezés; a szöveg a 29. v.-ig ugyanis csak étkezésre vonatkozó szabályokkal foglalkozik. — *22b*—c a héberben csak így: Akkor nem hevíti őt (t. i. az étel) az ágyban. — *23* a héber szerint: Fájdalom, álmatlanság, gyötrődés és lélekzethiány (bántja),— És dúlt arca (mások szerint: csikarása) van a balga embernek. — *24a* a héber szerint: Kitisztult gyomorral egészséges az alvás. — *25a* a héber szerint talán inkább: Ha a falat megfekszi (gyomrodat). A hánytatás a rómaiak között is általánosan elfogadott orvoslási eljárás volt. — *27. Mérsékletes* a héber alapján; a latin szerint: fürge. *28—29.* Mások a héber szöveg és az összefüggés alapján így fordítanak: Ki étkezésnél illemet tud, azt sokak ajka dícséri, — És illemtudásának hiteles a bizonysága. — Ki étkezésnél illetlen, azt megrója a város stb. Az illemtudás étkezés közben csakhamar köztudomásúvá lesz, mivel a közös étkezések nyilvános alkalmak.

30a a héber szerint. Kevésbbé illik az összefüggésbe a latin szöveg: «Ne ingereld az iszákosokat.» Erre a tárgyra a szerző csak a 41. v.-ben tér. — *31.* A héber szerint: Próbára teszi a kemence a kovács munkáját; — Ép ilyen a bor a gúnyolódók (=vallástalanok) viszályánál. — *32.* A héber szerint: Kinek élet a bor?

megelégedett élet az
embernek;
Ha mértékkel iszod, józan maradsz.
33Mit ér az élet annak,
ki bor híján vagyon?
34Mi foszt meg az élettől?
A halál!
35Élvezetre van teremtve
a bor kezdettől fogva,
De nem részegeskedésre!
36A mértékkel ivott bor a
lélek és a szív öröme;
37Egészség a léleknek és
a testnek a mértékletes
ital.
38A nagyban fogyasztott
bor izgalmat,
Haragot és sok romlást
okoz.
39A sok borital a lélek keserűsége.
40Az ittasság indulata, a
megfontolatlan ember
sértése
Elveszi az erőt és sebeket ejt.
41Ne fedd meg társadat
borozás közben,
És ne nézd le őt jókedvében!
42Ne mondj neki szitokszót,
És ne zaklasd követelésssel!

32. FEJEZET.

Magatartás lakomán. — A törvény helyes tanulmányozása.

1A *lakoma* fejévé tettek?
El ne bízd magadat!
Légy olyan társaságukban, mint aki közülük való!
2Viseld gondjukat, azután leülhetsz;
Ha elláttad minden kötelességedet, dőlj le te is,
3Hogy örömöd legyen bennük,
S a hála dísze gyanánt elvegyed a koszorút,
S az egybehívottak elismerését nyerhesd!

— Az embernek, ki mértékkel issza! — *33.* A mértékletesen ivott bor felvidít; ezért sok embernek nehéz azt teljesen nélkülöznie. — *34.* A latin szövegnek többlete. — *35*b a latin többlete. — *36—37* a héber szerint: «Szívbeli öröm, vígság és élvezet — A kellő időben ivott és jól megnézett bor.» A helytelen időben, pl. felindulás állapotában (v. ö. 38—39.) és megfontolatlan mennyiségben fogyasztott bor megárt. — *38—39* a héber szerint: Fejfájás, üröm és gyalázat — A viszályban és haragban ivott bor. — *40*a a héber szerint: A túlsok bor kelepce a balgának. — *40*b. A sebek a borközi viszályokkal függnek össze. — *41—42.* Borozáskor egyesek nagyon ingerlékenyek; a szeretet parancsolja, hogy ilyenkor ne bántsák őket.

32. A lakoma elnökéről *(1—3)*, az idősebbek és a fiatalok helyes magatartásáról a lakomán *(4—14)*; az idejében való hazatérésről és az Isten iránt való háláról *(15—17)*. — A mózesi törvény helyes tanulmányozásáról *(18—28)*.

1. A görögök szokását követve a zsidók is alkalmaztak lakomáikon elnököt, kit királynak is címeztek, s aki koszorút szokott viselni. V. ö. Ján. 2, 8. — *2. Ha elláttad minden kötelességedet*, a héber szerint: Ha kielégítetted minden szükségletüket. — *3. Bennük*, a héber szerint: a tőlük jövő megtisztelésben; *a hála dísze gyanánt*, a héber szerint: az illemtudás miatt. *3*c a latin többlete. —

4Mint idősebb, beszélj,
mert úgy illik,
5 Hogy először te szólj
komoly hozzáértéssel,
De ne zavard a zenét!
6Ne pazarold a szót, mikor nem hallgatják,
És ne kérkedjél rosszkor bölcseségeddel.
7Karneol kövecske arany ékszeren:
Ilyen, ha borvendégségnél zenészeket fogadnak.
8Smaragd pecsétkő arany foglalatban:
A zene ritmusa jóízű és kevés bor mellett.
9Figyelj és hallgass,
Akkor tisztességtudásod miatt tetszésben lesz részed.

10Ha fiatal vagy, tenügyedben is alig szólj valamit;
11Még ha kétszer kérdeznek is, *csak* bólintással adj választ!
12Sokban úgy tégy, mintha nem tudnád;
Figyelj, hallgass és kérdezz!

13Előkelők között ne légy tolakodó,
S ahol öregek vannak, ne beszélj sokat!
14Villám előzi meg a jégesőt,
Szerénység előtt pedig kedvesség jár,
És tisztességtudásod miatt jóindulatban lesz részed.

15Felkelés idején ne húzódozzál;
Menj haza jókorán, s ott vigadj, s ott szórakozzál;
16*Ott* töltsed kedvedet, de ne bűnnel és kérkedéssel!
17Mindezekért pedig áldjad az Urat, teremtődet,
Ki elárasztott téged mindeme javaival!
18Aki féli az Urat, útbaigazítást nyer tőle,
S akik hozzá fordulnak, áldásban részesülnek.
19Aki kutatja a törvényt, eltelik azzal,

5a a héber szerint: Légy szerény a bölcseséggel. — *5b*. Ne beszélj oly hangosan, hogy a zene (a héberben szószerint: az ének) élvezetét zavarod. — *6a*. *Mikor nem hallgatják*, a héber szerint: borozás helyén. — *7a*. *Karneol*, a latinban: kárbunkulus, a mi többféle vöröses színű drágakövet jelenthet. — *7b* a héber szerint: Ilyen az ének dallama (mások: a művészies ének) borivás mellett. — *8b* a héber szerint: Olyan a zene hangja édes szőllőnedű mellett. — *9*. A latin szöveg többlete. V. ö. 12. — *10—11*. A héber szerint helyesebben: Ha fiatal vagy, beszélj, ha már úgy kell, — Ha kétszer is, háromszor is kérdéssel unszolnak. — *12*. A héber szerint: Kevés szóval sokat (szószerint: mindent) mondj, — S úgy viselkedjél, mint aki tud, de mégis hallgat. — *14*. *Szerénység*, a héber szerint: a szerény. *14c* a latin többlete. — *15*. Amikor a vendégsereg már elszéled, nem illik tovább ottmaradni és alkalmatlanságot okozni. *17*. *Elárasztott*, szószerint: megrészegít.

18. *Aki féli*, a héber szerint: aki keresi; *áldásban részesülnek*, a héber szerint: meghallgatásra találnak. — *19*. *Eltelik azzal*, a

A ravaszkodó azonban beléje gabalyodik.
20Akik félik az Urat, megtalálják a helyes döntést,
És meggyujtják az igazság szövétnekét.
21Kerüli a bűnös ember az *útbaigazítást*,
És kedve szerint magyarázgat.
22A bölcs ember nem homályosítja el az értelmet,
Az *elbizakodott* és dölyfös azonban nem tiszteli a *törvényt*,
23És miután megfontolás nélkül bánt el vele,
Megcáfolják saját következtetései.
24Fiam! Semmit se cselekedjél megfontolás nélkül,
Akkor nem kell a tett után bánkodnod!
25Ne járj veszélyes úton,
Akkor nem botlasz kövekbe!
Ne vállalkozzál *göröngyös* útra,
Akkor nem botránkoztatod meg lelkedet!
26Még fiaiddal szemben is légy óvatos,
És házad népétől is őrizkedjél!
27Minden tettednél gondosan vigyázz magadra!
Aki ezt teszi, teljesíti a parancsokat.
28Aki hisz Istenben, figyel a parancsokra,
S aki bízik benne, meg nem fogyatkozik.

33. FEJEZET.

A törvény helyes tanulmányozása (befejezés). — A fölé- és alárendeltségről.

1Aki féli az Urat, azt nem éri baj;
Megóvja őt Isten a kí-

héber szerint: »meg is találja a nyitját, vagyis: az igazság keresésére irányuló vágya teljesedésbe megy. Aki azonban a mózesi törvény rendelkezéseit csalafinta magyarázatokkal meg akarja kerülni, ellenmondásba jut a törvény egyéb szövegeivel. — *20*. Az istenfélő írástudó a mózesi törvényt helyesen értelmezi. — *20*b a héber szerint: És irányítást merítenek a lelkükből. — *22*. A bölcs törvénymagyarázó a törvény igaz értelmét állapítja meg; az elbizakodott azonban erőszakot követ el a szövegen. *Elbizakodott*, a latinban: idegen. *Nem tiszteli a törvényt* a héber alapján; homályosabban ugyanezt mondja a latin szöveg is: »nem fél félelemmel», nem tiszteli a törvény igaz értelmét. — *23* a latin szöveg többlete és *24* egyik változatának fordítása. V. ö. 19. — *25*b—c a héber szerint: És ne botolj meg kétszer is a kiálló (kövön); — Ne bízzál abban, hogy az úton meg nem támadnak (?). — *25*d a latin többlete. A szerző figyelmezteti a törvény kutatóját, hogy el ne bízza magát; ne gondolja, hogy az értelmezés minden nehézségével meg tud birkózni. — *26*a a héber szerint: És óvd magadat a jövődtől. Mivel ugyanaz a héber szó »jövő»-t és »utódok»-at is jelent, a fordító az utóbbi jelentést vette alapul és a szöveget *26*b-vel értelmezte. *28*a a héber szerint: Ki megtartja a törvényt, megóvja lelkét. — *28*b. *Meg nem fogyatkozik*, a héber szerint: nem vall szégyent.

33. A törvény kiragadja követőjét a bajból és eligazít az életben. Az okos és a balga tanítómester *(1—6)*. A fejezet hátra-

sértésben és kiragadja
a bajból.
[2]Nem gyűlöli a bölcs a
parancsokat és az elő-
írásokat,
És nem hányódik, mint
a hajó a viharban.
[3]Megbízik az értelmes
ember Isten törvényé-
ben,
És megbízható számára
a törvény, [4]*mint az*
Úrim.
Készülj a beszédre, ak-
kor hallgatnak *reád;*
Állítsd egybe a tanítást,
és úgy adj választ!
[5]A balga észjárása, mint
a kocsi kereke,
És okoskodása, mint a
tengely forgása.
[6]A gúnyolódó barát
olyan, mint az útra-
kész ló:
Nyerít, bárki üljön is
fel reá.

[7]Miért különb az egyik
nap a másiknál,
Világosság más világos-
ságnál,
Az egyik év a másiknál
a nap *alatt?*
[8]Az Úr bölcsesége tette
őket különbözőkké,
Ő teremtette a napot,
mely megtartja tör-
vényét.
[9]Ő tette, hogy idők, és
bennük szent napok
váltakozzanak,
Hogy azokon ünnepet ül-
jenek — mind ez óráig.
[10]Kiemelt közülük Isten
némelyeket, és felma-
gasztalta őket,
Másokat pedig közna-
pokká rendelt.

levő része a társadalomban előforduló vagyoni és rangbeli különbségekről tárgyal. Hosszabb bevezetés feltárja azokat a különbségeket, melyek Isten rendelése szerint az év napjai *(7—10b)* és az emberek között általánosságban *(10c—15)* megvannak. Figyelemre felhívás *(16—19)* után a szerző részletekbe bocsátkozik, és tárgyal a család feje és a családtagok *(20—24)*, valamint az úr és a rabszolga között fennálló különbségről *(25—33)*.

2. A héber szerint: Nem lesz bölcs abból, ki gyűlöli a törvényt, — Hanem hányódik stb. — *4a. Mint az Úrim*, a latinban szószerint: ki kérdést nyilvánít. Az Úrimról l. Móz. II. 28, 30; III. 8, 8; V. 33, 8 stb. — *4b—c* felszólítás a törvénytudóhoz, hogy a törvény nyilvános magyarázatára gondosan készüljön. A vers fordításában a görög szöveget követtük; nehezen érthető a latin fordítás: Ki kérdést vet fel, készül a beszédre, — S így kérlelve meghallgatást talál, — És megőrzi a tanítást és akkor válaszol. — *5.* A törvény kellőleg fel nem készült és avatatlan magyarázója unalmas előadásban mindig ugyanarra a tárgyra tér vissza. *Észjárása*, szószerint: belső részei. — *6.* A vers összefüggése az előzőkkel nem világos. Aki olcsó gúnyolódásra hajlik, embertársait bárki előtt szívesen nevetségessé teszi, ha látja, hogy szívesen hallgatják. A felkantározott ló előre örül az útnak és ezért nyerít, bárki is üljön a nyeregbe. A görög szerint: «A hágó mén olyan, mint a gúnyolódó barát, — Nyerít stb.»

7. A nap alatt a latinban szószerint: a naptól. — *7b—c* a görög szerint helyesebben: Holott az év bármely napjának világossága a naptól vagyon. — *8b* és *9b* a latin többlete. — *10a. Felmagasztalta*, a görög szerint: megszentelte.

Az emberek is mindnyájan agyagból és földből vannak,
Melyből Ádám teremtetett.
[11]Bölcsesége bőségében *mégis* különbséget tett közöttük az Úr,
És különböző utat jelölt ki nekik:
[12]Egyeseket közülük megáldott és felmagasztalt,
Némelyeket megszentelt és magához vont,
Másokat pedig megátkozott és megalázott,
És *kiirtott helyükről.*
[13]Amint az agyag a fazekas kezében vagyon,
Hogy gyúrja és alakítsa,
[14]És kénye-kedve szerint *bánik vele:*
Úgy van az ember is Alkotója kezében,
Ki végzése szerint juttat neki.
[15]A rosszal jó áll szemben, s a halállal élet;
Így áll a bűnös is az igaz férfival szemben.
Ekként nézd a Magasságbeli minden művét:
Párosával vannak, az egyik a másik ellenében.

[16]Én pedig mint utolsó serkentem fel,
Mint aki szüretelők után böngész szőllőszemet.
[17]Isten áldásában bizakodtam én is,
És megtöltöttem a sajtót, mint a szüretelő!
[18]Lássátok, hogy nemcsak magamnak fáradoztam,
Hanem mindazok javára, kik okulást keresnek.
[19]Hallgassatok engem, főemberek és népek mind,
És figyeljetek, gyülekezet elöljárói!

[20]Se gyermeknek, se feleségnek, se testvérnek, se jóbarátnak
Ne adj hatalmat magad fölött életedben!
Ne add másnak vagyonodat,
Hogy meg ne bánjad, és könyörögnöd ne kelljen érte.
[21]Ameddig élsz és lélekzet van benned,

10c. És földből a latin többlete. — *12a.* Pl. Izrael népét. — *12b.* Igy Lévi törzsét. — *12d.* Igy a kánáneusokat. A sor fordítása a szír szöveget követi. A latin szöveg valószínűleg a zsidóknak a fogságból való szabadulására gondol: És visszahozta őket számkivetésükből.

16. A szerző műve a bölcseség-irodalom utolsó hajtása. *Serkentem fel*, a szír szerint: jöttem. — *17a.* A görög szerint: Isten áldásától kísérve jöttem. A szerző fáradsága nem volt hiábavaló: a bölcse ség szőllejéből sikerült nagy számban oly bogyót összegyüjtenie, melyek az előző írók figyelmét elkerülték. — *18.* V. ö. 24, 47.

20. Ne adj hatalmat, t. i. az anyagi alapnak: a vagyonnak teljes á tengedésével. — *21.* Az atya maradjon életfogytiglan a

Ne engedd, hogy más
halandó lépjen helyedbe,
22Mert illőbb, hogy gyermekeid kérjenek tőled,
Mnit hogy te lessed gyermekeid kezét.
23Minden cselekedetedben
te maradj felül,
24És ne ejts foltot tekintélyeden!
Élted napjainak végén,
Kimulásod idején oszd
el örökségedet!

25Abrak, bot és teher kell
a szamárnak,
Élelem, fenyítés és
munka a rabszolgának.
26Fenyíték alatt dolgozik
csak, mert nyugodni
kíván;
Engedj kezének pihenőt, és szabadságot
keres!
27Iga és gyeplő meghajtja
a kemény nyakat,
A rabszolgát pedig a
folytonos munka hajlítja meg.
28A rosszakaratú rabszolgának kaloda való és
bilincs;
Küldd őt munkára, hogy
ne henyéljen,
29Mert a semmittevés sok
gazságra tanít!
30Fogd őt munkára, hisz
arra való;
Ha pedig nem hajt a
szóra, verd bilincsbe
lábait;
De ne légy túlzó senkivel szemben sem,
És ne tégy semmi fontosat meggondolás
nélkül!
31Ha hűséges rabszolgád
vagyon, úgy tartsd,
mint magadat;
Úgy bánjál vele, mint
édes testvéreddel,
Hisz *annyit ér neked*,
mint önlelked!
32Ha ok nélkül bántod,
megszökik;
33Ha pedig odébb állt, nem
tudod, kit kérdezz és
mely úton keresd!

34. FEJEZET.

A helytelen és a helyes bizakodás. — Az áldozatok.

család feje és rendelkezzék vagyonával. — *23—24.* Az atya ne csorbítsa meg szülői tekintélyét vagyona átadásával.

25. A rabszolga egybevetése a szamárral feltételezi a keleti viszonyokat, hol a szamár, mint hasznos állat, nagyobb becsben áll, mint átlag nyugaton. A rabszolgával való bánás ezidőtájt durvább volt, mint később, mikor a kereszténység az emberiség elvét igyekezett megvalósítani. — *26a* a görög szerint: Dolgoztass a rabszolgával, akkor békéd leszen. — *27b* a latin többlete. — *28. Kaloda*, szószerint: kínvallatás; *bilincs* a görög szerint: verés. — *30d. Fontosat* a latin többlete. — *31c* a görög szöveg alapján; a latinban szószerint: «Hisz saját véred árán szerezted őt,» ami csak arra a rabszolgára áll, kit háborúban ejtettek préda gyanánt; a szír szerint: És ne dühöngj saját véred (= embertársad vagy népbelid) ellen. — *33. Kit kérdezz és* a latin többlete.

34. Hiú az álmokba vetett bizalom *(1—7)*, de megbízható a törvény és a bölcseség, melyet a sokat tapasztalt szerző hirdet;

[1]Hiú és hazug az oktalan ember reménye,
És álmok szédítik meg a balgákat.
[2]Mint aki árnyék után kapkod és szelet kerget,
Olyan, ki hazug álmokra ad!
[3]Az egyik a másikkal szemben — ez az álomkép,
Emberi arc mása emberi arccal szemben.
[4]Mi lehet tiszta a tisztátalanból?
És mi lehet igaz a hazugságból?
[5]Hiúk a csalfa jóslások, a hazug jelfejtések és a varázslók álmai,
[6]És képzelődik szíved, mint a vajudó aszszonyé;
Hacsak a Magasságbeli nem küldi látogatás gyanánt,
Ne is törődjél velük!
[7]Már sok embert vezettek tévútra az álmok,
És kárt vallottak, kik azokban bíztak.

[8]Csalhatatlanul teljesedik a törvény igéje,
És *tökéletes* a bölcseség megbízható szájból.
[9]Mit tud az, ki nem ment át megpróbáltatáson?
A férfi, ki sokat tapasztalt, sokat tud is,
S aki sokat tanult, értelmesen beszél.
[10]Ki nem próbált *semmit sem*, keveset tud,
De ki sok *helyütt* megfordult, bővelkedik ravaszságban.
[11]Mit tud az, ki nem ment át megpróbáltatáson?
Csak aki *sokszor* csalódott, bővelkedik fortélyban.

bár sok helyen megfordult, Isten őt veszélyek közepette is oltalmába fogadta, mivel az Úr minden igaznak legbiztosabb támasza *(8—20)*. Igaztalan keresményből bemutatott áldozat nem lehet kedves Isten előtt *(21—31)*.

3. Emberi (kétszer) a latin fordítás többlete. Az álomkép puszta képzet, mely mögött nincs tárgyi valóság. — *4.* A tisztátalan nem lehet egyben tiszta, és a hazugság nem lehet igaz; a hiú álmok mögött sem lehet valóságot keresni. — *5. Csalfa . . . hazug . . . varázslók* a latin fordítás magyarázó többlete. — *6a.* Helyesebben a szír alapján: És azt képzeli szíved, amiben reménykedik. *Szív* itt annyi, mint: képzelet. — *6b-c.* Isten is küldhet álmokat (Móz I. 20, 3; 37, 5. stb.). — *7b.* Talán helyesebben a szír szöveg alapján: És megbotlottak ösvényeiken. V. ö. Jer. 23, 25; 29, 8.

8. A hiú álmokkal szemben minden bizonnyal teljesülnek majd a mózesi törvény ígéretei egyes igazakról és a választott népről; megbízhatók a bölcseség tanítóinak szavai, tehát a szerzőéi is, ki szintén a bölcsekhez számítja magát. *Tökéletes* a görög szöveg alapján; a latin szószerint: egyengettetik. A következőkben *(9—13)* közölt tanítások hosszú, viszontagsággal teljes élet tapasztalatából leszűrt, hiteles tanulságok. — *9. Aki sokat tanult*, t. i. az élet viszontagságaiból. *9a* és *11a* ugyanannak a szövegnek két változata és a latin szöveg többlete. — *10. Ravaszságban*, a szír és a görög szöveg alapján helyesebben: okosságban. — *11b* 10b-nek változata

[12]Sokat láttam utazás közben,
És sok *dolgot tapasztaltam.*
[13]Többször jutottam miattuk halálos veszélybe,
De megszabadultam Isten kegyelme által!
[14]Becsben áll az istenfélők lelke,
És áldásban részesül, ha Ő rájuk tekint,
[15]Mert megmentőjükbe vetik ők reményüket,
És Isten szeme vagyon azokon, kik szeretik Őt.
[16]Ki az Urat féli, semmitől sem retteg,
És nem fél, hisz Ő a reménye!
[17]Boldog annak lelke, ki az Urat féli!
[18]Kicsoda másra hagyatkozzék, és ki legyen erőssége?
[19]Az Úr szeme van azokon, kik Őt félik,
Hiszen Ő hatalmas oltalmazó, szilárd erősség,
Menedék a forróság, árnyék a déli hő ellen;
[20]Védelem a botlás ellen, és segítség a bukáskor,
Felemeli Ő a lelket, és derűt ad a szemnek,
Egészséget ád, életet és áldást!

[21]Az igaztalanból áldozónak förtelmes az áldozata,
És nem kedvesek a gonoszok gúnyolódásai!
[22]Az Úr csak azokkal vagyon,
Kik hívek hozzá az igazság és jámborság útján.
[23]Nem kellenek a Magasságbelinek a gonoszok adományai,
És nem tekint az igaztalanok áldozataira;
Nem bocsátja meg bűneiket áldozataik sokasága miatt.
[24]Mint, aki fiút áldoz atyja szeme láttára,
Olyan, ki szegények vagyonából áldoz.
[25]A szükölködők kenyere megélhetés a szegényeknek;
Ki az ilyent megcsalja, vér embere!
[26]Ki megvonja a verítékkel érdemelt kenyeret,
Olyan az, mint aki megöli társát.
[27]Ki vért ont, és ki megcsalja a bérest:
Testvérszámba mennek.

s a latin többlete. — *12*b a szír szöveg alapján; a latin szerint: És sok nyelvszokást (beszédmódot vagy nyelvjárást?). — *14.* A szerző Isten oltalmára vezeti vissza életbenmaradását utazásainak viszontagságai közepette, és ezzel kapcsolatban hosszabb kitérésben *(14—20)* ecseteli Isten oltalmának áldásait. *Becsben áll*, t. i. Istennél; szószerint: kerestetik. A görög szöveg szerint: «él»; a latin szöveg azonban jobban felel meg az összefüggésnek. — *14*b és *15*b a latin többlete. V. ö. 19. — *20. Védelem*, szószerint: könyörgés. *21. Nem kedvesek*, t. i. Istennél; *gúnyolódásai*, a szír szöveg szerint: ajándékai. — *22* és *23*b a latin szöveg többlete. — *26. Verítékkel* (érdemelt) a latin többlete. — *27.* A görög szerint: És vért ont,

[28]Épít az egyik, a másik lebontja;
Mi marad nekik a fáradságon kívül?
[29]Imádkozik az egyik, átkozódik a másik,
Vajjon kinek szavát hallgatja meg Isten?
[30]Ki tetem illetése után megfürdik, és újból érinti,
Mi haszna mosakodásának?
[31]Így van az az ember, ki böjtöl bűneiért,
És újból elköveti őket;
Mi haszna sanyargatásának?
Ki hallgatja meg imáját?

35. FEJEZET.

Az áldozatról (folyt.). — Isten az elnyomottak védője.

[1]Ki megtartja a törvényt, gyakran áldoz:
[2]Békeáldozat, ha *valaki* ügyel a parancsokra,
És távoltartja magát minden gonoszságtól.
[3]Vétségért engesztelő áldozat és bocsánatkérés a bűnért,
Ha valaki jogsértéstől tartózkodik.
[4]Lisztlángot áldoz, ki szeretetet tanusít,
És *hála*áldozatot mutat be, ki alamizsnát osztogat.
[5]Az Úrnak tetsző *adomány:* otthagyni a gonoszságot,
És engesztelés a bűnökért: tartózkodni a jogsértéstől.

[6]Ne jelenjél meg az Úr színe előtt üres kézzel,
[7]Mert Isten parancsa miatt kell történniök mindezeknek.
[8]Az igaz áldozata juttat kövérséget az oltárra,
És ígyönyörűséges illat

ki megvonja a munkástól bérét. — *28—29.* Ami érdem lenne az áldozat és imádság tényében, azt az égbekiáltó bűn és a kifosztott szegény átkának hatása lerombolja. — *30—31.* A céltalan böjtről. — *30.* A tetem illetése folytán előállott rituális tisztátlanságról és annak eltávolításáról v. ö. Móz. IV. 19, 11—19. Amint az igaztalan jószágból hozott áldozat hiábavaló, úgy a böjt is céltalan, ha a böjtölő visszaesik régi bűneibe.

35. A legjobb áldozat a parancsok teljesítése és a szeretet gyakorlása *(1—5).* A törvény előírásának megfelelő áldozatokat és szolgáltatásokat készséges lélekkel kell felajánlani; Isten azokért bőségesen fizet *(6—13).* Istent nem lehet áldozattal megvesztegetni, mivel az elnyomottak pártját fogja *(14—22b).* Izrael népe is az elnyomottak közé tartozik; Isten lerázza majd róla ellenségei igáját *(22c—26).*

1. Áldoz, t. i. magasabb, átvitt értelemben. — *2.* A békeáldozatról v. ö. Móz. III. 3, 1. skk.; 7, 11. skk. — *2b* és *3* a latin többlete; v. ö. 5. — *4.* A *lisztláng*áldozatról a mincha keretében Móz. III. 2, 1. skk.; 6, 14. skk.; IV. 15, 4. skk.; a hála áldozatról (így a görög szerint) Móz. III. 7, 12. skk. Mindeme áldozatok itt átvitt értelemben állanak. — *4a* latinban szószerint: Hálát ad, ki lisztlángot áldoz. — *5. Engesztelés* a. m. engesztelő áldozat.

6. Az Úr színe előtt, a templomban, főleg az előírt évi zarándoklatok alkalmával. Móz. V. 16, 16. — *8. Kövérséget,* hájat stb. V.ö.

az a Magasságbeli színe előtt!
[9]Kedves az igaz áldozata;
Meg nem feledkezik az
Úr az ő emlékeztető
áldozatáról.
[10]Jólélekkel tiszteld Istent,
És ne vonj le semmit
kezed *adományából!*
[11]Minden adomány*od*nál
vidám legyen arcod,
És örömmel ajánld fel
tizedeidet!
[12]Úgy adj a Magasságbelinek, ahogy Ő ád neked;
Adjad jólélekkel, amennyire kezedből telik,
[13]Mert az Úr megfizet,
Hétannyit ád neked *helyette.*
[14]Ne jöjj silány áldozattal,
mert az nem kell neki,
[15]És ne várj semmit igaztalan áldozattól,
Mert az Úr *igaz* bíró,
És nincs nála személyválogatás.
[16]Nem nézi az Úr a személyt a szegénnyel szemben,
És meghallgatja az elnyomott esdeklését.
[17]Nem veti meg az árva könyörgését,
De az özvegyét sem, ha kiönti panaszszavát.
[18]Nemde az özvegy könnyei leperegnek arcán,
És panaszt tesznek az ellen, ki fakasztotta őket!
[19]Orcájáról ugyanis felszállnak az égbe,
S az Úr, ki meghallgatja őket, nem leli kedvét bennük.
[20]Ki készséges lélekkel imádja Istent, elfogadásra talál,
És könyörgése a felhőkig ér.
[21]A megalázkodó imádsága áthatol a felhőkön,
És meg nem nyugszik, míg oda nem jut,
És nem tágít, míg a Magasságbeli rá nem tekint.
[22]Az Úr nem is késlekedik,
Hanem igazságot szol-

Móz. III. 3, 16. sk.; 7, 23—25. — *9.* Az *emlékeztető* illat*áldozat*ról v. ö. Móz. III. 2, 2. skk.; 5, 12; 6, 15; IV. 5, 26. A latin a szót «emlék»-kel fordítja, mivel a megfelelő héber kifejezés szóelemzés szerint «emlékeztető»-t jelent. — *10a* jelentése: Bőséges ajándékkal lépj Isten színe elé. A latinban szószerint: Jó lélekkel adj dicsőséget Istennek. — *10b. Kezed adományából* a szír szerint; a latin: kezed zsengéjéből. — *11. Tizedeidet,* a héber szerint: a tizedet. — *14. Silány áldozattal,* a többi régi szöveg szerint helyesebben: vesztegetéssel. Az igaztalan jóból felajánlott áldozat mintegy osztozkodás Istennel a tisztességtelen haszonból, tehát vesztegetési kísérlet. — *15.* V. ö. Móz. V. 10, 17. — *19.* A latin többlete. — *20a.* A héber szöveg valószínű fordítása: A törődött keservei megnyugtatásra találnak. *Készséges lélekkel,* a latinban szószerint: gyönyörűséggel (?); a görög szerint: tetszéssel. *20b. Felhőkig ér,* a héber szerint: a felhők felé siet. — *21. Megalázkodó,* a héber és a görög szerint: a megalázott (= elnyomott). *Oda,* t. i. Istennek a felhők fölött állónak gondolt trónjához.

22c. A Hős a seregek mennyei Ura. — *22d* a héber szerint: «Míg meg nem töri a zsarnok ágyékát». A szerző hirtelen a politikai

gáltat az igazaknak és ítéletet teszen.

A Hős nem is türtőzteti magát velük szemben,
Míg össze nem zúzza hátukat,
[23]És meg nem fizet a népeknek ;
Míg el nem űzi a gőgösök *seregét*,
És össze nem töri az igaztalanok kormánypálcáját ;
[24]Míg meg nem fizet az embereknek tetteik szerint,
Az *ember* cselekedetei és vakmerősége szerint ;
[25]Míg igazságot nem tesz népének,
És meg nem örvendezteti az igazakat irgalmával.
[26]Gyönyörűséges az Isten irgalma az elnyomás idején,
Mint az esőt hozó felhők szárazság idején.

36. FEJEZET.

Ima a nép szabadulásáért. — Az asszony megválasztása.

[1]Könyörülj rajtunk, mindenség Istene, tekints reánk,
És mutasd meg nekünk irgalmad világosságát!
[2]Bocsásd félelmedet a népekre, kik nem keresnek téged ;
Hadd tudják meg, hogy nincsen Isten kívüled,
És hírességed csodás tetteidet !
[3]Emeld fel kezedet az idegen népek ellen,
Hogy lássák hatalmadat !
[4]Amint rajtunk szentnek

életmezejére alkalmazza tárgyát : a választott nép ellenségeinek s azok vezérének — esetleg a szeleukida uralkodók egyikének — kilátásba helyezi azt a büntetést, melyet a nép elnyomásával megérdemeltek. — *23. Seregét*, a latinban szószerint : teljességét. Az *igaztalanok*, a héber szerint : a bűnös. — *24. Az embereknek tetteik szerint*, a héber és a görög szerint helyesebben : az ember tettei szerint. *Az ember*, a latin szerint : «Ádám», ami az összefüggésbe kevésbbé illik. *Vakmerősége*, a héberben : álnoksága.

36. Ima Izrael népének a próféták által kilátásba helyezett szabadulásáért és megdicsőüléséért *(1—19)*. — Az asszony megválasztásánál óvatosságra van szükség. A jó asszony értékes kincs, hiánya pedig nagy baj *(20—28)*.

1—19. A szerző, ki bízik Istenben, az elnyomottak gyámolában (v. ö. 35, 16. skk.), arra kéri őt imájában, hogy alázza meg Izrael ellenségeit — elsősorban talán a szeleukida uralkodókat — és siettesse a prófétáktól kilátásba helyezett messiási végidőt, mely az ellenségeknek romlást, Izraelnek nemzeti egységet és a régi birtokállomány visszaállítását, Sionnak pedig megdicsőülést hoz. — *1. Könyörülj rajtunk*, a héber és a szír szerint : ments meg minket. *Tekints reánk* a héber és a szír szövegben nincs meg ; *1b* a latin szöveg többlete. — *2a*-ban : *kik nem keresnek téged*, továbbá *2b*-c a latin szöveg többlete. — *3. Népek*, a héber szerint : nép, t. i. a görögök. *Lássák*, a héber szerint : féljék. — *4.* Isten az ő szentségéből kifolyólag megbüntette Izrael népét bűneiért, így pl. a babiloni fogság által ; most a szerző ugyancsak Isten szentségére hivatkozva kéri az

bizonyultál az ő szemük láttára,
Úgy mutasd magad dicsőnek irányukban szemünk előtt;
5Hadd ismerjék meg, amint mi már tudjuk,
Hogy nincs Isten kívüled, Uram!
6Újítsd meg a jeleket és ismételd a csodákat;
7Dicsőítsd meg kezedet, jobb karodat!
8Szítsad haragodat és öntsd ki bosszúságodat,
9Törd meg az ellenséget és verd meg az ellenfelet!
10Siettesd az időt és emlékezzél meg a végről,
Hogy megemlegessék csodás tetteidet!
11Pusztuljon el a tűz haragjától, ki menedéket *keres;*
Hadd vesszenek, kik gonoszul bánnak népeddel!
12Rontsd meg az ellenséges fejedelmek fejét,
Kik mondják: Kívülünk nincs más!
13Gyüjtsed egybe Jákob minden törzsét!
Hadd ismerjék meg, hogy nincs más Isten kívüled,
És emlegessék csodás tetteidet!
Tekintsd őket örökségednek, úgy, mint egykoron.
14Könyörülj népeden, mely nevedet viseli,
Izraelen, kit elsőszülöttednek *hívtál.*
15Könyörülj szent városodon,
Jeruzsálemen, nyugvásod *helyén!*
16Töltsd meg Siont kimondhatatlan igéiddel,
És népedet dicsőségeddel.

elnyomó, pogány görögök megbüntetését. — *5. Ismerjék meg* a héber alapján; a latinban és görögben szószerint: ismerjenek meg. — *6.* A választott nép történetében, pl. az Egyiptomból való kivonuláskor szereplő csodákról van itt szó. *Ismételd*, a latinban szószerint: változtasd. — *7.* A vers vége a héber szerint: és mutasd erősnek jobb karodat. — *10a. Az időt*, a héber szerint: «a véget», ami a messiási idők teljességére vonatkozik; *a végről*, a héber szerint: a határidőről. — *10b* a héber szerint: Mert ki mondhatja neked: Mit tész? — *11.* V. ö. Móz. IV. 24, 19. — *12a* a héber szerint: Üsd le Moáb fejedelmeinek (?) fejét. V. ö. Móz. IV. 24, 17. Moáb az elnyomó görögök jelzése. — *12b* a héber szerint: «Ki mondja: Nincs más (t. i. Isten) kívülem». A kijelentés a diadóch uralkodók önistenítését (apotheosis) mutatja be. — *13b—c* helyesebben *12b* után állana, egyébként a latin szöveg többlete. — *13d.* A héber szerint: «Hogy megkapják örökrészüket, úgy mint hajdan volt», t. i. a Józsue-féle felosztás után, mikor a 12 törzs még együtt volt. — *14.* Izrael Isten nevét viseli, nevében az *el* szó «isten»-t jelent. Izrael a népek elsőszülöttje: v. ö. Móz. II. 4, 22. *Kit elsőszülöttödnek hívtál*, a héber szerint; a latinban: kit elsőszülöttöddel egyenlővé tettél. — *15b Helyén*, a latinban: városán. — *16.* A héber szerint helyesebben: «Töltsd meg Siont fenségeddel, — És templomodat dicsőségeddel.» A templom megd-

17Tégy bizonyságot azok
mellett, kik teremt-
ményeid között az el-
sők,
És teljesítsd a jövendö-
léseket, amelyeket a
régi próféták mondot-
tak nevedben.
18Jutalmazd meg azokat,
kik benned bizakod-
nak,
Hogy prófétáid igaz-
mondóknak bizonyul-
janak,
És hallgasd meg szol-
gáid könyörgését
19Áronnak népedre adott
áldása szerint,
És vezess minket az
igazság útján!
Hadd tudja meg a föld
minden lakója,
Hogy te vagy az Isten,
az örökkévalóság szem-
lélője.

20A gyomor minden étket
bevesz,
De van étel, mely jobb
a másiknál.
21Az íny a vadhúst vizs-
gálja,
Az értelmes szív pedig
a hazug szavakat.
22Csalfa szív szomorúsá-
got okoz,
Okos férfi azonban el-
lentáll neki.
23A nő minden férfiút el-
fogad,
De van leány, ki különb
másoknál.
24Az asszony szépsége fel-
deríti férje arcát,
És túltesz mindenen, mi
szemet gyönyörködtet.
25Ha még a nyelve is ke-
gyes, szelíd és jóságos:
Akkor férje nem is olyan,
mint a többi ember-
fia!
26Ki jó asszonyt vesz el,
a *legkiválóbb* birtok-
hoz jut:
Magához hasonló segít-
sége, támasztó oszlopa
leszen!
27Hol kerítés nincsen, ki-
fosztják a birtokot,
S ahol nincs asszony, *a*

csőlléséről a messiási időkben v. ö. Agg. 2, 8. — *17a.* Más felfogás szerint: «Tégy bizonyságod műved elseje mellett». Isten első műve Izrael javára ennek a népnek a kiválasztása; a sort a latin szöveg így írja körül: Tégy bizonyságot azok mellett, kik teremtésed elejétől fogva vannak. — *17b. A régi próféták* a latin szöveg többlete. — *19a.* V. ö. Móz. IV. 6, 23. skk. — *19b* a latin többlete. — *19d* a héber, a görög és a szír szerint helyesebben: «Hogy te vagy a régi idők Istene» vagyis hogy most is épúgy viseled Izrael gondját, mint hajdan.

21. A vadhúst, a kiigazított héber szöveg szerint: az ajándékba vett falatot. A *hazug szavak* az összefüggés szerint főleg az önző szándékkal eltelt nők mézes szavai. — *22. Ellentáll neki*, a héber szerint: visszafordítja arra t. i. a csalfa szívre. — *23.* V. ö. a 21. v.-et, mely innét nyer megvilágítást. — *24a. Férje arcát*, a héber és a görög szerint: az arcot. — *24b* a héber alapján; a latin szerint: S az ember minden kívánságánál inkább kívántatja magát. — *25. Szelíd és jóságos* a latin többlete. — *26.* V. ö. Péld. 18, 22; Móz. I. 2, 18. 20. *A legkiválóbb birtokhoz jut*, a héber szerint; a latinban szószerint: birtokolni kezd. — *27. A birtokot,*

férfiú szűkölködve fohászkodik!
28Ki bízik meg abban, kinek nincsen fészke,
És ott tér be, ahol az éjtszaka éri,
És mint felövezett rabló
Városról városra siet?

37. FEJEZET.

A barát és a tanácsadó. — Bölcseség, élelmesség és mértéktartás.

1Minden barát mondja:
Én is jóbarát vagyok!
De van barát, ki csak
név szerint barát!
Nemde, halálos szomorúság,
2*Ha* ellenség lesz abból,
ki bajtárs volt és barát!
3Miért teremtettek téged,
rút arcátlanság?
Azért-e, hogy elborítsd a
föld színét gonoszsággal és álnoksággal?
4Együtt vigad az *ilyen*
barát a társával a jólétben,
De szükség idején ellenség lesz belőle.
5A *jó* barát *szembeszáll az ellenféllel*
És pajzsot ragad az ellenséggel szemben.
6Ne feledkezzél meg barátodról lelkedben,
És ne felejtsd el őt gazdagságodban!

7Ne kérj tanácsot *irigyedtől*,
És titkold el szándékodat azoktól, kik féltékenyek reád.
8Minden tanácsadó útbaigazít,
De van olyan, ki saját javára ad tanácsot.

a héber szerint: a szőllőt. *Szűkölködve fohászkodik:* ott a vagyont elherdálják, mert nincs ki gondját viselje és együtt tartsa. A földbirtokos nem nélkülözheti a gondos háziasszonyt. Egyébként a héber szöveg szerint helyesebben: ott (az ember) kóbor és földönfutó. — *28.* A héber szöveg alapján helyesebben: «Kicsoda bízik meg hadseregben, — Mely városról-városra vonul? — Igy van az emberrel, kinek nincsen fészke (= otthona); — Ott száll meg, hol az éjtszaka éri». Az otthont nélkülöző ember nem kelt bizalmat maga iránt.

37. A hűtlen és a jó barát *(1—6)*. Kiktől lehet tanácsot kérni? *a)* Az embertárstól, *b)* a lelkiismerettől, *c)* Istentől *(7—19)*. A megfontolásról *(20—21d)*. — Az önző és az önzetlen bölcsről *(22—29.)*. Mértékletesség evésben *(30—34)*.

2. A héber szerint: Ha szíved szerint való barátod ellenséggé lesz. — *3. Gonoszsággal* a latin többlete. — *4a* a héber szerint: Be rossz az olyan barát, ki lesi a vendégséget (szószerint: asztalt.) — *5.* Az igazi jóbarát megtámadott társát védelmébe fogadja. A latin fordítás szövege *5a*-ban: «A társ a baráttal szemben résztvevő a gyomor miatt» valószínűleg *4a* változata. Fordításunk a héber szöveget követi. — *6.* A héber szerint helyesebben: «Ne hagyd barátodat magára az ütközetben, — És ne hagyd őt cserben prédád mellett». A jó barát nem éri be azzal, hogy az ütközetben jó zsákmányra tesz szert, hanem barátjára is gondol.

7. A versnek a többi régi szöveg tanusága szerint a 11. v. után kell következnie. *Irigyedtől*, a latinban szószerint: attól ki lesben áll ellened. — *8. Útbaigazít*, a héberben szószerint: mutat a ke-

9Légy óvatos a tanácsadóval szemben!
Tudd meg előbb, mire van szüksége,
Mert ő is magáról gondoskodik,
10Hogy karót ne dugjon a földbe,
És ne mondja neked:
11«Jó úton vagy!»
S azután szembeálljon,
hogy lássa, mi lesz veled.
12*Ha* vallástalan emberrel szent dologról beszélsz,
Igaztalannal igazságról,
Asszonnyal vetélytársnőjéről,
Gyávával háborúról,
Kereskedővel üzletről,
Vevővel eladásról,
Irígy emberrel hálóról,
13Könyörtelennel irgalmasságról,
Becstelennel becsületességről,
Rest munkással bármi munkáról,
14Esztendei munkással évi számadásról,
Lusta rabszolgával sok munkáról:
Ne hallgass semmiféle tanácsukra!
15De keresd fel gyakran a jámbor embert,
Kiről tudod, hogy Isten félelmében jár,
16Ki lélekben hozzád hasonló,
Ki megsajnál, ha sötétben tántorogsz!
17De lelkiismereted jó tanácsára *is* ügyelj,
Mert semmi sem ér neked többet ennél!
18A jámbor embert lelkiismerete néha különben tájékoztatja,
Mint hét őr, ki magas helyén ülve kémlel.
19Mindezek mellett a Magasságbelihez fordulj könyörgéssel,
Hogy igazságban vezérelje utadat.
20Helyes megfontolás előzze meg minden dolgodat,
És szilárd elhatározás minden tettedet!

zével; a latinban: tanácsot ad. — *9—11.* Vigyázz, hogy más ne úgy adjon neked tanácsot, hogy abból neki előnye legyen, magad pedig károsodjál! Az önző tanácsadó olyasmit állít társa útjába, mibe az belebotlik. — *10*a a görög szerint: Hogy sorsot ne vessen fölötted. *A földbe* a latin többlete. — *11. Mi lesz veled*, a héberben: szegénységedet. — *12. Gyávával*, a szír szerint: ellenséggel. *Eladásról*, a héber szerint: áruról. *12*a—b és *13*b a latin szöveg többlete. — *13*a latin szövegét így is lehetne fordítani: Istentelennel jámborságról. — *13*c. *Rest munkással*, a latin fordítás szerint: földmunkással. — *14*a. *Évi számadásról*, többen a héber szöveg kiigazításával: vetőmag kihordásáról. A latint így is lehetne forditani: az év befejezéséről. — *15. Isten félelmében jár*, a héber szerint: megtartja a parancsot. — *16*a a héber szerint: Ki szívedben olyan, mint a te szíved. *16*b. *Sötétben* a latin többlete. — *17*a. *Lelkiismereted*, a héberben szószerint: szíved. *Jó* a latin szöveg értelmező többlete. — *17*b a héberben: Ki lenne hozzád ennél hívebb? — *18. Jámbor* és *néha* a latin szöveg kiegészítése. — *20. Megfontolás*, szószerint: ige. A vers a héber szerint: Minden tett kezdete az ige (= gondolat), —

21A szív az *elhatározás gyökere;*
Négy *hajtás* sarjadzik belőle :
Jó és rossz, élet és halál,
És *mind*ezeknek teljesen
a nyelv az ura.

Van olyan bölcs ember,
ki soknak tanítómestere,
De önmagának nincsen
hasznára.
22*Van* olyan tudós férfi,
ki sokakat tanít
És maga is hasznát látja.
23*Van* olyan, ki bölcsen
beszél, de megvetik,
És mindenben a rövidebbet húzza,
24Nem nyert az Úrtól kegyet,
Ezért nem ér el semmit
a bölcsesége.
25Van olyan bölcs, ki a
maga javára bölcs,
És tudása gyümölcsét
dícsérik ;
26*Van* olyan bölcs, ki népének tanítómestere,
És tudásának gyümölcsei maradandók.
27A bölcs férfi eltelik áldással,
S akik látják őt, dícsérik.
28Csekély számú nap az
ember élete,
De Izrael napjait nem
lehet megszámlálni !
29Aki bölcs a nép *javára*,
dicsőséget arat,
És hírneve örökké él !
30Fiam ! Ameddig csak
élsz, *vigyázz* magadra,

És minden cselekedet eleje a megfontolás. — *21a.* A fordítás a héber szöveget követi. A latin szöveg szerint : A gonosz ige (= tanács) megváltoztatja a szívet. — *21b. Hajtás*, szószerint : rész. — *21d. Teljesen a nyelv* a héber szerint ; a latinban szószerint : az állandó nyelv. A megfontolás és az azt követő elhatározás az értelemben gyökeredzik, és eldönti, minő lesz az ember sorsa ; viszont az értelemre döntő behatást gyakorol a tanácsadók nyelve.

21e. Ki soknak tanítómestere, a héber szerint : ki sokak javára bölcs. — *22.* A vers a latin többlete. *22b* szószerint : «És édes önmagának», vagyis kellemes sorsnak örvend. — *23.* A héber szerint : Van bölcs, kit megvetnek beszéde miatt, — És ki van zárva minden élvezetből. — *24.* A vers hiányzik ugyan a héber szövegben, de megvan a latin és a görög szövegben, és az előző vers alkalmas magyarázatát adja. — *25b* a héber szerint : «És tudásának gyümölcse (meglátszik) a testén». Az önző bölcs nem másokat boldogít ; bölcseségének csak önmaga látja hasznát. — *26a. Ki népének tanítómestere*, a héber szerint : ki népe javára bölcs. — *26b* a héber szerint : «És tudása gyümölcsei az ő testükön (mutatkoznak)», vagyis : a nép (Izrael) javát szolgálják. — *27—29* a lapgondolata : Aki bölcseségével csak a saját jólétét szolgálja, rövid élete folyamán elismerésben részesülhet ugyan, de halála után hamar megfeledkeznek róla. Aki azonban tudását Izrael népének javára fordítja, halála után is örök hírnévnek örvend, mivel Izrael mint nép halhatatlan és jótevőiről meg nem feledkezik. — *27* a héber szerint helyesebben : Ki a maga javára bölcs, eltelik élvezettel, — És azok magasztalják, kik látják őt (tehát a kortársak).

30. A latin szerint : Fiam ! Életedben próbáld meg lelkedet,

És ha valami *árt*, ne engedd meg *magadnak*,
[31]Mert nem minden válik mindenki javára,
És nem ízlik mindenkinek minden.
[32]Ne légy mohó semilyen lakomán,
És ne vesd magad bármely étel után,
[33]Mert a nagyétkű*ség* betegségre vezet,
S a mohóságnak hasmenés a vége.
[34]Sokan mentek már tönkre *mértéktelenség* miatt,
De aki tartózkodó, meghosszabbítja életét.

38. FEJEZET.

Az orvosról; a megholtért való gyászról. — Ki nem való írástudónak?

[1]Becsüld meg az orvost, mert szükség van reá,
Hisz a Magasságbeli rendelte őt.
[2]Istentől van az *orvos* minden *bölcsesége*,
A királytól pedig ajándékban részesül.
[3]Az orvos tudománya felmagasztalja az ő fejét,
És dicséretet nyer a főemberek előtt.
[4]A Magasságbeli teremtette a földből az orvosságokat,
És okos ember nem iszonyodik tőlük.
[5]Nemde fától lett édes a keserű víz,
[6]Hogy az ember megismerje az ilyenek erejét.
Tudást adott a Magasságbeli az embereknek,
Hogy csodás *erő*ivel dicse*ked*hessenek.
[7]Velük csillapítja az orvos a fájdalmat,
És *belőlük* készít a gyógyszerész illatos kenetet,
S állít elő gyógyító írt,
Hogy tönkre ne menjenek az Ő alkotásai,
[8]*És* Isten békéje legyen a földön.

— És ha gonosz az, ne adj hatalmat neki. — *31b* a héber szerint: Nem választhat mindenki bármilyen ételt. — *33a* a héber szerint: Mert a nagyétkűségben betegség fészkel.

38. Betegség esetében az ima mellett az orvos közreműködése is kívánatos *(1—15)*. Az elhalt hozzátartozónak kijár a megfelelő gyász, de ennek is megvan a határa *(16—24)*. Nem való írástudónak az, akit a mezőgazdaság vagy az ipar (pl. pecsétvésés, festés, kovácsmesterség, fazekasság) gondjai a (mózesi) törvény tanulmányozásától elvonnak *(25—39)*.

1a a héber szerint: Légy barátja az orvosnak, mielőtt rászorulsz. — *1b. Rendelte*, szószerint: teremtette, t. i. a gyógyítás céljára. — *2. Az orvos minden bölcsesége*, a héber szöveg alapján. A latinban szószerint: minden gyógyulás; a következő sor állítmánya miatt azonban a héber szöveg fogalmazását kellett követnünk. — *3b.* A héber szerint: És megállhat a főemberek előtt. — *5.* V. ö. Móz. II. 15, 25. *Keserű* a latin többlete. — *6a. Az ilyenek erejét*, t. i. az orvosságokét; a héber szerint: az Ő (t. i. Isten) erejét. — *6c* a latin szerint: Hogy csodáival tiszteletet szerezzenek. — *7c* a latin többlete. — *7d. Az Ő alkotásai:* az emberek. — *8.* A héber

9 Fiam! Ha beteg vagy,
ne hagyd el magadat,
Hanem imádkozzál az
Úrhoz, és meggyógyít
téged.
10Fordulj el a bűntől,
légy igaz kezű,
És tisztítsd meg szívedet minden vétektől.
11Ajánlj fel tömjént és
lisztlángot emlékeztetőül,
Mutass be kövér áldozatot!
De orvost is engedj magadhoz, 12hisz az Úr
rendelte őt;
El ne távozzék mellőled, mert szükség van
fáradozására.
13Mivel van idő, mikor
kezükre kell magad
bíznod,
14Hisz ők is könyörögnek az Úrhoz,
Hogy enyhülést és
egészséget adjon
Az ő működésük által.
15Ki vétkezik Alkotója
színe előtt,
Orvos kezére kerül.

16Onts, fiam, könnyeket
a halottért,
És sirasd, mert nagy
veszteség ért téged;
Takarítsd el testét annak rendje szerint,
És ne hanyagold el temetését!
17Sirasd őt keservesen egy
napig, hogy meg ne
szóljanak,
Azután vigasztalódjál
meg és ne szomorkodjál;
18Sirasd egy-két napig érdeme szerint
A megszólás miatt!
19Mert a szomorúság sietteti a halált,
elernyeszti az erőt,
S a szívbeli fájdalom
lehajlítja a nyakat.
20Miután kivitték, *vonuljon el* a szomorúság is!

szerint helyesebben: S az emberek ne legyenek üdvös segítség nélkül. — *9. Ne hagyd el magadat*, a héber szerint: ne késlekedjél. — *11. Lisztlángot*, ételáldozatot. V. ö. Móz. III. 2, 1. skk. A héber szöveg *11*b-hez hozzáteszi: amint vagyonodból telik. — *12. Hisz Isten rendelte őt* a latin szöveg többlete. V. ö. 1. — *13—14.* A héber szöveg az orvosról egyesszámban beszél. — *13.* A héber szerint: Mivel van idő, mikor siker vagyon kezében. — *14* b—c a héber szerint: «Hogy sikerüljön neki a (baj) megállapítása — S a gyógyítás a megélhetés végett.» Az orvos érdeke, hogy betegjei meggyógyuljanak, mivel a sikertelenséggel saját orvosi hírnevét és kenyerét is veszélyezteti. — *15.* A bűn büntetése sok esetben betegség, mely orvost tesz szükségessé.

*16*b a héber szerint: Légy szomorú és énekeld a siralmat. *16*d a héber szerint: És ne rejtőzzél el kimúlásakor. — *17—18.* Megfelelőbb a (kiigazított) héber szöveg sorrendje: «Légy szomorú, fiam, és tartsd meg a siratást, — És gyászolj érte, amint illik, — Egy-két napig a megszólás miatt, — Azután ocsudjál fel fájdalmadból!» Az *egy-két napi* gyász azokra a szemünkben szertelennek tetsző szokásokra (ruhatépés, hamú szórása a fejre, zsákszövetben járás) vonatkozik, melyek a régi keleti népeknél a gyászt kísérték. — *19*b. *Meghajlítja a nyakat*, a görög szerint: megtöri az erőt. — *20.* A fordítás a görög és a szír szöveg alapján

A nyomorgó *élete átok*
a szívnek.
[21]Ne add át szívedet a
búbánatnak,
Űzd el azt magadtól, és
emlékezzél meg a végről!
[22]El ne feledd, hogy úgy
sincs visszatérés,
Neki *már* mit sem hasz-
nálsz, magadnak pe-
dig csak ártasz;
[23]Elmélkedjél inkább sor-
sáról, mert a tied is
olyan leszen:
Tegnap nekem, máma
neked!
[24]A halott nyugtával
hagyd nyugodni emlé-
kezetét;
Vigasztalódjál fölötte,
mikor lelke már el-
költözött.

[25]Szabad idejének kö-
szöni bölcseségét az
irástudó;
Akinek kevés a dolga,
az tehet szert böl-
cseségre!
Hogyan is telhetik el
bölcseséggel, [26]ki az
ekét fogja,
Ki hajtófával büszkél-
kedik,
Ösztökével hajtja a
marhát és annak dol-
gában jár-kel,
Kinek borjú körül forog
a beszéde,
[27]Barázdák boronálásán
jár az esze,
És tehenek hízlalása a
gondja!
[28]De így van minden kéz-
műves és mester is,
Ki éjjelét nappallá teszi:
Aki pecsétet vés,
Kinek a színek keverése
a mestersége,
Ki színes ábrázoláson
töri a fejét,
És virrasztva végzi
munkáját;
[29]Épígy a kovács, ki üllő
mellett ül,
S a vasmunkára ügyel;
A tűz heve pörköli bőrét,
S a kemence hőségét
állja;
[30]Pőröly csapása cseng
szüntelen fülében,

áll. *A nyomorgó*, helyesebben: a búsuló. Homályos a latin fordítás Mikor kiviszik (t. i. a halottat temetésre), megmarad a szomorúság, — S a szegény vagyona szíve szerint van. — *21.* A héber szerint: Ne jártasd azon (t. i. a meghalton) eszedet, — Hagyj fel a reágondolással és emlékezzél a végre! — *22. El ne feledd*, a héber szerint: Ne reá gondolj, mert stb. *Úgy sincs visszatérés*, a halott az alvilágból nem jöhet vissza; a héber szerint: «Nincs számára remény», t. i. a visszatérésre. — *23. Sorsáról* ... a héber szerint; a latinban: «ítéletemről», mintha a megholt lenne a beszélő. — *Nekem*, a héber szerint: neki.

25. Bölcseségre, t. i. a mózesi törvény és a bölcseségirodalom tanulmányozása által. V. ö. 35. — *26b. Hajtófával*, a héber szerint: ösztökével (?). — *28. Mester* a héber szerint; a latin szószerint: építőmester. — *28d* vagy a tarka szövetek előállításáról szól, vagy — úgy mint *28e*-ben — a festőkről. — *29b. Vasmunkára*, a görög szerint: a nyers vasra. — *30a.* Az eredeti szöveg valószínűleg így szólt: Megsiketűl a füle a pőröly csattanásától. —

S a szerszám mintájára
szegezi szemét ;
31Munkái végzésén jártatja eszét,
S azok tökéletes elvégzése a gondja ;
32Nincs másképa fazekassal sem : ül a dolga mellett,
S a korongot hajtja lábával ;
Folytonos gondban van munkája miatt,
És darabszámra *dolgozik* teljes igyekezettel ;
33Agyagot gyúr karjával,
És lába előtt meghajlítja merevségét ;
34A máz elkészítésére ügyel,
S a kemence tisztításán jár az esze.
35Kezük *munkájából* élnek mindezek,
És mindegyikök bölcs a maga mesterségében.
36Nem épül nélkülük város ;
37Nem jövevények ők és nem jött-mentek,
De azért nincs a gyülekezetben *ülőhelyük* ;
38Nem ülnek bírói székbe,
Mert nem értenek a törvénykezéshez ;
Nem ők mondják meg, mi a jog és az igazság,
Nincs jártasságuk a bölcs mondásokban.
39*Értenek* azonban a világ mesterségeihez,
És iparuk űzése a legfőbb kívánságuk.

De másképa vagyon annál, ki arra adja lelkét,
Hogy a Magasságbeli törvényét tanulja !

39. FEJEZET.

A jámbor írástudó dícsérete. — Dicsőítő ének a Teremtőre.

1Az összes régiek bölcseségét kutatja a bölcs,

34. A héber szöveg valószínűleg így szólt : S a kemencében égetés a gondja. — *37—38.* Az iparosok a városok megtelepedett, becsült lakói voltak, a gyülekezetben azonban nem ők vezettek ; nem lehettek a bíróság tagjai, mivel a törvénykezés a mózesi törvény alapján történt, melyhez nem sokat értettek. — *37*b. *Ülőhelyük* a szír szöveg szerint ; a sor a latinban : De nem ugranak át a gyülekezetbe. — *39*c. *De másképa vagyon annál*, kiegészítés a görög szöveg alapján.

39. Aki teljesen a törvény tanulmányozására szenteli tevékenységét, nagy bölcseségre és megbecsültetésre tehet szert (**38**, *39*c—**39**, *15*). A szerző újból olvasói figyelmébe ajánlja azt a bölcseséget, melyet hirdet *(16—20)*, majd pedig dicsőítő énekben magasztalja Isten bölcseségét, ki már a teremtéskor megszabta minden létezőnek rendeltetését *(21—41)*.

1. A bölcs a latin szöveg többlete. A görög és a szír szövegben a mondat szorosan kapcsolódik az előző vershez : Másként van azzal ; ki ... (1) az összes régibbek bölcseségét kutatja, — És a prófétákkal stb. A szerző ezekben a versekben kitér az

És a prófétákkal tölti
idejét ;
[2]Megjegyzi magának neves férfiak elbeszéléseit,
És behatol a példabeszédek fordulataiba.
[3]A bölcs mondások titkait fürkészi,
S a példabeszédek talányaival foglalkozik.
[4]A főemberek között tesz szolgálatot,
És megjelenik a fejedelem előtt.
[5]Beutazza idegen népek földjét,
Hogy jót és rosszat próbáljon az emberek között.
[6]Arra adja szívét már hajnalban,
Hogy keresse az Urat, az ő Alkotóját,
És könyörög a Magasságbeli színe előtt.
[7]Imára nyitja száját,
És bűneiért könyörög.
[8]Ha az Úr, a hatalmas, úgy akarja,
Eltölti őt az értelem lelkével ;
[9]Akkor úgy hullatja bölcs igéit, mint a záport,
És imában dícséri az Urat,
[10]Ki irányítja megfontolását és tudományát ;
Az pedig az Ő titkain tanakodik.
[11]Nyilvánosságra hozza tudós tanítását,
S az Úr szövetségének törvényével dicsekszik.
[12]Sokan magasztalják bölcseségét,
S az nem múlik el sohasem.
[13]Nem megy feledésbe emléke,
És neve *él* nemzedékről-nemzedékre.
[14]Bölcseségét népek emlegetik,
És dícséretét hirdeti a gyülekezet.
[15]Ha tovább él, ezerénél különb a neve,
Ha pedig pihenőre tér, az is hasznára vagyon.
[16]Hadd beszéljek tovább, megfontoltan,

Ószövetség majd minden részére : a törvényre (38, 39d), a történeti könyvekre (39, 2a), a prófétákra (1b) és a bölcseségkönyvekre (1a. 2b. 3.). — 2a-t ily felfogással is lehetne visszaadni : Megjegyzi magának a neves férfiakra vonatkozó elbeszéléseket. 2b. A példabeszédek fordulatai a bennük megnyilatkozó elmésség, vagy mások szerint strófás szerkezetük. — *4—5.* Utalás egyes fejedelmeknek, főrangúaknak tudományos érdeklődésére, illetve a tanult embereknek politikai és diplomáciai alkalmaztatására és kiküldetésére. — *10.* Egyszerűbb a szír fordítás, mely a vers első sorát is a bölcsre érti : Tisztában van a bölcs mondásokkal és a bölcseséggel, — És megérti a rejtett dolgokat. — *13. És neve él* a latinban szószerint : «és nevét keresik», érdeklődnek iránta. — *15. Hasznára vagyon*, a görög szerint : «még inkább gyarapítja». A bölcs írástudó hírneve halála után egyre növekszik.
16. Teltive vagyok nyilvánosság elé kívánkozó bölcseséggel. *Lelkesültséggel*, a görög és a szír szöveg alapján : «Mint a teli hold».

Mert telítve vagyok lelkesültséggel!
17Fennhangon mondja:
Hallgassatok reám, istenes fiaim,
És virultok, mint a patak mellé ültetett rózsa,
18Édes leszen illatotok, mint a Libanoné,
19Virágoztok, mint a liliom, illatot ontotok,
És levéldíszbe öltöztök!
Zengjetek dalt és áldjátok az Urat műveiért!
20Adjátok meg nevének a tiszteletet,
És dícsérjétek Őt ajkatok szavával,
Ajkatok dallamával, lantszóval,
És magasztalva ekként szóljatok:

21Nagyon jó az Úr minden műve!
22Szavára megállt a víz, mint a töltés,
Szája igéjére, mint a vízmedence.
23Mert akaratának *kívánsága* teljesül,
S ahol Ő segít, ott nincsen akadály.
24Minden élőlény műve nyilvánvaló előtte,
És semmi sincs elrejtve színe elől.
25Átfogja tekintetével az örökkévalóságot,
És semmi sem csodás a színe előtt!
26Nem lehet azt mondani: Mire jó ez meg amaz?
Mert mindenre szükség van a maga idejében.
27Áldása kiárad, mint a folyam,
28*És* megitatja a szárazföldet, mint az árvíz.
Így *űzte el* haragja a népeket, melyek nem keresték Őt;

17—19 az istenfélelem gyümölcseinek jelképes leírására. — *17a* a latin szöveg többlete. *17b. Istenes fiaim*, a latinban szószerint: isteni gyümölcsök. — *19b* a latin többlete. — *20. Lantszóval*, a héberben: lant- és citaraszóval.

21. A teremtés jóságáról Móz. I. 1, 31. Ide kell iktatni a görög és részben a héber és a szír szövegből a következőket: «És minden szükségletről idejében gondoskodik. — Nem kell mondani: Mi ez? Mire való? — Mert beválik minden a maga idejében.» A vers négy sora a következő dícsérő himnus jeligéje, mely a himnus végén megismétlődik (39—40). — *22.* A héber szerint: «Felállította [a vizet, mint a töltést], — S a raktárokat a szájából kijött (szavával).» A vers valószínűleg utalás a felső vizekre (Móz. I. 1, 7.) és egyes természettünemények ú. n. raktáraira (Jób 38, 22.). — *23a* a héber szerint; a latinban: Mert az ő parancsát tetszés követi. — *23b. Segít:* utalás Isten közreműködésére a teremtés céljának megvalósítására. — *24. Élőlény*, szószerint: «hús.» — *25a* szószerint: «Tekint örökkévalóságtól örökkévalóságig», vagyis egyszeriben látja a kezdetet és a véget. — *25b.* A héber és a szír szövegben e sor helyén a következők állanak.: És nincs száma segítségének. — Semmi sem kicsiny és csekély Ő nála, — És semmi sem csodás és nehéz előtte. — *26.* V. ö. Préd. 3, 11. — *26b* a héber szerint: Mert minden a céljának megfelelően választatott. *Mindenre szükség van*, a latinban szószerint: Mindenek kerestetnek. — *27—28a. A folyam . . . árvíz* a héber szerint: a

29 *Így* változtatott vizet
szárazsággá,
Úgy, hogy a föld kiszáradt,
És egyengetett utat átvonulásokhoz,
A bűnösöknek *pedig* haragjában gáncsot vetett.
30 Jót teremtett a jóknak
kezdettől fogva,
Ép így jót és rosszat a gonoszoknak.
31 Az ember életének fő szükségletei:
Víz és tűz, vas meg só,
Tej, búzakenyér, méz,
A szőllő fürtje, olaj és ruha:
32 Mindez a jámborok javára *szolgál*,
De a gonoszok és bűnösök ártalmára válik!
33 Vannak szellemek, melyeket megtorlásra teremtett
És *ezek* dühöngésükkel súlyosbítják kínjaikat;
34 A vég idején adják ki erejüket,
És lecsillapítják Alkotójuk haragját.
35 Tűz és jégeső, éhség és döghalál,
Mindezek bosszúállásra teremttettek.
36 A ragadozók fogai, a skorpiók s a kígyók
És a bosszú pallosa az istentelenek kiirtására vannak.
37 Ha parancsot ád *nekik*, ujjonganak;
Szükség esetére készen állnak a földön,
És nem késnek szótfogadni idejükben.
38 Ezért kezdettől fogva így voltam meggyőződve,
Meghánytam-vetettem, írásba is tettem:
39 Jók az Úr művei mindannyian,
És minden szükségletről idejében gondoskodik.

Nílus ... az Eufrátes («a Folyó»). — *28*b a kiirtásra szánt kánáneusokról szól. *Üzte el*, a latinban szószerint: örökli. — *29*. A latin szöveg az egész verset a választott népnek a Vörös-tengeren való átvonulására és az egyiptomiak elpusztulására értette. *29*a—b helyén a héber szöveg a következő sort hozza: «És változtatta az öntözött területet sóvá», tehát az Ótváros pusztulására (Móz. I. 19.) utal. A *só* jelentheti a Holttengert, meg a sós sivatagot is. *29*b a latin többlete. — *29*c—d a héber szerint: Sínák az Ő útjai az igazak számára, — De járhatatlanok a bűnösöknek. *Az igazak számára*, vagyis: a Vörös-tengeren átkelő választott népnek. — *31*. *A szőllő fürtje*, a héber szerint: a szőllőfürt vére. — *33—34*. A latin és a görög szöveg a gonosz *szellemek*re értik ezt a részletet, mely a szír (és a héber) szöveg tanusága szerint a *szelek*-re vonatkozik, főleg azokra, melyek a földrengést kísérik vagy földcsuszamlást idéznek elő. — *33*b a szír szerint: És hegyeket tépnek ki dühöngésükkel. — *34*. Ezek a szelek főleg az ítélet idején mutatják be majd teljes erejüket. — *37*. A héber szerint helyesebb elrendezésben: Mindezek a maguk céljaira teremttettek, — És kamarában vannak eltéve, míg el nem jő idejük. — Ha kiadja nekik a parancsot, ujjonganak, — És megbízatáskor nem szegülnek ellen szavának.

[40]Nem lehet azt mondani :
Ez rosszabb amannál !
Mert mindegyik beválik a maga idejében.
[41]Most tehát teljes szívvel és szájjal dícsérjétek
És áldjátok az Úr nevét!

40. FEJEZET.

A szenvedés. — Az igazi értékek.

[1]Nagy vesződség jutott minden embernek,
És súlyos iga Ádám fiainak !
Ama naptól fogva, hogy elhagyják anyjuk méhét
Mindaznapig, míg el nem temetik őket
Mindenek anyjába,
[2]Gondolatuk és szívük aggodalma,
Reményük és várakozásuk a bevégzés napjáig,
[3]Azé, ki trónján ül dicsőségben,
És azé is, ki porban, hamuban gubbaszt,
[4]Azé, ki bíbort és koronát visel,
És azé is, ki durva darócba öltözik,
Nem egyéb, mint harag, féltékenység, gond és habozás,
A halál félelme, folytonos viszály és civakodás.
[5]Amikor *pedig* ágyán megpihen,
Éjjeli álom zavarja gondolatait ;
[6]*Alig hogy múló pillanatra* nyugtot talál,
Máris *rém*képekkel *küzködik ;*
[7]Megzavarodik lelke látomásától,
Mintha háború napján menekülnie kellene,
S amikor megmenekszik, felébred,
És csodálkozik, hogy nincs mitől félnie !
[8]Minden élő mellett, az embertől az állatig,

40. Az emberre sok szenvedés várakozik ; a szenvedés leginkább a gonoszokra nehezedik, mert miattuk rendeltetett *(1—11)*. Az igaztalanok gazdagsága és sarja nem maradandó, a szeretet és irgalmasság azonban örökké megáll *(12—17)*. Van sok jó dolog, egyik jobb, mint a másik ; legtöbbet azonban Isten félelme ér *(18—28)*. A koldús életének nyomorúságáról *(29—32)*.

1a. Nagy vesződség jutott, a héberben : Nagy vesződséget juttatott Isten; a latinban szószerint: Nagy elfoglaltság teremtetett. — *1d*—e a héber szerint : Az napig, melyen visszatér minden élők anyjába (t. i. a földbe). — *2. Aggodalma*, a szír szerint helyesebben : törekvése. *A bevégzés napjáig* a szír szöveg alapján ; a latinban : és a bevégzés napja. — *4. Bíbort és koronát*, a héberben : «a diadémot (= fejkötőt) az aranylemezzel», ami a főpap fejdíszre vonatkozik (Móz. II. 28, 36. skk.). *Darócba*, a latin szószerint : vászonba, a héberben : bőrbe (?). — *5—7.* Az embernek éjjel sincs nyugta. — *6b* a héber és a szír szöveg alapján; a latin szerint : «S attól fogva az álmokban visszatekintés (van), úgy mint nappal», ami valószínűleg annyit jelent, hogy az ember álmában újra feldolgozza azt a sok bajt, ami nappal érte. — *7. Háború napján*, a héber és a szír szerint: üldöző elől. — *9. Halál*...

S a bűnösök mellett
hétszeresen is, [9]*ott terem* még:
Halál és vérontás, viszály és pallos,
Elnyomás és éhinség, szorongatás és csapások.
[10]Mindezek az igaztalanok miatt vannak,
És miattuk lett a vízözön.
[11]Mind ami földből van, visszatér a földbe,
Mint ahogy minden víz visszajut a tengerbe.

[12]Minden *vesztegető* ajándék és igaztalan *jó* elenyészik,
De a becsületesség örökké megáll.
[13]Az igaztalanok vagyona kiapad, mint a vízfolyás,
Elmúlik, mint a hatalmas égzengés a záporban.
[14]Mikor megnyitja kezét, örvend ugyan,
A bűnösök azonban végkép elenyésznek.
[15]A gonoszok sarjának nem sok a hajtása,
Mert a tisztátlan*ok* gyökerei szirt fokán zörögnek.
[16]Minden víz mellett növényzet zöldell,
De a folyó partján előbb sodródik el, mint a többi fű.
[17]A szeretet *azonban* olyan, mint az áldott paradicsom,
S a jótékonyság örökre megmarad.

[18]Édes a béres élete, ha beéri a magáéval,
És kincset találsz benne.

. . . *viszály* a héber szerint helyesebben: «dögvész . . . láz», mivel az előbbi csapások a 4. v.-ben már előfordultak. — *10*b latin és görög szövege nem kielégítő. De a héber szöveg sem egészen világos. Valószínű értelme: «És ennek következtében távozik a romlás.» A büntetés véget vet Isten haragjának és megtorlásának. — *11*a. V. ö. Móz. I. 3, 19. — *11*b a héber és a szír szerint: «S ami a magasból származik, (visszatér) a magasba», vagyis a lélek visszatér ahhoz, aki adta. V. ö. Móz. I. 2, 7; Zsolt. 103, 29; Préd. 3, 21; 12, 7. — *13*a. *Vízfolyás* annyi, mint: időközi patak. — *13*b. *Elmúlik*, szószerint: elhangzik. A menny dörgése megrázkódtat ugyan, de később nyoma sincsen. A sor a héber szerint: Mint a hatalmas vízár zivatarkor. — *14. Megnyitja kezét* a vesztegető ajándék (12. v.) elfogadására. Mások a héber szöveget kiigazítás után így fordítják: Ereje (t. i. a vízáré) sziklákat ragad magával, — Azután hirtelen teljesen kiapad. — *15*b. *Zörögnek*, mivel a termeketlen, kopár talajban kiszáradtak. A héber szöveg egyszerűbben: vannak. — *16*. A latin szöveg értelme ez lehet: A bűnös gazdag osztja a folyam partján viruló cserjék sorsát. Ezek több vizet kapnak, jobban tenyésznek, de az ár pusztításának is jobban ki vannak téve, mint a szerényebb fűfélék, melyek nem közvetlenül a part mellett nőnek. A héber szerint: Mint a kardóm (-cserje?), a folyó partján, — Melyet bármely zápor elragad (?). — *17. Olyan, mint az áldott paradicsom* valószínűleg a 28. v.-ből került ide. A héber szerint: nem inog meg sohasem.

18. A héber szöveg szerint helyesebben: Édes az élet bor és szeszes ital mellett, — De túltesz mindegyiken, ki kincset talál. —

19A fiak és város alapítása fenntartják a nevet,
De *mind*ezeknél többet ér a kifogástalan aszszony.
20Bor és zene felvidítja a szívet,
De mind a kettőn túltesz a bölcseség szeretete.
21Fuvola és lant kellemessé teszik a dalt,
De mind a kettőn túltesz a nyájas nyelv.
22Szépség és báj kívánatos a szemednek,
De túltesz rajtuk a zöld vetés.
23Jó, ha van barát és társ a maga idejében,
De mindkettőnél többet ér az asszony a férje mellett.
24A testvérek segítségül vannak a szükség idején;
De ezeknél is inkább megment az irgalmasság.
25Arany és ezüst támasza a lábnak,
De mindkettőnél többet ér a jó tanács.
26Gazdagság és hatalom felemelik a szívet,
De mind a *kettőn* túltesz az Úr félelme.
27Hol az Úr félelme vagyon, ott nincsen hiány,
És nem kell melléje támaszt keresni.
28Az Úr félelme olyan, mint az áldott paradicsom,
És *leple* felülmúl minden dicsőséget.

29Fiam! Soha se légy életedben *másokon* élősködő,
Mert jobb meghalni, mint másra szorulni!
30Nem megy életszámba ama férfi élete,
Ki másnak asztalát lesi,
Mert más kenyerén élősködik.
31Fegyelmezett és jónevelésű férfi óvakodik az ilyentől!

19a. Oly város alapításáról van szó, mely alapítója nevét viseli, mint pl. Alexandria Nagy Sándorét. — *19a* és *19b* között a latin szövegben két sor hiányzik. Ezek a héber szerint: De mind a kettőn túltesz, ki megtalálja a bölcseséget. — Állatok (szaporítása) és növényültetés virágzóvá teszik a nevet. — *19b. Kifogástalan*, a héber szerint: ragaszkodó. — *20. Zene*, a héber szerint: ének. *A bölcseség szeretete*, a héber szerint: a szerelmesek szeretete. — *21. A nyájas nyelv*, a héber szerint: a tiszta hang. — *22. Szemednek*, a héber szerint: a szemnek. — *23. Az asszony a férje mellett*, a héber szerint: az okos asszony. — *24. Az irgalmasság*, a héber szerint helyesebben: a becsületesség. — *28.* Az Úr félelme a paradicsomi állapot biztonságát nyujtja, s olyan, mint a mennyezet *(lepel)*, mely véd is, de egyben a dicsőségnek is jelvénye. — *28b* a homályos latinban szószerint: És minden dicsőség fölött befödték azt.

30a. A latin szószerint: Nem (folyik) életem gondjában annak élete. — *30c—31* a kiigazított héber szöveg szerint: Az ajándékba elfogadott falatok tisztátlanok; — Értelmes embernek gyomor-

[32]Jól esik a koldulás a balga szájának,
De belsejét tűz emészti!

41. FEJEZET.

A halálról. — A helyes szégyenkezésről.

[1]Óh, halál! Be keserű rád gondolni
Annak, ki békében élvezi javait,
[2]A gondtalan embernek, kinek útjai szerencsések mindenben,
Ki még *jólzűen* tud enni!
[3]Óh, halál! Be kedves a végzésed
A nyomorgó embernek, az ereje fogytán levőnek,
[4]Annak, ki elaggott és kinek minden csak terhére vagyon,
Ki bizalmatlan és *remény*evesztett!
[5]Ne félj a haláltól, *kiszabott* végzet*ed*től;
Gondolj azokra, *kik* előtted voltak és utánad következnek;
Ez minden élőnek osztályrésze az Úrtól!
[6]*Miért ócsárlod* tehát a Magasságbeli végzését?
Legyen bár az évekből tíz, vagy száz, sőt ezer:
[7]Az alvilágban nincs az élet*kor* miatt szemrehányás.
[8]Utálatos fajzattá lesz a gonoszok nemzetsége,
S akik az istentelenek házába járatosok!
[9]A bűnösök gyermekeinek öröksége elenyészik,
És magzatukat gyalázat kíséri.
[10]Az istentelen atya ellen panaszt emelnek gyermekei,
Mert miatta vannak gyalázatban.
[11]Jaj nektek, istentelen férfiak,

fájást okoznak. — *32. Balga*, a héber szerint: orcátlan. Az orcátlan nem restelli élősködő életét; a külseje legalább nem árul el ebből semmit sem. Belsejét azonban *tűz* emészti: vagy az éhség tűze, vagy ama nemtelen érzéseké, melyek a tűrt megaláztatások nyomán keletkeznek.

41. A halál keserű az erőteljes embernek, de könnyű az erejefogytán levőnek; senki sem kerülheti el azt. Mit hagy maga után a gonosz és a jámbor? *(1—16). 17—18* = 20, 32—33. Tanítása a szégyenérzésről: *a)* Mit restelljen az ember? *(19—28;* **42,** *1a*—d.*).* *1. Élvezi javait*, a héber és a szír szerint: ül az otthonában. — *2. Jólzűen tud enni*, a héber szerint: élvezni tud. — *3. A nyomorgó embernek*, a héber szerint: a sóhajtozónak (vagy: a szerencsétlennek?). — *4a* a héber szerint: Ki mindenbe belebotlik és beleakad. — *5.* A halál nem valami rendkívüli csapás, hanem közös sors. *Kik*, a latinban: mik. *Élőnek*, szószerint: húsnak — *6a.* A fordítás a héber szöveget követi. A latin fordítás a görög szöveg alapján: És mi történik még veled a Magasságbeli tetszése folytán? — *7.* Az alvilágban senki sem veti a másik szemére rövid életét, mivel a földi életet egyképen elvesztették. — *8b* a héber szerint: És semmirekellő nemzedék (lakik) az istentelenek hajlékában (?). — *9a* a héber szerint: A bűnösök gyermekeitől elragadtatik (?) az uralom. *9b. Gyalázat*, a héber szerint helyesebben: szegénység. — *10a*

Kik elhagytátok az Úrnak, a Magasságbelinek törvényét!
12Ha születtetek is, átokra születtetek,
És ha meghaltok, átokban lesz részetek.
13Mind ami földből való, a földbe tér vissza;
Ekként a gonoszok is átokból romlásba *térnek*.
14*Csak* testüket siratják az emberek,
Az istentelenek neve azonban elenyészik.
15Gondod legyen jó hírnévre, mert az inkább megmarad neked,
Mint ezer drága nagy kincs;
16Néhány napig tart a kellemes élet,
A jó név pedig örökre megmarad!

17Fiaim! Őrizzétek meg a fegyelmet békességben!
Eldugott bölcseség és elrejtett kincs:
Mi haszna mindkettőnek?
18Többet ér, ki palástolja ostobaságát,
Mint az ember, ki elrejti bölcseségét.

19Azok miatt érezzetek szégyent, mit *most* szájam említ!
20Mert nem mindig illő a restelkedés,
És nem minden *szégyenkezés* talál tetszésre.
21Resteld a paráznaságot atyád és anyád előtt,
A hazugságot fejedelem és hatalmas előtt,
22A vétséget bíró és elöljáró előtt,
A törvényszegést a gyülekezet és a nép előtt,
23Az igazságtalanságot társad és barátod előtt,

a héber szerint: A gonosz atyát megátkozza gyermeke. — *12*. Helyesebb és teljesebb a héber szöveg: Ha szaporodtok, ez csak kárvallásra jó (arra t. i., hogy magzatotok bűnhődjék), — És ha nemzetek, ez csak nyögésre jó (hogy t. i. utódaitok nyögjenek); — Ha megbotoltok, öröm az a világnak, — És ha meghaltok, átokban lesz részetek. — *13*. A héber szerint: Mind, ami semmiből való, visszatér a semmibe, — Épígy tér a gonosz is a semmiségbő l a semmiségbe. — *14*. A héber szerint: Semmis az ember a testében, — A jámbor neve azonban el nem enyészik. — *16*. A héber szerint: Az élet jósága néhány nap, — A hírnév jósága azonban számtalan nap.

*17*a. Több szövegtanu szerint a sornak helyesbített formában a 19. v. elején van a helye. — *17*b—*18*b. V. ö. 20, 32—33.

*19*a elé a héber szöveg szerint a következő sort kell illeszteni: «Halljátok gyermekek, a tanítást a szégyenérzésről.» A sor a latin és a görög szövegben módosított formában a 17. v. elejére került. *19* a héber szerint: És szabályom szerint érezzetek szégyent. — *20*b fordítása a héber szöveget követi; a latin szerint: És nem tetszik mindenkinek minden a hitben. — *21*. *Resteld*, a latinban: «resteljétek», de ezzel nem fér meg az egyesszám a 23. v.-ben. — *22*a. A héber szerint helyesebben: A hűtlenséget (hűtlen vagyonkezelést stb.) úr és úrnő előtt. — *23*b—*24*. A megszálló vendég restellheti magát, ha egyes dolgok eltüntetése miatt rossz hírnevet

Szállóhelyeden [24]a lopást,
A *megfeledkezést* az Istenre *tett esküről* és szerződésről,
A könyökölést étkezéskor,
Az adott és vett *jó* becsmérlését,
[25]A hallgatást, ha köszöntenek,
Parázna nőre tekintést,
Az arc elfordítását rokontól,
[26]Arcod elfordítás*át* társadtól,
Az illetmény elvevését és meg nem térítését,
[27]Szemed jártatás*át* más férfiú feleségén,
A leskelődés*t* szolgálója után
És ágyának megközelítés*ét*,
[28]A becsmérlő szavakat barátaid előtt
És a szemrehányás*t*, mikor adakozol.

42. FEJEZET.

A helyes és a helytelen szégyenérzés. — Felügyelet a leányokra. — Isten dicsősége a természetben.

[1]*Resteld* továbbadni a hallott szót,
És feltárni a titkos beszédet:
Akkor *megvan* benned a helyes szégyenérzés,
És tetszésre találsz minden ember előtt.

De semmit se szégyellj a következőkből,

hagy maga után. *A megfeledkezést az Istenre tett esküről* a héber szöveg alapján; a latinban és a görögben: Isten igazságát. *24d* a héber szerint: A kért adomány megtagadását. — *25b* a héberben hiányzik. — *25c. Rokontól*, a héberben: barátodtól. — *26a* nem egyéb, mint *25c* változata. A latinban szószerint: Ne fordítsd el arcodat társadtól. Ez a fogalmazás azonban a hosszú mondat (**41.** *21*—**42.** *1d*) egységét megszakítja. — *26b* a héber szerint: Az illetménynek és résznek visszatartását. — *27—28.* A latin szöveg az állítmányokat többször tiltó módban hozza: Ne jártasd szemedet... ne leskelődjél... ne közelíts ágyához... ne hányd szemre. V. ö. a 26a-nál mondottakat.

42. Tanítás a szégyenérzésről (folyt.): *b)* Mit nem szabad restelleni? Nem helyes, ha valaki szégyenli a ragaszkodást Isten törvényéhez, a pontosságot és törvényes hasznot pénzügyletekben, és a jóakaratú rendreutasítás eszközlését *(1e—8)*. — A leányok nevelése kényes feladat és nagy óvatosságot kíván *(9—14)*. — A 15. v.-el kezdetét veszi a könyv utolsó nagyobb egysége, mely bemutatja Isten dicsőségét a természetben és a választott nép történetében. Isten dicsőségéről az ő műveiben (általánosságban): A világ tele van a Teremtő dicsőségével, melyet kellőképen le sem lehet írni, bár a mindenség célszerű berendezése nyilvánvaló *(15—26.)*.

1a—d tartalmát tekintve és szerkezetileg is még az előző fejezethez tartozik; állítmányát («restelld») 41, 21 hozza. *1a*-t a latin szöveg felszólító módba teszi: Ne ismételd a hallott beszédet. V. ö. 41, 26a. — *1a*—b a héber szerint: A hallott beszéd elferdítését — S a titkos terv feltárását. — *1c* a héber, a görög és a szír szöveget követi; a latin szerint: Akkor valóban megszégyenülés nélkül lész.

És senki kedvéért ne vétkezzél :
[2]A Magasságbeli törvényét és rendelkezését,
S az igazságosságot, hogy felmentsd a gonoszt ;
[3]Az *elszámolást* társakkal és utasokkal,
Az osztozkodást barátaiddal az örökségen ;
[4]A pontosságot mérlegben és súlyban,
A keresetet, legyen az sok vagy kevés ;
[5]A *hasznot* adásnál-vevésnél,
A gyermekek gyakori fenyítését,
S a rossz rabszolga hátának véresre verését.
[6]Hitvány asszony mellett helyén való a pecsét,
[7]És ahol sok a kéz, tarts *mindent* zár alatt.
Amit átadsz, számláld és mérd meg,
Jegyezz fel minden kiadást és bevételt !
[8]*Ne resteld* rendreutasítani a balgát és az ostobát,
Az öreget, kit ifjak is elítélnek,
Akkor jó nevelésű lész mindenben,
És elismerést aratsz minden élő szemében !

[9]Oly *kincs* a leány, mely atyjának álmatlanságot okoz,
És előzi álmát a miatta való aggodalom,
Hogy mint leány meg ne öregedjék,
Hogy meg ne gyűlöltesse magát, ha férjnél vagyon ;
[10]Hogy meg ne rontsák szűzességében,
Hogy teherbe ne essék az atyai házban,
Hogy félre ne lépjen férjes állapotában,
Vagy épenséggel magtalan ne maradjon !
[11]A könnyelmű leányt őrizd gondosan,

3a. Elszámolást a héber alapján. A sor a latin szerint : A társak és utasok beszédét. — *3b* a héber szerint : Az osztozkodást örökségen és birtokon. — *5a* a héberben szószerint : A nyereséget a kereskedő árujából ; a latin szerint : A vásárlás és a kereskedők romlottságát. — *5c. Hátának*, szószerint : oldalának. — *6—7a.* A latin szöveg valószínűleg az ingóságok gondos őrzését akarja ajánlani ; akkor *pecsét* gondos lezárást jelent. A héber szöveg alapján (v. ö. 7a) a pecsét talán inkább a házasságot felbontó válólevélnek pecsétjét jelzi (v. ö. Móz. V. 24, 1—3.). — *7a* a héber szerint : «S ahol lusta kezek vannak, nyisd ki (az ajtót)», vagyis : Űzd el a lustán dolgozó feleséget. Más felfogás szerint az itt említett ajtónyitás a munka ellenőrzésének megkönnyítését célozza. — *8b—d* a héber szerint : Az őszt és az aggastyánt, ha paráznaságon jártatja a fejét : — Akkor tapintatos vagy valóban — És illemtudó vagy minden élő szemében.

9a a latinban szószerint : A leány rejtett álmatlanság atyjának. *Kincs* a héber és a szír szöveg alapján. — *9c. Hogy meg ne öregedjék*, a héber szerint : hogy ne paráználkodjék. — *11.* A kigazított héber szerint : Fiam ! Szűz leányodat őrizd gondosan, —

Hogy szégyenbe ne hozzon az ellenségek előtt
A város megszólása és a nép szóbeszéde miatt,
És gyalázatodra ne legyen a nép sokasága előtt.
12Ne nézd senkinek szépségét,
És ne időzzél asszonyok között,
13Mert a ruhából jő elő a moly,
S az asszonyból a férfiú rosszasága.
14Jobb a férfi keménysége az asszony kedvességénél;
Az ocsmány asszony pedig gyalázattá válik.

15Hadd emlékezzem meg az Úr műveiről,
És hadd hirdessem azt, amit láttam!
Az Úr szava által lettek az ő alkotásai.
16*Miként* a tündöklő nap beragyogja a mindenséget,
Úgy telik be az Úr dicsőségével az Ő alkotása.
17Nemde az Úr a szentek által
Hirdetteti minden csodaművét?
A mindenható Úr erőt adott nekik,
Hogy megállhassanak dicsősége előtt!
18Kifürkészi a tenger mélységét és az emberek szívét,
És átlát furfangukon;
19Mert az Úr minden tudás birtokában vagyon,
És látja az idők jelét;
Tudtul adja a multat és a jövendőt,

Hogy rossz hírbe ne hozzon téged, — Hogy meg ne szóljon a város, és meg ne átkozzon a nép, — És gyalázatodra ne legyen a kapu gyülekezete előtt. A héber szöveg még a következőket fűzi a vers végéhez: Ne az ablak legyen a hely, hol idejét tölti, — Sem olyan helyiség, honnét kilátás nyílik a bejárat környékére. — *12—13.* A héber szerint helyesebben: Ne mutogassa (t. i. a leány) szépségét semilyen férfiú előtt, — És ne legyen benfentes asszonyok között, — Mert a ruhából jő elő a moly, — S az egyik asszonyból a másiknak a rosszasága. A fiatal leányok ne barátkozzanak családon kívül álló asszonyokkal, mivel ezek olyan dolgokról is társaloghatnak jelenlétükben, melyek hallása a fiatalokat elrontja. — *14.* Az értelem valószínűleg ez: Többet ér az atya szigorú fellépése a leánnyal szemben, mint a neki hízelgő asszonybarátnék kedveskedései. *Keménysége*, szószerint: rosszasága. *Asszony* (14b), a héber szerint helyesen: leány. Mások a héber szöveg kiigazításával: Jót tesz a férfi keménysége, ha megjavítja az asszonyt; — Az ocsmány leány azonban túlárad gyalázattól.

15. A c után hiányzó sor a szír szöveg szerint: És az ő akaratát teljesíti minden teremtménye. — *17.* A héber szerint helyesebben: Nem győzik Isten szentjei — Hirdetni az Úr csodaműveit, — (Holott) Isten erőt adott seregeinek, — Hogy megállhassanak dicsősége előtt. Az Úr *szentjei*, *seregei* az angyalok. — *17*c—d a latinban szószerint: Melyeket a mindenható Úr megerősített, — Hogy állandók legyenek dicsőségükben. — *18*b a héber szerint: Meglátja minden gyengéjüket (szószerint: meztelenségüket). — *19*b a szír szerint: És tárva van előtte minden, mi a jövőben

És fölfedi a titkok nyitját.
[20]Egy gondolat sem kerüli el figyelmét,
S egy szó sincs rejtve előtte.
[21]Ékessé tette bölcsesége remekműveit,
Ki öröktől fogva örökké vagyon.
Nincs ahhoz hozzátenni, [22]sem attól elvenni való,
És nem szorul Ő senki tanácsára.
[23]Be gyönyörűek összes művei,
Pedig csak szikrányi az, mit látni lehet!
[24]Mindezek élnek és örökké megmaradnak,
És bármikor szükséges, mindegyik szót fogad neki;
[25]És mind különböznek, egyik a másiktól,
És semmit sem alkotott, mi elégtelen lenne.
[26]Biztosította mindegyik jóságát,
És ki győzne betelni dicsősége látásával?

43. FEJEZET.

Isten dicsősége a természetben (folyt. és bef.).

[1]Dísze az égbolt a magasban;
Az ég szépségének látványa be dicső!
[2]A felkelő nap, mikor megjelenik, hirdeti,
Hogy csodálatos a Magasságbeli alkotása!
[3]Perzseli délben a földet;
Ki tudja hőségét elviselni?
Izzó holmival *megtelt* kemencénél
[4]Háromszorta inkább perzseli a nap a hegyeket;
Tüzes sugarakat lövell,
És fényben úszva megvakítja a szemet.

eljövendő. — *19c. Tudtul adja*, pl. a prófétáknak és egyéb választottjainak. — *21a. Remekműveit*, a héberben: remekművét, t. i. a világot. — *21b* a héberben: «Amely egy kezdettől (szószerint: régtől) fogva.» A világ egységes, tekintve a benne uralkodó tervszerűséget, más szempontból viszont változatos (v. ö. 25.). — *21c. Ahhoz*, t. i. a világhoz. — *23. Szikrányi:* édeskevés. — *25. Elégtelen lenne*, a héberben szószerint: elfáradna, t. i. az Istennek teljesítendő szolgálatban. — *26a.* A héber szerint helyesebben: Az egyik túltesz a másik jóságán.

43. Isten dicsőségét hirdeti az égbolt *(1)*, a nap *(2—5)*, a hold *(6—9)*, a csillagok *(10—11)*, a szivárvány *(12—13)*, az időjárás *(14—25a)*, a tenger *(25b—28)*. Befejezésül újabb felszólítás Isten dicséretére *(29—37.)*.

1. A kiigazított héber szöveg szerint: Az égbolt a magasság dísze tisztasága miatt, — S az ég erőssége hirdeti dicsőségét. — *2.* A héber szerint: Hőséget áraszt a nap felkelte után, — Be fölséges stb. — *3c—4a.* A némileg bizonytalan héber szöveg szerint: A fujtatással élesztett kemence izzóvá teszi az öntvényt, — A nap sugarai (pedig) lángba borítják a hegyeket. — *3c* a latinban szószerint: Megőrízve a kemencét izzó holmival. — *4b* a héber szerint: A fény pusztításától tönkremegy a lakott föld. A szerző bizonnyal a sivatagokra gondol, melyek száraz éghajlatát a nap-

[5]Nagy az Úr, ki azt alkotta:
Az Ő parancsára siet pályáján.
[6]A hold is mindenkor a maga idejében
Mutatja az időt, és jel *örök* időkre.
[7]A hold jelzi az ünnepnapot;
Világító az, mely telte után megfogyatkozik,
[8]— Az ő neve szerint van a hónap —
Majd csodás módon növekszik töltéig;
[9]Magasságbeli harci fegyver az,
Mely dicsőn ragyog az égbolton.
[10]Az ég dísze a csillagok pompája,
Beragyogja *velük* az Úr a világot a magasból.
[11]A Szent szavára rendben állanak,
És nem lankadnak őrhelyükön.
[12]Nézd a szivárványt és áldjad alkotóját,
Mert igen gyönyörű a pompájában;
[13]Átfogja az eget nagyszerű ívével;
A Magasságbeli keze feszítette ki.
[14]Parancsa által sietteti a havat,
És szaporán küldi el ítélete villámait;
[15]Ezért nyílnak meg a tárházak,
És repülnek ki a felhők, mint a madarak.
[16]Fölségében helyezte el a felhőket,
És törteli össze a jégeső szemeit.
[17]Megrendülnek a hegyek tekintetétől,
És akarata szerint fúj a déli szél,

sütéssel hozza kapcsolatba. — *5b* a héber szerint: «És szavai irányítják (?) hatalmasait.» A *hatalmasok* a két nagy világítótest: a nap és a hold. — *6.* A kiigazított héber szerint: A hold is felragyog visszatérő időkben, — Uralmat gyakorol mindvégig, és jel örök időkre. Az *uralomhoz* v. ö. 5b. — *7b* a héber szerint: És alkotója (?) örömet talál keringésében. — *8.* A héber szerint: Újulásával megújul a hónap; — Be félelmetes az a változásában! — *9.* A héber szerint: «A magasság óriásainak (?) harci fegyvere, — Mely 'bevonja az égboltot ragyogásával.» Valószínű azonban, hogy a szöveg *9a*-ban megromlott és így fordítandó: A magasságbeli óriások teljes serege, — Bevonja stb. Ez esetben a vers már az óriásokkal összehasonlított csillagképekről szólna. — *10b* a héber szerint: És fényük bevilágítja Isten magasságait. — *14.* A kiigazított héber szerint: Hatalma vonja meg a villám vonalát, — És megvillogtatja ítélete villámait. — *15a.* *Ezért*, t. i. Isten parancsa folytán. A sor a héber szerint: «Ezért teremtette a tárházakat.» A régiek felfogása szerint a villám, felhők stb. tárházakban vannak felhalmozva. V. ö. Móz. V. 28, 12; Jób 38, 22. — *16.* A görög szerint: «Fölségében erőt adott a felhőknek, — És összetördeltetnek a jégeső szemei». A régiek a jégeső keletkezését a felhők morzsoló erejével magyarázták. — *17—18.* Több régi szövegtanu és néhány görög kézirat, valamint az összefüggés szerint a helyes sorrend: *18a—17a—17b—18b.* *A szelek összecsapása*, a héber szerint: a fergeteg és a szélvész. —

18—Mennydörgésének szava felriasztja a földet—
Az északi vihar s a szelek összecsapása.
19Elhinti a havat, mint a pihenni szálló madarakat,
S az leereszkedik, mint a szálló sáska.
20Csodálja a szem a fehér *színe* szépségét,
És elámul a szív a hullásától.
21Mint a sót, úgy hinti a zuzmarát a földre,
S amikor megfagyott, olyan az, mint a bojtorján tüskéi.
22Fúj a hideg északi szél,
Mire kristállyá fagy a víz színe;
Bevon minden álló vizet,
És mintegy páncéllal *borítja* a tavat.
23Elemészti a hegyeket és megperzseli a pusztát,
És mint a tűz, elégeti a zöldet;
24Gyógyulás minderre a felhők *csepegése*,
A hulló harmat, mely *felüdíti azt, ami elszikkadt.*
25Szavára eláll a szél;
Akaratával csendesítette le a világtengert,
És ültette benne az Úr a szigeteket.
26Kik bejárták a tengert, beszélnek veszedelmeiről,
Ha hallunk róluk, *szinte* elámulunk!
27Nagyszerű csodadolgok vannak benne:
Állatok és mindenféle szörnyetegek különböző fajai,
Iszonyatos teremtmények!
28Általa ér az út sikeres véghez,
És szava rendez el mindent.
29Még sokat mondhatnánk, de szavunk elégtelen;

19. Pihenni szálló a latin szöveg többlete. — *20*a a héber szerint: Fehér színének szépsége megvakítja a szemet. — *21*b a héber szerint: És virágai tündöklenek, mint a zafír. — *22*b. A héber szerint: És fagyával keménnyé teszi (t. i. Isten), úgy mint a tömlőt (?). — *23*. A fagy hatása a növényzetre hasonlít a nagy meleg hatásához. — *23*a a héber szerint: Megperzseli a hegyek növényzetét, úgy mint a hőség. — *23*b. *A zöldet*, a héber szerint: a zöldellő legelőt. — *24* fordítása a héber szöveget követi. *Minderre:* fagykár és szárazság ellen egyaránt. *Csepegése*, a latin szerint: sietése. — *24*b a héber és a görög szöveg szerint; a latinban homályosan: S a megérkező harmat a következő hőséggel szemben alázatossá teszi őt. — *25—26* tartalmához v. ö. Zsolt. 106, 23—27. — *25*a a latin szöveg többlete és valószínűleg *25*b változata. — *26. Veszedelmeiről*, a héber szerint: a végéről (= kiterjedéséről?). — *27*b—c a héber szerint egyszerűbben: Az állatok különböző fajai s a világtenger hatalmasai. — *28*a. *Általa*, Isten segítségével. A sor a héber szerint: «Miatta kíséri siker az angyalt», t. i. akire Isten az utasok oltalmazását bízza.

*29*a a héber szerint: Nem akarunk több ehhez hasonlót hozzátenni. — *29*b *Ő vagyon mindenben*, a héber szerint: «Ő minden»;

A beszéd vége pedig:
Ő vagyon mindenben!
30Ha dicsőítjük, meddig
jutunk el?
Hisz Ő hatalmasabb minden művénél!
31Félelmetes az Úr és szerfölött hatalmas,
Csodálatos az Ő ereje!
32Dícsérjétek az Urat,
amennyire tőletek telik,
Mert Ő még többre méltó,
És csodálatos az Ő fensége!
33Áldván az Urat, magasztaljátok Őt,
amennyire tudjátok,
Mert nagyobb minden dícséretnél!
34Akik magasztaljátok Őt,
kapjatok *új* erőre;
Ne lankadjatok, mert el nem éritek!
35Ki látta Őt, hogy le tudná írni,
És ki tudta magasztalni,
úgy, amint kezdettől fogva vagyon?
36Van sok elrejtett dolog,
ezeknél is különb,
Mert keveset láttunk műveiből.
37Mindezt azonban az Úr alkotta,
És bölcseséget adott a jámboroknak.

44. FEJEZET.

Az atyák dícsérete: bevezetés. A Mózes előtti atyák.

1Hadd dícsérjük a híres férfiakat,
A mi őseinket nemzedékeik sorában.
2Sok dicsőséget juttatott *nekik* az Úr
Fensége által régtől fogva!
3*Voltak, kik* hatalommal uralkodtak,
Kik híresek voltak vitézségük miatt,
Voltak, kik okossággal ékeskedtek,

Isten áll minden természeti folyamat hátterében. — *30a* a héber szerint: Dicsőítsük tovább is, mert nem tudunk végére járni. *30b. Hatalmasabb*, a latinban szószerint: mindenható. — *31b* a héberben: És csodálatosak az Ő igéi (vagy: dolgai). — *32c* alatin többlete. — *33.* A vers a latin többlete, a 32. v. változata. — *35. Kezdettől fogva* a latin szöveg többlete.

44. A könyv következő nagyobb része (44—50. fej.) a héber szövegben a következő címet viseli: «A régi atyák dícsérete», a görögben: «Az atyák dícsérete», és nem egyéb, mint a szent történetnek rövid, buzdító célból megírt foglalata, mely az abban szereplő híresebb egyéniségeket időrendben méltatja. — A jelen fejezet általános bevezetést bocsát előre, mely kiemeli, hogy sokan élveznek ugyan megbecsültetést életükben, de a jó hírnév nem éli túl mindegyiküket; a választott nép atyáinak neve azonban örök időkre fennmarad *(1—15)*. Hénok, Noé, Ábrahám, Izsák és Jákob dícsérete *(16—26)*.

1a a héber szerint: Hadd dícsérjem a jámbor férfiakat. — *2b* a héber szerint: És nagyok voltak régi időktől fogva. — *3a* a héber szerint: Kik mint uralkodók leigázták a földet. — *3c—d* a héber szerint: Kik tanácsadók voltak okosságuk miatt, — Kik

Kik hírnevet szereztek
a próféták tisztének
jövendöléssel;
[4]Kik parancsoltak az akkori népnek,
És szentséges igéket
mondtak a nemzeteknek bölcseségük folytán.
[5]*Voltak, kik* dallamokat
gondoltak ki művészetükkel,
És írásba foglalták költemény*eiket*;
[6]Férfiak, kik bővelkedtek vagyonban,
Olyanok, kik szép *életre* törekedtek,
És békében laktak házukban.
[7]Becsben álltak is mindannyian népük nemzedékei előtt,
És dícséretet arattak napjaikban.
[8]*Voltak* közöttük, kik nevet hagytak hátra,
Melyről dícsérettel beszélnek,
[9]És voltak, kiknek nem maradt emlékük:
Kimúltak, mintha nem is lettek volna,
Születtek, mintha nem is születtek volna,
Így gyermekeik is *után*uk.
[10]Azok azonban a jámbor férfiak,
Kiknek kegyessége nem ért véget;
[11]Javaik megmaradnak ivadékuknál,
[12]És szent örökségük unokáik*nál;*
A szövetségek részese marad ivadékuk,
[13]És miattuk gyermekeik is mindörökre.

mindent előre láttak jövendölésükben. — *4.* A héber szerint helyesebben: Kik népeket vezettek megfontolásukkal, — És fejedelmek lettek éleslátásuk miatt; — Kik bölcs gondolkodók voltak tudományukban, — És elüljárók szolgálatukban. — *5a. Művészetükkel*, a héberben: szabály szerint. — *5b* a héber szerint: Kik írásba foglaltak bölcs mondásokat. — *6b. Szép életre*, a latinban szószerint: szépségre; a fordító valószínűleg az egyetértésre utal, melyről a következő sor tesz említést. A sor a héber szerint: Kik erejükre támaszkodtak. — *6c. Házukban*, a héber szerint: a helyükön. V. ö. Ábrahám és Lót békeszeretetét. Móz. I. 13, 6. skk. — *8a.* A fordítás az összefüggés (9. v.) miatt a héber szöveget követi. A latin szerint: Akik tőlük születtek, nevet hagytak hátra. *8b. Dícsérettel*, a héberben: «örökségükben», vagyis: leszármazottaik körében. — *9b—c* a héber szerint: Kimúltak, mikor bevégezték (életüket), — És voltak, mintha nem is lettek volna. *9d. Utánuk* a héber alapján; a latinban: velük. — *10. Azok*, akikről a szerző már említést tett (1—2. 8) és a következőkben értekezik; *jámbor*, a latinban szószerint: «irgalmas», ami ugyanarra a héber kifejezésre megy vissza. *Kegyessége*, a héber szerint: reménye. — *11. Javaik*, olyan erkölcsi, magasabb javak, melyeket a 12. és 13. vv. jelölnek meg közelebbről. — *12a* a hébert követi; a latin szerint: Unokáik szent örökség. — *12b—13a* A jámbor férfiak, a pátriárkák stb. utódai örökölik ama szövetségek áldásait, melyeket elődeik (pl. Ábrahám, Mózes) Istennel kötöttek. V. ö. 24—25. a héber szerint. — *13a* végén a latin hozzáfűzi: maradnak. — *13b* a héber szerint: Emlékük örökre

Törzsük és hírnevük el
nem enyészik ;
14Testüket békében eltemették,
De nevük él nemzedékről nemzedékre.
15Népek emlegetik bölcseségüket,
És dícséretüket hirdeti a gyülekezet.

16Hénok tetszett Istennek, ezért a paradicsomba vitetett,
Hogy a népeknek bűnbánatra szolgáljon.

17Feddhetetlen igaz volt Noé,
S a harag idején engesztelésül szolgált ;
18Miatt*a* maradt a földön maradék
A vízözön idejében.
19Szövetséget kötött vele *az Isten* örök időkre,
Hogy el ne pusztuljon többé minden élő vízözön által.

20Ábrahám népek sokaságának volt dicső atyja,
Nem is akadt dicsőségben hozzá hasonló ;
Megtartotta ő a Magasságbeli parancsát,
És szövetségre lépett vele.
21Testén szerzett érvényt a szövetségnek,
S a kísértésben hűnek bizonyult.
22Dicsőséget adott neki ezért nemzetében,
Megesküdött, hogy gyarapítja őt, mint a föld porát,
23Felmagasztalja ivadékát, mint a csillagokat,
És örökrészt ad nekik tengertől tengerig,
S a Folyamtól a föld széléig.
24Ugyanígy tett Izsákkal is
Ábrahámnak, atyjának kedvéért.

megmarad — És hírük nem megy feledésbe. — *15* a héberben hiányzik és valószínűleg 39, 14-ből van átvéve.

16. A latin és a görög szöveg felfogása szerint Hénok elragadtatása (Móz. I. 5, 22—24.) intő példa volt gonosz kortársainak, hogy megtérjenek, tehát Hénok azért vitetett el, hogy az általános erkölcsi romlás ne kerítse őt is hatalmába. V. ö. Bölcs. 4, 10. skk. A szöveg a héber szerint : «Hénok tökéletesnek találtatott, az Úrral járt-kelt és elragadtatott, — Csodája a tudásnak az összes nemzedékek előtt.» Hénok tudásáról sokat értekezik a róla elnevezett apokrif könyv. — *17*b a héber szerint : S a pusztulás idején (a nem) fenntartója volt. — *18*a. *A földön* a latin szöveg többlete. — *18*b a héber szerint : És a héber szerint : És a vele kötött szövetség miatt szűnt meg a vízözön. — *19. Örök időkre*, a héber szerint : Örök időre szóló jel (t. i. a szivárvány) mellett. *Vízözön által* a héber szövegben hiányzik. — *20*a. V. ö. Móz. I 17, 5. *Dicső*, szószerint : «nagy» a héberben hiányzik. — *20*b a héber szerint : És nem került folt a dicsőségére. — *20*d. V. ö. Móz. I. 15, 17—18. — *21*a. A körülmetélkedésről v. ö. Móz. I. 17, 10—14. 23—27. — *21*b. Izsák feláldozásáról v. ö. Móz. I. 22. — *22—23*a helyett a héberben : Ezért esküvel igérte neki, — Hogy ivadéka által áldja meg a népeket. V. ö. Móz. I. 22, 15. skk. — *23*b—c. V. ö. Móz. I. 15, 18 ; Zsolt. 71, 8. — *24*a. A héber szerint : Ugyanígy tett Izsáknak is igéretet.

[25]Az összes *elődeivel kötött*
szövetségeket átadta
neki,
S az *áldás* Jákob fején
nyugodott.
[26]Elismerte őt áldásai által,
És megadta neki örökrészét;
Ő pedig elosztotta részét
a tizenkét törzs között,
[27]És belőle támasztotta
azt a jámbor *férfiút,*
Ki kegyet talált minden
élő szemében.

45. FEJEZET.

Mózes, Áron, Fineesz.

[1]Kedves volt Isten és
emberek előtt
Mózes, kinek áldva legyen emléke.
[2]Hasonlóvá tette őt dicsőségben a szentekhez,
És naggyá az ellenségek megfélemlítésében;
Bősz állatokat szelídített meg szavával.
[3]Megdicsőítette őt királyok színe előtt,
Parancsokat adott neki népéhez,
És megmutatta neki dicsőségét.
[4]Hűsége és szelídsége
miatt szentté tette őt,
És kiválasztotta minden élő közül.
[5]Megengedte, hogy hallja szavát,
És bevezette a felhőbe.
[6]Parancsokat adott neki
szemtől szembe,
Az élet és a fegyelem törvényét,
Hogy megtanítsa Jákobot rendelkezéseire
És Izraelt szabályaira.

25. A fordítás a héber szöveget követi. A latin szerint: Minden nemzet áldását juttatta neki az Úr, — És megerősítette szövetségét Jákob feje fölött. Móz. I. 32, 28. — *26. Áldásai által*, a héber szerint: «elsőszülöttnek», t. i. Ézsau helyett. Móz. I. 27, 27. *27.* A fordítás a héber szöveget követi, mely ezt a verset már Mózesre vonatkoztatja (l. a köv. fejezetet). A latin szöveg a verset a Jákobtól leszármazó választott népre értette: És megtartotta neki a jámbor embereket, — Kik kegyet találnak minden élő szemében.

45. Mózes (*44. 27—45, 6*), Áron *(7—27)* és Fineesz *(28—31)* érdemeiről és dicsőségéről.

1. A vers a héber szöveg szerint az előző mondat folytatása: Ki kedves volt . . . , Mózest stb. — *2.* Utalás a fáraó előtt művelt csodákra. A héber szerint: «Dicsővé tette, mintha Isten (vagy: angyal?) volna, — És erőssé tette őt a magasságokban; — Siettette szavára a csodajeleket.» *2a*-hoz (héber) v. ö. Zsolt. 8, 6; Móz. II. 4, 16; *2b*-ben (a héber szöveg szerint) arról van szó, hogy Isten a Sinai hegyén erőt adott Mózesnek, hogy színe előtt megállhasson. Mások a *magasságokban* helyett szövegjavítással: «félelmes tettekben», ami utalás az egyiptomi csodákra. — *3a* a héber szerint helyesebben: És erőssé tette őt a király (= fáraó) előtt. — *3c.* V. ö. Móz. II. 33, 18—23. — *4. Szentté tette őt és* a latin és a görög szöveg többlete. — *5.* V. ö. Móz. II. 19, 20. skk. — *5a* a latinban szószerint: Mert hallotta őt és hangját. — *6a* a héber szerint: Letette kezébe a parancsokat. — *6b. Fegyelem*, a héber szerint: bölcseség. — *6c. Jákob* annyi, mint: Izrael népe.

[7]Felmagasztalta Áront,
az ő testvérét
Lévi törzséből, úgy, mint
őt magát.
[8]Örök törvényt állapított
meg javára:
Neki adta a papi méltóságot a népben,
És boldoggá tette őt a
dicsőséggel.
[9]Felövezte a dicsőség
övével,
Díszes ruhába öltöztette,
És megkoronázta a hatalom jelvényeivel,
[10]Sarut adott reá, lábravalót és felsőruhát;
Sok arany csengővel vette őt körül,
[11]Hogy menésközben
csengjenek,
És hangozzanak a templomban népe fiainak
emlékezetére;
[12]Szent ruhát aranyból,
Kék és vörös bíborból
művészi hímzéssel,
Ellátva az ítélet *tudakolójával*, —
[13]Karmazsinszövetből,
művészi munkát,
Metszett drágakövekkel,
arany foglalatban,
Amelyeket kőmetsző
munkája vésett
Izrael törzseinek száma
szerint, emlékeztetőül.
[14]Süvegén arany korona
volt,
Ellátva a «Szent» felírással,
Pompás ékesség, felséges munka,
Dísze kívánatos a szemnek.
[15]Nem volt azelőtt ehhez
hasonló szép dolog
kezdettől fogva.
[16]Nem öltheti magára
semmiféle idegen,
Hanem egyedül csak fiai
És unokái minden időben.
[17]Áldozatait a tűz naponta teljesen megemészti.

7. A héber szerint: És a Szent (= Isten) felmagasztalta Áront Lévi törzséből. — *8b*—c a héber szerint: És fenséget adott neki, — És rendelte, hogy szolgálatot teljesítsen tisztességben. — *9* a héber szerint: «Vadbika szarvait kötötte fel reá, — Teljes díszbe öltöztette, — És pompával, fenséggel ékesítette». A szerző Áron főpapi fejdíszét a vadbika hatalmas szarvaihoz hasonlítja. — *10* a héber szerint: «Nadrágot, köntöst és felsőruhát, — És csengőkkel szegélyezte — És sok granátalmával köröskörül.» A főpapi öltözetről v. ö. Móz. II. 28. és 39. — *11b* a héber szerint: Hogy meg lehessen őt hallani a szentélyben, — És emlékezetbe hozza népe fiait (t. i. Isten előtt). — *12c* a héber szerint: Az ítélet tudakolóját, az efódot és az övet. — *13a*. *Művészi munkát*, a héber szerint: szövő munkáját. — *13b*—d a héber szerint: Drágaköveket a tudakolón, — Pecsétmetszéssel foglalatban, — Mindenféle drágakővel, emlékeztetőül (hogy t. i. Isten figyelmét állandóan felhívja) vésett írással, — Izrael törzseinek száma szerint. — *14b*. *Szent*, a héber szerint. A latinban: szentség. — *14d* a héber szerint: Kívánatos a szemnek és tökéletes szépség. — *16c*. *Minden időben*, a héber szerint: nemzetségeik szerint. — *17*. A héber szerint: Ételáldozata teljesen ég el — Naponta két ízben állandó áldozat gyanánt. V. ö. Móz. III. 6, 12—16.

18Megtöltötte Mózes a kezét,
Felkente szent olajjal,
19És örök feladatul jutott neki
És ivadékának, hogy ameddig az ég áll,
Papi szolgálatot teljesítsen, dícséretet mondjon,
És áldja a népet az Ő nevében.
20Őt szemelte ki az összes élők közül,
Hogy áldozatot mutasson be Istennek,
Tömjént és kellemes illatot emlékeztetőül,
Hogy engesztelést szerezzen népének ;
21És hatalmat adott neki parancsai körül,
Törvényei *és* ítéletei dolgában,
Hogy megtanítsa Jákobot a szabályokra,
És felvilágosítsa Izraelt törvényével.
22De fellázadtak ellene illetéktelenek,
És irígykedve törtek ellene férfiak a pusztában :
Azok, kik Dátánnal voltak és Ábirónnal,
És Kóré pártja bősz haraggal.
23Látta ezt az Úr Isten és nem hagyta helyben,
S elemésztette őket haragja indulatában ;
24Szörnyű csodát művelt rajtuk :
Elpusztította őket tüzes lánggal.
25Gyarapította Áron dicsőségét,
És megadta örökrészét :
A föld gyümölcseinek zsengéjét juttatta neki.
26Először is kenyeret rendelt nekik jóllakásra ;
De az Úr áldozataiból is ehetnek,
Melyeket nekik adott és ivadékaiknak.
27A nép földéből azonban nem részesedik,
S a nép között nem kap osztályrészt,
Mert *Isten* maga az ő része s öröksége.

28Fineesz, Eleázár fia
Harmadik lett a tisztségben,
Mert az Úr félelmében nyomdokába lépett ;

18a jelentése: Mózes őt pappá szentelte. — *19. Dícséretet mondjon* a latin szöveg többlete. *Áldja*, a héber alapján; a latinban szószerint: dicsőítse. — *20b* a héber szerint: Hogy bemutasson égő áldozatot és kövérséget. — *20c.* V. ö. Móz. III. 2, 2. skk.; 5, 12; 6, 15; IV. 5, 26. — *22—24.* V. ö. Móz. IV. 16. és 17. — *25c* a héber szerint: A szent zsengéket juttatta neki eledelül. — *26a* a héber szerint: A kitett kenyerek lettek a része. V. ö. Móz. III. 24, 9. — *26b* V. ö. Móz. III. 7, 6. skk.; 31. sk.; 10, 14; 23, 20; 24, 9; IV. 6, 20. — *27a—b.* V. ö. Móz. IV. 18, 20. — *27c* a héber szerint: Mert az Úr áldozatai a része és az öröksége — Izrael fiai közepette.

28. A tisztségben, vagyis a főpapi hivatalban, «hatalomban» (így a héber). A latinban szószerint: dicsőségben. *Nyomdokába lépett*, t. i. atyjának, Eleázárnak. A héber szerint *28c*: Mert a

[29]Helyt állt a nép becsületéért;
Jámborságával és lelke készségével
Engesztelést szerzett Izraelnek Istennél.
[30]Ezért vele is a béke szövetségét kötötte,
Hogy ő lesz fejedelme a szentélynek és népének,
Hogy őt és ivadékát illesse
A *főpapi* méltóság mindörökre.
[31]De Dávid királlyal is volt szövetsége,
Jessze fiával Júda törzséből,
Hogy az örökség neki jusson és ivadékának,
Azért, hogy bölcseséggel töltse meg szívünket,
Népe igazságos megítélésére,
Hogy feledésbe ne menjenek javaik,
És dicsőségüket nemzetségükben örökké tegye.

46. FEJEZET.

Józsue és Káleb, a bírák és Sámuel.

[1]Vitéz volt a hadban Józsue, Náve fia,
Mózes utóda a prófétaságban,
Nagy volt ő — mint neve is mondja —
[2]Igen nagy volt Isten választottjainak megmentésében:
Leverte az ellenszegülő ellenséget,
Hogy örökrészéhez juttassa Izraelt!

mindenség Uráért buzgólkodott. — *29.* V. ö. Móz. IV. 25. — *29a* héber szerint: És kiállt a gátra népéért. — *29b. Jámborságával* a latin többlete. — *29c.* A régi latin szöveg téves másolása alapján a mai szöveg: Tetszett Izraelért Istennek. — *30a*—b a héber szerint helyesebben: Ezért számára is törvényt alkotott — És örök szövetséget, hogy a szentélyt ő gondozza. — *31.* Fineesz nemcsak Istentől vette főpapi hatalmának megerősítését, hanem *Dávid királlyal is volt szövetsége*, amennyiben az ő utódát, Sádokot a főpapi család más ágának mellőzésével a főpapi tisztségbe iktatta (Kir. III. 2, 35; Ez. 40, 46.). Tehát ő és fiai kapták meg ismét Áron *örökségét*, hogy a népet oktassák *(31d)*, annak igazságot szolgáltassanak *(31e)*, s ezáltal Isten figyelmét ősük érdemére állandóan felhívják *(31f)*, és a főpapi méltóságot családjuknak állandóan biztosítsák *(31g)*. — *31c*—i a héber szerint: Egy férfinak volt öröksége az ő dicsőségének színe előtt, — Áron öröksége pedig egész törzsé. — Most pedig dícsérjétek az Urat, a jóságost, — Ki méltósággal koronázott titeket! — Adja nektek a szív bölcseségét, — Hogy feledésbe ne menjen előnyötök, — És hatalmatok örökké tartson!

46. Józsue és Káleb *(1—12)*, a bírák *(13—15)* és Sámuel *(16—23)* dicsősége.

1. Náve, a héberben: Nún. *Utóda*, a héber szerint: szolgája. V. ö. Móz. V. 34, 9. — *1c—2a* a héber szerint: Ki azért alkottatott, hogy napjaiban — Nagy üdvössége legyen (Isten) választottjainak. *Mint neve is mondja:* a Józsue név jelentése: az Úr az üdvösség. — *2b—c* a héber szerint: Hogy bosszút álljon az ellen-

[3]Be dicső volt, mikor fölemelte kezét,
És *dárdát* ragadott a város ellen!
[4]Volt-e, ki *vele* szembe tudott szállni?
Hisz az Úr *adta kezébe* ellenségeit!
[5]Nemde *intésére* megállt a nap,
S egy nap olyan lett, mint kettő!
[6]Segítségül hívta a Magasságbelit, a hatalmast,
Mikor ellenségek *szorongatták* mindenfelől,
És meghallgatta őt a nagy és szentséges Isten
Hatalmas jégeső köveivel:
[7]Az ellenséges népre zúdította *őket*,
És tönkreverte a lejtőn az ellenségeket,
[8]Hadd tudják a népek, mily hatalmas Ő,
Hogy nem könnyű az Istennel harcolni!
Ő pedig híven követte a Hatalmast,
[9]Jámborságot tanusított *már* Mózes napjaiban,
Ő és Káleb, Jefóne fia,
Mikor állhatatosak voltak az ellenséggel szemben;
Visszatartották a népet a bűntől,
És elhallgattatták a gonosz zúgolódást.
[10]Ezért kettejüket szemelte ki *Isten*,
Hogy megkímélje őket a hatszázezer gyalogosra *váró* veszedelemtől,
És elvezesse őket örökrészükbe,
A tejjel-mézzel folyó földre.
[11]Erőt adott ezért az Úr Kálebnek,
És megmaradt benne az erő öregségéig,
Hogy megszállja a magas földet;
Ivadéka is megtartotta az örökrészt,
[12]Hadd lássák Izrael fiai megannyian,
Mily jó a szentséges Istent híven követni.

[13]A bírák is névszerint, mindazok,
Kiknek szíve meg nem romlott,

ségen, — És örökrészt juttasson Izraelnek. — *3.* Hái ostromáról v. ö. Józs. 8, 18. — *3b* a latinban: És pallosokat hajított a városok ellen. — *4b* a héber szerint: Hisz az Úrnak harcait vívta! — *5—8b.* V. ö. Józs. 10, 11. skk. — *5. Intésére* a héber alapján; a latinban: haragjára. — *7b.* A bethoroni lejtőről l. Józs. 10, 11. — *8a—b* a héber szerint: Hogy minden átokkal sujtott nép megismerje, — Hogy résztvesz Ő a hadban ellenük (szószerint: hogy figyeli a háborújukat). — *8c—10.* V. ö. Móz. IV. 14, 6. skk. — *9c. Az ellenséggel szemben*, a héber szerint helyesebben: a gyülekezet pártütésekor. — *9d* a héber szerint: Hogy elfordítsák a haragot (t. i. Istenét) a gyülekezettől. — *11.* V. ö. Józs. 14, 9. 11. 14; Bír. 1. — *12. A szentséges Istent*, a héber szerint: az Urat.

13. Meg nem romlott, a héber szerint: el nem bízta magát.

S akik el nem fordultak
az Úrtól:
[14]Legyen áldott az emlékük,
És sarjadozzanak ki
csontjaik a helyükről!
[15]Maradjon meg nevük
örökre,
Maradjon fönn fiaik számára
A szent férfiak dicsősége!

[16]Az Úrnak, Istenének
kedveltje, Sámuel,
Az Úrnak prófétája,
Felállította a királyságot,
És fejedelmeket kent fel
népében,
[17]Igazságot tett a gyülekezetben az Úr törvénye szerint,
És Isten meglátogatta
Jákobot.
Megbízható prófétának
bizonyult,
[18]Hűnek bizonyult igéiben, mert látta a világosság Istenét.
[19]Ő is kiáltott a mindenható Úrhoz,
Mikor a körülvevő ellenségek mindenfelől szorongatták,
És bemutatta a hibátlan bárány áldozatát;
[20]Az Úr pedig mennydörgött az égből,
Hatalmas zengéssel hallatta szavát,
[21]És tönkreverte az *ellenséges* fejedelmeket
S a filiszteusok minden vezérét.
[22]Életének és korának vége előtt pedig
Tanukul hívta fel az
Urat és felkentjét,
Hogy sem pénzt, de még sarút sem fogadott el senkitől sem!
És nem vádolta őt senki sem.

V. ö. Bír. 8, 23. — *14*b. A bírák nyomába hadd lépjenek hozzájuk méltó utódok! — *15*a a héber szerint: És nevük a fiaik (= Izrael újabb nemzedékeinek) törzsöke legyen. *15*b—c, valamint *14*b a héber szövegben hiányzik.

16—23. V. ö. Kir. I. — *16.* A héber szerint: Népének barátja volt és Alkotójának kedveltje, — Kit anyja méhéből könyörögtek ki (v. ö. Kir. I. 1, 27.), — Az Úr nazireusa a próféta tisztségében (v. ö. Kir. I. 1, 11.): — Sámuel, ki bíró és pap tisztjét viselte (v. ö. Kir. I. 7, 9.); — Isten szavára felállította a királyságot, — És fejedelmeket kent fel a nép fölé (v. ö. Kir. I. 9, 27; 10, 1; 15, 1.). *Felállította*, a latinban szószerint: felújította. — *17*a a héber szerint: Az Úr parancsára egybehívta a gyülekezetet. V. ö. Kir. I. 7, 3. 10. stb. — *17*b. *Isten meglátogatta*, újra gondjába vette a filiszteusoktól elnyomott Izraelt. — *17*c a héber szerint: (Megbízhatósága miatt) felkeresték a látót. — *18. Látta a világosság Istenét* v. ö. Kir. I. 3, 10. A héber szerint a sor: És hűséges pásztor volt igéivel. — *19—21.* V. ö. Kir. I. 7, 10. — *19. Ő is*, mint Józsue (6. v.). *Hibátlan*, a héber szerint: szopós. — *21. Tönkreverte*, a héberben: megalázta. *Az ellenséges fejedelmeket*, a latin fordítás a héber szöveg más olvasása alapján: a tírusiak fejedelmeit. («Ellenség» héberül = *szár*, «Tírus» = *szór*). — *22.* V. ö. Kir. I. 12. — *22*a. *És korának* a latin többlete. A sor a héber szerint: És mikor ágyán pihent. — *22*b. *Felkentjét*, t. i. a távollevő

[23]Miután pedig elszenderült,
Tudtul adta és megmutatta a királynak élete végét;
Felemelte szavát a földből jövendőmondásra,
Hogy eltörölje a nép bűnét.

47. FEJEZET.

Nátán és Dávid. — Salamon és Roboám.

[1]Nátán próféta jött ezek után
Dávid napjaiban.
[2]Mert amint a hájt elválasztják a hústól,
Úgy Dávid is *kiválóbb* volt Izrael fiainál;
[3]Oroszlánokkal úgy játszott, mint bárányokkal,
És medvékkel úgy bánt, mint juhok bárányaival.
Ifjúkorában [4]nemde megölte az óriást,
És elvette népéről a gyalázatot,
[5]Amikor felemelte kezét,
S a parittya kövével leütötte a gőgös Góliátot!?
[6]Mert segítségül hívta az Urat, a Mindenhatót,
Ki erőt adott jobbjának,
Hogy leterítse a hadban vitéz férfiút,
És felmagasztalja népe szarvát.
[7]Dicsővé tette őt ekként tízezer között,
És magasztossá tette az Úr áldásaival,
Azzal, hogy felajánlotta neki a dicső koronát;
[8]És letiporta az ellenséget köröskörül,
Kiirtotta az ellenséges filiszteusokat — mind a mai napig,
És letörte szarvukat — örökre.
[9]Minden tette után magasztalást zengett
A Szentnek és Magasságbelinek dicsőítő szavakkal.
[10]Teljes szívéből dícsérte az Urat,

királyt. — *22c.* Kir. I. 12, 3. szabad idézése. — *23.* V. ö. Kir. I. 28. — *23a—b* a héber szerint: De még halála után is megkérdezték, — És megjelentette a királynak a sorsát. — *23d* a héberben hiányzik. *A nép bűne* Saul uralma Isten akarata ellen; ezt kiengesztelte Saul halála, mely Sámuel jövendölése után elháríthatatlanná lett.

47. Nátán *(1)* és Dávid *(2—14)*; Salamon *(15—26)* és Roboám *(27—28)*; Jeroboám *(29—31)*.

1. A héber szerint: És erre Nátán lépett fel, — Hogy Dávid (szolgálatára) álljon. V. ö. Kir. II. 7, 2—17; 12, 1—15. — *2a* a héber szerint: «Mert amint a hájt elválasztják a szenttől», vagyis a békeáldozat húsától, hogy t. i. Isten oltárán elégessék, mint legkiválóbb részt. V. ö. Móz. III. 3, 3. 9. stb. — *3. Bárányokkal . . . juhok bárányaival*, a héber szerint: gidákkal . . . bárányokkal. V. ö. Kir. I. 17, 34. skk. — *4—5.* V. ö. Kir. I. 17. — *7.* A héber szerint: Ezért énekelték meg őt a leányok, — És hízelegtek neki a «tízezer»-rel (v. ö. Kir. I. 18, 7.). — Miután a koronát feltette, hadbaszállt. — *8.* V. ö. Kir. II. 8, 1. skk. *Örökre* a latin szöveg többlete. — *10.* A héber szerint: Teljes szívéből szerette Alko-

És szerette Istent, ki őt alkotta,
És erőt adott neki az ellenségekkel szemben.
11Énekeseket állított fel az oltár előtt,
És kellemes dallamokat énekeltetett velük;
12Fényt adott az ünnepségeknek,
És szépekké tette az *évenkint visszatérő* ünnepeket
Azzal, hogy magasztalták az Úr szent nevét,
És már hajnalban dicsővé tették Isten szentélyét.
13Az Úr megtisztította őt bűneitől,
És felmagasztalta szarvát örökre;
Neki adta a jogot a királyságra,
És a dicső trónt Izraelben.
14Bölcs fiú következett utána,
S érette leverte az ellenség minden hatalmát.
15Békés időben uralkodott Salamon,
Mert Isten alája vetette minden ellenségét,
Hogy házat építsen az Ő nevének,
És szentélyt készítsen örök időkre.
Mily bölcs voltál ifjú korodban!
16Mint a folyó, tele voltál bölcsességgel;
Elborítottad a földet szellemeddel,
17És megtöltötted rejtélyes mondásokkal.
Hírneved eljutott messze szigetekig,
És kedvelt lettél békeszereteted miatt.
18Énekeid, mondásaid, talányaid és megfejtéseid miatt
Megcsodáltak az országok.
19*Elneveztek* az Úr, az Isten nevéről,
Kit Izrael Istenének hívnak.
20Úgy gyüjtötted az aratóját, — És zsoltárral magasztalta mindennap. — *11a* a héber szerint: Húros hangszereket alkalmazott az oltár előtti éneknél. — *12b*. *Az évenkint visszatérő ünnepeket*, a héber alapján; a latinban: az ünnepeket az élet befejezéséig. — *12d* a héberben: «És a szentély (már) reggel előtt visszhangzott». Dávid törekvéseiről az istentisztelet fényének emelésére v. ö. Krón. I. 16, 4; 23, 5. 30; 25, 1. 6; II. 8, 14. — *13a* a héber szerint: Elvette az Úr a bűnét. V. ö. Kir. II. 12, 13. — *13d* a héberben: És felállította trónját Jeruzsálem fölött. — *14*. A héber szerint: Az ő kedvéért következett utána — Bölcs fiú, ki biztonságban lakozott. *15b* a héberben: És békét szerzett neki Isten körüskörül. — *16a* a héber szerint: És bölcseségtől áradoztál, mint a Nílus. *16b* értelme: Salamon bölcsesége az egész földet elárasztotta. — *17a*. A homályos héber szöveg szerint: És megénekelted (?) a magasságot (= az eget?) énekkel. — *18*. *Az országok*, a héber szerint: a népek. — *19*. A vers valószínűleg Salamon másik nevére (Jedidjah = Jahve kegyeltje) utal. V. ö. Kir. II. 12, 25. *Elneveztek*, kiegészítés a héber szöveg alapján. — *20*. *Sárgarezet*, a héber szerint: vasat, a görögben: ónt, a szírben: ólmot; *ólmot*,

nyat, mint a sárgarezet,
És úgy halmoztad az ezüstöt, mint az ólmot;
21De odaadtad ágyékodat asszonyoknak,
És szabadjára éltél testeddel;
22Foltot ejtettél hírneveden,
És meggyaláztad ivadékodat;
Haragot vontál gyermekeidre,
És bánat követte botorságodat,
23Mert birodalmad kettészakadt,
Efraimból pedig *pártütő* ország *lett*.
24De Isten még sem hagy fel irgalmával:
El nem emészti, tönkre nem teszi alkotásait;
Nem irtja ki gyökerestül kiválasztottja ivadékát,
És nem pusztítja el annak nemzetségét, ki szerette az Urat.
25Maradékot hagy meg Jákobnak
És Dávidnak gyökérhajtást belőle.
26Salamon pedig *pihenőre tért* atyáihoz,
27És maga után hagyta ivadékát: «a nép balgaságát»,
28Roboámot, ki híján volt az okosságnak,
És elidegenítette magától a népet döntésével,
29És Jeroboámot, Nábát fiát,
Ki bűnbe vitte Izraelt,
És bűnös útra térítette Efraimot.
És bűneik nagyon gyarapodtak,
30A földjüktől nagyon messzire vitték őket,
31És mindenféle gonoszságra adták magukat,

a szírben: port. V. ö. Kir. III. 10, 27. — *21.* V. ö. Kir. III. 11 1—4. — *21b* a héber szerint: És hatalmat engedtél nekik tested fölött. — *22b* a héberben szószerint: És megfertőztetted ágyadat. — *22d* a héber szerint: És sóhajt a fekvőhelyedre. — *23.* A latinban szószerint: Mert az országot két részre osztottad, — És (oka lettél), hogy Efraimban kemény uralom támadt. V. ö. Kir. III. 11, 11. — *23b.* A szerző külön hangsúlyozza, hogy az északi királyságot, melynek legfontosabb törzse *Efraim* volt, nem tekinti törvényesnek, mivel Dávid uralkodó családjától elszakadt. — *24b* a héber szerint: «És nem engedi, hogy szavaiból egy is földre essék». Isten nem feledkezik meg Dávidnak tett igéreteiről (Kir. II. 7, 14. sk.; III. 11, 13.). — *24c*—d. *Kiválasztottja ... annak ... szerette*, a héberben: «kedveltjeinek ... azoknak ... szerették», mivel a szöveget nemcsak Dávidra, hanem Salamonra is érti. — *25a. Hagy*, a latinban szószerint: hagyott. — *25b* a latin szerint: És Dávidot abból a gyökér(hajtás)ból. — *26.* A latin szószerint: És Salamon véget ért atyáival. — *27. A nép balgaságát* esetleg szójáték a Roboám névvel *(rechab* = «tágas» helyett *rahab* «pófteszkedés», *am* = nép). A héber szerint: Ki balgasagban bővelkedett *(rechab)*. — *29c* — *31a.* A héber szerint a helyes sorrend: 29c («És botrányt állított Efraimnak»), 30 («Úgy, hogy földjükről kiűzték őket», t. i. később az asszír fogság idején), 29d, 31a. — *31b*—c a szír és a héber, *31c* a görög szövegben is hiányzik.

Míg csak el nem érte
őket a megtorlás,
És véget nem vetett
minden bűnüknek.

48. FEJEZET.

Illés és Elizeus; Ezekiás és Izaiás.

[1]Illés próféta jött ezután;
tűzhöz volt hasonló,
— A szava lángolt, mint
a fáklya, —
[2]Éhinséget hozott reájuk,
És megkevesedtek, kik
gonosz akarattal boszszantották
És nem tudták szívlelni
az Úr parancsait.
[3]Az Úr szavával elzárta
az eget,
És három ízben tüzet
hozott le az égből.
[4]Ily dicső volt Illés, csodáival!
Ki is dicsekedhetnék
hozzád hasonlóan,
[5]Ki felhoztál megholtat
az alvilágból,
A halál sorsából az Úr
Isten igéje által;
[6]Ki romlásba döntöttél
királyokat,
Játszva megtörted hatalmukat,
És *sírbataszítottál* ágyukról dicsőségeseket?!
[7]Ki ítéletről értesültél
Sinai hegyén,
És megtorló büntetésekről a Hóreben;
[8]Ki királyokat kentél fel
megtorlásra,
És prófétát tettél meg
utódodnak;
[9]Ki felvitettél tüzes forgószélben,
Tüzes lovú kocsin,
[10]Kiről meg van írva,
hogy az ítélet idején

48. Illés *(1—12)* és Elizeus *(13—15)*; az asszír fogság *(16)*; Júda királyság fejedelmei *(17—18)*, Ezekiás *(19—25b)* és Izaiás *(25c—28)*.

1. Illés tüzes hevéről v. ö. Kir. III. 18, 40. A vers a héber szerint: Míg próféta nem támadt, ki tűzhöz volt hasonló, — És szava olyan volt, mint az égő kemence. — *2b* a héber szerint: És megkevesbítette őket haragjában. — *2c* a latin többlete. Az éhinségről v. ö. Kir. III. 17—18. — *3a*. Az ég elzárása az eső visszatartása. — *3b*. V. ö. Kir. IV. 1, 9. skk. *Az égből* a latin többlete. — *4a*. A többi régi szöveg a sort második személyben hozza: Be dicső voltál, Illés, csodáiddal! — *5*. V. ö. Kir. III. 17, 22. A héber szerint: Ki felkeltettél megholtat a halálból — S az alvilágból az Úr kegye folytán. — *6a*. *Romlásba*, a héber szerint: verembe (sírgödörbe). V. ö. Kir. IV. 1, 4. 6. 16. — *6b* a latin többlete. — *7*. V. ö. Kir. III. 19, 15. skk. — *8*. *Megtorlásra . . . prófétát*, a latinban: bűnbánatra . . . prófétákat. *Tettél meg* a latin többlete. A szerző itt Jehúra, Házáelre és Elizeusra gondol (Kir. III. 19, 15. skk.; IV. 8, 13; 9, 2. sk.). — *9*. V. ö. Kir. IV. 2, 1—17. A héber szerint: Ki felfelé ragadtattál viharban, — Tüzes seregektől ég felé. — *10*. *Meg van írva*, így Mal. 4, 5—6. sk. — *10a*—c a héber szerint: «Kiről meg van írva, hogy készen állsz a (meghatározott) időre — Csillapítani a haragot, mielőtt fellángolna, — Hogy az atyák szívét a fiak felé fordítsd». *Jákob*, vagyis Izrael népe végső helyreállításának előfeltétele tehát a törzseket és pártokat egymástól elválasztó belső viszályoknak megszüntetése, a méltatlan utódokra neheztelő atyák kiengesz-

Csillapítod az Úr haragját;
Kiengeszteled az atya szívét fiával,
És helyreállítod Jákob törzseit!
11Boldogok, kik meglátnak téged,
És barátságoddal dicsekednek;
12Mert mi élünk ugyan életünkben,
De halálunk után ilyen nevünk nem lesz!

13Miután Illést a forgószél elrejtette,
Elizeus telt el szellemével.
Nem félt fejedelemtől életében,
És senki sem múlta felül hatalomban.
14Semmi sem volt számára lehetetlen,
Sőt még holttestében is prófétai erő lakozott;
15Csodákat vitt véghez életében,
És bámulatos dolgokat tett halálában.
16Mindamellett még sem tért meg a nép,
És nem hagytak fel bűneikkel,
Míg csak el nem üzték őket országukból,
S el nem széledtek az egész földön.

17De megmaradt *azért* parányi nép,
És fejedelem Dávid házában;
18Némelyek közülük azt tették, mi tetszett Istennek,
Mások ellenben sokat vétkeztek.
19Ezekiás megerősítette városát:
Vizet vezetett belsejébe,
Megfúrta a sziklát vassal,
És vízgyűjtőt épített.
20Napjaiban vonult fel Szennácheríb,
És elküldte Rábsákét;
Felemelte kezét ellenük,

telése. — *11.* A héber szerint: «Boldog, ki meglát téged és meghal», vagyis boldog, ki megérheti második eljöveteledet. *Meglátnak*, a latinban: megláttak. — *12.* A vers a héber szövegben hiányzik, és a fordítások is jelentősen eltérnek (szír: De nem hal meg, hanem valóban él; görög: Mert mi valóban élni fogunk).

13. A forgószél, a héber szerint: a vihar. A héber és a szír szöveg tanusága szerint *13b* után még a következő vers állott: Még egyszer annyi csodát művelt,— És csupa csoda jött elő szájából. — *13c. Fejedelemtől;* a héber szerint helyesen: bárkitől. — *13d* a héber szerint: És semmiféle embernek (szószerint: húsnak) sem volt hatalma a szelleme fölött. V. ö. Kir. IV. 3, 11. sk.; 6, 15. skk. — *14b.* V. ö. Kir. IV. 13, 21. *Prófétai erő* itt csodatevő hatalmat jelent.

17. Parányi nép, a héber szerint: egy kevés Júdának. — *18. Mi tetszett Istennek*, a héber szerint: ami helyes. — *19.* V. ö. Kir. IV. 20, 20; Krón. II. 32, 30; Iz. 22, 11 és a Sziloa-alagút feliratát. *Megerősítette* (chizzak) szójáték az Ezekiás (Chizkijjáhu) szóval. *Vassal*, a héber szerint: érccel. — *19d* a héber szerint: És hegyekkel (?) zárt körül tavat. — *20.* V. ö. Kir. IV. 18 sk.; Krón. II. 32; Iz. 36. sk. — *20c* a latin többlete. — *20e* a héber szerint: És

Kinyujtotta kezét Sion ellen
És elbízta magát hatalmában.
[21]Megrendült ekkor szívük és kezük,
És gyötrődtek, mint a vajudó asszony;
[22]Hívták az Urat, az irgalmast,
Kiterjesztették kezüket és ég felé emelték,
S a szentséges Úr, az Isten csakhamar meghallgatta szavukat.
[23]Nem gondolt bűneikre,
És nem adta át őket ellenségeiknek,
Hanem megmentette őket Izaiás, a szent próféta keze által.
[24]Megverte az asszírok táborát:
Tönkretette őket az Úr angyala,
[25]Mert azt tette Ezekiás, mi Istennek kedves,
És állhatatosan járt őse, Dávid útján,
Amint meghagyta neki Izaiás,
A nagy és Isten színe előtt hűséges próféta.
[26]Az ő napjaiban tért hátra a nap,
És ő meghosszabbította a király életét.
[27]Nagy lélekkel meglátta a végső dolgokat,
És vigasztalta Sionban a gyászolókat;
Örök időkre [28]megmutatta a jövendőt,
S a rejtett dolgokat, mielőtt meglennének.

49. FEJEZET.

Jósiás és más jámbor egyének dícsérete.

[1]Jósiás emléke, mint az illatos *tömjén* keveréke,
Mely illatszerkészítő műve;
[2]Édes az említése minden szájnak, mint a méz,
Mint a zene borozás mellett,
[3]Mert Isten küldötte őt a nép megtérítésére;
El is távolította az is-

Istent gyalázta gőgjében. — *21. És kezük*, a héber szerint: kevélység(ük) mellett (is). — *22. És ég felé emelték*, a héberben e helyett: hozzá. *22c* a héberben: S Ő meghallgatta imájuk szavát. — *23a*—b a latin többlete. — *23c. Megmentette őket*, szójáték az «Izaiás» szóval (a héber *jósiam* és *Jesajahu)*, a latinban szószerint: megtisztította. *A szent próféta* a latin többlete. — *25b*. A héber szerint: És ragaszkodott (szójáték: *jachazek—Chizkijjahu)* Dávid útjaihoz. — *25d. Isten színe előtt hűséges*, a görög szerint: látomásaiban megbízható. — *26*. Kir. IV. 20; Krón. II. 32, 24.; Iz. 38. — *27—28*. Utalás Izaiásnak a végső, messiási időkre vonatkozó jövendöléseire.

49. Jósiás *(1—4)*, Jeremiás *(5—9)*, Ezekiel *(10—11)*, a kis próféták *(12)*, Zorobábel és Jézus főpap *(13—14)*, Nehemiás *(15)*, Hénok *(16)*, József *(17—18)*, Szet, Szem, Enos és Ádám *(19)* dícsérete.

1. Emléke, a héber szerint: neve. — *2. Minden szájnak* és *a zene* kifejezések helyett a héberben: «az inynek» és «az ének». V. ö. Kir. IV. 22. skk. — *3*. Jósiás reformjáról Kir. IV. 23. — *3a* a

tentelen undokságokat.
[4]Oda*adta* szívét az Úrnak,
S a bűnök napjaiban megszilárdította a jámborságot.
[5]Dávidon, Ezekiáson és Jósiáson kívül
Mindannyian gonoszt cselekedtek,
[6]Mert elhagyták a Magasságbeli törvényét
Júda királyai,
És megvetették Isten félelmét;
[7]Ezért másnak adták át uralmukat,
És idegen nemzetnek dicsőségüket.
[8]Ezek felgyujtották a kiválasztott szent várost,
És elhagyottá tették útjait
Jeremiás miatt, [9]mert gonoszul bántak vele,
Holott még anyja méhében prófétává szenteltetett,
Hogy felforgasson, kitépjen és tönkretegyen,
Újra építsen és helyreállítson.
[10]Ezekiel látta a dicsőség látomását,
Melyet Ő a kerubok kocsiján mutatott meg neki,
[11]És megemlékezett *Jóbról is*,
Ki az igazság útjaihoz *ragaszkodott*.
[12]A tizenkét próféta csontjai is
Sarjadozzanak helyükön,
Mert megerősítették Jákobot,
És *megsegítették biztos* reménnyel.
[13]Mikép magasztaljuk Zorobábelt?
Mert olyan volt ő is, mint a pecsétgyűrű a jobb kézen;

héber szerint: Mert megtérésünk végett fáradozott (?). — *3*b. *Az undokságok* az elődök bálványai. Kir. IV. 21. — *4*b. *Megszilárdította a jámborságot*, a héber szerint: jámborságot tanusított. — *5—6*. A zsidó királyok közül csak a fenntnevezettek szereztek a mózesi törvénynek teljes érvényt. — *6*b a héber szerint: Míg csak véget nem értek. — *8—9*. Hogy a babilóniak Jeruzsálemet elpusztították, annak oka legalább némileg a rossz bánásmód is volt, melyben honfitársai a Babilonnak meghódolást ajánló Jeremiást részesítették. V. ö. Jer. 36—39. — *8*. *Kiválasztott*, a latin többlete. — *9*b—d. V. ö. Jer. 1, 5. 10. *Helyreállítson*, a héber szerint: ültessen és erősítsen. — *10*. V. ö. Ez. 1 és 10. A héber szerint: Ezekiel látomást látott, — És leírta (t. i. könyvében) a kocsi-(val kapcsolatos) alakokat. — *11*. V. ö. Ez. 14, 14. 20. A fordítás a héber szöveget követi. A görög és a latin szöveg az *Ijjób* (= Jób) tulajdonnevet a héber *ójeb*-nek, azaz «ellenség»-nek olvasta. A latin szöveg ebből kifolyólag a következő alakot öltötte: Mert megemlékezett az ellenségekről a zivatarban (ez esetleg utalás Gógra Ez. 38, 9 nyomán), — Jót tenni azokkal, kik helyes utakat mutattak. — *12*. A szerző a 12 ú. n. kis prófétához méltó szellemi örökösöket kíván Izrael népének. V. ö. 46, 14. — *12*d a latinban szószerint: És megváltották magukat erős hittel. — *13—14*. V. ö. Ezdr. 3, 1. skk.; Agg. 1, 1; Zak. 3, 1. skk. — *13*b. V. ö.

14Vagy Jézust, Józedek fiát,
Kik napjaikban építették *Isten* házát
És emeltek az Úrnak szent templomot,
Mely örök dicsőségre van rendelve!
15Nehemiás is sokáig *maradjon* emlékezetben!
Ő építette fel nekünk a lerombolt falakat;
Ő állította helyre a kapukat és a zárakat,
És építette meg házainkat.
16Nem született a földön Hénokhoz hasonló,
Ezért el is vitetett a föld színéről.
17Oly ember sem született, mint József,
Ki testvérei fejedelme volt s a nemzet erőssége,
Atyjafiai vezére és a népnek támasza;
18Gondját viselték még csontjainak is,
Melyek holta után prófétai erővel bírtak.
19Szet és Szem is becsben álltak az emberek előtt,
Minden élő fölött pedig Ádám van, mert ő volt az első.

50. FEJEZET.

Simon főpap dícsérete. — Két zárószó.

1Simon, Oniás fia, a főpap,
Élete folyamán jó karba hozta az *Isten* házát,
És napjaiban megerősítette a templomot.
2Ő építette ki a templom magasságát,

Agg. 2, 24. *Is* a latin többlete, valószínűleg Jer. 22, 24-re tekintettel, hol ugyanez a hasonlat áll Jekoniásról. — *14*d. *Az örök dicsőségre* nézve l. Agg. 2, 8. 10. — *15*. V. ö. Neh. 3., 4. és 6. fej. *Nekünk a lerombolt falakat*, a héber ehelyett: romjainkat. — *16*. A héber szerint: «Kevesen születtek a földön Hénokhoz hasonlók, — Mert ő is beljebb (az égbe?) vitetett». *Ő is*, t. i. úgy, mint Illés. V. ö. 48, 9. — *17*b a héber és a szír, *17*c pedig ezenfelül a görög szövegben is hiányzik. Az utóbbi sor *17*b fordításának változata. — *18*a. V. ö. Móz. I. 50, 25; II. 13, 19; Józs. 24, 32. — *18*b a latin többlete, 48, 14-ből átvéve. — *19*a. *Az emberek előtt*, a héberben e helyett: «és Enós» (e tulajdonnév jelentése «ember»). V. ö. Móz. I. 5, 6. — *19*b a héber szerint: De minden élő fölött vagyon Ádám dicsősége.

50. Simon főpap dícsérete *(1—23)*: érdemei Jeruzsálem és lakossága körül *(1—5*a), a főpap istentiszteleti ténykedésének költői leírása *(5*b*—23)*. Zárószó az atyák dícséretéhez *(24—28)*. A szerző zárószava a könyvhöz *(29—31)*.

1. A vers a héber és a szír szöveg tanusága szerint így kezdődik: Testvérei feje és népének büszkesége — Simeon volt, Oniás fia, a főpap, — Ki élete folyamán stb. *Testvérei* a. m. paptársai. II. Simeon-ról lásd a Bevezetést. Az *Oniás* név formája a héber szövegben Jochanan. Amint a régi atyák között Ádám rangban az első (49, 19), úgy a kortársak között az elsőség Simont illeti meg, ki már méltóságánál fogva is a választott nép hivatalos képviselője volt. — *1*b—c. A héber szöveg nem tulajdonítja mindezt kizárólag Simon személyének: Az ő idejében állították helyre . . . erősítették meg stb. — *2. Ő építette ki* és *a templom oromzatát*

A kettős épületet és a
templom oromzatát.
[3]Napjaiban a kutak víz-
ben bővelkedtek,
És megteltek szerfelett,
mint a tenger.
[4]Gondját viselte népének,
és megmentette a pusz-
títástól;
[5]A várost erős *kézzel* na-
gyobbította.
Dicsőséget nyert, mikor
a nép előtt járt-kelt;
Kibővítette a templom
és az udvar bejáratát.

[6]Olyan volt ő, mint a haj-
nali csillag a felhők
között,
Miként a teli hold, *amikor*
világít a maga idején;
[7]Mint a ragyogó nap, úgy
tündökölt ő Isten
templomában,
[8]Mint a fölséges felhők
közt pompázó szivár-
vány;
Mint a rózsa a tavasz
napjain,
És mint a liliom a fo-
lyóvíz mellett;
Mint a *Libanon virágai*
a nyár napjain,
[9]Mint a lobogó tűz, mint
a tűzben égő tömjén;
[10]Mint az edény szín-
aranyból,
Mely mindenféle drága-
kővel ékes,
[11]Mint a viruló olajfa
S a magasba törő ciprus:
Olyan volt ő, mikor ma-
gára vette a díszruhát
És teljes pompába öltö-
zött,
[12]Amikor felment a szent
oltárhoz,
S a szent ruhában éke-
skedett.

a latinban szószerint: «ő alapította» és «magas falait.» Helyesebb és világosabb a héber szöveg: Napjaiban építették ki a falat, — A templom oromzatát a királyi palotánál. — *3.* Helyesebb a héber szöveg: Napjaiban ástak vízmedencét, — Tavat, mely háborgó (?) tengerhez hasonló. — *4. A pusztítástól*, a héber szerint: a kifosztástól. — *5a* a héber szerint: És megerősítette városát ellenséggel szemben.

5b—*c* a héber szerint már a következő tartalmi egységhez tartozik, mely leírja Simont istentisztelet közben: Mily ékes volt ő, mikor kitekintett a sátorból, — Amint kijött a függöny mögül! A következő versek *(6—11)* hasonlatokkal ecsetelik és magasztalják a szentély kárpitja mögül előlépő főpapot. — *6a. Hajnali*, a héber szerint: ragyogó. — *6b. Világít a maga idején*, a héber szerint helyesebben: «az ünnep napjain.» Az *ünnep* a húsvét, mely telihold idejére esik. — *7* a héber szerint: «És mint a nap, mely felragyog a király temploma fölött». A *király* Istent jelzi. — *8a. Fölséges* a latin többlete. — *8b* a héber szerint: «Mint a virág az ágakon az ünnep napjain». Az említett ünnep valószínűleg a sátoros ünnep. V. ö. Móz. III. 23, 40. — *8d* fordítása a héber szöveget követi. *Mint a Libanon virágai*, a latinban: mint az illatos tömjén (a héber lebóna = tömjén). — *9.* A görög szöveg alapján kiigazított héber szöveg szerint: És mint a tömjén tüze a füstölőn. — *10a* a héber szerint: Mint a bevont (?) arany edény és a serleg (?). — *11a.* A héber a végén hozzáteszi: megrakva bogyóval. — *11b* a héber szerint: Mint az olajfa duzzadó ágakkal. — *12b* a héberben: S a szentély kerületét ékesítette. —

[13]Amikor átvette a papok
kezéből a *hús*részeket,
S az oltár mellé állott,
Körülvette őt a testvérek koszorúja,
Mint a cédruscsemeték
Libanon hegyén;
[14]És körülötte álltak, mint
a pálmalevelek,
Áron összes fiai díszükben,
[15]Az Úr áldozataival kezükben
Izrael egész gyülekezete előtt,
Míg be nem végezte az oltárszolgálatot
És rendbe nem tette a
Magasságbeli király áldozatát.
[16]Majd kinyujtotta kezét
italáldozatra,
És áldozott a szőllőfürt véréből;
[17]Kiontotta az oltár aljára,
Fölséges illatul a Magasságbeli fejedelemnek.
[18]Ekkor Áron fiai felkiáltottak,
Vert harsonákba fújtak,
És hatalmas harsogást
hallattak
Emlékeztetőül az Isten előtt.
[19]Az egész nép együttvéve pedig
Sietve arcra borult a földön,
Hogy imádják az Urat, Istenüket,
És könyörögjenek a mindenható, fölséges Istenhez.
[20]Majd az énekesek hallották hangjukat,
S a nagy templom betelt a felhangzó kellemes énekkel;
[21]Imával könyörgött a
nép a fölséges Úrhoz,
Míg el nem végződött az Úr szolgálata,
És be nem fejezték a teendőket.
[22]Akkor leszállt és kiterjesztette kezét
Izrael fiainak egész gyülekezetére,
Hogy Isten *áldását* vegye ajakára,
S az Ő nevével dicsekedjék.
[23]Ekkor *leborultak* másodízben,
Hogy *vegyék áldását*.

13a. A papok, a héber szerint: testvérei. — *13b. Az oltár*, a héber szerint: a máglya. — *13c. Testvérek*, a héber szerint: fiak. — *14. Mint a pálmalevelek*, a héber szerint: mint a jegenyék a patak mellett. — *15d. Áldozatát*, a héber szerint: máglyáját. — *16. Italáldozatra*, a görög szerint: a serleg után. — *18. Felkiáltottak* a héber szövegben hiányzik. *Áron fiai* a leviták. A harsonaszónak a leírt szertartásban imajellege volt *(emlékeztető Isten előtt)*. — *19d* a héberben: Izrael Szentje előtt. — *21* a héber szerint: És hangosan kiáltott az ország egész népe — Imában az Irgalmas színe előtt, — Míg be nem fejezte (t. i. a főpap) az Úr szolgálatát, — És be nem mutatta neki azt, ami kijár. — *22.* A főpapi áldásra vonatkozólag v. ö. Móz. IV. 6, 24—26; Sirák 36, 19. — *Áldását*, a latinban: dícséretét. — *23.* A fordítás a héber szöveget követi. A latin szöveg szerint: Mire ismételte imáját, — Meg akarván mutatni Isten erejét.

24Most pedig kérjétek a
mindenség Istenét,
Ki nagy dolgokat vitt
véghez az egész földön,
Ki megsokasította nap-
jainkat anyánk méhé-
től fogva,
És irgalma szerint cse-
lekedett velünk,
25Adja meg nekünk a szív
vidámságát,
És hogy béke legyen
napjainkban Izrael-
ben, örök időkre,
26Hogy Izrael elhiggye:
Velünk van az Isten
irgalma,
És megment minket
napjaiban!

27Két népet utál a lelkem,
A harmadik pedig nem
is nép, hogy gyűlölhet-
ném:
28Akik Szeír hegyén lak-
nak és a filiszteusok,
S a balga nép, mely
Szíchemben lakozik.

29A bölcseség és fegyelem
tanítását
Ebbe a könyvbe írta
Jézus, Sirák fia Jeru-
zsálemből,
Ki szívéből ujrafakasz-
totta a bölcseséget.
30Boldog, ki ezekben a ja-
vakban foglalatosko-
dik;

24. Kérjétek a héber szerint: áldjátok. *A mindenség Istenét*, a héber szerint: az Urat, Izrael istenét.—*24c* a héberben: Ki felnöveli az embert az anyaméhtől fogva. — *24d* a héber szerint: S őt tetszése szerint alkotta. — *25* a héber szerint: «Adja meg nektek a szív bölcseségét, — Hogy békében lehessen köztetek (t. i. a főpap)». Mások *25b*-t szövegjavítással: Hogy békesség legyen köztetek. — *26.* A héber és a szír szöveg szerint: «Maradjon a kegye állandóan Simeonnal, — És tartsa fenn számára a Pinchásszal (= Vulg. Fineesz) kötött szövetséget, — Hogy az meg ne szegessék vele szemben — És ivadékával szemben, ameddig az ég áll!» V. ö. 45, 28—30. A szerző — úgylátszik — oly időben, mikor a szádokíta ágat a főpapi méltóság elvesztésének veszélye fenyegette, azért imádkozik, hogy a méltóság ebben az ágban öröklődjék tovább. Amitől a szerző félt, az a makkabeus főpapkirályok korában végérvényesen be is következett. Mivel az ima eme része a későbbi időben tárgytalanná lett, úgy látszik, hogy a verset a görög és a latin szöveg a fenthozott verssel pótolta. *27—28* a szamaritánusok ellen irányul, kik a jeruzsálemi templomtól és főpaptól elszakadtak, és Szíchem fővárossal külön vallásos közületbe tömörültek. A szamaritánusok keverék népét a szerző nem is tekinti népnek sem, és még jobban nézi le őket, mint a *Szeír* hegységének környékén élő edomitákat és a filiszteusokat. Ezek a sorok még távol állanak az Újszövetségnek szeretetet hirdető szellemétől, melyet az irgalmas szamaritánusról tárgyaló példabeszéd mutat be. *Hogy gyűlölhetném*, a latin többlete. *Balga* a. m. istentelen.

29c. A bölcseséget, t. i. a régi bölcsekét. A héber így adja a *29.* v. szövegét: Bölcs oktatás és időszerű mondások — Simeontól, Jézus fiától, ki Eleázár fia, ki Szíra fia, — Ki kiöntötte szívét a magyarázatban, — S aki ontotta az okosságot». A szerző neve egyébként valószínűleg nem Simeon, hanem Jézus volt; a Simeon név esetleg a fejezet első részéből került ide. Lásd a Bevezetést. — *30. Ki ezekben a javakban foglalatoskodik* a héber szerint: ki ezekről elmélkedik. *Mindenkor* a latin többlete. —

Ki megszívleli őket,
bölcs leszen mindenkor,
[31]Mert ha ezeket cselekszi,
ereje lesz mindenre,
Mert Isten világosságának nyomában jár.

51. FEJEZET.

A szerző imája. — A bölcseség után való törekvésről.

Jézusnak, Sirák fiának imája.

[1]Hadd magasztaljalak,
Uram, királyom!
És dícsérjelek téged, szabadító Istenem!
[2]Hadd hirdessem nevedet,
Mert segítőm és oltalmazóm lettél!
[3]Megmentetted testemet az enyészettől,
A gonosz nyelv tőrétől,
S a hazugságot cselekvők ajkától,
És megsegítettél támadókkal szemben.
[4]Megmentettél neved nagy kegyessége szerint
A prédára leső ordítozóktól,
[5]És azok kezéből, kik életemre törtek,
A *nagy* szorongatásból, mely körülvett engem,
[6]A fojtó lángtól, mely körülvett,
Úgy, hogy meg sem perzselődtem a tűzben,
[7]Az alvilág méhének mélységéből,
Az elvetemült nyelvtől és a hazug beszédtől,

31b. Világosságának, a héber szerint helyesebben: félelmének. A sor értelme: Mivel a vallásosságot igyekszik nyomon követni és azt el nem hagyja.

51. Függelék: Jézus, Sirák fia imában hálálkodik a vett jótéteményekért *(1—17)*. A könyvet 22 kettős sorból álló alfabetikus költemény zárja be, melyben a szerző leírja a bölcseség megszerzésére irányuló fáradozását és a bölcseség birtoklásának előnyeit; végül újból felszólítja a bölcseség nélkül szűkölködőket, hogy tőle — a könyv útján — tanuljanak *(18—38)*. A két főrész közé, a 17. v. után a héber szövegben egy 16 versből álló, litániához hasonló dícsérő ima helyezkedik, melynek hitelessége vitás, mivel az sem a Vulgatában, sem a többi régi fordításban nincs meg.

A felirat a görög és a latin szöveg sajátja. — *1. Szabadító*, a héber szerint: atyám. — *2a*. A héber szöveg a sor végén hozzáteszi: életem mentsvára. — *2b* a héber szerint: Mert megváltottad lelkemet a halálból. — *3a* a héber szerint: Visszatartottad testemet a veremtől (=sírtól), — És kiragadtad lábamat az alvilág hatalmából. A szerző az utóbbi kifejezést nem valóságos, hanem képleges halálból, nagy életveszedelemből való megmenekvésre érti. *3b—c* a héber szerint: Megmentettél a nép rágalmától, — A rágalmazó nyelv ostorától — S a hazugságba tévedettek (valószínűleg annyi, mint: hitehagyók) ajkától. — *4*. A görög szöveg segítségével kiigazított héber szerint: És megmentettél nagy kegyeddel — A falni áhítóknak tőrétől. — *5. A nagy szorongatásból* a héber, a görög és a szír szöveg alapján; a latin szószerint: a szorongatások kapuitól. — *6b* a héber szerint: «A nem szított (?) tűz lángjától»; ennek jelentése a következő lehet: oly tűz lángjától, melyet nem én szítottam. — *7c* a héber szerint helyesebben: A csel-

A gonosz királytól és az álnok nyelvtől.
[8]Mindhalálig dícsérje lelkem az Urat,
[9]Mert életem közel járt az alvilághoz odalenn.
[10]Körülte*kintettem* mindenfelé, de nem akadt, ki segítsen,
Segítség után néztem az emberek között, de hiába!
[11]Megemlékeztem *ekkor* irgalmadról, Uram!
És a régi időben véghezvitt művedről,
[12]Hogy megmentetted a benned bízókat, Uram!
És kiszabadítottad őket a pogányok kezéből.
[13]Fölemel*tem* a föld*ről szavamat*,
És könyörögtem, hogy megmenekedjem a halál*tól*.
[14]Kiáltottam az Úrhoz, Uram atyjához,
Hogy ne hagyjon szorongatásom napján,
A kevélyek idejében, segítség nélkül:
[15]Hadd dicsérjem nevedet szüntelen,
És magasztalva emlegessem!
Imám ekkor meghallgatásra talált;
[16]Megszabadítottál a romlástól,
És megmentettél a szorongatás napjától,
[17]Ezért magasztallak, dicsőítlek,
És áldom az Úr nevét!

szövő nyelv nyilaitól. — *9.* A héber szerint: Közel volt a lelkem a halálhoz, És életem stb. — *10. Körültekintettem mindenfelé* a héber alapján; a latin szerint: körülvettek engem mindenfelől. — *11*b. Isten *műve a régi időben* az ő jótetteményei a választott néppel szemben. — *12. A pogányok kezéből*, a héber szerint: minden bajból. — *13. A földről*, vagyis az alvilág és a romlás közvetlen szomszédságából, halálos veszélyből. — *13*a. A latin fordítás a görög szöveg elírása alapján: A föld fölé magasztaltad lakásomat. — *13*b a héber szerint: «És segítségért kiáltottam az alvilág kapuiból.» Az ének szerzője már közel járt az alvilág bejáratához, halálos veszedelemben forgott. *Hogy megmenekedjem a haláltól*, a latinban szószerint: az elfolyó halálért, vagyis: a halál elfolyásáért, távozásáért. — *14.* A héber szerint helyesebben: Kiáltottam az Úrhoz: Atyám vagy te, — Te vagy a hős, én szabadulásom; — El ne hagyj a szorongatás napján, — A pusztulás és romlás napján. — *15*c a héber szerint: S az Úr meghallgatta szavamat, — És ügyet vetett könyörgésemre. — *16—17. Megszabadítottál . . . megmentettél . . . magasztallak, dicsőttlek*, a héber szerint helyesebben: megszabadított . . . megmentett . . . magasztalom, dicsőítem.

*17*b után a héber szöveg a köv. verseket tartalmazza (l. a Bev.-t a fejezethez): (1) «Dícsérjétek az Urat, mert jó, — Mert kegye örökké tart. — (2) Dícsérjétek a magasztalás(ra méltó) Urat, — Mert kegye stb. — (3) Dícsérjétek Izrael védőjét, — Mert stb. — (4) Dícsérjétek a mindenség Alkotóját, — Mert stb. — (5) Dícsérjétek Izrael megváltóját, — Mert stb. — (6) Dícsérjétek Őt, ki egybegyűjti Izrael szétszórtjait, — Mert stb. — (7) Dícsérjétek Őt, ki felépíti a várost és szentélyét, — Mert stb. — (8) Dícsér-

18Mikor még ifjú voltam, mielőtt utakra indultam,
Kértem a bölcseséget, nyilvánosan, imámban.
19A templom előtt könyörögtem érte,
És mindvégig is utána törekszem;
És az virágzott, mint a korán érő szőllő.
20Szívem örömét lelte benne;
Egyenes úton járt a lábam,
És ifjúkoromtól fogva nyomában jártam.
21Kissé *hozzája* hajtottam fülemet, és befogadtam,
22Nagy bölcseségre tettem szert,
És nagy előmenetelt tettem benne.
23Dicsőítem Őt, ki bölcseséget adott nekem!
24Eltökéltem, hogy gyakorlom is,
Buzgólkodtam a jóban és nem vallok szégyent.
25Küzködött érte a lelkem,
És mikor gyakoroltam, megerősödtem.
26A magasba emeltem kezemet,
És sirattam annak nem tudását.
27Feléje irányítottam lelkemet,
És megleltem, mikor megismertem.
28Általa nyertem értel-

jétek Őt, ki szarvat növeszt Dávid házának, — Mert stb. — (9) Dícsérjétek Őt, ki kiszemelte Szádok fiait a papságra, — Mert stb. — (10) Dícsérjétek Ábrahám pajzsát, — Mert stb. — (11) Dícsérjétek Izrael szikláját, — Mert stb. — (12) Dícsérjétek Jákob hősét, — Mert stb. — (13) Dícsérjétek Őt, ki Siont kiszemelte, — Mert stb. — (14) Dícsérjétek a királyt, a királyok királyát, — Mert stb. — (15) Ki felmagasztalta népe szarvát — Minden jámborainak dicsőségére, — (16) Izrael népéét, a hozzá közel álló népéét! — Dícsérjétek az Urat!» — A szöveg nagyobb része idézet más szentírási könyvekből. A formára nézve v. ö. a 135. zsoltárt. A *(9)* v.-hez v. ö. az előző fejezet 26. v.-ét a héber szerint.

18. V. ö. Bölcs. 8, 2; Péld. 4, 3. A szerző utazásairól v. ö. Sirák 34, 10. skk. *Kértem*, a héberben: megkívántam. *Nyilvánosan*, a latin és a görög szövegnek a 19. v. tartalmából merített többlete. — *19*c. Valószínű, részben a görög szöveg alapján eszközölt kiigazítás után többen így fordítják e sort: «Az pedig érlelődött, mint a sötétbe játszó szőllő», vagyis: a kor haladtával a szerzőben a bölcseség érlelődött, mint a szőllő, mely éréskor sötétkék színbe megy át. — *22*b a héber és a szír szövegben hiányzik. A héber szövegben *21*a után a következő sor áll: Dícsemre vált az igája. — *25*b a héber szerint: És nem fordítottam el tőle arcomat. — *26.* A héber szerint helyesebben: Kinyitottam ajtaját kezemmel, — Belépek hozzá és szemlélem őt! A szerző a bölcseséget jegyesének választotta (v. ö. Bölcs. 8, 2. skk.) és nála kíván időzni. A bölcseség házáról v. ö. 14, 22. skk.; Péld. 8, 34. és 9. fej. — *27*b. Érthetőbb a héber szöveg: És megtaláltam (t. i. a bölcseséget mint arát) szeplőtlenségben. — *28*a a latinban szósze-

mességet kezdettől fogva,
Ezért nem is akarom elhagyni.
29 *Égett* a bensőm, hogy keressem,
Azért el is nyertem, mint értékes vagyont.
30 Nyelvet adott nekem az Úr jutalmul,
Dícsérni is kívánom őt vele.
31 Jertek hozzám ti, kik tudás híján vagytok,
Gyülekezzetek tantermembe!
32 Miért késlekedtek még? Mi a kifogástok?
Hisz lelketek szomjazik nagyon!
33 Megnyitottam számat és mondottam:
Szerezzetek magatoknak *bölcseséget* ingyen!
34 Hajtsátok nyakatokat igája alá,
És fogadja be lelketek az intelmet,
Mert közel vagyon annak megtalálása.
35 Lássátok önszemetekkel, hogy *bár* keveset fáradtam,
Mégis bőséges megnyugvást találtam magamnak.
36 Fogadjátok be tanításomat minél többen,
Mert ezüstöt, bőséges aranyat szereztek vele!
37 Örvendjen lelketek az Ő irgalmasságának,
És ne szégyeljétek az Ő dícséretét!
38 Végezzétek el dolgotokat még idő előtt,
Akkor megadja jutalmatokat idejében!

rint: Vele birtokoltam szívet kezdettől fogva. — *28b* a szír szöveg alapján; a latin szerint: Ezért nem fogok elhagyatni. — *29a* a latin szerint: Megzavarodott a bensőm (szószerint: hasam), mialatt azt kerestem. — *30.* A szerző dícséri Istent a tőle vett ékesszólásért, mely ebben a művében is megnyilatkozik. — *31—33.* A szerző tanterme a könyve. Ebbe a terembe ingyenes a belépés, tehát a szerző meghívásával szemben nem lehet kifogással élni. — *33. Bölcseséget*, kiegészítés a héber szöveg alapján. — *34b—c* a héber szerint: «És vállalja lelketek a terhet! — Mert közel van (t. i. a bölcseség) azokhoz, kik keresik». Továbbá hozzáteszi: S aki odaadja lelkét, megtalálja azt. — *35—36.* A szerző nem fáradott túlsokat a bölcseség keresésével, mégis lelki megnyugvást és értékes, ezüstnél, aranynál többet érő kincseket talált és ezeket könyvében át is nyujtja olvasóinak. — *36.* A latin szószerint: Vegyétek a tanítást nagyszámú ezüst (pénz) gyanánt, — És bőséges aranyat szereztek vele. — *37.* A héber szerint helyesebben: «Örvendjen lelketek a tanszékemnek, — Mert nem valltok szégyent énekemmel!» *Tanszékemnek* annyi, mint: ennek a könyvnek (v. ö. 31.). — *38. Idő előtt* valószínűleg annyi, mint Isten ítéletének ideje előtt. A héber szerint: igazságban. A héber szöveg még a következő dicsőítést (doxológiát) és zárószót tartalmazza: Áldva legyen az Úr örökké, — És magasztaltassék neve nemzedéktől nemzedékig. — Eddig érnek Simeon, Jézus fiának szavai, kit Ben Szíránah neveznek. Simeonnak, Jézus fiának, ki Eleázár fia, Ben Szíránah bölcsesége. Legyen áldva az Úr neve mostantól fogva mindörökké!

NÉVMUTATÓ.*

Aggeus 174, 178, 657 — zsoltára 707.
Alföld 81, 98.
Amána 827.
Ananiás 1) 204, 2) 205, 3) az Isten 260.
Ange 284.
Anna — id. Tóbiás felesége 249, 253, 269 sk. — Ráguel felesége 263 sk., 265 skk.
Arabok, Arábia 97, 112, 122, 132, 202, 207, 213, 580 sk.
Arktúrus 444.
Artaxerxes — Ezdrás könyvében 172 sk., 178, 180—184, 199, 212, 241 — Eszter könyvében 348 skk., 356.
Assur 9, 24, 313, 604.
Asvérus 171, 318, 320 skk., 323, 325, 327 skk., 334, 337 sk., 340, 345 sk.
Asszíria, asszírok 21, 24, 136 sk., 142, 147 skk., 151, 171, 180, 228, 247, 249, 282 skk., 289, 292 sk., 296, 298, 300, 302, 306, 308, 310—314, 588, 1034.
Azaniás 230.
Azariás (Ázáriás) — Etán fia 11 — Jehu fia 13 sk. — Ámászlás fia (Ózias) 16, 131 skk. — Áchimáász fia 24 — Helkiás fia 24, 35, v. ö. 180 — Jóhánán fia 24 vö. 133 — Szofoniás fia 26 vö. 139 — Oded fia 107 sk. — Jósáfát fia 1) 121, 2) 121 — Jerohám fia 124 — Obed fia 124 — efráimita (?) 136 — Jálaleel fia 139 — főpap Ezekiás idejében 145 sk. — felügyelő 146 — Márájot fia 180 — Helkia fia 180 — Máászia fia 205 — visszatérő 216 — levíta 220 — szövetség aláírója 229 — fejedelem (?) 238 — angyal 260 sk., 268.

Ábda 234.
Ábdi — Málok fia 26 — Kis atyja 139 — Élám fia 195.
Ábdiás — Jesmájás atyja 72 — felügyelő 154.
Ábdiel 22.
Ábdon — város 28 — Sesák fia 33 — Mááka fia 33, 37 — Míka fia 154.
Ábed 185.
Ábelmáim 110.
Ábgata 321.
Ábia — Heszron felesége 13 — Roboám fia 16, 102 sk., 104—106 — Sámuel fia 25 — Bekor fia 29 — papi osztály feje 64 vö. 237 — Ezekiás anyja 138 — szövetség aláírója 229 — pap 236.
Ábiászáf — Elkána fia 25 — Kóre fia 26, 35.
Ábida 10.
Ábiel 40.
Ábiezer — Regina (Moleket) fia 30 — ánátóti 40, 71.
Ábigábaon 33.
Ábigáil — Izáj leánya 12 — Dávid felesége 15.
Ábiháil — Ábisur felesége 13 — gádita (?) 22 — Eliáb leánya 102 — Márdokeus fivére 325, 345.
Ábimáel 9.
Ábinádáb — Izáj fia 12 — Saul fia 33, 37 — kárjátjárími 44.
Ábiron 644, 1025.
Ábisue — Fineesz fia 24, 27, 181 — Bále fia 32.

* Készítette: dr. Takáts Ernő.

Ábisur 13.
Ábitál 15.
Ábitób 32.
Ábiu 24, 64.
Ábiud 32.
Abizáj — Száruja fia 12, 40, 54 sk.
Ábjátár 46, 54, 64, 73.
Ábner 70, 72.
Ábrahám 10, 49, 77, 117, 142, 224, 263, 265, 299, 352, 354, 540, 640, 643, 1022.
Ábrám 10, 224.
Absálom 15, 102, 464, 702.
Ácháb 113 skk., 121 skk.
Áchár 13.
Ácház 16, 134—138, 140.
Áchia (-ás) — Jerámeel fia 13 — Áhod fia 32 — kincstartó 69.
Áchimáász 24, 27.
Áchimelech — Dávid papja 54 — filiszteus 514 — pap 548.
Áchimót 25.
Áchinoám 15.
Áchio (Áhió) 33, 37.
Áchior — id. Tóbiás unokafivére 272 — ámmonita vezér 289, 291 skk., 304, 309 sk.
Áchitób — Ámáriás fia 1) 24 — 2) 24, 27, 35, 54, 180, 234— Melkiás fia 297.
Áchitófel 73.
Ádád — Bádád fia 11 — fául 11.
Ádája, -ás — Etán fia 26 — Semel fia 33 — Jerohám fia 35 — Máásziás atyja 124 — Báni fia 195 — Báni fia 195 — Jójárib fia 233 — Jerohám fia 234 — papi családfő 237.
Ádáli 136
Ádália 342.
Ádám 9, 266, 797, 990, 1009, 1036 l. még 862.
Ádán 185.
Ádár (hó) 178, 328 sk., 340 skk., 343, 347, 351, 359.
Ádárezer 53, 55 sk.
Ádbeel 10.
Áddár 32.
Áddó — Zára fia 25 — Zakariás atyja 174, 178 — hazatérő 236 — látnok 99, 103, 106.
Áddon 218.
Ádiel — simeonita 20 — Jezra fia 35 — Ázmót atyja 72.
Ádin — visszatérő 166, 217 — szövetségaláíró 230.
Ádina 41.
Ádli 72.
Ádmáta 321.
Ádon 167.
Ádonia 230.
Ádoniás — Dávid fia 15 — levita 111.
Ádonikám 166, 185, 217.
Ádorám — Jektán fia 9 — Tóu fia 53.
Ádurám — robotszedő 100 — város 101.
Áen 20.
Áffáim 13.
Áfonita 72.
Áfszesz 65.
Áfuteusok 14.
Ágág-nemzetség 327 sk., 338, 342, 344.
Ágáráj 41.
Ágáreus 22, sk., 72, 604.
Ággit 15.
Águr 783.
Áhára 32.
Áhárehel 17.
Áhástáreus 17.
Áháva 185 skk.
Áház (Míka fia) 33, 37.
Áházi 234.
Áher 30.
Áhi 31.
Áhia 41.
Áhiám 41.
Áhiás (silói) 99 sk.
Áhiezer 41.
Áhikám 154.
Áhilud 54.
Áhimám 35.
Áhimelek 64 sk.
Áhin 30.
Áhió 33 (l. jegyz.) 37.
Áhion 110.
Áhisáhár 29.
Áhiud 32.
Áhobbán 13.
Áhod 32.
Áhoe 32.

Áhohiták 39 sk., 70.
Áhumáj 17.
Áilát 96, 131.
Ája 10.
Ájálon 33, 101, 136.
Ákár 11.
Ákkes 40, 71.
Ákkós 64.
Ákkosz 167, 203, 218.
Ákkub — Elioenáj fia 16 — ajtónálló 35, 166, 218, 234, 237 — nátineus 167 — levíta 220.
Ákobor 11.
Áksza 14.
Álám 185.
Álámát 33, 37.
Álián 10.
Állon 20.
Álmát 27, 29.
Álohes 204, 230.
Álva 11.
Ámadáti 327 sk., 344, 349, 357.
Ámál 32.
Ámálek 10, 288 — ámálekiták 21, 54, 604.
Ámán 327 skk. 330 skk. 333 skk., 336 skk., 342, 344, 347, 349 skk., 354 sk., 357.
Ámária — Báni fia 196 — Sáfátia fia 233 — pap 236.
Ámáriás (Amariás) — Merájót fia 24, 27 — Ázáriás fia 24, 180 — Hebron fia 62 — Jáhát fia 65 — pap 116 — felügyelő 146 — szövetség aláírója 229 — papi családfő 237.
Ámásza — Ábigáil fia 12 — Ádáli fia 136.
Ámászáj — Elkána fia 25 sk. — Bóni fia 26 — a harmincak feje 42 — pap 47 — Máhát atyja 139 — Ázreel fia 234.
Ámásziás — Jóás fia 16, 129 skk., 132 — Jósa atyja 20 — Helkiás fia 26 — Zekri fia 112.
Ámásszáj 234.
Ámelek 114.
Ámi 167.
Áminádáb — Rám fia 12 — Káát fia 25 — Óziel fia (?) 46 — Énekek énekében 832.
Ámizábád 71.
Ámmiel — Betsábe atyja 15 — Obededom fia 68.
Ámmiud — Elisáma atyja 31 — Ámri fia 34.
Ámmon, ámmonita 41, 54 skk., 103, 117, 119, 128, 132, 134, 188, 201 sk., 207, 241, 244, 289, 295, 604.
Ámnon — Dávid fia 15 — Simon fia 19.
Ámok 236 sk.
Ámon — király 16, 152 — parancsnok 114 — Szábáim atyja 218.
Ámorreus 9, 94, 188, 225, 291, 690, 692.
Ámosz — Izaiás atyja 133, 149 sk., — próféta 251.
Ámrám — Káát fia 24 sk., 62, 65 — Báni fia 195.
Ámrámiták 69.
Ámri — Bekor fia 29 — Omráj fia 34 — Mikáel fia 72 — Átália (nagy-)atyja 123 — Zákur atyja 203.
Ámszi 234.
Ána — Szeír fia 10 — Szebeon fia 10.
Ánája 230.
Ánámím 9.
Ánán 230.
Ánáni 16.
Ánánia 235.
Ánátót — Bekor fia 29 — város 27, 40 sk., 71, 166, 217, 235 — szövetség aláírója 230.
Ánátótia 33.
Ánem 28.
Áner 28.
Áni 47.
Ánia 220.
Ániám 30.
Ánob 17.
Áod 29.
Ápámea 287.
Ára — vidék 24 — Jeter fia 32.
Árádius 9.
Árája 204.
Árákeus 9.

Árákiták 73.
Árám — Szem fia 9 — Jerámeel fia 13 — vidék 13 — Sómer fia 31.
Árán — Disán fia 10 — Semei fia 62.
Árári 40.
Árbáti 40.
Árdon 12.
Área 165, 215, 217.
Áree 32.
Arem 217.
Árfáxád — Szem fia 9 sk. — méd király 281 sk.
Áridáj 342.
Áridáta 342.
Áriel — moábi 40 — főember 185.
Áriszáj 342.
Árnán 16.
Árod 33.
Ároer 22.
Áron 24, 26 sk., 43, 46, 62 skk., 65, 104 sk., 133, 140, 147, 157, 181, 232, 240, 591, 630, 642, 644, 660, 663, 689, 691, 890, 998, 1024 sk., 1038, l. még 72.
Árori 40 sk.
Árum 17.
Ásán 27.
Ásbel 32.
Ásdod 208, 244.
Áser 11, 27 sk., 31 sk., 43, 143.
Áshur 13.
Áskenez 9.
Ásmodeus 255.
Ásót 31.
Ássem 41.
Ássur 17.
Ássurím 10.
Ássverus 171.
Ástárót 28, 41.
Ásza — Ábia fia 16, 106—111, 120, 122 — Elkána fia 35.
Ászáa 154.
Ászáel — Száruja fia 12, l. Ászáhel — levíta 1) 111 — 2) 146.
Ászáf — Bárákiás fia 26, 47 skk., 50, 65 skk., 88, 118, 139, 141, 157 sk., 166, 170, 218, 234, 238, 240 — zsoltára 544, 582, 584, 587 skk., 591, 597, 599 sk., 602 sk., — Zekri atyja 35. — erdőfelügyelő 200.
Ászáhel — Jóáb fivére 40, 71, l. Ászáel — Jónatán atyja 194.
Ászája — simeonita 20 — Hággia fia 25 — selaita 34 — levíta 46.
Ászálelfúni 17.
Ászán 20.
Ászána 34.
Ászárela 66.
Ászárháddon 171.
Ászármót 9.
Ászászontámár 117.
Ászbáj 41.
Ászebáim 167.
Ászel 33, 37.
Ászena 167.
Ászenáfár 172.
Ásziel 20.
Ászíongáber 96, 120.
Ászír — Jekoniás fia 16 — Kóré fia 25 — Ábiászáf fia 25 sk.
Ásznaa 203.
Ászom — Izáj fia 12 — Jerámeel fia 13 — város 20.
Ászor 235.
Ászrádel 18.
Átájás 233.
Áták 330 sk.
Átáláj 195.
Átália — királynő 123, 127 — Izaiás atyja 185.
Átánáj 26.
Átára 13.
Átárót-Bet-Jóáb 15.
Átersáta 167, 218 sk., 221, 229.
Átér — Ezekiás fia 166, 217 vö. 230 — kapuőr 166, 218.
Ávit 11.
Áza — város 31 — nátineus 167, 218.
Ázáreel — kárehími 41 — énekes 67 vö. 238.
Ázárikám 234.
Ázáz 22.
Ázbok 205.
Ázeka 101, 235.
Ázer 205.
Ázgád 166, 185, 217 vö. 230.
Áziám 233.
Áziza 195.

Ázmávet 166, 238.
Ázmót — Jóáda fia 33 vö. 37 és 41 — báurámi 40 — Ádiel fia 72.
Azreel 234.
Azuba — Heszron felesége 12 — Jósáfát anyja 120.
Azur 230.
Azzi — Báni fia 234 — papi (?) családfő 237 vö. 239.

Babilon, -i 34, 150 sk., 159 skk., 164 sk., 172, 175 skk., 181 sk., 184, 216, 241, 324, 348, 609, 693 sk.
Baldád 370, 381, 402, 417, 456.
Barákel 431 sk.
Báál — város 20 — Reja fia 21 — gábaoni 33, 37 — bálvány 111, 126 sk., 135, 150, 153.
Báál-Fárászim 45.
Báál-Hamón 836.
Báál-Hermon 23.
Báália 41.
Báálját 45.
Bánna — Heled atyja 40 — visszatérő 165, 217 — Szádok atyja 203 — szövetség aláírója 230.
Bánsa 109 sk.
Bádád 11.
Bádájás 195.
Bádán 30.
Bágata 321.
Bágatán 326, 334, 349.
Bákbákár 35.
Bákbuk 167, 218.
Bála — város 20 — Ázáz fia 22 — Neftáli anyja 30.
Bálaám 241 — város 28.
Bálaán 10.
Bálát 94.
Bálán 29.
Bálánám 72.
Bálánán 11.
Bále — Beor fia 10 — Benjámin fia 32.
Bánna 33, 37.
Bánája — simeonita 20 — fárátoni 40 — Nébo fia 196.
Bánájás — Jójáda fia 40, 54, 71 — énekes 47 sk. — pap 47 — fárátoni 71 — Jójáda atyja 73 — Jehiel fia 118 — felügyelő 146 — Fáhát-Moáb fia 195.
Bánea 195.
Báneás 195.
Báni 166 — Mosollám atyja 195 — Mááddi atyja 195 — Mááddi rokona 195 — levíta 220, 223, 230, 234 — másik levita 223 — szövetség aláírója 230.
Bánínu 230.
Bánnuj 217.
Bára 32.
Bárája 33.
Báráka 41.
Bárákia, *-ás* — Zorobábel fia 16 — Sámáa fia 26 — Ásza fia 35 — Ászáf atyja 47 — ajtónálló 47 — Mosollámót fia 136 — Mosollám atyja 203, 206, 215.
Báred 30.
Bária — Semeja fia 16 — Áser fia 31 — ájáloni 33 — Semei fia 62.
Bárszáit 31.
Báruk — Zákáj fia 205 — szövetség aláírója 229 — Kolhoza fia 233.
Básán 22 sk., 27 sk., 226, 572, 690, 692.
Bászájás 26.
Bátuel 20.
Báurám 40.
Báváj 205.
Bázata 321
Bebáj 166, 185, 195, 217 szövetség aláírója 230.
Beelfegor 645.
Beelmeon 22.
Beelteem 172.
Beera 21.
Begoáj 1) 217 — 2) 230.
Beguáj 165 sk., 217.
Beguj 185.
Behemót 451 sk.
Bekbekia 234, 236 — kamraőr 237.
Bekor 29.
Bela 29.

Belga 64, 237 — visszatérő 236.
Belgáj 229.
Beliál 104.
Belma 294.
Belsám 216.
Belsán 165.
Ben 47.
Benádád 109.
Benháil 111.
Benjámin, -ita 11, 27 skk., 32, 34, 40 skk., 43, 57, 72, 100 skk., 106 skk., 129, 144, 153, 155, 164, 171, 193, 205, 233, 235 sk., 238, 348, 572, 599 — Bálán fia 29 — levita 146 — Herem fia 195 — ? 238.
Benni 205.
Bennó 65.
Bennoj 187.
Bennuj — Fáhát-Moáb fia 195 — Báni fia 195 — Henádád fia 205 l. még 230, 236.
Benzóhet 19.
Beor 10.
Bera 32.
Beri 32.
Beria 31.
Berkosz 167, 218.
Beród 41, 166, 217.
Bersábe 19, 57, 116, 126, 142, 235.
Berzelláj 167, 218.
Beselám 172.
Beszáj 166, 217 sk. — nátineus 218 — főember 230.
Beszee 167.
Beszeleel 195.
Beszlot 218.
Beszlut 167.
Beszódia 203.
Betákárám 204.
Betásbea 19.
Betázmót 217.
Betberáj 20.
Betel 31, 105, 166, 217, 235.
Betfálet 235.
Betgáder 14.
Bethoron 28, 31, 94, 130.
Betia 18.
Betlehem 15, 17, 39 sk., 56, 101, 166, 217.
Betmárkábót 20.
Betráfa 18.
Betsábe 15, 546.
Betsán 31.
Betsemes 27, 131, 136.
Betszúr 14, 101, 205.
Betulia 292 skk., 295, 297, 306, 311 sk., 315.
Bezéleel 12, 80.
Béter hegy 824.
Bisszusmivesek háza 19.
Bokki 24, 27, 181.
Bokkiáu 66 sk.
Bokru 33, 37.
Bóni — Sómer fia 26 — Hásábia atyja 234.
Bonni — Omráj atyja 34 — levita 223 — főember 230.
Boóz 12 — oszlop 85.
Boszor — város 28 — Szúfa fia 32.
Boszra 10.
Bosszantás helye 625.
Bugeus 349.
Búna 13.
Búz 22 .
Búzi 431 sk.

Chábri 297.
Chámmát 15.
Chelmon 294.
Cheres 35.
Chidon 44.
Chúsáj 73.
Círus 161, 163 sk., 170 sk., 175 sk., 178.

Damaszkus 53, 109, 128, 135, 137, 282, 285, 833.
Dáberet 28.
Dábir 27.
Dádán — Regma fia 9 — Jeksán fia 10.
Dágon 38.
Dálája — Elioenáj fia 16 — visszatérő család őse 167, 218 — Semája atyja 214.
Dálájáu 65.
Dán 11, 43, 72, 82, 110 — város 57, 142.
Dániel — Dávid fia 15 — Itámár fia 185 — szövetség aláírója 229.
Dára 11.

Dárius 1) 171, 174 skk., 178, 2) 237.
Dárkon 218.
Dátán 644, 1025.
Dávid 12, 15 sk., 25, 29, 36, 38 skk., 41 skk., 44 skk., 47 skk., 51 skk., 54 skk., 57 skk., 60 sk., 63 skk., 69, 72 skk., 75 skk., 78 skk., 81 skk., 87, 89 sk. 92 skk., 95, 100 sk., 104, 111, 121, 124 skk., 135, 138, 140 sk., 144, 150 skk., 153, 156, 158, 170, 185 sk., 205, 237 skk., 240, 490, 548, 558, 581, 596, 612 skk., 615, 680, 687 sk., 704, 716, 790, 966, 1026, 1029, 1031, 1033 skk. — emlékirása (zsoltára) 482, 553 skk., 558 — imádsága (zsoltára) 484 607, 701 — éneke (zsoltára) 486, 560, 618, 621, 624 sk., 686 — tanítóköltemény 511 — zsoltára 464 sk., 467 skk., 471, 473, 477 sk., 479 skk., 491 skk., 495, 498 skk., 502 skk., 506 skk., 512, 514, 516, 519 sk., 523, 525, 527, 529, 533, 546, 548 skk., 551, 557, 560 skk., 563 sk., 567, 569, 573, 577, 607, 618, 621, 624 sk., 627 skk., 631, 634, 636, 650 sk., 654, 686, 688, 693 skk., 698 sk., 701 skk., 705 — tornya 826.
Dávid-város 39, 44, 46, 48, 87, 95, 99, 103, 106, 110, 120, 122, 127 sk., 131, 134, 147, 150 sk., 205, 239.
Dekla 9.
Delfon 342.
Denába 10.
Derkon 167.
Dél Kamarái 384.
Délvidék 136, 683.
Dibon 235.
Disán 10.
Dison — Ána fia 10 — Szeír fia 10.
Dodánim 9.
Dódáu 120.
Dóeg 548.
Dór 31.
Dosziteus 347.
Dotáin 287, 294.
Dudia 70.
Dúma 10.

Ebál 10.
Echája 230.
Eddó 185.
Eder 63, 65.
Edissza 324.
Edna — Fáhát-Moáb fia 195 — papi családfő 237.
Ednás 1) 42, 2) 42, 3) vezér 112.
Edom,-ita — 10 sk., 54, 96, 121, 130 sk. 136 287, 548, 558 sk., 562, 603, 651, 694.
Efa — Mádián fia 10 — Káleb mellékfelesége 14 — Jáháddáj fia 14.
Efer — Mádián fia 10 — Ezra fia 18 — mánásszita 23.
Efráim,-ita 28, 30 sk., 34, 43, 71 sk., 104, 108, 111, 129 sk., 135 sk., 141 skk., 144, 153, 559, 592, 596, 599, 651, 1031 — hegye 28, 116, 108.
Efráta — Káleb felesége 12 skk., 17 — helység 687
Efron 105.
Egeus 323 skk.
Egla 15.
Egyiptom 40, 44, 52, 81, 88 sk., 93 sk., 98 sk., 102 sk., 118, 132, 158 sk., 188, 225 sk., 265, 290, 300, 352, 573, 592, 595, 599, 601 sk., 641, 644 sk., 659, 690, 692, 730, 864 sk., 8881, 91, 899 — csapások 290, 642, 867, 881 skk., 884 skk., 887 skk., 892 — sötétség 885 skk.
Ekbatána(-is) 176, 259, 281.
Ekkelán 185.
Ela — edomi 11 — Káleb fia 18 — Ózi fia 34.
Elád 31.
Eláda 30.
Eláj 297.
Elám — Szem fia 9 — Sesák fia 33 — Meselemia fia 67.
Elámiták 172.

Elásza — Hellesz fia 14 — Ráfa (Ráfája) fia 33, 37 — Feshur fia 195.
Elchánán 40 vö. 56.
Eldáa 10.
Eledzár — Áron fia 24, 27, 36, 64, 181, 1025 — áhohita 39 — Moholi fia 63, 65 — Fineesz fia 187 — pap Jeruzsálem falainak felszentelésénél 239.
Elfáál 32 sk.
Elia — Jerohám fia 33 — Hárim fia 195.
Eliáb — Izáj fia 12, 102 — Náhát fia 25 — gádita 41 — lantos 47 sk.
Eliába 40.
Eliákim — Jóácház fivére 159 — pap 239 vö. 287 sk.
Eliásib — papi osztály feje 64 — főpap, Jóhánán atyja 192, 202, 205, 236 sk., 241 sk., 244 — Zetua fia 195 — Báni fia 195 — énekes 195.
Eliáta 66 sk.
Eliel — mánásszita 23 — Tohu fia 26 — Semei fia 33 — Sesák fia 33 — gádita 41 — máhumi 41 — mászóbiai 41 — levíta 46 — felügyelő-levíta 146.
Elieszer 29.
Eliezer — pap 48 — Mózes fia 62, 69 — vezér 71 — próféta 120 — főember 185 — Jósue fia 195 — levíta 195 — Fáros fia 195 — Herem fia 195.
Elifál 41.
Elifálet — Dávid fia 15, 45 — Dávid másik fia 16, 45, l. Elifelet — Esek fia 33.
Elifálú 47.
Elifáz — Ézsau fia 10 — temáni 370, 373, 396, 411, 455 sk.
Elifelet 16, l. Elifálet — Ádonikám fia 185 — Hásom fia 195.
Elikusok 282.
Elioenáj — Náária fia 16 — simeonita 20 — Bekor fia 29 — Semei fia 33 — ajtónálló 67 — Fáhát-Moáb fia 185 — Zetua fia 195 — Feshur fia 195 — pap 239.
Elisa 9.
Elisáfát 124.
Elisáma — Ikámia fia 14 — Dávid fia 15, 45 — Dávid másik fia 15 — Ámmiud fia 31 — pap 111.
Elisua 45.
Eliszáfán 46, 139.
Eliu — mánásszita 42 — Semeja fia 68 — Dávid fivére 72 — búzi 431 sk., 436, 439 sk.
Elizeus 1033.
Eljáda — Dávid fia 16 — harcos 112.
Eljásáb 16.
Elkána — Ászír fia 25 — Elkána fia 25 — Jerohám fia 25 sk. — Jóhel fia 25 — Máhát fia 26 — netofáti 35 — kárehími 41 — ajtónálló 47 — főtisztviselő 135.
Elmodád 9.
Elnáem 41.
Elnátán — főember 1) 185 — 2) 185 — bölcs 185.
Elul (hó) 214.
Eluzáj 41.
Elzábád 68.
Elzebád 41.
Emán — Zára fia 11 — énekes 88, 610 l. Hemán.
Emát — tartomány 44, 93 sk. — Szúba 94. — tornya 239
Emer 167.
Emmer — Mosollámit atyja 35 vö. 234 — papi osztály feje 65 vö. 166, 195, 217 — Szádok atyja 206 — város 218.
Enádád 205.
Endór 604.
Engáddi 117, 822.
Ennom 135, 151, 235.
Enós 9.
Erioch 282.
Esbáál 33, 37.
Esebán 10.
Esek 33.
Estámó — város 18 — mákátita 19.
Estáol 14.

Estemó 27.
Eston 18.
Eszbon 29.
Eszeliás 153.
Eszer 10.
Eszfáta 342.
Eszriel 30.
Eszron 21.
Eszter 324 skk., 330 skk., 333, 336 skk., 344 sk., 347, 352, 356, 358.
Etáj — Ribáj fia 40 — Roboám fia 102.
Etám — nemzetsége 17 — helység 20, 101.
Etán — Zára fia 11 — Zámma fia 26 — (énekes) Kúsi (Kásája) fia 26, 47 — zsoltára 611.
Eteel 233.
Etej 13.
Eti 41.
Etiópsz 102, 107, 110, 122, 282, 318, 339, 350, 356, 573, 580, 586, 609.
Etnán 17.
Eufrátesz 22, 53, 98, 158, 282, 284, 966.
Ezdrás 180 skk., 184, 191 skk., 194, 219 sk., 221, 236 skk., 239.
Ezdrelon 282, 287, 294.
Ezekiás — Ácház fia 16, 20, 138—150, 771, 1033 skk. — Náária fia 16 — Sellum fia 136 — Átér őse 166.
Ezekiel 185 — próféta 564, 1035.
Ezer — Etám fia 17 — Sutála fia 30 — gádita 41.
Eziel 204.
Ezra 18.
Ezráhiták 610 sk.
Ezrel 195.
Ezri 72.
Ezriel 23.
Ezrihel 72.
Ezrika 135.
Ezrikám — Náária fia 16 — Ászel fia 33, 37 — Hásebia fia 35.

Éden — Jóáh fia 139 — felügyelő 146.
Élám 166 vö. 191, 195, 217, 230, 239 — a másik Élám 166, 217.
Élia 195.
Énán 297.
Énok 21.
Éva 266.
Ézer 239.
Ézsau 10, 863.

Fádája (Fádájás) — Jekoniás fia 16 — Jóel törzsfő atyja 72 — Fáros fia 206 — levita 220 — Jóed atyja 233 — csűrbiztos 242.
Fádon 167, 218.
Fáhát-Moáb 166, 185, 195, 204, 217, 230.
Fákee 135.
Fálája 220, 230.
Fálea 230.
Fáleg 9 sk.
Fálel 206.
Fálet (Fállet) — Jónatán fia 13 — Jáháddáj fia f4 — Ázmót fia 41.
Fállu 21.
Fálon (Fállon) 40, 71.
Fáltia (Fáltiás) — Jeseja atyja 16 — Jesi fia 21.
Fánuel — Gedor atyja 17 — Sesák fia 33.
Fáraó 18, 95, 225, 690, 692, 821 — leányának háza 95.
Fáráton 40, 71.
Fáres 30.
Fáresz (Júda fia) 11, 17, 34, 70, 233.
Fárida 218.
Fáros — fiai 165, 185, 195, 217 — Fádája atyja 206 — szövetség aláírója 230.
Fársándáta 342.
Fáruda 167.
Fáshur 217.
Fássur 35.
Fászea 167, 218 — Jójáda atyja 203.
Fászfa 32.
Fátáhia — levita 223 — Mesezebel fia 234.
Fátája 195.

Fáu 11.
Feleja 16.
Felelia 234.
Feletiek 54.
Felón 41.
Felti 237.
Feltia 230.
Ferezeus 94, 188, 225, 291.
Fermesta 342.
Feshur — papi családfő 166, 195, 234, l. Fáshur — aláíró 229.
Feszdomím 39.
Fessze 18.
Feteja 65.
Fetruszím 9.
Fiastyúk 384, 447.
Filiszteusok 9, 37 skk., 42, 45 sk., 53 sk., 56, 98, 112, 122, 132, 136, 553, 559 604, 609, 651, 1028 sk., 1039.
Fineesz — Eleázár fia 24, 27, 36, 181, 184, 645, 1025 — Eleázár atyja 187.
Finón 11.
Fíton 33, 37.
Fízon 966.
Fokeret 167, 218.
Folláti 68.
Folyóvíz 11, 172 sk.
Foráta 342.
Fószek 31.
Fua 29.
Fúl 24.
Fút 9.

Galilea 28, 247, 282.
Gáás 40.
Gábaa 14, 32, 41, 104, 110, 166, l. még 287 (= Gelboe?).
Gábaát 40 sk.
Gábaon 33, 36 sk., 41, 46, 51, 59, 80, 203, 217.
Gábee 27.
Gábelus 249, 258 skk., 268 skk., 271 sk.
Gád — Jákob fia és ennek utódai 11, 22 skk., 27 sk, 41 skk., 70 — próféta 58, 78, 140.
Gáddel 167.
Gáderót 41, 137.
Gádor 20.
Gáher 167, 218.
Gálaád, -i 12 sk., 22, 28, 30, 72, 167, 218, 559, 651, 826, 831.
Gálál — levita 1) 35, 2) 35, 234.
Gálláláj 238.
Gálgál 238.
Gámul 65.
Gámzó 137.
Gáreb 41.
Gármi 19.
Gásfa 234.
Gátán 10.
Gáulon 28.
Gázábár 164.
Gázám 167.
Gázer 28, 31, 56.
Gázera 46.
Geba 217, 235, 238.
Gebbáj 233.
Gebbár 166.
Geddel 167, 218.
Geddelti 66 sk.
Gedeon (Ráfáim fia) 297.
Gedera 19, 72.
Gedor — város 17 sk., 41 — gábaoni 33, 37.
Gelboe 37 sk.
Genton 229, 236 sk.
Gera — Bále egyik fia 32 — másik fia 32 — Áhod fia 32.
Gerára 107.
Gergezeus 9, 225.
Gerson (Gersom) — Lévi fia 24 skk., 27 sk., 46, 62, 69, 76, 139 — Mózes fia 62, 69 — Fineesz fia 184.
Gesán 14.
Gessúr 13, 15.
Get 31, 33, 44, 53, 56 sk., 101, 132, 553.
Getáim 235.
Geter 9.
Getremmon 28.
Gezem 218.
Gezez — Káleb fia 14 — Hárán fia 14.
Gezoni 40.
Gébál 604.
Géhon 966.
Gihon 150 sk.
Godolia (pap) 195.

Godoliás (énekes) 66 sk.
Góg 21.
Góliát 56, 703, 1029.
Gómer 9.
Gósem 202, 213.
Gotoniel — nemzetség 71 — Kármi 293.
Gózán 24.
Göncölszekér (?) 384.
Gúni — gádita 22 — neftálita 30.
Gurbáál 132.

Hába 31.
Hábia 218.
Hábor 24.
Hádád 10.
Hádid 166, 217, 235.
Háfám 30.
Háffím 30.
Hágáb 167.
Hágába 167, 218.
Hággia 25.
Hái 166, 217, 235, l. még 1027.
Hákámoni — Jesbaám atyja 39— Jáhiel atyja 73.
Hákeláj 229.
Hákkus 205.
Hákufa 167, 218.
Hálaadás völgye 119.
Háláa 17.
Hámáteus 9.
Hámon 28.
Hámrám 10.
Hámuel 19.
Hámul 11.
Hánán — Rinna atyja 19 — Sesák fia 33 — Ászel fia 33, 37 — Mááka fia 41 — visszatérő 167, 218 — levita 220 vö. 230 — főember 230 — Zákur fia 242.
Hánáneel tornya 203, 239.
Hánáni — Hemán fia 66 sk. — próféta 110 — Jehu atyja 115, 120 — Emmer fia 195 — Nehemiás fivére (?) 197, 216 — levita 238.
Hánánia — Sesák fia 33 — Bebáj fia 195 — Selemia fia 206 — főember 230 — papi családfő 237 vö. 239.
Hánániás — Zorobábel fia 16 — Hemán fia 66 sk. — főtiszt 132 — várparancsnok 216.
Hániel 32.
Hánni 236.
Hánon 54 sk.
Hánun 204, 206.
Hárám 237.
Hárán — Káleb fia 14 — főember 230 — város 270, 289.
Hárbóna 321, 337.
Háref 217 vö. 230.
Hárem 229 — város (?) 217.
Hárhur 167, 218.
Hárif 14.
Hárim — papi osztály feje 64 vö. 166, 195 — város (?) 166.
Hárnáfer 32.
Háróe 14.
Háromáf 204.
Hársa 167, 218.
Háruf 41.
Hásábás 16.
Hásábia — bölcs 186 — Boni fia 234 — Mátánia fia 234.
Hásábiás — Ámásziás fia 26 — Iditun fia 66 sk. — hebronita 70 — leviták feje 71 vö. 157.
Hásbádána 220.
Hásebia — Ezrikám atyja 35 — keilai elöljáró 205 — levita 230 — papi családfő 237 — leviták feje 237.
Hásebna 230.
Hásebnia 223.
Hásebonía 204.
Hásem 217.
Hásím 30.
Hásom 195.
Hássub 35.
Hásub — Fáhát-Moáb fia 204 sk. — főember 230 — Ázárikám fia 234.
Hásum 166 — levita (?) 220 — főember 230.
Hászádiás 16.
Hászársuhál 20.
Hászárszúszím 20.
Hászersuál 235.
Hászra 155.
Hászufa 166, 218.
Hátát 18.
Hátifa 167, 218.

Hátil 167, 218.
Hátita 166, 218.
Háttus — Semeja fia 16 — Dávid fia 185 — Hásebonia fia 204 — szövetség aláírója 229 — pap 236.
Házáel 123.
Házia 233.
Házir 230.
Hebál 9.
Hebri 65.
Hebron — Káát fia 24 sk., 46, 62, 69 sk. — város 15, 27, 38 sk., 43, 78, 101 — fiai 14.
Heder 33.
Hefer — Náára fia 17 — mekerai 41.
Heled 40.
Helem 32.
Helki 237.
Helkia — Sellum fia 180 — levita (?) 220 — papi családfő 237.
Helkiás — Sellum fia 24 — Ámászáj fia 26 — Mosollám (= Sellum?) fia 35 vö. 234 — Hósza fia 68 — főpap 153 sk., 157 — Nehemiás atyja 197 — pap Zorobábel idejében 236.
Helles 71.
Hellesz — Ázáriás fia 14 — fáloni 40.
Helon 27 sk.
Heman 25, 47, 51, 65 sk., 139, 158.
Hemát 53.
Henádád 170, 205, 230.
Her 11, 19.
Herem 195, 204.
Hermon 23, 613, 689, 827 — földe 532.
Hesebon 28, 226, 291, 833.
Heszró 41.
Heszron (Fáresz fia) 11 skk., 17.
Heteus 9, 41, 81, 94, 188, 225, 291.
Heveus 9, 95, 291.
Hevila — Kús fia 9 — Jektán fia 9.
Hezeki 33.
Hezekia 230.
Hezekiás 217.
Hezekiel 65.
Hezír 65.
Héber — Sále fia 9 sk. — Judája fia 18 — gádita 22 — Bária fia 31 — Elfáál fia 32 sk. — Sesák fia 33 — papi családfő 237.
Hénok 9, 1022, 1036, l. még 848 — Mádián fia 10.
Hír — Káleb fia 18 — benjáminita 30.
Híra 71.
Hírám — fejedelem 11 (edomi) — Tirus királya 45, 81 sk., 94, 96 skk. — rézműves 82, 86.
Hobia 167.
Hód 32.
Hódes 32.
Hoffa 64.
Holda 154 sk.
Holdáj 71.
Holofernes 283 sk., 286, 289, 291 skk., 294 skk., 303, 305 skk., 308 skk., 311 sk., 315.
Hómám 10.
Hóreb 88, 645, 1032.
Hóri 10.
Horma 20.
Horon 201 sk., 244.
Hósa 17.
Hósza — ajtónálló 50, 68.
Hosziel 62.
Hótám — Héber fia 31 — Sámma atyja 41.
Hózáj 152.
Hukák 28.
Húl 9.
Húr — Káleb fia 12, 14, 17, 80 — Ráfája atyja 204.
Huráj 40.
Hurám 32.
Húri 22.
Husám 11.
Husátita 40, 56, 71.
Húsim — Sáhárálm felesége 32.
Húsz — Szem fia 9 — Disán fia 10 — földe 366.
Huzál 9.

Idáia 236.
Idája — Semri fia 20 — Jósue házából 217 — pap 233, 236 sk.

Iditun 35, 50 sk., 65 sk., 88, 139, 158, 234, 525, 561, 589.
Idox 297.
Idumea, idumeus l. Edom.
Ihelom 10.
Ikámia 14.
Ikutiel 18.
Iláj 40.
Illés 121, 1032 sk.
India 318, 339, 350, 356, 422.
Ira — tekuai 40 — jetreus 41.
Isája 233.
Isájás 69.
Isbááb 64.
Ishód 30.
Ismáel 195.
Ismáhel — Ászel fia 33, 37 — Zábádiás atyja 116 — százados 124.
Isten tulajdonságai l. Tárgymutató.
Isuhája 20.
Iszaár — iszaárita 24 skk., 62, 65, 69 sk. — Hálàa fia 17.
Isszakár 11, 27 skk., 43, 62, 65, 72, 143 — ajtónálló 68.
Iszári 67.
Iszmiel 20.
Iszreela 67.
Itámár 24, 64, 184.
Itureusok 23.
Izaiás 133, 149 sk., 1034 — Álám fia 185 — merárita 186.
Izáj 12, 38, 42, 77, 100, 102.
Izmáel 10.
Izmáeliták 72, 284, 603.
Izrael — (= Jákob) 10, 11, 21, 26, 31, 77, 241, 259 — az északi ország 100, 109 skk., 114 sk., 120 skk., 123 sk., 129 skk., 248 — 134 skk., 138, 150 — Szentje 579, 594, 613.
Izráhia 29.
Izsák 10, 49, 77, 142, 299, 640, 1022.

Jáár 687.
Jáászia 194.
Jábes-Gálaád 38.
Jábesz — város 15 — férfi 17.
Jábin 604.
Jábnia 132.
Jáda 13.
Jádája 166.
Jádászon 282.
Jáddó 72.
Jádiás 72.
Jádihel — Benjámin fia 29 — ajtónálló 67.
Jádon 203.
Jáfet — Nóe fia 9; 285 (= Nefát ?)
Jáfia 15, 45.
Jáháddáj 14.
Jáhála 218.
Jáhát — Rája fia 17 — Lobni fia 25 vö. 65 — munkafelügyelő 154.
Jáháziel — Hebron fia 62, 65 — énekes 118.
Jáhiel 47 sk., 62, 76 — Dávid főembere 73 — Jósáfát fia 121 — Hemán fia 139 — Eliszáfán fia 139 — tizedbiztos 146 — templom elöljárója 157 — Obedia atyja 185.
Jáir — Szegub fia 13 — Elchánán atyja 56 — Márdokeus atyja 323, 348.
Jákán — Eszer fia 10 — Ábiháil fia 22.
Jáke 783.
Jákim — Semei fia 33 — pap 64.
Jákin — pap 35 vö. 65 és 233 — oszlop 85.
Jákob 49, 265, 299, 309, 481, 492, 497, 499, 534, 539 sk., 550, 558, 588 sk., 591 skk., 597 sk., 601 sk., 606, 609, 630, 640 sk., 659, 687, 690, 707, 710, 863 sk., 960, 964, 966, 997, 1023, 1025, 1028, 1031, 1033, 1035, l. még Izrael.
Jákoba 20.
Jála 167.
Jáláleel — Ela fia (?) 18 — levita 139.
Jálon 18.
Jámin — Rám fia 13 — Simeon fia 19 — levita 220.
Jámnor 297.
Jámra 32.
Jánáj 22.

Jára — Gálaád fia 22 — Áház fia 37.
Járe 9.
Járed — pátriárka 9 — Judája fia 18.
Járib — Simeon fia 19 — főember 185 — pap 195.
Jáser 12.
Jásub — Isszakár fia 29 — Báni fia 195.
Jásubi-Lehem 19.
Jásza 28.
Jászi 195.
Jásziel — Neftáli fia 30 — vitéz 41 — Ábner fia 72.
Játánáel 67.
Jáus 62.
Jáván 9.
Jázer-Gálaád 70.
Jáziel — Ázmót fia 41 — levíta 47 — pap 48.
Jáziz 72.
Jebáár 15.
Jebáhár 45.
Jebánja 34.
Jebszem 29.
Jebuz 39.
Jebuzeus 9, 58 sk., 83, 94, 188, 225, 291.
Jedája — pap 35 — Háromáf fia 204.
Jeddel 218.
Jeddó 22.
Jeddoa 236 vö. 237.
Jeddu 196.
Jeddua 230.
Jedebós 17.
Jedei 64.
Jediel 23.
Jedihel — tószai 41 — mánásszita 42.
Jefdája 33.
Jeflát 31.
Jefone — Káleb atyja 18, 27, 1027 — Jeter fia 32.
Jegáál 16.
Jehedeja 65.
Jeheziel 41.
Jehiás 48.
Jehiel — Ázáz fia (?) 22 — Gábaon atyja 37 — árori 41 — ajtónálló, énekes 47 sk. — Mátániás fia 118 — íródeák 132 — levíta fő 157 — Ádonikám fia 185 — Élám fia 191, 195 — Hárim fia 195 — Nébo fia 196.
Jehieli 69.
Jehu — Obed fia 13 — Jósábia fia 20 — ánátóti 41 — Hánáni fia 115, 120 — Námsi fia 123 — Jóácház fia 130.
Jehuel 34.
Jehus — Ézsau fia 10 — Bálán fia 29 — Esek fia 33 — Roboám fia 102.
Jehusz 32.
Jekelia 131.
Jekemia 16.
Jekmáám — város 28 — Hebron fia 62.
Jekmáán 65.
Jekoniás 16, 324, 348 l. még Jóákin.
Jeksán 10.
Jeklán 9.
Jemáj 29.
Jemima 456.
Jemini 71, 323, 469, l. Benjámin.
Jemla 113.
Jemlek 20.
Jemma 31.
Jemna — Helem fia 32 — levíta 146.
Jeráa 13.
Jerámeel — Heszron fia 12 skk. — Kís fia 65.
Jeremia 23.
Jeremiás — gádita 1) 41, 2) 41 — gáderóti 41 — siralmai 159 — próféta 160 sk., 163, 564, 693, 1035 — szövetség aláírója 229 — hazatérő pap 236 skk.
Jeria 70.
Jeriáu — Hebron fia 62 — Jáhát fia 65.
Jeribáj 41.
Jerichó 28, 54, 136, 166, 203, 217, 287, 965.
Jeriel 29.
Jerimót — Bela fia 29 — Bekor fia 29 — Bária fia 33 — Musi

fia 63, 65 — Hemán fia 66 sk. — Oziel fia 72 — Dávid fia 101 — tizedbiztos 146 — Élám fia 195.
Jerimút — Dávid vitéze 41 — Zetna fia 195 — város 235.
Jeriót 12.
Jerkáám 14.
Jermáj 195.
Jeroboám 23, 99 skk., 103 skk., 248, 1031.
Jerohám — Eliáb fia 25 — Eliel fia 26 — Sámsári atyja 33 — Jobánia atyja 34 — Ádájás atyja 35 vö. 234 — Joela atyja 41 — Ezrihel atyja 72 — Ázáriás atyja 124.
Jersia 33.
Jeruel 118.
Jerusa 134.
Jeruzsálem 15, 24 sk., 33 sk., 36 sk., 39, 45 sk., 55 skk., 58, 63, 73, 78, 80 skk., 83, 87, 89, 94, 96, 98 skk., 101 skk., 104, 107, 112, 115 skk., 118 skk., 121 skk., 124, 126 skk., 129, 131 skk., 134 skk., sk., 138 sk., 142 skk., 145, 147 skk., 150 skk., 153, 155 sk., 158 skk., 161, 163 skk., 168 skk., 172 skk., 176 skk., 179, 181 skk., 184, 187, 190, 192 sk., 198, 201 sk., 204, 208 sk., 213, 216, 222, 232 skk., 237 skk., 241 skk., 248, 275 skk., 282, 287, 291, 302, 305, 307, 312, 315, 323, 348, 548, 564, 572, 597, 633, 663, 679 sk., 682, 684, 691, 693 sk., 708 sk., 790, 792 skk., 821, 823, 825 sk., 829 skk., 835, 964, 997, 1039 — falai 214, 235 — kapui, l. Kapu.
Jesájás 67.
Jesámári 33.
Jesána 105.
Jesba 18.
Jesbaám (Dávid vitéze) 39 vö. 41.
Jesbákássa 66 sk.
Jesboám 70.
Jesbok 10.
Jeseja (-ás) — Fáltiás fia 16 — Iditun fia 66.
Jesema 17.
Jesesi 22.
Jesfa 33.
Jesfám 33.
Jesi — Áffáim fia 13 — Zóhet atyja 19 — Fáltia atyja 21 — mánásszita családfő 23.
Jesia (-ás) — Izráhia (?) fia 29 — Dávid vitéze 41 — Rohobia fia 65 — Óziel fia 63 vö. 65.
Jesmejás 72.
Jesua — Áser fia 31 — pap 64 — levita 236.
Jesue — levita 146 — város (?) 235.
Jessui 31.
Jeszer 30.
Jeszmákiás 146.
Jessze — vidék 282 — Dávid atyja 581, 1026, l. még Izáj.
Jet 26.
Jeter — izmaelita 12 — Jáda fia 13 — Ezra fia 18 — város 27 — Jefone atyja 32.
Jetet 11.
Jetma 41.
Jetrahám 15.
Jetráj 25.
Jetrán — Díson fia 10 — Szúfa fia 32.
Jetreus 14, 41.
Jetur 10.
Jezábád 41.
Jezáta 342.
Jezer 28.
Jezerita 71.
Jezia 195.
Jezlia 33.
Jezra 35.
Jezráhel — város 15, 123 — Etám nemzetsége 17.
Jezrája 239.
Jézus — Sírák fia 894 sk., 1039 sk. — Józedek fia 1036.
Jóáb — Száruja fia 12, 39 skk., 54 skk., 57, 70 skk., 73, 558 — Szárája fia 18 — ivadékai 166, 217 vö. 185.
Jóácház — király, Jósiás fia 159 — király, Jórám fia

(= Ochoziás) 122, 131 — király, Jehu fia 130 sk. — Jóha atyja 153.
Jóáda 33.
Jóádén 129.
Jóáh — Zámma fia 25 — Zemma fia 139.
Jóáha 68.
Jóákim — király 16, 159 sk. — Jósue fia 236 sk. — főpap 312.
Jóákin 160.
Jóárib 233.
Jóás — Ochoziás fia, Júda királya 16, 124 skk., 127 sk. 131 — Sela fia 19 — Bekor fia 29 — Sámmáa fia 41 — felügyelő 72 — Ámelek fia 114 — Jóácház fia, Izrael királya 130 sk.
Jóátán (m) — király 16, 23, 133 sk. — Jáhádáj fia 14.
Jób 252 sk., 366—371, 377, 383, 390, 399, 404, 408, 413, 418 sk., 423, 431 skk., 435 sk., 438, 440, 444 sk., 450 sk., 455 sk., 1035.
Jobáb — Jektán fia 9 — boszrai 10 — Sáháráim fia 32 — Elfáál fia 33.
Jobánia 34.
Jódája 237.
Jóed 233.
Jóel (Jóhel) — Hemán atyja 25, 47 — simeonita (?) 20 — Sámia atyja 21 — gádita 22 — Ázáriás fia 26 vö. 139 — Izráhia fia 29 — Nátán fivére 41 — Gersom fia 46 vö. 62 és 69 — mánásszita 72 — Nébo fia 196 — Zekri fia 233.
Joela 41.
Jóezer 41.
Joha — Bária fia 33 — tószai 41 — Jóácház fia 153.
Jóhánán — Jósiás fia 16 — Elioenáj fia 16 — Ázáriás fia 24, — gáderóti 41 — gádita 41 — ajtónálló 67 — vezér 112 — Ismáhel atyja 124 — Ázáriás atyja 136 — Ekketán fia 185 — Eliásib fia 192 — Bebáj fia 195 — Tóbiás fia 215 — papi családfő 237 — főpap (?) 237 — pap 239.
Jóhel — Hemán atyja 25 — Ázáriás fia 26.
Jójáda — Bánájás atyja 40, 54, 71 — Áron nemzetségének feje 43 — Bánájás fia 73 — főpap 124 skk., 127 sk. — Fászea fia 203 — Eliásib fia 236 sk., 244.
Jójárib — pap 35 — papi osztály feje 64 v. 237 — bölcs 185 — Zakariás fia 233 — visszatérő 236.
Jókim 19.
Jónatán — Jáda fia 13 — Saul fia 33, 37 — Ságe fia 41 — Sámáa fia 57 — Óziás fia 72 — Dávid nagybátyja 72 — levíta 111 — Ábed atyja 185 — Ászáhel fia 194 — Jójáda fia 236 — főpap (?) 236 sk. — papi család feje 1) 237 2) 237 — Semejás fia 238.
Jónádáb — fiai (rekábiták) 577.
Joppe 82, 170.
Jóra 166.
Jóráj 22.
Jórám — Jósáfát fia 16, 120 skk., 123 sk. — Isájás fia 69 — Ácháb fia 123.
Jórán (pap) 111.
Jordán 28, 42 sk., 55, 70, 86. 205, 282, 452, 532, 659, 966,
Jósa 20.
Jósábet 124.
Jósábheszed 16.
Jósábia 20.
Jósáfát — Ásza fia 16, 111—123 — mátáni 41 — pap 47 → Áhilud fia 54.
Jósája 41.
Jósiás 16, 152—159, 1034 sk.
Jósue — főpap 165, 169 sk., 171, 174, 194 sk. 216, 236 sk. — ivadékai 1) 166 2) 166 3) 166; vö. 217 és 218 — Józábed atyja 187 — Herem fia 195 — Ázer atyja 205 — levíta 220, 223 — Azaniás fia 230 — Kedmihel fia 237.
Józedek 24, 169 sk., 174, 195,

237 — Jézus (Jesua) atyja 1036.
Józef 196.
Józfia 185.
Józábád — mánásszita 1) 42 2) 42 — Obededom fia 68 — vezér 112 — moábita 128 — tizedbiztos 146 vö. 157.
Józábed — Jósue fia 187 — levíta 195 vö. 220, 234 — Feshur fia 195.
József — Izrael fia 11, 21, 31, 591, 596, 599, 601, 641, 864, 1036 — Ászáf fia 66 sk. — családfő 237 — Óziás fia 297.
Józsue Nun (= Náve) fia 31, 222, 1026.
Júda 11 sk., 17, 19, 21, 23, 25, 27, 34, 42 sk., 45, 57, 72 sk., 100 skk., 104 sk., 106 skk., 109 skk., 112 sk., 115 skk., 118 sk., 121 skk., 124 sk., 126 skk., 129 skk., 134, 135 skk., 138 skk., 141 skk., 144 sk., 147 skk., 150 skk., 153 skk., 158 skk., 161, 164 sk., 170 skk., 190, 192 sk., 195, 197, 208, sk., 212, 233 skk., 236, 238, 240, 242 sk., 287, 299, 324, 348, 542, 559, 572, 576, 588, 596, 628, 651, 659, 771, 1026, 1035 — levita 236.
Judája 18.
Júdás — Szenua fia 233 — Zakariás testvére 238 — főember 238.
Júdea 81, 161, 163 sk., 174 sk., 182, 200, 213, 215 sk., 235, 250.
Judit 297, 299 sk., 302 sk., 305 skk., 308 skk., 311 skk., 315 — imája 300 sk. — éneke 312 skk.

Kaldeusok 159, 161, 175, 289, 368 — tüze (= Úr Kásdim) 224.
Kapu — Alap 124 — Ló 125, 206 — Efráim 131, 222, 239 — Szeglet 131 sk. — Völgy 132, 201 sk., 204 — Hal 151, 203, 239 — Forrás 201, 204, 239, — Szemét 201, 204, 238 — Nyáj 202, 206, 239 — Öreg 203, 239 — Itélet 206 — Víz 206, 219 sk., 222, 239 — Börtön 239. L. még 35, 126, 134.
Karkás 321.
Kaszás (?) csillag 384, 447.
Kasszia — (Jób leánya) 456.
Káát 24 skk., 27 sk., 36, 46, 62, 118, 139, 154.
Kábszeel 40, 235.
Kádemót 28.
Kádes pusztája 506, 965.
Káftorim 9.
Káin 862 sk.
Káinán 9.
Kálál 195.
Káleb — Heszron fia 12 sk., 14, 18 — Jefone fia 18, 27, 1027.
Kálita 195.
Kálkál 11.
Kálubi 12.
Kám 9, 20, 595, 641 sk., 645.
Kámaál 31.
Kámuel 72.
Kánaán 9, 49, 640, 646, 690.
Kánaána 113 sk.
Kánána 29.
Kánáneus 188, 225, 227, 290, 788, l. még 940.
Kánáni 223.
Kánát 13.
Kárán 10.
Kárehím 41.
Kárjátáim 28.
Kárjátárbe 235.
Kárjátjárím 14, 44, 80, 166, 217.
Kárkemis 158.
Kármel — város 15, 41 — hegy 132, 282, 833.
Kármi — Júda fia 11, 17 — Rúben fia 21 — Gotoniel 293 — betuliai 297.
Kársena 321.
Kásája 47.
Kászfia 185.
Kászlev 197.
Kászluím 9.
Kedár 10, 282 (törzs), 678 (lakói), 821.
Kedes — Isszakárban 28 — Neftáliban 28.
Kedma 10.

Kedmihel 166, 170, 218, 223, 230, 236 sk.
Kedron 109, 139, 143.
Kefira 166, 217.
Keila 19, 205.
Keláj 237.
Kelája 195.
Keliáu 195.
Kelita 220, 230.
Kellon 284.
Kelub 72.
Kemencetorony 204, 239.
Kenet 36.
Kenez — Elifáz fia 10 — fejedelem 11 — Otoniel atyja 18 — Ela fia 18.
Keren-happuk 456.
Keretiek 54.
Kerosz 167, 218.
Kerub (város) 167, 218.
Ketím 9.
Ketura 10.
Kézművesek völgye 235 (l. Mesteremberek).
Kilikia 282, 284 sk.
Kineusok 15.
Kis — gábaoni 33, 37 — Ner fia 33, 37, 41, 70 — Moholi fia 63, 65 — Ábdi fia 139 — Márdokeus őse 323, 348.
Kisértés 625.
Kison 604.
Kleopatra 347.
Koa 81.
Kolája 233.
Kolhoza 204, 233.
Koneniás — énekes 47 sk. — elöljáró 70 — felügyelő 146 — levíták feje 157.
Kóré — Hebron fia 14 — Ézsau fia 10 — Áminádáb fia 25 sk., 35 — Iszaár fia 26 l. még 1025 (?) — Ábiászáf fia 35 — Ászáf fia 67, 69 — Jemna fia 146 — fiainak zsoltára 531, 534, 536, 538, 540 sk., 542, 605 sk., 609 sk.
Kóriták 35 sk., 67, 118.
Kósz 17.
Kozeba 19.
Könnyek völgye 605.
Kún 53.
Kús 9, 422.
Kúsi — Ábdi fia 26 — Jemini fia (= benjáminita) 469.

Láábim 9.
Láád 17.
Lááda 19.
Láádán 31.
Láhela 24.
Lákis 101, 131, 148, 235.
Lámek 9.
Lámuel 786.
Láomim 10.
Látussim 10.
Lebána 167, 218.
Ledán 69.
Leedán 62.
Lehet 62.
Leka 19.
Leki 30.
Leviatán 371, 452 skk., 639.
Lévi 11, 24 sk., 35, 43, 47, 57, 62 sk., 65, 232, 237, 691, 1024 — levíták tiszte, szerepe története 26, 34 skk., 44, 46 skk., 61 skk., 64, 69, 71, 74 sk., 87 sk., 93, 95, 101, 104 sk., 111, 116, 118, 124 skk., 127, 138 skk., 141, 143 skk., 146 sk., 153 skk., 156 skk., 164, 166, 168, 170, 178 sk., 181 skk., 185 skk., 188, 192, 194 sk., 205, 215, 218 skk., 221, 223, 229 skk., 232 skk., 235, 236 skk., 239 skk., 242 sk., 245, 347.
Libanon 81, 94, 130, 170, 282, 506, 523, 581, 620, 638, 825, 827 sk., 830, 833, 964, 1007, 1037 sk., — erdőház 98.
Libia, -i 102, 110, 285.
Lobna 27, 121.
Lobni — Gerson fia 25, — Moholi fia 25.
Lód 33, 166, 217, 235.
Lót 604, 863, 940, l. még 892.
Lótán 10.
Lúd 9.
Ludím 9.
Lysimachus 348.

Macedónia, -i 357 sk.

Magas torony 206.
Massza 783, 786.
Matatiás — levíta 36 — Nébo fia 196 — levíta (?) Ezdrás korában 220.
Matusále 9.
Mááddi 195.
Mááj 238.
Mááka — Káleb mellékfelesége 14 — Tolmáj leánya 15 — Háffim (?) nővére 30 — Mákir felesége 30 — Ábigábaon felesége 33, 37 — Hánán atyja (?) 41 — szíriai 55 — Sáfátiás atyja (?) 71 — Ábsálom leánya 102 — Ásza anyja 109.
Máászáj 35.
Máászia, -ás — énekes 47 - Ádájás fia 124 — elöljáró 132 — Ácház «fia» 135 — városparancsnok 153 — Hárim fia 195 — Fáhát-Moáb fia 195 — Jósue fia 195 — pap (vegyesházas) 195 — Ananiás fia 205 — pap (?) 220 — levíta (?) 220 — szövetség aláírója 230 — Báruk fia 233 — pap 239 — pap 239.
Mázia 229.
Máziáu 65.
Mábszám 10.
Mábszár 11.
Mádáj 9.
Mádán 10.
Mádia 236.
Mádián, mádiánita 10 sk., 285, 604.
Mádmena 14.
Mágdiel 11.
Mágeddó 31, 158.
Mágog 9.
Máhálát 101.
Máháráj 40.
Máhát (Ámászáj fia) 26, 139, 146.
Máháziót 66 sk.
Máhida 167, 218.
Máhir (Káleb fia) 18.
Máhumita 41.
Májmán 64.
Mákátita 19.
Mákbánáj 42.
Mákbena 14.
Mákellót — Sámáa atyja 33, 37 — vezér 70.
Mákeniás 47.
Mákir 12 sk., 30.
Mákmász 166, 217.
Máláláj 238.
Máláleel — pátriárka 9 — Sáfátia atyja 233.
Málok — Hásábiás fia 26 — Herem fia 195.
Mámbre patak 285.
Mámukán 321 sk.
Mánáchtita 15.
Mánáhát — Sóbál fia 10 — város 32.
Mánáim 28.
Mánásse — Fáhát-Moáb fia 195 — Hásom fia 195.
Mánássze -s 23 sk., 27 sk., 30 sk., 34, 42 sk., 70, 72, 108, 141 sk., 143 sk., 153, 559, 599, 651 — király 16, 150—152 — Judit férje 297, 315.
Máon 14.
Máonáti 18.
Mápszám 19.
Mára vö. 290, 1002.
Máráj 71.
Márája 237.
Márájót — Áchitób fia 35 — Záráhiás fia 180 — papi családfő 237.
Márdokáj 165.
Márdokeus 216 — Eszter gyámatyja 323—327, 330—338, 339 skk., 343—346, 348 sk., 351, 355, 358.
Máresa — város 19, 101, 107, 120 — Hebron atyja 14.
Máresz 321.
Mária 24.
Márimut — Báni fia 195 — Uriás fia 203.
Márjám 18.
Márma 32.
Márszána 321.
Másál 28.
Másereus 14.
Másma 10.
Másmána 41.
Mászja 110, 203 skk.
Mászia 233.

Mászma 19.
Mászóbia 41.
Mászreka 11.
Mássza 10.
Mátán — város 41 — Báál papja 126.
Mátánáj — Hásom fia 195 — Báni fia 195 — papi családfő 237.
Mátánia (-ás) — Míka fia 35, 234 — énekes 67 vö. 139 — Jehiel atyja 118 — Élám fia 195 — Zetua fia 195 — Fáhát-Moáb fia 195 — Báni fia 195 — levita 236 — őr 237 — Mikajás fia 238 — Zákur atyja 242.
Mátániáu 66.
Mátáta 195.
Mátátiás 47 sk., 66 sk.
Mátred 11.
Máttán 126.
Máumám 321.
Medába 55.
Meetábel 11.
Mefáát 28.
Megbis 166.
Megfiás 230.
Mekera 41.
Mekmás 235.
Meknedebáj 195.
Melek (Mika) fia 33, 37.
Melkia — Fássur atyja 35 — papi osztály feje 64 — Fáros fia 1) 195, 2) 195 — Ezdrás-korabeli 220 — pap 239.
Melkiás — Átánáj fia 26 — Herem fia 195, 204 — Rekáb fia 204 — az aranyműves fia 206 — szövetség aláírója 229 — Feshur atyja 234 l. Melkia, Fássur atyja, — Énán fia 297.
Melkiel 31.
Melkirám 16.
Melkisua 33, 37.
Melkizedek 655.
Melló 39, 147.
Mellotti 66.
Mellóti 67.
Melluk — Báni fia 195 — szövetség aláírója 1) 229 vö. 236, 2) 230.
Melkom, 56.
Meloti vár 284.
Meltiás 203.
Menuchót 14.
Merájót — Zárájás (Záráhia) fia 24, 27 — Szádok fia 234.
Merári 24 skk., 27, sk., 35, 46 sk., 65, 62 sk., 68 sk., 139, 154, 186 — Idox fia 297, 313.
Mered 18.
Meremót 187.
Meribbáál 33, 37.
Merimut — Uriás fia 205 — szövetség aláírója 229 vö. 236.
Meronátiták 72, *t*203.
Mesa 14.
Meselemia 67 sk., l. még Mosollámia.
Mesezebel — Bárákia atyja 203 — Fátáhia atyja 234.
Mesizábel 230.
Mesollám 194.
Mesteremberek völgye 18.
Meszjár 165.
Meszjárát 216.
Meszráim 9.
Metábeel 214.
Meza 10.
Mezááb 11.
Mezopotámia 55, 285, 287, 289, 558.
Mezőség 38, 72,
Média, médek 176, 249, 254, 258, 259 skk., 268, 281, 314, 319, 321 sk., 346.
Miámin — Fáros fia 195 vö. 229, 236, 239 — papi családfő 237.
Mibáhár 41.
Míka — Semei fia 21 — Meribbáál fia 33, 37 — Zekri fia 35 — Óziel fia 63, 65 — Ábdon atyja 154 — levita (?) 230 — Zebedej fia 234. — Óziás atyja 293.
Mikáel — Ábiháil fia 22 — Jesesi fia 22 — Bászájás fia 26 — Izráhia fia 29 — Bária fia 33 — mánásszita 42 — isszakárita 72 — Jósáfát fia 121 — Zebedia atyja 185.
Mikája 104.

Mikájás 238.
Mikea (-ás) — főember 111 — próféta 113 skk., — pap 239.
Mikol 48.
Milikó 237.
Misáám 32.
Misáel 220.
Miszár 532.
Mitridátes — Gázábár fia 164 — Beselám társa 172.
Moáb, moábita 11, 19, 32, 40 sk., 53 sk., 117, 119, 128, 188, 241, 244, 289, 295, 559, 604, 651.
Moádia 237.
Mohola 30.
Moholi — Merári fia 25, 63, 65, 186 — Musi fia 26, 63, 65.
Mokori 34.
Moláda 19, 235.
Mólid 13.
Molkom 32.
Mokona 235.
Moósz 13.
Mória 83.
Mósa 32.
Mosobáb 20.
Mosok — Jáfet fia 9 - Szem fia 9.
Mosollám — Zorobábel fia 16 — gádita 22 — Elfáál fia 33 — Oduja fia 34 — Sáfátja fia 34 — Mosollámit fia 35 — Szádok fia 35, 234 — Káát ivadéka 154 — főember 185 — Báni fia 195 — Bárákia fia 203, 206, 215 — Beszódia fia 203 — pap (?) 220 — szövetség aláírója 1) 229, 2) 230 — Jóed fia 233 — papi családfő 1) 237, 2) 237 — kamaraőr 237, — főember 238.
Mosollámia 36, l. még Meselemia.
Mosollámit 35.
Mosollámót — Bárákiás atyja 136 — Emmer fia 234.
Mósza — Éfa fia 14 — Zámri fia 33, 37.
Mózes 24, 27, 47, 59 sk., 62, 69, 80, 88, 95, 126 sk., 129, 143, 145, 151, 154, 156 sk., 169, 179, 181, 198 sk., 219, 222, 225, 230 sk., 241, 264, 288, 299, 591, 630, 635, 642, 644 sk., 864, 966, 1023, 1025 skk. — zsoltára 616.
Munim 167, 218.
Musi (Merári fia) 25 sk., 63, 65.

Naamáti 370, 388, 406, 456.
Nááma 103.
Náámán — Bále fia 32 — Benjámin leszármazottja 32.
Náára 17.
Nááráj — Ászbáj fia 41 — beróti 41.
Náária — Semeja fia 16 — simeonita 21.
Náás — városa 18 — ámmonita 54.
Nássszon (város?) 247.
Nábájót 10.
Nábát — Jeroboám atyja 99 sk., 104, 1031 — Tóbiás unokafivére 272.
Náburkodonozor 25, 159 sk., 164 sk., 175, 177, 216, 324, 348 — asszír király 282 sk., 286, 292, 303 skk., 311.
Náchor 10.
Nádáb — Semei fia 13 — Áron fia 24, 64 — gábaoni 33, 37.
Nádábia 16.
Náfeg 45.
Náfis 10, 23.
Náhám — Káleb fia 18 — Keila atyja 18.
Náhámáni 216.
Náhásson 12.
Náhát — Ráhuel fia 10 — Szófáj fia 25 — Ezekiás-korabeli levíta 146.
Náhum 217.
Námsi 123.
Námuel 19.
Nászía 167 vö. 218.
Nátán — Etej fia 13 — Dávid fia 15, 45 — Jóel fivére 41 — próféta 51 sk., 78, 99, 140, 546, 1029 — követ 185 — Báni fia 195.
Nátánáel — Izáj fia 12 — pap 47 — Semejás atyja 64 — Obededom fia 68 — főember

111 — levitafőnök 157 — Feshur fia 195 — papi családfő 237 — Zakariás társa 238.
Nátánia (Nátániás) Ászáf «fia» 66 sk. — tanító levita 111 — Sálátiel fia 297.
Nátineus 34, 166 skk., 181, 183, 185 sk., 206, 218 sk., 230, 233 sk.
Náve 1026.
Nebáj 230.
Nebállát 235.
Nébó 22, 166 (?) — fiai 196 — «a másik» 217.
Nefeg 15.
Neftáli 11, 27 sk., 30, 43, 72, 110, 153, 247 sk., 263, 572.
Neftuim 9.
Nefuszím 167, 218.
Nehemiás 197, 219, 221, 229, 237, 240, 1036 — Zorobábel-korabeli 165, 216 — Ázbok fia 205.
Nekáó 158.
Nekoda 1) 167, 218, 2) 167, 218.
Nemród 9.
Ner — Kís atyja 33, 37 — gábaoni 37 — Ábner atyja 70.
Netáim 19.
Netofáti, netufai 15, 35, 40, 71, 166, 217, 238.
Nílus 966.
Ninive 249, 263, 270, 277, 282.
Niszán 199, 328 sk., 348.
Noádá'a 187.
Noádia 214.
Nób 235.
Nodáb 23.
Noé 9, 1022.
Noga, Noge 15, 45.
Noháa 32.
Nórán 31.
Nún (= Náve) 31, 222, 1026.

Obádja 29.
Obdia, Obdiás — Árnán fia 16 — Ászel fia 33, 37 — Semeja fia 35 — gádita 41 — Jósáfát főembere 111 — szövetség aláírója 229.
Obed — Boóz fia 12 — Oflál fia 13 — Dávid vitéze 41 — Semeja fia 68 — Ázáriás atyja 124.
Obededom — geteus 44 sk., 48 — ajtónálló 47 sk., 50, 68 — kincstáros (?) 131.
Obedia — Jóáb fia 185 — ajtónálló 237.
Ochoziás — Jórám fia 16, 122 skk. — Izrael királya 120.
Odája — Náhám nővére 18 — levita 223 — szövetség aláírója 1) 230 2) 230 3) 230.
Oded — Ázáriás atyja 107 sk. — próféta 135.
Odia 220.
Odoja 23.
Odollám — barlang 39 — város 101, 235.
Odoviás 166.
Oduja — Elioenáj fia 16 — Ászána fia 34 — levita 218.

Ófel 151, 206, 234 — fal 134.
Ófir — Jektán fia 9 — tartomány 75, 96 sk., l. még 82.
Oflál 13.
Ofra 18.
Óg 226, 690, 692.
Ohol 16.
Oholáj 13.
Oholi 41.
Olla 32.
Omár 10.
Omráj 34.
Onám — Sóbál fia 10 — Jerámeel fia 13.
Onán 11.
Oniás 1036.
Onó 32, 166, 213, 217, 235.
Oolibáma 11.
Oóza 17.
Oreb 604.
Ornán 58 sk. 83.
Osájás 238.
Ósee — Ozáziu fia 72 — szövetség aláírója 230.
Otei 34.
Otír 66 sk.
Otni 68.
Otolia 33.
Otoniel 18.

Óza — Semei fia 25 — Gera fia 32 — levíta 44.
Ózziu — énekes 47 — Ósee atyja 72.
Ózensára 31.
Ózi — Bokki fia 24, 27, 181 — Tóla fia 29 — Bela fia 29 — Mokori fia 34 — Fálel atyja 206.
Ózia, Óziás — Uriel fia 25 — ástáróti 41 — Jónatán atyja 72 — Júda királya 131—134 — pap 195 — Eláj fia 297 — Mika fia 293 skk., 296 skk., 299, 302, 309, 311.
Oziáu 65.
Óziel — Jesi fia 21 — Káát fia 24 sk. (vö. 46, 62 sk. 69), — Bela fia 29 — énekes 47 — Míka atyja 65 — énekes 66 levita 139.
Ozriel 72.

Őrhely 119.
Őtváros 863.

Pálmaváros 136.
Pálmira 94.
Párosz 75, 319.
Perelés vize 601, 645.
Perzsák 161, 163 sk., 170 skk., 174 sk., 177 sk., 180, 190, 237, 314, 319, 321 sk., 346, 357 skk.,
Priapus 109.
Ptolemeus 347 sk. — Euergetes 899.

Ráája 167, 218.
Ráámiás 216.
Rábba 56.
Rábsáke 1033.
Ráddáj 12.
Ráfa — Efráim (?) fia 31 — Benjámin fia 32 — Bánáa fia 33, l. még Ráfája — nemzetsége 57 vö. 56.
Ráfael — Semeja fia 68 — angyal 256, 260, 262, 265, 268, 270 sk., 273.
Ráfáim — völgy 39, 45 — Áchitob fia 297.
Ráfája —Jeseja fia 16 — Jesi fia 21 — Tóla fia 29 — Bánáa fia 37 — Hur fia 204.
Rágáu 10 — síkság 282.
Ráges 249, 254, 258 skk., 261, 268.
Ráguel (Sára atyja) 254, 262 skk., 265 skk., 268 sk., 278.
Ráháb 609.
Ráhábia 69.
Ráhám 14.
Ráhelája 165.
Ráhuel — Ézsau fia 10 — Jebánja fia 34.
Rája 17.
Rám — Heszron fia 12 — Jerámeel fia 13 — nemzetsége 432.
Ráma 109 sk., 166, 217, 235.
Rámót — város Isszakárban 28 — Gádban 28 — Gálaád 113 skk., 123 — levíta 195.
Rászin (nátineus) 167, 218.
Regina (Moleket) 30.
Regma 9.
Regom 14.
Rehum — Zorobábel kortársa 165 — Benni fia 205 — a szövetség aláírója 230.
Reja 21.
Reka 18.
Rekáb — háza 15 — Melkiás atyja 204.
Rekem 14.
Reken 30.
Remeja 195.
Remmon (Remmonó) város 20, 28, 235.
Reseſ 31.
Reszia 32.
Reum — (Beelteem) 172 sk. — Zorobábellel visszatérő 236.
Ribáj 40.
Rifát 9.
Rinna 19.
Roága 31.
Roboám 16, 99—104, 1031.
Rohob — város Áserben 28 — a szövetség aláírója 230.
Rohobia 62, 65.
Rohobót 11.
Romátita 72.
Romelia 135.
Romemtiezer 66 sk.

Rúben 11, 21, 23 sk., 27 sk., 43. l. még 297 és jegyz. — rúbeniták 41, 70 sk.

Sabeusok 368.
Salamon 15 sk., 24 sk., 45, 53, 60 sk., 73 sk., 75, 77 skk., 80 skk., 83, 86 skk., 89, 92, 94 sk., 96 skk., 99 skk., 103 sk., 144, 151, 156, 167, 218, 233, 240, 244, 683, 716, 735, 771, 821, 825 sk., 836, 1030 sk., — zsoltára 580 — imája a bölcseségért 860 skk.
Salomit — Semei fia 62 — Iszaár fia 62.
Saul — edomita király 11 — Simeon fia 19 — király 22, 33, 37 sk., 41 skk., 44, 48, 70, 486, 548, 550, 554, 557 — Óziás fia 25.
Sáaf 14.
Sáal 195.
Sáarim 20.
Sába — Regma fia 9 — Jektán fia 9 — Jeksán fia 10 — királynője 96 sk. — vándorai 378.
Sábánia 223, 230.
Sábátáj 234.
Sáber 14.
Sáfán — gádita 22 — Mákir fia 30 — Eszeliás fia 153 sk.
Sáfát — Semeja fia 16 — gádita 22 — Ádli fia 72.
Sáfátia, Sáfátja — Ráhuel fia 34 — hárufi 41 — családfő 217 — Salamon szolgája 218 vö. 167 — Máláleel fia 233.
Sáfátiás — Dávid fia 15 — Mááka fia 71 — Jósáfát fia 121 — Zebedia őse 185.
Ságe 41.
Sáháráim 32.
Sálábóni 40.
Sálátiel — Jekoniás fia 16 — Zorobábel atyja 169 sk., 174, 236 — Simeon fia 297.
Sále 9 sk.
Sálef 9.
Sálem 588.
Sálemót 65.
Sálmiás 195.
Sálomit — Zorobábel leánya 16 — Roboám leánya 102.
Sálusa 32.
Sáma — Jekoniás fia 16 — ájáloni 33.
Sámáa — Mikáel fia 26 — Mákellót fia 33 l. Sámáán — Jóás atyja 41 — Dávid fivére 57.
Sámáán 37.
Sámád 32.
Sámája (Semri atyja) 20.
Sámájás — gábaoni 41 — Ádonikám fia 185.
Sámáót 71.
Sámárát 33.
Sámária 41.
Sámáriás 195.
Sámia 21.
Sámir 65.
Sámma — Ráhuel fia 10 — Hebron fia 14 — Jóel fia 22 — Szúfa fia 32 — árori 41.
Sámmáa — Óza fia 25 — Jóás atyja 41.
Sámmáj — Rekem fia 14 — Ezra (?) fia 18.
Sámmót 40.
Sámmua 237.
Sámri — Jedihel atyja 41 — Eliszáfán fia 139.
Sámsáj (írnok) 172 sk.
Sámsári 33.
Sámua — Dávid fia 45 — Gálál fia 234.
Sámuel — Elkána fia 25, 36, 39, 70, 78, 158, 630, 1028 — Tóla fia 29.
Sára — Efráim leánya 31 — Ráguel leánya 254 sk., 262, 264 skk., 270 sk., 273.
Sárábiát 186.
Sáráj 195.
Sárebia 236.
Sárebiás 223.
Sáres 30.
Sária (Ászel fia) 33, 37.
Sárkány-forrás 201.
Sáron-legelő 23, 72.
Sássábászár 164 sk., 176.
Sebe 22.
Sebenia — szövetség aláírója 1) 229 2) 230.

Sebeniás — pap 1) 47 — 2) 236 vö. 237.
Sebeláj 194.
Sebnia 223.
Seſám 30.
Seſátia 165.
Sefei 20.
Sefi 10.
Seſim 68.
Seſtáj 220.
Sefufán 32.
Sekem 30.
Sekenia 64.
Sekeniás — Obdia fia 16 — levíta 146 — Zakariás őse 185 — Ezekiel őse 185 — Jehiel fia 191 — Semája atyja 206 — Área fia 215.
Sela (Júda fia) 11, 19 vö. 34.
Seláhi 120.
Selemia — ajtónálló 68 — Hánánia atyja 206.
Selemiás 242.
Selemiáu 196.
Selemit (kincstartó) 69 sk.
Selles 32.
Sellum — Sziszámoj fia 14 — Jósiás fia 16 — Saul fia 19 — Szádok fia 24, 180 — Neftáli fia 30 — ajtónálló 35 vö. 166, 195, 218 — kórita 36 — Ezekiás atyja 136 — Holda férje 155 — Báni fia 196 — Álohes fia 204 — Kolhoza fia 204 — Mosollám fia 233 — pap(?) 236.
Selomit 185.
Semája — Sekeniás fia 206 — Dálája fia 214 — papi családfő 237.
Semárit 128.
Semateusok 14.
Semei — Onám fia 13 — Fádája fia 16 — Zákur fia 19 — Góg fia 21 — Lobni fia 25 — Gerson fia 25, 62 — Jet fia 26 — Hemán fia 139 — felügyelő 146 — vegyesházas levíta 195 (Semej) — Hásom fia 195 — Báni fia 195 (Semej) — Jáir atyja 323, 348, (Semej) l. még Sáma 33. és Semejás 68.
Semeja — Sekeniás fia 16 — merárita 35 — Gálál fia 35 — Otni atyja 68 — Hárim fia 195 — Ezdrás társa 220 vö. 238 — pap 229 vö. 239 — Hásub fia 234 — visszatért pap v. levíta 236 — Zakariás «testvére» 238.
Semejás — Eliszáfán fia 46 — Nátánael fia 64 — énekes 67 vö. 139 — ajtónálló 68 — romátita 72 — próféta 100, 102 sk. — levíta 111 — felügyelő 146 — levíták feje 157 — visszatérő 185 — Herem fia 195 — Mátániás fia 238.
Semeria 196.
Semida 30.
Semirámót — énekes 47 sk. — levíta 111.
Semláj 167.
Semmáát 128.
Semri — Sámája fia 20 — Hósza fia 68.
Senneszer 16.
Serebia levíta 220, 223, 230, 237.
Sesák — Bária fia 33 — Egyiptom királya 102 sk.
Sesán 13.
Setár 321.
Setráj 72.
Sihor 44.
Siló 99 sk., 596.
Siloe 204.
Siloni 233.
Simátiták 15.
Simeon 11, 19, 21, 28, 43, 71, 108, 153, 293, 300 — Herem fia 195 — Rúben fia 297.
Simeron 29.
Simmáa — Izáj fia 12 — Dávid fia 15.
Simon 19 — Oniás fia 1036.
Sina, -i 225, 290, 570 sk., 1032.
Sion 39, 87, 463, 474, 481, 492, 541 sk., 544, 548, 550, 564, 576, 584 sk., 588, 596, 606, 609, 628 sk., 633, 654, 681 sk., 684 sk., 688 sk., 691, 693, 708 sk., 711, 826, 964, 997, 1034.

Sírák 1039 sk.
Sisáj 195.
Síza 41.
Sóaknásvölgy 54, 130, 558.
Sóám 65.
Sóbáb — Káleb fia 12 — Dávid fia 15, l. Sóbád.
Sóbád 45.
Sobáj 166, 218.
Sobek 230.
Sóbál — Szeír fia 10 — Húr fia 14, 17.
Sófák 55 sk.
Sohoria 33.
Sómer — Moholi fia 26 — Héber fia 31.
Somoria 102.
Stárbuzánáj 174 sk., 177 sk.
Súa 18.
Suáa 31.
Suál 32.
Subáel — Ámrám fia 65 — énekes 67 — Gersom fia 69.
Subuel — Gersom fia 62 — énekes 66.
Sue — Ábrahám fia 10 — Júda apósa 11 — Sááf fia 14.
Súhi 370, 381, 402, 417, 456.
Sulamit 832.
Súsa 54.
Suságázi 325.
Sutála — Efráim fia 30 — Zábád fia 30.

Szalmanaszár 247, 249 sk.
Szamaria 113, 123, 130 sk., 135 sk., 172 sk., 207, 282, 287.
Szába 9 — királya 580.
Szábáim 218.
Szábáta 9.
Szábátáka 9.
Szádok — Áchimáász atyja 24, 27, 46, 51, 54, 64 sk., 77, 145, 180, 234 — Sellum (Mosollám?) atyja 24, 35 — vitéz 43 — ároniták feje 72 — Jerusa atyja 134 — Báána fia 203 — Emmer fia 206 — főember 230 — írástudó 242.
Száfáj 56.
Szákár — Áhiám atyja 41 — Obededom fia 68.
Szálátí 42.
Száled 13.
Szálfaád 30.
Szálma — Náhásson fia 12 — Betlehem atyja 14 sk.
Szálmána 604.
Szálő 34.
Számákiás 68.
Számáreus 9.
Szánábállát 201 sk., 207, 213 sk., 244.
Szánir 23, 827.
Szára 31.
Száraa 101, 235 vö. 14 sk.
Száráf 19.
Szárája — Kenez fia 18 — Ásziel fia 20 — visszatérő 165, 236 — Ezdrás atyja 180 — Helkiás fia 234.
Szárájás — Ázáriás fia 24 — szövetség aláírója 229 — papi családfő 237.
Szárátéus 17.
Száredáta 86.
Száruja 12, 39, 41, 54, 70, 72.
Százkönyöktorony 203.
Szebeon 10.
Szebia — Sáháráim fia 32 — Jóás anyja 126.
Szeboim 235.
Szedekiás — Jósiás fia 16, 160 — Jóákim fia 16 — hamis próféta 113 sk. — szövetség aláírója 229.
Szefáta 107.
Szefet 247.
Szefi 10.
Szegletterem 206.
Szegub 12 sk.
Szehon 226, 690, 692.
Szeír — Lótán atyja 10 — hegy 21, 118 sk., 130, 1039.
Szekia 32.
Szelef 206.
Szelek 41.
Szeletáj 33.
Szelka 22.
Szelláj — benjáminita 233 — papi családfő 237.
Szelmáj 218.
Szelmon 571.
Szem 9 sk., 1036.

Szemeron 104.
Szemla 11.
Szenáa 166, 217.
Szennácherib 147 skk., 250, 1033.
Szenua 233.
Szeorim 64.
Szeret 17.
Szerúg 10.
Szet 9, 1036.
Széles-fal 239.
Széles-utca 204.
Sziaa 167, 218.
Sziáha 234.
Szibán 339.
Szichem 28, 31, 99, 559, 651, 1039.
Szidon 9, 60, 170.
Sziha 166.
Szikeleg 20, 41 sk., 235.
Színeus 9.
Szíria, szírek 53, 55 sk., 81, 109 sk., 113, 115, 117, 123, 128, 135, 137, 172, 284 sk., 287, 558.
Szirjon 506.
Szísz 118.
Sziszámoj 14.
Sziszára 167, 218, 604.
Szóba 53, 55.
Szobál 285, 287, 558.
Szobbokáj — husáti 40, l. még Szobokáj.
Szoboba 17.
Szobokáj — husáti 56, 71, l. még Szobbokáj.
Szófáj 25.
Szófár 370, 388, 406, 456.
Szoferet 167, 218.
Szofoniás 26.
Szoha 218.
Szókó 18, 101, 137.
Szokót 86.
Szóri 66.
Szotáj 167, 218.
Szue 32.
Szúf 26.
Szúfa 32.
Szúkátiták 15.
Szukkót 559, 651.
Szúr (gábaoni) 33, 37.
Szúza 172, 197, 319, 323 sk., 330 sk., 340, 342 sk., 348, 358.
Táán 31.
Tábbáót 167.
Tábeel 172.
Tábeliás 68.
Tábor 28 — hegy 613.
Táfua 14.
Táhát — Ászir fia 25 sk., Báred fia 30 — Eláda fia 30.
Tále 31.
Támár — Júda menye 11 — Dávid leánya 16.
Támna — Lótán nővére 10 — Elifáz fia 10 — fejedelem 11 — város 137.
Tánák 31.
Tánisz 592, 595.
Tára 349, l. még Táres.
Táraa 33, 37.
Tárána 14.
Táre 10.
Táres 326, 334, l. még Tára.
Társis — Jáván fia 9 — Bálán fia 29 — tartomány 98, 120, 541, 580 — város 284 — perzsa fejedelem 321.
Tátanáj 174 sk., 177 sk.
Tebát 53.
Tebbáot 218.
Tebet 325.
Tehima 18.
Tekua (Tekue) — 13, 17, 40, 71, 101, 118, 203, 206 — Jáászia atyja 194.
Tekuát (ember) 155.
Telem 195.
Telgát-Fálnászár 21, 24, 137.
Telhársa 167, 218.
Telmála 167.
Telmela 218.
Telmon 35, 166, 218, 234, 237.
Tema — Izmáel fia 10 — visszatérő 167, 218 — karaván jai 378.
Temán — Elifáz fia 10 — fejedelem 11.
Temáni 17.
Temánus, temáni 11, 370, 373, 396, 411, 455 sk.
Terfaleus 172.
Tigris 261, 282, 966.
Tilon 19.
Tírász 9.
Tirátita 15.

Tíria 18.
Tírus 45, 60, 81 sk., 170, 243, 538, 604, 609.
Titán (= Ráfa) 313.
Tóbádoniás 111.
Tobia — visszatérő 167, 218.
Tóbiás — levíta 111 — ámmonita 201 sk., 207, 213 sk., 215 — Eliásib rokona 241 sk., — idősebb 247, 250 skk., 253 sk., 256, 260 sk., 263 sk., 268 sk., 271 sk., 274, 276 sk. — ifjabb 256, 259 skk., 262 skk., 265 skk., 268 skk., 271 sk., 277 sk.
Togorma 9.
Tohu 26.
Token 20.
Tóla 29.
Tolád 20.
Tolmáj 15.
Tósza 41.
Tóu 53.
Troglodita 102.
Tubál 9.

Ubil 72.
Uel 195.
Ulám — mánásszita 30 — Esek fia 33.
Úr (= Jahve), l. Isten Tárgymutató).
Úr 41.
Uráj 29.
Úri — Húr fia 12, 80 — kapuőr 195.
Uria 220.
Uriás — heteus 41 — pap 187, 203, 205.
Uriel — Táhát fia 25 — káátita 46 — gábaai 104.
Urím 989.
Urukiak 172.
Utáj 185.

Vágáó 306 sk., 310.
Vánia 195.
Vásseni 25.
Vásti 320 skk., 323, 325.
Vitézek háza 205.
Vörös tenger 96, 225, 290, 664 sk., 692, 865, 891 vö. 1008.
Zakariás (Zákária) — rúbenita 22 — Mosollámia fia 36 vö. 67 — gábaoni 37 — énekes 47 sk. — pap 47 — Jesia fia 65 — ajtónálló 68 — Hósza fia 68 — Jáddó atyja 72 — főember 111 — Jáháziel atyja 118 — Jósáfát fia 121 — Jójáda fia 128 — látnok 132 — Ábia atyja 138 — énekes Ezekiás korában 139 — munkafelügyelő 154 — az Úr házának feje 157 — próféta 174, 178, 657, 707 — Bebáj fia 185 — főember 185 — Fáros ivadéka 185 — Élám fia 195 — levíta (?) Ezdrás korában 220 — Siloni fia 233 — Ámária fia 233 — Feshur fia 234 — papi családfő 237. — Jónátán fia 238 sk.
Zábád — Nátán fia 13 — Táhát fia 30 — Oholi fia 41 — ámmonita 128 — Zetua fia 195 — Hásom fia 195 — Nébo fia 196.
Zábádia — Elfáál fia 33 — Bária fia 33 — gedori 41.
Zábádiás — ajtónálló 67 — vezér 71 — levita 111 — Ismáhel fia 116.
Zábbáj 195.
Zábdi 33.
Zábdiás 72.
Zábdiel — vezér 70 — felügyelő 234.
Zábina 196.
Zábulon 11, 27 sk., 43, 72, 143, 572.
Zákáj 166 vö. 205, 217.
Záker 33.
Zákur — Hámuel fia 19 — Merári fia 65 — Ászáf fia (Zákkur) 66 sk. — Beguj fia 185 — Ámri fia 203 — szövetség aláírója 230 — Mátániás fia 242.
Zámma — Jáhát fia 25 — Semei fia 26.
Zámira 29.
Zámrán 10.
Zámri — Zára fia 11 — Jóáda fia 33 — Jára fia 37.
Zánoa 235.
Zánoe 18, 204.

Zára — Ráhuel fia 10 — Júda fia 11, 34, 234 — Simeon fia 19 — Áddó fia 25 — Ádája fia 26 — etiópsz 107.
Zárái 71.
Zárája 27.
Zárájás 181.
Zárájás 24.
Záre 10.
Zárehe 185.
Záres 333 skk.
Zátán 69.
Záván 10.
Zeb 604.
Zebedej 234.
Zebedia — Sáfátiás fia 185 — Emmer fia 195.
Zebee 604.
Zekri — Sesák fia 33 — Jerohám fia 33 — Semei fia 33 — Ászáf fia 35 — Jórám fia 69 — Eliezer atyja 71 — Ámásziás atyja 112 — Elisáfát atyja 124 — efráimita 135 — Jóel atyja 233 — papi családfő 237.
Zekur 238.
Zemma 139.
Zetán — Jádihel fia 29 — Leedán fia 62.
Zetár 321.
Zetu 230.
Zetua 166, 195, 217.
Zie 22.
Zif — város 14, 101, 550 — Jáleleel fia 18.
Zifa 18.
Ziza — Jónatán fia 13 — Sefei fia 20 — Semei fia 62 — Roboám fia 102.
Zóhet 19.
Zoom 102.
Zorobábel 16, 165, 169 skk., 174, 216, 236, 240, 1035.

TÁRGYMUTATÓ.*

Adó 53, 112, 126 sk., 173, 177, 183, 210, 345.
Agyag 290, 387, 420, 433, 879, 990, 1005, l. még 266 és Pecsétagyag.
Ajtónállók — templomi, levita 35 sk., 47 sk., 50 sk., 62, 67 skk., 95 sk., 124, 126, 146, 153 sk., 158, l. még Kapuőrök — perzsa királyi 326, 349.
Alamizsna 253 sk., 257, 268, 273, 277, 522, 908, 917, 930, 944, 979, 984.
Alázatosak, alázatosság, megalázkodás 293, 298, 301, 376, 413, 501, 515, 525, 548, 658, 686, 695, 711, 722, 738, 749, 751, 755, 782, 906 sk., 917, 925, 931, 933, 950 skk.
Alleluja 276, 639, 643, 647, 656 skk., 659, 661 skk., 666, 689, 691, 707 skk., 710 skk.
Alma, -fa 772, 822 sk., 834 sk.
Alvilág 274, 351, 380, 389, 395, 402, 409, 417 sk., 469, 474, 484, 487, 507, 510, 543, 552, 608, 610, 615, 623, 661, 696, 700, 717, 719, 724, 730, 735, 748 sk., 762, 767, 777, 785, 809, 835, 841 sk., 886, 936, 955, 977, 1012, 1032, 1040 sk.
Angyalok (Isten fiai, szentjei, magasságbeliek) 58 sk., 149, 256, 259 skk., 262 skk., 265, 268, 270, 273, 308, 356, 367, 369, 374 sk., 397, 410, 435, 472, 515 sk., 595, 612, 619, 627, 636, 694, 710 — eledele 883 — kenyere 593.
Anyag (alaktalan) 867.
Arany 53, 56, 59, 61, 74 sk., 81 sk., 84, 86 sk., 96 skk., 103 skk., 109, 121, 127, 131, 149, 159, 164 sk., 168, 175, 177, 182 sk., 186 sk., 219, 248, 273, 284 303, 312, 320, 331 sk., 338, 340, 355 sk., 372, 413 sk., 421 sk., 430, 442, 456, 492, 537 sk., 571, 581, 642, 660, 670, 674, 691, 721, 731 sk., 739, 742, 751 sk., 759, 763, 772, 778, 793, 815, 821, 826, 830, 845, 855, 873, 879, 903, 914, 918 sk., 935, 955, 972, 978 sk., 982 skk., 987, 1011, 1024, 1030, 1037, 1043.
Aranyborjú (a «borjú») 101, 104, 226, 248, 645.
Aratás 285, 297., 726 sk, 736, 772, 774, 785, 813.
Asszony — kötelessége férje iránt 322 — balga, gonosz, parázna, ildomtalan, becstelen, házsártos 370, 724 sk., 728 skk., 739 sk., 757, 762, 768, 773, 777, 781, 786, 805, 845, 921 sk., 998, 948 sk., 969, 970 sk., 1014 skk., 1031 — jó, derék, bölcs, okos, istenfélő, szorgos, szemérmes 739 sk., 744, 756 sk. 787 sk., 918, 957, 968, 970 skk., 977, 998, 1011 — elvált 918 — uralkodása 921 vö. 322 — szép 922, l. szépség — bűn kezdete 970 — részeges 971 — szent 971 — vetekedő 1000.
Asztalok (szent) 74, 86 sk., 105, 140.
Asztallárs 923.
Aszúszőlő 43.

* Készítette: dr. Takáts Ernő.

Áldás 241, 263 skk., 268, 465, 493, 499, 561, 565, 581, 653, 660, 684 sk., 689, 736 skk., 740, 764, 771, 777, 780, 881, 900 sk., 906, 909, 929, 990, 1001, 1007, 1023, 1029, 1038.
Áldozat — általában, bemutatása, értéke, jelentősége, története 50, 88, 93, 96, 108, 137, 171, 176, 239 sk., 245, 466, 483, 492, 504, 544 skk., 550, 564, 626, 645, 662, 673, 729, 748, 750, 752, 761, 763, 799, 808, 868, 876 sk., 888, 917, 919, 936, 982, 993 skk., 995, 1003, 1024 sk., 1028, 1038 — ital 40, 77, 141, 183, 354, 1038 — béke, hála, vágó 48, 59, 77, 92 sk., 101, 141, 144 sk., 152, 157, 267, 528, 554, 649, 662, 994 — egészen elégő 48, 51, 59, 63, 77, 80 sk., 86, 92 sk., 95, 105, 126 sk., 139 sk., 143, 145, 157 sk., 169, 177, 188, 231, 288, 315, 367, 455, 493, 528, 545, 548, 567, 845 — eledel 59, 63, 93, 183, 231, 242, 528, 982, 994 — engesztelő (bűnért) 140, 179, 188, 231, 528, 919, 994 — esti 189, 700 — illat 700.
Állványok 86.
Álnok, álnokság 441, 467, 475, 478, 480 sk., 484, 494, 510, 518 sk., 524, 530, 533, 548 sk., 552, 582, 641, 651, 727, 738 sk., 743 sk., 746, 775 sk., 848, 903, 917, 975, 999.
Áloe 537, 730, 828.
Álom, álomlátás 151, 346, 348 sk., 374, 381, 407, 434, 583, 800, 890, 992, 1009.
Árpa 39, 82, 134, 302, 431.
Ártatlan, ártatlanság 373, 385, 412 sk., 420, 429, 470, 476, 482, 488, 499, 501, 502 és 583 (ártatlanok között mosom kezemet), 503, 521, 523, 530, 563, 606, 623, 631, 646, 716, 781, 798 (könnyei), 848.
Árvák — jogai, sorsa, védelme 379, 412, 415, 424, 429 sk., 476, 569, 602, 622, 652, 708, 767, 909, 995.
Ásera (= «berek») 106, 109, 111, 115, 128, 144, 150, 152.
Áspis 407, 556, 619, l. még Kígyó.
Átok, átkozódás, átkozott 241, 244, 276, 371, 375, 417, 430, 475, 480, 522, 552 sk., 558, 561, 632, 652 sk., 667, 740, 760, 771, 774, 777, 783 sk., 805, 845, 869, 875, 906, 908, 956, 959, 961 sk., 974, 979, 994, 1013.

Bagoly 632.
Balga, bolond, botor, dőre, esztelen, oktalan, ostoba és sajátságaik 369 sk., 375, 379, 382, 389, 391, 405, 426, 441, 455, 480, 526, 543, 549, 586, skk., 620, 622, 648 716 skk., 722, 726, 728 sk., 730 sk., 734, skk., 737, 740 skk., 744 skk., 747 sk., 751 skk., 754 skk., 758, 765, 767, 769, 771, 774 skk., 778, 780 skk., 783, 785 sk., 792, 794, 798 skk., 802 skk., 805, 810 skk., 840, 845 (balgák véleménye az igazak lelkéről), 849, 851, 863, 875, 880, 924, 938, 942, 947, 949, 952, 955 skk., 958, 974, 1039 — balga fiú 735, 754, 757, l. még 747.
Balsors 804.
Barát, barátság 267, 333 skk., 378 sk., 390, 429, 524, 530, 611, 650, 721, 739, 742, 744, 746, 751 skk., 754, 756 sk., 760, 764 sk., 772, 776 sk., 781, 830, 913 sk., 918, 921 sk., 931, 934, 936, 950, 952 sk., 958, 968, 974, 976, 979 sk., 989 sk., 999, 1011, 1013, 1015 — a király «barátja» 73 — Ábrahám, Isten barátja 117, 299 — Jób barátai 370, 401, 405 (szánjatok meg, legalább ti), 432, 439, 455 sk. — «szentek», Isten barátai 857 — Áchitófelről, l. 552.

Bábeli torony vö. 863.
Bálvány, bálványimádás 94, 108, 143 sk., 150, 152 sk., 277, 353, 430, 509, 596, 627, 645 sk., 660 691, 867, 871 skk., 874 skk., 878 sk., 880, 982, 1035.
Bánat (= bú, rossz kedv) 742, 748, 773, 801, 813, 859, 936, 969, 982, 1004, l. Bűnbánat.
Bát 82, 85, 183.
Becsmérlés 1014.
Becsület 735, 738, 750, 846, 913, 974, 1000, 1010.
Berek, l. Ásera.
Besúgás, besúgó 751, 755, 775, 913, 930, 956, 977.
Beszéd, l. Nyelv.
Betegek, betegség 530, 755, 947, 982 sk., 985, 1002 sk.
Beteglátogatás 919.
Béke, békesség 42, 53, 60, 106, 108, 114 sk., 120, 172 sk., 191, 254, 273, 276, 289, 299, 345, 350 sk., 357, 372, 398, 413, 480, 505, 507, 515, 519, 521, 523, 552, 580, 607, 677 sk., 680, 682, 684, 709, 736, 742, 747, 750, 752, 796, 845, 877, 912, 970, 976 sk., 1002, 1012 sk., 1022, 1026, 1030, 1039 l. még 286, 376, 409.
Béketűrés 252, 902, 905.
Béres 918, 993, 1010.
Bírák (= istenek) 51 sk., 79, 116, 184, 194, 391, 602 sk., 700, 711, 861, 921, 926, 954, 1005, 1013, 1027.
Bisszus 48, 82, 84, 88, 319, 788.
Bitó, bitófa 326, 334 sk., 337, 342, 358.
Bizalmasság 914.
Bogáncs 130.
Boldog, boldogok, boldogság 272, 276 skk., 376, 385, 410, 427, 462, 464, 475, 501, 511, 513, 515, 525, 527, 529, 564, 580, 605 sk., 613, 622, 643, 657, 666, 683 sk., 694, 705, 707, 720 sk., 733, 737, 746, 751, 757 759, 774, 779, 782, 788, 798, 802, 812, 832, 843, 846, 935, 937, 968 sk., 983, 993. 1039.
Bolond, bolondság, l. balga.
Bor 36, 43, 82, 101, 145, 149, 177, 183, 199, 211 sk., 232, 241 sk., 258, 302, 304, 306 sk., 320, 333, 336, 354, 368, 466, 559, 575, 588, 596, 638, 723 (erőszaké), 734, 741, 758, 762, 768 sk., 787, 793, 809, 812, 820, 827 sk., 834, 842, 922, 948, 985 skk., 1011, 1034, l. még 1008.
Boróka 426.
Bosszú, bosszúállás 91, 254, 283, 292, 296, 298 sk., 315, 340, 343, 712, 728, 975, 1008 — pallósa 1008, l. még Isten bosszútáll.
Botor, botorság, l. balga.
Böjt 117, 186, 192, 198, 223, 273, 288, 294, 297, 330, 332, 345, 352, 517, 574, 653, 994.
Bőkezű, bőkezűség 757.
Bölcs, bölcsek 186, 304, 321 (udvari), 336, 376, 392, 396 sk., 402, 432, 436, 438, 445, 543, 650, 720, 722, 740 sk., 744, 746, 748 sk., 751, 754 sk., 758 skk., 762 sk., 765, 767 skk., 770, 772, 774 sk., 779, 781, 785, 794, 799, 802 sk., 804 skk., 808 skk., 815, 848, 854 skk., 923, 938, 948, 951 skk., 955, 988 sk., 1001, 1005, sk., 1030, 1040 — fiú 735, 742, 748.
Bölcseség 80, 96 skk., 184, 305, 350, 374, 389 skk., 410, 418 sk., 422 sk., 432, 436, 448, 450, 491, 522, 540, 542, 547, 591, 617, 638, 649, 657, 717 sk., (mint prédikátor), 719 skk., 723 sk., 729, 730 sk. (mint tanító), 732 sk., 732 (világ előtt volt), 734 (bölcseség asszony lakomája), 736 sk., 738, 743, 745 skk., 748 skk., 751, 753 sk., 763, 768 skk., 777, 780 skk., 783, 788, 792, 804 skk., 809 skk., 840, 845 skk., 852 skk., 855 (lelke), 856

(mindenség művésze), 856 sk., 858 skk. (Salamon arája, a mindenség igazgatója), 860 (a teremtésben, Istennel trónol), 861 skk., 864 sk., 898 skk., 900 (forrása), 902, 907 skk., 910, 915 sk., 920, 926, 928, 933, 938 (vize), 942, 948, 950, 954, 957, 965—967 (átcsérete), 968, 989 sk., 992, 1001, 1004, 1011, 1013, 1022, 1042 sk. — kezdete 716, 722, 734, 900.
Bölcseség könyve 837 skk.
Búza 59, 82, 134, 183, 431, 602, 709, 833, l. még Gabona.
Bűn 91, 189, 191 skk., 194, 207, 214, 223, 244, 249, 254 sk., 257, 259, 273, 275, 291, 296, 298 sk., 304 sk., 381, 387, 389, 394, 396, 399, 407 sk., 411, 413, 430, 436, 438, 439 skk., 455, 471, 492, 500 sk., 511, 521, 524 sk., 546 sk., 557, 594, 606, 614, 635, 652, 685, 700, 728, 737, 740 sk., 743, 745, 747, 759, 761, 767, 769, 779, 781 sk., 800, 840, 849, 864, 868 sk., 901, 905 sk., 908, 910, 917, 920, 924, 931, 935, 945, 948 sk., 951, 953 sk., 957, 959 skk., 965, 972 skk., 975 sk., 982 sk., 987, 993 sk., 1003, 1006, 1027, 1029 skk., 1033, 1034.
Bűnbánat 90 sk., 151 sk., 298, 417, 456, 466, 468 sk., 546, 870, 905, 944 — bűnbánati zsoltárok 468, 511, 523, 546, 632, 685, 702.
Bűnbevallás 223, 511, 525.
Bűnbocsánat 606, 685, 904, 954, 976, 993, l. még Isten megbocsát.
Bűnösök 385, 404, 417, 441, 462, 465, 474 sk., 476 sk., 505, 512, 516, 520, 521 skk., 525, 545, 551, 556, 569, 578, 582, 588, 620, 622, 631, 639, 645, 651 sk., 658, 672 skk., 676, 684 sk., 697 skk., 700 sk., 707 sk., 716, 726, 737, 740, 744, 747, 750, 762, 767, 770, 795, 797, 803, 805, 807 sk., 848, 878, 884, 901 sk., 907, 912, 918, 920, 926 skk., 930 sk., 934, 938, 940 sk., 944, 955, 960, 969, 973, 975 sk., 979, 988, 990, 1008, 1010, 1012.
Büntetés, bűnhődés 388, 840, 867.
Bűvész 931.

Cédrus 45, 60, 81, 98, 130, 170, 452, 506, 523, 600, 620, 638, 711, 822, 830, 836, 964, 1038.
Cherem 11.
Cintányér 44, 47 sk., 51, 66, 88, 140, 170, 313, 712.
Ciprus 822, 828, 964, 1037.
Citara 409, 619, l. Lant.
Csalás, csaló 738, 742, 877.
Csapások — értelme, elviselése 299, 373, 376, 388, 525 sk., 618, 720, 801, 960, 1010.
Csíplőszán 56, 59, 454.
Csészék 74, 86 sk., 127, 165, 219.
Csillagok 72, 209, 227, 371, 384, 412, 418, 446 skk., 472, 692, 708, 710, 814, 856 sk., 865, 872, 1018, 1022, 1037.

Darazsak 869.
Dareikosz 168, 187.
Dárda 40 sk., 43, 101, 125, 129, 133, 300, 454, 773, 775, 851.
Dicsekvés 773.
Dob 44, 286, 313, 409, 572, 601, 711 sk.
Döghalál — pestis 58, 91, 93, 117, 462, 1008.
Dölyfösség 907, 925, 929, 932, 934, 954, 958, 974 sk., 985, 988, l. még Gőg, Kevélység.
Dőre, l. Balga.
Dőreség-asszony lakomája 774.
Drachma 219.
Drágakő 75, 149, 276, 303, 312, 355, 492 sk., 732, 752, 759, 855, 1037.
Düh 975.

Ecet 575, 707.
Efód 48.
Egészség 982, 986, 993, 1003.
Egyedüllét 798.
Elbizakodott, elbizakodottság 474, 477, 740, 746, 753, 988.
Elefántcsont 98, 319, 537, 830, 833 (torony).
Elnyomás 798, 800, 843, 911, 1010.
Előkelők 757, 811, 917, 926, 933, 961, 987.
Előljáró 917, 1013.
Elsőszülöttek 232, 595, 691, 889 (egyiptomiak), l. még 614.
Elszámolás 1015.
Ember — méltósága 472 — teremtése 943 sk. — agyag 990.
Engesztelés 1026.
Eredeti bűn (?) 547.
Erény 747, 850, 858, 910 sk.
Erősség 858.
Erőszak 581, 751, 769, 798, 924, 954.
Eskü 90, 109, 114, 155, 192, 215, 230, 244, 283, 482, 499, 563, 625, 687, 806, 808, 960, 974, 1014 l. még 632, — Istené 612, 614 sk., 655 (Pap vagy mindörökké), 673, 688 — hamis 877 sk., 960.
Eső 91, 93, 193, 375, 423, 425, 444, 447, 565, 570, 580, 642, 709, 751, 773 sk., 813 sk., 823, 899, 948, 996, l. még 779 és jégeső.
Esztelen (szólt: Nincs Isten) 480, 549; egyébként l. Balga.
Evés 766.
Ezdrás — első könyve 162 skk. — második 197 skk.
Ezredesek 44, 48, 69 sk., 73, 76, 79, 129.
Ezüst 53 sk., 55, 59, 61, 74 sk., 81 sk., 87, 97 sk., 109, 121, 127, 129, 131, 134, 149, 159, 164 sk., 168, 175, 177, 182 sk., 186 sk., 219, 249 sk., 258, 284, 312, 320, 329, 331, 372, 413, 420 skk., 478, 566, 570, 573, 642, 660, 670, 691, 718, 720, 731 sk., 737, 751 sk., 763, 772, 776, 778, 793, 815, 821, 826, 836, 855, 873, 879, 903, 914, 919, 972, 978, 982, 1011, 1031.

Éhség, éhínség 58, 91, 117, 148, 210, 225, 290, 304, 376, 403, 425, 514, 522, 557 sk., 641, 648, 728, 736, 751, 779, 1008, 1010, 1032.
Élelmes, élelmesség 766, 777.
Élet 379, 394 — fája 721, 740, 743 — forrása 743 — főszükségletei 1008 — hosszú 963 — lehellet 842, 880, 882 — mulandó 526, 615, 803, 841 sk. — rövid 395, 861, 879, 946, 1001 — únt 385 sk. — útja *l.* Út.
Élősködés 1011.
Élvezet 809, 842, 929, 935, 948, 986 — Isten ajándéka 795 sk., 801 sk.
Énekek-éneke 817 skk.
Énekesek 36, 47 sk., 66 sk., 88, 97, 119, 140, 157, 159, 166, 168, 181, 183, 195, 215, 218 sk., 230, 232, 234, 238 skk., 241 sk., 1030, 1038.
Énekesnő 159, 168, 218 sk., 793, l. még 814.
Értelem — lelke 938, 1006.
Érzékenység 958.
Érzékiség 955, l. még 266.
Étel 998 — törvények 249.
Étkezés 983 sk.

Fahéj 730, 828, 965.
Fazekas 879, 990, 1005.
Fáradság (hiábavaló) 791, 794, 802, 808, 849.
Fáze (pászka) 142 sk., 156 skk., 179 sk.
Fejedelem 766, 780, 799, 811, 859, 923, 944, 1006, 1013, 1033.
Feleség, l. Asszony.
Felhő, felhőoszlop 89, 225 sk., 592, 630, 642.
Felkenés, felkent 39 (királyi), 463 (Messiás), 505 (Dávid).

Felszabadítás (rabszolgáé) 918.
Feltámadás 405 (?), 565.
Fenyítés 845, 868, 981 sk., 1015, l. még Nevelés.
Félelem (embertől) 783, 958.
Féltékenység 728, 776, 921, 971, 999, 1009.
Fogadalom 545, 554, 561, 564, 567, 589, 662 sk., 687 729, 760, 786, 799 sk., 874.
Földmíves 953, 1004.
Főpap 35, 46, 127, 181, 202, 205, 241, 244, 288, 312, 1026, 1036, l. még Papok.
Fösvénység 780.
Frigyláda, l. Láda.
Fukarság 924, 985.
Fuvola 428, 467, 712, 1011.
Füge, -fa 43, 81, 98, 243, 642, 777, 824.
Fülönfüggő 302, 456, 772.
Fürjek 642, 881, 892.
Füstölőszer 105.
Fűszerek 36, 81, 96 skk., l. még 111, 149, 325, 588, 825, 830, 834.

Gabona 145, 149, 177, 210 sk., 232, 241 sk., 284, 287, 304, 376, 449, 466, 565, 740, l. még 229, 720, 953.
Gabonauzsora 740.
Galbán 965.
Gazdag, gazdagság 76 (Istené), 78, 80, 98, 112, 149, 261, 297, 312, 319, 333, 410, 420, 437, 442, 476, 498, 515, 520 sk., 538, 542 sk., 549, 562, 582, 589, 657, 667, 681, 721, 732, 736 skk., 740, 743, 746, 755 sk., 762, 763 skk., 766, 778 skk., 784, 786, 793, 798, 800 sk., 809, 812, 849, 855, 858, 860, 864, 912, 925 sk., 927, 932, 934 sk., 947, 968, 970, 977, 982 sk., 999, 1011, l. még 1012 és Vagyon.
Gazella 823 skk., 827, 833, 836, 975.
Gond 983, 1009.
Gondolat (aljas) 840.
Gonoszok (jelleme, sorsa, büntetése) *gonoszság* 242, 291, 296, 354, 359, 382 sk., 387, 398 sk., 403, 407—411, 420, 423 sk., 428 skk., 434, 436 skk., 440 skk., 446, 451, 462, 467, 470 sk., 475 skk., 485, 487, 492, 500, 502—505, 510 sk., 515, 518—526, 529 sk., 537, 542, 545, 549, 551 sk., 556 sk., 563 sk., 578, 582 sk., 587, 613, 617 sk., 620, 622 sk., 628, 631, 635, 646, 648 skk., 666, 668, 670, 673, 676, 682, 685 sk., 698 skk., 720—724, 736—751, 753, 758—764, 769 sk., 772 sk., 776, 778 sk., 780 skk., 783, 797 sk., 805, 807 sk., 840 sk., 844 skk., 848, 850, 857, 863, 913, 923, 928, 935, 949, 953, 999, 1010, 1012.
Gonosz lélek 255, 262 sk., 265, 272 sk., 646, l. még 114, 618 («délben támadó»).
Gőg 258, 298, 301, 358, 738, 848, 850, 924, 940, 960, 968, 996, l. még Dölyf, Kevélység.
Gránátalma 85 sk., 826, 828, 831 sk., 834.
Gyász 352, l. Halotti.
Gyermek 968 — áldás 683 sk. — istentelen 940 — l. még Nevelés, Fenyítés.
Gyilkosság 716, l. Vérontás.
Gyöngy 422, 772.
Gyűlöl, gyűlölés, gyűlölség 80, 113, 354, 383, 430, 477, 488 sk., 501 sk., 516, 518 sk., 534 skk., 545, 552, 574 sk., 609, 613, 628, 631, 641, 644, 646, 652, 673 sk., 676, 678, 717, 731, 733 (bölcseséget), 734, 736 sk., 744 (önnön fiát), 748, 776, 780, 796, 808 sk., 913 sk., 945, 949, 952, 954, 956, 968, 989, 1039 — Istent 115, 494, 569, 585, 587, 603, 607 — Siont 685 — Isten gyűlöl, l. Isten.
Gyűrű 302, 328 sk., 338 sk., l. még Pecsétgyűrű.

Hadviselés 760, 769.
Hagyomány 920.
Hajlék, l. Sátor.
Hajó 96, 98, 120, 541, 638, 649, 785, 787, 850, 989, l. még 385 (nádcsónak).
Hal 391, 453, 472, 642 (egyiptomi), 809 — Tóbiásé 261, 263. 270 skk.
Halandóság 854.
Halál 331 sk., 352, 355, 358 sk., 377, 392, 395, 423, 430, 514, 523, 543, 552, 554, 572, 595, 598, 615, 633, 642, 664, 719, 733, 738, 747, 757, 795, 841, 844, 919, 929, 1041 — alamizsna megszabadít tőle 273 vö. 735, 738 — árnyéka 371, 388, 392, 416, 421, 437, 446, 498, 535, 610, 648 — vágy 372 — elsőszülötte (lepra) 403 — közös 427, 1012 vö. 794, 797 — kapui 446, 474 vö. 648, 882 — országában nem dícsérik az Istent 469 — gyötrelmei, törei 487, 661 vö. 761, 844 — pora 496 — bűnösöké 516 — legeltet 543 — jámboroké 662 vö. 747 — kamarái 730 — gonoszság halált szerez 739 — tévút halálba visz 742 vö. 745, 751 — hírnöke 751 — nyelv halált szerezhet 756, 976, 1001 — napja 803, 807 — keserű 805 vö. 1012 — erős 835 — nem Isten alkotta 841 — sátán irígységéből eredt 844 — korai 847 — Isten hatalmában van 882 vö. 928 — előtt ne dícsérj senkit 929 — rossz 971 — szomorúság sietteti 1003 — félelme 1009.
Halhatatlanság 844 sk., 847, 853, 859, 878.
Hallgatás 952.
Halottidézés 38.
Halotti gyász, kegyelet, siratás 919, 957, 1003 sk.
Hamis — mérleg, súly 738, 750, 760, 1015 — tanu 727, 745 sk., 756 skk., 763, 773 — vád 771.
Hamisság 727, 742, 751 skk., 776, 784.
Hamu 294, 330, 352, 400, 632, 842, 924, 945 (= ember).
Hangszerek 47, 51, 62, 88, 93, 125, 144, 238, 693, 893.
Hangya 726, 785.
Harag — emberi 521, 551, 681, 695, 747, 751 (királyé) 755, 757 (királyé), 762, 775 sk., 811, 862 sk., 902, 925, 951, 969 (asszonyi), 975 sk., 983, 986, 1009 — isteni, l. Isten haragszik.
Harsona 48, 109, 311, 450, 540, 601, 613, 712, 1038.
Hatalom 924.
Határ, határkő 766 sk.
Hazug, hazugság 727, 736 skk., 743, 752, 756 sk., 781, 784, 841, 910 sk., 917, 938, 953, 968, 992, 1013, 1040.
Háború 796.
Háj 93.
Házasság 262 skk., 266, 725, 918, 968 (megértés).
Házasságlevél 265.
Házasságtörés 257 sk., 416, 429, 545, 719, 724 skk., 728 skk., 756, 764 sk., 768, 785, 846 sk., 877, 922, 961 sk.
Házépítés 683.
«Hetven esztendő» 61.
Hit 969.
Hiúság (hiúságok hiúsága = semmiség) 790 skk., 793 skk., 797 skk., 800, 802, 804, 807 skk., 813 skk. — emberi 960.,
Hízelgés 780 sk., 804.
Hó 447, 571, 709, 711, 772, 774, 788, 884 — esés 40.
Hold 418, 430 (imádása), 472, 580, 614, 638, 679, 692, 710, 814, 832, 872, 974 (változékony), 1018, 1037 — tölte 730.
Holló 448, 709, 785, 830.
Hónapok első napja 63, 95, 139, 145, 169, 231, 297, l. még 601.
Hószám 354.
Hűség 478, 510, 720, 749 sk.,

761, 846, 974, 1023, 1028 — hiánya, hűtlenség 511, 773, 877.

Ideje van mindennek 795, 807.
Ifjúkor 813 sk., 842, 848, 981.
Igaz, igazak 90, 258, 268, 302, 349, 388, 390, 397, 401, 411 sk., 420, 431 sk., 436, 439, 441, 462 sk., 468, 470, 477, 481, 488, 510, 512, 515 sk., 521 skk., 543, 549, 553, 556, 564, 569, 576, 588, 620, 623, 628, 650, 656 sk., 664 sk., 682, 699 sk., 702, 707, 719, 722 sk., 734, 736 skk., 739 skk., 741—751, 753—755, 759, 762 sk., 768, 770, 773, 778 sk., 781 skk., 797, 804 skk., 807 sk., 815, 843 skk., 847—850, 863 skk., 867, 869 sk., 883 sk., 888 skk., 892, 901, 905, 923, 926, 928 skk., 934, 973, 975, 990, 994, 996, 1022.
Igazság 277, 289, 345, 424, 437, 442, 451, 478, 481, 484, 491, 498, 500 skk., 512, 522 sk., 533, 537, 544, 547, 550, 565, 578 skk., 607, 611, 613, 623, 627, 629 skk., 635 sk., 643, 656 sk., 665, 668 sk., 673, 675 sk., 702, 723, 731 sk., 739, 743, 745 sk., 755, 761 sk., 765, 768, 772, 776, 780 sk., 805, 839 skk., 843, 845, 849, 854, 858, 860 sk., 911, 937 sk., 944 sk., 953, 966, 968.
Igazságosság 580, 716, 781, 858, 973.
Igazságtalanság 548, 551, 556, 562, 620, 631, 764, 797, 849, 851, 916.
Igéret teljesítése 773.
Ij 133, 208 sk., 290, 408, 425, 471, 477, 489, 494, 521, 534, 539, 556, 559, 563, 588, 592, 596, 851 — szivárvány 1018.
Ijász 23, 34, 41, 112, 284.
Illatos nád 828.
Imádság 91 skk., 234, 254 skk., 263, 271, 273, 277, 288, 293 sk., 299, 304, 306 skk., 309, 332, 369, 400, 410, 456, 467, 469, 484, 505, 515, 521, 550, 560, 564, 566, 575, 602, 606 skk., 610, 616, 624, 632 sk., 652, 700 skk. 748, 779, 855, 874, 884, 905, 917, 947, 954, 994 sk., 1003, 1006, 1041 sk.
Indulat 748, 765, 786, 921.
Intés 749, 772, 915, 950.
Iparkodás 798.
Írástudó 15, 181 sk., 220 sk., 237, 242, 1004.
Irgalmas, irgalmasság 257, 273, 522, 743, 746, 761 sk., 764, 779, 930, 941, 1000, 1011 — cselekedetei 250 — l. Isten irgalmas.
Irigy, irigység 521, 582, 722, 766, 769, 780, 798, 809, 844, 854 sk., 935, 981, 983, 999 sk.
Íródeák 54, 64, 127, 132, 154, 339.
Istentagadás 480, 549.
Istentelenek 463, 473, 477, 479, 485, 502, 522 sk., 548, 671, 673, 840, l. még Bűnösök, Gonoszok.
Isten — alkotó 750, 759, 764, 794, 918, 924, — angyala 259, 261, 356, 515 l. Angyalok — barátai 117, 299 (Ábrahám), 857 (szentek) — barátsága 855, — bíró 385. — Istenbe vetett bizalom 465 sk., 477 sk., 500, 502, 504, 509, 516, 521, 554, 584, 586, 664, 685 sk., 701, 703, 706, 709, 720, 750, 760, 765, 780, 783, 839, 845, 903 sk., 998, 1041 — a bosszúállás Istene 621, 912, 930, l. még 296 — bölcs 384, 638, 708, 939, l. még 856, — bűnt megbocsát 594 — cédrusai 600, 638 — csodatevő 375 — dicsérete 945 — dicső 491, 695, 705 sk., 1016 skk., 1019 — egyedülvaló 394, 414 — eledelt ad 706 sk. — ereje, erős 531, 579, 857, 867, 870 —

erős menedék 538 — erősség (vár) 501, 509, 533, — erős torony 560 — édes 501, 515 — élő 531, 605 — épít 683 — felséges 604, 857, 1038 — félelem, félés, félő 211, 277 sk., 515, 657, 660, 716, 718, 720, 731, 734, 737, 746, 748 skk., 758, 764, 767, 770, 796, 805, 807, 816, 900 skk., 903 sk., 906, 914, 918, 923, 925 sk., 937, 939, 950, 954 sk., 962, 965, 968 skk., 976, 987 sk., 993, 1000, 1011, 1025 — félelmetes 626, 629, 656, 697, 1020 — fiai (angyalok) 446 (szentek) 849 (Messiáskirály) 464 — folyója 565 — gondviselése, gondviselő 520, 522, 704, 869, 874, 917, 937 — gyermeke 843 sk. — gyógyít 634, 708, 1003 — győzelmet ad 560, 704 — gyűlöli a bűnöst, gonoszságot, gonosztevőt 467, 509, 537, 875, 930 sk., 938 sk., 975, hat dolgot 727, nem gyűlöli teremtményeit 868 — haragja, haragszik 186, 296, 373, 384, 388, 395, 440 sk., 487, 504, 507, 524, 554, 558, 576, 584, 589, 593 skk., 597, 599, 606 sk., 610 sk., 614 sk., 617, 632, 635, 645, 770, 851, 890 sk., 912, 940 sk., 947, 997, 1008, 1031 — hatalma, hatalmas 186, 228, 417 skk., 441, 562, 579, 591, 706, 708, 867, 907, 939, 946, 1020, 1027 — hegye 533, 541, 571 vö. 595 — hegyei 519 — hosszantűrő 635 — hű 228, 512, 519 528 sk., 555, 560, 612, 619, 627, 631, 651, 660, 663, 672, 702 sk., 706 sk. — igaz, igazságos 102, 191, 225, 228, 254, 353, 382, 437, 445, 470 sk., 473, 501, 519, 522, 542, 579, 626 sk., 661, 675, 685, 694, 702, 706, 870 — igaz bíró 471, 995 — igazságot szolgáltat 502, 556, 588, 690 — imádása 945 — irgalma, irgalmas 51, 89, 90, 92, 267, 272, 275, 295 sk., 298, 301, 308, 467, 479, 485, 490, 498 sk., 501, 510, 512 skk., 520, 528, 530, 555, 560, 562, 567 sk., 590, 607 sk., 612, 623, 635, 643, 646 skk., 650, 653, 656, 660 sk.,, 663, 666, 676, 686, 691 skk. 694 sk., 704, 706, 852, 860, 870, 904, sk., 912, 941, 945 sk., 996, 1031, 1034, 1039, 1041, 1043 — ismeri a szívet 536 — ítél 437, 523, 568, 589, 627, 629, 640, 750, 752, 761, 783, 797, 813, 816, 840, 870, 917, 996, l. még 462, 849 — jó 501, 608, 631, 643, 663, 670, 690, 706, 857 — jóakaratú 507 — jó pásztor 498 — jutalmazó 488 — karja szent 628 — kedveli az igazságot 478 — kegyelmes, kegyes 519, 575, 608, 619, 630, 656, 661, 878 — király 275, 467, 497, 499 skk., 507, 534, 537, 540 sk., 605, 621, 624, 626 sk., 629, 708, 711, 794, 845, 866, 946, 1040 — kormányoz 568 — könyörületes 690, 870 — látogatása 938 — a lehelet adója 815 — lelke 128, 840, 862, l. még 226, 703 — léte (az esztelen tagadja) 480, 549 — magasztos 658 — megbocsát 634, 868 — megfizet 562, 929 — meghallgat 608, 694, 707 — megment 534 — megőrzi a jámborokat 478 sk. — megszabadít 479, 490, 882 — mindent eligazít 355 — mindenható 274, 359, 384, 391, 440, 445, 690, 857, 867, 1038 — mindent lát 357, 747, 840, 939, 962 — mindent mérték, szám és súly szerint rendez 867 — mindentudó 354, 434, 696, 701 — mindenütt jelen van 696 — művei ismeretlenek 813 — nagy 591, 608, 626, 690, 705, 708, 712, 905, 1027, a viharban 506 sk. — nem személyválogató 995 — neve 44, 49

sk., 52, 58, 60 skk., 73, 81, 89 skk., 92 skk., 103, 117, 150, 152, 174, 178, 199, 224, 225 sk., 266, 296, 300 sk., 313, 352, 369, 492 sk., 497 sk., 501, 506, 509, 514, 534 skk., 538, 550, 562, 576, 585 skk., 598, 604, 608, 613, 625 sk., 630, 633, 640, 644, 653, 658, 660 skk., 664, 669, 680 sk., 685, 689, 694, 699, 702 sk., 705, 710 sk., 784, 997, 1007, 1009, 1025, 1030, 1040 sk., l. még 225; szent 49 sk., 77, 514, 629, 634, 640, 647, 656, 694, 707, 865, 943, 1030; hatalmas 76; nagy 91, 588, 629; nevében prófétálni 98, 114; nevét félni 199, 560, 608, 633; nevét szeretni 468, 576, 674; nevének (zsoltárt) zengeni 471, 473, 479, 490, 560, 566, 569, 619, 690; csodálatos 471 sk.; nevét ismerni 474, 619; nevében remélni 514, 527, 549; jóságos 550; felséges 581; félelmes 629, 656; áldott, ki az Úr nevében jő 665; kedves 690; örökkévaló 690; erős torony 755; hiába venni nem szabad 960 — oltalmaz, oltalom 464 sk., 486, 488, 503, 505, 508 510 512, 529, 532, 539, 550 557, 606, 618, 673, 704, 993, 1040 — országa 706, 864 — őriz 679, 683, 707 — örökkévaló 358, 552, 690 — örökség 483, 1025 — öröksége (= Izrael) 347, 352 sk., 505, 570, 585, 596 sk., 622 sk., 643, 646, 964 (a bölcseség lakóhelye) — remény, Istenbe vetett remény 466, 500 sk., 508, 514, 524, 526 sk., 553 sk., 560, 578, 704, 965, 993 — rettenetes 589 — segít 486, 516, 528, 576 sk., 600, 643, 664, 666, 673, 679, 681, 698, 706, 1040 — szava szent 643 — számonkér 974 — szeme 928, 939, 962, 993 — szent 590, 629 sk., 706, 1027, 1034, 488 (szenthez szent) — szent helye 604, l. még sátor, szentély, templom — szeretet, szeretete 900, 904, — szereti az igazságot 512, 522, 537, 606; az irgalmat 512, 606 — szíveket látja 770 — tagadás 480, 549 — tanít a szenvedéssel 442 — teremtő, teremtése 301, 418, 433, 440, 445 sk., 472, 513, 612 sk., 624, 626, 630, 638, 661, 679, 689, 691 sk., 697, 707, 710, sk., 747, 752, 814, 860, 872, 900, 908, 943, 946, 964, 989 — terveit ember nem tudja 808 — tisztelete 902, 918 — titkai 854 — tüze 368 — uralkodik 566 — utálja a rossz embert 467; a gonoszságot 291 — vár 577 — városa 539, 541 — véd 470 — védőpajzs 783 — vigasztal 609 — világosság 503 — világ Ura 499.

Izsóp 547.

Jámbor, jámborság 390, 481, 484, 499, 502, 747, 762, 779 sk., 844, 846, 974, l. még Igaz.

Jégeső 444, 447, 487, 595, 642, 711, 851, 883 sk., 987, 1018, 1027.

Jézus, Sirák fia könyve 894 skk.

Jób könyve 362 skk.

Jó hírnév 763, 803, 860, 1013.

Jó kedv 748, 809, 877.

Jóslás 151, 992.

Jószívűség 759.

Jótékonyság 248, 721, 930, 1010.

Jövendő 792, 797, 803, 807, 812.

Jövendölés 877, 998.

Judit könyve 279 skk.

Jutalom 1043.

Kakas 448, 786.

Kamat 211, 482, 779.

Kaporna 815.

Kapuőrök 166, 168, 181, 183, 195, 215, 218 sk., 230, 232, 240 sk., l. Ajtónállók.

Kapzsi, kapzsiság 668, 717, 781, 800, 924, 935.
Kard, pallos, szablya 23, 37, 58 sk., 117, 121, 125, 139, 149, 161, 190, 208 sk., 285, 290, 292, 295 sk., 298, 300 sk., 309, 311, 313 sk., 359, 368, 376, 398, 406, 420, 434, 441, 450, 452, 454, 471, 473, 485, 497, 516, 521, 534, 537, 555, 557, 563, 588, 596, 615, 704, 712, 724, 741, 764, 773, 784, 825, 889, 958, 977.
Karkötő 302.
Karneol 987.
Kasszia 537.
Káromlás 148 sk., 226 sk., 276, 397, 439, 840 — l. még 276.
Kedély 934, 970, 982.
Kedvesség 301, 537, 763, 788, 811.
Kegyetlen, kegyetlenség 739, 741, 753.
Kenet 302, 314, 689, 762, 810, 820, 827.
Kenyerek (szent, kitett) 36, 63, 74, 105, 140, 231.
Kereskedő 973, 1000.
Kerub 44, 75, 84, 88, 487, 599, 629 — kocsi, szekér 75, 1035.
Kevélyek, kevélység 293, 301, 354, 389, 398, 417, 434, 451, 485, 489, 510 sk., 520, 558, 622, 631, 667, 669 skk., 674, 681, 695, 698, 731, 743, 745, 749 skk., 761, 763, 782, 804, 924, 934, 1041, l. még Gőg, Dölyf.
Kezesség 726, 739, 753, 760, 766, 777, 920, 979 sk.
Kérkedés 987.
Kétszínűség 478, 902.
Kígyó 299, 419, 480, 556, 698, 768, 785, 811, 886, 931, 1008, l. még Áspis és Vipera.
Király, királyok, királyság 277, 391, 398, 441, 463 sk., 493 sk., 513, 580, 732, 746, 750 sk., 757, 759 skk., 764, 766, 770 skk., 781 sk., 785 skk., 793, 799 sk., 806, 810 skk., 852, 854, 917, 919, 924, 966, 1002, 1023, 1028 skk., 1041, l. még 1009, továbbá: Isten király. — királyért ima 492 skk., 560, 580.
Kísértés (= próbáratétel) 298, 903.
Kíváncsiság 956.
Kívánság 531 (Isten után), 766, 794, 802, 948, 960 (fajtalan).
Koboz 44, 47 sk., 66, 88, 97, 120, 140, 238, 312, 512, 555, 572, 579, 601, 619, 650, 712.
Koldulás, koldus 529, 652, 759, 1012.
Kór 82, 134, 183.
Korall 422, 787.
Kovács 1004 sk.
Kovásztalanok 63, 95, 143, 158, 180.
Kölcsön 764, 920, 948, 952, 978 sk.
Könyöklés 1014.
Könyörület 739, 749 sk.
Körülmetélés 37, 354 vö. 1022.
Kőszáli kecske 448, 929, l. még Gazella.
Köszöntés fogadása 1014.
Kőtáblák 88.
Kristály 422.
Krónikák — első könyve 7 skk. — második könyve 79 skk.
Kutya (Tóbiásé) 261, 271.
Küldönc, követ 744, 772.

Lakoma 251, 264 sk., 267 sk., 272, 294, 306, 319 sk., 325, 330, 333 sk., 336 sk., 340, 343, 354, 748, 767, 803, 812, 986 (elnöke), 1002, l. még 367.
Lant 44, 47 sk., 66, 88, 97, 120, 140, 238, 312, 428, 512, 533, 542, 550 sk., 555, 579, 601, 619, 629, 650, 704, 709, 711 sk., 1007, 1011.
Láda (frigyláda, Isten ládája) 25, 44, 46—51, 61, 73, 75, 80, 87 skk., 92, 95, 156, 687.
Lámpás (szent) 972.
Lándzsa 97, 106, 208 sk., 295,

300, 303, 400, 450, 555, 979, l. még Dárda.
Látogatás 773.
Látomás 52, 99, 150, 613, 782, l. még 374, 407, 434.
Lázadás 877.
Leány őrzése 1015.
Lelkiismeret 934, 1000,
Leviták, l. Névmutató.
Liliom 85, 822, 824, 827, 830 sk., 833, 1007, 1037 — dísz 302.
Lisztláng 36, 43, 994, 1003.
Ló 53, 81, 98, 131, 168, 206, 218, 263 vö. 512 (értelmetlen), 286, 335, 450 (lefrása), 493, 514, 709, 763, 774, 811, 821, 892, 989, 1032 (tüzes).
Lopás 253, 728, 735, 784, 877, 1014, l. még Tolvaj.
Lusta, l. Rest.

Magaslat (báma) 51, 80, 101, 106, 109, 111, 120 sk., 135, 144, 148, 150, 152 sk.
Magányosság 798.
Majom 98.
Mandragóra 834.
Mandulafa 815.
Manna 226, 593, 642 (mennyei kenyér), 883 sk.
Máchelet (= fuvola?) 549, 610.
Márvány 319, 830.
Másszeba 106.
Medve 753, 779, 867, 969, 1029.
Megfontolás 988, 1000.
Megigazulás 902, 947.
Megpróbáltatás 903.
Megszólás 1003.
Megtérés 90 sk., 93, 912, 920, 945, 947.
Megváltóm él 405.
Megvesztegetés 503, 749, 753 sk., 804, 954, 1010.
Menedékváros 27 sk.
Menyegző 268 sk.
Messiási zsoltárok — közvetlenül 463 sk. (a Messiás király győzelme), 482 skk. (dicsősége), 495 skk. (szenvedése), 536 skk. (násza, egyháza), 580 skk. (birodalma, békéje), 654 sk. (papsága), — közvetve (az Újszövetség szerint): 472, 491, 516, 528, 530, 571, 574, 591, 627, 633, 651 sk., 663 skk.
Mezei munka 771.
Mécses, mécstartó 74, 86 sk., 105, 139, l. még 972 és 743, továbbá 760, 770, 787.
Méh 664, 927.
Méltánytalanság 811.
Mérleg 750, 760, 1015.
Mérték 759.
Mértékletesség 858, 985 sk., 1002.
Méz (lépesméz) 145, 407, 492, 602, 672, 751, 770, 773 sk., 776, 827 sk., 965, 1008, 1027, 1034.
Mina 168, 219.
Mirrha 537, 730, 822, 825, 827 skk., 830, 842, 965 — olaj 325.
Mohó, -ság 766, 960, 984, 1002.
Mulandóság 794.
Mulatozás 762.
Mult 797, 804, 812, 858.
Munkabér 258, 751.
Munkás 800, 1000.

Nagyzolás 926.
Nap 216, 347, 349, 430 (imádása vö. 872), 556, 580 sk., 586, 614, 679 (nem árt vö. 888), 692, 710, 802, 804, 813 sk., 821 (barnította), 832 (tiszta), 842, 849 (értelemé), 857 (ékes), 884 (mannát elolvasztotta), 944 sk., 962 (az Úr szeme fényesebb a napnál), 974 (állhatatos), 989, 1016 sk., 1027 (megállt vö. 19 jegyz.), 1034 (hátra tért), 1037 — nyugta 115, 251 sk., 544, 638, 647, 791 — kelte 309, 383 sk., 544, 638, 647, 791, 884, 971, 1017 — sátra 491 — alatt 791 (nincs új), 792 sk., 794 (nincs maradandó), 795, 797 skk., 801, 803, 807—811.

Nárdusz 822, 828.
Neveletlenség 956 sk.
Nevelés (fenyítés) 744, 757, 765, 767, 782, 918, 961, 981.
Nevetés 793, 803, 955, 974.
Népszámlálás 57, 72.
Nő, l. Asszony.
Nyelv, bűnei, fékezése 515, 525, 546, 548 sk., 551, 567, 563, 582, 594, 651, 678, 727 sk., 737 sk., 741 sk., 747, 749, 752 sk., 756, 761, 763, 776, 840, 911 skk., 923, 953, 968 sk., 971, 976 skk., 998, 1001, 1011, 1040 sk., 1043.
Nyíl, nyilas 41, 115, 133, 290, 295, 300, 377, 436, 471, 477, 487, 524, 537, 552, 555, 564, 591, 618, 678, 683, 704, 730, 773, 775, 850 sk., 949, 971.
Nyomor 784, l. még Szegénység.

Ófir (arany) 413 — tartomány, l. Névmutató.
Okos fiú 779.
Okosság 858, 913, l. Bölcseség.
Oktalan, l. Balga.
Olaj, olajfa 36, 43, 82, 101, 145, 149, 170, 177, 183, 211, 222, 227, 232, 241 sk., 302, 304, 399, 416, 424, 466, 498, 537 (örömé), 549, 552, 613 és 1025 (szent), 638, 653, 684, 700 (bűnösé), 724, 762, 777, 803, 809, 820, 1005, 1008, 1037.
Oltár 58 skk., 88 skk, 95, 106, 108, 125 sk., 138, 140, 143 sk., 148, 150, 152 sk., 157 sk., 169, 183, 231, 288, 301, 353, 502, 533, 548, 605, 861, 994, 1030, 1037 sk. — egészen elégő áldozatoké 27, 51, 139 — füstölő 75, 133 — réz 80, 85, 93 — arany 87 — szarvai 665.
Ónix 75, 965.
Órája van mindennek 795.
Óriások 313, 875, 940, 1029 (= Góliát), l. még 418, 762.
Oroszlán 40 sk., 74 sk. (l. jegyz.), 98, 353, 373 sk., 388, 422, 448, 470, 476, 485, 496 sk., 518, 555 sk., 619, 638, 757, 759, 764, 775, 778 sk., 785, 809 (kimúlt), 827, 867, 911, 934, 954, 969, 974 sk. 978, 1029.
Orvosok 110, 611, 924, 1002 sk.
Oszlopok 53, 85 sk., 705.
Óvatosság 923, 929, 933, 948, 988.

Önkény 811.
Öntött borjú, l. Aranyborjú.
Öntött tenger, l. Tenger.
Ördög 101, 956, l. még Gonosz lélek.
Öregség, öregek 61, 170, 392, 432, 672, 752, 761, 799, 814, 859, 916, 920, 968, 987, 1015, l. még Vének.
Örök élet 273, 850, 965.
Örökség 262, 278, 456, 744, 752, 757, 760, 922, 959, 991, 1012, 1015 — Dávidban 100 – igazaké 522, 560 — Izraelé 49, 540, 576, 640, 656, 690, 692, 960, 1021, 1026 — jutalom 408, 420, 428, 683 (gyermek) 1023 (Ábrahámé), 1025 (Ároné), 1026 (Dávidé), 1027 (Kálebé), — Messiás királyé 464 — törvényé, bizonyságé 673, 966 — az Úr az én örökségem 483 — a lévitáké 1025, l. még Isten öröksége.
Öröm, örvendezés 44, 47 skk., 76 sk., 119, 125 sk., 141, 144, 171, 180, 221 sk., 239, 260 sk., 263, 265, 271 sk., 275 skk., 308, 312 sk., 340, 343, 352, 354, 359, 372, 383, 406, 412, 426, 430, 466, 468, 473, 481, 483 sk., 493 sk., 508 sk., 512, 514, 518, 529 sk., 533, 537 sk., 542, 547, 550, 556, 559, 563 skk., 566, 568 sk., 571, 576 sk., 607 skk., 617, 626 skk., 630, 639 sk., 642 sk., 649 sk., 653, 658, 670, 676, 679, 682, 694, 711 sk., 719, 742, 745, 748, 752 sk., 762, 768, 770, 781, 795 sk., 799, 801, 803, 807, 813, 820, 841, 855, 859, 865, 900, 913, 920, 949, 959, 981 sk.,

986, 1010, 1042 sk., l. még Vidám.
Ősz haj 752, 761, 843, 847, 968, l. még 397, 424.
Özvegyek joga, sorsa, védelme 412, 415, 417, 420, 424, 429, 569, 622, 652, 688, 708, 749, 843, 995.

Pajzs 23, 43, 97 sk., 101, 103, 106, 112, 125, 129, 133, 147, 209, 288, 290, 300, 398, 450, 453, 468, 489, 516, 539, 588, 618, 719, 783, 827, 851, 890, 979, 999.
Papok szerepe, története 26 sk., 34 sk., 44, 46 skk., 51, 54, 61, 63 skk. (osztályok), 74 sk., 86 skk., 89, 92 sk., 95, 101, 104 sk., 108, 111, 116, 124 skk., 133, 138 skk., 141 skk., 144 skk., 147, 155 skk., 158, 160, 164, 166 skk., 169 sk., 177 sk., 180, 181 skk., 185 sk., 187 sk., 190, 192, 194, 202, 205 sk., 211, 217 skk., 221, 228 skk., 231 skk., 234, 236, 237 skk., 240 skk., 245, 287 sk., 347, 391, 596, 630, 655 (pap vagy mindörökké), 687 sk., 918 sk. (tisztelete), 1024 sk., 1036 (Simon főpap), 1038.
Paradicsom 966, 1010 sk.
Paráznaság 257, 961, 971, 1013; hűtlenség 121 sk., 875.
Paritlya 133, 292, 454, 851.
Patriárkák közössége 263.
Pálma 830, 833, 965, 1038.
Pecsét, pecsétagyag 339, 384, 443, 446, 827, 842, 959, 987, 1004.
Pecsétgyűrű 835, 944.
Per 919, 921, 927, 980.
Perselyláda 127.
Példabeszéd 1006.
Példabeszédek könyve 713 skk.
Pénz szeretete 924, 983.
Pletyka 949, 970.
Poklosság 133 sk.
Pokol 850.
Prédikátor könyve 789 skk.
Próféta 49, 78, 99, 102, 106 skk., 110, 113 sk., 119, 121, 128, 130, 135, 140, 150, 158, 160 sk., 174, 178, 190, 213 sk., 227 sk., 304, 641, 857, 967, 998, 1006, 1021, 1026, 1028 sk., 1032 sk., 1034 sk. — tizenkettő 1035.
Próféta asszony 154.

Rabszolga 13, 785, 793, 991, 1000, 1015, l. még 372, 379, 405, 746, 752, 757, 782, 784, 805, 811, 889, 918. 926, 960.
Ravaszság 950.
Rágalom 578, 652 sk., 737, 769, 773, 784, 811, 840, 971.
Remény 752, 757, 782, 845, 935, l. Isten remény.
Rest, restség 726 sk., 736, 742 sk., 748, 755, 757 skk., 761, 763 sk., 768, 771, 775, 812, 948, 956, 1000.
Részeg, részegség 307 sk., 392, 649, 758, 775, 787, 948, 971, 985 sk.
Réz 47, 53, 60 sk., 75 sk., 80 skk., 85 skk., 89, 93, 103, 127, 187, l. még 378, 421, 444, 452 (érc).
Rézkígyó 882.
Réztenger l. tenger.
Robot 95, 100, 372.
Rokka 788.
Rózsa 842, 965, 1007, 1037 — liget 965.

Sakál 428, 563.
Saru 302, 559 és 651 (Edom), 833, 1028.
Sas 347 sk, 450, 635, 766, 785.
Sáfrány 828.
Sárgaréz 1031.
Sárkány 347 sk., 586, 619, 710, 882, 969.
Sáska 91, 93, 284, 450, 595, 642, 653, 785, 815, 882, 1019.
Sátán 57, 367 skk., 370, 844.
Sátor 21 sk., 93, 100, 131, 222, 303, 306, 309 skk., 311, 376, 383, 389, 391, 399, 403 sk., 408, 413, 424, 430, 491 (napé), 593, 595 sk., 603, 606, 618,

645, 664, 687, 745, 821, 862, 964 — Istené, hajlék, lakóhely *a)* bizonyságé, pusztai, mózesi, sílói, gábaoni: 25 sk., 35 sk., 51, 59, 63, 80, 87, 127, 130, 596, 861, 964, l. még 504, *b)* sioni 46, 48, 80, 481, 637, *c)* = a felhő 442, 487, *d)* isteni oltalom 503, 510, 560.
Sátoros ünnep 95, 169, 222, 506.
Seregek (Ura, Istene) 51 sk., 500, 539, 541, 557, 574, 599 sk., 605 sk., l. még 710.
Sertés 739.
Sértés 741.
Siker 809 sk. (nem embertől függ), 924, 928, 952.
Siklus 59, 81, 84, 212, 231.
Síp 286, 409.
Skorpió a) ostor 100, *b)* állat 971, 1008.
Smaragd 276, 303, 319, 987.
Só 173, 177, 183, 377, 958, 1008, 1019 — oszlop 863 — szövetség 104.
Sólyom 450.
Sors — húzás, vetés 27, 64 skk., 67 sk., 231, 233, 496 (köntösömre sorsot vetettek), 595, 717, 752 (= az Úr döntése), 755, 936 — pur, purím-ünnep 328, 344 sk., 347 — emberi, osztályrész 510, 843, 849 (igazaké a szentek között), 914 (gonoszoké), 969, 1032 (halálé) — közös 808.
Stakté 965.
Stibium 75.
Storax 965.
Strucc 428, 449.
Súly — tárgyaké 60, 74 sk., 87, 97, 187 — hivatalos 63 — szeleké 423 — igaz, nem hamis 738, 750, 759 sk., 1015, l. még 59 — szerint rendezett mindent az Isten 867.
Szarvas 448, 489, 507, 531 (kívánkozik a forrás vizéhez), 638, 725, 823 skk., 836.
Szatrapa 188.
Szájhős 954.
Szárdonix 422.
Századosok 43, 69 sk., 73, 76, 79, 124 skk., 129.
Szegények (joguk, sorsuk, oltalmuk) 221, 257 sk., 376, 415, 424, 429, 437 sk., 474, skk., 477 sk., 497, 501, 514, 517, 521, 529, 542, 570, 576, 580 sk., 602, 611, 632, 650, 652 skk., 657 sk., 688, 699, 737, 741, 743, sk., 746 skk., 752, 756 skk., 762 skk., 765, 779 sk., 781 sk., 784, 787 sk., 799 sk., 802, 810, 843, 908, 919, 925 sk., 928 sk., 932, 934, 958, 968, 970, 982 sk., 993, 995, l. még 1009, 1012.
Szegénység 421, 522, 722, 744, 747, 762, 780, 947, 953.
Szegletkő 665.
Szekeres város 80.
«Szekér» 75, l. még Kerub — tüzes 1032.
Szelídek, szelídség 301, 501, 521, 589, 708, 747 sk., 1023.
Személyváloqatás 116, 602, 770 sk., 780, 852, 995.
Szent (= Isten) 378, 579, 594, 613, 734, 909, 960, 1018, 1024, 1029.
Szent — ékesség 50 — épület 75 — dolgok 145, 760 — edények 187, 232 — ivadék 189, 253, 266 — hely 190, 495, 499, 559, 569, 571, 604, 651, 807, l. még 144 — nap 221, 231, 316 — város 233 sk., 964 — angyal 256, 270, 272, l. még 375, 397, 612, 849, 1016, 1023 — patriárkák 263 — élet 278 — könyörgés 288 — asszony 299, 971 — hegy 463, 465, 481, 533, 541, 595, 609, 630, 861 — templom 467, 477, 487, 505, 565, 597, 694, 1036, l. még 630 — az Úr félelme 491 — egek 493, 861 — udvar 506, 626 — trón 540 — lélek 547, 862, 900 — olaj 613, 1025 — bölcseség 856 — fegyelem szent lelke 840 — sátor 861 vö. 964 — próféta 1) Mózes

865 vö. 1023, 2) Izaiás 1034 — föld 868 — nép 864, 885 — nemzetség 945 — remény 965 — korszak 967 — lámpás 972 — igék 1021 — örökség 1021 — ruha 1024, 1037 — bírák 1028 — oltár 1037, l. még Isten, Isten karja, neve, szava szent.

Szentek (Isten szentjei) 92, 187, 293, 466, 478, 483 sk., 515, 507, 510, 544, 549, 597, 603, 607, 612 sk., 628, 644, 687 sk., 706, 711 sk., 848, 887, 963 sk., 984 — sora 302, l. még 478 — lelke 857.

Szentek szentje 27, 62, l. még Templom.

Szentély 87 sk., 117, 133, 138, 156, 161, 291, 301, 315, 492, 553, 573, 583, 585, 596, 626, 689, 1026, l. még Templom.

Szenvedés értelme, célja, viselése 389, 400, 515.

Szeretet 720, 736, 744, 748, 753, 756, 761, 776, 780, 796, 808 sk., 845, 847, 853, 863, 919, 1010.

Szerénység 764, 926, l. még Alázatosság.

Szerződés 1014.

Szégyenkezés 910.

Szépség 302 sk., 305, 321, 537 sk., 788, 850, 855, 858, 927, 969, 972, 998, 1011, 1016.

Szép szeretet anyja 965.

Szép szó 751.

Szérű 58 sk., 83.

Szidalom 812, l. még 57.

Szófogadás 783.

Szolidus 76.

Szombat 36, 63, 81, 95, 145, 161, 225, 231, 242 skk., 297, 523, 619, 621 — év 231.

Szomjas, szomjazni, szomjúság 148, 225 sk., 295 sk., 314, 375, 416, 561, 575, 637, 648, 773, 865 skk., 971, 1043 — Istent 531, 562 — bölcseséget 965 — szomjúságomban ecettel itattak 575.

Szomorú, szomorúság 189, 199, 262, 265, 343, 355, 376, 532 sk., 803, 931, 970, 982, 998 sk., 1003, l. még Bánat (bú).

Szorgalom 736, 739, 742 sk., 761.

Szőrruha, szőrzsák 58, 223, 288, 300 sk., 330, 400, 508, 517, 574, 969.

Szövetség 49, 89 sk., 108, 121, 139, 155, 192, 224, 229, 301, 501, 535, 544 sk., 552, 587, 592, 594, 612, 614, 640, 646, 656, 688, 841, 870, 890, 942, 966, 1006, 1022 sk., 1026.

Szövőmunka 253.

Szurok 932.

Szülők tisztelete 256, 758, 760, 768, 780, 785, 905 sk., 918.

Takarékosság 928.

Talentum 55 sk., 61, 75 sk., 84, 96 sk., 129, 134, 159, 183, 187, 249, 258, 328.

Tanács, tanácsadás, tanácsadók 258, 739, 741, 748, 758, 760, 763, 769, 777, 816, 921, 968, 999 sk., 1011, 1017.

Tanít (oktat), tanítás 60, 70, 111, 182, 221, 226, 249, 379, 382, 391, 397, 406, 410, 418, 436, 438 sk., 489, 491, 500 sk., 515, 547, 579, 622, 667 sk., 670, 672 skk., 677, 688, 703 sk., 716, 722, 725, 734, 737, 751, 765, 779, 788, 815, 856, 858, 870, 942, 946, 960, 967, 981, 991, 1023, 1025, 1039.

Tanu, tanuság, tanuskodás 385, 388, 400 sk., 614, 847, 1028 — hamis 504, 517, 727, 741 sk., 745 sk., 756 skk., 763, 773.

Tánc 44, 286, 711 sk., 796, 832.

Táncosnő 921.

Társisi — hajó 541 — kő 830.

Telhetetlenség 778.

Temetés 250 skk., 253, 256, 258, 273, 277, 802, 807, 1003.

Templom, Isten háza, hajléka 25, 36, 51, 60 sk., 74 skk., 81, 83 skk., 86 skk., 92 sk., 97, 117, 124 skk., 128, 133 sk., 137 skk., 140, skk., 143,

146, 152 skk., 155 sk., 158 sk., 161, 164, 168, 170 sk., 174 sk., 176 sk., 179, 182 skk., 186 skk., 190 sk., 193, 200, 214, 231 sk., 239, 241 sk., 248, 277, 287 sk., 353, 467, 477, 487, 503, 505, 507, 531, 533, 539, 541, 549, 552, 565, 572, 597, 605 620 sk., 625, 679, 689, 694, 799, 846, 861, 1024, 1030, 1036 skk. — előcsarnoka 74, 83, 95, 139, 242 — kegyelemház, szentek szentje 74, 83 sk., 87 sk. — belső terem, szentély 84 — mellékteremek 74 — emeleti terem 74, 84 — udvarai 63, 86, 93, 117, 124, 128, 139, 151, 222, 506, 565, 605 sk., 620, 626, 630, 663, 679, 689 sk., 1037 — javítása 126.

Tenger (öntött, réz) 53, 85 sk.

Terebintus 965.

Teremtés 387, 391, 419, 841, 946, l. még Isten teremtő.

Testvérek egyetértése 968.

Tiszta nemzedék 847.

Tisztaság, tisztaszívűség 312, 315, 428, 764.

Tisztátalanság 808.

Titoktartás 760, 772, 787, 958, 974 sk., 1014.

Tized 145 sk., 232, 240 skk., 248 sk., 995.

Tóbiás könyve 246 skk.

Tolvaj 416, 545, 728, 782, 953.

Topáz 422, 674.

Tömjén 36, 74, 138, 241 sk., 777, 825, 827 sk., 965, 1003, 1025 — tartó 75, 87, l. még 133.

Törvény (isteni, mózesi), törvénykönyv 88, 106, 108, 112, 116, 125 sk., 129, 142 sk., 145, 147, 151, 154 sk., 157, 159, 169, 181 sk., 192 sk., 198, 219, 220 skk., 223, 225, 227 sk., 230, 232, 241, 249, 254, 257, 264, 462, 491, (dicsérete), 504, 528, 592, 605, 614, 622 sk., 630, 643, 657, 666 skk., 669 skk., 672 skk., 675 skk.' 680, 685, 688, 710, 719, 750, 779, 782, 787, 843, 889, 898, 902, 905, 916, 939, 944 sk., 947, 950, 955, 962, 966, 987 sk., 989, 992, 994, 1005, 1015, 1024, 1028 — szegés 940, 1013 — tudás 928.

Trombita 44, 48 sk., 51, 88, 93, 105, 109, 120, 125, 140, 170, 238, 629.

Trón 98 (Salamoné), 927.

Tudakoló (chósen) 1024.

Tudás, tudomány 80, 411, 433, 440, 444, 455, 622, 670, 696, 716, 718 sk., 735, sk., 742, 745, 747 sk., 755, 758, 764 sk., 769 sk., 778, 792, 795, 804, 809, 815, 856, 858, 898 sk., 901, 910 skk., 916, 920, 928, 942 sk., 955, 967 sk., 1002, 1016.

Türelem 746 sk., 752, 757, 773, 804, 903 sk.

«Tűz», tűzoszlop 92, 225 sk., 642, 888.

Újhold 601, l. Hónapok első napja.

Új nincs a nap alatt 791.

Út — eljárás, élet, magaviselet, szándék, tett 90 sk., 101, 111, 120 skk., 123, 134 sk., 152, 291, 372 sk., 383, 393, 401, 411, 414, 417, 428 sk., 436 sk., 480, 489, 512, 519, 521 sk., 525, 543, 631, 634, 648, 666 sk., 670, 672, 677, 696, 701, 703, 718 sk., 720 skk., 724, 726, 739, 745, 749 skk., 757, 760 sk., 764, 768, 785, 843, 849, 904, 912, 929, 944, 946, 962, 1000, 1034 — Úr, Isten útjai (szándékai, tettei, törvényei) 111, 254, 409, 414, 416, 438, 442, 488 sk., 500 sk., 523, 535, 547, 568, 590, 602, 608, 625, 635, 666 skk., 676 (utaid mind igazak vö. 706), 684, 695, 732, 737, 849, 904, 912, 941 — — igazaké, igazságé 247, 463, 668, 732, 742 sk., 745, 748, 751,

763, 849, 909, 944, 998, 1000, 1035 — bűnösöké, gonoszoké, gonoszságé 462, 668, 672 sk., 698, 708, 719, 723, 731, 748, 764, 955, 977, 1031 igaz 464, 676, 745 — egyenes 467, 503, 719, 746, 767, 783, 903 sk. — szennyes 475 — békéé 480 — életé 484, 737, 748 — erőszakos 484 — napé 491 — törvényé 504, 667 sk. 754 — haragé 595 — tekervényes 682 — tágas 669 — örök 698 — jámboroké 719, 738 — elvetemült 719 — kellemes 721 — bölcseségé 723, 733, 915, 937, 965 (nálam van az út) — életre vezető 728 — alvilágé 730 — belátásé 734, 762 — görbe 736, 779, 780 — balgáé, esztelené 741, 745 — téves 742, 745, 871 — gyalázatos 745 — halálbavezető 745, 751 — szorgosé 748 — tisztességé 752 — kárhozatos 779 — romlásé 849 — két úton járni 904, 907.

Utazás 993, 1006.

Uzsora, uzsorás 210, 552, 581, 652, 980, l. még kamat.

Ügyesség 766.

Ünnepek 169, 231, 238, 251, 297, 315, 343, 585, 589, 601, 589, 869 (titkos), 989, 1018, 1030.

Üst (templomi) 86.

Vagyon 73, 80, 122, 193, 250, 257, 270, 300, 342 sk., 367 sk., 375, 379, 398, 407 skk., 410, 430, 542, 652, 720, 737 sk., 739, 742 skk., 753, 755, 757, 765, 778 sk., 781, 786, 788, 800 sk., 804, 835, 926, 935, 954, 957, 976, 983, 993, 1010.

Varázslás 151, 556, 868, 992.

Vas 60 sk., 75 sk., 81 sk., 127, 421, 454, 641, 648, 777, 811, 873, 886, 958, 985, 1004, 1008, 1033.

Vegyes házasság 189, 192 sk., 244.

Vendégség 985.

Vermet ásni 811, 975 — másnak 776, l. még 779.

Vének 68 (tanácsa), 87, 99 sk., 155, 161, 174, 177 sk., 193 sk., 293 sk., 297 skk., 302, 308, 312, 329, 432, 456, 641, 649, 711, 788, 908, 923, l. még Öregek.

Vér 310 sk., 357, 400, 508, 556, 572, 786, 854, 922, 936, 945 ; szőlőé 1038 — vért iszik, szürcsöl 40 és 869 (emberit), 304 (állatit), 450 (a sólyom), 545 (Isten nem issza az áldozati vért) — vért ontani 60, 73, 467, 480, 646, 717, 727, 780, 921, 959, 974, 976, 993, 1010, l. még 553, 557, 597, 697, 877 — vért megbosszulni 128, 298, 598 — bemutatása 140, 143, 157 — szomjazni 341, 781 — számonkérni 474 — véres áldozat 483 — emberei 502, 993 — szabadíts meg a vértől 548 — vizet vérré változtatni 595, 642 vö. 866 — ártatlan 623, 646, 727 — vérre leselkedni 716 sk., 740, 930 — vérrel jóllakni 932.

Vidám, víg, vigad, vígság 126, 178, 180, 238 sk., 270, 312, 315, 343, 345, 347, 359, 409, 507, 626, 643, 665, 682, 725, 753, 767 sk., 820, 826, 843, 859, 900 sk., 982, l. még Öröm.

Vigasztalás, vigasztalódás 31, 54, 250, 269, 293, 298, 370, 378, 381, 397, 399, 411, 424 sk., 456, 498, 575, 579, 590, 609, 623, 669, 671, 682, 798, 919, 1003 sk., 1034.

Villák (templomi) 74, 86.

Vipera 407, 619 és 768 (lat. basiliscus), 698 (lat. aspis).

Viszály 755, 759, 764, 775, 780, 782, 786, 914, 974, 976, 1009 sk.

Vízözön 1010, 1022.

Vízverem 39 sk., 132, 227, 295, 725.

Vízvezeték 201, 295.

Zafír 276, 422, 830.
Záróünnep 93.
Zene 987, 1011, 1034.
Zúgolódás 299, 645, 840, 1027, l. még 926.
Zsenge 145 sk., 232, 240 sk., 245, 720, 919, l. még 642 — napjai 966.
Zsibárus 206.
Zsoltárok könyve 456 skk.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Egyházi jóváhagyás	3
Krónikák első könyve	7
Krónikák második könyve	79
Ezdrás első könyve	162
Ezdrás második könyve	197
Tóbiás könyve	246
Judit könyve	279
Eszter könyve	317
Bevezetés az Ószövetség költői könyveihez	360
Jób könyve	362
Zsoltárok könyve	457
Példabeszédek könyve	713
Prédikátor könyve	789
Énekek éneke	817
Bölcseség könyve	837
Jézus, Sírák fiának könyve	894
Névmutató	1044
Tárgymutató	1073
Tartalomjegyzék	1092